Bundel - (PS) Provinciale Staten van 20 maart 2026

Agenda bijlagen

Attendering Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
2e Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
3de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
4de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
5de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026 aanvang 09:30 uur
Spreektijdenoverzicht Provinciale Staten 20-3-2026
Vastgestelde notulen Provinciale Staten vergadering van 20-3-2026

7 Heropening, mededelingen voorzitter en stemmen
Het reeds op de donderdagavond behandelde Statenvoorstel G-26-001 Statenvoorstel inzake aanpassen voorwaarden en zekerheidsstelling Mijnwater inclusief eventuele ingediende moties en amendementen worden in stemming gebracht.

8 Installatie nieuw Burgercommissielid

9 Spreekrecht externen
Iedere externe heeft het recht om in te spreken over een geagendeerd onderwerp dat te maken heeft met provinciaal beleid. Een persoon die wil inspreken meldt dit uiterlijk 24 uur voor aanvang van de Statenvergadering bij de Griffie. Voor meer informatie, zie de bijgevoegde spelregels.
Er heeft zich een inspreker gemeld voor agendapunt GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund te weten:
- de heer Coenen namens de Limburgse Werkgeversvereniging

Spreekrecht externen (versie 27-9-2023)
Inspreektekst de Limburgse Werkgeversvereniging

10 HAMERSTUKKEN

10.1 G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 - II (GS DOC-00878709)

De Provincie is partner in de Regio Deal Midden-Limburg. Als partner levert de Provincie cofinanciering (25%) aan projecten, net als de Rijksoverheid (50%) en de regio-gemeenten (25%). De middelen voor de provinciale cofinanciering (ad € 10,0 mln.) zijn ondergebracht in de programmareserve 'Regio Deals (5e en 6e tranche)'. De Provincie vervult tevens de rol van kassier bij deze Regio Deal. Overheveling van middelen uit deze programmareserve naar de Programmabegroting 2026 is noodzakelijk om tijdig de provinciale cofinanciering beschikbaar te hebben voor projectinitiatieven.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als hamerstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
in te stemmen met het overhevelen van € 1.921.000,- uit de programmareserve 'Regio Deals (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026 teneinde de provinciale cofinanciering toe te kennen;
de 7e begrotingswijzing 2026 vast te stellen.

G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve 'Regio Deal (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026 - II, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00878709)

Concept deelverslag G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve Regio Deal naar de Programmabegroting 2026-II, SC ESA 27-2-2026

G-26-003 BESLUIT

10.2 G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00879756)

Op 13 december 2019 hebben Provinciale Staten een meerjarenonderhoudsplan (MJOP 2019-2033) vastgesteld voor alle provinciale gebouwen. Volgens het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) moet er voor kapitaalgoederen, waaronder de Voorziening groot onderhoud, altijd een recent beheerplan beschikbaar zijn. Dit betekent dat het MJOP maximaal vijf jaar oud mag zijn ten opzichte van het verslagleggingsjaar. Om aan deze eis te voldoen, heeft een extern adviesbureau het MJOP 2019-2033 geactualiseerd. De bijgewerkte resultaten zijn zorgvuldig geanalyseerd en doorgerekend. Hieruit blijkt dat de huidige budgetten voor groot onderhoud, regulier onderhoud en huurdersonderhoud onvoldoende zijn om het benodigde onderhoud structureel uit te voeren. Om tussen 2026 en 2033 dit onderhoud te kunnen bekostigen, moet het totale onderhoudsbudget worden verhoogd met € 788.780,- per jaar.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als hamerstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten worden gevraagd:
1. het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 vast te stellen;
2. de uitvoering van meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 op te dragen aan Gedeputeerde Staten;
3. in te stemmen met het structureel ophogen van de onderhoudsbudgetten met € 788.780,00 vanaf 2026, en dit te dekken uit het begrotingsresultaat. De financiële consequenties te verwerken in de Voorjaarsnota 2026.

G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00879756)

Beantwoording technische vragen PVV inzake G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan

Concept deelverslag G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhousplan, SC ESA 27-2-2026
G-26-002 BESLUIT

11 BEHANDELSTUKKEN

11.1 GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00862984)

Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau van kracht. Deze wet beoogt de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. De wet vereist tevens dat het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, in een verordening wordt vastgelegd. Dit betekent dat de huidige inspraakverordening uit 2006 moet worden vervangen door een participatieverordening. Hiervoor is artikel 147 lid 1 van de Provinciewet aangepast.
Aan de participatieverordening ligt een visie op beleidsparticipatie en het uitdaagrecht ten grondslag. Hierin staat het waarom en op welke manier om wordt gegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving. Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als bespreekstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd om vast te stellen:
de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg;
de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht;
en in te stemmen met het publiceren van de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht.

GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00862984)
Concept deelverslag gewijzigd G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026, SC ESA 27-2-2026
G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00762984)
Stemuitslag GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht
G-26-004 BESLUIT

11.2 GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)

In de Toekomstvisie Limburg 2025 zijn 5 samenhangende onderdelen uitgewerkt, te weten economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Via een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning ontstaat zicht op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nu nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie LEO van 6 maart 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als bespreekstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) ter kennisgeving aan te nemen;
Opdracht te geven aan het College van GS om:
deze te gebruiken om het gesprek aan te gaan met de samenleving over de Toekomstvisie 2050;
Ten behoeve van dit gesprek een werksessie met Provinciale Staten te organiseren m.b.t. het gezamenlijk vormgeven hiervan;
En over de uitkomsten van dit gesprek in het voorjaar van 2027 verslag te doen.
3. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisgeving aannemen als onderlegger bij deel A.

GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)
Bijlage moties en toezeggingen
Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk. 1 t.e.m. 5
Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk 6
Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk 7
G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 16-12-2026 (GS DOC-00857380)
Reactie Regio Noord-Limburg op toekomstvisie Limburg 2050, e-mail DB GR Regio Noord-Limburg van 02-03-2026 (PS DOC-00894352)
IJzeren Rijn uit Toekomstvisie Limburg 2050, brief Samenwerkingsverband IJzeren Rijn van 4-3-2026 (PS DOC-00895392)
Beantwoording technische vragen VVD- Dhr. Bloi inz. G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050
Concept deelverslag G25-034 Toekomstvisie Limburg 2050, SC LEO 6-3-2026
Beantwoording technische vragen BBB en Partij voor de Dieren inzake GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel Toekomstvisie Limburg 2050
Stemuitslag GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050 brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)
G-25-034 BESLUIT

11.3 GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)

Toverland Holding BV maakt de laatste jaren een succesvolle ontwikkeling door en streeft ernaar om gestaag door te groeien tot een volwaardig destination resort. Om dit te kunnen realiseren heeft Toverland een investeringsopgave van in totaal € 98 miljoen. De financiering is voor € 78 miljoen rond. Het restant is niet in de markt beschikbaar, ondanks een positieve businesscase. De Provincie heeft van Toverland een lening aanvraag ontvangen. Binnen de kaders van Sturing in Samenwerking is het College voornemens deze geldlening aan Toverland te verstekken.
GS is bevoegd om deze geldlening te verstrekken binnen de kaders van SIS 3.0, nadat PS de gelegenheid heeft gehad om wensen en bedenkingen kenbaar te maken. Het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000 ten laste van het begrotingsresultaat 2026 is een bevoegdheid van PS; hierover wordt een PS-besluit gevraagd.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als hamerstuk of bespreekstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het voornemen van het College van Gedeputeerde Staten om een marktconforme geldlening nominaal groot € 20 miljoen aan Toverland Holding B.V. te verstrekken, ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen zoals opgenomen in het Investment Memorandum;
in te stemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)

2e Gewijzigd G-26-005 ONTWERPBESLUIT

Mededeling portefeuillehouder inzake impact Toverland op provinciale wegen (toezegging 9816), brief gedeputeerde Kuntzelaers van 18-3-2026 (GS DOC-00899539)

G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC 00884817)

Beantwoording technische vragen CDA (mevr. Depondt) inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Mededeling portefeuillehouder inzake leningaanvraag Toverland Holding BV en Brightlands Future Fund, brief gedeputeerde Satijn van 3-3-2026 (GS DOC-00894294)

Factsheet behandelprocedure voor zienswijzen of wensen en bedenkingen

Concept deelverslag Gewijzigd G-26-005 Statenvoorstel inzake Toverland Holding BV, SC ESA 6-3-2026

Stemuitslag GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV

G-26-005 BESLUIT

11.4 GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het versterken van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven. Analyses tonen dat Limburg structureel te weinig toegang heeft tot groeikapitaal: slechts 3,7% van het Nederlandse venturecapital komt in de provincie terecht, bij een BBP-aandeel van 6%. Hierdoor ontstaat jaarlijks een structureel financieringsgat van €300-400 miljoen. Zonder extra maatregelen dreigt verlies van bedrijvigheid, kennis en werkgelegenheid aan andere regio's, ondanks kansen door nieuwe technologieën en strategische ontwikkelingen. GS heeft daarom voornemens om een provinciale deelneming (BV) aan te gaan in het kader van het Brightlands Futur Fund. Met het Brightlands Future Fund wordt €100 miljoen investeringskapitaal ingezet om de financieringsketen voor innovatie, groei en opschaling te versterken, private en publieke cofinanciering te mobiliseren en lacunes in het financieringslandschap te dichten.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026. De commissie heeft besloten om het voorstel als bespreekstuk door te geleiden naar de PS-vergadering van 20 maart 2026.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
1. Uw wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet.

2. Een bedrag van €100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund ter storting in de deelneming die voor dit fonds wordt opgericht. Een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Het resterende investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld in de periode 2029-2032, met een jaarlijkse storting van €15.000.000.
3. In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt vervolgens gefaseerd gedoteerd in de periode 2029–2032, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000.
4. Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)
2e Gewijzigd G-26-006 ONTWERPBESLUIT
G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00884949)
Gewijzigd G-26-006 ONTWERPBESLUIT
Mededeling portefeuillehouder inzake Brightlands Future Fund, brief gedeputeerde Satijn van 10-2-2026 (GS DOC-00888015)
Beantwoording vragen CDA inzake Brightlands Future Fund
Eindrapport kapitaalmarktstudie Limburg
ZRK bericht over oprichting nieuw investeringsfonds Limburg, e-mail ZRK van 03-03-2026 (PS DOC-00894634)
Mededeling portefeuillehouder inzake leningaanvraag Toverland Holding BV en Brightlands Future Fund, brief gedeputeerde Satijn van 3-3-2026 (GS DOC-00894294)
Beantwoording technische vragen SP inzake Brightlands Future Fund
Factsheet behandelprocedure voor zienswijzen of wensen en bedenkingen

Concept deelverslag Gewijzigd G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, SC ESA 6-3-2026
Stemuitslag GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)
G-26-006 BESLUIT

12 Moties vreemd aan de orde van de dag

13 Sluiting

From: Meurs, Yvonne
Sent: Tue, 10 Mar 2026 16:27:09 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: Attendering Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-3-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor: **Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **Attendering Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortz**
09:30 uur Statenzaal

Geachte lezer,

De conceptagenda voor de **Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 met voortzetting op 20-3-2026** is gepubliceerd.

Voorafgaand aan de Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026 wordt er om 17:00 uur voor de aanwezigen een warme maaltijd verzorgd in het Statenrestaurant, tijdens de voortzetting op 20-3-2026 wordt een warme lunchmaaltijd verzorgd in het Statenrestaurant.

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

E.G.M. Roemer
Voorzitter van Provinciale Staten

From: Meurs, Yvonne
Sent: Mon, 16 Mar 2026 16:08:23 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-6-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor: **Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzet 09:30 uur Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijziging(en)/ aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 19-3-2026:

toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
6.1	G-26-001 Statenvoorstel inzake aanpassen voorwaarden en zekerheidsstelling Mijnwater, brief GS van 27-1-2026 (GS DOC-00877999)	• Gewijzigd G-26-001 ONTWERPBESLUIT • Concept deelverslag G-26-001 Statenvoorstel inzake Mijnwater, SC ESA 6-3-2026

Onderstaand de wijziging(en)/aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 20-3-2026:

Toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
10.2	GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)	• GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246) • Concept deelverslag G25-034 Toekomstvisie Limburg 2050, SC LEO 6-3-2026
10.3	GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag	• 2e Gewijzigd G-26-005 ONTWERPBESLUIT

	Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)	• Concept deelverslag Gewijzigd G-26-005 Statenvoorstel inzake Toverland Holding BV, SC ESA 6-3-2026
10.4	G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00884949)	• Gewijzigd G-26-006 ONTWERPBESLUIT • Concept deelverslag Gewijzigd G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, SC ESA 6-3-2026

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

E.G.M. Roemer
Voorzitter van Provinciale Staten

From: Meurs, Yvonne
Sent: Tue, 17 Mar 2026 16:59:10 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: 2e Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-6-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor: **Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **2e Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voort 09:30 uur Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijziging(en)/ aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 19-3-2026:

toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
6.1	G-26-001 Statenvoorstel inzake aanpassen voorwaarden en zekerheidsstelling Mijnwater, brief GS van 27-1-2026 (GS DOC-00877999)	• 2e Gewijzigd G-26-001 ONTWERPBESLUIT • Mededeling portefeuillehouder inzake gewijzigde trekkingsvoorwaarden van de agio-overeenkomst (“was-wordt”) Mijnwater (toezegging 9819), brief gedeputeerde Van Caldenberg van 17-3-2026 (GS DOC-00898148)

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

E.G.M. Roemer
Voorzitter van Provinciale Staten

From: Meurs, Yvonne
Sent: Wed, 18 Mar 2026 16:25:27 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: 3de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-6-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor: **Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **3de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijziging(en)/ aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 19-3-2026:

toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
2	Spreekrecht externen	Er heeft zich een inspreker gemeld voor agendapunt GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund te weten: - de heer Coenen namens de Limburgse Werkgevers- vereniging

Onderstaand de wijziging(en)/aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 20-3-2026:

Toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
10.2	GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)	• GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246) • Beantwoording technische vragen BBB en Partij voor de Dieren inzake GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel Toekomstvisie Limburg 2050

10.3	GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)	• Mededeling portefeuillehouder inzake impact Toverland op provinciale wegen (toezegging 9816), brief gedeputeerde Kuntzelaers van 18-3-2026 (GS DOC-00899539)
10.4	GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)	• GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949) • 2e Gewijzigd G-26-006 ONTWERPBESLUIT

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

L.A.P. Vaessen
Plv. Voorzitter van Provinciale Staten

From: Meurs, Yvonne
Sent: Thu, 19 Mar 2026 16:29:36 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: 4de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-6-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor:	**Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft:	**4de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijziging(en)/aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 20-3-2026:

Toegevoegde bijlagen bij agendapunt:		
10.2	GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)	• Bijlage moties en toezeggingen • Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk. 1 t.e.m. 5 • Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk 6 • Bijlage Toekomstvisie Limburg 2050 hoofdstuk 7

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

L.A.P. Vaessen
Plv. Voorzitter van Provinciale Staten

From: Meurs, Yvonne
Sent: Thu, 19 Mar 2026 18:56:55 +0100
To: Meurs, Yvonne
Subject: 5de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met voortzetting op 20-6-2026, aanvang 09:30 uur

Bericht voor: **Leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**

Betreft: **5de Nazending Provinciale Statenvergadering op 19-3-2026, aanvang 18:00 uur met Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijziging(en)/aanvulling(en) in de agenda van Provinciale Staten op 20-3-2026:

Nieuw agendapunt c.q. doorschuiven agendapunt:		
8	Installatie nieuw Burgercommissielid	• Nieuw agendapunt
9	Spreekrecht externen	• Dit onderwerp is verplaatst van agendapunt 2 van de Provinciale Statenvergadering op 19 maart 2026 naar agendapunt 9 van de vergadering op 20 maart 2026

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij via de Griffie t.a.v. Statenadviseur Marion Palstring.

Met vriendelijke groet,

L.A.P. Vaessen
Plv. Voorzitter van Provinciale Staten

provincie Limburg | Limburgs Parlement

TIJDENOVERZICHT PROVINCIALE STATENVERGADERING **20 maart 2026**

Agendapunt	Titel	Totale behandeltijd per agendapunt	Begintijd	Eindtijd
	Lunch	01:00 (uur:min)		
7	Heropening, mededelingen voorzitter en stemmen	00:10 (uur:min)	09:30	09:40
8	Installatie nieuw Burgercommissielid	00:15 (uur:min)	09:40	09:55
9	Spreekrecht externen	00:15 (uur:min)	09:55	10:10
10	**Hamerstukken**			
10.1	G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve 'Regio Deal (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026 - II (GS DOC-00878709)	00:02 (uur:min)	10:10	10:12
10.2	G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033,	00:02 (uur:min)	10:12	10:14
11	**Behandelstukken**			
11.1	GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS	00:56 (uur:min)	10:14	11:10
11.2	GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)	02:02 (uur:min)	11:10	13:12
11.3	GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)	00:58 (uur:min)	13:12	14:10
11.4	GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)	01:54 (uur:min)	14:10	16:04
12	Moties vreemd aan de orde van de dag	01:00 (uur:min)	16:04	17:04
13	Sluiting	00:05 (uur:min)	17:04	17:09

Aanvangstijd	**09:30 uur**
Eindtijd zonder lunch	**17:09 uur**
Eindtijd met lunch	**18:09 uur**

* De spreektijden zijn exclusief de interrupties

11.1	GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00862984)		
		Statenlid	**Aangevraagde tijd**
1	BBB	Schoolmeesters	00:05 (uur:min)
2	Forum voor Democratie	Driessen	00:05 (uur:min)
3	PvdA	-	00:00 (uur:min)
4	CDA	-	00:00 (uur:min)
5	D66	-	00:00 (uur:min)
6	JA21	Schyns	00:03 (uur:min)
7	SP	Smeets	00:05 (uur:min)
8	GroenLinks	-	00:00 (uur:min)
9	Horizon	-	00:00 (uur:min)
10	VVD	Bloi	00:02 (uur:min)
11	Partij voor de Dieren	-	00:00 (uur:min)
12	PVV	Hastenrath	00:05 (uur:min)
13	LOKAAL-LIMBURG	Franssen	00:03 (uur:min)
14	oos limburg	-	00:00 (uur:min)
15	50PLUS	-	00:00 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:28 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:14 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:14 (uur:min)
		Totale behandeltijd	00:56 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

* De spreektijden zijn exclusief de interrupties

11.2	GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	BBB	Van der Pol	00:05 (uur:min)
2	Forum voor Democratie	Driessen	00:05 (uur:min)
3	PvdA	Berghorst	00:05 (uur:min)
4	CDA	Hanegraaff	00:05 (uur:min)
5	D66	Wesseling	00:03 (uur:min)
6	JA21	Schyns	00:05 (uur:min)
7	SP	Wolters Gregório	00:05 (uur:min)
8	GroenLinks	Mertens	00:05 (uur:min)
9	Horizon	Loomans	00:05 (uur:min)
10	VVD	Nijskens	00:05 (uur:min)
11	Partij voor de Dieren	Boven	00:05 (uur:min)
12	PVV	Hoks	00:05 (uur:min)
13	LOKAAL-LIMBURG	Franssen	00:03 (uur:min)
14	oos limburg	-	00:00 (uur:min)
15	50PLUS	-	00:00 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	01:01 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:30 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:30 (uur:min)
		Totale behandeltijd	02:02 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

* De spreektijden zijn exclusief de interrupties

11.3	GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	BBB	Zeedzen	00:05 (uur:min)
2	Forum voor Democratie	Driessen	00:03 (uur:min)
3	PvdA	-	00:00 (uur:min)
4	CDA	-	00:00 (uur:min)
5	D66	-	00:00 (uur:min)
6	JA21	Blijlevens	00:03 (uur:min)
7	SP	Wolters Gregório	00:05 (uur:min)
8	GroenLinks	Sol	00:05 (uur:min)
9	Horizon	-	00:00 (uur:min)
10	VVD	-	00:00 (uur:min)
11	Partij voor de Dieren	Boven	00:05 (uur:min)
12	PVV	-	00:00 (uur:min)
13	LOKAAL-LIMBURG	Peters	00:03 (uur:min)
14	oos limburg	-	00:00 (uur:min)
15	50PLUS	-	00:00 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:29 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:14 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:14 (uur:min)
		Totale behandeltijd	00:58 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

* De spreektijden zijn exclusief de interrupties

11.4	GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	BBB	Zeedzen	00:05 (uur:min)
2	Forum voor Democratie	Driessen	00:03 (uur:min)
3	PvdA	Berghorst	00:05 (uur:min)
4	CDA	Hanegraaff	00:05 (uur:min)
5	D66	Jenneskens	00:03 (uur:min)
6	JA21	Blijlevens	00:03 (uur:min)
7	SP	Smeets	00:05 (uur:min)
8	GroenLinks	Sol	00:05 (uur:min)
9	Horizon	Loomans	00:05 (uur:min)
10	VVD	Maillé	00:05 (uur:min)
11	Partij voor de Dieren	Boven	00:05 (uur:min)
12	PVV	Van Bijnen	00:05 (uur:min)
13	LOKAAL-LIMBURG	Franssen	00:03 (uur:min)
14	oos limburg	-	00:00 (uur:min)
15	50PLUS	-	00:00 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:57 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:28 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:28 (uur:min)
		Totale behandeltijd	01:54 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

provincie limburg | Limburgs Parlement

Notulen Statenvergadering van 20 maart 2026

Inhoud

7 Heropening, mededelingen voorzitter en stemmen 6

8 Installatie nieuw burgercommissielid 6

9 Spreekrecht externen 6

10 HAMERSTUKKEN 8
10.1 G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve 'Regio Deal (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026 – II (GS DOC-00878709) ... 8
10.2 G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjaren-onderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033, brief GS van 03-02-2026 (GS DOC-00879756) ... 8

11 BEHANDELSTUKKEN 9
11.1 GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 03-02-2026 (GS DOC-00862984) ... 9
11.2 GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-03-2026 (GGS DOC-00900246) ... 19
11.3 GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 ... 56
11.4 GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 ... 64

12 Moties vreemd aan de orde van de dag 98

13 Sluiting 107

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 20 maart 2026

Vicevoorzitter
Vaessen, L.A.P.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Blijlevens, R.P.	JA21
Bloi MA, J.M.	VVD
Bommel, C.P.G. van	BBB
Bosch, M. Th.	PVV
Boven, mevrouw I.	Partij voor de Dieren
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Franssen, R.F.R.P.	BBB
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Goossen, I.J.G.	BBB
Hanegraaff, dr. M.C.	CDA
Hendrikx, J.J.P.	VVD
Hoks, F.J.R.	PVV
Huizing, J.	BBB
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Koopman M SEN, mevrouw S.N.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Horizon
Maillé, S.	VVD
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Mülders, M.T.G.	GroenLinks
Nijenhuis, D.J.	BBB
Nijskens, H.L.M.	VVD
Peters, A.C.P.	LOKAAL-LIMBURG
Pol, mevrouw H.A. van der	BBB
Queisen, A.G.M.	BBB
Schoolmeesters, mevrouw A.M.A.	BBB
Schuuring BA, mevrouw E.A.	PvdA
Schyns MSc, P.F.M.	JA21
Smeets, mevrouw C.A.H.	SP
Sol MSc, H.P.A.	GroenLinks
Vaessen, L.A.P.	D66
Waajen-Crins, mevrouw drs. A.P.H.	CDA

Wesseling, mevrouw A.	D66
Wetemans, C.C.M.	oos limburg
Wolters, mevrouw L.C.C.M.	PvdA
Wolters Gregório, J.	SP
Zeedzen, D.	BBB

Het college van Gedeputeerde Staten
Roemer, E.M.(CdK)
Caldenberg, M. van
Demollin-Schneiders, mevrouw E.A.M.B.
Faassen, L.
Kuntzelaers, J.J.M.
Satijn, S.H.M.
Theuns, M.L.M

Afwezig

Fischer, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Hermans, L.J.	PVV
Kuiper, mevrouw L.Y.M.	SP

Overige aanwezigen
Agendapunt 11.4
De heer Coenen, namens de Limburgse Werkgevers Vereniging

Notulist
Het Notuleercentrum

7 Heropening, mededelingen voorzitter en stemmen

De vicevoorzitter: Als alle fracties even kunnen even kunnen kijken of alle mensen die zij van hun eigen fractie verwachten er ook zijn, dan is dat ook prettig. Wilt u die mensen anders verzoeken om te komen, want we gaan zo meteen met een stemming beginnen. Dan is het prettig dat iedereen die gaat stemmen vandaag er ook is. Goed, dames en heren. Dan heropen ik de vergadering en heet ik u allen van harte welkom. Voor vandaag hebben wij afmeldingen ontvangen van PS-zijde van de heer Hermans en mevrouw Fischer. Zoals gisteren toegelicht starten we met de besluitvorming over het Statenvoorstel inzake aanpassen voorwaarden en zekerheidsstelling Mijnwater. Dat is G-26-001, Statenvoorstel inzake aanpassen voorwaarden en zekerheidsstelling Mijnwater, brief van GS van 27 januari 2026. Aan de orde is de besluitvorming over het agendapunt 7.1. Kijk, dan wachten we nog even tot mevrouw Smeets zit. Dan gaan wij de stemming over agendapunt 7.1 openen. De stemming is geopend. Kijkt u even op uw kastje? Nog 2. Ja. Dan is de stemming gesloten en is het voorstel aangenomen met 34 stemmen voor en 8 stemmen tegen.

8 Installatie nieuw burgercommissielid

De vicevoorzitter: Dan komen we aan bij het volgende agendapunt, de installatie van een nieuw burgercommissielid. Wij zijn aangekomen bij de installatie van een nieuw burgercommissielid. Dat is de heer Hennissen voor de fractie van D66. Ik verzoek de bodes het nieuw te installeren Burgercommissielid naar de interruptiemicrofoon te begeleiden. Aan de orde is het afleggen van de eed of de verklaring en belofte overeenkomstig artikel 14 van de Provinciewet. Daartoe leggen alle nieuw te benoemen Statenleden en burgercommissieleden in handen van de voorzitter de in artikel 14 van de Provinciewet voorgeschreven eed respectievelijk verklaring en belofte af. De heer Hennissen heeft aangegeven de verklaring en belofte af te leggen. Ik zal zo meteen de tekst van de verklaring en belofte voorlezen bij de interruptiemicrofoon. U heeft alle stukken al getekend, mijnheer Hennissen, dus dan kunnen we meteen beginnen. Ik lees de verklaring en belofte voor en u antwoordt dan met: ‘Dat verklaar en beloof ik.’ ‘Ik verklaar dat ik, om tot burgercommissielid benoemd te worden, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik verklaar en beloof dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik beloof dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als burgercommissielid naar eer en geweten zal vervullen.’

De heer Hennissen (D66): Dat verklaar en beloof ik.

De vicevoorzitter: Dan feliciteer ik u met uw installatie tot burgercommissielid. Ik schors de vergadering voor vijf minuten, zodat u ook allemaal even de kans heeft om te feliciteren.

[SCHORSING]

9 Spreekrecht externen

De vicevoorzitter: Collega’s, mag ik u verzoeken uw plaatsen weer in te nemen? Dank u wel. Dan heropen ik de vergadering. Dan komen we bij agendapunt 9, het spreekrecht externen. Er heeft zich één inspreker gemeld voor de vergadering van vandaag, voor agendapunt 11.4, het Statenvoorstel Brightlands Future Fund. De inspreker is de heer Coenen namens de Limburgse Werkgevers Vereniging. Het inspreekverzoek voldoet aan de criteria zoals daaraan gesteld in het Reglement van Orde. De inspreker krijgt maximaal vijf minuten het woord. Ik nodig de heer Coenen uit om in te spreken via het spreekgestoelte en vraag de bodes om de inspreker te begeleiden. Mijnheer Coenen, u krijgt maximaal vijf minuten het woord. Blijft u na het inspreken nog even staan, want daarna krijgen de Statenleden het woord om eventueel verhelderende vragen aan u te stellen. Die zijn niet bedoeld om een discussie te voeren, maar wel voor verhelderende antwoorden, mocht daar behoefte aan zijn. Het woord is aan de heer Coenen.

De heer Coenen: Dank u wel, voorzitter. Voorzitter en leden van Provinciale Staten. Namens de Limburgse Werkgevers Vereniging spreken wij vandaag in op het Brightlands Future Fund. Als LWV vertegenwoordigen wij ruim 1.200 bedrijven in heel Limburg, waarvan ongeveer 70% mkb. Met ongeveer 260.000 werknemers is dat ongeveer 50% van de Limburgse arbeidsmarkt. Wij doen de oproep om het Brightlands Future Fund te steunen, niet omdat we denken dat Limburg een zwakke regio is, maar juist omdat we denken dat Limburg een sterke regio is, een regio waar de kracht nu beter georganiseerd, maar vooral ook gefinancierd moet kunnen worden. Limburg heeft Europa veel te bieden. Rond Chemelot bouwen we aan sterke proposities rond chemie en materialen, in Maastricht groeit het ecosysteem rond de gezondheid, biomedische technologie, voeding en ook AI en in Noord- en Midden-Limburg staat een krachtige en internationaal concurrerende maakindustrie. Tel daarbij de euregionale ligging op – Limburg heeft 75% landsgrens – dan zijn wij letterlijk een poort naar Europa. Voor ondernemers betekent dat toegang tot internationale markten, talent en kennisnetwerken over de grenzen heen en juist dat maakt Limburg economisch relevant voor Nederland. Maar sterke proposities alleen zijn niet genoeg. Als we willen dat innovatie hier ontstaat, opschaalt en ook echt banen oplevert, dan moet het systeem daaromheen kloppen en dan moet Limburg minder versnipperd opereren en veel meer met één economische agenda werken. Dat is precies waar wij als LWV al langer voor staan: meer focus, meer uitvoeringskracht, meer gezamenlijke positionering en vooral meer hefboom op investeringen. Het Brightlands Future Fund, of zoals liefkozend al genoemd het BFF, heb ik net gehoord, past precies in die beweging. De Provincie werkt aan dat fonds van € 100 miljoen, bedoeld als aanvulling op het bestaande financieringslandschap en gericht op de vroege fase en valorisatie tot groei en opschaling. Het is in die vroege doorgroeifase van innovatieve bedrijven dat het risico hoog is en de terugverdientijd lang. Private investeerders stappen daarom vaak pas later in, als een deel van het risico weggenomen is. Juist daar heeft de overheid een rol. Niet om de markt te vervangen, maar juist om die markt in beweging te brengen. Publiek kapitaal is daarin de hefboom. Het maakt investeringen mogelijk die anders niet plaats zouden vinden. Het trekt vervolgens aanvullend privaat, nationaal en ook internationaal kapitaal aan. Laat ik daar heel duidelijk in zijn: dat is precies de fase waarin de markt het niet alleen oplost. Bij innovatieve bedrijven zijn zoals gezegd de risico's hoog, de terugverdientijd lang en de zekerheden beperkt. Daar vragen wij echt een rol van de overheid. Dat is precies ook hoe Nederland landelijk georganiseerd is: publiek kapitaal als hefboom om private, institutionele en Europese middelen aan te trekken. Dat is nodig, want het landelijke ondernemersklimaat staat verder onder druk. Onze recente ondernemerspeiling landelijk en provinciaal laat zien dat 76% van de ondernemers in Nederland het ondernemingsklimaat ziet verslechtering. Bijna 1 op de 3 ondernemers wil niet meer in Nederland investeren en bijna 1 op de 5 overweegt deels te vertrekken. In zo'n klimaat is het aan de overheid en de bedrijven om samen te zorgen dat hier wel de ruimte ontstaat om te investeren, te innoveren en te groeien. Limburg dreigt bovendien, als we niks doen, structureel achterop te raken in verdienvermogen. Ondernemers in Limburg opereren in een financieel klimaat dat aantoonbaar minder gunstig is dan in andere innovatieve regio's in Nederland. De cijfers liegen er niet om. Limburg genereert 5 of 6% van het Nederlands BBP, maar ontvangt slechts 3,7% van alle venture-capitalinvesteringen. Het jaarlijkse tekort zit ergens tussen de € 300 en 400 miljoen. Dat betekent dus ook dat veelbelovende start-ups, scale-ups en mkb-bedrijven onvoldoende financiering vinden om op te schalen. Voorzitter, het gaat dus niet alleen over het fonds, maar het gaat eigenlijk over de vraag of wij het structurele verdienvermogen van Limburg willen versterken. Daar geeft het Brightlands Future Fund de noodzakelijke kapitaalbasis voor. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank voor uw inbreng. Dan kijk ik even naar de zaal of er vragen voor u zijn. Ja. Mijnheer Van Bijnen, dat mag bij de interruptiemicrofoon.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Dank aan de inspreker. Een mooi verhaal. Ik hoor u een aantal dingen zeggen. U maakt zich ook zorgen. Die zorgen hebben wij ook. De bedrijven zijn aan het besluiten om zich niet in Nederland te willen vestigen. U geeft een percentage bedrijven dat dreigt weg te gaan of te stoppen. Hoe ziet u het voor zich? Dit investeringsfonds biedt geld, omdat het kapitaal niet vanuit de reguliere markt komt. U zegt: die boost kan helpen. Wat denkt u? Waarom vertrekken die bedrijven uit

Nederland? Dat is één. Waarom vertrekken ze en waarom willen ze zich hier niet vestigen? Wat denkt u dat er nog meer moet gebeuren zodat die bedrijven zich hier wel willen vestigen, zonder dat wij alleen maar met geld komen om te investeren? Wat zou dan nog gedaan moeten worden?

De vicevoorzitter: Mijnheer Coenen.

De heer Coenen: Nou ja, laat ik het heel eenvoudig zeggen: je moet de randvoorwaarden voor het vestigingsklimaat op orde hebben. Dat begint met de arbeidsmarkt en talent. Dat begint ook met energie en infrastructuur. Maar dat begint absoluut ook met financieringskracht. Je zult in al die drie moeten investeren. Ik denk dat dit een belangrijke eerste stap is om juist op dat investeringskrachtstuk een heel goede stap te zetten als Provincie. Natuurlijk moet je ook aan die andere twee werken.

De vicevoorzitter: Mijnheer Van Bijnen, een vervolgvraag.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, een vervolgvraag inderdaad. Hoe denkt u zelf over de wet- en regelgeving die we hier hebben in Nederland en ook in Limburg dus? Hoe draagt die eraan bij dat bedrijven willen vertrekken en zouden we daar ook niet iets aan moeten doen?

De vicevoorzitter: Mijnheer Coenen.

De heer Coenen: Laat ik daar heel duidelijk over zijn: wij pleiten al langer voor wat wij noemen een level playing field met de landen om ons heen. Ik zei het net, Limburg heeft 75% landsgrens, dus wij voelen nog veel meer de druk vanuit Duitsland en België als het gaat om bijvoorbeeld energiebeprijzingen. Ja, die regels moeten anders, maar dat is niet alleen zo in dit huis, maar dat is ook in het huis in Den Haag. Daar pleiten wij al langer voor.

De heer Van Bijnen (PVV): Dan zijn we het daar gelukkig over eens. Ik denk dat dat ook de eerste oplossing zou moeten zijn voordat we met geld gaan smijten, maar dat is mijn mening. Dat is geen vraag. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Van Bijnen. Zijn er andere vragen uit de zaal? Dat is niet het geval. Dan dank ik de heer Coenen voor zijn inbreng en verzoek ik de bodes hem terug te brengen naar de publieke tribune.

10 HAMERSTUKKEN

10.1 G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 – II (GS DOC-00878709)

De vicevoorzitter: Dan komen wij aan bij agendapunt 10, de hamerstukken. Allereerst 10.1, G-26-003, het Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 – II. Ik constateer dat besluit G-26-003 met algemene stemmen wordt aanvaard.

10.2 G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033, brief GS van 03-02-2026 (GS DOC-00879756)

De vicevoorzitter: Dan 10.2, G-26-002 het Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen

periode 2026-2033, met de brief van GS van 3 februari 2026. Ik constateer dat het besluit G-26-002 ook met algemene stemmen wordt aanvaard.

11 BEHANDELSTUKKEN

11.1 GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 03-02-2026 (GS DOC-00862984)

De vicevoorzitter: Dan komen wij aan bij agendapunt 11, de behandelstukken. We starten met de behandeling van het stuk gewijzigd G-26-004, het Statenvoorstel inzake Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, met de brief GS van 3 februari 2026. Conform het spreektijdenoverzicht geef ik als eerste graag het woord aan mevrouw Schoolmeesters voor de fractie van de BBB.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Dank u wel, voorzitter. Vandaag staat de participatieverordening op de agenda. Ik denk niet dat bij dit agendapunt onze inwoners massaal afstemmen op onze livestream. Dat zou eigenlijk wel moeten. Het Right to Challenge, het uitdaagrecht, zou wellicht wat meer kijkers opleveren, want het is een spannende term en het klinkt even interessant als beangstigend voor onze inwoners, maar ook voor onze overheid. In werkelijkheid gaat het over iets heel fundamenteels: durven wij onze inwoners weer te vertrouwen als mede-eigenaar van hun leefomgeving en vertrouwen inwoners de overheid genoeg om deze krachtmetingen aan te gaan? Als BBB-fractie zitten wij aan heel veel keukentafels, bij inwoners, ondernemers en verenigingen en horen we over geweldige initiatieven. Maar we horen ook over plannen die blijven liggen, over ondernemers die willen maar niet kunnen en over gemeenschappen die bruisen, maar de energie langzaam zien weglekken. De oorzaak? Niet een gebrek aan inzet. Nee, in tegendeel. Het is een woud aan regels, waar je zonder kaart, kompas of kapmes niet meer doorheen komt. Dan zeggen we: u mag ons uitdagen. We zeggen: praat en doe mee. We zeggen: meldt u zich maar bij dit loket. Maar voorzitter, laten we eerlijk zijn: dat voelt voor veel mensen niet als een uitnodiging, maar als een hindernisbaan of zelfs als iets dat de overheid als een opgelegde verplichting afvinkt. Wanneer inwoners en ondernemers worden uitgenodigd, worden geattendeerd en geïnspireerd, ontstaan mooie dingen. Niet omdat het moet van bovenaf, maar omdat ze zelf voelen: hier wonen wij, hier werken wij, hier zijn wij geworteld, dit moeten wij samen doen. Voorzitter, dat is maatschappelijke meerwaarde. Juist die initiatieven, die vanuit de gebiedsprocessen ontstaan, de dorpscorporaties of de buurtinitiatieven, lopen het vaakst vast, niet op motivatie, maar op regels. Dan vragen wij ons van diezelfde inwoners, diezelfde mensen, om te participeren of om ons zelfs uit te dagen. Voorzitter, dat kan alleen werken als het fundament op orde is. Dat betekent dat we als overheid een andere rol zullen moeten pakken. Niet erboven hangen, maar naast onze inwoners en naast onze ondernemers staan. Hoe? Door regels te ontvlechten in plaats van toe te voegen. Door ruimte te maken voor maatwerk. Door ondernemers niet te blokkeren, maar te helpen vernieuwen. En door gemeenschappen niet te controleren, maar te vertrouwen. Als we dit serieus nemen, dan vraagt dat iets van ons. Minder systeem, meer samenleving. Minder regels, meer vertrouwen. En communiceren. Helder communiceren. Open, herkenbaar en begrijpelijk. Hoe zorgt de Gedeputeerde ervoor dat de overheid haar inwoners weer meer vertrouwt en de inwoners weer meer vertrouwen krijgen in de overheid? Als dat in balans is, dan ontstaat er iets moois. Dan komt er ruimte om uit te dagen en energie om actief mee te doen. Dat is volgens de BBB onze grootste troef in dit overigens prima Statenvoorstel. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Schoolmeesters. Dan is het woord aan de heer Driessen voor de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, goedemorgen. Een mooi onderwerp om even positief mee te beginnen deze dag. We zijn zeker niet tegen het voorstel op participatie dat hier ligt. Ik wil ook een klein woord van dank uitspreken naar de vorige partij, de BBB. Ik denk dat het uit de koker van de BBB komt. Dit was een van de punten van de BBB. Zoals ook de BBB denderend binnenkwam deze

periode, met leuke, mooie nieuwe ideeën, ook op participatie, hadden wij die de jaren daarvoor ook. Daaruit kwam de referendumverordening. Nu is er dan vanuit de BBB het uitdaagrecht. Hoewel wij ook daar heel erg voor zijn – het is een heel mooi initiatief – wil ik mijn spreektijd hier benutten om toch ook een aantal waarschuwende woorden te spreken. Ondanks dat we al tijden te maken hebben met een dalende opkomst bij verkiezingen, een dalend vertrouwen in de politiek en een steeds meer ontevreden wordende burger, moeten we niet vergeten dat onze referendumverordening zo succesvol is in het niet houden van een referendum dat het nog nooit heeft plaatsgevonden. Dat is het gevaar. Het gevaar schuilt hem in het feit dat we nieuwe zaken optuigen om maar te proberen deze burger te activeren en deze burger minder ontevreden te maken over ons eigen beleid. Maar onze ervaring leerde de afgelopen jaren, met een draak van een referendumverordening, dat het heel lastig is om dit ook daadwerkelijk in de praktijk te brengen. Dus een waarschuwing ook aan dit College: probeer als wij vandaag een participatieverordening vaststellen – die kans is heel groot – waarin een uitdaagrecht zit, ook daadwerkelijk de burger in staat te stellen om dit te gaan doen. Dat zit in een stukje informatievoorziening. Dat zit in een stukje wegnemen van bureaucratische barrières. Dat zit in een stukje voorlichting: hoe werkt het precies? Dat zit hem ook in de haalbaarheid van het instrument. De haalbaarheid van het instrument is bijvoorbeeld: zien burgers door de bomen het bos wel? Is de uitkomst een zekerheid? Heeft de burger überhaupt het idee dat dit soort participatiemiddelen ook daadwerkelijk bijdragen aan het functioneren van deze democratie en dat het daadwerkelijk zoden aan de dijk zet? Door het hele land, ook in gemeenten, hebben we weer gehoord dat we dorpsraden en overleggen willen in kernen en dat soort zaken. Maar steevast als men met de burger spreekt – ongetwijfeld zult u allen dat de afgelopen weken dan niet maanden al gedaan hebben – hoort men: de overheid luistert niet. Dus wij hebben een heel groot probleem als lokale, maar hier ook regionale overheid. We worden nog steeds gezien als een overheid die niet luistert, hoeveel participatiemiddelen wij daar ook tegenaan gooien. Dus een dringende oproep aan dit College: het is mooi dat wij een nieuwe participatieverordening vaststellen waarin een uitdaagrecht zit, maar ik zou het College echt op het hart willen drukken: ga ook kijken hoe we dit bij de burger brengen en hoe we dit ook daadwerkelijk tot uitvoer brengen, want hoe meer van dit soort participatievormen we maken die niet gebruikt worden, hoe meer het als een loze belofte overkomt. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Driessen. Dan is het woord aan mevrouw Smeets voor de fractie van de SP. Mijnheer Schyns heeft aangegeven in de eerste termijn geen tijd nodig te hebben. Dan wordt het de heer Wolters voor de fractie van de SP.

De heer Wolters Gregório (SP): Ja, het is misschien niet waar iedereen op had gehoopt, maar we hebben gewisseld bij dit onderwerp. Dus het is niet mevrouw Smeets, maar mijnheer Wolters waar u het mee moet doen. Dank, voorzitter. Participatie: geen lege huls, maar een nieuwe manier van werken, waarbij de Provincie en de gemeente de handen ineenslaan. De SP-fractie vindt het mooi om te zien dat het College bezig is met het geven van invulling aan de volwaardige participatie van onze inwoners. Participatie, het actief betrekken van onze inwoners bij het vormen van beleid, is niet alleen een wettelijke verplichting, maar het zorgt er ook voor dat binnen de samenleving draagvlak ontstaat voor nieuw beleid, het versterkt het vertrouwen in de politiek en zorgt ook voor beleid dat beter aansluit op de noden van onze huishoudens en het mkb. Maar, dat gebeurt alleen als we voorkomen dat die participatie enkel een papieren werkelijkheid blijft. De SP wil dat we ervoor gaan zorgen dat het uitdaagrecht niet alleen op papier staat om een vinkje te kunnen zetten, maar ook daadwerkelijk in de praktijk wordt toegepast. Ook is het bij de flexibele benadering, waar het College voor kiest, belangrijk dat duidelijk wordt voor inwoners aan welke criteria moet worden voldaan en willekeur wordt voorkomen. Inwoners moeten weten waar ze aan toe zijn, anders zal de motivatie om daadwerkelijk deel te nemen aan het proces laag zijn en schieten we onszelf in onze voet. In de commissievergadering over dit voorstel sprak mijn collega al over het belang van het betrekken van de afgehaakte Limburgers. Vandaag wil ik dit nog eens benadrukken. De Provincie moet dus, zoals de SP wekelijks doet, ook fysiek naar de inwoners toe om ervoor te zorgen dat meedoen en meedenken mogelijk worden voor alle Limburgers, niet alleen voor inwoners die de weg naar het Provinciehuis al goed kennen. Op deze manier kunnen we ervoor zorgen dat Limburgers niet alleen eens in de vier jaar naar de stembus

mogen, maar doorlopend gehoord worden en kunnen deelnemen aan het beleidsvormingsproces van onze Provincie. Daar zijn we als SP voor onze inwoners zeer content mee. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Wolters. Dan is nu het woord aan de heer Bloi voor de fractie van de VVD.

De heer Bloi (VVD): Ja, voorzitter, dank je wel. Zo'n twee jaar geleden stonden we hier en stelden we het beleidskader 'Provincie midden in de samenleving' vast. In het beleidskader spraken we een ambitie uit, namelijk die van een responsieve overheid. Als instrument van de responsieve overheid dachten we aan een participatieverordening. Die verordening hebben we in twee commissievergaderingen uitgebreid besproken. Dat ga ik hier niet herhalen. Als VVD hebben we toen aangegeven dat we erop moeten letten dat we niet alleen de usual supsects weer aan tafel krijgen, maar ook die Limburger die we nu nog niet zien. En we hebben aangegeven dat wij wel geloven dat de maatschappij hier in Limburg klaar is voor deze participatieverordening, maar dat het de vraag is of wij dat als overheid zelf zijn. Maar goed, daar hebben we het over gehad. Dat ga ik niet nog eens herhalen. Maar na de vaststelling van de participatieverordening vandaag begint een nieuw traject. Dit traject is een traject van cultuurverandering bij ons als overheid. We zullen tegen dingen aanlopen. We zullen fouten maken. Misschien moeten we ook fouten durven maken als overheid om te leren. Dat wat we leren moeten we ook implementeren in ons toekomstige beleid en ook in de voortgang van deze participatieverordening. Pas dan, als we leren, groeit ook het vertrouwen vanuit die overheid richting die burger, richting de burger die zelf verantwoordelijkheid wil nemen voor zijn deel van dat stukje Limburg en dit ook een stukje mooier wil maken. Dan wordt ook die burger hier in Limburg een echte burger die gelijkwaardig met de overheid meedenkt, in plaats van dat het maar een stakeholder is. Dat vraagt ook aan ons als overheid dat we klaar zijn voor de uitdagingen die we op ons af zien komen de komende jaren. Tot slot, voorzitter, draagt dat weer bij aan de ambitie die we hier twee jaar geleden hebben uitgesproken om een echte responsieve overheid in Limburg te worden. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Bloi. Dan is het woord aan mevrouw Hastenrath voor de fractie van de PVV.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Dank je wel, voorzitter. Met de participatieverordening introduceren we het uitdaagrecht. Dat is een instrument waarbij inwoners of maatschappelijke organisaties provinciale taken kunnen overnemen of anders uitvoeren. Dat kan waardevolle initiatieven opleveren, maar laten we wel helder zijn: het gaat hier niet alleen om participatie. Het kan ook gaan om uitvoering van provinciale taken, de inzet van provinciale middelen en de inzet van ambtelijke ondersteuning en capaciteiten. Juist daarom is transparantie richting Provinciale Staten essentieel. Provinciale Staten hebben immers een duidelijke rol, waaronder het stellen van kaders en controleren. Dat behoort tot onze kerntaken. Natuurlijk ligt ook het budgetrecht in onze handen. Het amendement dat wij vandaag indienen is eigenlijk heel eenvoudig, voorzitter. We vragen het College om jaarlijks inzicht te geven in initiatieven die via het uitdaagrecht plaatsvinden en daarbij per initiatief kort te rapporteren over de aard en omvang van het initiatief, de toegepaste beoordelingscriteria en de financiële gevolgen en inzet van provinciale middelen. Voorzitter, het amendement is dus geen poging om het uitdaagrecht te beperken. Integendeel. Het is bedoeld om ervoor te zorgen dat Provinciale Staten kunnen volgen hoe dit nieuwe instrument werkt in de praktijk. Dit biedt tevens ook kansen. Je bekijkt het niet globaal, maar per individu. Dit kan helpen om de initiatieven beter te kunnen begrijpen en te kunnen ondersteunen en het gehele instrument in te zetten op de juiste manier. Algemene rapportages geven vaak een totaalbeeld. Om te kunnen beoordelen of criteria goed worden toegepast, moet je het ook per initiatief kunnen bekijken. Zo zouden wij als Provinciale Staten ook op een juiste manier onze controlerende taak kunnen uitvoeren. Als we het uitdaagrecht invoeren, laten we er dan ook voor zorgen dat Provinciale Staten kunnen zien hoe het werkt, niet alleen dat het bestaat. Ik heb nog een vraag aan de Gedeputeerde. Tijdens de commissievergadering afgelopen december, toen dit dossier al een keer op tafel lag, gaf de Gedeputeerde aan dat ze de budgetten niet direct delegeren, maar de hand op de zaken houden. Wanneer een beleidsvorming een extra stap vergt, dan moeten we capaciteiten in zetten. Maar hoe, dat wist

mevrouw Demollin toentertijd nog niet. Ze wilde wel bekijken hoe ze dit aspect zou kunnen meenemen naar de toekomst. Ik vraag me af of de Gedeputeerde hier al over heeft nagedacht en wat haar reflectie daarop zou zijn. Tot zover mijn eerste termijn, voorzitter.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jiménez, wilt u het amendement in de eerste termijn indienen? Dan moet ik u vragen om even het dictum voor te lezen.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Ja. Het dictum luidt dan ook: 'Besluiten dat aan het gewijzigde ontwerpbesluit G-26-004 het volgende beslispunt wordt toegevoegd: dat Gedeputeerde Staten Provinciale Staten jaarlijks informeren over initiatieven die plaatsvinden in het kader van het uitdaagrecht, waarbij in deze rapportage per initiatief inzicht wordt gegeven in de aard en omvang van het initiatief, de toegepaste beoordelingscriteria, de financiële gevolgen en de eventuele inzet van provinciale middelen en capaciteiten / En gaan over tot de orde van de dag.'

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Jiménez Hastenrath. Dan is amendement 209 ingediend en gaan we naar de eerste termijn van LOKAAL-LIMBURG. Dat is de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Goedemorgen. Even op adem komen na drukke, maar succesvolle weken. Nu sta ik hier, staan wij allen hier, met deze nieuwe verordening, maar ook een nieuwe uitdaging. Het uitdaagrecht en participatie. Wat wij onder meer constateerden in de verkiezingen was dat de burger eigenlijk zei: in Den Haag doen ze niet veel. Provincie, daar weet je het niet zo zeker van. De gemeenten staan wat dichter bij de burger. Daarvoor willen we gaan stemmen. Als dat de bedoeling is van deze verordening, dat wij de burger meer gelegenheid geven om weer betrokken te raken, dan zeggen wij als LOKAAL-LIMBURG: jo! Dat moeten we hebben. Dat vertrouwen dient terug te komen en daar zullen we op alle mogelijke manieren en op alle mogelijke terreinen gezamenlijk aan moeten werken. Als we dan ook constateren dat bij de gemeentelijke verkiezingen iets meer dan 50% van de burgers is gaan stemmen, dan is dat een teken dat er eigenlijk in de breedte iets aan de hand is, toch? Als we dat gat in de breedte kunnen opvullen, dan denk ik: dan is deze verordening met het uitdaagrecht een goede aanvulling. Er staan in het document voldoende mogelijkheden om daar een nadere invulling aan te geven, maar in die nadere invulling zien wij nogal wat leemtes, leegtes. Maar je kunt het van de andere kant benaderen: er zijn ook mogelijkheden. Alles wat nieuw is … Nou, er zal ook een keertje wat misgaan. Laten we heel eerlijk zijn. Maar als we dat constateren, laten we dan wel op tijd geïnformeerd worden, zodat we gezamenlijk bij kunnen sturen. Dat vinden wij als LOKAAL-LIMBURG heel belangrijk: informatie op het moment dat geconstateerd wordt: jongens, we hebben eigenlijk een probleem. Wat zien wij? Vaak doen bestuurders net het omgekeerde. Als er een probleem is, dan wordt het zo lang mogelijk onder de tafel gehouden om het probleem maar klein te houden. Eigenlijk is dat net het moment waar de burger het vertrouwen verliest. Als er geen informatie is en wij niet op tijd kunnen bijsturen, dan zullen we die trend die gaande is in Nederland … Het vertrouwen van de burger, participatie … We kunnen nog meer verordeningen verzinnen, maar dan zal het alleen maar devalueren. Dus onze oproep is eigenlijk met het uitdaagrecht: we geven het vertrouwen. We geloven er wel in dat het mogelijk is. We zijn altijd een voorstander van participatie. Maar daarnaast vragen wij: licht ons op tijd in, zeker bij een verordening die nader ingevuld dient te worden. Wij gaan ervan uit dat die nadere invulling ook een stukje ervaring is. Door middel van die ervaring … Als er dan een terugkoppeling komt, een tijdige terugkoppeling, dan begrijpen wij het en zullen we de zaak ook ondersteunen. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Franssen. O, er is nog een interruptie van de heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Dank u wel, voorzitter. Ik hoorde de heer Franssen zeggen dat als er iets misgaat bestuurders het liever onder de pet houden dan dat ze er open over communiceren. Hebt u daar een voorbeeld van, van toen dat hier in deze periode in dit huis gebeurd is?

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik denk dat ik het verwoord heb … Ik vind het trouwens een heel goede vraag. Ik denk dat ik het verwoord heb in algemene zin. Daarmee bedoel ik: op alle niveaus. Ik bedoelde niet concreet hier in dit huis. Dan moet ik even gaan zoeken, maar daar heb ik me ook niet op voorbereid eerlijk gezegd. Maar mijn betoog was in algemene zin: het vertrouwen van die burger, de burger erbij betrekken. Maar ik constateer wel in algemene zin … U ziet weleens in de gemeenten en links en rechts op andere niveaus dat moties worden ingediend en dat dan gezegd wordt: wij constateren dat … Dan wordt een invulling gegeven, dat de informatieplicht niet voldoende is geweest. U komt geloof ik uit de gemeente Gulpen. Ik kan me herinneren dat daar nogal wat moties zijn langsgegaan de afgelopen periode in verband met een bepaald zwembad. Ik denk dat u wel genoeg voorbeelden op dat punt heeft.

De vicevoorzitter: Er is een vervolgvraag van de heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Ja, voorzitter, ik stel ook niet vast hier dat dingen onder het tapijt geveegd worden of zo. Dat doet u zelf. Ik daag u uit om met voorbeelden te komen. Het is overigens sinds 25 jaar de gemeente Gulpen-Wittem. Ik vind het jammer dat u zelf geen concrete voorbeelden heeft. Kom dan ook niet met: er worden dingen onder het tapijt geveegd. Dat soort uitspraken draagt eraan bij dat het vertrouwen van diezelfde burger steeds lager wordt.

De vicevoorzitter: Mijnheer Franssen, dat was natuurlijk geen vraag, maar u mag wel reageren.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Heeft u wel naar mijn woordvoering geluisterd? Ik heb de zorgen uitgesproken, hè? Ik heb de zorg uitgesproken dat wat wij nu gaan doen … Als in de toekomst zou blijken dat een probleem geconstateerd wordt, moeten we tijdig geïnformeerd worden. Dat heb ik gevraagd en uitgesproken, niet meer en niet minder. Toen heb ik ook bewust even naar onze Deputé gekeken. Ik zag haar echt begrijpend knikken. Toen dacht ik: dan hoef ik het niet verder uit te leggen.

De vicevoorzitter: Dan nog een interruptie van mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Dank u wel, voorzitter. Als ik de heer Franssen goed begrijp is het eigenlijk wel in het partijbelang dat u goed wordt geïnformeerd over lopende zaken en dat een jaarlijks evaluatiemoment eigenlijk wel wenselijk is. Kan ik er dan van uitgaan dat u mijn amendement gaat steunen? Dat geef ik dan ook even terug aan de heer Bloi. Daar doelt de heer Franssen op. Zo kunnen wij ook nog sturing geven als er iets misgaat, wat wij dan eerder kunnen zien als we met 47 man ernaar kijken dan wanneer alleen de ambtenaren meekijken. Hoe meer ogen, hoe meer meningen er komen.

De vicevoorzitter: Mijnheer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja. Ik heb vanochtend uw amendement doorgenomen. Als u mijn betoog goed beluisterd heeft, dan zie je dat daar een bepaalde overeenkomst is, dus tussen mijn betoog en uw amendement. Mijn oproep aan de Deputé zonet in de woordvoerding komt deels overeen met dat wat u in uw amendement heeft verwoord. Maar onze fractie bestaat niet alleen uit de heer Franssen die hier de woordvoering doet, maar ook uit de heer Peters. We hebben ook nog een aantal mensen die ons ondersteunen. Hen noemen we hier fractiemedewerkers. Dus op het moment dat ik hier ja of nee ga zeggen …U moet nog een uurtje wachten. Dan hebben we overleg gepleegd en dan hoort u of wij in de volle breedte links of rechts uw zaak kunnen ondersteunen of niet. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Franssen. Dan sluiten we daarmee de eerste termijn van Provinciale Staten en gaan we naar de eerste termijn van het College. Daarvoor is het woord aan Gedeputeerde Demollin.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Dank je wel, voorzitter. Voorzitter, ik wil uw Staten bedanken voor de vragen vandaag, maar zeker ook voor alle vragen en ook de dialoog die we hebben gehad tijdens de twee commissievergaderingen. Die waren heel waardevol voor dit belangrijke document. Alle suggesties en verbeterpunten zijn opgenomen in het thans voorliggende document, zowel in de visie als in de verordening. Voorzitter, de centrale boodschap van de Wet versterking participatie op decentraal niveau, op grond waarvan wij dit voorstel vandaag aan u voorleggen, is dat we als overheid beter naar de burgers moeten luisteren. Dat is de centrale boodschap van deze wet. We hebben daarom twee keer met uw commissie overlegd over hoe we dat in het belang van alle Limburgers het beste zouden kunnen doen. Dat ligt thans in deze visie en deze participatie voor. Om deze reden hebben we ook, ook door de dialoog, ervoor gezorgd dat als er participatie of uitdaagrecht aan de orde is, we allereerst het gesprek aangaan met deze burger om heel goed vanuit de Provincie uit te leggen aan welke wet- en regelgeving wij gebonden zijn. We moeten hierbij ook heel goed afpellen wat nou eigenlijk het verzoek, de vraag of de behoefte van deze burger of deze organisatie is. Ik denk ook dat de op 1 november 2025 aangestelde provinciale contactpersoon hier een belangrijke rol in gaat vervullen, om mensen die zich melden naar de juiste plek te krijgen. Misschien denken die mensen: nou kom ik met een initiatief en weet ik niet waar ik moet zijn. Om mensen niet alleen bij een initiatief inspraak te geven, maar om er ook voor te zorgen dat ze participeren niet alleen bij beleid, maar ook bij uitvoering en evaluatie, ligt deze participatievisie en -verordening voor. De inspraakverordening wordt dan ook na vaststelling van deze verordening ingetrokken. Nogmaals, we hebben de verplichting om als Provincie te leren hoe we hiermee om kunnen gaan, hoe we dit beter kunnen doen: luisteren naar de burgers. Met andere woorden, invulling geven aan die responsieve overheid. Met betrekking tot participatie is dit voor ons een leerproces. Dat heb ik in de commissie ook heel eerlijk gezegd. Het beleid van de Provincie staat vaak minder dicht bij inwoners – dat is ook een belangrijk punt om te begrijpen – dan het beleid van de gemeente. Voorzitter, na deze algemene aspecten wil ik graag ingaan op de specifieke vragen die ik van de partijen, van uw Statenleden, heb gekregen. Voorzitter, er is een duidelijke term gebruikt in de bijdrage van mevrouw Schoolmeesters. Ze had het over een hindernisbaan. Ik kan me absoluut voorstellen dat een inwoner dat zo ervaart. Maar daarvoor is het nou net belangrijk om achter de maatschappelijke meerwaarde van een initiatief van een burger of een organisatie die zich meldt te komen. Daarom is het belangrijk om allereerst het gesprek aan te gaan. Er is gesproken over regels. Het is zo dat wij een overheid zijn. We zijn een publieke instelling. Ik heb het in de commissie ook gezegd: als privaat persoon mag je alles doen tenzij in de wet is geregeld dat je iets niet mag doen of iets moet doen. Je mag niet door rood rijden en je moet belasting betalen. Wij als publieke instelling mogen niks doen, tenzij in de wet is vastgelegd dat we iets mogen doen of moeten doen. Dat maakt dat wij als overheid heel streng gebonden zijn aan die regels. Dat is iets wat we goed moeten communiceren met mensen die zich hier melden, zodat ze het begrijpen. Overigens ben ik met dat thema vermindering van regeldruk ook heel actief aan de slag. Ook daar wordt er rekening mee gehouden: als uit die gesprekken zaken komen waar er meteen een linkje is, van ‘dit heeft te maken met vermindering van de regeldruk’, zal ik dat daar ook in meenemen. Maar helder communiceren is belangrijk. We gaan ook een participatieplan maken. Dus op het moment dat er een nieuw beleidsstuk komt, wordt er een participatieplan bij gemaakt en wordt gekeken: hoe gaan wij in dit specifieke stuk rekening houden met participatie? Dan heb ik de vragen van Forum voor Democratie, voorzitter. Eigenlijk is het gewoon een heel belangrijk advies aan mij: let nou op wat je doet. Ik ben het helemaal met de heer Driessen eens: dit is geen sinecure. Dat heb ik ook in de commissie gezegd. Dat realiseren we ons allemaal. Goed communiceren, maar zeker ook evalueren, is ontzettend belangrijk in dit traject. Voorzitter, de SP heeft opgeroepen ervoor te zorgen dat het geen papieren werkelijkheid wordt. In de commissie heeft ook een partij aangegeven: zorg niet dat dit iets wordt waarbij je een nieuwe paarse krokodil introduceert. Natuurlijk is het zo dat deze participatieverordening, dat wat erin staat en dat wat de Provincie moet gaan doen, impact gaat hebben op de interne organisatie. Dat realiseren we ons. Dat is ook een leerproces waar we mee aan de slag moeten en wat we op dit moment ook aan het oppakken zijn. Ook dat is iets wat mensen die werken aan beleid, uitvoering of evaluatie tussen de oren moeten gaan krijgen, dat ze dit onderwerp ook mee moeten gaan nemen. Maar daar zullen we op letten. U sprak over afhakers. Nou ja, dat is iets wat mij ook heel erg aan het hart gaat, voorzitter. Afhakers. Ik vind dat ook bijzonder jammer. Tegelijkertijd zie ik …

Mijnheer Franssen van LOKAAL-LIMBURG had het er ook over, over dat vertrouwen … Vertrouwen gaat te paard vaak en komt te voet. Dit is een heel moeilijk onderwerp. Als ik kijk naar de initiatieven die we ontplooien op dat vlak, maar zeker ook als concreet voorbeeld wat onze Gouverneur nu doet met de democratietafels, zijn we daar als College wel heel druk mee bezig, om ervoor te zorgen dat we dat vertrouwen zo optimaal mogelijk proberen terug te winnen. We gaan althans het gesprek en de dialoog aan. Voorzitter, de VVD vroeg: hoe gaan we dat intern bij de Provincie doen? Daar heb ik net bij de beantwoording van de vragen van de heer Wolters ook antwoord op gegeven. We gaan dat ook zelf intern goed evalueren, maar ook voor ons is dat een leerproces. Dat realiseren we ons. Dan heb ik de vragen van de PVV. De PVV geeft duidelijk aan: ben transparant naar ons. Ook wij vinden het belangrijk om dat vertrouwen van die burger te krijgen. Neem die burger mee. Ik zie een enorme sympathie, maar ook een enorm enthousiasme van de PVV naar alles wat met die participatie te maken heeft. Dat merkte ik in de commissiebehandelingen ook al. Ook hier wordt gevraagd: wat zijn de gevolgen van die extra inzet van capaciteit? Ik heb dat al aangegeven: ook wij moeten leren. We moeten dat breed in de organisatie gaan implementeren, maar moeten ook naar de leereffecten kijken en kijken wat dat voor de interne organisatie betekent. Dan ga ik even in op het amendement dat de PVV heeft ingediend met nummer 209. Ik vind het een heel sympathiek amendement. Ik heb het in de commissie ook toegezegd. Ik kan die toezegging ook nog eens herhalen. Maar omdat ik het een heel sympathiek amendement vind, wat een bijdrage levert aan er daadwerkelijk voor zorgen dat we dit goed op poten zetten, wil ik dit amendement oordeel Staten over en laat ik het aan uw Staten over hoe zij dit amendement beoordelen. Dan heb ik nog de oproep, ook van LOKAAL-LIMBURG, van: probeer toch zo veel als mogelijk dat vertrouwen terug te winnen. Daar ben ik al op ingegaan, op hoe we daarmee bezig zijn. ‘En informeer Provinciale Staten tijdig.’ Ook dat is iets waarvan ik denk: dat zal ook een leerproces zijn. Op het moment dat wij op de manier waarop we op dit moment de evaluatie hebben ingericht bij u terugkomen en uw Staten constateren dat u beter of sneller geïnformeerd wil worden, dan zou het mijn voorstel zijn bij de eerste evaluatie waar we mee komen, of een mededeling portefeuillehouder, dan de dialoog te laten ontstaan over hoe we het beter kunnen doen en hoe u sneller geïnformeerd zou willen worden. Dat is de beantwoording, voorzitter. Dank je wel.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Demollin. Er zijn vragen van PS per interruptie. Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Voorzitter, dank voor de beantwoording. Het laatste dat mevrouw Demollin zegt over het amendement … In mijn ogen heeft u dat ook min of meer in dezelfde bewoordingen toegezegd. Ik herinner mij ook dat u zei: als het al in de beleidskaders staat, dan hoeft dat ook niet apart gemandateerd te worden aan PS, want dan is het eigenlijk als het ware al aan GS overgedragen en is het aan GS om te beoordelen of de burger het recht om te challengen heeft in dat specifieke geval. Ik zou graag van u de toezegging hebben, zodat wij als PS dat ook kunnen volgen, dat uit dat overzicht dat ook blijkt. Dus waar hebben wij als PS al beleidskeuzes aan u gemandateerd en waar blijken het initiatieven te zijn … Ik hoop dat er vele komen. Ik denk dat we iets te optimistisch zijn, eerlijk gezegd. Maar dit zodat wij daar ook inzicht in kunnen krijgen.

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Dank je wel, voorzitter. Die toezegging kan ik geven. **We kunnen een overzicht maken van hoe dat gaat. Waar zit het initiatief bij de Staten en waar heeft de Staten dat al doorgegeven, gemandateerd aan GS. Dat overzicht kunnen we maken en aanleveren.**

Mevrouw Absil (CDA): Dank je wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan was dat de eerste termijn van Gedeputeerde Staten. Dan kijken we naar de collega’s om te zien of er behoefte is aan een tweede termijn. Mevrouw Schoolmeesters. Dat is niet het geval. De heer Driessen. Niet. De heer Schyns. Ook niet. Mevrouw Smeets. Mijnheer Wolters Gregório moet ik zeggen. Dan is het woord aan de heer Wolters Gregório namens de fractie van de SP.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Nog even heel kort om mijn collega's in de zaal gerust te stellen. Als Provincie luisteren naar onze inwoners, hen als eerste aan zet laten en samen met hen overleggen over hoe een proces is verlopen en we het volgende proces kunnen verbeteren. Zo werkt dat binnen een huishouden en binnen een vereniging immers ook, om gezamenlijk tot een goed resultaat te komen. Ons voorstel is om bij de bekendmaking van dit beleid niet alleen via mails of sociale media kenbaar te maken aan iedereen wat we hier op poten hebben gezet en waar we vandaag voor gaan stemmen, maar om met gemeenten ook de wijken in te trekken, juist om die afgehaakte mensen en mensen die het vertrouwen in de politiek kwijt zijn als eerste te betrekken en als eerste te laten kennismaken met dit initiatief.

De vicevoorzitter: Dat levert een interruptie op van mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Ja, voorzitter. Ik ben enigszins verrast. In de commissie hebben wij ook uitgebreid gesproken over de maatschappelijke organisaties die in hoofdstuk 5 genoemd worden. Volgens mij hadden we toen de consensus in de commissie dat het juist niet aan ons is om weer voorop te gaan roepen, maar wilden we juist die organisaties die al met onze inwoners bezig zijn stimuleren om dat uitdaagrecht op te pakken of op tal van andere manieren, waarbij zij al participeren … Sterker nog, eigenlijk zijn wij de overheid die dan met hen participeert. Of zij nu een gemeenschapsaccommodatie runnen, een festival organiseren … Dus ik zou juist namens het CDA willen zeggen: laten wij niet het podium pakken, maar laat de organisaties het podium pakken. Ik hoor graag uw reflectie daarop.

De vicevoorzitter: Mijnheer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Het is nog vroeg, voorzitter, dus tijd voor reflectie heb ik wel. Nee, dan heeft u denk ik mijn woorden anders geïnterpreteerd dan ik ze bedoel. Als ik spreek over dat wij naar mensen toe gaan om ze te informeren en te overtuigen om meer mee te gaan doen, dan spreek ik uiteraard niet alleen over de provinciale organisatie, maar ook over alle samenwerkingspartners die wij daarvoor inzetten. Ja.

De vicevoorzitter: Dank u wel.

De heer Wolters Gregório (SP): Dan heb ik als laatste alleen nog een reactie op het amendement, amendement 209 van mevrouw Hastenrath. Daar kunnen wij waarschijnlijk mee instemmen, aangezien een goede terugkoppeling en evaluatie van belang zijn bij nieuw beleid of bij een nieuw instrument, zoals in dit Statenvoorstel wordt geopperd.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Wolters Gregório. Dan kijk ik verder. De heer Bloi voor de tweede termijn? Dan is het woord aan de heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Ik wil eigenlijk alleen antwoord geven op de vraag van de PVV wat de VVD gaat doen. Ik heb inmiddels een participatietraject in mijn fractie opgestart wat het amendement betreft. Voor nu zijn we matig positief, maar ik denk dat het wel goed komt.

De vicevoorzitter: Goed. Dank u wel, mijnheer Bloi. Dan mevrouw Jiménez Hastenrath in de tweede termijn voor de PVV.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Ja, dank, voorzitter. Eigenlijk wil ik terugkoppelen dat het amendement in die zin niet overbodig is, zoals anderen hier in deze zaal beweren. Ik sta eigenlijk liever aan de veilige kant. Als ik ergens voor stem, wil ik ook zwart-op-wit iets hebben waar ik altijd op terug kan grijpen als het nodig is. Vandaar dat dit amendement ook gewoon in stemming gaat.

De vicevoorzitter: Nog een interruptie van mevrouw Wolters.

Mevrouw Wolters (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Het amendement heb ik gelezen. Wij staan daar best wel sympathiek tegenover. Maar waar ik me een beetje zorgen over maak: de Gedeputeerde heeft in de commissie toegezegd om ook initiatieven die het niet zouden halen, vanwege bepaalde redenen, met ons te communiceren. Dat zie ik niet in dit amendement terug. Dat maakt dat de toezegging van de Gedeputeerde groter is dan dit amendement nu bewerkstelligt. Daar maak ik me een klein beetje zorgen om en daar wil ik graag een reflectie van de PVV op.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Dank u wel. Dat wil ik in ieder geval ook erin hebben. Dus van het beginproces tot het einde of tot het oneindige: alles moet meegenomen worden, die het niet halen … Je krijgt hier zo'n beetje de situatie van de kat van Schrödinger. Je hebt een doos. Je zet de kat erin, wacht een paar dagen en kijkt of hij nog leeft of dat hij dood is. Maar dat zie je pas als je erin kijkt, dus … Ja.

De vicevoorzitter: Mevrouw Wolters, een vervolgvraag.

Mevrouw Wolters (PvdA): Ja, ik onderschrijf dat, maar ik worstel ermee dat dit in de bewoording van uw amendement niet zo beschreven staat. Het gaat over initiatieven die plaatsvinden in het kader van het uitdaagrecht en daarmee lees ik dus dat het expliciet alleen gaat over initiatieven die toegelaten worden, waar iets mee gedaan zal worden. Dat is waar ik een beetje over struikel op dit moment.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Nee, maar die zorg kan ik wegnemen. Van het begin tot het eind. Je moet alle stappen meenemen, of het het nou gaat halen of niet. Het hoort bij het hele proces. Ik neem aan dat de Gedeputeerde daar ook wel in meegaat en daaraan denkt als de evaluatie op tafel ligt.

De vicevoorzitter: Dat zien we dan dadelijk misschien in de tweede termijn van het College. Dank. Dan zijn we aangekomen bij de heer Franssen. Hebt u behoefte aan een tweede termijn? Ja, een tweede termijn voor de heer Franssen voor LOKAAL-LIMBURG.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja, dank u wel, voorzitter. Het amendement. Dat kwam in de eerste termijn ook ter sprake. We hebben goed geluisterd wat de Deputé daarop antwoordde. Eigenlijk schuurt dat niet. Er was een toezegging indirect. Er was vergelijkingsmateriaal met uw amendement. Wij zullen het amendement gaan steunen in dezen. Maar er is iets anders, voorzitter. We hebben het hier over participatie en vertrouwen van de burger. Maar wij als Provincie … Er zijn ook verlengstukken waar wij deelnemingen in hebben. Pak bijvoorbeeld het waterschap, een uitvoeringsorganisatie. Hoe ervaren die mensen of onze mensen zo'n organisatie? Pak WML. Wij zijn daar toezichthouder. Ik vraag aan Deputé Theuns nu … Wij horen graag als LOKAAL-LIMBURG: we zijn de grootste aandeelhouder van WML. Hoeveel rechtszaken heeft WML de afgelopen drie jaren moeten voeren met de inwoners? Die participatie bij die andere organisaties … Daar zijn er lekkages. Dat werkt niet. Dus wij willen wel positief hier iets deponeren, maar de organisaties erachter zullen ook eventueel positief hierin mee moeten gaan. Ik noem twee voorbeelden vanuit de praktijk. Ik noem alleen de organisaties. Ik kan de dossiers toelichten, waar het ongenoegen van de burgers zit. Dat is mijn oproep namens LOKAAL-LIMBURG. Ik hoor graag het antwoord van de heer Theuns. Ik kan nog een voorbeeldje noemen. Er worden schaderegelingen ingediend. Het duurt een jaar en dan hoor je nog niets. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Mijnheer Franssen, volgens mij levert het nog een interruptie op van de heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Ja, voorzitter, ik ben even zoekende wat het betoog – wat waarschijnlijk terecht is in zekere zin – te maken heeft met de discussie over de participatieverordening.

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Participatie doe je in de breedte. Kijk, wij willen wel iets als Provincie en we zetten iets op papier, we proberen de burgers gezamenlijk een positief beeld te geven en erbij te betrekken … Positief allemaal. Maar de burgers in Limburg worden met meer organisaties geconfronteerd. Ik benoem enkele organisaties waarvan wij denken: daar kan ook eens naar gekeken worden.

De vicevoorzitter: De heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Ik snap het, maar ik snap nog altijd niet de link met dit agendapunt.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Wat beschouwt u als participatie? Ik als burger beschouw participatie in feite als dat ik mag deelnemen of mag meedenken, van welke aard dan ook. Misschien heeft u een andere interpretatie hiervan. Ik bedoel: onze burger wordt altijd betrokken met maatschappelijke hindernissen. Als we gezamenlijk door middel van participatie hindernissen kunnen oplossen op welk niveau dan ook, dan denk ik: dan maken wij een verbeterslag.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag.

De heer Bloi (VVD): Dat ben ik helemaal met u eens, maar die discussie hebben we ook in de commissie gehad. Ik zou u willen uitnodigen: kom de volgende keer gewoon in de commissie zitten.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dat vind ik geen prettige opmerking, mijnheer Bloi. Wij zijn afgevaardigde in de commissie. De verslagen neem ik goed door. Maar het is aan mij hier als woordvoerder van onze fractie om de woordvoering te doen zoals wij het op dit moment belangrijk vinden. Ik kan het balletje ook terugspelen naar u. Waar was u in die en die commissie? Tot dat niveau wil ik me niet verlagen.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Franssen. Laat u daar maar samen een kop koffie bij smaken, zou ik zeggen. We gaan naar het College voor de beantwoording in de tweede termijn. Het woord is aan Gedeputeerde Demollin.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Dank je wel, voorzitter. Dingen samen doen is ook altijd best wel spannend, hè? Er is altijd een chemie tussen mensen. Ook in dit traject, als het gaat over participatie, zullen er dingen gebeuren waar we nu nog niet aan denken. Ik wil even ingaan, voorzitter, op de vraag van de PVV, ook met betrekking tot de toezegging die ik eerder in de commissie heb gedaan met betrekking tot de evaluatie. Wij gaan dit vanuit integraliteit bekijken. Dus wij gaan niet vanuit het College twee separate parallelle verantwoordingen doen of evaluaties doen, maar vanuit integraliteit kijken we naar de evaluatie die we gaan inzetten. Dan de vraag, voorzitter, van LOKAAL-LIMBURG met betrekking tot de deelnemingen. Het is inderdaad zo dat wij als Provincie aandeelhouder zijn, samen met de 31 gemeenten, in WML. WML is als deelneming niet verplicht om op grond van de participatieverordening op decentraal niveau een participatieverordening op te stellen. Het waterschap is dat wel. We hebben de vraag van de heer Franssen goed gehoord. Mijn voorstel is, voorzitter, dat we daar met schriftelijke antwoorden op een technische manier op terugkomen. Dank je wel.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Demollin. Dan ga ik naar de besluitvorming. Ja. Ik wil eerst iedereen vragen om zijn plaats in te nemen. Als er nog mensen de zaal in moeten komen van verschillende fracties, haal ze er vooral bij. We moeten even in beeld hebben met hoeveel mensen we gaan stemmen. Dan gaan

wij nu echt naar de besluitvorming. Ik meende zojuist te signaleren dat ook nog stemverklaringen zouden worden uitgebracht? Dat klopt niet. Er zijn geen stemverklaringen. Dan gaan we naar de stemming over G-26-004 Statenvoorstel. We beginnen met de stemming over amendement 209. De stemming over amendement 209 van mevrouw Jiménez Hastenrath is nu geopend. Dan is de stemming gesloten. Het amendement is met algemene stemmen aangenomen. *[geroffel]* Dan gaan wij verder met de stemming over het geamendeerde Statenvoorstel G-26-004 inzake de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, met de brief van GS van 3 februari 2026. Dan wordt de stemming geopend. Nog 1. Kijkt u even op uw kastje. Ja. De stemming is gesloten. Ook dit voorstel is aangenomen met algemene stemmen. *[geroffel]*

11.2 GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-03-2026 (GGS DOC-00900246)

De vicevoorzitter: Dan komen we aan bij het volgende agendapunt, agendapunt 11.2, het gewijzigd Statenvoorstel G-25-034 inzake Toekomstvisie Limburg 2050, met de brief van GS van 13 maart 2026. Conform het spreektijdenoverzicht geef ik als eerste graag het woord aan mevrouw Van der Pol voor de fractie van de BBB.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Voorzitter, allereerst wil de BBB-fractie het College bedanken voor het vele werk wat voor deze visie is verricht. Een visie maken voor de lange termijn is geen eenvoudige opgave. Het is goed dat na is gedacht over waar Limburg in de toekomst wil staan, maar laat ik ook duidelijk zijn: dit is een visie van het College. Als wij hem moeten schrijven, zou er wat anders staan. Een visie is pas sterk als deze geworteld is in de realiteit van Limburg, in onze dorpen, in onze bedrijven en ook in onze agrarische sector. Juist daar heeft de BBB kanttekeningen bij. Voorzitter, in de toekomstvisie wordt verwezen naar een scenarioverkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving. Daaruit blijkt dat ongeveer 30% van de landbouwgronden extensief beheerd zou moeten worden om doelen te bereiken. Het College neemt dit uitgangspunt over. Maar laten we er ook even bij stilstaan wat hier eigenlijk staat. 30% van de landbouwgronden. Dat is geen detail. Dat is geen kleine aanpassing. Dat is een ingrijpende verandering voor het Limburgse platteland. Tegelijkertijd lezen we in deze visie dat Limburgers, Limburgse agrariërs, voedsel zouden moeten produceren voor de Europese markt. De BBB-fractie vraagt zich af: hoe realistisch is dat? Kan je het produceren voor een Europese markt combineren met het extensiveren van bijna een derde van de landbouwgronden? En wat betekent dit voor de productiecapaciteit? Wat betekent dit voor de verdienvermogens van de agrariërs? En wat betekent dit voor de leefbaarheid van het Limburgse buitengebied? Als de agrarische bedrijven verdwijnen, verdwijnt namelijk ook meer dan alleen de productie. Dan verdwijnen banen, gezinnen en economische activiteiten uit onze dorpen. Voor de BBB-fractie geldt daarom heel duidelijk: zonder boeren geen voedsel en zonder boeren ook geen platteland. Daarom vragen wij ons als fractie af: zijn de gevolgen goed onderzocht? Is bijvoorbeeld een landbouweffectrapportage opgesteld, zoals in hete coalitieakkoord ook staat afgesproken? En zo ja, kunnen wij die als Staten ook betrekken op de verdere besluitvorming? Voorzitter, dan de economie. In de toekomstvisie ligt heel veel nadruk op start-ups en scale-ups. Laat daar geen misverstand over bestaan: innovatie en nieuwe bedrijvigheid zijn belangrijk voor Limburg. Maar als we praten over de toekomst van Limburg, moeten we niet alleen kijken naar wat nieuw is. We moeten ook versterken wat we al hebben. De toekomst van Limburg begint niet bij plannen op papier, maar bij mensen en bedrijven die Limburg elke dag draaiende houden. Limburg heeft een grote groep gevestigde ondernemingen, die soms al tientallen jaren, soms generaties lang, bijdragen aan onze economie. Samen vormen zij de ruggengraat van onze economie. Het zijn deze bedrijven die de stageplaatsen bieden aan de jongeren en banen creëren in onze regio, die lokale verenigingen ondersteunen en bijdrage aan de leefbaarheid. Daarom zegt de BBB ook: een sterke economie bouw je niet alleen met start-ups, maar ook met bedrijven die Limburg al decennia draaiende houden. Toch krijgen deze bedrijven in deze toekomstvisie weinig aandacht. De BBB-fractie vindt dit een gemiste kans, want ook deze ondernemers staan voor grote uitdagingen: hoge energiekosten, personeelstekorten, internationale concurrentie en de druk om te verduurzamen. Daarom is het de vraag aan het College: hoe

gaat de Provincie deze bestaande bedrijven ondersteunen, om ook in 2030, 2040 of 2050 succesvol in Limburg te kunnen blijven ondernemen, en ervoor zorgen dat ze blijven investeren en produceren? Wij willen graag dat het nadrukkelijker wordt meegenomen in de visie. Om dat te onderstrepen hebben wij een motie opgesteld. Tenminste, mijnheer Zeedzen heeft dat gedaan. Ik wil graag het dictum even voorlezen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol, dan zeg ik daar meteen bij dat aangezien u het dictum voorleest, we dan ook uw naam onder de motie gaan zetten. Dat is helaas noodzakelijk. Bij begrotingen en dergelijke kan dat wel. Dan spreekt de fractievoorzitter en dan komt er een andere naam onder. Dat kan. Maar in dit geval moet het zo zijn dat de motie wordt ingediend, dus ook op papier wordt ingediend, door de persoon die hem ook opleest.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Laat ik het dictum voorlezen.

De vicevoorzitter: Leest u het dictum voor.

Mevrouw Van der Pol (BBB): ‘Bij de verdere uitwerking van het economisch perspectief expliciet aandacht …’

De heer Zeedzen (BBB): Mag ik een punt van orde inbrengen? De verordening is daar niet duidelijk in. Dat wil ik stellen. Dan wil ik ook dat die verordening zo snel mogelijk aangepast wordt, want ik vind dit regeldruk die nergens op slaat.

De vicevoorzitter: Ja, dit is zoals het nu geregeld is. We zullen het meenemen en bespreken in het Presidium. Daar komt de verordening altijd ter sprake. Dan gaan we nu wel verder met het dictum, opgelezen door mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ik zal heel even opnieuw beginnen. ‘Verzoeken het College van GS om: bij een verdere uitwerking van het economisch perspectief expliciet aandacht te besteden aan de rol van bedrijven en sectoren die reeds aantoonbaar bijdragen aan innovatie, werkgelegenheid en economische ontwikkeling in Limburg / Bestaande voor Limburg belangrijke bedrijvigheid een prominentere en expliciete plek te geven in de verdere uitwerking en toepassing van de Toekomstvisie Limburg 2050 / Te bepalen wat nodig is om deze bedrijvigheid richting 2050 te versterken en te laten doorgroeien en dit te vertalen in een gerichte aanpak / Bij economische beleidsinstrumenten niet alleen te sturen op financiële ondersteuning, maar ook op het versterken van het economische ecosysteem door kennisdeling en samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen te stimuleren en regionale innovatieclusters te versterken / Daarnaast te investeren in sterke randvoorwaarden voor innovatie en ondernemerschap, waaronder goede fysieke en digitale infrastructuurmaatregelen om talent te behouden, aan te trekken en op te leiden / Deze motie te betrekken bij de economische visie die in 2026 aan PS wordt voorgelegd / Provinciale Staten hierover periodiek en in samenhang te informeren als onderdeel van de P&C-cyclus.’

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Nog een heel klein stukje, als het mag.

De vicevoorzitter: Ja. Vervolgt u uw betoog.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Oké. Tot slot wensen wij het College succes met de verdere uitwerking van het traject en de gesprekken die nog gevoerd mogen worden in Limburg, want de toekomst van Limburg maak je niet alleen op papier. Die maak je samen met de mensen die hier wonen, werken en ook ondernemen.

De vicevoorzitter: Dan heeft mevrouw Mertens nog een vraag voor u. Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Ik heb de motie van de BBB gelezen. Ik ben benieuwd waarom de BBB er expliciet voor kiest om alleen ondernemers te benoemen die voor uitdagingen staan.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Wij kiezen niet alleen naar de ondernemers, maar wij kijken naar de visie. Zoals ik eerder heb benoemd in mijn bijdrage: we hebben het heel veel over start-ups, scale-ups, dat soort dingen, terwijl je juist die bestaande bedrijvigheid, de bedrijven die er nu zijn, waar mijnheer Coenen vanochtend ook al van zei dat ze er steeds vaker voor kiezen om niet te investeren in Nederland … We willen ook kijken: waarom investeren ze niet? Geef ze een reden om wel te investeren hier in Limburg. Zorg dat ze hier blijven. We kunnen allemaal nieuwe economieën aantrekken, maar als je het bestaande over de grens laat verdwijnen, dan ben je het paard achter de wagen aan het spannen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Dat was niet zozeer waar ik naar op zoek ben. Dat begrijp ik, wat u zegt. Maar mijn vraag is vooral waarom u de focus legt op de bedrijven? U had ook kunnen … Als ik bijvoorbeeld kijk naar wat er in het dictum staat, dan kunnen we een aantal woorden met ‘bedrijven’ ook vervangen door ‘mensen’ of ‘de samenleving’. Ik vraag me af waarom u ervoor kiest om bedrijven weer een grotere stem te geven in de toekomstvisie dan de samenleving. Ik had eigenlijk verwacht dat u meer daarvoor zou kiezen.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Nee, het is geen stem geven aan. Wij willen graag dat het College werk maakt van het positioneren van de bedrijvigheid, de economie. Als de economie goed draait, als de economische omstandigheden goed zijn, als de inflatie onder controle is, dan gaat het meestal ook beter met de samenleving. Het is een onderdeel. Het een sluit het ander niet uit. Het staat ook niet tegenover elkaar.

De vicevoorzitter: Een laatste vervolgvraag.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Ja. Mag ik dan specifieker vragen wat u bijvoorbeeld graag zou wensen van het College om met deze motie te doen? Is het dan de bedoeling dat het College echt de nadruk gaat leggen op het uitnodigen van allerlei bedrijven om input te geven? Is dat waar u naar op zoek bent? Gaat dit echt puur en alleen maar om het kijken naar de toekomst, of alvast een voorzetje gegeven kan worden voor toekomstige beleidsstukken?

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ik wil dat het College of wij willen graag dat het College nadrukkelijk in de economische visie en ook in de Toekomstvisie 2050 in beeld brengt hoe zij ervoor gaan zorgen dat het voor bestaande bedrijven, die op dit moment dus eigenlijk ervoor kiezen om buiten Limburg te investeren, weer aantrekkelijk wordt om hier te gaan investeren, zodat ze uiteindelijk in 2050 voldoen aan het beeld dat wij hebben van de economie die wij graag willen zien.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dank, mevrouw Van der Pol. Dan gaan wij naar de heer Driessen voor de inbreng van de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, voorzitter. Toen ik het stuk las was ik enigszins verbaasd en geschrokken. Het is een zeer lijvig stuk over de Toekomstvisie 2050 voor Limburg. Nou zijn wij als FVD helemaal niet tegen het praten over grote ideeën en vergezichten, maar de timing heeft ons wel enigszins verbaasd. Dit College en deze samenstelling van Provinciale Staten zit in haar herfst, zo niet bijna winter van haar periode. Dit soort documenten is toch vaak wat interessanter om aan het begin van onze periode te bespreken. Misschien niet eens interessanter, maar ook eerlijker. Dan beginnen we aan een periode en leggen we elkaar uit: waar gaan we naartoe en hoe zien wij dit allemaal voor ons? Nu hebben we toch zo'n korte twaalf maanden nog over en proberen we daar nog even een lange toekomstvisie aan te breien. Daarnaast is het in het democratische proces ook wel in een heel vreemd format gegoten. Voor ons ligt een Toekomstvisie 2050. Ik draai hier helaas nu een tijdje mee. Dat is niet leuk, hoor. Dan zien we toch dat dit soort stukken vaak tot verwarring leidt. We hebben hier een visiedocument, waarmee GS de wereld ingaat en zegt: luister, dit is onze visie. Maar zo gauw we hier een debat over gaan voeren, krijgen we te horen: ja, maar het is alleen maar kennisnemen van dit visiedocument en verder niets meer. Daar kun je eigenlijk niet tegen zijn. Maar dat is een beetje het probleem. Over een jaar, over acht maanden of over drie jaar krijgen we in één keer een verwijzing naar dit stuk, want 'ja, dat hebben we afgesproken in dat visiedocument'. Ja, doe het er maar mee. Dat is de democratische gang waar ik mee worstel. We zijn wel blij trouwens dat we het over grote ideeën gaan hebben. We zijn minder blij met hoe dit visiedocument eruitziet. Het is natuurlijk totaal niet het onze. Dat hadden jullie ook wel begrepen. Daar zal ik even een kort stukje over toelichten. Wat vinden wij lastig? Immigratie bijvoorbeeld. Dat wordt gewoon aangegeven als gegeven. Dat zijn keuzes die we kunnen maken. Er staat weinig in over onze eigen identiteit, maar het is heel veel 'Limburg midden in Europa'. Wij kunnen ook gewoon als eigen regio kiezen. We merken dat namelijk ook in onze Staten. We zitten op die tweesprong. Zijn we nou Limburgers die echt willen gaan voor zo'n eigen taal, zo'n eigen identiteit, zo'n eigen plek of zijn we toch meer over onze grenzen aan het kijken en zijn we niet gewoon een simpel kruispunt in Europa? Wat ons betreft is het dat eerste. Zonder al te veel te tornen aan de visie die er ligt – dan kan ik over meer dan 200 pagina's nog wel een heel stuk uitweiden over wat we allemaal niet willen – zal ik jullie trakteren op een klein stukje 'Forum voor Democratie'-Limburg in 2050. In 2050 zien wij een Limburg dat zichzelf weer kent, een provincie waar gemeenschappen hecht zijn en waar dorpen leven en steden bruisen zonder dat ze hun ziel zijn verloren aan bijvoorbeeld Europa. Een landschap waarin het glooiende Heuvelland, de Maas en de dorpskernen niet zijn opgeofferd aan grootschalige experimenten, maar met zorg zijn doorgegeven aan volgende generaties. We zien een Limburg dat niet afhankelijk is, maar krachtig geworteld in eigen kunnen, waar economie en innovatie hand in hand gaan met traditie en vakmanschap, zoals we dat al jaren kennen, waar jonge gezinnen blijven, omdat er ruimte is om te wonen, te werken en een toekomst op te bouwen. In 2050 is Limburg geen speelbal van internationale krachten, maar een regio met eigen regie, een plek waar verbondenheid, vrijheid en verantwoordelijkheid centraal staan, waar vooruitgang niet betekent dat we loslaten wie we zijn, maar juist dat we versterken wat ons al eeuwenlang draagt. En misschien, heel misschien, heeft Limburg in 2050 wel een iets meer autonome status. Heel misschien hebben we dan een referendum en heel misschien kunnen we die eigen identiteit een stukje beter uitdragen, omdat we een klein stukje meer onafhankelijk zijn van Nederland. Dank je wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Driessen. Dan is het woord aan mevrouw Berghorst voor de fractie van de Partij van de Arbeid.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Voorzitter, we kijken vandaag 25 jaar vooruit, maar ik wil beginnen met 25 jaar terugkijken in de tijd. Op 20 maart 2001 was ik net 17 jaar en ging ik naar de middelbare school. Het zal u niet verbazen, maar ik was voorzitter van de leerlingenraad, geschiedenis en maatschappijleer waren mijn favoriete vakken, mijn halfbroertje Guido was net geboren, mijn zusje van 14 en ik deelden één mobiele telefoon en Shaggy voerde de Nationale Top40 aan met het nummer 'It wasn't me'. Voor iedereen die deze oorwurm de rest van de dag in de oren heeft: mijn excuses. George W. Bush was net gekozen tot president van de Verenigde Staten en bij ons in de kantine op de middelbare school was daar veel kritiek op. Maar goed. Het was onrustig in het Midden-Oosten. De laatste linkse premier van Nederland, Wim Kok, gaf leiding aan een sociaalliberale coalitie bestaande uit PvdA, VVD en D66. Om nog heel even in verkiezingssferen te

blijven: collega's, het kan dus wel. Knappe koppen hadden de millenniumbug net voorkomen. We zaten midden in de nasleep van de .com-crisis. Thema's als klimaatverandering en duurzaamheid kwamen langzaam op de politieke agenda. In Limburg stelde de politiek in 2001 het provinciale omgevingsplan vast, toevallig. Het was bezig met voorbereidende onderzoeken naar de Buitenring, de Oost- en Westbaandiscussie op MAA was net afgerond en de Provincie deed, toevallig, onderzoek naar de toekomst van het vliegveld. De Provincie was er ook mee bezig de transitie van industrie naar kenniseconomie te maken. Als je 25 jaar terugkijkt in de tijd, dan kom je tot de conclusie dat er veel is veranderd. Met name de technologische ontwikkelingen zijn groot geweest de afgelopen 25 jaar. Maar tegelijkertijd zijn veel thema's van toen ook nu nog steeds heel actueel. Hadden onze voorgangers in 2001 een Toekomstvisie Limburg 2025 vastgesteld, dan was die toekomstvisie op 11 september 2001 in één klap volstrekt achterhaald. De terroristische aanslag op de Twin Towers in New York veranderde de samenleving en de wereld fundamenteel. Het enige wat je echt met zekerheid over de toekomst kunt zeggen, is dat die toekomst per definitie onzeker is. Met die bril kijkt de Partij van de Arbeid ook naar de Toekomstvisie 2050. De toekomst is onzeker en daarmee is deze toekomstvisie vooral een beschrijving van mogelijke, wenselijke en onwenselijke ontwikkelingen binnen vijf onderwerpen. Dat is niet onbelangrijk, voorzitter. Als er eind jaren negentig niet massaal wereldwijd fors geïnvesteerd was in het voorkomen van die millenniumbug, dan hadden we wellicht wel een wereldwijde crisis gehad op 1 januari 2000. Het is dus een instrument dat ons kan helpen met het maken van keuzes. Of, zoals het College het zelf beschreef, een richtinggevend document over ons toekomstig beleid. Wie deze toekomstvisie leest, moet concluderen dat we moeten anticiperen op een Limburgse samenleving die gaat veranderen door technologische, ruimtelijke en demografische ontwikkelingen. Uit de beschrijving bij verschillende thema's blijkt dat een grote verantwoordelijkheid wordt neergelegd bij gemeenschappen. Maar tegelijkertijd staat in deze toekomstvisie ook dat onze gemeenschappen steeds meer onder druk staan, dat sociale verbanden verzwakken en dat individualisering toeneemt in een wereld met een groeiende kloof tussen arm en rijk, die steeds meer digitaal opereert. Feit is dat in Limburg de samenleving te maken heeft met grote sociaal-maatschappelijke achterstanden die zonder interventie van generatie op generatie worden overgedragen. Feit is dat we met steeds minder mensen werk moeten verzetten. Feit is dat onze gemeenschappen op het platteland steeds meer onder druk staan. Voorzitter, dat roept de vraag op of en hoe onze mensen en gemeenschappen deze ingrijpende veranderingen kunnen dragen. De PvdA vindt het een gemis dat die vraag niet aan bod komt in onze toekomstvisie, juist omdat dit document richtinggevend gaat zijn voor toekomstig beleid. Het aanpakken van sociaal-maatschappelijke achterstanden, het versterken van de beroepsbevolking en het behouden van gemeenschapszin zijn randvoorwaardelijk voor de toekomst van Limburg, waarin elke Limburger telt en waaraan elke Limburger kan meedoen. Gelukkig is deze toekomstvisie nog niet af. Dit document gaat als basis dienen voor een gesprek met de samenleving. Wij verwachten dat de vraag of de samenleving deze veranderingen kan dragen ook daar zal terugkomen. Daarom, voorzitter, dient de Partij van de Arbeid vandaag een motie in. Ik zal het dictum voorlezen. Ik ben net binnen de tijd. Gelukkig. 'Verzoeken het College om: aan de Toekomstvisie 2050 een analyse toe te voegen die ingaat op de vraag of en hoe onze mensen en gemeenschappen, en daarmee onze samenleving, de verwachte ingrijpende veranderingen kunnen dragen op basis van de principes van brede welvaart / In deze analyse nadrukkelijk aandacht te hebben voor de verscheidenheid van de Limburgse samenleving, sociaal-maatschappelijke achterstanden, de uitdagingen van de beroepsbevolking en gemeenschappen in de stad en op het platteland / Deze analyse op te stellen parallel aan het gesprek met de samenleving en bestuurlijke samenwerkingspartners en dit gesprek te gebruiken om de analyse te voeden / In de jaarstukken een dekkingsvoorstel op te nemen voor het opstellen van deze analyse / En gaan over tot de orde van de dag.' Dat was het.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Berghorst. Misschien komen er interrupties. Ja? Een interruptie van de heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ik hoorde mevrouw Berghorst zeggen dat we dit document tot 2050 mee moeten nemen. Op dit moment zit er een College waar u in zit. Na deze periode volgen nog zes andere Colleges. Gaat u ervan uit dat dit College zes periodes blijft zitten?

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dat zou heel mooi zijn en wat mij betreft mag er nog wat meer rood en groen in, maar ja, goed, dat is aan de kiezer, mijnheer Hoks.

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Verwacht u dan ook dat een nieuw College, dat bijvoorbeeld over twaalf maanden gekozen wordt, misschien het hele document heel anders gaat gebruiken?

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik denk dat een nieuw College en een nieuwe Staten dit document mooi kunnen gebruiken als basis voor het beleid dat zij gaan inrichten, maar het is aan de politieke partijen welke keuzes zij daarin maken. Deze toekomstvisie maakt daar geen keuzes in. Dit is geen beleidsstuk. Het is een toekomstvisie.

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ja, tot slot. De wereld verandert. Daar kom ik straks ook op in mijn bijdrage. Ik denk dat wij hier met een toekomstvisie gaan werken die al volgend jaar compleet anders kan zijn. Tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Ik dank mijnheer Hoks. We moeten even schorsen voor de interruptie van de heer Nijskens, want de livestream doet het op dit moment niet. Ik schors de vergadering voor drie minuten.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: … kort toelichten, het gaat over een externe factor. De camera's in deze zaal werken wel, en dat kunnen wij hierachter ook zien, maar daar waar de boel moet worden doorgezet richting web, daar werkt het nu niet. Wat wel werkt, en dat kunnen mensen extern ook gewoon gebruiken, is de link naar de audio. Dus het geluid loopt wel door. En daarom wilde ik ook heropenen en doorgaan, en niet blijven wachten tot er ook beeld was. Er wordt ondertussen wel aan gewerkt om ook dat beeld weer terug te krijgen. Dan gaan we naar de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja dank u wel, voorzitter. Ik moet even nadenken waar ook alweer de interruptie over ging, maar het ging over de motie van de PvdA. En daar heeft u in het eerste dictumpunt staan dat die analyse op basis van de principes van de brede welvaart moet plaatsvinden. Nou vragen wij ons af: de brede welvaart heeft natuurlijk meerdere principes. Heeft u daar een prioriteit aan de diverse principes? Want daar zit nogal wat een verschil in, en zeker als ik u ideologisch bekijk en als ik onze partij ideologisch bekijk.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik geef daar geen prioriteit aan. Dus wat mij betreft, het leerstuk brede welvaart, breed bezien, zou ik willen meenemen als basis voor die analyse. Waarbij voor de Partij van de Arbeid bijvoorbeeld wel belangrijk is dat we niet een gemiddelde nemen van de gemiddelde Limburger en of het gemiddeld met de Limburger goed gaat. Maar dat nuanceer ik ook in het tweede bullet in dat dictum, hè. Het is belangrijk dat we die verscheidenheid van de Limburgse inwoners goed meenemen daarin. En ik noem altijd het voorbeeld van Lodewijk Asscher, die laatst in de krant zei: als iemand met een bijstandsuitkering en Elon Musk samen een biertje drinken op een terras, dan zijn ze allebei gemiddeld miljardair. Maar dat wil niet zeggen dat het met beiden ook even goed gaat. En daar gaat het mij om. Dus we

moeten niet naar gemiddelden kijken, maar we moeten naar die verscheidenheid kijken, en dán het leerstuk van brede welvaart toepassen.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dank voor het antwoord. U laat denk ik wel een kans lopen. Want als je naar de monitor kijkt, scoren we met name op de hardere zaken in de Brede Welvaartsmonitor juist heel goed als Nederland. En net op die dingen die wat softer zijn, scoren we minder. Dus misschien dat u uw antwoord nog kunt bijstellen, maar dat hoeft van mij niet. Dan heeft u opgenomen in de jaarstukken: een dekkingsvoorstel opnemen voor het opstellen van de analyse. Wat mág het van u kosten?

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dat is een goede vraag, want het is best wel ingewikkeld, hè. En ik denk dat we vooral moeten kijken… Wat ik begrijp, is dat die Toekomstvisie, die vijf verschillende thema's, dat heeft ook wat gekost. En laten we met elkaar afspreken dat de kosten niet de kosten voor die individuele thema's overstijgen.

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Dan zal ik die vraag dadelijk aan het College verbijzonderen. Dan als laatste: kijk, wij vinden wel als we die motie gaan steunen, het mag geen excuus zijn tot stilstand. Wij willen vooruitgang halen. Dus wij vinden ook dat mensen vooruit moeten kunnen komen via hun werk, via ondernemerschap, en via eigen verantwoordelijkheid. Hoe ziet u dat?

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik denk dat deze motie niet leidt tot stilstand. Ik denk dat deze motie juist kan gaan bijdragen aan het mogelijk maken dat meer Limburgers vooruit kunnen komen op de wijze die u beschrijft. Want feit is, mijnheer Nijskens, dat heel veel Limburgers niet vooruit kunnen komen op de wijze die u beschrijft. En die Limburgers, daar hebben we juist in deze motie aandacht voor. Omdat dat ook de Limburgers zijn die op basis van deze Toekomstvisie een klein beetje ondersneeuwen. Dus ik denk dat wij het met elkaar eens zijn dat je dat mogelijk moet maken voor alle Limburgers.

De vicevoorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, eigenlijk is het dan de vierde. Maar dan leidt die analyse eerder tot acties op die punten die wij belangrijk vinden, tot ingrepen. Maar ik zal er dadelijk in mijn termijn op terugkomen.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Berghorst. Dan is het woord aan de heer Hanegraaff, voor de fractie van het CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja voorzitter, ik had vandaag ook het liefst gewoon echt over de inhoud gepraat. Ik doe niets liever dan over langetermijnperspectieven te praten, en ik zou het fantastisch vinden om dat samen met de Staten te doen. Maar dat is niet de status van dit stuk. Ik ga er wel straks iets over zeggen, maar laat ik eerst met mijn bijdrage beginnen. Voorzitter, een van mijn favoriete politiek filosofen is Edmund Burke. En die heeft ooit de uitspraak gedaan, en ik parafraseer, dat de samenleving niet uitsluitend een contract is tussen de levenden, maar ook met de doden uit het verleden en degenen die nog geboren moeten worden. Met deze uitspraak maakte hij duidelijk dat individuen in een samenleving de verantwoordelijkheid hebben om instituties, tradities en waarden die zij van hun voorouders ontvangen, zorgvuldig te beheren, en natuurlijk ook dan zorgvuldig door te geven aan de toekomst, aan de volgende

generatie. Volgens Burke was dit overigens niet een bijzaak, maar dit was de essentie van de politiek. Voorzitter, ik ga nu twee punten geven waarvan ik denk dat Burke heel erg blij zou zijn met dit stuk, en één punt waar hij misschien wat kritischer op zou zijn. Het eerste stuk waar hij blij mee zou zijn, is dat dit stuk dit wel ademt. Er wordt een goede poging gedaan om de wortels van de Limburgse samenleving op een aantal vlakken te doorgronden, in kaart te brengen en vervolgens eigenlijk een toekomstvisie te laten worden. Dus daarvoor hulde. Het tweede punt waar hij het mee eens zou zijn, is: het verleden, het heden en de toekomst, die behoren ons in deze zaal natuurlijk niet toe. Wij zijn slechts een van de vele stemmen die Limburg definiëren, en slechts passanten van een samenleving die meer is dan de som der delen. Wij zijn dan ook verheugd, en ik denk dat Burke dat ook was, dat het document dat we vandaag vaststellen geen eindpunt is maar een startpunt. Het is een uitnodiging voor een gesprek met de samenleving. En we zijn dan ook blij dat de Gouverneur, en ik neem aan ook de Gedeputeerde – en dat is dan ook meteen mijn eerste vraag – Limburg in zullen trekken om het geluid van Limburg op te halen, zodat we samen kunnen werken aan een toekomst die is verbonden met ons rijke verleden. Dan een puntje waar Burke waarschijnlijk wat kritischer op zou zijn. Het stuk dat nu voor ons ligt, focust zich – en hoe belangrijk ook – op een aantal elementen die Burke misschien wat ondergeschikt zou vinden. Dus het is enorm belangrijk dat een samenleving over de economie <onverstaanbaar>[01:57:10], over de infrastructuur, over mobiliteit. Maar we moeten ook constateren dat gebouwen, geld of een treinverbinding niet definiëren wat Limburg is. Een samenleving wordt vooral verbonden door waarden, door tradities en een gemeenschappelijke cultuur. En we vinden dat dit toch beperkt terugkomt in het stuk. Kan GS aangeven op welke manier juist deze essentiële bouwstenen van de Limburgse toekomst hun weg weten te vinden in dit stuk of haar opvolgers? Dan nog twee vragen, en die gaan meer over het proces. De CDA-fractie is echt heel erg benieuwd hoe de komende periode eruit gaat zien. We gaan gesprekken voeren, of GS gaat gesprekken voeren, de Gouverneur gaat gesprekken voeren, maar wat gaan we dan doen vervolgens met die informatie? Komt daar op een gegeven moment dan een nieuw rapport, waar wij dan als Staten weer over gaan praten? En ik nodig ook echt GS uit om een plan te ontwikkelen dat we dat doen. Ik heb al een aantal mensen hierover vragen horen stellen. Maar uiteindelijk is dat toch de essentie van waar wij mee bezig zijn, hier. Wij willen een betere toekomst voor Limburg. Iedereen heeft daar andere ideeën over, en ik denk dat we daar met z'n allen over moeten praten. Dus ik denk dat het mooi zou zijn als er uiteindelijk een stuk komt waar we informatie hebben opgehaald uit de samenleving, informatie uit de Staten, ook echt een debat. En dat het een nieuw stuk is, waar we vervolgens weer een gesprek over kunnen voeren. En wat daar dan met volgende coalities en dergelijke gaat gebeuren, dat is aan hen. Maar dan hebben wij in ieder geval onze stempel op de toekomst gedrukt. Het derde punt, en dat is misschien wel het meest belangrijke voor ons: er staat een hele lijst met moties in de inleiding waar dit stuk op gebaseerd is. Maar voor de CDA-fractie zijn die moties eigenlijk… Bijna niet een van die moties is afgedaan, met dit stuk. En dat is ook omdat de status van het stuk geen visie is, terwijl er wel om heel veel visie werd gevraagd. Dus de vraag is eigenlijk heel simpel: zou de Gedeputeerde de lijst van moties gewoon eens even na kunnen gaan, en zeggen: wanneer kunnen wij daar nou uiteindelijk dan wél een uitkomst van verwachten? Ik zal mijn eigen moties dan eventjes heel kort benoemen. De eerste is: de economische visie. We zijn het erover eens dat dit niet een economische visie is, dus er moet nog een economische visie komen – waar ik ook graag over in debat zou gaan. Maar ook bijvoorbeeld de economische-effectenrapportage wordt erin genoemd als aanleiding. Maar dit is geen antwoord, dit is geen economische-effectenrapportage, natuurlijk. Mijn vraag toen was expliciet: ik wil dat bij majeure beslissingen er een economische-effectenrapportage wordt gedaan. Dus wat zijn de effecten van dit beleid op de economie van de toekomst? Dus ook graag daar een reactie, zodat ik enigszins een beeld heb van wanneer we eigenlijk de rest van de moties kunnen verwachten. Daar laat ik het bij. En ik heb het perfect getimed, zie ik.

De vicevoorzitter: Dat klopt. Dank u wel, mijnheer Hanegraaff. Maar er komt wel nog een interruptie voor u – dan krijgt u toch wat extra spreektijd – van de heer Driessen. Mijnheer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, daar draag ik graag aan bij. Vooral voorzitter, als het een discussie betreft omtrent Edmund Burke – geweldige keuze, echt fantastische keuze, maar ook

complimenten voor uw lezing vanuit het perspectief van Burke. Ik wil er natuurlijk wel wat op toevoegen. Want over het algemeen echt een uitstekend gekozen persoon, die eigenlijk het conservatisme weer wat interessant heeft gemaakt na de Verlichting, en ook de enige die sterk kritiek uitte op die Verlichting. Hoe zou Edmund Burke onze punten in dit stuk beoordelen als het gaat om het waarborgen van die traditie, bijvoorbeeld in het opgaan in Europa? Het kijken naar de <onverstaanbaar>[02:00:41]. Ik had daar zelf al een stukje in mijn bijdrage. En hoe zou hij kijken naar het als een onvoldongen feit zien dat de immigratie in Limburg waarschijnlijk wel tot een punt komt dat er een enorme verschuiving van cultuur plaatsvindt?

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Dat vind ik een heel interessante vraag. Moeilijk om daar in een korte zin antwoord op te geven, maar ik zal een poging doen. Ik denk dat je daar twee dingen uit elkaar moet trekken. Je hebt het vraagstuk van Europa. Ik denk dat Edmund Burke an sich daar geen problemen mee heeft op het moment dat, laten we zeggen de culturele waarden van Europa niet een bedreiging vormen voor de culturele waarden die wij hier in Limburg zouden hebben. Dus voor Burke is het van belang dat je een samenleving hebt waar de identiteit, de gezamenlijke identiteit eigenlijk hetgeen is waar je als meeste zuinig op moet zijn. Op het moment dat daar een bedreiging van buitenaf komt, of van binnenuit – het kan eigenlijk twee kanten uit – dan is dat iets waarvan Burke zegt: daar moet je heel erg voorzichtig mee zijn. Het probleem is, als je dan kijkt naar Europa, zie ik niet zozeer hoe, laten we zeggen de Europese waarden die er op dit moment zijn echt een bedreiging zijn voor de Limburgse of de Nederlandse identiteit, omdat ik vooral constateer dat Nederland heel erg leidend is geweest in de waarden die Europa heeft ontwikkeld. Als je puur kijkt naar het verleden, dan zijn juist de CDA-waarden en de dominante CDA-politici altijd degenen geweest die de Europese Unie vorm hebben gegeven in de waarden die er zijn. Dus ik zie daar an sich niet echt een discrepantie tussen. Tweede punt, als het gaat om migratie: migratie kan zeker een bedreiging zijn voor waarden, dat ga ik niet ontkennen. Het punt is alleen: hoe sterker de samenleving is, hoe beter je bestand bent tegen de waarden die migranten met zich meenemen. Dus ik denk dat Burke zou zeggen: je moet als eerste ervoor zorgen dat je een supersterke dominante Limburgse identiteit hebt, waar mensen zich in kunnen verbinden. En ik zie die heel erg sterk in Limburg. En dan is er ruimte voor migranten, omdat – en dat is natuurlijk ook iets wat Burke zegt – op dat moment is het zo dat die migranten die hier komen ook die cultuur willen overnemen, omdat zij ook zien: de waarde van die cultuur die daar speelt. Dus als ik kijk naar de kritieken die er zijn, ik vind, en daar geef ik u volkomen gelijk in: daar is te weinig aandacht voor in dit stuk. En dat is ook een van de vragen die ik heb gesteld. Maar het is niet iets waar ik me direct zorgen over maak. Maar het is wel iets waar we zorgvuldig naar moeten blijven kijken, van: is dat het geval of niet? Ik hoop dat dat uw antwoord een beetje…

De vicevoorzitter: Dat gaan we zien. Een vervolgvraag van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Nou ja, dat komt best wel dicht in de buurt. En als we het over eenzelfde denker hebben, waar we allebei wel wat in zien, dan is dat natuurlijk ook niet vreemd. Ook een belangrijk concept van Burke en een uitspraak van hem: ‘To make us love our country, our country must be lovely.’ Dus oftewel, het kunnen vertalen naar deze provincie ook dat ik een bruggetje maak naar mijn eigen bijdrage. U zei het zelf al: als wij een plek willen waar een cultuur bestand moet zijn tegen gevaar of veranderingen van buitenaf, dan moet die cultuur zelf sterk genoeg zijn of die identiteit zelf sterk genoeg zijn. En ik ben het daar eigenlijk volledig mee eens. Dus ik denk ook dat we een goede brug kunnen slaan hier, naar de Limburgse identiteit. Hoe beter dat we die uitdragen, hoe beter dat we die neerzetten, hoe beter we daartegen bestand zijn. We mogen – en daar verschillen we misschien net iets van mening – ook die gevaren niet uit het oog verliezen, vooral omdat hier net over de grens toch net een iets andere cultuur heerst dan in ons mooie Limburg. Maar verder een topbijdrage. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, ik denk inderdaad wel dat, we zijn het misschien eens over de analyse, maar over, laten we zeggen het principiële punt dat de identiteit van een gemeenschap eigenlijk leidend moet zijn in vele beslissingen die je neemt, daar zijn we het volledig over eens. Dus, dank daarvoor.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Hanegraaff. Dan is het woord aan mevrouw Wesseling, voor de fractie van D66.

Mevrouw Wesseling (D66): Voorzitter, iets meer dan 25 jaar geleden werd ik geboren. En daarmee behoor ik tot de generatie die in 2050 midden in het leven staat. En de wereld waarin ik opgroeide zag er al heel anders uit dan die van mijn ouders. En als we vooruit kijken weten we één ding zeker: de wereld wordt in 2050 wéér totaal anders. En in de commissie hebben we uitgebreid gesproken over het stuk, en heb ik namens D66 uitgebreid geschetst hoe de Toekomstvisie er wat ons betreft uit zou moeten zien. D66 zou dan kiezen voor een ambitieuze, gedurfde en inspirerende Toekomstvisie, die een beeld schetst van hoe Limburg in 2050 eruit kán zien. En verschillende partijen zien uiteraard verschillende toekomsten voor Limburg voor zich. En dat heeft er ook toe geleid dat PS de Toekomstvisie niet langer vaststelt, maar ter kennisgeving aanneemt. En wat betekent dit besluit voor het College wanneer zij ook op pad gaan met deze Toekomstvisie? Graag een reflectie hierop. Want D66 herkent zich in grote lijnen van de Toekomstvisie: een innovatieve economie, sterke internationale verbindingen, een duurzame energievoorziening en een gezonde leefomgeving. Maar wat ons betreft missen we wel ook nog één belangrijk perspectief, en dat is het sociale perspectief. Want een Toekomstvisie gaat niet alleen over ruimte, economie en infrastructuur, maar ook over mensen, over de vraag hoe Limburg er in 2050 uitziet voor de Limburgers die hier wonen, werken en opgroeien. En voor D66 hoort daar een provincie bij waar iedereen gelijke kansen krijgt. Een Limburg waarin diversiteit en inclusie vanzelfsprekend zijn, en waar iedereen zichzelf kan zijn. En een Limburg waarin we niet alleen investeren in stenen en infrastructuur, maar ook in brede welvaart. En daarom vinden wij het belangrijk dat het sociaal perspectief sterker wordt meegenomen in de verdere uitwerking van de Toekomstvisie, en dienen wij de motie van PvdA ook graag mee in. Tot zo ver.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Wesseling. Dan is het woord aan de heer Schyns, voor de fractie van JA21.

De heer Schyns (JA21): Voorzitter, “Gouverner, c’est prévoir”, zei Émile de Girardin, oftewel: regeren is vooruitzien. Effectief bestuur vereist langetermijnvisie. Nu liggen mijn politieke visies ver van die van Girardin, maar hier had hij het bij het juiste eind. Het grootste verschil tussen succesvolle en niet-succesvolle sociaaleconomische regio’s is uiteindelijk terug te brengen tot maar één ding: het prioriteren van morgen boven vandaag. En dat klinkt heel simpel, maar de essentie van een succesvolle maatschappij is impulsie verwisselen voor langetermijnvisies. Iets wat ik al jaren mis bij de meeste partijen in ons politieke landschap. Derhalve ben ik erg te spreken over een document dat al begint met: 2050. Laat ik daarom beginnen met te zeggen dat het goed is dat er wordt nagedacht over de toekomst van Limburg. De opgaven waar we voor staan richting 2050 zijn groot: woningbouw, energievoorziening, mobiliteit, economie en het behoud van ons landschap. Maar tegelijkertijd moeten we ook eerlijk zijn over het document dat vandaag voorligt. Het is een nice-to-have-visie. Maar inhoudelijk hebben wij als Staten hier weinig richting aan gegeven. We stellen iets vast ter kennisgeving, maar eigenlijk is het een apolitiek document. We classificeren dit als een Limburgs kompas, en niet meer dan dat. We zullen het derhalve ook niet meer belasten met meer woorden dan nodig is. Derhalve concludeer ik: voor JA21 is dit nadrukkelijk geen kaderstellend document. En dat wil ik gezegd hebben, zodat er niet later teruggegrepen kan worden hierop. Het is een denkdocument, een hulpmiddel. En dat betekent ook dat de echte keuzes nog gemaakt moeten worden. Want regeren is vooruitzien, maar daar moeten we dan wel echte keuzes bij maken. Keuzes over waar we bouwen, keuzes over hoe we omgaan met energie, keuzes over onze economie en ons landschap. En misschien het belangrijkste: keuzes over hoe we Limburg geen Wallonië gaan maken. En die keuzes horen hier thuis in Provinciale Staten, bij concrete voorstellen waar wij als volksvertegenwoordiger daadwerkelijk over besluiten. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Schyns. Dat levert een interruptie op van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, bedankt voor de bijdrage, daar kon ik me goed in vinden. Ik vroeg me een beetje af over de vorm dan, hoe JA21 dat ziet. Want er zijn twee manieren. Je kan zeggen: dit stuk ligt er nu, en we gaan dan bij specifieke beleidskaders natuurlijk echt pas vastleggen wat het dan betekent. Dus dat is één mogelijkheid. Het risico daarvan is natuurlijk wel dat dit wel een eigen status gaat krijgen, op een gegeven moment. Forum voor Democratie sprak daar eigenlijk ook over. Over vijf jaar weet niemand meer wat de status van dit rapport was, en gaat dat dan toch een soort van leidend document zijn. Dus zou JA21 daar ook voor zijn, om toch in de komende tijd er nog eens met deze Staten een goed gesprek over te hebben wat wij nou als toekomstvisie zien? Dat toch op een bepaalde manier vast te leggen. Zodat we in ieder geval, ook al is het aan het einde van onze periode, maar dat we in ieder geval echt met trots kunnen zeggen: hé, dit is wat onze Staten in 2026 ziet. En dan kan de volgende Staten daar prima andere ideeën over hebben, maar dan hebben we het in ieder geval achtergelaten op een manier dat wij zeggen: daar kunnen wij met zijn allen een soort van punt achter zetten. Hoe kijkt JA21 daar tegenaan?

De vicevoorzitter: Mijnheer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ja, daar zijn we een groot voorstander van. De vraag is echter alleen: als je een document maakt waar geen concrete gewichten aan hangen – laat ik het maar zo stellen – wat de meerwaarde dan is voor een volgende vier jaar, waar misschien andere mensen aan het roer zitten. Dus ik ben daar een groot voorstander van, maar ik zou er dan wel een bepaalde verbinding aan willen leggen, zodat het niet alleen maar in het kastje komt te liggen, laat ik het maar zo stellen.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, maar daar ben ik het juist mee eens. Waar ik wel behoefte aan voel, waar onze fractie heel erg behoefte aan voelt, is om dát gesprek juist te voeren, over die gewichten: waar leggen we nou de nadruk? Waar zitten die moeilijke politieke keuzes? Bijvoorbeeld, in de scenario's staan wel degelijk echte politieke keuzes, harde keuzes die je moet maken: "als je *dit* wilt, kan je *dat* niet doen". Dat soort gesprekken denk ik dat wel goed is als we die een keer hier zouden voeren. En volgens mij voldoet dat dan aan wat u ook bedoelt, via de voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ja, eens. Ja, zeker.

De vicevoorzitter: Goed. Dan nog een interruptie van mevrouw Mertens, en daarna van de heer Driessen.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Ja dank u wel, voorzitter. De heer Hanegraaff zijn interruptie gaf me de mogelijkheid om even na te denken of ik deze interruptie wilde plegen. Maar het feit dat ik hier sta, wil zeggen dat ik hem ga doen. Ik was toch wel heel erg geïnteresseerd in uw opmerking over: we willen niet worden zoals Wallonië. Die triggerde mij toch. Dus wat is er in hemelsnaam mis met Wallonië?

De vicevoorzitter: De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ja, ik ben eigenlijk heel blij dat deze vraag gesteld wordt, want het geeft mij dus tijd om hier wat meer over te zeggen. Ik denk dat we allemaal weten dat er in België, en u zeker denk ik, een verschil is tussen Vlaanderen en Wallonië. En het grootste verschil daartussen, en dat is een retorische vraag, ik weet niet of u dat weet, is: werkgelegenheid. En werkgelegenheid is allesbepalend uiteindelijk, naar een sociaaleconomisch florerende regio. En het risico van Limburg is dat alle werkgelegenheid verdwijnt naar de Randstad, en dat wij dan hier eigenlijk totaal achterlopen op die Randstad. En dat is wat eigenlijk,

denk ik, de grootste uitdaging is voor Limburg, dat we voorkomen dat wij net zoals Wallonië eigenlijk in een tweelandenstelsel komen. Dat is denk ik het belangrijkste.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Flabbergasted, sorry voorzitter. Ik heb hiervoor geen vervolgvraag, maar het is me helder waar de heer Schyns inderdaad zijn gedachten naartoe gaan nu.

De vicevoorzitter: Goed. De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, de heer Schyns heeft met zijn bijdrage mij inspiratie opgeleverd. Die zal ik dan maar vervatten in een vraag. Wat zou de heer Schyns vinden van, in navolging van uw pleidooi dat het belangrijk is om het over die vergezichten te hebben: als wij nu eens een motie aan onszelf schrijven om ieder jaar een debat in te plannen op het moment dat het rustig is, waar we met de Staten onderling spreken over de visie voor Limburg voor over dertig jaar. En dan niet met GS, maar met PS.

De vicevoorzitter: De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Dit lijkt mij een uitstekend plan. Ja.

De vicevoorzitter: Goed. Mevrouw Boven, ook nog een interruptie voor u.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja dank u, voorzitter. De discussie over Wallonië roept bij mij ook wat vragen op. En ik kom niet uit Wallonië, maar ik kom uit Groningen. En ondanks de discussie hierover dat de culturen veel op elkaar lijken, er zitten wel degelijk verschillen tussen Groningen en Limburg. En een van de dingen is, dat het lijkt alsof in Limburg er een angst is om te klein te zijn. Groningers hebben dat nooit, die zijn trots op wat ze hebben. En u heeft het hier over de angst dat alle werkgelegenheid naar het westen zou gaan. En ik vraag me af: waar is die angst op gebaseerd? Ik zie dat helemaal niet hier gebeuren. We hebben zoveel om trots op te zijn. En waarom leidt die angst tot dit soort uitspraken?

De vicevoorzitter: De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Voorzitter, ik heb zeker geen angst. Dit zijn de feiten die dit uitwijzen. De statistieken liegen er niet om. En ik denk dat het heel erg schadelijk is als we dan hier gaan doen alsof het angstig is en ontkennen waar we feitelijk in zitten. Als wij niet actie ondernemen in Limburg, dan is die werkgelegenheid er straks helemaal niet meer zoals die zou moeten zijn. En dan loop je dus achter. Dus ik denk dat het heel belangrijk is dat die realisatie er komt, als die er nog niet is.

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven, een vervolgvraag.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Het is geen vraag, het was een opmerking. Volgens mij zei u zelf angst, maar…

De vicevoorzitter: Dank. De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ik hoor geen vraag. Maar dan wil ik me toch nog wenden tot mijn lieve Statenleden, want ik vind het toch wel heel belangrijk dat realisatie er is, want ik heb me hier al een tijdje in verdiept, dat als wij met zijn allen niet zorgen dat de werkgelegenheid hier blijft bestaan, dat de mensen uiteindelijk ook niet meer de rekeningen kunnen betalen, en dat Limburg leegvloeit. En de vergrijzing neemt

toe, en we moeten de jeugd hier naartoe trekken. Want we hebben een prachtige provincie, en we hebben een mooie cultuur en we hebben mooie landschappen. En juist dat wil ik koesteren.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Schyns. Dan gaan wij naar de heer Wolters Gregório; mevrouw Smeets voor de fractie van de SP. Ja, dat is een mooie ruil.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, wij doen vandaag graag de stoelendans, voorzitter. Voorzitter, we hebben vandaag hier veel filosofen gehoord in dit huis, maar laat de SP vooral proberen om juist het verhaal van de Limburgers als inspiratie te zien voor de toekomst. En even om terug te komen op het debat van zojuist: Limburg levert een cruciale bijdrage aan de nationale economie. Wat er niet goed gaat, is dat Den Haag dat niet inziet en de investeringen in onze regio wegblijven. Dat is wat er misgaat. Als we spreken over Limburg in 2050, dan helpt het dat deze visie niet één toekomst schetst maar mogelijke richtingen verkent. Dat is waardevol, want het laat zien dat de toekomst geen vaststaand gegeven is, maar vaak het resultaat is van keuzes. Maar laten we daar ook eerlijk over zijn: deze scenario's gebeuren niet vanzelf. Ze komen tot stand door keuzes die wij hier maken. We draaien als politici in dit huis mee aan knoppen die bepalen welke kant Limburg op gaat. En dat doen we misschien niet altijd alleen ten goede. Want keuzes hebben effecten – of dat nu een effect is op de mens, op de natuur, op de woningmarkt, op mobiliteit, ons energiesysteem of onze economie. Een voorbeeld daarvan is de uitspraak in de Visie 2050: op plekken waar geen intercitystation in de buurt is staat de bereikbaarheid van arbeid onder druk. Dat zagen we recentelijk ook bij het werkbezoek aan Medlands, in Heerlen. Die vragen om betrouwbare buslijnen en het verbreden van de rotonde, zodat er betere verkeerscirculatie is, wat cruciaal is voor medewerkers om op het werk te komen en Medlands als sterke logistiek partner in de regio te laten draaien. Dat werk dat zij daar doen is dan weer cruciaal voor de bestaanszekerheid van inwoners, in een toch al sociaaleconomisch kwetsbare regio. En die medewerkers hebben baat bij betaalbare woningen, waarbij ze niet twee derde van hun salaris aan huur of hypotheek hoeven te spenderen, maar ook in onze economie, en hun tijd in het bouwen van een sterke gemeenschap kunnen investeren. Kortom, alles hangt met elkaar samen. En wat in deze visie opvalt, is dat er veel gesproken wordt over economie, ruimte, mobiliteit en systemen. Maar te weinig over de vraag: kan onze samenleving en de Limburgers deze toekomst eigenlijk wel dragen? We weten dat gemeenschappen onder druk staan, ongelijkheid toeneemt, en steeds meer verantwoordelijkheid bij inwoners wordt neergelegd. Maar zonder sterke samenleving is geen enkele visie houdbaar, en daarom zeggen wij: elke Limburger moet kunnen meedoen. En onze sociale inhaalrace in gebieden waar dat nodig is, om te voorkomen dat we problemen doorgeven aan de toekomstige generaties. En daarom dienen wij dan ook de motie van de Partij van de Arbeid, De samenleving is de toekomst, mee in. Want je kunt simpelweg geen toekomst bouwen zonder inzicht in de draagkracht van onze mensen. Voorzitter, we zijn ook niet overal verantwoordelijk voor. Maar net zoals bijvoorbeeld bij de intercity Heerlen-Aachen-verbinding zijn deze wel cruciaal voor de toekomst van Limburg en onze aanhaking bijvoorbeeld op de Euregio. Niet ondergeschikt, mijnheer Hanegraaff. Ook op energie zien we dat grote keuzes nodig zijn. De vraag is niet alleen hoe we energie opwekken, maar vooral: wie heeft daar zeggenschap over. En als SP kiezen wij voor energie als collectieve voorziening, om onze strategische autonomie te versterken, publieke regie en ruimte voor lokale initiatieven. Want energie moet niet alleen duurzaam zijn, maar ook eerlijk. En dan de economie. De veranderingen die op ons afkomen zijn groot: werk verandert, sectoren veranderen. En niet iedereen profiteert automatisch mee. En daarom zeggen wij: economie moet bijdragen aan bestaanszekerheid én brede welvaart. Dat betekent wat ons betreft: investeren in mensen, en investeren in scholing en zekerheid. Maar zeker ook investeren in innovatie, maar nooit zonder publiek zeggenschap. Want als wij investeren moet de samenleving mede-eigenaar zijn van de toekomst. Ook wij vinden dat deze visie nog te weinig antwoord geeft op onze motie en de visie op onze economie. Daar hebben we ook uitgebreid met elkaar over gesproken. Voorzitter, deze visie laat boven alles zien dat onze keuze ertoe doet. We bepalen mee of Limburg socialer wordt of ongelijker, sterker wordt of kwetsbaarder. Wij kiezen als SP voor een Limburg waar iedereen meetelt, waar gemeenschappen sterk zijn en waar collectieve belangen voorop staan. Voorzitter, deze Toekomstvisie die hier voorligt is niet van ons. Ze is van Limburg. Van de mensen die straks moeten leven met de keuzes die wij hier maken. Dus laten we haar niet hier houden, maar terugbrengen

waar ze hoort: bij onze Limburgers. We kijken dan ook ontzettend uit naar het samen vorm en inhoud geven aan de gesprekken over onze toekomst. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Smeets. Dan is het woord aan mevrouw Mertens, voor de fractie van GroenLinks.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, Patti Smith, die zingt: “I was dreaming in my dreaming of an aspect bright and fair. And my sleeping, it was broken. But my dream, it lingered near.” Het College, voorzitter, heeft een eigen droom, een heel boekwerk, een Toekomstvisie 2050 opgesteld. En dat op zich verdient, nogmaals, een compliment. Maar als GroenLinks hadden we toch een wat andere droom gehad. We hadden bovendien het proces hier naartoe ook anders aangepakt, en het resultaat – de droom, de Toekomstvisie – was ook anders geweest. Als we als GroenLinks een aantal bureaus in de arm hadden kunnen nemen om toekomstscenario’s voor Limburg uit te werken en een visie voor Limburg in 2050 op te schrijven, dan hadden we ook een ander vertrekpunt gekozen, namelijk: hoe ziet die wereld eruit als er aan de randvoorwaarden om te kunnen leven op deze planeet is voldaan, natuur ten volle beschermd, waterkwaliteit op orde, en klimaatverandering gestopt. We hadden ook laten optekenen wat ‘we’, de samenleving, daarvoor nu en in de komende jaren nog moeten doen en laten. Wat de ruimtelijke en menselijke uitdagingen daarvan zijn. En hoe je met de verdeling van de lusten en de lasten van de aanpak van klimaatverandering omgaat. En of we Limburg weerbaar, veerkrachtig of zelfredzaam maken in de aanpak van die klimaatverandering. Doe je dat eerlijk door om te kijken naar elkaar? Of is de visie: ieder voor zich?

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Voorzitter, als ik die toekomstvisie lees, dan zit er een achterliggend rapport achter: PBL-rapport, Landbouw- en Natuurverkenning. En er wordt gekeken in dat rapport hoe we aan de drie VHR-doelen, KRW-doelen en klimaatdoelen kunnen voldoen. En ik vraag me eigenlijk af … Want ik hoor van u: er is onvoldoende aandacht voor het klimaat. Maar volgens mij is de hele Toekomstvisie op basis van dit rapport – hoe kunnen we aan die doelen voldoen, hoe kunnen we daar invulling aan geven – opgebouwd. Dus wat ontbreekt er volgens u?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Wat er ontbreekt is enerzijds: de volledige extremen waren interessant geweest om daarnaar te kijken, van: wat als we niets doen aan klimaatverandering, wat betekent dat dan ruimtelijk gezien en voor de samenleving? Wat als we het ten volle aanpakken? Wat als we ergens in het midden blijven zitten? Maar ook: hoe pakken we dat aan? En waar leggen we dan de lusten en de lasten? Doen we dat allemaal samen? Doen we dat allemaal individualistisch? Gaan we daar als overheid volledig voor staan? Wij hadden dat een heel interessante uitwerking gevonden. En als u dan naar het Planbureau voor de Leefomgeving verwijst – dat was namelijk ook een van de suggesties van het Planbureau voor de Leefomgeving in dit najaar geweest, in aanloop naar de verkiezingen dit najaar, van: kabinet, ga eens een keer aan de slag met onder andere de aanpak van klimaatverandering, hoe we dat in de samenleving neerleggen. En daar is dat op gebaseerd.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Toekomstvisie 2050 is gebaseerd op de klimaatdoelen, op de VHR-doelen, KRW-doelen. Er zijn scenario’s: Europolis, Natuurrijk, allemaal van dat soort dingen. En dan zegt u: ja, maar dan had ik liever nog drie andere scenario’s of vier andere scenario’s. En naast de scenario’s wil ik dan ook nog graag lezen hoe we de scenario’s verder gaan uitwerken?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Nee. Wij hadden veel liever gezien dat de nadruk en de uitwerking van het klimaat, dat dat nog veel meer in die scenario's tot uitdrukking … Dat is voor ons nu niet het geval. Dat missen wij, als een stelling van: dit is de randvoorwaarde om te kunnen overleven. Dus klimaatverandering aanpakken, dat moeten we nu ten volle gaan doen. En wat betekent dat dan enerzijds voor de maatregelen die we zóuden kunnen nemen? (Want het is een visie, het is niet iets wat vastgesteld wordt.) En wat betekent het voor de samenleving in de aanpak?

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Dus met andere woorden, het PBL-rapport Natuur en Landbouw, de balansafweging om de klimaatdoelstellingen te bereiken, vindt u onvoldoende, begrijp ik.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Daar kan ik geen antwoord op geven, want ik heb dat rapport van het PBL niet gelezen.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Een beetje aansluitend op de vorige vraag, want ik was een beetje verrast door dit commentaar. Want als je kijkt naar dit scenario Natuurlijk Limburg, een van de vier scenario's … Het is niet een van de vijfentwintig, het is een van de vier. Dus dat is behoorlijke aandacht die er besteed wordt. Nou, toen ik het las, toen vond ik dat vrij extreem. Dus mijn vraag is dan: in hoeverre is daar dan niet voldoende rekening mee … Want stel dat we dat scenario zouden volgen, we gaan een discussie voeren en GroenLinks zou zeggen "dat scenario willen we volgen": ik denk dat daar weinig in staat waarvan u zou denken: dan moeten we nóg … Tenminste, ik mag hopen dat het niet nog veel extremer is dan wat er in dat stuk staat. Daarnaast is het toch ook de taak van een politiek om toch ook enigszins iedereen te bedienen? Dus ik denk dat de mensen die die toekomst graag zien heel erg goed bediend zijn met dat scenario. De VVD en het CDA gedeeltelijk wordt bediend bijvoorbeeld met een ander scenario, en andere partijen weer met andere scenario's. Dus ik snap de kritiek niet. Had u één rapport wat alleen maar dat groen uitgewerkte scenario is? En hoe is dat dan eerlijk ten opzichte van andere partijen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Ja, ik snap vanuit het oogpunt van het CDA, dat scenario waar u van zegt: dat zou dan het GroenLinks-scenario zijn. Dat had inderdaad voor ons nog wel wat extremer uitgewerkt kunnen zijn. Dat zou nog net wat prikkelender geweest zijn, van: o ja, dat zou inderdaad het extreme zijn waar we naartoe zouden kunnen werken. Maar, ja, als we uiteindelijk als een eenheid naar elkaars meningen luisteren, dan zal dat dat niet worden. Dat snap ik natuurlijk ook wel. Dus ja, dat klopt wat u zegt, dat is dan voor ons nog … Natuurlijk Limburg heet het hè, is nog een mildere variant van wat het eventueel … Een mildere variant van wat misschien nog wel zou uitgerekend kunnen worden.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik schrik er gewoon een beetje van. Want dan denk ik: dat is een scenario wat uitgewerkt is, wat ver, ver gaat voorbij hetgeen wat we in Parijs Klimaatakkoord hebben afgesproken, wat we in Europa – waar we ver voorlopen op de rest van de wereld – al doen aan klimaat. En volgens GroenLinks is dat zelfs nog maar gematigd? Daar schrik ik wel een klein beetje van, als ik heel eerlijk ben.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Sorry, ik werd even afgeleid, volgens mij door een livestream. En nu ben ik ook weer van mijn à propos gebracht. Nee, Natuurlijk Limburg, volgens mij is dat nog niet zo extreem. En volgens mij kán dat dus nog wel een tikkeltje meer. Voor ons zit daar toch nog vooral een soort van middenweg in.

De vicevoorzitter: Vervolgt u.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Ja. Voorzitter, onze blik in de toekomst zou gericht zijn op de vraag hoe we de welvaart in Limburg eerlijk kunnen verdelen. Hoe een rechtvaardig, solidair Limburg er in 2050 uitziet. En het is wat GroenLinks betreft dan ook een gemiste kans dat deze zaken niet verder zijn uitgewerkt. Maar goed, dat was het inhoudelijke deel. Nu ligt er een visie van het College. Wat is, nogmaals, die status van die visie? Gedeputeerde Theuns zei al in de commissievergadering dat het, en ik citeer, een stuk is dat je erbij pakt op het moment dat je keuzes gaat maken. Dat het een richtinggevend document is. Het is een datafundament, een normatieve synthese van hoe het College vanuit het coalitieakkoord daarnaar kijkt. Maar het College is niet kaderstellend. Dat zijn Provinciale Staten. Kunt u dan ook toezeggen dat dit document niet de kaders stelt voor toekomstige voorstellen van het College? U vraagt nu aan Provinciale Staten om kennis te nemen van de visie. En aan de hand van deze visie wil het College het gesprek aangaan met de samenleving. Gaat het College dan kenbaar maken dat dit de visie van het College is? Want deze visie, nogmaals, wordt niet vastgesteld door PS. En met wie wil het College in gesprek gaan? Hoe worden jongeren betrokken? Als het aan GroenLinks ligt, praten we niet óver jongeren en hun toekomst, maar mét jongeren. GroenLinks heeft een tijdje geleden het idee geopperd voor een jongerencollege. En was het niet ideaal geweest als jongeren input hadden kunnen leveren voor de Toekomstvisie? Dan hadden we niet alleen maar over hen gesproken, maar hadden zij er ook daadwerkelijk een stem in gehad. In het Jongerenparticipatieplan is aangegeven dat we in het eerste kwartaal van 2026 geïnformeerd zouden worden over de verkenning naar de wens voor een jongerencollege. Voorzitter, we horen daarom ook graag hoe het daarmee staat. Want als we echt menen wat we zeggen over jongerenparticipatie, dan is dit wel het moment om woorden om te zetten in daden, en jongeren daadwerkelijk een rol te geven in het gesprek over de Toekomstvisie van Limburg. Voorzitter, ik sluit af met Patti Smith. Want zij zingt: “I believe everything we dream can come to pass through our union. We can turn the world around, we can turn the earth’s revolution. We have the power, people have the power. The power to dream, to rule, to wrestle the world from fools. It’s decreed the people rule.”

De vicevoorzitter: En dat levert nog een interruptie op van de heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ja, dromen zijn bedrog, maar als ik wakker word zingen wij nog. Een droom met een einddatum, dat is een doel. En een doel kun je opdelen in een plan. En een plan kan je in stappen zetten, en stappen kan je naar acties uitvoeren. En mijn vraag is voorzitter, wat zijn de acties die GroenLinks wil doen om de werkgelegenheid in Limburg te verbeteren?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

De heer Schyns (JA21): Met het oog op 2050 dan, hè.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Met het oog op 2050. Sorry, als groene woordvoerder zit ik vooral op de klimaatverandering, dat heeft u gehoord. Nee, maar even serieus. Dat inderdaad, wij moeten ervoor zorgen dat Limburg klimaatbestendig is. Dat we een gezonde wereld hebben om in te leven. En dat het interessant blijft dan ook op die manier, om bedrijven hier in Limburg te houden. Dus we hebben enerzijds mensen nodig, ja. En we hebben bedrijven nodig. Maar het moet voor die bedrijven ook interessant zijn om hier te blijven. En dan moeten die ook weten dat wij een klimaatbestendige economie hebben. En dat we dus ook

bijvoorbeeld investeringen doen in de industrieterreinen, waar mensen bijvoorbeeld ook … Want dan heb ik het weer over mensen, en niet zozeer over die bedrijven. Maar die mensen die er werken, dat die dan ook bijvoorbeeld in een klimaatbestendige omgeving kunnen werken. En bijvoorbeeld ook dat die bedrijven niet altijd maatregelen moeten nemen, zélf maatregelen moeten nemen om ervoor te zorgen dat hun bedrijventerrein onder water komt te staan, dat er bijvoorbeeld genoeg bomen zijn voor die werknemers om in een … Want dat blijkt ook uit onderzoek: dat de temperaturen op bedrijventerreinen zodanig omhoog kunnen lopen dat het niet interessant is voor mensen om daar te werken. Dat die mensen lijden aan hittestress. Dus dat zijn onder andere zaken waarvan wij zeggen: gaan we daar nu eens mee aan de slag.

De vicevoorzitter: De heer Schyns.

De heer Schyns (JA21): Ik constateer dat GroenLinks bomen wil planten op bedrijventerreinen, en daarmee werkgelegenheid wil verbeteren? Dat volg ik niet helemaal. Kunt u dat even toelichten, hoe u de werkgelegenheid in Limburg wil verbeteren door bomen te planten op bedrijventerreinen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Daar slaat u hem natuurlijk wel heel erg plat mee. Ik heb gezegd dat wij onze arbeidsomstandigheden interessant moeten maken. Dus de omstandigheden waaronder mensen kunnen werken, dat het ook interessant is voor mensen om hier in Limburg te werken. En dat het interessant is om te investeren. Want dat heb ik ook gezegd: we moeten ervoor zorgen dat we onze provincie klimaatbestendig maken. Dat het … Stop, punt. Ik hou het hier even bij, voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Schyns. Dank. Een interruptie van de heer Wetemans.

De heer Wetemans (oos limburg): Ja voorzitter, mevrouw Mertens reageerde, hoe zal ik het zeggen, nogal gepikeerd toen de heer Schyns zei dat Limburg geen Wallonië moet worden. Eerste vraag is: waarom reageerde u hoe u reageert? En de tweede vraag is: bent u het eens met de verklaring van de heer Schyns?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Ik vind zelf Wallonië een heel mooi deel van België. Dus daarom, daarop was ik aangeslagen. En ik zie ook dat er heel veel geïnvesteerd wordt in Wallonië. En dat Wallonië ook een heel mooi deel is van België dat aan zichzelf werkt. Dus daarom was ik nogal kritisch, inderdaad.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Wetemans.

De heer Wetemans (oos limburg): Ja, en was u het eens met de verklaring van de heer Schyns? Dat Wallonië toch achterblijft qua werkgelegenheid met bijvoorbeeld Vlaanderen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Om de discussie niet naar België te trekken, maar … Want ik zat achteraf nog te denken: wat heeft de heer Schyns nu precies gezegd? Want ik was op dat moment nogal flabbergasted. Ik dacht: hoezo begint hij nu opeens over een tweestatenstelsel – Limburg en de rest van Nederland? Maar wat ik misschien wel begrijp uit zijn woorden, is: we moeten er inderdaad voor zorgen dat we investeren in Limburg, om ervoor te zorgen dat de werkloosheid niet toeneemt. Maar dat is voor iedere arme regio zo. We willen niet dat dit een arme regio wordt. Maar volgens mij doen we hier in Limburg al heel veel om ervoor te zorgen dat dat niet gebeurt.

De vicevoorzitter: De heer Wetemans.

De heer Wetemans (oos limburg): Ja eigenlijk, mijn vraag was heel simpel, van: bent u het eens met de verklaring die de heer Schyns gaf aan zijn woorden?

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Nee.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Mertens. Dan geef ik het woord aan de heer Loomans, voor de fractie van Horizon.

De heer Loomans (Horizon): Voorzitter, zoals u waarschijnlijk weet ben ik er een groot voorstander van dat we ons in de politiek wat minder met de waan van de dag bezighouden, en meer naar de langetermijngevolgen van onze besluiten kijken. Ik heb dan ook veel waardering voor het team dat de Toekomstvisie Limburg 2050 heeft opgesteld. Het vraagt best wel wat moed om de kristallen bol op te poetsen en te proberen in de toekomst te kijken, de nek uit te steken en trends en ontwikkelingen te duiden. En het is daarna natuurlijk weinig verrassend dat iedereen daar iets van vindt, en deze Toekomstvisie tot veel discussie leidt. Om te illustreren hoe lastig het is om 25 jaar in de toekomst te kijken, neem ik u in navolging van de PvdA graag even 25 jaar mee terug in de tijd naar 20 maart 2001. Want wie had toen durven voorspellen dat gebeurtenissen als 11 september, de kredietcrisis, de Arabische lente, Fukushima, de coronapandemie en oorlog in Europa op ons pad zouden komen. En wie had kunnen bedenken dat smartphones, navigatiesystemen, sociale media en de opkomst van AI onze levens zou veranderen. En dan zijn er nog de gemiste kansen, de problemen die we 25 jaar geleden al aan zagen komen en met doortastend beleid hadden kunnen voorkomen of mitigeren. Zoals bijvoorbeeld de steeds vaker optredende weersextremen door klimaatverandering, de uitholling van onze ecosystemen, de milieuvervuiling, en uitputting van grondstoffen door het geloof in oneindige economische groei op een eindige planeet, netcongestie, en de vele miljoenen vluchtelingen als gevolg van onnodige oorlogen. Dit laat zien hoe onvoorspelbaar onze toekomst is, en hoe wij ook hier in Limburg een speelbal zijn van geopolitieke ontwikkelingen. Tegelijkertijd moeten we ons daar niet door laten ontmoedigen, want het is ook niet waar dat alles ons maar gaat overkomen zonder dat we invloed hebben op onze toekomst. De sleutelvraag die ik in het stuk tegenkwam, en die wij moeten proberen te beantwoorden, lijkt mij: wat voor Limburg willen wij zijn in 2050? En daar kan ik aan toevoegen: welke keuzes moeten wij wanneer maken om daar dan te komen? Aangezien iedere keuze tot consequenties leidt, waar we ook mee moeten leven, vraagt dat om een grondige afweging van alternatieven. Ondanks mijn waardering voor deze Toekomstvisie kan ik het toch niet laten om een paar kritische opmerkingen te maken. Er ligt namelijk rijksbeleid om in 2050 een volledig circulaire economie te hebben, die CO_2-neutraal is en volledig duurzaam. Het is zelfs de bedoeling om vrijwel geen aardgas of fossiele brandstoffen meer te gebruiken. Consequentie daarvan is dat onze samenleving volledig gaat veranderen, een systeemverandering. En dat zie ik nog niet echt terug in die toekomstvisie. Naar mijn mening worden er daarvoor toch te veel bestaande werkwijzen geëxtrapoleerd naar de toekomst toe. Ook lijken de basisvoorwaarden voor de Limburgse samenleving onderbelicht. Per slot van rekening hebben we het hele jaar door voldoende drinkwater nodig, kunnen we zonder een gezonde bodem en ecosysteem het voedsel dat we nodig hebben niet produceren, en zullen we ons tijdig moeten voorbereiden op het omgaan met nog ergere weersextremen. Voorzitter, ik ben blij te lezen in de stukken dat GS en PS deze Toekomstvisie in de komende tijd breed gaan bespreken met de Limburgers. Betrek daar vooral ook onze jeugd bij. Want het is per slot van rekening vooral ook hun toekomst waar we het over hebben. Dit proces zal ongetwijfeld leiden tot duizenden visies, vragen, dilemma’s en beslispunten. En ik ben ervan overtuigd dat we de contouren van dat Limburg dat we in Limburg 2050 willen zijn, steeds beter gaan zien. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dan krijgt u nog een interruptie van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, ik heb een vraag over die systeemverandering. Want u heeft, neem ik aan, geluisterd naar mijn inbreng: ik heb Edmund Burke aangehaald. Het hele idee waarom Edmund Burke zegt

dat die systeemverandering of die heel snelle, grote veranderingen niet wenselijk zijn, is omdat je dan zo'n situatie krijgt als de Franse Revolutie. Je moet de maatschappij meekrijgen voor die systeemveranderingen. Ik zie niet dat er in deze maatschappij voldoende steun is om die grote systeemveranderingen die Horizon zou willen doorvoeren, ook door te voeren. Dus is het dan wel verstandig, zou het dan wel verstandig zijn om in een visiestuk dat toch te beschrijven, op het moment dat je weet dat dat tot grote problemen gaat leiden, maatschappelijk gezien?

De vicevoorzitter: De heer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Ik denk dat de vraag op een gegeven moment is: gaat het schip de wal keren, of gaan we op een gegeven moment zorgen dat het schip de wal niet raakt? Met andere woorden, als wij alles blijven doen zoals we dat altijd gedaan hebben, denk ik dat wij vanzelf tegen bepaalde grenzen aan gaan lopen, die crisissen veroorzaken, waardoor we zullen moeten reageren. Het alternatief is zelf om van tevoren de maatregelen te voorkomen, zodat die crisissen minder ingrijpend worden. Kijk bijvoorbeeld naar die hele situatie rondom zeldzame aardmetalen, die op dit moment aan alle kanten schuren. We kunnen het ons laten overkomen, of we kunnen van tevoren gaan anticiperen op toekomstige tekorten, en kijken of wij daar dan minder last van kunnen hebben. En soms is het zo dat je een crisis nodig hebt om een grote omslag te kunnen maken. Ik denk dat het onvoorspelbaar is hoe snel bepaalde veranderingen zullen gaan. En ik ben het met u eens dat het heel fraai zou zijn als je op een gegeven moment de hele samenleving mee zou kunnen nemen in de verandering. Maar een aantal veranderingen zullen gewoon door omstandigheden worden afgedwongen, ben ik bang.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, maar dat vind ik wel heel makkelijk. Sowieso vind ik het voorbeeld dat u noemt geen systeemverandering, als het gaat om aardmetalen. Dat is gewoon een strategische keuze die je moet maken; dat past prima in dit soort plannen. Nee, maar mijn punt is: je ziet als veranderingen, dit soort grote systeemveranderingen te snel genomen worden dat je ontzettende onrust krijgt in de samenleving, met als gevolg – en daar is de geschiedenis heel rijk in – dat je enorm ongewenste effecten kan krijgen. Dus ja, denk aan de Franse Revolutie. Het is flauw om te noemen, maar omdat ik Burke natuurlijk heb gebruikt: dat was zijn analyse. Dus het ging veel en veel te snel. Ook al waren de doelen goed, laat dat duidelijk zijn. Vrijheid, gelijkheid, broederschap zijn waarden die ons nu nog steeds heel erg dierbaar zijn. Maar de manier waarop het op dat moment is ingevoerd leidde wel tot een revolutie, en uiteindelijk een van de grootste oorlogen die we ooit in Europa hebben gehad. Dus nogmaals mijn vraag: als ik kijk naar Europa, de dingen die u wilt daar zijn we keihard mee bezig, daar wordt keihard aan gewerkt. Maar het gaat op een manier dat de samenleving nog net aan kan haken en daarin mee kan gaan. Ik ben bang dat al zouden wij het doen zoals Horizon dat voorstelt, dat we dan juist een tegengesteld effect gaan krijgen. Dat mensen dan juist zeggen: "Ja, zoek het lekker uit. Als het deze grote effecten gaat hebben op de samenleving, doen we helemaal niks meer." Dus ik zou misschien mee willen geven om erover na te denken. En misschien kunnen we daar eens over praten: is dit wel de meest verstandige route, om te zeggen: we gaan voor een systeemverandering? Of is het misschien: we moeten zorgen dat we de doelen die wij hebben, op een wat meer graduele manier proberen te bereiken, zodat we die samenleving wel elke keer meekrijgen.

De vicevoorzitter: Mijnheer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Ik denk dat wat de heer Hanegraaff zegt, is een heel interessante discussie. Wat ik heb geciteerd, is rijksbeleid. Dus misschien dat de heer Hanegraaff in zijn volgende functie op de juiste plek is om die discussie aan te gaan over dat rijksbeleid. En dat hij hem misschien wat minder met mij moet voeren. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Loomans. Dan is het woord aan de heer Nijskens, voor de fractie van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja dank u wel, voorzitter. Voorzitter, de discussie gaat eigenlijk best wel heel aardig hoe die gevoerd wordt, van hoe de ideologische verschillen en hoe ook mensen naar dit stuk kijken. En die worsteling kon je ook al zien in de commissiebehandeling. En vrij snel werd ook al besloten om het stuk niet eens vast te stellen, maar alleen voor kennisgeving aan te nemen. Ik zal even twee zinnen citeren uit het stuk, en daarna zal ik daar iets over zeggen. Bij Wonen staat bijvoorbeeld: “In 2050 is Limburg een provincie waar mensen hun leven lang thuis zijn.” En bij Landelijk Gebied staat – en die is dacht ik ook al aangehaald door de BBB: “Om de doelen voor natuur, waterkwaliteit en klimaat te realiseren heeft circa 33% van de agrarische gronden een primair landschapsbeherende functie gekregen.” Dat zijn twee nogal heel verschillende citaten. Maar het zijn twee citaten waar je alleen al bijna een dag over kunt spreken, van: wat is dat voor visie, als je dat opschrijft? Niet iedereen is per se aan zijn huis of aan zijn thuis gebonden. We hebben heel veel verschillende mensen; ook in Limburg hebben we heel veel verschillende mensen. Ook daar kun je een heel filosofische discussie over houden. Maar die “33% van de agrarische gronden heeft een primair landschapsbeherende functie”, dat is natuurlijk een heel heftige. Ik ben ook heel benieuwd hoe GS op die vragen van de BBB gaat reageren. We hebben net ook de discussie gehoord, dat vond ik ook wel een leuke, van de heer Loomans en de heer Hanegraaff. Toen kwamen de aardmetalen langs. De aardmetalen, het gebrek eraan is niet zozeer dat ze er niet zijn, maar het gaat erom: hoe kun je ze uit de grond halen. En China is zo slim geweest om die techniek te perfectioneren. En als ik dan hoor – maar mijnheer Loomans is er niet – dat we daarnaar moeten kijken, en dat betekent dus dat we daadwerkelijk miljoenen kuubs grond uit de grond gaan graven om daar kleine kilo’s zeldzame aardmetalen uit te destilleren, wat dat voor impact heeft op ons landschap. Voorzitter, veel van de discussie die hier gevoerd wordt denk ik dat veel meer thuishoort in onze Omgevingsvisie. Want wat heb ik eraan om te weten dat in 2050 onze samenleving het sociaal kan dragen, die analyse erop. Wat heb ik eraan of ik in 2050 weet dat – de inbreng van de SP van mevrouw Smeets – dat mensen mee kunnen doen en de rekeningen kunnen blijven betalen. Dat is morgen van belang, misschien vandaag al. En zo waren er eigenlijk heel veel inbrengen van mijn voorgangers. Dat past veel meer bij de Omgevingsvisie dan bij een Toekomstvisie, die ook gepresenteerd is als een stip op de horizon waar we misschien naartoe gaan. En het is misschien zelfs een beetje hoogdravend om onze opvolgers, al dan niet dat sommigen er dan ook gewoon nog bij zijn, dit stuk meegeven als een richtinggevend document. Zouden wij zo’n document hebben geaccepteerd als wij dat mee hadden gekregen? Of zouden wij het ook maar gewoon ter kennisgeving hebben aangenomen, en vervolgens onze eigen visie hebben gemaakt voor de toekomst?

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja dank, voorzitter. Is mijnheer Nijskens het met mij eens dat alles wat wij hier vaststellen – bijvoorbeeld de POVI, of nieuwe beleidskaders dadelijk – dat dat allemaal bijdraagt aan de koers van die toekomst?

De vicevoorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Zeker, dat ben ik zeker met u eens. Maar we hebben volgens mij u zelfs ook al een keer horen zeggen, van: wij regeren over ons graf. Maar wij regeren bijna bij ieder voorstel over ons graf. En niet zozeer de doden waar de heer Hanegraaff naar verwees, maar het politieke graf. Dus ja, ieder besluit wat wij nemen is ook voor de toekomst. Alleen, ik hoop eigenlijk dat u het met mij eens bent, ik steun een deel van uw opmerking, maar ik wil daar niet mee wachten tot 2050. En ik denk dat dat voor de praktische politiek van zoals wij liberalen erin staan, wij willen het eigenlijk morgen al geregeld hebben. We willen niet over tien jaar of over vijfentwintig jaar vergezichten. Ik vind het ook een gebrek aan vele regeerakkoorden, die maatregelen in gang zetten om… Niet naar u toe. Die maatregelen in gang zetten die effect hebben in 2035. En vandaag was de benzine 2 euro boven de 30.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja voorzitter, ik vind het heel fijn dat u dat zegt. Want wij hadden heel graag gezien dat het energiesysteem van vandaag, dat daar ook al de juiste keuzes over waren gemaakt twintig jaar geleden toen de VVD toch echt in kabinetten zat. Dus dat was toch wel heel fijn geweest als dat goed gegaan was. Dus alle keuzes die wij maken, ook hier in dit huis, hebben uiteindelijk een effect op die toekomst. En als het gaat over de betaalbaarheid, dan willen wij net als u ook daar vandaag aan werken, en niet pas morgen.

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dat is mooi dat u die opmerking eigenlijk deelt. We kunnen natuurlijk heel veel beleidskeuzes uit het verleden gaan meenemen in de zoveelste analyse. En met name mijn partij heeft toch op vele momenten de nek uitgestoken voor een stuk energietransitie, waar wij ook op afgerekend zijn. Soms zelfs voor gek zijn verklaard. En die stappen zijn wel gezet. Dus of u nou net die opmerking bij mij moet neerleggen, weet ik ook niet of het terecht is.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Had u dan niet gewild, en liever gezien dat er in het verleden keuzes waren gemaakt die een heel ander effect hadden gehad op bijvoorbeeld het energiesysteem van nu?

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Zeker. Maar twintig jaar geleden had ook niemand dat voorzien. En zo kunnen we ook heel veel dingen nu niet voorzien. We kunnen het wellicht verwachten, we kunnen het hopen, maar of we het voorzien weet ik ook niet. En daarom ben ik het ook eigenlijk heel erg eens met de heer Hanegraaff, dat hij het heeft over geleidelijkheid. Als wij goed draaiende installaties, ook goed draaiende stallen, gaan slopen om een belangrijk langetermijndoel binnen bereik te halen, waarmee wij dus publiek geld steken in de sloop van goed draaiende zaken, dat vind ik niet slim. Als je besluit: die zaken komen geen nieuwe meer bij, punt, daar kan ik wel mee leven. Maar om het af te breken, iets wat goed is, dat begrijp ik niet. Zorg juist dat die goed draaiende kolencentrales, veestallen, dat die rendement opleveren en dat je dat rendement goed belast, en dat je met die belasting wél voor de toekomst investeringen doet die bijdragen aan de toekomst. Doe geen nieuwe investeringen die die toekomst verder weg brengen. Dat is dan mijn kijk.

De vicevoorzitter: Dank. Een interruptie van mevrouw Berghorst, en daarna van de heer Hoks.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja voorzitter, want ik werd heel erg blij van de bijdrage van de heer Nijskens toen hij zei: wat heb ik aan een analyse over de sociale effecten van deze Toekomstvisie, het moet nú beter worden? Ik deel dat heel erg met de heer Nijskens. Ik denk dat wij heel erg allebei dat ongeduld voelen dat we die achterstanden, die sociaal-maatschappelijke achterstanden in de samenleving niet pas in 2050 opgelost moeten hebben, maar eigenlijk liever gisteren. Deelt de heer Nijskens die mening?

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Deels deel ik die mening. Maar de weg om daar te komen verschillen wij waarschijnlijk wel in opvatting. En dat heb ik dan natuurlijk ook bij mijn vragen bij uw motie ingediend. Ik durf het bijna niet uit te spreken, maar ik doe het toch: met pamperen krijg je een baby niet zindelijk. Dus geef de mensen een net, dan kunnen ze vissen vangen. Maar als je ze iedere dag een nieuwe vis geeft, dan lossen ze het niet op. En ik denk ook dat dat een beetje in het verhaal van JA21 terugkwam.

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik deel dat wel, dat het goed is om in de ontwikkeling van mensen te investeren, om ze in staat te stellen om mee te doen in de samenleving. En volgens mij is dat ook al jaren de kern van het beleid van de Provincie Limburg. Kunnen we hier dan afspreken, mijnheer Nijskens, u en ik, dat wij samen bij de Voorjaarsnota een motie maken waarin we het College de opdracht geven om de financiering van de sociale agenda structureel te borgen in onze begroting?

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, daar moet ik natuurlijk sowieso nog over nadenken. Ik sta hier niet alleen, hè. Ik sta hier ook met een fractie. Afhankelijk van de richting waar u naartoe wilt: kijk, we blijven dat geld eraan besteden. En puur met de financiële bril zeg ik: iets wat je blijft doen, moet je structureel verankeren. Hebben we in de afgelopen begroting ook gedaan. Dus heel voorzichtig: ja, waarom niet.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Tot slot, dan drink ik daar binnenkort graag een kopje koffie met u over.

De heer Nijskens (VVD): Koffie is altijd goed.

De vicevoorzitter: Dank. De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Dank u wel, voorzitter. Volgens mij heb ik de heer Nijskens net horen zeggen dat hij spijt heeft van sommige keuzes die gemaakt zijn in het verleden, met betrekking tot de energietransitie. Zou de heer Nijskens mij kunnen zeggen om welke keuzes dat gaat, bijvoorbeeld?

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Nee, ik heb niet gezegd dat ik spijt had van keuzes die gemaakt zijn. Ik heb gezegd dat keuzes die mijn partij heeft durven maken in de energietransitie, ons verweten is bij opvolgende verkiezingen. Dat is iets anders. Als ik de vergunning had gekregen, had ik windmolens gehad. Dus, nee.

De vicevoorzitter: De heer Schyns nog, per interruptie.

De heer Schyns (JA21): Ja voorzitter, ik kan me heel erg vinden in de woorden van de heer Nijskens: met pamperen maak je een baby niet zindelijk. Met subsidiëren creëer je geen eigen redzaamheid. En mijn vraag aan de heer Nijskens is: wat vindt de VVD de grootste uitdagingen voor Limburg, als het gaat om de visie 2050 op de economische achterstand van onze provincie? En om dat te mitigeren?

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Er komt bijna een definitie-kwestie: wat is die economische achterstand van Limburg? Ik denk dat de verschillen economisch tussen mensen best groot zijn. Misschien groter tussen mensen dan tussen provincies. En wat die economische voorsprong van andere regio’s die regio voor een individu oplevert is vaak een veel duurdere woning, veel drukte en heisa om zich heen. En ik denk dat we al een flinke opgave hebben als we de mensen die nu aan het werk zijn klaarmaken voor de banen van de toekomst, dat we bereid zijn om ruimte te scheppen voor mensen van buiten Nederland, de arbeidsmigranten, om het gebrek aan personeel te vullen, waardoor voor iedereen de welvaart op peil blijft. Ik denk dat dat een uitdaging is. Want we zien nu dat partijen die tegen azc’s zijn, die winnen de verkiezingen in sommige plaatsen. Terwijl mijn opvatting is: zet ze niet in een azc, maar zet ze aan het werk. En die dat niet wil, stuur ze terug. En dat vind ik een veel belangrijkere, in mijn visie, om zoiets aan te

pakken. Maar we doen heel spastisch erover: nee, als we ze een werkvergunning geven, dan zijn we eraan vast. Nee, geef ze geen werkvergunning, dan kun je ze iedere maand eten en onderdak betalen. Dus ja, dat vind ik dan heel raar. En volgens mij zet je dan die mensen ook in hun waarde dat ze kunnen bijdragen. En die niet bijdraagt, daar moet je een gesprek mee voeren. Dus ja, ik weet niet of dit echt een antwoord is op uw vraag, maar ik denk dat onze economische achterstand eigenlijk niet zo groot is als dat u nu in uw vraag suggereert. Waar ziet u die achterstand? Maar ik mag eigenlijk geen vraag terug stellen.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, dank voor de interrupties. Het is altijd wel heel aardig om zo in gesprek te blijven. En nu terugkomend op de visie ... Ik had net het grapje gemaakt richting mevrouw van de Partij voor de Dieren, mevrouw Boven: de visie is eigenlijk vlees noch vis, dus het is een vegetarische visie. Ja, en dat gaat wel heel erg ver, hè. Dus voorzitter, concluderend, uiteraard willen wij kennisnemen van de visie. En ik ben heel benieuwd naar de antwoorden die u geeft. En ik vraag mij af of de gevraagde analyses die nu voorliggen, of dat zelfs voldoende is. En als laatste, dat is nog een beetje een inhoudelijke vraag naar aanleiding van ook mijn discussie met mevrouw Berghorst: wat heeft het werk tot nog toe gekost? Want dat zou een relatie moeten hebben met wat de sociale analyse zou mogen kosten. En een tweede vraag – ik heb die in de commissie ook gesteld: hoe zijn de teksten op papier gekomen in de vorm zoals ze op papier zijn gekomen? Want als u ze ter vaststelling had voorgelegd, dan denk ik dat u tientallen amendementen had moeten verwachten.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Nijskens. Dan is het woord aan mevrouw Boven, voor de fractie van de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u, voorzitter. Vandaag spreken we over de Toekomstvisie Limburg 2050. Een visie die bedoeld is om richting te geven aan de keuzes die wij de komende decennia maken, te beginnen met vandaag. Nu handelen naar een langetermijnvisie vinden wij als Partij voor de Dieren fundamenteel en heel belangrijk. Maar de opzet van deze visie heeft één fundamenteel probleem: de fysieke realiteit van klimaatverandering en de mogelijke ecologische instorting vormt niet de basis van deze visie. Het IPCC stelt al jaren dat klimaatverandering de overkoepelende factor is die alle andere maatschappelijke uitdagingen beïnvloedt – van economie tot gezondheid, van landbouw tot veiligheid. Ook in Nederland is dit bevestigd door het Planbureau voor de Leefomgeving, het KNMI, de Deltacommissaris en de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Allemaal zeggen ze hetzelfde: water, bodem, biodiversiteit en klimaat vormen de fysieke grenzen waarbinnen beleid moet worden gemaakt. We hebben het hier dus niet over een partijpolitiek standpunt of een ideologie. Het is de wetenschappelijke consensus: ecologische grenzen zijn harde grenzen, en klimaat is een systeemvoorwaarde. Deze visie van GS over de toekomst 2050 behandelt ze echter als zachte aandachtspunten. Deze visie begint bij wat Limburg wíl, en niet bij wat Limburg kan dragen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ja, eigenlijk val ik bijna in herhaling. Het PBL-rapport, Landbouw en Natuur, de verkenning en het halen van de doelen, heeft u die wel gelezen? Want ik begreep dat GroenLinks hem niet had gelezen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ik heb de samenvatting gelezen.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag, mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Wat was het uitgangspunt van het rapport? Of anders wil ik hem wel mededelen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Het uitgangspunt waar het ons om gaat, is over dat de afspraken die gemaakt zijn voor 2050, dat de klimaatverandering binnen de 1,5 en 2°C blijft, dat die leidend zijn voor onze toekomst.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): En zijn die in het klimaatrapport, in het rapport van het PBL opgenomen in de klimaatdoelen? Of zijn deze ambitieuzer dan de klimaatdoelen waar Nederland zich aan gecommitteerd heeft?

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nee, het punt is: u wilt een discussie over het PBL-rapport. En ik wil een discussie over de Toekomstvisie. En in de Toekomstvisie staat, en dat is ook bevestigd, dat wij klimaatneutraal willen zijn in 2050. Dus daar heb ik het nu over.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol, het was uw derde vervolgvraag. Dus als u nog een nieuwe vraag heeft, wordt het een volgende interruptie.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Uiteindelijk, die Toekomstvisie, uiteindelijk de gegevens die daarin staan, die zijn op basis van dat rapport, dat PBL-rapport opgesteld. Dus ik hoef helemaal geen discussie over het PBL-rapport. Het PBL-rapport is een uitgangspunt van deze visie. Dus eigenlijk ben ik meer op zoek wat u nog meer wilt dan het PBL-rapport. En op basis waarvan u dat wilt.

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Het PBL-rapport waarschuwt expliciet voor klimaatrisico's en ecologische instorting en harde planetaire grenzen. Maar dit staat niet expliciet opgenomen in de Toekomstvisie. Dus dan kan je wel zeggen dat je de PBL als basis hebt gebruikt, maar als je dat niet hebt vertaald naar een scenario of naar alle scenario's, dan kun je wel zeggen dat je het erop gebaseerd hebt maar dan heb je dat selectief gedaan.

De vicevoorzitter: Mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Maar er wordt letterlijk naar verwezen. De getallen die ik heb kunnen verifiëren zijn een-op-een te herleiden naar het PBL-rapport. Als we kijken naar reductieopgaves, naar van alles wat daar in het rapport staat, zie ik rechtstreeks: het PBL-rapport van oktober 2025 Landbouw- en Natuurverkenning. Ik zie de klimaatdoelen, de VHR- en de KRW-doelen. En daarop is eigenlijk de hele Toekomstvisie gebouwd. En nog steeds hoor ik eigenlijk niet wat u nou nog meer extra wilt.

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Van der Pol (BBB): We krijgen dezelfde discussie als net. De doelstellingen, die zijn overgenomen, die staan er inderdaad in. Maar we zien niet hoe dat verwerkt is in de scenario's. Er wordt niet expliciet naar verwezen. Dan is het: "we gaan het bereiken". Terwijl de consequenties die het realiseren van die doelen heeft, niet vertaald zijn in de Toekomstvisie.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Volgens mij had ik deze zin nog niet gezegd: deze visie begint bij wat Limburg wil, niet bij wat Limburg kan dragen. De Toekomstvisie erkent wel dat Limburg richting 2050 te maken krijgt met toenemende droogte, hitte, overstromingsrisico's, druk op biodiversiteit en een grote behoefte aan bufferruimte, maar dat herkent nergens dat als we als mensheid op dezelfde voet verdergaan Limburg richting 2050 te maken krijgt met structurele waterstress, extreme hittegolven, verlies van bodemvruchtbaarheid, afname van biodiversiteit. En dat deze factoren de economie, mobiliteit, energie, wonen en zorg enorm beïnvloeden, en ook zullen begrenzen. De Toekomstvisie benadrukt ingrepen die nu nodig zijn om risico's te beperken, en voor te bereiden op de toekomst. Dat is adaptatie. Maar de basis is niet dat we moeten werken aan het terugdringen van uitstoot, het verminderen van energie- en materiaalgebruik, het afbouwen van vervuilende industrie, of het herstellen van ecosystemen als structurele maatregelen. Voorzitter, de Partij voor de Dieren wil het expliciet benoemen: de reden dat klimaat en ecologie niet centraal staan is niet dat de feiten onduidelijk zijn, maar dat de feiten ongemakkelijk zijn. De opgave is groot, ze is complex, ze is politiek onpopulair. Ze vraagt om keuzes die pijn doen. En dus gebeurt er wat psychologen al decennia beschrijven: we verkleinen het probleem, we schuiven het vooruit, we hopen dat technologie het oplost. De Partij voor de Dieren heeft daarom een motie opgesteld om meer recht te doen aan het belang van klimaat in deze Toekomstvisie. De Partij voor de Dieren dient daarom samen met GroenLinks, Horizon, de SP, de PvdA en D66 de volgende motie in: in aanvulling op de Toekomstvisie 2050 een kwalitatieve analyse uit te voeren naar de effecten van klimaatverandering in de provincie Limburg richting 2050, en naar welke mogelijke eigenstandige beleidsbeslissingen door de Provincie kunnen worden genomen om in 2050 klimaatneutraal te zijn. In de gesprekken met de samenleving en in de werksessies met Provinciale Staten actief input voor bovengenoemde aanvulling op te halen. En deze analyse toe te voegen als bijlage bij de Toekomstvisie 2050. Dank u, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Boven. Dan is het woord aan de heer Hoks, voor de fractie van de PVV.

De heer Hoks (PVV): Voorzitter, iedereen begon vandaag met citaten en quotes van filosofen. Dan kan ik natuurlijk niet achterblijven. "Ik had liever metselaars gehad die stomdronken waren, want dan hadden ze een muur gemetseld zoals ik dat had gewenst," aldus Anton Pieck, een van de oprichters van de Efteling en vooral bekend van het Sprookjesbos. Maar nu even serieuzer. In 2050 hoop ik 57 jaar te worden, ben ik nog altijd werkzaam en betrokken in onze samenleving, en hopelijk nog velen met mij in deze zaal. Maar hoe ziet de toekomst in 2050 eruit? Wie zal het zeggen. Deze Toekomstvisie doet een poging om de mogelijke problemen in kaart te brengen en waar we tegenaan kunnen lopen, en mogelijke oplossingen. Een soort glazen bol. Ik denk dat ik in de commissie duidelijk ben geweest: er staan verschillende zaken in waar wij ons als PVV niet in kunnen vinden. Voorbeelden als: als we niks zouden doen, dan krimpen we tot 800.000 inwoners. En migratie zou de oplossing zijn. Maar migratie kan toch geen doel op zich zijn? En zo hebben we eigenlijk nog wel meer vragen. Denk bijvoorbeeld aan de betaalbaarheid van woningen. Dat is nu al een probleem, en zal in 2050 alleen nog maar groter worden. De kans op vliegende auto's acht ik groter dan dat elke Limburger een passende betaalbare woning heeft. Ook de andere thema's, zoals landelijk gebied, voorkomen dat landbouwgebied structureel verdwijnt door natuur- of wateropgaven, of economie, het beschermen van de maakindustrie, en misschien wel de belangrijkste opgave: energie, met het stijgende energieverbruik en de problemen rond netcongestie. Kortom, meer vragen dan antwoorden. Maar tijdens dezelfde commissievergadering kwam naar voren dat onze vragen grotendeels niet beantwoord werden. Dan moeten we in de toekomst met elkaar in gesprek, werd er gezegd. Hoe moeten we met elkaar hierover in gesprek gaan terwijl dit stuk nul-komma-nul waarde heeft? Want we stellen dit niet vast, maar het gaat wel gebruikt worden om met anderen in gesprek te gaan. Wat neemt het College nog mee van de opmerkingen, vragen en moties en de verschillende fracties die vandaag daar nog stellen en indienen? Maar ik zie een interruptie voorbijkomen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja dank u wel, voorzitter. Mijnheer Hoks, u zegt dat we moeten investeren in onze maakindustrie. Hoe ziet mijnheer Hoks dat dan precies voor zich?

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Nou, dat is het probleem wat ons gaat komen, in de toekomst. Je hebt voorzien hoe de economie op dit moment erbij loopt, hier in Limburg. Dus ik denk dat het een belangrijke keuze is om mee te nemen naar de toekomst. En nu even voor de nieuwe Collegeperiode kunnen we daarover in gesprek met elkaar.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Vindt u dat wij daar een rol in hebben als Provincie?

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Dat zou zeker een mogelijkheid kunnen zijn.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

De heer Hoks (PVV): Dank u wel, voorzitter. Wat de PVV nu rest, is eigenlijk maar één vraag: het gewijzigde voorstel roept op om de Toekomstvisie ter kennisgeving aan te nemen, en daar vanuit GS het gesprek aan te gaan met de samenleving, en daarnaast een werksessie met PS te organiseren. Die laatste twee lijken mij overigens sowieso een bevoegdheid van GS. Maar kunnen wij wel tegenstemmen als wij iets ter kennisgeving hebben van documenten die GS ons heeft gestuurd? Als GS naar ons iets toestuurt, bijvoorbeeld een mededeling portefeuillehouder, dan houden we deze ook ter kennisgeving aan. Dan kunnen we daar toch ook niet tegenstemmen?

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): U noemt het een document met nul-komma-nul waarde. Ik ben dan toch benieuwd hoe de PVV dit proces liever had gezien. Want er is onderzoek gedaan door een bureau. Daar is heel veel data verzameld. Daar is iets uit gekomen, dus daar is een soort van conclusie uit getrokken. Wat had dan de PVV liever gewild? Dat we dat gewoon hadden vastgesteld als zijnde de toekomstvisie, waar we nul-komma-nul input dan op hebben gehad? Of is het eigenlijk niet volkomen natuurlijk dat als jij zo’n rapport hebt, dat je dan vervolgens in gesprek gaat om te kijken wat mensen daarvan vinden, waaronder PS? En dat staat ook duidelijk in het stuk, dat dat gaat gebeuren. Dus waar zit dan die enorme frustratie over dat proces? Dat begrijp ik gewoon niet helemaal. Dus geef dan even aan hoe het volgens u dan wel had gemoeten, of volgens de PVV.

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ja dank u wel, voorzitter. Dit stuk, de kaders zijn leidend, dat is ook al tijdens de commissie gezegd. Maar dit stuk heeft geen toetsingskader, het is niet juridisch, en we stellen die dus vast. Dus het is eigenlijk gewoon een document dat wij krijgen, op basis van de visie van GS over hun eigen coalitieakkoord. En dat is het. Dus inderdaad, ik had graag wat meer input kunnen zien. Daarom heb ik ook de vraag gesteld in de vorm van – u heeft ook samen met anderen die moties ondertekend, vragen gesteld – ik ben benieuwd hoe GS hiermee omgaat, en of ze dat nog meenemen in deze Toekomstvisie.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Maar dan stelt u eigenlijk voor wat GS, volgens mij, van plan is. Dus dat vind ik dan een beetje een rare kritiek om dan te geven. Want dan doen ze dus precies wat het plan is. Want er staat in dat zij met de Staten in gesprek gaan, er staat in dat zij gaan spreken met de Limburger. Dus in hoeverre wijkt dat dan af van hetgeen u nu voorstelt? Ik zie het verschil gewoon niet.

De vicevoorzitter: Mijnheer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ze gaan inderdaad in gesprek, maar dat gaat gebeuren nadat we dit hebben vastgesteld. Misschien was het belangrijk om eerst met de samenleving in gesprek te gaan. Dan ook met ons, PS, en daar onze input te vragen. En niet eerst al veel met de stukken komen.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff, de laatste vervolgvraag.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik constateer dat het vooral een timingprobleem is, om het zo maar te zeggen. Niet zozeer een procesprobleem. Want het proces gaat precies gebeuren zoals de VVD dat dus idealiter zou willen. Maar het is een timing: u had het liever eerder gezien, dat deze Toekomstvisie er eerder was. Daar komt het eigenlijk op neer. Maar dat vind ik toch een iets minder scherpe kritiek dan die u eerst uitte.

De vicevoorzitter: De heer Hoks. Nou, de heer Hoks had daar geen reactie op. Dan gaan we voor een interruptie naar mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dank u, voorzitter. Ik heb een vraag aan de heer Hoks. Want ik begrijp dat u worstelt met de beslispunten. Dat u zegt: waarom moeten wij iets besluiten om ter kennisgeving aan te nemen? We nemen het toch ter kennisgeving aan? Oké, de opdracht aan het College om in gesprek te gaan met de samenleving, dat GS zichzelf die opdracht… Ik begrijp dat wel. Maar hoe had de PVV hier nou gestaan – dat is een gewetensvraag voor u – hoe had de PVV hier nou gestaan als dit College had gezegd: dit is onze Toekomstvisie, u heeft hier helemaal niks meer over te zeggen, wij gaan met de inwoner praten en daarna komen we pas bij u terug, Provinciale Staten. Wat was uw reactie dan geweest?

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Daar kan ik heel simpel over zijn: ik denk dat wij als PS het hoogste orgaan zijn. Alles hoort te gaan, wij beslissen hier in deze zaal wat er zou moeten gebeuren. Wij krijgen nu ook een Toekomstvisie, die wordt aan ons voorgelegd. Ik ben benieuwd of daar nog dingen aan veranderd gaan worden. Nogmaals, u heeft ook moties ingediend. Dus ik ben benieuwd op de reactie daarvan. Aan de hand daarvan gaan we dan kijken wat er mogelijk is. En dat zou ook de situatie moeten zijn.

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dus even vrij vertaald: als het College gewoon was doorgedenderd met deze Toekomstvisie, Provinciale Staten volstrekt links had laten liggen, en pas met een helemaal afgeronde visie naar ons toe was gekomen, dan had u gezegd: waarom bent u niet eerder bij ons gekomen om het in ieder geval over de richting te hebben en over de vorm? Is dat een correcte samenvatting?

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ik mis nog altijd eigenlijk een beetje de input vanuit ons. Want de visie was al samengesteld. U heeft ook alle documenten gezien. Ik mis nog altijd de mogelijkheid om daar iets aan te kunnen veranderen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Is dat dan niet nu op dit moment uw kans?

De vicevoorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Volgens mij maken we hier geen beleid. We maken hier alleen een visie.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, mijnheer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ik was klaar, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Hoks. Dan is het woord aan de heer Franssen, voor de fractie van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja dank u wel, voorzitter. Laat ik allereerst een woord van dank uitspreken aan de ambtenaren die deze visie, en wij noemen het eigenlijk de dromen, zoals zij het hebben gedeponeerd, op papier hebben gezet. En ik denk, als een aantal andere personen dit document hadden samengesteld dan was het waarschijnlijk ook iets anders qua inhoud geweest. Want natuurlijk, een visie is een toekomstperspectief. En je kunt het ook verwoorden als een positieve droom. Dromen, zeggen wij altijd, die zijn positief, en je kijkt ook positief vooruit. Maar dit document is ook ter kennisname. En dat betekent voor ons ook: het is geen beleid wat doorslaggevend is. Maar onze zorg zit er dan wederom in: als straks de media, en ongeacht hoe dit debat verloopt, iets posten, laat ik het zo zeggen, dan kan het bij de inwoner weer overkomen dat wij iets hebben vastgelegd wat eigenlijk binnen 25 jaar gerealiseerd zou moeten zijn of gaat komen. Daar spreken wij bezorgdheid over uit, want die burger heeft niet vaak in de gaten dat het een visie is. Als wij dan kijken naar het inhoudelijk gedeelte – de perspectieven worden benoemd – dan is er in onze droom natuurlijk wel iets aan de hand. En onze droom is niet over 25 jaar, maar wij zijn wat meer realistisch. En gisternacht had ik een droom, en die droom was helemaal niet zo positief. Want op een gegeven moment, toen dacht ik: o, de brandstofprijzen zijn hier aan het stijgen, met 20%. Ik had die droom dat dat schip ergens vastlag, en dat die agrariër op een gegeven moment 45% meer moest betalen voor zijn kunstmest. En toen dacht ik bij mezelf: goh, als die boeren – want het wordt nog erger – als die boeren straks die kunstmest niet meer over die landbouwgrond kunnen uitzaaien, dan krijgen we maar de helft van het graan. En vervolgens betekent dat dat wij waarschijnlijk over een jaar of anderhalf jaar geen brood meer hebben. En dan, wat gaat er dan gebeuren? En toen schrok ik wakker. Toen was ik weer in de realiteit. Maar mijn bezorgdheid blijft. En daar wil ik het even bij laten.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Franssen. Dan zijn we daarmee aan het einde van de eerste termijn van de Staten. En dan gaan wij naar de eerste termijn van het College. En daarvoor is het woord aan Gedeputeerde Theuns. Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ik weet niet hoelang die reactie gaat duren, maar het is nu 12.50 uur.

De vicevoorzitter: De spreektijd voor het College is maximaal 30 minuten. En mijn voorstel is om dan ook de eerste termijn van het College in elk geval nu te laten plaatsvinden. En na de eerste termijn te lunchen.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ik zou nu eigenlijk graag willen lunchen.

De vicevoorzitter: De lunch staat ook niet klaar, dus dat gaat ook nu niet. Dus mijnheer Theuns, die gaat in volle vaart, zodat uw honger zo om kwart over gestild kan worden. Doet uw best.

Gedeputeerde Theuns: Dank u, voorzitter. Als de Staten mij niet te veel interrumperen, dan ga ik dat zeker redden. Dus ik zou zeggen, als u graag wil lunchen: opdracht aan uzelf. Voorzitter, dank aan de Staten voor alle mooie betogen die ik heb gehoord. Overigens ook een oprechte dank voor alle complimenten die zijn uitgedeeld voor het team dat dit op papier heeft gezet. En namens het College kan ik zeggen dat ik die complimenten ook van harte wil onderstrepen. Dus ook mooi dat u dat in uw betogen terug laat komen. Laat ik dan toch even beginnen met het scherp positioneren van het stuk dat vandaag hier voorligt. Want uit de vragen van nu in de Staten, en dat kwam ook al in de commissievergadering aan bod, dat daar – en dat begrijp ik ook – dat daar best wel wat vragen over leven, van: wat stellen wij hier nou precies vast? Stellen we hier überhaupt iets vast? En het is belangrijk om dat met elkaar helder te hebben, wat we hier doen. En dit is geen voorstel dat een eindbesluit is over concrete maatregelen. Dit beslist niet over concrete projecten, ook niet over concrete investeringen. Dit voorstel is geen dichtgetimmerd plan, waarin al keuzes zijn gemaakt, vast worden gelegd. En het is evenmin een document dat helemaal op zichzelf staat. Wat er vandaag wel voorligt, is een stuk waar u als Staten kennis van neemt om ons denken en handelen te kunnen structureren. Een document dat ordening aanbrengt in complexe opgaven die we hebben. En dat helpt om het gesprek te structureren, en dat helpt om richting te geven aan keuzes die we de komende periode, maar zeker ook in de periodes daarna, met elkaar zullen gaan maken. Met dit stuk maken we expliciet welke opgaven we met elkaar zien, hoe die zich tot elkaar verhouden en welke uitgangspunten we daarbij hanteren. We brengen focus aan: wat vinden we belangrijk, waar leggen we accenten, en langs welke lijnen willen we met elkaar verder werken. En daarmee creëren we een stuk duidelijkheid – niet alleen voor uw Staten en voor ons als College, maar zeker ook voor de buitenwereld: voor collega-overheden, voor maatschappelijke partners en voor alle andere betrokken Limburgers. Want die duidelijkheid, die is wat ons betreft nodig. Zonder een kader dat ons denken kan helpen structureren, blijft het risico bestaan dat we langs elkaar heen praten, dat verwachtingen uiteenlopen en dat besluitvorming in latere fases uiteindelijk onnodig ingewikkeld wordt. En dit Limburgs Kompas voor 2050, of het Limburgs Kompas wat in uw document staat, heeft vier overkoepelende prioriteiten benoemd over alle thema's heen. Namelijk, gemeenschappen met eigenaarschap, het landschap als een kern van Limburg, dynamische stedelijke gebieden, en Limburg als kruispunt in Europa. En wat dat dan precies betekent, daar ging het in de debatten tussen uw Statenleden ook al even over, hoe we dat precies dan met elkaar gaan invullen, óf we dat met elkaar willen invullen, dat ligt open. Want ik wil benadrukken dat het stuk nadrukkelijk geen eindpunt is. En ik heb het ook in de commissie al gezegd: dit stuk is een beginpunt. Want na deze behandeling start wat ons betreft de volgende fase, en gaat het over het verder concretiseren van opgaven, het uitwerken van maatregelen, het daadwerkelijk maken van keuzes, en het wegen van al die verschillende belangen. En dat zijn momenten waarop uw Staten bij uitstek opnieuw in stelling worden gebracht, en ook in die positie zijn. Want het kwam ook al langs: u gaat er uiteindelijk over. U stelt vandaag dus niet de uitkomst vast, maar u stelt spelregels vast en de richting waarlangs we die uitkomsten met elkaar tot stand willen laten komen. En natuurlijk kunt u daarbij nog aanvullende behoeftes op tafel leggen – voor informatie die u mist, die u nodig heeft om in een latere fase dan onderbouwd keuzes te kunnen maken. En daar zijn ook een aantal moties over ingediend, en daar zal ik zo meteen ook even bij de inbreng per fractie op terugkomen. Voorzitter, dus als u dit stuk op die manier leest – als een denkkader, als een instrument om focus en samenhang aan te brengen, en als startpunt voor verdere uitwerking – dan hoop ik dat in ieder geval de vragen die gaan over: wat is nou precies de positionering van dit stuk, dat ik die daarmee hopelijk voor een deel heb kunnen wegnemen. Dat brengt me dan ook bij de inhoudelijke vragen die in de eerste termijn door uw Staten zijn gesteld. En ik loop ze even langs, en dan begin ik bij de inbreng van mevrouw Van der Pol. Die een heleboel vragen stelde, of ook een aantal vragen meer hier in het algemeen aan de zaal stelde, denk ik, van: hoe zien wij dat. Ik begrijp ook de visie van de BBB, net als die van andere. Elke partij zou er anders uitzien als je dat in je eentje op papier zet. Maar de essentie is dat je dit nou net vanuit een zo breed mogelijk gedragen perspectief op papier zet. En u vroeg nog specifiek: zijn dan de effecten met een landbouweffectrapportage

onderzocht? Dat is hier niet gedaan, omdat we geen keuzes maken. En uiteindelijk, als je keuzes wil maken, dat is het moment waarop je dan ook concrete effecten op die landbouw in beeld zou kunnen brengen. Want dit document heeft nog helemaal niet het abstractieniveau om zo diep te kunnen graven. Het ging ook over die 30% extensief. En mijnheer Nijskens liet dat ook nog terugkomen, die 35.000 hectare met een landschapsbeherende functie. Maar er staat ook iets in over dat we juist naar meer hectares met een veel intensiever gebruik toe willen. Intensiveren om te kunnen extensiveren. En hoe je dat dan precies doet, wat daarvan de ruimtelijke impact is, dat moet je met elkaar uiteindelijk in beleidskeuzes vastleggen. Maar dit document schetst een richting. En je ziet eigenlijk dat ook het debat in de Staten dan nu daarover ontstaat: vinden we dat een juiste wenselijke richting? Willen we eigenlijk wel zoveel extensiveren? En hoeveel moet je dan intensiveren? Wat betekent dat voor onze voedselproductie, voor onze zelfvoorzienendheid – waar de heer Franssen zijn zorgen ook over uitte. Dat zijn precies de vragen. En je ziet dus ook dat dit document heel veel basis biedt om dat waardevolle gesprek met elkaar te kunnen voeren. Mevrouw Van der Pol had ook een motie, dat is nummer 3289, als ik me niet vergis: Innovatie groeit niet vanzelf. En ook die motie vind ik mooi eigenlijk dat die tot stand komt, en dat u zelf aangeeft: het College schetst hier een aantal richtingen, maar wij vinden eigenlijk dat voor bestaande bedrijvigheid, in uw ogen in ieder geval, te weinig aandacht is. En we weten dat collega Satijn nog werkt aan een economische visie, die volgens mij tweede kwartaal van dit jaar in ieder geval nog richting uw Staten ook komt. En het College in ieder geval, ziet dit dan ook als een oproep om binnen dat verhaal ook meer aandacht te hebben voor bestaande bedrijvigheid. Dus die motie kan wat betreft het College ook oordeel Staten krijgen. Dan de heer Driessen, die wat zorgen uitte over dat het College in haar nadagen nog even een visie op tafel zou leggen. Ja, ik zou hem gelijk geven als dit een visie was die gaat over één punt op de horizon waar het in onze ogen naartoe zou moeten bewegen. Dit gaat juist over een aantal mogelijke toekomstige keuzes die je daarin zou kunnen maken. En ja, er zitten ook vijf deelvisies bij vanuit het perspectief van het College, maar het biedt veel meer dan alleen maar dat. Dus ik denk dat het juist heel waardevol is dat we dat in deze fase van onze periode op tafel leggen. Dat brengt me bij de vragen van mevrouw Berghorst, van de Partij van de Arbeid. En die reflecteerde op 25 jaar terug. Ik zat even te denken, tijdens haar inbreng: toen zat ik zelf in groep 4, in de laatste voorbereidingen voor mijn eerste heilige communie. Dat is de fase waar ik toen zelf in zat. En de heer Hoks zei vervolgens in een interruptie: blijft dit College nog zes periodes zitten, dán ben ik 57 jaar oud. Als het aan het huidige kabinet ligt, kan ik dan nog minimaal vier periodes blijven zitten denk ik, en dan moet ik echt met pensioen. Nee, alle gekheid op een stokje. Een prachtig betoog van mevrouw Berghorst denk ik, dat aangeeft dat enerzijds uitdagingen niet veranderen, en tegelijkertijd de wereld waarin je dat doet wel soms in heel hoog tempo, en op momenten dat je dat helemaal niet verwacht wel ingrijpend en soms ook blijvend verandert. En ze diende een motie in, wat geen verrassing is denk ik, na de behandeling in de commissie: motie 3288, De samenleving is de toekomst. En dat zien wij als College in ieder geval ook als een motie die vraagt: College, op het moment dat wij keuzes willen maken, missen wij eigenlijk nog een aantal perspectieven. En breng die dan nader in beeld, zonder dat we het proces helemaal on hold gaan zetten. Daar zat een beetje mijn zorg in de commissie, maar ik denk, deze motie komt niet alleen aan uw zorgen tegemoet, maar een gevoel wat volgens mij breed in de Staten leeft. En dat zien wij in ieder geval als heel waardevolle aanvullingen op de Toekomstvisie. Ook die motie krijgt wat ons betreft oordeel Staten. Dat brengt me bij de heer Hanegraaff van het CDA, met een betoog dat mij ook zeer aansprak. En hij had de concrete vraag: maar hoe trekken we dan dadelijk Limburg in? En waar trekken we dan precies Limburg mee in? En dat – en dat is ook het voorstel nu – willen we juist ook samen met uw Staten vormgeven. Er staat dat wij een werksessie organiseren. En natuurlijk gaan we daar niet als College blanco in. Wij zullen daar ook voorbereid vanuit de ambtelijke organisatie iets op tafel leggen, een proces. Maar wij willen dat juist samen met uw Staten vormgeven: met wat voor boodschap gaan we dan naar buiten, wat voor vragen gaan we stellen, wie willen we betrekken? Wilt u dan – wat eigenlijk in het betoog van de heer Hoks terugkwam – wil je achteraf betrokken worden? Wil je tijdens het proces betrokken worden? Dat zijn vragen waar niet wij alleen een antwoord op geven als College, maar dat moet u als Staten ook vooral doen. Dus wat ons betreft komt dat terug in een voorstel in die werksessie. En die werksessie, daar geeft u nou net opdracht voor met dit Statenvoorstel. U vroeg ook naar de afhandeling van individuele moties. Ik deel uw opvatting dat een heel deel van die moties daarmee niet is afgedaan. Moties worden ook überhaupt niet met een Statenvoorstel afgedaan, maar pas nadat uw

Staten dat op de voortgangslijsten hebben besloten. Dus ik stel voor om, want het voert wat mij betreft te ver om ze nu allemaal individueel langs te lopen, maar ik zeg u toe dat het College een mededeling portefeuillehouder zal sturen, waarin we per motie een duiding zullen geven wat wat ons betreft, wat het antwoord is wat TV 2050 geeft op die motie, en of er daarmee nog iets openstaat of niet. En dat komt uiteraard ook terug dan weer op de voortgangslijsten die uw Staten uiteindelijk vaststellen. Dus ik hoop dat daarmee uw vraag beantwoord is. En dat geeft mij ook de gelegenheid om dat ook met de collega's af te stemmen, omdat dat natuurlijke moties zijn die breed gaan over het hele College en niet alleen binnen mijn eigen portefeuille.

De vicevoorzitter: Gedeputeerde Theuns, mag ik u vragen op welke termijn de Staten die mededeling mogen verwachten?

Gedeputeerde Theuns: Wat zullen we eens … Een maand? Een maand.

De vicevoorzitter: Een maand. Dan is die toezegging ook met een heldere termijn. Dank u wel.

Nr. 9820
Gedeputeerde Theuns zegt toe om voor het mei-reces 2026 een mededeling portefeuillehouder te sturen waarin de voortgang en/of afwikkeling van de moties omtrent Toekomstvisie Limburg 2050 worden toegelicht.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw beantwoording.

Gedeputeerde Theuns: Dank, voorzitter. Dat brengt me bij de inbreng van mevrouw Wesseling, van D66. Ook die vroeg om een reflectie op hoe het College nou precies hiermee de boer op gaat. Ik hoop eigenlijk dat ik dat net ook in mijn antwoorden op de heer Hanegraaff en mijn algemene introductie, iets over heb gezegd. Dat brengt me bij de heer Schyns, JA21. Die zei: wat ons betreft is dit geen kaderstellend document. Dat wou hij gezegd hebben. Nou, ik hoop dat u gehoord heeft dat ook ik zeg: dit is ook wat ons betreft geen kaderstellend document, maar het geeft wel richting in je denken, in je handelen. En natuurlijk kunnen er later keuzes voorliggen die misschien al eens hierin hebben gestaan. Dat wil niet zeggen dat u dan alleen nog ja of ja kunt zeggen omdat u al kaders heeft vastgesteld. Dat is iets anders. Maar het zou raar zijn als er helemaal niks meer uit het document later een keer terugkomt, want dan hebben we het immers helemaal voor niks opgesteld. Ik werd toch een beetje getriggerd over het debat waar het ging over Groningen en de trots, en Limburg, en Wallonië, en dergelijke. Maar laat ik dan zeggen dat hier in ieder geval een heel trotse Gedeputeerde en Limburger staat. En ik denk, wij zijn geen Groningen, wij zijn geen Wallonië. Dit document schetst hoe wij precies tussen drie heel grote metropolen in liggen, waar de krimpgedachte die soms stevig heeft gewoed in deze provincie … Maar achteraf is het altijd een onterecht schrikbeeld gebleven. Dus wat dat betreft denk ik dat er legio kansen liggen voor deze regio, en is alleen de vraag hoe we dat met elkaar gaan verzilveren. Mevrouw Smeets van de SP, die had een sterk betoog over wat er in haar ogen en die van haar partij in ieder geval nodig is, in die samenleving. Dus ik moet wel zeggen: ik was eigenlijk van al uw betogen wel gecharmeerd, omdat iedereen er eigenlijk zijn politieke ziel en zaligheid in legt. En het is juist mooi dat je op die manier ook in deze zaal met elkaar debatteert. En ik denk dat we dat soms misschien nog wel te weinig doen. Uw oproep voor een sterke samenleving wordt denk ik ook onderstreept met de motie van mevrouw Berghorst waar uw naam onder staat, en die het College dus ook onderstreept. Dan mevrouw Mertens, van GroenLinks. Ik was toch even getriggerd inderdaad, door haar analyse over de scenario's die misschien dan niet extreem genoeg zijn. Ik zou u er toch, via de voorzitter, dan op willen wijzen dat het PBL zelf dat landelijke scenario "het GroenLinks-scenario" noemt. Maar ik snap, met misschien een aanstaande fusie in het vooruitzicht dat je misschien iets extremere standpunten inneemt, om uiteindelijk uit te komen daar waar je uit wil komen. Ik weet niet of dat dan de gedachte erachter is, maar het is in ieder geval het scenario waar u van zou moeten dromen, met termen als: duurzaamheid en circulariteit zijn de norm. Het plantaardig dieet wordt breed omarmd. Natura

2000-gebieden breiden uit. En natuurgebieden zijn verdubbeld in hectares. Het kan misschien nog extremer, maar ik zie er zelf niet veel meer mogelijkheden toe. Maar wellicht moeten we dat op een ander moment dan met elkaar bediscussiëren. U vroeg ook nog: met wie gaan we dan spreken? En welke status heeft het College daar? Daar heb ik net, denk ik, ook antwoord op gegeven. En u vroeg: was het niet beter geweest als jongeren vooraf betrokken waren? En dan zou ik toch willen zeggen: de ambtelijke mensen hebben tweehonderd straatgesprekken gevoerd voordat dit document tot stand kwam. En hebben daarbij juist niet een afspiegeling van de samenleving geïnterviewd, maar juist ook jonge mensen op straat aangesproken. Omdat over het algemeen genomen toch jonge mensen meer van de toekomst mee gaan maken dan mensen die al wat meer op leeftijd zijn. Dus juist ook jongeren zijn heel nadrukkelijk aan de voorkant, door middel van straatgesprekken, betrokken. En die zullen we ook blijven betrekken, want dat vinden wij als College ook zeer waardevol. Dat brengt me bij de heer Loomans van Horizon, die ook nog even expliciet zijn waardering uitsprak voor het team. Waarvoor dank aan u. En u had het ook nog over wat er allemaal in 25 jaar kan veranderen. Maar er gebeuren natuurlijk ook heel positieve dingen. We hebben tussen de 30% en 40% stikstofuitstoot gereduceerd, in de afgelopen 25 jaar. We zijn van 2% à 3% duurzame-energiegebruik naar bijna 20% duurzame-energiegebruik. En ons water is vele malen schoner geworden. En zijn we er dan? Nee, zeker niet. Er valt nog veel te dromen, en ook nog veel te halen. Maar met elkaar gaan we ook gewoon de goede richting op. Dus ik denk, in het verlengde van uw betoog dat er nog veel werk is, maar dat we ook al veel mooie dingen doen. Dat brengt me bij de heer Nijskens, van de VVD. De vraag over de 35.000 hectare, die heb ik denk ik net beantwoord. U vroeg ook van: wat heeft het werk tot nu toe gekost? En dat vind ik altijd van die vragen, daar kun je natuurlijk wel een antwoord op geven. Er is een Europese aanbesteding geweest voor de bureaus die we hebben ingestuurd, maar er zitten natuurlijk ook vele ambtelijke uren in waar je niet kan zeggen: iemand heeft precies zoveel tijd eraan besteed. Er zit hier in ieder geval zeker voor tonnen werk in. Maar van de andere kant, dit is ook gewoon ons dagdagelijkse werk. En dat is het werk van het College, en dat is het werk van de ambtelijke organisatie, die hier dag op dag … Natuurlijk kost dat allemaal geld, maar dat is uiteindelijk ook de taak van deze organisatie, om beleid te maken, om projecten uit te voeren, en ook om dit project uiteindelijk op te leveren. U vraagt: hoe zijn die teksten nou daadwerkelijk op papier gekomen? In de commissie vroeg u daar ook al naar. Ik kan u zeggen: dat gaat niet anders dan met andere teksten in dit huis. En als het over het College-breed gaat: het gaat ook bij de provinciale Omgevingsvisie zo. Er worden teksten gemaakt, in eerste instantie natuurlijk door het ambtelijk apparaat. En die worden daarna door het College besproken. Dus we hebben met collega's meerdere keren GS-breed samengezeten, hier in Maastricht, in Brussel, en daar hebben we gesproken over teksten, over dingen die je dan aanstaan als College, dingen die je minder aanstaan. En op basis daarvan komt dan het ambtelijk apparaat ook weer terug. En dat gaat met name dus ook over het deel van die vijf thematische visies, want dat is daadwerkelijk een synthese van de Foto en de Scenario's die veel meer een technisch stuk zijn. En waar ik kan zeggen dat er eigenlijk nauwelijks iets veranderd is naar aanleiding van inbreng van het College. Dus dat is het deel waar daadwerkelijk ook vanuit het bestuur gestuurd is.

De vicevoorzitter: Dan de heer Nijskens, bij interruptie.

De heer Nijskens (VVD): Ja, het ging even terug over financiën. Ik had die vraag gesteld, omdat mevrouw Berghorst in mijn interruptie daarop inging over wat zo'n analyse mag kosten. En daar verwees zij eigenlijk naar de kosten tot nog toe. En u heeft net wel de motie positief geapprecieerd, of in ieder geval oordeel Staten gegeven. En er komt nog een motie over een analyse. Maar kunt u dan ook iets zeggen hoeveel het College bereid is om aan die analyses aanvullend te besteden? En wat we dan ook krijgen?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Theuns: U weet, het College apprecieert in principe geen moties positief die een ongedekte cheque achterlaten. Ik denk, en daar heb ik het natuurlijk ook met de ambtenaren over gehad, we hoeven niet een vergelijkbare inspanning te doen als wat we tot nu toe voor dit document hebben gedaan om die moties uit te kunnen voeren. Ik ga proberen dat zoveel mogelijk gewoon binnen ons bestaand takenpakket

te doen. En als dat leidt tot een beperkte aanvullende financiële claim, zullen we dat via de Voorjaarsnota, na ook afstemming binnen het College, doen. Maar laat ik zeggen, ik ga proberen dit gewoon zoveel mogelijk als regulier werk … En wat ook al voorzien was als aanvullend werk naar aanleiding van deze visie, gaan we dat proberen te doen. En anders beslissen uw Staten daarover, en komt dat in de reguliere P&C-cyclus terug. Maar u kunt niet nog een keer een vergelijkbare financiële claim als wat het financiële project heeft gekost, nu verwachten. Dat lijkt mij niet nodig.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw beantwoording.

Gedeputeerde Theuns: Dat brengt me bij het betoog van mevrouw Boven. En misschien dan even meteen haar motie 3290, over de kwalitatieve analyse van het klimaat. En overigens, dank aan mevrouw Boven dat ze een eerdere versie van de motie heeft aangepast. Want dat leek alsof we een soort milieueffectrapportage moeten gaan maken op de visie. Dat is helemaal niet haar bedoeling. En dat kunnen wij ook helemaal niet uitvoeren. Wij zijn als Provincie Limburg ook geen PBL, wij zijn ook geen KNMI. Dus dat soort studies kunnen wij niet maken. Maar wat hier in de motie staat, is dat wij in aanvulling op dat werk wat we al gedaan hebben, dat het werk wat er ook al ligt vanuit die verschillende planbureaus en vanuit het KNMI – wat overigens ook scenario's zijn die we hanteren – kunnen wij wel een kwalitatieve analyse maken, van: wat is nou de impact waar we ons dan volgens die rapporten mogelijk op moeten voorbereiden. En wat zouden wij zelf kunnen doen, wat ligt er binnen onze macht aan beleidskeuzes om daarin nog een enige mate van invloed op uit te kunnen oefenen, of niet. Daar kunnen wij een kwalitatieve analyse over opleveren. Dus die motie krijgt wat ons betreft oordeel Staten. Dan de inbreng van de PVV, de heer Hoks. Die eigenlijk maar één vraag stelde, zei hij volgens mij letterlijk, namelijk: waar stemmen wij eigenlijk mee in? Die bal zou ik dan toch eigenlijk ook een beetje terug willen kaatsen. Want GS was namelijk eerst voornemens om überhaupt dit document niet, in ieder geval niet in een besluitvormende vorm richting de Staten te brengen. Vervolgens zijn het de Staten zelf geweest die zeiden: wij willen dit document vaststellen. En het College heeft daar ook uiteraard begrijpend op gereageerd, en gezegd: dat lijkt ons dan ook logisch, dat u daar zelf bij aan het stuur zit. En als u dat wil, dan gaan wij dat faciliteren. In de commissievergadering bleek vervolgens dat dat dan toch voor volgens mij alle fracties – volgens mij was er niemand die zei: wij willen dit vaststellen – een brug te ver was. En ook daarin hebben we als College weer een handreiking gedaan, om te kijken hoe we u wel in positie krijgen, zonder dat iemand het discomfort hoeft te hebben dat dit buiten als zijn of haar visie wordt uitgelegd. Er is een procesvoorstel besproken, ook met PS, om het zo te doen. GS voert dat uit. Als u deze vragen nu stelt, dan denk ik dat dat vooral vragen aan uzelf zijn. Dat brengt me bij de laatste inbreng, namelijk die van de heer Franssen. En ook aan hem een dank voor zijn dankwoord richting de ambtenaren. Toen hij begon over verkeerde dromen, naar aanleiding van afgelopen woensdag, dacht ik eerst dat het over de verkiezingsuitslagen ging. Maar hij had een veel serieuzere oproep daarover ook. Want ik denk dat wat hij schetst, dat dat misschien angstbeelden zijn die helemaal niet zo ver weg hoeven te zijn. Maar ik denk wel dat juist door dit soort documenten vast te stellen, je met elkaar op het moment dat er iets gebeurt, wel zo goed als mogelijk voorbereid bent en niet helemaal verrast hoeft te zijn. En natuurlijk kan er dan toch morgen weer iets gebeuren in deze wereld waar we wel allemaal door verrast zijn. Maar we hebben dan in ieder geval met elkaar iets in handen gehad wat richting geeft om na te denken over de toekomst. En daar is dit document, denk ik, zeer waardevol voor nu en ook in volgende periodes. Ik denk voorzitter, dat ik daarmee tegemoet ben gekomen aan de wens van de Staten om vroeg te lunchen, want dat was het einde van mijn inbreng.

De vicevoorzitter: Fantastisch. Dank u wel, Gedeputeerde Theuns. Maar er komt toch nog een interruptie.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Niet heel lang. Ik had een vraag gesteld over het jongerencollege, wat de status daarvan was. Maar ik begreep …

Gedeputeerde Theuns: Ik moet u het antwoord schuldig blijven. Maar misschien kan ik daar in tweede termijn even op terugkomen, dan wel via de collega. Maar laat mij daar in de tweede termijn even op terugkomen.

De vicevoorzitter: Dank u wel dan, mijnheer Theuns. Wij gaan schorsen tot 14.00 uur, voor de lunch.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Goed, dan heropen ik de vergadering voor de tweede termijn van Provinciale Staten over agendapunt. 11.2, het Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, en daarvoor kijk ik eerst naar mevrouw Van der Pol namens de fractie van BBB.

Mevrouw Van der Pol (BBB): O, jammer. Ik wil ze wel overnemen, die elf minuten. Heel even kort. Ik werd nog even getriggerd door de bijdrage van mevrouw Berghorst van de PvdA, waarin ze aanhaalde dat 25 jaar terug in 2001 de omgang van de industrie naar de kenniseconomie ging. En uiteindelijk ben ik bang dat we qua industriebedrijvigheid op een gegeven moment zelfs tegen een kritische ondergrens gaan aanlopen, dus wat dat betreft ook de motie om daar duidelijk die zorgen te adresseren. De motie van de PvdA inzake de zorgen om de samenleving, welke effecten ze hebben, en ook vooral op het platteland, die delen we, dus die motie willen we heel graag mee indienen. Ik hoorde de Gedeputeerde begrijpelijk zeggen: de landbouweffectrapportage doen we niet omdat we geen beslissingen nemen. Mogen we dan wel bij de provinciale omgevingsverordening of in dat kader ergens iets verwachten in die vorm? Ik ben benieuwd wat de reactie van het College daarop is.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan de heer Driessen voor de tweede termijn. Dan is het woord aan de heer Driessen van de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. Vier minuten, ja? We hebben hem weer. Goed, we hebben, denk ik, een intensief debat gezien over uiteenlopende onderwerpen, want dat kan natuurlijk als je het over een toekomstvisie hebt. We hebben ook gezien dat de behoefte daar aardig groot in is en dat het ook ruimte biedt om het over iets bredere zaken te hebben en over een iets langere termijnvisie dan we normaal gesproken op één stuk doen. En de aanleiding van de bijdrage van JA21 heeft er eigenlijk voor gezorgd dat we dat ook in een motie willen gieten. Ik zal het dictum even voorlezen, die is volgens mij ook al ingediend, en die is gericht aan onze Staten zelf. We roepen namelijk Provinciale Staten op om tweemaal per bestuursperiode een provinciaal visiedebat te organiseren binnen de Provinciale Staten van Limburg, waarin Statenleden met elkaar in debat gaan over de toekomst van Limburg op de lange termijn, circa dertig jaar, en dit debat zodanig vorm te geven dat er ruimte is voor vrije gedachtewisseling, vergezichten en reflectie. Wat ons betreft draagt zo'n debat namelijk bij aan het begrijpen van elkaar en het ook kunnen inzien van elkaars gedachten waar nou al dat kleine beleid toe leidt wat we hier maken. Want vaak zijn we in één onderwerp gevangen op een Statenstuk, en ligt daar ook meteen besluitvorming onder. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat we dat hierbij doen. En we hebben ook eruit gelaten hoe we die invulling precies gaan doen, juist om het feit dat we verschillende gremia hebben die we daarvoor in kunnen zetten, bijvoorbeeld een agendacommissie of een commissie Versterking positie Statenleden. Dat was het, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Driessen. Dan is het woord is aan mevrouw Berghorst voor de fractie van de Partij van de Arbeid. Nee? Geen woordvoering in de tweede termijn. Dan gaan we naar de heer. Hanegraaff voor de fractie van het CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik zal het kort houden. Bedankt voor de beantwoording. Wat ons betreft is dat uitstekend wat er allemaal gaat gebeuren. Ik vroeg me alleen nog af: hoe wordt dat nu precies georganiseerd? Zijn wij zelf daar zelf voor verantwoordelijk of gaat GS met een voorstel komen hoe we dan

als Staten eigenlijk in stelling worden gebracht of mee worden genomen in dit proces? Als het gaat om de moties, dan steunen wij die van harte. Zeer goede moties van de BBB en ook de Partij van de Arbeid. Het sloot ook heel erg aan bij mijn oproep om wat breder te kijken dan alleen maar steen en verbindingen en dergelijke, dus dank daarvoor. Nu ook de motie van Forum voor Democratie gehoord hebbende, denk ik dat onze fractie dat steunt. Ik vind het eigenlijk een heel goed idee, ook omdat ik merkte tijdens de debatten die we de afgelopen twee weken hebben gevoerd, zowel in de commissie als hier, de heer Nijskens verwees er ook al naar, dat ik het prettige discussies vindt dat het je eigen gedachten soms ook ordent en je meer begrip voor elkaar krijgt en, niet onbelangrijk, dat we ons ook altijd realiseren dat al het beleid dat we hier maken uiteindelijk wel een politieke keuze is en ideologisch gedreven. En daar met elkaar over in gesprek gaan, vind ik eigenlijk wel een fantastisch idee. Hoe dat precies vorm krijgt, dat laat ik aan anderen over, maar het idee zelf vind ik echt uitstekend.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Hanegraaff. Dan kijk ik naar mevrouw Wesseling. Behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet het geval. De heer Schyns? Nee, mevrouw Smeets? Dan is het woord aan mevrouw Smeets namens de fractie van de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Voorzitter, we hebben hier vandaag veel gezegd over de toekomst van Limburg, maar we zijn ook nog lang niet uitgesproken met elkaar. We gaan natuurlijk nog in gesprek met de inwoners van Limburg. En ik ga even in op de moties. De motie 'Kwalitatieve analyse klimaat in aanvulling op Toekomstvisie 2050' zullen wij mee indienen. Dat geldt ook voor de motie 'Limburg 2050 – innovatie groeit niet vanzelf' van de BBB, omdat wij grote waarde hechten aan een sterke economie, zolang die er ook is voor de werkende klasse, die die economie natuurlijk ook draaiende houdt. En ik vind het idee van de heer Driessen interessant, maar ik zou het onderdeel willen maken van het proces wat we nog met GS gaan hebben om ook het traject verder uit te werken. Wij vinden dat ieder stuk op dit moment ruimte biedt, ook voor het gesprek, ook als het ideologisch verschilt, dus wij weten nog niet zeker of we deze steunen.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Smeets. Dan kijken we verder. Mevrouw Mertens? Geen tweede termijn. De heer Loomans? Ook niet. De heer Nijskens? Dan is het woord aan de heer Nijskens voor de fractie van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Dank u wel, voorzitter. In de eerste termijn, en ook in de beantwoording door GS, is nogal wat op die analyses geduid. Ik had GS gevraagd, of de Gedeputeerde, van welke analyses ontbreken er verder nog. Ik stel die vraag dan nog maar een keer, want daar is nog geen antwoord op gekomen. Dan kom ik ook wel direct bij de moties die over die analyses gaan, die gaan wij steunen, met uitdrukkelijk wel de opmerking dat wij hiermee geen kaders vaststellen en ook geen beleid accorderen, en dat wij uiteraard de uitkomsten van die analyses tot ons nemen en naar hoe wij de uitkomsten vinden, zullen handelen. Dus wij steunen analyses. Je kunt, in mijn beleving, nooit tegen een analyse zijn. Ook dank aan Forum voor Democratie voor die motie. Die gaan wij ook heel graag steunen, want ik vind het altijd mooi om eigenlijk dit soort inhoudelijke debatten en vergezichten te bespreken. Dus eigenlijk heel erg dank voor die motie en die gaan wij steunen. En daar wou ik het bij laten.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Nijskens. Dan kijken we verder. Mevrouw Boven, behoefte aan een tweede termijn? Nee. De heer Hoks? De heer Franssen? Ook niet. Dan zijn we daarmee aan het einde van de tweede termijn van Provinciale Staten. Dan gaan we naar het College voor de beantwoording in de tweede termijn. Gedeputeerde Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Dank u wel, voorzitter. Ik loop even de vragen langs. Mevrouw Van der Pol vroeg nog naar de landbouweffectrapportage en of die dan wel in het kader van de POVI in de verordening wordt opgesteld. En ik heb nog even de tekst in het coalitieakkoord erbij gezocht. Daar staat: 'Voor alle maatregelen in de gebiedsplannen, wordt naast een inschatting van de impact op natuur of de hydrologische situatie ook een landbouweffectrapportage gemaakt.' Einde citaat. Dus die landbouweffectrapportage komt

er, maar op het moment dat de gebiedsplannen worden besproken en uiteindelijk vastgesteld. En de POVI is niet het gebiedsplan en de verordening ook niet. We doen daar indicatief die zones van die overgangsgebieden Natura 2000. Maar die begrenzing en welke maatregelen, die leg je vast in de gebiedsplannen, en dat gebeurt niet in de POVI of in de verordening, dus daar zit geen aparte landbouweffectrapportage bij. Wel uiteraard een milieueffectrapportage, die ook verplicht is in het kader van de Omgevingswet, maar die heeft u al lang zien komen. De motie van de heer Driessen is volgens mij een motie gericht aan uw Staten, dus die zal het College dan ook niet appreciëren. Dat is aan uzelf. Ik zou wel willen opmerken dat het u, volgens mij, vrij staat om ook bij bijvoorbeeld een begrotings- en voorjaarsdebat het niet alleen over die begroting, maar over vergezichten te hebben, maar dat is meer een gedachte vanuit mijzelf, daar hoeft u niks mee te doen. De heer Hanegraaff stelde de checkvraag: wie is in de lead voor dat proces? GS zal daartoe een voorstel doen aan PS, dus dat hoeft u niet zelf te organiseren. U wordt daarin door het College bediend. De heer Nijskens vroeg nog naar welke analyses er verder nog ontbreken. Volgens mij zou je een oneindige lijst kunnen bedenken van dingen die je nog meer zou kunnen analyseren. Ik had het net ook even met de ambtelijke ondersteuning erover, wat mij zelf ook zeker puzzelt. Het buitenland, bijvoorbeeld. Wat gebeurt er nou echt aan de andere kant van de grens? Welke ontwikkelingen staan daar allemaal te gebeuren? En we zitten daar natuurlijk, ook bestuurlijk komen we daar, ambtelijk komen we daar, maar begrijpen we echt wat er aan die kant van de grens gebeurt, wat er daar allemaal aan beleid en plannen wordt ontwikkeld of hoe daar de dynamiek in elkaar zit? Ook daar zou je, volgens mij, nog een heel stuk op kunnen verdiepen. Dat is nu niet per se de opdracht, maar ik kan nog tal van onderwerpen bedenken waar we op zouden kunnen verdiepen, en dat kunt u ook. En ik zou zeggen: deel die ook met ons, want ook door de moties van vandaag verrijken we, volgens mij, alleen maar de kennis die voor ons allemaal beschikbaar is om keuzes te kunnen maken. En dan had ik van mevrouw Mertens nog de vraag openstaan over het Jongerenparticipatieplan en specifiek het Jongerencollege. **En ik heb even met collega Demollin overlegd, en ik kan u namens haar toezeggen dat er voor 1 mei een mededeling portefeuillehouder volgt met überhaupt een update op de voortgang van het brede Jongerenparticipatieplan, waaronder dus ook dit actiepunt wat daarin staat genoemd, dus daar wordt u over geïnformeerd.** Dan had ik, volgens mij, geen vragen meer openstaan, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, Gedeputeerde Theuns. Dan gaan wij naar de besluitvorming, en dan is allereerst aan de orde de besluitvorming over het gewijzigde statenvoorstel G25-0 ... Nou, sommige mensen moeten worden opgeroepen om te komen stemmen. Doe dat snel. Ik lees alvast even af wat we gaan besluiten: 'GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026'. En dan gaan we zo meteen ook nog stemverklaringen horen, zie ik. Dan ga ik eerst naar de heer Hoks voor een stemverklaring.

De heer Hoks (PVV): Dank u wel, voorzitter. Wij willen er geen kennis van nemen, dus wij zullen tegen het voorstel stemmen.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Hoks. Een stemverklaring van mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. GroenLinks, we hebben het al gezegd: het is niet onze visie en we missen ook bepaalde onderdelen. Maar we willen er ook niet tegen stemmen, omdat we dan een stem zouden geven tegen het voorstel om het gesprek aan te gaan met maatschappelijke organisaties, met partneroverheden, met de samenleving. Dat willen we juist wel ondersteunen, dus in die zin moet u ook onze voorstem interpreteren.

De vicevoorzitter: Een stemverklaring van mevrouw Boven. Als u die niet te snel doet, dan kunnen er nog snel wat collega's gaan zitten.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u, voorzitter. Ik wilde als stemverklaring zeggen dat de keuzes, die toch voor een deel in deze visie zitten, niet van ons zijn, maar dat we het heel belangrijk vinden dat we ook naar de lange termijn kijken, want dat is uiteindelijk waarvoor we hier zitten. Ik zal voor stemmen.

De vicevoorzitter: Een stemverklaring van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Onze stemverklaring is het tegenovergestelde van Partij voor de Dieren. Wij stemmen tegen. We vinden de exercitie wel heel leuk en goed gedaan, maar het is niet onze toekomstvisie.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan gaan wij naar de stemming. Dan wachten we even tot u ook zit. En dan is de stemming over het gewijzigde Statenvoorstel G-25-034 geopend. Kijkt u even op uw kastjes. Nog één.

Griffier Pregled: We zijn er.

De vicevoorzitter: Zijn we er?

Griffier Pregled: Ja, 42 hebben we er.

De vicevoorzitter: Oké, dan is de stemming gesloten. Dan is het voorstel aangenomen met 35 stemmen voor en 7 stemmen tegen. Dan gaan we verder met de besluitvorming over de moties. Allereerst de besluitvorming over de gewijzigde motie 3288. Dat is de motie 'De samenleving is de toekomst'. Zijn daarbij stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan wordt de stemming over motie 3288 geopend. Nog vier. Kijkt u even op uw stemkastje. Nog twee. Dan zijn we er. Dan is de stemming gesloten en is de motie aangenomen met 33 stemmen voor en 8 stemmen tegen. En dan is de stemming over de tweede gewijzigde motie 3289 aan de orde, de motie 'Limburg 2050 - innovatie groeit niet vanzelf'. Zijn er weer stemverklaringen? Een stemverklaring van mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. GroenLinks zal tegen deze motie stemmen, want deze motie zorgt voor een verenging van het stuk dat voorligt en een verenging van de uitwerking van het stuk naar alleen maar economie en bedrijven.

De vicevoorzitter: Ook een stemverklaring van mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u, voorzitter. Deze motie vraagt om een uitwerking die veel specifieker is dan deze toekomstvisie, maar op één aspect, dus ik zal ook tegen stemmen.

De vicevoorzitter: Als er dan geen verdere stemverklaringen zijn, dan gaan we de stemming voor motie 3289 openen. De stemming is geopend. En de stemming is gesloten. De motie is aangenomen met 36 stemmen voor en 6 stemmen tegen. Dan is de besluitvorming over motie 3290 aan de orde, 'Kwalitatieve analyse klimaat in aanvulling op Toekomstvisie 2050'. Zijn daarbij stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan gaan we de stemming openen. De stemming over motie 3290 is geopend. En de stemming is gesloten. De motie is aangenomen met 25 stemmen voor en 17 stemmen tegen. Dan is de besluitvorming over motie 3291 aan de orde, de motie 'Limburgs visie debat'. Zijn daarover stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan gaan we de motie in stemming brengen. Dan is de stemming voor motie 3291 geopend. Nog twee, denk ik. Nog twee stemmen. Kijkt u even op uw kastje. We missen nog twee stemmen.

Griffier Pregled: Even allemaal op het kastje kijken.

De vicevoorzitter: Even allemaal op het stemkastje kijken.

Griffier Pregled: Twee mensen hebben nog niet gestemd.

De vicevoorzitter: Ja, de stemming is gesloten en het voorstel is aangenomen, of de motie is aangenomen met 40 stemmen voor en 2 stemmen tegen.

11.3 GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026

De vicevoorzitter: En dan gaan wij naar het volgende agendapunt, agendapunt 11.3, de beraadslaging over: 'GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026'. En conform met het spreektijdenoverzicht geef ik als eerste graag het woord aan de heer Zeedzen namens de fractie van BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Voorzitter, laat ik de spanning gelijk wegnemen: BBB benadert dit voorstel positief. Toverland is uitgegroeid tot een sterke economische speler en een belangrijke trekker voor Limburg. Het draagt bij aan werkgelegenheid, toerisme en het verdienvermogen van de regio. Maar we spreken hier wel over € 20 miljoen publiek geld en dus moeten we als Provinciale Staten steeds scherp zijn, wanneer doen we dit wel en wanneer niet. Voor BBB zit de rechtvaardiging in drie punten. Ten eerste, het regionale belang. Toverland is geen lokaal initiatief, maar een bovenregionale trekker met brede economische spin-off in Limburg. Ten tweede, de ontwikkelfase. De stap van dagrecreatie naar deels meerdaags toerisme vergroot de economische waarde aanzienlijk, maar verandert ook het risicoprofiel. Ten derde, de financieringsstructuur. Voorzitter, voor de banken is dit in de basis een goede businesscase. Het grootste deel, circa € 78 miljoen, wordt ook gewoon door de markt gefinancierd. Dat is een duidelijk teken. Maar het laatste deel van € 20 miljoen zit hem vooral in één specifiek risico: de gelijktijdigheid van de financiering. Zonder deze € 20 miljoen gaat de investering wel door, is ons verteld, maar met vertraging, met meer fasering en met een langere terugverdientijd. Wat de Provincie hier doet, is het project dus niet alleen mogelijk maken, maar het momentum borgen en het rendement versnellen. Deze hefboomfunctie is precies waar voor BBB de meerwaarde zit. Daarnaast kijken we uiteraard naar 'what's in it for Limburg'. Allereerst, snellere economische impact qua bezoekers, bestedingen en werkgelegenheid. Daarnaast, meer verwachte bestedingen per bezoekers en meer impuls voor horeca, verblijfsrecreatie en het mkb. En misschien wel het belangrijkste: met € 20 miljoen publiek geld maken we een investering van bijna € 100 miljoen effectiever en we versnellen daarmee de rendabiliteit, niet alleen voor Toverland, maar ook voor Limburg. Voorzitter, we investeren hier niet in achtbanen, maar in euro's die in Limburg rondjes moeten blijven draaien. Tegelijkertijd moeten we realistisch blijven over potentiële risico's. De Provincie neemt hier niet het basisrisico over, maar wel het meest gevoelige deel van de financiering. Voor BBB is het dan essentieel dat de lening marktconform is, risico's goed zijn afgedekt en voorwaarden helder zijn. Voor zover wij kunnen beoordelen, zijn deze elementen zorgvuldig meegenomen in het Statenvoorstel en de onderliggende stukken. Dat geeft vertrouwen, maar vraagt ook om blijvende alertheid van onze controlerende rol. Voorzitter, dit is geen open-einde-investering. Het gaat om een lening, een eenmalige, afgebakende inzet voor middelen. De Provincie is hier geen bank, maar fungeert als tijdelijke overbrugger van een specifiek marktrisico, namelijk de gelijktijdigheid die nodig is om het maximale rendement te realiseren. Voorzitter, alles afwegende komt BBB tot de volgende conclusie: wij zullen voor dit voorstel stemmen, omdat het economisch perspectief voor Limburg sterk is, de markt het grootste deel van de financiering draagt, en daarmee ook het risico, de Provincie zorgt voor versnelling en effectiviteit én de randvoorwaarden in het voorstel op orde lijken, maar wel met nadruk op realisme, doelmatigheid en blijvende alertheid. Voorzitter, afsluitende wil ik de PVV ook bedanken voor het introduceren van, voor mij, een nieuwe term vandaag, namelijk Schrödingers kat. Ik had er nog nooit van gehoord, maar in tegenstelling tot die kat weten we bij dit voorstel gelukkig wel wat er in de doos zit. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Zeedzen. Dan is het woord aan de heer Driessen voor de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. Nou, van de stukken die wij vandaag behandelen, vond ik dit misschien wel een van de vreemdste, des te meer omdat we het in de discussie met Gedeputeerde Staten nog wel eens hebben gehad over het investeren van ons geld in plaats van subsidiëren en de Gedeputeerde Staten dan toch vaak terugkomt met: we zijn niet heel erg aan het bankieren met het geld van de Limburger. En hier lijkt toch het hoge rentepercentage een rol te spelen. Want, zo niet, dan is de vraag: waarom doen we het dan wel? Wat maakt een kantoorgebouw voor een attractiepark nou interessant voor Limburg om te doen? En ik begrijp dan daarom ook onder andere de vorige spreker niet. Kijk, het is een investering die niet in die zin rendeert omdat het niet in de exploitatie zit van de betreffende organisatie. Natuurlijk zijn er twee bezwaren die wij hiertegen hebben, want een lening van € 20 miljoen aan een attractiepark is in eerste instantie niet waar maatschappelijk geld voor bedoeld is, en ik denk dat ik niet verder heel ver uit hoef te weiden waarom. En het is dan ook zeer de vraag of we het moeten doen voor louter en alleen het hoge rentepercentage. En ons tweede bezwaar gaat eigenlijk over dat begrip 'marktfalen', want dat horen we van GS-zijde heel vaak. En technisch faalt hier de markt en de bank, dus ook de financierder, om dat deel te financieren. Het is niet een exploitatiedeel van de organisatie, en daar zit ook precies dat risico in. Daar zit ook de fundamentele vraag in of we hiermee investeren in iets dat draait in onze provincie of in de huisvesting van kantoorbanen, en dat tweede is toch wat ons betreft in ieder geval ideologisch gezien een wat lastigere vraagstelling dan het investeren in een draaiende organisatie. Als ik mij goed meen te herinneren, zijn dit soort stukken ook wel eens eerder naar voren gekomen in deze Provincie, en daar waren ook sommige partijen, die ons nu dit voorstel doen toekomen, fel tegen, dus ik ben ook heel erg benieuwd naar die bijdrage. Dank u wel voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Driessen. Dan is het woord aan de heer Blijlevens voor de fractie van JA21.

De heer Blijlevens (JA21): Dank u wel, voorzitter. Vandaag spreken we over het voornemen om een marktconforme lening van € 20 miljoen aan Toverland te verstrekken. De kern is helder, er ligt een positieve businesscase, maar de markt financiert deze niet volledig, en dat is precies de situatie waarvoor ons beleid 'Sturing in Samenwerking' bedoeld is. Wat dit voorstel sterk maakt, is de stapeling van effecten. We investeren niet alleen in een bedrijf, maar in een bredere regionale economie. De uitbreiding van Toverland vergroot de aantrekkingskracht van Limburg als bestemming, trekt meer bezoekers en zorgt ervoor dat zij langer blijven. Die groei werkt door in werkgelegenheid, niet alleen binnen het park zelf, maar juist ook bij toeleveranciers, horeca, verblijfsaccommodaties en vervoersbedrijven. Het is een keteneffect dat verder reikt dan Toverland alleen. Daarnaast zorgt de ontwikkeling richting een resort voor een stabieler bezoekerspatroon. Minder pieken en dalen, minder afhankelijkheid van seizoenen en daarmee een constantere economische bijdrage gedurende het hele jaar, het lijkt wel een sprookje. Voorzitter, ook financieel is het voorstel solide. De Provincie ontvangt een prima rente, passend bij het risico. De lening wordt naar verwachting binnen tien jaar terugontvangen en is grotendeels gedekt door zekerheden. Alles afwegend past dit volgens JA21 prima binnen ons beleid en levert het een aantoonbare economische waarde op voor Limburg. Wij zijn dan ook voorstander van dit voorstel. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Blijlevens. Dan is het woord aan de heer Wolters Gregório voor de fractie van de SP, tenzij hij dit keer ook mevrouw Smeets ... Nee, toch niet. Nee, goed.

De heer Wolters Gregório (SP): Twee keer.

De vicevoorzitter: Is genoeg.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Twee keer was voldoende voor vandaag. Toverland, nog een voorbeeld van het falen van marktwerking, en deze keer in de financiële sector, waar een goede onderneming toch een gedeeltelijke financiering bij de overheid moet gaan halen. Wat een

misser. Over vergelijkbare casussen in het verleden waren we iets minder positief, maar na een zorgvuldige afweging gaan we nu € 20 miljoen lenen met een forse rente om het plan toch volgens de tijdsplanning mogelijk te kunnen maken. Dat is goed voor de werkgelegenheid, de besteding bij het mkb in de regio en onze bankrekening. Daarover wil ik wel nog aan GS vragen of we wat we aan het rentebedrag overhouden bij dergelijke leningen in de toekomst, niet aan specifieke doelen kunnen besteden, omdat het nu in de algemene pot terug gaat vloeien? Hoe kijkt GS daar tegenaan en hoe geven we dat vervolgens dan samen vorm, is mijn vraag? Waar we wel nog extra aandacht aan willen besteden, is de onrust die er nog altijd onder omwonenden is over de impact van alle activiteiten op het terrein. En ik weet dat dat in de gemeenteraad al ter sprake is gekomen bij de vaststelling van de plannen. Maar toch, als we dan toch zo'n financiële investering gaan doen in een betrouwbare partner, dan was het ook mooi geweest als we er de volgende keren dan een paragraaf bij krijgen, juist over die maatschappelijke onrust die er dan nog is, en over hoe wij of de onderneming of de desbetreffende gemeenteraad die dan weg gaan nemen voor mens en natuur. Tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dan is er nog een interruptie van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, dank u wel. Ik denk dat de heer Wolters Gregório inderdaad door had ...

De heer Wolters Gregório (SP): Ja.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dat was uw partij, inderdaad, die de vorige keer heel erg tegen dit soort voorstellen was. Eigenlijk was het exact hetzelfde voorstel, misschien wel een andere fase van het bedrijf. Ik heb toch niet heel goed gehoord wat er veranderd is. Ik hoor in één keer een SP die het heeft over rendement op investeringen, en Ik ben echt benieuwd: wat is er hier gebeurd?

De vicevoorzitter: De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. U heeft mij half goed gehoord. In het verleden was het inderdaad een andere fase waarin we ons er heel druk over hebben gemaakt of overheidsbemoeienis hier wel op zijn plaats is. Maar zeker gezien het tijdspad wat er nu ligt, zouden we het zonde vinden als wij het obstakel gaan zijn als Provincie en de lening niet gaan verstrekken, waardoor er een aantal dingen vertragen en waarschijnlijk ook de werkgelegenheid en de extra bestedingen in het mkb langer op zich gaan laten wachten. Dus dat is voor ons de grootste doorslag geweest. Wat betreft de impact op de omgeving vinden we het nog steeds zonde dat als eerste het College van de desbetreffende gemeenteraad en de gemeenteraad zich daar niet druk over hebben gemaakt. Maar goed, dat station zijn wij hier in de Staten gepasseerd. Sterker nog, daar besluiten we vandaag niet over. Dus in een korte notendop is dat de analyse dan.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van mijnheer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, we kunnen, denk ik, wel concluderen dat ook zonder de kapitaalinjectie van de Provincie, of in ieder geval de lening van de Provincie, de doorontwikkeling van Toverland ook plaats had gevonden, vooral het exploitatiedeel. Dus ik vraag me dan wel af: is dat dan zo belangrijk om dat op deze manier te doen en om dan een kapitalistisch bedrijf te helpen aan een lening? Is dat de nieuwe weg van de SP?

De vicevoorzitter: De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dat is het nu niet en dat zal het ook niet worden, of ieder geval niet zolang ik hier nog zit. We zien dat dit een familiebedrijf is dat al jarenlang op een duurzame manier wordt gerund,

ook met oog voor personeel en in beperkte mate ook voor de omgeving. Daar willen wij best wel onze medewerking aan verlenen. Dus als we kijken naar de nog veel grotere jongens die minder omkijken naar contractvormen voor de arbeiders die er werken of minder oog hebben voor de omgeving, dan staan we er iets anders in, maar ik denk dat het in dit geval wel op zijn plaats is om hier medewerking aan te verlenen.

De vicevoorzitter: De heer Driessen, laatste vervolgvraag.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dan wil ik alleen concluderen dat ik blij ben met deze nieuwe positie van de SP en dat we misschien de volgende keer elkaar kunnen vinden in investeringen in bedrijven. Dank u wel.

De heer Wolters Gregório (SP): Wie weet komen er nog meer momenten in de toekomst.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Wolters Gregório. Dan gaan we naar de heer Sol voor de eerste termijn van de fractie van GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Dank, voorzitter. Allereerst, er staat hier een heel trotse ouder die vanochtend te horen kreeg dat zijn dochter met voorkeurstemmen is herkozen in de gemeenteraad in Tilburg. En ik mocht dat even publiek maken, dus die gelegenheid wou ik graag gebruiken. Dus dank voor de felicitaties. Terug naar Toverland, want daar moeten we het ook over hebben. Ik heb er eerder voor gepleit om dit te behandelen na behandeling van SiS 4.0. Ik ga die discussie niet nog een keer doen, maar ik vind nog steeds dat daar goeie argumenten voor waren, al was het maar omdat we dan een discussie kunnen voeren zonder het expliciet over de casus Toverland te moeten hebben, want ik denk dat dat gewoon de discussie wel waard is. Ik wil het in mijn bijdrage hebben over twee zaken: marktfalen en rolzuiverheid. En ik denk dat ik de heer Driessen niet teleur ga stellen, want eigenlijk ben ik het in grote lijnen met hem eens als het gaat over marktfalen. Het is een beetje het duizend-dingen-doekje aan het worden, wat we gebruiken om bedrijven in nood tegemoet te komen. Maar de vraag is: faalt de markt hier? De leisure-markt in ieder geval zeker niet, die faalt verre van, die groeit. Is er een publiek evident maatschappelijk belang om te investeren in Toverland? Wij zien het niet. Wat er eigenlijk aan de hand is, is dat financiers niet de volle mep willen betalen. Dat is ook voor een deel het gevolg van keuzes die Toverland zelf maakt voor een bepaalde huisbankier, voor het wel of niet willen afstaan van een deel van het eigenaarschap in het bedrijf. En dat is aan de ondernemer, daar wil ik ook helemaal niks aan afdoen, maar het is ook duidelijk dat die keuzes consequenties hebben en voor ons, voor GroenLinks, is het niet vanzelfsprekend dat de Provincie dan vervolgens moet opdraaien voor de consequenties van die keuzes. Een tweede aspect is rolzuiverheid, want de Provincie is niet alleen geen bankier, maar wij zijn ook vergunningverlener voor een heleboel zaken en wij geven opdracht voor toezicht en handhaving. Nou heb ik de Gedeputeerde ook in de commissie nadrukkelijk horen zeggen van publiek belang gaat altijd boven privaat belang. En ik wil ook helemaal niet suggereren dat er aanwijzingen zijn of dat ik redenen zou hebben om daaraan te twijfelen, maar wij zijn daar toch wel een tikje principiëler in. Wij vinden dat je ook de schijn dat daar vermenging zou kunnen ontstaan, niet op je zou moeten vestigen. En dat zou ook niet hoeven, of in ieder geval niet moeten hoeven, omdat we een heel scala hebben aan verbonden partijen die in opdracht van ons, en vaak ook met een stukje zeggenschap van ons, er ook zijn om de economische structuurversterking in Limburg te realiseren. En als de conclusie is dat die partijen niet in staat zijn om de gewenste financiering te verlenen, bijvoorbeeld omdat het bedrag te hoog is, dan zou het dus wat ons betreft eerder voor de hand liggen om de oplossing daar te zoeken, in plaats van als Provincie dan maar zelf voor bankier te gaan spelen. Dus wat ons betreft is dat eigenlijk ook structureel een veel betere oplossing dan ons toch een beetje als een soort Dragons' Den te gedragen die luisteren naar een voortreffelijke presentatie. Daar doe ik ook niks aan af. Daar heb ik de heer Gelissen ook, of de familie Gelissen, mee gecomplimenteerd, maar uiteindelijk is dat niet de manier om te oordelen over geld, wat in ieder geval ook niet van onszelf is, maar wat publiek geld is, wel of niet in het bedrijf te steken. Dus wat ons betreft is dit geen goed plan. Dank u, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u, mijnheer Sol. Dan is het woord aan mevrouw Boven voor de fractie van de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u, voorzitter. De Partij voor de Dieren vindt het vanzelfsprekend dat bij het aangaan van een lening ook provinciaal beleid wordt meegewogen, beleid voor milieu- en natuurbescherming, in dit geval, waarvoor de Provincie een duidelijke eigen verantwoordelijkheid heeft, en dat is in dit geval onvoldoende gedaan. Zo is onze eigen Limburgse omgevingsverordening in feite omzeild. Uit de toelichting op het bestemmingsplan blijkt namelijk dat de Provincie enkele jaren geleden een stuk uit het Natuurnetwerk Nederland heeft gehaald om het plan mogelijk te maken. Door het ontbreken van externe werking voor het Natuurnetwerk Limburg in de omgevingsverordening hoeft daardoor formeel niet te worden getoetst aan de effecten van projecten buiten de NNN op het NNL zelf. Dat is hier relevant, want het terrein van Toverland grenst voor ongeveer twee derde direct aan de NNL. Provinciaal beleid, in opdracht van de Provincie, is om het NNL tot stand te brengen. In het ecologisch onderzoek bij het bestemmingsplan is becijferd dat alle provinciale drempelwaarden voor geluidsverstoring in de NNL worden overschreden. Hetzelfde geldt voor lichtverstoring. Ook deze waarden worden overschreden en er zijn geen maatregelen in de bestemmingsplanvoorschriften opgenomen om deze overschrijding weg te nemen. Ook is de realisatie van dit plan een bron van stikstofuitstoot voor de al zwaar overbelaste Peelgebieden. Daarbovenop wordt toegestaan om dertig keer per jaar vuurwerkshows te houden. Elke vuurwerkshow betekent voor de natuur en de omwonenden fijnstof, ZZS'en, lawaai en lichtverstoring. Zowel voor het NNL als de bewoners in de omgeving is dit een slecht plan. De Partij voor de Dieren is bijzonder teleurgesteld dat zowel GS alsook deze Staten in zo'n grote meerderheid voor deze lening zijn en tegen alle omwonenden zo duidelijk zeggen: GS en PS gaan alleen voor economische groei, ongeacht de effecten op de omwonenden en de NNL. Dat de bescherming van het NNL en de huidige omgevingsverordening tekortschiet, is door het passeren van dit plan, ondanks significante effecten op de NNN, voor ons in elk geval duidelijk geworden. Daarnaast, voorzitter, heeft de Partij voor de Dieren nog andere redenen om deze lening niet te wensen. De Provincie treedt hier op als investeerder. Het betreft immers een achtergestelde lening ten opzichte van de veel grotere banklening. Hiermee neemt de Provincie een groot belang in een onderneming. Het is geen belang, maar goed. De provinciale belangen, zoals een gezonde leefomgeving voor haar inwoners en natuurherstel, kunnen in tegenspraak komen met de financiële belangen van de Provincie. De Partij voor de Dieren vindt dat de Provincie zichzelf niet in deze mogelijke tegengestelde rollen moet brengen. En ten slotte, voorzitter, daarbij wil ik aansluiten bij opmerkingen van de heer Driessen en de heer Sol, het argument marktfalen en innovatie, waaronder deze lening wordt ingezet. Voor de Partij voor de Dieren worden deze begrippen veel te ruim ingezet. Een bank wil Toverland kennelijk € 80 miljoen lenen, maar niet meer. Dat is een teken dat de markt goed heeft gefunctioneerd. Een bank is omgeven door risicomanagement, deels op wettelijke voorwaarden, ontstaan na de bankencrisis in 2008. Voorzitter, voor de Partij voor de Dieren is het onaanvaardbaar dat deze lening wordt verstrekt. En dan kom je bij het feit dat wij die lening niet hoeven goed te keuren. Dus naar enig overleg denk ik dat dit een lange stemverklaring is, en de Partij voor de Dieren zal tegen de risicovorming stemmen om daarmee duidelijk te maken dat we tegen het aangaan van deze lening zijn.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Boven. En dan is het woord aan de heer Franssen namens de fractie van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. Wij zijn voldoende overtuigd tijdens de commissievergaderingen en er is ook aangetoond door de insprekers waarom de financiering van de Provincie nodig is in het totale plaatje. Ook staat het voor LOKAAL-LIMBURG vast dat Toverland een betrouwbare partner is. Dat blijkt uit het terugbetalen van eerdere leningen. Zelfs tijdens en na de covid hield het familiebedrijf stand. De doorontwikkeling van Toverland zorgt ook voor een spin-off buiten Toverland. Immers, behalve dagrecreatie komt er nu voor een deel ook verblijfsrecreatie, waardoor mensen hun centjes in een wijdere omtrek gaan uitgeven. Dat raakt een grotere cirkel en ook toeleveranciers van de onderneming plukken de vruchten, al met al een mooie ontwikkeling. We hebben, in relatie tot drukke dagen

in Toverland, in de commissie ook uitdrukkelijk naar de verkeerssituatie gevraagd van de N277 en het onderliggende wegennet. We danken het College voor de bijdrage, en ook hier toont Toverland zich een coöperatieve en betrouwbare partner. We gaan ervan uit dat als er knelpunten komen, dat we daar ook een hoofdstuk in het IPML tegenmoet mogen zien. Hocus pocus is een toverspreuk. Met de hocus pocus-spreuk zijn er middelen gevonden In de toverkast, en die middelen zullen worden gebruikt om ze later weer terug te vinden in de toverkist. Met deze spreuk hopen wij alle knelpunten te kunnen omtoveren in oplossingen, zoals de knelpunten in het verkeer rondom Toverland. Laten wij zorgen dat Toverland, net als alle andere publiekstrekkers, betoverend mooi en aantrekkelijk blijft. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Franssen. En u bent bovendien sowieso al helemaal van de heer Peters, die hier op papier stond, omgetoverd in de heer Franssen. Dit was de eerste termijn van de Provinciale Staten. Voor beantwoording van het College is het woord aan de Gedeputeerde Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Voorzitter, dank. Dank ook aan de Statenfracties voor hun terugkoppeling hier vandaag over dit voorstel. Dat hebben we uiteraard goed gehoord. Ik moet zeggen, buitengewoon consequente beelden, ook vanuit de commissievergadering. Ik denk dat we hier met elkaar kunnen stellen, en dat zal zo meteen moeten blijken, dat er draagvlak is voor het voorstel van GS richting Toverland. En ik wil daar graag nog een paar zaken aan toevoegen, als dat mag, voorzitter? Uiteraard horen wij goed wat ook de kritische fracties hier vandaag melden aan ons. Dat is goed gehoord. Ik ben het eens, ook met de heer Sol, dat we het ook snel met elkaar moeten gaan hebben, overigens ook met de andere fracties, maar dat is in commissieverband al besproken, over dat SiS 3.0 en 4.0, dat we daar snel opvolging aan moeten geven, zodat we in ieder geval de principiële discussie over sturing en samenwerking achter ons kunnen laten en naar aanleiding van het nieuwe kader verder als Staten en als College kunnen handelen. Dus dat is ook goed gehoord. Toch even wat nuance, als dat kan, dank u wel, mijnheer de bode, rondom waarom het College dit ook doet, naast alle redenen die al zijn opgesomd en ook zijn benoemd. En dan verwijs ik toch ook even terug naar de informatiesessie die ook, laat ik maar zeggen, de eigenaren van Toverland hebben gegeven aan de Staten. Een belangrijk deel van de lening zal ook worden gebruikt om te investeren in Limburgse bedrijven, als ik het zo mag zeggen. Zij gaan ook bestellingen plegen voor de uitbreiding van het park bij Limburgse leveranciers. Dat is toch niet een onbelangrijk argument, zeker niet in deze tijd, waarin we ook regelmatig hier in uw parlement horen hoe belangrijk het ook is om ons Limburgse bedrijfsleven goed aan te haken bij al datgene wat we hier doen. Dat wilde ik uw Staten toch niet helemaal onthouden, voorzitter. Ik heb een aantal vragen gehoord, ook van de heer Wolters Gregório. Dat gaat met name om zijn zorg dat hij zegt van hoe zit het nou met die opbrengsten van die rente, die meer dan goede rente die is afgesproken op de lening. Maar ik ga het denk ik een beetje afronden, want ik zie mevrouw Boven die voor ons staat.

De vicevoorzitter: En dan gaan we haar het woord geven om u een vraag te stellen. Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u, voorzitter. Bij de presentatie van Toverland heeft de eigenaar van Toverland ook gesproken over de effecten van de, zeg maar, structurele werkgelegenheid, en daar voegde hij aan ... En dat staat ook in de onderbouwing voor het geven van deze lening. Maar de eigenaar gaf zelf aan dat de hoeveelheid structurele werkgelegenheid in de omgeving beperkt zou zijn, omdat zij uiteraard proberen om die mensen zoveel mogelijk binnen te houden. En dat geeft u nu niet aan, maar dat betekent dat de effecten voor de omgeving van Toverland en de werkgelegenheid veel minder zijn. Bent u dat met mij eens dat hij dat heeft gezegd?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ik moet eerlijk zeggen, ik heb vaak met de eigenaren rond de tafel gezeten, daar waar het gaat om de werkgelegenheidspositie van het park, waarin ze hebben gezegd: wij trekken een bepaald type werknemer aan. En naar aanleiding van de investering zullen dat een bepaald aantal mensen

zijn die uiteindelijk tewerkgesteld worden, maar het gaat wel over een langere periode. Dus voordat die mensen uiteindelijk aangetrokken worden en in de onderneming actief zijn, daar gaat wel een periode overheen tot alles is gerealiseerd. Ik weet niet of dat een antwoord is op uw vraag, maar ...

De vicevoorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nee, voorzitter, dat bedoelde ik niet. In de onderbouwing over Toverland staat dat het ook effecten heeft op de recreatie in de omgeving, en dat was net wat hij zei dat ze daar niet zoveel van verwachten. Dus dat heeft u wel in uw stuk geschreven, terwijl hij in de presentatie zei dat dat maar heel beperkt zou zijn.

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Wij zien dat inderdaad iets anders. Gelet op het feit dat je natuurlijk ook mensen met een verblijfsdoel aantrekt, want de verblijfsrecreatie is feitelijk wel wat toevoegt aan het park, mensen kunnen er blijven slapen, zien we dat er ook op zich kansen zijn dat een breder palet aan bedrijven toeleveren of diensten verlenen aan Toverland. Daar zien we wel dat de kansen groter zijn dan dat zij wellicht zelf inschatten. Ik heb diezelfde passage niet gehoord in die informatiebijeenkomst, maar dat is wel onze overtuiging. Dat hebben we continu met hen gedeeld. Ik heb een andere vraag: is dit toevallig uw oplader die hier ligt?

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dat moet altijd weer gebeuren.

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde vervolgt zijn beantwoording.

Gedeputeerde Satijn: Ik heb hem hier niet getoverd. Hij lag hier echt hoor, dus ... Maar ik was de vraag aan beantwoorden, voorzitter, als dat mag, via ...

De vicevoorzitter: Ja. Van de heer Wolters Gregório, inderdaad.

Gedeputeerde Satijn: Van de heer Wolters Gregório, ja. Excuseer, ik zat even naar u te kijken of ik toestemming kreeg om te spreken. Rondom de renteopbrengsten, het is een goede gewoonte in dit huis dat die bedragen terugvloeien naar de algemene middelen of de algemene reserve, zoals we die tegenwoordig hebben, en het is ook een goede gewoonte dat u daar zelf over gaat hoe u die besteedt. En het is ook een goede gewoonte dat als wij gesprekken voeren in een controlecommissie, voorzitter, die overigens niet politiek is, en de Staten daar aangeven dat zij daar ook echt zelf, laat ik zeggen, initiatieven toe willen ontplooien, dat we dat ook vooral bij de Staten laten en daar als GS iets minder creatief mee omgaan, zoals we dat wellicht in het verleden hebben gedaan. De opmerking die u maakte over de, ja, u noemde dat de maatschappelijke onrust, maar in ieder geval de omgeving, daar hebben we het ook even in commissie met elkaar over gehad. U weet dat er een werkgroep geformeerd gaat worden, ook vanuit gemeentehuizen. **Wat ik wel belangrijk vind, en ik ga daar ook een toezegging op doen, ondertussen wordt er een afspraak gemaakt, ook tussen de gemeenten en ons, om het ook nog even over deze casus te hebben, dat ik dat daar nog een keer meeneem en ook benadruk dat daar in dit parlement, in ieder geval ook vanuit uw huis, voorzitter, belang aan wordt gehecht, dus dat ik dat dan ook meeneem in dat gesprek, voorzitter.** En dan ben ik door de vragen heen. Dank u voor de tijd.

De vicevoorzitter: Dank. Er komt nog een interruptie van de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dank, voorzitter. Vindt de Gedeputeerde niet, net als wij, dat idealiter eigenlijk een steun als deze via een van de bestaande fondsen of verbonden partijen gerealiseerd zal moeten worden in plaats van rechtstreeks vanuit de Provincie?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat had mogelijk gekund, maar als u het heeft over bijvoorbeeld een participatiefonds van het LIOF, ik noem maar even een voorbeeld, dan zou dat, denk ik, indruisen tegen de beginwaarden van een familiebedrijf als dit, want het is een familiebedrijf, om eigendom te gaan delen. Dus je loopt al heel snel tegen allerlei principiële bezwaren aan, mogelijk van de aanvraag, wat niet automatisch betekent dat wij dan gelijk met elkaar het gesprek zouden moeten gaan voeren. Maar ik kan me zomaar voorstellen, in de puur hypothetische situatie dat dat aan de orde zou zijn, of in de mogelijkheid zoals u dat zelf schetst, dat er langs allerlei wegen en langs allerlei voorschriften, en mogelijk ook statuten van al die fondsen en mogelijk verbonden partijen, daar mogelijke bezwaren voor zouden zijn om dit te gaan doen. Dus, ja, het zou kunnen. B, ik zou me ook kunnen voorstellen dat daar ook in die hele context bezwaren zouden zijn om dat te doen.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dan inderdaad een vervolgvraag, want die bezwaren zijn een gevolg van het feit dat een participatie van het LIOF ook daadwerkelijk betekent dat het LIOF ook een belang neemt in het bedrijf, maar het zou ook heel goed kunnen dat we in een discussie over SiS 4.0 in zijn algemeenheid tot de conclusie komen dat er wellicht ook andere fondsen en structuren nodig zijn waarin dat geen randvoorwaarde hoeft te zijn. Mag ik zo'n voorstel tegemoetzien?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: U mag altijd zo'n voorstel met ons delen, en dan zullen we daarop antwoorden. Daar zijn we altijd toe bereid.

De vicevoorzitter: Goed, dan gaan we kijken of er behoefte is aan een tweede termijn vanuit Provinciale Staten. De heer Zeedzen? Nee. De heer Driessen? De heer Blijlevens? De heer Wolters Gregório? De heer Sol? Mevrouw Boven? De heer Franssen? Ook niet het geval. Dan hebben wij ook geen tweede termijn van het College, en gaan we over tot besluitvorming.

Griffier Pregled: Even oproepen. Niet iedereen is er.

De vicevoorzitter: En dus is het de bedoeling dat iedereen weer naar zijn plek terugkeert.

Griffier Pregled: Iedereen is er weer.

De vicevoorzitter: Goed, dan is aan de orde de stemming over het gewijzigde Statenvoorstel G-26-005 inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026. De stemming is geopend. Zijn we er?

Griffier Pregled: Hoeveel zijn er? 42.

De vicevoorzitter: Nog één?

Griffier Pregled: Ja.

De vicevoorzitter: Nog één stem. 41, dan is de stemming gesloten. De stemming is gesloten. Het voorstel is aangenomen met 34 stemmen voor en 7 stemmen tegen.

11.4 GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026

De vicevoorzitter: En dan is aan het volgende agendapunt aan de orde, agendapunt 11.3. Dat is het gewijzigde Statenvoorstel G-26 ... Nee, verkeerd. Het is 11.4, het gewijzigde Statenvoorstel G-26-006 inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026. En conform het spreektijdenoverzicht geef ik hier ook als eerste het woord aan de heer Zeedzen namens de fractie van BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Voorzitter, laat ik beginnen met het volgende: de analyse die onder dit voorstel ligt, herkennen wij. Limburg heeft een structureel tekort aan groeikapitaal. Ondernemers met goede ideeën en innovatieve plannen kunnen nu vaak niet doorgroeien in onze eigen Provincie en dat raakt direct aan ons vestigingsklimaat, onze werkgelegenheid en onze economische toekomst. Dus ja, er ligt hier een reëel probleem. En ja, het is logisch dat wij als Provincie kijken naar instrumenten om dat gat te verkleinen. Maar, voorzitter, precies omdat het hier gaat om een investering van € 100 miljoen aan publiek geld moeten wij het niet alleen hebben over ambitie, maar vooral ook over discipline, scherpte en grip. En laat ik daar helder over zijn: veel van die scherpte is inmiddels, mede dankzij deze Staten, goed verankerd in het gewijzigde ontwerpbesluit en de breed gedragen wensen en bedenkingen. Dat is winst. Er liggen nu duidelijke randvoorwaarden over het risicoprofiel voor eventuele co-investeerders, het voorkomen van mission creep en het beter positioneren van Provinciale Staten in de informatievoorziening en evaluatie. Voorzitter, maar op het punt van het benutten van lessen uit eerdere fondsen zit voor ons nog een belangrijk aandachtspunt. We hebben in Limburg ervaring opgedaan, onder andere met het Limburgs Energie Fonds. Daar zijn waardevolle lessen geleerd over risicorendementsverhoudingen, governance en tegenkracht en de manier waarop de Provincie uiteindelijk toch veel risico naar zich toetrekt. Onze oproep aan Gedeputeerde Staten is dan ook helder: zorg dat deze lessen niet alleen benoemd worden, maar daadwerkelijk worden verankerd in de uitvoering en de uitwerking van de governance. Dit betekent concreet een duidelijke rolverdeling en tegenkracht in het fondsbeheer, scherpte op wanneer er wel of niet wordt geïnvesteerd en het voorkomen dat de Provincie impliciet de achtervang wordt.

De vicevoorzitter: En de heer Van Bijnen heeft een vraag voor u.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja. Dank u wel, voorzitter. Dat triggert mij toch inderdaad dat u het heeft over die lessen die we hebben geleerd Heel goed, u heeft het over het Limburgs Energie Fonds en dan vraag ik me af, zeg maar, is dat al afgerond, het Limburgs Energie Fonds? Hebben we daar al concreet helder wat daar is misgegaan, wat er nog uitkomt, en welke lessen heeft u daaruit getrokken? Daar ben ik wel benieuwd naar.

De vicevoorzitter: De heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Volgens mij heb ik ze net nog benoemd, onderweg, toen u hiernaartoe aan het lopen was. Dat is namelijk een duidelijke rolverdeling en tegenkracht in het fondsbeheer. Dat is echt voor ons een les die we daaruit moeten trekken: scherpte op wanneer er wel en niet wordt geïnvesteerd en het voorkomen dat wij de achtervang worden. En zijn dit de enige aandachtspunten? Nee, vast niet. En ik ben het met u eens, die evaluatie loopt nog, maar als we er nu niet voor zorgen dat die evaluatie een rol gaat spelen in de uitwerking van dit project, dan zijn we straks te laat.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van de heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Kijk, dat laatste ben ik met u eens, maar bij het LEF weten we nog niet half hoe het ervoor staat, wat daar nog allemaal uitkomt. Dus u kunt wel zeggen we trekken daar de lessen uit, we hebben de evaluatie gehad ... Dat gaat echt nog allemaal komen en dat zal u waarschijnlijk nog gaan verbazen wat er nog allemaal uitkomt. En eigenlijk is mijn vraag: op het moment dat u weet dat dat nog allemaal loopt, dat er nog heel veel zaken uit gaan komen die u nu nog niet weet, nu u hier staat, waarom

wilt u dan toch vandaag de dag weer in een investeringsfonds stappen, € 100 miljoen gebruiken van het gemeenschapsgeld van de Limburgse bevolking, met in het stuk weer zo'n waslijst aan risico's? Waarom durft u dan nu toch, ondanks dat u niet weet wat er nog allemaal aankomt, dat risico te nemen?

De vicevoorzitter: De heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Als reactie daarop: ik denk dat u het ook niet weet. En we kunnen uitgaan van het slechtste of we kunnen ervan uitgaan dat dit fonds ... Wat ons betreft is dit een ander fonds dan het LEF. En daarmee wil ik niet zeggen dat wat er in het LEF is gebeurd allemaal slecht is. Dat zijn aandachtspunten. En ik weet dat er best wel fervente voorstanders zijn. Ik ben daar ook redelijk kritisch op. En ik wil die punten meewegen, maar ik zie dit als een ander fonds met een andere doelstelling. En ja, we moeten die punten meenemen, maar ik vind het niet opportuun om nu te wachten op die uitslag en daarmee eigenlijk achterop te lopen op die versnellingsslag voor de Limburgse economie.

De vicevoorzitter: Laatste vervolgvraag.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, de laatste dan, voorzitter, als u het mij toestaat, inderdaad? Kan ik dan concluderen dat de BBB het risico wil nemen met € 100 miljoen gemeenschapsgeld, terwijl u weet dat er risico's zitten in dit fonds. En dat risico aanvaardt u dan, dus u wilt gokken met het geld van de gemeenschap?

De heer Zeedzen (BBB): Nee, we gaan ...

De vicevoorzitter: De heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Via de voorzitter, we gaan niet gokken met € 100 miljoen van de Limburger. Wij hebben heel belangrijke en heel duidelijke randvoorwaarden gesteld. Wat ons betreft is dit geen gok, maar is dit een goed onderbouwde keuze.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

De heer Zeedzen (BBB): Ja. Voorzitter, en als we het dan toch hebben over lessons learned, dan moeten we ook wel concluderen dat het traject naar dit Statenvoorstel op zijn zachtst gezegd niet optimaal is verlopen. Een informatiesessie die op laatste moment werd ingepland, een werksessie met veel goede bedoelingen die toch niet helemaal de verwachtingen konden waarmaken, het heeft vooral heel veel geduld en goede wil van de fracties gevraagd om dit stuk vandaag toch nog te kunnen agenderen, maar ook van ons ambtelijk apparaat, dat hier keihard aan heeft gewerkt onder stoom en kokend water. We roepen GS dan ook uitdrukkelijk op om hier lering uit te trekken. Voorzitter, een ander punt dat wij willen benadrukken, betreft de indicatoren en KPI’s. Het is goed dat die nu globaal zijn opgenomen, maar wij vinden dat ze nog aangescherpt moeten worden, niet om er een afrekenmodel van te maken, dat is natuurlijk niet onze insteek, maar wel om wederzijdse verwachtingen helder te maken. Wat mag de Provincie verwachten van dit fonds? Wanneer is het succesvol en wanneer moeten we bijsturen? Zonder die scherpte lopen we het risico dat we achteraf constateren dat doelen anders zijn uitgepakt dan vooraf bedoeld, zonder dat we daar tijdig op hebben kunnen sturen. Voorzitter, we zien daarnaast ook de behoefte tot een duidelijke kruisbestuiving met andere provinciale trajecten, zoals de eerder besproken 'Toekomstvisie 2050' en 'Talent Charter', want de opgave waar we voor staan is niet alleen een financieringsvraagstuk. Het gaat ook over beschikbaar talent, want waar gaan we anders al die nieuwe arbeidskrachten vandaan halen die hier in de prognose zitten? Innovatiekracht, want zonder innovatie geen gezonde groei, en de structurele ontwikkeling van onze economie, alleen als we die problematiek in samenhang, dus in integraliteit, benaderen, kunnen we ook het maximale rendement bereiken. Dat vraagt dat dit fonds niet op zichzelf staat, maar onderdeel is van een bredere economische strategie. BBB is dus niet tegen investeren, in tegendeel, maar we zijn wel voor

verstandig investeren. Dat betekent leren uit het verleden, duidelijke verwachtingen vooraf en blijvende grip tijdens de uitvoering. Met de aanscherpte wensen en bedenkingen ligt er nu een beter voorstel dan waarmee we begonnen, maar de echte toets komt nog: de uitvoering. Wij zullen dit fonds dan ook kritisch blijven volgen, niet om dwars te liggen, maar om ervoor te zorgen dat het doet wat het moet doen voor Limburg. Dank je wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Zeedzen. Dan is het woord aan de heer Driessen voor de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. Ik wilde eigenlijk mijn spreektijd niet meer doen, maar gehorende het debatje tussen de BBB en de PVV wil je toch weer graag wat dingen zeggen. In vergelijking tot het vorige voorstel vinden we deze investering een iets minder domme keuze. Maar waar we wel een ander probleem en oorzaak zien waar we tegenaan lopen, we hebben het hier in deze Provincie heel vaak gehad over het vestigingsklimaat dat we hebben. En u hoeft maar Chemelot op te lopen en daar gesprekken te voeren met de bedrijven die daar zitten, niet eens met de bedrijven die er zitten, misschien de bedrijven die er niet meer zitten, om te weten dat het vestigingsklimaat niet al te best is. En de partijen die de afgelopen tijd of gesloten of vertrokken zijn, zullen niet de laatste zijn. Ieder ondernemer op dat soort plekken zal u vertellen: het is geen pretje om aan deze regels te voldoen. Het is elders beter toeven. Daar zijn tal van oorzaken debet aan, en dat is bij de meeste partners waar u dan binnenloopt niet de financiering. Dat gezegd hebbende, is € 100 miljoen ook heel veel geld. Dat is heel veel geld van onze belastingbetaler. En ik hoop dat mijn collega of ambtsgenoot, in ieder geval, van de PVV, daar zo slimme dingen over gaat zeggen, dus ik ga daar niet al te veel over uitweiden, maar wij zijn ook van mening dat de randvoorwaarden en de kaders voor het vestigen van bedrijven in deze provincie eerst op orde moeten zijn, want het is niet zo dat wij een vestigingsklimaat moeten lijmen met een bak met geld die we op hebben gehaald bij de gewone burger. Ik zie dat er een interruptie komt.

De vicevoorzitter: Er is inderdaad een interruptie van de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Ik was al even bang dat ik het wederom eens zou zijn met Forum voor Democratie, dus dat voelde wat ongemakkelijk. Nee, maar u bracht het vestigingsklimaat rond Chemelot ter sprake. Toevallig hebben wij een paar weken geleden daar een politiek café over georganiseerd om ook met Chemelot te praten over wat nou voor hun belangrijke randvoorwaarden zijn, en dan gaat het over continuïteit in beleid, dan gaat het over het niet in Europa ter discussie stellen van de ETS-systematiek, omdat dat juist de first movers, de mensen die innovatief bezig zijn, de bedrijven die wel degelijk willen groeien in groene groei en circulariteit, in de weg zit, dan gaat het over enorm hoge nettarieven voor elektriciteitsaansluitingen die in Nederland uiteindelijk gewoon door de gebruikers worden betaald en niet door de overheid. Hoewel je daar ook over zou kunnen discussiëren, maar ja, de overheid investeert liever € 100 miljard in vier kerncentrales. Dus daar gaat het over. Komt u wel eens op Chemelot? Praat u ook met de bedrijven daar?

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ik ben wel heel blij dat we het niet eens zijn, mijnheer Sol, anders had een van ons met pensioen gemoeten. Ja, zeker. En sterker nog, veel van de mensen die daar werken op de bestuurslagen zijn oud-studiegenoten en vrienden van mij, en die zitten op plekken waarin het nu nog heel goed lijkt te gaan. Als je nu bijvoorbeeld bezig bent met het hoogwaardig produceren van stikstof, die op bepaalde plekken ook echt gevraagd wordt, in een productieproces, bijvoorbeeld, dat mag niet omdat wij heel stomme regels hebben over dat stikstofproductie ook bijtelt bij het totaal wat we hebben, terwijl het daar totaal niet over gaat. En dat is dus beleid dat belemmert en dat zijn gedegen redenen voor zo'n soort bedrijven, die eigenlijk een vrij hoogwaardig productieproces hebben, om te denken van laat ik maar eens even vertrekken naar, als je geluk hebt, in uw opzicht, Oost-Europa en anders nog buiten

Europa. En dat is het risico wat we lopen door letterlijk dat soort verstikkende regelgeving. Daarnaast hebben we ook nog eens een keer, om nog verder in te gaan op uw vraag, een probleem dat er een oneerlijke concurrentie is. Kijk, als we een bedrijf hebben dat heel goed is in het opstellen van rapporten over hoe groen ze wel niet bezig zijn, of dat nou op Chemelot is, waarbij ik dan nog wel durf te betwisten of dat zo is of niet, en een bedrijf dat dat niet kan, dan zal het bedrijf dat dat niet kan het altijd afleggen, want die rapporten worden door de overheid gelezen en daar wordt de subsidie op gebaseerd.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Mijn vraag ging niet zozeer over subsidiëring, maar vooral over waar ondernemers over klagen. En natuurlijk, er zijn onhandige regels, dat wil ik zeker niet ontkennen, daar moeten we ook vooral naar blijven kijken, maar als het bijvoorbeeld gaat over stikstofproblematiek, dan is dat ook toch vooral opnieuw het gevolg van het niet willen maken van politieke keuzes, en ik hoop dat u dat met mij eens kunt zijn.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, ik wil best concluderen dat de heer Sol en ik, als we het voor het zeggen hebben, allebei het stikstofslot opgelost krijgen, maar wel op een andere manier.

De vicevoorzitter: Dan nog een vraag van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik wil toch een poging wagen om de heer Driessen te overtuigen om voor dit fonds te stemmen, omdat ik groot fan ben. Kijk, ik snap de analyse die de heer Driessen maakt als het gaat om Chemelot. Ik denk inderdaad niet dat het probleem bij Chemelot zit, een gebrek aan investeringen. Ik deel volledig de mening dat het probleem met Chemelot de regelgeving is en de verstikkende regelgeving die daar is. Ik ben ook blij dat dit kabinet daar oplossingen voor aan het vinden is. Maar Chemelot is natuurlijk niet de enige onderneming in Limburg. En er liggen heel dikke rapporten, waaronder het Draghi-rapport, waaronder het Wennink-rapport, en ik kan me niet voorstellen dat de heer Driessen die rapporten niet onderschrijft, waarin financiering voor bepaalde start-ups wel degelijk als een van de grote problemen wordt benoemd. Dus ik vraag me af ... Ik snap de analyse als het gaat om Chemelot, maar ik neem toch aan dat de heer Driessen wel wat verder kijkt dan alleen maar ondernemers die daar zitten. Ik hoop dat u ook wat vriendjes heeft op andere terreinen en daar ook wel eens mee praat en dat die wel degelijk problemen hebben met financiering.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, ik kan de heer Hanegraaff geruststellen. Ik ben nog niet pertinent tegen dit stuk. Maar ik ben het met u eens. Het gaat iets verder dan alleen Chemelot. Ik durf er ook de andere campussen wel bij te betrekken. Maar het feit dat in Limburg start-ups, en zelfs de skill-ups hebben moeite met nieuw kapitaal aantrekken, moeite hebben, zit hem ten eerste wel echt in regelgeving. Maar ten tweede gaan we er nog wel meer last van hebben hoor, ook bijvoorbeeld in onze kapitaalmarkt in Nederland die vastloopt, onzekerheid over hoe het kapitaal beweegt in ons land, dus dat kan nog allemaal veel erger worden. En ik denk dat het niet altijd heel ongezond is om daar de kapitaalmarkt zijn werk te laten doen. Het neemt niet weg dat we ook in onze Brightlands-concepten mooie start-ups hebben gezien waar veel uit is gekomen. Dus dat is ook een beetje de overweging die ik aan het zoeken ben. € 100 miljoen is enorm veel geld en ik vraag mij daar dan ook af wat het rendement daarvan is. Dan heb ik in dit geval niet eens specifiek over het financiële rendement wat we daar eventueel uithalen, dat zal er waarschijnlijk nagenoeg niet zijn, maar dan bedoel ik ook rendement in de zin van innovatie in Limburg en hoogwaardige banen die we eventueel kunnen creëren. Want uiteindelijk zijn we deze campussen begonnen om natuurlijk een arbeidsgat op te vangen, om te kijken wat kunnen we nou in een Limburg na de

grootschalige productie. De mijnen zijn weg, Nedcar heeft het moeilijk. We zijn allemaal op zoek naar hoe gaan we nou in godsnaam onze banenmarkt opnieuw invullen, en ik denk dat dat in ieder geval daarin een goede rol kan spelen.

De vicevoorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Oké, dit antwoord vind ik in ieder geval wat genuanceerder en beter. Kijk, en ik denk dat ik dan de heer Driessen wel gerust kan stellen, want het Draghi-rapport ligt bij iedere Eurocommissaris bovenaan op het bureau, en het Wennink-rapport ligt bij elke minister hier in Nederland bovenaan op het bureau, en daar staan echt al die zaken in die u ook noemt, de kapitaalmarkt, de regelgeving. Er staat niet alleen: er moeten meer investeringen komen. Al deze punten staan daar en daar wordt hard aan gewerkt. De Europese regelgeving heeft al op een bepaald aantal vlakken de regeldruk enorm verminderd, heeft echt op een aantal cruciale vlakken ervoor gezorgd dat er weer meer mogelijk is voor bedrijven. Ze zijn ook aan het werken aan die kapitaalmarkt, en dan is dit één puzzelstukje wat daar, volgens mij, naadloos in past. Dus, nogmaals, ik hoop dus dat de heer Driessen gewoon voorstemt.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Een korte reflectie daarop. Mijn zorg ligt hem ook minder in we gaan dit stukje financieren. Het gaat ook voornamelijk over start-ups, maar het gevaar wat we zien, schuilt toch vaak wel in de fases daarna en daar weer na, dus de middellange en lange termijn. We zien dat ook bij de bedrijven nu. Veel van die bedrijven die we hebben op de Brightlands Campus, die zitten daar een tijdje, die zijn een start-up, dat is succesvol, we hebben daar geld voor beschikbaar, dat kunnen we doen, en vervolgens krijgen we toch het schrijnende nieuws dat ze of vertrekken of de deuren sluiten. Dus mijn zorg zit voornamelijk aan het einde van het traject, niet zozeer aan het begin van het traject. Het is allemaal mooi dat wij dat in Limburg doen, daar komen ook goede geluiden uit, maar dan moeten we ook wel zorgen dat we die kansen verzilveren op het moment dat ze rendement gaan opleveren in verschillende vormen, dus zowel rendement in kapitaal gaan opleveren, maar ook rendement op de arbeidsmarkt gaan opleveren, als in een langdurige organisatie waarin mensen zich thuis voelen en gemeenschappelijk kunnen werken, zodat ze ook in deze regio blijven.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Dank u wel, voorzitter. Stel, wij investeren nu als overheid met het BFF-fonds in de onderneming, welke zekerheden verwacht u dan terug van de onderneming aan de Provincie?

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Zo dat vind ik echt een heel goede vraag. Daar ga ik op terugkomen in de tweede termijn.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, dank u wel voorzitter, dat was eigenlijk mijn bijdrage. Ik ben heel blij met mijn ambtsgenoten die mij extra tijd gunnen.

De vicevoorzitter: Dank mijnheer Driessen. Het woord is aan mevrouw Berghorst namens de fractie van de Partij van de Arbeid.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, de PvdA denkt dat het goed is om blijvend en structureel te investeren in het versterken van onze economie en onze beroepsbevolking. Niet omdat wij

graag gave bedrijven naar Limburg halen. Niet om een paar ondernemers een dikke boterham te laten verdienen en niet om als Provincie flink rendement te pakken op onze investeringen. Maar omdat een sterke economie kansen biedt voor de Limburgers van morgen en een belangrijke randvoorwaarde is voor de welvaart en het welzijn van onze samenleving. En voorzitter, onze economie verandert razendsnel. Robotisering en AI gaan onze logistieke sector veranderen. Verduurzaming maakt onze industrie minder vervuilend, broodnodig in een wereld die gebukt gaat onder klimaatverandering. We moeten de Limburgse economie draaien met steeds minder mensen. Innovatie, bijvoorbeeld in de zorg, gaat ervoor zorgen dat ook mijn generatie nog goede zorg kan gebruiken in Limburg. En de mogelijke komst van de Einstein-telescoop naar de euregio zou kansen bieden voor de opkomst van een heel nieuwe economische sector in Limburg, die niet alleen banen oplevert binnen die sector, maar die er ook voor gaat zorgen dat er een zeer positieve economische spin-off gaat zijn in andere belangrijke sectoren zoals horeca en toerisme. Die veranderende economie biedt dus kansen voor de Limburgse samenleving, maar alleen als je als Provincie Limburg ook durft te investeren in het verzilveren van die kansen. De economie van de toekomst komt er niet zomaar, collega's. De PvdA was en is daarom positief over het voornemen om een investeringsfonds op te richten waarmee we onze economie versterken en die kansen verzilveren. Maar, voorzitter, je kunt positief zijn over een voornemen en toch niet blij worden van het Statenvoorstel waarin dat voornemen wordt uitgewerkt. En juist als je iets heel graag wil, dan moet je ook kritisch durven zijn op die uitwerking en dat geldt in het bijzonder voor coalitiepartijen. Dat is een dure verantwoordelijkheid die wij als coalitiepartijen met elkaar moeten dragen. Het Statenvoorstel dat in de commissie is besproken, was puur financieel-technisch ingestoken, maar voorzitter, wij zijn geen bank en wij zijn ook geen private investeerder. Wij zijn een overheid en het geld waarmee wij investeren dat is van de Limburgse samenleving en dus moet het niet alleen financieel, maar ook maatschappelijk renderen. Het ontbrak aan een strategisch kader, aan duidelijke KPI's om mee te sturen en aan uitsluitingscriteria. We troffen een boel financieel-technische redenen aan waarom we aan dit fonds zouden moeten beginnen, maar nergens werd duidelijk welke maatschappelijke doelen we nastreven met dit fonds. Voor de PvdA was het belangrijk om dat te repareren. Daar was onze inzet in de commissie op gericht. En het Statenvoorstel dat er nu ligt, dat ziet er beter uit. Wel heb ik nog een vraag over de lijsten met uitsluitingscriteria. Ik ben blij dat we daarin teruglezen dat we bijvoorbeeld niet gaan investeren in bedrijven die zich niet aan de arbeidswetgeving of milieuwetgeving houden. Maar wat gebeurt er nu als we al geïnvesteerd hebben en we zo ineens verrast worden met een bedrijf dat op de vingers getikt wordt door de Arbeidsinspectie bijvoorbeeld of door onze eigen ODZL? Wat gebeurt er dan? Vorderen we die lening dan terug? Wie gaat dat dan doen? Wie is daarvoor verantwoordelijk? Waar spreken we dat dan af? Voor de Partij van de Arbeid een belangrijke vraag, want die uitsluitingscriteria zijn geen knip voor de neus waard als we ze wel opschrijven, maar niet handhaven. Tot slot, voorzitter. Er ligt nu een voorstel dat een voldoende haalt, maar het proces om te komen tot dit voorstel verdient absoluut niet de schoonheidsprijs. En ik zou GS willen meegeven om dat proces met elkaar goed te evalueren.

De vicevoorzitter: Dank mevrouw Berghorst. Dan is het woord aan de heer Hanegraaff voor de fractie van het CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, voorzitter. Ik heb eigenlijk voor dit onderwerp helemaal geen spiekbriefje nodig. Ik heb het mee voor de zekerheid dat ik niks vergeet, maar dit komt recht uit het hart. Dit voorstel is echt een voorstel dat onze fractie echt met volle overtuiging steunt. Het is wat mij betreft het hoogtepunt van deze Collegeperiode, omdat – en ik heb het ook al tijdens de commissie gezegd – we echt in Europa, wat mij betreft, op een kantelpunt staan. En ik ben niet enige die dat denkt, dat denkt vrijwel elke econoom. Dat staat voluit in het Draghi-rapport en ook in Nederland in het Wennink-rapport: het gaat niet goed met Europa. Ik zal het nog maar een keer herhalen. Ik heb het voorbeeld ook genoemd. Als je kijkt naar kritische technologieën in de wereld – het stond twee maanden geleden nog in het meest toonaangevende wetenschappelijk tijdschrift Nature – dan zie je eigenlijk dat Europa op geen enkel vlak meer meedoet. En was het nu maar zo dat we dan nog op de tweede plaats ergens stonden. Doen we ook niet. Derde plaats dan? Nee, daar worden we zelfs voorbijgestreefd door India, Zuid-Korea en Japan. Met andere woorden: er is een inhaalslag nodig. Ik zie – misschien al een voorschot op de vraag die gaat komen – dat Europa dat

kantelpunt al aan het maken is. Er is ontzettend veel beleid ontwikkeld. Het Draghi-rapport is helemaal omarmd. Daar ben ik blij mee. En er komt ontzettend veel beleid aan dat onze concurrentiepositie moet gaan verstevigen, maar er ontbreekt nog wat. En dat is geld. Investeringen om ervoor te zorgen dat die kritische innovaties ook daadwerkelijk omgeturnd worden in florerende bedrijven.

De vicevoorzitter: En dan komt de vraag van de heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ik wilde dit stuk nog even horen voordat ik de vraag ging stellen aan de heer Hanegraaff. Zeer interessant wat u allemaal roept. Ik vond het debatje net, tussen u en de heer Driessen, ook interessant. U kent mijn standpunt. Dat zal ik dadelijk ook nog uitdragen. Maar toch mijn vraag. U geeft net al die rapporten aan. Brussel, Europa staan op een kantelpunt. Men is bezig. Ze zijn erover na aan het denken of er ligt al wetgeving die nog uitgevoerd gaat worden. De ministers hebben al die rapporten liggen. Die gaan daar keihard mee aan de slag, zegt u. Dat zou top zijn. Dat zou helemaal top zijn, zeg ik vanuit mijn kant. Maar op het moment dat we weten dat het zo dramatisch is, dus we zijn op een kantelpunt, men gaat dus beleid veranderen – want dat is eigenlijk wat er nodig is: is het dan niet veel wenselijker om te zorgen dat je de juiste voorwaarden hebt geschept vanuit Brussel of vanuit ons eigen land, vanuit al die ministers en dan met die boost te komen van geld? Want dat geld dat nu geïnvesteerd wordt, dat gaat nog volgens de oude criteria. De wet- en regelgeving die er nu ligt voor die bedrijven, die wordt nu gehanteerd. Want zolang er niks is veranderd, kunnen we niet nu al teren op die € 100 miljoen vanuit het investeringsfonds op wat komen gaat, tenzij dat is vastgelegd. Maar volgens mij is dat niet zo. Dus ik vraag me echt af waarom het CDA van mening is dat dat geld er nu moet komen en niet pas op het moment dat je goede voorwaarden hebt geschept, die eraan zitten te komen. En dat hopen wij ook als PVV, kan ik u vertellen.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik vind dat een zeer relevante vraag. En ik heb ook al in het eerdere debat gezegd: absoluut, ik ben het er helemaal mee eens. Investeren is niet het enige wat er moet gebeuren. Er moet gewoon veel meer gebeuren. Alleen wij verschillen blijkbaar van mening, het CDA en de PVV-fractie, over hoeveel ook op die andere terreinen er eigenlijk al gebeurd is. Ik constateer dat er in de wetgeving, als het gaat om Europese wetgeving, al heel veel aan het gebeuren is. Ik zie dat er met de Nederlandse plannen die er liggen, ontzettend veel staat te gebeuren. Dus dat is aan de ene kant. Ik heb daar vertrouwen in dat dat gebeurt. Dat is één. Ten tweede. Kijk, het is niet of en of. Het is niet zo dat het hele plaatje per se in elkaar moet sluiten om daadwerkelijk nog innovatie te creëren. Het is niet zo dat wij in de afgelopen tien jaar nul innovaties hebben gepleegd in Nederland. Dat slaat ook nergens op. Er zijn hartstikke veel mooie bedrijven omhoog gekomen die nog steeds ervoor zorgen dat Nederland welvarend is op dit moment. Mijn punt is alleen: als je dus optimaal – dat ben ik met u eens – gaat zorgen dat al die borden een bepaalde richting uitgaan, wil dat niet zeggen dat als we op één bord de juiste richting gaan zetten, dat daar niks mee gebeurt. Dat leidt dan nog steeds tot innovatie en dat leidt nog steeds tot welvaartverbreding en dat leidt nog steeds tot bedrijven die gaan bijdragen aan onze welvaart. Dus ik zie het niet als een puzzel die helemaal in elkaar moet voordat je kunt beginnen. Nee, je kunt al beginnen met investeren en dat gaat leiden ... Alleen in hoeverre dat de optimale resultaten behaalt of, laten we zeggen, één klein stapje daaronder, dat zou te maken kunnen hebben met de rest van de situatie. Maar nogmaals: ook daar ben ik er 100% van overtuigd dat we daarmee al in een veel betere situatie zitten dan we twee jaar geleden zaten. En dan verwijs ik … Met alle respect, maar economisch beleid komt toch met name uit Europa en daar zijn enorm grote stappen gezet in de afgelopen tijd. Dus ik zie die verbetering al. Dus ik begrijp uw bezorgdheid en ik waardeer het dat u op deze manier het debat voert. Maar zoals ik eerder al zei: ik deel gewoon niet de analyse die u heeft, dus ik zie wel dat er dingen gebeuren. En niet alleen maar in de toekomst: er zijn al dingen gebeurd.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Alleen nog even een reactie daarop hoor, geen vraag. Maar dan begrijp ik het goed wat u zegt. Dus u gaat ervan uit – als u dat kunt bevestigen – dat met de investering van dit geld er nu toch al een hoop gedaan kan worden, omdat er al een hoop veranderd is, maar u wilt niet wachten op de rest van de verandering die eraan komt, maar u wilt nu al gaan beginnen. Dat kan ik goed concluderen? Oké, dank u wel.

De vicevoorzitter: Dan is er nog een vraag van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, dank u wel voorzitter. Ik probeer ook een beetje te kijken of we elkaar kunnen begrijpen. Dat is een beetje het eerste punt. Kan, via u voorzitter, de heer Hanegraaff duiden welke specifieke maatregelen en beleidswijzigingen hij denkt dat Europa's economische pad gaat kantelen?

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Nou ja, kijk, de afgelopen maanden zijn er enorme pakketten door gegaan om de regeldruk voor bedrijven te veranderen. Dus dat is, denk ik, het allerbelangrijkste wat er is. Dus minder rapportageverplichtingen als het gaat om due diligence. Veel minder verplichtingen voor bedrijven om dat te doen. Het makkelijker maken om de kapitaalmarkt weer enigszins op gang te brengen. Ook – niet alle partijen zullen er blij mee zijn – toch een versoepeling van de Green Deal, dus dat er toch mogelijkheden zijn om bepaalde vlakken daarmee te investeren. Zo zijn er eigenlijk tal van maatregelen genomen, die ik zie gebeuren en waarvan ik denk dat dat goed is, want dat betekent dat investeerders hier ook wat makkelijker kunnen blijven. Dus ja, het zijn er velen, maar dit is een enkeling daarvan.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, voorzitter, ik ben het daarmee eens. Het is fijn dat we de regelgeving versoepelen, maar mijns inziens loopt Europa tegen een aantal andere dingen aan. We hebben heel onaantrekkelijke werknemers bijvoorbeeld – dat is ook een beetje een probleem in Europa – en dat is een politieke afweging. We willen dat? We hebben onaantrekkelijke werknemers omdat we duur zijn en lui. Heel simpel. Andere continenten werken harder en werken goedkoper. Dat is een beetje waar we tegenaan lopen. Kunnen we leuk vinden, kunnen we niet leuk vinden, maar dat is een politieke keuze. Anderzijds hebben we in Europa ook bedacht dat we inderdaad heel veel regels hebben omtrent – ik noem maar iets – privacy. Dat zit AI in de weg. En regels omtrent milieu. Die zitten autofabrikanten in de weg. Ik noem maar iets. Regels omtrent het kopen ... We zijn in Europa ook heel goed in het niet inkopen van bepaalde grondstoffen van bepaalde landen, omdat we het politiek niet met ze eens zijn waardoor een andere industrie niet goed op gang komt. Bent u het dan wel met me eens dat de regelgeving die we aan het versoepelen zijn – waar ik overigens ook echt blij mee ben, begrijp me niet verkeerd – maar een klein onderdeel is van ons economisch probleem waar we tegenaan lopen, om niet in een groot historisch openluchtmuseum te belanden?

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, je kunt er op twee manieren naar kijken. Ik zie het eerder als een uiting van echt een structurele verandering hoe er in Europa wordt gekeken naar dit probleem. Dus je kunt zeggen dat het nog niet voldoende is en dat er nog meer moet gebeuren, maar dit is een beetje zoals we in – laten we zeggen – 2010 een overgang maakten. Wat waren de buzzwoorden in Europa? Dat waren duurzaamheid en mensenrechten. En alles wat je deed, als je dat woordje eraan plakte, was het goed en gingen ze er iets mee doen. Dat is veranderd. In Europa zijn dat de buzzwoorden niet meer. De buzzwoorden zijn: strategische autonomie en competitiviteit. Ik weet uit onderzoek dat als dat de dominante vorm is zoals mensen naar problemen kijken, dat zich op een gegeven moment gaat vertalen in allerlei uitkomsten en

regelgeving die er vanuit Europa komt. Dus vanuit die bril ben ik gewoon positief dat dit een begin is en dat Europa nu bereid is om, als het ware, de stappen te zetten die zij denken dat het nodig is om weer competitief te worden en strategisch autonoom. En zeker met de problemen die we nu hebben met Iran, met energievoorzieningen: je ziet gewoon dat we in een andere wereld leven. En die realiteit is zeker doorgedrongen in Europa. Ik weet dat u kritisch bent. Uw partij is kritisch op Europa. Maar ik denk dat het Europa van de komende tien jaar zelfs de goedkeuring van Forum voor Democratie zou kunnen krijgen. Maar goed, daar spreken we over tien jaar over.

De vicevoorzitter: Mijnheer Driesen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, een korte reflectie. Europa altijd, mijnheer Hanegraaff, de EU minder. Maar ik ben wel eens met u. Ik ben in ieder geval verheugd met uw positivisme in dit thema. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank. En mijnheer Hanegraaff was al het einde van zijn betoog, dacht ik. Nee?

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, ik heb ook nog wat vragen. Alleen mijn iPad was uitgegaan. Goed. Het doel van dit fonds, wat ons betreft, en daar heb ik dan wat vragen over … Ik heb het ook al tijdens de commissie gezegd en ik zal de vergelijking nog een keer trekken: we hebben op dit moment in Europa en ook in Limburg voldoende Audi's, we hebben voldoende Volvo's en voldoende Peugeots, maar we hebben te weinig Ferrari's, we hebben te weinig Lamborghini's en zeker te weinig Bugatti's. Het is voor een economie cruciaal dat we deze wel krijgen. Niet alleen. Ik bedoel: als een Bugatti op elke hoek van de straat stond, was het ook niet meer bijzonder, maar we hebben er wel een aantal nodig in de samenleving. Dus het staat nu absoluut in het doel van het rapport, maar ik zou het graag in de notulen willen hebben van deze vergadering: Kan de Gedeputeerde nog eens één keer heel helder zeggen dat het doel van dit fonds echt die brede welvaart is, gericht op het creëren van die hoog-innovatieve bedrijven? Want ik denk dat we dat echt nodig hebben. Er zijn genoeg andere maatschappelijke doelen. Die vind ik ook heel belangrijk en daar wil ik niks aan afdoen, maar daar hebben we al genoeg andere potjes voor opgetuigd. Ik zou zeggen: laten we nu eens een pot hebben die echt gericht is op het versterken van de economie. Tweede – en dat heeft met de KPI's te maken – die is hier eigenlijk sterk aan gerelateerd. Een van de conclusies van het Draghi-rapport is dat de EU niet in staat is om de productiviteit te verhogen door middel van innovatie en 'ze' – en ik citeer uit het rapport – 'gedwongen zal zijn haar sociale model en welzijn te verlagen'. Volgens mij is dat niet wat wij allemaal willen. Dus eigenlijk zijn alle dingen die wij willen ook wel een luxepositie geweest, omdat we het ons konden veroorloven. En een van de grootste doelen die wij in Europa hebben, is dus ook het verhogen van die arbeidsproductiviteit. Dus kan de Gedeputeerde ook nog eens toezeggen dat de arbeidsproductiviteitsverhoging van de bedrijven echt een van de primaire doelen is van dit fonds? De laatste. En dat is misschien meer een vraag waar de Gedeputeerde straks even over mag filosoferen. Ik daag hem daar toch een beetje toe uit. Ik hoop dat hij nog 25 jaar mag leven, maar ik ga ervan uit, dus u zult het einde van dit fonds nog wel meemaken. Nou, laten we er even van uitgaan. U zit op zaterdagochtend met uw krantje, sigaartje – ik weet het niet – nou 's ochtends misschien wat te vroegen voor een whisky, maar goed: u zit daar. Wat zou dan de krantenkop moeten zijn als de evaluatie in PS voorkomt? Wat zou dan volgens u de evaluatie moeten zijn dat u zegt: Fantastisch, dit is exact wat ik voor ogen had. Ik hoop dat u daar wat breder op reflecteert dan drie woorden van een kop. Tot zover. Dank u.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Hanegraaff. Dan is het woord voor een van de laatste keren aan mevrouw Jenneskens namens de fractie van D66.

Mevrouw Jenneskens (D66): Yes. Voorzitter, welk Limburg willen wij zijn? Ik ben vaak met die vraag begonnen en mijn, waarschijnlijk, laatste inbreng in Provinciale Staten begin ik er ook mee. Want welk Limburg willen wij zijn, maar ook welk Limburg kunnen wij zijn? En willen wij echt blijven toekijken hoe kennis, talent en kapitaal onze regio verlaten of zetten wij een stap vooruit? Wij zijn een provincie met een

van de sterkste kennisclusters van Europa, met campussen waar de geneesmiddelen van morgen worden ontwikkeld, waar wetenschappers werken aan een telescoop die de zwaartekrachtsgolven van het heelal meet en toch trekt Limburg slechts 3,7% van het Nederlandse venture capital aan, terwijl we 6% van het nationale bnp vertegenwoordigen. Dat betekent letterlijk elk jaar opnieuw een financieringsgat van € 300 tot € 400 miljoen. En de markt vult dat niet, niet vanzelf. Want als de markt dat had gekund of gewild, dan had ze het al gedaan. Maar voorzitter, voor ik over de inhoud spreek – waar ik heel enthousiast over ben – wil ik ook even iets zeggen over hoe wij hier vandaag staan. Want de vraag mag soms ook zijn: welke politiek en welk bestuur willen wij hier met elkaar zijn? En dan kijk ik naar een gewijzigd Statenvoorstel dat fundamenteel herzien is na de commissievergadering, met nieuwe beslispunten, gewijzigde governance, een aanvullende werksessie en net zelfs de vraag om een vrij fundamentele toezegging. Voorzitter, Limburg heeft daar iets te veel rekenkameronderzoeken voor gehad, wat D66 betreft, en we moeten die lessen over informatievoorziening, maar ook over die sturing in die samenwerking, wat D66 betreft, veel serieuzer nemen. En ik snap procesmatig de opmerking die collega Berghorst net maakte, dat er veel werk in zit van heel veel mensen, ook vanuit de BBB, maar dat werk hadden we op een andere manier moeten doen en niet buiten de Staten- en commissievergadering, maar in een ordentelijk proces. Voorzitter, dat gezegd hebbende: dit besluit is het goede besluit, want Draghi zegt het en Wennink zegt het: Europa loopt structureel achter. Publiek kapitaal is de onmisbare hefboom voor private investeringen. En zonder gerichte interventie ontwikkelen kennis en bedrijvigheid zich elders. Voor Nederland is de komende tien jaar € 48 tot € 59 miljard extra nodig om de economie toekomstbestendig te maken en voor Limburg vertaalt dat zich naar honderden miljoenen per jaar. Daar waar de markt het niet vanzelf oplost, is het goed dat wij dit doen en we zijn heel blij met dit fonds als resultaat van ook een aantal wensen van D66 en moties. Een Evergreen-fonds van minimaal 25 jaar, dat is geen subsidie die verdampt, maar revolverend kapitaal dat hopelijk keer op keer voor Limburg zal werken, met een multiplier van minimaal 3,5, meer dan 580 bedrijven, meer dan 21.000 banen. En voorzitter, dit is een fonds voor onze campussen, voor ons Chemelot en voor onze Einstein-telescoop, maar belangrijker nog ook voor ons mkb dat nu vastloopt tussen idee en opschaling en dat is het Limburg waar ik hier altijd voor heb willen staan. Voorzitter, dan benoem ik toch ook kort de zorgen: de juridische haalbaarheid van het LIOF als fondsbeheerder, de btw-structuur die de fondskosten verder kan doen oplopen. En toch even reflecterend ook: wij hebben eerder zelf bijgedragen aan een bezuiniging op de uitvoeringskracht van het LIOF, terwijl we diezelfde organisatie nu vragen een fonds van € 100 miljoen te beheren. Die spanning is er en die is reëel. Wij verwachten dat het College dit in de uitwerking oplost en dat het, als dit problemen oplevert, terugkomt bij PS. Voorzitter, ik begon met een vraag. Ik sluit af met een overtuiging: Limburg heeft alles in huis en ik sluit mijn periode – ik dacht dat ik dit kon zonder te huilen – in dit huis af met ontzettend veel trots op een Provincie die altijd als het ingewikkeld wordt, een stapje vooruitzet. Daar is dit fonds, wat mij betreft, een heel mooi voorbeeld van en daarmee zet ik met vertrouwen mijn stapje terug. Voorzitter, voordat ik voor de allerlaatste keer 'tot zover' zeg: dank je wel aan alle collega's in deze zaal voor de ongelofelijke samenwerking, aan het College en onze fantastische Griffie, de ambtelijke organisatie, onze allerliefste bodes en iedereen die ik nu vergeet: heb lef, wees lief voor Limburg en blijf aardig voor elkaar. Tot zover.

De vicevoorzitter: Er is een vraag van de heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Ik wilde eigenlijk vragen of u ons gaat missen. Wij u in ieder geval wel.

Mevrouw Jenneskens (D66): Heel erg, mijnheer Van Bijnen.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Jenneskens. We gaan naar de heer Blijlevens voor de fractie van JA21.

De heer Blijlevens (JA21): Dank u wel, voorzitter. Ik vroeg me al af: ben je nou verkouden of ga je ons echt … En dat laatste gaf me wel … Ik denk: ze is niet verkouden. Voorzitter, ik heb al veel goede dingen over

het stuk gehoord van mijn collega's hier in de zaal vandaag. Dus ik hou het iets korter. JA21 is een partij van en voor ondernemers, groot en klein. En als we dit stuk samenvatten, dan concluderen wij dat we over het inhoudelijke zeer positief zijn, maar dat de weg naar de Statenzaal van dit stuk niet de schoonheidsprijs verdient. JA21 is geen oppositie, geen coalitie, maar vandaag een beetje politie. Die geven bekeuringen. Dat gaan we niet doen vandaag. Maar een stichtend vingertje of een waarschuwinkje richting het College is wel op zijn plaats als we het over de weg naar deze zaal hebben. Daar wil ik het bij laten voor nu, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank mijnheer Blijlevens. Dan gaan we naar mevrouw Smeets voor de fractie van de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Ja wel echt oprecht. Dank voorzitter. Aan mevrouw Jenneskens wil ik zeggen: politiek is altijd persoonlijk. Dank u wel en heel veel succes. Mooi. Goed, ook even ademen. De SP is de afgelopen jaren zeer kritisch geweest op fondsen en deelnemingen, omdat we miljoenen, soms wel honderden, belastinggeld op afstand zetten waar wij vervolgens maar slechts beperkt controle over hebben. En daarom zijn wij bevlogen op het aanscherpen van die controle door de aandeelhouder, maar ook zelf als PS. En we hebben daarin nog lessen te leren met elkaar over hoe we dat doen. Maar één ding vinden we daarin cruciaal: neem PS stapsgewijs mee in dit soort projecten – het zijn majeure beslissingen – om uiteindelijk teleurstelling en frustratie te voorkomen met elkaar. En het oprichten van dit fonds is ongunstig getimed, dat geven wij zeker toe, zeker in relatie tot het LEF, maar het markeert wellicht ook een begin van een meer volwassen, beter geborgde manier om publieke middelen in te zetten voor innovatieve en economische versterking. Ik zie je komen, dus ik wacht.

De vicevoorzitter: We wachten gewoon even. Daar is mijnheer Van Bijnen. Een vraag.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Lief dat je even wacht. Eigenlijk voor u dezelfde vraag. U benoemt het eigenlijk zelf al. Vanuit het LEF natuurlijk, wat daar allemaal nog uit gaat komen: we weten nog niet half wat daar voor een ellende uitkomt. Waarom stapt u als SP nu toch in een nieuw investeringsfonds met € 100 miljoen gemeenschapsgeld? En waarom neemt u nu toch die risico's allemaal in dat fonds, terwijl we weten hoe slecht het is afgelopen met het LEF?

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Fijn dat u die vraag stelt, maar eigenlijk komt die vraag nog een beetje vroeg, want daar gaat mijn hele betoog nog over. En ik denk heel belangrijk om te vragen aan de Gedeputeerde is: hoe zijn de lessen – want dat was mijn volgende vraag – nu precies meegenomen die we tot nu toe hebben geleerd van dat LEF? En ik wacht heel erg op die evaluatie ook van het LEF, maar ik vind hem niet richtinggevend, omdat wij zelf hier in PS al lessen hebben getrokken de afgelopen tijd. Dus ik vind dat we ook al op een andere manier met elkaar vorm en inhoud geven aan het BFF.

De vicevoorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, ik snap uw antwoord. Zeker omdat u zegt dat we al lessen hebben getrokken. Dat heb ik ook teruggezien in het gewijzigde voorstel, dat inderdaad een aantal van de lessen, die we ook zeker moeten nemen, daarin staan. Daar ben ik ook wel blij mee, los van het feit dat we tegen het stuk, tegen het voorstel zijn. Maar u heeft, als het goed is, ook gezien dat, ondanks alles wat u nog extra heeft ingekaderd – wat u met zijn allen heel mooi heeft gedaan om er toch nog wat dingen in te fietsen die het dan waarschijnlijk wat draaglijker maken – er nog steeds een hele hoop risico's blijven schuilen in dit investeringsfonds met € 100 miljoen gemeenschapsgeld. En dan is mijn vraag: wil de SP al die risico's wel aanvaarden met dit fonds?

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, dank voorzitter. Een investeringsfonds zoals dit of een deelneming waarin de markt niet doet wat die doet, daar zijn wij niet pertinent tegen. Maar het moet wel zo zijn dat de risico's te overzien zijn en daarom hebben wij, denk ik, in dit stuk, zeker ook in de commissie, met elkaar echt een aantal controlemomenten ingebouwd waarin wij die op risico's kunnen sturen.

De vicevoorzitter: Mijnheer Van Bijnen dan nog een keer.

De heer Van Bijnen (PVV): Mijn vraag was eigenlijk of de SP bereid is de risico's die overblijven na al die dingen die u heeft ingekaderd, in dit fonds dan wel te accepteren met € 100 miljoen gemeenschapsgeld? Gaat u die risico's accepteren? U zegt dat u controlemomenten heeft, maar op het moment dat u straks hier die € 100 miljoen bekrachtigt, ligt het niet meer in uw handen en dan kunt u nog af en toe een keer een rapportagetje zien, maar het is uit handen. Dat is hetzelfde met het LEF, hetzelfde met dit fonds. Het is straks uit handen. U kunt niet straks nog een keer gaan sturen. Dat geld wordt allemaal uitgezet via externen en daar komt u helemaal niet meer bij. Dus het is niet zo dat u nog kunt ingrijpen. Die momenten komen er écht niet meer. Dus wilt u als SP dat risico nemen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, we zijn bereid om dat risico te nemen, omdat wij zien dat we over twee jaar een evaluatiemoment hebben waarop wij ook weer opnieuw met elkaar de afweging kunnen maken of wij het nog waard vinden om te investeren in dit fonds. Vinden wij dat die risico's voldoende geborgd zijn? En daarom zeggen wij ja.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

Mevrouw Smeets (SP): Mijn vraag aan de Gedeputeerde heb ik zojuist in de interruptie van mijnheer Van Bijnen gesteld, maar misschien kunnen GS nog duiden welke lessen zij nu precies wel hebben meegenomen. En in aanloop naar vandaag hebben we de tijd genomen om het toekomstfonds echt te leren kennen, maar ook inhoudelijk en op controle bij te sturen. Dat we moeten investeren in onze economie lijkt niemand in deze zaal niet te onderschrijven, maar of dit het juiste instrument is daarvoor, daar lijkt nog niet iedereen van overtuigd. De SP ziet dat zeker wel zitten, maar onder heel duidelijke voorwaarden die wij ook in de commissie hebben gedeeld en waar nodig hebben gerepareerd, met complimenten aan GS omdat wij overduidelijk gehoord zijn. Wij zien dit ook terug en verwerkt in het Statenvoorstel. Wij gaven namelijk vijf randvoorwaardelijkheden mee, op inhoud, maar ook op controle. De fondsdoelstelling, de doelen en de KPI's, financiën, governance en controle. Zo ziet de SP veel van wat wij hebben aangegeven, verwerkt terug in dit voorstel. Allereerst staat bijvoorbeeld de statutaire fondsdoelstelling nu heel helder en duidelijk geformuleerd en gaat het niet meer alleen maar over innovatie en economie, maar gaat het ook over het versterken van de brede welvaart in onze regio. En ten tweede: voor ons is niet altijd financieel rendement leidend, maar de maatschappelijke impact des te meer. De KPI's zijn in dit voorstel niet alleen meer economisch en financieel, maar ook maatschappelijk, zoals bijvoorbeeld kwalitatieve arbeid, arbeidsproductiviteit, euregionale waardecreatie en de bijdrage aan brede welvaart die als indicator hier zijn meegenomen. Wij vinden die uitwerking cruciaal en ik verwacht eigenlijk ook dat de Gedeputeerde kan toezeggen dat het beloofde informerende stuk over de fondsdocumentatie niet alleen aan ons wordt toegezonden als informerend stuk, maar ook wordt geagendeerd in de commissie, zodat wij kunnen zien wat er nu precies gebeurd is met die KPI's en de onderliggende indicatoren. Als derde hebben wij gezegd: duidelijk onderscheid tussen sectoren waarin het fonds mag investeren en in welke niet. Wij zijn tevreden met de toevoeging, bijvoorbeeld de zorg die hier heel expliciet in is opgenomen. Dan de vierde: evaluatie en bijsturing is veel explicieter met een eerste bijsturingsmoment, zoals ik net al zei, in 2028, wat na vaststelling van het nieuwe beleidskader economie komt. Mochten we daar dingen veranderen op doelstelling kunnen we dat dus ook in dit fonds, waarbij het ook mogelijk is te heroverwegen op governance en financiën. Dan de governance. We hebben duidelijk wensen voor de governance waarbij we in het voorstel terugzien dat een

aparte RvC instellen voor het fonds als mogelijkheid wordt meegenomen in de fondsdocumenten. We hebben gevraagd om aandacht en informatie over de inbesteding aan LIOF, maar ook de btw-lekkage van 21%. Die laatste vraag heb ik hier nergens beantwoord gezien. Misschien kunt u daar nog even op ingaan. En kan de Gedeputeerde daarnaast garanderen dat binnen de RvC van het LIOF op zijn minst – mochten zij inderdaad de partner worden waarmee we dit gaan uitvoeren – een lid wordt aangesteld met voldoende kennis over Evergreen-fondsen van deze omvang? En dan de controle. Wij hebben gevraagd om een heldere rapportage, liefst in de vorm van een IPML-achtige structuur, waarin gerapporteerd wordt over de fondsperformance, maar ook waarin risico's worden gerapporteerd. We hebben dat ook nog als expliciete wens opgenomen. We hebben daarnaast ook gevraagd in de eerste twee jaar op basis van de kwartaalrapportages aan de aandeelhouder niet twee keer, maar vier keer een aandeelhoudersvergadering te organiseren. En de vraag aan de Gedeputeerden is: bent u van plan om dat te gaan doen of wilt u graag bij de twee blijven? Dan de financiën. Dat GS op basis van de commissie voorstellen om dit fonds niet met € 15 miljoen per jaar een kapitaalinjectie te geven, maar direct tot € 40 miljoen op te bouwen voor de komende twee jaar, vinden wij wenselijk om voldoende continuïteit te creëren. Wat de SP betreft kan dit een werkbaar instrument zijn om te investeren in onze economie, maar we zullen wel boven op dit fonds blijven zitten, zowel op de maatschappelijke impact als op de risico's die worden genomen.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Smeets. Dan is het woord aan de heer Sol voor de fractie van GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Voorzitter, dank. Over SiS 4.0 hebben we al genoeg gezegd voor vandaag, dus daar ga ik verder niet op terugkomen. Ik heb bij mijn vorige woordvoering ook iets gezegd over marktfalen en daar wil ik nog wel wat uitgebreider bij stilstaan. Ik heb met belangstelling de interrupties gevolgd als het gaat over de kapitaalmarkt, de rapporten van Draghi en van Wennink en eigenlijk is daar iets heel geks aan de hand. In Nederland staat alleen al € 600 miljard op spaarrekeningen. Dat is eigenlijk dood geld. Daar doen we niks mee. En dat is best heel vreemd. De Belastingdienst, op instigatie van de Rijksoverheid, gaat de voordelen voor groen beleggen opheffen. Ik zie een interruptie aankomen.

De vicevoorzitter: Ja, en voordat ik het woord geef aan de heer Hanegraaff zou ik de collega's willen vragen of we wat meer rust in de zaal kunnen bewaren, want ik moet af en toe vanaf hier zelfs moeite doen om de spreker goed te blijven volgen. De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, ik vind dat echt een fantastisch voorbeeld, over die investeringsfondsen. Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar waar halen wij het geld vandaan? Gaan we dat lenen? Of staat dat ook niks te doen op een spaarrekening?

De vicevoorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Nou, mijn stelling is dat er heel veel geld is, maar dat we door allerlei maatregelen en voorwaarden onvoldoende in staat zijn om dat geld vrij te maken, om dat actief te maken. En een van de voorbeelden daarvan is belastingwetgeving waarin we dus bijvoorbeeld mensen die groen beleggen afstraffen door de voordelen die dat in het verleden had op te heffen. Tegelijkertijd zie ik dat de Fed in de Verenigde Staten nu alle Basel-regelgeving opzijschuift. Terwijl ik denk dat die bankencrisis in 2008 toch wel echt daar vandaan kwam. Dus we moeten daar een goede middenweg bewandelen, maar ik denk dat we heel veel kunnen doen door andere keuzes te maken rondom regelgeving en daarmee ook veel meer kapitaal kunnen vrijmaken.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Helemaal eens, maar we staan hier in het huis, in het parlement van de Provincie Limburg, waar we een bank hebben waar ontzettend veel geld op staat met exact hetzelfde als

waar u net kritiek op heeft over de investeringsfondsen, en dan gaan wij precies doen wat u vraagt, namelijk: wij gaan het dusdanig inrichten dat het geïnvesteerd wordt in de economie. Precies wat GroenLinks eigenlijk net aangeeft. Dus mijn vraag nogmaals is – ik ben het helemaal eens met al die andere analyses: hoe is dit dan anders dan de regels aanpassen om die investeringen van investeringsfondsen los te krijgen?

De vicevoorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Nou, dank. U loopt een beetje vooruit op mijn conclusie, maar die wil ik dan nu wel vast formuleren, want GroenLinks is van harte bereid om te investeren in circulariteit en duurzame groei en we accepteren ook dat daar risico's bij horen, maar we hebben wel problemen met de vorm waarin dat nu gebeurt. En dat zal ik straks nog wat verder toelichten. Oké? Dan pak ik de draad weer op. Want buiten discussies over kapitaalmarkt en hoe je uiteindelijk beschikbaar kapitaal kunt faciliteren om beschikbaar te komen, hadden we vanochtend ook wat interessante discussies over werkgelegenheid en in de prospectus van het LIOF over het BFF wordt een enorme groei in werkgelegenheid voorzien. De interessante vraag is natuurlijk of die arbeidskracht er ook daadwerkelijk is. De grap is overigens dat, als je kijkt naar werkgelegenheid, circulariteit en duurzame groei, je ziet dat juist circulaire bedrijven over het algemeen meer arbeidskracht vragen dan lineaire bedrijven. Dus waarschijnlijk gaan we alleen al door de omwenteling naar een circulaire economie ook een groter beroep doen op de arbeidsmarkt. Of dat gaat lukken, is dan nog een heel andere vraag. Er is ook nog iets anders aan de hand als het gaat over marktfalen, want we investeren best veel in het opzetten van bedrijven, in start-ups, in scale-ups, maar we hebben ook gezien – en we zien dat met name ook bij bedrijven die uit het LEF zijn gefinancierd – dat die uiteindelijk toch, na enige tijd, omkukelen. En dat is niet omdat het slechte bedrijven zijn of dat hun processen niet op orde zijn, maar dat is omdat we uiteindelijk onvoldoende in staat zijn om marktcondities te scheppen waarin die bedrijven ook daadwerkelijk kunnen overleven. Als je kijkt naar circulaire kunststoffen, dan willen we wel investeren, maar het kost heel veel moeite om bijvoorbeeld te spreken over bijmengverplichtingen of het daadwerkelijk blokkeren van import van producten die gebaseerd zijn op fossiele grondstoffen. Het is een brede blik – dat ben ik absoluut eens met de heer Hanengraaf – maar ik vind hem wel belangrijk, omdat het ook een beetje nuanceert hoeveel succes een Brightlands Fonds wel of niet zou kunnen hebben. Door collega's is al heel veel gezegd over het proces, dus dat hoef ik hier allemaal niet te herhalen. In het gewijzigde Statenvoorstel zijn nu in ieder geval iets beter uitgewerkt een aantal randvoorwaarden, maar ik mis er nog wel één, tenzij ik hem in alle lastminute wijzigingen heb gemist – dat zou zomaar kunnen – en dat is het volgende. Als we de multiplier op onze investeringen zo belangrijk vinden, dan zou het eigenlijk, wat ons betreft, ook voor de hand hebben gelegen om te zeggen dat je dan dus ook moet eisen dat Provincie alleen cofinanciert op voldoende extern geld. Ik lees dat niet terug. Misschien is dat wel een achterliggend doel. Misschien gaat dat nog uitgewerkt worden. Maar in ieder geval mis ik het. En ik wil ook iets zeggen over de structuur. Want als we al het rapport van Panteia uit 2018 mogen doortrekken naar nu en constateren dat we vooral behoefte hebben aan groeifinanciering, aan wat grotere investeringen en als we tegelijkertijd constateren dat er ook fondsen zijn – want die bestaan al voor start-ups en scale-ups – dan is het toch wat raar om, op basis van die één-fondsstrategie, er nu een nieuwe structuur naast te zetten. Als er witte vlekken zijn, zou onze voorkeur hebben om te zeggen: kijk dan naar die witte vlekken, los die op en ga niet een nieuwe structuur daarnaast zetten en houd dan dus ook een fonds echt voor groei-investeringen. Dat maakt, denk ik, ook de analyse en het management een stuk overzichtelijker. En tenslotte: we gaan opnieuw een entiteit inrichten waar de Provincie in ieder geval initieel 100% aandeelhouder is en ook dat vinden wij, in het kader van discussie over verbonden partijen die we nog gaan voeren, geen goede zaak. Dus concluderend: we willen best investeren, maar niet in deze vorm.

De vicevoorzitter: U krijgt nog een vraag van de heer Maillé.

De heer Maillé (VVD): Ja, dank u wel, voorzitter. De vraag die mij toch nog steeds bekruipt is waarom GroenLinks nu tegen dit voorstel is. Want ze geven aan niet tegen investeren te zijn. Ik hoor heel veel dingen over de techniek. Ik hoor veel dingen over de fiscaliteit, over landelijke wetgeving die zou moeten

worden aangepast. Daar kunnen we met elkaar een discussie over voeren, maar vanuit de rol hoe wij hier met elkaar zitten, onze invloedsfeer: Wat zou GroenLinks daarbinnen willen veranderen aan het stuk waardoor het toch wel binnen de filosofie past?

De vicevoorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u. Dank voor de vraag. Ik heb daar ook al een paar dingen over gezegd. Ik denk dat wij niet geloven in die één-fondsstrategie. Dat we ook nadrukkelijk zouden willen investeren op groeifinanciering, op als randvoorwaarde ook cofinancieren. En dat zijn allemaal dingen die we in dit voorstel nog onvoldoende terugvinden.

De vicevoorzitter: Mijnheer Maillé.

De heer Maillé (VVD): Dan blijft bij mij toch de vraag overeind staan wat inhoudelijk dan mist, want ik hoor cofinanciering. Ziet de heer Sol dit dan niet als een vorm van cofinanciering?

De vicevoorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Het gaat er niet om wat de heer Sol hiervan vindt. Het gaat erom wat er in het Statenvoorstel staat en wat er straks uiteindelijk ook in het fondsenplan komt te staan.

De vicevoorzitter: De heer Maillé.

De heer Maillé (VVD): Ja, tot slot voorzitter. Ik heb de heer Sol ook horen zeggen in de commissie dat GroenLinks misschien geen voorstander is van een één-fondsstrategie en dat kleinere fondsen misschien meer wenselijk zijn. Maar waar ziet de heer Sol die meerwaarde van meerdere versnipperende fondsen dan in? Is niet juist de kracht van dit fonds dat je juist een grotere groep kunt bedienen bij één fonds?

De vicevoorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dat zou misschien kunnen als er sprake was van een groene wei, maar die is er niet, want er zijn al de nodige fondsen.

De vicevoorzitter: Tot zover de eerste termijn van de heer Sol. Dan gaan wij naar de heer Loomans voor de fractie Horizon.

De heer Loomans (Horizon): Voorzitter. Het is jammer dat we in dit huis de term klimaat meestal tegenkomen in de context van het investerings- en vestigingsklimaat, terwijl de impact van het veranderende klimaat veel ingrijpender zal zijn voor onze Limburgse toekomst dan een paar bedrijven meer of minder. Maar laat ik het positief benaderen en vaststellen dat innovatiekracht en technologische vooruitgang ook nodig zijn om onze huidige en toekomstige maatschappelijke uitdagingen op te lossen, zoals klimaatverandering, energietransitie en circulariteit. Ik heb dan ook geen moeite met een Statenvoorstel voor het versterken van de Limburgse innovatiekracht en technologische vooruitgang, om daarmee mede vorm te geven aan onze toekomstige economie. Per slot van rekening doen we dat als Provincie al langjarig met onze investeringen in de Brightlands-campussen en de ambitie om de Einstein-telescoop naar onze regio te halen. En toch kijk ik met dubbele gevoelens naar het Statenvoorstel voor het Brightlands Future Fund. Misschien omdat ik in de afgelopen jaren wat fondsenmoe geworden ben, omdat veel van onze goed bedoelde fondsen uiteindelijk toch minder resultaat opleverden dan afhankelijk werd verwacht. En ik vind ook dat er in dit huis wel erg vaak gebruik wordt gemaakt van de term marktfalen. Als een start-up te maken heeft met hoge investeringen, lange ontwikkeltijden, lange terugverdientijden en constateert dat het aantrekken van financiering daardoor lastig is, is dat dan marktfalen? En moeten we dan steeds als

Provincie die risico's dan maar gaan dragen? Ik zou daar toch graag veel voorzichtiger in zijn. Voor mij is de grote vraag hoe we er als Provincie voor kunnen zorgen dat veelbelovende start-ups en scale-ups zich niet alleen in Limburg vestigen, maar daar ook blijven als ze zich doorontwikkelen. En daarbij vraag ik me af hoe succesvol de tot nu toe gevolgde strategie om te investeren in deze bedrijven op langere termijn, nu feitelijk geweest is. In de afgelopen jaren hebben we gezien dat veel start-ups in de circulaire economie over de kop gegaan zijn en wekelijks lezen we in de media weer nieuwe namen van bedrijven die de deuren sluiten. Dus kan de Gedeputeerde toelichten in hoeveel start-ups en scale-ups we bijvoorbeeld sinds 2010 geïnvesteerd hebben, hoeveel er daarvan weer uit beeld zijn verdwenen en hoeveel van de succesvolle bedrijven nu uiteindelijk in Limburg zijn gebleven? En als we dan toch € 100 miljoen willen inzetten om innovatie en technologische ontwikkeling te versterken, kunnen we dan niet beter op een andere manier inzetten dan het Statenvoorstel aangeeft? Bijvoorbeeld door niet in de bedrijven, maar in het Limburgse ecosysteem te investeren, waardoor het voor bedrijven niet alleen aantrekkelijk is om zich hier te vestigen, maar vooral ook om hier te blijven. En in dat kader lijkt mij het investeren van € 20 miljoen in onder andere gedeelde onderzoeksfaciliteiten een prima plan. En maakt dan ook al die ondersteunende diensten op de campus, zoals bijvoorbeeld die incubators, gratis of goedkoop, mochten ze dat nog niet zijn. Daarnaast kan er, volgens mij, geen innovatief ecosysteem bestaan zonder de beschikbaarheid van voldoende en gekwalificeerd personeel. Geen enkel bedrijf zal zich hier vestigen als er geen geschikt personeel te vinden is. En wanneer dat personeel alleen geïmporteerd kan worden uit Verweggistan is de binding met de regio minimaal en lijkt mij de kans dat een bedrijf na de scale-up weer uit Limburg verdwijnt, heel reëel. Wat dat betreft hebben we in Limburg al jaren te maken met een tekort aan technisch geschoold personeel en hebben we daarnaast te maken met een braindrain, omdat startende hbo'ers en wo'ers na hun studie niet naar Limburg terugkeren. Het lijkt mij een soort kip-ei-situatie. Gaan de hoger opgeleiden weg omdat de banen er niet zijn? Of zijn de banen er niet omdat er niet voldoende geschikt personeel te vinden is? Je zou verwachten dat de Limburgse euregio met de Brightlands-campussen, de UM, de Hightech Campus Eindhoven, de RWTH en misschien ook nog de Einstein-telescoop met alle daarvoor benodigde sleuteltechnologieën, voldoende voedingsbodem zouden moeten bieden voor samenwerking en uitwisseling van personeel. Mijn indruk is dat dat nog niet echt van de grond komt. Moeten we daar dan niet eens extra in investeren? Het lijkt mij in ieder geval de moeite waard om uit te zoeken wat we in Limburg moeten doen om deze regio aantrekkelijk te maken voor bedrijven én gekwalificeerd personeel. Voorzitter, ik ben niet tegen investeren in innovatie en technologieontwikkeling, maar tegelijkertijd ben ik geen fan van de keuzes die in dit Statenvoorstel worden voorgesteld. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank mijnheer Loomans. Dan is het woord aan de heer Maillé voor de fractie van de VVD.

De heer Maillé (VVD): Dank u wel, voorzitter. Het vestigingsklimaat staat onder druk. Daar zijn we het mijns inziens in deze Staten roerend met elkaar over eens. Met tal van moties hebben wij als PS het College al op pad gestuurd om een actieplan uit te werken voor het Limburgse vestigingsklimaat en zich maximaal in te spannen voor het behoud en de verduurzaming van de maak- en chemische industrie in Limburg. Voorzitter, ik ben een optimist, maar als het gaat om het behoud van de maakindustrie, dan is de wedstrijd simpelweg nog niet gewonnen. We moeten in actie komen en onder meer concreet met het instrumentarium dat we vandaag met elkaar bespreken: het Brightlands Future Fund, ook wel BFF. En wat de VVD betreft, is het een stap in de goede richting. Als we naar Limburg kijken dan zien we nu dat er op het gebied van bedrijvigheid een financieringstekort is van € 300 tot € 400 miljoen. Als we vandaag met het stuk instemmen dan stellen we simpel gezegd een revolverend fonds in waarin we € 100 miljoen storten om hier iets aan te doen. Voorzitter, dat is een voorstel dat hardgrondig op de instemming van de VVD kan rekenen. En waarom is dat dan zo'n goed idee? Dat antwoord zal ik geven langs de lijn van drie pijlers die ik zal labelen als: de mogelijkheid om in Limburg volwassen te worden, het brengen van balans in economische bedrijvigheid en beschikbare arbeid en het bevorderen van brede welvaart. Om maar met die eerste te beginnen: de mogelijkheid om in Limburg volwassen te worden. Nu zien we dat door het ontbreken van de financiële randvoorwaarden veel bedrijven Limburg nog links laten liggen, of erger nog: in de doorgroeifase van idee

naar praktijk wegtrekken uit Limburg. Met het fonds zorgen we ervoor dat we deze bedrijven juist wel aan Limburg kunnen binden en ook zorgen we ervoor dat we bijdragen aan het bieden van een balans tussen enerzijds de economische groei en anderzijds de beschikbare arbeid. Door het investeren in innovatie en het vergroten van de arbeidsproductiviteit zorgen we ervoor dat we een sterk economische regio blijven, maar ook dat we in de toekomst het werk kunnen blijven doen met minder mensen. Voorzitter, dit alles maakt dat we werken aan een steviger vestigingsklimaat. Een steviger vestigingsklimaat ontstaat, wat de VVD betreft, dan ook door vandaag deze stap te zetten en daarmee creëren we, wat ons betreft, brede welvaart. En brede welvaart ontstaat, wat ons betreft, ook bij de beschikbaarheid van een mooie passende baan. Voorzitter, tot slot, en dan ga ik afronden. Als Provincie kiezen we ervoor niet om langs de zijlijn te blijven staan, maar juist om actief te investeren in onze economische toekomst. Dat is een houding die we precies nu nodig hebben: actief, met oog op de toekomst. En daar stemmen wij als VVD dan ook voor.

De vicevoorzitter: Dank mijnheer Maillé. Dan is het woord aan mevrouw Boven namens de fractie van de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Dank u voorzitter. Deze PS-vergadering zijn meerdere voorstellen aan de orde geweest die een lange doorwerking hebben in de tijd. Ook in dit voorstel voor het Brightlands Future Fund legt Provinciale Staten zich in principe tot 2050 vast. Onze visie op de toekomst is belangrijk voor hoe de Partij voor de Dieren dit fonds ziet. De Partij voor de Dieren ziet een toekomst waarbij de economie binnen de draagkracht van de aarde valt. Innovatie kan daarbij helpen of is misschien zelfs randvoorwaardelijk. Het stimuleren van innovaties die bijdragen aan klimaatadaptatie en mitigatie en die zorgen voor het terugbrengen van een ecologisch evenwicht, zouden wij dan ook kunnen steunen. Dit voorstel gaat echter over het inrichten van een instrument. Het waarom van dit instrument is nauwelijks uitgewerkt. De motivatie is dat er in Limburg relatief te weinig geïnvesteerd wordt – een afwijking van een gemiddelde – en dat de Provincie daarom moet zorgen dat we voldoen aan het gemiddelde investeringspercentage. De aanname om dit fonds in te richten, is blijkbaar dat er onvoldoende investeringsgeld in de markt is. En deze aanname wil ik ter discussie stellen. Volgens mij is er voldoende investeringsgeld beschikbaar. De oorzaak van minder investeringen ligt waarschijnlijk in hele andere factoren. Allicht zijn er in andere provincies net iets meer innovatieve of minder risicovolle start-ups of zijn ze beter in het opschalen van start-ups. Zoals het LIOF al aangaf, wordt meer geïnvesteerd rondom Eindhoven, Wageningen en Enschede. Allemaal plaatsen met technische universiteiten en veel kennis. Voldoende personeel kunnen vinden of personeel met de juiste kwalificaties, zou ook heel goed een van de oorzaken kunnen zijn waarom er minder geïnvesteerd wordt in Limburg. Wat ons betreft moeten eerst deze oorzaken uitgezocht worden en op die uitkomsten zouden we maatregelen moeten nemen op marktniveau. Dan wat de maatschappelijke kaders betreft, die twee weken terug nog niet in het voorstel zaten en nu via een korte middagsessie met Provinciale Staten zijn toegevoegd. Onder tijdsdruk, snel en in een beperkte samenstelling wezenlijke kaders toevoegen, leidt in het algemeen tot onzorgvuldigheid. Waarom is dit voorstel niet gewoon teruggetrokken om de maatschappelijke doelen en de kaders op een zorgvuldige manier uit te werken? Tenslotte, voorzitter: de Provincie heeft ook een ander fonds, het LEF. Dit fonds heeft zich niet zo ontwikkeld als bedoeld. De evaluatie hierover hebben PS nog niet ontvangen. Principiële vraagstukken zoals: Kunnen de maatschappelijke doelen en kaders voor zo'n lange periode vooraf wel worden vastgesteld? Hebben we en kunnen we als Provincie de risico's wel voldoende inschatten? Geeft een fondsstructuur met enkel een aandeelhoudersrol voor GS wel voldoende flexibiliteit en mogelijkheden om bij te sturen als de omstandigheden veranderen? En hoe kunnen we beoordelen of het fonds goed functioneert als de Provincie zelf onvoldoende kennis heeft van investeringsmanagement? Deze vragen kennen we nog niet. En gezien al mijn opmerkingen, denk ik, dat het duidelijk zal zijn dat ik tegen dit voorstel zal stemmen. Dank u voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank mevrouw Boven. Dan is het woord aan de heer Van Bijnen voor de fractie van de PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank voorzitter. Het Brightlands Future Fund is uitvoerig besproken in de commissie. Er wordt € 100 miljoen gevraagd voor dit investeringsfonds, welke een boost zou moeten geven aan de Limburgse economie. Dat dit voorstel er nu ligt, net nu we weten dat het er met het Limburgse Energie Fonds slecht voorstaat en we besloten hebben deze af te bouwen, verbaast ons enorm. We weten niet wat ons nog te wachten staat, maar je duikt alweer in een nieuw investeringsfonds met vele risico's. Wat de PVV betreft is dit onverantwoord bestuurlijk optreden. Er wordt, wat de PVV betreft, de laatste jaren al veel te veel afgeboekt van de Algemene Reserve. Dit is geld van de hele Limburgse bevolking, waar we zorgvuldig mee om moeten gaan. Dat het voorstel op de website al beklonken lijkt en we als Provinciale Staten enkel nog wat wensen en bedenkingen moeten inbrengen, heeft ons ook enorm verbaasd. Wat ons betreft moet er door GS gekeken gaan worden naar de juiste communicatie nadat GS besluiten nemen. Dit zou voor ons als PVV in de toekomst voor alle besluiten gelden. We horen dan ook graag hoe GS hier tegenover staan en verzoeken GS dus in de toekomst, nadat ze besluiten nemen, deze ook op een juiste manier te communiceren op de provinciale website of op social media en dan fatsoenlijk te vertellen wat de rol van Provinciale Staten nog is. Daar hoor ik graag een reactie op. Het Statenvoorstel had sowieso in tweeën geknipt moeten worden, waarbij er één voorstel is waarbij Provinciale Staten eerst het budget goedkeuren. Het wensen en bedenkingenvoorstel kon dan, nadat eventueel het budget was toegekend, behandeld worden. Tevens nog een vraag aan GS, want er lag ook nog een ZRK-rapport met wat aanbevelingen voor dit stuk. We hebben het gewijzigde stuk natuurlijk gezien. Er is er een aantal van overgenomen, maar eigenlijk is de vraag aan GS: Zijn al die aanbevelingen overgenomen in dit stuk of niet? En dan voorzitter, de belangrijkste reden: de rotte fundering. De rotte fundering die al deze tonnen geld niet kan dragen, want wet- en regelgeving landelijk en Europees maken het voor veel bedrijven en zeker voor de chemische industrie, steeds lastiger om door te groeien of te innoveren. Landelijk en Europees gezien zouden we als Nederland moeten inzetten op een vestigingsklimaat in een grensregio waarbij wet- en regelgeving moeten worden rechtgetrokken met minimaal onze buurlanden. Daar zou de nieuwe regering meteen de focus op moeten leggen om de Nederlandse economie te redden. Echter Limburg heeft in de grensregio hier uiteraard meer last van dan het noorden van het land.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Maillé.

De heer Maillé (VVD): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, ik hoor de heer Van Bijnen veel dingen zeggen waar ik het mee eens ben. Natuurlijk moet er wat gebeuren op landelijk en op Europees niveau aan wat wij in deze Staten al de verstikkende regelgeving hebben genoemd. Maar het een laat het ander toch niet onverlet? We zien toch naast die verstikkende regelgeving dat er ook een financieringsbehoefte is? Dat tonen die rapporten die onder dit Statenvoorstel liggen toch ook gewoon aan? Is de heer Van Bijnen het daar dan niet met mij over eens?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Dat is helemaal correct wat u zegt, dat het ontbreekt aan die financieringsbehoefte. Dat is zeker waar. Waar het ons om gaat, is dat dat niet hoeft met gemeenschapsgeld vanuit hier. Die financieringsbehoefte is er. Die kunnen ze nergens vanuit de reguliere markt krijgen. Omdat er te veel risico's achter schuilen, wordt hij niet vanuit de reguliere markt gefinancierd. En daarom schort het daaraan en dus vinden wij het veel te risicovol om dan als Provincie te zeggen: o ja, de reguliere financieringsmarkt – daar is net ook al over gesproken – die pakt het niet op, dan gaan wij het als Provincie wel met gemeenschapsgeld doen. Wij willen niet als PVV, nadat we nu weten wat er met het LEF is gebeurd, weer enorme risico's gaan nemen met dit geld. Daar zit voor ons het grote bezwaar in. En het andere stuk dat ik net heb genoemd, die rotte fundering, daar bent u het gelukkig misschien deels mee eens. Niet de bewoording, maar dat is ook nog het tweede grote probleem. Die twee maken dat wij als PVV nu, op dit moment, dit fonds echt niet kunnen steunen. Op het moment dat de hele voorwaarden er misschien anders bijliggen, was het misschien een heel goed idee geweest, maar dit komt én veel te vroeg na de

ellende van het LEF. En twee is de fundering rot en kunnen we daar echt geld inpompen, maar geld is niet voor alles de oplossing.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van mijnheer Maillé.

De heer Maillé (VVD): Ja, dank u wel voorzitter. Ik begrijp wat de heer Van Bijnen zegt over de Europese en nationale wet- en regelgeving. Ik begrijp nu dus ook – dat constateer ik – dat de heer Van Bijnen vindt dat wij, ondanks dat die financieringsbehoefte bestaat, als Provincie daar niet voor aan de lat zouden moeten staan. Maar wat vindt de heer Van Bijnen, vanuit zijn rolopvatting vanuit Provinciale Staten, dan wel wat wij zouden kunnen doen? Of is het louter wijzen naar Den Haag, louter wijzen naar Brussel en constateren dat het is zoals het is?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Nou, ik wil zeker niet alleen maar wijzen. Ik zeg alleen dat het grootste probleem ligt in de wet- en regelgeving. Juist het creëren van een vestigingsklimaat door je voorwaarden goed te scheppen, dat dat het grootste probleem is. En ja, daar staan wij helaas niet alleen voor aan de lat. De wet- en regelgeving die we zelf hebben, als we daar iets in zouden kunnen versoepelen qua aanvragen en zo, moet dat ook zeker bijdragen aan een goed vestigingsklimaat, maar dat is wel de hoofdreden om te zeggen dat we dit nu niet met gemeenschapsgeld zouden moeten doen. En het tweede is: we hebben dit al een keer gedaan. En iedereen kan zeggen dat het heel iets anders is. Het Limburgs Energie Fonds was ook een investeringsfonds dat naar ons inzien totaal mislukt is. Dus waarom zouden we nu, op dit moment, weer diezelfde risico's gaan aanvaarden als destijds? En we weten nog niet eens wat daar nog voor bak ellende uitkomt. Dan denk ik dat we onszelf een beetje voorbijlopen in de zin van dat het heel moedig is dat men dit wil, want ook wij zijn voor een goede economie in Limburg, een goed vestigingsklimaat in Limburg creëren. Alleen komt dit… De timing is gewoon niet goed. Er wordt net gezegd: er wordt aan gewerkt door de ministers, de rapporten liggen er, Brussel is wakker geworden want in het westen zijn we zo mak als een lammetje. Nou, iedereen wordt wakker. Wacht dan ook tot men echt wakker is geworden en die wet- en regelgeving er doorheen is en pomp dan het geld erin. En dan gaat het samen en dan kan het goed komen.

De vicevoorzitter: Een interruptie nog van de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank voorzitter. Ik hoor de heer Van Bijnen opnieuw – dat is niet voor het eerst – spreken over wet- en regelgeving. En er heeft zich vorig jaar een in het oog vallend voorbeeld voorgedaan, want in Europa is het verbod op het produceren van auto's met verbrandingsmotoren per 2035 losgelaten. U hoeft mij niet te geloven, maar ik ben er zelf wel van overtuigd dat met name de Chinese industrie een sprongetje in de lucht maakte toen de EU dat besloot. Laat ik het in een vraag gieten. Zou u niet liever over een BMW i8 spreken dan een Ferrari of een Bugatti?

De vicevoorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ik spreek graag over een BMW inderdaad, maar dat heeft andere redenen.

De vicevoorzitter: De heer Sol? Nee? Prima. Dan is er nog een vraag van mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, dank u voorzitter. Mijnheer Van Bijnen, u heeft het net al goed begrepen toen ik het aan mijnheer Hoks vroeg. Ik heb gehoord dat u voor de maakindustrie bent en dat u zeker ook de arbeidsplaatsen die daar zijn heel graag wilt behouden. Maar u schetst ook een situatie waarin we misschien nog heel lang moeten wachten op allerlei Europese regelgeving. Maar ik ben heel benieuwd wat nu de inhoudelijke reden is dat de PVV zegt: 'Ik wil hier nu niet in meegaan.'? Want dat lijkt vooral procedureel en financieel te zijn op dit moment. Dus ik vraag me af wat het precies is.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Nou, eerste reactie daarop. Als we de heer Hanegraaff moeten geloven dan gaat het heel snel gebeuren, dus dan hoeven we niet zo heel lang te wachten. Dus dan zou ik ook zeggen, met alles wat net is gezegd: dan zouden we dit stuk ook nog kunnen vooruitschuiven, de juiste voorwaarden scheppen en wachten tot alles er ligt. Want de ministers zijn er druk mee aan de slag. Brussel is wakker geworden. Dus het zou niet lang meer gaan duren, volgens de heer Hanegraaff. Daar gaan we het dadelijk over hebben, denk ik. Dus dat is één. Dan denk ik dat we daar heus nog wel op kunnen wachten. Twee is de ellende van het LEF. Wij staan hier voor de Limburger. Het is gemeenschapsgeld van de Limburger, dus ons grootste bezwaar zit hem erin dat wij niet nu… We waren destijds ook al kritisch op het LEF en wij vinden het niet leuk om te zeggen: kijk, wij hadden gelijk, maar het LEF is totaal mislukt. Daar mag u anders over oordelen, maar daar zijn we heel veel geld aan kwijtgeraakt. Dat risico willen we niet weer gaan nemen met gemeenschapsgeld van Limburg. Dus dat is sowieso al punt twee waarom we faliekant tegen dit fonds zijn op dit moment. En dan drie, ik heb het net al gezegd. Als het aan de heer Hanegraaff ligt, duurt het niet meer lang, maar de voorwaarden zijn niet goed nu en niet alles is met geld op te lossen. Dus laten we eerst de juiste voorwaarden neerleggen en dan terugkomen en dan kunnen we dan bekijken of dit fonds nut gaat hebben. Want we zijn zeker voor een goede economie, voor de maakindustrie. Daar had u een mooi debat met de heer Hoks over. Alleen ook wat de heer Hoks zei: zeker kan de Provincie daar een rol in hebben. En de heer Hoks doelde ook op het moment dat de juiste voorwaarden zijn geschept, dan kan de Provincie daar een rol in hebben.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, een vervolgvraag inderdaad. Had mijnheer Van Bijnen het fonds inhoudelijk anders vormgegeven? Want ik heb dat in de commissie en ook in de sessie die we net hebben gehad – waar u overigens niet bij was – niet teruggehoord.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Nee, ik was bewust niet bij de sessie omdat we niet zitten te wachten op dit fonds op dit moment, dus dan voel ik ook niet dat ik daar een bijdrage hoef te leveren, als reden waarom ik daar niet was. En zeker niet op dit moment, dus ik hoef inhoudelijk nu niks te veranderen aan dat fonds met de redenen die ik u nu vertel. De timing voor dit fonds is slecht. Ik zeg niet dat het hele idee van zo'n fonds slecht is. Dus ik wil u best tegemoet komen en ook richting GS: het is niet slecht als we gaan investeren in onze economie, maar de timing is niet juist en de voorwaarden zijn nog niet fatsoenlijk geschept. Er zijn net nog een aantal kritische sprekers geweest die echt meer inhoudelijk, op het stuk waar u op doelt, zaten. Daar ontbreekt ook heel veel aan. Dus er zijn echt heel veel zaken niet op orde waardoor je zou kunnen zeggen dat we dit besluit uitstellen, we wachten tot de juiste voorwaarden zijn geschept en gaan er dan mee aan de slag.

De vicevoorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, wat wilt u dan dat wij in de tussentijd doen? We hebben toch echt de rol en ook de verplichting om onze economie te versterken als Provincie Limburg, zeker voor de mensen die hier werken. Wat vindt u dan dat we in de tussentijd moeten doen?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Wat we in de tussentijd moeten doen? Kijk, er gebeurt natuurlijk al een hoop. In de tussentijd gaan we ten eerste met spanning afwachten op wat al die ministers daar in Den Haag gaan

doen met al die rapporten die ze daar hebben liggen en wat Brussel gaat doen. En vervolgens hebben we hier natuurlijk ook nog een aantal… We hebben het LIOF nog steeds. Het is niet zo dat we hier in dit huis op dit moment niks hebben voor die ondernemer, voor die start-up en noem het maar op. Dat hebben we in huis, dus het is niet zo dat er helemaal niets gebeurt op dit moment. Dat hebben we ook kunnen horen in de sessies die er zijn geweest. Er gebeurt al een hoop. Dit zou alleen een extra ondersteuning gaan zijn voor de tekorten die worden benoemd. Wij ontkennen ook niet dat die tekorten er zijn. Alleen die tekorten moet je aanvullen op het moment dat je de juiste voorwaarden hebt geschept om het aantrekkelijk te maken voor die bedrijven. En op het moment dat dat gebeurt dan kunt u ons weer aanspreken, dan kunt u ons vinden en kunnen we dan om tafel gaan zitten om de plannen te maken. Maar niet op dit moment met een rotte fundering.

De vicevoorzitter: Een vraag van de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, bedankt voor dit betoog. Ik kan het heel erg waarderen dat de heer Van Bijnen probeert inhoudelijk dit debat te voeren. Daar spreek ik echt mijn respect voor uit. Ik denk dat het ook een goed debat daardoor is, dat elke partij kan zeggen waar ze precies staat. Ik heb twee punten. Ten eerste: de evaluatie van LEF vind ik wel wat cru, want als je puur kijkt naar de doelstelling van het LEF, dan was dat CO_2-reductie. En als je kijkt naar hoeveel CO_2 het gereduceerd heeft, dan is dat helemaal niet slecht. Je kunt natuurlijk kritiek hebben op het feit dat het op het einde niet meer revolverend was, maar als we puur kijken naar het doel is het toch eigenlijk helemaal niet zo problematisch geweest. Dus als je dat dan vertaalt naar het BFF en dan zou op het einde, over 25 jaar, de conclusie zijn: we hebben wel fantastische innovatieve bedrijven, maar we zijn misschien op het einde niet volledig revolverend geweest, dan ben ik eigenlijk nog hartstikke tevreden. Ik denk eigenlijk ook dat dan ook de PVV hartstikke tevreden is. Dus ik vind die vergelijking een beetje mank gaan.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): En de vraag is?

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, bent u het daar mee eens, natuurlijk.

De heer Van Bijnen (PVV): Nee, daar zijn we het niet mee eens. En ja, voor ons was dat LEF, zeg maar, en dat hele gedoe met de CO_2-reductie natuurlijk niet het ultieme doel. Dat kunt u zich ook wel voorstellen met de standpunten van mijn partij. Dus ik kan u daar niet in vinden dat dat voor ons, zeg maar … Dat wij de slingers hebben opgehangen, de ballonnen hebben opgelaten. Nee, absoluut niet.

De vicevoorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, maar dat was de vraag niet, of u het niet eens bent met de doelstelling. De vraag was of u het eens bent dat die doelstelling eigenlijk wel gehaald is. En als je dus die logica vertaalt naar BFF dan zouden we eigenlijk tevreden moeten zijn als het presteert zoals het LEF, namelijk misschien niet revolverend aan het eind, maar het heeft fantastisch gescoord als het gaat om innovatie en kritische innovatie. Namelijk de doelen van het rapport waarmee de werkgelegenheid fantastisch is, waarmee we arbeidsproductiviteit hebben verhoogd, waardoor we wellicht minder migranten naar Limburg hoeven te halen, waardoor we minder afhankelijk zijn van een bepaalde industrie waar de PVV an sich niet zo'n grote fan van is. Dus dan is dat toch eigenlijk prima als het presteert zoals het LEF?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Nee, voor ons is de prestatie van het LEF inderdaad het ontbreken van die revolverendheid. En op het moment dat die revolverendheid goed was geweest … Want daar zijn te veel

investeringen gedaan richting bedrijven die echt alleen maar verlies op verlies op verlies maken, waarbij er vervolgens, zeg maar, wel innovaties zijn uitgekomen die hartstikke mooi zijn, maar geen Limburger een hamburger wil eten van € 250.000, en verlies draait. Misschien hebben ze heel veel bijgedragen aan de CO_2-reductie. Nee, daar worden wij niet gelukkig van. Dat die revolverendheid achterbleef is voor ons gewoon genoeg reden om te zeggen dat dat is mislukt. En daarom willen wij ook niet nu het risico nemen met dat investeringsfonds. We hebben de vorige keer het debat daarover gevoerd, hè. U geeft net zelf aan dat ministers ermee bezig zijn, Brussel is wakker aan het worden, iedereen is wakker aan het worden. Want we zijn aan het dalen qua ranglijst in de economieën. Nou ja, daarom moeten we echt, ja, het klinkt misschien stom, daarop wachten. En dan komen we met die boost aan geld. Want geld alleen is niet de oplossing, maar eerst de juiste voorwaarden scheppen. Dan dat geld voor de investering, zodat de bedrijven ook denken, van dit is een geweldige omgeving. Nederland, Limburg, daar willen wij zijn, daar waar het door wet- en regelgeving gewoon veel soepeler wordt op verschillende gebieden. En niet alleen maar voor de chemische industrie maar voor iedereen zou dat dan soepeler moeten worden. En dat is echt de enige reden ... of de redenen**,** waarom wij nu zeggen: nu niet op dit moment.

De vicevoorzitter: Laatste vervolgvraag, ja.

De heer Hanegraaff (CDA): Nou, ja, even daarop voortbordurend dan, kijk, ik snap die vraag. U heeft mij die vraag gesteld, ja, welke regels zijn er dan aangepast dat het investeringsklimaat verbeterd is. En dan heb ik er een aantal genoemd. Kijk, waar wij uiteindelijk van mening verschillen als partijen, is volgens mij de staat van hoe het er in Nederland nu voorstaat. Is het nou een rot fundament of is het inmiddels weer een beter fundament, of zelfs een goed fundament. Ik denk dat we al die grote stappen hebben gezet, waardoor we klaar zijn om die investeringen weer te gaan maken. Dus ik wil toch ook vragen aan de PVV, de heer Van Bijnen, van welke specifieke regels moeten er dan nu ingevoerd worden voordat de heer Van Bijnen bereid is om wel zo'n investeringsfonds te steunen. En dan even met name ook gericht op de brede innovatie. Want u heeft het dan over Chemelot en u heeft het over de energieprijzen. Ja, de CO2-tax is al afgeschaft. Als het gaat om ... De energieprijs is één tak, maar er zijn natuurlijk vele, vele andere innovaties waarin die regelgeving al wel is aangepast en ik zeg, daar kunnen we prima in investeren. Dus welke specifieke regels zijn dan zo belangrijk voor de PVV dat, als die niet worden afgeschaft, elke stuiver die wij nu investeren in innovatie eigenlijk weggegooid geld is?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Leuke discussie weer, want u wordt gevraagd naar wat er is aangepast aan wet- en regelgeving, waarom het nu goedmaakt die kunt u niet specifiek benoemen. Ja, net heb ik er een aantal gehoord. Twee stuks. U vraagt mij nu welke zijn er een belemmering? Dat was precies ook het stuk waar ik op dit moment eigenlijk in mijn betoog aan toe was om te benoemen. Nee, ik som ze kort globaal op. En ik heb hele lijsten liggen, het gaat toch gelukkig niet van mijn tijd af. Dus ik wil ze toch wel even allemaal langzaam nagaan om aan te geven wat problematisch is voor het vestigingsklimaat in Nederland. Maar ook dus in Limburg. Zeker in de grensregio. Dus ik wil best wel een aantal dingen met u doorlopen als de voorzitter dat toestaat. Als u een minuut of tien heeft. Ja, dat ...

De vicevoorzitter: Nou ja, er zijn ook nog wel wat vragen van collega's, dus ik stel voor dat u wel reageert, maar dat u dat wel een beetje compact houdt dat dat geen tien minuten gaan worden.

De heer Van Bijnen (PVV): Oké, want het is best wel een lange lijst. Dus ja, we kunnen er ook nog een keer zo over praten. Maar ik zal er een aantal even kort benoemen of ze globaal houden, dan wil ik daar wel graag nog een keer met de heer Hanegraaff over verder sparren. Misschien kan hij nog wat regelen her en der. Maar goed, ik ga ze wel even kort opnoemen wat dan echt met name, zeg maar, de grootste problemen zijn, in ieder geval. Dat zit hem echt in de milieu- en stikstofwetgeving, uiteraard, wat ervoor zorgt dat er geen vergunningen worden verleend. En dan hebben we natuurlijk nog de Omgevingswet met alle lokale en

nationale regels, bijvoorbeeld lozingsvergunningen die afgegeven moeten worden. We hebben te maken met netcongestie. We hebben te maken met verschraalde wetgeving. De inkomstenbelasting in Nederland is ook niet zo heel erg denderend. Plus, er zijn een aantal regels afgeschaft die het ook minder aantrekkelijk maken voor ondernemers. Dan hebben we nog de arbeidswetgeving die er is. Vooral met de regels voor tijdelijke contracten, wat heel expliciet ook in dit fonds is meegenomen, dat men zich daaraan moet houden. Men moet zich aan de wet houden, maar die is te streng. Dan hebben we voor de chemische industrie de REACH-verordening, dat is een EU-kader waarbij registratie van chemische stoffen boven de ton moeten worden vastgelegd. Dat kost heel veel rompslomp om dat te doen. Dan hebben we nog de PFAS-restricties van de EWG-chemicaliën. Het verbod daarop. En dan hebben we nog de CSRD, het rapporteren over impact op mens en milieu. Dat moet ook nog, met name voor de chemische industrie, opgemaakt worden, wat een hele administratieve last is voor die ondernemingen. Dan hebben we nog een COP-verordening, waarbij indeling etiketnummer en verpakking, de classificatie van de chemische stoffen naar voren komt. Dan hebben we uiteraard nog de algemene energie- en klimaatwetgeving die er is. Los van de ellende die we al hebben met onze hoge energiekosten.

De vicevoorzitter: Ik denk dat wij het zo ongeveer beginnen te vatten, mijnheer Van Bijnen. En dat u en de heer Hanegraaff er dan ook een mooie boom over op kunnen zetten nadat we deze beraadslaging gesloten hebben. Dan ga ik graag naar de vraag van de heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, dank u wel, voorzitter. Bedankt voor de lijst. Daar zitten punten in die heel duidelijk zijn, waar ook geen speld tussen te krijgen is. Maar die lijst gehoord hebbende, wat is voor u het doorslaggevende? Is dat de evaluatie van het LEF of de punten uit uw lijst?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Voor ons zijn eigenlijk twee punten doorslaggevend. Het LEF, dat heb ik ook net aangegeven, daaruit is gebleken dat dat daar totaal niet goed is gegaan. We weten nog niet wat de risico's zijn, hoeveel er daar nog wordt afgewaardeerd. Wat ons dat nog gaat kosten. Dat is 1. Dat was allemaal geld van de Limburgse bevolking. En 2. Dat is het stuk dat ik net opnoemde en ik was lekker op dreef. Dus ik had eigenlijk nog een aantal minuten te gaan. Dat doe ik nog wel een keer apart met de heer Hanegraaff, als hij daarvoor openstaat. Maar het is echt ... Wij zijn heel goed in dit land en in dit huis en in Brussel om steeds meer regels te verzinnen, waardoor het steeds ingewikkelder wordt. Niet alleen maar voor de bedrijven om het zo te zeggen. Het wordt voor gewone burgers ook steeds ingewikkelder. We raken verstrikt in onze eigen wet- en regelgeving. We weten het straks zelf allemaal niet meer. En op de ene regel komt weer een uitzondering of daar komt alweer een nieuwe wet op. We zijn totaal gek geworden op dat gebied. En op het moment dat je dat niet eerst versoepelt, en gaat kijken van nou wat zou nu helpen om onze economie weer die boost te geven, ja, dan raken we alleen maar verder verstrikt in die wet- en regelgeving. Maar ik hoop echt dat de heer Hanegraaff gelijk heeft en dat alles eraan zit te komen. Daar moeten we ook echt niet te lang op wachten. Maar dat zijn echt gewoon de twee dingen met elkaar waardoor dit gewoon nu geen goed idee is.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, dank u wel, voorzitter. Ja, die evaluatie hebben we hier grotendeels in de hand. En ik heb geen idee hoelang dat zou duren. Mocht dat het enige punt zijn, dan zou ik zeggen van nou, dat is nog te overzien. Maar uw tweede lijst ... Ja, we hebben vanmorgen de toekomstvisie 2050 besproken. Ik hoop dat dat binnen die tijd lukt. Is dan het antwoord van de PVV naar die ondernemers, die start-ups, die skill-ups, die zitten te wachten op dit plan van wacht even tot 2050, het komt allemaal goed?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Wij zeggen zeker niet van wacht tot 2050. Dat zeker niet. Dat willen we zeker niet hier uitdragen. Wij willen uitdragen, en dat komt straks ook nog, dat men de juiste voorwaarden moet scheppen en dan komen we met de investering. En dat is ook straks de oproep aan GS, niet dat GS daarover gaat. Maar GS kan wel haar contacten inzetten en met de ministers in gesprek gaan over hoe snel die wet- en regelgeving, die eraan zit te komen, er daadwerkelijk ook is. Ik denk dat dat wel lukt via de heer Satijn, dat hij dat in Den Haag gaat navragen. En op het moment dat daar duidelijkheid in komt, dan kunnen we misschien de timing wat beter stellen. En dat is denk ik het cruciale punt dat nu het belangrijkste is, los van het feit dat we echt nog niet weten wat het LEF ons allemaal gaat kosten.

De vicevoorzitter: Nog een vervolgvraag van de heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, dit allemaal gehoord hebbende, zegt u eigenlijk dat we tot die tijd, en we weten niet tot hoelang dat is, zetten wij de Limburgse economie even on hold en zegt u alsnog tegen die ondernemers van, ja, sorry, wij gaan nu even niks doen, want dat is onze rol in dezen.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Wij zeggen zeker niet van we zetten de Limburgse economie on hold. Wij zeggen nu op dit moment geen Limburgs gemeenschapsgeld in dit investeringsfonds. De reguliere marktfinanciering is er. Op het moment dat dat te risicovol is, nou, dan krijgen ze daar geen financiering voor, dan heeft dat ook een heel goede reden, want de financiers zien hun geld dan niet meer terug. Dus dat is ook eigenlijk logisch. Als je een heel goed idee hebt krijg je het gewoon vanuit de reguliere markt gefinancierd. Dus dat is helemaal geen probleem**,** dus het kan gewoon doorgaan, plus de bestaande routes die er via dit huis en andere huizen al bestaan. Zoals bijvoorbeeld een LIOF, dat dan gewoon verder kan bouwen aan een mooie economie in Limburg. Dus het komt helemaal niet tot stilstand. Maar deze boost, zeg maar, heeft gewoon een totaal foute timing.

De vicevoorzitter: Laatste vervolgvraag, mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, ik concludeer dat de heer Van Bijnen SiS niet zo goed gelezen heeft. Want wij hebben het over marktfalen waar we in zitten. En u heeft het over bedrijven die gewoon een financieel <onverstaanbaar> [07:08:01] in de huidige normale markt. Dus daar hebben we al een verschil van zienswijze in. En ik concludeer toch dat u zegt we duwen niet op die pauzeknop, maar ik zie u geen alternatief geven wat we dan wel gaan doen, behalve wachten.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, wat ik bedoelde met dat marktfalen ... Op het moment dat jij een goed idee hebt, krijg je een financiering. En op het moment dat daar vertrouwen in zit, in die businesscase, krijg je een financiering. Op een moment dat je die niet krijgt, betekent dat ook waarschijnlijk dat er iets mis is met jouw businesscase en dat de bankiers hun geld dan gaan verliezen. Dus inderdaad, nou ja, dat noemt u dan marktfalen, maar u wilt dat opvangen door zelf met gemeenschapsgeld nog meer risico's te aanvaarden. En het geld eigenlijk over de balk te gooien. En dat gaan wij als PVV niet doen. En als u daar wel voor kiest, dan moet u dat zelf weten.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, waar was ik gebleven? Want ik zie door de bomen het bos niet meer. Zoveel regels als hier liggen en wetten. Ik weet het niet meer. Maar goed, even kijken, tussen de wetten door. Hier ben ik gebleven. Ja, steeds meer bedrijven willen vertrekken uit Nederland of willen zich hier helemaal niet meer vestigen, vanwege de hoge energiekosten, regelgeving, stikstof, verduurzaming. Met name ook de

verduurzaming die verplicht wordt voor sommige bedrijven. Strenge milieuregelgeving. Eigenlijk heb ik ze net al allemaal opgesomd, om het zo te zeggen. Ik heb nog wel 1 minuut 26 over zie ik. Ja, toch nog steeds, heerlijk. Maar ik zal afronden, want ik denk dat het punt duidelijk is. Wij zullen als PVV dit Statenvoorstel zeker niet steunen, maar verwachten van GS dat ze in gesprek gaan met de verantwoordelijke ministers en in het gesprek voorgaande zaken bespreekbaar te maken om vervolgens een fatsoenlijk vestigingsklimaat te gaan creëren voor Nederland en voor Limburg. En dan terug te komen met een heel mooi voorstel waar we als PVV dan zeker naar zullen kijken.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Van Bijnen. Dan gaan wij naar de beantwoording door het College van GS. En daarvoor is het woord aan Gedeputeerde Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Voorzitter, dank u wel. Dank ook wederom aan uw Staten voor een zeer goed debat over het BFF. Dat hadden we ook al in de commissie. Dat geeft ook de betrokkenheid van deze Staten aan bij een zo belangrijk stuk zoals het er ligt. Maar ook gelet op de bijdragen van diverse fracties wil ik ook graag stil blijven staan, voorzitter, bij het proces, want dat was ook een onderdeel van een hele hoop fracties. We staan hier vandaag met een aangepast voorstel. We hebben daar in de commissie ook heel uitvoerig bij stilgestaan. Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat dit voorstel gerijpt wordt naar een voorstel waar alle fracties uiteindelijk een goed gevoel bij krijgen. En dan ontkom je ook als GS-lid, als je dit onder je hoede hebt, toch niet helemaal aan het gevoel dat dat met heel veel bijdragen vanuit de Staten, en zoals terecht ook gezegd van het ambtelijk apparaat, tot het stuk zoals dat nu voorligt is gekomen. Wat je niet ontslaat om daar eens even goed naar te kijken. En dan kom je tot de conclusie dat de opmerkingen vanuit de Staten, zowel als in de commissie daarvoor, terecht zijn dat dit soort Statenvoorstellen, met deze impact, met deze langdurigheid, een betere voorbereiding nodig hebben dan we gedaan hebben. Dus daarvoor erkentelijkheid, ook vanuit het College naar de Staten toe om toch in gezamenlijkheid te komen tot vandaag en die kritiek. En ik zag de heer Blijlevens heel indringend naar mij kijken toen hij het had over de politie. Ik moest ook gelijk denken, ik ben een beelddenker, politie op je hielen. Dus die boodschap is niet alleen door de blik van de heer Blijlevens, maar door de bijdragen van u allen, heel duidelijk overgekomen bij het College. En ook dank daarvoor. Want zoals één van de coalitiepartijen ook zei, zelfs al ben je vanuit de coalitie voorstander van een voorstel als dit, het vraagt gewoon een kritische houding. En dat hebben we ook zo gevoeld. En nogmaals, als College zijn we in ieder geval blij dat we vandaag staan met een opgewerkt voorstel met bijdragen van heel veel mensen uit deze zaal, voorzitter. Laat ik dat zeggen.
Maar ook nog een aantal vragen. Ondanks dat we daar natuurlijk in de commissie heel uitgebreid bij stil zijn blijven staan. De heer Zeedzen gaf ook aan om de evaluatie van het LEF mee te nemen in de verdere uitwerking. We weten allemaal dat er in Q2 een evaluatie wordt gedeeld met de Staten over de lessons learned aangaande het LEF. Dat is een toezegging die destijds ook gedaan is door GS. **En wij zullen er ook voor zorgen, en dat is een toezegging voorzitter, dat wij dat document separaat op een onderdeel nog toevoegen: hoe die lessons learned zijn verwerkt in het BFF.** En ook voor de helderheid van de Staten, mocht er vandaag een positief besluit zijn, dan is dat fonds er niet morgen, dat duurt best wel een behoorlijke tijd voordat dat fonds gerealiseerd wordt. En hebben we dus ook de tijd, als die onderzoeken lopen, ook die lessons learned mee te nemen.
Mevrouw Berghorst had een heel terechte vraag als het gaat over die uitsluitingscriteria. Met name, stel dat we toch een project, een bedrijf, gefinancierd hebben en vervolgens gebeuren daar in de looptijd toch dingen die we liever niet zien met elkaar. We hebben al met elkaar in de commissie uitgesproken dat het publieke belang gaat boven het private belang. Daar ontstaat geen misverstand voor ons beiden over. Maar wel wat er gebeurt als er tijdens die looptijd iets gebeurt. Want dat kun je vooraf niet voorzien. Nou, laat ik daar helder over zijn, wij zullen zo'n contractbreuk, voorzitter, expliciet vastleggen in de financieringsdocumentatie. Met als gevolg dat de lening bij niet-naleving opeisbaar kan worden gesteld. En dat geldt ook voor het niet voldoen aan betalingsverplichtingen. Met andere woorden, als er iets gebeurt in dat traject waar wij met zijn allen, als ik het zo mag zeggen, hier niet blij van zouden worden, dan wordt daar op gehandeld en dan wordt die investering, wat ons betreft, ingetrokken. En daarmee heb je niet alleen in de looptijd een controlemechanisme, maar ook aan de voorkant, als je met elkaar zo'n financiering gaat

bespreken, dat je klip en klaar duidelijk maakt waar men aan moet voldoen. En zo niet, dan kent men de consequenties. En we zullen erop toezien dat die ook worden nageleefd.

De heer Hanegraaff had een vrij indringend betoog en vroeg ook om een reflectie over 25 jaar, daar kom ik zo meteen op terug. Dat het doel van het fonds brede welvaart zou moeten zijn of brede welvaart creëren, en met name ook door het investeren in hoog-innovatieve bedrijven en daardoor ook arbeidsproductiviteit. Wat ons betreft is dat absoluut het geval. Het zal zich echt gaan richten op het versterken van het vestigingsklimaat. Door innovatieve ondernemingen te stimuleren en te financieren. En daarmee aan de brede welvaart in Limburg, maar ook in de Euregio. We hebben gezegd dat het wat zachter is qua grenzen. Ook gelet op een aantal projecten die al benoemd zijn door uw collega's hier. En wat ons betreft wordt dat absoluut de inzet. En ook het verhogen van de arbeidsproductiviteit is één van die primaire doelen van die focus. En daarom hebben we het ook specifiek opgenomen in de KPI's, want dat sluit ook weer aan bij de wens van mevrouw Berghorst om te kijken naar hoog-innovatieve oplossingen, of bijvoorbeeld in de zorg waar ze ook een separate motie over heeft ingediend en waar we binnenkort als College ook even terugkomen op hoe we dat willen gaan invullen. Dus daar is het antwoord volmondig 'ja' op.
Dan toch die evaluatie over 25 jaar. Zonder sigaar en schommelstoel wat mij betreft, maar gewoon vitaal met een bakje yoghurt met rood fruit. Dan zou wat ons betreft, en wellicht wel tijdens een gezellige reünie van deze Staten, mag ik misschien voorstellen, die evaluatie over 25 jaar moeten laten zien dat het fonds heeft bijgedragen aan een sterk en duurzaam innovatiesysteem hier in Limburg. Met groei van bedrijvigheid, werkgelegenheid en investeringen in Limburg. En daarbij gaat het niet, en ik herhaal, niet om individuele successen. Ook belangrijk. Ook die Bugatti is uiteindelijk belangrijk. Want die Bugatti zorgt er ook weer voor dat we andere investeringen kunnen doen. En daardoor een structurele economische versterking heeft plaatsgevonden en dat we gezamenlijk kunnen concluderen dat de publieke middelen doelmatig zijn ingezet. En als dat beeld er ligt, voorzitter, dan denk ik dat we tegen elkaar kunnen zeggen: dan heeft het fonds gedaan wat we ermee hebben beoogd. En wellicht dat we dan met elkaar zeggen: Hanegraaff had toch gelijk.
De SP had een vrij indringende vraag ook over de lessons learned. Nogmaals, wij vinden dat ook heel belangrijk. Wij realiseren ons heel goed, als je het zo wilt bekijken, dat je natuurlijk opereert in de slipstream van een fonds waar in ieder geval wat op- en aanmerkingen over zijn door deze Staten. Wat de Staten ook heel erg belangrijk vinden, is dat we die lessen meenemen. We weten dat de evaluatie nog niet is uitgevoerd, maar we weten natuurlijk wel, ook door de gesprekken die we hier met elkaar gehad hebben, wat u daarin belangrijk vindt. Want dat heeft u al uitgesproken. En dat hebben we ook nadrukkelijk mee willen nemen in het voorstel. Dat geldt onder andere rondom de verhoogde risicoreserve van 20%. Wat een behoorlijk bedrag is als je kijkt naar het toch te investeren bedrag. Een duidelijke governance, al dan niet na de gesprekken die we met elkaar gehad hebben, om dat nog verder te expliciteren. Periodieke rapportages, vierjaarlijkse evaluaties en robuust fondsbeheer met duidelijke aansluiting op de provinciale doelen. Dus ik denk met elkaar, als je gaat kijken naar het aangepaste Statenvoorstel, dat wij heel veel zaken hebben meegenomen die wellicht ook expliciet zijn uitgesproken in de behandeling rondom het LEF. Maar ook heel erg expliciet naar elkaar hebben uitgesproken dat het belangrijk is dat we ook in dit Statenvoorstel die positie van de Staten verankeren en daar hebben we ook op willen toezien. En wat ons betreft staat dat in ieder geval voldoende in het stuk.
Een heel ander verhaal is natuurlijk de btw-lekkage, 21%. Ja, dat is een wat taaier onderwerp om nu helemaal laten uit te bannen, als ik het zo mag zeggen, voorzitter. Dat hangt echt wel samen met die juridische en fiscale structuur van het fonds en de wijze waarop beheer en dienstverlening worden gerealiseerd. U weet, daar zijn wij druk mee bezig. Wat ons betreft gaan we het zo inrichten, voorzitter, dat dat zo optimaal mogelijk wordt ingericht. Kunnen we het daarmee helemaal voorkomen? Dat weten we op dit moment niet. Maar laten we met elkaar afspreken dat ik u daarover bericht als we de finale structuur hebben vastgesteld. En dat we dan ook de consequenties kunnen overzien. Een belangrijke andere vraag van mevrouw Smeets hangt samen met de governance**,** en dat ging met name over de positie van een RvC, al dan niet een RvC op fondsniveau. Die willen we wel statutair gaan inrichten, als ik het zo mag zeggen. In ieder geval dat we de mogelijkheid hebben om dat te creëren. We hebben een aantal leden in de RvC zitten

die heel veel ervaring hebben met de toepassing van dit soort fondsen. Initieel, en dat zie je hier ook in het Statenvoorstel staan, is ons beeld dat we dat onderbrengen bij de RvC van het LIOF. Maar ik wil er nog even sterk over nadenken of we daar toch niet een aparte structuur voor gaan inrichten. Maar daar komen we bij u op terug als we wat verder in het proces zijn. Nogmaals, dat fonds is er niet morgen. En er gaan echt wel wat weken, maanden overheen voordat we zover zijn. **En ik beloof u, voorzitter, en voor zover dat het een toezegging mag zijn, dat we uw Staten uiteraard dichtbij houden en daar periodiek over zullen informeren.**
De heer Sol had een betoog wat ons bekend voorkwam en dat bedoel ik positief, want hij is altijd heel consequent in zijn bijdragen. Dus wat dat betreft een herkenbaar beeld. Hij had wel een vraag daar waar het ging over de eisen, en dat was met name ook gericht op de multiplieer die in het stuk staat, eisen dat de Provincie alleen cofinanciert bij voldoende investeringen. Nou, het fonds hanteert in ieder geval als uitgangspunt dat provinciale middelen aanvullend zijn op private investeringen en niet vervangend en daarbij wordt wel heel sterk gestuurd op het aantrekken van cofinanciering waar dat mogelijk en passend is. Daarbij willen we wel de vrijheidsgraad hanteren dat dat soms niet kan of niet mogelijk is. Maar toch willen we kijken of dat dan een uitgangspunt kan zijn waar we in ieder geval voor het grootste deel aan kunnen tegemoetkomen. Maar we weten dat zeker in de vroege fases, dat erkent u ook, dat privaat kapitaal niet altijd beschikbaar is.
Dan kom ik bij Horizon uit, de heer Loomans. En hij schetst eigenlijk een situatie waar we in de praktijk al best vaak tegenaan lopen. Dat hebben we in de commissie ook vrij uitvoerig met elkaar besproken en hij heeft dat ook terecht geschetst. Een aantal van uw Statenleden, ook in de commissie overigens, ook hier, hebben natuurlijk al met elkaar een financieringsinstrumentarium opgetuigd. En toch zijn we, ook op de campussen, bij de werkbezoeken die we daar mogen afleggen, in situaties terechtgekomen dat we toch zien dat bedrijven, die succesvol via de start-ups en skill-ups financiering van de Limburgse fondsen zijn gelopen, bij een vervolgaanvraag... vervolgaanspraken voor dat kapitaal, niet meer passen binnen het instrumentarium wat wij dan hebben. Of wat op dat moment beschikbaar is in de markt. En dat is precies de situatie waar u het volgens mij, voorzitter, ook over heeft. Dat Is dat dan het risico ontstaat dat zo'n partij zegt: oké, Limburg dank je wel, ik ben door twee cycli heen gelopen in de Provincie. En voor mijn derde cyclus moet ik kapitaal gaan aanwenden vanuit de markt, maar waar kan ik dat nou het beste doen? Ik zie dat dat in Limburg wat ingewikkelder is. En ik zie dat dat bijvoorbeeld in een andere regio wel kan. Zegt u het maar, Provincie Limburg. Wilt u dat we hier blijven of wilt u dat we vertrekken? Dat is natuurlijk een onwenselijke situatie. Dat wenst u ook niet. Zeker niet bij uw betrokkenheid bij de Brightlands-campussen. En dat is wel een situatie waar we tegenaan lopen. En juist dit fonds is er, wat ons betreft, voor bedoeld, dat we die bedrijven, dat soort type-bedrijven en dat soort aanvragen wel kunnen laten doorlopen en daarmee ook de bedrijven voor Limburg behouden. We hebben helaas gezien, en die praktijkvoorbeelden zijn er al, die hebben we ook voor een deel in de commissie besproken en die kan ik u ook wel separaat aanreiken voor zover u daar behoefte aan heeft, dat er bedrijven echt vertrokken zijn omdat ze niet meer binnen het financieringskader passen dat we hier in Limburg hebben. En dat is doodzonde. Want al datgene waar wij, u en wij als GS, ons voor inspannen met die campussen, namelijk kansen creëren voor Limburg op innovatie, maar ook om bedrijven te behouden die we hier graag willen behouden en die ook echt een antwoord geven op de maatschappelijke opgave die wij met elkaar hier bepaald en vastgesteld hebben, die dan naar een andere regio vertrekken. Om de simpele reden dat daar de kapitaalstructuur net even iets beter is, of voorhanden is, en hier niet. En dat is precies datgene wat u feitelijk in mijn ogen, als ik u goed beluister, hebt geschetst. En wat we met dit fonds gaan voorkomen, althans proberen te voorkomen. U stelde ook terecht de vraag of ik u een beeld kan geven hoeveel bedrijven dat nou precies zijn geweest. Nou, ik heb u gezegd, die voorbeelden kennen we. Het exacte aantal ken ik niet. **Maar ik zeg u toe dat ik dat even voor u naga en u separaat die lijst doe toekomen als u daar prijs op stelt.** En dat doet u, want daar heeft u een vraag over gesteld. Maar feitelijk hebben we het over die situatie, een onwenselijke situatie, die u niet wilt en wij ook niet.
En u heeft natuurlijk ook gelijk als u zegt van: kunnen we het niet beter in het ecosysteem investeren in plaats van bedrijven? Ja, wat ons betreft, dat ecosysteem dat zijn we dagelijks sowieso al met elkaar aan het doen, daar waar het gaat om de opgaves. En wat ons betreft is het ook niet zozeer een of, of-discussie maar

een en,en-discussie. Dus dit fonds zal waarschijnlijk, althans niet waarschijnlijk, wat ons betreft zeker een bijdrage gaan leveren om dat ecosysteem verder te voeden en daarom Limburg als Brightlands aantrekkelijker te maken voor bedrijven hier in de toekomst.
Even zien, dan kom ik bij de PVV uit. Ja, u had, mijnheer Van Bijnen, nog een vraag gesteld die u bij twee andere gelegenheden ook al had gesteld en waar we ook antwoord op hebben gegeven. Dat ging over de communicatie van GS naar PS. Nou, ik kan u wel zeggen, we zijn het nog eens nagegaan. Ik denk dat onze beelden daarover verschillen. Maar te allen tijde als u ons vraagt om dat serieus te nemen dan doen wij dat. Dus dat nemen we ook met ons mee.
Het ZRK-rapport, daar had u ook een vraag over gesteld, dat was met aanbevelingen die allemaal zijn overgenomen in het stuk, maar refereert u waarschijnlijk aan twee rapporten**,** Grip op Investeringen en het rapport Financiële Bindingen. Dat zijn er twee die relevant zijn voor dit stuk. Die hebben zorgvuldig intern opvolging gekregen en in lijn met de openbare GS-reactie op deze rapporten zijn die aanbevelingen ook overgenomen. En daarmee ook van toepassing op dit voorstel. En ook geïncorporeerd in de totstandkoming van dit voorstel, voorzitter.
En dan dank ik u voor uw tijd. En sluit de beantwoording in de eerste termijn.

De vicevoorzitter: En dan gaan we naar de... Dank u wel, mijnheer de Gedeputeerde. Dan gaan wij naar de tweede termijn van Provinciale Staten. Allereerst naar de heer Zeedzen voor de fractie BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, voorzitter, ik kan het kort houden. Ik wil het College, de Gedeputeerde in deze, bedanken voor zijn toezeggingen die gedaan zijn en ook voor zijn reflectie op het proces hiernaartoe, dat waardeer ik erg. En laten we er met z'n allen inderdaad in dit huis voor zorgen dat we dit soort situaties voorkomen, want dat brengt ons allemaal in een netelige positie. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Zeedzen. De heer Driessen, voor de fractie van Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. De laatste termijn van de dag. Ik zal die opdragen aan de SP. Want die was ik nog een antwoord verschuldigd. Ten eerste zijn we wel tot de conclusie gekomen, even over het stuk, dat het wel goed is dat we dat doen. Ik vind trouwens ook dat er goede debatten zijn gevoerd, zowel op dit stuk als op de andere stukken. Misschien moeten we dit vaker doen. En dan terug naar het andere, de SP, wat uw vraag was. En dat is echt wel een fundamentele vraag en een goede vraag omdat ik hem ook moeilijk vind omdat wij als vrij rechtse partij natuurlijk het inherent lastig vinden als een overheid een bedrijf subsidieert, investeert, et cetera. Wat het ook een inherente en lastige vraag maakt. Want het is natuurlijk wel de realiteit dat wij bedrijven helpen. En de vraag was van wat wilt u er dan voor terug? En mijn antwoord is eigenlijk dat als wij aandeelhouder worden niet. Dan krijgen we gewoon dezelfde rechten en plichten als iedere aandeelhouder. Dus dan mogen we daar misschien in een aandeelhoudersvergadering iets over zeggen en dat is dan de normale structuur. Bij de subsidievraag wordt het natuurlijk een stuk lastiger, want dan geven we geld voor nou, gewoon zomaar. En dan is het natuurlijk bij een individuele casus wel denkbaar dat er voorwaarden aan kunnen zitten. Maar dat zou zomaar ook bij een lening zo kunnen zijn die we verstrekken, ik noem maar iets. Goede vraag en dat is een echt goede overpeinzing, denk ik, om eens een keer mee te nemen. Dat tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Driessen. Dan mevrouw Berghorst, behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet het geval. De heer Hanegraaff? Mevrouw Jenneskens? De heer Blijlevens? Mevrouw Smeets? Dan is het woord aan mevrouw Smeets, van de fractie van de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Dank u wel, voorzitter. Ja, ik wilde de Gedeputeerde allereerst bedanken dat hij zo goed naar de SP heeft geluisterd, hier in de commissie en ook in de Staten. En dat wij echt heel veel versterking terugzien in dit stuk. Dus daar ben ik heel erg dankbaar voor. Wij vinden die uitwerking van de maatschappelijk KPI's, en ik heb daar net een vraag over gesteld en u bent daar niet op ingegaan, cruciaal. En wij vragen dan ook echt van hoe gaat u nu die indicatoren daarin verder uitwerken? Dus ik zou daar

graag van u nog antwoord op willen hebben. U zegt terecht dat het wel even duurt voordat we het fonds echt hebben opgericht. Er zijn ook nog wat onduidelijkheden zoals of inbesteding überhaupt mogelijk is, hoe die btw-lekkage eruitziet. Wanneer verwacht de Gedeputeerde nu dat het fonds daadwerkelijk is opgericht? Misschien heeft hij een indicatie die hij met ons kan delen. En in het stuk, want dat kan ook mijnheer van de PVV overtuigen, Van Bijnen, ik moest even nadenken, sorry... In het stuk staat ook dat u ons een informerend stuk doet toekomen over de verdere uitwerking van de fondsdocumentatie. En ik heb daarbij in de eerste termijn gevraagd of u deze ook zou willen agenderen, of u zou willen overwegen deze te agenderen, in de commissie omdat dat toch weer een belangrijk moment is om te bespreken. En ik weet dat wij natuurlijk als Statenleden altijd dit soort informerende stukken mogen agenderen. Maar wellicht is daar in dit geval toch net even een toereikende hand, zeg maar, van GS nodig. Dus ik hoor daar graag nog even uw reflectie op. Dat was het. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Smeets. Dan gaan we naar mijnheer Sol? Geen behoefte aan een tweede termijn. De heer Loomans. Dan is het woord aan de heer Loomans voor de fractie Horizon.

De heer Loomans (Horizon): Ja, dank u wel. Ja, ik zat nog even na te denken over de woorden van de heer Satijn. En misschien had ik het ook meteen als vraag kunnen stellen. Maar hij schetste eigenlijk een beeld dat een bedrijf dat op een gegeven moment van een start-up naar skill-up, naar misschien een productiefase gaat, als belangrijkste argument blijkbaar kijkt naar de plek waar ze financiering kunnen krijgen. En ik vraag mij af of dat nou werkelijk in de situatie van deze bedrijven zo is. Per slot van rekening begin je ergens op een plek, je bouwt je netwerk op, je bouwt je kennisinfrastructuur op, je neemt je personeel aan. En op een moment dat je dan naar een volgende fase gaat, 500 kilometer of 1.000 kilometer verderop, laat je dan al die mensen weer vallen? Ga je dan bij wijze van spreken totaal weer opnieuw beginnen op een andere plek omdat je daar net iets meer geld krijgt? En als dat werkelijk de situatie is waarom zou ik dan überhaupt investeren in een ecosysteem? Want blijkbaar komen die bedrijven alleen maar op de plek te zitten waar ze het meeste geld kunnen binnenhalen. Dus dan kom ik weer terug bij zo'n soort kip-ei-situatie, waarbij mijn gevoel het tegenovergestelde zou zijn van wat de heer Satijn zegt, van zorg ervoor dat de omstandigheden hier zo goed zijn dat het bedrijf knettergek zou zijn als ze ergens anders naar toe gaan. Nou ja, goed, u begrijpt wat ik bedoel. Ik zie wel heel veel ja-knikken.

De vicevoorzitter: Dan krijgen we een interruptie van de heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB) Ja, ik ga het antwoord van de heer Satijn uiteraard niet invullen. Maar lijkt het u misschien ook een mogelijkheid dat bedrijven, start-ups, aan de voorkant onderzoek doen, voor ze zich vestigen, naar het vestigingsklimaat en dan niet meer hoeven te verhuizen?

De heer Loomans (Horizon): Zeker. Maar ik denk dat als je op een gegeven moment ... Laten we het voorbeeld pakken ... Ik ben een start-up en ik kom op Chemelot. Ik kom daar in de community, ik kom daar in het hele systeem. Ik bouw mijn netwerk op, ik bouw mijn kennis op, mijn contacten, de mensen die mij verder helpen. Als ik daarin succesvol ben en ik heb medewerkers gevonden, waarom zou ik dan op een gegeven moment willen verkassen naar 1.000 kilometer verderop, bij wijze van spreken. Alleen maar omdat daar misschien iemand zit met een grotere geldbuidel**.**

De heer Zeedzen (BBB): Dat was exact de kern van mijn eerste vraag. Ik verwacht dat, als je een goed bedrijfsplan hebt, je dit soort onderzoek aan de voorkant doet. Waar laat ik mijn bedrijf nu landen zodat ik niet straks geconfronteerd wordt met die verhuizing. Is dat een plaatje, is dat een provincie, een gemeente, waar ik wellicht die financiële middelen kan aanwenden die ik over zes maanden, twee jaar, vijf jaar, nodig heb. Ik zeg niet dat dat bij alle bedrijven zo gebeurt, maar ik vind het iets te kort door de bocht om te stellen dat iedereen dan maar gaat verhuizen vanwege het geld. Dus geen vraag. Maar misschien kunt u vertellen of u het daarmee eens bent of niet.

De vicevoorzitter: Nou, mijnheer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Nou ja, het suggereert een beetje dat alsof blijkbaar het BFF-fonds straks het enige fonds is wat voor die financiering zou kunnen zorgen. En ik neem toch aan dat er veel meer geldverstrekkers zijn die op een gegeven moment een start-up, die naar een skill-up-fase gaat, van financiering zouden kunnen voorzien.

De heer Zeedzen (BBB): Volgens mij praten we dan met elkaar door. Want dat is totaal niet het antwoord...

De heer Loomans (Horizon): Dan mag de scheidsrechter straks antwoord geven.

De heer Zeedzen (BBB): Nee, heel concreet. U stelt van bedrijven hebben zich ergens gevestigd. Even los van het BFF. Ik bedoel het heeft er wel invloed op, maar u zegt dat bedrijven zich dan ergens hebben gevestigd, en komen er dan na twee jaar achter van ik heb nu een bedrijf opgestart, ik wil naar de volgende fase gaan, ik wil versnellen, ik wil vergroten. Maar dat kan hier niet, want het kapitaal is hier niet aanwezig. Dan is mijn vraag van verwacht u niet van zo'n bedrijf dat ze zich aan de voorkant hebben ingelezen of marktonderzoek hebben gedaan, moet ik dat bedrijf hier wel starten? Of moet ik dat op een andere plek doen omdat daar in de toekomst de voorwaarden beter zijn?

De vicevoorzitter: Mijnheer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Ik vind het moeilijk in te schatten, want ik denk dat het toch ook echt te maken heeft met wat voor soort bedrijf het is. Wat is hun proces en wat is hun product en meer van dat soort dingen. En ik ben het met u eens dat je van tevoren je huiswerk doet. Maar of in de huidige wereld vandaag de dag dat huiswerk heel lang standhoudt weet ik niet.

De vicevoorzitter: Dank. Dan gaan wij naar de heer Maillé voor een tweede termijn? Nee, geen behoefte aan. Mevrouw Boven? Geen tweede termijn. De heer Van Bijnen? Een tweede termijn van de heer Van Bijnen. Mijnheer Van Bijnen aan u het woord.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank u wel, voorzitter. De rest van de vier minuten wil ik nog spenderen aan de rest van de wet- en regelgeving opnoemen, waar ik net niet aan was toegekomen. Dus als u er klaar voor bent, dan gaan we dat even doen. Nee, flauwekul, ga ik u niet aandoen. Ik wil wel van GS nog even horen... U gaf antwoord dat u daar serieus mee aan de slag gaat. Dat stuk waarin we aangeven wat ons gestoord heeft in de informatievoorziening. En ik hoor graag hoe hij dit wil gaan doen in dit huis, want het heeft ons echt serieus gestoord dat daar iets staat wat niet correct is richting Provinciale Staten. Dus ik hoor graag wel hoe dit in dit huis ingeregeld gaat worden, want het is wel echt een serieuze oproep en niet even voor het lolletje. Maar dat komt straks ook nog een keer ter sprake, zoals u heeft gezien. Dus we willen daar wel een serieus antwoord op, bij deze. En verder rest mij eigenlijk nog even iets te zeggen, misschien een voorbeeld, over een bedrijf dat laatst failliet is gegaan. In februari is Vynova, de PVC-fabriek, failliet gegaan. Vandaag verschijnt weer een nieuwsartikel in de krant, ze hebben wel een heel mooie prijs, de EcoVadis-prijs die zich helemaal richt op zorg voor het milieu, arbeids- en mensenrechten, daar voldoen ze helemaal goed aan, duurzame inkopen, daar zijn ze winnaar in, gouden plak voor dit bedrijf, wat helaas wel failliet is, waarvan nu op dit moment 83 medewerkers de dupe zijn. En dit is precies één van de redenen, die ik net schets, dat onze hele fundering in het land rot is.

De vicevoorzitter: Dank u mijnheer Van Bijnen. Dan geef ik nu het woord aan de Gedeputeerde. U wilde nog even interrumperen? Mijnheer Van Bijnen, bent u bereid om even een vraag te beantwoorden van de heer Sol? Nou, mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Heeft u ook gelezen dat die 83 medewerkers ontzettend boos zijn op Vynova omdat ze in de kou zijn gezet, geen ontslagpremie meekrijgen**.** En vervolgens uit de krant moeten lezen dat datzelfde bedrijf inderdaad een gouden prijs krijgt voor goed werkgeverschap?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Uiteraard. Ja, zeker. Zeker gelezen en dat is eigenlijk schandalig.

De vicevoorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Wat is er nu schandalig? Van die 83 medewerkers?

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV); Nee, zeker niet. Maar dit is eigenlijk precies, zeg maar ... Je ziet zo'n bedrijf gaat hier failliet omdat ze zeggen dat ze niet meer aan de voorwaarden kunnen voldoen van het sociale plan. Vervolgens internationaal, hun vestigingen in andere landen die draaien nog. Daar moet de overheid ook wel gaan bijspringen. Maar in Nederland gaat men failliet en moet men vertrekken en die 83 medewerkers zijn vervolgens hier de dupe van. En dit is wat ik net probeer te zeggen, waarbij ik het heb over die rotte fundering. Op het moment dat er voorwaarden werden geschapen waardoor dat bedrijf niet aan, weet ik wat voor voorwaarden allemaal moet gaan voldoen... Want ze hebben daar heel veel in geïnvesteerd om waarschijnlijk die voorwaarden te schetsen. Daar krijgen ze nu een gouden plak voor, maar uiteindelijk gaan ze failliet. Dus op een moment dat de voorwaarden beter geschapen waren, het bedrijf zich niet aan heel veel rare en achterlijke regels had moeten houden, had het bedrijf nog gewoon kunnen bestaan. Hadden 83 medewerkers nog een baan gehad. Dat probeer ik te zeggen.

De vicevoorzitter: Laatste vervolgvraag voor de heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Het is geen vraag. Wat u rotte fundering noemt, noem ik gewoon rot werkgeverschap.

De vicevoorzitter: En dan is er nog een vraag van de heer Blijlevens.

De heer Blijlevens (JA21): In mijn bijdrage van gisteren heb ik het gehad over het feit dat JA21 zo weinig mogelijk aannames doet. En ik vind het verschrikkelijk voor die medewerkers van dat bedrijf. Maar wij... Er was hier een korte discussie over het krijgen van een prijs op het gebied van duurzaamheid. En ik zie de relatie tot het failliet gaan niet.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Blijlevens (JA21): Overigens hoeft u mij daar niet op te antwoorden. Het is puur iets wat ik vind.

De vicevoorzitter: Als het geen vraag is...Nog even? Dan mag u dat doen.

De heer Van Bijnen (PVV): Maar ik ga er toch op antwoorden. Ik ben niet voor niets teruggelopen. Dus ik heb nog weer een drietal minuten om de wetgeving op te noemen waardoor dit bedrijf failliet is gegaan, noem maar op. Nee, even zonder gekkigheid. Nou de discussie, die net ontstond over de werknemers, kwam door een vraag die mij werd gesteld. De prijs, die ik net aanhaalde heeft er alles wel mee te maken. Wat ik zeg, wij zijn heel erg bezig met ‘kijk hoe duurzaam wij zijn’. ‘Kijk hoe goed wij zorgen voor onze wet- en regelgeving’, noem maar op. Duurzame inkopen, daar krijgen we prijzen voor. Maar vervolgens trekt het bedrijf het ook niet. En u kunt mij nu gaan vertellen, als u zegt van nou, dit bedrijf is om die en die reden

failliet gegaan … Dan mag u dat gerust vertellen. Maar men krijgt nu een prijs omdat men helemaal de focus daarop heeft gelegd. Vervolgens is men failliet en in het buitenland is men nog wel actief. En dat is wat ik probeerde te zeggen, dat in Nederland ons vestigingsklimaat echt rot is. De rotte fundering. Het ene na het andere bedrijf valt om en dit is niet het enige voorbeeld. Er zijn er nog veel meer die u zelf ook allemaal kent. En dit is weer één van de bedrijven die omvalt. En er zullen er nog meer volgen als wij niet ingrijpen op de juiste wet- en regelgeving, dat we hier een fatsoenlijk vestigingsklimaat scheppen.

De vicevoorzitter: De heer Blijlevens.

De heer Blijlevens (JA21): Wellicht moet u het woordje 'vervolgens' niet gebruiken. Want ik zie het verband niet tussen het krijgen van een prijs voor duurzaamheid en goed werkgeverschap, wat ze wellicht gedaan hebben, anders hadden ze die prijs niet gekregen. En het feit dat ze failliet gaan om een reden die wij hier vooralsnog, ik niet, en u waarschijnlijk ook niet, misschien iemand wel, niet kennen. Dus ik vind het een beetje een moeilijke. Daar wil ik het overigens nu wel bij laten.

De heer Van Bijnen (PVV): Dan laten we het erbij. Dan ga ik het daar ook zo bij laten, inderdaad. Nou, er was in ieder geval geld tekort voor het sociale plan, heeft u ook kunnen lezen, waar men aan moest voldoen. Dat kon men niet meer. Dus dat heeft echt wel in ieder geval te maken met regelgeving. Tot zover. Nee, toch niet.

De vicevoorzitter: Kijk, de heer Loomans is ook blij dat u terug bent, dus die wil ook nog graag even een vraag stellen.

De heer Loomans (Horizon): Ja, dank u wel, voorzitter. Ja, ik kan het als chemicus toch niet laten dat ik net, bij overbodige regelgeving, de heer Van Bijnen hoorde praten over REACH. Want REACH is een Europese wet die bedrijven verplicht, tot op het moment dat ze meer dan € 100.000 van een totaal nieuwe stof op de markt gaan brengen, onderzoek te moeten gaan doen of dat materiaal misschien giftig, kankerverwekkend is of misschien schadelijk is voor ongeboren kinderen en meer van dat soort dingen. En u vindt dat overbodig? Met andere woorden die fabrikanten moeten dat dan maar gewoon lekker gaan produceren en dan een aantal jaren later komen we er wel achter of het gevaarlijk is of niet.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): U bent wel een heel klein beetje aan de late kant, moet ik zeggen. Want die interruptie had ik graag in mijn eerste termijn dan gehad. Dat wil ik er even bijzeggen. Want nu wordt het mosterd na de maaltijd. Ik zat bijna op mijn stoel. Maar nee is mijn antwoord. Alleen wat ik u wil zeggen is dat het een opstapeling van is. De opstapeling van, want ik was net eigenlijk nog niet klaar met de hele lijst. En er zitten vast heel goede dingen bij. Maar het stapelen van en de voorwaarden waar bedrijven zich aan moeten houden zijn er heel veel bij elkaar. En ik zeg niet dat ze allemaal in één keer, dat heeft u mij niet horen zeggen, geschrapt moeten worden, de prullenbak in, geen regels meer en laten we gaan. Dat heb ik ook niet gezegd, hè. Alleen het wordt gewoon te veel voor bedrijven. Dus de REACH die u noemt, als chemicus, helemaal geweldig. U bent een beetje te laat. In eerste termijn was een leukere discussie geweest. Maar ja, die is niet helemaal overbodig, dat zeg ik ook niet, maar er is te veel bij elkaar aan wet- en regelgeving in dit land waardoor het helemaal niet meer aantrekkelijk wordt voor de bedrijven om zich hier te vestigen.

De vicevoorzitter: Mijnheer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Dan kan ik het toch niet laten om te zeggen mosterd na de maaltijd dat klopt. Maar wie weet wat er allemaal aan rare stoffen in die mosterd zit die u graag wil eten. Dus ik zou maar heel voorzichtig zijn, als ik u was, als ik de REACH-regels heb afgeschaft.

De heer Van Bijnen (PVV): Nou, dan zal ik bij deze zeggen dat ik heel voorzichtig ga zijn met de mosterd die ik ga eten. En dan tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Bijnen. Wij gaan naar de tweede termijn van het College. En dan is het woord aan de Gedeputeerde Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Ja, dank, voorzitter. Met een aantal vragen nog vanuit de SP. De uitwerking van de maatschappelijke KPI's en hoe we die indicatoren verder gaan uitwerken. In de commissie heb ik ook al toegelicht ... Dat was het feit dat er een extern onderzoek wordt uitgevoerd door de Rebel Group rondom de rapportage. Want dat was ook een heel duidelijke vraag vanuit de Staten destijds, en dat is ook uit de commissie gekomen, van hoe gaan we nou ervoor zorgen dat we ook een soort van uniforme projectrapportage gaan krijgen over de deelnemingen. Nou de Rebel Group gaat dat uitvoeren. Dat is ook weer een uitvloeisel van de discussie rondom het LEF, als ik het zo mag stellen, voorzitter. Daarin zullen we ook de KPI-structuur meenemen. En waar we vooral heel erg op gespeend zijn, ook als College, en dat gaan we overigens met u bespreken, dat het ook echt meetbare indicatoren zijn die zowel economische als maatschappelijke impact kunnen laten zien. Dus dat we in een aantal indicatoren juist dat beeld kunnen oproepen waar u ook graag als Staten over geïnformeerd wilt worden. Dus dat is wat in dat proces plaatsvindt. **Dat is een onderdeel van de toezegging die er wordt uitgevoerd.**
U stelde ook de vraag van ja, het duurt even voordat het fonds wordt opgericht. Wanneer kunnen we daar voor het eerst concreet zicht op krijgen? Op basis van de ervaring met eerdere fondsen zal dat ongeveer rond het najaar zijn. Maar voor het najaar komen we nog een aantal keren bij u terug met een aantal zaken zodat we zorgvuldig met elkaar kunnen beoordelen hoe dat proces verloopt.
Ik heb er geen enkel bezwaar tegen, voorzitter, om de Staten informerend het stuk te doen toekomen over de fondsdocumentatie. Uiteraard gaat u over een eigen agenda. We kunnen het actief aanbieden, dat wil ik best doen. En anders kunt u dat natuurlijk altijd zelf agenderen. Daar bent u als Staten toe gerechtigd, zou ik willen zeggen.
Als we toch even kijken naar de een-op-een met de heer Loomans van Horizon. Natuurlijk is het zo dat als bedrijven zich gaan vestigen, dat ze een analyse vooraf maken, zoals de meeste. Dat geldt niet altijd voor start-ups. Die worden ook gewoon vaak geboren in de kraamkamer van de Brightlands-campussen, zoals we dat ook graag met elkaar zien. Maar het gebeurt zeker, en nogmaals die voorbeelden zijn er en die wil ik ook best een-op-een met u delen, dat men toch besluit, ondanks dat men hier opgegroeid is in het ecosysteem en het warme gezin van Brightlands, om toch naar een andere regio te gaan. Dan gaat het dus voornamelijk ook om de kapitaalstructuur, maar andere regio's bieden dan ook bijvoorbeeld subsidies om dan gewoon ook inderdaad het hele, ik zou willen zeggen, het hele bedrijf te verplaatsen. En allerlei aantrekkelijke voorwaarden. Dus nogmaals u heeft gelijk dat je er altijd voor moet zorgen dat je een goed aanbod hebt als regio. Voor zover dat niet een start-up betreft die al in je kraamkamer geboren wordt, en dan nog. Maar we zien ook echt voorbeelden van bedrijven die hier wel groot worden, zou ik bijna willen zeggen, en toch de keuze maken omdat we juist die volgende stap in die financiering niet kunnen zetten, om dan naar een andere regio te gaan. Dus u heeft volstrekt gelijk als u zegt van: je moet dat zo goed mogelijk met elkaar inrichten. Wat ons betreft, zo goed mogelijk, daar hoort dit fonds bij. En mogelijk dat dat na vandaag ook zo is. En mogelijk ook niet. Maar dan zullen we daar met elkaar in de toekomst het gesprek over voeren hoe we dat wel kunnen creëren. Want nogmaals, deze innovatieve bedrijven die daar ontstaan, zijn ons zeer dierbaar en niet alleen omdat ze hier gesticht worden, voorzitter, maar ook omdat ze, zoals de heer Hanegraaff dat zei, ook echt een onderdeel gaan uitmaken van die duurzame innovatieve toekomst van Limburg. Niet alleen nu, in de komende 10 ... maar ook de komende 25 jaar, voorzitter.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Ja, misschien een verhelderende vraag. Want u zegt: het kan inderdaad zo zijn dat bedrijven, dus zeg maar, weggelokt worden met betere financiering op een andere plek. Gebeurt dat

door andere overheden? Of werken banken op verschillende locaties verschillend met verschillende regelgeving?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: We zien het de laatste jaren wat minder omdat er vanuit de Rijksoverheid ook actief beleid op gestuurd wordt. Maar helaas moet ik hier zeggen dat dat ook gebeurt door andere overheden. En ik hoef niet uit te leggen dat dat, als je het hebt over overheden onderling, ja, best wel eens een discussie heeft opgeleverd. Over hoe we dat met elkaar aan het doen zijn in Nederland. En nogmaals, de Rijksoverheid heeft dat ook wel ter harte genomen en probeert er ook wel een rol in te spelen om dat te sturen zover dat kan. Maar zeker, dat gebeurt ook door andere overheden. En niet zozeer door de kapitaalverstrekkende bedrijven. Dus een bank heeft op zich niet zoveel voorkeur daar waar het gaat of je nou in Limburg of in Groningen gaat zitten. Die zal zeker naar het ecosysteem kijken waar je inzit. En daar mogelijk wel wat wensen, dan wel voorwaarden, voor heeft. Maar we zagen dat met name dat dat overheidsgestuurde instanties waren die daar een rol in speelden.

De vicevoorzitter: De heer Loomans.

De heer Loomans (Horizon): Zou ik het ook nog om kunnen draaien? Dat als overheden eens wat minder aan die bedrijven gaan trekken, dat de kans dat ze blijven zitten waar ze zaten groter is?

De vicevoorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, als we dan een afspraak zouden kunnen maken die voor iedereen zou gelden, dan zou dat een mogelijke oplossing zijn. Alleen dat is niet de realiteit. Dat is een soort van wensdenken waarvan wij hier tegen elkaar zouden kunnen zeggen dat dat in een perfecte wereld fantastisch zou zijn. Alleen die perfecte wereld, mijnheer Loomans, bestaat helaas niet. Die bestaat niet hoe graag u en ik dat wellicht zouden willen, voor zover dat überhaupt van toepassing is, zeg ik tegen een chemicus, voorzitter. Tot slot, de PVV, de heer Van Bijnen die zegt van: hoe gaat u nu aan de slag met de informatievoorziening? En hij voegde daar, en hij is een slimme politicus ben ik achter gekomen, ook aan toe dat we het met zijn standpunt, of dat van zijn partij, eens waren in de eerdere commissie. Nee, dat zijn we niet. We denken echt anders over de casus die hier voorligt. Maar wat ik probeerde aan te geven, we nemen ieder signaal serieus. Ieder Statenlid dat zich hier bij ons meldt, al dan niet in deze zaal, en zegt van joh, ik denk dat er dingen met elkaar beter kunnen, daar luisteren we serieus naar. En dat is wat ik heb geprobeerd te beantwoorden in de eerste termijn. En dat gaat ook om standaardformuleringen die we consequent zullen hanteren als het gaat om de staat van de besluitvormingen. Maar nogmaals, de casus die u ook in de commissie aanstipte, inhoudelijk zijn we het daar niet over eens met uw partij, laat ik het maar even zo zeggen. Maar uw signaal is wel helder en dat nemen we mee terug. En voorzitter, daar wil ik het graag bij laten. Maar niet nadat ik ook even de aandacht wil schenken aan mevrouw Jenneskens. Alleen is die niet in de zaal, dus dat doe ik dan wel even een-op-een. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, Gedeputeerde Satijn. Dan ga ik iedereen verzoeken om de eigen plek in te nemen. Ook de mensen die nog niet in de zaal zijn verzoeken we om snel naar de zaal te komen, zodat we dadelijk over kunnen gaan tot stemming. Is er behoefte aan een schorsing? Dan moet dat even iemand vragen. Wij gaan snel zitten en tellen. Gelukkig, de voorzitter VPPS is ook geland. En dan hebben we nou toch echt een beraadslaging gesloten. En gaan wij over tot stemming over het gewijzigd Statenvoorstel G-26-006 inzake Brightlands Future Fund. De brief van GS van 18 maart 2026. En de stemming is geopend. Kijkt u even op uw stemkastjes. Nog één. En dan is de stemming gesloten. Het voorstel is aangenomen, met 30 stemmen voor en 11 stemmen tegen. En dan zijn we ... De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dan wil ik bij deze vijf minuten schorsing aanvragen, voordat we beginnen met de moties vreemd.

De vicevoorzitter: Dat is prima. Ik schors de vergadering voor vijf minuten.

[SCHORSING]

12 Moties vreemd aan de orde van de dag

De vicevoorzitter: Dan heropen ik de vergadering en komen we aan bij agendapunt 12, de moties vreemd aan de orde van de dag. De volgorde van de behandeling is de volgorde zoals de moties genummerd zijn. Ze worden een voor een behandeld. Ze worden ook direct per motie in stemming gebracht. Er zijn vijf moties vreemd aan de orde van de dag ingediend. Ik geef eerst het woord aan Statenlid Jetten voor de toelichting op haar motie. Dit is de tweede gewijzigde motie vreemd 3283. Tijdens de toelichting kunt u niet interrumperen. Na de toelichting en indiening door mevrouw Jetten is eerst het woord aan het College voor een reactie. Vervolgens hebben de fracties de mogelijkheid om één vraag te stellen, dan wel aan de indiener, dan wel aan het College. Het woord is aan mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Ja, sigarettenfilters zijn qua aantal de grootste vorm van vervuiling. Zelfs als 90% op de juiste manier wordt afgevoerd komen er nog miljarden als zwerfafval terecht. Daarom is een internationale bronaanpak nodig. In dat kader is er nu het initiatief om een internationale oproep tot een verbod op sigarettenfilters te ondersteunen. Dertig Nederlandse gemeenten, waaronder ook Venlo, Mook en Middelaar en Horst aan de Maas, hebben dit al getekend. Maar het is natuurlijk veel krachtiger als heel veel gemeenten en partijen meedoen. Daarom vragen we met deze motie aan de Provincie Limburg om de oproep ook te tekenen. Dit past ook bij de bronaanpak tegen zwerfafval richting de Maas. Deze motie wordt mede ingediend door de Partij voor de Dieren, de Partij van de Arbeid, D66, Horizon en de SP. Dan lees ik nu het dictum voor. ‘De internationale oproep voor een bronaanpak van vervuilende plastic sigarettenfilters te ondertekenen via het platform No (Plastic) Filter / Deze oproep actief onder de aandacht van gemeenten te brengen via bestaande regionale samenwerkingsstructuren / De Staten voor het zomerreces te informeren over de gedane ondertekening en de uitkomst van de gesprekken met gemeenten.’ Uitvoering van deze motie brengt geen financiële verplichtingen met zich mee, dus het kost ons geen brood. Wat deze oproep doet is het terugdringen van zwerfvuil. Daarmee komen minder microplastics en schadelijke stoffen in onze bodem en ons water. Dan wil ik nog zeggen dat zowel vandaag als morgen langs de Maas de Maas Clean-up loopt. Dat is een initiatief dat ooit in Limburg begonnen is, een prachtig initiatief waarbij duizenden Limburgse vrijwilligers helpen om zwerfafval langs de Maas op te ruimen. Met deze motie steken wij hun ook een hart onder de riem. Tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Jetten. Dan is het woord aan het College van GS. Dat is aan Gedeputeerde Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, dank u wel, voorzitter. Ik kan er heel kort over zijn. Of iemand wil roken, moet die persoon natuurlijk zelf weten. Het is natuurlijk niet zo gezond voor je, maar goed. Peuken horen in ieder geval niet in het milieu. Wat dat betreft past de oproep van deze actie prima in het beleid dat wij als Provincie ook voeren daar waar het ook gaat om een schone Maas en een aantal andere acties. Dit kost verder ook geen geld voor ons als Provincie. Het is voor ons ook vrij makkelijk om deze actie in de reguliere wateroverleggen, die ik zelf ook met gemeenten heb, onder de aandacht te brengen bij de Limburgse gemeenten die dit nog niet ondertekend hebben. Een aantal hebben dit wel al gedaan. Wat ons betreft kan deze motie oordeel Staten krijgen.

De vicevoorzitter: Dank, Gedeputeerde Theuns. Zijn er vragen aan mevrouw Jetten of aan de heer Theuns vanuit de Staten? Ja, mevrouw Schoolmeesters. Dat mag aan de interruptiemicrofoon. Uw vraag is bedoeld voor? Voor mevrouw Jetten. Dan komt mevrouw Jetten naar het spreekgestoelte. Mevrouw Schoolmeesters.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, een sympathieke motie uiteraard. Er vloeit geen bloed uit. Het kost allemaal niks. Wij zijn eventjes benieuwd naar het principe. Die plastic filtertjes … Ik heb het eventjes moeten checken. Ik zie ze niet zoveel. Ik hoor van andere mensen wel: kijk maar eens goed op straat, je ziet ze overal. Ik ga zeker nu opletten. Maar ik begrijp dat het de filtertjes zijn in sigaretten die je draait. Niet in pakjes sigaretten. Is dat de goedkope variant van de pakjes sigaretten?

De vicevoorzitter: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, dank u wel. Het is beide. Het zijn de pakjes sigaretten en het zijn de filters die je zelf draait. Dus het is beide.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Beide. Omdat ik eigenlijk … Als ex-roker is dat een beetje gek, maar ik wist het gewoon helemaal niet. Ik heb het even opgezocht. Het blijkt inderdaad een heel vervuilend product te zijn, maar even vervuilend als het afvalwater dat uit huishoudelijke wasmachines komt bij het wassen van synthetische stoffen. Dat geeft nagenoeg een even grote vervuiling als die plastic filters. Het punt van mijn betoog is eigenlijk: hoe sympathiek we de motie ook vinden, er zijn tal van producten die een enorme vervuiling achterlaten. Je kan een protocol onderschrijven … Eerst gingen we een ontmoedigingsbeleid …

De vicevoorzitter: Mevrouw Schoolmeesters, dit is een heel mooie stemverklaring, maar dat is niet de ene vraag die u kon stellen.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): De vraag is: waarom alleen die sigarettenpeuken?

De vicevoorzitter: Die heeft u al gesteld, die ene vraag. Uw vragen zijn op.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): O … Dus ik heb er nou geen meer.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Mag ik daar toch op reageren, voorzitter?

De vicevoorzitter: Nee, dat gaan we niet doen. We gaan geen debatjes doen met die ene vraag.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Nee, het is heel mooi. Waarom alleen sigarettenpeuken als je …

De vicevoorzitter: Mevrouw Jetten, dat gaan we echt niet doen. Het was één vraag. Ik houd u gewoon aan uw eigen regels. Ik heb het Reglement van Orde niet verzonnen. De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter, ik heb ook een vraag voor mevrouw Jetten. Waarom alleen sigarettenpeuken?

De vicevoorzitter: Heel leuk. Mevrouw Jetten.

De heer Nijskens (VVD): Nee, ik wilde die ook echt stellen, dus …

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, waarom alleen de sigarettenpeuken? Laten we eerlijk zijn, al het afval moet de wereld uit. Juist als je kijkt naar het afval, het zwerfafval en ook bij de opruiming van de Maas Clean-up, zie je heel veel afval. Wat juist zo sterk is bij die Maas Clean-up is dat ze daar ook afvaloeveronderzoekers hebben opgeleid die kijken wat voor afval er ligt en of het te herleiden is tot de bron.

Anders ben je alleen maar aan het dweilen met de kraan open, maar je moet ook de vervuiling aanpakken. Dan ga je naar die bron. Dat doe je niet met een opgeheven vingertje, maar dat doe je van: hé, ben je je ervan bewust dat wij jouw afval vinden? Hoe kunnen we dit samen oplossen? Die sigarettenpeuken zijn zo klein. Dat blijft een probleem. En waar moet je naartoe voor die bron? Het liefst, eerlijk is eerlijk, zou ik al het afval uit het wereld helpen, maar je moet het doen met kleine stapjes. Dit is een heel mooi begin.

De vicevoorzitter: Goed. Als er verder geen vragen zijn, dan gaan wij deze motie in stemming brengen. Zijn er dan stemverklaringen? Kijk. Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter. Wij gaan voor de motie stemmen. Mijn stemverklaring: ik vind het jammer dat het alleen voor de peuken geldt. Ik ben zelf ieder jaar in de weer om afval dat de Maas achterlaat op te ruimen. Gelukkig is het steeds minder plastic, maar toch had ik liever gehad dat veel breder ingezet werd dan alleen op de peuken.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Nijskens. Een stemverklaring van mevrouw Schoolmeesters.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, wij gaan tegen stemmen. Niet omdat we ertegen zijn, maar omdat we tegen de betutteling zijn.

De vicevoorzitter: Dank, mevrouw Schoolmeesters. Als er verder geen stemverklaringen zijn, dan gaan wij de tweede gewijzigde motie vreemd 3283 in stemming brengen. Dan is de stemming nu geopend. De stemming is gesloten. De motie is aangenomen met 23 stemmen voor en 18 stemmen tegen. Dan zijn we toe aan de volgende motie vreemd. Dat is motie vreemd 3284 van mevrouw Koopman. Dan is het woord aan mevrouw Koopman om de motie toe te lichten.

Mevrouw Koopman (VVD): Ja, dank u wel, voorzitter. Deze motie gaat niet over een school of een dorp, maar over het ondersteunen van burgerinitiatieven en het versterken van leefbaarheid in dorpen overal in Limburg. Het is een kans voor de provincie om te verbinden en kleine kernen sterker te maken. In veel Limburgse dorpen zien we dat inwoners zelf initiatief nemen om voorzieningen te behouden of opnieuw op te bouwen. Dat laat zien hoeveel betrokkenheid er is bij de eigen leefomgeving. Sterke dorpsvoorzieningen dragen bij aan leefbaarheid, de sociale samenhang en het aantrekkelijk houden van dorpen voor jonge gezinnen. In Schin op Geul zien we zo'n initiatief: ouders die zich inzetten voor onderwijs in hun eigen dorp. Hoewel de realisatie daarvan nu niet mogelijk bleek door landelijke normen, laat het wel zien hoeveel draagvlak er is voor voorzieningen dicht bij huis. Deze motie vraagt geen nieuwe regeling of geld, maar alleen om te verkennen hoe we initiatieven uit kernen beter kunnen verbinden met bestaande voorzieningen. Met deze motie vragen wij het College niet om een school op te richten, maar om haar rol als verbinder te benutten en samen met betrokken partijen te verkennen hoe dit soort initiatieven gekoppeld kunnen worden aan bredere dorpsvoorzieningen. Zo ondersteunen we de kracht van onze dorpen en kleine kernen. Dank u wel. Vervolgens het dictum. 'Verzoeken het College van GS om samen met het ouderinitiatief uit Schin op Geul, de gemeente Valkenburg aan de Geul en relevante partners als pilot te verkennen of en hoe dit initiatief kan worden verbonden aan bredere dorpsvoorzieningen in het dorp / Daarbij te bezien hoe bestaande provinciale inzet op leefbare kernen en voorzieningen in dorpen kan bijdragen aan dergelijke initiatieven / Provinciale Staten hierover te informeren in Q4 2026.' Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Koopman. Dan is het woord aan het College van GS. Het woord is aan Gedeputeerde Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, dank u wel, voorzitter. Ik hoorde mevrouw Koopman zeggen: deze motie gaat niet over één initiatief, maar over iets breders. Sinds wij als College moties niet meer naar eigen invulling mogen interpreteren … Dan lees ik het dictum en dan constateer ik toch: dit gaat wel over één initiatief. Er staat nog iets in het tweede punt van het dictum ook, maar toch. Ik wil er een aantal dingen over zeggen. De

gedachte hierachter snappen wij en die vind ik ook sympathiek. Tegelijkertijd, als ik kijk naar onderwijs en nationale wetgeving die op dat vlak een rol speelt natuurlijk in het minimumaantal leerlingen dat je bijvoorbeeld nodig hebt om een school op te richten daar waar er nog geen is … Daar gaan wij als Provincie niet over. Daar gaan wij ook geen rol inspelen. Daar kunnen wij ook geen rol in spelen. Dit wil niet zeggen dat daar waar zo'n vraagstuk speelt … Ik noem bijvoorbeeld Griendtsveen. Ik weet niet of mensen de documentaire 'Dorp zonder school' hebben gezien. Eind 2024 is die gelanceerd. Ik mocht zelf bij de lancering van die documentaire of de première aanwezig zijn. Een aantal ouders in het kleine dorp Griendtsveen hebben zich ingezet voor het behoud van de basisschool die daar nu nog is. Als die zou verdwijnen, zou die daar nooit meer terugkomen. Wij als Provincie kunnen met onze leefbaarheidsaanpak, als er bijvoorbeeld een vraag speelt rondom huisvesting of het opwaarderen van een bestaande locatie, daar een rol in spelen. Dat zou dan ook een financiële rol kunnen zijn via die leefbaarheidsaanpak. Uiteraard willen we daarover met iedereen die een dergelijke vraag heeft in gesprek. **Dus ik wil best toezeggen dat we in ieder geval vanuit dit huis in gesprek gaan met deze initiatiefnemers om te kijken of er een dergelijke vraag is.** Dan kunnen we als Provincie op dat vlak best een rol spelen. Maar wij gaan als Provincie geen rol spelen daar waar het gaat om het verbinden richting bijvoorbeeld een ministerie van Onderwijs over bijvoorbeeld het wel of niet op kunnen richten van een school, landelijke wetgeving. Dat zijn allemaal zeer relevante thema's, maar er ligt geen taak en geen rol voor ons als Provincie. Dus de motie zoals die voorligt moeten wij ontraden.

De vicevoorzitter: Mevrouw Koopman zelf. U heeft een vraag voor de Gedeputeerde. Dan kan de Gedeputeerde meteen terugwandelen. U was iets te snel. Mevrouw Koopman.

Mevrouw Koopman (VVD): Ja, dank u wel, ook voor uw uitleg. Inderdaad, de rol van de Provincie is niet om een school op te richten, maar uw toezegging, waarbij u aangeeft dat u in gesprek wilt gaan, is echt de kern denk ik om deze mensen verder te helpen. Ik neem deze toezegging heel graag aan. Daarbij wil ik deze motie dan aanhouden.

De vicevoorzitter: Dan is motie vreemd 3284 hierbij aangehouden. Dan gaan wij verder naar motie vreemd 3285. Dat is een motie die wordt toegelicht en ingediend door de heer Franssen van de fractie van de BBB. Dan is het woord aan de heer Franssen.

De heer Franssen (BBB): Voorzitter, we hebben wetten horen langskomen. We hebben regelgeving horen langskomen. We hebben Europa horen langskomen. We hebben ambities horen langskomen. Natuurherstel. Biodiversiteit. Maar laten we eerlijk zijn, als we de wet niet naleven blijft het allemaal bij mooie woorden. Invasieve uitheemse soorten richten aantoonbaar schade aan in Limburg, aan onze natuur en onze ecosystemen en uiteindelijk indirect ook aan onze samenleving. Europa is er helder over. Bij uitheemse invasieve soorten moet je snel handelen zonder onnodige vertraging. Toch zien we in de praktijk dat we wachten, wachten omdat beleid wordt gemaakt, regels worden gemaakt en afspraken worden gemaakt die juist de uitvoering vertragen, met als gevolg een grotere populatie, zwaarder noodzakelijk ingrijpen en uiteindelijk meer dierenleed. Daarnaast is er vaak onherstelbare schade aan de inheemse biodiversiteit, met hierdoor hogere maatschappelijke kosten voor herstelmaatregelen. Voorzitter, dat is exact wat deze motie wil doorbreken. Wij vragen niets nieuws. Wij vragen simpelweg: voer de wet uit zoals die bedoeld is. Zorg voor tijdig, effectief ingrijpen. Haal belemmeringen weg die dit vertragen. Werk met duidelijke humane protocollen, maar zorg er daarnaast voor dat de uitvoerders in het veld niet belemmerd worden, maar juist optimaal worden gefaciliteerd om hun werkzaamheden doeltreffend en volgens de geldende kaders uit te voeren. Goed natuurbeleid is niet alleen maar heel ambitieus, maar ook consequent. Door tijdig en juist te handelen voorkom je erger voor dier en natuur. Verder is het een goed gebruik om ons als Staten geïnformeerd te houden over de bereikte resultaten. Voorzitter, deze motie gaat over het nemen van verantwoordelijkheden, ook als het niet gemakkelijk voelt. Voor onze natuur, voor de Limburgse biodiversiteit, voor het dierenwelzijn en voor het naleven van de afspraken die we als lidstaten zijn aangegaan. Ik lees nu het dictum voor. Deze motie is mede-ingediend door oos limburg, mijnheer

Wetemans. Het dictum luidt: ‘Bij Unilijst-soorten, waarvoor artikel 17 van de Verordening (EU) 1143/2014 aan de orde is, de uitvoering als zodanig te organiseren dat maatregelen tijdig en effectief kunnen plaatsvinden, overeenkomstig de verplichtingen uit de verordening, indien nodig door het faciliteren van de juiste toestemmingen voor wettelijk toegestane middelen en methoden voor een brede inzet in het veld / De Faunabeheereenheid te vragen om een coördinerende en adviserende rol op zich te nemen bij de aanpak van artikel-17-soorten en, in afstemming met partijen betrokken bij de bestrijding van de exoten, uitvoeringsprotocollen vast te stellen of te actualiseren die: wettelijk toegestane humane vang- en dodingsmethoden waarborgen, onnodig lijden voorkomen, in lijn zijn met de verordening en de knelpunten in de uitvoering in beeld brengen / Uiterlijk in Q4 2026 PS te informeren over de uitvoering van bovenstaande punten.’ Dank u, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank, mijnheer Franssen. Dan het College van Gedeputeerde Staten. Het woord is aan Gedeputeerde Faassen.

Gedeputeerde Faassen: Ja, voorzitter. De titel van de motie is natuurlijk duidelijk. Limburg verdient het naleven van de wet. Ja, daar mag ik van uitgaan. Daarom staan we hier. Volgens mij is dat de primaire opgave die we hebben. Dus dat staat buiten kijf. Hartelijk dank voor het onder de aandacht brengen van dit belangrijke onderwerp. U bent daar zelf ook echt mee begaan. Ik begrijp ook waarom. U hebt dat ook duidelijk uitgelegd. Ik begrijp ook de strekking van de motie en waardeer de zorgvuldige afweging – die hebt u echt gemaakt – die daaruit naar voren is gekomen. Op dit moment kan ik de motie echter niet ondersteunen, omdat we de punten die erin worden genoemd meenemen in de evaluatie waar we mee bezig zijn met de wasberenaanpak, die begin mei van dit jaar zal plaatsvinden. Deze evaluatie biedt ons dan ook inzicht in het gevoerde beleid. Mocht dat niet goed zijn of mochten we de wet beter kunnen implementeren, want dat is waar u eigenlijk op doelt, dat we dat beter in beeld moeten hebben … Mocht dat niet het geval zijn, moeten we dat beter uitvoeren en moeten we de behaalde resultaten op een geschikt moment bepalen en opvolgen in het vervolgbeleid dat er komt. **Ik wil u dan ook toezeggen dat ik u uiterlijk in Q4 of zo nodig eerder ga informeren over de uitvoering en het vervolg van dit wasberenbeleid.** Dus ik vraag u met de toezegging die ik doe om deze motie terug te nemen. Ik zeg u toe dat ik u informeer. Dat is eigenlijk mijn appreciatie.

De vicevoorzitter: De heer Franssen, een vraag aan de Gedeputeerde.

De heer Franssen (BBB): Voorzitter, dank u. De Gedeputeerde zei: we gaan een evaluatie houden en daar kijken we wat mogelijk is en waar we eventueel moeten uitbreiden of bijsturen. Als we in de loop van de geschiedenis als het ware kijken naar diverse soorten, dan zien we dat er ook diverse keren evaluaties geweest zijn. Heel frappant, de laatste is op 12 2025 … Ik heb hier een artikel uitgeprint van Vroege Vogels van de VARA. Er zijn al evaluaties geweest. Maar goed, ik wil u oproepen ondanks alles: ga voortvarend te werk, zorg dat wij een beleid krijgen dat aan de wet voldoet en geef onze uitvoerders daar de ruimte voor binnen de toegestane kaders die we hebben. Met uw toezegging over Q4 2026, eventueel eerder, wil ik inderdaad deze motie dan terugtrekken. Dank u, voorzitter.

Gedeputeerde Faassen: Dank, indiener. Ik weet niet of het dan nodig is om daar nog een keer op te reageren, maar ik kan toezeggen dat ik mijn best wil doen om dit te gaan doen en dat we sowieso binnen de kaders van de wet acteren. Daar waar we eventueel bij moeten sturen … Ook bezien de wet die er voorligt, dat we die goed interpreteren. Ik zeg toe dat we dat gaan doen. Dank daarvoor.

De vicevoorzitter: Even verhelderend, mijnheer Franssen: was het intrekken of aanhouden? Intrekken. Dan is de gewijzigde motie vreemd 3285 ingetrokken. De motie is ingetrokken. Dan hoeven we er ook geen vragen meer over te stellen, want hij gaat niet meer in stemming komen. Die vraag kunt u altijd straks nog aan de heer Franssen stellen, maar niet meer in het debat. Wij gaan naar de behandeling van de gewijzigde

motie vreemd 3286, de motie ‘Raad van State, maak vaart!’. Die wordt toegelicht door de heer Huizing van de fractie van de BBB.

De heer Huizing (BBB): Dank u, voorzitter. Ja, deze motie vreemd gaat over de realisatie van grote, maar ook kleinere infrastructuurprojecten in opdracht van de Provincie, maar soms ook in gedeeld opdrachtgeverschap van Provincie met gemeenten en Rijk. Het beheer en de beheersing van dit soort projecten is in bekwame handen van het ambtelijk apparaat in dit gebouw en PS wordt periodiek op de hoogte gesteld middels de IPML-rapportage, waarvan we binnenkort alweer de twaalfde versie tegemoet kunnen zien. We kunnen wel zeggen dat mede door het aannemen van de motie en het uitvoeren van de motie ‘Infra in Control’ van collega IJpelaar we de afgelopen jaren in control zijn voor wat betreft onze infraprojecten. Ware het niet dat we met grote regelmaat geconfronteerd worden met grote vertragingen in tijd, die weer resulteren in kostenoverschrijdingen omdat burgers en ondernemers om zeer uiteenlopende redenen bezwaar en beroep aantekenen en de zaak uiteindelijk bij de Raad van State terechtkomt. Doorlooptijden en daarmee vertragingen van zo’n vier jaar zijn geen uitzondering. Naast het feit dat hiermee de beoogde doelstellingen van de infraverbeteringen, zoals met name verkeersveiligheid ernstig worden vertraagd, resulteert dit ook in ernstige kostenoverschrijdingen. Bij projecten van samen meerdere honderden miljoenen euro’s met een gemiddelde kostenstijging van 5% over de afgelopen vijf of zes jaar, spreken we over serieuze kostenverhogingen per jaar van tientallen miljoenen. Vandaar dus de wens om te komen tot kortere doorlooptijden in de rechtspraak, met name bij de Raad van State, waar een groot deel van de doorlooptijd – weet ik uit ervaring – bepaald wordt door wachttijd. Het ligt gewoon op een stapel. Bij de voorbereiding van deze motie hebben we ons laten inlichten. Het is niet mogelijk de Raad van State hier direct op aan te spreken. Dat willen we ook niet. Maar hier moeten we het kabinet op aanspreken. Zo is dat ook in mijn motie vermeld. We willen nadrukkelijk ook aangeven dat we ons niet inhoudelijk met de rechtsgang willen bemoeien, maar alleen het thema doorlooptijd aan de orde gesteld willen hebben. De lengte van de doorlooptijd is niet alleen terug te voeren op de snelheid en waarschijnlijk de capaciteit van de Raad van State, maar daar ligt complexe problematiek aan ten grondslag. Die zou ook misschien wel naar aanleiding van deze motie nader onderzocht mogen worden. Maar dat ligt ook elders om aan te pakken. Om wetgeving gaat het bijvoorbeeld in dit huis niet. We vinden de problematiek serieus genoeg om GS op te roepen om dit aan te kaarten bij het kabinet. Om dit mogelijk nog extra kracht bij te zetten hebben we deze motie ook voorgelegd aan onze collega’s in andere Provincies, zodat eventueel ook via het IPO dit via meerdere kanalen aanhangig gemaakt kan worden. We willen GS niet alleen op pad sturen met een vraag, maar ook een aanbod. Wanneer – dat zou zeer wel mogelijk kunnen zijn – de vertragingen mede zijn terug te voeren op capaciteit, dan zou de Provincie bijvoorbeeld een aanbod kunnen doen om via de Universiteit Maastricht te werken aan extra geschoolde juristen. Dat was eigenlijk het verhaal achter mijn motie. Dan wil ik nu het dictum voorlezen. Ik gaf al aan: we zijn ons bewust van de complexiteit van het onderwerp. Het gaat niet alleen om capaciteit. Dus onderzoek daarnaar zou zeer wel aan de orde zijn. Dat wou ik nog even expliciet vermeld hebben. Dan kom ik op het dictum. ‘Wij roepen het College van Gedeputeerde Staten op om deze problematiek bij het kabinet aanhangig te maken en erop aan te dringen dat gewerkt wordt aan oplossingen in de vorm van kortere doorlooptijden / In samenspraak met de Provincies waar deze problematiek tevens aanhangig is gemaakt dit in IPO-verband ook voor een oplossing aan het kabinet voor te leggen / Vanuit Limburg bereid te zijn mee te denken met het vinden van oplossingen, bijvoorbeeld in de vorm van scholing van extra juristen / De resultaten uiterlijk in Q3 2026 aan PS terug te koppelen.’ Deze motie is medeondertekend door de heer Wetemans van oos limburg. Tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Huizing. Dan is het woord aan het College, aan Gedeputeerde Kuntzelaers.

Gedeputeerde Kuntzelaers: Dank u wel, voorzitter. Beste Staten. De heer Huizing bracht zojuist een dilemma naar voren dat iedereen die in ieder geval infrastructuur doet bij jullie meerdere malen al voorbij heeft horen komen, namelijk de vertraging die we zien ontstaan, onder andere door de doorlooptijd bij de Raad van State. Het was voor het College dan ook geen verrassing dat er een keer een signaal uit de Staten

zou komen dat die tijd en die duur best lang zijn en ook veel kosten met zich meebrengen hier in dit huis. Het gaat echt over vele miljoenen die wij kwijt zijn in indexatie door de langere doorlooptijden die we op dit moment met elkaar hebben. Om dat signaal naar Den Haag toe te brengen … Inderdaad, zoals de heer Huizing het formuleerde: we gaan niet richting de Raad van State zeggen: werk eens even door. Al is het maar omdat we binnenkort een aantal zittingen hebben en we dat niet negatief op ons willen hebben afstralen. Maar we kloppen met name aan bij het kabinet. Zij gaan over de capaciteit daar, de mogelijkheden die ze daar hebben en de eventuele additionele middelen en het onderzoek dat je moet doen om die versnelling te realiseren. Dus dat is de plek waar we het signaal namens u willen neerleggen. Dat betekent ook dat we deze motie oordeel Staten gaan geven. We gaan met veel plezier voor u naar Den Haag om de dilemma's die wij tegenkomen hier in ons dagelijks werk uit te leggen. Meedenken kan op alle dossiers, dus ook op capaciteit. We willen met iedereen meedenken, maar van het hele dictum is dat wel het punt waarvan ik zeg: meedenken kan. Mocht er ooit een vraag uit voortkomen, dan kom ik in alle vrolijkheid naar u terug. Maar voor nu gaat het met name over het signaal richting Den Haag: pak het aan! Dat gaan wij meenemen als College. Dus voor ons is het oordeel Staten.

De vicevoorzitter: Dank u wel, Gedeputeerde Kuntzelaers. Ik kijk eerst even of de heer Huizing nog een vraag heeft voor de Gedeputeerde. Dat is niet het geval. Dan mevrouw Berghorst. Die heeft een vraag aan de indiener, aan de heer Huizing. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter, een sympathieke motie natuurlijk. Maar ik heb een vraag over de derde bullet van het dictum. Daarin en ook net in uw bijdrage, bij de indiening, wekt u de indruk dat u vindt dat de Provincie moet gaan zorgen dat we meer juristen gaan opleiden. Dan denk ik onmiddellijk: o, dus u wilt dat de Provincie rechtenopleidingen gaat subsidiëren voor mensen die dat graag willen. Ik denk niet dat dat uw bedoeling is, maar ik zou wel graag willen weten welke oplossingsrichtingen u dan voor u ziet.

De vicevoorzitter: De heer Huizing.

De heer Huizing (BBB): Ja, dank u wel, voorzitter. Fijn dat u mijn motie zo zorgvuldig leest. Ik wil even op dat derde punt ingaan, misschien ook taalkundig. Ik zeg daar vanuit Limburg bereid te zijn mee te denken met het vinden – het vinden – van oplossingen. Dat kost nog geen geld. Daar had ik een punt kunnen zetten. Dan staat het er zoals het is en dan was u ongetwijfeld voor geweest. Een voorbeeld. In de vorm van extra scholing. Daar had ook kunnen gaan, een theoretisch voorbeeld, het vinden van huisvesting. Dat hoeft ook nog geen geld te kosten. Dan zeggen we: jullie zouden daar in dat pand kunnen gaan zitten. Dus zo moet u het zien. Wij willen helpen vanuit Limburg met oplossingen, maar zeker niet het betalen van die oplossingen. Als het gaat om het scholen van juristen zou het bijvoorbeeld kunnen zijn dat we in gesprek gaan met de universiteit. Ik weet dat ze een uitstekende opleiding hebben voor bestuursjuristen. Ik heb er zelf één gebruikt bij een zaak bij de Raad van State. Dus ja, daar zou je mee in dialoog kunnen gaan: kunnen jullie misschien mensen stimuleren of in dialoog brengen met de Raad van State om daar hun carrière voort te zetten? Zo zie ik dat en niet anders.

De vicevoorzitter: Dan komt er nog een vraag van de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Ja, mijn vraag gaat eigenlijk ook over hetzelfde punt, de derde bullet. Daar zien we de extra juristen staan. Bedoelt u dat die extra juristen hier uit huis moeten komen of dat u ze extra aan wil trekken? Wij zijn altijd vrij kritisch als het gaat om het uitdijen van de organisatie, hoe goed de ambtenaren hier ook allemaal hun werk doen. We moeten daar wel kritisch naar kijken.

De vicevoorzitter: De heer Huizing.

De heer Huizing (BBB): Dank u, voorzitter. Ja, ik ken uw positie daarin. Mijnheer Megens, het is zeker niet de bedoeling om deze organisatie te laten uitdijen. Het zal hooguit zo kunnen zijn dat als de Raad van State of degene die daarover gaat tot de conclusie komt dat er meer juristen nodig zijn, wellicht, dat hun verantwoordelijkheid is en niet die van ons.

De vicevoorzitter: Dank. Nog een vraag van de heer Bloi?

De heer Bloi (VVD): Het is niet echt een vraag. Hier wordt het IPO genoemd. Ik heb met het andere AV-lid IPO gesproken. Los van of de motie nu wordt aangenomen of niet, nemen we het ook gewoon mee.

De vicevoorzitter: De heer Bloi geeft aan dat de AV-leden IPO van deze Provincie het ook meenemen.

De heer Huizing (BBB): Dank u daarvoor. Dank u. Tot zover. Dank u.

De vicevoorzitter: Tot zover. Dan gaan wij over tot besluitvorming. Zijn er stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan gaan wij de gewijzigde motie vreemd 3286 in stemming brengen. De stemming is geopend. Nog 1 stem. Kijkt u even op uw kastje. Ja. De stemming is gesloten. De motie is aangenomen met 33 stemmen voor en 8 tegen. We gaan gauw naar de volgende motie vreemd. We gaan naar motie vreemd 3287. Deze motie wordt toegelicht door de heer Megens van de fractie van de PVV.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Een van de belangrijkste taken van Provinciale Staten is het controleren van Gedeputeerde Staten. Maar die taak kunnen wij alleen uitvoeren wanneer wij tijdig, volledig en zorgvuldig worden geïnformeerd. Precies daar gaat het vaak mis hier in huis. Te vaak krijgen we onvolledige antwoorden. Te vaak wordt om vragen heen geantwoord. Te vaak moeten Statenleden belangrijke informatie onder geheimhouding gaan bekijken. Voorzitter, dit is geen incident meer, maar het wordt meer een patroon. Dat patroon ondermijnt het werk van Provinciale Staten. Democratische controle werkt alleen als het College open en transparant is richting Provinciale Staten. Wanneer informatie ontbreekt wordt controle onmogelijk. Daarom dienen wij deze motie van afkeuring in. Niet omdat oppositie voeren een doel is, maar omdat wij GS moeten kunnen controleren. Provinciale Staten is geen toeschouwer van het bestuur. Wanneer informatie structureel tekortschiet moeten we daar een duidelijk signaal over geven. Daarom een eenvoudige vraag aan het College. Is het College bereid vandaag te erkennen dat de informatievoorziening aan Provinciale Staten tekortschiet en dat dit moet verbeteren? Of vindt het College dat de huidige manier van informeren voldoende is? Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Leest u het dictum van de motie even voor.

De heer Megens (PVV): Ja. Ik was hem bijna vergeten. Het dictum van de motie luidt: ‘Spreekt uit dat Provinciale Staten het afkeurt dat Gedeputeerde Staten structureel tekortschiet in hun informatieplicht / En gaan over tot de orde van de dag.’

De vicevoorzitter: Blijft u heel even staan. U doet een oproep aan Provinciale Staten en niet aan het College op die manier. Dat betekent dat de behandelvolgorde wat anders is dan bij de andere moties vreemd en dat we eerste de Statenfracties de mogelijkheid geven om bij de interruptiemicrofoon één interruptie te doen. Dat mag een vraag zijn aan de indiener. Dat mag ook een opmerking zijn. Maar het is er wel maar één. Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, volgens mij is het te doen gebruikelijk om als je zo’n bold statement maakt, dat er in ieder geval een heel concrete aanleiding zou moeten zijn. Nu hoor ik eigenlijk alleen maar algemeenheden. Ik moet eerlijk zeggen dat mijn fractie … Kijk, we zijn het niet altijd eens met wat het College van GS ons stuurt, maar de geschetste werkelijkheid waarin het allemaal onvoldoende is, waarin bewust dingen zouden worden achtergehouden, daar herken ik mij echt totaal niet in. Mijn vraag

eigenlijk aan de heer Megens en de PVV is: als u meent het nodig te vinden om een dergelijke motie in te dienen, waar doelt u dan zo concreet op dat vandaag de aanleiding is om zo'n zwaar middel in te zetten?

De vicevoorzitter: De heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Ik had die vraag wel verwacht. Die had ik ook netjes voorbereid. Het gaat hier over de verwijzing naar de schriftelijke vragen. Er wordt vaak geantwoord: zie vraag 3. Zie vraag 4. Dan wordt nog geen antwoord gegeven op de vragen. Dat is zeer storend, als je het ons vraagt. Dan hebben we het over informatie. Als je informatie vraagt die vlak voor vergaderingen pas binnenkomt, is dat ook zeer storend. Dan hebben we informatiesessies, recent, die gepland worden tijdens de commissievergaderingen of vlak voor commissievergaderingen, die over dezelfde onderwerpen gaan. Dat is toch eigenlijk wel een fout, een opstapeling van wat er in het verleden al is geweest, waarvan wij nu hebben gezegd: nu gaat het te ver en nu moeten we een keer gaan ingrijpen.

De vicevoorzitter: Ook in uw laatste vergadering moet u het hiermee doen. Als er verder geen vragen vanuit de Statenfracties waren … Wel? De heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Over dat laatste, over informatiesessies plannen net voor vergaderingen of wat dan ook; we hebben een agendacommissie. Misschien zou je dan de motie tegen de agendacommissie moeten indienen en niet tegen het College.

De heer Megens (PVV): Nee, nee. Het College gaat over wanneer ze informatiesessies geven, niet de agendacommissie.

De vicevoorzitter: Die gaat de voorzitter van de agendacommissie natuurlijk niet pakken, mijnheer Bloi. Dat snapt u wel. Goed. Als er verder geen vragen of opmerkingen vanuit de Staten zijn, dan is het woord aan het College van Gedeputeerde Staten. Dan is het woord aan Gedeputeerde Faassen.

Gedeputeerde Faassen: Ja, voorzitter, dank u wel. Volgens mij was de vraag met name aan PS gesteld, maar wij als College vinden daar misschien ook wat van. Ik kan u meedelen dat wij ons niet in dit beeld herkennen, op geen enkele wijze. Wij ontraden dan ook de motie. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank, Gedeputeerde Faassen. Dan gaan wij over tot besluitvorming. Zijn er stemverklaringen? Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, wij dachten eerst: het is schieten met een kanon op een mug, maar eigenlijk slaat deze motie eerder als een tang op een varken. Dus wij zullen tegen stemmen.

De vicevoorzitter: Andere stemverklaringen? De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Ja, dank u wel, voorzitter. In het Presidium hebben we het wel vaker gehad over dingen die de revue zijn gepasseerd. Die zijn inmiddels al opgelost. Dus ik zie de meerwaarde van de motie niet in en daarom stemmen we tegen.

De vicevoorzitter: Een stemverklaring van de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Een stemverklaring. Vorige week is dit blijkbaar in VPPS ook besproken, dat het toch schort aan de informatievoorziening. Dus ik hoop dat het College zich dit toch echt aan gaat trekken.

De vicevoorzitter: Dan gaan wij over tot stemming. We openen de stemming over de motie vreemd 3287. De voorzitter zal dit keer zelf ook opletten. Ja. De stemming is geopend. Nog een paar stemmen. Kijkt u even op uw stemkastjes. De stemming is gesloten. Deze motie is verworpen met 35 stemmen tegen en 6 stemmen voor.

13 Sluiting

De vicevoorzitter: Daarmee, dames en heren, hebben wij ook het laatste agendapunt nu aan de orde. Dat is de sluiting van deze vergadering. Ik dank u allen voor uw inbreng. Een aantal collega's heeft gerefereerd aan het goede debat over de verschillende onderwerpen. Dat deel ik heel erg. Wij gaan de vergadering sluiten. Wij zien elkaar weer op vrijdag 8 mei om 09.30 uur. De nazit vindt plaats in de Grote Staat. De vergadering is gesloten.

(Einde van de vergadering om 18.15 uur)

De notulen van de vergadering van 20 maart 2026 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 8 mei 2026.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. E.G.M. Roemer, voorzitter

provincie limburg | Limburgs Parlement

Spreekrecht
Burgers, belangenorganisaties, overheidsorganisaties en bedrijven kunnen tijdens een Commissievergadering of Provinciale Statenvergadering inspreken over een onderwerp dat op de agenda staat.

Spelregels aangaande het spreekrecht

- Spreekrecht geldt alleen voor een onderwerp dat op de agenda staat.
- Bij een Statenvergadering spreken de sprekers na de opening van de vergadering. Voor alle sprekers samen is er maximaal dertig minuten beschikbaar.
- Bij een Statencommissie spreken de sprekers direct voor de behandeling van het betreffende agendapunt. Voor alle sprekers samen is er maximaal dertig minuten beschikbaar.
- De voorzitter bepaalt de spreektijd per spreker. Meestal krijgt een spreker maximaal vijf minuten tijd.
- Er vindt geen discussie plaats tussen de spreker en Statenleden. Statenleden kunnen de spreker achteraf wel een vraag stellen om verduidelijking van zijn of haar standpunt.
- Onderwerpen en stukken op de lijst ingekomen stukken voor een Statencommissie gelden niet als onderwerpen die op de agenda staan. Alleen als een stuk van deze lijst als bespreekstuk op de agenda staat, kan hierop spreektijd worden aangevraagd.

Over sommige onderwerpen kunt u niet spreken, namelijk:
In een Statencommissie:

- Op een vraag geagendeerd onder het agendapunt rondvraag.
- Over een onderwerp waarover u ook al in een andere vergadering van een commissie of Statenvergadering heeft ingesproken.

In een Statenvergadering:

- Over een besluit van de Provincie waartegen bezwaar, beroep of administratief beroep kan of kon worden ingesteld.
- Over benoemingen, keuzen, voordrachten of aanbevelingen van personen.
- Over een aangelegenheid waarover u een klacht kunt of kon indienen volgens artikel 9.1 van de Algemene wet bestuursrecht (een ieder heeft het recht om over de wijze waarop een bestuursorgaan zich in een bepaalde aangelegenheid jegens hem of een ander heeft gedragen een klacht in te dienen bij dat bestuursorgaan).
- Over een onderwerp in een Statenvergadering waarover u ook al in een vergadering van een Statencommissie heeft gesproken. Het is niet mogelijk om zowel op eigen titel als namens een organisatie het woord te voeren.
- Over de Jaarstukken, Voorjaarsnota, Programmabegroting en Najaarsnota.

Sprekers krijgen meestal het woord op volgorde van aanmelding. De voorzitter kan van deze volgorde afwijken als dit nodig is voor de vergaderorde.

Het inspreken gebeurt niet anoniem en vindt plaats in een openbare vergadering. Uw naam wordt genoemd zowel tijdens het inspreken als in de notulen van de vergadering.

Indien u van het spreekrecht gebruik wilt maken, geef dit dan uiterlijk 24 uur vóór aanvang van de Statenvergadering of Statencommissievergadering door aan de Griffie.

Heeft u nog vragen? Neem gerust contact op met het secretariaat van de Griffie: (043) 389 78 39 of via het contactformulier.

Voorzitter, leden van Provinciale Staten,

Namens de Limburgse Werkgevers Vereniging vraag ik vandaag uw steun voor het Brightlands Future Fund.

Niet omdat Limburg een zwakke regio is. Maar juist omdat Limburg een sterke regio is, en omdat die kracht nu beter georganiseerd en gefinancierd moet worden.
Limburg heeft Nederland en Europa veel te bieden.

Rond Chemelot bouwen we aan een sterke propositie in chemie en materialen. In en rond Maastricht groeit het ecosysteem rond gezondheid, biomedische technologie, voeding en AI. En in Noord- en Midden-Limburg staat een krachtige, internationaal concurrerende maakindustrie. Tel daar onze Euregionale ligging bij op. Limburg heeft 75 procent landsgrens en is letterlijk een poort naar Europa. Voor ondernemers betekent dat toegang tot internationale markten, talent en kennisnetwerken over grenzen heen. Juist dat maakt Limburg economisch relevant voor Nederland.

Maar sterke proposities alleen zijn niet genoeg.

Als we willen dat innovatie hier ontstaat, opschaalt en ook echt hier banen oplevert, dan moet ook het systeem daaromheen kloppen. Dan moeten we als Limburg minder versnipperd opereren en veel meer vanuit één economische agenda werken. Dat is precies de lijn waar wij als LWV al langer voor staan: meer focus, meer uitvoeringskracht, meer gezamenlijke positionering en meer hefboom op investeringen.

Het Brightlands Future Fund past precies in die beweging.
De provincie werkt aan een fonds met een beoogde omvang van 100 miljoen euro, bedoeld als aanvulling op het bestaande financieringslandschap en gericht op de hele innovatieketen: van vroege fase en valorisatie tot groei en opschaling. Daarmee is het een sterk strategisch instrument om het vestigings- en innovatieklimaat van Limburg structureel te versterken.

In de vroege en doorgroeifase van innovatieve bedrijven is het risico hoog en de terugverdientijd lang. Private investeerders stappen daar vaak pas in als een deel van dat risico al is weggenomen.

Juist daar heeft de overheid een rol. Niet om de markt te vervangen, maar om die in beweging te brengen.

Publiek kapitaal fungeert hier als hefboom: het maakt investeringen mogelijk die anders niet plaatsvinden en trekt vervolgens aanvullend privaat, nationaal en Europees kapitaal aan. Zonder die eerste stap ontstaat er geen markt. Met die stap ontstaat er juist méér markt.

En laat ik daar ook expliciet bij zijn. Dit is precies het type fase waarin de markt het niet alleen oplost. Bij innovatieve bedrijven zijn de risico's hoog, de terugverdientijden lang en de zekerheden beperkt. Juist dan zien private financiers vaak pas ruimte om in te stappen als een deel van dat risico al is overbrugd. Dat is geen reden om als overheid weg te kijken, maar juist om gericht op te treden. Niet om de markt te vervangen, maar om haar in beweging te brengen. Dat is ook precies hoe Nederland dit landelijk organiseert: publiek kapitaal als hefboom om private, institutionele en Europese middelen aan te trekken.

En dat is nodig.

Want het landelijke ondernemersklimaat staat onder druk. VNO-NCW en MKB-Nederland lieten afgelopen week zien dat ondernemers steeds negatiever worden: 76 procent ziet verslechtering van het ondernemingsklimaat, bijna één op de drie wil niet meer in Nederland investeren en bijna één op de vijf overweegt deels te vertrekken. Juist in zo'n klimaat is het aan overheid en bedrijven om samen te zorgen dat er hier wél de ruimte ontstaat om te investeren, te innoveren en door te groeien.

Limburg dreigt bovendien, als we niets doen, structureel achterop te raken in het verdienvermogen. Ondernemers in Limburg opereren in een financieel klimaat dat aantoonbaar minder gunstig is dan in andere innovatieve regio's in Nederland.
De cijfers zijn helder:

- Limburg genereert 5–6% van het Nederlandse BBP, maar ontvangt slechts 3,7% van alle venture-capitalinvesteringen.
- Het jaarlijkse tekort aan beschikbaar risicodragend kapitaal voor innovatie bedraagt €300–400 miljoen.
- Veelbelovende start-ups, scale-ups en mkb-bedrijven vinden onvoldoende financiering om door te ontwikkelen of op te schalen.

Voorzitter,

Dit debat gaat dus niet alleen over een fonds. Dit debat gaat over de vraag of Limburg zijn structurele verdienvermogen serieus neemt. Over de vraag of wij onze sterke proposities ook echt van investeringskracht voorzien. En over de vraag of wij als provincie durven kiezen voor economische slagkracht, in plaats van versnippering en uitstel.

Onze oproep aan u is helder: geef het Brightlands Future Fund de noodzakelijke kapitaalbasis. Als strategische investering in het toekomstige verdienvermogen van Limburg, innovatie, ondernemerschap, arbeidsproductiviteit en in werkgelegenheid.

Limburg heeft de kennis, de ondernemers en de juiste proposities.

Geef Limburg dan ook het instrument om daarop door te bouwen.

Dank u wel.

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	SC	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00878709	**Maastricht**	3 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	3 februari 2026

Onderwerp
G-26-003 Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 - II

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u het Statenvoorstel aan betreffende de Regio Deals – overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 - II.

Overheveling van middelen uit deze programmareserve naar de Programmabegroting 2026 is noodzakelijk om tijdig de provinciale cofinanciering beschikbaar te hebben voor projectinitiatieven. Dat kan niet wachten tot de Voorjaarsnota 2026, dat het eerstvolgende moment in de reguliere P&C-cyclus is. Het bijgevoegde Statenvoorstel is van dezelfde strekking als het Statenvoorstel G-25-027, waarover uw Staten op 12 december 2025 positief hebben besloten.

Uw Staten worden via dit voorstel gevraagd om in te stemmen met het overhevelen van middelen en het daartoe wijzigen van de Programmabegroting 2026 conform de financiële verordening.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

Statenvoorstel

Strategie en Communicatie

Onderwerp	Overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 – II
G-nummer	G-26-003

Onderwerp

Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’naar de Programmabegroting 2026 - II

Samenvatting

De Provincie is partner in de Regio Deal Midden-Limburg. Als partner levert de Provincie cofinanciering (25%) aan projecten, net als de Rijksoverheid (50%) en de regio-gemeenten (25%). De middelen voor de provinciale cofinanciering (ad € 10,0 mln.) zijn ondergebracht in de programmareserve ‘Regio Deals (5e en 6e tranche)’. De Provincie vervult tevens de rol van kassier bij deze Regio Deal. Overheveling van middelen uit deze programmareserve naar de Programmabegroting 2026 is noodzakelijk om tijdig de provinciale cofinanciering beschikbaar te hebben voor projectinitiatieven. Dat kan niet wachten tot de Voorjaarsnota 2026, dat het eerstvolgende moment in de reguliere P&C-cyclus is. Het voorliggende Statenvoorstel is van dezelfde strekking als het Statenvoorstel G-25-027, waarover uw Staten op 12 december 2025 positief hebben besloten.

Provinciale Staten worden voorgesteld te besluiten

1. In te stemmen met het overhevelen van € 1.921.000,- uit de programmareserve ‘Regio Deals (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 teneinde de provinciale cofinanciering toe te kennen;
2. De 7e begrotingswijzing 2026 vast te stellen.

Aanleiding en bestuurlijke context

Op 14 oktober 2024 is de Regio Deal Midden-Limburg door de Rijksoverheid toegekend. De Provincie is partner en PS heeft hiervoor € 10,0 mln. aan cofinanciering beschikbaar gesteld[1]. Het besluit van de Minister is uitgewerkt in een convenant waarin de thematische lijnen zijn vastgelegd.

[1] Mededeling portefeuillehouder inzake Regio Deal Noord Limburg II (5e tranche), brief gedeputeerde Demollin van 14-10-2024 (GS DOC-00709181)

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Deze zijn getoetst aan het Collegeprogramma en de door PS-vastgestelde beleidskaders, waarbij rekening is gehouden met de specifieke regionale omstandigheden[2]. Vervolgens zijn voor verschillende themalijnen projectinitiatieven voorbereid. Na toetsing aan het convenant hebben de partners op 17 december 2025 in een Regio Provincie Overleg de projectinitiatieven geaccordeerd. GS heeft positief over deze voorstellen besloten. U bent hierover in de Mededeling portefeuillehouder van 26 januari 2026 geïnformeerd[3]. Vervolgens worden de projectinitiatieven uitgewerkt in subsidieaanvragen. De Provincie zal in haar rol van kassier de subsidies in Q2 van 2026 toekennen en tevens daarmee ook het provinciale aandeel in deze cofinanciering. Provinciale Staten moeten de middelen daarvoor via het budgetrecht beschikbaar stellen. De projectinformatie is beschikbaar gekomen na vaststelling van de Programmabegroting 2026. Daarom is de voorgestelde overheveling daarin niet meegenomen en is separate besluitvorming door uw Staten nodig.

Bevoegdheid
Het is de wettelijke bevoegdheid van Provinciale Staten om de Programmabegroting 2026 te wijzigen, op grond van de Provinciewet: Artikel 185 Provinciewet “Provinciale Staten stellen jaarlijks de begroting, de wijziging daarvan en de rekening van de provincie vast” (budgetrecht).

Beoogd resultaat
Beschikbaar stellen van middelen voor de provinciale cofinanciering van projecten in het kader van de Regio Deal Midden-Limburg waarmee deze projecten in uitvoering kunnen gaan. Deze projecten passen binnen het convenant dat regio-gemeenten en Provincie zijn aangegaan met de Rijksoverheid en de daarin opgenomen inhoudelijke thema’s.

Argumenten
In het convenant tussen Rijk en regio zijn de thematische lijnen vastgelegd: 1. Leefbaarheid; 2. Landschap en klimaatadaptatie; 3. Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en 4. Versterking Regionale Samenwerking. Deze thematische lijnen zijn getoetst aan de door PS-vastgestelde beleidskaders. Vervolgens hebben de partners in de uitvoering van de Regio Deal (7 regio-gemeenten en de Provincie) in een samenwerkingsovereenkomst de onderlinge werkafspraken vastgelegd en akkoord gegeven op de tweede tranche van projectinitiatieven.
De Provincie is partner in deze Regio Deal en tevens kassier en daarmee verantwoordelijk voor het subsidieproces. In het eerste of tweede kwartaal van 2026 zal de Provincie als kassier de Regio Deal-subsidie toekennen en daarmee ook het provinciale aandeel in deze cofinanciering, zijnde € 1.921.000,-.

De middelen voor deze cofinanciering zijn nog niet opgenomen in de Programmabegroting 2026. Bij het samenstellen van de programma was de detailinformatie van de projectinitiatieven niet beschikbaar. GS heeft op 16 december 2025 ingestemd met de projectinitiatieven.

---

[2] Mededeling portefeuillehouder inzake Regio Deal Midden-Limburg (5e tranche), brief gedeputeerde Demollin van 14-11-2024 (GS DOC-00718614)

[3] Mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang Regio Deals, brief gedeputeerde Demollin van 26-1-2026 (GS DOC-00875281)

Binnen 2 maanden verwachten wij de subsidieaanvragen voor deze projectinitiatieven. Wij willen als kassier de afhandeling zo snel mogelijk ter hand nemen en afronden zodat de initiatiefnemers snel zekerheid krijgen en projecten aansluitend ook echt van start kunnen gaan.

De toekenning van de provinciale cofinanciering kan derhalve niet wachten tot het eerst volgende reguliere moment in de 'Planning & Control'-cyclus, te weten de Voorjaarsnota 2026. Daarom leggen wij de overheveling van € 1.921.000,- van de middelen uit de programmareserve 'Regio Deals (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026 met dit separaat Statenvoorstel aan uw Staten voor, in lijn met de door uw vastgestelde financiële verordening[4].

Risico's en kanttekeningen

1. *Ingediende projectinitiatieven lopen vertraging op in de realisatie of komen mogelijk helemaal niet tot uitvoering.* Op het moment dat uw Staten nu niet besluit om in te stemmen met het overhevelen, zullen projecten in de regio die inhoudelijke getoetst zijn en op draagvlak van de Regio Deal-partners kunnen rekenen, nog niet in uitvoering worden genomen, omdat de provinciale cofinanciering ontbreekt. Dat leidt tot vertraging in de realisatie en mogelijk tot het staken van initiatieven.

Financiën

In de volgende tabel staan de projecten benoemd die in het Regio Provincie Overleg door de partners in Regio Deal, waaronder de Provincie Limburg, zijn geaccordeerd op 16 december 2025. Als bijlage 1 is een beknopte beschrijving van de programma's opgenomen.

Programma	Deelprogramma (DP)	Projecten	Beoogd totaal bedrag	Beoogde bijdrage provincie
Leefbaarheid	DP 1: Leefbare wijken, kernen en buitengebied	1. Quiet Community Weerterland	€ 360.000,-	€ 90.000,-
	DP 2: Veiligheid	1. Regionaal Veiligheidsbeeld 2. Veilige Maasplassen 3. Verbindend Normeren	€ 1.440.000,-	€ 360.000,-
Landschap en klimaatadaptatie	DP 1: Landschap	1. Van Kernrandzone naar groene jas 2. Landschapskwaliteit Thorn-Wessem 3. Landschap- en systeemherstel Lüsenkamp	€ 2.150.000,-	€ 537.500,-
	DP 2: Klimaatadaptatie en Bodemvitaliteit	1. Bodemvitaliteit Midden-Limburg	€. 1.000.000	€ 250.000,-

[4] Artikel 7 Budgettaire bevoegdheden: "Provinciale Staten autoriseren de exploitatiebudgetten en investeringsbudgetten op programmaniveau in de programmabegroting, Voorjaarsnota, Najaarsnota of een afzonderlijk PS-besluit. Nieuw beleid wordt bij alle vormen van besluitvorming als een separaat beslispunt opgenomen. Daarmee oefent Provinciale Staten transparant haar budgetrecht uit."

Programma	Deelprogramma (DP)	Projecten	Beoogd totaal bedrag	Beoogde bijdrage provincie
Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt	DP 1: Innovatief beroepsonderwijs en kennisinfrastructuur	1. Doorlopende Leerlijnen	€. 378.000,-	€ 95.000,-
	DP 3: Ondernemerschap en Innovatiekracht	1. Circulaire Transitie Midden Limburg 2. Talent2Business 3. Ondernemersecosysteem Midden-Limburg	€ 1.096.000,-	€ 274.000,-
	DP 4: Je maakt het in Midden-Limburg	1. Beleef je Loopbaan	€ 560.000,-	€ 140.000,-
Totaalbedrag beoogde bijdrage provincie				**€ 1.747.000,-**

10% marge
De bovengenoemde beoogde bedragen zijn gebaseerd op de huidige omstandigheden. Licht gewijzigde begrotingen op basis van voortschrijdend inzicht in de komende maanden, de gewenste aanpassingen van de partners, veranderde marktomstandigheden en dergelijke kunnen zorgdragen voor afwijkende bedragen bij de definitieve subsidieaanvraag.
Op basis van ervaringen uit het verleden is het derhalve verstandig om 10% marge aan te houden bij bovenstaande bedragen. Dat betekent in dit geval een bedrag van € 174.000,-.

Opgeteld bij de genoemde € 1.747.000,- betekent dit een totaalbedrag van € 1.921.000,- dat de Provincie beschikbaar wil stellen als provinciale cofinanciering en waarvan nu aan uw Staten wordt voorgesteld om dit over te hevelen uit de programmareserve ‘Regio Deals (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026.
De totale omvang van de bijdrage in deze projecten is € 7.682.000,- waarin Rijk en regio € 5.762.000,- bijdragen. Dit is verwerkt in de bijgevoegde begrotingswijziging.

Volgende tranches projecten en provinciale bijdrage andere Regio Deals
De uitwerking van deze tweede tranche projecten Regio Deal Midden-Limburg is voortvarend ter hand genomen en wij voorzien binnen enkele maanden ook een volgende, derde tranche projecten. Dat betekent dat wij als Provincie onze cofinanciering binnen enkele maanden daarna wederom beschikbaar moeten stellen aan de initiatiefnemers. Ook de middelen voor de cofinanciering van volgende tranches zijn nog niet opgenomen in de Programmabegroting 2026. Indien toekenning niet kan wachten tot besluitvorming in de Voorjaarsnota 2026, het eerstvolgende moment in de reguliere P&C-cyclus, zal wederom een separaat voorstel tot overheveling aan uw Staten worden voorgelegd.

Communicatie
De betrokken initiatiefnemers ontvangen schriftelijk bericht over de toekenning van de bijdrage in het kader van de Regio Deal Midden-Limburg mits de subsidieaanvraag aan alle vereisten voldoet en nadat uw Staten hebben ingestemd met het voorliggende voorstel.

Vervolg
Na besluitvorming door uw Staten worden de ingediende subsidieaanvragen afgewikkeld. Als aan de voorwaarden is voldaan zal het subsidie binnen de geldende termijnen worden toegekend door GS.

Bijlage(n)
1. Beknopte beschrijving projectinitiatieven tweede tranche projecten Regio Deal Midden-Limburg
2. 7e begrotingswijziging 2026

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-003

Onderwerp: Overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 – II

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026
besluiten:

1. in te stemmen met het overhevelen van € 1.921.000,00 uit de programmareserve ‘Regio Deals (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 teneinde de provinciale cofinanciering toe te kennen;
2. de 7e begrotingswijzing 2026 vast te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

bijlage 1.
Beknopte beschrijving projectinitiatieven tweede tranche Regio Deal Midden-Limburg

Leefbaarheid

DP 1: Leefbare wijken, kernen en buitengebieden

'Quiet Community Weerterland'

Binnen het project wordt verkend om de Quiet Community op een plek te huisvesten in samenhang met een bestaand Weerter initiatief. Door het samenbrengen van diverse armoede initiatieven op een fysieke locatie draagt het bij aan het verlagen van drempels voor inwoners om binnen te stappen met een vast wekelijks programma van activiteiten en inloopmomenten. Het project versterkt mensen die het treft persoonlijk én de sociale samenhang in zijn geheel. Quiet onderscheidt zich door uit te gaan van vertrouwen. Mensen die lid worden van Quiet hoeven niet te bewijzen of en hóe arm ze zijn. Met het ontbreken van de bewijslast worden mensen in armoede bereikt waarvan andere (overheids)instanties aangeven ze niet te kunnen bereiken. Dit project versterkt de sociale samenhang en maatschappelijke participatie en daarmee breder de leefbaarheid. Aanvullend draagt dit project ook bij aan de uitgangspunten van Brede Welvaart en de regionale Lerende Aanpak, aan meer kennis en expertise bij regiogemeenten om op innovatieve manieren het sociaal domein vorm te geven.

DP 2: Veiligheid

'Regionaal Veiligheidsbeeld'

Het project 'Regionaal Integraal Veiligheidsbeeld Midden-Limburg' heeft als doel de informatiepositie van de zeven Midden-Limburgse gemeenten structureel te versterken. In samenwerking met de provincie Limburg, politie, RIEC, Veiligheidsregio Limburg-Noord, Zorg- en Veiligheidshuis Midden-Limburg en andere partners wordt in 2026 een eerste gezamenlijk, integraal veiligheidsbeeld ontwikkeld. Daarin worden gegevens uit verschillende domeinen (openbare orde en veiligheid, sociaal domein, ruimtelijke ordening e.d.) samengebracht, geanalyseerd en verrijkt met kwalitatieve duiding van professionals. Het project levert drie hoofdproducten op: een analyse van de regionale informatiepositie; een integraal veiligheidsbeeld Midden-Limburg en een roadmap naar een toekomstig Veiligheidsinformatie-knooppunt Midden-Limburg. Hiermee ontstaat een breed gedragen basis voor regionale prioritering, gerichte inzet op thema's als ondermijning, arbeidsmigratie en maatschappelijke weerbaarheid en de actualisatie van de integrale veiligheidsplannen.

'Veilige Maasplassen'

Met dit project wordt de regionale veiligheid en weerbaarheid versterkt door samenwerking, betere informatiepositie en gerichte preventieve interventies. De focus ligt op structurele samenwerking in gezamenlijke regie. De reikwijdte ziet op: verbeteren van de regionale informatiepositie, ontwikkelen van een analysemethodiek en innovatieve handhavingsmethoden, kennisdeling en -borging. Het project geeft uitvoering aan nieuw te ontwikkelen veiligheids-aanpakken en rolt deze ook binnen Midden-Limburg uit. De veiligheidsaanpakken gaan verder dan de 'Maasplassen' en kunnen (in)gericht worden op thema's zoals vakantieparken, bedrijven-terreinen en buitengebied, aangezien deze thema's ook binnen het Maasplassengebied en de overige Midden-Limburgse gemeenten relevant zijn.

Deze aanvraag is gericht op inzet van capaciteit, het ontwikkelen van innovatieve handhavingsmethoden, het testen daarvan en kennisdeling.

‘Verbindend Normeren’
Het project ‘Verbindend Normeren Midden-Limburg’ richt zich op het verminderen van maatschappelijke onrust en hiermee het versterken van de leefbaarheid in kwetsbare gebieden binnen de regio. Dit gebeurt door het verbeteren van de manier waarop gemeenten en inwoners met elkaar omgaan. Het regioproject stimuleert, coördineert en verbindt de ontwikkeling en uitvoering van verbindend normeren. Daarmee wordt gewerkt aan een structurele, regionale aanpak waarin inwoners, overheden en maatschappelijke organisaties gezamenlijk werken aan een verbeterde omgang tussen inwoners en gemeenten, door samenwerking, dialoog, wederzijds begrip en vertrouwen te versterken, en gezamenlijk te werken aan gedeelde waarden en normen.

Landschap en klimaatadaptatie
DP 1: Landschap
‘Van Kernrandzone naar groene jas’
Met het project ‘Van Kernrandzone naar Groene Jas’ werkt PiO Weerterland aan de vergroening, verduurzaming en klimaatbestendige inrichting van de kernrandzones, de overgangsgebieden tussen de bebouwde kom en het buitengebied. Deze gebieden worden ook wel verwevings-gebieden genoemd in de concept-POVI. Naast vergroening, verduurzaming en klimaatbestendige inrichting beschrijft Provincie Limburg in de POVI ook andere kansen die zij ziet in de verwevingsgebieden. De projectpartners in dit project focussen op vergroening, verduurzaming en klimaatbestendige inrichting door het stimuleren en ondersteunen van initiatieven op vrijwillige basis. De inzet is deze kernrandzones pleksgewijs te verrijken en in gesprek te gaan met onder-nemers, agrariërs en grondeigenaren om op zoek te gaan naar initiatieven die dit mogelijk maken

‘Landschapskwaliteit Thorn-Wessem’
Het "Land van Thorn en Wessem" grenst aan de Maas en Maasplassen en trekt veel toeristen en recreanten. In het landschap van dit gebied zijn naast de Rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten van Thorn en Wessem en veel waardevolle cultuur-historische elementen zichtbaar. Door diverse oorzaken staat de kwaliteit van het landschap in dit gebied onder druk. De industriële bedrijven in de haven van Wessem en diverse fabrieksgebouwen (deels leegstaand) hebben een negatieve impact op het gebied. De toeristisch-recreatieve druk is toegenomen. Daarnaast wordt in het gebied in de komende jaren een groot dijkversterkings-project van het Waterschap uitgevoerd waardoor veel bomen gaan verdwijnen en de industriehaven Wessem in het vrije zicht komt te liggen. In samenhang met het dijkversterkingsproject gaat het waterschap de Thornerbeek (die het gebied vanaf de Belgische grens tot aan de Maas in Wessem doorkruist) omleggen en herinrichten. Dit wordt door de gemeente aangegrepen om -aanvullend op de maatregelen van het waterschap en in afstemming met Natuurmonumenten- een pakket van maatregelen uit te voeren dat is gericht op het verbeteren van de ruimtelijke en landschappelijke kwaliteit door: herstel sponswerking / versterken van de beekzone Thornerbeek als natuurlijke klimaatbuffer; groene en recreatieve uitloop / verbetering toegankelijkheid landschap; versterken ecologische verbindingen; en behoud/versterking cultuur-historische elementen in landschap.

‘Landschap- en systeemherstel Lüsenkamp’
In het oosten van de gemeente Roermond, tussen Asenray en de Duitse grens bevindt zich de overgang van het middenterras naar het hoogterras die door de Maas is gecreëerd. Daarbij loopt de Peelrandbreuk door het gebied. Hierdoor is op het gebied van geologie en hydrologie een interessant gebied ontstaan. Van nature komt hier kwelwater aan het oppervlak. Hierdoor is er een hoge potentie voor natuurontwikkeling met bijzondere soorten. Op Duits grondgebied is deze natuur ontwikkeld in een gebied genaamd de Lüsekamp. Op Roermonds grondgebied bestaat het gebied langs de grens grotendeels uit landbouwareaal met enkele kleine natuurgebiedjes. Een klein deel van het gebied is omgevormd tot natuur, maar hier heeft de natuur haar volledige potentie nog niet bereikt. Dit project ziet op de ontwikkeling van natuur langs de grens, waarbij het volledige geologische en hydrologische potentieel benut. Daarbij wordt aangrenzend aan de natuur, in samenwerking met grondeigenaren, onderzocht of met agrarisch natuurbeheer en de ontwikkeling van landschapselementen/groenblauwe dooradering samengewerkt kan worden aan een aantrekkelijk landschap. Dit project sluit aan op de doelen van water en bodem sturend. Door het project wordt water langer vastgehouden en minder snel afgevoerd, waardoor lokaal het grondwaterpeil wordt verhoogd. Daarbij legt water en bodem sturend de nadruk op gebiedsprocessen, waar dit project een onderdeel van uitmaakt. Wanneer dit natuurgebied wordt gerealiseerd/de kwaliteit wordt verhoogd, dan ontstaat ook een robuustere verbindingszone tussen Natura 2000-gebieden Meinweg en Swalmdal. Tevens vormt dit gebied een bufferzone voor Natura 2000-gebied Meinweg.

DP 2. Klimaatadaptatie en bodemvitaliteit
‘Bodemvitaliteit Midden-Limburg’
Het project voorziet in duurzame inzet van de grondstofstroom organisch materiaal die zowel een kostenbesparing als een bijdrage kan leveren aan de bodemvitalisering van Midden-Limburg. De volgende problematiek ligt hieraan ten grondslag. Enerzijds worden overheden (gemeenten, Waterschap en provincie) geconfronteerd met de steeds maar stijgende kosten voor het verwerken (veelal via marktpartijen) van de grondstofstroom organisch materiaal, welke vaak als restproduct vrijkomt bij o.a. maaiwerkzaamheden of vergisting. Anderzijds is er een chronisch tekort aan organisch materiaal in de Midden-Limburgse zandgronden, met grote gevolgen voor enkele majeure dossiers van deze tijd (o.a. bodemstructuur, voedsel voor het bodemleven, biodiversiteit, CO_2-binding, koolstof-binding én water bindend vermogen). In het kader van het project wordt onderzocht welke heterogene organische stromen het beste werken binnen de Midden-Limburgse zandgronden, welke verwerking daarvoor nodig is én welke praktische, juridische en geldelijke voorwaarden/ kaders hiermee a priori aan de orde zullen komen.

Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt
DP 1: Innovatief beroepsonderwijs en kennisinfrastructuur
‘Doorlopende leerlijnen’
Dit project versterkt de onderwijsketen in Midden-Limburg door het realiseren van drie structurele doorlopende VO–MBO-leerlijnen en het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. SOML, Gilde Opleidingen en Yuverta werken samen aan curriculumafstemming,

LOB-versterking en blended onderwijsconcepten. De kern van het project is het voorkomen van uitval, het verbeteren van doorstroming en het vergroten van regionale binding van jongeren. Door stagedagen, praktijkopdrachten, een regionale stagebank en nauwe samenwerking met bedrijven worden jongeren beter voorbereid op kansrijke regionale beroepen. Het project levert duurzame, overdraagbare structuren op die in 2028 volledig geborgd zijn in het reguliere onderwijsprogramma van de betrokken instellingen.

DP 3: Ondernemerschap en Innovatiekracht

'Circulaire Transitie Midden Limburg'

Het project draagt bij aan een versnelling van de circulaire transitie in Midden-Limburg, door bewustwording, samenwerking en innovatie binnen het MKB te stimuleren en de bedrijven daadwerkelijk te begeleiden bij de ontwikkeling en implementatie van circulaire producten en diensten. De aanpak bestaat uit vier pijlers: inspireren, activeren, meten en realiseren. De focus ligt op de sectoren maakindustrie, logistiek, agro en bouw. De regio wordt voorbereid en concreet ondersteund in het inspelen op Europese doelen (50% circulair in 2030, 100% in 2050) en op de implementatie van nieuwe wet- en regelgeving zoals CSRD. Dit leidt tot toekomstbestendige bedrijven, nieuwe verdienmodellen, versterkte ketensamenwerking en een aantrekkelijke arbeidsmarkt voor (jong) talent. De succesverhalen die voortkomen uit deze beweging, zullen worden ingezet om nieuwe bedrijven te inspireren om ook proactief met circulariteit aan de slag te gaan, om zo te werken aan hun toekomstbestendigheid. Tot slot worden de onderwijs- en overheidsinstellingen betrokken bij de diverse pijlers van dit project, omdat onderwijs het talent voor de toekomst voorbereid en circulariteit hier een essentiële rol in inneemt.

'Talent²Business'

Talent²Business stimuleert jongeren van 16–23 jaar in Midden-Limburg – van alle niveaus en achtergronden – om ondernemerschap te ontdekken en te ervaren. Via praktijkgerichte begeleiding, trainingen, bedrijfsbezoeken en coaching door ondernemers ontwikkelen deze jongeren ondernemerschapsvaardigheden, vergroten zij hun netwerk en ontdekken zij hun eigen talenten. Het programma maakt ondernemerschap tastbaar en laagdrempelig, en positioneert het als een reëel loopbaanperspectief. Daarmee draagt het bij aan: het behoud van jong talent in Midden-Limburg, het versterken van de economische vitaliteit en het stimuleren van een ondernemende cultuur in de regio.

De samenwerking met regionale ondernemers en onderwijsinstellingen zorgt voor een stevige inbedding in de triple helix en legt de basis voor toekomstige bedrijvigheid. Talent²Business levert een impuls aan innovatie en ondernemerschap onder jongeren. Deelnemers ontwikkelen naast ondernemersvaardigheden ook essentiële soft skills (creatief denken, brainstormen, samenwerken, presenteren), waardoor zij beter voorbereid zijn op de vervolgopleiding en op de arbeidsmarkt van de toekomst. Door de koppeling met regionale bedrijven ontstaat vroegtijdige binding van jongeren met het Midden-Limburgse bedrijfsleven. Dit kan leiden tot nieuwe businesscases en start-ups, maar ook tot sterker gemotiveerde werknemers met ondernemers-mentaliteit. Zo draagt het project bij aan talentbehoud én nieuwe bedrijvigheid in de regio.

‘Ondernemersecosysteem Midden-Limburg’
Het programma speelt in op de behoefte om jong talent in de regio te behouden, startups te ondersteunen en het MKB te versterken. Midden-Limburg biedt grote kansen rond circulariteit, duurzaamheid, digitalisering, AI en vernieuwend opleiden. Dit project bundelt onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijke partners om die kansen gezamenlijk te benutten. Het programma omvat het aanzetten tot en enthousiasmeren voor ondernemerschap, biedt verdieping en begeleiding (coaching, launching customers, etc.) en doorstroom van perspectiefrijke deelnemers door naar het Milestones preincubatieprogramma. In nauwe samenwerking met het programma Talent^{2}Business worden jongeren, studenten en young professionals actief betrokken bij ondernemerschap en innovatie. Het betreft zowel universiteitsstudenten, als hogeschoolstudenten en MBO-studenten van Gilde Opleidingen, evenals net afgestudeerden die willen ondernemen. Binnen deze groep krijgt talent uit de Midden-Limburgse gemeenten die tot nu toe ondervertegenwoordigd waren in startup-programma’s, extra aandacht. Het programma levert een directe bijdrage aan economische groei, werkgelegenheid en het behoud van talent in de regio, en positioneert het Midden-Limburg sterker binnen het Limburgse en Euregio-ecosysteem.

DP 4: Je maakt het in Midden-Limburg
‘Beleef je loopbaan’
De regio Midden-Limburg kampt met een toenemende leegloop door de aantrekkingskracht van onder andere de snelgroeiende Brainportregio. Tegelijkertijd blijven veel regionale carrièremogelijkheden onderbelicht, wat leidt tot een mismatch op de arbeidsmarkt. In het reguliere onderwijs is het lastig om leerlingen breed te oriënteren op het werkveld vanwege werkdruk en beperkte middelen, terwijl bedrijven juist zitten te springen om jong talent. Beleef je Loopbaan brengt hier verandering in door onderwijs en bedrijfsleven actief te verbinden. Via maatwerktrajecten, hackathons en bedrijfsbezoeken maken leerlingen en studenten op een laagdrempelige en inspirerende manier kennis met bedrijven uit hun eigen regio. Zo ontdekken ze welke mogelijkheden er zijn voor hun toekomst, dichtbij huis. Bedrijven krijgen op hun beurt de kans om te laten zien welke opleidingen en vaardigheden nodig zijn voor hun sectoren. Het project benut het Keyport-netwerk om buitenschools leren te stimuleren en talentontwikkeling te bevorderen. Door samen te werken met scholen en bedrijven wordt het curriculum verrijkt met praktijkopdrachten en krijgen ook docenten inzicht in de beroepspraktijk. Op deze manier draagt Beleef je Loopbaan bij aan het versterken van regionale binding, het terugdringen van de braindrain en het creëren van toekomstbestendige werkgelegenheid.

Begrotingswijziging 7 – 2026

Statenvoorstel inzake Regiodeal Midden-Limburg

PS 20 maart 2026

De lasten en baten van de begroting 2026 en de bijhorende meerjarenraming wijzigen als volgt:

€ x 1.000

	Begrotingsprogramma	Begroting 2026			Begroting 2027			Begroting 2028			Begroting 2029		
		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1	Perspectief voor het landelijk gebied	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Samen leven en bestaanszekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	Werken aan een toekomstbestendige economie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Nieuwe energie en leefmilieu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Leefbare steden en dorpen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	Cultuur en erfgoed voor iedereen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	Een bereikbaar en toegankelijk Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	Provincie midden in de samenleving	7.682	5.762	-1.921	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	Financiën en overhead	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Totaal baten lasten en saldo	**7.682**	**5.762**	**-1.921**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
	Mutatie reserves												
	Programmareserve Regiodeals 5e en 6e tranche		1.921	1.921									
	Totaal mutatie reserves	**0**	**1.921**	**1.921**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
	Totaal en resultaat	**7.682**	**7.683**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Toelichting

Voor een inhoudelijke toelichting verwijzen wij naar het Statenvoorstel en de bijbehorende aanbiedingsbrief van GS.

provincie Limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA)

van 27-2-2026
betreffende Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve 'Regio Deal (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026

Statenkenmerk	G-26-003	Maastricht	27-2-2026

De voorzitter: Dames en heren, we gaan gewoon weer opnieuw beginnen of we gaan verder. Prima. Ja, we gaan niet opnieuw beginnen met het vorige agendapunt. Even kijken, want ik zie dat nog niet alle woordvoerders er zijn, maar dan beginnen wij alvast met degenen die er wel zijn, want dat hadden wij gezegd. We zouden om 13.10 uur weer opnieuw beginnen.

De voorzitter: Wij zijn aangekomen bij agendapunt 8, Financiën en overhead, en bespreken het Statenvoorstel inzake overhevelen middelen uit de Programmareserve 'Regio Deal (5e en 6e tranche)' naar de Programmabegroting 2026. De Provincie is partner in de Regio Deal Midden-Limburg. Als partner levert de Provincie cofinanciering aan projecten, net als de Rijksoverheid en de regiogemeenten. De Provincie vervult tevens de rol van kassier bij deze Regio Deal. Overheveling van middelen uit de programmareserve naar de Programmabegroting 2026 is noodzakelijk om tijdig de provinciale cofinanciering beschikbaar te hebben voor projectinitiatieven. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen, met een maximale spreektijd van drie minuten per fractie in de eerste termijn. En aangezien ik eerst aan mijn rechterkant begonnen ben, ga ik nu bij dit agendapunt aan mijn linkerkant beginnen, en dat ... De heer Wolters Gregório mag nog heel even op adem komen, en dan geef ik hem graag het woord.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Ik ben helemaal klaar voor deze extreem korte woordvoering, want ik heb eigenlijk maar twee zaken te melden op dit stuk. Het eerste wat ik wilde doen, is een compliment maken voor deze heldere en tijdige vraag aan PS, en ook omdat de regio Midden-Limburg zo niet stil komt te staan in 2026, dus daar onze waardering voor. De enige vraag die ik heb, is of wij nog via P&C of op een ander moment gedetailleerd medegedeeld krijgen wat er eventueel van het gevraagde bedrag, dus de bijdrage plus de 10% marge, overblijft of terug vrijvalt in de Regio Deal-pot. Dat was hem al.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Sol van GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Ook wat ons betreft is dit politiek geen heel spannend voorstel. Ik heb een opmerking en een vraag. De opmerking gaat over het feit dat in het stuk artikel 185 van de Provinciewet wordt aangehaald, en volgens de juristen in ons clubje zou dat niet kloppen. U begrijpt dat ik dat niet zelf heb uitgevonden. Maar goed, dat is wellicht gewoon een klein puntje van attentie. Er is sprake van 10% marge, wat me op zich heel logisch en prima lijkt. Onze vraag is: hanteren gemeenten die marge ook? En daar wou ik het bij laten.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Van Est van 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, voor 50PLUS is het ook niet echt een spannend punt. Het enige beetje waar ik mee heb geworsteld, is dat er in dit Statenvoorstel zo'n zin stond van GS heeft op 16 december ingestemd met de projectinitiatieven. Toen hadden wij eventjes iets van wacht, we hebben toen ook besloten om een bepaald bedrag te voteren en dergelijke. Maar, laat ik het zo zeggen, nu komt er weer een nieuw bedrag, dus wij vroegen ons even af hoe het verband zat met die projectinitiatieven die wij schijnbaar toentertijd al hadden besloten, en schijnbaar toentertijd nog niet het geld voor hadden gevoteerd en nu wel. Dus eventjes graag daar een toelichting op. En voor de rest is het niet zo spannend. Het is een overheveling van het ene potje na het andere potje, zoals afgesproken. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Jenneskens van D66.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik kan ook kort zijn. Dit is uiteindelijk ook vooral zorgen dat het geld uitgegeven kan worden aan de projecten, en dat vindt D66 een goede zaak. Het enige, en dat heb ik de vorige keer ook gezegd, waar wij naar blijven zoeken, is hoe we nou wel dit soort projecten en initiatieven in de beleidsportefeuille kunnen evolueren naast alle andere dingen die we daarin doen. En dat blijft voor ons wel een klein beetje een zoektocht, maar verder zijn wij hartstikke voor en een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Wolters van de PvdA.

Mevrouw Wolters (PvdA): Dat is mooi. Ik sluit me aan bij de woorden van mevrouw Jenneskens. Wij gaan hier gewoon voor stemmen. Wat ons betreft is dit is ook gewoon een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Megens van de PVV.

De heer Megens (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ik was even de bijdrage van mijn collega erbij aan het pakken, want die is er nog niet. Dus een klein momentje, alstublieft, dan ga ik even kijken waar hij hem heeft neergezet. Eens even kijken. In principe kunnen wij natuurlijk ook ... Hij is er, dus als hij wil, mag hij zelf het woord gaan voeren.

De voorzitter: Dan geef ik graag het woord aan de heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ik pak heel even mijn stukken erbij.

De voorzitter: Oké.

De heer Van Bijnen (PVV): Is dat goed zo?

De voorzitter: U snapt nu wel dat we de tijd die we hebben ingehaald nu wel ...

De heer Van Bijnen (PVV): We hebben er niet aan deelgenomen dat we zijn uitgelopen, dus dat scheelt.

De voorzitter: Nee hoor.

De heer Van Bijnen (PVV): Dat scheelt. Even kijken. Ja, 9.1, de Regio Deal, die in een convenant tussen Rijk en regio is vastgelegd, moet zeker zijn doorgang kunnen vinden. Hierin moet de Provincie aan haar verplichtingen kunnen voldoen die er vanuit de ingediende projectinitiatieven reeds liggen. We vragen ons wel af: hoe kan het dat het niet eerder is gebeurd? Waar is het misgegaan dat het niet eerder is gereserveerd, gewoon in de begroting is opgenomen? Tevens ... Het staat erin, zegt de overbuurman, maar we horen natuurlijk graag van GS in een reactie, dat snapt u wel, uiteraard, waarom dat niet eerder is gedaan. Tevens zien we dat er rekening wordt houden met een marge van 10%. Dat is natuurlijk logisch, alleen vragen wij ons wel af, stel die marge is niet nodig, of dan in ieder geval die middelen kunnen terugvloeien naar de algemene reserve of in ieder geval naar de reserve voor de projecten die er lopen. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Nee, Forum voor Democratie heeft geen bijdrage? Dank u wel. De heer Beckers van JA21.

De heer Beckers (JA21): We hebben als Provincie een afspraak gemaakt binnen deze Regio Deal, dus dan moeten we die ook honoreren. Dus, ja, we steunen het voorstel, en wat ons betreft een hamerstuk.

De voorzitter: De Heer Van den Beucken van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Wat er hier gebeurt, is natuurlijk feitelijk niks anders dan een overheveling, een administratieve handeling. En het belangrijkste wat daarachter steekt, is wat ons betreft dat dat geld ook klaarstaat als cofinanciering voor die belangrijke dingen die ook in Midden-Limburg moeten gaan gebeuren. En voor ons is dat een hamerstuk, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Nijskens van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Voorzitter, wij kunnen ook instemmen met het voorstel.

De voorzitter: Mevrouw Depondt-Olivers van het CDA.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Wij ook, en voor ons is het ook een hamerstuk.

De voorzitter: En dan tot slot de heer Zeedzen van de BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Dank je wel, voorzitter. Ik heb getracht om dit netjes binnen drie minuten te doen. Dat is me niet helemaal gelukt. Nee, grapje. Nee, wij sluiten ons aan bij de eerdere sprekers en wij zien ook graag in de P&C wel verantwoording over de niet benutte middelen en dat de uitvallers zichtbaar worden. En voor de rest is dat voor ons ook een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de Gedeputeerde voor de beantwoording van de vragen.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Dank je wel, voorzitter. Nou, op de allereerste plaats dank voor de steun die ik hier duidelijk voel in uw Staten. Ik ga even puntsgewijs in op de vragen die zijn gesteld. De SP, mijnheer Wolters Gregório, vroeg van hoe is het nou met de projecten tot nu toe. Gisteren hebben we weer een besluitvormend orgaan gehad, een RPO, een regio-provincie-overleg, in Midden-Limburg, en daar hebben we afgesproken dat er zowel een raadsinformatiebrief als een mededeling portefeuillehouder komt, waarbij we een update geven van de projecten tot nu toe. En we hebben ook afgesproken dat we daar hetzelfde bericht voor gebruiken, dus dat de raden in Midden-Limburg exact dezelfde informatie krijgen als uw Staten. Dus dat gaat eraan komen. En de rest wat u vroeg, de P&C-cyclus is het instrument dat we gebruiken om verder te rapporteren over de uitvoering van de Regio Deal in het algemeen, maar de projecten komen dan specifiek van de mededeling portefeuillehouder. Dan heb ik de vragen, voorzitter, van GroenLinks, de opmerking over artikel 185 van de Provinciewet, dat dat niet klopt. We zullen dat checken. En zo nodig gaan we dat checken, maar in ieder geval bedankt voor de oplettendheid vanuit GroenLinks. En dan heb ik twee vragen gekregen, of misschien wel drie vragen, over die 10% marge. En in ieder geval door GroenLinks wordt aangegeven van hanteren de gemeenten die marge ook? Dat is ons op dit moment niet bekend. We zullen dat nagaan. Op dit moment weten we dat niet. Dan heb ik de vraag van 50PLUS, van mijnheer Van Est, voorzitter, dat als GS ... We hebben op 16 december ingestemd. Nu is er weer een nieuw verdrag, en hoe zit dat nou precies wat er is besloten? Het is zo dat ... De reden dat we iedere keer terugkomen naar uw Staten met dit voorstel voor overheveling, heeft eigenlijk alles te maken met twee belangrijke zaken. Dat is, één, dat wij niet ... Als we alles in één keer zouden afroepen dan moeten we aan het einde van het jaar weer een hele hoop miljoenen overhevelen waarvoor er nog geen echt concreet projectvoorstel onderligt. Dat willen we niet. En tegelijkertijd, het tweede punt, de reden dat we dit doen, hangt af van de hartslag van die RPO's. Dus op het moment dat er zo'n regio-provincie-overleg is, dat is het besluitvormend orgaan dat zegt welke projecten wel en niet gehonoreerd worden dan krijgen de initiatiefnemers maximaal twaalf weken de tijd om een voorstel in te dienen, en de clustermanager Subsidies geeft dan een akkoord en dan kan het worden afgehandeld. En op het moment dat er zo'n RPO is geweest dan weten wij ook exact hoeveel geld er vanuit de provinciale cofinanciering nodig is en dan maken we daar een apart Statenvoorstel van indien en voor zover het niet meegenomen kan worden in een regulier traject. Ik hoop in ieder geval dat we vanuit het traject wat er gisteren is geweest, het RPO, in staat zijn om de claim van de cofinancieringsmiddelen, die daar zijn geweest, kunnen laten meelopen in de Voorjaarsnota, want dan hoef je niet apart een Statenvoorstel te maken. Maar dat is de reden dat we dit op deze manier doen.

De voorzitter: De heer Van Est heeft daar nog een vraag over.

De heer Van Est (50PLUS): Eén kort vraagje. Is het zo dat GS eerst een besluit neemt en dat het dan pas in de RPO's komt? Want dat blijkt uit deze handelingen wel. Is dat gebruikelijk of is het toevallig dat het hier is gebeurd?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Wat we doen is dat ... Bij de gemeenten is het zo dat de persoon die is afgevaardigd in dat RPO, het mandaat heeft om besluiten te nemen over de voorstellen. Wij als College hebben ervoor gekozen, omdat je ziet dat die Regio Deals eigenlijk over meerdere beleidskaders gaan, dat we daar een afstemming over hebben. Dus ik voel mijzelf bijzonder onprettig als ik vanuit de

Regio Deal een besluit ga nemen over iets wat in de kern, in het hart ligt, in de sociale agenda of in leefbaarheid of bij natuur. Dat sluiten wij hier intern altijd kort met de portefeuillehouder en dat gaat dan richting GS. Dus GS neemt een besluit over de stukken die uiteindelijk naar het RPO gaan en dat is in gezamenlijkheid. Ik heb rugdekking vanuit GS als ik naar het RPO ga en daar besluiten we het. Dat kan wel eens vaker tot discussie leiden, dat de gemeenten iets willen en dat wij er iets anders in zitten, maar in zijn algemeenheid komen we daar wel uit. Dus zo is het hoe we het hebben georganiseerd.

De voorzitter: Gaat u verder.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Dan heb ik de vraag van mevrouw Jenneskens, voorzitter, en die komt er ook in de kern op neer van blijf nou zoeken hoe we die beleidsportefeuille goed kunnen evalueren. Nou, de voorstellen worden gedaan, wat ik net ook schetste, in het proces. Het antwoord op de vraag van mijnheer Van Est is dat als de voorstellen uit de regio binnenkomen, dan worden die door ons ambtelijk apparaat getoetst aan onze beleidskaders, en dat is ook zo bij het opstellen van het convenant. Dus dat is gebeurd voordat de Regio Deal officieel werd beklonken tussen het ministerie, of tussen het Rijk, tussen ons en de gemeente. En uiteindelijk bij de monitoring, want alles wordt goed gemonitord, wordt ook nadrukkelijk naar die uitvoering en effectiviteit gekeken. En daarvoor is, ook op initiatief van de Provincie, gekozen om te kijken naar een lerende aanpak van oké, we hebben nou in al die regio's een Regio Deal, wat leren we daar nou eigenlijk van en wat zegt dat eigenlijk over de brede welvaart? Want in de kern genomen is dat het doel van het uitvoeren van een Regio Deal, dat je uiteindelijk een positieve bijdrage levert of een positief effect gaat krijgen op die brede welvaart. Dan heb ik de vragen van de PVV, voorzitter. Op de eerste vraag heb ik feitelijk al antwoord gegeven. Waarom we dat niet eerder afroepen en iedere keer separaat doen in het proces, dat hangt dus af van wanneer we zo'n RPO hebben. Maar goed, wat ik zeg, we gaan proberen om het, wat er gisteren is gebeurd, te kunnen laten meenemen, mee te laten lopen bij de Voorjaarsnota. En u had ook nog een vraag over die 10%, over die marge. Als die marge niet nodig is, vloeien die middelen dan terug naar de algemene reserves of andere projecten? Het is zo dat de € 10 miljoen, die vastgesteld is voor die Regio Deals, ook beschikbaar blijft voor de projecten in die Regio Deal Midden-Limburg. Dus die € 10 miljoen is wel dedicated naar die regio deals. Het is niet zo dat iets terugvloeit, tenzij aan het einde van die Regio Deal iets anders blijkt of iets dergelijks, maar die € 10 miljoen is wel dedicated voor deze Regio Deal. Dat is ook de afspraak die we hebben gemaakt in het convenant. En dan kijk ik even verder. Dan zie ik eigenlijk geen andere vragen meer, alleen nog een oproep, ook graag verantwoording via de P&C-cyclus, vanuit de heer Zeedzen, maar dat heb ik ook al aangegeven dat we dat gaan doen. Dat waren mijn antwoorden, voorzitter, dank je wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan kijk ik even rond of er nog behoefte is aan een tweede termijn vanuit uw commissie? De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Ik had alleen nog niet meegedeeld dat het voor ons een hamerstuk is.

De voorzitter: Daar komen we inderdaad nog wel op terug, maar nu ... Ja.

De heer Wolters Gregório (SP): Ja, meerdere collega's wel.

De voorzitter: Meerdere collega's al wel, inderdaad. Mocht u behoefte hebben aan een tweede termijn, steekt u dan uw hand op. De heer Van Bijnen van de PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Voorzitter, dank u wel. Bedankt aan GS voor de beantwoording, inderdaad. Met die beantwoording is het voor ons inderdaad ook een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. Er zijn geen vragen meer geweest in de tweede termijn. Dan hoeven er ook geen vragen te worden beantwoord door GS in de tweede termijn. Er zijn geen toezeggingen gedaan. De vraag van mijn kant is heel formeel of dit een behandelstuk is of een ... Nee, of het behandelrijp is, inderdaad? En dat is het geval, want u heeft zojuist ook al doorgegeven dat het voor u een hamerstuk is, of, in ieder geval, de meesten hebben dat al doorgegeven. Kunt u nog even de handen in de lucht steken, mocht u het een behandelstuk vinden. Dat is niet het geval. Dan stuurt uw commissie dit stuk door als hamerstuk naar de volgende Statenvergadering. Dan zijn we aan het einde gekomen van de behandeling van dit Statenvoorstel en dan kunnen wij nu overgaan naar ... Even kijken, want wij hebben een aantal punten doorgeschoven naar volgende week vrijdag. Ja? Nee? Nog niet? O, ik ben te snel. O ja, ik ben te snel. Even zien. Dank u wel.

De commissiegriffier,	De voorzitter,
Weesepoel	Nijenhuis

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-003

Onderwerp: Overhevelen middelen uit de Programmareserve ‘Regio Deal (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 – II

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026

besluiten:

1. in te stemmen met het overhevelen van € 1.921.000,00 uit de programmareserve ‘Regio Deals (5e en 6e tranche)’ naar de Programmabegroting 2026 teneinde de provinciale cofinanciering toe te kennen;
2. de 7e begrotingswijzing 2026 vast te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	FD	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00879756	**Maastricht**	3 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	3 februari 2026

Onderwerp
G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033

Geachte Staten,

Hierbij doen wij u toekomen het Statenvoorstel inzake het vaststellen van het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan, de voorziening groot onderhoud en de onderhoudsbudgetten van de provinciale gebouwen over de periode 2026 tot en met 2033. Wij verzoeken u dit Statenvoorstel te behandelen in de vergadering van de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA) op 27 februari 2026 en de vergadering van Provinciale Staten op 20 maart 2026.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

Statenvoorstel

Onderwerp	Vaststellen geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen 2026-2033.
G-nummer	G-26-002

Onderwerp

Vaststellen meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen 2026-2033.

Samenvatting

Op 13 december 2019 hebben provinciale staten voor de periode 2019 tot en met 2033 een meerjarenonderhoudsplan (hierna ook: "*MJOP 2019-2033*") voor alle provinciale gebouwen vastgesteld. Het MJOP 2019-2033 vormde de basis voor de vaststelling van:

1. een kosten egaliserende voorziening voor planmatig groot onderhoud;
2. exploitatiebudgetten ten behoeve van (onder meer) het Gouvernement en de steunpunten van cluster Wegbeheer voor regulier preventief en correctief onderhoud;
3. een jaarlijks vanuit cluster Cultuur te verstrekken exploitatiesubsidie aan de drie provinciale Musea, betreffende een geoormerkt bedrag voor het reguliere huurdersonderhoud.

Ten aanzien van de instandhouding van voorzieningen voor kapitaalgoederen, waaronder de Voorziening groot onderhoud, stelt het BBV de eis dat er een "recent beheerplan" beschikbaar dient te zijn. Hieronder wordt verstaan een door provinciale staten vastgesteld meerjarenonderhoudsplan dat maximaal vijf jaar oud is ten opzichte van het verslagleggingsjaar. Om hier aan te voldoen heeft een extern adviesbureau het bestaande MJOP 2019-2033 van alle provinciale gebouwen geactualiseerd. De uitkomsten en consequenties van het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan zijn vervolgens zorgvuldig geanalyseerd en financieel doorgerekend. Daaruit blijkt dat de huidige dotatie in de Voorziening groot onderhoud, de exploitatiebudgetten voor het reguliere onderhoud en de exploitatiesubsidies voor het huurdersonderhoud, onvoldoende zijn om de benodigde onderhoudswerkzaamheden structureel te kunnen uitvoeren. Om in de periode van 2026 tot en met 2033 over voldoende budget te beschikken, dient het totale onderhoudsbudget opgehoogd te worden met € 788.780,00 per jaar.

Voorstel

Provinciale Staten worden verzocht:

1. het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 vast te stellen;
2. de uitvoering van meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 op te dragen aan Gedeputeerde Staten;
3. in te stemmen met het structureel ophogen van de onderhoudsbudgetten met € 788.780,00 vanaf 2026, en dit te dekken uit het begrotingsresultaat. De financiële consequenties te verwerken in de Voorjaarsnota 2026.

Aanleiding en bestuurlijke context

Meerjarenonderhoudsplan 2019-2033 (huidige situatie)

Team Gebouwenmanagement van Cluster Facilitaire Dienstverlening staat aan de lat voor de instandhouding van de provinciale gebouwen, waaronder ook de gebouwgebonden installaties in deze gebouwen alsmede de omliggende buitenterreinen. In **bijlage 1** is een overzicht weergegeven van het actuele gebouwenbestand. De instandhouding van deze kapitaalgoederen wordt op basis van een meerjarenonderhoudsplan beheerst. Dit meerjarenonderhoudsplan geeft per gebouwelement en installatie(onderdeel) aan welke (periodieke) onderhoudsacties benodigd zijn. Op 13 december 2019 hebben Provinciale Staten voor de periode 2019 tot en met 2033 een meerjarenonderhoudsplan (hierna: "*MJOP 2019-2033*") voor alle provinciale gebouwen vastgesteld en de uitvoering daarvan opgedragen aan gedeputeerde staten, conform Statenvoorstel G-19-031. Het MJOP 2019-2033 vormde de basis voor de vaststelling van:

1. een kosten egaliserende voorziening ten behoeve van alle provinciale gebouwen voor het uitvoeren van planmatig groot onderhoud;
2. exploitatiebudgetten ten behoeve van (onder meer) het Gouvernement en de steunpunten van cluster Wegbeheer voor het uitvoeren van regulier preventief en correctief onderhoud;
3. een jaarlijks vanuit cluster Cultuur te verstrekken exploitatiesubsidie aan de drie provinciale Musea, betreffende een geoormerkt bedrag voor het uitvoeren van reguliere huurdersonderhoud.

Ten behoeve van de Voorziening groot onderhoud provinciale gebouwen vond in de afgelopen periode jaarlijks een dotatie van **€ 2.909.630**,**00** plaats, bedoeld voor het uitvoeren van planmatig groot onderhoud van alle provinciale gebouwen.

De over de periode 2019-2025 jaarlijks geïndexeerde exploitatiebudgetten voor het uitvoeren van regulier preventief en correctief onderhoud van het Gouvernement en de steunpunten van Wegbeheer zijn weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

2019 (€)	2020 (€)	2021 (€)	2022 (€)	2023 (€)	2024 (€)	2025 (€)
2.087.340	**598.357**	**607.137**	**610.814**	**635.317**	**667.083**	**689.097**

De aan de drie musea toegekende exploitatiesubsidies voor het uitvoeren van huurdersonderhoud over de over de periode 2021-2025 zijn weergegeven in onderstaande tabel 2.

Tabel 2

	2021 (€)	2022 (€)	2023 (€)	2024 (€)	2025 (€)
Bonnefantenmuseum	**225.448**	**229.055**	**238.217**	**250.128**	**258.382**
Limburgs Museum	**148.440**	**150.815**	**156.848**	**164.690**	**170.125**
Discovery Museum	**243.616**	**247.514**	**257.415**	**270.286**	**279.205**
Totaal	**617.505**	**628.507**	**645.647**	**665.894**	**707.712**

Geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan 2026-2033

Ten aanzien van de instandhouding van voorzieningen voor kapitaalgoederen, zoals de Voorziening groot onderhoud provinciale gebouwen, stelt het BBV de eis dat er een "recent beheerplan" beschikbaar dient te zijn.

Onder een “recent beheerplan” wordt in het onderhavige geval een door PS vastgesteld meerjarenonderhoudsplan verstaan dat maximaal vijf jaar oud is ten opzichte van het verslagleggingsjaar.

Om hieraan te voldoen heeft een extern adviesbureau het bestaande MJOP 2019-2033 van alle provinciale gebouwen geactualiseerd. Hierbij is de conditie van alle elementen opnieuw beoordeeld. Bij deze actualisatie is niet alleen rekening gehouden met de sterke prijsinflatie van de afgelopen jaren, maar zijn tevens ontbrekende posten toegevoegd en posten met aanvankelijk te laag ingeschatte vervangingskosten gecorrigeerd.

De uitkomsten en consequenties van het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan zijn vervolgens zorgvuldig geanalyseerd en financieel doorgerekend. Het rekenkundige bestand met de analyse en berekening van de financiële impact is als **bijlage 2** toegevoegd.

Uit deze analyse en financiële doorrekening blijkt dat de huidige dotatie in de Voorziening groot onderhoud, de exploitatiebudgetten voor het reguliere onderhoud en de exploitatiesubsidies voor het huurdersonderhoud, onvoldoende zijn om de benodigde onderhoudswerkzaamheden structureel te kunnen uitvoeren. Om in de periode van 2026 tot en met 2033 over voldoende budget te beschikken, dient het totale onderhoudsbudget opgehoogd te worden met € 788.780,- per jaar. In tabel 3 wordt deze benodigde ophoging nader uitgesplitst.

Tabel 3

Budget	**Budget 2025 (€)**	**Budget 2026 incl. 3,2% indexering**[1]	**Benodigde ophoging (€)**	**Benodigde ophoging (%)**	**Benodigd budget per 2026 (€)**
Voorziening groot onderhoud (jaarlijkse dotatie)	2.909.630	n.v.t.	677.211	+ 23,27%	3.586.841
Exploitatiebudget Gouvernement en steunpunten Wegen	689.097	711.148	30.959	+ 4,35%	742.107
Huurdersonderhoud musea	707.712	730.359	80.610[2]	+ 11,04%	810.969
Totaal	**4.306.439**		**788.780**		**5.139.917**

In de paragrafen “Huidige dotatie ontoereikend”, “Nadere toelichting noodzaak verhogen dotatie”, “*Stand van zaken Voorziening groot onderhoud*” en “*Exploitatiebudgetten voor regulier onderhoud*” wordt het bovenstaande nader toegelicht.

Huidige dotatie in voorziening ontoereikend

Zoals hierboven aangegeven is de huidige dotatie van € 2.909.630,- per jaar ontoereikend om het benodigde groot onderhoud te kunnen blijven uitvoeren aan de provinciale gebouwen.
Om in de periode 2026 tot en met 2033 over voldoende financiële middelen te beschikken, dient de dotatie *jaarlijks* opgehoogd te worden met een bedrag van: **€ 677.211,00**. Vanaf 2026 bedraagt de totale dotatie dan: **€ 3.586.841,00**. Dit komt neer op een stijging van: 23,27%. In onderstaande **tabel 4** wordt de benodigde ophoging van de dotatie per locatie weergegeven:

[1] Deze 3,2% indexering betreft de reguliere indexering programmabegroting over 2026, zoals bepaald vanuit cluster Financiën.
[2] Deze verhoging van de exploitatiesubsidie voor het huurdersonderhoud is reeds opgenomen in het statenvoorstel inzake de Museumvisie dat op 6 februari 2026 behandeld is.

Tabel 4

Locatie	**Dotatie t/m 2025 (€)**	**Aanpassing Dotatie (€)**	**Aanpassing dotatie (%)**	**Dotatie vanaf 2026 (€)**
Gouvernement	1.738.270,-	477.439,-	+ 27,47%	2.215.709,-
Steunpunten	101.015,-	- 58.446,-	- 57,86%	42.569,-
Bonnefantenmuseum	302.556,-	164.759,-	+ 54,46%	467.315,-
Limburgs Museum	256.525,-	23.551,-	+ 9,18%	280.076,-
Discovery Museum	247.161,-	28.390,-	+11,49%	275.551,-
Kasteel Groot Buggenum, station ZLSM, Cargoloods MAA	264.103,-	41.517,-	+15.72%	305.620,-
Totaal	**2.909.630,-**	**677.211,-**	**23,27%**	**€ 3.586.841,-**

Door deze voorgestelde ophoging van de dotatie zal het saldo van de Voorziening groot onderhoud in de periode 2026 tot en met 2033 op geen enkel moment negatief worden. Met andere woorden: de uitgaven voor groot onderhoud blijven binnen de beschikbare financiële middelen.

Voorgesteld wordt om de jaarlijkse verhoging van de dotatie ten bedrage van € 677.211,00 vanaf 2026 te dekken uit het begrotingsresultaat.

Nadere toelichting noodzaak verhogen dotatie

De belangrijkste reden voor de noodzakelijke verhoging van de dotatie, is de sterke prijsinflatie van de afgelopen jaren, die aanzienlijk hoger was dan waarmee in het oorspronkelijke MJOP 2019-2033 rekening is gehouden. Bij de opstelling van het MJOP 2019-2033 is uitgegaan van het prijspeil van 2018 en een indexering van circa 1% per jaar. Gedurende de eerste vier uitvoeringsjaren (2019 t/m 2022) is derhalve een indexeringscorrectie van circa 4% doorgevoerd Echter, uitgaande van de bouwkosten index, een indexcijfer dat een realistischer beeld geeft van de prijsontwikkeling van arbeidskosten en (bouw)materialen, bedroeg de prijsontwikkeling in deze periode 26%. Dit betekent dat er circa 22% te weinig geïndexeerd is.

In het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan, dat opgesteld is op basis van het prijspeil 2023, zijn de eenheidsprijzen voor de diverse onderhoudsactiviteiten aangepast.

De scherpe stijging van de bouwkosten in de periode 2019 t/m 2022 is vooral het gevolg van uitzonderlijke omstandigheden, zoals:

- de gevolgen van de coronacrisis;
- verstoring van de wereldwijde toeleveringsketens (supply chain);
- sterk gestegen energieprijzen door geopolitieke ontwikkelingen.

Na deze uitzonderlijke periode is de prijsinflatie nauwelijks gedaald. Daarom is in het geactualiseerde MJOP 2026-2033 gekozen voor een structureel hoger indexeringspercentage van 2% per jaar voor de komende periode.

Stand van zaken voorziening groot onderhoud

In 2019 is overeenkomstig Statenvoorstel G-19-031 de tijdelijk gereserveerde egalisatiereserve onderhoud provinciale gebouwen ten bedrage van € 3.510.000,00 als “startbedrag” terug in de Voorziening groot onderhoud ingebracht. Per 31-12-2024 bedroeg de stand van de Voorziening groot onderhoud provinciale gebouwen: € 11.638.717,00.

Bovengenoemde stand van de Voorziening groot onderhoud is bedoeld om aankomende grotere vervangingen te dekken. Anders gezegd: dit bedrag is ‘gespaard’ om op enig moment de grotere geplande onderhoudsacties te kunnen bekostigen.

Exploitatiebudgetten voor regulier onderhoud

In het MJOP 2019-2033 zijn binnen het reguliere onderhoud de jaarlijks terugkerende preventieve onderhoudscontracten en wettelijke keuringen en inspecties ondergebracht. Daarnaast voorziet het regulier onderhoud ook in het oplossen van tussentijdse storingen en gebreken die buiten de plancyclus voor groot vervangingsonderhoud optreden (correctief onderhoud).

De kosten voor regulier onderhoud van de gebouwen die door de provinciale organisatie zelf worden gebruikt, zoals het Gouvernement en de steunpunten van wegen, worden gedekt uit het exploitatiebudget voor regulier onderhoud. In 2025 bedroeg dit budget € 689.097,00 Voor 2026 is door cluster Financiën een reguliere indexering van 3,2% binnen de programmabegroting vastgesteld, waardoor het budget voor 2026 uitkomt op € 711.148,00 Uit de uitgevoerde analyse blijkt echter dat dit budget vanaf 2026 aanvullend met 4,35% dient te worden opgehoogd, oftewel met € 30.959,00. Het totaal benodigde exploitatiebudget bedraagt daarmee vanaf 2026 € 742.107,00.

Voor gebouwen die worden verhuurd – zoals de drie Limburgse musea – is het uitvoeren van preventief onderhoud alsmede het uitvoeren van wettelijke inspecties en kleine correctieve werkzaamheden, volgens de huurovereenkomst de verantwoordelijkheid van de huurder. Om de musea in staat te stellen deze onderhoudstaken uit te voeren, ontvangen zij van het cluster Cultuur jaarlijks, als onderdeel van hun exploitatiesubsidie een specifiek geoormerkt bedrag. Dit bedrag is bestemd voor het reguliere onderhoud dat volgens het huurcontract voor rekening van de huurder komt. In 2025 bedroeg het desbetreffende gedeelte van de exploitatiesubsidie voor de drie musea tezamen: € 707.712,00. Voor 2026 is door cluster Financiën een reguliere indexering van 3,2% binnen de programmabegroting vastgesteld, waardoor het budget voor 2026 uitkomt op: € 730.359,00. Uit de uitgevoerde analyse blijkt echter dat dit subsidieonderdeel vanaf 2026 aanvullend met 11,04% dient te worden opgehoogd, oftewel met € 80.610,00. Deze verhoging van de exploitatiesubsidie voor het huurdersonderhoud is reeds opgenomen in het statenvoorstel inzake de Museumvisie dat op 6 februari 2026 behandeld is. De totale subsidie voor het huurdersonderhoud bedraagt daarmee vanaf 2026: € 810.969,00 .

Bevoegdheid

Het vaststellen van het geactualiseerde MJOP 2026-2033, de bijbehorende Voorziening groot onderhoud en de exploitatiebudgetten voor regulier onderhoud is autonoom beleid van provinciale staten.

Beoogd resultaat

Het vaststellen van een geactualiseerd MJOP 2026-2033 voor alle provinciale gebouwen dat voorziet in een toereikende voorziening voor het uitvoeren van groot onderhoud (= gepland vervangingsonderhoud) alsmede in toereikende exploitatiebudgetten voor het verrichten van regulier onderhoud.

Argumenten

Doelstelling meerjarenonderhoudsplan
Middels een meerjarenonderhoudsplan wordt gewaarborgd dat de provinciale gebouwen, inclusief de omliggende buitenterreinen, op adequate wijze worden beheerd en onderhouden. Een goed plan is noodzakelijk om de functionaliteit en uitstraling van de gebouwen, de veiligheid van medewerkers en bezoekers en de bedrijfszekerheid van de technische installaties te waarborgen.

Vastgesteld kader
In 2019 is het de navolgende kader vastgesteld:

- een eenduidige financiering voor het onderhoud van de provinciale eigendommen (duurzaam financieel beleid);
- het formuleren van een meerjarenonderhoudsplanning met als doelstelling het waarborgen van de representativiteit en functionaliteit van de provinciale eigendommen (onderhoudsniveau);
- opname van de in de meerjarenonderhoudsplanning omschreven activiteiten in de planningscyclus van het cluster Facilitaire Dienstverlening afdeling gebouwenmanagement;
- het voldoen aan de verplichtingen tot het formuleren van een meerjarenonderhoudsplan. In het BBV is de verwerking en het beheer van vastgoed vastgelegd.

Beheersingsmaatgelen opgesteld door accountant
Voor de controle van de jaarrekening wordt voor de onderhoudsvoorziening een position paper opgesteld, waarbij (met onderliggende documentatie) zichtbaar wordt aangetoond dat aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- er is sprake van een recent beheerplan;
- het beheerplan is op deskundige wijze opgesteld en dit is tevens te verifiëren;
- het beheerplan is zichtbaar financieel getoetst (waaronder rekenregels, gehanteerde prijzen en tijdsbestek), en sluit zichtbaar aan bij de voorziening in de jaarrekening, voor zowel de dotaties als de onttrekkingen. Indien er geen aansluiting is, dient dit verschil onderbouwd te worden in de position paper;
- er zijn géén lasten voor klein regulier onderhoud opgenomen in het actueel beheerplan;
- er is sprake van een egaliserend karakter.

Methodiek
Per gebouw is door een terzake deskundig adviesbureau een meerjarenonderhoudsplan opgesteld, waarin de onderhoudsbehoefte is opgenomen uitgaande van het vastgestelde representatieve en functionele onderhoudsniveau. In het plan is een verdeling gemaakt tussen planmatig onderhoud (groot onderhoud) en regulier onderhoud (contractenonderhoud). Ook is per locatie opgenomen voor wie welke onderhoudsacties zijn. Zo wordt verhuurdersonderhoud (eigenaarsdeel) en huurdersonderhoud (huurdersdeel) toegepast.

In het planmatig onderhoud is de verwachte levensduur en de onderhoudscyclus van ieder (bouw)element opgenomen. In het plan is de opbouw en de ligging van de gebouwen per (bouw)element geïnventariseerd, geïnspecteerd en beoordeeld volgens een gestandaardiseerde inspectiemethode. De opgenomen bouwdelen betreffen het casco, de installaties en de omliggende buitenterreinen.

Binnen het regulier onderhoud zijn de jaarlijks terugkerende onderhoudscontracten ondergebracht. Bij gebouwen die worden verhuurd (zie ook tabel 2) is dit een taak van de huurder.

In 2019 is het meerjarenonderhoudsplan door Provinciale Staten (Statenstuk G-19-031) voor de periode 2019 tot en met 2033 vastgesteld. Op basis van de BBV dient een geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan opnieuw aan provinciale staten te worden voorgelegd en vastgesteld. In de begroting- en rapportagecyclus wordt de stand van zaken jaarlijks weergegeven aan Provinciale Staten.

De totalen van alle onderhoudsplannen bepalen de omvang van de uiteindelijke onderhoudsbudgetten. De financiële impact staat omschreven onder “Financiën”.

Risico's en kanttekeningen

De voorziening groot onderhoud dient in overeenstemming te zijn met de verslaggevingsvoorschriften van de Besluit Begroting en Verantwoording (BVV). Met deze actualisatie wordt voldaan aan deze verplichting.

Financiën

Om het onderhoud aan provinciale gebouwen conform het meerjarenonderhoudsplan uit te voeren, is het noodzakelijk om zowel de voorziening voor groot onderhoud als de exploitatiebudgetten voor onderhoud te verhogen met een totaalbedrag van € 788.780. Dit is weergegeven in onderstaande tabel 5:

Tabel 5

Budget	**Budget 2025 (€)**	**Budget 2026 incl. 3,2% indexering[3]**	**Benodigde ophoging (€)**	**Benodigde ophoging (%)**	**Benodigd budget per 2026 (€)**
Voorziening groot onderhoud (jaarlijkse dotatie)	2.909.630	n.v.t.	677.211	+ 23,27%	3.586.841
Exploitatiebudget Gouvernement en steunpunten Wegen	689.097	711.148	30.959	+ 4,35%	742.107
Huurdersonderhoud musea	707.712	730.359	80.610[4]	+ 11,04%	810.969
Totaal	**4.306.439**		**788.780**		**5.139.917**

Voorgesteld wordt om deze jaarlijkse verhoging vanaf 2026 te dekken uit het begrotingsresultaat ,waarbij de financiële gevolgen worden verwerkt in de Voorjaarsnota 2026.

Daarbij geldt het navolgende aandachtspunt. Conform het BBV dient de provincie te beschikken over een door provinciale Staten goedgekeurd meerjarenonderhoudsplan dat maximaal vijf jaar oud is ten opzichte van het verslagjaar. Op 31 december 2025 beschikte de provincie over een geactualiseerd MJOP. De vaststelling door Provinciale Staten is gepland op 20 maart 2026, dus vóór vaststelling van de Jaarstukken 2025.

Op 6 januari jl. heeft hierover overleg plaatsgevonden met onze accountant. Omdat er een geactualiseerd onderhoudsplan beschikbaar is dat vóór de vaststelling van de jaarstukken 2025 aan PS wordt voorgelegd, kan – onder voorbehoud van goedkeuring door Provinciale Staten - de voorziening groot onderhoud in jaarstukken 2025 worden gehandhaafd. Indien Provinciale Staten het geactualiseerde plan onverhoopt niet goedkeurt, dan dienen de jaarstukken 2025 alsnog te worden aangepast. In dat geval komt de huidige Voorziening groot onderhoud te vervallen en wordt deze omgezet in een reserve.

[3] Deze 3,2% indexering betreft de reguliere indexering programmabegroting over 2026, zoals bepaald vanuit cluster Financiën.
[4] Deze verhoging van de exploitatiesubsidie voor het huurdersonderhoud is reeds opgenomen in het statenvoorstel inzake de Museumvisie dat op 6 februari 2026 behandeld is.

Communicatie
In de subsidiebeschikking 2026 aan de Limburgse musea worden de wijzigingen van de hoogte van de geoormerkte subsidie wat betreft huurdersonderhoud opgenomen.

Vervolg

Niet van toepassing.

Bijlage(n)

Bijlage 1: Overzicht provinciale gebouwen
Bijlage 2: Overzicht benodigde (ophoging) dotatie Voorziening groot onderhoud

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-26-002

Onderwerp: Vaststellen geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, Voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen 2026-2033.

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026.

besluiten:

1. het meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 vast te stellen.
2. de uitvoering van meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 op te dragen aan Gedeputeerde Staten.
3. in te stemmen met het structureel ophogen van de onderhoudsbudgetten met € 788.780,00 vanaf 2026, en dit te dekken uit het begrotingsresultaat. De financiële consequenties te verwerken in de Voorjaarsnota 2026.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Bijlage 1: Gebouwenbestand provinciale gebouwen

Locatie	**Adres**	**BVO in m2**	**WOZ waarde (Waardepeildatum 1-1-2024)**
Gouvernement	Limburglaan 10 Randwyck-Maastricht	41.149	€ 36.703.000
Steunpunt wegen district Heuvelland	Heihofweg 3 Hulsberg	516	€ 427.000
Steunpunt wegen district Swentibold	Milieuparkweg 10 Sittard	792	€ 447.000
Steunpunt wegen district Midden (Grote Peel)	Staterweg 7 Nederweert	908	€ 274.000
Cargoloods Terminal East	Portugallaan 11 Maastricht-Airport	9.080	€ 7.039.000
Kasteel Groot Buggenum met dienstwoning	Loorderstraat 1-3 Grathem	1.557	€ 1.632.000
Stationgebouw ZLSM	Stationstraat 20 Simpelveld	769	€ 243.000
Loodsen, werkplaats, watertoren en seinhuisjes ZLSM	Vroenkuilerweg 2 Simpelveld	3.970	€ 1.176.000
Bonnefantenmuseum	Avenue Céramique 250 Maastricht	15.822	€ 9.490.000
Limburgs Museum	Keulsepoort 5 Venlo	9.663	€ 11.853.000
Discovery Museum	Museumplein 2 Kerkrade	13.300	€ 17.609.000

Bijlage 2: Totale benodigde dotatie in de Voorziening groot onderhoud

Op basis van geactualiseerd MJOP

Voorziening groot onderhoud GOUVERNEMENT o.b.v. MJOP 2025 en nieuw vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032

	1 2023	2 2024	3 2025	4 2026	5 2027	6 2028	7 2029	8 2030	9 2031	10 2032	11 2033		
Dotatie	€ -	€ 1.738.270	€ 1.738.270	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	€ 2.215.709	**€ 477.439**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 8.961.003	€ 9.473.129	€ 4.110.444	€ 1.507.817	€ 1.871.903	€ 2.219.177	€ 3.142.862	€ 3.068.847	€ 2.769.802	€ 2.477.190	**27,47%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	€ 614.061	€ 1.226.144	€ 7.578.394	€ 4.818.337	€ 1.851.623	€ 1.868.436	€ 1.292.024	€ 2.289.725	€ 2.514.755	€ 2.508.322	€ 2.477.190	**€ 17.725.676**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 7.222.733	€ 7.734.859	€ 1.894.735	€ -707.892	€ -343.806	€ 3.468	€ 927.153	€ 853.138	€ 554.093	€ 261.480	€ -	**€ 2.215.709**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Voorziening groot onderhoud BONNEFANTEN o.b.v. MJOP 2025 en nieuw vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032

Dotatie	€ -	€ 302.556	€ 302.556	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	€ 467.315	**€ 164.759**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 1.195.626	€ 1.317.459	€ 1.532.368	€ 564.990	€ -151.611	€ 51.993	€ -131.710	€ 101.563	€ 456.619	€ 348.373	**54,46%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	€ 101.000	€ 180.723	€ 252.406	€ 1.434.693	€ 1.183.917	€ 263.711	€ 651.019	€ 234.042	€ 112.259	€ 575.561	€ 348.373	**€ 3.738.521**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 893.070	€ 1.014.903	€ 1.065.053	€ 97.675	€ -618.927	€ -415.322	€ -599.025	€ -365.752	€ -10.696	€ -118.942	€ -	**€ 467.315**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Voorziening groot onderhoud LIMBURGS MUSEUM o.b.v. MJOP 2025 en vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032 is toereikend

Dotatie	€ -	€ 256.525	€ 256.525	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	€ 280.076	**€ 23.551**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 475.143	€ 281.112	€ 192.007	€ -402.012	€ -480.244	€ -291.578	€ -324.741	€ -107.813	€ -111.146	€ 60.246	**9,18%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	€ 159.604	€ 450.556	€ 369.181	€ 874.096	€ 358.308	€ 91.410	€ 313.240	€ 63.149	€ 283.409	€ 108.685	€ 60.246	**€ 2.240.611**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 218.618	€ 24.587	€ -88.069	€ -682.089	€ -760.321	€ -571.654	€ -604.818	€ -387.890	€ -391.222	€ -219.830	€ -0	**€ 280.076**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Voorziening groot onderhoud DISCOVERY MUSEUM o.b.v. MJOP 2025 en nieuw vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032

Dotatie	€ -	€ 247.161	€ 247.161	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	€ 275.551	**€ 28.390**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 1.064.551	€ 1.244.112	€ 1.185.565	€ 1.037.314	€ 930.083	€ 634.458	€ 564.800	€ 17.908	€ 179.519	€ 212.188	**11,49%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	€ 181.347	€ 67.600	€ 334.098	€ 423.802	€ 382.781	€ 571.176	€ 345.209	€ 822.442	€ 113.940	€ 242.881	€ 212.188	**€ 2.204.404**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 817.390	€ 996.951	€ 910.015	€ 761.763	€ 654.533	€ 358.908	€ 289.249	€ -257.643	€ -96.032	€ -63.362	€ -0	**€ 275.551**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Voorziening groot onderhoud STEUNPUNTEN WEGEN o.b.v. MJOP 2025 en nieuw vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032

Dotatie	€ -	€ 101.015	€ 101.015	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	€ 42.569	**€ -58.446**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 483.398	€ 552.423	€ 521.899	€ 380.498	€ 407.259	€ 319.723	€ 162.495	€ 136.144	€ 149.786	€ 134.275	**-57,86%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	€ 19.145	€ 31.990	€ 73.093	€ 183.970	€ 15.808	€ 130.105	€ 199.798	€ 68.919	€ 28.928	€ 58.079	€ 134.275	**€ 340.553**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 382.383	€ 451.408	€ 479.330	€ 337.929	€ 364.690	€ 277.154	€ 119.926	€ 93.575	€ 107.216	€ 91.706	€ -	**€ 42.569**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Voorziening groot onderhoud MAA, KGB en ZLSM o.b.v. MJOP 2025 en nieuw vastgestelde donatie o.b.v. 10 jarig MJOP 2023-2032

Dotatie	€ -	€ 264.103	€ 264.103	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	€ 305.620	**€ 41.517**	Ophogen donatie vanaf 2026
Stand 1-1	€ -	€ 1.492.433	€ 1.680.112	€ 1.461.127	€ 1.208.701	€ 1.190.307	€ 1.226.309	€ 1.198.883	€ 1.065.796	€ 1.133.784	€ 462.101	**15,72%**	Toename donatie in percentage
Totaal uitgaven	€ 158.834	€ 76.424	€ 524.606	€ 558.046	€ 324.014	€ 269.618	€ 333.046	€ 438.707	€ 237.632	€ 977.303	€ 462.101	**€ 2.444.962**	Totalen uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	€ 1.228.330	€ 1.416.009	€ 1.155.506	€ 903.080	€ 884.686	€ 920.689	€ 893.263	€ 760.176	€ 828.164	€ 156.481	€ -	**€ 305.620**	Benodigde donatie vanaf 2026

OVERALL

	1 2023	2 2024	3 2025	4 2026	5 2027	6 2028	7 2029	8 2030	9 2031	10 2032	11 2033		
Dotatie	**€ -**	**€ 2.909.630**	**€ 2.909.630**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 3.586.841**	**€ 677.211**	Ophogen dotatie vanaf 2026
Stand voorziening 1-1	**€ -**	**€ 13.672.154**	**€ 14.548.347**	**€ 9.003.410**	**€ 4.297.308**	**€ 3.767.697**	**€ 4.160.083**	**€ 4.612.588**	**€ 4.282.445**	**€ 4.578.364**	**€ 3.694.373**	**23,27%**	Procentuele toename dotatie vanaf 2026
Totaal uitgaven	**€ 1.233.990**	**€ 2.033.437**	**€ 9.131.778**	**€ 8.292.943**	**€ 4.116.452**	**€ 3.194.454**	**€ 3.134.336**	**€ 3.916.984**	**€ 3.290.922**	**€ 4.470.831**	**€ 3.694.373**	**€ 28.694.727**	Totale uitgaven 2026 t/m 2033
Beschikbaar budget 31-12	**€ 10.762.524**	**€ 11.638.717**	**€ 5.416.569**	**€ 710.467**	**€ 180.856**	**€ 573.242**	**€ 1.025.748**	**€ 695.604**	**€ 991.523**	**€ 107.532**	**€ -0**	**€ 3.586.841**	Benodigde dotatie vanaf 2026

Totale benodigde dotatie in de Voorziening groot onderhoud
Op basis van geactualiseerd MJOP

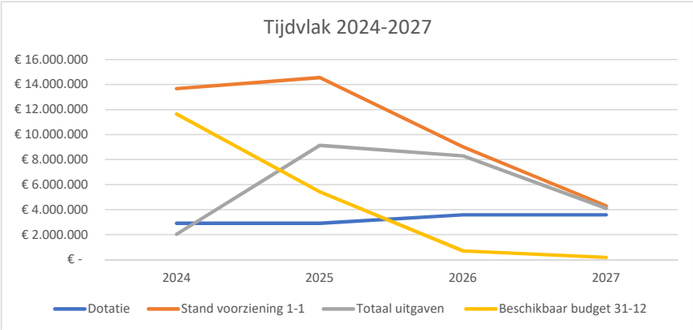

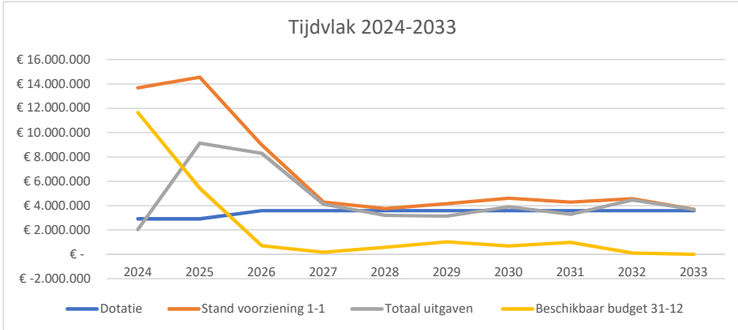

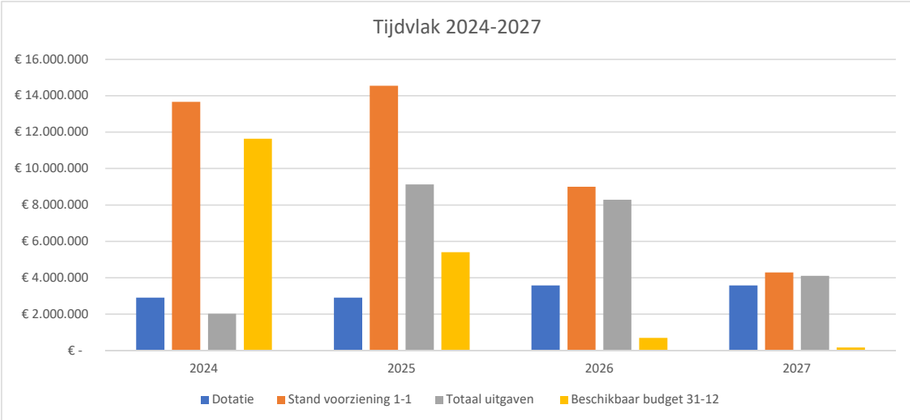

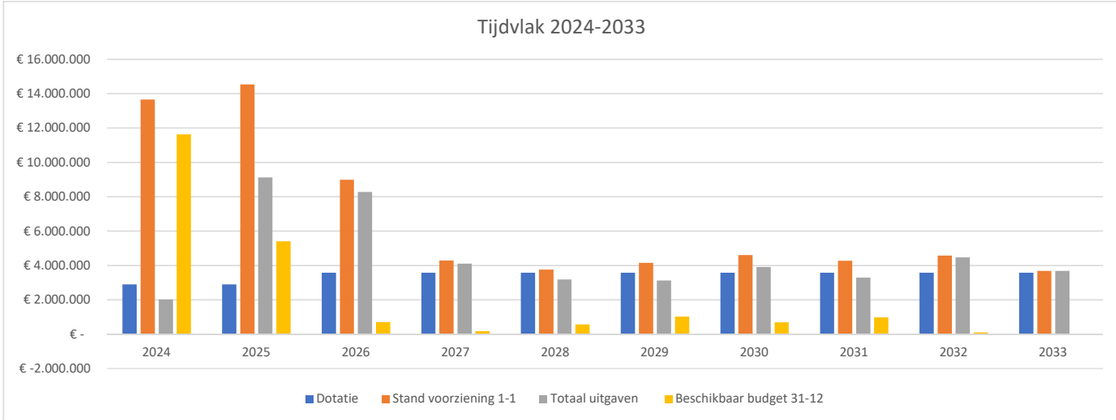

Van:
Verzonden: donderdag 26 februari 2026 14:00
Aan: 'secretariaat@pvvlimburg.nl' <secretariaat@pvvlimburg.nl>
CC:
Onderwerp: ANTWOORD FW: technische vragen statenfractie PVV inzake G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan

Beste Dorothy,

Hierbij de beantwoording van de gestelde technische vragen over Statenvoorstel G-26-002 inzake de vaststelling van het geactualiseerde meerjarenonderhoudsplan, de voorziening voor groot onderhoud en de exploitatiebudgetten voor de provinciale gebouwen voor de periode 2026-2033.

Vraag 1:
In het stuk staat opgenomen dat een extern adviesbureau het bestaande MJOP 2019-2033 van alle provinciale gebouwen heeft geactualiseerd. Echter is dit advies van het extern adviesbureau niet onderhavig aan het stuk. Is het mogelijk om dit rapport te ontvangen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord:
Voor elk provinciaal gebouw is een geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan (hierna:"MJOP") opgesteld. Deze MJOP's zijn gebundeld in een omvangrijk Excelbestand, waarin voor elk gebouwonderdeel en per individuele asset de geplande onderhouds- en vervangingsactiviteiten zijn opgenomen, inclusief planning en kostenraming. Dit bestand vormt feitelijk de rapportage waarnaar in de PS-nota wordt verwezen.
De gegevens uit dit bestand zijn vervolgens geïmporteerd in het digitaal meerjarenonderhoudsysteem "Maintenance Planning", waarin de MJOP's worden beheerd en geactualiseerd.

Vanwege de omvang en het detailniveau (per gebouwonderdeel en asset) betreft dit echter een zeer omvangrijk en technisch bestand, dat zonder nadere toelichting beperkt leesbaar is.
Indien gewenst bent u van harte welkom om het digitale systeem in te zien en een toelichting te ontvangen met betrekking tot de werkwijze en de rubriceringen per gebouw en de daarbij behorende assets.

Vraag 2: Wat zijn de kosten voor het opstellen van dit extern advies?

Antwoord:
De opdrachtwaarde voor de actualisatie van meerjarenonderhoudsplannen op basis van een herinspectie van alle provinciale gebouwen bedroeg: € 48.000,00 ex. btw.

Vraag 3: Wie heeft de eisen opgesteld voor het actualiseren van MJOP op basis waarvan het onderzoek van het extern adviesbureau is gedaan?
Vraag 4: Wat zijn de eisen van de actualisatie geweest?

Antwoord vraag 3 en 4:
In 2019 is de staat van onderhoud van de gebouwen door het externe adviesbureau geïnspecteerd op basis van een gestandaardiseerde methodiek (NEN-2767), waarbij per element / asset de verwachte (rest)levensduur en onderhoudscyclus is beoordeeld.

Ten aanzien van de instandhouding van voorzieningen voor kapitaalgoederen, waaronder de Voorziening groot onderhoud, stelt het BBV de eis dat er een "recent beheerplan" beschikbaar dient te zijn.
Om hier aan te voldoen is het bestaande MJOP 2019-2033 voor alle provinciale gebouwen geactualiseerd. In het kader van deze actualisatie heeft het betreffende externe adviesbureau een herinspectie uitgevoerd, waarbij de uitgangspunten van de oorspronkelijke inspectie (2019) zijn gehandhaafd. (Zie a.u.b. ook pagina 7 en 8 van Statenvoorstel G-19-31, vastgesteld op 13 december 2019).

provincie Limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA)

van 27-2-2026
betreffende G-26-002 Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033

Statenkenmerk		Maastricht	27-2-2026

De voorzitter: We zijn aangekomen bij agendapunt 8.2. Dat is het Statenvoorstel inzake vaststelling geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen periode 2026-2033. Op 13 december 2019 hebben Provinciale Staten een meerjarenonderhoudsplan vastgesteld voor alle provinciale gebouwen. Dit meerjarenonderhoudsplan mag maximaal vijf jaar oud zijn en daarom is het geactualiseerd. Uit de actualisatie blijkt dat de huidige budgetten voor groot onderhoud, regulier onderhoud en huurdersonderhoud onvoldoende zijn en daarom moet het totale onderhoudsbudget worden verhoogd. Aan uw Staten wordt gevraagd om akkoord te gaan met het meerjarenonderhoudsplan en het structureel ophogen van het onderhoudsbudget. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen, met een maximale spreektijd per fractie van drie minuten in de eerste termijn. En dan begin ik de termijn van de commissie graag bij de PVV. Wie mag ik het woord geven? Dat is de heer Megens. Ga uw gang. U heeft even drie minuten.

De heer Megens (PVV): Dank u wel, voorzitter. Vandaag is het natuurlijk het voorstel om die bijna acht ton extra uit te geven aan onderhoud voor de provinciale gebrouwen. Dat is natuurlijk structureel geld, en niet één keer, maar elk jaar opnieuw. De reden zou vooral inflatie zijn. De bouwkosten zijn gestegen en daarom zou het budget omhoog moeten. Maar waarom komt het College nu er pas achter dat we inflatiecorrectie jaren te laag hebben ingeschat? Dat is dan ook mijn eerste vraag. Wat de PVV mist, zijn echt de politieke keuzes, want er wordt eigenlijk maar één vraag gesteld: gaan we dit betalen? Terwijl de echte vraag zou moeten zijn: willen we dit wel allemaal blijven betalen? De Provincie bezit veel gebouwen, kantoren, musea, een kasteel, een cargoloods en andere panden, maar nergens lezen we of er serieus is gekeken of al dat vastgoed wel nodig is. Is dit allemaal een kerntaak van de Provincie of houden we gebouwen in stand om ze nu eenmaal te hebben? Voorzitter, als de kosten stijgen, kijk je thuis ook eerst wat je kunt missen. Je gaat niet automatisch meer geld uitgeven, maar waarom doet de Provincie dit dan wel? Naar aanleiding van onze technische vragen hebben we ook nog zorgen over de onderbouwing. Het onderhoudsplan is opgesteld door een extern adviesbureau, maar het daadwerkelijke rapport blijkt één groot technisch Excelbestand te zijn, en niet eenvoudig inzichtelijk voor Statenleden. Tegelijkertijd moeten wij instemmen met een structurele verhoging van bijna acht ton per jaar. Wij vinden dat Provinciale Staten de onderliggende berekening gewoon goed moeten kunnen controleren, en hoe gaat het College dit dan ook inzichtelijk maken? En daarnaast zien we dat de museums via subsidies ook extra geld krijgen voor onderhoud en dat voelt voor de PVV als een verkapte subsidieverhoging. Als onderhoud duurder wordt, moet je ook kijken naar afspraken met huurders en exploitanten. Nu lijkt de Provincie gewoon bij te springen, zonder duidelijke tegenprestatie. Of heeft het College deze afspraken wel gemaakt met deze partijen? Want sommige onderhoudsbudgetten stijgen namelijk enorm. Als we bijvoorbeeld het Bonnefantenmuseum bekijken, die stijgt enorm, terwijl andere juist dalen. Een heldere uitleg ontbreekt waarom er zulke verschillen zijn. En dan de dekking. Het geld komt uit het begrotingsresultaat. Dat klinkt makkelijk, dat is belastinggeld van onze inwoners, maar elke euro die

erheen gaat, kan ook niet naar de wegen, veiligheid of lastenverlichting voor de Limburgers. Voorzitter, tot slot, onderhoud is belangrijk, dat ontkennen we niet, maar eerst moet wel duidelijk zijn wat echt noodzakelijk is en wat tot de kerntaak van de Provincie behoort. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Van den Beucken van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Goed, we staan voor een forse ophoging, € 788.000 en nog wat per jaar. De opbouw is ook helder weergeven, waarom dat is. De stijging voorziening groot onderhoud van ruim 23% overall vindt LOKAAL-LIMBURG nogal fors. Het Gouvernement 27% en het Bonnefantenmuseum 54% springen daar natuurlijk helemaal bovenuit. En dat kan natuurlijk niet alleen maar het gevolg zijn van inflatie, dus wat kunnen we er nou aan gaan doen om in de toekomst percentages als 54 en 27% te vermijden en flink te beteugelen? Dat neemt niet weg dat LOKAAL-LIMBURG in de toekomst natuurlijk ook zeker wil stellen dat de provinciale gebouwen op een doeltreffende manier worden beheerd en onderhouden. En we zien natuurlijk ook dat dit meer geld zal kosten dan van tevoren beraamd, dus het lijkt erop dat we gewoon moeten slikken en even aftikken. Voorzitter, dat is het.

De voorzitter: Dank u wel. Wie mag ik het woord geven bij de VVD? De heer Maillé. Gaat u gaan.

De heer Maillé (VVD): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, het was best wel een technisch stuk om te lezen, en als je iedere bijlage en iedere tabel goed wil bekijken dan ben je er even mee bezig. Maar onderaan de streep komt het erop neer dat ons vastgoed is bekeken en dat er meer geld nodig is om alles op orde te houden in de komende jaren. En dan kunnen we hoog en laag springen, en voor ons is het dan ook goed onderbouwd waarom dat nodig is, waarom de inflatie parten speelt, waarom materiaalkosten duurder zijn geworden en uitgestelde werkzaamheden et cetera. We hebben nog wel een drietal vragen. Vorig jaar heb ik aan het begin van het jaar al een keer een set schriftelijke vragen gesteld over de toegankelijkheid van de gebouwen in onze vastgoedportefeuille, omdat in begin 2025 de nieuwe NEN-norm werd ingevoerd, de NEN-9120, als ik hem even scherp heb. En toen werd ook in de beantwoording aangegeven van wij denken dat we als Provincie al grotendeels aan die norm voldoen, maar we gaan het nog eens even onder de loep nemen en laten onderzoeken. Dus ik vroeg me af of dat beeld inmiddels scherper is en of er nog bijstelling nodig is, want als we die bijstelling nog moeten doen dan is dit wat mij betreft het moment. En daarnaast lezen we ook in de stukken terug dat er ook forse ingrepen nodig zijn aan het Gouvernement, aan de Statenzaal en het bestuursgedeelte, als ik het goed begrijp. En wij vroegen ons ook af hoe die transitiefase vormgegeven gaat worden. Kunnen wij als PS zijnde gebruik blijven maken van de faciliteiten hier of zullen er ook nog andere vergaderlocaties gezocht moeten worden en kosten mee gemoeid zijn? En dan nog een vraag van technische aard en niet zozeer politiek, maar wij vroegen ons ook wel vooral af van hoe worden nou die OZB-waarden bepaald? Gaat dat via de generieke systematiek hoe gemeenten dat aanpakken? Wat ons bijvoorbeeld opviel, is dat ondanks dat bijvoorbeeld het vloeroppervlak bij het Bonnefanten substantieel groter is dan bij Discovery, het Discovery Museum een stuk hoger wordt ingeschaald dan het Bonnefantenmuseum. Dus dat was bij ons even een vraag die speelde. Tot zover voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Depondt van het CDA.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Voorzitter, ik heb eigenlijk alleen maar een technische vraag. Ik heb er maar één. En ik had al zoveel andere gesteld, dus ik denk die doe ik dan hier wel even. Kijk, ik snap dat als je in 2019 een prognose maakt, een meerjarenonderhoudsprognose, dan reken je met een bepaald inflatiepercentage. Nou ja, we weten allemaal dat dat niet allemaal is uitgekomen, dus het is logisch dat je dat een keer bijstelt. In het stuk wordt in elk geval in de tekst aangegeven dat de belangrijkste reden inderdaad die bovenproportionele inflatiestijging is geweest, maar dan zou je verwachten dat de aanpassingspercentages hetzelfde zijn, de nominale bedragen niet, maar de percentages wel, ongeveer, en die lopen nogal uit elkaar van 9,18% tot 57,86%. Dan denk ik dat kan dus niet alleen aan inflatie liggen. Nou moet ik eerlijk bekennen dat ik al die tabellen niet ben gaan doorvlooien om te kijken of er nog ergens andere posten in zitten, maar kan daar in algemene termen een verklaring voor worden gegeven, want inflatie alleen kan het niet zijn?

De voorzitter: Dank u wel. De fractie van de BBB, wie mag ik het woord geven? De heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Dank je wel. Wat merendeels is gezegd, daar kunnen we ons bij aansluiten. Wat ons betreft is het vooral het huis op orde stellen. Het is een aanzienlijk bedrag, bijna € 790.000 op jaarbasis, dus dat is zeker geen meevaller. Maar aan de andere kant, als je niet goed aan onderhoud doet dan betaal je dat later dubbel in kosten en risico's, dus daar kunnen wij zeker achter staan. Het feit dat we tussen 2019 en nu best wel een grote disconnect zien, maakt voor ons wel duidelijk dat er wellicht behoefte is aan een jaarlijkse toets of de objectieve bouwkostenontwikkeling nog strookt met de verwachtingen die we hebben geschetst in dit meerjarenplan, en er dan ook een herijkmoment aan toe te passen als we structureel uit de pas lopen, dus niet wachten op een heel grote achterstand. Dat was het.

De voorzitter: Dank u wel. Dan de heer Ubbink van de SP.

De heer Ubbink (SP): Dank u wel, voorzitter. De SP-fractie vindt het, ik denk net als elke fractie, belangrijk dat provinciale gebouwen goed worden onderhouden. De Limburgse musea spelen een grote culturele en educatieve rol, en een goed onderhouden Provinciehuis is een voorwaarde voor een goed functionerende Provincie. De verhoogde uitgaven aan onderhoud zijn absoluut niet mals, maar die lijken ons goed te verdedigen in verband met de bijzondere omstandigheden waar we de afgelopen jaren in deze sector mee te maken hebben gehad. En dat wordt ook uitgediept in het stuk, maar dat betekent natuurlijk niet dat we niet kritisch kunnen zijn. Ik zou dus graag van de Gedeputeerde willen weten of en op welke manier deze kosten tegen het licht worden gehouden. Houden we onze ogen open voor manieren waarop dit misschien beter kan? Ik zeg niet dat dat sowieso zo is, maar ik zou graag willen weten: hoe houden we er onze ogen voor open? Kijken we, bijvoorbeeld: kunnen we dit onderhoud misschien inbesteden in plaats van uitbesteden? Hoe houden we dat tegen het licht? Dan valt ons in de tabel ook op bij de musea dat die allemaal na 2029 in de rode cijfers terechtkomen. Wat is daar de reden voor en gaat dat deze musea of onze provincie straks niet problemen opleveren? En als laatste zien we ook dat er voor de komende jaren wordt uitgegaan van een inflatiepercentage van 2%. Dat is redelijk laag als je kijkt naar waar we nu op zitten in de Eurozone. We zitten nu in de Eurozone rond de 3 à 4%, dus is er dan niet een kans dat we over een paar jaar weer in de problemen komen? Tot zover de vragen van de SP-fractie.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Op zichzelf een helder stuk. Inflatie, nou ja, snappen we allemaal, denk ik wel, de verschillen, en de vraag daarnaar is al gesteld, want die had ik ook. Ik heb nog een aanvullende vraag en die gaat over de voorziening voor het groot onderhoud. Want daar wordt in het stuk alleen aan gerefereerd, maar ik zou me zo kunnen voorstellen dat daar straks dezelfde problematiek gaat ontstaan als wat we nu zien bij de reguliere onderhoudslasten en dat we straks ook constateren van voor wat we nodig hebben, zou dat veel te weinig kunnen zijn. En ten slotte in ieder geval de suggestie, maar volgens mij deed de heer Zeedzen die ook al meegeven, om in ieder geval niet weer vijf jaar te wachten voor een actualisatie. Dat was het van mijn kant.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Van Est van 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, wij zullen maar een beperkte bijdrage geven, want als anderen het werk doen, waarom zou je het zelf gaan doen? Laat ik het zo zeggen, we vinden altijd de formulering te dekken uit het begrotingsresultaat, terwijl we eigenlijk vinden dat het ten laste van het begrotingsresultaat komt. Dus het is niet echt een dekking in onze ogen, maar het resultaat is een beetje hetzelfde. Er is een meerjarig onderhoudsplan en het zijn voorzienbare kosten, dus het is een voorziening, in dat opzicht, dus dat is gewoon heel duidelijk. En de enige vraag die ik vooraf had, is van is er overleg geweest met een accountant? Want in principe moet er een onderhoudsplan liggen. Dat is ook gedaan. En als het er is dan betekent dat eigenlijk dat als die accountant dat weet, en ik ga eigenlijk ervan uit dat er een positief oordeel is geweest van de accountant, dat hij hier eigenlijk wel mee instemt, anders kan hij niet aan het einde bij de jaarrekening zijn akkoord geven. Dus als het goed is, heeft die accountant zijn werk gedaan, dan zegt hij oké dat is helemaal goed, en dan hoef ik het werk niet te doen of die bedragen wel juist zijn. Dus wat dat betreft, het werk is goed gedaan, dus deze accountant moet het doen. Wij vinden het altijd wel erg gemakkelijk dat als je het stuk niet zou goedkeuren, dat je dan de voorziening omzet in een reserve. Want in principe is dat een beetje onduidelijk, want een voorziening is vreemd vermogen en een reserve is eigen vermogen, dus dat is niet even. Dan moet je zorgen dat je je onderhoudsplan goed op orde hebt. Volgens mij zwaait er iemand naar mij.

De voorzitter: Dat is de heer Roso die naar u zwaait. De heer Roso wil iets vragen.

De heer Roso (JA21): Ja, ik zwaaide naar iedereen, kijkend of ik iemand te pakken kreeg. Nee, een vraag aan mijnheer Van Est. Ik heb hem anders gelezen dan uzelf, want volgens mij komt een groot deel van het bedrag uit het exploitatiebudget zelf en niet vanuit het begrotingsresultaat buiten het programma.

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Nee, maar er zijn twee zaken. Het is een stukje voorziening en het zijn exploitatieresultaten. Maar bij die exploitatieresultaten ga je er ook gewoon van uit dat die zaken ook voldoende zijn meegenomen. En, laat ik het zo zeggen, wij leggen hier de financiële ruimte voor voor het onderhoud. Dat wil niet zeggen dat er goed onderhoud is, maar in ieder geval is de financiële ruimte erop. Dus het is in dat opzicht in twee delen, maar met name dat stukje wat betrekking heeft op de voorziening, laat ik het zo zeggen, wordt eigenlijk door de accountant afgedekt. Dus, in dat opzicht, dat was het

eindpunt wat ik daarvan maakte. Dus met alles luisterend lijkt het hier, maar ik hoor dadelijk nog van de Gedeputeerde of de accountant hiermee akkoord is, dat het volgens de regels is gegaan, en dan kunnen we, als dat zo is, alleen maar complimenten geven aan het College.

De voorzitter: De heer Vaessen van D66.

De heer Vaessen (D66): Dank u wel, voorzitter. D66 hecht aan verstandig financieel beleid en aan degelijk boekhouden. En als Provincie moeten we simpelweg voldoen aan de BBV-regels, en een actueel vastgesteld onderhoudsplan hoort daar nou eenmaal bij. We maken daarmee ook inzichtelijk wat ons vastgoed en onderhoud vraagt en wanneer dat nodig is en hoe de kosten worden gespreid. De voorliggende actualisatie en de hogere dotatie aan de voorziening zien we ook in dat licht. Het is een belangrijke mate en gevolg van gestegen bouwkosten en van het zorgvuldig willen onderbouwen van de onderhoudslasten, en daar kunnen we ons in principe ook goed in vinden. We hebben nog een paar verduidelijkende vragen. Waarom hebben we gekozen voor de structurele indexatie van 2% per jaar? Want wat gebeurt er nu met die voorzieningen als de bouwkosten opnieuw hoger uitvallen? Is een hogere indexatie dan niet wat verstandiger? Zijn de ramingen als gevolg van de actualisatie nu robuuster geworden? Wordt de kans nu kleiner dat de aannames over een aantal jaren weer te optimistisch waren? Als derde vraag: in hoeverre zijn verduurzaming en energiebesparing integraal meegenomen in het MJOP, en worden onderhoudsmomenten benut om gebouwen dan ook meteen te verduurzamen en toekomstbestendig te maken? Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Berghorst van de PvdA.

Mevrouw Berghorst (PVDA: Voorzitter, toen ik las 'geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan' was het eerste wat ik dacht: waar is het plan? Het wekt namelijk de indruk dat er een plan in de bijlage bij zou zitten wat je zou moeten lezen en moeten accorderen. En pas na enig puzzelen en herlezen dacht ik: o, wacht eens even, volgens mij zijn de bijlagen het plan. Maar het was wellicht goed geweest om bij bijlage 1 te zeggen: dubbele punt, meerjarenonderhoudsplan. Dat had mij in ieder geval, en heel veel collega's, denk ik, een boel gepuzzel gescheeld. Ik begrijp dat we iedere vijf jaar moeten actualiseren, en de looptijd van dit nieuwe plan is 2026 tot 2033. Dat is een periode van zeven jaar, geen vijf jaar, dus dat verrast ons enigszins. Want als je zegt dat je iedere vijf jaar moet actualiseren, dan zou de verwachting zijn dat de looptijd tot 2031 was en niet 2033, dus hoe zit dat? En ook misten wij in dit plan zeg maar een overzicht van hoe de afgelopen periode eigenlijk is verlopen. 2019 tot 2025 lag het op schema. Hoe is de financiële afwikkeling? Is alles uitgevoerd of hebben we dingen vooruitgeschoven? En dan nog één laatste vraag. Tot mijn grote verbazing las ik dat we ook nog een cargoloods hebben. Nou weet ik wel waar die cargoloods ligt, die ligt ergens op een vliegveld, en ik vroeg mij af: waarom is die cargoloods eigenlijk nog eigendom van de Provincie en niet gewoon eigendom van MAA? En de vervolgvraag is: welke bijdrage doet MAA eigenlijk aan het onderhoud van de cargoloods die zij gebruikt?

De voorzitter: Dank u wel. Dan kijk ik nog even naar de heer Roso, want die was iets later binnengekomen.

De heer Roso (JA21): Voorzitter, ik kan het heel kort houden. Ik wou met name vragen aan de Gedeputeerde hoe hij bijvoorbeeld die grote afwijkingen ziet. We hebben één afwijking 50%-plus en we

hebben één afwijking 57%-min. Op welke manier gaan we dan ook naar de toekomst toe voorkomen dat die afwijkingen dusdanig groot blijken? Daar wou ik het bij laten, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de Gedeputeerde voor de beantwoording van uw vragen.

Gedeputeerde Satijn: Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Een aantal goede vragen, denk ik, naar aanleiding van het MJOP wat voorligt. En ik ga gelijk met mevrouw Berghorst mee. Het al jarenlang een goede traditie dat we het MJOP noemen, maar ik snap ook heel goed dat u zegt van nou, waar zit nu het echte plan? En dan komen we inderdaad bij de bijlagen uit. Ik zal zo meteen ook toelichten waarom dat zo is, maar het is niet een plan zoals we met elkaar hier plannen maken, zal ik maar zeggen. Dus het is een veeljarig gebruikte term, waarin wij met elkaar eigenlijk gaan kijken naar de staat van onderhoud van al ons vastgoed, van onze eigendommen, en hoe we daar in de toekomst mee omgaan en hoe we dat gaan financieren met elkaar. En dat is ook echt een verplichting die we hebben. Dat heeft u ook kunnen lezen. Om u alvast een doorkijk te geven naar hoe dat in de praktijk werkt: het moet één keer per vijf jaar worden vastgesteld. Dat is gewoon een eis die wordt gesteld. Daar moeten we ook aan voldoen. Ik kom ook gelijk even op het antwoord bij de heer Van Est uit. En de accountant vindt dat een goede methode. Zolang we dat maar vaststellen met elkaar, zolang u dat maar vaststelt voordat de jaarstukken worden vastgesteld, dan is dat geen enkel probleem, en dat is in dit geval ook zo. Dus als wij of, beter gezegd, als u bij de komende PS-vergadering dit stuk goedkeurt dan zitten we aan de goede kant van de streep wat betreft de accountant, en dan zal hij, of zij, dat afzegenen met een goedkeurende verklaring, als het alleen daaraan ligt. Ik bedoeld, we zijn op dit moment druk aan het werk, mijnheer Van Est, dus ik kan nog niet helemaal doorkijken met welke resultaten zij hier terugkomen naar ons allemaal, maar in ieder geval daar waar het gaat over de vaststelling van dit plan, zitten we keurig binnen de groene zone. En zo'n MJOP is ook vooral niet alleen bedoeld om u een actueel inzicht te geven in de kostenontwikkeling en alles wat dat met zich meebrengt, ook aan financiële besluitvorming en uw budgetrecht erin, want daar wordt natuurlijk hier wel nadrukkelijk aanspraak op gemaakt, maar vooral ook om aan te geven van welk werk er allemaal onderhanden is. En de vraag is natuurlijk heel terecht. Dat zit hier niet in. Dat kan ik wel separaat verstrekken aan mevrouw Berghorst, dus van wat hebben we in het verleden gedaan. Die doorlooptijd van het plan is ook langer dan datgene wat we hier met elkaar vaststellen. Dat heeft er ook allemaal mee te maken. We zitten hier natuurlijk in vastgoed, de grote gebouwen, waarbij het planmatige onderhoud over vele jaren is uitgewerkt. En je probeert, en dat is ook wat de accountant vraagt, om dat zo actueel mogelijk te houden, en daar is gewoon die tijdsperiode van vijf jaar over afgesproken, maar dat betekent niet dat je niet al over tien jaar onderhoudswerkzaamheden zou kunnen plannen. Want als je ... Ik noem maar iets, dit jaar bestaat dit prachtige pand veertig jaar. Daar willen we ook wat aandacht aan besteden. Stel je zou dit jaar herstel of werkzaamheden gaan uitvoeren in het gebouw of je zou bepaalde ruimtes gaat vernieuwen, dan zijn die niet over vijf jaar afgeschreven, maar dan zijn die pas over twintig jaar afgeschreven, of over vijftien jaar of welke term er ook aan gehangen wordt, en dan wil je wel ook in je MJOP alvast meenemen wat dat voor de langere termijn betekent. Dus dat moet u meestal zoeken, of dat moet u in dit geval echt zoeken achter het feit dat het MJOP iets verder kijkt dan de vijf jaar die we hier met elkaar afspreken. En dat wordt ook iedere keer geactualiseerd, dus dat betekent ook dat over vijf jaar onze collega's of wij allemaal, als we hier weer worden gekozen, nog een keer hiernaar kijken. En op die manier kunnen we ook zien wat ermee gebeurt en hopelijk hetzelfde gesprek met elkaar voeren en geconstateerd hebben met elkaar dat we vijf jaar geleden een heel wijs besluit hebben

genomen met elkaar. Dus dat is een beetje hoe die systematiek werkt. Dus ik wil even ook doorgaan naar de PVV, voorzitter. De laatste MJOP is dus in 2019 vastgesteld. We moeten dat één keer per vijf jaar doen. En ik heb zoiets al toegelicht, ook aan de heer Van Est, op dit moment zou het een goed moment zijn, omdat de accountant dan ook tevreden kan kijken naar onze activiteiten hier. En we hebben in ieder geval de afgelopen jaren een voor de hele provinciale samenstelling gehanteerde inflatiecorrectie toegepast op de reguliere exploitatiebezetting, dus dit nu ...

De voorzitter: Ik ga u heel even onderbreken, want de heer Megens heeft een vraag voor u.

Gedeputeerde Satijn: O, uitstekend.

De heer Megens (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ik hoor de Gedeputeerde zeggen: we moeten dat één keer in de vijf jaar doen. De laatste keer was 2019. Als ik nu kijk dat we in 2026 zitten dan is dat niet één keer in de vijf jaar, volgens mij, dus hoe kan het dat we dan nu of te laat zijn of is die vijf jaar niet gehanteerd?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat moet u toch zien in het antwoord dat ik aan de heer Van Est heb gegeven, want dat geldt voor de jaarstukken 2025. En als we dus inderdaad keurig voor het vaststellen van de jaarstukken, dat is volgens mij in juni dit jaar, uit mijn hoofd, als we voor die termijn tot goedkeuring komen van u dan valt hij keurig binnen die vijf jaar. En daarom heb ik ook geantwoord naar de heer Van Est: dan zitten we in de groene zone. Gaan we dat later doen dan vallen we erbuiten. Dus we zitten in de laatste periode van die vijf jaar.

De voorzitter: De heer Megens.

De heer Megens (PVV): Mag ik dan concluderen dat we zijn begonnen met tellen in 2020? Want als hij in 2019 zou zijn vastgesteld, zou het dus in 2020 pas zijn ingegaan, want anders zit je toch op zes jaar?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Het ging dus over de jaarstukken 2019 die in 2020 zijn vastgesteld, en zo moet u doortellen. 'Living on the edge' noemen ze dat.

De voorzitter: Gaat u verder.

Gedeputeerde Satijn: Ja. Goed, de heer Megens zette even een politiek statement neer door te zeggen van moeten we dit nog allemaal met elkaar willen? Is dit het vastgoed wat we met elkaar ... Ja, dat is niet het onderwerp wat we hier met elkaar bespreken. Ik snap dat dat voor u wellicht een heel belangrijk politiek punt is, maar dat is niet wat hier voorligt. Dus hier is niet de keuze: geachte Staten, wat vindt u van ons vastgoedbeleid? Dat is een ander verhaal. Maar het is meer: wat vindt u van het bestaande vastgoed, in die zin voor de geraamde budgetten die we met elkaar hebben afgesproken in het verleden, geactualiseerd naar nu en kijkend naar de toekomst? Dat is feitelijk wat we hier hebben. Dus die vraag

snap ik, die is politiek wellicht heel relevant, maar niet voor het stuk wat hier voorligt. Dus laten we het dat dan ook met elkaar bespreken als het relevant is. De verschillen tussen gestegen uitgaven ontbreken. Ja, daar zit wel een beetje de techniek van dit stuk en daar heb ik ook meerdere fracties over gehoord. Het is een kosten egaliserende voorziening. En de onafhankelijke adviseur heeft per plan een inspectie uitgevoerd en het oorspronkelijke plan geactualiseerd. Dat betekent dat je in een voorzieningssituatie zit, en dat betekent dat je kunt schuiven met de bedragen over de jaren heen. En dat heeft dan weer te maken met de specifieke taxatie die het bedrijf heeft gemaakt per pand, waar u naar gevraagd heeft, daar heeft u ook technische vragen over gesteld, volgens mij. En u zegt ook van dat is dan uiteindelijk een heel complexe rapportage en dat ben ik met u eens. Dat is het ook, uiteindelijk. En u krijgt er ook gewoon toegang toe als u dat wenst, alleen dat is in dit geval, gelet op de rapportage die is opgeleverd, in een Excelsheet. En ik wil u heel graag uitnodigen. Als u daar met uw fractie uitleg over wilt krijgen, krijgt u dat ook, dus er is geen enkel bezwaar om dat aan u te laten zien. Maar wat je dus ziet, en dat verklaart ook een beetje de complexiteit die er achter de schermen plaatsvindt in dat model, is dat er een verschuiving van posten is uit het verleden naar het heden. Dus de vraag die mevrouw Berghorst stelt, is op zich best een relevante door te zeggen van u had in 2024 zoveel miljoen voor het groot onderhoud staan van het Gouvernement, maar wat is daar nou echt van gebruikt? Nou, dat kunnen we daar ook in aantonen. En dan kunt u ook zien dat daar waar er een planning was om daar, ik noem het even uit mijn hoofd, € 4 miljoen voor uit te geven, en stel dat zou minder zijn geweest, dat dat bedrag keurig doorschuift. Alleen, als je het bedrag doorschuift naar een latere periode dan werkzaamheden plaatsvinden, zou het heel goed kunnen zijn dat juist die indexatie op die werkzaamheden is toegenomen. En dat zorgt wel een beetje voor, als je het leest, een gevoel van hoe zit het nou precies, en dat is ook precies de verklaring die achter die verschillende percentages en verschillende bedragen zit. Maar, nogmaals, we willen u dat heel graag toelichten, maar omdat allemaal in een voorstel te gieten wat voor u heel erg overzichtelijk is, dat is ondoenlijk omdat er heel veel informatie in dat programma zit. Maar met alle plezier willen we u dat uitleggen als u daar behoefte aan heeft. Dus als u daar een vraag over stelt via de technische lijn, krijgt u met uw fractie daar zicht in en dan kunt u zien dat het achter de komma klopt. Maar ik ben het met u eens. Het is een complex model en het heeft alles te maken met de taxatie die u heeft uitgevoerd en de inspecties bij alle separate gebouwen die u zojuist heeft genoemd. Even zien. De heer Van den Beucken vroeg nog: wat kunnen we eraan doen om in de toekomst deze hoge percentages te voorkomen? Dat is natuurlijk ook een beetje in de toekomst kijken wat af en toe last geeft. Het heeft ook een beetje te maken met de voorzieningen waar je mee van doen hebt. Ik heb zojuist al toegelicht bij de heer Megens dat het een complexe systematiek is, waarin soms werkzaamheden doorschuiven. Dat hangt dan wel helemaal af van dat moment hoe het zit met kostenontwikkelingen. Dat heeft soms ook te maken een stukje geopolitiek. Het gaat ook vaak over toeleveringsketens. Het gaat ook vaak over wat speelt er op dat moment in de markt, wat speelt op dat moment in de wereld. Dus ik help u heel graag mee. Hopen dat we die kosten zo laag mogelijk houden met elkaar, dat zou ons een lief ding waard zijn, alleen we kunnen dat niet helemaal garanderen, anders dan dat we wel natuurlijk te maken hebben met actuele inschattingen op het moment dat wij die werkzaamheden moeten gaan uitvoeren. En wat je ziet, is dat je natuurlijk voor een deel ook vooruitkijkt en vooruit plant, en dan heb je ermee te maken dat je op dit moment afspraken zou kunnen maken voor de te verrichte werkzaamheden, maar dat geldt natuurlijk niet voor het werk wat je vooruitschuift, en dat blijft dan staan voor het bedrag zoals het erin staat. Dan zul je op het moment dat het wordt aanbesteed of gegund moeten kijken wat dan de actuele prijzen zijn. Het team wat dat doet, Faciliterende Zaken, de clustermanager zit trots naast mij, die zijn echt heel adequaat om bij te houden dat we het, A, op de meest economische manier doen, maar ook op de meest

kwalitatieve manier doen. En ik ben het helemaal eens met de heer Ubbink. Uiteindelijk ben je ook een overheid. Wij vragen een hele hoop van onze inwoners, maar we moeten ook daarin gewoon het goede voorbeeld geven. Dus dat betekent ook als het gaat over onderhoud, ook als het gaat over werkzaamheden uitvoeren, A, het natuurlijk keurig doen, dat doen we hier ook, maar het moet ook kwalitatief niveau zijn zodat we ook niet binnen de kortst mogelijke tijd weer bij u terug moeten komen om dingen te laten vervangen omdat ze niet adequaat zouden zijn opgepakt. Dus uw oproep omarm ik met heel veel passie, figuurlijk. Laten we gewoon ook met elkaar hier scherp op blijven dat we elkaar blijven aanspreken op het feit dat we het op de meest economische, maar ook op de meest kwalitatieve manier doen. Dan komt ik bij de heer Maillé uit. De toegankelijkheid van de gebouwen, een heel terechte vraag. Dat wordt allemaal meegenomen in de werkzaamheden die we nu hebben gepland. Dus uw oproep is helder. Dat nemen we ook mee. En we hebben u ook al eerder beantwoord. Er zijn natuurlijk heel duidelijke normen daar waar het gaat om de toegankelijkheid van gebouwen en daar waar we aanpassingen gaan verrichten. Voor zover we er al niet aan voldoen, zullen we dat daarin meenemen, en dat zal dan ook onderdeel zijn van de kosten die we moeten maken om ervoor te zorgen dat de gebouwen keurig toegankelijk zijn. U stelde nog een vraag over de OZB-waarde. Die wordt via de systematiek van de gemeente gewoon gehanteerd, dus daar is geen uitzondering in. De Provincie is niet een bijzondere instantie voor de gemeente Maastricht, dus wij betalen gewoon wat iedereen moet betalen in deze prachtige gemeente, de hoofdstad van onze provincie. Ja, mevrouw Depondt had inderdaad die vraag over dat percentage. Ik hoop dat ik al heb kunnen toelichten dat dat gaat via een kosten egaliserende voorziening, dat er per gebouw wordt gespaard om die onderhoudsactiviteiten uit te voeren. En we hebben een heel duidelijke, dat zit hier wel onder, heel grondige inspectie laten uitvoeren wat er de komende jaar ook echt moet gebeuren. Dat levert heel veel verschillen op, ook onderling, en dat verklaart ook dat het bij de een wat meer is dan bij de ander, en dus ook boven die inflatie uitstijgt. En dat heeft er ook weer mee te maken, als het gaat over de inflatie zelf, dat er per sector ook een andere inflatie van toepassing is. En uiteindelijk ziet u ook in dat model dat het uiteindelijk cumuleert tot een eindpercentage, en dat is wat er bij elkaar wordt opgeteld en dat ziet er wat fluctuerend uit in het totaaloverzicht. Even zien. Dan kom ik uit bij de BBB. Is er behoefte aan een jaarlijkse toets? Ja. Voor de accountant moeten we het in ieder geval één keer in de vijf jaar doen. Als u zegt ik heb er behoefte aan om jaarlijks een soort van evaluatie te krijgen van waar staan we dan wil ik best wel nagaan of dat kan, maar dat is dan niet de toets die we voor de accountant uitvoeren, als ik het zo mag zeggen. Maar als ik uw vraag mag koppelen aan dat wat mevrouw Berghorst heeft gevraagd, van kun je eens een beetje een indruk geven van hoe verloopt die ontwikkeling nu van zo'n meerjarenontwikkelingsplan, waar loop je dan tegenaan, dan wil ik er best een brief over sturen, voorzitter, om dan in ieder geval terug te kijken naar de afgelopen jaren om even te zien welke activiteiten erin zitten die mogelijk uitgesteld zijn en in de nieuwe MJOP terugkomen, wat dat dan voor resultaat heeft op het totaal zoals we hier zitten, en dan kan ik daar ook even op beantwoorden. En dan maak ik mijn toezegging af, voorzitter, dat we daar ook de vraag in opnemen die de heer Zeedzen heeft gesteld.

De voorzitter: Dan gaan we dat meteen concreet maken. U heeft zojuist een toezegging gedaan.

Gedeputeerde Satijn: Ja, u had natuurlijk het knopje al ingedrukt.

De voorzitter: Ja, precies.

Gedeputeerde Satijn: Dat is een tussenoplossing. Dat is heel slim.

De voorzitter: Ja.

Gedeputeerde Satijn: Dat ik toezeg op de vraag van mevrouw Berghorst om even terug te kijken de afgelopen vijf jaar, daar wat gaat om het MJOP, welke ontwikkelingen, althans welke onderhoudswerkzaamheden hebben plaatsgevonden ten opzichte van de budgetten die zijn opgenomen, dus de daadwerkelijke activiteiten. U zult zien dat dat niet overal zo is en dat dat dus doorgeschoven wordt, dat we daar inzicht in verschaffen en dat ik dan ook antwoord zal geven op de vraag van de heer Zeedzen. Die heeft gezegd van is het niet handig om per jaar nog een keer een update of een inzicht te krijgen in hoe, ik zal maar zeggen, de huidige jaarschijf van het MJOP eruitziet. Heb ik het zo goed geformuleerd? O, ik zie handen.

De voorzitter: De heer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, en ik wil meegeven dat ik het eens ben dat dat niet de formele accountantscontrole is, dus daar ben ik het helemaal mee eens.

De voorzitter: Maar dan even voor mijn helderheid. Want de toezegging aan mevrouw Berghorst, is dat nog een toezegging die u gaat afronden voordat het Statenvoorstel behandeld wordt? Of is dat iets wat u terugkomend ...

Gedeputeerde Satijn: Daar gaan wij ons stinkende best voor doen.

De voorzitter: Dank u wel. Ja, mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dan toch even een aanvullende vraag. Want u weet, ik heb al tien jaar beheer en onderhoud van de provinciale wegen in mijn portefeuille. Dan is het volstrekt logisch dat je iedere vier jaar in het stuk, dat aan ons wordt voorgelegd, ook vertelt hoe het beheer en onderhoud nou verloopt. En wat je tegenkomt. En het verbaast me gewoon dat we op twee stukken, waar we aan beheer en onderhoud doen op provinciale eigendommen, het op het ene stuk zo uitgebreid doen en op het andere niet. En ik ben blij dat u het toezegt, maar misschien is het verstandig om dat over vijf jaar gewoon toe te voegen aan het stuk als je al voor de nieuwe herijkingen komt. Ik vind het echt onlogisch dat we op twee onderdelen zo verschillend te werk gaan. Maar misschien is dat ... Misschien stel ik me gewoon veel te veel voor, hè, van beheer en onderhoud van provinciale gebouwen. Maar moet ik het ook niet vergelijken met het beheer en onderhoud van provinciale wegen, bruggen, sporen, etc. etc. Maar ja, als dat je referentiekader is dan is dit wel een beetje raar dat we erom moeten vragen, vind ik.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, u zult zien dat het andere grootheden zijn. Een ander tempo, een andere impact heeft, dat is zeker zo. Waarbij ik natuurlijk ook ... Als je gaat kijken naar de functie van het onderhoud van onze wegen, dan is dat ook een wettelijke taak van de Provincie, waarbij u ook een wettelijke taak heeft om op te controleren. Daar staat de Provincie ook voor aan de lat. Uiteraard ook voor

eigen bouw, laten we duidelijk zijn. Maar dat is natuurlijk van andere magnitude, zou ik willen zeggen, dan hetgeen wat u zojuist noemt. Daar kunnen we elkaar snel in vinden. Maar het zullen andere grootheden zijn en daar zult u kennis van kunnen nemen.

De voorzitter: Mevrouw Depondt van het CDA had daar ook nog een vraag over.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Ja, toch een beetje aansluitend op wat mevrouw Berghorst zegt. Kijk, het zijn natuurlijk in termen van aantal niet vergelijkbaar. Dat ben ik met u eens. Maar er zijn natuurlijk bijvoorbeeld heel veel beleggers die ook allerlei gebouwen in eigendom hebben. En dan is het toch eigenlijk een gebruikelijke systematiek dat je met een gemiddelde van één keer in de drie tot vier jaar, en op onderdelen gaat dat steekproefsgewijs, eens even controleert of je prognose nog overeenkomt met de werkelijkheid, om het maar zo te zeggen. En op basis daarvan bijstellingen doet. Dus ik vind het helemaal prima dat u zegt, ja, de accountant zegt dat we een meerjarig onderhoudsplan moeten hebben, dus moeten we dat maken en doe me een lol en keur dat even goed. Maar vanuit assetmanagement bekeken, het beheer van je assets, de gebouwen, heb je er zelf gewoon als eigenaar belang bij dat je toch regelmatig er wel even de vinger insteekt om te kijken of je niet over drie jaar tegen een gigantische negatieve verrassing aan gaat lopen. Dus hoe kijkt u er beleidsmatig naar, los van wat de accountant wil?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Nou, wat ik al zojuist zei, ze hebben een heel adequaat team, facilitair, die daar bij wijze van spreken dagelijks mee bezig zijn. Dus het is niet zo dat wij voor heel grote verrassingen komen te staan. Ik merk wel dat er bij u wat meer de behoefte is om daar een wat beter beeld bij te krijgen. En dat snap ik. **Dus ik ga die toezegging in die zin wat completer maken zodat ik daar ook even naar uitkijk. Zodat u in ieder geval, vanuit de positie van het assetmanagement, daar ook een verklaring van ons over krijgt.** Dus ik snap die vraag helemaal, voorzitter. Ja.

De voorzitter: Helder. **En dan valt die toezegging nog binnen dezelfde termijn?**

De Gedeputeerde Satijn: Zeker.

De voorzitter: Ja? Prima. Dank u wel. Gaat u verder.

Gedeputeerde Satijn: Dank u, mevrouw de voorzitter. Hoeveel tijd heb ik nog?

De voorzitter: 8 minuten en 52 seconden.

Gedeputeerde Satijn: Dank u wel. Ik kom uit bij de heer Ubbink. Daar had ik u zojuist al de eer gegeven. Op welke manier worden de kosten tegen het licht gehouden? Houden we onze ogen open voor betere manieren en investeren versus uitbesteden? Het gaat natuurlijk over het totale pakket van onderhoudswerkzaamheden voor onze prachtige eigendommen. Daar wordt gewoon conform wet- en regelgeving ook op onderhouden. Dus dat betekent dat je sommige werkzaamheden zult moeten aanbesteden en sommigen niet. Daarbij is altijd geldend kwaliteit en geldelijke criteria. Dus wat ons betreft zorgen we goed voor onze eigendommen. Er is ook continue aandacht van het team dat daar over

gaat. Dus wat dat betreft zit je ook soms met werkzaamheden die heel specialistisch zijn en daar heb je niet zo heel veel keuze. Dus, we letten heel erg goed op de wijze waarop wij dit werk wegzetten omdat het ook te maken heeft, en dan ben ik het helemaal met u eens, met dat het natuurlijk ook overheidsgebouwen zijn en dat het daar ook te zien aan moet zijn.
U zei terecht dat bij de musea na 2029 wat rode cijfers tevoorschijn komen. Want daar staat …[4:05:28] zijn er meer grote uitgaven gepland. En dat heeft dan te maken met die leeftijd van het gebouw. En dat betekent niet dat gelijk alles rood is. Maar wij zien dat er in de toekomst ook grotere uitgaven zijn van die provinciale musea en we hebben die nog niet in kaart gebracht. Dus daar strekt de vooruitziende blik van ons op dit moment niet in. Maar het is wel goed dat u dat constateert. We staan feitelijk in het rood omdat we dat nog met elkaar moeten gaan vaststellen dat er dan op dat moment, gelet op de leeftijd van de assets, grotere uitgaven nodig zijn. Dus dat is goed gezien van u.
Nou, u stelde ook de vraag rondom de inflatie, die op dit moment zo rond de 2% zit. Gelukkig weer, zou ik willen zeggen. Maar u heeft ook gemerkt dat die 2% niet alleen afhankelijk is van de CPI in de meest algemene zin of op Europees niveau. Dat heeft ook vaak te maken met sectoren. Dus een garantie dat we daarop blijven zitten, kan ik u niet geven. Het zou fijn zijn als die daalt. Dat betekent iets voor onze uitgavenpositie. Maar dat is geen garantie die we kunnen geven. En ik heb ook zojuist geprobeerd uit te leggen dat het percentage natuurlijk enorm fluctueert, ook per specifieke branche waar we gebruik van zouden moeten maken. Dus wat dat betreft, we zien wel dat die trend neerwaarts is, maar die zou ook zo weer, gelet op allerlei andere gebeurtenissen om ons heen waar we geen invloed op hebben, kunnen stijgen.

De voorzitter: De heer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u, voorzitter. Waarom koppelt u dan beleidsmatig niet die indexatie aan de bouwkostenindex? Want dan… Ja, die verandert elk jaar, maar dat weten we dan ook

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, dat doen we ook daar waar het specifiek daartoe reikt, zal ik maar zeggen. Maar dat geldt natuurlijk niet voor alles. Dus bouwkosten is vrij algemeen. Dat geldt vooral ook als je opnieuw gaat bouwen in de meest brede zin. Daar geldt dat voor. Maar als je weer andere werkzaamheden hebt, geldt dat er niet voor. Maar het wordt meegenomen daar waar het relevant is. Daarom zeg ik dat het eigenlijk een stapeling is van een aantal van dit soort percentages. En dat maakt het ook wat complex. Dat heb ik ook geprobeerd duidelijk te maken in mijn antwoord aan de heer Megens. Het is niet alleen een stapeling van verschillende onderhoudsactiviteiten die je hebt, klein en groot. Maar ook in diverse specifieke sectoren waar een andere CPI voor geldt. En dat maakt het wat complex en verklaart ook de fluctuaties tussen de cijfers. Maar u heeft gelijk. We pakken altijd het toepasselijke CPI voor de activiteiten die we aan het uitvoeren zijn.
Even kijken. Nou, mijnheer Sol had ook een vraag gesteld over die actualisatie. Nou, ik kom daar ook in een brief, die ik zojuist heb toegezegd, op terug. We moeten dat wat vaker met elkaar inzichtelijk maken. Ik ben het wel met u eens, we zijn op tijd, maar ook maar net op tijd als u dat goedkeurt. Dus ik snap dat daar misschien wat gevoelens van ongemak zitten. Laten we kijken of we dat de volgende keer een half jaartje eerder kunnen doen.
Dan kom ik uit bij de heer Van Est. Die vroeg of er overleg is geweest met de accountant. Dat heb ik

bevestigd. Dat is ook gewoon keurig in de cyclus meegenomen.
Dan de heer Vaassen had ook een aantal vragen. In ieder geval neem ik aan dat ik die structurele indexatie voldoende heb toegelicht.
In hoeverre is verduurzaming en toekomstig bestendig maken meegenomen in het MJOP? Nou ja, ik zou bijna zeggen 100%. In die zin: daar waar we kunnen verduurzamen gaan we dat doen. We nemen dat ook gewoon mee, verduurzaamheid, ambities, want daar hebben we gewoon afspraken over gemaakt als parlement met elkaar, in iedere volgende stap die we maken in het onderhoud van het pand. Dus het antwoord daarop is ja, voor zover dat uiteraard technisch mogelijk is en het past binnen de geldende wet - en regelgeving.
En mevrouw Berghorst heb ik al beantwoord en dan is voor dit mijn cirkel rond.

De voorzitter: Een vraag van mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik had ook nog een vraag over de cargoloods. Die vind ik toch wel interessant, zeg maar.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Nee, dat is geen ander debat, mijnheer Zeedzen. Dat is geen ander debat. Nee, dat gaan we niet doen. Nee, die hoort inderdaad ... Die is eigenlijk nog van ons. Die wordt ook gehuurd door MAA. Die betalen daar ook huurpenningen voor. En in die huurpenning zit uiteraard ook het onderhoud in. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dat was de eerste termijn van GS. Dan komen we aan bij een tweede termijn voor de commissie. Dan kijk ik even rond. Is er behoefte? Ja, er is toch wel behoefte bij sommige partijen aan een tweede termijn. De heer Van den Beucken, was dat bij u het geval? Ja, Ga uw gang.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Puur en alleen omdat ik dat vergeten was in de eerste termijn. Het gaat namelijk over de lasten voor klein regulier onderhoud. Dat die niet worden opgenomen in het actuele beheerplan. Dat staat in een tekst. Wat wordt daar nou precies onder verstaan? En in hoeverre kunnen de bedragen, als ze bij elkaar opgeteld worden, ons uiteindelijk toch parten spelen? Dat is de vraag.

De voorzitter: Dank u wel. Mijnheer Maillé van de VVD.

De heer Maillé (VVD): Dank u wel, voorzitter. Heel kort. Ik vroeg in de eerste termijn ook nog hoe het voorzien is tijdens de periode dat de Statenzaal en het bestuursgedeelte onderhanden genomen gaan worden? Moet er dan elders vergaderd worden en zijn er extra kosten mee gemoeid? En zijn die al in dit stuk voorzien of komen die later aan bod? En het financiële geweten van mijn fractie, die wil ook nog wel even weten ... De Gedeputeerde heeft zojuist de systematiek van de ozb aangegeven, hoe die wordt bepaald. Maar wij vroegen ons ook wel af waar die discrepantie dan in zit specifiek tussen het gebouw van Discovery Museum en het Bonnefantenmuseum? Want het is een substantieel verschil, terwijl het vloeroppervlak, ja, daar geen uitleg voor geeft.

De voorzitter: Dank u wel. Geen tweede termijn bij het CDA en de BBB? Nee. Bij de heer Ubbink van de SP is dat wel zo.

De heer Ubbink (SP): Ja, dank voorzitter, ook heel kort. U geeft in uw beantwoording aan dat we er niet vanuit kunnen gaan dat die inflatie op 2% zal blijven. En ik begrijp ook dat uw macht niet zover reikt om dat te kunnen garanderen. Maar waarom is er dan ... Op pagina 5 lees ik dan wel dat er in het MJOP wel is gekozen om van dat percentage uit te gaan. Dus waarop is die keuze dan gemaakt en wat gebeurt er dan in het geval dat die inflatie wel weer ver daar bovenuit komt?

De voorzitter: Dank u wel. De heer Sol? Nee? De heer Van Est van 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, voorzitter, heel kort. De creativiteit van de Gedeputeerde met cijfers bewonder ik altijd. Maar het besluit van december 2019, betrekking hebbend op de jaarstukken 2019, en het besluit van 2026 heeft betrekking op de jaarstukken 2025. En 2025 min 2019 is op het 50PLUS-telraam nog altijd zes en niet vijf. Of je moet vijf jaar en 364 dagen toch als vijf jaar beschouwen. Maar dat eventjes terzijde. De conclusie is wel dat dit ten laste gaat van de structurele begrotingsruimte die wij hebben. Dus daar moeten we wel rekening mee houden. En de gemeente Maastricht is heel blij met de ozb-opbrengsten van het Gouvernement. Dus dat is een vaststelling.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Vaassen, niet het geval. Mevrouw Berghorst ook niet. En de heer Roso kijk ik dan nog even aan. Dat is ook niet het geval. Dan komen we aan bij de tweede termijn van de Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dank u wel. Ja, bij de heer Van den Beucken. Het regulier onderhoud is wat ons betreft wel opgenomen in het MJOP. Alleen regulier, preventief en collectief onderhoud valt onder een ander budget en niet onder voorziening groot onderhoud. Dus dat is misschien de verklaring voor uw vraag. De heer Maillé, die een vraag stelde over de mogelijke plannen die er zijn om in het bestuursgedeelte wat zaken aan te gaan pakken, daar moet nog over besloten worden. Dat is formeel nog niet gedaan. Overigens zijn die bedragen wel opgenomen in het MJOP, mocht daar uiteindelijk een besluit over worden genomen. En dat betekent ook dat, als daar een besluit over genomen wordt en de termijn duidelijk is, zaken moeten worden verbeterd. En dat zou betekenen dat, laten we zeggen, activiteiten en bestuursgerichte zaken elders moeten plaatsvinden, dat we dat uiteraard tijdig met u communiceren dat daar ook alternatieven voor zijn, mocht dat van toepassing zijn. Dus dat is een goede vraag, maar daar is nog geen besluit over genomen. Ja, de heer Ubbink ... Ook wel een terechte vraag is van: ja maar, die 2% staat er wel. Nou, we gaan er op voorhand, en dat is ook een stukje financiële rust, niet vanuit dat we nog te maken krijgen met heel extreme inflatiepercentages. Dan hebben we het gehouden op die 2%. Alleen u heeft zelf gezien, terugkijkend, met heel bijzondere omstandigheden, dat staat ook in het stuk, dat dat echt kan fluctueren. Dus vooruitkijkend hanteren we een soort van conservatief percentage. **En ik denk dat u er ook wel van uit kunt gaan dat wij daar ook even op reflecteren in die brief die wij gaan sturen.** In ieder geval terugkijkend hebt u gezien dat dit de afgelopen vijf jaar extreem is geweest. En hoe we daar wel met elkaar mee omgaan ... Want daar voel ik ook mee met uw commissie. Mijnheer Ubbink die dan zegt van: ja, als we vijf jaar terugkijken en we zien dan dat het echt op en neer schiet, zoals het hier doet, dat is ook niet echt een rustgevend beeld. **Dus daar zal ik in diezelfde brief ook even op terugkomen.**

En dan heb ik volgens mij alle vragen beantwoord, voorzitter. En ik dank de heer Van Est voor zijn telraam. En ik neem de complimenten namens de gemeenteraad Maastricht met veel plezier in ontvangst.

De voorzitter: Dank u wel. **Dan hebben wij de toezegging genoteerd dat er een terugkoppeling komt over de afgelopen vijf jaar wat betreft het groot onderhoudsplan ten opzichte van de budgetten. En dat u inzicht daarin gaat verschaffen**. Ik heb hem heel even staccato genoteerd hè**. En dat er een jaarlijkse update komt en dat u dat al voor het Statenvoorstel** ... Klopt dat ongeveer?

Gedeputeerde Satijn: Mijn toezegging was iets meer Satijns dan die van u. Maar laten we met elkaar afspreken dat we die nog even met elkaar afstemmen. En dan even ter goedkeuring aan de Griffie doen toekomen. Hij staat op band.

De voorzitter: Ja, hij staat inderdaad op band. Maar ik heb ... Formeel spreken wij met elkaar af dat wij dan die toezegging ook accorderen binnen de commissie. En dat degene aan wie die toezegging gedaan is ook inderdaad instemmend knikt. En dat was inderdaad de toezegging die u gedaan had. Maar volgens mij is dat ook wel het geval dat dat zo gebeurd is. **Dus bij dezen staat genoteerd, of kan genoteerd worden, dat wat u eerder uitgewisseld heeft, dat dat inderdaad de toezegging is. En dat die dan ook als zodanig genoteerd gaat worden.** Dank u wel. Even kijken. Dan kijk ik even rond. Is dit Statenvoorstel behandelrijp voor uw allen? Ik zie u instemmend knikken, dan is dat het geval. Is dit Statenvoorstel voor u een hamerstuk of een bespreekstuk? Een hamerstuk zie ik u knikken. Klopt dat? Ja. Of moeten ze hun handen officieel opsteken? Precies. Het is unaniem een hamerstuk. Dan is dat bij dezen besloten en stuurt u dit voorstel als hamerstuk door naar de agenda van de Statenvergadering. En dan zijn wij aan het einde gekomen van de behandeling van dit Statenvoorstel. Even kijken. Er zijn een aantal voorstellen die doorgeschoven zijn. Ja. En dan komen wij nu bij agendapunt 9. Dat is regionale economie.

T9810: Gedeputeerde Satijn zegt toe te onderzoeken op welke wijze, vanuit de gedachte van assetmanagement, jaarlijks achteraf een overzicht van de uitgevoerde onderhoudsactiviteiten kan worden verstrekt en hierover te rapporteren aan Provinciale Staten middels een brief. Deadline 30-09-2026

T9809: Gedeputeerde Satijn zegt toe een overzicht te verstrekken van de uitgevoerde onderhoudsactiviteiten in de provinciale gebouwen over de afgelopen vijf jaar. Deadline 20-03-2026

De commissiegriffier,	De voorzitter,
Weesepoel	Nijenhuis

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-002

Onderwerp: Vaststellen geactualiseerd meerjarenonderhoudsplan, Voorziening groot onderhoud en exploitatiebudgetten provinciale gebouwen 2026-2033.

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026

besluiten:

1. het meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 vast te stellen.
2. de uitvoering van meerjarenonderhoudsplan provinciale gebouwen 2026-2033 op te dragen aan Gedeputeerde Staten.
3. in te stemmen met het structureel ophogen van de onderhoudsbudgetten met € 788.780,00 vanaf 2026, en dit te dekken uit het begrotingsresultaat. De financiële consequenties te verwerken in de Voorjaarsnota 2026.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	SC	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00862984	**Maastricht**	3 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	10 februari 2026

Onderwerp
G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Geachte Staten,

Bijgevoegd doen wij u ter vaststelling het Statenvoorstel “Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht”. Het voorstel is gepland behandeling in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026.

De concepten “Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht zijn in uw Statencommissie ESA op 19 december 2025 gesondeerd. De gemaakte opmerkingen door uw Staten zijn verwerkt en in een aparte bijlage bijgevoegd.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel

Strategie en Communicatie

Onderwerp	Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht
G-nummer	G-26-004

Onderwerp

Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Samenvatting

Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau van kracht. Deze wet beoogt de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. De wet vereist tevens dat het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, in een verordening wordt vastgelegd. Dit betekent dat de huidige inspraakverordening uit 2006 moet worden vervangen door een participatieverordening. Hiervoor is artikel 147 lid 1 van de Provinciewet aangepast. Aan de participatieverordening ligt een visie op beleidsparticipatie en het uitdaagrecht ten grondslag. Hierin staat het waarom en op welke manier om wordt gegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving.

Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren.

Voorstel
Provinciale Staten worden voorgesteld om vast te stellen

1. De Participatieverordening 2026 Provincie Limburg.
2. De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht.
3. en in te stemmen met het publiceren van de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Aanleiding en bestuurlijke context
Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau van kracht. Deze wet beoogt de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. De wet vereist tevens dat regels worden gesteld omtrent het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie.

provincie
Limburg

Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren.

Bevoegdheid
Provinciale Staten dienen op grond van artikel 147 lid 1 van de Provinciewet een verordening vast te stellen met betrekking tot de wijze waarop ingezetenen en belanghebbenden bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid van het provinciaal beleid worden betrokken. Op grond van het derde lid van de wet worden voorwaarden bepaald waaronder ingezetenen en maatschappelijke partijen het uitdaagrecht kunnen toepassen.

Beoogd resultaat
Vaststellen van de voorliggende participatieverordening onder gelijktijdige intrekking van de geldende inspraakverordening ex artikel 147 lid 1 van de Provinciewet.

Het Coalitieakkoord 2023-2027 “Elke Limburger telt” maakt duidelijk dat de afstand tussen burger en overheid kleiner moet worden. “*Een overheid heeft vertrouwen nodig om te kunnen functioneren. Dat krijg je door zelf ook vertrouwen te geven*”. Het College van Gedeputeerde Staten wil in de collegeperiode 2023-2027 mogelijkheden van betrokkenheid van burgers bij beleid met kracht voortzetten. Hiermee erkent ze de maatschappelijke impact en meerwaarde van de inwoners van onze provincie.

Argumenten
1.1. *De wet versterking participatie op decentraal niveau vereist van decentrale overheden het vaststellen van een participatieverordening ex artikel 147 van de Provinciewet.*
Door het vaststellen van de participatieverordening legt de Provincie regels vast over de toepassing van beleidsparticipatie en uitdaagrecht.
2.1. *De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht onderbouwt waarom en op welke manier wordt omgegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving.*
De visie ondersteunt de wil van het provinciaal bestuur om de afstand tussen burger en overheid te verkleinen. Door het vastleggen van werkwijzen en werkvormen wordt gebouwd aan het vertrouwen van onze inwoners en belanghebbenden.
3.1. *Publiceren van de Participatieverordening Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg is verplicht.*
Door het publiceren van de participatieverordening wordt de verordening bindend en kenbaar gemaakt voor burgers en belanghebbenden. Zonder publicatie treedt de verordening niet in werking. Het zorgt ervoor dat iedereen weet welke regels van kracht zijn.

Risico’s en kanttekeningen
Op 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau in werking getreden. Het is voor de belanghebbenden (burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden) van belang dat zij inzicht hebben in de aanpak en het proces van participatie in de beleidsvorming en de toepassing van het uitdaagrecht door de Provincie.

provincie
Limburg

Uw Staten hebben in de sonderende behandeling van de Commissie ESA van 19 december 2025 hebben vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de uitzonderingen waar participatie niet mogelijk is (artikel 4 lid 2 en artikel 5 lid 2). Uw Staten stellen dat de artikelen 4 en 5 van de verordening mogelijk leiden tot te veel ruimte voor GS en ambtenaren. Tegelijk wordt gevraagd om helderheid en duidelijkheid te geven over wat kan en wat niet. De Statencommissie attendeert tevens op het voorkomen van regeldruk en willekeur.

De buitengrenzen van de verordening (artikel 4 lid 2 en artikel 5 lid 2) leggen duidelijk de rol en verantwoordelijkheid van de Provincie vast. Ze geven juist ruimte aan inwoners (de flexibele benadering). Het College wil maximaal inzetten op een breed scala van initiatieven van inwoners. Dit in tegenstelling tot de positieve lijst (rigide benadering) die alleen in specifiek benoemde gevallen bepaalt wat wel en wat niet mag: “participatie kan alleen in de volgende gevallen”. Meer detailregels kunnen leiden tot meer regeldrukte. Het geeft op het eerste oog misschien meer helderheid en duidelijkheid maar het beperkt ook de ruimte om initiatieven te ondersteunen die niet benoemd zijn. De verordening biedt dan geen ruimte om een initiatief te ondersteunen. In de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht is het onderscheid tussen de flexibele en rigide benadering nog eens verhelderd.

Uw Staten hebben tevens vragen gesteld over de ruimte in keuzemogelijkheden en beleidsvrijheid die de uitzonderingen van artikel 4 lid 1 en artikel 5 lid 1 voor Gedeputeerde Staten als uitvoerend bestuursorgaan met zich mee kunnen brengen. Met name de zorg of dit niet leidt tot willekeur. Het College merkt op dat deze uitzonderingen zien op het behouden van haar rol en verantwoordelijkheid in de feitelijke uitvoering. In de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht is hier nog eens nadrukkelijk op ingegaan. Hierin bieden de algemene beginselen van behoorlijk bestuur een expliciete borging voor besluitvorming en het voorkomen van willekeur.

Tenslotte zijn aandachtspunten meegegeven ten aanzien het gebruiken van heldere communicatie, het wederzijdse verwachting-management, het democratisch gehalte van participatie, de rol en verantwoordelijkheid van GS en PS en het aantal te verwachten initiatieven. In de uitwerking van bijgaande visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht zijn de ingebrachte aandachtspunten verwerkt. In een bijlage zijn de gemaakte opmerkingen en aandachtspunten opgenomen met een verwijzing of toelichting hoe deze zijn verwerkt in het PS-voorstel.

Naar aanleiding van een ingekomen brief van de Burgeralliantie Gulpen-Wittem hebben uw Staten gevraagd om hierop te reflecteren. De alliantie vraagt:

* Om participatie (bij majeure beleidskeuzes met grote maatschappelijke impact) als uitgangspunt vast te leggen, met “niet participeren” als uitzondering;
* Transparante motiverings- en terugkoppelingsplicht richting inwoners te verankeren;
* Het uitdaagrecht meer zichtbaarheid en voorspelbaarheid te geven door expliciete voorbeelden en positieve toepassingsgebieden te benoemen;
* Ook onafhankelijke burgerinitiatieven bij de doorontwikkeling en evaluatie van de verordening te betrekken na inwerkingtreding.

Het College reflecteert met dank aan de Burgeralliantie voor hun positieve en kritische vragen over de toepassing van het uitdaagrecht. Alle opmerkingen zijn meegenomen in de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht. Ze maken reeds deel uit van de praktijk van beleids- en besluitvorming.

In de brief schrijft Burgeralliantie positief te staan tegenover de keuze voor een flexibele benadering van het uitdaagrecht. De Burgeralliantie geeft aan waardering te hebben voor de gekozen richting en intentie die een goede basis vormen voor een modern participatiekader. Het expliciet voorbeelden geven en positieve toepassingsgebieden benoemen zou betekenen dat gekozen moet worden voor een rigide aanpak. Hiervoor kiest het College niet.

Het College benadrukt dat de keuze voor een flexibele aanpak juist meer ruimte biedt voor initiatiefnemers. De Provincie erkent dat alle (uitdaagrecht) initiatieven met wederzijdse zorg en respect moeten worden besproken en beoordeeld. Dat geldt ook voor beleidsvraagstukken waar inwoners actief bij betrokken worden. Communicatie, evaluatie en monitoring is een belangrijk onderdeel van al onze participatievraagstukken. Het betrekken van inwoners bij de beleidsevaluatie is een van de doelstellingen van de nieuwe wetgeving. Dit laat onverlet dat bestuursorganen in de afweging van alle betrokken belangen keuzes moeten maken. Betrokken initiatiefnemers worden hier altijd over geïnformeerd (motiverings- en terugkoppelingsplicht richting inwoners).

Financiën
De financiële consequenties van beleidsparticipatie en uitdaagrecht kunnen onder verantwoordelijkheid van alle Gedeputeerden vallen. Financiële dekking vindt plaats binnen de vastgestelde beleidskaders.

Communicatie
Met onze maatschappelijke organisaties is afgestemd op welke manier hun belangengroepen ondersteund kunnen worden in werkwijzen en werkvormen van participatie.
Op de provinciale website en social media van de Provincie zal aandacht worden gegeven aan de vaststelling van het participatiebeleid en het uitdaagrecht.
In de visie op beleidsparticipatie is een aparte paragraaf opgesteld die een juiste communicatie inclusief evaluatie en monitoring beoogt.

Vervolg
Na vaststelling door de Commissie ESA van 27 februari 2026 volgt de formele behandeling in de vergadering van Provinciale Staten die voorzien is 20 maart 2026. Hierna volgt de publicatie in het Provincieblad

Bijlage(n)
Samenvatting en verwerking opmerkingen sonderende bespreking in de PS-commissie ESA van 19 december 2025.

provincie
Limburg

<u>GEWIJZIGD</u> ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-004

Onderwerp: Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026
besluiten:

1. De Participatieverordening Provincie Limburg 2026 vast te stellen onder intrekking van de Inspraakverordening provincie Limburg 2006.
2. De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg 2026 vast te stellen.

En

3. tot publicatie van de Participatieverordening Provincie Limburg 2026

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg 2026

Inhoud

1. Introductie 3
2. Leeswijzer 4
3. Wat is participatie? 4
3.1 Participatie – de definitie -....5
3.2. Burgerparticipatie of beleidsparticipatie 7
3.2.1 Participatieplan en aanpak 7
3.2.2. Participatietrajecten en werkvormen 8
3.3 Overheidsparticipatie of inwonersparticipatie 10
3.3.1 Uitdaagrecht - samenwerkingsinitiatief....10
3.3.2 Hoe werkt het voornemen van een uitdaagrecht-initiatief in de praktijk? 12
4. Communicatie, evaluatie en monitoring 13
5. Input en verantwoording participatie....14

1. Introductie

Doel visie en participatieverordening

Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau[1] van toepassing. Deze wet heeft als doel de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. Ook moet het uitdaagrecht, als specifieke vorm van overheidsparticipatie, in een verordening worden vastgelegd. Hiervoor is de Provinciewet[2] (artikel 147 lid 1) per 1 januari 2025 Provinciewet aangepast. Hierin staat dat de Provinciale Staten een verordening vaststellen waarin regels staan over de manier waarop "ingezetenen en belanghebbenden" bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van provinciaal beleid worden betrokken. Dit betekent dat de bestaande inspraakverordening uit 2006 zal worden vervangen door een participatieverordening. Verder staat in artikel 175 Provinciewet lid 1 onder c, dat de Commissaris van de Koning moet zorgen voor een tijdige voorbereiding, vaststelling en uitvoering van het provinciaal beleid en daaruit voortkomende besluiten. De Commissaris van de Koning moet onder andere toezien op de kwaliteit van procedures over burgerparticipatie (artikel 175, eerste lid, onder c, Provinciewet).

Aan de participatieverordening ligt een visie op beleidsparticipatie en het uitdaagrecht ten grondslag. Hierin staat waarom en op welke manier om wordt gegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving.

Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief met maatschappelijke meerwaarde en moet de feitelijke uitvoering van beleidskaders verbeteren.

De maatschappelijke en bestuurlijke opdracht

In het Coalitieakkoord 2023-2027 "Elke Limburger telt" staat dat elke Limburger moet kunnen meedoen aan de samenleving:

> "***Een overheid heeft vertrouwen nodig om te kunnen functioneren. Dat krijg je door zelf ook vertrouwen te geven".***
>
> ***"Onze inzet Provincie is concrete toegevoegde waarde te bieden en maatschappelijke impact te realiseren. Daarbij staat niet 'het systeem' of 'de procedure' centraal maar de maatschappelijke meerwaarde die we willen creëren".***
>
> ***"Sterker nog: wij dagen de samenleving actief uit om met voorstellen tot vernieuwing te komen. Wie denkt dat er bij een specifieke opgave een betere aanpak mogelijk is, krijgt van ons podium. Het uitdaagrecht ('right to challenge') noemen we dat."***
>
> ***Coalitieakkoord 2023-2027 pagina 13***

Toegevoegde waarde is het leveren van een bijdragen aan het verbeteren van de beleidsuitvoering. Maatschappelijke impact[3] betekent het zichtbaar in daden laten zien dat een andere aanpak het verschil kan maken. Dat kan al doorinwoners om actief mee te doen en mee te denken over beleidsvraagstukken zoals de toekomstvisie 2050.

---

[1] https://vng.nl/wetsvoorstellen/wet-versterking-participatie-op-decentraal-niveau
[2] wetten.nl - Regeling - Provinciewet - BWBR0005645
[3] Theory of Change | meer impact maken

Het College erkent het belang van maatschappelijke meerwaarde door het erkennen dat inwoners bijdragen aan de vormgeving hun dagelijks leven en het bijdragen aan de uitvoering van het provinciaal beleid.

Deze visie op beleidsparticipatie en participatieverordening (artikel 147 lid 1) komen niet in de plaats van de op 5 april 2024 door Provinciale Staten vastgestelde nota "Participatie onder de Omgevingswet"[4] voor vergunningsaanvragen en plannen in de fysieke omgeving. De voorliggende participatievisie ziet op de wijze hoe wordt omgegaan met participatie in beleidsprocessen en bij samenwerkingsinitiatieven. Het uitdaagrecht is een wettelijk vastgestelde vorm een burgerinitiatief.

2. Leeswijzer

In de paragrafen 3 en 4 is de betekenis van participatie voor de Provincie Limburg uitgewerkt. Paragraaf drie licht het begrip participatie toe en gaat daarna in op het onderscheid van burgerparticipatie (actief vanuit de overheid) en overheidsparticipatie (actief vanuit de inwoners). Beide vormen van participatie worden qua betekenis en aanpak uitgewerkt. Hierin komt de betekenis van de participatieladder en het uitdaagrecht als nieuwe vorm van samenwerking van inwonersinitiatieven aan de orde. Paragraaf vier gaat over de betekenis van communicatie, verwachting-management, evaluatie en monitoring van participatie. Door te kijken wat goed en minder goed is gegaan kan de communicatie met inwoners en de manier waarop participatie plaatsvindt verbeterd worden. In paragraaf 5 is de input van ervaringsdeskundigen samengevat.

3. Wat is participatie?

D*e kernboodschap van participatie*[5] is door de Provincie sinds 2014 door verschillende Coalities stevig verankerd. Niet alleen door wetgeving maar ook in de uitwerking van eigen maatschappelijk en bestuurlijke opdrachten en beleidskaders. Initiatieven vanuit de praktijk van de samenleving maken participatie pas echt concreet. "Een handje kan helpen, een duw in de rug of juist mee-denkkracht, regelruimte of financiële ondersteuning. We doen dit en blijven het doen". Het maakt deel uit van een proces van bestuurlijke vernieuwing. "Inwoners willen meer inspraak en zeggenschap over hun eigen leefomgeving. Deze ontwikkelingen hebben niet alleen effect op onze economie, onze samenleving en onze leefomgeving, maar vragen ook om vernieuwende manieren van besturen"[6].

Burgerbetrokkenheid heeft de afgelopen jaren laten zien dat participatie geen theoretisch instrument is. Het uitdaagrecht is vanuit de Wet versterking participatie op decentraal niveau als samenwerkingsinitiatief/instrument toegevoegd. Voor gemeenten is het een nieuwe vorm om lokale initiatieven tot bloei te laten gekomen. Voor de Provincies is het een nieuw instrument om inwoners de ruimte te geven om invulling te geven aan uitvoerende taken met een bovenlokaal karakter. Te denken valt aan uitvoerende taken op gebied van natuur, milieu, klimaat en energie. Niet bekend is hoeveel aanvragen er op ons af komen. We gaan de uitdaging aan om met inwoners meer 'maatschappelijke waarde' te creëren in de uitvoering van onze beleidskaders.

Democratisch gehalte

Participatie versterkt het democratisch gehalte van de overheid door burgers directer te betrekken bij besluitvorming. Juist in een samenleving die zich niet gehoord of gesteund voelt willen we onze inwoners de ruimte geven en vertrouwen geven om mee te praten, mee te denken, mee te doen over zaken die hun raken.

---

[4] Document Limburg - GEWIJZIGD Statenvoorstel G-24-001 nota Participatie onder de Omgevingswet Provincie Limburg, brief GS van 26-3-2024 (GS DOC-00606407) - iBabs Publieksportaal

[5] Informerend stuk Nota Burgerparticipatie 2020-2023, brief GS van 29-4-2020 (GS 2020-17498) Agenda (CS) Cultuur en Samenleving: Commissievergadering - vrijdag 15 mei 2020

[6] Collegeprogramma provincie Limburg 2019-2023 "verbindend vernieuwen" pagina 13

Het is inmiddels een vast onderdeel geworden van onze besluit- en beleidsvorming. We erkennen de toegevoegde waarde van inbreng en initiatieven van inwoners.

Wat wel en wat niet?
Inwoners worden de mogelijkheid gegeven en uitgenodigd om in gesprek te gaan met de Provincie. Geloofwaardige burgerbetrokkenheid begint met duidelijkheid vooraf. Duidelijkheid vooraf betekent dat we inwoners duidelijk maken waarover en wanneer ze mee kunnen doen, denken en praten. De regel wordt gehanteerd dat ruimte wordt gegeven aan de uitvoering van participatie. Echter in de uitvoering van beleid- en besluitvormingen uitdaagrecht vereist wet- en regelgeving een expliciete verantwoordelijkheid van bestuursorganen. Die moet duidelijk zijn. In de verordening is in paragraaf 4 en 5 hiervoor een scherpe afbakening gemaakt: Dit noemen we de buitengrenzen van het participatiebeleid. Juist het bieden van kansen om mee te doen biedt onze inwoners de mogelijkheid om met goede ideeën en initiatieven van onderop te komen. Hiermee wordt helderheid en maximale flexibiliteit gegeven. Het College wil voorkomen dat initiatieven ingeperkt worden door strakke en strikte(rigide) regels van betrokkenheid: dit wel en dit niet. Door een dergelijke rigide benadering missen inwoners de kans om meerwaarde toe te voegen (zie verder paragraaf 3.3).

Responsieve overheid
Betrekken van belanghebbende inwoners bij het nemen van besluiten is een wezenlijk onderdeel van zorgvuldige besluitvorming. Het dienstbaarheidsbeginsel is een nieuw beginsel dat onderdeel uitmaakt van het wetvoorstel in procedure “Wet versterking waarborgfunctie Awb” (consultatieronde is inmiddels afgesloten). Het doel van deze wet is om de betrokkenheid van de overheid te verbeteren bij de dienstverlening aan burgers.

3.1 Participatie – de definitie -

Participatie is een bestuurlijk vernieuwingsproces voor alle inwoners en decentrale overheden. Inwoners in bestuurlijke processen laten meedoen en meedenken -binnen de wettelijke kaders van wetgeving en (uitvoering van) beleidskaders- moet leiden tot het versterken van het democratische participatief gehalte in onze samenleving.

De definitie van (beleids-)participatie staat in de memorie van toelichting van het Wet Participatie op decentraal niveau[7] als volgt beschreven:

> “Participatie is een manier van beleidsvoering waarbij inwoners, individueel of georganiseerd, direct of indirect, de kans krijgen om invloed uit te oefenen op de voorbereiding, uitvoering of evaluatie van beleid”.

Participatie kan worden ingedeeld in burgerparticipatie (paragraaf 3.2) en overheidsparticipatie (paragraaf 3.3). In de schematische weergave op pagina 6 is het onderscheid in beeld gebracht. Onderscheid is gemaakt naar doel, rol en verantwoordelijkheid en participatiekenmerk (overheidsparticipatie naast burgerparticipatie en participatie onder de uitvoering van bijzondere wetgeving). In paragraaf 3.2 en 3.3 is de toepassing van burgerparticipatie en overheidsparticipatie onder de Wet versterking participatie op decentraal niveau verder uitgewerkt.

[7] https://vng.nl/sites/default/files/2023-06/aan_de_slag_met_participatie_-_handreiking_2.0.pdf, pagina 9

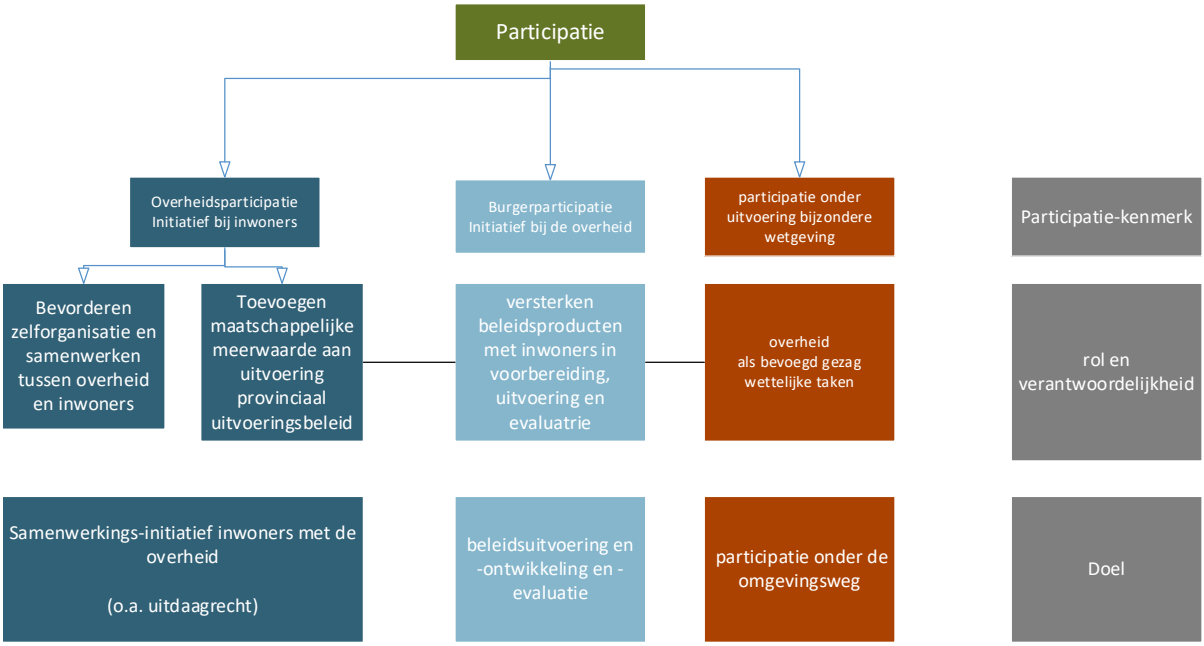

1. Schematische weergave toepassing participatie

Onderstaande visualisatie laat zien hoe de Provincie inwoners actief vanuit wet- en regelgeving en bij beleidsbesluiten betrokken worden. Het gaat dan om burgerparticipatie (paragraaf 3.2). Aan de andere kant kunnen inwoners zelf de Provincie actief betrekken bij hun initiatief. Dit wordt overheidsparticipatie genoemd (paragraaf 3.3).

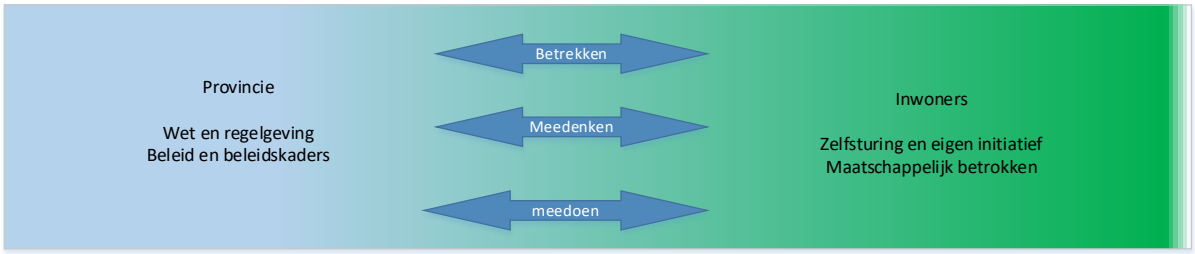

2. overzicht rol en verantwoordelijkheden participatie

3.2. Burgerparticipatie of beleidsparticipatie

Burgerparticipatie is het proces waar de Provincie inwoners actief betrekt om mee te denken of mee te doen (bv. Uitvoeren van provinciale beleidskader). Door het vroegtijdig betrekken van natuurlijke personen, rechtspersonen, ondernemingen of andere maatschappelijke entiteiten die mee willen doen aan in de voorbereiding, uitvoering en evaluatie, wordt maatschappelijke meerwaarde toegevoegd aan de uitvoering van het provinciaal uitvoeringsbeleid en beleidsproducten. Het borgt een zorgvuldige afweging, versterkt de responsiviteit en dienstverlening aan burgers.

3.2.1 Participatieplan en aanpak

∗ *Participatie vanuit Provincie naar de inwoners en betrokken belanghebbenden*

Er is geen succesformule voor een goede standaard of een "*one-size-fits-all*" werkvorm voor participatie. De keuze voor een werkvorm verschilt per geval, per onderwerp en complexiteit van het beleidsvraagstuk. Het is niet goed mogelijk om vooraf vast te leggen wanneer er voldoende participatie is toegepast. Het vraagt een zorgvuldige analyse en focus van het onderwerp en complexiteit van het beleidsvraagstuk en betrokken inwoners en belanghebbenden. Hierdoor wordt gezorgd voor een variatie van betrokken inwoners (unusual suspects) die met nieuwe perspectieven, onbekende factoren kunnen toevoegen aan het provinciaal uitvoeringsbeleid.

Door naar mensen te luisteren en met hen te praten over hun zorgen en ideeën bouwt de Provincie aan het vertrouwen van haar inwoners. Dit brengt met zich mee dat rekening moet worden gehouden met verschillende inzichten, belangen, emoties, onbegrip, standpunten en argumenten in de samenleving. Het algemeen belang afwegen brengt voor de Provincie met zich mee dat er soms keuzes gemaakt zullen moeten worden die misschien anders kunnen zijn dan eerder uitgewisselde standpunten en argumenten.

∗ *Participatieplan en aanpak*

De Provincie kan in het samenspel met inwoners verschillende rollen aannemen, als initiatiefnemer, aanjager, trekker, facilitator en als organiserende of uitnodigende partij in wettelijke en zelfgekozen (autonome) taken. In het participatieplan wordt meedenkkracht, het meedoen en samenwerken gestimuleerd. Hierbij is het van belang dat wederzijdse verwachtingen aan de voorkant worden besproken, vastgelegd en helder zijn.

Afhankelijk van de inhoud van het beleid of taak bepaalt het bevoegde gezag (Gedeputeerde Staten of Provinciale Staten of Commissaris van de Koning) hoe inwoners betrokken worden. Het opstellen van een participatieplan helpt hierbij. Vastgelegd wordt in elk geval:

- Het doel (focus) van de bijeenkomst (beleidsvraag en het beoogde beleidseffect).
- Wat betekent het voor de inwoners en de wijze waarop zij wel of niet betrokken worden in het beleidsproces?
- Op welke wijze worden inwoners betrokken?
- Op welke manier wordt gecommuniceerd en duidelijk gemaakt wat men kan verwachten?
- Op welke wijze (participatievorm) inwoners betrokken worden en hoeveel ruimte er is voor inbreng?
- Welke antwoorden worden meegenomen en hoe deze verwerkt worden.
- Op welke manier wordt gecommuniceerd en duidelijk gemaakt wat men kan verwachten?
- Op welke manier initiatieven maatschappelijke meerwaarde voor de deelnemers kan opleveren.
- Op welke ook 'unusual suspects' worden gemobiliseerd en gestimuleerd om mee te denken en mee te doen.
- Hoe worden de deelnemers geïnformeerd over de gemaakte keuze van het besluit.
- Afwijken van het toepassen van participatie wordt altijd gemotiveerd.

.

3.2.2. Participatietrajecten en werkvormen

Participatie is geen doel op zich en vervangt geen wettelijk vastgelegde procedures. Participatie is een inspanning die in verhouding moet staan tot de gevraagde beleidsactiviteit. Die inschatting moet vooraf goed worden gemaakt op inhoud en proces. Bij een klein initiatief met weinig of gering beleidseffect is een beperkte vorm van participatie voldoende. Een initiatief met een verwacht groter beleidseffect zal om uitgebreidere participatie vragen.

Afgelopen jaren heeft de Provincie ervaring opgedaan in participatietrajecten en werkvormen. Dat gebeurde in vormen zoals informatiebijeenkomsten, leefomgevingsbijeenkomsten, Inspiratie-/interactieve sessies, straatinterviews over Toekomstvisie 2050, het Rad van participatie, social mediacampagnes en burgertopbijeenkomsten. De Provincie blijft en wil werken aan het vinden van nieuwe werkvormen zoals platformconsultaties, digitale participatie en focusgroepen. Doel is om in het beleids-en besluitvormingsproces de stem van burgers zoveel mogelijk tot uitdrukking te laten komen. We leggen deelnemers uit waarom en hoe we ze betrekken. Deelnemers worden verteld wat hun bijdrage en invloed is of kan zijn en wat van hen wordt verwacht in de besluitvorming.

∗ *Participatieladder*

De participatieladder laat verschillende participatieniveaus/treden zien. Van alleen informatie geven tot meebeslissen. De uiteindelijke keuze voor een participatietrede hangt af van de situatie en de gevoeligheid van het onderwerp. In onderstaande participatieladder is te zien welke mogelijkheden van beïnvloeding mogelijk zijn.

Participatieniveau	**Omschrijving**	**Rol inwoner**	**Rol overheid**	**voorbeelden**
1. informeren	Eenzijdige communicatie over beleid of besluitvorming	Passieve ontvanger	Zender van informatie, geen participatie	Informatiebijeenkomsten , Nieuwsbrief, fact-sheet, website, bewonersbrief
2. Horen	Wettelijk verplicht inwoners de kans geven hun mening te geven	Inspreker	Luisteraar zonder verplichting tot opvolging	Hoorzitting bij een ontwerpbesluit
3. Adviseren	Vragen om advies, wat overwogen moet worden in de besluitvorming	Gevraagd adviseur	Kiest onderwerpen, verwerkt input naar eigen inzicht	Online peiling, burgerconsultaties, focusgroepen
4. Meedenken	Samen ideeën verkennen, alternatieven aandragen	Actieve bijdrager	Stimuleert inbreng, faciliteert interactie	Klankbordgroep, werksessies, co-creatiebijeenkomst
5. Co-creatie	Inwoners en overheid ontwikkelen samen beleid of oplossing	Gelijkwaardige partner	Medevormgever, deelt eigenaarschap	Participatief ontwerp, samenwerkingsakkoord
6. Meebeslissen	Inwoners beslissen (mee) of nemen uitvoering op zich	Beluitvormer/uitvoerder	Ondersteuner, toezichthouder of facilitator	Burgerbegroting, Uitdaagrecht

* Participatietreden en impact

In het volgende overzicht is per trede de impact en relevante werkvorm (als voorbeeld) toegelicht.

Impact/complexiteit	Participatietrede	Soort besluit	Werkvorm (voorbeeld)
Lage impact/complexiteit	**Informeren** Op deze trede deel je informatie met mensen. Bijvoorbeeld door nieuwsbrieven, websites, of informatieve bijeenkomsten. Je vraagt niet om input, maar zorgt ervoor dat mensen op de hoogte zijn.	Bij makkelijke keuzes of simpele dingen, zoals kleine veranderingen of het delen van basisinformatie, kan het goed zijn om gewoon informatie te delen	Informatiebijeenkomsten, nieuwsbrieven, brochures, websites, posters, en persberichten
Gemiddelde impact/complexiteit	**Adviseren** Op deze trede vraag je mensen advies, wat overwogen moet worden in de besluitvorming. Dit kan bijvoorbeeld via adviesgroepen, panels of commissies die input leveren voor beslissingen.	Bij een ingewikkeld beleidsvraagstuk wordt kan het slim zijn om mensen om advies te vragen. Hun ideeën tellen echt mee wanneer er beslissingen worden genomen	Klankbordgroepen, burgerpanels, workshops, thematische bijeenkomsten, en co-creatie sessies, rondetafelgesprekken
	Meedenken Hier vraag je om meningen, ideeën of feedback. Bijvoorbeeld door enquêtes, focusgroepen of openbare consultaties. Je luistert en haalt op wat mensen te zeggen hebben.	Bij beslissingen die niet heel groot zijn, zoals het maken van aanpassingen in bestaande plannen.	Enquêtes, focusgroepen, brainstormsessies, interviews, peilingen, en openbare consultaties, Rad van Participatie, klankbordgroepen
Hoge impact/complexiteit	**Cocreatie** Bij deze trede werken mensen samen met besluitvormers om beleid te maken.	Het gaat om grote beslissingen met veel invloed op de leefomgeving, plannen voor een hele regio of veranderingen in de leefomgeving.	Co-creatieve workshops, ontwerpsessies, burgerpanels, werkateliers, burgerbegrotingen,
	Meebeslissen (expliciete bestuurlijke keuze) Hier hebben mensen directe invloed op de uiteindelijke beslissing. Vb stemmingen waarbij de gemeenschap de uiteindelijke keuze maakt.	Beslissingen die veel mensen of hele gemeenschappen beïnvloeden. De keuze om mee te beslissen is een belangrijk onderdeel van het besluit.	Burgerinitiatieven (w.o. uitdaagrecht), zelfbeheerprojecten, buurtcoöperaties

De belangrijkste ervaringen en leerpunten op dit terrein vinden we terug in de evaluatie van de Burgertop 2018[8]:

- Zet in op verwachtingenmanagement van zowel overheid als burger
- Borg en communiceer over de besluitvorming rond het eindproduct
- Betrek ondervertegenwoordigde doelgroepen
- Faciliteer het groepsproces en de groepsdynamiek tijdens de panels
- Communiceer transparanter over Plan van Aanpak en de structuur
- Maak een Reglement over o.a. de gedragscode
- Regel professionele ondersteuning en begeleiding
- Vervang creatie door co-creatie[9]

[8] Afronding en overdracht pilot Burgertop Limburg 2018, e-mail Griffie van 20-4-2020 (PS 2020-24120).pdf

[9] Dit is een leerpunt opgenomen en overgenomen uit de evaluatie van de Burgertop 2018. In de evaluatie is dit leerpunt verduidelijkt. Advies was om bij aanvang van beleidsontwikkeling aan burgerparticipatie te voldoen: “Hierdoor verleg je de focus van creatie naar co-creatie”.

3.3 Overheidsparticipatie of inwonersparticipatie

Overheidsparticipatie is het proces waarbij de Provincie aansluit bij en ondersteuning biedt aan initiatieven die vanuit de samenleving komen. Inwoners nemen het initiatief en bevorderen zelforganisatie en/of dragen hierdoor bij aan het toevoegen van maatschappelijke meerwaarde (bijvoorbeeld voor natuur, leefbaarheid, zorg, verduurzaming, energie). De Provincie kan met kennis/geld en het verder stimuleren van burgerbetrokkenheid ondersteunen.

De Provincie heeft de afgelopen 12 jaar een aanjagersrol vervuld in het versterken van zelforganisatie, zelf- en samenredzaamheid en het stimuleren om mee te doen. Het is inmiddels de bestaande praktijk waarmee de Provincie de maatschappelijke betrokkenheid en het wederzijds vertrouwen met inwoners wil versterken.

Inwoners kunnen met uiteenlopende initiatieven over de aanpak van hun leefomgeving komen. Daar waar nodig en mogelijk geven we inwoners een steuntje in de rug. In het Coalitieakkoord 2023-2027 is inmiddels het Leefbaarheidsfonds opgenomen om inwonersinitiatieven van onderop tot bloei te laten komen. Vanuit onze beleidskaders worden ook wijk- en buurtgerichte initiatieven ondersteund. Vanuit het Leader-programma worden initiatieven ondersteund die de leefbaarheid op het platteland verbetert. Met medewerking van onze gesubsidieerde maatschappelijke organisaties worden maatschappelijke doelgroepen inhoudelijk, organisatorisch of financieel ondersteund.

3.3.1 Uitdaagrecht - samenwerkingsinitiatief

De Wet versterking participatie op decentraal niveau verplicht decentrale overheden om het uitdaagrecht als participatievorm op te nemen in een participatieverordening. Het uitdaagrecht is een samenwerkingsvorm van inwoners die de verantwoordelijkheid op willen pakken om een feitelijke uitvoeringstaak van de Provincie op zich te nemen. De uitdaging van de samenwerking is mee te denken over de mogelijkheden om een feitelijke uitvoeringstaak beter en/of efficiënter en/of goedkoper te kunnen uitvoeren. Het is aan de Provincie om aan te geven hoe ze dit willen en kunnen vormgeven.

∗ *Criteria voor beoordeling aanvragen*

De belangrijkste voorwaarden die we aan een uitdaging stellen zijn:

- Dat het gaat om de uitvoering van een provinciale taak voorkomend uit een vastgesteld beleidskader van de Provincie.
  - en die
- Zichtbaar maatschappelijke meerwaarde zal opleveren.
- Rekent op draagvlak voor alle belanghebbende inwoners dan alleen de initiatiefnemer.
- De initiatiefnemers voor langere tijd en duurzaam kunnen uitvoeren.
- Uitgevoerd kan worden binnen de bestaande budget provincie-begroting.

∗ *Rigide of flexibele benadering van het uitdaagrecht?*

In het benaderen van het uitdaagrecht is gekozen voor een flexibele benadering (negatieve lijst). Deze biedt meer mogelijkheden voor bewoners om met initiatieven te komen. Deze benadering sluit het meest aan bij de bestaande praktijk van de Provincie. Het gaat om initiatieven die een maatschappelijke meerwaarde hebben en de feitelijke uitvoering van vastgestelde beleidskaders verbeteren. Denk hierbij aan de initiatieven voor plattelandsontwikkelingen en voor samen- en zelfredzaamheid (sociale agenda) en op gebied van natuur en energie.

De kansen in een flexibele benadering (negatieve lijst) bieden een groter en ruimer bereik voor initiatieven dan een rigide variant (positieve lijst). Deze variant richt zich enkel op expliciet benoemde taken. Ze laat weinig ruimte voor keuzes. Het is dan een instrument dat in de praktijk niet vaak voor zal komen.

Dit betekent dat de Provincie vanuit rol en eigenaarschap verantwoordelijkheid houdt op:

- De Rijkstaken conform ambtsinstructie van de Commissaris van de Koning inclusief openbare orde, veiligheid (zoals politie en crisismanagement), burgemeesterszaken, asiel, civiele verdediging etc.
- Het gebied van autonoom beleid en het vaststellen van beleidskaders
- Toezicht en handhaving van regelgeving en vergunningverlening.
- Provinciale infrastructuur inclusief beheer, toezicht en optreden bij wegincidenten.
- Het opstellen en vaststellen van provinciale verordeningen en provinciale toekomstvisies.
- Taken die thuishoren in de interne organisatie en bedrijfsvoering van de Provincie.
- Lopende uitvoeringstrajecten of een ondergeschikte aanpassingen daarvan.
- De spoedeisendheid van de uitvoering van beleidsvoornemens waardoor het benutten van het uitdaagrecht niet kan worden afgewacht;

Vanuit wettelijke gronden is participatie niet mogelijk als er sprake is:

- Het uitdaagrecht bij of krachtens wettelijk voorschrift is uitgesloten;
- Uitvoering van hogere regelgeving waarbij het bestuursorgaan geen of nauwelijks beleidsvrijheid heeft;
- Bevoegdheden zoals opgenomen in artikel 152 Provinciewet en artikel 163 van de Provinciewet, waaronder de vaststelling van de begroting, de tarieven voor provinciale dienstverlening en belastingen bedoeld in hoofdstuk 9 van de Provinciewet.

Voor initiatiefnemers moet duidelijk zijn dat rekening gehouden moet worden met aspecten die de toepassing van het uitdaagrecht kunnen bemoeilijken. Denk aan staatssteunkaders, aansprakelijkheid, aanbesteding, financiering en de Wet markt en overheid.

∗ *Financiering van het initiatief*

Publieke financiering loopt altijd volgens via zijn eigen regels van aanbesteding, subsidie of opdracht. In de praktijk worden veel initiatieven gesubsidieerd. Dat gebeurt op basis van al bestaande of speciaal geschreven subsidieverordeningen (bijv. op het gebied van sport en zorg en welzijn). Ook kunnen initiatieven gefinancierd worden d.m.v. een opdracht. Voor de uitvoering van een initiatief wordt dan door GS de financiële dekking vastgesteld.

3.3.2 Hoe werkt het voornemen van een uitdaagrecht-initiatief in de praktijk?

Stap 1. Contact met de Provincie.
Een inwoner meldt zich bij de Provincie met een voorgenomen initiatief. Hiervoor kunnen initiatiefnemers contact opnemen met het centraal contactadres van de Provincie en worden doorgeleid naar de betreffende ambtenaar. In een gesprek voorafgaand aan de indiening van de definitieve aanvraag legt de initiatiefnemer zijn initiatief uit in een oriënterend en verkennend gesprek.
Uitgangspunt bij elk inwonersinitiatief is dat de Provincie zich voor elk initiatief open opstelt. Belangrijk is dat het initiatief meerwaarde toevoegt aan de uitvoering van het Provinciaal beleid. Het gaat hier om een initiatief om een uitvoeringstaak over te nemen.

Stap 2. Het (voor-)gesprek.
In het gesprek moet duidelijk worden:

- Wat de kern van het initiatief is. Dat is nodig om het initiatief aan te laten sluiten op de uitvoeringstaken van het provinciaal beleid, de maatschappelijke meerwaarde en de verbetering die het initiatief met zich meebrengt.
- Welke (on-)mogelijkheden er zijn om het verzoek te kunnen realiseren. Kan het initiatief ook op een andere manier dan worden gerealiseerd in samenwerking met de Provincie?
- Wat zijn de wederzijdse verwachtingen: Is het beter en/of efficiënter en/of goedkoper te realiseren dan de Provincie?
- Welke kennis, ervaring en draagvlak is aanwezig onder de ondersteunende en belanghebbende initiatiefnemers?

Stap 3. *Afronding van de voorbesprekingen.*
Na afloop van de gesprekken met de Provincie wordt een verslag gemaakt. Het kan zijn dat een inwonersinitiatief in een ander beleidskader kan worden opgepakt of uitgevoerd. Het is ook mogelijk dat het initiatief thuishoort bij een gemeente of het Rijk. In dit geval wordt met de verzoeker van het voorstel het juiste 'loket' gezocht.

Stap 4. Indienen van de aanvraag
De initiatiefnemer kan na het vooroverleg een aanvraag indienen. Hij neemt hierin de gemaakte afspraken in acht.

4. Communicatie, evaluatie en monitoring

Een ruimhartig en uitnodigende beleidsparticipatie met inwoners en belanghebbenden moet leiden tot meerwaarde en co-creatie. Evaluatie is belangrijk en feedback moet leiden tot het leren en bijstellen van keuzen en toepassen van mogelijk andere interventies. Evaluatie en monitoring is de belangrijkste controlerende taak en rol van de Provinciale Staten. Jaarlijks wordt de voortgang van het participatiebeleid en uitdaagrecht in de vorm van een mededeling portefeuillehouder naar PS toegestuurd.
De uitvoering van beleidsparticipatie en uitdaagrecht wordt na twee jaar geëvalueerd. In de evaluatie worden de aspecten over heldere communicatie, criteria voor de beoordeling van aanvragen meegenomen. Het moet dienen voor de verdere ontwikkeling van een helder referentiekader en participatie aanpak (zie paragraaf 3.2.2).

- *Verwachtingen en communicatie*
  Duidelijk moet zijn dat in het maken van keuzes helder gecommuniceerd moet worden. Verwachtingen en communicatie hierover betekent dat de overheid helder moet zijn hoe participatie gericht is toegepast en ingevuld. Binnen een scherpe afbakening van wettelijke kaders van rol en verantwoordelijkheid wil de Provincie ruimte geven voor initiatieven en de 'stem' vanuit de samenleving door dienstbaar te zijn. Dit betekent responsief zijn door duidelijkheid te verschaffen over de mogelijkheden, snel en voortvarend optreden, begrip opbrengen voor de wensen en noden van de burger en het contact van de overheid met de burger. In het nemen van besluiten moeten (sociaal-collectieve) belangen worden gewikt en gewogen. Hierdoor kan het voorkomen dat individuele- of groepsbelangen leiden tot een andere bestuurlijke afweging.

- Ontwikkelen procescommunicatie participatie
  Op tijd en gericht informeren en betrekken van inwoners over de voortgang, stappen, mijlpalen en verwachtingen over het nemen van besluiten, maatregelen en verwachte ontwikkelingen. Daar gaat het om bij procescommunicatie. Het kan altijd beter om met inwoners te komen tot een goed (publiek) gesprek, dialoog of debat. Elk participatietraject wordt geëvalueerd en aan Gedeputeerde Staten gerapporteerd. De evaluatie kan ook onderdeel zijn van de besluitvorming.

- Experimenteren en ontwikkelen van evaluatievormen
  Als je vertrouwen wil opbouwen, het contact met inwoners en belanghebbenden wil herstellen of resultaten inzichtelijk wilt maken, dan moet je ook durven te experimenteren met nieuwe initiatieven van inwoners. Geen enkel participatietraject is hetzelfde. Experimenteren vraagt om een veilige en lerende houding met het 'recht' van inwoners en Provincie om fouten te maken. Met inwoners wordt de ontwikkeling van het succes en het werken met een nieuwe participatievorm gevolgd.

- *Op de website van de Provincie* wordt een pagina ingericht waarop inwoners de toegang tot het indienen van een initiatief kenbaar wordt gemaakt.
  - De aangestelde provinciale contactfunctionaris kan initiatiefnemers de weg helpen vinden in de Provinciale organisatie: De juiste persoon voor het juiste project.
  - In het ontwikkelen van de staat de bruikbaarheid van website voor mensen met verschillende beperkingen, zoals visuele en auditieve beperkingen) voorop. Ten aanzien van de toegankelijkheid worden Europese normen aangehouden.
  - Het gebruik van de website wordt volgens een recent onderzoek als goed beoordeeld. Aandachtspunten worden continue gemonitord en verbeterd.

- Het onderwerp Burgerinitiatief/participatie en inclusief de inrichting van de wijze van aanpak wordt na de publicatie van de nota 'Concept participatieverordening en visie op beleidsparticipatie en uitdaagrecht' gepubliceerd op de daartoe ingerichte plekken op de website Limburg.nl

- *De rol en betekenis van participatie* voor de ambtelijke organisatie is een aandachtspunt. Medewerkers worden hierover in de clusters geïnformeerd. Duidelijk moet zijn dat het ook extra capaciteit kan vragen van de ambtelijke organisatie. Naar schatting zal de voorbereiding en behandeling per aanvraag ongeveer een halve formatie-eenheid (fte) per week vragen. Uitdaagrecht-initiatieven zijn nieuw voor de Provincie. Ervaringscijfers moeten nog tot een juiste inschatting leiden.

- *Evaluatie*: Jaarlijks vindt door de Provincie een evaluatie plaats over de ingekomen en doorlopen participatietrajecten. Hier worden initiatiefnemers bij betrokken. Als het gaat om beleidsparticipatie is het van betekenis op welke manier bewoners hun betrokkenheid hebben ervaren zoals de ruimte voor inbreng, het neerleggen van hun zorgpunten en het nakomen van de uitgesproken verwachtingen. Als het gaat om uitdaaginitiatieven wordt verslag gedaan van het aantal initiatieven en de wijze van afhandeling hiervan. Tevens wordt inzicht gegeven in de financiële kaders waarbinnen de initiatieven worden uitgevoerd. PS worden hier jaarlijks over geïnformeerd.

- *Monitoring*: In de monitoring staat centraal het realiseren van maatschappelijke impact op de effectieve bijdrage (liefst zichtbaar in daden) door inwoners om mee te doen en mee te denken over beleidsvraagstukken. Het gaat hierbij om de erkenning van inwoners en de bijdragen aan de vormgeving hun dagelijks leven en hun bijdragen aan de uitvoering van het beleid of initiatief.

5. Input en verantwoording participatie

Deze participatienota is een doorvertaling van de ingezette lijnen zoals deze zijn opgesteld in de nota Participatie onder de Omgevingswet en het Jongerenparticipatieplan Limburg. De Participatieverordening is het juridische sluitstuk. In deze nota zijn ervaringen met en over participatie opgehaald bij diverse organisaties en gebundeld. Uit de consultaties blijkt dat:

- Maatschappelijke organisaties de betrokkenheid vanuit de Provincie waarderen en een rol willen spelen in het meedenken, meewerken en meedoen bij initiatieven.
- De opgedane ervaringen en kennis bij andere provincies zijn besproken in het Participatienetwerk Provincies (PNP).
- Met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Democratie in Actie is de context van participatie vanuit de Omgevingswet en de Wet versterking participatie op decentraal niveau afgestemd.
- Een doorvertaling van het participatieplan naar een participatieverordening is in samenwerking met het cluster Algemene Juridische Zaken opgesteld.
- Met VNG zijn gesprekken gevoerd over de ervaringen die zijn opgedaan bij gemeenten over het Uitdaagrecht en de neerslag hiervan in de modelverordening van de VNG[10].
- De participatieplannen van andere Provincies zijn bestudeerd. De belangrijkste elementen zijn opgenomen in dit plan. De uitgangspunten van het Coalitieakkoord 2023-2027 zijn hierbij bepalend.
- Beleidslijnen rijksoverheid: Het kabinet wil burgers beter bij besluiten van de overheid betrekken. Bijvoorbeeld bij keuzes en vragen rond belangrijke onderwerpen die in de samenleving spelen. Zodat

[10] https://vng.nl/nieuws/voorbeeld-verordening-participatie-en-handreiking-verschenen

mensen in Nederland kunnen meedoen en meepraten. En het gevoel hebben dat zij invloed hebben op de besluiten die hen raken[11].

- Bewust van de reikwijdte van het plan voor de belangen van de achterban is het plan besproken met onze maatschappelijke organisaties. De input van maatschappelijke organisaties als Jong Nederland, Jongerennetwerk Limburg, Steunpunt Scouting Limburg, Jeugdwerk Limburg, Burgerkracht Limburg, Belangenbehartiging Laaggeletterden, KBO Limburg, provinciaal Platform voor Diversiteit en het Limburg Agrarisch Jongeren Kontakt (LAJK) zijn in het plan meegenomen. De hoofdlijnen van de input van de maatschappelijke organisaties kunnen als volgt worden samengevat.

  - *Het Agrarisch Jongeren Kontakt* is tevreden over de actieve samenwerking en betrokkenheid van de Provincie in tal van onderwerpen.
  - Het *Platform voor Diversiteit (PPD)* geeft aan dat participatie voor PPD een uitdaging is omdat een groot deel van de doelgroep van nature niet gewend is om op eigen initiatief mee te beslissen en mee te denken over beleid en de uitvoering daarvan.
  - *Belangenbehartiging Laaggeletterden* vraagt om minder ambtelijke taal, grotere letters, kortere zinnen, meer visuals en beelden, minder tekst.
  - *Burgerkracht Limburg* duidt op de betekenis van participatie en het benadrukken van de rol die de Provincie inneemt naar de inwoners. Participatie is geen gunst en vertrouwen moet je winnen voordat je met elkaar in gesprek gaat. Bepaal tevoren welke ruimte er is voor inbreng en vraag alleen als je bereid bent het antwoord mee te nemen. Ten aanzien van het uitdaagrecht is opgemerkt dat de paragraaf vrij uitgebreid is. Het is mooi dat andere vormen van participatie genoemd worden. Explicieter kan worden ingegaan op de inspanningen van de Provincie rond zelfredzaamheid, positieve gezondheid, leefbaarheidsfonds en het beleidskader Samen Leven en bestaanszekerheid.
  - J*ongerennetwerken*. Jongerennetwerken hebben hun netwerken gebundeld. Zij vertegenwoordigen de Limburgse Jongeren en geven hun ondersteuning. De Jongerennetwerken hebben hun input met name gericht op het realiseren van het jongerenparticipatieplan.
  - *KBO Limburg*: Voorzover de betrokkenheid van senioren betreft is KBO Limburg een serieuze representant van de doelgroep met ca 28.000 leden in Limburg. KBO Limburg als organisatie kan altijd aangesproken worden als het gaat om vertolking van de stem van senioren. De doelgroep tijdig er bij betrekken is een belangrijk punt.
  - *GIPS Limburg*: GIPS ziet mogelijkheden om in samenwerking met jeugd- en jongerenorganisaties lokale initiatieven te ontwikkelen.

[11] Burgerparticipatie | Democratie | Rijksoverheid.nl

provincie
Limburg

Provinciaal Blad

Officiële naam regeling:	Participatieverordening Provincie Limburg 2026
Citeertitel:	Participatieverordening Provincie Limburg 2026
Naam ingetrokken regeling:	Inspraakverordening provincie Limburg
Besloten door:	Provinciale Staten
Onderwerp:	Participatieverordening Provincie Limburg 2026
Wettelijke grondslag(en) of bevoegdheid waarop de regeling is gebaseerd:	Artikel 147 Provinciewet
Datum inwerkingtreding:	Dag na bekendmaking

Provinciale Staten van Limburg
Gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van 3 februari 2026

Gelet op artikel 105, eerste lid, juncto artikel 143, eerste lid Provinciewet

BESLUITEN

Vast te stellen de volgende verordening:

Hoofdstuk 1. Algemene bepalingen

Artikel 1. Begripsomschrijvingen

Voor de toepassing van deze verordening wordt verstaan onder:

a. Het provinciebestuur: het bestuursorgaan dat bevoegd is, afhankelijk van de inhoud van het beleid of de taak is dat provinciale staten, gedeputeerde staten of de commissaris van de Koning van de Provincie Limburg
b. Participatie: de provincie betrekt inwoners, groepen, organisaties en andere overheden (belanghebbenden) bij het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van het provinciale beleid
c. (Provinciaal) beleid: Het realiseren van doelstellingen, volgens een tijdsplanning en inzet van middelen, gericht op de sturing van een bepaald maatschappelijke ontwikkeling
d. Uitdaagrecht: het recht van inwoners en maatschappelijke partijen om een provinciale taak uit te voeren als bedoeld in artikel 147, derde lid, van de Provinciewet.
e. Inwoners: ingezetenen als bedoeld in artikel 2 van de Provinciewet;
f. Maatschappelijke partijen: verenigingen, stichtingen, sociale ondernemingen, ondernemingen zonder winstoogmerk, sociale ondernemingen of ondernemingen die geen winst uitkeren en andere organisaties die tot doel hebben een actieve bijdrage te leveren aan de samenleving binnen de Provincie;
g. Verzoek: verzoek aan het provinciebestuur om uitdaagrecht toe te passen;

h. Verzoeker: ingezetene of maatschappelijke partij die een verzoek doet.
i. Belanghebbende: als bedoeld in artikel 1:2 van de Algemene wet bestuursrecht

Artikel 2. Doel van de verordening
Deze verordening heeft tot doel regels vast te stellen met betrekking tot de wijze waarop ingezetenen en belanghebbenden bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van provinciaal beleid worden betrokken. Het betreft een bredere participatieverordening waarin tevens regels op zijn genomen over het uitdaagrecht.

Artikel 3 Participatiebeleid

Ter uitvoering van deze verordening stellen Provinciale Staten de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg vast.

Hoofdstuk 2. Participatie
Artikel 4. Toepassen van participatie

1. Elk bestuursorgaan van het provinciebestuur besluit ten aanzien van zijn eigen (beleids)bevoegdheden of participatie wordt toegepast en op welke manier. Het bestuursorgaan houdt zich daarbij aan de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg, zoals genoemd in artikel 3 van deze verordening.

2. Er is in ieder geval geen participatie mogelijk:

a. ten aanzien van ondergeschikte herzieningen van een eerder vastgesteld beleidsvoornemen;
b. als participatie bij of krachtens wettelijk voorschrift is uitgesloten;
c. als sprake is van uitvoering van hogere regelgeving waarbij het bestuursorgaan geen of nauwelijks beleidsvrijheid heeft;
d. inzake bevoegdheden zoals opgenomen in artikel 152 en artikel 163 van de Provinciewet, waaronder de vaststelling van de begroting, de tarieven voor provinciale dienstverlening en belastingen bedoeld in hoofdstuk 9 van de Provinciewet;
e. als de uitvoering van een beleidsvoornemen dermate spoedeisend is dat participatie niet kan worden afgewacht;
f. als het belang van participatie niet opweegt tegen het belang van de verantwoordelijkheid van de provincie voor kwetsbare groepen in de samenleving;
g. het om interne (organisatorische) aangelegenheden van de Provincie gaat.
h. ten aanzien van de rijkstaken van de Commissaris van de Koning,
i. handhaving en vergunningverlening
j. de provinciale infrastructuur, verordeningen toekomstvisies en de instrumenten uit de Omgevingswet.

Hoofdstuk 3. Uitdaagrecht

Artikel 5. Toepassen van uitdaagrecht

1. Elk bestuursorgaan van het provinciebestuur besluit ten aanzien van zijn eigen taken of hierop het uitdaagrecht kan worden toegepast. Hiertoe kan het bestuursorgaan nadere regels vaststellen.
2. Overname van de uitvoering van een provinciale taak is in ieder geval niet mogelijk:
a. als het een lopend uitvoeringstraject of een ondergeschikte aanpassing daarvan betreft;
b. als het uitdaagrecht bij of krachtens wettelijk voorschrift is uitgesloten;
c. als er sprake is van uitvoering van hogere regelgeving waarbij het bestuursorgaan geen of nauwelijks beleidsvrijheid heeft;
d. inzake bevoegdheden zoals opgenomen in artikel 152 Provinciewet en artikel 163 van de Provinciewet, waaronder de vaststelling van de begroting, de tarieven voor

provinciale dienstverlening en belastingen bedoeld in hoofdstuk 9 van de Provinciewet;

e. als de uitvoering van een beleidsvoornemen dermate spoedeisend is dat het benutten van het uitdaagrecht niet kan worden afgewacht;

f. als het belang van het uitdaagrecht niet opweegt tegen het belang van de verantwoordelijkheid van de provincie voor kwetsbare groepen in de samenleving.

g. het om interne (organisatorische) aangelegenheden van de Provincie gaat

h. ten aanzien van de rijkstaken van de Commissaris van de Koning,

i. bij handhaving en vergunningverlening;

j. de provinciale infrastructuur, verordeningen toekomstvisies en de instrumenten uit de Omgevingswet.

.

Artikel 6. Procedure uitdaagrecht

1. In een verzoek geeft verzoeker in ieder geval aan:

a. welke taak de verzoeker van de provincie wil overnemen;
b. hoe de verzoeker deze taak beter gaat uitvoeren;
c. wat de kennis en ervaring van de verzoeker zijn;
d. welke anderen willen meedoen aan het overnemen van de taak;
e. wat het resultaat is van het participatieproces met andere belanghebbenden;
f. hoe hoog de verzoeker denkt dat de kosten van de uitvoering van de taak zullen zijn;
g. hoe de verzoeker met de provincie wil samenwerken of welke hulp hij nodig heeft;
h. hoe de verzoeker de kwaliteit en de uitvoering van de taak op de langere termijn wil verzekeren.

2. Het bestuursorgaan van het provinciebestuur beslist binnen een redelijke termijn op het verzoek.

3. Alvorens het verzoek in behandeling te nemen vindt een overleg plaats met verzoeker.

4. Een vaste contactpersoon van de provincie begeleidt de verzoekers tijdens het hele proces

Hoofdstuk 4. Slot- en overgangsbepalingen

Artikel 7

Deze verordening treedt in werking op de dag na die van haar bekendmaking in het Provinciaal Blad.

Artikel 8

De Inspraakverordening provincie Limburg wordt met ingang van het in artikel 7 bedoelde tijdstip ingetrokken.

Artikel 9

Als voor de inwerkingtreding van dit besluit reeds is besloten om voor een besluit inspraak te verlenen, dan gelden voor dat besluit de bepalingen van de Inspraakverordening provincie Limburg.

Artikel 10

Deze verordening wordt aangehaald als: Participatieverordening Provincie Limburg.

Ondertekening

Maastricht, d.d.

Provinciale Staten voornoemd

de voorzitter,
de heer E.G.M. Roemer

de griffier,
de heer mr. A.O.J. Pregled

Toelichting Participatieverordening Limburg

Algemene toelichting

Op 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau in werking getreden (Stb. 2024, 203, hierna: de wet). Deze wet beoogt het draagvlak voor het beleid van provincies en de uitvoering en evaluatie daarvan te vergroten door inwoners hier een grotere rol in te geven.

Tegen die achtergrond voorziet de wet in de eerste plaats in een verbreding van de verplichtingen voor provincies. Provincies moeten inwoners op grond van de wet niet meer alleen bij de voorbereiding van beleid betrekken, maar ook bij de uitvoering en evaluatie daarvan (artikel 147, eerste lid, van de Provinciewet). In de memorie van toelichting is bovendien opgemerkt dat inspraak lang niet het enige middel voor provincies is om inwoners bij het maken van beleid en de uiteindelijke besluitvorming te betrekken. De wet beoogt in de tweede plaats dat provincies hun inspraakverordening vervangen door een participatieverordening en dat zij daarin meer recht doen aan alle verschillende middelen die er voor participatie zijn.

Tot slot bevat de wet een bepaling over het uitdaagrecht. Uit artikel 147, derde lid, van de Provinciewet volgt dat provincies in de nieuwe participatieverordening niet alleen moeten voorzien in de wijze waarop inwoners bij het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van beleid worden betrokken, maar moet aan inwoners en maatschappelijke partijen ook de mogelijkheid worden geboden om zelf het initiatief te nemen. Geregeld is dat provincies in de participatieverordening de voorwaarden moeten bepalen waaronder inwoners en maatschappelijke partijen taken van de provincie kunnen uitvoeren. Dit betreft zowel het uitvoeren van de eigen taken van de provincie (artikel 147, derde lid, onder a), als het uitvoeren van de taken die aan de provincies in medebewind zijn gegeven (artikel 147, derde lid, onder b). Dit laatste voor zover dat niet in strijd is met de wet. Participatie onder de Omgevingswet is geregeld in de Omgevingswet en in de provinciale nota “Participatie onder de Omgevingswet”. Deze verordening is hier derhalve niet op van toepassing.

De voorheen geldende Inspraakverordening provincie Limburg voorzag in de invulling van het oude artikel 147 van de Provinciewet en hiermee enkel op de participatie van ingezetenen en belanghebbenden bij de voorbereiding van beleid. Met de Participatieverordening wordt invulling gegeven aan de eis dat Provinciale Staten ook regels dienen te stellen met betrekking tot participatie bij de uitvoering en evaluatie van provinciaal beleid. De Inspraakverordening provincie Limburg wordt bij het vaststellen van de Participatieverordening ingetrokken.

Artikelsgewijze toelichting

Hieronder wordt per artikel een korte toelichting gegeven.

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

In artikel 1 van de verordening is een aantal begrippen omschreven die in de participatieverordening worden gebruikt. Deze begrippen verwijzen in ieder geval ook naar de begrippen die in de participatieverordening voorkomen en maken op deze manier zowel de verordening als de visie makkelijker te begrijpen. Hierna wordt specifiek op een aantal begrippen nader ingegaan.

Uitdaagrecht

Voor de definitie van uitdaagrecht is aangesloten bij artikel 147, derde lid, van de Provinciewet. Op grond daarvan kunnen inwoners en maatschappelijke partijen een verzoek doen om provinciale taken uit te voeren. Het gaat om gevallen waarin inwoners en maatschappelijke partijen vinden dat deze taak beter en/of efficiënter kunnen worden uitgevoerd. Het betreft hier zowel de uitvoering van autonome taken (bestuursorganen beslissen zelf over deze taken) als taken die worden uitgevoerd in medebewind (taken opgelegd door de landelijke wetgever). Met het uitvoeren van taken wordt enkel de feitelijke uitvoering bedoeld, niet tevens het overnemen van de bestuurlijke of politieke verantwoordelijkheid.

Het begrip taak moet hier breed worden opgevat. Het kan gaan over alle soorten beslissingen en handelingen die het provinciebestuur verricht. Het gaat nadrukkelijk niet uitsluitend om de uitoefening van publiekrechtelijke bevoegdheden. Bij autonome taken gaat het om de taken over de provinciale huishouding die de Staten hebben opgedragen aan het college van GS en de CdK.

Bij medebewindstaken gaat het om de uitvoering van een taak die wordt gevorderd in hogere wetgeving. Overname van deze taken en het stellen van regels over de uitvoering van dergelijke taken door anderen dan het provinciebestuur is alleen mogelijk als de medebewindswetgeving hiervoor ruimte laat en de uitvoering van de taak niet uitputtend heeft beoogd te regelen of uitgaat van een gesloten stelsel.

Maatschappelijke partijen

Op grond van de wet kunnen ook maatschappelijke partijen om toepassing van het uitdaagrecht vragen. In de wet is echter geen definitie van dit begrip opgenomen. In deze verordening is ervoor gekozen de nadruk te leggen op de lokale en of regionale binding. Onder maatschappelijke partijen vallen organisaties die als doel hebben om een actieve bijdrage aan de samenleving in de Provincie te leveren, ongeacht de rechtsvorm waarin deze zijn georganiseerd.

Sociale ondernemingen, ondernemingen zonder winstoogmerk of ondernemingen die geen winst uitkeren kunnen daar ook onder vallen als zij een lokale en of binding hebben. Ondernemers in algemene zin echter niet. Er moet een maatschappelijke component zijn. Er kan bij maatschappelijke partijen onder meer worden gedacht aan lokale verenigingen of stichtingen, woongroepen, buurtpreventieteams, vrijwilligersorganisaties, buurtcomités en inwonerscollectieven.

Artikel 2 Doel van de verordening

Uitgangspunt in de verordening is dat de bestuursorganen binnen de provincie, elk ten aanzien van hun eigen taken en bevoegdheden, bepalen of inwonersparticipatie plaatsvindt en of het mogelijk is het uitdaagrecht toe te passen. De bestuursorganen hebben hiertoe beleidsruimte. Dit vanzelfsprekend behoudens die gevallen waarin de wet tot participatie of toepassing van het uitdaagrecht verplicht.

Artikel 3. Participatiebeleid

Dit artikel vormt de kern van de verordening en bevat een verwijzing naar de participatievisie. De participatievisie is een beleidsdocument, waarin meer ruimte is om de verschillende randvoorwaarden duidelijk te beschrijven en te onderbouwen

Het betreft het participatiebeleid zoals vastgelegd in de “Visie op beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg 2026” inclusief de eventueel door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen van een latere datum.

Als de Provincie start met de voorbereiding van provinciaal beleid of van een project dan moet al bij de start van het proces worden nagedacht over de wijze waarop belanghebbenden kunnen worden betrokken. Voor veel soorten besluiten is bijvoorbeeld in de Algemene wet bestuursrecht of de Omgevingswet vastgelegd op welke manier belanghebbenden aan zo’n proces kunnen meedoen.

Daarnaast verplicht de wet Versterking participatie op decentraal niveau dat de verordening ook regelt wanneer participatie toegepast kan worden bij de uitvoering en evaluatie van plannen en besluiten. Dit is geregeld in artikel 4.

Artikel 5 Toepassen van uitdaagrecht

De wet Versterking participatie op decentraal niveau verplicht decentrale overheden regels te stellen over het uitdaagrecht. Er zijn ook juridische grenzen aan de mogelijkheden van het provinciebestuur om op zo'n verzoek in te gaan. Omdat bij het uitdaagrecht de uiteindelijke verantwoordelijkheid bij de overheid blijft liggen, moet de uitvoering door inwoners aan dezelfde eisen voldoen als de eisen die gelden voor de overheid. Het is niet mogelijk om met de toepassing van het uitdaagrecht andere geldende regels te omzeilen. Wettelijke voorschriften blijven immers gewoon van toepassing.

Uitdaagrecht en overige rechtsgebieden, waaronder het aanbestedingsrecht

Dat betreft in elk geval het aanbestedings- en aansprakelijkheidsrecht. Voor de verhouding tussen het uitdaagrecht en het aanbestedingsrecht geldt dat er in de memorie van toelichting bij de wet is opgemerkt dat provincies, ook bij de toepassing van het uitdaagrecht, de aanbestedingsregels moeten naleven. Kortom, het uitdaagrecht zet het aanbestedingsrecht niet opzij.

Voor de verhouding tussen het uitdaagrecht en het aansprakelijkheidsrecht is van belang dat de provincie in bepaalde gevallen een risicoaansprakelijkheid heeft en dat die aansprakelijkheid niet kan worden overgedragen. Dit kan bijvoorbeeld aan de orde zijn als het uitdaagrecht ziet op het inrichten of onderhouden van de openbare ruimte of het gebruik van gebouwen van de provincie. Als de provincie een risicoaansprakelijkheid heeft, dan is het ook aan de provincie om de risico's zoveel mogelijk te beperken. Dit vereist dat de provincie hier in het kader van het uitdaagrecht met de inwoners of maatschappelijke partijen afspraken over maakt.

Toepassing uitdaagrecht

Uitgangspunt is dat gekozen wordt voor een ruime toepassing van het uitdaagrecht. Ten aanzien van alles wat bijdraagt aan de doelstellingen van de Provincie Limburg kan het uitdaagrecht worden toegepast, tenzij de toepassing is uitgezonderd. Voor de beoordeling van het verzoek is van belang of het desbetreffende bestuursorgaan vindt dat er sprake is van een verbetering ten opzichte van de huidige situatie. Nadrukkelijk wordt niet gekozen voor een rigide systeem, waarbij naast een verbetering ook gekeken dient te worden naar kwaliteitsnormen en vermindering van kosten.

Om maatwerk te garanderen heeft het provinciebestuur beoordelingsvrijheid. In de verordening wordt voor het beoordelen van aanvragen voor het gebruiken van uitdaagrecht verwezen naar de Visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg. Daarnaast kunnen de bestuursorganen op grond van het eerste lid nadere regels opstellen voor het behandelen van een verzoek. Deze nadere regels zien met name op de gevoerde procedure, bijvoorbeeld het verplicht gebruik maken van een voorgeschreven formulier, recht op ambtelijke bijstand en de wijze van behandelen. Het is denkbaar dat er bijvoorbeeld op een later moment, doordat er meer ervaring is met het afhandelen van verzoeken tot toepassen van het uitdaagrecht, behoefte is aan een verdere uitwerking van procesafspraken.

In lid 2 van dit artikel is een aantal gevallen opgenomen waarin het uitdaagrecht in elk geval niet mogelijk is. In dit verband wordt een negatief-lijst gehanteerd. De gevallen die in deze lijst zijn opgenomen lenen zich niet voor het uitdaagrecht. In alle overige gevallen kan wel een verzoek om het uitdaagrecht worden ingediend. Dit betekent overigens niet dat in die gevallen het uitdaagrecht ook wordt toegekend. Dit is immers een bevoegdheid van de afzonderlijke bestuursorganen. Nadrukkelijk is niet gekozen voor een positief-lijst. In een positief-lijst zijn limitatief de gevallen of beleidsvelden omschreven waarbij het uitdaagrecht kan worden toegepast. Dit leidt echter tot een veel beperktere toepassing van het uitdaagrecht.

Artikel 6 Procedure uitdaagrecht

In dit artikel staan de minimale eisen opgesomd waar een verzoek voor het toepassen van het uitdaagrecht aan moet voldoen. Als uitgangspunt wordt gehanteerd dat het indienen van een verzoek

zo laagdrempelig mogelijk dient te zijn, maar dat de indiener wel verantwoordelijk is voor alle bescheiden die nodig zijn om het verzoek te kunnen behandelen.

In dit kader is ook het verplicht overleg uit het derde lid van belang. Alvorens een verzoek in behandeling te nemen vindt een overleg plaats met de indiener. Inwoners en maatschappelijke organisaties zijn immers niet altijd bekend met de provinciale organisatie en de regels die op een initiatief van toepassing zijn. Samen met de indiener wordt onderzocht op welke wijze het beoogd doel van de indiener het beste kan worden bereikt. Mogelijk bestaan immers ook andere instrumenten dan het uitdaagrecht, bijvoorbeeld reeds bestaande subsidieregelingen, om het doel te bereiken.

Slot- en overgangsbepalingen

De artikelen 7 tot en met 10 zijn technische artikelen waarmee formele zaken over de inwerkingtreding van de verordening geregeld worden.

Samenvatting en verwerking opmerkingen sondering Commissie ESA van 19 december 2025

Kern	opmerking	verwerkt
Communicatie	Heldere Communicatie, heldere criteria voor beoordeling aanvragen. Helderheid in het wel of niet betrekken van inwoners	Voor de meeste initiatieven geldt dat hun werkgebied (lokaal) kleiner is dan de hele provincie (bovenlokaal). In de beleidsvisie zijn uitgangspunten opgenomen waar de Provincie een eigen verantwoordelijkheid behoudt. In de beleidsvisie zijn criteria opgenomen voor de beoordeling van aanvragen. De uitvoering van beleidsparticipatie (waar onder de procesaanpak) van het uitdaag wordt na twee jaar geëvalueerd. Verschillende paragrafen in de visie Paragraaf 1 en 3.3
Verwachting management	Verwachting management, wat wel en wat niet moet helder zijn.	Benoemen in een verordening welke initiatieven wel of niet mogen beperkt de inbrengen van initiatiefmogelijkheden. Juist hierom is gekozen voor een flexibele benadering. Dit is in de PS nota nog eens toegelicht. Dit neemt niet weg dat- wanneer je aan een traject begint waarbij wel participatie mogelijk of wenselijk is- je duidelijk moet informeren waar burgers wel overgaan Zie ook verwerkte passage in introductie paragraaf 1, paragraaf 3.1 en 3.2

Democratisch gehalte en verantwoordelijkheid	Participatie biedt ruimte aan interpretatie waardoor ruimte voor niet gekozen partijen ontstaat	We moeten oog hebben voor de inbreng van individuele initiatieven/inzichten. Over mogelijke eigen interpretatie moeten we met initiatiefnemers en betrokken inwoners in gesprek gaan. Belangrijk is om wederzijdse verwachtingen en mogelijkheden te bespreken en uit te spreken Zie ook verwerkte passage paragraaf 1 Introductie en paragraaf 3.
Flexibele benadering	Flexibele benadering verleidt tot willekeur. Hoe draagt een flexibele benadering bij aan een bredere en gelijkwaardige burgerbetrokkenheid? Uitzonderingsgronden zijn erg ruim en laten veel ruimte over aan bestuursorganen. Keuze rigide en flexibele benadering uitleggen Flexibele lijst geeft mogelijk te veel ruimte.	Het uitdaagrecht is voor initiatiefnemers een instrument om vanuit maatschappelijke betrokkenheid zelf ‘de handen uit de mouwen te steken’. In deze verordening en vanuit de visie wordt die burgerbetrokkenheid extra gestimuleerd. Opmerkingen zijn verwerkt paragraaf 1 en 3.
Ambtelijke ondersteuning	Hoe borg je de benodigde mankracht voor initiatieven Impact ambtelijke organisatie explicieter in de participatievisie Hoe wordt de inzet van de ambtenaren ingezet Begeleiden van aanvragen	Momenteel is nog onvoldoende bekend hoeveel capaciteit een (uitdaag) initiatief van de organisatie vraagt. Uitgegaan is van de inzet van mankracht voor het gesprek en begeleiden van de initiatiefnemer. Zodra een initiatief leidt tot een definitieve aanvraag kan beter worden ingeschat hoeveel mankracht effectief moet worden ingezet. Dit is mede onderdeel van de evaluatie. Opmerkingen zijn verwerkt in PS-nota, en visie paragraaf 3.1

Rol PS	Scherpe afbakening van uitdaagrecht en rol PS nodig	Initiatieven hebben betrekking op de uitvoering van beleid en vallen hierdoor eerder onder GS dan PS. Als er sprake is van een uitdaagrecht initiatief dan wordt deze voorgelegd aan PS. Alle Initiatieven worden beoordeeld op basis van de verordening die door PS is vastgesteld Zie verwerking in paragraaf 3.
Aantal initiatieven	Hoeveel initiatieven worden verwacht en hoeveel aanvragen acht het college realistisch omdat ook ten koste gaat van andere provinciale taken.	Paragraaf 3
Borgen invloed inwoners	Hoe wordt geborgd dat ook onder de nieuwe verordening inwoners structureel en herkenbaar invloed kunnen uitoefenen?	Verwerkt in meerdere paragrafen in de visie
Financiële borging initiatieven	Binnen welke financiële kaders zullen initiatieven plaatsvinden, wie besluit hierover en hoe houdt PS hier controle op.	In de praktijk worden veel initiatieven gesubsidieerd. Dat gebeurt op basis van al bestaande subsidieverordeningen (bijv. op het gebied van sport en zorg en welzijn). Ook kunnen initiatieven gefinancierd worden door middel van een opdracht. In beide gevallen – subsidie en opdracht – besluiten GS over de financiering van initiatieven. (Is verwerkt in paragraaf 3

Bevoegdheid bestuursorgaan	We hebben problemen met de zinsnede: een bestuursorgaan van de Provincie besluit ten aanzien van zijn eigen beleid en bevoegdheden of participatie c.q. uitdaagrecht wordt toegepast en op welke manier dit gebeurt. Dit laat wel erg veel ruimte aan de respectievelijke bestuursorganen.	Hoe beleidsparticipatie wordt toegepast wordt vastgelegd in een participatieplan. In paragraaf 3.2.1. is dit uitgewerkt. De toepassing van het uitdaagrecht vindt plaats in samenwerking en in overleg met de initiatiefnemer. Dit proces is uitgewerkt in paragraaf 3.3.
Brief actiegroep Gulpen-Wittem	Ik zie dat er ook een brief is binnengekomen van de actiegroep uit Gulpen. Reflecteer op brief actiegroep	Verwerkt in de PS-nota: De opmerkingen zijn meegenomen. De Provincie erkent dat uitdaagrecht-initiatieven met wederzijdse zorg en respect moeten worden besproken en beoordeeld. Dat geldt voor alle beleidsvraagstukken waar inwoners actief bij betrokken zullen worden. Communicatie, evaluatie en monitoring is een belangrijk onderdeel van al onze participatievraagstukken. Dit laat onverlet dat bestuursorganen in de afweging van alle betrokken belangen keuzes moeten maken. Betrokken initiatiefnemers worden hier altijd over geïnformeerd.
Dienstbaarheidsbeginsel	Staat niet in de verordening	Dienstbaarheidsbeginsel is in procedure Tweede Kamer. Het beginsel is wel al aandachtspunt meegenomen in de visie beleidsparticipatie
Usual suspects	Hoe betrekken we ook niet de usual suspects Hoe gaat college zorgen dat deze groep juist beperkt wordt. Website en betrekken van mensen die niet digitaal vaardig zijn	Bij uitdaagrecht hebben we te maken met initiatiefnemers. Bij beleidsparticipatie kunnen usual suspects een rol spelen. De Provincie zet in op het betrekken van unusual suspects. Een participatieplan geeft aan op welke manier. Zie verder uitwerking in paragraaf 3

Participatieladder	Uitdaagrecht als aparte trede van de participatieladder?	Uitdaagrecht is een specifieke vorm van meedoen. Deze staat al in de participatieladder
Monitoring	Is er een organisatie opgezet hoe we dit gaan monitoren. Wat zijn de criteria voor succes en hoe is dit geborgd in de organisatie. Wanneer is een initiatief beter voor de samenleving ook als het niet direct goedkoper is. Hoe kunnen we de zachte waarde criteria geven. Hoe verhouden zich de verwachte opbrengsten zich tot het uitdaagrecht en participatie	De Provincie organiseert de monitoring en stelt in de criteria voor succes van de beleidsuitvoering vast. Of een initiatief uiteindelijk (kwalitatief) beter voor de samenleving is geweest blijkt altijd achteraf. Het is een kwestie van experimenteren. Experimenten kunnen ook mislukken. Dat hoort ook bij de uitdaging aangaan met initiatiefnemers vanuit de samenleving. Er zijn instrumenten om de maatschappelijke meerwaarde te volgen of vast te stellen. Hierbij kan worden gedacht aan een Theory of Change (of een variant daarvan). De Social Handprint die de Maatschappelijke AEX (MAEX) aanbiedt kan ook worden gebruikt. Opmerkingen zijn verwerkt in paragraaf 3
Evaluatie	Hoe wordt geëvalueerd. Wat doen we als een tussentijdse aanpassing nodig is.	Opgenomen in paragraaf 3

Verminderen regeldruk	Hoe gaan we er nu voor zorgen dat ondanks dat dit extra regelgeving is dat het niet ten koste gaat van het optuigen van een nog grotere bureaucratie.	De voorgestelde negatieve lijst is geen extra regelgeving. Het zijn de reels die reeds gelden en aansluiten op de rol en verantwoordelijkheid van de Provincie. In de voorgestelde aanpak worden maatschappelijke initiatieven laagdrempelig met initiatiefnemers besproken en wederzijdse verwachtingen uitgesproken. Een positieve lijst vraagt wel om meer regels en uitleg. Bij een positieve benadering moet rekening worden gehouden met (en dus regels maken voor) alle grijstinten die in de praktijk voor kunnen komen. Zie verwerking in PS nota
Inzet uitdaagrecht en collectieven	Hoe breed is de vijver voor uitdaagrecht en welke collectieven kunnen er gebruik van maken? Inwoners kunnen de Provincie uitdagen om taken over te nemen als ze denken dat ze het beter, slimmer of goedkoper kunnen. Het is een mooi instrument maar het ook tegelijkertijd ook breed. De gekozen opzet is zo breed en zo abstract is dat het risico ontstaat dat het uitdaagrecht vooral iets theoretisch blijft Borgen van participatie en uitdaagrecht	Iedereen die aan de definitie van de indiener voldoet kan meedoen dus ook maatschappelijke collectieven. Paragraaf 1 en 3 Opmerkingen verwerkt in paragraaf 1 en 3
Erkenning inwoners	De erkenning van onze inwoners in hun dagelijks leven die de gevolgen van ons beleid dragen. En de erkenning dat onze democratie meer is dan naar de stembus gaan. Maak participatie concreet. Leg uit op welke manier het heeft plaatsgevonden	Participatie vindt plaats in de praktijk. Elke vorm heeft zijn eigen dynamiek. In een evaluatie hierop worden ingegaan. Verwerkt in paragraaf 1 en 3

Escalatiemogelijkheid	Is er een escalatie mogelijk bij het afwijzen van een aanvraag	Het verzoek om toepassen van het uitdaagrecht is geen besluit waartegen bezwaar en beroep open staat. De verwachting is dat bij initiatieven doorgaans aanspraak wordt gedaan om financiële middelen in de vorm van een subsidie. Een (afwijzende) subsidiebeschikking is dan wel een appellabel besluit dat getoetst wordt aan de geldende subsidieregels.
Loketfunctie participatie	We hebben ook nog de participatie onder de omgevingswet. Komen we tot één loket? Kunnen de mensen de weg vinden?	Participatie onder de Omgevingswet heeft een eigen dynamiek vanuit daaruit voorkomende aanvragen en plannen. Een provinciaal ambtenaar is aangesteld die mensen begeleid naar het juiste loket.
Toegankelijkheid	Website en betrekken van mensen die niet digitaal vaardig zijn	Paragraaf 3

provincie Limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA)

van 27-2-2026
betreffende Gewijzigd Statenvoorstel inzake Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Statenkenmerk	G-26-004	Maastricht	27-2-2026

De voorzitter: Dan gaan wij naar 7.2. Dank u wel. You are dismissed. Ja. Het Statenvoorstel inzake de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht. Dan wil ik de mensen in de zaal toch vragen een beetje stiller te zijn. Mijn stem heeft al veel te verduren gehad. Vanaf 1 januari 2025 geldt de Wet versterking participatie op decentraal niveau. Deze wet stimuleert de actieve betrokkenheid van inwoners bij het beleid van de Provincie. Het uitdaagrecht wordt verplicht in een nieuwe participatieverordening vastgelegd en de huidige inspraakverordening uit 2006 wordt daarom vervangen. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen met een maximale spreektijd per fractie in de eerste termijn van drie minuten. Dan beginnen we met de commissie uiteraard. Dan kijk ik naar mijn rechterkant. Dat is de fractie van de BBB. Aan wie mag ik het woord geven? Ja, jullie zijn als eerste. Mevrouw Schoolmeesters, ga uw gang.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, de aftrap. Dank u wel. Ja, als wij het woord ‘participatieverordening’ horen, dan voelen we niet meteen verbinding. Het klinkt als iets van papier, terwijl participatie voor ons juist iets van mensen is. Voor de BBB begint het niet bij regels, maar bij gemeenschappen en niet bij systemen, maar bij noaberschap. In Limburg zien we eigenlijk wel elke dag dat participatie al bestaat. Kijk maar eens naar onze gebiedsprocessen. Een boer die het land zo inricht dat hij water beter vast kan houden. Een grondeigenaar die de geschiedenis kent. De terreinbeheerder die natuur en landbouw met elkaar verbindt. Dat doen ze niet alleen omdat het moet, maar ook omdat ze zich verantwoordelijk voelen. Juist dat brengt mensen in beweging. Datzelfde zien we terug in dorpen en wijken. Mensen wachten niet totdat de overheid iets regelt. Ze knappen zelf een speeltuin op of organiseren een koffiemiddag tegen de eenzaamheid. Of ze maken een plan voor een veiligere straat. Dat is voor ons als BBB het hart van participatie: eigenaarschap, trots, verantwoordelijkheid nemen en regie pakken voor je eigen leefomgeving. De vraag is dus niet of inwoners willen meedoen, want dat doen ze al. De echte vraag is: maken wij het hen gemakkelijk genoeg? Geven wij vertrouwen of verliezen mensen hun energie in formulieren, loketten en procedures? De provinciale contactfunctionaris zou ook hierin een sleutelrol kunnen vervullen. Het uitdaagrecht past echt bij onze visie, mits het geen paarse krokodil wordt. Dat betekent structurele aandacht en zeker ook tussentijdse ijkmomenten ten aanzien van die regeldruk. Dat geldt ook voor de toegankelijkheid, voor de kleine buurtvereniging en de lokale ondernemer. Blijf alert en ook daadwerkelijk toetsen dat deze niet ondergesneeuwd raken door professioneel georganiseerde partijen. Voor ons draait deze verordening om één kern: durven wij inwoners echt mede-eigenaar te maken van hun omgeving? Als dat lukt, dan zien we dadelijk meer trots in onze dorpen en wijken, sterkere gemeenschappen en oplossingen die van onderop zijn gegroeid. Dan hebben we geen participatiebeleid gemaakt, maar vertrouwen georganiseerd. Kan de Gedeputeerde ons meenemen in haar beeld van 2030? Wat zou er dan zichtbaar anders moeten zijn? Dat is waar de BBB voor staat: praktijk boven papier. Samen werken aan sociaaleconomische en maatschappelijke meerwaarde en samen bouwen aan een provincie waar iedere Limburger telt en meedoet. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Absil van het CDA.

Mevrouw Absil (CDA): Ja, om een bruggetje naar mijn buurvrouw te maken: een mooie bijdrage, die ik namens het CDA voor een groot deel deel. Ik zou daar wel aan toe willen voegen: papier is nodig ook om de praktijk op een zuivere manier te bestendigen. We hebben dat bij de burgertop gezien. We spreken nu voor de derde keer over deze participatieverordening. De aandachtspunten van de vorige keren zijn meegenomen. Het is zorgvuldig voorbereid. Dus laten we vooral zorgen dat het geen papieren tijger wordt, maar dat het in de praktijk gebruikt gaat worden. Daar gaat het namelijk om. Ook vanuit ons: belangrijker nog zijn al die andere manieren van participatie, waar mijn collega het ook over heeft. Of je nu een wagen bouwt, de moestuin bij het gemeenschapshuis bijhoudt of wat dan ook, er zijn zoveel vormen waarop onze inwoners zich al organiseren en van de overheid participatie wensen. Of dat nu in een subsidie is, in regelgeving, hoe dan ook. Het is denk ik vooral die regeldruk … Ja, daar is de grootste winst te halen, meer dan in deze heel gespecificeerde vormen van participatie. Daarom een bruggetje ook naar de motie STOER. Misschien kunt u ook reflecteren op hoe u dit ziet, deze specifieke vormen van participatie, ten opzichte van het makkelijker maken, het wegnemen van regeldruk, voor onze inwoners, die al op tal van manieren met eigen inbreng en zelfsturing bezig zijn. Het wordt hier wat minder genoemd: ik was in het najaar van 2025 bij Burgerkracht op werkbezoek. Daar was ik ook onder de indruk van alle projecten die al gebeuren om juist andere vormen, nieuwe vormen van participatie te ondersteunen. Zowel naar de organisatie, maar zeker ook naar onze inwoners die het al oppakken, wil ik al onze waardering hierbij uitspreken. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Bloi van de VVD.

De heer Bloi (VVD): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, afgelopen zondag ging het in de podcast van Heuvelland Vandaag over burgerparticipatie. Een van de journalisten zei: ‘Burgerparticipatie, is dat niet gewoon uitgestelde teleurstelling?’ Misschien was het wat pessimistisch, maar in sommige gevallen is het helaas wel herkenbaar. Dat is precies de kernvraag van het stuk dat vandaag voorligt. Wordt het een verordening die daadwerkelijk ruimte geeft aan onze inwoners en ondernemers of een regeling die verwachtingen wekt, maar uiteindelijk intern vastloopt? Het is goed om te zien dat de meeste opmerkingen uit de sonderende ronde zijn meegenomen. Dat verdient ook waardering. Toch hebben we nog een aantal opmerkingen, die ik chronologisch ga doorlopen. In de tweede alinea staat in de laatste zin ‘een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde heeft en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren’. Wat staat hier nu precies? Wat verstaan wij onder maatschappelijke meerwaarde? Niet alleen: wat verstaat GS daaronder? Maar ook: wat verstaan wij hieronder als Statenleden? Neem dan ook een duidelijke definitie mee. Daarna, een stukje verderop gaat het over het beoogde resultaat. Wat is een concreet einddoel bij het vaststellen van deze verordening? Het doel moet niet zijn dat we een verordening vaststellen, maar de verordening moet een instrument zijn op weg naar een doel. Welke meetbare resultaten beogen we hiermee? Wat hier nu staat is meer een intentie dan echt een concreet resultaat waar we naartoe willen. Ik heb iets te veel tekst, dus ik moet er even voor zorgen dat ik binnen de drie minuten blijf.

De voorzitter: Ja, precies. U heeft nu nog één minuut en tien seconden.

De heer Bloi (VVD): Oké, dat komt wel goed. U mag interrumperen. Over regeldruk lezen we dat meer detailregels kunnen leiden tot meer regeldruk. Dat geeft misschien meer helderheid, maar beperkt ook de ruimte voor maatwerk. Die afweging begrijpen we. Tegelijkertijd willen we benadrukken dat duidelijke kaders aan de voorkant, ook al vraagt het soms meer detail, aan de achterkant teleurstelling kunnen voorkomen. Even kijken.

De voorzitter: Kijk. Er komt hulp van mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Mijn collega wenst een interruptie. De vraag is natuurlijk; u schetst het dilemma van meer regeldruk versus de andere kant. Hoe zei u het zo mooi? Nu moet u mij even helpen.

De heer Bloi (VVD): Ik zei heel veel mooie dingen.

Mevrouw Absil (CDA): Ja, ja, ja. Maar u zei op het laatst: het dilemma zit tussen de regeldruk enerzijds en de vrijheid en het verwachtingsmanagement anderzijds. Dan is de vraag: u hebt het kunnen lezen. U vraagt aan de collega's: hoe zit u daarin?' Nu is natuurlijk de vraag: hoe zit de VVD daarin?

De voorzitter: De heer Bloi.

De heer Bloi (VVD): Ja, goh, natuurlijk zijn regels en details gewoon nodig, maar je kunt ook iets kapot regelen met details. Dus ja, aan de voorkant willen wij gewoon een duidelijk kader, een stevig kader en ook duidelijke communicatie, van: dat verwachten wij van een burger, maar dat kan een burger uiteindelijk ook van ons aan de achterkant verwachten. Daar komt ook de vraag bij: hoe communiceren we? Maar ook: nee is ook een antwoord, zelfs van de overheid.

De voorzitter: Gaat u verder met uw betoog.

De heer Bloi (VVD): Ja, voorzitter, hoe gaan we ermee om bijvoorbeeld als twee vergelijkbare burgerinitiatieven op hetzelfde gebied zich melden, dus rondom hetzelfde onderwerp, in dezelfde afgekaderde regio? Wat doen we daarmee? Gaan we dan met beide initiatieven aan de slag of proberen we die met elkaar te verbinden op de een of andere manier en wat is onze rol bij het verbinden dan? Of laten we het helemaal aan het initiatief Dan de evaluatie. Een goede beleidsevaluatie is essentieel om te leren en om bij te sturen. Hebben we gekeken hoe andere overheden dit doen her en der in het land en ook daarbuiten? Hoe leggen we vooraf meetbare indicatoren vast? Leggen we die ook vast? Tot slot, we hebben het al vaak benoemd, zowel bij de bespreking van het beleidskader 'Provincie midden in de samenleving', bij het debat rondom het initiatief in Brunssum, waar ik dadelijk nog even kort op terugkom, als tijdens de derde ronde van dit stuk. Daar hebben we keer op keer benoemd dat inwoners en ondernemers waarschijnlijk allang klaar zijn voor burgerparticipatie, maar de vraag is of wij dat zijn. Dus de vraag is niet of de Limburgers verantwoordelijkheid willen nemen. De vraag is of wij als overheid die verantwoordelijkheid ook echt durven los te laten. Dat vraagt meer dan goede bedoelingen. Dat vraagt om mandaat, budget en doorzettingsmacht, ook binnen de organisatie, in onze organisatie. Heeft de betreffende contactambtenaar van zo'n burgerinitiatief dat er dan komt voldoende positie intern om knopen door te hakken en is er bestuurlijke rugdekking als iets schuurt met bestaand beleid? Is gekeken

of bestaand beleid kan schuren met deze verordening, want niets is zo funest voor vertrouwen als een goed initiatief dat strandt op interne tegenstrijdigheden.

De voorzitter: Komt u tot een afronding?

De heer Bloi (VVD): Ik kom tot een afronding, voorzitter. De VVD begrijpt dat ieder begin lastig is en dat er fouten gemaakt zullen worden. Die zijn ook gewoon onvermijdelijk, ook bij de implementatie van deze verordening. Maar laten we gewoon beginnen. Het gaat met vallen en opstaan. Dat moeten wij als politiek ook soms durven te accepteren. O ja, nog één ding. Dat was ik vergeten bij de sonderende ronde. Ik was in aanloop naar de sonderende ronde op gesprek bij de initiatiefnemers van het ecologische bos in Brunssum. Daar werd mij specifiek gezegd – dat wil ik hier ook benadrukken – dat de samenwerking met de Provincie en specifiek met de betreffende ambtenaar als bijzonder prettig ervaren wordt. Dat zie ik als een groot compliment. Tot zover.

De voorzitter: Ruimte voor een compliment is er altijd, toch? Dan geef ik graag het woord aan de heer van den Beucken van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja. Allereerst dank voor het prettige overzicht aan het eind van het document, waar heel handig de inbreng van deze commissie in is meegenomen, ook hoe dat uitgewerkt is. Daar begin ik mee, met dit compliment. Hoe dan ook moet ik wel vaststellen dat het uitdaagrecht in ieder geval voor ons nog echt een terra incognita is, een onbekend land. Daar moeten we ervaringen mee opdoen. Vertrouwen krijg je natuurlijk door ook vertrouwen te geven. Maar vertrouwen kan natuurlijk langzaam komen en met het paard weggalopperen. Dus je moet goed omgaan met die inwoners, ook als het gaat om het uitdaagrecht. De belangrijkste reactie op de burgeralliantie is dat de Provincie benadrukt dat initiatieven met wederzijdse zorg en respect moeten worden besproken en beoordeeld. Dat is de kern van het hele verhaal, denk ik, en zodoende een goed begin en natuurlijk het halve werk. Verwachtingsmanagement. Als mensen eerst aan het lijntje gehouden worden, hun best doen en in een later stadium hun initiatief afgewezen wordt, dan hebben we niks bereikt of erger nog. Ook langdurige radiostilte of steeds wisselen van ambtenaren als vast aanspreekpunt zijn zaken die we moeten voorkomen. Als we hier niet goed mee omgaan, dan verkleinen we dus die afstand niet, maar dan wordt die alleen maar groter. Duurzame communicatie en een ‘ja, mits’-houding in plaats van een ‘nee, tenzij’-houding, maar wel met verwachtingsmanagement. De ‘ja, mits’-houding en die empathie ten aanzien van initiatieven kun je onmogelijk in een document vervatten. Volgens mij gaf mevrouw Schoolmeesters dat ook al een beetje aan. Het is maar een document. De praktijk zal uitwijzen hoe dat gaat lopen. Die medewerker moet ervoor zorgen dat dat contact goed is en dat er empathie is. De buitengrenzen van het participatiebeleid zijn helder gesteld. Daar hebben we volgens mij in het gewijzigde voorstel ook helemaal niks aan veranderd. Daar zijn wij mee akkoord. Wij snappen dat. Het bereiken van de minder weerbare en spraakzame mensen, ouderen, jongeren, minder geletterde mensen, is verder uitgewerkt. Het belang is nog eens bevestigd in dat stuk. Dat is ook goed. De mondige Limburger en de usual suspects mogen in ieder geval de onervarene niet verdringen. Maatwerk. Het voorkomen van gestuurd worden van het kastje naar de muur. Goede begeleiding. Voortgang in de toekomst. Het zijn allemaal zaken die van belang zijn en die al beter verankerd zijn in dit gewijzigde stuk. Op het moment dat terugverwezen wordt naar een gemeente is natuurlijk een goede, de weg wijzende begeleiding noodzakelijk. Ook het voorkomen van dubbelwerk op voorhand is een noodzakelijkheid. Help

in ieder geval de inwoners en initiatiefnemers op voorhand met het bepalen of een idee kansrijk is, geef aan waar het op de participatieladder geplaatst kan worden en wat ervoor nodig is om het te verwezenlijken. LOKAAL-LIMBURG wil zeker geen paarse krokodillen, maar ik denk dat we een heel mooie vijver willen met heel veel verschillende grote en kleine vissen, met allerlei kleuren. Dat willen we.

De voorzitter: Dank u wel. Netjes binnen de tijd. Dan geef ik graag het woord aan de heer Beckers van JA21.

De heer Beckers (JA21): Dank u wel, voorzitter. De betrokkenheid van onze inwoners is voor JA21 essentieel. Echte invloed op de leefomgeving versterkt het vertrouwen in de overheid. Dat we dan een nieuwe participatieverordening vaststellen vanwege de landelijke wetgeving is dan ook logisch. Maar, voorzitter, de invulling die het College hier in Limburg kiest, roept bij ons een aantal vragen op. Het College kiest bijvoorbeeld voor een flexibele benadering. In gewoon Nederlands betekent dit: het College beslist per dossier of ze de burger uitnodigen en hoe ze dat oplossen. We begrijpen de behoefte aan maatwerk, maar er is een dunne lijn tussen flexibiliteit en vrijblijvendheid. Het voorstel regelt tot in de puntjes hoe participatie kan plaatsvinden, maar blijft volstrekt vaag over het wanneer. Zonder die duiding blijft participatie een instrument dat het College naar eigen wens uit de kast kan trekken of juist niet. Dus ja, we snappen de wens van flexibiliteit, maar aan de andere kant brengt het ook veel onduidelijkheid met zich mee. Verder is er naar onze mening een gat tussen de tekst van de visie en de artikelen van de verordening. In de visie schetst het College een mooi beeld van participatie van de vorming van beleidskaders, maar kijken we naar de juridische verordening, dan zien we dat deze visie nergens hard gemaakt wordt. De verordening is zo breed geformuleerd dat zij op elk dossier en elk Statenvoorstel van toepassing kan zijn. Terwijl de visie spreekt over vroegtijdige betrokkenheid, laat de verordening de deur open voor het College om participatie pas in te zetten wanneer het mogelijk te laat is. Op goed vertrouwen dan maar. Of moet dit nog worden aangescherpt? Ik kan op pagina 35 lezen dat de wens al eens is gekomen vanuit de Staten: maak participatie concreet en leg uit op welke manier het heeft plaatsgevonden. Ik lees bij de beantwoording van het College: ‘Participatie vindt plaats in de praktijk en elke vorm heeft zijn eigen dynamiek. In een evaluatie zal hier later op worden ingegaan.’ Transparantie begint bij zichtbaar maken wat je doet. Daarom vanuit ons de vraag of het mogelijk is en of het überhaupt zin heeft om wellicht in Statenvoorstellen een korte paragraaf op te nemen waarin staat of participatie heeft plaatsgevonden en zo ja, in welke vorm. Als het niet plaatsvindt, kan dat simpelweg vermeld worden. Dat zou wat ons betreft daar prima bij aan kunnen sluiten. Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. De heer van den Beucken heeft daar een vraag over.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, ik heb net al gezegd dat ik vind dat dit stuk voorlopig nog een terra incognita is. We hebben over twee jaar gelukkig al een evaluatie. U zegt ook – dat zit u misschien een beetje dwars – van: het College beslist, of een medewerker beslist samen met het College, welke initiatieven wel en niet in aanmerking komen. Maar ja, hoe moet het dan anders? Dat is even de vraag. Wij kunnen ze niet individueel hier gaan behandelen in de Statenzaal. Hoe kijkt u daartegenaan?

De voorzitter: De heer Beckers.

De heer Beckers (JA21): Ik ben daar ook niet op tegen, voorzitter, maar ik had wel graag iets meer duidelijkheid gehad over misschien een aantal en op welke thema's we dit als eerste willen uitproberen. Dat mis ik een beetje. Vandaar de opmerking.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer ... Kunt u uw naambordje een beetje omhooghouden, want ik ken uw naam nog niet. De heer Ritzen is dat. Dan weet ik dat ook voor de volgende keer. De heer Ritzen van de PVV geef ik graag het woord.

De heer Ritzen (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Dank aan de Gedeputeerde voor de aanpassingen en de uitgebreide toelichting. We zien dat er serieus is ingegaan op de opmerkingen uit de commissie. Zo zijn de beoordelingscriteria verduidelijkt, is de informatievoorziening richting PS explicieter beschreven en de rol van de organisatie nader toegelicht. Dat waarderen we. Tegelijkertijd hebben we toch nog enkele punten waar we meer duidelijkheid over zouden willen krijgen. Allereerst de democratische borging. Er staat terecht dat participatie niet in de plaats komt van politieke besluitvorming, maar bestuursorganen beslissen per geval of en hoe participatie wordt toegepast. Kan de Gedeputeerde toelichten hoe wordt gewaarborgd dat dit altijd plaatsvindt binnen de duidelijke door PS gestelde kaders? En hoe voorkomen we dat er per dossier verschillen ontstaan in aanpak en toepassing? Dan het financiële aspect. Er wordt aangegeven dat initiatieven binnen bestaande begrotingskaders worden opgevangen en dat jaarlijks wordt gerapporteerd via de P&C-cyclus. Kan het College nader preciseren of er een financieel richtbedrag of plafond wordt gehanteerd, wanneer PS vooraf wordt geïnformeerd bij bijvoorbeeld grotere initiatieven en hoe het budgetrecht van PS in de praktijk wordt geborgd? Tot slot de beoordelingscriteria, misschien wel het belangrijkste. Begrippen als maatschappelijke meerwaarde en draagvlak zijn toegevoegd. Dat is een stap vooruit. Maar kan het College dan aangeven hoe die criteria in de praktijk worden toegepast? Wordt er gewerkt met een vaste beoordelingssystematiek, zodat het voor initiatiefnemers en voor PS transparant is hoe afwegingen tot stand komen? Voorzitter, de PVV ziet participatie als een instrument dat de democratie kan versterken mits de kaders helder zijn en de rol van PS goed geborgd blijft. Met die insteek horen wij graag de nadere toelichting van het College. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan mevrouw Wolters van de PvdA.

Mevrouw Wolters (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Allereerst in navolging van mijn voorgangers dank voor de aanpassingen op het stuk en de toevoeging en de uitleg die zeer duidelijk zijn gegeven. Ik wil eerst even beginnen met het punt dat de heer Bloi en de heer Beckers maakten. We hebben de vorige keer aangegeven dat we heel graag duidelijkheid wilden, ook naar inwoners toe: wat kan wel en wat kan niet? Maar we begrijpen tegelijkertijd ook dat dat ook beperkend kan werken in wat mensen aanmelden. Dat is dus een weegschaal waarop wij moeten gaan wegen: wat weegt nu belangrijker? Ik herken dat ook in het verhaal van mevrouw Schoolmeesters. Het is niet alleen een papieren tijger, maar mensen moeten ook de vrijheid hebben om zich te melden. Tegelijkertijd hoor ik het verhaal van de heer Beckers. Daarvan denk ik ook: ik begrijp waar dat gevoel vandaan komt. Ik zou eigenlijk de Gedeputeerde willen vragen om even te reflecteren op of dit past binnen de communicatiestrategie, dat we dit niet expliciet opnemen in de verordening, maar dat we er wel iets mee doen in de communicatiestrategie, zodat het voor burgers wel duidelijk is wat wel en niet kan en hoe burgers daar ook mee om kunnen gaan. Niet elke variant van participatie is van toepassing, maar misschien kunnen wel andere vormen ingezet worden.

De voorzitter: Mevrouw Schoolmeesters heeft daar een vraag over.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, wij slaan erg aan op die communicatiestrategie, want communicatie is the key bij een participatieverordening. Hoe ziet de PvdA dan zo'n communicatiestrategie, bijvoorbeeld met een eigen website met best practices, dat mensen geïnspireerd raken door wat er in een ander dorp succesvol in participatie heeft plaatsgevonden, dat hen dat kan inspireren om het ook voor hun dorp te doen? Denkt de PvdA aan zoiets?

De voorzitter: Mevrouw Wolters.

Mevrouw Wolters (PvdA): Dat is een interessante vraag. Ik vind dat erg lastig. Dat zit sterk op de uitvoering en ik weet niet altijd goed wat werkt en wat niet werkt. Ik ben geen communicatiespecialist. Maar ik denk wel dat het misschien interessant is om over de initiatieven die succesvol zijn en die zich hier gemeld hebben sowieso te communiceren, dat burgers inderdaad kunnen kijken: o ja, daar is het wel gelukt en op die manier kunnen wij misschien ook iets voor ons eigen dorp doen. Ik ken voorbeelden uit bijvoorbeeld Peel en Maas, die heel sterk met burgerparticipatie bezig zijn … Dat staat even los van dit stuk, maar daar zijn wel echt heel mooie voorbeelden te zien die ook hier toegepast kunnen worden. Dus ik denk dat dat wel een mooi voorstel is. Maar ik denk dat we ook misschien de communicatiespecialisten er even over na moeten laten denken wat daar nog meer bij zou horen. Ik denk dat daar ook nog wel wat meer te zien valt, misschien zelfs voorbeelden uit andere landen. Dat zou misschien ook leuk zijn.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan mevrouw Wesseling van D66. U was nog niet klaar, mevrouw Wolters?

Mevrouw Wolters (PvdA): Sorry, excuseer. Ik was nog niet helemaal klaar.

De voorzitter: Ah, oké. Dat dacht ik wel inderdaad.

Mevrouw Wolters (PvdA): Nee, ik had nog één punt over de evaluatie en dan ben ik wel klaar. De evaluatie. Ik zou het financiële aspect dat door de heer Ritzen werd benoemd ook meenemen in de evaluatie, omdat het nu heel moeilijk is om te voorspellen: oké, wat voor initiatieven komen er? Er wordt voorspeld dat heel erg ingezet wordt op subsidie. Maar dat weten we niet van tevoren. Het kan ook te maken hebben met ondersteuning met betrekking tot beleidsvorming of organisatievorming. Maar ik pleit ervoor om dat mee te nemen in de evaluatie en daarin ook mee te nemen wat onze rol als PS is. Het laatste punt, voordat ik het vergeet. Ik zeg 'PS'. Er wordt gezegd dat als een voorstel gedaan wordt, dat wordt voorgelegd aan PS. Ik zou het ook fijn vinden als we geïnformeerd worden – dus niet ter besluitvorming – wanneer een voorstel wordt afgewezen, met uitleg erbij. Het kan namelijk zo zijn dat burgers zich bij ons melden als volksvertegenwoordigers. Het zou heel vervelend zijn als wij dan geen antwoord hebben op een vraag die zij daar eventueel over hebben. Dat zou ik wel prettig vinden. Dat was wel mijn bijdrage. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Dank, voorzitter. Ja, voor D66 is participatie niet iets wat je even op een lijstje afvinkt. Participatie betekent dat iedereen mee kan praten, dat iedere stem telt, of je nu hard schreeuwt of juist thuisblijft op de bank en denkt: wat gebeurt er in de Provincie nou eigenlijk allemaal? Het is essentieel dat inwoners van onze Provincie een stem hebben in de besluiten die hen raken. Maar dat gezegd hebbende mag participatie ook nooit leiden tot besluiteloosheid. Het betekent niet dat wanneer iemand het oneens is met wat hier gebeurt, het plan ook automatisch van tafel gaat. Als voorbeeld zou ik graag de discussie die ook speelt rondom hoogspanningsmasten daarbij willen aanhaken, want niemand wil zo'n mast in de achtertuin hebben. Maar als dat betekent dat we iedereen die daar bezwaar op maakt ook zijn zin geeft, dan krijgen we de netcongestieproblematiek nooit opgelost. Dan is er straks geen bedrijf meer dat zich hier in Limburg kan vestigen, zoals we nu ook al in drie andere Provincies in Nederland zien. Dus participatie mag ook nooit een excuus zijn om niet te besturen, want besturen vraagt ook om het maken van moeilijke keuzes. Juist daarom heeft D66 ook bij die sonderende behandeling gevraagd om aan goed verwachtingsmanagement te doen. Ik zie volgens mij …

De voorzitter: Mevrouw Schoolmeesters heeft daar een vraag over.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, ik hoor het gaan over participatie. Ik hoor het gaan over een hoogspanningsmast en zo. Kunt u even uitleggen hoe D66 die combinatie ziet?

De voorzitter: Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Ja, het was een voorbeeld. Dit stuk gaat natuurlijk niet over hoogspanningsmasten, maar we gaan met deze participatieverordening ook vragen om input van onze inwoners als het gaat om beleidsstukken. Ik denk dat het daarbij essentieel is om aan dat goede verwachtingsmanagement te doen, om nooit de garantie te geven dat wanneer iemand inspraak levert, het ook gelijk betekent dat zo'n stuk van tafel zou gaan.

De voorzitter: Gaat u verder.

Mevrouw Wesseling (D66): Verwachtingsmanagement is wat ons betreft dan ook niet alleen onderdeel van de evaluatie, maar moet juist ook aan de voorkant goed worden ingericht. Aan de overkant werd er ook al wat over gezegd: welke keuzes maak je dan qua regeldruk die je meegeeft en anderzijds de verwachtingen die je goed kan scheppen. Dat zien we nu ook wel voor een groot deel aangevuld in het stuk naar aanleiding van de sonderende behandeling, maar het stuk aan de voorkant specifiek mist ook nog wel voor een deel. Want hoe borgen we nou uiteindelijk dat het ook aan de voorkant voldoende duidelijk is wanneer een burger wel heel veel inspraak heeft, maar juist ook wanneer iemand ergens geen inspraak op heeft? Met goede participatie kunnen we …

De voorzitter: Mevrouw Absil heeft daar een vraag over. Doet u wel even uw microfoon uit, mevrouw Wesseling?

Mevrouw Wesseling (D66): Ja.

Mevrouw Absil (CDA): Ja, daar zit wat mij betreft wel een lastig punt. Daarom sloeg ik daar net ook al op aan. Ik lees dit stuk, met name de keuze voor flexibele … Wij kunnen nu nog niet weten als overheid wat ons allemaal toe gaat vallen. Eigenlijk kan de vlag uit, zou je kunnen zeggen, als we het heel druk krijgen op dit thema en op deze verordening. Dat is maar helemaal de vraag. Dus ja, hoe ziet u dat, om dat vooraf nog meer dicht te timmeren? U bent zelf ook inwoner van Peel en Maas. Ik ook. Ik sloeg even aan op de woorden van mevrouw Wolters. Daar wordt juist heel veel vrijheid en vertrouwen gegeven, zodat je als burger aan de slag kunt.

De voorzitter: Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Ja, dank voor deze vraag. Er lopen in die zin misschien ook wel twee dingen door elkaar. Je hebt enerzijds de initiatieven die vanuit inwoners zelf tot stand komen, waarbij je heel veel flexibiliteit en ruimte wil laten. Anderzijds heb je het stukje dat we bij grote beleidsstukken actief om participatie gaan vragen. Ik denk dat we dan een veel beter beeld kunnen schetsen ook van wat dan dus concreet van onze inwoners vragen. Juist daar kan wel heel goed aan verwachtingsmanagement worden gedaan aan de voorkant. Dus juist daar is dit eigenlijk ook op gericht.

De voorzitter: Gaat u verder.

Mevrouw Wesseling (D66): Met goede participatie kunnen we beter begrijpen wat onze inwoners echt willen. Dit is dan ook een belangrijke kans wat D66 betreft om onze jongeren te betrekken, die misschien minder gemakkelijk de weg naar ons gouvernement weten te vinden. Dat is ook inclusief de jongeren die misschien nog geen stemrecht hebben, want zij zijn immers de toekomst van onze provincie. D66 wil er dan ook voor pleiten om jongeren expliciet als doelgroep mee te nemen in participatietrajecten. Het voorstel vraagt natuurlijk al om participatie bij die grotere beleidsstukken, die ik net ook al even aanhaalde. Wij zouden het heel leuk vinden als daar ook expliciet jongeren als doelgroep in worden meegenomen, zodat de keuzes die onze Provincie maakt voor hun toekomst ook worden meegenomen. Kan het College dit toezeggen? Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Van Est van 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, dank u wel, voorzitter. Voorzitter, de eerste vraag die ik mezelf had gesteld is: waar zitten we op de participatieladder bij de inbreng van onze sonderende bijdrage? Laat ik het zo zeggen: participatie is een containerbegrip. Ik denk dat we daar iedere keer handjes en voetjes aan proberen te geven. Ik heb alleen gekeken: wat heb ik op 19 december ingebracht? Dan denk ik: herken ik dat nu of zie ik in ieder geval nu terug waarom dat er wel of niet is? Ik moet zeggen dat ik daar een beetje teleurgesteld in ben. Ik ga niet alles herhalen, maar we hebben aangegeven dat we de uitzonderingen in artikel 4.2.e en 4.2.f ruim geformuleerd vinden. Dan zie ik niet wat daar de reactie op is, waarom het wel of niet zo blijft. Dat vind ik dan jammer. Ook het punt over hoe we omgaan met digibeten en dergelijke, hoe we hen erbij betrekken, omdat we hen niet altijd bereiken ... Daar staat in de laatste zin: ‘Zie paragraaf 3.’ Dan lees ik paragraaf 3 en herken ik dat niet, zie ik niet wat we daarmee doen. In dat opzicht ben ik er wel teleurgesteld in. Een laatste opmerking daarover is: er zijn heel veel burgers die best wel goede ideeën hebben, maar die als een berg opzien tegen het feit dat je ergens iets moet gaan doen of ergens iemand moet gaan benaderen. Ik herken nog niet hoe we dat precies in deze vorm

hebben opgelost of niet. Dat hebben wij destijds aangegeven. Ik ben een beetje teleurgesteld, omdat ik niet zie bijvoorbeeld waarom het niet kan. In dat opzicht vind ik het jammer. Misschien komt daar nu nog een antwoord op, of een andere keer, maar in dat kader ben ik een beetje teleurgesteld.

De voorzitter: De heer Bloi heeft daar een vraag over.

De heer Bloi (VVD): Ja, is dit Statenvoorstel niet juist een voorbeeld van hoe participatie gaat? Er wordt verwezen naar verschillende groepen die benaderd zijn om mee te denken. Er is zelfs één groep betrokken burgers uit Gulpen-Wittem geweest. Die hebben een brief gestuurd en die is bijna compleet overgenomen. Is dat niet een voorbeeld van hoe makkelijk eigenlijk die participatie nu al is?

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Moet u goed horen, bij de sonderende situatie hebben wij het stuk ook besproken. Daar hebben wij over de zaken die goed zijn die erin staan … Ik participeer al heel lang, heel lang ook vanaf de andere kant van de medaille. Daar heb je geen kritiek op. Maar wij doen onze inbreng hier in een sonderende sessie. Dan hoef ik niet te zeggen wat goed is en wat meegenomen is. Wat ik alleen constateer is dat ik sommige punten die ik heb ingebracht jammer genoeg mis. Er kunnen redenen daarvoor zijn, maar als wij vage formuleringen gebruiken over waar we participatie wel of niet doen en ik geef dat aan, dan vind ik het jammer dat ik nu niet hoor waarom we dat wel of niet doen. Dat wil niet zeggen dat dit een slecht stuk is. Participatie is heel moeilijk. Wij hanteren eigenlijk altijd de tien spelregels van de Ombudsman. Ik herken die toch voor een groot deel hier in het stuk terug. Dat wil dus niet zeggen dat ik dit stuk een slecht stuk vind, maar ik vind het alleen jammer dat ik van de 3% waarvan ik vind dat het beter zou kunnen dit niet terugzie. Dat vind ik jammer, dat in de vorm van participatie van PS naar GS toe dat niet helemaal uit de verf is gekomen.

De voorzitter: Overigens is dat geen vorm van participatie, hè? Ja. Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Nefjodov van GroenLinks.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Voorzitter. Het viel me bij het lezen van dit voorstel op dat GS aangeeft met het voorstel invulling te geven aan het coalitieakkoord. Het wekte bij mij wel ergens onterecht de indruk dat de participatieverordening een autonome keuze is. Dit terwijl bekend is dat deze verordening er ligt omdat het Rijk dat ons heeft verplicht via artikel 147 van de Provinciewet. Mijn eerste vraag is dan ook hoe het College zelf kijkt naar die framing. Erkennen we dat dit primair een wettelijke opdracht is of bent u voornemens dit ook naar de buitenwereld te presenteren als een puur eigen initiatief. Vertrouwen begint immers ook bij eerlijkheid over de aanleiding. Dat neemt vooralsnog niet weg dat GroenLinks het uitdaagrecht ziet als een waardevol instrument, waar we sterk voorstander van zijn. Inwoners die zeggen dat ze een taak beter, slimmer of goedkoper kunnen uitvoeren, verdienen niets minder dan een serieuze kans. Tegelijkertijd verbaast het ons dat de taken die behoren tot de interne organisatie en bedrijfsvoering van de Provincie zijn uitgesloten, althans, als ik artikelen 4 en 5 van de verordening lees. Ik begrijp dat er grenzen nodig zijn, maar is het op voorhand uitsluiten van bijvoorbeeld facilitaire zaken niet wat te ruim geformuleerd? Als onze organisatie aantoonbaar efficiënter of goedkoper kan worden uitgevoerd, zou het dan niet logischer zijn om dat per geval te beoordelen in plaats van alles categorisch uit te sluiten? Verder wordt in het voorstel terecht gewezen op juridische aandachtspunten als staatssteun,

aanbesteding, aansprakelijkheid, financiering en de Wet Markt & Overheid. Dat is realistisch. Maar niet iedere inwoner is een jurist. Het zijn onderwerpen die voor veel inwoners te complex zijn. Om te voorkomen dat goede initiatieven stranden op juridische techniciteit en formaliteiten, zou GroenLinks de Gedeputeerde willen meegeven om in de voorbespreking een vorm van ambtelijke ondersteuning te bieden. Denk aan een check op volledigheid of procedurele vereisten gedurende de voorbespreking, zodat bijna volmaakte initiatieven niet onnodig worden afgewezen. Als geen ambtelijke bijstand beschikbaar is – ik heb natuurlijk ook teruggelezen in het voorstel dat we dat niet zeker weten – kan wellicht een duidelijk en toegankelijk invulformulier al helpen om dit soort problematieken te voorkomen. Wil het College dit eventueel meenemen? Dan het door het College benoemde dienstbaarheidsbeginsel. Het is inderdaad belangrijk en vanzelfsprekend voor een verordening als deze. Dat beginsel maakt echter momenteel slechts deel uit van een wetsvoorstel dat nog door beide Kamers onder aansturing van een minderheidskabinet moet worden behandeld. De parlementaire praktijk leert ook dat wetsvoorstellen regelmatig worden afgewezen dan wel aangepast. Zou u daarom willen heroverwegen om, vooruitlopend op die nog hoogst onzekere uitkomst, zelf expliciet invulling te geven aan dat dienstbaarheidsbeginsel in onze eigen verordening of deze op zijn minst te codificeren in deze verordening? Daarmee geven we immers een helder signaal dat dienstbaarheid voor Limburg vooropstaat, ongeacht de landelijke perikelen hieromtrent. Tot slot de inclusiviteit van participatie. Het is voor GroenLinks namelijk essentieel dat niet alleen de mondige en digitaal vaardige inwoners hun weg weten te vinden. Daarom als laatste vraag dan ook: welke concrete maatregelen worden genomen om laaggeletterden, jongeren, mensen met een beperking en inwoners die minder digitaal vaardig zijn daadwerkelijk te betrekken. Dat kon ik namelijk niet terugvinden in het voorstel. Voorzitter, afsluitend en nogmaals: GroenLinks is fel voorstander van het uitdaagrecht, maar een uitdaagrecht dat te veel wordt afgeschermd, wordt al snel een uitnodiging met dichte deur. Dat is vooral wat we wensen te voorkomen.

De voorzitter: Dank u wel. Mijnheer Van den Beucken heeft daar nog een vraag over voor u.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ik vond uw hele betoog interessant, maar het begin heeft mij het meest getriggerd. U verwijst daarin naar een wettelijke verplichting die wij nu door gaan voeren. Nu moet ik persoonlijk zeggen dat niet altijd goede dinge vanuit de overheid op de Provincie neerdalen. Zonnepanelen bijvoorbeeld. Dat soort dingen. Maar dat even ter zijde. Maar moet je dan niet juist communiceren dat wij nu een instrument meekrijgen waar wij als Provincie iets mee kunnen gaan doen wat we zo graag willen? Kunnen we die boodschap niet aan het College meegeven, om dat te communiceren?

De voorzitter: Mijnheer Nefjodov.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Uiteraard. Ik zie daar geen bezwaar in. Ik hoor wel wat bezwaren in het zonnepaneelverhaal. Daar zullen we elkaar niet in kunnen vinden. Maar wat u zegt, daar sta ik best wel voor open.

De voorzitter: Dank u wel. Ik dacht al: er gaat toch geen discussie ontstaan over de zonnepanelen, mannen? Ik geef graag het woord tot slot aan de heer Ubbink van de SP.

De heer Ubbink (SP): Dank u wel, voorzitter. Wij als SP-fractie vinden het mooi om te zien dat het College bezig is met het geven van invulling aan volwaardige participatie van inwoners. Top. Het meenemen van onze inwoners in het vormen van beleid is namelijk niet alleen een wettelijke verplichting, maar het zorgt er ook voor dat er binnen onze samenleving draagvlak bestaat voor ons beleid, het versterkt het vertrouwen in de politiek en zorgt ook voor beter beleid. Maar dat gebeurt – dat horen we bij heel veel fracties terug – alleen als we voorkomen dat die participatie alleen in een papieren werkelijkheid plaatsvindt. De SP vraagt zich dus af hoe we ervoor gaan zorgen dat het uitdaagrecht niet alleen op papier staat om aan de eisen van de wet te voldoen, maar ook daadwerkelijk wordt toegepast. Die concrete invulling staat al deels in het stuk, maar dat zouden we misschien graag nog wat meer zien. Daar zou ik graag nog wat toelichting op horen. Ook is het bij de flexibele benadering voor waar het College voor kiest … Op zich begrijpen we die, maar dan is het wel belangrijk dat duidelijk wordt voor inwoners aan welke criteria dan precies moet worden voldaan zodat willekeur kan worden voorkomen. Inwoners moeten weten waar ze aan toe zijn, anders is de motivatie om deel te nemen aan het proces nul. Dus hoe gaan we dat borgen? Het voorstel spreekt ook over het belang van het betrekken van mensen die normaal niet deelnemen aan dit soort trajecten. De unusual suspects, zo noemt het voorstel die. Dat vinden wij heel mooi om te horen, maar wij missen daar een beetje de concrete invulling van. Mijnheer Van Est had ongeveer dezelfde klacht. Ik hoor graag hoe we van plan zijn om ervoor te zorgen dat ook de minder aangehaakte Limburgers gebruik kunnen maken van de instrumenten die wij hiermee aan de samenleving aanbieden. Als laatste. We hebben de vorige keer besloten dat we graag zouden zien dat deze verordening over twee jaar wordt geëvalueerd. We moeten dan voorkomen, lijkt mij, dat we als slager ons eigen vlees gaan keuren. Dus vragen we of bij die evaluatie ook gesproken zal worden met inwoners die wel hebben geparticipeerd, met inwoners die dit niet hebben gedaan en met maatschappelijke organisaties, om te zien hoe zij en hoe de samenleving op deze verordening terugkijkt. Als we aan die zorgen kunnen voldoen, kunnen we zorgen dat Limburgers niet alleen eens in de vier jaar naar de stembus kunnen, maar ook echt kunnen deelnemen aan het beleidsvoeringsproces van onze Provincie. Dat lijkt de SP een topplan. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we nu gekomen aan het einde van de termijn van uw commissie. Ik schors de vergadering heel eventjes voor een minuutje. Dan zie ik u zo dadelijk allemaal terug.

[SCHORSING]

De voorzitter: Dames en heren, wij gaan verder met de bespreking van dit agendapunt. We waren aangekomen bij de beantwoording van uw vragen door de Gedeputeerde. En ik geef graag de Gedeputeerde 22 minuten de tijd om uw vragen te beantwoorden. Ga uw gang.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Dank u wel, voorzitter. Allereerst dank voor uw vragen. Voordat ik ga starten wil ik ook grote dank uitspreken aan de ambtelijke organisatie en ook mensen die op grote afstand van hier, ik geloof in Leiden, mee volgen en ons ondersteunen hierbij. En ik wil jullie ook nog bedanken voor alle gemaakte opmerkingen, suggesties en verbeterpunten tijdens de sonderende sessie op 19 december van het vorig jaar. We hebben die input meegenomen in het stuk dat thans voorligt. En het is ook al gezegd: jaarlijks gaan we de ingekomen en doorlopen participatietrajecten evalueren. Daar gaan we initiatiefnemers bij betrekken. Maar de evaluatie van de beleidsparticipatie en het uitdaagrecht worden in 2028 geëvalueerd. En op basis hiervan kunnen verdere ontwikkelingen en een helder

referentiekader worden opgezet om die participatieaanpak verder inhoud te geven en diepte te geven. En ik zie het in de reflectie van uw Staten voorzitter, heel duidelijk terug dat eigenlijk iedereen zegt: we moeten gewoon aan de slag. En we weten ook nog een heleboel dingen niet die gaan gebeuren. We zullen een aantal zaken tegengekomen die we niet hebben verwacht. Ook een aantal zaken dat we denken: oké, hier moeten we extra aandacht voor hebben. Dus het betekent ook iets voor de ambtelijke organisatie in de manier van werken. Die ambtelijke organisatie is op dit moment ook bezig met een organisatieontwikkeltraject en dat is natuurlijk iets waar ook heel sterk focus is op uitvoering. Wat daarin mooi een plek kan krijgen, is dat je zegt: de maatschappij vraagt hierom, de maatschappij wil graag meegenomen worden. Los van het democratisch gehalte en dat zij Provinciale Staten kiezen, willen ze ook gewoon op een aantal punten meegenomen worden. En ik vind eigenlijk, als ik kijk naar de opmerkingen die gemaakt zijn, als je kijkt naar bijvoorbeeld het Leefbaarheidsfonds, dan zie je eigenlijk al heel goede voorbeelden van hoe mensen participeren in de voorstellen die daar zijn. Als ik kijk, we hadden gisteren het overleg en het besluitvormend overleg in de Regio Deal Midden-Limburg, hoe veel ook kleinere initiatieven daar vanuit de kleine kernen zijn ingebracht, ook op het gebied van leefbaarheid, dan zie je dat participatie inderdaad leeft en ook wordt opgepakt. Als ik dan verder inga op de vragen die gesteld zijn voorzitter, dan misschien nog een algemeen-juridische opmerking die ook aansluit bij de vraag van mijnheer Nefjodov: het klopt inderdaad dat we dit nu ook doen vanwege het feit dat er per 1 januari 2025 een nieuwe wet is, de Wet participatie. Maar dat wil niet zeggen dat we voor die tijd niet met participatie aan de slag zijn geweest. Maar het feit dat de landelijke overheid deze nieuwe wet in werking heeft gezet, betekent dat wij aan de slag moeten hiermee. En dat we eigenlijk datgene wat we altijd hebben gedaan nu opnieuw in deze verordening, met deze onderliggende visie, neerleggen. Dan het stukje naar het dienstbaarheidsbeginsel, dan pak ik dat meteen even. Alles, en zo voer ik mijn werk uit en zo voert GS haar werk ook uit, het woord ‘responsieve overheid’ vind ik een heel belangrijk woord. Dat je met empathie kijkt waar behoefte is in die samenleving. En dat dienstbaarheidsbeginsel, de geest daarvan en de intentie, die zit nadrukkelijk hierin. Maar we kunnen als regionale overheid niet vooruitlopen en anticiperen op iets wat nog in een wet op nationaal niveau neergelegd moet worden. Dus dat wilde ik in ieder geval – op dat juridische stuk, dat ik dat even heb afgehecht, zeg maar – aangeven. Maar we volgen die discussie. Dat is de Wet versterking waarborgfunctie Awb. Dat volgen we heel nadrukkelijk, omdat we dat ook heel belangrijk vinden. En er heel nadrukkelijk een causaal verband is tussen dat en hetgeen hier ligt.

De voorzitter: De heer Nefjodov heeft daar een vraag over.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Ja, over dat dienstbaarheidsbeginsel inderdaad. Nu zegt u inderdaad dat we niet vooruit kunnen lopen op de landelijke perikelen. En daar ben ik het ook helemaal met u over eens. Maar wordt in het voorstel niet juist, misschien zelfs iets te gemakkelijk, verondersteld dat we dat juist wel doen? Dat we er eigenlijk van uitgaan dat dat dienstbaarheidsbeginsel vanzelf wordt geïmplementeerd in dit voorstel. Dus is het dan niet juist verstandig, omdat we niet afhankelijk willen zijn van die landelijke perikelen, dit alvast in onze eigen verordening te codificeren, of onder de noemer van het dienstbaarheidsbeginsel, of hoe je het ook anders wil noemen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Wat we in ieder geval wel doen is, wat ik ook net zei, dat we in de geest van dat dienstbaarheidsbeginsel hier werken. Maar wij kunnen niet het dienstbaarheidsbeginsel als geheel nu gewoon al implementeren terwijl, het moet nog landelijk vastgesteld worden. Dus dat kan ook betekenen dat er over de invulling van 'wat is dienstbaarheid dan' landelijk' nog dialoog gevoerd wordt en discussies ook in de Kamers. Maar de geest van wat er nu bekend is, ook van onderzoekers die daarmee bezig zijn en mensen die dit ontwikkelen, daar houden we ook contact mee, dat is meegenomen in de geest van in het stuk dat hier ligt. En natuurlijk is het zo: stel voor, we zijn met de evaluatie bezig en het dienstbaarheidsbeginsel is op dat moment geïmplementeerd, dat we dat dan ook hierin kunnen meenemen. Dan ga ik even naar … of 'even', ik ga naar de vragen. En dan ben ik bij de vragen van mevrouw Schoolmeesters voorzitter, die eigenlijk zegt: zorg ervoor dat het geen papieren tijger wordt. En daar zijn we het ook helemaal mee eens. Datgene wat hier op papier ligt en in deze visie en ook in verordening is vervat, is om aan de slag te kunnen gaan. En natuurlijk is het zo dat de focus ligt op uitvoering, en niet op: we hebben het op papier gezet, dus we zijn klaar. En op een gegeven moment moet je gewoon van start gaan, en dan moet je in de praktijk gaan tegenkomen hoe het functioneert. En dan moet je ook gaan kijken hoe we het kunnen bijspijkeren en bijvijlen. In 2030, dat was uw concrete vraag, reflecteer op: hoe is het in 2030 dan? Wat is zichtbaar anders? Ja, dat is een heel terechte vraag en tegelijkertijd ook heel erg lastig om invulling aan te geven. Het is in ieder geval zo dat we al meer en meer met participatie bezig zijn. U refereerde zelf aan de gebiedsprocessen. Er wordt heel veel met partijen gedaan. Ik denk dat ik ook pas eigenlijk echt antwoord kan geven op deze vraag als we geëvalueerd hebben. Maar ik hoop in ieder geval dat ik hier vanuit deze stoel kan overbrengen dat we echt met uitvoering aan de slag zijn en ook verder willen gaan. En dat ook dit stuk dat hier voorligt duidelijkheid geeft naar de partijen toe buiten, wat wel kan, wat niet kan, en hoe we dat gaan doen.

De voorzitter: Mevrouw Schoolmeesters heeft daar een vraag over.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, dank u wel. Het is natuurlijk hartstikke moeilijk hoor, om in een glazen bol te kijken. En ik kan helemaal meegaan in de hoop die wordt uitgesproken. Ik hoor ook van papier en uitvoering. Krijgt Limburg dadelijk een soort van officieel startsein, zo van: yes, de verordening is aangepast en dat betekent voor onze inwoners 'dit'? Dus een soort van momentum van: joehoe, het is veranderd en dit gaan jullie daarvan merken?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders: Nou, de suggestie die wordt gedaan om hier in ieder geval op een gepaste manier communicatie over te uiten, die is prima. Die nemen we ook mee. Maar ik zou wel zeggen dat we dat op een gepaste manier doen, die ook aansluit bij … En dat burgers in ieder geval weten dat dit er is en dat ze zich kunnen melden, als dat de oproep is. Dan nog een ander puntje erbij dat mevrouw Schoolmeesters noemde voorzitter, en dat is provinciale contactpersoon. De provinciale contactpersoon is sinds 1 november van het vorig jaar werkzaam. En ook deze persoon, die dan genoemd wordt als de provinciale liaison, zal ook in het traject dat thans voorligt een belangrijke rol gaan krijgen. Als burgers zich melden en ze weten niet precies waar ze terechtkunnen, en het blijkt dat het een vraag is die te maken heeft met: goh, ik zou willen participeren in beleidsvorming, in uitvoering of in evaluatie, dan is het ook de rol van die persoon om ervoor te zorgen dat die aanvrager of die burger op de juiste plek terechtkomt. Dan heb ik de vragen van het CDA, van mevrouw Absil. Ik refereerde in mijn

inleiding al kort aan het Leefbaarheidsfonds en de Regio Deal, dat daar eigenlijk al heel veel gebeurt. Je ziet ook op gemeentelijk niveau dat er heel veel gebeurt. En mevrouw Absil refereerde, voorzitter, ook nog aan het stuk regeldruk. Terecht. Met dat aspect zijn we ook heel druk bezig. Vorige week is ook de kick-off geweest van een adviesgroep met heel veel mensen in de provincie, om samen te spreken van: oké, wat speelt hier? Hoe kunnen we hiermee omgaan? Hoe kunnen we dat terugdringen of beter uitleggen? Noem maar op. En natuurlijk is het zo dat we zeker oog hebben voor het feit dat als we met deze participatie aan de slag gaan, dat we ervoor zorgen dat dat niet leidt tot meer regeldruk. En op het moment dat dat ervaren wordt door mensen, dat we ervoor openstaan, dat we daar de communicatie over aangaan. Maar even toch naar regeldruk. Het is niet zo dat dat niet enkel en alleen door de Provincie komt. Dat kan ook zijn door regels vanuit het Rijk of de gemeenten, en mogelijkerwijs ook – dat zien we ook steeds meer – door verzekeringsmaatschappijen. Maar daar hebben we in het kader van het aspect 'regeldruk' oog voor. Maar de verbinding naar dit verhaal, die is er zeker; daar houden we in de uitvoering rekening mee. Dan ga ik naar vragen van mijnheer Bloi van de VVD. Ik word een beetje getriggerd door de uitspraak: uitgestelde teleurstelling. Enerzijds omdat ik denk: ja, jammer. Anderzijds omdat ik denk: ja, dat is een reële uitspraak. Dat is ook zo. En tegelijkertijd is het ook zo: alle burgers zijn anders. En het kan ook zijn dat je burgers hebt die eigenlijk iets willen wat allang door regels die correct zijn, niet kan – doordat mensen een event willen organiseren of iets willen bouwen of iets willen bijdragen. En dat ze dan toch nog proberen, en weer teleurgesteld worden. Ja, ik denk dat daar het aspect van communicatie heel belangrijk bij is. Maar ik geloof niet dat we iedereen altijd, te allen tijde tevreden kunnen houden, en daarvoor is het ook wel belangrijk dat je aan de achterkant iets hebt als een gesprek of een …[1:26:05] persoon, of iets dergelijks. Dat is ook een realiteit, die ik vanuit deze plek ook niet helemaal kan wegnemen. Maar we zijn ons daar ook heel erg bewust van, en dat is ook een belangrijk aspect wat we meenemen in een evaluatie. De maatschappelijke meerwaarde, vraagt u nog. Ik denk ja, dit is ook iets waarvan ik in ieder geval al tweeënhalf jaar het woord 'responsieve overheid' veelvuldig gebruik in dit huis, dat het belangrijk is dat we empathie tonen, en ook invoelen hoe dat voor een burger is. Op het moment dat die zich meldt en initiatief neemt, dan heeft die eigenlijk al een stap genomen en goed nagedacht. En dan is het net belangrijk om eigenlijk dat initiatief te omarmen, maar tegelijkertijd ook heel erg duidelijk te zijn op het moment dat het niet kan of dat het valt in de categorie waar wij als overheid van zeggen: dat is toch echt iets ten behoeve van alle Limburgers, en het is belangrijk of we hebben besloten dat het niet kan. Dus we hebben er zeker oog voor. Dan is er nog de vraag over: mochten er twee identieke initiatieven komen. Nou, ik begrijp in ieder geval van de mensen die ook onderzoek doen op dit vlak, dat het eigenlijk nog niet voorgekomen is. Maar mocht dat wel voorkomen, dan zou mijn suggestie zijn dat we dat op een pragmatische, projectmatige manier oppakken en dan kijken wat we daar het beste mee kunnen doen, mocht zich die situatie voordoen. En dan, de goede voorbereiding en communicatie is cruciaal, en zeker, zijn wij er als Provincie klaar voor? Toen ik zwanger werd van mijn eerste kind, was ik klaar om moeder te worden? Ik weet het niet, maar gaandeweg leer je. Dus, nou ja. Goed. Voorzitter, ik ga verder met de vragen van LOKAAL-LIMBURG. En ook daar de oproep, en die omarm ik: de empathie, de duidelijke communicatie, en inderdaad, heel helder en duidelijk zijn over die verwachting niet de verkeerde kant op te laten lopen. Dan heb ik de vragen van JA21: de flexibele benadering. Ja, die flexibiliteit: je hebt dus de flexibele benadering of de rigide benadering. Als je de rigide benadering hebt, zeg je van: 'het mag niet', en alleen maar 'dat mag allemaal niet'. De flexibele benadering zorgt er eigenlijk voor dat je – met uitzondering van een aantal zaken waarvan je zegt: dit is echt aan PS om daar een besluit over te nemen of aan GS – dat je zegt: voor alle andere dingen kunt u een beroep doen om te participeren in ofwel beleidsvorming, uitvoering of

evaluatie. Dus die flexibiliteit, die gaat met name over die negatieve lijst – zo wordt die dan genoemd – waar het niet kan. En enkel in *díe* gevallen is dus participatie niet mogelijk; in alle overige gevallen wel. Dan hebt u nog een vraag over de verordening: of de toekomstige Statenvoorstellen opnemen of participatie heeft plaatsgevonden. Ja, dat wordt geborgd. Dat is een heel goed voorstel, dat gaan we meenemen. En u hebt ook aangegeven, u zegt: ik mis soms wat scherpte of die inkadering in de visie. Het is eigenlijk heel breed opgezet. En dat slaat dus ook terug op die flexibiliteit en dat we duidelijkheid willen geven maar ook ruimte willen geven aan die initiatieven. Dus mensen die wat lezen, en de suggestie is om dat goed te communiceren als het eenmaal door jullie als PS is vastgesteld, dat mensen weten: o ja goed, als ik een voorstel ga doen om te kijken waar het wc-papier wordt ingekocht van de Provincie, dat is niet aan een burger, bij wijze van spreken. Maar andere initiatieven wel. Dus dat er helderheid is over waar je wel of niet terecht kunt voor participatie.

De voorzitter: Ik ga u heel even onderbreken, want ik heb zelf een vraag. Ik was aan het luisteren naar uw betoog en u zegt: we kunnen meenemen dat wij in de toekomst bij Statenvoorstellen – zo heb ik hem begrepen – een rubriek opnemen dat er sprake is geweest van participatie, dat die heeft plaatsgevonden ja of nee. Heb ik hem zo goed gehoord? Want zo ja, dan noteer ik hem als toezegging. Zo nee, dan wil ik daar als voorzitter graag wat meer duidelijkheid over.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Terechte vraag voorzitter, dank u wel. Ik kan **toezeggen dat wij gaan verkennen in hoeverre dat wij het blokje Participatie gaan meenemen bij besluitvormingstrajecten – en dat zal dan zowel GS als PS zijn.** Maar ik moet natuurlijk daarvoor wel eerst even terug naar de ambtelijke organisatie hoe we dat doen. Maar het zou best kunnen zijn dat het eigenlijk al opgenomen is in andere kopjes, dus we willen er even naar kijken hoe we dat kunnen doen. Maar op zichzelf vind ik de suggestie die er gedaan wordt, de idee, wel een goeie.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Voorzitter, daar wil ik graag inderdaad op interrumperen. Want dan heb ik ook nog wel een verlanglijstje, zoals bijvoorbeeld: vergrijzing, demografische ontwikkeling, effecten op de leefbaarheid. Dus op welke plek kiezen wij – nu staat er een kopje Duurzaamheid – op welke plek kiezen wij aan welke eisen onze voorstellen moeten voldoen? Het gaat mij een beetje kort door de bocht om dat hier met een vraag en een toezegging af te doen. Dus ik zoek even, dan samen nu: hoe gaan we dat op de juiste manier vormgeven?

De voorzitter: Dank u wel.

Mevrouw Absil (CDA): Ik heb nog een ander wensenlijstje dan.

De voorzitter: Ja. Als ik hem goed begrepen heb, dan is de **toezegging gedaan om onderzoek te gaan doen naar hoe dat mogelijk gemaakt kan worden**. En dan veronderstel ik dat de Gedeputeerde daar ofwel in dit voorstel of eventueel in een andere mededeling portefeuillehouder dan op terugkomt. Maar dat laat ik even aan de Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ik denk dat het, gelet op hetgeen ik nu terugkrijg, verstandig is om dat niet in dit voorstel mee te nemen maar dat breder mee te nemen. En dat inderdaad dan niet alleen in participatie te zien, maar inderdaad … Maar dan zou ik het heel fijn vinden als we die informatie kunnen uitwisselen, om te zien dat we daar een gedragen voorstel over hebben. En nogmaals, daarom noem ik het een verkenning, ik weet ook niet in hoeverre bepaalde zaken eigenlijk al in bepaalde voorstellen of kopjes zitten. Dus ik snap de suggestie, en ik vind inderdaad, die andere aspecten zijn net zo belangrijk. Dus mijn voorstel zou willen zijn om dat dan in z'n geheel integraal te bekijken, dat we die informatie uitwisselen, en ik daarmee terugga om te kijken hoe we die verkenning kunnen doen.

De voorzitter: Dank u wel. Gaat u verder.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Dan heb ik de vragen van de PVV. Het gaat eigenlijk over de democratische borging, hoe die borging geregeld is. Ik zit even te stoeien met de vraag hier. De afweging die moet plaatsvinden binnen de kaders die we hebben en die we volgen en de input die we krijgen van inwoners. En dat leidt dus altijd tot een besluit. Zo is het ook opgenomen in deze beleidsvisie. En … ik zit even te stoeien met de vraag. Want er was iets van democratische borging en ik zie hier iets anders staan. Dus ik wil even checken bij mijnheer Ritzen of ik voldoende antwoord heb gegeven, of dat hij iets anders bedoeld had. Excuus, voorzitter.

De voorzitter: Zeker, dat kan. Mijnheer Ritzen, wilt u even duiden of u voldoende antwoord heeft hiermee?

De heer Ritzen (PVV): Voor dat eerste stuk is dat duidelijk. Dan was met name eigenlijk het tweede gedeelte van de vraag: hoe worden die verschillen dan ook voorkomen, zeg maar, bij toepassing? Dus hoe worden verschillen per dossier bijvoorbeeld voorkomen?

De voorzitter: Dank u wel. De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, dat is een terechte vraag. Dat zullen we situationeel moeten bekijken. Het zal natuurlijk afhangen van de thematiek hoe we ervoor kunnen zorgen dat die democratische borging er is. Dus dat zal ook iets zijn waar we dadelijk in de uitvoering goed naar moeten kijken en zeker ook in de evaluatie moeten laten terugkomen om te kijken hoe die borging geborgd is. Dan is er nog een vraag over het financieel richtbedrag of een plafond. Voor de beleidsparticipatie is een financiële borging neergelegd in de beleidskaders en voor het uitdaagrecht wordt dat echt maatwerk. Het is zo dat in het bollenschema dat in het stuk staat – u zegt 'hoe loopt het proces' – zie je dus dat in de tweede stap het gesprek wordt gevoerd met de initiatiefnemer. En op grond daarvan wordt dus ook meer duidelijk in de ambtelijke organisatie wat precies de behoefte is van de initiatiefnemer, en zou daar ook een financieel plaatje aan gekoppeld kunnen worden. En vervolgens zal dan gekeken worden hoe die financiële en welke financiële borging plaats kan vinden. En hiervoor is in ieder geval het budget beschikbaar onder het kopje Bestuurlijke vernieuwing in het Beleidskader 'Provincie midden in de samenleving'.

De voorzitter: Mevrouw Wolters heeft een vraag voor u.

Mevrouw Wolters (PvdA): Ja, ik had daar een korte vraag over. Want op het moment dat het om een initiatief gaat, dan wordt dat ook voorgelegd aan PS. En ik neem aan: ter besluitvorming. Op het moment dat daar budget aan toegekend moet worden, kan het budget toch meegenomen worden in de besluitvorming die aan PS wordt toegekend? Of begrijp ik dat verkeerd?

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Nee, dat begrijpt u niet verkeerd. Dat is wat ik bedoel met dat situationele. Soms is het dus een klein initiatief dat onder een beleidskader valt. En als het een groter initiatief is, waar een financiële vraag aan zit, volgt dat de normale routing naar PS. Maar eigenlijk alle zaken die wij ook moeten gebruiken, zoals bijvoorbeeld het inkoop- en aanbestedingsbeleid, ook dat zal moeten worden meegenomen, ook door initiatiefnemers. Daar is heel goede communicatie over nodig. Op het moment dat je mensen hebt die én niet jurist zijn én niet dagdagelijks met de overheid werken, kan dat wel tot teleurstellingen leiden. Maar daar moet je heel goed over communiceren. Dan, hoe komen de afwegingen tot stand en wat is de toegepaste beoordelingssystematiek, dat was ook nog een vraag vanuit de PVV. Dat proces is opgenomen met die vier stappen. Dat staat in de visie. En daar wordt ook het gesprek gevoerd met die initiatiefnemer. Er zijn vragen en criteria die belangrijk zijn, maar we willen dat gesprek ook altijd open aangaan. Dat is ook wat mijnheer Van den Beucken zegt: die empathie tonen en begrip hebben voor het feit wat die burger vraagt. En het is dan ook eigenlijk lastig om van tevoren al een beoordelingssystematiek vast te leggen. Een aantal zaken volgen uit dit lijstje van: wat kan wel en wat kan niet. En ook hoe dat … [1:37:34], wat ik net noemde: het inkoop- en aanbestedingsbeleid. Als iemand zegt ‘ik wil wel dat fietspad gaan aanleggen omdat ik het beter kan, omdat ik een bouwbedrijf heb’, ja dat gaat niet. Dus het is afhankelijk van welk initiatief dat komt. Dus om er een vaste beoordelingssystematiek voor neer te leggen, dat zou het wat strak maken. Maar de basiselementen, die hebben we wel neergelegd. En ook dit soort zaken gaan we uitdrukkelijk meenemen in die evaluatie, om te kijken: hoe functioneert het nu in de praktijk? Dan heb ik de vragen, voorzitter, van mevrouw Wolters. Ook de communicatiestrategie, zodat burgers weten wat wel en niet kan: cruciaal, echt cruciaal. Het is heel erg belangrijk, dat realiseren we ons ook. En ik denk ook dat het verstandig is om heel goed – en dat hoor ik ook op heel veel plekken – goed naar dat communicatiestuk te kijken. En zeker, als deze verordening in PS is vastgesteld, dat we dan ook meteen daar goed oog en oor voor hebben. En ook hier de vraag, en u refereerde er net al aan, het financiële aspect. Meenemen in de evaluatie wat de rol van PS is, daarin wordt voorzien. PS informeren wanneer een voorstel wordt afgewezen. Ook dat is denk ik een heel goede. Moeten we even kijken hoe we daar op een prudente manier mee omgaan. Maar ik denk … Ik heb zelf een tijd, voor ik Gedeputeerde werd, als ik voorstellen schreef die werden afgewezen, behandelden we ze net zo, om te kijken: wat leer je daar dan van? Waarom wordt het dan afgewezen?

De voorzitter: Mevrouw Wolters.

Mevrouw Wolters (PvdA): Voorzitter, ik vraag niet aan de Gedeputeerde om dat uitgebreid sonderend te behandelen hier, maar een mededeling portefeuillehouder is denk ik voldoende. En mocht er dan een Statenlid denken: oké, ik wil hier toch wel wat meer over weten, dan kan het altijd geagendeerd worden in de commissie. Maar het is qua informatievoorziening wel handig inderdaad, dat wij… Maar fijn inderdaad dat de Gedeputeerde daar ook zo in staat.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ik denk dat het ontzettend leerzaam is om te weten: waarom gaat het niet door. Maar wat ik eigenlijk wilde aangeven, is dat het ook belangrijk is dat we dat aan de initiatiefnemer vragen, dat we dat communiceren. Want als een initiatiefnemer zegt 'nou ja, ik heb er geen behoefte aan', komt dat op straat te liggen. Of het wordt openbaar. Sorry, 'op straat liggen' is niet het juiste woord, maar het wordt openbaar. Dat is dus wat ik bedoel met: je moet wel ook daar mensen respecteren in wat ze graag willen. Dan voorzitter, heb ik de vragen van D66. Hoe borgen we aan de voorkant dat duidelijk is wanneer de burger nu wel of geen inspraak heeft? Vooraf wordt bij beleidsstukken een participatieplan opgesteld. En aan de hand van deze stukken wordt bepaald op welke wijze die participatie wordt toegepast. En daarmee wordt aan de voorkant ook duidelijk welke wijze van inspraak of participatie aan de orde is. Als ik even het voorbeeld gebruik van de Omgevingswet: daar is dat separaat geregeld, specifiek op die zaken die in die Omgevingswet aan de orde zijn. Dan is er nog een vraag over jongeren. U vroeg een toezegging, maar daar zijn we al mee bezig. Het Jongerenparticipatieplan, daar hebben jullie Staten ook sonderend over behandeld, dat is vol in uitvoering. En daar worden dit soort zaken al in meegenomen. Dan heb ik de …

De voorzitter: Mag ik heel even onderbreken? Mevrouw Wesseling wil er nog iets over vragen.

Mevrouw Wesseling (D66): Ja, en ik zag ook dat in het stuk een aantal keren die link ook werd gelegd naar dat Jongerenparticipatieplan. En dat is volgens mij heel erg mooi. Maar ik hoorde dat ook wel breder, in de commissie zou eigenlijk die oproep van: ja, heel veel verschillende doelgroepen worden benoemd en worden aangehaald dat die van belang zijn, maar dan die concrete vertaalslag, van: hoe borg je dan ook dat als we een participatie opzetten, dat zij ook daadwerkelijk meedoen? En ik denk dat dat vanuit eigen initiatief heel erg moeilijk te borgen is. Maar bijvoorbeeld, als je dan kijkt naar de grotere beleidsstukken, denk ik dat je een soort van eisen aan die voorkant zou stellen van: daar willen wij in ieder geval deze groepen bij betrokken hebben. Dus daar was ik ook een beetje naar op zoek. Misschien kan de Gedeputeerde daar nog iets op toelichten.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, dat is precies wat ik zei, voorzitter: we hebben daar heel goed oog en oor voor. Zeker bij het tot stand komen van het Jongerenparticipatieplan hebben we met veel organisaties gesproken, en zeker ook met bijvoorbeeld een organisatie als VISTA college die ook een practor hebben op jongerenparticipatie. Dus nadrukkelijk hebben we daar oog en oor voor. Dus dat wordt meegenomen in die stukken en vandaar dat die link ook heel duidelijk hier al in is neergelegd tussen het Jongerenparticipatieplan en ook dit wat voor de hele provincie wat breder geldt.

De voorzitter: Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Ja, een heel korte verduidelijkende vraag. Om het dan heel praktisch te zeggen: begrijp ik de Gedeputeerde goed dat inderdaad deze doelgroepen standaard onderdeel worden van wanneer wij actief om participatie vragen bij grotere beleidsstukken?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, dat is vastgelegd in dat Jongerenparticipatieplan dat vastgesteld is. En dat wordt ook meegenomen in als we hier aan de slag gaan en we zelf actief mensen gaan benaderen, dan worden zij ook, afhankelijk van het thema, meegenomen. Dit stuk is ook bedoeld voor dat mensen naar óns kunnen komen. En ook dat is iets wat we in dat Jongerenparticipatieplan hebben, dat we mensen uitnodigen. En daar hebben we ook met name gekeken dat je daar een goede afspiegeling hebt van álle jongeren, dus niet alleen maar de hoogopgeleiden of de mensen die op het vwo zitten, maar zeker ook mensen die bij het mbo zitten. Dus vanuit die … [1:43:14] is die verbinding gemaakt. Dan heb ik nog de vragen van mijnheer Van Est. Ik vind het jammer dat u zegt: mijn punten zijn niet goed genoeg meegenomen. We hebben geprobeerd om alles zo goed mogelijk in zijn geheel, in zijn totaliteit mee te nemen en in het stuk te verwerken dat thans voorligt. En wat u nog aangeeft, is dat de uitzonderingen in artikel 4 erg ruim geformuleerd zijn. Die zijn inderdaad ruim, maar het betekent niet dat ze restrictief, beperkend uitgelegd en toegepast moeten worden. Bijvoorbeeld in het eigen beleid kunnen we opnemen dat we coulant zijn of niet streng zijn met die uitzonderingsgronden. Dus wat je zou kunnen zeggen: het is een soort ondergrens in de verordening. En daarnaast zijn er natuurlijk nog meer provinciale onderwerpen waarbij die participatie mogelijk is.

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Het ging niet om de restrictie, maar het ging om het waardeoordeel. Als u in die artikelen zegt 'het is van belang', dan zit daar een aspect in dat een waardeoordeel geeft en waarvan een belanghebbende een ander oordeel kan hebben dan de Provincie. En daar zit dus ook het gevaar in. Dus dan zeg je bijvoorbeeld: ik ga niet participeren. Maar het besluit om dat te doen, daar zit een waardeoordeel in, in de artikelen zoals in die 4.2E en ook in de artikelen 5.2E en F. Dat was mijn punt. En dat vind ik een beetje moeilijk, dat je zegt van: hier kan het wel en daar kan het niet. En die duidelijkheid had ik eigenlijk wat meer willen zien. En dat herken ik niet. Dat was eigenlijk de opmerking die we in de sonderende sessie hadden gemaakt. Dus het was niet specifiek de restrictie, maar dat in die restrictie een subjectief oordeel zit. En of je dat iets meer concreet had kunnen maken, zodat de burger weet waar die aan toe is.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ik moet zeggen, ik heb even moeite met die vraag. En ik zou daar eigenlijk wat dieper op willen ingaan van: waar zit dan dat gevoel van dat waardeoordeel? Want wij hebben geprobeerd om alles zo neutraal mogelijk en objectief mogelijk neer te zetten. Dus ik moet zeggen, ik vind het ook lastig om dan nu zo'n antwoord te geven op dat waardeoordeelstuk. Dus mijn voorstel zou zijn dat we daar misschien bilateraal nog even over kunnen praten, om te kijken waar dat dan precies in zit. Want ik vind het lastig, ik ga geen antwoord verzinnen om maar een antwoord te geven. Ik ben eerlijk hier. Dus het lijkt me verstandig dat we daar misschien nog even bilateraal over praten, om te kijken waar het dan precies zit.

De voorzitter: Of de heer Van Est kan er in de tweede termijn nog op terugkomen, eventueel, dat kan natuurlijk ook.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Dat kan ook voorzitter, ja. Dan is de vraag hoe we digibeten betrekken bij het participatiestuk. Wij maken veelvuldig gebruik van maatschappelijke organisaties die ook financiering ontvangen van de Provincie. En er zijn genoeg maatschappelijke organisaties die zich echt nadrukkelijk bezighouden met laaggeletterdheid, en ook inwoners die moeilijk om kunnen gaan met digitale media. Dus via die kant is die link gelegd. En we zullen ook kijken dat in ieder geval die organisaties weten dat we dit aan het doen zijn, dat er in het contact met deze organisaties ook nadrukkelijk aandacht is van: heb aandacht hiervoor, dat mensen in ieder geval weten waar ze terechtkunnen als ze goede ideeën hebben en graag zouden willen participeren, maar toevallig minder digitaal geletterd zijn bij wijze van spreken, als ze iets zouden moeten invullen.

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, dat antwoord is zeer tevredenstellend. Maar kan het zijn dat ik die uitleg gemist heb in het stuk zoals het hier staat? Want u verwijst in uw reactie naar paragraaf 3. Dan lees ik paragraaf 3 en dan mis ik dat element. Dus dat was eigenlijk mijn vraag: klopt het dat het er niet in staat? Of heb ik het niet goed gelezen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Het zou kunnen zijn dat er een foutje zit in de verwijzing. Dat het niet paragraaf 3 moet zijn, maar paragraaf 5. Want daar staan ze allemaal in. … [1:47:46]. Dan kom ik bij de vragen voorzitter, van GroenLinks, mijnheer Nefjodov. Dat juridische stuk, daar heb ik net in de inleiding ook een toelichting op gegeven. U had ook nog een vraag over het op voorhand uitsluiten van bepaalde thema's, of dat niet te ruim geformuleerd is. In de kern gaat dit stuk wat thans voorligt, om het betrekken van inwoners op alle relevante thema's. En in de visie staan feitelijk de buitengrenzen aangegeven waarin we een rol en verantwoordelijkheid hebben, maar ook onze inwoners willen betrekken. Dus op die manier is het geformuleerd. U vroeg ook nog of er in de voorbespreking – dus ik denk, de voorbespreking van een initiatiefnemer die zich hier dan meldt – of daar ambtelijke bijstand kan worden geboden, en een duidelijk toegankelijk formulier voor burgers. Nou, er is dus altijd een contactpersoon die de spil is tussen de Provincie en de burger. Dat is iets anders dan de provinciale contactpersoon waar ik aan refereerde. Dat is de persoon waar mensen terechtkunnen die dus het gevoel hebben: ik val tussen de wal en het schip. En in de verordening is opgenomen dat bij het toepassen van het uitdaagrecht een vaste contactpersoon de indiener begeleidt. En u had ook nog een vraag over de maatregelen die worden genomen om laaggeletterden … Die vraag heb ik net ook beantwoord bij mijnheer Van Est, voorzitter, dat we dat doen middels onze maatschappelijke organisaties. Dan heb ik de vragen, voorzitter, van mijnheer Ubbink van de SP, hoe we dat uitdaagrecht ook concreet gaan toepassen. Dat is ook afhankelijk van de initiatiefnemers. We publiceren de voornemens op de website en in het gesprek met de initiatiefnemers vindt de daadwerkelijke uitvoering en ook de toepassing plaats. Maar het hangt dus ook af van waar mensen mee komen. Dus dat allereerste contact is heel erg belangrijk om te kijken hoe we daar uitvoering aan kunnen of gaan geven. U vroeg ook nog van: hoe zorgen we er nu voor, hoe borgen we dat de inwoners weten waar ze aan toe zijn en ook weten of ze in aanmerking komen? Dat is een heel terechte vraag en bij heel veel mensen hoor je dat ook terug. Daar is communicatie heel erg belangrijk in, cruciaal in. En bij de beleidsvorming wordt vooraf een participatieplan opgesteld en daarin wordt dit ook meegenomen. Ik ben door mijn tijd

heen, voorzitter. Ja. Ik heb nog twee korte vragen. Hoe kunnen minder aangehaakte Limburgers ook deelnemen? Ja, dat is een stuk dat ik ook heel graag wil, de unusual suspects hebben ze wel gezien, maar mensen die eigenlijk geen vertrouwen meer hebben, hoe kunnen we die … Dat is geen makkelijk iets omdat, als je het vertrouwen verloren hebt dan kost het heel veel tijd om dat vertrouwen terug te krijgen. Maar we doen dat vooral ook door empathie te hebben en ook goed na te denken over een aanpak voor dit thema en deze problematiek. En een participatieplan kan hier een heel belangrijk instrument en een leidraad in zijn. En de brede evaluatie, en niet alleen maar de Provincie intern evalueren. Er zijn verschillende bureaus die de evaluaties kunnen uitvoeren, maar in de regel wordt daarbij ook altijd gekeken naar de inbreng en de ervaringen van burgers. Het is niet zo … U zei: de slager die zijn eigen vlees keurt. Dat snappen we ook; ik denk dat het net belangrijk is als je een evaluatie hebt, dat je die ook op een neutrale, objectieve manier doet. Want anders krijg je een verkeerde intonatie, zeg maar, in de evaluatie. Dat snappen we en nemen we ook mee. Dat waren mijn antwoorden, voorzitter. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan was dit het einde van de eerste termijn van GS. En krijgt u als commissie een tweede termijn. U heeft één minuut per fractie en dan begin ik gewoon weer bij de BBB, mevrouw Schoolmeesters.

Mevrouw Schoolmeesters (BBB): Ja, dank u wel. Laat ik van deze tweede termijn even gebruikmaken om ons vertrouwen in de Gedeputeerde uit te spreken, want als iemand met empathie deze uitdaging aan kan gaan, dan is het wel deze Gedeputeerde. Dat wilde ik eventjes gezegd hebben. Want empathie en communicatie zijn uitermate van belang bij een goede uitrol van deze hele uitdaging. En er rest me eigenlijk nog maar één vraag, want veel is, bijna alles is gelukkig al beantwoord. Want de Gedeputeerde erkent dat eigenlijk al op heel veel plaatsen participatie plaatsvindt, maar dat heeft niet altijd een formeel karakter. En hoe wordt eigenlijk voorkomen dat deze verordening dat organische proces gaat formaliseren en eventueel ook daarmee dan kan vertragen? Dat is eigenlijk mijn bijdrage voor deze termijn.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Absil, van het CDA.

Mevrouw Absil (CDA): En dat is wederom een bruggetje naar mijn inbreng voor de tweede instantie. Want dat is precies het verschil waarvan ik denk: daar moeten we echt voor waken. Het is voor burgers die al jarenlang aan de slag zijn niet te doen als wij nu opeens gaan communiceren van … We hebben een mooie aanleiding hè, die participatieverordening, maar dat wij er opeens heel alert op worden. Dus laten we dat onderscheid houden dat ook door collega Wesseling net werd geduid: wanneer worden wij als overheid ingevlogen door onze inwoners en wanneer vliegen wij onze inwoners in om ons beleid te verbeteren, et cetera. En juist met communicatie … Daar ging het net over. Ik heb Burgerkracht niet voor niets genoemd, in eerste instantie. Paragraaf 5 noemt die organisaties ook op, die maatschappelijke organisaties. Maak alsjeblieft gebruik van hen. Dus die toezegging zou ik heel graag hebben, juist met het communiceren, juist mensen die wat meer afstand hebben tot ons: maak gebruik van die organisaties.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Bloi, van de VVD.

De heer Bloi (VVD): Dank u wel, voorzitter. De beantwoording heeft bij mij een vijftal vragen getriggerd. Heel in het begin had u het over het wetgevingsproces dat nog bij beide Kamers ligt. Daar zei u ook iets over responsieve overheid. Ik vroeg me eigenlijk af: hoe responsief zijn wij als Provincie richting die wetgever die over die wet nog moet besluiten? Zitten wij daar aan tafel? Geven wij daar input mee? Zijn wij daar aan het participeren? Dat is vraag één. Twee, was: het ging hier ook net een paar keer over een verordening in Peel en Maas. Er zijn wel meerdere gemeenten die participatieverordeningen hebben, en straks hebben wij er ook een. En hoe ziet dat er dadelijk in de praktijk uit? Als je een project hebt – dan heb ik het niet over participatie, niet over right to challenge – als je een project hebt waar zowel de Provincie als een gemeente in zit en beide hebben een Participatieverordening, welke verordening is dan leidend? Want ik kan mij zomaar voorstellen dat een verordening bij een provincie er net iets anders uitziet dan bij een gemeente. Dat is twee. De Gedeputeerde had het …

De voorzitter: Dan bent u eigenlijk al aan het einde van uw tweede termijn gekomen.

De heer Bloi (VVD): Maar we gaan het toch, neem ik aan, bespreken in de Staten, dus …

De voorzitter: Zeker, dat is zo. De heer Van den Beucken, van LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, bedankt voor de beantwoording van de vragen. Ook van andermans vragen, want dat waren ook interessante vragen. En ik kan u alleen maar meegeven van: ga die paarse krokodil te lijf. Meer is het niet, van de tweede termijn.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Beckers hoeft geen tweede termijn? De heer Ritzen? Ga uw gang.

De heer Ritzen (PVV): Ja dank u wel, voorzitter. De Gedeputeerde begon haar inbreng met de opmerking dat een helder kader en aanpak bij evaluatie in 2028 wordt vormgegeven. En ik hoor ook termen als: hangt af van, situationeel, we gaan leren. Maar is de Gedeputeerde het dan niet eens met de PVV dat duidelijkheid vooraf juist discussie en al genoemde mogelijke teleurstelling kan voorkomen? Want hoe voorkomt de Gedeputeerde dan willekeur en subjectiviteit en waarborgt het consistente, objectieve en transparante afweging? Daar heb ik nog onvoldoende beeld bij, uit de beantwoordingen van de Gedeputeerde. Dus graag daar wat meer duidelijkheid over.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Wolters, van de PvdA.

Mevrouw Wolters (PvdA): Heel kort. We hadden het net heel kort over informeren aan PS, en dat u … [1:56:12] een initiatief had afgewezen. Dat die eerste initiatiefnemer wil vragen of hij of zij dat graag wil delen met ons. Ik wil er wel even voor waken dat wij natuurlijk gebonden zijn als overheid, aan bepaalde wetgeving, met name rondom de Wet open overheid. En op het moment dat een initiatief bij ons binnen is, zijn wij natuurlijk ook gebonden aan allerlei wet- en regelgeving. Dus waak daar ook voor, dat mensen dat duidelijk is en dat men niet voor verrassingen komt te staan als er ineens bij een Woo-verzoek iets bovenkomt waarvan je eigenlijk niet wil dat het boven zou komen. Dat. En maak ook vooral gebruik van de interne organisatie. Want ook wij hebben hier rondom de communicatiestrategie hier ook binnen in huis prima voorbeelden van waarop het heel goed kan. En dat was het. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Wesseling, van D66. O, de heer Bloi wil daar nog een vraag over stellen. Kijk aan.

De heer Bloi (VVD): Wat vindt mevrouw Wolters dan van een idee bijvoorbeeld om zo'n afgewezen voorstel ter inzage te leggen bij de Griffie, onder geheimhouding, want dan zit je aan de hele privacywetgeving niet zo vast?

De voorzitter: Mevrouw Wolters.

Mevrouw Wolters (PvdA): Dat kan. Maar ook de Wet open overheid is heel specifiek over welke informatie wel en niet openbaar hoort te zijn. Onder geheimhouding is prima, ik weet alleen niet of de AVG-gegevens die onder de uitzonderingsgronden per se nodig zijn om het stuk te kunnen beoordelen … Maar goed, ik laat dat over aan de technische en juridische experts van de Provincie. Maar het kan, in principe.

De voorzitter: Dank u wel. Dan was ik bij mevrouw Wesseling, van D66.

Mevrouw Wesseling (D66): Dank, voorzitter. Ik was nog heel even aan het kauwen over het stukje van het Jongerenparticipatieplan. Ik heb hem zelf niet meer dusdanig scherp, maar ik hoop de Gedeputeerde wel. Maar ik was me dus heel even aan het afvragen van: staat daar nu in het Jongerenparticipatieplan dan ook echt zo expliciet dat bij grote beleidskeuzes jongeren altijd worden meegenomen als onderdeel van het participatietraject? Want zo herinner ik hem mij niet helemaal, maar misschien heb ik hem zelf dan ook onvoldoende scherp. Maar dat was me nog niet helemaal duidelijk.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Van Est, van 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, de paarse club, zullen we maar zeggen, voorzitter. Dank voor de antwoorden, Gedeputeerde. De misleiding van paragraaf 3 en paragraaf 5. Laten we het zo zeggen, het kan gebeuren. Maar dan lees ik toch paragraaf 5 in snelheid, en dan verwijst u wel naar allerlei organisaties, maar u zegt niet specifiek hoe u die niet-digitale mensen probeert te bereiken. U legt het eigenlijk een beetje indirect bij die organisaties, maar waarvan het niet … Ik zie daar ook mooi het KBO Limburg staan. Een niet-digitaal of digibeet of digifoob is niet alleen gerelateerd aan ouderen, maar er zijn ook jongeren die dat hebben. De dreigingen die de laatste jaren, of de laatste weken zelfs komen, die maken het steeds gevaarlijker. Dus ik mis ook in die paragraaf 5 … U legt het wel bij organisaties en doet eigenlijk impliciet een beroep op hen, dat zij daarvoor zorgen. Maar ik lees dat niet zo expliciet erin. En daar had ik toch wat meer aandacht voor willen hebben.

De voorzitter: Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Dat is een mooi bruggetje voor mij, mijnheer Van Est. Want bent u het met mij eens… Trouwens, belangenbehartiging laaggeletterden staat wel in die lijst opgenomen. Dit zijn juist de organisaties die met de verschillende doelgroepen – of dat nu is met laaggeletterden et cetera – werken. Daarom ook mijn verzoek aan de Gedeputeerde in tweede termijn voor een toezegging, om juist via hen te gaan communiceren. Zij werken met deze mensen. Dus ik hoop dat u dat met mij eens bent, om op die

manier te gaan communiceren. Dan zetten wij onszelf als overheid wat minder vooraan, maar juist die organisaties die al met deze mensen werken.

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, voorzitter. Dank u mevrouw Absil, voor de vraag. Het punt is, een digibeet of digifoob is niet per se laaggeletterd, dat is een heel ander ding. Maar het gaat mij erom dat we de groep bereiken. En dat dat via deze organisaties misschien veel effectiever kan dan dat wij dat zelf kunnen doen, laat ik het zo zeggen, de hoe-vraag leggen we altijd bij Gedeputeerde Staten en niet bij Provinciale Staten. Maar de wat-vraag, dát we die mensen moeten bereiken, daar vind ik het heel belangrijk van. Maar als kan helpen dat we de toezegging van de Gedeputeerde krijgen, dan doe ik daar graag aan mee.

De voorzitter: Dank u wel. Dan was u aan het einde gekomen van uw tweede termijn. En dan geef ik graag het woord aan de heer Nefjodov, van GroenLinks.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Ja, ik had inderdaad nog drie aanvullende vragen. Allereerst over inderdaad de Participatieverordening an sich. Ik snap inderdaad dat participatie al eerder gebeurde. Dat is mijns inziens ook logisch, participatie is natuurlijk ook een breed begrip waar veel onder kan vallen. Maar de Gedeputeerde wekte bij mij – mogelijk onterecht, dat weet ik niet – net de indruk dat er reeds voor de landelijk opgelegde verplichting al werd gewerkt aan specifiek het uitdaagrecht. Klopt dat? Kunt u dat bevestigen of ontkennen? Als tweede vraag, dat u aangeeft dat participatie zich strekt tot onze alle relevante thema's. Dus daarop aansluitend op artikel 5 van de verordening. Maar een relevant thema lijkt me daarin toch ook de kostenbesteding aan onze Limburgse politiek. Dus in die zin lijkt het me dus ook te ruim om op voorhand onze gehele interne organisatie categorisch uit te sluiten. Of begrijp ik dat dan verkeerd? En als laatste vraag: dat ik er inderdaad van op de hoogte ben dat er een contactpersoon wordt toegewezen aan de uitdager. Dat die wordt beschikbaar gesteld. Maar in hoeverre heeft de uitdager wat aan deze contactpersoon bij techniciteiten die ik net opnoemde, zoals staatssteun, financiering, de Wet Markt en Overheid, noem maar op. Heeft deze contactpersoon wel een doorverwijsfunctie dan als ambtelijke deskundige? En dat was dan de laatste vraag.

De voorzitter: En dan geef ik graag het woord aan de heer Ubbink, van de SP.

De heer Ubbink (SP): Ja dank, voorzitter. En dank aan de Gedeputeerde voor de beantwoording van de vragen. Dan wil ik alleen eigenlijk nog vragen aan de Gedeputeerde: kunnen we dan ook in het belang van het betrekken van die minder aangehaakte mensen, kunnen we dan ook verwachten dat we dit ook echt gaan terugzien in participatieplannen en in een eventuele evaluatie? Omdat, ik wil nogmaals even het belang benadrukken dat we niet alleen maar mensen die al heel aangehaakt zijn hiermee nog een instrument bieden, maar dat we hiermee ook echt een instrument bieden aan de hele samenleving. En voor een groot deel zijn dat mensen die normaal niet deelnemen aan dit soort trajecten. Dank.

De voorzitter: Dank u wel. Dan komen we nu bij de tweede termijn van Gedeputeerde Staten. En mevrouw Demollin heeft zeven minuten voor het beantwoorden van uw vragen. Ga uw gang.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Dan ga ik snel aan de gang, voorzitter. Dank u wel. Het organische proces niet tegenwerken – dat is wat ik heb opgeschreven. En dat was ook iets, als ik naar de volgende spreker kijk, dat is logisch. Het is zo dat, soms komen inwoners naar ons om participatie te vragen. Niet alleen bij ons, maar ook bij gemeenten. En soms is het ook nadrukkelijk onze taak als overheid om naar inwoners toe te gaan, om te vragen: wat vind je hiervan, wat wil je hiervan, of mensen uitnodigen om deel te nemen, et cetera. Maar dat eerste traject, waarbij burgers zelf het initiatief nemen om te participeren, daar ben ik het volledig mee eens dat we dat met deze verordening niet in een proces moeten gaan zitten stoppen, waarbij dadelijk mensen gaan afhaken. Dat is denk ik niet het initiële doel. Het verhaal hier is, dat we duidelijkheid verschaffen. En dat moeten we ook, vanwege de wet. En daarmee krijg je ook, omdat die wet er is, dat het versterkt moet worden en verbeterd moet worden. Gaan we datgene wat we altijd al deden, opnieuw in deze vorm gieten. Maar het moge duidelijk zijn dat we bepaalde lopende zaken waar mensen heel enthousiast met participatie bezig zijn in de praktijk, daar niet moeten frustreren. Dan heb ik de vraag van mevrouw Absil, dat ze zegt: neem nou in godsnaam die maatschappelijke organisaties mee. Die toezegging kan ik geven. Ik vind dat dat heel erg belangrijk is. En wat ik ook zal doen – en dat sluit ook aan bij de vraag van mijnheer Ubbink en ook een aantal andere vragen die ik heb gehoord: dat we net op die punten met deze maatschappelijke organisaties het gesprek aangaan. We hebben deze Participatieverordening … [2:04:46]. Ga nu bestaande dingen niet extra frustreren, maar kijk wat nodig is. Dat die maatschappelijke organisaties ook vanuit hun betrokkenheid bij deze groepen gaan kijken in hoeverre dat ze hier ook ons een steun in de rug kunnen zijn, in de verbinding met de uitvoering van dit verhaal.

De voorzitter: Dan heb ik hierbij weer een tweede toezegging van u. Hoe kan ik hem het beste formuleren? En de termijn wil ik ook graag weten.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders O ja, dat klopt, dat is heel belangrijk. **De toezegging is dat wij vanuit GS met de maatschappelijke organisaties in overleg gaan, indien en voor zover noodzakelijk. Het gaat met name over de mensen die nadrukkelijk hier met die participatie bezig zijn. Om te kijken hoe zij de belangrijke aspecten die in deze commissie gedeeld zijn, specifiek meenemen in hun werk. En tegelijkertijd ook oog en oor hebben hiervoor, en daar ook een verbinding kunnen leggen, dat mensen die net misschien nooit hieraan zouden meedoen, wel goede ideeën hebben, dat zij geprikkeld worden om ook in de actiestand te komen om te participeren in beleid**. En de termijn – ik kijk even naar deze kant. Zouden we daar Q3 2026 van kunnen maken, in die verdere uitvoering? **Q3 2026**, ja voorzitter. Dan heb ik de vragen van de VVD.

De voorzitter: Mag ik u nog heel even onderbreken? Mevrouw Absil heeft daar nog een vraag over.

Mevrouw Absil (CDA): Ja voorzitter, zou ik dat voor mezelf mogen samenvatten als: de organisaties genoemd in paragraaf 5 worden, zowel voor de communicatie, eigenlijk de kick-off waar net al over gesproken werd, als in de uitvoering betrokken. Niet zozeer om ons te ondersteunen of om het bekend te maken, maar juist om de burgers te ondersteunen om bijvoorbeeld het uitdaagrecht of … mee op te pakken. Dus juist voor het ondersteunen van de burger, daar gaat het mij om. Niet zozeer om onszelf naar buiten te brengen.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Zo is de toezegging ook bedoeld. Dus niet voor dat eerste stuk, maar met name voor dat tweede stuk: om de burgers te ondersteunen, om te verbinden, om te zorgen dat ze bewust worden. Maar ook net de digibeten of net de mensen die eigenlijk nooit aan dingen meedoen, om daar de verbinding te leggen. Zo is ie bedoeld. Dan heb ik de vragen van de VVD. Hoe responsief zijn wij als overheid in dat wetgevingsproces? Daarvoor hebben we onze trajecten die we altijd hebben – via het IPO, maar ook onze rechtstreekse contacten bij het ministerie waar dit wetgevingsproces loopt. Sowieso hebben we – omdat ik weet dat Binnenlandse Zaken heel nadrukkelijk aan de gang is gegaan, ook naar aanleiding van de toeslagenaffaire en het hele verhaal met de aardbevingsschade, rondom de thematiek responsieve overheid –daar contacten. Dus via de officiële kanalen, maar ook zelf persoonlijk omdat ik het een heel belangrijk thema vind, houden we daar contact mee, om te kijken: wat is de status? Maar ook: wat gaat nu daadwerkelijk de invulling zijn van het dienstbaarheidsbeginsel? Dus die responsiviteit leggen wij aan de dag. Een heel terechte vraag: op het moment dat je dadelijk een Participatieverordening hebt, bij de gemeente of de Provincie, welke gaat dan voor? Dat is iets waar we in ieder geval in de uitvoering ons van bewust zijn en ook meenemen. En ik denk, mochten er casussen komen waar dit leidt tot iets waarvan wij zeggen ‘oké, hier moeten we het over hebben’, dan zullen we dat in ieder geval in de evaluatie meenemen. Maar we zullen er ook van een bepaalde pragmatiek uit moeten gaan om te kijken wat het beste is of het handigste is. Dan heb ik de vragen van de PVV. Dat duidelijkheid vooraf heel erg belangrijk is en dat er een transparante afweging moet zijn. In de beleidsparticipatie zoeken we gericht naar de juiste ingang voor het gesprek met de inwoners, met de mensen, de burgers. En daarvoor gebruiken we het participatieplan, dat deel uitmaakt van besluitvorming in dit stuk. En in dat uitdaagrecht is de ingang van de initiatiefnemer belangrijk, in dat gesprek voorafgaand. En die duidelijkheid moet niet leiden tot een inperking van de mogelijkheden. Dan heb ik de vragen van de PvdA. Dat vind ik een heel goede suggestie – en dat past ook in het geheel – dat we zeggen: als een initiatiefnemer zich meldt, dat we niet alleen moeten vertellen over ons bestaand E&A-beleid, maar ook over de Wet open overheid. Dat het ook zo kan zijn dat een aantal zaken gewoon openbaar dienen te zijn. Dat is iets wat logisch is dat we dat meenemen. Dan heb ik de vraag van D66, dat we jongeren betrekken in de beleidsvorming. We maken bij beleidsparticipatie altijd een participatieplan en daar staat in: hoe jongeren betrekken. En wat ik net in de eerste termijn noemde, is dat er een nadrukkelijke link is met het feit dat we jongeren apart hebben behandeld in dat Jongerenparticipatieplan. We hebben er zeker oog en oor voor. Dan de vraag van 50PLUS. Ik heb dat benoemd ook in de beantwoording van de vragen van het CDA, hoe we dit gaan doen.

De voorzitter: De heer Bloi heeft nog een vraag voor u.

De heer Bloi (VVD): Ja, het ging om de beantwoording op de vraag over het betrekken van de jongeren. Moet ik me dan een soort van mkb-toets voor jongeren voorstellen? Ja, u snapt eigenlijk wel wat ik bedoel, maar die toets hebben wij nu voor het mkb bij economische vragen. Wordt het dan ook zoiets bij andere, participatieve vragen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Nou, dat is wel heel grappig, dat de heer Bloi dat vraagt voorzitter, want ik weet dat Europa ook met zo’n soort initiatief bezig is, met de Youth-toets zeg maar, de

jongerentoets bij beleid. Dus we volgen dat ook. Zeker omdat ik in het Comité van de Regio's zit, volg ik dat heel sterk, van: wat doet Europa? Wat is het beleid in Europa? En ook het hele Jongerenparticipatieplan is heel sterk gericht geweest op dat rapport van Letta, dat zegt: jongeren hebben ook het recht om in hun gebied te blijven waar ze willen blijven, de 'right to stay'. En daarom is het belangrijk om jongeren mee te nemen. En hoe dat verder … Of het zoiets wordt als een mkb-toets, dat weten we op dit moment nog niet. Het is in ieder geval zo dat we het goed gaan meenemen.

De voorzitter: De heer Bloi heeft nog een vervolgvraag.

De heer Bloi (VVD): Als u dan toch in het Comité van de Regio's zit, mag ik er dan van uitgaan dat de eerste pilot in Europa hier in Limburg landt?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Dat kan ik niet toezeggen, maar ik maak me wel sterk over alles wat … En ik promoot Limburg ook heel erg in dat verhaal. Dan heb ik nog een aantal vragen van GroenLinks. Excuus.

De voorzitter: De heer Van Est heeft ook nog een vraag.

De heer Van Est (50PLUS): Ja voorzitter, even toch over de formulering en de toezegging. Ik zit met één dilemma en dat is eigenlijk: ik ben het helemaal eens met de toezegging, maar eigenlijk maakt dit dan geen integraal onderdeel uit van dit stuk. Terwijl het heel essentieel is zoals we eigenlijk nu zeggen dat we net dit doen om die doelgroep te benaderen. En ik zit er een beetje mee te worstelen, zou het niet een onderdeel van dit stuk moeten uitmaken, of niet, en of dat kan. Dus dat is even mijn dilemma, mijn vraag om te kijken hoe we daarmee om kunnen gaan.

De voorzitter: Er is geen toezegging gedaan op dit onderdeel. Ik heb tot nu toe nog maar twee toezeggingen gedaan en geen enkele die te maken heeft met jongerenparticipatie.

De heer Van Est (50PLUS): Nee nee, mijn punt ging over het stuk waarvoor de toezegging aan mevrouw Absil over de formulering dat wij via deze maatschappelijke organisaties de mensen proberen … En daar hebben we een toezegging. Dat snappen we wel, maar dan maakt het geen onderdeel uit van het stuk zoals het straks als Statenvoorstel voorligt. Dus ik vraag aan de Gedeputeerde: hoe moet ik dat zien? Want ik denk dat het eigenlijk wel wezenlijk zou zijn als het een soort onderdeel zou uitmaken van het stuk. En ik wou daar graag eventjes de reflectie op.

De voorzitter: Zeker. De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, dat is een belangrijk punt. De toezegging duidt natuurlijk ook op de uitvoering op het moment dat het stuk is vastgesteld. Maar ik denk, mocht het zo zijn dat u zegt van: nou, ik wil dat toch nog wat nadrukkelijker, helderder in het stuk hebben, dan zullen we kijken dat we dit helderder in het stuk nog opschrijven, in dit Statenvoorstel. Maar de toezegging duidt ook heel sterk op: hoe gaan we dat dan straks doen. Zodat we in ieder geval … En anders wordt het echt een papieren

tijger. Dan staat het wel op papier en dan doen we het niet. En mij zit het met name ook op de uitvoering: hoe gaan we dat doen. Dus volgens mij staat het goed genoeg geborgd nu. Dus we zullen nog even kijken hoe we het doen. Maar met de toezegging is ook geborgd dat we in de uitvoering zorgen dat we die mensen niet vergeten. Dan heb ik de vragen van GroenLinks nog, voorzitter. Even kijken, dat uitdaagrecht, de verordening mogelijk gewoon het uitdaagrecht toe te passen. Er wordt nu al gewerkt aan het ondersteunen van initiatieven. En onderzoek heeft ook uitgewezen dat zulke initiatieven vaak dezelfde zijn als initiatieven die worden ontplooid onder de noemer van het uitdaagrecht. Dan heb ik nog een vraag over: in hoeverre kan de gebruikmaker contact … die contactpersoon? Een soort doorverwijsfunctie naar inhoud, want die contactpersoon, die heeft niet alle wijsheid in pacht. Het is zo dat die contactpersoon inderdaad niet over alle inhoudelijke zaken expert is. En daarom is het belangrijk dat hij als spil dient tussen de initiatiefnemer en de mensen hier intern. En u had nog een vraag. Ik ben even vergeten wat exact uw vraag was, over het financiële aspect.

De voorzitter: De heer Nefjodov.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Niet zozeer over het financiële aspect. Het was meer onder het mandje van staatssteun, financiering, de Wet Markt en Overheid. Als ze daarover vragen hebben, of ze dan bij die contactpersoon ook terechtkunnen. Als ze dan spil zijn, dan volstaat dat wel, wat mij betreft.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Helder, dank u wel.

De voorzitter: Gaat u nog verder? Want u was aangekomen bij het einde van uw beantwoordingen.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, bij de vragen van mijnheer Ubbink van de SP. Hoe kunnen we dat terugzien, zei u, dat we de minder aangehaakte mensen ook benaderen? Dat is een heel belangrijke uitdaging. In de beleidsvisie maken we ons echt sterk om minder aangehaakte mensen te benaderen. En dat doen we met een bepaalde gerichtheid. En we zullen ook dit aspect meenemen in de toezegging die ik gedaan heb aan mevrouw Absil van: hoe gaan we dat ook middels de maatschappelijke organisaties die daar echt dedicated aan werken, hoe kunnen we dat zo goed mogelijk vorm en inhoud geven. Dat waren mijn antwoorden, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dan toch nog een vraag van de heer Nefjodov.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Inderdaad toch één korte vraag waar niet op werd ingegaan. Ten aanzien van die interne organisatie en de bedrijfsvoering van de Provincie, die zijn uitgesloten volgens de verordening. Het is wat ik net zei, ik begrijp dat er grenzen zijn, maar een relevant thema lijkt me toch ook wel dat de inwoner iets van inspraak kan hebben over de kostenbesteding in onze Limburgse politiek. En als ze daar goede ideeën over hebben, dat dat misschien de moeite waard kan zijn om niet gelijk categorisch uit te sluiten. Hoe kijkt u daarnaar?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Voorzitter, volgens mij heeft PS het budgetrecht en gaat PS over de financiën van dingen. En jullie zijn allemaal gekozen door de burgers. Dus ik denk dat het verstandig is om daar heel zuiver over te zijn, want anders ga je ook heel gekke dingen krijgen.

De voorzitter: De heer Nefjodov heeft een vervolgvraag.

De heer Nefjodov (GroenLinks): Ik snap de zuiverheid wel. Alleen, dan vraag ik me wel gelijk af: geldt het uitdaagrecht … Ik snap ook dat u zegt: de Provincie heeft zijn eigen budgetrecht. Maar gaat het uitdaagrecht niet zowel formeel ten aanzien van zowel de Gedeputeerde Staten als de Provinciale Staten? Dus het uitdaagrecht kan toch ook op ons worden toegepast?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Ja, dat kan. Maar het is wel heel belangrijk ook zeker om, wat mijnheer Bloi helemaal in het begin zei, een uitgestelde teleurstelling werd het geloof ik genoemd, om dat echt te vermijden. Dus vandaar dat wij ook gezegd hebben – en dat doen wij niet alleen, maar daarvoor kijken we naar de wetenschap, daarvoor kijken we naar andere Provincies, et cetera, van: wat is nu handig om te doen, om van tevoren ook geen teleurstelling te creëren. Dat we zeggen: nou, op dat financiële stuk, daar is dedicated PS voor verantwoordelijk. En het is niet zo dat mensen daar van alles van kunnen gaan vinden.

De voorzitter: Dat is dan uw tweede vervolgvraag. Of is het een nieuwe vraag?

De heer Nefjodov (GroenLinks): Eigenlijk een vervolgvraag. Begrijp ik dan correct dat u zegt dat als we zouden toelaten dat burgers iets te zeggen zouden hebben over onze interne organisatie, dat dat dan zou leiden tot uitgestelde teleurstelling? Kan ik u zo duiden?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Demollin-Schneiders Nee, niet. Het gaat erom dat het verstandig is om de burgers aan de voorkant duidelijk te maken waar ze wel en niet over kunnen participeren. En wij hebben duidelijk aangegeven dat daar waar het gaat over het budgetrecht van PS, is dat aan PS. En is het heel moeilijk om daar burgers aan te laten participeren. En op het moment dat je burgers laat participeren in iets waarvan je eigenlijk op voorhand zegt van: dat is niet zo handig, dat is echt een core-taak van de democratie, de mensen die gekozen zijn, dan is het verstandig om dat aan de voorkant aan te geven. Want mocht je dat wel toelaten, dan zou je teleurstelling kunnen krijgen. Dan laat je burgers toe tot iets waarvan je eigenlijk weet: we gaan er misschien toch niks mee doen. En dat is eigenlijk de boodschap die ik wil overbrengen.

De voorzitter: Helder, dank u wel. Dan zijn wij ook gekomen aan het einde van de tweede termijn van Gedeputeerde Staten en heb ik twee toezeggingen genoteerd. Die ga ik nu nog even voorlezen. Dat is de toezegging: **Gedeputeerde Demollin zegt toe te onderzoeken in hoeverre een blok participatie in toekomstige Statenvoorstellen kan worden toegevoegd. En dat wordt integraal bekeken. De termijn die daaraan gebonden is, is: Q3 2026. En de tweede toezegging, is: vanuit GS wordt er met**

maatschappelijke organisaties in overleg bekeken hoe ze bij integrale communicatie en uitvoering betrokken kunnen worden om de burger te ondersteunen bij het uitdaagrecht. En dat is ook in Q3 van 2026. Dan rest mij te vragen of u dit Statenvoorstel behandelrijp vindt. Zo niet, steekt u nu de hand op. Ik zie geen handen. Dan concludeer ik hiermee dat dit voorstel behandelrijp is. En dan nog de vraag of u dit als een hamerstuk of een bespreekstuk wilt doorleiden. Mocht u dit een hamerstuk vinden, dan steekt u nu uw hand op. Mevrouw Schoolmeesters, de heer Bloi, de heer Beckers, Wolters, Wesseling en, moet ik even tellen, een, twee, drie, vier… Mijnheer Van den Beucken, had u uw hand opgestoken, of niet? U gaat wel uw hand opsteken? Oké. Wilt u dan wel allemaal uw hand omhoog steken, want dan kan ik gaan tellen.

De commissiegriffier: Je kunt ook vragen voor wie het een hamerstuk is.

De voorzitter: Ja, maar dat heb ik net gevraagd. Ik heb gevraagd: hamerstuk. Ik heb hamerstuk gevraagd. Er was zonet even verwarring aan mijn linkerkant, maar u heeft mij goed gehoord dat ik gevraagd heb dat het een hamerstuk is, hè? Ja, precies. Dus, hamerstuk. Volgens mij zie ik een meerderheid. Alleen de PVV niet, toch? En 50PLUS niet. Dan is wel de vraag: is het dan voor u een behandelstuk? Want dan zijn er twee … Ja, mijnheer van Est?

De heer Van Est (50PLUS): Voorzitter, ik heb net aangegeven dat ik een dilemma heb over wel of niet. En ik vind het te kort om daar nu een oordeel over te geven. De Gedeputeerde zegt: ik ga er ook nog even naar kijken. Dus dat is een beetje mijn punt: het is niet …

De voorzitter: Dus het kan dan wel zijn dat uw fractievoorzitter in het Presidium dan aangeeft dat het dan uiteindelijk wel …

De heer Van Est (50PLUS): Ja, maar na het weekend. Daar zal ik misschien wat meer tijd voor nodig hebben. Maar wel ruim voordat de Statenvergadering er is.

De voorzitter: Top. Prima. Maar dan is er wel één partij die zegt dat het een bespreekstuk is. En als dan één lid het zegt, dan is dat ook het geval, inderdaad. Dan hebben we dit agendapunt afgerond.

T9812 Gedeputeerde Demollin zegt toe om met de maatschappelijke organisaties als genoemd in paragraaf 5 van de visie beleidsparticipatie in overleg te bekijken op welke wijze zij zowel in de communicatie als in de uitvoering burgers kunnen ondersteunen om het uitdaagrecht op te pakken. Deadline 30-09-2026

T9811 Gedeputeerde Demollin zegt toe te onderzoeken in hoeverre een blok participatie in toekomstige Statenvoorstellen kan worden toegevoegd. Dit wordt integraal bekeken. Deadline 30-09-2026

De commissiegriffier,	De voorzitter,
Weesepoel	Nijenhuis

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	SC	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00862984	**Maastricht**	3 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	3 februari 2026

Onderwerp
G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Geachte Staten,

Bijgevoegd doen wij u ter vaststelling het Statenvoorstel “Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht”. Het voorstel is gepland behandeling in de Statencommissie ESA van 27 februari 2026.

De concepten “Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht zijn in uw Statencommissie ESA op 19 december 2025 gesondeerd. De gemaakte opmerkingen door uw Staten zijn verwerkt en in een aparte bijlage bijgevoegd.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

Statenvoorstel

Strategie en Communicatie

Onderwerp	Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht
G-nummer	G-26-004

Onderwerp

Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Samenvatting

Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau van kracht. Deze wet beoogt de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. De wet vereist tevens dat het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, in een verordening wordt vastgelegd. Dit betekent dat de huidige inspraakverordening uit 2006 moet worden vervangen door een participatieverordening. Hiervoor is artikel 147 lid 1 van de Provinciewet aangepast. Aan de participatieverordening ligt een visie op beleidsparticipatie en het uitdaagrecht ten grondslag. Hierin staat het waarom en op welke manier om wordt gegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving.

Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren.

Voorstel
Provinciale Staten worden voorgesteld om vast te stellen

1. De Participatieverordening 2026 Provincie Limburg.
2. De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht.
3. en in te stemmen met het publiceren van de Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Aanleiding en bestuurlijke context
Vanaf 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau van kracht. Deze wet beoogt de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid te versterken. De wet vereist tevens dat regels worden gesteld omtrent het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie.

provincie
Limburg

Met het uitdaagrecht kunnen inwoners de Provincie uitdagen om de uitvoering van een taak over te nemen als zij het beter, goedkoper en/of efficiënter kunnen beheren of onderhouden. Het is een burgerinitiatief dat maatschappelijke meerwaarde en de feitelijke uitvoering van beleidskaders moet verbeteren.

Bevoegdheid
Provinciale Staten dienen op grond van artikel 147 lid 1 van de Provinciewet een verordening vast te stellen met betrekking tot de wijze waarop ingezetenen en belanghebbenden bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid van het provinciaal beleid worden betrokken. Op grond van het derde lid van de wet worden voorwaarden bepaald waaronder ingezetenen en maatschappelijke partijen het uitdaagrecht kunnen toepassen.

Beoogd resultaat
Vaststellen van de voorliggende participatieverordening onder gelijktijdige intrekking van de geldende inspraakverordening ex artikel 147 lid 1 van de Provinciewet.

Het Coalitieakkoord 2023-2027 “Elke Limburger telt” maakt duidelijk dat de afstand tussen burger en overheid kleiner moet worden. “*Een overheid heeft vertrouwen nodig om te kunnen functioneren. Dat krijg je door zelf ook vertrouwen te geven*”. Het College van Gedeputeerde Staten wil in de collegeperiode 2023-2027 mogelijkheden van betrokkenheid van burgers bij beleid met kracht voortzetten. Hiermee erkent ze de maatschappelijke impact en meerwaarde van de inwoners van onze provincie.

Argumenten
1.1. *De wet versterking participatie op decentraal niveau vereist van decentrale overheden het vaststellen van een participatieverordening ex artikel 147 van de Provinciewet.*
Door het vaststellen van de participatieverordening legt de Provincie regels vast over de toepassing van beleidsparticipatie en uitdaagrecht.
2.1. *De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht onderbouwt waarom en op welke manier wordt omgegaan met beleidsparticipatie en samenwerkingsinitiatieven zoals het uitdaagrecht vanuit de samenleving.*
De visie ondersteunt de wil van het provinciaal bestuur om de afstand tussen burger en overheid te verkleinen. Door het vastleggen van werkwijzen en werkvormen wordt gebouwd aan het vertrouwen van onze inwoners en belanghebbenden.
3.1. *Publiceren van de Participatieverordening Provincie Limburg en de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg is verplicht.*
Door het publiceren van de participatieverordening wordt de verordening bindend en kenbaar gemaakt voor burgers en belanghebbenden. Zonder publicatie treedt de verordening niet in werking. Het zorgt ervoor dat iedereen weet welke regels van kracht zijn.

Risico’s en kanttekeningen
Op 1 januari 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau in werking getreden. Het is voor de belanghebbenden (burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden) van belang dat zij inzicht hebben in de aanpak en het proces van participatie in de beleidsvorming en de toepassing van het uitdaagrecht door de Provincie.

provincie
Limburg

Uw Staten hebben in de sonderende behandeling van de Commissie ESA van 19 december 2025 hebben vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de uitzonderingen waar participatie niet mogelijk is (artikel 4 lid 2 en artikel 5 lid 2). Uw Staten stellen dat de artikelen 4 en 5 van de verordening mogelijk leiden tot te veel ruimte voor GS en ambtenaren. Tegelijk wordt gevraagd om helderheid en duidelijkheid te geven over wat kan en wat niet. De Statencommissie attendeert tevens op het voorkomen van regeldruk en willekeur.

De buitengrenzen van de verordening (artikel 4 lid 2 en artikel 5 lid 2) leggen duidelijk de rol en verantwoordelijkheid van de Provincie vast. Ze geven juist ruimte aan inwoners (de flexibele benadering). Het College wil maximaal inzetten op een breed scala van initiatieven van inwoners. Dit in tegenstelling tot de positieve lijst (rigide benadering) die alleen in specifiek benoemde gevallen bepaalt wat wel en wat niet mag: “participatie kan alleen in de volgende gevallen”. Meer detailregels kunnen leiden tot meer regeldrukte. Het geeft op het eerste oog misschien meer helderheid en duidelijkheid maar het beperkt ook de ruimte om initiatieven te ondersteunen die niet benoemd zijn. De verordening biedt dan geen ruimte om een initiatief te ondersteunen. In de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht is het onderscheid tussen de flexibele en rigide benadering nog eens verhelderd.

Uw Staten hebben tevens vragen gesteld over de ruimte in keuzemogelijkheden en beleidsvrijheid die de uitzonderingen van artikel 4 lid 1 en artikel 5 lid 1 voor Gedeputeerde Staten als uitvoerend bestuursorgaan met zich mee kunnen brengen. Met name de zorg of dit niet leidt tot willekeur. Het College merkt op dat deze uitzonderingen zien op het behouden van haar rol en verantwoordelijkheid in de feitelijke uitvoering. In de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht is hier nog eens nadrukkelijk op ingegaan. Hierin bieden de algemene beginselen van behoorlijk bestuur een expliciete borging voor besluitvorming en het voorkomen van willekeur.

Tenslotte zijn aandachtspunten meegegeven ten aanzien het gebruiken van heldere communicatie, het wederzijdse verwachting-management, het democratisch gehalte van participatie, de rol en verantwoordelijkheid van GS en PS en het aantal te verwachten initiatieven. In de uitwerking van bijgaande visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht zijn de ingebrachte aandachtspunten verwerkt. In een bijlage zijn de gemaakte opmerkingen en aandachtspunten opgenomen met een verwijzing of toelichting hoe deze zijn verwerkt in het PS-voorstel.

Naar aanleiding van een ingekomen brief van de Burgeralliantie Gulpen-Wittem hebben uw Staten gevraagd om hierop te reflecteren. De alliantie vraagt:

* Om participatie (bij majeure beleidskeuzes met grote maatschappelijke impact) als uitgangspunt vast te leggen, met “niet participeren” als uitzondering;
* Transparante motiverings- en terugkoppelingsplicht richting inwoners te verankeren;
* Het uitdaagrecht meer zichtbaarheid en voorspelbaarheid te geven door expliciete voorbeelden en positieve toepassingsgebieden te benoemen;
* Ook onafhankelijke burgerinitiatieven bij de doorontwikkeling en evaluatie van de verordening te betrekken na inwerkingtreding.

Het College reflecteert met dank aan de Burgeralliantie voor hun positieve en kritische vragen over de toepassing van het uitdaagrecht. Alle opmerkingen zijn meegenomen in de visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht. Ze maken reeds deel uit van de praktijk van beleids- en besluitvorming.

In de brief schrijft Burgeralliantie positief te staan tegenover de keuze voor een flexibele benadering van het uitdaagrecht. De Burgeralliantie geeft aan waardering te hebben voor de gekozen richting en intentie die een goede basis vormen voor een modern participatiekader. Het expliciet voorbeelden geven en positieve toepassingsgebieden benoemen zou betekenen dat gekozen moet worden voor een rigide aanpak. Hiervoor kiest het College niet.

Het College benadrukt dat de keuze voor een flexibele aanpak juist meer ruimte biedt voor initiatiefnemers. De Provincie erkent dat alle (uitdaagrecht) initiatieven met wederzijdse zorg en respect moeten worden besproken en beoordeeld. Dat geldt ook voor beleidsvraagstukken waar inwoners actief bij betrokken worden. Communicatie, evaluatie en monitoring is een belangrijk onderdeel van al onze participatievraagstukken. Het betrekken van inwoners bij de beleidsevaluatie is een van de doelstellingen van de nieuwe wetgeving. Dit laat onverlet dat bestuursorganen in de afweging van alle betrokken belangen keuzes moeten maken. Betrokken initiatiefnemers worden hier altijd over geïnformeerd (motiverings- en terugkoppelingsplicht richting inwoners).

Financiën
De financiële consequenties van beleidsparticipatie en uitdaagrecht kunnen onder verantwoordelijkheid van alle Gedeputeerden vallen. Financiële dekking vindt plaats binnen de vastgestelde beleidskaders.

Communicatie
Met onze maatschappelijke organisaties is afgestemd op welke manier hun belangengroepen ondersteund kunnen worden in werkwijzen en werkvormen van participatie.
Op de provinciale website en social media van de Provincie zal aandacht worden gegeven aan de vaststelling van het participatiebeleid en het uitdaagrecht.
In de visie op beleidsparticipatie is een aparte paragraaf opgesteld die een juiste communicatie inclusief evaluatie en monitoring beoogt.

Vervolg
Na vaststelling door de Commissie ESA van 27 februari 2026 volgt de formele behandeling in de vergadering van Provinciale Staten die voorzien is 20 maart 2026. Hierna volgt de publicatie in het Provincieblad

Bijlage(n)
Samenvatting en verwerking opmerkingen sonderende bespreking in de PS-commissie ESA van 19 december 2025.

provincie
Limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-004

Onderwerp: Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026
besluiten:

1. De Participatieverordening Provincie Limburg 2026 vast te stellen onder intrekking van de Inspraakverordening provincie Limburg 2006.
2. De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg 2026 vast te stellen.

En

3. tot publicatie van de Participatieverordening Provincie Limburg 2026

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Samenvatting en verwerking opmerkingen sondering Commissie ESA van 19 december 2025

Kern	opmerking	verwerkt
Communicatie	Heldere Communicatie, heldere criteria voor beoordeling aanvragen. Helderheid in het wel of niet betrekken van inwoners	Voor de meeste initiatieven geldt dat hun werkgebied (lokaal) kleiner is dan de hele provincie (bovenlokaal). In de beleidsvisie zijn uitgangspunten opgenomen waar de Provincie een eigen verantwoordelijkheid behoudt. In de beleidsvisie zijn criteria opgenomen voor de beoordeling van aanvragen. De uitvoering van beleidsparticipatie (waar onder de procesaanpak) van het uitdaag wordt na twee jaar geëvalueerd. Verschillende paragrafen in de visie Paragraaf 1 en 3.3
Verwachting management	Verwachting management, wat wel en wat niet moet helder zijn.	Benoemen in een verordening welke initiatieven wel of niet mogen beperkt de inbrengen van initiatiefmogelijkheden. Juist hierom is gekozen voor een flexibele benadering. Dit is in de PS nota nog eens toegelicht. Dit neemt niet weg dat- wanneer je aan een traject begint waarbij wel participatie mogelijk of wenselijk is- je duidelijk moet informeren waar burgers wel overgaan Zie ook verwerkte passage in introductie paragraaf 1, paragraaf 3.1 en 3.2

Democratisch gehalte en verantwoordelijkheid	Participatie biedt ruimte aan interpretatie waardoor ruimte voor niet gekozen partijen ontstaat	We moeten oog hebben voor de inbreng van individuele initiatieven/inzichten. Over mogelijke eigen interpretatie moeten we met initiatiefnemers en betrokken inwoners in gesprek gaan. Belangrijk is om wederzijdse verwachtingen en mogelijkheden te bespreken en uit te spreken Zie ook verwerkte passage paragraaf 1 Introductie en paragraaf 3.
Flexibele benadering	Flexibele benadering verleidt tot willekeur. Hoe draagt een flexibele benadering bij aan een bredere en gelijkwaardige burgerbetrokkenheid? Uitzonderingsgronden zijn erg ruim en laten veel ruimte over aan bestuursorganen. Keuze rigide en flexibele benadering uitleggen Flexibele lijst geeft mogelijk te veel ruimte.	Het uitdaagrecht is voor initiatiefnemers een instrument om vanuit maatschappelijke betrokkenheid zelf ‘de handen uit de mouwen te steken’. In deze verordening en vanuit de visie wordt die burgerbetrokkenheid extra gestimuleerd. Opmerkingen zijn verwerkt paragraaf 1 en 3.
Ambtelijke ondersteuning	Hoe borg je de benodigde mankracht voor initiatieven Impact ambtelijke organisatie explicieter in de participatievisie Hoe wordt de inzet van de ambtenaren ingezet Begeleiden van aanvragen	Momenteel is nog onvoldoende bekend hoeveel capaciteit een (uitdaag) initiatief van de organisatie vraagt. Uitgegaan is van de inzet van mankracht voor het gesprek en begeleiden van de initiatiefnemer. Zodra een initiatief leidt tot een definitieve aanvraag kan beter worden ingeschat hoeveel mankracht effectief moet worden ingezet. Dit is mede onderdeel van de evaluatie. Opmerkingen zijn verwerkt in PS-nota, en visie paragraaf 3.1

Rol PS	Scherpe afbakening van uitdaagrecht en rol PS nodig	Initiatieven hebben betrekking op de uitvoering van beleid en vallen hierdoor eerder onder GS dan PS. Als er sprake is van een uitdaagrecht initiatief dan wordt deze voorgelegd aan PS. Alle Initiatieven worden beoordeeld op basis van de verordening die door PS is vastgesteld Zie verwerking in paragraaf 3.
Aantal initiatieven	Hoeveel initiatieven worden verwacht en hoeveel aanvragen acht het college realistisch omdat ook ten koste gaat van andere provinciale taken.	Paragraaf 3
Borgen invloed inwoners	Hoe wordt geborgd dat ook onder de nieuwe verordening inwoners structureel en herkenbaar invloed kunnen uitoefenen?	Verwerkt in meerdere paragrafen in de visie
Financiële borging initiatieven	Binnen welke financiële kaders zullen initiatieven plaatsvinden, wie besluit hierover en hoe houdt PS hier controle op.	In de praktijk worden veel initiatieven gesubsidieerd. Dat gebeurt op basis van al bestaande subsidieverordeningen (bijv. op het gebied van sport en zorg en welzijn). Ook kunnen initiatieven gefinancierd worden door middel van een opdracht. In beide gevallen – subsidie en opdracht – besluiten GS over de financiering van initiatieven. (Is verwerkt in paragraaf 3

Bevoegdheid bestuursorgaan	We hebben problemen met de zinsnede: een bestuursorgaan van de Provincie besluit ten aanzien van zijn eigen beleid en bevoegdheden of participatie c.q. uitdaagrecht wordt toegepast en op welke manier dit gebeurt. Dit laat wel erg veel ruimte aan de respectievelijke bestuursorganen.	Hoe beleidsparticipatie wordt toegepast wordt vastgelegd in een participatieplan. In paragraaf 3.2.1. is dit uitgewerkt. De toepassing van het uitdaagrecht vindt plaats in samenwerking en in overleg met de initiatiefnemer. Dit proces is uitgewerkt in paragraaf 3.3.
Brief actiegroep Gulpen-Wittem	Ik zie dat er ook een brief is binnengekomen van de actiegroep uit Gulpen. Reflecteer op brief actiegroep	Verwerkt in de PS-nota: De opmerkingen zijn meegenomen. De Provincie erkent dat uitdaagrecht-initiatieven met wederzijdse zorg en respect moeten worden besproken en beoordeeld. Dat geldt voor alle beleidsvraagstukken waar inwoners actief bij betrokken zullen worden. Communicatie, evaluatie en monitoring is een belangrijk onderdeel van al onze participatievraagstukken. Dit laat onverlet dat bestuursorganen in de afweging van alle betrokken belangen keuzes moeten maken. Betrokken initiatiefnemers worden hier altijd over geïnformeerd.
Dienstbaarheidsbeginsel	Staat niet in de verordening	Dienstbaarheidsbeginsel is in procedure Tweede Kamer. Het beginsel is wel al aandachtspunt meegenomen in de visie beleidsparticipatie
Usual suspects	Hoe betrekken we ook niet de usual suspects Hoe gaat college zorgen dat deze groep juist beperkt wordt. Website en betrekken van mensen die niet digitaal vaardig zijn	Bij uitdaagrecht hebben we te maken met initiatiefnemers. Bij beleidsparticipatie kunnen usual suspects een rol spelen. De Provincie zet in op het betrekken van unusual suspects. Een participatieplan geeft aan op welke manier. Zie verder uitwerking in paragraaf 3

Participatieladder	Uitdaagrecht als aparte trede van de participatieladder?	Uitdaagrecht is een specifieke vorm van meedoen. Deze staat al in de participatieladder
Monitoring	Is er een organisatie opgezet hoe we dit gaan monitoren. Wat zijn de criteria voor succes en hoe is dit geborgd in de organisatie. Wanneer is een initiatief beter voor de samenleving ook als het niet direct goedkoper is. Hoe kunnen we de zachte waarde criteria geven. Hoe verhouden zich de verwachte opbrengsten zich tot het uitdaagrecht en participatie	De Provincie organiseert de monitoring en stelt in de criteria voor succes van de beleidsuitvoering vast. Of een initiatief uiteindelijk (kwalitatief) beter voor de samenleving is geweest blijkt altijd achteraf. Het is een kwestie van experimenteren. Experimenten kunnen ook mislukken. Dat hoort ook bij de uitdaging aangaan met initiatiefnemers vanuit de samenleving. Er zijn instrumenten om de maatschappelijke meerwaarde te volgen of vast te stellen. Hierbij kan worden gedacht aan een Theory of Change (of een variant daarvan). De Social Handprint die de Maatschappelijke AEX (MAEX) aanbiedt kan ook worden gebruikt. Opmerkingen zijn verwerkt in paragraaf 3
Evaluatie	Hoe wordt geëvalueerd. Wat doen we als een tussentijdse aanpassing nodig is.	Opgenomen in paragraaf 3

Verminderen regeldruk	Hoe gaan we er nu voor zorgen dat ondanks dat dit extra regelgeving is dat het niet ten koste gaat van het optuigen van een nog grotere bureaucratie.	De voorgestelde negatieve lijst is geen extra regelgeving. Het zijn de reels die reeds gelden en aansluiten op de rol en verantwoordelijkheid van de Provincie. In de voorgestelde aanpak worden maatschappelijke initiatieven laagdrempelig met initiatiefnemers besproken en wederzijdse verwachtingen uitgesproken. Een positieve lijst vraagt wel om meer regels en uitleg. Bij een positieve benadering moet rekening worden gehouden met (en dus regels maken voor) alle grijstinten die in de praktijk voor kunnen komen. Zie verwerking in PS nota
Inzet uitdaagrecht en collectieven	Hoe breed is de vijver voor uitdaagrecht en welke collectieven kunnen er gebruik van maken? Inwoners kunnen de Provincie uitdagen om taken over te nemen als ze denken dat ze het beter, slimmer of goedkoper kunnen. Het is een mooi instrument maar het ook tegelijkertijd ook breed. De gekozen opzet is zo breed en zo abstract is dat het risico ontstaat dat het uitdaagrecht vooral iets theoretisch blijft Borgen van participatie en uitdaagrecht	Iedereen die aan de definitie van de indiener voldoet kan meedoen dus ook maatschappelijke collectieven. Paragraaf 1 en 3 Opmerkingen verwerkt in paragraaf 1 en 3
Erkenning inwoners	De erkenning van onze inwoners in hun dagelijks leven die de gevolgen van ons beleid dragen. En de erkenning dat onze democratie meer is dan naar de stembus gaan. Maak participatie concreet. Leg uit op welke manier het heeft plaatsgevonden	Participatie vindt plaats in de praktijk. Elke vorm heeft zijn eigen dynamiek. In een evaluatie hierop worden ingegaan. Verwerkt in paragraaf 1 en 3

Escalatiemogelijkheid	Is er een escalatie mogelijk bij het afwijzen van een aanvraag	Het verzoek om toepassen van het uitdaagrecht is geen besluit waartegen bezwaar en beroep open staat. De verwachting is dat bij initiatieven doorgaans aanspraak wordt gedaan om financiële middelen in de vorm van een subsidie. Een (afwijzende) subsidiebeschikking is dan wel een appellabel besluit dat getoetst wordt aan de geldende subsidieregels.
Loketfunctie participatie	We hebben ook nog de participatie onder de omgevingswet. Komen we tot één loket? Kunnen de mensen de weg vinden?	Participatie onder de Omgevingswet heeft een eigen dynamiek vanuit daaruit voorkomende aanvragen en plannen. Een provinciaal ambtenaar is aangesteld die mensen begeleid naar het juiste loket.
Toegankelijkheid	Website en betrekken van mensen die niet digitaal vaardig zijn	Paragraaf 3

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: 11.1

Onderwerp: GEWIJZIGD G-26-004

Beschrijving: GEWIJZIGD G-26-004 Statenvoorstel inzake participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht, brief GS van 3-2-2026 (GS DOC-00862984)

Geopend: 2026-03-20 10:41:46

Gesloten: 2026-03-20 10:42:01

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 44

Stemronde

Voor:	43
Tegen:	0
Totaal stemmen:	43
Niet gestemd:	1

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
Annetje Schoolmeesters	BBB	Voor
Heidi van der Pol	BBB	Voor
Guus Queisen	BBB	Voor
Diederik Nijenhuis	BBB	Voor
Iloy Goossen	BBB	Voor
Duncan Zeedzen	BBB	Voor
Christian van Bommel	BBB	Voor
John Huizing	BBB	Voor
René Franssen	BBB	Voor
Mart Bosch	PVV	Voor

Bart Megens	PVV	Voor
Charline Jiménez-Hastenrath	PVV	Voor
Frank Hoks	PVV	Voor
Roel van Bijnen	PVV	Voor
Jeroen Hendrikx	VVD	Voor
Jacques Michél Bloi	VVD	Voor
Herman Nijskens	VVD	Voor
Sjoerd Maillé	VVD	Voor
Sabine Koopman	VVD	Voor
Marlou Absil	CDA	Voor
Wouter IJpelaar	CDA	Voor
Mirjam Depondt-Olivers	CDA	Voor
Angely Waajen-Crins	CDA	Voor
Marcel Hanegraaff	CDA	Voor
Thea Jetten	GroenLinks	Voor
Mark Mülders	GroenLinks	Voor
Eric Sol	GroenLinks	Voor
Kathleen Mertens	GroenLinks	Voor
Aleida Berghorst	PvdA	Voor
Lianne Schuuring	PvdA	Voor
Lisa Wolters	PvdA	Voor
Cynthia Smeets	SP	Voor
Jorge Wolters-Gregório	SP	Voor
Marlou Jenneskens	D66	Voor
Anne Wesseling	D66	Voor
Leon Vaessen	D66	Voor
Raimond Franssen	LOKAAL-LIMBURG	Voor
Roy Blijlevens	JA21	Voor
Philippe Schyns	JA21	Voor
Ina Boven	Partij voor de Dieren	Voor
Ruby Driessen	Forum voor Democratie	Voor
Peter Loomans	Horizon	Voor
Chrétien Wetemans	oos limburg	Voor

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-004

Onderwerp: Participatieverordening 2026 Provincie Limburg en visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 3 februari 2026

besluiten met inachtneming van het volgende amendement:

- Amendement 209 Jiménez Hastenrath inzake Transparante rapportage initiatieven uitdaagrecht:

1. De Participatieverordening Provincie Limburg 2026 vast te stellen onder intrekking van de Inspraakverordening provincie Limburg 2006.
2. De visie beleidsparticipatie en uitdaagrecht Provincie Limburg 2026 vast te stellen.
3. tot publicatie van de Participatieverordening Provincie Limburg 2026
4. dat Gedeputeerde Staten Provinciale Staten jaarlijks informeren over initiatieven die plaatsvinden in het kader van het uitdaagrecht.
   In deze rapportage per initiatief inzicht wordt gegeven in:
   - de aard en omvang van het initiatief;
   - de toegepaste beoordelingscriteria;
   - de financiële gevolgen en de eventuele inzet van provinciale middelen en capaciteit.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten

Cluster	SC	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00900246	**Maastricht**	13 maart 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	13 maart 2026

Onderwerp
GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050

Geachte Staten,

Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken. De opgaven waar wij voor staan richting 2050 zijn complex en vragen om samenhangende antwoorden op verschillende schaalniveaus. Daarom hebben we onder de noemer ‘Toekomstvisie Limburg 2050’ (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. TV2050 is een richtinggevende factor en inspiratiebron voor huidige én toekomstige bestuurders en partners binnen en buiten Limburg, waar telkens opnieuw uit geput en bij teruggekeerd kan worden. We vragen met deze visie aandacht voor het belang van stabiele en langjarige plannen en we willen partners uitnodigen om mee te denken en samen te werken aan duurzame, robuuste en vitale oplossingen, gericht op meer welvaart en welzijn van alle Limburgers.

Via een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning hebben we zicht gekregen op de ontwikkelingen die Limburg de komende 25 jaar raken en de ontwikkelingen die nodig zijn om de toekomst van Limburg samen vorm te geven. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn eerder aangekondigd in:

1. mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727);
2. mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605); en
3. mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Op 16 mei 2025 heeft tevens een technische briefing plaatsgevonden en op 26 september 2025 is een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Toelichting op moties en toezeggingen
Als bijlage ontvangt u een overzicht van de Moties en Toezeggingen waar de Toekomstvisie Limburg 2050 aan bijdraagt of invulling aan geeft.

Wij hopen u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Gedeputeerde Staten van Limburg

secretaris

voorzitter

provincie limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-25-034

1 Onderwerp
~~Vaststellen~~ Toekomstvisie Limburg 2050.

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat
Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken, omdat het inrichten van de publieke ruimte en de ontwikkeling van de regio planning, doordachte integrale strategieën en afgewogen besluitvorming vergt. Daarom hebben we onder de noemer 'Toekomstvisie Limburg 2050' (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies voor 2050 en verder uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. Door middel van een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning, krijgen we zicht op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in:

1. Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727)
2. Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en
3. Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

3 Bevoegdheid
Het vaststellen van een strategische toekomstvisie voor het provinciale beleid is bevoegdheid van het College van Gedeputeerde Staten. Het is de wens van zowel College als Provinciale Staten deze Toekomstvisie Limburg 2050 een breed en dus ook gezamenlijk gedragen product te maken. ~~en dus~~ Daarom gaat het College van Gedeputeerde Staten graag samen met Provinciale Staten het gesprek met de samenleving aan over deze Toekomstvisie Limburg 2050. ~~vraagt het College van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten om deze Toekomstvisie Limburg 2050 vast te stellen.~~

4 Voorstel aan Provinciale Staten
1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) ~~vast te stellen~~ ter kennisgeving~~neming~~ aan te nemen;
2. Opdracht te geven aan het College van GS om deze te gebruiken om het gesprek aan te gaan ~~over de toekomst van Limburg, zowel~~ met de samenleving over de Toekomstvisie 2050; ~~als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners,~~
3. Ten behoeve van dit gesprek ~~en hiertoe in het voorjaar van 2026~~ een werksessie met Provinciale Staten te organiseren m.b.t. het gezamenlijk vormgeven hiervan;
4. En over de uitkomsten van dit gesprek in het voorjaar van 2027 verslag te doen.

5. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisgeving~~neming~~ aannemen als onderlegger bij deel A.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

De Provincie Limburg wenst een strategische Toekomstvisie 2050 voor Limburg vast te stellen. Wat voor Limburg willen we in 2050 zijn? Op die vraag geven we in deze visie antwoord.
We doen dat door voor de vijf grote thema's van de Provincie Limburg één overkoepelende visie op te stellen (het Kompas 2050) én vijf samenhangende deelvisies te maken. Hoe we werken, wonen, reizen, energie verbruiken en omgaan met ons landelijke gebied in 2050 is immers nauw met elkaar verweven. We sluiten af met een serie overkoepelende interventies als startpunt en aanzet om deze visie ook werkelijkheid te gaan maken.

Het vertalen van deze Toekomstvisie Limburg 2050 in maatschappelijke ambities, doelen en uitvoeringsagenda's is een uitnodiging en opdracht aan alle Limburgers: aan onze huidige en de opvolgende Colleges van Gedeputeerde Staten, aan de Provinciale Staten en aan al onze publieke en private én grensoverschrijdende partners. We verwachten dat deze visie daar een inspirerende start voor is en gaan graag het gesprek daarover aan. Met de Interventies doen we hier bovendien een eerste stevige aanzet voor.

De Provincie Limburg kan het dus niet alleen. We werken samen met de Rijksoverheid, de gemeenschappen, gemeenten en het waterschap; met België en Duitsland en onze de buurregio's; met ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en onze inwoners. Met onze ligging tussen de drie grote metropolen in het Rhein-Ruhr gebied, de Randstand en de Vlaamse Ruit is veel van wat er in Limburg gebeurt afhankelijk van keuzes van anderen. Met deze Toekomstvisie 2050 neemt de Provincie Limburg het initiatief om zelf de regie te houden op de eigen toekomst. Met alle transities en grote opgaven die op ons afkomen is dat ook nodig. We zien onze toekomst als kruispunt in Europa met vertrouwen tegemoet.

Besluitvorming tot nog toe
Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in (1) de Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727), (2) Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en de (3) Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067). Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

6 Risico's

Deze lange termijnvisie "Toekomstvisie Limburg 2050" is niet bedoeld om de bestaande beleidskaders, doelen en uitvoeringsagenda's van de Provincie Limburg te vervangen. Een risico is dat deze visie direct een rol gaat spelen bij huidige en actuele besluitvorming en realisatie in het heden. De Toekomstvisie Limburg 2050 is bedoeld om toekomstige beleidsvorming te helpen bijsturen en faciliteren en om het gesprek op gang te brengen of de richting die Limburg als geheel op gaat.

Het risico bestaat dat nadat deze visie is vastgesteld de werkwijze en manier van werken naar de achtergrond verdwijnt. De Toekomstvisie Limburg 2050 is nadrukkelijk bedoelt als blijvend en een te vernieuwen stip op de horizon voor héél Limburg die blijvend een rol gaat spelen in het (samen-)werken van deze en volgende College van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Het inzetten van data, scenario's (alternatieven, zie punt 7. van dit Statenvoorstel) en thema en grensoverschrijdende en overstijgende visie en interventies is wel nadrukkelijk de gewenste uitkomst van het opstellen van deze Toekomstvisie Limburg 2050.

provincie limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel
No: G-25-034

1. Onderwerp

~~Vaststellen~~ Toekomstvisie Limburg 2050.

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken, omdat het inrichten van de publieke ruimte en de ontwikkeling van de regio planning, doordachte integrale strategieën en afgewogen besluitvorming vergt. Daarom hebben we onder de noemer 'Toekomstvisie Limburg 2050' (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies voor 2050 en verder uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. Door middel van een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning, krijgen we zicht op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in:

1. Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727)
2. Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en
3. Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

Scenarioverkenning

Het is voor de Provincie Limburg van belang om verder in de toekomst te kijken en om vanuit die verre toekomst terug te kijken naar het heden. Dit is wezenlijk om te toetsen of we nu de juiste keuzes maken. Daarvoor gebruiken we een scenarioverkenning, die ons ertoe aanzet om met een open blik naar de toekomst te kijken en ook opties te verkennen waar we, wanneer we vanuit het nu redeneren, niet aan zouden denken. In TV2050 wil het College verschillende toekomstscenario's verkennen van hoe Limburg er in 2050 uit zou kunnen zien. Deze scenarioverkenning biedt ons:

- <u>Een strategische blik</u>: Omdat 25 jaar vooruitkijken veel onzekerheden met zich meebrengt, verkennen we vier mogelijke toekomstbeelden en beperken we ons niet tot één werkelijkheid en één gewenst beeld van Limburg in 2050.
- <u>Eén integrale basis</u>: Zowel het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB) hebben recent vier scenario's voor Nederland gepubliceerd. In deze scenario's wordt duidelijk gemaakt dat keuzes voor welvaart, welzijn en duurzaamheid elkaar raken. Daarom heeft het College gekozen de toekomstvisies voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie in één integrale verkenning op te pakken en voor al deze thema's één set van scenario's op te gaan stellen.

Speciale aandacht gaat daarbij uit naar echte Limburgse scenario's. Immers, de grensligging, ons landschap en onze plek daarin en onze identiteit en cultuur, geven onze regio zijn eigenheid en maken Limburg tot wat het is.

- Zicht op onzekerheden: De ervaring met scenarioverkenningen is dat bepaalde keuzes in elke van de verschillende mogelijke toekomstbeelden aan de orde zijn. Maar dat bepaalde keuzes ook echt afhankelijk zijn van hoe de wereld zich ontwikkelt. De scenarioverkenning in TV2050 bereidt ons dus maximaal voor op de onvoorspelbare wereld van de komende decennia. En biedt ook voor toekomstige Colleges inzicht in alternatieve toekomstbeelden en alternatieve keuzes die mogelijk nodig kunnen blijken.

Door middel van de scenarioverkenning, maar ook de data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, proberen we uiteindelijk zicht te krijgen op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. Dat zijn de keuzes die ook al in de POVI worden gemaakt, maar dan nog vooral vanuit het hier en nu. TV2050 vult deze aan met keuzes vanuit de toekomst kijkend. De ruimtelijke consequenties hiervan worden zoveel als mogelijk meegenomen in de huidige POVI of bij de eerstvolgende herziening meegenomen.

3. Bevoegdheid

Het vaststellen van een strategische toekomstvisie voor het provinciale beleid is bevoegdheid van het College van Gedeputeerde Staten. Het is de wens van zowel College als Provinciale Staten deze Toekomstvisie Limburg 2050 een breed en dus ook gezamenlijk gedragen product te maken. ~~en dus~~ Daarom gaat het College van Gedeputeerde Staten graag samen met Provinciale Staten het gesprek met de samenleving aan over deze Toekomstvisie Limburg 2050. ~~vraagt het College van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten om deze Toekomstvisie Limburg 2050 vast te stellen.~~

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) ~~vast te stellen~~ ter kennisgeving~~neming~~ aan te nemen;
2. Opdracht te geven aan het College van GS om deze te gebruiken om het gesprek aan te gaan ~~over de toekomst van Limburg, zowel~~ met de samenleving over de Toekomstvisie 2050; ~~als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners,~~
3. Ten behoeve van dit gesprek ~~en hiertoe in het voorjaar van 2026~~ een werksessie met Provinciale Staten te organiseren m.b.t. het gezamenlijk vormgeven hiervan;
4. En over de uitkomsten van dit gesprek in het voorjaar van 2027 verslag te doen.
5. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisgeving~~neming~~ aannemen als onderlegger bij deel A.

5. Risico's

Deze lange termijnvisie "Toekomstvisie Limburg 2050" is niet bedoeld om de bestaande beleidskaders, doelen en uitvoeringsagenda's van de Provincie Limburg te vervangen. Een risico is dat deze visie direct een rol gaat spelen bij huidige en actuele besluitvorming en realisatie in het heden. De Toekomstvisie Limburg 2050 is bedoeld om toekomstige beleidsvorming te helpen bijsturen en faciliteren en om het gesprek op gang te brengen of de richting die Limburg als geheel op gaat.

Het risico bestaat dat nadat deze visie is vastgesteld de werkwijze en manier van werken naar de achtergrond verdwijnt. De Toekomstvisie Limburg 2050 is nadrukkelijk bedoelt als blijvend en een te vernieuwen stip op de horizon voor héél Limburg die blijvend een rol gaat spelen in het (samen-)werken van deze en volgende College van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Het inzetten van data, scenario's (alternatieven, zie punt 7. van dit Statenvoorstel) en thema en grensoverschrijdende en overstijgende visie en interventies is wel nadrukkelijk de gewenste uitkomst van het opstellen van deze Toekomstvisie Limburg 2050.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Zie bijlage "Toekomstvisie Limburg 2050".

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050 is begonnen met het inventariseren van de belangrijkste tien onderdelen/invalshoeken voor elk van de vijf thema's. Er is een Foto van Limburg 2025 gemaakt met de belangrijkste data over de stand van zaken van Limburg anno nu. In de Scenarioverkenning 2050 die onderdeel is van de Toekomstvisie Limburg 2050 zijn de alternatieven gewogen, uitgewerkt en is er een synthese gedaan van de vier verLimburgde PBL-scenario's. Dat heeft geleid tot het Kompas 2050, het centrale deel van de Toekomstvisie Limburg 2050. In de vijf thematische deelvisies is een gedegen en integraal gewenst en realistisch eindbeeld voor Limburg in 2050 uitgewerkt. De zeer gedetailleerd uitgewerkte Scenarioverkenning 2050 heeft blijvende bruikbaarheidswaarde bij toekomstige afwegingen over de grote beleidsuitdagingen en -opgaven van de provincie.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

N.v.t.

9. Juridische aspecten – deregulering

N.v.t.

10. Verbindingslijnen en andere visies

In de door PS vastgestelde beleidskaders van de thema's Economie, Energie en Mobiliteit is deze Toekomstvisie Limburg 2050 aangekondigd.
In de communicatie over Toekomstvisie Limburg 2050 en de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) is structureel het verschil geduid dat waar de POVI naar de Provinciale opgaven en het Provinciale mandaat kijkt met een horizon van 10-15 jaar, de Toekomstvisie Limburg 2050 naar de gehele Limburgse samenleving inclusief relevante ontwikkelingen buiten de Provincie Limburg kijkt met een horizon van 2050 en verder.
De Toekomstvisie Limburg 2050 kijkt verder en breder en met meer detail naar Limburg en haar verbindingen binnen en buiten Limburg dan in de door de Rijksoverheid gepubliceerde Ontwerp Nota Ruimte. De Toekomstvisie Limburg 2050 kan ingezet worden als uitwerking van en Limburgs antwoord op deze Ontwerp Nota Ruimte. In de Provinciale zienswijze op de Ontwerp Nota Ruimte is hier al aan voorschot op genomen.

11. Effecten op CO_2 emissies

De integrale visievorming versterkt een strategische aanpak van het (bijdragen aan) behalen van de nationale CO_2 reductiedoelen in 2050. Deze opgaven is als uitgangspunt genomen en de keuzes en gevolgen hiervan voor de wijze waarop we wonen, werken, reizen en het landelijk gebied inrichten en versterken is uitgewerkt.

12. Verdere planning, procedure en uitvoering

De Toekomstvisie Limburg 2050 dient meerdere doelen, te weten:

- Stip op de horizon / **kompas** naar 2050 en verder: wat voor een Limburg willen we zijn?
- Perspectief op **andere mogelijke "toekomsten"** dan door-ontwikkelen van keuzes zoals nu worden gemaakt;
- **Schurende inzichten** van huidige keuzes verkennen ten behoeve van herijkingen van koers van dit en volgende Colleges;
- Voor de komende 25 jaar **trendbreuken** inventariseren (maatschappelijke transities en technologische doorbraken);
- **Grote thema- en gebied overstijgende ontwikkelingen** verkennen en agenderen;
- **Integrale en onderlinge consequenties** van thema's verkennen en agenderen;
- Voorkeursperspectief kiezen, maar ook **alternatieve keuzes doordenken** en mogelijk maken;
- **Inspiratie- en gespreksdocument** voor samenwerking met partners en hun visie trajecten (Rijk, buurlanden, gemeenten, triple-helix partners);
- **Data gedreven werken** verder doorvoeren;
- **Integraliteit tussen alle beleidsthema's** (zie bouwblokken uit Scenarioverkenning) beter verankeren.

Om deze doelen te dienen is het voorstel om aan GS de opdracht te geven om een vervolgtraject op te pakken dat bestaat uit 2 uitvoeringslijnen:

1. In samenhang met de bestaande gespreksagenda's van de Provincie Limburg met alle partners (publiek én privaat, binnen én buiten Limburg) dit document agenderen, draagvlak en verrijking organiseren en aldus het gesprek met de samenleving te voeren en vervolgens zowel tot (bij)sturing van bestaande agenda's en kaders als tot opstart van nieuwe initiatieven te komen;
2. De integrale, data- en scenario gedreven beleidsvorming in de provinciale organisatie en werkwijze te verankeren.

13. Periodieke informatie/sturingsinformatie

X Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- X Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

14. Evaluatie

De Toekomstvisie Limburg 2050 dient mede om bestaande en toekomstige (beleids-)keuzes te herijken en bij te sturen. Bij toekomstige beleidskaders en strategische keuzedocumenten is het nadrukkelijk de bedoeling de Toekomstvisie Limburg 2050 als evaluatie- en ~~toets~~ referentie-document te benutten.

15. Communicatie

De door Provinciale Staten vastgestelde Toekomstvisie Limburg 2050 wordt gepubliceerd op www.limburg.nl. Bij de totstandkoming van de Toekomstvisie Limburg 2050 zijn 8 inhoudelijke publieks- en expertbijeenkomsten georganiseerd en ruim 200 straatgesprekken gevoerd. In de opbouw en aanpak van de Toekomstvisie 2050 is de leesbaarheid een en de herleidbaarheid een prioriteit geweest. Ten slot wordt er gedurende de vervolgstappen rekening gehouden met communicatieaspecten en wordt op zo veel mogelijk momenten gebruik gemaakt van de provinciale communicatiekanalen.

16. Meegezonden bijlagen

1. Overzicht moties en toezeggingen
2. Toekomstvisie Limburg 2050

provincie limburg

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-25-034

Onderwerp:

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 16 december 2025

besluiten:

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) ~~vast te stellen~~ ter kennisgeving~~neming~~ aan te nemen;
2. Opdracht te geven aan het College van GS om:
   - deze te gebruiken om het gesprek aan te gaan ~~over de toekomst van Limburg, zowel~~ met de samenleving over de Toekomstvisie 2050; ~~als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners,~~
   - Ten behoeve van dit gesprek ~~en hiertoe in het voorjaar van 2026~~ een werksessie met Provinciale Staten te organiseren m.b.t. het gezamenlijk vormgeven hiervan;
   - En over de uitkomsten van dit gesprek in het voorjaar van 2027 verslag te doen.
3. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisgeving~~neming~~ aannemen als onderlegger bij deel A.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

provincie limburg

Motie / Toezegging	***Dictum (relevante delen)***	***Relatie tot TV2050***
Toezegging 9476 "Nader te onderzoeken concept 'impact analyse'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe om met in achtneming van de reeds beschikbare rapportages en analyses het concept 'impact analyse' nader te onderzoeken en dat aan uw staten te overleggen.	TV2050 kan een deelinvulling vormen van een dergelijke 'impact analyse', waarbij *ex ante* de verwachte impact van verschillende beleidskeuzes in beeld wordt gebracht.
Toezegging 9477 "Propositie 'Project Mozart'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe aan de slag te gaan met een propositie voor de groene industrie politiek in zuidelijk Limburg in de lijn van 'project Mozart'.	Een dergelijke propositie heeft, in parallel met project Beethoven, een gedegen uitwerking nodig waar nu buiten TV2050 aan wordt gewerkt. De lange termijn gevolgen hiervan worden in TV2050 als uitgangspunt genomen.
3e Gewijzigde Motie 2999 Absil c.s. inzake naar een ambitieuze omgevingsvisie	➢ De groeiambitie te vertalen in de definitieve versie van het Ruimtelijk Voorstel, het Ruimtelijk Arrangement en te verwerken in een herziening van de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening; ➢ Daarbij specifiek te onderzoeken hoe op een verantwoorde wijze ruimte kan worden geboden aan gemeenten in het kader van het 'straatje erbij'; ➢ Parallel aan de processen in het kader van de woonopgave ook in te zetten op een (economische) acquisitiestrategie die gericht is op een duurzame bevolkingsgroei in heel Limburg.	Groeiambitie en de verwachte effecten hiervan worden in beeld gebracht d.m.v. de scenarioanalyse in TV2050. Een onderbouwing voor een acquisitiestrategie gericht op bevolkingsgroei land in de lange termijn economische visie in TV2050.
Gewijzigde Motie 3056 Smeets c.s. inzake Visie Limburgse industrie politiek	➢ In de 'Economische Visie 2040' enkele scenario's uit te werken voor de Limburgse economie van de toekomst […] ➢ En Provinciale staten over de 'Economische Visie 2040' voor Limburg een expliciet besluit te laten nemen	De scenarioanalyse uit TV2050 geeft hier concreet invulling aan.
Gewijzigde Motie 3059 Schyns c.s. inzake Beter zicht op het Limburgse vestigingsklimaat	➢ Een jaarlijkse rapportage op te stellen met beschikbare data over het Limburgse vestigingsklimaat ➢ In de vorm van een symposium in gesprek te gaan met experts uit het bedrijfsleven over welke data meegenomen dient te worden.	TV2050 maakt o.b.v. data een analyse van verschillende scenario's voor de versterking van het Limburgse vestigingsklimaat. Deze data vormen een beginpunt voor rapportages.

Motie 3065 Hanegraaff c.s. inzake Economische Effecten Rapportage	➢ Te onderzoeken op welke manieren de economische effecten van te ontwikkelen beleid en investeringen in Limburg standaard een plaats krijgen in het beleidsafwegingskader van GS en PS	Via TV2050 kijken we vooruit naar verwachte (economische) effecten.
Motie 3066 Hanegraaff c.s. inzake Chemelot hoort bij Limburg	➢ Zich hard op te stellen in de lobby naar Den Haag om de infrastructuur in orde te maken voor de omslag naar een duurzaam productieproces van Chemelot […]	TV2050 zal dit als uitgangspunt betrekken.
2e Gewijzigde Motie 3069 IJpelaar c.s. inzake Netcongestie in control	➢ De lobby richting Den Haag en netbeheerders te versterken […]	TV2050 kent o.a. als doel om een stevig fundament verder uit te diepen voor proposities en lobbytrajecten (bijv. rondom energie(infra)).
4e Gewijzigde Motie 3070 Wesseling c.s. inzake creatieve oplossingen netcongestie	➢ Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: - Met mede-overheden en energie partijen te verkennen: A. Of artificial intelligence een rol kan spelen in het verbeteren van netcongestiemanagement; […]	Scenarioanalyse uit TV2050 is mede bedoeld om creatieve, out-of-the-box oplossingen, zoals de inzet van AI, in beeld te brengen.
Motie 3077 Nijenhuis c.s. inzake Plattelandseconomie en leefbaarheid	➢ Om op korte termijn een visie te ontwikkelen gericht op het belang van plattelandseconomie en leefbaarheid […] ➢ Deze visie en verkenning ter besluitvorming voor te leggen aan PS en onderdeel te laten zijn van zowel de nieuwe POVI als van het nieuwe conceptprogramma LPLG;	De visie op plattelandseconomie is een onderdeel van de bredere visie op de Limburgse economie en wordt hiermee sowieso onderdeel van de nieuwe POVI.
2e Gewijzigde Motie 3208 Maillé c.s. inzake De Limburgse economie verbonden in visie en beleid	➢ Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om: •(Bij de uitwerking van de economische visie 2025) een concreet actieplan op te stellen voor een toekomstbestendig Limburgs vestigingsklimaatbeleid voor de lange termijn (tot 2050), inclusief de benodigde financiële en organisatorische middelen; •Daartoe het economisch potentieel van Limburg te onderzoeken, kijkende naar strategisch belangrijke sectoren; en •De noodzakelijke randvoorwaarden in kaart te brengen die bedrijven langdurig aan Limburg binden en nieuwe bedrijven naar Limburg halen.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

2e Gewijzigde Motie 3206 Smeets c.s. inzake Versterking Limburgse Economie voor de toekomst	Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: In de economische visie 2050 naast de uitwerking van motie 3056, samen met alle hierboven genoemde partners te werken aan het economisch profiel van de Limburgse economie op de langere termijn (horizon tot 2050) en deze eind 2026 met de staten te delen. Hierbij dient ingegaan te worden op: ●de sectoren waarin strategisch gezien geïnvesteerd dient te worden, rekening houdend met de belangrijkste maatschappelijke opgaven: energie, zorg, wonen, landbouw en grondstoffen; ●de lessen die specifiek voor Limburg getrokken worden uit het Draghi-rapport en de Clean industrial deal; ●waarom het voor ondernemers interessant is om juist in Limburg te investeren en voor MKB'ers interessant om hier te blijven; ●hoe de toekomstige onderwijsinfrastructuur zou moeten uitzien die faciliterend en stimulerend is aan de grote opgaven van Limburg en hoe onderwijs en bedrijfsleven hier een cruciale rol in kunnen spelen; ●welke rol arbeidsmarkt krapte daarin speelt en hoe we die kunnen aanpakken en oplossen; ●hoe we in Limburg kunnen zorgen voor kwalitatieve arbeid en bescherming van werknemers; ●welke rol onze brightlands campussen en ecosystemen daarin kunnen en moeten spelen; ●welke financieringsmogelijkheden en revolverende fondsen de provincie, het MKB en bedrijfsleven kan bieden om bedrijvigheid te bestendigen, te innoveren en te versterken.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

provincie limburg

Motie / Toezegging	***Dictum (relevante delen)***	***Relatie tot TV2050***
Toezegging 9476 "Nader te onderzoeken concept 'impact analyse'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe om met in achtneming van de reeds beschikbare rapportages en analyses het concept 'impact analyse' nader te onderzoeken en dat aan uw staten te overleggen.	TV2050 kan een deelinvulling vormen van een dergelijke 'impact analyse', waarbij *ex ante* de verwachte impact van verschillende beleidskeuzes in beeld wordt gebracht.
Toezegging 9477 "Propositie 'Project Mozart'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe aan de slag te gaan met een propositie voor de groene industrie politiek in zuidelijk Limburg in de lijn van 'project Mozart'.	Een dergelijke propositie heeft, in parallel met project Beethoven, een gedegen uitwerking nodig waar nu buiten TV2050 aan wordt gewerkt. De lange termijn gevolgen hiervan worden in TV2050 als uitgangspunt genomen.
3e Gewijzigde Motie 2999 Absil c.s. inzake naar een ambitieuze omgevingsvisie	➢ De groeiambitie te vertalen in de definitieve versie van het Ruimtelijk Voorstel, het Ruimtelijk Arrangement en te verwerken in een herziening van de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening; ➢ Daarbij specifiek te onderzoeken hoe op een verantwoorde wijze ruimte kan worden geboden aan gemeenten in het kader van het 'straatje erbij'; ➢ Parallel aan de processen in het kader van de woonopgave ook in te zetten op een (economische) acquisitiestrategie die gericht is op een duurzame bevolkingsgroei in heel Limburg.	Groeiambitie en de verwachte effecten hiervan worden in beeld gebracht d.m.v. de scenarioanalyse in TV2050. Een onderbouwing voor een acquisitiestrategie gericht op bevolkingsgroei land in de lange termijn economische visie in TV2050.
Gewijzigde Motie 3056 Smeets c.s. inzake Visie Limburgse industrie politiek	➢ In de 'Economische Visie 2040' enkele scenario's uit te werken voor de Limburgse economie van de toekomst […] ➢ En Provinciale staten over de 'Economische Visie 2040' voor Limburg een expliciet besluit te laten nemen	De scenarioanalyse uit TV2050 geeft hier concreet invulling aan.
Gewijzigde Motie 3059 Schyns c.s. inzake Beter zicht op het Limburgse vestigingsklimaat	➢ Een jaarlijkse rapportage op te stellen met beschikbare data over het Limburgse vestigingsklimaat ➢ In de vorm van een symposium in gesprek te gaan met experts uit het bedrijfsleven over welke data meegenomen dient te worden.	TV2050 maakt o.b.v. data een analyse van verschillende scenario's voor de versterking van het Limburgse vestigingsklimaat. Deze data vormen een beginpunt voor rapportages.

Motie 3065 Hanegraaff c.s. inzake Economische Effecten Rapportage	➢ Te onderzoeken op welke manieren de economische effecten van te ontwikkelen beleid en investeringen in Limburg standaard een plaats krijgen in het beleidsafwegingskader van GS en PS	Via TV2050 kijken we vooruit naar verwachte (economische) effecten.
Motie 3066 Hanegraaff c.s. inzake Chemelot hoort bij Limburg	➢ Zich hard op te stellen in de lobby naar Den Haag om de infrastructuur in orde te maken voor de omslag naar een duurzaam productieproces van Chemelot […]	TV2050 zal dit als uitgangspunt betrekken.
2e Gewijzigde Motie 3069 IJpelaar c.s. inzake Netcongestie in control	➢ De lobby richting Den Haag en netbeheerders te versterken […]	TV2050 kent o.a. als doel om een stevig fundament verder uit te diepen voor proposities en lobbytrajecten (bijv. rondom energie(infra)).
4e Gewijzigde Motie 3070 Wesseling c.s. inzake creatieve oplossingen netcongestie	➢ Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: - Met mede-overheden en energie partijen te verkennen: A. Of artificial intelligence een rol kan spelen in het verbeteren van netcongestiemanagement; […]	Scenarioanalyse uit TV2050 is mede bedoeld om creatieve, out-of-the-box oplossingen, zoals de inzet van AI, in beeld te brengen.
Motie 3077 Nijenhuis c.s. inzake Plattelandseconomie en leefbaarheid	➢ Om op korte termijn een visie te ontwikkelen gericht op het belang van plattelandseconomie en leefbaarheid […] ➢ Deze visie en verkenning ter besluitvorming voor te leggen aan PS en onderdeel te laten zijn van zowel de nieuwe POVI als van het nieuwe conceptprogramma LPLG;	De visie op plattelandseconomie is een onderdeel van de bredere visie op de Limburgse economie en wordt hiermee sowieso onderdeel van de nieuwe POVI.
2e Gewijzigde Motie 3208 Maillé c.s. inzake De Limburgse economie verbonden in visie en beleid	➢ Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om: •(Bij de uitwerking van de economische visie 2025) een concreet actieplan op te stellen voor een toekomstbestendig Limburgs vestigingsklimaatbeleid voor de lange termijn (tot 2050), inclusief de benodigde financiële en organisatorische middelen; •Daartoe het economisch potentieel van Limburg te onderzoeken, kijkende naar strategisch belangrijke sectoren; en •De noodzakelijke randvoorwaarden in kaart te brengen die bedrijven langdurig aan Limburg binden en nieuwe bedrijven naar Limburg halen.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

2e Gewijzigde Motie 3206 Smeets c.s. inzake Versterking Limburgse Economie voor de toekomst	Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: In de economische visie 2050 naast de uitwerking van motie 3056, samen met alle hierboven genoemde partners te werken aan het economisch profiel van de Limburgse economie op de langere termijn (horizon tot 2050) en deze eind 2026 met de staten te delen. Hierbij dient ingegaan te worden op: ●de sectoren waarin strategisch gezien geïnvesteerd dient te worden, rekening houdend met de belangrijkste maatschappelijke opgaven: energie, zorg, wonen, landbouw en grondstoffen; ●de lessen die specifiek voor Limburg getrokken worden uit het Draghi-rapport en de Clean industrial deal; ●waarom het voor ondernemers interessant is om juist in Limburg te investeren en voor MKB'ers interessant om hier te blijven; ●hoe de toekomstige onderwijsinfrastructuur zou moeten uitzien die faciliterend en stimulerend is aan de grote opgaven van Limburg en hoe onderwijs en bedrijfsleven hier een cruciale rol in kunnen spelen; ●welke rol arbeidsmarkt krapte daarin speelt en hoe we die kunnen aanpakken en oplossen; ●hoe we in Limburg kunnen zorgen voor kwalitatieve arbeid en bescherming van werknemers; ●welke rol onze brightlands campussen en ecosystemen daarin kunnen en moeten spelen; ●welke financieringsmogelijkheden en revolverende fondsen de provincie, het MKB en bedrijfsleven kan bieden om bedrijvigheid te bestendigen, te innoveren en te versterken.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

Toekomstvisie Limburg 2050

Het groen en de medemens dichtbij

2026

provincie
Limburg

Limburg mijn vaderland

Waar in 't bronsgroen eikenhout, 't nachtegaaltje zingt.
Over 't malse korenveld, 't lied des leeuweriks klinkt.
Waar de hoorn des herders schalt, langs der beekjes boord.
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!

Waar de brede stroom der Maas, statig zeewaarts vloeit.
Weelderig sappig veldgewas, kostelijk groeit en bloeit.
Bloemengaard en beemd en bos, overheerlijk gloort.
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!

Colofon

Deze Toekomstvisie Limburg 2050 is opgesteld door de Provincie Limburg in samenwerking met AT Osborne, PosadMaxwan, Stec Groep, Goudappel, Generation. Energy en Witteveen+Bos.

Beelden
Alle kaarten en illustraties zijn (tenzij anders vermeld) gemaakt door PosadMaxwan. Het fotomateriaal is afkomstig van de provincie Limburg.

Data
Voor de feitenbasis is gebruik gemaakt van een voor dit project samengestelde provinciale database.

2026

provincie Limburg

at osborne PosadMaxwan stec groep Goudappel MOBILITEIT BEWEEGT ONS GENERATION .ENERGY Witteveen+Bos

Inhoudsopgave

Colofon 3

Deel A 7

Introductie 8

1.1 Inleiding 9
1.2 Leeswijzer en verantwoording 10
1.3 Een blik op de historie 11
1.4 Uitdagingen in 2050 12
1.4.1 Strategische autonomie en weerbare welvaart 12
1.4.2 Onze gemeenschappen staan onder druk 13
1.4.3 Behoud van landschappelijke kwaliteit en verduurzaming 13
1.4.4 Evenwichtige bevolkingsgroei 14

Ons kompas voor 2050 15

2.1 Gemeenschappen met eigenaarschap 19
2.2 Karakteristiek landschap 20
2.3 Dynamische stedelijke gebieden 21
2.4 Kruispunt in Europa 22

Vijf thematische visies 23

3.1 Economie 24
3.1.1 De Limburgse economie vandaag 25
3.1.2 Voor welke opgaven staat de economie in Limburg richting 2050? 27
3.1.3 De Limburgse economie in 2050: Economisch excelleren, in balans met de leefomgeving 30

3.2 Wonen 37
3.2.1 Wonen in Limburg vandaag 38
3.2.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van wonen? 40
3.2.3 Wonen in Limburg in 2050: ontmoeting én ruimte 42

3.3 Visie landelijk gebied 50
3.3.1 Het landelijk gebied vandaag 51
3.3.2 Opgaven in het landelijk gebied 52
3.3.3 Landelijk gebied in Limburg in 2050: een rijk landschap, aangenaam voor mens, ecologie en welvaart 54

3.4 Visie mobiliteit 63
3.4.1 Het mobiliteitssysteem van vandaag 64
3.4.2 De opgaven van het Limburgse mobiliteitssysteem richting 2050 67
3.4.3 Het mobiliteitssysteem in 2050: nabijheid en verbondenheid 70

3.5 Visie energie 76
3.5.1 Energie in Limburg vandaag 78
3.5.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van energie? 79
3.5.3 Het energiesysteem in 2050: Op zoek naar een nieuwe balans 82

Interventies 88

Deel B 93

Foto van Limburg 2025 94

5.1 Economie 96
5.1.1 Sectorverdeling 98
5.1.2 Ruimtebeslag 99
5.1.3 Opheffingen 100
5.1.4 Toegevoegde waarde per gemeente 101
5.1.5 Export 102
5.1.6 Opleidingsniveau 103
5.1.7 Sleutelprojecten en economische clusters 104
5.1.8 Sociaal-economisch 105

5.2 Wonen 106
5.2.1 Inwoners 108
5.2.2 Doelgroepen en huishoudens 109
5.2.3 Woningvoorraad 111
5.2.4 Opbouw van de wijken 113

5.3 Landelijk gebied 116
5.3.1 Grondgebruik 118
5.3.2 Verschuivingen in landgebruik in de afgelopen vijftig jaar 119
5.3.3 Ontwikkeling agrarische sector 120
5.3.4 Risicogebied overstromingskans 121
5.3.5 Kwaliteit oppervlaktewater 122
5.3.6 Grondwater 123
5.3.7 Vervuiling van lucht en bodem 124

5.4 Mobiliteit 125
5.4.1 Modal split 127
5.4.2 Luchtvaart 129
5.4.3 Intensiteit 130
5.4.4 Congestie 131
5.4.5 Verkeersongevallen 132

5.5 Energie 133
5.5.1 Regionale verschillen 135
5.5.2 Verbruik 136
5.5.3 Opwek naar (hernieuwbare) bron 137
5.5.4 Onderstations 138
5.5.5 CO_2-uitstoot landbouw en visserij 139

Scenarioverkenning 2050 140

6.1 Scenarioverkenning 2050 141
6.1.1 Conclusies People, Planet, Profit 142
6.1.2 No-regrets, keuzes en dilemma's 143
6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn? 148

6.2 Methodiek 150
6.2.1 De scenario's van de nationale verkenningen (PBL) 151
6.2.2 Waar wijken we af van de normatieve nationale scenario's? 152
6.2.3 Stappen richting de Limburgse scenario's 153

6.3 De Limburgse scenario's 154

6.4 Natuurlijk Limburg 156
6.4.1 Economie 157
6.4.2 Wonen 159
6.4.3 Landelijk gebied 161
6.4.4 Mobiliteit 163
6.4.5 Energie 165
6.4.6 Natuurlijk Limburg: conclusies 167

6.5 Limburg Europolis 169
6.5.1 Economie 170
6.5.2 Wonen 172
6.5.3 Landelijk gebied 174
6.5.4 Mobiliteit 176
6.5.5 Energie 178
6.5.6 Limburg Europolis: conclusies 180

6.6 Limburgse Gemeenschappen 182
6.6.1 Economie 183
6.6.2 Wonen 185
6.6.3 Landelijk gebied 187
6.6.4 Mobiliteit 189
6.6.5 Energie 191
6.6.6 Limburgse Gemeenschappen: conclusies 193

6.7 Digitaal en autonoom Limburg 195
6.7.1 Economie 196
6.7.2 Wonen 198
6.7.3 Landelijk gebied 200
6.7.4 Mobiliteit 202
6.7.5 Energie 204
6.7.6 Digitaal en autonoom Limburg: conclusies 206

Schaalniveaus en bouwstenen 208

7.1 Schaalniveaus 209
7.2 Bouwstenen economie 212
7.3 Bouwstenen wonen 213
7.4 Bouwstenen landelijk gebied 214
7.5 Bouwstenen mobiliteit 215
7.6 Bouwstenen energie 216

Colofon 217

Deel A

Introductie

1.1 Inleiding

Wat voor een Limburg willen we in 2050 zijn?
Dit is de Toekomstvisie 2050 voor Limburg. Wat voor Limburg willen we in 2050 zijn? Op die vraag geven we in deze visie antwoord. We doen dat door voor de vijf grote ruimtelijke thema's van de Provincie Limburg één overkoepelende visie op te stellen (het Kompas 2050) én vijf samenhangende deelvisies te maken. Hoe we werken, wonen, reizen, energie verbruiken en omgaan met ons landelijke gebied in 2050 is immers nauw met elkaar verweven. We sluiten af met een serie mogelijke interventies als startpunt en aanzet om deze visie ook werkelijkheid te gaan maken.

Handschoen om op te pakken
Het vertalen van deze Toekomstvisie Limburg 2050 in politieke en maatschappelijke ambities, doelen en uitvoeringsagenda's is een uitnodiging en opdracht aan alle Limburgers: aan onze huidige en de opvolgende Colleges van Gedeputeerde Staten, aan de Provinciale Staten en aan al onze publieke en private én grensoverstijgende partners. We hopen en verwachten dat de richting die deze visie geeft daar een inspirerende start voor kan zijn en gaan graag het gesprek daarover aan. Met de Interventies doen we hier bovendien een eerste aanzet voor.

Limburg op een kruispunt
De Provincie Limburg kan het dus niet alleen. We werken samen met de Rijksoverheid, de gemeenschappen, gemeenten en het waterschap; met België en Duitsland en onze buurregio's; met ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en onze inwoners. Met onze ligging tussen de drie grote metropolen in het Rhine-Ruhr gebied, de Randstad en de Vlaamse Ruit is veel van wat er in Limburg gebeurt afhankelijk van keuzes van anderen. Met deze Toekomstvisie 2050 neemt de Provincie Limburg het initiatief om zelf de regie te houden op onze toekomst. Met alle transities en grote opgaven die op ons afkomen is dat nodig ook. We zien onze toekomst als kruispunt in Europa met vertrouwen tegemoet.

1.2 Leeswijzer en verantwoording

Opbouw
Deze Toekomstvisie 2050 begint met deel A met daarin een schets van het historisch perspectief en de belangrijkste uitdagingen waar Limburg van nu tot 2050 voor staat.

Deel A is vervolgens opgebouwd uit drie onderdelen:

- Het kompas voor Limburg 2050 H2
- Vijf thematische visies voor 2050 H3
- Interventies op weg naar 2050 H4

Het kompas voor Limburg
De keuzes die we vandaag en morgen maken, bepalen of Limburg in 2050 nog steeds een provincie is waar het goed wonen, werken en leven is. Daarbij leren we van het verleden, maar redeneren we vanuit de toekomst. In het kompas voor Limburg staan vier bewegingen centraal die antwoord bieden op de uitdagingen:

1. Gemeenschappen met eigenaarschap
2. Rijke Limburgse landschappen
3. Dynamische stedelijke gebieden
4. Kruispunt in Europa

Deze bewegingen vormen de ruggengraat van de toekomstvisie en geven richting aan diverse ontwikkelingen in Limburg tot 2050.

Vijf thematische visies
Het kompas is uitgewerkt in vijf thematische visies: economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Elke visie toont een blik op Limburg in 2050 en beschrijft hoe het thema bijdraagt aan het realiseren van de bewegingen uit het kompas. Ieder thema kent dezelfde opbouw: hoe staan we er vandaag (2025) voor, welke opgaven spelen er (2025-2050) en hoe ziet Limburg er in de toekomst uit (2050)?

Interventies
De toekomstvisie sluit af met een aantal strategische interventies. Dit zijn concrete acties die Limburg zou kunnen ondernemen om zich klaar te maken voor de toekomst van 2050. Het vormgeven en realiseren van de interventies doen we samen met onze partners in heel Limburg. Inwoners, verenigingen, stichtingen, ondernemers, branches, instellingen, maatschappelijke organisatie en overheden. Deze interventies zijn gekoppeld aan de vier bewegingen en bieden een handelingsperspectief om de toekomst samen vorm te geven. De interventies zijn zowel een inspiratiebron als aansporing voor vervolggesprekken met onze partners over hoe we de toekomst van Limburg samen daadwerkelijk vorm gaan geven. Hiermee nodigen we Limburg uit om er samen werk van te maken. Werk maken van een welvarend en leefbaar Limburg, waar het groen en de medemens altijd dichtbij zijn.

Deel B bestaat vervolgens uit twee krachtige elementen die de onderbouwing vormen voor de visie. De **Foto van Limburg** brengt de huidige situatie waar Limburg in verkeert op basis van data letterlijk in kaart. Dit biedt een belangrijk vertrekpunt: als je weet wat je in 2050 wil, en je weet hoe je er in 2025 voor staat, dan weet je ook wat er moet veranderen. Daarnaast is er de **Scenarioverkenning Limburg 2050**, die op basis van vier 'verlimburgde' toekomstscenario's van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de grenzen van het speelveld schetst.

Gevolgde methode en verantwoording
Deze visie is een resultante van een gedegen, zorgvuldig, scenario-gedreven, integraal en data-gedreven proces. De grote maatschappelijke opgaven in één visie uitwerken is een uitdagende opdracht geweest, waarbij het politiek-ambtelijk samenspel tot een unieke en krachtige toekomstvisie heeft geleid. Daarbij zijn vier elementen cruciaal geweest in de onderbouwing, te beginnen met de **Foto van Limburg** en de **Scenarioverkenning Limburg 2050**. Inzichten uit de Foto van Limburg en de scenarioverkenning zijn geladen met een breed **expert judgement** van binnen en buiten de provincie. Dit is verder ingekleurd via een **dialoog met de samenleving**, bestaande uit ruim 200 straatinterviews, dialoogavonden, werksessies, expertsessies en conferenties. Dit geheel vormt de basis voor alles wat in de strategische toekomstvisie staat geschreven.

1.3 Een blik op de historie

Onze provincie heeft een rijke geschiedenis. In de Romeinse tijd vormde het huidige Limburg een deel van de noordelijke grenszone van het rijk. De Maas fungeerde toen al als levensader voor handel en verkeer, en het landschap van rivieren, heuvels en beekdalen bood vruchtbare grond voor de landbouw. Mosa Trajectum, de Romeinse naam voor het huidige Maastricht – letterlijk 'oversteek bij de Maas' – vormde een van de belangrijkste oversteekplaatsen over de Maas tussen de toen grote steden Tongeren en Keulen. Zo ontwikkelde Limburg zich al vroeg tot een grensstreek met strategische nederzettingen, waar culturen elkaar ontmoetten en hechte gemeenschappen ontstonden.

Door de eeuwen heen bleef Limburg deze functie van grensgebied vervullen. Daarbij bleven ook verschillende culturen samenkomen. Zo heeft de nabijheid van de Duitse en Franse cultuurgebieden een stevige stempel op de Limburgse samenleving en economie gedrukt: van bestuur tot religie, en van taal tot muziek en tradities. Later werd Limburg een belangrijke spil in de Nederlandse industriële ontwikkeling door de mijnbouw, waardoor de bevolking en de welvaart in de provincie groeide. Anno 2025 zien we dat Limburg, voortbouwend op deze historische kenmerken, nog altijd een strategische positie heeft. Net als in de Romeinse tijd speelt Limburg een belangrijke rol als centrum en kruispunt van corridors. Toen vooral tussen Tongeren en Keulen, nu tussen de grote metropolen van de Randstad, de Vlaamse Ruit en het Rhein-Ruhrgebied. Het gebied Benelux-Noordrein-Westfalen telt 48,8 miljoen inwoners en heeft een gezamenlijk BBP van ruim 2,6 biljoen euro. Limburg ligt hier middenin en kent daarnaast in 2025 haar eigen sleutellocaties. Voorbeelden hiervan zijn de Brightlands campussen, Chemelot - als één van de vijf grote Nederlandse industriële clusters - en Maastricht met haar internationaal georiënteerde universiteit. Tegelijkertijd biedt Limburg, met haar drie nationale parken en het beschermde heuvellandschap, nog steeds unieke landschappelijke en culturele kwaliteiten waar Limburgers én bezoekers uit binnen- en buitenland van profiteren.

1.4 Uitdagingen in 2050

Als we terugkijken naar het jaar 2000, zien we een hele andere wereld dan waar we nu in leven. We bereikten elkaar via telefooncellen en faxapparaten en we reisden nog met papieren treinkaartjes. Uitvouwbare stadsplattegronden en grote bushalteschema's hielpen ons om de weg te vinden. Voor de post en bankierszaken gingen we nog naar kantoren in de binnenstad. Natuurlijk wisten we toen ook dat technologie, demografie en klimaat richting 2025 zouden veranderen. Maar hoe precies, dat wisten we nog niet. We hadden toen niet kunnen bedenken dat we alles digitaal, via telefoons en online zouden doen. Dat jong en oud massaal op elektrische fietsen zouden rijden, we op sociale media zouden zitten en hele woonwijken zonder gasaansluiting zouden bouwen. In 25 jaar kan er veel veranderen, zeker als we daarbij de snelle technologische ontwikkelingen meenemen.

Als we nu over het jaar 2050 nadenken, zal er in Nederland – en daarmee in onze provincie – misschien nog wel meer veranderen dan in de afgelopen 25 jaar. We kunnen, net zoals toen, een deel voorspellen: technologische ontwikkelingen gaan snel, de wereldorde verschuift, de wens naar strategische autonomie neemt toe, de ruimte is schaars en demografische veranderingen hebben grote gevolgen. Maar hoe het precies uitpakt, dat weet niemand. Hoe we als overheid, samen met onze partners, omgaan met de daadwerkelijke impact van deze uitdagingen, zal bepalen hoe de toekomst van Limburg eruitziet. De brede uitdagingen voor de komende 25 jaar zijn wezenlijk anders dan de thema's die de afgelopen 25 jaar centraal stonden. Niet langer bevolkingskrimp, maar de voorbereiding op binnen- en buitenlandse migratie komt centraal te staan. De gevolgen van de mijnsluiting maken plaats voor nieuwe vragen rond omgaan met robotisering, AI en strategische autonomie. Waar voorheen vooral de bescherming van kwetsbare natuur en boeren vooropstond, ligt de opgave nu - gezien de te verwachten landbouwtransitie - in het voorkomen dat er weer onbeheerde, woeste gronden gaan ontstaan. Vier uitdagingen springen eruit. Deze vormen als het ware kantelpunten waar we nu een visie op moeten vormen, om de balans niet de verkeerde kant op te laten vallen.

2050 in cijfermatig perspectief

Autonome ontwikkelingen, onafhankelijk van provinciaal beleid, maken dat in 2050....

- We drie tot vier keer zo veel elektriciteit gebruiken als nu.
- Door vergrijzing ongeveer 25 tot 30% van de Limburgers ouder is dan 65[1].
- Het aandeel gezinhuishoudens met 6% is afgenomen en het aantal alleenstaanden met is 10% toegenomen.
- De gemiddelde temperatuur met één tot twee graden Celsius is gestegen[2].
- Chips volgens de wet van Moore vijf tot zes duizend keer krachtiger zijn dan nu.
- Zonnder immigratie heeft Limburg nog maar 800.000 inwoners

1.4.1 Strategische autonomie en weerbare welvaart

Momenteel zien we grote veranderingen in de wereldorde, met een terugkeer naar machtsblokken en toenemend protectionisme. Dit brengt nieuwe geopolitieke spanningen met zich mee en vergroot de noodzaak om kritisch te kijken naar onze afhankelijkheid van anderen. Bijvoorbeeld voor onze energievoorziening en grondstoffen, maar ook voor innovatieve, technische oplossingen. Niet voor niets stelt Mario Draghi, voormalig president van de Europese Centrale Bank, in zijn breed omarmde rapport dat de Europese Unie er goed aan zou doen te koersen op strategische autonomie.[3] Om onze welvaart en ons welzijn in Europa op pijl te houden, zullen we moeten investeren in onze eigen innovatiekracht. Dit betekent ook een verschuiving in de rol die Nederland, maar ook Provincie Limburg, heeft in het versterken van de strategische autonomie van Nederland en Europa. Als Europa meer inzet op strategische autonomie, is het denkbaar dat de economie van de Benelux-Noordrein-Westfalen nog belangrijker wordt, en daarmee ook de strategische positie van Limburg hierin.

De Europese 'blik naar binnen' biedt kansen voor Limburg om binnen die context over grenzen heen te kijken en verbindingen met buurlanden te versterken. Limburg heeft daarin niet alleen een strategische centrale positie tussen Europese metropoolregio's, maar ook tussen een aantal grote stedelijke clusters

(Brainport, Arnhem-Nijmegen en Aachen-Luik). Ter illustratie: in een straal van 50 kilometer om Limburg heen liggen de Nederlandse universiteiten TU Eindhoven, Radboud Universiteit Nijmegen en Wageningen University, de Duitse TU Aachen en de Belgische universiteiten van Hasselt en Luik. In diezelfde straal vind je commerciële vliegvelden van Eindhoven, Luik, Aken en Weeze.

Limburg ligt op een dynamische locatie in Europa. In Limburg liggen een aantal belangrijke sleutellocaties, zoals de Claus Centrale, het VDL Nedcar terrein en Chemelot, die strategisch benut kunnen worden als unieke productielocaties in de context van de Europese autonomie. Tegelijkertijd zijn er ook nog uitdagingen voor Limburg om goed uit de verf te komen als regio met grote economische potentie. Bedrijven binnen dezelfde sector zijn vaak gespreid over de provincie gevestigd, terwijl innovatieve gemeenschappen juist gebaad zijn bij concentratie, nabijheid en bereikbaarheid. De grote verscheidenheid van sectoren in Limburg zorgt enerzijds voor flexibiliteit en veerkracht in onzekere tijden. Anderzijds ontbreekt het hierdoor aan sterke, innovatieve trekkers met groeipotentie, waaromheen zich een significant deel van de economie organiseert, clustert of profileert.

De behoefte aan strategische autonomie heeft ook invloed op de manier waarop we omgaan met onze energie. Op dit moment importeren we, net als de rest van Nederland, veel energie. Daarbij bepaalt de hoeveelheid import van Duitsland via de havens van de Benelux ook de prijs en leveringszekerheid van energie. Investeren in duurzame energiebronnen en innovatieve technologieën is nodig om minder afhankelijk te worden. Dit betekent een verschuiving van focus op het importeren van energie naar meerdere energiebronnen zoals wind-, zonne-, en kernenergie en het versterken van de verbindingen met onze buurlanden. Daarnaast vraagt dit ook een noodzakelijke stimulans van lokale opslag en consumptie.

1.4.2 Onze gemeenschappen staan onder druk

Gemeenschappen vormen het hart van een veerkrachtige samenleving. Ze bieden zingeving, steun, houvast, verbondenheid en wederzijds vertrouwen. Juist in Limburg zijn deze gemeenschappen sterk. Dit gaat van kleine dorpen waar mensen voor elkaar zorgen, tot de gastvrijheid van steden als Roermond, Venlo en Maastricht waar verschillende culturen uit Europa samenkomen.

Toch staan deze gemeenschappen onder druk. In een wereld met een groeiende kloof tussen arm en rijk, en die steeds meer digitaal opereert, neemt individualisering toe en verzwakken sociale verbanden. Digitaal vaardige, hoogopgeleide jonge Limburgers kunnen mee in de nieuwe dynamiek en blijven aangehaakt. Sommige ouderen of kwetsbare groepen, die dit tempo niet kunnen bijbenen, dreigen buiten de boot te vallen. De groep ouderen wordt ook steeds groter en het is maar de vraag of het steeds kleiner wordende aantal beschikbare mantelzorgers de druk aan kan om voor hen te zorgen. Als het aantal sociale contacten ook nog afneemt, dreigt al snel eenzaamheid en sociale isolatie. Sociale ontmoetingsplekken en gedeelde voorzieningen worden dan ook steeds belangrijker om eenzaamheid, segregatie en zorgdruk tegen te gaan. Tegelijk sluiten dorpsscholen, cafés en sportverenigingen bij gebrek aan jonge aanwas. Jongeren die opgegroeid zijn in een individualistische samenleving committeren zich ook minder graag aan structureel vrijwilligerswerk.[4] Veranderend consumentengedrag en schaalvergroting zetten ook de draagkracht van lokale voorzieningen, zoals de lokale supermarkt, onder druk. Dit zorgt voor onrust in landelijke gebieden.[5] In Limburgse steden, die veelal kampen met hardnekkige, meervoudige sociaaleconomische achterstanden, is de sociale cohesie laag en is het vinden van vrijwilligers een uitdaging.[6] Naar de toekomst toe moeten we niet alleen oog hebben voor digitale economie en technologische innovatie, maar juist ook voor ontmoeting, zorg en samenleven. In stedelijke gebieden vraagt dat om inclusieve woonwijken en levendige ontmoetingsplekken. Op het platteland betekent dit investeren in bereikbaarheid, lokale voorzieningen en gemeenschapszin.

1.4.3 Behoud van landschappelijke kwaliteit en verduurzaming

Het karakteristieke landschap, het natuurlijke systeem en de ruimtelijke kwaliteit in Limburg staan onder druk. Toenemend toerisme in voornamelijk het heuvelland, de plaatsing van zonnepanelen en windmolens, de uitbreiding van nieuwe corridors, bedrijventerreinen en de aanleg van nieuwe woonwijken in het buitengebied zorgen voor afname van het natuurlijke areaal of versnippering. Het behoud en herstel van biodiversiteit is een uitdaging, vooral in agrarische gebieden. En we moeten ons als Limburg ook voorbereiden op de gevolgen van een veranderend klimaat.

Toenemende langdurige periodes van droogte en hitte hebben impact op de landbouw, natuur en leefbaarheid in dorpen en steden. Daarnaast laten de overstromingen in juli 2021 zien hoe kwetsbaar Limburg is voor hevige regenval. Door de Deltacommissaris is nagedacht over hoe Limburg er in 2100 uit kan zien. Daar kan Limburg haar eigen visie aan toevoegen. Richting 2050 zal Limburg namelijk nog vaker en heviger op de proef worden gesteld. Bufferruimte is hierin in ieder geval essentieel.

Om klimaatverandering te beperken, zullen systemen ingrijpend moeten veranderen. Dat vraagt grote investeringen. Om te beginnen het energiesysteem. De nieuwe norm van CO_2-neutraal betekent dat dat we onze energie op een andere manier moeten produceren en dat er zo'n drie tot vier keer meer elektriciteit nodig zal zijn. Dit vereist investeringen in infrastructuur en slimme keuzes in het netwerk. Met zon en wind alleen kan Limburg niet – of in ieder geval niet altijd – de hele provincie bedienen. Daarnaast zijn er doelen gesteld om in Europa, Nederland én Limburg een economie te hebben die in 2050 CO_2-neutraal en circulair is. Dat betekent dat bedrijven – van het mkb tot grote spelers zoals de industrie op Chemelot - hun productie moeten verduurzamen en moeten zorgen dat grondstoffen worden hergebruikt. Het realiseren van deze ambitie is niet vanzelfsprekend: het vraagt om ingrijpende veranderingen in ons gedrag, in bedrijfsprocessen en in de infrastructuur. En als we dit echt willen, vraagt het ook grote veranderingen van ons ruimtegebruik en van de kaders die we hier als overheid aan stellen.

1.4.4 Evenwichtige bevolkingsgroei

Demografische ontwikkelingen zorgen in Limburg voor grote uitdagingen. Volgens prognoses blijft de Nederlandse bevolking richting 2050 groeien. Toch zal er in Limburg geen sprake zijn van natuurlijke groei, maar eerder van natuurlijke krimp. Het aantal geboortes is laag, relatief veel jongeren trekken weg uit de provincie, het aandeel 65-plussers én 85-plussers neemt toe en er is sprake van dubbele vergrijzing.[7] De huidige bevolkingsgroei wordt enkel nog veroorzaakt door een positief binnenlands en buitenlands migratiesaldo. Als deze ontwikkeling doorzet, zal een steeds kleinere beroepsbevolking tegelijkertijd steeds meer (mantel)zorg moeten verlenen. Het wordt moeilijker om voorzieningen, zoals de verenigingen en winkels, in stand te houden. Een lage bevolkingsdichtheid maakt het ook lastiger uitgebreid ov en goede infrastructuur te handhaven, vooral in het landelijk gebied.[8] Deze ontwikkelingen tezamen kunnen uitmonden in een versterkte neerwaartse spiraal, waarbij ondernemende jongere mensen vertrekken en de krimp verder toeneemt.[9]

Als regionale overheden kunnen we ons hierop voorbereiden, maar we kunnen er ook voor kiezen om via beleidskeuzes de juiste voorwaarden te creëren om de neerwaartse spiraal te keren. We kiezen er in deze visie voor om ons voor te bereiden op een gematigde toename van de bevolking, waarmee we een solide basis houden voor het behoud van publieke voorzieningen, economische ontwikkeling en sociale cohesie. Voornamelijk het behouden en aantrekken van jongvolwassenen uit het binnen- en buitenland kan voor een evenwichtigere bevolkingsopbouw en voor een minder krappe arbeidsmarkt zorgen. Dit is sterk afhankelijk van de juiste en interessante studies en banen die zij in Limburg kunnen vinden (de werkcarrière) en de beschikbaarheid van woningen voor de verschillende levensfasen (de wooncarrière). We absorberen de nieuwe Limburgers in onze provincie, en geven ze de ruimte om een positieve bijdrage aan onze provincie te leveren.

Noten

1. Vergrijzing - PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022–2050 | CBS

2. klimaatverandering_samenvatting_van_het_vijfde_ipccassessment_en_een_vertaling_naar_nederland.pdf

3. Draghi, M. (2024). The Future of European Competitiveness—A Competitiveness Strategy for Europe. https://commission.europa.eu/document/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en

4. Vrijwilligerswerk in de sport p. 3. Zie ook Clublidmaatschap | Sport en bewegen in cijfers

5. Christiaanse, S. (2024) "The Loss of Rural Facilities: A Mixed Methods Study on Perceptions of Place-Change" p. 16.

6. Het Pon-Telos maakt gebruik van een Multiple Deprivation Index om meervoudige achterstanden in kaart te brengen. Zie Werelden van verschil. Zie ook CBS publicaties: De inzet van vrijwilligers in Heerlen en het Heitje | CBS & 3. Het verenigingsleven in Heerlen | CBS

7. Analyses van Stec Groep o.b.v. CBS prognose 2050. Zie ook Bevolkingsontwikkeling – Etil Group Provincie Limburg - Bevolkingsontwikkeling (1) - COROP & Grijze druk – Etil Group Provincie Limburg - Grijze druk (1) - COROP. Zie ook PBL (2025) "Toekomstverkenning WLO 2025 Cahier Regionale Ontwikkelingen en Ruimtegebruik" over dubbele vergrijzing. "Niet alleen vergrijst de Nederlandse bevolking, maar er is ook sprake van dubbele vergrijzing (Ekamper & Van Nimwegen 2018). De Nederlandse bevolking kent een steeds groter aandeel ouderen, maar daarbovenop worden de ouderen in Nederlands steeds ouder. Anders gezegd; het aandeel zeer oude personen (hier gedefinieerd als 85 jaar en ouder) neemt ook toe. Dit geldt voor alle regio's in Nederland. De regio's met de hoogste aandelen 85-plussers zijn dezelfde als die met de hoogste aandelen 65-plussers. In de betreffende regio's kan dit grote gevolgen hebben voor de zorgvraag."

8. Zie o.a. Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, (2024) "Gematigde Groei – Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050", Den Haag & PBL/CBS regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022.

9. Vrijwilligerswerk in de sport p. 3. Zie ook Clublidmaatschap | Sport en bewegen in cijfers

02 Ons kompas voor 2050

Limburg in 2050

De keuzes die we vandaag maken, bepalen of Limburg in 2050 nog steeds een provincie is waar het goed wonen, werken en leven is. Zonder een duidelijke koers dreigt versnippering, met verlies van kwaliteit in onze leefomgeving, economie en samenleving als geheel. Het uitblijven van samenhangende keuzes leidt tot stagnatie en achteruitgang. Om ons heen maken buurregio's, buurlanden en de Rijksoverheid keuzes die invloed hebben op Limburg. Om als Limburg stevig aan het roer te blijven, is het van belang dat we hier onze eigen keuzes waar mogelijk naast, en waar nodig tegenover zetten. Want mét keuzes – met een richting die Limburg vooruitwijst – kunnen we voortbouwen op onze rijke historie en er een nieuw hoofdstuk aan toevoegen. Een hoofdstuk waarin we antwoorden bieden op de uitdagingen van 2050 en onze economie, woonomgeving, landelijk gebied, mobiliteit en energie zien bloeien.

Om dit te kunnen doen, kijken we naar het verleden, het heden en vooral naar de toekomst. Kijkend naar de toekomst is de **Scenarioverkenning 2050** (zie deel B, vanaf pagina 93) essentieel. Met deze scenarioverkenning zijn de uitersten van wat Limburg in 2050 zou kunnen in vier scenario's verkend. Deze scenario's schetsen met een *uitgebreide analyse en beleidsmatige rijkheid* de hoeken van het speelveld en laten zien waar de kansen liggen, maar ook welke risico's dreigen als we de regie uit handen geven. Bij de bewegingen verderop in het kompas wordt in de kantlijn verwezen naar de bouwstenen uit deze scenarioverkenning. Een overzicht van de bouwstenen is te vinden in de bijlage.

Scenarioverkenning Limburg 2050

In **Natuurlijk Limburg** staan welzijn en natuur centraal. Groen, gezondheid en leefkwaliteit krijgen alle ruimte, en het prachtige Limburgse landschap - *wie sjoeën ós Limburg is* – floreert. De keerzijde is dat economische groei achterblijft en steden onder druk komen te staan. **Limburg Europolis** laat juist het tegenovergestelde zien: sterke economische groei en tri-nationale knooppunten trekken mensen en bedrijven aan, maar brede welvaart en gemeenschapszin komen in gevaar en er dreigt een Limburg van twee snelheden, waarbij een deel van de Limburgers niet mee kan komen. In **Limburgse Gemeenschappen** is er geborgenheid en lokale kracht: dorpen en regio's nemen zelf verantwoordelijkheid en voorzieningen zijn dichtbij, maar zonder duidelijke keuzes leidt dit tot versnippering en verschraling. Het vierde scenario, **Digitaal & Autonoom Limburg**, zet volop in op technologie en kenniseconomie, maar laat zien hoe individualisering en ruimtelijke wanorde de leefbaarheid kunnen ondermijnen en mensen uit elkaar kunnen drijven als er geen gezamenlijke koers wordt gevaren.

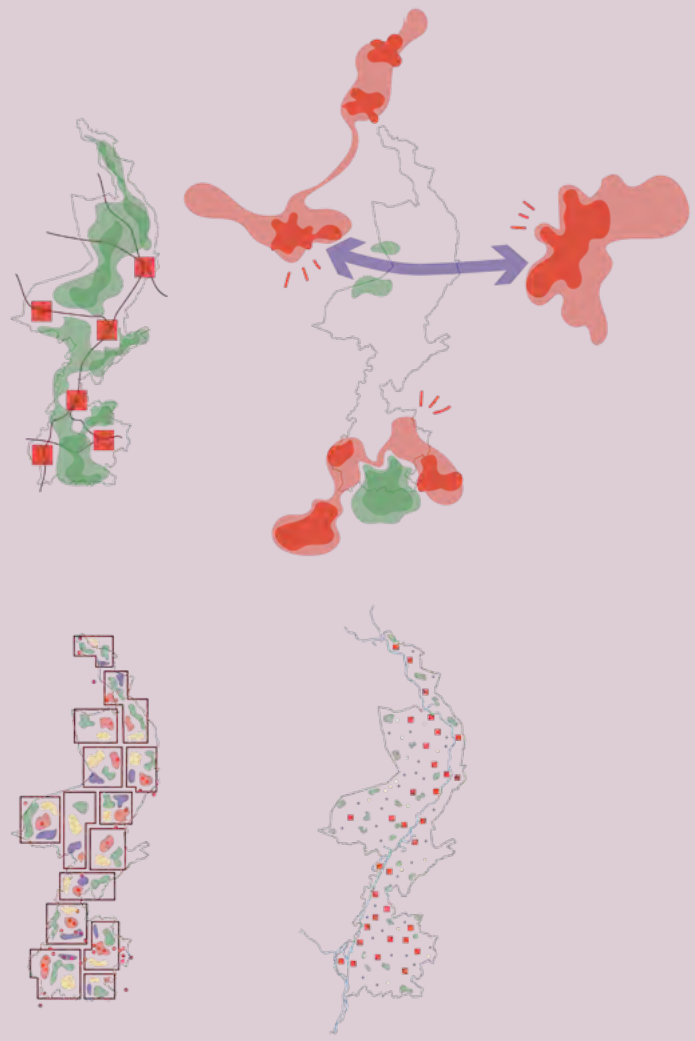

Diagrammen van de Limburgse scenario's: Natuurlijk Limburg, Limburg Europolis, Limburgse Gemeenschappen, Digitaal en Autonoom Limburg.

Limburg door de bril van 2050

Geen van deze scenario's is een blauwdruk voor de toekomst. Wel maken ze samen duidelijk dat Limburg richting nodig heeft, een kompas. Een richting die zo veel mogelijk de krachten uit de verschillende scenario's bundelt, en de risico's ondervangt. Door de scenario's op elkaar te leggen en de lessen te leren, destilleren we vier wenselijke en samenhangende bewegingen voor Limburg richting 2050:

1. Gemeenschappen met eigenaarschap;
2. Karakteristiek landschap;
3. Dynamische stedelijke gebieden;
4. Kruispunt in Europa.

Deze bewegingen vormen de basis van de Toekomstvisie 2050. Ze bieden samen één integraal kompas waar de **vijf thematische visies** aan conformeren. Deze vijf thema's zijn wederzijds afhankelijk; de doelstellingen kunnen alleen worden bereikt door samenhang tussen de verschillende thema's te vinden. Om de centrale doelstelling te realiseren zijn alle thema's nodig. Samen werken we aan een **welvarend en leefbaar Limburg, waar het groen en de medemens altijd dichtbij zijn**. Het gesprek over wat voor een Limburg we willen zijn, voeren we samen. Bewoners die hun leven inrichten, gemeenschappen en ondernemers die samen welvaart en welzijn creëren en de overheid die nabij is, en bovendien consistent, beschikbaar en transparant werkt. Limburg is divers, waardeert het kleine en lokale en is trots op wat groot denken en internationale oriëntatie brengt. Samen hebben we de verantwoordelijkheid om het gesprek blijvend te voeren over waar we naartoe willen als Limburg en daarbij de lastige keuzes op tafel te leggen. In de Toekomstvisie Limburg 2050 geeft de Provincie Limburg daar een stevige aanzet voor.

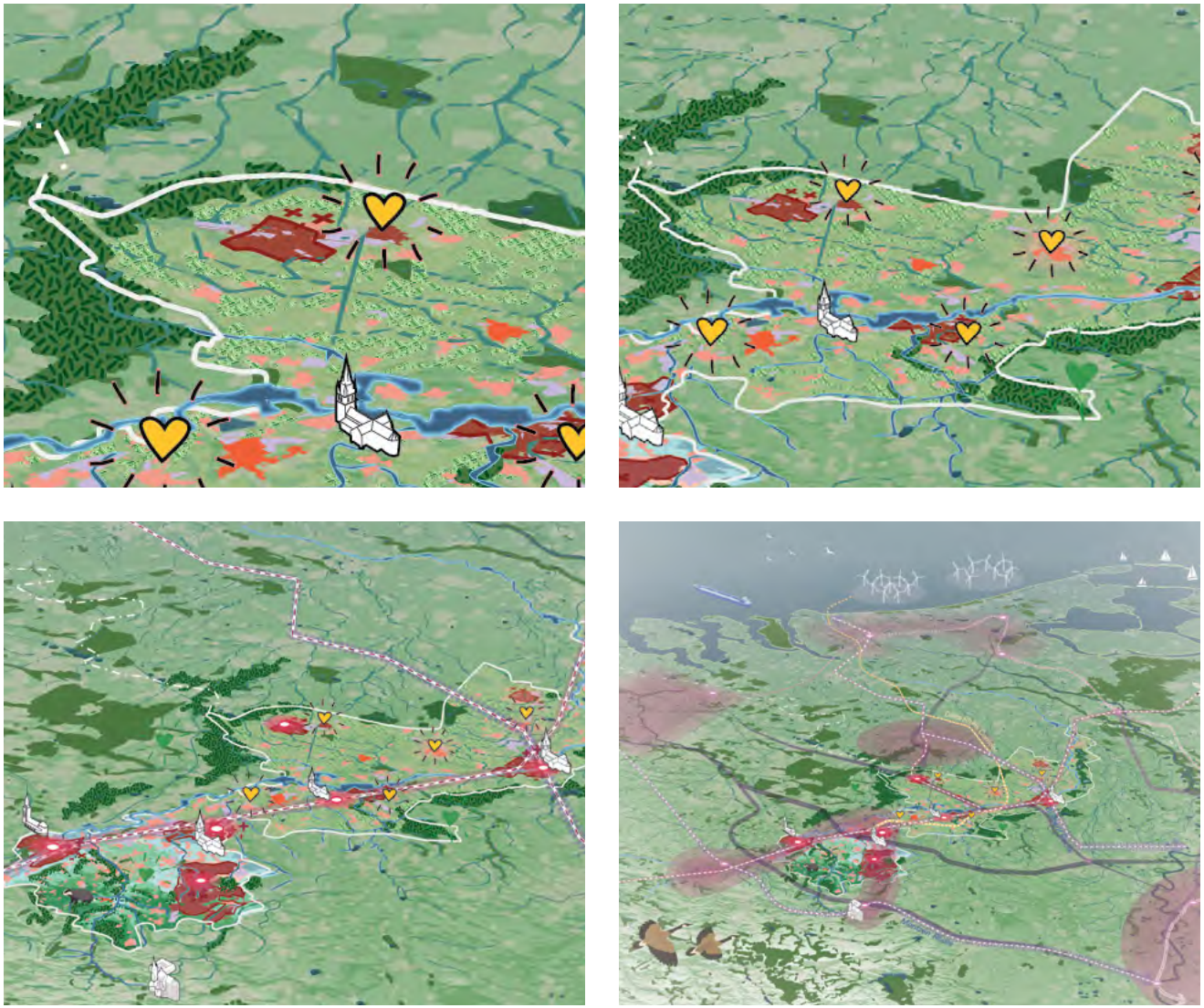

In de bewegingen kijken we door de schalen heen. Wanneer we spreken over gemeenschappen is de blik lokaal. Terwijl we bij kruispunt in Europa internationaal kijken naar de metropolitane regio's waar Limburg mee verbonden is. Het kompas en de thematische visies omvangen alle schaalniveaus. Soms benadrukken we het kleine, soms het grote.

2.1 Gemeenschappen met eigenaarschap

Welzijn en welvaart moeten hand in hand gaan. Binnen gemeenschappen vraagt dat aandacht voor sociale cohesie. In de steden, maar zeker ook in de kleinere kernen. Daar ligt een mozaïek van hechte, sociaal sterke en veerkrachtige gemeenschappen die een belangrijk fundament zijn voor de samenleving nu en in de toekomst. Waar in de stad de basis voor voorzieningen beter op orde is, staat die in het landelijk gebied onder druk. Dat vraagt om toekomstbestendige keuzes rondom het clusteren van (zorg) voorzieningen, het organiseren van mobiliteitsnetwerken en participatie, die vooral terug te vinden zijn op de lokale schaal.

Sterke gemeenschappen verbonden via fijnmazige mobiliteit

Voor sterke, gewortelde gemeenschappen in het landelijk gebied zijn (zorg-) voorzieningen en werkgelegenheid heel belangrijk, maar niet altijd om de hoek te vinden. *Mensen die ervoor kiezen om de rust en ruimte op te zoeken in de*
W.11 *kleinste kernen of in het buitengebied, zullen meer op elkaar aangewezen zijn. Een*
L.4 *fijnmazig mobiliteitssysteem zorgt ervoor de centrale kernen per (e-)fiets, auto, ov*
M.1 *(inclusief publieke mobiliteit) goed bereikbaar zijn*. In het landelijk gebied is ruimte
W.5 voor *grotere (gezins)woningen en er zijn kleinere woningen en hoogwaardige zorg*
W.10 *beschikbaar nabij de centrale kernen*, zodat jongeren en ouderen in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen.

Autonomie en gemeenschapszin

Ook liggen er kansen om (energie)voorzieningen, mobiliteit, zorg en wonen collectief of coöperatief op te zetten, bijvoorbeeld via deelconcepten. *Gedeeld wonen is aantrekkelijk en betaalbaar. In de kleinere kernen organiseren*
EN.11 *gemeenschappen samen hun energie*, bijvoorbeeld door in een wijk *zelf*
EN.2 *elektriciteit op te wekken met zonnepanelen op de daken en dit op te slaan in een*
EN.5 *lokale buurtbatterij*. Ze nemen samen met de overheid actief verantwoordelijkheid voor *passende gemeenschappelijke voorzieningen op het gebied van zorg en*
W.12 *welzijn, bezorgdiensten en plekken voor ontmoeting, evenementen en recreatie*. Zo wordt hier actief werk gemaakt van lokaal eigenaarschap, autonomie en keuzevrijheid. *Gedeelde verantwoordelijkheid en kleinschaligheid is de basis,*
EN.4 *maar dat wil niet zeggen dat dit alles zonder de overheid plaatsvindt*. Voor het opzetten en mogelijk maken van dergelijke structuren (incl. aanpassing van wet- en regelgeving), ligt een belangrijke rol bij het samenspel van de betrokken overheden.

Bedrijvigheid als ruggengraat van de lokale gemeenschap en het decentrale energiesysteem

E.4 *Kleinschalige bedrijventerreinen* met lokaal mkb, zoals de autogarage, het loodgietersbedrijf of de fietsenmaker, zijn *niet alleen cruciaal voor de*
E.1 *lokale werkgelegenheid, maar vormen ook de ruggengraat voor de lokale voorzieningen, het verenigingsleven en het decentrale energienetwerk*. Op deze kleine bedrijventerreinen organiseren de bedrijven steeds meer collectief hun energievoorziening en de (circulaire) verwerking van grondstoffen en reststromen. Qua ruimtegebruik is het van belang dat de terreinen *nadrukkelijker worden*
E.2 *afgebakend, geclusterd, vergroend en verdicht. Multifunctioneel ruimtegebruik is daarbij de nieuwe standaard*.

2.2 Karakteristiek landschap

De Limburgse landschappen blijven in 2050 een belangrijke drager van de leefomgeving voor inwoners, bezoekers en ondernemers. Van de beekdalen in het zuidelijke Heuvelland, via het rivierenland met uiterwaarden in Midden-Limburg, tot aan de veen- en bosgebieden in het noorden: de provincie kent een grote diversiteit aan landschappen met groenblauwe kwaliteit. Deze kwaliteit is een publieke waarde in zichzelf, en draagt tevens bij aan het vestigingsklimaat, recreatief gebruik, gezondheid en identiteit van de verschillende regio's in Limburg. Om daar ook op de lange termijn van te kunnen blijven genieten zijn er duidelijke kaders nodig met soms een ander gebruik van de ruimte.

Levendige kernen in groene contouren

De kwaliteit van het landschap en de leefomgeving is een belangrijke binder voor onze inwoners en een onderscheidende magneet voor het aantrekken van
W.12 nieuwe bewoners van Limburg. Nieuwe Limburgers die bewust kiezen om hier in het groen te komen wonen en werken. Overal in de provincie vraagt dat om zorg te dragen voor *buffergebieden en duidelijke contouren voor groene structuren,*
W.7 *zodat versnippering wordt tegengegaan*. Rondom woongebieden vraagt dat het
W.9 *optimaal benutten van bestaande ruimte* en binnen woongebieden een focus op *verdichting en vergroening*. Dit is zowel belangrijk bij de Limburgse steden, alsook
W.8 bij de centrale kernen in het gewortelde landelijk gebied. Er is geen uitbreiding
E.3 meer mogelijk op belangrijke landschappen en landbouwgrond. *Essentiële*
W.11 *voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts en basisschool, zijn te vinden in de centrale kernen*. Deze kernen hebben een groot verzorgingsgebied voor de omliggende kleine kernen en creëren daarmee voldoende draagvlak voor de instandhouding van deze voorzieningen.

Balans tussen landbouw, landschap, energie en leefkwaliteit

E.6 De landbouwsector is onderdeel van een bloeiende economie. *Er is een*
L.1 *balans gevonden tussen hoogproductieve en beherende landbouw.* Limburg draagt daarmee bij aan de voedselzekerheid, maar ook aan het behoud van het cultuurlandschap dat een belangrijke rol speelt in onze welvaart en welzijn. De regio is als geheel een verzorgingsgebied waar voorzieningen, onderwijs
M.1 en sportaanbod op orde en *bereikbaar* moeten zijn. Steeds ingebed binnen de verschillende identiteiten die de regio's van Limburg bieden. De regio is een goede schaal om een blik te werpen op de gezondheid van mensen en het natuurlijke systeem. Hier liggen diverse kansen om *mobiliteitspatronen*
E.1 *en bedrijfsprocessen, zoals circulariteit, te veranderen*. Maar ook om diverse opgaven rondom het veranderende klimaat, energie(-infrastructuur) en de biodiversiteit op te pakken. Bijvoorbeeld door *natuurcorridors* te waarborgen, energiecorridors goed in te passen in het landschap, de toegankelijkheid van natuurgebieden te verbeteren en *ruimte te maken voor water*.

2.3 Dynamische stedelijke gebieden

De stedelijke schaal behoeft aandacht voor kwaliteit. Kwaliteit van openbare ruimte met aantrekkelijke binnensteden, maar ook kwaliteit van de verbindingen naar de regio en naar belangrijke stedelijke gebieden binnen en buiten de provincie. Het stedelijk gebied vormt een belangrijke schakel in het economisch systeem van Limburg. Er liggen hier veel kansen voor aantrekkelijke banen en woningen voor bestaande en nieuwe Limburgers. Hier kunnen we een groot gedeelte van de beoogde groei van de bevolking opvangen, en is er een breed mobiliteitsaanbod en cultureel aanbod.

Innovatiemilieus en concentraties van activiteit

Dynamische stedelijke gebieden zijn een bron van economische activiteit en
een fijne plek om te wonen. *Onze steden trekken in 2050 jongvolwassenen uit*
binnen- en buitenland aan, waaronder kennismigranten, maar ook vakmensen
E.12 *die in krappe sectoren werken (zoals de zorgsector en de maakindustrie) door de*
sterke tri-nationale onderwijsinfrastructuur. Hier combineren we verdichting met
multimodale bereikbaarheid en economische en culturele dynamiek. *Er zijn veel*
E.6 *banen te vinden in dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en in de*
publieke sector. Steeds meer werklocaties van dit type bevinden zich in de binnenstad
E.2 *als onderdeel van levendige plekken met veel ontmoetingsruimtes. Door de*
ruimtelijke concentratie van mensen, bedrijven en activiteiten in de steden ontstaat
E.3 interactie, *wat agglomeratievoordelen oplevert. Bedrijven zitten dicht bij elkaar en*
W.12 *ook dicht bij toeleveranciers en klanten*. Ze wisselen makkelijk onderling kennis
uit, waardoor er binnen én tussen sectoren meer innovatie plaatsvindt. De nieuwe
Limburgers versterken deze dynamiek. Nabij de grote steden vormen de Brightlands
campussen een succesvol innovatief ecosysteem, waar bedrijven, kennis- en
E.9 onderzoeksinstellingen intensief samenwerken. *Kennisdeling en verbindingen*
E.10 *met de steden en metropolen buiten Limburg staan hier centraal. Nieuwe start- en*
scale-ups krijgen de mogelijkheid om te groeien naar volwassen bedrijven. Ook het
zorgsysteem is hierop aangesloten.

Verbonden, gezonde en bruisende steden

De Limburgse steden zijn in 2050 optimaal verbonden over provincie- en
M.1 landsgrenzen heen en vormen één daily urban system. *Snelle (internationale)*
ov-verbindingen en autonoom vervoer op de wegen zorgen voor kortere reistijden
M.2 *en meer interactie met andere stedelijke gebieden en metropoolregio's*. Rondom
W.7 de ov-knooppunten *ontstaan compacte woonmilieus met hoogbouw, relatief kleine*
woningen en veel stedelijk groen. De rol van duurzame luchtvaart en innovaties
van autonoom vervoer hebben de wijze waarop Limburgers in 2050 reizen stevig
veranderd. We herwaarderen de inrichting van onze openbare ruimte. Dankzij *slimme*
M.7 *bundeling van autoverkeer en parkeerplaatsen* is er meer ruimte gecreëerd voor
actieve mobiliteit en verblijfskwaliteit. Natuur in de stad krijgt de ruimte en biedt
een diversiteit aan functies, soms voor biodiversiteit, voor klimaatadaptatie en het
L.6 tegengaan van hittestress, maar ook voor recreatie en ontspanning.

Centraal energienetwerk

W.4 *Het centrale energiesysteem faciliteert de intensieve energievraag in deze gebieden*.
In dit systeem draagt een diverse mix van hernieuwbare energie de toegenomen
vraag naar elektriciteit. *Energie-intensieve bedrijven clusteren zich rondom*
W.8 *energieknooppunten* waar de infrastructuur hen een goede aansluiting biedt, óf ze
schalen hun energieverbruik af. Daarmee is er op andere plekken weer meer ruimte
W.7 voor maatschappelijke functies. *Huizen en wijken worden energieneutraal en de*
W.10 *kosten van energie dalen voor ondernemers*.

2.4 Kruispunt in Europa

Limburg heeft een strategische ligging centraal binnen Europa. Vanuit een internationale blik liggen er veel kansen om aan te sluiten bij wat er om de provincie heen gebeurt, maar ook om meer waarde toe te voegen binnen de provincie zelf. Een belangrijke beweging die daarbij hoort is het organiseren van concentratie en nabijheid om agglomeratiekracht, kennishubs en energieknooppunten te realiseren. Maar ook om onze landschappen robuuster te maken door ecologische structuren te herstellen en toerisme grensoverstijgend te bekijken.

Productie en industrie als schakel op internationale logistieke corridors

E.8 De Limburgse productie en industrie positioneert zich als internationale schakel. *Aantakkingen op de corridors zorgen voor stuwende economische ontwikkelingen*, als een soort "lampjes op het elektriciteitssnoer" tussen de Noordzee en Duitsland. Bedrijven zijn steeds meer onderdeel van een internationale markt en halen en E.4 brengen onderdelen en producten uit het buitenland. *Zij clusteren zich op productie-* E.12 *en industriemilieus nabij de corridors. Hier hebben zij optimale toegang tot energie* E.2 *en logistiek, kunnen zij de circulaire transitie maken en er is ruimte om te groeien, terwijl op andere bedrijventerreinen de ruimte strakker afgebakend wordt. Mede* E.6 *door innovatie bieden de bedrijven op deze locaties minder banen, maar wel een hoge toegevoegde waarde voor de Limburgse economie.* De provincie functioneert M.5 als essentieel logistiek kruispunt voor goederenstromen waar lokaal waarde aan wordt toegevoegd. *Via logistieke corridors worden unieke productielocaties die* M.6 *essentieel zijn voor Europese strategische autonomie, zoals VDL Nedcar en Chemelot, verbonden met de rest van Europa.* De Brabantroute en A67 vormen de verbinding tussen de grote havens in Antwerpen en Rotterdam enerzijds en Duitsland, met name het Ruhrgebied, anderzijds. De A2, de aangrenzende spoorcorridor, de Maas en Maaslijn verbinden de Nederland met België en Duitsland (Noord-Zuid-as). *Venlo* M.6 *vormt binnen deze assen een strategisch centrum met een internationale logistieke hub.* De A76 en drielandentrein verbinden de steden in het zuiden van de provincie met België en Duitsland (Oost-West as). De logistieke sector is hoog-innovatief en zeer M.7 efficiënt in haar ruimtegebruik, waardoor er minder grote logistieke hallen nodig zijn.

Grenzeloos verbonden

De internationale blik is ook nodig om zorg te dragen voor ons hoogkwalitatieve L.7 landschap. *Natuurlijke systemen zijn robuuster en beter over de grenzen heen verbonden*, waardoor de ecosystemen meer divers zijn. De actieve spreiding van L.2 toerisme, door landschappen in de hele provincie en daarbuiten te activeren (zoals het verbinden en toegankelijk maken van groen), heeft ervoor gezorgd dat de landschappelijke kwaliteiten behouden en waar mogelijk versterkt zijn. De provincie wordt door deze internationale beweging en door de verbonden grensoverstijgende E.12 onderwijsinfrastructuur aantrekkelijk voor kennismigranten uit binnen- en buitenland, die met hun unieke kennis en kunde bijdragen aan de Limburgse kennisontwikkeling E.11 en innovatie, en *daarmee aan het verdienvermogen van de provincie*. Met name in het zuiden van de provincie is een sterk grensoverstijgend stedelijk netwerk ontstaan, waarin Zuid-Limburg, Aken, Hasselt en Luik nauw met elkaar verbonden zijn. Ook andere grote stedelijke gebieden, zoals Arnhem-Nijmegen en Brainport, E.10 en metropolen van mondiale betekenis, zoals het Ruhrgebied en de Randstad, zijn *dichterbij dan ooit*. Langs de corridors "reist" ook kennis tussen de metropolen.

Internationale energieknoop

Het terrein van Chemelot en het Clausgebied in Maasbracht vormen dankzij de Delta Rhine Corridor, de Clauscentrale en nieuwe grootschalige elektriciteitsproductie via bijvoorbeeld (kleine) kerncentrales in feite één groot energieknooppunt. *Deze* EN.4 *knoop draagt bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het nationale en internationale elektriciteitsnetwerk*, als voorwaarde voor een werkend centraal EN.8 en decentraal energiesysteem. *Nabij de energiecorridor liggen clusters van energie-intensieve bedrijvigheid, zoals het CES-cluster Chemelot, dat door de beschikbare elektriciteit kan verduurzamen en innoveren.* In Limburg plukken we hier maximaal M.4 de vruchten van deze corridors. *Bij Maastricht Aachen Airport is de ontwikkeling van elektrisch vliegen versneld en is er een Electric Aviation Hub* gerealiseerd, waar uitsluitend nog elektrisch wordt gevlogen en ruimte is gemaakt voor het testen van M.8 nieuwe innovaties. *Drones kunnen laden en lossen op belangrijke bedrijventerreinen en distributieknooppunten in Limburg* en de Maas is een drukke transportas.

02 Vijf thematische visies

Het Kompas 2050 is uitgewerkt in vijf thematische visies (Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit, Energie) . Hierin zijn samenhangende keuzes en richtinggevende uitspraken uitgewerkt. Die worden hier afzonderlijk gepresenteerd.

3.1 Economie

Economie gaat over de manier waarop we waarde creëren, werk en inkomen genereren, innovaties mogelijk maken en onze welvaart vormgeven. Een duidelijke economische koers is essentieel. Deze koers bepaalt hoe consumenten en ondernemers omgaan met productie, distributie en consumptie van schaarse middelen en grondstoffen, en welke rol de overheid heeft bij het creëren van randvoorwaarden voor de markt en de ondernemer. De economische koers zegt ook iets over hoe we wonen, welke infrastructuur we nodig hebben, hoe we onze energie opwekken en hoe we ons landelijk en stedelijk gebied inrichten. Om hiervoor een koers te bepalen, moeten we prioriteren en keuzes maken. De visie op de Limburgse economie zet hiermee de toon voor de andere thema's.

Tegelijkertijd gaat economie niet alleen over welvaart, maar ook zeker over welzijn. In de visie economie maken we keuzes die toekomstbestendig zijn en ruimte bieden voor een stabiele groei van Limburg en een goed inkomen voor Limburgers. We werken aan een economie die de kwaliteit van leven verhoogt en die ook uitgaat van de beschikbare ruimte en grondstoffen. Een economie die bijdraagt aan onze gezondheid en een prettige leefomgeving, waarin iedereen de kans krijgt om mee te doen en waarin mensen zich verbonden en gelukkig voelen.

De economie van Limburg vormt een breed palet aan sectoren, met ieder hun eigen dynamiek, (ruimtelijke) uitdagingen en (grensoverstijgende) kansen. Zomaar een visie op 'de economie' neerleggen is dan ook niet eenvoudig. Door scherp aan te geven welke economische 'assets' Limburg bezit, hoe we die beter kunnen benutten en welke delen van de economie we moeten heruitvinden, creëren we een economische toekomst waarin Limburg floreert.

3.1.1 De Limburgse economie vandaag

De Limburgse economie heeft in de twintigste eeuw ingrijpende transformaties doorgemaakt. De mijnbouw domineerde het economisch landschap in het zuiden, met circa 75.000 banen die hier direct of indirect aan verbonden waren. Het zorgde voor een enorme toestroom aan nieuwe inwoners. In andere delen van Limburg brachten de mechanisatie en schaalvergroting in de landbouw grote veranderingen met zich mee. Vanaf het midden van de vorige eeuw bloeiden nieuwe industrieën op in heel de provincie, vaak gestart als toeleverancier van mijnbouw, zoals de ENCI en DSM. In Noord-Limburg lag de nadruk op elektrotechniek, zoals Océ (nu Canon). Vanaf de eeuwwisseling zagen we dat kennisintensieve sectoren aan gewicht wonnen ten koste van de meer traditionele industrieën in Limburg[1]. Banen verplaatsten zich naar de steden en dit ging gepaard met een groei van de dienstensector en de publieke sector. De gezondheids- en welzijnszorg werd groter en groeit, mede dankzij de toenemende vergrijzing, nog steeds. Desondanks heeft Limburg vandaag de dag, in vergelijking met het Nederlands gemiddelde, nog altijd relatief veel banen in de industrie, logistiek en landbouw[2].

De grote omslagen in de economische structuur van Limburg hebben ons gebracht tot waar we nu staan: een krachtige economie met drie belangrijke ingrediënten die het fundament zijn waarop we kunnen voortbouwen naar de toekomst.

Drie krachtige ingrediënten: verscheidenheid, kennis- en innovatiestructuur en strategische ligging

Vandaag de dag is de Limburgse economie een veelzijdige economie, gebouwd op een verscheidenheid aan sectoren. We zien zowel een grote verscheidenheid in sectoren als in het type bedrijven die in Limburg zijn gevestigd. Er zijn zeven sectoren die allemaal 10 tot 18 procent van het totaal aan arbeidsplaatsen vertegenwoordigen (gezondheids- en welzijnszorg, dienstverlening en ICT, logistiek, industrie, overheid en onderwijs, detailhandel en horeca en leisure). Ook zijn er in Limburg weinig zeer grote bedrijven als dominante werkgevers. We zien juist dat zo'n 75% van de banen bij het midden- en kleinbedrijf (mkb) zit, waarmee zij een belangrijke pijler vormen in het fundament van de Limburgse economie[3]. Dit maakt de Limburgse economie een robuuste economie die relatief weinig hoeft te leunen op één dominante sector of werkgever. Met deze grote verscheidenheid is de Limburgse economie in de basis goed voorgesorteerd op de toekomst.

Ondernemers, wetenschappers en studenten ontmoeten elkaar in Limburg op de vier Brightlands campussen (Greenport Venlo, Chemelot, Maastricht Health en Smart Services Heerlen). Met de ontwikkeling van deze campussen hebben het Limburgse bedrijfsleven, onderwijsinstellingen en een actieve overheid de afgelopen jaren een stevige kennis- en innovatiestructuur gebouwd. Mede dankzij het R&D-intensieve Chemelot is het Limburgse bedrijfsleven sterk in grootschalige procestechnologie, wat kansen biedt voor toekomstige innovaties[4]. Voor samenwerking op het gebied van innovatie kan Limburg ook buiten de (provincie)grenzen kijken. Vanuit Zuid-Limburg bezien liggen drie academische ziekenhuizen binnen een omtrek van 30 kilometer. En vlak over de (provincie) grens liggen onder meer de UHasselt, ULiege en de RWTH Aken, een van de grootste technische universiteiten van West-Europa, en Brainport Eindhoven, een van de meest innovatieve regio's ter wereld.

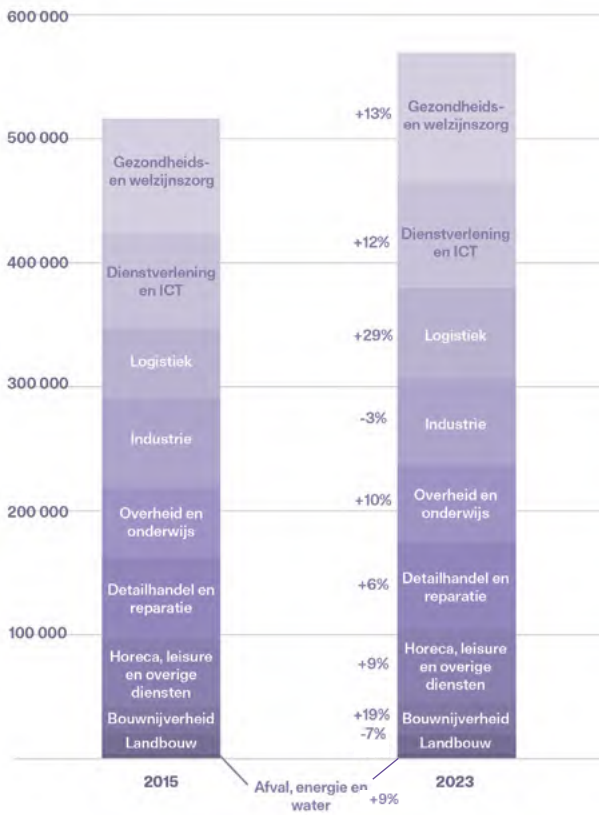

Groei in aantal banen. Bron: Stec Groep (2025)

De strategische ligging van Limburg in Europa wordt alleen maar belangrijker. Binnen Nederland is Limburg weliswaar aan de rand gepositioneerd, maar vanuit een breder perspectief is Limburg binnen West-Europa juist een centrale plek. Limburg ligt niet alleen op de Nederlands-Duitse corridors tussen Rotterdam, het Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, maar heeft ook verschillende belangrijke knooppunten op deze corridors. Denk bijvoorbeeld aan de VDL-locatie in Born en de Greenport in Venlo. Via water, spoor, weg en via de lucht is Limburg bovengemiddeld goed ontsloten. Deze gunstige positie zien we terug in de Limburgse exportcijfers en internationale bedrijvigheid. In 2021 leverde Limburg een bijdrage van circa 7% aan de totale Nederlandse export en had de provincie het hoogste aandeel internationaal handelende bedrijven[5]. Limburgse bedrijven zijn bovendien bovengemiddeld goed in staat om exportuitbreiding samen te laten gaan met groei in het aantal banen[6]. Dit betekent dat internationale handel een belangrijke motor is voor de werkgelegenheid(sgroei) in Limburg, nu en in de toekomst.

Uitdagingen voor het Limburgse vestigingsklimaat

Deze krachten van de Limburgse economie bieden perspectief, ook in tijden zoals nu, waarin het bedrijfsleven voor grote uitdagingen staat. Ondanks de toename van arbeidsparticipatie in Limburg (van 64% in 2013 naar 69% in 2024), hebben ondernemers moeite om voldoende (gekwalificeerd) personeel te vinden. Internationale concurrentie en geopolitieke spanningen nemen toe, met grote gevolgen voor (internationale) handel. Dit raakt onder meer de chemische sector en dus Chemelot. Bedrijven moeten concurreren met bedrijven in China, waar de energie- en grondstofprijzen goedkoper zijn, met de sluiting van vele fabrieken in heel Europa tot gevolg[7]. Ook zien we op meerdere plekken de hoofdkantoren van grotere bedrijven die in Limburg gevestigd waren vertrekken (zoals BASF zaden, Sabic en Océ/Canon). Al met al zien we nog wel dat het aantal bedrijfsvestigingen[8] toeneemt in Limburg, maar minder dan het Nederlands gemiddelde. Dit zijn stuk voor stuk signalen die onderstrepen dat we ook onze economie en het vestigingsklimaat op onderdelen moeten vernieuwen en herijken. Een sterkere verbinding van Limburg met de Corda Campus in Hasselt, de Thor park campus Genk, campus Legiapark en Sart-Tilman campus Luik, campus Melaten en campus Westbahnhof Aken, de RWTH en Jülich campussen dragen ook bij aan een tri-nationaal vestigingsklimaat.

Meer lezen over 'de Limburgse economie vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

Noten

1 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
2 Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg"
3 Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg"
4 Birch, in opdracht van LIOF (2025) "Het innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie", p. 97
5 Foto van Limburg, thema economie, Exportwaarde.
6 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
7 Oxford Economics (2025) "Tipping point: threats to jobs and growth in europe's chemical sector"
8 Vestiging: Locatie van een onderneming, instelling of zelfstandige beroepsbeoefenaar (dat wil zeggen elke fabriek, werkplaats, kantoor, winkel of andere bedrijfsruimte, dan wel elk complex daarvan) waarin of van waaruit een economische activiteit of zelfstandig (vrij) beroep wordt uitgeoefend door minimaal 1 werkzaam persoon. (LISA; www.lisa.nl/definities/)

3.1.2 Voor welke opgaven staat de economie in Limburg richting 2050?

De veranderingen in de komende 25 jaar vragen om vernieuwing van de economische koers van Limburg. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor de economie in Limburg richting 2050.

Vergroten economische weerbaarheid en de verduurzamingsopgave

In deze onzekere geopolitieke tijden wordt economische macht steeds vaker ingezet voor politieke doeleinden. Voor Limburg benadrukt dit enerzijds het belang van het vergroten van de economische weerbaarheid, door *flexibiliteit en adaptiviteit* meer centraal te stellen. Anderzijds onderstreept dit hoe belangrijk het is om risicovolle afhankelijkheden van met name van landen buiten Europa voor energie en grondstoffen af te bouwen. Deze beweging valt mooi samen met de ambitie om in 2050 een CO_2-neutrale en circulaire economie te hebben. De verduurzamingsopgave heeft op veel vlakken ondersteuning nodig. Zeker bij grote uitstoters zoals Rockwool en het industriecluster Chemelot, waar de behoefte aan duurzame elektriciteit stevig gaat toenemen. Het opbouwen van een circulaire economie vraagt bovendien om grote omslagen in consumentengedrag, bedrijfsprocessen en ruimtegebruik en om het opbouwen van marktvraag. In het licht van de verduurzaming moeten ook andere basisvoorzieningen zoals de beschikbaarheid van drinkwater worden geborgd.

Een vergrijzende en krimpende beroepsbevolking

De dubbele vergrijzing in Limburg – waarbij zowel het aantal ouderen toeneemt als de levensverwachting stijgt – vormt een belangrijke uitdaging voor de arbeidsmarkt in de toekomst. In 2040 zullen er naar verwachting minder dan twee werkenden zijn per niet-werkend persoon in Limburg (nu nog zo'n 2,5)[1]. De beroepsbevolking krimpt en de druk op zorg en mantelzorg neemt toe. Als deze trend doorzet, ontstaat onzekerheid of bedrijven zich hier willen en kunnen vestigen. Als we een goede aansluiting tussen arbeidsmarkt en beroepsbevolking willen houden, kan gekeken worden naar de optimale benutting van de bestaande beroepsbevolking en dus daarin te blijven investeren. Maar de afgelopen jaren is in Limburg al veel onbenut arbeidspotentieel geactiveerd en het zal niet oneindig mogelijk zijn om het aantal werkenden binnen de bestaande beroepsbevolking toe te laten nemen[2]. Voor de toekomst van de Limburgse arbeidsmarkt is het belangrijk om ook in te zetten op het behoud van jongeren en het aantrekken van jongvolwassenen (migratie). Deze doelgroepen vergroten de beroepsbevolking op de lange termijn. Belangrijke pull-factoren hiervoor zitten natuurlijk in een aantrekkelijk woningaanbod en een prettige leefomgeving (zie de visies wonen en landelijk gebied), maar ook in onderwijs en werkgelegenheid. Daarnaast is innovatie een belangrijke factor die twee kanten op werkt: innovaties zoals AI en robotisering kunnen het tekort aan arbeidskrachten (bijvoorbeeld in de zorgsector) verlichten. Tegelijkertijd kan de druk op de arbeidsmarkt de ontwikkeling en adoptie van deze innovaties versnellen. De komende decennia is er een enorme vraag naar arbeidsmigranten. Limburg en de buurregio's moeten samen inzetten op het aantrekken van de juiste nieuwe inwoners.

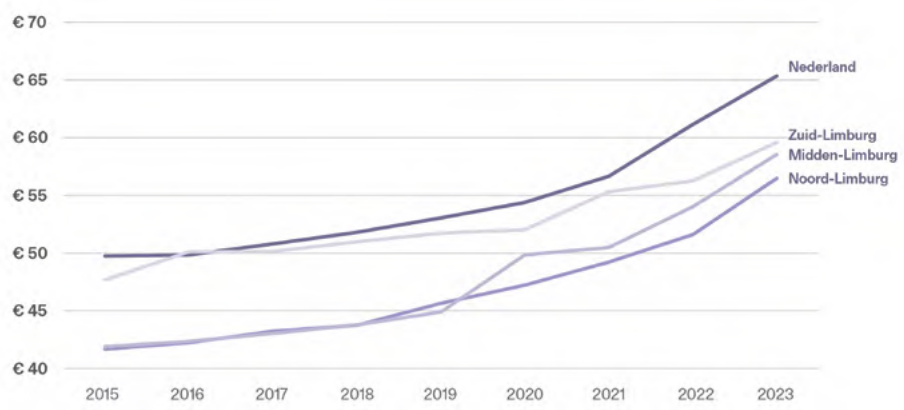

Arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per uur) (CBS, 2024)

Afnemende groei van arbeidsproductiviteit en -participatie

De vergrijzing in heel Europa legt een vergrootglas op de arbeidsproductiviteit. Als Europese landen ontwikkeling willen stimuleren, brede welvaart en (zorg)voorzieningen willen behouden en competitief willen blijven, moet met minder mensen hetzelfde of meer werk verzet worden en moet de arbeidsproductiviteit toenemen. Maar in Europa zwakt de groei van arbeidsproductiviteit al jaren af[3]. In Limburg ligt de gemiddelde arbeidsproductiviteit met 56 euro per gewerkt uur lager dan het Nederlands gemiddelde van 60. Wel zien we dat de positie van Limburg ten opzichte van de andere provincies is verbeterd de afgelopen jaren; een vooruitgang die in de overige Nederlandse provincies niet zichtbaar is[4]. Voornamelijk de arbeidsproductiviteit in Zuid-Limburg neemt, met gemiddeld 1,4% per jaar, relatief sneller toe.

Om deze beweging richting de toekomst vast te houden, is innovatie essentieel. Innovatie leidt doorgaans tot hogere arbeidsproductiviteit en dit faciliteert op haar beurt weer verdere innovatie. Het actief inzetten op en versterken van de scholings-, kennis- en innovatiestructuur in Limburg is dan ook een 'no-regret'. De smalle productiviteitsbasis in Limburg vormt nog een extra uitdaging. De productiviteitsgroei in Limburg wordt in sterke mate gedragen door slechts enkele sectoren en is geconcentreerd bij een beperkt aantal gespecialiseerde, kapitaal- en kennisintensieve 'front-runners'[5]. Dit onderstreept het belang van de aanhaking van het mkb op de kennis- en innovatienetwerken, zodat zij bij kunnen dragen aan een breder gedragen productiviteitsgroei.

Uitdagingen rondom agglomeratie

Innovatieve economische gemeenschappen zijn – naast innovatie, kennis, (tri-nationale) samenwerking en investeringen – gebaat bij concentratie, nabijheid, bereikbaarheid en hoge kwaliteit van leven. Innovatie ontstaat niet in een woestijn, maar daar waar mensen en bedrijven geclusterd bij elkaar komen en schaalvoordelen optreden. Agglomeratievorming helpt daarbij en grenseffecten werpen in Limburg barrières op. Het huidige ruimtelijk-economische patroon van Limburg werkt dit echter niet in de hand: bedrijven binnen dezelfde sectoren zijn vaak gespreid over de provincie gevestigd. Stadscentra zijn vaak de aangewezen plek voor agglomeratievorming, mede dankzij de aanwezigheid van veel arbeidskrachten. Maar in de huidige economische structuur vinden er nog relatief weinig activiteiten plaats in de binnenstedelijke milieus in Limburg. Ook de locaties van de Brightlandscampussen, die bedrijven, kennis en onderwijs bij elkaar brengen, zijn niet optimaal verbonden met de stadscentra.

Onderwijs loopt tegen grenzen aan

Een goed opgeleide beroepsbevolking is de basis van onze welvaart. Hoogwaardig onderwijs vormt bovendien een essentiële schakel voor het behoud en aantrekken van talent in een toekomstbestendige, concurrerende economie. De vergrijzende beroepsbevolking heeft, als de trend doorzet, gevolgen voor het behoud en de kwaliteit van het onderwijssysteem in Limburg en ook over de grens. Limburg heeft nu een breed palet aan onderwijsinstellingen voor praktisch (mbo) en theoretisch (hbo en universitair) opgeleiden. Maar er zijn ook uitdagingen voor het Limburgse onderwijs. Door dalende studentaantallen staat de bekostiging in het beroepsonderwijs onder druk. Daarnaast vragen innovatie, vergrijzing, krimp, robotisering en strategische autonomie om een ander opleidingsaanbod. De potentie van het volgen van onderwijs over de grens is groot en de jeugd komt te weinig met de buurlanden en hun taal en cultuur in aanraking.

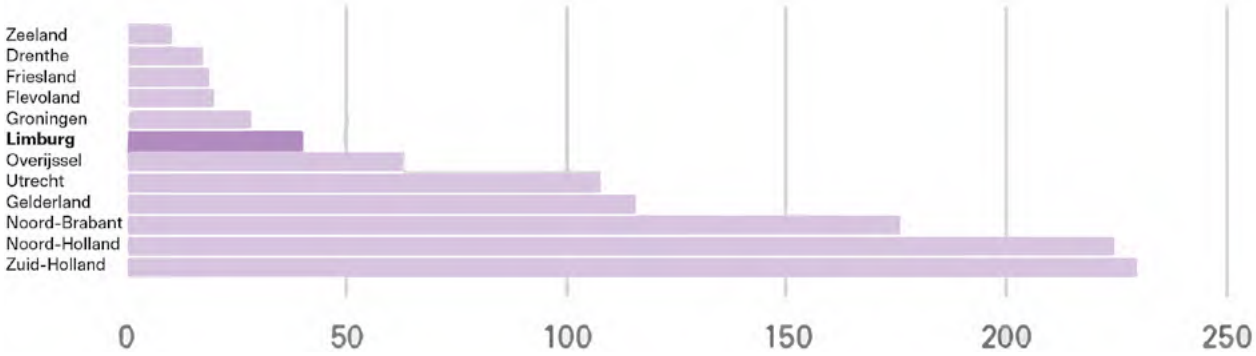

Innovatieve bedrijven > 250 werknemers per provincie (Innovatiespotter, 2024, bewerking Stec Groep)

Grenseffecten

Limburg grenst voor een groot deel aan twee buurlanden: Duitsland en België. Al eeuwen heeft Limburg een historisch-culturele plek tussen de Angelsaksisch georiënteerde Randstad, de Franse invloeden waar met name Zuid-Limburg door de eeuwen heen door is gevormd en de intense banden met Duitsland. De geografische ligging tussen de metropolen en grote steden in deze gebieden over de grens, biedt kansen voor economische groei en vernieuwing. Als we de grenzen weg zouden denken, ligt hier in potentie extra banengroei en extra transacties en handel tussen bedrijven, waarvan grofweg zo'n 70% ten goede zou komen van Zuid-Limburg[6]. Als de landsgrenzen geen belemmering zou zijn, zou het contact met steden zoals Aachen, Luik en Hasselt toenemen en daarmee de agglomeratiekracht van het gebied versterken. Maar de aanhaking van Limburg op de dynamiek buiten de (provincie)grens is nog een uitdaging. Dit heeft te maken met grenseffecten, zoals fiscale uitdagingen en verschillen in kosten, salaris, taal, cultuur en overheidsbeleid. Er is ook nog veel te verbeteren aan grensoverstijgende infrastructuur, zoals de verbinding tussen wegen en ov-netwerken.

Meer lezen over mogelijkheden voor de economie? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Totale werkgelegenheid 15-65 vs totale aantal inwoners o.b.v. CBS, ETIL
2 Zie ook Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg", p.8.
3 Draghi Rapport: European Union (2024) "The future of European competitiveness: A competitiveness strategy voor Europe".
4 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
5 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
6 CPB (2016) "De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen"

3.1.3 De Limburgse economie in 2050: Economisch excelleren, in balans met de leefomgeving

Context

- Economisch cluster rondom Limburg
- Corridor van belang voor goederen en personen
- Corridor van belang voor energie (Delta Rhine Corridor)
- Vliegveld

Clusters van productie en industrie als internationale schakel

Energie- en mobiliteitsinfrastructuur wordt sturend voor economische activiteiten. Nabij de corridors wordt productie en industrie geclusterd.

- Industrieterreinen (hoge milieuimpact) *(Chemelot, Maasbracht)*
- Productieterreinen (gemiddelde milieuimpact) *(Greenport, VDL-locatie)*
- Glastuinbouwclusters

Veronden innovatiemilieus

De vier Brightlandscampussen vormen de ruggengraat van deze kennis- en innovatiestructuur en zijn nadrukkelijker verbonden met de binnensteden, waardoor er meer interactie bestaat tussen de bruisende stedelijke en de innovatiemilieus.

- Brightlands campus
- Einstein Telescope (zoekgebied)
- MAA: innovatie elektrisch vliegen en dronetechnologie
- Jülich onderzoekscentrum Aken
- Academisch ziekenhuis

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

De steden hebben aantrekkingskracht op bedrijven, bezoekers en op nieuw talent van buiten de stad en buiten het land, vanwege de grote ruimtelijke concentratie en het gunstige vestigingsklimaat dat dit oplevert. In de zes grote Limburgse binnensteden is ruimte gemaakt voor de vestiging van bedrijven en onderwijslocaties in de binnenstad, nabij ov-knooppunten en woongebieden. Hier ligt nieuwe (kantoor)ruimte voor overwegend verzorgende sectoren, zoals dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en het onderwijs.

Stedelijk milieu (iconen geven stedelijk accent aan)

- Bebouwde kom
- Universiteit
- HBO
- MBO

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Kleinschalige bedrijventerreinen bevinden zich nabij de centrale kernen van levendig Limburg en maken onderdeel uit van de voorzieningen in het landelijk gebied.

- Bedrijventerreinen, Mkb

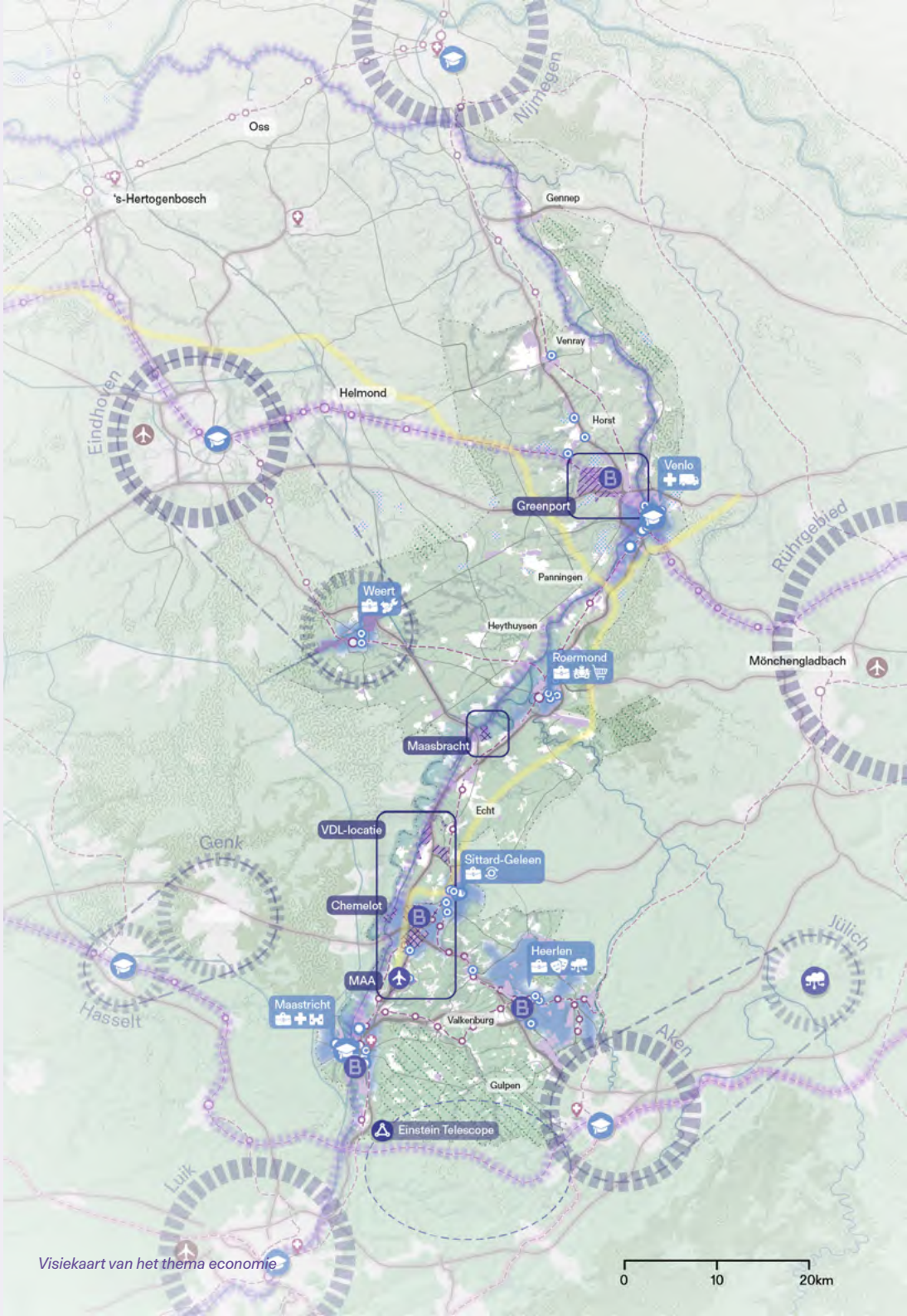

Visiekaart van het thema economie

De Limburgse economie heeft een duidelijke potentie: een strategische ligging, een grote verscheidenheid aan sectoren en een rijk netwerk van ondernemers en kennisinstellingen. Kwaliteiten die we in 2050 optimaal benutten, door gericht bij te sturen en onze economische structuur slimmer te organiseren. Door te focussen op sterke knooppunten en de verbindingen daartussen, is de economie van Limburg niet alleen sterker en innovatiever, maar ook beter in balans met haar inwoners en leefomgeving.

Krachtige, levendige binnensteden, innovatiecampussen en industrieclusters zijn de economische knooppunten die in 2050 de basis vormen voor de Limburgse economie. Dit zijn plekken waar bedrijven én mensen elkaar vinden om nieuwe ideeën te bedenken, opgeleid te worden, kennis uit te wisselen en innovatieve producten te maken. Deze knooppunten floreren door hun ligging op strategische corridors, middenin Europa, die ze verbindt met omliggende regio's, zowel nationaal als internationaal. Limburg is daarin niet alleen een doorvoereconomie, maar juist een plek waar waarde wordt toegevoegd. Dat gebeurt in binnensteden, op innovatiecampussen en bij industrieclusters met elk een specifieke thematische focus. De verschillende typen knooppunten grijpen in elkaar en zijn ook onderling goed verbonden. Zo versterken ze elkaars krachten. Hierdoor ontstaat een klimaat waarbij zowel onderwijs- en kennisinstellingen als bedrijven met deze focus voorop kunnen lopen in Nederland en in Europa. Limburg is in 2050 een belangrijk puzzelstuk in de Europese geopolitieke puzzel, waarbij we steeds minder afhankelijk zijn van landen buiten Europa.

Deze economische knooppunten, die als het ware fungeren als 'lampjes op een elektriciteitssnoer van corridors', zijn niet afhankelijk van de grillen van de mondiale markt en de specifieke bedrijven die er gevestigd zijn. Integendeel, ze bezitten kwaliteiten die gezamenlijk zorgen voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven én mensen. Voor bedrijven zit dit hem in de strategische ligging, betrouwbare infrastructuur en bereikbare opleidingsmogelijkheden. De beschikbare banen die dit met zich meebrengt, in combinatie met de hoge Limburgse kwaliteit van leven, zorgen ervoor dat ook de mensen zich graag in Limburg vestigen en de economische dynamiek in steden groeit. Dit vormt een wendbare economie die ook aantrekkelijk blijft als bepaalde bedrijven verdwijnen.

Banen	2023		2050	
Afval, energie en water	0.80%	4,790	1.90%	11,290
Landbouw	2.80%	15,940	2.10%	12,570
Bouwnijverheid	4.60%	25,960	4.30%	25,960
Horeca, leisure en overige diensten	10.10%	57,460	11.90%	72,680
Detailhandel en reparatie	12.40%	70,740	11.20%	68,580
Overheid en onderwijs	10.90%	61,990	12.10%	73,680
Industrie	12.10%	69,080	9.00%	54,690
Logistiek	13.00%	73,790	9.00%	54,900
Dienstverlening en ICT	15.00%	85,590	16.80%	102,660
Gezondheids- en welzijnszorg	18.30%	104,260	21.80%	132,780
Totaal	100%	569,600	100%	609,790

Huidige en voorspelde banen in 2023 en 2050 per sector. In percentage het aandeel, in cijfers het absolute aantal (2023: Vestigingenregister Limburg, 2024)

Toegevoegde waarde	2050
Afval, energie en water	→
Landbouw	→
Bouwnijverheid	→
Horeca, leisure en overige diensten	↘
Detailhandel en reparatie	↘
Overheid en onderwijs	→
Industrie	↗
Logistiek	↘
Dienstverlening en ICT	↗
Gezondheids- en welzijnszorg	→
Totaal	

Ontwikkeling aandeel toegevoegde waarde in de totale economie van Limburg (op basis van verschillende bronnen en expert judgement) (Stec Groep, 2025)

Langs de corridors zijn in 2050 de grootschalige en energie-intensieve activiteiten geconcentreerd. Door deze clustering en door te kiezen voor verdichting en multifunctioneel ruimtegebruik ontstaat een economie die beter in balans is met de leefomgeving. In 2050 kenmerkt de Limburgse economie zich door topkwaliteit in plaats van kwantiteit. De beschikbaarheid van duurzame energie en hoogwaardige logistiek trekt bedrijven aan die werken aan de technologieën van de toekomst, zoals batterij-innovaties en bio-based materialen. Limburg heeft met de Brightlands campussen, onderwijs-, onderzoekspartijen en innovatieve ondernemers alles in huis om hierin voorop te lopen. Daarmee zorgen we voor een circulaire economie die bijdraagt aan onze welvaart én ons welzijn.

Naast de lampjes op het elektriciteitssnoer vormen het Mkb en kleine ondernemers die zowel in de steden als in de kleinere kernen geworteld zijn ook een belangrijk onderdeel van de Limburgse economische structuur. Zij dragen niet alleen de economie, maar zorgen ook voor gemeenschapsvorming. Ook op dit niveau zijn de grenzen vervaagd en werkt de Limburgse economie steeds meer grensoverstijgend.

Om dit toekomstbeeld te realiseren zijn scherpe keuzes nodig: vanuit economie én vanuit wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. De koers voor 2050 sluit aan bij de vier bewegingen van het Kompas en vormt een integraal kader voor de ontwikkeling van het Limburgse vestigingsklimaat – in steden, in het landelijk gebied en in de internationale en innovatieve netwerken waar Limburg onlosmakelijk deel van uitmaakt.

Clusters van productie en (grensoverstijgende) industrie als internationale schakel

De grensoverstijgende energie- en transportcorridors en de knooppunten die hierop liggen ('de lampjes op het elektriciteitssnoer'), vormen de belangrijkste schakel van Limburg naar de omliggende gebieden. Samen vormen zij een ankerpunt voor de economische visie. Via de corridors worden bedrijven voorzien van de nodige energie en grondstoffen en bereiken ze andere bedrijven in de keten. Limburgse bedrijven die van deze (grensoverstijgende) corridors afhankelijk zijn, omdat ze bijvoorbeeld veel energie verbruiken of afhankelijk zijn van grootschalige logistiek, vormen clusters op internationaal georiënteerde en excellerende productie- of industriemilieus[1]. Denk bijvoorbeeld aan bestaande locaties zoals Greenport, VDL en Chemelot. Maar er is ook potentie voor bedrijvigheid nabij het energieknooppunt Clausgebied, waar het nieuwe aanlandingspunt van elektriciteit met netcapaciteit een asset vormt voor (nieuw te vestigen) energie-intensieve bedrijvigheid. En bij Maastricht Aachen Airport, waar de transformatie naar een Electric Aviation Hub zorgt voor kortere start- en landingsbaan, waardoor er ruimte ontstaat voor schone, energie-intensieve bedrijvigheid én er minder overlast is. Deze ruimte is bijvoorbeeld benut door kleinschalige datacentra die een functie vervullen voor lokale en regionale gebruikers, of opslag verzorgen voor de giga AI-fabriek in het Duitse Jülich.

De mobiliteits- en energie-infrastructuur is in 2050 up-to-date en dus ook sturend voor waar bedrijven zich vestigen. Hierdoor ontstaan clusters van bedrijven. Deze clustering beperkt de versnippering van het landschap en de leefomgeving, en is kostenefficiënt voor bedrijven zelf en voor de overheid. Om het ruimtegebruik van deze clusters goed af te bakenen, kiezen we voor zoveel mogelijk verdichting en multifunctionaliteit. Denk bijvoorbeeld aan dubbellaagse logistieke hallen met gesloten teelt en/of elektriciteits-opwek op het dak. Door de goede aansluiting op het elektriciteitsnet kunnen de bedrijven in deze clusters technologische toepassingen, zoals robots, inzetten en kunnen bedrijven de nodige verduurzamingsstappen zetten. Op de industrie- en productielocaties met de benodigde milieucategorie is ook ruimte gecreëerd voor materialenhubs, die een belangrijke functie vervullen in de circulaire economie.

Op de productie- en industrieclusters nabij de corridors is in 2050 onder andere ruimte voor ontwikkeling van sectoren die al decennia erg belangrijk zijn voor de Limburgse economie: de chemische- en maakindustrie. Deze innovatieve sectoren zijn hoogproductief en zorgen voor stuwende economische ontwikkeling in onze provincie. De chemische industrie is in 2050 volledig verduurzaamd. Petrochemische mid- en downstream activiteiten zijn gedecarboniseerd en er zijn meer innovatieve fabrieken te vinden op Chemelot (bijvoorbeeld in specialty chemicals).[2] De aantakking op de Delta Rhine Corridor zorgt voor de beschikbaarheid van voldoende elektriciteit en waterstof en tegelijkertijd voor de mogelijke afvoer van CO_2. De chemische industrie speelt ook een belangrijke rol in de circulaire transitie, door innovatie op het gebied van nieuwe, biobased materialen en de inzet van biofabricatie en biokatalyse (de productie van complexe biologische producten uit levende cellen of biomassa uit schimmels). Deze nieuwe grondstoffen en producten en de daaraan gelieerde kennis bieden kansen voor internationale

toepassingen, die vooral circulair zijn. Voor de maakindustrie geldt dat er zowel grote productielocaties zijn, waar clustering concentratievoordelen oplevert, als ook een schil van toeleverend mkb, die in kunnen spelen op wat de markt nodig heeft. Daardoor is deze industrie wendbaar en zijn de locaties flexibel inzetbaar.

Een voorbeeld van de nieuwe maakindustrie is de productielocatie **VDL** in Born, die doorontwikkelt als een hightech innovatiehub op het gebied van o.a. dronetechnologie. In eerste instantie voor inzet het gebied van Defensie, maar dankzij dual-use toepassingen komen de ontwikkelingen ook ten goede van drones die binnen ons mobiliteitssysteem worden ingezet. **Maastricht Aken Airport (MAA)**, is ook verweven in het innovatiemilieu rondom dronetechnologie. Hier is ruimte om testvluchten te maken met drones. De High Tech Campus in Eindhoven is een belangrijke ketenpartner en partner in kennis- en talentuitwisseling.

De logistiek staat in Limburg niet alleen in het teken van de toe- en afvoer van producten, maar voegt nadrukkelijk waarde toe aan productie of aan circulaire processen. In 2050 gebruiken en hergebruiken we grondstoffen optimaal. Nieuwe ketens en logistieke oplossingen zijn ontwikkeld om te zorgen dat de grondstoffen langer in de productieketen kunnen blijven. Vernieuwende digitale technologie wordt ingezet om materiaalstromen te traceren. Hierdoor is het voor ketenpartners inzichtelijk waar materialen vandaan komen, welke route ze afleggen en welke eigenschappen ze hebben. Venlo is binnen deze assen een toonaangevende internationale logistieke hub met een belangrijke functie in de circulaire economie. Ook Heerlen speelt een belangrijke rol in kennisontwikkeling op dit gebied, dankzij haar expertise op het gebied van digitalisering. Deze kennis wordt ook ingezet in materialenhubs waardoor efficiënt voorraadbeheer, match van aanbod en vraag en efficiënte aan-en afvoer kan worden gerealiseerd.

Verregaande automatisering en robotisering zal een afname betekenen in het aantal praktische banen in de industrie en logistiek, maar er komen ook nieuwe en andere banen bij. Robots moeten bijvoorbeeld ontworpen, onderhouden en geprogrammeerd worden. En er zijn ook vakmensen nodig in andere sectoren, zoals in de zorg. Blijvende aandacht voor om- en bijscholing van de beroepsbevolking is dan ook essentieel. Een krachtig onderwijssysteem is in 2050 de basis voor een beroepsbevolking die weerbaar en dragend is voor onze welvaart en ons welzijn.

Verbonden innovatie- en onderwijsmilieus

In 2050 vormt de sterke en grensoverstijgende kennis- en innovatiestructuur in Limburg de aanjager voor de nodige productiviteitsgroei en ontwikkeling van de beroepsbevolking. Deze structuur bestaat uit innovatiemilieus, zoals de vier Brightlandscampussen, in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo, waar bedrijven en kennisinstellingen samenkomen. Deze campussen vormen een onderdeel van kenniscorridors die ook de trinationale campussen in Aken, Luik en Hasselt, en ook Leuven en Eindhoven met elkaar verbinden. Het zijn innovatiemilieus waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaatsvindt. Bedrijven worden hier gestimuleerd om te innoveren door de aanwezigheid van kennisinstellingen met dezelfde inhoudelijke focus. Tegelijkertijd worden kennisinstellingen gestimuleerd om kennis te ontwikkelen die aansluit bij wat de Limburgse economie nodig heeft. Zo ontstaat een innovatieve economie met tegelijkertijd een passend onderwijsaanbod. In 2050

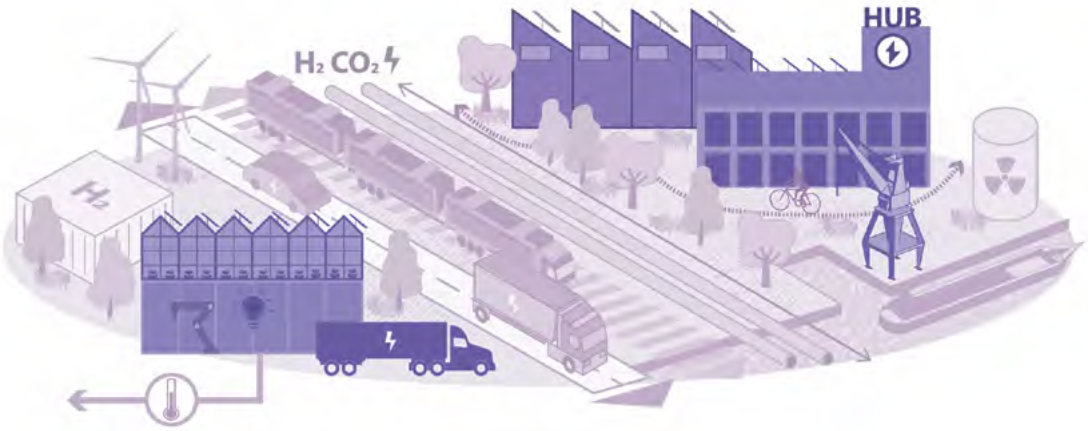

Clusters van productie en industrie als internationale schakel: *economische clusters nabij internationale corridors*

zijn de campussen bovendien zelfdragend en is hun focus verbreed naar het mkb. Door deze ondernemers actief te betrekken in de netwerken van de campussen, verloopt de adoptie van innovaties door het mkb soepeler en zijn er nieuwe, innovatieve kernspelers ontstaan binnen het mkb. De campussen zijn door middel van nieuwe vestigingen of ontsluitende mobiliteit nadrukkelijker verbonden met de binnensteden, waardoor er meer interactie bestaat tussen de bruisende stedelijke en de innovatiemilieus. De campussen werken ook nadrukkelijker samen met Europese innovatie-hotspots over de grens. Denk bijvoorbeeld aan de samenwerking van de Brightlands Smart Services Campus Heerlen met Jülich rondom AI & Data. Naast de Brightlandscampussen zijn er twee grote innovatiemilieus in Limburg: bij VDL/MAA en rondom de Einstein Telescope.

De **Einstein Telescope (ET)** en de **ETpathfinder** positioneren Limburg als spilregio binnen de Europese ontwikkeling van sleuteltechnologieën rondom zwaartekrachtsgolven. Door de samenwerking binnen het trilateraal consortium met Nederland, België en Duitsland (gecentreerd in de regio Luik, Leuven, Hasselt, Aken, Zuid-Limburg) én sterke verbindingen met toonaangevende hightechregio's als Brainport Eindhoven en Jülich met de giga-AI fabriek, bestaat een grensoverstijgend innovatiemilieu dat verder rijkt dan sleuteltechnologieontwikkeling voor ET.

Op het gebied van innovatie ligt in de Limburgse kennis- en innovatiestructuur allereerst de focus op innovaties die van belang zijn voor onze maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie of de eiwittransitie. De jarenlange ervaring met grootschalige procestechnologie (het omzetten van grondstoffen in bruikbare producten) biedt kansen voor toekomstige technologische ontwikkelingen zoals de ontwikkeling van alternatieve eiwitten, batterijtechnologie, biocomposieten en cel- en weefseltechnologie.[3] Daarnaast ligt de focus op innovaties die belangrijk zijn voor de vernieuwing van ons economisch verdienpotentieel of bij kunnen dragen aan de arbeidsproductiviteit. Denk bijvoorbeeld aan kunstmatige intelligentie, dronetechnologie, robotica en biotechnologie. Op een aantal van deze gebieden is al jaren veel kennis en ondernemerschap aanwezig in de provincie.[4]

Innovaties in de gezondheidszorg kunnen zowel bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van de zorg als ook aan de productiviteitsuitdaging in de zorg.

Er zijn in de toekomst zo veel mensen nodig die in de zorg werken, dat het belangrijk is om in te zetten op innovaties die efficiëntie in het werk opleveren (door automatisering, digitalisering en de inzet van AI). De **Brightlands Health Campus in Maastricht** is in 2050 dan ook uitgegroeid tot een living-lab voor zorg-innovatie, waar start-ups en scale-ups in MedTech en Health intensief samenwerken met de zorgsector.

De kennisinfrastructuur in Limburg (het mbo, hbo en wo) is gericht op jongeren en studenten én de werkzame beroepsbevolking. Het stimuleren van ondernemerschap en de samenwerking met het bedrijfsleven maken structureel onderdeel uit van de onderwijsprogramma's. Limburgse onderwijsinstellingen werken nauw met elkaar samen om de opleidingsinfrastructuur af te stemmen op de behoeftes van de regio en het bedrijfsleven.

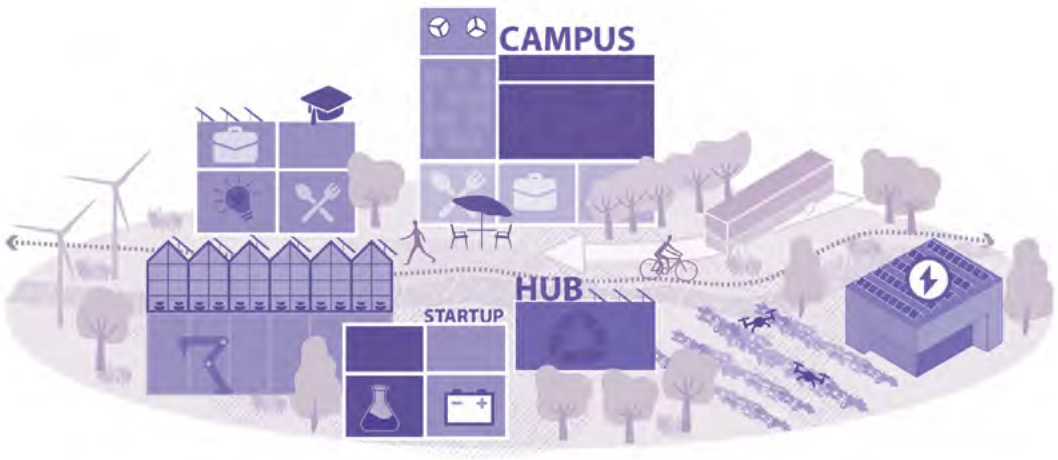

Verbonden innovatiemilieus: *ruimte om innovatienetwerken een plek te geven waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaats kan vinden*

Maar ook buiten onze grenzen zijn sterke samenwerkingsverbanden ontwikkeld, bijvoorbeeld met de universiteiten in Aachen, Luik en Hasselt. Grensbarrières, zoals moeizame onderlinge diplomaerkenning, zijn in 2050 weggenomen. Er is een grensoverstijgend onderwijsecosysteem, waar zoveel mogelijk kennis- en onderwijsinstellingen uit de drie landen naadloos onderdeel van uitmaken (trinationaal). Samen werken zij aan het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen.

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

In 2050 vormen de Limburgse steden bruisende, aantrekkelijke omgevingen voor bedrijven én mensen. Het zijn knooppunten met een hoge en slimme concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen, maar ook met meer ruimte voor groen. De steden hebben aantrekkingskracht op bedrijven, bezoekers en op nieuw talent van buiten de stad en buiten het land, vanwege de grote ruimtelijke concentratie en het gunstige vestigingsklimaat dat dit oplevert. Zo hebben Limburgers ruime keuze waar ze willen werken, dankzij de hoge dichtheid van bedrijvigheid. Voor de bedrijven zijn transactiekosten relatief laag dankzij de nabijheid én bereikbaarheid van klanten en toeleveranciers en is er een grote arbeidsmarkt met potentiële werknemers te vinden.

Voornamelijk in het hoog verstedelijkte Zuid-Limburg zien we de agglomeratiekracht van de steden groeien. Deze is ontstaan tussen de steden onderling, maar ook met de nabijgelegen steden Aachen en Luik vlak over de grens, en natuurlijk ook met de innovatiemilieus die opbloeien langs nieuwe parels als de Einstein Telescoop of de productielocatie van VDL in Born. In de zes grote Limburgse binnensteden is ruimte gemaakt voor de vestiging van bedrijven en onderwijslocaties in de binnenstad, nabij ov-knooppunten en woongebieden. Hier ligt nieuwe (kantoor)ruimte voor overwegend verzorgende sectoren, zoals dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en het onderwijs. In deze sectoren is het aantal banen ook gegroeid. Het zijn juist deze sectoren die bij uitstek een complementaire rol vervullen naar de bedrijvigheid op de industriële en productieknooppunten en de activiteiten op de innovatiecampussen.

Onderwijs in midden Limburg en ook de **Brightlands Smart Services Campus** in Heerlen is verbonden met de binnenstad en ICT-bedrijven, veelal gerelateerd aan data en AI, vestigen zich juist daar. Deze zijn ook nadrukkelijk verbonden met de giga-AI fabriek in Jülich. Dit zijn de nieuwe dragers van de bruisende binnenstad.

Door agglomeratie te stimuleren, ontstaan schaalvoordelen voor clusters van bedrijven die zich specialiseren in een specifieke sector of activiteit. Hiermee krijgt elke stad een eigen profiel, welke ook aansluit bij de (internationale) omgeving. Deze verscheidenheid omarmen we. Hierdoor zijn de steden complementair aan elkaar, wat zorgt voor toenemende interacties van mensen, goederen en kapitaal tussen de steden onderling en met stedelijke gebieden vlak over de grens.

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

In 2050 vormen het lokaal mkb, de toeristische sector, primair en secundair onderwijs, duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en natuurbeheer de ruggengraat van de gemeenschappen in het landelijk gebied. Kleinschalige bedrijventerreinen (kleine productiemilieus) bevinden zich nabij de centrale kernen van levendig Limburg (zie de visie wonen). De bedrijven hier zijn gericht op het samen organiseren van hun energievoorziening en circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs. Lokaal mkb, met kleinschalige ICT-bedrijven, kleine productiebedrijven en detailhandel,

Concentraties van activiteit in Limburgse steden: *Rondom ov-knooppunten wordt een concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen gerealiseerd.*

maken onderdeel uit van de voorzieningen in het landelijk gebied en zijn daarmee van groot belang voor de leefbaarheid. Deze bedrijven dragen bij aan de hechte gemeenschappen, onder meer door nieuwe concepten te introduceren die de (digitale) connectiviteit en ook de leefbaarheid van deze gebieden blijven verbeteren. Denk bijvoorbeeld aan digitale bestel- en bezorgconcepten voor boodschappen in het landelijk gebied.

Limburg heeft zich in 2050 ontwikkeld tot een toonaangevende regio op het gebied van duurzame en innovatieve landbouw. De provincie heeft een unieke balans gevonden tussen hoogproductieve, lage-emissielandbouw en beherende landbouw. Waar producerende, industriële en intensieve boeren de economische motor zijn, bieden de verbindende en beherende boeren een groene leefomgeving en maatschappelijke meerwaarde. De schaarse ruimte in Limburg wordt efficiënt benut door de inzet van gesloten teeltsystemen in meerlaagse kassen of de meest diervriendelijke verblijven, die zich clusteren nabij de logistieke en energieknooppunten. Hier worden glastuinbouw, veeteelt en vertical farming toegepast op een manier die nauwelijks nog emissies veroorzaakt. Robotica, sensortechnologie en AI zorgen ervoor dat menselijke arbeid tot een minimum beperkt blijft, terwijl de productie per vierkante meter zeer hoog is. We verdienen meer op minder vierkante meters. Rondom de Brightlands Campus Greenport Venlo bevindt zich in 2050 een internationaal erkend innovatief, hightech cluster. Onderzoekers van UM, WUR en TU/e werken samen met bedrijven aan controlled environmental agriculture, waarbij teeltomstandigheden volledig gestuurd worden. Dit resulteert in een stroom van plantaardige eiwitten en andere hoogwaardige producten, essentieel voor de regionale en Europese voedselautonomie. Doordat vollegrondsteelten grotendeels naar bedekte systemen zijn verplaatst en een stuk efficiënter zijn geworden, is er meer ruimte voor onder meer landschapsbeherende landbouw: extensieve vormen van landbouw die bijdragen aan natuurherstel, gebalanceerde voedselvoorziening, waterberging en recreatie. Boeren zijn in 2050 niet alleen producenten van voedsel, maar ook van ecosysteemdiensten. Zij combineren dit vaak met het uitbaten van recreatieve en toeristische voorzieningen.

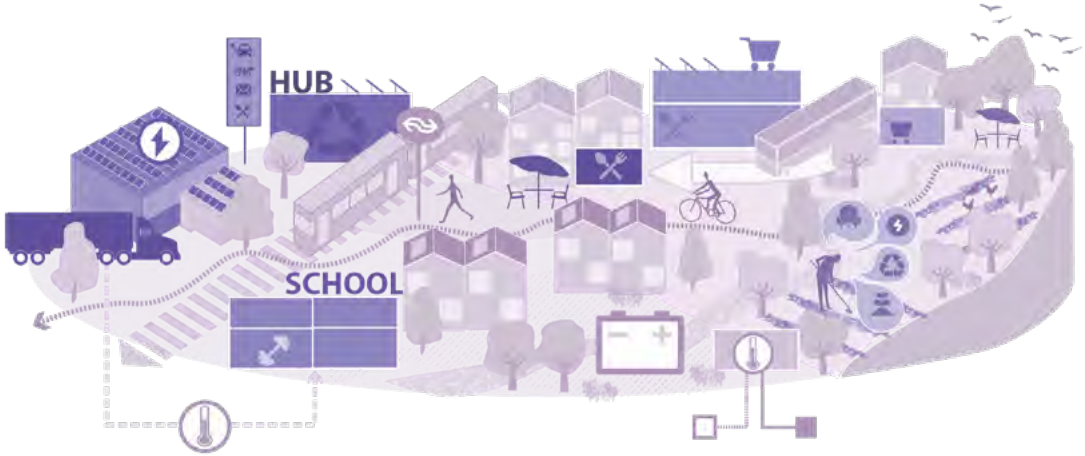

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen: *De bedrijven hier zijn gericht op het samen organiseren van hun energievoorziening en circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs.*

De toename in vormen van regeneratief toerisme, waarbij toeristen bijdragen aan herstel en verbetering van natuur en lokale gemeenschappen, zorgt ervoor dat toerisme een kwaliteitsimpuls geeft aan het landschap. Zo helpen bezoekers de lokale wijnboer met oogsten en worden toeristenbelastingen ingezet voor duurzaam landschapsonderhoud. Dynamische routebepaling van wandel- en fietsroutes en investeringen in (de promotie van) toeristische trekpleisters in Noord- en Midden-Limburg als Toverland of het Designer Outlet Center, zorgt voor een betere spreiding van toerisme en minder overlast op drukbezochte gebieden in het Zuid-Limburgse Heuvelland. Zo genieten bezoekers en Limburgse inwoners van een aantrekkelijk buitengebied dat een gezonde leefomgeving stimuleert.

Noten
1 De milieus sluiten grotendeels aan bij de milieus uit de Ruimtelijke Economische Visie 2025 van EZ. Zij spreken van vier milieus (industrie, productie, innovatie en stedelijk milieu). In de visie economie voegen we hier een 'landelijk milieu' aan toe.
2 'Industriebeleid met focus', brief Minister van Economische Zaken, 17 oktober 2025
3 Birch in opdracht van LIOF (2025) "Het Innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie"
4 Birch in opdracht van LIOF (2025) "Het Innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie"

3.2 Wonen

Het thema wonen gaat over ons thuis, onze buurt, en alles daaromheen. Over het dagelijks leven van de Limburger. Over de directe woonomgeving, met daarin voorzieningen, openbare ruimte, infrastructuur, en natuurlijk de woning zelf. In 2050 wonen de inwoners van Limburg in een thuis dat bij hen past. Dat gaat onder andere over het type, de kwaliteit en de betaalbaarheid van de woningen. Wonen is een gelaagde maatschappelijke uitdaging die direct raakt aan de sociale en fysieke leefbaarheid, welzijn, zorg, economie, duurzaamheid en sociale samenhang van Limburg.

Wonen gaat ook over de Limburger zelf. Over de mensen die Limburg laten draaien en zich met elkaar verbinden. In die context kijken we naar de demografie. De samenstelling van de bevolking die de samenleving maakt. Daarin zijn vergrijzing, kleinere huishoudens, migratie en wegtrekkende jongeren belangrijke trends waar we rekening mee moeten houden. Daarom kijken we niet zomaar naar 'de Limburger', maar vooral naar wie die Limburger dan precies is. Nu en in 2050. De behoeften zijn voor elke doelgroep anders. Gezinnen, jongeren, arbeidsmigranten en senioren hebben verschillende wensen voor hun leefomgeving; in het type woning, in de locatie, de voorzieningen (zoals zorg en onderwijs) en de bereikbaarheid. We bieden alle Limburgers een plek die aan hun behoeften voldoet. Van dorpen en steden vol ontmoeting tot rust en ruimte in het groen. Daarbij realiseren we ons ook dat gemeenschappen vaak zelf het beste weten wat voor hen werkt. Wonen gaat dus niet over het neerleggen van een blauwdruk, maar over het geven van ruimte aan gemeenschappen met eigenaarschap.

Tot slot gaat wonen over ruimtelijke keuzes maken. Over het creëren van plekken waar Limburgers leven. Structurerende keuzes over verdichten of uitbreiden op plekken waar dat nodig is, bijvoorbeeld om voldoende draagvlak voor voorzieningen te garanderen en gemeenschappen bij elkaar te kunnen houden, of over het bieden van verschillende leefomgevingen met een diversiteit aan woningtypen. Maar ruimtelijke keuzes maken gaat ook over waar je niet woont. Waar je ruimte maakt voor het landschap; voor water en natuur, en waar je ruimte maakt voor andere functies, zoals landbouw, recreatie of energie. Om keuzes te maken over hoe we omgaan met onze schaarse ruimte, werken we op verschillende schaalniveaus. Een visie op provinciaal niveau, met een uitwerking voor elke woondynamiek tot op de schaal van de gemeenschappen, waar elke Limburger zich geworteld voelt.

3.2.1 Wonen in Limburg vandaag

Aan het begin van de twintigste eeuw woonden Limburgers in agrarische gebieden en dorpen, vaak in traditionele boerderijen of arbeiderswoningen. De opkomst van economische clusters zoals industrie, mijnbouw en veenwinning, leidde daarna in korte tijd tot veel werkgelegenheid. Dit ging gepaard met een enorme groei van het aantal inwoners. Met name in Heerlen en Kerkrade was er voor het eerst sprake van abrupte verstedelijking. Kenmerkend voor Limburg is altijd geweest dat zowel in het agrarisch gebied, de dorpen en in de latere steden, gemeenschapszin hoog in het vaandel stond en staat. We wonen met oog op de medemens.

Na de tweede wereldoorlog moderniseerde Limburg verder. Tijdens de wederopbouw werd er in heel Limburg veel gebouwd. Zowel in de Mijnstreek als in Venlo, Venray, Horst aan de Maas en Weert. Door de grote vraag lag de focus op het snel bouwen van goedkope woningen, waardoor de huizen vaak van matige kwaliteit waren. Steden als Maastricht, Sittard en Venlo breidden zich tot in de jaren '60 verder uit met portiekflats en rijtjeshuizen, waardoor de sociale huurvoorraad toenam. Na de mijnsluitingen ontstond krimp in deze gebieden: woningen kwamen leeg te staan, en door de grote werkloosheid ging de leefbaarheid op veel plekken achteruit. Vanaf de jaren 80 vond er in heel Limburg een verdere urbanisatie plaats. Mede door uitbreiding aan de randen van kernen en grote nieuwbouwwijken verhuisden veel Limburgers hier vanuit binnensteden, kleine dorpen en het buitengebied naartoe. Hier werden grotere woningen van goede kwaliteit gebouwd die hiermee bijzonder aantrekkelijk waren. Na 2000 lag de focus vooral op het verbeteren van de woningvoorraad. Zeker de naoorlogse woningen en woningen in en rond (voormalige) krimpgebieden vroegen aandacht. In de meest recente jaren groeit de vraag naar woningen in Limburg weer, met name door migratie. Daardoor is er meer aandacht voor het toevoegen van de juiste nieuwbouw ten opzichte van de bestaande woningvoorraad. De huidige woningvoorraad voldoet niet altijd meer aan alle eisen. Bovendien is de opgave rondom wonen, welzijn en zorg steeds groter door de sterke vergrijzing in de afgelopen tien jaar. Ook nu wordt daarmee weer een beroep gedaan op de sterke gemeenschapszin in Limburg en zien we dat juist de vergrijzende bevolking graag geworteld blijft in hun woonomgeving.

Uniek landschap, sterke verbindingen: een aantrekkelijke woonplek

In 2025 staat Limburg op een kruispunt. Limburg is in veel opzichten een aantrekkelijke provincie om te wonen. Voor mensen die graag in een bruisende stad willen wonen, zijn er zes opties met goede Intercityverbindingen naar andere regio's (over de grens). En in de groene landschappen van Limburg is veel rust en ruimte te vinden. Zeker ten opzichte van de drukke Randstad. Hier is een relatief groot aandeel van de woningen groot en vrijstaand. Typisch Limburgs is een hoge gemeenschapszin: mensen voelen zich geworteld en verbonden met de buurt dankzij de sterke sociale verbindingen. Dit biedt kansen voor een mooie wooncarrière in Limburg: een provincie waar je in elke levensfase een fijne woonplek kunt vinden. Deze kwaliteit en kans zorgt ervoor dat mensen van buiten de provincie in Limburg willen wonen. Limburg is een aantrekkelijk woonplek. Zeker nu de mogelijkheden om op afstand te werken toenemen.

Demografische uitdagingen

Tegelijkertijd zijn de demografische uitdagingen groot. Zonder binnen- en buitenlandse migratie zou de bevolking van Limburg al jaren krimpen. Volgens prognoses, hieronder uitgezet in een grafiek, zet deze trend in de komende jaren verder door. Door de natuurlijke afname van de bevolking is de bevolkingsontwikkeling van Limburg steeds afhankelijker van inkomende binnen- en buitenlandse migratie. Zonder migratie zou de Limburgse bevolking in de afgelopen vijf jaar, jaarlijks met 4.000 tot 5.000 inwoners zijn gekrompen en bovendien harder zijn vergrijsd. Door binnenlandse migratie (gemiddeld +2.800 per jaar) en buitenlandse migratie (gemiddeld +4.000 tot 5.000 per jaar) groeide Limburg. Een positief migratiesaldo is en blijft nodig om voorzieningen, onderwijs en openbaar vervoer in stand te houden. Het zorgt ook voor voldoende arbeidskrachten in onder andere de zorg, bouw, landbouw en industrie. Demografische trends zijn lastig te voorspellen en te sturen, maar we kunnen ons als provincie hier wel op voorbereiden. Sterker nog: door nieuwe Limburgers welkom te heten, kunnen we misschien vergrijzing en ontgroening tegengaan. Samen met de visie economie, is deze visie wonen hiervoor essentieel.

Meer lezen over 'wonen in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

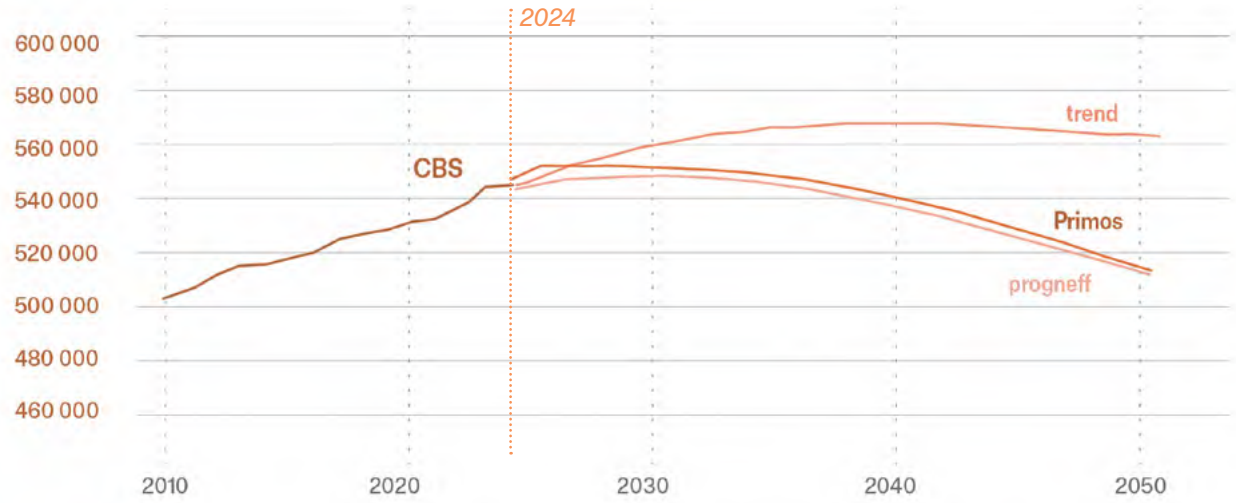

Huishoudensontwikkeling (prognoses). Bron: Progneff2023, Primos2024, CBS (2024, cijfers 2010 - 2023), CBS Microdata (2024, cijfers 2019-2023) (Bewerking Stec Groep, 2024)

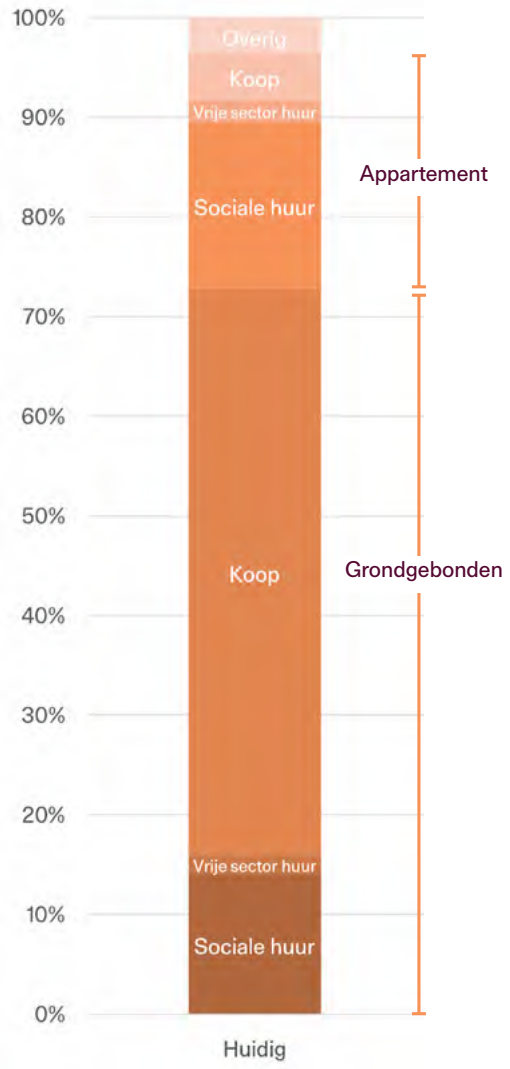

Woningvoorraad in 2024 (Woningbehoefteonderzoek Provincie Limburg, Stec Groep, 2025)

3.2.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van wonen?

De komende 25 jaar brengt veel veranderingen met zich mee. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor wonen in Limburg richting 2050. Daarin betrekken we de inzichten uit de Scenarioverkenning 2050 en de Foto van Limburg 2050.

Een mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt

Huishoudens worden onder invloed van de dubbele vergrijzing, individualisering en migratiepatronen steeds kleiner en ouder. De huishoudensgroei in Limburg wordt op dit moment grotendeels gedragen door alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens, terwijl het aantal gezinnen - en daarmee de grotere huishoudens - daalt. Deze trend noemen we huishoudensverdunning. De prognose laat zien dat deze groep kleine huishoudens de komende jaren gemiddeld fors ouder wordt. Dit komt met name door het ouder worden van de huidige groep 55 tot 75-jarigen. De vergrijzing zorgt ervoor dat de zorgbehoeften toenemen en de woningbehoefte verandert. De seniore groep woont nu veelal in grote gezinswoningen, terwijl die woningen lang niet altijd voor hen geschikt zijn. Tegelijkertijd willen zij in hun dorpen en wijken blijven wonen omdat ze juist daar kunnen rekenen op mantelzorg en een sociaal vangnet. Door huishoudensverdunning en vergrijzing sluit de huidige woningvoorraad steeds minder aan op de vraag. Tweederde van de Limburgse woningvoorraad bestaat uit koopwoningen, waarvan de helft vrijstaand, hoekwoning of twee-onder-een-kap. Als de samenstelling van de huidige woningvoorraad niet verandert, groeit het tekort aan passende woningen en het overschot aan grote woningen verder.

Traditionele nieuwbouwproductie in de markt bestaat nog altijd vaak uit eengezinswoningen in de vorm van rijtjeshuizen of tweekappers. Dat is met deze verschuiving in type huishoudens niet meer toekomstbestendig. Het huidige woningaanbod, bestaande uit 28% appartementen en 72% grondgebonden woningen, past niet bij de woonbehoefte in 2050. Er is behoefte aan meer compactere, flexibeler inzetbare woningen die aansluiten op veranderende levensfasen. Daarnaast zijn veel bestaande woningen niet levensloopgeschikt, regelmatig nog slecht geïsoleerd of liggen ze ver weg van (zorg)voorzieningen.

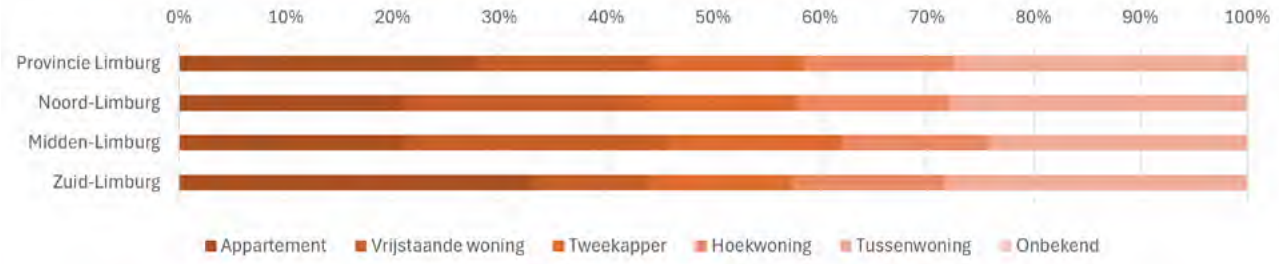

Percentage type woningen per regio. (Stec Groep, 2022)

(Arbeids)migratie is noodzakelijk en verandert de woningvraag

Als er geen migratie naar Limburg zou zijn, zou de bevolking met circa 5.000 inwoners per jaar afnemen. Deze natuurlijke krimp kan in combinatie met de vergrijzing en de hoge zorgvraag grote uitdagingen met zich meebrengen. Denk bijvoorbeeld aan het tekort van arbeidskrachten, het sluiten van voorzieningen zoals basisscholen en verenigingen en het wegvallen van de nodige vervoersoplossingen om de werkplekken en voorzieningen te bereiken. Als we ons in Limburg niet neer willen leggen bij gevolgen van de vergrijzing en krimp van onze bevolking, zullen we nieuwe Limburgers moeten aantrekken. Inkomende migratie van starters en jonge professionals, uit zowel Nederland als daarbuiten, draagt bij aan de oplossing. Deze doelgroepen vergroten namelijk de beroepsbevolking op langere termijn. Een uitdaging is echter om ook hen passend te huisvesten. Op de lange termijn komen zij in aanmerking voor de woningtypes waarvan in Limburg een overschot bestaat. De moeilijkheid zit hem op de korte termijn, waar door migratie de vraag naar kleine woningen, veelal huur, toeneemt en de mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt nog groter wordt.

De tijdelijke bewoners die in Limburg werken vragen in het bijzonder aandacht. Hun tijdelijke invulling van arbeid biedt weliswaar geen structurele oplossing voor het tekort aan arbeidskrachten, maar is wel een noodzakelijk element in een dynamische arbeidsmarkt. Doordat deze groep niet lang op één plek woont, zijn zij vaak geen of beperkt onderdeel van onze Limburgse gemeenschappen. Zonder sturing op deze doelgroep kunnen informele of ongeschikte huisvestingsvormen, buiten de gemeenschappen, ontstaan. Door het ontbreken van sociale

verbindingen en het niet opnemen van deze mensen in gemeenschappen, ontstaan leefbaarheidsrisico's.

Versnippering en verlies van landschappelijke kwaliteit

Grote uitleglocaties in het buitengebied zorgen voor versnippering van het landschap. Scenario's waarbij gebieden als de Maasvallei of het Zuid-Limburgse heuvelland zonder sturing ruimtelijk versnipperd raken zijn inmiddels realistisch. Ook kleine bouwprojecten zorgen zonder goede inpassing en samenwerking met de lokale gemeenschappen voor versneden natuur, meer verstening en verlies van landschappelijke kwaliteit. Sterk lokaal eigenaarschap is nodig, zodat dorpen en buurten in het landelijk gebied wel woningen kunnen toevoegen, bijvoorbeeld door aanpassingen in de bestaande voorraad of kavels, zonder dat dit ten koste gaat van het groen en de gemeenschappen die zo geworteld zijn in de rust en ruimte om de kernen heen.

Betaalbaarheid onder druk

Wonen in Limburg is minder duur dan in de Randstad, maar ook in Limburg staat betaalbaarheid onder druk. Schaarste, prijsstijgingen van met name energie, stijgende bouwkosten en relatief lagere inkomens, zorgen voor uitsluiting van kwetsbare groepen. Zonder sturing op woonlasten dreigt een toenemende maatschappelijke tweedeling richting 2050. De woonlasten stijgen onevenredig, vooral voor starters, alleenstaanden en mensen met een laag inkomen, mensen die vaak niet zelf kunnen investeren in de kwaliteit (en energieprestaties) van woningen. Een verandering van sociale structuren via de woningmarkt wordt moeilijker, met een blijvende sociaaleconomische tweedeling als gevolg. Hierdoor vertrekken meer jongeren uit dorpen en wijken, neemt de economische dynamiek af en ontstaat er een mismatch tussen arbeidsvraag en beroepsbevolking. Limburg staat voor de opgave om betaalbaar wonen te bieden en structureel te borgen en de gewortelde gemeenschappen intact te houden.

Ontwortelde gemeenschappen

Met het kleiner worden van huishoudens en de toename van mantelzorg, groeit het belang van gemeenschapszin. Sociale ontmoetingsplekken en gedeelde voorzieningen worden steeds belangrijker om eenzaamheid, segregatie en zorgdruk tegen te gaan. Door de groeiende trend van individualisering staat deze gemeenschapszin, die juist zo belangrijk is voor Limburg, extra onder druk. Dat terwijl het belang ervan, met het aantrekken van nieuwe Limburgers, nog verder toeneemt richting 2050. Mede door schaalvergroting en veranderingen in de bevolkingssamenstelling, neemt het draagvlak voor kleinschalige lokale voorzieningen af en ontstaat de wens en noodzaak om deze anders in te vullen. De gewortelde gemeenschappen moeten volop ruimte krijgen daarin zélf initiatief te nemen. Zonder gedragen voorzieningen en ontmoetingsplekken raken bewoners verder geïsoleerd. Dorpen en buurten worden anoniemer, het gevoel van veiligheid daalt en de verbondenheid vervaagt. Gemeenschapszin en sociale ondersteuning wordt fragieler, de druk op formele zorgstructuren en de overheid stijgt, en de mentale gezondheid in kwetsbare gebieden verslechtert.

Klimaatadaptatie en waterveiligheid

De Provincie Limburg is misschien wel de mooiste provincie van Nederland, met schitterende natuurgebieden en op veel plekken een uniek glooiend landschap. De provincie kent tegelijkertijd ook kwetsbare gebieden als het gaat om overstromingsrisico's en natuurwaarden. Vanwege het veranderende klimaat zullen in 2050 periodes van droogte en hitte langer, en regenbuien heviger zijn. Als we niks doen, wordt Limburg in 2050 vaker slachtoffer van extreme droogte, hittestress, wateroverlast en overstromingen. Dat heeft negatieve gevolgen voor natuur, economie en gezondheid. Zo neemt de schade aan vastgoed en infrastructuur toe, daalt de verzekerbaarheid, en kwetsbare gebieden verliezen aan waarde. Maar ook in de steden neemt de druk van het klimaat toe. Tijdens het toenemende aantal hittegolven zijn versteende buurten 5 graden warmer dan groene delen. Dat verlaagt de leefbaarheid en vormt gezondheidsrisico's voor kwetsbare doelgroepen.

Grenseffecten

Grenseffecten spelen niet alleen op grote internationale schaal af, maar zijn ook zichtbaar in het dagelijkse leven van de inwoners in de grensregio's. De grensligging biedt zowel kansen als knelpunten. Een voorbeeld is dat mensen over de grens wonen en binnen Limburg werken en vice versa. Of een lokale voetbalcompetitie waarin zowel Limburgse dorpen als dorpen over de grens samen spelen. Deze lokale contacten versterken de sociale samenhang en leefbaarheid, doordat verenigingen, scholen en dorpen elkaar opzoeken en samenwerken. Maar de verschillen tussen landen bemoeilijken de organisatie en ontwikkeling van dergelijke initiatieven.

Meer lezen over mogelijkheden voor het woonsysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

3.2.3 Wonen in Limburg in 2050: ontmoeting én ruimte

In 2050 is Limburg een provincie waar mensen hun leven lang thuis zijn, zich verbonden voelen met elkaar én geworteld zijn op de plekken waar ze leven. Er is voor iedereen een fijne woonplek – van de start tot het einde van de wooncarrière. Van jongeren die na hun tijd bij hun ouders graag in de provincie blijven wonen, tot ouderen waarvoor wonen nabij hun familie en zorgvoorzieningen essentieel is. En van Limburgers die geboren en getogen zijn in de hechte Limburgse gemeenschappen tot de nieuwe Limburgers die van buiten de provincie, of zelfs van buiten het land, naar de provincie toe trekken en door de gemeenschappen worden opgenomen.

Bruisende Stad

De steden in Limburg zijn drukke, energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten. Met een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken. Zo'n driekwart van alle nieuwe woningen is binnen deze woondynamiek toe te voegen en de bestaande voorraad is actief benut.

- Regionale hoofdkern
- Slimme verdichting rond intercitystations en ov-knooppunten. Binnenstedelijke transformatie speelt hierin een centrale rol.
- Dynamisch stedelijk gebied
- Bebouwd gebied
- Intercitystation (verdichting rondom)
- Ziekenhuis
- Universiteit, Brightlands campus

Levendig Limburg

De subregionale kernen beschikken naast de basisvoorzieningen over een breder palet aan voorzieningen voor alle dagelijkse behoeften. Hier moeten voldoende kleinere, levensloopbestendige woningen worden ontwikkeld.

- Subregionale hoofdkern
- Versterking van de bestaande kernen naar de behoefte.

Gewortelde Gemeenschappen

In de kleine kernen en in het buitengebied is vooral ruimte voor gemeenschappen in de natuur, tussen water en landbouw, en binnen rust en ruimte. Naast de grotere gezinswoningen, biedt deze dynamiek veel ruimte voor vernieuwende woonvormen die aansluiten bij deze meer op gemeenschapszin georiënteerde manieren van samenleven.

- Woonkern
- Kwalitatief toevoegen in samenhang met sloop of transformatie van verouderde en kwalitatief slechtere woningen

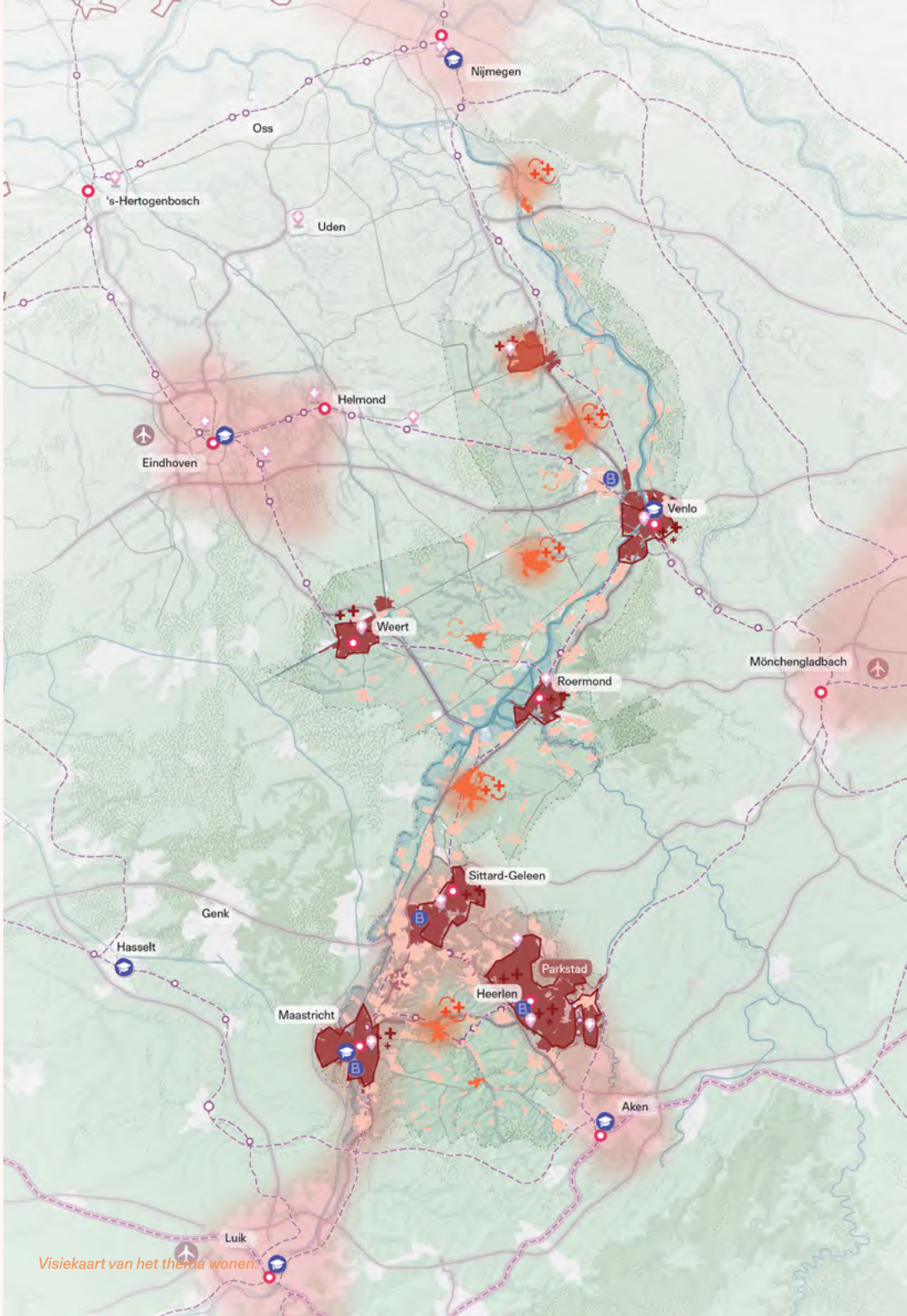

Visiekaart van het thema wonen.

Met het vooruitzicht op een wooncarrière zijn we in 2050 voorbereid op een gematigde toename van 1,13 miljoen inwoners in 2025 naar zo'n 1,2 miljoen inwoners. Een dergelijke bevolkingsgroei, van zo'n 4 tot 10 procent over 25 jaar, biedt de basis voor voldoende welvaartsgroei en het draagvlak van publieke voorzieningen en sociale cohesie.[1] Voor een evenwichtige verdeling ligt de focus op het behouden en aantrekken van jongeren, jongvolwassenen en jonge gezinnen, wat de bevolkingssamenstelling meer in balans brengt. Daarmee houden we de beroepsbevolking in stand. Dat is belangrijk, onder andere vanwege de toegenomen zorgbehoefte in 2050. Om deze jonge nieuwe Limburgers aan te trekken biedt Limburg genoeg interessant werk, een fijne leefomgeving, en een thuis dat bij hen past.

Om de groei te kunnen accommoderen zijn er woningen gebouwd voor 55.000 nieuwe huishoudens in onze provincie. Die zijn gebouwd door in 2025 ca. 70.000 nieuwe woningen te plannen (inclusief overprogrammering van 130%). Dat betekent dat er 20.000 woning extra gebouwd zijn, boven op de plannen anno 2025 (Woondeals en Limburg Centraal). Enkel kwantitatief toevoegen en ongericht bijbouwen is echter geen oplossing. De behoefte van elke doelgroep is anders en het woningaanbod sluit in 2025 niet aan bij de vraag. Door per type locatie (woondynamiek) het gewenste woningaanbod te specificeren is het in 2050 gelukt om het woningaanbod aan te laten sluiten op de behoefte. Met het oog op de vergrijzing, huishoudensverdunning en de doelgroepen die we in 2050 hebben aangetrokken, is maximaal ingezet op het toevoegen van kleine en flexibele wooneenheden in de stedelijke gebieden, met name rondom de zes intercitystations in Limburg.

Om dit woningaanbod per woondynamiek te realiseren, zijn niet alleen nieuwe woningen toegevoegd. Omdat is ingezet op lokaal eigenaarschap en efficiënt ruimtegebruik, is in veel gevallen het aanpassen van de bestaande voorraad juist effectiever gebleken. Daarnaast is het inbouwen van meer flexibiliteit in de woningvoorraad een belangrijk uitgangspunt, want binnen- en buitenlandse migratie is en blijft een fluctuerende en daarmee onzekere factor. Denk aan flexibel inzetbare woonvormen met focus op nultredenwoningen, die geschikt zijn voor verschillende levensfasen. Of aan woningen die fysiek aan te passen zijn door bijvoorbeeld wanden te verplaatsen, te slopen of toe te voegen. In aanvulling op het concept van de mantelzorgwoning en familiewoning, is het ook vergunningsvrij om dorps- en buurtwoningen op eigen grond of erf bij te bouwen voor inwoners uit deze dorpen of buurten, als daar gepaste ruimte voor is op eigen grond of erf.

Nieuwe woonconcepten dragen bij aan groter woongenot en maken woningen beter en gemakkelijker aanpasbaar voor diverse doelgroepen. Dit zijn bijvoorbeeld 'plug & play' woningen waarbij aansluitingen standaard zijn. Dat zorgt ervoor dat we woningen gemakkelijker kunnen herindelen, verplaatsen of stapelen. Ook kunnen we woningen bouwen met een kortere levenscyclus die 100% circulair zijn. Door eenvoudigere 'klikbare' woningen te creëren, worden deze sneller aangepast of hergebruikt – vergelijkbaar met Lego. AI zorgt er bovendien voor dat systemen in de woningen zelflerend zijn. Daardoor worden signalen over onderhoud sneller herkend en reageert de woning zelf slimmer op temperatuurveranderingen.

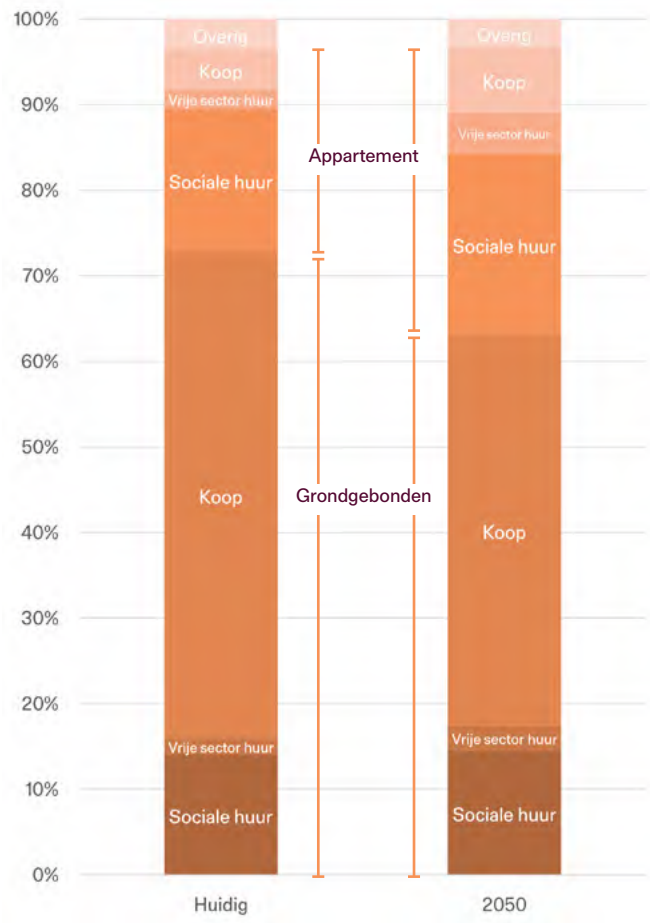

Huidige en verwachte woningvoorraad. Het beeld in 2050 is indicatief en afhankelijk van verschillende factoren. De veranderende samenstelling wordt niet enkel veroorzaakt door nieuwbouw en sloop maar ook veel door aanpassing van bestaande woningen. Dit betekent dus bijvoorbeeld niet dat er ineens tienduizenden grondgebonden koopwoningen verdwijnen maar vaker dat deze woningen worden getransformeerd naar bijvoorbeeld meerdere sociale huur appartementen (Woningbehoefteonderzoek Provincie Limburg, Stec Groep, 2025)

Om een thuis te creëren, is het niet alleen de woning zelf die telt, maar de gehele woonomgeving. In 2050 zijn onze dorpen en buurten geworteld in de omgeving. In sterke en veerkrachtige gemeenschappen met eigenaarschap, die ook in staat zijn nieuwe Limburgers te verwelkomen en op te nemen. Dit zijn woonplekken met aandacht voor het landschap en met bereikbare voorzieningen, werk en zorg. De aantrekkelijke, groene leefomgeving – die tevens een belangrijke vestigingsfactor is voor met name (jonge) gezinnen – staat in 2050 als een paal boven water. Hiervoor zijn alle dorpen en buurten binnen bestaand bebouwd gebied verdicht: zowel in steden als in het landelijk gebied. Verdichting en inbreiding in dorpen en wijken is ook gunstig voor de draagkracht en bereikbaarheid van essentiële voorzieningen die onder druk staan. De zeggenschap daarover is volledig en waar mogelijk juridisch geborgd terecht gekomen bij de lokale gemeenschappen. Deze voorzieningen, maar ook andere ontmoetingsplekken, zijn van groot belang voor de Limburgse gemeenschapszin. Er is geïnvesteerd in buurten waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, samenleven en voor elkaar zorgen – of dat nu in een dorp of stadswijk is. Daarom hebben we per woondynamiek oog voor passende voorzieningen en de bereikbaarheid van deze voorzieningen.

Woonaanbod in drie woondynamieken

Verschillende doelgroepen hebben verschillende woonbehoeften. De één woont immers graag op een plek met reuring waar alles dichtbij is, terwijl de ander geniet van stilte en natuur. Voor alle Limburgers is de wens om zich geworteld en verbonden te voelen in hun eigen dorp of wijk groot. De behoeften waar een woning aan moet voldoen veranderen ook per levensfase. Dat

Bruisende stad: *energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten.*

betekent dat we in het Limburg van 2050 verschillende soorten aantrekkelijke plekken bieden – zogeheten woondynamieken – die aansluiten bij de behoeften van verschillende doelgroepen. Elke woondynamiek biedt woonvormen in een context die aansluit op de vraag van specifieke doelgroepen. Zo hebben we de steden voorzien van voldoende kleine woningen, zowel huur als koop, voor starters, expats en senioren, terwijl de kleinere dorpen en buurten in het landelijk gebied relatief meer ruime (koop)woningen in een groene omgeving bieden voor gezinnen. We onderscheiden in deze visie drie unieke woondynamieken in Limburg: Bruisende Stad, Levendig Limburg en Gewortelde Gemeenschappen. Met de drie woondynamieken biedt Limburg een 'keuzemenu' aan woonplekken, waarmee iedereen van de start tot het einde van de wooncarrière een fijne plek kan vinden om zich thuis te voelen. Dit kan betekenen dat Limburgers in hun wooncarrière in meerdere woondynamieken willen wonen, of juist binnen één van deze varianten wortelen en daar hun woonbehoeftes willen invullen.

Steden in Limburg zijn in 2050 drukke, energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten. Deze steden - Venlo, Weert, Roermond, Sittard-Geleen, Heerlen en Maastricht - fungeren als regionale hoofdkernen van de provincie. Voor veel jongeren en jongvolwassenen bieden deze plekken de perfecte start van hun wooncarrière. Ze wonen dichtbij de (beroeps- en wetenschappelijke) onderwijslocaties en bedrijven, die in 2050 steeds meer in de binnensteden gevestigd zijn. Door snelle ov-verbindingen bereiken ze ook makkelijk school en werk in andere (internationale) stedelijke gebieden. Door hiernaast een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken te bieden, worden de steden de bruisende plekken waar jongeren en jongvolwassenen willen (blijven) wonen en zich verbonden en geworteld voelen. Ook kennismigranten vanuit het buitenland voelen zich aangetrokken tot de bruisende steden als eerste woonplek. En ook voor senioren is de stad een fijne plek om de wooncarrière met zelfstandigheid voort te zetten.

De leefbaarheid in deze steden – zeker in de wijken aan de randen – is vergroot door onder andere vergroening. We hanteren in alle steden, dorpen en buurten het '3-30-300' uitgangspunt. Elke bewoner kan minstens drie volgroeide bomen zien vanuit zijn woning, woont in een buurt die voor 30 procent 'bedekt' is met boomgebladerte, en heeft binnen 300 meter toegang tot een groene buitenruimte. De leefbaarheid is bovendien verbeterd door sterkere sociale structuren via een gezonde mix van verschillende typen huishoudens per buurt. Bij deze stedelijke dynamiek hoort een vorm van zeggenschap die toegankelijk en wendbaar is. Mantelzorgwoningen, familiewoningen en dorp- en buurtwoningen worden vergunningsvrij gebouwd. Bewoners, van studenten tot senioren, weten het beste wat hun straat, plein of woongebouw nodig heeft, en worden via laagdrempelige participatievormen betrokken.

De hierboven genoemde doelgroepen vormen vaak kleine één- of tweepersoonshuishoudens. Door voortdurende huishoudensverdunning is de vraag naar kleine woningen vanuit deze groeiende groep kleine huishoudens toegenomen. Dit past goed bij de steden, waar ook weinig ruimte is om grote woningen te bouwen. Zo'n driekwart van alle nieuwe woningen in Limburg is dan ook binnen de woondynamiek 'bruisende stad' toegevoegd. Om dit aan te laten sluiten bij de vraag, zijn nieuwe en relatief betaalbare woningen toegevoegd, met name in de vorm van compacte één- en tweekamerappartementen. Deze woningen hebben flexibele plattegronden die meebewegen met de levensloop, en zijn daarmee aanpasbaar en herplaatsbaar. De nieuwe woningen in de 'Bruisende Stad' zijn overwegend 'nultreden', waardoor ze voor zowel ouderen als jongeren geschikt zijn. Vanwege flexibiliteit en de relatief korte tijd die bijvoorbeeld studenten in de Bruisende Stad spenderen, ligt de focus in deze woondynamiek op huurwoningen. Dit zijn zowel sociale huurwoningen als huurwoningen in de vrije sector. Deze woningen zijn vooral rondom de ov-knooppunten toegevoegd. De koopwoningen zijn veelal toegevoegd in de wijken buiten het centrum. Grondgebonden woningen (rijwoningen, twee-onder-één-kap en vrijstaand) zijn beperkt toegevoegd en op locaties rond de stations zijn bestaande grondgebonden woningen vaak zelfs getransformeerd naar appartementen. Naast nieuwbouw is de bestaande voorraad zeer actief benut. Door woningen te splitsen tot kleinere wooneenheden, gebouwen op te toppen, te transformeren of geschikt te maken voor woningdelen, wonen binnen dezelfde ruimte in 2050 veel meer mensen. Hierdoor is woningdruk op de buitengebieden voorkomen én zijn er op korte termijn passende oplossingen geboden voor vooral woningenzoekende starters en ouderen.

De bruisende stad is echter breder dan alleen de stadscentra waar ov-bereikbaarheid eerste prioriteit is. Het gaat ook over andere woonwijken in het stedelijk gebied, verder van het centrum en het station. Dit zijn vaak plekken die naar buiten de stad vooral goed ontsloten zijn door (snel)wegen en binnen de stad door het ov en de fiets. Plekken waar gezinnen zich huisvesten in zowel huur- als koopwoningen, waar het aantrekkelijk is om kinderen groot te brengen en die de schakel vormen tussen de stadscentra en het Levendig Limburg in de subregionale kernen dat hieronder wordt beschreven. Waar 2050 in de stadscentra gaat om leefkwaliteit gegeven grotere druk op de omgeving door de toegenomen kwantiteit (méér mensen op een relatief klein oppervlak), gaat het in de wijken buiten de centra vooral over hoge woon- en leefkwaliteit met een gezonde sociale mix in alle wijken.

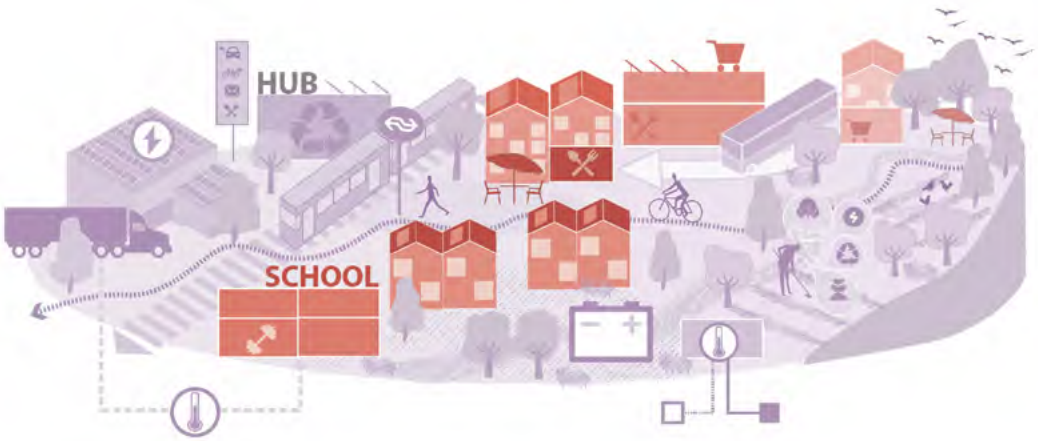

Levendig Limburg: *centrale kernen waar wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen samenkomen, ingebed in een groen landschap*

Ook buiten de steden is in Limburg in 2050 een netwerk van levendige dorpen of semi-stedelijke gebieden te vinden, ingebed in een groen landschap. Dit zijn de subregionale kernen - variërend in omvang en voorzieningenniveau - waar wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen zoals onderwijs, zorg en sport samenkomen. Deze kernen zijn ideale plekken voor een brede mix van starters, gezinnen en senioren, die niet in de drukte van een stad willen wonen, maar het wel belangrijk vinden om voorzieningen nabij te hebben. Met de stations en uitvalswegen zijn de stedelijke voorzieningen bovendien dichtbij wanneer dat nodig is. De kernen in Levendig Limburg zijn een fijne plek om met kinderen te wonen, en beschikken naast de basisvoorzieningen over een breder palet aan voorzieningen voor alle dagelijkse behoeften. Denk hierbij aan kleinschalige winkelgebieden, middelbare scholen en een breder aanbod aan sport- en zorgfaciliteiten. Hierbij hoort een vorm van zeggenschap waarin bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties samen richting geven aan de ontwikkelingen in hun eigen dorpen en buurten.

Door de inzet op het ontwikkelen van voldoende kleinere, levensloopbestendige woningen via appartementen en bungalows, het zonder vergunning bouwen van mantelzorg- familie en dorps-en buurtwoningen en het aanpassen van bestaande woningen zijn Limburgers in staat om lang zelfstandig en nabij hun familie en gemeenschap te wonen, ook bij veranderende zorgbehoeften. Dit doen zij veelal in woningen die geschikt zijn voor zowel oude als jonge alleenstaanden en stellen. De woningen zijn gerealiseerd via nieuwbouw en het beter benutten van bestaande woningen. De nieuwe woningen bestaan uit sociale huurwoningen, uit koopwoningen en een kleiner deel vrije sector huur.

Gewortelde Gemeenschappen: *ruimte in het buitengebied voor natuur, water, landbouw en groter vrijstaande woningen*

Wanneer ouderen verhuizen naar geschikte woningen zoals Mantelzorgwoningen, komen gezinswoningen vrij voor jonge gezinnen. Zo is meer dynamiek ontstaan binnen de woningmarkt, met effectieve doorstroming, zonder dat er extra grond nodig is.

In de kleine kernen en in het buitengebied vinden inwoners in 2050 Gewortelde Gemeenschappen. In dit gebied is vooral ruimte voor gemeenschappen in de natuur, tussen water en landbouw, en binnen rust en ruimte. Hier zijn grotere, vrijstaande (koop)woningen te vinden met een goede prijs-kwaliteit verhouding (relatief weinig geld per vierkante meter). Hier hebben inwoners, met hun familie en lokale gemeenschap, een hoge mate van autonomie en zeggenschap. Ze hebben ruimte voor zichzelf, maar ook om voorzieningen collectief te organiseren. Zo kunnen inwoners hier losgekoppeld zijn van het centrale elektriciteitsnet, dankzij eigen kleinschalige elektriciteitsopwekking en een buurtbatterij. Voorzieningen zijn deels langs digitale weg en via autonoom vervoer bereikbaar. De overheid fungeert als partner op afstand, en opereert meer faciliterend dan voorschrijvend. Zeggenschap en regie van de lokale gemeenschappen staat centraal, binnen de kaders die door de overheid worden geschetst. Deze woonplekken zijn niet geschikt voor iedereen; (zorg)voorzieningen liggen niet om de hoek en wonen in deze gebieden vraagt dan ook meer zelf- en samenredzaamheid van de bewoners. Er zullen dan ook relatief minder jongeren, starters en senioren in dit gebied wonen.

Naast de grotere gezinswoningen, biedt deze dynamiek veel ruimte voor vernieuwende woonvormen die aansluiten bij deze meer op gemeenschapszin georiënteerde manieren van samenleven. Zo hebben vrijkomende agrarische erven een nieuwe bestemming gekregen als collectief woon(zorg)hofje. Collectieve en coöperatieve woonconcepten maken het gedeeld wonen aantrekkelijk en betaalbaar. Door het benutten van erven voor kleine woningen zijn meergeneratie woonvormen ontstaan, waarbij informele zorg eenvoudiger wordt geleverd. Deze vormen van wonen – van co-living tot kleinschalige wooncollectieven – helpen niet alleen tegen eenzaamheid, maar versterken ook de onderlinge betrokkenheid in buurten en gemeenschappen. Nieuwe woningen binnen deze woondynamiek zijn overwegend nultreden grondgebonden koopwoningen (bijvoorbeeld bungalows, en mantelzorg- familie en dorps-en buurtwoningen) en zijn toegevoegd binnen de bestaande bebouwde contouren en erven.

De Limburgse kernenstructuur

Uit de drie woondynamieken is een bepaalde structuur van Limburgse kernen af te lezen. Deze kernenstructuur gaat uit van het idee dat niet alles meer overal kan. Deze kernenstructuur geeft richting wat op welke plekken wel en wat ook niet in stand gehouden kan worden. Dit is breder dan het thema wonen. Ook de mobiliteit van Limburg in 2050 heeft de kernen als basis. Het enige verschil is dat het woonsysteem beredeneerd wordt vanuit de kernen zelf, en het mobiliteitssysteem vanuit de connecties tussen de kernen. Dit maakt dan ook dat de steden die in het thema wonen worden aangeduid als 'regionale hoofdkern', in de visie mobiliteit worden onderverdeeld in 'regionaal' en 'internationaal'.

Venlo, Weert, Roermond, Sittard-Geleen, Heerlen en Maastricht vormen, in willekeurige volgorde, de regionale hoofdkernen. Dit zijn de grote steden, met intercitystations, die in 2050 een regionale functie vervullen. Daarnaast zijn er subregionale kernen, die een combinatie in zich hebben van de volgende drie karakteristieken. Door hun geografische spreiding vormen deze kernen elk het functionele hart van hun subregio. Elke kern heeft een bepaald dekkingsgebied. De zwaarte verschilt per kern en hangt samen met zijn omvang en de positie ten opzichte van de regionale hoofdkernen. Deze kernen beschikken in 2025 bovendien al over een breed pakket aan voorzieningen en vervullen daarmee al een herkenbare verzorgingsfunctie voor hun omgeving, wat ze tot logische pijlers van de ruimtelijke structuur in 2050 maakt. Ten slotte fungeren zij als strategische schakels in het provinciale mobiliteitssysteem. In gesprek met de samenleving wil Limburg tot een uitwerking van deze kernenstructuur komen.

Verdichting van woningbouw en vergroening

De ruimte in Limburg is waardevol, maar ook eindig. Om het karakteristieke open landschap, natuurgebieden, agrarische structuren en het groen in de stad te behouden, en daarnaast op specifieke plekken ruimte te houden voor waterberging, kiest de provincie vooral voor verdichting in plaats van uitbreiding. Dat betekent dat in 2050 zo min mogelijk extra ruimte is ingenomen om woningen te bouwen, en er slim gebruik is gemaakt van de beschikbare ruimte binnen steden, dorpen en buurten. De bestaande voorraad is hier beter benut, bijvoorbeeld door woningen te splitsen tot kleinere wooneenheden. Daarmee is versnippering voorkomen en de open ruimte behouden die Limburg zo mooi maakt. Er is ingezet op een woondynamiek die past bij de omgeving. Dat betekent hoogbouw, verdichting en vergroening in Bruisende Stad, optimaal ruimtegebruik in Levendig Limburg en meer eigen regie en zeggenschap in Gewortelde Gemeenschappen.

Bruisende Stad

In de bruisende stad ontstaan rond intercitystations en ov-knooppunten compacte, stedelijke woonmilieus, met een combinatie van verdichting met goede bereikbaarheid en economische dynamiek. Het gaat om slimme verdichting: middelhoog- en hoogbouw, hergebruik van gebouwen en functiemenging zorgen voor efficiënt ruimtegebruik. Zo is ruimte vrijgemaakt voor groen en ontmoeting. Binnenstedelijke transformatie speelt hierin een centrale rol. Leegstaande kantoren, winkels en publieke gebouwen krijgen een nieuwe woonfunctie. Hiermee activeren we bestaande structuren en is nieuwe invulling gegeven aan plekken die hun oorspronkelijke functie verloren hebben.

Leefbaarheid, ruimtelijke kwaliteit, ontmoeting en gezondheid staan centraal in onze bruisende steden. Zeker in de stadscentra heeft de auto minder ruimte. In plaats daarvan komt er meer ruimte voor voetgangers, fietsers, spelen en ontmoeten. De straat wordt weer van de mensen. Parkeerplaatsen bundelen we op slimme plekken, zodat de woonwijken bereikbaar zijn met de auto en tegelijkertijd openbare ruimte is vrijgespeeld. Openbare ruimte die we inzetten voor kwalitatief groen. We houden hierbij de 3, 30, 300 regel aan: 3 bomen, 30% 'bedekt' met boomgebladerte (met name ten behoeve van schaduw), binnen 300 meter kwalitatief groen voor ieder

huishouden. In de bruisende stad is dit groen essentieel, voor recreatie, maar zeker ook ter voorkoming van hittestress en problemen met waterafvoer.

Levendig Limburg

Ook in de kernen in Levendig Limburg is bewust binnen de bestaande bebouwde contouren gebleven. Geen uitbreidingen in kwetsbare gebieden of op landbouwgrond, maar juist versterking van de bestaande kernen. Kleinere woningen zijn in meerdere woonlagen gebouwd, of er zijn juist meerdere kleine woningen binnen bestaande gebouwen gerealiseerd waarmee het bestaande woonaanbod van de kernen is aangevuld naar de behoefte. Door woningen te stapelen, spelen we voldoende ruimte vrij om in de kernen te investeren in groenblauwe structuren. Ook hier voorkomen we hittestress en problemen met waterafvoer, en ook hier hanteren we de 3, 30, 300 regel. De groene ruimtes om de kernen heen worden onderdeel van de gemeenschappen, door hier fietsen, wandelen en recreatie te faciliteren.

Gewortelde Gemeenschappen

In Gewortelde Gemeenschappen staat kwalitatief toevoegen in plaats van kwantitatieve uitbreiding centraal. Gemeenschappen gaan zelf aan de slag met nieuwe collectieve en coöperatieve woonconcepten en krijgen eigen regie. Zij hebben autonomie in de wijze waarop zij dit vormgeven. Tegelijkertijd kan dit alleen als dit in samenhang met sloop of transformatie van verouderde en kwalitatief slechtere woningen gebeurt. Hierdoor wordt geen afbreuk gedaan aan landschappelijke en ecologische waarden. Dit vormt het kader waarbinnen de gemeenschappen zelf hun toekomst vormgeven.

Hoogwaardige woningvoorraad

Naast een uitgebreid en gedifferentieerd woningaanbod, is het minstens zo belangrijk dat wonen in Limburg overal van hoge kwaliteit is. In de steden, in de subregionale kernen én in de kleinere dorpen en het buitengebied. Kwaliteit gaat niet alleen over de ruimtelijke inpassing of het type woning, maar juist ook over het realiseren van een hoogwaardige woningvoorraad.

Kwaliteit als basis

Een hoogwaardige woningvoorraad betekent om te beginnen dat de basis op orde is. Dus eerst investeren in bijvoorbeeld isolatie, veiligheid en gezondheid, om vervolgens de woonlasten beperkt te houden. Het gaat niet alleen om betaalbare woningen, maar om betaalbaar wonen. Limburgers die hun energierekening niet meer kunnen betalen door slechte isolatie, of te maken hebben met schimmelproblematiek door slechte ventilatie, is in 2050 een fenomeen uit het verleden. In de kwaliteit van het wonen in 2050 spelen domotica – slimme technologieën die handelingen in huis automatiseren – ook een grote rol.

Duurzaam bouwen

Limburg is resoluut overgegaan op duurzaam en circulair bouwen. Niet als bijzaak, maar als structurele randvoorwaarde. Nieuwbouwprojecten moeten compact zijn en met zo min mogelijk materiaal- en energieverbruik gerealiseerd worden. Dat betekent: bouwen binnen bestaande kaders, met hoge energieprestaties, zoveel mogelijk modulair en met

zoveel mogelijk biobased materialen. Biobased houdt in dat natuurlijke materialen zoals vlas en hennep gebruikt worden voor bijvoorbeeld isolatie. Deze materialen worden in de provincie geproduceerd. Dat is onderdeel van de transitie in het landelijk gebied. De provincie stimuleert hergebruik waar mogelijk – van gebouwen, materialen en grond – en stelt eisen aan circulariteit. Tegelijkertijd zetten we in op de versterking van de regionale economie: de Limburgse landbouw en het mkb leveren hout, vlas en hennep en andere natuurlijke grondstoffen die lokaal worden verwerkt tot bouwmaterialen. Zo is een brug geslagen tussen de woonopgave en de circulaire, regionale economie van de toekomst. Nieuwe woningen zijn energieneutraal of zelfs energieopwekkend. Slimme technologie wordt ingezet om verbruik te beperken (bijvoorbeeld zelfregulerende woningen), en ontwerpprincipes zorgen voor klimaatadaptatie, biodiversiteit en een prettige leefomgeving. Daarmee draagt elke woning niet alleen bij aan woongenot, maar ook aan de bredere doelen op het gebied van klimaat, economie en leefkwaliteit.

Nabijheid van zorg, voorzieningen en werk

Nabijheid is een centraal begrip in de Limburgse woonomgeving van 2050. Dagelijkse voorzieningen op korte afstand zorgen ervoor dat mensen hechtere gemeenschappen vormen en meer bewegen. Bovendien maakt het de samenleving inclusiever – meer mensen hebben toegang tot essentiële voorzieningen. In elke woondynamiek is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau.

De kernen in Levendig Limburg zijn de dragers van lokale werkgelegenheid en dagelijkse voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts, school en sportclub. Daarmee vervullen ze een belangrijke, centrale functie in het gebied tussen de steden en vormen ze een verzorgingsgebied voor de omliggende kleinere kernen. In kleinere kernen binnen de Gewortelde Gemeenschappen bestaat het aanbod uit kleinschaligere voorzieningen als een buurthuis, pakketpunt of een ophaalpunt voor boodschappen. Vooral op deze plekken is innovatie in de zorg van belang. De centrale kernen zijn altijd goed bereikbaar vanuit de kleinere kernen met (e-) fiets, openbaar vervoer of de auto, waardoor het totale pakket aan dagelijkse voorzieningen in heel Limburg is gedekt. In de Bruisende Steden zijn alle voorzieningen dichtbij, inclusief cultuur, ziekenhuizen, hoger onderwijs en grootschalige werklocaties. Bovendien vormen de steden de poort naar nabijgelegen metropolen via de intercitystations. Daarmee zorgen we dat mensen die buiten de provincie werken, maar op zoek zijn naar de specifieke woonkwaliteiten van Limburg, ook in Limburg kunnen wonen.

In 2050 heeft de verweving van wonen en zorg structureel vorm gekregen door heel Limburg. In wijkhubs combineren we wonen met zorg, ontmoeting en werkplekken, afgestemd op de behoeften van jong en oud. Dit gebeurt in dorpen én in steden, waar de druk op sociale samenhang soms juist groter is. Door corporaties en coöperaties hierin een actieve ontwikkelrol te geven, wordt niet alleen gebouwd aan woningen, maar ook aan gemeenschappen die naar elkaar omkijken.

Noten
1 Hiermee volgen we de redeneerlijn van de Staatscommissie Demografische Ontwikkeling, die hier tegenover de onwenselijke effecten van nulgroei/bevolkingskrimp en sterke bevolkingsgroei plaatst.

3.3 Visie landelijk gebied

Het landelijk gebied vormt het fundament van Limburg. Het is de ruimte waar landbouw, natuur en water, wonen, recreatie en economie elkaar ontmoeten en verweven zijn. Tegelijkertijd vormt het voor de andere thema's een contramal: waar niet gebouwd wordt, is ruimte voor het landelijk gebied, en waar ruimte gemaakt wordt voor het landelijk gebied, kunnen bijvoorbeeld geen woonwijken of nieuwe bedrijventerreinen worden ontwikkeld.

In Limburg bestaat het landelijk gebied uit de gebieden buiten de stedelijke centra en de subregionale dorpskernen. Het landelijk gebied is wat Limburg haar karakter en identiteit geeft. Het heeft intrinsieke waarde, onder andere in het bieden van geworteldheid en gemeenschapszin voor de Limburgers. Ook in de kleinere gemeenschappen van het Limburgse platteland komt de Limburgse identiteit van 'we doen het samen' en 'omzien naar elkaar' tot uiting.

Steden, woonkernen, transportcorridors, economische activiteiten en andere functies zijn ingebed in het landelijk gebied. Een toekomstbestendig landelijk gebied vraagt om evenwicht tussen deze functies. Ruimte is schaars, maar juist door zorgvuldig af te wegen en duidelijke keuzes te maken, kunnen we de kracht van het landelijk gebied behouden en versterken.

3.3.1 Het landelijk gebied vandaag

Het Limburgse landelijk gebied kent vandaag de dag een veelheid aan functies. Er is ruimte voor landbouw en natuur, maar ook voor recreatie, wonen, waterbeheer en andere economische activiteiten. Juist die multifunctionaliteit maakt het landelijk gebied waardevol, maar ook kwetsbaar. Verschillende functies komen met elkaar in aanraking, waardoor de behoefte voor multifunctioneel ruimtegebruik toeneemt. Daarnaast zorgt de wijze waarop functies worden ingevuld, regelmatig voor onderlinge beïnvloeding, waardoor bijvoorbeeld biodiversiteit, de kwaliteit van de leefomgeving en het ondernemen onder druk komt te staan. Deze druk wordt groter als de Limburgse bevolking evenwichtig groeit naar 1,2 miljoen inwoners in 2050. Daarnaast stelt klimaatverandering nieuwe eisen aan de inrichting en gebruik van ons landschap. Voor ons ligt een opgave om een nieuwe balans te zoeken tussen de verschillende functies voor een robuust landelijk gebied in Limburg in 2050.

We verzilveren in de visie de kansen die nu aanwezig zijn in het landelijk gebied in relatie tot bijvoorbeeld de strategische ligging ten opzichte van corridors en verbinding met natuurgebieden en stedelijke clusters over de Limburgse grenzen heen. In deze visie beschouwen we dit door te kijken naar het landelijk gebied in drie segmenten: Economie, Leefbaarheid en Natuurlijke Omgeving. In de ruimte kunnen deze segmenten overlappen door functie verweving. En hebben ze een sterke verbinding met de aangrenzende systemen (steden, bovenregionaal/grensoverstijgend). In het figuur hiernaast is deze samenhang weergegeven. Limburg heeft een aantal stedelijke gebieden en

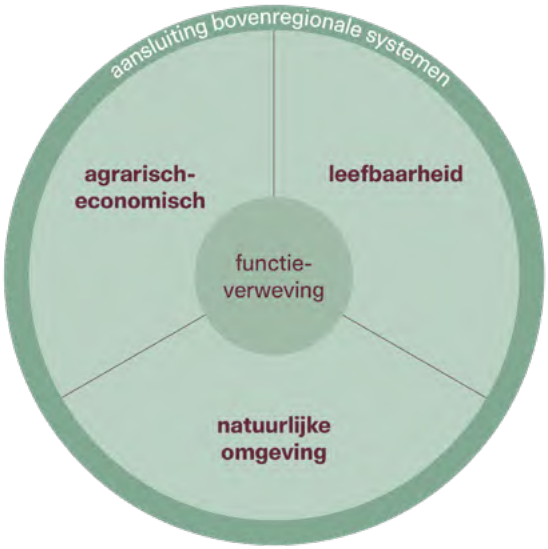

Onderdelen van de visie landelijk gebied

relatief veel landelijk gebied. Het landelijk gebied is cultuurhistorisch rijk en kent een grote verscheidenheid aan bodemsoorten en landschappen. In het zuiden vind je glooiende heuvels, vlakke plateaus en beekdalen. In het midden de Maas met haar uiterwaarden, bossen, heide en moerassen in het noorden. Meer dan de helft, circa 60 procent, van de Limburgse bodem is in de vorige eeuw bestemd voor agrarisch gebruik. In onderstaand figuur staat de ontwikkeling hiervan. Deze landschappen van Limburg zijn onderdeel van de aantrekkingskracht van de regio. Zo zijn het heuvellandschap en de Peel aantrekkelijk voor Limburgers en voor bezoekers uit binnen- en buitenland. De Maas doorloopt de gehele provincie, en is onderdeel van de Limburgse identiteit.

Meer lezen over 'het landelijk gebied in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

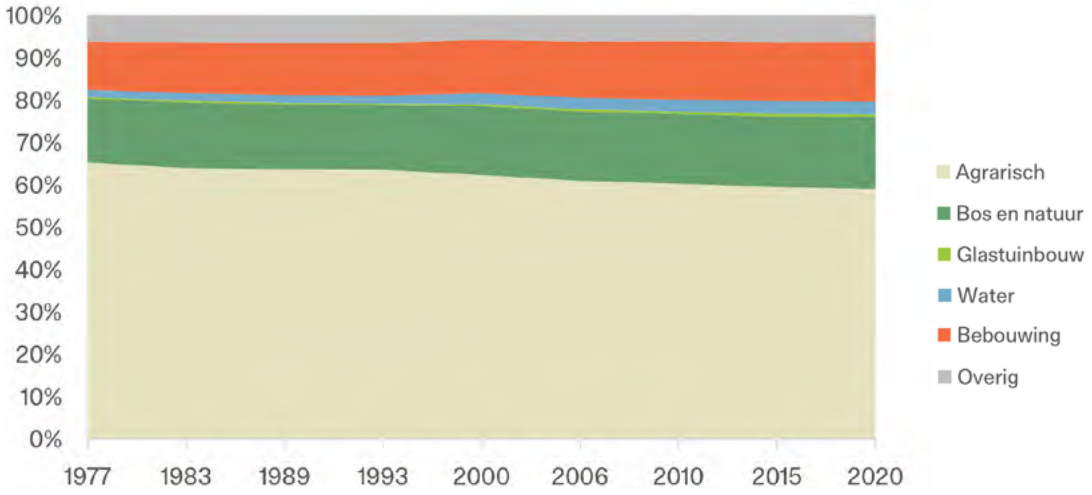

Ontwikkeling van landgebruik in Limburg (1950-2025) (CBS, CLO, Agrimatie)

3.3.2 Opgaven in het landelijk gebied

De leefbaarheid in het landelijk gebied is niet vanzelfsprekend. Voorzieningen en bereikbaarheid met het openbaar vervoer staan onder druk. Ook is er onduidelijkheid over de randvoorwaarden om te kunnen ondernemen, een risico op ondermijning en een tekort aan passende en betaalbare woningen.

De wateropgave in Limburg is groot en wordt met alle partners voortvarend ter hand genomen. In juni 2021 werd duidelijk wat extreme neerslag kan aanrichten. Bij de overstromingen in Duitsland, België en Limburg vielen in Duitsland bijna 200 doden. De totale schade wordt geschat op 46 miljard euro. De geschatte schade voor Limburg was 433 miljoen euro, waarbij de toestand vooral langs de Geul ernstig was. Op ruim honderd locaties in Limburg is er sprake van wateroverlast of risico hierop. Deze knelpunten bevinden zich vooral in beekdalen en hellinggebieden. Naast toenemende wateroverlast en risico op overstromingen spelen watertekorten en verdroging steeds meer een rol. Tijdens de droge zomers in 2018, 2019 en 2020 kampten fruittelers en akkerbouwers in Noord- en Midden-Limburg met watertekorten en magere opbrengsten. Een droger klimaat betekent lagere rivier- en grondwaterstanden, wat kan leiden tot watertekorten voor landbouw in het groeiseizoen, beperkingen voor de productie van drinkwater, belemmeringen voor de beroepsvaart en een hoger risico op natuurbranden door langdurige droogte. Tegelijkertijd is door ontwatering, kanalisatie van beken en verharding de sponswerking van het landschap sterk verminderd. Zonder actieve herstelmaatregelen (denk aan: beekherstel, ontstenen, herbebossing) zal de situatie verder verslechteren.

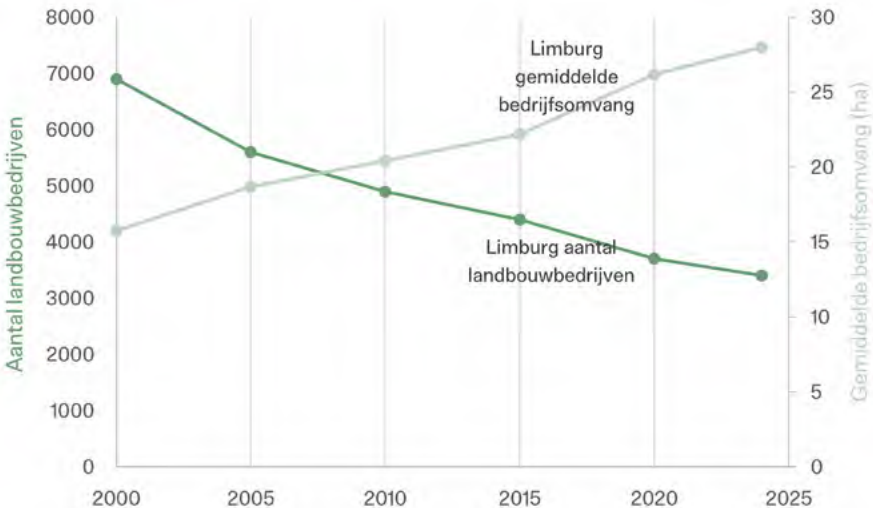

Ontwikkeling landbouwbedrijven 2020-2024 (CBS, CLO, Agrimatie)

De kwaliteit van het oppervlaktewater in Limburg voldoet nu zowel ecologisch als chemisch niet aan de goede toestand (zoals is vastgelegd in de doelen van de Kaderrichtlijn Water). Ook de kwaliteit van het grondwater staat onder druk door het intreden van chemische verontreiniging in het grondwater. Daarbij speelt bovenstroomse vervuiling van het oppervlaktewater een rol. Dit alles heeft nu al negatieve consequenties voor bijvoorbeeld de functies van het oppervlakte- en grondwater als zwemwater en als bron voor drinkwater. Het landschap in Limburg kent een enorme cultureel-historische en recreatieve waarde en die waarde behouden is een uitdaging. Het behouden en versterken van de vaak eeuwenoude karaktereigenschappen en gemeenschappen die daarmee verbonden zijn blijft een opdracht voor huidige en toekomstige generaties.

De natuur in Limburg kent unieke kwaliteiten die van grote waarde zijn voor Nederland, zoals bijzondere natuur met zeldzame soorten binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de groenblauwe mantel. Tegelijkertijd staat deze natuur vandaag onder druk door versnippering van gebieden, verzuring en een te hoge stikstofneerslag in NNN-gebieden en in Natura 2000-gebieden. Deze is deels afkomstig van de landbouw (25-40 procent) en de industrie (2 procent) en deels van over de grens, waarbij het aandeel van over de grens groter is in de grensgebieden.

De agrarische sector is al decennialang in ontwikkeling en is verbonden met diverse andere sectoren, zoals industrie, logistiek en voedselverwerking. We zien een gestage afname in agrarische bedrijven en een schaalvergroting per bedrijf. Dit is mede het gevolg van langjarig landelijk beleid waarbij is ingezet op maximalisatie van de voedselproductie. Bovenstaand figuur geeft deze ontwikkeling over de afgelopen 25 jaar weer.

De sector staat aan de vooravond van grote veranderingen – dit gaat (indien niet gestuurd) ook impact hebben op ons unieke landschap. Groeiende, extensiverende of stoppende bedrijven, maar ook innovaties en andere vormen van (gesloten) teelt, veranderen het aanzien van de agrarische sector blijvend.

Om de kracht van het landelijk gebied – in haar samenhang van functies en aantrekkelijkheid – te behouden en te versterken, moeten er keuzes gemaakt worden. Lastige keuzes die de toekomst van Limburg vormgeven. Stabiel en betrouwbaar beleid is cruciaal voor de natuur én het toekomstperspectief van agrarische ondernemers. Innovatie is in de Nederlandse landbouw de laatste decennia teruggelopen[1]. Het verdienvermogen van boeren staat onder druk door een combinatie van een zwakke positie van boeren in de retail keten, grote investeringen, hoge regeldruk en wisselend beleid. Om het verdienvermogen van boeren te versterken, ons aan te passen aan klimaatverandering en de grenzen van het natuurlijke systeem te beschermen, is innovatie nodig. Zo blijft de Limburgse agrarische economie robuust en voldoende adaptief om aan te passen aan veranderende omstandigheden.

De blik vooruit

Bovenstaande opgaven zijn niet op te lossen met het enkel uitvoeren van technische maatregen, maar vragen om een nieuwe visie op het gebruik en de inrichting van het landelijk gebied. Zonder een nieuwe visie met daadkrachtige uitvoeringsprogramma's, zijn de gevolgen voor de agrarische ondernemers, natuur en watervoorziening niet te overzien.

Het landelijk gebied blijft in 2050 ruimte bieden voor verschillende functies. Er is ruimte nodig voor innovatie in de agrarische economie, zoals hoogproductieve gesloten teelt, datagedreven precisielandbouw, robotisering en landschapsbeherende landbouw. Ook de beschreven klimaat- en natuuropgaven moeten adequaat worden aangepakt. Er is aandacht nodig voor de leefbaarheid en behoeften in Limburgse gemeenschappen. Met aandacht voor deze elementen blijft Limburg een fijne en aantrekkelijke plek om te wonen, werken, verblijven en leven.

Deze visie richt zich op het landelijk gebied van Limburg in 2050. Het schetst een toekomstbeeld, dat richting geeft aan de stappen die we nu zetten. De focus ligt daarbij niet op specifieke ontwikkelingen die in 2050 afgerond zijn. We kijken juist ook verder dan 2050, omdat de keuzes van vandaag de basis vormen voor een landelijk gebied dat ook op langere termijn bijdraagt aan de welvaart en het welzijn van Limburg, haar inwoners en het landschap.

Meer lezen over mogelijkheden voor het landelijk gebied? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 OECD, 2024

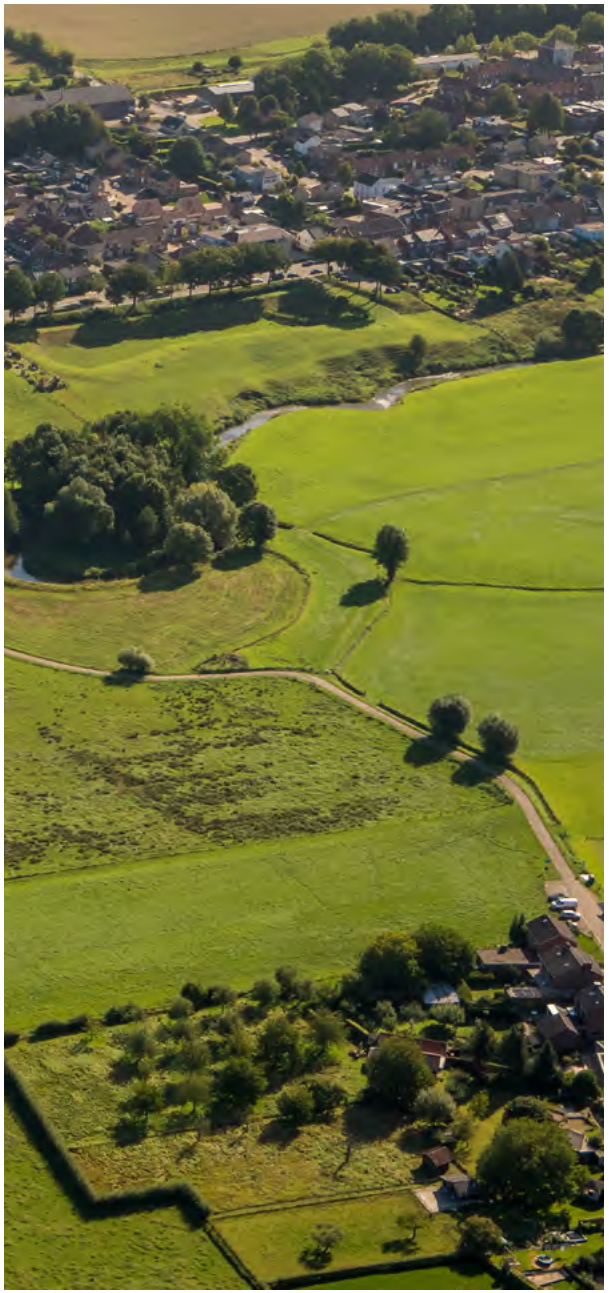

3.3.3 Landelijk gebied in Limburg in 2050: een rijk landschap, aangenaam voor mens, ecologie en welvaart

Een groen en gezond Limburg is cruciaal voor het welzijn en de welvaart van de Limburgers. Rijke natuur en bloeiende landbouw versterken de leefbaarheid van het platteland én de Limburgse steden.

Het landelijk gebied is er niet alleen voor de inwoners van dit landelijk gebied – het straalt uit naar de innovatieve bedrijventerreinen en dynamische stedelijke gebieden in Limburg. Onze rijke natuur en bloeiende cultuurlandschappen hebben een aantrekkingskracht voor recreanten en toeristen, en dragen bij aan het (economisch) welzijn van de hele regio.

Het landelijk gebied van Limburg is in 2050 voor wereldpubliek een toonbeeld van hoe landschap met duidelijke structuren bijdraagt aan een aantrekkelijke en vitale leefomgeving in stad en platteland. Verbindingen met België en Duitsland zorgen ervoor dat de landschappen samen doorontwikkelen.

Rijke en weerbare Limburgse landschappen

Limburg verdicht binnen haar kernen en beschermt het open buitengebied. Herverkaveling en schaalvergroting van natuur versterken biodiversiteit, waterberging en grensoverstijgende verbindingen. Robuuste natuurcorridors en lokale regie maken het landschap weerbaar tegen hitte en wateroverlast. Zo blijft het landschap een blijvende bron van welzijn en toekomstkracht.

- Beschermd natuurgebied
- Maas met meer ruimte voor de rivier (nieuwe overloopgebieden)
- Beek in beekdal

Economische ontwikkeling in het landelijk gebied

Limburg blijft een innovatieve topspeler in voedsel en slimme teelten, van natuurinclusieve landbouw tot vertical farming. Een verbindende, beherende landbouw vormt de overgang tussen beschermde natuurgebieden en andere gebieden, terwijl moderne, intensieve productiegebieden efficiënt en toekomstgericht blijven.

- Verbindende en beherende landbouw (overgangsgebied)
- Producerende landbouw
- Greenport Venlo
- Glastuinbouw en vertical farming

Visiekaart van het thema landelijk gebied

De keuzes die we richting 2050 hebben gemaakt zijn onderverdeeld in drie pijlers, aansluitend bij de bewegingen in het kompas:

1. Het rijke Limburgse landschap als basis voor het landelijk gebied – Het landschap is in 2050 een blijvende bron van welzijn en welvaart. Dit hebben we bereikt door: herverkaveling op basis van herkenbare keuzes; vernieuwend beheer; (grensoverstijgend) verbinden van natuur en ruimte voor water. De natuur functioneert als schokdemper voor weersextremen, zoals wateroverlast en hitte.
2. Economische ontwikkeling in het landelijk gebied - Limburg is een innovatieve koploper waarin voedselzekerheid, slimme teelten en het behoud van het cultuurlandschap een cruciale rol spelen voor welvaart, toerisme, zorg en het levensgeluk van de Limburger. Nieuwe verdienmodellen geven hieraan een positieve impuls.
3. Gewortelde Limburgse gemeenschappen in het landelijk gebied - dorpen en buurten zijn rijk aan tradities, gemeenschaps- en ondernemerszin. De Limburger profiteert van het rijke landschap en de gemeenschapszin. Inwoners en ondernemers zijn geworteld in hun dorpen en op hun erven. Daarnaast bezoeken en verblijven mensen uit binnen- en buitenland in onze uitnodigende landschappen om te ontspannen, verzorgd te worden en te ontsnappen aan de hectiek van de dynamische steden en metropolen.

Keuzes in de visie

Belangrijke keuzes in de visie liggen bij het aanbrengen van heldere ruimtelijke structuren en samenwerking tussen beleidsmakers en grondeigenaren; versterken van beekdalen als robuuste groenblauwe aders door het landschap, versterken van hoogwaardige natuurgebieden (gekenmerkt door biodiversiteit op de grenzen en het clusteren van niet grondgebonden landbouw). Daardoor is er in 2050 een herkenbaar landschap ontstaan. Dit is een landschap waarin de grenzen en overgangen niet rommelig maar mooi vervlecht zijn. De uitvoering vraagt om een heldere en consistente overheidssturing en vernieuwde samenwerking. Daarbij is een basisprincipe gehanteerd: functies verweven waar het kan, functies scheiden waar het moet.

Niet alleen op de ruimtelijke inrichting maar ook op het verbeteren en in stand houden van een basisveiligheid voor mens en economische activiteiten is (blijvende) overheidssturing toegepast en regie gevoerd. Denk daarbij aan waterveiligheid, (natuur)brandveiligheid en sociale veiligheid (o.a. terugdringen van ondermijning). Daarbij biedt de overheid zeggenschap aan, en vertrouwt het op de geworteldheid van onze Limburgers. De ambitie in 2050 is groot, maar we erkennen de grenzen van de maakbaarheid. Het landelijke gebied is onderdeel van grotere systemen, die zowel door de natuur als door de mens worden beïnvloed. Hieruit kunnen gebeurtenissen voortkomen die deze visie overstijgen.

De geschiedenis van Limburg laat zien dat gericht beleid ondanks deze onzekerheden op lange termijn grote positieve impact heeft. Dat zetten we door richting 2050.

Pijler 1: Rijke en weerbare Limburgse landschappen

De Limburgse landschappen vormen het fundament van een toekomstbestendig landelijk gebied waarin inwoners zich geworteld voelen. De landschappen kenmerken zich door rijke variatie en unieke identiteit. De variatie in gebieden blijven we koesteren. Ruimtelijke keuzes worden voortdurend zorgvuldig afgewogen met de waarde van de Limburgse landschappen in het achterhoofd. Het agrarisch gebied in Zuid-Limburg wordt, net als veel Natura 2000-gebieden, omschreven als een aantrekkelijk groen gebied[1]. Er blijft aandacht voor cultuurhistorische waarden in het landschap en de verwevenheid met water (beken), natuur en landbouw, zoals dit bij elkaar komt op landgoederen (bijvoorbeeld landgoed Geijsteren). Historisch perspectief, landschap, erfgoed en andere gebiedskenmerken zijn hierin leidend.

Het verdienvermogen van de Limburgse landschappen wordt benut binnen de draagkracht van die landschappen. Zo zijn verdienvermogen en draagkracht met elkaar in balans. Er is ruimte voor verschillende activiteiten, waaronder natuur, toerisme en recreatie, en voor agrarische ondernemers. Om hiervoor ruimte te bieden, is er een duidelijke toekenning van functiegebieden. De grenzen tussen natuur, gedifferentieerde vormen van landbouw, bebouwd gebied en spoor-, water- en autowegen zijn duidelijk zichtbaar en met aandacht vormgegeven. Iedere functie voegt waarde toe op zijn eigen manier en is kenmerkend voor Limburg. Tussen de gedefinieerde functiegebieden bevinden zich natuurinclusieve overgangsgebieden met herkenbare en mooie grenzen.
Economische ontwikkelingen vinden vooral plaats op

eerder bebouwd gebied, nabij steden of verbindende corridors. Uitbreiding van steden, kernen en bedrijventerreinen is binnen het bestaand bebouwd gebied gerealiseerd. Vanuit de woonkernen in het landelijk gebied is groen – vegetatie in de leefomgeving zoals parken, bermen en bomenrijen - op loopafstand bereikbaar, en lopen er verbindingen naar robuuste natuurgebieden. De aanwezigheid van groen en hoogwaardige natuur geeft een impuls aan de kwaliteit van leven in steden en dorpen, en nodigt uit om naar buiten te gaan. Nieuwe ontwikkelingen in onbebouwd gebied en inpassing van nieuwe functies zijn tot een minimum beperkt. Doordat we onze energie, economie en wonen clusteren, blijft er ruimte voor groen.
Op plekken die aangewezen zijn als economische clusters, zijn op basis van herverkaveling de huidige groenstructuren en landbouwpercelen aangepast. Op alle andere plekken geldt: 'wat groen is, blijft groen'.
Zo worden landschappelijke en ecologische waarden ondersteund en het welzijn van de Limburger en zijn bezoekers gewaarborgd.

Natuur

Om de doelen voor natuur, waterkwaliteit en klimaat te realiseren, heeft circa 33% van agrarische gronden een primair landschapsbeherende functie gekregen[2].
Deze verschuiving in grondgebruik, wat leidt tot zo'n 35 duizend hectare voor landschapsbeherende landbouw in 2050, is zichtbaar in onderstaand figuur. Door duidelijke overheidssturing en in coöperatie met de Limburgse gemeenschap is dit op harmonieuze wijze en op de juiste plek uitgevoerd.

De rijke variatie aan planten, dieren en ecosystemen vormt een levend geheel waar lucht, bodem en water in balans zijn. Naast de functie voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving voor de mens omarmen we de intrinsieke waarde van natuur met een grote biodiversiteit. Een natuurinclusieve invulling van gebruiksfuncties verbindt de realisatie van natuurdoelen aan uitdagingen op het gebied van waterbeheer, klimaat, landbouw en recreatie. Natuur vormt een ecologisch systeem waarin biodiversiteit tot bloei komt. Door biodiversiteit te koesteren, versterken we de veerkracht van het Limburgse landschap, en onze eigen plek daarin. Biodiversiteit is cruciaal voor het behoud van luchtkwaliteit, bodemgezondheid, waterzuivering en voedselproductie. Hierdoor zijn het Limburgse landschap, de Limburgse ondernemers en de Limburgse samenleving beter bestand tegen weersextremen en een veranderend klimaat[3].

In het aanwijzen van natuurgebieden staan versterken en verbinden centraal. De kwetsbare natuurgebieden zijn beschermd en beperkt toegankelijk voor recreatie om overbelasting door recreatie en achteruitgang van natuurkwaliteit te voorkomen. Doordat natuurgebieden zijn versterkt en met elkaar zijn verbonden, is de Limburgse natuur weerbaarder. De natuur kan zich beter aanpassen aan klimaatverandering en zo zijn waarde behouden voor de Limburgers.

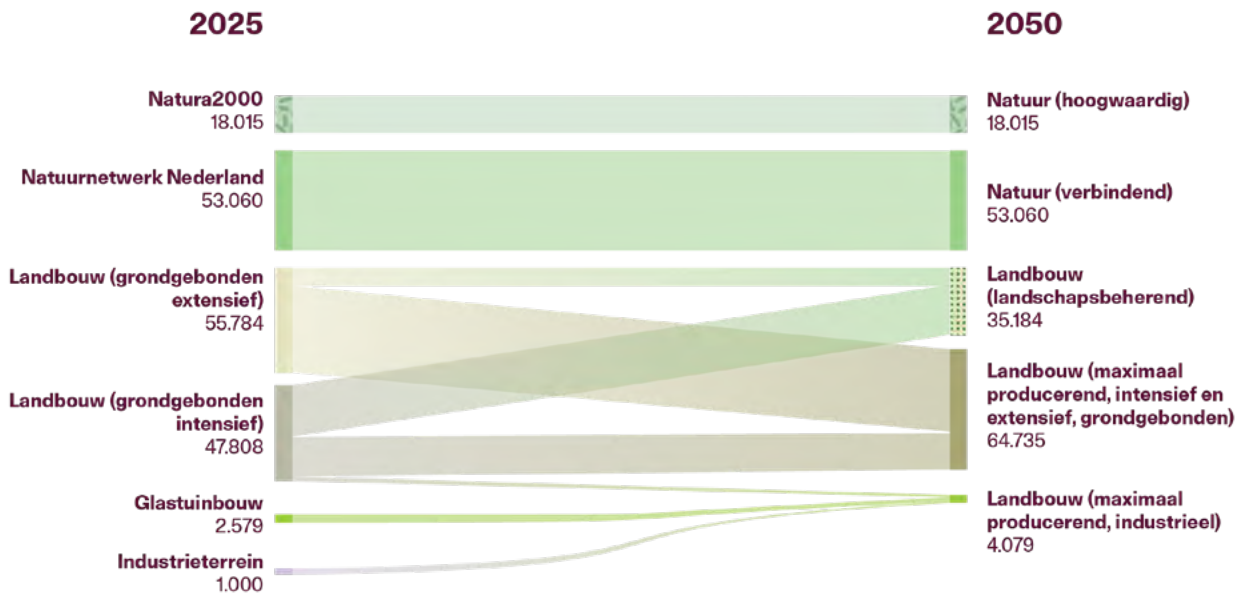

Verschuivingen in grondgebruik in functie en in oppervlakte (in hectares) (2025 en in visie)

In het aanwijzen van natuurgebieden staan versterken en verbinden centraal. De kwetsbare natuurgebieden zijn beschermd en beperkt toegankelijk voor recreatie om overbelasting door recreatie en achteruitgang van natuurkwaliteit te voorkomen. Doordat natuurgebieden zijn versterkt en met elkaar zijn verbonden, is de Limburgse natuur weerbaarder. De natuur kan zich beter aanpassen aan klimaatverandering en zo zijn waarde behouden voor de Limburgers.

Waar het kan wordt de waarde van natuur gecombineerd met nuttige functies van de natuur voor de mens. Landschappelijke kenmerken zoals graften, holle wegen etc. hebben een juridische status en worden door de provincie aangewezen en beschermd, met publieke financiering van beheervergoedingen. Kleine en minder passend gelegen natuurgebieden zijn, waar ecologisch aanvaardbaar, uitgeruild om het netwerk als geheel te versterken. Via deze route blijft de omvang van Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Limburg behouden, neemt de robuustheid toe, en is de ecologische samenhang en kwaliteit vergroot. Ook is de verbinding gezocht met aangrenzende regio's om het natuurnetwerk verder te versterken: Natura 2000-gebieden zijn met natuurcorridors verbonden met nabijgelegen natuurgebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant.

Water

De beschikbaarheid van voldoende en schoon water voor de Limburgse behoeften vormt in toenemende mate een sturende kracht achter de ruimtelijke inrichting van het Limburgse landelijk gebied. Daarom is de waterstructuur in 2050 op robuuste en toekomstbestendige wijze ingericht. De Maas is als fysieke en landschappelijke verbinding de spil in het Limburgse landschap. De beken vervullen deze rol op kleinere schaal door het landschap heen. Het waterbeheer is voorbereid op meer weersextremen en biedt inspiratie voor nieuwe vormen van gezamenlijk landschapsbeheer; door boeren, natuurorganisaties, particulieren en Provincie. Een groot aantal natuur- en landbouwgebieden wordt benut voor waterbuffering bij droogte en als overloopgebieden bij overstromingsrisico's.

Klimaatadaptatie geeft richting aan delen van het Limburgse landschap. De unieke kansen die beekdalen bieden om de opgaven van 2025 aan te pakken zijn in 2050 volledig benut. Natuurgebieden zijn verbonden om te komen tot robuuste natuur, de biodiversiteit en waterkwaliteit zijn verbeterd, waterbeschikbaarheid is geborgd en de effecten van wateroverlast zijn gemitigeerd.

Het watersysteem is tot in de haarvaten aangepast om beter om te gaan met de veranderende klimatologische bandbreedte: van heel droog tot heel nat. Beekdalen zijn breed ingericht om grote waterafvoeren te kunnen verwerken. De beekbodems zijn opgehoogd zodat meer water vastgehouden wordt voor droge periodes. Limburg sluit aan bij de water- en natuurontwikkelingen in het Duitse Rijngebied en het Belgische en Franse Maasstroomgebied, en er zijn grensoverstijgende afspraken gemaakt over waterbeheer ter voorkoming van afwenteling van wateroverlast benedenstrooms. Ook op waterkwaliteit van grensoverstijgend water zijn hardere afspraken gemaakt.

Het ontspannen heuvelland (Zuid-Limburg)

In 2050 zijn mens, natuur en landschap in balans in het heuvelland. Spreiding naar andere delen van Limburg heeft de recreatiedruk verlaagd en er is een netwerk van verbonden natuurgebieden dat reikt tot de Belgische Ardennen en de Duitse Eiffel. Erosie behoort tot het verleden door herstel van graften, holle wegen en bodem-beschermende teelten (waaronder grasland). Daardoor is de vruchtbare lössbodem duurzaam veiliggesteld. Via robuuste waterbuffering en grensoverstijgende afspraken is wateroverlastproblematiek structureel opgelost en zijn innovatieve zuiveringsvormen gerealiseerd.

Het land van bossen, veen en beken: gebied ten westen van de Maas: vanaf Heel naar het noorden

Dit gebied is een mozaïek van bossen en laaglandbeken. Natuur en recreatie versterken elkaar, zonder de ecologische draagkracht te overschrijden. Een klimaatadaptieve inrichting zorgt ervoor dat het gebied bestand is tegen langdurige droogte en piekbuien, met waterbuffering als speerpunt. De herinrichting van laaglandbeken draagt bij aan een robuust watersysteem en met veengebieden als natuurlijke waterbuffers is verdroging en uitspoeling teruggedrongen. Natuur is verbonden met de Peel en de Belgische Kempen, wat de aantrekkingskracht van het gebied versterkt. Tussen de natuurgebieden aan de provinciegrenzen en de beekdalen bevinden zich ook agrarische gebieden.

De Maasterrassen tot aan het Reichswald: het gebied aan de oostkant van de Maas, vanaf Sittard naar boven

De Maasterrassen zijn een toonbeeld van landschappelijke en ecologische kwaliteit. Natuur en kleinschalige landbouw zijn verweven, met bescherming van de unieke cultuurhistorische elementen (zoals de Fossa Eugenia) en geomorfologie. De verbinding van de Maasduinen met de Meinweg via het Duitse Reichswald zorgt voor een robuust en internationaal natuurnetwerk. Waterkwaliteit is geborgd door herstel van natuurlijke oevers en overloopgebieden, in lijn met grensoverstijgende afspraken.

Het ontspannen heuvelland

Het land van bossen, veen en beken

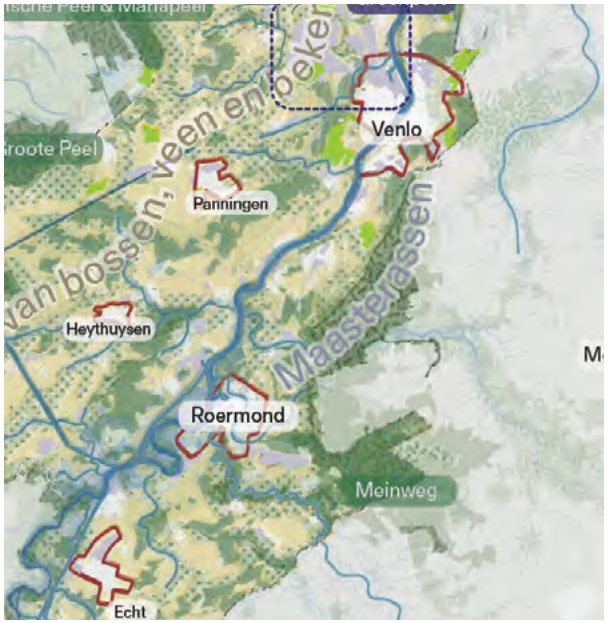

De Maasterrassen

Pijler 2: Economische ontwikkeling in het landelijk gebied

Nieuwe, zorgvuldig ingepaste functies als energie, wonen en recreatie versterken het economisch fundament voor het landelijk gebied. Tegelijkertijd blijft de agrarische sector belangrijk.

Zowel geopolitieke ontwikkelingen als klimaatverandering hebben invloed op de productie in de agrarische sector. Onder andere in Zuid-Europa is de voedselproductie sterk geraakt door een toenemend watertekort en hitte. Dit vergroot het relatieve en strategische belang van Nederland, en dus van Limburg, als voedselproducent voor de Europese voedselzekerheid. Het voordeel van de ligging van Limburg, met cruciale logistieke corridors, benut de agrarische sector optimaal door een zeer effectieve 'farm-to-table' keten.

In het landelijk gebied in 2050 ziet men twee soorten boeren: 1) de producerende boeren, die ruimte hebben om in te zetten op optimale productie binnen de randvoorwaarden van de overheid en vrije markt en 2) de verbindende en beherende landschapsboeren, met een economisch verdienmodel binnen de beperkende randvoorwaarden van de directe leefomgeving. Beide typen boeren dragen op hun eigen manier bij aan de welvaart en vitaliteit van het landelijk gebied, de steden in Limburg en de bredere Euregio. De landschapsbeherende boer is geografisch gebonden aan het landschap. Voor beide groepen vormt innovatie een wezenlijk onderdeel van de duurzame bedrijfsvoering. De ruimtelijke verhouding tussen de twee type boeren staat weergeven in het figuur op de volgende pagina.

Een brede schil aan andere sectoren werkt in symbiose samen met deze agrarisch ondernemers. Daarbij zijn de agrarisch ondernemers de aanjagers van een omvangrijk deel van de Limburgse economie: de logistiek, voedselverwerking, machinebouw, loonbedrijven, zaadveredelaars/grondstoffen en bouwsector.

Innovatie maakt het verschil

Grond en arbeid is en blijft in Limburg gelimiteerd: innovatie is nodig om de economische concurrentiekracht op peil te houden en aan te passen aan klimaatverandering. Dat geldt eens te meer voor de industriële boer. Dit type ondernemers is niet alleen geworteld in de Limburgse dorpen en buurten maar clusteren waar mogelijk samen op terreinen aansluitend aan logistieke knooppunten en zijn sterk innovatief van aard. De productie van eiwitten en plantaardige voeding vindt plaats in gesloten systemen en er wordt gebruik gemaakt van robotisering. In Limburg is ruimte voor innovatieve vleesproductie. Dierlijke mest heeft meer structureel de rol van kunstmest overgenomen en de potentie van dierlijke mest wordt meer benut. De focus ligt op voedselproductie voor de Limburgers.

Rondom de Brightlands Campus Greenport Venlo bevindt zich in 2050 een internationaal erkend hightech cluster. Hier worden hoogproductieve glastuinbouw en vertical farming toegepast op een manier die geen emissie meer veroorzaken. Robotica, sensortechnologie en AI zorgen ervoor dat arbeidsintensieve menselijke arbeid niet meer nodig is, terwijl de productie per vierkante meter zeer hoog is. Onderzoekers van UM, WUR, TU/e en internationale onderzoekspartners werken samen met bedrijven aan controlled

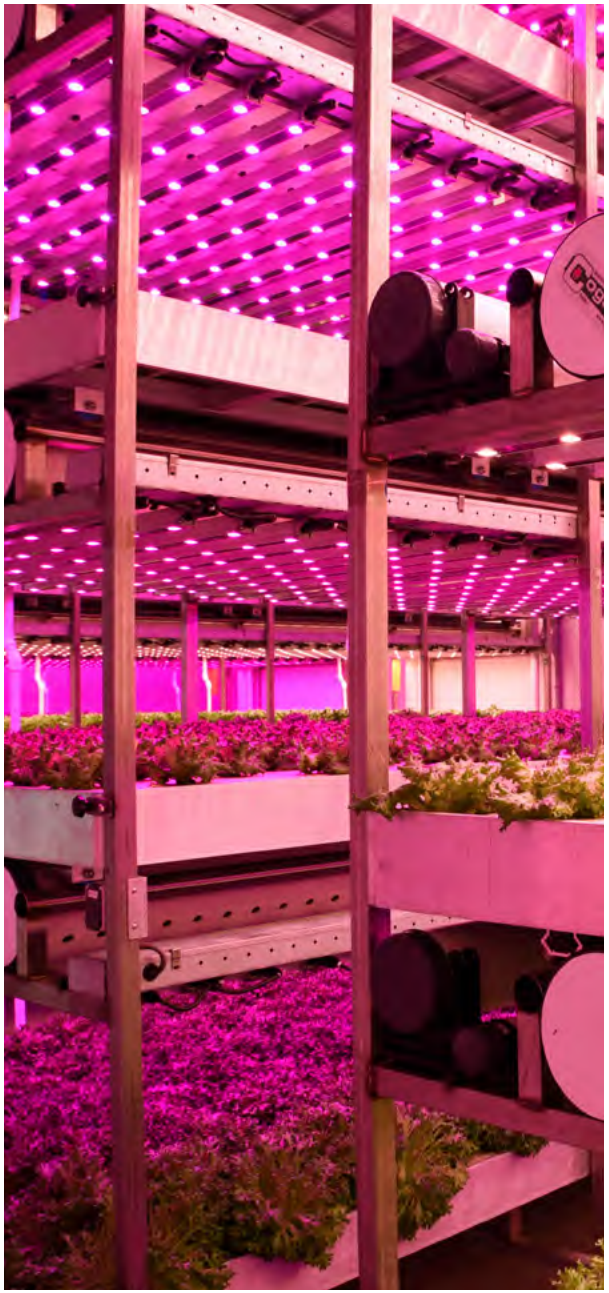

environmental agriculture, cellulaire agricultuur en gewasmodificatie, waarbij teeltomstandigheden volledig gestuurd worden. Dit resulteert in een stroom van duurzaam geproduceerde plantaardige en dierlijke eiwitten en andere hoogwaardige producten, die concurrerend zijn in de vrije markt en bijdragen aan de regionale en Europese voedselautonomie.

De maximaal producerende landbouw: producent van ons eten en schakel in onze kwaliteit van leven

Deze ondernemer heeft door herverkaveling op productie afgestemde percelen gekregen die ideaal zijn voor intensieve grondgebonden landbouw. Door zorgvuldige circulaire bedrijfsvoering is de Limburgse bodem in topconditie en floreert het bodemleven. Hoogtechnologische en datagedreven precisie landbouw verhogen de efficiëntie en productie. Nieuwe teelten hebben hun intrede gedaan. Teelten die tegen extreme weersomstandigheden (langdurige droogte, hitte, extreme regenval) bestand zijn. De teelten leveren grondstoffen voor de voedingsindustrie en de bouw (bio-based bouwmaterialen). Bio-based bouwen heeft een trendbreuk veroorzaakt in de manier waarop we produceren en bouwen in Nederland. Denk hierbij aan olifantsgras voor beton, lisdodde, hennep of vlas als isolatiemateriaal in woningen en sorghum als graansoort voor de voedingsindustrie.

Door de strategische ligging van deze agrarische bedrijven bij de logistieke corridors, komt voedsel effectief bij de afnemers terecht. Dit type landbouw vindt niet alleen plaats op agrarische gronden, maar in meer industriële vorm in meerlaagse kassen op bestaande bedrijventerreinen. Doordat deze kassen slim zijn gepositioneerd bij energieknooppunten, zorgen we voor een zo efficiënt mogelijke energievoorziening voor deze energievragers.

Landschapsbeherende landbouw

Het Limburgse landschap met zijn heuvels, beken, bossen en heggen is in 2050 bepalend voor de Limburgse cultuur. De landschapsbeheerder neemt een actieve rol in het beschermen van het landschap, watersysteem en de natuur tegen de verstorende invloeden van de stad, industrie, en intensieve grondgebonden landbouw. Een derde van het landbouwareaal uit 2025 is omgezet naar extensief (agrarisch) beheer voor het verkrijgen van een klimaatrobuust landelijk gebied. De vormen van landbouw in deze gebieden karakteriseren zich als landbouw met een maatschappelijk oogmerk. Dat betekent dat de bedrijfsvoering van deze ondernemingen logischerwijs deels vanuit maatschappelijke middelen en ecosysteemdiensten betaald en vergoed worden. Deze ondernemer kenmerkt zich door een bedrijfsvoering die breed uitwaaiert. Hij voert extensieve landbouwactiviteiten uit die vooral gericht zijn op de instandhouding van het open karakter van het landschap.

Afhankelijk van de kenmerken van het gebied wordt dit in de praktijk gebracht in de vorm van natte voedselteelt, bosveeteelt, agrobosbouw en strokenteelt. Daarbij wordt ingezet op innovaties omtrent nieuwe teelten en grond- en teeltbewerking met minder belastende technieken. Dit wordt gecombineerd met het uitbaten van recreatieve en toeristische voorzieningen. Zo ontstaan alternatieve verdienmodellen. De producten, zoals Limburgse vergeten groenten en natuurvlees die worden geproduceerd zijn uniek voor de streek en van hoogwaardige kwaliteit. Consumenten komen voor deze producten en voorzieningen naar de Limburgse bedrijven en zijn bereid daar een eerlijke prijs voor te betalen.

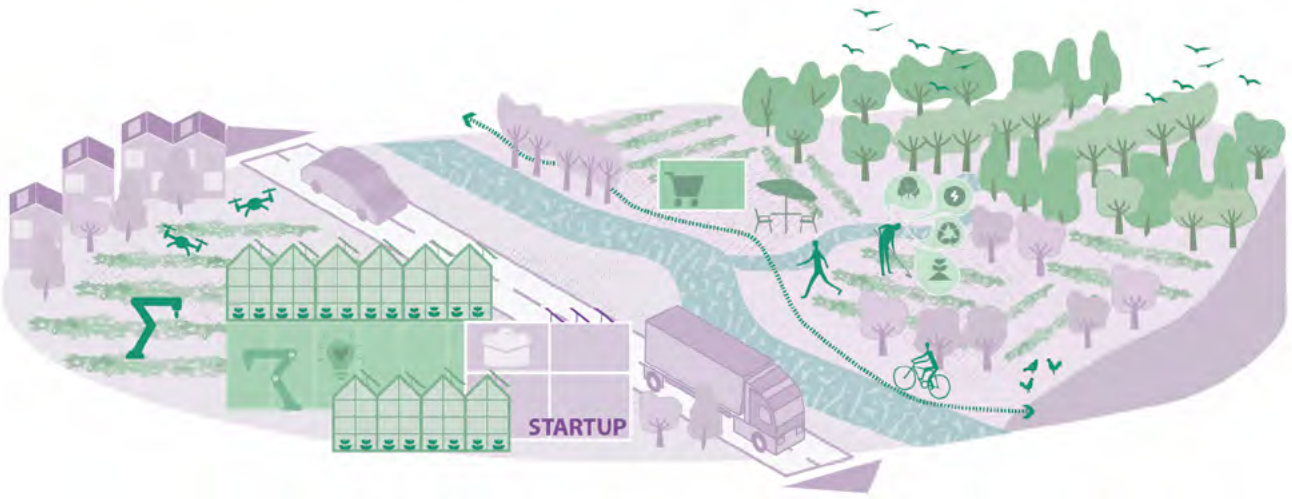

Twee soorten landbouw: *van maximaal producerend naar landschapsbeherend.*

De landschapsbeherende boer werkt nauw samen met de op het landschap, natuur en water betrokken overheidslagen (bijvoorbeeld het 'landschapschap' – zie kader). Overheden erkennen de rol van de ondernemer als landschapsbeheerder en waarderen die, ook financieel, voor het leveren van ecosysteemdiensten. De landschapsbeherende boeren werken nauw samen met collega's over de grens in Brabant, Gelderland, België en Duitsland.

Het landschapschap: de motor achter de ontwikkeling en beheer van de Limburgse landschappen

Het landschapschap: de motor achter de ontwikkeling en beheer van de Limburgse landschappen
Boeren, particuliere grondbezitters, terreinbeherende organisaties, gemeenten, Provincie en het Waterschap richten samen het Landschapschap op. Dit Landschapschap borgt dat ontwikkeling, beheer en exploitatie van het landschap in Limburg vanuit een gezamenlijke visie op de opgaven vorm krijgt. Het Landschapschap overbrugt tegenstellingen vanuit gedeelde waarden en belangen. De opgaven van water en bodem, flora en fauna, cultuur-historische waarden, gewortelde gemeenschappen, ontspanning en recreatie, innovatie en ondernemerschap, krijgen vorm vanuit het gezamenlijke belang in een vitale, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Democratische legitimatie verkrijgt het Landschapschap via het waterschap of via de provincie. In 2050 is deze nieuwe bestuursvorm een toonbeeld voor landschapsbeheer. Het Landschapschap ondersteunt grondbezitters financieel en kaderstellend in maatschappelijke beheerstaken. Zelf is zij als grondbezitter daarin een inspirerend voorbeeld.

Pijler 3: Gewortelde Limburgse gemeenschappen in het landelijk gebied

In het landelijk gebied kiezen Limburgers voor gewortelde gemeenschappen. Inwoners voelen zich geworteld, ervaren zeggenschap over hun leven en richten samen hun erven, straten, dorpen en bedrijventerreinen in. In dit buitengebied is ruimte voor kleine kernen, natuur, water en landbouw. Mantel- en familiewoningen geven nieuwe impulsen en gezinnen vinden de ruimte en verbindingen om hun kinderen op te voeden. De boerderij van de toekomst ontstaat in Limburg door vertrouwen in, en zeggenschap bij gemeenschappen en ondernemers. Ouderen kunnen blijven wonen in hun dorpen door slimme ver- en nieuwbouw. Met autonoom vervoer en digitale communicatie zijn grote dorpen en steden altijd goed verbonden met deze gewortelde gemeenschappen.

Naast de inwoners van het buitengebied, maken Limburgers die in de stedelijke kernen wonen gebruik van het landelijk gebied voor verbinding, ruimte en recreatie.

Het landelijk gebied biedt grote vrijetijdswaarde voor inwoners zelf en die van de aangrenzende dynamisch stedelijke gebieden. Vergelijkbaar met sociale voorzieningen in de steden is het landelijk gebied een plek om samen te komen en elkaar te ontmoeten. De rust en ruimte van het Limburgse landschap draagt bij aan de gezondheid van de Limburgers.

De Limburgse identiteit blijft een belangrijke kwaliteit. De verbondenheid van de mensen en de levenswijze dragen bij aan de prettige leefomstandigheden. De gemeenschap is geworteld in een rijk verenigings- leven en andere cultuurdragers. Culturele waarden blijven zo levend in de gemeenschap en worden doorgegeven aan nieuwe Limburgers. Cultuurdragers spelen een rol bij de integratie van nieuwe Limburgers en Limburg staat open voor nieuwe invloeden. Het lokale mkb, boeren en de zorgsector zijn belangrijke werkgevers in het buitengebied en dragen bij aan de sociale verbindingen en samenhang. Bijvoorbeeld door de steun aan lokale sportverenigingen.

Gewortelde Limburgse gemeenschappen: *In dit buitengebied is ruimte voor kleine kernen, natuur, water en landbouw.*

Een deel van de inwoners werkt in de grote kernen, of buiten de regio. Verder komt inkomen uit landbouw, zorg, natuurbeheer, toerisme en de recreatieve sector. In het landelijk gebied wordt hard gewerkt en is veel ruimte voor rust en recreatie.

In kleine kernen kunnen inwoners, samen met hun gemeenschap, vrij autonoom en zelfstandig leven. Ze hebben ruimte om samen voorzieningen te ontwikkelen. Zo is er ruimte voor initiatieven vanuit de gemeenschappen voor coöperatieve en collectieve woonconcepten en energie- of watervoorzieningen. Het totale voorzieningenaanbod is passend en afgestemd op het schaalniveau van de kleinere kernen.

Om leefbaarheid in het landelijk gebied op peil te houden en gemeenschapszin te stimuleren zijn er in centrale dorpskernen multifunctionele dorpshuizen gevestigd. Dorpshuizen dragen bij aan de veerkracht van gemeenschappen. Met de dorpshuizen wordt een laagdrempelige plek georganiseerd die door en voor Limburgers en voor verschillende doeleinden gebruikt kan worden en die de gemeenschap kan versterken.

Noten
1 Davis et al. 2016
2 PBL, Landbouw en natuurverkenning, oktober 2025
3 KNMI, 2019

3.4 Visie mobiliteit

In het thema mobiliteit onderscheiden we twee pijlers van het mobiliteitssysteem: personenmobiliteit en logistiek. Personenmobiliteit gaat over de manier waarop we mensen en plekken met elkaar verbinden. We verbinden ons thuis met de sportclub, het park en de supermarkt om de hoek, maar ook met werk, vrienden en familie verder weg. Afstanden zijn daarbij een gegeven. Met mobiliteit faciliteren we de manier waarop we die afstanden overbruggen. Lopend, met de fiets, openbaar- en deelvervoer of de auto. Mobiliteit heeft een faciliterende rol; door deze rol zijn harde infrastructuur, dienstregelingen en mobiliteitshubs geen doelstelling op zich, maar randvoorwaardelijk voor de brede welvaart. Mobiliteit sluit aan bij de doelen vanuit wonen, economie, landelijk gebied en energie.

Logistiek gaat over het faciliteren van goederenstromen. Hierin vormt Limburg een startpunt, bestemming én een doorvoerpunt voor met name distributie en industrie. De corridors tussen grote metropolen zoals de Randstad, de Vlaamse Ruit en het Ruhrgebied, lopen dwars door Limburg heen. Dat geeft Limburg een centrale rol in deze logistieke stromen, zowel over de weg en het spoor, als over water en door de lucht. Als Limburg maken we gebruik van deze corridors en plukken er de vruchten van.

Het thema mobiliteit heeft op elk schaalniveau een aparte uitwerking. De bereikbaarheidsvraag op lokale schaal vraagt om een andere invulling dan die op regionale of (inter)nationale schaal. Daarbij gaat het zowel om verschillen in modaliteiten, als de hoeveelheid ruimte die we hiervoor gebruiken. Dit staat in direct verband met de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid in Limburg, met name in bebouwde gebieden. In de visie mobiliteit geven we antwoorden op de vraag hoe we benodigde bereikbaarheid faciliteren: Welke functies moeten bereikbaar zijn? Hoe zorgen we dat die plekken in 2050 op een duurzame en gezonde wijze bereikbaar en toegankelijk zijn? En welke modaliteiten en systemen horen daarbij? Daarmee werken we aan een bereikbare toekomst voor Limburg.

3.4.1 Het mobiliteitssysteem van vandaag

In de afgelopen eeuw is het straatbeeld van Limburg behoorlijk veranderd. 100 jaar geleden lagen veel van onze dagelijkse bestemmingen om de hoek. De bakker, slager, school en werk waren vaak lopend of fietsend te bereiken. Grote afstanden overbrugden we met de trein of de bus; een eigen auto was voor velen een luxe. 50 jaar later zien we een behoorlijke toename van het autogebruik. De auto gaf een steeds groter deel van de Limburgers autonomie; het stelde ons in staat verder te reizen voor dagelijkse activiteiten. Tegelijkertijd zorgde de groeiende bevolking voor een toename in het aantal bestemmingen en verplaatsingen. Het werd drukker en minder veilig op straat. Zowel in het dorp en de stad als daartussen.

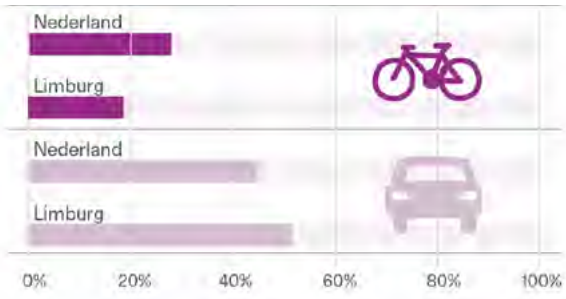

Limburgs en Nederlands aandeel van de fiets en auto in de modal split (ODiN, 2023)

Vandaag de dag zien we dat onze snelheid blijft toenemen; met de auto, de trein, het vliegtuig, de e-bike en ook digitaal komen we steeds sneller op bestemmingen verder van huis. Ook onze goederen en pakketten komen vanuit de hele wereld naar ons toe, en gaan vanuit ons de hele wereld over. Tegelijkertijd is de demografie van Limburg richting 2025 veranderd; het aantal inwoners stagneert, de samenleving vergrijst en individualiseert, en voorzieningen buiten de steden verliezen draagvlak. Daardoor komt de bereikbaarheid onder druk te staan, worden afstanden groter en is het dus moeilijker voor mensen om op een gezonde, duurzame manier te reizen voor dagelijkse behoeften. Het dagelijkse verplaatsingspatroon (daily urban system) van de Limburgers komt daardoor onder druk te staan.

In elke periode in de tijd is onze mobiliteit een afgeleide van onze herkomst en bestemming, met een formule van snelheid en afstand. Hoe sneller we kunnen reizen, hoe groter de afstand is die we bereid zijn af te leggen om onze bestemming te bereiken. Het is een paradox: hoe meer mensen bereid zijn om ver te reizen, hoe verder onze bestemmingen van ons af komen te staan. Vroeger was nabijheid belangrijk omdat we binnen beperkte tijd niet ver konden reizen. Intussen komen we binnen dezelfde tijd veel verder. Dat biedt kansen. Verre vrienden zijn bereikbaar, nieuwe markten zijn dichterbij dan ooit. Maar het biedt ook uitdagingen. Onze behoefte aan nabijheid – de kleinere daily urban systems binnen gemeenschappen – is onverminderd groot. De vraag is hoe we mobiliteit zo kunnen vormgeven dat we de vruchten plukken van de toegenomen snelheid, maar ook onze gemeenschappen dicht bij ons kunnen houden.

Een duidelijk mobiliteitspatroon

Het mobiliteitssysteem in Limburg kenmerkt zich vandaag de dag door een hoge afhankelijkheid van de auto en een beperkt fietsgebruik. De modal split van Limburg wijkt duidelijk af van het landelijke beeld, waar gemiddeld minder autoritten en meer fietsritten worden gemaakt. Dit verschil zien we op meerdere afstanden terugkomen. Bij afstanden van minder dan 7,5 kilometer is de auto in Limburg nog altijd verantwoordelijk voor meer dan 40% van de verplaatsingen en de fiets voor 24%. Gemiddeld in Nederland is op deze afstand 31% van de verplaatsingen met de auto en 35% per fiets. Voor afstanden groter dan 7,5 kilometer ligt het aandeel verplaatsingen met de auto in Limburg bijna op 80% tegen ruim 70% gemiddeld in Nederland.

Het lage aandeel fietsritten is mede te verklaren door relatief langere afstanden in Midden- en Noord-Limburg en grotere hoogteverschillen in Zuid-Limburg. Ruim 15% van de langere ritten (meer dan 40 km) wordt in Limburg per trein afgelegd; iets minder dan de landelijk cijfers. Door haar rijke verleden is de provincie met 6 grote en tientallen kleinere treinstations goed ontsloten over het spoor. Er is dus ruimte om dit aandeel te vergroten.

Binnen Limburg zijn er ook duidelijke verschillen zichtbaar. Het heuvelland in Zuid-Limburg staat onder druk door toeristisch verkeer en het fietsgebruik is hier het laagste van Limburg. Midden-Limburg kent juist een piekdrukte rond Roermond en de Maasplassen en Noord-Limburg vervult een sleutelrol als logistieke hotspot, maar kampt met structurele druk op corridors zoals de A67 en A73.

De positie van Limburg biedt perspectief

Limburg is geografisch gepositioneerd aan de rand van Nederland, maar vanuit Europees perspectief heeft Limburg juist een centrale positie. Vanuit economisch perspectief zien we dit terug in het hoge aantal internationaal opererende bedrijven en de grootte van de export. In het kader van mobiliteit kijken we vooral naar de belangrijke logistieke corridors over weg, water (Maas en Julianakanaal) en spoor die door Limburg lopen, en Nederland en België met de rest van Europa verbinden. Hierdoor heeft de provincie een sleutelrol in goederenstromen van en naar Duitsland (Ruhrgebied), België (Vlaams-Brabant, Luik), Luxemburg en Noord-Frankrijk. De regio vervult zowel een doorgangsfunctie als een overstappunt voor multimodaal vervoer en beschikt over meerdere trimodale 'ports' (knooppunten van weg, spoor en water). In Noord-Limburg is Venlo, samen met Venray en Horst aan de Maas, al jarenlang een van de belangrijkste hotspots in Nederland voor distributielogistiek. In Zuid-Limburg ligt de nadruk op de logistiek van de (maak)industrie, met name rond Chemelot en in Stein. De logistieke corridors zijn van groot belang voor de productielocaties en overslagpunten in Limburg, die via deze verbindingen toegang hebben tot het binnen- en buitenland voor de aanvoer van grondstoffen en de verkoop van producten. Niet voor niets is Limburg groot in de logistiek. Dat zien we ook terug in de cijfers. Elk jaar wordt er circa 50.000 kiloton aan goederen vervoerd van, naar en binnen zowel de deelregio's Noord- als Zuid-Limburg. In Midden-Limburg is dit ruim 26.000 kiloton. Zo'n driekwart van deze stromen verloopt via wegtransport, 21% over het water en 4% per spoor[1]. Het belang van de Limburgse corridors wordt door deze cijfers eens te meer duidelijk.

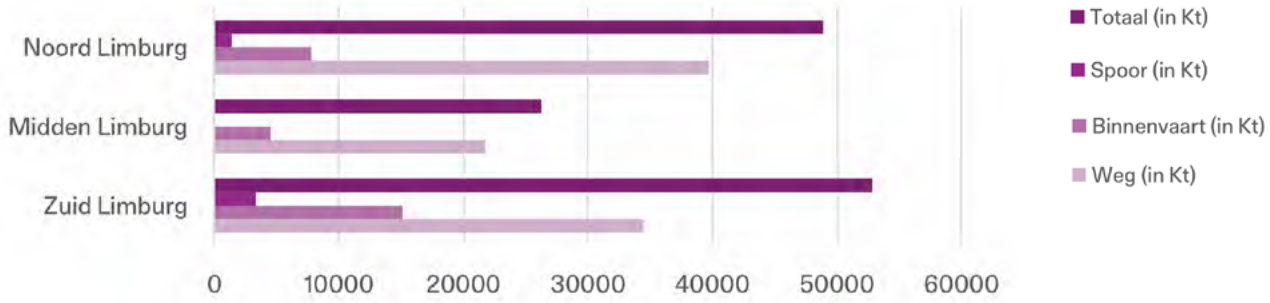

Limburgs en Nederlands aandeel van de fiets en auto in de modal split (Basismodel Goederenvervoer, 2018)

De buisleidingen die door Limburg lopen spelen hierin ook een belangrijke rol. Deze vervoeren enorme volumes aan vloeistoffen en gassen, die van vitaal belang zijn voor Limburg, Nederland, en Europa. Het totale volume dat in Nederland in 2022 door buisleidingen werd vervoerd is 315 miljoen ton[2]. Dat is gelijk aan ongeveer de helft van het totaal aan goederen (642 miljoen) dat in dat jaar over de weg vervoerd werd[3]. Dit geeft wel aan dat buisleidingen in het Nederlandse transportsysteem essentieel zijn. Limburg vervult hierin, met het industriecluster Chemelot, een sleutelrol.

Goede verbindingen zijn niet alleen belangrijk voor goederen, maar ook voor mensen. De provincie Limburg is grensoverstijgend verbonden met stedelijke gebieden, zoals Luik, Aken, Eindhoven, Nijmegen, het Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit. De weginfrastructuur (zowel A- als N-wegen) en het spoornet zijn op orde. Daardoor kunnen Limburgers elders werken en recreëren, maar ook andersom. Zo zien we dat dagelijks circa 15.000 mensen uit Duitsland en 15.000 mensen uit België in Limburg komen werken. Het openbaar vervoer kan hierin een belangrijke rol spelen. Alle grote Limburgse steden hebben intercitystations en zijn goed met elkaar en met Eindhoven verbonden. Er is veel ruimte voor verbetering om snelle en betrouwbare verbindingen naar Nijmegen (Maaslijn) en naar Duitsland en België (Drielandentrein en de lijn Eindhoven-Venlo-Düsseldorf) te realiseren, en zo de infrastructuur optimaal te benutten.
Mensen reizen ook via het Limburgse vliegveld,

Maastricht-Aachen Airport (MAA). We zien dat deze luchthaven vooral een regionale functie heeft voor een relatief klein aantal passagiers (223.152 in 2023). Ook voor goederen is MAA een relatief kleine speler, met 32.275 ton in 2023[4]. Goederen worden vaker via het nabijgelegen vliegveld van Luik verwerkt, dat met jaarlijks ruim 1.000.000 ton goederen een van de grootste vrachthubs in Europa is. In de huidige vorm is MAA geen onderdeel van het dagelijkse mobiliteitssysteem van Limburg. Tegelijkertijd biedt de positie van MAA in combinatie met de infrastructuur eromheen veel perspectief voor innovatieve invulling in de toekomst.

Meer lezen over 'mobiliteit in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

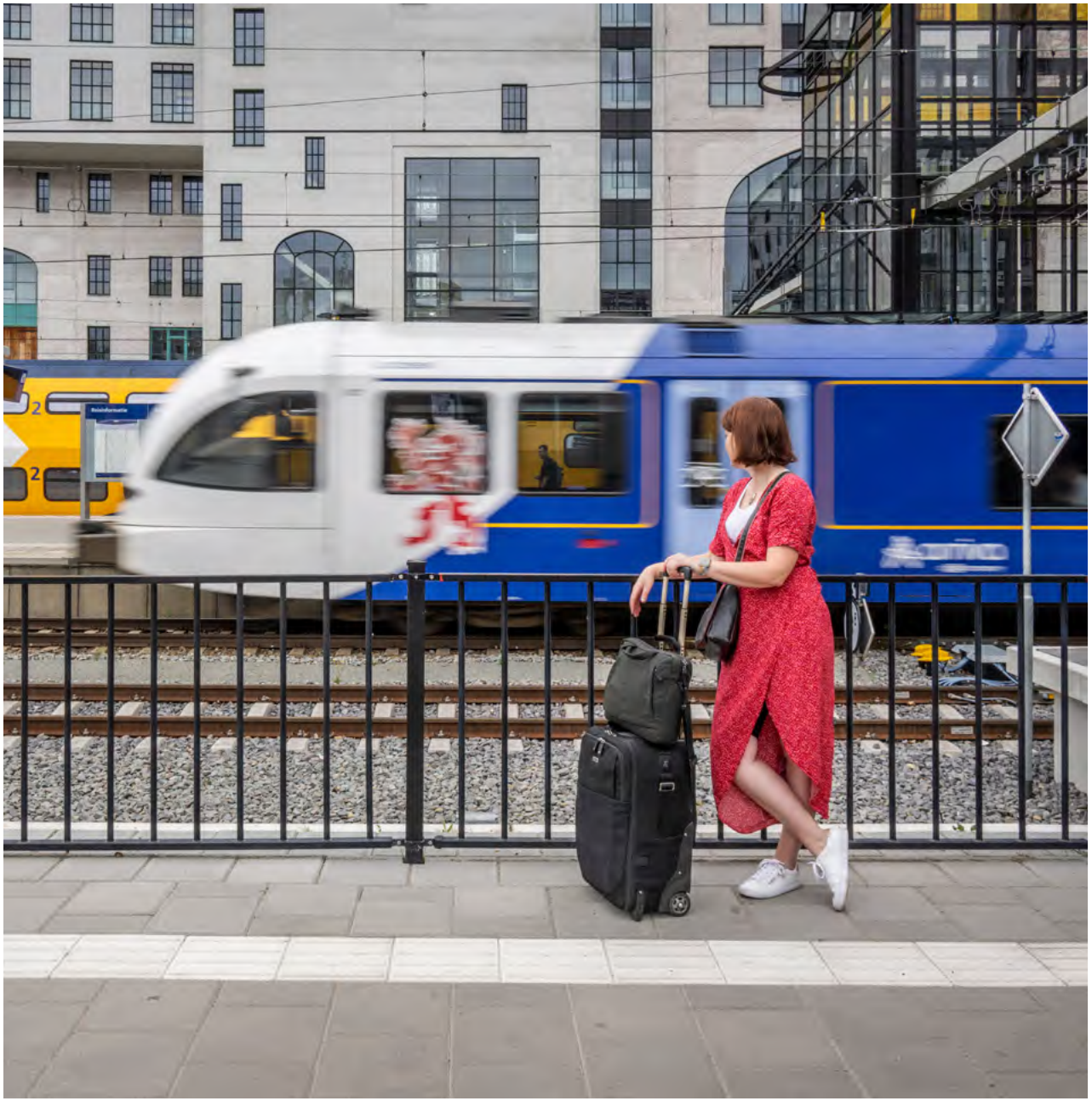

Noten
1 Dataset: mobiliteit goederenstromen modaliteit corop basgoed 2018
2 315 million tonnes transported through pipelines in 2022 | CBS
3 Hoeveel vracht gaat er over de Nederlandse wegen? | CBS
4 Foto van Limburg (pagina 48). Hoofdstuk mobiliteit, Luchtvaart.

3.4.2 De opgaven van het Limburgse mobiliteitssysteem richting 2050

De komende 25 jaar zal veel veranderingen met zich meebrengen. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor mobiliteit in Limburg richting 2050.

Druk op voorzieningen in het landelijk gebied

In het landelijk gebied kiezen veel Limburgers voor rust en ruimte. Ook hier spelen lokale voorzieningen, zoals de supermarkt, de sportclub of het buurthuis, een belangrijke rol in het dagelijks leven. Deze plekken zijn niet alleen belangrijk vanwege hun primaire functie, maar hebben ook een maatschappelijke en sociale waarde, bijvoorbeeld als ontmoetingsplaats[1]. Ze zijn daardoor belangrijk voor de veerkracht van gemeenschappen. In Limburg zien we dat, mede door schaalvergroting en veranderingen in de bevolkingssamenstelling, het draagvlak voor kleine lokale voorzieningen afneemt. Als er te weinig jongeren in een dorp wonen, moet de voetbalclub misschien wel fuseren met die in een nabijgelegen dorp. Scholen verdwijnen en ook winkeliers staan onder druk. Daardoor is in Limburg de gemiddelde afstand tot voorzieningen de afgelopen tien jaar gestegen[2]. Tegelijkertijd neemt het aantal ouderen in het landelijk gebied toe, die ook van deze voorzieningen afhankelijk zijn. Voor hen worden afstanden tot basisbehoeften, zoals zorg, steeds groter. Doordat de nabijheid van voorzieningen in het landelijk gebied afneemt, neemt de afhankelijkheid van de auto toe. Dit heeft invloed op autonomie, toegankelijkheid en duurzaamheid. Richting de toekomst is het voor het landelijk gebied van belang om verschraling van voorzieningen tegen te gaan. Dit vraagt om een combinatie van mobiliteitsbeleid, ruimtelijk beleid en voorzieningenbeleid.

Nabijheid van werkgelegenheid

De nabijheid van werkgelegenheid is een belangrijke voorwaarde voor brede welvaart en leefbaarheid in Limburg. Als Limburgers vanuit hun woning arbeidsplaatsen goed kunnen bereiken, zorgt dit ervoor dat zij mee kunnen doen aan de economie. Ook is dit voor bedrijven een belangrijke vestigingsfactor. Op dit moment kan 73% van de Limburgers 50.000 banen binnen 45 minuten bereiken met het ov, en kan 51% 50.000 banen bereiken binnen 30 minuten fietsen[3]. Dat is iets lager dan het Nederlands gemiddelde, mede omdat de banen buiten Nederland niet in deze cijfers zijn meegenomen. Hierachter ligt echter wel dat deze cijfers sterk verschillen per regio. In de steden zijn deze cijfers, door de goede ov-bereikbaarheid via de 6 intercitystations, gunstiger dan in het landelijk gebied, en in Zuid-Limburg zijn de cijfers gunstiger dan in Noord- en Midden-Limburg. Op plekken waar geen intercitystation in de buurt is, staat de bereikbaarheid van arbeid onder druk. Dit probleem zou in 2050, als we niets doen, urgenter kunnen worden. Als steden verdichten en economische activiteiten zich clusteren, dreigen bepaalde landelijke gebieden achter te blijven. Dit is een economische vraag, maar bovenal een mobiliteitsvraag; hoe zorgen we dat de economie bereikbaar blijft voor elke Limburger?

Duurzame verplaatsingen

Limburgers kiezen bovengemiddeld vaak de auto in vergelijking tot de rest van Nederland[4]. De auto heeft de afgelopen decennia in Limburg ruim baan gekregen. Dat heeft veel voordelen gehad voor de autonomie en verplaatsingssnelheid van individuen, maar in de toekomst komt de schaduwzijde hiervan steeds nadrukkelijker naar voren. Daarbij gaat het om toenemende druk op gezondheid, milieu en ruimte. Internationaal is afgesproken om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Om die afspraak na te komen, zal de uitstoot van broeikasgassen door mobiliteit fors teruggedrongen moeten worden[5]. Dat kan deels door te elektrificeren. Steden als Maastricht, Venlo en Roermond voeren daarom de komende jaren zero-emissie zones in. Maar op de langere termijn zijn meer structurele veranderingen nodig. Het aandeel elektrische voertuigen blijft achter bij het Nederlandse gemiddelde en de laadinfrastructuur moet op veel plekken uitgerold worden. Daarvoor is het nodig dat het elektriciteitsnetwerk op orde is.

Richting 2050 zal de druk op de ruimte steeds groter worden. Om de druk op de ruimte te verlichten, zal ook het stimuleren van het gebruik van andere voertuigen, zoals de (e-)fiets en het openbaar vervoer, een grote vlucht moeten nemen. Dat betekent dat de auto voor de kortere afstanden vaker ingeruild moet worden door de fiets, en voor langere afstanden door het openbaar vervoer, zeker in de stedelijke context. In stedelijke gebieden is de ruimte nu al schaars en de verdichtingsopgave van de komende decennia vraagt om nog scherpere keuzes. Er is al een dicht mobiliteitsnetwerk met goede stations en verbindingen. Om dat netwerk goed te benutten, zullen we onze ruimte moeten herwaarderen. Dit vraagt om een enorme verandering, in beleid, infrastructuur, en in het reisgedrag van Limburgers.

Ruimte op de weg en congestie

Voor de bereikbaarheid van de provincie is het essentieel dat verschillende regio's goed met elkaar verbonden blijven. Daarvoor is het provinciale netwerk met daarin de snelwegen (A2, A67, A76 en A73), de Maas en het intercitynetwerk van groot belang. Op dit niveau wordt de meeste intensiteit en congestie ervaren[6]. Met name op de trajecten Weert-Eindhoven en Het Vonderen-Maastricht ondervindt zowel het personen- als goederenverkeer veel hinder. De filezwaarte – het aantal minuten file vermenigvuldigd met de lengte waarover deze file zich voordoet – is in de afgelopen jaren steeds gestegen, met bijna na een verdubbeling over 2 jaar. Kanttekening hierbij is dat in de jaren 2022 en 2023 nog coronamaatregelen golden. Toch laten deze cijfers een flinke stijging van de filedruk zien. Bij een toekomstbeeld van 2050 waarin het aantal inwoners groeit, zal de druk op deze verkeersaders toenemen. Daarbij is met name de druk op piekmomenten een opgave. Dat geldt voor de spits, maar ook toeristisch en recreatief verkeer veroorzaken congestie op piekmomenten. Dat betekent dat we slimmer gebruik moeten maken van onze infrastructuur, en een toenemende opgave hebben in het structureel veranderen van reisgedrag.

Het vraagstuk van congestie speelt niet alleen op de grote verkeersaders. Ook in stedelijk gebied staat bereikbaarheid onder druk door de beperkte ruimte. Auto's zijn hierin een relatief grote ruimtevrager; zowel rijdend (infrastructuur) als stilstaand (parkeerplaatsen).

Daarbij is het de uitdaging om meer in te zetten op modaliteiten die de ruimte efficiënter benutten - zoals lopen, fiets en ov – terwijl we bestemmingen in de stad ook bereikbaar houden voor het autoverkeer.

Technologische innovaties

Technologische innovaties kunnen Limburg veel bieden. Autonoom rijden kan bijvoorbeeld oplossingen bieden voor het in stand houden van bereikbaarheid in het landelijk gebied. Niet alleen op snelwegen, maar ook op provinciale wegen en bij publieke mobiliteit. Publieke mobiliteit omvat alle mobiliteitsvormen die vanuit de overheid beschikbaar worden gesteld. Dit betreft het traditionele openbaar vervoer en gesubsidieerde vormen van deelvervoer. Daarvoor is het belangrijk om de bestaande infrastructuur toekomstbestendig in te richten, om slim en veilig gebruik te faciliteren. Vervoersmiddelen kunnen in de toekomst ingezet worden als energiedragers binnen het decentrale energiesysteem, bijvoorbeeld door elektrische auto's als batterij bij huis te gebruiken. Elektrisch vliegen zal naar verwachting al op middellange termijn leiden tot een toename van korte en middellange afstandsvluchten voor personen. Dit biedt kansen voor een herpositionering van Maastricht-Aken Airport. Verkeersveiligheid verandert in de toekomst door nieuwe technologie, waarbij infrastructuur, voertuigen en weggebruikers slimmer met elkaar verbonden zijn. Maar deze innovaties passen niet direct binnen onze huidige infrastructuur en zijn niet vanzelfsprekend (sociaal) veilig.

Bij gelijkblijvend beleid zal het aantal verkeersslachtoffers in Limburg alleen maar toenemen[7]. Om het aantal verkeersslachtoffers te verkleinen, zal de focus moeten verschuiven naar het proactief wegnemen van risico's door in beleid infrastructuur, gedrag en voertuigtechniek op elkaar aan te laten sluiten.

Zo kunnen ongevallen ontstaan met zelfrijdende voertuigen als de infrastructuur en het beleid niet op de juiste manier zijn afgestemd met de nieuwe technologieën. Ook zorgt een toename in autonoom vervoer voor verlies van sociale controle, waarmee de sociale veiligheid in het openbaar vervoer onder druk komt te staan. Nieuwe vormen van mobiliteit leiden dan ook tot nieuwe vraagstukken omtrent sociale en fysieke veiligheid. Om deze vraagstukken op te lossen, zal de provincie een actieve rol moeten opnemen.

Grensoverstijgende verbindingen

Een Limburg dat economische en sociaal sterk verweven is met aangrenzende regio's, vraagt om soepele grensoverstijgende verbindingen. Hiervoor moeten belemmeringen bij het passeren van de grens worden weggenomen. Deze belemmeringen doen zich voor op meerdere schaalniveaus en bij verschillende modaliteiten. Zij raken zowel fysieke infrastructuur als digitale systemen en regelgeving. Met name op het spoor, denk aan wisselbeveiligingssystemen, in het wegverkeer en bij nieuwe vormen van mobiliteit, zoals autonoom rijden, is het noodzakelijk om verschillen in standaarden en systemen te overbruggen om te komen tot vlotte, samenhangende verbindingen.

Efficiënte logistiek

De regionale logistiek in Limburg zal in 2050 sterk beïnvloed worden door een combinatie van duurzaamheidsdoelen, technologische vooruitgang, veranderende geopolitieke situaties en een dynamische marktvraag. Eventuele uitbreiding van logistieke functies staat ter discussie door ruimtegebrek en concurrentie met andere ruimtevragers als natuur, landbouw en woningbouw. We willen de positie van Limburg als strategisch knooppunt in Europa behouden. Daarvoor moet de logistiek samen met andere ruimtevragers steeds op een weegschaal worden gelegd. Daarbij helpt het om het logistieke systeem efficiënt en toekomstbestendig in te richten. Daarbij hoort ook dat vanuit economisch perspectief nagedacht wordt over het efficiënt inrichten van ruimtevragers in de logistiek, zoals distributiecentra. De bevaarbaarheid van waterwegen is in 2050 minder vanzelfsprekend als gevolg van grotere droge periodes en hevige piekafvoeren. Ook hier is de afweging met andere ruimtelijke doelstellingen, zoals natuurversterking, een uitdaging.

Meer lezen over mogelijkheden voor het mobiliteitssysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Christiaanse, S. (2024) "The loss of rural facilities: a mixed methods study on perceptions of place-change" p. 241
2 Een bereikbaar en toegankelijk Limburg | P&C beleidsmonitor voor Limburg voorjaar 2025 | Limburg Stijging: 2,01km in 2015 naar 2,15 km in 2023. Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek - Mobiliteit
3 Monitor Brede Welvaart - Goudappel
4 Foto van Limburg, pagina 46. Hoofdstuk mobiliteit, modal split.
5 TNO & PBL (2024) "Klimaatneutrale mobiliteit in 2050"
6 Foto van Limburg pagina 50. Hoofdstuk mobiliteit, congestie. Bron: verkeersmodel Limburg
7 SWOV, Limburgse Staat van de Verkeersveiligheid 2023

3.4.3 Het mobiliteitssysteem in 2050: nabijheid en verbondenheid

Provincie met internationale logistieke corridors

Limburg heeft de perfecte ligging om verplaatsingen op internationale schaal (>80km) te faciliteren. Daarin vormt de Maas met de A2 en A73 de ruggengraat van Noord naar Zuid. De A76 en A79 zijn belangrijke oost-west verbindingen.

- Venlo — Internationale hoofdkern met station
- Hogesnelheidslijn
- Snelweg
- Goederencorridor
- Laadhub
- Vliegveld

Verbonden en gezonde steden

De steden zijn als knooppunten aan elkaar verbonden via de regionale corridors. Daarmee faciliteren we de verplaatsingen naar bovenregionale bestemmingen (30-80km). Binnen de kernen en de steden is mobiliteit gericht op gezond en prettig samenleven. De routes en snelheden passen bij de directe omgeving.

- Weert — Regionale hoofdkern met intercitystation
- Bestaande spoorverbinding
- Nieuwe spoorverbinding personenvervoer
- Upgrade personencorridor
- Autoweg
- Regionaal HOV

Bereikbare voorzieningen

Om verplaatsingen vanuit de subregionale kernen, kleine dorpen en het buitengebied op middellange afstand (tot ca. 30 km) te faciliteren, is geïnvesteerd in verbindende netwerken: provinciale wegen, HOV- en sprinternetwerken en snelfietsroutes. Met de opkomst van drones zijn er regionale diensten ontwikkeld die via distibutiepunten, op strategische plekken langs de infrastructuur, worden bevoorraad.

- Hasselt — Subregionale hoofdkern
- Subregionaal HOV
- Stoptreinstation

Fijnmazige mobiliteit

Het mobiliteitsnetwerk moet de korte afstandsverplaatsingen (tot ca. 10km) tussen subregionale kernen en kleinere dorpen maximaal faciliteren. Daarvoor zijn er aantrekkelijke fiets- en loopnetwerken, zowel in de dorpen als daartussen. Ontsluitend openbaar vervoer en andere vormen van publieke mobiliteit zijn een basisvoorziening, waarbij de doorontwikkeling van autonoom openbaar vervoer helpt voor een efficiëntere invulling daarvan.

- Veilige fietsverbinding 7,5km rond hoofdkernen

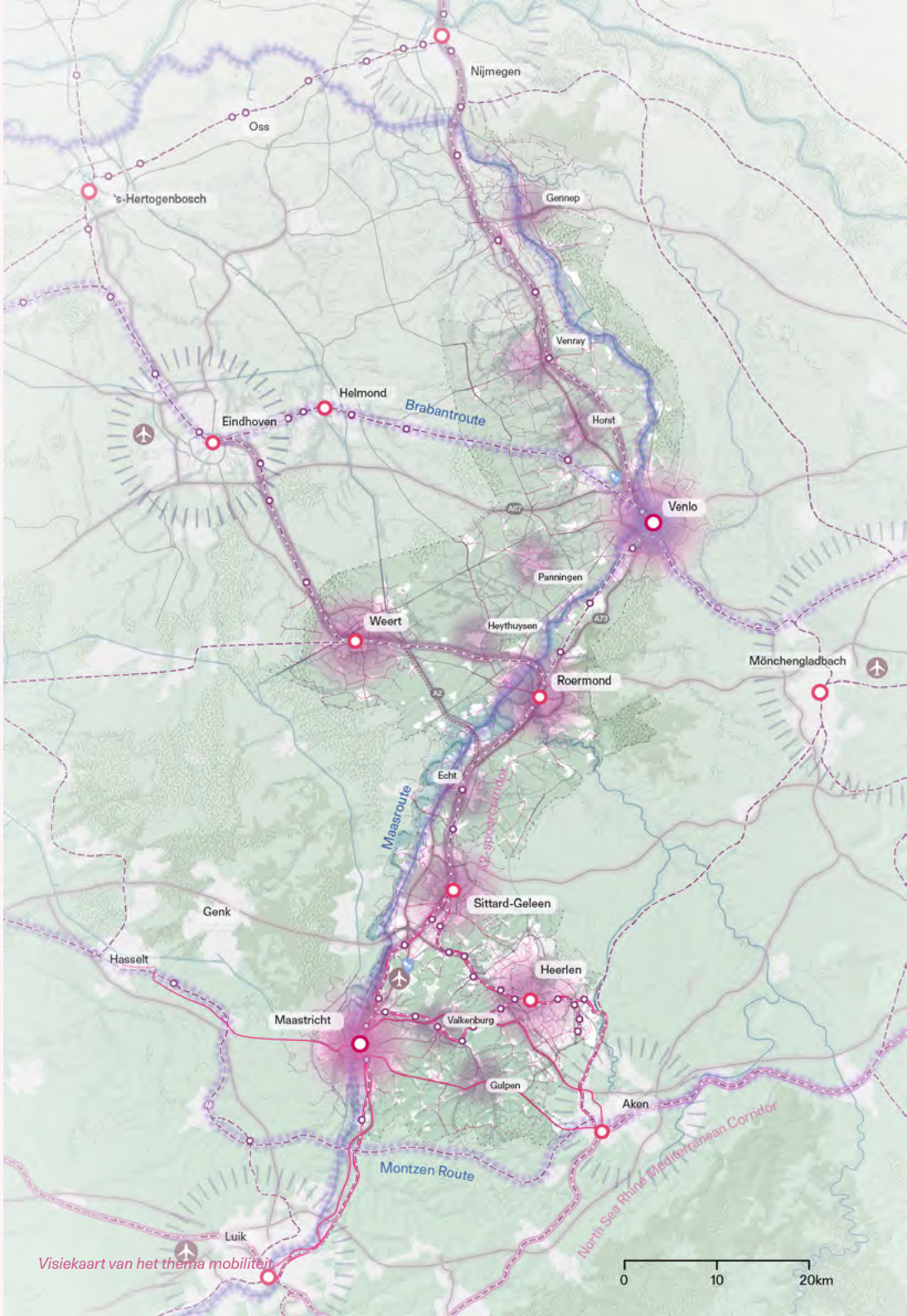

Visiekaart van het thema mobiliteit

In 2050 draait mobiliteit in Limburg om menselijke waarden. We streven naar een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan de nabijheid en verbondenheid van mensen. Dankzij het mobiliteitssysteem zijn we in 2050 beter verbonden dan ooit, ook over de grenzen heen, en voelen zowel de lokale gemeenschappen als ook de grote metropoolregio's buiten Limburg nabij. Plekken waar we wonen, werken of recreëren zijn beter bereikbaar op een duurzame, gezonde, en slimme manier. Op lange afstanden maken we meer gebruik van de snelle openbaar vervoerverbindingen, op korte afstanden maken we gebruik van een comfortabele, snelle en groene infrastructuur voor lopen, fietsen en publieke mobiliteit. Door mobiliteit te verduurzamen en ons reisgedrag aan te passen, hebben we de schaarse ruimte in 2050 slimmer ingezet voor onder andere wonen en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Bedrijven binnen Limburg en daarbuiten bereiken elkaar snel via het Limburgse mobiliteitsnetwerk. Hiervoor bouwen we voort op de sterke kwaliteiten van Limburg, zoals de grensligging, de Maas en de sterke weg- en spoorinfrastructuur. We maken gebruik van innovatieve oplossingen, zoals drones en elektrisch vliegen, om onze strategische positie in Europa verder te benutten. Veiligheid in ons mobiliteitssysteem is een absolute randvoorwaarde: met een veilig systeem kunnen we nabijheid, verbondenheid en duurzaamheid optimaal realiseren.

Dit nieuwe mobiliteitssyteem hebben we niet zomaar gerealiseerd. Het is een complexe opgave die veel raakvlakken kent met wonen, economie, energie en het landelijk gebied. We zijn anders gaan denken over hoe wij en onze goederen van A naar B komen. Het vergt een transitie van een oud naar een nieuw systeem: in beleid, infrastructuur, technologie én ons reisgedrag. En met resultaat. De transitie naar het mobiliteitssysteem van 2050 levert Limburg drie keer winst op: meer bereikbare bestemmingen, meer gezonde en duurzame mobiliteit én meer ruimte voor een aantrekkelijke, leefbare omgeving.

Knooppuntontwikkeling in steden en grotere kernen
De steden en kernen in Limburg vormen de knooppunten van onze bereikbaarheid. Via mobiliteitsknooppunten ontsluiten we voorzieningen voor de kern zelf en de regio daaromheen. Op een mobiliteitsknooppunten komen verschillende stromen van vervoersmiddelen bij elkaar; de fiets, de auto, bus, trein en deelvervoer. Door de functie als overstappunt, zijn deze mobiliteitsknooppunten ook een goed bereikbare bestemming voor de omliggende regio. Door die positie bestaan deze knooppunten in 2050 niet alleen uit een bushalte, treinstation en fietsenstalling, maar is er ook een broedplaats van bedrijven, voorzieningen en activiteiten. Op deze manier versterken we de bereikbaarheid van dagelijkse bestemmingen in de steden en de grotere kernen, en versterken we het verzorgingsgebied dat elk knooppunt bedient. We onderscheiden 3 typen mobiliteitsknooppunten in Limburg: De internationale knopen Maastricht en Venlo, regionale knopen Weert, Roermond, Sittard en Heerlen, en subregionale knopen verspreid over de provincie.

Het mobiliteitssysteem van Limburg is gelaagd: van de nabijheid van lokale voorzieningen tot de positionering van de provincie in internationale corridors. Om deze gelaagdheid te laten zien én de interacties ertussen te begrijpen, hebben we in deze visie nadrukkelijk aandacht voor keuzes op vier verschillende schaalniveaus: het subregionale niveau, het regionale niveau, het provinciale niveau en de (inter)nationale corridors. In deze visie beschrijven we hoe de toekomst van het mobiliteitssysteem eruitziet en welke keuzes hier per schaalniveau voor nodig zijn.

Bereikbare voorzieningen en fijnmazige mobiliteit
Het dagelijks leven van Limburgers speelt zich vooral af binnen hechte gemeenschappen en dynamische steden. Ook in 2050 streven we ernaar om de dagelijkse verplaatsingen zo veel mogelijk binnen de regio's vast te houden. Dat doen we door duurzaam mobiliteitsgedrag te stimuleren, met versterkte fietsbereikbaarheid en publieke mobiliteit, maar ook met educatie, subsidieregelingen, communicatie en stimuleringsacties. Met duurzaam reisgedrag en spitsspreiden en mijden maken Limburgers meer korte ritten dicht bij huis. Daarmee houden we de lokale gemeenschappen vitaal en verlagen we de belasting van de regionale en nationale netwerken die in 2025 al onder druk stonden.

Binnen de kleine dorpen en in het buitengebied houden we de bereikbaarheid, en daarmee ook de sociale cohesie, zo veel mogelijk vast. Als het gaat om de bereikbaarheid van werklocaties en voorzieningen, zijn er drie "knoppen" waar we aan kunnen draaien: nabijheid, mobiliteit en digitale connectiviteit (het triple access system).

In de kleine dorpen en het buitengebied zijn er per definitie minder werkplekken en voorzieningen nabij. Ook al is er een evenwichtige bevolkingsgroei, kan het actief herstellen van lokale voorzieningen hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengen. We kiezen dan ook voor een balans tussen de drie knoppen, met de volgende uitgangspunten:

- Nabijheid: In elke kern is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau. De subregionale kernen zijn de dragers voor werkgelegenheid en (essentiële) voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts, sportclub, winkels en de middelbare school. In de kleinere dorpen bestaat het aanbod uit kleinschaligere voorzieningen als een buurthuis, pakketpunt of een ophaalpunt voor boodschappen.
- Mobiliteit: Het mobiliteitsnetwerk moet de korte afstandsverplaatsingen (tot ca. 10km) tussen subregionale kernen en kleinere dorpen maximaal faciliteren. Daarvoor zijn er aantrekkelijke fiets- en loopnetwerken, zowel in de dorpen als daartussen. Ontsluitend openbaar vervoer en andere vormen van publieke mobiliteit zijn een basisvoorziening, waarbij de doorontwikkeling van autonoom openbaar vervoer helpt voor een efficiëntere invulling daarvan. De subregionale kernen zijn aangesloten op de regionale hoofdnetwerken (HOV-lijnen, snelfietsroutes en provinciale wegen) naar de steden en naar andere subregio's, voor niet-dagelijkse voorzieningen. Zo geven we onze regionale ov-concessie op een nieuwe manier vorm, waardoor we flexibele en publieke mobiliteit onder Limburgers faciliteren en stimuleren.
- Digitale connectiviteit: We stimuleren de digitale connectiviteit van de kleine dorpen en het buitengebied en zetten innovaties in om de bereikbaarheid te vergroten. Zo kunnen Limburgers een digitale afspraak maken met de huisarts, kunnen school en opleidingen thuis worden gevolgd met inzet van hologrammen, en zorgen digitale reserveringssystemen dat publieke mobiliteit toegankelijk en gemakkelijk is aan te vragen voor mobiliteit op maat.

Niet alle bestemmingen zijn dichtbij bereikbaar. Soms is reizen over een langere afstand noodzakelijk. Om verplaatsingen vanuit de subregionale kernen, kleine dorpen en het buitengebied op middellange afstand (tot circa 30 km) te faciliteren, is geïnvesteerd in verbindende netwerken: provinciale wegen, HOV- en sprinternetwerken en snelfietsroutes. We breiden de snelfietsinfrastructuur uit tot een provinciedekkend netwerk. Met directe en comfortabele routes zijn (e-)fietsritten tot 30 kilometer geen uitzondering meer. De provinciale wegen vormen de verbindende schakel tussen het lokale wegennetwerk en de (inter) nationale snelwegen. We maken deze geschikt voor autonoom rijden, voor zowel privé als publiek vervoer. De gemeenschapszin biedt een waardevolle basis om meer samen te reizen over lange afstanden, waardoor Limburgers vaker auto's delen en carpoolen.

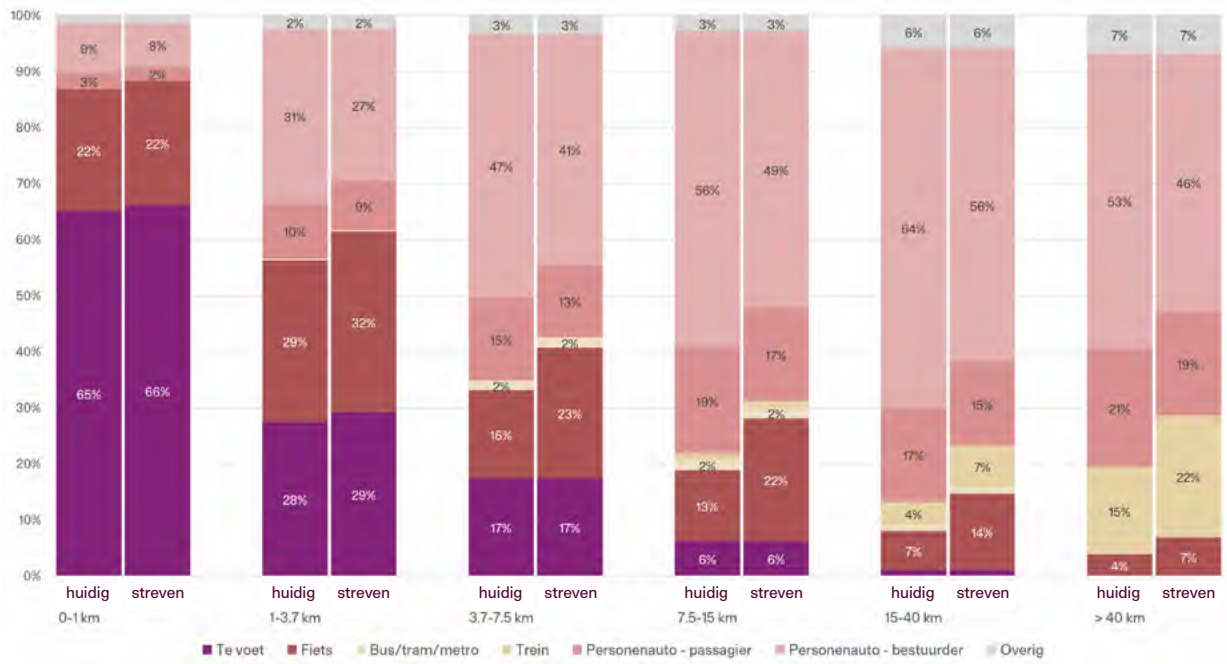

De huidige (ODiN, 2023) en gewenste (streven) modal split van Limburg per afstandsklasse en vervoersmiddel. Fietsritten nemen sterk toe, net als treinritten op langere afstanden. Er is een beperkte groei van busritten in afstandsklassen waar die ritten nu ook al gemaakt worden. Autoritten nemen in alle afstandsklassen af.

Regionale logistieke stromen

De logistiek heeft zich in bebouwde gebieden doorontwikkeld. Door het gebruik van drones en de elektrificatie van kleinere en efficiëntere logistieke voertuigen zijn ruimtegebruik, geluidshinder, trillinghinder en emissies afgenomen. In steden geeft dit zichtbaar en voelbaar meer rust. De regionale bewegingen via de lucht spelen een steeds grotere rol. Met de opkomst van drones zijn er regionale diensten ontwikkeld, zoals bezorging van medicijnen, brandpreventie of de inzet van ambulancediensten. Om de logistieke stromen efficiënt te bundelen en het aantal bewegingen te beperken, zijn regionale distributieknooppunten ontwikkeld. Deze koppelen de regionale 'last mile' aan de (inter) nationale vervoersstromen over spoor, weg en water. De knooppunten zijn op strategische plekken langs deze infrastructuur gepositioneerd, zoals bij binnenhavens. In hetzelfde kader zijn op regionale schaal luchtcorridors ontwikkeld voor drones, en zijn aan de randen van steden stadshubs ontwikkeld voor stedelijke distributie van goederen.

Verbonden en gezonde steden

In 2050 zijn steden in Limburg dynamische knooppunten waar veel mensen en zowel dagelijkse als niet-dagelijkse bestemmingen te vinden zijn. Voorbeelden van niet-dagelijkse bestemmingen zijn theaters, winkelcentra en ziekenhuizen. Het verzorgingsgebied is groot; de verbindingen in en richting deze steden zijn dan ook optimaal. Zowel op de fiets, met het openbaar vervoer als met de auto. Zoveel mogelijk bestemmingen concentreren zich rondom de best bereikbare plekken, zoals de centrale treinstations.

Reizen naar de steden: knooppunten met snelle verbindingen

DDe steden zijn als knooppunten aan elkaar verbonden via de regionale corridors. Daarmee faciliteren we de verplaatsingen naar bovenregionale bestemmingen (30-80km). Denk daarbij aan ritten naar HBO- en WO-instellingen en grote economische clusters binnen en buiten Limburg (Venlo, Chemelot, Maastricht, Aken, Luik, Brainport en de Randstad). Op dit schaalniveau zijn ook in 2050 de directe treinverbindingen tussen de steden van belang, omdat deze een betrouwbare en snelle verbinding leggen tussen de grootste steden in de regio. Om het bestaande intercitynetwerk te versterken zijn volwaardige, directe treinverbindingen (minimaal 2x/u) naar omliggende regio's Nijmegen, Düsseldorf, Aken en Luik gerealiseerd. De concessie in 2050 accommodeert deze beweging en kijkt nadrukkelijker over de grens. Maastricht vormt hierin de internationale knoop. Het is een belangrijke bestemming, met (academische) kennisinstellingen, economische clusters en zorg, en door de verbeterde verbinding met Aken en Luik en vormt Maastricht de poort naar het internationale HSL-netwerk om de rest van Europa te bereiken.

Door de versterking van snelle verbindingen tussen de internationale knoop Maastricht en omliggende economische clusters, faciliteren we de verstedelijking in Zuid-Limburg. Op regionaal niveau zijn onderwijsinstellingen met de bestaande en mogelijke nieuwe mobiliteitsknopen van Venlo, Sittard-Geleen,

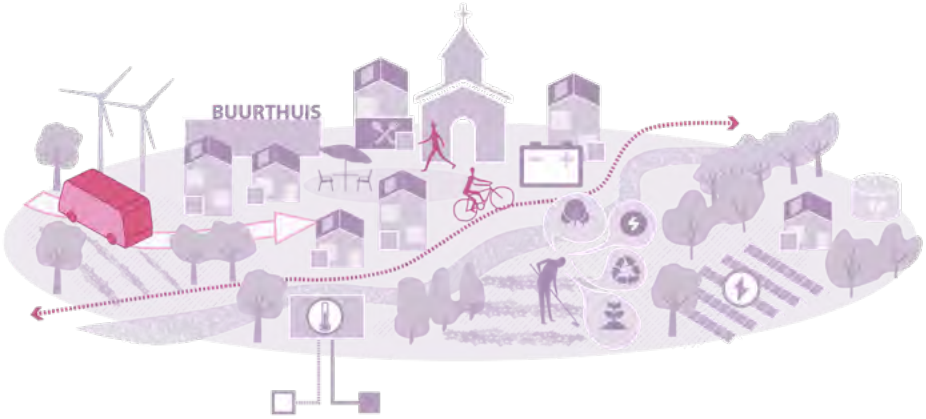

Fijnmazige mobiliteit. *Hier wordt bijvoorbeeld ingezet op snelle, veilige, betrouwbare fiets- en ov-verbindingen naar de centrale kernen en krijgen voorzieningen een nieuwe invulling.*

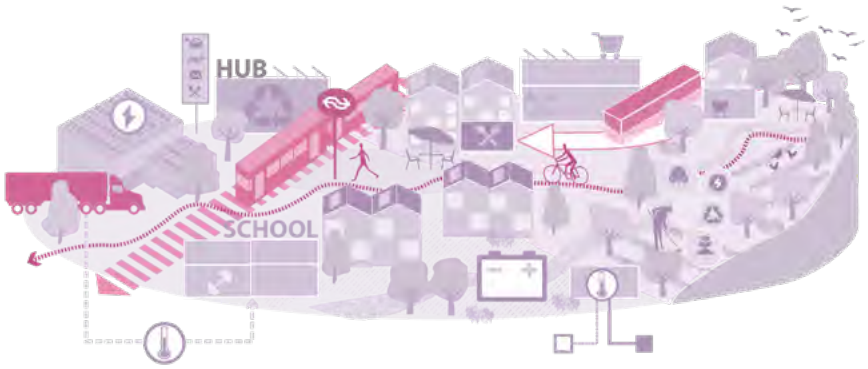

Bereikbare voorzieningen*. Hier zorgen we voor ontsluitende HOV- en stoptreinnetwerken en snelfietsroutes naar de steden.*

Heerlen en Maastricht verbonden en slim gepositioneerd. Daardoor zijn deze locaties bereikbaar voor een grotere doelgroep. Ze zijn innovatief ontsloten via autonoom vervoer, snelfietspaden en ov-verbindingen met stations. Ook zijn er verbindingen met de buurlanden gerealiseerd. Nieuwe locaties en uitbreidingen worden zoveel mogelijk rond de locaties van de Limburgse intercitystations gerealiseerd. Op de snelwegen en provinciale wegen heeft autonoom rijden een steeds grotere invloed op doorstroming, verkeersveiligheid en onze autonomie.

Reizen in de steden:
Herwaardering van mobiliteit en ruimte

In 2050 is mobiliteit binnen de kernen en de steden gericht op het vergroten van de brede welvaart. Hier willen we elkaar ontmoeten, fijn wonen, werken en leren, en samen kunnen spelen en sporten. De blik is gericht op gezond en prettig samenleven. De vervoersmiddelen die we gebruiken sluiten aan bij de reisafstand en het reisdoel. De routes en snelheden passen bij de directe omgeving. Op doorgaande routes bundelen we sneller verkeer, gericht op doorstroming. Binnen wijken van steden, en ook de grotere kernen, richten we de ruimte in op langzamer verkeer – gericht op veiligheid, gezondheid en de zelfstandigheid van kinderen. Alles blijft bereikbaar met de auto, maar niet altijd met de kortste route of de hoogste snelheid. Binnen de grote kernen, wijken en de stadscentra heeft ruimtelijke kwaliteit en langzaam verkeer prioriteit. Dat doen we door middel van het STOMP-principe (Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Mobility as a service, en Privéauto); we prioriteren lopen en fietsen op de korte afstanden, en openbaar- en deelvervoer voor de langere afstanden. Die verandering heeft een grote ruimtelijke impact op onze bebouwde omgeving.

De Limburgse steden en kernen zijn in 2050 steeds verder verdicht. Daardoor neemt de nabijheid van werk en voorzieningen toe. Steeds meer Limburgers verplaatsen zich daarom lopend en met de (elektrische) fiets op korte afstanden. Door de concentratie rondom mobiliteitsknooppunten is ook het gebruik van het openbaar vervoer toegenomen, met name op de langere afstanden. Door deze verschuiving in het mobiliteits-gedrag is er steeds minder ruimte nodig voor de auto – ruimte die we in de steden goed kunnen gebruiken om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Daarom hebben we ervoor gekozen om de ruimte te herwaarderen. Doordat er minder ruimte nodig is om de auto te faciliteren, hebben we deze ruimte optimaal benut om kwalitatief hoogwaardige verdichting te realiseren. Met collectieve parkeerruimte en autodelen zorgen we dat de auto nog steeds een belangrijke rol heeft in het bereiken van de stad vanaf andere plekken. In de stad zelf zijn veilige, brede en directe voet- en fietspaden aangelegd. Daarmee is een fijnmazig netwerk ontstaan, waarin bestemmingen binnen korte tijd bereikbaar zijn en de auto vaak niet meer nodig is. Limburgers zijn daardoor niet alleen sneller waar ze willen zijn: Limburgers zijn in 2050 ook vaker buiten, bewegen meer, en zijn gelukkiger. In combinatie met frequent hoogwaardig openbaar vervoer, zijn in de steden de randvoorwaarden gecreëerd om brede welvaart te vergroten.

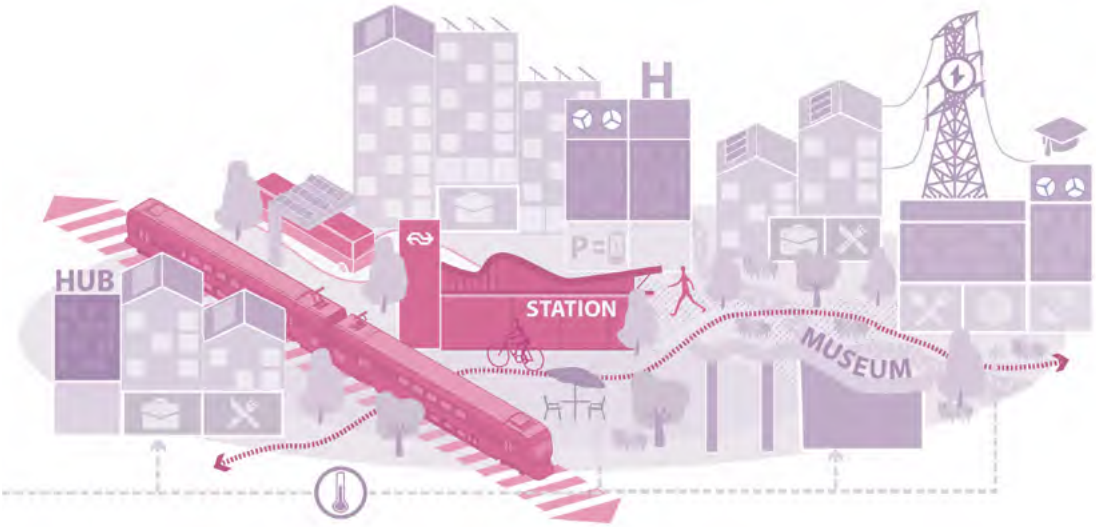

Verbonden en gezonde steden. *De steden zijn goed aangesloten op interregionale corridors doormiddel van intercity verbindingen.*

De provincie met internationale logistieke corridors
Limburg heeft de perfecte ligging om verplaatsingen op internationale schaal (>80km) te faciliteren. Met de ligging op de Nederlands-Duitse corridor tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, en dicht bij de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, vormt Limburg een belangrijke schakel tussen deze gebieden. Daarin vormt de Maas met de A2 en A73 de ruggengraat van noord naar zuid, en de A76 en A79 van oost naar west. In 2050 is deze positie versterkt door de logistieke structuur over weg, water en spoor te behouden, en de toegevoegde waarde vanuit Limburg te vergroten. Venlo is door haar positie op de corridors doorontwikkeld als internationale knoop voor de logistiek. Daarmee kan Limburg haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken. Dit doen we door:

- Het optimaliseren van multimodale verbindingen;
- De implementatie van digitale technologieën in de logistiek;
- De integratie van circulaire en duurzame praktijken in de logistieke ketens.

Door de opkomst van de circulaire economie heeft Limburg zich in de breedte verduurzaamd – in de logistiek, industrie- en chemiesectoren. Deze sectoren zijn op internationale schaal wezenlijk veranderd en Limburg heeft zich hierop aangepast. De logistiek houdt zich in toenemende mate bezig met het inzamelen, sorteren, refurbishen, repareren en herverdelen van materialen en onderdelen. Er ontstaan teruggaande (reverse) ketens en extra schakels in de keten, zoals verwerkers van retourstromen of refurbishcentra. Dit geldt ook voor stadshubs, die een nieuwe rol krijgen in retourstromen van consumentengoederen en bouwmaterialen. Ook de duurzaamheid van het goederenvervoer krijgt nadrukkelijker de aandacht. Meer goederen worden vervoerd over spoor en water, en elektrisch aangedreven voertuigen zijn in toenemende mate de norm – voor schepen, treinen, vrachtwagens en vliegtuigen. Al deze innovaties en aanpassingen maken de logistiek complexer en dynamischer, met grotere behoefte aan flexibiliteit, opslagcapaciteit, tracking en planning. Hierdoor neemt het aantal kennisintensieve banen in de logistiek toe.

Bij Maastricht-Aken Airport (MAA) bieden we volop ruimte voor de ontwikkelingen rondom elektrisch vliegen, specifiek voor korte en middellange afstandsvluchten van personen. Deze innovatie maakt Europese bestemmingen tot 800 kilometer op termijn snel en duurzaam bereikbaar; denk aan Milaan, Wenen, Kopenhagen of Edinburgh.

De luchthaven wordt een innovatieve Electric Aviation Hub en verbindt zich nadrukkelijk met onderwijs- en kennisinstellingen, zoals de RWTH in Aachen. Door de aansluiting van MAA op het centrale energienetwerk, zijn er meer energie-intensieve activiteiten verbonden aan de luchthaven. Dit hangt nauw samen met slimme innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van batterijtechnologie en elektromotoren. Er wordt geëxperimenteerd met de inzet van drones, innovatieve overslagpunten, defensie-industrie en het grootschalig opladen van elektrisch vrachtverkeer. Zo innoveert Limburg de logistieke stromen van regionaal tot internationaal niveau.

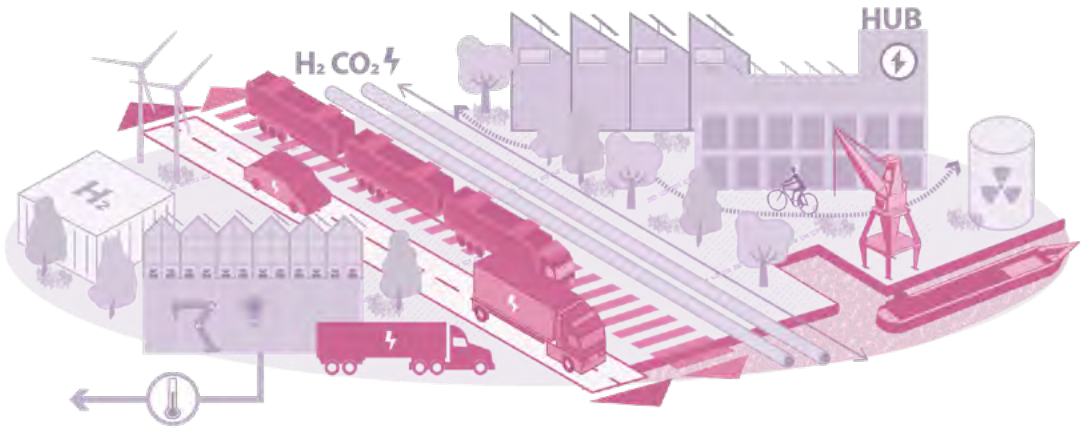

Internationale logistieke corridors: *Hierrmee kan Limburg haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken.*

3.5 Visie energie

Energie is de motor van onze samenleving. Zonder energie zijn woningen geen thuis, stopt de economie met draaien en staat onze mobiliteit stil. Tijdens drie Energie-dialoogavonden en meer dan 200 straatgesprekken bleek dat de Limburgers overtuigd zijn van het belang van de energietransitie. Er werden geen 'heilige huisjes' benoemd. Dit omdat er voor welzijn en welvaart altijd voldoende en betaalbare energie nodig zal blijven. Gezien het belang van energie en de uitdaging van energiearmoede zal de komende decennia alles onderzocht moeten worden, van windmolens tot kernenergie. De grote uitdaging daarbij is om Limburg sterker en socialer te maken via deze energietransitie, en tegelijkertijd ruimte te besparen. Dit betekent dat de energietransitie eerlijk moet worden ingericht, op zo'n manier dat het verbinding vergroot en sociaaleconomische ongelijkheid verkleint. De visie op energie in Limburg in 2050 kijkt daarbij naar (1) het centrale energiesysteem dat internationaal en grootschalig is en de basis vormt voor industrie, economie en leveringszekerheid van energie. Het voor Limburg net zo belangrijke (2) decentrale energiesysteem omvat regionale en lokale systemen waarin zeggenschap en verduurzaming centraal staan waar energiegemeenschappen en collectieve oplossingen worden gevonden. Dit vraagt ook om lef om voorop te lopen als het gaat om bijvoorbeeld lokale energiegemeenschappen, waterstof, doorzichtige zonnecellen, (on-)diepe geothermie en batterij-innovaties als vervanger van elektriciteitsnetten.

In deze visie op energie in 2050 zien we de Limburgse energietransitie als economische en sociaal-maatschappelijk transitie. Het vergroten en versnellen van de lokale energieautonomie staat centraal, zoals bij lokale energiegemeenschappen, coöperatieve energiehubs en kleinschalige warmtegemeenschappen op het gebied van elektriciteit, warmte en opslag. De energiegemeenschap krijgt zo zeggenschap en eigenaarschap. Het geld dat hiermee wordt verdiend blijft in de regio en er komt ruimte voor ontwikkeling.

We kijken naar het energiesysteem in de breedste zin: de opwek van energie (in warmte, elektriciteit en brandstoffen), het transporteren van energie via de netwerken onder en boven de grond, het verbruik van energie en hoe we energie verdelen of toegankelijk maken voor iedereen. Een van de basisvoorwaarden van deze visie is dat de energievoorziening in 2050 duurzaam, betrouwbaar en betaalbaar is. Dit geldt zowel voor ondernemers als voor huishoudens. Om dit te bereiken worden in de periode 2025-2050 belangrijke stappen gezet om ons energiesysteem anders in te richten. De energietransitie, die de komende jaren doorlopen wordt, zal bijdragen aan het verduurzamen van onze economie en het versterken van onze welvaart én verkleinen van de sociaaleconomische tweedeling in onze samenleving.

Het uitgangspunt van de visie is dat de totale energievraag in 2050 amper is toegenomen. Wel treden er grote verschuivingen op in de manier waarop we energie opwekken én gebruiken. Door de overgang naar een energiesysteem dat geen CO_2 uitstoot, zal het gebruik van duurzame, uitstootvrije en hernieuwbare energie in Limburg zijn toegenomen om het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas, benzine en diesel af te kunnen bouwen. We verbruiken in 2050 hierdoor vier keer meer elektriciteit - voor met name de industrie en mobiliteit - en hebben het totale energieverbruik voor huishoudens verlaagd. De voor de industrie noodzakelijke olie en gas zijn in 2050 geheel vervangen door circulaire en/of duurzame varianten zoals waterstof, groene pyrolyse en ammoniak. We ambiëren ook een forse groei van de eigen elektriciteitsproductie als bron van inkomsten voor de Limburgers.

Energietransities vereisen een grote investering, maar leveren ook kansen, en nieuwe bedrijvigheid op. Kijken we terug in de tijd dan zien we dat we met de opkomst van kolen welvarender werden, maar er ontstonden ook gezondheidsproblemen. De opkomst van gas maakte ons land als geheel rijker, maar Limburg raakte, vanwege het beëindigen van de mijnbouw, erdoor in een crisis. Het besluit om geen Gronings gas te winnen in combinatie met het wegvallen van goedkoop Russisch gas creëert enorme prijsstijgingen voor bedrijven en huishoudens. Maar ondanks de grote investeringen die de transitie vraagt, zorgt de huidige transitie er nu al voor dat de prijsstijging niet nog groter zou zijn. Er wordt door deze transitie nu al veel duur gas bespaard. De transitie vergroot daarmee ook onze strategische autonomie.

Kijken we terug van 2050 naar vandaag dan zien we dat, om dit allemaal mogelijk te maken, er op weg naar 2050 veel (grote) keuzes gemaakt zijn. Limburg is koploper in Europa met betaalbare en duurzame energie. Er zijn ruimtelijke keuzes gemaakt en investeringsbeslissingen genomen om netcongestie te ondervangen, en een innovatief en betaalbaar systeem te ontwikkelen. Dat heeft van iedereen een scherpere blik op de verdeling en het gebruik van energie gevraagd. Daarbij is efficiënt gebruik van energie en energiebesparing de basis van de manier om met energie om te gaan.

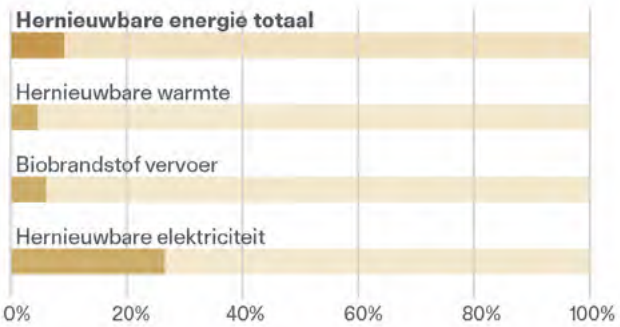

Aandeel bekende hernieuwbare energie ten opzichte van totaal gebruik (Klimaatmonitor, 2025)

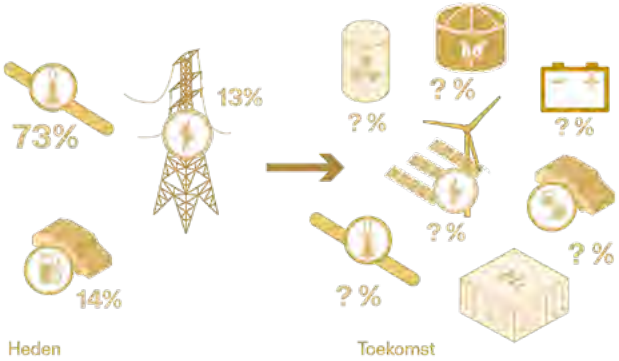

Huidige bronnen voor huidige energievraag en onzekerheid over de toekomstige energiebronnen (Klimaatmonitor, 2025)

3.5.1 Energie in Limburg vandaag

De manier waarop we energie benutten bepaalt sterk hoe en waar we nu kunnen wonen en werken. Het centrale (fossiele) energiesysteem is leidend en het decentrale (en meer duurzame) energiesysteem is in opkomst. De ontdekking van fossiele brandstoffen bracht de mogelijkheden om grootschalig te verstedelijken en grotere afstanden te kunnen bereizen. Dat is in Limburg niet anders. De energie-opwek en de import van energie en grondstoffen zal de komende 25 jaar wezenlijk veranderen. De ervaring leert dat dit ruimtelijk en maatschappelijk gezien ook veranderingen brengt. Daar wordt in Limburg met alle partners voortvarend aan gewerkt.

Limburg heeft in 2025 een energiesysteem dat vergelijkbaar is met veel andere provincies, hoewel Limburg wel ver van de kust af ligt waardoor het inzetten van CCS, grootschalige import van ammoniak en het gebruiken elektriciteit van zee niet voor ons is weggelegd. De belangrijkste schakel in dat systeem is het energieknooppunt van de netbeheerders bij de Clauscentrale, zowel voor het (inter)nationale netwerk als voor het systeem in Zuidoost-Nederland. Daarnaast lopen door Limburg buisleidingencorridors die van cruciaal belang zijn voor de industrie in en om onze provincie. Zoals hierboven benoemd is het grote verschil tussen het huidige en toekomstige energiesysteem dat duurzame opwek plaatsvindt via een veelheid aan bronnen en slimme en vernieuwde vormen van balanceren van het elektriciteitssysteem. Van de moderne gasgestookte centrales (het centrale systeem) bij Maasbracht en Chemelot naar een uitbreiding aan kleinschalige locaties (het decentrale systeem). Er

zijn veel onzekerheden in de energietransitie, maar er liggen ook al een aantal belangrijke zaken vast. Zo is het nodige al in beleid en investeringsplannen vastgelegd, waaronder grootschalige elektrificatie en benodigde netverzwaringen. Naast de grote ontwikkelingen bij de Clauscentrale, wordt er decentraal al steeds meer hernieuwbare energie opgewekt. Voor de komende tien jaar liggen er bovendien al uitgewerkte plannen voor uitbreidingen van de energie-infrastructuur door TenneT en de regionale netbeheerder Enexis. De verschillende netwerken - van hoogspannings- en buisleidingstracés tot de gasnetwerken - liggen immers al in de provincie of de tracés zijn al gereserveerd. Het Nationale en Provinciale Meerjarenprogramma Infrastructuur, Energie en Klimaat zijn daarvoor leidend. De vraag is niet of we die gebruiken, maar hoe we die inzetten. Dat biedt een basis waarmee we aan het energiesysteem van 2050 kunnen bouwen.

Deze eerste stappen zijn echter niet genoeg voor een volledige energietransitie. We hebben in Limburg nog een grote opgave voor ons liggen. Op dit moment vullen we ca. 73% van de energievraag in met aardgas, 14% van de energievraag wordt ingevuld met voertuigbrandstoffen (benzine, diesel, LPG) en ca. 13% van de energievraag wordt met elektriciteit ingevuld. Slechts 9% van de totale energievraag kwam in 2023 van hernieuwbare energie.

Daarmee staat Limburg nationaal gezien met een negende plaats net boven de provincie Zuid-Holland qua duurzame opwek (van de tien provincies waar data van bekend is)[1]. Als we niet actiever gaan sturen op de energietransitie, verzaken we niet alleen onze wens om klimaatverandering tegen te gaan, maar ontnemen we onszelf ook de mogelijkheden om de provincie te blijven vernieuwen en ontwikkelen. Door actiever te sturen kunnen we een nieuw evenwicht in het systeem vinden; een evenwicht tussen centraal en decentraal.

Meer lezen over 'energie in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

3.5.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van energie?

Betaalbaarheid, energiearmoede, lokaal eigenaarschap en de sociale transitie

De gewenste ombouw naar een CO_2-neutraal energiesysteem gaat de komende 25 jaar nieuwe investeringen en subsidies vereisen. Achtereenvolgende fossiele energietransities hebben altijd welvaart gebracht, maar ook een explosie aan CO_2-uitstoot. De keuze om de CO_2-uitstoot te stoppen, vraagt de komende decennia om enorme investeringen. Die lasten van de energietransitie moeten eerlijk worden verdeeld en gedragen. Het is cruciaal dat daarmee de economische verschillen en uitdagingen niet groter worden en dat de economie in al zijn facetten betaalbare energie kan blijven gebruiken om welvaart en welzijn mogelijk te maken. De afgelopen jaren hebben met name bovenmodale huishoudens geprofiteerd van stimuleringsmaatregelen om het huis te verduurzamen of elektrisch te gaan rijden. Dit heeft weliswaar gezorgd voor een markt en het opschalen van (goedkopere) productie, maar het heeft tegelijkertijd ook de ongelijkheid vergroot.

Energiearmoede is binnen de provincie nu al een feit. Dat betekent dat diverse groepen een groot deel van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. Er zijn keuzes nodig die ervoor zorgen dat de verschillen niet groter, maar juist kleiner worden. Gerichte inzet van publieke middelen is daarvoor nodig.

Toename in de vraag naar elektriciteit

De vraag naar energie laat de laatste jaren een dalende trend zien. Als we de energievraag in 2018 vergelijken met die in 2022, zien we een daling van 18,6%. Vanuit de vier scenario's die in het kader van de Integrale Toekomstverkenning 2050 zijn gemaakt, zien we een uiteenlopend beeld ten aanzien van de totale energievraag in 2050. Waar het scenario Natuurlijk Limburg richting 2050 een daling laat zien (-8%), laat scenario Digitale Archipel een toename zien (+28%). Drie van de vier scenario's laten een stijging zien, variërend van 8 tot 28 procent. De scenario's zijn echter extremen,

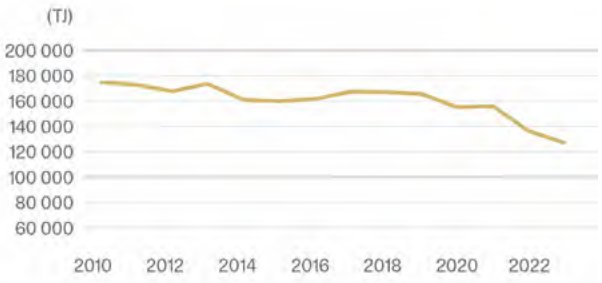

Totaal energieverbruik (aardgas, elektriciteit, stadswarmte, voertuigbrandstof, ov. warmte) - Limburg (Klimaatmonitor, 2025)

de realiteit zal naar verwachting genuanceerder zijn. Als we echter inzoomen op de vraag naar elektriciteit, dan zien we dat een duurzamer energiesysteem – waarbij het gebruik van fossiele brandstoffen steeds verder wordt gereduceerd – leidt tot een enorme toename van de vraag naar elektriciteit. Dit is het gevolg van het vervangen van deze fossiele brandstoffen voor een elektrische. Hierbij is het belangrijk op te merken dat de totale energievraag hierdoor afneemt. Uiteenlopende scenario's tonen dat we in 2050 grofweg drie tot vier maal zoveel elektriciteit verbruiken als vandaag. Waar de totale Limburgse elektriciteitsvraag op dit moment 8 TWh is, komt dat in 2050 op ca. 25-35 TWh uit. Dat betekent ook dat er drie tot vier maal zoveel elektriciteit moet worden opgewekt én getransporteerd, met een enorme ruimtevraag tot gevolg. Met circa de helft van de vraag naar elektriciteit is en blijft hierin de industriële sector de grootste verbruiker van elektriciteit.

Oplossen van netcongestie en balanceren van het elektriciteitssysteem

Het energienetwerk wordt intensief gebruikt. Zo intensief, dat op piekmomenten het aanbod van elektriciteit niet 'past' bij de grote vraag of andersom. Het gevolg: netcongestie. Netcongestie ontstaat wanneer er veel energie gebruikt wordt met een klein aanbod, omdat het niet waait of de zon niet schijnt, maar ook als er bijvoorbeeld een kleine vraag is met een groot aanbod van wind. Deze effecten van te veel aanbod of te veel vraag kunnen van uur tot uur verschillen. Daar komt de uitdaging van "dunkelflaute" bij, lange perioden waarin het aanbod van duurzame opwek laag is, zoals donkere, windstille perioden in de winter.

Het klaarmaken van het elektriciteitsnet – dat nu al overbelast is – voor een vraag die verdrie- of verviervoudigt richting 2050, vraagt om gigantische investeringen en grote ruimtelijke keuzes. Netbeheer Nederland becijferde dat het voor heel Nederland 100.000 km kabels moet leggen tot 2050; dat is vanaf 2025 élke maand een kabel van Maastricht naar Groningen trekken. Daarnaast hebben de gemeenschappelijke netbeheerders tot 2029 alleen al een tekort van circa 28.000 technici. Het is daarom belangrijk dat we niet alleen uitbreiden, maar het netwerk ook slim en adaptief inrichten én gebruiken. In 2050 zijn industriële-, buffering-, auto- en huisbatterijen vele malen krachtiger en kan een nieuwe generatie batterijen een deel van het aangelegde elektriciteitsnet ook weer overbodig maken.

Daarnaast bieden warmtenetten mogelijkheden om de belasting van het elektriciteitsnet te beperken. Om de potentie van groene waterstof en duurzame ammoniak in 2050 waar te maken, is ook forse innovatie in de productie en transport nodig. Als waterstof betaalbaar kan worden gemaakt en in grote hoeveelheden beschikbaar komt, kan dit een grote bijdrage leveren aan minder elektriciteitsverbruik in de regio en daarmee aan het oplossen van de uitdagingen van netcongestie en het balanceren van het elektriciteitsnet.

De ruimteclaim voor energie: energieplanologie

Ook de toenemende ruimteclaim van onze energievoorziening vormt een opgave. Denk bijvoorbeeld aan nieuwe zonnevelden, Small Modular Reactors (SMR's) of andere kerncentrales, geothermie, windturbines, buisleidingen, warmtenetten, batterijen en nieuwe hoogspanningstracés. De ruimte die transport van fossiel gas (of waterstof) via ondergrondse pijpleidingen inneemt is slechts een fractie van de ruimte die nodig is diezelfde energie via hoogspanningsmasten te transporteren. Afhankelijk van de keuzes kan het gaan om honderden turbines, duizenden hectaren aan zonnevelden en grote terreinen voor energie-infrastructuur. Dat kan niet altijd samengaan met ander gebruik. Daarmee rijst de vraag hoe we de balans tussen onze energievoorziening en andere functies willen organiseren en wat we waar prioriteit geven. Efficiënt omgaan met de ruimte is uitgangspunt bij ieder thema en energieplanologie is een leidend principe in Limburg. Ook in de energietransitie vraagt dat om meervoudig ruimtegebruik. Daarin moet de provincie bewuste keuzes maken. Een kerncentrale neemt aanzienlijk minder ruimte in dan de opwek via zonnepanelen of windmolens. Als bijkomend voordeel kan slim ruimtegebruik, wanneer waterstof en ammoniak door buisleidingen in plaats van over de weg of per spoor getransporteerd worden, ook de leefbaarheid in een regio ten goede komen.

Omgaan met schaarste

We moeten nu, maar zeker richting 2050, op meerdere vlakken rekening houden met schaarste: schaarste aan beschikbare energie, schaarste aan materialen, en zeker ook schaarste aan menskracht om het energiesysteem uit te bouwen, te onderhouden en draaiende te houden. Daarmee is de vanzelfsprekendheid dat er altijd en overal

onbeperkt energie voorhanden is, niet langer een feit. Dit zorgt voor een disbalans in onze leefgewoonten en energiegebruik. Daarom is ander gedrag ten aanzien van energie essentieel in de zoektocht naar een nieuw evenwicht. Hoe stimuleren we gewenst gedrag in energieverbruik bij inwoners en bedrijven, hoe (her)gebruiken we energie effectief, en in welke mate sturen we daarop vanuit de overheid? Bedrijven hebben nu al de mogelijkheden om balancerend te werken voor het energiesysteem, door productie op- of af te schalen. Burgers kunnen dit doen door energiegebruik en opwek beter op elkaar af te stemmen; de wasmachine laten draaien als de zon schijnt bijvoorbeeld.

Innovaties en disrupties

Vandaag de dag zijn er talloze trends en ontwikkelingen die de hiervoor genoemde opgaven eenvoudiger kunnen oppakken en oplossen, of juist nog ingewikkelder maken. Zo kan de ongekende groei en opkomst van AI ervoor zorgen dat keuzes binnen het energiesysteem een stuk sneller en slimmer gemaakt worden, waardoor we het netwerk efficiënter en effectiever gebruiken. Anderzijds zijn er nu al grote zorgen over het energieverbruik voor AI-systemen zelf, dat de laatste tijd explosief gestegen is – het gebruik is vele malen groter dan we tot nu toe voor onze digitalisering nodig hadden. Dat is in de eerdergenoemde 'toename in de vraag naar elektriciteit' nog buiten beschouwing gelaten.

Ook in de batterijtechnologie is een grote innovatieslag gaande en het vermogen van autobatterijen als opslag, buffering en transport van elektriciteit is enorm ontwikkeld. Er worden vele honderden miljarden wereldwijd geïnvesteerd in nieuwe vormen van batterijopslag en kernenergie. De snelheid van deze ontwikkelingen is onzeker, maar ze gaan vrijwel zeker een grote rol spelen in de oplossing om (meer)dagelijkse overschotten en tekorten op nationale en regionale schaal te vereffenen. Ook de toepassing van zonne-energie zal waarschijnlijk een vlucht nemen. De huidige trend is dat de cellen steeds goedkoper en steeds kleiner worden, waarbij er kansen ontstaan om zonne-energie te integreren in een diversiteit aan oppervlakken en producten.

Op zoek naar strategische autonomie

De huidige wereldwijde spanningen zorgen ervoor dat de vraag naar strategische autonomie weer uiterst actueel is. Ook de energietransitie wordt beïnvloed door grote (geo) politieke, technologische en maatschappelijke uitdagingen. Dit vraagt om bewustzijn over de (ongewenste) afhankelijkheden die grootschalige inzet van technologie met zich mee kan brengen, maar ook over hoe we minder afhankelijk kunnen zijn van de import van energie. Als we in Limburg richting 2050 zelf meer energie willen produceren, zullen we hier tijd, geld en ruimte in moeten investeren – ook als dat ten koste gaat van andere (maatschappelijke) functies. Als we energie importeren hebben we minder ruimte nodig om energie op te wekken, maar de invloed op de leveringszekerheid en de prijs is dan beperkt. Als er een doorbraak komt in de ontwikkeling van nieuwe kerncentrales kan Limburg voorlopen in het huisvesten en ervan profiteren. Ook slimme winning van geothermie biedt Limburg veel potentie.

Meer lezen over mogelijkheden voor het energiesysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Klimaatmonitor, cijfers over 2023 (meest recent bekende cijfers).

Fotograaf: Michael Heuser

3.5.3 Het energiesysteem in 2050: Op zoek naar een nieuwe balans

Energieknooppunt

De twee gebieden (Maasbracht-Chemelot) vormen feitelijk het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. De korte afstanden tussen opwek en verbruik in de knoop verhogen de efficiëntie, vergroten de autonomie en verlagen de druk op het elektriciteitsnetwerk in de rest van de provincie.

- Energieknooppunt

Centraal energiesysteem

In de energiemix is er binnen het centrale netwerk meer mogelijk: Op nationale schaal moeten we de lobby en kennisontwikkeling blijven voeren voor waterstof, ammoniak, wind op zee, nucleair en geothermie. Hoe minder er vanuit het westen onze kant op komt, hoe meer er in de provincie nabij verbruikers opwek moet worden gerealiseerd. Hoe meer er echter geïmporteerd wordt, hoe meer er rekening gehouden moet worden met investeringen in en ruimte voor het netwerk, zoals hoogspanningstracés.

- Hoogspanningslijn
- Hoogspanningsstation
- Nieuwe hoogspanningslijn
- Nieuwe bestemming gasleiding
- Delta Rhine Corridor (gebundelde ondergrondse buisleidingen voor o.a. waterstof, CO_2, en ammoniak)
- Waterstofnetwerk Nederland (indicatief)
- Windturbines of zonnestroom nabij knooppunten
- Wamtenetten nabij knooppunten om restwarmte van processen te gebruiken
- Elektrolyser
- Aanlanding wind op zee
- Small Modular Reactor (SMR)
- Grootschalige opslag energie
- Groot laadplein voor vrachtverkeer
- Groot laadplein voor vlieg- en vrachtverkeer
- Stedelijk gebied aangesloten op centrale netwerk

Decentrale energieoplossingen

Op decentrale locaties gaan we uit van de kracht van gewortelde energiegemeenschappen. Binnen de planologische mogelijkheden en brede maatschappelijke afweging zijn er mogelijkheden voor zon op daken en op land, wind, biomassa en warmtenetten en -pompen.

- Gebied met decentrale oplossingen voor opwek en opslag (zon, wind, biomassa, geothermie, aquathermie, buurtbatterij)
- Bebouwd gebied met decentrale oplossingen voor opwek en opslag (zon, wind, biomassa, geothermie, aquathermie, buurtbatterij)

Visiekaart van het thema energie.

Deze energievisie 2050 geeft, in samenhang met de visies rondom andere thema's, richting aan het Limburgse pad naar 2050. Het centrale energiesysteem en het decentrale energiesysteem hebben beiden een cruciale rol en versterken elkaar. In het licht van de eerdergenoemde uitdagingen schetsen we de manier waarop we het energiesysteem richting 2050 inrichten, welke keuzes hierbij voorliggen en welke veranderingen die hiermee gepaard gaan. We verkennen welke ruimtevraag en sociaalmaatschappelijke dilemma's dit voor onze provincie met zich meebrengt. We streven ernaar om grootschalige elektriciteitsproductie én lokale hernieuwbare energie betaalbaar voor iedereen te maken. Het gaat daarbij om eigenaarschap van de energievoorziening voor en door Limburgers, het eerlijk verdelen van kosten en baten en het structureel terugdringen van energiearmoede.

In 2050 heeft Limburg een duurzaam en betrouwbaar energiesysteem. Er is hard gewerkt aan een stabiel en sociaal rechtvaardig energiesysteem - met in het hart onze sterke energiegemeenschappen - voor Limburg en de regio's waar we aan grenzen. Een nieuwe balans in de energievoorziening voor alle Limburgers en waar energietransport vóór en dóór heel Limburg ook bijdraagt aan onze brede welvaart. De hordes van technologieontwikkeling, belemmerende regelgeving en de onzekere geopolitieke context zijn veerkrachtig door Limburg en al haar partners genomen, waarbij er geleerd, gepionierd en geleverd is voor de Limburgers. Dit levert innovaties op voor SMR's, geothermie en batterijen en maximaal lokaal eigenaarschap. Limburg loopt voorop in Europa en produceert volop elektriciteit voor de eigen economie en grote metropolen om ons heen in de Randstad, de Vlaamse ruit en het Rhine-Ruhr gebied. Er zijn structurele aanpassingen in de energievoorziening gedaan die impact hebben gehad op de manier waarop en mate waarin we energie opwekken, verbruiken, transporteren en opslaan. Dit is gelukt door een samenspel van lokale, regionale, nationale en Europese krachten en partnerships.

Er bestaat in Limburg niet één overkoepelende aanpak, maar een systeem van verschillende snelheden, schaalniveaus en stakeholders. Daarbij werken centrale investeringen en decentrale oplossingen naast elkaar en versterken elkaar. Dat betekent dat er in 2050 een nieuwe balans in de energievoorziening is, een nieuwe balans waarin we kiezen: iedereen heeft recht op energie, maar niet langer heeft iedereen recht op elke aansluiting, voor elke activiteit op elke gewenste plek. Energie is daarmee sturend voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling. In principe worden energie-intensieve activiteiten primair gekoppeld aan het centrale netwerk, en voorzien we steden en dorpen van decentrale oplossingen. In de volgende paragraaf wordt dat verder uiteengezet.

In 2025 konden we nog geen thema's uitsluiten, omdat de nationale keuzes en technische ontwikkelingen nog hoogst onzeker waren. Langzaam werd duidelijk met welke bronnen het energiesysteem vorm kon krijgen. Wat we wel wisten is dat de opwek van duurzame energie bestaat uit *diverse* bronnen op *diverse* locaties met sterke regie door energiegemeenschappen, waaronder ook nieuwe

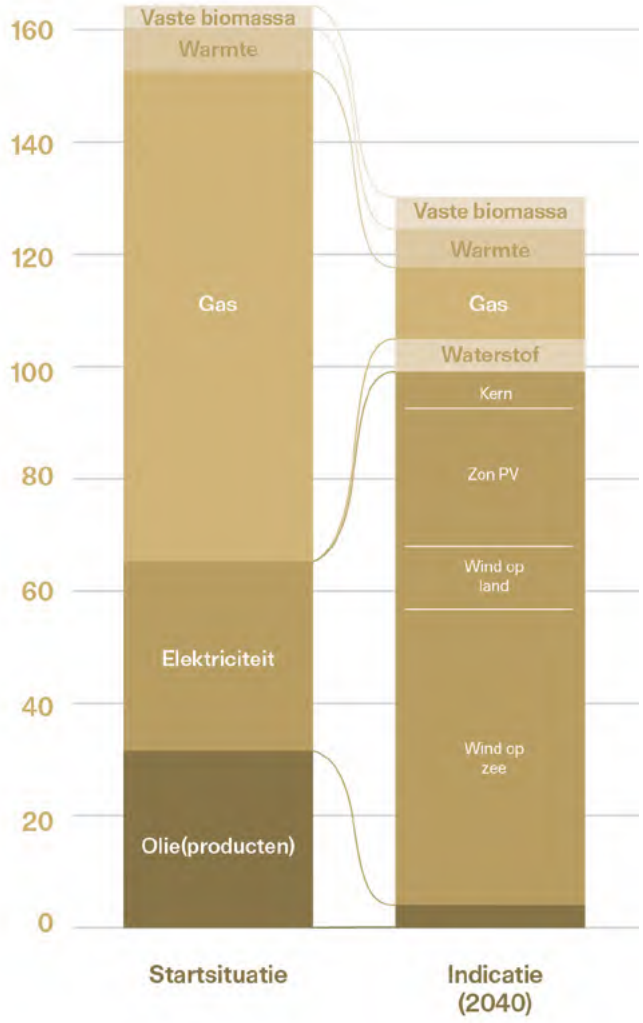

Energiemix (indicatie is op basis van Systeemstudie energie-infrastructuur Limburg (CE Delft, 2024) en het Nationaal Plan Energiesysteem (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2023), die een indicatie tot aan 2040 geven).

grootschalige elektriciteitsproductie. In de keuze van deze mix van bronnen op de diverse Limburgse locaties heeft er een brede maatschappelijke afweging van belangen én uitvoeringskracht plaatsgevonden. In 2050 wordt een deel van de elektriciteit van windparken op de Noordzee naar Limburg en verder naar Duitsland gebracht via gelijkstroomkabels. Binnen Limburg wordt er kernenergie opgewekt in de vorm van één of meerdere 'Small Modular Reactor(s)' (SMR). De mogelijk uitgebreide Clauscentrale en de Swentibold centrale zullen nog altijd elektriciteit produceren, maar door 'Carbon Capture & Storage' (het afvangen en opslaan van CO_2) of door met waterstof dan wel ammoniak te produceren, is er geen CO_2-uitstoot meer.

Deze grootschalige elektriciteitsproductie in Limburg brengt nieuwe welvaart die de sociale ongelijkheid in Limburg kleiner maakt en kansen biedt voor bestaande en nieuwe ondernemers. De keuzes en uitbreidingen van onze grootschalige opweklocaties zijn met TenneT en de buurlanden en hun netbeheerders overlegd en afgestemd en Limburg verdient geld aan deze grootschalige elektriciteitsproductie dankzij bijvoorbeeld participaties of directe investeringen. Daarnaast benutten we de grote daken door de hele Provincie voor zonne-energie en bouwen we samen met draagkracht en draagvlak van lokale energiegemeenschappen nieuwe zonnevelden en windturbines binnen de provincie. Innovatieve vormen van zonnepanelen die flinterdun en flexibel zijn, maken opwek op allerlei nieuwe oppervlakken in de stedelijke omgeving mogelijk. Deze decentrale opwek zal moeten samengaan met direct verbruik in de omgeving en verschillende vormen van opslag om pieken in de opwek nuttig te kunnen inzetten op latere momenten van de dag of het jaar. Daarmee is in 2050 ook het energiegedrag van de Limburger veranderd. Productie, transport, opslag en buffering van energie is een bron van inkomsten van Limburg en draagt bij aan de energiezekerheid van de grote metropolen om Limburg heen.

Energie maakt Limburg sterker en socialer

Het centrale en decentrale energienetwerk waarop we hieronder ingaan, heeft de Limburgse gemeenschappen en ondernemers sterker gemaakt. Het wonen, werken en reizen in Limburg is dankzij de energietransitie duurzaam vernieuwd. De forse, maar slimme investeringen in de energietransitie hebben aantoonbaar tot lagere energielasten geleid. Het aandeel van het besteedbaar inkomen dat huishoudens aan energie betalen is tussen 2025 en 2050 wezenlijk afgenomen. Dit komt niet alleen door isolatie, eigen opwek en besparing, maar ook omdat de inkomsten uit energieproductie in Limburg blijven. De ruimte die Limburg maakt voor energie in de Noordwest-Europese regio levert dus expliciete voordelen op. De rendementen uit grootschalige én decentrale energie opwek, opslag en transport binnen de provinciegrenzen zetten we samen met de energiegemeenschappen in om de groeiende inkomenskloof te verkleinen. Ondernemers benutten de betaalbare energie voor innovatie, werkgelegenheid en zorgen daarmee voor een florerende economie. Dankzij

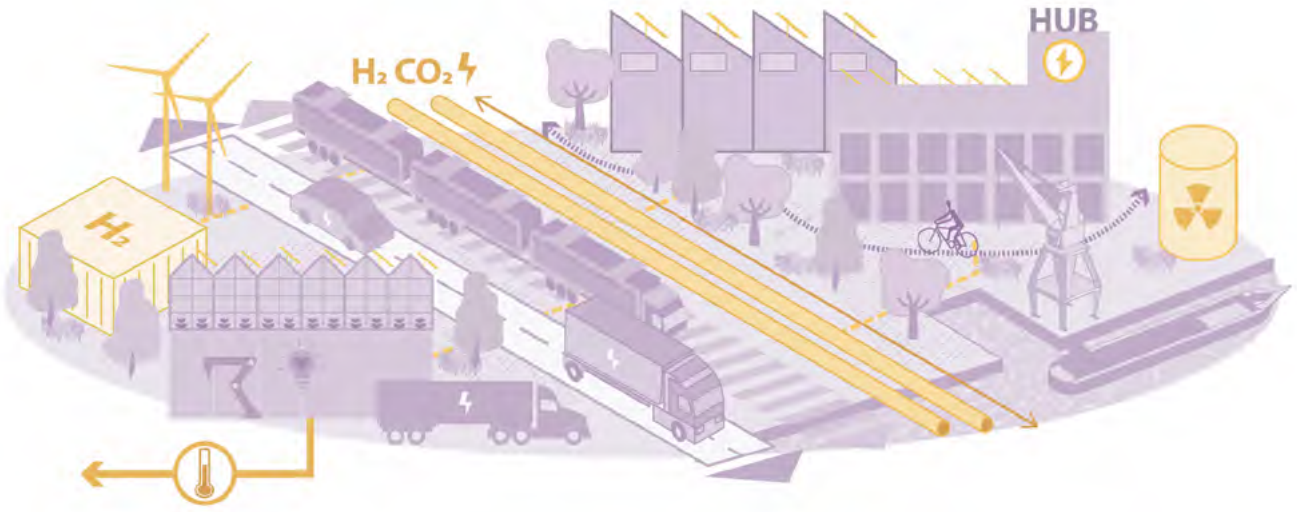

Een internationale knoop van het centrale energiesysteem.

een uitgebouwde Limburgse Energiemaatschappij en onze Limburgse energiegemeenschappen zijn enorme kostenbesparingen gerealiseerd voor en door de Limburgers en hebben de Limburgers aantoonbaar lagere energiekosten, mede doordat de opbrengsten van de eigen opwek volledig binnen Limburg worden geïnvesteerd.

Opschalen van het energiesysteem – het centrale energienetwerk

In de periode 2025-2050 is het netwerk van 380kV en 150kV (inclusief hoogspanningsstations en Clauscentrale) de basis gebleven voor de levering van onze energie in de provincie. Het gasnetwerk biedt nu de mogelijkheid om – naast de Delta-Rhine corridor – energie te transporteren in de vorm van waterstof. Gebieden waar een hoge energievraag is, bijvoorbeeld vanwege energie-intensieve activiteiten, economische dynamiek of hogere dichtheid van bevolking, worden primair door dit centrale netwerk gevoed.

De belangen en uitdagingen rondom de Clauscentrale in Maasbracht en op het industriecluster Chemelot zijn groter dan het provinciale of nationale niveau. Op deze locaties is het daarom cruciaal dat we vol inzetten op aantakking op, uitbouwen van en afhankelijkheid van het centrale energienetwerk. Daarbij maken we gebruik van de belangrijkste energiedragers van de toekomst. Door de aanlanding van elektriciteit van 'wind op zee', door het toevoegen van grote convertor- en elektrolysestations, door de mogelijkheden voor SMR's te benutten, door de transformatie van de Clauscentrale (met óf CCS óf waterstof), door nieuwe interconnectoren en grensoverstijgende verbindingen voor waterstof en CO_2 in Midden- of Zuid-Limburg met België en Duitsland om het Europese netwerk nog meer te benutten. Maar ook door hier energie-intensieve bedrijvigheid te clusteren die soms nu nog buiten dit gebied opereert. Deze twee gebieden, Maasbracht en Chemelot, vormen het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. De korte afstanden tussen opwek en verbruik in de knoop verhogen de efficiëntie, vergroten de autonomie en verlagen de druk op het elektriciteitsnetwerk in de rest van de provincie. Het opschalen van het energiesysteem in dit energieknooppunt draagt ook op grotere schaal bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het elektriciteitsnetwerk. Daarmee voorziet het ook in de toenemende energievraag in de metropoolregio's van Eindhoven en Zuid-Limburg-Luik-Aachen.

In de energiemix is er binnen het centrale netwerk meer mogelijk: Op nationale schaal moeten we de lobby en kennisontwikkeling blijven voeren voor waterstof, ammoniak, wind op zee, nucleair en geothermie. Hoe minder er vanuit het westen onze kant op komt, hoe meer er in de provincie nabij verbruikers opwek moet worden gerealiseerd. Hoe meer er echter geïmporteerd wordt, hoe meer er rekening gehouden moet worden met investeringen in en ruimte voor het netwerk, zoals hoogspanningstracés.

Centrale oplossingen in de stad.

Door de concentratie van energieopwek, industrie en bevolkingsdichtheid zijn in 2050 de mogelijkheden om duurzame warmte in te zetten via warmtenetten gerealiseerd. Chemelot kan hierbij een centrale rol spelen, waarin verschillende energiemodaliteiten bij elkaar komen en op een slimme manier worden ingezet, hergebruikt en verdeeld.

Balanceren van het energiesysteem – de decentrale energieoplossingen

Voor alle gebieden buiten de energie-intensieve clusters en de grote stedelijke gebieden geldt dat er in 2050 minder grote opgaven spelen en significant lagere snelheden nodig zijn. Zo kent het woningbestand in Limburg in 2050 alleen nog label A en B woningen. Het energiebesparingspotentieel is volledig benut. Daarom gaan we op decentrale locaties uit van de kracht van gewortelde energiegemeenschappen. Binnen de planologische mogelijkheden en brede maatschappelijke afweging zijn er mogelijkheden voor zon op daken en op land, wind, biomassa en warmtenetten en -pompen. Gebiedsgericht werken op maat, schaal en snelheid van de regio is het uitgangspunt. Decentrale oplossingen onder regie van de energiegemeenschappen zorgen voor een efficiënter, sneller en betaalbaarder energiesysteem. Bestaande infrastructuur wordt voorzien van loops, zodat binnen een regio gezocht kan worden naar balans in opwek en verbruik. Daarmee geeft de provincie energiegemeenschappen de sleutel in handen om de energietransitie menselijker en socialer te maken.

Het decentrale energiesysteem vormt een slimme aanvulling op het Limburgse energieknooppunt en de uitgebreide vertakkingen die van daaruit door héél Limburg reiken. Ondiepe geothermie is een standaardoplossing geworden voor de warmtevraag in lokale gemeenschapen. Daarmee staan energiegemeenschappen aan de lat om hun eigen energiehuishouding te organiseren. Dat betekent het verbruiken van energie die in de gemeenschap wordt opgewekt en is opgeslagen in batterijen. Elektrische auto's vervullen in 2050 een cruciale rol voor opslag, buffering en transport van elektriciteit. Daar waar energie, wonen en bedrijvigheid dicht bij elkaar zitten kan warmte een goede rol vervullen, juist vanwege de nabijheid. Warmtegemeenschappen zijn dan ook van belang in het decentrale systeem om het elektriciteitsnetwerk te ontlasten. Grensregio's vormen grensoverstijgende netwerken met buurregio's, zodat recht wordt gedaan aan hun ligging. Het decentrale energiesysteem werkt aan de lokale autonomie van de energievoorziening. Dat betekent dat energiegemeenschappen zelf bepalen hoe de hiërarchie van kernen en voorzieningen leidt tot een verdeelsleutel rondom energieverbruik, dat zij met elkaar fysieke ruimte vrijmaken voor het energiesysteem, en dat zij collectief delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio. Het centrale systeem dient voor deze regio's als backbone – een terugvaloptie wanneer decentrale energieoplossingen niet voldoen aan de vraag.

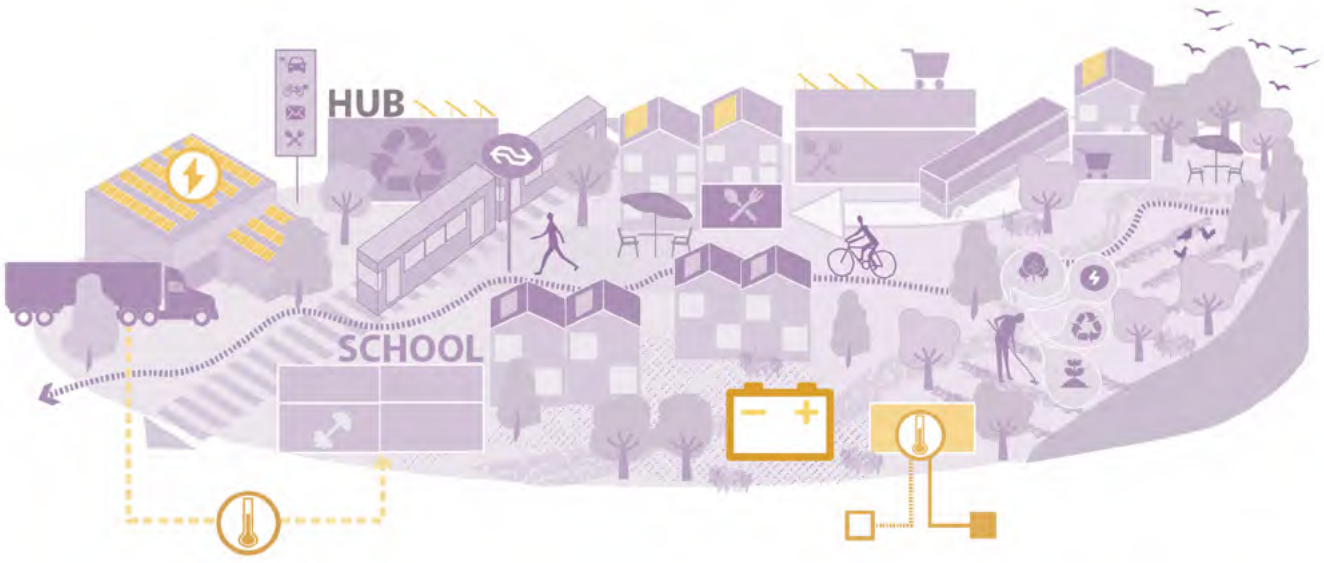

Decentrale oplossingen in het landelijk gebied.

Ruimtelijke en maatschappelijke impact

Het energiesysteem van 2050 had talloze nieuwe 'componenten' nodig, sommige groot en andere klein. Zoals elektrolysers (maken waterstof van elektriciteit), converters (maken wisselstroom van gelijkstroom), opslagvoorzieningen voor elektriciteit (batterijen) en waterstof (opslagtanks), Small Modulair Reactors (SMR) en geothermie. Maar er zijn ook zonnevelden, mogelijke biovergisters, buisleidingtracés en uitbreidingen van bestaande of nieuwe hoogspanningsstations bijgekomen. Daarnaast is er ruimte gemaakt voor bijvoorbeeld buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, booster-stations voor warmtenetten, nieuwe midden- en laagspanningsstations, hoogspanningsmasten en -tracés en windturbines. Al deze componenten hebben ook indirect een ruimtelijke impact, bijvoorbeeld vanuit veiligheids- of risicocontouren. Wat op welke locatie nodig is, is sterk afhankelijk geweest van nationale keuzes en wet- en regelgeving. Limburg wil die ruimte maken, maar heeft daarbij in 2050 in het centrale systeem dankzij de groei van het aandeel groene moleculen, DC-kabels en kernenergie wel ingezet op zoveel ruimtebesparing als mogelijk. Ook in het decentrale systeem is door lokaal verbruik en uitwisseling veel ruimtebesparing gerealiseerd.

Om de strategische positie van Limburg als knooppunt in Europa te versterken en onze weerbaarheid tegen geopolitieke en marktfluctuaties te vergroten, is er actief gestuurd op diversificatie. De brede mix van bronnen zorgt ervoor dat het systeem robuust, efficiënt en betrouwbaar blijft, óók als externe omstandigheden veranderen. Het energiesysteem heeft een grote impact op Limburg gehad, zowel in ruimtelijk als in maatschappelijk opzicht. Vanuit de basiskeuze om de energie-intensieve activiteiten van de overige energiebehoefte te onderscheiden, heeft de provincie de scope van het energiebeheer voor het grootste deel van de provincie afgebakend op de belangen van mensen en hun gemeenschap(pen), niet op provincie-overstijgende belangen. Dat heeft ander gedrag in het verbruik van energie gevraagd, bijvoorbeeld het verminderen van de vraag door verduurzaming van woningen of verspreid over de dag energie verbruiken, waar mogelijk vanuit eigen opslag. Daarvoor is een sociale omslag gerealiseerd; een omdenken in verantwoordelijkheid en eigenaarschap.

04 Interventies

Samen werken aan Limburg 2050
De Toekomstvisie 2050 is een blik vooruit op de komende 25 jaar. Voordat we in het jaar 2050 zijn is onze bevolking voor meerdere toekomstige lokale, provinciale en nationale verkiezingen naar de stembus gegaan – en zijn er verschillende lokale en provinciale colleges en kabinetten geïnstalleerd en aan het werk gegaan. De Toekomstvisie 2050 heeft het in zich om in deze 'tijdmachine' een richtinggevende factor te zijn, waar telkens opnieuw uit geput en bij teruggekeerd kan worden. Het document is hiermee dan ook een uitgestoken hand naar huidige en toekomstige bestuurders en besluitvormers binnen en buiten Limburg.

De uitdagingen naar 2050 zijn complex en vragen om een samenhangend antwoord op verschillende schaalniveaus. Immers, als we alleen naar provinciale of regionale problemen of oplossingen kijken, zien we grote delen van het speelveld over het hoofd. Het denken vanuit deze verschillende schaalniveaus, laat ook meteen zien waarom samen werken aan de opgaven zo belangrijk is. Als Provincie Limburg kunnen we niet in ons eentje betaalbare en passende woningen bouwen, de energietransitie realiseren of de negatieve effecten van vergrijzing tegengaan. Om de Toekomstvisie 2050 te realiseren zijn samenhangende en elkaar versterkende interventies op álle schaalniveaus nodig: van de provincie, medeoverheden, partners en óók van onze buurregio's. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de grote veranderingen in onze energievoorziening, zullen gemeenten kijken naar logische locaties voor en bijbehorende vergunningen van bedrijven, zal de provincie nadenken over strategische locaties voor buisleidingentracés en het Rijk zal haar plannen voor de Delta Rhine Corridor moeten vormgeven. En om het beleid van de provincie en andere overheden tot uitvoering te brengen, vormen partijen als netbeheerders en woningcorporaties een onmisbare schakel.

Samen zullen we duidelijke ruimtelijke kaders moeten stellen, de noodzakelijke randvoorwaarden creëren en proactief gewenste ontwikkelingen aanjagen en faciliteren. Als Provincie Limburg staan we tussen de Limburgse gemeenten en de Rijksoverheid in. Vanuit deze positie als middenbestuur, spelen we een belangrijke rol als verbindende overheidslaag. In de mogelijke interventies die volgen uit de thematische visies (economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie) kijken we dus niet alleen naar interventies die de Provincie zelf kan uitvoeren. We kijken juist ook naar interventies buiten onze directe invloedssfeer. Dat doen we door gesprekken te voeren met medeoverheden, partners en de buurlanden. En waar nodig ook de regie pakken en kaderstellend optreden, bijvoorbeeld via ons eigen ruimtelijk instrumentarium. Zo pakt de Provincie haar rol, maar delen we samen de verantwoordelijkheid voor 2050.

De mogelijke interventies
Om het Limburg van 2050 een plek te laten zijn waar het goed wonen, werken en leven is, moeten we bestuurders, verkozenen, partners en andere betrokkenen verleiden om met lef decennia vooruit te denken, én concreet te worden. Vijfentwintig jaar lijkt lang, maar is zo voorbij. En verandering heeft nu eenmaal tijd nodig. Vanuit ieder van de vijf thematische visies kunnen we voorbeelden bedenken van interventies die de visies vertalen naar een handelingsperspectief. Deze voorbeelden van interventies zijn zowel inspiratiebron als aansporing voor vervolggesprekken met onze partners over hoe we de toekomst van Limburg samen daadwerkelijk vorm gaan geven.

Sommige grote veranderingen en mogelijke ontwrichtingen kunnen snel en onvoorspelbaar verlopen, andere kun je decennia van tevoren zien aankomen. Het is zaak de samenleving tijdig gereed te maken voor de veranderingen die lang van tevoren bekend zijn. Daarnaast willen we dat onze samenleving veerkrachtig en flexibel om kan gaan met de plotselinge wendingen die de toekomst biedt. De vergrijzing is al decennia bekend en het komende zorginfarct ook. De opwarming van de aarde gaat langzamer, maar gaat zeker Limburg richting 2100 fors raken. Technologische disrupties zoals AI of robotisering laten zich minder makkelijk te voorspellen. De strategische toekomstvisie 2050 houdt rekening met al deze dynamieken. De interventies hieronder worden dan ook daarop gebaseerd.

Gemeenschappen met zeggenschap			
1.	**Ruimte voor decentrale maatwerkoplossingen** (vanaf 2025)	We ontwikkelen optimale en maximale decentrale energieoplossingen. We geven gemeenschappen de ruimte en de tools om buiten het centrale netwerk hun energiesysteem op te bouwen en te beheren met auto- en huisbatterijen als basis.	**Energie**
2.	**Dorps- en buurtwoningen** (vanaf 2025)	In aanvulling op het concept van de *mantelzorgwoning* en *familiewoning*, wordt het ook vergunningsvrij om dorps- en buurtwoningen op eigen grond en- of erf bij te bouwen voor inwoners die langer dan 5 jaar in een dorp op buurt woningen, als daar gepaste ruimte voor is op eigen grond en/of erf.	**Wonen**

Karakteristiek landschap			
1.	**Versterken groene verbindingen** (vanaf 2025)	Door Limburgse natuurgebieden met elkaar te verbinden, ook over de provincie- en landsgrenzen heen, ontstaat een sterk, samenhangend landschap waarin de natuur zich vrij kan bewegen. Deze ecologische netwerken versterken de biodiversiteit, vergroten de weerbaarheid tegen klimaatverandering en brengen het Limburgse landschap dichter bij bewoners en bezoekers. De groene verbindingen vormen ook bufferruimte voor toekomstige generaties.	**Landelijk Gebied**
2.	**Beter benutten bebouwde ruimte** (vanaf 2025)	Om ruimte te behouden voor het landschap, benutten we de bestaande bebouwing en woningvoorraad in steden en dorpskernen beter voor wonen, zorg en het verminderen van sociale ongelijkheid. Daarbij sluiten we aan bij de wensen van lokale gemeenschappen en wijken, omdat zij vaak zelf het beste kunnen inschatten welke oplossingen kansrijk zijn. Er komt een Provinciaal Programma Beter Benutten, waarin onder meer via stimuleringsgelden en samenwerking met alle Rijksprogramma's een databank voor transformatielocaties wordt opgezet, gericht op optimalisatie binnen bestaande kernen. Vervolgens ondersteunen we gemeenschappen, gemeenten en ontwikkelaars bij het wegnemen van mogelijke knelpunten.	**Wonen**
3.	**Gesloten teelt voedt Europa** (vanaf 2030)	Door de uitstekende verbindingen van Noord- en Midden-Limburg is de gesloten teelt in Limburg een grote voedselproducent van verse groenten en fruit geworden voor de ring van metropolen eromheen: Duisburg, Düsseldorf, Keulen, Brussel-Antwerpen, Eindhoven, de Randstad en Arnhem-Nijmegen.	**Landelijk Gebied**
4.	**Duurzaam en Evenwichtig toerisme** (vanaf 2025)	Via spreiding en begrenzing van massatoerisme blijft het unieke karakter van de Limburgse landschappen behouden voor toekomstige generaties. We zetten in op duurzaam toerisme en verkeersmanagement specifiek voor het Heuvelland. We spreiden toerisme over de hele provincie (bijv. Meinweg en de Maasduinen) en gebieden net over de grens (bijv. Belgische deel van Limburg).	**Economie**

Dynamische stedelijke gebieden			
1.	**Leren zonder grenzen** (vanaf 2030)	We verzilveren de kansen van grensoverstijgend onderwijs en levenslang ontwikkelen in samenwerking met partners in België (UHasselt) en Duitsland (Jülich, RWTH). Door onderwijs en arbeidsmarkt beter op elkaar af te stemmen, versterken we de aansluiting van kennis en talent op de regionale economie. Zo groeit Limburg verder uit tot een innovatieve en veerkrachtige kennisregio waar mensen zich blijven ontwikkelen. We stimuleren groei van de arbeidsproductiviteit en het innovatieve vermogen. Uitwisselingen tussen basis- en middelbare scholen in Limburg, België en Duitsland wordt aangevuld met inspirerend taalonderwijs en grensoverstijgende stages voor alle onderwijstypen.	**Economie**
2.	**Luchtruim voor drones en VTOL-vervoer** (vanaf 2030)	In 2050 is vervoer van goederen en personen door de lucht betaalbaar, veilig en beschikbaar. Het luchtruim en de plekken waar drones en VTOL-toestellen opstijgen en landen is ontworpen en geregisseerd door de Provincie en haar partners. Door dit luchtruim proactief te ontwikkelen profiteren Limburgse ondernemers en inwoners van de kansen die hierdoor richting 2050 gaan ontstaan.	**Mobiliteit**
3.	**Slimme stedelijke knooppunten** (vanaf 2030)	Rondom de zes (inter)nationale knooppunten (Maastricht, Heerlen, Sittard, Weert, Roermond, Venlo) versterken we de stedelijke ontwikkeling en plannen we boven op de plannen van Limburg centraal (50.000 woningen rond intercitystations) nog eens 20.000 extra woningen (al dan niet met hoogbouw), met ruimte voor onderwijs en innovatie. Door hogeschoolcampussen en andere kennisinstellingen strategisch te positioneren bij deze intercitylocaties, ontstaat een krachtig netwerk van nabije, bereikbare, dynamische centra waar voorzieningen en zorgom de hoek zijn. Om deze knooppunten te laten floreren is het het waard om de mogelijkheden voor het verkorten van de (trein)afstanden richting Eindhoven, de Randstad, Luik, Hasselt, en Aachen en het verbeteren van de first- en last mile (lopen, fiets, ov) te verkennen. De nieuw uit te geven ov-concessie helpt daarbij, met onder meer ook autonoom vervoer. Daarnaast worden deze knooppunten zodanig groen/blauw ingericht dat het leefklimaat binnen de steden sterk verbetert.	**Mobiliteit**
4.	**Economische clusters met focus, verbonden met stedelijke knooppunten** (vanaf 2030)	In de economie moeten we keuzes maken. Daarom stimuleren we dat bedrijven met een bepaalde focus/sector geclusterd zijn, in combinatie met onderwijs met dezelfde focus in onze steden. We versterken de verbindingen tussen de Brightlands campussen, de campussen vlak over de grens en de stedelijke knooppunten zodat de campussen ook in het hart van de stad zorgen voor toegevoegde waarde. Bijvoorbeeld Venlo (logistiek en agro), Sittard-Geleen (Chemelot), Maastricht (Healthcare), Heerlen (smart services) en ook rondom de Einstein Telescoop en de (dual-use) maakindustrie.	**Economie**
5.	**Internationale metropoolregio Amahlie** (vanaf 2025)	Het ontwikkelen van de stedelijke economie in de VISTA-regio Aken, Zuid-Limburg, Mechelen en Luik is gebaat bij regie en samenwerking in metropoolregioverbanden zoals in Amsterdam, Eindhoven en Keulen-Bonn.	**Wonen**

Kruispunt in Europa			
1.	**Energieknooppunten van de toekomst (inclusief verkennen van kernenergie en grensoverstijgende netwerken)** (vanaf 2030)	We ontwikkelen strategische eigen energieclusters waar duurzame opwek, opslag en gebruik bij elkaar komen. Daarbij onderzoeken we naast het verzwaren van het nationale transportnetwerk ook de haalbaarheid van alternatieven als (1) nieuwe eigen kleinschalige opweklocaties voor kernenergie en (2) nieuwe verbindingen met het energienetwerk in België en Duitsland. Roermond, Maasbracht en Chemelot vormen samen 1 groot energiecluster, dat we slim verbinden met de corridors van de toekomst, zoals de DRC. In dit energiecluster hoort ook een duurzame en toekomstbestendige Clauscentrale.	**Energie**
2.	**Corridors klaar voor autonoom vervoer** (vanaf 2030)	We maken Limburgse vaarwegen, snelwegen en provinciale wegen gereed voor autonoom vervoer. Dat betekent allereerst het verbeteren van de bestaande infrastructuur en het investeren in digitale infrastructuur (sensoren, camera's, dataplatformen en vehicle-to-infrastructure communicatie). Daarnaast moet met het Rijk overlegd worden hoe autonoom rijden binnen wettelijke kaders mogelijk is, en is er een gerichte bewustwordingscampagne nodig.	**Mobiliteit**

Deel B

Foto van Limburg 2025

Introductie

Deze rapportage geeft een actueel beeld van de provincie Limburg op vijf centrale thema's: economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Deze 'foto van Limburg 2025' vormt de nulsituatie, waarbij elk thema afzonderlijk wordt uitgelicht op basis van kwantitatieve kerngegevens en/of een kwalitatieve toelichting. De Foto van Limburg vormt samen met de bouwstenen en scenarioverkenning een onderbouwde uitgangspositie voor het formuleren van de toekomstvisie.

Leeswijzer

De Foto van Limburg 2025 is gebaseerd op aangeleverde data, die is verzameld en geselecteerd in het kader van dit project. De Foto start met een algemene beschouwing van het aantal inwoners, grondgebruik, vervuiling en grondwater. Vervolgens is per thema een korte algemene beschouwing opgenomen als inleiding, om de context en relevantie van het onderwerp te schetsen. Daarna worden een aantal onderwerpen per thema behandeld.

Link met de database

De data-aanpak is gericht op een optimale interne samenwerking om een solide data-gedreven analyse te garanderen. Hiervoor is een onafhankelijke database gecreëerd, die niet intrinsiek is gekoppeld aan een bepaalde provider en (in de toekomst) kan worden geïntegreerd met elk databasebeheersysteem. Door inventarisatie van de dataset en de identificatie van kwantificeerbare ruimtelijke lagen kunnen de scenario's en visies data-gedreven worden gemaakt. In de online GIS-viewer [niet openbaar] is het kaartmateriaal van de Foto en de scenarioverkenning te vinden.

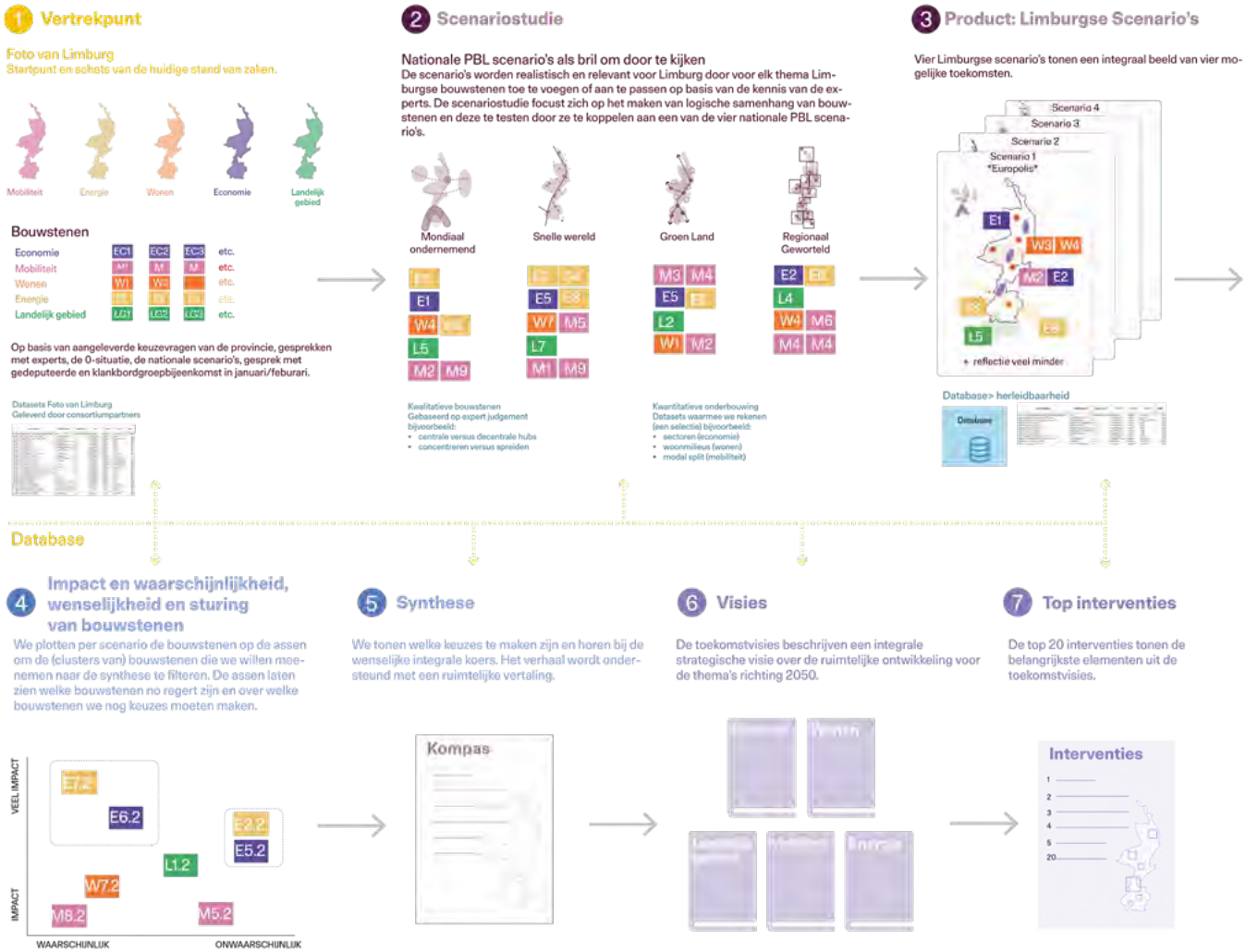

5.1 Economie

De ‘economische foto’ van Limburg is een feitelijke onderbouwing van de stand van de Limburgse economie. Een aantal structurele factoren is sterk van invloed op de hoogte van de groei (of krimp) van het bruto regionaal product: arbeidsproductiviteit en -participatie, investeringen en demografische ontwikkelingen zijn daarin met name van belang.

De Limburgse economie wordt daarnaast uiteraard beïnvloed door macro-economische factoren waarop de provincie minder invloed heeft. De belangrijkste zijn geopolitieke omstandigheden die bijvoorbeeld de energieprijzen opdrijven of handelsbarrières of –tarieven opwerpen. Zeker in tijden waarin arbeidsproductiviteit stokt en kosten oplopen, is investeren in innovaties belangrijk. Daarom is toegang tot en kosten van financiering voor bedrijven een steeds belangrijkere variabele. Dit gaat hand in hand met aandacht voor human capital, zeker in tijden van een krappe arbeidsmarkt. De triple-helix samenwerking, waarvan de Brightlands campussen het exponent zijn, is hiervoor wezenlijk. Ook zijn agglomeratiekansen in de tri-nationale regio van groot belang.

Foto van Limburg: Economie

Onderwijsinstellingen (Stec, 2024)
- WO
- MBO
- HBO

Bedrijventerreinen (Provincie Limburg, 2024)
- Stedelijk bedrijventerrein
- Bedrijventerrein landelijk gebied
- Overig

- Kassengebieden (Warmteatlas, 2024)
- Luchthaven (OSM, 2024)

Toegevoegde waarde per inwoner in euro's (CBS, 2019)
- > 35.000
- < 15.000

Economische clusters (Stec, 2024)
- Aachen University
- HTSM
- Health

Economische clusters gebieden (Stec, 2024)
- Automotive / lohistiek in Genk-Hasselt
- Greenport rondom Venlo
- Ruhrgebied
- Verbinding met ruhrgebied chemie

- Goederenstromen binnen het ARRA Cluster (REV, 2024)

Sleutelprojecten (Stec, 2024)
- Brightlands campus
- Chemelot
- Einstein Telescope
- Maastricht Aachen Airport
- VDL Nedcar

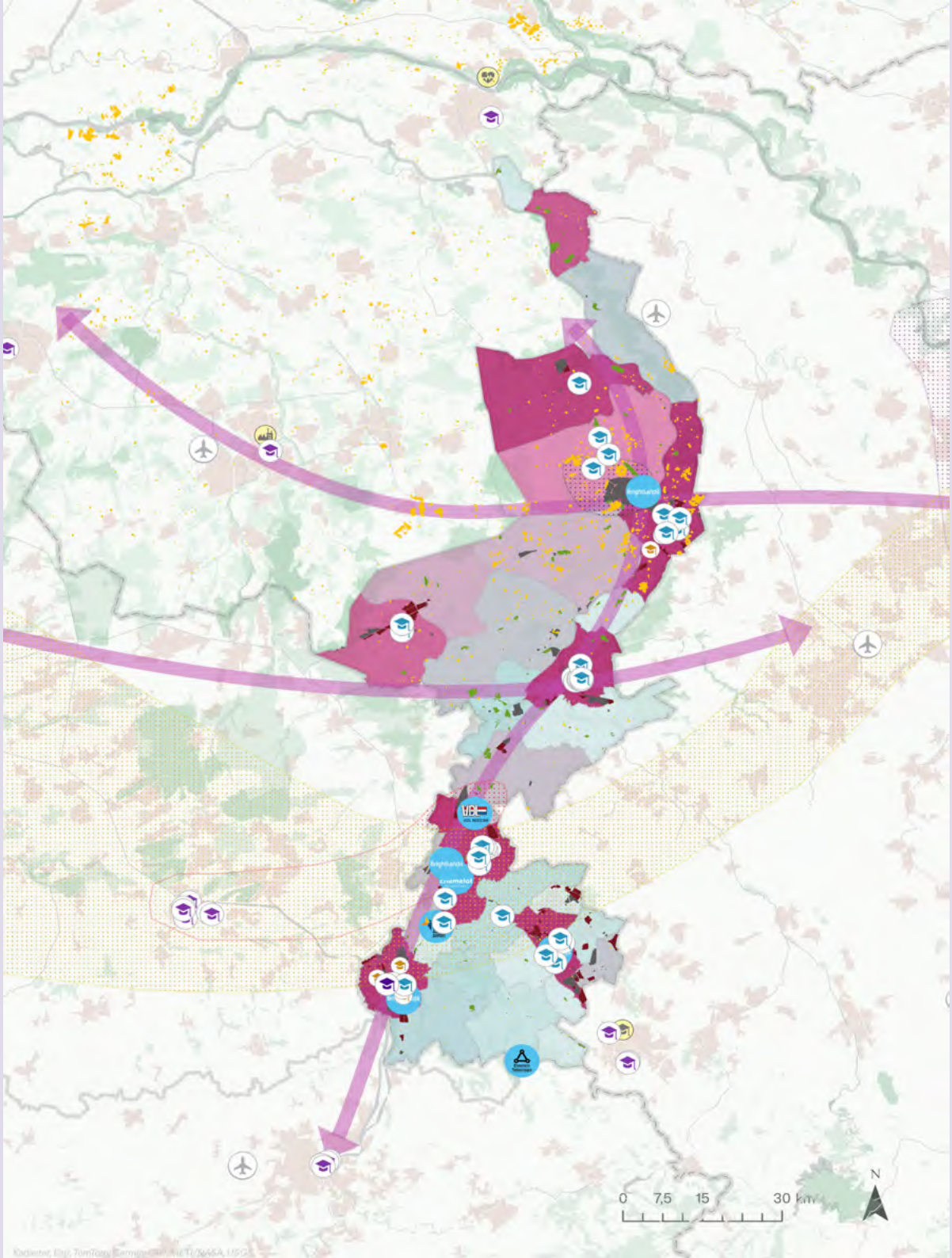

5.1.1 Sectorverdeling

In 2023 kende Limburg circa 570.000 arbeidsplaatsen. Vergeleken met de Nederlandse economie kent de Limburgse economie een lager aandeel dienstverlening. Logistiek en industrie zijn in vergelijking met het Nederlands gemiddelde relatief groot, net als de zorgsector. Die is in Limburg, gemeten in banen, de grootste sector.

Toerisme is geen sector die onderscheiden wordt in het Limburgse Vestigingenregister (VRL). Circa 7,5% van de banen is toe te schrijven aan toerisme; dit zijn vooral banen in de sectoren horeca en detailhandel.

Regionale verschillen: over- en ondervertegenwoordiging van sectoren per regio

Totaal aantal banen per regio:

- Noord-Limburg: 156.000 (27% van het totaal van de provincie)
- Midden-Limburg: 118.000 (21% van het totaal van de provincie)
- Zuid-Limburg: 296.000 (52% van het totaal van de provincie)

Ook in de over- en ondervertegenwoordiging van sectoren t.o.v. het Limburgse gemiddelde vallen de regionale verschillen op. Diensten zijn veel groter in Zuid-Limburg. Logistiek en landbouw in Noord-Limburg. In Midden-Limburg is vooral de sector bouwnijverheid oververtegenwoordigd, een aanwijzing dat hier vooral veel mkb-bedrijvigheid gevestigd is en relatief weinig specialisatie.

Sectoren

Provincie Limburg (2023)

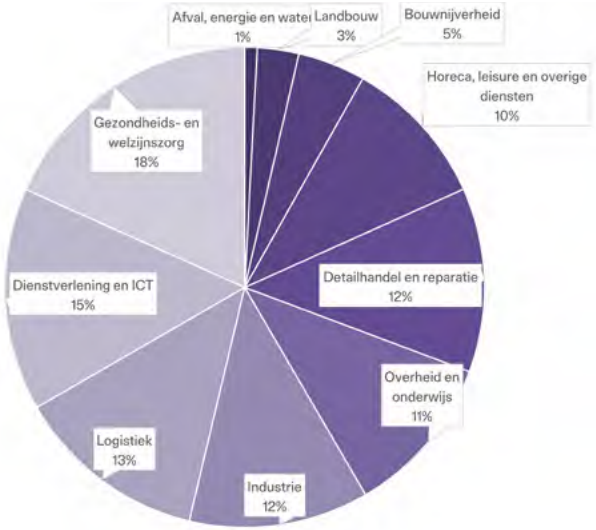

Sectoren

Nederland (2023)

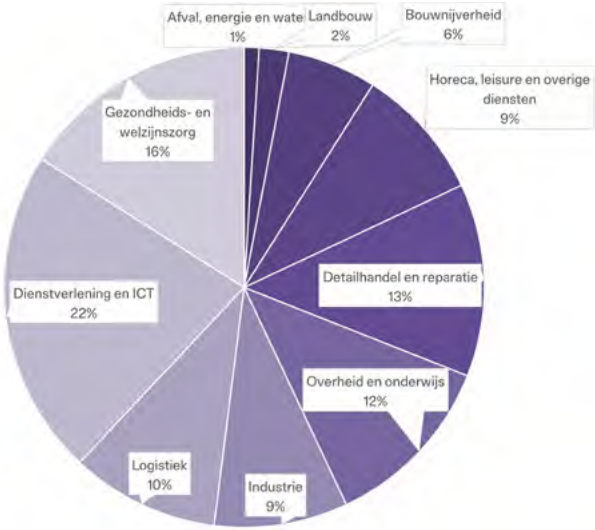

Aantal banen per sector

Per regio (2023)

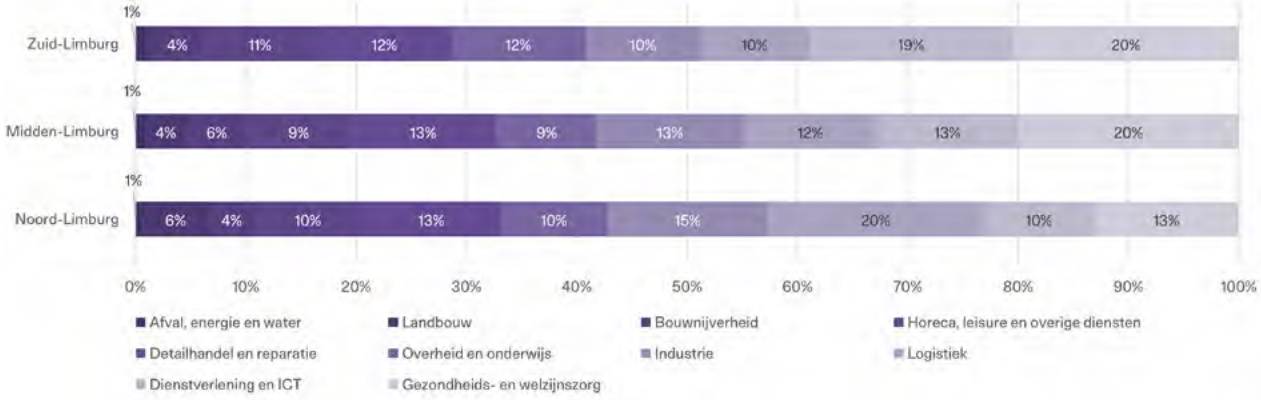

Dataset: economie_aantal_banen_per_sector_stec_2023

5.1.2 Ruimtebeslag

De meeste ruimte (gemeten in totaal aantal vierkante meters) kantoren buiten bedrijventerreinen wordt ingenomen door de sectoren overheid en onderwijs, dienstverlening en ICT. Hierbij moet worden opgemerkt dat het om totale ruimte gaat, en dus niet de grondgebonden ruimte.

Verdeling ruimtegebruik werklocaties

41% van de ruimte voor werklocaties wordt ingenomen door logistieke of industriële bedrijventerreinen. Gevolgd door stedelijke bedrijventerreinen en terreinen in landelijk gebied.

Economische structuur leidt tot duidelijke ruimtelijke verschillen

Bedrijventerreinen herbergen circa 40% van alle Limburgse banen. Landelijk is dit circa 30-35%. De verschillen in economische structuur zijn duidelijk zichtbaar in de verdeling van uitgegeven hectares over typen bedrijventerreinen. Zuid-Limburg kent veruit het grootste aantal hectares aan kantorenlocaties en stedelijke bedrijventerreinen. Noord-Limburg is minder verstedelijkt en heeft meer hectares bedrijventerrein in landelijk gebied en veel logistieke terreinen. Chemelot zorgt voor de grootse oppervlakte voor industrieel bedrijventerrein in Zuid-Limburg. Midden-Limburg heeft veruit de kleinste voorraad terreinen.

Ruimtebeslag kantoren buiten bedrijventerreinen per sector (in m²)

Provincie Limburg (2023)

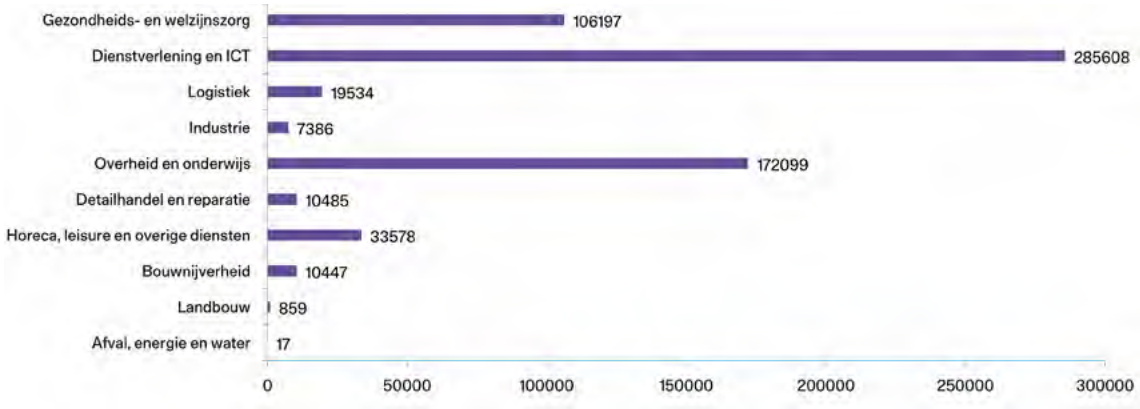

Dataset: economie_ruimtebeslag_kantoren_buiten_bedrijv_sector_stec

Verdeling ruimtegebruik werklocaties

Provincie Limburg, 2023

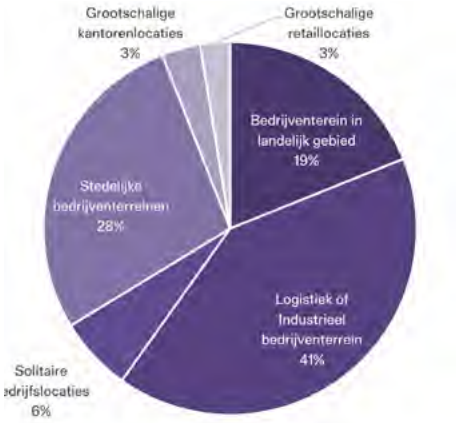

Dataset: economie_ruimtegebruik_werklocaties_bewerkt_stec_rebis_2023

5.1.3 Opheffingen

Opheffingen vinden voornamelijk plaats in de detailhandel, adviesbureaus en gezondheidszorg.

Aantal opheffingen in 2023 (enkel sectoren met 100 opheffingen of meer getoond)

Provincie Limburg, 2024

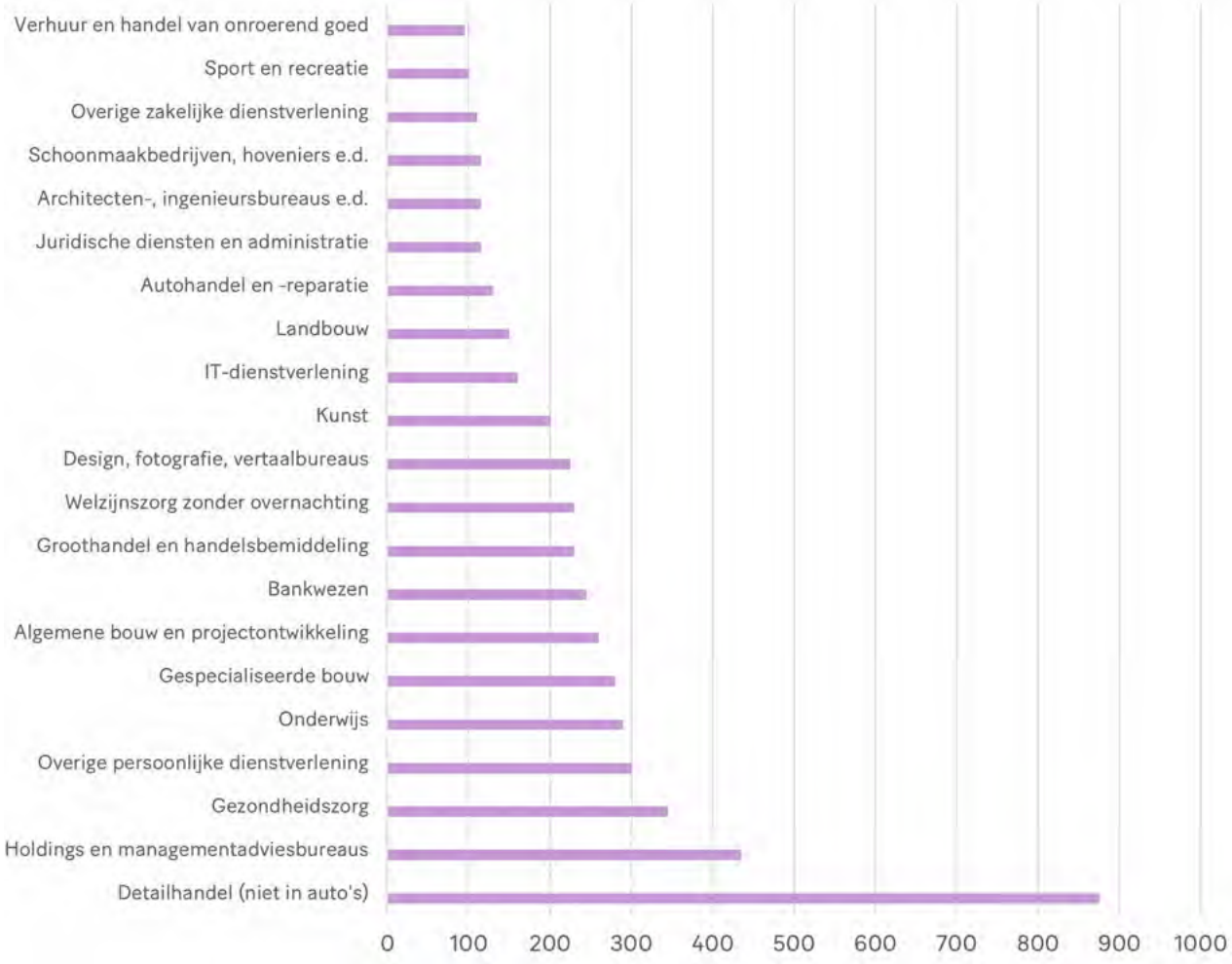

Dataset: economie_stecgroep_opheffingen_2023

5.1.4 Toegevoegde waarde per gemeente

In dit figuur valt op dat steden een hogere toegevoegde waarde per inwoner hebben. Hier zijn twee redenen voor:

1. Steden zijn doorgaans meer werk gemeenten dan landelijke gemeenten. Er zijn meer banen per inwoner dus is er ook meer toegevoegde waarde per inwoner.
2. Steden hebben vaak hoogwaardigere banen (gemeten in toegevoegde waarde) door clustering en agglomeratie-effecten. Banen met grote toegevoegde waarde in bijvoorbeeld dienstverlening en ICT zijn oververtegenwoordigd in de stad.

Gemiddeld is de toegevoegde waarde per inwoner het hoogste in Sittard-Geleen.

Aantal banen (x10 000)
Per regio, 2022

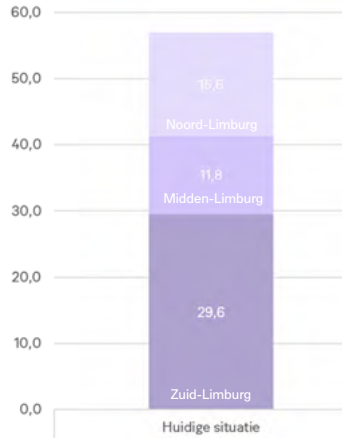

Toegevoegde waarde (in miljard €)
Per regio, 2022

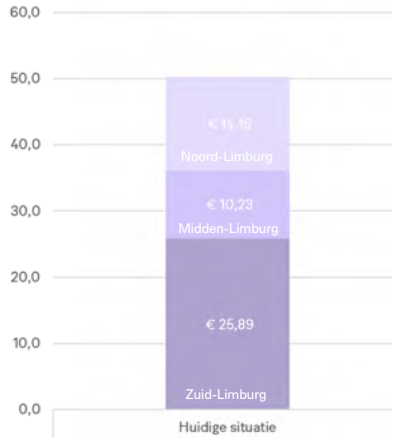

Dataset: economie_stecgroep_toegevoegde waarde_en_arbeidsuren_2022

Toegevoegde waarde per inwoner
Per gemeente, 2022

Dataset: economie_stecgroep_toeg_waarde_inw_mlneuros_cbs_wrl_2022

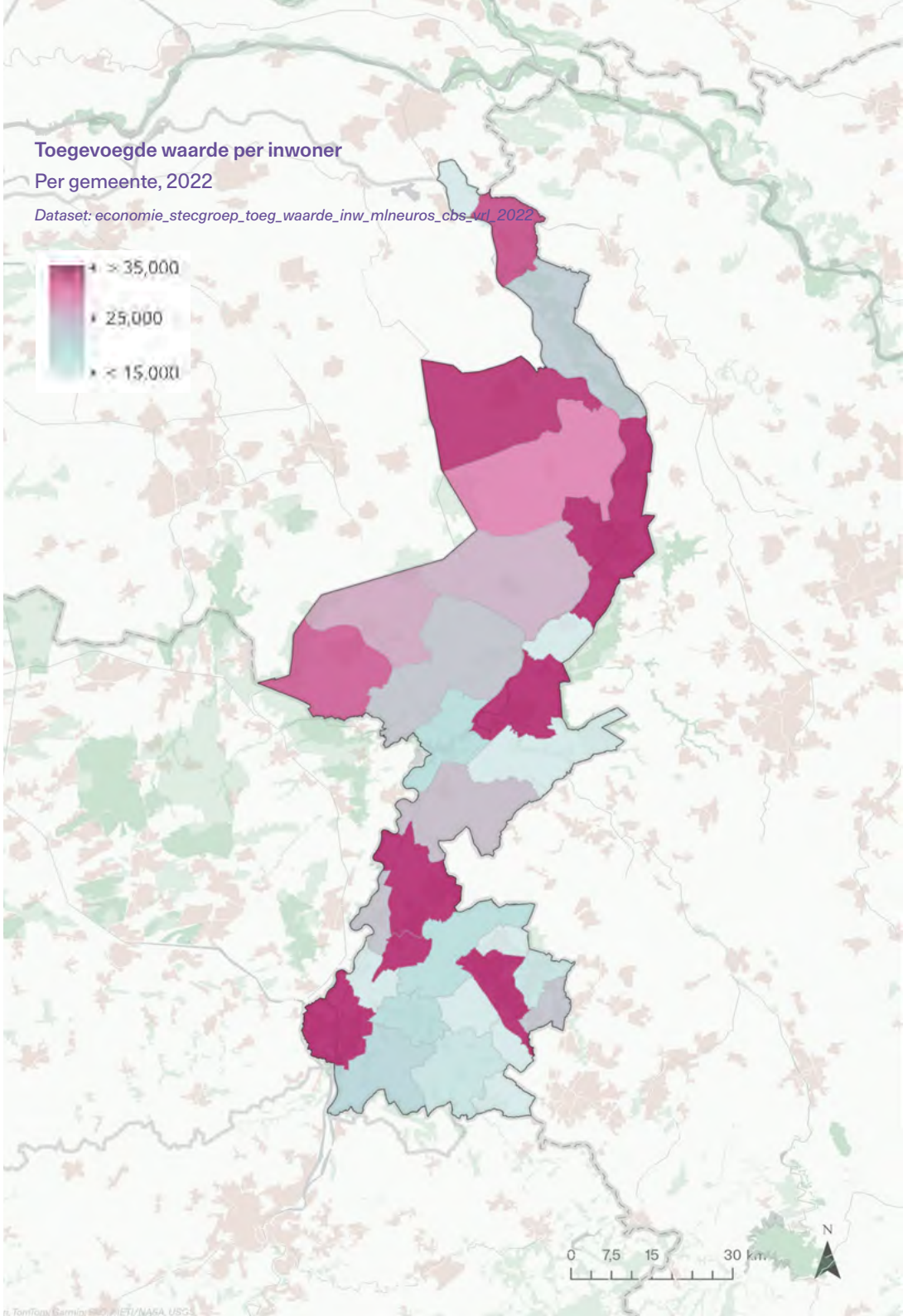

5.1.5 Export

Export goederen vanuit provincie naar handelspartner

De provincie exporteerde de meeste goederen naar de buurlanden Duitsland en België.

Export goederen provincie Limburg in miljoenen

Sinds 2021 een stevige groei van de waarde van export van goederen.

Limburg levert belangrijke bijdrage aan Nederlandse export; Limburgse bedrijven internationaal actief

Voor Limburg geldt, nog meer dan voor andere delen van Nederland, dat de wereld niet ophoudt bij de grenzen. Export is daarom ook een waardevolle graadmeter voor de Limburgse economie. In 2021 leverde Limburg een bijdrage van circa 7% aan de totale Nederlandse export. Dat was na Noord- en Zuid-Holland en Brabant de grootste bijdrage aan de Nederlandse export. Significant hoger dan de bijdrage van het bruto regionaal product (circa 5,5%).

Limburgse bedrijven zijn ook internationaal actief. In 2021 had de provincie het hoogste aandeel internationaal handelende bedrijven. 14% van de bedrijven leverde of ontving goederen of diensten over de grens, ruim boven het landelijk gemiddelde (9%).

Export goederen vanuit provincie Limburg naar handelspartner (in %)

Provincie Limburg, 2023

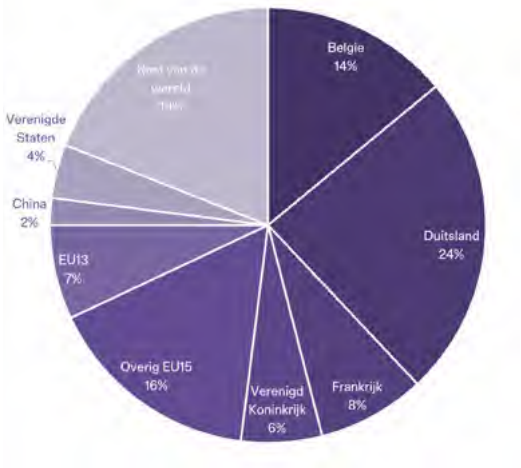

Export goederen provincie Limburg (in €)

Provincie Limburg, 2008-2023

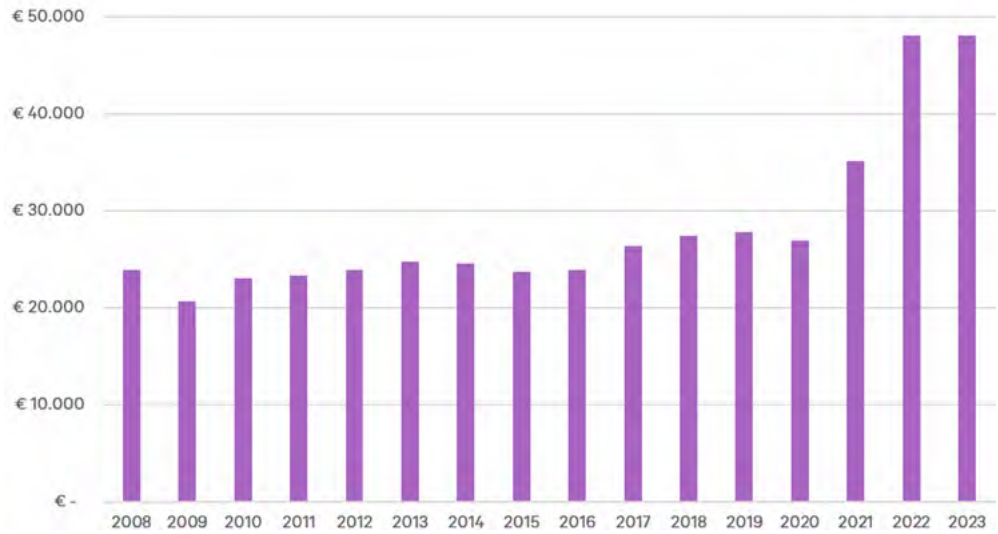

Dataset: economie_internationale_handel_export_cijfers_2008_2023

5.1.6 Opleidingsniveau

Limburg kent een relatief hoog aandeel laag- en middelbaar opgeleide inwoners ten opzichte van het landelijke gemiddelde. Het aandeel hoogopgeleiden ligt dus iets onder het landelijk gemiddelde.

Arbeidsmigranten

Binnen de sector van uitzend- en detacheringsbureaus is het overgrote deel van de werkenden arbeidsmigrant. Deze arbeidsmigranten zijn uiteraard werkzaam in verschillende sectoren zoals transport, logistiek en industrie. Ook in de sectoren landbouw en visserij (10% arbeidsmigranten) en zakelijke dienstverlening (6%) is het aandeel arbeidsmigranten relatief hoog.

Mismatch onderwijs en arbeidsmarkt

Dé grootste uitdaging voor de economie van vandaag is de krappe arbeidsmarkt. De aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt speelt hierin een cruciale rol. Cijfers laten zien dat:

- Het aantal **vacatures voor hoogopgeleiden lager** ligt dan op basis van het aantal banen op dat niveau verwacht mag worden. En dat de beroepsbevolking die hoger opgeleid is daarom wellicht minder gemakkelijk een baan vindt op niveau.
- Er **relatief veel vacatures en banen zijn voor laag- en middelbaar opgeleiden.** De mismatch tussen vacatures en beroepsbevolking voor middelbaar opgeleiden het kleinst is en voor laagopgeleiden het grootst.
- De **kansen** van grensoverstijgende agglomeratievoordelen en tri-nationaal onderwijs worden **niet benut**.

Analyse van de **uitstroom van onderwijsinstellingen** in Limburg laat zien dat circa 55% van de afgestudeerden per jaar WO of HBO geschoold is (bron: DUO, 2022). Terwijl maar circa 25% van de vacatures om dat opleidingsniveau vraagt. Dit vergroot in potentie de mismatch nog verder.

Banen, vacatures en beroepsbevolking over opleidingsniveau
Provincie Limburg, 2023

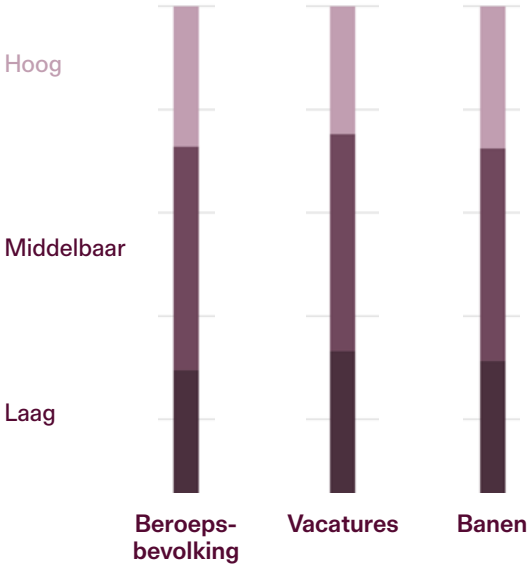

Dataset: economie_stecgroep_openstaande_vacatures en economie_stecgroep_opleidingsniveau_2022 en economie_vrl_provlimburg_2023_stec_bewerkt

Opleidingsniveau van de bevolking
Provincie Limburg, 2022

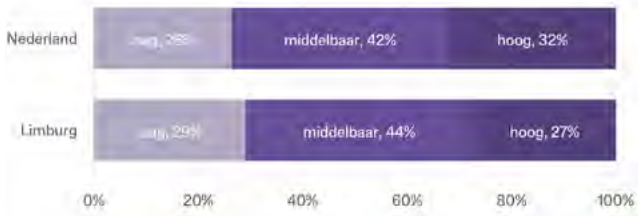

Dataset: economie_stecgroep_opleidingsniveau_2022

Arbeidsmigranten in % per sector
Provincie Limburg, 2024

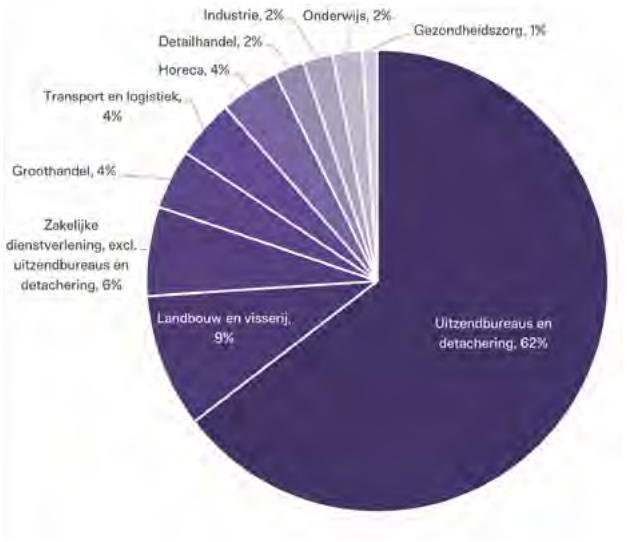

Dataset onder: economie_stecgroep_arbeidsmigranten per sector_2024
Vanwege een andere bron wijkt de sectorverdeling af van eerder getoonde sectorverdelingen.

5.1.7 Sleutelprojecten en economische clusters

De sleutelprojecten van Limburg zijn als volgt:

1. De Brightlands campussen
   - Brightlands Campus Greenport Venlo: Gezonde voeding
   - Brightlands Chemelot Campus: Circulaire chemie
   - Brightlands Maastricht Health Campus: Gezondheid & sciences
   - Brightlands smart Services Campus: AI & data science
2. Chemelot
3. Einstein telescope
4. Maastricht Aachen Airport
5. VDL Nedcar

Limburgse economie economisch aangehaakt

Net buiten de provincie bevinden zich belangrijke economische clusters. De Limburgse economie is daarmee nauw verweven. Hightech bedrijven zoals bijvoorbeeld Simac (Heerlen), ASML (Weert) en VDL (verschillende vestigingen) zijn direct verbonden met de Brainport Eindhoven. Ook de AI- en semiconductorbedrijven over de grens in Leuven en de regio Aken-Jülich weten elkaar steeds beter te vinden. Maastricht UMC+ en Radboudumc Nijmegen zijn verbonden via de Academische Alliantie op het thema gezondheidszorg.

Chemelot en dsm-firmenich zijn cruciale schakels in het grensoverstijgende Antwerp-Rotterdam-Rhine-Ruhr-Area (ARRRA) cluster met chemische en farmaceutische industrie. Ook zijn er diverse onderwijs- en onderzoeksinstellingen net buiten de landsgrenzen, zoals in Aken, Genk en Hasselt. De komst van de Einstein telescoop zou een grote extra stimulans betekenen voor grensoverstijgende samenwerking.

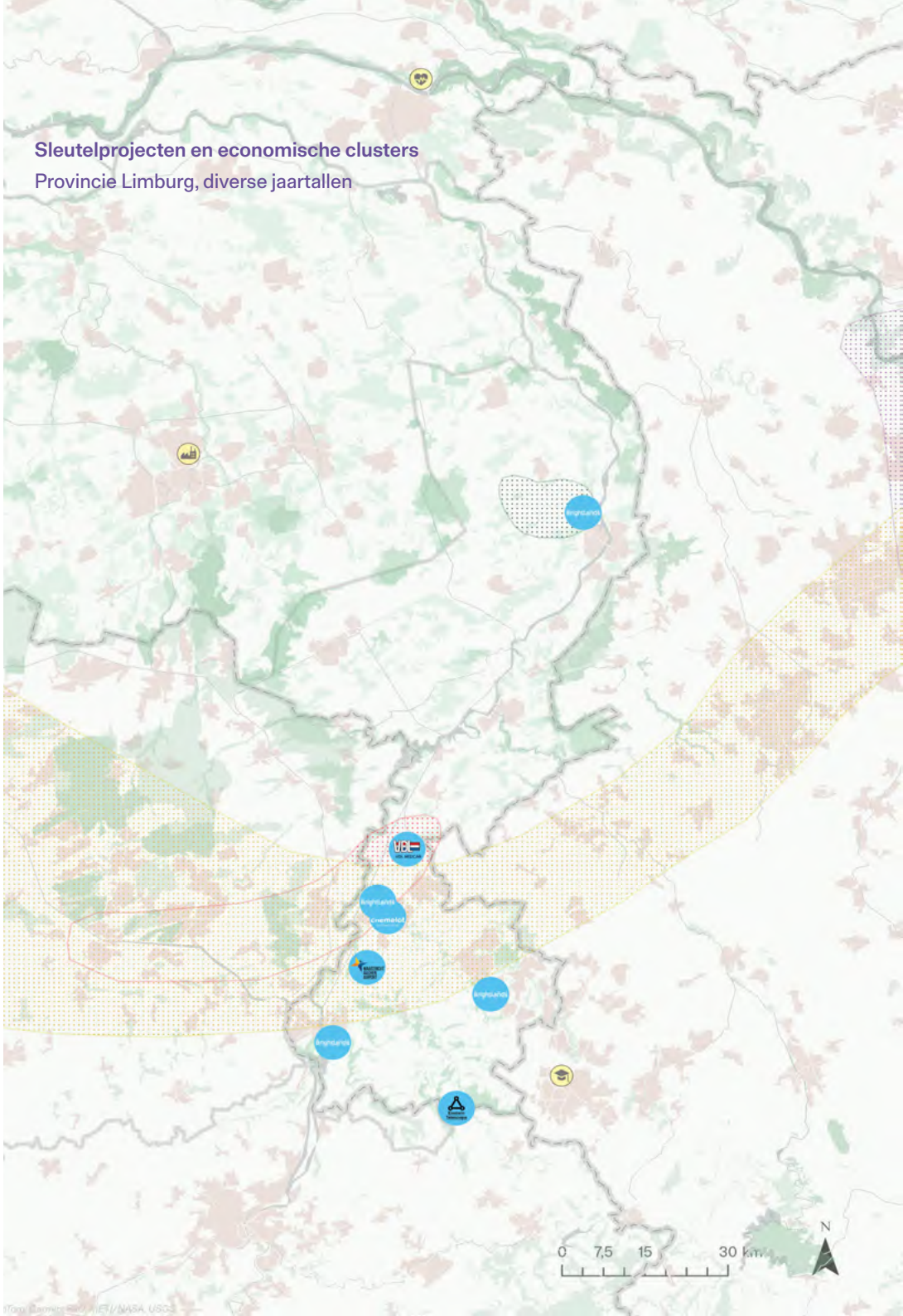

5.1.8 Sociaal-economisch

Geen eenduidig regionaal beeld

Het beeld binnen Limburg is op enkele sociaal-economische kenmerken niet eenduidig. Zuid-Limburg scoort het hoogst op arbeidsproductiviteit, maar kent net zoveel werkloosheid als Midden-Limburg en ook de laagste arbeidsparticipatie. Noord-Limburg heeft relatief veel werkloosheid en de laagste arbeidsproductiviteit, maar ook de hoogste arbeidsparticipatie.

Over de hele linie scoort Limburg lager dan het Nederlands gemiddelde op deze indicatoren. Echter, de arbeidsproductiviteit in Limburg groeide tussen 2010 en 2021 per jaar overal harder dan gemiddeld in Nederland. In Midden- en Zuid-Limburg tot wel bijna drie keer zo hard als gemiddeld.

Arbeidsparticipatie (in %)
2021

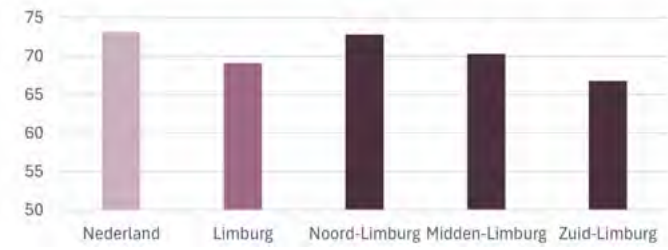

Werkloosheidspercentage (in %)
2024

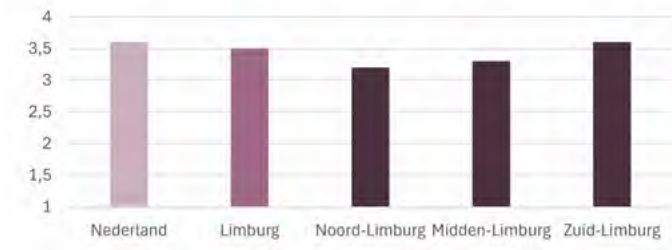

Arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per uur in €)
2022

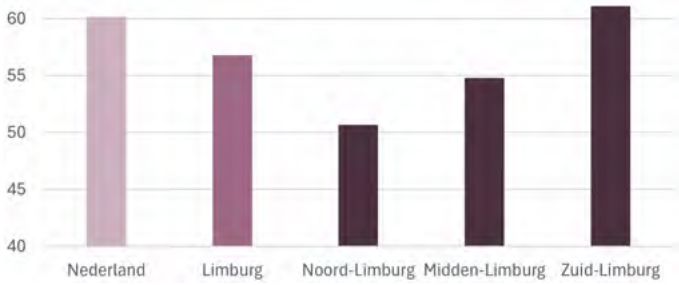

Gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei %
Tussen 2010-2021

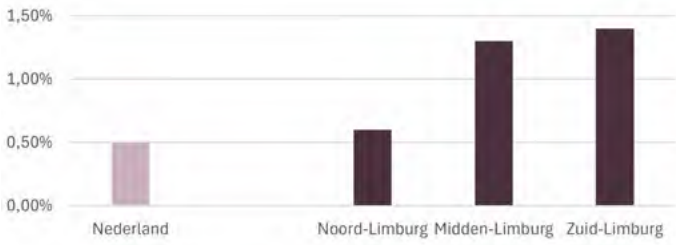

Dataset: economie_stecgroep_arbeidsparticipatie_en_werkloosheid_2023, economie_stecgroep_groei_arbeidsproductiviteit_2024, economie_stecgroep_toegevoegde_waarde_en_arbeidsuren_2022

5.2 Wonen

De foto van het wonen in Limburg is een feitelijke onderbouwing van de stand van zaken. We benutten hierin het uitgevoerde woningbehoefteonderzoek (december 2024) dat Stec Groep uitvoerde voor Provincie Limburg. Deze vullen we aan met informatie uit andere externe bronnen.

De foto helpt bij het identificeren van de vraag naar verschillende soorten woningen, de behoeften van verschillende doelgroepen, de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad en de leefbaarheid van Limburgse gebieden.

Foto van Limburg: Wonen

Vergrijzing buurten met > 30% van 65+ (CBS, 2022)

Woningvoorraad per regio (Stec, 2024)
- 107.380
- 120.340
- 285.680

Floor Space Indesx (FSI) basis buurt RUDIFUN (PBL, 2024)
- 1,8
- 0

Mixed Use Indesx (MXI) basis buurt RUDIFUN (PBL, 2024)
- 1
- 0

Bedrijventerreinen (Provincie Limburg, 2024)

Onderwijsinstellingen Limburg (Stec, 2024)
- WO
- MBO
- HBO

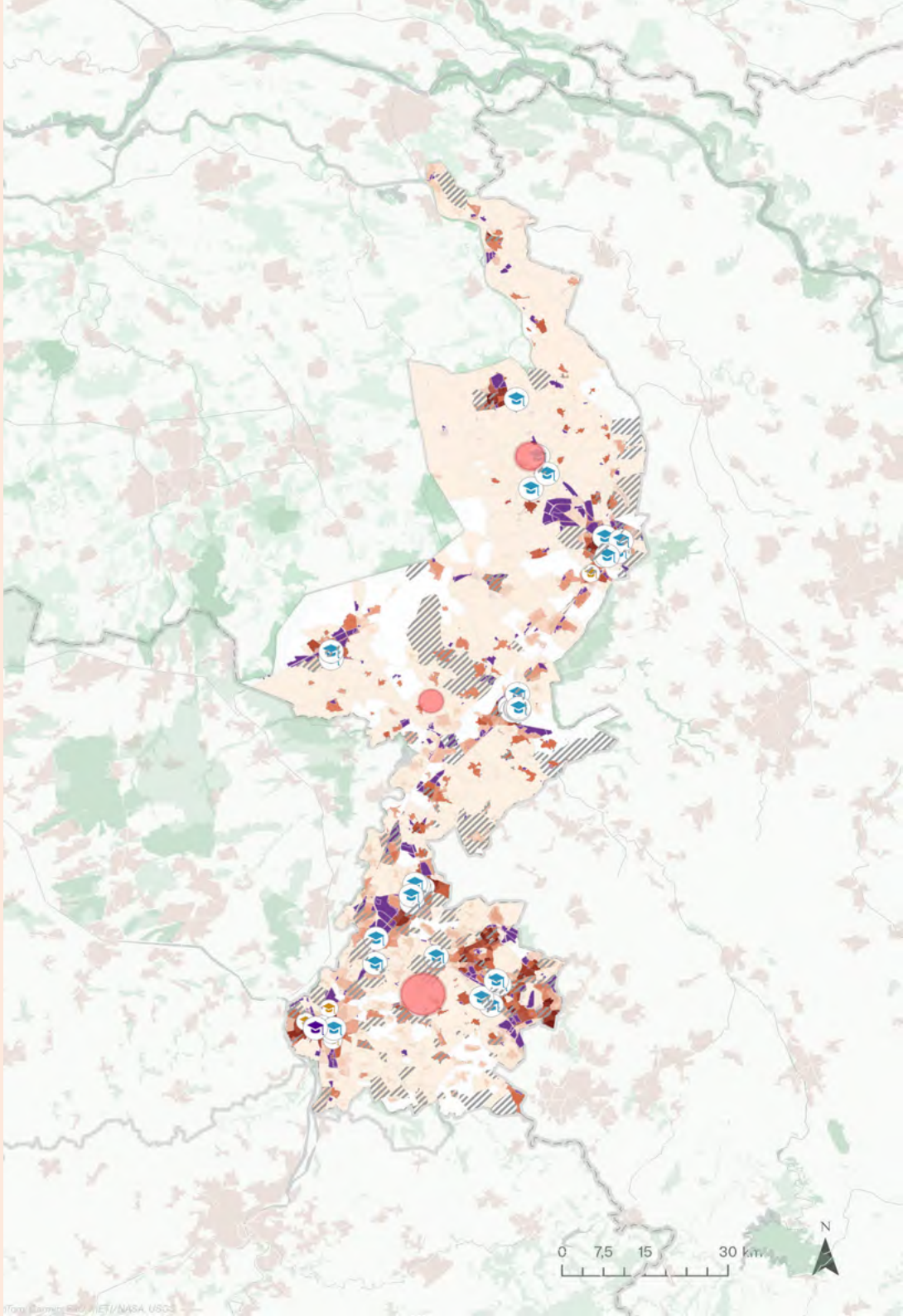

5.2.1 Inwoners

Limburg telt ca. 1,13 miljoen inwoners (CBS, 2024). Na jaren van (beperkte) krimp, groeit Limburg sinds 2021 weer. Deze groei wordt veroorzaakt door een positief migratiesaldo. Zowel binnenlandse als buitenlandse migratie stuwt de bevolkingsomvang. Zonder migratie - op basis van natuurlijke ontwikkeling (geboorte minus sterfte) - zou Limburg ook de afgelopen jaren krimpen. De piek in migratie rond 2022 zien we overal in Nederland en is veroorzaakt door de oorlog in Oekraïne.

De bevolkingsopbouw in leeftijden en man-vrouw verhouding wordt behandeld in het thema wonen in 'doelgroepen'.

Bevolkingsontwikkeling

Provincie Limburg, 2014-2023

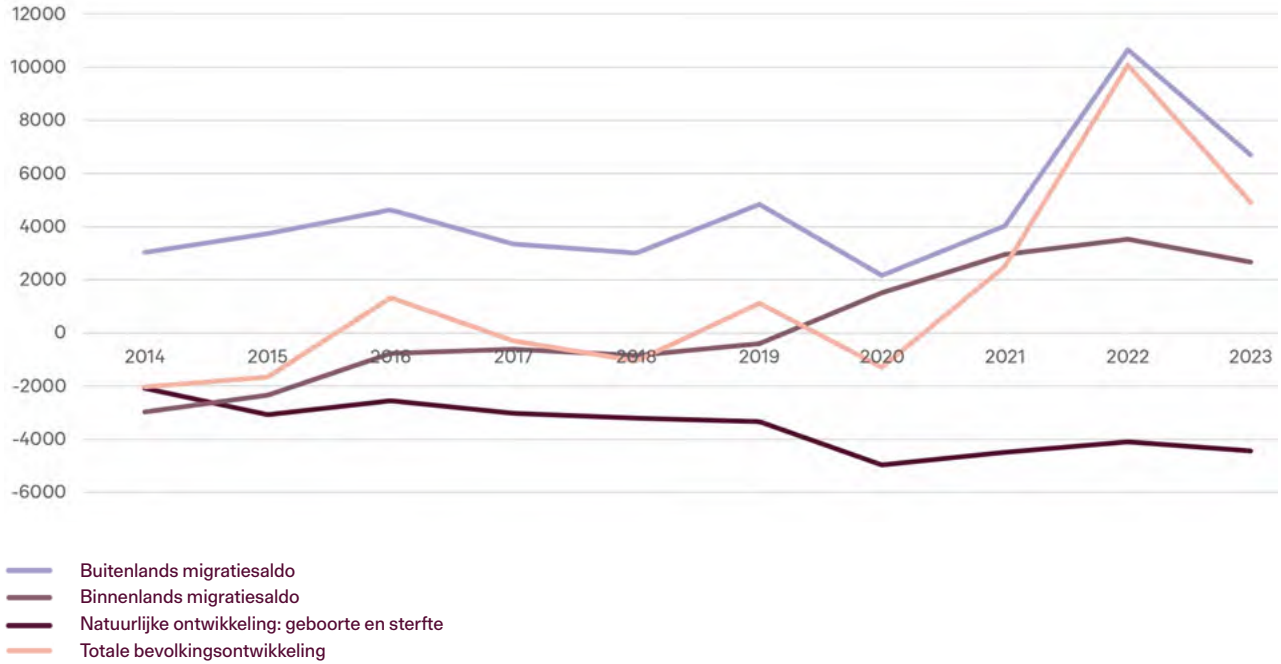

Dataset: wonen_stecgroep_bevolkingsontwikkeling

5.2.2 Doelgroepen en huishoudens

Samenstelling huishoudens

Het totale aantal huishoudens is 551.373. Het aandeel met kinderen neemt 28% in beslag. Het aantal huishoudens groeit harder dan het aantal inwoners. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het toenemend aantal alleenstaanden (en stellen) in Limburg; het aantal gezinnen neemt af. Mede door vergrijzing worden huishoudens steeds kleiner. Met name in de regio Zuid-Limburg is het aandeel alleenstaanden hoog.

Werkpendel en verhuizing

De groei van huishoudens in Limburg wordt met name veroorzaakt door migratie. Inzicht in woon-werkpendel en in verhuisbewegingen helpt bij het sturen op huishoudensgroei en focus op type huishoudens. Uit een inventarisatie van verhuisbewegingen blijkt dat een groot deel van de relatief jonge huishoudens die naar Limburg verhuizen, eerder al in Limburg werkten. Economische ontwikkelingen binnen Limburg zijn van grote invloed op de huishoudenssamenstelling in Limburg.

Samenstelling huishoudens

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

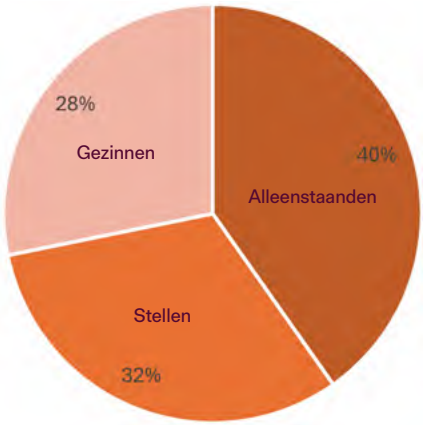

Dataset: wonen_stecgroep_demografie_algemeen

Ontwikkeling huishoudens

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

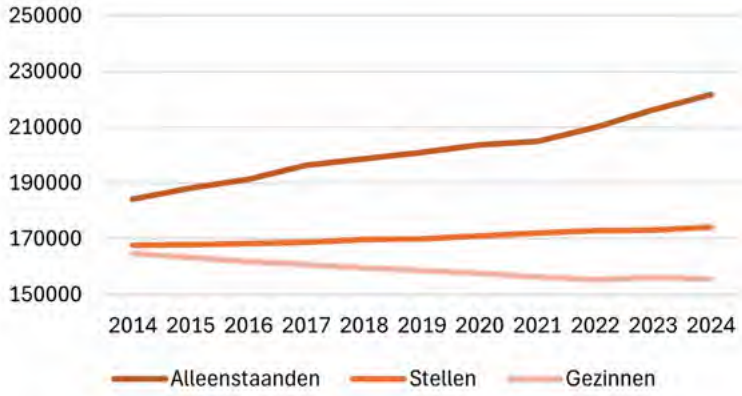

Dataset: wonen_stecgroep_huishoudensontwikkeling_naar_leeftijd

Migratie: verhuisbewegingen naar herkomst

Schaalniveau per regio, 2023

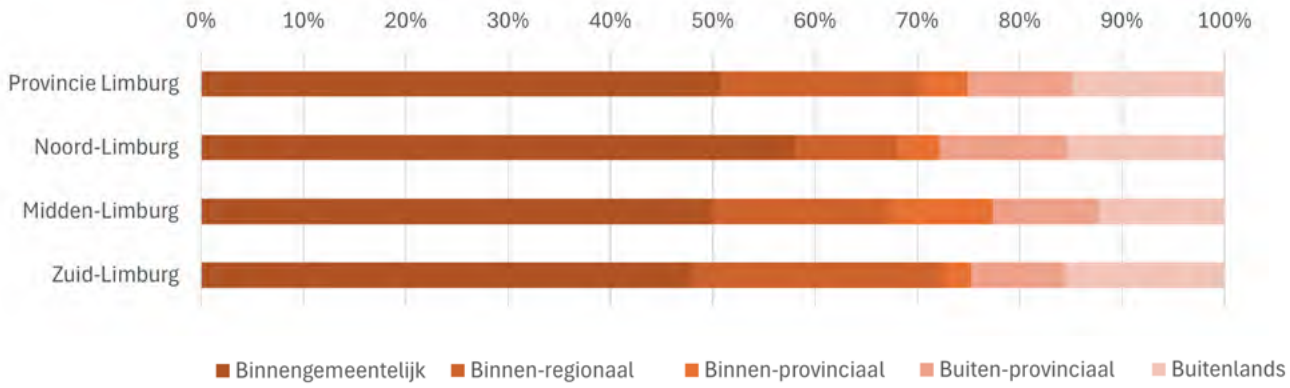

Dataset onder: wonen_stecgroep_verhuisbewegingen

Vrouw-man verhouding

Provincie Limburg, 2023

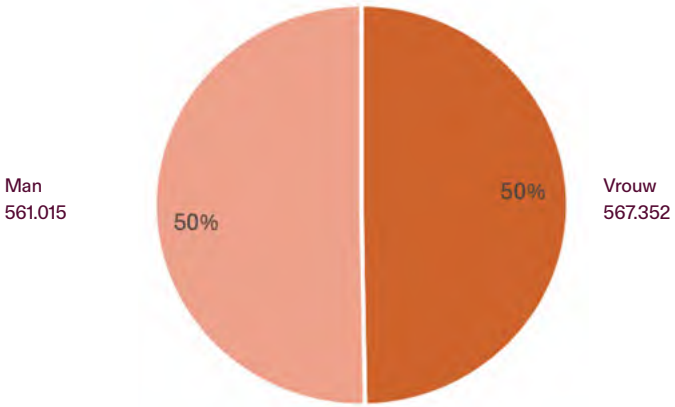

Leeftijdsopbouw

Provincie Limburg, 2023

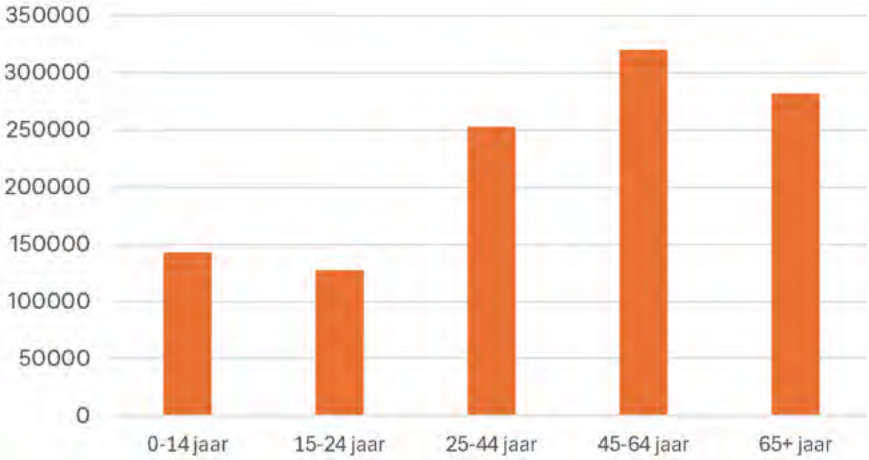

Dataset: algemeen_gemeente_v1_cbs_2023

Vergrijzing (buurten met meer dan 30% van 65+) (CBS, 2022)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: algemeen_buurt_cbs_2022

5.2.3 Woningvoorraad

De totale woningvoorraad bestaat uit circa 513 000 woningen (2022).

Eigenaarschap en typologie

De woningvoorraad bestaat voor 32% uit sociale huur, 5% uit vrije sector huur en 63% uit koop. Van het aantal bekende typologieën bestaat het grootste aandeel uit appartementen en vrijstaande woningen. Het aandeel appartementen ligt lager dan het Nederlands gemiddelde en het aandeel vrijstaande woningen ligt juist hoger dan het Nederlands gemiddelde.

De koopwoningvoorraad in Limburg is relatief betaalbaar. Circa 70% van de voorraad ligt onder de nationale betaalbaarheidsgrens (€390.000 in 2024). Het aandeel woningen in de laagste prijscategorie (tot €280.000) is met name in Zuid-Limburg hoog (45%). In Zuid-Limburg is ook het aandeel appartementen het grootst.

Eigenaarschap

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

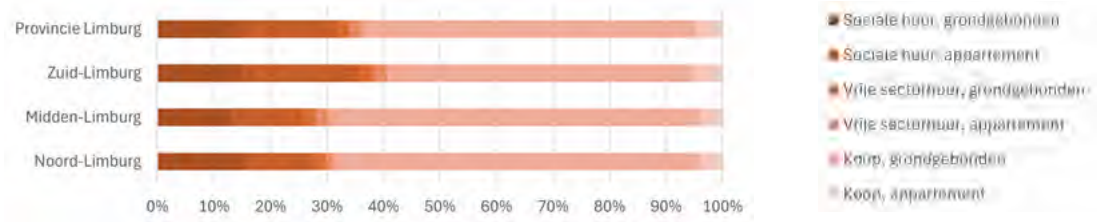

Typologie

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

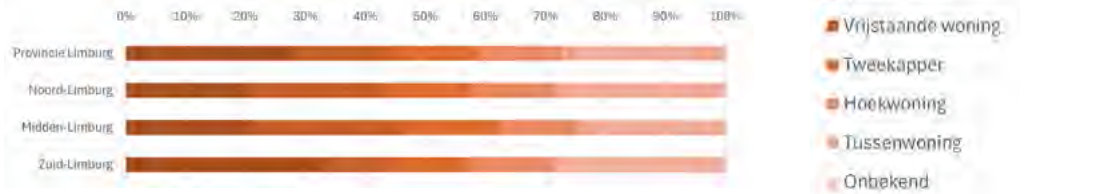

Prijsklassen

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

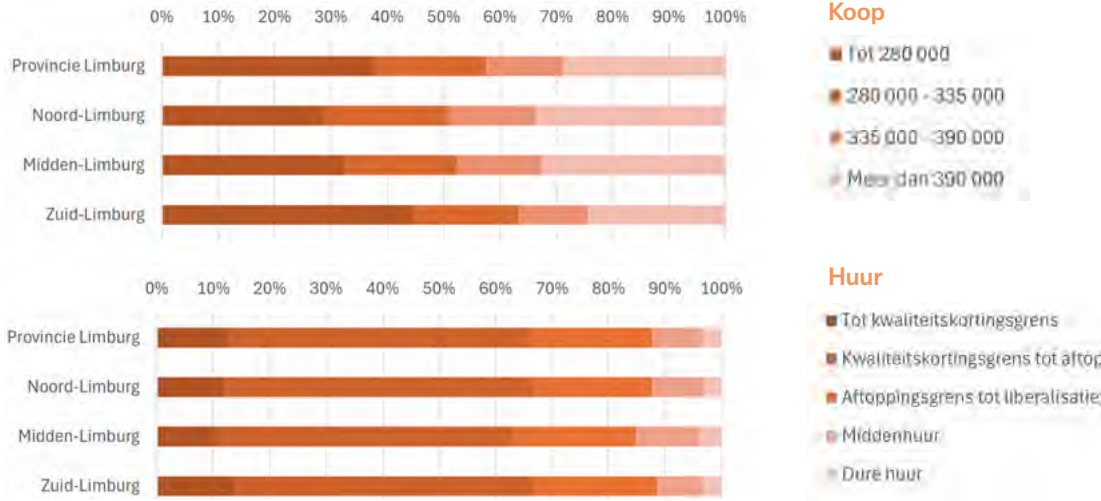

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_prijsklassen

Per regio verschillen in type gebieden waar leegstand zich voordoet

In Noord-Limburg is de leegstand redelijk gelijkmatig verdeeld over de verschillende mate van stedelijkheid. Midden-Limburg heeft een hogere concentratie van leegstand in zeer stedelijke gebieden (32%), terwijl leegstand in niet-stedelijke gebieden (13%) daar maar een klein onderdeel van het totaal uitmaakt. Zuid-Limburg vertoont veel leegstand in weinig stedelijke gebieden (41%).

Bouwjaar en energielabel

Noord- en Midden-Limburg zijn vergelijkbare regio's qua bouwjaren. In Noord- en Midden-Limburg zijn er in vergelijking met Zuid-Limburg en met de hele provincie relatief minder woningen van voor 1965, en meer woningen van na 2005. Van de woningvoorraad waar het energielabel van bekend is geldt dat er in Noord en Midden gemiddeld meer huizen met een hoog energielabel zijn dan in de rest van de provincie .

Leegstand

Schaalniveau provincie Limburg, 2024

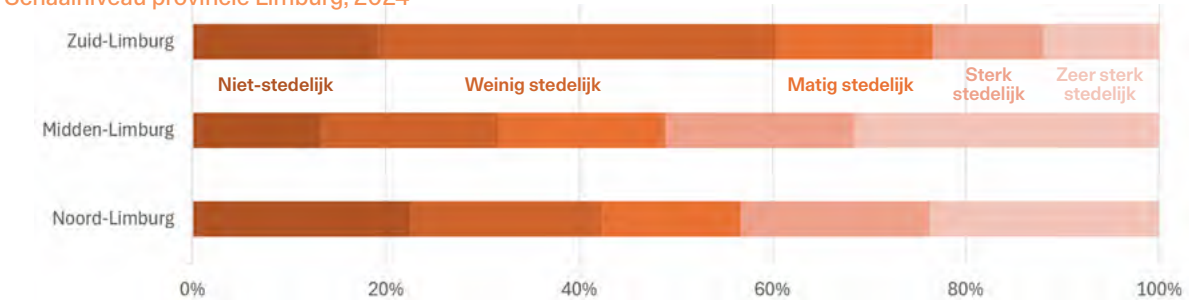

Dataset: wonen_landelijke_mointor_leegstand_cbs_2024

Bouwjaar

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

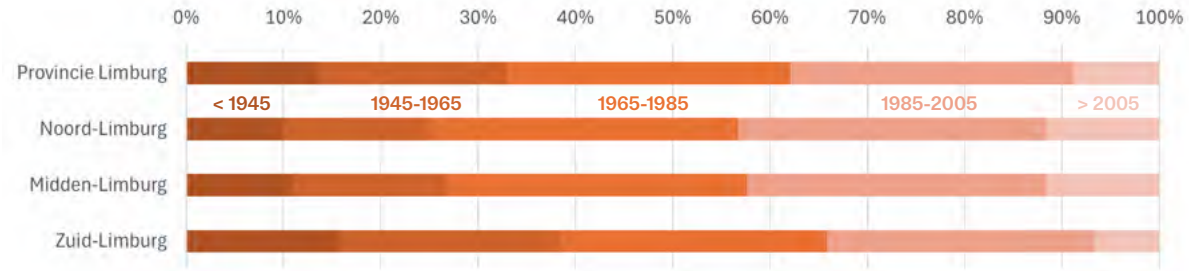

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_kenmerken

(Bekende) energielabels

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

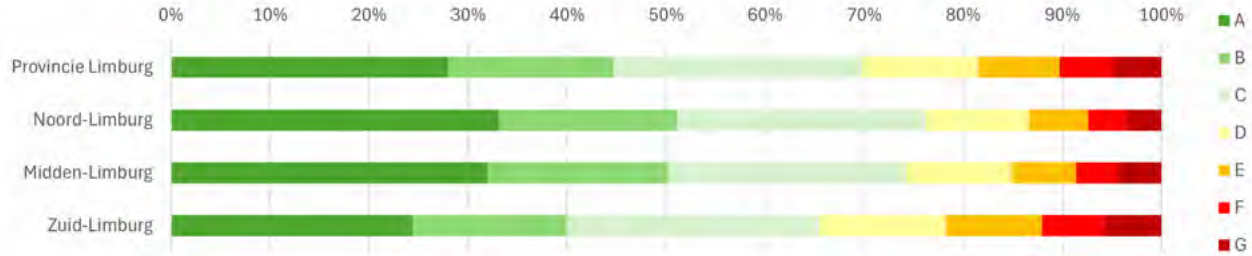

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_kenmerken, enkel de bekende energielabels opgenomen en categorie overig niet meegenomen.

5.2.4 Opbouw van de wijken

De vraag hoe de Limburgse wijken zijn opgebouwd wordt beantwoord door een combinatie van het aantal woningen per hectare en de gemiddelde afstand tussen deze woningen en supermarkten, apotheken en huisartsen. Grote supermarkten liggen vaak verder buiten het centrum. Deze zijn meegenomen in het kaartbeeld. Daardoor bestaat de top vijf hieronder niet uit de meest centrumstedelijke buurten.

Buurten met hoogste dichtheid woningen

1. Casinoflat, Venlo. 67,1 woningen per hectare
2. Statenkwartier, Maastricht. 65,2 woningen / hectare
3. Kommelkwartier, Maastricht. 59,2 woningen / hectare
4. Lemmender, Brunssum. 56,5 woningen / hectare
5. Wyck, Maastricht. 54,5 woningen per hectare

Buurten met gemiddeld kortste afstand tot dagelijkse levensmiddelen, apotheken, huisartsen en een grote supermarkt

1. Heerlerheid Kom, Heerlen. 0,325 km
2. Susterem Centrum, Echt-Susterem. 0,350 km
3. Weert-Centrum, Weert. 0,375 km
4. Hofpoel, Brunssum. 0,375 km
5. Maaspoort, Weert. 0,375 km

Dichtheid woningen (woningen per hectare)

Provincie Limburg, 2024

Dataset: wonen_rudifun_basisbuurt_simplified1m_pbl_2024

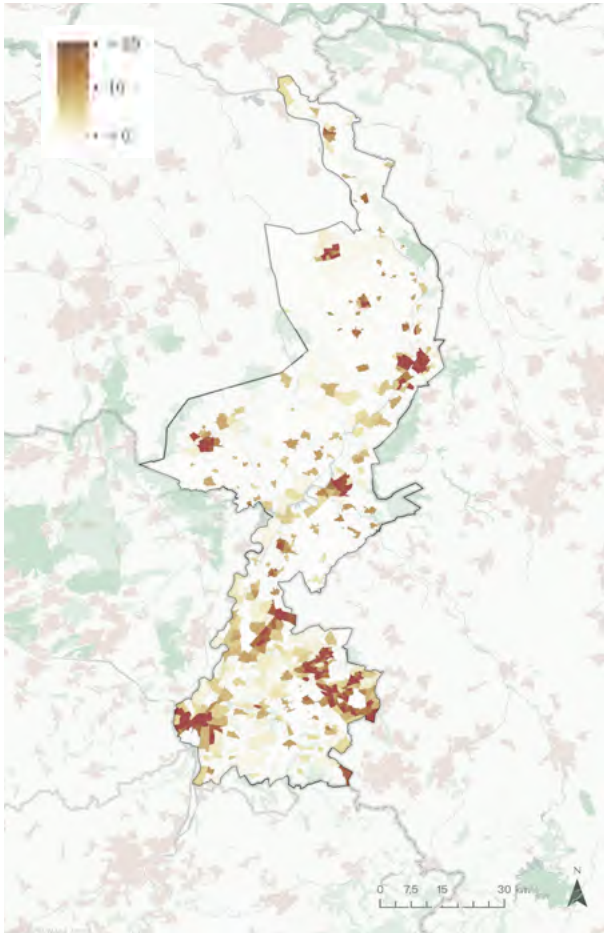

Gemiddeld afstand tot voorzieningen (km)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: algemeen_buurt_cbs_2022

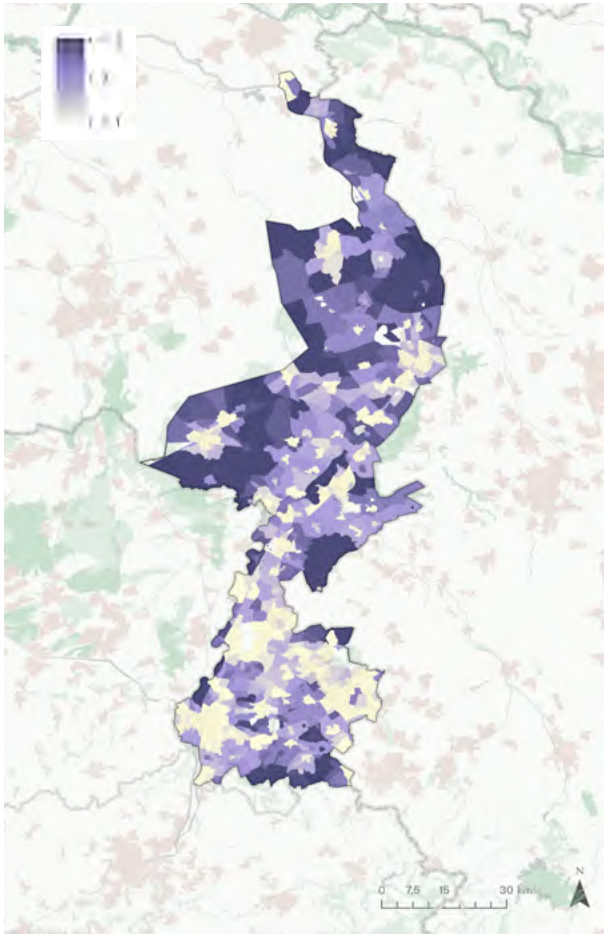

Mix Used Index (MXI)

De Mix Used Index geeft de mate van functiemenging in wijken aan. Een hoge MXI betekent een hoog aandeel wonen (woonwijk). Een lage MXI betekent een hoog aandeel werkfuncties (bedrijventerrein). Vaak hebben de oude wijken in de grote steden het hoogste aandeel gemengde bouwblokken. Dit betreffen wijken waarin winkels, kantoren, voorzieningen en woningen zijn gemengd. In de wijken rondom centra zijn aanzienlijk minder gemengde bouwblokken. Dit betreffen vooral naoorlogse woonwijken of bedrijventerreinen.

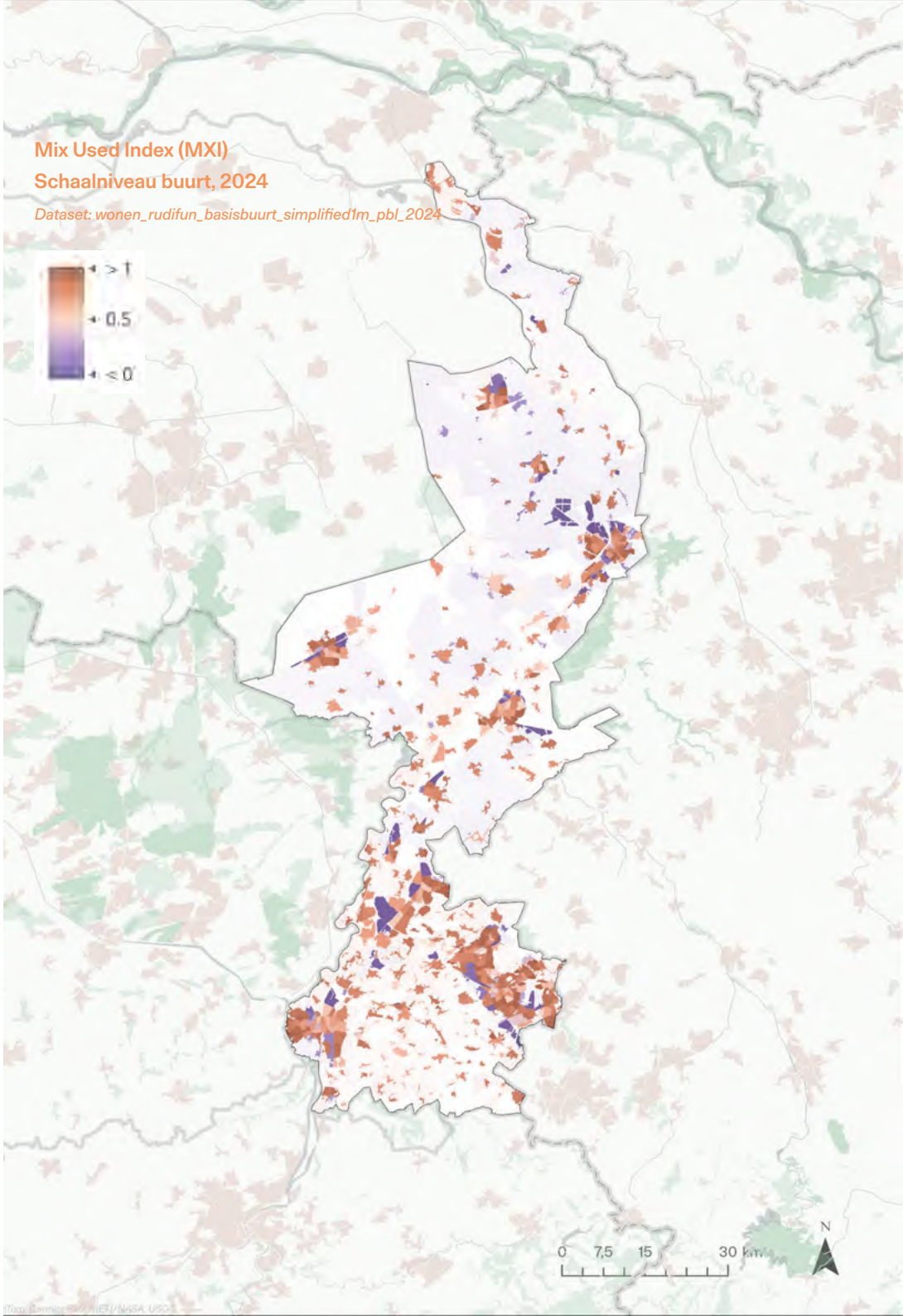

Floor Space Index (FSI)

De Floor Space Index is een indicator voor de intensiteit van ruimtegebruik op een locatie. Deze indicator geeft aan in welke mate de beschikbare grond wordt benut door bebouwing, met nadruk op de mate van stapeling (het aantal verdiepingen of gebruikslagen). Een hoge FSI duidt op een intensief ruimtegebruik (bijvoorbeeld bij hoog-bouw of multifunctionele complexen). Een lage FSI duidt op extensief ruimtegebruik waarbij bijvoorbeeld een groot deel van het perceel onbebouwd is. Bij braakliggende gronden of onbebouwde percelen is de FSI gelijk aan nul.

Hoogst scorende wijken

De FSI is weergegeven op buurtniveau. De vijf buurten die het hoogte FSI niveau hebben zijn:

1. Binnenstad, Maastricht. 1,719
2. Heerlen Centrum, Heerlen. 1,351.
3. Winkelcentrum, Venlo. 1,279
4. Wyck, Maastricht. 1,245
5. Kommelkwartier, Maastricht. 1,194

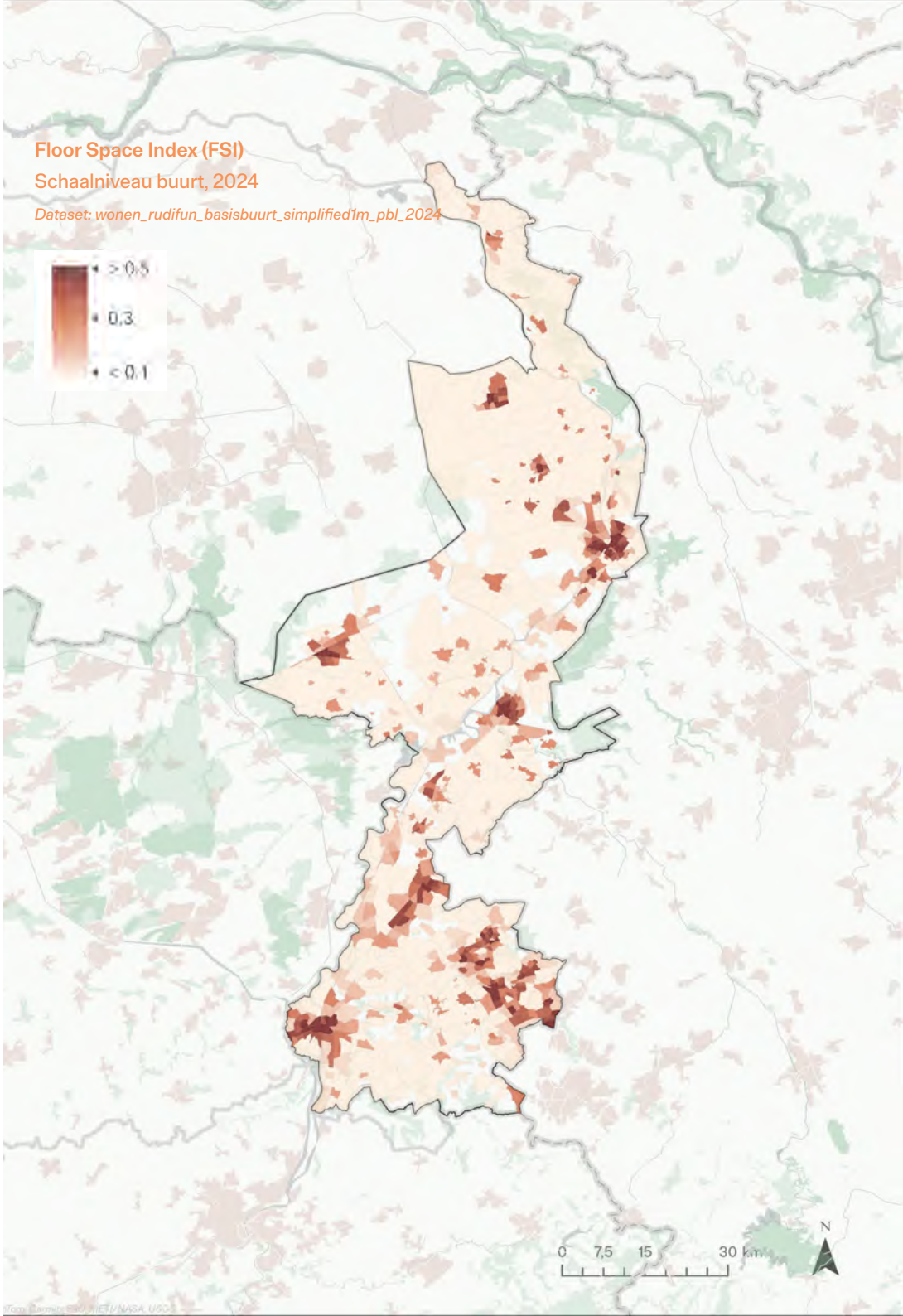

5.3 Landelijk gebied

De foto van het landelijk gebied van Limburg geeft een feitelijke onderbouwing van de staat en de ontwikkelingen van het Limburgse buitengebied. Het landelijk gebied kent een veelzijdigheid aan functies: landbouw en voedselproductie, natuur, waterbeheer, recreatie, wonen en energieopwekking komen hier samen.

In deze foto wordt geanalyseerd hoe het landgebruik in Limburg de afgelopen decennia is veranderd en welke verschuivingen zichtbaar zijn in de functie van het landschap. Daarbij wordt er specifiek gekeken naar de ontwikkeling van de agrarische sector.

Tegelijkertijd wordt het landelijk gebied geconfronteerd met grote opgaven: de gevolgen van klimaatverandering vergroten de overstromingskansen, terwijl de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater onder druk staat door vervuiling en de hoge ruimtelijke vraag. Ook de bodem- en luchtkwaliteit vragen aandacht, onder andere door emissies uit landbouw en industrie.

Foto van Limburg: Landelijk gebied

Water

Natuur
- Natura 2000 (Provincie Limburg, 2022)
- Natuurnetwerk Nederland

Landbouw (Gewaspercelen, Provincie Limburg, 2022)
- Bouwland
- Braakland
- Grasland
- Overig

5.3.1 Grondgebruik

De totale oppervlakte van Limburg is 220.984 ha. Het grondgebruik is onderverdeeld in de categorieën van Basisregistratie Topografie (BRT) uit 2017. Dit betreft 29 categorieën. De vijf categorieën met het meeste grondgebruik zijn als volgt:

1. Overig agrarisch gebruik, 58% (127.213 ha)
2. Bos, 15% (32.056 ha)
3. Woonterrein, 9% (20.267 ha)
4. Hoofdweg, 3% (7.156 ha)
5. Bedrijventerrein, 3%, (7.106 ha)

Bodemgebruik

Provincie Limburg, 2017

- Bedrijventerrein
- Begraafplaats
- Binnenwater voor delfstoffenwinning
- Bos
- Bouwterrein
- Dagrecreatief terrein
- Delfstofwinplaats
- Detailhandel en horeca
- Glastuinbouw
- Hoofdweg
- Open droog natuurlijk terrein
- Open natuurlijk terrein
- Openbare voorziening
- Overig agrarisch gebruik
- Overig binnenwater
- Park en plantsoen
- Recreatief binnenwater
- Rijn en Maas
- Semi-verhard overig terrein
- Sociaal-culturele voorziening
- Spoorterrein
- Sportterrein
- Stortplaats
- Verblijfsrecreatief terrein
- Vliegveld
- Vloei- en/of slibveld
- Volkstuin
- Woonterrein
- Wrakkenopslagplaats

Dataset: bodemgebruik_landelijk bodemgebruik_BRT_2017

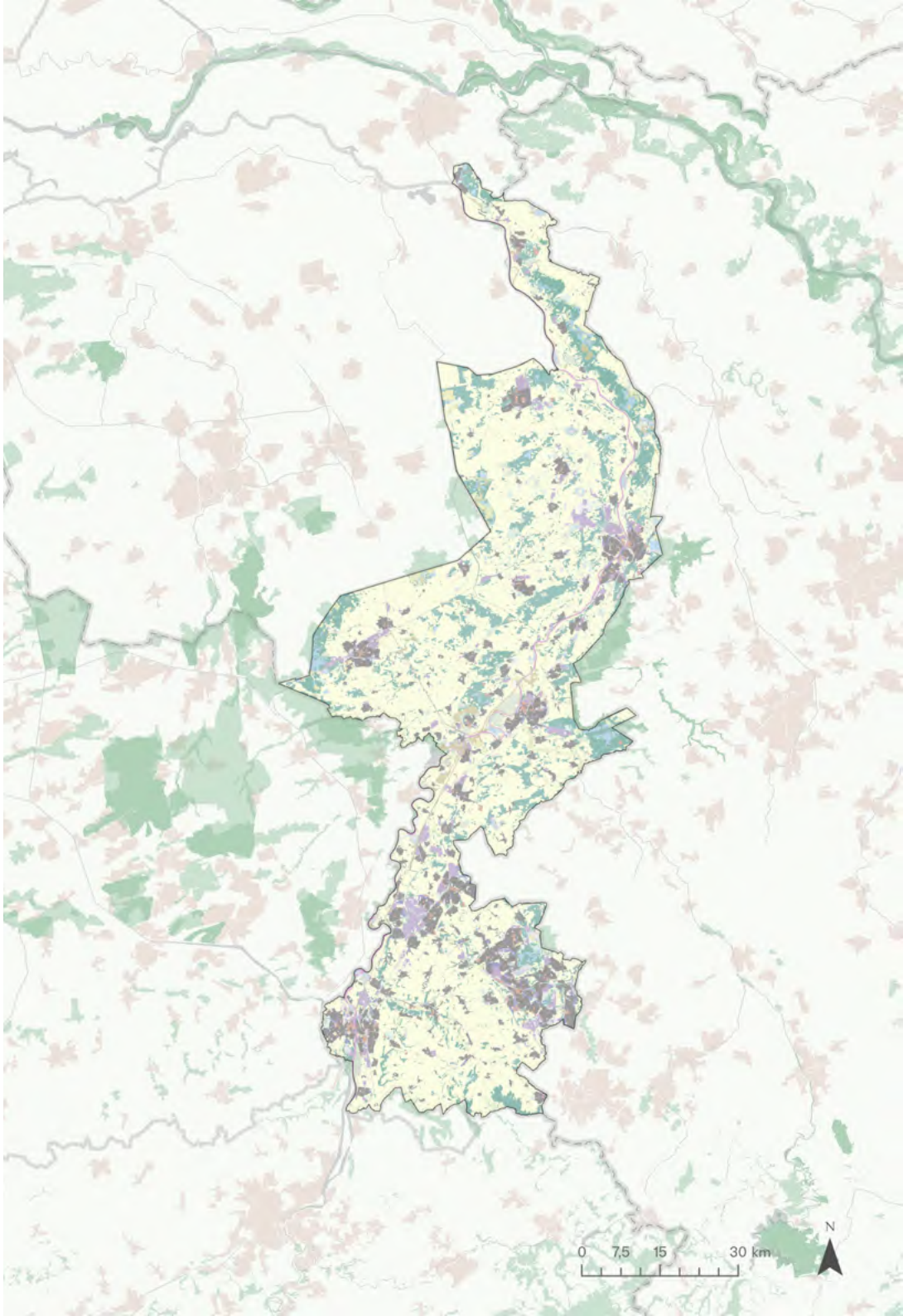

5.3.2 Verschuivingen in landgebruik in de afgelopen vijftig jaar

Een relatief groot deel van de Limburgse bodem (circa 60 procent) is voor agrarisch gebruik bestemd. In de afgelopen 50 jaar is dit aandeel geslonken van 70 naar 63 procent en is er meer ruimte toegekomen aan bos en natuur (+2%), en aan bebouwing (+3%). Zie ook het aantal landbouwbedrijven en de gemiddelde bedrijfsomvang zoals getoond op de volgende pagina.

Ontwikkeling landgebruik (in km²)

Provincie Limburg, 1977-2020

Bron: CBS (2022). Bodemgebruik

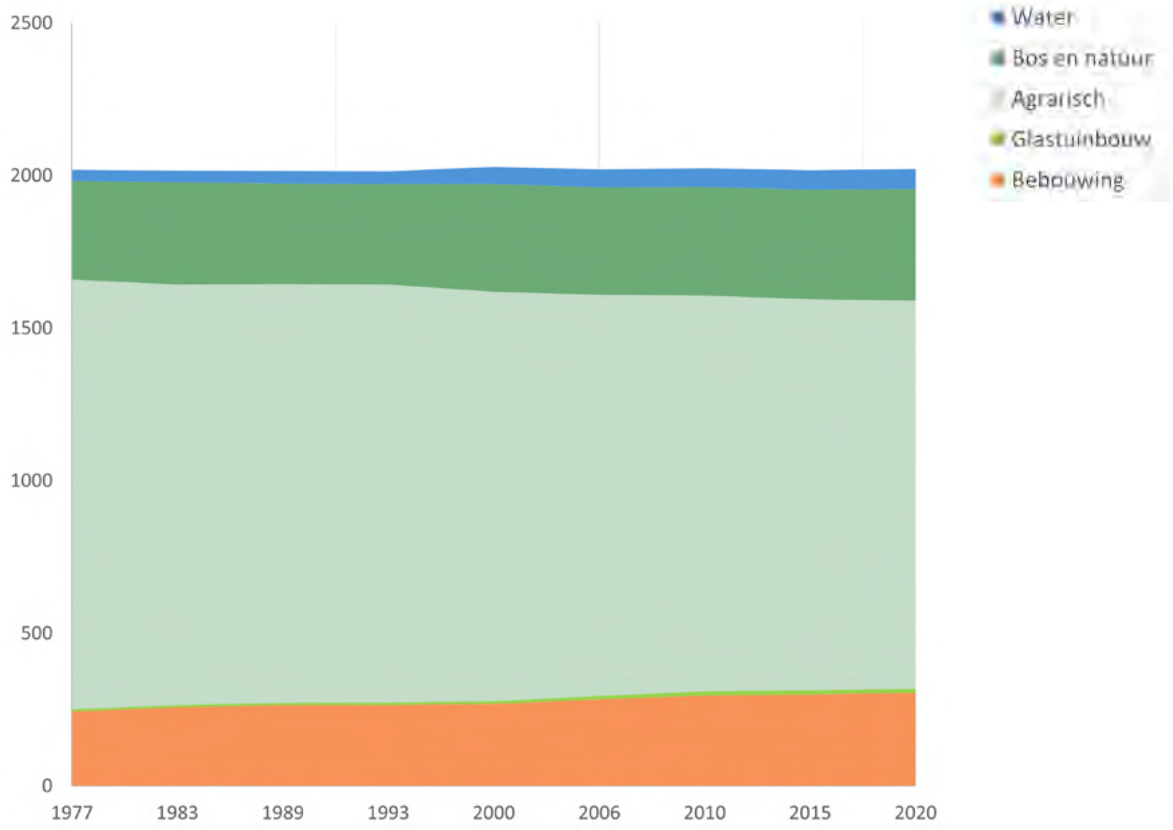

5.3.3 Ontwikkeling agrarische sector

Het aantal landbouwbedrijven dat Nederland telt neemt af, zowel op landelijk niveau als in Limburg. Het aantal landbouwbedrijven is sinds het jaar 2000 gehalveerd (-48% voor Limburg, -51% voor Nederland). Tegelijkertijd is de gemiddelde bedrijfsomvang toegenomen. Waar in 2000 de gemiddelde omvang in Limburg 16 hectare was, is dit in 2025 28 hectare. Landelijk groeit dit met factor 1,95, in Limburg met factor 1,75).

Het totale areaal aan landbouwgrond in Limburg is ook afgenomen van 110.000 in 2000 naar 95.000 in 2025. Dit sluit aan bij de ontwikkeling in landgebruik die getoond is op de vorige pagina.

Aantal landbouwbedrijven

Nederland en Provincie Limburg, 2000-2025

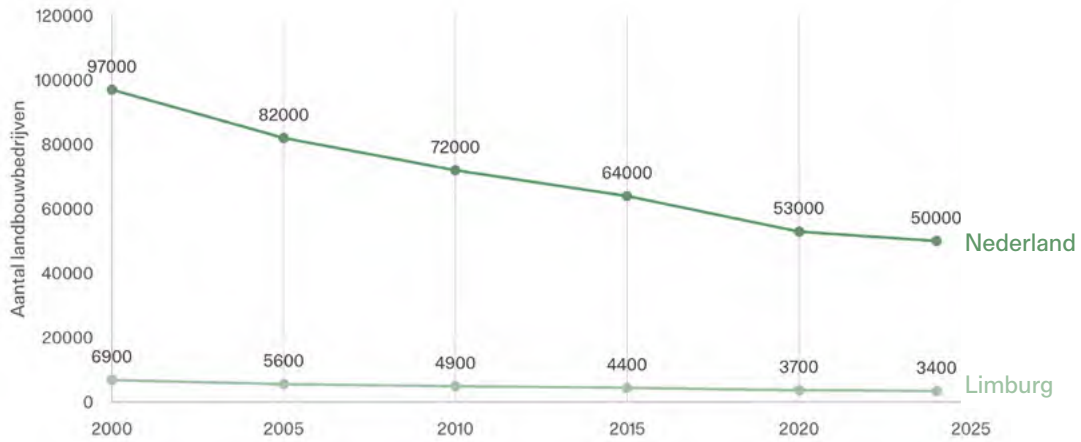

Gemiddelde bedrijfsomvang

Nederland en Provincie Limburg, 2000-2025

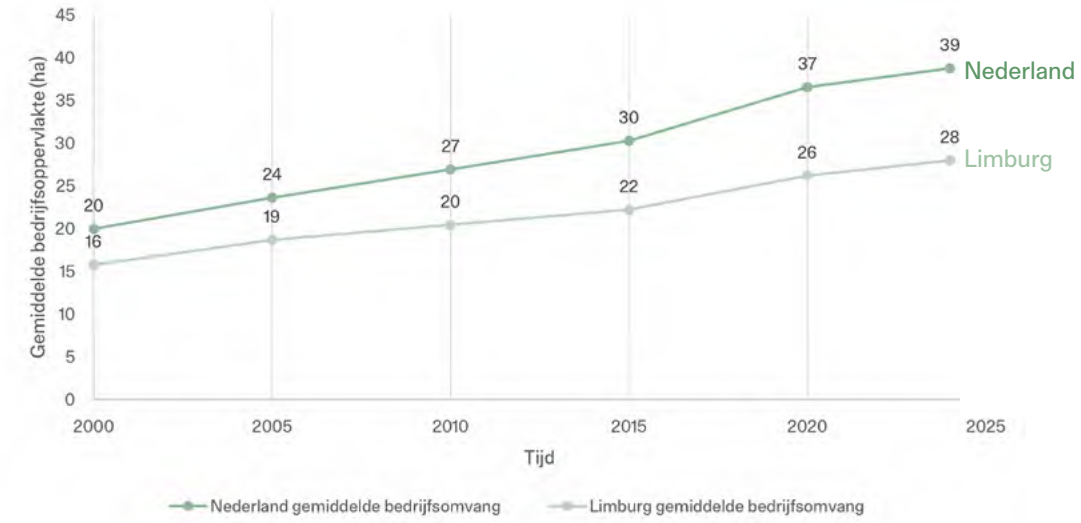

Bron: Compendium voor de Leefomgeving (CLO) - Bedrijfsgrootte en economische omvang landbouwbedrijven

5.3.4 Risicogebied overstromingskans

Op basis van de Waterwet (art. 2.8) stellen de provincies normen voor regionale wateroverlast vast. De Provincie Limburg heeft deze normen gebiedsdekkend vastgelegd op deze kaart, die als bijlage bij de Omgevingsverordening is gevoegd. De basis voor de normering van regionale wateroverlast zijn ruimtelijke eenheden die in de Omgevingsvisie zijn gedefinieerd (zoals natuurnetwerk, buitengebied, woonkernen). Elke ruimtelijke eenheid heeft een bepaalde norm voor wateroverlast.

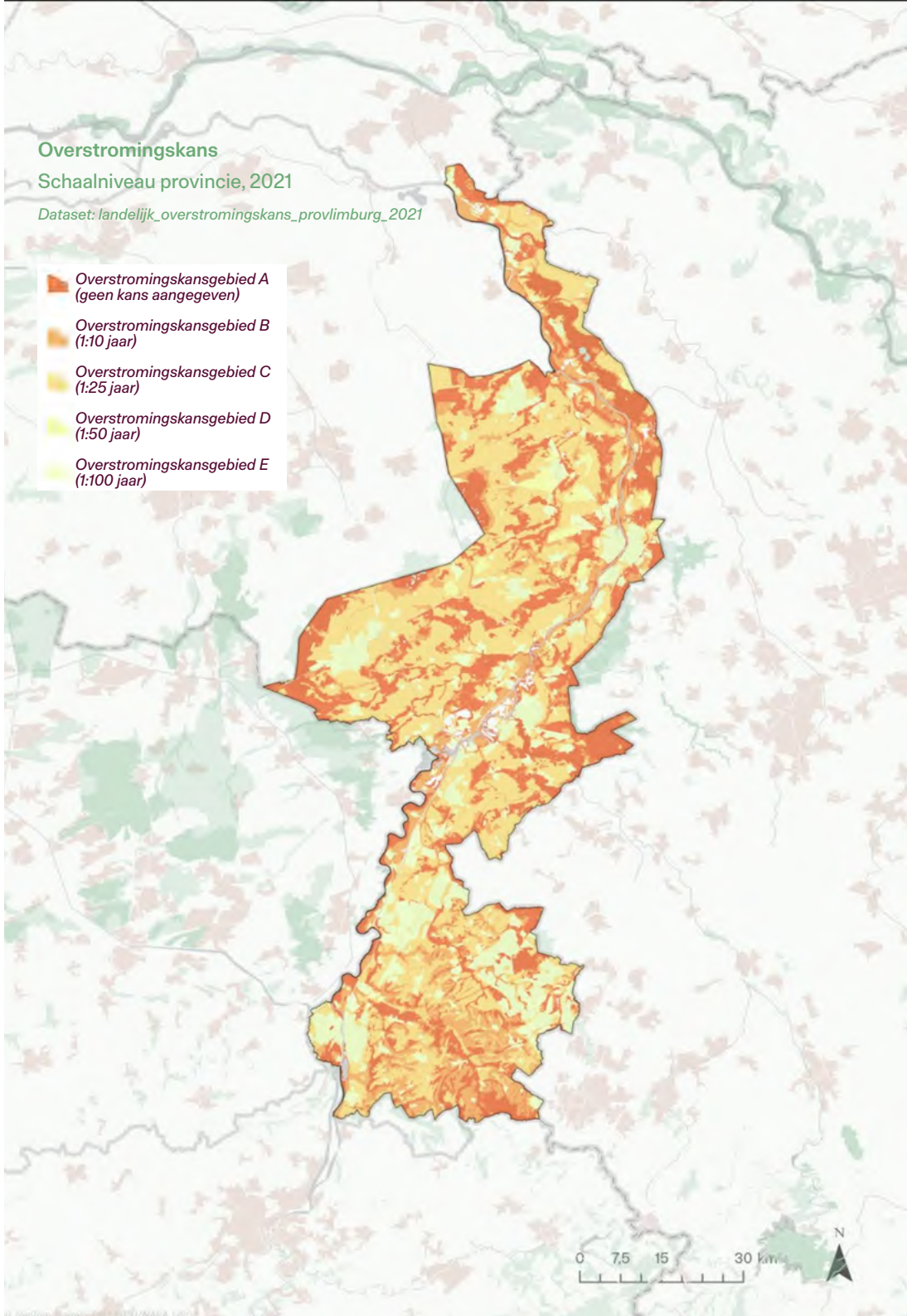

5.3.5 Kwaliteit oppervlaktewater

De Kader Richtlijn Water (KRW) wordt gebruikt om de kwaliteit van het oppervlaktewater te testen. Net als in de rest van Nederland voldoet een deel van de waterkwaliteit nog niet aan de KRW-normen. Gekeken naar de toestandsbeoordeling voor de Kader Richtlijn Water (KRW) voldoet de ecologische toestand van een aantal oppervlaktewaterlichamen in Limburg nog niet aan de normen voor stikstof en fosfor. Ook de chemische toestand voldoet op meerdere prioritaire stoffen nog niet. Dit beeld wordt sterk bepaald door ubiquitaire stoffen (wordt niet meer geloosd, door nalevering nog wel lange tijd aanwezig). Een bedreiging zijn de opkomende en antropogene stoffen.

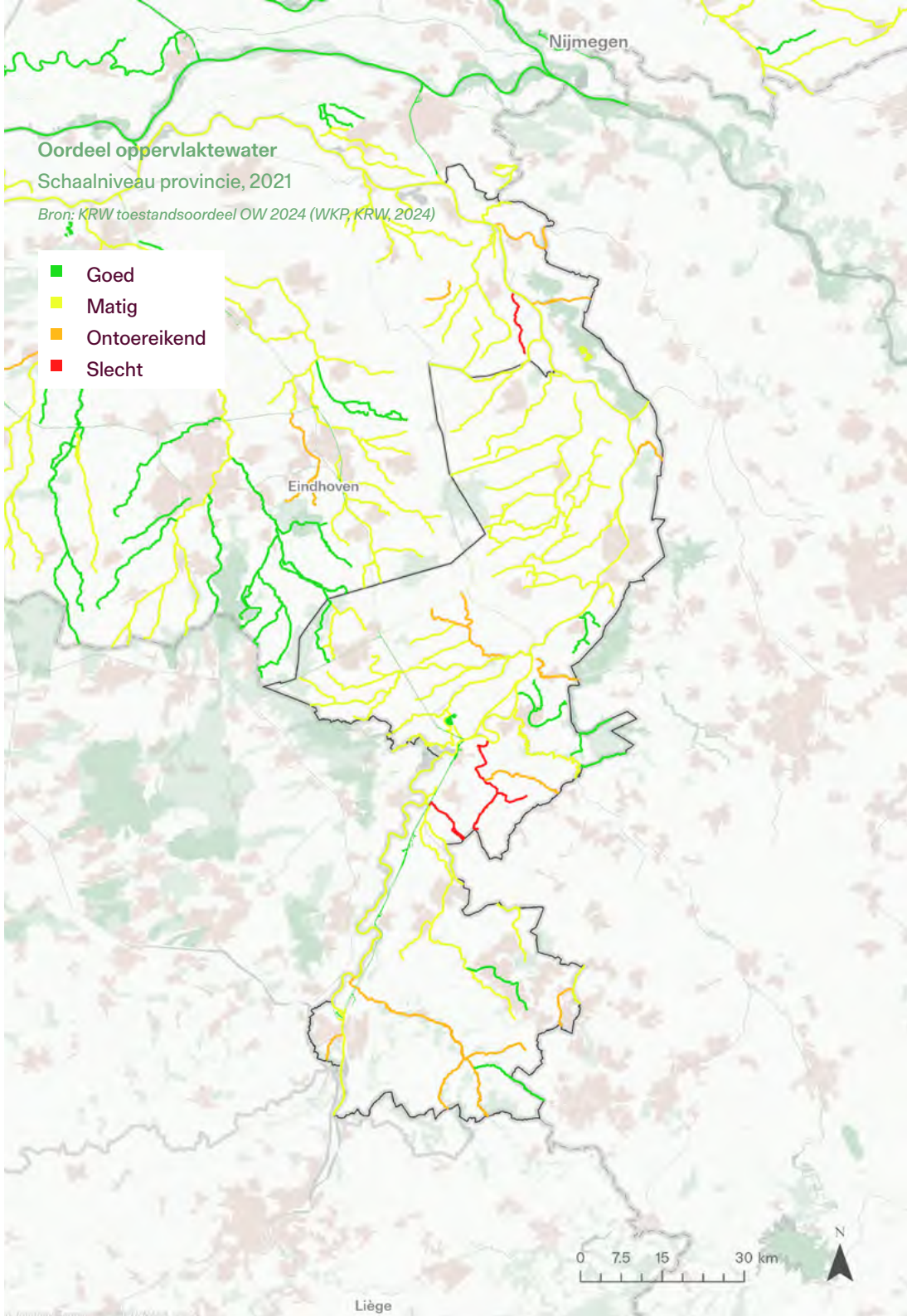

5.3.6 Grondwater

Een grondwaterlichaam (GWL) is een afzonderlijke grondwatermassa met een eenduidig te omschrijven chemische en kwantitatieve toestand. In Nederland wordt gebruik gemaakt van de geologische opbouw van de grondwaterlichamen, grondwaterstroming en bestuurlijke grenzen. Vanwege het ontbreken van geologische barrières zijn de onderscheiden grondwaterlichamen in de diverse deelstroomgebieden groot van omvang.

In Limburg zijn er drie verschillende grondwaterlichamen te vinden in de diepe ondergrond: Krijt-Maas, Maas Slenk, en Zand Maas.

In de provincie zijn er achttien grondwaterbeschermings-gebieden. Hier gelden strenge milieuregels om het grondwater te beschermen tegen vervuiling.

Grondwaterlichamen

Provincie Limburg, 2024

Dataset: landelijk_grondwaterlichamen_rws_2024

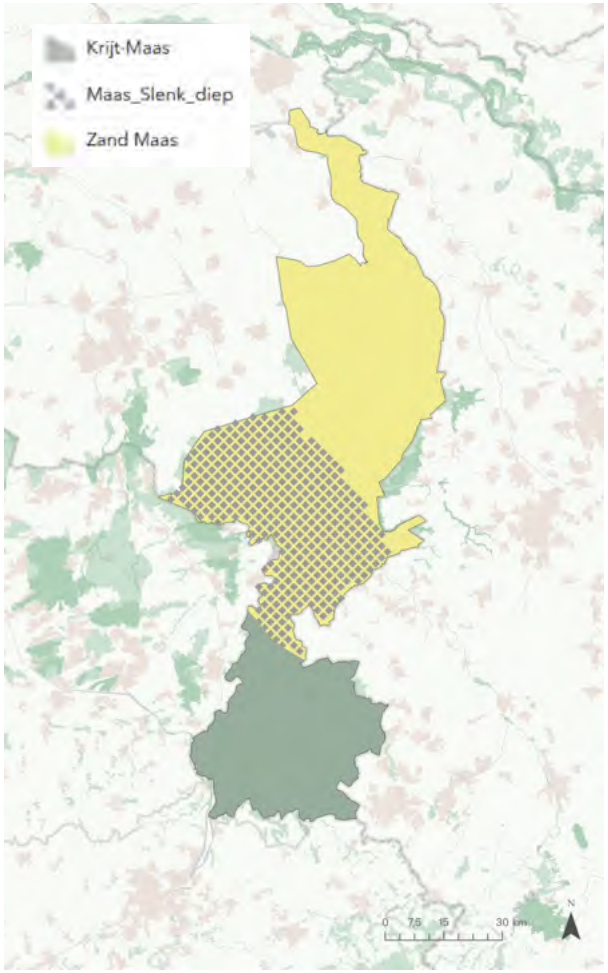

Grondwaterbeschermingsgebieden

Provincie Limburg, 2024

Dataset: energie_grondwaterbeschermingsgebied_provlimburg_2024

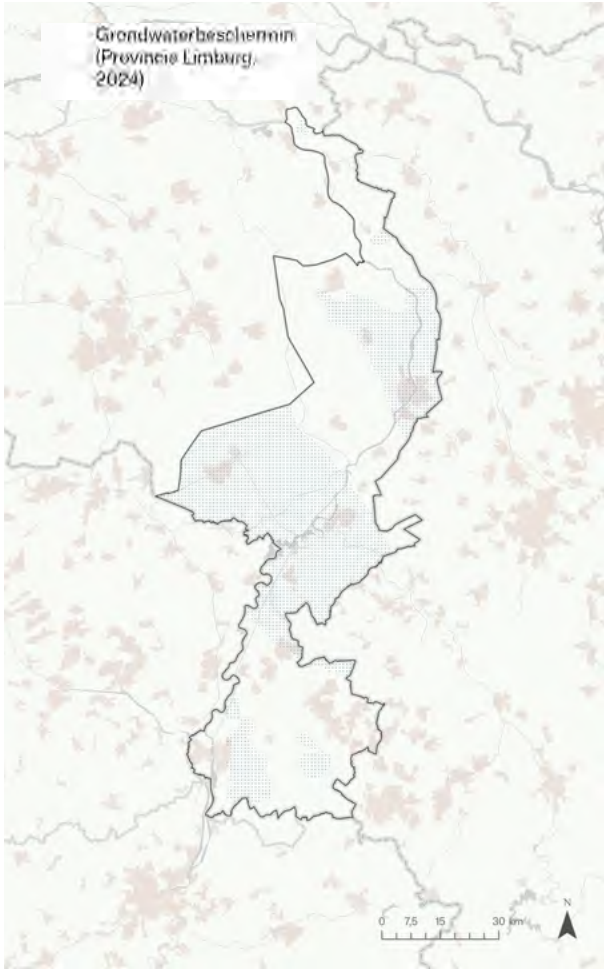

Bron: teksten van www.limburg.nl

5.3.7 Vervuiling van lucht en bodem

Stikstof: voornamelijk lokale knelpunten rond steden, snelwegen (A2) en industriegebieden.

Ammoniak: De uitstoot van ammoniak (NH_3) is een belangrijk aandachtspunt in Limburg, vooral door de relatief grote landbouwsector. Met name in de veehouderijgebieden in voornamelijk Noord-Limburg hebben hogere emissies.

Methaan: In Noord-Limburg is de hoogste methaanuitstoot van de landbouw.

Stikstof (kg/j)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: landelijk_emissies_nox_nh3_dash_2022

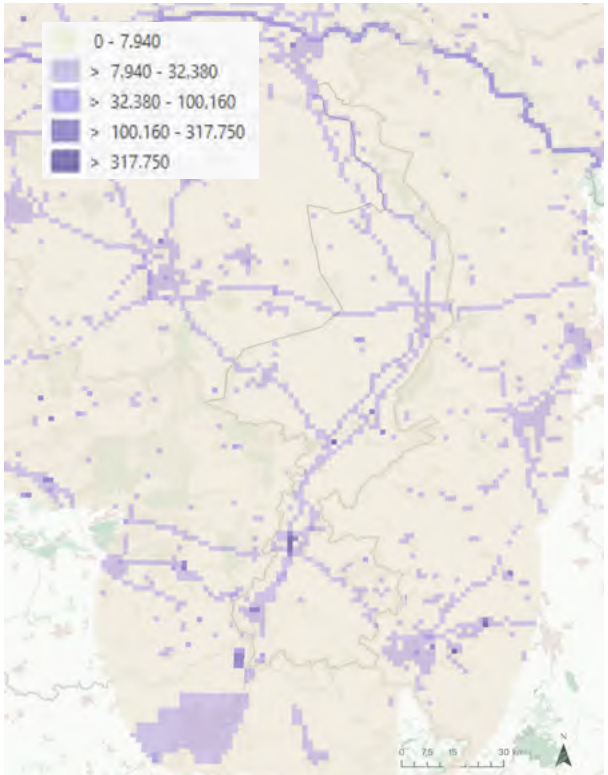

Ammoniak (kg/j)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: landelijk_emissies_nox_nh3_dash_2022

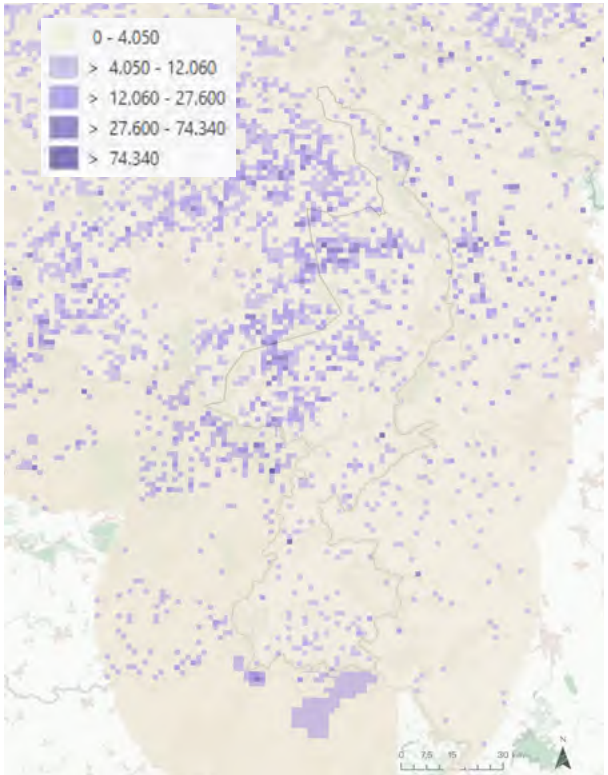

Methaanuitstoot landbouw (kton)

Provincie Limburg, 2023

Dataset: landelijk_emissies_klimaatmonitor_2023

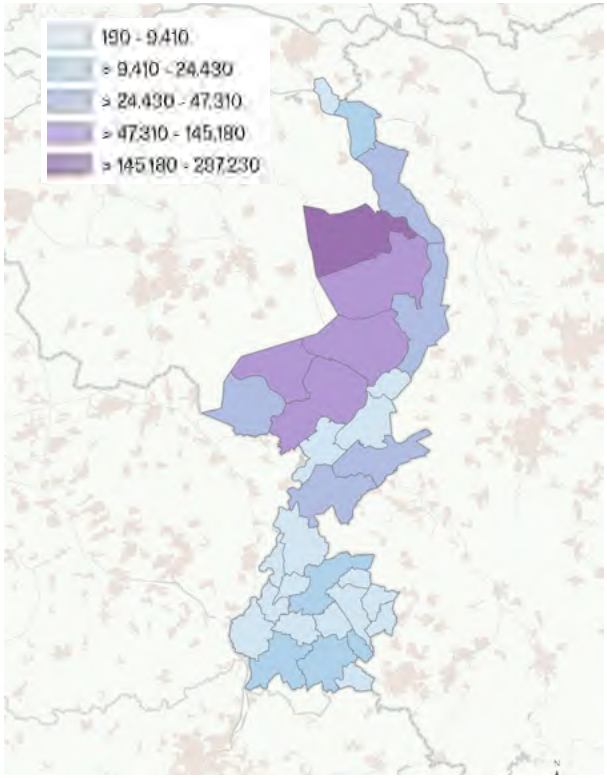

5.4 Mobiliteit

De foto van het thema mobiliteit van Limburg is een feitelijke onderbouwing van mobiliteit in Limburg. Limburg neemt een unieke plaats in binnen Nederland en Europa dankzij zijn strategische geografische ligging. Deze ligging maakt de provincie tot een belangrijk knooppunt op drie schaalniveaus:

1. Schakel in grote internationale achterlandcorridors
Limburg speelt een essentiële rol binnen de goederencorridors over weg, spoor en water die de mainports Rotterdam en Antwerpen en de goederenterminals in Zuid-Nederland en België verbinden met het Europese achterland. Dankzij de strategische ligging functioneert de provincie als een sleutelgebied voor logistieke en industriële activiteiten, met twee belangrijke logistieke knooppunten. In Noord-Limburg ligt de focus op distributielogistiek, met de regio Venlo en Venray als centrale hub. In Zuid-Limburg ligt de nadruk op de logistiek van de maakindustrie, met name rond Chemelot in de regio Sittard-Geleen en Stein.

2. Interregionale verbindingen
Het tweede schaalniveau bestaat uit de interregionale verbindingen naar de omliggende gebieden. Naast de verbindingen naar de regio Eindhoven en regio Arnhem-Nijmegen gaat het om internationale verbindingen naar vlak over de grens gelegen stedelijke gebieden: de verbinding tussen Venlo en Duisburg/Düsseldorf, tussen de Parkstadregio en Aken/Keulen en tussen Maastricht en Luik/Hasselt. Voor het wegverkeer vormen de A2, A67, A76 en A73 belangrijke schakels op dit niveau.

Voor het openbaar vervoer vervullen de zes Limburgse intercitystations een belangrijke rol op het interregionale schaalniveau met de intercityverbindingen Eindhoven – Weert – Roermond – Sittard – Maastricht/Heerlen en Eindhoven – Venlo. De spoorverbindingen naar Nijmegen (Maaslijn) en naar België en Duitsland (Drielandentrein en de lijn Venlo-Düsseldorf) worden op dit moment met stoptreinen of sneltreinen bediend.

3. Lokale en regionale verbindingen
Het derde schaalniveau betreft de lokale en regionale verbindingen binnen Limburg. Voor het wegverkeer spelen hier naast de snelwegen de provinciale wegen een rol. En voor het openbaar vervoer naast het hoofdspoor de HOV-busverbindingen (zeker in Noord- en Midden-Limburg dat minder goed per spoor is ontsloten) en de regionale spoorverbindingen (ook internationaal).

Foto van Limburg: Mobiliteit

Treinstations (NS, Esri, 2024)
- Stoptrein station
- Sneltrein station
- Intercity station
- Megastation
- Overig

- Spoorwegen (BRT Top 250, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Rhine - Mediterranean, Railways passenger (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Baltin, Railways passenger (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Rhine - Mediterranean, Railways freight (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Baltin, Railways freight (EU, 2024)
- Passenger and freight (BRT Top 250, EU, 2024)

Hoofdwegen (OSM, 2024)
- Autosnelweg
- Autoweg
- Provinciale weg tot N400
- Provinciale weg N400+

- Vaarwegen (OSM, 2024)

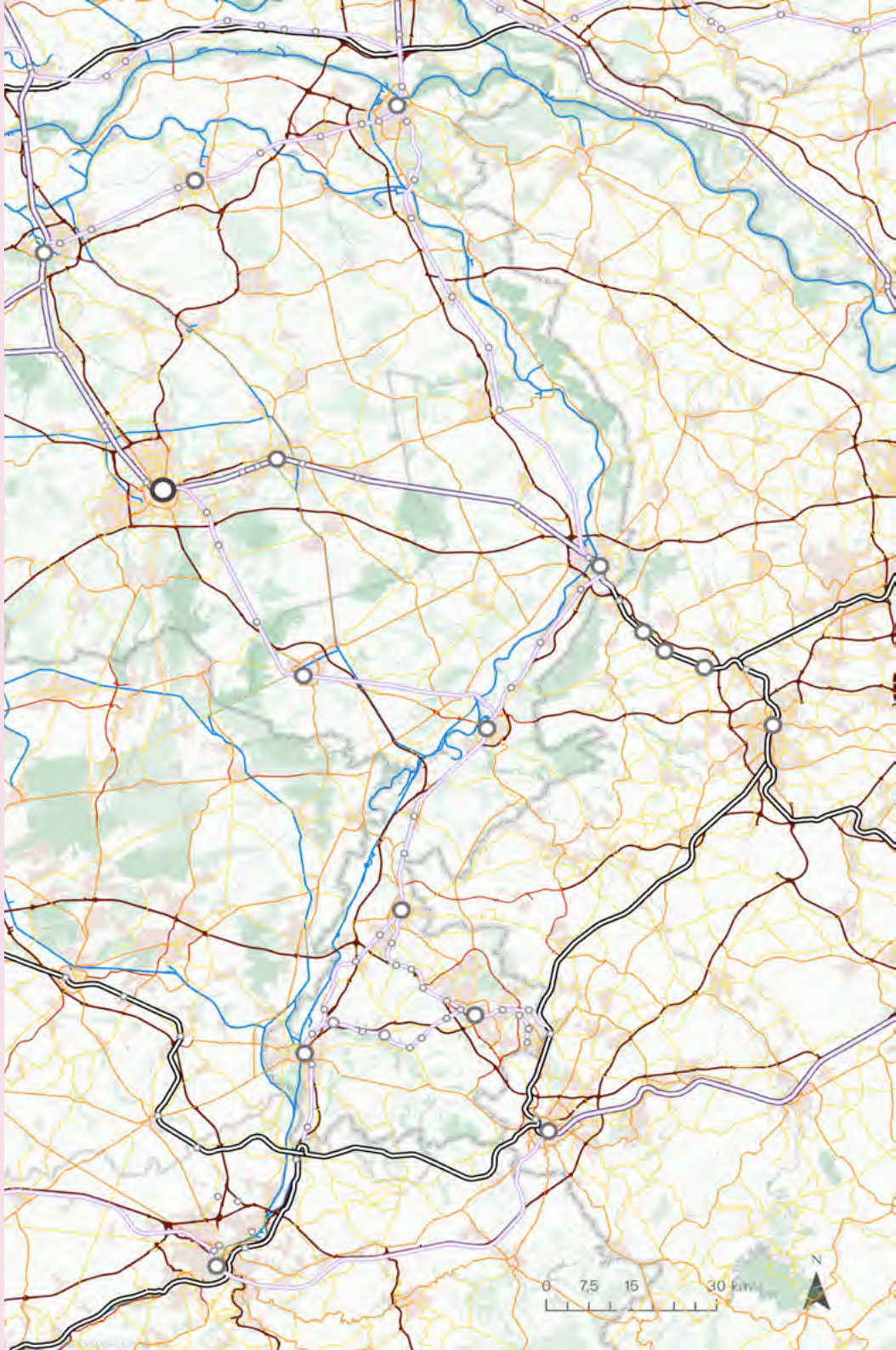

5.4.1 Modal split

Personenvervoer

Het aandeel actieve mobiliteit (lopen en fietsen) ligt in Limburg met 40% lager dan het Nederlands gemiddelde van 50%. Binnen Limburg zijn er regionale verschillen te zien. In Noord Limburg wordt relatief veel gefietst en minder gelopen en in Zuid-Limburg wordt juist meer gelopen dan gefietst.

Modal split per afstandsklasse

Schaalniveau Provincie Limburg, 2023

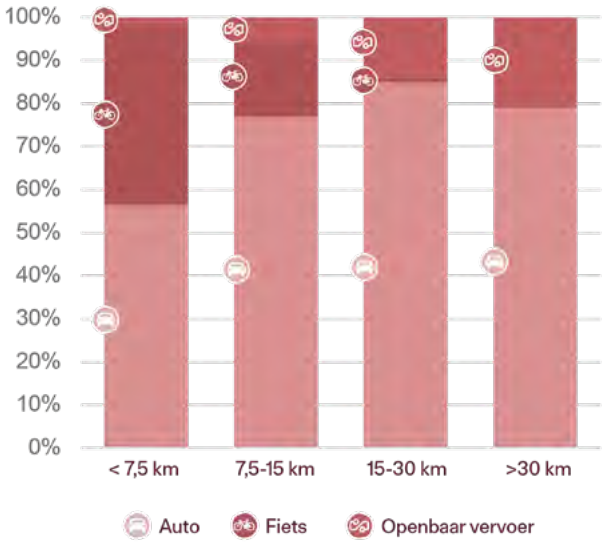

Modal split

Nederland, 2023

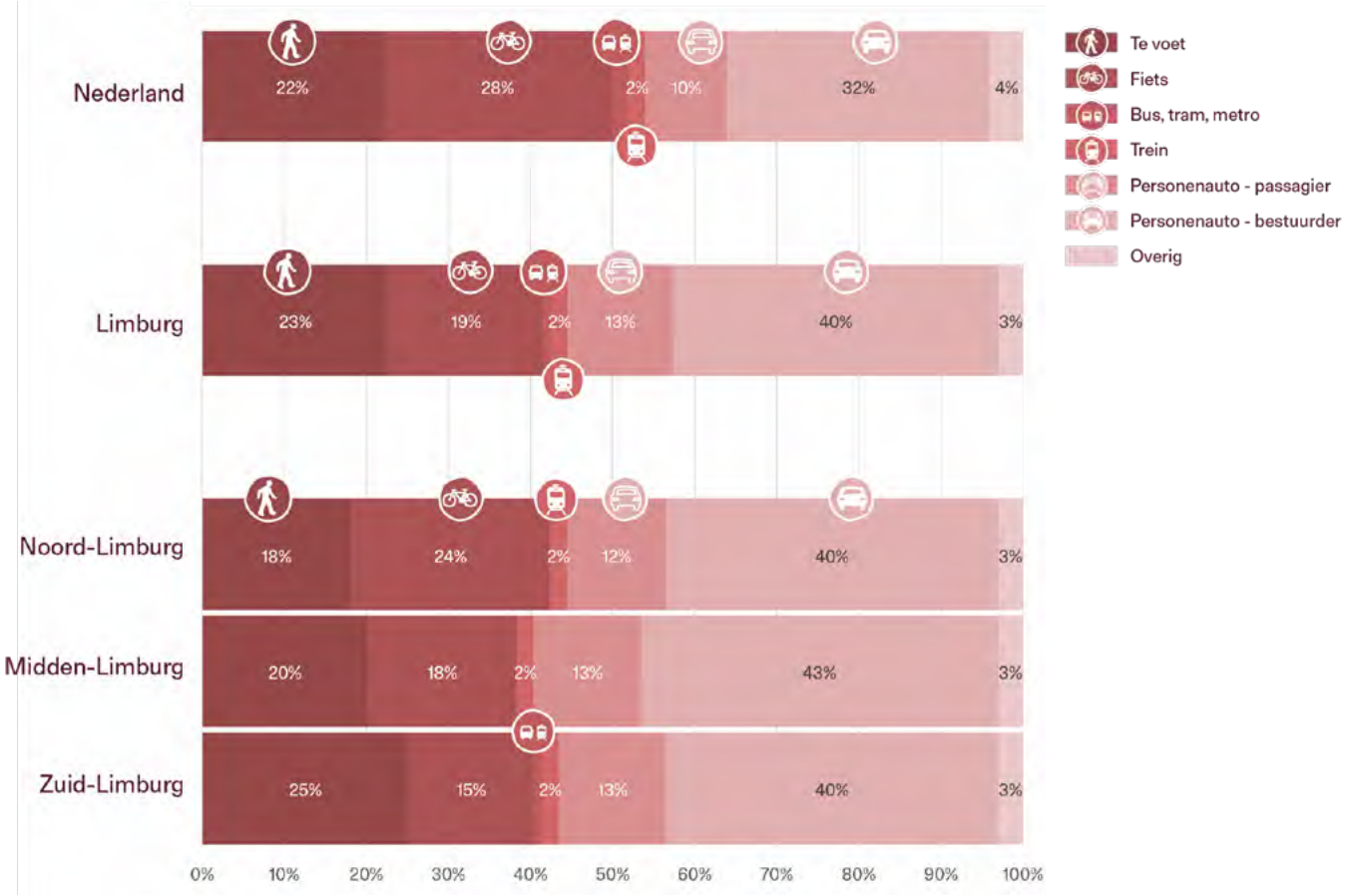

Dataset: mobiliteit_modal_split_odin_2023

Goederenvervoer

Het wegtransport heeft in de goederenstromen van, naar en binnen de drie Limburgse deelregio's het grootste aandeel in de modal split. In Noord- en Midden-Limburg ligt dit aandeel boven de 80%, in Zuid-Limburg ligt dit aandeel rond 65%. De binnenvaart komt op de tweede plaats met een aandeel tussen de 15% en 20% in Noord- en Midden-Limburg en bijna 30% in Zuid-Limburg. Transport over spoor heeft het kleinste aandeel in de modal split met ca. 3% in Noord-Limburg en 6% in Zuid-Limburg.

Modal split logistiek (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

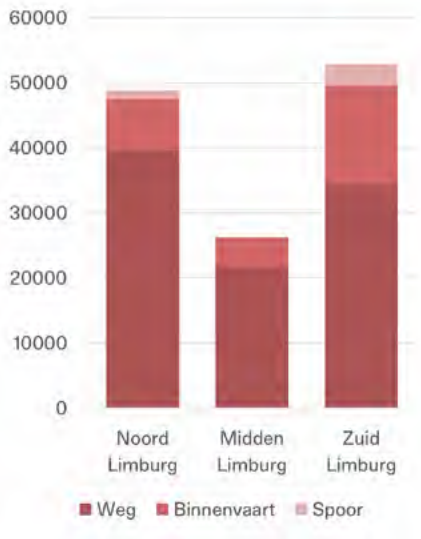

Modal split logistiek (in %)

Schaalniveau regio, 2018

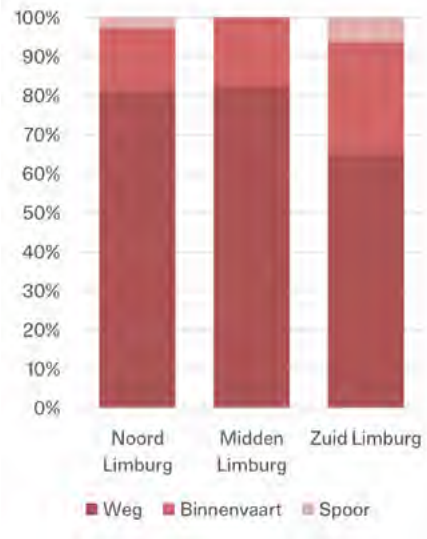

Dataset: mobiliteit_goederenstromen_modaliteit_corop_basgoed_2018
(Spoor niet bekend bij midden)

Goederenstromen naar interne stromen binnen / vanuit / naar deelregio (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

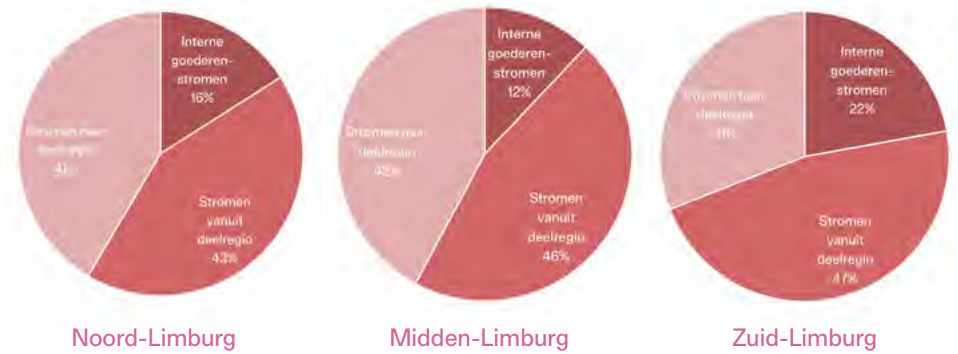

Noord-Limburg Midden-Limburg Zuid-Limburg

Dataset: mobiliteit_goederenstromen_intern_corop_basgoed_2018

Goederenstromen naar invoer (vanuit buitenland) / uitvoer (naar buitenland) / binnenlandse stromen per deelregio (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

Noord-Limburg Midden-Limburg Zuid-Limburg

Dataset onder: mobiliteit_goederenstromen_in_uit_corop_basgoed_2018

5.4.2 Luchtvaart

Maastricht Aachen Airport heeft een regionale functie. De luchthaven speelt een regionale rol voor zowel passagiers als goederen. Internationale luchthavens in de omgeving van Limburg (Eindhoven, Düsseldorf, Köln/Bonn en Brussel) kennen een hoger aantal bestemmingen en frequenties. De nabijgelegen luchthaven Liège is vele male groter in het aantal ton goederen dat er vervoerd wordt.

Kerndata Maastricht Aachen Airport:

- Aantal vliegbewegingen: 8979
- Vervoerde goederen (ton): 32.275
- Aantal passagiers: 223.152

Luchtvaart vervoerde goederen, in 2023 (ton)

Vergelijking verschillende vliegvelden

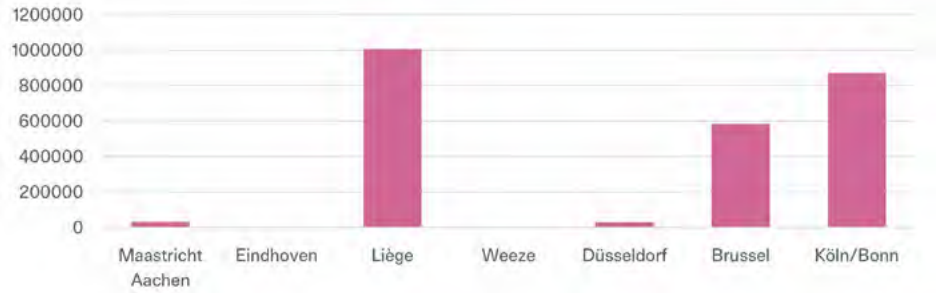

Luchtvaart aantal vliegbewegingen, in 2023

Vergelijking verschillende vliegvelden

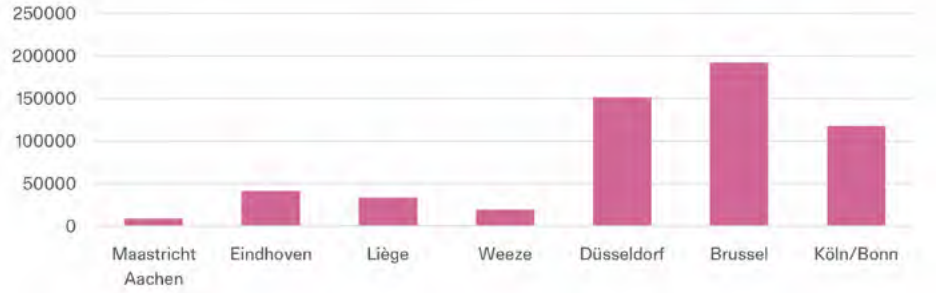

Luchtvaart aantal passagiers, in 2023

Vergelijking verschillende vliegvelden

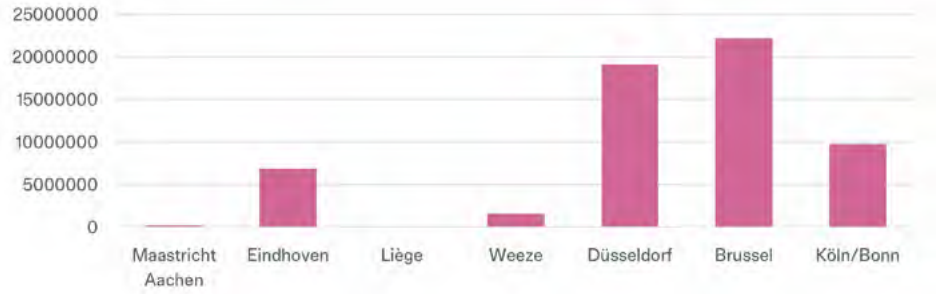

Dataset: mobiliteit_luchtvaart_cbs_2023

5.4.3 Intensiteit

Bij de intensiteiten van motorvoertuigen per etmaal zijn er verschillen te zien tussen verschillende typen voertuigen, uitgedrukt in de zwaarte van verkeer. Hoe zwaarder het verkeer, hoe minder gebruik van regionale wegen in plaats van nationale snelwegen.

Motorvoertuigen (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

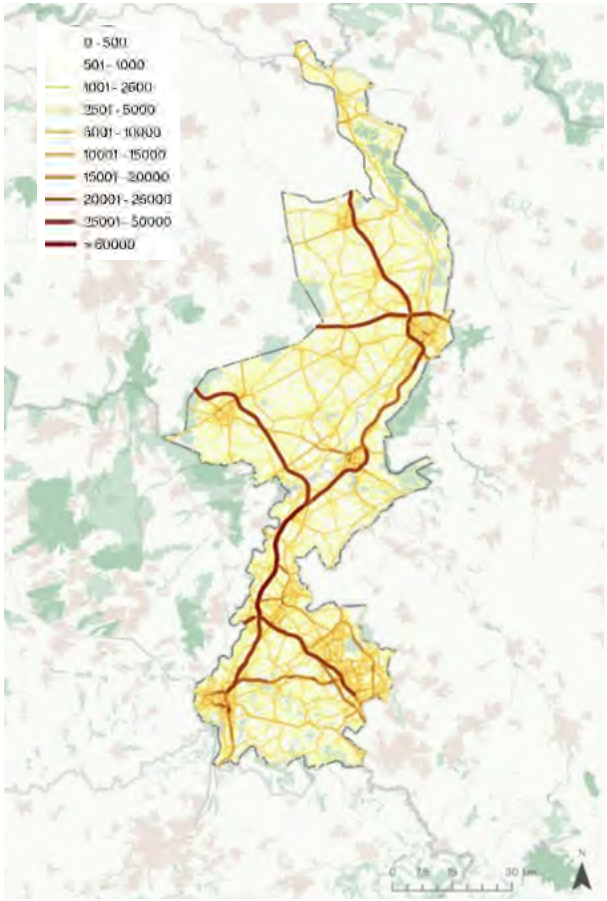

Middelzwaar verkeer (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

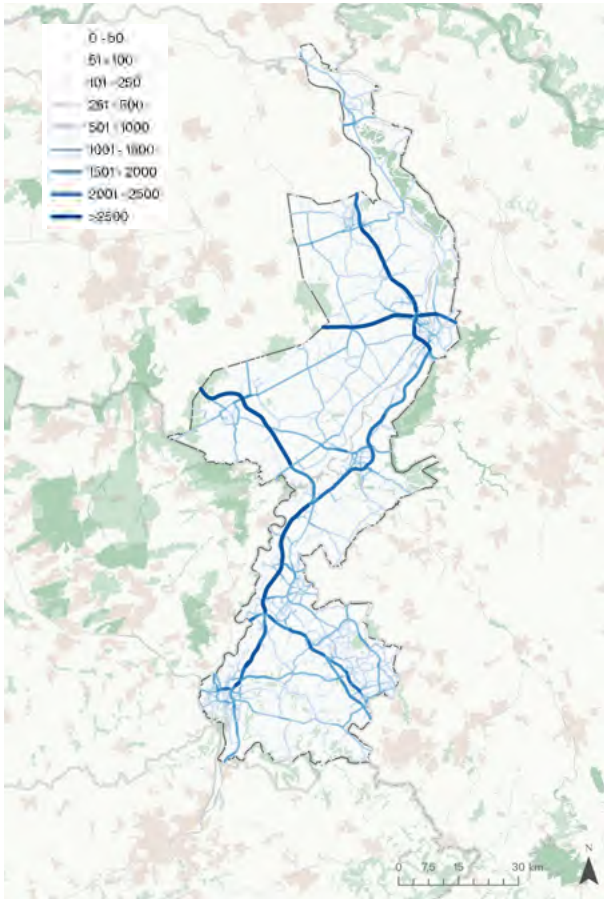

Zwaar verkeer (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

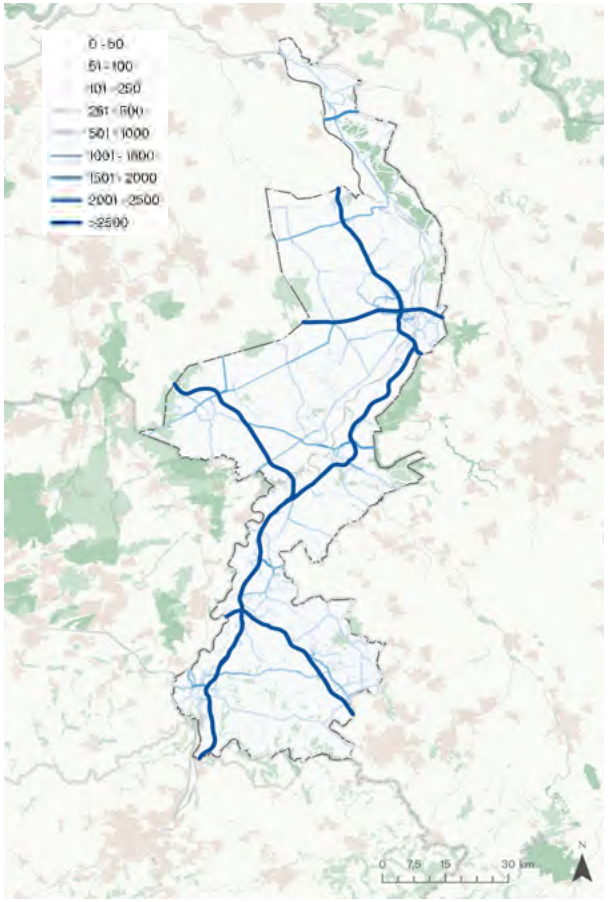

5.4.4 Congestie

De intensiteit is het aantal eenheden voertuigen dat op een bepaald punt in een bepaalde periode passeert. De capaciteit is het aantal eenheden voertuigen dat over een wegvak kan rijden. De I/C-verhouding (intensiteit per capaciteit) geeft aan hoe congestiegevoelig een gedeelte is. Bij een I/C-verhouding tussen 0,8 en 0,9 is er op bepaalde momenten congestie, bij een verhouding boven 0,9 zal er een structurele filevorming zijn.

Voor het wegverkeer vormen de A2, A67, A76 en A73 belangrijke schakels op dit niveau. De A2 kent binnen Limburg met name tussen knooppunt Het Vonderen en Maastricht doorstromingsproblemen tijdens de spitsuren, maar ook de dagelijkse congestie tijdens de spits tussen Weert en Eindhoven is voor de bereikbaarheid van de provincie van belang. Daarnaast vindt dagelijks congestie tijdens de spitsuren plaats op de A76 tussen Kerensheide en Heerlen en op de A73 rond Venlo.

Ochtendspits intensiteit

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

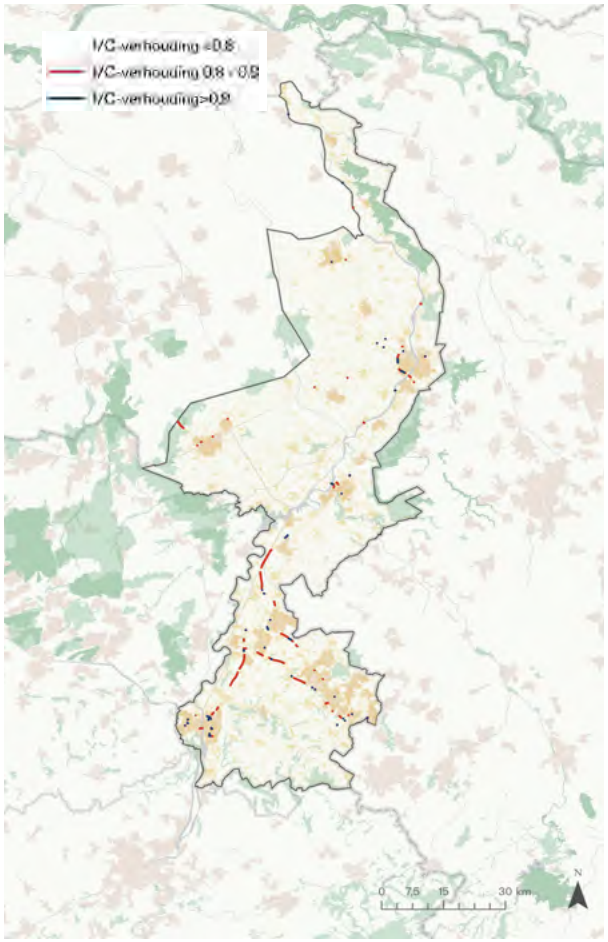

Avondspits intensiteit

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

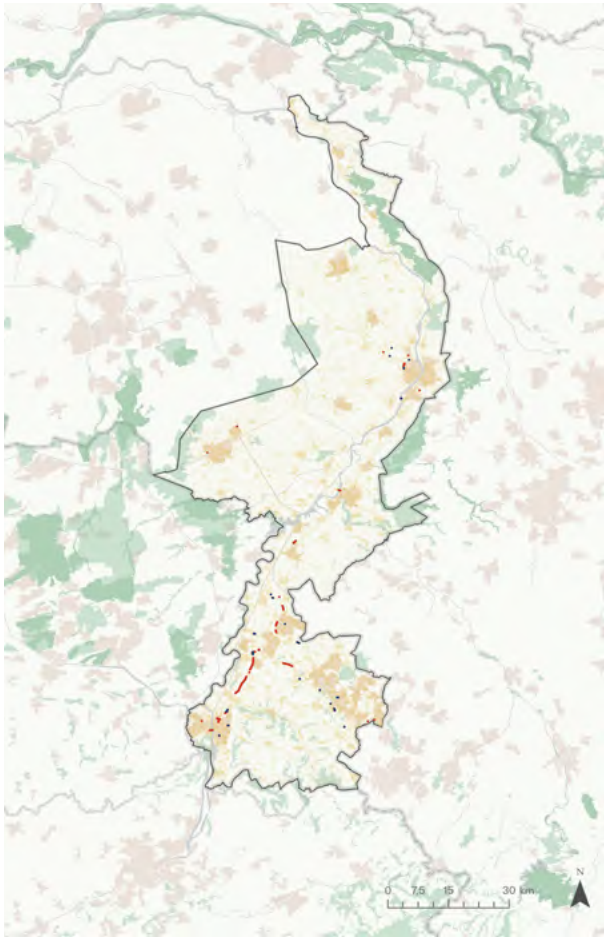

5.4.5 Verkeersongevallen

In Limburg vinden minder verkeersongevallen per 100.000 inwoners dan gemiddeld in Nederland plaats. In Noord-Limburg vallen relatief veel slachtoffers onder fietsers, in Zuid-Limburg juist onder bromfietsers.

Verkeersongevallen per 100.000 inwoners

Schaalniveau Nederlandse provincies, 2023

Dataset: verkeersongevallen_swov_2023

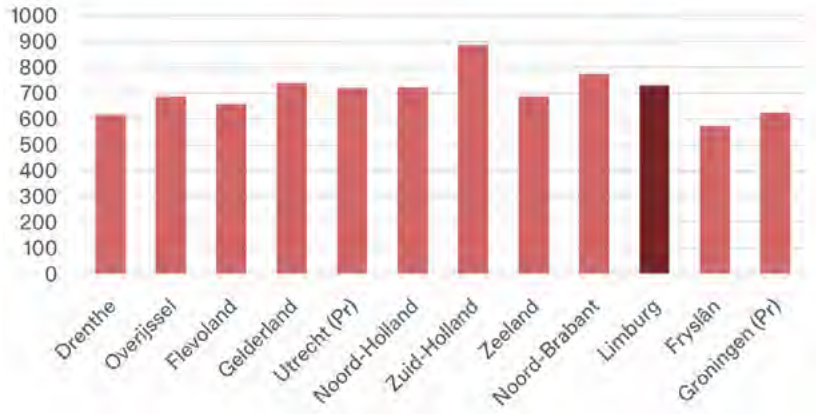

Verkeersgewonden naar vervoerswijze

Schaalniveau per regio, 2024

Dataset: verkeersslachtoffers_viastat_2024

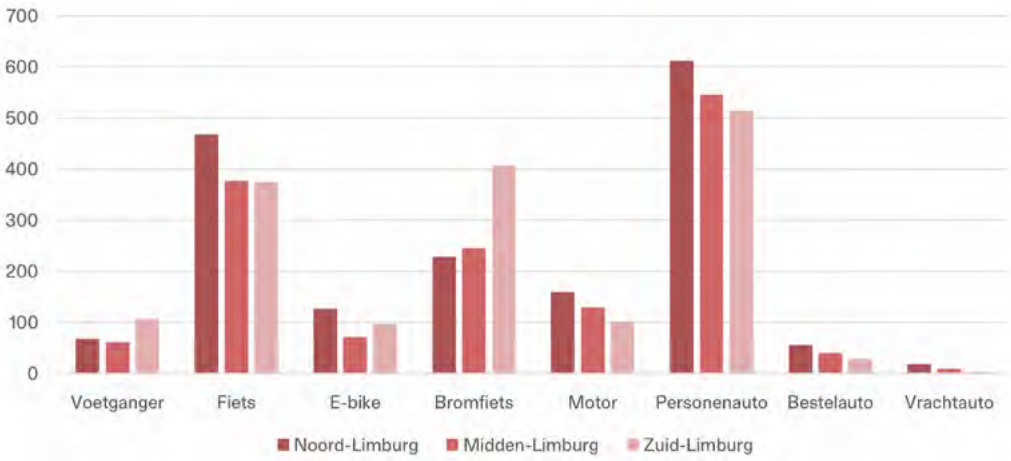

Verkeersdoden naar vervoerswijze

Schaalniveau per regio, 2024

Dataset: verkeersslachtoffers_viastat_2024

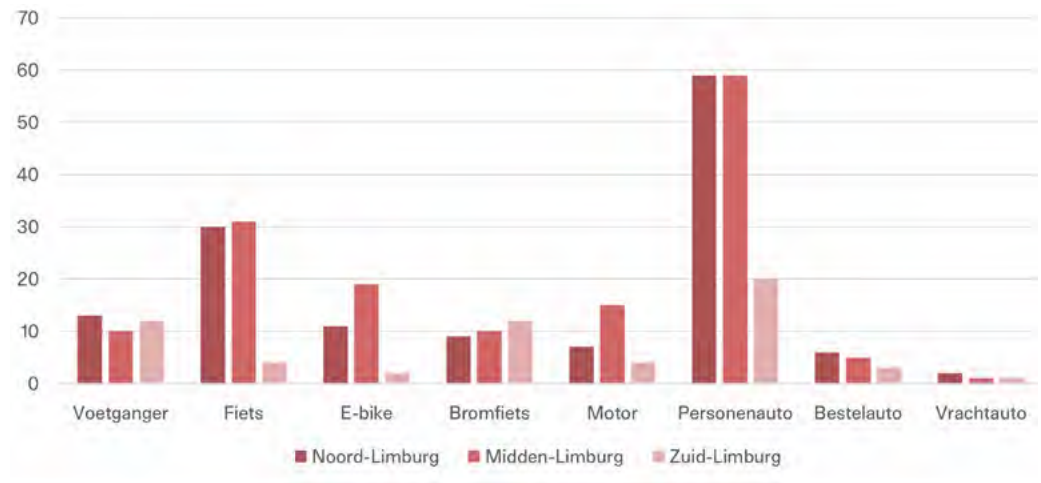

5.5 Energie

Als we kijken naar de stand van zaken rondom energie in Limburg, zien we een provincie die volop bezig is met de transitie naar duurzame energie, met aandacht voor betaalbaarheid van energie, energiebesparing (bijvoorbeeld isolatie) en het vrijmaken van ruimte en middelen voor het energiesysteem van de toekomst. Net als op veel plekken zien we de uitdagingen rondom netcongestie maar ook rondom energiearmoede. In Limburg zijn er ten opzichte van Nederland relatief gezien meer huishoudens met energiearmoede; een combinatie van lage inkomens en een te hoge energierekening of een woning van slechte energetische kwaliteit.

De afgelopen jaren is steeds duidelijker geworden dat energie een belangrijke basisvoorziening is waarvoor we nadrukkelijker ruimte moeten maken. Met de overgang naar een duurzaam energiesysteem wordt dat systeem namelijk ook veel decentraler; energie wordt niet langer op enkele centrale plekken opgewekt en vervolgens over het land verspreid. Dat vergt enerzijds ruimte en anderzijds vergt het veel nieuwe infrastructuur. Ruimte voor windturbines of zonneparken bijvoorbeeld, maar ook nieuwe en zwaardere hoogspanningstracés, meer kabels en leidingen in de grond en meer transformatorhuisjes en boosterstations voor warmtenetten. Tegelijkertijd zijn er veel ontwikkelingen ten aanzien van energie, van nieuwe innovaties en technieken tot nieuwe inzichten en plannen. En Limburg staat er niet alleen voor; de energietransitie en het energiesysteem is een nationale en internationale opgave, en het energiesysteem is op alle mogelijke manieren met elkaar verweven. Dat alles maakt dat er op veel schaakborden tegelijkertijd moet worden gespeeld; de projecten voor het oplossen van problemen van vandaag de dag moeten tegelijkertijd de oplossingen voor overmorgen niet in de weg staan en plannen op lokale schaal kunnen doorwerken tot op provinciale of zelfs nationale schaal en vice versa.

Behalve een technologische transitie is de energietransitie ook een sociaalmaatschappelijke en sociaaleconomische transitie. Dat maakt het niet onbelangrijk om terug te kijken naar de relatief recente energietransities in Limburg. Toen aan het einde van de negentiende eeuw de wereld langzaam een energietransitie van hout naar kolen onderging en er gelijktijdig op professionele en efficiënte wijze steenkool werd gewonnen in Zuid-Limburg, heeft dit Limburg een periode van grofweg een halve eeuw veel welvaart opgeleverd. Welvaart die zich eveneens vertaalde in welzijn voor veel Limburgers. De daaropvolgende transitie naar aardgas die gepaard ging met de sluiting van de mijnen vanaf midden jaren 60 vorige eeuw had echter het tegenovergestelde effect: de welvaart van Limburg nam zienderogen af. De vraag is of en hoe de huidige energietransitie naar een hernieuwbaar energiesysteem, Limburg (opnieuw) sociaaleconomisch kan versterken en op een nieuwe wijze kan bijdragen aan ‘brede welvaart’.

Foto van Limburg: Energie

Energienetwerk

- Grensovergangslocaties gasleidingen (PEH, 2023)

Gasleiding, regionaal en nationaal (Gasunie, 2023)

- HTL
- RTL

Onderstation, kvolt (OSM, 2024)

- 110
- 220
- 380

Hoogspanningslijn (OSM, 2024)

- 380 kV
- 150-320 kV
- 110 kV

Opwek

Energiecentrale internationaal, energiebron (OSM, 2024)

- Biogas
- Kolen
- Kolen, gassen
- Waterkracht
- Geothermisch
- Aardolie
- Aardgas, aardolie
- Kernenergie
- Afval
- Afval, hout

- Elektriciteitscentrales Nederland (PEH, 2023)
- Biomassa en groen gas

Biomassa- en gascentrales internationaal (OSM, 2024)

- Biomassa
- Aardgas

- Grote stookinstallaties (Warmteatlas, 2017-2022)
- Kassengebieden (Warmteatlas, 2020)
- Cluster 6 (Vereniging Deltametropool, 2022)
- Buurt voorzien van warmtenet (Warmteatlas, 2022)
- Bebouwde kom Limburg (BRT, 2024)

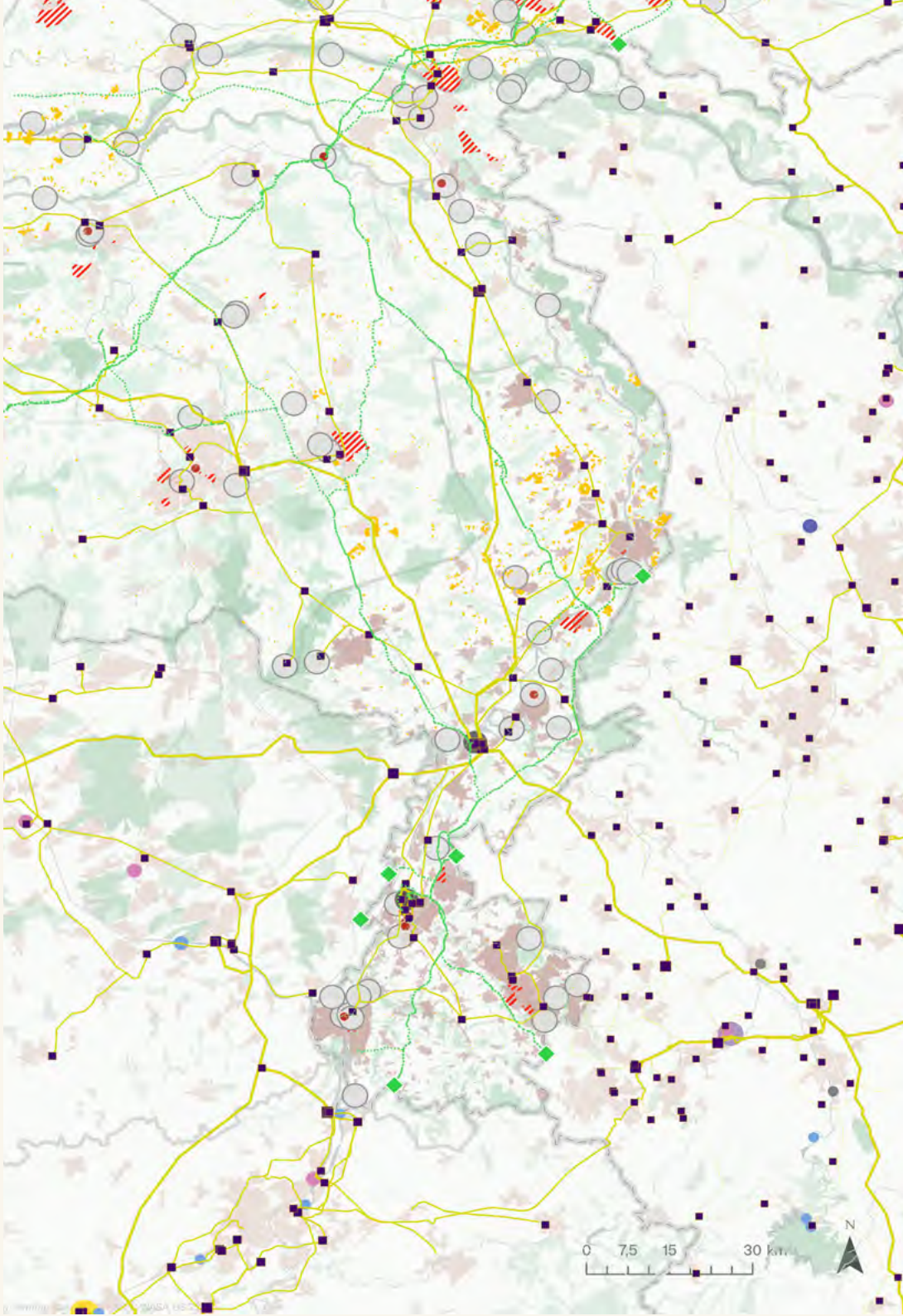

5.5.1 Regionale verschillen

Veelheid aan gebieden en eigenschappen

De provincie Limburg kenmerkt zich door een veelheid aan gebieden met verschillende eigenschappen en condities, zowel ruimtelijk als vanuit een energetisch oogpunt. Van luwe gebieden waar de landbouw en het landschap het beeld bepalen tot de levendige steden en de bedrijvigheid die daarmee gepaard gaat. Van het voor Zuidoost-Nederland belangrijke energieknooppunt rondom de Clauscentrale met de hoogspanningsstations en alle uitwaaierende hoogspanningslijnen tot het noordoosten van de provincie waar 'achter' de Maas soms geen hoogspanningsmast te bekennen is. Van grote energievragers als het Chemelot cluster tot de gemeenten die in de luwe gebieden liggen waar geen grote vraag naar energie is.

Noord-Limburg

De regio wordt gekenmerkt door veel agrarisch gebied waarin verspreid ook kernen liggen en waar ook diverse glastuinbouwclusters te vinden zijn. Die clusters zullen op korte termijn een energetisch een belangrijke verduurzamingsopgave hebben. Venlo is een duidelijk te onderscheiden stedelijk gebied waar ook veel bedrijvigheid en industrie ligt. Ook is er een sterke aanwezigheid van de logistieke sector waardoor ook de energetische kant van de toekomstige mobiliteitsopgave in deze regio sterk speelt. Verder is opvallend dat het noordoostelijke deel van de regio momenteel een minimale verbondenheid heeft op het hoogspanningsnetwerk; de gemeenten Mook en Middelaar, Gennep en Bergen die tussen de Maas en Duitsland ingeklemd liggen, zijn alleen via een 150 kV verbinding verbonden met de rest van het netwerk.

Midden-Limburg

De regio huisvest met de Clauscentrale een essentiële schakel in het Nederlandse energiesysteem. De elektriciteitscentrale en alle hieraan gekoppelde infrastructuur van hoogspanningsstations en -tracés zorgen voor balans in het elektriciteitsnetwerk van heel Zuidoost-Nederland. Rondom die infrastructuur zijn er al tal van verzwaringen en uitbreidingen gepland, met nieuwe tracés en uitbreiding of verzwaring van bestaande tracés. De verduurzamingsopgave die rondom de centrale speelt alsmede de centrale rol die de nationale overheid toedicht aan de centrale en de directe omgeving (met een mogelijke 'diepe aanlanding' van wind vanaf de Noordzee en een converter en mogelijk een elektrolyser om waterstof te produceren) maakt dat de gemeente Maasgauw en de regio van groot belang zijn voor het Nederlandse energiesysteem. Naast deze opgaven wordt de regio gekenmerkt door een groot aandeel landelijk gebied en twee dominante steden; Weert en Roermond waar naast een zwaartepunt op wonen en bedrijvigheid ook de nodige industriële of logistieke activiteiten zijn.

Zuid-Limburg

Energetisch heeft de regio met het industrieel cluster Chemelot en het bijna aaneengesloten stedelijke gebied Heerlen, Sittard-Geleen en Maastricht een aantal (hele) grote energievragers. Tegelijkertijd wordt de regio gekenmerkt door het luwe gebied dat ingeklemd ligt tussen de stedelijke gebieden en de Belgische en Duitse grens. Hier zien we veel landbouw en kleine(re) kernen. Deze tegenstellingen in landgebruik zien we ook terug in de energetische situatie. Zuid-Limburg was zoals eerder aangehaald de regio waar de mijnbouw begin 20e eeuw snel opkwam en vervolgens verdween.

5.5.2 Verbruik

Energieverbruik

Er zijn veel verschillende energievragers van het energiesysteem: woningen, kantoren, scholen, kassen en bedrijven bijvoorbeeld. Maar ook onze auto's, vrachtwagens en graafmachines of tractoren vragen om energie.

Deze energievragers delen we vaak in, in enkele sectoren; de gebouwde omgeving, bedrijvigheid en industrie, landbouw en mobiliteit. Zo kunnen we onderscheid maken tussen de behoefte en ontwikkelingen in de verschillende sectoren.

Kijkend naar het energieverbruik van de sectoren zien we de laatste vijf jaren een daling van het energieverbruik. In 2018 was het totaal bekende energieverbruik in Limburg 163.480 TJ. Anno 2022 was dat 133.065 TJ, een daling van 18,6%.

Het verbruik per sector in 2022 is als volgt:

- de gebouwde omgeving: 40.939 TJ
- bedrijvigheid en industrie: 56.814 TJ
- Landbouw: 8.039 TJ
- Verkeer en vervoer: 27.268 TJ

Bovenstaande aantallen zijn exclusief hernieuwbare warmte, warmte uit afvalverbrandingsinstallaties (met uitzondering van stadswarmte voor woningen), zonnestroom 'achter de meter' bij niet-woningen en elektriciteit voor het laden van voertuigen bij (semi-) publieke laadpunten.

De provincie heeft met Chemelot het enige grootschalige industriecluster (en daarmee een grote energievrager) die niet aan de Nederlandse kust ligt. Dit zie je ook in de grafieken over het energieverbruik terug; de sectoren industrie, energie, afval en water zijn in Limburg de grootste energievrager. Als je naar heel Nederland kijkt is de grootste energievrager de gebouwde omgeving.

Energievraag sectoren (in TJ)

Schaalniveau provincie Limburg, 2017-2022

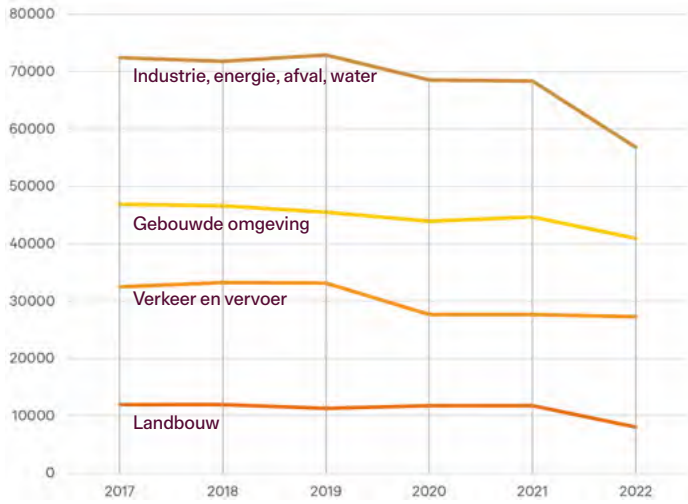

Dataset: energie_energieverbruik_sectoren_nl_klimaatmonitor

Energieverbruik per bron (in TJ)

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

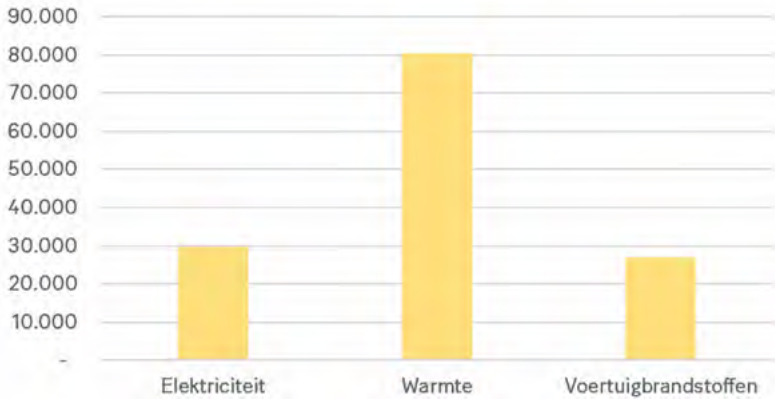

Dataset: energie_energieverbruik_klimaatmonitor_2022

5.5.3 Opwek naar (hernieuwbare) bron

Energiebronnen leveren de energie

Een voorbeeld van een belangrijke energiebron is de Clauscentrale, een gasgestookte elektriciteitscentrale, maar ook windturbines of zonnevelden zijn in de provincie aanwezig. Daarnaast zijn er minder zichtbare potentiële bronnen zoals geothermie (aardwarmte) of biomassa, en niet te vergeten voertuigbrandstoffen. Dit zijn de mogelijke bronnen die gebruikt kunnen worden om warmte, elektriciteit, voortstuwing of een combinatie hiervan op te wekken. Hier zijn we vandaag de dag nog in belangrijke mate afhankelijk van fossiele energiebronnen zoals aardgas en aardolie, waarvan het gebruik leidt tot de uitstoot van CO_2. De energietransitie draait om de omschakeling naar een energiesysteem waarin we zo veel mogelijk fossiele bronnen vervangen door duurzame, hernieuwbare energiebronnen teneinde de uitstoot van CO_2 drastisch omlaag te brengen.

Hernieuwbare energie

Kijkend naar de hernieuwbare energie zien we een gestage groei van het percentage hernieuwbare energie. In 2022 was in Limburg bijna 8% van de totale energie van hernieuwbare oorsprong. Vooral de opwekking van hernieuwbare elektriciteit heeft de afgelopen jaren een vlucht genomen. Overigens is het Nederlands gemiddelde bijna 15%, wat aangeeft dat Limburg nog een grote opgave heeft en ten aanzien van sommige andere provincies ook achterloopt. Zonnestroom is de grootste bron voor hernieuwbare elektriciteit.

Aandeel wind en zon

Wind en zon levert ca. 18% van het totaal aan elektriciteitsverbruik.

Percentage bekende hernieuwbare energie (in TJ)

Schaalniveau van de provincie, 2022

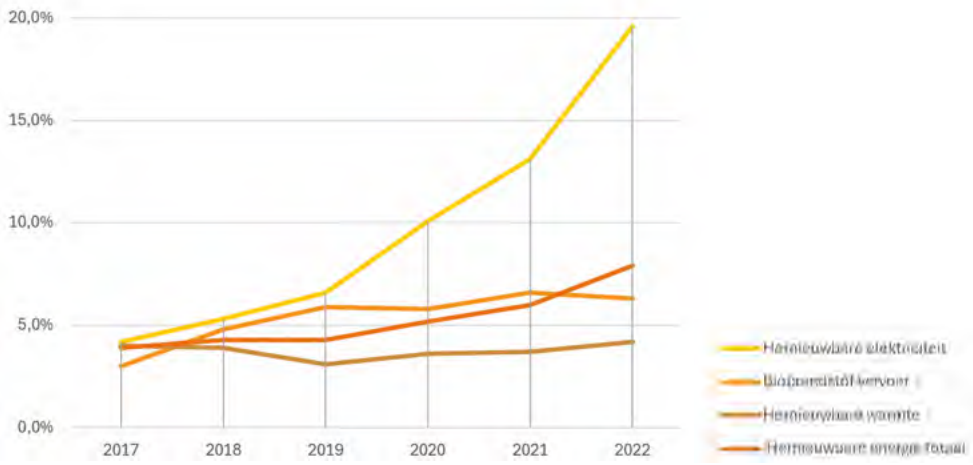

Bekende hernieuwbare elektriciteit (in TJ)

Schaalniveau van de provincie, in TJ, 2019-2022

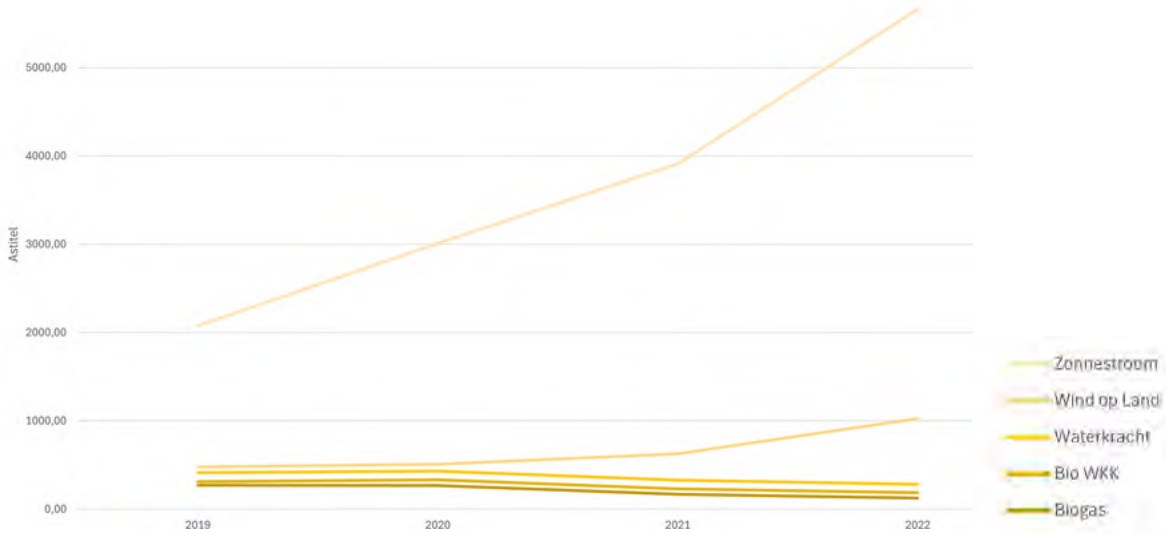

Dataset: energie_hernieuwbare_energie_per_techniek_klimaatmonitor

5.5.4 Onderstations

In Limburg bevinden zich:

- 10.357 middenspanningsstations
- 35 hoogspanningsstations (6 van 50 kV, 28 van 150kV, 1 van 380 kV)

Om de energie uit de bronnen te koppelen aan de energiegebruikers hebben we tussen vragers en bronnen het transport van de opgewekte energie. De bekendste en wellicht meest zichtbare schakels in dit systeem zijn de hoogspanningsverbindingen. Maar ook hoogspanningsstations, transformatorhuisjes en dergelijke zijn nodig voor het transport en de distributie van elektriciteit. Aan de andere kant kennen we allemaal het netwerk van gasleidingen waarmee we aardgas transporteren. Ook zijn er in toenemende mate warmtenetten, waarin warm water stroomt om warmte te transporteren.

Voor Limburg is het belangrijk om de geografie mee te nemen. De provincie ligt uiteraard ingeklemd tussen Duitsland en België, wat betekent dat er voor het energiesysteem belangrijke interconnectoren naar die landen zijn. Zo is het 380 kV elektriciteitsnetwerk vanaf het hoogspanningsstation bij Maasbracht verbonden met de buurlanden. Ook voor het gasnetwerk zijn er doorvoerleidingen naar beide landen. En los van deze fysieke infrastructuur is natuurlijk ook de regionale economie nauw verbonden met het buitenland, wat bijvoorbeeld zorgt voor onderlinge logistieke stromen, die feitelijk ook energetische stromen zijn

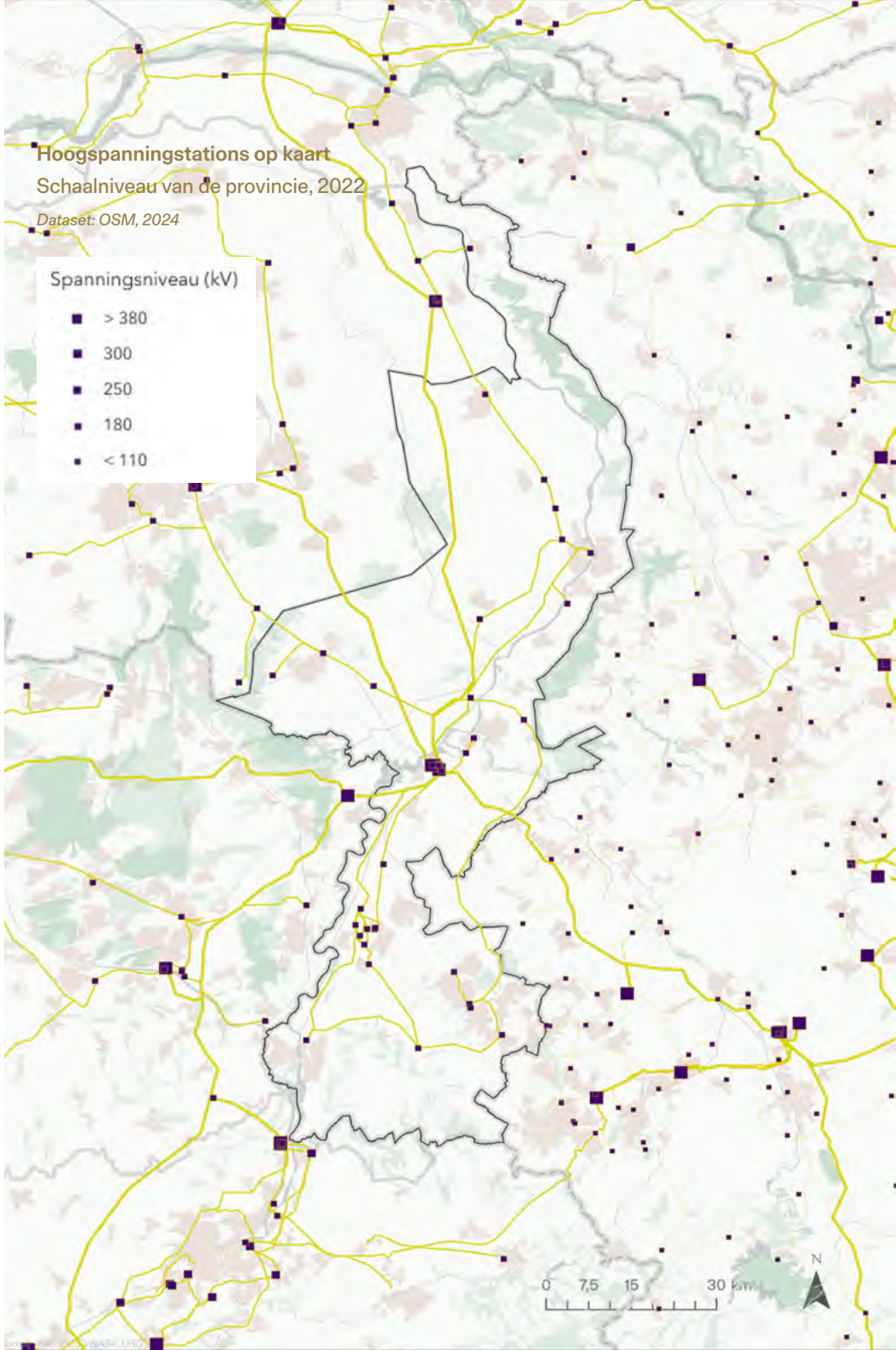

5.5.5 CO_2-uitstoot landbouw en visserij

De CO_2-uitstoot van landbouw, bosbouw en visserij blijft vanaf 2019 eerst een aantal jaren stabiel. Vanaf 2022 daalt de uitstoot sterk en blijft daarna op een lager niveau. Dit wijst erop dat de sector sinds kort minder CO_2 uitstoot, mogelijk door duurzaamheidsmaatregelen en veranderingen in productie en beleid.

CO_2 uitstoot landbouw, bosbouw en visserij, SBI A (aardgas en elektriciteit) (in kton)
Schaalniveau van de provincie, 2019-2023

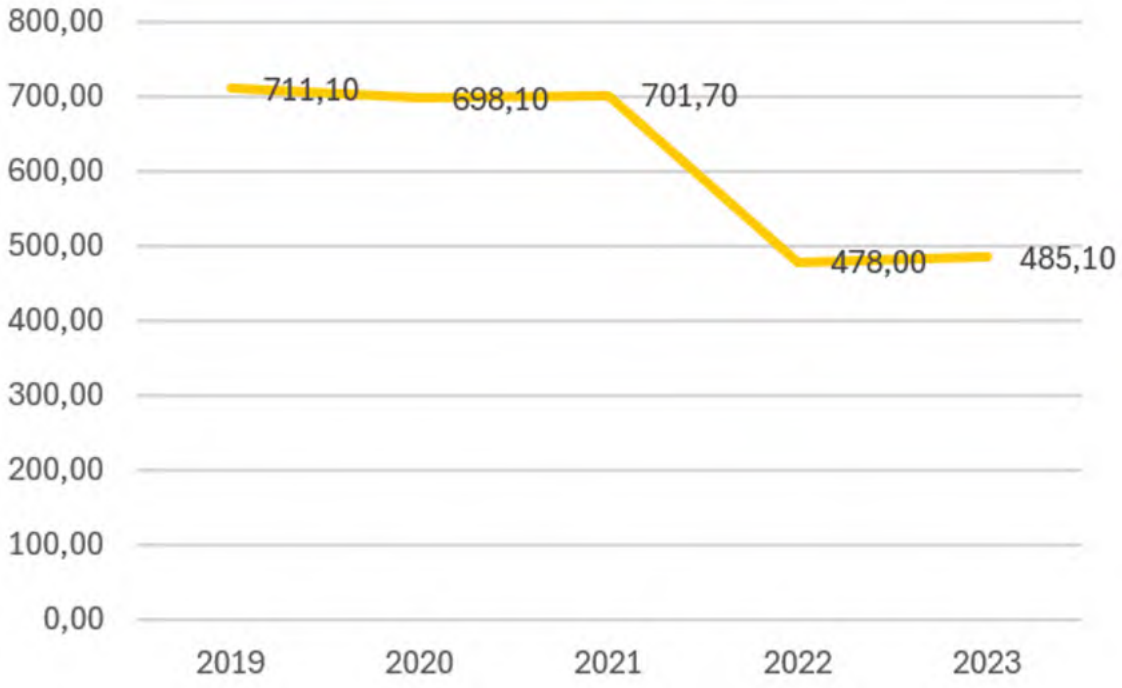

Dataset: energie_co2_uitstoot_subsectoren_klimaatmonitor_2010_2023

Scenario-verkenning 2050

6.1 Scenarioverkenning 2050

Dit document presenteert de scenarioverkenning (de Limburgse scenario's) als contouren van het speelveld in 2050. Daarmee biedt de scenarioverkenning richting voor de verdere uitwerking in de visies. De eerste paragraaf 'Uitkomsten Scenarioverkenning' bevat de belangrijkste bevindingen van de scenarioverkenning. Paragraaf 6.2 'Methodiek' licht toe op welke wijze de Limburgse scenario's zijn opgebouwd. Paragraaf 6.3 'De Limburgse scenario's' beschrijft de inhoud van de verschillende scenario's. In paragraaf 6.4 staan de uitwerkingen van de thema's economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie per scenario in detail beschreven.

In de volgende paragraaf worden allereerst de conclusies van de scenario's toegelicht. Dit doen we in drie stappen:

1. Eerst lichten we de impact van elk scenario toe vanuit de brede welvaartsaspecten People, Planet en Profit.
2. Daarna gaan we in op de conclusies vanuit de getoetste bouwstenen. Centraal daarin staat de lijst met de no-regret bouwstenen: elementen waarvan de waarde en wenselijkheid zeker zijn richting de toekomst – ongeacht het toekomstbeeld. Ze vormen daarmee de basis voor een toekomstbestendig handelingsperspectief. Vanuit die lijn gaan we in op te maken keuzes en de dilemma's die voorliggen per thema.
3. In 6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn? lichten we de terugkerende hoofdlijnen toe die in het vervolg van het traject TV2050 een plek hebben gekregen.

6.1.1 Conclusies People, Planet, Profit

Alle uitgewerkte bouwstenen in de 4 scenario's zijn gescoord op hun impact op People, Planet en Profit, ten opzichte van de impact anno 2025. Daarmee zien we hoe concrete ingrepen invloed hebben op de visie op een hoger abstractieniveau, en zien we andersom hoe een visie richting People, Planet of Profit zich vertaalt naar specifieke maatregelen.

Natuurlijk Limburg scoort hoog op 'Planet', dankzij de nadruk op duurzaamheid en ecologische kwaliteit. Dit gaat ten koste van de economische welvaart (profit), die sterk terugvalt. Het scenario scoort bovengemiddeld op sociale aspecten (People), deels verbonden met de Planet-aspecten (o.a. leefbaarheid) en toont aan dat een duurzame samenleving mogelijk is, mits we onze definitie van welvaart herzien.
Ruimtelijke randvoorwaardelijkheden:

- Natuurlijke systemen zijn leidend, worden behouden en beschermd
- Binnenstedelijke verdichting
- Focus op duurzaam vervoer en duurzame vervoersknooppunten

Limburg Europolis legt de nadruk op economische groei (Profit), met sterke grensoverstijgende samenwerking. Dit scenario scoort echter laag op zowel sociale samenhang (People) als ecologie en duurzaamheid (Planet). Het positioneert Limburg krachtig als economische speler, maar vraagt om aanvullende maatregelen om de sociale samenhang en duurzaamheid te waarborgen.
Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Metropoolvorming in Zuid-Limburg
- (Logistieke) hubvorming rond Venlo
- Versterking van internationale goederencorridors

Limburgse Gemeenschappen presteert relatief goed op People en Planet, met sterke gemeenschappen, nabijheid en een focus op de regionale economische krachten. De economische groeipotentie (Profit) blijft achter door het gebrek aan internationale focus. Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Versterking van de subdeelregio
- Focus op hoofddorpen
- Lokale economie als fundament

Digitaal en autonoom Limburg scoort het laagst op sociale (People) en ecologische (Planet) aspecten. Het levert daarnaast een gemiddelde score op Profit op. Dit scenario laat vooral zien wat er gebeurt wanneer keuzes uitblijven en systemen versnipperen: sociale samenhang brokkelt af en ruimtelijke kwaliteit versnippert. Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Ruimtelijke versnippering op alle thema's (als gevolg van geen sturing)
- Toerisme verspreid over de regio
- Maximale inzet op energie

Binnen de scenario's scoort Planet nergens slecht. Elk scenario draagt op zijn eigen manier bij aan een duurzame toekomst. Wel verschillen de scenario's in de mate waarin zij bijdragen aan Planet, én op welke locaties het wordt ingevuld. Grote verschillen treden vooral op bij het Profit-aspect. Het scenario Limburg Europolis is daarin de duidelijke uitschieter, met een sterke focus op het positioneren van kernlocaties binnen Limburg als krachtige economische spelers in internationale netwerken. Ook People verschilt tussen de scenario's. Limburg Europolis en Digitaal en autonoom Limburg scoren hierin laag. Natuurlijk Limburg en Limburgse Gemeenschappen scoren hoger ten opzichte van de huidige situatie.

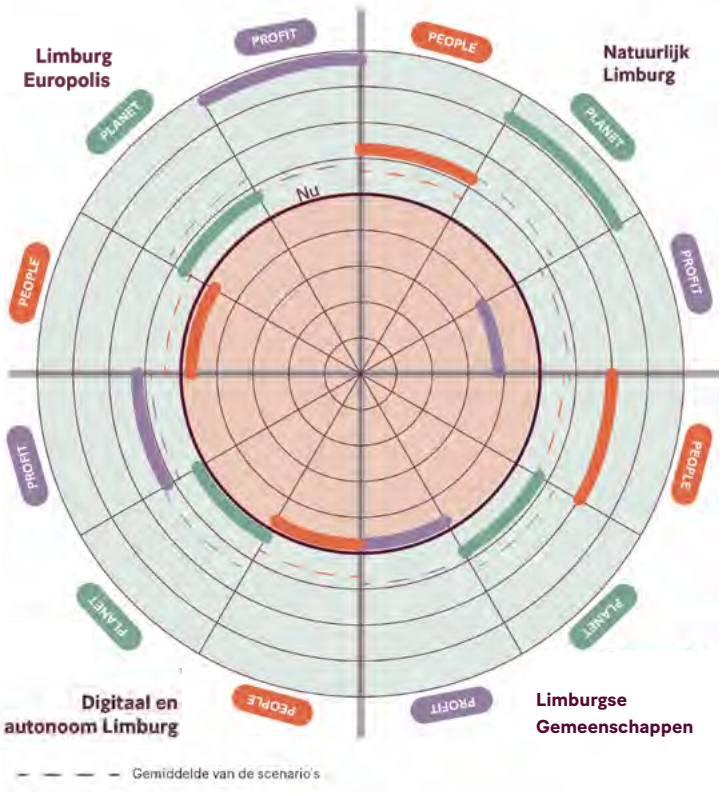

Score People, Planet en Profit op de 4 scenario's

6.1.2 No-regrets, keuzes en dilemma's

No regrets

De no-regret bouwstenen vormen een belangrijk onderdeel van de synthese. Het betreft keuzes die aansluiten bij bestaand beleid of gedragen zijn richting de toekomst binnen alle vier scenario's. De lijst op de volgende pagina toont de bouwstenen uit de scenarioverkenning die als no-regret zijn bestempeld. Uit deze bouwstenen komen enkele duidelijke koersen naar voren:

- **Economie**: In alle scenario's vormt de inzet op innovatie een belangrijk aspect voor de omvang en de aard van de Limburgse economie. De Brightlandcampussen vormen daarin innovatieve brandpunten die ook kansen bieden voor internationalisering. Dit kan ook een aantrekkingskracht hebben voor het vestigen van kenniswerkers, internationale studenten en start-ups.
- **Wonen**: De huidige woningvoorraad kan beter benut worden (duurzaam/optimaal ruimtegebruik), en in en rond intercitystations en bestaande stedelijke kernen is het in alle scenario's verstandig om steden en een selectie van bestaande kernen verder te verdichten. In Limburg liggen hier nog veel onbenutte kansen, ook ten opzichte van andere regio's in Nederland.
- **Landelijk gebied**: Het landelijk gebied vraagt om versterking van natuurverbindingen, leefbaarheid en een toekomstbestendig agrarisch systeem. Tegelijkertijd botst de wens voor robuuste structuren met versnippering en landschapskwaliteit. Klimaatverandering vraagt om adaptatie of robuust ontwerp. Regie, samenwerking en zorgvuldige afwegingen zijn nodig om het Limburgse landschap veerkrachtig te houden.
- **Mobiliteit**: Inzet op verdere verduurzaming van mobiliteit door te focussen op de (elektrische)fiets, ov en knooppunten. Binnensteden kunnen met het oog op het gebruik aantrekkelijker worden ingericht. Venlo blijft een belangrijk logistiek knooppunt op de route tussen de havens van Rotterdam en Antwerpen en het Ruhrgebied. Ontwikkelingen in de luchtvaartsector leiden tot meer (duurzame, elektrische) vluchten op middellange afstand, een groter belang voor regionale vliegvelden en daarmee herpositionering van MAA. Op MAA liggen met name kansen voor personenvervoer, de schaal daarvan (van sportvliegveld tot regionale hub) verschilt per scenario.
- **Energie**: Opwek van zonne-energie op daken kan op een slimme manier verder worden versterkt. In samenhang met het beter benutten van de woningvoorraad. Dit vergroot de zelfvoorzienendheid van de provincie op het gebied van energie.

Keuzes maken is een noodzaak

Naast de no-regrets kunnen we op basis van de scenarioverkenning de conclusie trekken dat aanvullende keuzes nodig zijn om de provincie toekomstbestendig te maken. Geen keuzes maken lijkt op alle thema's te leiden tot stagnatie en zelfs achteruitgang, bijvoorbeeld in economie en voorzieningen. Niet alles kan overal en daarom is een duidelijke provinciale koers van belang voor het Limburg dat we willen zijn. Centraal daarin staan de vragen: in hoeverre kiest de provincie voor welzijn of welvaart, en in hoeverre wil de provincie de komende jaren echt werk maken van internationale samenwerking over de grenzen heen? En hoe houden we balans tussen enerzijds de wens om een provincie te zijn van gemeenschapszin, rust en ruimte en anderzijds een ruimtelijk-economische schaalsprong te maken gericht op het vergroten van de het aantal inwoners en de welvaart?

Spanningsvelden binnen thema's

Na de *no-regrets* lichten we de dilemma's toe die per thema zijn gesignaleerd. In de vervolgstappen van dit traject zijn deze dilemma's verder uitgedacht. Randvoorwaarden, ontwikkelprincipes en conclusies die hieruit zijn voortgevloeid zullen zijn onderdeel van de toekomstvisies.

Lijst No-Regret bouwstenen

De No-Regret bouwstenen kunnen afwijken van de originele bouwstenen, omdat bijvoorbeeld een gedeelte van de beschrijving uit de originele bouwsteen niet als no-regret geldt. De aanpassingen zijn te herkennen wanneer er 'NR.' toegevoegd is vooraf de bouwsteencode. De letters 'LE' (Limburg Europolis), 'DA' (Digitaal en Autonoom Limburg), 'NL' (Natuurlijk Limburg) en 'LG' (Limburgse Gemeenschappen) verwijzen naar het scenario. Als er geen letters staan is er een hernieuwde versie geschreven.

Economie

- NR.E.3.LE Clusteren ruimtevraag kantoren. Concentratie in binnensteden en rond ov en clustering.
- NR.E.7 Innovatieve technologieën: Brightlands campussen brandpunten van onderzoek en innovaties, internationalisering.
- NR.E.9 Hoger- en beroepsonderwijs: Internationale kennishub, toename internationale studenten. Grote rol voor online onderwijs.
- NR.E.10 Samenwerking over de grens: Blik naar buiten, maar veel werk en onderwijs gebeurt ook digitaal. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc.
- NR.E.11 Vestigingsklimaat, financieringsruimte: Zuid-Limburg is dé start-up locatie, maar ook rondom de andere Brightlands campussen ontstaan interessante vestigingsmilieus.
- NR.E.1 Ruimte voor circulaire hubs (welke vorm is nog onduidelijk)

Wonen

- NR.W.3 Woonvormen: Sterk gebonden aan lokale gemeenschappen. Collectief opdrachtgeverschap en betaalbare woningen. Kleinere compacte nultreden - woningen. Gerenoveerde historische woningen.
- NR.W.5 Type woningmarkt: Beter benutten van bestaande voorraad waarbij sterk sturing op duurzaam en hergebruik.
- NR.W.6 Mate van sturing op doorstroming in de woningmarkt: door passend en aantrekkelijk woningaanbod. Vooral in steden, maar ook 'gedeelde doorstroming' in dorpen door woningdelen en splitsen.
- NR.W.8.NL Verdichting: Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.
- NR.W.8.LE Verdichting: Grote steden nabij economische hotspots.
- NR.W.8.LG Verdichting: Verdichting binnen bestaande kernen incl. het herontwikkelen van historische gebouwen en dorpsstructuren.
- NR.W.9.NL Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optimaal benutten
- W.9.LE Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optoppen, splitsen, uitplinten
- W.9.RG Benutten en optimaliseren bestaande woning-voorraad: Woningdelen, splitsen of benutten kavels
- W.9.DA Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optoppen en benutten van ruimte met tijdelijke woonvormen.
- NR.W10 Kwaliteit bestaande woningvoorraad: Focus op versterken kwaliteit en aanpasbaarheid van bestaande voorraad voor huidige bewoners. Beschermen historisch erfgoed.

Landelijk gebied

- LG.7 Bovenregionale verbinding: Natuurcorridors aanleggen tusen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.
- LG.4 Sociale leefbaarheid: Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen.
- LG.1 Agrarisch systeem: Het agrarisch systeem speelt een belangrijke rol in de lokale gemeenschappen.

Mobiliteit

- NR.M.1.NL Infrastructuur - personen: Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
- NR.M.2.NL Openbaar vervoer - personen: 6 IC-stations.
- NR. M.3.NL Aantrekkelijke binnensteden in de 6 (middel)grote steden (milieuzone, meer ruimte voor verblijven, lopen en fietsen, ondersteunend parkeerbeleid)
- NR.M.7.NL Stedelijke distributie - goederen: Stadshubs aan de rand van de steden voor distributie van goederen
- NR.M.4.DA Luchtvaart - personen: MAA voor korte (elektrische) vluchten
- NR.M.10 Beprijzing mobiliteit: Introduceren van prijsprikkels

Energie

- NR.EN.2.NL Opwek - Decentrale energieproductie/ mix: Maximaal inzetten op PV op daken

Economie - Dilemma's

De scenario's en gesprekken over de synthese leren ons dat er een hernieuwde balans gevonden moet worden tussen **welzijn** (prettig leven, zorg, sectoren die de Limburgers helpen) en **welvaart** (productie, werkgelegenheid).

Als richtinggevende keuzes uitblijven, dreigt versnippering. Er wordt dan vooral meebewogen met een ongestuurde economische dynamiek, terwijl er slechts incidenteel aandacht gegeven wordt aan welzijn. De balans tussen welzijn en welvaart is daarnaast niet voor heel Limburg hetzelfde. Het accent kan verschillen per gebiedstype en schaalniveau, waarbij gekozen moet worden uit een mix van:

- Óf mee in de welvaartsstroom: volop richten op werkgelegenheid en economische ontwikkeling (in lijn met Limburg Europolis).
- Óf echt meer oog voor brede welvaart (welzijn): dit betekent dat er duidelijke kaders voor welvaart (de markt) moeten komen.

Bijvoorbeeld: Hierin kunnen accenten verschillen in de schaalniveaus of gebiedstypen door een hiërarchie aan te brengen. Dat betekent dat je gebiedsgericht moet kijken, een voorbeeld daarvan is:

- In het noorden houden we Venlo als logistieke hub met verbindingen naar Duitsland en de Noordzeehavens.
- In het zuiden creëren we een grensoverstijgende metropool, met daarbinnen het groene hart van Limburg. Om dit voor elkaar te krijgen moeten alle zeilen worden bijgezet. Belangrijke randvoorwaarde om dit voor elkaar te krijgen is het spreiden van toerisme over de provincie, om het 'groene hart van Limburg' niet te overspoelen.

Aan locaties kunnen slimme ontwikkelprincipes worden gekoppeld zoals bijvoorbeeld het inperken van de logistieke sector op een specifieke locatie: niet minder blokkendozen, maar innovatievere en ruimte-efficiëntere blokkendozen.

Wonen - Dilemma's

Op basis van de data in de foto en scenario's zien we twee trends die sowieso doorzetten:

- **Vergrijzing**
- **Gezinsverdunning**

Resultante hiervan is dat er, bij het niet maken van keuzes, een verdere scheefgroei zal ontstaan met de huidige voorraad, die sterk gefocust is op eengezinswoningen waar in de toekomst verhoudingsgewijs steeds minder vraag naar is. Daarnaast zal bij gebrek aan sturing en regie vanuit provincie en gemeenten als een soort confetti extra woningbouw worden toegevoegd aan de randen van alle gemeenten, passend bij de cultuur, het zoeken naar snelheid en het verdienmodel van de markt. Dit terwijl het de vraag is of de woningzoeker daar op zit te wachten en dit het landelijke karakter van de provincie aantast. Het vraagt om meer visie en centrale regie van provincie en gemeenten over waar welk type woningbouw nodig is, en hoe de kwaliteit van de woningvoorraad en doorstroming prioriteit kunnen krijgen.

Bij beide oplossingen is het benutten van de bestaande voorraad essentieel. Uiteindelijk is het percentage woningen dat bijgebouwd moet worden niet een enorme opgave. Het merendeel van de toekomstige woningen staat er immers al. Ook kan het antwoord differentiëren per gebiedstype. Bouwen zal met name gericht zijn op de vergrijzende bevolking en een veranderend zorglandschap en leiden tot het 'vrijspelen' van betaalbare woningen voor starters.

Bijvoorbeeld: We moeten bijbouwen, maar met andere, kleinere woningtypes. Waar kan dit? Focus op twee mogelijke oplossingen:

- Verdichting van de grote steden via nieuwbouw, transformatie en het beter benutten van bestaande woningen, gebouwen en kavels (Natuurlijk Limburg en Limburg Europolis).
- Een gericht straatje erbij in bepaalde dorpen of het beter benutten van bestaande (te grote) woningen en kavels, die de potentie hebben om voorzieningen in stand te houden (Limburgse Gemeenschappen). Deze dorpen moeten gericht worden benoemd. In de andere dorpen wordt bijvoorbeeld gericht gekozen voor geen straatje erbij, om open ruimte te houden.

Landelijk gebied - Dilemma's

Op basis van de Foto van Limburg 2025, scenario's, gesprekken over de synthese komen er twee vraagstukken naar voren: Hoe gaan we in Limburg om met de versnippering van landbouw- en natuurgronden versus de wens voor robuuste structuren. Hoe kan de provincie Limburg anticiperen op klimaatextremen waar nu nog niet op ontworpen kan worden?

Er is een wens voor **robuuste structuren**, zowel robuuste natuurlijke structuren als robuuste agrarische structuren. Tegelijkertijd is dit nu **relatief versnipperd**. Aanpassing hiervan vraagt **regie vanuit de regionale overheid en ruilverkaveling** op basis van onder meer natuurlijke en ecologische waarden, vruchtbaarheid van de gronden en sociaaleconomische factoren. Tegelijkertijd is de versnippering onderdeel van het Limburgse landschap. Aanpassing hiervan heeft een grote impact op het Limburgse landschap, maar ook op de **agrarische gemeenschap**. Dit vraagt om een afweging over de wenselijkheid van zulk ingrijpen.

In abstracte zin kunnen de **gevolgen van klimaatverandering en klimaatextremen** worden ingeschat. Zo wordt het gemiddeld genomen droger, komt neerslag meer in piekbuien, neemt verzilting toe en stijgt de temperatuur. Droogte beïnvloedt niet alleen de staat van natuur, maar ook de zoetwatervoorziening voor drinkwater, agrarisch gebruik en economisch gebruik (bijvoorbeeld als koelwater voor installaties). Dit vraagt om oplossingen als klimaatadaptatie en gedeeltelijke acceptatie, maar de gevolgen zijn nog te abstract in beeld om vandaag de dag een ontwerp voor te maken. Er zijn twee mogelijkheden om hier mee om te gaan:

- Ontwerpen op een volledig robuust systeem. De maakbaarheidsgedachte blijft omarmt en er wordt een volledig robuust systeem ontworpen om de gevolgen van klimaatverandering in Limburg te mitigeren.
- Ontwerpen op basis van voortschrijdende inzichten in samenwerking met kennisinstellingen. Naast basismaatregelen worden maatregelen bepaald op basis van nieuwe inzichten in modellen en kennisinstellingen, gedeeltelijke acceptatie en nieuwe maatregelen. Dit gebeurd samen met kennisinstellingen, bijvoorbeeld voor inzicht in gevolgen en mogelijkheden van klimaatverandering in Limburg op het agrarisch systeem.

Mobiliteit - Dilemma's

In de scenarioverkenning is geconcludeerd dat het systeem sterk afhankelijk is van het **schaalniveau** waarop naar de scenario's gekeken wordt:

- Schaalniveau 1: **grote steden verbonden met een snel en hoogwaardig (inter) nationaal ov** (vanuit Natuurlijk Limburg en Limburg Europolis).
- Schaalniveau 2: bij Limburg horen **gemeenschappen die verbonden zijn**, hier zitten sociale contacten (vanuit Limburgse Gemeenschappen). Daarbij hoort fijnmazigere mobiliteit, bijvoorbeeld met bussen en de fiets.

De afhankelijkheid van de twee schaalniveaus vraagt om een strategie hoe beide gefaciliteerd kunnen worden. Vervolgens moet er gekeken worden wat voor principes passen bij verschillende schaalniveaus of gebiedstypen.

Bijvoorbeeld:

- Verdichting van steden: Als er in steden verdicht moet worden hoort daar gebruik van ov en fiets bij en herinrichting van de mobiltieitscirculatie in de stad. Om de gemeenschappen te bedienen is het belangrijk dat bepaalde ov-knooppunten ook voor auto's bereikbaar zijn (P+R), bijvoorbeeld aan de randen van de stad.
- Als er wordt ingezet op metropoolvorming in het Zuiden wordt het bediend met hoogwaardig openbaar vervoer zoals een lightrail netwerk.
- Goederen corridors: Venlo is een essentiële goederen hub op de corridors en dat blijft het richting de toekomst. Het overgrote deel van de goederenstromen verloopt via de weg. In de krimpscenario's verwachten we een afname van goederentransporten en in de hogere een toename. Dit leidt tot grote bandbreedtes in mogelijke ontwikkeling van vrachttransporten over de weg. Door modal shift van weg naar spoor kan ook in de krimpscenario's een groei van spoortransporten plaatsvinden. Verduurzaming van de binnenvaart verloopt moeizaam waardoor sterke modal shift naar die sector minder voor de hand ligt.
- De doorontwikkeling van drones en zelfsturende auto's en vrachtverkeer geven de Limburgse bedrijventerreinen een andere functie en positie. Dat heeft impact op de bereikbaarheid van werkgelegenheid vanuit het landelijk gebied en onze steden.

- Het vliegen met kleine eenheden op middellange afstanden krijgt een impuls door de opkomst van elektrisch vliegen. In combinatie met grensoverstijgende metropoolvorming in Zuid-Limburg liggen er kansen om MAA te ontwikkelen tot regionale hub voor passagiersvluchten op middellange afstand. Met toename van passagiersaantallen zonder dat er extra fysieke ruimte voor het vliegveld voor nodig is. Vrachtvluchten kunnen met name vanaf vliegveld Luik worden afgewikkeld (dat nu al meer dan MAA op vracht gericht is).

Energie - Dilemma's

Het toekomstige energiesysteem vraagt om zowel centrale als decentrale oplossingen. Beide benaderingen vragen veel ruimte waartussen spanning kan ontstaan. Een duidelijke **regierol van de provincie** lijkt noodzakelijk te zijn om keuzes goed af te wegen en op elkaar af te stemmen.

Elektrificatie is een logische stap in de energietransitie. Daarbij zijn adaptiviteit en flexibiliteit cruciaal: opslag, energie intensieve activiteiten en buffering per subregio. Voor het decentrale systeem biedt een coöperatieve aanpak kansen om draagvlak te creëren en bewoners actief te betrekken bij de transitie. De vraag is hoe vrij regelbaar vermogen via opslag, kernenergie en CCS/waterstof er in 2050 uit zal zien.

Daarnaast is **grensoverstijgende samenwerking** sowieso nodig. De provincie kan daarin bijvoorbeeld de regie pakken door scherp in beeld te brengen waar strategisch gelobbyd moet worden en waar oplossingen mogelijk zijn via bijvoorbeeld een provinciale energiemaatschappij.

Voor het centrale systeem zijn enkele elementen van cruciaal belang:

- Wind op zee
- Waterstof (onder andere voor Chemelot)

Naast de ruimtevraag vraagt het energiesysteem ook om forse investeringen. Dit roept de volgende belangrijke vraag op: in hoeverre moet de ruimtelijke ordening volgend zijn aan het energiesysteem? Of moet het energiesysteem de ruimtelijke ordening meer dicteren?

Bijvoorbeeld:

- Als de huidige voornemens van de netbeheerders, het Rijk en onze buurlanden allemaal worden gerealiseerd, heeft Limburg in 2050 een uitstekende elektriciteits- en energievoorziening. Rondom de energieknooppunten Maasbracht en Chemelot en langs de transportcorridor van energie ontstaan kansen voor ombouw en opbouw van economische activiteiten.

6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn?

Op basis van de conclusies en dilemma's per thema zien we doorsnijdend de volgende vijf hoofdconclusies als waardevol om te benutten voor het vervolggesprek over het Limburg dat we willen zijn terugkomen.

1. Limburg in twee bewegingen: metropolen en het landelijk gebied

We zien een Limburg in twee verschillende bewegingen ontstaan, die vragen om een scherp contrast. Aan de ene kant zien we kansen voor het versterken van een drietal dynamische clusters als internationaal knooppunt: Noord-Limburg in verbinding met de Metropoolregio Eindhoven, Venlo als logistieke hub, en Zuid-Limburg als groene grensoverstijgende kennismetropool in verbinding met Aken en Luik. Aan de andere kant is er de groene long, het rustige landelijke gebied, gericht op en ontsloten vanuit de hoofdkernen. Dit vraagt om een zoektocht naar een hernieuwde balans tussen welvaart en welzijn in het ruimtegebruik.

2. De hiërarchie binnen en tussen de deelregio's: metropolen, steden, dorpen

De Limburgse identiteit wortelt in de deelregio's; het schaalniveau onder Noord, Zuid en Midden. Het dagelijks leven en de sociale netwerken spelen zich hier af. De deelregio's verschillen van elkaar, maar ook de steden, dorpen en het landelijk gebied binnen de deelregio's verhouden zich op een andere manier tot elkaar. Het scenario 'Limburgse Gemeenschappen' leert ons dat het belangrijk is om hier concreet op in te spelen, en de kwaliteiten van de deelregio's goed te benutten.

Om de juiste ruimtelijke ordening toe te kunnen passen kan een hiërarchie werken; een prioritering van het één boven het ander in ruimte of tijd, op basis van de toekomstvisie én de regionale context. Dit leidt tot het toepassen van slimme ontwikkelprincipes. Zo kan bijvoorbeeld het principe om gericht te verstedelijken rond intercityknooppunten leiden tot een beter netwerk van hoofddorpen en kleinere steden in deelregio's, wat bestaande voorzieningen en woningbouw ten goede komt en waarmee een ongewenste verrommeling van het landschap wordt tegengaan.

3. Oog voor brede welvaart: het menselijke, de gemeenschapszin en natuurwaarden

Bij ruimtelijke keuzes is het van belang oog te hebben voor de bestaande of gewenste sociale gemeenschappen en voor de menselijke maat. Daarin moet worden afgewogen wat goed past bij het belang dat inwoners hechten aan gemeenschapszin en economische welvaart, en het publieke belang van ruimtelijke ordening en kwaliteit. Dit vraagt om concrete keuzes in (openbaar) ruimtegebruik en het karakter van te ontwikkelen woningen, voorzieningen en bedrijven.

Het natuurlijke systeem heeft een relatie met vrijwel alle ruimtelijke keuzes: het is zowel de ondergrond als een belangrijke drager van de Limburgse ruimtelijke kwaliteit en identiteit. Door de ruimtedruk, klimaatverandering en biodiversiteitsverlies staat het natuurlijke systeem onder druk. Het is zaak bewust te kiezen welke impact Limburg maakt op dat natuurlijke systeem. Daarom moeten ruimtelijke keuzes altijd in samenhang met het natuurlijke systeem worden afgewogen.

4. Economische kernlocaties en grensoverstijgende samenwerking

Het aanbrengen van een hiërarchie lijkt ook belangrijk voor het versterken van de economie. Er lijkt bijvoorbeeld een grote rol weggelegd voor het benutten van de bestaande economische potentie: De verduurzaming van Chemelot (inclusief energie-infrastructuur), de transformatie van de maakindustrie van Nedcar en de Einstein telescoop. Een grotere rol voor de markt vraagt wel investeringen en echt duidelijke kaders vanuit de overheid. Op welke plekken willen we in deze juist geen schaalsprong? Hoe past dit in een duurzame en gezonde toekomst?

Als Limburg hiervoor kiest, vraagt dit - net als in Brainport Eindhoven - wel om een intensieve metropoolachtige samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden. Op die manier kan er gewerkt worden aan gezamenlijke proposities voor ontwikkelingen.

De ligging en geografie van Limburg biedt unieke kansen voor grensoverstijgende samenwerking. De transportcorridors langs rivieren en over de weg en spoor tussen de Benelux havens en het Duitse achterland blijven belangrijk voor de economische activiteiten van de Provincie. Grensoverstijgende samenwerking biedt perspectief om dit op meerdere fronten te intensiveren: van kennisdeling tot energie-infrastructuur, van economische ontwikkeling met een sterke concurrentiekracht tot grensoverstijgende strategische mobiliteit zoals luchtvaart. Op een aantal locaties lijken meerdere kansen te liggen, bijvoorbeeld in Zuid Limburg als grensoverstijgende kennis- en innovatieregio samen met Aken en Luik.

5. Antwoord op een aantal grote uitdagingen en onzekerheden

De scenarioverkenning laat ook zien dat een aantal grote uitdagingen en keuzes op de provincie afkomen waar een antwoord op geformuleerd zal moeten worden. Deze uitdagingen krijgen dwars door Europa heen zijn uitwerking en kennen een hoge mate van onzekerheid. Pakt de provincie hierbij het voortouw of laten we de ontwikkelingen op ons afkomen?

De volgende vragen zien wij als cruciale uitdagingen voor de provincie in 2050, waar een passend Limburgs antwoord op geformuleerd zal moeten worden:

- Hoe willen we omgaan met de (dynamiek in) trends en wet- en regelgeving op het gebied van klimaat, verduurzaming, technologie, artificial intelligence en strategische autonomie?
- Welke economische sectoren willen we in Limburg actief versterken: de maakindustrie, de kenniseconomie, de dienstensector – of juist een combinatie daarvan? En hoe zorgen we dat we de benodigde kennis hiervoor in de regio ontwikkelen?
- Hoe bieden we een passend antwoord op de trend van huishoudensverdunning en vergrijzing, en hoe verhoudt dit zich tot de wens om sterke woongemeenschappen te behouden of te ontwikkelen?
- Hoe gaan we om met de toenemende schaarste in energievoorziening en de beperkte capaciteit van het huidige, nationaal georiënteerde energienet? Welke keuzes zijn nodig om de energievoorziening toekomstbestendig te maken, en in hoeverre moeten we energie als een sturend principe zien bij ruimtelijke keuzes?
- In hoeverre wil Limburg een proeftuin zijn voor innovatieve mobiliteitsvormen, zoals zelfrijdend vervoer, grensoverstijgende mobiliteitsconcepten, drones of elektrificatie van de luchtvaart?
- Hoe kunnen we onze strategische ligging op de internationale corridor tussen de Noordzee en het Ruhrgebied beter benutten voor grensoverstijgende samenwerking met Vlaamse, Waalse en Duitse partners? Hoe kunnen we bestaande grensbarrières slechten?

Tot slot

Op basis van deze conclusies zien we dat de opgaven die richting 2050 voorliggen vragen om een stevigere regierol van Limburg. Enerzijds om internationale samenwerking van de grond te krijgen en anderzijds om transities en duurzaamheidsmaatregelen gericht te realiseren. Dit zien we terug als we de conclusies plotten op de schuifjes waarmee we de eigenschappen van de verschillende scenario's in beeld brengen. De toekomstvisies zijn dan ook vanuit deze blik ingericht om een antwoord te bieden op de geïdentificeerde uitdagingen.

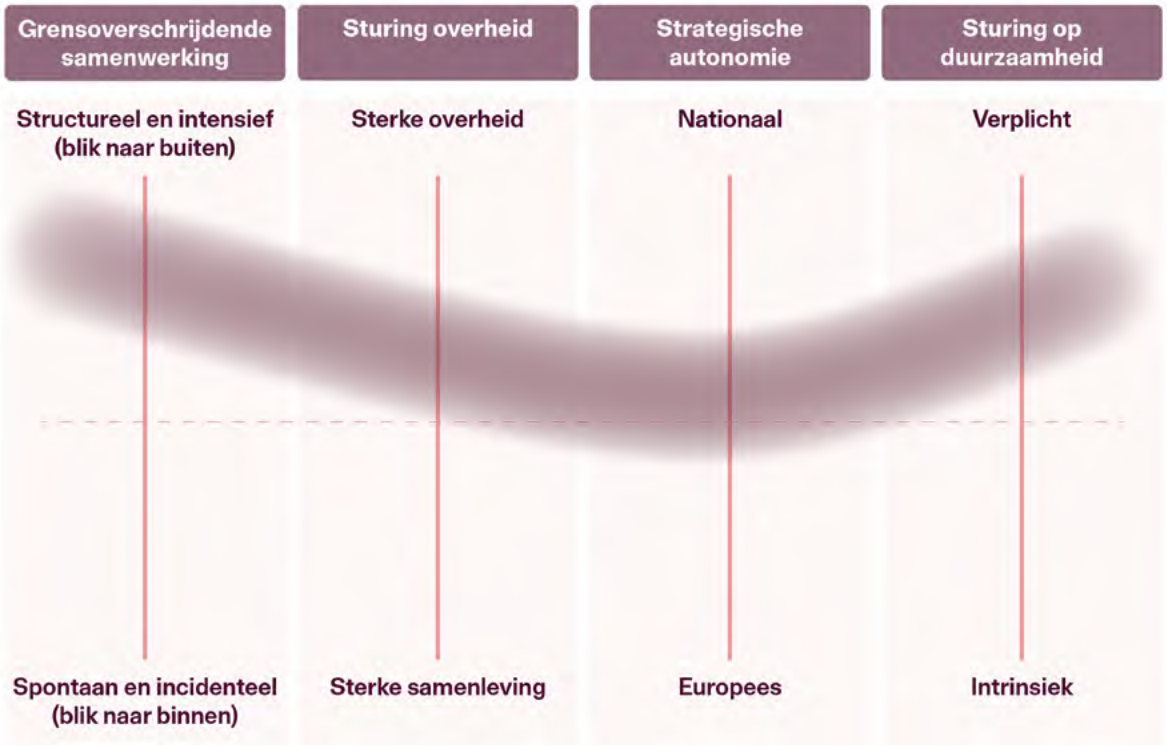

Bandbreedte richting de toekomstvisies

6.2 Methodiek

Introductie
De scenarioverkenning verkent verschillende toekomstbeelden voor Limburg op basis van de Nationale Verkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Door brede maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen te analyseren in vier scenario's, brengen we de hoeken van het speelveld in beeld voor 2050.

We gaan in de basis uit van de vier normatieve scenario's van het PBL: Groen land, Mondiaal ondernemend, Regionaal geworteld en Snelle wereld. Op de volgende pagina volgt een samenvatting van de nationale scenario's.

Voor de foto van Limburg is een selectie aan bouwstenen gedefinieerd. Met deze bouwstenen kunnen we voor vijf thema's een uitwerking van Limburg in 2050 opbouwen. In elk scenario komen deze bouwstenen 'verkleurd' terug. Op deze manier verkennen we via de scenario's ook voor iedere bouwsteen de hoeken van het speelveld.

Omdat we deze autonome ontwikkelingen voor de lange termijn niet kunnen voorspellen, werken we met een bandbreedte. Dat doen we in de vorm van twee 'contextscenario's': veel meer en veel minder. In dit traject bestaan de contextscenario's uit demografische ontwikkelingen en klimaatontwikkelingen.

Doel van de scenarioverkenning
De scenarioverkenning is een middel om de hoeken van het speelveld op te zoeken voor het Limburg van 2050. Met de scenario's verkennen we de reikwijdte van de bouwstenen. Daarbij zoeken we naar de samenhang tussen verschillende bouwstenen en de randvoorwaardelijkheden van specifieke bouwstenen.

De scenario's zijn geen voorspelling van de toekomst. Ze zijn bedoeld om de hoeken van het speelveld te verkennen, en laten daarmee extremen zien van keuzes die tot en met 2050 voorliggen in Limburg. Het zijn geen oplossingsrichtingen waaruit gekozen kan worden; het is een instrument dat ons helpt om de toekomst te onderzoeken.

De normatieve scenario's van de ruimtelijke verkenningen (Planbureau voor de Leefomgeving, 2023)

6.2.1 De scenario's van de nationale verkenningen (PBL)

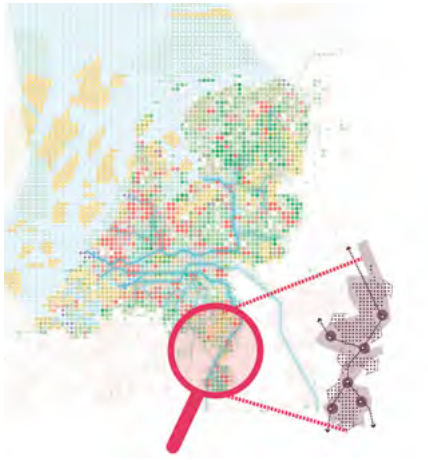

Groen Land

In het nationale scenario Groen Land zien mensen zich als onderdeel van de natuur. Ze beschouwen vergroening als een collectieve publieke opdracht en sporen de Rijksoverheid aan om daarbij de lead te nemen.

Bebouwing vindt in deze toekomst zoveel mogelijk plaats binnen de bestaande stad en in de buurt van knooppunten met openbaar vervoer.

Limburgse vertaling: 'Natuurlijk Limburg'
Limburg is een kralensnoer van compacte stedelijke gebieden verbonden met het spoor, liggend in een natuurlijk landschap.

Mondiaal ondernemend

In het nationale scenario Mondiaal Ondernemend is de samenleving individualistisch en domineert het marktdenken in de economie. Grote bedrijven nemen de lead. Eigen verantwoordelijkheid staat voorop, ook om te verduurzamen.

Een van de kenmerkende ontwikkelingen in dit toekomstige Nederland is een groter contrast tussen verdergaande verstedelijking in het westen en midden van Nederland en rust elders in het land.

Limburgse vertaling: 'Limburg Europolis'
Limburg Europolis vormt de kwalitatieve schakel tussen de sterke economische kerngebieden Brainport, de metropool Maastricht-Aken-Luik en het Ruhrgebied.

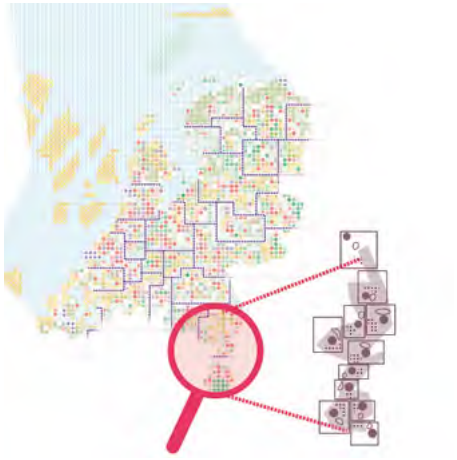

Regionaal geworteld

In het nationale scenario Regionaal Geworteld maken lokale en regionale gemeenschappen de dienst uit. Mensen kennen elkaar, voelen zich onderling verbonden en zijn trots op de buurt, de wijk en het landschap.

In deze toekomst is de verstedelijking verspreid over het land; grote steden zijn kleinschalig uitgebreid, kleinere steden en dorpen zijn organisch gegroeid. Mensen vinden in de eigen streek wat ze nodig hebben.

Limburgse vertaling: 'Limburgse Gemeenschappen' *Limburg is een mozaïek van losse zelfvoorzienende (grensoverstijgende) gemeenschappen.*

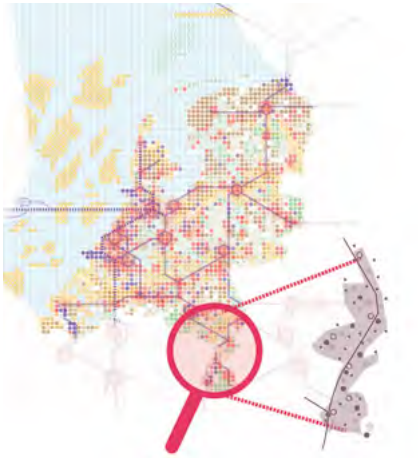

Snelle wereld

In het nationale scenario Snelle Wereld valt de samenleving uiteen in allerlei leefstijlgroepen. Deze bubbels vinden het belangrijk zich van elkaar te onderscheiden. Het leven speelt zich grotendeels af in het digitale domein.

Allianties van kleinere, innovatieve bedrijven en leefstijlgroepen nemen in deze toekomst het voortouw. Zij vinden flexibiliteit belangrijk. Een van de gevolgen hiervan is een wat rommelige en veranderlijke ruimtelijke inrichting van het land.

Limburgse vertaling: 'Digitaal en autonoom Limburg' *Digitale en innovatieve trends zetten door in Limburg. De aantrekkingskracht van cultuurhistorische en landschappelijke elementen groeit.*

6.2.2 Waar wijken we af van de normatieve nationale scenario's?

De scenario's zijn gebaseerd op de nationale verkenningen, en zijn 'verlimburgd' aan de hand van regionale kenmerken. Op een aantal specifieke elementen wijken de Limburgse scenario's methodisch af van de nationale scenario's van PBL:

- De nationale verkenningen kijken beperkt **grensoverstijgend.** Omdat die grenzen in de context van Limburg beperkend werken, nemen we de grensoverstijgende context in de Limburgse scenarioverkenning juist expliciet mee.
- Specifiek in Mondiaal Ondernemend wijken we af op de rol van Limburg die in het nationale beeld geschetst wordt. In Mondiaal Ondernemend gaat het nationale scenario van PBL uit van een grote concentratie in de grote steden in het Westen, met een uitbreiding van de Randstad naar de Middenstad. Limburg heeft daarin een faciliterende rol naar de Randstad. Hier wijken we van af. We projecteren de **centrale ideeën van Mondiaal Ondernemend** op Limburg, en kijken meer naar grensoverstijgende samenwerking.
- We zoeken de **randen van het speelveld** op. We denken niet van nu naar 2050, maar juist vanuit 2050 terug naar nu. Daarom beperken we ons niet tot huidige normen, prognoses en regelgeving. Zo ontstaat er in de scenario's een vrij speelveld waarin alternatieve opties en perspectieven de ruimte krijgen.
- In de contextscenario's worden autonome ontwikkelingen in beeld gebracht. Het zijn ontwikkelingen waar Limburg geen of beperkte invloed op heeft. We wijken in de contextscenario's af van 'meer' en 'minder' zoals PBL die hanteert. De prognose van 'meer' voor de nationale scenario's laat een stagnatie van bevolkingsgroei zien in Limburg. **Om in extremen te kunnen onderzoeken** hanteren we daarom 'veel meer' en 'veel minder'. Daarnaast beperken we 'veel meer' en 'veel minder' tot verschillen in demografie en mondiale temperatuurstijging. Het PBL hanteert rondom de contextscenario's meer en minder ook nog de aspecten economische ontwikkeling, technologische ontwikkeling en internationale samenwerking. Deze aspecten variëren in de Limburgse scenario's, vanuit de redenatie dat de manier waarop de samenleving is opgebouwd in elk scenario zeer bepalend is voor de uitwerking van deze aspecten.

Uitwerking van de contextscenario's

De verhaallijn en kaartbeelden van de normatieve scenario's tonen het 'veel meer' scenario. Per scenario is er een reflectie in tekst voor het 'veel minder' scenario toegevoegd.

Contextscenario Veel Meer

Het contextscenario 'veel meer' is leidend voor de verhaallijnen en de kaartbeelden.

Bevolkingsontwikkeling:

- 1.307.800 inwoners in 2050 (+174.600). Veel migratie en verjonging.
- 718.400 huishoudens in 2050. Gemiddelde huishoudensgrootte 1,82.
- Groeipercentage +15,4% (per jaar +0,6%).
- Het meer-scenario is gebaseerd op ontwikkeling van Brainport van het laagste punt naar nu, zowel in werkgelegenheid als huishoudensontwikkeling.

Klimaat:

- De mondiale temperatuur stijgt twee tot drie graden in 2100 en neemt daarna verder toe (conform scenario RCP 6.0 van het IPCC).

Contextscenario Veel Minder

Per scenario is een reflectie opgenomen voor het contextscenario 'veel minder'.

Bevolkingsontwikkeling:

- 772.000 inwoners in 2050 (-360.000) . Migratie = 0: geen buitenlandse migratie, binnenlandmigratie kent een saldo van 0, natuurlijke groei/krimp zet zich door zoals die zich voor nu voordoet en - op basis van vergrijzing - verder ontwikkelt. Huishoudensverdunning in lijn met huidige trends.
- 372.000 huishoudens in 2050. Gemiddelde huishoudensgrootte = 2.
- Groeipercentage per jaar -1,6% (gemiddeld).

Klimaat:

- De mondiale temperatuurstijging blijft in 2100 tot 0,5-1,5 graden beperkt. (conform scenario RCP 2.6 van het IPCC) .

6.2.3 Stappen richting de Limburgse scenario's

Werken met bouwstenen

De scenario's bouwen voort op de Foto van Limburg. Dit biedt de basis anno 2025. Vanuit hier nemen we per thema de verschillende bouwstenen mee naar 2050, die we 'verkleuren' in de scenario's. We verkleuren de bouwstenen en kijken door de bril van elk Limburgse scenario naar een logische integrale samenhang.

Data legacy

Voor een robuuste scenarioverkenning is het essentieel dat de scenario's herleidbaar zijn en, waar mogelijk, kwantitatief onderbouwd. Om dit te waarborgen, wordt een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden toegepast. Dit zorgt voor een duidelijke 'data legacy'. Daarmee maken we de stappen tussen wat er nu is (Foto van Limburg), wat er in de toekomst zou kunnen zijn (scenario's), en uiteindelijk de toekomstvisies, reproduceerbaar en tot op zekere hoogte meetbaar.

Herleidbaarheid

De basis van elk scenario wordt gevormd door een verhaallijn, die richting geeft aan de identificatie van relevante kenmerken per thema. Vervolgens is dat via de thematische bouwstenen verder uitgewerkt. Daarbij speelt expert judgement vanuit het consortium en de provincie een belangrijke rol. Naast deze kwalitatieve benadering zijn er enkele cruciale datasets die per scenario ook een kwantitatieve onderbouwing krijgen. Deze kwantitatieve berekeningen bieden niet alleen inzicht in de impact van verschillende keuzes, maar versterken ook de transparantie en herleidbaarheid van het scenarioproces.

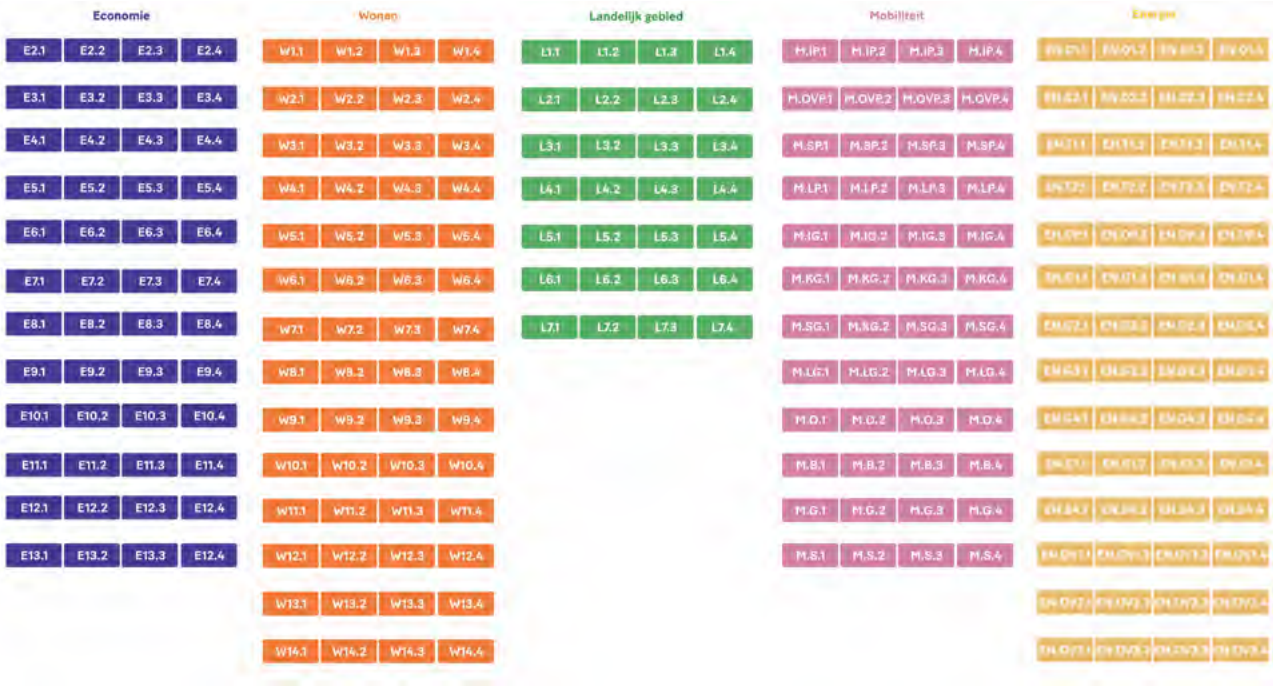

Overzicht van bouwstenen per thema. De letters E, W, L, M en EN verwijzen naar de thema's (respectievelijk economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie). Iedere bouwsteen is voor ieder scenario gekleurd (prioriteiten zijn immers anders per scenario) waardoor er voor iedere bouwsteen vier varianten zijn ontstaan.

6.3 De Limburgse scenario's

In dit hoofdstuk worden de Limburgse vertalingen van de nationale scenario's (PBL) gepresenteerd. Elk scenario positioneert zich anders ten opzichte van de aspecten van brede welvaart (People, Planet, Profit). De scenario's laten de hoeken van het speelveld zien voor verschillende toekomstbeelden, met bijbehorende ruimtelijke vertalingen. Per scenario worden de themalagen economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie toegelicht. Hierbij geven we inzicht in de impact van het scenario op de kernindicatoren per thema. Ook geven we per thema inzicht in de uitwerking van de bouwstenen in het scenario, en plotten de concrete locaties van de bouwstenen op de kaart.

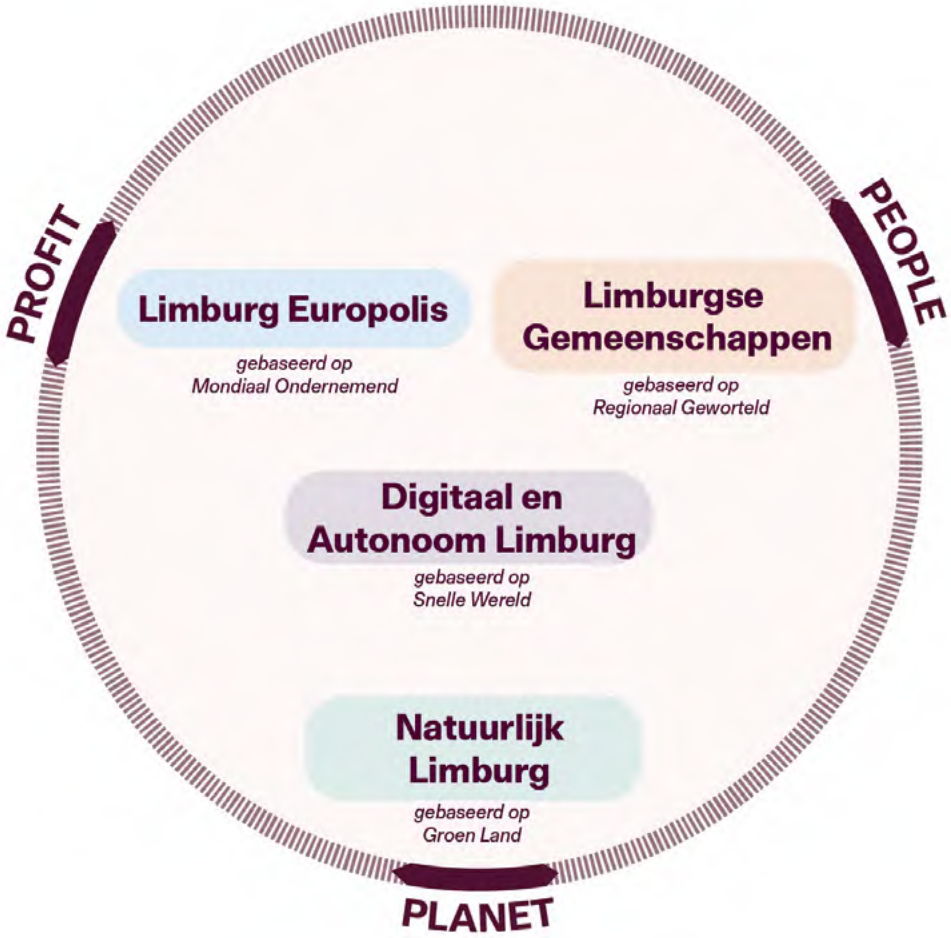

De basiskenmerken van de Limburgse scenario's
Voor de scenarioverkenning werken we met vier Limburgse scenario's, die samen de hoeken van het speelveld in 2050 representeren. Deze 'hoeken' worden op een hoog abstractieniveau bepaald door vier economische en politieke kenmerken:

- **De mate van grensoverstijgende samenwerking:** dit is een ruimtelijk-economische drijver. Het bepaalt de mate waarin bedrijven, overheid en onderwijsinstellingen samenwerking binnen Limburg houden, of juist buiten Limburg opzoeken.
- **De mate van sturing vanuit de nationale overheid:** dit is met name een politieke drijver. Het bepaalt de mate waarin de nationale overheid sturend is voor het beleid van Limburg, dan wel de mate waarin de provincie zelf sturend is. Dit heeft gevolgen voor de uitwerking van alle thema's.
- **De mate van strategische autonomie**: dit is zowel een politieke als een economische drijver. Het bepaalt de mate waarin Limburg gebonden is aan nationale of Europese richtlijnen, wetgeving en afspraken.
- **De aard van de sturing op duurzaamheid**: ook dit is een politieke drijver, maar deze is specifiek gericht op de brede welvaart. Het bepaalt of het streven naar brede welvaart (gezondheid, duurzaamheid, leefbaarheid) wordt opgelegd via wetgeving, of dat dit afhankelijk is van de intrinsieke drijfveren van inwoners en bedrijven.

De vier Limburgse scenario's kunnen we per kenmerk op een as plotten. Zie hiervoor onderstaand figuur. Op basis van deze kenmerken kunnen we per scenario een verhaallijn schetsen van de wereld zoals die er in 2050 uitziet. De hoeken van het speelveld maken we concreet door de thematische bouwstenen per scenario uit te werken.

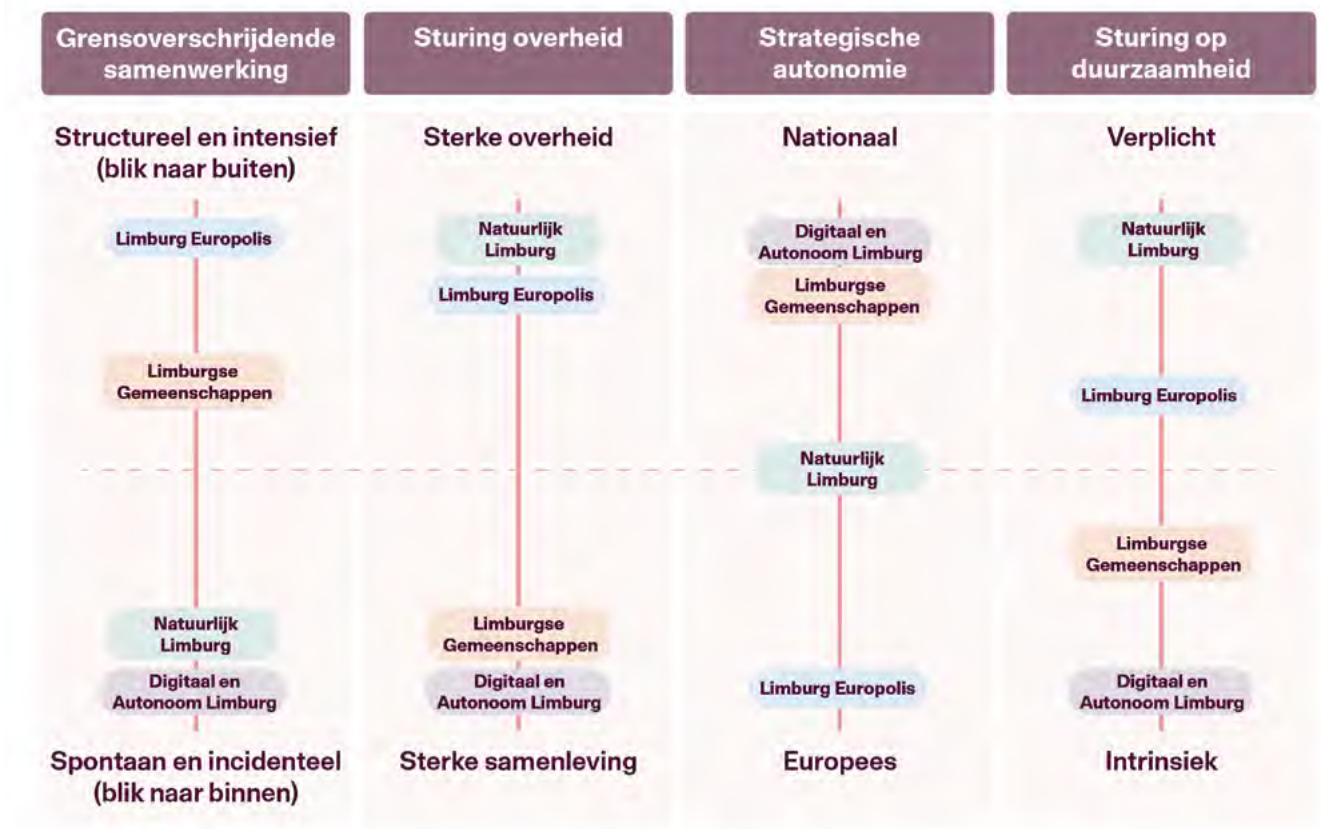

Basiskenmerken scenario's

6.4 Natuurlijk Limburg

"Limburg is een kralensnoer van compacte stedelijke gebieden verbonden met het spoor, liggend in een natuurlijk landschap."

Samenvatting verhaallijn

In Natuurlijk Limburg staat een natuurinclusieve samenleving centraal, waarin duurzaamheid en circulariteit de norm zijn. De eiwittransitie naar een meer plantaardig dieet wordt breed omarmd, en de overheid speelt een sterk regulerende rol om brede welvaart te kantelen richting gezondheid en een veerkrachtige economie. Limburg vervult een sleutelrol in Nederland op het gebied van waterveiligheid, natuurinclusieve landbouw en waardevolle natuur en landschap. De ruimtelijke inrichting van Limburg kenmerkt zich door compacte stedelijke kernen, vaak rondom intercitystations, ingebed in een groen landschap. Natura 2000-gebieden breiden uit, rivieren en beekdalen krijgen meer ruimte en Nationaal Park Zuid-Limburg wordt versterkt. De focus ligt op sterke steden in harmonie met een robuust natuurlijk landschap, waarin wonen, werken en recreatie hand in hand gaan met ecologisch herstel en klimaatadaptatie.

Kenmerken

- **Samenleving**: Natuurinclusief als leidend principe.
- **Rol overheid**: Sterk regulerende Rijksoverheid en Provincie. Met als belangrijkste prioriteit het kantelen van de brede welvaart richting gezondheid en een economie door in te zetten op sterke steden in een natuurlijk landschap.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg speelt in Groen Land een belangrijke rol omtrent waterveiligheid, natuurinclusieve landbouw en versterking van natuur en landschap.

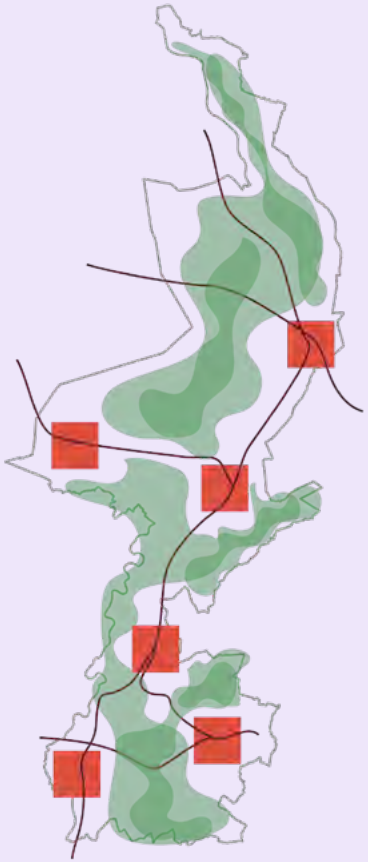

6.4.1 Economie

Brede welvaart staat centraal. De focus ligt op duurzaamheid, leefbaarheid en regionale behoeften, in plaats van economische groei en werkgelegenheid. De industrie en logistiek verduurzamen of maken plaats voor andere functies: Chemelot transformeert tot een biobased industriecluster, terwijl de VDL-productielocatie en logistieke bedrijvigheid in Venlo ruimte bieden aan natuur en natuur-inclusieve landbouw. De industrie verduurzaamt of stopt, waardoor een aanzienlijk deel van de (zware) industrie verdwijnt. Het verdwijnen van industriële bedrijven is geen grote zorg, want het draagt bij aan het verbeteren van de brede welvaart (denk aan gezondheidseffecten). Bovendien biedt het extra ruimte voor het teruggeven van gebieden aan de natuur. Sectoren zoals consumentendiensten, horeca en toerisme, zorg, overheid en onderwijs groeien en vormen de ruggengraat van de Limburgse economie.

Dit gebeurt met name in de steden. De arbeidsproductiviteit daalt hierdoor sterk, maar in dit wereldbeeld is dat geen probleem omdat de brede welvaart toeneemt.

Het onderwijs sluit aan op de lokaal tot regionaal gerichte economie, door gericht op te leiden voor die lokale tot regionale arbeidsmarkt. Campussen richten zich op het opleiden voor Limburg, en niet op het aantrekken van internationale studenten of samenwerkingen over de grens. Ruimtegebruik verschuift naar natuurinclusieve landbouw, groenblauwe inpassing op bedrijventerreinen en informele werklocaties voor zorg en voorzieningen

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

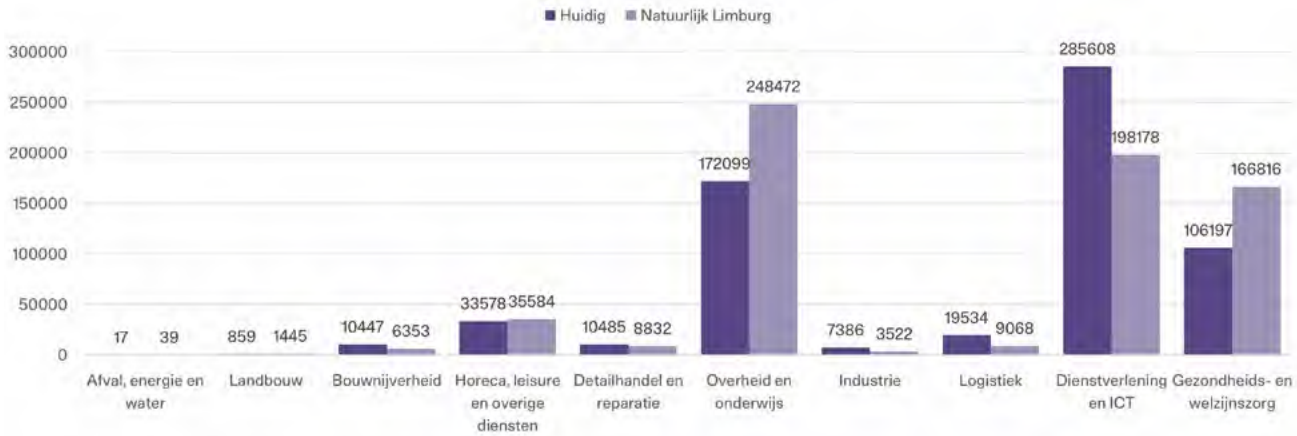

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

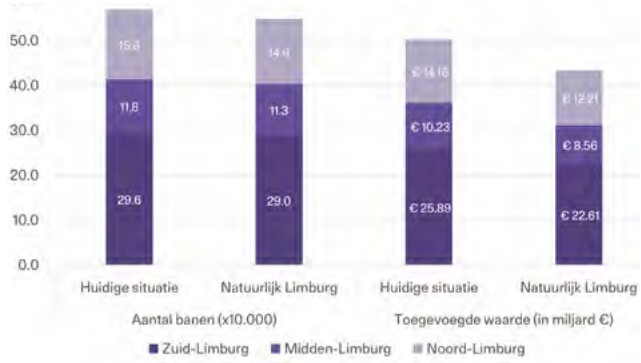

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

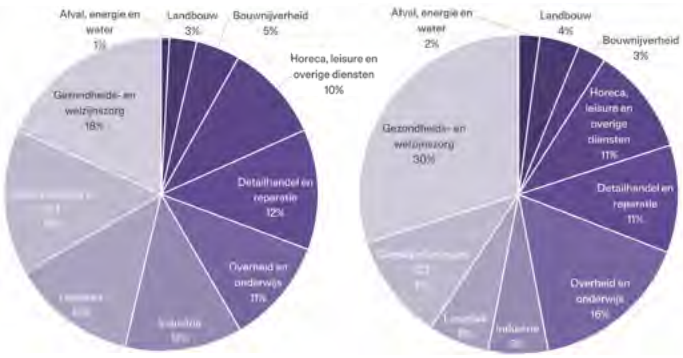

Natuurlijk Limburg: Economie

E2.1 Circulaire hubs
Circulaire hubs spelen een lokale en in sommige gevallen een regionale rol. Er zijn relatief veel hubs. De hubs zijn niet gespecialiseerd, maar functioneren elk voor een groot aantal materialen. Deze materialen leggen dus een kleine afstand af naar de hub. Ondanks dat er minder wordt geconsumeerd, komt een groot aandeel van de materialen na consumptie weer in een circulaire hub terecht.

Regionale circulaire (materialen-)hub

E3.1 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Geen grootschalige kavels meer uitgeven. Deel grootschalige kavels wordt natuur. Circa 50% verdwijnt omdat grootschalige industriebedrijven verduurzamingsslag niet kunnen maken.

E4.1 Clusteren ruimtevraag kantoren
Voorraad kantoren krimpt tot 50%. Alleen binnenstedelijke locaties, nabij OV blijven over.

E5.1 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Niet alle ruimtevraag voor bedrijventerreinen wordt geaccommodeerd. Duurzaamheidseisen en grondprijzen gaan omhoog.

Zoekgebied vergroening bedrijventerreinen
Bedrijventerreinen
1 vierkant = 50 ha

E6.1 Energie-intensieve bedrijvigheid
Circa 50% verdwijnt omdat bedrijven verduurzamingsstap niet kunnen maken. De industriesector krimpt met circa 50%

E7.1 Arbeidsproductiviteit
Door focus op brede welvaart neemt de arbeidsproductiviteit af. Banen in zorg, onderwijs en overheid hebben lagere toegevoegde waarde. Meer aandacht voor mantelzorg en vrijwilligerswerk remt de verdere groei van arbeidsproductiviteit.

E8.1 Innovatieve technologieën
Innovatie is minder belangrijk, omdat focus vooral ligt op banen in zorg, onderwijs en overheid. Technologiëen die toegepast worden in de zorg worden meer gestimuleerd dan technologiëen die toegepast worden in industriële productieprocessen

E9.1 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn niet belangrijk, sommige sleutelprojecten verdwijnen voor natuur, anderen vormen om tot duurzame productielocaties. De Nedcat productielocatie wordt natuur. Einstein Telescoop komt niet naar Limburg. MAA: Economisch minder relevant. Chemelot wordt een regionale circulaire hub met fors afgenomen industriële productie.

Chemelot wordt een regionale circulaire hub met fors afgenomen industriële productie
VDL Nedcar wordt natuurgebied
Einstein Telescope komt niet
Maastricht Aachen Airport
Brightlands campus

E10.1 Hoger- en beroepsonderwijs
Onderwijs leidt vooral op voor lokale behoefte. Nauwelijks internationale studenten. Veel opleidingen voor zorg, overheid en onderwijs.

WO
MBO
HBO

E11.1 Samenwerking over de grens
Blik naar binnen. Minder banengroei, dus ook minder expats, kenniswerkers en arbeidsmigranten. Die laatsten blijven wel nodig om banen in te vullen (ook in zorg bijvoorbeeld)

E12.1 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Economische stagnatie. Groei van de brede welvaart en grotere rol van de publieke sector.

E13.1 Arbeidsmarkt
Economie wordt kleiner. 32 uur werkweek wordt standaard. Meer tijd voor mantelzorg, vrijwilligerswerk. Het aantal banen voor hoger en middelbaar opgeleiden neemt licht toe ten koste van het aantal banen voor lager opgeleiden. Werkgelegenheid in energie en industrie verdwijnt grotendeels; verschuift naar circulaire economie. Aantal arbeidsmigranten daalt.

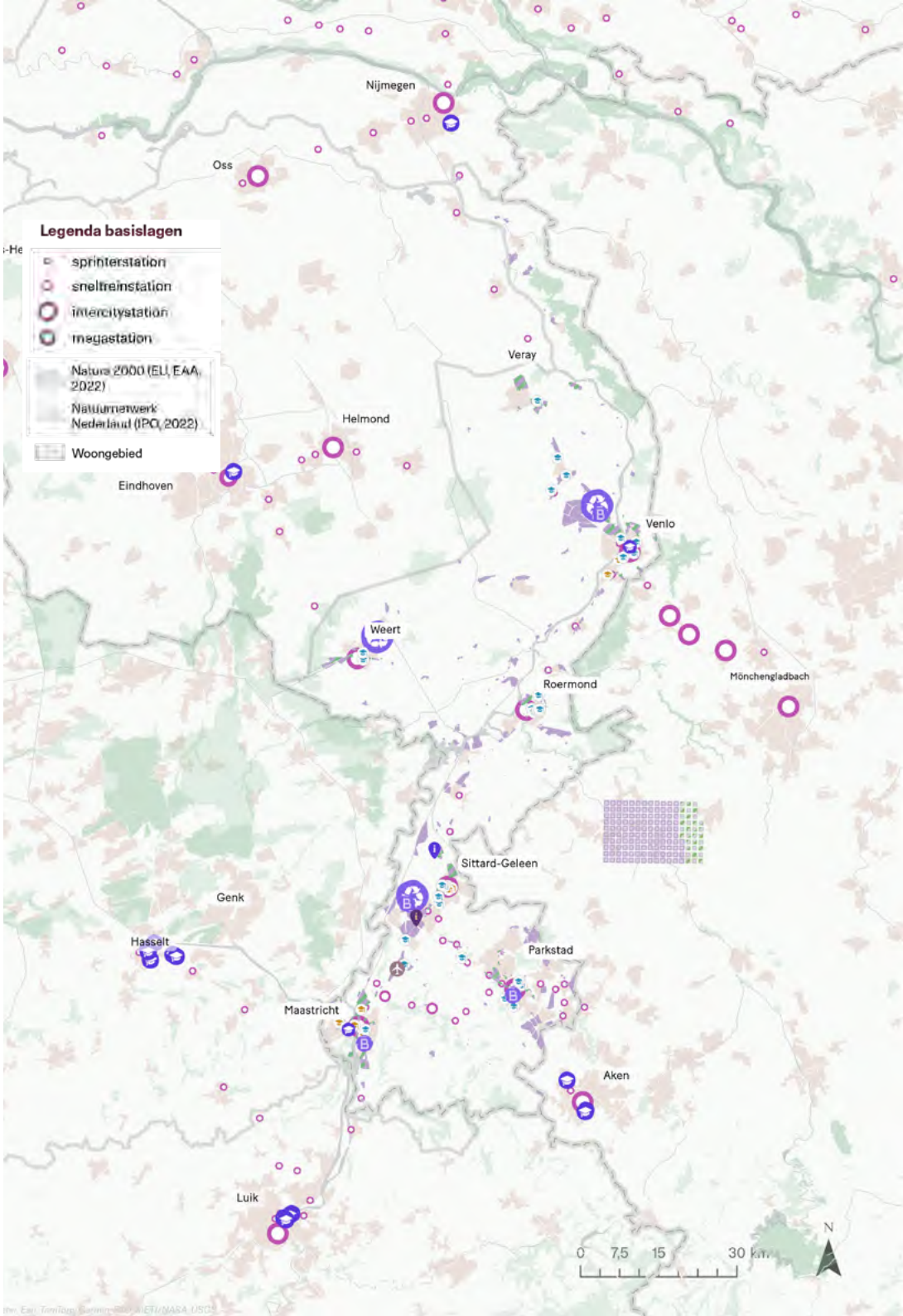

6.4.2 Wonen

Natuurlijk Limburg is gericht op 'planet'. Dit geeft zeer duidelijke sturing aan met name 'waar' er gebouwd wordt. Om natuur te beschermen is uitbreiding in het buitengebied in dit scenario niet mogelijk. Om te kunnen voorzien in de hoge woningvraag vindt er sterke verdichting plaats binnen en rondom de grote steden en met name nabij intercitystations. Gebouwen gaan meer de lucht in. Hierbij is ook volop aandacht voor 'ruimte voor natuur', waarbij er niet gebouwd wordt rondom overstromingsrisicogebieden.

Woonvoorkeuren verschuiven naar een grotere focus op duurzaamheid, met nadruk op materiaalgebruik en energie-efficiëntie. Door verdichting worden woningen kleiner, terwijl de focus op energieneutraal bouwen, duurzame materialen en lokale zelfvoorzienigheid de prijzen per vierkante meter opdrijft. De druk op de ruimte in de stad neemt toe. Daarom speelt gedeeld gebruik van voorzieningen een grotere rol, wat bijdraagt aan een efficiënter en duurzamer woonklimaat.
De leefbaarheid in het buitengebied komt verder onder druk te staan. Dit heeft met name te maken met beperkte nieuwbouw en vernieuwing in het buitengebied en de kleinere kernen. Hierdoor neemt het draagvlak voor voorzieningen en lokaal verenigingsleven af. Het risico op beperkt leefbare kleinere dorpen is groot in dit scenario. Tegelijkertijd neemt ook het risico op 'gettovorming' in de grote steden toe: verdichting, veel kleine woningen en eenzijdige huishoudenssamenstellingen in wijken leiden tot grotere druk op specifieke gebieden, buurten en wijken.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

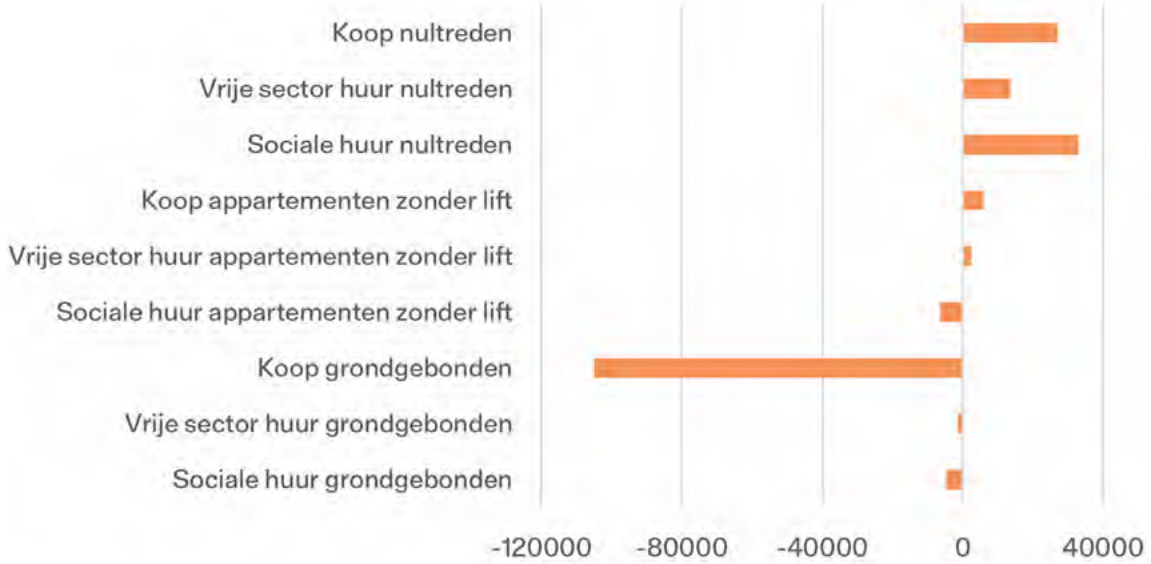

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

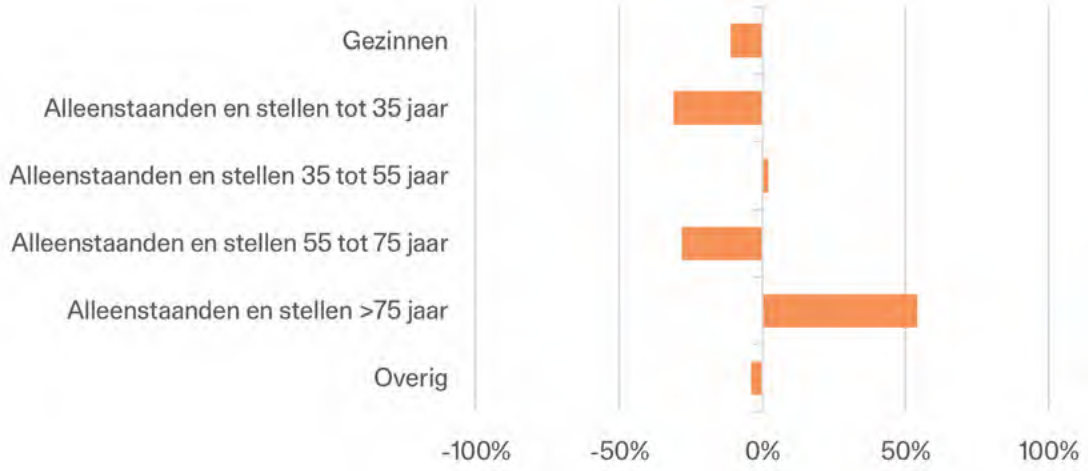

Natuurlijk Limburg: Wonen

W1.1 Sturende meta-trends voor wonen
Energietransitie, duurzaamheid en beschermen van het bestaande, bevorderen brede welvaart. Biobased en energieneutrale woningen met kleinere footprint. Meer gedeelde functies en minder benodigde vierkante meters per persoon.

W2.1 Groeiende doelgroep
Toename van eenpersoonshuishoudens, stellen en groepen. Gezinnen gericht op een gezonde leefomgeving.

W3.1 Woonvormen
Collectief in buitengebied, individueel in steden. Wooncoöperaties op platteland, verdichting en individualisering in steden. Aandacht voor betaalbare en duurzame woningen. Tiny houses.

W4.1 Mate van sturing op doelgroepen
Grote overheidsrol op alle niveaus. Woningcorporaties ontwikkelen duurzame en betaalbare woningen in steden. Extra aandacht voor seniorenhuisvesting.

W5.1 Type woningmarkt
Sterke sturing op duurzaam, focus op hergebruik en beter benutten van bestaande voorraad.

W6.1 Mate van sturing op doorstroming op de woningmarkt
Enkel binnen steden. In dorpen 'gedeelde doorstroming' door woningdelen of splitsen.

W7.1 Nieuwbouwlocaties
Optimaal benutten van bestaande ruimte. Geen uitleglocaties. Verdichting en hoogbouw bij intercitystations.

Bouwstop

W8.1 Verdichting
Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.

Verdichting

FSI per buurt (RUDIFUN)
fsi_2050_gl
3.599204
0.002094

W9.1 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optimaal benutten: transformatie, splitsen, optoppen, aanplakken, uitplinten, woningdelen.

Benutten bestaande voorraad

W10.1 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Volop aandacht voor natuurinclusiviteit, gemeenschappelijke ruimten, circulariteit, en energieneutraal tot energieopwekkend. Aanpassingen om hittestress te beperken.

W11.1 Sociale leefbaarheid
Met name focus op (verdichte) steden. Sterkere gemeenschapsbetrokkenheid.

W12.1 Fysieke leefbaarheid
Natuur in volle glorie. Geen woningbouw bij overstromingsrisicogebieden.

W13.1 Wonen, welzijn en zorg
Kernen houden zorgvoorzieningen. Mantelzorg speelt een grote rol.

W14.1 Betaalbaarheid wonen
Door inbreiding, verdichting en kleiner wonen — met als doel meer groen en natuur te behouden — daalt de prijs per woning, maar stijgt de prijs per vierkante meter.

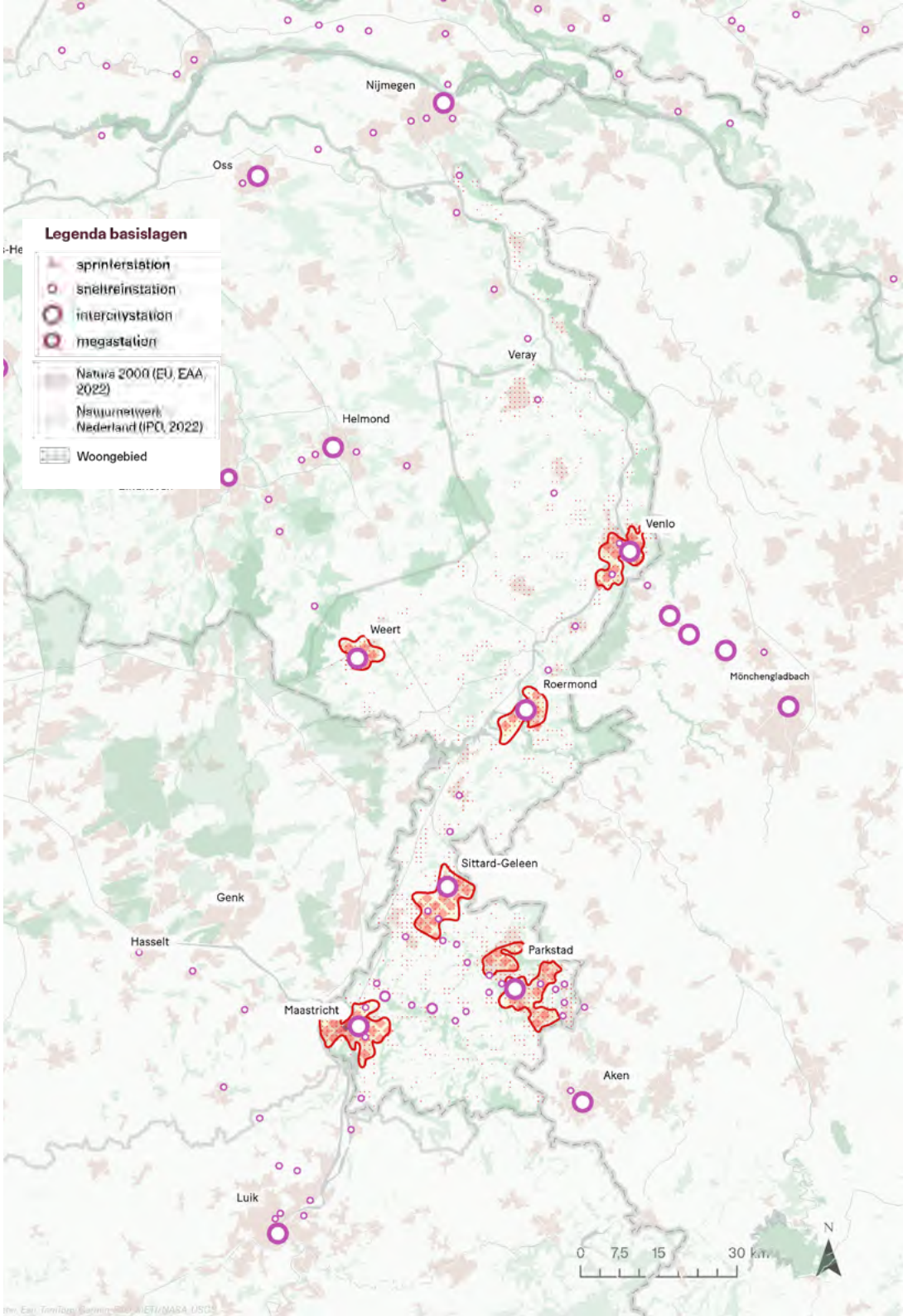

6.4.3 Landelijk gebied

In het scenario Natuurlijk Limburg vormt natuur de basis van het landelijk gebied. Biodiversiteit is een indicator voor een gezonde leefomgeving van de mens. Natuurgebieden hebben prioriteit in het Limburgse landschap en ecologie is verweven met landbouw, recreatie en erfgoed. Natuurgebieden zijn verdubbeld in hectares, via natuurcorridors verbonden met Duitse en Belgische Natura 2000-gebieden, en ingericht voor ecosysteemdiensten. Schadelijke emissies naar lucht, bodem en water worden volledig voorkomen. Ook water en bodem spelen een rol in de inrichting van het landschap: rivieren krijgen meer ruimte via projecten als Ruimte voor de Maas, uiterwaarden blijven onbebouwd en grondwateronttrekking wordt beperkt. Herstel van natuurlijke beken en waterberging zorgen voor klimaatbestendigheid en een robuust watersysteem.

Landbouw en toerisme zijn in balans met natuur en milieu. De agrarische sector transformeert naar kleinschalige, circulaire en natuurinclusieve systemen, waarin boeren naast voedselproducent ook natuurbeheerder zijn. Door de eiwittransitie is het aantal veehouderijen afgenomen en de (glas)tuinbouw ontwikkeld zich duurzaam. Boeren benutten drones en sensoren voor precisielandbouw. Voor toerisme is natuurbeheer leidend. Kwetsbare gebieden worden afgesloten of beperkt toegankelijk terwijl in andere regio's recreatie wordt gefaciliteerd. Zo wordt de recreatiedruk in Zuid-Limburg verlicht en wordt actieve recreatie gestimuleerd.

De inrichting van Limburg wordt bepaald door groen-blauwe structuren. Woningbouw is beperkt tot bestaande kernen in het landelijk gebied. Natuurgebieden en overstromingsgevoelige gebieden zijn uitgesloten van (nieuwe) bewoning of bebouwing met economische functie. Specialistische voorzieningen blijven behouden in steden, buiten de stedelijke gebieden wordt hier door de overheid niet op gestuurd. De leefbaarheid op het platteland wordt sterker bepaald door natuurlijke kwaliteit en gemeenschapsinitiatieven dan door het aanbod van voorzieningen.

Natuurlijk Limburg: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Alle landbouw ontwikkelt zich duurzaam. Bodem- en waterkwaliteit zijn leidend in type landgebruik en de agrarische sector is in harmonie met natuur- en mileu. Er zijn minder melkveehouderijen en veeteelt. Er ontstaat een focusshift naar kleinschalige, natuurinclusieve, en circulaire manier van landbouw en glastuinbouw. Er is minder vraag naar dierlijke eiwitten. De agrarisch ondernemer is zowel voedselproducent (voor de nationale markt) als natuurbeheerder. De effecten op ecologie (inclusief stikstof) zijn netto positief. Autonome drones en sensoren monitoren sturen precisielandbouw aan op basis van ecologische waarden.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Limburg transformeert naar een provincie waar natuurbehoud centraal staat. Toerisme waar kan, maar biodiversiteit en natuurbehoud is leidend. In (te) kwetsbare natuurgebieden wordt toerisme beperkt, en sommigen worden afgesloten voor recreatie. Landbouw en intensieve veehouderij zijn afgenomen en onderdeel van het natuurlijke landschap van Limburg. Actieve recreatie wordt gestimuleerd in het kader van gezondheid. De afname van agrarische activiteit biedt kansen voor spreiding van toerisme. Dit zorgt ervoor dat toerisme zich uitspreidt over de gehele provincie, en de druk op Zuid-Limburg verlaagd wordt.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Groen-blauwe structuren zijn leidend. Gedeelten van Limburg worden uitgesloten voor bewoning en **woningbouw is beperkt tot enkele al-bestaande kernen in het landelijk gebied**. De uiterwaarden van rivieren zijn uitgesloten voor bewoning, evenals natuurgebieden. Limburg staat bekend om haar kwalitatief hoogwaardige natuur, met een rijke biodiversiteit die als voorbeeld dient.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Specialistische voorzieningen worden in de steden overeind gehouden. Buiten de steden wordt hier vanuit de overheid niet opgestuurd.

LG.N.1 Ecologie
Mensen als onderdeel van de natuur. Goede biodiversiteit als indicator van een gezonde leefomgeving voor de mens: natuurinclusief ruimtegebruik met ecosysteemdiensten.

Natuurgebieden hebben prioriteit in landschap en ecologie is verweven met landbouw, recreatie en erfgoed. Het landelijk gebied is getypeerd door brede oevers, ruimte voor water en groen. Natuur is boven op het Natuurnetwerk Nederland (NNN) verdubbeld en natuurgebieden zijn verbonden met nabije Natura 2000 Duitsland en België. Het systeem van vergunningen voor emissies (zowel op water, lucht en bodem) die - in cumulatie - schadelijk zijn voor de ecologie is vernieuwd. Netto vinden er bij natuur geen schadelijke emissies plaats.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Water en Bodem sturend is leidend. Water krijgt fors meer ruimte vanuit ecologische en veiligheidsprincipes, bijvoorbeeld door Ruimte voor de Maas programma. Niet bouwen in overstromingsgevoelige gebieden (risicozones H2-H6). Grondwateronttrekking beperken en maatregelen treffen om water vast te houden (beken meanderen, landbouwgrond opgeven en kleinere systemen meer ruimte geven).

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Sluiting Natuurcorridors aanleggen tusen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.

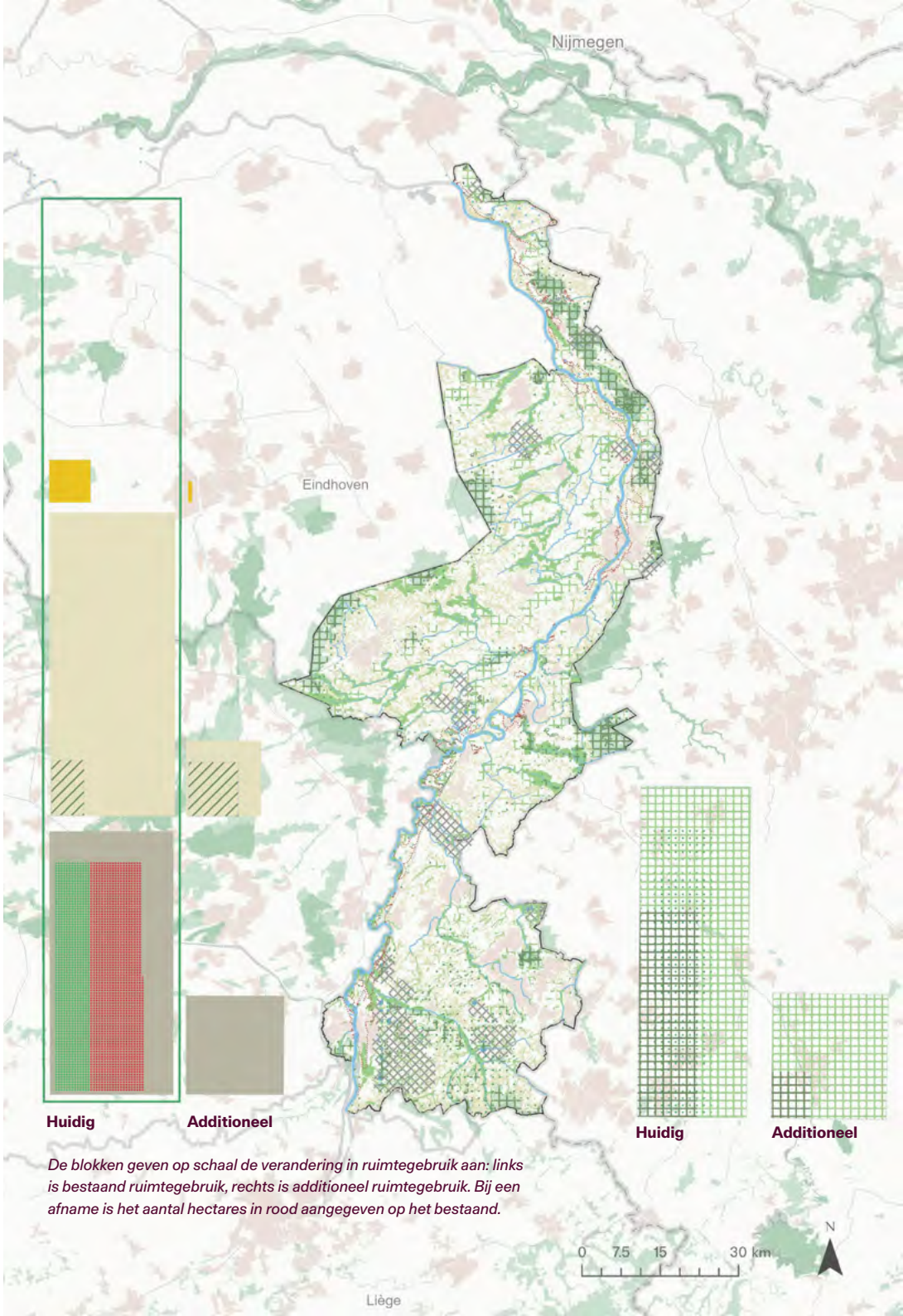

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.4.4 Mobiliteit

De zes middelgrote steden zijn het hart van de dagelijkse mobiliteit in de regio. Ze vormen de belangrijkste knooppunten voor de verplaatsingen van bewoners en bezoekers. Het overheidsbeleid richt zich op duurzaamheid. Dit gebeurt door duidelijke reguleringen en prijsprikkels die het gebruik van milieuvriendelijke vervoersopties bevorderen. Betalen naar gebruik wordt gecombineerd met concurrerende tarieven voor het openbaar vervoer, om het gebruik daarvan te stimuleren.

De intercityverbindingen tussen deze zes steden vormen de ruggengraat van het vervoersnetwerk voor de lange afstand. Hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) speelt een belangrijke rol in de verbinding naar de knooppunten. Er wordt daarnaast geïnvesteerd in snelfietsroutes richting de ov-knooppunten. Binnen de steden worden milieuzones ingevoerd en wordt parkeerregulering toegepast. De openbare ruimte wordt heringericht om lopen en fietsen te bevorderen. De vrijgekomen ruimte van autowegen en parkeerplekken wordt benut voor verdichting. Zo ontwikkelen de steden zich tot steeds autoluwere gebieden met een menselijke schaal.

Goederenvervoer wordt beperkter, met een afname van logistieke stromen en een extensiever gebruik van waterwegen ten behoeve van natuurdoelstellingen. Stadshubs fungeren als knooppunten waar circulaire producten en stadsbewoners samenkomen, terwijl milieuzones in de zes middelgrote steden bijdragen aan een duurzamer stedelijk klimaat.

Door de daily urban systems rondom de zes middelgrote steden neemt het aantal verplaatsingen met name op de korte en middellange afstand toe. Door investeringen en beleidsinzet op fietsinfrastructuur en het ov-netwerk groeit het aantal ritten met die vervoerwijzen het sterkst in alle afstandsklassen (voor fiets voor de korte en middellange afstanden). Door deze daily urban systems en de gerichte beleidsinzet neemt het autogebruik in alle afstandsklassen af ten opzichte van de huidige situatie.

Modal split per afstandsklasse

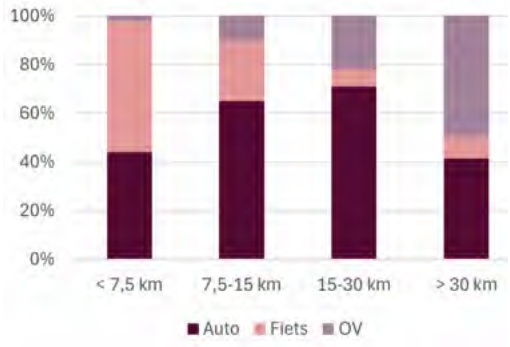

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

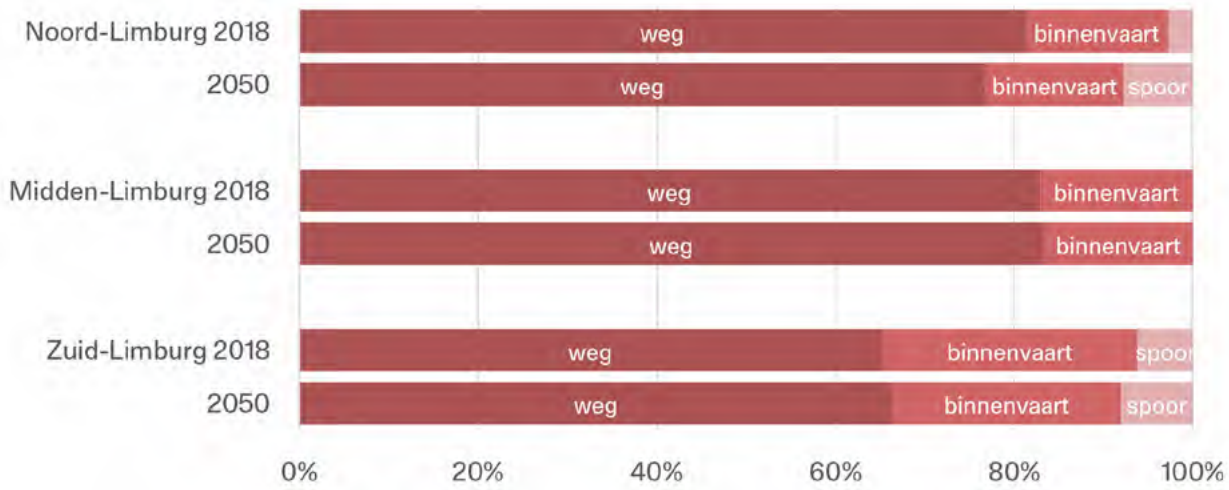

Natuurlijk Limburg: Mobiliteit

M.IP.1 Infrastructuur - personen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur.
Ov: verbreding van spoor om te optimaliseren (bijv. uitbreiden van de Maaslijn) + businfrastructuur voor HOV
Fiets: Fietssnelwegen tussen de 6 (middel)grote steden en richting ov-knooppunten
Projecten om woningbouw in 6 (middel)grote steden mogelijk te maken en daar verblijfskwaliteit toe te voegen (bijv. spoortunnel Maastricht)

- Regionale fietsverbindingen (Routedatabank, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale fietsverbindingen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes (openOV, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale busroutes
- Spoorwegen
- Vaarwegen

M.OVP.1 Openbaar vervoer - personen
Knooppunten: 6 IC-stations. Woningen, werkplekken en winkels rond ov-haltes.
HOV-netwerk binnen, tussen en richting de 6 (middel)grote steden.
Frequente IC-verbindingen tussen 6 (middel)grote steden en omliggende steden in binnen- en buitenland (Eindhoven, Nijmegen, Ruhrgebied, Aken, Luik)

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.1 Stedelijke mobiliteit - personen
Milieuzones in de 6 (middel)grote steden
Deelmobiliteit: Deelvervoer rondom ov-knooppunten.
Inrichting: Openbare ruimte is ingericht op lopen en fietsen. Steden zijn autoluw. Ruimte van huidige parkeerplekken wordt gebruikt voor groen.
Hubs: Stadsrandhubs en stations

M.LP.1 Luchtvaart - personen
Sluiting MAA, nog wel mogelijkheden voor elektrische vluchten.

- Maastricht Aachen Airport

M.IG.1 Infrastructuur - goederen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: Geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur.
Spoor: Verbreding van spoor om te optimaliseren (bijv. uitbreiden van de Maaslijn).
Waterwegen: Extensiveren voor natuurdoelstellingen.

M.KG.1 Knooppunten - goederen
Grote clusters: Grote industrieclusters zoals Chemelot krimpen.
Bedrijventerreinen: Ruimtebeslag neemt door de krimp van materiële consumptie iets af.
Distributiecentra: Minder en kleiner dan in huidige situatie.

M.SG.1 Stedelijke distributie - goederen
Stadshubs aan de rand van de steden voor opslag van circulaire producten, stadsdistributie en reparatie.

- HUB Stadsrandhubs

M.LG.1 Luchtvaart - goederen
Sluiting MAA, nog wel mogelijkheden voor elektrische vluchten.

M.O.1 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Door planeetpunten wordt de auto minder gebruikt, waardoor autonoom rijden aan urgentie verliest en innovatie verschuift naar duurzame mobiliteit.
Verschoning van vervoer: Volledige elektrificatie van vervoer, collectieve laadhubs bij deelvervoer.

M.B.1 Beprijzing mobiliteit
Auto: Betalen naar gebruik en parkeerregulering in de steden (icm planeetpunten systeem).
OV: Concurrerende tarieven voor openbaar vervoer.
Logistiek: Via planeetpunten gereguleerd.

M.G.1 Governance en marktordening
Overheid: De rijksoverheid speelt een centrale rol in het vormgeven van mobiliteitsbeleid, met duidelijke regulering en prijsprikkels gericht op duurzaamheid.
Investeringen: Investeringen gaan naar openbaar vervoer, fietsinfrastructuur.
Ov-concessie: Openbaar vervoer wordt op de huidige manier georganiseerd (middels concessies per regio).

M.S.1 Sociale mobiliteit
Er is een sterke overheid die zorgt dat iedereen op een duurzame manier mobiel blijft.

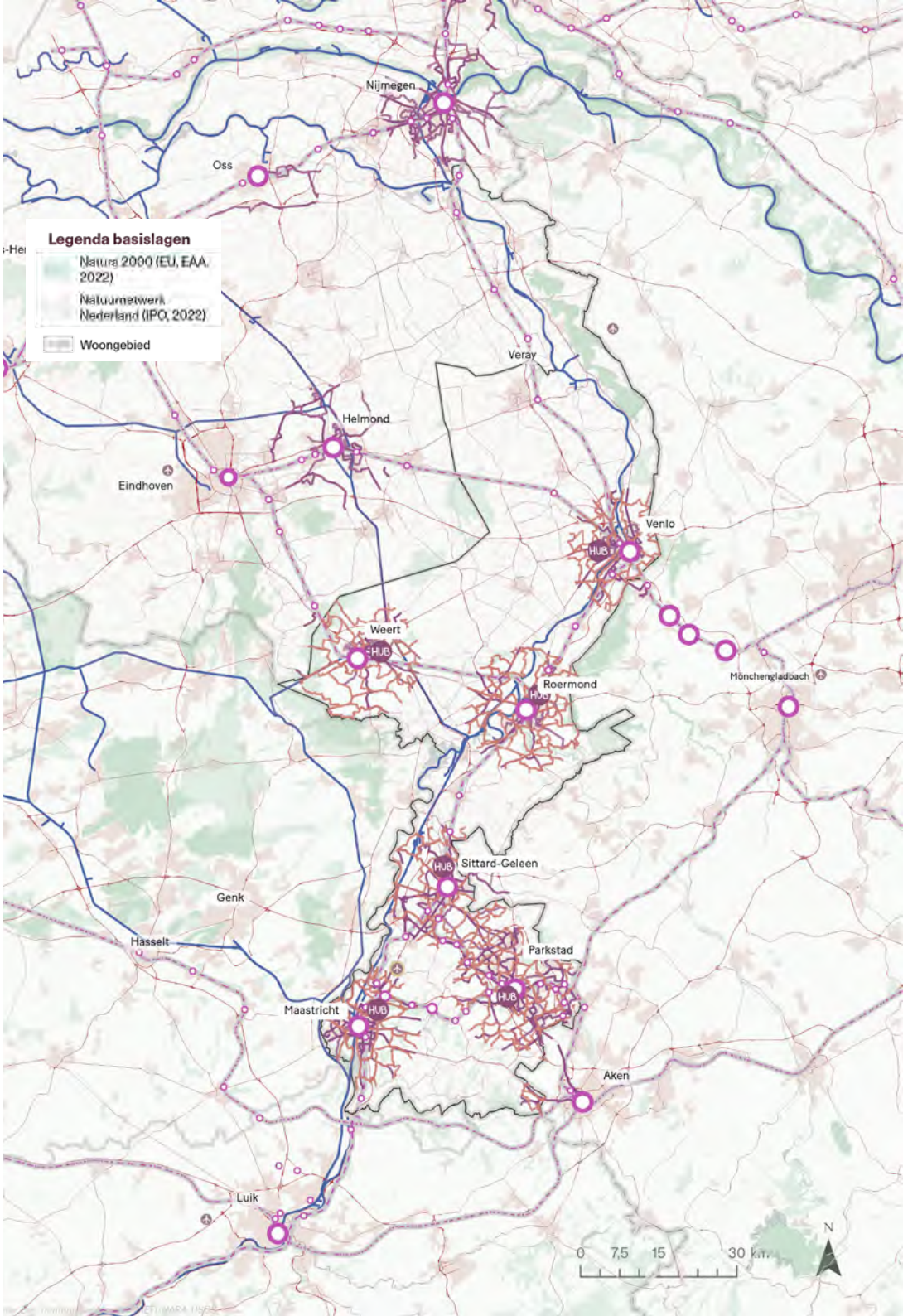

6.4.5 Energie

In Natuurlijk Limburg staat een volledig hernieuwbaar energiesysteem centraal. Daarbij wordt maximaal ingezet op energiebesparing. Kernenergie wordt uitgesloten, en zonne- en windenergie worden strikt geregisseerd via een provinciale energiemaatschappij, die zorgt voor stabiele prijzen en eerlijke (doch gecontroleerde) verdeling van energie. De energie-infrastructuur wordt ruimtelijk sterk gecentraliseerd binnen de provincie, met grootschalige koppelingen tussen productie en opslag. De afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is volledig afgebouwd, met alleen nog strategische reserves voor uitzonderlijke noodgevallen. Energieopslag in brede zin speelt daarmee een sleutelrol in het balanceren van vraag en aanbod.

In de gebouwde omgeving wordt collectieve energieopwekking via daken de norm, met veel potentie in het verstedelijkte landschap van vooral Zuid-Limburg. Gebouwen in steden worden zo isolerend mogelijk ingericht en geconstrueerd om energieverbruik en hittestress te minimaliseren. Warmtenetten worden grootschalig uitgerold met geothermie en restwarmtebenutting, mits beschikbaar en landschappelijk inpasbaar, waarbij warmte collectief wordt opgeslagen. Elektriciteit wordt waar mogelijk collectief opgeslagen en op grote schaal teruggeleverd via slim netbeheer. Daarnaast wordt waterstof geïmporteerd via de DRC en ingezet voor sectoren waar elektrificatie minder efficiënt is. Dit brengt een grote afhankelijkheid van de windparken op zee met zich mee. Dit terwijl de hogere zeespiegelstijging de bouw van windparken op zee bemoeilijkt, wat de waterstofproductie vertraagt.

De nationale overheid reguleert de markt stevig, waardoor energie-rechtvaardigheid een belangrijke waarde is. Tegelijkertijd zorgen de extremere weersomstandigheden voor wisselende energieprijzen en een minder gelijkwaardige verdeling van de energielasten voor bedrijven ten opzicht van consumenten.

Een efficiënte, centraal gestuurde netplanning zorgt ervoor dat piekbelastingen worden beperkt, met minimale afhankelijkheid van import. Zware industrieën die – onder andere door tekort aan waterstof - niet kunnen verduurzamen verdwijnen, terwijl werkgelegenheid verschuift naar natuurbeheer en de circulaire economie. Industriële clusters die nog bestaan, functioneren zoveel mogelijk op CCS (carbon capture and storage) en circulaire reststromen. Reststromen uit industrie en glastuinbouw worden daarmee optimaal benut op een zo hoog mogelijk schaalniveau (boven-provinciaal). Mobiliteit is grotendeels geëlektrificeerd, aangevuld met waterstof voor zwaar transport en logistiek.

Natuurlijk Limburg: Energie

EN.O1.1 Opwek - Kernenergie
Geen kernenergie

EN.O2.1 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximaal inzetten op PV op daken voor direct gebruik en besparing. Strikte regie op inpassing wind en zon op land, voornamelijk nabij industrie en langs infrastructuur. Matige inzet van geothermie en aquathermie. Beperkte inzet van centrale biovergisters vanwege strikte verduurzamingscriteria; vooral circulaire reststromen.

- Zon op dak
- Restwarmte uit datacentra en RWZI's

EN.T1.1 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleidingen komen. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt.

- Delta Rhine Corridor
- Waterstofbackbone
- Aanlanding wind op zee

EN.T2.1 Transport - Elektriciteit
Beperkte uitbreiding van hoogspanningsnet; vooral congestiemanagement en slimme netten. Enkele nieuwe HS- en MS-stations nodig, focus op stedelijke knooppunten en industrie. Regionale clustering van vraag en aanbod; TenneT-pockets leidend voor Energieplanologie en vestiging energievragers. Beperkte afhankelijkheid van het buitenland, koppelingen vooral voor back-up.

- 380 kV
- 150 - 320 kV
- 110 kV
- Hoogspanningsstation

EN.OP.1 Opslag - Energie-opslag en -mix
- Veel collectieve warmte- en elektriciteitsopslag in stedelijk gebied
- Grootschalige elektriciteitsopslag nabij industrieclusters
- Veel inzet op CCS met CO2 afgevangen vanuit industrie en elektriciteitscentrales

- Carbon Capture and Storage (CCS) en restwarmte
- Snellaadpunten (dicht bij grootschalige bedrijventerreinen)
- Collectieve energieopslaglocaties

EN.G1.1 Gebruik - Glastuinbouw
- Reststromen maximaal benut (CO2, warmte)
- Verduurzaming via geothermie waar mogelijk
- Maximale clustering van glastuinbouw; verdwijnen, verplaatsen of gesloten teelt als verduurzamingsdoelen niet worden behaald

- Kassengebieden

EN.G2.1 Gebruik - Gebouwde omgeving
- Grootschalige warmtenetten vanwege hoge bebouwingsdichtheid
- Waterstofopslag als buffer voor gebouwde omgeving vanwege onzekerheid restwarmte
- Gebouwen leveren energie terug
- Maximale benutting restwarmte voor zover het kan, vooral uit industrieclusters en datacenters (mits ze blijven). Import uit België/Duitsland onder strikte voorwaarden

- Wijken aangesloten op warmtenet

EN.G3.1 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
- Verspreid liggende energie-intensieve bedrijvigheid verdwijnt / verplaatst naar E.O.D. (Energy Oriented Development); regionale clustering
- Clauscentrale op CCS
- Chemelot aangetakt op DRC voor waterstof, CO2 en ammoniakleidingen en gelijkstroom vanaf de Noordzee

EN.G4.1 Gebruik - Logistiek
- Afname totale hoeveelheid logistiek
- Regionale distributiecentra, gericht op circulaire economie
- Veel nationale logistiek; elektrische voertuigen
- Centraal geplande snellaadpleinen voor logistiek

EN.S1.1 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Sterke regulering kan prijzen laag en stabiel; hogere belasting voor grootverbruikers

EN.S4.1 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Sterk gereguleerde markt, maar overheid bepaalt veel; collectieve voorzieningen versterken participatie.

EN.OV1.1 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie volgt. Ruimtelijke ordening bepaalt waar energie wordt opgewekt

EN.OV2.1 Overig - Natuurinclusief
Natuur en energie gescheiden.
Energieopwekking enkel op industriële locaties.

EN.OV3.1 Overig - Snelheid transitie
Snel; zo snel mogelijk 100% hernieuwbaar. Herontwikkeling nationale gasnetwerk t.b.v. uitwisseling biogas. Zo snel mogelijk uitfaseren aardgas

- Hoofdtransportleiding biogas netwerk
- Regionale ransportleiding biogas netwerk

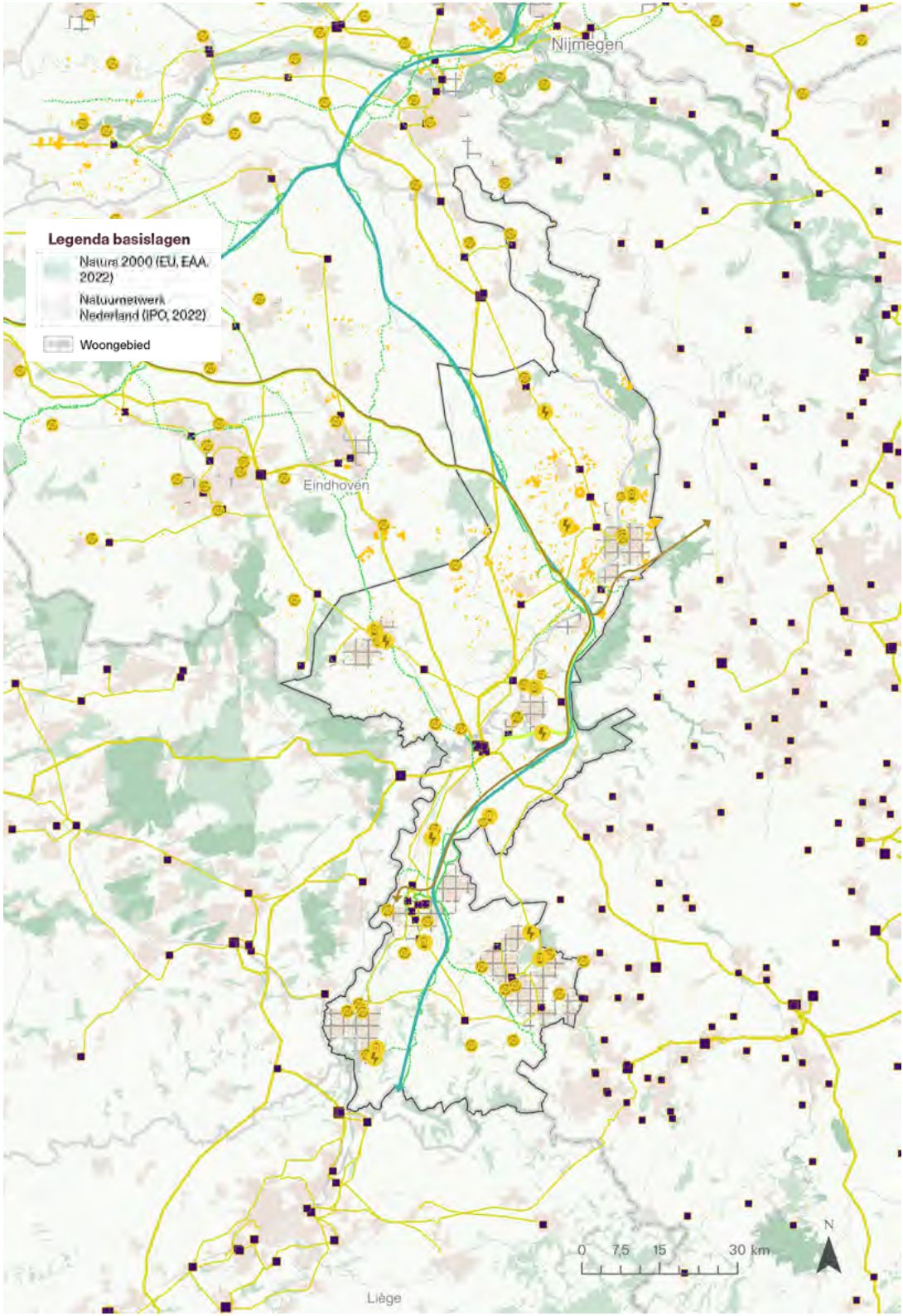

6.4.6 Natuurlijk Limburg: conclusies

Economie

- **Er is minder economische groei**. **Daar staat een verbetering van de levenskwaliteit en gezondheid tegenover** . Welvaart neemt af, welzijn neemt toe. De toegevoegde waarde van de economie neemt af, maar er is meer groen en open ruimte en minder uitstoot omdat vervuilende bedrijven verduurzamen of moeten stoppen (niet groen genoeg). Economie en onderwijs zijn 'naar binnen' gericht. Daardoor is er weinig internationalisering.
- **Er is goede zorg voor de vergrijzende bevolking.** De sectorsamenstelling sluit door de groei in verzorgende banen zeer goed aan op de vergrijzende bevolking en de groei van het toerisme.

Wonen

- De focus op planet werkt heel duidelijk door in **hoge omgevingskwaliteit buiten woongebieden.** Binnen woongebieden biedt dit **kansen voor verbetering van de leefkwaliteit in de steden.** In de zes steden is de leefkwaliteit verder versterkt door in te zetten op verdichting en tegelijkertijd in te zetten op meer groen en een 'menselijke schaal' in de openbare ruimte.
- **Steden gaan voor dorpen.** Druk op woongebieden buiten stadscentra (wijken en kernen) neemt toe. De extreme verdichting kan leiden tot 'getto-vorming' en anonieme wijken. Dorpen kunnen leeglopen, waardoor verschraling optreedt. Door de schaarse ruimte in de steden zijn de **woningen kleiner, maar niet per se goedkoper.**

Landelijk gebied

- De inrichting van Limburg wordt buiten de steden gestuurd door natuurlijke waarden en groen-blauwe structuren. **Hoogwaardige natuur krijgt veel ruimte en wordt sterker verbonden**, in bepaalde gebieden kan niet meer gebouwd worden om ruimte te geven voor het opvangen van hoogwater afvoeren in rivieren en beken. Land- en (glas) tuinbouw verschuift naar een kleinschalige, natuur inclusieve en circulaire manier van werken. Dit heeft een groot effect op de inrichting en het gebruik van het Limburgse landschap.
- **De leefbaarheid buiten de stad verandert**. Voorzieningen verplaatsen vrijwel allemaal naar de grote kernen en worden daarbuiten niet voortgezet. Dit beïnvloed de manier van leven in het buitengebied en mensen zijn hier meer op zichzelf, en elkaar, aangewezen.

Mobiliteit

- De verbinding van de 6 intercitystations in Limburg onderling en met de omliggende regio's is van groot belang. **Daarom komt er een grote investering in het netwerk van intercityverbindingen**. Daarmee worden de ontbrekende schakels naar Nijmegen en Düsseldorf ingevuld. Voor alle steden komt er een verbinding van minimaal 2x per uur naar Eindhoven. **De potentie van de fiets wordt optimaal benut** en wordt in stadsrandhubs geïnvesteerd om ketenreizen te faciliteren. De inzet richt zich op meer keuze-opties voor bezoekers en werknemers die met de auto uit de deelregio's komen.
- Het effect van prijsmaatregelen in mobiliteit is groot; dit zorgt voor een hogere prijs van autogebruik en parkeren, en een lagere prijs voor publieke mobiliteit. **Dit zorgt voor effectief beleid ten aanzien van het gebruik en de kosten van duurzame mobiliteit.**
- Vanwege de duurzaamheidseisen worden **logistieke stromen en goederenvervoer** ingeperkt. Waterwegen worden geëxtensiveerd ten behoeve van natuurdoelstellingen.

Energie

- **De Delta Rhine Corridor** (met waterstof) **speelt een sleutelrol**. Deze is onder andere van belang voor onder sectoren waar elektrificatie minder efficiënt is. Lokale opwek is beperkt, omdat het **open landschap leidend** is. Kernenergie is uitgesloten vanuit ecologische redenen.

Reflectie 'Veel minder'
In de 'minder-situatie' is de druk in de stedelijke 'wooncluster' minder groot. Dat betekent dat er in de steden meer ruimte is voor kwalitatieve en groene openbare ruimte. Tegelijkertijd neemt de leefbaarheid van dorpen nog verder af; draagvlak voor voorzieningen neemt af en de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad, met name in dorpen, neemt af doordat er overaanbod in deze dorpen ontstaat.

Omdat economische groei geen doel op zich is, neemt het aantal banen flink af. Minder inwoners en huishoudens en een dalende beroepsbevolking zijn dan ook voorstelbaar. De afname van de beroepsbevolking is groter dan de verwachte afname in banen. Mensen van buiten de provincie zullen gaan pendelen naar Limburg om er te werken. De instroom van arbeidsmigranten en kenniswerkers is beperkt omdat het aantal banen afneemt. Gevolg is dat de arbeidsmarkt krap is.

De bereikbaarheid van en naar dorpen neemt af. De afname van het aantal inwoners en huishoudens leidt tot een lagere vraag naar mobiliteit, waardoor de auto-afhankelijkheid in dorpen groeit. Doordat banen zich clusteren in de steden, zullen de verbindingen van de intercitystations naar de werkgelegenheid belangrijker worden, terwijl de publieke vervoerverbindingen naar de dorpen verdwijnen.

De energietransitie verloopt trager en is afhankelijk van internationale klimaatmaatregelen. Hernieuwbare bronnen worden nog steeds geregisseerd, maar grootschalige uitrol van warmtenetten en collectieve energieopslag blijft achter door een gebrek aan investeringen in hernieuwbare infrastructuur. De beperkte sturing op verduurzaming maakt het energiesysteem inefficiënt, waardoor piekbelastingen op het net sterk toenemen.

De bevolkingskrimp in combinatie met een sterke energiebesparing betekent dat de totale energievraag relatief laag blijft en het aanbod groter wordt. Bovendien zijn de grootste energie-intensieve bedrijven uit het hele land inmiddels volledig verdwenen. De afhankelijkheid van geïmporteerde energie wordt daardoor groter, vooral in perioden met weinig zon of wind. Er is minder leveringszekerheid van duurzame energie, waardoor reserves van fossiele brandstoffen vaker worden aangesproken, binnen of buiten Limburg

6.5 Limburg Europolis

"Limburg Europolis vormt de kwalitatieve schakel tussen de sterke economische kerngebieden Brainport, de metropool Maastricht-Aken-Luik en het Ruhrgebied."

Verhaallijn
Limburg ontwikkelt zich als een polycentrische en grensoverstijgende regio, waarbij Brainport Eindhoven, het Ruhrgebied en Aken (met de metropool Maastricht-Aken-Luik) de economische kern vormen. Deze sterke centra zijn verbonden door goede verbindingen met infrastructuur, arbeidsmarkten en energienetwerken. Noord-Limburg richt zich op Brainport, terwijl Zuid-Limburg steeds meer verweven raakt met voornamelijk Aken en deels Luik en Hasselt.

Door bevolkingsgroei en urbanisatie neemt de vraag naar hoogwaardige woningen en voorzieningen toe, vooral langs de assen Weert-Eindhoven en Luik-Maastricht-Aken-Hasselt. Economische specialisatie rond Chemelot en Greenport Venlo versterkt de internationale positie van Limburg als belangrijke logistieke schakel.

Mobiliteit en energie spelen een sleutelrol in deze transitie. Snelle ov-verbindingen en efficiënte goederenstromen versterken de bereikbaarheid, terwijl Limburg inzet op duurzame energieproductie en grensoverstijgend energietransport. Midden-Limburg vormt wel een bottleneck voor weg, spoor en waterwegen, daarom zijn grensoverstijgende verbindingen van essentieel belang. Chemelot groeit uit tot een cruciaal energieknooppunt.

De rijksoverheid laat veel over aan de markt, maar internationale samenwerking blijft essentieel. Limburg positioneert zich als de poort naar Europa, waar economische groei, technologische innovatie en duurzame energie elkaar versterken binnen een polycentrisch netwerk.

Kenmerken
- **Samenleving**: Grensoverstijgend, met een blik op Europa. Groot verschil in dynamiek tussen noord en zuid; Maastricht vormt een metropool met Aken, Hasselt en Luik. In noord richt Weert zich op Eindhoven.
- **Rol overheid**: Rijksoverheid is gericht op de Randstad, maar vooral ook terughoudend om marktwerking te bevorderen. De belangrijkste prioriteit van de provincie is het overheid houden van de demografie.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg heeft een belangrijke logistieke en economische rol. Limburg is de poort naar Europa en loopt voorop in transities.

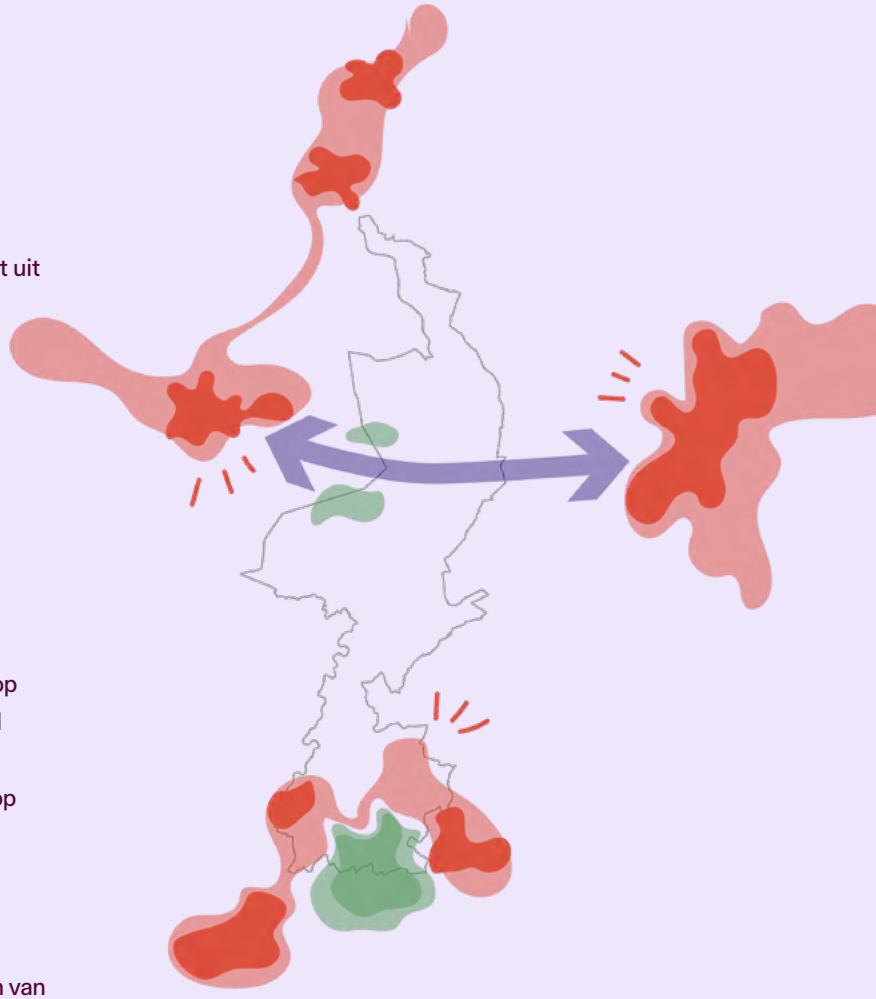

6.5.1 Economie

Globalisering en economische groei staan centraal. In Limburg vooral door de sterk gespecialiseerde clusters. Chemelot heeft zich ontwikkeld tot chemisch cluster op basis van pyrolyse, de Venlose logistiek is de slimste ter wereld en gespecialiseerd op CE-logistiek voor Nederland en NRW, Parkstad is dé AI hotspot van Nederland en vormt de verbinding tussen de AI en chip-sectoren tussen Jülich, de RWTH, Leuven en Brainport. Ook zijn de kansen voor innovatie en grensoverstijgende kansen rond med-tech door Limburg verzilverd.

Veel economische ontwikkeling is grensoverstijgend: in de zuidelijke metropool is rondom de Einstein telescoop een vijfde Brightlands campus ontstaan die onderdeel is van Brainport. De groene Europese industriepolitiek heeft vruchten afgeworpen. Doordat de overheid met bedrijven mee investeert is duurzaamheid lonend geworden voor bedrijven. De arbeidsproductiviteit stijgt fors: bedrijven investeren veel in innovatie, technologische ontwikkeling, automatisering en digitalisering. Het aantal banen in de industrie en logistiek loopt terug, maar de waarde die deze sectoren toevoegen groeit.

Ook zit er veel groei in kennisintensieve sectoren die veel financiële waarde toevoegen aan de regionale economie.

Er is veel internationale instroom van arbeidskrachten nodig. Traditionale kennisinstellingen in Maastricht, Parkstad en Venlo trekken veel internationale studenten. Zowel kenniswerkers (expats) als arbeidsmigranten helpen de Limburgse economie draaiende te houden. De focus op economische groei zorgt ook voor druk op de brede welvaart. Huizenprijzen stijgen en dit zorgt voor nog meer druk op huisvesting van kwetsbare doelgroepen zoals arbeidsmigranten. Groene ruimte neemt af door uitbreidingen van werklocaties (zowel bedrijventerreinen, kantoorlocaties als campussen).

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

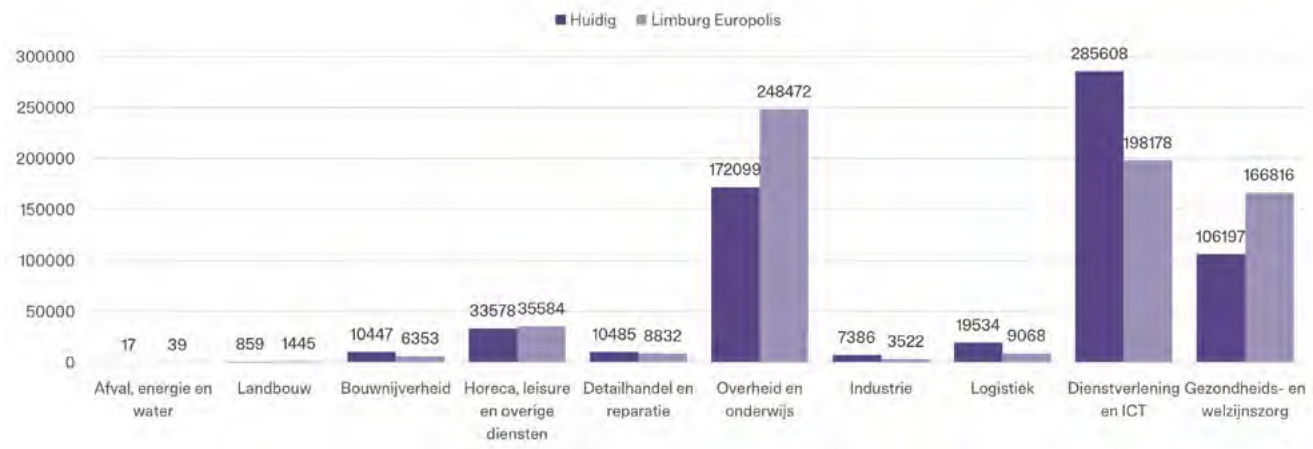

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

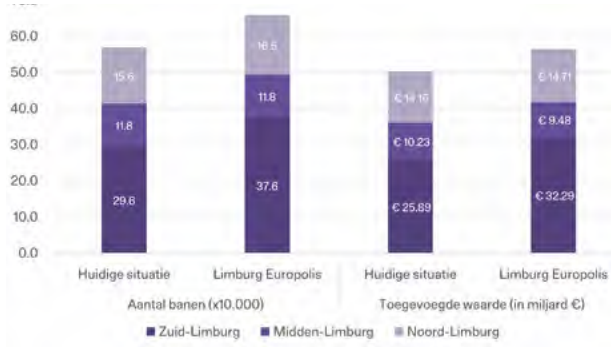

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

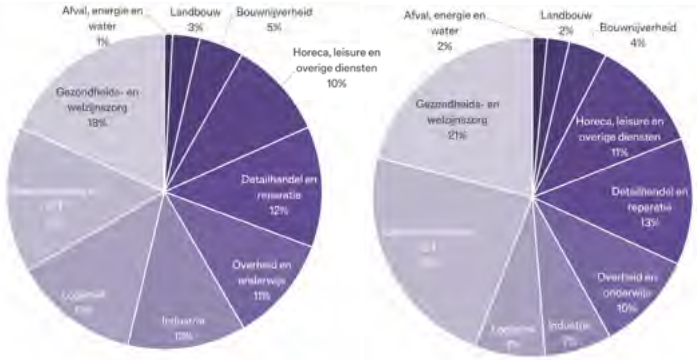

Limburg Europolis: Economie

E2.2 Circulaire hubs
Circulaire hubs zijn grootschalig. Kleine hubs hebben een nationale functie en grotere hubs hebben een internationale functie. De hubs zijn in hoge mate gespecialiseerd. Het materiaal in de circulaire hubs komt uit heel Europa en wordt gebruikt voor de productie van producten die over de hele wereld geconsumeerd worden.

Circulaire hubs

E3.2 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Significante uitbreiding in naastgelegen groene gebieden. Ruimte voor logistiek en industrie groeit. Logistiek specialiseert en innoveert: kennisintensiever en focus op CE bijvoorbeeld.

Economisch cluster

E4.2 Clusteren ruimtevraag kantoren
Toegenomen vraag naar kantoren. Clustering in binnensteden en OV (in lijn met Limburg Centraal). Concentratie in binnensteden en rond OV en clustering.

E5.2 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Alle ruimtevraag wordt geaccommodeerd, ook uitbreiding op grootschalige clusters.

1 vierkant = 50 ha
Bestaand oppervlakte
Nieuw oppervlakte

E6.2 Energie-intensieve bedrijvigheid
Volop ruimte om te groeien voor alle soorten energie-intensieve bedrijvigheid, verduurzaming stimuleert groei.

E7.2 Arbeidsproductiviteit
Arbeidsproductiviteit neemt sterk toe. Sectoren met de hoogste arbeidsproductiviteit groeien het meeste.

E8.2 Innovatieve technologieën
Innovatie is een belangrijke peiler in de economie. De Brightlands campussen vormen het brandpunt van onderzoek, innovaties en internationalisering. Vijfde campus bij de Einstein telescoop.

E9.2 Grote sleutelprojecten
Grote sleutelprojecten staan centraal in de economie. Sleutelprojecten zijn de aanjagers en banenmotoren van de rest van de economie. De Nedcar productielocatie gaat produceren voor defensie. Einstein telescoop komt in Limburg en trekt veel banen aan die landen binnen de samenwerking met universiteiten in Luik en Aken. MAA speelt grotere economsiche rol inde regio. Het aantal banen op Chemelot groeit met circa 50%.

Chemelot wordt chemisch cluster
VDL Nedcar wordt productieterrein defensie
Einstein Telescope komt
Maastricht Aachen Airport breidt uit

Nieuwe Brightlands campus rondom Einstein Telescoop

E10.2 Hoger- en beroepsonderwijs
MIT-achtige constructie UM-RWTH-Uliege. Meer studenten én groter aandeel internationale studenten in Zuid-Limburg.

WO
MBO
HBO

E11.2 Samenwerking over de grens
Blik naar buiten die veel internationale studenten aantrekt. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Ook arbeidsmigranten voor logistiek, bouw, productie, etc

Goederenstromen binnen het ARRRA cluster

E12.2 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zuid-Limburg is met grensoverschrijdende metropool dé start-up locatie. Ook rondom de andere Brightlands campussen ontstaan interessante vestigingsmilieus. Groei en diversificatie van Limburgse economie via industrie, sleutelprojecten, MKB en start-ups. Publieke sector krimpt doordat de markt leidend is.

E13.2 Arbeidsmarkt
Werkloosheid praktisch opgeleiden en ouderen ("technologisch achtergeblevenen") door robotisering en automatisering. Veel internationale bedrijven en techindustrie. Hoge werkgelegenheid in de energiesector. Algemene krapte op de arbeidsmarkt. Het aantal banen voor hoog opgeleiden neemt iets toe ten koste van middelbaar en laag opgeleiden. Forse toename van arbeidsmigranten uit Europa; kenniswerkers vanuit de hele wereld.

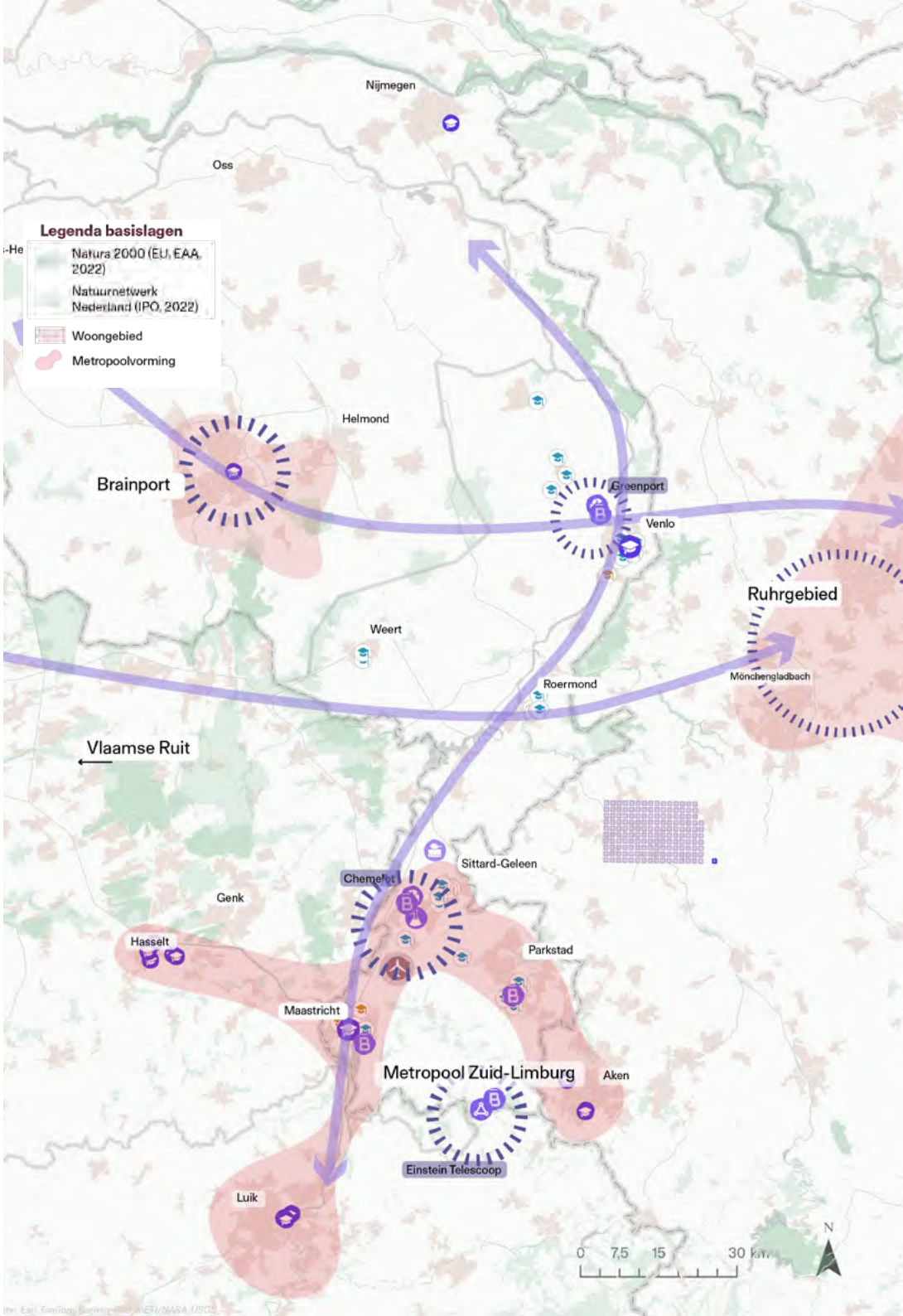

6.5.2 Wonen

Limburg transformeert in een dynamisch, grensoverstijgend gebied waar kenniswerkers, arbeidsmigranten en (inter)nationaal talent zich vestigen. De urbanisatie en stedelijke verdichting neemt toe, met een groeiende vraag naar hoogwaardige woningen en voorzieningen. Er ontstaat een grotere ongelijkheid tussen kleinschalig en goedkoop wonen in met name steden nabij banen en meer luxe en ruimte aan randen van steden en buitengebied. De verstedelijking vindt plaats rondom de drie economische kerngebieden Brainport, Ruhrgebied en Zuid-Limburg, met name rondom de assen Weert-Eindhoven en Luik-Maastricht-Aken-Hasselt. Men woont daar waar banen zijn. Grensoverstijgend wonen en werken biedt nieuwe mogelijkheden.

Betaalbaar wonen wordt aan de markt overgelaten waardoor er vooral veel particuliere huur ontstaat binnen stedelijk gebied; de rol van corporaties wordt beperkter (afname sociale huur). Woningen worden kleiner, passend bij de veranderende huishoudens(-samenstelling): meer één-en tweepersoonshuishoudens.

Technologie speelt een belangrijke rol: slimme woningen en digitale connectiviteit verhogen de welvaart en verminderen potentieel de milieubelasting. Senioren en zorgbehoevenden zijn meer en meer afhankelijk van de markt en digitalisering (domotica). Het draagvlak voor voorzieningen in het buitengebied komt verder onder druk.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

Limburg Europolis: Wonen

W1.2 Sturende meta-trends voor wonen
Globalisering en kapitalisme vanuit het perspectief van groene groei, urbanisatie, economische diversificatie. Een forse groei van kleinschalige woningen in steden voor de vele benodigde en aangetrokken nieuwe werkenden. Buiten de steden meer vraag naar een toenemend aantal vierkante meters per woning.

W2.2 Groeiende doelgroep
Beroepsbevolking: o.a. jongere huishoudens, waaronder buitenlandse werknemers, studenten, jonge starters, lage én hoge inkomens. Forse toename eenpersoonshuishoudens.

W3.2 Woonvormen
Individualistisch. Veel 1-persoonshuishoudens en stellen. Grote rol voor beleggers en ontwikkelaars. Luxere woningen én betaalbare huur.

W4.2 Mate van sturing op doelgroepen
Actieve rol vanuit markt en overheden. Woningcorporaties dragen bij aan sociale huur voor lage inkomens.

W5.2 Type woningmarkt
Afhankelijk van marktpartijen. (Daardoor) luxe en comfort enerzijds en snel gerealiseerde en betaalbare woningen voor de beroepsbevolking anderzijds.

W6.2 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Veel, met name door beroepsbevolking in stedelijk gebied.

W7.2 Nieuwbouwlocaties
Metropoolvorming, veel hoogbouw.

- Metropool Zuid-Limburg
- Brainport Eindhoven
- Ruhrgebied

W8.2 Verdichting
Grote steden nabij economische hotspots. Zuid-Limburg geschikt voor metropoolvorming. Wonen, werken en recreatie dicht bij elkaar.

- Verdichting

W9.2 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optoppen, splitsen, uitplinten met behoud van ruimte en bescherming van economische activiteit in zowel de plinten als op informele en formele werklocaties.

- Benutten bestaande voorraad

W10.2 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op snelheid en kwantiteit. VvE's dragen meer verantwoordelijkheid voor onderhoud en beheer.

W11.2 Sociale leefbaarheid
In grote steden veel voorzieningen, individualisering. Risico op onveilige en/of onleefbare wijken.

W12.2 Fysieke leefbaarheid
Groen-blauwe structuren minimaliseren of verdwijnen. Woningen met energie- en kostenbesparing. Beperkte aandacht voor water- en bodemsturende principes. Goede bereikbaarheid (OV).

W13.2 Wonen, welzijn en zorg
In de basis beperkte aandacht. Een alternatieve ontwikkeling is een extreme focus op de Limburgse zorgmarkt waarbij de zorgsector veruit de grootste (economische) motor van Limburg wordt.

W14.2 Betaalbaarheid wonen
Huidige trend wordt voortgezet: kloof tussen betaalbaar en duur steeds groter.

Nieuwe FSI
fsi_2050_mo
2.820202
0.001641

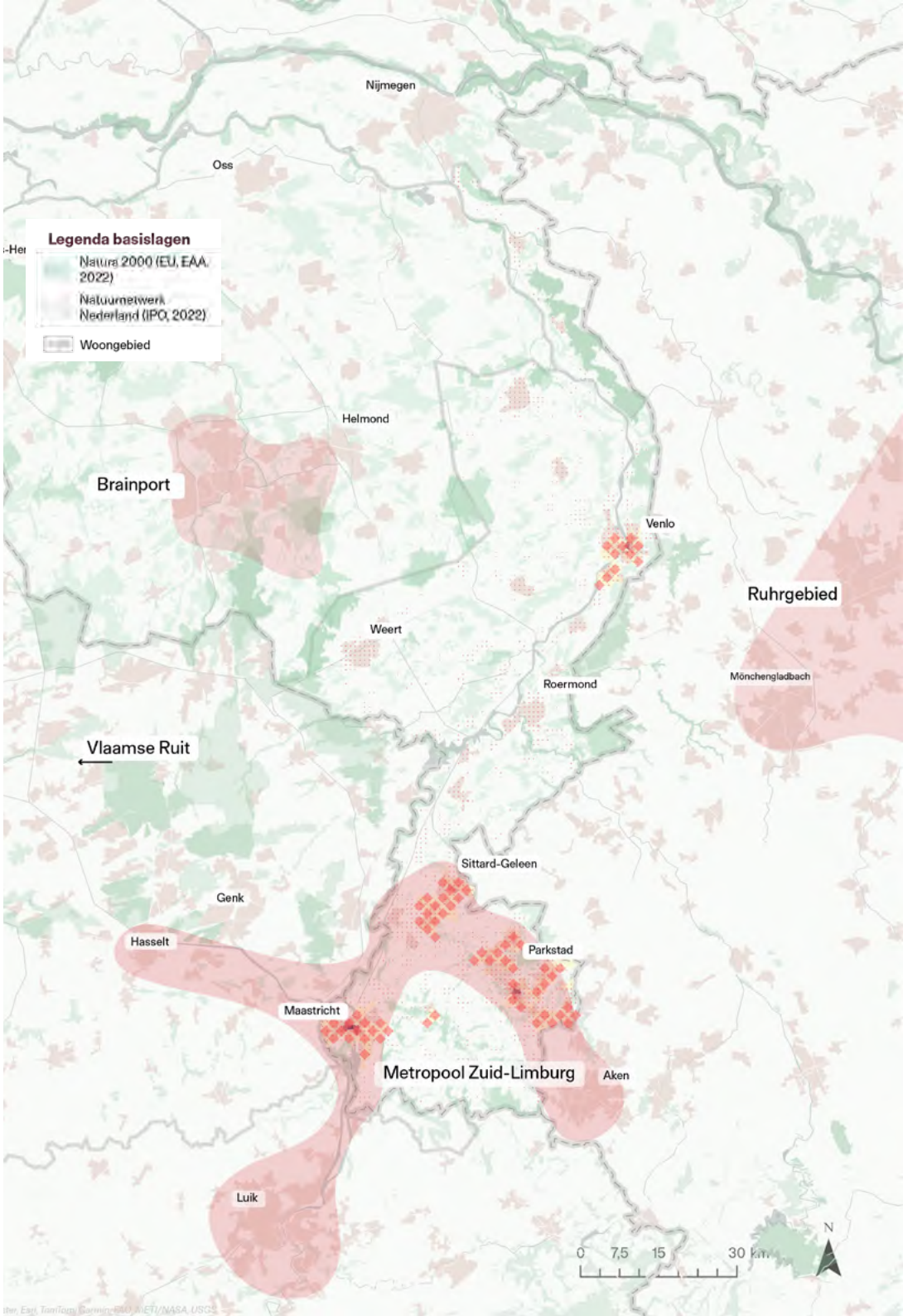

6.5.3 Landelijk gebied

In Limburg Europolis staat economische waarde boven ecologische belangen. De Natura 2000- en NNN gebieden worden in stand gehouden en zijn gescheiden van landbouw door bufferzones. Buiten deze gebieden heeft natuur vooral een compenserende rol, zoals in de vorm van private bossen voor CO_2-opslag of voor biobased bouwen. Waterbeheer wordt in groot verband georganiseerd en is gericht op het ondersteunen van economische functies: de Maas blijft cruciaal voor scheepvaart, landbouw en industrie. Dit vraagt afstemming met bovenstroomse landen ten behoeve van het peilbeheer, ook via de EU. Retentiegebieden worden vooral aangewezen in economische minder relevante delen van het landelijk gebied. Uitdagingen voor zoetwatervoorziening voor de landbouw worden opgelost met technische ontwikkelingen. Technische oplossingen worden ingezet voor de veiligstelling van drinkwater.

Het agrarisch systeem is sterk geïntensiveerd, geïndustrialiseerd en internationaal georiënteerd. Grote agrarische bedrijven zijn gevestigd op vruchtbare gronden, glastuinbouw wordt gekoppeld met energieclusters en intensieve veehouderij wordt gekoppeld met de voedingsmiddelenindustrie. Nieuwe concepten zoals niet-grondgebonden teelten voor eiwitproductie versterken de exportpositie van Limburg. Tegelijkertijd vermindert deze intensivering van de land- en (glas)tuinbouw de recreatieve waarde van delen van het platteland in met name Noord- en Midden-Limburg. Toerisme richt zich daarom vooral op Zuid-Limburg en internationale hotspots zoals de outlet in Roermond en Toverland, in samenhang met grensoverstijgende netwerken in Duitsland en België.

Limburg profileert zich internationaal als merk voor toerisme en agribusiness, waarbij de scheiding tussen landbouw, bedrijvigheid en recreatie scherp wordt bewaakt.

Door de kosten van klimaatadaptatie en de beperkte economische waarde wordt de focus gelegd op stedelijke gebieden. De leefbaarheid van het landelijk gebied heeft een lagere prioriteit. Bewoning in klimaat-kwetsbare gebieden gebeurt op eigen risico, bewoners financieren hier zelf maatregelen om gebieden bewoonbaar te houden. Leefbaarheid wordt grotendeels bepaald door technologische innovaties, zoals decentrale energie- en watersystemen die huishoudens zelfvoorzienend maken. Sociale voorzieningen in het buitengebied zijn beperkt en geclusterd rond economische en toeristische centra. Door de nadruk op stedelijke en internationale netwerken spelen lokale en regionale gemeenschappen een beperkte rol in beleidskeuzes.

Limburg Europolis: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Landgebruik wordt ingedeeld op basis van potentiele opbrengst; naast intensivering vindt voornamelijk plaats in de vorm van industrialisering van agrarische sector. Grote, internationale agrarische bedrijven domineren en waar mogelijk wordt de efficientie van productie vergroot. Intensivering van grondgebonden landbouw vindt plaats op vruchtbare gronden, voor de glastuinbouw vindt een koppeling met energieclusters plaats en intensieve veehouderij wordt gekoppeld met de voedingsmiddelenindustrie, om zo de efficiente te verhogen. Nieuwe niet-grondgebonden agrarische concepten gericht op de kweek van plantaardige en dierlijke eiwitten voor klimaatbestendige en export-gerichte (voedings)producten krijgen voet aan de grond (vooral Midden- en Noord-Limburg). Focus op export van producten en het versterken van de internationale handelspositie.Op Europees niveau zijn Natura 2000 gebieden en op nationaal niveau NNN gebieden bepaald, waar geen agrarische activiteit plaatsvindt. De agrarisch ondernemer is een globale speler die door de schaal en intensiteit van productie - gebruik makend van de unieke ideale eigenschappen van het Limburgse landschap - op de wereld markt concurrerend in de productie van voedsel. Er zijn harde 'schotten' waardoor de effecten van de agrarische ondernemingen de dan toegewezen natuur niet negatief beïnvloeden.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Limburg transformeert naar een provincie waar natuurbehoud centraal staat. Toerisme waar kan, maar biodiversiteit en natuurbehoud is leidend. In (te) kwetsbare natuurgebieden wordt toerisme beperkt, en sommigen worden afgesloten voor recreatie. Landbouw en intensieve veehouderij zijn afgenomen en onderdeel van het natuurlijke landschap van Limburg. Actieve recreatie wordt gestimuleerd in het kader van gezondheid. De afname van agrarische activiteit biedt kansen voor spreiding van toerisme. Dit zorgt ervoor dat toerisme zich uitspreidt over de gehele provincie, en de druk op Zuid-Limburg verlaagd wordt.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Het landelijk gebied heeft lage prioriteit gezien de hoge kosten van klimaatadaptatie, de lage economische waarde en de lage bevolkingsdichtheid. Impliciet betekent dit dat klimaatadaptatie alleen plaatsvindt in steden. Bewonen van klimaat-kwetsbare gebieden is op eigen risico en klimaatadaptatie is op eigen verantwoordelijkheid en financiering. Vanuit een technocratisch idee: innovaties verhogen de leefbaarheid. Zoals slim benutten van regenwater voor huishoudelijk gebruik en innovatieve (individuele) systemen voor huishouden om met zonneenergie, warmte-en-koude systemen - het interne huisklimaat optimaal te houden en energietechnisch winstgevend.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
De leefbaarheid voor regionale gemeenschappen heeft geen prioriteit. Voorzieningen in het landelijk gebied zijn geclusterd rondom de plekken waar economische activiteit plaatsvindt en gericht op toerisme en recreatie.

LG.N.1 Ecologie
Ecologie is ondergeschikt aan economische belangen. Op nationaal en Europees niveau is het Natuurnetwerk Nederland (NNN) aangelegd, en Natura 2000 gebieden aangewezen. Natuur is gescheiden van landbouw met uitzondering van smalle bufferstroken (500 à 1.000 meter) rond verdrogings- en verzuringsgevoelige beschermde natuurgebieden. Landelijk gebied wordt ingezet ter compensatie van stedelijke activiteit: private bossen voor CO2-opslag en -compensatie en biobased bouwen. Milieuwetgeving zet in op de basis: voldoen aan europese en nationale verplichtingen.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Waterbeheer in groter verband. Retentiegebieden in economisch minder belangrijke gebieden (landelijk gebied). Zoetwatervoorziening voor de landbouw is een aandachtspunt. Uitdagingen worden getackeld met technische ontwikkelingen. De hoeveelheid water in de Maas is essentieel voor het faciliteren van scheepvaart, en voor de economische activiteit in Limburg. Hiervoor wordt actief contact onderhouden boven bovenstroomse landen en regio's, ook via EU. Grond en oppervlaktewater staat onder druk, technische oplossingen worden breed ingezet voor de veiligstelling van drinkwater.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Sluiting Natuurcorridors aanleggen tutsen Ruimtelijke structuren worden ingezet om de internationale positie van Limburg te versterken. Bedrijven spelen een belangrijke rol in provincie-overstijgende samenwerking. Samenwerking wordt opgezocht met nabijgelegen Rührgebied. Doelgroep voor toerisme komt uit grote economische hotspots - met internationale branding voor de hele regio Duitsland, Nederland, België
Limburg vormt een metropoolregio voor agrarische activiteit samen met Luik, Aken en het Rührgebied.

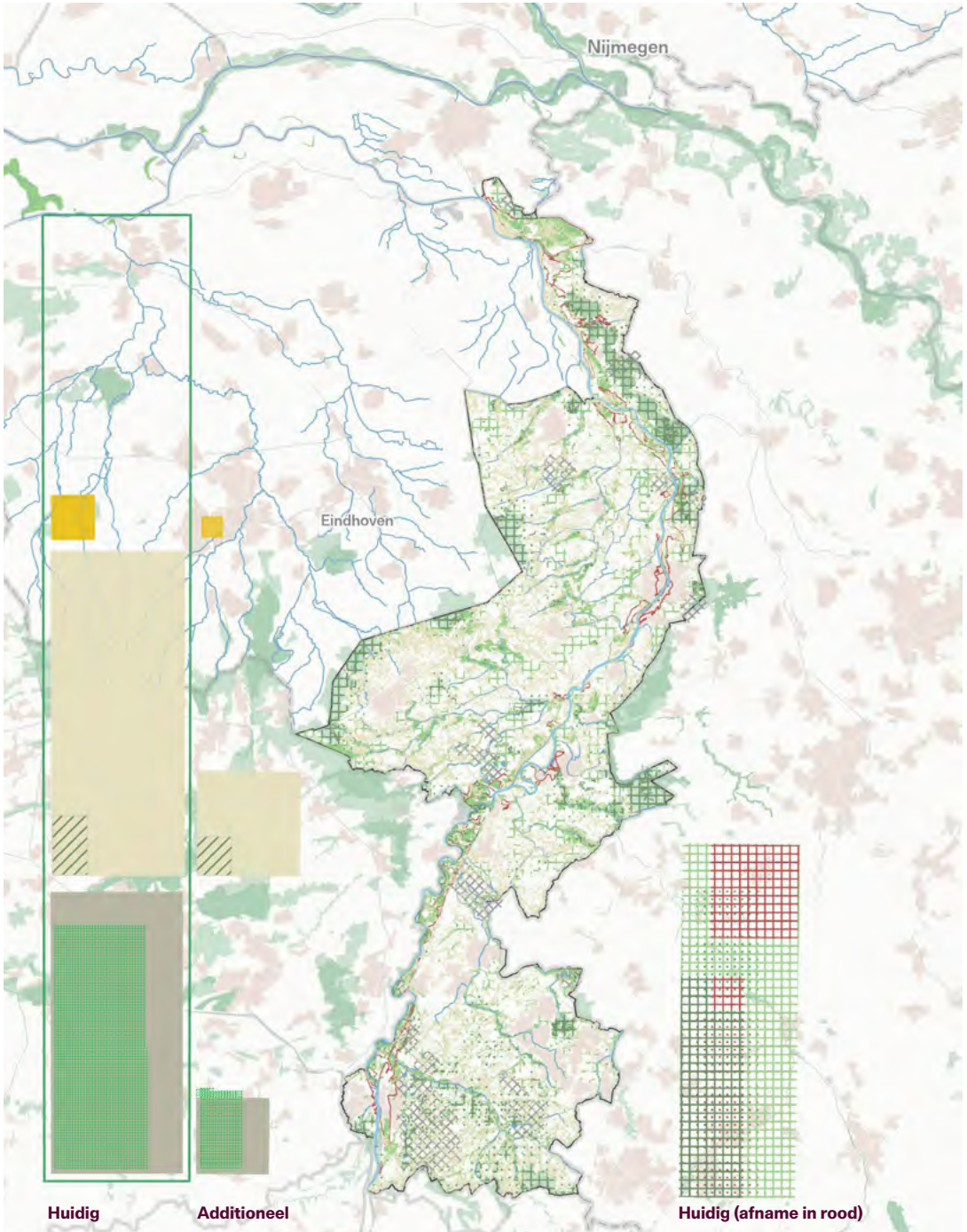

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtgebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.5.4 Mobiliteit

De verstedelijking en economie concentreren zich rondom de drie economische kerngebieden Brainport, Ruhrgebied en Zuid-Limburg. Hierdoor ontstaan sterke vervoersstromen van, naar en tussen deze gebieden. Maastricht, Aken en Luik vormen een geïntegreerd daily urban system met sterke HOV-lijnen en een internationale concessie. In Noord- Limburg ligt de focus op snelle verbindingen richting de Randstad, Eindhoven en het Ruhrgebied. Mobiliteitsbeleid wordt grotendeels aan de markt overgelaten, met weinig directe inmenging van de overheid.

Door de grotere reisafstanden verschuift het personenvervoer steeds meer naar het ov en de auto. Er wordt ingezet op één of twee opstappunten voor snelle verbindingen met de Randstad en grote Europese steden zoals Brussel, Keulen en Düsseldorf. Voor fietsverkeer ligt de focus op snelle routes naar zakelijke en industriële gebieden, evenals goede aansluitingen op ov-opstappunten. De toename van autoverkeer leidt tot toenemende verkeersdrukte en een versterking van bestaande knelpunten, met name in Midden-Limburg.

Goederenvervoer concentreert zich op grote corridors, met groeiende transportstromen via water, weg, spoor en buizen, ondersteund door superhubs voor efficiënte verwerking. Maastricht Aachen Airport wordt uitgebreid als onderdeel van de Euregio. De invulling (personenvervoer of goederenvervoer) is afgestemd op vliegveld Luik.

Doordat de focus op de economische kerngebieden ligt, verschuift de nadruk naar langere afstandsverplaatsingen. Verbeterde ov-verbindingen naar de Randstad en grote Europese steden vergroten het aandeel ov-reizigers op afstanden van meer dan 30 km. In Zuid-Limburg leidt de verbetering van verbindingen met het Duitse en Belgische netwerk tot meer ov-gebruik op de middellange afstand. Op kortere afstanden neemt het ov-gebruik juist af, vanwege de sterke focus op grote corridors. Het autogebruik stijgt op korte afstanden door de groei van bezorgdiensten en op langere afstanden door woon-werkverkeer. Het fietsgebruik groeit vooral op de middellange afstand, dankzij de aanleg van doorfietsroutes naar de economische kerngebieden.

Modal split per afstandsklasse

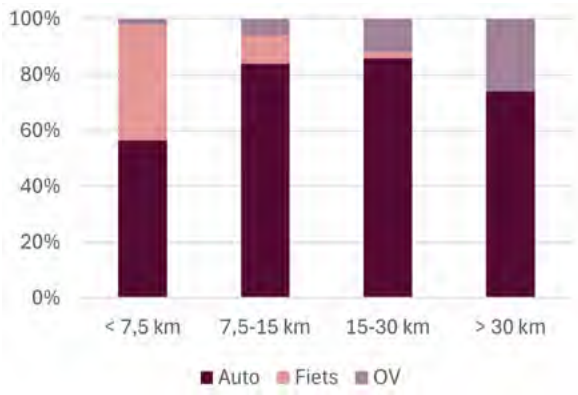

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

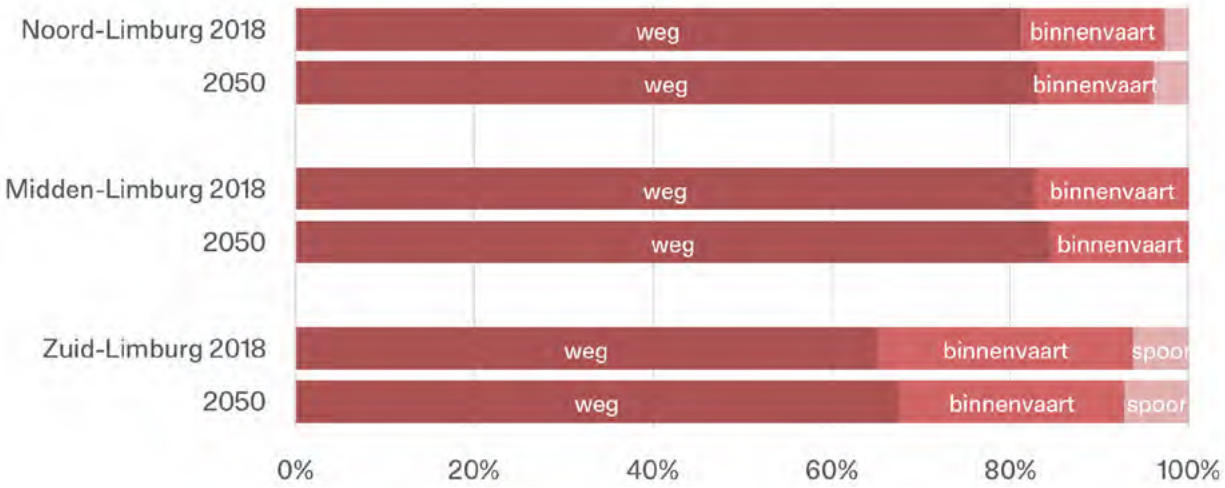

Limburg Europolis: Mobiliteit

M.IP.2 Infrastructuur - personen
Efficiëntie staat centraal.
Weg: Doorstromingsknelpunten worden aangepakt
Ov: Goede aansluiting op HSL- netwerken België/Duitsland en snelle verbinding Zuid-Limburg met Eindhoven/Randstad.
Fiets: Fietsnetwerken worden uitgebreid, vooral in economische clusters, en er wordt nadruk gelegd op snelle verbindingen naar zakelijke en industriële gebieden.

- Spoorwegen - nieuwe verbinding
- Spoorwegen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes
- Vaarwegen

M.OVP.2 Openbaar vervoer - personen
Inzet op 1 of 2 opstappunten (IC-stations) voor snelle verbindingen naar de Middenstad (Eindhoven) en aansluiting op het HSL-netwerk België en Duitsland.
Bus knopen minder belangrijk, behalve bij de IC stations.
Er wordt geïnvesteerd in een internationaal HOV-netwerk (HOV-bussen en/of trams/lightrail) in de regio Maastricht-Aken-Luik.

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.2 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Gedreven door commerciële aanbieders die inspelen op de vraag naar kosteneffectieve en flexibele mobiliteitsoplossingen, vooral in stedelijke gebieden.
Inrichting: Meer ruimte voor logistieke bewegingen (bezorgdiensten, pakketpunten)

M.LP.2 Luchtvaart - personen
Korte (elektrische) vluchten zorgen voor verbindingen tussen economische centra.
Uitbreiden als onderdeel van de Euregio. Invulling (personen/ goederen) afgestemd op vliegveld Luik.

- Luchthaven

M.IG.2 Infrastructuur - goederen
Efficiëntie staat centraal.
Weg: Doorstromingsknelpunten worden aangepakt.
Spoor: Brabantroute / Maaslijn voor goederen / IJzeren Rijn
Waterwegen: Transport over water neemt toe om de steeds groter wordende goederenstromen te kunnen blijven verwerken.
Overig: Buisleidingentracés inrichten voor publiek gebruik.

M.KG.2 Knooppunten - goederen
Grote clusters: Groei van grote clusters bij Chemelot en logistiek rondom Venlo.
Bedrijventerreinen: Groei van bedrijventerreinen bij multimodale transport-knooppunten aan goederencorridors..
Distributiecentra: Het aantal distributiecentra en schaal ervan blijft toenemen.

M.SG.2 Stedelijke distributie - goederen
Veel bezorgdiensten door hele provincie, toename van pakketpunten.

M.LG.2 Luchtvaart - goederen
Uitbreiden als onderdeel van de Euregio. Invulling (personen/ goederen) afgestemd op vliegveld Luik.

M.O.2 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Er zijn speciale rijstroken voor zelfrijdende auto's op verbindingen richting de Randstad en internationale lange afstandsverbindingen.
Verschoning van vervoer: Snelle elektrificatie van vervoer, met focus op privaat eigenaarschap.
Grotere laadhubs voor logistieke stromen.

M.B.2 Beprijzing mobiliteit
Auto: De overheid zorgt ervoor dat de uitstoot van belastende stoffen en broeikasgassen in de prijs van producten doorwerkt (true pricing).
OV: Marktgedreven, met hogere tarieven en premiumdiensten. Bereikbaarheid is afhankelijk van commerciële haalbaarheid.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.2 Governance en marktordening
Overheid: Mobiliteitsbeleid wordt grotendeels aan de markt overgelaten, met weinig directe inmenging van de overheid. Overheid beperkt zich tot faciliteren van infrastructuur voor groei.
Ov-concessie: Internationale ov-concessie opgetuigd met Luik en Aken.

M.S.2 Sociale mobiliteit
Sterke mate van individualisering.

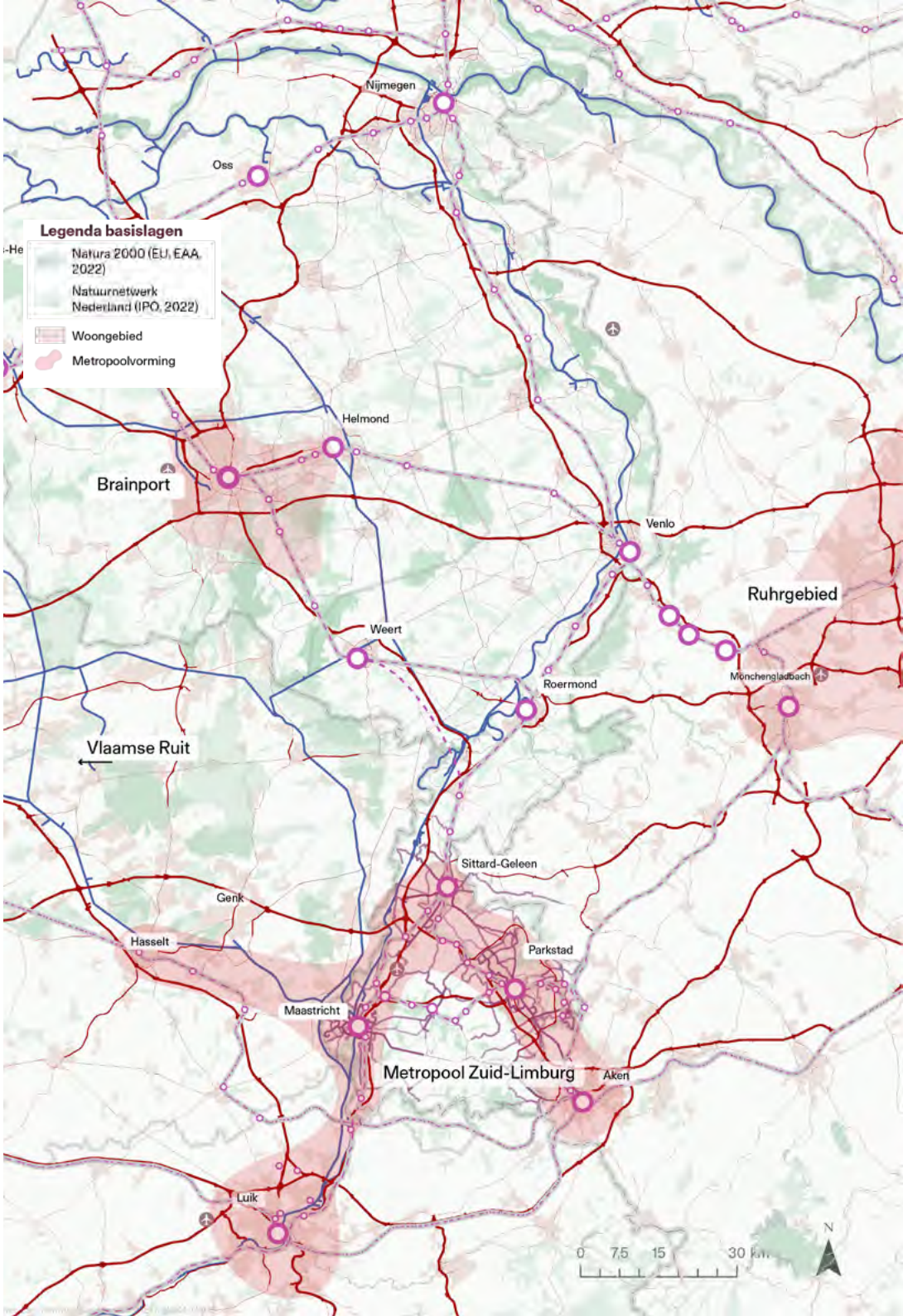

6.5.5 Energie

Limburg positioneert zich als een energieknooppunt in een verder geglobaliseerde markt en heeft een strategische positie in het Noordwest-Europese energienetwerk. Er is een sterke focus op technologische innovatie, met grootschalige investeringen in kerncentrales in combinatie met elektrolyse en CCS-opslag. Daarnaast wordt de elektriciteitsinfrastructuur flink uitgebreid en geïntegreerd over de grens.

Door een verhoogde wereldwijde temperatuurstijging stijgt de energiebehoefte in de zomer terwijl watertekorten energieproductie en koeling van kerncentrales en elektrolysers belemmeren. Dit verhoogt de afhankelijkheid van dure energie-importen. Desondanks zorgen de netwerken met directe verbindingen naar internationale markten van elektriciteit, waterstof en groen gas voor een stabiel en flexibel energiesysteem.

Mede vanwege de hoge bevolkingsgroei, groeit de werkgelegenheid in de energiesector sterk. Nieuwe industrie vestigt zich nabij energieproductie en de bijgekomen restwarmte wordt benut voor enkele grootschalige warmtenetten in de gebouwde omgeving. Ook wind- en zonne-energie worden grootschalig opgewekt, vooral in Noord-Limburg. Mobiliteit is sterk verbonden met internationale handelsstromen, waarbij vrachtverkeer en luchttransport afhankelijk blijven van biobrandstoffen, wat samen met de industrie, biovergisting vereist op grote schaal.

Hierdoor ontstaan grootschalige energiehubs waar opwek, opslag en distributie samenkomen. Dit leidt tot sterke ruimtelijke druk rondom deze energieknooppunten.

Marktwerking drijft energieprijzen omhoog, terwijl energie-rechtvaardigheid afneemt. Publiek-private samenwerkingen stimuleren technologische innovatie, maar directe burgerparticipatie blijft beperkt.

Limburg Europolis: Energie

EN.O1.2 Opwek - Kernenergie
• Grootschalige kerncentrales bij energie-knooppunt Maastracht, Graetheide en/of Boxmeer
• Internationale investeringen in reactoren, mits koeltechniek gegarandeerd.

Kerncentrale in combinatie met elektrolyse en CCS

EN.O2.2 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximale inzet op geothermie nabij hoogstedelijke gebieden en industriële clusters, PV op daken, grootschalige wind & zon op land (voornamelijk Noord-Limburg) op de meest efficiënte locaties. Centrale biovergisters die invoeden op internationaal gasnet; Nederland wordt knooppunt in verwerking en handel van biomassa

Zoekgebied aquathermie

Zon op dak

Biomassa (nieuw)

Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)

Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.2 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleidingen komen. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt. Waterstof/ammoniak import via Noordzeehavens; Nederland als doorvoerland voor groene én blauwe waterstof. Elektrolyse vanuit grootschalige kerncentrales en DRC t.b.v. (inter)nationale markt

Delta Rhine Corridor

Waterstofbackbone

EN.T2.2 Transport - Elektriciteit
Verzwaring en uitbreiding HS-elektriciteitsnet richting industriële clusters; incl. Luik en Ruhrgebied. Bundeling van elektriciteit bij Chemelot, Clauscentrale en Greenport Venlo. Veel nieuwe HS- en MS-stations nodig. Grensoverstijgende, grootschalige voedingsgebieden.
Veel elektriciteitsimport vanuit buitenland; veel samenwerking over de grens en vergaande integratie van elektriciteitsmarkten

380 kV

150 - 320 kV

110 kV

Hoogspanningsstation

Onderstation (uitbreiding)

EN.OP.2 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Veel warmteopslag zowel t.b.v. hergebruik binnen industrieprocessen en MKB als voor gebouwde omgeving
• Veel grootschalige elektriciteitsopslag nabij industrieclusters en HS-stations voor flexibiliteit t.b.v. (inter)nationaal netwerk
• Veel inzet op CCS met CO2 afgevangen vanuit industrie en DRC en (in mindere mate) atmosfeer
• Belangrijke rol overige gasopslag (voornamelijk groen gas) voor strategische voorraad

Collectieve energieopslaglocaties bij grote vraagclusters

EN.G1.2 Gebruik - Glastuinbouw
• Hogere energievraag vanuit glastuinbouw t.b.v. versterking positie op internationale markt
• De glastuinbouwsector zet (tijdelijk) in op Warmtekrachtkoppeling als hulpmiddel tegen netcongestie, en clustering voor schaalvoordelen
• Innovaties vanuit Brightland Campus Venlo

Kassengebieden

EN.G2.2 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Focus in gebouwde omgeving op individuele oplossingen; (hybride) warmtepompen
• Collectieve warmtenetten daar waar het nog rendabel is nadat veel al waren overgestapt op warmtepompen
• Maximale benutting van restwarmte vanuit industriële clusters en internationale samenwerking. Afhankelijkheid van import met grensoverschrijdende warmtenetten in Zuid-Limburg

Wijken aangesloten op warmtenet

EN.G3.2 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
• Toename en vestiging van grootschalige bedrijvigheid rond Chemelot en de Clauscentrale; versterken van business-case voor warmtenetten
• Energieknooppunten Graetheide en Maasbracht op waterstof en/of CCS

EN.G4.2 Gebruik - Logistiek
• Hoge elektriciteitsvraag vanuit logistieke hubs en datacentra in Noord-Limburg
• Veel internationale logistiek incl. uitwisseling van grondstoffen
• Snellaadpleinen voor logistiek nabij grootschalige industrie

Snellaadpunten (dicht bij industrieknooppunten)

EN.S1.2 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Hoge energieprijzen door internationale marktwerking, belasting relatief laag; gelijk voor iedereen

EN.S4.2 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Publiek-private samenwerking, maar burgers participeren minder direct

EN.OV1.2 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie bepalend voor ruimtelijke ordening. Bv. vraag vanuit industrie bepaalt waar energie-infrastructuur wordt uitgebreid

EN.OV2.2 Overig - Natuurinclusief
Evenwicht tussen natuur en energie

EN.OV3.2 Overig - Snelheid transitie
Onder gemiddelde snelheid; fossiel als back-up waar nodig
Grootschalige import van groen gas voor bijmenging in nationale gasnetwerk om aan vraag HT-industrie te voldoen

Hoofdtransportleiding biogas netwerk

Regionale ransportleiding biogas netwerk

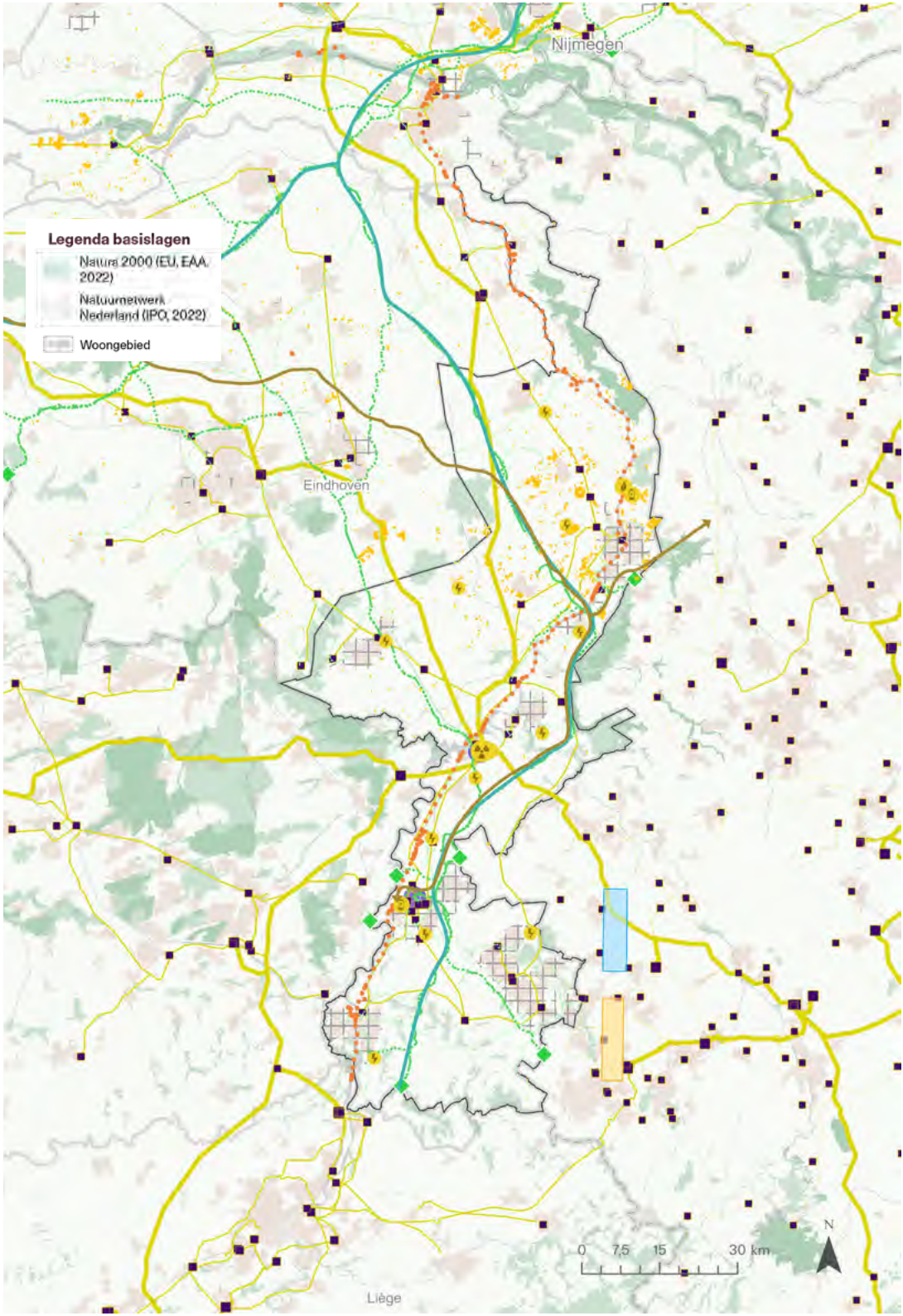

6.5.6 Limburg Europolis: conclusies

Economie

- **De grensoverstijgende metropool 'Europolis'** heeft veel potentie om de regionale én (inter)nationale economie te versterken en het vestigingsklimaat te verbeteren. De metropoolvorming brengt specialisatie, agglomeratie-effecten en clustering met zich mee.
- Door de focus op Zuid-Limburg kan een **Limburg in twee snelheden** ontstaan. Om verschraling elders te voorkomen is spreidingsbeleid nodig, bijvoorbeeld in de regio Venlo. Daar liggen kansen vanuit Europees perspectief door te profiteren van de ruimtelijk-economische kracht van de Brainport en het Ruhrgebied. Tegelijkertijd loert ook het risico dat talent uit de regio weglekt naar deze regio's, en daarmee concurrentie vormen voor de Europolis.
- **Weinig sociaal, welvaart gaat boven welzijn.** De toegevoegde waarde stijgt veruit het meest in dit scenario, maar gaat deels ten koste van brede welvaart, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat en gemeenschapszin.
- **Markt pakt risicovolle investeringen niet op.** Een centrale 'aanpak Draghi' is noodzakelijk om tot een schaalsprong van transities te komen. De overheid investeert op die manier mee in de regio om o.a. de metropoolvorming, energietransitie en verduurzaming van de industrie te realiseren.

Wonen

- **Focus op profit zorgt dat wonen het werken volgt**. Nieuwe woonwijken concentreren zich rondom grote economische hotspots, met name rondom Zuid- en Noord-Limburg.
- **Er ontstaat één internationale metropoolregio:** Landsgrenzen vervagen en wonen en werken wordt grensoverstijgend.
- Economische groei en internationalisering leiden tot **hogere (inkomende) migratie waardoor Limburg hard groeit in aantal (kleine) huishoudens.** Daardoor zijn er meer woningen nodig, die zowel via uitbreiding als verdichting worden gerealiseerd.

Landelijk gebied

- De land- en (glas)tuinbouw is geïntensiveerd, geïndustrialiseerd en gericht op export, zowel grondgebonden als in grote kassen en centra op bedrijventerreinen nabij logistieke knooppunten. **Dit maakt Noord- en Midden Limburg minder aantrekkelijk voor recreatie. De recreatieve druk op Zuid-Limburg neemt daarmee toe.**
- Voor economische functies wordt waterbeheer in groter verband georganiseerd. Hiervoor wordt voor het rivierbeheer samengewerkt in EU verband. **Leefbaarheid wordt in het landelijk gebied bepaald door technologische innovaties**. De focus ligt op stedelijke gebieden vanwege de economische waarde, bewoning in klimaat-kwetsbare gebieden is op eigen risico en bewoners dragen zelf de kosten voor klimaatadaptie.

Mobiliteit

- **De Europolis krijgt positie in de Europese context.** De grensoverstijgende metropool ontwikkelt zich tot een internationaal knooppunt, waarmee de aansluiting met de Europese hoofdnetwerken wordt versterkt. Noord-Limburg dient als belangrijke schakel in de **corridor tussen de Zuidelijke Randstad / Antwerpen – Eindhoven – Düsseldorf.** Vanuit deze posities kunnen (de stations van) Venlo en Maastricht op lagere termijn ontwikkelen als 'internationale knoppunten' met een bijbehorend profiel van functiemenging en stedelijke dichtheid.
- **Inzet op een snellere verbinding met Brainport en de Randstad.** Gekoppeld aan deze ontwikkeling is de investering in een structureel snellere spoorverbinding van de Europolis met Brainport en de Randstad. Hiervoor komt er een rechtstreekse spoorverbinding tussen Sittard en Weert.
- De deelregio rond Venlo biedt logistieke kansen vanuit een groter Europees perspectief. Vanwege de ruimtelijk-economische kracht van de Brainportregio, Nijmegen en het Ruhrgebied, heeft het een cruciale positie op de corridor tussen de Zuidelijke Randstad / Antwerpen – Eindhoven – Düsseldorf.

Energie

- **Limburg fungeert als (inter)nationaal energieknooppunt met een focus op technologische innovatie.** Hierin spelen de kerncentrale i.c.m. elektrolyse en CCS opslag een grote rol. Er komt een grootschalige uitbreiding van de elektriciteitsinfrastructuur, die ook integreert met netwerken over de grens.
- Marktwerking **drijft de energieprijzen omhoog.**

Reflectie 'Veel minder'
Bij de 'minder-ontwikkeling' krimpt het aantal banen en huishoudens, terwijl de werkgelegenheid sterk toeneemt. Dit gaat in tegen alles waar in dit scenario van wordt uitgegaan. Dit betekent dat zowel dorpen als steden krimpen, ongeacht de locatie nabij economische hotspots.

De krapte op de arbeidsmarkt wordt daardoor heel groot. Daardoor moeten nog meer mensen van buiten Limburg worden aangetrokken om de banen bij Limburgse bedrijven in te vullen. Dat geldt zowel voor de kennissector als voor het invullen van praktische banen (in industrie, logistiek, handel, zorg). Limburg wordt een bestemming voor pendelaars: mensen die buiten de provincie wonen maar er wel werken.

Hoge energieprijzen en importafhankelijkheid maken de regio economisch kwetsbaar voor geopolitieke ontwikkelingen. Energieprijzen fluctueren door een minder sterke marktwerking, en Limburg blijft voor een groot deel afhankelijk van fossiele brandstoffen, vooral voor piekbelasting. De afhankelijkheid van import en fossiele brandstoffen wordt enigszins ingeperkt door extra inzet op binnenlandse zonne- en windenergie.

De bevolkingsgroei en industriële ontwikkeling blijven achter, wat gepaard gaat met economische stagnatie. Daardoor wordt energie-infrastructuur langzamer uitgebreid. Limburg verliest de concurrentiepositie als internationaal energieknooppunt.

Kernenergie en waterstof zijn belangrijke onderdelen van de energiemix, maar de implementatie verloopt trager door beperkte investeringen; er komen alleen kleinere SMR's en elektrolysers. Dit leidt tot grote knelpunten vanwege de beperkte productie en de internationaal georiënteerde energiemarkt.

Door de afgenomen vraag verdwijnen lokale ov-verbindingen, en blijven alleen de snelle verbindingen naar de Randstad behouden. Deze verbindingen sluiten niet goed aan bij de lokale mobiliteitsbehoeften, waardoor bewoners van kleinere steden en dorpen moeilijker van en naar de grotere ov-knooppunten kunnen reizen. Dat vergroot de afhankelijkheid van de auto.

6.6 Limburgse Gemeenschappen

"Limburg is een mozaïek van losse zelfvoorzienende (grensoverstijgende) gemeenschappen."

Verhaallijn

Limburg groeit uit tot verschillende regio's waar brede welvaart zich focust op samenhang en identiteit. Gemeenschappen zijn hecht, en wonen, werken en recreëren vinden vooral plaats binnen de eigen sterke Limburgse gemeenschap. Mensen voelen zich sterk verbonden met hun nabije omgeving en elkaar, wat de sociale cohesie vergroot. Regionale autonomie en collectieve initiatieven staan centraal, ondersteund door lokale overheden. De vergrijzing vormt een uitdaging, maar wordt opgevangen door gemeenschapsgerichte woonvormen en lokale zorginitiatieven. De economie richt zich op kleinschaligheid en zelfvoorziening, met een sterke rol voor het mkb en circulaire bedrijvigheid.

Mobiliteit is lokaal georganiseerd met een focus op korte reisafstanden. Het energiesysteem heeft een decentrale focus: energiecoöperaties en regionale netwerken verminderen de afhankelijkheid van nationale infrastructuren. Door deze focus op nabijheid en sociale samenhang blijft Limburg een leefbare en veerkrachtige regio, waar identiteit en gemeenschapszin centraal staan.

Kenmerken

- **Samenleving**: Regionale zelfvoorzienendheid staat centraal. De samenleving woont werkt en recreëert binnen de eigen regio. Er is grote gemeenschapszin en veel dingen gebeuren in collectiviteit.
- **Rol overheid**: De rijksoverheid faciliteert regionale/ lokale overheden die zich focussen op sociale cohesie. De belangrijkste prioriteit van de provincie ligt bij het behoud van cultuurhistorische landschappen en het verkleinen van kloven in de samenleving.
- **Rol van Limburg in Nederland:** Limburg als een geheel is minder relevant, (grensoverstijgende) regio's werken als losstaande systemen.

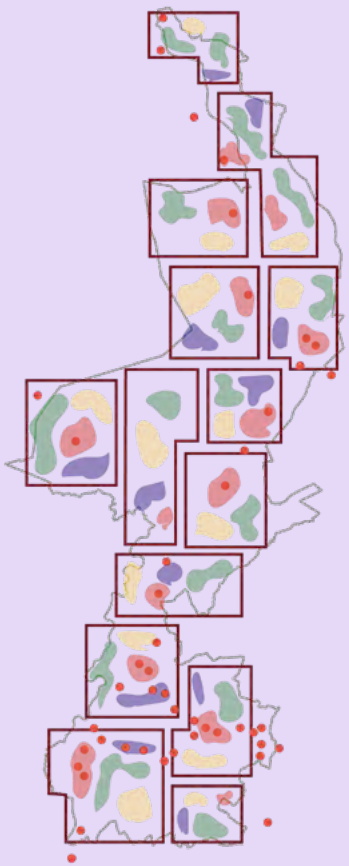

6.6.1 Economie

Zelfvoorzienendheid binnen elke regio is het belangrijkste speerpunt. Werkgelegenheid neemt toe voor praktisch opgeleiden in sectoren zoals bouw, handel en reparatie en neemt af voor kennisintensieve bedrijvigheid. Er vindt geen specialisatie plaats rond grootschalige clusters. De nadruk ligt op kleinschalige activiteiten gericht op regionale circulariteit. Zo is er meer plek voor kleinschalige productielocaties, bijvoorbeeld voor het maken van streekproducten. Er is in dit scenario een grote rol weggelegd voor het mkb. Elk dorp of stad heeft behoefte aan enige uitbreidingsruimte voor economie. De arbeidsproductiviteit is min of meer gelijk aan de huidige arbeidsproductiviteit of daalt licht. Er is relatief weinig investeringskracht en –bereidheid bij kleinere bedrijven. Grote schaalvoordelen vanwege ontbreken van clustering en specialisatie. Limburg wordt hiermee een minder aantrekkelijke vestigingsplaats voor internationale bedrijven. Innovatie staat op een relatief laag pitje.

De Brightlandscampussen blijven regionaal belangrijk voor de kenniseconomie, maar hebben een beperkte internationale aantrekkingskracht. Er is een zekere mate van innovatie in de zorg om ervoor te zorgen dat mensen langer thuis kunnen wonen. Brede welvaart is belangrijk, maar beperkt zich tot de lokale en regionale schaal. De grens is dan ook een barrière in dit scenario, maar voor Limburg geldt wel dat steden als Aken, Luik, Genk/Hasselt en Mönchengladbach behoren tot de regionale gemeenschappen van Limburg. Er moet wel extra inspanning worden verricht om die grensbarrière te slechten.

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

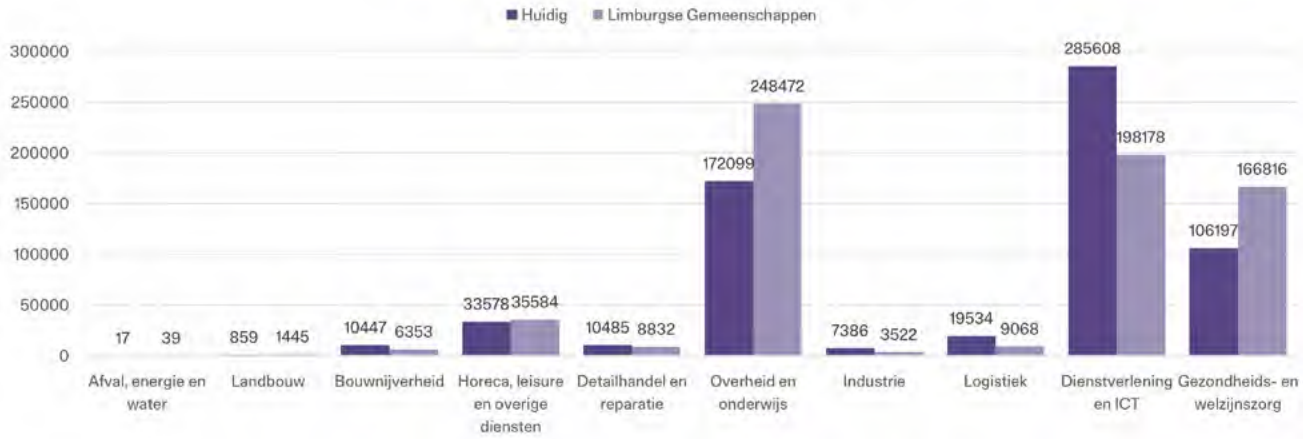

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

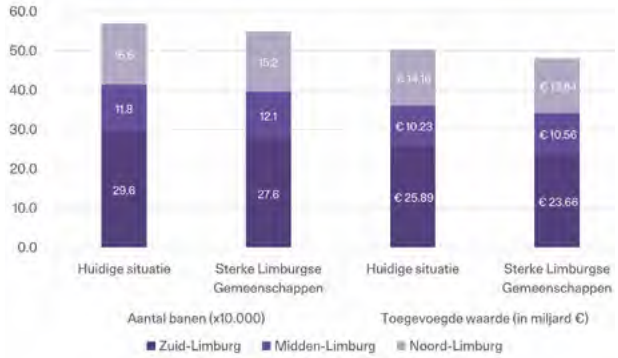

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

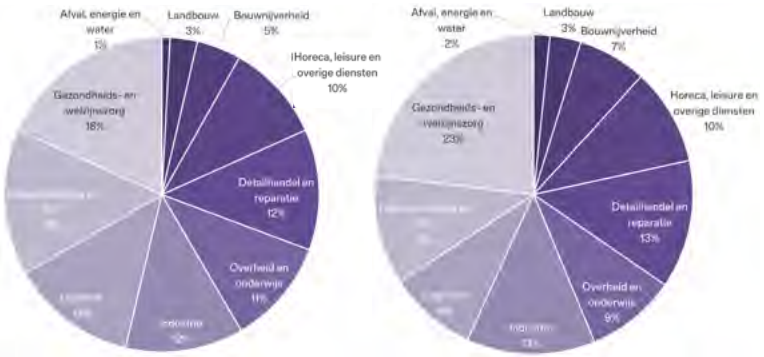

Limburgse Gemeenschappen: Economie

E2.3 Circulaire hubs
Elke gemeente heeft een eigen circulaire hub. Deze hubs zijn een belangrijke bron van materialen voor lokaal mkb. De materialen in de hub komen grotendeels uit de eigen gemeente.

- Circulaire hubs

E3.3 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Kortere supply chains, geen uitgifte meer van nieuwe kavels van >5 ha. Deel logistieke ruimte herbenut voor productie NL'se markt en grootschalige logistiek wordt niet uitgebreid.

- 1 vierkant = 50 ha
- Bestaand oppervlakte
- Nieuw oppervlakte

E4.3 Clusteren ruimtevraag kantoren
Weinig verandering tov huidige situatie, verwachte krimp voorraad van circa 20%.

E5.3 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Veel praktische banen bij MKB bedrijven. Elk dorp en stad accommodeert voor de eigen vraag naar bedrijventerrein.

E6.3 Energie-intensieve bedrijvigheid
Geen specifieke aandacht voor energie-intensieve bedrijvigheid, grote bedrijven zijn geen prioriteit.

E7.3 Arbeidsproductiviteit
Arbeidsproductiviteit blijft gelijk/neemt iets af. Verbeteringen in arbeidsproductiviteit door schaalvoordelen worden ongedaan gemaakt. De arbeidsproductiviteit moet meer uit traditionele maakindustrie komen.

E8.3 Innovatieve technologieën
Campussen dragen bij aan regionale innovaties in de kenniseconomie en maakindustrie. Weinig internationalisering, maar samenwerking met MKB.

E9.3 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn van enig belang voor de economie, maar evt vrijvallende ruimte kan ook gebruikt worden voor MKB-bedrijvigheid of voor defensie. Op de Nedcar productielocatie wordt voor defensie geproduceerd. Het aantal banen op Chemelot krimpt met circa 40%. Einstein telescoop komt niet naar Limburg. MAA sluit.

- Chemelot: chemisch cluster
- VDL Nedcar: productie defensie
- Einstein Telescope komt niet
- Maastricht Aachen Airport verdwijnt

E10.3 Hoger- en beroepsonderwijs
Kleiner aandeel internationale studenten. UM en Hogeschool Zuyd krimpen. MBO's belangrijker, omdat sectoren met praktisch geschoolden groeien.

- WO
- MBO
- HBO

E11.3 Samenwerking over de grens
Minder banengroei, dus ook minder expats, kenniswerkers en arbeidsmigranten. Die laatsten blijven wel nodig om banen in te vuller (ook in zorg bijvoorbeeld)

E12.3 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zelfvoorzienende arbeidsmarkt. MKB-bedrijve kern van economie. Vestigingsklimaat meest business as usual.

E13.3 Arbeidsmarkt
Werkloosheid vergelijkbaar met nu. Mensen kijken naar elkaar om, gemeenschapelijkheid belangrijk. Opkomst regionale 'broodfondsen'. Het aantal banen voor laag- en middelbaar opgeleiden neemt neemt licht toe ten koste va banen voor hoog opgeleiden. Werkgelegenheic in de energiesector vooral op kleine schaal. Aantal arbeidsmigranten daalt door nadruk op (kleinschalige) lokale productie.

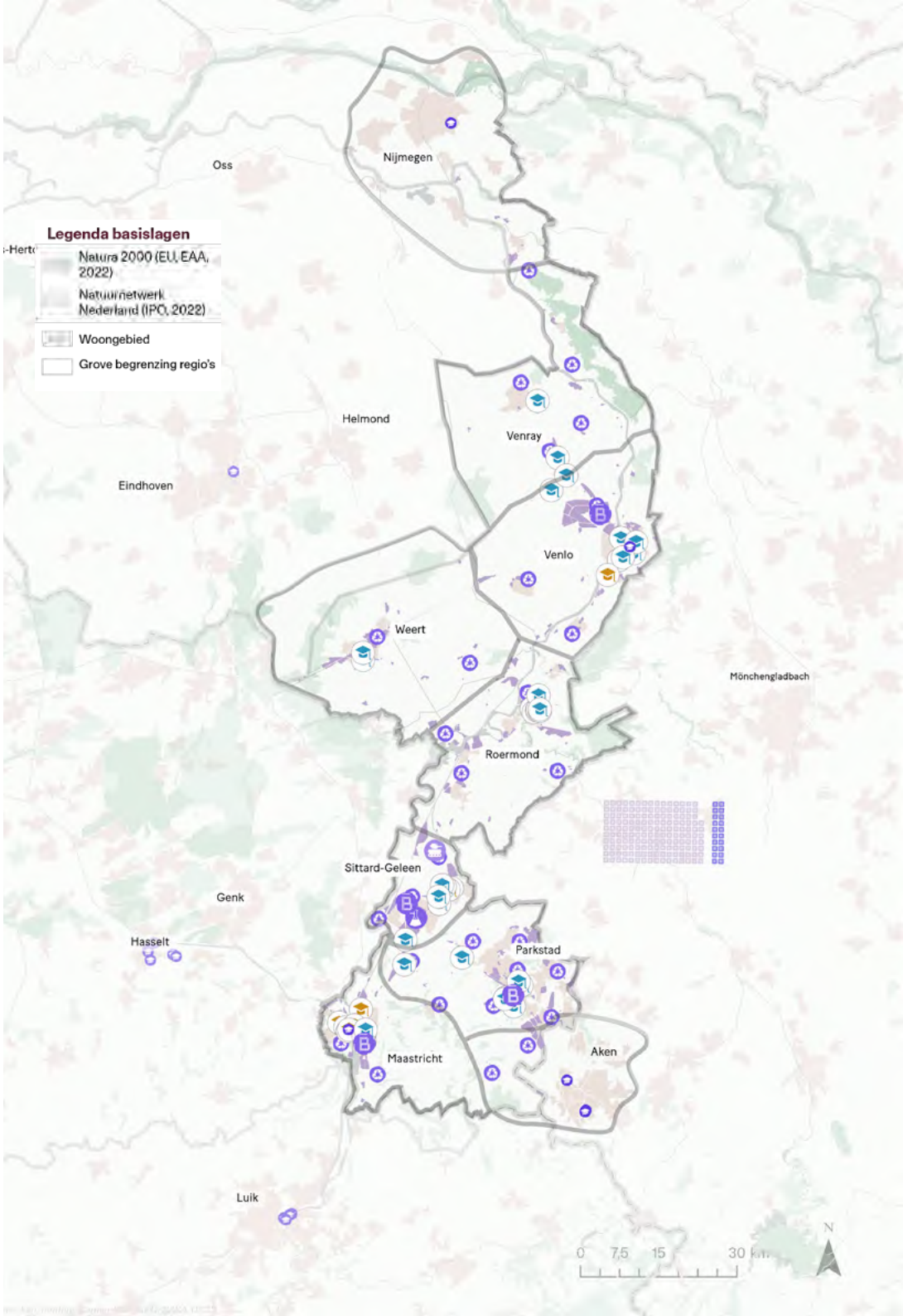

6.6.2 Wonen

Jongeren, gezinnen en ouderen vinden hier opnieuw hun plek. Wonen draait steeds meer om gemeenschap, met kleinschalige, lokale projecten die de sociale samenhang versterken. Lokale en regionale samenhang is van groot belang. Zorg wordt met name lokaal ingevuld (vraagt meer van mantelzorgers) en voorzieningen blijven in de meeste kernen goed overeind.

Senioren wonen langer in hun eigen huis (aangepast naar 0-treden). Doorstroming komt daarmee beperkt op gang waardoor nieuwbouw zich vooral richt op grondgebonden gezins- en starterswoningen via 'straatje erbij' en hier en daar een 'wijkje erbij'. Naast nieuwbouw ligt de focus op renovatie en herstructurering, zodat bestaande woningen kwalitatief versterkt, zijn en blijven. Door de ruimtelijke spreiding van woongemeenschappen blijft Limburg een diverse en leefbare regio. De rol vanuit de woningcorporaties is groot en richt zich weer vol op de 'kerntaak': nieuwbouwen en beheren van sociale huurwoningen

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

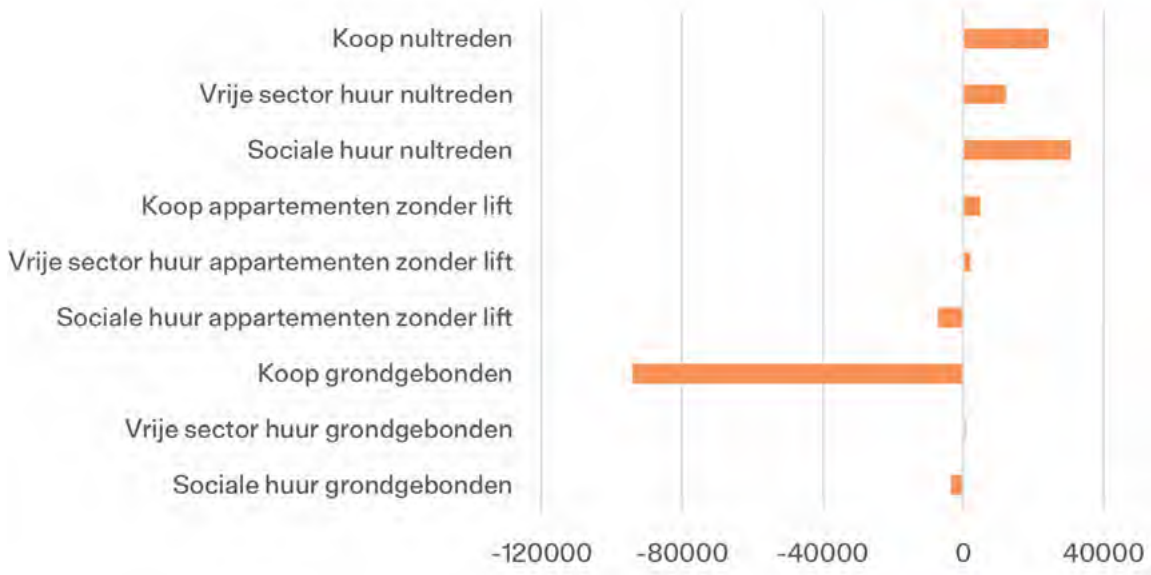

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

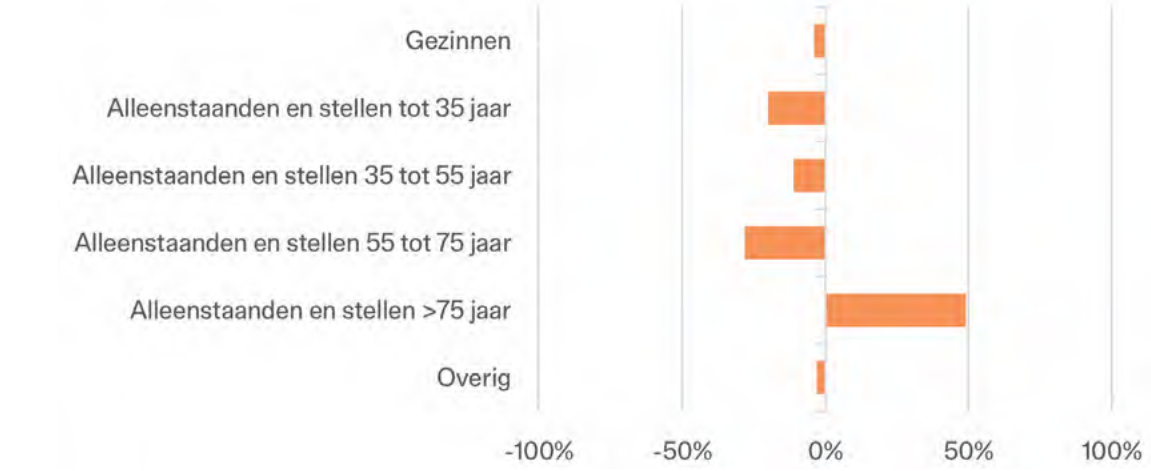

Limburgse Gemeenschappen: Wonen

W1.3 Sturende meta-trends voor wonen
'Deglobalisering': Behoud lokale identiteit en cohesie. Wonen gericht op de '15-minuten visie'. Voorzieningen dichtbij, ook in dorpen.

W2.3 Groeiende doelgroep
Veel gezinnen en senioren. Lichte toename eenpersoonshuishoudens.

W3.3 Woonvormen
Sterk gebonden aan lokale gemeenschappen. Collectief opdrachtgeverschap en aandacht voor voldoende betaalbare woningen (zowel koop als huur). Kleinere compacte nultredenwoningen. Gerenoveerde historische woningen.

W4.3 Mate van sturing op doelgroepen
Gemeenten en lokale gemeenschappen aan zet. Focus van corporaties op lokale omgeving met extra aandacht voor seniorenhuisvesting en ontmoetingsruimte.

W5.3 Type woningmarkt
Lokale sturing en focus op gemeenschappen (niet het individu). Dorpsontwikkeling en aandacht voor behoud en verbetering van bestaande voorraad.

W6.3 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Beperkt. Met name seniorenhuishoudens blijven in huidige woning. Tegelijkertijd draagt herontwikkeling van leegstaande panden en gebieden bij aan de doorstroming.

W7.3 Nieuwbouwlocaties
'Straatje erbij' in alle kernen en wijken.

W8.3 Verdichting
Verdichting binnen alle bestaande kernen incl. het herontwikkelen van historische gebouwen en dorpsstructuren.

Verdichting

W9.3 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Woningdelen, splitsen of benutten kavels ter bevordering van leefbaarheid in kernen. Drijfveer: sociale binding versterken en het behouden van historie.

Benutten bestaande voorraad

W10.3 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op versterken kwaliteit en aanpasbaarheid van bestaande voorraad voor huidige (veelal vergrijzende) bewoners. Beschermen van de kwaliteit van historisch erfgoed.

W11.3 Sociale leefbaarheid
Hechte gemeenschappen, overeind houden van lokale voorzieningen en verenigingen. Leunen en steunen op lokale gemeenschap. Grote sociale controle ten behoeve van veiligheid. Burenhulp.

W12.3 Fysieke leefbaarheid
Focus op leefbare dorpen en lokale (vaak ook agrarische) economie. Voldoende lokaal groen. Gemeenschapsvoorzieningen.

W13.3 Wonen, welzijn en zorg
Welzijn en zorg gaan hand in hand met volop aandacht voor gemeenschappen en sociale cohesie. Kernen houden zorgvoorzieningen voor ouderen en zorgbehoevenden. Groot beroep op mantelzorg gedaan.

W14.3 Betaalbaarheid wonen
Men hecht veel waarde aan gemeenschapszin en het wonen binnen een gemeenschap. Er wordt sterk ingezet op betaalbaar wonen door middel van collectieve woonvormen.

Nieuwe FSI
fsi_2050_gl
9.25229
0

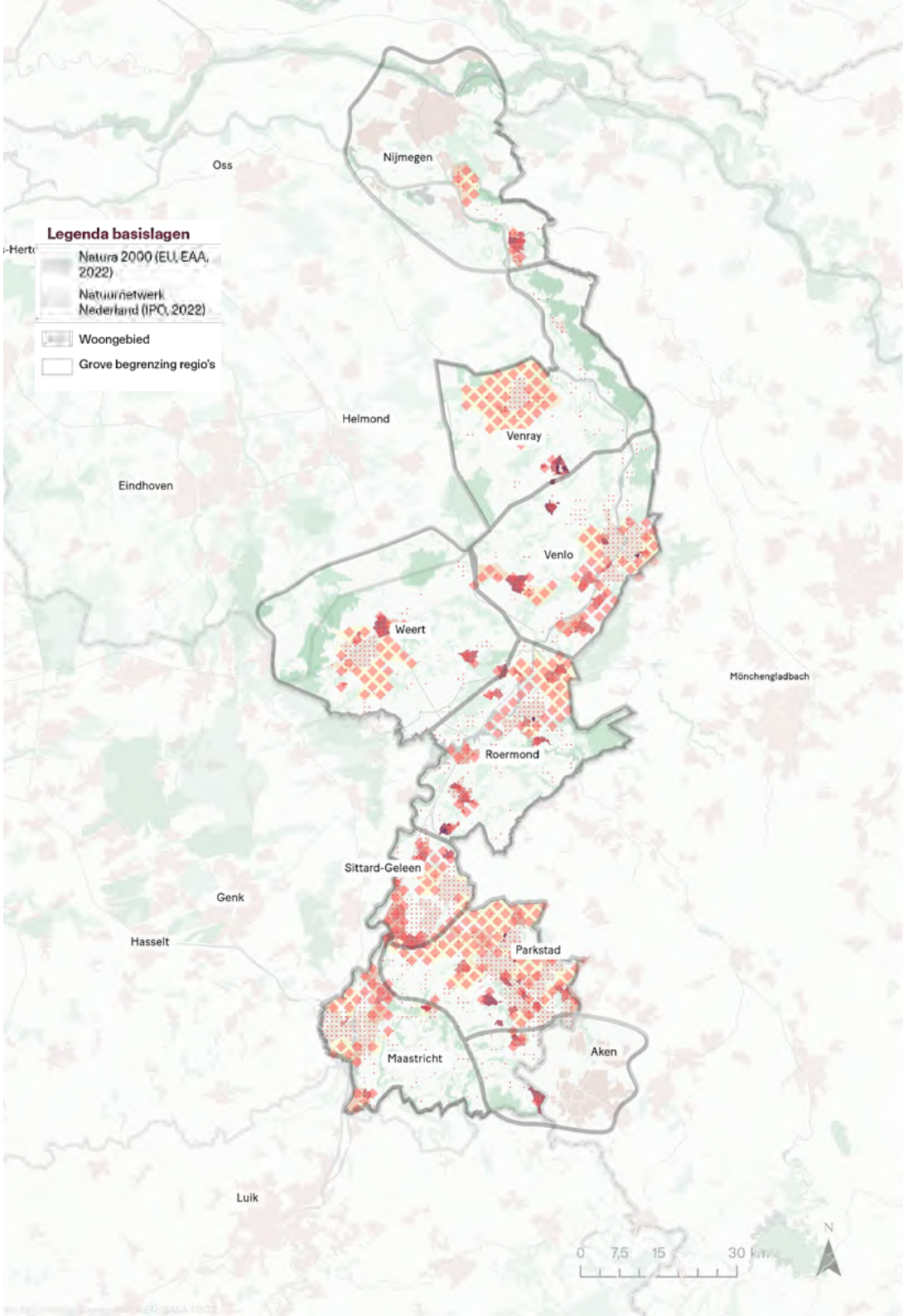

6.6.3 Landelijk gebied

In scenario Limburgse Gemeenschappen staat behoud van bestaande natuurwaarden centraal. Lokale gemeenschappen voelen zich verantwoordelijk voor hun leefomgeving en ecosysteem. Waterveiligheid is een randvoorwaarde voor de instandhouding van de gemeenschappen en agrarische activiteiten. Er wordt ingezet op kleinschalige, gebiedsgerichte oplossingen zoals groenblauwe dooradering op perceelranden, groene en blauwe wijken en lichte bouw op kwetsbare bodems. Door afname van de scheepvaart ontstaat ruimte om de Maas weer natuurlijker te laten meanderen. Ook andere rivieren en beken krijgen meer ruimte voor een natuurlijk regime. Dit versterkt de ecologische kwaliteit en draagt bij aan de klimaatbestendigheid van het Limburgse landschap.

Het agrarisch systeem is vooral kleinschalig, coöperatief georganiseerd en sterk verbonden met de lokale gemeenschap. Er zijn meer boeren in Limburg dan in 2025. De productie van voedsel richt zich op de Limburgse voedselvraag, korte ketens, kwaliteit en streekproducten. Extensieve landbouw zorgt ervoor dat natuur niet wordt belast. Boeren delen data voor onderlinge transparantie en optimalisatie van kringlooplandbouw. Er is synergie tussen landbouw, landschap en recreatie waarbij de agrarische sector ook een toeristische functie vervult. Toerisme en recreatie zijn kleinschalig en verspreid over de gehele provincie. Toerisme en recreatie zijn gebaseerd op cultuurhistorische waarden van het landschap en natuur. Toerisme en recreatie spelen zo een sterke rol in de instandhouding van regionale gemeenschappen, bijvoorbeeld door populariteit van streekproducten.

Leefbaarheid in het landelijk gebied is van groot belang en heeft prioriteit. Dorpen behouden hun kleinschalige karakter en er wordt geïnvesteerd in klimaatadaptatie en ruimtelijke kwaliteit, bijvoorbeeld via vergroening en multifunctioneel gebruik van openbare ruimte voor wateropvang. De sterke gemeenschappen vormen de basis voor sociale voorzieningen, aangevuld met bovenregionale ondersteuning waar nodig. De nadruk ligt op het behoud van cultuur en gemeenschapszin, waarbij lokale en regionale keuzes leidend zijn.

Limburgse Gemeenschappen: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Het agrarisch systeem speelt een belangrijke rol in de lokale gemeenschappen. Veel agrarische bedrijven zijn georganiseerd als cooperatie. Het aantal boeren neemt op deze manier toe. Lokale productie wordt ook lokaal geconsumeerd (kortere ketens) en de Limburgse vraag naar voeding is leidend voor de omvang en samenstelling van het agrarisch systeem. (melk)veehouderij is nog steeds aanwezig maar kleinschaliger, de intensieve variant verdwijnt vrijwel geheel. Landbouw speelt ook een rol in toerisme en recreatie. De agrarisch ondernemer produceert unieke streekproducten die uitblinken in kwaliteit en daardoor landelijk in trek zijn. Door extensivering van (belastende) agrarische activiteiten ondervindt de natuur geen negatieve effecten van de agrarische bedrijvigheid. Boeren delen data voor transparantie en optimalisatie in kringlooplandbouw.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Toerisme en recreatie spelen een rol in de instandhouding van regionale gemeenschappen. De toerisme-druk is verspreid over de gehele provincie. Kleinschalig en cooperatief toerisme door het gehele landelijke gebied: cultuurhistorische waarde en natuur. Streekproducten (lokale cultuur en ambacht). Synergie tussen landschapsfuncties. Recreatie functie van agrarisch gebied neemt toe.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Nadruk ligt op lokale en regionale keuzes. Leefbaarheid van het platteland heeft prioriteit, en het landelijk gebied is getypeerd door kleinschalige woonkernen. Het behoud van cultuur/gemeenschappen weegt zwaarder dan de kosten hiervan, en er wordt in grote mate geinvesteerd in klimaatadaptatie, aangevuld met lokale initiatieven die een directe bijdrage leveren aan de ruimtelijke kwaliteit en lokaal worden gevoeld. De dorpen versterken hun groene structuren ter voorkoming van hitte stress en de openbare ruimte wordt benutten voor de opvang en benutting van regenwater in combinatie met andere functies (bijvoorbeeld park of speelplaats).

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen. Aanvullend bovenregionale support voor het instandhouden van overige voorzieningen.

LG.N.1 Ecologie
Behoud van huidige natuurwaarden. Lokale gemeenschappen voelen zich verantwoordelijk voor het ecosysteem.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Waterveiligheid is een voorwaarde voor het behoud van gemeenschappen in het landelijk gebied. Veel kleinschalige oplossingen, zoals groenblauwe dooradering op perceelsranden, groene en blauwe wijken en lichte bouw op slappe bodems. De afname van scheepvaart biedt kansen voor het meanderen van rivieren.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Lokale en regionale gemeenschappen maken de dienst uit. Het lokale belang gaat boven interregionaal of internationaal belang en nadruk ligt op lokale en regionale maatregelen. Verbinding op lokale en regionale schaal is complex door interregionale sociaal-culturele verschillen; binnen regio's weinig ruimte voor 'afwijkend' gedrag'. Grensdorpen-netwerk: samenwerking tussen Limburgse en Belgische/Duitse dorpen voor kennisdeling en streekontwikkeling. Wel evenementen die van buiten de regio aandacht krijgen en mensen trekken: drakenspelen (Beesel), schutterijevenementen, carnaval.

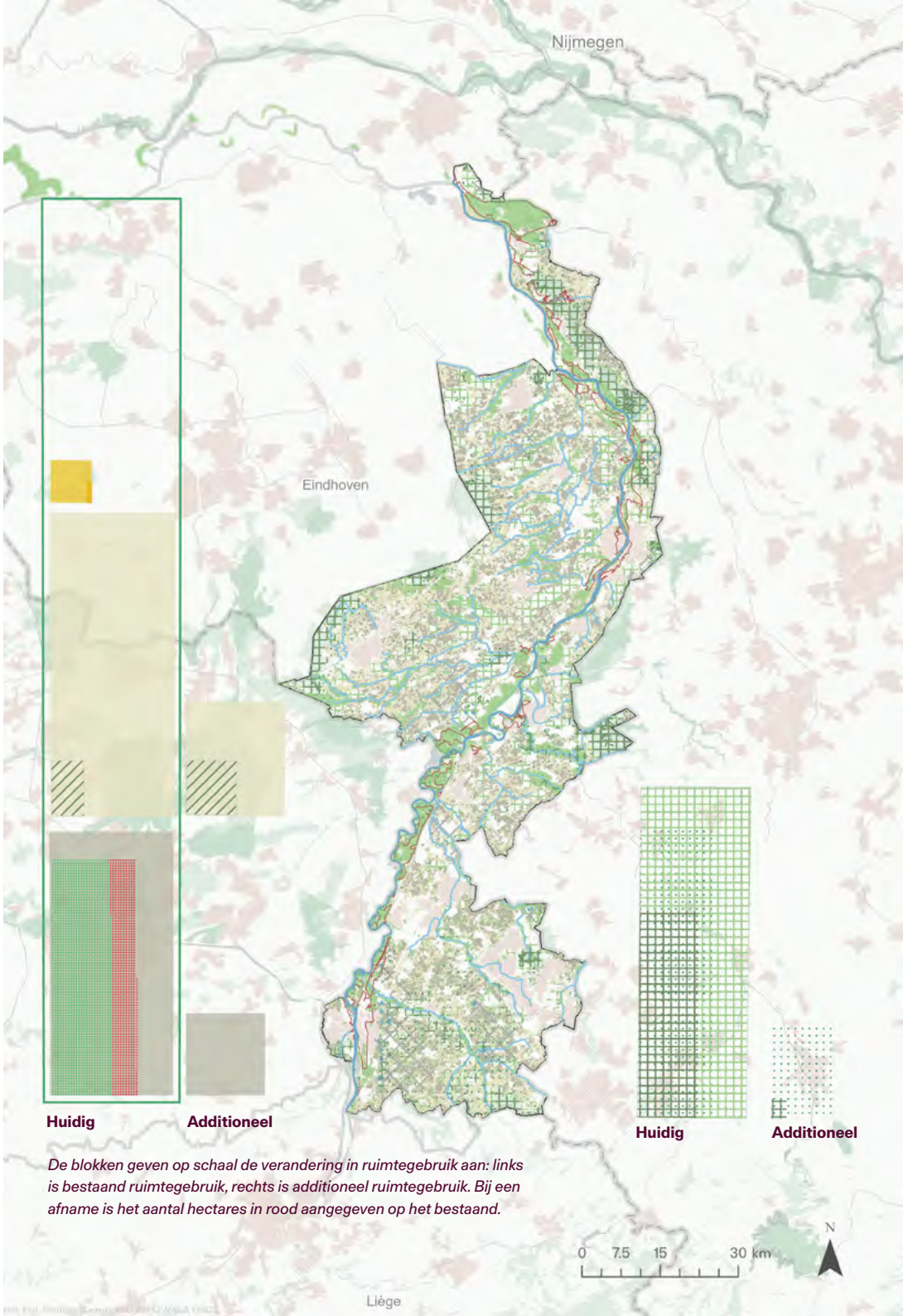

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.6.4 Mobiliteit

Limburg bestaat uit deelregio's die elk functioneren als een eigen daily urban system, waarbij de meeste verplaatsingen binnen de regio zelf plaatsvinden. Het mobiliteitssysteem is dan ook niet gericht op grote corridors, maar op lokale en regionale verbindingen. De verantwoordelijkheid voor het mobiliteitssysteem ligt grotendeels bij de regio's en de gemeenten, met beperkte landelijke coördinatie. Openbaar vervoer (zowel over spoor als over de weg) wordt georganiseerd op provinciaal niveau.

Door de kortere afstanden groeit het aandeel van lopen en fietsen in de mobiliteit. Er wordt ingezet op het verbeteren van de lokale bereikbaarheid, met fietspaden tussen woongebieden, extra buslijnen en sprinterverbindingen. De focus verschuift van intercityknooppunten naar een gelijkmatige spreiding van stations en busknopen over de provincie. Elke kern in Limburg krijgt een solide ov-verbinding, met een breed scala aan lokaal opererende diensten, zoals buurtbussen en vrijwilligersinitiatieven. Deelmobiliteit speelt een grotere rol, niet alleen via commerciële aanbieders, maar ook door deelgebruik binnen familie- en vriendennetwerken.

Ook het goederenvervoer krijgt een fijnmazige aanpak. In plaats van te focussen op grote corridors, ligt de nadruk op efficiënte distributie naar kleinere bedrijventerreinen, waardoor Limburgse bedrijven goed bereikbaar blijven. Buurthubs bieden wijkbewoners de mogelijkheid om spullen te lenen, huren of tweedehands aan te schaffen. De sluiting van Maastricht Aachen Airport benadrukt de lokale oriëntatie.

De kleinere daily urban systems leiden tot toename van verplaatsingen op de korte afstanden. Door het goed functionerend lokaal ov systeem vindt deze groei met name plaats op ov en fiets. Op de lange afstand blijft het aantal ritten naar verwachting ongeveer gelijk aan de huidige situatie voor de verschillende vervoerwijzen.

Modal split per afstandsklasse

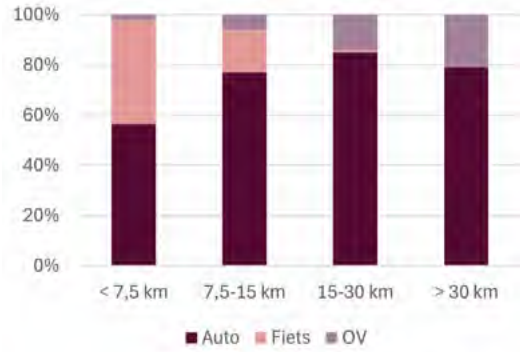

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

Limburgse Gemeenschappen: Mobiliteit

M.IP.3 Infrastructuur - personen
Weg: Focus qua investeringen op lokale/regionale verbindingen binnen de 3 deelregio's van Limburg
Ov: Geen nieuwe infrastructuur, wel mogelijke uitbreiding van het aantal stations en haltes
Fiets: Sterke focus op lokaal en regionaal fietsverkeer

- Regionale fietsverbindingen (Routedatabank, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale fietsverbindingen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes (openOV, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale busroutes
- Spoorwegen
- Vaarwegen

M.OVP.3 Openbaar vervoer - personen
Minder nadruk op IC-knopen en meer op een gelijkmatige spreiding van stations over de provincie.
Inzet op regionale en lokale verbindingen (sprinters).
Ieder dorp krijgt een goede ov verbinding.
Breed scala aan lokaal opererende ov-diensten (buurtbussen, vrijwilligersdiensten etc.)

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.3 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Grotere rol. Niet alleen commercieel maar ook in deelgebruik met vrienden/ familie.
Inrichting: Behoud van huidige inrichting openbare ruimte.
Hubs: Buurthubs waar wijkbewoners spullen (zoals gereedschap) kunnen lenen of huren of een tweedehands product kunnen aanschaffen.

M.LP.3 Luchtvaart - personen
Afname van de luchtvaart. Sluiting MAA vanwege lokale focus

M.IG.3 Infrastructuur - goederen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: Geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur. Goederentransport over de weg neemt verder toe tov spoor en water door verspreide ligging van bedrijventerreinen (minder sterke corridors tussen clusters)
Spoor: Geen infrastructurele aanpassingen.
Waterwegen: Internationale handelsstromen zijn afgenomen, waardoor er weinig grote scheepsvaart is.

M.KG.3 Knooppunten - goederen
Grote clusters: De omvang van Chemelot en het logistiek cluster rondom Venlo blijft ongeveer gelijk.
Bedrijventerreinen: meer kleinere bedrijventerreinen bij steden en in grote dorpen, in plaats van in grote clusters op transportknooppunten.

M.SG.3 Stedelijke distributie - goederen
Veel bezorgdiensten door hele provincie, toename van pakketpunten.

M.LG.3 Luchtvaart - goederen
Buurthubs: dichtbij en met niet alleen een functie in de circulaire economie, maar ook met een sociaal doel.

M.O.3 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Geen noodzaak tot autonoom rijden.
Verschoning van vervoer: Gedeelde elektrisch mobiliteit, met collectieve laadpleinen.

M.B.3 Beprijzing mobiliteit
Auto: Geen beprijzing
OV: Focus op regionaal ov, met lagere tarieven voor korte afstanden. (Inter)nationale verbindingen kunnen duurder zijn door beperkte subsidies.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.3 Governance en marktordening
Overheid: Verantwoordelijkheid bij regio's en gemeenten, met beperkte landelijke coördinatie.
Investeringen: Regionaal maatwerk in mobiliteitsbeleid (subsidies deelmobiliteit en lokaal ov)
Ov-concessie: ov (zowel over spoor als over de weg) wordt georganiseerd op provinciaal niveau.

M.S.3 Sociale mobiliteit
De gemeenschap zorgt voor elkaar, sociaal vangnet wordt lokaal georganiseerd.

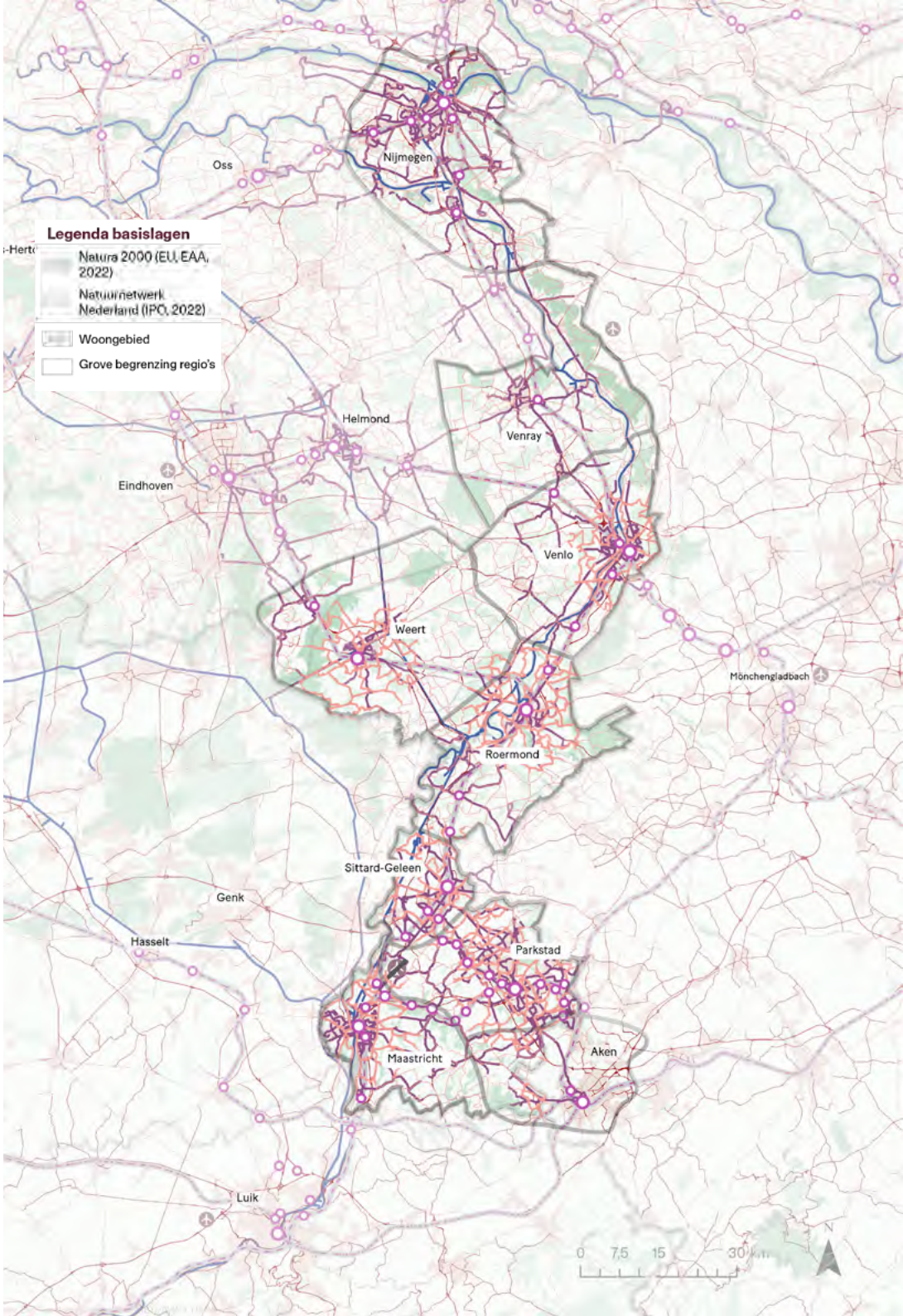

6.6.5 Energie

In Limburgse Gemeenschappen draait het energiesysteem op lokale opwek en eigenaarschap. Elke regio reguleert en beheert zijn eigen energievoorziening via Gesloten Distributie Systemen (GDS'en) en kleinschalige netwerken. Dit zorgt voor een sterke en zeer directe koppeling tussen opwek en gebruik, met minimale afhankelijkheid van landelijke infrastructuur. Kleinschalige zonne- en windparken voorzien dorpen en steden van stroom, terwijl geothermie en aquathermie lokale warmtenetten voeden, met veelvuldig gebruik van biogas als piekvoorziening. Opslag wordt verspreid en divers ingezet met buurtbuffervaten, buurtbatterijen en gasopslag. Waterstofproductie ten behoeve van de lokale industrie en mobiliteit gebeurt op regionale schaal, met enkele elektrolysers of zelfs via de elektriciteit vanuit een SMR, afhankelijk van de behoeften van de deelregio's.

Het elektriciteitsnet is decentraal georganiseerd, met extreem veel nieuwe MS-stations en beperkte HS-netuitbreidingen, waardoor de verzorgingsgebieden versnipperen. Logistiek en landbouw richten zich op de lokale markt, met korte ketens en traditionele én innovatieve manieren om energie te besparen. De focus op lokale autonomie betekent dat elke regio zelf bepaalt hoe energievoorziening wordt ingericht, wat leidt tot sterke verschillen tussen gebieden. De energiekosten blijven stabiel door lokaal eigenaarschap, maar onbalans tussen regio's kan leiden tot tekorten en overschotten die niet altijd even efficiënt kunnen worden gecompenseerd als wanneer dit centraal geregeld was. Door de sterke nadruk op lokaal bestuur en energiecoöperaties is er veel burgerparticipatie, maar de effectiviteit verschilt per regio. Wie participeert profiteert, maar wie niet meedoet, kan met hogere kosten en onzekerheid te maken krijgen.

De verder stijgende temperatuur zorgt voor langere droogteperioden, watertekorten en een grotere impact op landbouw en daarmee op de energieproductie uit biomassa en geothermie. Regio's met minder natuurlijke hulpbronnen of zwakkere economische sectoren worden extra kwetsbaar. Dit leidt wel tot grotere economische verschillen tussen regio's en een energietransitie die ongelijk verloopt. Stormen en overstromingen brengen schade toe aan decentrale energie-infrastructuur, waardoor zelfvoorziening binnen de regio minder vanzelfsprekend is; tegelijkertijd zijn er inmiddels zoveel verschillende schakels toegevoegd aan het lokale energiesysteem dat de algehele energievoorziening en daarmee leveringszekerheid vaak in stand blijft en adaptief is aan deze grillige nieuwe wereld.

Limburgse Gemeenschappen: Energie

EN.O1.3 Opwek - Kernenergie
• Zeer beperkte hoeveelheid kleinschalige SMRs, afhankelijk van de wensen van de regio - autonome energie

Small Modular Reactor (SMR)

EN.O2.3 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximale inzet op lokale warmtebronnen (geo- en aquathermie, LT-restwarmte) gericht op zowel dorp als stad met lokaal beheer. Kleinschalige biogasinstallaties, wind- en zonneparken in buitengebied nabij dorpskernen.

Zoekgebied aquathermie
Restwarmte van datacentra
Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)
Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.3 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleiding komen niet. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt niet. Kleinschalige elektrolyse voor beperkt lokaal gebruik.

EN.T2.3 Transport - Elektriciteit
Beperkte uitbreiding van landelijke elektriciteitsnet, forse uitbreiding van lokale netten. Veel nieuwe MS-stations benodigd (enkele HS-stations). Verzorgingsgebieden versnipperen enorm.

380 kV
150 - 320 kV
110 kV
Hoogspanningsstation

EN.OP.3 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Warmte- en Koudeopslag in kernen mits genoeg warmte om te bufferen
• Veel collectieve en kleinschalige batterijopslag nabij steden, dorpen en bedrijventerreinen
• Veel Vehicle-to-Grid en Vehicle-to-Vehicle oplossingen
• Minimale CCS en lokale opslag van gas

Collectief warmtenet met lokale warmtebronnen in combinatie met kleinschalige opwek en opslag

EN.G1.3 Gebruik - Glastuinbouw
• Afname glastuinbouw
• Glastuinbouw levert aan lokale markt
• Opzet van GDS'en met lage temperatuur-restwarmte voor nabije gebouwde omgeving
• Plaatsing van lokale windturbines en zonnevelden op terrein van glastuinbouw/gesloten teelten.

EN.G2.3 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Maximale collectieve oplossingen, ook in kleine kernen. Warmtenetten, All-electric en hybride afhankelijk van regionale bestuur
• Schaal van participatie verschilt per regio
• Maximale benutting van LT-restwarmtebronnen; in mindere mate van MT- of HT-restwarmte, aangezien er vermindering is van industrie. Beperkte import restwarmte vanuit buitenland, behalve als het binnen een grensregio valt

Collectief warmtenet met lokale warmtebronnen in combinatie met kleinschalige opwek en opslag

EN.G3.3 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
Afname energie-intensieve bedrijvigheid. Clauscentrale op CCS mits genoeg CO2, anders op lokaal opgewekte waterstof

EN.G4.3 Gebruik - Logistiek
• Veel lokale logistiek, gebruik van elektriciteit en lokaal opgewekte duurzame gassen
• Weinig behoefte aan snellaadpleinen t.b.v. lange-afstandslogistiek

Collectieve (snel)laadpleinen

EN.S1.3 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Stabilisatie via lokaal eigenaarschap; hoge belastingen voor grootverbruikers (mits aanwezig in regio)

EN.S4.3 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Intensieve burgerparticipatie in energietransitie. Energiegemeenschappen en cooperaties spelen een grote rol.

EN.OV1.3 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Evenwicht tussen energie en ruimtelijke ordening

EN.OV2.3 Overig - Natuurinclusief
Natuur en energie gecombineerd

EN.OV3.3 Overig - Snelheid transitie
Bovengemiddelde snelheid; fossiel waar nodig, hernieuwbaar waar mogelijk
Omschakeling van nationale gasnet naar GDS'en voor lokale processen, met invoeding vanuit lokale biovergisters

Hoofdtransportleiding biogas netwerk
Regionale ransportleiding biogas netwerk

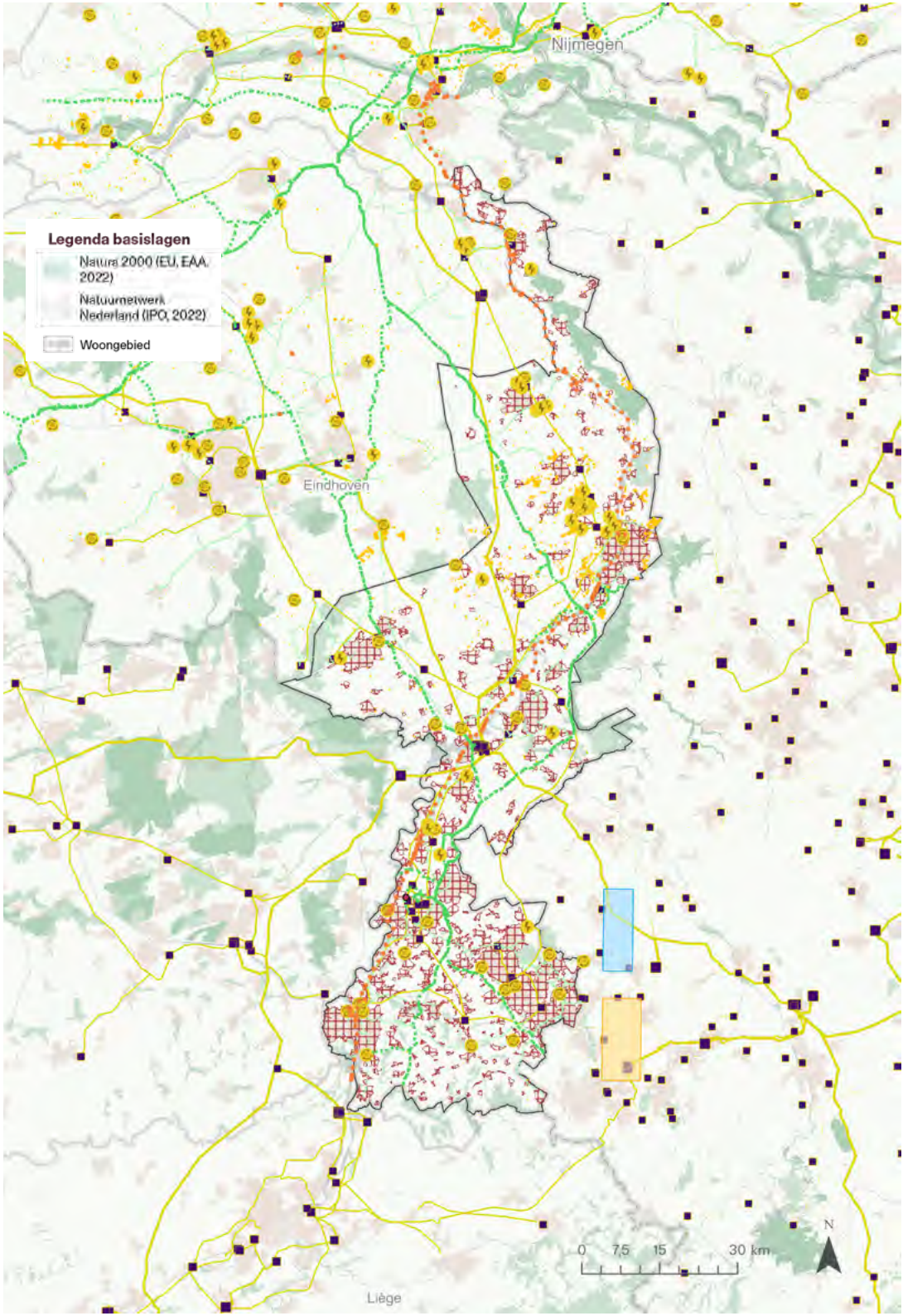

6.6.6 Limburgse Gemeenschappen: conclusies

Economie

- **De economie van dorpen groeit:** praktische maakbedrijven dichtbij huis profiteren en kennisintensieve sector in steden krimpt. Dat betekent ee**n kleine economie van stabiliteit, autonomie en geborgenheid** in plaats van innovatie, grote sleutelprojecten (parels) en hoge economische groei. Internationale bedrijven verdwijnen, kennisinstellingen zijn gericht op het versterken van de lokale economie.
- De ruimtevraag van de industrie landt vooral rondom de dorpen. Dat zorgt voor een boost in de lokale economie, maar heeft een **negatief effect op de cultuurhistorische kwaliteit van het landschap**.

Wonen

- Regionale en lokale gemeenschappen zijn van groot belang bij afwegingen rondom volkshuisvesting. Zo staat de **vitaliteit van dorpen en wijken hoog op de agenda**, vindt woningbouw verspreid over Limburg plaats en zijn betaalbaarheid, zorg (langer thuis wonen) en een vitale en gezonde leefomgeving van belang. Door dit belang komt er ook meer verantwoordelijkheid bij mensen zelf terecht. **Zelfsturing en coöperatieve samenwerking speelt in dit scenario een belangrijke rol, maar is moeilijk te organiseren.**
- Door spreiding en niet specifiek te kiezen, is er een risico dat – zeker bij het uitblijven van groei – **geen enkele plek echt floreert en een algehele verschraling optreedt** van woningkwaliteit, leefbaarheid en zorgverlening. Het is een uitdaging om het voorzieningenniveau op alle plekken overeind te houden. Om dit te voorkomen is **een strategie met hoofdkernen** nodig, om per deelregio centrale locaties in te richten met voorzieningen, evenementen en woningbouw.

Landelijk gebied

- De ruimtevraag van de industrie landt vooral rondom de dorpen. **Dat zorgt voor een boost in de lokale economie, maar heeft een negatief effect op de cultuurhistorische kwaliteit van het landschap.**
- Om een basis te geven voor vitale gemeenschappen in het landelijk gebied dient naast een strategie op het overeind houden van het voorzieningenniveau, ook e**en basisveiligheidsniveau in stand te worden gehouden.** Het betreft zowel op het gebied van milieu (hitte, wateroverlast, overstroming, natuurbranden) als sociaal (oa ondermijning).

Mobiliteit

- **Afstanden worden (veel) korter:** Het behoud van sociale relaties binnen een deelregio zorgt voor kortere afstanden in het Daily Urban System. Dit verandert de bereikbaarheid van de voorzieningenstructuur; door de kortere afstanden liggen er goede mogelijkheden voor het versterken van de (elektrische) fiets. Het openbaar vervoer ontsluit met name de hoofdkernen, omdat de reisafstanden kort zijn. Om dit te ondersteunen worden er slimme mobiliteitsconcepten met deelvervoer of vervoer op afroep ontwikkeld.
- **Een sterke regionale verbindingsstructuur tussen de hoofdkernen** zorgt ervoor dat de deelregio's met elkaar verbinden blijven. Dit vergt een investering in provinciale wegen, HOV, sprinters en de regionale snelfietsroutes. Deze krijgen ook grensoverstijgend vorm.
- Het goederenvervoer krijgt een fijnmazige aanpak. Er ontstaan directe en kleinschalige productcycli in de regio. De nadruk ligt op efficiënte distributie van en naar kleinere bedrijventerreinen, waardoor **Limburgse bedrijven (onderling) goed bereikbaar blijven.**

Energie

- Inzet op het decentrale systeem. Kleinschalige netwerken en GDS'en regelen directe koppeling tussen opwek en gebruik. Geothermie en aquathermie ingezet voor lokale warmtenetten. Er is minimale afhankelijkheid van landelijke energie-infrastructuur; opslag is door de provincie verspreid op lokaal niveau.

Reflectie 'veel minder'

In het minder scenario doen de grote lijnen zich op eenzelfde manier voor. Nieuwbouw (zoals straatje erbij) staat verder onder druk en er ontstaat druk op de kwaliteit van de bestaande voorraad door een overaanbod aan woningen, met name in de dorpen. Beleidsfocus komt meer te liggen op het in stand houden van voorzieningen in kernen en leefbaarheid en draagvlak overal overeind te houden. Minder focus op de steden.

Er zijn minder inwoners en huishoudens, minder banen en een dalende beroepsbevolking. De arbeidsmarkt is krap. Mensen van buiten de provincie zouden kunnen gaan pendelen naar Limburg om er te werken. Instroom van arbeidsmigranten en kenniswerkers is nauwelijks aan de orde. Het ontbreekt bedrijven aan investeringskracht en –lust om de arbeidsproductiviteit te verhogen via automatisering en robotisering.

De lokale energietransitie is minder vergevorderd en de afhankelijkheid van fossiele energiebronnen is groot. Door een lagere bevolkingsgroei en vergrijzing neemt de energievraag af, waardoor de noodzaak voor (grootschalige) investeringen in duurzame infrastructuur afneemt. Kleinschalige opwek en warmtenetten blijven bestaan, maar zonder een sterke lokale organisatie en investeringen zullen sommige gebieden leeglopen.

De bevolkingskrimp leidt tot minder reizigers waardoor het lokale openbaar vervoer onder druk komt te staan. Dit leidt tot minder frequente dienstregelingen, het schrappen van lijnen en een verminderde bereikbaarheid van voorzieningen.

Hierdoor worden bewoners afhankelijker van de fiets of een (gedeelde) auto. Doordat de vraag naar arbeidskrachten blijft bestaan, wordt de bereikbaarheid van de kleine bedrijventerreinen extra belangrijk. Hierin spelen flexibele vervoersoplossingen een grotere rol, zoals deelmobiliteit en kleine, lokale vervoersnetwerken die de verbindingen tussen woon- en werkgebieden waarborgen.

6.7 Digitaal en autonoom Limburg

"Digitale en innovatieve trends zetten door in Limburg. Aantrekkingskracht van cultuurhistorische en landschappelijke elementen groeit."

Verhaallijn

De digitalisering van de samenleving versnelt, waardoor groepen met gedeelde voorkeuren en prioriteiten hun eigen bubbels vormen. Mensen werken steeds vaker digitaal, wat paradoxaal genoeg de behoefte aan echte ontmoetingen vergroot. Terwijl werk en leven zich verplaatsen naar het scherm, blijft de fysieke omgeving essentieel: herkenbare structuren in het landschap bieden houvast, en mensen willen er graag dichtbij wonen. Recreatieve- en cultuurhistorische hotspots zorgen ervoor dat toerisme groeit. Ruimtelijke ordening wordt steeds minder strak gereguleerd en steeds vaker gestuurd door kunstmatige intelligentie. Bewegingen vinden plaats als een service, en tijdelijke woonontwikkelingen spelen in op de veranderlijke behoeften van de samenleving.

Kenmerken

- **Samenleving:** Verregaande individualisering. Eigen waardes bepalen de omgeving van mensen en creëren (online) bubbels. Er ligt een focus op innovatie en ondernemen maar alleen in de digitale wereld.
- **Rol overheid**: De rijksoverheid stuurt beperkt op gezamenlijke en maatschappelijke doelstellingen. Prioriteiten worden lokaal opgepakt en verschillen daardoor binnen de provincie.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg wordt door haar mooie landschappen een aantrekkelijke omgeving om te wonen. De afstand tot bijvoorbeeld de Randstad maakt door digitalisering niet meer uit. Recreatie en cultuurhistorie creëren toeristische hotspots.

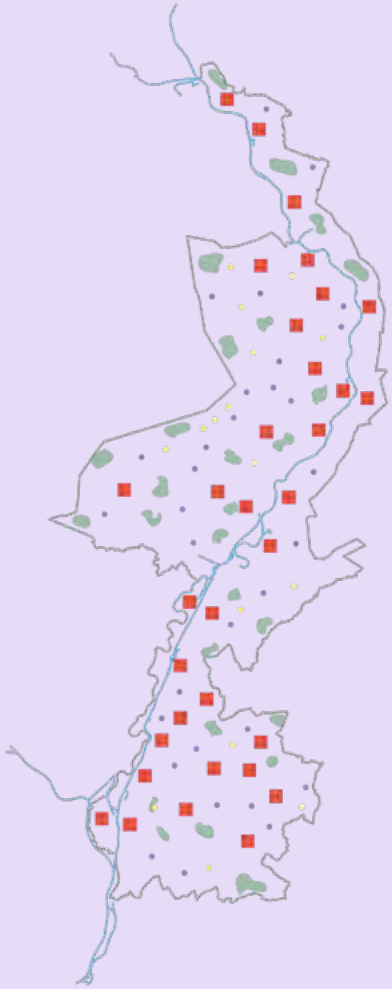

6.7.1 Economie

Er is een sterke toename van kennisintensieve banen, wat gepaard gaat met de instroom van internationale kenniswerkers en studenten, terwijl het aantal praktische banen afneemt. Binnen de verzorgende banen krimpt de zorg en groeit de horeca. Hierdoor blijft het aantal verzorgende banen ongeveer gelijk. Zonder handelsbarrières, binnen een open economie en met goedkoop kapitaal, ontstaat een dynamische omgeving waarin creatieve destructie innovatie en groei stimuleert. De arbeidsproductiviteit stijgt: werkgelegenheid in logistiek en industrie wordt grootschalig vervangen door robotisering en automatisering. Niet alles kan behouden blijven, dus er zullen ook (grote industriële) bedrijven omvallen die niet mee kunnen in de nieuwe tijd. De werkloosheid onder praktisch opgeleiden stijgt. Omdat kapitaal goedkoop beschikbaar is en bedrijven graag investeren pakt de markt deze kansen snel op en ontstaat nieuwe bedrijvigheid. Een deel van de ruimte die vrijkomt omdat bedrijven stoppen is nodig voor andere functies.

Vooral datacenters en opwek van energie vragen om veel ruimte in deze digitale wereld. Zo zou de vrijvallende ruimte van logistieke bedrijven in Venlo of Chemelot hergebruikt kunnen worden.

Fysieke (werk)plekken leveren aan belang in. Er is relatief weinig uitbreidingsruimte nodig van bedrijven, maar de vraag die er is wordt wel gefaciliteerd: er is weinig sturing van de overheid op waar nieuwe bedrijventerreinen komen. Veel van het kenniswerk wordt vanuit huis gedaan. Maar mensen hebben af en toe zeker ook behoefte om samen te komen. De plek waar je dan met collega's samenkomt moet creativiteit, ontmoeting en samenwerken stimuleren. Kantoren zijn daarom sterk geconcentreerd in aantrekkelijke binnensteden: nabij voorzieningen, horeca en cultuur. Al het thuiswerken zorgt er voor dat mensen er in hun vrije tijd graag op uit trekken. In Zuid-Limburg zorgt de combinatie van Limburgse toeristen in eigen regio met buitenlandse toeristen voor een enorme groei, waardoor een "Venetië-scenario" dreigt. Voorzieningen, infrastructuur en natuur staan onder grote druk. De provincie zet er daarom op in om toeristen van buiten Limburg veel meer te spreiden over andere gebieden in de provincie.

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie en scenario

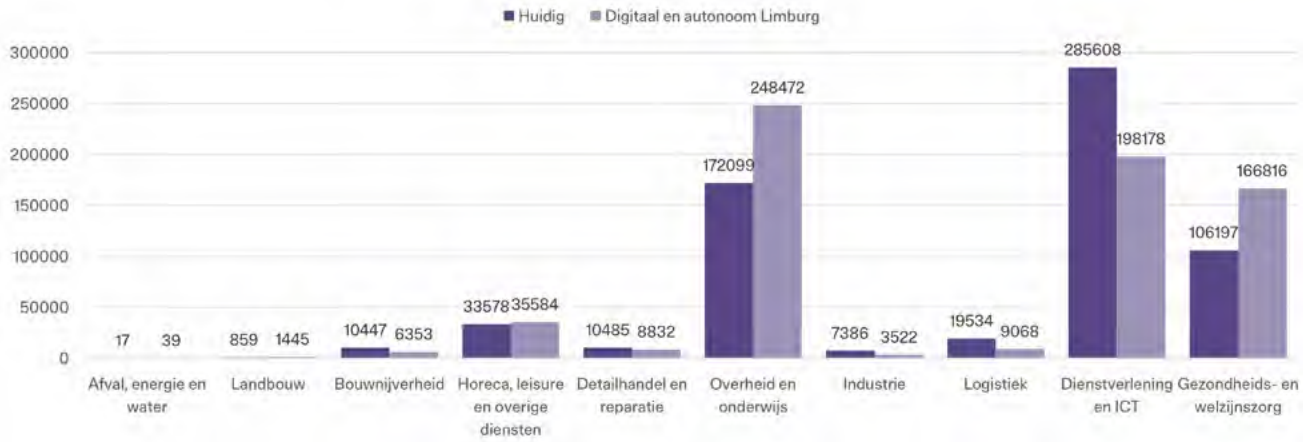

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

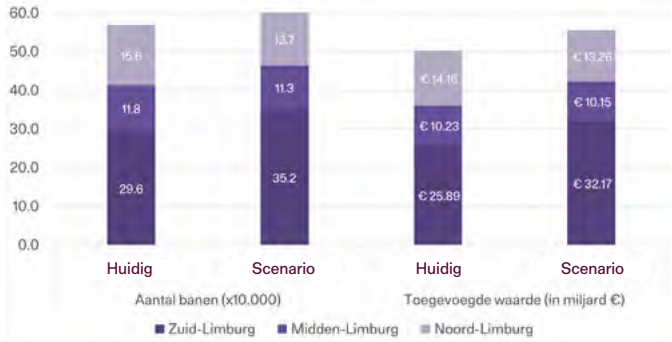

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

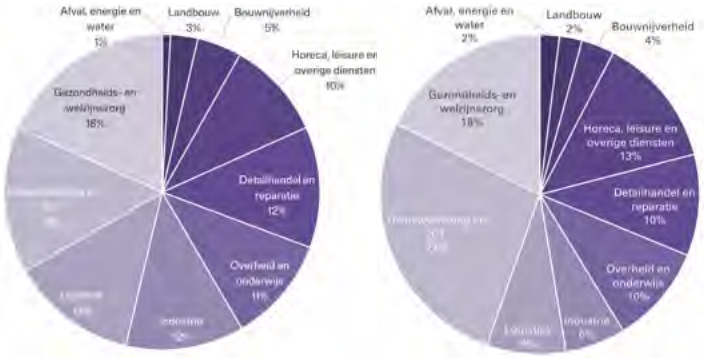

Digitaal en autonoom Limburg: Economie

E2.4 Circulaire hubs
Circulaire hubs zijn grootschalig en hebben een internationale functie. De grootste hubs staan in het teken van belangrijke innovaties. Bijvoorbeeld het recyclen van batterijen.

- Circulaire hubs

E3.4 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Grootschalige ruimtevragers zijn datacenters. Krijgen ruimte in gebieden die nu groen zijn en op plekken die nu voor logistiek gebruikt worden. Belang grootschalige logistiek neemt af, binnenstadslogistiek in dit scenario wel belangrijk, maar veel minder grootschalig.

- 1 vierkant = 50 ha
- Bestaand oppervlakte
- Nieuw oppervlakte

E4.4 Clusteren ruimtevraag kantoren
Deel kantorenvoorraad 'shared workspaces'. Geen sturing op waar nieuwe kantoren komen.

E5.4 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Alle ruimtevraag wordt geaccommodeerd, weinig clustering. Werkruimte groeit in het zuiden, voornamelijk in de steden, en neemt af in de regio Venlo.

E6.4 Energie-intensieve bedrijvigheid
Datacenters grote energievragers. Sommige energie-intensieve bedrijven verdwijnen, biedt ruimte voor nieuwe economische sectoren.

E7.4 Arbeidsproductiviteit
Sterke toename arbeidsproductiviteit. Robotisering vervangt 1/3e van praktische banen, vooral in industrie en logistiek.

E8.4 Innovatieve technologieën
Campussen vormen het brandpunt van onderzoek en innovaties. Internationalisering vindt digitaal plaats. Veel inzet op robotisering en AI.

E9.4 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn belangrijk voor de economie, maar niet ten koste van alles. Groei zit vooral bij zelfstandigen die overal verspreid wonen en werken. Ruimtevraag voor datacenters en opwek energie landt deels in sleutelprojecten. Quantum computing met forse datacentra rond energieknooppunten Maasbracht en Greatheide wordt nieuw sleutelproject i.s.m. Julich. datacenters in Venlo, kernenergie op Chemelot. De Nedcar productielocatie is beschikbaar voor datacentra. Einstein telescoop komt naar Limburg en wordt een belangrijk onderdeel van de internationale kennishub.

- Chemelot wordt kerncentrale
- VDL Nedcar wordt datagebied
- Einstein Telescope komt
- Maastricht Aachen Airport elektricifeert
- Natuurtoerisme

E10.4 Hoger- en beroepsonderwijs
Limburg wordt internationale kennishub, toename internationale studenten. Grote rol voor online onderwijs.

- WO
- MBO
- HBO

E11.4 Samenwerking over de grens
Blik naar buiten, maar veel werk en onderwijs gebeurt ook digitaal. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc.

E12.4 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zuid-Limburg krijgt een hub-functie. Noord en Midden meer pendel. Open economie, veel kapitaal beschikbaar, hoge omloopsnelheid: bedrijven vallen om, nieuwe worden opgericht.

E13.4 Arbeidsmarkt
Relatief weinig werkloosheid, veel zelfstandigen. Weinig overheidssturing, mensen vooral zelf verantwoordelijk voor inkomen (VS-model). Aantal banen voor hoogopgeleiden neemt sterk toe ten koste van laag- en middelbaar opgeleiden. De dynamische arbeidsmarkt leidt tot veel tijdelijke arbeidsmigranten én telewerkers.

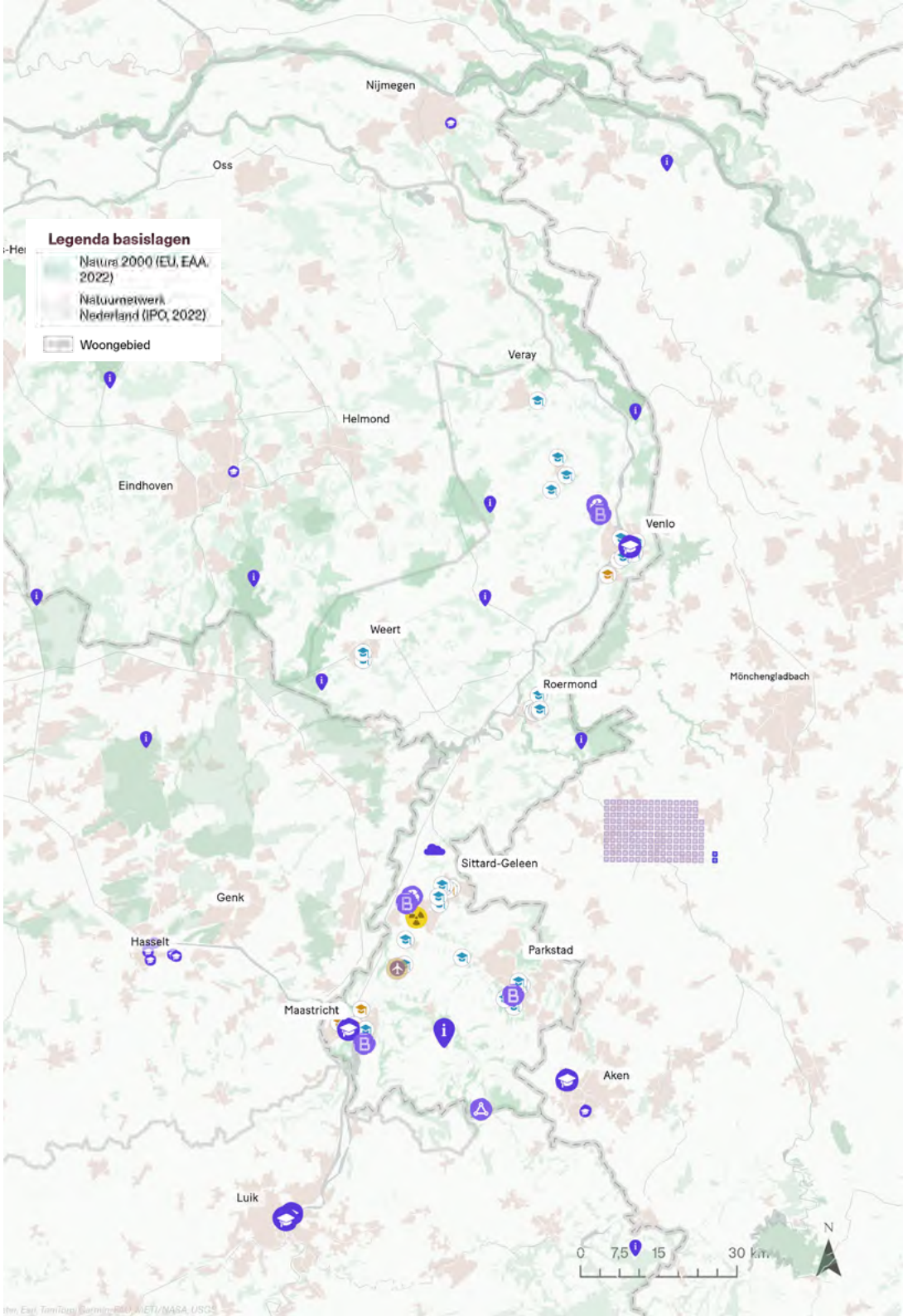

6.7.2 Wonen

Duidelijke beleids- en wettelijke kaders zijn minder relevant waardoor wonen in het buitengebied eenvoudiger te realiseren wordt. Clustering is met name afhankelijk van leefstijlen en persoonlijke woonvoorkeuren, interesses en hobby's: gelijkgestemden trekken naar elkaar toe. Hierdoor kunnen rondom de kleinere steden clusters ontstaan. Het buitengebied is met name interessant aangezien hier een specifieke natuur- en ruimtekwaliteit zit. De vraag naar type woningen is divers. Fysieke nabijheid naar werk of voorzieningen is minder van belang, waardoor Limburg aantrekkelijk blijft als woonregio met veel ruimtelijke kwaliteit.

Slimme woningen met geïntegreerde technologieën worden de norm, waarbij gezondheids-technologie een belangrijke rol speelt in het dagelijks leven. Door de extreme focus op digitalisering en focus op technologische ontwikkeling ontstaat er naar verwachting een tweedeling in de samenleving: inwoners die mee kunnen met deze digitaliseren en inwoners die dat niet kunnen.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

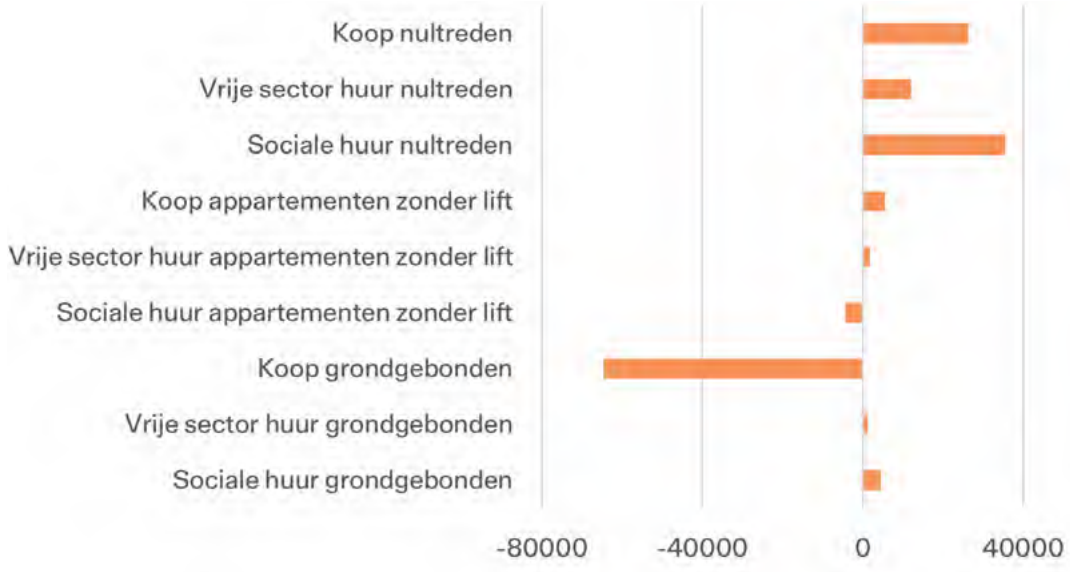

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

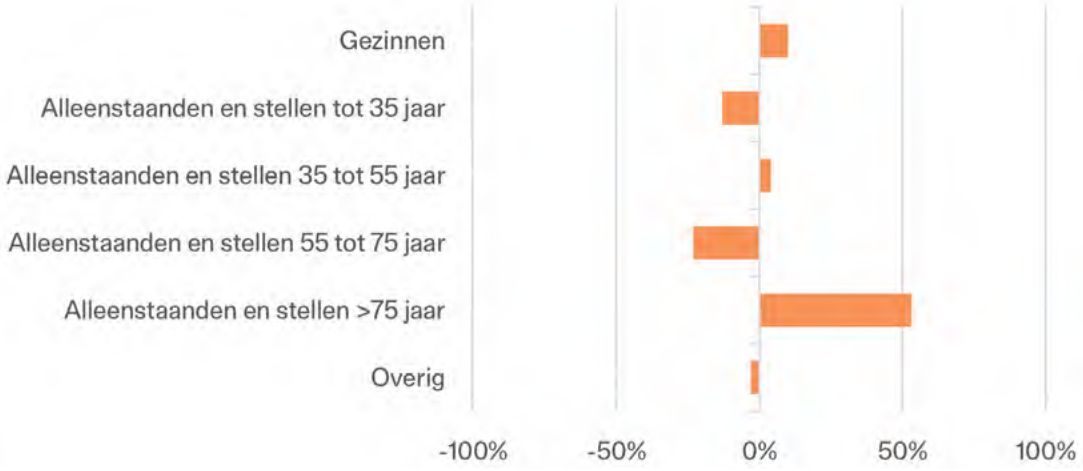

Digitaal en autonoom Limburg: Wonen

W1.4 Sturende meta-trends voor wonen
Digitalisering en individualisering, suburbanisatie en ruimtelijke spreiding. Wonen kan overal: tijdelijke en mobiele woningen nemen toe. Werken en wonen vaker in combinatie.

W2.4 Groeiende doelgroep
Alle doelgroepen, zowel jong als oud. Forenzen. Middeninkomens. Toename van (tijdelijke) eenpersoonshuishoudens.

W3.4 Woonvormen
Individualistisch. Grote mate van digitalisering, ook in huis. Grootte van de woning minder van belang, veel activiteiten vinden digitaal plaats. Veel (particuliere) huur via korte contracten, tijdelijke woonvormen. Gated communities.

W4.4 Mate van sturing op doelgroepen
Individueel. Beperkte rol voor woningcorporaties.

W5.4 Type woningmarkt
Geen duidelijke sturing. Veel tijdelijke woonvormen. Zowel in contracten als bouw.

W6.4 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Veel, met name door beperkte binding en korte overeenkomsten.

W7.4 Nieuwbouwlocaties
Gespreid, ongecontroleerd.

W8.4 Verdichting
Verspreid met enige concentratie rond middelgrote steden. Het is minder belangrijk waar je woont, voor Limburg kan dit betekenen dat het relatief drukker wordt.

Verspreiding
Verdunning

W9.4 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optoppen en benutten van ruimte met tijdelijke woonvormen. Drijfveer: betaalbare huisvesting realiseren.

Benutten bestaande voorraad

W10.4 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op digitalisering, robotisering, domotisering. Slimme woningen die goed zijn onderhouden.

W11.4 Sociale leefbaarheid
Individualisering, digitalisering niet afhankelijk van fysieke nabijheid van voorzieningen of gemeenschap. Aandacht voor digitale veiligheid. Mensen focussen op eigen bubbel.

W12.4 Fysieke leefbaarheid
Geen focus op fysieke omgeving. Mogelijke natuurrisico's zijn voor eigen rekening.

W13.4 Wonen, welzijn en zorg
Zorg als economische motor. Domotica, robotisering en digitalisering als motor achter het kunnen verlenen van zorg. Zorg door technologie.

W14.4 Betaalbaarheid wonen
Betaalbaarheid kan twee kanten op werken: enerzijds neemt de betaalbaarheid af door het toestaan van grotere en luxere bouwconcepten, anderzijds neemt de betaalbaarheid toe doordat de bouwlocaties minder beperkt zijn en ruimte minder schaars wordt.

Nieuwe FSI
fsi_2050_sw
3.211935
0

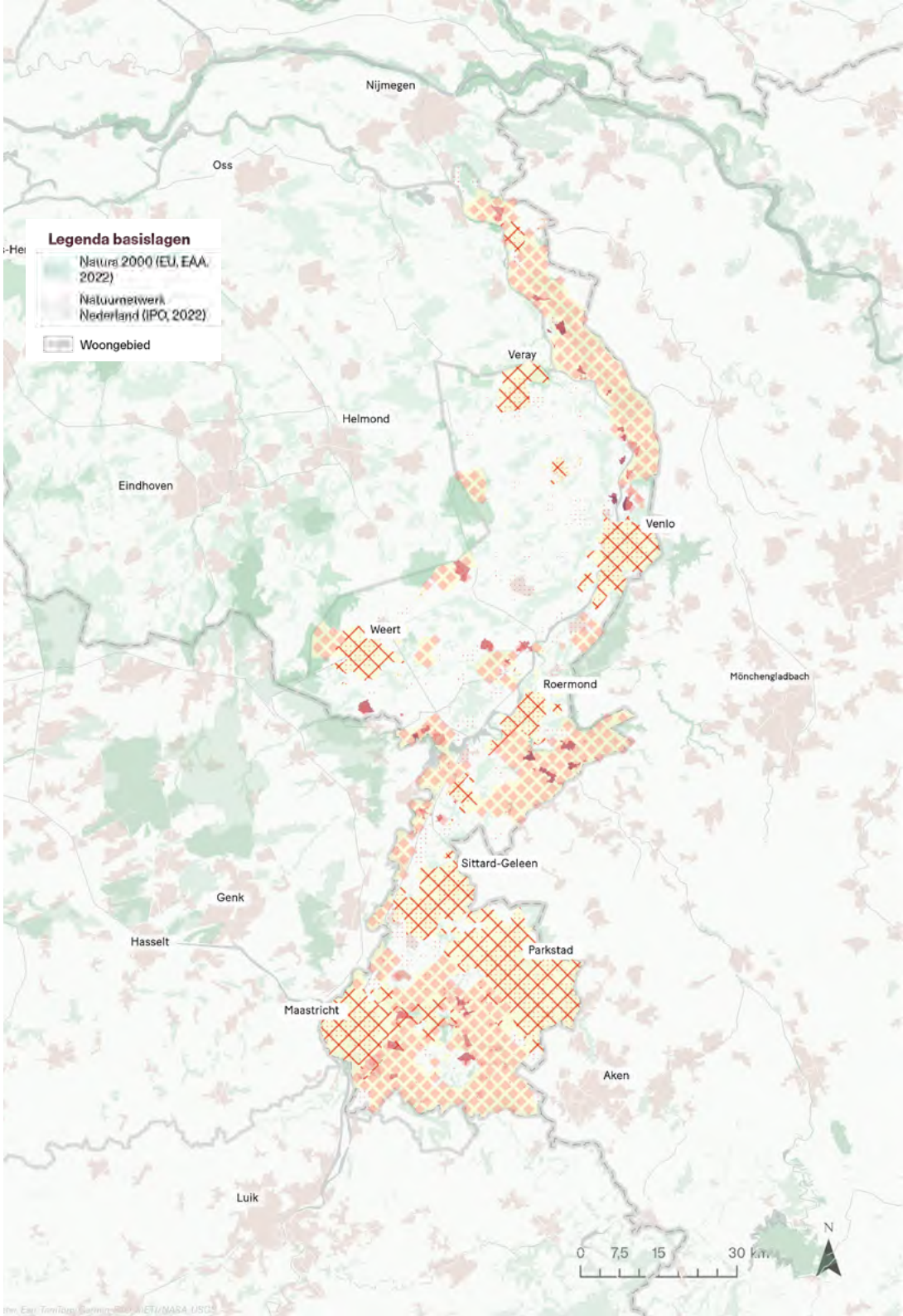

6.7.3 Landelijk gebied

In Digitaal en autonoom Limburg is natuur aanwezig, maar sterk afhankelijk van technologische oplossingen. Het Natuurnetwerk Nederland is aangelegd en is gescheiden van landbouw, met bufferzones rondom kwetsbare beschermde natuurgebieden. Schadelijke emissies wordt teruggedrongen door gebruik van AI en andere technische oplossingen, verder wordt hier niet op gestuurd. Bewoners kunnen op eigen initiatief, of in hun bubbel, wel kiezen voor groene daken of waterbergingen maar hier is geen regie op. Waterbeheer en drinkwatervoorziening zijn vooral een individuele verantwoordelijkheid. Gebruikers betalen zelf voor technische oplossingen en water van gewenste kwaliteit. De inrichting van het land is rommelig en veranderlijk, door een beperkte collectieve verantwoordelijkheid ontstaan er risico's voor onder meer biodiversiteit en waterveiligheid.

Het agrarisch systeem is volledig gericht op innovatie en high-tech productie. Land- en (glas)tuinbouw is grotendeels geautomatiseerd, maakt gebruik van biotechnologie en richt zich op innovatie en ontwikkeling van nieuwe voedingsproducten. Vertical farming en meervoudig ruimtegebruik, bijvoorbeeld kassen bovenop logistieke centra, kunnen gedeeltelijk verplaatsen naar bedrijventerreinen veranderen het landschap. Landbouw heeft geen negatieve effecten op natuur dankzij technologische oplossingen. De ontwikkeling van technologische oplossingen en voedselproducten is economisch van groot belang. In het toerisme staat de beleveniseconomie centraal.

In toeristische kernen staan ontmoeten en fysieke ervaringen centraal en wordt een hogere (landschappelijke) kwaliteit verwacht. Dit wordt aangevuld door digitaal toerisme, bijvoorbeeld door Virtual Reality. De populariteit van het landschap en de beperkte centrale sturing resulteert in een wildgroei aan vakantiehuizen.

Het oplossen van natuurrisico's en klimaatadaptie worden (financieel) grotendeels op het individu afgewenteld. Er is weinig aandacht voor fysieke leefbaarheid en een aantal gebieden in Limburg zijn onbewoond door de hoge kosten voor klimaatadapatatie. Zelfredzaamheid is in het uitgangspunt. Men leeft in een eigen sociale bubbel waarbinnen zelf voorzieningen kunnen worden georganiseerd. Verder wordt sociale leefbaarheid digitaal vormgegeven, fysieke voorzieningen verdwijnen en zijn verruild voor online alternatieven. Er is weinig tot geen sociaal vangnet.

Digitaal en autonoom Limburg: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Innovatie is leidend voor het agrarisch systeem. Stikstofproblematiek is geheel verholpen door technische ontwikkelingen. Grondgebonden landbouw is hoogtechnologisch en hoogproductief, wat zorgt voor een verandering in landgebruik en landaanzicht. Vertical Farming en meervoudig ruimtegebruik (zoals kassen bovenop logisiteke centra) bieden kansen voor herbestemming van het overschot aan bedrijventerreinen dat ontstaan is. De agrarisch ondernemer is bovenal een innovator die door het toepassen van cutting-edge techniek succesvol voedsel produceert en kennis exporteert. Door de toenemende kennis op biotechnologie stappen agrarisch ondernemers geleidelijk over op de productie van nieuwe voedingsproducten (zoals gekweekte voedingseiwitten op basis van algen of dierlijke cellen). Door het toepassen van slimme techieken heeft de agrarische bedrijvigheid geen negatief effect op de omliggende natuur. Landbouw is volledig geautomatiseerd: productie met zelflerende systemen.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
De beleveniseconomie staat centraal. Alles is versnipperd, behalve de toeristische sector. Dit type toerisme wordt aangevuld door digitaal toerisme bijvoorbeerd door Virtual Reality, wat een bron van inkomsten is voor de provincie. Op plekken waar fysieke ervaringen plaatsvinden wordt een hogere kwaliteit verwacht, en toerisme vindt plaats in toeristische kernen, waar ontmoeten centraal staat. Enorme toename van toerisme vanwege landschappelijke kwaliteiten. Wel vindt er wildgroei van vakantiehuizen plaats, wat zorgt voor een Venetie scenario.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Spreiding en individualistische samenleving verhindert regionale keuzes in klimaatadaptatie en het verbeteren van de fysieke leefbaarheid. Mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen fysieke leefbaarheid. Woonwijken zijn modulair en verplaatsbaar. Acceptatie van of adaptatie voor mogelijke natuurrisico's (onder andere door klimaatverandering) is een keuze en voor eigen rekening. Als resultaat is er weinig aandacht voor fysieke leefbaarheid en hoogrisico gebieden zijn onbewoond door de hoge kosten aan klimaatadaptatie. Inzet op zelfredzaamheid: mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen fysieke leefbaarheid.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Fysieke voorzieningen worden verruild voor digitale alternatieven waar mogelijk. Sociale leefbaarheid is makkelijker te bewerkstelligen als resultaat van digitalisering en innovatie. Mensen leven in eigen bubbel en geen tot minimaal sociaal vangnet. Vrijheid om in eigen bubbel voorzieningen te organiseren. Weinig voorzieningen in het landelijk gebied en sociale voorzieningen zijn geclusterd in grote kernen.

LG.N.1 Ecologie
Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is aangelegd. Natuur is gescheiden van landbouw met uitzondering van smalle bufferstroken (500 à 1.000 meter) rond verdrogings- en verzuringsgevoelige beschermde natuurgebieden. Eigen verantwoordelijkheid dmw technologische oplossingen (groene daken, slimme waterberging). De inrichting van het land is rommelig en veranderlijk: risico voor de biodiversiteit. Mogelijk schadelijke emissies worden verder teruggedrongen door toepassen van technische innovaties (spuittechnieken, gebruik AI/data, etc).

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Klimaatrisico's zijn voor eigen rekening. Technische oplossingen voor waterbeheer en drinkwaterwinning. De kosten voor het leveren van water van de gewenste kwaliteit zijn voor de gebruiker.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Individu identificeert zich met digitale leefstijlgroepen. De digitale leefomgeving overstijgt de fysieke leefomgeving en er is weinig binding met de fysieke leefomgeving. Grenzen vervagen en weinig grensoverstijgende structuren.

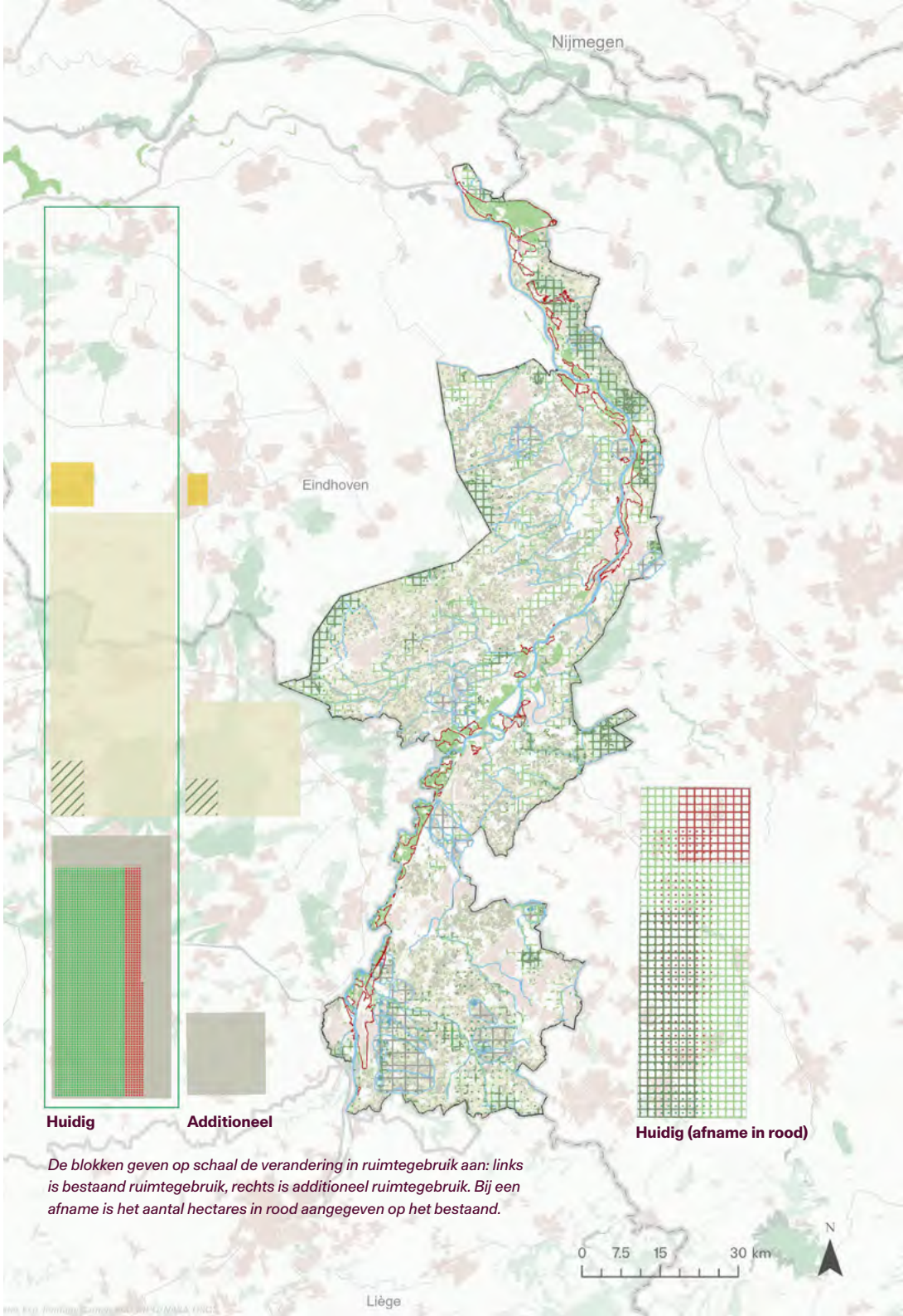

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.7.4 Mobiliteit

In Limburg zijn er geen duidelijke daily urban systems, omdat mensen zich niet meer dagelijks volgens vaste patronen verplaatsen. In plaats daarvan ontstaan er centrale ontmoetingsplekken die gericht zijn op beleving, met Maastricht als het belangrijkste knooppunt. De overheid speelt een faciliterende rol, gericht op samenwerking met private partijen, en richt zich vooral op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegedreven mobiliteitsmarkt.

In het personenvervoer ligt de focus voor het openbaar vervoer op het behoud van de bestaande intercityknooppunten, waarbij verbindingen afhankelijk van marktwerking behouden of afgeschakeld worden. Doordat mensen minder regelmatig reizen, neemt de behoefte aan privébezit af. Deelmobiliteit groeit sterk, waarbij Mobility as a Service (MaaS) maatwerk biedt voor iedere persoon en reis, en het combineren van vervoermiddelen van verschillende aanbieders gemakkelijk maakt. In stedelijke gebieden neemt de vraag naar privévoertuigen af, waardoor parkeerruimte steeds vaker wordt omgebouwd voor deelmobiliteit.

Ondanks deze verschuivingen blijft de omvang van het goederentransport stabiel, waarbij wegvervoer de voorkeur blijft houden vanwege de flexibiliteit die het biedt. Door de opkomst van online winkelen zijn er overal miniopslagplaatsen vanuit waar producten worden geleverd. Maastricht Aachen Airport wordt gebruikt voor korte elektrische vluchten en het distribueren van goederen. Daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

Door afschaling van het lokale en regionale ov neemt het aantal ov ritten op de middellange afstanden af. Het aantal ov ritten op de langere afstanden neemt toe door de combinatie van MaaS-oplossingen als voor- en natransport naar het kernnetwerk van ov voor de langere afstanden. Door het ontbreken van duidelijke daily urban systems neemt het autogebruik op de middellange en lange afstanden toe. Het fietsgebruik blijft op alle afstanden ongeveer gelijk aan dat in de huidige situatie.

Modal split per afstandsklasse

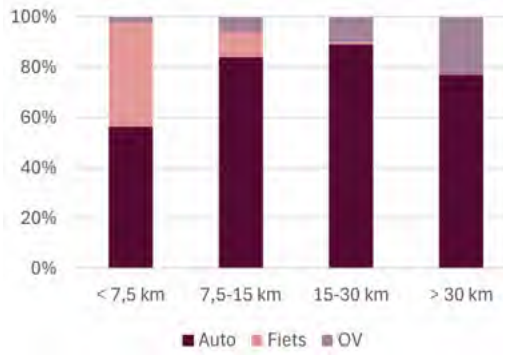

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

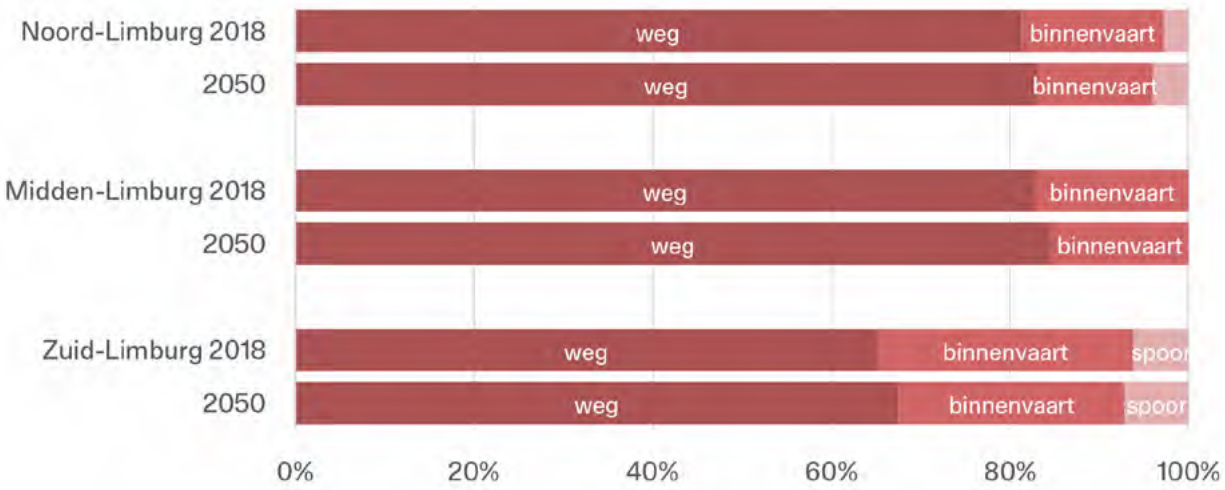

Digitaal en autonoom Limburg: Mobiliteit

M.IP.4 Infrastructuur - personen
Weg: Enkel onderhoud kernnet.
Ov: Enkel onderhoud kernnet.
Fiets: In stand houden bestaand netwerk.

- Spoorwegen
- Hoofdwegen - grensoverschrijdend
- Vaarwegen

M.OVP.4 Openbaar vervoer - personen
Knooppunten: Behoud van bestaande IC-knopen
Spoorverbindingen: Behoud of afschalen van bestaande verbindingen afhankelijk van marktwerking.
BTM: Behoud of afschalen van bestaande verbindingen afhankelijk van marktwerking.

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.4 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Sterke toename. Mobility as a Service levert maatwerk per persoon en per reis en maakt het makkelijk om allerlei vervoermiddelen van verschillende aanbieders te gebruiken.
Inrichting: In stedelijke gebieden is er minder behoefte aan privébezit van voertuigen. Parkeerruimte wordt gebruikt voor deelmobiliteit.

M.LP.4 Luchtvaart - personen
MAA voor korte (elektrische) vluchten en/of vrachthub
De daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

- Luchthaven

M.IG.4 Infrastructuur - goederen
Weg: Enkel onderhoud kernnet. Logistieke knooppunten zijn versnipperd.
Spoor: Enkel onderhoud kernnet.
Waterwegen: Behoud van bestaande.

M.KG.4 Knooppunten - goederen
Bedrijventerreinen: Ruimtegebruik van bestaande bedrijventerreinen blijft gelijk, maar functies op deze terreinen worden diverser. Het aantal datacentra neemt fors toe.

M.SG.4 Stedelijke distributie - goederen
Mensen kopen spullen online. Er bevinden zich overal dark stores en miniopslagplaatsen van waaruit producten worden bezorgd per elektrische riksja, drone en bezorgrobot.

M.LG.4 Luchtvaart - goederen
MAA: Korte (elektrische) vluchten en/of vrachthub
De daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

M.O.4 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Zelfrijdene elektrische voertuigen zijn de norm op snelwegen.
Verschoning van vervoer: Zelfrijdende elektrische voertuigen en een fijnmazig laadnetwerk. Auto wordt onderdeel van energieopslag (auto als batterij).

M.B.4 Beprijzing mobiliteit
Auto: Gebruik is belangrijker geworden dan bezit. Mensen betalen voor een auto als ze er gebruik van maken, maar betalen niet voor een eigen auto.
OV: Prijsstructuur wordt dynamisch via slimme technologieën. Abonnementen (Mobility as a Service) combineren OV met deelmobiliteit.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.4 Governance en marktordening
Overheid: De overheid vervult een faciliterende rol die gericht is op samenwerking met private partijen. De overheid zet vooral in op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegestuurde mobiliteitsmarkt.
Ov-concessie: De overheid vervult een faciliterende rol die gericht is op samenwerking met private partijen. De overheid zet vooral in op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegestuurde mobiliteitsmarkt.

M.S.4 Sociale mobiliteit
Marktwerking is het belangrijkst. Er is vanuit de overheid geen vangnet.

6.7.5 Energie

De energietransitie is volledig marktgedreven, met een extreem flexibel en gedigitaliseerd elektriciteitsnetwerk. Grootschalige kernenergie wordt gecombineerd met slimme AI-gestuurde elektriciteitsnetten dat op elk netniveau extreem is uitgebreid en waarbij de altijd dynamische vraag en aanbod autonoom en in real-time gebalanceerd wordt. Hierdoor verdwijnt de nu overzichtelijke hiërarchie van verzorgingsgebieden en ontstaat een systeem dat enkel nog met behulp van AI gemanaged kan worden, wat een grote afhankelijkheid en kwetsbaarheid met zich meebrengt.

Zonne- en windenergie wordt zonder (sterke) regie uitgerold waar het economisch rendabel is, met weinig oog voor de inpassing van het landschap. Waterstof wordt vooral als buffer ingezet en mobiel getransporteerd naar waar de vraag het hoogst is, terwijl fossiele energie als back-up blijft tot ver na 2050. Voor dit energiesysteem is opslag essentieel, met batterijen bij elk HS-station, wind- en zonneparken, maar ook individuele huishoudens, én grootschalige CCS om CO_2 direct uit de atmosfeer te halen. Dit voorkomt overbelasting van het net en zorgen voor maximale flexibiliteit. Waterstof wordt mobiel getransporteerd en fossiel blijft tot na 2050 een back-up.

De energiekosten zijn volatiel, met extreme pieken en dalen afhankelijk van vraag en aanbod. Door de grote afhankelijkheid van digitale systemen is de stabiliteit van het energiesysteem gevoelig voor cyberdreigingen en marktmanipulatie. De economie is hyperdynamisch, met sterke groei van energie-intensieve bedrijven en datacenters.

Collectieve voorzieningen verdwijnen grotendeels, wat leidt tot zeer lage (energie-)rechtvaardigheid. De nadruk op snelheid en winst zorgt ervoor dat langetermijninvesteringen in robuuste infrastructuur soms worden uitgesteld, en dat alleen individuen of partijen met veel kapitaal profiteren van de energietransitie.

Door een mondiale temperatuurstijging van 3 graden nemen extreme weersomstandigheden toe, met vaker storingen door hittegolven en hevige stormen die de kwetsbare elektriciteitsnetten belasten. Op de langere termijn bemoeilijken watertekorten de koeling van kerncentrales en elektrolysers en beperken daarmee de inzet van elektriciteitsopwek en waterstofproductie; de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is daarmee nóg groter.

Digitaal en autonoom Limburg: Energie

EN.O1.4 Opwek - Kernenergie
• Grootschalige kerncentrales bij Clauscentrale en/of Chemelot
• SMRs verspreid over het landschap

Kerncentrale

EN.O2.4 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Beperkte inzet geo- en aquathermie, alleen op meest rendabele locaties. Incidentele inzet biomassa. Veel elektrische opwek verspreid over gebouwde omgeving en buitengebied.

Restwarmte uit datacentra

Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)

Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.4 Transport - Waterstof
CO2- en ammoniakleiding komen niet.
Gelijkstroomkabel van Noordzee komt niet.
Grootschalige elektrolyse vanuit kerncentrales te gebruiken voor piekbelasting elektriciteit.
Mobiele import en export van waterstof via trucks voor maximale flexibiliteit met aansluiting op nationale waterstofopslag.

EN.T2.4 Transport - Elektriciteit
Forse verzwaring en uitbreiding centraal én decentraal elektriciteitsnetwerk voor opvangen hoge piekbelasting. Zowel veel nieuwe HS- als MS-stations benodigd.
Optimale benutting van netcapaciteit met slimme sturing via AI. Verzorgingsgebieden verliezen huidige hiërarchie; sommige versnipperen, andere worden groter. Grote afhankelijkheid van autonome systemen die dit nog kunnen overzien.
Volledig autonome uitwisseling met buitenland met sterk oogpunt voor de markt en optimalisatie van het HS-net.

380 kV
150 - 320 kV
110 kV
Hoogspanningsstation
Onderstation (uitbreiding)

EN.OP.4 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Belangrijke rol overige gasopslag (voornamelijk aardgas) voor strategische voorraad
• Beperkte inzet WKO, alleen waar economisch rendabel
• Grootschalige elektriciteitsopslag nabij kerncentrales
• Batterijen nabij elk HS-station, zonneveld en windpark
• Thuisbatterijen voor huishoudens
• CCS met zeer veel CO2 afgevangen vanuit de atmosfeer en in mindere mate industrie

Energieopslaglocaties

EN.G1.4 Gebruik - Glastuinbouw
• Inzet op warmtekrachtkoppeling of verhuizing, afhankelijk van wat de markt doet
• Grote afhankelijkheid van high-tech voedselproductie. Bijna alle landbouw wordt niet-grondgebonden

EN.G2.4 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Hoge inzet op hybride warmtepompen in gebouwde omgeving vanwege schaalvoordelen en efficiëntie.
• Fossiel en groen gas als back-up
• Geen sturing op inzet restwarmte, alleen op de meest rendabele locaties. Incidentele uitwisseling van warmte met België en Duitsland.

EN.G3.4 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
Toename energie-intensieve bedrijvigheid, alle industrie maximaal elektrisch, (duurzame) gassen als back-up. Extreem veel energievraag vanuit datacentra

EN.G4.4 Gebruik - Logistiek
• "Incidentele" regionale, nationale of internationale logistiek, gebruik van elektriciteit of (duurzame) gassen
• Incidentele snellaadpleinen t.b.v. lange-afstandslogistiek

Collectieve (snel)laadpleinen

EN.S1.4 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Zeer hoge piekvraag en flexibele netten zorgen voor hoge en volatiele prijzen, belasting zeer laag en gelijk voor iedereen

EN.S4.4 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Zeer marktgericht, individueel georganiseerd; weinig collectieve participatie. Incidentele burgerparticipatie in energietransitie

EN.OV1.4 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie stuurt ruimtelijke ordening. Flexibel energiesysteem zonder sterke planning.

EN.OV2.4 Overig - Natuurinclusief
Incidentele combinatie of scheiding van energie en natuur; daar waar het het meest efficiënt is

EN.OV3.4 Overig - Snelheid transitie
Trage transitie; fossiel als bron tot het niet langer kan
Nationale gasnetwerk wordt bijgemengd met groen gas, maar fossiel blijft tot na 2050 als back-up voor het elektriciteitssysteem t.b.v. alle sectoren

Hoofdtransportleiding (bio)gas netwerk

Regionale ransportleiding (bio)gas netwerk

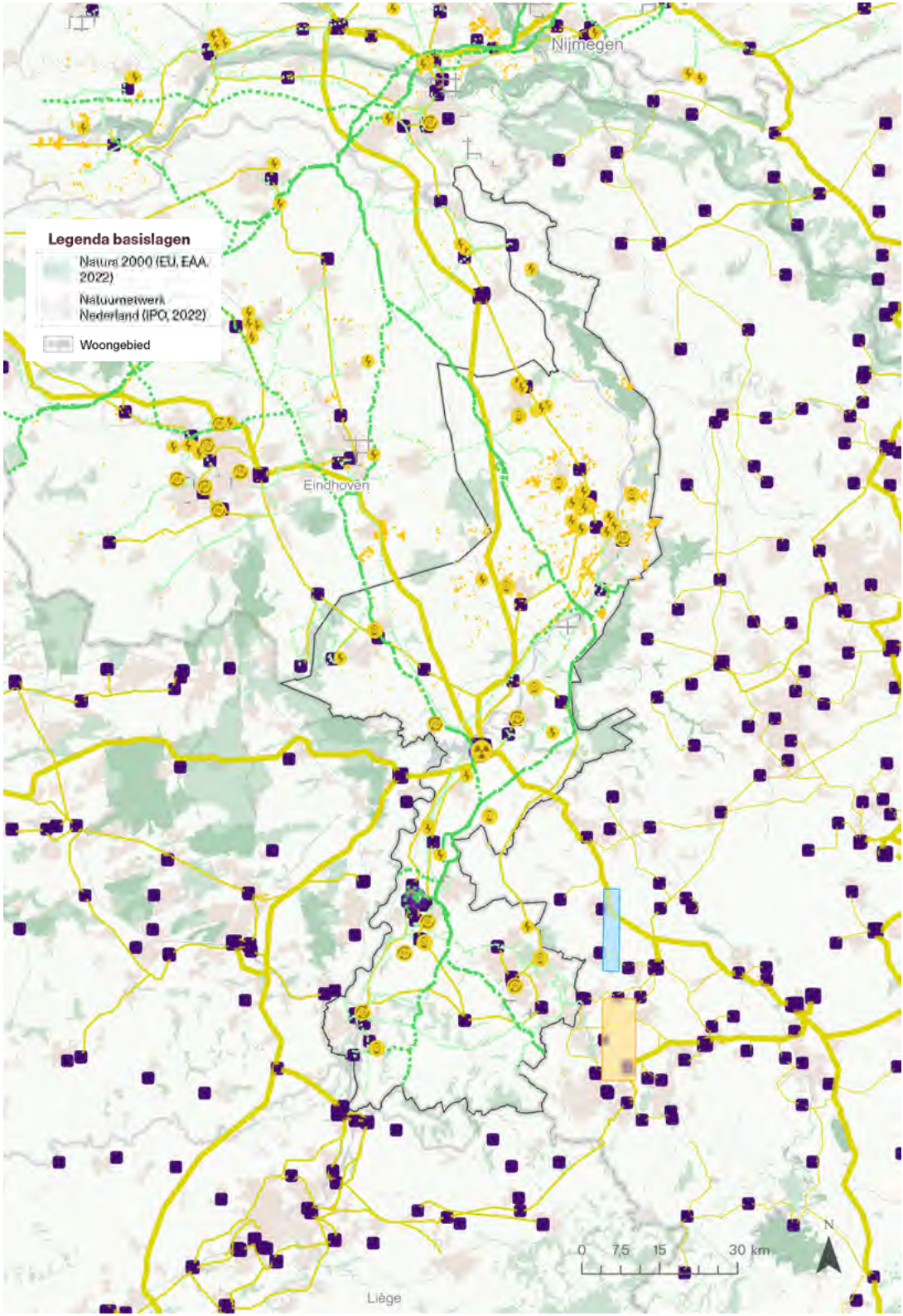

6.7.6 Digitaal en autonoom Limburg: conclusies

Economie

- Groei van de kenniseconomie gaat voor groei de verzorgingseconomie. Mensen die niet meekomen in die kenniseconomie vallen daardoor buiten de boot. **Individualisering en ongelijkheid nemen toe. De overheid wordt ingehaald.** Macro-economische omstandigheden, innovatie en digitalisering dienen de markt en niet de brede welvaart. Zo vragen datacenters in dit scenario veel ruimte en energie ten koste van de kwaliteit van het landschap.
- Er wordt **ingezet op sleutelprojecten**, waarbij het risico bestaat dat dit ten koste gaat van de leef- en omgevingskwaliteit. Toerisme neemt toe door de landschappelijke kwaliteiten van Limburg, waarbij het de uitdaging is om dit over de provincie te spreiden.
- Er ontstaan enkele aantrekkelijke binnensteden voor ontmoeting, samenwerking en creativiteit, maar **dorpen en kleinere steden verschralen**.

Wonen

- **Versnippering heeft invloed op het landelijk gebied**. Door het ontbreken van sturing kan een ieder naar eigen voorkeur bouwen en zich vestigen. Daardoor spreiden wooncluster zich over de hele provincie. Huishoudens clusteren zich rond gelijkgestemden, verspreid over heel Limburg. Dit heeft in potentie een grote (negatieve) impact op de ruimte en het ruimtegebruik. V**oor betaalbare woningen is men volledig aangewezen op de markt.** Corporaties hebben nauwelijks een rol.
- **Ook het werken aan transities wordt geïndividualiseerd.** Woningen kennen vooral veel technisch hoogstaande oplossingen die helpen bij het individueel invullen van energielevering, de zorgvraag en (digitale) bereikbaarheid. Er is gebrek aan centrale regie om transities op groter schaalniveau van de grond te krijgen.

Landelijk gebied

- **De kwaliteit van beschermde natuurgebieden neemt toe,** doordat externe negatieve milieueffecten effectief geweerd worden.
- De **'overige ruimte' in het landelijk gebied verrommelt** door versnippering van onder andere woningbouw en een diversiteit aan lokale initiatieven rondom recreatie, toerisme en (nieuwe vormen van) landbouw.
- **Niet grondgebonden landbouw** neemt een grote vlucht.

Mobiliteit

- De digitalisering maakt het mogelijk om meer op afstand of thuis te werken. Doordoor neemt de druk op de weg en het spoor af. De behoefte aan vliegen neemt toe. Daarom zijn **de verbindingen richting de vliegvelden binnen en om Limburg verbeterd,** waardoor de Brainportregio, Düsseldorf / Keulen en de Randstad via snelle treincorridors snel bereikbaar zijn. Er komt extra ruimte om bij stations te parkeren om dit toegankelijk te maken.
- De drone-technologie ontwikkelt zich razendsnel. Naast defensie zullen toepassingen voor publieke diensten (brandweer, medische toepassingen) en **distributie ruimte vragen**. Grootschalige inzet hiervan voor personenvervoer is minder waarschijnlijk. Daarentegen zal elektrisch vliegen de luchtvaart naar verwachting wel drastisch beïnvloeden. **Het wordt veel aantrekkelijker om met kleine eenheden over middelgrote afstanden te vliegen**. Hiervoor komt er meer ruimte voor start- en landingsbanen.

Energie

- **De energietransitie vindt marktgedreven plaats**. het elektriciteitsnetwerk is flexibel en gedigitaliseerd, daardoor is het systeem kwetsbaar; de afhankelijkheid van innovatieve technologieën zoals AI gemanagede systemen is groot.
- **Collectieve voorzieningen verdwijnen** grotendeels; langetermijninvesteringen in infrastructuur blijven uit, mensen zijn op zichzelf aangewezen

Reflectie 'veel minder'

In het scenario Digitaal en autonoom Limburg is de specifieke inrichting van het wonen in Limburg niet (sterk) afhankelijk van aantallen. Onderliggende ruimtelijke trends, zoals spreiding van woningen, gelden zowel bij een grote groei als een grote krimp van het aantal inwoners en huishoudens. De digitale vlucht die in dit scenario genomen wordt, wordt in een krimp-situatie wel fors afgeremd gezien de beperkte instroom en het (groeiende) grote aandeel senioren die moeilijker meekunnen in deze digitalisering.

De beroepsbevolking krimpt, terwijl de werkgelegenheid in dit scenario toeneemt. De krapte op de arbeidsmarkt wordt daardoor groot. Gevolg kan zijn dat er nog meer mensen van buiten Limburg moeten worden aangetrokken om de banen bij Limburgse bedrijven in te nemen. Dit geldt zowel voor de kennissector als de banen in industrie, logistiek, handel en zorg. Limburg wordt een bestemming voor pendelaars van buiten de provincie.

Vanwege bevolkingskrimp is in deze variant het energiesysteem sterker afhankelijk van autonome systemen. De inefficiënte regulering van de energiemarkt zorgt voor meer prijsschommelingen en onvoorspelbare leveringszekerheid. Overheidsregulering is daardoor noodzakelijk om dit in goede banen te leiden. Door een gebrek aan collectieve investeringen verloopt de elektrificatie van industrie en mobiliteit trager, met fossiele brandstoffen vaker als noodgedwongen tussenoplossing. Hernieuwbare energie groeit, maar gebrek aan investeringen in de netinfrastructuur leiden tot congestieproblemen.

De groei van energie-intensieve sectoren is klein door onzekere energieprijzen en netcapaciteit, wat leidt tot een onvoorspelbare economische dynamiek.

Het aantal verplaatsingen neemt nog verder af, waardoor de vraag naar openbaar vervoer verder afneemt en de kosten hiervoor zullen stijgen. Deelmobiliteit groeit minder hard, omdat er minder massa is om een sluitend verdienmodel te garanderen. Ook het goederenvervoer zal krimpen; de behoefte aan snelle leveringen blijft, maar het aantal logistieke hubs en de dekkingsgraad van bezorgdiensten nemen af. Hierdoor stijgen de kosten voor last-mile delivery in dunbevolkte gebieden.

5 Schaalniveaus en bouwstenen

7.1 Schaalniveaus

In dit schema wordt de samenhang tussen de ruimtelijke schaalniveaus en de thema's weergegeven. Op iedere schaal zijn ruimtelijke veranderingen door thematische keuzes beschreven en verbeeld.

Economie

lokaal (<10km)

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Op de meest lokale schaal is de bedrijvigheid te vinden in de duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en bijvoorbeeld een cafe op de hoek.

regionaal (10-30km)

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Op de regionale schaal vormen lokaal mkb, de toeristische sector, onderwijs, duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en natuurbeheer vormen de ruggengraat van de gemeenschappen in het landelijk gebied. De provincie heeft een unieke balans gevonden tussen hoogproductieve, lageemissie- en beherende landbouw. Waar producerende, industriële en intensieve boeren de economische motor zijn, bieden de verbindende en beherende boeren een groene leefomgeving en maatschappelijke meerwaarde.

stedelijk (30-80km)

Verbonden innovatiemilieus

De vier Brightlandscampussen vormen de ruggengraat van deze kennis- en innovatiestructuur. Het zijn innovatiemilieus, waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaats kan vinden. Het stimuleren van ondernemerschap en de samenwerking met het bedrijfsleven maken structureel onderdeel uit van de onderwijsprogramma's.

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

De Limburgse steden zijn knooppunten met een hoge en slimme concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen, maar ook met ruimte voor kwalitatief groen. Voornamelijk in het hoog verstedelijkte Zuid-Limburg zien we de agglomeratiekracht groeien, ook over de grenzen heen.

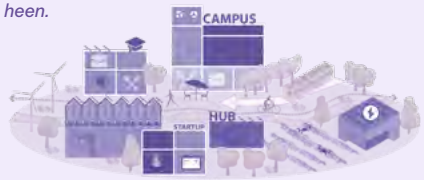

internationaal (> 80km)

Clusters van productie en industrie als internationale schakel

De mobiliteits- en energie-infrastructuur is in 2050 up-to-date en dus ook sturend voor waar bedrijven zich vestigen. Bedrijven die van de (grensoverstijgende) corridors afhankelijk zijn, vormen clusters op internationaal georiënteerde en excellerende productie- of industriemilieus. Innovatieve sectoren zijn hoogproductief en zorgen voor stuwende economische ontwikkeling in onze provincie.

	lokaal (< 10km)	regionaal (10-30km)	stedelijk (30-80km)	internationaal (> 80km)
Wonen	***Geworteld gemeenschappen*** *In de kleine kernen en in het buitengebied hebben inwoners, met hun lokale gemeenschap, een hoge mate van autonomie en zeggenschap. Ze hebben ruimte voor zichzelf, maar ook om voorzieningen collectief te organiseren. Hier staat kwalitatief toevoegen in plaats van kwantitatieve uitbreiding centraal.* 	***Levendig Limburg*** *In subregionale kernen komen wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen zoals onderwijs, zorg en sport samen. Deze kernen zijn ideale plekken voor een brede mix van starters, gezinnen en senioren, die niet in de drukte van een stad willen wonen, maar het wel belangrijk vinden om voorzieningen nabij te hebben.* 	***Bruisende stad*** *De steden fungeren als regionale hoofdkernen van de provincie. Door een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken te bieden, worden de steden de bruisende plekken waar jongeren en jongvolwassenen willen (blijven) wonen. De vraag naar kleine woningen vanuit deze groeiende groep past perfect bij de steden.* 	
Landelijk gebied	***Geworteld gemeenschappen*** *dorpen en kernen zijn rijk aan tradities, gemeenschaps- en ondernemerszin. De Limburger profiteert van het rijke landschap en de gemeenschapszin. Inwoners en ondernemers zijn geworteld in hun dorpen en op hun erven. Daarnaast bezoeken en verblijven mensen uit binnen- en buitenland in onze uitnodigende landschappen om te ontspannen, verzorgd te worden en te ontsnappen aan de hectiek van de dynamische steden en metropolen.* 	***Economische ontwikkeling in het landelijk gebied*** *Limburg is een innovatieve koploper waarin voedselzekerheid, slimme teelten en het behoud van het cultuurlandschap een cruciale rol spelen voor welvaart, toerisme, zorg en het levensgeluk van de Limburger. Nieuwe verdienmodellen geven hieraan een positieve een impuls.* 	***Gezonde stad*** *Een belangrijke voorwaarde voor gezonde, toekomstbestendige steden is ruimte voor groen. Natuur in de stad krijgt meer ruimte en een diversiteit aan functies. Soms voor biodiversiteit, voor klimaatadaptatie en het tegengaan van hittestress, maar ook voor recreatie en ontspanning.* 	***Het rijke Limburgse landschap als basis voor het landelijk gebied*** *Het landschap is in 2050 een blijvende bron van welzijn en welvaart. Dit hebben we bereikt door: herverkaveling op basis van herkenbare keuzes; vernieuwend beheer; (grensoverstijgend) verbinden van natuur en ruimte voor water. De natuur functioneert als schokdemper voor weersextremen, zoals wateroverlast en hitte.*

	lokaal (< 10km)	regionaal (10-30km)	stedelijk (30-80km)	internationaal (> 80km)
Mobiliteit	***Fijnmazige mobiliteit*** *Het dagelijks leven van Limburgers speelt zich vooral af binnen hechte gemeenschappen. Met duurzaam reisgedrag maken Limburgers meer korte ritten dicht bij huis. Daarmee houden we de lokale gemeenschappen vitaal en verlagen we de belasting op de regionale en nationale netwerken.* 	***Bereikbare voorzieningen*** *Als het gaat om de bereikbaarheid van werklocaties en voorzieningen, kiezen we vor balans tussen de drie "knoppen": nabijheid, mobiliteit en digitale connectiviteit. In elke kern is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau.* 	***Verbonden en gezonde steden*** *Steden in Limburg zijn dynamische knooppunten waar veel mensen en zowel dagelijkse als niet-dagelijkse bestemmingen te vinden zijn. Het verzorgingsgebied is groot; de verbindingen in en richting deze steden zijn dan ook optimaal. Zowel op de fiets, met het openbaar vervoer als met de auto. Re is gekozen om de ruimte te herwaarderen. Doordat er minder ruimte nodig is om de auto te faciliteren, hebben we deze ruimte optimaal benut om kwalitatief hoogwaardige verdichting te realiseren.* 	***Provincie met internationale logistieke corridors*** *Met de ligging op de Nederlands-Duitse corridor tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, en dicht bij de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, vormt Limburg een belangrijke schakel tussen deze gebieden. Limburg kan haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken door: multimodale verbindingen te optimaliseren, digitale technologieën in de logistiek te implementeren en circulaire en duurzame praktijken in de logistieke ketens in te brengen.*
Energie	***Energiegemeenschappen*** *Het decentrale energiesysteem werkt aan de lokale autonomie van de energievoorziening. Dat betekent dat energiegemeenschappen zelf bepalen hoe de hiërarchie van kernen en voorzieningen leidt tot een verdeelsleutel rondom energieverbruik, dat zij met elkaar fysieke ruimte vrijmaken voor het energiesysteem, en dat zij collectief delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio.* 	***Decentrale energieoplossingen*** *Voor alle gebieden buiten de energie-intensieve clusters en de grote stedelijke gebieden geldt dat er in 2050 minder grote opgaven spelen en significant lagere snelheden nodig zijn.* *Gebiedsgericht werken op maat, schaal en snelheid van de regio is het uitgangspunt..* 	***Centraal energienetwerk*** *Gebieden waar een hoge energievraag is, bijvoorbeeld vanwege energie-intensieve activiteiten, economische dynamiek of hogere dichtheid van bevolking, worden primair door het centrale netwerk gevoed.* 	***Energieknoop*** *De twee gebieden (Maasbracht-Chemelot) vormen feitelijk het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. Het opschalen van het energiesysteem in dit energieknooppunt draagt op grotere schaal bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het elektriciteitsnetwerk.*

7.2 Bouwstenen economie

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Circulaire hubs

Op de grote industrie- en productieknooppunten met de benodigde milieucategorie is ruimte voor (grote, gespecialiseerde) materialenhubs. Aanvullend is er op de kleinschalige bedrijventerreinen ruimte voor circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs.

2 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels

Geen grootschalige kavels meer uitgeven (van >5 ha). Zoveel mogelijk verdichting op bestaande kavels door innovatie en meervoudig ruimtegebruik. Logistiek specialiseert en innoveert: kennisintensiever, gekoppeld aan productie en focus op CE.

3 Clusteren ruimtevraag kantoren

Concentratie in binnensteden en rond ov en clustering. Door deze clustering ontstaan agglomeratievoordelen.

LE DA NL LG

4 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen

Inzet op clustering en verdichting van bestaande kavels. Enige groei toestaan bij grote industrie- en productieknooppunten. Zo wordt verplaatsing naar deze knooppunten nabij energie- en logstieke corridors geaccomodeerd.

5 Energie-intensieve bedrijvigheid

Energie-intensieve bedrijvigheid krijgt ruimte om te vestigen nabij de energie- en logistieke corridors. Hierdoor kunnen zij een verduurzamingsstap maken.

6 Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit neemt (sterk) toe in stuwende, hooginnovatieve sectoren: (i) dienstverlening en ICT, (ii) de maak- en chemische industrie, (iii) de landbouw, (iv) 'slimme' logistiek en (v) in bepaalde subsectoren van de gezondheids- en welzijnszorg, zoals ziekenhuizen. Maar door toename in werkgelegenheid in de verzorgende, minder innovatieve sectoren zorgen en de afname van werkgelegenheid in de logistiek en landbouw, zal de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei in de provincie gematigd blijven.

7 Innovatieve technologieën

Innovatie is een belangrijke peiler in de economie en is de aanjager voor productiviteitsgroei. De vier Brightlands campussen vormen de ruggengraat van de kennis- en innovatiestructuur. Aanvullend ontstaan er innovatiemilieus bij VDL/MAA en de Einstein Telescope (met de ETpathfinder als Europees R&D centrum). Meer aandacht voor internationalisering en adoptie van innovatie door het Mkb.

8 Grote sleutelprojecten

Sleutelprojecten zijn van belang voor de economie. Het VDL terrein wordt een belangrijke productielocatie met goede aansluiting op energie- en mobiliteitsinfrastructuur. Einstein Telescope trekt veel banen aan die landen binnen de samenwerking met Luik, Hasselt, Leuven en Aken. MAA wordt een hub voor elektrisch vliegen. Chemelot is een belangrijke locatie voor innovatieve, duurzame chemie.

9 Hoger- en beroepsonderwijs

Onderwijs is internationaal georiënteerd. Er is één (trinationaal) grensoverstijgend onderwijsecosysteem.

10 Samenwerking over de grens

Blik naar buiten, die veel jongeren en jongvolwassenen aantrekt. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc. Ook vakmensen in krappe sectoren (zoals de zorgsector).

11 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte

Clusters van productie en industrie ('lampjes op het elektriciteitssnoer'), bruisende stedelijke economieën en de kennis- en innovatiestructuur bieden samen een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor (nieuwe) bedrijvigheid.

12 Arbeidsmarkt

De groei in banen concentreert zich in Midden- en Zuid-Limburg. Het aantal praktische banen in de industrie en logistiek neemt af, terwijl het aantal praktische banen in de gezondheidszorg en horeca, leisure en overige diensten toeneemt. Het aantal banen in theoretische sectoren neemt toe. Limburg beweegt zich verder richting een kenniseconomie. De groei concentreert zich in de sectoren dienstverlening & ICT en overheid en onderwijs. Deze banen bevinden zich vooral in de steden.

Terug naar het kompas

7.3 Bouwstenen wonen

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Sturende meta-trends

Urbanisatie, maar ook beschermen van het bestaande en bevorderen van brede welvaart. Wonen in Limburg betekent leven in harmonie met de omgeving: in gemeenschappen, met aandacht voor het landschap en voor de nabijheid van voorzieningen, werk en zorg.

2 Groeiende doelgroep

Toename van eenpersoonshuishoudens, waaronder ook buitenlandse werknemers, studenten en jonge starters, vooral in de steden. Maar ook van stellen en jonge gezinnen, die bijvoorbeeld in een groene omgeving willen wonen.

3 Woonvormen

Focus op compact en flexibel in de steden en kernen, en op collectief en ruimtelijk in het buitengebied. Aandacht voor betaalbaar en duurzaam.

4 Mate van sturing op doelgroepen

Gemeenten en lokale gemeenschappen aan zet. Focus van corporaties op lokale omgeving met extra aandacht voor seniorenhuisvesting en ontmoetingsruimte.

LE DA NL LG

5 Type woningmarkt

Lokale sturing en focus op gemeenschappen (niet het individu). **Dorpsontwikkeling** en aandacht voor **behoud en verbetering** van bestaande voorraad.

LE DA NL LG

6 (Mate van sturing op) doorstroming op de woningmarkt

Veel doorstroming door passend en aantrekkelijk woningaanbod. Vooral in steden, maar ook 'gedeelde doorstroming' in dorpen door woningdelen en splitsen.

7 Nieuwbouwlocaties

Optimaal benutten van bestaande ruimte. Geen uitleglocaties. **Verdichting en hoogbouw bij intercitystations.**

LE DA NL LG

8 Verdichting

Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.

LE DA NL LG

9 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad

Sterke focus op benutten en optimaliseren bestaande voorraad. Optoppen, splitsen en woningdelen. In de steden combineren met economische activiteit, in de kernen focus op gemeenschapsvorming.

10 Kwaliteit bestaande woningvoorraad

Focus op **versterken kwaliteit** en **aanpasbaarheid van bestaande voorraad** voor huidige (veelal vergrijzende) bewoners. Beschermen van de kwaliteit van historisch erfgoed.

LE DA NL LG

11 Sociale leefbaarheid

Hechte gemeenschappen, overeind houden van lokale voorzieningen en verenigingen in centrale kernen. Zorgen voor bereikbaarheid van voorzieningen vanuit de kleinere kernen. Leunen en steunen op lokaal gemeenschapsgevoel en cohesie.

12 Fysieke leefbaarheid

Landschap actief beschermen door clustering. Veel lokaal groen, zowel in steden als in dorpen. Verdichting zorgt voor ruimte voor vergroening en ontmoetingsplekken.

13 Wonen, welzijn en zorg

Welzijn en zorg gaan hand in hand met aandacht voor gemeenschappen en sociale cohesie. Centrale kernen houden zorgvoorzieningen en kunnen bereikt worden met publieke mobiliteit. Innovaties op het gebied van domotica, robotisering en digitalisering spelen een grote rol.

14 Betaalbaarheid wonen

Inzet op betaalbaarheid. Door sociale huur, en door compacte woonvormen in de steden en collectieve woonvormen in het buitengebied. Lage woonlasten door hoge kwaliteit van woningen.

Terug naar het kompas

7.4 Bouwstenen landelijk gebied

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Agrarisch systeem

Maximaal producerende boeren en landschapsbeherende boeren bestaan naast elkaar in het landschap en innovatie is bij beide het uitgangspunt. Robotisering, precisielandbouw en vertical farming worden toegepast. Er zijn landschapsbeherende boeren die zowel voedselproducent als landschaps-, water- en natuurbeheerder; deels gefinancieerd vanuit maatschappelijke middelen en ecosysteemdiensten.

2 Toerisme en recreatie

Natuur en recreatie versterken elkaar zonder de ecologische draagkracht te overschrijden. Bezoekers komen uit binnen- en buitenland en de toerismedruk is verspreid over de gehele provincie. Toerisme wordt gedragen door cultuurhistorische waarden in het landschap en de verwevenheid met water (beken), natuur en landbouw.

3 Fysieke leefbaarheid

Het landelijk gebied is gekenmerkt door kleinschalige woonkernen en woningbouw is beperkt tot enkele al bestaande kernen in het landelijk gebied. Nieuwe ontwikkelingen in onbebouwd gebied en inpassing van nieuwe functies zijn tot een minimum beperkt.

4 Sociale leefbaarheid

Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen. Aanvullend bovenregionale support voor het instandhouden van overige voorzieningen.

5 Ecologie

De draagkracht van het landschap is leidend voor zijn verdienvermogen. Duidelijk gedefinieerde functiegebieden worden verbonden door natuurinclusieve overgangsgebieden. Landschappelijke kenmerken zoals graften, holle wegen etc. hebben een juridische status en worden door de provincie aangewezen en beschermd. De omvang van Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Limburg blijft behouden.

6 Water

Zowel voor waterkwaliteit als kwantiteit, en daarmee waterveiligheid, wordt actief contact onderhouden met bovenstroomse landen en regio's. Het watersysteem is aangepast om om te kunnen gaan met het veranderende klimaat en een aantal natuur- en landbouwgebieden wordt benut voor waterbuffering bij droogte en als overloopgebied bij overstromingen.

7 Aansluiting boven-regionale systemen

Natuurcorridors aanleggen tussen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België, Gelderland en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.

Terug naar het kompas

7.5 Bouwstenen mobiliteit

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Infrastructuur - personen

Op lokale en regionale schaal meer ruimte voor fietsen en publiek vervoer, o.a. met snelfietspaden door de gehele provincie. Investeren in nabijheid en het faciliteren van ritten in de daily urban systems. Wegennet niet uitbreiden, maar onderhouden. Spoornet beter benutten, o.a. met de Maaslijn en een goede aansluiting op het HSL-netwerk in België en Duitsland vanuit Maastricht.

2 Openbaar vervoer - personen

Knooppunten: zes IC-stations in steden. Interregionale verbindingen minimaal twee keer per uur, zowel binnenlands als grensoverschrijdend. Verbindende HOV-lijnen en sprinterverbindingen tussen centrale kernen en steden. Ontsluitende ov-lijnen vanuit kleinere kernen naar centrale kernen. Publiek deelvervoer beschikbaar in de hele provincie.

3 Stedelijke Mobiliteit - personen

Openbare ruimte is ingericht op lopen en fietsen met brede paden in een fijnmazig netwerk. Steden zijn autoluw. Parkeerplekken worden gebundeld op centrale locaties en de beschikbare ruimte word gebruikt voor groen en verstedelijking. Frequent en goed beschikbaar publiek vervoer op de hoofdassen. Stadsrandhubs en treinstations faciliteren de verbindingen vanaf en naar bestemmingen buiten de stad.

4 Luchtvaart - personen

Korte elektrische personenvluchten vanaf MAA zorgen voor verbindingen tussen economische centra binnen de Euregio.

5 Infrastructuur - goederen

Focus op behoud en onderhoud van bestaande infrastructuur. Geen fysieke uitbreiding van wegen, spoor of waterwegen. Spoor intensiever benutten, binnenvaart behouden en binnenhavens/ overslagpunten benutten voor regionale distributie.

6 Knooppunten - goederen

Grote clusters: Activiteiten bij grote clusters Chemelot en Venlo blijven gelijk of intensiveren, maar ruimtebeslag groeit niet. Bedrijventerreinen: Ruimtebeslag clustert of verplaatst naar energie- en logistieke corridors. Distributie: Regionale distributieknooppunten om het aantal goederenstromen te bundelen en te verkleinen. Aantal distributiecentra blijft gelijk of wordt minder dan in huidige situatie. Efficiënter dankzij innovatie.

7 Stedelijke distributie - goederen

Stadshubs aan de rand van de steden voor opslag van circulaire producten, stadsdistributie en reparatie.

LE DA **NL** LG

8 Luchtvaart - goederen

Drones worden ingezet voor last mile transport op regionale schaal.

9 Ontwikkelingen mobiliteit

Autonoom rijden gefaciliteerd op snelwegen en provinciale wegen, lokaal waar mogelijk. Zowel voor privaat als publieke voertuigen. Nagenoeg alle voertuigen (auto's, vrachtwagens, treinen, schepen, vliegtuigen) zijn geëlektrificeerd, laadhubs ontwikkeld voor logistieke stromen. Ontwikkeling van drones zet door en neemt een steeds grotere rol in transport van kleine goederen.

11 Governance en marktordening

De rijksoverheid speelt een centrale rol in (inter)nationale netwerken. Verantwoordelijkheid van het regionale en lokale netwerk ligt bij provincies, regio's en gemeenten. Publieke mobiliteit wordt op provinciaal niveau georganiseerd. Investeringen gaan naar openbaar vervoer, fietsinfrastructuur en het faciliteren van autonoom vervoer. Publiek vervoer wordt middels concessies per deelregio georganiseerd; grensoverschrijdend vervoer gaat op provinciaal niveau.

12 Sociale mobiliteit

De **gemeenschap** zorgt voor elkaar, sociaal vangnet wordt lokaal georganiseerd.

LE DA NL **LG**

Terug naar het kompas

7.6 Bouwstenen energie

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Opwek - Kernenergie

Opwek kernenergie in de vorm van een of meerdere Small Modular Reactor(s)

2 Opwek - Decentrale energieproductie/mix

Decentraal inzetten op zon op daken en op land, windmolens, biomassa en warmtenetten en -pompen.

3 Transport - Waterstof

De Delta Rhine Corridor en het gasnetwerk bieden de mogelijkheid om energie te transporteren in de vorm van waterstof. Limburg ligt te ver landinwaarts voor grootschalige import van ammoniak en het gebruiken van elektriciteit van zee.

4 Transport - Elektriciteit

Het bestaande netwerk van 380kV en 150kV (inclusief hoogspanningsstations en Clauscentrale) is de basis gebleven voor de levering van onze energie in de provincie. Daarnaast is er ruimte gemaakt voor buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, booster-stations voor warmtenetten, en nieuwe hoogspanningsmasten en -tracés.

5 Opslag - Energie-opslag en -mix

Inzet op verschillende vormen van opslag om pieken in de opwek later nuttig te kunnen inzetten. O.a. via grootschalige batterijen en opslagtanks voor waterstof. Op lokaal niveau zijn er buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, aangevuld met eigen opslag, bijvoorbeeld via autobatterijen.

7 Gebruik - Gebouwde omgeving

Het gebruik van duurzame, uitstootvrije en hernieuwbare energie is toegenomen om het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas, benzine en diesel af te kunnen bouwen. Burgers stemmen energiegebruik en opwek beter op elkaar af door meer te gebruiken tijdens pieken in opwek, en door energie (lokaal) op te slaan.

8 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid

Energie-intensieve activiteiten worden primair gekoppeld aan het centrale netwerk, met een directe koppeling aan het energieknooppunt Maasbracht-Chemelot. Zo is intensieve opwek en -verbruik aan elkaar gekoppeld. Door hier energie-intensieve bedrijvigheid te clusteren vormt dit gebied het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie.

10 Sociaal-maatschappelijk - Kosten

De forse, maar slimme, investeringen in de energietransitie hebben aantoonbaar tot lagere energielasten geleid. Decentrale oplossingen zorgen voor een efficiënter, sneller en minder prijzig energiesysteem. Ondernemers benutten de betaalbare energie voor innovatie, werkgelegenheid en zorgen daarmee voor een florerende economie. Gemeenschappen delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio

11 Sociaal-maatschappelijk - Participatie

Intensieve burgerparticipatie in energietransitie. Energiegemeenschappen en cooperaties spelen een grote rol.

LE DA NL LG

12 Overig - Energie leidend voor ruimtelijke ordening

Efficiënt omgaan met de ruimte is uitgangspunt bij ieder thema en energieplanologie is een leidend principe.

14 Overig - Snelheid transitie

Er is geen CO_2-uitstoot meer. Alle bronnen zijn duurzaam of CO_2 wordt via CCS afgevangen.

Terug naar het kompas

Colofon

Deze Toekomstvisie Limburg 2050 is opgesteld door de Provincie Limburg in samenwerking met AT Osborne, PosadMaxwan, Stec Groep, Goudappel, Generation. Energy en Witteveen+Bos.

Beelden
Al het kaartmateriaal en illustraties zijn (tenzij anders vermeld) gemaakt of bewerkt door PosadMaxwan. Het fotomateriaal is afkomstig van de provincie Limburg.

Data
Voor de feitenbasis is gebruik gemaakt van een voor dit project samengestelde provinciale database.

2026

provincie Limburg

at osborne PosadMaxwan stec groep Goudappel MOBILITEIT BEWEEGT ONS GENERATION .ENERGY Witteveen + Bos

provincie limburg

Provinciale Staten

Cluster	SC	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00857380	**Maastricht**	16 december 2025
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	4 februari 2026

Onderwerp
G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050

Geachte Staten,

Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken. De opgaven waar wij voor staan richting 2050 zijn complex en vragen om samenhangende antwoorden op verschillende schaalniveaus. Daarom hebben we onder de noemer ‘Toekomstvisie Limburg 2050’ (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. TV2050 is een richtinggevende factor en inspiratiebron voor huidige én toekomstige bestuurders en partners binnen en buiten Limburg, waar telkens opnieuw uit geput en bij teruggekeerd kan worden. We vragen met deze visie aandacht voor het belang van stabiele en langjarige plannen en we willen partners uitnodigen om mee te denken en samen te werken aan duurzame, robuuste en vitale oplossingen, gericht op meer welvaart en welzijn van alle Limburgers.

Via een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning hebben we zicht gekregen op de ontwikkelingen die Limburg de komende 25 jaar raken en de ontwikkelingen die nodig zijn om de toekomst van Limburg samen vorm te geven. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn eerder aangekondigd in:

1. mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727);
2. mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605); en
3. mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Op 16 mei 2025 heeft tevens een technische briefing plaatsgevonden en op 26 september 2025 is een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Toelichting op moties en toezeggingen
Als bijlage ontvangt u een overzicht van de Moties en Toezeggingen waar de Toekomstvisie Limburg 2050 aan bijdraagt of invulling aan geeft.

Wij hopen u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Gedeputeerde Staten van Limburg

secretaris

voorzitter

provincie limburg

Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-25-034

1 Onderwerp

Vaststellen Toekomstvisie Limburg 2050.

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken, omdat het inrichten van de publieke ruimte en de ontwikkeling van de regio planning, doordachte integrale strategieën en afgewogen besluitvorming vergt. Daarom hebben we onder de noemer 'Toekomstvisie Limburg 2050' (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies voor 2050 en verder uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. Door middel van een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning, krijgen we zicht op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in:

1. Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727)
2. Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en
3. Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

3 Bevoegdheid

Het vaststellen van een strategische toekomstvisie voor het provinciale beleid is bevoegdheid van het College van Gedeputeerde Staten. Het is de wens van zowel College als Provinciale Staten deze Toekomstvisie Limburg 2050 een breed en dus ook gezamenlijk gedragen product te maken en dus vraagt het College van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten om deze Toekomstvisie Limburg 2050 vast te stellen.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) vast te stellen om te gebruiken om het gesprek aan te gaan over de toekomst van Limburg, zowel met de samenleving als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners, en hiertoe in het voorjaar van 2026 een werksessie met Provinciale Staten te organiseren; en de
2. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisneming aannemen als onderlegger bij deel A.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

De Provincie Limburg wenst een strategische Toekomstvisie 2050 voor Limburg vast te stellen. Wat voor Limburg willen we in 2050 zijn? Op die vraag geven we in deze visie antwoord.

We doen dat door voor de vijf grote thema's van de Provincie Limburg één overkoepelende visie op te stellen (het Kompas 2050) én vijf samenhangende deelvisies te maken. Hoe we werken, wonen, reizen, energie verbruiken en omgaan met ons landelijke gebied in 2050 is immers nauw met elkaar verweven. We sluiten af met een serie overkoepelende interventies als startpunt en aanzet om deze visie ook werkelijkheid te gaan maken.

Het vertalen van deze Toekomstvisie Limburg 2050 in maatschappelijke ambities, doelen en uitvoeringsagenda's is een uitnodiging en opdracht aan alle Limburgers: aan onze huidige en de opvolgende Colleges van Gedeputeerde Staten, aan de Provinciale Staten en aan al onze publieke en private én grensoverschrijdende partners. We verwachten dat deze visie daar een inspirerende start voor is en gaan graag het gesprek daarover aan. Met de Interventies doen we hier bovendien een eerste stevige aanzet voor.

De Provincie Limburg kan het dus niet alleen. We werken samen met de Rijksoverheid, de gemeenschappen, gemeenten en het waterschap; met België en Duitsland en onze de buurregio's; met ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en onze inwoners. Met onze ligging tussen de drie grote metropolen in het Rhein-Ruhr gebied, de Randstand en de Vlaamse Ruit is veel van wat er in Limburg gebeurt afhankelijk van keuzes van anderen. Met deze Toekomstvisie 2050 neemt de Provincie Limburg het initiatief om zelf de regie te houden op de eigen toekomst. Met alle transities en grote opgaven die op ons afkomen is dat ook nodig. We zien onze toekomst als kruispunt in Europa met vertrouwen tegemoet.

Besluitvorming tot nog toe
Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in (1) de Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727), (2) Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en de (3) Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067). Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

6 Risico's

Deze lange termijnvisie "Toekomstvisie Limburg 2050" is niet bedoeld om de bestaande beleidskaders, doelen en uitvoeringsagenda's van de Provincie Limburg te vervangen. Een risico is dat deze visie direct een rol gaat spelen bij huidige en actuele besluitvorming en realisatie in het heden. De Toekomstvisie Limburg 2050 is bedoeld om toekomstige beleidsvorming te helpen bijsturen en faciliteren en om het gesprek op gang te brengen of de richting die Limburg als geheel op gaat.

Het risico bestaat dat nadat deze visie is vastgesteld de werkwijze en manier van werken naar de achtergrond verdwijnt. De Toekomstvisie Limburg 2050 is nadrukkelijk bedoelt als blijvend en een te vernieuwen stip op de horizon voor héél Limburg die blijvend een rol gaat spelen in het (samen-)werken van deze en volgende College van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Het inzetten van data, scenario's (alternatieven, zie punt 7. van dit Statenvoorstel) en thema en grensoverschrijdende en overstijgende visie en interventies is wel nadrukkelijk de gewenste uitkomst van het opstellen van deze Toekomstvisie Limburg 2050.

provincie limburg

Statenvoorstel
No: G-25-034

1. Onderwerp

Vaststellen Toekomstvisie Limburg 2050.

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Het is voor de Provincie Limburg van belang om naar de toekomst te kijken, omdat het inrichten van de publieke ruimte en de ontwikkeling van de regio planning, doordachte integrale strategieën en afgewogen besluitvorming vergt. Daarom hebben we onder de noemer 'Toekomstvisie Limburg 2050' (TV2050) vijf samenhangende toekomstvisies voor 2050 en verder uitgewerkt voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie. Door middel van een data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, en een scenario verkenning, krijgen we zicht op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. De Toekomstvisie 2050 is bijgevoegd bij dit Statenvoorstel.

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050, de daarbij voorziene aanpak en de relatie met de Provinciale Omgevingsvisie zijn aangekondigd in:

1. Mededeling portefeuillehouder inzake Aankondiging Integrale Aanpak Provinciale Toekomstvisies, brief GS van 25-6-2024 (GS DOC-00667727)
2. Mededeling portefeuillehouder inzake stand van zaken Toekomstvisie 2050 en Landelijk gebied, brief gedeputeerde Theuns van 25-2-2025 (GS DOC-00743605) en
3. Mededeling portefeuillehouder inzake TV2050 en de POVI, brief gedeputeerde Theuns van 11-3-2025 (GS DOC-00758067).

Tevens zijn op 16 mei 2025 een technische briefing en op 26 september 2025 een werksessie voor Provinciale Staten georganiseerd.

Scenarioverkenning

Het is voor de Provincie Limburg van belang om verder in de toekomst te kijken en om vanuit die verre toekomst terug te kijken naar het heden. Dit is wezenlijk om te toetsen of we nu de juiste keuzes maken. Daarvoor gebruiken we een scenarioverkenning, die ons ertoe aanzet om met een open blik naar de toekomst te kijken en ook opties te verkennen waar we, wanneer we vanuit het nu redeneren, niet aan zouden denken. In TV2050 wil het College verschillende toekomstscenario's verkennen van hoe Limburg er in 2050 uit zou kunnen zien. Deze scenarioverkenning biedt ons:

- <u>Een strategische blik</u>: Omdat 25 jaar vooruitkijken veel onzekerheden met zich meebrengt, verkennen we vier mogelijke toekomstbeelden en beperken we ons niet tot één werkelijkheid en één gewenst beeld van Limburg in 2050.
- <u>Eén integrale basis</u>: Zowel het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB) hebben recent vier scenario's voor Nederland gepubliceerd. In deze scenario's wordt duidelijk gemaakt dat keuzes voor welvaart, welzijn en duurzaamheid elkaar raken. Daarom heeft het College gekozen de toekomstvisies voor Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit en Energie in één integrale verkenning op te pakken en voor al deze thema's één set van scenario's op te gaan stellen.

Speciale aandacht gaat daarbij uit naar echte Limburgse scenario's. Immers, de grensligging, ons landschap en onze plek daarin en onze identiteit en cultuur, geven onze regio zijn eigenheid en maken Limburg tot wat het is.

- Zicht op onzekerheden: De ervaring met scenarioverkenningen is dat bepaalde keuzes in elke van de verschillende mogelijke toekomstbeelden aan de orde zijn. Maar dat bepaalde keuzes ook echt afhankelijk zijn van hoe de wereld zich ontwikkelt. De scenarioverkenning in TV2050 bereidt ons dus maximaal voor op de onvoorspelbare wereld van de komende decennia. En biedt ook voor toekomstige Colleges inzicht in alternatieve toekomstbeelden en alternatieve keuzes die mogelijk nodig kunnen blijken.

Door middel van de scenarioverkenning, maar ook de data gedreven aanpak, publieksbijeenkomsten en straatgesprekken, proberen we uiteindelijk zicht te krijgen op gewenste en waarschijnlijke ontwikkelingen in de toekomst en de ingrepen die nú nodig zijn om kansen voor Limburg te verzilveren en risico's te beperken. Dat zijn de keuzes die ook al in de POVI worden gemaakt, maar dan nog vooral vanuit het hier en nu. TV2050 vult deze aan met keuzes vanuit de toekomst kijkend. De ruimtelijke consequenties hiervan worden zoveel als mogelijk meegenomen in de huidige POVI of bij de eerstvolgende herziening meegenomen.

3. Bevoegdheid

Het vaststellen van een strategische toekomstvisie voor het provinciale beleid is bevoegdheid van het College van Gedeputeerde Staten. Het is de wens van zowel College als Provinciale Staten deze Toekomstvisie Limburg 2050 een breed en dus ook gezamenlijk gedragen product te maken en dus vraagt het College van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten om deze Toekomstvisie Limburg 2050 vast te stellen.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) vast te stellen om te gebruiken om het gesprek aan te gaan over de toekomst van Limburg, zowel met de samenleving als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners, en hiertoe in het voorjaar van 2026 een werksessie met Provinciale Staten te organiseren; en de
2. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisneming aannemen als onderlegger bij deel A.

5. Risico's

Deze lange termijnvisie "Toekomstvisie Limburg 2050" is niet bedoeld om de bestaande beleidskaders, doelen en uitvoeringsagenda's van de Provincie Limburg te vervangen. Een risico is dat deze visie direct een rol gaat spelen bij huidige en actuele besluitvorming en realisatie in het heden. De Toekomstvisie Limburg 2050 is bedoeld om toekomstige beleidsvorming te helpen bijsturen en faciliteren en om het gesprek op gang te brengen of de richting die Limburg als geheel op gaat.

Het risico bestaat dat nadat deze visie is vastgesteld de werkwijze en manier van werken naar de achtergrond verdwijnt. De Toekomstvisie Limburg 2050 is nadrukkelijk bedoelt als blijvend en een te vernieuwen stip op de horizon voor héél Limburg die blijvend een rol gaat spelen in het (samen-)werken van deze en volgende College van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten.

Het inzetten van data, scenario's (alternatieven, zie punt 7. van dit Statenvoorstel) en thema en grensoverschrijdende en overstijgende visie en interventies is wel nadrukkelijk de gewenste uitkomst van het opstellen van deze Toekomstvisie Limburg 2050.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Zie bijlage "Toekomstvisie Limburg 2050".

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

Het opstellen van de Toekomstvisie Limburg 2050 is begonnen met het inventariseren van de belangrijkste tien onderdelen/invalshoeken voor elk van de vijf thema's. Er is een Foto van Limburg 2025 gemaakt met de belangrijkste data over de stand van zaken van Limburg anno nu. In de Scenarioverkenning 2050 die onderdeel is van de Toekomstvisie Limburg 2050 zijn de alternatieven gewogen, uitgewerkt en is er een synthese gedaan van de vier verLimburgde PBL-scenario's. Dat heeft geleid tot het Kompas 2050, het centrale deel van de Toekomstvisie Limburg 2050. In de vijf thematische deelvisies is een gedegen en integraal gewenst en realistisch eindbeeld voor Limburg in 2050 uitgewerkt. De zeer gedetailleerd uitgewerkte Scenarioverkenning 2050 heeft blijvende bruikbaarheidswaarde bij toekomstige afwegingen over de grote beleidsuitdagingen en -opgaven van de provincie.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

N.v.t.

9. Juridische aspecten – deregulering

N.v.t.

10. Verbindingslijnen en andere visies

In de door PS vastgestelde beleidskaders van de thema's Economie, Energie en Mobiliteit is deze Toekomstvisie Limburg 2050 aangekondigd.
In de communicatie over Toekomstvisie Limburg 2050 en de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) is structureel het verschil geduid dat waar de POVI naar de Provinciale opgaven en het Provinciale mandaat kijkt met een horizon van 10-15 jaar, de Toekomstvisie Limburg 2050 naar de gehele Limburgse samenleving inclusief relevante ontwikkelingen buiten de Provincie Limburg kijkt met een horizon van 2050 en verder.
De Toekomstvisie Limburg 2050 kijkt verder en breder en met meer detail naar Limburg en haar verbindingen binnen en buiten Limburg dan in de door de Rijksoverheid gepubliceerde Ontwerp Nota Ruimte. De Toekomstvisie Limburg 2050 kan ingezet worden als uitwerking van en Limburgs antwoord op deze Ontwerp Nota Ruimte. In de Provinciale zienswijze op de Ontwerp Nota Ruimte is hier al aan voorschot op genomen.

11. Effecten op CO_2 emissies

De integrale visievorming versterkt een strategische aanpak van het (bijdragen aan) behalen van de nationale CO_2 reductiedoelen in 2050. Deze opgaven is als uitgangspunt genomen en de keuzes en gevolgen hiervan voor de wijze waarop we wonen, werken, reizen en het landelijk gebied inrichten en versterken is uitgewerkt.

12. Verdere planning, procedure en uitvoering

De Toekomstvisie Limburg 2050 dient meerdere doelen, te weten:

- Stip op de horizon / **kompas** naar 2050 en verder: wat voor een Limburg willen we zijn?
- Perspectief op **andere mogelijke "toekomsten"** dan door-ontwikkelen van keuzes zoals nu worden gemaakt;
- **Schurende inzichten** van huidige keuzes verkennen ten behoeve van herijkingen van koers van dit en volgende Colleges;
- Voor de komende 25 jaar **trendbreuken** inventariseren (maatschappelijke transities en technologische doorbraken);
- **Grote thema- en gebied overstijgende ontwikkelingen** verkennen en agenderen;
- **Integrale en onderlinge consequenties** van thema's verkennen en agenderen;
- Voorkeursperspectief kiezen, maar ook **alternatieve keuzes doordenken** en mogelijk maken;
- **Inspiratie- en gespreksdocument** voor samenwerking met partners en hun visie trajecten (Rijk, buurlanden, gemeenten, triple-helix partners);
- **Data gedreven werken** verder doorvoeren;
- **Integraliteit tussen alle beleidsthema's** (zie bouwblokken uit Scenarioverkenning) beter verankeren.

Om deze doelen te dienen is het voorstel om aan GS de opdracht te geven om een vervolgtraject op te pakken dat bestaat uit 2 uitvoeringslijnen:

1. In samenhang met de bestaande gespreksagenda's van de Provincie Limburg met alle partners (publiek én privaat, binnen én buiten Limburg) dit document agenderen, draagvlak en verrijking organiseren en aldus het gesprek met de samenleving te voeren en vervolgens zowel tot (bij)sturing van bestaande agenda's en kaders als tot opstart van nieuwe initiatieven te komen;
2. De integrale, data- en scenario gedreven beleidsvorming in de provinciale organisatie en werkwijze te verankeren.

13. Periodieke informatie/sturingsinformatie

X Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- X Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

14. Evaluatie

De Toekomstvisie Limburg 2050 dient mede om bestaande en toekomstige (beleids-)keuzes te herijken en bij te sturen. Bij toekomstige beleidskaders en strategische keuzedocumenten is het nadrukkelijk de bedoeling de Toekomstvisie Limburg 2050 als evaluatie- en toets-document te benutten.

15. Communicatie

De door Provinciale Staten vastgestelde Toekomstvisie Limburg 2050 wordt gepubliceerd op www.limburg.nl. Bij de totstandkoming van de Toekomstvisie Limburg 2050 zijn 8 inhoudelijke publieks- en expertbijeenkomsten georganiseerd en ruim 200 straatgesprekken gevoerd. In de opbouw en aanpak van de Toekomstvisie 2050 is de leesbaarheid een en de herleidbaarheid een prioriteit geweest. Ten slot wordt er gedurende de vervolgstappen rekening gehouden met communicatieaspecten en wordt op zo veel mogelijk momenten gebruik gemaakt van de provinciale communicatiekanalen.

16. Meegezonden bijlagen

1. Overzicht moties en toezeggingen
2. Toekomstvisie Limburg 2050

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-25-034

Onderwerp:

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 16 december 2025

besluiten:

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) vast te stellen om te gebruiken om het gesprek aan te gaan over de toekomst van Limburg, zowel met de samenleving als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter-)nationale samenwerkingspartners, en hiertoe in het voorjaar van 2026 een werksessie met Provinciale Staten te organiseren; en de
2. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisneming aannemen als onderlegger bij deel A.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Motie / Toezegging	***Dictum (relevante delen)***	***Relatie tot TV2050***
Toezegging 9476 "Nader te onderzoeken concept 'impact analyse'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe om met in achtneming van de reeds beschikbare rapportages en analyses het concept 'impact analyse' nader te onderzoeken en dat aan uw staten te overleggen.	TV2050 kan een deelinvulling vormen van een dergelijke 'impact analyse', waarbij *ex ante* de verwachte impact van verschillende beleidskeuzes in beeld wordt gebracht.
Toezegging 9477 "Propositie 'Project Mozart'"	➢ Gedeputeerde Satijn zegt toe aan de slag te gaan met een propositie voor de groene industrie politiek in zuidelijk Limburg in de lijn van 'project Mozart'.	Een dergelijke propositie heeft, in parallel met project Beethoven, een gedegen uitwerking nodig waar nu buiten TV2050 aan wordt gewerkt. De lange termijn gevolgen hiervan worden in TV2050 als uitgangspunt genomen.
3e Gewijzigde Motie 2999 Absil c.s. inzake naar een ambitieuze omgevingsvisie	➢ De groeiambitie te vertalen in de definitieve versie van het Ruimtelijk Voorstel, het Ruimtelijk Arrangement en te verwerken in een herziening van de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening; ➢ Daarbij specifiek te onderzoeken hoe op een verantwoorde wijze ruimte kan worden geboden aan gemeenten in het kader van het 'straatje erbij'; ➢ Parallel aan de processen in het kader van de woonopgave ook in te zetten op een (economische) acquisitiestrategie die gericht is op een duurzame bevolkingsgroei in heel Limburg.	Groeiambitie en de verwachte effecten hiervan worden in beeld gebracht d.m.v. de scenarioanalyse in TV2050. Een onderbouwing voor een acquisitiestrategie gericht op bevolkingsgroei land in de lange termijn economische visie in TV2050.
Gewijzigde Motie 3056 Smeets c.s. inzake Visie Limburgse industrie politiek	➢ In de 'Economische Visie 2040' enkele scenario's uit te werken voor de Limburgse economie van de toekomst […] ➢ En Provinciale staten over de 'Economische Visie 2040' voor Limburg een expliciet besluit te laten nemen	De scenarioanalyse uit TV2050 geeft hier concreet invulling aan.
Gewijzigde Motie 3059 Schyns c.s. inzake Beter zicht op het Limburgse vestigingsklimaat	➢ Een jaarlijkse rapportage op te stellen met beschikbare data over het Limburgse vestigingsklimaat ➢ In de vorm van een symposium in gesprek te gaan met experts uit het bedrijfsleven over welke data meegenomen dient te worden.	TV2050 maakt o.b.v. data een analyse van verschillende scenario's voor de versterking van het Limburgse vestigingsklimaat. Deze data vormen een beginpunt voor rapportages.
Motie 3065 Hanegraaff c.s. inzake Economische Effecten Rapportage	➢ Te onderzoeken op welke manieren de economische effecten van te ontwikkelen beleid en investeringen in Limburg standaard een plaats krijgen in het beleidsafwegingskader van GS en PS	Via TV2050 kijken we vooruit naar verwachte (economische) effecten.
Motie 3066 Hanegraaff c.s. inzake Chemelot hoort bij Limburg	➢ Zich hard op te stellen in de lobby naar Den Haag om de infrastructuur in orde te maken voor de omslag naar een duurzaam productieproces van Chemelot […]	TV2050 zal dit als uitgangspunt betrekken.

2e Gewijzigde Motie 3069 IJpelaar c.s. inzake Netcongestie in control	➢ De lobby richting Den Haag en netbeheerders te versterken […]	TV2050 kent o.a. als doel om een stevig fundament verder uit te diepen voor proposities en lobbytrajecten (bijv. rondom energie(infra)).
4e Gewijzigde Motie 3070 Wesseling c.s. inzake creatieve oplossingen netcongestie	➢ Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: - Met mede-overheden en energie partijen te verkennen: A. Of artificial intelligence een rol kan spelen in het verbeteren van netcongestiemanagement; […]	Scenarioanalyse uit TV2050 is mede bedoeld om creatieve, out-of-the-box oplossingen, zoals de inzet van AI, in beeld te brengen.
Motie 3077 Nijenhuis c.s. inzake Plattelandseconomie en leefbaarheid	➢ Om op korte termijn een visie te ontwikkelen gericht op het belang van plattelandseconomie en leefbaarheid […] ➢ Deze visie en verkenning ter besluitvorming voor te leggen aan PS en onderdeel te laten zijn van zowel de nieuwe POVI als van het nieuwe conceptprogramma LPLG;	De visie op plattelandseconomie is een onderdeel van de bredere visie op de Limburgse economie en wordt hiermee sowieso onderdeel van de nieuwe POVI.
2e Gewijzigde Motie 3208 Maillé c.s. inzake De Limburgse economie verbonden in visie en beleid	➢ Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om: •(Bij de uitwerking van de economische visie 2025) een concreet actieplan op te stellen voor een toekomstbestendig Limburgs vestigingsklimaatbeleid voor de lange termijn (tot 2050), inclusief de benodigde financiële en organisatorische middelen; •Daartoe het economisch potentieel van Limburg te onderzoeken, kijkende naar strategisch belangrijke sectoren; en •De noodzakelijke randvoorwaarden in kaart te brengen die bedrijven langdurig aan Limburg binden en nieuwe bedrijven naar Limburg halen.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

2e Gewijzigde Motie 3206 Smeets c.s. inzake Versterking Limburgse Economie voor de toekomst	Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om: In de economische visie 2050 naast de uitwerking van motie 3056, samen met alle hierboven genoemde partners te werken aan het economisch profiel van de Limburgse economie op de langere termijn (horizon tot 2050) en deze eind 2026 met de staten te delen. Hierbij dient ingegaan te worden op: ●de sectoren waarin strategisch gezien geïnvesteerd dient te worden, rekening houdend met de belangrijkste maatschappelijke opgaven: energie, zorg, wonen, landbouw en grondstoffen; ●de lessen die specifiek voor Limburg getrokken worden uit het Draghi-rapport en de Clean industrial deal; ●waarom het voor ondernemers interessant is om juist in Limburg te investeren en voor MKB'ers interessant om hier te blijven; ●hoe de toekomstige onderwijsinfrastructuur zou moeten uitzien die faciliterend en stimulerend is aan de grote opgaven van Limburg en hoe onderwijs en bedrijfsleven hier een cruciale rol in kunnen spelen; ●welke rol arbeidsmarkt krapte daarin speelt en hoe we die kunnen aanpakken en oplossen; ●hoe we in Limburg kunnen zorgen voor kwalitatieve arbeid en bescherming van werknemers; ●welke rol onze brightlands campussen en ecosystemen daarin kunnen en moeten spelen; ●welke financieringsmogelijkheden en revolverende fondsen de provincie, het MKB en bedrijfsleven kan bieden om bedrijvigheid te bestendigen, te innoveren en te versterken.	TV2050 kan hier uitgangspunt en basis voor vormen omdat er richting en duiding en data/onderbouwing is opgesteld als onderdeel van de integrale Toekomstvisie Limburg 2050 en de Visie op Economie 2050.

Toekomstvisie Limburg 2050

Het groen en de medemens dichtbij

2026

provincie
Limburg

Limburg mijn vaderland

Waar in 't bronsgroen eikenhout, 't nachtegaaltje zingt.
Over 't malse korenveld, 't lied des leeuweriks klinkt.
Waar de hoorn des herders schalt, langs der beekjes boord.
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!

Waar de brede stroom der Maas, statig zeewaarts vloeit.
Weelderig sappig veldgewas, kostelijk groeit en bloeit.
Bloemengaard en beemd en bos, overheerlijk gloort.
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!
Daar is mijn vaderland, Limburgs dierbaar oord!

Colofon

Deze Toekomstvisie Limburg 2050 is opgesteld door de Provincie Limburg in samenwerking met AT Osborne, PosadMaxwan, Stec Groep, Goudappel, Generation. Energy en Witteveen+Bos.

Beelden
Alle kaarten en illustraties zijn (tenzij anders vermeld) gemaakt door PosadMaxwan. Het fotomateriaal is afkomstig van de provincie Limburg.

Data
Voor de feitenbasis is gebruik gemaakt van een voor dit project samengestelde provinciale database.

2026

provincie Limburg

at osborne PosadMaxwan stec groep Goudappel MOBILITEIT BEWEEGT ONS GENERATION .ENERGY Witteveen + Bos

Inhoudsopgave

Colofon 3

Deel A 7

Introductie 8

1.1 Inleiding 9
1.2 Leeswijzer en verantwoording 10
1.3 Een blik op de historie 11
1.4 Uitdagingen in 2050 12
1.4.1 Strategische autonomie en weerbare welvaart 12
1.4.2 Onze gemeenschappen staan onder druk 13
1.4.3 Behoud van landschappelijke kwaliteit en verduurzaming 13
1.4.4 Evenwichtige bevolkingsgroei 14

Ons kompas voor 2050 15

2.1 Gemeenschappen met eigenaarschap 19
2.2 Karakteristiek landschap 20
2.3 Dynamische stedelijke gebieden 21
2.4 Kruispunt in Europa 22

Vijf thematische visies 23

3.1 Economie 24
3.1.1 De Limburgse economie vandaag 25
3.1.2 Voor welke opgaven staat de economie in Limburg richting 2050? 27
3.1.3 De Limburgse economie in 2050: Economisch excelleren, in balans met de leefomgeving 30

3.2 Wonen 37
3.2.1 Wonen in Limburg vandaag 38
3.2.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van wonen? 40
3.2.3 Wonen in Limburg in 2050: ontmoeting én ruimte 42

3.3 Visie landelijk gebied 50
3.3.1 Het landelijk gebied vandaag 51
3.3.2 Opgaven in het landelijk gebied 52
3.3.3 Landelijk gebied in Limburg in 2050: een rijk landschap, aangenaam voor mens, ecologie en welvaart 54

3.4 Visie mobiliteit 63
3.4.1 Het mobiliteitssysteem van vandaag 64
3.4.2 De opgaven van het Limburgse mobiliteitssysteem richting 2050 67
3.4.3 Het mobiliteitssysteem in 2050: nabijheid en verbondenheid 70

3.5 Visie energie 76
3.5.1 Energie in Limburg vandaag 78
3.5.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van energie? 79
3.5.3 Het energiesysteem in 2050: Op zoek naar een nieuwe balans 82

Interventies 88

Deel B 93

Foto van Limburg 2025 94

5.1 Economie 96
5.1.1 Sectorverdeling 98
5.1.2 Ruimtebeslag 99
5.1.3 Opheffingen 100
5.1.4 Toegevoegde waarde per gemeente 101
5.1.5 Export 102
5.1.6 Opleidingsniveau 103
5.1.7 Sleutelprojecten en economische clusters 104
5.1.8 Sociaal-economisch 105

5.2 Wonen 106
5.2.1 Inwoners 108
5.2.2 Doelgroepen en huishoudens 109
5.2.3 Woningvoorraad 111
5.2.4 Opbouw van de wijken 113

5.3 Landelijk gebied 116
5.3.1 Grondgebruik 118
5.3.2 Verschuivingen in landgebruik in de afgelopen vijftig jaar 119
5.3.3 Ontwikkeling agrarische sector 120
5.3.4 Risicogebied overstromingskans 121
5.3.5 Kwaliteit oppervlaktewater 122
5.3.6 Grondwater 123
5.3.7 Vervuiling van lucht en bodem 124

5.4 Mobiliteit 125
5.4.1 Modal split 127
5.4.2 Luchtvaart 129
5.4.3 Intensiteit 130
5.4.4 Congestie 131
5.4.5 Verkeersongevallen 132

5.5 Energie 133
5.5.1 Regionale verschillen 135
5.5.2 Verbruik 136
5.5.3 Opwek naar (hernieuwbare) bron 137
5.5.4 Onderstations 138
5.5.5 CO_2-uitstoot landbouw en visserij 139

Scenarioverkenning 2050 140

6.1 Scenarioverkenning 2050 141
6.1.1 Conclusies People, Planet, Profit 142
6.1.2 No-regrets, keuzes en dilemma's 143
6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn? 148

6.2 Methodiek 150
6.2.1 De scenario's van de nationale verkenningen (PBL) 151
6.2.2 Waar wijken we af van de normatieve nationale scenario's? 152
6.2.3 Stappen richting de Limburgse scenario's 153

6.3 De Limburgse scenario's 154

6.4 Natuurlijk Limburg 156
6.4.1 Economie 157
6.4.2 Wonen 159
6.4.3 Landelijk gebied 161
6.4.4 Mobiliteit 163
6.4.5 Energie 165
6.4.6 Natuurlijk Limburg: conclusies 167

6.5 Limburg Europolis 169
6.5.1 Economie 170
6.5.2 Wonen 172
6.5.3 Landelijk gebied 174
6.5.4 Mobiliteit 176
6.5.5 Energie 178
6.5.6 Limburg Europolis: conclusies 180

6.6 Limburgse Gemeenschappen 182
6.6.1 Economie 183
6.6.2 Wonen 185
6.6.3 Landelijk gebied 187
6.6.4 Mobiliteit 189
6.6.5 Energie 191
6.6.6 Limburgse Gemeenschappen: conclusies 193

6.7 Digitaal en autonoom Limburg 195
6.7.1 Economie 196
6.7.2 Wonen 198
6.7.3 Landelijk gebied 200
6.7.4 Mobiliteit 202
6.7.5 Energie 204
6.7.6 Digitaal en autonoom Limburg: conclusies 206

Schaalniveaus en bouwstenen 208

7.1 Schaalniveaus 209
7.2 Bouwstenen economie 212
7.3 Bouwstenen wonen 213
7.4 Bouwstenen landelijk gebied 214
7.5 Bouwstenen mobiliteit 215
7.6 Bouwstenen energie 216

Colofon 217

Deel A

Introductie

1.1 Inleiding

Wat voor een Limburg willen we in 2050 zijn?
Dit is de Toekomstvisie 2050 voor Limburg. Wat voor Limburg willen we in 2050 zijn? Op die vraag geven we in deze visie antwoord. We doen dat door voor de vijf grote ruimtelijke thema's van de Provincie Limburg één overkoepelende visie op te stellen (het Kompas 2050) én vijf samenhangende deelvisies te maken. Hoe we werken, wonen, reizen, energie verbruiken en omgaan met ons landelijke gebied in 2050 is immers nauw met elkaar verweven. We sluiten af met een serie mogelijke interventies als startpunt en aanzet om deze visie ook werkelijkheid te gaan maken.

Handschoen om op te pakken
Het vertalen van deze Toekomstvisie Limburg 2050 in politieke en maatschappelijke ambities, doelen en uitvoeringsagenda's is een uitnodiging en opdracht aan alle Limburgers: aan onze huidige en de opvolgende Colleges van Gedeputeerde Staten, aan de Provinciale Staten en aan al onze publieke en private én grensoverstijgende partners. We hopen en verwachten dat de richting die deze visie geeft daar een inspirerende start voor kan zijn en gaan graag het gesprek daarover aan. Met de Interventies doen we hier bovendien een eerste aanzet voor.

Limburg op een kruispunt
De Provincie Limburg kan het dus niet alleen. We werken samen met de Rijksoverheid, de gemeenschappen, gemeenten en het waterschap; met België en Duitsland en onze buurregio's; met ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en onze inwoners. Met onze ligging tussen de drie grote metropolen in het Rhine-Ruhr gebied, de Randstad en de Vlaamse Ruit is veel van wat er in Limburg gebeurt afhankelijk van keuzes van anderen. Met deze Toekomstvisie 2050 neemt de Provincie Limburg het initiatief om zelf de regie te houden op onze toekomst. Met alle transities en grote opgaven die op ons afkomen is dat nodig ook. We zien onze toekomst als kruispunt in Europa met vertrouwen tegemoet.

1.2 Leeswijzer en verantwoording

Opbouw
Deze Toekomstvisie 2050 begint met deel A met daarin een schets van het historisch perspectief en de belangrijkste uitdagingen waar Limburg van nu tot 2050 voor staat.

Deel A is vervolgens opgebouwd uit drie onderdelen:

- Het kompas voor Limburg 2050 H2
- Vijf thematische visies voor 2050 H3
- Interventies op weg naar 2050 H4

Het kompas voor Limburg
De keuzes die we vandaag en morgen maken, bepalen of Limburg in 2050 nog steeds een provincie is waar het goed wonen, werken en leven is. Daarbij leren we van het verleden, maar redeneren we vanuit de toekomst. In het kompas voor Limburg staan vier bewegingen centraal die antwoord bieden op de uitdagingen:

1. Gemeenschappen met eigenaarschap
2. Rijke Limburgse landschappen
3. Dynamische stedelijke gebieden
4. Kruispunt in Europa

Deze bewegingen vormen de ruggengraat van de toekomstvisie en geven richting aan diverse ontwikkelingen in Limburg tot 2050.

Vijf thematische visies
Het kompas is uitgewerkt in vijf thematische visies: economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Elke visie toont een blik op Limburg in 2050 en beschrijft hoe het thema bijdraagt aan het realiseren van de bewegingen uit het kompas. Ieder thema kent dezelfde opbouw: hoe staan we er vandaag (2025) voor, welke opgaven spelen er (2025-2050) en hoe ziet Limburg er in de toekomst uit (2050)?

Interventies
De toekomstvisie sluit af met een aantal strategische interventies. Dit zijn concrete acties die Limburg zou kunnen ondernemen om zich klaar te maken voor de toekomst van 2050. Het vormgeven en realiseren van de interventies doen we samen met onze partners in heel Limburg. Inwoners, verenigingen, stichtingen, ondernemers, branches, instellingen, maatschappelijke organisatie en overheden. Deze interventies zijn gekoppeld aan de vier bewegingen en bieden een handelingsperspectief om de toekomst samen vorm te geven. De interventies zijn zowel een inspiratiebron als aansporing voor vervolggesprekken met onze partners over hoe we de toekomst van Limburg samen daadwerkelijk vorm gaan geven. Hiermee nodigen we Limburg uit om er samen werk van te maken. Werk maken van een welvarend en leefbaar Limburg, waar het groen en de medemens altijd dichtbij zijn.

Deel B bestaat vervolgens uit twee krachtige elementen die de onderbouwing vormen voor de visie. De **Foto van Limburg** brengt de huidige situatie waar Limburg in verkeert op basis van data letterlijk in kaart. Dit biedt een belangrijk vertrekpunt: als je weet wat je in 2050 wil, en je weet hoe je er in 2025 voor staat, dan weet je ook wat er moet veranderen. Daarnaast is er de **Scenarioverkenning Limburg 2050**, die op basis van vier 'verlimburgde' toekomstscenario's van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de grenzen van het speelveld schetst.

Gevolgde methode en verantwoording
Deze visie is een resultante van een gedegen, zorgvuldig, scenario-gedreven, integraal en data-gedreven proces. De grote maatschappelijke opgaven in één visie uitwerken is een uitdagende opdracht geweest, waarbij het politiek-ambtelijk samenspel tot een unieke en krachtige toekomstvisie heeft geleid. Daarbij zijn vier elementen cruciaal geweest in de onderbouwing, te beginnen met de **Foto van Limburg** en de **Scenarioverkenning Limburg 2050**. Inzichten uit de Foto van Limburg en de scenarioverkenning zijn geladen met een breed **expert judgement** van binnen en buiten de provincie. Dit is verder ingekleurd via een **dialoog met de samenleving**, bestaande uit ruim 200 straatinterviews, dialoogavonden, werksessies, expertsessies en conferenties. Dit geheel vormt de basis voor alles wat in de strategische toekomstvisie staat geschreven.

1.3 Een blik op de historie

Onze provincie heeft een rijke geschiedenis. In de Romeinse tijd vormde het huidige Limburg een deel van de noordelijke grenszone van het rijk. De Maas fungeerde toen al als levensader voor handel en verkeer, en het landschap van rivieren, heuvels en beekdalen bood vruchtbare grond voor de landbouw. Mosa Trajectum, de Romeinse naam voor het huidige Maastricht – letterlijk 'oversteek bij de Maas' – vormde een van de belangrijkste oversteekplaatsen over de Maas tussen de toen grote steden Tongeren en Keulen. Zo ontwikkelde Limburg zich al vroeg tot een grensstreek met strategische nederzettingen, waar culturen elkaar ontmoetten en hechte gemeenschappen ontstonden.

Door de eeuwen heen bleef Limburg deze functie van grensgebied vervullen. Daarbij bleven ook verschillende culturen samenkomen. Zo heeft de nabijheid van de Duitse en Franse cultuurgebieden een stevige stempel op de Limburgse samenleving en economie gedrukt: van bestuur tot religie, en van taal tot muziek en tradities. Later werd Limburg een belangrijke spil in de Nederlandse industriële ontwikkeling door de mijnbouw, waardoor de bevolking en de welvaart in de provincie groeide. Anno 2025 zien we dat Limburg, voortbouwend op deze historische kenmerken, nog altijd een strategische positie heeft. Net als in de Romeinse tijd speelt Limburg een belangrijke rol als centrum en kruispunt van corridors. Toen vooral tussen Tongeren en Keulen, nu tussen de grote metropolen van de Randstad, de Vlaamse Ruit en het Rhein-Ruhrgebied. Het gebied Benelux-Noordrein-Westfalen telt 48,8 miljoen inwoners en heeft een gezamenlijk BBP van ruim 2,6 biljoen euro. Limburg ligt hier middenin en kent daarnaast in 2025 haar eigen sleutellocaties. Voorbeelden hiervan zijn de Brightlands campussen, Chemelot - als één van de vijf grote Nederlandse industriële clusters - en Maastricht met haar internationaal georiënteerde universiteit. Tegelijkertijd biedt Limburg, met haar drie nationale parken en het beschermde heuvellandschap, nog steeds unieke landschappelijke en culturele kwaliteiten waar Limburgers én bezoekers uit binnen- en buitenland van profiteren.

1.4 Uitdagingen in 2050

Als we terugkijken naar het jaar 2000, zien we een hele andere wereld dan waar we nu in leven. We bereikten elkaar via telefooncellen en faxapparaten en we reisden nog met papieren treinkaartjes. Uitvouwbare stadsplattegronden en grote bushalteschema's hielpen ons om de weg te vinden. Voor de post en bankierszaken gingen we nog naar kantoren in de binnenstad. Natuurlijk wisten we toen ook dat technologie, demografie en klimaat richting 2025 zouden veranderen. Maar hoe precies, dat wisten we nog niet. We hadden toen niet kunnen bedenken dat we alles digitaal, via telefoons en online zouden doen. Dat jong en oud massaal op elektrische fietsen zouden rijden, we op sociale media zouden zitten en hele woonwijken zonder gasaansluiting zouden bouwen. In 25 jaar kan er veel veranderen, zeker als we daarbij de snelle technologische ontwikkelingen meenemen.

Als we nu over het jaar 2050 nadenken, zal er in Nederland – en daarmee in onze provincie – misschien nog wel meer veranderen dan in de afgelopen 25 jaar. We kunnen, net zoals toen, een deel voorspellen: technologische ontwikkelingen gaan snel, de wereldorde verschuift, de wens naar strategische autonomie neemt toe, de ruimte is schaars en demografische veranderingen hebben grote gevolgen. Maar hoe het precies uitpakt, dat weet niemand. Hoe we als overheid, samen met onze partners, omgaan met de daadwerkelijke impact van deze uitdagingen, zal bepalen hoe de toekomst van Limburg eruitziet. De brede uitdagingen voor de komende 25 jaar zijn wezenlijk anders dan de thema's die de afgelopen 25 jaar centraal stonden. Niet langer bevolkingskrimp, maar de voorbereiding op binnen- en buitenlandse migratie komt centraal te staan. De gevolgen van de mijnsluiting maken plaats voor nieuwe vragen rond omgaan met robotisering, AI en strategische autonomie. Waar voorheen vooral de bescherming van kwetsbare natuur en boeren vooropstond, ligt de opgave nu - gezien de te verwachten landbouwtransitie - in het voorkomen dat er weer onbeheerde, woeste gronden gaan ontstaan. Vier uitdagingen springen eruit. Deze vormen als het ware kantelpunten waar we nu een visie op moeten vormen, om de balans niet de verkeerde kant op te laten vallen.

2050 in cijfermatig perspectief

Autonome ontwikkelingen, onafhankelijk van provinciaal beleid, maken dat in 2050....

- We drie tot vier keer zo veel elektriciteit gebruiken als nu.
- Door vergrijzing ongeveer 25 tot 30% van de Limburgers ouder is dan 65[1].
- Het aandeel gezinhuishoudens met 6% is afgenomen en het aantal alleenstaanden met is 10% toegenomen.
- De gemiddelde temperatuur met één tot twee graden Celsius is gestegen[2].
- Chips volgens de wet van Moore vijf tot zes duizend keer krachtiger zijn dan nu.
- Zonnder immigratie heeft Limburg nog maar 800.000 inwoners

1.4.1 Strategische autonomie en weerbare welvaart

Momenteel zien we grote veranderingen in de wereldorde, met een terugkeer naar machtsblokken en toenemend protectionisme. Dit brengt nieuwe geopolitieke spanningen met zich mee en vergroot de noodzaak om kritisch te kijken naar onze afhankelijkheid van anderen. Bijvoorbeeld voor onze energievoorziening en grondstoffen, maar ook voor innovatieve, technische oplossingen. Niet voor niets stelt Mario Draghi, voormalig president van de Europese Centrale Bank, in zijn breed omarmde rapport dat de Europese Unie er goed aan zou doen te koersen op strategische autonomie.[3] Om onze welvaart en ons welzijn in Europa op pijl te houden, zullen we moeten investeren in onze eigen innovatiekracht. Dit betekent ook een verschuiving in de rol die Nederland, maar ook Provincie Limburg, heeft in het versterken van de strategische autonomie van Nederland en Europa. Als Europa meer inzet op strategische autonomie, is het denkbaar dat de economie van de Benelux-Noordrein-Westfalen nog belangrijker wordt, en daarmee ook de strategische positie van Limburg hierin.

De Europese 'blik naar binnen' biedt kansen voor Limburg om binnen die context over grenzen heen te kijken en verbindingen met buurlanden te versterken. Limburg heeft daarin niet alleen een strategische centrale positie tussen Europese metropoolregio's, maar ook tussen een aantal grote stedelijke clusters

(Brainport, Arnhem-Nijmegen en Aachen-Luik). Ter illustratie: in een straal van 50 kilometer om Limburg heen liggen de Nederlandse universiteiten TU Eindhoven, Radboud Universiteit Nijmegen en Wageningen University, de Duitse TU Aachen en de Belgische universiteiten van Hasselt en Luik. In diezelfde straal vind je commerciële vliegvelden van Eindhoven, Luik, Aken en Weeze.

Limburg ligt op een dynamische locatie in Europa. In Limburg liggen een aantal belangrijke sleutellocaties, zoals de Claus Centrale, het VDL Nedcar terrein en Chemelot, die strategisch benut kunnen worden als unieke productielocaties in de context van de Europese autonomie. Tegelijkertijd zijn er ook nog uitdagingen voor Limburg om goed uit de verf te komen als regio met grote economische potentie. Bedrijven binnen dezelfde sector zijn vaak gespreid over de provincie gevestigd, terwijl innovatieve gemeenschappen juist gebaad zijn bij concentratie, nabijheid en bereikbaarheid. De grote verscheidenheid van sectoren in Limburg zorgt enerzijds voor flexibiliteit en veerkracht in onzekere tijden. Anderzijds ontbreekt het hierdoor aan sterke, innovatieve trekkers met groeipotentie, waaromheen zich een significant deel van de economie organiseert, clustert of profileert.

De behoefte aan strategische autonomie heeft ook invloed op de manier waarop we omgaan met onze energie. Op dit moment importeren we, net als de rest van Nederland, veel energie. Daarbij bepaalt de hoeveelheid import van Duitsland via de havens van de Benelux ook de prijs en leveringszekerheid van energie. Investeren in duurzame energiebronnen en innovatieve technologieën is nodig om minder afhankelijk te worden. Dit betekent een verschuiving van focus op het importeren van energie naar meerdere energiebronnen zoals wind-, zonne-, en kernenergie en het versterken van de verbindingen met onze buurlanden. Daarnaast vraagt dit ook een noodzakelijke stimulans van lokale opslag en consumptie.

1.4.2 Onze gemeenschappen staan onder druk

Gemeenschappen vormen het hart van een veerkrachtige samenleving. Ze bieden zingeving, steun, houvast, verbondenheid en wederzijds vertrouwen. Juist in Limburg zijn deze gemeenschappen sterk. Dit gaat van kleine dorpen waar mensen voor elkaar zorgen, tot de gastvrijheid van steden als Roermond, Venlo en Maastricht waar verschillende culturen uit Europa samenkomen.

Toch staan deze gemeenschappen onder druk. In een wereld met een groeiende kloof tussen arm en rijk, en die steeds meer digitaal opereert, neemt individualisering toe en verzwakken sociale verbanden. Digitaal vaardige, hoogopgeleide jonge Limburgers kunnen mee in de nieuwe dynamiek en blijven aangehaakt. Sommige ouderen of kwetsbare groepen, die dit tempo niet kunnen bijbenen, dreigen buiten de boot te vallen. De groep ouderen wordt ook steeds groter en het is maar de vraag of het steeds kleiner wordende aantal beschikbare mantelzorgers de druk aan kan om voor hen te zorgen. Als het aantal sociale contacten ook nog afneemt, dreigt al snel eenzaamheid en sociale isolatie. Sociale ontmoetingsplekken en gedeelde voorzieningen worden dan ook steeds belangrijker om eenzaamheid, segregatie en zorgdruk tegen te gaan. Tegelijk sluiten dorpsscholen, cafés en sportverenigingen bij gebrek aan jonge aanwas. Jongeren die opgegroeid zijn in een individualistische samenleving committeren zich ook minder graag aan structureel vrijwilligerswerk.[4] Veranderend consumentengedrag en schaalvergroting zetten ook de draagkracht van lokale voorzieningen, zoals de lokale supermarkt, onder druk. Dit zorgt voor onrust in landelijke gebieden.[5] In Limburgse steden, die veelal kampen met hardnekkige, meervoudige sociaaleconomische achterstanden, is de sociale cohesie laag en is het vinden van vrijwilligers een uitdaging.[6] Naar de toekomst toe moeten we niet alleen oog hebben voor digitale economie en technologische innovatie, maar juist ook voor ontmoeting, zorg en samenleven. In stedelijke gebieden vraagt dat om inclusieve woonwijken en levendige ontmoetingsplekken. Op het platteland betekent dit investeren in bereikbaarheid, lokale voorzieningen en gemeenschapszin.

1.4.3 Behoud van landschappelijke kwaliteit en verduurzaming

Het karakteristieke landschap, het natuurlijke systeem en de ruimtelijke kwaliteit in Limburg staan onder druk. Toenemend toerisme in voornamelijk het heuvelland, de plaatsing van zonnepanelen en windmolens, de uitbreiding van nieuwe corridors, bedrijventerreinen en de aanleg van nieuwe woonwijken in het buitengebied zorgen voor afname van het natuurlijke areaal of versnippering. Het behoud en herstel van biodiversiteit is een uitdaging, vooral in agrarische gebieden. En we moeten ons als Limburg ook voorbereiden op de gevolgen van een veranderend klimaat.

Toenemende langdurige periodes van droogte en hitte hebben impact op de landbouw, natuur en leefbaarheid in dorpen en steden. Daarnaast laten de overstromingen in juli 2021 zien hoe kwetsbaar Limburg is voor hevige regenval. Door de Deltacommissaris is nagedacht over hoe Limburg er in 2100 uit kan zien. Daar kan Limburg haar eigen visie aan toevoegen. Richting 2050 zal Limburg namelijk nog vaker en heviger op de proef worden gesteld. Bufferruimte is hierin in ieder geval essentieel.

Om klimaatverandering te beperken, zullen systemen ingrijpend moeten veranderen. Dat vraagt grote investeringen. Om te beginnen het energiesysteem. De nieuwe norm van CO_2-neutraal betekent dat dat we onze energie op een andere manier moeten produceren en dat er zo'n drie tot vier keer meer elektriciteit nodig zal zijn. Dit vereist investeringen in infrastructuur en slimme keuzes in het netwerk. Met zon en wind alleen kan Limburg niet – of in ieder geval niet altijd – de hele provincie bedienen. Daarnaast zijn er doelen gesteld om in Europa, Nederland én Limburg een economie te hebben die in 2050 CO_2-neutraal en circulair is. Dat betekent dat bedrijven – van het mkb tot grote spelers zoals de industrie op Chemelot - hun productie moeten verduurzamen en moeten zorgen dat grondstoffen worden hergebruikt. Het realiseren van deze ambitie is niet vanzelfsprekend: het vraagt om ingrijpende veranderingen in ons gedrag, in bedrijfsprocessen en in de infrastructuur. En als we dit echt willen, vraagt het ook grote veranderingen van ons ruimtegebruik en van de kaders die we hier als overheid aan stellen.

1.4.4 Evenwichtige bevolkingsgroei

Demografische ontwikkelingen zorgen in Limburg voor grote uitdagingen. Volgens prognoses blijft de Nederlandse bevolking richting 2050 groeien. Toch zal er in Limburg geen sprake zijn van natuurlijke groei, maar eerder van natuurlijke krimp. Het aantal geboortes is laag, relatief veel jongeren trekken weg uit de provincie, het aandeel 65-plussers én 85-plussers neemt toe en er is sprake van dubbele vergrijzing.[7] De huidige bevolkingsgroei wordt enkel nog veroorzaakt door een positief binnenlands en buitenlands migratiesaldo. Als deze ontwikkeling doorzet, zal een steeds kleinere beroepsbevolking tegelijkertijd steeds meer (mantel)zorg moeten verlenen. Het wordt moeilijker om voorzieningen, zoals de verenigingen en winkels, in stand te houden. Een lage bevolkingsdichtheid maakt het ook lastiger uitgebreid ov en goede infrastructuur te handhaven, vooral in het landelijk gebied.[8] Deze ontwikkelingen tezamen kunnen uitmonden in een versterkte neerwaartse spiraal, waarbij ondernemende jongere mensen vertrekken en de krimp verder toeneemt.[9]

Als regionale overheden kunnen we ons hierop voorbereiden, maar we kunnen er ook voor kiezen om via beleidskeuzes de juiste voorwaarden te creëren om de neerwaartse spiraal te keren. We kiezen er in deze visie voor om ons voor te bereiden op een gematigde toename van de bevolking, waarmee we een solide basis houden voor het behoud van publieke voorzieningen, economische ontwikkeling en sociale cohesie. Voornamelijk het behouden en aantrekken van jongvolwassenen uit het binnen- en buitenland kan voor een evenwichtigere bevolkingsopbouw en voor een minder krappe arbeidsmarkt zorgen. Dit is sterk afhankelijk van de juiste en interessante studies en banen die zij in Limburg kunnen vinden (de werkcarrière) en de beschikbaarheid van woningen voor de verschillende levensfasen (de wooncarrière). We absorberen de nieuwe Limburgers in onze provincie, en geven ze de ruimte om een positieve bijdrage aan onze provincie te leveren.

Noten

1. Vergrijzing - PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022–2050 | CBS

2. klimaatverandering_samenvatting_van_het_vijfde_ipccassessment_en_een_vertaling_naar_nederland.pdf

3. Draghi, M. (2024). The Future of European Competitiveness—A Competitiveness Strategy for Europe. https://commission.europa.eu/document/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en

4. Vrijwilligerswerk in de sport p. 3. Zie ook Clublidmaatschap | Sport en bewegen in cijfers

5. Christiaanse, S. (2024) "The Loss of Rural Facilities: A Mixed Methods Study on Perceptions of Place-Change" p. 16.

6. Het Pon-Telos maakt gebruik van een Multiple Deprivation Index om meervoudige achterstanden in kaart te brengen. Zie Werelden van verschil. Zie ook CBS publicaties: De inzet van vrijwilligers in Heerlen en het Heitje | CBS & 3. Het verenigingsleven in Heerlen | CBS

7. Analyses van Stec Groep o.b.v. CBS prognose 2050. Zie ook Bevolkingsontwikkeling – Etil Group Provincie Limburg - Bevolkingsontwikkeling (1) - COROP & Grijze druk – Etil Group Provincie Limburg - Grijze druk (1) - COROP. Zie ook PBL (2025) "Toekomstverkenning WLO 2025 Cahier Regionale Ontwikkelingen en Ruimtegebruik" over dubbele vergrijzing. "Niet alleen vergrijst de Nederlandse bevolking, maar er is ook sprake van dubbele vergrijzing (Ekamper & Van Nimwegen 2018). De Nederlandse bevolking kent een steeds groter aandeel ouderen, maar daarbovenop worden de ouderen in Nederlands steeds ouder. Anders gezegd; het aandeel zeer oude personen (hier gedefinieerd als 85 jaar en ouder) neemt ook toe. Dit geldt voor alle regio's in Nederland. De regio's met de hoogste aandelen 85-plussers zijn dezelfde als die met de hoogste aandelen 65-plussers. In de betreffende regio's kan dit grote gevolgen hebben voor de zorgvraag."

8. Zie o.a. Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, (2024) "Gematigde Groei – Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050", Den Haag & PBL/CBS regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022.

9. Vrijwilligerswerk in de sport p. 3. Zie ook Clublidmaatschap | Sport en bewegen in cijfers

02 Ons kompas voor 2050

Limburg in 2050

De keuzes die we vandaag maken, bepalen of Limburg in 2050 nog steeds een provincie is waar het goed wonen, werken en leven is. Zonder een duidelijke koers dreigt versnippering, met verlies van kwaliteit in onze leefomgeving, economie en samenleving als geheel. Het uitblijven van samenhangende keuzes leidt tot stagnatie en achteruitgang. Om ons heen maken buurregio's, buurlanden en de Rijksoverheid keuzes die invloed hebben op Limburg. Om als Limburg stevig aan het roer te blijven, is het van belang dat we hier onze eigen keuzes waar mogelijk naast, en waar nodig tegenover zetten. Want mét keuzes – met een richting die Limburg vooruitwijst – kunnen we voortbouwen op onze rijke historie en er een nieuw hoofdstuk aan toevoegen. Een hoofdstuk waarin we antwoorden bieden op de uitdagingen van 2050 en onze economie, woonomgeving, landelijk gebied, mobiliteit en energie zien bloeien.

Om dit te kunnen doen, kijken we naar het verleden, het heden en vooral naar de toekomst. Kijkend naar de toekomst is de **Scenarioverkenning 2050** (zie deel B, vanaf pagina 93) essentieel. Met deze scenarioverkenning zijn de uitersten van wat Limburg in 2050 zou kunnen in vier scenario's verkend. Deze scenario's schetsen met een *uitgebreide analyse en beleidsmatige rijkheid* de hoeken van het speelveld en laten zien waar de kansen liggen, maar ook welke risico's dreigen als we de regie uit handen geven. Bij de bewegingen verderop in het kompas wordt in de kantlijn verwezen naar de bouwstenen uit deze scenarioverkenning. Een overzicht van de bouwstenen is te vinden in de bijlage.

Scenarioverkenning Limburg 2050

In **Natuurlijk Limburg** staan welzijn en natuur centraal. Groen, gezondheid en leefkwaliteit krijgen alle ruimte, en het prachtige Limburgse landschap - *wie sjoeën ós Limburg is* – floreert. De keerzijde is dat economische groei achterblijft en steden onder druk komen te staan. **Limburg Europolis** laat juist het tegenovergestelde zien: sterke economische groei en tri-nationale knooppunten trekken mensen en bedrijven aan, maar brede welvaart en gemeenschapszin komen in gevaar en er dreigt een Limburg van twee snelheden, waarbij een deel van de Limburgers niet mee kan komen. In **Limburgse Gemeenschappen** is er geborgenheid en lokale kracht: dorpen en regio's nemen zelf verantwoordelijkheid en voorzieningen zijn dichtbij, maar zonder duidelijke keuzes leidt dit tot versnippering en verschraling. Het vierde scenario, **Digitaal & Autonoom Limburg**, zet volop in op technologie en kenniseconomie, maar laat zien hoe individualisering en ruimtelijke wanorde de leefbaarheid kunnen ondermijnen en mensen uit elkaar kunnen drijven als er geen gezamenlijke koers wordt gevaren.

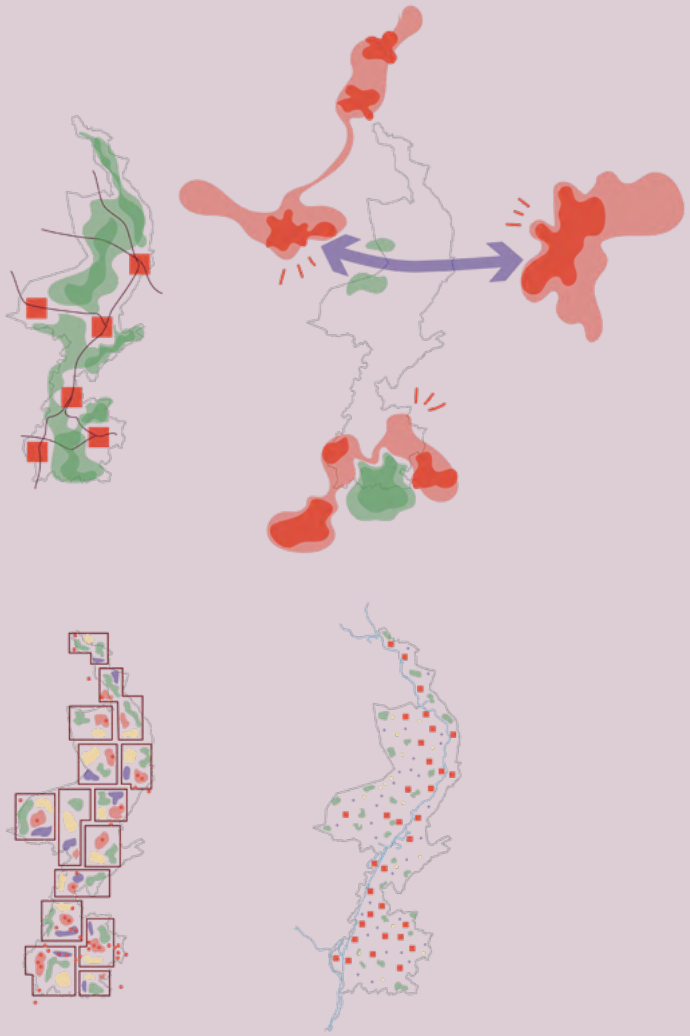

Diagrammen van de Limburgse scenario's: Natuurlijk Limburg, Limburg Europolis, Limburgse Gemeenschappen, Digitaal en Autonoom Limburg.

Limburg door de bril van 2050

Geen van deze scenario's is een blauwdruk voor de toekomst. Wel maken ze samen duidelijk dat Limburg richting nodig heeft, een kompas. Een richting die zo veel mogelijk de krachten uit de verschillende scenario's bundelt, en de risico's ondervangt. Door de scenario's op elkaar te leggen en de lessen te leren, destilleren we vier wenselijke en samenhangende bewegingen voor Limburg richting 2050:

1. Gemeenschappen met eigenaarschap;
2. Karakteristiek landschap;
3. Dynamische stedelijke gebieden;
4. Kruispunt in Europa.

Deze bewegingen vormen de basis van de Toekomstvisie 2050. Ze bieden samen één integraal kompas waar de **vijf thematische visies** aan conformeren. Deze vijf thema's zijn wederzijds afhankelijk; de doelstellingen kunnen alleen worden bereikt door samenhang tussen de verschillende thema's te vinden. Om de centrale doelstelling te realiseren zijn alle thema's nodig. Samen werken we aan een **welvarend en leefbaar Limburg, waar het groen en de medemens altijd dichtbij zijn**. Het gesprek over wat voor een Limburg we willen zijn, voeren we samen. Bewoners die hun leven inrichten, gemeenschappen en ondernemers die samen welvaart en welzijn creëren en de overheid die nabij is, en bovendien consistent, beschikbaar en transparant werkt. Limburg is divers, waardeert het kleine en lokale en is trots op wat groot denken en internationale oriëntatie brengt. Samen hebben we de verantwoordelijkheid om het gesprek blijvend te voeren over waar we naartoe willen als Limburg en daarbij de lastige keuzes op tafel te leggen. In de Toekomstvisie Limburg 2050 geeft de Provincie Limburg daar een stevige aanzet voor.

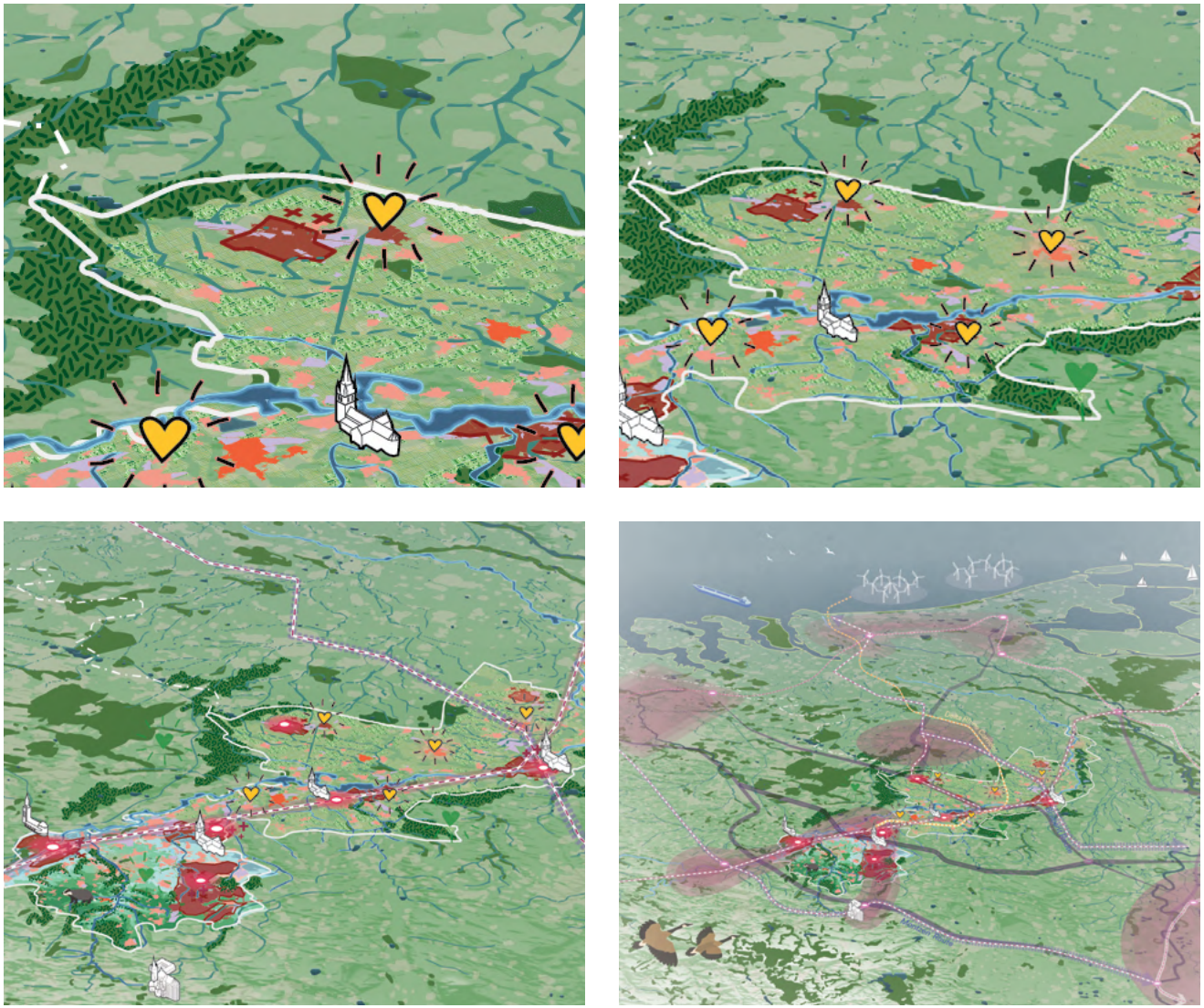

In de bewegingen kijken we door de schalen heen. Wanneer we spreken over gemeenschappen is de blik lokaal. Terwijl we bij kruispunt in Europa internationaal kijken naar de metropolitane regio's waar Limburg mee verbonden is. Het kompas en de thematische visies omvangen alle schaalniveaus. Soms benadrukken we het kleine, soms het grote.

2.1 Gemeenschappen met eigenaarschap

Welzijn en welvaart moeten hand in hand gaan. Binnen gemeenschappen vraagt dat aandacht voor sociale cohesie. In de steden, maar zeker ook in de kleinere kernen. Daar ligt een mozaïek van hechte, sociaal sterke en veerkrachtige gemeenschappen die een belangrijk fundament zijn voor de samenleving nu en in de toekomst. Waar in de stad de basis voor voorzieningen beter op orde is, staat die in het landelijk gebied onder druk. Dat vraagt om toekomstbestendige keuzes rondom het clusteren van (zorg) voorzieningen, het organiseren van mobiliteitsnetwerken en participatie, die vooral terug te vinden zijn op de lokale schaal.

Sterke gemeenschappen verbonden via fijnmazige mobiliteit

Voor sterke, gewortelde gemeenschappen in het landelijk gebied zijn (zorg-) voorzieningen en werkgelegenheid heel belangrijk, maar niet altijd om de hoek te vinden. *Mensen die ervoor kiezen om de rust en ruimte op te zoeken in de*
W.11 *kleinste kernen of in het buitengebied, zullen meer op elkaar aangewezen zijn. Een*
L.4 *fijnmazig mobiliteitssysteem zorgt ervoor de centrale kernen per (e-)fiets, auto, ov*
M.1 *(inclusief publieke mobiliteit) goed bereikbaar zijn*. In het landelijk gebied is ruimte
W.5 voor *grotere (gezins)woningen en er zijn kleinere woningen en hoogwaardige zorg*
W.10 *beschikbaar nabij de centrale kernen*, zodat jongeren en ouderen in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen.

Autonomie en gemeenschapszin

Ook liggen er kansen om (energie)voorzieningen, mobiliteit, zorg en wonen collectief of coöperatief op te zetten, bijvoorbeeld via deelconcepten. *Gedeeld wonen is aantrekkelijk en betaalbaar. In de kleinere kernen organiseren*
EN.11 *gemeenschappen samen hun energie*, bijvoorbeeld door in een wijk *zelf*
EN.2 *elektriciteit op te wekken met zonnepanelen op de daken en dit op te slaan in een*
EN.5 *lokale buurtbatterij*. Ze nemen samen met de overheid actief verantwoordelijkheid voor *passende gemeenschappelijke voorzieningen op het gebied van zorg en*
W.12 *welzijn, bezorgdiensten en plekken voor ontmoeting, evenementen en recreatie*. Zo wordt hier actief werk gemaakt van lokaal eigenaarschap, autonomie en keuzevrijheid. *Gedeelde verantwoordelijkheid en kleinschaligheid is de basis,*
EN.4 *maar dat wil niet zeggen dat dit alles zonder de overheid plaatsvindt*. Voor het opzetten en mogelijk maken van dergelijke structuren (incl. aanpassing van wet- en regelgeving), ligt een belangrijke rol bij het samenspel van de betrokken overheden.

Bedrijvigheid als ruggengraat van de lokale gemeenschap en het decentrale energiesysteem

E.4 *Kleinschalige bedrijventerreinen* met lokaal mkb, zoals de autogarage, het loodgietersbedrijf of de fietsenmaker, zijn *niet alleen cruciaal voor de*
E.1 *lokale werkgelegenheid, maar vormen ook de ruggengraat voor de lokale voorzieningen, het verenigingsleven en het decentrale energienetwerk*. Op deze kleine bedrijventerreinen organiseren de bedrijven steeds meer collectief hun energievoorziening en de (circulaire) verwerking van grondstoffen en reststromen. Qua ruimtegebruik is het van belang dat de terreinen *nadrukkelijker worden*
E.2 *afgebakend, geclusterd, vergroend en verdicht. Multifunctioneel ruimtegebruik is daarbij de nieuwe standaard*.

2.2 Karakteristiek landschap

De Limburgse landschappen blijven in 2050 een belangrijke drager van de leefomgeving voor inwoners, bezoekers en ondernemers. Van de beekdalen in het zuidelijke Heuvelland, via het rivierenland met uiterwaarden in Midden-Limburg, tot aan de veen- en bosgebieden in het noorden: de provincie kent een grote diversiteit aan landschappen met groenblauwe kwaliteit. Deze kwaliteit is een publieke waarde in zichzelf, en draagt tevens bij aan het vestigingsklimaat, recreatief gebruik, gezondheid en identiteit van de verschillende regio's in Limburg. Om daar ook op de lange termijn van te kunnen blijven genieten zijn er duidelijke kaders nodig met soms een ander gebruik van de ruimte.

Levendige kernen in groene contouren

De kwaliteit van het landschap en de leefomgeving is een belangrijke binder voor onze inwoners en een onderscheidende magneet voor het aantrekken van
W.12 nieuwe bewoners van Limburg. Nieuwe Limburgers die bewust kiezen om hier in het groen te komen wonen en werken. Overal in de provincie vraagt dat om zorg te dragen voor *buffergebieden en duidelijke contouren voor groene structuren,*
W.7 *zodat versnippering wordt tegengegaan*. Rondom woongebieden vraagt dat het
W.9 *optimaal benutten van bestaande ruimte* en binnen woongebieden een focus op *verdichting en vergroening*. Dit is zowel belangrijk bij de Limburgse steden, alsook
W.8 bij de centrale kernen in het gewortelde landelijk gebied. Er is geen uitbreiding
E.3 meer mogelijk op belangrijke landschappen en landbouwgrond. *Essentiële*
W.11 *voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts en basisschool, zijn te vinden in de centrale kernen*. Deze kernen hebben een groot verzorgingsgebied voor de omliggende kleine kernen en creëren daarmee voldoende draagvlak voor de instandhouding van deze voorzieningen.

Balans tussen landbouw, landschap, energie en leefkwaliteit

E.6 De landbouwsector is onderdeel van een bloeiende economie. *Er is een*
L.1 *balans gevonden tussen hoogproductieve en beherende landbouw.* Limburg draagt daarmee bij aan de voedselzekerheid, maar ook aan het behoud van het cultuurlandschap dat een belangrijke rol speelt in onze welvaart en welzijn. De regio is als geheel een verzorgingsgebied waar voorzieningen, onderwijs
M.1 en sportaanbod op orde en *bereikbaar* moeten zijn. Steeds ingebed binnen de verschillende identiteiten die de regio's van Limburg bieden. De regio is een goede schaal om een blik te werpen op de gezondheid van mensen en het natuurlijke systeem. Hier liggen diverse kansen om *mobiliteitspatronen*
E.1 *en bedrijfsprocessen, zoals circulariteit, te veranderen*. Maar ook om diverse opgaven rondom het veranderende klimaat, energie(-infrastructuur) en de biodiversiteit op te pakken. Bijvoorbeeld door *natuurcorridors* te waarborgen, energiecorridors goed in te passen in het landschap, de toegankelijkheid van natuurgebieden te verbeteren en *ruimte te maken voor water*.

2.3 Dynamische stedelijke gebieden

De stedelijke schaal behoeft aandacht voor kwaliteit. Kwaliteit van openbare ruimte met aantrekkelijke binnensteden, maar ook kwaliteit van de verbindingen naar de regio en naar belangrijke stedelijke gebieden binnen en buiten de provincie. Het stedelijk gebied vormt een belangrijke schakel in het economisch systeem van Limburg. Er liggen hier veel kansen voor aantrekkelijke banen en woningen voor bestaande en nieuwe Limburgers. Hier kunnen we een groot gedeelte van de beoogde groei van de bevolking opvangen, en is er een breed mobiliteitsaanbod en cultureel aanbod.

Innovatiemilieus en concentraties van activiteit

Dynamische stedelijke gebieden zijn een bron van economische activiteit en
een fijne plek om te wonen. *Onze steden trekken in 2050 jongvolwassenen uit*
binnen- en buitenland aan, waaronder kennismigranten, maar ook vakmensen
E.12 *die in krappe sectoren werken (zoals de zorgsector en de maakindustrie) door de*
sterke tri-nationale onderwijsinfrastructuur. Hier combineren we verdichting met
multimodale bereikbaarheid en economische en culturele dynamiek. *Er zijn veel*
E.6 *banen te vinden in dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en in de*
publieke sector. Steeds meer werklocaties van dit type bevinden zich in de binnenstad
E.2 *als onderdeel van levendige plekken met veel ontmoetingsruimtes. Door de*
ruimtelijke concentratie van mensen, bedrijven en activiteiten in de steden ontstaat
E.3 interactie, *wat agglomeratievoordelen oplevert. Bedrijven zitten dicht bij elkaar en*
W.12 *ook dicht bij toeleveranciers en klanten*. Ze wisselen makkelijk onderling kennis
uit, waardoor er binnen én tussen sectoren meer innovatie plaatsvindt. De nieuwe
Limburgers versterken deze dynamiek. Nabij de grote steden vormen de Brightlands
campussen een succesvol innovatief ecosysteem, waar bedrijven, kennis- en
E.9 onderzoeksinstellingen intensief samenwerken. *Kennisdeling en verbindingen*
E.10 *met de steden en metropolen buiten Limburg staan hier centraal. Nieuwe start- en*
scale-ups krijgen de mogelijkheid om te groeien naar volwassen bedrijven. Ook het
zorgsysteem is hierop aangesloten.

Verbonden, gezonde en bruisende steden

De Limburgse steden zijn in 2050 optimaal verbonden over provincie- en
M.1 landsgrenzen heen en vormen één daily urban system. *Snelle (internationale)*
ov-verbindingen en autonoom vervoer op de wegen zorgen voor kortere reistijden
M.2 *en meer interactie met andere stedelijke gebieden en metropoolregio's*. Rondom
W.7 de ov-knooppunten *ontstaan compacte woonmilieus met hoogbouw, relatief kleine*
woningen en veel stedelijk groen. De rol van duurzame luchtvaart en innovaties
van autonoom vervoer hebben de wijze waarop Limburgers in 2050 reizen stevig
veranderd. We herwaarderen de inrichting van onze openbare ruimte. Dankzij *slimme*
M.7 *bundeling van autoverkeer en parkeerplaatsen* is er meer ruimte gecreëerd voor
actieve mobiliteit en verblijfskwaliteit. Natuur in de stad krijgt de ruimte en biedt
een diversiteit aan functies, soms voor biodiversiteit, voor klimaatadaptatie en het
L.6 tegengaan van hittestress, maar ook voor recreatie en ontspanning.

Centraal energienetwerk

W.4 *Het centrale energiesysteem faciliteert de intensieve energievraag in deze gebieden*.
In dit systeem draagt een diverse mix van hernieuwbare energie de toegenomen
vraag naar elektriciteit. *Energie-intensieve bedrijven clusteren zich rondom*
W.8 *energieknooppunten* waar de infrastructuur hen een goede aansluiting biedt, óf ze
schalen hun energieverbruik af. Daarmee is er op andere plekken weer meer ruimte
W.7 voor maatschappelijke functies. *Huizen en wijken worden energieneutraal en de*
W.10 *kosten van energie dalen voor ondernemers*.

2.4 Kruispunt in Europa

Limburg heeft een strategische ligging centraal binnen Europa. Vanuit een internationale blik liggen er veel kansen om aan te sluiten bij wat er om de provincie heen gebeurt, maar ook om meer waarde toe te voegen binnen de provincie zelf. Een belangrijke beweging die daarbij hoort is het organiseren van concentratie en nabijheid om agglomeratiekracht, kennishubs en energieknooppunten te realiseren. Maar ook om onze landschappen robuuster te maken door ecologische structuren te herstellen en toerisme grensoverstijgend te bekijken.

Productie en industrie als schakel op internationale logistieke corridors

E.8 De Limburgse productie en industrie positioneert zich als internationale schakel. *Aantakkingen op de corridors zorgen voor stuwende economische ontwikkelingen*, als een soort "lampjes op het elektriciteitssnoer" tussen de Noordzee en Duitsland. Bedrijven zijn steeds meer onderdeel van een internationale markt en halen en E.4 brengen onderdelen en producten uit het buitenland. *Zij clusteren zich op productie-* E.12 *en industriemilieus nabij de corridors. Hier hebben zij optimale toegang tot energie* E.2 *en logistiek, kunnen zij de circulaire transitie maken en er is ruimte om te groeien, terwijl op andere bedrijventerreinen de ruimte strakker afgebakend wordt. Mede* E.6 *door innovatie bieden de bedrijven op deze locaties minder banen, maar wel een hoge toegevoegde waarde voor de Limburgse economie.* De provincie functioneert M.5 als essentieel logistiek kruispunt voor goederenstromen waar lokaal waarde aan wordt toegevoegd. *Via logistieke corridors worden unieke productielocaties die* M.6 *essentieel zijn voor Europese strategische autonomie, zoals VDL Nedcar en Chemelot, verbonden met de rest van Europa.* De Brabantroute en A67 vormen de verbinding tussen de grote havens in Antwerpen en Rotterdam enerzijds en Duitsland, met name het Ruhrgebied, anderzijds. De A2, de aangrenzende spoorcorridor, de Maas en Maaslijn verbinden de Nederland met België en Duitsland (Noord-Zuid-as). *Venlo* M.6 *vormt binnen deze assen een strategisch centrum met een internationale logistieke hub.* De A76 en drielandentrein verbinden de steden in het zuiden van de provincie met België en Duitsland (Oost-West as). De logistieke sector is hoog-innovatief en zeer M.7 efficiënt in haar ruimtegebruik, waardoor er minder grote logistieke hallen nodig zijn.

Grenzeloos verbonden

De internationale blik is ook nodig om zorg te dragen voor ons hoogkwalitatieve L.7 landschap. *Natuurlijke systemen zijn robuuster en beter over de grenzen heen verbonden*, waardoor de ecosystemen meer divers zijn. De actieve spreiding van L.2 toerisme, door landschappen in de hele provincie en daarbuiten te activeren (zoals het verbinden en toegankelijk maken van groen), heeft ervoor gezorgd dat de landschappelijke kwaliteiten behouden en waar mogelijk versterkt zijn. De provincie wordt door deze internationale beweging en door de verbonden grensoverstijgende E.12 onderwijsinfrastructuur aantrekkelijk voor kennismigranten uit binnen- en buitenland, die met hun unieke kennis en kunde bijdragen aan de Limburgse kennisontwikkeling E.11 en innovatie, en *daarmee aan het verdienvermogen van de provincie*. Met name in het zuiden van de provincie is een sterk grensoverstijgend stedelijk netwerk ontstaan, waarin Zuid-Limburg, Aken, Hasselt en Luik nauw met elkaar verbonden zijn. Ook andere grote stedelijke gebieden, zoals Arnhem-Nijmegen en Brainport, E.10 en metropolen van mondiale betekenis, zoals het Ruhrgebied en de Randstad, zijn *dichterbij dan ooit*. Langs de corridors "reist" ook kennis tussen de metropolen.

Internationale energieknoop

Het terrein van Chemelot en het Clausgebied in Maasbracht vormen dankzij de Delta Rhine Corridor, de Clauscentrale en nieuwe grootschalige elektriciteitsproductie via bijvoorbeeld (kleine) kerncentrales in feite één groot energieknooppunt. *Deze* EN.4 *knoop draagt bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het nationale en internationale elektriciteitsnetwerk*, als voorwaarde voor een werkend centraal EN.8 en decentraal energiesysteem. *Nabij de energiecorridor liggen clusters van energie-intensieve bedrijvigheid, zoals het CES-cluster Chemelot, dat door de beschikbare elektriciteit kan verduurzamen en innoveren.* In Limburg plukken we hier maximaal M.4 de vruchten van deze corridors. *Bij Maastricht Aachen Airport is de ontwikkeling van elektrisch vliegen versneld en is er een Electric Aviation Hub* gerealiseerd, waar uitsluitend nog elektrisch wordt gevlogen en ruimte is gemaakt voor het testen van M.8 nieuwe innovaties. *Drones kunnen laden en lossen op belangrijke bedrijventerreinen en distributieknooppunten in Limburg* en de Maas is een drukke transportas.

02 Vijf thematische visies

Het Kompas 2050 is uitgewerkt in vijf thematische visies (Economie, Wonen, Landelijk Gebied, Mobiliteit, Energie) . Hierin zijn samenhangende keuzes en richtinggevende uitspraken uitgewerkt. Die worden hier afzonderlijk gepresenteerd.

3.1 Economie

Economie gaat over de manier waarop we waarde creëren, werk en inkomen genereren, innovaties mogelijk maken en onze welvaart vormgeven. Een duidelijke economische koers is essentieel. Deze koers bepaalt hoe consumenten en ondernemers omgaan met productie, distributie en consumptie van schaarse middelen en grondstoffen, en welke rol de overheid heeft bij het creëren van randvoorwaarden voor de markt en de ondernemer. De economische koers zegt ook iets over hoe we wonen, welke infrastructuur we nodig hebben, hoe we onze energie opwekken en hoe we ons landelijk en stedelijk gebied inrichten. Om hiervoor een koers te bepalen, moeten we prioriteren en keuzes maken. De visie op de Limburgse economie zet hiermee de toon voor de andere thema's.

Tegelijkertijd gaat economie niet alleen over welvaart, maar ook zeker over welzijn. In de visie economie maken we keuzes die toekomstbestendig zijn en ruimte bieden voor een stabiele groei van Limburg en een goed inkomen voor Limburgers. We werken aan een economie die de kwaliteit van leven verhoogt en die ook uitgaat van de beschikbare ruimte en grondstoffen. Een economie die bijdraagt aan onze gezondheid en een prettige leefomgeving, waarin iedereen de kans krijgt om mee te doen en waarin mensen zich verbonden en gelukkig voelen.

De economie van Limburg vormt een breed palet aan sectoren, met ieder hun eigen dynamiek, (ruimtelijke) uitdagingen en (grensoverstijgende) kansen. Zomaar een visie op 'de economie' neerleggen is dan ook niet eenvoudig. Door scherp aan te geven welke economische 'assets' Limburg bezit, hoe we die beter kunnen benutten en welke delen van de economie we moeten heruitvinden, creëren we een economische toekomst waarin Limburg floreert.

3.1.1 De Limburgse economie vandaag

De Limburgse economie heeft in de twintigste eeuw ingrijpende transformaties doorgemaakt. De mijnbouw domineerde het economisch landschap in het zuiden, met circa 75.000 banen die hier direct of indirect aan verbonden waren. Het zorgde voor een enorme toestroom aan nieuwe inwoners. In andere delen van Limburg brachten de mechanisatie en schaalvergroting in de landbouw grote veranderingen met zich mee. Vanaf het midden van de vorige eeuw bloeiden nieuwe industrieën op in heel de provincie, vaak gestart als toeleverancier van mijnbouw, zoals de ENCI en DSM. In Noord-Limburg lag de nadruk op elektrotechniek, zoals Océ (nu Canon). Vanaf de eeuwwisseling zagen we dat kennisintensieve sectoren aan gewicht wonnen ten koste van de meer traditionele industrieën in Limburg[1]. Banen verplaatsten zich naar de steden en dit ging gepaard met een groei van de dienstensector en de publieke sector. De gezondheids- en welzijnszorg werd groter en groeit, mede dankzij de toenemende vergrijzing, nog steeds. Desondanks heeft Limburg vandaag de dag, in vergelijking met het Nederlands gemiddelde, nog altijd relatief veel banen in de industrie, logistiek en landbouw[2].

De grote omslagen in de economische structuur van Limburg hebben ons gebracht tot waar we nu staan: een krachtige economie met drie belangrijke ingrediënten die het fundament zijn waarop we kunnen voortbouwen naar de toekomst.

Drie krachtige ingrediënten: verscheidenheid, kennis- en innovatiestructuur en strategische ligging

Vandaag de dag is de Limburgse economie een veelzijdige economie, gebouwd op een verscheidenheid aan sectoren. We zien zowel een grote verscheidenheid in sectoren als in het type bedrijven die in Limburg zijn gevestigd. Er zijn zeven sectoren die allemaal 10 tot 18 procent van het totaal aan arbeidsplaatsen vertegenwoordigen (gezondheids- en welzijnszorg, dienstverlening en ICT, logistiek, industrie, overheid en onderwijs, detailhandel en horeca en leisure). Ook zijn er in Limburg weinig zeer grote bedrijven als dominante werkgevers. We zien juist dat zo'n 75% van de banen bij het midden- en kleinbedrijf (mkb) zit, waarmee zij een belangrijke pijler vormen in het fundament van de Limburgse economie[3]. Dit maakt de Limburgse economie een robuuste economie die relatief weinig hoeft te leunen op één dominante sector of werkgever. Met deze grote verscheidenheid is de Limburgse economie in de basis goed voorgesorteerd op de toekomst.

Ondernemers, wetenschappers en studenten ontmoeten elkaar in Limburg op de vier Brightlands campussen (Greenport Venlo, Chemelot, Maastricht Health en Smart Services Heerlen). Met de ontwikkeling van deze campussen hebben het Limburgse bedrijfsleven, onderwijsinstellingen en een actieve overheid de afgelopen jaren een stevige kennis- en innovatiestructuur gebouwd. Mede dankzij het R&D-intensieve Chemelot is het Limburgse bedrijfsleven sterk in grootschalige procestechnologie, wat kansen biedt voor toekomstige innovaties[4]. Voor samenwerking op het gebied van innovatie kan Limburg ook buiten de (provincie)grenzen kijken. Vanuit Zuid-Limburg bezien liggen drie academische ziekenhuizen binnen een omtrek van 30 kilometer. En vlak over de (provincie) grens liggen onder meer de UHasselt, ULiege en de RWTH Aken, een van de grootste technische universiteiten van West-Europa, en Brainport Eindhoven, een van de meest innovatieve regio's ter wereld.

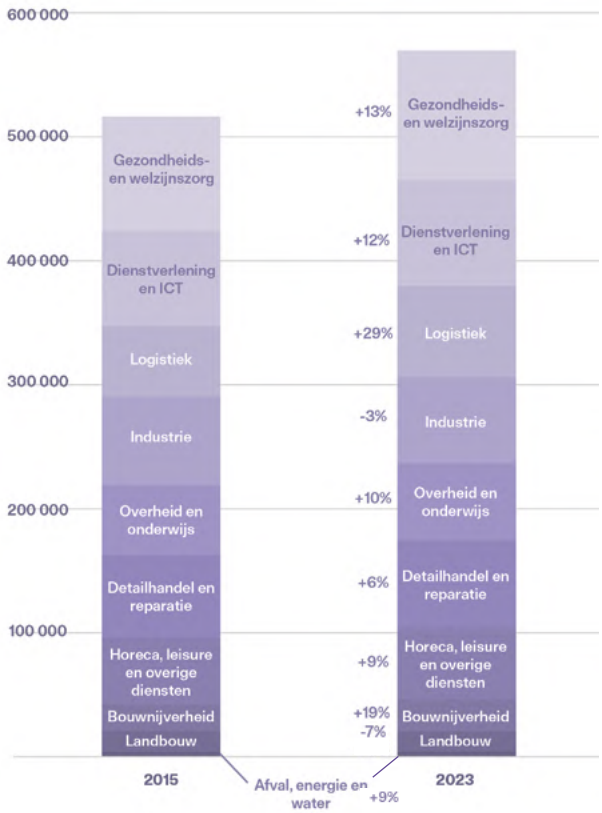

Groei in aantal banen. Bron: Stec Groep (2025)

De strategische ligging van Limburg in Europa wordt alleen maar belangrijker. Binnen Nederland is Limburg weliswaar aan de rand gepositioneerd, maar vanuit een breder perspectief is Limburg binnen West-Europa juist een centrale plek. Limburg ligt niet alleen op de Nederlands-Duitse corridors tussen Rotterdam, het Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, maar heeft ook verschillende belangrijke knooppunten op deze corridors. Denk bijvoorbeeld aan de VDL-locatie in Born en de Greenport in Venlo. Via water, spoor, weg en via de lucht is Limburg bovengemiddeld goed ontsloten. Deze gunstige positie zien we terug in de Limburgse exportcijfers en internationale bedrijvigheid. In 2021 leverde Limburg een bijdrage van circa 7% aan de totale Nederlandse export en had de provincie het hoogste aandeel internationaal handelende bedrijven[5]. Limburgse bedrijven zijn bovendien bovengemiddeld goed in staat om exportuitbreiding samen te laten gaan met groei in het aantal banen[6]. Dit betekent dat internationale handel een belangrijke motor is voor de werkgelegenheid(sgroei) in Limburg, nu en in de toekomst.

Uitdagingen voor het Limburgse vestigingsklimaat

Deze krachten van de Limburgse economie bieden perspectief, ook in tijden zoals nu, waarin het bedrijfsleven voor grote uitdagingen staat. Ondanks de toename van arbeidsparticipatie in Limburg (van 64% in 2013 naar 69% in 2024), hebben ondernemers moeite om voldoende (gekwalificeerd) personeel te vinden. Internationale concurrentie en geopolitieke spanningen nemen toe, met grote gevolgen voor (internationale) handel. Dit raakt onder meer de chemische sector en dus Chemelot. Bedrijven moeten concurreren met bedrijven in China, waar de energie- en grondstofprijzen goedkoper zijn, met de sluiting van vele fabrieken in heel Europa tot gevolg[7]. Ook zien we op meerdere plekken de hoofdkantoren van grotere bedrijven die in Limburg gevestigd waren vertrekken (zoals BASF zaden, Sabic en Océ/Canon). Al met al zien we nog wel dat het aantal bedrijfsvestigingen[8] toeneemt in Limburg, maar minder dan het Nederlands gemiddelde. Dit zijn stuk voor stuk signalen die onderstrepen dat we ook onze economie en het vestigingsklimaat op onderdelen moeten vernieuwen en herijken. Een sterkere verbinding van Limburg met de Corda Campus in Hasselt, de Thor park campus Genk, campus Legiapark en Sart-Tilman campus Luik, campus Melaten en campus Westbahnhof Aken, de RWTH en Jülich campussen dragen ook bij aan een tri-nationaal vestigingsklimaat.

Meer lezen over 'de Limburgse economie vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

Noten

1 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
2 Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg"
3 Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg"
4 Birch, in opdracht van LIOF (2025) "Het innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie", p. 97
5 Foto van Limburg, thema economie, Exportwaarde.
6 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
7 Oxford Economics (2025) "Tipping point: threats to jobs and growth in europe's chemical sector"
8 Vestiging: Locatie van een onderneming, instelling of zelfstandige beroepsbeoefenaar (dat wil zeggen elke fabriek, werkplaats, kantoor, winkel of andere bedrijfsruimte, dan wel elk complex daarvan) waarin of van waaruit een economische activiteit of zelfstandig (vrij) beroep wordt uitgeoefend door minimaal 1 werkzaam persoon. (LISA; www.lisa.nl/definities/)

3.1.2 Voor welke opgaven staat de economie in Limburg richting 2050?

De veranderingen in de komende 25 jaar vragen om vernieuwing van de economische koers van Limburg. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor de economie in Limburg richting 2050.

Vergroten economische weerbaarheid en de verduurzamingsopgave

In deze onzekere geopolitieke tijden wordt economische macht steeds vaker ingezet voor politieke doeleinden. Voor Limburg benadrukt dit enerzijds het belang van het vergroten van de economische weerbaarheid, door *flexibiliteit en adaptiviteit* meer centraal te stellen. Anderzijds onderstreept dit hoe belangrijk het is om risicovolle afhankelijkheden van met name van landen buiten Europa voor energie en grondstoffen af te bouwen. Deze beweging valt mooi samen met de ambitie om in 2050 een CO_2-neutrale en circulaire economie te hebben. De verduurzamingsopgave heeft op veel vlakken ondersteuning nodig. Zeker bij grote uitstoters zoals Rockwool en het industriecluster Chemelot, waar de behoefte aan duurzame elektriciteit stevig gaat toenemen. Het opbouwen van een circulaire economie vraagt bovendien om grote omslagen in consumentengedrag, bedrijfsprocessen en ruimtegebruik en om het opbouwen van marktvraag. In het licht van de verduurzaming moeten ook andere basisvoorzieningen zoals de beschikbaarheid van drinkwater worden geborgd.

Een vergrijzende en krimpende beroepsbevolking

De dubbele vergrijzing in Limburg – waarbij zowel het aantal ouderen toeneemt als de levensverwachting stijgt – vormt een belangrijke uitdaging voor de arbeidsmarkt in de toekomst. In 2040 zullen er naar verwachting minder dan twee werkenden zijn per niet-werkend persoon in Limburg (nu nog zo'n 2,5)[1]. De beroepsbevolking krimpt en de druk op zorg en mantelzorg neemt toe. Als deze trend doorzet, ontstaat onzekerheid of bedrijven zich hier willen en kunnen vestigen. Als we een goede aansluiting tussen arbeidsmarkt en beroepsbevolking willen houden, kan gekeken worden naar de optimale benutting van de bestaande beroepsbevolking en dus daarin te blijven investeren. Maar de afgelopen jaren is in Limburg al veel onbenut arbeidspotentieel geactiveerd en het zal niet oneindig mogelijk zijn om het aantal werkenden binnen de bestaande beroepsbevolking toe te laten nemen[2]. Voor de toekomst van de Limburgse arbeidsmarkt is het belangrijk om ook in te zetten op het behoud van jongeren en het aantrekken van jongvolwassenen (migratie). Deze doelgroepen vergroten de beroepsbevolking op de lange termijn. Belangrijke pull-factoren hiervoor zitten natuurlijk in een aantrekkelijk woningaanbod en een prettige leefomgeving (zie de visies wonen en landelijk gebied), maar ook in onderwijs en werkgelegenheid. Daarnaast is innovatie een belangrijke factor die twee kanten op werkt: innovaties zoals AI en robotisering kunnen het tekort aan arbeidskrachten (bijvoorbeeld in de zorgsector) verlichten. Tegelijkertijd kan de druk op de arbeidsmarkt de ontwikkeling en adoptie van deze innovaties versnellen. De komende decennia is er een enorme vraag naar arbeidsmigranten. Limburg en de buurregio's moeten samen inzetten op het aantrekken van de juiste nieuwe inwoners.

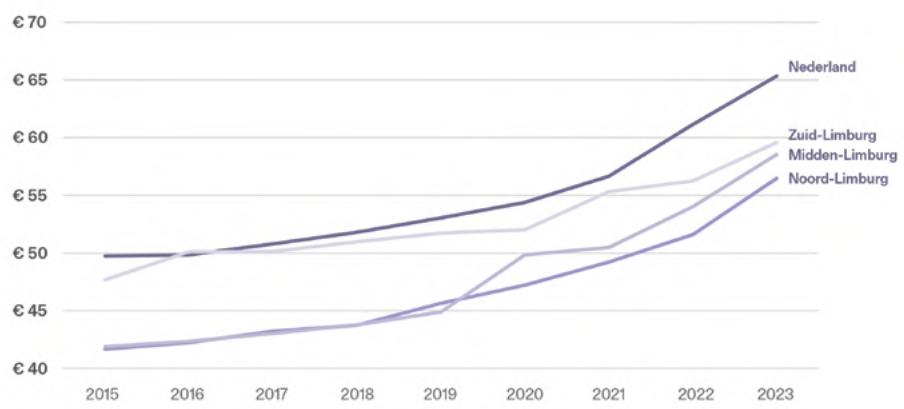

Arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per uur) (CBS, 2024)

Afnemende groei van arbeidsproductiviteit en -participatie

De vergrijzing in heel Europa legt een vergrootglas op de arbeidsproductiviteit. Als Europese landen ontwikkeling willen stimuleren, brede welvaart en (zorg)voorzieningen willen behouden en competitief willen blijven, moet met minder mensen hetzelfde of meer werk verzet worden en moet de arbeidsproductiviteit toenemen. Maar in Europa zwakt de groei van arbeidsproductiviteit al jaren af[3]. In Limburg ligt de gemiddelde arbeidsproductiviteit met 56 euro per gewerkt uur lager dan het Nederlands gemiddelde van 60. Wel zien we dat de positie van Limburg ten opzichte van de andere provincies is verbeterd de afgelopen jaren; een vooruitgang die in de overige Nederlandse provincies niet zichtbaar is[4]. Voornamelijk de arbeidsproductiviteit in Zuid-Limburg neemt, met gemiddeld 1,4% per jaar, relatief sneller toe.

Om deze beweging richting de toekomst vast te houden, is innovatie essentieel. Innovatie leidt doorgaans tot hogere arbeidsproductiviteit en dit faciliteert op haar beurt weer verdere innovatie. Het actief inzetten op en versterken van de scholings-, kennis- en innovatiestructuur in Limburg is dan ook een 'no-regret'. De smalle productiviteitsbasis in Limburg vormt nog een extra uitdaging. De productiviteitsgroei in Limburg wordt in sterke mate gedragen door slechts enkele sectoren en is geconcentreerd bij een beperkt aantal gespecialiseerde, kapitaal- en kennisintensieve 'front-runners'[5]. Dit onderstreept het belang van de aanhaking van het mkb op de kennis- en innovatienetwerken, zodat zij bij kunnen dragen aan een breder gedragen productiviteitsgroei.

Uitdagingen rondom agglomeratie

Innovatieve economische gemeenschappen zijn – naast innovatie, kennis, (tri-nationale) samenwerking en investeringen – gebaat bij concentratie, nabijheid, bereikbaarheid en hoge kwaliteit van leven. Innovatie ontstaat niet in een woestijn, maar daar waar mensen en bedrijven geclusterd bij elkaar komen en schaalvoordelen optreden. Agglomeratievorming helpt daarbij en grenseffecten werpen in Limburg barrières op. Het huidige ruimtelijk-economische patroon van Limburg werkt dit echter niet in de hand: bedrijven binnen dezelfde sectoren zijn vaak gespreid over de provincie gevestigd. Stadscentra zijn vaak de aangewezen plek voor agglomeratievorming, mede dankzij de aanwezigheid van veel arbeidskrachten. Maar in de huidige economische structuur vinden er nog relatief weinig activiteiten plaats in de binnenstedelijke milieus in Limburg. Ook de locaties van de Brightlandscampussen, die bedrijven, kennis en onderwijs bij elkaar brengen, zijn niet optimaal verbonden met de stadscentra.

Onderwijs loopt tegen grenzen aan

Een goed opgeleide beroepsbevolking is de basis van onze welvaart. Hoogwaardig onderwijs vormt bovendien een essentiële schakel voor het behoud en aantrekken van talent in een toekomstbestendige, concurrerende economie. De vergrijzende beroepsbevolking heeft, als de trend doorzet, gevolgen voor het behoud en de kwaliteit van het onderwijssysteem in Limburg en ook over de grens. Limburg heeft nu een breed palet aan onderwijsinstellingen voor praktisch (mbo) en theoretisch (hbo en universitair) opgeleiden. Maar er zijn ook uitdagingen voor het Limburgse onderwijs. Door dalende studentaantallen staat de bekostiging in het beroepsonderwijs onder druk. Daarnaast vragen innovatie, vergrijzing, krimp, robotisering en strategische autonomie om een ander opleidingsaanbod. De potentie van het volgen van onderwijs over de grens is groot en de jeugd komt te weinig met de buurlanden en hun taal en cultuur in aanraking.

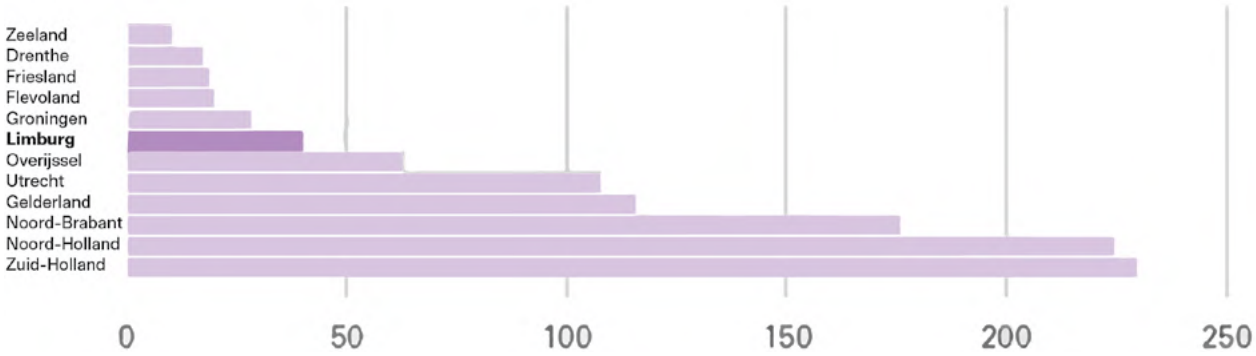

Innovatieve bedrijven > 250 werknemers per provincie (Innovatiespotter, 2024, bewerking Stec Groep)

Grenseffecten

Limburg grenst voor een groot deel aan twee buurlanden: Duitsland en België. Al eeuwen heeft Limburg een historisch-culturele plek tussen de Angelsaksisch georiënteerde Randstad, de Franse invloeden waar met name Zuid-Limburg door de eeuwen heen door is gevormd en de intense banden met Duitsland. De geografische ligging tussen de metropolen en grote steden in deze gebieden over de grens, biedt kansen voor economische groei en vernieuwing. Als we de grenzen weg zouden denken, ligt hier in potentie extra banengroei en extra transacties en handel tussen bedrijven, waarvan grofweg zo'n 70% ten goede zou komen van Zuid-Limburg[6]. Als de landsgrenzen geen belemmering zou zijn, zou het contact met steden zoals Aachen, Luik en Hasselt toenemen en daarmee de agglomeratiekracht van het gebied versterken. Maar de aanhaking van Limburg op de dynamiek buiten de (provincie)grens is nog een uitdaging. Dit heeft te maken met grenseffecten, zoals fiscale uitdagingen en verschillen in kosten, salaris, taal, cultuur en overheidsbeleid. Er is ook nog veel te verbeteren aan grensoverstijgende infrastructuur, zoals de verbinding tussen wegen en ov-netwerken.

Meer lezen over mogelijkheden voor de economie? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Totale werkgelegenheid 15-65 vs totale aantal inwoners o.b.v. CBS, ETIL
2 Zie ook Etil (2025) "Vestigingsklimaat Limburg", p.8.
3 Draghi Rapport: European Union (2024) "The future of European competitiveness: A competitiveness strategy voor Europe".
4 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
5 UHasselt (2025) "Productiviteit, werkgelegenheid en internationale handel: een analyse van Limburg in vergelijking met Nederland." (Concept rapport)
6 CPB (2016) "De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen"

3.1.3 De Limburgse economie in 2050: Economisch excelleren, in balans met de leefomgeving

Context

- Economisch cluster rondom Limburg
- Corridor van belang voor goederen en personen
- Corridor van belang voor energie (Delta Rhine Corridor)
- Vliegveld

Clusters van productie en industrie als internationale schakel

Energie- en mobiliteitsinfrastructuur wordt sturend voor economische activiteiten. Nabij de corridors wordt productie en industrie geclusterd.

- Industrieterreinen (hoge milieuimpact) *(Chemelot, Maasbracht)*
- Productieterreinen (gemiddelde milieuimpact) *(Greenport, VDL-locatie)*
- Glastuinbouwclusters

Veronden innovatiemilieus

De vier Brightlandscampussen vormen de ruggengraat van deze kennis- en innovatiestructuur en zijn nadrukkelijker verbonden met de binnensteden, waardoor er meer interactie bestaat tussen de bruisende stedelijke en de innovatiemilieus.

- Brightlands campus
- Einstein Telescope (zoekgebied)
- MAA: innovatie elektrisch vliegen en dronetechnologie
- Jülich onderzoekscentrum Aken
- Academisch ziekenhuis

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

De steden hebben aantrekkingskracht op bedrijven, bezoekers en op nieuw talent van buiten de stad en buiten het land, vanwege de grote ruimtelijke concentratie en het gunstige vestigingsklimaat dat dit oplevert. In de zes grote Limburgse binnensteden is ruimte gemaakt voor de vestiging van bedrijven en onderwijslocaties in de binnenstad, nabij ov-knooppunten en woongebieden. Hier ligt nieuwe (kantoor)ruimte voor overwegend verzorgende sectoren, zoals dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en het onderwijs.

Stedelijk milieu (iconen geven stedelijk accent aan)

- Bebouwde kom
- Universiteit
- HBO
- MBO

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Kleinschalige bedrijventerreinen bevinden zich nabij de centrale kernen van levendig Limburg en maken onderdeel uit van de voorzieningen in het landelijk gebied.

- Bedrijventerreinen, Mkb

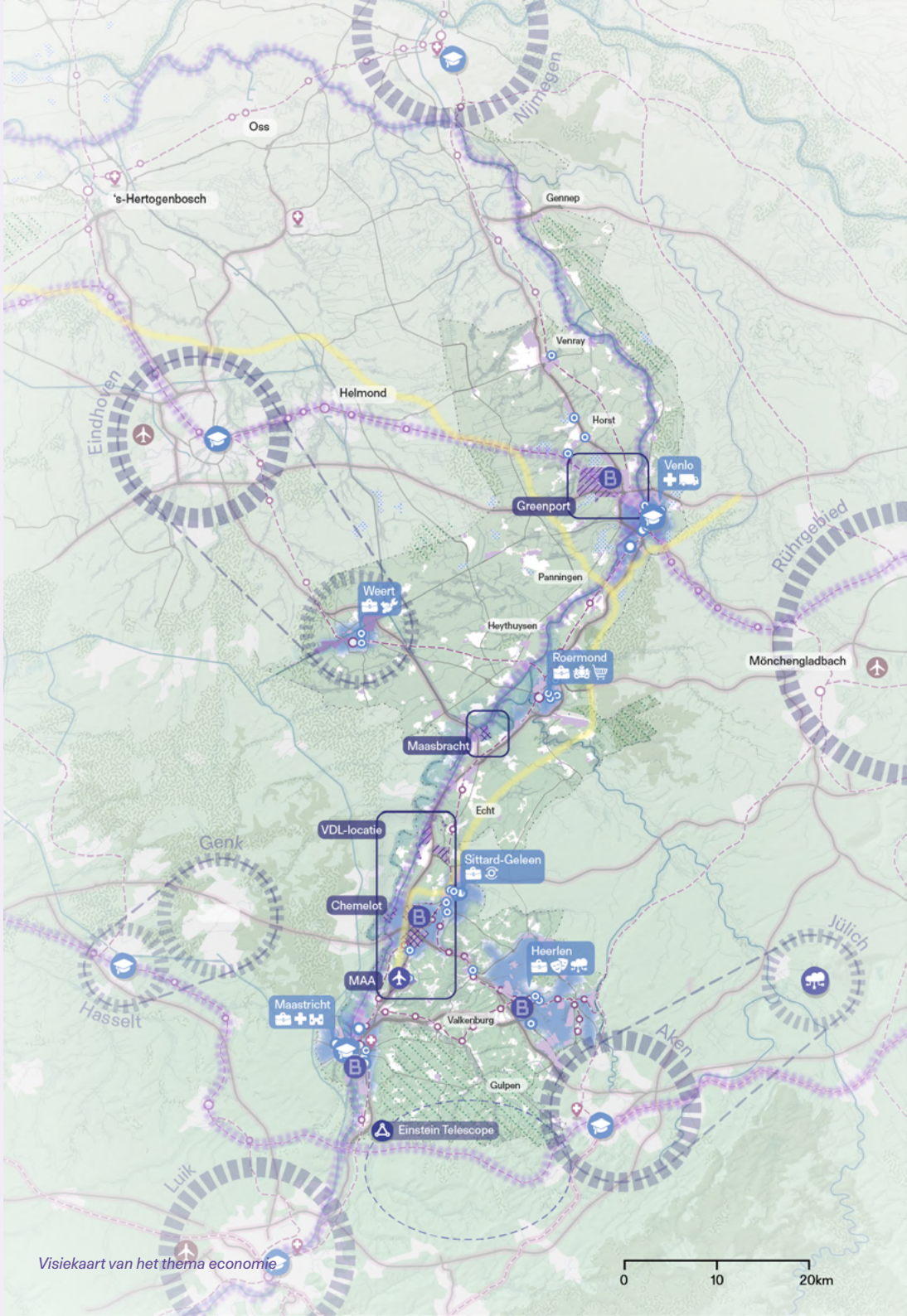

Visiekaart van het thema economie

De Limburgse economie heeft een duidelijke potentie: een strategische ligging, een grote verscheidenheid aan sectoren en een rijk netwerk van ondernemers en kennisinstellingen. Kwaliteiten die we in 2050 optimaal benutten, door gericht bij te sturen en onze economische structuur slimmer te organiseren. Door te focussen op sterke knooppunten en de verbindingen daartussen, is de economie van Limburg niet alleen sterker en innovatiever, maar ook beter in balans met haar inwoners en leefomgeving.

Krachtige, levendige binnensteden, innovatiecampussen en industrieclusters zijn de economische knooppunten die in 2050 de basis vormen voor de Limburgse economie. Dit zijn plekken waar bedrijven én mensen elkaar vinden om nieuwe ideeën te bedenken, opgeleid te worden, kennis uit te wisselen en innovatieve producten te maken. Deze knooppunten floreren door hun ligging op strategische corridors, middenin Europa, die ze verbindt met omliggende regio's, zowel nationaal als internationaal. Limburg is daarin niet alleen een doorvoereconomie, maar juist een plek waar waarde wordt toegevoegd. Dat gebeurt in binnensteden, op innovatiecampussen en bij industrieclusters met elk een specifieke thematische focus. De verschillende typen knooppunten grijpen in elkaar en zijn ook onderling goed verbonden. Zo versterken ze elkaars krachten. Hierdoor ontstaat een klimaat waarbij zowel onderwijs- en kennisinstellingen als bedrijven met deze focus voorop kunnen lopen in Nederland en in Europa. Limburg is in 2050 een belangrijk puzzelstuk in de Europese geopolitieke puzzel, waarbij we steeds minder afhankelijk zijn van landen buiten Europa.

Deze economische knooppunten, die als het ware fungeren als 'lampjes op een elektriciteitssnoer van corridors', zijn niet afhankelijk van de grillen van de mondiale markt en de specifieke bedrijven die er gevestigd zijn. Integendeel, ze bezitten kwaliteiten die gezamenlijk zorgen voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven én mensen. Voor bedrijven zit dit hem in de strategische ligging, betrouwbare infrastructuur en bereikbare opleidingsmogelijkheden. De beschikbare banen die dit met zich meebrengt, in combinatie met de hoge Limburgse kwaliteit van leven, zorgen ervoor dat ook de mensen zich graag in Limburg vestigen en de economische dynamiek in steden groeit. Dit vormt een wendbare economie die ook aantrekkelijk blijft als bepaalde bedrijven verdwijnen.

Banen	2023		2050	
Afval, energie en water	0.80%	4,790	1.90%	11,290
Landbouw	2.80%	15,940	2.10%	12,570
Bouwnijverheid	4.60%	25,960	4.30%	25,960
Horeca, leisure en overige diensten	10.10%	57,460	11.90%	72,680
Detailhandel en reparatie	12.40%	70,740	11.20%	68,580
Overheid en onderwijs	10.90%	61,990	12.10%	73,680
Industrie	12.10%	69,080	9.00%	54,690
Logistiek	13.00%	73,790	9.00%	54,900
Dienstverlening en ICT	15.00%	85,590	16.80%	102,660
Gezondheids- en welzijnszorg	18.30%	104,260	21.80%	132,780
Totaal	100%	569,600	100%	609,790

Huidige en voorspelde banen in 2023 en 2050 per sector. In percentage het aandeel, in cijfers het absolute aantal (2023: Vestigingenregister Limburg, 2024)

Toegevoegde waarde	2050
Afval, energie en water	→
Landbouw	→
Bouwnijverheid	→
Horeca, leisure en overige diensten	↘
Detailhandel en reparatie	↘
Overheid en onderwijs	→
Industrie	↗
Logistiek	↘
Dienstverlening en ICT	↗
Gezondheids- en welzijnszorg	→
Totaal	

Ontwikkeling aandeel toegevoegde waarde in de totale economie van Limburg (op basis van verschillende bronnen en expert judgement) (Stec Groep, 2025)

Langs de corridors zijn in 2050 de grootschalige en energie-intensieve activiteiten geconcentreerd. Door deze clustering en door te kiezen voor verdichting en multifunctioneel ruimtegebruik ontstaat een economie die beter in balans is met de leefomgeving. In 2050 kenmerkt de Limburgse economie zich door topkwaliteit in plaats van kwantiteit. De beschikbaarheid van duurzame energie en hoogwaardige logistiek trekt bedrijven aan die werken aan de technologieën van de toekomst, zoals batterij-innovaties en bio-based materialen. Limburg heeft met de Brightlands campussen, onderwijs-, onderzoekspartijen en innovatieve ondernemers alles in huis om hierin voorop te lopen. Daarmee zorgen we voor een circulaire economie die bijdraagt aan onze welvaart én ons welzijn.

Naast de lampjes op het elektriciteitssnoer vormen het Mkb en kleine ondernemers die zowel in de steden als in de kleinere kernen geworteld zijn ook een belangrijk onderdeel van de Limburgse economische structuur. Zij dragen niet alleen de economie, maar zorgen ook voor gemeenschapsvorming. Ook op dit niveau zijn de grenzen vervaagd en werkt de Limburgse economie steeds meer grensoverstijgend.

Om dit toekomstbeeld te realiseren zijn scherpe keuzes nodig: vanuit economie én vanuit wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. De koers voor 2050 sluit aan bij de vier bewegingen van het Kompas en vormt een integraal kader voor de ontwikkeling van het Limburgse vestigingsklimaat – in steden, in het landelijk gebied en in de internationale en innovatieve netwerken waar Limburg onlosmakelijk deel van uitmaakt.

Clusters van productie en (grensoverstijgende) industrie als internationale schakel

De grensoverstijgende energie- en transportcorridors en de knooppunten die hierop liggen ('de lampjes op het elektriciteitssnoer'), vormen de belangrijkste schakel van Limburg naar de omliggende gebieden. Samen vormen zij een ankerpunt voor de economische visie. Via de corridors worden bedrijven voorzien van de nodige energie en grondstoffen en bereiken ze andere bedrijven in de keten. Limburgse bedrijven die van deze (grensoverstijgende) corridors afhankelijk zijn, omdat ze bijvoorbeeld veel energie verbruiken of afhankelijk zijn van grootschalige logistiek, vormen clusters op internationaal georiënteerde en excellerende productie- of industriemilieus[1]. Denk bijvoorbeeld aan bestaande locaties zoals Greenport, VDL en Chemelot. Maar er is ook potentie voor bedrijvigheid nabij het energieknooppunt Clausgebied, waar het nieuwe aanlandingspunt van elektriciteit met netcapaciteit een asset vormt voor (nieuw te vestigen) energie-intensieve bedrijvigheid. En bij Maastricht Aachen Airport, waar de transformatie naar een Electric Aviation Hub zorgt voor kortere start- en landingsbaan, waardoor er ruimte ontstaat voor schone, energie-intensieve bedrijvigheid én er minder overlast is. Deze ruimte is bijvoorbeeld benut door kleinschalige datacentra die een functie vervullen voor lokale en regionale gebruikers, of opslag verzorgen voor de giga AI-fabriek in het Duitse Jülich.

De mobiliteits- en energie-infrastructuur is in 2050 up-to-date en dus ook sturend voor waar bedrijven zich vestigen. Hierdoor ontstaan clusters van bedrijven. Deze clustering beperkt de versnippering van het landschap en de leefomgeving, en is kostenefficiënt voor bedrijven zelf en voor de overheid. Om het ruimtegebruik van deze clusters goed af te bakenen, kiezen we voor zoveel mogelijk verdichting en multifunctionaliteit. Denk bijvoorbeeld aan dubbellaagse logistieke hallen met gesloten teelt en/of elektriciteits-opwek op het dak. Door de goede aansluiting op het elektriciteitsnet kunnen de bedrijven in deze clusters technologische toepassingen, zoals robots, inzetten en kunnen bedrijven de nodige verduurzamingsstappen zetten. Op de industrie- en productielocaties met de benodigde milieucategorie is ook ruimte gecreëerd voor materialenhubs, die een belangrijke functie vervullen in de circulaire economie.

Op de productie- en industrieclusters nabij de corridors is in 2050 onder andere ruimte voor ontwikkeling van sectoren die al decennia erg belangrijk zijn voor de Limburgse economie: de chemische- en maakindustrie. Deze innovatieve sectoren zijn hoogproductief en zorgen voor stuwende economische ontwikkeling in onze provincie. De chemische industrie is in 2050 volledig verduurzaamd. Petrochemische mid- en downstream activiteiten zijn gedecarboniseerd en er zijn meer innovatieve fabrieken te vinden op Chemelot (bijvoorbeeld in specialty chemicals).[2] De aantakking op de Delta Rhine Corridor zorgt voor de beschikbaarheid van voldoende elektriciteit en waterstof en tegelijkertijd voor de mogelijke afvoer van CO_2. De chemische industrie speelt ook een belangrijke rol in de circulaire transitie, door innovatie op het gebied van nieuwe, biobased materialen en de inzet van biofabricatie en biokatalyse (de productie van complexe biologische producten uit levende cellen of biomassa uit schimmels). Deze nieuwe grondstoffen en producten en de daaraan gelieerde kennis bieden kansen voor internationale

toepassingen, die vooral circulair zijn. Voor de maakindustrie geldt dat er zowel grote productielocaties zijn, waar clustering concentratievoordelen oplevert, als ook een schil van toeleverend mkb, die in kunnen spelen op wat de markt nodig heeft. Daardoor is deze industrie wendbaar en zijn de locaties flexibel inzetbaar.

Een voorbeeld van de nieuwe maakindustrie is de productielocatie **VDL** in Born, die doorontwikkelt als een hightech innovatiehub op het gebied van o.a. dronetechnologie. In eerste instantie voor inzet het gebied van Defensie, maar dankzij dual-use toepassingen komen de ontwikkelingen ook ten goede van drones die binnen ons mobiliteitssysteem worden ingezet. **Maastricht Aken Airport (MAA)**, is ook verweven in het innovatiemilieu rondom dronetechnologie. Hier is ruimte om testvluchten te maken met drones. De High Tech Campus in Eindhoven is een belangrijke ketenpartner en partner in kennis- en talentuitwisseling.

De logistiek staat in Limburg niet alleen in het teken van de toe- en afvoer van producten, maar voegt nadrukkelijk waarde toe aan productie of aan circulaire processen. In 2050 gebruiken en hergebruiken we grondstoffen optimaal. Nieuwe ketens en logistieke oplossingen zijn ontwikkeld om te zorgen dat de grondstoffen langer in de productieketen kunnen blijven. Vernieuwende digitale technologie wordt ingezet om materiaalstromen te traceren. Hierdoor is het voor ketenpartners inzichtelijk waar materialen vandaan komen, welke route ze afleggen en welke eigenschappen ze hebben. Venlo is binnen deze assen een toonaangevende internationale logistieke hub met een belangrijke functie in de circulaire economie. Ook Heerlen speelt een belangrijke rol in kennisontwikkeling op dit gebied, dankzij haar expertise op het gebied van digitalisering. Deze kennis wordt ook ingezet in materialenhubs waardoor efficiënt voorraadbeheer, match van aanbod en vraag en efficiënte aan-en afvoer kan worden gerealiseerd.

Verregaande automatisering en robotisering zal een afname betekenen in het aantal praktische banen in de industrie en logistiek, maar er komen ook nieuwe en andere banen bij. Robots moeten bijvoorbeeld ontworpen, onderhouden en geprogrammeerd worden. En er zijn ook vakmensen nodig in andere sectoren, zoals in de zorg. Blijvende aandacht voor om- en bijscholing van de beroepsbevolking is dan ook essentieel. Een krachtig onderwijssysteem is in 2050 de basis voor een beroepsbevolking die weerbaar en dragend is voor onze welvaart en ons welzijn.

Verbonden innovatie- en onderwijsmilieus

In 2050 vormt de sterke en grensoverstijgende kennis- en innovatiestructuur in Limburg de aanjager voor de nodige productiviteitsgroei en ontwikkeling van de beroepsbevolking. Deze structuur bestaat uit innovatiemilieus, zoals de vier Brightlandscampussen, in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo, waar bedrijven en kennisinstellingen samenkomen. Deze campussen vormen een onderdeel van kenniscorridors die ook de trinationale campussen in Aken, Luik en Hasselt, en ook Leuven en Eindhoven met elkaar verbinden. Het zijn innovatiemilieus waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaatsvindt. Bedrijven worden hier gestimuleerd om te innoveren door de aanwezigheid van kennisinstellingen met dezelfde inhoudelijke focus. Tegelijkertijd worden kennisinstellingen gestimuleerd om kennis te ontwikkelen die aansluit bij wat de Limburgse economie nodig heeft. Zo ontstaat een innovatieve economie met tegelijkertijd een passend onderwijsaanbod. In 2050

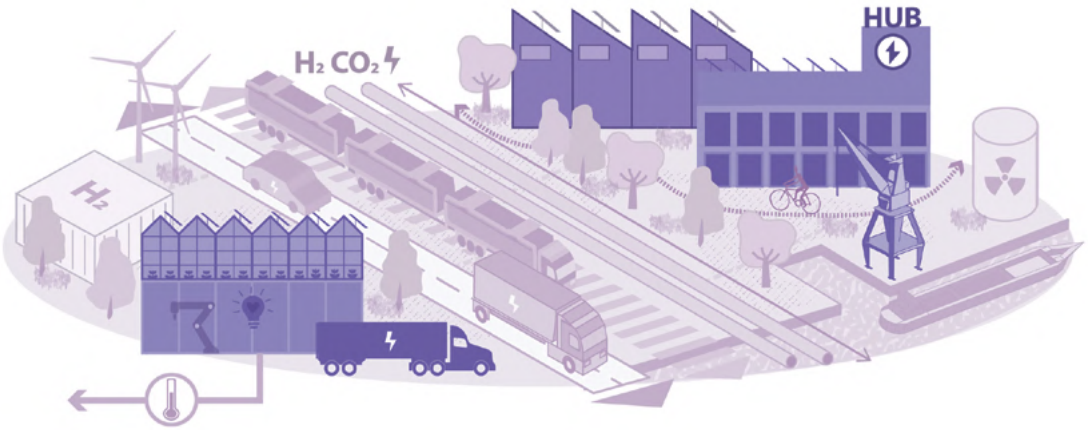

Clusters van productie en industrie als internationale schakel: *economische clusters nabij internationale corridors*

zijn de campussen bovendien zelfdragend en is hun focus verbreed naar het mkb. Door deze ondernemers actief te betrekken in de netwerken van de campussen, verloopt de adoptie van innovaties door het mkb soepeler en zijn er nieuwe, innovatieve kernspelers ontstaan binnen het mkb. De campussen zijn door middel van nieuwe vestigingen of ontsluitende mobiliteit nadrukkelijker verbonden met de binnensteden, waardoor er meer interactie bestaat tussen de bruisende stedelijke en de innovatiemilieus. De campussen werken ook nadrukkelijker samen met Europese innovatie-hotspots over de grens. Denk bijvoorbeeld aan de samenwerking van de Brightlands Smart Services Campus Heerlen met Jülich rondom AI & Data. Naast de Brightlandscampussen zijn er twee grote innovatiemilieus in Limburg: bij VDL/MAA en rondom de Einstein Telescope.

De **Einstein Telescope (ET)** en de **ETpathfinder** positioneren Limburg als spilregio binnen de Europese ontwikkeling van sleuteltechnologieën rondom zwaartekrachtsgolven. Door de samenwerking binnen het trilateraal consortium met Nederland, België en Duitsland (gecentreerd in de regio Luik, Leuven, Hasselt, Aken, Zuid-Limburg) én sterke verbindingen met toonaangevende hightechregio's als Brainport Eindhoven en Jülich met de giga-AI fabriek, bestaat een grensoverstijgend innovatiemilieu dat verder rijkt dan sleuteltechnologieontwikkeling voor ET.

Op het gebied van innovatie ligt in de Limburgse kennis- en innovatiestructuur allereerst de focus op innovaties die van belang zijn voor onze maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie of de eiwittransitie. De jarenlange ervaring met grootschalige procestechnologie (het omzetten van grondstoffen in bruikbare producten) biedt kansen voor toekomstige technologische ontwikkelingen zoals de ontwikkeling van alternatieve eiwitten, batterijtechnologie, biocomposieten en cel- en weefseltechnologie.[3] Daarnaast ligt de focus op innovaties die belangrijk zijn voor de vernieuwing van ons economisch verdienpotentieel of bij kunnen dragen aan de arbeidsproductiviteit. Denk bijvoorbeeld aan kunstmatige intelligentie, dronetechnologie, robotica en biotechnologie. Op een aantal van deze gebieden is al jaren veel kennis en ondernemerschap aanwezig in de provincie.[4]

Innovaties in de gezondheidszorg kunnen zowel bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van de zorg als ook aan de productiviteitsuitdaging in de zorg.

Er zijn in de toekomst zo veel mensen nodig die in de zorg werken, dat het belangrijk is om in te zetten op innovaties die efficiëntie in het werk opleveren (door automatisering, digitalisering en de inzet van AI). De **Brightlands Health Campus in Maastricht** is in 2050 dan ook uitgegroeid tot een living-lab voor zorg-innovatie, waar start-ups en scale-ups in MedTech en Health intensief samenwerken met de zorgsector.

De kennisinfrastructuur in Limburg (het mbo, hbo en wo) is gericht op jongeren en studenten én de werkzame beroepsbevolking. Het stimuleren van ondernemerschap en de samenwerking met het bedrijfsleven maken structureel onderdeel uit van de onderwijsprogramma's. Limburgse onderwijsinstellingen werken nauw met elkaar samen om de opleidingsinfrastructuur af te stemmen op de behoeftes van de regio en het bedrijfsleven.

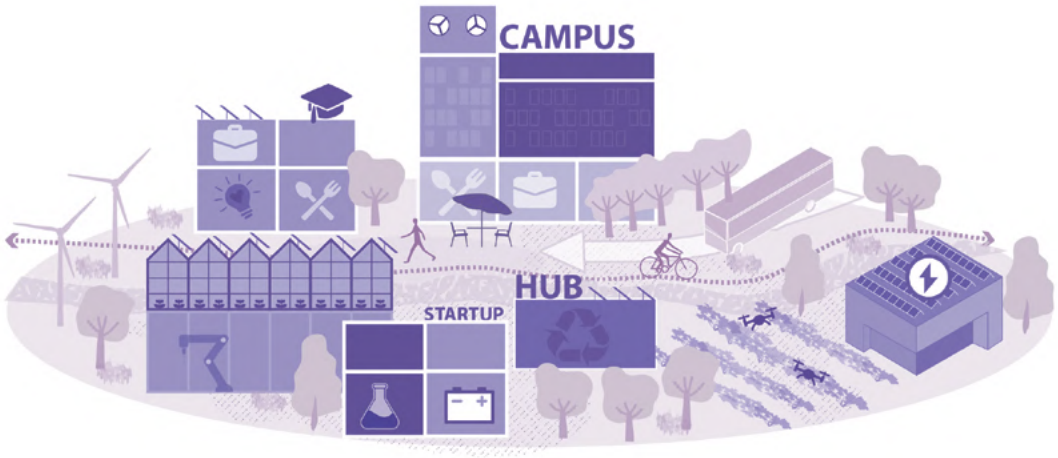

Verbonden innovatiemilieus: *ruimte om innovatienetwerken een plek te geven waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaats kan vinden*

Maar ook buiten onze grenzen zijn sterke samenwerkingsverbanden ontwikkeld, bijvoorbeeld met de universiteiten in Aachen, Luik en Hasselt. Grensbarrières, zoals moeizame onderlinge diplomaerkenning, zijn in 2050 weggenomen. Er is een grensoverstijgend onderwijsecosysteem, waar zoveel mogelijk kennis- en onderwijsinstellingen uit de drie landen naadloos onderdeel van uitmaken (trinationaal). Samen werken zij aan het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen.

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

In 2050 vormen de Limburgse steden bruisende, aantrekkelijke omgevingen voor bedrijven én mensen. Het zijn knooppunten met een hoge en slimme concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen, maar ook met meer ruimte voor groen. De steden hebben aantrekkingskracht op bedrijven, bezoekers en op nieuw talent van buiten de stad en buiten het land, vanwege de grote ruimtelijke concentratie en het gunstige vestigingsklimaat dat dit oplevert. Zo hebben Limburgers ruime keuze waar ze willen werken, dankzij de hoge dichtheid van bedrijvigheid. Voor de bedrijven zijn transactiekosten relatief laag dankzij de nabijheid én bereikbaarheid van klanten en toeleveranciers en is er een grote arbeidsmarkt met potentiële werknemers te vinden.

Voornamelijk in het hoog verstedelijkte Zuid-Limburg zien we de agglomeratiekracht van de steden groeien. Deze is ontstaan tussen de steden onderling, maar ook met de nabijgelegen steden Aachen en Luik vlak over de grens, en natuurlijk ook met de innovatiemilieus die opbloeien langs nieuwe parels als de Einstein Telescoop of de productielocatie van VDL in Born. In de zes grote Limburgse binnensteden is ruimte gemaakt voor de vestiging van bedrijven en onderwijslocaties in de binnenstad, nabij ov-knooppunten en woongebieden. Hier ligt nieuwe (kantoor)ruimte voor overwegend verzorgende sectoren, zoals dienstverlening, ICT, kleinschalige maakindustrie, zorg en het onderwijs. In deze sectoren is het aantal banen ook gegroeid. Het zijn juist deze sectoren die bij uitstek een complementaire rol vervullen naar de bedrijvigheid op de industriële en productieknooppunten en de activiteiten op de innovatiecampussen.

Onderwijs in midden Limburg en ook de **Brightlands Smart Services Campus** in Heerlen is verbonden met de binnenstad en ICT-bedrijven, veelal gerelateerd aan data en AI, vestigen zich juist daar. Deze zijn ook nadrukkelijk verbonden met de giga-AI fabriek in Jülich. Dit zijn de nieuwe dragers van de bruisende binnenstad.

Door agglomeratie te stimuleren, ontstaan schaalvoordelen voor clusters van bedrijven die zich specialiseren in een specifieke sector of activiteit. Hiermee krijgt elke stad een eigen profiel, welke ook aansluit bij de (internationale) omgeving. Deze verscheidenheid omarmen we. Hierdoor zijn de steden complementair aan elkaar, wat zorgt voor toenemende interacties van mensen, goederen en kapitaal tussen de steden onderling en met stedelijke gebieden vlak over de grens.

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

In 2050 vormen het lokaal mkb, de toeristische sector, primair en secundair onderwijs, duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en natuurbeheer de ruggengraat van de gemeenschappen in het landelijk gebied. Kleinschalige bedrijventerreinen (kleine productiemilieus) bevinden zich nabij de centrale kernen van levendig Limburg (zie de visie wonen). De bedrijven hier zijn gericht op het samen organiseren van hun energievoorziening en circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs. Lokaal mkb, met kleinschalige ICT-bedrijven, kleine productiebedrijven en detailhandel,

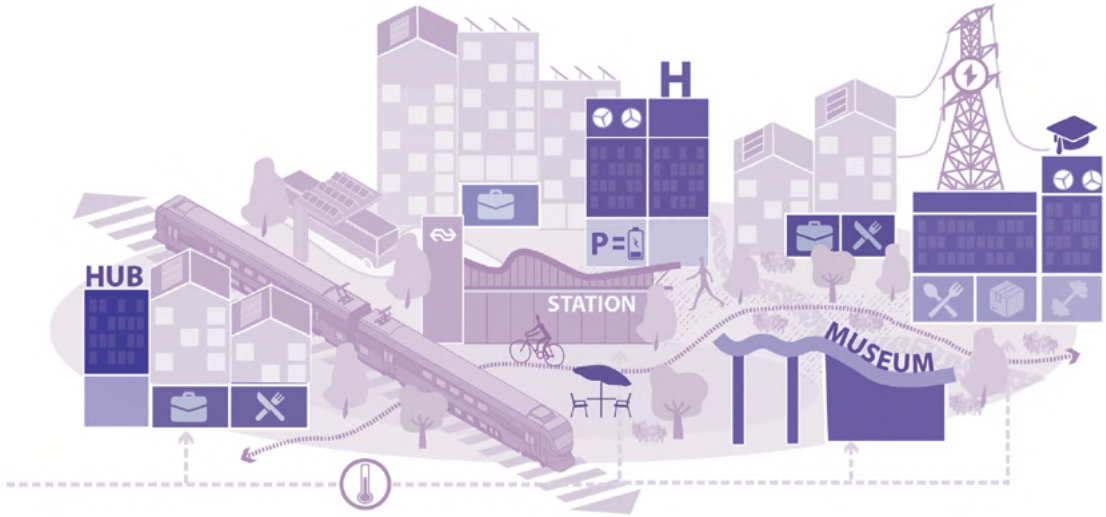

Concentraties van activiteit in Limburgse steden: *Rondom ov-knooppunten wordt een concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen gerealiseerd.*

maken onderdeel uit van de voorzieningen in het landelijk gebied en zijn daarmee van groot belang voor de leefbaarheid. Deze bedrijven dragen bij aan de hechte gemeenschappen, onder meer door nieuwe concepten te introduceren die de (digitale) connectiviteit en ook de leefbaarheid van deze gebieden blijven verbeteren. Denk bijvoorbeeld aan digitale bestel- en bezorgconcepten voor boodschappen in het landelijk gebied.

Limburg heeft zich in 2050 ontwikkeld tot een toonaangevende regio op het gebied van duurzame en innovatieve landbouw. De provincie heeft een unieke balans gevonden tussen hoogproductieve, lage-emissielandbouw en beherende landbouw. Waar producerende, industriële en intensieve boeren de economische motor zijn, bieden de verbindende en beherende boeren een groene leefomgeving en maatschappelijke meerwaarde. De schaarse ruimte in Limburg wordt efficiënt benut door de inzet van gesloten teeltsystemen in meerlaagse kassen of de meest diervriendelijke verblijven, die zich clusteren nabij de logistieke en energieknooppunten. Hier worden glastuinbouw, veeteelt en vertical farming toegepast op een manier die nauwelijks nog emissies veroorzaakt. Robotica, sensortechnologie en AI zorgen ervoor dat menselijke arbeid tot een minimum beperkt blijft, terwijl de productie per vierkante meter zeer hoog is. We verdienen meer op minder vierkante meters. Rondom de Brightlands Campus Greenport Venlo bevindt zich in 2050 een internationaal erkend innovatief, hightech cluster. Onderzoekers van UM, WUR en TU/e werken samen met bedrijven aan controlled environmental agriculture, waarbij teeltomstandigheden volledig gestuurd worden. Dit resulteert in een stroom van plantaardige eiwitten en andere hoogwaardige producten, essentieel voor de regionale en Europese voedselautonomie. Doordat vollegrondsteelten grotendeels naar bedekte systemen zijn verplaatst en een stuk efficiënter zijn geworden, is er meer ruimte voor onder meer landschapsbeherende landbouw: extensieve vormen van landbouw die bijdragen aan natuurherstel, gebalanceerde voedselvoorziening, waterberging en recreatie. Boeren zijn in 2050 niet alleen producenten van voedsel, maar ook van ecosysteemdiensten. Zij combineren dit vaak met het uitbaten van recreatieve en toeristische voorzieningen.

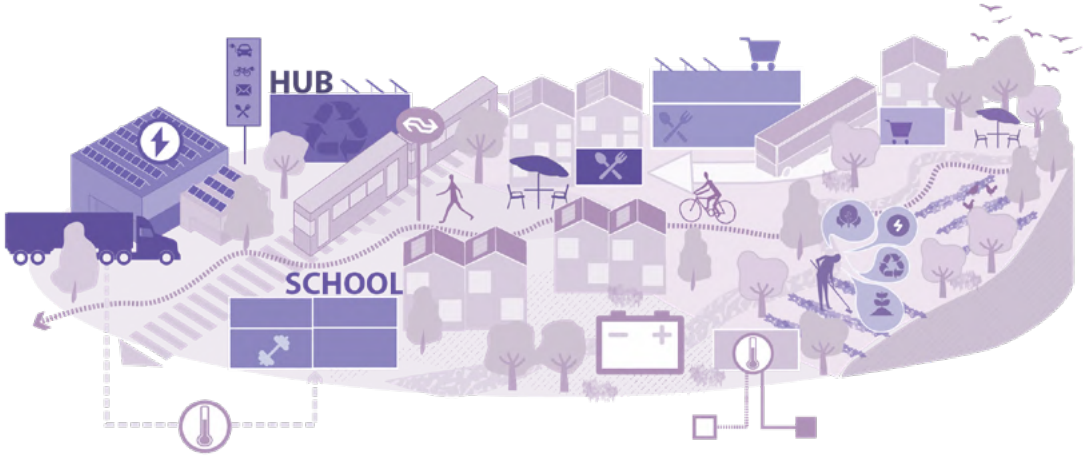

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen: *De bedrijven hier zijn gericht op het samen organiseren van hun energievoorziening en circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs.*

De toename in vormen van regeneratief toerisme, waarbij toeristen bijdragen aan herstel en verbetering van natuur en lokale gemeenschappen, zorgt ervoor dat toerisme een kwaliteitsimpuls geeft aan het landschap. Zo helpen bezoekers de lokale wijnboer met oogsten en worden toeristenbelastingen ingezet voor duurzaam landschapsonderhoud. Dynamische routebepaling van wandel- en fietsroutes en investeringen in (de promotie van) toeristische trekpleisters in Noord- en Midden-Limburg als Toverland of het Designer Outlet Center, zorgt voor een betere spreiding van toerisme en minder overlast op drukbezochte gebieden in het Zuid-Limburgse Heuvelland. Zo genieten bezoekers en Limburgse inwoners van een aantrekkelijk buitengebied dat een gezonde leefomgeving stimuleert.

Noten
1 De milieus sluiten grotendeels aan bij de milieus uit de Ruimtelijke Economische Visie 2025 van EZ. Zij spreken van vier milieus (industrie, productie, innovatie en stedelijk milieu). In de visie economie voegen we hier een 'landelijk milieu' aan toe.
2 'Industriebeleid met focus', brief Minister van Economische Zaken, 17 oktober 2025
3 Birch in opdracht van LIOF (2025) "Het Innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie"
4 Birch in opdracht van LIOF (2025) "Het Innovatiepotentieel van Limburg: Kansen van nieuwe technologie"

3.2 Wonen

Het thema wonen gaat over ons thuis, onze buurt, en alles daaromheen. Over het dagelijks leven van de Limburger. Over de directe woonomgeving, met daarin voorzieningen, openbare ruimte, infrastructuur, en natuurlijk de woning zelf. In 2050 wonen de inwoners van Limburg in een thuis dat bij hen past. Dat gaat onder andere over het type, de kwaliteit en de betaalbaarheid van de woningen. Wonen is een gelaagde maatschappelijke uitdaging die direct raakt aan de sociale en fysieke leefbaarheid, welzijn, zorg, economie, duurzaamheid en sociale samenhang van Limburg.

Wonen gaat ook over de Limburger zelf. Over de mensen die Limburg laten draaien en zich met elkaar verbinden. In die context kijken we naar de demografie. De samenstelling van de bevolking die de samenleving maakt. Daarin zijn vergrijzing, kleinere huishoudens, migratie en wegtrekkende jongeren belangrijke trends waar we rekening mee moeten houden. Daarom kijken we niet zomaar naar 'de Limburger', maar vooral naar wie die Limburger dan precies is. Nu en in 2050. De behoeften zijn voor elke doelgroep anders. Gezinnen, jongeren, arbeidsmigranten en senioren hebben verschillende wensen voor hun leefomgeving; in het type woning, in de locatie, de voorzieningen (zoals zorg en onderwijs) en de bereikbaarheid. We bieden alle Limburgers een plek die aan hun behoeften voldoet. Van dorpen en steden vol ontmoeting tot rust en ruimte in het groen. Daarbij realiseren we ons ook dat gemeenschappen vaak zelf het beste weten wat voor hen werkt. Wonen gaat dus niet over het neerleggen van een blauwdruk, maar over het geven van ruimte aan gemeenschappen met eigenaarschap.

Tot slot gaat wonen over ruimtelijke keuzes maken. Over het creëren van plekken waar Limburgers leven. Structurerende keuzes over verdichten of uitbreiden op plekken waar dat nodig is, bijvoorbeeld om voldoende draagvlak voor voorzieningen te garanderen en gemeenschappen bij elkaar te kunnen houden, of over het bieden van verschillende leefomgevingen met een diversiteit aan woningtypen. Maar ruimtelijke keuzes maken gaat ook over waar je niet woont. Waar je ruimte maakt voor het landschap; voor water en natuur, en waar je ruimte maakt voor andere functies, zoals landbouw, recreatie of energie. Om keuzes te maken over hoe we omgaan met onze schaarse ruimte, werken we op verschillende schaalniveaus. Een visie op provinciaal niveau, met een uitwerking voor elke woondynamiek tot op de schaal van de gemeenschappen, waar elke Limburger zich geworteld voelt.

3.2.1 Wonen in Limburg vandaag

Aan het begin van de twintigste eeuw woonden Limburgers in agrarische gebieden en dorpen, vaak in traditionele boerderijen of arbeiderswoningen. De opkomst van economische clusters zoals industrie, mijnbouw en veenwinning, leidde daarna in korte tijd tot veel werkgelegenheid. Dit ging gepaard met een enorme groei van het aantal inwoners. Met name in Heerlen en Kerkrade was er voor het eerst sprake van abrupte verstedelijking. Kenmerkend voor Limburg is altijd geweest dat zowel in het agrarisch gebied, de dorpen en in de latere steden, gemeenschapszin hoog in het vaandel stond en staat. We wonen met oog op de medemens.

Na de tweede wereldoorlog moderniseerde Limburg verder. Tijdens de wederopbouw werd er in heel Limburg veel gebouwd. Zowel in de Mijnstreek als in Venlo, Venray, Horst aan de Maas en Weert. Door de grote vraag lag de focus op het snel bouwen van goedkope woningen, waardoor de huizen vaak van matige kwaliteit waren. Steden als Maastricht, Sittard en Venlo breidden zich tot in de jaren '60 verder uit met portiekflats en rijtjeshuizen, waardoor de sociale huurvoorraad toenam. Na de mijnsluitingen ontstond krimp in deze gebieden: woningen kwamen leeg te staan, en door de grote werkloosheid ging de leefbaarheid op veel plekken achteruit. Vanaf de jaren 80 vond er in heel Limburg een verdere urbanisatie plaats. Mede door uitbreiding aan de randen van kernen en grote nieuwbouwwijken verhuisden veel Limburgers hier vanuit binnensteden, kleine dorpen en het buitengebied naartoe. Hier werden grotere woningen van goede kwaliteit gebouwd die hiermee bijzonder aantrekkelijk waren. Na 2000 lag de focus vooral op het verbeteren van de woningvoorraad. Zeker de naoorlogse woningen en woningen in en rond (voormalige) krimpgebieden vroegen aandacht. In de meest recente jaren groeit de vraag naar woningen in Limburg weer, met name door migratie. Daardoor is er meer aandacht voor het toevoegen van de juiste nieuwbouw ten opzichte van de bestaande woningvoorraad. De huidige woningvoorraad voldoet niet altijd meer aan alle eisen. Bovendien is de opgave rondom wonen, welzijn en zorg steeds groter door de sterke vergrijzing in de afgelopen tien jaar. Ook nu wordt daarmee weer een beroep gedaan op de sterke gemeenschapszin in Limburg en zien we dat juist de vergrijzende bevolking graag geworteld blijft in hun woonomgeving.

Uniek landschap, sterke verbindingen: een aantrekkelijke woonplek

In 2025 staat Limburg op een kruispunt. Limburg is in veel opzichten een aantrekkelijke provincie om te wonen. Voor mensen die graag in een bruisende stad willen wonen, zijn er zes opties met goede Intercityverbindingen naar andere regio's (over de grens). En in de groene landschappen van Limburg is veel rust en ruimte te vinden. Zeker ten opzichte van de drukke Randstad. Hier is een relatief groot aandeel van de woningen groot en vrijstaand. Typisch Limburgs is een hoge gemeenschapszin: mensen voelen zich geworteld en verbonden met de buurt dankzij de sterke sociale verbindingen. Dit biedt kansen voor een mooie wooncarrière in Limburg: een provincie waar je in elke levensfase een fijne woonplek kunt vinden. Deze kwaliteit en kans zorgt ervoor dat mensen van buiten de provincie in Limburg willen wonen. Limburg is een aantrekkelijk woonplek. Zeker nu de mogelijkheden om op afstand te werken toenemen.

Demografische uitdagingen

Tegelijkertijd zijn de demografische uitdagingen groot. Zonder binnen- en buitenlandse migratie zou de bevolking van Limburg al jaren krimpen. Volgens prognoses, hieronder uitgezet in een grafiek, zet deze trend in de komende jaren verder door. Door de natuurlijke afname van de bevolking is de bevolkingsontwikkeling van Limburg steeds afhankelijker van inkomende binnen- en buitenlandse migratie. Zonder migratie zou de Limburgse bevolking in de afgelopen vijf jaar, jaarlijks met 4.000 tot 5.000 inwoners zijn gekrompen en bovendien harder zijn vergrijsd. Door binnenlandse migratie (gemiddeld +2.800 per jaar) en buitenlandse migratie (gemiddeld +4.000 tot 5.000 per jaar) groeide Limburg. Een positief migratiesaldo is en blijft nodig om voorzieningen, onderwijs en openbaar vervoer in stand te houden. Het zorgt ook voor voldoende arbeidskrachten in onder andere de zorg, bouw, landbouw en industrie. Demografische trends zijn lastig te voorspellen en te sturen, maar we kunnen ons als provincie hier wel op voorbereiden. Sterker nog: door nieuwe Limburgers welkom te heten, kunnen we misschien vergrijzing en ontgroening tegengaan. Samen met de visie economie, is deze visie wonen hiervoor essentieel.

Meer lezen over 'wonen in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

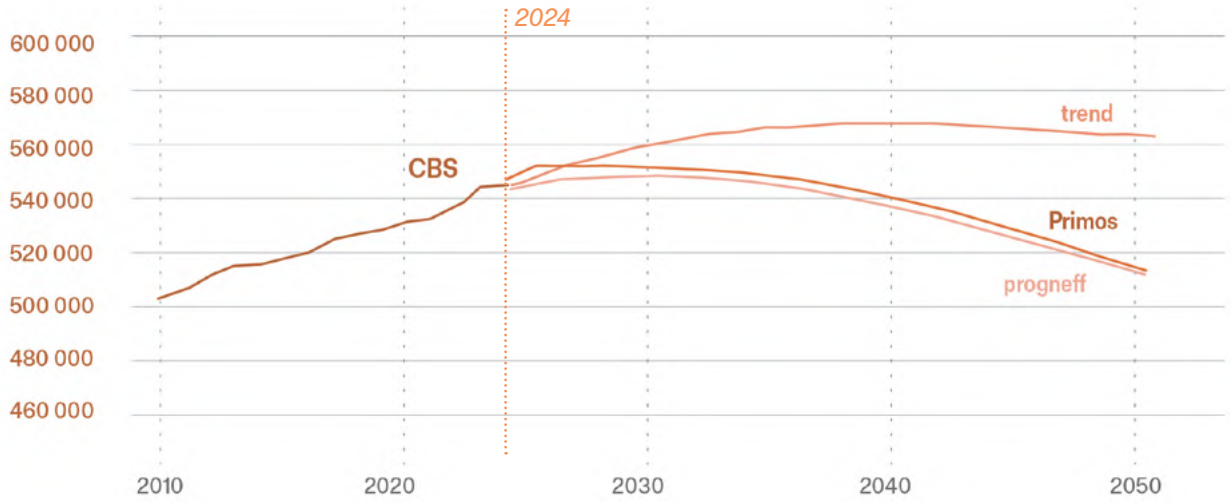

Huishoudensontwikkeling (prognoses). Bron: Progneff2023, Primos2024, CBS (2024, cijfers 2010 - 2023), CBS Microdata (2024, cijfers 2019-2023) (Bewerking Stec Groep, 2024)

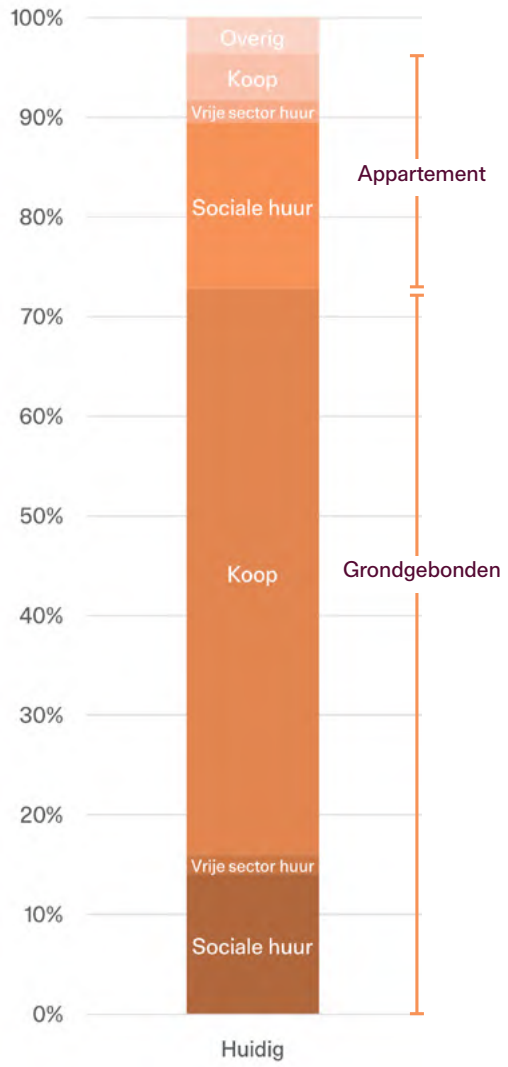

Woningvoorraad in 2024 (Woningbehoefteonderzoek Provincie Limburg, Stec Groep, 2025)

3.2.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van wonen?

De komende 25 jaar brengt veel veranderingen met zich mee. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor wonen in Limburg richting 2050. Daarin betrekken we de inzichten uit de Scenarioverkenning 2050 en de Foto van Limburg 2050.

Een mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt

Huishoudens worden onder invloed van de dubbele vergrijzing, individualisering en migratiepatronen steeds kleiner en ouder. De huishoudensgroei in Limburg wordt op dit moment grotendeels gedragen door alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens, terwijl het aantal gezinnen - en daarmee de grotere huishoudens - daalt. Deze trend noemen we huishoudensverdunning. De prognose laat zien dat deze groep kleine huishoudens de komende jaren gemiddeld fors ouder wordt. Dit komt met name door het ouder worden van de huidige groep 55 tot 75-jarigen. De vergrijzing zorgt ervoor dat de zorgbehoeften toenemen en de woningbehoefte verandert. De seniore groep woont nu veelal in grote gezinswoningen, terwijl die woningen lang niet altijd voor hen geschikt zijn. Tegelijkertijd willen zij in hun dorpen en wijken blijven wonen omdat ze juist daar kunnen rekenen op mantelzorg en een sociaal vangnet. Door huishoudensverdunning en vergrijzing sluit de huidige woningvoorraad steeds minder aan op de vraag. Tweederde van de Limburgse woningvoorraad bestaat uit koopwoningen, waarvan de helft vrijstaand, hoekwoning of twee-onder-een-kap. Als de samenstelling van de huidige woningvoorraad niet verandert, groeit het tekort aan passende woningen en het overschot aan grote woningen verder.

Traditionele nieuwbouwproductie in de markt bestaat nog altijd vaak uit eengezinswoningen in de vorm van rijtjeshuizen of tweekappers. Dat is met deze verschuiving in type huishoudens niet meer toekomstbestendig. Het huidige woningaanbod, bestaande uit 28% appartementen en 72% grondgebonden woningen, past niet bij de woonbehoefte in 2050. Er is behoefte aan meer compactere, flexibeler inzetbare woningen die aansluiten op veranderende levensfasen. Daarnaast zijn veel bestaande woningen niet levensloopgeschikt, regelmatig nog slecht geïsoleerd of liggen ze ver weg van (zorg)voorzieningen.

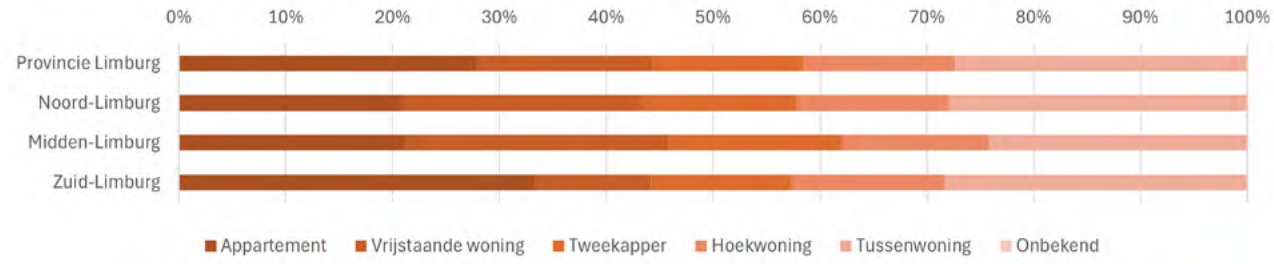

Percentage type woningen per regio. (Stec Groep, 2022)

(Arbeids)migratie is noodzakelijk en verandert de woningvraag

Als er geen migratie naar Limburg zou zijn, zou de bevolking met circa 5.000 inwoners per jaar afnemen. Deze natuurlijke krimp kan in combinatie met de vergrijzing en de hoge zorgvraag grote uitdagingen met zich meebrengen. Denk bijvoorbeeld aan het tekort van arbeidskrachten, het sluiten van voorzieningen zoals basisscholen en verenigingen en het wegvallen van de nodige vervoersoplossingen om de werkplekken en voorzieningen te bereiken. Als we ons in Limburg niet neer willen leggen bij gevolgen van de vergrijzing en krimp van onze bevolking, zullen we nieuwe Limburgers moeten aantrekken. Inkomende migratie van starters en jonge professionals, uit zowel Nederland als daarbuiten, draagt bij aan de oplossing. Deze doelgroepen vergroten namelijk de beroepsbevolking op langere termijn. Een uitdaging is echter om ook hen passend te huisvesten. Op de lange termijn komen zij in aanmerking voor de woningtypes waarvan in Limburg een overschot bestaat. De moeilijkheid zit hem op de korte termijn, waar door migratie de vraag naar kleine woningen, veelal huur, toeneemt en de mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt nog groter wordt.

De tijdelijke bewoners die in Limburg werken vragen in het bijzonder aandacht. Hun tijdelijke invulling van arbeid biedt weliswaar geen structurele oplossing voor het tekort aan arbeidskrachten, maar is wel een noodzakelijk element in een dynamische arbeidsmarkt. Doordat deze groep niet lang op één plek woont, zijn zij vaak geen of beperkt onderdeel van onze Limburgse gemeenschappen. Zonder sturing op deze doelgroep kunnen informele of ongeschikte huisvestingsvormen, buiten de gemeenschappen, ontstaan. Door het ontbreken van sociale

verbindingen en het niet opnemen van deze mensen in gemeenschappen, ontstaan leefbaarheidsrisico's.

Versnippering en verlies van landschappelijke kwaliteit

Grote uitleglocaties in het buitengebied zorgen voor versnippering van het landschap. Scenario's waarbij gebieden als de Maasvallei of het Zuid-Limburgse heuvelland zonder sturing ruimtelijk versnipperd raken zijn inmiddels realistisch. Ook kleine bouwprojecten zorgen zonder goede inpassing en samenwerking met de lokale gemeenschappen voor versneden natuur, meer verstening en verlies van landschappelijke kwaliteit. Sterk lokaal eigenaarschap is nodig, zodat dorpen en buurten in het landelijk gebied wel woningen kunnen toevoegen, bijvoorbeeld door aanpassingen in de bestaande voorraad of kavels, zonder dat dit ten koste gaat van het groen en de gemeenschappen die zo geworteld zijn in de rust en ruimte om de kernen heen.

Betaalbaarheid onder druk

Wonen in Limburg is minder duur dan in de Randstad, maar ook in Limburg staat betaalbaarheid onder druk. Schaarste, prijsstijgingen van met name energie, stijgende bouwkosten en relatief lagere inkomens, zorgen voor uitsluiting van kwetsbare groepen. Zonder sturing op woonlasten dreigt een toenemende maatschappelijke tweedeling richting 2050. De woonlasten stijgen onevenredig, vooral voor starters, alleenstaanden en mensen met een laag inkomen, mensen die vaak niet zelf kunnen investeren in de kwaliteit (en energieprestaties) van woningen. Een verandering van sociale structuren via de woningmarkt wordt moeilijker, met een blijvende sociaaleconomische tweedeling als gevolg. Hierdoor vertrekken meer jongeren uit dorpen en wijken, neemt de economische dynamiek af en ontstaat er een mismatch tussen arbeidsvraag en beroepsbevolking. Limburg staat voor de opgave om betaalbaar wonen te bieden en structureel te borgen en de gewortelde gemeenschappen intact te houden.

Ontwortelde gemeenschappen

Met het kleiner worden van huishoudens en de toename van mantelzorg, groeit het belang van gemeenschapszin. Sociale ontmoetingsplekken en gedeelde voorzieningen worden steeds belangrijker om eenzaamheid, segregatie en zorgdruk tegen te gaan. Door de groeiende trend van individualisering staat deze gemeenschapszin, die juist zo belangrijk is voor Limburg, extra onder druk. Dat terwijl het belang ervan, met het aantrekken van nieuwe Limburgers, nog verder toeneemt richting 2050. Mede door schaalvergroting en veranderingen in de bevolkingssamenstelling, neemt het draagvlak voor kleinschalige lokale voorzieningen af en ontstaat de wens en noodzaak om deze anders in te vullen. De gewortelde gemeenschappen moeten volop ruimte krijgen daarin zélf initiatief te nemen. Zonder gedragen voorzieningen en ontmoetingsplekken raken bewoners verder geïsoleerd. Dorpen en buurten worden anoniemer, het gevoel van veiligheid daalt en de verbondenheid vervaagt. Gemeenschapszin en sociale ondersteuning wordt fragieler, de druk op formele zorgstructuren en de overheid stijgt, en de mentale gezondheid in kwetsbare gebieden verslechtert.

Klimaatadaptatie en waterveiligheid

De Provincie Limburg is misschien wel de mooiste provincie van Nederland, met schitterende natuurgebieden en op veel plekken een uniek glooiend landschap. De provincie kent tegelijkertijd ook kwetsbare gebieden als het gaat om overstromingsrisico's en natuurwaarden. Vanwege het veranderende klimaat zullen in 2050 periodes van droogte en hitte langer, en regenbuien heviger zijn. Als we niks doen, wordt Limburg in 2050 vaker slachtoffer van extreme droogte, hittestress, wateroverlast en overstromingen. Dat heeft negatieve gevolgen voor natuur, economie en gezondheid. Zo neemt de schade aan vastgoed en infrastructuur toe, daalt de verzekerbaarheid, en kwetsbare gebieden verliezen aan waarde. Maar ook in de steden neemt de druk van het klimaat toe. Tijdens het toenemende aantal hittegolven zijn versteende buurten 5 graden warmer dan groene delen. Dat verlaagt de leefbaarheid en vormt gezondheidsrisico's voor kwetsbare doelgroepen.

Grenseffecten

Grenseffecten spelen niet alleen op grote internationale schaal af, maar zijn ook zichtbaar in het dagelijkse leven van de inwoners in de grensregio's. De grensligging biedt zowel kansen als knelpunten. Een voorbeeld is dat mensen over de grens wonen en binnen Limburg werken en vice versa. Of een lokale voetbalcompetitie waarin zowel Limburgse dorpen als dorpen over de grens samen spelen. Deze lokale contacten versterken de sociale samenhang en leefbaarheid, doordat verenigingen, scholen en dorpen elkaar opzoeken en samenwerken. Maar de verschillen tussen landen bemoeilijken de organisatie en ontwikkeling van dergelijke initiatieven.

Meer lezen over mogelijkheden voor het woonsysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

3.2.3 Wonen in Limburg in 2050: ontmoeting én ruimte

In 2050 is Limburg een provincie waar mensen hun leven lang thuis zijn, zich verbonden voelen met elkaar én geworteld zijn op de plekken waar ze leven. Er is voor iedereen een fijne woonplek – van de start tot het einde van de wooncarrière. Van jongeren die na hun tijd bij hun ouders graag in de provincie blijven wonen, tot ouderen waarvoor wonen nabij hun familie en zorgvoorzieningen essentieel is. En van Limburgers die geboren en getogen zijn in de hechte Limburgse gemeenschappen tot de nieuwe Limburgers die van buiten de provincie, of zelfs van buiten het land, naar de provincie toe trekken en door de gemeenschappen worden opgenomen.

Bruisende Stad

De steden in Limburg zijn drukke, energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten. Met een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken. Zo'n driekwart van alle nieuwe woningen is binnen deze woondynamiek toe te voegen en de bestaande voorraad is actief benut.

Venlo Regionale hoofdkern

Slimme verdichting rond intercitystations en ov-knooppunten. Binnenstedelijke transformatie speelt hierin een centrale rol.

Dynamisch stedelijk gebied

Bebouwd gebied

Intercitystation (verdichting rondom)

Ziekenhuis

Universiteit, Brightlands campus

Levendig Limburg

De subregionale kernen beschikken naast de basisvoorzieningen over een breder palet aan voorzieningen voor alle dagelijkse behoeften. Hier moeten voldoende kleinere, levensloopbestendige woningen worden ontwikkeld.

Subregionale hoofdkern

Versterking van de bestaande kernen naar de behoefte.

Gewortelde Gemeenschappen

In de kleine kernen en in het buitengebied is vooral ruimte voor gemeenschappen in de natuur, tussen water en landbouw, en binnen rust en ruimte. Naast de grotere gezinswoningen, biedt deze dynamiek veel ruimte voor vernieuwende woonvormen die aansluiten bij deze meer op gemeenschapszin georiënteerde manieren van samenleven.

Woonkern

Kwalitatief toevoegen in samenhang met sloop of transformatie van verouderde en kwalitatief slechtere woningen

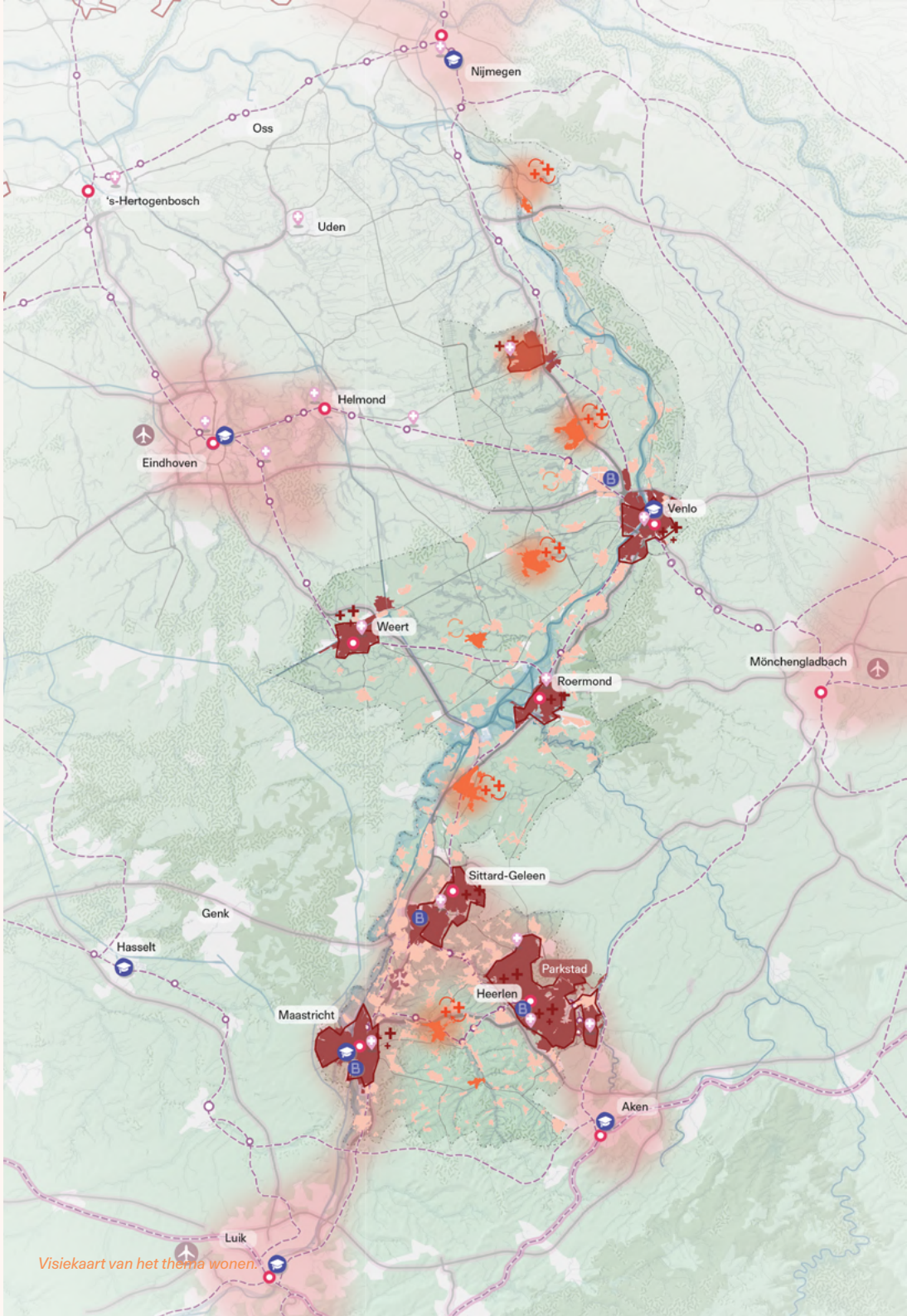

Visiekaart van het thema wonen.

Met het vooruitzicht op een wooncarrière zijn we in 2050 voorbereid op een gematigde toename van 1,13 miljoen inwoners in 2025 naar zo'n 1,2 miljoen inwoners. Een dergelijke bevolkingsgroei, van zo'n 4 tot 10 procent over 25 jaar, biedt de basis voor voldoende welvaartsgroei en het draagvlak van publieke voorzieningen en sociale cohesie.[1] Voor een evenwichtige verdeling ligt de focus op het behouden en aantrekken van jongeren, jongvolwassenen en jonge gezinnen, wat de bevolkingssamenstelling meer in balans brengt. Daarmee houden we de beroepsbevolking in stand. Dat is belangrijk, onder andere vanwege de toegenomen zorgbehoefte in 2050. Om deze jonge nieuwe Limburgers aan te trekken biedt Limburg genoeg interessant werk, een fijne leefomgeving, en een thuis dat bij hen past.

Om de groei te kunnen accommoderen zijn er woningen gebouwd voor 55.000 nieuwe huishoudens in onze provincie. Die zijn gebouwd door in 2025 ca. 70.000 nieuwe woningen te plannen (inclusief overprogrammering van 130%). Dat betekent dat er 20.000 woning extra gebouwd zijn, boven op de plannen anno 2025 (Woondeals en Limburg Centraal). Enkel kwantitatief toevoegen en ongericht bijbouwen is echter geen oplossing. De behoefte van elke doelgroep is anders en het woningaanbod sluit in 2025 niet aan bij de vraag. Door per type locatie (woondynamiek) het gewenste woningaanbod te specificeren is het in 2050 gelukt om het woningaanbod aan te laten sluiten op de behoefte. Met het oog op de vergrijzing, huishoudensverdunning en de doelgroepen die we in 2050 hebben aangetrokken, is maximaal ingezet op het toevoegen van kleine en flexibele wooneenheden in de stedelijke gebieden, met name rondom de zes intercitystations in Limburg.

Om dit woningaanbod per woondynamiek te realiseren, zijn niet alleen nieuwe woningen toegevoegd. Omdat is ingezet op lokaal eigenaarschap en efficiënt ruimtegebruik, is in veel gevallen het aanpassen van de bestaande voorraad juist effectiever gebleken. Daarnaast is het inbouwen van meer flexibiliteit in de woningvoorraad een belangrijk uitgangspunt, want binnen- en buitenlandse migratie is en blijft een fluctuerende en daarmee onzekere factor. Denk aan flexibel inzetbare woonvormen met focus op nultredenwoningen, die geschikt zijn voor verschillende levensfasen. Of aan woningen die fysiek aan te passen zijn door bijvoorbeeld wanden te verplaatsen, te slopen of toe te voegen. In aanvulling op het concept van de mantelzorgwoning en familiewoning, is het ook vergunningsvrij om dorps- en buurtwoningen op eigen grond of erf bij te bouwen voor inwoners uit deze dorpen of buurten, als daar gepaste ruimte voor is op eigen grond of erf.

Nieuwe woonconcepten dragen bij aan groter woongenot en maken woningen beter en gemakkelijker aanpasbaar voor diverse doelgroepen. Dit zijn bijvoorbeeld 'plug & play' woningen waarbij aansluitingen standaard zijn. Dat zorgt ervoor dat we woningen gemakkelijker kunnen herindelen, verplaatsen of stapelen. Ook kunnen we woningen bouwen met een kortere levenscyclus die 100% circulair zijn. Door eenvoudigere 'klikbare' woningen te creëren, worden deze sneller aangepast of hergebruikt – vergelijkbaar met Lego. AI zorgt er bovendien voor dat systemen in de woningen zelflerend zijn. Daardoor worden signalen over onderhoud sneller herkend en reageert de woning zelf slimmer op temperatuurveranderingen.

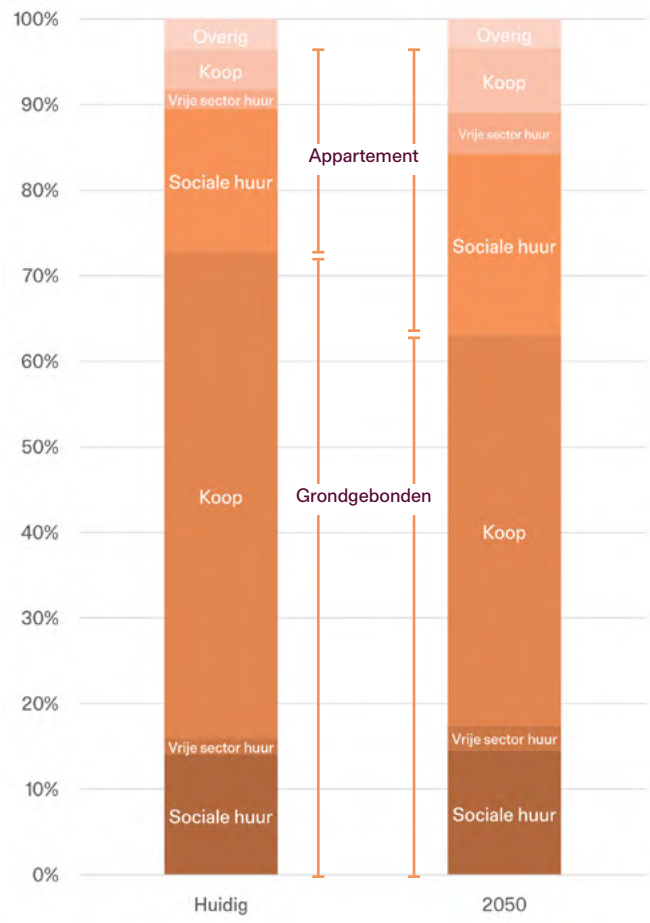

Huidige en verwachte woningvoorraad. Het beeld in 2050 is indicatief en afhankelijk van verschillende factoren. De veranderende samenstelling wordt niet enkel veroorzaakt door nieuwbouw en sloop maar ook veel door aanpassing van bestaande woningen. Dit betekent dus bijvoorbeeld niet dat er ineens tienduizenden grondgebonden koopwoningen verdwijnen maar vaker dat deze woningen worden getransformeerd naar bijvoorbeeld meerdere sociale huur appartementen (Woningbehoefteonderzoek Provincie Limburg, Stec Groep, 2025)

Om een thuis te creëren, is het niet alleen de woning zelf die telt, maar de gehele woonomgeving. In 2050 zijn onze dorpen en buurten geworteld in de omgeving. In sterke en veerkrachtige gemeenschappen met eigenaarschap, die ook in staat zijn nieuwe Limburgers te verwelkomen en op te nemen. Dit zijn woonplekken met aandacht voor het landschap en met bereikbare voorzieningen, werk en zorg. De aantrekkelijke, groene leefomgeving – die tevens een belangrijke vestigingsfactor is voor met name (jonge) gezinnen – staat in 2050 als een paal boven water. Hiervoor zijn alle dorpen en buurten binnen bestaand bebouwd gebied verdicht: zowel in steden als in het landelijk gebied. Verdichting en inbreiding in dorpen en wijken is ook gunstig voor de draagkracht en bereikbaarheid van essentiële voorzieningen die onder druk staan. De zeggenschap daarover is volledig en waar mogelijk juridisch geborgd terecht gekomen bij de lokale gemeenschappen. Deze voorzieningen, maar ook andere ontmoetingsplekken, zijn van groot belang voor de Limburgse gemeenschapszin. Er is geïnvesteerd in buurten waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, samenleven en voor elkaar zorgen – of dat nu in een dorp of stadswijk is. Daarom hebben we per woondynamiek oog voor passende voorzieningen en de bereikbaarheid van deze voorzieningen.

Woonaanbod in drie woondynamieken

Verschillende doelgroepen hebben verschillende woonbehoeften. De één woont immers graag op een plek met reuring waar alles dichtbij is, terwijl de ander geniet van stilte en natuur. Voor alle Limburgers is de wens om zich geworteld en verbonden te voelen in hun eigen dorp of wijk groot. De behoeften waar een woning aan moet voldoen veranderen ook per levensfase. Dat

Bruisende stad: *energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten.*

betekent dat we in het Limburg van 2050 verschillende soorten aantrekkelijke plekken bieden – zogeheten woondynamieken – die aansluiten bij de behoeften van verschillende doelgroepen. Elke woondynamiek biedt woonvormen in een context die aansluit op de vraag van specifieke doelgroepen. Zo hebben we de steden voorzien van voldoende kleine woningen, zowel huur als koop, voor starters, expats en senioren, terwijl de kleinere dorpen en buurten in het landelijk gebied relatief meer ruime (koop)woningen in een groene omgeving bieden voor gezinnen. We onderscheiden in deze visie drie unieke woondynamieken in Limburg: Bruisende Stad, Levendig Limburg en Gewortelde Gemeenschappen. Met de drie woondynamieken biedt Limburg een 'keuzemenu' aan woonplekken, waarmee iedereen van de start tot het einde van de wooncarrière een fijne plek kan vinden om zich thuis te voelen. Dit kan betekenen dat Limburgers in hun wooncarrière in meerdere woondynamieken willen wonen, of juist binnen één van deze varianten wortelen en daar hun woonbehoeftes willen invullen.

Steden in Limburg zijn in 2050 drukke, energieke plekken met een hoge concentratie van inwoners, bedrijven en activiteiten. Deze steden - Venlo, Weert, Roermond, Sittard-Geleen, Heerlen en Maastricht - fungeren als regionale hoofdkernen van de provincie. Voor veel jongeren en jongvolwassenen bieden deze plekken de perfecte start van hun wooncarrière. Ze wonen dichtbij de (beroeps- en wetenschappelijke) onderwijslocaties en bedrijven, die in 2050 steeds meer in de binnensteden gevestigd zijn. Door snelle ov-verbindingen bereiken ze ook makkelijk school en werk in andere (internationale) stedelijke gebieden. Door hiernaast een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken te bieden, worden de steden de bruisende plekken waar jongeren en jongvolwassenen willen (blijven) wonen en zich verbonden en geworteld voelen. Ook kennismigranten vanuit het buitenland voelen zich aangetrokken tot de bruisende steden als eerste woonplek. En ook voor senioren is de stad een fijne plek om de wooncarrière met zelfstandigheid voort te zetten.

De leefbaarheid in deze steden – zeker in de wijken aan de randen – is vergroot door onder andere vergroening. We hanteren in alle steden, dorpen en buurten het '3-30-300' uitgangspunt. Elke bewoner kan minstens drie volgroeide bomen zien vanuit zijn woning, woont in een buurt die voor 30 procent 'bedekt' is met boomgebladerte, en heeft binnen 300 meter toegang tot een groene buitenruimte. De leefbaarheid is bovendien verbeterd door sterkere sociale structuren via een gezonde mix van verschillende typen huishoudens per buurt. Bij deze stedelijke dynamiek hoort een vorm van zeggenschap die toegankelijk en wendbaar is. Mantelzorgwoningen, familiewoningen en dorp- en buurtwoningen worden vergunningsvrij gebouwd. Bewoners, van studenten tot senioren, weten het beste wat hun straat, plein of woongebouw nodig heeft, en worden via laagdrempelige participatievormen betrokken.

De hierboven genoemde doelgroepen vormen vaak kleine één- of tweepersoonshuishoudens. Door voortdurende huishoudensverdunning is de vraag naar kleine woningen vanuit deze groeiende groep kleine huishoudens toegenomen. Dit past goed bij de steden, waar ook weinig ruimte is om grote woningen te bouwen. Zo'n driekwart van alle nieuwe woningen in Limburg is dan ook binnen de woondynamiek 'bruisende stad' toegevoegd. Om dit aan te laten sluiten bij de vraag, zijn nieuwe en relatief betaalbare woningen toegevoegd, met name in de vorm van compacte één- en tweekamerappartementen. Deze woningen hebben flexibele plattegronden die meebewegen met de levensloop, en zijn daarmee aanpasbaar en herplaatsbaar. De nieuwe woningen in de 'Bruisende Stad' zijn overwegend 'nultreden', waardoor ze voor zowel ouderen als jongeren geschikt zijn. Vanwege flexibiliteit en de relatief korte tijd die bijvoorbeeld studenten in de Bruisende Stad spenderen, ligt de focus in deze woondynamiek op huurwoningen. Dit zijn zowel sociale huurwoningen als huurwoningen in de vrije sector. Deze woningen zijn vooral rondom de ov-knooppunten toegevoegd. De koopwoningen zijn veelal toegevoegd in de wijken buiten het centrum. Grondgebonden woningen (rijwoningen, twee-onder-één-kap en vrijstaand) zijn beperkt toegevoegd en op locaties rond de stations zijn bestaande grondgebonden woningen vaak zelfs getransformeerd naar appartementen. Naast nieuwbouw is de bestaande voorraad zeer actief benut. Door woningen te splitsen tot kleinere wooneenheden, gebouwen op te toppen, te transformeren of geschikt te maken voor woningdelen, wonen binnen dezelfde ruimte in 2050 veel meer mensen. Hierdoor is woningdruk op de buitengebieden voorkomen én zijn er op korte termijn passende oplossingen geboden voor vooral woningenzoekende starters en ouderen.

De bruisende stad is echter breder dan alleen de stadscentra waar ov-bereikbaarheid eerste prioriteit is. Het gaat ook over andere woonwijken in het stedelijk gebied, verder van het centrum en het station. Dit zijn vaak plekken die naar buiten de stad vooral goed ontsloten zijn door (snel)wegen en binnen de stad door het ov en de fiets. Plekken waar gezinnen zich huisvesten in zowel huur- als koopwoningen, waar het aantrekkelijk is om kinderen groot te brengen en die de schakel vormen tussen de stadscentra en het Levendig Limburg in de subregionale kernen dat hieronder wordt beschreven. Waar 2050 in de stadscentra gaat om leefkwaliteit gegeven grotere druk op de omgeving door de toegenomen kwantiteit (méér mensen op een relatief klein oppervlak), gaat het in de wijken buiten de centra vooral over hoge woon- en leefkwaliteit met een gezonde sociale mix in alle wijken.

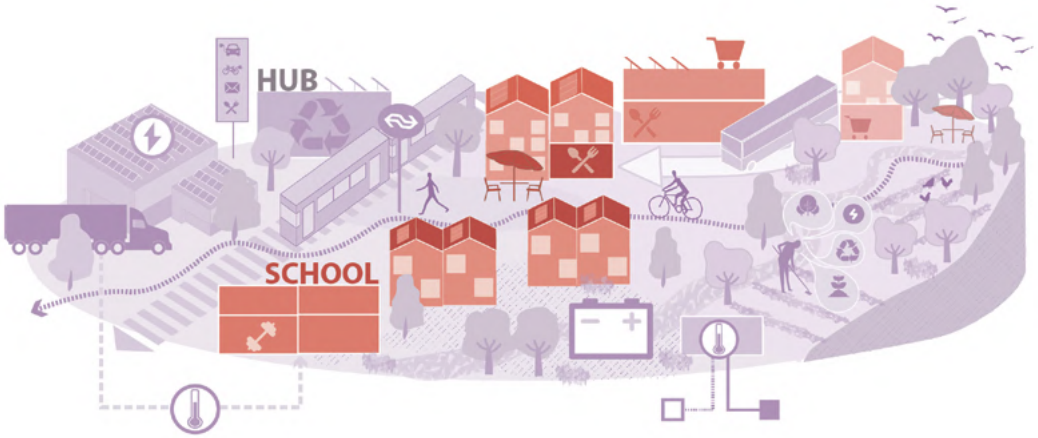

Levendig Limburg: *centrale kernen waar wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen samenkomen, ingebed in een groen landschap*

Ook buiten de steden is in Limburg in 2050 een netwerk van levendige dorpen of semi-stedelijke gebieden te vinden, ingebed in een groen landschap. Dit zijn de subregionale kernen - variërend in omvang en voorzieningenniveau - waar wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen zoals onderwijs, zorg en sport samenkomen. Deze kernen zijn ideale plekken voor een brede mix van starters, gezinnen en senioren, die niet in de drukte van een stad willen wonen, maar het wel belangrijk vinden om voorzieningen nabij te hebben. Met de stations en uitvalswegen zijn de stedelijke voorzieningen bovendien dichtbij wanneer dat nodig is. De kernen in Levendig Limburg zijn een fijne plek om met kinderen te wonen, en beschikken naast de basisvoorzieningen over een breder palet aan voorzieningen voor alle dagelijkse behoeften. Denk hierbij aan kleinschalige winkelgebieden, middelbare scholen en een breder aanbod aan sport- en zorgfaciliteiten. Hierbij hoort een vorm van zeggenschap waarin bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties samen richting geven aan de ontwikkelingen in hun eigen dorpen en buurten.

Door de inzet op het ontwikkelen van voldoende kleinere, levensloopbestendige woningen via appartementen en bungalows, het zonder vergunning bouwen van mantelzorg- familie en dorps-en buurtwoningen en het aanpassen van bestaande woningen zijn Limburgers in staat om lang zelfstandig en nabij hun familie en gemeenschap te wonen, ook bij veranderende zorgbehoeften. Dit doen zij veelal in woningen die geschikt zijn voor zowel oude als jonge alleenstaanden en stellen. De woningen zijn gerealiseerd via nieuwbouw en het beter benutten van bestaande woningen. De nieuwe woningen bestaan uit sociale huurwoningen, uit koopwoningen en een kleiner deel vrije sector huur.

Gewortelde Gemeenschappen: *ruimte in het buitengebied voor natuur, water, landbouw en groter vrijstaande woningen*

Wanneer ouderen verhuizen naar geschikte woningen zoals Mantelzorgwoningen, komen gezinswoningen vrij voor jonge gezinnen. Zo is meer dynamiek ontstaan binnen de woningmarkt, met effectieve doorstroming, zonder dat er extra grond nodig is.

In de kleine kernen en in het buitengebied vinden inwoners in 2050 Gewortelde Gemeenschappen. In dit gebied is vooral ruimte voor gemeenschappen in de natuur, tussen water en landbouw, en binnen rust en ruimte. Hier zijn grotere, vrijstaande (koop)woningen te vinden met een goede prijs-kwaliteit verhouding (relatief weinig geld per vierkante meter). Hier hebben inwoners, met hun familie en lokale gemeenschap, een hoge mate van autonomie en zeggenschap. Ze hebben ruimte voor zichzelf, maar ook om voorzieningen collectief te organiseren. Zo kunnen inwoners hier losgekoppeld zijn van het centrale elektriciteitsnet, dankzij eigen kleinschalige elektriciteitsopwekking en een buurtbatterij. Voorzieningen zijn deels langs digitale weg en via autonoom vervoer bereikbaar. De overheid fungeert als partner op afstand, en opereert meer faciliterend dan voorschrijvend. Zeggenschap en regie van de lokale gemeenschappen staat centraal, binnen de kaders die door de overheid worden geschetst. Deze woonplekken zijn niet geschikt voor iedereen; (zorg)voorzieningen liggen niet om de hoek en wonen in deze gebieden vraagt dan ook meer zelf- en samenredzaamheid van de bewoners. Er zullen dan ook relatief minder jongeren, starters en senioren in dit gebied wonen.

Naast de grotere gezinswoningen, biedt deze dynamiek veel ruimte voor vernieuwende woonvormen die aansluiten bij deze meer op gemeenschapszin georiënteerde manieren van samenleven. Zo hebben vrijkomende agrarische erven een nieuwe bestemming gekregen als collectief woon(zorg)hofje. Collectieve en coöperatieve woonconcepten maken het gedeeld wonen aantrekkelijk en betaalbaar. Door het benutten van erven voor kleine woningen zijn meergeneratie woonvormen ontstaan, waarbij informele zorg eenvoudiger wordt geleverd. Deze vormen van wonen – van co-living tot kleinschalige wooncollectieven – helpen niet alleen tegen eenzaamheid, maar versterken ook de onderlinge betrokkenheid in buurten en gemeenschappen. Nieuwe woningen binnen deze woondynamiek zijn overwegend nultreden grondgebonden koopwoningen (bijvoorbeeld bungalows, en mantelzorg- familie en dorps-en buurtwoningen) en zijn toegevoegd binnen de bestaande bebouwde contouren en erven.

De Limburgse kernenstructuur

Uit de drie woondynamieken is een bepaalde structuur van Limburgse kernen af te lezen. Deze kernenstructuur gaat uit van het idee dat niet alles meer overal kan. Deze kernenstructuur geeft richting wat op welke plekken wel en wat ook niet in stand gehouden kan worden. Dit is breder dan het thema wonen. Ook de mobiliteit van Limburg in 2050 heeft de kernen als basis. Het enige verschil is dat het woonsysteem beredeneerd wordt vanuit de kernen zelf, en het mobiliteitssysteem vanuit de connecties tussen de kernen. Dit maakt dan ook dat de steden die in het thema wonen worden aangeduid als 'regionale hoofdkern', in de visie mobiliteit worden onderverdeeld in 'regionaal' en 'internationaal'.

Venlo, Weert, Roermond, Sittard-Geleen, Heerlen en Maastricht vormen, in willekeurige volgorde, de regionale hoofdkernen. Dit zijn de grote steden, met intercitystations, die in 2050 een regionale functie vervullen. Daarnaast zijn er subregionale kernen, die een combinatie in zich hebben van de volgende drie karakteristieken. Door hun geografische spreiding vormen deze kernen elk het functionele hart van hun subregio. Elke kern heeft een bepaald dekkingsgebied. De zwaarte verschilt per kern en hangt samen met zijn omvang en de positie ten opzichte van de regionale hoofdkernen. Deze kernen beschikken in 2025 bovendien al over een breed pakket aan voorzieningen en vervullen daarmee al een herkenbare verzorgingsfunctie voor hun omgeving, wat ze tot logische pijlers van de ruimtelijke structuur in 2050 maakt. Ten slotte fungeren zij als strategische schakels in het provinciale mobiliteitssysteem. In gesprek met de samenleving wil Limburg tot een uitwerking van deze kernenstructuur komen.

Verdichting van woningbouw en vergroening

De ruimte in Limburg is waardevol, maar ook eindig. Om het karakteristieke open landschap, natuurgebieden, agrarische structuren en het groen in de stad te behouden, en daarnaast op specifieke plekken ruimte te houden voor waterberging, kiest de provincie vooral voor verdichting in plaats van uitbreiding. Dat betekent dat in 2050 zo min mogelijk extra ruimte is ingenomen om woningen te bouwen, en er slim gebruik is gemaakt van de beschikbare ruimte binnen steden, dorpen en buurten. De bestaande voorraad is hier beter benut, bijvoorbeeld door woningen te splitsen tot kleinere wooneenheden. Daarmee is versnippering voorkomen en de open ruimte behouden die Limburg zo mooi maakt. Er is ingezet op een woondynamiek die past bij de omgeving. Dat betekent hoogbouw, verdichting en vergroening in Bruisende Stad, optimaal ruimtegebruik in Levendig Limburg en meer eigen regie en zeggenschap in Gewortelde Gemeenschappen.

Bruisende Stad

In de bruisende stad ontstaan rond intercitystations en ov-knooppunten compacte, stedelijke woonmilieus, met een combinatie van verdichting met goede bereikbaarheid en economische dynamiek. Het gaat om slimme verdichting: middelhoog- en hoogbouw, hergebruik van gebouwen en functiemenging zorgen voor efficiënt ruimtegebruik. Zo is ruimte vrijgemaakt voor groen en ontmoeting. Binnenstedelijke transformatie speelt hierin een centrale rol. Leegstaande kantoren, winkels en publieke gebouwen krijgen een nieuwe woonfunctie. Hiermee activeren we bestaande structuren en is nieuwe invulling gegeven aan plekken die hun oorspronkelijke functie verloren hebben.

Leefbaarheid, ruimtelijke kwaliteit, ontmoeting en gezondheid staan centraal in onze bruisende steden. Zeker in de stadscentra heeft de auto minder ruimte. In plaats daarvan komt er meer ruimte voor voetgangers, fietsers, spelen en ontmoeten. De straat wordt weer van de mensen. Parkeerplaatsen bundelen we op slimme plekken, zodat de woonwijken bereikbaar zijn met de auto en tegelijkertijd openbare ruimte is vrijgespeeld. Openbare ruimte die we inzetten voor kwalitatief groen. We houden hierbij de 3, 30, 300 regel aan: 3 bomen, 30% 'bedekt' met boomgebladerte (met name ten behoeve van schaduw), binnen 300 meter kwalitatief groen voor ieder

huishouden. In de bruisende stad is dit groen essentieel, voor recreatie, maar zeker ook ter voorkoming van hittestress en problemen met waterafvoer.

Levendig Limburg

Ook in de kernen in Levendig Limburg is bewust binnen de bestaande bebouwde contouren gebleven. Geen uitbreidingen in kwetsbare gebieden of op landbouwgrond, maar juist versterking van de bestaande kernen. Kleinere woningen zijn in meerdere woonlagen gebouwd, of er zijn juist meerdere kleine woningen binnen bestaande gebouwen gerealiseerd waarmee het bestaande woonaanbod van de kernen is aangevuld naar de behoefte. Door woningen te stapelen, spelen we voldoende ruimte vrij om in de kernen te investeren in groenblauwe structuren. Ook hier voorkomen we hittestress en problemen met waterafvoer, en ook hier hanteren we de 3, 30, 300 regel. De groene ruimtes om de kernen heen worden onderdeel van de gemeenschappen, door hier fietsen, wandelen en recreatie te faciliteren.

Gewortelde Gemeenschappen

In Gewortelde Gemeenschappen staat kwalitatief toevoegen in plaats van kwantitatieve uitbreiding centraal. Gemeenschappen gaan zelf aan de slag met nieuwe collectieve en coöperatieve woonconcepten en krijgen eigen regie. Zij hebben autonomie in de wijze waarop zij dit vormgeven. Tegelijkertijd kan dit alleen als dit in samenhang met sloop of transformatie van verouderde en kwalitatief slechtere woningen gebeurt. Hierdoor wordt geen afbreuk gedaan aan landschappelijke en ecologische waarden. Dit vormt het kader waarbinnen de gemeenschappen zelf hun toekomst vormgeven.

Hoogwaardige woningvoorraad

Naast een uitgebreid en gedifferentieerd woningaanbod, is het minstens zo belangrijk dat wonen in Limburg overal van hoge kwaliteit is. In de steden, in de subregionale kernen én in de kleinere dorpen en het buitengebied. Kwaliteit gaat niet alleen over de ruimtelijke inpassing of het type woning, maar juist ook over het realiseren van een hoogwaardige woningvoorraad.

Kwaliteit als basis

Een hoogwaardige woningvoorraad betekent om te beginnen dat de basis op orde is. Dus eerst investeren in bijvoorbeeld isolatie, veiligheid en gezondheid, om vervolgens de woonlasten beperkt te houden. Het gaat niet alleen om betaalbare woningen, maar om betaalbaar wonen. Limburgers die hun energierekening niet meer kunnen betalen door slechte isolatie, of te maken hebben met schimmelproblematiek door slechte ventilatie, is in 2050 een fenomeen uit het verleden. In de kwaliteit van het wonen in 2050 spelen domotica – slimme technologieën die handelingen in huis automatiseren – ook een grote rol.

Duurzaam bouwen

Limburg is resoluut overgegaan op duurzaam en circulair bouwen. Niet als bijzaak, maar als structurele randvoorwaarde. Nieuwbouwprojecten moeten compact zijn en met zo min mogelijk materiaal- en energieverbruik gerealiseerd worden. Dat betekent: bouwen binnen bestaande kaders, met hoge energieprestaties, zoveel mogelijk modulair en met

zoveel mogelijk biobased materialen. Biobased houdt in dat natuurlijke materialen zoals vlas en hennep gebruikt worden voor bijvoorbeeld isolatie. Deze materialen worden in de provincie geproduceerd. Dat is onderdeel van de transitie in het landelijk gebied. De provincie stimuleert hergebruik waar mogelijk – van gebouwen, materialen en grond – en stelt eisen aan circulariteit. Tegelijkertijd zetten we in op de versterking van de regionale economie: de Limburgse landbouw en het mkb leveren hout, vlas en hennep en andere natuurlijke grondstoffen die lokaal worden verwerkt tot bouwmaterialen. Zo is een brug geslagen tussen de woonopgave en de circulaire, regionale economie van de toekomst. Nieuwe woningen zijn energieneutraal of zelfs energieopwekkend. Slimme technologie wordt ingezet om verbruik te beperken (bijvoorbeeld zelfregulerende woningen), en ontwerpprincipes zorgen voor klimaatadaptatie, biodiversiteit en een prettige leefomgeving. Daarmee draagt elke woning niet alleen bij aan woongenot, maar ook aan de bredere doelen op het gebied van klimaat, economie en leefkwaliteit.

Nabijheid van zorg, voorzieningen en werk

Nabijheid is een centraal begrip in de Limburgse woonomgeving van 2050. Dagelijkse voorzieningen op korte afstand zorgen ervoor dat mensen hechtere gemeenschappen vormen en meer bewegen. Bovendien maakt het de samenleving inclusiever – meer mensen hebben toegang tot essentiële voorzieningen. In elke woondynamiek is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau.

De kernen in Levendig Limburg zijn de dragers van lokale werkgelegenheid en dagelijkse voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts, school en sportclub. Daarmee vervullen ze een belangrijke, centrale functie in het gebied tussen de steden en vormen ze een verzorgingsgebied voor de omliggende kleinere kernen. In kleinere kernen binnen de Gewortelde Gemeenschappen bestaat het aanbod uit kleinschaligere voorzieningen als een buurthuis, pakketpunt of een ophaalpunt voor boodschappen. Vooral op deze plekken is innovatie in de zorg van belang. De centrale kernen zijn altijd goed bereikbaar vanuit de kleinere kernen met (e-) fiets, openbaar vervoer of de auto, waardoor het totale pakket aan dagelijkse voorzieningen in heel Limburg is gedekt. In de Bruisende Steden zijn alle voorzieningen dichtbij, inclusief cultuur, ziekenhuizen, hoger onderwijs en grootschalige werklocaties. Bovendien vormen de steden de poort naar nabijgelegen metropolen via de intercitystations. Daarmee zorgen we dat mensen die buiten de provincie werken, maar op zoek zijn naar de specifieke woonkwaliteiten van Limburg, ook in Limburg kunnen wonen.

In 2050 heeft de verweving van wonen en zorg structureel vorm gekregen door heel Limburg. In wijkhubs combineren we wonen met zorg, ontmoeting en werkplekken, afgestemd op de behoeften van jong en oud. Dit gebeurt in dorpen én in steden, waar de druk op sociale samenhang soms juist groter is. Door corporaties en coöperaties hierin een actieve ontwikkelrol te geven, wordt niet alleen gebouwd aan woningen, maar ook aan gemeenschappen die naar elkaar omkijken.

Noten
1 Hiermee volgen we de redeneerlijn van de Staatscommissie Demografische Ontwikkeling, die hier tegenover de onwenselijke effecten van nulgroei/bevolkingskrimp en sterke bevolkingsgroei plaatst.

3.3 Visie landelijk gebied

Het landelijk gebied vormt het fundament van Limburg. Het is de ruimte waar landbouw, natuur en water, wonen, recreatie en economie elkaar ontmoeten en verweven zijn. Tegelijkertijd vormt het voor de andere thema's een contramal: waar niet gebouwd wordt, is ruimte voor het landelijk gebied, en waar ruimte gemaakt wordt voor het landelijk gebied, kunnen bijvoorbeeld geen woonwijken of nieuwe bedrijventerreinen worden ontwikkeld.

In Limburg bestaat het landelijk gebied uit de gebieden buiten de stedelijke centra en de subregionale dorpskernen. Het landelijk gebied is wat Limburg haar karakter en identiteit geeft. Het heeft intrinsieke waarde, onder andere in het bieden van geworteldheid en gemeenschapszin voor de Limburgers. Ook in de kleinere gemeenschappen van het Limburgse platteland komt de Limburgse identiteit van 'we doen het samen' en 'omzien naar elkaar' tot uiting.

Steden, woonkernen, transportcorridors, economische activiteiten en andere functies zijn ingebed in het landelijk gebied. Een toekomstbestendig landelijk gebied vraagt om evenwicht tussen deze functies. Ruimte is schaars, maar juist door zorgvuldig af te wegen en duidelijke keuzes te maken, kunnen we de kracht van het landelijk gebied behouden en versterken.

3.3.1 Het landelijk gebied vandaag

Het Limburgse landelijk gebied kent vandaag de dag een veelheid aan functies. Er is ruimte voor landbouw en natuur, maar ook voor recreatie, wonen, waterbeheer en andere economische activiteiten. Juist die multifunctionaliteit maakt het landelijk gebied waardevol, maar ook kwetsbaar. Verschillende functies komen met elkaar in aanraking, waardoor de behoefte voor multifunctioneel ruimtegebruik toeneemt. Daarnaast zorgt de wijze waarop functies worden ingevuld, regelmatig voor onderlinge beïnvloeding, waardoor bijvoorbeeld biodiversiteit, de kwaliteit van de leefomgeving en het ondernemen onder druk komt te staan. Deze druk wordt groter als de Limburgse bevolking evenwichtig groeit naar 1,2 miljoen inwoners in 2050. Daarnaast stelt klimaatverandering nieuwe eisen aan de inrichting en gebruik van ons landschap. Voor ons ligt een opgave om een nieuwe balans te zoeken tussen de verschillende functies voor een robuust landelijk gebied in Limburg in 2050.

We verzilveren in de visie de kansen die nu aanwezig zijn in het landelijk gebied in relatie tot bijvoorbeeld de strategische ligging ten opzichte van corridors en verbinding met natuurgebieden en stedelijke clusters over de Limburgse grenzen heen. In deze visie beschouwen we dit door te kijken naar het landelijk gebied in drie segmenten: Economie, Leefbaarheid en Natuurlijke Omgeving. In de ruimte kunnen deze segmenten overlappen door functie verweving. En hebben ze een sterke verbinding met de aangrenzende systemen (steden, bovenregionaal/grensoverstijgend). In het figuur hiernaast is deze samenhang weergegeven. Limburg heeft een aantal stedelijke gebieden en

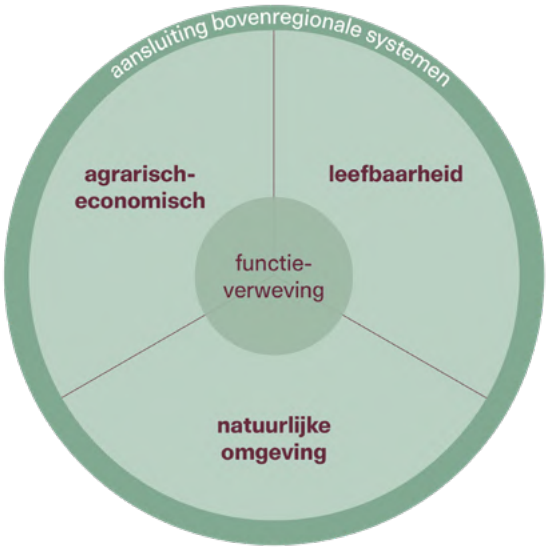

Onderdelen van de visie landelijk gebied

relatief veel landelijk gebied. Het landelijk gebied is cultuurhistorisch rijk en kent een grote verscheidenheid aan bodemsoorten en landschappen. In het zuiden vind je glooiende heuvels, vlakke plateaus en beekdalen. In het midden de Maas met haar uiterwaarden, bossen, heide en moerassen in het noorden. Meer dan de helft, circa 60 procent, van de Limburgse bodem is in de vorige eeuw bestemd voor agrarisch gebruik. In onderstaand figuur staat de ontwikkeling hiervan. Deze landschappen van Limburg zijn onderdeel van de aantrekkingskracht van de regio. Zo zijn het heuvellandschap en de Peel aantrekkelijk voor Limburgers en voor bezoekers uit binnen- en buitenland. De Maas doorloopt de gehele provincie, en is onderdeel van de Limburgse identiteit.

Meer lezen over 'het landelijk gebied in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

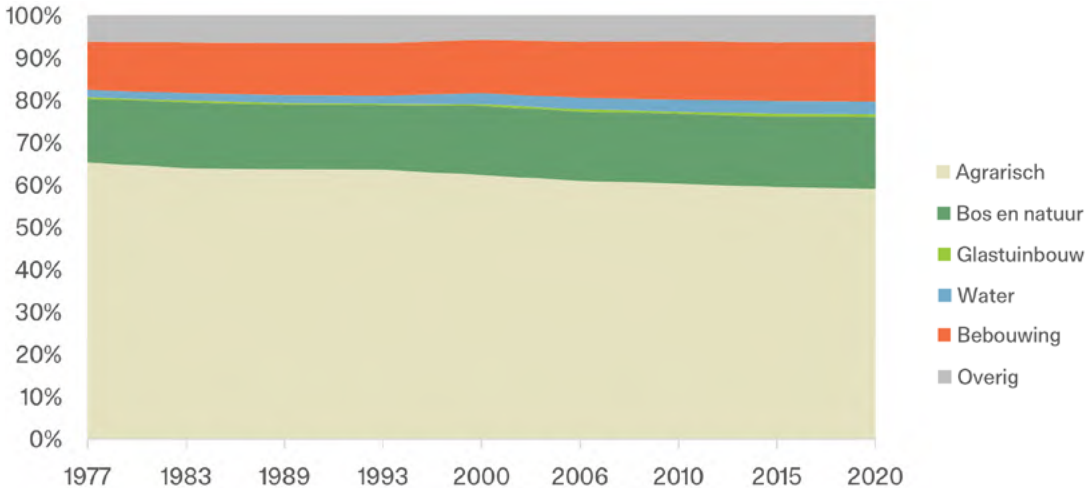

Ontwikkeling van landgebruik in Limburg (1950-2025) (CBS, CLO, Agrimatie)

3.3.2 Opgaven in het landelijk gebied

De leefbaarheid in het landelijk gebied is niet vanzelfsprekend. Voorzieningen en bereikbaarheid met het openbaar vervoer staan onder druk. Ook is er onduidelijkheid over de randvoorwaarden om te kunnen ondernemen, een risico op ondermijning en een tekort aan passende en betaalbare woningen.

De wateropgave in Limburg is groot en wordt met alle partners voortvarend ter hand genomen. In juni 2021 werd duidelijk wat extreme neerslag kan aanrichten. Bij de overstromingen in Duitsland, België en Limburg vielen in Duitsland bijna 200 doden. De totale schade wordt geschat op 46 miljard euro. De geschatte schade voor Limburg was 433 miljoen euro, waarbij de toestand vooral langs de Geul ernstig was. Op ruim honderd locaties in Limburg is er sprake van wateroverlast of risico hierop. Deze knelpunten bevinden zich vooral in beekdalen en hellinggebieden. Naast toenemende wateroverlast en risico op overstromingen spelen watertekorten en verdroging steeds meer een rol. Tijdens de droge zomers in 2018, 2019 en 2020 kampten fruittelers en akkerbouwers in Noord- en Midden-Limburg met watertekorten en magere opbrengsten. Een droger klimaat betekent lagere rivier- en grondwaterstanden, wat kan leiden tot watertekorten voor landbouw in het groeiseizoen, beperkingen voor de productie van drinkwater, belemmeringen voor de beroepsvaart en een hoger risico op natuurbranden door langdurige droogte. Tegelijkertijd is door ontwatering, kanalisatie van beken en verharding de sponswerking van het landschap sterk verminderd. Zonder actieve herstelmaatregelen (denk aan: beekherstel, ontstenen, herbebossing) zal de situatie verder verslechteren.

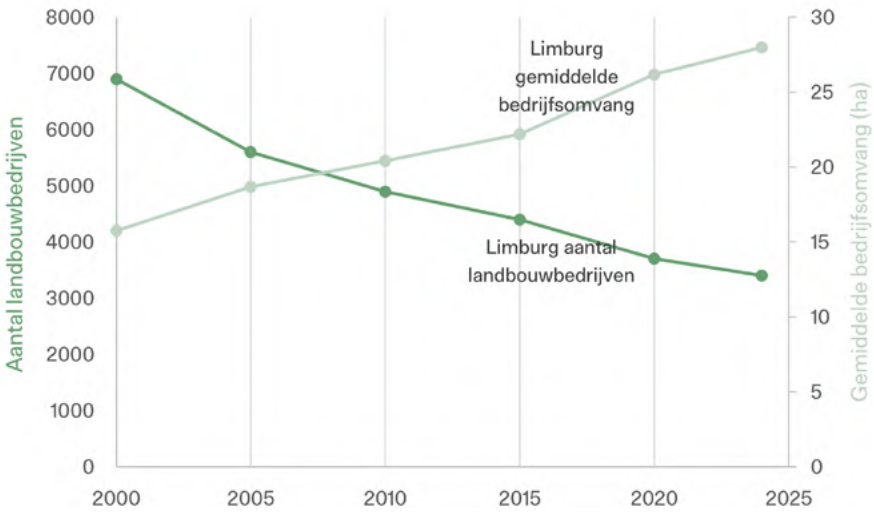

Ontwikkeling landbouwbedrijven 2020-2024 (CBS, CLO, Agrimatie)

De kwaliteit van het oppervlaktewater in Limburg voldoet nu zowel ecologisch als chemisch niet aan de goede toestand (zoals is vastgelegd in de doelen van de Kaderrichtlijn Water). Ook de kwaliteit van het grondwater staat onder druk door het intreden van chemische verontreiniging in het grondwater. Daarbij speelt bovenstroomse vervuiling van het oppervlaktewater een rol. Dit alles heeft nu al negatieve consequenties voor bijvoorbeeld de functies van het oppervlakte- en grondwater als zwemwater en als bron voor drinkwater. Het landschap in Limburg kent een enorme cultureel-historische en recreatieve waarde en die waarde behouden is een uitdaging. Het behouden en versterken van de vaak eeuwenoude karaktereigenschappen en gemeenschappen die daarmee verbonden zijn blijft een opdracht voor huidige en toekomstige generaties.

De natuur in Limburg kent unieke kwaliteiten die van grote waarde zijn voor Nederland, zoals bijzondere natuur met zeldzame soorten binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de groenblauwe mantel. Tegelijkertijd staat deze natuur vandaag onder druk door versnippering van gebieden, verzuring en een te hoge stikstofneerslag in NNN-gebieden en in Natura 2000-gebieden. Deze is deels afkomstig van de landbouw (25-40 procent) en de industrie (2 procent) en deels van over de grens, waarbij het aandeel van over de grens groter is in de grensgebieden.

De agrarische sector is al decennialang in ontwikkeling en is verbonden met diverse andere sectoren, zoals industrie, logistiek en voedselverwerking. We zien een gestage afname in agrarische bedrijven en een schaalvergroting per bedrijf. Dit is mede het gevolg van langjarig landelijk beleid waarbij is ingezet op maximalisatie van de voedselproductie. Bovenstaand figuur geeft deze ontwikkeling over de afgelopen 25 jaar weer.

De sector staat aan de vooravond van grote veranderingen – dit gaat (indien niet gestuurd) ook impact hebben op ons unieke landschap. Groeiende, extensiverende of stoppende bedrijven, maar ook innovaties en andere vormen van (gesloten) teelt, veranderen het aanzien van de agrarische sector blijvend.

Om de kracht van het landelijk gebied – in haar samenhang van functies en aantrekkelijkheid – te behouden en te versterken, moeten er keuzes gemaakt worden. Lastige keuzes die de toekomst van Limburg vormgeven. Stabiel en betrouwbaar beleid is cruciaal voor de natuur én het toekomstperspectief van agrarische ondernemers. Innovatie is in de Nederlandse landbouw de laatste decennia teruggelopen[1]. Het verdienvermogen van boeren staat onder druk door een combinatie van een zwakke positie van boeren in de retail keten, grote investeringen, hoge regeldruk en wisselend beleid. Om het verdienvermogen van boeren te versterken, ons aan te passen aan klimaatverandering en de grenzen van het natuurlijke systeem te beschermen, is innovatie nodig. Zo blijft de Limburgse agrarische economie robuust en voldoende adaptief om aan te passen aan veranderende omstandigheden.

De blik vooruit

Bovenstaande opgaven zijn niet op te lossen met het enkel uitvoeren van technische maatregen, maar vragen om een nieuwe visie op het gebruik en de inrichting van het landelijk gebied. Zonder een nieuwe visie met daadkrachtige uitvoeringsprogramma's, zijn de gevolgen voor de agrarische ondernemers, natuur en watervoorziening niet te overzien.

Het landelijk gebied blijft in 2050 ruimte bieden voor verschillende functies. Er is ruimte nodig voor innovatie in de agrarische economie, zoals hoogproductieve gesloten teelt, datagedreven precisielandbouw, robotisering en landschapsbeherende landbouw. Ook de beschreven klimaat- en natuuropgaven moeten adequaat worden aangepakt. Er is aandacht nodig voor de leefbaarheid en behoeften in Limburgse gemeenschappen. Met aandacht voor deze elementen blijft Limburg een fijne en aantrekkelijke plek om te wonen, werken, verblijven en leven.

Deze visie richt zich op het landelijk gebied van Limburg in 2050. Het schetst een toekomstbeeld, dat richting geeft aan de stappen die we nu zetten. De focus ligt daarbij niet op specifieke ontwikkelingen die in 2050 afgerond zijn. We kijken juist ook verder dan 2050, omdat de keuzes van vandaag de basis vormen voor een landelijk gebied dat ook op langere termijn bijdraagt aan de welvaart en het welzijn van Limburg, haar inwoners en het landschap.

Meer lezen over mogelijkheden voor het landelijk gebied? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 OECD, 2024

3.3.3 Landelijk gebied in Limburg in 2050: een rijk landschap, aangenaam voor mens, ecologie en welvaart

Een groen en gezond Limburg is cruciaal voor het welzijn en de welvaart van de Limburgers. Rijke natuur en bloeiende landbouw versterken de leefbaarheid van het platteland én de Limburgse steden.

Het landelijk gebied is er niet alleen voor de inwoners van dit landelijk gebied – het straalt uit naar de innovatieve bedrijventerreinen en dynamische stedelijke gebieden in Limburg. Onze rijke natuur en bloeiende cultuurlandschappen hebben een aantrekkingskracht voor recreanten en toeristen, en dragen bij aan het (economisch) welzijn van de hele regio.

Het landelijk gebied van Limburg is in 2050 voor wereldpubliek een toonbeeld van hoe landschap met duidelijke structuren bijdraagt aan een aantrekkelijke en vitale leefomgeving in stad en platteland. Verbindingen met België en Duitsland zorgen ervoor dat de landschappen samen doorontwikkelen.

Rijke en weerbare Limburgse landschappen

Limburg verdicht binnen haar kernen en beschermt het open buitengebied. Herverkaveling en schaalvergroting van natuur versterken biodiversiteit, waterberging en grensoverstijgende verbindingen. Robuuste natuurcorridors en lokale regie maken het landschap weerbaar tegen hitte en wateroverlast. Zo blijft het landschap een blijvende bron van welzijn en toekomstkracht.

- Beschermd natuurgebied
- Maas met meer ruimte voor de rivier (nieuwe overloopgebieden)
- Beek in beekdal

Economische ontwikkeling in het landelijk gebied

Limburg blijft een innovatieve topspeler in voedsel en slimme teelten, van natuurinclusieve landbouw tot vertical farming. Een verbindende, beherende landbouw vormt de overgang tussen beschermde natuurgebieden en andere gebieden, terwijl moderne, intensieve productiegebieden efficiënt en toekomstgericht blijven.

- Verbindende en beherende landbouw (overgangsgebied)
- Producerende landbouw
- Greenport Venlo
- Glastuinbouw en vertical farming

Visiekaart van het thema landelijk gebied

De keuzes die we richting 2050 hebben gemaakt zijn onderverdeeld in drie pijlers, aansluitend bij de bewegingen in het kompas:

1. Het rijke Limburgse landschap als basis voor het landelijk gebied – Het landschap is in 2050 een blijvende bron van welzijn en welvaart. Dit hebben we bereikt door: herverkaveling op basis van herkenbare keuzes; vernieuwend beheer; (grensoverstijgend) verbinden van natuur en ruimte voor water. De natuur functioneert als schokdemper voor weersextremen, zoals wateroverlast en hitte.
2. Economische ontwikkeling in het landelijk gebied - Limburg is een innovatieve koploper waarin voedselzekerheid, slimme teelten en het behoud van het cultuurlandschap een cruciale rol spelen voor welvaart, toerisme, zorg en het levensgeluk van de Limburger. Nieuwe verdienmodellen geven hieraan een positieve impuls.
3. Gewortelde Limburgse gemeenschappen in het landelijk gebied - dorpen en buurten zijn rijk aan tradities, gemeenschaps- en ondernemerszin. De Limburger profiteert van het rijke landschap en de gemeenschapszin. Inwoners en ondernemers zijn geworteld in hun dorpen en op hun erven. Daarnaast bezoeken en verblijven mensen uit binnen- en buitenland in onze uitnodigende landschappen om te ontspannen, verzorgd te worden en te ontsnappen aan de hectiek van de dynamische steden en metropolen.

Keuzes in de visie

Belangrijke keuzes in de visie liggen bij het aanbrengen van heldere ruimtelijke structuren en samenwerking tussen beleidsmakers en grondeigenaren; versterken van beekdalen als robuuste groenblauwe aders door het landschap, versterken van hoogwaardige natuurgebieden (gekenmerkt door biodiversiteit op de grenzen en het clusteren van niet grondgebonden landbouw). Daardoor is er in 2050 een herkenbaar landschap ontstaan. Dit is een landschap waarin de grenzen en overgangen niet rommelig maar mooi vervlecht zijn. De uitvoering vraagt om een heldere en consistente overheidssturing en vernieuwde samenwerking. Daarbij is een basisprincipe gehanteerd: functies verweven waar het kan, functies scheiden waar het moet.

Niet alleen op de ruimtelijke inrichting maar ook op het verbeteren en in stand houden van een basisveiligheid voor mens en economische activiteiten is (blijvende) overheidssturing toegepast en regie gevoerd. Denk daarbij aan waterveiligheid, (natuur)brandveiligheid en sociale veiligheid (o.a. terugdringen van ondermijning). Daarbij biedt de overheid zeggenschap aan, en vertrouwt het op de geworteldheid van onze Limburgers. De ambitie in 2050 is groot, maar we erkennen de grenzen van de maakbaarheid. Het landelijke gebied is onderdeel van grotere systemen, die zowel door de natuur als door de mens worden beïnvloed. Hieruit kunnen gebeurtenissen voortkomen die deze visie overstijgen.

De geschiedenis van Limburg laat zien dat gericht beleid ondanks deze onzekerheden op lange termijn grote positieve impact heeft. Dat zetten we door richting 2050.

Pijler 1: Rijke en weerbare Limburgse landschappen

De Limburgse landschappen vormen het fundament van een toekomstbestendig landelijk gebied waarin inwoners zich geworteld voelen. De landschappen kenmerken zich door rijke variatie en unieke identiteit. De variatie in gebieden blijven we koesteren. Ruimtelijke keuzes worden voortdurend zorgvuldig afgewogen met de waarde van de Limburgse landschappen in het achterhoofd. Het agrarisch gebied in Zuid-Limburg wordt, net als veel Natura 2000-gebieden, omschreven als een aantrekkelijk groen gebied[1]. Er blijft aandacht voor cultuurhistorische waarden in het landschap en de verwevenheid met water (beken), natuur en landbouw, zoals dit bij elkaar komt op landgoederen (bijvoorbeeld landgoed Geijsteren). Historisch perspectief, landschap, erfgoed en andere gebiedskenmerken zijn hierin leidend.

Het verdienvermogen van de Limburgse landschappen wordt benut binnen de draagkracht van die landschappen. Zo zijn verdienvermogen en draagkracht met elkaar in balans. Er is ruimte voor verschillende activiteiten, waaronder natuur, toerisme en recreatie, en voor agrarische ondernemers. Om hiervoor ruimte te bieden, is er een duidelijke toekenning van functiegebieden. De grenzen tussen natuur, gedifferentieerde vormen van landbouw, bebouwd gebied en spoor-, water- en autowegen zijn duidelijk zichtbaar en met aandacht vormgegeven. Iedere functie voegt waarde toe op zijn eigen manier en is kenmerkend voor Limburg. Tussen de gedefinieerde functiegebieden bevinden zich natuurinclusieve overgangsgebieden met herkenbare en mooie grenzen.
Economische ontwikkelingen vinden vooral plaats op

eerder bebouwd gebied, nabij steden of verbindende corridors. Uitbreiding van steden, kernen en bedrijventerreinen is binnen het bestaand bebouwd gebied gerealiseerd. Vanuit de woonkernen in het landelijk gebied is groen – vegetatie in de leefomgeving zoals parken, bermen en bomenrijen - op loopafstand bereikbaar, en lopen er verbindingen naar robuuste natuurgebieden. De aanwezigheid van groen en hoogwaardige natuur geeft een impuls aan de kwaliteit van leven in steden en dorpen, en nodigt uit om naar buiten te gaan. Nieuwe ontwikkelingen in onbebouwd gebied en inpassing van nieuwe functies zijn tot een minimum beperkt. Doordat we onze energie, economie en wonen clusteren, blijft er ruimte voor groen.
Op plekken die aangewezen zijn als economische clusters, zijn op basis van herverkaveling de huidige groenstructuren en landbouwpercelen aangepast. Op alle andere plekken geldt: 'wat groen is, blijft groen'.
Zo worden landschappelijke en ecologische waarden ondersteund en het welzijn van de Limburger en zijn bezoekers gewaarborgd.

Natuur

Om de doelen voor natuur, waterkwaliteit en klimaat te realiseren, heeft circa 33% van agrarische gronden een primair landschapsbeherende functie gekregen[2].
Deze verschuiving in grondgebruik, wat leidt tot zo'n 35 duizend hectare voor landschapsbeherende landbouw in 2050, is zichtbaar in onderstaand figuur. Door duidelijke overheidssturing en in coöperatie met de Limburgse gemeenschap is dit op harmonieuze wijze en op de juiste plek uitgevoerd.

De rijke variatie aan planten, dieren en ecosystemen vormt een levend geheel waar lucht, bodem en water in balans zijn. Naast de functie voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving voor de mens omarmen we de intrinsieke waarde van natuur met een grote biodiversiteit. Een natuurinclusieve invulling van gebruiksfuncties verbindt de realisatie van natuurdoelen aan uitdagingen op het gebied van waterbeheer, klimaat, landbouw en recreatie. Natuur vormt een ecologisch systeem waarin biodiversiteit tot bloei komt. Door biodiversiteit te koesteren, versterken we de veerkracht van het Limburgse landschap, en onze eigen plek daarin. Biodiversiteit is cruciaal voor het behoud van luchtkwaliteit, bodemgezondheid, waterzuivering en voedselproductie. Hierdoor zijn het Limburgse landschap, de Limburgse ondernemers en de Limburgse samenleving beter bestand tegen weersextremen en een veranderend klimaat[3].

In het aanwijzen van natuurgebieden staan versterken en verbinden centraal. De kwetsbare natuurgebieden zijn beschermd en beperkt toegankelijk voor recreatie om overbelasting door recreatie en achteruitgang van natuurkwaliteit te voorkomen. Doordat natuurgebieden zijn versterkt en met elkaar zijn verbonden, is de Limburgse natuur weerbaarder. De natuur kan zich beter aanpassen aan klimaatverandering en zo zijn waarde behouden voor de Limburgers.

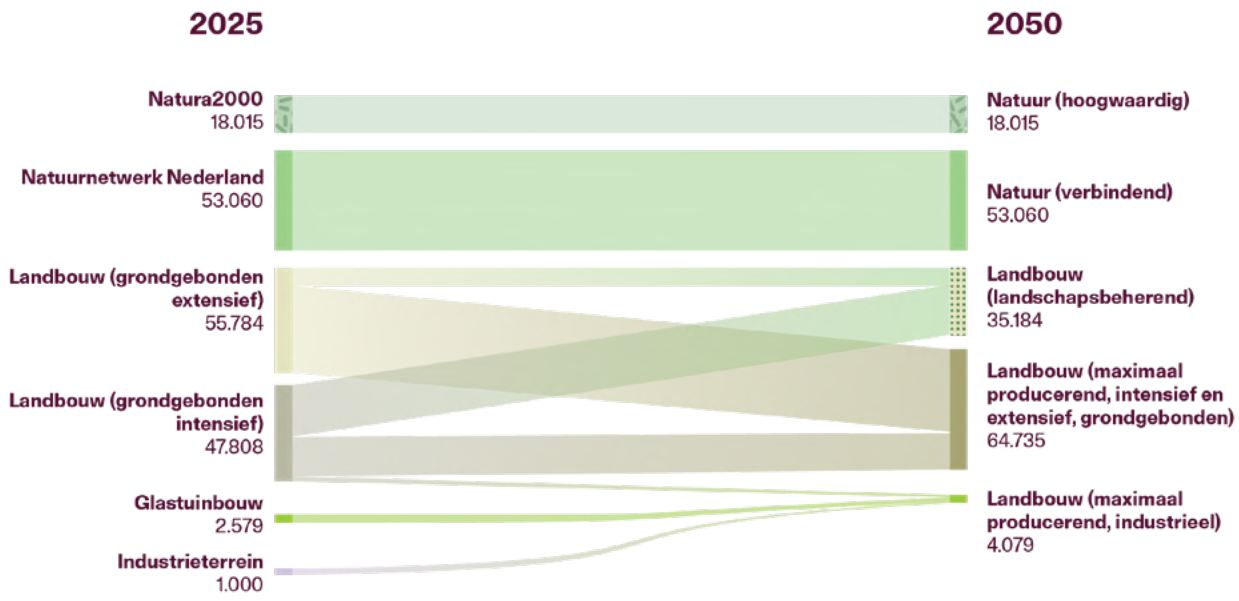

Verschuivingen in grondgebruik in functie en in oppervlakte (in hectares) (2025 en in visie)

In het aanwijzen van natuurgebieden staan versterken en verbinden centraal. De kwetsbare natuurgebieden zijn beschermd en beperkt toegankelijk voor recreatie om overbelasting door recreatie en achteruitgang van natuurkwaliteit te voorkomen. Doordat natuurgebieden zijn versterkt en met elkaar zijn verbonden, is de Limburgse natuur weerbaarder. De natuur kan zich beter aanpassen aan klimaatverandering en zo zijn waarde behouden voor de Limburgers.

Waar het kan wordt de waarde van natuur gecombineerd met nuttige functies van de natuur voor de mens. Landschappelijke kenmerken zoals graften, holle wegen etc. hebben een juridische status en worden door de provincie aangewezen en beschermd, met publieke financiering van beheervergoedingen. Kleine en minder passend gelegen natuurgebieden zijn, waar ecologisch aanvaardbaar, uitgeruild om het netwerk als geheel te versterken. Via deze route blijft de omvang van Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Limburg behouden, neemt de robuustheid toe, en is de ecologische samenhang en kwaliteit vergroot. Ook is de verbinding gezocht met aangrenzende regio's om het natuurnetwerk verder te versterken: Natura 2000-gebieden zijn met natuurcorridors verbonden met nabijgelegen natuurgebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant.

Water

De beschikbaarheid van voldoende en schoon water voor de Limburgse behoeften vormt in toenemende mate een sturende kracht achter de ruimtelijke inrichting van het Limburgse landelijk gebied. Daarom is de waterstructuur in 2050 op robuuste en toekomstbestendige wijze ingericht. De Maas is als fysieke en landschappelijke verbinding de spil in het Limburgse landschap. De beken vervullen deze rol op kleinere schaal door het landschap heen. Het waterbeheer is voorbereid op meer weersextremen en biedt inspiratie voor nieuwe vormen van gezamenlijk landschapsbeheer; door boeren, natuurorganisaties, particulieren en Provincie. Een groot aantal natuur- en landbouwgebieden wordt benut voor waterbuffering bij droogte en als overloopgebieden bij overstromingsrisico's.

Klimaatadaptatie geeft richting aan delen van het Limburgse landschap. De unieke kansen die beekdalen bieden om de opgaven van 2025 aan te pakken zijn in 2050 volledig benut. Natuurgebieden zijn verbonden om te komen tot robuuste natuur, de biodiversiteit en waterkwaliteit zijn verbeterd, waterbeschikbaarheid is geborgd en de effecten van wateroverlast zijn gemitigeerd.

Het watersysteem is tot in de haarvaten aangepast om beter om te gaan met de veranderende klimatologische bandbreedte: van heel droog tot heel nat. Beekdalen zijn breed ingericht om grote waterafvoeren te kunnen verwerken. De beekbodems zijn opgehoogd zodat meer water vastgehouden wordt voor droge periodes. Limburg sluit aan bij de water- en natuurontwikkelingen in het Duitse Rijngebied en het Belgische en Franse Maasstroomgebied, en er zijn grensoverstijgende afspraken gemaakt over waterbeheer ter voorkoming van afwenteling van wateroverlast benedenstrooms. Ook op waterkwaliteit van grensoverstijgend water zijn hardere afspraken gemaakt.

Het ontspannen heuvelland (Zuid-Limburg)

In 2050 zijn mens, natuur en landschap in balans in het heuvelland. Spreiding naar andere delen van Limburg heeft de recreatiedruk verlaagd en er is een netwerk van verbonden natuurgebieden dat reikt tot de Belgische Ardennen en de Duitse Eiffel. Erosie behoort tot het verleden door herstel van graften, holle wegen en bodem-beschermende teelten (waaronder grasland). Daardoor is de vruchtbare lössbodem duurzaam veiliggesteld. Via robuuste waterbuffering en grensoverstijgende afspraken is wateroverlastproblematiek structureel opgelost en zijn innovatieve zuiveringsvormen gerealiseerd.

Het land van bossen, veen en beken: gebied ten westen van de Maas: vanaf Heel naar het noorden

Dit gebied is een mozaïek van bossen en laaglandbeken. Natuur en recreatie versterken elkaar, zonder de ecologische draagkracht te overschrijden. Een klimaatadaptieve inrichting zorgt ervoor dat het gebied bestand is tegen langdurige droogte en piekbuien, met waterbuffering als speerpunt. De herinrichting van laaglandbeken draagt bij aan een robuust watersysteem en met veengebieden als natuurlijke waterbuffers is verdroging en uitspoeling teruggedrongen. Natuur is verbonden met de Peel en de Belgische Kempen, wat de aantrekkingskracht van het gebied versterkt. Tussen de natuurgebieden aan de provinciegrenzen en de beekdalen bevinden zich ook agrarische gebieden.

De Maasterrassen tot aan het Reichswald: het gebied aan de oostkant van de Maas, vanaf Sittard naar boven

De Maasterrassen zijn een toonbeeld van landschappelijke en ecologische kwaliteit. Natuur en kleinschalige landbouw zijn verweven, met bescherming van de unieke cultuurhistorische elementen (zoals de Fossa Eugenia) en geomorfologie. De verbinding van de Maasduinen met de Meinweg via het Duitse Reichswald zorgt voor een robuust en internationaal natuurnetwerk. Waterkwaliteit is geborgd door herstel van natuurlijke oevers en overloopgebieden, in lijn met grensoverstijgende afspraken.

Het ontspannen heuvelland

Het land van bossen, veen en beken

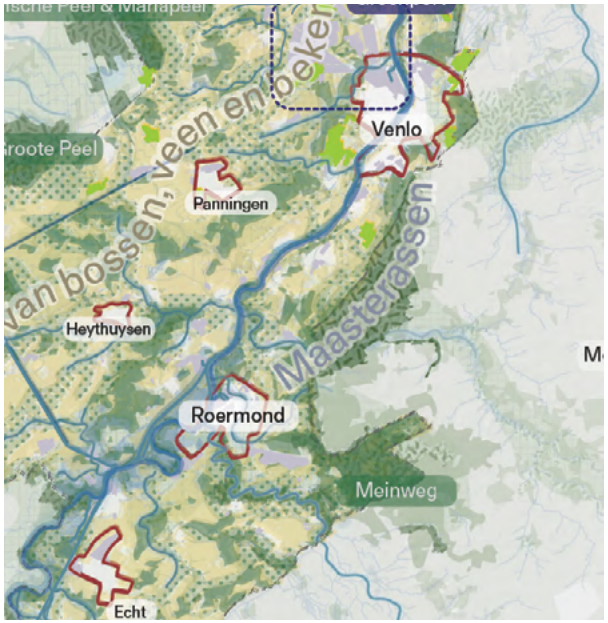

De Maasterrassen

Pijler 2: Economische ontwikkeling in het landelijk gebied

Nieuwe, zorgvuldig ingepaste functies als energie, wonen en recreatie versterken het economisch fundament voor het landelijk gebied. Tegelijkertijd blijft de agrarische sector belangrijk.

Zowel geopolitieke ontwikkelingen als klimaatverandering hebben invloed op de productie in de agrarische sector. Onder andere in Zuid-Europa is de voedselproductie sterk geraakt door een toenemend watertekort en hitte. Dit vergroot het relatieve en strategische belang van Nederland, en dus van Limburg, als voedselproducent voor de Europese voedselzekerheid. Het voordeel van de ligging van Limburg, met cruciale logistieke corridors, benut de agrarische sector optimaal door een zeer effectieve 'farm-to-table' keten.

In het landelijk gebied in 2050 ziet men twee soorten boeren: 1) de producerende boeren, die ruimte hebben om in te zetten op optimale productie binnen de randvoorwaarden van de overheid en vrije markt en 2) de verbindende en beherende landschapsboeren, met een economisch verdienmodel binnen de beperkende randvoorwaarden van de directe leefomgeving. Beide typen boeren dragen op hun eigen manier bij aan de welvaart en vitaliteit van het landelijk gebied, de steden in Limburg en de bredere Euregio. De landschapsbeherende boer is geografisch gebonden aan het landschap. Voor beide groepen vormt innovatie een wezenlijk onderdeel van de duurzame bedrijfsvoering. De ruimtelijke verhouding tussen de twee type boeren staat weergeven in het figuur op de volgende pagina.

Een brede schil aan andere sectoren werkt in symbiose samen met deze agrarisch ondernemers. Daarbij zijn de agrarisch ondernemers de aanjagers van een omvangrijk deel van de Limburgse economie: de logistiek, voedselverwerking, machinebouw, loonbedrijven, zaadveredelaars/grondstoffen en bouwsector.

Innovatie maakt het verschil

Grond en arbeid is en blijft in Limburg gelimiteerd: innovatie is nodig om de economische concurrentiekracht op peil te houden en aan te passen aan klimaatverandering. Dat geldt eens te meer voor de industriële boer. Dit type ondernemers is niet alleen geworteld in de Limburgse dorpen en buurten maar clusteren waar mogelijk samen op terreinen aansluitend aan logistieke knooppunten en zijn sterk innovatief van aard. De productie van eiwitten en plantaardige voeding vindt plaats in gesloten systemen en er wordt gebruik gemaakt van robotisering. In Limburg is ruimte voor innovatieve vleesproductie. Dierlijke mest heeft meer structureel de rol van kunstmest overgenomen en de potentie van dierlijke mest wordt meer benut. De focus ligt op voedselproductie voor de Limburgers.

Rondom de Brightlands Campus Greenport Venlo bevindt zich in 2050 een internationaal erkend hightech cluster. Hier worden hoogproductieve glastuinbouw en vertical farming toegepast op een manier die geen emissie meer veroorzaken. Robotica, sensortechnologie en AI zorgen ervoor dat arbeidsintensieve menselijke arbeid niet meer nodig is, terwijl de productie per vierkante meter zeer hoog is. Onderzoekers van UM, WUR, TU/e en internationale onderzoekspartners werken samen met bedrijven aan controlled

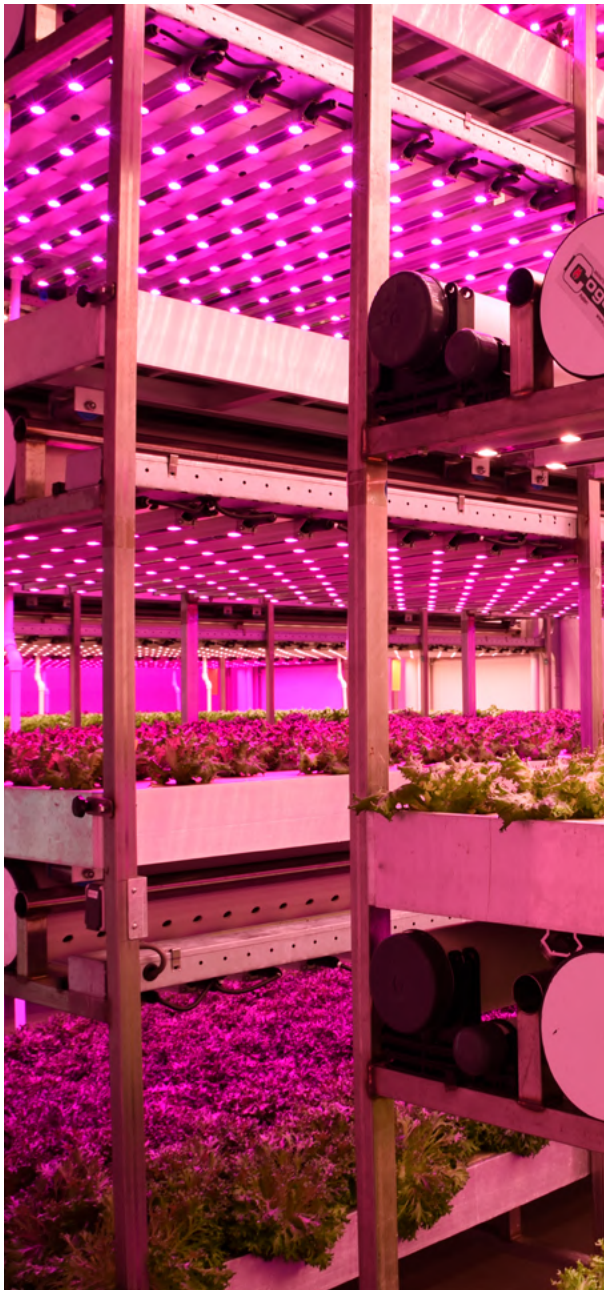

environmental agriculture, cellulaire agricultuur en gewasmodificatie, waarbij teeltomstandigheden volledig gestuurd worden. Dit resulteert in een stroom van duurzaam geproduceerde plantaardige en dierlijke eiwitten en andere hoogwaardige producten, die concurrerend zijn in de vrije markt en bijdragen aan de regionale en Europese voedselautonomie.

De maximaal producerende landbouw: producent van ons eten en schakel in onze kwaliteit van leven

Deze ondernemer heeft door herverkaveling op productie afgestemde percelen gekregen die ideaal zijn voor intensieve grondgebonden landbouw. Door zorgvuldige circulaire bedrijfsvoering is de Limburgse bodem in topconditie en floreert het bodemleven. Hoogtechnologische en datagedreven precisie landbouw verhogen de efficiëntie en productie. Nieuwe teelten hebben hun intrede gedaan. Teelten die tegen extreme weersomstandigheden (langdurige droogte, hitte, extreme regenval) bestand zijn. De teelten leveren grondstoffen voor de voedingsindustrie en de bouw (bio-based bouwmaterialen). Bio-based bouwen heeft een trendbreuk veroorzaakt in de manier waarop we produceren en bouwen in Nederland. Denk hierbij aan olifantsgras voor beton, lisdodde, hennep of vlas als isolatiemateriaal in woningen en sorghum als graansoort voor de voedingsindustrie.

Door de strategische ligging van deze agrarische bedrijven bij de logistieke corridors, komt voedsel effectief bij de afnemers terecht. Dit type landbouw vindt niet alleen plaats op agrarische gronden, maar in meer industriële vorm in meerlaagse kassen op bestaande bedrijventerreinen. Doordat deze kassen slim zijn gepositioneerd bij energieknooppunten, zorgen we voor een zo efficiënt mogelijke energievoorziening voor deze energievragers.

Landschapsbeherende landbouw

Het Limburgse landschap met zijn heuvels, beken, bossen en heggen is in 2050 bepalend voor de Limburgse cultuur. De landschapsbeheerder neemt een actieve rol in het beschermen van het landschap, watersysteem en de natuur tegen de verstorende invloeden van de stad, industrie, en intensieve grondgebonden landbouw. Een derde van het landbouwareaal uit 2025 is omgezet naar extensief (agrarisch) beheer voor het verkrijgen van een klimaatrobuust landelijk gebied. De vormen van landbouw in deze gebieden karakteriseren zich als landbouw met een maatschappelijk oogmerk. Dat betekent dat de bedrijfsvoering van deze ondernemingen logischerwijs deels vanuit maatschappelijke middelen en ecosysteemdiensten betaald en vergoed worden. Deze ondernemer kenmerkt zich door een bedrijfsvoering die breed uitwaaiert. Hij voert extensieve landbouwactiviteiten uit die vooral gericht zijn op de instandhouding van het open karakter van het landschap.

Afhankelijk van de kenmerken van het gebied wordt dit in de praktijk gebracht in de vorm van natte voedselteelt, bosveeteelt, agrobosbouw en strokenteelt. Daarbij wordt ingezet op innovaties omtrent nieuwe teelten en grond- en teeltbewerking met minder belastende technieken. Dit wordt gecombineerd met het uitbaten van recreatieve en toeristische voorzieningen. Zo ontstaan alternatieve verdienmodellen. De producten, zoals Limburgse vergeten groenten en natuurvlees die worden geproduceerd zijn uniek voor de streek en van hoogwaardige kwaliteit. Consumenten komen voor deze producten en voorzieningen naar de Limburgse bedrijven en zijn bereid daar een eerlijke prijs voor te betalen.

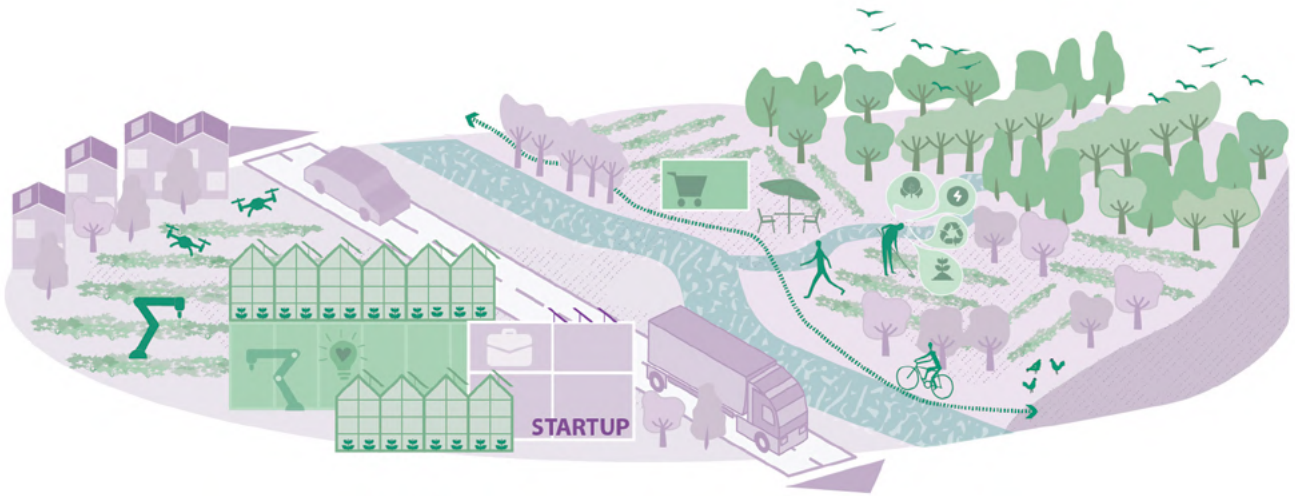

Twee soorten landbouw: *van maximaal producerend naar landschapsbeherend.*

De landschapsbeherende boer werkt nauw samen met de op het landschap, natuur en water betrokken overheidslagen (bijvoorbeeld het 'landschapschap' – zie kader). Overheden erkennen de rol van de ondernemer als landschapsbeheerder en waarderen die, ook financieel, voor het leveren van ecosysteemdiensten. De landschapsbeherende boeren werken nauw samen met collega's over de grens in Brabant, Gelderland, België en Duitsland.

Het landschapschap: de motor achter de ontwikkeling en beheer van de Limburgse landschappen

Het landschapschap: de motor achter de ontwikkeling en beheer van de Limburgse landschappen
Boeren, particuliere grondbezitters, terreinbeherende organisaties, gemeenten, Provincie en het Waterschap richten samen het Landschapschap op. Dit Landschapschap borgt dat ontwikkeling, beheer en exploitatie van het landschap in Limburg vanuit een gezamenlijke visie op de opgaven vorm krijgt. Het Landschapschap overbrugt tegenstellingen vanuit gedeelde waarden en belangen. De opgaven van water en bodem, flora en fauna, cultuur-historische waarden, gewortelde gemeenschappen, ontspanning en recreatie, innovatie en ondernemerschap, krijgen vorm vanuit het gezamenlijke belang in een vitale, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Democratische legitimatie verkrijgt het Landschapschap via het waterschap of via de provincie. In 2050 is deze nieuwe bestuursvorm een toonbeeld voor landschapsbeheer. Het Landschapschap ondersteunt grondbezitters financieel en kaderstellend in maatschappelijke beheerstaken. Zelf is zij als grondbezitter daarin een inspirerend voorbeeld.

Pijler 3: Gewortelde Limburgse gemeenschappen in het landelijk gebied

In het landelijk gebied kiezen Limburgers voor gewortelde gemeenschappen. Inwoners voelen zich geworteld, ervaren zeggenschap over hun leven en richten samen hun erven, straten, dorpen en bedrijventerreinen in. In dit buitengebied is ruimte voor kleine kernen, natuur, water en landbouw. Mantel- en familiewoningen geven nieuwe impulsen en gezinnen vinden de ruimte en verbindingen om hun kinderen op te voeden. De boerderij van de toekomst ontstaat in Limburg door vertrouwen in, en zeggenschap bij gemeenschappen en ondernemers. Ouderen kunnen blijven wonen in hun dorpen door slimme ver- en nieuwbouw. Met autonoom vervoer en digitale communicatie zijn grote dorpen en steden altijd goed verbonden met deze gewortelde gemeenschappen.

Naast de inwoners van het buitengebied, maken Limburgers die in de stedelijke kernen wonen gebruik van het landelijk gebied voor verbinding, ruimte en recreatie.

Het landelijk gebied biedt grote vrijetijdswaarde voor inwoners zelf en die van de aangrenzende dynamisch stedelijke gebieden. Vergelijkbaar met sociale voorzieningen in de steden is het landelijk gebied een plek om samen te komen en elkaar te ontmoeten. De rust en ruimte van het Limburgse landschap draagt bij aan de gezondheid van de Limburgers.

De Limburgse identiteit blijft een belangrijke kwaliteit. De verbondenheid van de mensen en de levenswijze dragen bij aan de prettige leefomstandigheden. De gemeenschap is geworteld in een rijk verenigings- leven en andere cultuurdragers. Culturele waarden blijven zo levend in de gemeenschap en worden doorgegeven aan nieuwe Limburgers. Cultuurdragers spelen een rol bij de integratie van nieuwe Limburgers en Limburg staat open voor nieuwe invloeden. Het lokale mkb, boeren en de zorgsector zijn belangrijke werkgevers in het buitengebied en dragen bij aan de sociale verbindingen en samenhang. Bijvoorbeeld door de steun aan lokale sportverenigingen.

Gewortelde Limburgse gemeenschappen: *In dit buitengebied is ruimte voor kleine kernen, natuur, water en landbouw.*

Een deel van de inwoners werkt in de grote kernen, of buiten de regio. Verder komt inkomen uit landbouw, zorg, natuurbeheer, toerisme en de recreatieve sector. In het landelijk gebied wordt hard gewerkt en is veel ruimte voor rust en recreatie.

In kleine kernen kunnen inwoners, samen met hun gemeenschap, vrij autonoom en zelfstandig leven. Ze hebben ruimte om samen voorzieningen te ontwikkelen. Zo is er ruimte voor initiatieven vanuit de gemeenschappen voor coöperatieve en collectieve woonconcepten en energie- of watervoorzieningen. Het totale voorzieningenaanbod is passend en afgestemd op het schaalniveau van de kleinere kernen.

Om leefbaarheid in het landelijk gebied op peil te houden en gemeenschapszin te stimuleren zijn er in centrale dorpskernen multifunctionele dorpshuizen gevestigd. Dorpshuizen dragen bij aan de veerkracht van gemeenschappen. Met de dorpshuizen wordt een laagdrempelige plek georganiseerd die door en voor Limburgers en voor verschillende doeleinden gebruikt kan worden en die de gemeenschap kan versterken.

Noten
1 Davis et al. 2016
2 PBL, Landbouw en natuurverkenning, oktober 2025
3 KNMI, 2019

3.4 Visie mobiliteit

In het thema mobiliteit onderscheiden we twee pijlers van het mobiliteitssysteem: personenmobiliteit en logistiek. Personenmobiliteit gaat over de manier waarop we mensen en plekken met elkaar verbinden. We verbinden ons thuis met de sportclub, het park en de supermarkt om de hoek, maar ook met werk, vrienden en familie verder weg. Afstanden zijn daarbij een gegeven. Met mobiliteit faciliteren we de manier waarop we die afstanden overbruggen. Lopend, met de fiets, openbaar- en deelvervoer of de auto. Mobiliteit heeft een faciliterende rol; door deze rol zijn harde infrastructuur, dienstregelingen en mobiliteitshubs geen doelstelling op zich, maar randvoorwaardelijk voor de brede welvaart. Mobiliteit sluit aan bij de doelen vanuit wonen, economie, landelijk gebied en energie.

Logistiek gaat over het faciliteren van goederenstromen. Hierin vormt Limburg een startpunt, bestemming én een doorvoerpunt voor met name distributie en industrie. De corridors tussen grote metropolen zoals de Randstad, de Vlaamse Ruit en het Ruhrgebied, lopen dwars door Limburg heen. Dat geeft Limburg een centrale rol in deze logistieke stromen, zowel over de weg en het spoor, als over water en door de lucht. Als Limburg maken we gebruik van deze corridors en plukken er de vruchten van.

Het thema mobiliteit heeft op elk schaalniveau een aparte uitwerking. De bereikbaarheidsvraag op lokale schaal vraagt om een andere invulling dan die op regionale of (inter)nationale schaal. Daarbij gaat het zowel om verschillen in modaliteiten, als de hoeveelheid ruimte die we hiervoor gebruiken. Dit staat in direct verband met de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid in Limburg, met name in bebouwde gebieden. In de visie mobiliteit geven we antwoorden op de vraag hoe we benodigde bereikbaarheid faciliteren: Welke functies moeten bereikbaar zijn? Hoe zorgen we dat die plekken in 2050 op een duurzame en gezonde wijze bereikbaar en toegankelijk zijn? En welke modaliteiten en systemen horen daarbij? Daarmee werken we aan een bereikbare toekomst voor Limburg.

3.4.1 Het mobiliteitssysteem van vandaag

In de afgelopen eeuw is het straatbeeld van Limburg behoorlijk veranderd. 100 jaar geleden lagen veel van onze dagelijkse bestemmingen om de hoek. De bakker, slager, school en werk waren vaak lopend of fietsend te bereiken. Grote afstanden overbrugden we met de trein of de bus; een eigen auto was voor velen een luxe. 50 jaar later zien we een behoorlijke toename van het autogebruik. De auto gaf een steeds groter deel van de Limburgers autonomie; het stelde ons in staat verder te reizen voor dagelijkse activiteiten. Tegelijkertijd zorgde de groeiende bevolking voor een toename in het aantal bestemmingen en verplaatsingen. Het werd drukker en minder veilig op straat. Zowel in het dorp en de stad als daartussen.

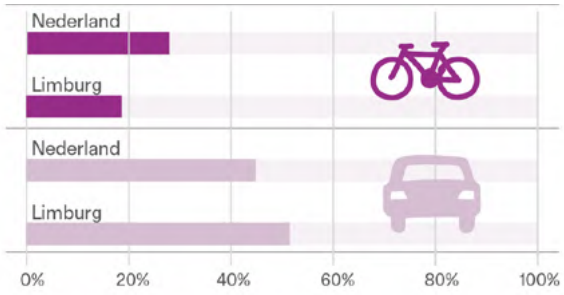

Limburgs en Nederlands aandeel van de fiets en auto in de modal split (ODiN, 2023)

Vandaag de dag zien we dat onze snelheid blijft toenemen; met de auto, de trein, het vliegtuig, de e-bike en ook digitaal komen we steeds sneller op bestemmingen verder van huis. Ook onze goederen en pakketten komen vanuit de hele wereld naar ons toe, en gaan vanuit ons de hele wereld over. Tegelijkertijd is de demografie van Limburg richting 2025 veranderd; het aantal inwoners stagneert, de samenleving vergrijst en individualiseert, en voorzieningen buiten de steden verliezen draagvlak. Daardoor komt de bereikbaarheid onder druk te staan, worden afstanden groter en is het dus moeilijker voor mensen om op een gezonde, duurzame manier te reizen voor dagelijkse behoeften. Het dagelijkse verplaatsingspatroon (daily urban system) van de Limburgers komt daardoor onder druk te staan.

In elke periode in de tijd is onze mobiliteit een afgeleide van onze herkomst en bestemming, met een formule van snelheid en afstand. Hoe sneller we kunnen reizen, hoe groter de afstand is die we bereid zijn af te leggen om onze bestemming te bereiken. Het is een paradox: hoe meer mensen bereid zijn om ver te reizen, hoe verder onze bestemmingen van ons af komen te staan. Vroeger was nabijheid belangrijk omdat we binnen beperkte tijd niet ver konden reizen. Intussen komen we binnen dezelfde tijd veel verder. Dat biedt kansen. Verre vrienden zijn bereikbaar, nieuwe markten zijn dichterbij dan ooit. Maar het biedt ook uitdagingen. Onze behoefte aan nabijheid – de kleinere daily urban systems binnen gemeenschappen – is onverminderd groot. De vraag is hoe we mobiliteit zo kunnen vormgeven dat we de vruchten plukken van de toegenomen snelheid, maar ook onze gemeenschappen dicht bij ons kunnen houden.

Een duidelijk mobiliteitspatroon

Het mobiliteitssysteem in Limburg kenmerkt zich vandaag de dag door een hoge afhankelijkheid van de auto en een beperkt fietsgebruik. De modal split van Limburg wijkt duidelijk af van het landelijke beeld, waar gemiddeld minder autoritten en meer fietsritten worden gemaakt. Dit verschil zien we op meerdere afstanden terugkomen. Bij afstanden van minder dan 7,5 kilometer is de auto in Limburg nog altijd verantwoordelijk voor meer dan 40% van de verplaatsingen en de fiets voor 24%. Gemiddeld in Nederland is op deze afstand 31% van de verplaatsingen met de auto en 35% per fiets. Voor afstanden groter dan 7,5 kilometer ligt het aandeel verplaatsingen met de auto in Limburg bijna op 80% tegen ruim 70% gemiddeld in Nederland.

Het lage aandeel fietsritten is mede te verklaren door relatief langere afstanden in Midden- en Noord-Limburg en grotere hoogteverschillen in Zuid-Limburg. Ruim 15% van de langere ritten (meer dan 40 km) wordt in Limburg per trein afgelegd; iets minder dan de landelijk cijfers. Door haar rijke verleden is de provincie met 6 grote en tientallen kleinere treinstations goed ontsloten over het spoor. Er is dus ruimte om dit aandeel te vergroten.

Binnen Limburg zijn er ook duidelijke verschillen zichtbaar. Het heuvelland in Zuid-Limburg staat onder druk door toeristisch verkeer en het fietsgebruik is hier het laagste van Limburg. Midden-Limburg kent juist een piekdrukte rond Roermond en de Maasplassen en Noord-Limburg vervult een sleutelrol als logistieke hotspot, maar kampt met structurele druk op corridors zoals de A67 en A73.

De positie van Limburg biedt perspectief

Limburg is geografisch gepositioneerd aan de rand van Nederland, maar vanuit Europees perspectief heeft Limburg juist een centrale positie. Vanuit economisch perspectief zien we dit terug in het hoge aantal internationaal opererende bedrijven en de grootte van de export. In het kader van mobiliteit kijken we vooral naar de belangrijke logistieke corridors over weg, water (Maas en Julianakanaal) en spoor die door Limburg lopen, en Nederland en België met de rest van Europa verbinden. Hierdoor heeft de provincie een sleutelrol in goederenstromen van en naar Duitsland (Ruhrgebied), België (Vlaams-Brabant, Luik), Luxemburg en Noord-Frankrijk. De regio vervult zowel een doorgangsfunctie als een overstappunt voor multimodaal vervoer en beschikt over meerdere trimodale 'ports' (knooppunten van weg, spoor en water). In Noord-Limburg is Venlo, samen met Venray en Horst aan de Maas, al jarenlang een van de belangrijkste hotspots in Nederland voor distributielogistiek. In Zuid-Limburg ligt de nadruk op de logistiek van de (maak)industrie, met name rond Chemelot en in Stein. De logistieke corridors zijn van groot belang voor de productielocaties en overslagpunten in Limburg, die via deze verbindingen toegang hebben tot het binnen- en buitenland voor de aanvoer van grondstoffen en de verkoop van producten. Niet voor niets is Limburg groot in de logistiek. Dat zien we ook terug in de cijfers. Elk jaar wordt er circa 50.000 kiloton aan goederen vervoerd van, naar en binnen zowel de deelregio's Noord- als Zuid-Limburg. In Midden-Limburg is dit ruim 26.000 kiloton. Zo'n driekwart van deze stromen verloopt via wegtransport, 21% over het water en 4% per spoor[1]. Het belang van de Limburgse corridors wordt door deze cijfers eens te meer duidelijk.

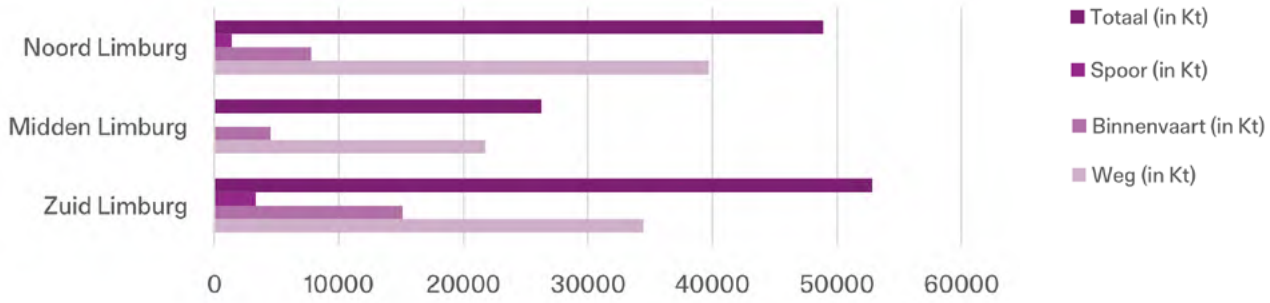

Limburgs en Nederlands aandeel van de fiets en auto in de modal split (Basismodel Goederenvervoer, 2018)

De buisleidingen die door Limburg lopen spelen hierin ook een belangrijke rol. Deze vervoeren enorme volumes aan vloeistoffen en gassen, die van vitaal belang zijn voor Limburg, Nederland, en Europa. Het totale volume dat in Nederland in 2022 door buisleidingen werd vervoerd is 315 miljoen ton[2]. Dat is gelijk aan ongeveer de helft van het totaal aan goederen (642 miljoen) dat in dat jaar over de weg vervoerd werd[3]. Dit geeft wel aan dat buisleidingen in het Nederlandse transportsysteem essentieel zijn. Limburg vervult hierin, met het industriecluster Chemelot, een sleutelrol.

Goede verbindingen zijn niet alleen belangrijk voor goederen, maar ook voor mensen. De provincie Limburg is grensoverstijgend verbonden met stedelijke gebieden, zoals Luik, Aken, Eindhoven, Nijmegen, het Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit. De weginfrastructuur (zowel A- als N-wegen) en het spoornet zijn op orde. Daardoor kunnen Limburgers elders werken en recreëren, maar ook andersom. Zo zien we dat dagelijks circa 15.000 mensen uit Duitsland en 15.000 mensen uit België in Limburg komen werken. Het openbaar vervoer kan hierin een belangrijke rol spelen. Alle grote Limburgse steden hebben intercitystations en zijn goed met elkaar en met Eindhoven verbonden. Er is veel ruimte voor verbetering om snelle en betrouwbare verbindingen naar Nijmegen (Maaslijn) en naar Duitsland en België (Drielandentrein en de lijn Eindhoven-Venlo-Düsseldorf) te realiseren, en zo de infrastructuur optimaal te benutten.
Mensen reizen ook via het Limburgse vliegveld,

Maastricht-Aachen Airport (MAA). We zien dat deze luchthaven vooral een regionale functie heeft voor een relatief klein aantal passagiers (223.152 in 2023). Ook voor goederen is MAA een relatief kleine speler, met 32.275 ton in 2023[4]. Goederen worden vaker via het nabijgelegen vliegveld van Luik verwerkt, dat met jaarlijks ruim 1.000.000 ton goederen een van de grootste vrachthubs in Europa is. In de huidige vorm is MAA geen onderdeel van het dagelijkse mobiliteitssysteem van Limburg. Tegelijkertijd biedt de positie van MAA in combinatie met de infrastructuur eromheen veel perspectief voor innovatieve invulling in de toekomst.

Meer lezen over 'mobiliteit in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

Noten
1 Dataset: mobiliteit goederenstromen modaliteit corop basgoed 2018
2 315 million tonnes transported through pipelines in 2022 | CBS
3 Hoeveel vracht gaat er over de Nederlandse wegen? | CBS
4 Foto van Limburg (pagina 48). Hoofdstuk mobiliteit, Luchtvaart.

3.4.2 De opgaven van het Limburgse mobiliteitssysteem richting 2050

De komende 25 jaar zal veel veranderingen met zich meebrengen. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste uitdagingen voor mobiliteit in Limburg richting 2050.

Druk op voorzieningen in het landelijk gebied

In het landelijk gebied kiezen veel Limburgers voor rust en ruimte. Ook hier spelen lokale voorzieningen, zoals de supermarkt, de sportclub of het buurthuis, een belangrijke rol in het dagelijks leven. Deze plekken zijn niet alleen belangrijk vanwege hun primaire functie, maar hebben ook een maatschappelijke en sociale waarde, bijvoorbeeld als ontmoetingsplaats[1]. Ze zijn daardoor belangrijk voor de veerkracht van gemeenschappen. In Limburg zien we dat, mede door schaalvergroting en veranderingen in de bevolkingssamenstelling, het draagvlak voor kleine lokale voorzieningen afneemt. Als er te weinig jongeren in een dorp wonen, moet de voetbalclub misschien wel fuseren met die in een nabijgelegen dorp. Scholen verdwijnen en ook winkeliers staan onder druk. Daardoor is in Limburg de gemiddelde afstand tot voorzieningen de afgelopen tien jaar gestegen[2]. Tegelijkertijd neemt het aantal ouderen in het landelijk gebied toe, die ook van deze voorzieningen afhankelijk zijn. Voor hen worden afstanden tot basisbehoeften, zoals zorg, steeds groter. Doordat de nabijheid van voorzieningen in het landelijk gebied afneemt, neemt de afhankelijkheid van de auto toe. Dit heeft invloed op autonomie, toegankelijkheid en duurzaamheid. Richting de toekomst is het voor het landelijk gebied van belang om verschraling van voorzieningen tegen te gaan. Dit vraagt om een combinatie van mobiliteitsbeleid, ruimtelijk beleid en voorzieningenbeleid.

Nabijheid van werkgelegenheid

De nabijheid van werkgelegenheid is een belangrijke voorwaarde voor brede welvaart en leefbaarheid in Limburg. Als Limburgers vanuit hun woning arbeidsplaatsen goed kunnen bereiken, zorgt dit ervoor dat zij mee kunnen doen aan de economie. Ook is dit voor bedrijven een belangrijke vestigingsfactor. Op dit moment kan 73% van de Limburgers 50.000 banen binnen 45 minuten bereiken met het ov, en kan 51% 50.000 banen bereiken binnen 30 minuten fietsen[3]. Dat is iets lager dan het Nederlands gemiddelde, mede omdat de banen buiten Nederland niet in deze cijfers zijn meegenomen. Hierachter ligt echter wel dat deze cijfers sterk verschillen per regio. In de steden zijn deze cijfers, door de goede ov-bereikbaarheid via de 6 intercitystations, gunstiger dan in het landelijk gebied, en in Zuid-Limburg zijn de cijfers gunstiger dan in Noord- en Midden-Limburg. Op plekken waar geen intercitystation in de buurt is, staat de bereikbaarheid van arbeid onder druk. Dit probleem zou in 2050, als we niets doen, urgenter kunnen worden. Als steden verdichten en economische activiteiten zich clusteren, dreigen bepaalde landelijke gebieden achter te blijven. Dit is een economische vraag, maar bovenal een mobiliteitsvraag; hoe zorgen we dat de economie bereikbaar blijft voor elke Limburger?

Duurzame verplaatsingen

Limburgers kiezen bovengemiddeld vaak de auto in vergelijking tot de rest van Nederland[4]. De auto heeft de afgelopen decennia in Limburg ruim baan gekregen. Dat heeft veel voordelen gehad voor de autonomie en verplaatsingssnelheid van individuen, maar in de toekomst komt de schaduwzijde hiervan steeds nadrukkelijker naar voren. Daarbij gaat het om toenemende druk op gezondheid, milieu en ruimte. Internationaal is afgesproken om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Om die afspraak na te komen, zal de uitstoot van broeikasgassen door mobiliteit fors teruggedrongen moeten worden[5]. Dat kan deels door te elektrificeren. Steden als Maastricht, Venlo en Roermond voeren daarom de komende jaren zero-emissie zones in. Maar op de langere termijn zijn meer structurele veranderingen nodig. Het aandeel elektrische voertuigen blijft achter bij het Nederlandse gemiddelde en de laadinfrastructuur moet op veel plekken uitgerold worden. Daarvoor is het nodig dat het elektriciteitsnetwerk op orde is.

Richting 2050 zal de druk op de ruimte steeds groter worden. Om de druk op de ruimte te verlichten, zal ook het stimuleren van het gebruik van andere voertuigen, zoals de (e-)fiets en het openbaar vervoer, een grote vlucht moeten nemen. Dat betekent dat de auto voor de kortere afstanden vaker ingeruild moet worden door de fiets, en voor langere afstanden door het openbaar vervoer, zeker in de stedelijke context. In stedelijke gebieden is de ruimte nu al schaars en de verdichtingsopgave van de komende decennia vraagt om nog scherpere keuzes. Er is al een dicht mobiliteitsnetwerk met goede stations en verbindingen. Om dat netwerk goed te benutten, zullen we onze ruimte moeten herwaarderen. Dit vraagt om een enorme verandering, in beleid, infrastructuur, en in het reisgedrag van Limburgers.

Ruimte op de weg en congestie

Voor de bereikbaarheid van de provincie is het essentieel dat verschillende regio's goed met elkaar verbonden blijven. Daarvoor is het provinciale netwerk met daarin de snelwegen (A2, A67, A76 en A73), de Maas en het intercitynetwerk van groot belang. Op dit niveau wordt de meeste intensiteit en congestie ervaren[6]. Met name op de trajecten Weert-Eindhoven en Het Vonderen-Maastricht ondervindt zowel het personen- als goederenverkeer veel hinder. De filezwaarte – het aantal minuten file vermenigvuldigd met de lengte waarover deze file zich voordoet – is in de afgelopen jaren steeds gestegen, met bijna na een verdubbeling over 2 jaar. Kanttekening hierbij is dat in de jaren 2022 en 2023 nog coronamaatregelen golden. Toch laten deze cijfers een flinke stijging van de filedruk zien. Bij een toekomstbeeld van 2050 waarin het aantal inwoners groeit, zal de druk op deze verkeersaders toenemen. Daarbij is met name de druk op piekmomenten een opgave. Dat geldt voor de spits, maar ook toeristisch en recreatief verkeer veroorzaken congestie op piekmomenten. Dat betekent dat we slimmer gebruik moeten maken van onze infrastructuur, en een toenemende opgave hebben in het structureel veranderen van reisgedrag.

Het vraagstuk van congestie speelt niet alleen op de grote verkeersaders. Ook in stedelijk gebied staat bereikbaarheid onder druk door de beperkte ruimte. Auto's zijn hierin een relatief grote ruimtevrager; zowel rijdend (infrastructuur) als stilstaand (parkeerplaatsen).

Daarbij is het de uitdaging om meer in te zetten op modaliteiten die de ruimte efficiënter benutten - zoals lopen, fiets en ov – terwijl we bestemmingen in de stad ook bereikbaar houden voor het autoverkeer.

Technologische innovaties

Technologische innovaties kunnen Limburg veel bieden. Autonoom rijden kan bijvoorbeeld oplossingen bieden voor het in stand houden van bereikbaarheid in het landelijk gebied. Niet alleen op snelwegen, maar ook op provinciale wegen en bij publieke mobiliteit. Publieke mobiliteit omvat alle mobiliteitsvormen die vanuit de overheid beschikbaar worden gesteld. Dit betreft het traditionele openbaar vervoer en gesubsidieerde vormen van deelvervoer. Daarvoor is het belangrijk om de bestaande infrastructuur toekomstbestendig in te richten, om slim en veilig gebruik te faciliteren. Vervoersmiddelen kunnen in de toekomst ingezet worden als energiedragers binnen het decentrale energiesysteem, bijvoorbeeld door elektrische auto's als batterij bij huis te gebruiken. Elektrisch vliegen zal naar verwachting al op middellange termijn leiden tot een toename van korte en middellange afstandsvluchten voor personen. Dit biedt kansen voor een herpositionering van Maastricht-Aken Airport. Verkeersveiligheid verandert in de toekomst door nieuwe technologie, waarbij infrastructuur, voertuigen en weggebruikers slimmer met elkaar verbonden zijn. Maar deze innovaties passen niet direct binnen onze huidige infrastructuur en zijn niet vanzelfsprekend (sociaal) veilig.

Bij gelijkblijvend beleid zal het aantal verkeersslachtoffers in Limburg alleen maar toenemen[7]. Om het aantal verkeersslachtoffers te verkleinen, zal de focus moeten verschuiven naar het proactief wegnemen van risico's door in beleid infrastructuur, gedrag en voertuigtechniek op elkaar aan te laten sluiten.

Zo kunnen ongevallen ontstaan met zelfrijdende voertuigen als de infrastructuur en het beleid niet op de juiste manier zijn afgestemd met de nieuwe technologieën. Ook zorgt een toename in autonoom vervoer voor verlies van sociale controle, waarmee de sociale veiligheid in het openbaar vervoer onder druk komt te staan. Nieuwe vormen van mobiliteit leiden dan ook tot nieuwe vraagstukken omtrent sociale en fysieke veiligheid. Om deze vraagstukken op te lossen, zal de provincie een actieve rol moeten opnemen.

Grensoverstijgende verbindingen

Een Limburg dat economische en sociaal sterk verweven is met aangrenzende regio's, vraagt om soepele grensoverstijgende verbindingen. Hiervoor moeten belemmeringen bij het passeren van de grens worden weggenomen. Deze belemmeringen doen zich voor op meerdere schaalniveaus en bij verschillende modaliteiten. Zij raken zowel fysieke infrastructuur als digitale systemen en regelgeving. Met name op het spoor, denk aan wisselbeveiligingssystemen, in het wegverkeer en bij nieuwe vormen van mobiliteit, zoals autonoom rijden, is het noodzakelijk om verschillen in standaarden en systemen te overbruggen om te komen tot vlotte, samenhangende verbindingen.

Efficiënte logistiek

De regionale logistiek in Limburg zal in 2050 sterk beïnvloed worden door een combinatie van duurzaamheidsdoelen, technologische vooruitgang, veranderende geopolitieke situaties en een dynamische marktvraag. Eventuele uitbreiding van logistieke functies staat ter discussie door ruimtegebrek en concurrentie met andere ruimtevragers als natuur, landbouw en woningbouw. We willen de positie van Limburg als strategisch knooppunt in Europa behouden. Daarvoor moet de logistiek samen met andere ruimtevragers steeds op een weegschaal worden gelegd. Daarbij helpt het om het logistieke systeem efficiënt en toekomstbestendig in te richten. Daarbij hoort ook dat vanuit economisch perspectief nagedacht wordt over het efficiënt inrichten van ruimtevragers in de logistiek, zoals distributiecentra. De bevaarbaarheid van waterwegen is in 2050 minder vanzelfsprekend als gevolg van grotere droge periodes en hevige piekafvoeren. Ook hier is de afweging met andere ruimtelijke doelstellingen, zoals natuurversterking, een uitdaging.

Meer lezen over mogelijkheden voor het mobiliteitssysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Christiaanse, S. (2024) "The loss of rural facilities: a mixed methods study on perceptions of place-change" p. 241
2 Een bereikbaar en toegankelijk Limburg | P&C beleidsmonitor voor Limburg voorjaar 2025 | Limburg Stijging: 2,01km in 2015 naar 2,15 km in 2023. Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek - Mobiliteit
3 Monitor Brede Welvaart - Goudappel
4 Foto van Limburg, pagina 46. Hoofdstuk mobiliteit, modal split.
5 TNO & PBL (2024) "Klimaatneutrale mobiliteit in 2050"
6 Foto van Limburg pagina 50. Hoofdstuk mobiliteit, congestie. Bron: verkeersmodel Limburg
7 SWOV, Limburgse Staat van de Verkeersveiligheid 2023

3.4.3 Het mobiliteitssysteem in 2050: nabijheid en verbondenheid

Provincie met internationale logistieke corridors

Limburg heeft de perfecte ligging om verplaatsingen op internationale schaal (>80km) te faciliteren. Daarin vormt de Maas met de A2 en A73 de ruggengraat van Noord naar Zuid. De A76 en A79 zijn belangrijke oost-west verbindingen.

- Venlo — Internationale hoofdkern met station
- Hogesnelheidslijn
- Snelweg
- Goederencorridor
- Laadhub
- Vliegveld

Verbonden en gezonde steden

De steden zijn als knooppunten aan elkaar verbonden via de regionale corridors. Daarmee faciliteren we de verplaatsingen naar bovenregionale bestemmingen (30-80km). Binnen de kernen en de steden is mobiliteit gericht op gezond en prettig samenleven. De routes en snelheden passen bij de directe omgeving.

- Weert — Regionale hoofdkern met intercitystation
- Bestaande spoorverbinding
- Nieuwe spoorverbinding personenvervoer
- Upgrade personencorridor
- Autoweg
- Regionaal HOV

Bereikbare voorzieningen

Om verplaatsingen vanuit de subregionale kernen, kleine dorpen en het buitengebied op middellange afstand (tot ca. 30 km) te faciliteren, is geïnvesteerd in verbindende netwerken: provinciale wegen, HOV- en sprinternetwerken en snelfietsroutes. Met de opkomst van drones zijn er regionale diensten ontwikkeld die via distibutiepunten, op strategische plekken langs de infrastructuur, worden bevoorraad.

- Horst — Subregionale hoofdkern
- Subregionaal HOV
- Stoptreinstation

Fijnmazige mobiliteit

Het mobiliteitsnetwerk moet de korte afstandsverplaatsingen (tot ca. 10km) tussen subregionale kernen en kleinere dorpen maximaal faciliteren. Daarvoor zijn er aantrekkelijke fiets- en loopnetwerken, zowel in de dorpen als daartussen. Ontsluitend openbaar vervoer en andere vormen van publieke mobiliteit zijn een basisvoorziening, waarbij de doorontwikkeling van autonoom openbaar vervoer helpt voor een efficiëntere invulling daarvan.

- Veilige fietsverbinding 7,5km rond hoofdkernen

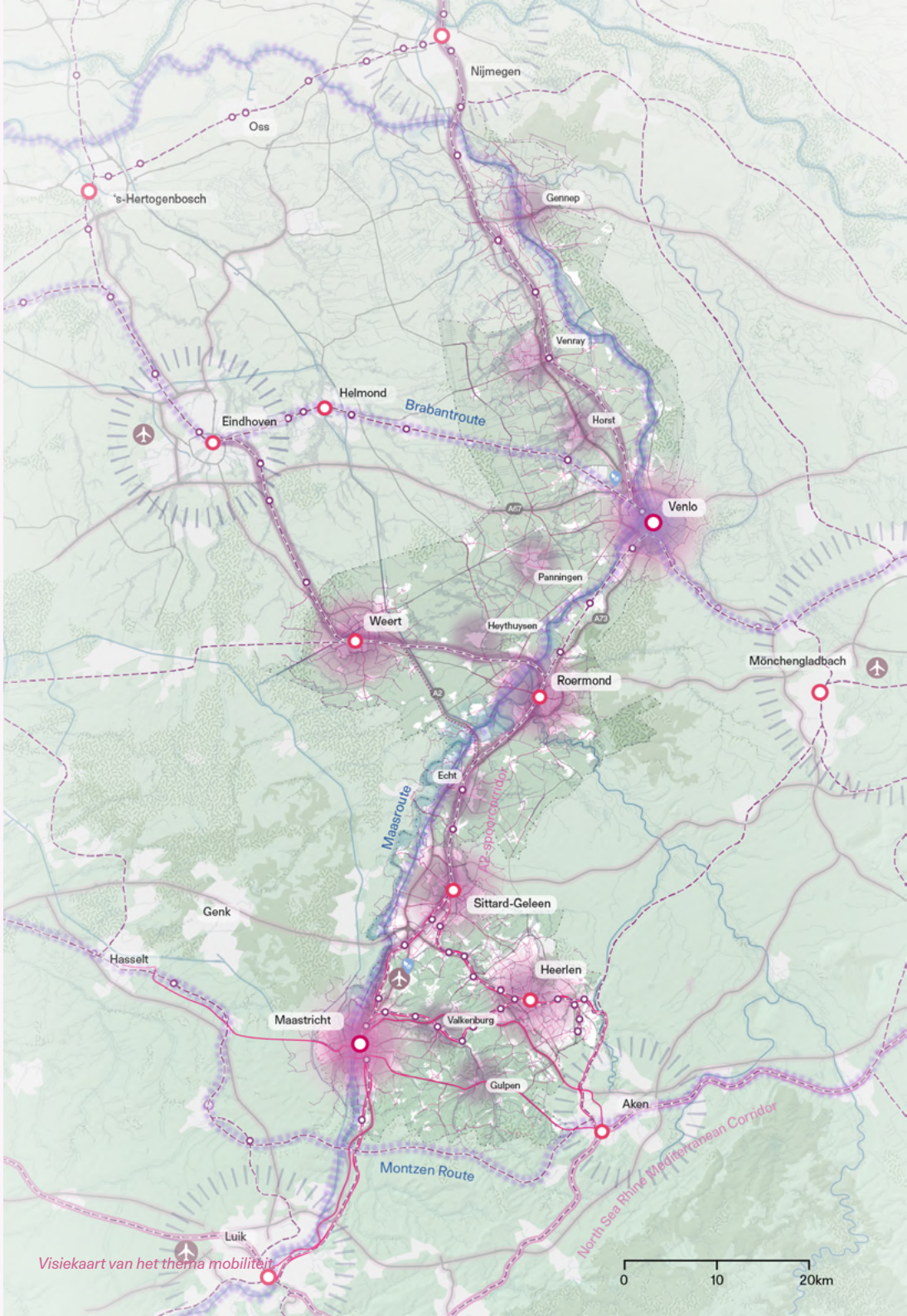

Visiekaart van het thema mobiliteit

In 2050 draait mobiliteit in Limburg om menselijke waarden. We streven naar een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan de nabijheid en verbondenheid van mensen. Dankzij het mobiliteitssysteem zijn we in 2050 beter verbonden dan ooit, ook over de grenzen heen, en voelen zowel de lokale gemeenschappen als ook de grote metropoolregio's buiten Limburg nabij. Plekken waar we wonen, werken of recreëren zijn beter bereikbaar op een duurzame, gezonde, en slimme manier. Op lange afstanden maken we meer gebruik van de snelle openbaar vervoerverbindingen, op korte afstanden maken we gebruik van een comfortabele, snelle en groene infrastructuur voor lopen, fietsen en publieke mobiliteit. Door mobiliteit te verduurzamen en ons reisgedrag aan te passen, hebben we de schaarse ruimte in 2050 slimmer ingezet voor onder andere wonen en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Bedrijven binnen Limburg en daarbuiten bereiken elkaar snel via het Limburgse mobiliteitsnetwerk. Hiervoor bouwen we voort op de sterke kwaliteiten van Limburg, zoals de grensligging, de Maas en de sterke weg- en spoorinfrastructuur. We maken gebruik van innovatieve oplossingen, zoals drones en elektrisch vliegen, om onze strategische positie in Europa verder te benutten. Veiligheid in ons mobiliteitssysteem is een absolute randvoorwaarde: met een veilig systeem kunnen we nabijheid, verbondenheid en duurzaamheid optimaal realiseren.

Dit nieuwe mobiliteitssyteem hebben we niet zomaar gerealiseerd. Het is een complexe opgave die veel raakvlakken kent met wonen, economie, energie en het landelijk gebied. We zijn anders gaan denken over hoe wij en onze goederen van A naar B komen. Het vergt een transitie van een oud naar een nieuw systeem: in beleid, infrastructuur, technologie én ons reisgedrag. En met resultaat. De transitie naar het mobiliteitssysteem van 2050 levert Limburg drie keer winst op: meer bereikbare bestemmingen, meer gezonde en duurzame mobiliteit én meer ruimte voor een aantrekkelijke, leefbare omgeving.

Knooppuntontwikkeling in steden en grotere kernen
De steden en kernen in Limburg vormen de knooppunten van onze bereikbaarheid. Via mobiliteitsknooppunten ontsluiten we voorzieningen voor de kern zelf en de regio daaromheen. Op een mobiliteitsknooppunten komen verschillende stromen van vervoersmiddelen bij elkaar; de fiets, de auto, bus, trein en deelvervoer. Door de functie als overstappunt, zijn deze mobiliteitsknooppunten ook een goed bereikbare bestemming voor de omliggende regio. Door die positie bestaan deze knooppunten in 2050 niet alleen uit een bushalte, treinstation en fietsenstalling, maar is er ook een broedplaats van bedrijven, voorzieningen en activiteiten. Op deze manier versterken we de bereikbaarheid van dagelijkse bestemmingen in de steden en de grotere kernen, en versterken we het verzorgingsgebied dat elk knooppunt bedient. We onderscheiden 3 typen mobiliteitsknooppunten in Limburg: De internationale knopen Maastricht en Venlo, regionale knopen Weert, Roermond, Sittard en Heerlen, en subregionale knopen verspreid over de provincie.

Het mobiliteitssysteem van Limburg is gelaagd: van de nabijheid van lokale voorzieningen tot de positionering van de provincie in internationale corridors. Om deze gelaagdheid te laten zien én de interacties ertussen te begrijpen, hebben we in deze visie nadrukkelijk aandacht voor keuzes op vier verschillende schaalniveaus: het subregionale niveau, het regionale niveau, het provinciale niveau en de (inter)nationale corridors. In deze visie beschrijven we hoe de toekomst van het mobiliteitssysteem eruitziet en welke keuzes hier per schaalniveau voor nodig zijn.

Bereikbare voorzieningen en fijnmazige mobiliteit
Het dagelijks leven van Limburgers speelt zich vooral af binnen hechte gemeenschappen en dynamische steden. Ook in 2050 streven we ernaar om de dagelijkse verplaatsingen zo veel mogelijk binnen de regio's vast te houden. Dat doen we door duurzaam mobiliteitsgedrag te stimuleren, met versterkte fietsbereikbaarheid en publieke mobiliteit, maar ook met educatie, subsidieregelingen, communicatie en stimuleringsacties. Met duurzaam reisgedrag en spitsspreiden en mijden maken Limburgers meer korte ritten dicht bij huis. Daarmee houden we de lokale gemeenschappen vitaal en verlagen we de belasting van de regionale en nationale netwerken die in 2025 al onder druk stonden.

Binnen de kleine dorpen en in het buitengebied houden we de bereikbaarheid, en daarmee ook de sociale cohesie, zo veel mogelijk vast. Als het gaat om de bereikbaarheid van werklocaties en voorzieningen, zijn er drie "knoppen" waar we aan kunnen draaien: nabijheid, mobiliteit en digitale connectiviteit (het triple access system).

In de kleine dorpen en het buitengebied zijn er per definitie minder werkplekken en voorzieningen nabij. Ook al is er een evenwichtige bevolkingsgroei, kan het actief herstellen van lokale voorzieningen hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengen. We kiezen dan ook voor een balans tussen de drie knoppen, met de volgende uitgangspunten:

- Nabijheid: In elke kern is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau. De subregionale kernen zijn de dragers voor werkgelegenheid en (essentiële) voorzieningen, zoals de supermarkt, huisarts, sportclub, winkels en de middelbare school. In de kleinere dorpen bestaat het aanbod uit kleinschaligere voorzieningen als een buurthuis, pakketpunt of een ophaalpunt voor boodschappen.
- Mobiliteit: Het mobiliteitsnetwerk moet de korte afstandsverplaatsingen (tot ca. 10km) tussen subregionale kernen en kleinere dorpen maximaal faciliteren. Daarvoor zijn er aantrekkelijke fiets- en loopnetwerken, zowel in de dorpen als daartussen. Ontsluitend openbaar vervoer en andere vormen van publieke mobiliteit zijn een basisvoorziening, waarbij de doorontwikkeling van autonoom openbaar vervoer helpt voor een efficiëntere invulling daarvan. De subregionale kernen zijn aangesloten op de regionale hoofdnetwerken (HOV-lijnen, snelfietsroutes en provinciale wegen) naar de steden en naar andere subregio's, voor niet-dagelijkse voorzieningen. Zo geven we onze regionale ov-concessie op een nieuwe manier vorm, waardoor we flexibele en publieke mobiliteit onder Limburgers faciliteren en stimuleren.
- Digitale connectiviteit: We stimuleren de digitale connectiviteit van de kleine dorpen en het buitengebied en zetten innovaties in om de bereikbaarheid te vergroten. Zo kunnen Limburgers een digitale afspraak maken met de huisarts, kunnen school en opleidingen thuis worden gevolgd met inzet van hologrammen, en zorgen digitale reserveringssystemen dat publieke mobiliteit toegankelijk en gemakkelijk is aan te vragen voor mobiliteit op maat.

Niet alle bestemmingen zijn dichtbij bereikbaar. Soms is reizen over een langere afstand noodzakelijk. Om verplaatsingen vanuit de subregionale kernen, kleine dorpen en het buitengebied op middellange afstand (tot circa 30 km) te faciliteren, is geïnvesteerd in verbindende netwerken: provinciale wegen, HOV- en sprinternetwerken en snelfietsroutes. We breiden de snelfietsinfrastructuur uit tot een provinciedekkend netwerk. Met directe en comfortabele routes zijn (e-)fietsritten tot 30 kilometer geen uitzondering meer. De provinciale wegen vormen de verbindende schakel tussen het lokale wegennetwerk en de (inter) nationale snelwegen. We maken deze geschikt voor autonoom rijden, voor zowel privé als publiek vervoer. De gemeenschapszin biedt een waardevolle basis om meer samen te reizen over lange afstanden, waardoor Limburgers vaker auto's delen en carpoolen.

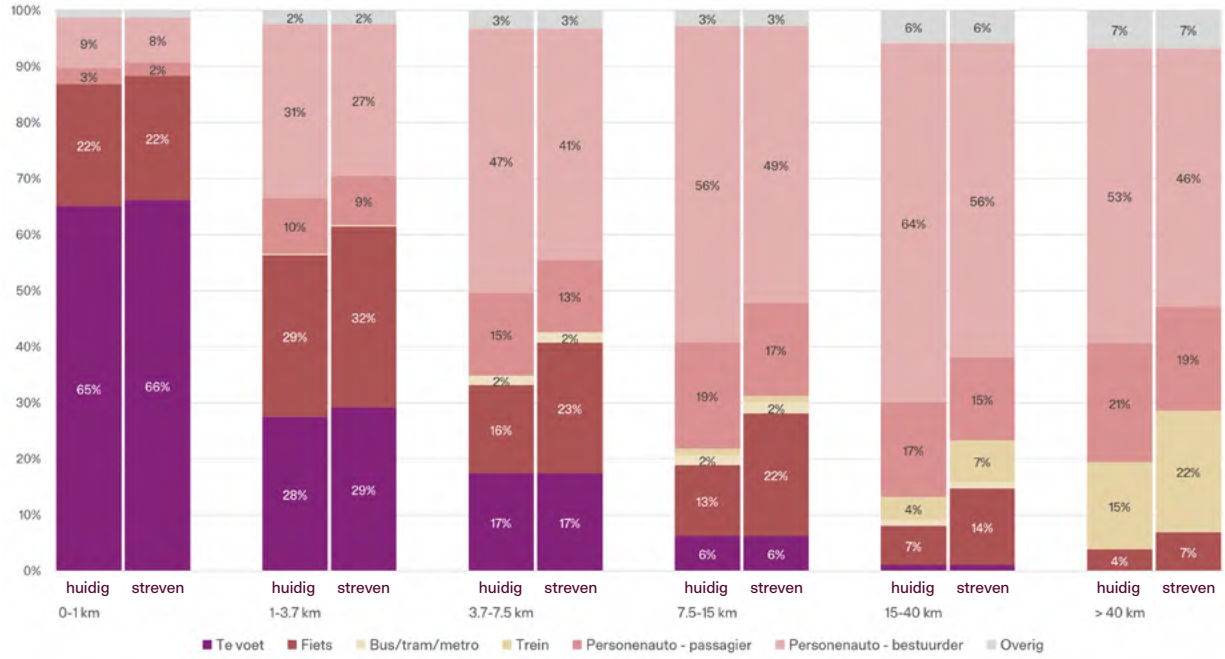

De huidige (ODiN, 2023) en gewenste (streven) modal split van Limburg per afstandsklasse en vervoersmiddel. Fietsritten nemen sterk toe, net als treinritten op langere afstanden. Er is een beperkte groei van busritten in afstandsklassen waar die ritten nu ook al gemaakt worden. Autoritten nemen in alle afstandsklassen af.

Regionale logistieke stromen

De logistiek heeft zich in bebouwde gebieden doorontwikkeld. Door het gebruik van drones en de elektrificatie van kleinere en efficiëntere logistieke voertuigen zijn ruimtegebruik, geluidshinder, trillinghinder en emissies afgenomen. In steden geeft dit zichtbaar en voelbaar meer rust. De regionale bewegingen via de lucht spelen een steeds grotere rol. Met de opkomst van drones zijn er regionale diensten ontwikkeld, zoals bezorging van medicijnen, brandpreventie of de inzet van ambulancediensten. Om de logistieke stromen efficiënt te bundelen en het aantal bewegingen te beperken, zijn regionale distributieknooppunten ontwikkeld. Deze koppelen de regionale 'last mile' aan de (inter) nationale vervoersstromen over spoor, weg en water. De knooppunten zijn op strategische plekken langs deze infrastructuur gepositioneerd, zoals bij binnenhavens. In hetzelfde kader zijn op regionale schaal luchtcorridors ontwikkeld voor drones, en zijn aan de randen van steden stadshubs ontwikkeld voor stedelijke distributie van goederen.

Verbonden en gezonde steden

In 2050 zijn steden in Limburg dynamische knooppunten waar veel mensen en zowel dagelijkse als niet-dagelijkse bestemmingen te vinden zijn. Voorbeelden van niet-dagelijkse bestemmingen zijn theaters, winkelcentra en ziekenhuizen. Het verzorgingsgebied is groot; de verbindingen in en richting deze steden zijn dan ook optimaal. Zowel op de fiets, met het openbaar vervoer als met de auto. Zoveel mogelijk bestemmingen concentreren zich rondom de best bereikbare plekken, zoals de centrale treinstations.

Reizen naar de steden: knooppunten met snelle verbindingen

DDe steden zijn als knooppunten aan elkaar verbonden via de regionale corridors. Daarmee faciliteren we de verplaatsingen naar bovenregionale bestemmingen (30-80km). Denk daarbij aan ritten naar HBO- en WO-instellingen en grote economische clusters binnen en buiten Limburg (Venlo, Chemelot, Maastricht, Aken, Luik, Brainport en de Randstad). Op dit schaalniveau zijn ook in 2050 de directe treinverbindingen tussen de steden van belang, omdat deze een betrouwbare en snelle verbinding leggen tussen de grootste steden in de regio. Om het bestaande intercitynetwerk te versterken zijn volwaardige, directe treinverbindingen (minimaal 2x/u) naar omliggende regio's Nijmegen, Düsseldorf, Aken en Luik gerealiseerd. De concessie in 2050 accommodeert deze beweging en kijkt nadrukkelijker over de grens. Maastricht vormt hierin de internationale knoop. Het is een belangrijke bestemming, met (academische) kennisinstellingen, economische clusters en zorg, en door de verbeterde verbinding met Aken en Luik en vormt Maastricht de poort naar het internationale HSL-netwerk om de rest van Europa te bereiken.

Door de versterking van snelle verbindingen tussen de internationale knoop Maastricht en omliggende economische clusters, faciliteren we de verstedelijking in Zuid-Limburg. Op regionaal niveau zijn onderwijsinstellingen met de bestaande en mogelijke nieuwe mobiliteitsknopen van Venlo, Sittard-Geleen,

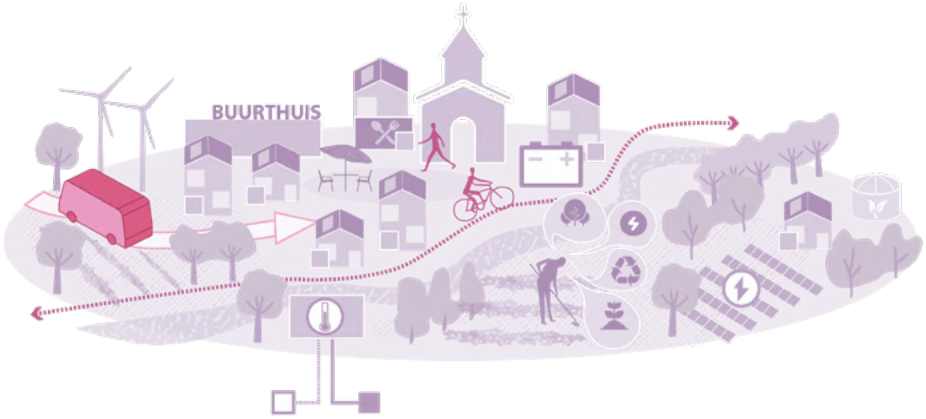

Fijnmazige mobiliteit. *Hier wordt bijvoorbeeld ingezet op snelle, veilige, betrouwbare fiets- en ov-verbindingen naar de centrale kernen en krijgen voorzieningen een nieuwe invulling.*

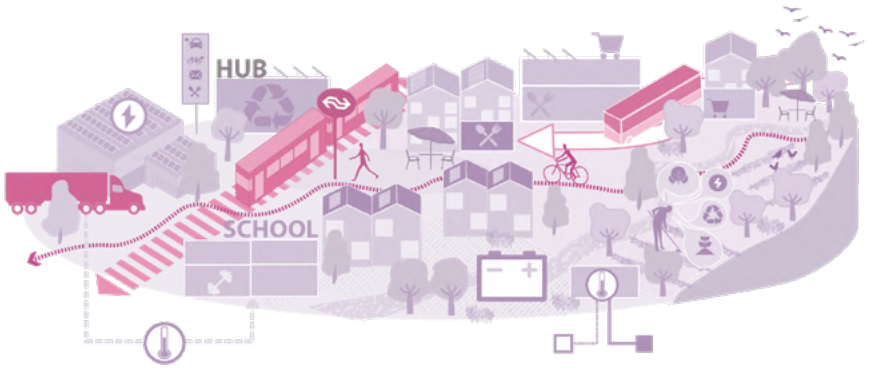

Bereikbare voorzieningen*. Hier zorgen we voor ontsluitende HOV- en stoptreinnetwerken en snelfietsroutes naar de steden.*

Heerlen en Maastricht verbonden en slim gepositioneerd. Daardoor zijn deze locaties bereikbaar voor een grotere doelgroep. Ze zijn innovatief ontsloten via autonoom vervoer, snelfietspaden en ov-verbindingen met stations. Ook zijn er verbindingen met de buurlanden gerealiseerd. Nieuwe locaties en uitbreidingen worden zoveel mogelijk rond de locaties van de Limburgse intercitystations gerealiseerd. Op de snelwegen en provinciale wegen heeft autonoom rijden een steeds grotere invloed op doorstroming, verkeersveiligheid en onze autonomie.

Reizen in de steden:
Herwaardering van mobiliteit en ruimte

In 2050 is mobiliteit binnen de kernen en de steden gericht op het vergroten van de brede welvaart. Hier willen we elkaar ontmoeten, fijn wonen, werken en leren, en samen kunnen spelen en sporten. De blik is gericht op gezond en prettig samenleven. De vervoersmiddelen die we gebruiken sluiten aan bij de reisafstand en het reisdoel. De routes en snelheden passen bij de directe omgeving. Op doorgaande routes bundelen we sneller verkeer, gericht op doorstroming. Binnen wijken van steden, en ook de grotere kernen, richten we de ruimte in op langzamer verkeer – gericht op veiligheid, gezondheid en de zelfstandigheid van kinderen. Alles blijft bereikbaar met de auto, maar niet altijd met de kortste route of de hoogste snelheid. Binnen de grote kernen, wijken en de stadscentra heeft ruimtelijke kwaliteit en langzaam verkeer prioriteit. Dat doen we door middel van het STOMP-principe (Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Mobility as a service, en Privéauto); we prioriteren lopen en fietsen op de korte afstanden, en openbaar- en deelvervoer voor de langere afstanden. Die verandering heeft een grote ruimtelijke impact op onze bebouwde omgeving.

De Limburgse steden en kernen zijn in 2050 steeds verder verdicht. Daardoor neemt de nabijheid van werk en voorzieningen toe. Steeds meer Limburgers verplaatsen zich daarom lopend en met de (elektrische) fiets op korte afstanden. Door de concentratie rondom mobiliteitsknooppunten is ook het gebruik van het openbaar vervoer toegenomen, met name op de langere afstanden. Door deze verschuiving in het mobiliteits-gedrag is er steeds minder ruimte nodig voor de auto – ruimte die we in de steden goed kunnen gebruiken om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Daarom hebben we ervoor gekozen om de ruimte te herwaarderen. Doordat er minder ruimte nodig is om de auto te faciliteren, hebben we deze ruimte optimaal benut om kwalitatief hoogwaardige verdichting te realiseren. Met collectieve parkeerruimte en autodelen zorgen we dat de auto nog steeds een belangrijke rol heeft in het bereiken van de stad vanaf andere plekken. In de stad zelf zijn veilige, brede en directe voet- en fietspaden aangelegd. Daarmee is een fijnmazig netwerk ontstaan, waarin bestemmingen binnen korte tijd bereikbaar zijn en de auto vaak niet meer nodig is. Limburgers zijn daardoor niet alleen sneller waar ze willen zijn: Limburgers zijn in 2050 ook vaker buiten, bewegen meer, en zijn gelukkiger. In combinatie met frequent hoogwaardig openbaar vervoer, zijn in de steden de randvoorwaarden gecreëerd om brede welvaart te vergroten.

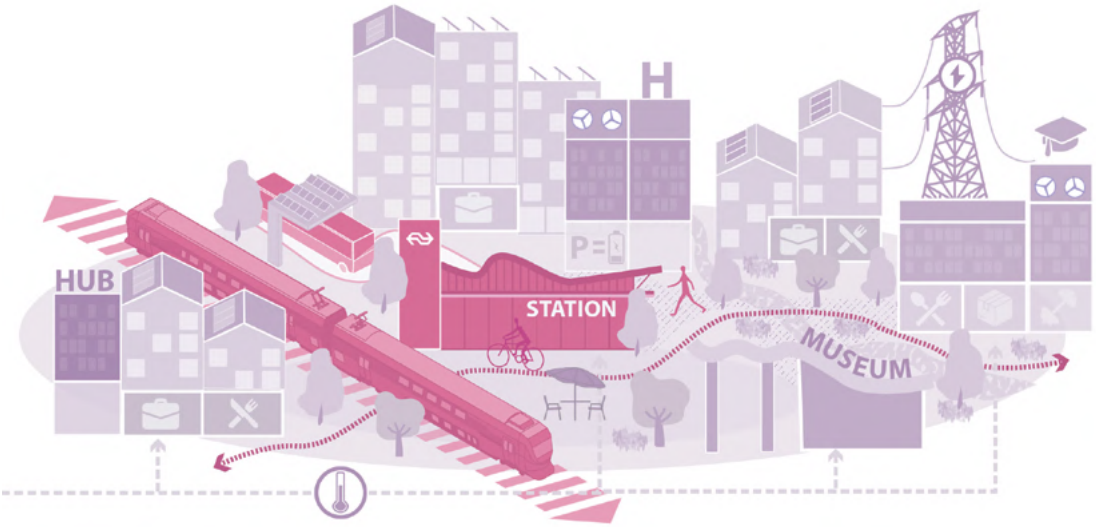

Verbonden en gezonde steden. *De steden zijn goed aangesloten op interregionale corridors doormiddel van intercity verbindingen.*

De provincie met internationale logistieke corridors
Limburg heeft de perfecte ligging om verplaatsingen op internationale schaal (>80km) te faciliteren. Met de ligging op de Nederlands-Duitse corridor tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, en dicht bij de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, vormt Limburg een belangrijke schakel tussen deze gebieden. Daarin vormt de Maas met de A2 en A73 de ruggengraat van noord naar zuid, en de A76 en A79 van oost naar west. In 2050 is deze positie versterkt door de logistieke structuur over weg, water en spoor te behouden, en de toegevoegde waarde vanuit Limburg te vergroten. Venlo is door haar positie op de corridors doorontwikkeld als internationale knoop voor de logistiek. Daarmee kan Limburg haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken. Dit doen we door:

- Het optimaliseren van multimodale verbindingen;
- De implementatie van digitale technologieën in de logistiek;
- De integratie van circulaire en duurzame praktijken in de logistieke ketens.

Door de opkomst van de circulaire economie heeft Limburg zich in de breedte verduurzaamd – in de logistiek, industrie- en chemiesectoren. Deze sectoren zijn op internationale schaal wezenlijk veranderd en Limburg heeft zich hierop aangepast. De logistiek houdt zich in toenemende mate bezig met het inzamelen, sorteren, refurbishen, repareren en herverdelen van materialen en onderdelen. Er ontstaan teruggaande (reverse) ketens en extra schakels in de keten, zoals verwerkers van retourstromen of refurbishcentra. Dit geldt ook voor stadshubs, die een nieuwe rol krijgen in retourstromen van consumentengoederen en bouwmaterialen. Ook de duurzaamheid van het goederenvervoer krijgt nadrukkelijker de aandacht. Meer goederen worden vervoerd over spoor en water, en elektrisch aangedreven voertuigen zijn in toenemende mate de norm – voor schepen, treinen, vrachtwagens en vliegtuigen. Al deze innovaties en aanpassingen maken de logistiek complexer en dynamischer, met grotere behoefte aan flexibiliteit, opslagcapaciteit, tracking en planning. Hierdoor neemt het aantal kennisintensieve banen in de logistiek toe.

Bij Maastricht-Aken Airport (MAA) bieden we volop ruimte voor de ontwikkelingen rondom elektrisch vliegen, specifiek voor korte en middellange afstandsvluchten van personen. Deze innovatie maakt Europese bestemmingen tot 800 kilometer op termijn snel en duurzaam bereikbaar; denk aan Milaan, Wenen, Kopenhagen of Edinburgh.

De luchthaven wordt een innovatieve Electric Aviation Hub en verbindt zich nadrukkelijk met onderwijs- en kennisinstellingen, zoals de RWTH in Aachen. Door de aansluiting van MAA op het centrale energienetwerk, zijn er meer energie-intensieve activiteiten verbonden aan de luchthaven. Dit hangt nauw samen met slimme innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van batterijtechnologie en elektromotoren. Er wordt geëxperimenteerd met de inzet van drones, innovatieve overslagpunten, defensie-industrie en het grootschalig opladen van elektrisch vrachtverkeer. Zo innoveert Limburg de logistieke stromen van regionaal tot internationaal niveau.

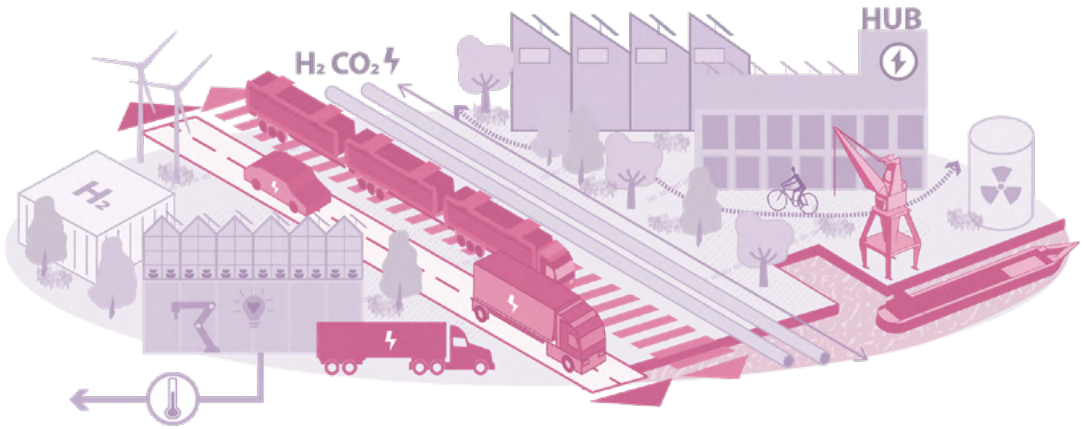

Internationale logistieke corridors: *Hierrmee kan Limburg haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken.*

3.5 Visie energie

Energie is de motor van onze samenleving. Zonder energie zijn woningen geen thuis, stopt de economie met draaien en staat onze mobiliteit stil. Tijdens drie Energie-dialoogavonden en meer dan 200 straatgesprekken bleek dat de Limburgers overtuigd zijn van het belang van de energietransitie. Er werden geen 'heilige huisjes' benoemd. Dit omdat er voor welzijn en welvaart altijd voldoende en betaalbare energie nodig zal blijven. Gezien het belang van energie en de uitdaging van energiearmoede zal de komende decennia alles onderzocht moeten worden, van windmolens tot kernenergie. De grote uitdaging daarbij is om Limburg sterker en socialer te maken via deze energietransitie, en tegelijkertijd ruimte te besparen. Dit betekent dat de energietransitie eerlijk moet worden ingericht, op zo'n manier dat het verbinding vergroot en sociaaleconomische ongelijkheid verkleint. De visie op energie in Limburg in 2050 kijkt daarbij naar (1) het centrale energiesysteem dat internationaal en grootschalig is en de basis vormt voor industrie, economie en leveringszekerheid van energie. Het voor Limburg net zo belangrijke (2) decentrale energiesysteem omvat regionale en lokale systemen waarin zeggenschap en verduurzaming centraal staan waar energiegemeenschappen en collectieve oplossingen worden gevonden. Dit vraagt ook om lef om voorop te lopen als het gaat om bijvoorbeeld lokale energiegemeenschappen, waterstof, doorzichtige zonnecellen, (on-)diepe geothermie en batterij-innovaties als vervanger van elektriciteitsnetten.

In deze visie op energie in 2050 zien we de Limburgse energietransitie als economische en sociaal-maatschappelijk transitie. Het vergroten en versnellen van de lokale energieautonomie staat centraal, zoals bij lokale energiegemeenschappen, coöperatieve energiehubs en kleinschalige warmtegemeenschappen op het gebied van elektriciteit, warmte en opslag. De energiegemeenschap krijgt zo zeggenschap en eigenaarschap. Het geld dat hiermee wordt verdiend blijft in de regio en er komt ruimte voor ontwikkeling.

We kijken naar het energiesysteem in de breedste zin: de opwek van energie (in warmte, elektriciteit en brandstoffen), het transporteren van energie via de netwerken onder en boven de grond, het verbruik van energie en hoe we energie verdelen of toegankelijk maken voor iedereen. Een van de basisvoorwaarden van deze visie is dat de energievoorziening in 2050 duurzaam, betrouwbaar en betaalbaar is. Dit geldt zowel voor ondernemers als voor huishoudens. Om dit te bereiken worden in de periode 2025-2050 belangrijke stappen gezet om ons energiesysteem anders in te richten. De energietransitie, die de komende jaren doorlopen wordt, zal bijdragen aan het verduurzamen van onze economie en het versterken van onze welvaart én verkleinen van de sociaaleconomische tweedeling in onze samenleving.

Het uitgangspunt van de visie is dat de totale energievraag in 2050 amper is toegenomen. Wel treden er grote verschuivingen op in de manier waarop we energie opwekken én gebruiken. Door de overgang naar een energiesysteem dat geen CO_2 uitstoot, zal het gebruik van duurzame, uitstootvrije en hernieuwbare energie in Limburg zijn toegenomen om het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas, benzine en diesel af te kunnen bouwen. We verbruiken in 2050 hierdoor vier keer meer elektriciteit - voor met name de industrie en mobiliteit - en hebben het totale energieverbruik voor huishoudens verlaagd. De voor de industrie noodzakelijke olie en gas zijn in 2050 geheel vervangen door circulaire en/of duurzame varianten zoals waterstof, groene pyrolyse en ammoniak. We ambiëren ook een forse groei van de eigen elektriciteitsproductie als bron van inkomsten voor de Limburgers.

Energietransities vereisen een grote investering, maar leveren ook kansen, en nieuwe bedrijvigheid op. Kijken we terug in de tijd dan zien we dat we met de opkomst van kolen welvarender werden, maar er ontstonden ook gezondheidsproblemen. De opkomst van gas maakte ons land als geheel rijker, maar Limburg raakte, vanwege het beëindigen van de mijnbouw, erdoor in een crisis. Het besluit om geen Gronings gas te winnen in combinatie met het wegvallen van goedkoop Russisch gas creëert enorme prijsstijgingen voor bedrijven en huishoudens. Maar ondanks de grote investeringen die de transitie vraagt, zorgt de huidige transitie er nu al voor dat de prijsstijging niet nog groter zou zijn. Er wordt door deze transitie nu al veel duur gas bespaard. De transitie vergroot daarmee ook onze strategische autonomie.

Kijken we terug van 2050 naar vandaag dan zien we dat, om dit allemaal mogelijk te maken, er op weg naar 2050 veel (grote) keuzes gemaakt zijn. Limburg is koploper in Europa met betaalbare en duurzame energie. Er zijn ruimtelijke keuzes gemaakt en investeringsbeslissingen genomen om netcongestie te ondervangen, en een innovatief en betaalbaar systeem te ontwikkelen. Dat heeft van iedereen een scherpere blik op de verdeling en het gebruik van energie gevraagd. Daarbij is efficiënt gebruik van energie en energiebesparing de basis van de manier om met energie om te gaan.

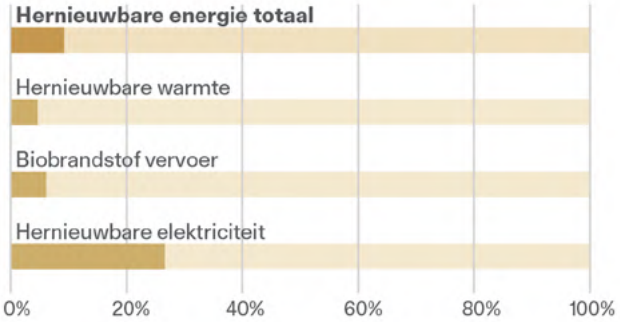

Aandeel bekende hernieuwbare energie ten opzichte van totaal gebruik (Klimaatmonitor, 2025)

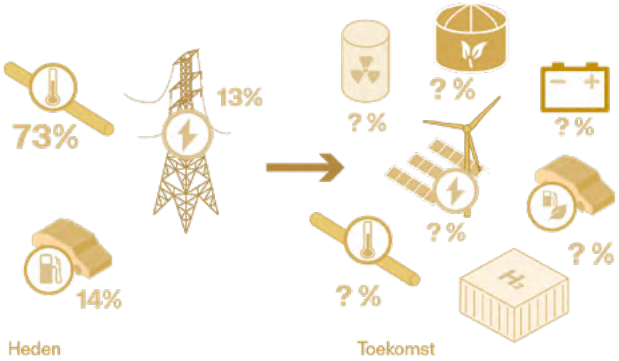

Huidige bronnen voor huidige energievraag en onzekerheid over de toekomstige energiebronnen (Klimaatmonitor, 2025)

3.5.1 Energie in Limburg vandaag

De manier waarop we energie benutten bepaalt sterk hoe en waar we nu kunnen wonen en werken. Het centrale (fossiele) energiesysteem is leidend en het decentrale (en meer duurzame) energiesysteem is in opkomst. De ontdekking van fossiele brandstoffen bracht de mogelijkheden om grootschalig te verstedelijken en grotere afstanden te kunnen bereizen. Dat is in Limburg niet anders. De energie-opwek en de import van energie en grondstoffen zal de komende 25 jaar wezenlijk veranderen. De ervaring leert dat dit ruimtelijk en maatschappelijk gezien ook veranderingen brengt. Daar wordt in Limburg met alle partners voortvarend aan gewerkt.

Limburg heeft in 2025 een energiesysteem dat vergelijkbaar is met veel andere provincies, hoewel Limburg wel ver van de kust af ligt waardoor het inzetten van CCS, grootschalige import van ammoniak en het gebruiken elektriciteit van zee niet voor ons is weggelegd. De belangrijkste schakel in dat systeem is het energieknooppunt van de netbeheerders bij de Clauscentrale, zowel voor het (inter)nationale netwerk als voor het systeem in Zuidoost-Nederland. Daarnaast lopen door Limburg buisleidingencorridors die van cruciaal belang zijn voor de industrie in en om onze provincie. Zoals hierboven benoemd is het grote verschil tussen het huidige en toekomstige energiesysteem dat duurzame opwek plaatsvindt via een veelheid aan bronnen en slimme en vernieuwde vormen van balanceren van het elektriciteitssysteem. Van de moderne gasgestookte centrales (het centrale systeem) bij Maasbracht en Chemelot naar een uitbreiding aan kleinschalige locaties (het decentrale systeem). Er zijn veel onzekerheden in de energietransitie, maar er liggen ook al een aantal belangrijke zaken vast. Zo is het nodige al in beleid en investeringsplannen vastgelegd, waaronder grootschalige elektrificatie en benodigde netverzwaringen. Naast de grote ontwikkelingen bij de Clauscentrale, wordt er decentraal al steeds meer hernieuwbare energie opgewekt. Voor de komende tien jaar liggen er bovendien al uitgewerkte plannen voor uitbreidingen van de energie-infrastructuur door TenneT en de regionale netbeheerder Enexis. De verschillende netwerken - van hoogspannings- en buisleidingstracés tot de gasnetwerken - liggen immers al in de provincie of de tracés zijn al gereserveerd. Het Nationale en Provinciale Meerjarenprogramma Infrastructuur, Energie en Klimaat zijn daarvoor leidend. De vraag is niet of we die gebruiken, maar hoe we die inzetten. Dat biedt een basis waarmee we aan het energiesysteem van 2050 kunnen bouwen.

Deze eerste stappen zijn echter niet genoeg voor een volledige energietransitie. We hebben in Limburg nog een grote opgave voor ons liggen. Op dit moment vullen we ca. 73% van de energievraag in met aardgas, 14% van de energievraag wordt ingevuld met voertuigbrandstoffen (benzine, diesel, LPG) en ca. 13% van de energievraag wordt met elektriciteit ingevuld. Slechts 9% van de totale energievraag kwam in 2023 van hernieuwbare energie.

Daarmee staat Limburg nationaal gezien met een negende plaats net boven de provincie Zuid-Holland qua duurzame opwek (van de tien provincies waar data van bekend is)[1]. Als we niet actiever gaan sturen op de energietransitie, verzaken we niet alleen onze wens om klimaatverandering tegen te gaan, maar ontnemen we onszelf ook de mogelijkheden om de provincie te blijven vernieuwen en ontwikkelen. Door actiever te sturen kunnen we een nieuw evenwicht in het systeem vinden; een evenwicht tussen centraal en decentraal.

Meer lezen over 'energie in Limburg vandaag'? Ga dan naar de Foto van Limburg.

3.5.2 Welke opgaven spelen een grote rol op het gebied van energie?

Betaalbaarheid, energiearmoede, lokaal eigenaarschap en de sociale transitie

De gewenste ombouw naar een CO_2-neutraal energiesysteem gaat de komende 25 jaar nieuwe investeringen en subsidies vereisen. Achtereenvolgende fossiele energietransities hebben altijd welvaart gebracht, maar ook een explosie aan CO_2-uitstoot. De keuze om de CO_2-uitstoot te stoppen, vraagt de komende decennia om enorme investeringen. Die lasten van de energietransitie moeten eerlijk worden verdeeld en gedragen. Het is cruciaal dat daarmee de economische verschillen en uitdagingen niet groter worden en dat de economie in al zijn facetten betaalbare energie kan blijven gebruiken om welvaart en welzijn mogelijk te maken. De afgelopen jaren hebben met name bovenmodale huishoudens geprofiteerd van stimuleringsmaatregelen om het huis te verduurzamen of elektrisch te gaan rijden. Dit heeft weliswaar gezorgd voor een markt en het opschalen van (goedkopere) productie, maar het heeft tegelijkertijd ook de ongelijkheid vergroot.

Energiearmoede is binnen de provincie nu al een feit. Dat betekent dat diverse groepen een groot deel van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. Er zijn keuzes nodig die ervoor zorgen dat de verschillen niet groter, maar juist kleiner worden. Gerichte inzet van publieke middelen is daarvoor nodig.

Toename in de vraag naar elektriciteit

De vraag naar energie laat de laatste jaren een dalende trend zien. Als we de energievraag in 2018 vergelijken met die in 2022, zien we een daling van 18,6%. Vanuit de vier scenario's die in het kader van de Integrale Toekomstverkenning 2050 zijn gemaakt, zien we een uiteenlopend beeld ten aanzien van de totale energievraag in 2050. Waar het scenario Natuurlijk Limburg richting 2050 een daling laat zien (-8%), laat scenario Digitale Archipel een toename zien (+28%). Drie van de vier scenario's laten een stijging zien, variërend van 8 tot 28 procent. De scenario's zijn echter extremen,

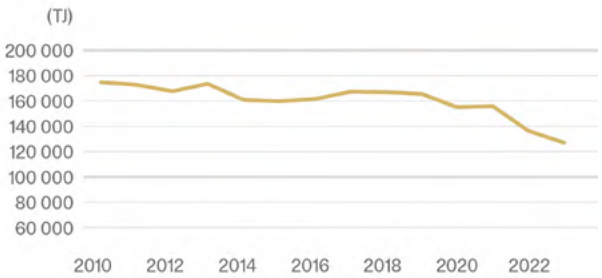

Totaal energieverbruik (aardgas, elektriciteit, stadswarmte, voertuigbrandstof, ov. warmte) - Limburg (Klimaatmonitor, 2025)

de realiteit zal naar verwachting genuanceerder zijn. Als we echter inzoomen op de vraag naar elektriciteit, dan zien we dat een duurzamer energiesysteem – waarbij het gebruik van fossiele brandstoffen steeds verder wordt gereduceerd – leidt tot een enorme toename van de vraag naar elektriciteit. Dit is het gevolg van het vervangen van deze fossiele brandstoffen voor een elektrische. Hierbij is het belangrijk op te merken dat de totale energievraag hierdoor afneemt. Uiteenlopende scenario's tonen dat we in 2050 grofweg drie tot vier maal zoveel elektriciteit verbruiken als vandaag. Waar de totale Limburgse elektriciteitsvraag op dit moment 8 TWh is, komt dat in 2050 op ca. 25-35 TWh uit. Dat betekent ook dat er drie tot vier maal zoveel elektriciteit moet worden opgewekt én getransporteerd, met een enorme ruimtevraag tot gevolg. Met circa de helft van de vraag naar elektriciteit is en blijft hierin de industriële sector de grootste verbruiker van elektriciteit.

Oplossen van netcongestie en balanceren van het elektriciteitssysteem

Het energienetwerk wordt intensief gebruikt. Zo intensief, dat op piekmomenten het aanbod van elektriciteit niet 'past' bij de grote vraag of andersom. Het gevolg: netcongestie. Netcongestie ontstaat wanneer er veel energie gebruikt wordt met een klein aanbod, omdat het niet waait of de zon niet schijnt, maar ook als er bijvoorbeeld een kleine vraag is met een groot aanbod van wind. Deze effecten van te veel aanbod of te veel vraag kunnen van uur tot uur verschillen. Daar komt de uitdaging van "dunkelflaute" bij, lange perioden waarin het aanbod van duurzame opwek laag is, zoals donkere, windstille perioden in de winter.

Het klaarmaken van het elektriciteitsnet – dat nu al overbelast is – voor een vraag die verdrie- of verviervoudigt richting 2050, vraagt om gigantische investeringen en grote ruimtelijke keuzes. Netbeheer Nederland becijferde dat het voor heel Nederland 100.000 km kabels moet leggen tot 2050; dat is vanaf 2025 élke maand een kabel van Maastricht naar Groningen trekken. Daarnaast hebben de gemeenschappelijke netbeheerders tot 2029 alleen al een tekort van circa 28.000 technici. Het is daarom belangrijk dat we niet alleen uitbreiden, maar het netwerk ook slim en adaptief inrichten én gebruiken. In 2050 zijn industriële-, buffering-, auto- en huisbatterijen vele malen krachtiger en kan een nieuwe generatie batterijen een deel van het aangelegde elektriciteitsnet ook weer overbodig maken.

Daarnaast bieden warmtenetten mogelijkheden om de belasting van het elektriciteitsnet te beperken. Om de potentie van groene waterstof en duurzame ammoniak in 2050 waar te maken, is ook forse innovatie in de productie en transport nodig. Als waterstof betaalbaar kan worden gemaakt en in grote hoeveelheden beschikbaar komt, kan dit een grote bijdrage leveren aan minder elektriciteitsverbruik in de regio en daarmee aan het oplossen van de uitdagingen van netcongestie en het balanceren van het elektriciteitsnet.

De ruimteclaim voor energie: energieplanologie

Ook de toenemende ruimteclaim van onze energievoorziening vormt een opgave. Denk bijvoorbeeld aan nieuwe zonnevelden, Small Modular Reactors (SMR's) of andere kerncentrales, geothermie, windturbines, buisleidingen, warmtenetten, batterijen en nieuwe hoogspanningstracés. De ruimte die transport van fossiel gas (of waterstof) via ondergrondse pijpleidingen inneemt is slechts een fractie van de ruimte die nodig is diezelfde energie via hoogspanningsmasten te transporteren. Afhankelijk van de keuzes kan het gaan om honderden turbines, duizenden hectaren aan zonnevelden en grote terreinen voor energie-infrastructuur. Dat kan niet altijd samengaan met ander gebruik. Daarmee rijst de vraag hoe we de balans tussen onze energievoorziening en andere functies willen organiseren en wat we waar prioriteit geven. Efficiënt omgaan met de ruimte is uitgangspunt bij ieder thema en energieplanologie is een leidend principe in Limburg. Ook in de energietransitie vraagt dat om meervoudig ruimtegebruik. Daarin moet de provincie bewuste keuzes maken. Een kerncentrale neemt aanzienlijk minder ruimte in dan de opwek via zonnepanelen of windmolens. Als bijkomend voordeel kan slim ruimtegebruik, wanneer waterstof en ammoniak door buisleidingen in plaats van over de weg of per spoor getransporteerd worden, ook de leefbaarheid in een regio ten goede komen.

Omgaan met schaarste

We moeten nu, maar zeker richting 2050, op meerdere vlakken rekening houden met schaarste: schaarste aan beschikbare energie, schaarste aan materialen, en zeker ook schaarste aan menskracht om het energiesysteem uit te bouwen, te onderhouden en draaiende te houden. Daarmee is de vanzelfsprekendheid dat er altijd en overal

onbeperkt energie voorhanden is, niet langer een feit. Dit zorgt voor een disbalans in onze leefgewoonten en energiegebruik. Daarom is ander gedrag ten aanzien van energie essentieel in de zoektocht naar een nieuw evenwicht. Hoe stimuleren we gewenst gedrag in energieverbruik bij inwoners en bedrijven, hoe (her)gebruiken we energie effectief, en in welke mate sturen we daarop vanuit de overheid? Bedrijven hebben nu al de mogelijkheden om balancerend te werken voor het energiesysteem, door productie op- of af te schalen. Burgers kunnen dit doen door energiegebruik en opwek beter op elkaar af te stemmen; de wasmachine laten draaien als de zon schijnt bijvoorbeeld.

Innovaties en disrupties

Vandaag de dag zijn er talloze trends en ontwikkelingen die de hiervoor genoemde opgaven eenvoudiger kunnen oppakken en oplossen, of juist nog ingewikkelder maken. Zo kan de ongekende groei en opkomst van AI ervoor zorgen dat keuzes binnen het energiesysteem een stuk sneller en slimmer gemaakt worden, waardoor we het netwerk efficiënter en effectiever gebruiken. Anderzijds zijn er nu al grote zorgen over het energieverbruik voor AI-systemen zelf, dat de laatste tijd explosief gestegen is – het gebruik is vele malen groter dan we tot nu toe voor onze digitalisering nodig hadden. Dat is in de eerdergenoemde 'toename in de vraag naar elektriciteit' nog buiten beschouwing gelaten.

Ook in de batterijtechnologie is een grote innovatieslag gaande en het vermogen van autobatterijen als opslag, buffering en transport van elektriciteit is enorm ontwikkeld. Er worden vele honderden miljarden wereldwijd geïnvesteerd in nieuwe vormen van batterijopslag en kernenergie. De snelheid van deze ontwikkelingen is onzeker, maar ze gaan vrijwel zeker een grote rol spelen in de oplossing om (meer)dagelijkse overschotten en tekorten op nationale en regionale schaal te vereffenen. Ook de toepassing van zonne-energie zal waarschijnlijk een vlucht nemen. De huidige trend is dat de cellen steeds goedkoper en steeds kleiner worden, waarbij er kansen ontstaan om zonne-energie te integreren in een diversiteit aan oppervlakken en producten.

Op zoek naar strategische autonomie

De huidige wereldwijde spanningen zorgen ervoor dat de vraag naar strategische autonomie weer uiterst actueel is. Ook de energietransitie wordt beïnvloed door grote (geo) politieke, technologische en maatschappelijke uitdagingen. Dit vraagt om bewustzijn over de (ongewenste) afhankelijkheden die grootschalige inzet van technologie met zich mee kan brengen, maar ook over hoe we minder afhankelijk kunnen zijn van de import van energie. Als we in Limburg richting 2050 zelf meer energie willen produceren, zullen we hier tijd, geld en ruimte in moeten investeren – ook als dat ten koste gaat van andere (maatschappelijke) functies. Als we energie importeren hebben we minder ruimte nodig om energie op te wekken, maar de invloed op de leveringszekerheid en de prijs is dan beperkt. Als er een doorbraak komt in de ontwikkeling van nieuwe kerncentrales kan Limburg voorlopen in het huisvesten en ervan profiteren. Ook slimme winning van geothermie biedt Limburg veel potentie.

Meer lezen over mogelijkheden voor het energiesysteem? Ga dan naar de Scenarioverkenning.

Noten
1 Klimaatmonitor, cijfers over 2023 (meest recent bekende cijfers).

Fotograaf: Michael Heuser

3.5.3 Het energiesysteem in 2050: Op zoek naar een nieuwe balans

Energieknooppunt

De twee gebieden (Maasbracht-Chemelot) vormen feitelijk het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. De korte afstanden tussen opwek en verbruik in de knoop verhogen de efficiëntie, vergroten de autonomie en verlagen de druk op het elektriciteitsnetwerk in de rest van de provincie.

- Energieknooppunt

Centraal energiesysteem

In de energiemix is er binnen het centrale netwerk meer mogelijk: Op nationale schaal moeten we de lobby en kennisontwikkeling blijven voeren voor waterstof, ammoniak, wind op zee, nucleair en geothermie. Hoe minder er vanuit het westen onze kant op komt, hoe meer er in de provincie nabij verbruikers opwek moet worden gerealiseerd. Hoe meer er echter geïmporteerd wordt, hoe meer er rekening gehouden moet worden met investeringen in en ruimte voor het netwerk, zoals hoogspanningstracés.

- Hoogspanningslijn
- Hoogspanningsstation
- Nieuwe hoogspanningslijn
- Nieuwe bestemming gasleiding
- Delta Rhine Corridor (gebundelde ondergrondse buisleidingen voor o.a. waterstof, CO_2, en ammoniak)
- Waterstofnetwerk Nederland (indicatief)
- Windturbines of zonnestroom nabij knooppunten
- Wamtenetten nabij knooppunten om restwarmte van processen te gebruiken
- Elektrolyser
- Aanlanding wind op zee
- Small Modular Reactor (SMR)
- Grootschalige opslag energie
- Groot laadplein voor vrachtverkeer
- Groot laadplein voor vlieg- en vrachtverkeer
- Stedelijk gebied aangesloten op centrale netwerk

Decentrale energieoplossingen

Op decentrale locaties gaan we uit van de kracht van gewortelde energiegemeenschappen. Binnen de planologische mogelijkheden en brede maatschappelijke afweging zijn er mogelijkheden voor zon op daken en op land, wind, biomassa en warmtenetten en -pompen.

- Gebied met decentrale oplossingen voor opwek en opslag (zon, wind, biomassa, geothermie, aquathermie, buurtbatterij)
- Bebouwd gebied met decentrale oplossingen voor opwek en opslag (zon, wind, biomassa, geothermie, aquathermie, buurtbatterij)

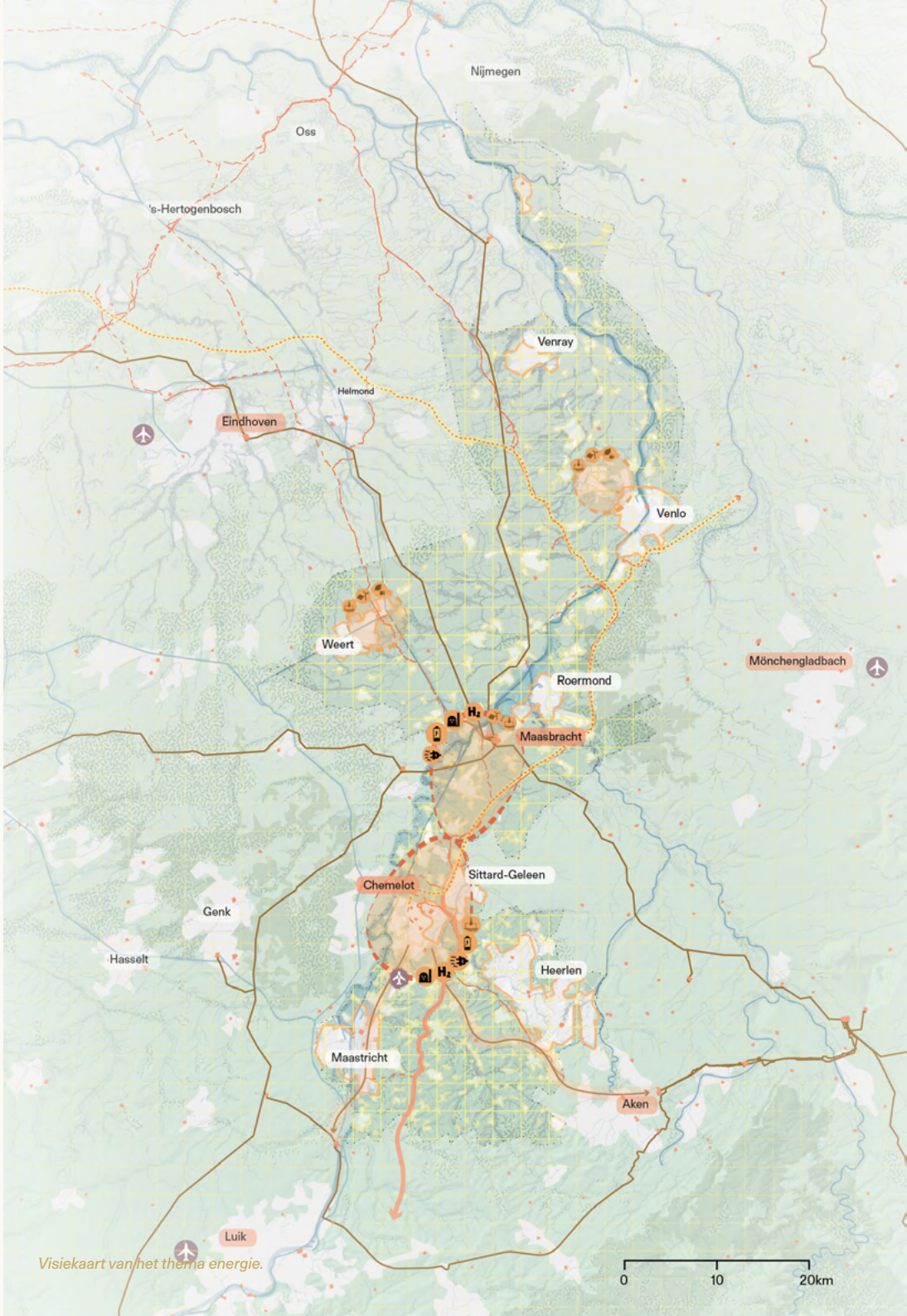

Visiekaart van het thema energie.

Deze energievisie 2050 geeft, in samenhang met de visies rondom andere thema's, richting aan het Limburgse pad naar 2050. Het centrale energiesysteem en het decentrale energiesysteem hebben beiden een cruciale rol en versterken elkaar. In het licht van de eerdergenoemde uitdagingen schetsen we de manier waarop we het energiesysteem richting 2050 inrichten, welke keuzes hierbij voorliggen en welke veranderingen die hiermee gepaard gaan. We verkennen welke ruimtevraag en sociaalmaatschappelijke dilemma's dit voor onze provincie met zich meebrengt. We streven ernaar om grootschalige elektriciteitsproductie én lokale hernieuwbare energie betaalbaar voor iedereen te maken. Het gaat daarbij om eigenaarschap van de energievoorziening voor en door Limburgers, het eerlijk verdelen van kosten en baten en het structureel terugdringen van energiearmoede.

In 2050 heeft Limburg een duurzaam en betrouwbaar energiesysteem. Er is hard gewerkt aan een stabiel en sociaal rechtvaardig energiesysteem - met in het hart onze sterke energiegemeenschappen - voor Limburg en de regio's waar we aan grenzen. Een nieuwe balans in de energievoorziening voor alle Limburgers en waar energietransport vóór en dóór heel Limburg ook bijdraagt aan onze brede welvaart. De hordes van technologieontwikkeling, belemmerende regelgeving en de onzekere geopolitieke context zijn veerkrachtig door Limburg en al haar partners genomen, waarbij er geleerd, gepionierd en geleverd is voor de Limburgers. Dit levert innovaties op voor SMR's, geothermie en batterijen en maximaal lokaal eigenaarschap. Limburg loopt voorop in Europa en produceert volop elektriciteit voor de eigen economie en grote metropolen om ons heen in de Randstad, de Vlaamse ruit en het Rhine-Ruhr gebied. Er zijn structurele aanpassingen in de energievoorziening gedaan die impact hebben gehad op de manier waarop en mate waarin we energie opwekken, verbruiken, transporteren en opslaan. Dit is gelukt door een samenspel van lokale, regionale, nationale en Europese krachten en partnerships.

Er bestaat in Limburg niet één overkoepelende aanpak, maar een systeem van verschillende snelheden, schaalniveaus en stakeholders. Daarbij werken centrale investeringen en decentrale oplossingen naast elkaar en versterken elkaar. Dat betekent dat er in 2050 een nieuwe balans in de energievoorziening is, een nieuwe balans waarin we kiezen: iedereen heeft recht op energie, maar niet langer heeft iedereen recht op elke aansluiting, voor elke activiteit op elke gewenste plek. Energie is daarmee sturend voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling. In principe worden energie-intensieve activiteiten primair gekoppeld aan het centrale netwerk, en voorzien we steden en dorpen van decentrale oplossingen. In de volgende paragraaf wordt dat verder uiteengezet.

In 2025 konden we nog geen thema's uitsluiten, omdat de nationale keuzes en technische ontwikkelingen nog hoogst onzeker waren. Langzaam werd duidelijk met welke bronnen het energiesysteem vorm kon krijgen. Wat we wel wisten is dat de opwek van duurzame energie bestaat uit *diverse* bronnen op *diverse* locaties met sterke regie door energiegemeenschappen, waaronder ook nieuwe

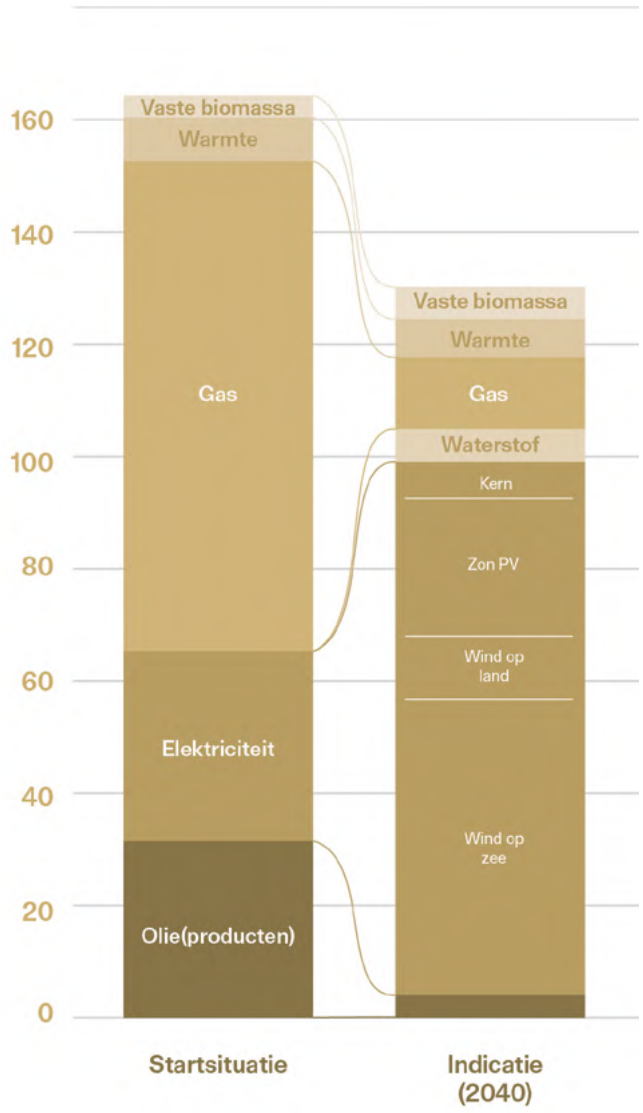

Energiemix (indicatie is op basis van Systeemstudie energie-infrastructuur Limburg (CE Delft, 2024) en het Nationaal Plan Energiesysteem (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2023), die een indicatie tot aan 2040 geven).

grootschalige elektriciteitsproductie. In de keuze van deze mix van bronnen op de diverse Limburgse locaties heeft er een brede maatschappelijke afweging van belangen én uitvoeringskracht plaatsgevonden. In 2050 wordt een deel van de elektriciteit van windparken op de Noordzee naar Limburg en verder naar Duitsland gebracht via gelijkstroomkabels. Binnen Limburg wordt er kernenergie opgewekt in de vorm van één of meerdere 'Small Modular Reactor(s)' (SMR). De mogelijk uitgebreide Clauscentrale en de Swentibold centrale zullen nog altijd elektriciteit produceren, maar door 'Carbon Capture & Storage' (het afvangen en opslaan van CO_2) of door met waterstof dan wel ammoniak te produceren, is er geen CO_2-uitstoot meer.

Deze grootschalige elektriciteitsproductie in Limburg brengt nieuwe welvaart die de sociale ongelijkheid in Limburg kleiner maakt en kansen biedt voor bestaande en nieuwe ondernemers. De keuzes en uitbreidingen van onze grootschalige opweklocaties zijn met TenneT en de buurlanden en hun netbeheerders overlegd en afgestemd en Limburg verdient geld aan deze grootschalige elektriciteitsproductie dankzij bijvoorbeeld participaties of directe investeringen. Daarnaast benutten we de grote daken door de hele Provincie voor zonne-energie en bouwen we samen met draagkracht en draagvlak van lokale energiegemeenschappen nieuwe zonnevelden en windturbines binnen de provincie. Innovatieve vormen van zonnepanelen die flinterdun en flexibel zijn, maken opwek op allerlei nieuwe oppervlakken in de stedelijke omgeving mogelijk. Deze decentrale opwek zal moeten samengaan met direct verbruik in de omgeving en verschillende vormen van opslag om pieken in de opwek nuttig te kunnen inzetten op latere momenten van de dag of het jaar. Daarmee is in 2050 ook het energiegedrag van de Limburger veranderd. Productie, transport, opslag en buffering van energie is een bron van inkomsten van Limburg en draagt bij aan de energiezekerheid van de grote metropolen om Limburg heen.

Energie maakt Limburg sterker en socialer

Het centrale en decentrale energienetwerk waarop we hieronder ingaan, heeft de Limburgse gemeenschappen en ondernemers sterker gemaakt. Het wonen, werken en reizen in Limburg is dankzij de energietransitie duurzaam vernieuwd. De forse, maar slimme investeringen in de energietransitie hebben aantoonbaar tot lagere energielasten geleid. Het aandeel van het besteedbaar inkomen dat huishoudens aan energie betalen is tussen 2025 en 2050 wezenlijk afgenomen. Dit komt niet alleen door isolatie, eigen opwek en besparing, maar ook omdat de inkomsten uit energieproductie in Limburg blijven. De ruimte die Limburg maakt voor energie in de Noordwest-Europese regio levert dus expliciete voordelen op. De rendementen uit grootschalige én decentrale energie opwek, opslag en transport binnen de provinciegrenzen zetten we samen met de energiegemeenschappen in om de groeiende inkomenskloof te verkleinen. Ondernemers benutten de betaalbare energie voor innovatie, werkgelegenheid en zorgen daarmee voor een florerende economie. Dankzij

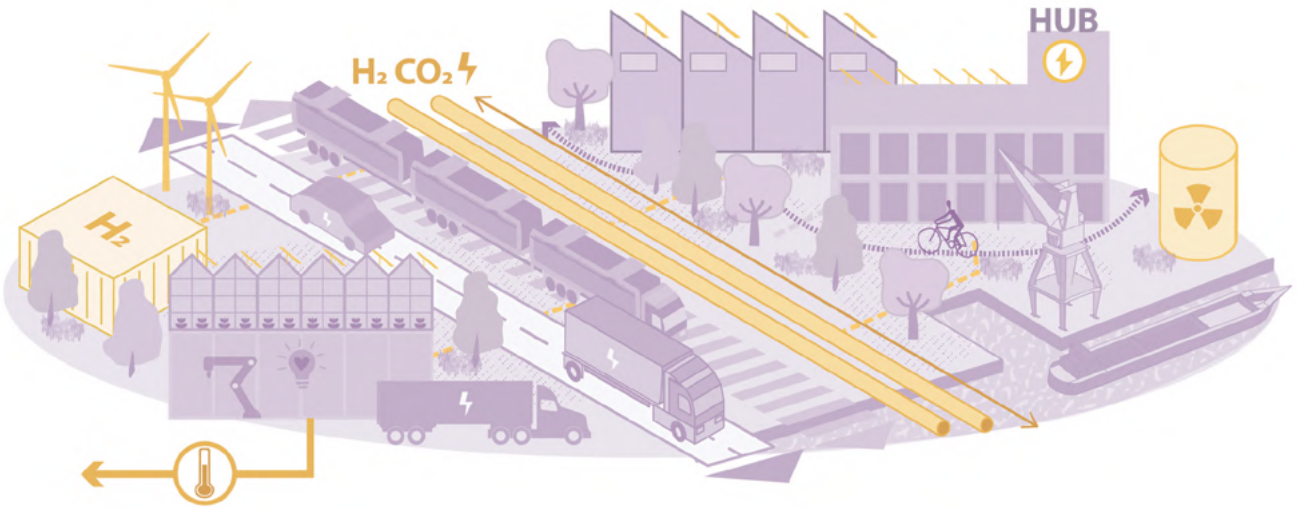

Een internationale knoop van het centrale energiesysteem.

een uitgebouwde Limburgse Energiemaatschappij en onze Limburgse energiegemeenschappen zijn enorme kostenbesparingen gerealiseerd voor en door de Limburgers en hebben de Limburgers aantoonbaar lagere energiekosten, mede doordat de opbrengsten van de eigen opwek volledig binnen Limburg worden geïnvesteerd.

Opschalen van het energiesysteem – het centrale energienetwerk

In de periode 2025-2050 is het netwerk van 380kV en 150kV (inclusief hoogspanningsstations en Clauscentrale) de basis gebleven voor de levering van onze energie in de provincie. Het gasnetwerk biedt nu de mogelijkheid om – naast de Delta-Rhine corridor – energie te transporteren in de vorm van waterstof. Gebieden waar een hoge energievraag is, bijvoorbeeld vanwege energie-intensieve activiteiten, economische dynamiek of hogere dichtheid van bevolking, worden primair door dit centrale netwerk gevoed.

De belangen en uitdagingen rondom de Clauscentrale in Maasbracht en op het industriecluster Chemelot zijn groter dan het provinciale of nationale niveau. Op deze locaties is het daarom cruciaal dat we vol inzetten op aantakking op, uitbouwen van en afhankelijkheid van het centrale energienetwerk. Daarbij maken we gebruik van de belangrijkste energiedragers van de toekomst. Door de aanlanding van elektriciteit van 'wind op zee', door het toevoegen van grote convertor- en elektrolysestations, door de mogelijkheden voor SMR's te benutten, door de transformatie van de Clauscentrale (met óf CCS óf waterstof), door nieuwe interconnectoren en grensoverstijgende verbindingen voor waterstof en CO_2 in Midden- of Zuid-Limburg met België en Duitsland om het Europese netwerk nog meer te benutten. Maar ook door hier energie-intensieve bedrijvigheid te clusteren die soms nu nog buiten dit gebied opereert. Deze twee gebieden, Maasbracht en Chemelot, vormen het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. De korte afstanden tussen opwek en verbruik in de knoop verhogen de efficiëntie, vergroten de autonomie en verlagen de druk op het elektriciteitsnetwerk in de rest van de provincie. Het opschalen van het energiesysteem in dit energieknooppunt draagt ook op grotere schaal bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het elektriciteitsnetwerk. Daarmee voorziet het ook in de toenemende energievraag in de metropoolregio's van Eindhoven en Zuid-Limburg-Luik-Aachen.

In de energiemix is er binnen het centrale netwerk meer mogelijk: Op nationale schaal moeten we de lobby en kennisontwikkeling blijven voeren voor waterstof, ammoniak, wind op zee, nucleair en geothermie. Hoe minder er vanuit het westen onze kant op komt, hoe meer er in de provincie nabij verbruikers opwek moet worden gerealiseerd. Hoe meer er echter geïmporteerd wordt, hoe meer er rekening gehouden moet worden met investeringen in en ruimte voor het netwerk, zoals hoogspanningstracés.

Centrale oplossingen in de stad.

Door de concentratie van energieopwek, industrie en bevolkingsdichtheid zijn in 2050 de mogelijkheden om duurzame warmte in te zetten via warmtenetten gerealiseerd. Chemelot kan hierbij een centrale rol spelen, waarin verschillende energiemodaliteiten bij elkaar komen en op een slimme manier worden ingezet, hergebruikt en verdeeld.

Balanceren van het energiesysteem – de decentrale energieoplossingen

Voor alle gebieden buiten de energie-intensieve clusters en de grote stedelijke gebieden geldt dat er in 2050 minder grote opgaven spelen en significant lagere snelheden nodig zijn. Zo kent het woningbestand in Limburg in 2050 alleen nog label A en B woningen. Het energiebesparingspotentieel is volledig benut. Daarom gaan we op decentrale locaties uit van de kracht van gewortelde energiegemeenschappen. Binnen de planologische mogelijkheden en brede maatschappelijke afweging zijn er mogelijkheden voor zon op daken en op land, wind, biomassa en warmtenetten en -pompen. Gebiedsgericht werken op maat, schaal en snelheid van de regio is het uitgangspunt. Decentrale oplossingen onder regie van de energiegemeenschappen zorgen voor een efficiënter, sneller en betaalbaarder energiesysteem. Bestaande infrastructuur wordt voorzien van loops, zodat binnen een regio gezocht kan worden naar balans in opwek en verbruik. Daarmee geeft de provincie energiegemeenschappen de sleutel in handen om de energietransitie menselijker en socialer te maken.

Het decentrale energiesysteem vormt een slimme aanvulling op het Limburgse energieknooppunt en de uitgebreide vertakkingen die van daaruit door héél Limburg reiken. Ondiepe geothermie is een standaardoplossing geworden voor de warmtevraag in lokale gemeenschapen. Daarmee staan energiegemeenschappen aan de lat om hun eigen energiehuishouding te organiseren. Dat betekent het verbruiken van energie die in de gemeenschap wordt opgewekt en is opgeslagen in batterijen. Elektrische auto's vervullen in 2050 een cruciale rol voor opslag, buffering en transport van elektriciteit. Daar waar energie, wonen en bedrijvigheid dicht bij elkaar zitten kan warmte een goede rol vervullen, juist vanwege de nabijheid. Warmtegemeenschappen zijn dan ook van belang in het decentrale systeem om het elektriciteitsnetwerk te ontlasten. Grensregio's vormen grensoverstijgende netwerken met buurregio's, zodat recht wordt gedaan aan hun ligging. Het decentrale energiesysteem werkt aan de lokale autonomie van de energievoorziening. Dat betekent dat energiegemeenschappen zelf bepalen hoe de hiërarchie van kernen en voorzieningen leidt tot een verdeelsleutel rondom energieverbruik, dat zij met elkaar fysieke ruimte vrijmaken voor het energiesysteem, en dat zij collectief delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio. Het centrale systeem dient voor deze regio's als backbone – een terugvaloptie wanneer decentrale energieoplossingen niet voldoen aan de vraag.

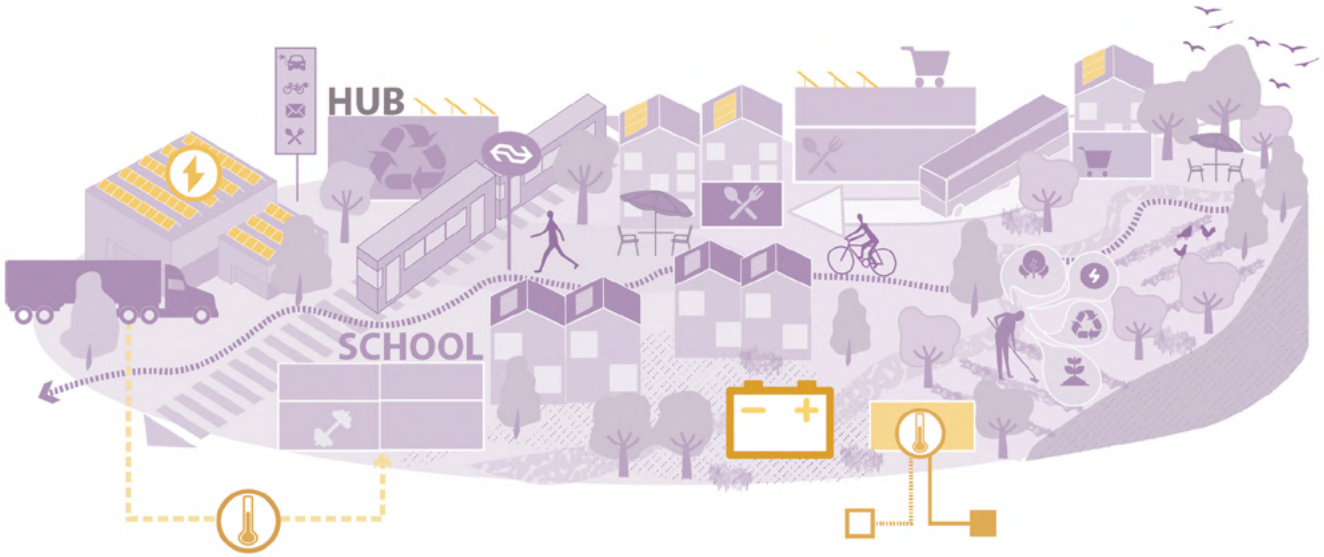

Decentrale oplossingen in het landelijk gebied.

Ruimtelijke en maatschappelijke impact

Het energiesysteem van 2050 had talloze nieuwe 'componenten' nodig, sommige groot en andere klein. Zoals elektrolysers (maken waterstof van elektriciteit), converters (maken wisselstroom van gelijkstroom), opslagvoorzieningen voor elektriciteit (batterijen) en waterstof (opslagtanks), Small Modulair Reactors (SMR) en geothermie. Maar er zijn ook zonnevelden, mogelijke biovergisters, buisleidingtracés en uitbreidingen van bestaande of nieuwe hoogspanningsstations bijgekomen. Daarnaast is er ruimte gemaakt voor bijvoorbeeld buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, booster-stations voor warmtenetten, nieuwe midden- en laagspanningsstations, hoogspanningsmasten en -tracés en windturbines. Al deze componenten hebben ook indirect een ruimtelijke impact, bijvoorbeeld vanuit veiligheids- of risicocontouren. Wat op welke locatie nodig is, is sterk afhankelijk geweest van nationale keuzes en wet- en regelgeving. Limburg wil die ruimte maken, maar heeft daarbij in 2050 in het centrale systeem dankzij de groei van het aandeel groene moleculen, DC-kabels en kernenergie wel ingezet op zoveel ruimtebesparing als mogelijk. Ook in het decentrale systeem is door lokaal verbruik en uitwisseling veel ruimtebesparing gerealiseerd.

Om de strategische positie van Limburg als knooppunt in Europa te versterken en onze weerbaarheid tegen geopolitieke en marktfluctuaties te vergroten, is er actief gestuurd op diversificatie. De brede mix van bronnen zorgt ervoor dat het systeem robuust, efficiënt en betrouwbaar blijft, óók als externe omstandigheden veranderen. Het energiesysteem heeft een grote impact op Limburg gehad, zowel in ruimtelijk als in maatschappelijk opzicht. Vanuit de basiskeuze om de energie-intensieve activiteiten van de overige energiebehoefte te onderscheiden, heeft de provincie de scope van het energiebeheer voor het grootste deel van de provincie afgebakend op de belangen van mensen en hun gemeenschap(pen), niet op provincie-overstijgende belangen. Dat heeft ander gedrag in het verbruik van energie gevraagd, bijvoorbeeld het verminderen van de vraag door verduurzaming van woningen of verspreid over de dag energie verbruiken, waar mogelijk vanuit eigen opslag. Daarvoor is een sociale omslag gerealiseerd; een omdenken in verantwoordelijkheid en eigenaarschap.

04 Interventies

Samen werken aan Limburg 2050
De Toekomstvisie 2050 is een blik vooruit op de komende 25 jaar. Voordat we in het jaar 2050 zijn is onze bevolking voor meerdere toekomstige lokale, provinciale en nationale verkiezingen naar de stembus gegaan – en zijn er verschillende lokale en provinciale colleges en kabinetten geïnstalleerd en aan het werk gegaan. De Toekomstvisie 2050 heeft het in zich om in deze 'tijdmachine' een richtinggevende factor te zijn, waar telkens opnieuw uit geput en bij teruggekeerd kan worden. Het document is hiermee dan ook een uitgestoken hand naar huidige en toekomstige bestuurders en besluitvormers binnen en buiten Limburg.

De uitdagingen naar 2050 zijn complex en vragen om een samenhangend antwoord op verschillende schaalniveaus. Immers, als we alleen naar provinciale of regionale problemen of oplossingen kijken, zien we grote delen van het speelveld over het hoofd. Het denken vanuit deze verschillende schaalniveaus, laat ook meteen zien waarom samen werken aan de opgaven zo belangrijk is. Als Provincie Limburg kunnen we niet in ons eentje betaalbare en passende woningen bouwen, de energietransitie realiseren of de negatieve effecten van vergrijzing tegengaan. Om de Toekomstvisie 2050 te realiseren zijn samenhangende en elkaar versterkende interventies op álle schaalniveaus nodig: van de provincie, medeoverheden, partners en óók van onze buurregio's. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de grote veranderingen in onze energievoorziening, zullen gemeenten kijken naar logische locaties voor en bijbehorende vergunningen van bedrijven, zal de provincie nadenken over strategische locaties voor buisleidingentracés en het Rijk zal haar plannen voor de Delta Rhine Corridor moeten vormgeven. En om het beleid van de provincie en andere overheden tot uitvoering te brengen, vormen partijen als netbeheerders en woningcorporaties een onmisbare schakel.

Samen zullen we duidelijke ruimtelijke kaders moeten stellen, de noodzakelijke randvoorwaarden creëren en proactief gewenste ontwikkelingen aanjagen en faciliteren. Als Provincie Limburg staan we tussen de Limburgse gemeenten en de Rijksoverheid in. Vanuit deze positie als middenbestuur, spelen we een belangrijke rol als verbindende overheidslaag. In de mogelijke interventies die volgen uit de thematische visies (economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie) kijken we dus niet alleen naar interventies die de Provincie zelf kan uitvoeren. We kijken juist ook naar interventies buiten onze directe invloedssfeer. Dat doen we door gesprekken te voeren met medeoverheden, partners en de buurlanden. En waar nodig ook de regie pakken en kaderstellend optreden, bijvoorbeeld via ons eigen ruimtelijk instrumentarium. Zo pakt de Provincie haar rol, maar delen we samen de verantwoordelijkheid voor 2050.

De mogelijke interventies
Om het Limburg van 2050 een plek te laten zijn waar het goed wonen, werken en leven is, moeten we bestuurders, verkozenen, partners en andere betrokkenen verleiden om met lef decennia vooruit te denken, én concreet te worden. Vijfentwintig jaar lijkt lang, maar is zo voorbij. En verandering heeft nu eenmaal tijd nodig. Vanuit ieder van de vijf thematische visies kunnen we voorbeelden bedenken van interventies die de visies vertalen naar een handelingsperspectief. Deze voorbeelden van interventies zijn zowel inspiratiebron als aansporing voor vervolggesprekken met onze partners over hoe we de toekomst van Limburg samen daadwerkelijk vorm gaan geven.

Sommige grote veranderingen en mogelijke ontwrichtingen kunnen snel en onvoorspelbaar verlopen, andere kun je decennia van tevoren zien aankomen. Het is zaak de samenleving tijdig gereed te maken voor de veranderingen die lang van tevoren bekend zijn. Daarnaast willen we dat onze samenleving veerkrachtig en flexibel om kan gaan met de plotselinge wendingen die de toekomst biedt. De vergrijzing is al decennia bekend en het komende zorginfarct ook. De opwarming van de aarde gaat langzamer, maar gaat zeker Limburg richting 2100 fors raken. Technologische disrupties zoals AI of robotisering laten zich minder makkelijk te voorspellen. De strategische toekomstvisie 2050 houdt rekening met al deze dynamieken. De interventies hieronder worden dan ook daarop gebaseerd.

Gemeenschappen met zeggenschap			
1.	**Ruimte voor decentrale maatwerkoplossingen** (vanaf 2025)	We ontwikkelen optimale en maximale decentrale energieoplossingen. We geven gemeenschappen de ruimte en de tools om buiten het centrale netwerk hun energiesysteem op te bouwen en te beheren met auto- en huisbatterijen als basis.	**Energie**
2.	**Dorps- en buurtwoningen** (vanaf 2025)	In aanvulling op het concept van de *mantelzorgwoning* en *familiewoning*, wordt het ook vergunningsvrij om dorps- en buurtwoningen op eigen grond en- of erf bij te bouwen voor inwoners die langer dan 5 jaar in een dorp op buurt woningen, als daar gepaste ruimte voor is op eigen grond en/of erf.	**Wonen**

Karakteristiek landschap			
1.	**Versterken groene verbindingen** (vanaf 2025)	Door Limburgse natuurgebieden met elkaar te verbinden, ook over de provincie- en landsgrenzen heen, ontstaat een sterk, samenhangend landschap waarin de natuur zich vrij kan bewegen. Deze ecologische netwerken versterken de biodiversiteit, vergroten de weerbaarheid tegen klimaatverandering en brengen het Limburgse landschap dichter bij bewoners en bezoekers. De groene verbindingen vormen ook bufferruimte voor toekomstige generaties.	**Landelijk Gebied**
2.	**Beter benutten bebouwde ruimte** (vanaf 2025)	Om ruimte te behouden voor het landschap, benutten we de bestaande bebouwing en woningvoorraad in steden en dorpskernen beter voor wonen, zorg en het verminderen van sociale ongelijkheid. Daarbij sluiten we aan bij de wensen van lokale gemeenschappen en wijken, omdat zij vaak zelf het beste kunnen inschatten welke oplossingen kansrijk zijn. Er komt een Provinciaal Programma Beter Benutten, waarin onder meer via stimuleringsgelden en samenwerking met alle Rijksprogramma's een databank voor transformatielocaties wordt opgezet, gericht op optimalisatie binnen bestaande kernen. Vervolgens ondersteunen we gemeenschappen, gemeenten en ontwikkelaars bij het wegnemen van mogelijke knelpunten.	**Wonen**
3.	**Gesloten teelt voedt Europa** (vanaf 2030)	Door de uitstekende verbindingen van Noord- en Midden-Limburg is de gesloten teelt in Limburg een grote voedselproducent van verse groenten en fruit geworden voor de ring van metropolen eromheen: Duisburg, Düsseldorf, Keulen, Brussel-Antwerpen, Eindhoven, de Randstad en Arnhem-Nijmegen.	**Landelijk Gebied**
4.	**Duurzaam en Evenwichtig toerisme** (vanaf 2025)	Via spreiding en begrenzing van massatoerisme blijft het unieke karakter van de Limburgse landschappen behouden voor toekomstige generaties. We zetten in op duurzaam toerisme en verkeersmanagement specifiek voor het Heuvelland. We spreiden toerisme over de hele provincie (bijv. Meinweg en de Maasduinen) en gebieden net over de grens (bijv. Belgische deel van Limburg).	**Economie**

Dynamische stedelijke gebieden			
1.	**Leren zonder grenzen** (vanaf 2030)	We verzilveren de kansen van grensoverstijgend onderwijs en levenslang ontwikkelen in samenwerking met partners in België (UHasselt) en Duitsland (Jülich, RWTH). Door onderwijs en arbeidsmarkt beter op elkaar af te stemmen, versterken we de aansluiting van kennis en talent op de regionale economie. Zo groeit Limburg verder uit tot een innovatieve en veerkrachtige kennisregio waar mensen zich blijven ontwikkelen. We stimuleren groei van de arbeidsproductiviteit en het innovatieve vermogen. Uitwisselingen tussen basis- en middelbare scholen in Limburg, België en Duitsland wordt aangevuld met inspirerend taalonderwijs en grensoverstijgende stages voor alle onderwijstypen.	**Economie**
2.	**Luchtruim voor drones en VTOL-vervoer** (vanaf 2030)	In 2050 is vervoer van goederen en personen door de lucht betaalbaar, veilig en beschikbaar. Het luchtruim en de plekken waar drones en VTOL-toestellen opstijgen en landen is ontworpen en geregisseerd door de Provincie en haar partners. Door dit luchtruim proactief te ontwikkelen profiteren Limburgse ondernemers en inwoners van de kansen die hierdoor richting 2050 gaan ontstaan.	**Mobiliteit**
3.	**Slimme stedelijke knooppunten** (vanaf 2030)	Rondom de zes (inter)nationale knooppunten (Maastricht, Heerlen, Sittard, Weert, Roermond, Venlo) versterken we de stedelijke ontwikkeling en plannen we boven op de plannen van Limburg centraal (50.000 woningen rond intercitystations) nog eens 20.000 extra woningen (al dan niet met hoogbouw), met ruimte voor onderwijs en innovatie. Door hogeschoolcampussen en andere kennisinstellingen strategisch te positioneren bij deze intercitylocaties, ontstaat een krachtig netwerk van nabije, bereikbare, dynamische centra waar voorzieningen en zorgom de hoek zijn. Om deze knooppunten te laten floreren is het het waard om de mogelijkheden voor het verkorten van de (trein)afstanden richting Eindhoven, de Randstad, Luik, Hasselt, en Aachen en het verbeteren van de first- en last mile (lopen, fiets, ov) te verkennen. De nieuw uit te geven ov-concessie helpt daarbij, met onder meer ook autonoom vervoer. Daarnaast worden deze knooppunten zodanig groen/blauw ingericht dat het leefklimaat binnen de steden sterk verbetert.	**Mobiliteit**
4.	**Economische clusters met focus, verbonden met stedelijke knooppunten** (vanaf 2030)	In de economie moeten we keuzes maken. Daarom stimuleren we dat bedrijven met een bepaalde focus/sector geclusterd zijn, in combinatie met onderwijs met dezelfde focus in onze steden. We versterken de verbindingen tussen de Brightlands campussen, de campussen vlak over de grens en de stedelijke knooppunten zodat de campussen ook in het hart van de stad zorgen voor toegevoegde waarde. Bijvoorbeeld Venlo (logistiek en agro), Sittard-Geleen (Chemelot), Maastricht (Healthcare), Heerlen (smart services) en ook rondom de Einstein Telescoop en de (dual-use) maakindustrie.	**Economie**
5.	**Internationale metropoolregio Amahlie** (vanaf 2025)	Het ontwikkelen van de stedelijke economie in de VISTA-regio Aken, Zuid-Limburg, Mechelen en Luik is gebaat bij regie en samenwerking in metropoolregioverbanden zoals in Amsterdam, Eindhoven en Keulen-Bonn.	**Wonen**

Kruispunt in Europa			
1.	**Energieknooppunten van de toekomst (inclusief verkennen van kernenergie en grensoverstijgende netwerken)** (vanaf 2030)	We ontwikkelen strategische eigen energieclusters waar duurzame opwek, opslag en gebruik bij elkaar komen. Daarbij onderzoeken we naast het verzwaren van het nationale transportnetwerk ook de haalbaarheid van alternatieven als (1) nieuwe eigen kleinschalige opweklocaties voor kernenergie en (2) nieuwe verbindingen met het energienetwerk in België en Duitsland. Roermond, Maasbracht en Chemelot vormen samen 1 groot energiecluster, dat we slim verbinden met de corridors van de toekomst, zoals de DRC. In dit energiecluster hoort ook een duurzame en toekomstbestendige Clauscentrale.	**Energie**
2.	**Corridors klaar voor autonoom vervoer** (vanaf 2030)	We maken Limburgse vaarwegen, snelwegen en provinciale wegen gereed voor autonoom vervoer. Dat betekent allereerst het verbeteren van de bestaande infrastructuur en het investeren in digitale infrastructuur (sensoren, camera's, dataplatformen en vehicle-to-infrastructure communicatie). Daarnaast moet met het Rijk overlegd worden hoe autonoom rijden binnen wettelijke kaders mogelijk is, en is er een gerichte bewustwordingscampagne nodig.	**Mobiliteit**

Deel B

Foto van Limburg 2025

Introductie

Deze rapportage geeft een actueel beeld van de provincie Limburg op vijf centrale thema's: economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Deze 'foto van Limburg 2025' vormt de nulsituatie, waarbij elk thema afzonderlijk wordt uitgelicht op basis van kwantitatieve kerngegevens en/of een kwalitatieve toelichting. De Foto van Limburg vormt samen met de bouwstenen en scenarioverkenning een onderbouwde uitgangspositie voor het formuleren van de toekomstvisie.

Leeswijzer

De Foto van Limburg 2025 is gebaseerd op aangeleverde data, die is verzameld en geselecteerd in het kader van dit project. De Foto start met een algemene beschouwing van het aantal inwoners, grondgebruik, vervuiling en grondwater. Vervolgens is per thema een korte algemene beschouwing opgenomen als inleiding, om de context en relevantie van het onderwerp te schetsen. Daarna worden een aantal onderwerpen per thema behandeld.

Link met de database

De data-aanpak is gericht op een optimale interne samenwerking om een solide data-gedreven analyse te garanderen. Hiervoor is een onafhankelijke database gecreëerd, die niet intrinsiek is gekoppeld aan een bepaalde provider en (in de toekomst) kan worden geïntegreerd met elk databasebeheersysteem. Door inventarisatie van de dataset en de identificatie van kwantificeerbare ruimtelijke lagen kunnen de scenario's en visies data-gedreven worden gemaakt. In de online GIS-viewer [niet openbaar] is het kaartmateriaal van de Foto en de scenarioverkenning te vinden.

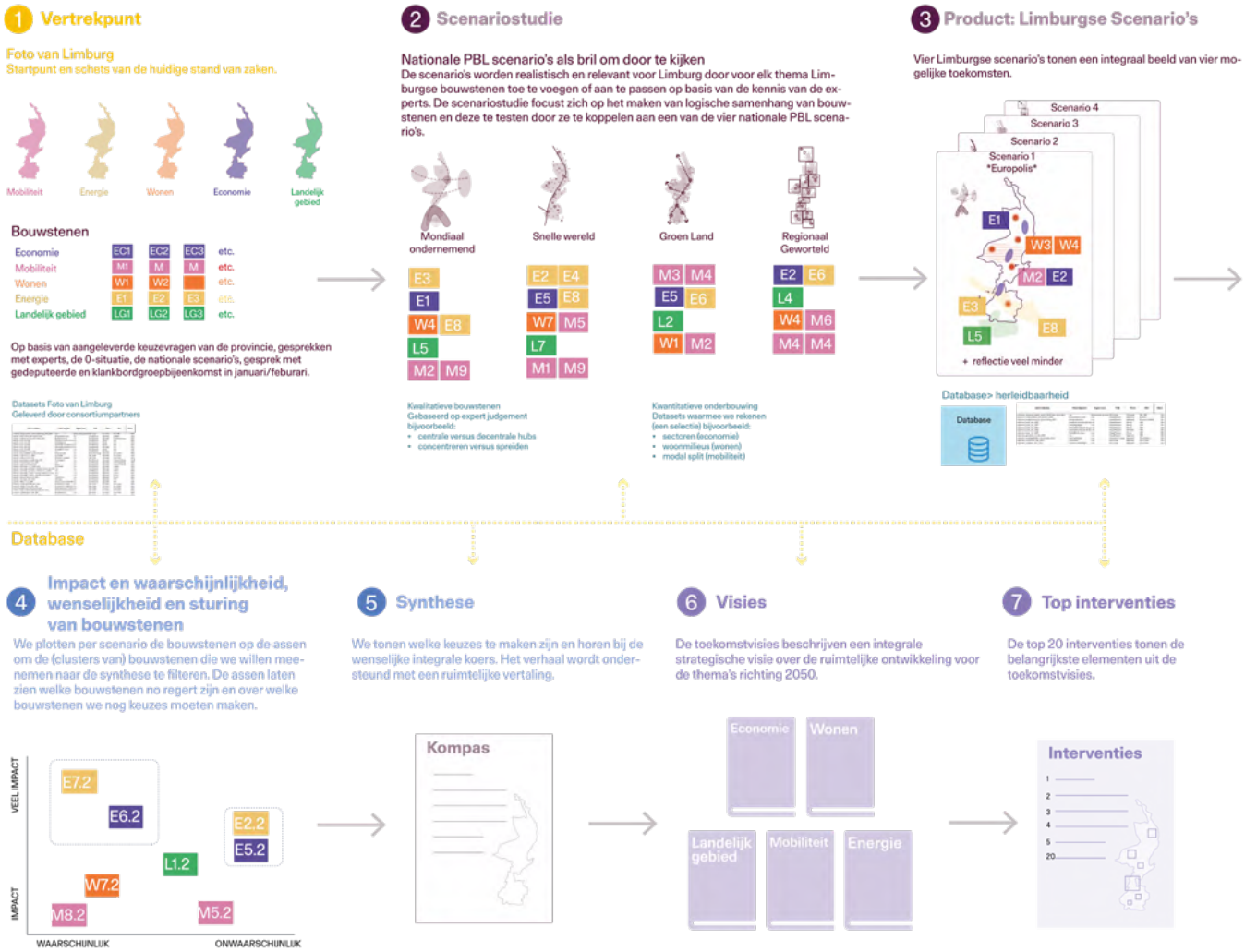

5.1 Economie

De ‘economische foto’ van Limburg is een feitelijke onderbouwing van de stand van de Limburgse economie. Een aantal structurele factoren is sterk van invloed op de hoogte van de groei (of krimp) van het bruto regionaal product: arbeidsproductiviteit en -participatie, investeringen en demografische ontwikkelingen zijn daarin met name van belang.

De Limburgse economie wordt daarnaast uiteraard beïnvloed door macro-economische factoren waarop de provincie minder invloed heeft. De belangrijkste zijn geopolitieke omstandigheden die bijvoorbeeld de energieprijzen opdrijven of handelsbarrières of –tarieven opwerpen. Zeker in tijden waarin arbeidsproductiviteit stokt en kosten oplopen, is investeren in innovaties belangrijk. Daarom is toegang tot en kosten van financiering voor bedrijven een steeds belangrijkere variabele. Dit gaat hand in hand met aandacht voor human capital, zeker in tijden van een krappe arbeidsmarkt. De triple-helix samenwerking, waarvan de Brightlands campussen het exponent zijn, is hiervoor wezenlijk. Ook zijn agglomeratiekansen in de tri-nationale regio van groot belang.

Foto van Limburg: Economie

Onderwijsinstellingen (Stec, 2024)
- WO
- MBO
- HBO

Bedrijventerreinen (Provincie Limburg, 2024)
- Stedelijk bedrijventerrein
- Bedrijventerrein landelijk gebied
- Overig

- Kassengebieden (Warmteatlas, 2024)
- Luchthaven (OSM, 2024)

Toegevoegde waarde per inwoner in euro's (CBS, 2019)
- > 35.000
- < 15.000

Economische clusters (Stec, 2024)
- Aachen University
- HTSM
- Health

Economische clusters gebieden (Stec, 2024)
- Automotive / lohistiek in Genk-Hasselt
- Greenport rondom Venlo
- Ruhrgebied
- Verbinding met ruhrgebied chemie

- Goederenstromen binnen het ARRA Cluster (REV, 2024)

Sleutelprojecten (Stec, 2024)
- Brightlands campus
- Chemelot
- Einstein Telescope
- Maastricht Aachen Airport
- VDL Nedcar

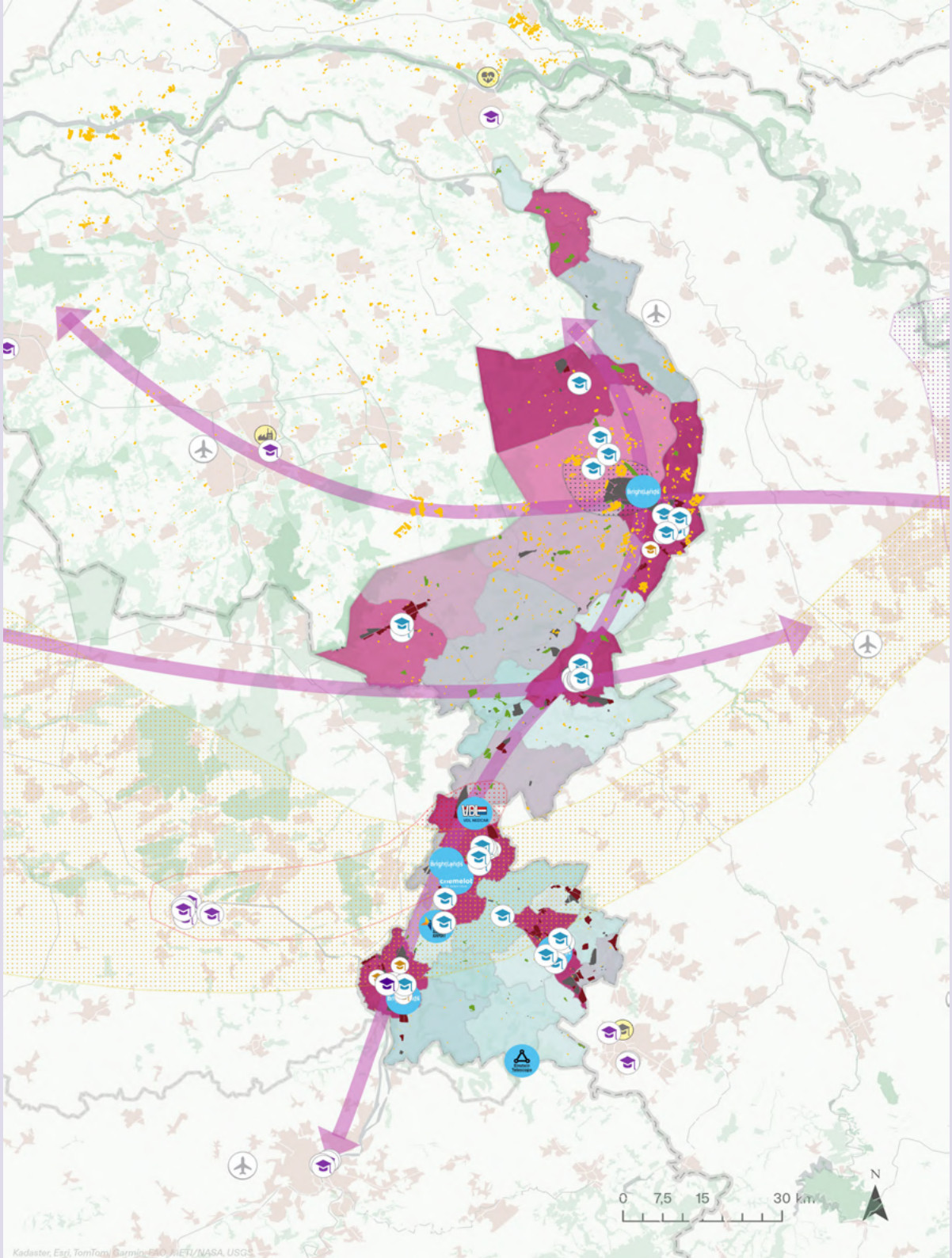

5.1.1 Sectorverdeling

In 2023 kende Limburg circa 570.000 arbeidsplaatsen. Vergeleken met de Nederlandse economie kent de Limburgse economie een lager aandeel dienstverlening. Logistiek en industrie zijn in vergelijking met het Nederlands gemiddelde relatief groot, net als de zorgsector. Die is in Limburg, gemeten in banen, de grootste sector.

Toerisme is geen sector die onderscheiden wordt in het Limburgse Vestigingenregister (VRL). Circa 7,5% van de banen is toe te schrijven aan toerisme; dit zijn vooral banen in de sectoren horeca en detailhandel.

Regionale verschillen: over- en ondervertegenwoordiging van sectoren per regio

Totaal aantal banen per regio:

- Noord-Limburg: 156.000 (27% van het totaal van de provincie)
- Midden-Limburg: 118.000 (21% van het totaal van de provincie)
- Zuid-Limburg: 296.000 (52% van het totaal van de provincie)

Ook in de over- en ondervertegenwoordiging van sectoren t.o.v. het Limburgse gemiddelde vallen de regionale verschillen op. Diensten zijn veel groter in Zuid-Limburg. Logistiek en landbouw in Noord-Limburg. In Midden-Limburg is vooral de sector bouwnijverheid oververtegenwoordigd, een aanwijzing dat hier vooral veel mkb-bedrijvigheid gevestigd is en relatief weinig specialisatie.

Sectoren

Provincie Limburg (2023)

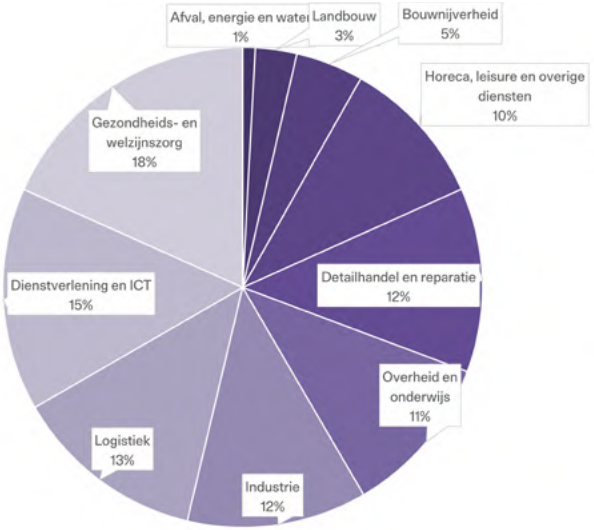

Sectoren

Nederland (2023)

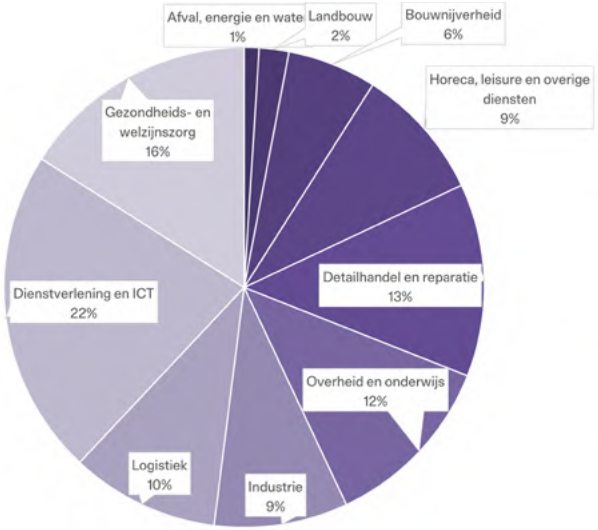

Aantal banen per sector

Per regio (2023)

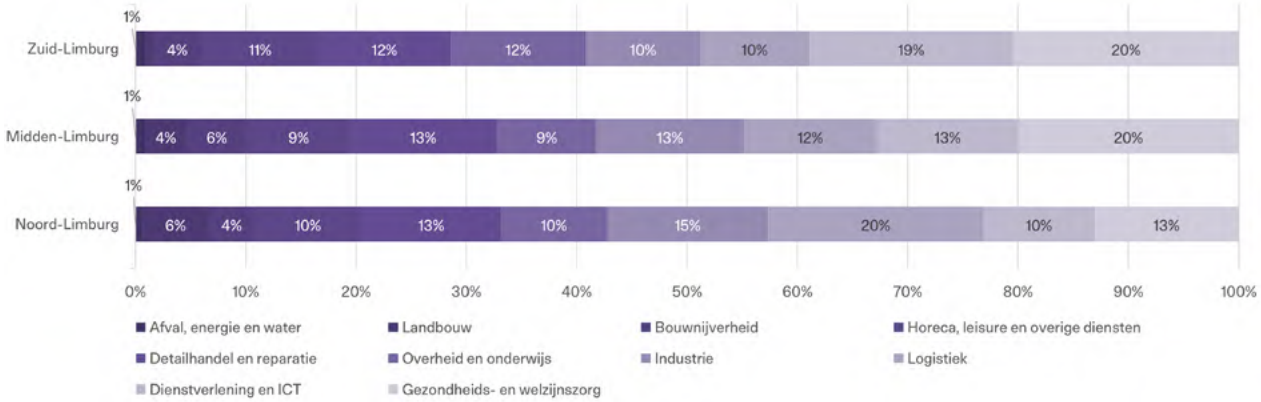

Dataset: economie_aantal_banen_per_sector_stec_2023

5.1.2 Ruimtebeslag

De meeste ruimte (gemeten in totaal aantal vierkante meters) kantoren buiten bedrijventerreinen wordt ingenomen door de sectoren overheid en onderwijs, dienstverlening en ICT. Hierbij moet worden opgemerkt dat het om totale ruimte gaat, en dus niet de grondgebonden ruimte.

Verdeling ruimtegebruik werklocaties

41% van de ruimte voor werklocaties wordt ingenomen door logistieke of industriële bedrijventerreinen. Gevolgd door stedelijke bedrijventerreinen en terreinen in landelijk gebied.

Economische structuur leidt tot duidelijke ruimtelijke verschillen

Bedrijventerreinen herbergen circa 40% van alle Limburgse banen. Landelijk is dit circa 30-35%. De verschillen in economische structuur zijn duidelijk zichtbaar in de verdeling van uitgegeven hectares over typen bedrijventerreinen. Zuid-Limburg kent veruit het grootste aantal hectares aan kantorenlocaties en stedelijke bedrijventerreinen. Noord-Limburg is minder verstedelijkt en heeft meer hectares bedrijventerrein in landelijk gebied en veel logistieke terreinen. Chemelot zorgt voor de grootse oppervlakte voor industrieel bedrijventerrein in Zuid-Limburg. Midden-Limburg heeft veruit de kleinste voorraad terreinen.

Ruimtebeslag kantoren buiten bedrijventerreinen per sector (in m²)

Provincie Limburg (2023)

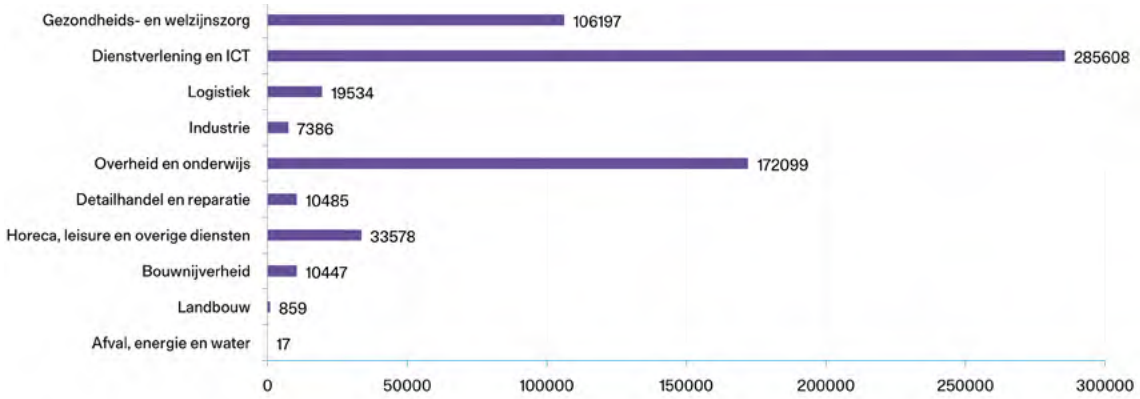

Dataset: economie_ruimtebeslag_kantoren_buiten_bedrijv_sector_stec

Verdeling ruimtegebruik werklocaties

Provincie Limburg, 2023

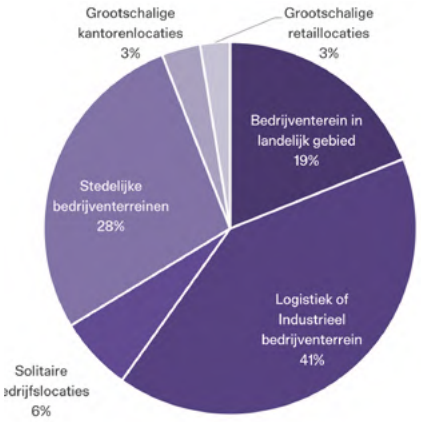

Dataset: economie_ruimtegebruik_werklocaties_bewerkt_stec_rebis_2023

5.1.3 Opheffingen

Opheffingen vinden voornamelijk plaats in de detailhandel, adviesbureaus en gezondheidszorg.

Aantal opheffingen in 2023 (enkel sectoren met 100 opheffingen of meer getoond)

Provincie Limburg, 2024

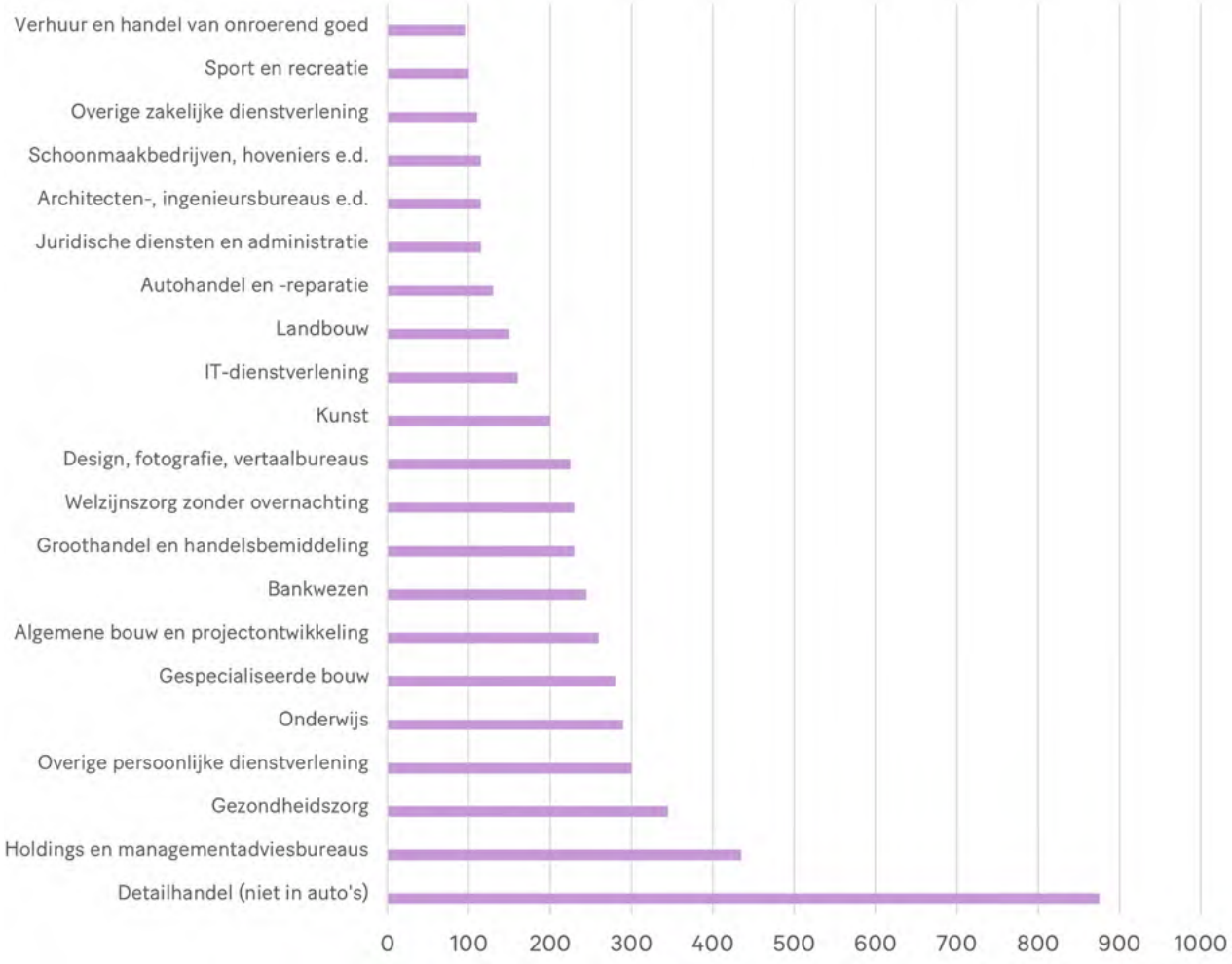

Dataset: economie_stecgroep_opheffingen_2023

5.1.4 Toegevoegde waarde per gemeente

In dit figuur valt op dat steden een hogere toegevoegde waarde per inwoner hebben. Hier zijn twee redenen voor:

1. Steden zijn doorgaans meer werk gemeenten dan landelijke gemeenten. Er zijn meer banen per inwoner dus is er ook meer toegevoegde waarde per inwoner.
2. Steden hebben vaak hoogwaardigere banen (gemeten in toegevoegde waarde) door clustering en agglomeratie-effecten. Banen met grote toegevoegde waarde in bijvoorbeeld dienstverlening en ICT zijn oververtegenwoordigd in de stad.

Gemiddeld is de toegevoegde waarde per inwoner het hoogste in Sittard-Geleen.

Aantal banen (x10 000)
Per regio, 2022

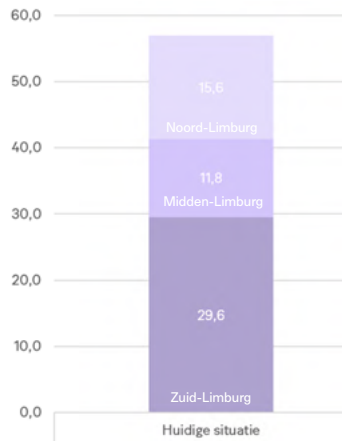

Toegevoegde waarde (in miljard €)
Per regio, 2022

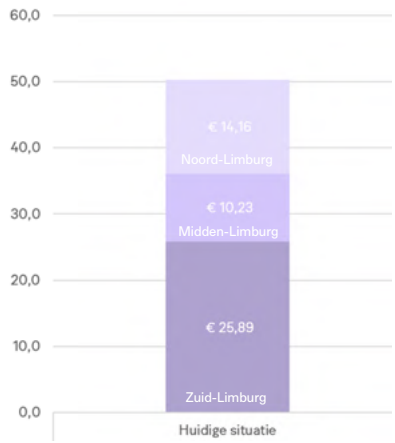

Dataset: economie_stecgroep_toegevoegde waarde_en_arbeidsuren_2022

Toegevoegde waarde per inwoner
Per gemeente, 2022

Dataset: economie_stecgroep_toeg_waarde_inw_mlneuros_cbs_wrl_2022

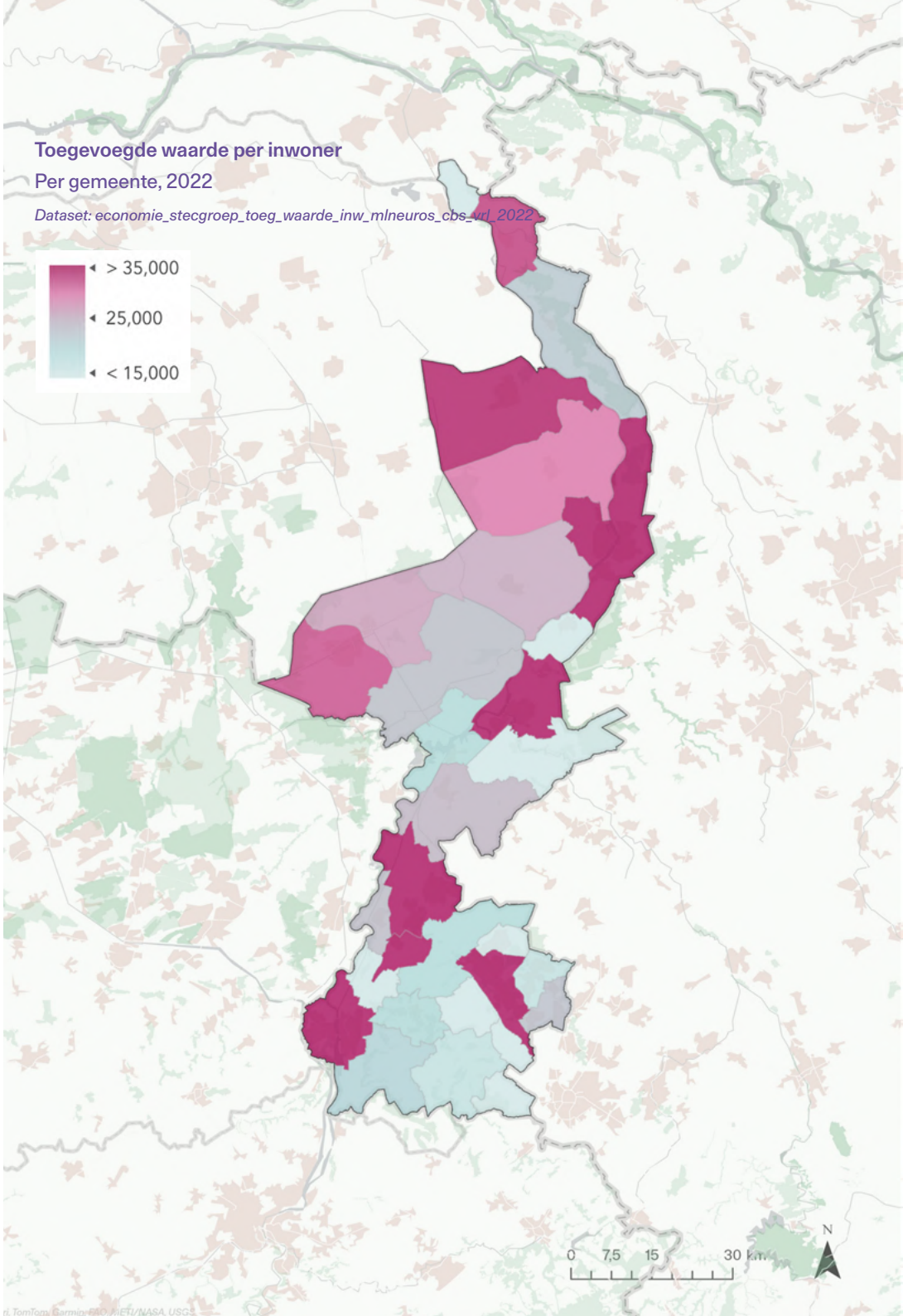

5.1.5 Export

Export goederen vanuit provincie naar handelspartner

De provincie exporteerde de meeste goederen naar de buurlanden Duitsland en België.

Export goederen provincie Limburg in miljoenen

Sinds 2021 een stevige groei van de waarde van export van goederen.

Limburg levert belangrijke bijdrage aan Nederlandse export; Limburgse bedrijven internationaal actief

Voor Limburg geldt, nog meer dan voor andere delen van Nederland, dat de wereld niet ophoudt bij de grenzen. Export is daarom ook een waardevolle graadmeter voor de Limburgse economie. In 2021 leverde Limburg een bijdrage van circa 7% aan de totale Nederlandse export. Dat was na Noord- en Zuid-Holland en Brabant de grootste bijdrage aan de Nederlandse export. Significant hoger dan de bijdrage van het bruto regionaal product (circa 5,5%).

Limburgse bedrijven zijn ook internationaal actief. In 2021 had de provincie het hoogste aandeel internationaal handelende bedrijven. 14% van de bedrijven leverde of ontving goederen of diensten over de grens, ruim boven het landelijk gemiddelde (9%).

Export goederen vanuit provincie Limburg naar handelspartner (in %)

Provincie Limburg, 2023

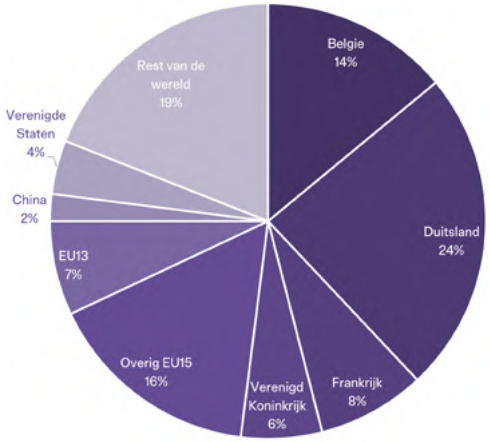

Export goederen provincie Limburg (in €)

Provincie Limburg, 2008-2023

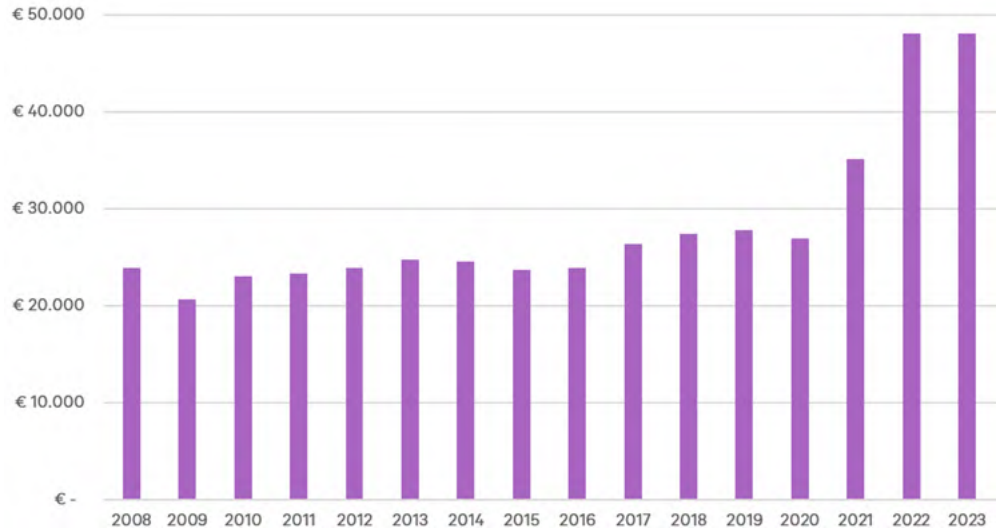

Dataset: economie_internationale_handel_export_cijfers_2008_2023

5.1.6 Opleidingsniveau

Limburg kent een relatief hoog aandeel laag- en middelbaar opgeleide inwoners ten opzichte van het landelijke gemiddelde. Het aandeel hoogopgeleiden ligt dus iets onder het landelijk gemiddelde.

Arbeidsmigranten

Binnen de sector van uitzend- en detacheringsbureaus is het overgrote deel van de werkenden arbeidsmigrant. Deze arbeidsmigranten zijn uiteraard werkzaam in verschillende sectoren zoals transport, logistiek en industrie. Ook in de sectoren landbouw en visserij (10% arbeidsmigranten) en zakelijke dienstverlening (6%) is het aandeel arbeidsmigranten relatief hoog.

Mismatch onderwijs en arbeidsmarkt

Dé grootste uitdaging voor de economie van vandaag is de krappe arbeidsmarkt. De aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt speelt hierin een cruciale rol. Cijfers laten zien dat:

- Het aantal **vacatures voor hoogopgeleiden lager** ligt dan op basis van het aantal banen op dat niveau verwacht mag worden. En dat de beroepsbevolking die hoger opgeleid is daarom wellicht minder gemakkelijk een baan vindt op niveau.
- Er **relatief veel vacatures en banen zijn voor laag- en middelbaar opgeleiden.** De mismatch tussen vacatures en beroepsbevolking voor middelbaar opgeleiden het kleinst is en voor laagopgeleiden het grootst.
- De **kansen** van grensoverstijgende agglomeratievoordelen en tri-nationaal onderwijs worden **niet benut**.

Analyse van de **uitstroom van onderwijsinstellingen** in Limburg laat zien dat circa 55% van de afgestudeerden per jaar WO of HBO geschoold is (bron: DUO, 2022). Terwijl maar circa 25% van de vacatures om dat opleidingsniveau vraagt. Dit vergroot in potentie de mismatch nog verder.

Banen, vacatures en beroepsbevolking over opleidingsniveau
Provincie Limburg, 2023

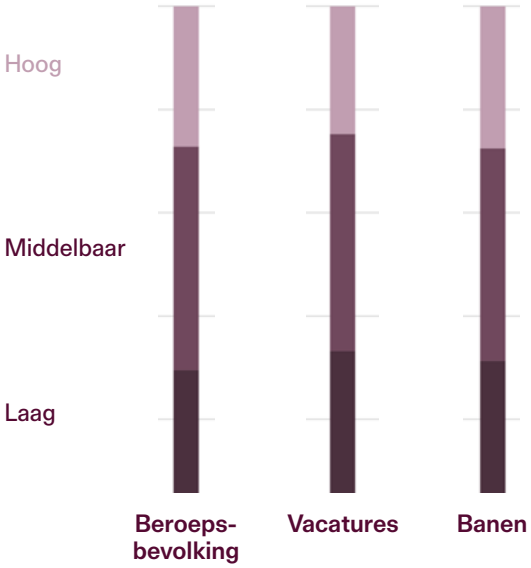

Dataset: economie_stecgroep_openstaande_vacatures en economie_stecgroep_opleidingsniveau_2022 en economie_vrl_provlimburg_2023_stec_bewerkt

Opleidingsniveau van de bevolking
Provincie Limburg, 2022

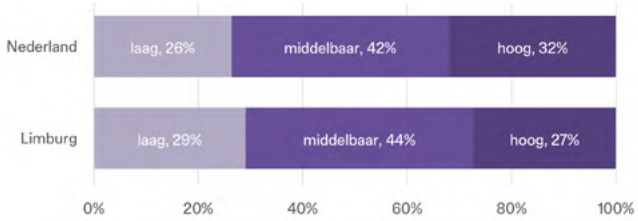

Dataset: economie_stecgroep_opleidingsniveau_2022

Arbeidsmigranten in % per sector
Provincie Limburg, 2024

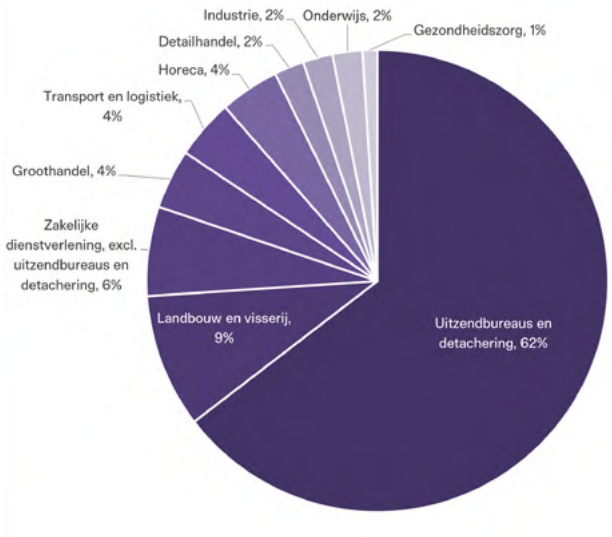

Dataset onder: economie_stecgroep_arbeidsmigranten per sector_2024
Vanwege een andere bron wijkt de sectorverdeling af van eerder getoonde sectorverdelingen.

5.1.7 Sleutelprojecten en economische clusters

De sleutelprojecten van Limburg zijn als volgt:

1. De Brightlands campussen
   - Brightlands Campus Greenport Venlo: Gezonde voeding
   - Brightlands Chemelot Campus: Circulaire chemie
   - Brightlands Maastricht Health Campus: Gezondheid & sciences
   - Brightlands smart Services Campus: AI & data science
2. Chemelot
3. Einstein telescope
4. Maastricht Aachen Airport
5. VDL Nedcar

Limburgse economie economisch aangehaakt

Net buiten de provincie bevinden zich belangrijke economische clusters. De Limburgse economie is daarmee nauw verweven. Hightech bedrijven zoals bijvoorbeeld Simac (Heerlen), ASML (Weert) en VDL (verschillende vestigingen) zijn direct verbonden met de Brainport Eindhoven. Ook de AI- en semiconductorbedrijven over de grens in Leuven en de regio Aken-Jülich weten elkaar steeds beter te vinden. Maastricht UMC+ en Radboudumc Nijmegen zijn verbonden via de Academische Alliantie op het thema gezondheidszorg.

Chemelot en dsm-firmenich zijn cruciale schakels in het grensoverstijgende Antwerp-Rotterdam-Rhine-Ruhr-Area (ARRRA) cluster met chemische en farmaceutische industrie. Ook zijn er diverse onderwijs- en onderzoeksinstellingen net buiten de landsgrenzen, zoals in Aken, Genk en Hasselt. De komst van de Einstein telescoop zou een grote extra stimulans betekenen voor grensoverstijgende samenwerking.

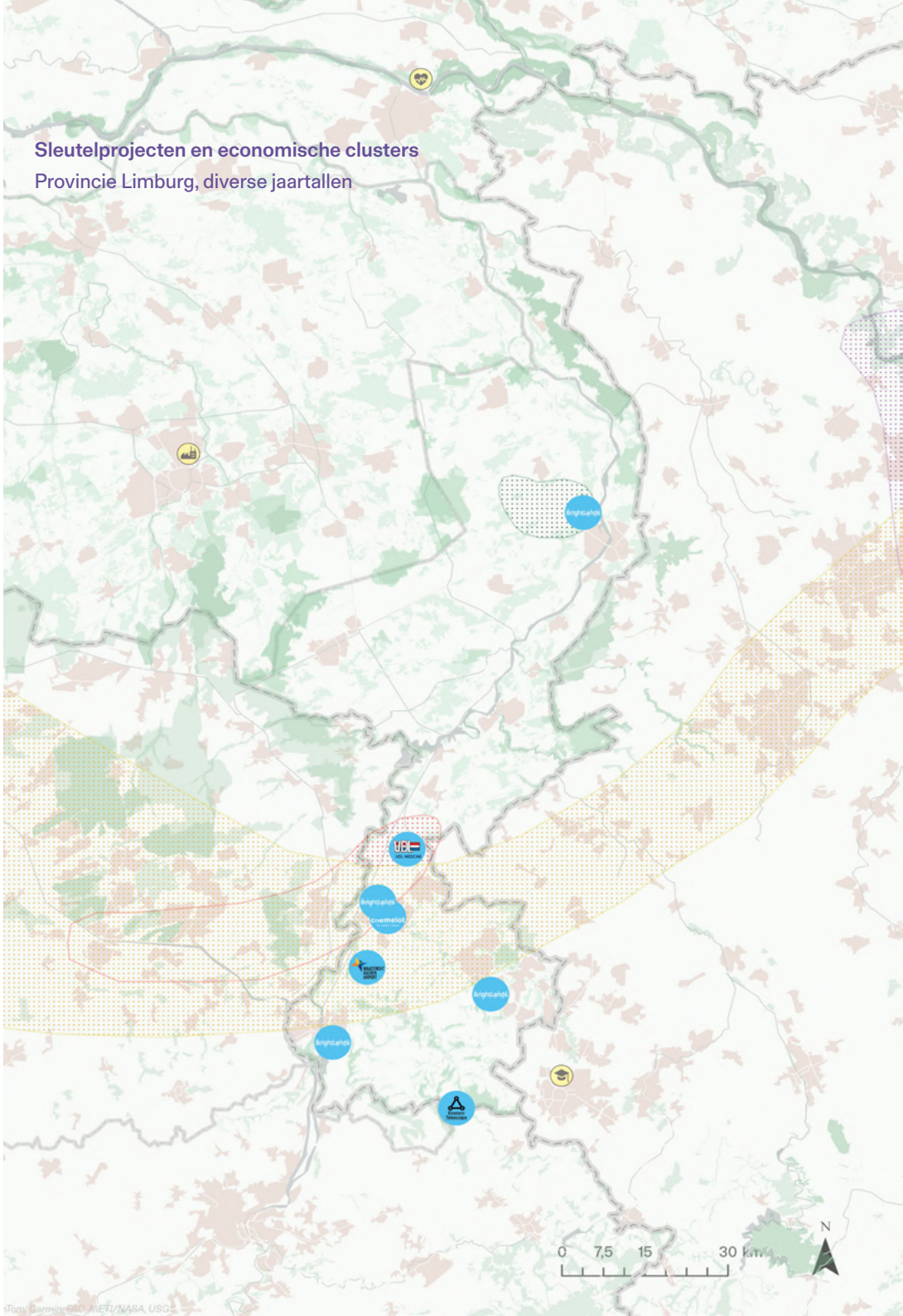

5.1.8 Sociaal-economisch

Geen eenduidig regionaal beeld

Het beeld binnen Limburg is op enkele sociaal-economische kenmerken niet eenduidig. Zuid-Limburg scoort het hoogst op arbeidsproductiviteit, maar kent net zoveel werkloosheid als Midden-Limburg en ook de laagste arbeidsparticipatie. Noord-Limburg heeft relatief veel werkloosheid en de laagste arbeidsproductiviteit, maar ook de hoogste arbeidsparticipatie.

Over de hele linie scoort Limburg lager dan het Nederlands gemiddelde op deze indicatoren. Echter, de arbeidsproductiviteit in Limburg groeide tussen 2010 en 2021 per jaar overal harder dan gemiddeld in Nederland. In Midden- en Zuid-Limburg tot wel bijna drie keer zo hard als gemiddeld.

Arbeidsparticipatie (in %)
2021

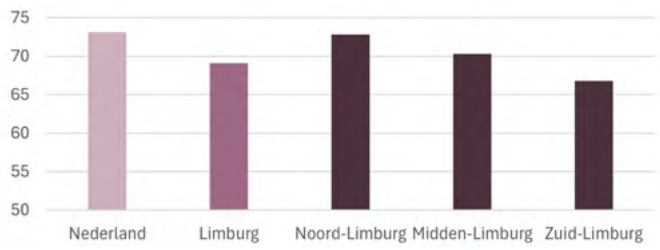

Werkloosheidspercentage (in %)
2024

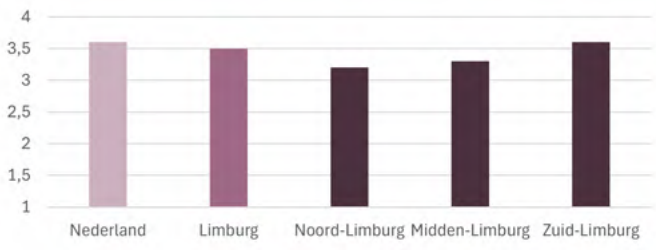

Arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per uur in €)
2022

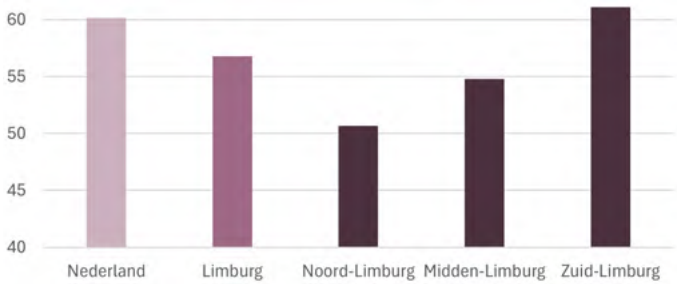

Gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei %
Tussen 2010-2021

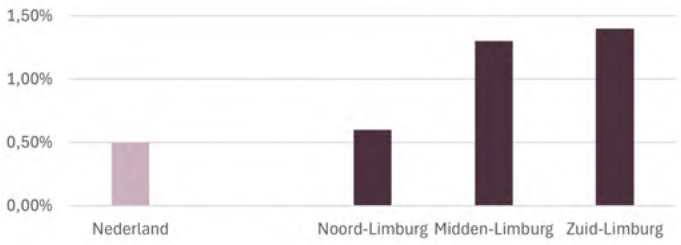

Dataset: economie_stecgroep_arbeidsparticipatie_en_werkloosheid_2023, economie_stecgroep_groei_arbeidsproductiviteit_2024, economie_stecgroep_toegevoegde_waarde_en_arbeidsuren_2022

5.2 Wonen

De foto van het wonen in Limburg is een feitelijke onderbouwing van de stand van zaken. We benutten hierin het uitgevoerde woningbehoefteonderzoek (december 2024) dat Stec Groep uitvoerde voor Provincie Limburg. Deze vullen we aan met informatie uit andere externe bronnen.

De foto helpt bij het identificeren van de vraag naar verschillende soorten woningen, de behoeften van verschillende doelgroepen, de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad en de leefbaarheid van Limburgse gebieden.

Foto van Limburg: Wonen

Vergrijzing buurten met > 30% van 65+ (CBS, 2022)

Woningvoorraad per regio (Stec, 2024)
- 107.380
- 120.340
- 285.680

Floor Space Indesx (FSI) basis buurt RUDIFUN (PBL, 2024)
- 1,8
- 0

Mixed Use Indesx (MXI) basis buurt RUDIFUN (PBL, 2024)
- 1
- 0

Bedrijventerreinen (Provincie Limburg, 2024)

Onderwijsinstellingen Limburg (Stec, 2024)
- WO
- MBO
- HBO

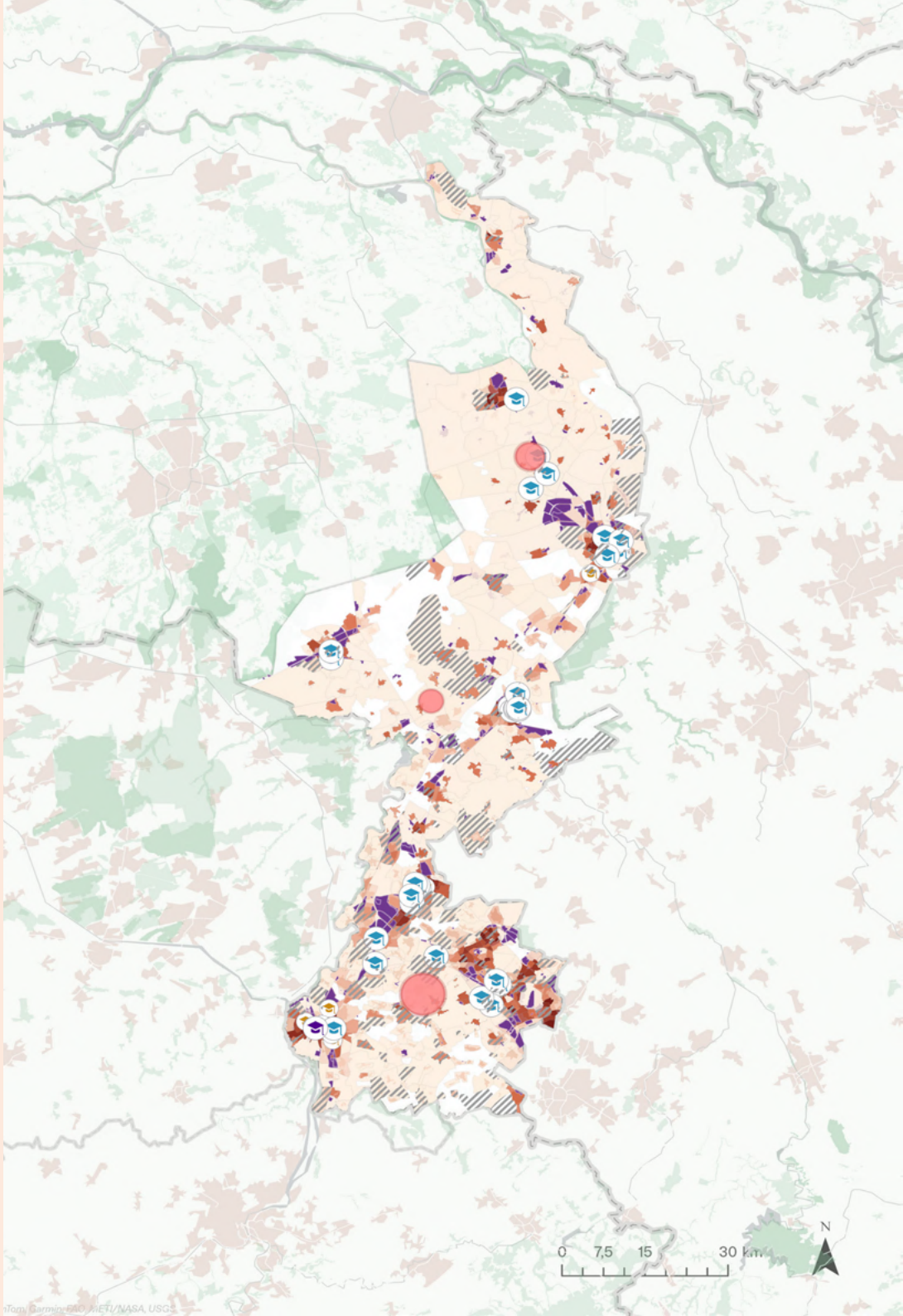

5.2.1 Inwoners

Limburg telt ca. 1,13 miljoen inwoners (CBS, 2024). Na jaren van (beperkte) krimp, groeit Limburg sinds 2021 weer. Deze groei wordt veroorzaakt door een positief migratiesaldo. Zowel binnenlandse als buitenlandse migratie stuwt de bevolkingsomvang. Zonder migratie - op basis van natuurlijke ontwikkeling (geboorte minus sterfte) - zou Limburg ook de afgelopen jaren krimpen. De piek in migratie rond 2022 zien we overal in Nederland en is veroorzaakt door de oorlog in Oekraïne.

De bevolkingsopbouw in leeftijden en man-vrouw verhouding wordt behandeld in het thema wonen in 'doelgroepen'.

Bevolkingsontwikkeling

Provincie Limburg, 2014-2023

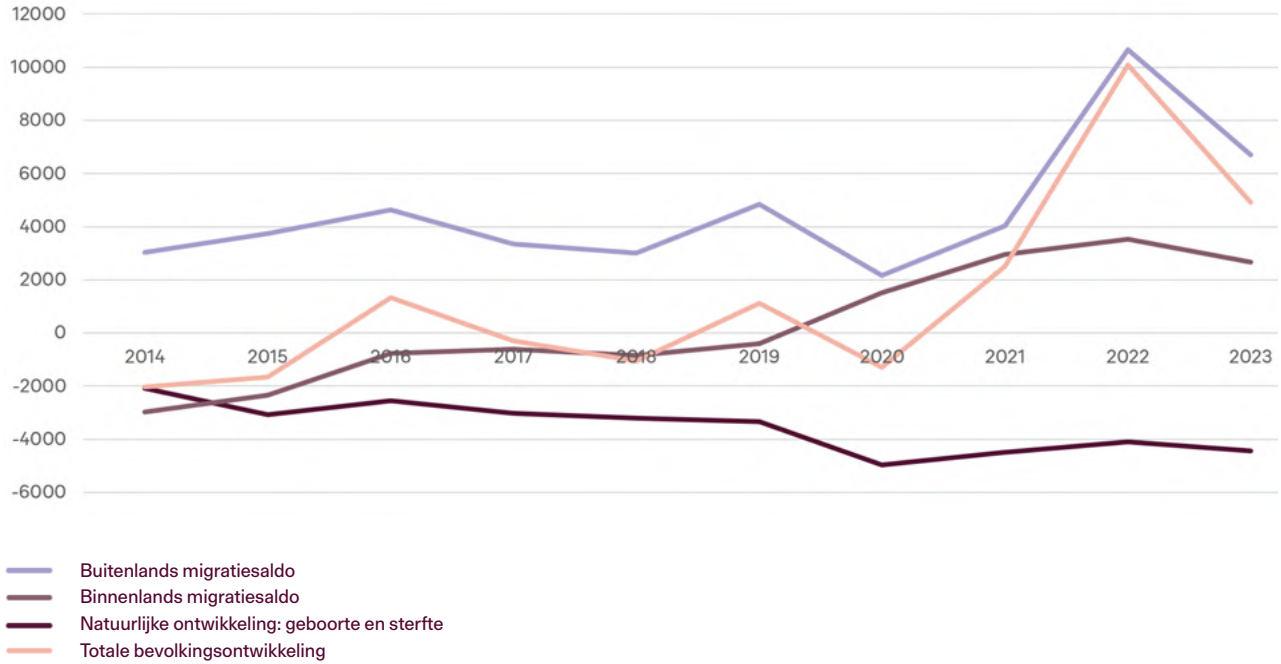

Dataset: wonen_stecgroep_bevolkingsontwikkeling

5.2.2 Doelgroepen en huishoudens

Samenstelling huishoudens

Het totale aantal huishoudens is 551.373. Het aandeel met kinderen neemt 28% in beslag. Het aantal huishoudens groeit harder dan het aantal inwoners. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het toenemend aantal alleenstaanden (en stellen) in Limburg; het aantal gezinnen neemt af. Mede door vergrijzing worden huishoudens steeds kleiner. Met name in de regio Zuid-Limburg is het aandeel alleenstaanden hoog.

Werkpendel en verhuizing

De groei van huishoudens in Limburg wordt met name veroorzaakt door migratie. Inzicht in woon-werkpendel en in verhuisbewegingen helpt bij het sturen op huishoudensgroei en focus op type huishoudens. Uit een inventarisatie van verhuisbewegingen blijkt dat een groot deel van de relatief jonge huishoudens die naar Limburg verhuizen, eerder al in Limburg werkten. Economische ontwikkelingen binnen Limburg zijn van grote invloed op de huishoudenssamenstelling in Limburg.

Samenstelling huishoudens

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

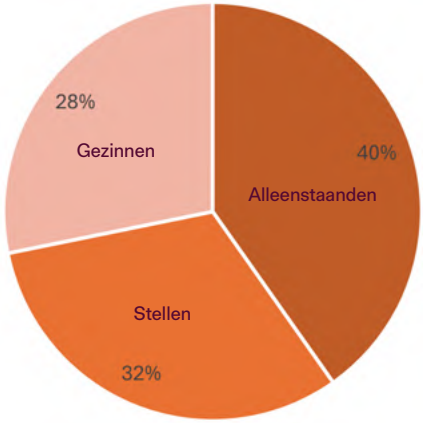

Dataset: wonen_stecgroep_demografie_algemeen

Ontwikkeling huishoudens

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

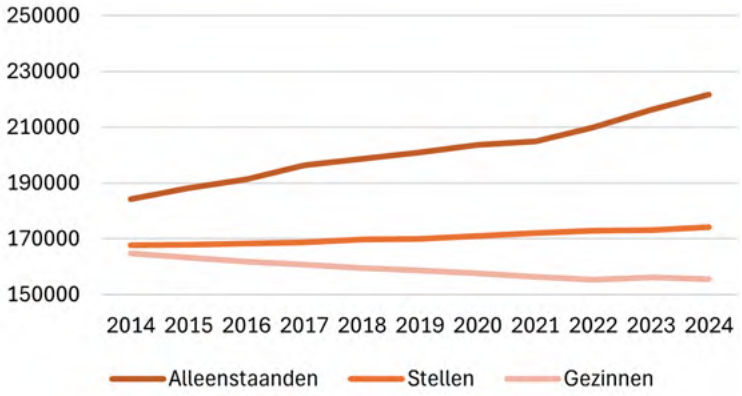

Dataset: wonen_stecgroep_huishoudensontwikkeling_naar_leeftijd

Migratie: verhuisbewegingen naar herkomst

Schaalniveau per regio, 2023

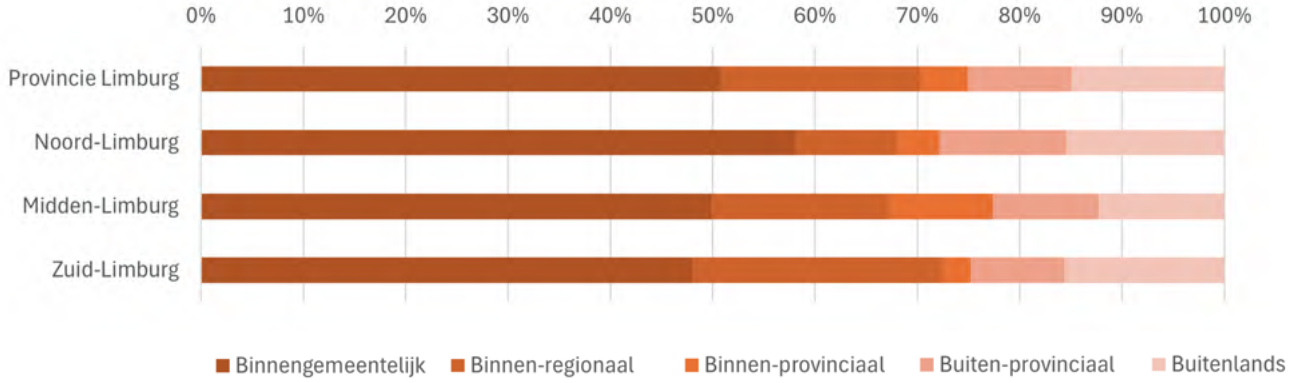

Dataset onder: wonen_stecgroep_verhuisbewegingen

Vrouw-man verhouding

Provincie Limburg, 2023

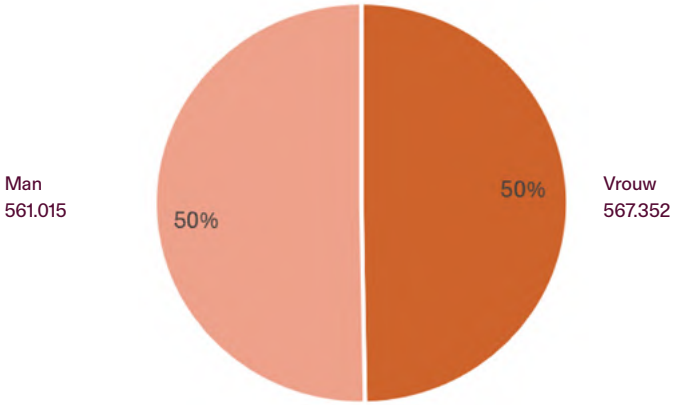

Leeftijdsopbouw

Provincie Limburg, 2023

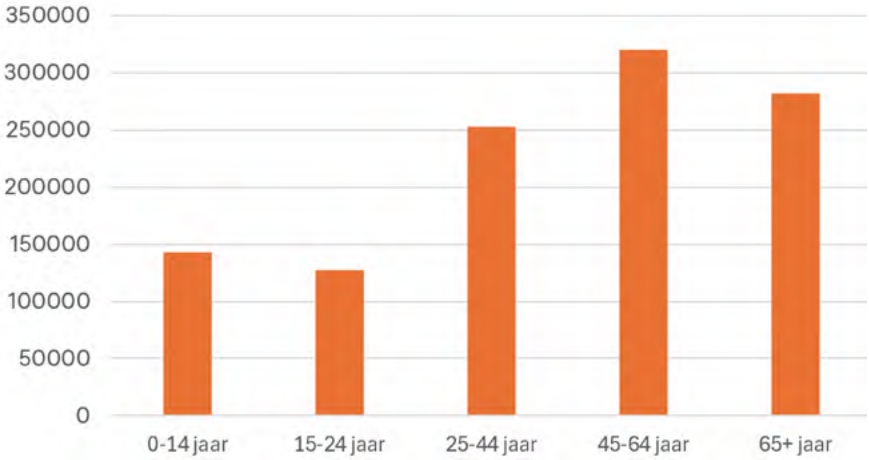

Dataset: algemeen_gemeente_v1_cbs_2023

Vergrijzing (buurten met meer dan 30% van 65+) (CBS, 2022)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: algemeen_buurt_cbs_2022

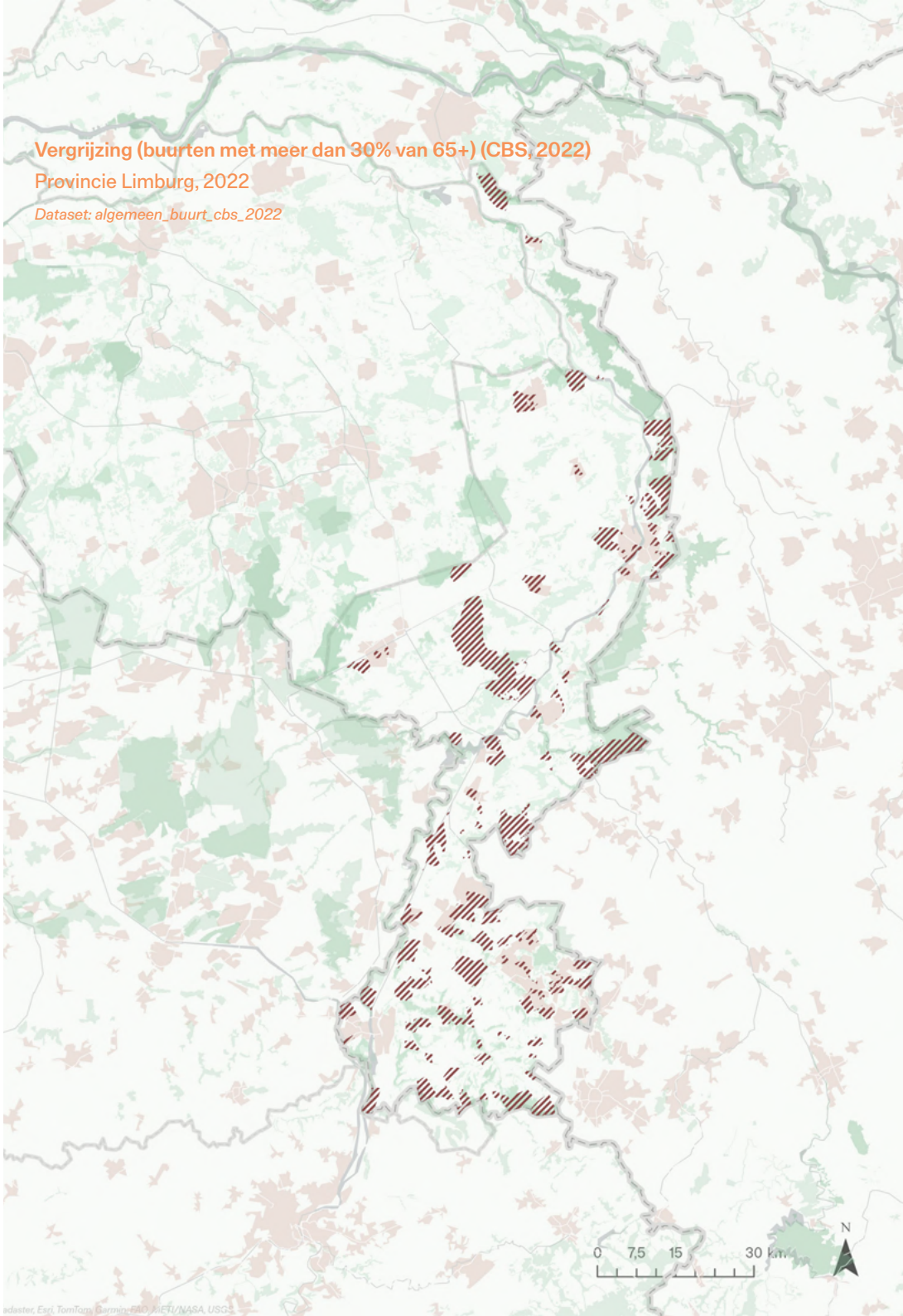

5.2.3 Woningvoorraad

De totale woningvoorraad bestaat uit circa 513 000 woningen (2022).

Eigenaarschap en typologie

De woningvoorraad bestaat voor 32% uit sociale huur, 5% uit vrije sector huur en 63% uit koop. Van het aantal bekende typologieën bestaat het grootste aandeel uit appartementen en vrijstaande woningen. Het aandeel appartementen ligt lager dan het Nederlands gemiddelde en het aandeel vrijstaande woningen ligt juist hoger dan het Nederlands gemiddelde.

De koopwoningvoorraad in Limburg is relatief betaalbaar. Circa 70% van de voorraad ligt onder de nationale betaalbaarheidsgrens (€390.000 in 2024). Het aandeel woningen in de laagste prijscategorie (tot €280.000) is met name in Zuid-Limburg hoog (45%). In Zuid-Limburg is ook het aandeel appartementen het grootst.

Eigenaarschap

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

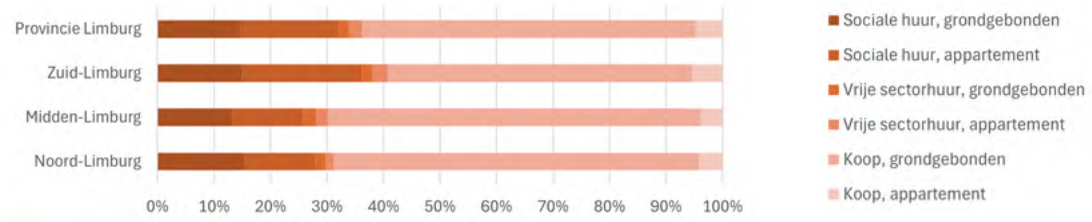

Typologie

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

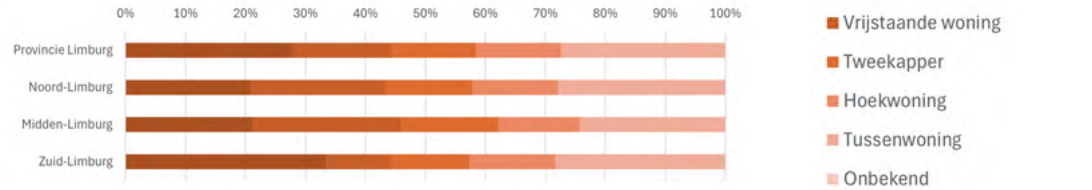

Prijsklassen

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

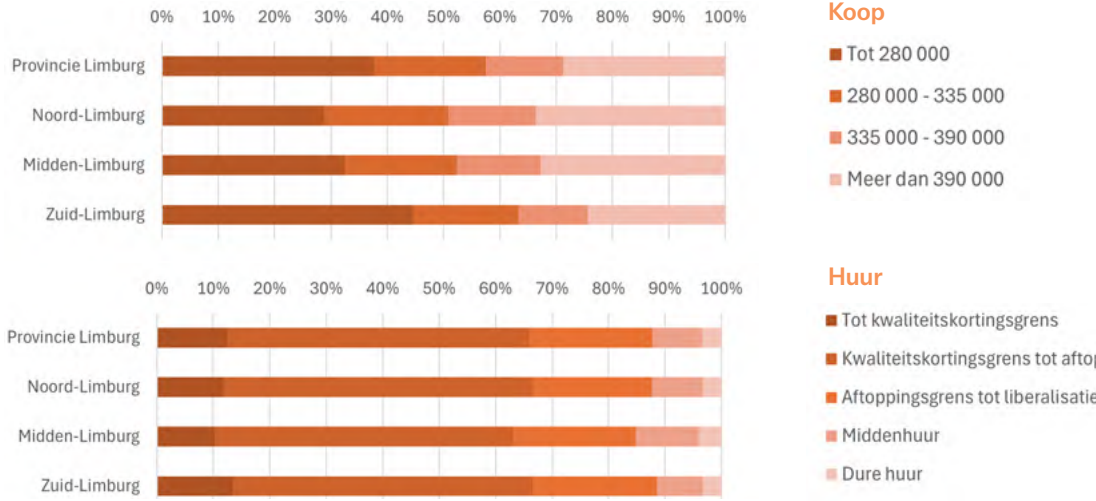

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_prijsklassen

Per regio verschillen in type gebieden waar leegstand zich voordoet

In Noord-Limburg is de leegstand redelijk gelijkmatig verdeeld over de verschillende mate van stedelijkheid. Midden-Limburg heeft een hogere concentratie van leegstand in zeer stedelijke gebieden (32%), terwijl leegstand in niet-stedelijke gebieden (13%) daar maar een klein onderdeel van het totaal uitmaakt. Zuid-Limburg vertoont veel leegstand in weinig stedelijke gebieden (41%).

Bouwjaar en energielabel

Noord- en Midden-Limburg zijn vergelijkbare regio's qua bouwjaren. In Noord- en Midden-Limburg zijn er in vergelijking met Zuid-Limburg en met de hele provincie relatief minder woningen van voor 1965, en meer woningen van na 2005. Van de woningvoorraad waar het energielabel van bekend is geldt dat er in Noord en Midden gemiddeld meer huizen met een hoog energielabel zijn dan in de rest van de provincie .

Leegstand

Schaalniveau provincie Limburg, 2024

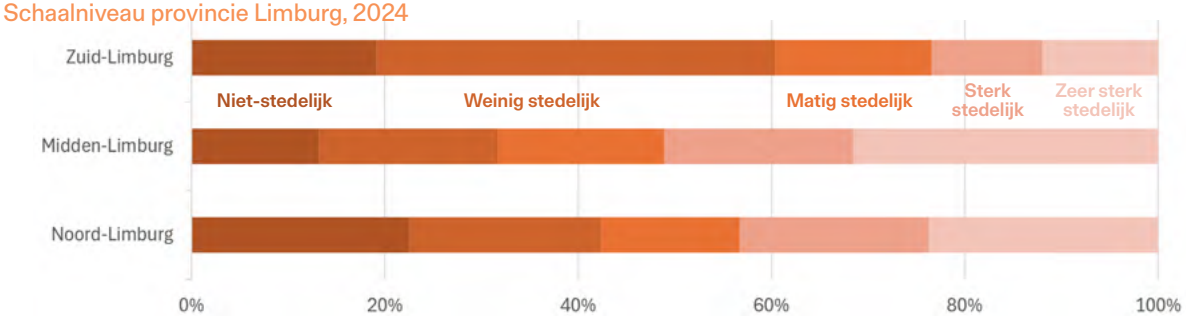

Dataset: wonen_landelijke_mointor_leegstand_cbs_2024

Bouwjaar

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

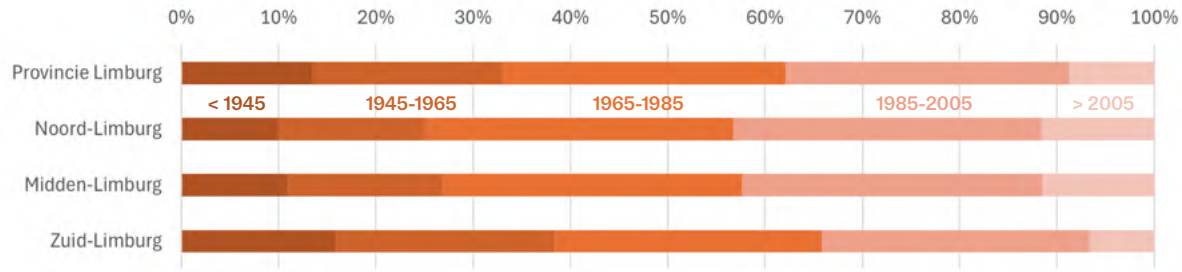

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_kenmerken

(Bekende) energielabels

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

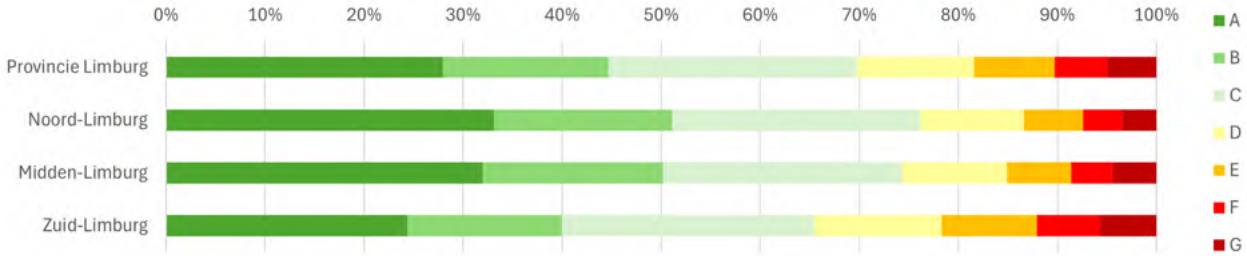

Dataset: wonen_stecgroep_woningvoorraad_kenmerken, enkel de bekende energielabels opgenomen en categorie overig niet meegenomen.

5.2.4 Opbouw van de wijken

De vraag hoe de Limburgse wijken zijn opgebouwd wordt beantwoord door een combinatie van het aantal woningen per hectare en de gemiddelde afstand tussen deze woningen en supermarkten, apotheken en huisartsen. Grote supermarkten liggen vaak verder buiten het centrum. Deze zijn meegenomen in het kaartbeeld. Daardoor bestaat de top vijf hieronder niet uit de meest centrumstedelijke buurten.

Buurten met hoogste dichtheid woningen

1. Casinoflat, Venlo. 67,1 woningen per hectare
2. Statenkwartier, Maastricht. 65,2 woningen / hectare
3. Kommelkwartier, Maastricht. 59,2 woningen / hectare
4. Lemmender, Brunssum. 56,5 woningen / hectare
5. Wyck, Maastricht. 54,5 woningen per hectare

Buurten met gemiddeld kortste afstand tot dagelijkse levensmiddelen, apotheken, huisartsen en een grote supermarkt

1. Heerlerheid Kom, Heerlen. 0,325 km
2. Susterem Centrum, Echt-Susterem. 0,350 km
3. Weert-Centrum, Weert. 0,375 km
4. Hofpoel, Brunssum. 0,375 km
5. Maaspoort, Weert. 0,375 km

Dichtheid woningen (woningen per hectare)

Provincie Limburg, 2024

Dataset: wonen_rudifun_basisbuurt_simplified1m_pbl_2024

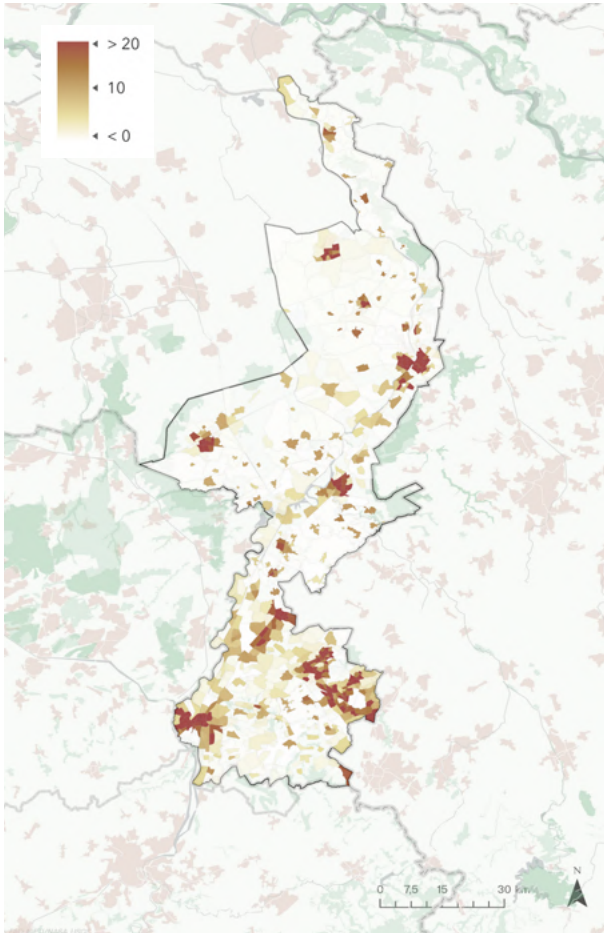

Gemiddeld afstand tot voorzieningen (km)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: algemeen_buurt_cbs_2022

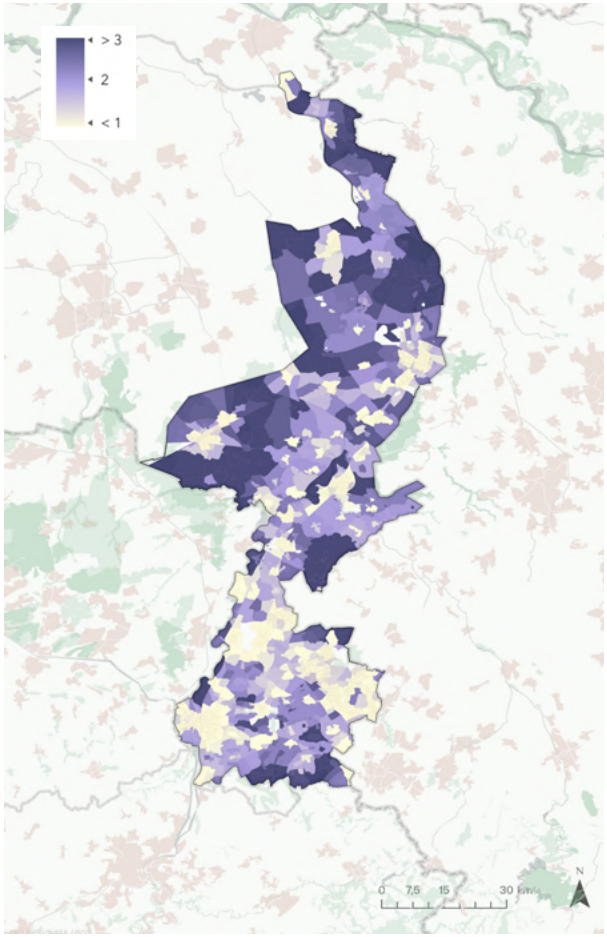

Mix Used Index (MXI)

De Mix Used Index geeft de mate van functiemenging in wijken aan. Een hoge MXI betekent een hoog aandeel wonen (woonwijk). Een lage MXI betekent een hoog aandeel werkfuncties (bedrijventerrein). Vaak hebben de oude wijken in de grote steden het hoogste aandeel gemengde bouwblokken. Dit betreffen wijken waarin winkels, kantoren, voorzieningen en woningen zijn gemengd. In de wijken rondom centra zijn aanzienlijk minder gemengde bouwblokken. Dit betreffen vooral naoorlogse woonwijken of bedrijventerreinen.

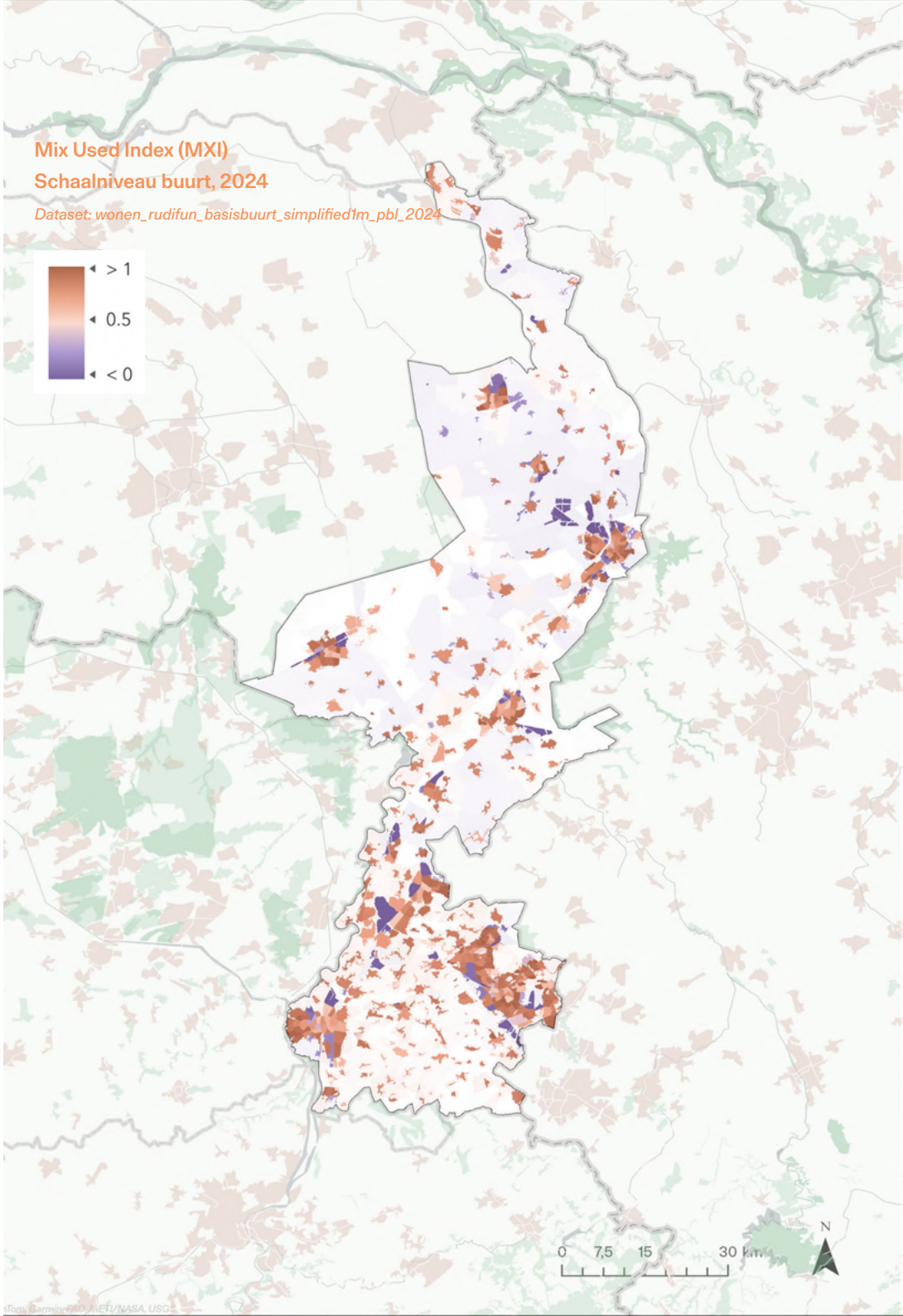

Floor Space Index (FSI)

De Floor Space Index is een indicator voor de intensiteit van ruimtegebruik op een locatie. Deze indicator geeft aan in welke mate de beschikbare grond wordt benut door bebouwing, met nadruk op de mate van stapeling (het aantal verdiepingen of gebruikslagen). Een hoge FSI duidt op een intensief ruimtegebruik (bijvoorbeeld bij hoog-bouw of multifunctionele complexen). Een lage FSI duidt op extensief ruimtegebruik waarbij bijvoorbeeld een groot deel van het perceel onbebouwd is. Bij braakliggende gronden of onbebouwde percelen is de FSI gelijk aan nul.

Hoogst scorende wijken

De FSI is weergegeven op buurtniveau. De vijf buurten die het hoogte FSI niveau hebben zijn:

1. Binnenstad, Maastricht. 1,719
2. Heerlen Centrum, Heerlen. 1,351.
3. Winkelcentrum, Venlo. 1,279
4. Wyck, Maastricht. 1,245
5. Kommelkwartier, Maastricht. 1,194

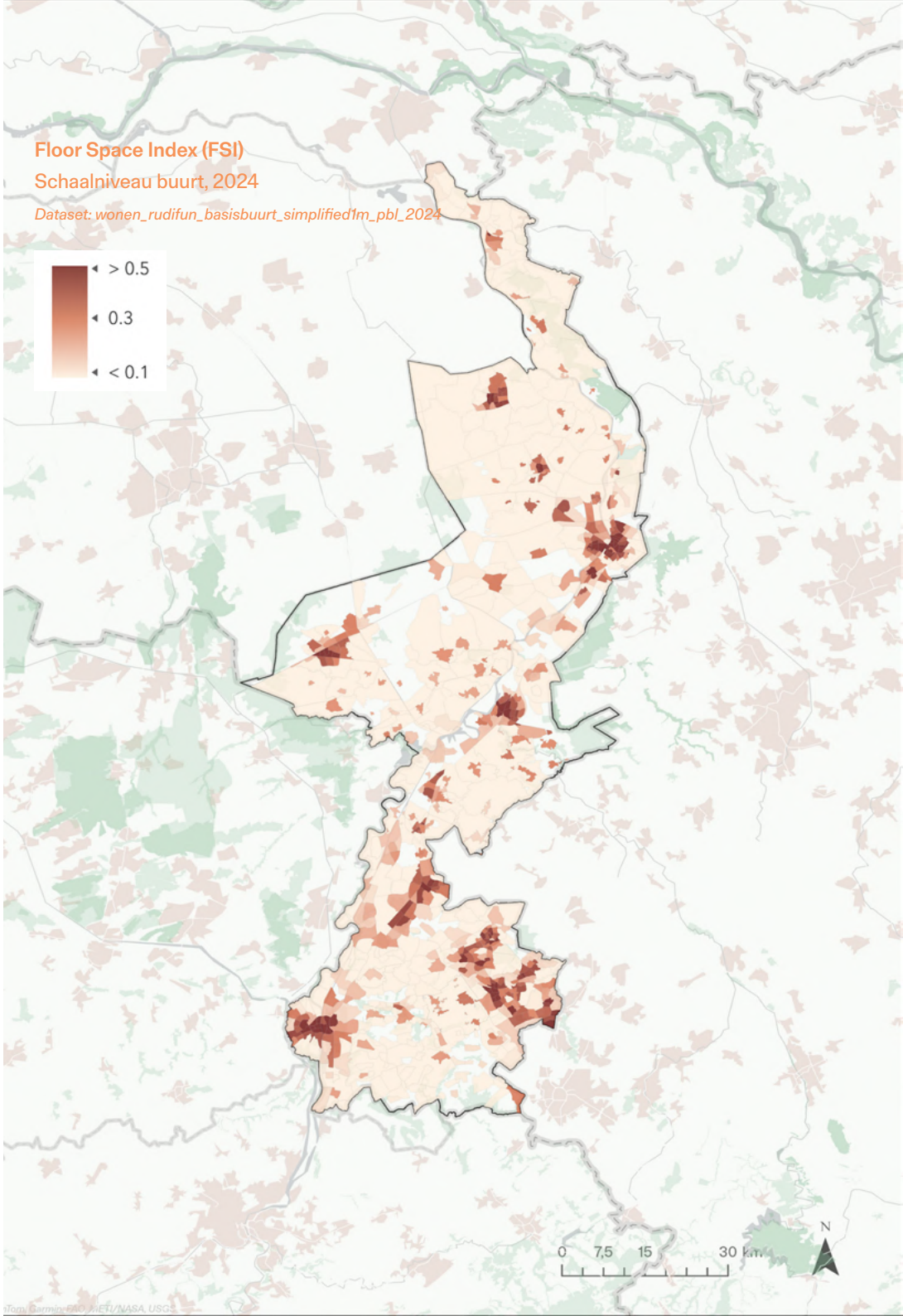

5.3 Landelijk gebied

De foto van het landelijk gebied van Limburg geeft een feitelijke onderbouwing van de staat en de ontwikkelingen van het Limburgse buitengebied. Het landelijk gebied kent een veelzijdigheid aan functies: landbouw en voedselproductie, natuur, waterbeheer, recreatie, wonen en energieopwekking komen hier samen.

In deze foto wordt geanalyseerd hoe het landgebruik in Limburg de afgelopen decennia is veranderd en welke verschuivingen zichtbaar zijn in de functie van het landschap. Daarbij wordt er specifiek gekeken naar de ontwikkeling van de agrarische sector.

Tegelijkertijd wordt het landelijk gebied geconfronteerd met grote opgaven: de gevolgen van klimaatverandering vergroten de overstromingskansen, terwijl de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater onder druk staat door vervuiling en de hoge ruimtelijke vraag. Ook de bodem- en luchtkwaliteit vragen aandacht, onder andere door emissies uit landbouw en industrie.

Foto van Limburg: Landelijk gebied

Water

Natuur
- Natura 2000 (Provincie Limburg, 2022)
- Natuurnetwerk Nederland

Landbouw (Gewaspercelen, Provincie Limburg, 2022)
- Bouwland
- Braakland
- Grasland
- Overig

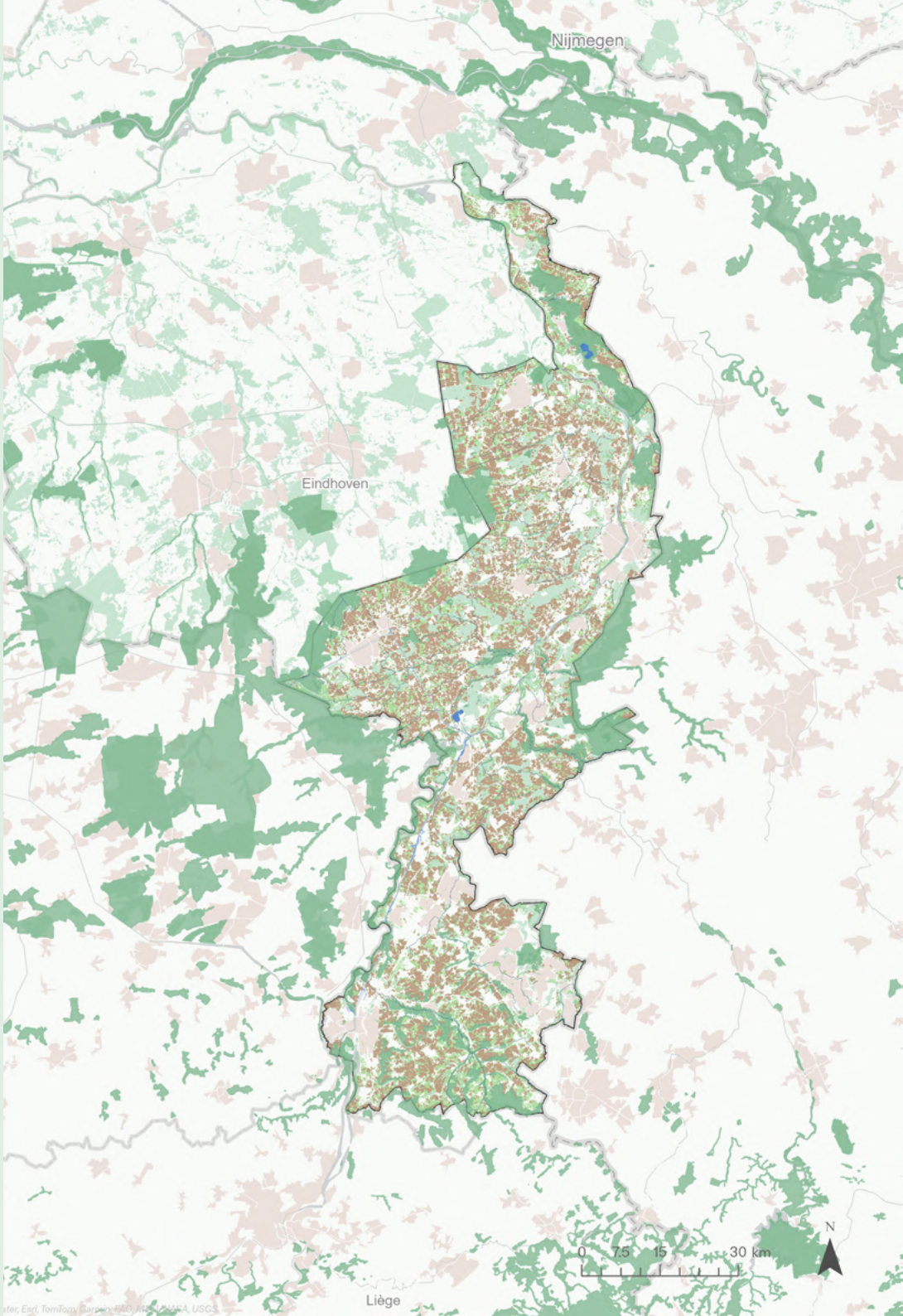

5.3.1 Grondgebruik

De totale oppervlakte van Limburg is 220.984 ha. Het grondgebruik is onderverdeeld in de categorieën van Basisregistratie Topografie (BRT) uit 2017. Dit betreft 29 categorieën. De vijf categorieën met het meeste grondgebruik zijn als volgt:

1. Overig agrarisch gebruik, 58% (127.213 ha)
2. Bos, 15% (32.056 ha)
3. Woonterrein, 9% (20.267 ha)
4. Hoofdweg, 3% (7.156 ha)
5. Bedrijventerrein, 3%, (7.106 ha)

Bodemgebruik

Provincie Limburg, 2017

- Bedrijventerrein
- Begraafplaats
- Binnenwater voor delfstoffenwinning
- Bos
- Bouwterrein
- Dagrecreatief terrein
- Delfstofwinplaats
- Detailhandel en horeca
- Glastuinbouw
- Hoofdweg
- Open droog natuurlijk terrein
- Open natuurlijk terrein
- Openbare voorziening
- Overig agrarisch gebruik
- Overig binnenwater
- Park en plantsoen
- Recreatief binnenwater
- Rijn en Maas
- Semi-verhard overig terrein
- Sociaal-culturele voorziening
- Spoorterrein
- Sportterrein
- Stortplaats
- Verblijfsrecreatief terrein
- Vliegveld
- Vloei- en/of slibveld
- Volkstuin
- Woonterrein
- Wrakkenopslagplaats

Dataset: bodemgebruik_landelijk bodemgebruik_BRT_2017

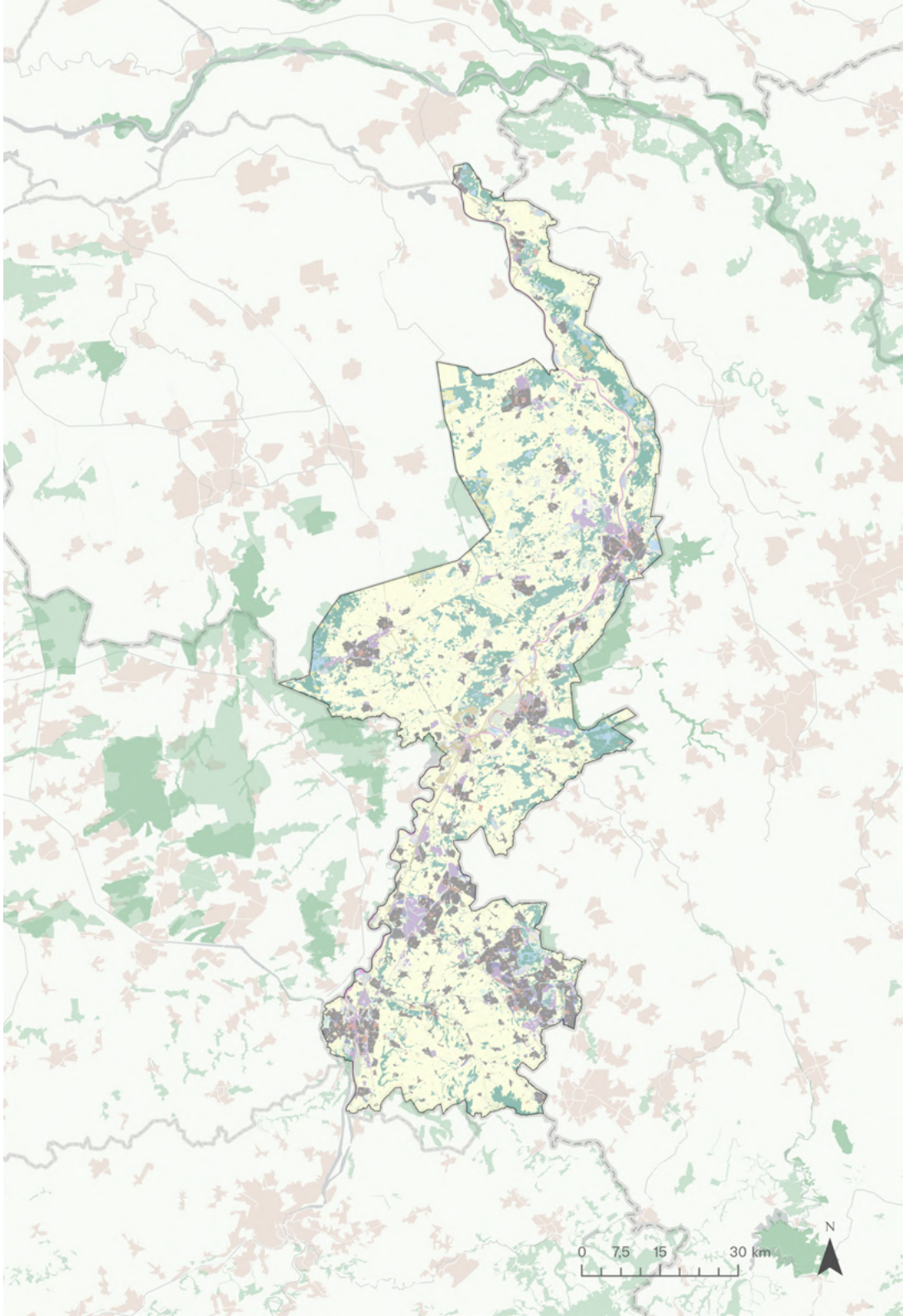

5.3.2 Verschuivingen in landgebruik in de afgelopen vijftig jaar

Een relatief groot deel van de Limburgse bodem (circa 60 procent) is voor agrarisch gebruik bestemd. In de afgelopen 50 jaar is dit aandeel geslonken van 70 naar 63 procent en is er meer ruimte toegekomen aan bos en natuur (+2%), en aan bebouwing (+3%). Zie ook het aantal landbouwbedrijven en de gemiddelde bedrijfsomvang zoals getoond op de volgende pagina.

Ontwikkeling landgebruik (in km²)

Provincie Limburg, 1977-2020

Bron: CBS (2022). Bodemgebruik

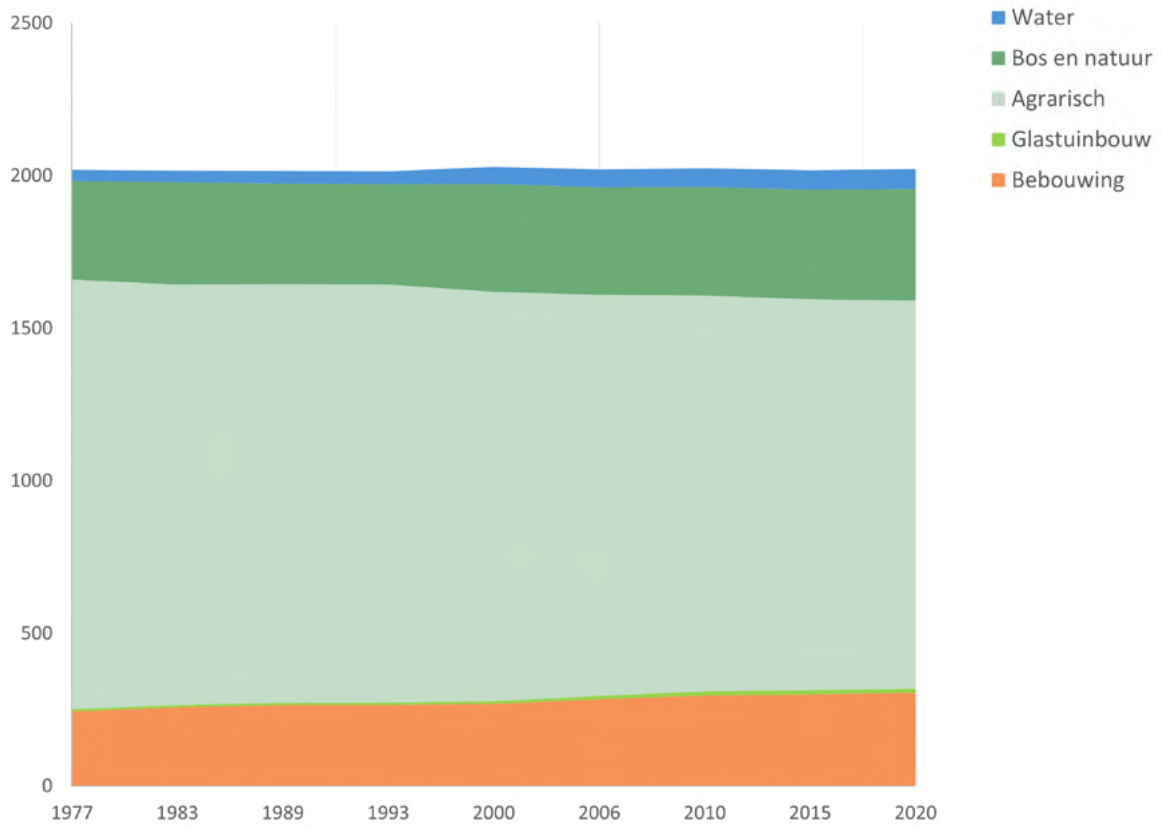

5.3.3 Ontwikkeling agrarische sector

Het aantal landbouwbedrijven dat Nederland telt neemt af, zowel op landelijk niveau als in Limburg. Het aantal landbouwbedrijven is sinds het jaar 2000 gehalveerd (-48% voor Limburg, -51% voor Nederland). Tegelijkertijd is de gemiddelde bedrijfsomvang toegenomen. Waar in 2000 de gemiddelde omvang in Limburg 16 hectare was, is dit in 2025 28 hectare. Landelijk groeit dit met factor 1,95, in Limburg met factor 1,75).

Het totale areaal aan landbouwgrond in Limburg is ook afgenomen van 110.000 in 2000 naar 95.000 in 2025. Dit sluit aan bij de ontwikkeling in landgebruik die getoond is op de vorige pagina.

Aantal landbouwbedrijven

Nederland en Provincie Limburg, 2000-2025

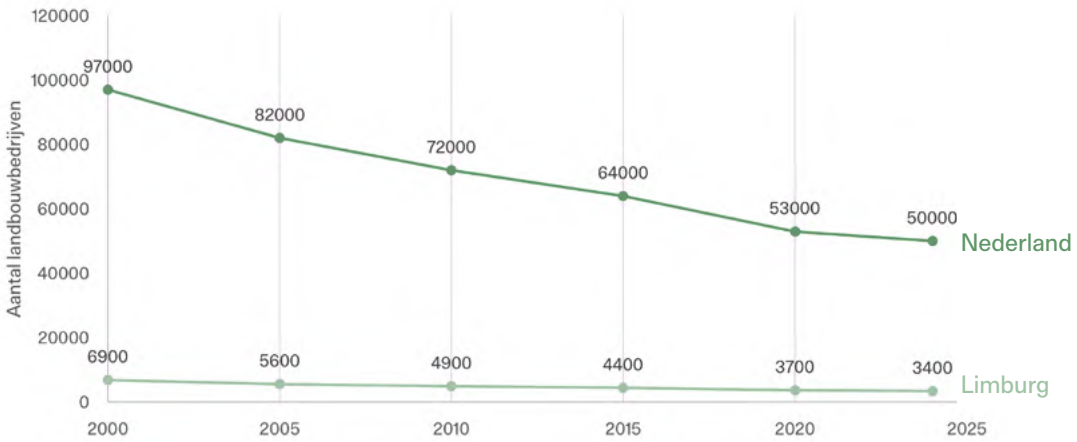

Gemiddelde bedrijfsomvang

Nederland en Provincie Limburg, 2000-2025

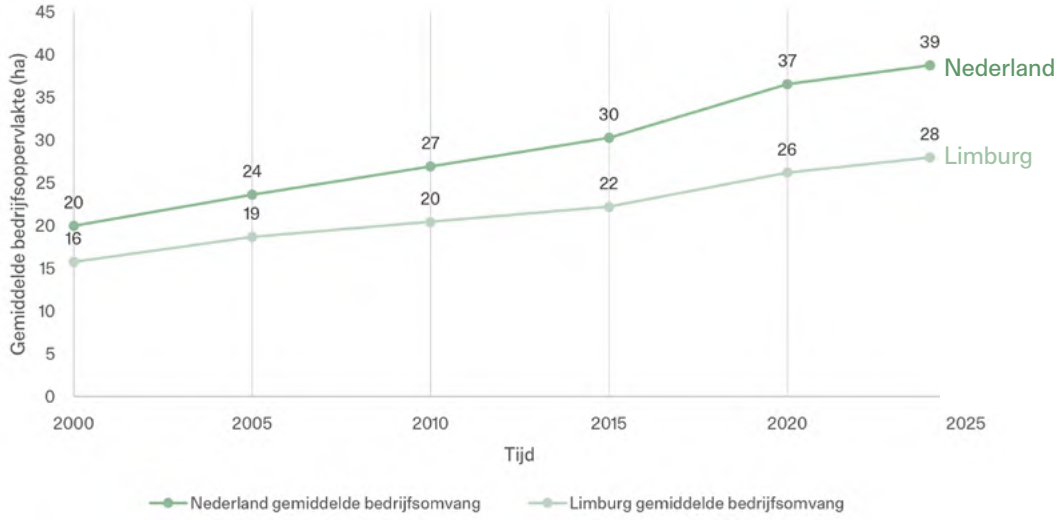

Bron: Compendium voor de Leefomgeving (CLO) - Bedrijfsgrootte en economische omvang landbouwbedrijven

5.3.4 Risicogebied overstromingskans

Op basis van de Waterwet (art. 2.8) stellen de provincies normen voor regionale wateroverlast vast. De Provincie Limburg heeft deze normen gebiedsdekkend vastgelegd op deze kaart, die als bijlage bij de Omgevingsverordening is gevoegd. De basis voor de normering van regionale wateroverlast zijn ruimtelijke eenheden die in de Omgevingsvisie zijn gedefinieerd (zoals natuurnetwerk, buitengebied, woonkernen). Elke ruimtelijke eenheid heeft een bepaalde norm voor wateroverlast.

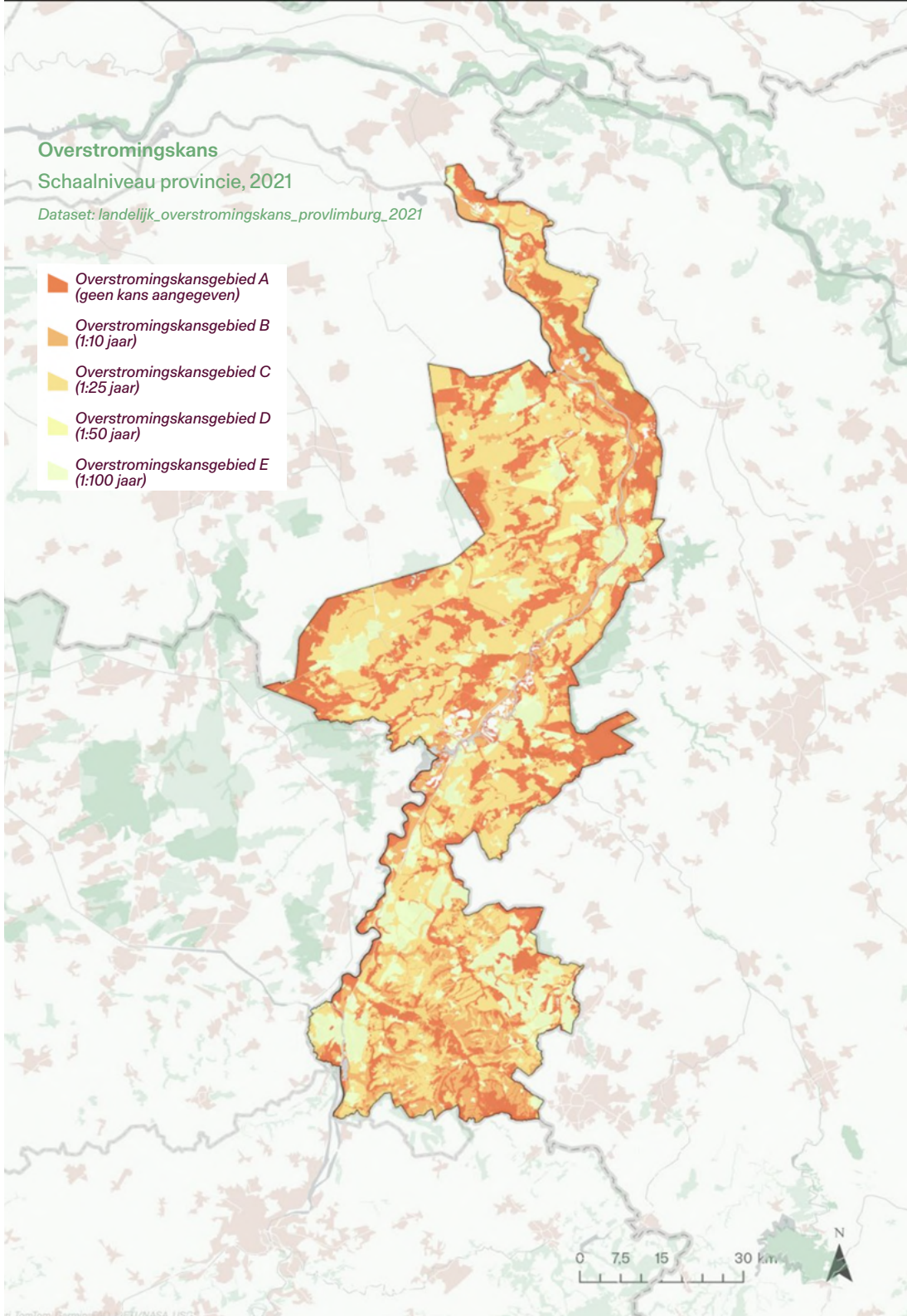

5.3.5 Kwaliteit oppervlaktewater

De Kader Richtlijn Water (KRW) wordt gebruikt om de kwaliteit van het oppervlaktewater te testen. Net als in de rest van Nederland voldoet een deel van de waterkwaliteit nog niet aan de KRW-normen. Gekeken naar de toestandsbeoordeling voor de Kader Richtlijn Water (KRW) voldoet de ecologische toestand van een aantal oppervlaktewaterlichamen in Limburg nog niet aan de normen voor stikstof en fosfor. Ook de chemische toestand voldoet op meerdere prioritaire stoffen nog niet. Dit beeld wordt sterk bepaald door ubiquitaire stoffen (wordt niet meer geloosd, door nalevering nog wel lange tijd aanwezig). Een bedreiging zijn de opkomende en antropogene stoffen.

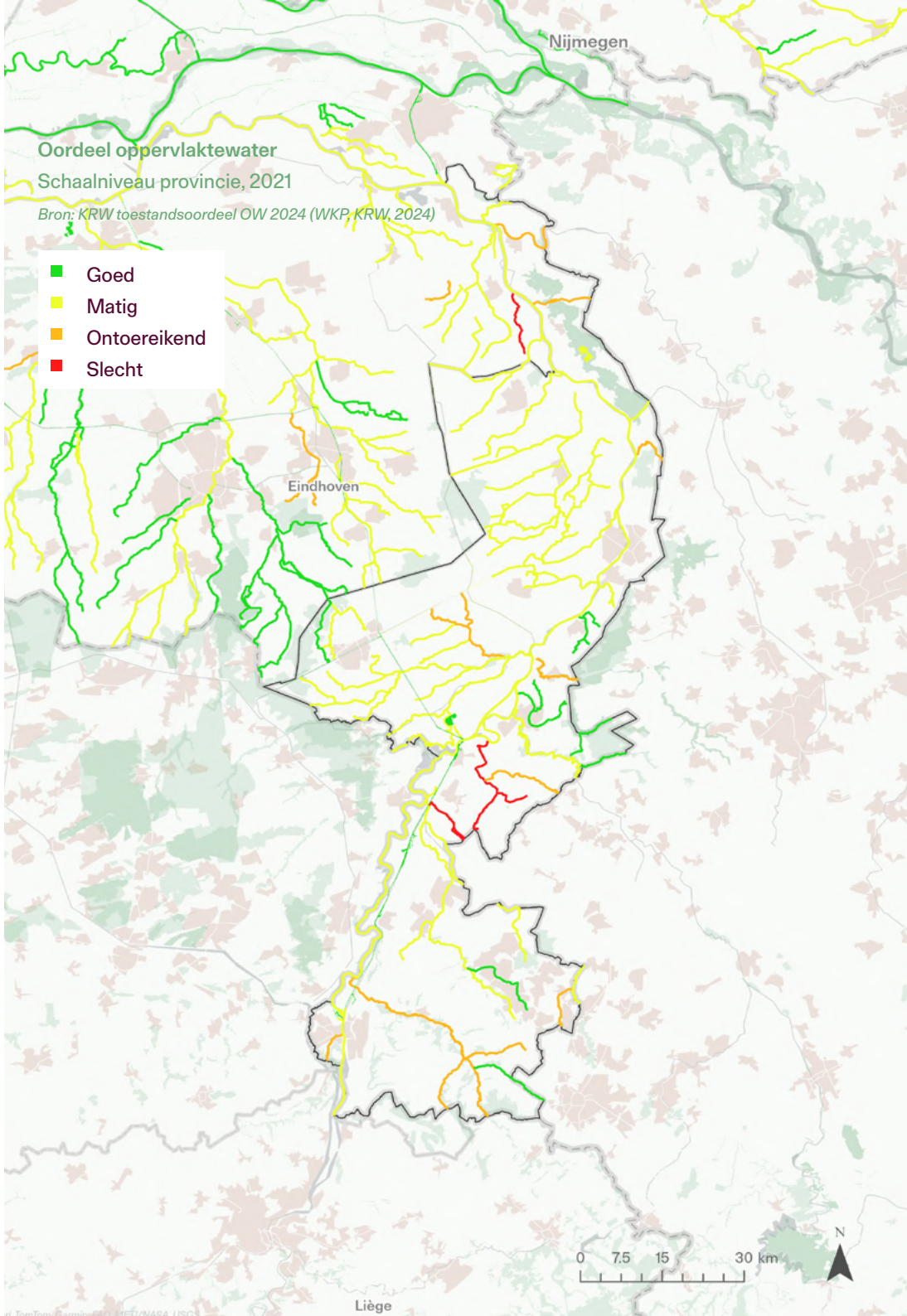

5.3.6 Grondwater

Een grondwaterlichaam (GWL) is een afzonderlijke grondwatermassa met een eenduidig te omschrijven chemische en kwantitatieve toestand. In Nederland wordt gebruik gemaakt van de geologische opbouw van de grondwaterlichamen, grondwaterstroming en bestuurlijke grenzen. Vanwege het ontbreken van geologische barrières zijn de onderscheiden grondwaterlichamen in de diverse deelstroomgebieden groot van omvang.

In Limburg zijn er drie verschillende grondwaterlichamen te vinden in de diepe ondergrond: Krijt-Maas, Maas Slenk, en Zand Maas.

In de provincie zijn er achttien grondwaterbeschermings-gebieden. Hier gelden strenge milieuregels om het grondwater te beschermen tegen vervuiling.

Grondwaterlichamen

Provincie Limburg, 2024

Dataset: landelijk_grondwaterlichamen_rws_2024

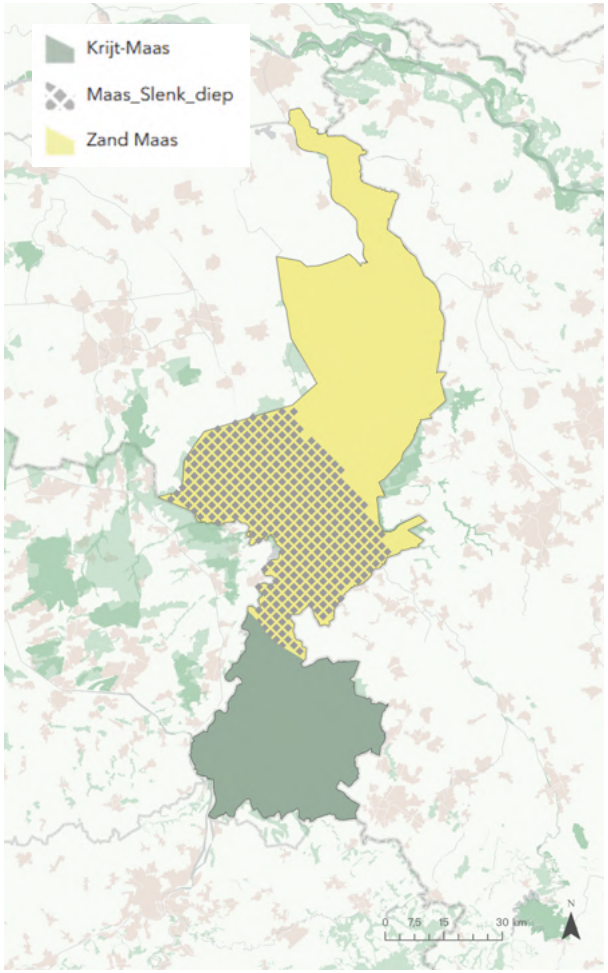

Grondwaterbeschermingsgebieden

Provincie Limburg, 2024

Dataset: energie_grondwaterbeschermingsgebied_provlimburg_2024

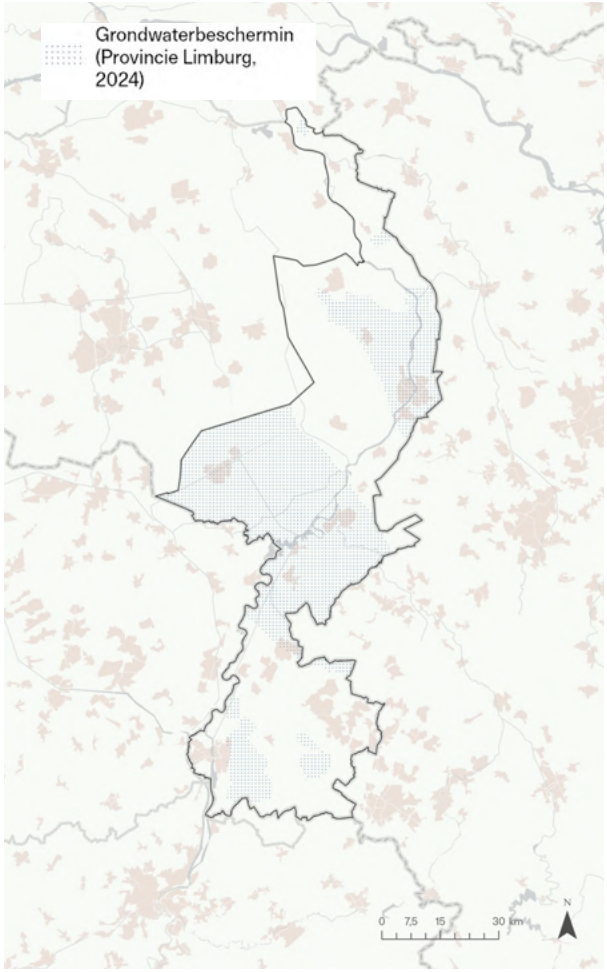

Bron: teksten van www.limburg.nl

5.3.7 Vervuiling van lucht en bodem

Stikstof: voornamelijk lokale knelpunten rond steden, snelwegen (A2) en industriegebieden.

Ammoniak: De uitstoot van ammoniak (NH_3) is een belangrijk aandachtspunt in Limburg, vooral door de relatief grote landbouwsector. Met name in de veehouderijgebieden in voornamelijk Noord-Limburg hebben hogere emissies.

Methaan: In Noord-Limburg is de hoogste methaanuitstoot van de landbouw.

Stikstof (kg/j)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: landelijk_emissies_nox_nh3_dash_2022

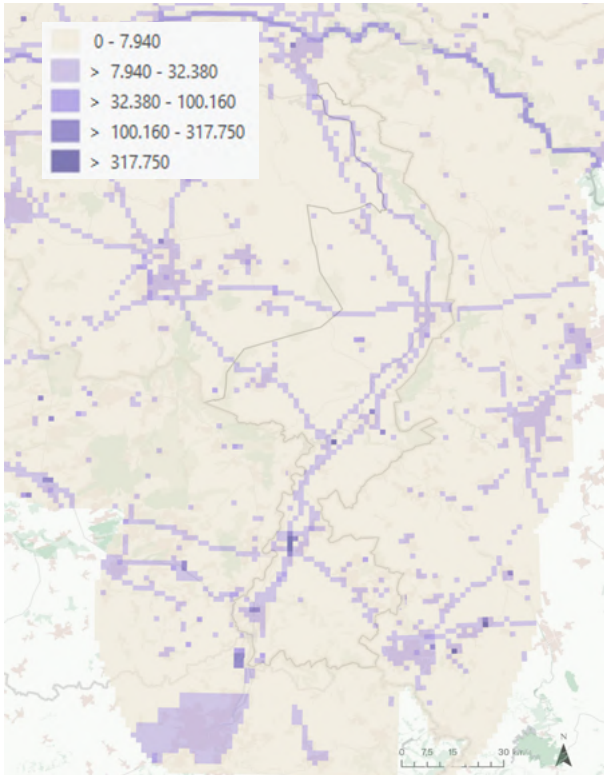

Ammoniak (kg/j)

Provincie Limburg, 2022

Dataset: landelijk_emissies_nox_nh3_dash_2022

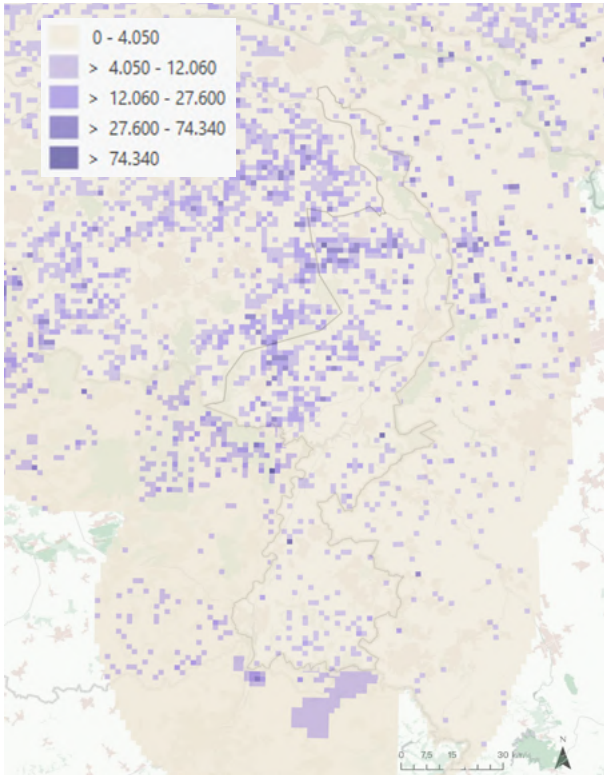

Methaanuitstoot landbouw (kton)

Provincie Limburg, 2023

Dataset: landelijk_emissies_klimaatmonitor_2023

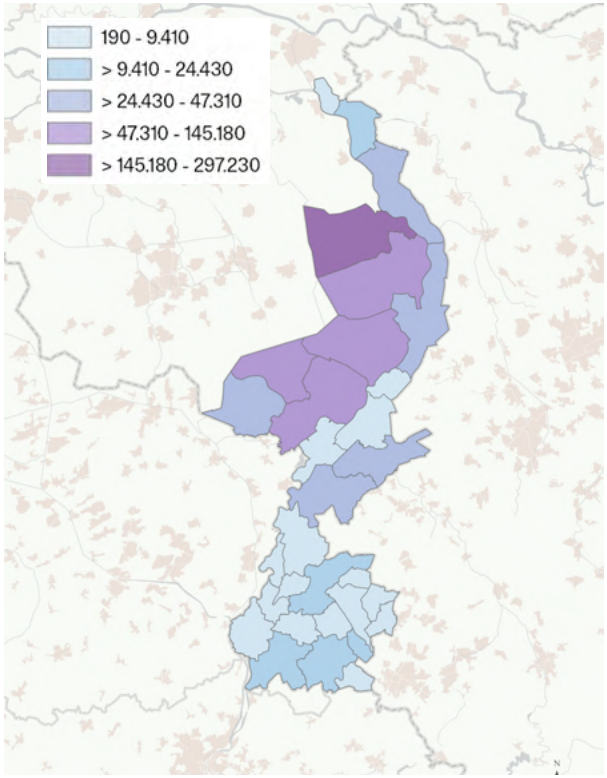

5.4 Mobiliteit

De foto van het thema mobiliteit van Limburg is een feitelijke onderbouwing van mobiliteit in Limburg. Limburg neemt een unieke plaats in binnen Nederland en Europa dankzij zijn strategische geografische ligging. Deze ligging maakt de provincie tot een belangrijk knooppunt op drie schaalniveaus:

1. Schakel in grote internationale achterlandcorridors
Limburg speelt een essentiële rol binnen de goederencorridors over weg, spoor en water die de mainports Rotterdam en Antwerpen en de goederenterminals in Zuid-Nederland en België verbinden met het Europese achterland. Dankzij de strategische ligging functioneert de provincie als een sleutelgebied voor logistieke en industriële activiteiten, met twee belangrijke logistieke knooppunten. In Noord-Limburg ligt de focus op distributielogistiek, met de regio Venlo en Venray als centrale hub. In Zuid-Limburg ligt de nadruk op de logistiek van de maakindustrie, met name rond Chemelot in de regio Sittard-Geleen en Stein.

2. Interregionale verbindingen
Het tweede schaalniveau bestaat uit de interregionale verbindingen naar de omliggende gebieden. Naast de verbindingen naar de regio Eindhoven en regio Arnhem-Nijmegen gaat het om internationale verbindingen naar vlak over de grens gelegen stedelijke gebieden: de verbinding tussen Venlo en Duisburg/Düsseldorf, tussen de Parkstadregio en Aken/Keulen en tussen Maastricht en Luik/Hasselt. Voor het wegverkeer vormen de A2, A67, A76 en A73 belangrijke schakels op dit niveau.

Voor het openbaar vervoer vervullen de zes Limburgse intercitystations een belangrijke rol op het interregionale schaalniveau met de intercityverbindingen Eindhoven – Weert – Roermond – Sittard – Maastricht/Heerlen en Eindhoven – Venlo. De spoorverbindingen naar Nijmegen (Maaslijn) en naar België en Duitsland (Drielandentrein en de lijn Venlo-Düsseldorf) worden op dit moment met stoptreinen of sneltreinen bediend.

3. Lokale en regionale verbindingen
Het derde schaalniveau betreft de lokale en regionale verbindingen binnen Limburg. Voor het wegverkeer spelen hier naast de snelwegen de provinciale wegen een rol. En voor het openbaar vervoer naast het hoofdspoor de HOV-busverbindingen (zeker in Noord- en Midden-Limburg dat minder goed per spoor is ontsloten) en de regionale spoorverbindingen (ook internationaal).

Foto van Limburg: Mobiliteit

Treinstations (NS, Esri, 2024)
- Stoptrein station
- Sneltrein station
- Intercity station
- Megastation
- Overig

- Spoorwegen (BRT Top 250, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Rhine - Mediterranean, Railways passenger (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Baltin, Railways passenger (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Rhine - Mediterranean, Railways freight (EU, 2024)
- European Transport Corridor North Sea - Baltin, Railways freight (EU, 2024)
- Passenger and freight (BRT Top 250, EU, 2024)

Hoofdwegen (OSM, 2024)
- Autosnelweg
- Autoweg
- Provinciale weg tot N400
- Provinciale weg N400+

- Vaarwegen (OSM, 2024)

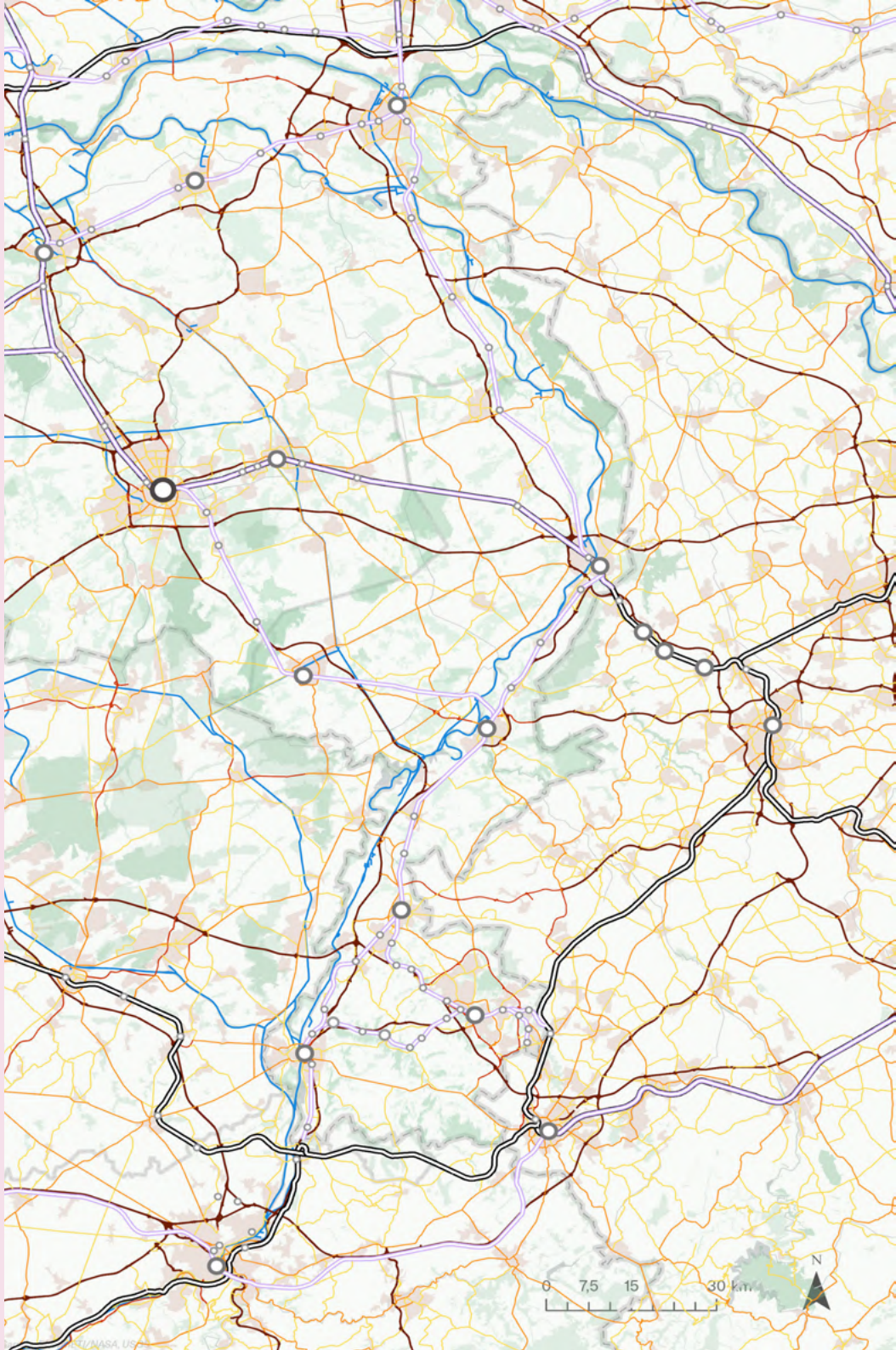

5.4.1 Modal split

Personenvervoer

Het aandeel actieve mobiliteit (lopen en fietsen) ligt in Limburg met 40% lager dan het Nederlands gemiddelde van 50%. Binnen Limburg zijn er regionale verschillen te zien. In Noord Limburg wordt relatief veel gefietst en minder gelopen en in Zuid-Limburg wordt juist meer gelopen dan gefietst.

Modal split per afstandsklasse

Schaalniveau Provincie Limburg, 2023

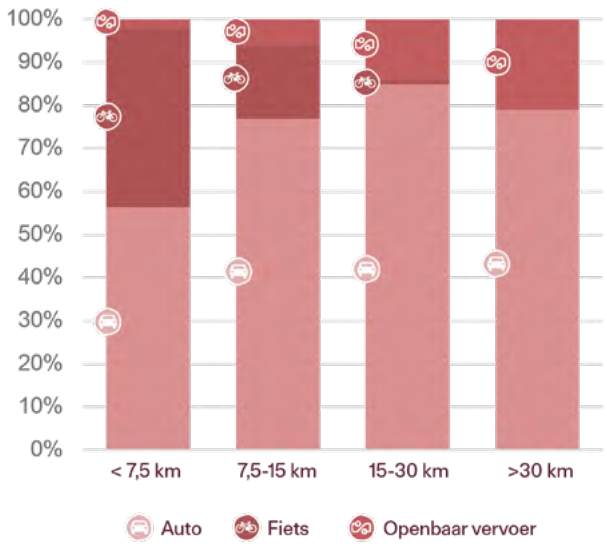

Modal split

Nederland, 2023

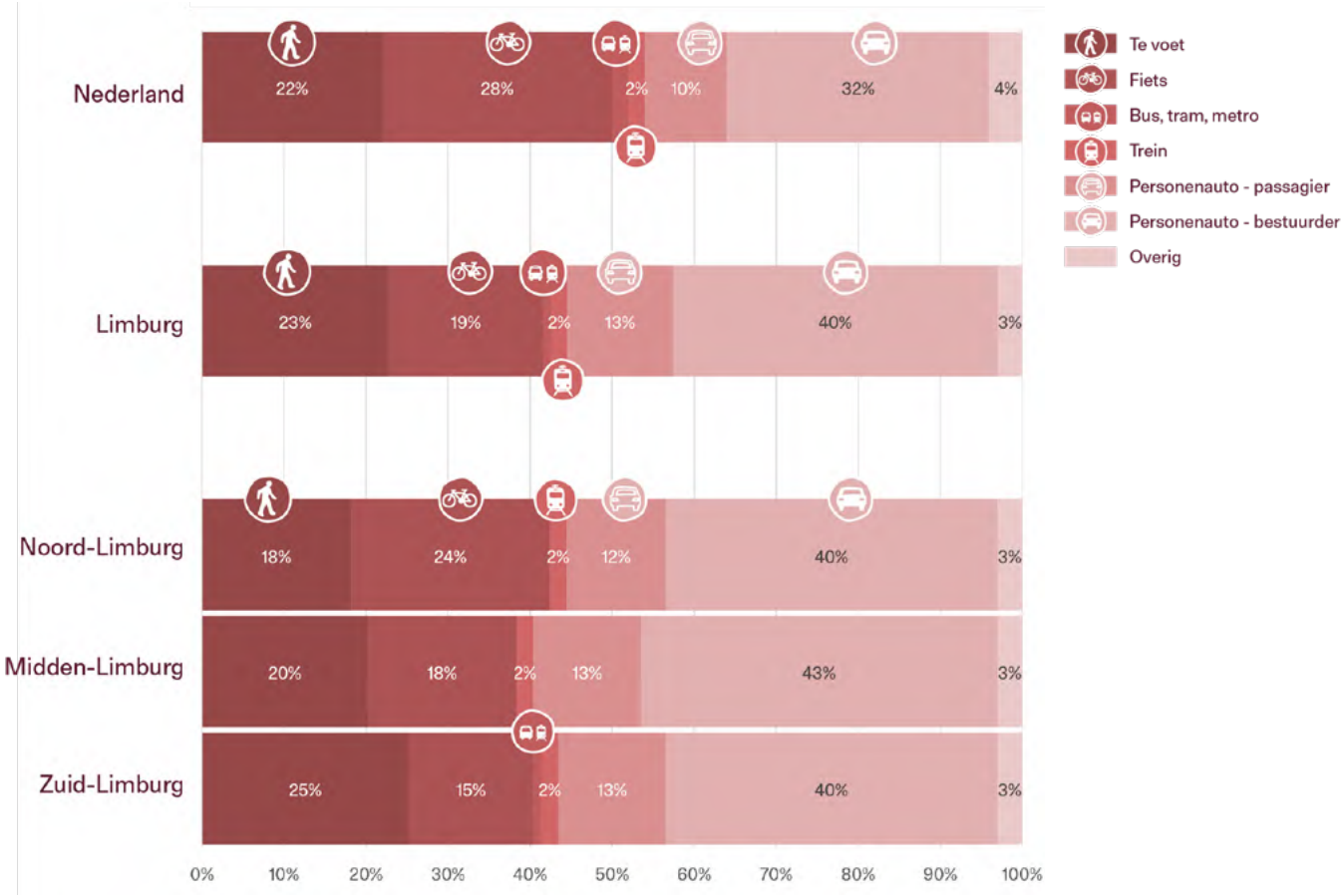

Dataset: mobiliteit_modal_split_odin_2023

Goederenvervoer

Het wegtransport heeft in de goederenstromen van, naar en binnen de drie Limburgse deelregio's het grootste aandeel in de modal split. In Noord- en Midden-Limburg ligt dit aandeel boven de 80%, in Zuid-Limburg ligt dit aandeel rond 65%. De binnenvaart komt op de tweede plaats met een aandeel tussen de 15% en 20% in Noord- en Midden-Limburg en bijna 30% in Zuid-Limburg. Transport over spoor heeft het kleinste aandeel in de modal split met ca. 3% in Noord-Limburg en 6% in Zuid-Limburg.

Goederenstromen naar interne stromen binnen / vanuit / naar deelregio (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

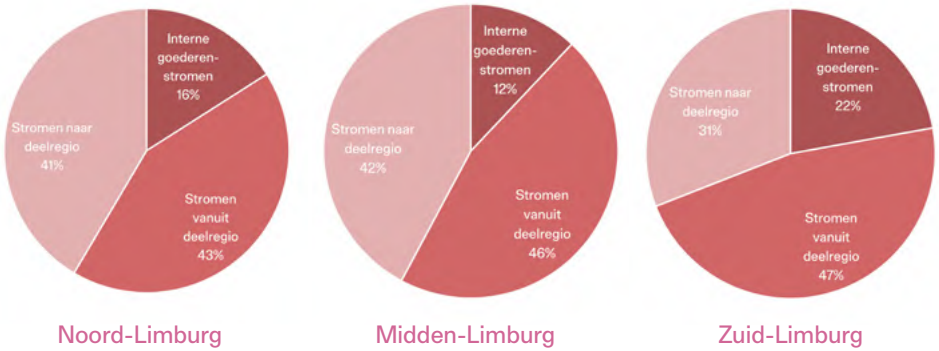

Dataset: mobiliteit_goederenstromen_intern_corop_basgoed_2018

Modal split logistiek (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

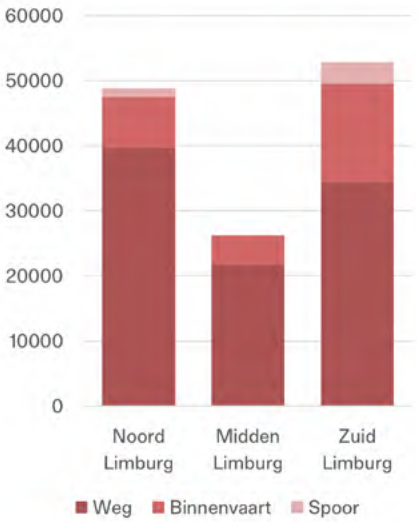

Modal split logistiek (in %)

Schaalniveau regio, 2018

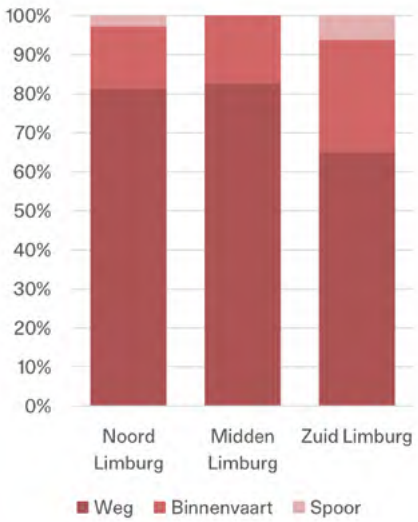

Dataset: mobiliteit_goederenstromen_modaliteit_corop_basgoed_2018
(Spoor niet bekend bij midden)

Goederenstromen naar invoer (vanuit buitenland) / uitvoer (naar buitenland) / binnenlandse stromen per deelregio (in Kt)

Schaalniveau regio, 2018

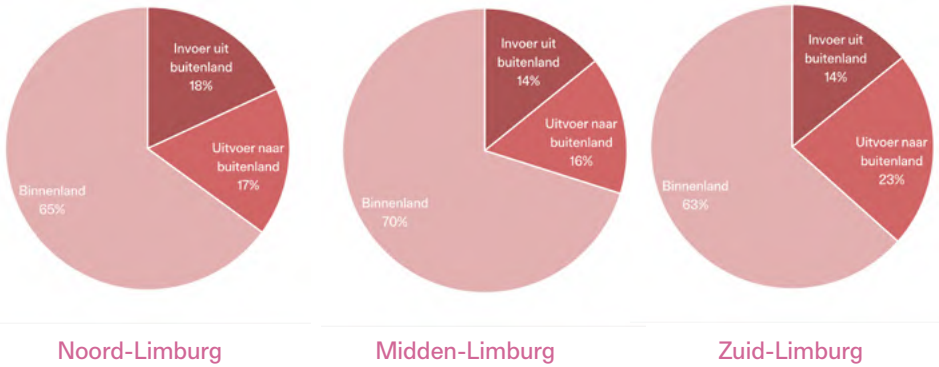

Dataset onder: mobiliteit_goederenstromen_in_uit_corop_basgoed_2018

5.4.2 Luchtvaart

Maastricht Aachen Airport heeft een regionale functie. De luchthaven speelt een regionale rol voor zowel passagiers als goederen. Internationale luchthavens in de omgeving van Limburg (Eindhoven, Düsseldorf, Köln/Bonn en Brussel) kennen een hoger aantal bestemmingen en frequenties. De nabijgelegen luchthaven Liège is vele male groter in het aantal ton goederen dat er vervoerd wordt.

Kerndata Maastricht Aachen Airport:

- Aantal vliegbewegingen: 8979
- Vervoerde goederen (ton): 32.275
- Aantal passagiers: 223.152

Luchtvaart vervoerde goederen, in 2023 (ton)

Vergelijking verschillende vliegvelden

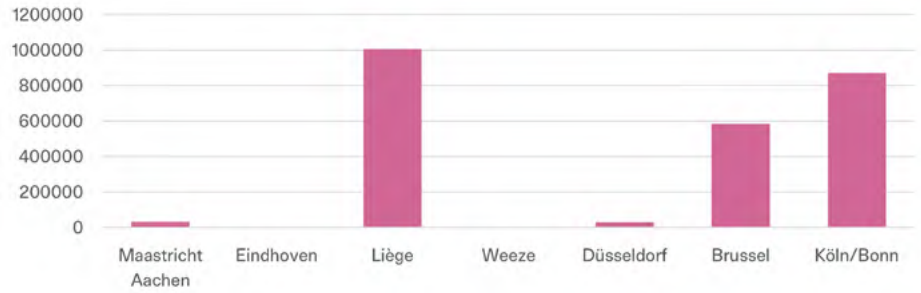

Luchtvaart aantal vliegbewegingen, in 2023

Vergelijking verschillende vliegvelden

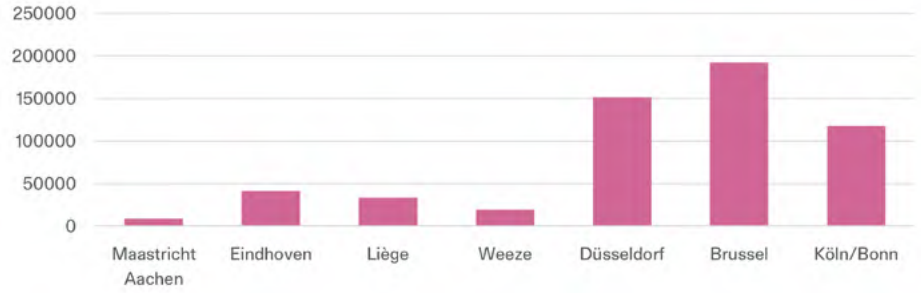

Luchtvaart aantal passagiers, in 2023

Vergelijking verschillende vliegvelden

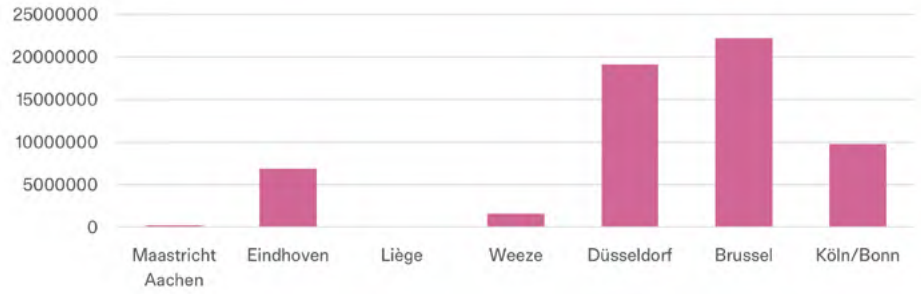

Dataset: mobiliteit_luchtvaart_cbs_2023

5.4.3 Intensiteit

Bij de intensiteiten van motorvoertuigen per etmaal zijn er verschillen te zien tussen verschillende typen voertuigen, uitgedrukt in de zwaarte van verkeer. Hoe zwaarder het verkeer, hoe minder gebruik van regionale wegen in plaats van nationale snelwegen.

Motorvoertuigen (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

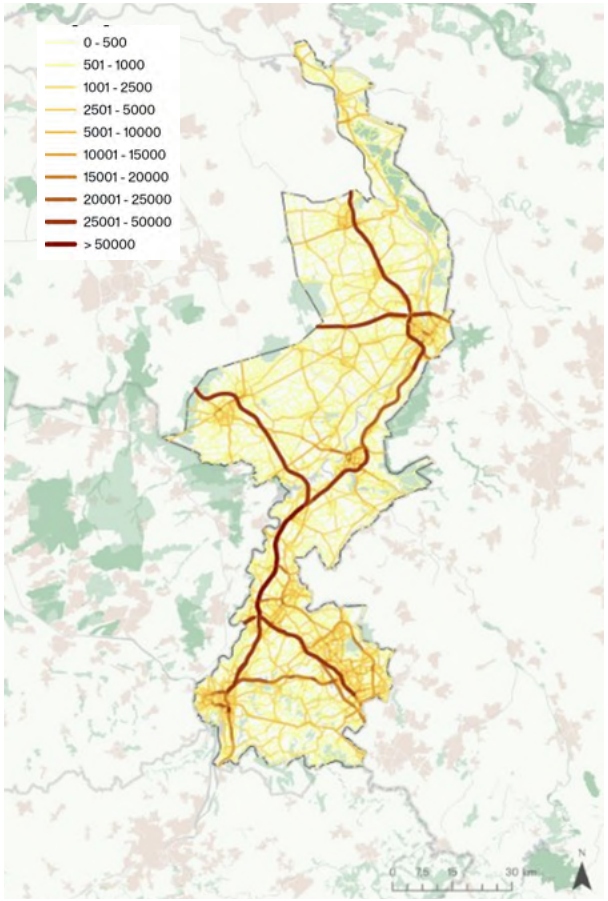

Middelzwaar verkeer (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

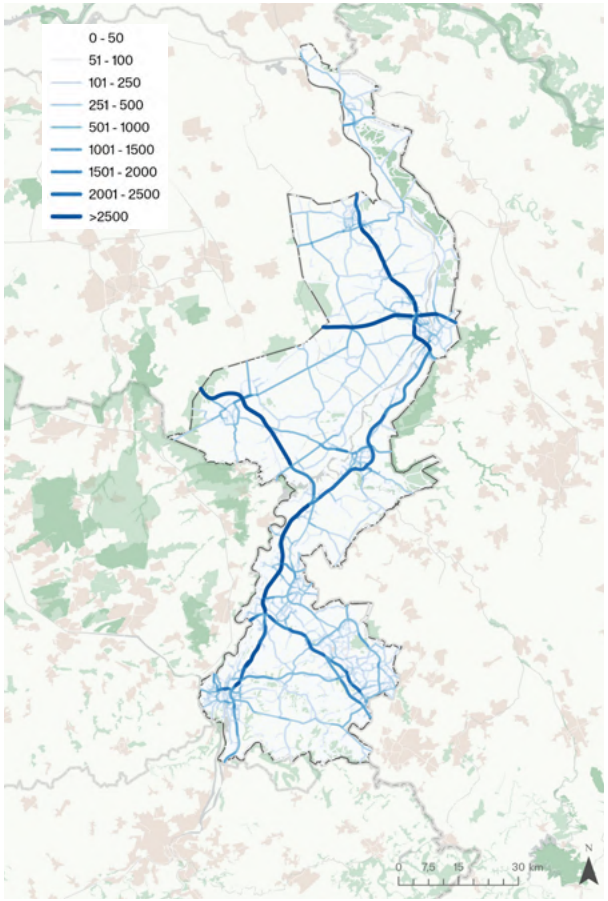

Zwaar verkeer (intensiteiten per etmaal)

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

Dataset: mobiliteit_verkeersmodel_limburg_rhdhv_2022

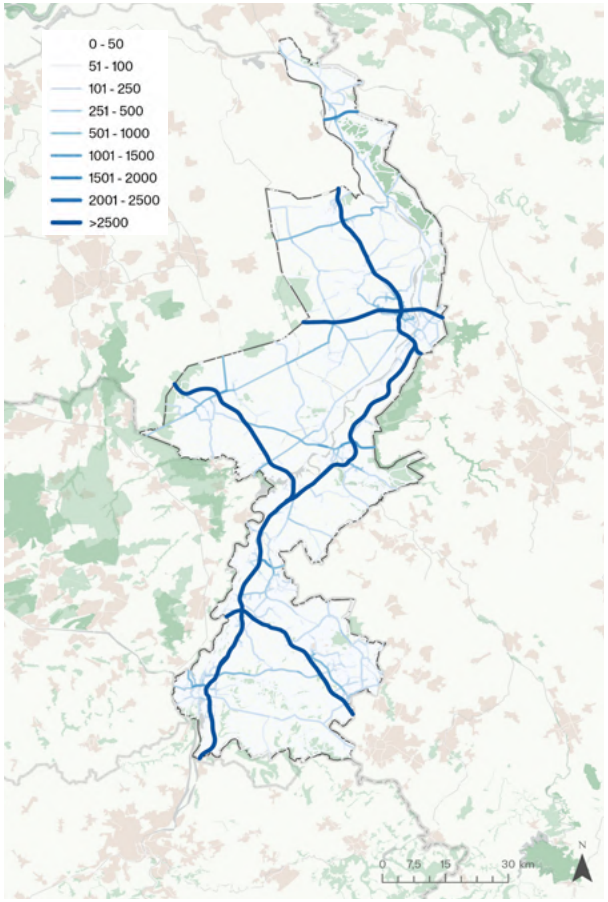

5.4.4 Congestie

De intensiteit is het aantal eenheden voertuigen dat op een bepaald punt in een bepaalde periode passeert. De capaciteit is het aantal eenheden voertuigen dat over een wegvak kan rijden. De I/C-verhouding (intensiteit per capaciteit) geeft aan hoe congestiegevoelig een gedeelte is. Bij een I/C-verhouding tussen 0,8 en 0,9 is er op bepaalde momenten congestie, bij een verhouding boven 0,9 zal er een structurele filevorming zijn.

Voor het wegverkeer vormen de A2, A67, A76 en A73 belangrijke schakels op dit niveau. De A2 kent binnen Limburg met name tussen knooppunt Het Vonderen en Maastricht doorstromingsproblemen tijdens de spitsuren, maar ook de dagelijkse congestie tijdens de spits tussen Weert en Eindhoven is voor de bereikbaarheid van de provincie van belang. Daarnaast vindt dagelijks congestie tijdens de spitsuren plaats op de A76 tussen Kerensheide en Heerlen en op de A73 rond Venlo.

Ochtendspits intensiteit

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

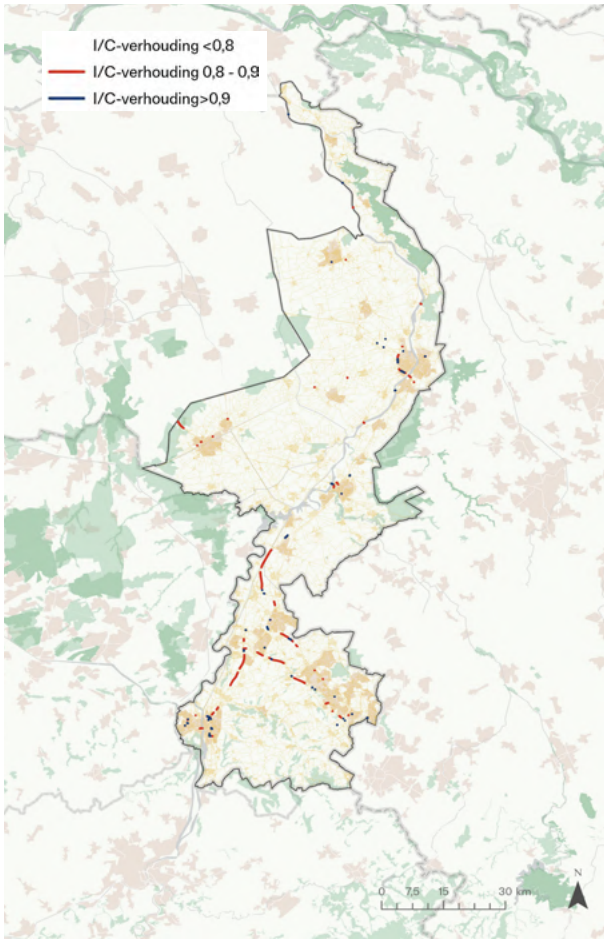

Avondspits intensiteit

Schaalniveau Provincie Limburg, 2022

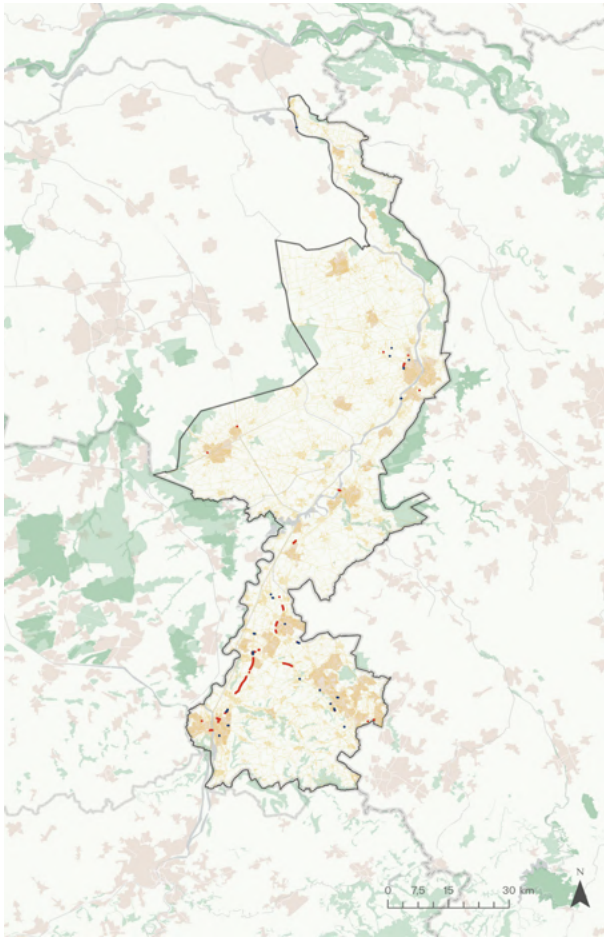

5.4.5 Verkeersongevallen

In Limburg vinden minder verkeersongevallen per 100.000 inwoners dan gemiddeld in Nederland plaats. In Noord-Limburg vallen relatief veel slachtoffers onder fietsers, in Zuid-Limburg juist onder bromfietsers.

Verkeersongevallen per 100.000 inwoners

Schaalniveau Nederlandse provincies, 2023

Dataset: verkeersongevallen_swov_2023

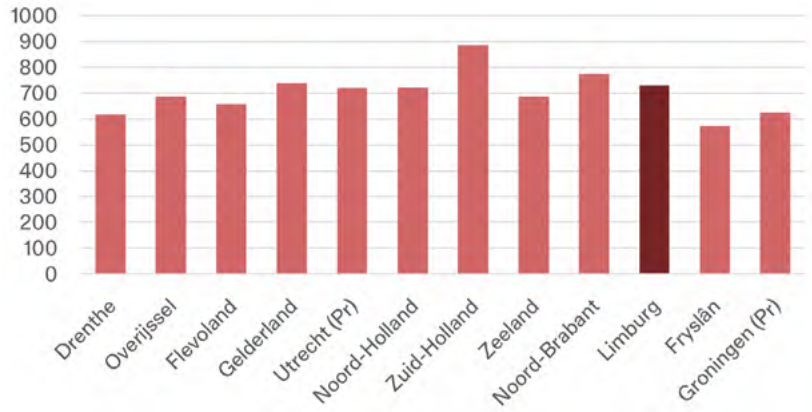

Verkeersgewonden naar vervoerswijze

Schaalniveau per regio, 2024

Dataset: verkeersslachtoffers_viastat_2024

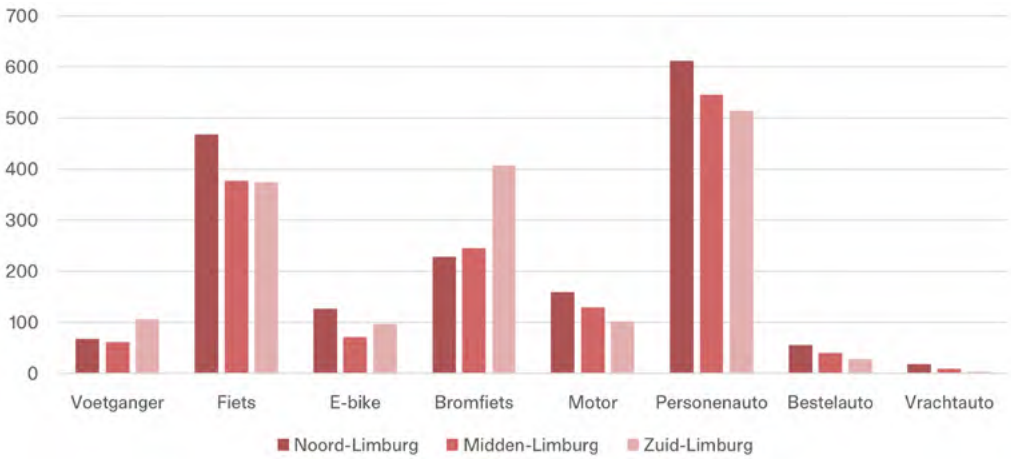

Verkeersdoden naar vervoerswijze

Schaalniveau per regio, 2024

Dataset: verkeersslachtoffers_viastat_2024

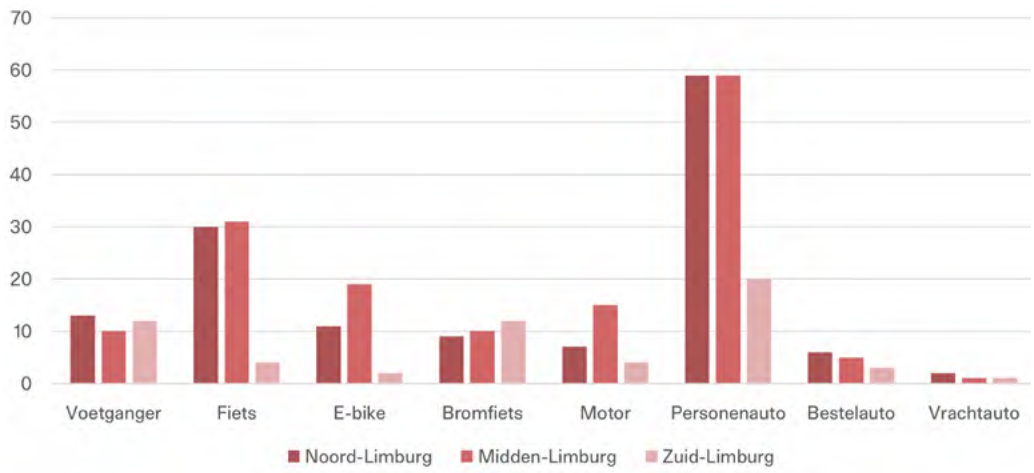

5.5 Energie

Als we kijken naar de stand van zaken rondom energie in Limburg, zien we een provincie die volop bezig is met de transitie naar duurzame energie, met aandacht voor betaalbaarheid van energie, energiebesparing (bijvoorbeeld isolatie) en het vrijmaken van ruimte en middelen voor het energiesysteem van de toekomst. Net als op veel plekken zien we de uitdagingen rondom netcongestie maar ook rondom energiearmoede. In Limburg zijn er ten opzichte van Nederland relatief gezien meer huishoudens met energiearmoede; een combinatie van lage inkomens en een te hoge energierekening of een woning van slechte energetische kwaliteit.

De afgelopen jaren is steeds duidelijker geworden dat energie een belangrijke basisvoorziening is waarvoor we nadrukkelijker ruimte moeten maken. Met de overgang naar een duurzaam energiesysteem wordt dat systeem namelijk ook veel decentraler; energie wordt niet langer op enkele centrale plekken opgewekt en vervolgens over het land verspreid. Dat vergt enerzijds ruimte en anderzijds vergt het veel nieuwe infrastructuur. Ruimte voor windturbines of zonneparken bijvoorbeeld, maar ook nieuwe en zwaardere hoogspanningstracés, meer kabels en leidingen in de grond en meer transformatorhuisjes en boosterstations voor warmtenetten. Tegelijkertijd zijn er veel ontwikkelingen ten aanzien van energie, van nieuwe innovaties en technieken tot nieuwe inzichten en plannen. En Limburg staat er niet alleen voor; de energietransitie en het energiesysteem is een nationale en internationale opgave, en het energiesysteem is op alle mogelijke manieren met elkaar verweven. Dat alles maakt dat er op veel schaakborden tegelijkertijd moet worden gespeeld; de projecten voor het oplossen van problemen van vandaag de dag moeten tegelijkertijd de oplossingen voor overmorgen niet in de weg staan en plannen op lokale schaal kunnen doorwerken tot op provinciale of zelfs nationale schaal en vice versa.

Behalve een technologische transitie is de energietransitie ook een sociaalmaatschappelijke en sociaaleconomische transitie. Dat maakt het niet onbelangrijk om terug te kijken naar de relatief recente energietransities in Limburg. Toen aan het einde van de negentiende eeuw de wereld langzaam een energietransitie van hout naar kolen onderging en er gelijktijdig op professionele en efficiënte wijze steenkool werd gewonnen in Zuid-Limburg, heeft dit Limburg een periode van grofweg een halve eeuw veel welvaart opgeleverd. Welvaart die zich eveneens vertaalde in welzijn voor veel Limburgers. De daaropvolgende transitie naar aardgas die gepaard ging met de sluiting van de mijnen vanaf midden jaren 60 vorige eeuw had echter het tegenovergestelde effect: de welvaart van Limburg nam zienderogen af. De vraag is of en hoe de huidige energietransitie naar een hernieuwbaar energiesysteem, Limburg (opnieuw) sociaaleconomisch kan versterken en op een nieuwe wijze kan bijdragen aan ‘brede welvaart’.

Foto van Limburg: Energie

Energienetwerk

- Grensovergangslocaties gasleidingen (PEH, 2023)

Gasleiding, regionaal en nationaal (Gasunie, 2023)

- HTL
- RTL

Onderstation, kvolt (OSM, 2024)

- 110
- 220
- 380

Hoogspanningslijn (OSM, 2024)

- 380 kV
- 150-320 kV
- 110 kV

Opwek

Energiecentrale internationaal, energiebron (OSM, 2024)

- Biogas
- Kolen
- Kolen, gassen
- Waterkracht
- Geothermisch
- Aardolie
- Aardgas, aardolie
- Kernenergie
- Afval
- Afval, hout

- Elektriciteitscentrales Nederland (PEH, 2023)
- Biomassa en groen gas

Biomassa- en gascentrales internationaal (OSM, 2024)

- Biomassa
- Aardgas

- Grote stookinstallaties (Warmteatlas, 2017-2022)
- Kassengebieden (Warmteatlas, 2020)
- Cluster 6 (Vereniging Deltametropool, 2022)
- Buurt voorzien van warmtenet (Warmteatlas, 2022)
- Bebouwde kom Limburg (BRT, 2024)

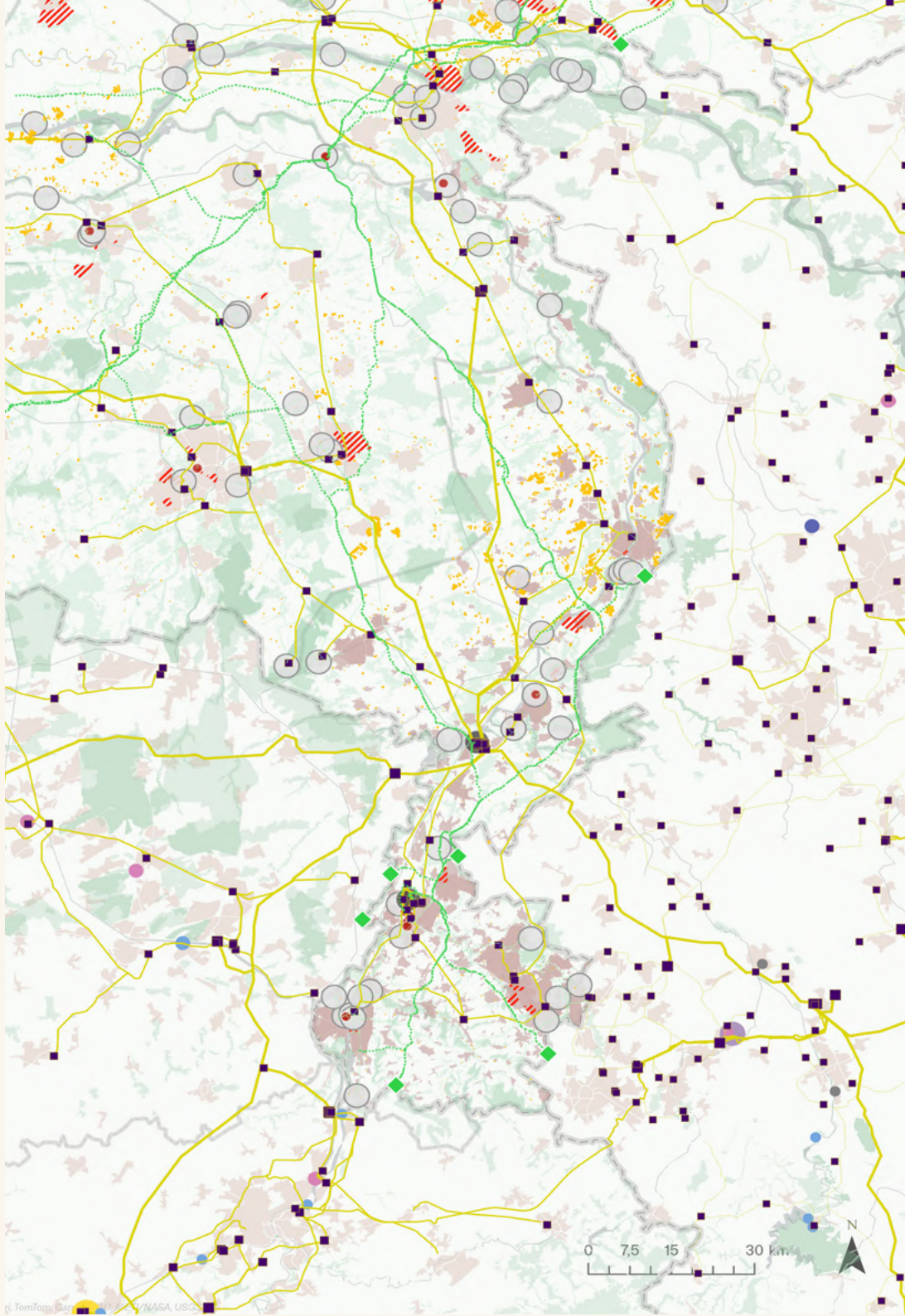

5.5.1 Regionale verschillen

Veelheid aan gebieden en eigenschappen

De provincie Limburg kenmerkt zich door een veelheid aan gebieden met verschillende eigenschappen en condities, zowel ruimtelijk als vanuit een energetisch oogpunt. Van luwe gebieden waar de landbouw en het landschap het beeld bepalen tot de levendige steden en de bedrijvigheid die daarmee gepaard gaat. Van het voor Zuidoost-Nederland belangrijke energieknooppunt rondom de Clauscentrale met de hoogspanningsstations en alle uitwaaierende hoogspanningslijnen tot het noordoosten van de provincie waar 'achter' de Maas soms geen hoogspanningsmast te bekennen is. Van grote energievragers als het Chemelot cluster tot de gemeenten die in de luwe gebieden liggen waar geen grote vraag naar energie is.

Noord-Limburg

De regio wordt gekenmerkt door veel agrarisch gebied waarin verspreid ook kernen liggen en waar ook diverse glastuinbouwclusters te vinden zijn. Die clusters zullen op korte termijn een energetisch een belangrijke verduurzamingsopgave hebben. Venlo is een duidelijk te onderscheiden stedelijk gebied waar ook veel bedrijvigheid en industrie ligt. Ook is er een sterke aanwezigheid van de logistieke sector waardoor ook de energetische kant van de toekomstige mobiliteitsopgave in deze regio sterk speelt. Verder is opvallend dat het noordoostelijke deel van de regio momenteel een minimale verbondenheid heeft op het hoogspanningsnetwerk; de gemeenten Mook en Middelaar, Gennep en Bergen die tussen de Maas en Duitsland ingeklemd liggen, zijn alleen via een 150 kV verbinding verbonden met de rest van het netwerk.

Midden-Limburg

De regio huisvest met de Clauscentrale een essentiële schakel in het Nederlandse energiesysteem. De elektriciteitscentrale en alle hieraan gekoppelde infrastructuur van hoogspanningsstations en -tracés zorgen voor balans in het elektriciteitsnetwerk van heel Zuidoost-Nederland. Rondom die infrastructuur zijn er al tal van verzwaringen en uitbreidingen gepland, met nieuwe tracés en uitbreiding of verzwaring van bestaande tracés. De verduurzamingsopgave die rondom de centrale speelt alsmede de centrale rol die de nationale overheid toedicht aan de centrale en de directe omgeving (met een mogelijke 'diepe aanlanding' van wind vanaf de Noordzee en een converter en mogelijk een elektrolyser om waterstof te produceren) maakt dat de gemeente Maasgauw en de regio van groot belang zijn voor het Nederlandse energiesysteem. Naast deze opgaven wordt de regio gekenmerkt door een groot aandeel landelijk gebied en twee dominante steden; Weert en Roermond waar naast een zwaartepunt op wonen en bedrijvigheid ook de nodige industriële of logistieke activiteiten zijn.

Zuid-Limburg

Energetisch heeft de regio met het industrieel cluster Chemelot en het bijna aaneengesloten stedelijke gebied Heerlen, Sittard-Geleen en Maastricht een aantal (hele) grote energievragers. Tegelijkertijd wordt de regio gekenmerkt door het luwe gebied dat ingeklemd ligt tussen de stedelijke gebieden en de Belgische en Duitse grens. Hier zien we veel landbouw en kleine(re) kernen. Deze tegenstellingen in landgebruik zien we ook terug in de energetische situatie. Zuid-Limburg was zoals eerder aangehaald de regio waar de mijnbouw begin 20e eeuw snel opkwam en vervolgens verdween.

5.5.2 Verbruik

Energieverbruik

Er zijn veel verschillende energievragers van het energiesysteem: woningen, kantoren, scholen, kassen en bedrijven bijvoorbeeld. Maar ook onze auto's, vrachtwagens en graafmachines of tractoren vragen om energie.

Deze energievragers delen we vaak in, in enkele sectoren; de gebouwde omgeving, bedrijvigheid en industrie, landbouw en mobiliteit. Zo kunnen we onderscheid maken tussen de behoefte en ontwikkelingen in de verschillende sectoren.

Kijkend naar het energieverbruik van de sectoren zien we de laatste vijf jaren een daling van het energieverbruik. In 2018 was het totaal bekende energieverbruik in Limburg 163.480 TJ. Anno 2022 was dat 133.065 TJ, een daling van 18,6%.

Het verbruik per sector in 2022 is als volgt:

- de gebouwde omgeving: 40.939 TJ
- bedrijvigheid en industrie: 56.814 TJ
- Landbouw: 8.039 TJ
- Verkeer en vervoer: 27.268 TJ

Bovenstaande aantallen zijn exclusief hernieuwbare warmte, warmte uit afvalverbrandingsinstallaties (met uitzondering van stadswarmte voor woningen), zonnestroom 'achter de meter' bij niet-woningen en elektriciteit voor het laden van voertuigen bij (semi-) publieke laadpunten.

De provincie heeft met Chemelot het enige grootschalige industriecluster (en daarmee een grote energievrager) die niet aan de Nederlandse kust ligt. Dit zie je ook in de grafieken over het energieverbruik terug; de sectoren industrie, energie, afval en water zijn in Limburg de grootste energievrager. Als je naar heel Nederland kijkt is de grootste energievrager de gebouwde omgeving.

Energievraag sectoren (in TJ)

Schaalniveau provincie Limburg, 2017-2022

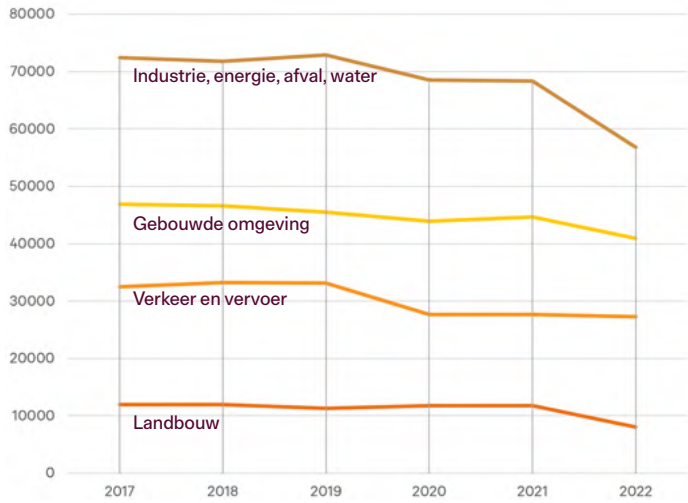

Dataset: energie_energieverbruik_sectoren_nl_klimaatmonitor

Energieverbruik per bron (in TJ)

Schaalniveau provincie Limburg, 2022

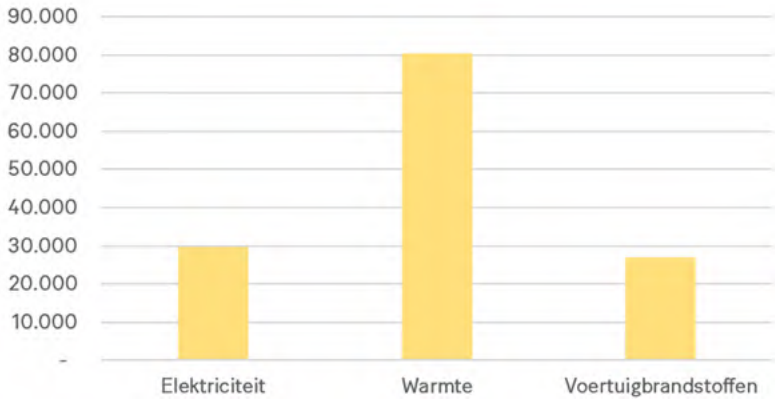

Dataset: energie_energieverbruik_klimaatmonitor_2022

5.5.3 Opwek naar (hernieuwbare) bron

Energiebronnen leveren de energie

Een voorbeeld van een belangrijke energiebron is de Clauscentrale, een gasgestookte elektriciteitscentrale, maar ook windturbines of zonnevelden zijn in de provincie aanwezig. Daarnaast zijn er minder zichtbare potentiële bronnen zoals geothermie (aardwarmte) of biomassa, en niet te vergeten voertuigbrandstoffen. Dit zijn de mogelijke bronnen die gebruikt kunnen worden om warmte, elektriciteit, voortstuwing of een combinatie hiervan op te wekken. Hier zijn we vandaag de dag nog in belangrijke mate afhankelijk van fossiele energiebronnen zoals aardgas en aardolie, waarvan het gebruik leidt tot de uitstoot van CO_2. De energietransitie draait om de omschakeling naar een energiesysteem waarin we zo veel mogelijk fossiele bronnen vervangen door duurzame, hernieuwbare energiebronnen teneinde de uitstoot van CO_2 drastisch omlaag te brengen.

Hernieuwbare energie

Kijkend naar de hernieuwbare energie zien we een gestage groei van het percentage hernieuwbare energie. In 2022 was in Limburg bijna 8% van de totale energie van hernieuwbare oorsprong. Vooral de opwekking van hernieuwbare elektriciteit heeft de afgelopen jaren een vlucht genomen. Overigens is het Nederlands gemiddelde bijna 15%, wat aangeeft dat Limburg nog een grote opgave heeft en ten aanzien van sommige andere provincies ook achterloopt. Zonnestroom is de grootste bron voor hernieuwbare elektriciteit.

Aandeel wind en zon

Wind en zon levert ca. 18% van het totaal aan elektriciteitsverbruik.

Percentage bekende hernieuwbare energie (in TJ)

Schaalniveau van de provincie, 2022

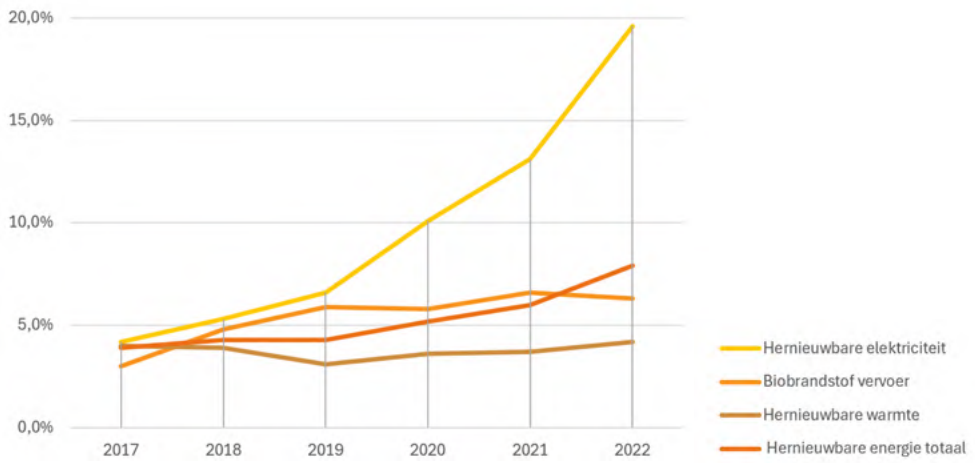

Bekende hernieuwbare elektriciteit (in TJ)

Schaalniveau van de provincie, in TJ, 2019-2022

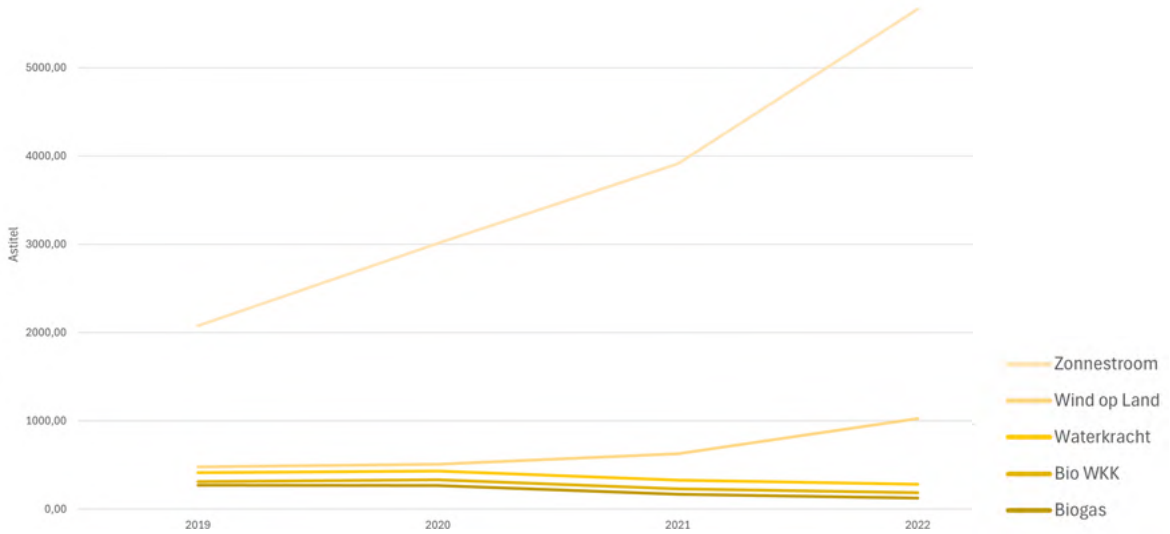

Dataset: energie_hernieuwbare_energie_per_techniek_klimaatmonitor

5.5.4 Onderstations

In Limburg bevinden zich:

- 10.357 middenspanningsstations
- 35 hoogspanningsstations (6 van 50 kV, 28 van 150kV, 1 van 380 kV)

Om de energie uit de bronnen te koppelen aan de energiegebruikers hebben we tussen vragers en bronnen het transport van de opgewekte energie. De bekendste en wellicht meest zichtbare schakels in dit systeem zijn de hoogspanningsverbindingen. Maar ook hoogspanningsstations, transformatorhuisjes en dergelijke zijn nodig voor het transport en de distributie van elektriciteit. Aan de andere kant kennen we allemaal het netwerk van gasleidingen waarmee we aardgas transporteren. Ook zijn er in toenemende mate warmtenetten, waarin warm water stroomt om warmte te transporteren.

Voor Limburg is het belangrijk om de geografie mee te nemen. De provincie ligt uiteraard ingeklemd tussen Duitsland en België, wat betekent dat er voor het energiesysteem belangrijke interconnectoren naar die landen zijn. Zo is het 380 kV elektriciteitsnetwerk vanaf het hoogspanningsstation bij Maasbracht verbonden met de buurlanden. Ook voor het gasnetwerk zijn er doorvoerleidingen naar beide landen. En los van deze fysieke infrastructuur is natuurlijk ook de regionale economie nauw verbonden met het buitenland, wat bijvoorbeeld zorgt voor onderlinge logistieke stromen, die feitelijk ook energetische stromen zijn

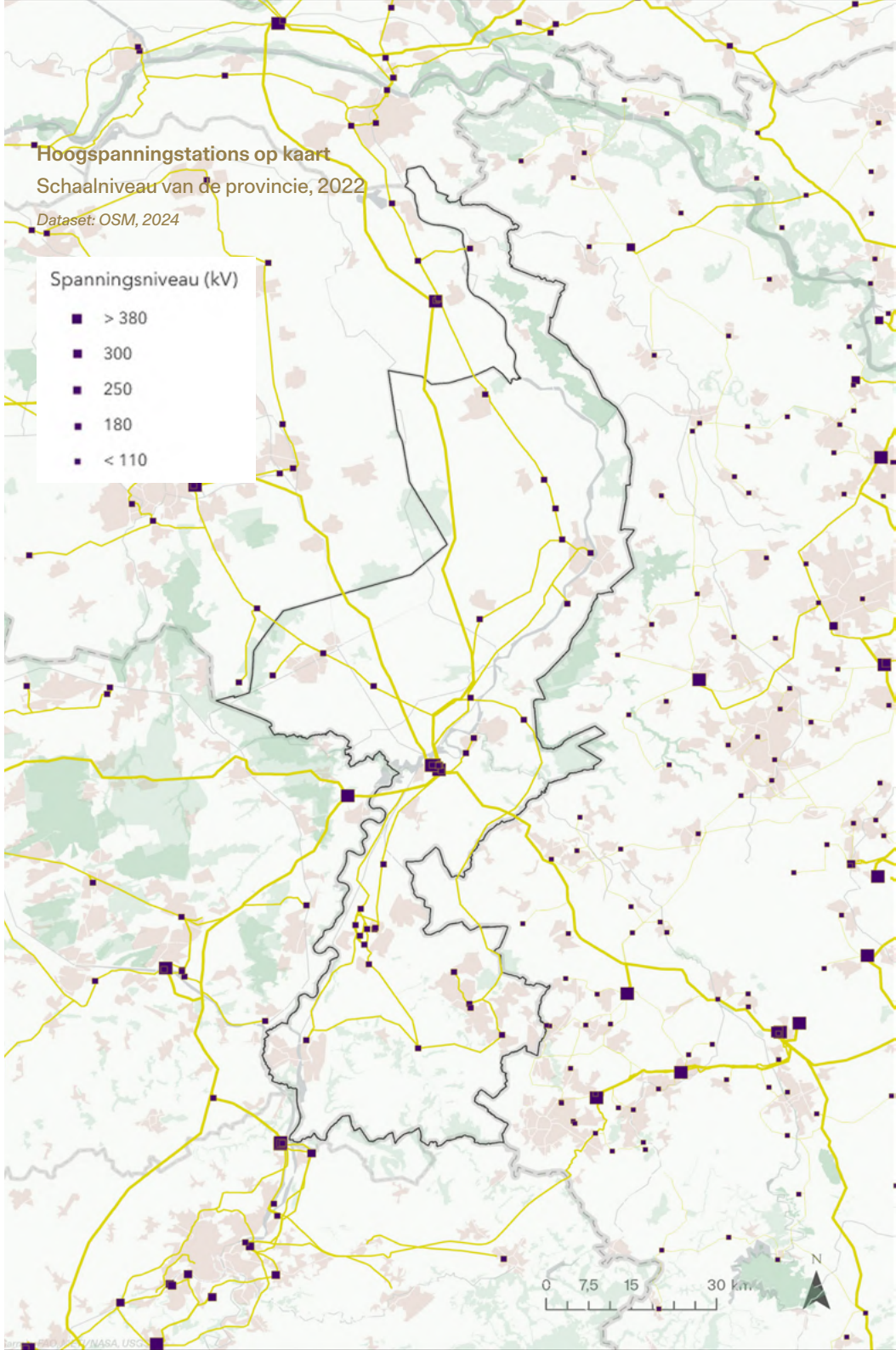

5.5.5 CO_2-uitstoot landbouw en visserij

De CO_2-uitstoot van landbouw, bosbouw en visserij blijft vanaf 2019 eerst een aantal jaren stabiel. Vanaf 2022 daalt de uitstoot sterk en blijft daarna op een lager niveau. Dit wijst erop dat de sector sinds kort minder CO_2 uitstoot, mogelijk door duurzaamheidsmaatregelen en veranderingen in productie en beleid.

CO_2 uitstoot landbouw, bosbouw en visserij, SBI A (aardgas en elektriciteit) (in kton)
Schaalniveau van de provincie, 2019-2023

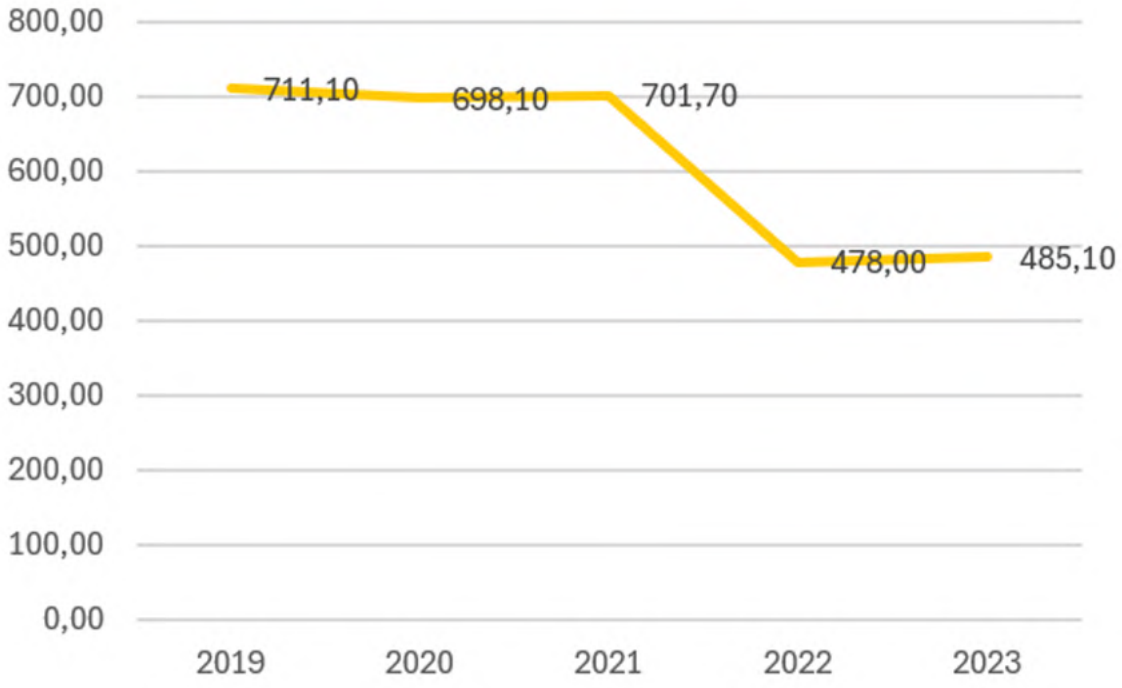

Dataset: energie_co2_uitstoot_subsectoren_klimaatmonitor_2010_2023

Scenario-verkenning 2050

6.1 Scenarioverkenning 2050

Dit document presenteert de scenarioverkenning (de Limburgse scenario's) als contouren van het speelveld in 2050. Daarmee biedt de scenarioverkenning richting voor de verdere uitwerking in de visies. De eerste paragraaf 'Uitkomsten Scenarioverkenning' bevat de belangrijkste bevindingen van de scenarioverkenning. Paragraaf 6.2 'Methodiek' licht toe op welke wijze de Limburgse scenario's zijn opgebouwd. Paragraaf 6.3 'De Limburgse scenario's' beschrijft de inhoud van de verschillende scenario's. In paragraaf 6.4 staan de uitwerkingen van de thema's economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie per scenario in detail beschreven.

In de volgende paragraaf worden allereerst de conclusies van de scenario's toegelicht. Dit doen we in drie stappen:

1. Eerst lichten we de impact van elk scenario toe vanuit de brede welvaartsaspecten People, Planet en Profit.
2. Daarna gaan we in op de conclusies vanuit de getoetste bouwstenen. Centraal daarin staat de lijst met de no-regret bouwstenen: elementen waarvan de waarde en wenselijkheid zeker zijn richting de toekomst – ongeacht het toekomstbeeld. Ze vormen daarmee de basis voor een toekomstbestendig handelingsperspectief. Vanuit die lijn gaan we in op te maken keuzes en de dilemma's die voorliggen per thema.
3. In 6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn? lichten we de terugkerende hoofdlijnen toe die in het vervolg van het traject TV2050 een plek hebben gekregen.

6.1.1 Conclusies People, Planet, Profit

Alle uitgewerkte bouwstenen in de 4 scenario's zijn gescoord op hun impact op People, Planet en Profit, ten opzichte van de impact anno 2025. Daarmee zien we hoe concrete ingrepen invloed hebben op de visie op een hoger abstractieniveau, en zien we andersom hoe een visie richting People, Planet of Profit zich vertaalt naar specifieke maatregelen.

Natuurlijk Limburg scoort hoog op 'Planet', dankzij de nadruk op duurzaamheid en ecologische kwaliteit. Dit gaat ten koste van de economische welvaart (profit), die sterk terugvalt. Het scenario scoort bovengemiddeld op sociale aspecten (People), deels verbonden met de Planet-aspecten (o.a. leefbaarheid) en toont aan dat een duurzame samenleving mogelijk is, mits we onze definitie van welvaart herzien.
Ruimtelijke randvoorwaardelijkheden:

- Natuurlijke systemen zijn leidend, worden behouden en beschermd
- Binnenstedelijke verdichting
- Focus op duurzaam vervoer en duurzame vervoersknooppunten

Limburg Europolis legt de nadruk op economische groei (Profit), met sterke grensoverstijgende samenwerking. Dit scenario scoort echter laag op zowel sociale samenhang (People) als ecologie en duurzaamheid (Planet). Het positioneert Limburg krachtig als economische speler, maar vraagt om aanvullende maatregelen om de sociale samenhang en duurzaamheid te waarborgen.
Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Metropoolvorming in Zuid-Limburg
- (Logistieke) hubvorming rond Venlo
- Versterking van internationale goederencorridors

Limburgse Gemeenschappen presteert relatief goed op People en Planet, met sterke gemeenschappen, nabijheid en een focus op de regionale economische krachten. De economische groeipotentie (Profit) blijft achter door het gebrek aan internationale focus. Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Versterking van de subdeelregio
- Focus op hoofddorpen
- Lokale economie als fundament

Digitaal en autonoom Limburg scoort het laagst op sociale (People) en ecologische (Planet) aspecten. Het levert daarnaast een gemiddelde score op Profit op. Dit scenario laat vooral zien wat er gebeurt wanneer keuzes uitblijven en systemen versnipperen: sociale samenhang brokkelt af en ruimtelijke kwaliteit versnippert. Ruimtelijke randvoorwaarden:

- Ruimtelijke versnippering op alle thema's (als gevolg van geen sturing)
- Toerisme verspreid over de regio
- Maximale inzet op energie

Binnen de scenario's scoort Planet nergens slecht. Elk scenario draagt op zijn eigen manier bij aan een duurzame toekomst. Wel verschillen de scenario's in de mate waarin zij bijdragen aan Planet, én op welke locaties het wordt ingevuld. Grote verschillen treden vooral op bij het Profit-aspect. Het scenario Limburg Europolis is daarin de duidelijke uitschieter, met een sterke focus op het positioneren van kernlocaties binnen Limburg als krachtige economische spelers in internationale netwerken. Ook People verschilt tussen de scenario's. Limburg Europolis en Digitaal en autonoom Limburg scoren hierin laag. Natuurlijk Limburg en Limburgse Gemeenschappen scoren hoger ten opzichte van de huidige situatie.

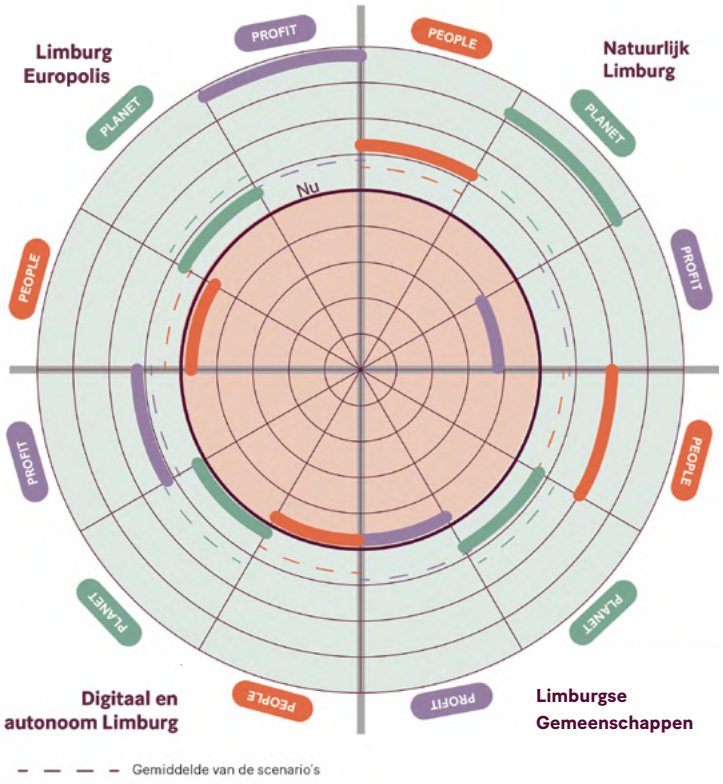

Score People, Planet en Profit op de 4 scenario's

6.1.2 No-regrets, keuzes en dilemma's

No regrets

De no-regret bouwstenen vormen een belangrijk onderdeel van de synthese. Het betreft keuzes die aansluiten bij bestaand beleid of gedragen zijn richting de toekomst binnen alle vier scenario's. De lijst op de volgende pagina toont de bouwstenen uit de scenarioverkenning die als no-regret zijn bestempeld. Uit deze bouwstenen komen enkele duidelijke koersen naar voren:

- **Economie**: In alle scenario's vormt de inzet op innovatie een belangrijk aspect voor de omvang en de aard van de Limburgse economie. De Brightlandcampussen vormen daarin innovatieve brandpunten die ook kansen bieden voor internationalisering. Dit kan ook een aantrekkingskracht hebben voor het vestigen van kenniswerkers, internationale studenten en start-ups.
- **Wonen**: De huidige woningvoorraad kan beter benut worden (duurzaam/optimaal ruimtegebruik), en in en rond intercitystations en bestaande stedelijke kernen is het in alle scenario's verstandig om steden en een selectie van bestaande kernen verder te verdichten. In Limburg liggen hier nog veel onbenutte kansen, ook ten opzichte van andere regio's in Nederland.
- **Landelijk gebied**: Het landelijk gebied vraagt om versterking van natuurverbindingen, leefbaarheid en een toekomstbestendig agrarisch systeem. Tegelijkertijd botst de wens voor robuuste structuren met versnippering en landschapskwaliteit. Klimaatverandering vraagt om adaptatie of robuust ontwerp. Regie, samenwerking en zorgvuldige afwegingen zijn nodig om het Limburgse landschap veerkrachtig te houden.
- **Mobiliteit**: Inzet op verdere verduurzaming van mobiliteit door te focussen op de (elektrische)fiets, ov en knooppunten. Binnensteden kunnen met het oog op het gebruik aantrekkelijker worden ingericht. Venlo blijft een belangrijk logistiek knooppunt op de route tussen de havens van Rotterdam en Antwerpen en het Ruhrgebied. Ontwikkelingen in de luchtvaartsector leiden tot meer (duurzame, elektrische) vluchten op middellange afstand, een groter belang voor regionale vliegvelden en daarmee herpositionering van MAA. Op MAA liggen met name kansen voor personenvervoer, de schaal daarvan (van sportvliegveld tot regionale hub) verschilt per scenario.
- **Energie**: Opwek van zonne-energie op daken kan op een slimme manier verder worden versterkt. In samenhang met het beter benutten van de woningvoorraad. Dit vergroot de zelfvoorzienendheid van de provincie op het gebied van energie.

Keuzes maken is een noodzaak

Naast de no-regrets kunnen we op basis van de scenarioverkenning de conclusie trekken dat aanvullende keuzes nodig zijn om de provincie toekomstbestendig te maken. Geen keuzes maken lijkt op alle thema's te leiden tot stagnatie en zelfs achteruitgang, bijvoorbeeld in economie en voorzieningen. Niet alles kan overal en daarom is een duidelijke provinciale koers van belang voor het Limburg dat we willen zijn. Centraal daarin staan de vragen: in hoeverre kiest de provincie voor welzijn of welvaart, en in hoeverre wil de provincie de komende jaren echt werk maken van internationale samenwerking over de grenzen heen? En hoe houden we balans tussen enerzijds de wens om een provincie te zijn van gemeenschapszin, rust en ruimte en anderzijds een ruimtelijk-economische schaalsprong te maken gericht op het vergroten van de het aantal inwoners en de welvaart?

Spanningsvelden binnen thema's

Na de *no-regrets* lichten we de dilemma's toe die per thema zijn gesignaleerd. In de vervolgstappen van dit traject zijn deze dilemma's verder uitgedacht. Randvoorwaarden, ontwikkelprincipes en conclusies die hieruit zijn voortgevloeid zullen zijn onderdeel van de toekomstvisies.

Lijst No-Regret bouwstenen

De No-Regret bouwstenen kunnen afwijken van de originele bouwstenen, omdat bijvoorbeeld een gedeelte van de beschrijving uit de originele bouwsteen niet als no-regret geldt. De aanpassingen zijn te herkennen wanneer er 'NR.' toegevoegd is vooraf de bouwsteencode. De letters 'LE' (Limburg Europolis), 'DA' (Digitaal en Autonoom Limburg), 'NL' (Natuurlijk Limburg) en 'LG' (Limburgse Gemeenschappen) verwijzen naar het scenario. Als er geen letters staan is er een hernieuwde versie geschreven.

Economie

- NR.E.3.LE Clusteren ruimtevraag kantoren. Concentratie in binnensteden en rond ov en clustering.
- NR.E.7 Innovatieve technologieën: Brightlands campussen brandpunten van onderzoek en innovaties, internationalisering.
- NR.E.9 Hoger- en beroepsonderwijs: Internationale kennishub, toename internationale studenten. Grote rol voor online onderwijs.
- NR.E.10 Samenwerking over de grens: Blik naar buiten, maar veel werk en onderwijs gebeurt ook digitaal. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc.
- NR.E.11 Vestigingsklimaat, financieringsruimte: Zuid-Limburg is dé start-up locatie, maar ook rondom de andere Brightlands campussen ontstaan interessante vestigingsmilieus.
- NR.E.1 Ruimte voor circulaire hubs (welke vorm is nog onduidelijk)

Wonen

- NR.W.3 Woonvormen: Sterk gebonden aan lokale gemeenschappen. Collectief opdrachtgeverschap en betaalbare woningen. Kleinere compacte nultreden - woningen. Gerenoveerde historische woningen.
- NR.W.5 Type woningmarkt: Beter benutten van bestaande voorraad waarbij sterk sturing op duurzaam en hergebruik.
- NR.W.6 Mate van sturing op doorstroming in de woningmarkt: door passend en aantrekkelijk woningaanbod. Vooral in steden, maar ook 'gedeelde doorstroming' in dorpen door woningdelen en splitsen.
- NR.W.8.NL Verdichting: Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.
- NR.W.8.LE Verdichting: Grote steden nabij economische hotspots.
- NR.W.8.LG Verdichting: Verdichting binnen bestaande kernen incl. het herontwikkelen van historische gebouwen en dorpsstructuren.
- NR.W.9.NL Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optimaal benutten
- W.9.LE Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optoppen, splitsen, uitplinten
- W.9.RG Benutten en optimaliseren bestaande woning-voorraad: Woningdelen, splitsen of benutten kavels
- W.9.DA Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad: Optoppen en benutten van ruimte met tijdelijke woonvormen.
- NR.W10 Kwaliteit bestaande woningvoorraad: Focus op versterken kwaliteit en aanpasbaarheid van bestaande voorraad voor huidige bewoners. Beschermen historisch erfgoed.

Landelijk gebied

- LG.7 Bovenregionale verbinding: Natuurcorridors aanleggen tusen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.
- LG.4 Sociale leefbaarheid: Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen.
- LG.1 Agrarisch systeem: Het agrarisch systeem speelt een belangrijke rol in de lokale gemeenschappen.

Mobiliteit

- NR.M.1.NL Infrastructuur - personen: Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
- NR.M.2.NL Openbaar vervoer - personen: 6 IC-stations.
- NR. M.3.NL Aantrekkelijke binnensteden in de 6 (middel)grote steden (milieuzone, meer ruimte voor verblijven, lopen en fietsen, ondersteunend parkeerbeleid)
- NR.M.7.NL Stedelijke distributie - goederen: Stadshubs aan de rand van de steden voor distributie van goederen
- NR.M.4.DA Luchtvaart - personen: MAA voor korte (elektrische) vluchten
- NR.M.10 Beprijzing mobiliteit: Introduceren van prijsprikkels

Energie

- NR.EN.2.NL Opwek - Decentrale energieproductie/ mix: Maximaal inzetten op PV op daken

Economie - Dilemma's

De scenario's en gesprekken over de synthese leren ons dat er een hernieuwde balans gevonden moet worden tussen **welzijn** (prettig leven, zorg, sectoren die de Limburgers helpen) en **welvaart** (productie, werkgelegenheid).

Als richtinggevende keuzes uitblijven, dreigt versnippering. Er wordt dan vooral meebewogen met een ongestuurde economische dynamiek, terwijl er slechts incidenteel aandacht gegeven wordt aan welzijn. De balans tussen welzijn en welvaart is daarnaast niet voor heel Limburg hetzelfde. Het accent kan verschillen per gebiedstype en schaalniveau, waarbij gekozen moet worden uit een mix van:

- Óf mee in de welvaartsstroom: volop richten op werkgelegenheid en economische ontwikkeling (in lijn met Limburg Europolis).
- Óf echt meer oog voor brede welvaart (welzijn): dit betekent dat er duidelijke kaders voor welvaart (de markt) moeten komen.

Bijvoorbeeld: Hierin kunnen accenten verschillen in de schaalniveaus of gebiedstypen door een hiërarchie aan te brengen. Dat betekent dat je gebiedsgericht moet kijken, een voorbeeld daarvan is:

- In het noorden houden we Venlo als logistieke hub met verbindingen naar Duitsland en de Noordzeehavens.
- In het zuiden creëren we een grensoverstijgende metropool, met daarbinnen het groene hart van Limburg. Om dit voor elkaar te krijgen moeten alle zeilen worden bijgezet. Belangrijke randvoorwaarde om dit voor elkaar te krijgen is het spreiden van toerisme over de provincie, om het 'groene hart van Limburg' niet te overspoelen.

Aan locaties kunnen slimme ontwikkelprincipes worden gekoppeld zoals bijvoorbeeld het inperken van de logistieke sector op een specifieke locatie: niet minder blokkendozen, maar innovatievere en ruimte-efficiëntere blokkendozen.

Wonen - Dilemma's

Op basis van de data in de foto en scenario's zien we twee trends die sowieso doorzetten:

- **Vergrijzing**
- **Gezinsverdunning**

Resultante hiervan is dat er, bij het niet maken van keuzes, een verdere scheefgroei zal ontstaan met de huidige voorraad, die sterk gefocust is op eengezinswoningen waar in de toekomst verhoudingsgewijs steeds minder vraag naar is. Daarnaast zal bij gebrek aan sturing en regie vanuit provincie en gemeenten als een soort confetti extra woningbouw worden toegevoegd aan de randen van alle gemeenten, passend bij de cultuur, het zoeken naar snelheid en het verdienmodel van de markt. Dit terwijl het de vraag is of de woningzoeker daar op zit te wachten en dit het landelijke karakter van de provincie aantast. Het vraagt om meer visie en centrale regie van provincie en gemeenten over waar welk type woningbouw nodig is, en hoe de kwaliteit van de woningvoorraad en doorstroming prioriteit kunnen krijgen.

Bij beide oplossingen is het benutten van de bestaande voorraad essentieel. Uiteindelijk is het percentage woningen dat bijgebouwd moet worden niet een enorme opgave. Het merendeel van de toekomstige woningen staat er immers al. Ook kan het antwoord differentiëren per gebiedstype. Bouwen zal met name gericht zijn op de vergrijzende bevolking en een veranderend zorglandschap en leiden tot het 'vrijspelen' van betaalbare woningen voor starters.

Bijvoorbeeld: We moeten bijbouwen, maar met andere, kleinere woningtypes. Waar kan dit? Focus op twee mogelijke oplossingen:

- Verdichting van de grote steden via nieuwbouw, transformatie en het beter benutten van bestaande woningen, gebouwen en kavels (Natuurlijk Limburg en Limburg Europolis).
- Een gericht straatje erbij in bepaalde dorpen of het beter benutten van bestaande (te grote) woningen en kavels, die de potentie hebben om voorzieningen in stand te houden (Limburgse Gemeenschappen). Deze dorpen moeten gericht worden benoemd. In de andere dorpen wordt bijvoorbeeld gericht gekozen voor geen straatje erbij, om open ruimte te houden.

Landelijk gebied - Dilemma's

Op basis van de Foto van Limburg 2025, scenario's, gesprekken over de synthese komen er twee vraagstukken naar voren: Hoe gaan we in Limburg om met de versnippering van landbouw- en natuurgronden versus de wens voor robuuste structuren. Hoe kan de provincie Limburg anticiperen op klimaatextremen waar nu nog niet op ontworpen kan worden?

Er is een wens voor **robuuste structuren**, zowel robuuste natuurlijke structuren als robuuste agrarische structuren. Tegelijkertijd is dit nu **relatief versnipperd**. Aanpassing hiervan vraagt **regie vanuit de regionale overheid en ruilverkaveling** op basis van onder meer natuurlijke en ecologische waarden, vruchtbaarheid van de gronden en sociaaleconomische factoren. Tegelijkertijd is de versnippering onderdeel van het Limburgse landschap. Aanpassing hiervan heeft een grote impact op het Limburgse landschap, maar ook op de **agrarische gemeenschap**. Dit vraagt om een afweging over de wenselijkheid van zulk ingrijpen.

In abstracte zin kunnen de **gevolgen van klimaatverandering en klimaatextremen** worden ingeschat. Zo wordt het gemiddeld genomen droger, komt neerslag meer in piekbuien, neemt verzilting toe en stijgt de temperatuur. Droogte beïnvloedt niet alleen de staat van natuur, maar ook de zoetwatervoorziening voor drinkwater, agrarisch gebruik en economisch gebruik (bijvoorbeeld als koelwater voor installaties). Dit vraagt om oplossingen als klimaatadaptatie en gedeeltelijke acceptatie, maar de gevolgen zijn nog te abstract in beeld om vandaag de dag een ontwerp voor te maken. Er zijn twee mogelijkheden om hier mee om te gaan:

- Ontwerpen op een volledig robuust systeem. De maakbaarheidsgedachte blijft omarmt en er wordt een volledig robuust systeem ontworpen om de gevolgen van klimaatverandering in Limburg te mitigeren.
- Ontwerpen op basis van voortschrijdende inzichten in samenwerking met kennisinstellingen. Naast basismaatregelen worden maatregelen bepaald op basis van nieuwe inzichten in modellen en kennisinstellingen, gedeeltelijke acceptatie en nieuwe maatregelen. Dit gebeurd samen met kennisinstellingen, bijvoorbeeld voor inzicht in gevolgen en mogelijkheden van klimaatverandering in Limburg op het agrarisch systeem.

Mobiliteit - Dilemma's

In de scenarioverkenning is geconcludeerd dat het systeem sterk afhankelijk is van het **schaalniveau** waarop naar de scenario's gekeken wordt:

- Schaalniveau 1: **grote steden verbonden met een snel en hoogwaardig (inter) nationaal ov** (vanuit Natuurlijk Limburg en Limburg Europolis).
- Schaalniveau 2: bij Limburg horen **gemeenschappen die verbonden zijn**, hier zitten sociale contacten (vanuit Limburgse Gemeenschappen). Daarbij hoort fijnmazigere mobiliteit, bijvoorbeeld met bussen en de fiets.

De afhankelijkheid van de twee schaalniveaus vraagt om een strategie hoe beide gefaciliteerd kunnen worden. Vervolgens moet er gekeken worden wat voor principes passen bij verschillende schaalniveaus of gebiedstypen.

Bijvoorbeeld:

- Verdichting van steden: Als er in steden verdicht moet worden hoort daar gebruik van ov en fiets bij en herinrichting van de mobiltieitscirculatie in de stad. Om de gemeenschappen te bedienen is het belangrijk dat bepaalde ov-knooppunten ook voor auto's bereikbaar zijn (P+R), bijvoorbeeld aan de randen van de stad.
- Als er wordt ingezet op metropoolvorming in het Zuiden wordt het bediend met hoogwaardig openbaar vervoer zoals een lightrail netwerk.
- Goederen corridors: Venlo is een essentiële goederen hub op de corridors en dat blijft het richting de toekomst. Het overgrote deel van de goederenstromen verloopt via de weg. In de krimpscenario's verwachten we een afname van goederentransporten en in de hogere een toename. Dit leidt tot grote bandbreedtes in mogelijke ontwikkeling van vrachttransporten over de weg. Door modal shift van weg naar spoor kan ook in de krimpscenario's een groei van spoortransporten plaatsvinden. Verduurzaming van de binnenvaart verloopt moeizaam waardoor sterke modal shift naar die sector minder voor de hand ligt.
- De doorontwikkeling van drones en zelfsturende auto's en vrachtverkeer geven de Limburgse bedrijventerreinen een andere functie en positie. Dat heeft impact op de bereikbaarheid van werkgelegenheid vanuit het landelijk gebied en onze steden.

- Het vliegen met kleine eenheden op middellange afstanden krijgt een impuls door de opkomst van elektrisch vliegen. In combinatie met grensoverstijgende metropoolvorming in Zuid-Limburg liggen er kansen om MAA te ontwikkelen tot regionale hub voor passagiersvluchten op middellange afstand. Met toename van passagiersaantallen zonder dat er extra fysieke ruimte voor het vliegveld voor nodig is. Vrachtvluchten kunnen met name vanaf vliegveld Luik worden afgewikkeld (dat nu al meer dan MAA op vracht gericht is).

Energie - Dilemma's

Het toekomstige energiesysteem vraagt om zowel centrale als decentrale oplossingen. Beide benaderingen vragen veel ruimte waartussen spanning kan ontstaan. Een duidelijke **regierol van de provincie** lijkt noodzakelijk te zijn om keuzes goed af te wegen en op elkaar af te stemmen.

Elektrificatie is een logische stap in de energietransitie. Daarbij zijn adaptiviteit en flexibiliteit cruciaal: opslag, energie intensieve activiteiten en buffering per subregio. Voor het decentrale systeem biedt een coöperatieve aanpak kansen om draagvlak te creëren en bewoners actief te betrekken bij de transitie. De vraag is hoe vrij regelbaar vermogen via opslag, kernenergie en CCS/waterstof er in 2050 uit zal zien.

Daarnaast is **grensoverstijgende samenwerking** sowieso nodig. De provincie kan daarin bijvoorbeeld de regie pakken door scherp in beeld te brengen waar strategisch gelobbyd moet worden en waar oplossingen mogelijk zijn via bijvoorbeeld een provinciale energiemaatschappij.

Voor het centrale systeem zijn enkele elementen van cruciaal belang:

- Wind op zee
- Waterstof (onder andere voor Chemelot)

Naast de ruimtevraag vraagt het energiesysteem ook om forse investeringen. Dit roept de volgende belangrijke vraag op: in hoeverre moet de ruimtelijke ordening volgend zijn aan het energiesysteem? Of moet het energiesysteem de ruimtelijke ordening meer dicteren?

Bijvoorbeeld:

- Als de huidige voornemens van de netbeheerders, het Rijk en onze buurlanden allemaal worden gerealiseerd, heeft Limburg in 2050 een uitstekende elektriciteits- en energievoorziening. Rondom de energieknooppunten Maasbracht en Chemelot en langs de transportcorridor van energie ontstaan kansen voor ombouw en opbouw van economische activiteiten.

6.1.3 Wat voor Limburg willen we zijn?

Op basis van de conclusies en dilemma's per thema zien we doorsnijdend de volgende vijf hoofdconclusies als waardevol om te benutten voor het vervolggesprek over het Limburg dat we willen zijn terugkomen.

1. Limburg in twee bewegingen: metropolen en het landelijk gebied

We zien een Limburg in twee verschillende bewegingen ontstaan, die vragen om een scherp contrast. Aan de ene kant zien we kansen voor het versterken van een drietal dynamische clusters als internationaal knooppunt: Noord-Limburg in verbinding met de Metropoolregio Eindhoven, Venlo als logistieke hub, en Zuid-Limburg als groene grensoverstijgende kennismetropool in verbinding met Aken en Luik. Aan de andere kant is er de groene long, het rustige landelijke gebied, gericht op en ontsloten vanuit de hoofdkernen. Dit vraagt om een zoektocht naar een hernieuwde balans tussen welvaart en welzijn in het ruimtegebruik.

2. De hiërarchie binnen en tussen de deelregio's: metropolen, steden, dorpen

De Limburgse identiteit wortelt in de deelregio's; het schaalniveau onder Noord, Zuid en Midden. Het dagelijks leven en de sociale netwerken spelen zich hier af. De deelregio's verschillen van elkaar, maar ook de steden, dorpen en het landelijk gebied binnen de deelregio's verhouden zich op een andere manier tot elkaar. Het scenario 'Limburgse Gemeenschappen' leert ons dat het belangrijk is om hier concreet op in te spelen, en de kwaliteiten van de deelregio's goed te benutten.

Om de juiste ruimtelijke ordening toe te kunnen passen kan een hiërarchie werken; een prioritering van het één boven het ander in ruimte of tijd, op basis van de toekomstvisie én de regionale context. Dit leidt tot het toepassen van slimme ontwikkelprincipes. Zo kan bijvoorbeeld het principe om gericht te verstedelijken rond intercityknooppunten leiden tot een beter netwerk van hoofddorpen en kleinere steden in deelregio's, wat bestaande voorzieningen en woningbouw ten goede komt en waarmee een ongewenste verrommeling van het landschap wordt tegengaan.

3. Oog voor brede welvaart: het menselijke, de gemeenschapszin en natuurwaarden

Bij ruimtelijke keuzes is het van belang oog te hebben voor de bestaande of gewenste sociale gemeenschappen en voor de menselijke maat. Daarin moet worden afgewogen wat goed past bij het belang dat inwoners hechten aan gemeenschapszin en economische welvaart, en het publieke belang van ruimtelijke ordening en kwaliteit. Dit vraagt om concrete keuzes in (openbaar) ruimtegebruik en het karakter van te ontwikkelen woningen, voorzieningen en bedrijven.

Het natuurlijke systeem heeft een relatie met vrijwel alle ruimtelijke keuzes: het is zowel de ondergrond als een belangrijke drager van de Limburgse ruimtelijke kwaliteit en identiteit. Door de ruimtedruk, klimaatverandering en biodiversiteitsverlies staat het natuurlijke systeem onder druk. Het is zaak bewust te kiezen welke impact Limburg maakt op dat natuurlijke systeem. Daarom moeten ruimtelijke keuzes altijd in samenhang met het natuurlijke systeem worden afgewogen.

4. Economische kernlocaties en grensoverstijgende samenwerking

Het aanbrengen van een hiërarchie lijkt ook belangrijk voor het versterken van de economie. Er lijkt bijvoorbeeld een grote rol weggelegd voor het benutten van de bestaande economische potentie: De verduurzaming van Chemelot (inclusief energie-infrastructuur), de transformatie van de maakindustrie van Nedcar en de Einstein telescoop. Een grotere rol voor de markt vraagt wel investeringen en echt duidelijke kaders vanuit de overheid. Op welke plekken willen we in deze juist geen schaalsprong? Hoe past dit in een duurzame en gezonde toekomst?

Als Limburg hiervoor kiest, vraagt dit - net als in Brainport Eindhoven - wel om een intensieve metropoolachtige samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden. Op die manier kan er gewerkt worden aan gezamenlijke proposities voor ontwikkelingen.

De ligging en geografie van Limburg biedt unieke kansen voor grensoverstijgende samenwerking. De transportcorridors langs rivieren en over de weg en spoor tussen de Benelux havens en het Duitse achterland blijven belangrijk voor de economische activiteiten van de Provincie. Grensoverstijgende samenwerking biedt perspectief om dit op meerdere fronten te intensiveren: van kennisdeling tot energie-infrastructuur, van economische ontwikkeling met een sterke concurrentiekracht tot grensoverstijgende strategische mobiliteit zoals luchtvaart. Op een aantal locaties lijken meerdere kansen te liggen, bijvoorbeeld in Zuid Limburg als grensoverstijgende kennis- en innovatieregio samen met Aken en Luik.

5. Antwoord op een aantal grote uitdagingen en onzekerheden

De scenarioverkenning laat ook zien dat een aantal grote uitdagingen en keuzes op de provincie afkomen waar een antwoord op geformuleerd zal moeten worden. Deze uitdagingen krijgen dwars door Europa heen zijn uitwerking en kennen een hoge mate van onzekerheid. Pakt de provincie hierbij het voortouw of laten we de ontwikkelingen op ons afkomen?

De volgende vragen zien wij als cruciale uitdagingen voor de provincie in 2050, waar een passend Limburgs antwoord op geformuleerd zal moeten worden:

- Hoe willen we omgaan met de (dynamiek in) trends en wet- en regelgeving op het gebied van klimaat, verduurzaming, technologie, artificial intelligence en strategische autonomie?
- Welke economische sectoren willen we in Limburg actief versterken: de maakindustrie, de kenniseconomie, de dienstensector – of juist een combinatie daarvan? En hoe zorgen we dat we de benodigde kennis hiervoor in de regio ontwikkelen?
- Hoe bieden we een passend antwoord op de trend van huishoudensverdunning en vergrijzing, en hoe verhoudt dit zich tot de wens om sterke woongemeenschappen te behouden of te ontwikkelen?
- Hoe gaan we om met de toenemende schaarste in energievoorziening en de beperkte capaciteit van het huidige, nationaal georiënteerde energienet? Welke keuzes zijn nodig om de energievoorziening toekomstbestendig te maken, en in hoeverre moeten we energie als een sturend principe zien bij ruimtelijke keuzes?
- In hoeverre wil Limburg een proeftuin zijn voor innovatieve mobiliteitsvormen, zoals zelfrijdend vervoer, grensoverstijgende mobiliteitsconcepten, drones of elektrificatie van de luchtvaart?
- Hoe kunnen we onze strategische ligging op de internationale corridor tussen de Noordzee en het Ruhrgebied beter benutten voor grensoverstijgende samenwerking met Vlaamse, Waalse en Duitse partners? Hoe kunnen we bestaande grensbarrières slechten?

Tot slot

Op basis van deze conclusies zien we dat de opgaven die richting 2050 voorliggen vragen om een stevigere regierol van Limburg. Enerzijds om internationale samenwerking van de grond te krijgen en anderzijds om transities en duurzaamheidsmaatregelen gericht te realiseren. Dit zien we terug als we de conclusies plotten op de schuifjes waarmee we de eigenschappen van de verschillende scenario's in beeld brengen. De toekomstvisies zijn dan ook vanuit deze blik ingericht om een antwoord te bieden op de geïdentificeerde uitdagingen.

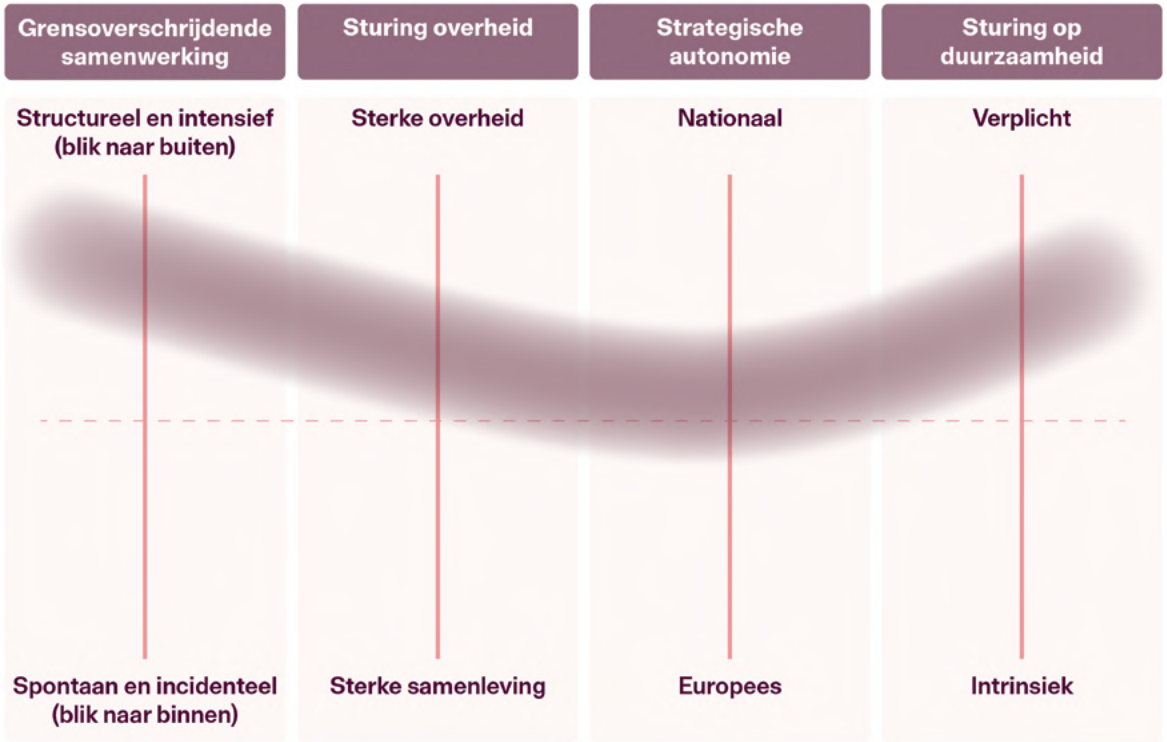

Bandbreedte richting de toekomstvisies

6.2 Methodiek

Introductie
De scenarioverkenning verkent verschillende toekomstbeelden voor Limburg op basis van de Nationale Verkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Door brede maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen te analyseren in vier scenario's, brengen we de hoeken van het speelveld in beeld voor 2050.

We gaan in de basis uit van de vier normatieve scenario's van het PBL: Groen land, Mondiaal ondernemend, Regionaal geworteld en Snelle wereld. Op de volgende pagina volgt een samenvatting van de nationale scenario's.

Voor de foto van Limburg is een selectie aan bouwstenen gedefinieerd. Met deze bouwstenen kunnen we voor vijf thema's een uitwerking van Limburg in 2050 opbouwen. In elk scenario komen deze bouwstenen 'verkleurd' terug. Op deze manier verkennen we via de scenario's ook voor iedere bouwsteen de hoeken van het speelveld.

Omdat we deze autonome ontwikkelingen voor de lange termijn niet kunnen voorspellen, werken we met een bandbreedte. Dat doen we in de vorm van twee 'contextscenario's': veel meer en veel minder. In dit traject bestaan de contextscenario's uit demografische ontwikkelingen en klimaatontwikkelingen.

Doel van de scenarioverkenning
De scenarioverkenning is een middel om de hoeken van het speelveld op te zoeken voor het Limburg van 2050. Met de scenario's verkennen we de reikwijdte van de bouwstenen. Daarbij zoeken we naar de samenhang tussen verschillende bouwstenen en de randvoorwaardelijkheden van specifieke bouwstenen.

De scenario's zijn geen voorspelling van de toekomst. Ze zijn bedoeld om de hoeken van het speelveld te verkennen, en laten daarmee extremen zien van keuzes die tot en met 2050 voorliggen in Limburg. Het zijn geen oplossingsrichtingen waaruit gekozen kan worden; het is een instrument dat ons helpt om de toekomst te onderzoeken.

De normatieve scenario's van de ruimtelijke verkenningen (Planbureau voor de Leefomgeving, 2023)

6.2.1 De scenario's van de nationale verkenningen (PBL)

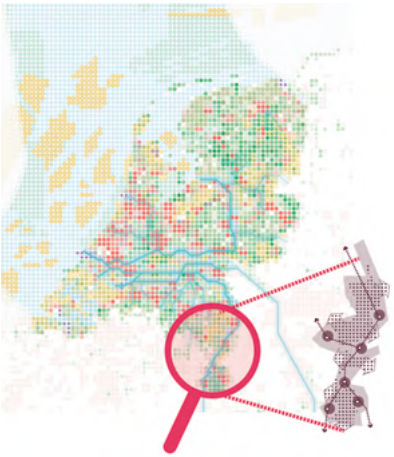

Groen Land

In het nationale scenario Groen Land zien mensen zich als onderdeel van de natuur. Ze beschouwen vergroening als een collectieve publieke opdracht en sporen de Rijksoverheid aan om daarbij de lead te nemen.

Bebouwing vindt in deze toekomst zoveel mogelijk plaats binnen de bestaande stad en in de buurt van knooppunten met openbaar vervoer.

Limburgse vertaling: 'Natuurlijk Limburg' *Limburg is een kralensnoer van compacte stedelijke gebieden verbonden met het spoor, liggend in een natuurlijk landschap.*

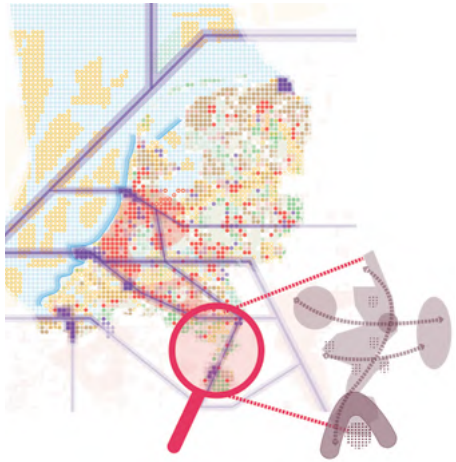

Mondiaal ondernemend

In het nationale scenario Mondiaal Ondernemend is de samenleving individualistisch en domineert het marktdenken in de economie. Grote bedrijven nemen de lead. Eigen verantwoordelijkheid staat voorop, ook om te verduurzamen.

Een van de kenmerkende ontwikkelingen in dit toekomstige Nederland is een groter contrast tussen verdergaande verstedelijking in het westen en midden van Nederland en rust elders in het land.

Limburgse vertaling: 'Limburg Europolis' *Limburg Europolis vormt de kwalitatieve schakel tussen de sterke economische kerngebieden Brainport, de metropool Maastricht-Aken-Luik en het Ruhrgebied.*

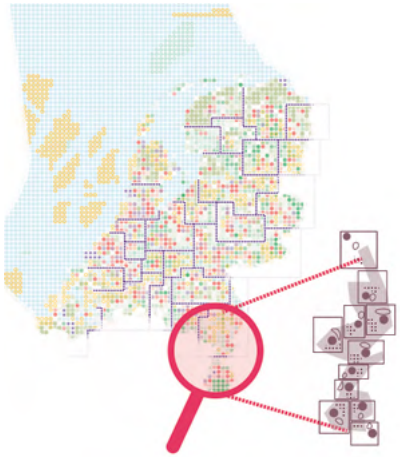

Regionaal geworteld

In het nationale scenario Regionaal Geworteld maken lokale en regionale gemeenschappen de dienst uit. Mensen kennen elkaar, voelen zich onderling verbonden en zijn trots op de buurt, de wijk en het landschap.

In deze toekomst is de verstedelijking verspreid over het land; grote steden zijn kleinschalig uitgebreid, kleinere steden en dorpen zijn organisch gegroeid. Mensen vinden in de eigen streek wat ze nodig hebben.

Limburgse vertaling: 'Limburgse Gemeenschappen' *Limburg is een mozaïek van losse zelfvoorzienende (grensoverstijgende) gemeenschappen.*

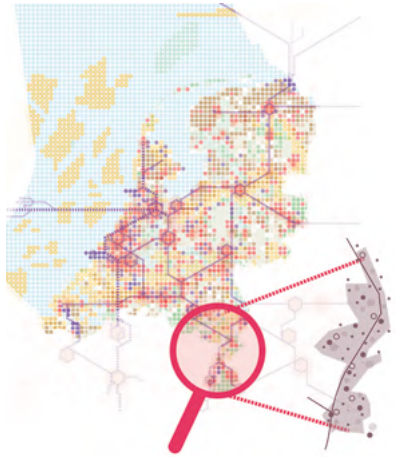

Snelle wereld

In het nationale scenario Snelle Wereld valt de samenleving uiteen in allerlei leefstijlgroepen. Deze bubbels vinden het belangrijk zich van elkaar te onderscheiden. Het leven speelt zich grotendeels af in het digitale domein.

Allianties van kleinere, innovatieve bedrijven en leefstijlgroepen nemen in deze toekomst het voortouw. Zij vinden flexibiliteit belangrijk. Een van de gevolgen hiervan is een wat rommelige en veranderlijke ruimtelijke inrichting van het land.

Limburgse vertaling: 'Digitaal en autonoom Limburg' *Digitale en innovatieve trends zetten door in Limburg. De aantrekkingskracht van cultuurhistorische en landschappelijke elementen groeit.*

6.2.2 Waar wijken we af van de normatieve nationale scenario's?

De scenario's zijn gebaseerd op de nationale verkenningen, en zijn 'verlimburgd' aan de hand van regionale kenmerken. Op een aantal specifieke elementen wijken de Limburgse scenario's methodisch af van de nationale scenario's van PBL:

- De nationale verkenningen kijken beperkt **grensoverstijgend.** Omdat die grenzen in de context van Limburg beperkend werken, nemen we de grensoverstijgende context in de Limburgse scenarioverkenning juist expliciet mee.
- Specifiek in Mondiaal Ondernemend wijken we af op de rol van Limburg die in het nationale beeld geschetst wordt. In Mondiaal Ondernemend gaat het nationale scenario van PBL uit van een grote concentratie in de grote steden in het Westen, met een uitbreiding van de Randstad naar de Middenstad. Limburg heeft daarin een faciliterende rol naar de Randstad. Hier wijken we van af. We projecteren de **centrale ideeën van Mondiaal Ondernemend** op Limburg, en kijken meer naar grensoverstijgende samenwerking.
- We zoeken de **randen van het speelveld** op. We denken niet van nu naar 2050, maar juist vanuit 2050 terug naar nu. Daarom beperken we ons niet tot huidige normen, prognoses en regelgeving. Zo ontstaat er in de scenario's een vrij speelveld waarin alternatieve opties en perspectieven de ruimte krijgen.
- In de contextscenario's worden autonome ontwikkelingen in beeld gebracht. Het zijn ontwikkelingen waar Limburg geen of beperkte invloed op heeft. We wijken in de contextscenario's af van 'meer' en 'minder' zoals PBL die hanteert. De prognose van 'meer' voor de nationale scenario's laat een stagnatie van bevolkingsgroei zien in Limburg. **Om in extremen te kunnen onderzoeken** hanteren we daarom 'veel meer' en 'veel minder'. Daarnaast beperken we 'veel meer' en 'veel minder' tot verschillen in demografie en mondiale temperatuurstijging. Het PBL hanteert rondom de contextscenario's meer en minder ook nog de aspecten economische ontwikkeling, technologische ontwikkeling en internationale samenwerking. Deze aspecten variëren in de Limburgse scenario's, vanuit de redenatie dat de manier waarop de samenleving is opgebouwd in elk scenario zeer bepalend is voor de uitwerking van deze aspecten.

Uitwerking van de contextscenario's

De verhaallijn en kaartbeelden van de normatieve scenario's tonen het 'veel meer' scenario. Per scenario is er een reflectie in tekst voor het 'veel minder' scenario toegevoegd.

Contextscenario Veel Meer

Het contextscenario 'veel meer' is leidend voor de verhaallijnen en de kaartbeelden.

Bevolkingsontwikkeling:

- 1.307.800 inwoners in 2050 (+174.600). Veel migratie en verjonging.
- 718.400 huishoudens in 2050. Gemiddelde huishoudensgrootte 1,82.
- Groeipercentage +15,4% (per jaar +0,6%).
- Het meer-scenario is gebaseerd op ontwikkeling van Brainport van het laagste punt naar nu, zowel in werkgelegenheid als huishoudensontwikkeling.

Klimaat:

- De mondiale temperatuur stijgt twee tot drie graden in 2100 en neemt daarna verder toe (conform scenario RCP 6.0 van het IPCC).

Contextscenario Veel Minder

Per scenario is een reflectie opgenomen voor het contextscenario 'veel minder'.

Bevolkingsontwikkeling:

- 772.000 inwoners in 2050 (-360.000) . Migratie = 0: geen buitenlandse migratie, binnenlandmigratie kent een saldo van 0, natuurlijke groei/krimp zet zich door zoals die zich voor nu voordoet en - op basis van vergrijzing - verder ontwikkelt. Huishoudensverdunning in lijn met huidige trends.
- 372.000 huishoudens in 2050. Gemiddelde huishoudensgrootte = 2.
- Groeipercentage per jaar -1,6% (gemiddeld).

Klimaat:

- De mondiale temperatuurstijging blijft in 2100 tot 0,5-1,5 graden beperkt. (conform scenario RCP 2.6 van het IPCC) .

6.2.3 Stappen richting de Limburgse scenario's

Werken met bouwstenen

De scenario's bouwen voort op de Foto van Limburg. Dit biedt de basis anno 2025. Vanuit hier nemen we per thema de verschillende bouwstenen mee naar 2050, die we 'verkleuren' in de scenario's. We verkleuren de bouwstenen en kijken door de bril van elk Limburgse scenario naar een logische integrale samenhang.

Data legacy

Voor een robuuste scenarioverkenning is het essentieel dat de scenario's herleidbaar zijn en, waar mogelijk, kwantitatief onderbouwd. Om dit te waarborgen, wordt een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden toegepast. Dit zorgt voor een duidelijke 'data legacy'. Daarmee maken we de stappen tussen wat er nu is (Foto van Limburg), wat er in de toekomst zou kunnen zijn (scenario's), en uiteindelijk de toekomstvisies, reproduceerbaar en tot op zekere hoogte meetbaar.

Herleidbaarheid

De basis van elk scenario wordt gevormd door een verhaallijn, die richting geeft aan de identificatie van relevante kenmerken per thema. Vervolgens is dat via de thematische bouwstenen verder uitgewerkt. Daarbij speelt expert judgement vanuit het consortium en de provincie een belangrijke rol. Naast deze kwalitatieve benadering zijn er enkele cruciale datasets die per scenario ook een kwantitatieve onderbouwing krijgen. Deze kwantitatieve berekeningen bieden niet alleen inzicht in de impact van verschillende keuzes, maar versterken ook de transparantie en herleidbaarheid van het scenarioproces.

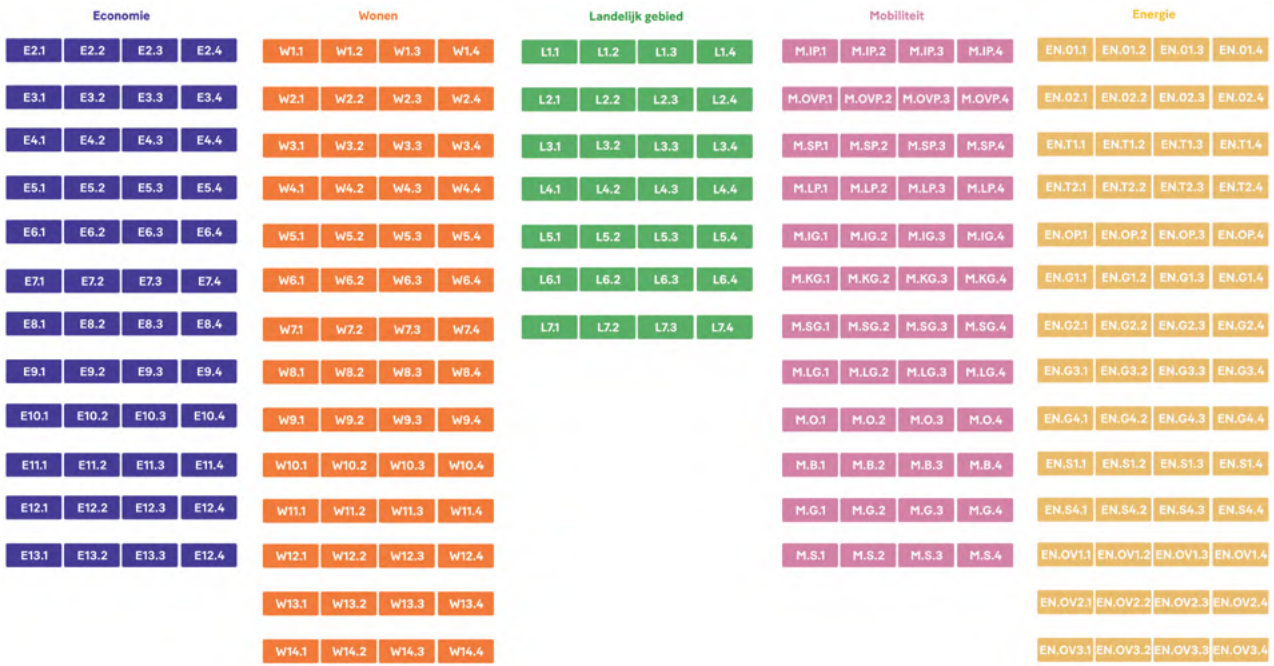

Overzicht van bouwstenen per thema. De letters E, W, L, M en EN verwijzen naar de thema's (respectievelijk economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie). Iedere bouwsteen is voor ieder scenario gekleurd (prioriteiten zijn immers anders per scenario) waardoor er voor iedere bouwsteen vier varianten zijn ontstaan.

6.3 De Limburgse scenario's

In dit hoofdstuk worden de Limburgse vertalingen van de nationale scenario's (PBL) gepresenteerd. Elk scenario positioneert zich anders ten opzichte van de aspecten van brede welvaart (People, Planet, Profit). De scenario's laten de hoeken van het speelveld zien voor verschillende toekomstbeelden, met bijbehorende ruimtelijke vertalingen. Per scenario worden de themalagen economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie toegelicht. Hierbij geven we inzicht in de impact van het scenario op de kernindicatoren per thema. Ook geven we per thema inzicht in de uitwerking van de bouwstenen in het scenario, en plotten de concrete locaties van de bouwstenen op de kaart.

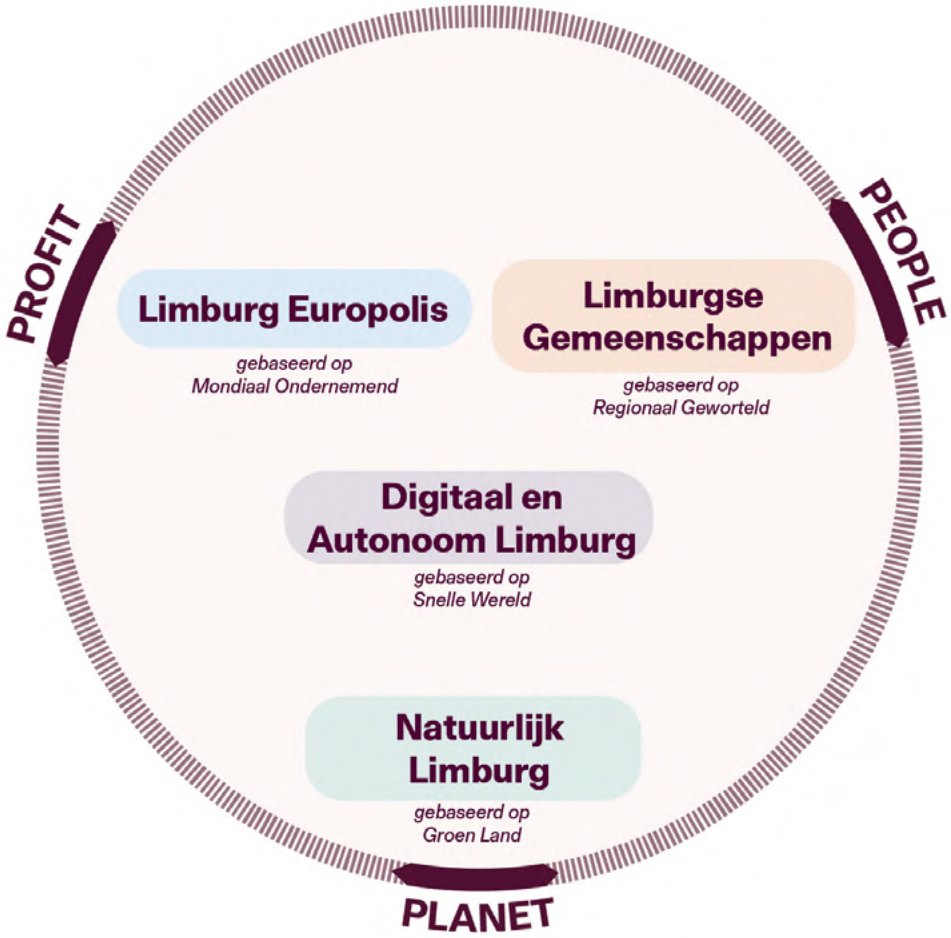

De basiskenmerken van de Limburgse scenario's
Voor de scenarioverkenning werken we met vier Limburgse scenario's, die samen de hoeken van het speelveld in 2050 representeren. Deze 'hoeken' worden op een hoog abstractieniveau bepaald door vier economische en politieke kenmerken:

- **De mate van grensoverstijgende samenwerking:** dit is een ruimtelijk-economische drijver. Het bepaalt de mate waarin bedrijven, overheid en onderwijsinstellingen samenwerking binnen Limburg houden, of juist buiten Limburg opzoeken.
- **De mate van sturing vanuit de nationale overheid:** dit is met name een politieke drijver. Het bepaalt de mate waarin de nationale overheid sturend is voor het beleid van Limburg, dan wel de mate waarin de provincie zelf sturend is. Dit heeft gevolgen voor de uitwerking van alle thema's.
- **De mate van strategische autonomie**: dit is zowel een politieke als een economische drijver. Het bepaalt de mate waarin Limburg gebonden is aan nationale of Europese richtlijnen, wetgeving en afspraken.
- **De aard van de sturing op duurzaamheid**: ook dit is een politieke drijver, maar deze is specifiek gericht op de brede welvaart. Het bepaalt of het streven naar brede welvaart (gezondheid, duurzaamheid, leefbaarheid) wordt opgelegd via wetgeving, of dat dit afhankelijk is van de intrinsieke drijfveren van inwoners en bedrijven.

De vier Limburgse scenario's kunnen we per kenmerk op een as plotten. Zie hiervoor onderstaand figuur. Op basis van deze kenmerken kunnen we per scenario een verhaallijn schetsen van de wereld zoals die er in 2050 uitziet. De hoeken van het speelveld maken we concreet door de thematische bouwstenen per scenario uit te werken.

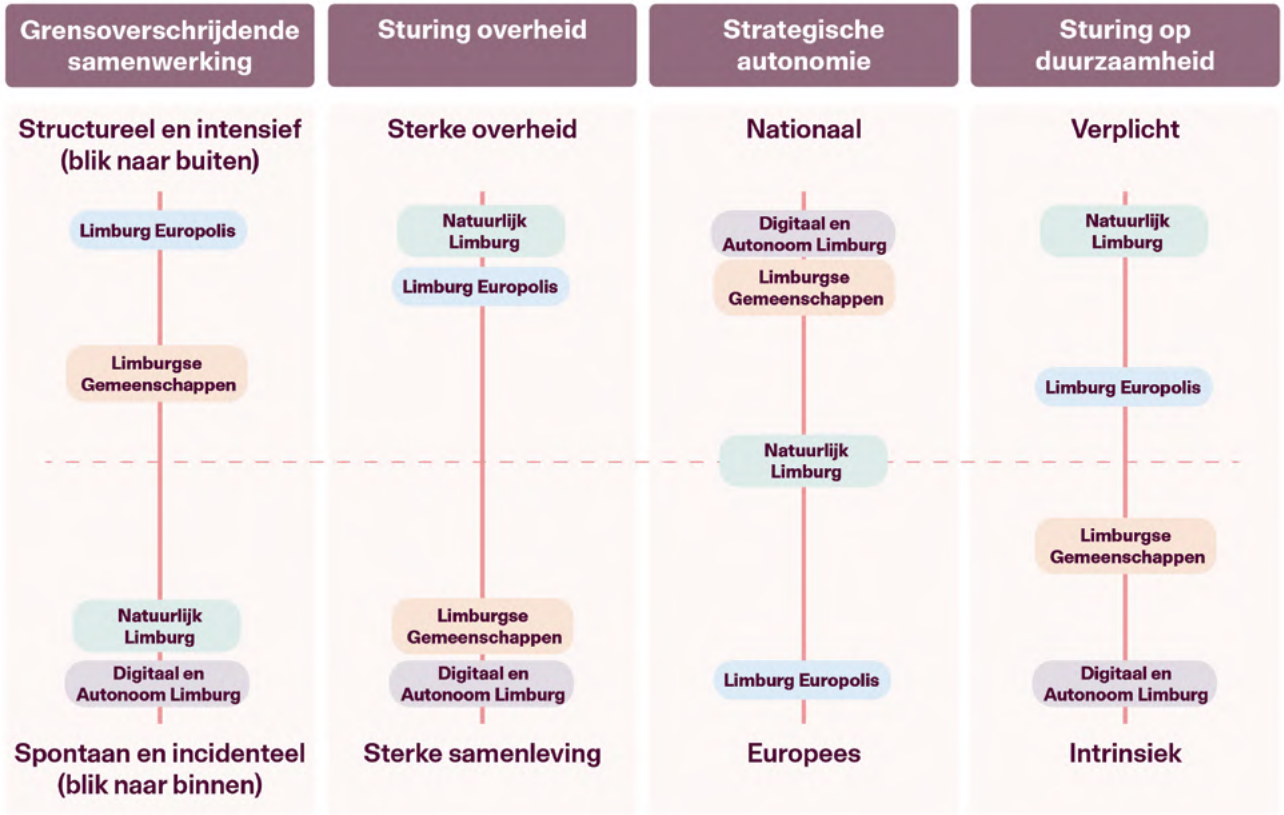

Basiskenmerken scenario's

6.4 Natuurlijk Limburg

"Limburg is een kralensnoer van compacte stedelijke gebieden verbonden met het spoor, liggend in een natuurlijk landschap."

Samenvatting verhaallijn

In Natuurlijk Limburg staat een natuurinclusieve samenleving centraal, waarin duurzaamheid en circulariteit de norm zijn. De eiwittransitie naar een meer plantaardig dieet wordt breed omarmd, en de overheid speelt een sterk regulerende rol om brede welvaart te kantelen richting gezondheid en een veerkrachtige economie. Limburg vervult een sleutelrol in Nederland op het gebied van waterveiligheid, natuurinclusieve landbouw en waardevolle natuur en landschap. De ruimtelijke inrichting van Limburg kenmerkt zich door compacte stedelijke kernen, vaak rondom intercitystations, ingebed in een groen landschap. Natura 2000-gebieden breiden uit, rivieren en beekdalen krijgen meer ruimte en Nationaal Park Zuid-Limburg wordt versterkt. De focus ligt op sterke steden in harmonie met een robuust natuurlijk landschap, waarin wonen, werken en recreatie hand in hand gaan met ecologisch herstel en klimaatadaptatie.

Kenmerken

- **Samenleving**: Natuurinclusief als leidend principe.
- **Rol overheid**: Sterk regulerende Rijksoverheid en Provincie. Met als belangrijkste prioriteit het kantelen van de brede welvaart richting gezondheid en een economie door in te zetten op sterke steden in een natuurlijk landschap.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg speelt in Groen Land een belangrijke rol omtrent waterveiligheid, natuurinclusieve landbouw en versterking van natuur en landschap.

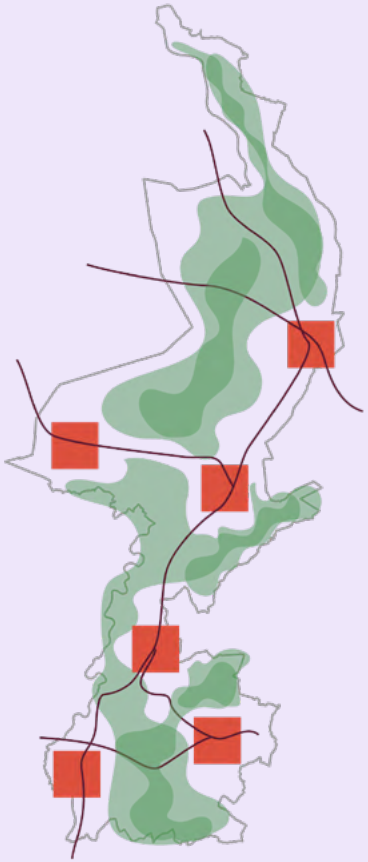

6.4.1 Economie

Brede welvaart staat centraal. De focus ligt op duurzaamheid, leefbaarheid en regionale behoeften, in plaats van economische groei en werkgelegenheid. De industrie en logistiek verduurzamen of maken plaats voor andere functies: Chemelot transformeert tot een biobased industriecluster, terwijl de VDL-productielocatie en logistieke bedrijvigheid in Venlo ruimte bieden aan natuur en natuur-inclusieve landbouw. De industrie verduurzaamt of stopt, waardoor een aanzienlijk deel van de (zware) industrie verdwijnt. Het verdwijnen van industriële bedrijven is geen grote zorg, want het draagt bij aan het verbeteren van de brede welvaart (denk aan gezondheidseffecten). Bovendien biedt het extra ruimte voor het teruggeven van gebieden aan de natuur. Sectoren zoals consumentendiensten, horeca en toerisme, zorg, overheid en onderwijs groeien en vormen de ruggengraat van de Limburgse economie.

Dit gebeurt met name in de steden. De arbeidsproductiviteit daalt hierdoor sterk, maar in dit wereldbeeld is dat geen probleem omdat de brede welvaart toeneemt.

Het onderwijs sluit aan op de lokaal tot regionaal gerichte economie, door gericht op te leiden voor die lokale tot regionale arbeidsmarkt. Campussen richten zich op het opleiden voor Limburg, en niet op het aantrekken van internationale studenten of samenwerkingen over de grens. Ruimtegebruik verschuift naar natuurinclusieve landbouw, groenblauwe inpassing op bedrijventerreinen en informele werklocaties voor zorg en voorzieningen

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

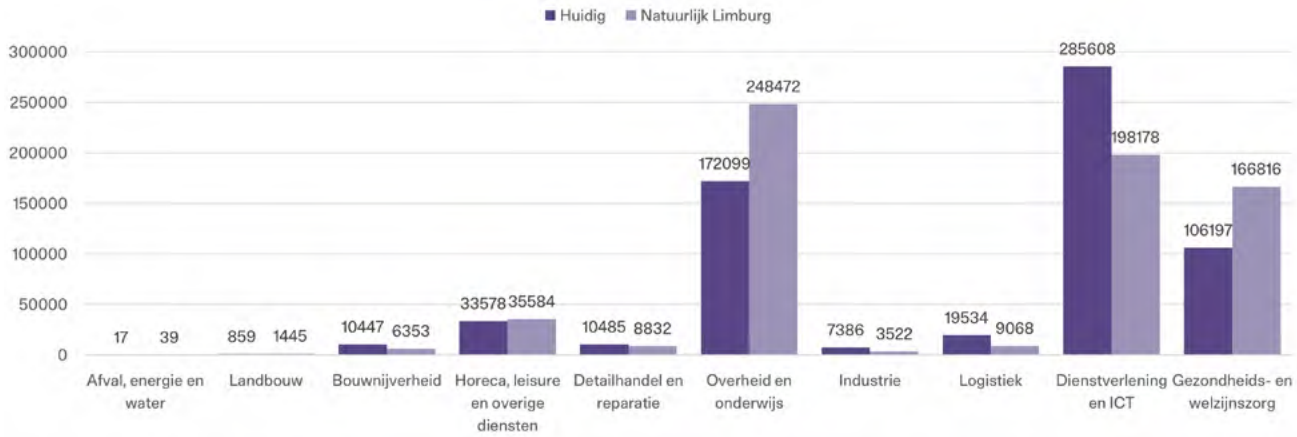

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

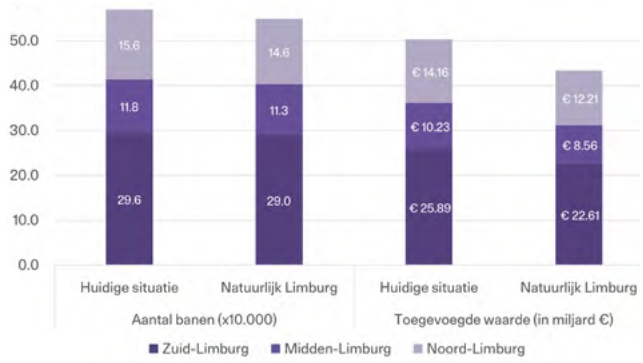

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

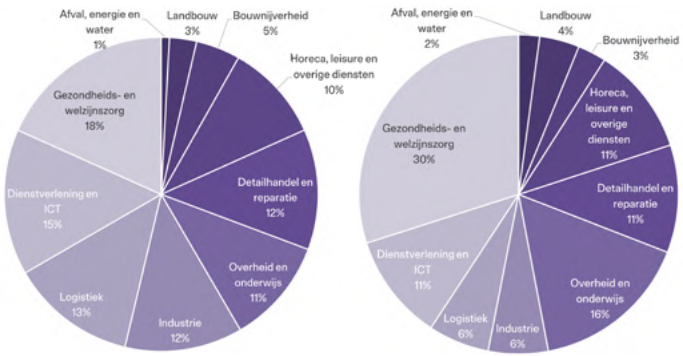

Natuurlijk Limburg: Economie

E2.1 Circulaire hubs
Circulaire hubs spelen een lokale en in sommige gevallen een regionale rol. Er zijn relatief veel hubs. De hubs zijn niet gespecialiseerd, maar functioneren elk voor een groot aantal materialen. Deze materialen leggen dus een kleine afstand af naar de hub. Ondanks dat er minder wordt geconsumeerd, komt een groot aandeel van de materialen na consumptie weer in een circulaire hub terecht.

- Regionale circulaire (materialen-)hub

E3.1 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Geen grootschalige kavels meer uitgeven. Deel grootschalige kavels wordt natuur. Circa 50% verdwijnt omdat grootschalige industriebedrijven verduurzamingsslag niet kunnen maken.

E4.1 Clusteren ruimtevraag kantoren
Voorraad kantoren krimpt tot 50%. Alleen binnenstedelijke locaties, nabij OV blijven over.

E5.1 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Niet alle ruimtevraag voor bedrijventerreinen wordt geaccommodeerd. Duurzaamheidseisen en grondprijzen gaan omhoog.

- Zoekgebied vergroening bedrijventerreinen
- Bedrijventerreinen
- 1 vierkant = 50 ha

E6.1 Energie-intensieve bedrijvigheid
Circa 50% verdwijnt omdat bedrijven verduurzamingsstap niet kunnen maken. De industriesector krimpt met circa 50%

E7.1 Arbeidsproductiviteit
Door focus op brede welvaart neemt de arbeidsproductiviteit af. Banen in zorg, onderwijs en overheid hebben lagere toegevoegde waarde. Meer aandacht voor mantelzorg en vrijwilligerswerk remt de verdere groei van arbeidsproductiviteit.

E8.1 Innovatieve technologieën
Innovatie is minder belangrijk, omdat focus vooral ligt op banen in zorg, onderwijs en overheid. Technologiëen die toegepast worden in de zorg worden meer gestimuleerd dan technologiëen die toegepast worden in industriële productieprocessen

E9.1 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn niet belangrijk, sommige sleutelprojecten verdwijnen voor natuur, anderen vormen om tot duurzame productielocaties. De Nedcat productielocatie wordt natuur. Einstein Telescoop komt niet naar Limburg. MAA: Economisch minder relevant. Chemelot wordt een regionale circulaire hub met fors afgenomen industriële productie.

- Chemelot wordt een regionale circulaire hub met fors afgenomen industriële productie
- VDL Nedcar wordt natuurgebied
- Einstein Telescope komt niet
- Maastricht Aachen Airport
- Brightlands campus

E10.1 Hoger- en beroepsonderwijs
Onderwijs leidt vooral op voor lokale behoefte. Nauwelijks internationale studenten. Veel opleidingen voor zorg, overheid en onderwijs.

- WO
- MBO
- HBO

E11.1 Samenwerking over de grens
Blik naar binnen. Minder banengroei, dus ook minder expats, kenniswerkers en arbeidsmigranten. Die laatsten blijven wel nodig om banen in te vullen (ook in zorg bijvoorbeeld)

E12.1 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Economische stagnatie. Groei van de brede welvaart en grotere rol van de publieke sector.

E13.1 Arbeidsmarkt
Economie wordt kleiner. 32 uur werkweek wordt standaard. Meer tijd voor mantelzorg, vrijwilligerswerk. Het aantal banen voor hoger en middelbaar opgeleiden neemt licht toe ten koste van het aantal banen voor lager opgeleiden. Werkgelegenheid in energie en industrie verdwijnt grotendeels; verschuift naar circulaire economie. Aantal arbeidsmigranten daalt.

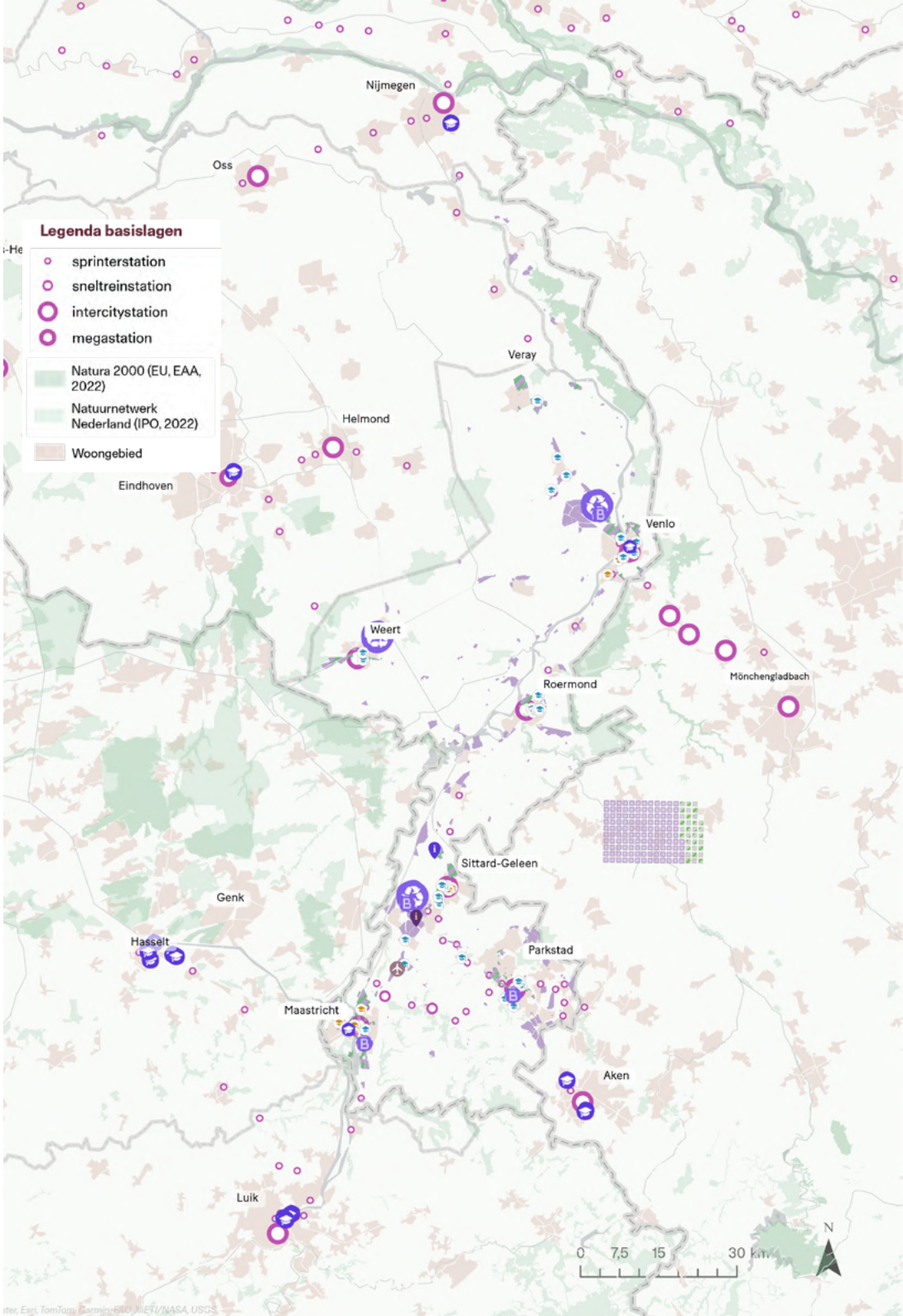

6.4.2 Wonen

Natuurlijk Limburg is gericht op 'planet'. Dit geeft zeer duidelijke sturing aan met name 'waar' er gebouwd wordt. Om natuur te beschermen is uitbreiding in het buitengebied in dit scenario niet mogelijk. Om te kunnen voorzien in de hoge woningvraag vindt er sterke verdichting plaats binnen en rondom de grote steden en met name nabij intercitystations. Gebouwen gaan meer de lucht in. Hierbij is ook volop aandacht voor 'ruimte voor natuur', waarbij er niet gebouwd wordt rondom overstromingsrisicogebieden.

Woonvoorkeuren verschuiven naar een grotere focus op duurzaamheid, met nadruk op materiaalgebruik en energie-efficiëntie. Door verdichting worden woningen kleiner, terwijl de focus op energieneutraal bouwen, duurzame materialen en lokale zelfvoorzienigheid de prijzen per vierkante meter opdrijft. De druk op de ruimte in de stad neemt toe. Daarom speelt gedeeld gebruik van voorzieningen een grotere rol, wat bijdraagt aan een efficiënter en duurzamer woonklimaat.
De leefbaarheid in het buitengebied komt verder onder druk te staan. Dit heeft met name te maken met beperkte nieuwbouw en vernieuwing in het buitengebied en de kleinere kernen. Hierdoor neemt het draagvlak voor voorzieningen en lokaal verenigingsleven af. Het risico op beperkt leefbare kleinere dorpen is groot in dit scenario. Tegelijkertijd neemt ook het risico op 'gettovorming' in de grote steden toe: verdichting, veel kleine woningen en eenzijdige huishoudenssamenstellingen in wijken leiden tot grotere druk op specifieke gebieden, buurten en wijken.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

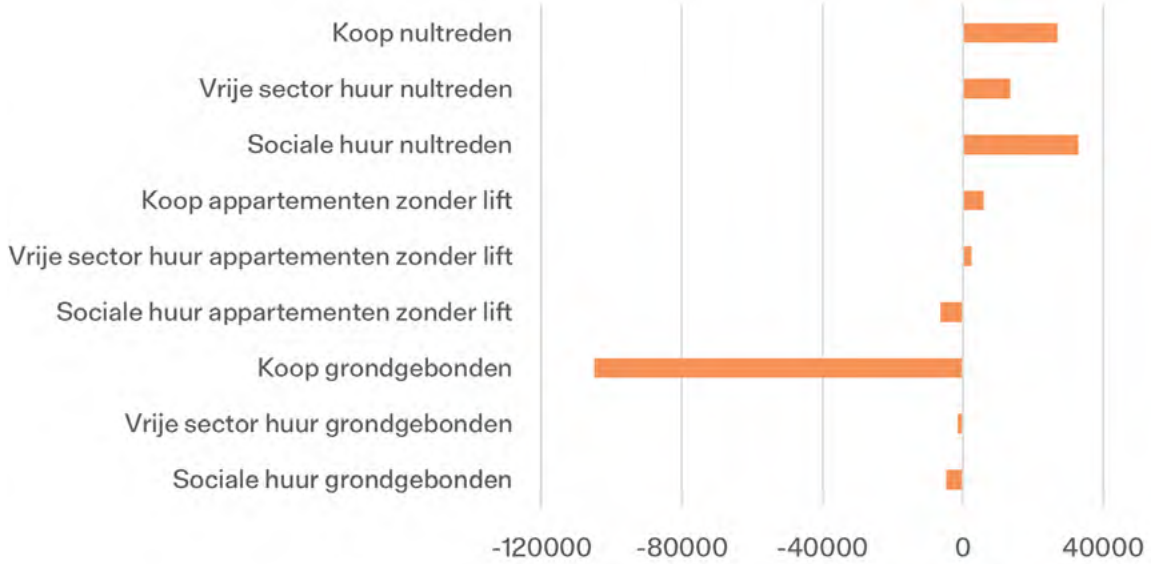

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

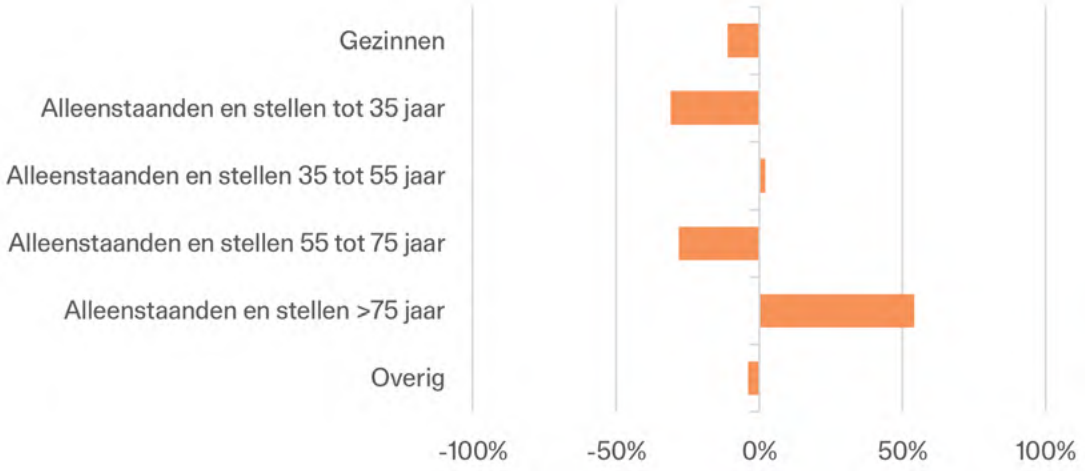

Natuurlijk Limburg: Wonen

W1.1 Sturende meta-trends voor wonen
Energietransitie, duurzaamheid en beschermen van het bestaande, bevorderen brede welvaart. Biobased en energieneutrale woningen met kleinere footprint. Meer gedeelde functies en minder benodigde vierkante meters per persoon.

W2.1 Groeiende doelgroep
Toename van eenpersoonshuishoudens, stellen en groepen. Gezinnen gericht op een gezonde leefomgeving.

W3.1 Woonvormen
Collectief in buitengebied, individueel in steden. Wooncoöperaties op platteland, verdichting en individualisering in steden. Aandacht voor betaalbare en duurzame woningen. Tiny houses.

W4.1 Mate van sturing op doelgroepen
Grote overheidsrol op alle niveaus. Woningcorporaties ontwikkelen duurzame en betaalbare woningen in steden. Extra aandacht voor seniorenhuisvesting.

W5.1 Type woningmarkt
Sterke sturing op duurzaam, focus op hergebruik en beter benutten van bestaande voorraad.

W6.1 Mate van sturing op doorstroming op de woningmarkt
Enkel binnen steden. In dorpen 'gedeelde doorstroming' door woningdelen of splitsen.

W7.1 Nieuwbouwlocaties
Optimaal benutten van bestaande ruimte. Geen uitleglocaties. Verdichting en hoogbouw bij intercitystations.

Bouwstop

W8.1 Verdichting
Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.

Verdichting

FSI per buurt (RUDIFUN)
fsi_2050_gl
3.599204
0.002094

W9.1 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optimaal benutten: transformatie, splitsen, optoppen, aanplakken, uitplinten, woningdelen.

Benutten bestaande voorraad

W10.1 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Volop aandacht voor natuurinclusiviteit, gemeenschappelijke ruimten, circulariteit, en energieneutraal tot energieopwekkend. Aanpassingen om hittestress te beperken.

W11.1 Sociale leefbaarheid
Met name focus op (verdichte) steden. Sterkere gemeenschapsbetrokkenheid.

W12.1 Fysieke leefbaarheid
Natuur in volle glorie. Geen woningbouw bij overstromingsrisicogebieden.

W13.1 Wonen, welzijn en zorg
Kernen houden zorgvoorzieningen. Mantelzorg speelt een grote rol.

W14.1 Betaalbaarheid wonen
Door inbreiding, verdichting en kleiner wonen — met als doel meer groen en natuur te behouden — daalt de prijs per woning, maar stijgt de prijs per vierkante meter.

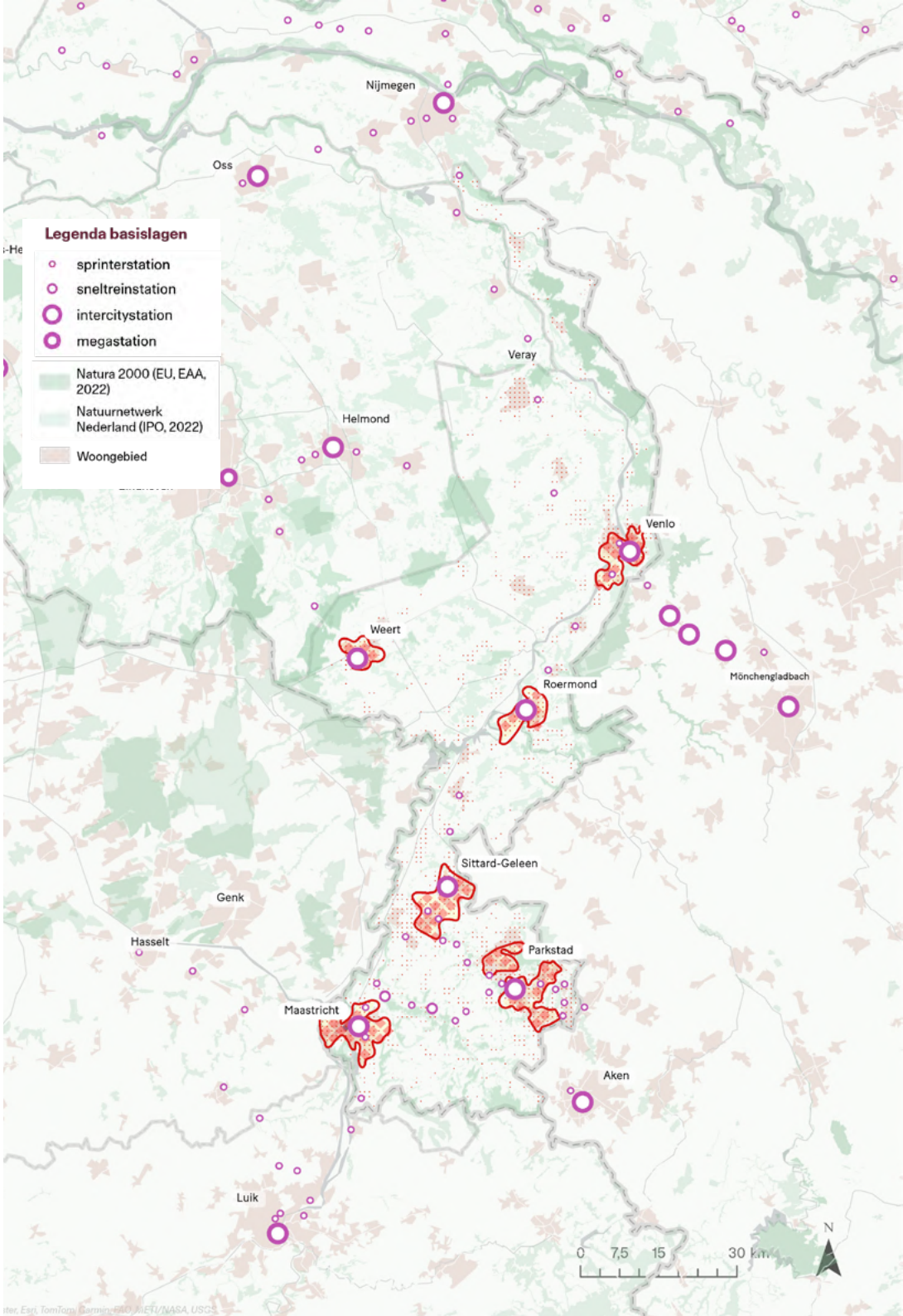

6.4.3 Landelijk gebied

In het scenario Natuurlijk Limburg vormt natuur de basis van het landelijk gebied. Biodiversiteit is een indicator voor een gezonde leefomgeving van de mens. Natuurgebieden hebben prioriteit in het Limburgse landschap en ecologie is verweven met landbouw, recreatie en erfgoed. Natuurgebieden zijn verdubbeld in hectares, via natuurcorridors verbonden met Duitse en Belgische Natura 2000-gebieden, en ingericht voor ecosysteemdiensten. Schadelijke emissies naar lucht, bodem en water worden volledig voorkomen. Ook water en bodem spelen een rol in de inrichting van het landschap: rivieren krijgen meer ruimte via projecten als Ruimte voor de Maas, uiterwaarden blijven onbebouwd en grondwateronttrekking wordt beperkt. Herstel van natuurlijke beken en waterberging zorgen voor klimaatbestendigheid en een robuust watersysteem.

Landbouw en toerisme zijn in balans met natuur en milieu. De agrarische sector transformeert naar kleinschalige, circulaire en natuurinclusieve systemen, waarin boeren naast voedselproducent ook natuurbeheerder zijn. Door de eiwittransitie is het aantal veehouderijen afgenomen en de (glas)tuinbouw ontwikkeld zich duurzaam. Boeren benutten drones en sensoren voor precisielandbouw. Voor toerisme is natuurbeheer leidend. Kwetsbare gebieden worden afgesloten of beperkt toegankelijk terwijl in andere regio's recreatie wordt gefaciliteerd. Zo wordt de recreatiedruk in Zuid-Limburg verlicht en wordt actieve recreatie gestimuleerd.

De inrichting van Limburg wordt bepaald door groen-blauwe structuren. Woningbouw is beperkt tot bestaande kernen in het landelijk gebied. Natuurgebieden en overstromingsgevoelige gebieden zijn uitgesloten van (nieuwe) bewoning of bebouwing met economische functie. Specialistische voorzieningen blijven behouden in steden, buiten de stedelijke gebieden wordt hier door de overheid niet op gestuurd. De leefbaarheid op het platteland wordt sterker bepaald door natuurlijke kwaliteit en gemeenschapsinitiatieven dan door het aanbod van voorzieningen.

Natuurlijk Limburg: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Alle landbouw ontwikkelt zich duurzaam. Bodem- en waterkwaliteit zijn leidend in type landgebruik en de agrarische sector is in harmonie met natuur- en mileu. Er zijn minder melkveehouderijen en veeteelt. Er ontstaat een focusshift naar kleinschalige, natuurinclusieve, en circulaire manier van landbouw en glastuinbouw. Er is minder vraag naar dierlijke eiwitten. De agrarisch ondernemer is zowel voedselproducent (voor de nationale markt) als natuurbeheerder. De effecten op ecologie (inclusief stikstof) zijn netto positief. Autonome drones en sensoren monitoren sturen precisielandbouw aan op basis van ecologische waarden.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Limburg transformeert naar een provincie waar natuurbehoud centraal staat. Toerisme waar kan, maar biodiversiteit en natuurbehoud is leidend. In (te) kwetsbare natuurgebieden wordt toerisme beperkt, en sommigen worden afgesloten voor recreatie. Landbouw en intensieve veehouderij zijn afgenomen en onderdeel van het natuurlijke landschap van Limburg. Actieve recreatie wordt gestimuleerd in het kader van gezondheid. De afname van agrarische activiteit biedt kansen voor spreiding van toerisme. Dit zorgt ervoor dat toerisme zich uitspreidt over de gehele provincie, en de druk op Zuid-Limburg verlaagd wordt.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Groen-blauwe structuren zijn leidend. Gedeelten van Limburg worden uitgesloten voor bewoning en **woningbouw is beperkt tot enkele al-bestaande kernen in het landelijk gebied**. De uiterwaarden van rivieren zijn uitgesloten voor bewoning, evenals natuurgebieden. Limburg staat bekend om haar kwalitatief hoogwaardige natuur, met een rijke biodiversiteit die als voorbeeld dient.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Specialistische voorzieningen worden in de steden overeind gehouden. Buiten de steden wordt hier vanuit de overheid niet opgestuurd.

LG.N.1 Ecologie
Mensen als onderdeel van de natuur. Goede biodiversiteit als indicator van een gezonde leefomgeving voor de mens: natuurinclusief ruimtegebruik met ecosysteemdiensten.

Natuurgebieden hebben prioriteit in landschap en ecologie is verweven met landbouw, recreatie en erfgoed. Het landelijk gebied is getypeerd door brede oevers, ruimte voor water en groen. Natuur is boven op het Natuurnetwerk Nederland (NNN) verdubbeld en natuurgebieden zijn verbonden met nabije Natura 2000 Duitsland en België. Het systeem van vergunningen voor emissies (zowel op water, lucht en bodem) die - in cumulatie - schadelijk zijn voor de ecologie is vernieuwd. Netto vinden er bij natuur geen schadelijke emissies plaats.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Water en Bodem sturend is leidend. Water krijgt fors meer ruimte vanuit ecologische en veiligheidsprincipes, bijvoorbeeld door Ruimte voor de Maas programma. Niet bouwen in overstromingsgevoelige gebieden (risicozones H2-H6). Grondwateronttrekking beperken en maatregelen treffen om water vast te houden (beken meanderen, landbouwgrond opgeven en kleinere systemen meer ruimte geven).

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Sluiting Natuurcorridors aanleggen tusen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.

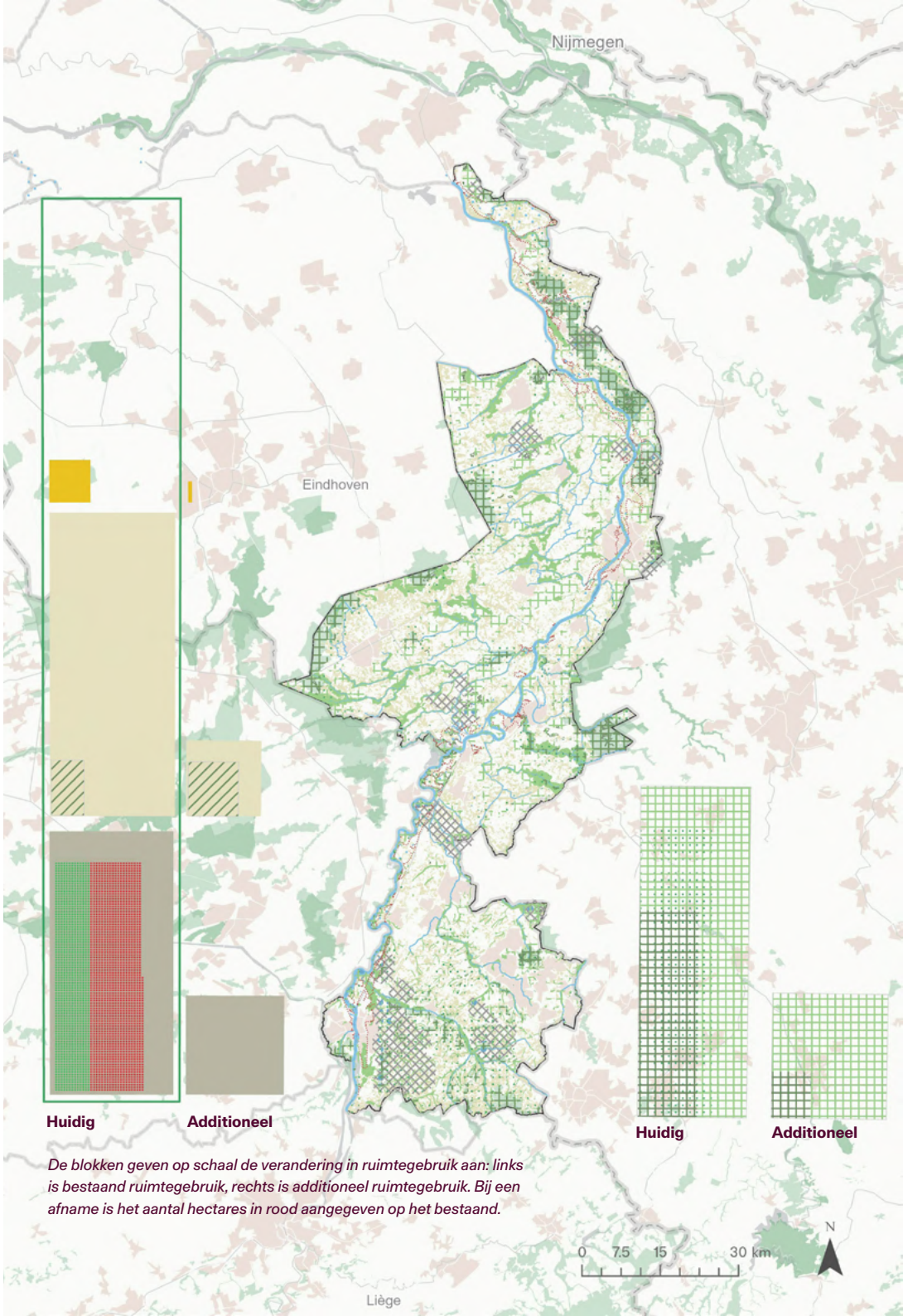

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.4.4 Mobiliteit

De zes middelgrote steden zijn het hart van de dagelijkse mobiliteit in de regio. Ze vormen de belangrijkste knooppunten voor de verplaatsingen van bewoners en bezoekers. Het overheidsbeleid richt zich op duurzaamheid. Dit gebeurt door duidelijke reguleringen en prijsprikkels die het gebruik van milieuvriendelijke vervoersopties bevorderen. Betalen naar gebruik wordt gecombineerd met concurrerende tarieven voor het openbaar vervoer, om het gebruik daarvan te stimuleren.

De intercityverbindingen tussen deze zes steden vormen de ruggengraat van het vervoersnetwerk voor de lange afstand. Hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) speelt een belangrijke rol in de verbinding naar de knooppunten. Er wordt daarnaast geïnvesteerd in snelfietsroutes richting de ov-knooppunten. Binnen de steden worden milieuzones ingevoerd en wordt parkeerregulering toegepast. De openbare ruimte wordt heringericht om lopen en fietsen te bevorderen. De vrijgekomen ruimte van autowegen en parkeerplekken wordt benut voor verdichting. Zo ontwikkelen de steden zich tot steeds autoluwere gebieden met een menselijke schaal.

Goederenvervoer wordt beperkter, met een afname van logistieke stromen en een extensiever gebruik van waterwegen ten behoeve van natuurdoelstellingen. Stadshubs fungeren als knooppunten waar circulaire producten en stadsbewoners samenkomen, terwijl milieuzones in de zes middelgrote steden bijdragen aan een duurzamer stedelijk klimaat.

Door de daily urban systems rondom de zes middelgrote steden neemt het aantal verplaatsingen met name op de korte en middellange afstand toe. Door investeringen en beleidsinzet op fietsinfrastructuur en het ov-netwerk groeit het aantal ritten met die vervoerwijzen het sterkst in alle afstandsklassen (voor fiets voor de korte en middellange afstanden). Door deze daily urban systems en de gerichte beleidsinzet neemt het autogebruik in alle afstandsklassen af ten opzichte van de huidige situatie.

Modal split per afstandsklasse

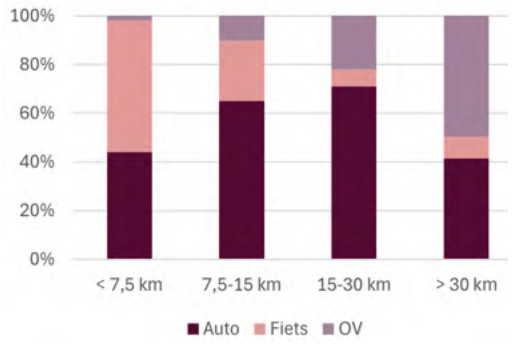

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

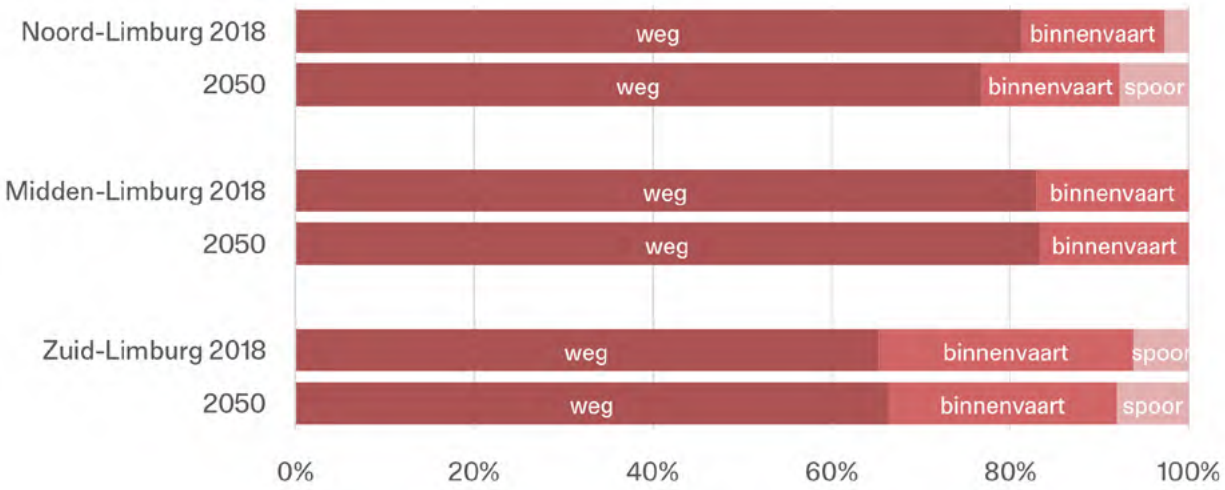

Natuurlijk Limburg: Mobiliteit

M.IP.1 Infrastructuur - personen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur.
Ov: verbreding van spoor om te optimaliseren (bijv. uitbreiden van de Maaslijn) + businfrastructuur voor HOV
Fiets: Fietssnelwegen tussen de 6 (middel)grote steden en richting ov-knooppunten
Projecten om woningbouw in 6 (middel)grote steden mogelijk te maken en daar verblijfskwaliteit toe te voegen (bijv. spoortunnel Maastricht)

- Regionale fietsverbindingen (Routedatabank, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale fietsverbindingen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes (openOV, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale busroutes
- Spoorwegen
- Vaarwegen

M.OVP.1 Openbaar vervoer - personen
Knooppunten: 6 IC-stations. Woningen, werkplekken en winkels rond ov-haltes.
HOV-netwerk binnen, tussen en richting de 6 (middel)grote steden.
Frequente IC-verbindingen tussen 6 (middel)grote steden en omliggende steden in binnen- en buitenland (Eindhoven, Nijmegen, Ruhrgebied, Aken, Luik)

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.1 Stedelijke mobiliteit - personen
Milieuzones in de 6 (middel)grote steden
Deelmobiliteit: Deelvervoer rondom ov-knooppunten.
Inrichting: Openbare ruimte is ingericht op lopen en fietsen. Steden zijn autoluw. Ruimte van huidige parkeerplekken wordt gebruikt voor groen.
Hubs: Stadsrandhubs en stations

M.LP.1 Luchtvaart - personen
Sluiting MAA, nog wel mogelijkheden voor elektrische vluchten.

- Maastricht Aachen Airport

M.IG.1 Infrastructuur - goederen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: Geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur.
Spoor: Verbreding van spoor om te optimaliseren (bijv. uitbreiden van de Maaslijn).
Waterwegen: Extensiveren voor natuurdoelstellingen.

M.KG.1 Knooppunten - goederen
Grote clusters: Grote industrieclusters zoals Chemelot krimpen.
Bedrijventerreinen: Ruimtebeslag neemt door de krimp van materiële consumptie iets af.
Distributiecentra: Minder en kleiner dan in huidige situatie.

M.SG.1 Stedelijke distributie - goederen
Stadshubs aan de rand van de steden voor opslag van circulaire producten, stadsdistributie en reparatie.

- HUB Stadsrandhubs

M.LG.1 Luchtvaart - goederen
Sluiting MAA, nog wel mogelijkheden voor elektrische vluchten.

M.O.1 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Door planeetpunten wordt de auto minder gebruikt, waardoor autonoom rijden aan urgentie verliest en innovatie verschuift naar duurzame mobiliteit.
Verschoning van vervoer: Volledige elektrificatie van vervoer, collectieve laadhubs bij deelvervoer.

M.B.1 Beprijzing mobiliteit
Auto: Betalen naar gebruik en parkeerregulering in de steden (icm planeetpunten systeem).
OV: Concurrerende tarieven voor openbaar vervoer.
Logistiek: Via planeetpunten gereguleerd.

M.G.1 Governance en marktordening
Overheid: De rijksoverheid speelt een centrale rol in het vormgeven van mobiliteitsbeleid, met duidelijke regulering en prijsprikkels gericht op duurzaamheid.
Investeringen: Investeringen gaan naar openbaar vervoer, fietsinfrastructuur.
Ov-concessie: Openbaar vervoer wordt op de huidige manier georganiseerd (middels concessies per regio).

M.S.1 Sociale mobiliteit
Er is een sterke overheid die zorgt dat iedereen op een duurzame manier mobiel blijft.

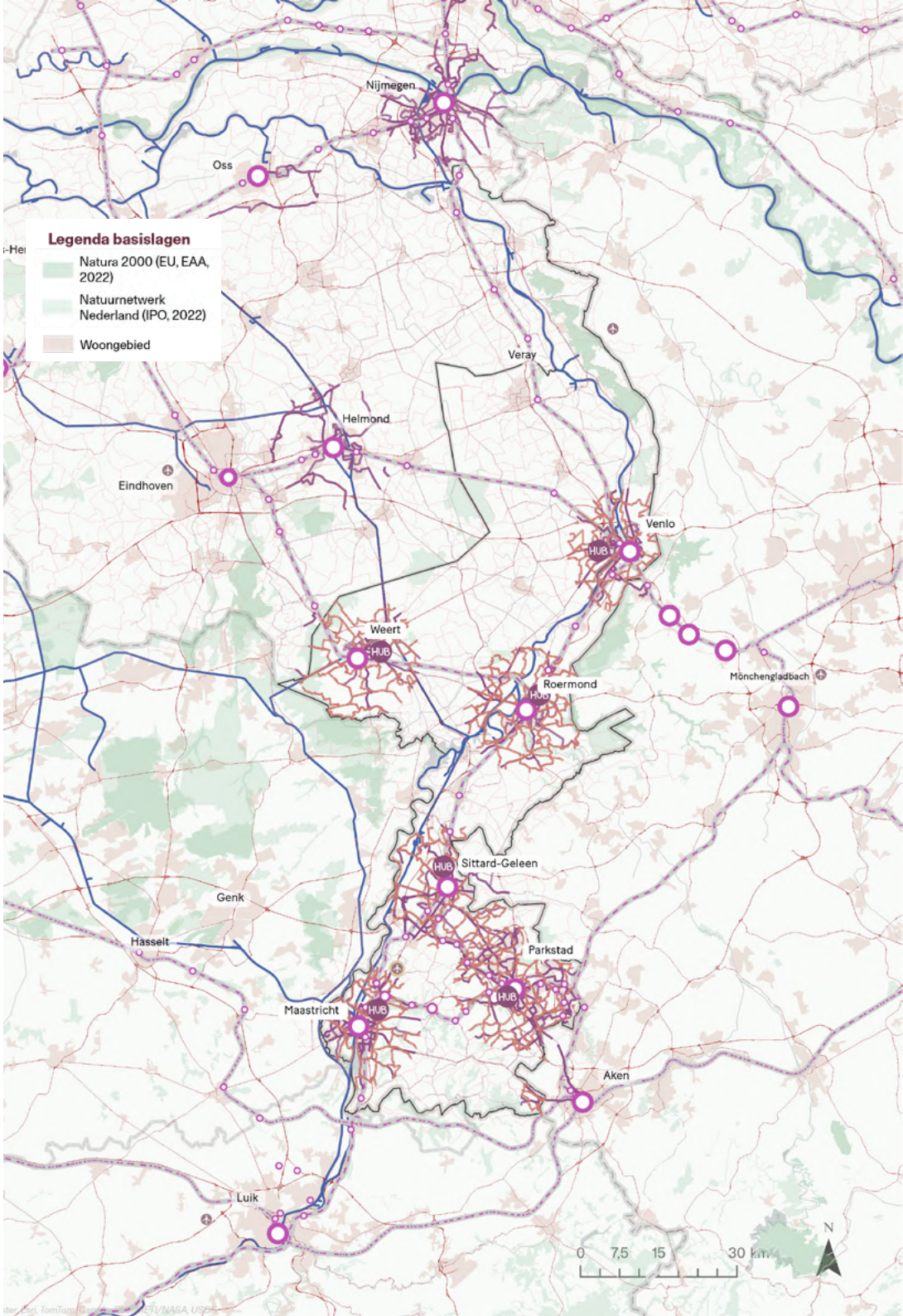

6.4.5 Energie

In Natuurlijk Limburg staat een volledig hernieuwbaar energiesysteem centraal. Daarbij wordt maximaal ingezet op energiebesparing. Kernenergie wordt uitgesloten, en zonne- en windenergie worden strikt geregisseerd via een provinciale energiemaatschappij, die zorgt voor stabiele prijzen en eerlijke (doch gecontroleerde) verdeling van energie. De energie-infrastructuur wordt ruimtelijk sterk gecentraliseerd binnen de provincie, met grootschalige koppelingen tussen productie en opslag. De afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is volledig afgebouwd, met alleen nog strategische reserves voor uitzonderlijke noodgevallen. Energieopslag in brede zin speelt daarmee een sleutelrol in het balanceren van vraag en aanbod.

In de gebouwde omgeving wordt collectieve energieopwekking via daken de norm, met veel potentie in het verstedelijkte landschap van vooral Zuid-Limburg. Gebouwen in steden worden zo isolerend mogelijk ingericht en geconstrueerd om energieverbruik en hittestress te minimaliseren. Warmtenetten worden grootschalig uitgerold met geothermie en restwarmtebenutting, mits beschikbaar en landschappelijk inpasbaar, waarbij warmte collectief wordt opgeslagen. Elektriciteit wordt waar mogelijk collectief opgeslagen en op grote schaal teruggeleverd via slim netbeheer. Daarnaast wordt waterstof geïmporteerd via de DRC en ingezet voor sectoren waar elektrificatie minder efficiënt is. Dit brengt een grote afhankelijkheid van de windparken op zee met zich mee. Dit terwijl de hogere zeespiegelstijging de bouw van windparken op zee bemoeilijkt, wat de waterstofproductie vertraagt.

De nationale overheid reguleert de markt stevig, waardoor energie-rechtvaardigheid een belangrijke waarde is. Tegelijkertijd zorgen de extremere weersomstandigheden voor wisselende energieprijzen en een minder gelijkwaardige verdeling van de energielasten voor bedrijven ten opzicht van consumenten.

Een efficiënte, centraal gestuurde netplanning zorgt ervoor dat piekbelastingen worden beperkt, met minimale afhankelijkheid van import. Zware industrieën die – onder andere door tekort aan waterstof - niet kunnen verduurzamen verdwijnen, terwijl werkgelegenheid verschuift naar natuurbeheer en de circulaire economie. Industriële clusters die nog bestaan, functioneren zoveel mogelijk op CCS (carbon capture and storage) en circulaire reststromen. Reststromen uit industrie en glastuinbouw worden daarmee optimaal benut op een zo hoog mogelijk schaalniveau (boven-provinciaal). Mobiliteit is grotendeels geëlektrificeerd, aangevuld met waterstof voor zwaar transport en logistiek.

Natuurlijk Limburg: Energie

EN.O1.1 Opwek - Kernenergie
Geen kernenergie

EN.O2.1 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximaal inzetten op PV op daken voor direct gebruik en besparing. Strikte regie op inpassing wind en zon op land, voornamelijk nabij industrie en langs infrastructuur. Matige inzet van geothermie en aquathermie. Beperkte inzet van centrale biovergisters vanwege strikte verduurzamingscriteria; vooral circulaire reststromen.

- Zon op dak
- Restwarmte uit datacentra en RWZI's

EN.T1.1 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleidingen komen. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt.

- Delta Rhine Corridor
- Waterstofbackbone
- Aanlanding wind op zee

EN.T2.1 Transport - Elektriciteit
Beperkte uitbreiding van hoogspanningsnet; vooral congestiemanagement en slimme netten. Enkele nieuwe HS- en MS-stations nodig, focus op stedelijke knooppunten en industrie. Regionale clustering van vraag en aanbod; TenneT-pockets leidend voor Energieplanologie en vestiging energievragers. Beperkte afhankelijkheid van het buitenland, koppelingen vooral voor back-up.

- 380 kV
- 150 - 320 kV
- 110 kV
- Hoogspanningsstation

EN.OP.1 Opslag - Energie-opslag en -mix
- Veel collectieve warmte- en elektriciteitsopslag in stedelijk gebied
- Grootschalige elektriciteitsopslag nabij industrieclusters
- Veel inzet op CCS met CO2 afgevangen vanuit industrie en elektriciteitscentrales

- Carbon Capture and Storage (CCS) en restwarmte
- Snellaadpunten (dicht bij grootschalige bedrijventerreinen)
- Collectieve energieopslaglocaties

EN.G1.1 Gebruik - Glastuinbouw
- Reststromen maximaal benut (CO2, warmte)
- Verduurzaming via geothermie waar mogelijk
- Maximale clustering van glastuinbouw; verdwijnen, verplaatsen of gesloten teelt als verduurzamingsdoelen niet worden behaald

- Kassengebieden

EN.G2.1 Gebruik - Gebouwde omgeving
- Grootschalige warmtenetten vanwege hoge bebouwingsdichtheid
- Waterstofopslag als buffer voor gebouwde omgeving vanwege onzekerheid restwarmte
- Gebouwen leveren energie terug
- Maximale benutting restwarmte voor zover het kan, vooral uit industrieclusters en datacenters (mits ze blijven). Import uit België/Duitsland onder strikte voorwaarden

- Wijken aangesloten op warmtenet

EN.G3.1 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
- Verspreid liggende energie-intensieve bedrijvigheid verdwijnt / verplaatst naar E.O.D. (Energy Oriented Development); regionale clustering
- Clauscentrale op CCS
- Chemelot aangetakt op DRC voor waterstof, CO2 en ammoniakleidingen en gelijkstroom vanaf de Noordzee

EN.G4.1 Gebruik - Logistiek
- Afname totale hoeveelheid logistiek
- Regionale distributiecentra, gericht op circulaire economie
- Veel nationale logistiek; elektrische voertuigen
- Centraal geplande snellaadpleinen voor logistiek

EN.S1.1 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Sterke regulering kan prijzen laag en stabiel; hogere belasting voor grootverbruikers

EN.S4.1 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Sterk gereguleerde markt, maar overheid bepaalt veel; collectieve voorzieningen versterken participatie.

EN.OV1.1 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie volgt. Ruimtelijke ordening bepaalt waar energie wordt opgewekt

EN.OV2.1 Overig - Natuurinclusief
Natuur en energie gescheiden. Energieopwekking enkel op industriële locaties.

EN.OV3.1 Overig - Snelheid transitie
Snel; zo snel mogelijk 100% hernieuwbaar. Herontwikkeling nationale gasnetwerk t.b.v. uitwisseling biogas. Zo snel mogelijk uitfaseren aardgas

- Hoofdtransportleiding biogas netwerk
- Regionale ransportleiding biogas netwerk

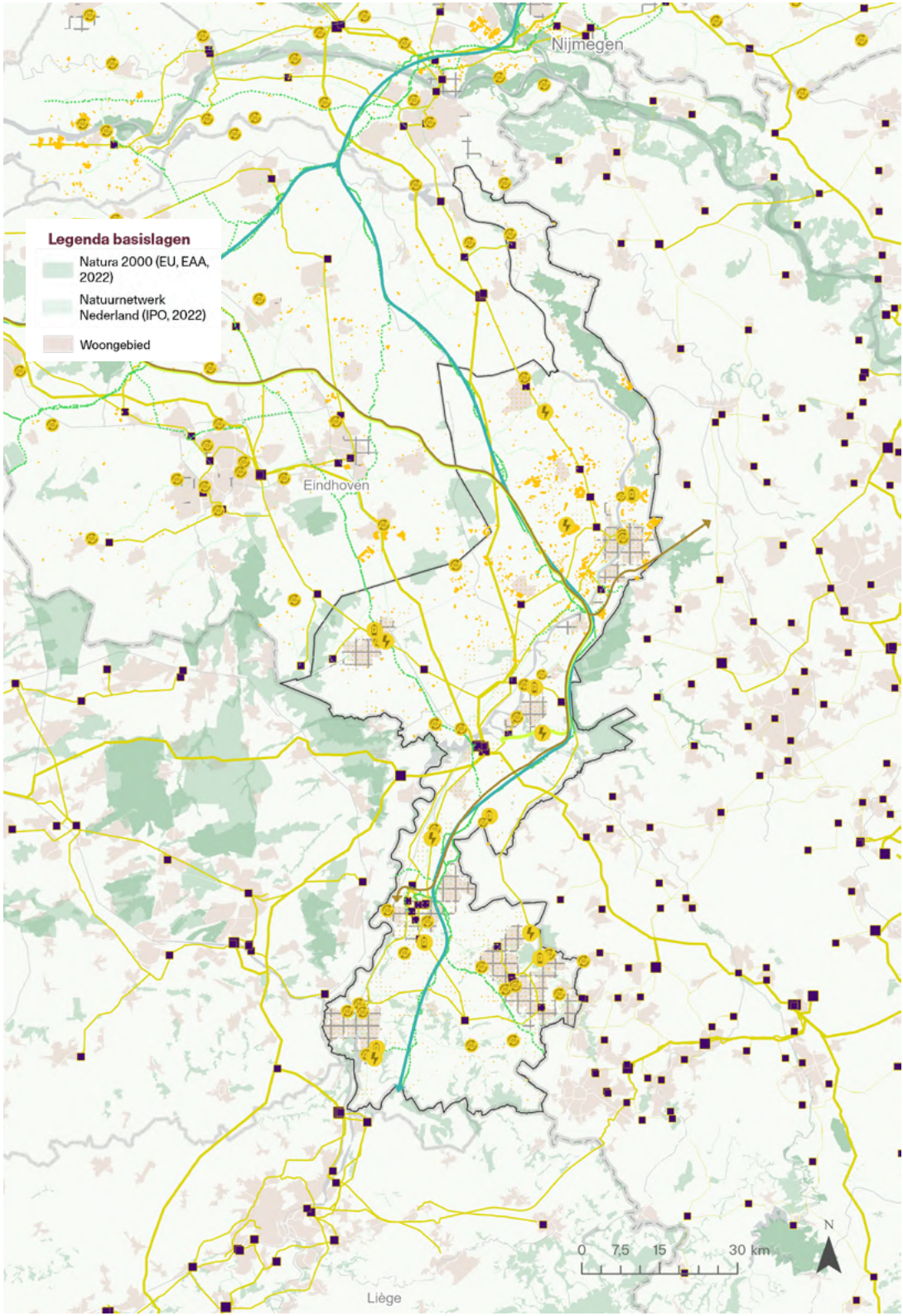

6.4.6 Natuurlijk Limburg: conclusies

Economie

- **Er is minder economische groei**. **Daar staat een verbetering van de levenskwaliteit en gezondheid tegenover** . Welvaart neemt af, welzijn neemt toe. De toegevoegde waarde van de economie neemt af, maar er is meer groen en open ruimte en minder uitstoot omdat vervuilende bedrijven verduurzamen of moeten stoppen (niet groen genoeg). Economie en onderwijs zijn 'naar binnen' gericht. Daardoor is er weinig internationalisering.
- **Er is goede zorg voor de vergrijzende bevolking.** De sectorsamenstelling sluit door de groei in verzorgende banen zeer goed aan op de vergrijzende bevolking en de groei van het toerisme.

Wonen

- De focus op planet werkt heel duidelijk door in **hoge omgevingskwaliteit buiten woongebieden.** Binnen woongebieden biedt dit **kansen voor verbetering van de leefkwaliteit in de steden.** In de zes steden is de leefkwaliteit verder versterkt door in te zetten op verdichting en tegelijkertijd in te zetten op meer groen en een 'menselijke schaal' in de openbare ruimte.
- **Steden gaan voor dorpen.** Druk op woongebieden buiten stadscentra (wijken en kernen) neemt toe. De extreme verdichting kan leiden tot 'getto-vorming' en anonieme wijken. Dorpen kunnen leeglopen, waardoor verschraling optreedt. Door de schaarse ruimte in de steden zijn de **woningen kleiner, maar niet per se goedkoper.**

Landelijk gebied

- De inrichting van Limburg wordt buiten de steden gestuurd door natuurlijke waarden en groen-blauwe structuren. **Hoogwaardige natuur krijgt veel ruimte en wordt sterker verbonden**, in bepaalde gebieden kan niet meer gebouwd worden om ruimte te geven voor het opvangen van hoogwater afvoeren in rivieren en beken. Land- en (glas) tuinbouw verschuift naar een kleinschalige, natuur inclusieve en circulaire manier van werken. Dit heeft een groot effect op de inrichting en het gebruik van het Limburgse landschap.
- **De leefbaarheid buiten de stad verandert**. Voorzieningen verplaatsen vrijwel allemaal naar de grote kernen en worden daarbuiten niet voortgezet. Dit beïnvloed de manier van leven in het buitengebied en mensen zijn hier meer op zichzelf, en elkaar, aangewezen.

Mobiliteit

- De verbinding van de 6 intercitystations in Limburg onderling en met de omliggende regio's is van groot belang. **Daarom komt er een grote investering in het netwerk van intercityverbindingen**. Daarmee worden de ontbrekende schakels naar Nijmegen en Düsseldorf ingevuld. Voor alle steden komt er een verbinding van minimaal 2x per uur naar Eindhoven. **De potentie van de fiets wordt optimaal benut** en wordt in stadsrandhubs geïnvesteerd om ketenreizen te faciliteren. De inzet richt zich op meer keuze-opties voor bezoekers en werknemers die met de auto uit de deelregio's komen.
- Het effect van prijsmaatregelen in mobiliteit is groot; dit zorgt voor een hogere prijs van autogebruik en parkeren, en een lagere prijs voor publieke mobiliteit. **Dit zorgt voor effectief beleid ten aanzien van het gebruik en de kosten van duurzame mobiliteit.**
- Vanwege de duurzaamheidseisen worden **logistieke stromen en goederenvervoer** ingeperkt. Waterwegen worden geëxtensiveerd ten behoeve van natuurdoelstellingen.

Energie

- **De Delta Rhine Corridor** (met waterstof) **speelt een sleutelrol**. Deze is onder andere van belang voor onder sectoren waar elektrificatie minder efficiënt is. Lokale opwek is beperkt, omdat het **open landschap leidend** is. Kernenergie is uitgesloten vanuit ecologische redenen.

Reflectie 'Veel minder'
In de 'minder-situatie' is de druk in de stedelijke 'wooncluster' minder groot. Dat betekent dat er in de steden meer ruimte is voor kwalitatieve en groene openbare ruimte. Tegelijkertijd neemt de leefbaarheid van dorpen nog verder af; draagvlak voor voorzieningen neemt af en de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad, met name in dorpen, neemt af doordat er overaanbod in deze dorpen ontstaat.

Omdat economische groei geen doel op zich is, neemt het aantal banen flink af. Minder inwoners en huishoudens en een dalende beroepsbevolking zijn dan ook voorstelbaar. De afname van de beroepsbevolking is groter dan de verwachte afname in banen. Mensen van buiten de provincie zullen gaan pendelen naar Limburg om er te werken. De instroom van arbeidsmigranten en kenniswerkers is beperkt omdat het aantal banen afneemt. Gevolg is dat de arbeidsmarkt krap is.

De bereikbaarheid van en naar dorpen neemt af. De afname van het aantal inwoners en huishoudens leidt tot een lagere vraag naar mobiliteit, waardoor de auto-afhankelijkheid in dorpen groeit. Doordat banen zich clusteren in de steden, zullen de verbindingen van de intercitystations naar de werkgelegenheid belangrijker worden, terwijl de publieke vervoerverbindingen naar de dorpen verdwijnen.

De energietransitie verloopt trager en is afhankelijk van internationale klimaatmaatregelen. Hernieuwbare bronnen worden nog steeds geregisseerd, maar grootschalige uitrol van warmtenetten en collectieve energieopslag blijft achter door een gebrek aan investeringen in hernieuwbare infrastructuur. De beperkte sturing op verduurzaming maakt het energiesysteem inefficiënt, waardoor piekbelastingen op het net sterk toenemen.

De bevolkingskrimp in combinatie met een sterke energiebesparing betekent dat de totale energievraag relatief laag blijft en het aanbod groter wordt. Bovendien zijn de grootste energie-intensieve bedrijven uit het hele land inmiddels volledig verdwenen. De afhankelijkheid van geïmporteerde energie wordt daardoor groter, vooral in perioden met weinig zon of wind. Er is minder leveringszekerheid van duurzame energie, waardoor reserves van fossiele brandstoffen vaker worden aangesproken, binnen of buiten Limburg

6.5 Limburg Europolis

"Limburg Europolis vormt de kwalitatieve schakel tussen de sterke economische kerngebieden Brainport, de metropool Maastricht-Aken-Luik en het Ruhrgebied."

Verhaallijn
Limburg ontwikkelt zich als een polycentrische en grensoverstijgende regio, waarbij Brainport Eindhoven, het Ruhrgebied en Aken (met de metropool Maastricht-Aken-Luik) de economische kern vormen. Deze sterke centra zijn verbonden door goede verbindingen met infrastructuur, arbeidsmarkten en energienetwerken. Noord-Limburg richt zich op Brainport, terwijl Zuid-Limburg steeds meer verweven raakt met voornamelijk Aken en deels Luik en Hasselt.

Door bevolkingsgroei en urbanisatie neemt de vraag naar hoogwaardige woningen en voorzieningen toe, vooral langs de assen Weert-Eindhoven en Luik-Maastricht-Aken-Hasselt. Economische specialisatie rond Chemelot en Greenport Venlo versterkt de internationale positie van Limburg als belangrijke logistieke schakel.

Mobiliteit en energie spelen een sleutelrol in deze transitie. Snelle ov-verbindingen en efficiënte goederenstromen versterken de bereikbaarheid, terwijl Limburg inzet op duurzame energieproductie en grensoverstijgend energietransport. Midden-Limburg vormt wel een bottleneck voor weg, spoor en waterwegen, daarom zijn grensoverstijgende verbindingen van essentieel belang. Chemelot groeit uit tot een cruciaal energieknooppunt.

De rijksoverheid laat veel over aan de markt, maar internationale samenwerking blijft essentieel. Limburg positioneert zich als de poort naar Europa, waar economische groei, technologische innovatie en duurzame energie elkaar versterken binnen een polycentrisch netwerk.

Kenmerken
- **Samenleving**: Grensoverstijgend, met een blik op Europa. Groot verschil in dynamiek tussen noord en zuid; Maastricht vormt een metropool met Aken, Hasselt en Luik. In noord richt Weert zich op Eindhoven.
- **Rol overheid**: Rijksoverheid is gericht op de Randstad, maar vooral ook terughoudend om marktwerking te bevorderen. De belangrijkste prioriteit van de provincie is het overheid houden van de demografie.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg heeft een belangrijke logistieke en economische rol. Limburg is de poort naar Europa en loopt voorop in transities.

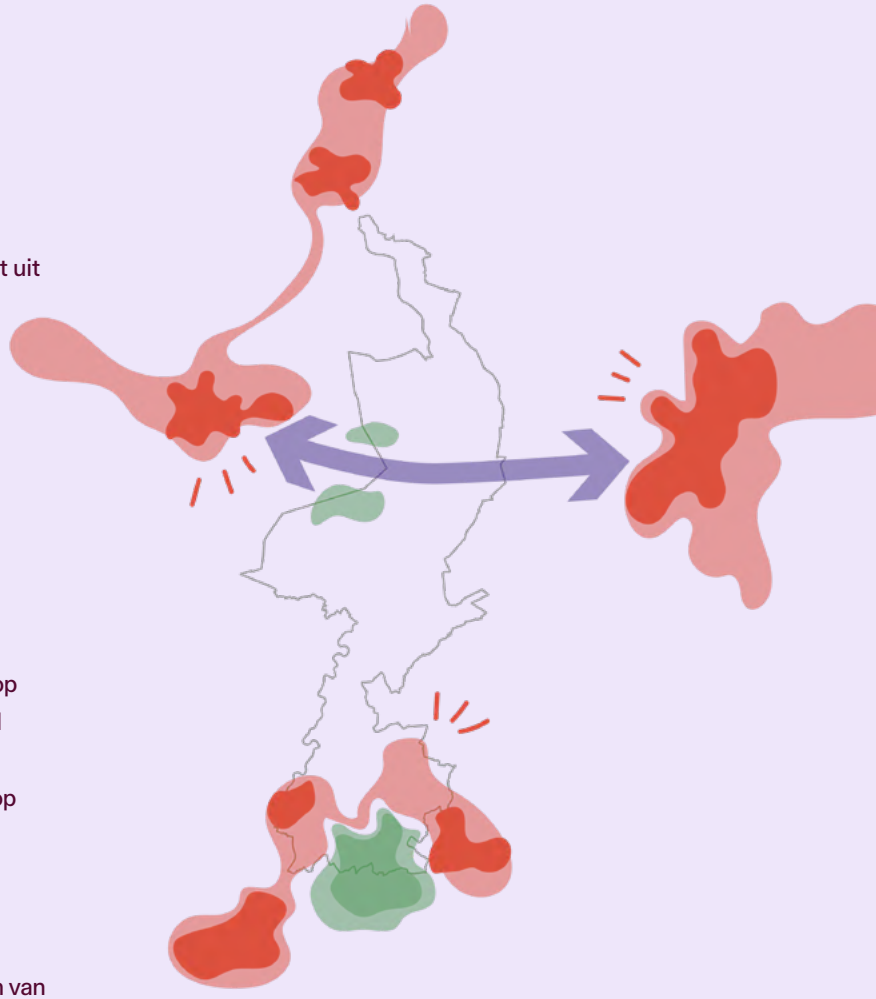

6.5.1 Economie

Globalisering en economische groei staan centraal. In Limburg vooral door de sterk gespecialiseerde clusters. Chemelot heeft zich ontwikkeld tot chemisch cluster op basis van pyrolyse, de Venlose logistiek is de slimste ter wereld en gespecialiseerd op CE-logistiek voor Nederland en NRW, Parkstad is dé AI hotspot van Nederland en vormt de verbinding tussen de AI en chip-sectoren tussen Jülich, de RWTH, Leuven en Brainport. Ook zijn de kansen voor innovatie en grensoverstijgende kansen rond med-tech door Limburg verzilverd.

Veel economische ontwikkeling is grensoverstijgend: in de zuidelijke metropool is rondom de Einstein telescoop een vijfde Brightlands campus ontstaan die onderdeel is van Brainport. De groene Europese industriepolitiek heeft vruchten afgeworpen. Doordat de overheid met bedrijven mee investeert is duurzaamheid lonend geworden voor bedrijven. De arbeidsproductiviteit stijgt fors: bedrijven investeren veel in innovatie, technologische ontwikkeling, automatisering en digitalisering. Het aantal banen in de industrie en logistiek loopt terug, maar de waarde die deze sectoren toevoegen groeit.

Ook zit er veel groei in kennisintensieve sectoren die veel financiële waarde toevoegen aan de regionale economie.

Er is veel internationale instroom van arbeidskrachten nodig. Traditionale kennisinstellingen in Maastricht, Parkstad en Venlo trekken veel internationale studenten. Zowel kenniswerkers (expats) als arbeidsmigranten helpen de Limburgse economie draaiende te houden. De focus op economische groei zorgt ook voor druk op de brede welvaart. Huizenprijzen stijgen en dit zorgt voor nog meer druk op huisvesting van kwetsbare doelgroepen zoals arbeidsmigranten. Groene ruimte neemt af door uitbreidingen van werklocaties (zowel bedrijventerreinen, kantoorlocaties als campussen).

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

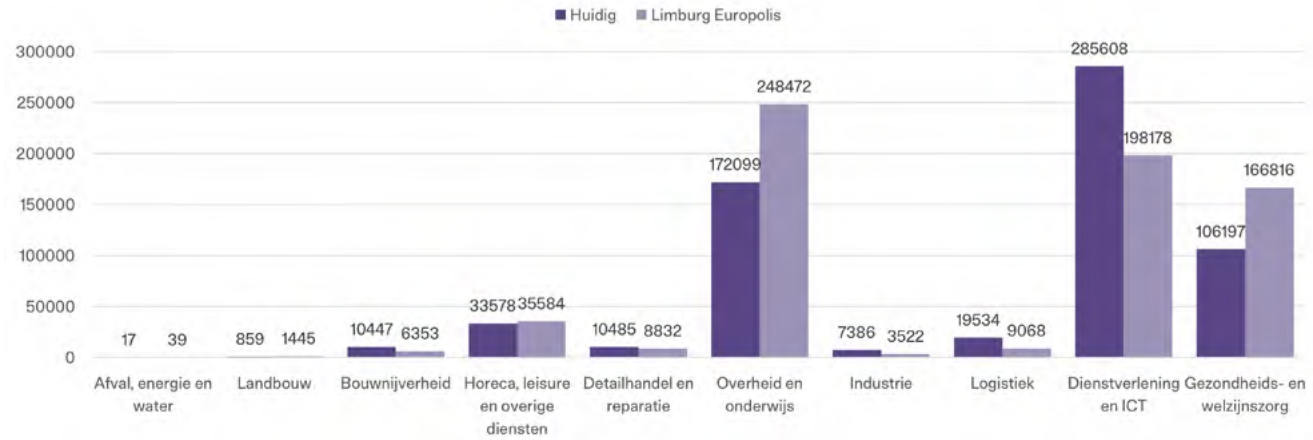

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

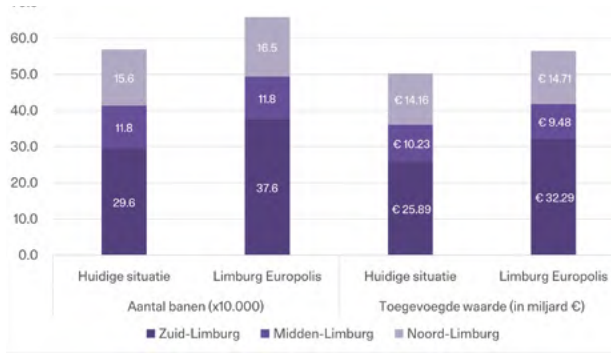

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

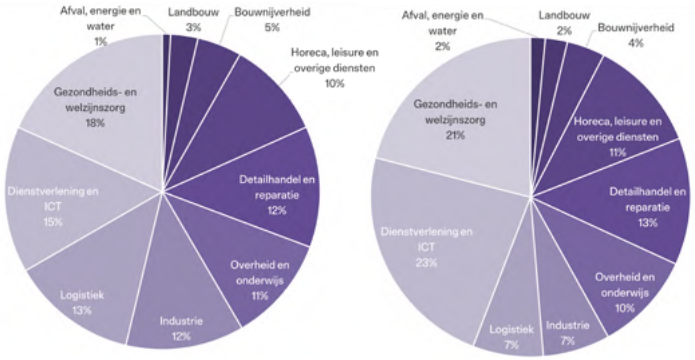

Limburg Europolis: Economie

E2.2 Circulaire hubs
Circulaire hubs zijn grootschalig. Kleine hubs hebben een nationale functie en grotere hubs hebben een internationale functie. De hubs zijn in hoge mate gespecialiseerd. Het materiaal in de circulaire hubs komt uit heel Europa en wordt gebruikt voor de productie van producten die over de hele wereld geconsumeerd worden.

Circulaire hubs

E3.2 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Significante uitbreiding in naastgelegen groene gebieden. Ruimte voor logistiek en industrie groeit. Logistiek specialiseert en innoveert: kennisintensiever en focus op CE bijvoorbeeld.

Economisch cluster

E4.2 Clusteren ruimtevraag kantoren
Toegenomen vraag naar kantoren. Clustering in binnensteden en OV (in lijn met Limburg Centraal). Concentratie in binnensteden en rond OV en clustering.

E5.2 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Alle ruimtevraag wordt geaccommodeerd, ook uitbreiding op grootschalige clusters.

1 vierkant = 50 ha
Bestaand oppervlakte
Nieuw oppervlakte

E6.2 Energie-intensieve bedrijvigheid
Volop ruimte om te groeien voor alle soorten energie-intensieve bedrijvigheid, verduurzaming stimuleert groei.

E7.2 Arbeidsproductiviteit
Arbeidsproductiviteit neemt sterk toe. Sectoren met de hoogste arbeidsproductiviteit groeien het meeste.

E8.2 Innovatieve technologieën
Innovatie is een belangrijke peiler in de economie. De Brightlands campussen vormen het brandpunt van onderzoek, innovaties en internationalisering. Vijfde campus bij de Einstein telescoop.

E9.2 Grote sleutelprojecten
Grote sleutelprojecten staan centraal in de economie. Sleutelprojecten zijn de aanjagers en banenmotoren van de rest van de economie. De Nedcar productielocatie gaat produceren voor defensie. Einstein telescoop komt in Limburg en trekt veel banen aan die landen binnen de samenwerking met universiteiten in Luik en Aken. MAA speelt grotere economsiche rol inde regio. Het aantal banen op Chemelot groeit met circa 50%.

Chemelot wordt chemisch cluster
VDL Nedcar wordt productieterrein defensie
Einstein Telescope komt
Maastricht Aachen Airport breidt uit
Nieuwe Brightlands campus rondom Einstein Telescoop

E10.2 Hoger- en beroepsonderwijs
MIT-achtige constructie UM-RWTH-Uliege. Meer studenten én groter aandeel internationale studenten in Zuid-Limburg.

WO
MBO
HBO

E11.2 Samenwerking over de grens
Blik naar buiten die veel internationale studenten aantrekt. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Ook arbeidsmigranten voor logistiek, bouw, productie, etc

Goederenstromen binnen het ARRRA cluster

E12.2 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zuid-Limburg is met grensoverschrijdende metropool dé start-up locatie. Ook rondom de andere Brightlands campussen ontstaan interessante vestigingsmilieus. Groei en diversificatie van Limburgse economie via industrie, sleutelprojecten, MKB en start-ups. Publieke sector krimpt doordat de markt leidend is.

E13.2 Arbeidsmarkt
Werkloosheid praktisch opgeleiden en ouderen ("technologisch achtergeblevenen") door robotisering en automatisering. Veel internationale bedrijven en techindustrie. Hoge werkgelegenheid in de energiesector. Algemene krapte op de arbeidsmarkt. Het aantal banen voor hoog opgeleiden neemt iets toe ten koste van middelbaar en laag opgeleiden. Forse toename van arbeidsmigranten uit Europa; kenniswerkers vanuit de hele wereld.

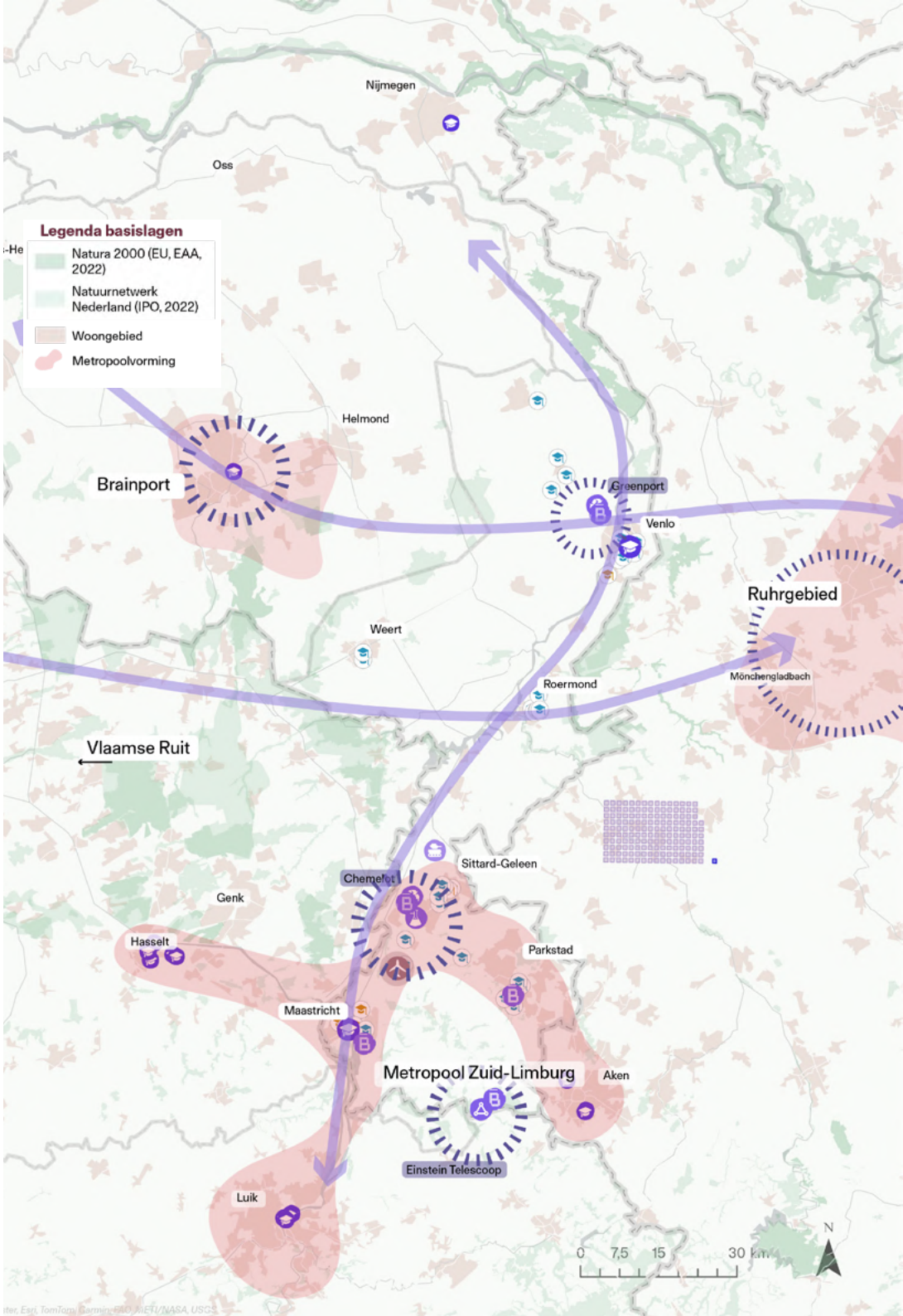

6.5.2 Wonen

Limburg transformeert in een dynamisch, grensoverstijgend gebied waar kenniswerkers, arbeidsmigranten en (inter)nationaal talent zich vestigen. De urbanisatie en stedelijke verdichting neemt toe, met een groeiende vraag naar hoogwaardige woningen en voorzieningen. Er ontstaat een grotere ongelijkheid tussen kleinschalig en goedkoop wonen in met name steden nabij banen en meer luxe en ruimte aan randen van steden en buitengebied. De verstedelijking vindt plaats rondom de drie economische kerngebieden Brainport, Ruhrgebied en Zuid-Limburg, met name rondom de assen Weert-Eindhoven en Luik-Maastricht-Aken-Hasselt. Men woont daar waar banen zijn. Grensoverstijgend wonen en werken biedt nieuwe mogelijkheden.

Betaalbaar wonen wordt aan de markt overgelaten waardoor er vooral veel particuliere huur ontstaat binnen stedelijk gebied; de rol van corporaties wordt beperkter (afname sociale huur). Woningen worden kleiner, passend bij de veranderende huishoudens(-samenstelling): meer één-en tweepersoonshuishoudens.

Technologie speelt een belangrijke rol: slimme woningen en digitale connectiviteit verhogen de welvaart en verminderen potentieel de milieubelasting. Senioren en zorgbehoevenden zijn meer en meer afhankelijk van de markt en digitalisering (domotica). Het draagvlak voor voorzieningen in het buitengebied komt verder onder druk.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

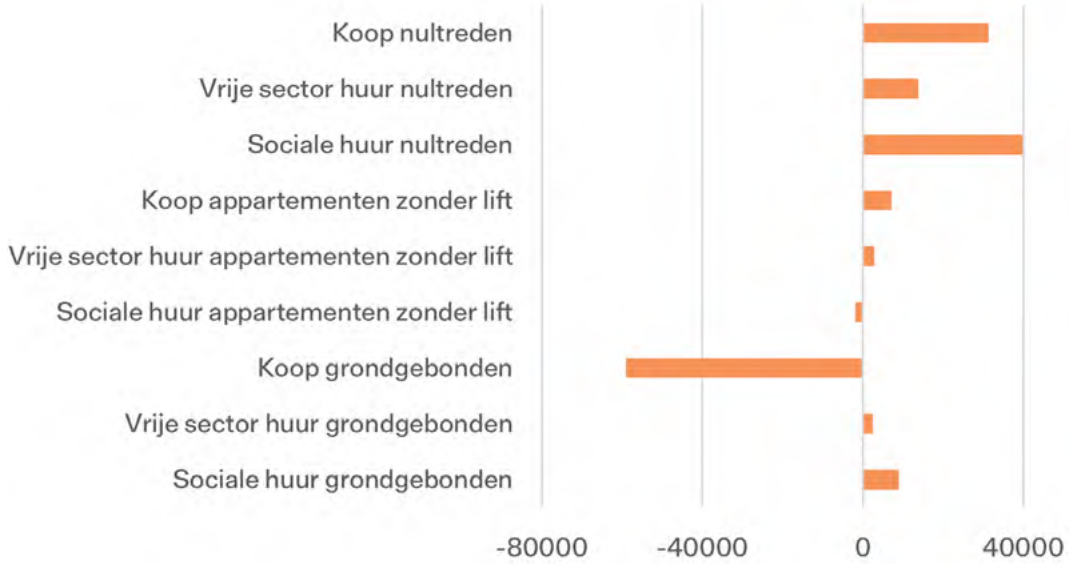

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

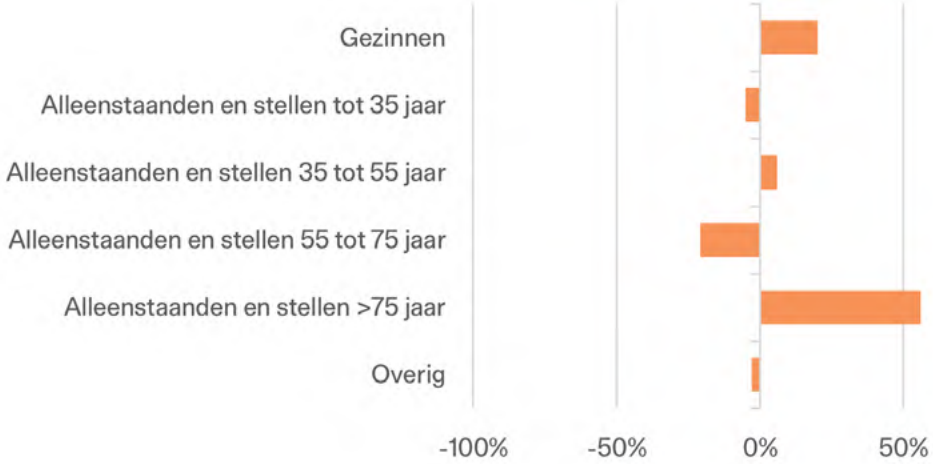

Limburg Europolis: Wonen

W1.2 Sturende meta-trends voor wonen
Globalisering en kapitalisme vanuit het perspectief van groene groei, urbanisatie, economische diversificatie. Een forse groei van kleinschalige woningen in steden voor de vele benodigde en aangetrokken nieuwe werkenden. Buiten de steden meer vraag naar een toenemend aantal vierkante meters per woning.

W2.2 Groeiende doelgroep
Beroepsbevolking: o.a. jongere huishoudens, waaronder buitenlandse werknemers, studenten, jonge starters, lage én hoge inkomens. Forse toename eenpersoonshuishoudens.

W3.2 Woonvormen
Individualistisch. Veel 1-persoonshuishoudens en stellen. Grote rol voor beleggers en ontwikkelaars. Luxere woningen én betaalbare huur.

W4.2 Mate van sturing op doelgroepen
Actieve rol vanuit markt en overheden. Woningcorporaties dragen bij aan sociale huur voor lage inkomens.

W5.2 Type woningmarkt
Afhankelijk van marktpartijen. (Daardoor) luxe en comfort enerzijds en snel gerealiseerde en betaalbare woningen voor de beroepsbevolking anderzijds.

W6.2 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Veel, met name door beroepsbevolking in stedelijk gebied.

W7.2 Nieuwbouwlocaties
Metropoolvorming, veel hoogbouw.

- Metropool Zuid-Limburg
- Brainport Eindhoven
- Ruhrgebied

W8.2 Verdichting
Grote steden nabij economische hotspots. Zuid-Limburg geschikt voor metropoolvorming. Wonen, werken en recreatie dicht bij elkaar.

- Verdichting

W9.2 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optoppen, splitsen, uitplinten met behoud van ruimte en bescherming van economische activiteit in zowel de plinten als op informele en formele werklocaties.

- Benutten bestaande voorraad

W10.2 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op snelheid en kwantiteit. VvE's dragen meer verantwoordelijkheid voor onderhoud en beheer.

W11.2 Sociale leefbaarheid
In grote steden veel voorzieningen, individualisering. Risico op onveilige en/of onleefbare wijken.

W12.2 Fysieke leefbaarheid
Groen-blauwe structuren minimaliseren of verdwijnen. Woningen met energie- en kostenbesparing. Beperkte aandacht voor water- en bodemsturende principes. Goede bereikbaarheid (OV).

W13.2 Wonen, welzijn en zorg
In de basis beperkte aandacht. Een alternatieve ontwikkeling is een extreme focus op de Limburgse zorgmarkt waarbij de zorgsector veruit de grootste (economische) motor van Limburg wordt.

W14.2 Betaalbaarheid wonen
Huidige trend wordt voortgezet: kloof tussen betaalbaar en duur steeds groter.

Nieuwe FSI
fsi_2050_mo
2.820202
0.001641

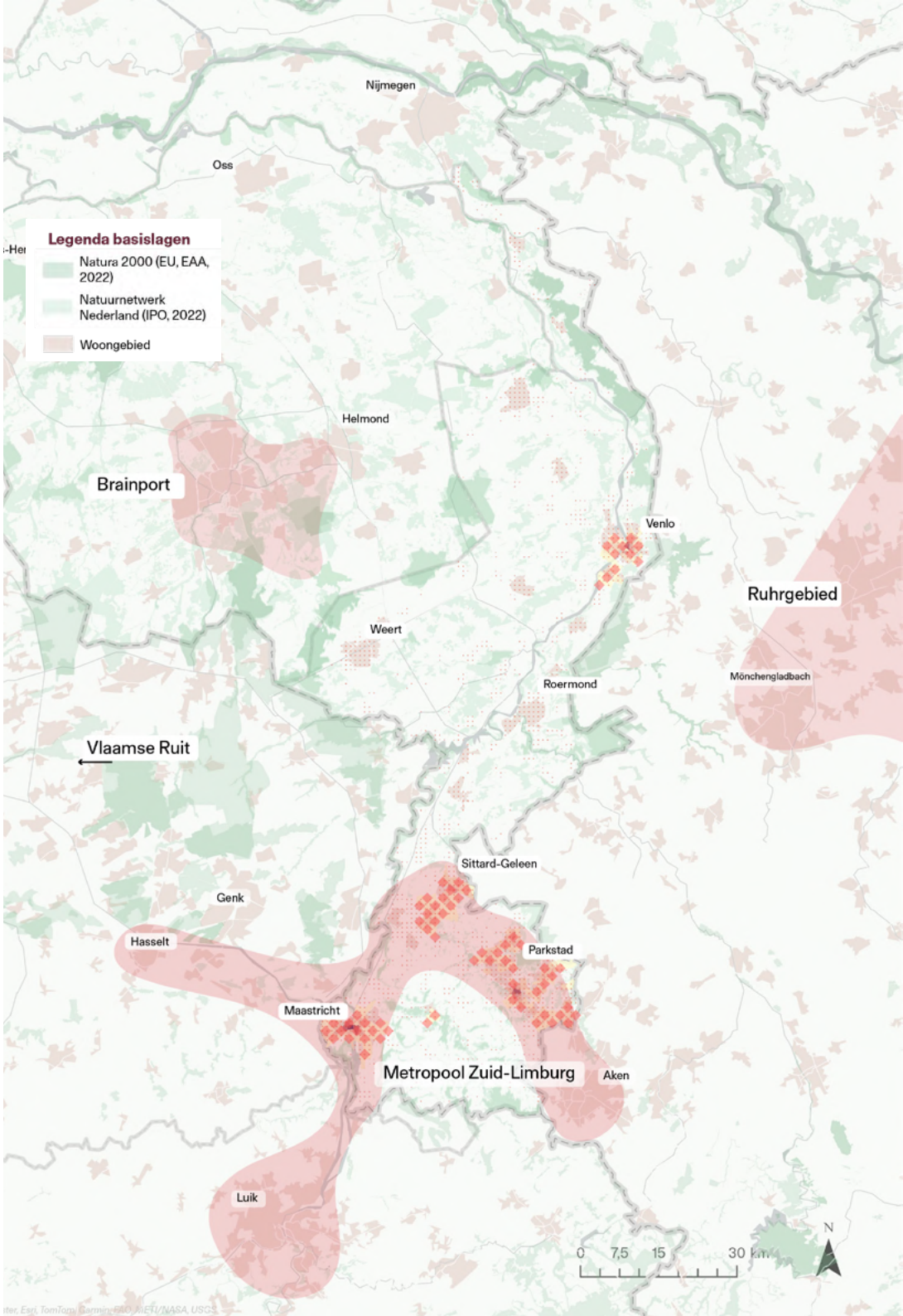

6.5.3 Landelijk gebied

In Limburg Europolis staat economische waarde boven ecologische belangen. De Natura 2000- en NNN gebieden worden in stand gehouden en zijn gescheiden van landbouw door bufferzones. Buiten deze gebieden heeft natuur vooral een compenserende rol, zoals in de vorm van private bossen voor CO_2-opslag of voor biobased bouwen. Waterbeheer wordt in groot verband georganiseerd en is gericht op het ondersteunen van economische functies: de Maas blijft cruciaal voor scheepvaart, landbouw en industrie. Dit vraagt afstemming met bovenstroomse landen ten behoeve van het peilbeheer, ook via de EU. Retentiegebieden worden vooral aangewezen in economische minder relevante delen van het landelijk gebied. Uitdagingen voor zoetwatervoorziening voor de landbouw worden opgelost met technische ontwikkelingen. Technische oplossingen worden ingezet voor de veiligstelling van drinkwater.

Het agrarisch systeem is sterk geïntensiveerd, geïndustrialiseerd en internationaal georiënteerd. Grote agrarische bedrijven zijn gevestigd op vruchtbare gronden, glastuinbouw wordt gekoppeld met energieclusters en intensieve veehouderij wordt gekoppeld met de voedingsmiddelenindustrie. Nieuwe concepten zoals niet-grondgebonden teelten voor eiwitproductie versterken de exportpositie van Limburg. Tegelijkertijd vermindert deze intensivering van de land- en (glas)tuinbouw de recreatieve waarde van delen van het platteland in met name Noord- en Midden-Limburg. Toerisme richt zich daarom vooral op Zuid-Limburg en internationale hotspots zoals de outlet in Roermond en Toverland, in samenhang met grensoverstijgende netwerken in Duitsland en België.

Limburg profileert zich internationaal als merk voor toerisme en agribusiness, waarbij de scheiding tussen landbouw, bedrijvigheid en recreatie scherp wordt bewaakt.

Door de kosten van klimaatadaptatie en de beperkte economische waarde wordt de focus gelegd op stedelijke gebieden. De leefbaarheid van het landelijk gebied heeft een lagere prioriteit. Bewoning in klimaat-kwetsbare gebieden gebeurt op eigen risico, bewoners financieren hier zelf maatregelen om gebieden bewoonbaar te houden. Leefbaarheid wordt grotendeels bepaald door technologische innovaties, zoals decentrale energie- en watersystemen die huishoudens zelfvoorzienend maken. Sociale voorzieningen in het buitengebied zijn beperkt en geclusterd rond economische en toeristische centra. Door de nadruk op stedelijke en internationale netwerken spelen lokale en regionale gemeenschappen een beperkte rol in beleidskeuzes.

Limburg Europolis: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Landgebruik wordt ingedeeld op basis van potentiele opbrengst; naast intensivering vindt voornamelijk plaats in de vorm van industrialisering van agrarische sector. Grote, internationale agrarische bedrijven domineren en waar mogelijk wordt de efficientie van productie vergroot. Intensivering van grondgebonden landbouw vindt plaats op vruchtbare gronden, voor de glastuinbouw vindt een koppeling met energieclusters plaats en intensieve veehouderij wordt gekoppeld met de voedingsmiddelenindustrie, om zo de efficiente te verhogen. Nieuwe niet-grondgebonden agrarische concepten gericht op de kweek van plantaardige en dierlijke eiwitten voor klimaatbestendige en export-gerichte (voedings)producten krijgen voet aan de grond (vooral Midden- en Noord-Limburg). Focus op export van producten en het versterken van de internationale handelspositie.Op Europees niveau zijn Natura 2000 gebieden en op nationaal niveau NNN gebieden bepaald, waar geen agrarische activiteit plaatsvindt. De agrarisch ondernemer is een globale speler die door de schaal en intensiteit van productie - gebruik makend van de unieke ideale eigenschappen van het Limburgse landschap - op de wereld markt concurrerend in de productie van voedsel. Er zijn harde 'schotten' waardoor de effecten van de agrarische ondernemingen de dan toegewezen natuur niet negatief beïnvloeden.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Limburg transformeert naar een provincie waar natuurbehoud centraal staat. Toerisme waar kan, maar biodiversiteit en natuurbehoud is leidend. In (te) kwetsbare natuurgebieden wordt toerisme beperkt, en sommigen worden afgesloten voor recreatie. Landbouw en intensieve veehouderij zijn afgenomen en onderdeel van het natuurlijke landschap van Limburg. Actieve recreatie wordt gestimuleerd in het kader van gezondheid. De afname van agrarische activiteit biedt kansen voor spreiding van toerisme. Dit zorgt ervoor dat toerisme zich uitspreidt over de gehele provincie, en de druk op Zuid-Limburg verlaagd wordt.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Het landelijk gebied heeft lage prioriteit gezien de hoge kosten van klimaatadaptatie, de lage economische waarde en de lage bevolkingsdichtheid. Impliciet betekent dit dat klimaatadaptatie alleen plaatsvindt in steden. Bewonen van klimaat-kwetsbare gebieden is op eigen risico en klimaatadaptatie is op eigen verantwoordelijkheid en financiering. Vanuit een technocratisch idee: innovaties verhogen de leefbaarheid. Zoals slim benutten van regenwater voor huishoudelijk gebruik en innovatieve (individuele) systemen voor huishouden om met zonneenergie, warmte-en-koude systemen - het interne huisklimaat optimaal te houden en energietechnisch winstgevend.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
De leefbaarheid voor regionale gemeenschappen heeft geen prioriteit. Voorzieningen in het landelijk gebied zijn geclusterd rondom de plekken waar economische activiteit plaatsvindt en gericht op toerisme en recreatie.

LG.N.1 Ecologie
Ecologie is ondergeschikt aan economische belangen. Op nationaal en Europees niveau is het Natuurnetwerk Nederland (NNN) aangelegd, en Natura 2000 gebieden aangewezen. Natuur is gescheiden van landbouw met uitzondering van smalle bufferstroken (500 à 1.000 meter) rond verdrogings- en verzuringsgevoelige beschermde natuurgebieden. Landelijk gebied wordt ingezet ter compensatie van stedelijke activiteit: private bossen voor CO2-opslag en -compensatie en biobased bouwen. Milieuwetgeving zet in op de basis: voldoen aan europese en nationale verplichtingen.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Waterbeheer in groter verband. Retentiegebieden in economisch minder belangrijke gebieden (landelijk gebied). Zoetwatervoorziening voor de landbouw is een aandachtspunt. Uitdagingen worden getackeld met technische ontwikkelingen. De hoeveelheid water in de Maas is essentieel voor het faciliteren van scheepvaart, en voor de economische activiteit in Limburg. Hiervoor wordt actief contact onderhouden boven bovenstroomse landen en regio's, ook via EU. Grond en oppervlaktewater staat onder druk, technische oplossingen worden breed ingezet voor de veiligstelling van drinkwater.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Sluiting Natuurcorridors aanleggen tutsen Ruimtelijke structuren worden ingezet om de internationale positie van Limburg te versterken. Bedrijven spelen een belangrijke rol in provincie-overstijgende samenwerking. Samenwerking wordt opgezocht met nabijgelegen Rührgebied. Doelgroep voor toerisme komt uit grote economische hotspots - met internationale branding voor de hele regio Duitsland, Nederland, België
Limburg vormt een metropoolregio voor agrarische activiteit samen met Luik, Aken en het Rührgebied.

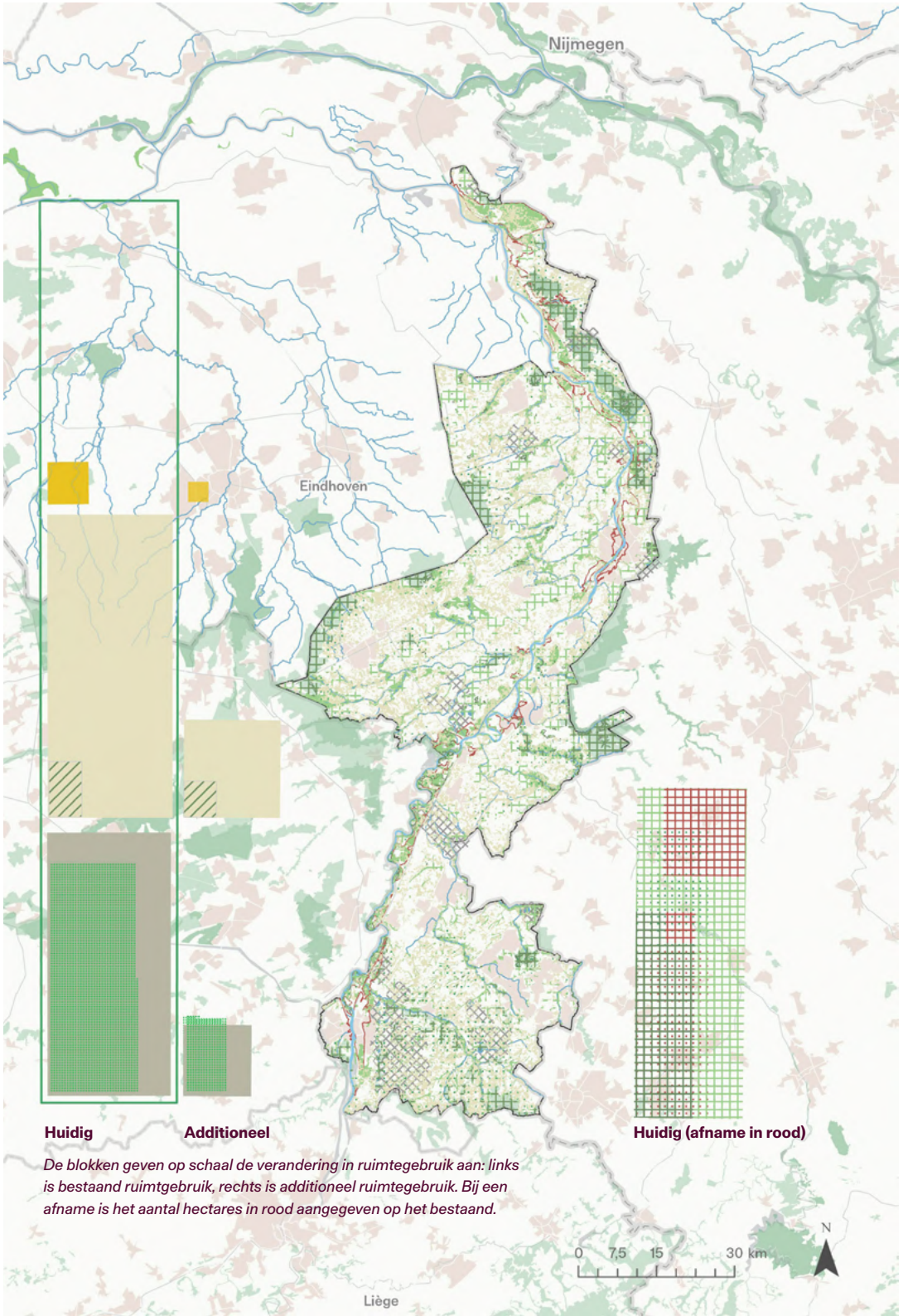

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtgebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.5.4 Mobiliteit

De verstedelijking en economie concentreren zich rondom de drie economische kerngebieden Brainport, Ruhrgebied en Zuid-Limburg. Hierdoor ontstaan sterke vervoersstromen van, naar en tussen deze gebieden. Maastricht, Aken en Luik vormen een geïntegreerd daily urban system met sterke HOV-lijnen en een internationale concessie. In Noord- Limburg ligt de focus op snelle verbindingen richting de Randstad, Eindhoven en het Ruhrgebied. Mobiliteitsbeleid wordt grotendeels aan de markt overgelaten, met weinig directe inmenging van de overheid.

Door de grotere reisafstanden verschuift het personenvervoer steeds meer naar het ov en de auto. Er wordt ingezet op één of twee opstappunten voor snelle verbindingen met de Randstad en grote Europese steden zoals Brussel, Keulen en Düsseldorf. Voor fietsverkeer ligt de focus op snelle routes naar zakelijke en industriële gebieden, evenals goede aansluitingen op ov-opstappunten. De toename van autoverkeer leidt tot toenemende verkeersdrukte en een versterking van bestaande knelpunten, met name in Midden-Limburg.

Goederenvervoer concentreert zich op grote corridors, met groeiende transportstromen via water, weg, spoor en buizen, ondersteund door superhubs voor efficiënte verwerking. Maastricht Aachen Airport wordt uitgebreid als onderdeel van de Euregio. De invulling (personenvervoer of goederenvervoer) is afgestemd op vliegveld Luik.

Doordat de focus op de economische kerngebieden ligt, verschuift de nadruk naar langere afstandsverplaatsingen. Verbeterde ov-verbindingen naar de Randstad en grote Europese steden vergroten het aandeel ov-reizigers op afstanden van meer dan 30 km. In Zuid-Limburg leidt de verbetering van verbindingen met het Duitse en Belgische netwerk tot meer ov-gebruik op de middellange afstand. Op kortere afstanden neemt het ov-gebruik juist af, vanwege de sterke focus op grote corridors. Het autogebruik stijgt op korte afstanden door de groei van bezorgdiensten en op langere afstanden door woon-werkverkeer. Het fietsgebruik groeit vooral op de middellange afstand, dankzij de aanleg van doorfietsroutes naar de economische kerngebieden.

Modal split per afstandsklasse

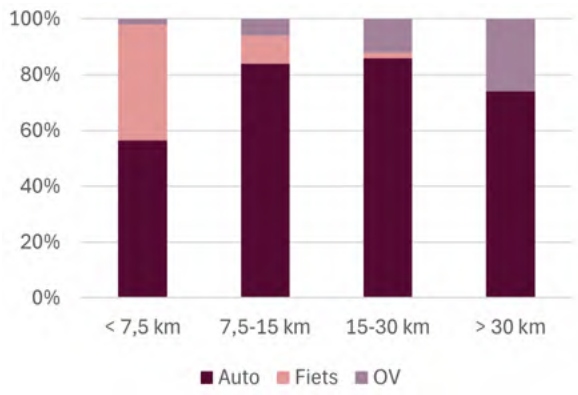

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

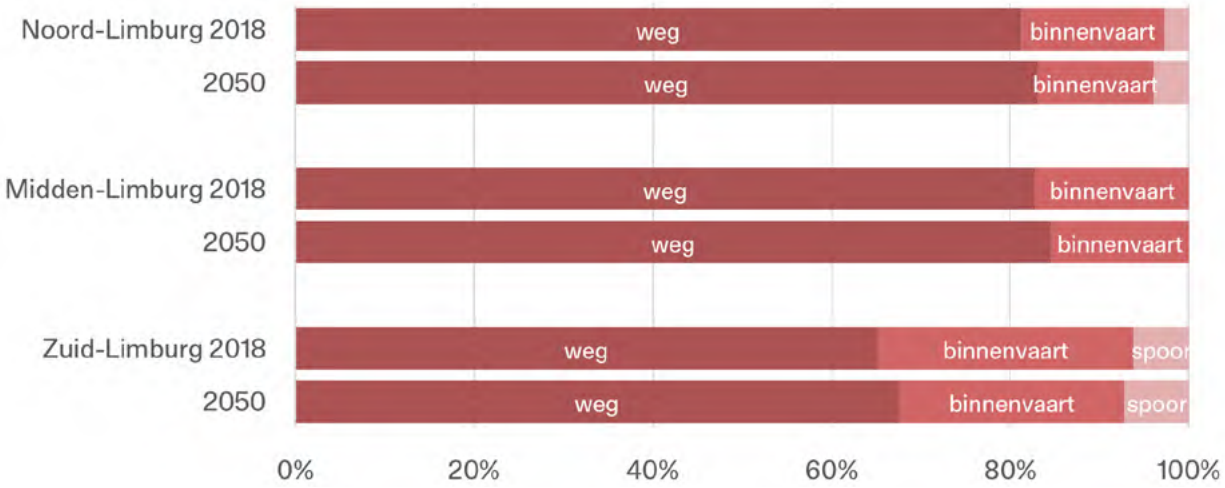

Limburg Europolis: Mobiliteit

M.IP.2 Infrastructuur - personen
Efficiëntie staat centraal.
Weg: Doorstromingsknelpunten worden aangepakt
Ov: Goede aansluiting op HSL- netwerken België/Duitsland en snelle verbinding Zuid-Limburg met Eindhoven/Randstad.
Fiets: Fietsnetwerken worden uitgebreid, vooral in economische clusters, en er wordt nadruk gelegd op snelle verbindingen naar zakelijke en industriële gebieden.

- Spoorwegen - nieuwe verbinding
- Spoorwegen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes
- Vaarwegen

M.OVP.2 Openbaar vervoer - personen
Inzet op 1 of 2 opstappunten (IC-stations) voor snelle verbindingen naar de Middenstad (Eindhoven) en aansluiting op het HSL-netwerk België en Duitsland.
Bus knopen minder belangrijk, behalve bij de IC stations.
Er wordt geïnvesteerd in een internationaal HOV-netwerk (HOV-bussen en/of trams/lightrail) in de regio Maastricht-Aken-Luik.

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.2 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Gedreven door commerciële aanbieders die inspelen op de vraag naar kosteneffectieve en flexibele mobiliteitsoplossingen, vooral in stedelijke gebieden.
Inrichting: Meer ruimte voor logistieke bewegingen (bezorgdiensten, pakketpunten)

M.LP.2 Luchtvaart - personen
Korte (elektrische) vluchten zorgen voor verbindingen tussen economische centra.
Uitbreiden als onderdeel van de Euregio. Invulling (personen/ goederen) afgestemd op vliegveld Luik.

- Luchthaven

M.IG.2 Infrastructuur - goederen
Efficiëntie staat centraal.
Weg: Doorstromingsknelpunten worden aangepakt.
Spoor: Brabantroute / Maaslijn voor goederen / IJzeren Rijn
Waterwegen: Transport over water neemt toe om de steeds groter wordende goederenstromen te kunnen blijven verwerken.
Overig: Buisleidingentracés inrichten voor publiek gebruik.

M.KG.2 Knooppunten - goederen
Grote clusters: Groei van grote clusters bij Chemelot en logistiek rondom Venlo.
Bedrijventerreinen: Groei van bedrijventerreinen bij multimodale transport-knooppunten aan goederencorridors..
Distributiecentra: Het aantal distributiecentra en schaal ervan blijft toenemen.

M.SG.2 Stedelijke distributie - goederen
Veel bezorgdiensten door hele provincie, toename van pakketpunten.

M.LG.2 Luchtvaart - goederen
Uitbreiden als onderdeel van de Euregio. Invulling (personen/ goederen) afgestemd op vliegveld Luik.

M.O.2 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Er zijn speciale rijstroken voor zelfrijdende auto's op verbindingen richting de Randstad en internationale lange afstandsverbindingen.
Verschoning van vervoer: Snelle elektrificatie van vervoer, met focus op privaat eigenaarschap.
Grotere laadhubs voor logistieke stromen.

M.B.2 Beprijzing mobiliteit
Auto: De overheid zorgt ervoor dat de uitstoot van belastende stoffen en broeikasgassen in de prijs van producten doorwerkt (true pricing).
OV: Marktgedreven, met hogere tarieven en premiumdiensten. Bereikbaarheid is afhankelijk van commerciële haalbaarheid.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.2 Governance en marktordening
Overheid: Mobiliteitsbeleid wordt grotendeels aan de markt overgelaten, met weinig directe inmenging van de overheid. Overheid beperkt zich tot faciliteren van infrastructuur voor groei.
Ov-concessie: Internationale ov-concessie opgetuigd met Luik en Aken.

M.S.2 Sociale mobiliteit
Sterke mate van individualisering.

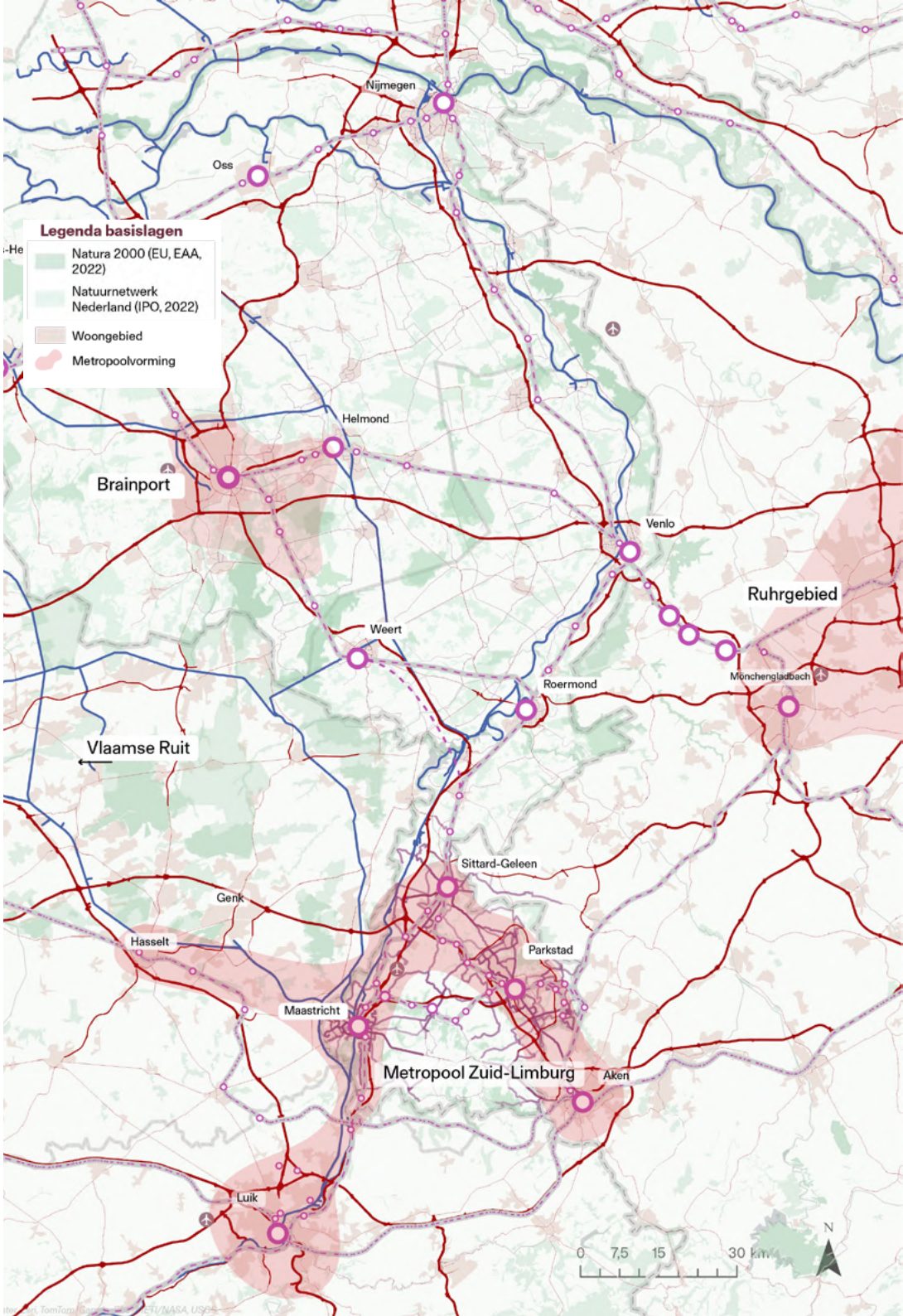

6.5.5 Energie

Limburg positioneert zich als een energieknooppunt in een verder geglobaliseerde markt en heeft een strategische positie in het Noordwest-Europese energienetwerk. Er is een sterke focus op technologische innovatie, met grootschalige investeringen in kerncentrales in combinatie met elektrolyse en CCS-opslag. Daarnaast wordt de elektriciteitsinfrastructuur flink uitgebreid en geïntegreerd over de grens.

Door een verhoogde wereldwijde temperatuurstijging stijgt de energiebehoefte in de zomer terwijl watertekorten energieproductie en koeling van kerncentrales en elektrolysers belemmeren. Dit verhoogt de afhankelijkheid van dure energie-importen. Desondanks zorgen de netwerken met directe verbindingen naar internationale markten van elektriciteit, waterstof en groen gas voor een stabiel en flexibel energiesysteem.

Mede vanwege de hoge bevolkingsgroei, groeit de werkgelegenheid in de energiesector sterk. Nieuwe industrie vestigt zich nabij energieproductie en de bijgekomen restwarmte wordt benut voor enkele grootschalige warmtenetten in de gebouwde omgeving. Ook wind- en zonne-energie worden grootschalig opgewekt, vooral in Noord-Limburg. Mobiliteit is sterk verbonden met internationale handelsstromen, waarbij vrachtverkeer en luchttransport afhankelijk blijven van biobrandstoffen, wat samen met de industrie, biovergisting vereist op grote schaal.

Hierdoor ontstaan grootschalige energiehubs waar opwek, opslag en distributie samenkomen. Dit leidt tot sterke ruimtelijke druk rondom deze energieknooppunten.

Marktwerking drijft energieprijzen omhoog, terwijl energie-rechtvaardigheid afneemt. Publiek-private samenwerkingen stimuleren technologische innovatie, maar directe burgerparticipatie blijft beperkt.

Limburg Europolis: Energie

EN.O1.2 Opwek - Kernenergie
• Grootschalige kerncentrales bij energie-knooppunt Maastracht, Graetheide en/of Boxmeer
• Internationale investeringen in reactoren, mits koeltechniek gegarandeerd.

Kerncentrale in combinatie met elektrolyse en CCS

EN.O2.2 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximale inzet op geothermie nabij hoogstedelijke gebieden en industriële clusters, PV op daken, grootschalige wind & zon op land (voornamelijk Noord-Limburg) op de meest efficiënte locaties. Centrale biovergisters die invoeden op internationaal gasnet; Nederland wordt knooppunt in verwerking en handel van biomassa

Zoekgebied aquathermie
Zon op dak
Biomassa (nieuw)
Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)
Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.2 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleidingen komen. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt. Waterstof/ammoniak import via Noordzeehavens; Nederland als doorvoerland voor groene én blauwe waterstof. Elektrolyse vanuit grootschalige kerncentrales en DRC t.b.v. (inter)nationale markt

Delta Rhine Corridor
Waterstofbackbone

EN.T2.2 Transport - Elektriciteit
Verzwaring en uitbreiding HS-elektriciteitsnet richting industriële clusters, incl. Luik en Ruhrgebied. Bundeling van elektriciteit bij Chemelot, Clauscentrale en Greenport Venlo. Veel nieuwe HS- en MS-stations nodig. Grensoverstijgende, grootschalige voedingsgebieden.
Veel elektriciteitsimport vanuit buitenland; veel samenwerking over de grens en vergaande integratie van elektriciteitsmarkten

380 kV
150 - 320 kV
110 kV
Hoogspanningsstation
Onderstation (uitbreiding)

EN.OP.2 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Veel warmteopslag zowel t.b.v. hergebruik binnen industrieprocessen en MKB als voor gebouwde omgeving
• Veel grootschalige elektriciteitsopslag nabij industrieclusters en HS-stations voor flexibiliteit t.b.v. (inter)nationaal netwerk
• Veel inzet op CCS met CO2 afgevangen vanuit industrie en DRC en (in mindere mate) atmosfeer
• Belangrijke rol overige gasopslag (voornamelijk groen gas) voor strategische voorraad

Collectieve energieopslaglocaties bij grote vraagclusters

EN.G1.2 Gebruik - Glastuinbouw
• Hogere energievraag vanuit glastuinbouw t.b.v. versterking positie op internationale markt
• De glastuinbouwsector zet (tijdelijk) in op Warmtekrachtkoppeling als hulpmiddel tegen netcongestie, en clustering voor schaalvoordelen
• Innovaties vanuit Brightland Campus Venlo

Kassengebieden

EN.G2.2 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Focus in gebouwde omgeving op individuele oplossingen; (hybride) warmtepompen
• Collectieve warmtenetten daar waar het nog rendabel is nadat veel al waren overgestapt op warmtepompen
• Maximale benutting van restwarmte vanuit industriële clusters en internationale samenwerking. Afhankelijkheid van import met grensoverschrijdende warmtenetten in Zuid-Limburg

Wijken aangesloten op warmtenet

EN.G3.2 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
• Toename en vestiging van grootschalige bedrijvigheid rond Chemelot en de Clauscentrale; versterken van business-case voor warmtenetten
• Energieknooppunten Graetheide en Maasbracht op waterstof en/of CCS

EN.G4.2 Gebruik - Logistiek
• Hoge elektriciteitsvraag vanuit logistieke hubs en datacentra in Noord-Limburg
• Veel internationale logistiek incl. uitwisseling van grondstoffen
• Snellaadpleinen voor logistiek nabij grootschalige industrie

Snellaadpunten (dicht bij industrieknooppunten)

EN.S1.2 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Hoge energieprijzen door internationale marktwerking, belasting relatief laag; gelijk voor iedereen

EN.S4.2 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Publiek-private samenwerking, maar burgers participeren minder direct

EN.OV1.2 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie bepalend voor ruimtelijke ordening. Bv. vraag vanuit industrie bepaalt waar energie-infrastructuur wordt uitgebreid

EN.OV2.2 Overig - Natuurinclusief
Evenwicht tussen natuur en energie

EN.OV3.2 Overig - Snelheid transitie
Onder gemiddelde snelheid; fossiel als back-up waar nodig
Grootschalige import van groen gas voor bijmenging in nationale gasnetwerk om aan vraag HT-industrie te voldoen

Hoofdtransportleiding biogas netwerk
Regionale ransportleiding biogas netwerk

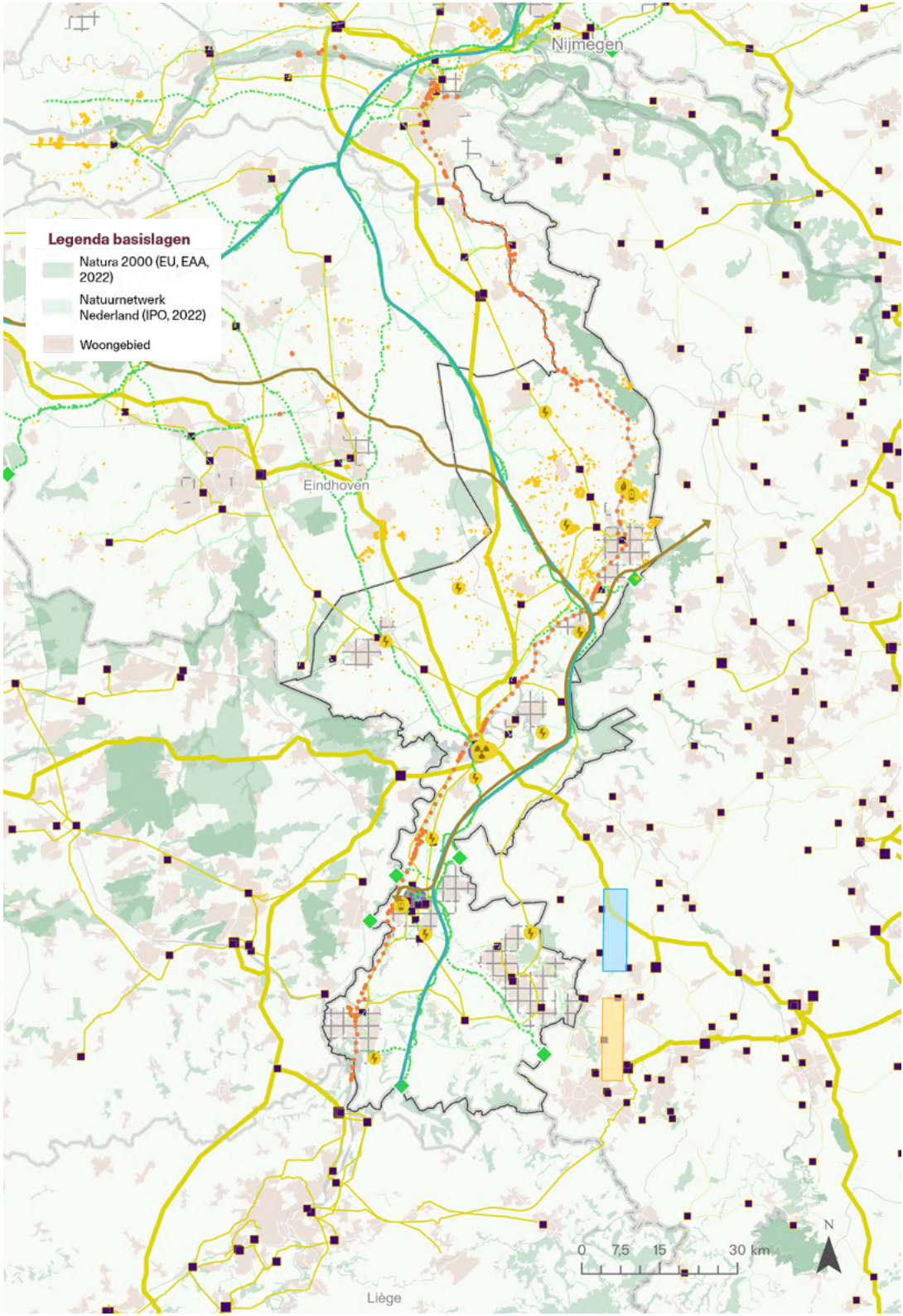

6.5.6 Limburg Europolis: conclusies

Economie

- **De grensoverstijgende metropool 'Europolis'** heeft veel potentie om de regionale én (inter)nationale economie te versterken en het vestigingsklimaat te verbeteren. De metropoolvorming brengt specialisatie, agglomeratie-effecten en clustering met zich mee.
- Door de focus op Zuid-Limburg kan een **Limburg in twee snelheden** ontstaan. Om verschraling elders te voorkomen is spreidingsbeleid nodig, bijvoorbeeld in de regio Venlo. Daar liggen kansen vanuit Europees perspectief door te profiteren van de ruimtelijk-economische kracht van de Brainport en het Ruhrgebied. Tegelijkertijd loert ook het risico dat talent uit de regio weglekt naar deze regio's, en daarmee concurrentie vormen voor de Europolis.
- **Weinig sociaal, welvaart gaat boven welzijn.** De toegevoegde waarde stijgt veruit het meest in dit scenario, maar gaat deels ten koste van brede welvaart, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat en gemeenschapszin.
- **Markt pakt risicovolle investeringen niet op.** Een centrale 'aanpak Draghi' is noodzakelijk om tot een schaalsprong van transities te komen. De overheid investeert op die manier mee in de regio om o.a. de metropoolvorming, energietransitie en verduurzaming van de industrie te realiseren.

Wonen

- **Focus op profit zorgt dat wonen het werken volgt**. Nieuwe woonwijken concentreren zich rondom grote economische hotspots, met name rondom Zuid- en Noord-Limburg.
- **Er ontstaat één internationale metropoolregio:** Landsgrenzen vervagen en wonen en werken wordt grensoverstijgend.
- Economische groei en internationalisering leiden tot **hogere (inkomende) migratie waardoor Limburg hard groeit in aantal (kleine) huishoudens.** Daardoor zijn er meer woningen nodig, die zowel via uitbreiding als verdichting worden gerealiseerd.

Landelijk gebied

- De land- en (glas)tuinbouw is geïntensiveerd, geïndustrialiseerd en gericht op export, zowel grondgebonden als in grote kassen en centra op bedrijventerreinen nabij logistieke knooppunten. **Dit maakt Noord- en Midden Limburg minder aantrekkelijk voor recreatie. De recreatieve druk op Zuid-Limburg neemt daarmee toe.**
- Voor economische functies wordt waterbeheer in groter verband georganiseerd. Hiervoor wordt voor het rivierbeheer samengewerkt in EU verband. **Leefbaarheid wordt in het landelijk gebied bepaald door technologische innovaties**. De focus ligt op stedelijke gebieden vanwege de economische waarde, bewoning in klimaat-kwetsbare gebieden is op eigen risico en bewoners dragen zelf de kosten voor klimaatadaptie.

Mobiliteit

- **De Europolis krijgt positie in de Europese context.** De grensoverstijgende metropool ontwikkelt zich tot een internationaal knooppunt, waarmee de aansluiting met de Europese hoofdnetwerken wordt versterkt. Noord-Limburg dient als belangrijke schakel in de **corridor tussen de Zuidelijke Randstad / Antwerpen – Eindhoven – Düsseldorf.** Vanuit deze posities kunnen (de stations van) Venlo en Maastricht op lagere termijn ontwikkelen als 'internationale knoppunten' met een bijbehorend profiel van functiemenging en stedelijke dichtheid.
- **Inzet op een snellere verbinding met Brainport en de Randstad.** Gekoppeld aan deze ontwikkeling is de investering in een structureel snellere spoorverbinding van de Europolis met Brainport en de Randstad. Hiervoor komt er een rechtstreekse spoorverbinding tussen Sittard en Weert.
- De deelregio rond Venlo biedt logistieke kansen vanuit een groter Europees perspectief. Vanwege de ruimtelijk-economische kracht van de Brainportregio, Nijmegen en het Ruhrgebied, heeft het een cruciale positie op de corridor tussen de Zuidelijke Randstad / Antwerpen – Eindhoven – Düsseldorf.

Energie

- **Limburg fungeert als (inter)nationaal energieknooppunt met een focus op technologische innovatie.** Hierin spelen de kerncentrale i.c.m. elektrolyse en CCS opslag een grote rol. Er komt een grootschalige uitbreiding van de elektriciteitsinfrastructuur, die ook integreert met netwerken over de grens.
- Marktwerking **drijft de energieprijzen omhoog.**

Reflectie 'Veel minder'
Bij de 'minder-ontwikkeling' krimpt het aantal banen en huishoudens, terwijl de werkgelegenheid sterk toeneemt. Dit gaat in tegen alles waar in dit scenario van wordt uitgegaan. Dit betekent dat zowel dorpen als steden krimpen, ongeacht de locatie nabij economische hotspots.

De krapte op de arbeidsmarkt wordt daardoor heel groot. Daardoor moeten nog meer mensen van buiten Limburg worden aangetrokken om de banen bij Limburgse bedrijven in te vullen. Dat geldt zowel voor de kennissector als voor het invullen van praktische banen (in industrie, logistiek, handel, zorg). Limburg wordt een bestemming voor pendelaars: mensen die buiten de provincie wonen maar er wel werken.

Hoge energieprijzen en importafhankelijkheid maken de regio economisch kwetsbaar voor geopolitieke ontwikkelingen. Energieprijzen fluctueren door een minder sterke marktwerking, en Limburg blijft voor een groot deel afhankelijk van fossiele brandstoffen, vooral voor piekbelasting. De afhankelijkheid van import en fossiele brandstoffen wordt enigszins ingeperkt door extra inzet op binnenlandse zonne- en windenergie.

De bevolkingsgroei en industriële ontwikkeling blijven achter, wat gepaard gaat met economische stagnatie. Daardoor wordt energie-infrastructuur langzamer uitgebreid. Limburg verliest de concurrentiepositie als internationaal energieknooppunt.

Kernenergie en waterstof zijn belangrijke onderdelen van de energiemix, maar de implementatie verloopt trager door beperkte investeringen; er komen alleen kleinere SMR's en elektrolysers. Dit leidt tot grote knelpunten vanwege de beperkte productie en de internationaal georiënteerde energiemarkt.

Door de afgenomen vraag verdwijnen lokale ov-verbindingen, en blijven alleen de snelle verbindingen naar de Randstad behouden. Deze verbindingen sluiten niet goed aan bij de lokale mobiliteitsbehoeften, waardoor bewoners van kleinere steden en dorpen moeilijker van en naar de grotere ov-knooppunten kunnen reizen. Dat vergroot de afhankelijkheid van de auto.

6.6 Limburgse Gemeenschappen

"Limburg is een mozaïek van losse zelfvoorzienende (grensoverstijgende) gemeenschappen."

Verhaallijn

Limburg groeit uit tot verschillende regio's waar brede welvaart zich focust op samenhang en identiteit. Gemeenschappen zijn hecht, en wonen, werken en recreëren vinden vooral plaats binnen de eigen sterke Limburgse gemeenschap. Mensen voelen zich sterk verbonden met hun nabije omgeving en elkaar, wat de sociale cohesie vergroot. Regionale autonomie en collectieve initiatieven staan centraal, ondersteund door lokale overheden. De vergrijzing vormt een uitdaging, maar wordt opgevangen door gemeenschapsgerichte woonvormen en lokale zorginitiatieven. De economie richt zich op kleinschaligheid en zelfvoorziening, met een sterke rol voor het mkb en circulaire bedrijvigheid.

Mobiliteit is lokaal georganiseerd met een focus op korte reisafstanden. Het energiesysteem heeft een decentrale focus: energiecoöperaties en regionale netwerken verminderen de afhankelijkheid van nationale infrastructuren. Door deze focus op nabijheid en sociale samenhang blijft Limburg een leefbare en veerkrachtige regio, waar identiteit en gemeenschapszin centraal staan.

Kenmerken

- **Samenleving**: Regionale zelfvoorzienendheid staat centraal. De samenleving woont werkt en recreëert binnen de eigen regio. Er is grote gemeenschapszin en veel dingen gebeuren in collectiviteit.
- **Rol overheid**: De rijksoverheid faciliteert regionale/ lokale overheden die zich focussen op sociale cohesie. De belangrijkste prioriteit van de provincie ligt bij het behoud van cultuurhistorische landschappen en het verkleinen van kloven in de samenleving.
- **Rol van Limburg in Nederland:** Limburg als een geheel is minder relevant, (grensoverstijgende) regio's werken als losstaande systemen.

6.6.1 Economie

Zelfvoorzienendheid binnen elke regio is het belangrijkste speerpunt. Werkgelegenheid neemt toe voor praktisch opgeleiden in sectoren zoals bouw, handel en reparatie en neemt af voor kennisintensieve bedrijvigheid. Er vindt geen specialisatie plaats rond grootschalige clusters. De nadruk ligt op kleinschalige activiteiten gericht op regionale circulariteit. Zo is er meer plek voor kleinschalige productielocaties, bijvoorbeeld voor het maken van streekproducten. Er is in dit scenario een grote rol weggelegd voor het mkb. Elk dorp of stad heeft behoefte aan enige uitbreidingsruimte voor economie. De arbeidsproductiviteit is min of meer gelijk aan de huidige arbeidsproductiviteit of daalt licht. Er is relatief weinig investeringskracht en –bereidheid bij kleinere bedrijven. Grote schaalvoordelen vanwege ontbreken van clustering en specialisatie. Limburg wordt hiermee een minder aantrekkelijke vestigingsplaats voor internationale bedrijven. Innovatie staat op een relatief laag pitje.

De Brightlandscampussen blijven regionaal belangrijk voor de kenniseconomie, maar hebben een beperkte internationale aantrekkingskracht. Er is een zekere mate van innovatie in de zorg om ervoor te zorgen dat mensen langer thuis kunnen wonen. Brede welvaart is belangrijk, maar beperkt zich tot de lokale en regionale schaal. De grens is dan ook een barrière in dit scenario, maar voor Limburg geldt wel dat steden als Aken, Luik, Genk/Hasselt en Mönchengladbach behoren tot de regionale gemeenschappen van Limburg. Er moet wel extra inspanning worden verricht om die grensbarrière te slechten.

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie (links) en scenario (rechts)

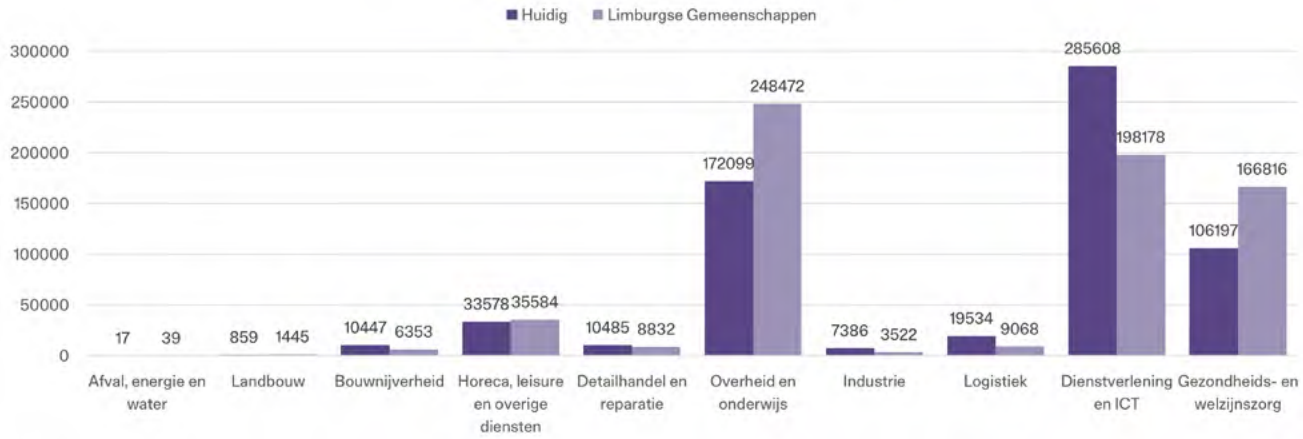

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

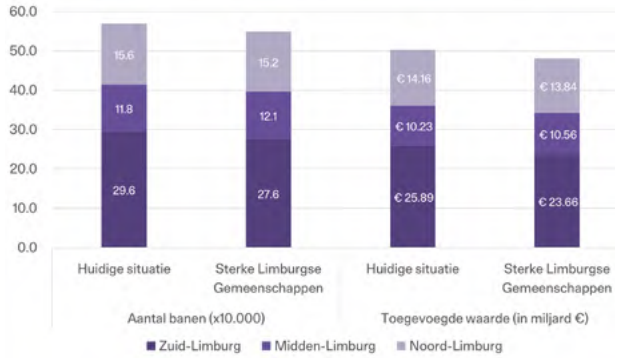

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

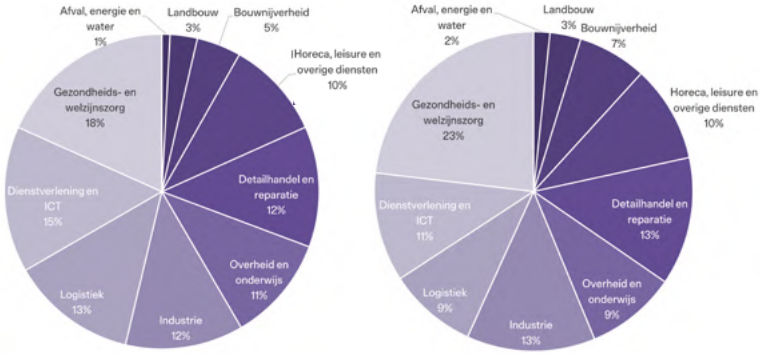

Limburgse Gemeenschappen: Economie

E2.3 Circulaire hubs
Elke gemeente heeft een eigen circulaire hub. Deze hubs zijn een belangrijke bron van materialen voor lokaal mkb. De materialen in de hub komen grotendeels uit de eigen gemeente.

- Circulaire hubs

E3.3 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Kortere supply chains, geen uitgifte meer van nieuwe kavels van >5 ha. Deel logistieke ruimte herbenut voor productie NL'se markt en grootschalige logistiek wordt niet uitgebreid.

- 1 vierkant = 50 ha
- Bestaand oppervlakte
- Nieuw oppervlakte

E4.3 Clusteren ruimtevraag kantoren
Weinig verandering tov huidige situatie, verwachte krimp voorraad van circa 20%.

E5.3 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Veel praktische banen bij MKB bedrijven. Elk dorp en stad accommodeert voor de eigen vraag naar bedrijventerrein.

E6.3 Energie-intensieve bedrijvigheid
Geen specifieke aandacht voor energie-intensieve bedrijvigheid, grote bedrijven zijn geen prioriteit.

E7.3 Arbeidsproductiviteit
Arbeidsproductiviteit blijft gelijk/neemt iets af. Verbeteringen in arbeidsproductiviteit door schaalvoordelen worden ongedaan gemaakt. De arbeidsproductiviteit moet meer uit traditionele maakindustrie komen.

E8.3 Innovatieve technologieën
Campussen dragen bij aan regionale innovaties in de kenniseconomie en maakindustrie. Weinig internationalisering, maar samenwerking met MKB.

E9.3 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn van enig belang voor de economie, maar evt vrijvallende ruimte kan ool gebruikt worden voor MKB-bedrijvigheid of voor defensie. Op de Nedcar productielocatie wordt voor defensie geproduceerd. Het aantal banen op Chemelot krimpt met circa 40%. Einstein telescoop komt niet naar Limburg. MAA sluit.

- Chemelot: chemisch cluster
- VDL Nedcar: productie defensie
- Einstein Telescope komt niet
- Maastricht Aachen Airport verdwijnt

E10.3 Hoger- en beroepsonderwijs
Kleiner aandeel internationale studenten. UM en Hogeschool Zuyd krimpen. MBO's belangrijker, omdat sectoren met praktisch geschoolden groeien.

- WO
- MBO
- HBO

E11.3 Samenwerking over de grens
Minder banengroei, dus ook minder expats, kenniswerkers en arbeidsmigranten. Die laatsten blijven wel nodig om banen in te vuller (ook in zorg bijvoorbeeld)

E12.3 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zelfvoorzienende arbeidsmarkt. MKB-bedrijve kern van economie. Vestigingsklimaat meest business as usual.

E13.3 Arbeidsmarkt
Werkloosheid vergelijkbaar met nu. Mensen kijken naar elkaar om, gemeenschapelijkheid belangrijk. Opkomst regionale 'broodfondsen'. Het aantal banen voor laag- en middelbaar opgeleiden neemt neemt licht toe ten koste va banen voor hoog opgeleiden. Werkgelegenheic in de energiesector vooral op kleine schaal. Aantal arbeidsmigranten daalt door nadruk op (kleinschalige) lokale productie.

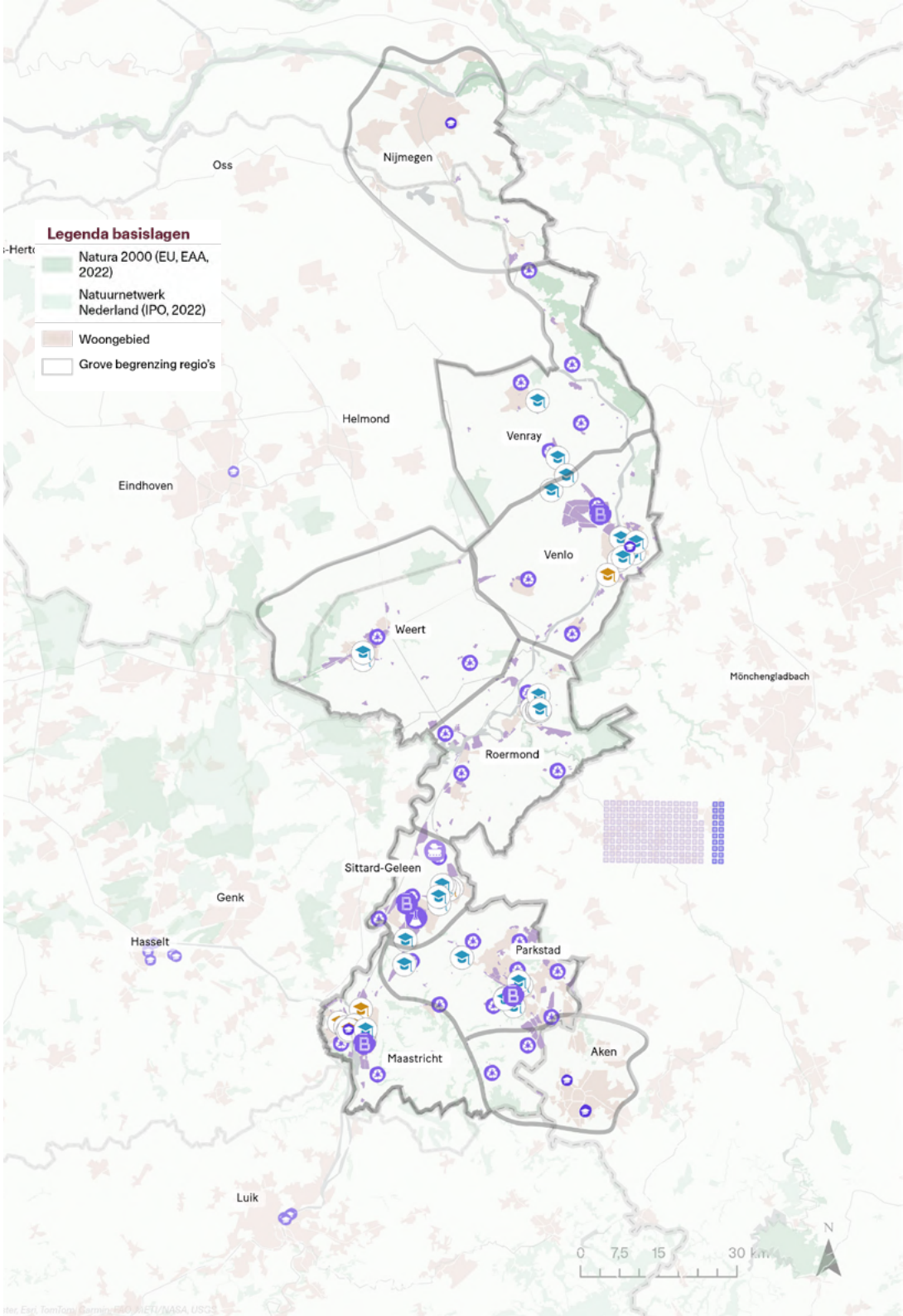

6.6.2 Wonen

Jongeren, gezinnen en ouderen vinden hier opnieuw hun plek. Wonen draait steeds meer om gemeenschap, met kleinschalige, lokale projecten die de sociale samenhang versterken. Lokale en regionale samenhang is van groot belang. Zorg wordt met name lokaal ingevuld (vraagt meer van mantelzorgers) en voorzieningen blijven in de meeste kernen goed overeind.

Senioren wonen langer in hun eigen huis (aangepast naar 0-treden). Doorstroming komt daarmee beperkt op gang waardoor nieuwbouw zich vooral richt op grondgebonden gezins- en starterswoningen via 'straatje erbij' en hier en daar een 'wijkje erbij'. Naast nieuwbouw ligt de focus op renovatie en herstructurering, zodat bestaande woningen kwalitatief versterkt, zijn en blijven. Door de ruimtelijke spreiding van woongemeenschappen blijft Limburg een diverse en leefbare regio. De rol vanuit de woningcorporaties is groot en richt zich weer vol op de 'kerntaak': nieuwbouwen en beheren van sociale huurwoningen

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

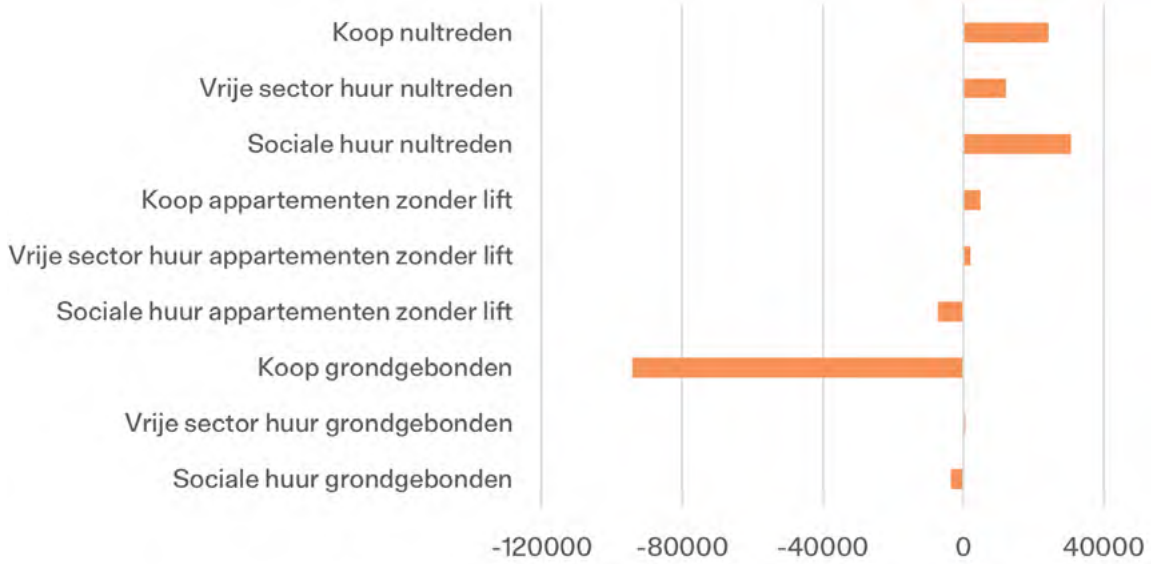

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

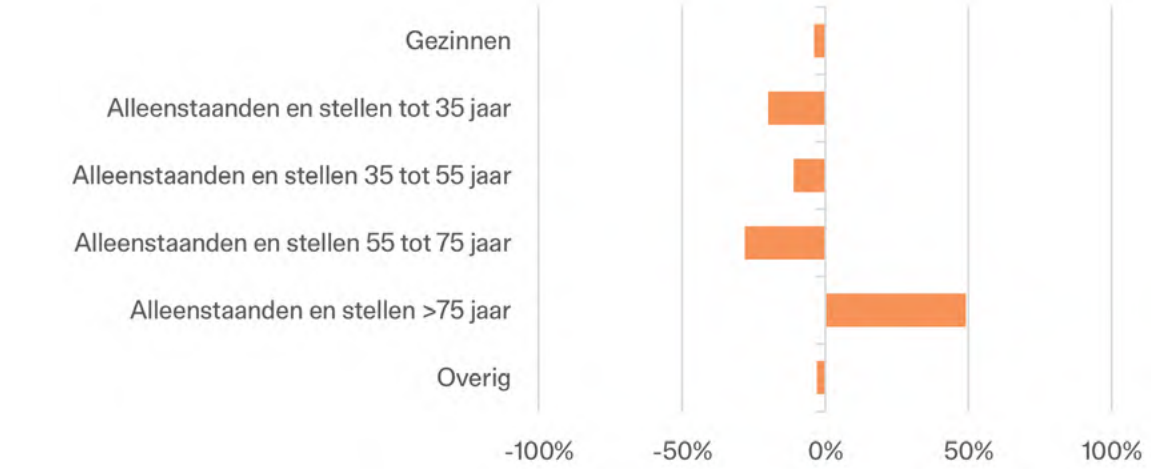

Limburgse Gemeenschappen: Wonen

W1.3 Sturende meta-trends voor wonen
'Deglobalisering': Behoud lokale identiteit en cohesie. Wonen gericht op de '15-minuten visie'. Voorzieningen dichtbij, ook in dorpen.

W2.3 Groeiende doelgroep
Veel gezinnen en senioren. Lichte toename eenpersoonshuishoudens.

W3.3 Woonvormen
Sterk gebonden aan lokale gemeenschappen. Collectief opdrachtgeverschap en aandacht voor voldoende betaalbare woningen (zowel koop als huur). Kleinere compacte nultredenwoningen. Gerenoveerde historische woningen.

W4.3 Mate van sturing op doelgroepen
Gemeenten en lokale gemeenschappen aan zet. Focus van corporaties op lokale omgeving met extra aandacht voor seniorenhuisvesting en ontmoetingsruimte.

W5.3 Type woningmarkt
Lokale sturing en focus op gemeenschappen (niet het individu). Dorpsontwikkeling en aandacht voor behoud en verbetering van bestaande voorraad.

W6.3 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Beperkt. Met name seniorenhuishoudens blijven in huidige woning. Tegelijkertijd draagt herontwikkeling van leegstaande panden en gebieden bij aan de doorstroming.

W7.3 Nieuwbouwlocaties
'Straatje erbij' in alle kernen en wijken.

W8.3 Verdichting
Verdichting binnen alle bestaande kernen incl. het herontwikkelen van historische gebouwen en dorpsstructuren.

Verdichting

W9.3 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Woningdelen, splitsen of benutten kavels ter bevordering van leefbaarheid in kernen. Drijfveer: sociale binding versterken en het behouden van historie.

Benutten bestaande voorraad

W10.3 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op versterken kwaliteit en aanpasbaarheid van bestaande voorraad voor huidige (veelal vergrijzende) bewoners. Beschermen van de kwaliteit van historisch erfgoed.

W11.3 Sociale leefbaarheid
Hechte gemeenschappen, overeind houden van lokale voorzieningen en verenigingen. Leunen en steunen op lokale gemeenschap. Grote sociale controle ten behoeve van veiligheid. Burenhulp.

W12.3 Fysieke leefbaarheid
Focus op leefbare dorpen en lokale (vaak ook agrarische) economie. Voldoende lokaal groen. Gemeenschapsvoorzieningen.

W13.3 Wonen, welzijn en zorg
Welzijn en zorg gaan hand in hand met volop aandacht voor gemeenschappen en sociale cohesie. Kernen houden zorgvoorzieningen voor ouderen en zorgbehoevenden. Groot beroep op mantelzorg gedaan.

W14.3 Betaalbaarheid wonen
Men hecht veel waarde aan gemeenschapszin en het wonen binnen een gemeenschap. Er wordt sterk ingezet op betaalbaar wonen door middel van collectieve woonvormen.

Nieuwe FSI
fsi_2050_gl
9.25229
0

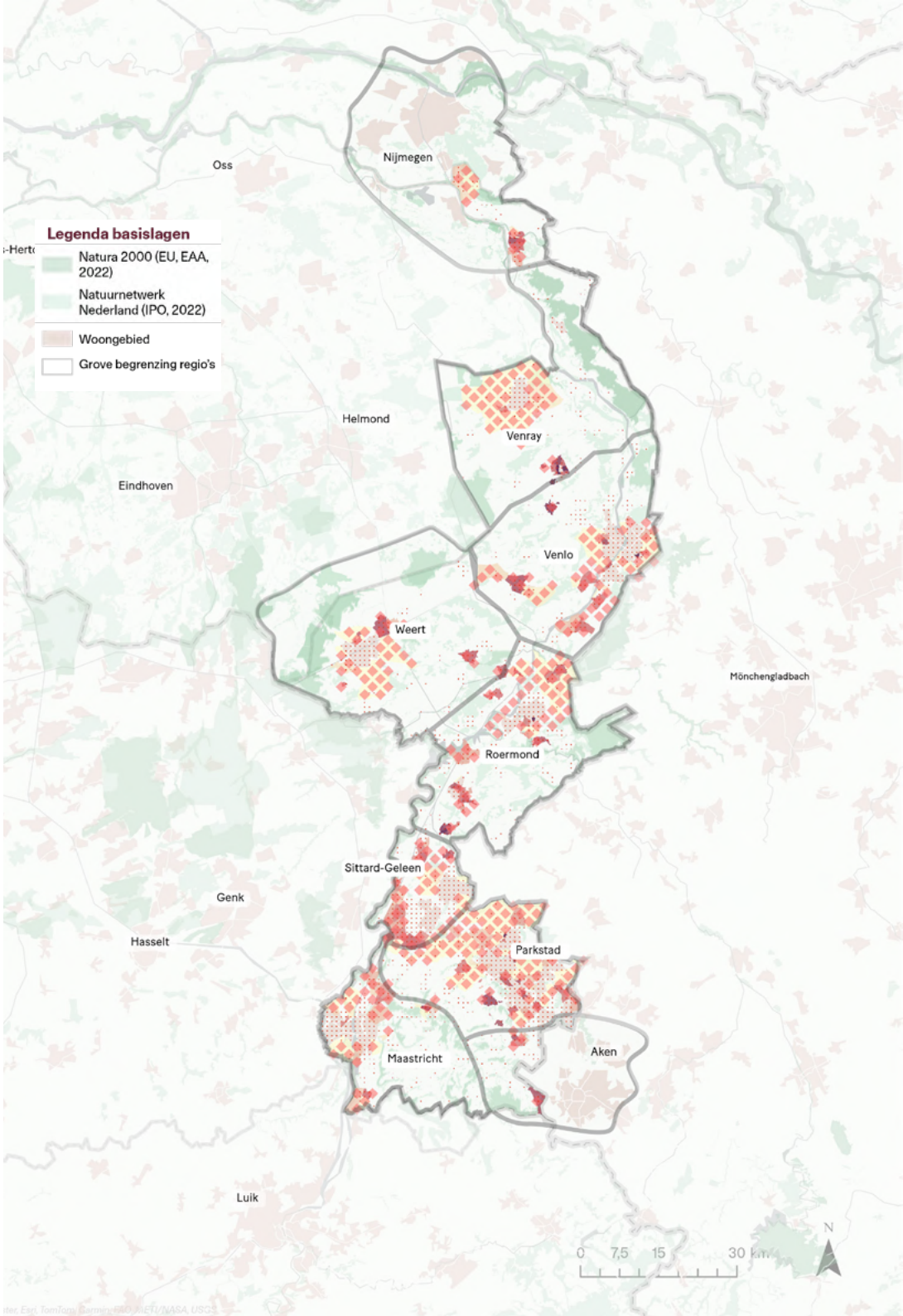

6.6.3 Landelijk gebied

In scenario Limburgse Gemeenschappen staat behoud van bestaande natuurwaarden centraal. Lokale gemeenschappen voelen zich verantwoordelijk voor hun leefomgeving en ecosysteem. Waterveiligheid is een randvoorwaarde voor de instandhouding van de gemeenschappen en agrarische activiteiten. Er wordt ingezet op kleinschalige, gebiedsgerichte oplossingen zoals groenblauwe dooradering op perceelranden, groene en blauwe wijken en lichte bouw op kwetsbare bodems. Door afname van de scheepvaart ontstaat ruimte om de Maas weer natuurlijker te laten meanderen. Ook andere rivieren en beken krijgen meer ruimte voor een natuurlijk regime. Dit versterkt de ecologische kwaliteit en draagt bij aan de klimaatbestendigheid van het Limburgse landschap.

Het agrarisch systeem is vooral kleinschalig, coöperatief georganiseerd en sterk verbonden met de lokale gemeenschap. Er zijn meer boeren in Limburg dan in 2025. De productie van voedsel richt zich op de Limburgse voedselvraag, korte ketens, kwaliteit en streekproducten. Extensieve landbouw zorgt ervoor dat natuur niet wordt belast. Boeren delen data voor onderlinge transparantie en optimalisatie van kringlooplandbouw. Er is synergie tussen landbouw, landschap en recreatie waarbij de agrarische sector ook een toeristische functie vervult. Toerisme en recreatie zijn kleinschalig en verspreid over de gehele provincie. Toerisme en recreatie zijn gebaseerd op cultuurhistorische waarden van het landschap en natuur. Toerisme en recreatie spelen zo een sterke rol in de instandhouding van regionale gemeenschappen, bijvoorbeeld door populariteit van streekproducten.

Leefbaarheid in het landelijk gebied is van groot belang en heeft prioriteit. Dorpen behouden hun kleinschalige karakter en er wordt geïnvesteerd in klimaatadaptatie en ruimtelijke kwaliteit, bijvoorbeeld via vergroening en multifunctioneel gebruik van openbare ruimte voor wateropvang. De sterke gemeenschappen vormen de basis voor sociale voorzieningen, aangevuld met bovenregionale ondersteuning waar nodig. De nadruk ligt op het behoud van cultuur en gemeenschapszin, waarbij lokale en regionale keuzes leidend zijn.

Limburgse Gemeenschappen: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Het agrarisch systeem speelt een belangrijke rol in de lokale gemeenschappen. Veel agrarische bedrijven zijn georganiseerd als cooperatie. Het aantal boeren neemt op deze manier toe. Lokale productie wordt ook lokaal geconsumeerd (kortere ketens) en de Limburgse vraag naar voeding is leidend voor de omvang en samenstelling van het agrarisch systeem. (melk)veehouderij is nog steeds aanwezig maar kleinschaliger, de intensieve variant verdwijnt vrijwel geheel. Landbouw speelt ook een rol in toerisme en recreatie. De agrarisch ondernemer produceert unieke streekproducten die uitblinken in kwaliteit en daardoor landelijk in trek zijn. Door extensivering van (belastende) agrarische activiteiten ondervindt de natuur geen negatieve effecten van de agrarische bedrijvigheid. Boeren delen data voor transparantie en optimalisatie in kringlooplandbouw.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
Toerisme en recreatie spelen een rol in de instandhouding van regionale gemeenschappen. De toerisme-druk is verspreid over de gehele provincie. Kleinschalig en cooperatief toerisme door het gehele landelijke gebied: cultuurhistorische waarde en natuur. Streekproducten (lokale cultuur en ambacht). Synergie tussen landschapsfuncties. Recreatie functie van agrarisch gebied neemt toe.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Nadruk ligt op lokale en regionale keuzes. Leefbaarheid van het platteland heeft prioriteit, en het landelijk gebied is getypeerd door kleinschalige woonkernen. Het behoud van cultuur/gemeenschappen weegt zwaarder dan de kosten hiervan, en er wordt in grote mate geinvesteerd in klimaatadaptatie, aangevuld met lokale initiatieven die een directe bijdrage leveren aan de ruimtelijke kwaliteit en lokaal worden gevoeld. De dorpen versterken hun groene structuren ter voorkoming van hitte stress en de openbare ruimte wordt benutten voor de opvang en benutting van regenwater in combinatie met andere functies (bijvoorbeeld park of speelplaats).

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen. Aanvullend bovenregionale support voor het instandhouden van overige voorzieningen.

LG.N.1 Ecologie
Behoud van huidige natuurwaarden. Lokale gemeenschappen voelen zich verantwoordelijk voor het ecosysteem.

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Waterveiligheid is een voorwaarde voor het behoud van gemeenschappen in het landelijk gebied. Veel kleinschalige oplossingen, zoals groenblauwe dooradering op perceelsranden, groene en blauwe wijken en lichte bouw op slappe bodems. De afname van scheepvaart biedt kansen voor het meanderen van rivieren.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Lokale en regionale gemeenschappen maken de dienst uit. Het lokale belang gaat boven interregionaal of internationaal belang en nadruk ligt op lokale en regionale maatregelen. Verbinding op lokale en regionale schaal is complex door interregionale sociaal-culturele verschillen; binnen regio's weinig ruimte voor 'afwijkend' gedrag'. Grensdorpen-netwerk: samenwerking tussen Limburgse en Belgische/Duitse dorpen voor kennisdeling en streekontwikkeling. Wel evenementen die van buiten de regio aandacht krijgen en mensen trekken: drakenspelen (Beesel), schutterijevenementen, carnaval.

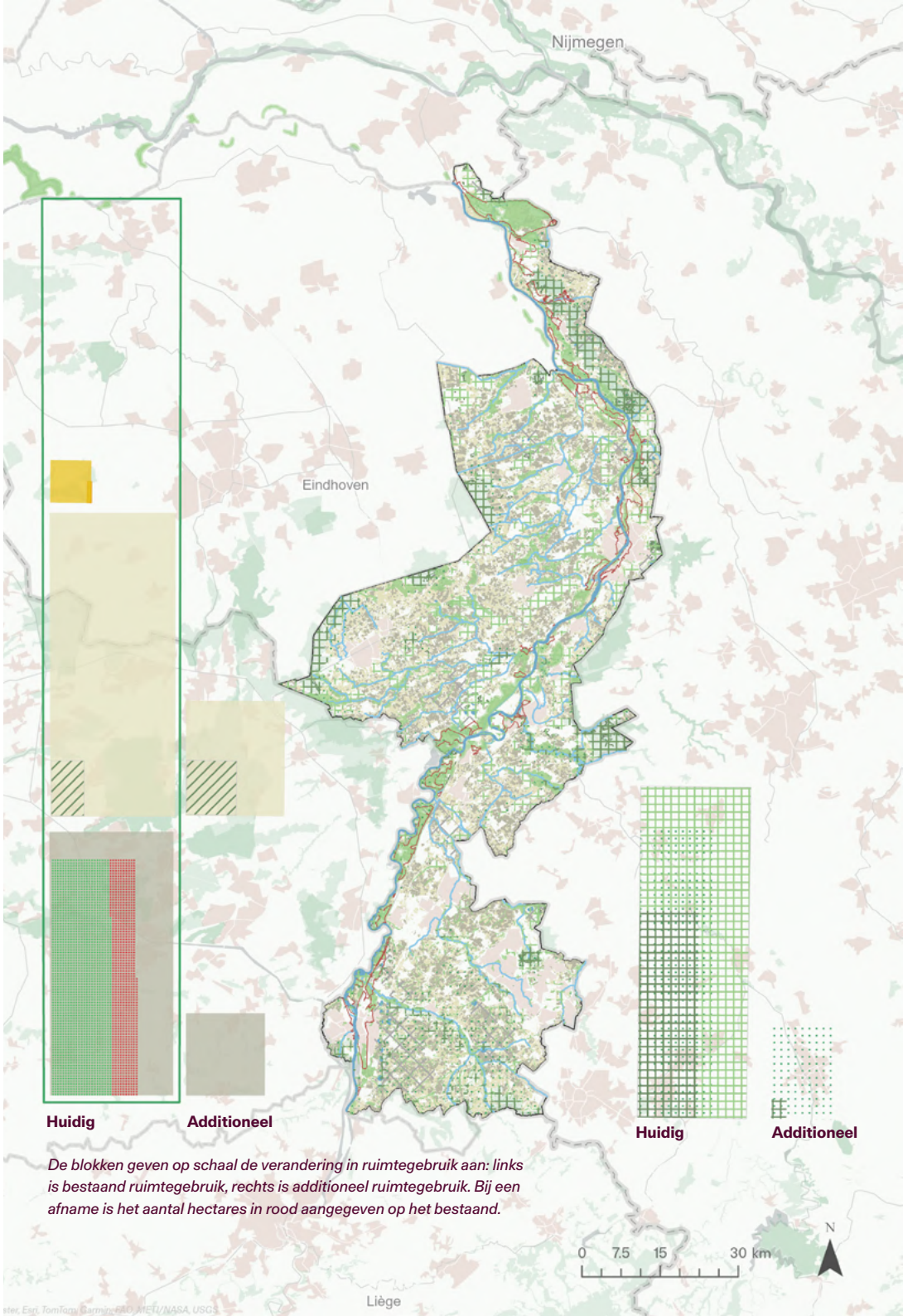

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.6.4 Mobiliteit

Limburg bestaat uit deelregio's die elk functioneren als een eigen daily urban system, waarbij de meeste verplaatsingen binnen de regio zelf plaatsvinden. Het mobiliteitssysteem is dan ook niet gericht op grote corridors, maar op lokale en regionale verbindingen. De verantwoordelijkheid voor het mobiliteitssysteem ligt grotendeels bij de regio's en de gemeenten, met beperkte landelijke coördinatie. Openbaar vervoer (zowel over spoor als over de weg) wordt georganiseerd op provinciaal niveau.

Door de kortere afstanden groeit het aandeel van lopen en fietsen in de mobiliteit. Er wordt ingezet op het verbeteren van de lokale bereikbaarheid, met fietspaden tussen woongebieden, extra buslijnen en sprinterverbindingen. De focus verschuift van intercityknooppunten naar een gelijkmatige spreiding van stations en busknopen over de provincie. Elke kern in Limburg krijgt een solide ov-verbinding, met een breed scala aan lokaal opererende diensten, zoals buurtbussen en vrijwilligersinitiatieven. Deelmobiliteit speelt een grotere rol, niet alleen via commerciële aanbieders, maar ook door deelgebruik binnen familie- en vriendennetwerken.

Ook het goederenvervoer krijgt een fijnmazige aanpak. In plaats van te focussen op grote corridors, ligt de nadruk op efficiënte distributie naar kleinere bedrijventerreinen, waardoor Limburgse bedrijven goed bereikbaar blijven. Buurthubs bieden wijkbewoners de mogelijkheid om spullen te lenen, huren of tweedehands aan te schaffen. De sluiting van Maastricht Aachen Airport benadrukt de lokale oriëntatie.

De kleinere daily urban systems leiden tot toename van verplaatsingen op de korte afstanden. Door het goed functionerend lokaal ov systeem vindt deze groei met name plaats op ov en fiets. Op de lange afstand blijft het aantal ritten naar verwachting ongeveer gelijk aan de huidige situatie voor de verschillende vervoerwijzen.

Modal split per afstandsklasse

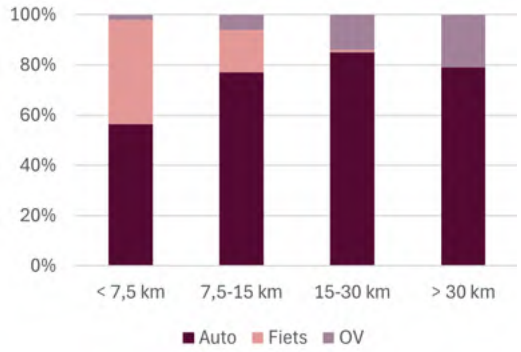

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

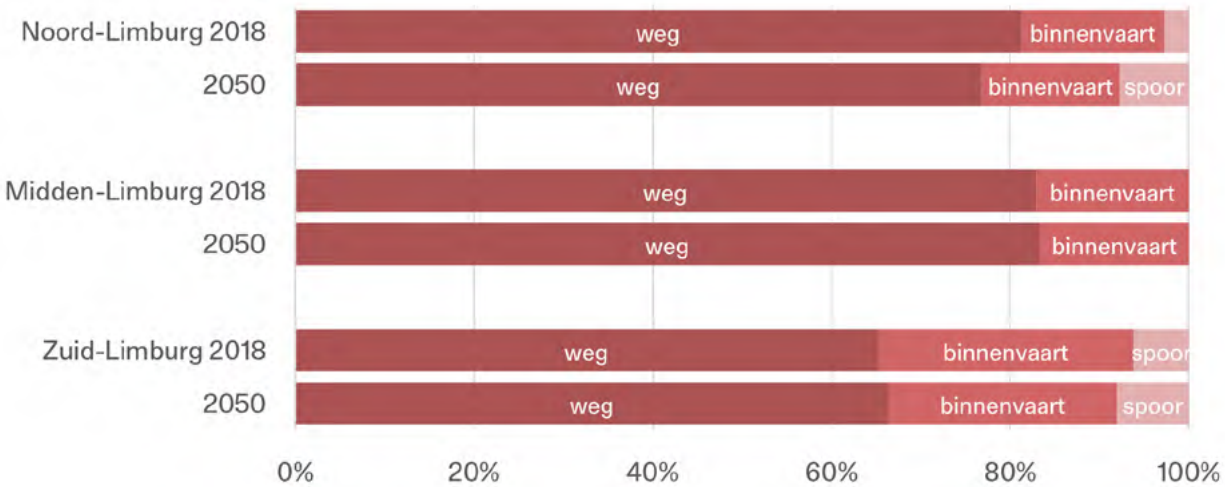

Limburgse Gemeenschappen: Mobiliteit

M.IP.3 Infrastructuur - personen
Weg: Focus qua investeringen op lokale/regionale verbindingen binnen de 3 deelregio's van Limburg
Ov: Geen nieuwe infrastructuur, wel mogelijke uitbreiding van het aantal stations en haltes
Fiets: Sterke focus op lokaal en regionaal fietsverkeer

- Regionale fietsverbindingen (Routedatabank, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale fietsverbindingen
- Hoogwaardig openbaar vervoerverbinding
- Busroutes (openOV, 2025)
- Verbeterde/veel gebruikte regionale busroutes
- Spoorwegen
- Vaarwegen

M.OVP.3 Openbaar vervoer - personen
Minder nadruk op IC-knopen en meer op een gelijkmatige spreiding van stations over de provincie.
Inzet op regionale en lokale verbindingen (sprinters).
Ieder dorp krijgt een goede ov verbinding.
Breed scala aan lokaal opererende ov-diensten (buurtbussen, vrijwilligersdiensten etc.)

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.3 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Grotere rol. Niet alleen commercieel maar ook in deelgebruik met vrienden/ familie.
Inrichting: Behoud van huidige inrichting openbare ruimte.
Hubs: Buurthubs waar wijkbewoners spullen (zoals gereedschap) kunnen lenen of huren of een tweedehands product kunnen aanschaffen.

M.LP.3 Luchtvaart - personen
Afname van de luchtvaart. Sluiting MAA vanwege lokale focus

M.IG.3 Infrastructuur - goederen
Meer ruimte en prioriteit voor fiets en ov.
Weg: Geen uitbreidingen hoofdinfrastructuur.
Goederentransport over de weg neemt verder toe tov spoor en water door verspreide ligging van bedrijventerreinen (minder sterke corridors tussen clusters)
Spoor: Geen infrastructurele aanpassingen.
Waterwegen: Internationale handelsstromen zijn afgenomen, waardoor er weinig grote scheepsvaart is.

M.KG.3 Knooppunten - goederen
Grote clusters: De omvang van Chemelot en het logistiek cluster rondom Venlo blijft ongeveer gelijk.
Bedrijventerreinen: meer kleinere bedrijventerreinen bij steden en in grote dorpen, in plaats van in grote clusters op transportknooppunten.

M.SG.3 Stedelijke distributie - goederen
Veel bezorgdiensten door hele provincie, toename van pakketpunten.

M.LG.3 Luchtvaart - goederen
Buurthubs: dichtbij en met niet alleen een functie in de circulaire economie, maar ook met een sociaal doel.

M.O.3 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Geen noodzaak tot autonoom rijden.
Verschoning van vervoer: Gedeelde elektrisch mobiliteit, met collectieve laadpleinen.

M.B.3 Beprijzing mobiliteit
Auto: Geen beprijzing
OV: Focus op regionaal ov, met lagere tarieven voor korte afstanden. (Inter)nationale verbindingen kunnen duurder zijn door beperkte subsidies.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.3 Governance en marktordening
Overheid: Verantwoordelijkheid bij regio's en gemeenten, met beperkte landelijke coördinatie.
Investeringen: Regionaal maatwerk in mobiliteitsbeleid (subsidies deelmobiliteit en lokaal ov)
Ov-concessie: ov (zowel over spoor als over de weg) wordt georganiseerd op provinciaal niveau.

M.S.3 Sociale mobiliteit
De gemeenschap zorgt voor elkaar, sociaal vangnet wordt lokaal georganiseerd.

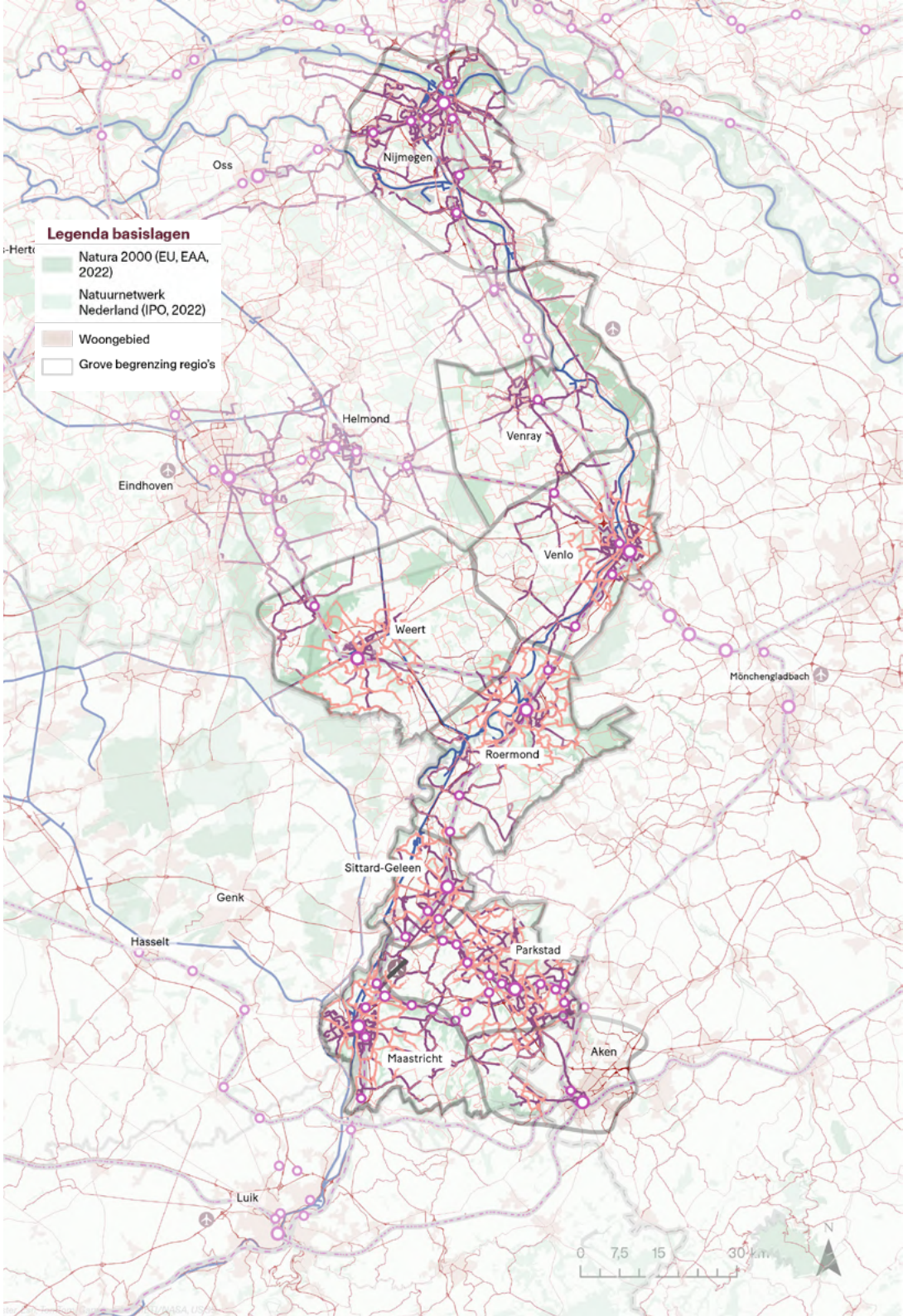

6.6.5 Energie

In Limburgse Gemeenschappen draait het energiesysteem op lokale opwek en eigenaarschap. Elke regio reguleert en beheert zijn eigen energievoorziening via Gesloten Distributie Systemen (GDS'en) en kleinschalige netwerken. Dit zorgt voor een sterke en zeer directe koppeling tussen opwek en gebruik, met minimale afhankelijkheid van landelijke infrastructuur. Kleinschalige zonne- en windparken voorzien dorpen en steden van stroom, terwijl geothermie en aquathermie lokale warmtenetten voeden, met veelvuldig gebruik van biogas als piekvoorziening. Opslag wordt verspreid en divers ingezet met buurtbuffervaten, buurtbatterijen en gasopslag. Waterstofproductie ten behoeve van de lokale industrie en mobiliteit gebeurt op regionale schaal, met enkele elektrolysers of zelfs via de elektriciteit vanuit een SMR, afhankelijk van de behoeften van de deelregio's.

Het elektriciteitsnet is decentraal georganiseerd, met extreem veel nieuwe MS-stations en beperkte HS-netuitbreidingen, waardoor de verzorgingsgebieden versnipperen. Logistiek en landbouw richten zich op de lokale markt, met korte ketens en traditionele én innovatieve manieren om energie te besparen. De focus op lokale autonomie betekent dat elke regio zelf bepaalt hoe energievoorziening wordt ingericht, wat leidt tot sterke verschillen tussen gebieden. De energiekosten blijven stabiel door lokaal eigenaarschap, maar onbalans tussen regio's kan leiden tot tekorten en overschotten die niet altijd even efficiënt kunnen worden gecompenseerd als wanneer dit centraal geregeld was. Door de sterke nadruk op lokaal bestuur en energiecoöperaties is er veel burgerparticipatie, maar de effectiviteit verschilt per regio. Wie participeert profiteert, maar wie niet meedoet, kan met hogere kosten en onzekerheid te maken krijgen.

De verder stijgende temperatuur zorgt voor langere droogteperioden, watertekorten en een grotere impact op landbouw en daarmee op de energieproductie uit biomassa en geothermie. Regio's met minder natuurlijke hulpbronnen of zwakkere economische sectoren worden extra kwetsbaar. Dit leidt wel tot grotere economische verschillen tussen regio's en een energietransitie die ongelijk verloopt. Stormen en overstromingen brengen schade toe aan decentrale energie-infrastructuur, waardoor zelfvoorziening binnen de regio minder vanzelfsprekend is; tegelijkertijd zijn er inmiddels zoveel verschillende schakels toegevoegd aan het lokale energiesysteem dat de algehele energievoorziening en daarmee leveringszekerheid vaak in stand blijft en adaptief is aan deze grillige nieuwe wereld.

Limburgse Gemeenschappen: Energie

EN.O1.3 Opwek - Kernenergie
• Zeer beperkte hoeveelheid kleinschalige SMRs, afhankelijk van de wensen van de regio - autonome energie

Small Modular Reactor (SMR)

EN.O2.3 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Maximale inzet op lokale warmtebronnen (geo- en aquathermie, LT-restwarmte) gericht op zowel dorp als stad met lokaal beheer. Kleinschalige biogasinstallaties, wind- en zonneparken in buitengebied nabij dorpskernen.

Zoekgebied aquathermie
Restwarmte van datacentra
Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)
Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.3 Transport - Waterstof
Waterstof-, CO2- en ammoniakleiding komen niet. Gelijkstroomkabel van Noordzee komt niet. Kleinschalige elektrolyse voor beperkt lokaal gebruik.

EN.T2.3 Transport - Elektriciteit
Beperkte uitbreiding van landelijke elektriciteitsnet, forse uitbreiding van lokale netten. Veel nieuwe MS-stations benodigd (enkele HS-stations). Verzorgingsgebieden versnipperen enorm.

380 kV
150 - 320 kV
110 kV
Hoogspanningsstation

EN.OP.3 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Warmte- en Koudeopslag in kernen mits genoeg warmte om te bufferen
• Veel collectieve en kleinschalige batterijopslag nabij steden, dorpen en bedrijventerreinen
• Veel Vehicle-to-Grid en Vehicle-to-Vehicle oplossingen
• Minimale CCS en lokale opslag van gas

Collectief warmtenet met lokale warmtebronnen in combinatie met kleinschalige opwek en opslag

EN.G1.3 Gebruik - Glastuinbouw
• Afname glastuinbouw
• Glastuinbouw levert aan lokale markt
• Opzet van GDS'en met lage temperatuur-restwarmte voor nabije gebouwde omgeving
• Plaatsing van lokale windturbines en zonnevelden op terrein van glastuinbouw/gesloten teelten.

EN.G2.3 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Maximale collectieve oplossingen, ook in kleine kernen. Warmtenetten, All-electric en hybride afhankelijk van regionale bestuur
• Schaal van participatie verschilt per regio
• Maximale benutting van LT-restwarmtebronnen; in mindere mate van MT- of HT-restwarmte, aangezien er vermindering is van industrie. Beperkte import restwarmte vanuit buitenland, behalve als het binnen een grensregio valt

Collectief warmtenet met lokale warmtebronnen in combinatie met kleinschalige opwek en opslag

EN.G3.3 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
Afname energie-intensieve bedrijvigheid. Clauscentrale op CCS mits genoeg CO2, anders op lokaal opgewekte waterstof

EN.G4.3 Gebruik - Logistiek
• Veel lokale logistiek, gebruik van elektriciteit en lokaal opgewekte duurzame gassen
• Weinig behoefte aan snellaadpleinen t.b.v. lange-afstandslogistiek

Collectieve (snel)laadpleinen

EN.S1.3 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Stabilisatie via lokaal eigenaarschap; hoge belastingen voor grootverbruikers (mits aanwezig in regio)

EN.S4.3 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Intensieve burgerparticipatie in energietransitie. Energiegemeenschappen en cooperaties spelen een grote rol.

EN.OV1.3 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Evenwicht tussen energie en ruimtelijke ordening

EN.OV2.3 Overig - Natuurinclusief
Natuur en energie gecombineerd

EN.OV3.3 Overig - Snelheid transitie
Bovengemiddelde snelheid; fossiel waar nodig, hernieuwbaar waar mogelijk
Omschakeling van nationale gasnet naar GDS'en voor lokale processen, met invoeding vanuit lokale biovergisters

Hoofdtransportleiding biogas netwerk
Regionale ransportleiding biogas netwerk

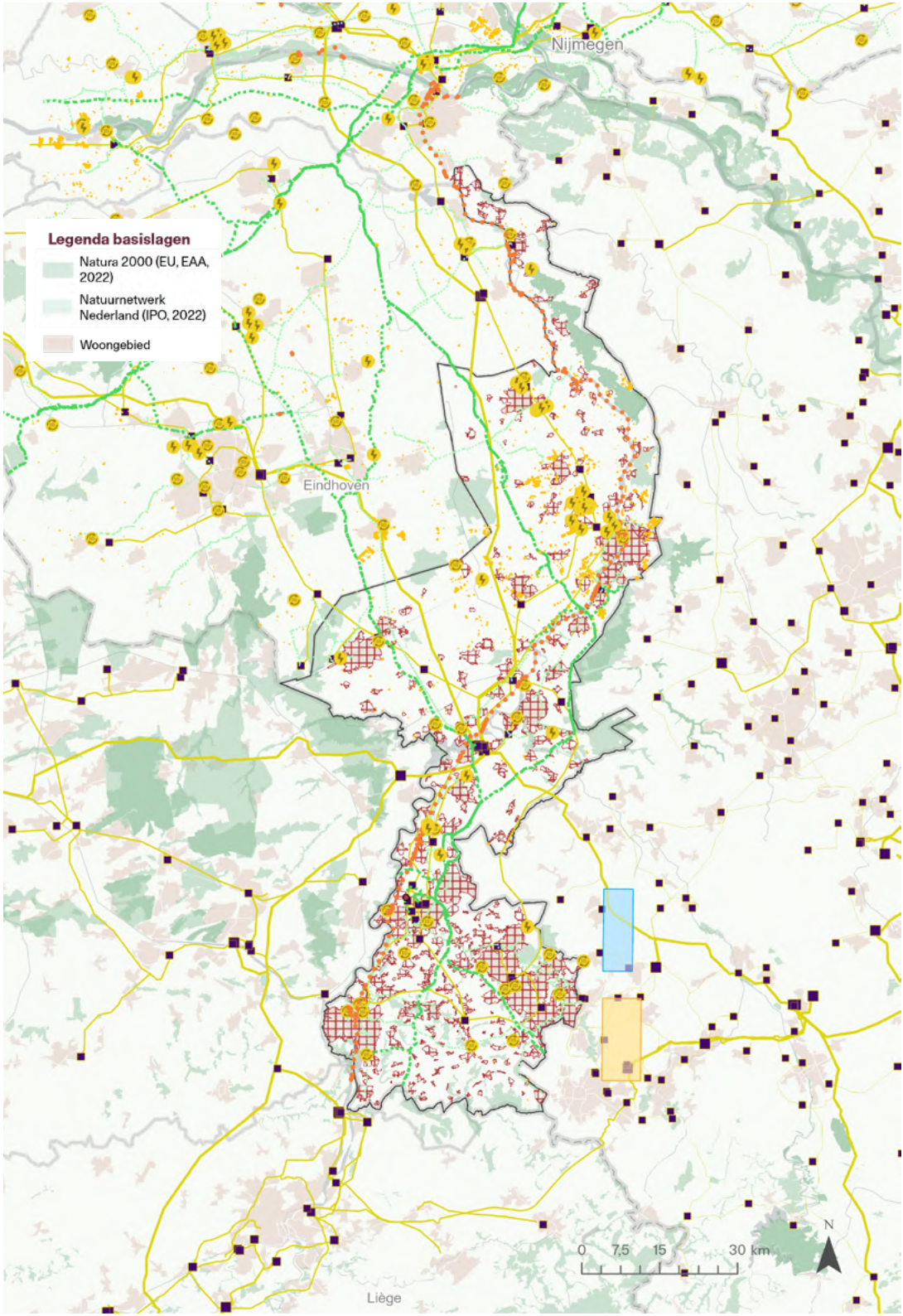

6.6.6 Limburgse Gemeenschappen: conclusies

Economie

- **De economie van dorpen groeit:** praktische maakbedrijven dichtbij huis profiteren en kennisintensieve sector in steden krimpt. Dat betekent ee**n kleine economie van stabiliteit, autonomie en geborgenheid** in plaats van innovatie, grote sleutelprojecten (parels) en hoge economische groei. Internationale bedrijven verdwijnen, kennisinstellingen zijn gericht op het versterken van de lokale economie.
- De ruimtevraag van de industrie landt vooral rondom de dorpen. Dat zorgt voor een boost in de lokale economie, maar heeft een **negatief effect op de cultuurhistorische kwaliteit van het landschap**.

Wonen

- Regionale en lokale gemeenschappen zijn van groot belang bij afwegingen rondom volkshuisvesting. Zo staat de **vitaliteit van dorpen en wijken hoog op de agenda**, vindt woningbouw verspreid over Limburg plaats en zijn betaalbaarheid, zorg (langer thuis wonen) en een vitale en gezonde leefomgeving van belang. Door dit belang komt er ook meer verantwoordelijkheid bij mensen zelf terecht. **Zelfsturing en coöperatieve samenwerking speelt in dit scenario een belangrijke rol, maar is moeilijk te organiseren.**
- Door spreiding en niet specifiek te kiezen, is er een risico dat – zeker bij het uitblijven van groei – **geen enkele plek echt floreert en een algehele verschraling optreedt** van woningkwaliteit, leefbaarheid en zorgverlening. Het is een uitdaging om het voorzieningenniveau op alle plekken overeind te houden. Om dit te voorkomen is **een strategie met hoofdkernen** nodig, om per deelregio centrale locaties in te richten met voorzieningen, evenementen en woningbouw.

Landelijk gebied

- De ruimtevraag van de industrie landt vooral rondom de dorpen. **Dat zorgt voor een boost in de lokale economie, maar heeft een negatief effect op de cultuurhistorische kwaliteit van het landschap.**
- Om een basis te geven voor vitale gemeenschappen in het landelijk gebied dient naast een strategie op het overeind houden van het voorzieningenniveau, ook e**en basisveiligheidsniveau in stand te worden gehouden.** Het betreft zowel op het gebied van milieu (hitte, wateroverlast, overstroming, natuurbranden) als sociaal (oa ondermijning).

Mobiliteit

- **Afstanden worden (veel) korter:** Het behoud van sociale relaties binnen een deelregio zorgt voor kortere afstanden in het Daily Urban System. Dit verandert de bereikbaarheid van de voorzieningenstructuur; door de kortere afstanden liggen er goede mogelijkheden voor het versterken van de (elektrische) fiets. Het openbaar vervoer ontsluit met name de hoofdkernen, omdat de reisafstanden kort zijn. Om dit te ondersteunen worden er slimme mobiliteitsconcepten met deelvervoer of vervoer op afroep ontwikkeld.
- **Een sterke regionale verbindingsstructuur tussen de hoofdkernen** zorgt ervoor dat de deelregio's met elkaar verbinden blijven. Dit vergt een investering in provinciale wegen, HOV, sprinters en de regionale snelfietsroutes. Deze krijgen ook grensoverstijgend vorm.
- Het goederenvervoer krijgt een fijnmazige aanpak. Er ontstaan directe en kleinschalige productcycli in de regio. De nadruk ligt op efficiënte distributie van en naar kleinere bedrijventerreinen, waardoor **Limburgse bedrijven (onderling) goed bereikbaar blijven.**

Energie

- Inzet op het decentrale systeem. Kleinschalige netwerken en GDS'en regelen directe koppeling tussen opwek en gebruik. Geothermie en aquathermie ingezet voor lokale warmtenetten. Er is minimale afhankelijkheid van landelijke energie-infrastructuur; opslag is door de provincie verspreid op lokaal niveau.

Reflectie 'veel minder'

In het minder scenario doen de grote lijnen zich op eenzelfde manier voor. Nieuwbouw (zoals straatje erbij) staat verder onder druk en er ontstaat druk op de kwaliteit van de bestaande voorraad door een overaanbod aan woningen, met name in de dorpen. Beleidsfocus komt meer te liggen op het in stand houden van voorzieningen in kernen en leefbaarheid en draagvlak overal overeind te houden. Minder focus op de steden.

Er zijn minder inwoners en huishoudens, minder banen en een dalende beroepsbevolking. De arbeidsmarkt is krap. Mensen van buiten de provincie zouden kunnen gaan pendelen naar Limburg om er te werken. Instroom van arbeidsmigranten en kenniswerkers is nauwelijks aan de orde. Het ontbreekt bedrijven aan investeringskracht en –lust om de arbeidsproductiviteit te verhogen via automatisering en robotisering.

De lokale energietransitie is minder vergevorderd en de afhankelijkheid van fossiele energiebronnen is groot. Door een lagere bevolkingsgroei en vergrijzing neemt de energievraag af, waardoor de noodzaak voor (grootschalige) investeringen in duurzame infrastructuur afneemt. Kleinschalige opwek en warmtenetten blijven bestaan, maar zonder een sterke lokale organisatie en investeringen zullen sommige gebieden leeglopen.

De bevolkingskrimp leidt tot minder reizigers waardoor het lokale openbaar vervoer onder druk komt te staan. Dit leidt tot minder frequente dienstregelingen, het schrappen van lijnen en een verminderde bereikbaarheid van voorzieningen.

Hierdoor worden bewoners afhankelijker van de fiets of een (gedeelde) auto. Doordat de vraag naar arbeidskrachten blijft bestaan, wordt de bereikbaarheid van de kleine bedrijventerreinen extra belangrijk. Hierin spelen flexibele vervoersoplossingen een grotere rol, zoals deelmobiliteit en kleine, lokale vervoersnetwerken die de verbindingen tussen woon- en werkgebieden waarborgen.

6.7 Digitaal en autonoom Limburg

"Digitale en innovatieve trends zetten door in Limburg. Aantrekkingskracht van cultuurhistorische en landschappelijke elementen groeit."

Verhaallijn

De digitalisering van de samenleving versnelt, waardoor groepen met gedeelde voorkeuren en prioriteiten hun eigen bubbels vormen. Mensen werken steeds vaker digitaal, wat paradoxaal genoeg de behoefte aan echte ontmoetingen vergroot. Terwijl werk en leven zich verplaatsen naar het scherm, blijft de fysieke omgeving essentieel: herkenbare structuren in het landschap bieden houvast, en mensen willen er graag dichtbij wonen. Recreatieve- en cultuurhistorische hotspots zorgen ervoor dat toerisme groeit. Ruimtelijke ordening wordt steeds minder strak gereguleerd en steeds vaker gestuurd door kunstmatige intelligentie. Bewegingen vinden plaats als een service, en tijdelijke woonontwikkelingen spelen in op de veranderlijke behoeften van de samenleving.

Kenmerken

- **Samenleving:** Verregaande individualisering. Eigen waardes bepalen de omgeving van mensen en creëren (online) bubbels. Er ligt een focus op innovatie en ondernemen maar alleen in de digitale wereld.
- **Rol overheid**: De rijksoverheid stuurt beperkt op gezamenlijke en maatschappelijke doelstellingen. Prioriteiten worden lokaal opgepakt en verschillen daardoor binnen de provincie.
- **Rol van Limburg in Nederland**: Limburg wordt door haar mooie landschappen een aantrekkelijke omgeving om te wonen. De afstand tot bijvoorbeeld de Randstad maakt door digitalisering niet meer uit. Recreatie en cultuurhistorie creëren toeristische hotspots.

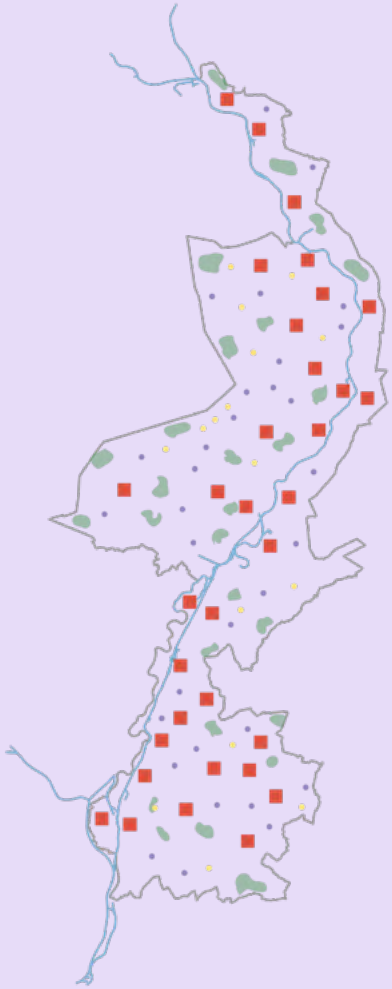

6.7.1 Economie

Er is een sterke toename van kennisintensieve banen, wat gepaard gaat met de instroom van internationale kenniswerkers en studenten, terwijl het aantal praktische banen afneemt. Binnen de verzorgende banen krimpt de zorg en groeit de horeca. Hierdoor blijft het aantal verzorgende banen ongeveer gelijk. Zonder handelsbarrières, binnen een open economie en met goedkoop kapitaal, ontstaat een dynamische omgeving waarin creatieve destructie innovatie en groei stimuleert. De arbeidsproductiviteit stijgt: werkgelegenheid in logistiek en industrie wordt grootschalig vervangen door robotisering en automatisering. Niet alles kan behouden blijven, dus er zullen ook (grote industriële) bedrijven omvallen die niet mee kunnen in de nieuwe tijd. De werkloosheid onder praktisch opgeleiden stijgt. Omdat kapitaal goedkoop beschikbaar is en bedrijven graag investeren pakt de markt deze kansen snel op en ontstaat nieuwe bedrijvigheid. Een deel van de ruimte die vrijkomt omdat bedrijven stoppen is nodig voor andere functies.

Vooral datacenters en opwek van energie vragen om veel ruimte in deze digitale wereld. Zo zou de vrijvallende ruimte van logistieke bedrijven in Venlo of Chemelot hergebruikt kunnen worden.

Fysieke (werk)plekken leveren aan belang in. Er is relatief weinig uitbreidingsruimte nodig van bedrijven, maar de vraag die er is wordt wel gefaciliteerd: er is weinig sturing van de overheid op waar nieuwe bedrijventerreinen komen. Veel van het kenniswerk wordt vanuit huis gedaan. Maar mensen hebben af en toe zeker ook behoefte om samen te komen. De plek waar je dan met collega's samenkomt moet creativiteit, ontmoeting en samenwerken stimuleren. Kantoren zijn daarom sterk geconcentreerd in aantrekkelijke binnensteden: nabij voorzieningen, horeca en cultuur. Al het thuiswerken zorgt er voor dat mensen er in hun vrije tijd graag op uit trekken. In Zuid-Limburg zorgt de combinatie van Limburgse toeristen in eigen regio met buitenlandse toeristen voor een enorme groei, waardoor een "Venetië-scenario" dreigt. Voorzieningen, infrastructuur en natuur staan onder grote druk. De provincie zet er daarom op in om toeristen van buiten Limburg veel meer te spreiden over andere gebieden in de provincie.

Ruimtebeslag buiten bedrijventerrein

per sector in m² voor huidige situatie en scenario

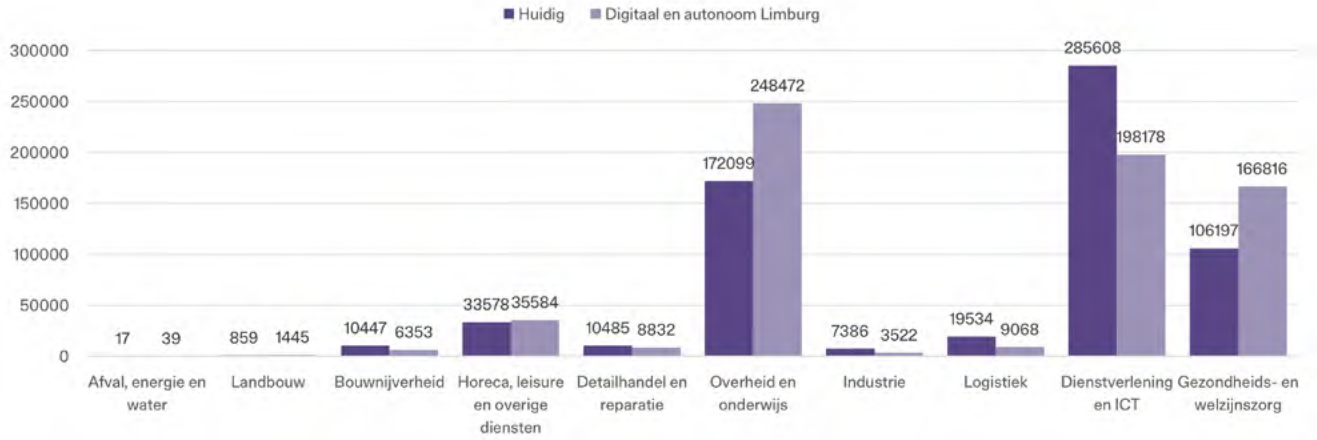

Ontwikkeling aantal banen

per sector en toegevoegde waarde per COROP in miljard €

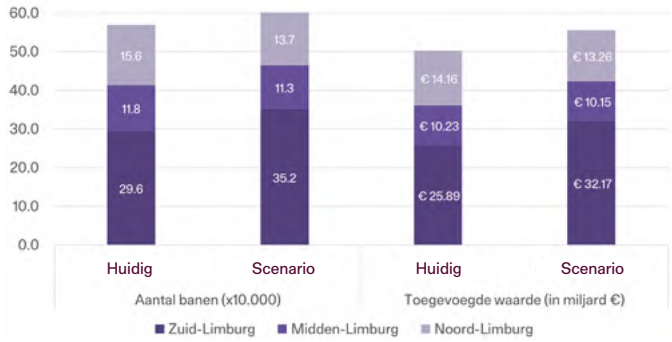

Sectorverdeling

huidige situatie (link) en scenario (rechts)

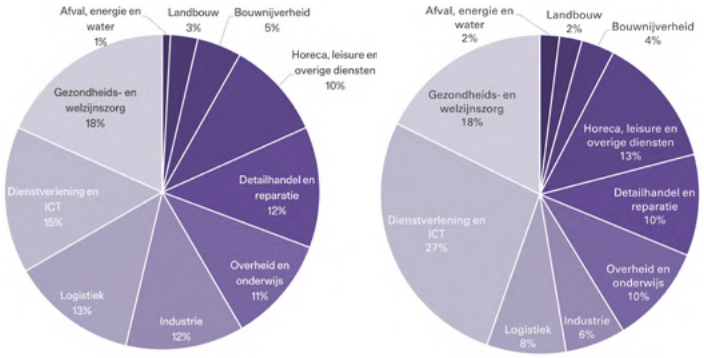

Digitaal en autonoom Limburg: Economie

E2.4 Circulaire hubs
Circulaire hubs zijn grootschalig en hebben een internationale functie. De grootste hubs staan in het teken van belangrijke innovaties. Bijvoorbeeld het recyclen van batterijen.

- Circulaire hubs

E3.4 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels
Grootschalige ruimtevragers zijn datacenters. Krijgen ruimte in gebieden die nu groen zijn en op plekken die nu voor logistiek gebruikt worden. Belang grootschalige logistiek neemt af, binnenstadslogistiek in dit scenario wel belangrijk, maar veel minder grootschalig.

- 1 vierkant = 50 ha
- Bestaand oppervlakte
- Nieuw oppervlakte

E4.4 Clusteren ruimtevraag kantoren
Deel kantorenvoorraad 'shared workspaces'. Geen sturing op waar nieuwe kantoren komen.

E5.4 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen
Alle ruimtevraag wordt geaccommodeerd, weinig clustering. Werkruimte groeit in het zuiden, voornamelijk in de steden, en neemt af in de regio Venlo.

E6.4 Energie-intensieve bedrijvigheid
Datacenters grote energievragers. Sommige energie-intensieve bedrijven verdwijnen, biedt ruimte voor nieuwe economische sectoren.

E7.4 Arbeidsproductiviteit
Sterke toename arbeidsproductiviteit. Robotisering vervangt 1/3e van praktische banen, vooral in industrie en logistiek.

E8.4 Innovatieve technologieën
Campussen vormen het brandpunt van onderzoek en innovaties. Internationalisering vindt digitaal plaats. Veel inzet op robotisering en AI.

E9.4 Grote sleutelprojecten
Sleutelprojecten zijn belangrijk voor de economie, maar niet ten koste van alles. Groei zit vooral bij zelfstandigen die overal verspreid wonen en werken. Ruimtevraag voor datacenters en opwek energie landt deels in sleutelprojecten. Quantum computing met forse datacentra rond energieknooppunten Maasbracht en Greatheide wordt nieuw sleutelproject i.s.m. Julich. datacenters in Venlo, kernenergie op Chemelot. De Nedcar productielocatie is beschikbaar voor datacentra. Einstein telescoop komt naar Limburg en wordt een belangrijk onderdeel van de internationale kennishub.

- Chemelot wordt kerncentrale
- VDL Nedcar wordt datagebied
- Einstein Telescope komt
- Maastricht Aachen Airport elektricifeert
- Natuurtoerisme

E10.4 Hoger- en beroepsonderwijs
Limburg wordt internationale kennishub, toename internationale studenten. Grote rol voor online onderwijs.

- WO
- MBO
- HBO

E11.4 Samenwerking over de grens
Blik naar buiten, maar veel werk en onderwijs gebeurt ook digitaal. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc.

E12.4 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte
Zuid-Limburg krijgt een hub-functie. Noord en Midden meer pendel. Open economie, veel kapitaal beschikbaar, hoge omloopsnelheid: bedrijven vallen om, nieuwe worden opgericht.

E13.4 Arbeidsmarkt
Relatief weinig werkloosheid, veel zelfstandigen. Weinig overheidssturing, mensen vooral zelf verantwoordelijk voor inkomen (VS-model). Aantal banen voor hoogopgeleiden neemt sterk toe ten koste van laag- en middelbaar opgeleiden. De dynamische arbeidsmarkt leidt tot veel tijdelijke arbeidsmigranten én telewerkers.

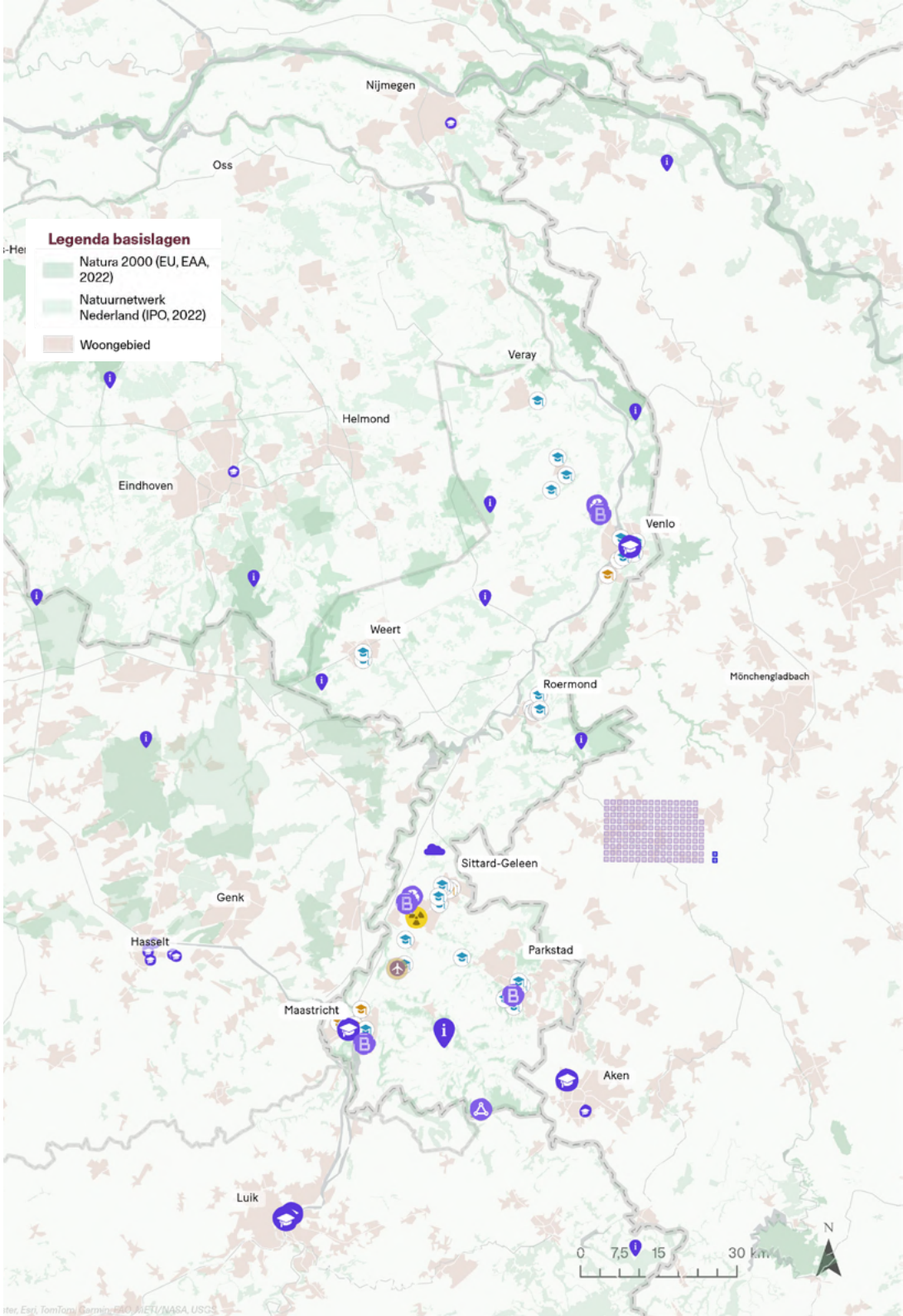

6.7.2 Wonen

Duidelijke beleids- en wettelijke kaders zijn minder relevant waardoor wonen in het buitengebied eenvoudiger te realiseren wordt. Clustering is met name afhankelijk van leefstijlen en persoonlijke woonvoorkeuren, interesses en hobby's: gelijkgestemden trekken naar elkaar toe. Hierdoor kunnen rondom de kleinere steden clusters ontstaan. Het buitengebied is met name interessant aangezien hier een specifieke natuur- en ruimtekwaliteit zit. De vraag naar type woningen is divers. Fysieke nabijheid naar werk of voorzieningen is minder van belang, waardoor Limburg aantrekkelijk blijft als woonregio met veel ruimtelijke kwaliteit.

Slimme woningen met geïntegreerde technologieën worden de norm, waarbij gezondheids-technologie een belangrijke rol speelt in het dagelijks leven. Door de extreme focus op digitalisering en focus op technologische ontwikkeling ontstaat er naar verwachting een tweedeling in de samenleving: inwoners die mee kunnen met deze digitaliseren en inwoners die dat niet kunnen.

Woningbehoefte
(woonvoorkeur in aantallen ten opzichte van huidig)

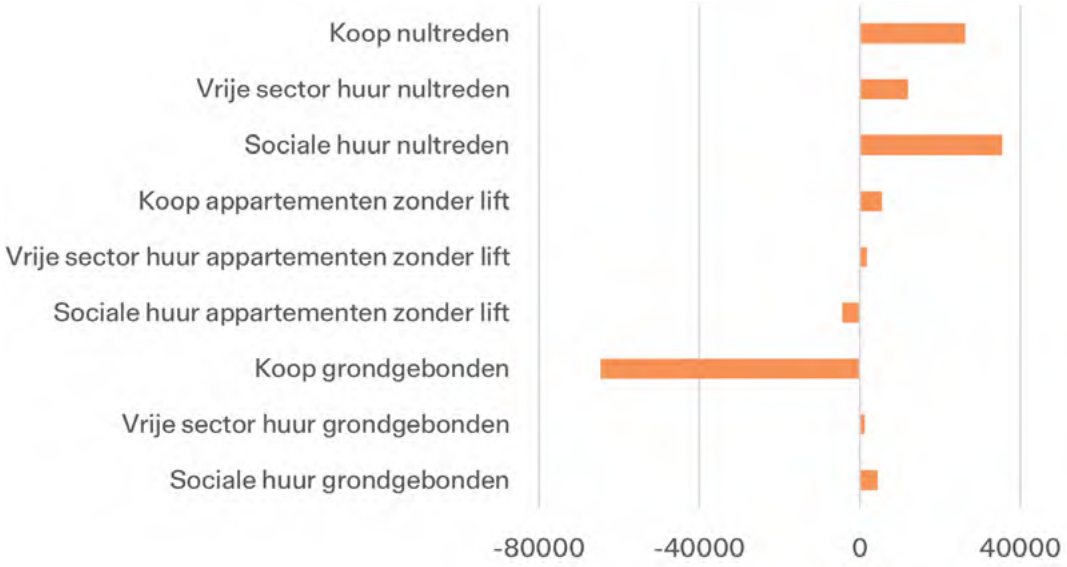

Huishoudens ontwikkeling naar doelgroep
(in % ten opzichte van huidig)

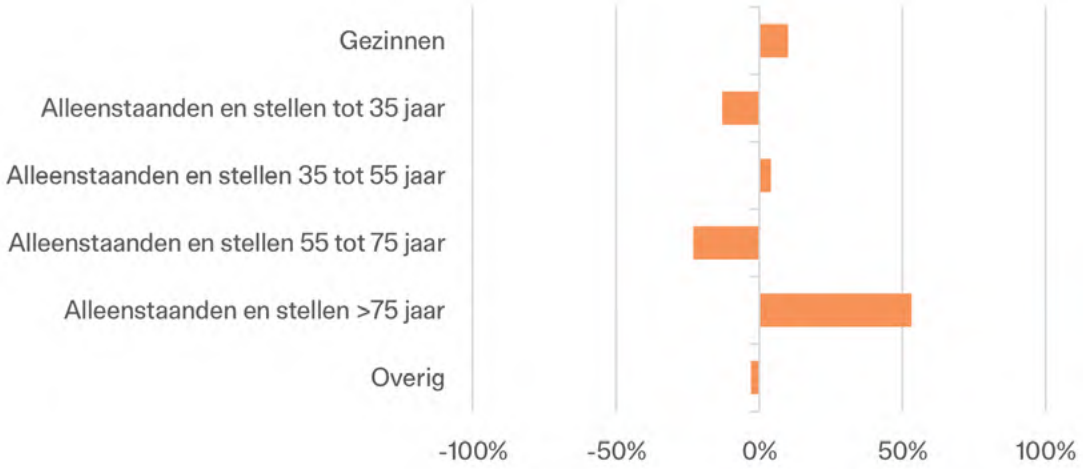

Digitaal en autonoom Limburg: Wonen

W1.4 Sturende meta-trends voor wonen
Digitalisering en individualisering, suburbanisatie en ruimtelijke spreiding. Wonen kan overal: tijdelijke en mobiele woningen nemen toe. Werken en wonen vaker in combinatie.

W2.4 Groeiende doelgroep
Alle doelgroepen, zowel jong als oud. Forenzen. Middeninkomens. Toename van (tijdelijke) eenpersoonshuishoudens.

W3.4 Woonvormen
Individualistisch. Grote mate van digitalisering, ook in huis. Grootte van de woning minder van belang, veel activiteiten vinden digitaal plaats. Veel (particuliere) huur via korte contracten, tijdelijke woonvormen. Gated communities.

W4.4 Mate van sturing op doelgroepen
Individueel. Beperkte rol voor woningcorporaties.

W5.4 Type woningmarkt
Geen duidelijke sturing. Veel tijdelijke woonvormen. Zowel in contracten als bouw.

W6.4 [Mate van sturing op] Doorstroming op de woningmarkt
Veel, met name door beperkte binding en korte overeenkomsten.

W7.4 Nieuwbouwlocaties
Gespreid, ongecontroleerd.

W8.4 Verdichting
Verspreid met enige concentratie rond middelgrote steden. Het is minder belangrijk waar je woont, voor Limburg kan dit betekenen dat het relatief drukker wordt.

- Verspreiding
- Verdunning

W9.4 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad
Optoppen en benutten van ruimte met tijdelijke woonvormen. Drijfveer: betaalbare huisvesting realiseren.

- Benutten bestaande voorraad

W10.4 Kwaliteit bestaande woningvoorraad
Focus op digitalisering, robotisering, domotisering. Slimme woningen die goed zijn onderhouden.

W11.4 Sociale leefbaarheid
Individualisering, digitalisering niet afhankelijk van fysieke nabijheid van voorzieningen of gemeenschap. Aandacht voor digitale veiligheid. Mensen focussen op eigen bubbel.

W12.4 Fysieke leefbaarheid
Geen focus op fysieke omgeving. Mogelijke natuurrisico's zijn voor eigen rekening.

W13.4 Wonen, welzijn en zorg
Zorg als economische motor. Domotica, robotisering en digitalisering als motor achter het kunnen verlenen van zorg. Zorg door technologie.

W14.4 Betaalbaarheid wonen
Betaalbaarheid kan twee kanten op werken: enerzijds neemt de betaalbaarheid af door het toestaan van grotere en luxere bouwconcepten, anderzijds neemt de betaalbaarheid toe doordat de bouwlocaties minder beperkt zijn en ruimte minder schaars wordt.

Nieuwe FSI
fsi_2050_sw
3.211935
0

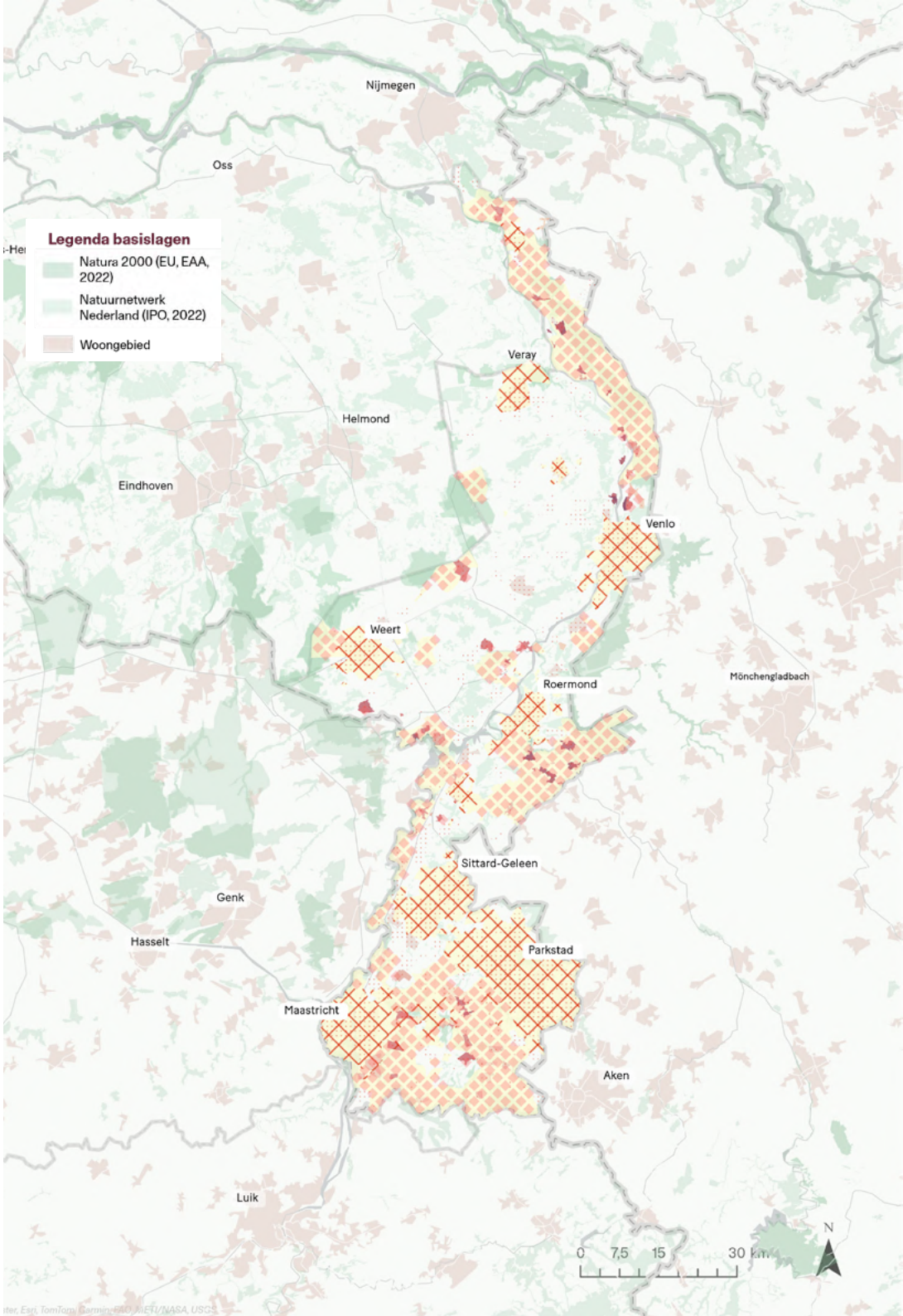

6.7.3 Landelijk gebied

In Digitaal en autonoom Limburg is natuur aanwezig, maar sterk afhankelijk van technologische oplossingen. Het Natuurnetwerk Nederland is aangelegd en is gescheiden van landbouw, met bufferzones rondom kwetsbare beschermde natuurgebieden. Schadelijke emissies wordt teruggedrongen door gebruik van AI en andere technische oplossingen, verder wordt hier niet op gestuurd. Bewoners kunnen op eigen initiatief, of in hun bubbel, wel kiezen voor groene daken of waterbergingen maar hier is geen regie op. Waterbeheer en drinkwatervoorziening zijn vooral een individuele verantwoordelijkheid. Gebruikers betalen zelf voor technische oplossingen en water van gewenste kwaliteit. De inrichting van het land is rommelig en veranderlijk, door een beperkte collectieve verantwoordelijkheid ontstaan er risico's voor onder meer biodiversiteit en waterveiligheid.

Het agrarisch systeem is volledig gericht op innovatie en high-tech productie. Land- en (glas)tuinbouw is grotendeels geautomatiseerd, maakt gebruik van biotechnologie en richt zich op innovatie en ontwikkeling van nieuwe voedingsproducten. Vertical farming en meervoudig ruimtegebruik, bijvoorbeeld kassen bovenop logistieke centra, kunnen gedeeltelijk verplaatsen naar bedrijventerreinen veranderen het landschap. Landbouw heeft geen negatieve effecten op natuur dankzij technologische oplossingen. De ontwikkeling van technologische oplossingen en voedselproducten is economisch van groot belang. In het toerisme staat de beleveniseconomie centraal.

In toeristische kernen staan ontmoeten en fysieke ervaringen centraal en wordt een hogere (landschappelijke) kwaliteit verwacht. Dit wordt aangevuld door digitaal toerisme, bijvoorbeeld door Virtual Reality. De populariteit van het landschap en de beperkte centrale sturing resulteert in een wildgroei aan vakantiehuizen.

Het oplossen van natuurrisico's en klimaatadaptie worden (financieel) grotendeels op het individu afgewenteld. Er is weinig aandacht voor fysieke leefbaarheid en een aantal gebieden in Limburg zijn onbewoond door de hoge kosten voor klimaatadapatatie. Zelfredzaamheid is in het uitgangspunt. Men leeft in een eigen sociale bubbel waarbinnen zelf voorzieningen kunnen worden georganiseerd. Verder wordt sociale leefbaarheid digitaal vormgegeven, fysieke voorzieningen verdwijnen en zijn verruild voor online alternatieven. Er is weinig tot geen sociaal vangnet.

Digitaal en autonoom Limburg: Landelijk gebied

LG.E.1 Agrarisch systeem
Innovatie is leidend voor het agrarisch systeem. Stikstofproblematiek is geheel verholpen door technische ontwikkelingen. Grondgebonden landbouw is hoogtechnologisch en hoogproductief, wat zorgt voor een verandering in landgebruik en landaanzicht. Vertical Farming en meervoudig ruimtegebruik (zoals kassen bovenop logisiteke centra) bieden kansen voor herbestemming van het overschot aan bedrijventerreinen dat ontstaan is. De agrarisch ondernemer is bovenal een innovator die door het toepassen van cutting-edge techniek succesvol voedsel produceert en kennis exporteert. Door de toenemende kennis op biotechnologie stappen agrarisch ondernemers geleidelijk over op de productie van nieuwe voedingsproducten (zoals gekweekte voedingseiwitten op basis van algen of dierlijke cellen). Door het toepassen van slimme techieken heeft de agrarische bedrijvigheid geen negatief effect op de omliggende natuur. Landbouw is volledig geautomatiseerd: productie met zelflerende systemen.

- Agrarisch, grondgebonden (intensief)
- Agrarisch, grondgebonden (extensief)
- Agrarisch, grondgebonden (multifunctioneel)
- Agrarisch, niet grondgebonden (plantaardig)

LG.E.2 Toerisme en recreatie
De beleveniseconomie staat centraal. Alles is versnipperd, behalve de toeristische sector. Dit type toerisme wordt aangevuld door digitaal toerisme bijvoorbeerd door Virtual Reality, wat een bron van inkomsten is voor de provincie. Op plekken waar fysieke ervaringen plaatsvinden wordt een hogere kwaliteit verwacht, en toerisme vindt plaats in toeristische kernen, waar ontmoeten centraal staat. Enorme toename van toerisme vanwege landschappelijke kwaliteiten. Wel vindt er wildgroei van vakantiehuizen plaats, wat zorgt voor een Venetie scenario.

LG.L.1 Fysieke leefbaarheid
Spreiding en individualistische samenleving verhindert regionale keuzes in klimaatadaptatie en het verbeteren van de fysieke leefbaarheid. Mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen fysieke leefbaarheid. Woonwijken zijn modulair en verplaatsbaar. Acceptatie van of adaptatie voor mogelijke natuurrisico's (onder andere door klimaatverandering) is een keuze en voor eigen rekening. Als resultaat is er weinig aandacht voor fysieke leefbaarheid en hoogrisico gebieden zijn onbewoond door de hoge kosten aan klimaatadaptatie. Inzet op zelfredzaamheid: mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen fysieke leefbaarheid.

LG.L.2 Sociale leefbaarheid
Fysieke voorzieningen worden verruild voor digitale alternatieven waar mogelijk. Sociale leefbaarheid is makkelijker te bewerkstelligen als resultaat van digitalisering en innovatie. Mensen leven in eigen bubbel en geen tot minimaal sociaal vangnet. Vrijheid om in eigen bubbel voorzieningen te organiseren. Weinig voorzieningen in het landelijk gebied en sociale voorzieningen zijn geclusterd in grote kernen.

LG.N.1 Ecologie
Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is aangelegd. Natuur is gescheiden van landbouw met uitzondering van smalle bufferstroken (500 à 1.000 meter) rond verdrogings- en verzuringsgevoelige beschermde natuurgebieden. Eigen verantwoordelijkheid dmw technologische oplossingen (groene daken, slimme waterberging). De inrichting van het land is rommelig en veranderlijk: risico voor de biodiversiteit. Mogelijk schadelijke emissies worden verder teruggedrongen door toepassen van technische innovaties (spuittechnieken, gebruik AI/data, etc).

- Natura 2000 gebied
- Natuurnetwerk Nederland
- Eco-agrarisch gebied

LG.N.2 Water
Klimaatrisico's zijn voor eigen rekening. Technische oplossingen voor waterbeheer en drinkwaterwinning. De kosten voor het leveren van water van de gewenste kwaliteit zijn voor de gebruiker.

- Rivier, beek
- Uiterwaarde
- Dijkringlijn
- Beekdal
- Waterwingebied
- Grondwaterbeschermingsgebied

LG.R.1 Bovenregionale verbinding
Individu identificeert zich met digitale leefstijlgroepen. De digitale leefomgeving overstijgt de fysieke leefomgeving en er is weinig binding met de fysieke leefomgeving. Grenzen vervagen en weinig grensoverstijgende structuren.

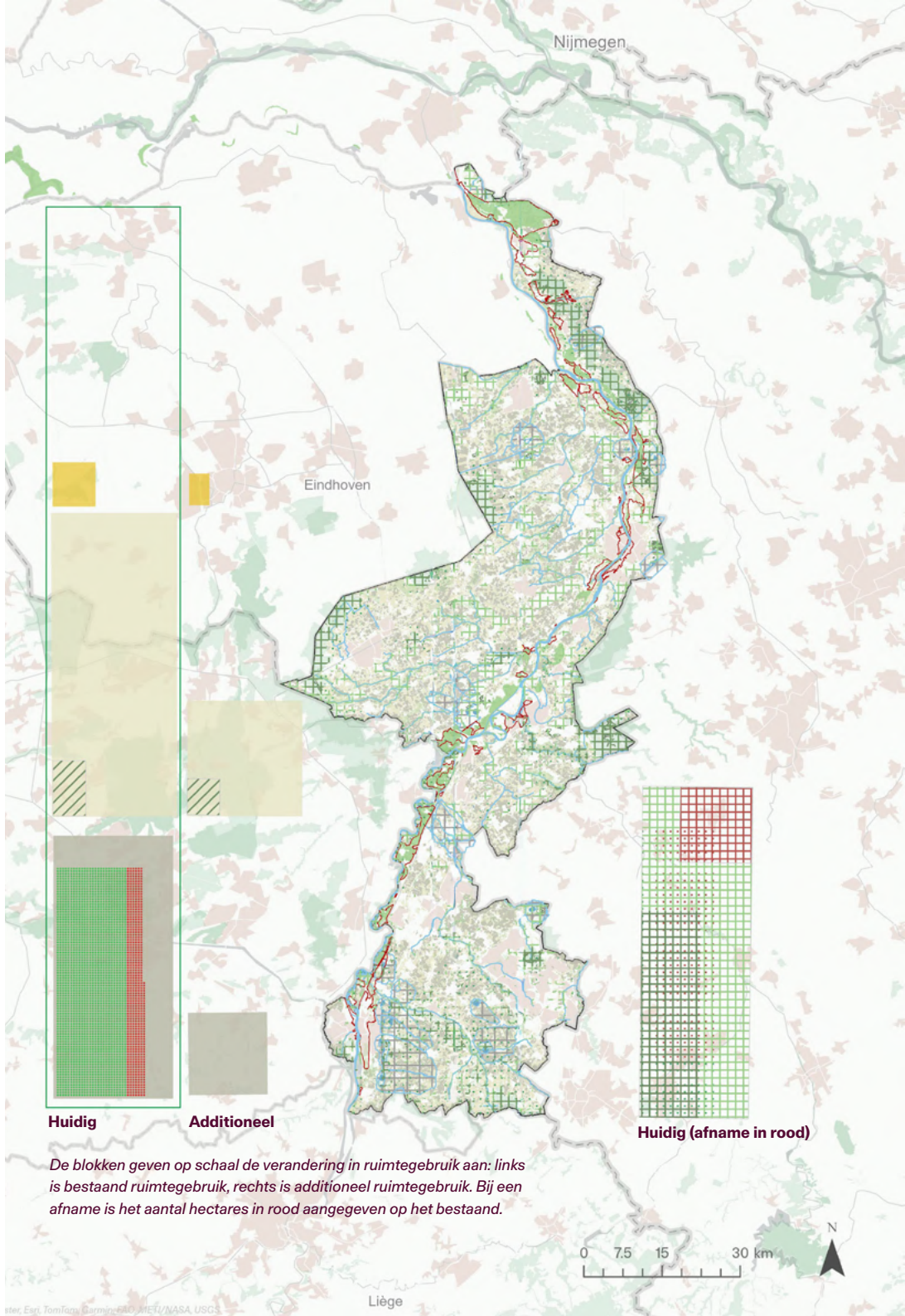

De blokken geven op schaal de verandering in ruimtegebruik aan: links is bestaand ruimtegebruik, rechts is additioneel ruimtegebruik. Bij een afname is het aantal hectares in rood aangegeven op het bestaand.

6.7.4 Mobiliteit

In Limburg zijn er geen duidelijke daily urban systems, omdat mensen zich niet meer dagelijks volgens vaste patronen verplaatsen. In plaats daarvan ontstaan er centrale ontmoetingsplekken die gericht zijn op beleving, met Maastricht als het belangrijkste knooppunt. De overheid speelt een faciliterende rol, gericht op samenwerking met private partijen, en richt zich vooral op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegedreven mobiliteitsmarkt.

In het personenvervoer ligt de focus voor het openbaar vervoer op het behoud van de bestaande intercityknooppunten, waarbij verbindingen afhankelijk van marktwerking behouden of afgeschakeld worden. Doordat mensen minder regelmatig reizen, neemt de behoefte aan privébezit af. Deelmobiliteit groeit sterk, waarbij Mobility as a Service (MaaS) maatwerk biedt voor iedere persoon en reis, en het combineren van vervoermiddelen van verschillende aanbieders gemakkelijk maakt. In stedelijke gebieden neemt de vraag naar privévoertuigen af, waardoor parkeerruimte steeds vaker wordt omgebouwd voor deelmobiliteit.

Ondanks deze verschuivingen blijft de omvang van het goederentransport stabiel, waarbij wegvervoer de voorkeur blijft houden vanwege de flexibiliteit die het biedt. Door de opkomst van online winkelen zijn er overal miniopslagplaatsen vanuit waar producten worden geleverd. Maastricht Aachen Airport wordt gebruikt voor korte elektrische vluchten en het distribueren van goederen. Daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

Door afschaling van het lokale en regionale ov neemt het aantal ov ritten op de middellange afstanden af. Het aantal ov ritten op de langere afstanden neemt toe door de combinatie van MaaS-oplossingen als voor- en natransport naar het kernnetwerk van ov voor de langere afstanden. Door het ontbreken van duidelijke daily urban systems neemt het autogebruik op de middellange en lange afstanden toe. Het fietsgebruik blijft op alle afstanden ongeveer gelijk aan dat in de huidige situatie.

Modal split per afstandsklasse

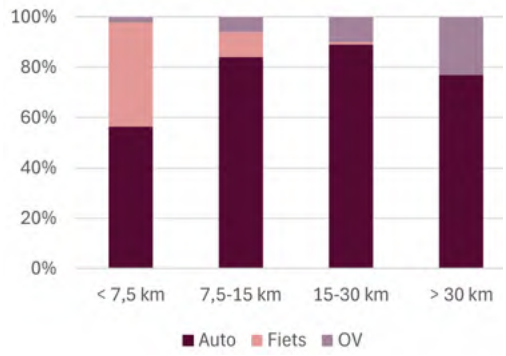

Modal split logistiek
in % - ontwikkeling 2018 en 2050

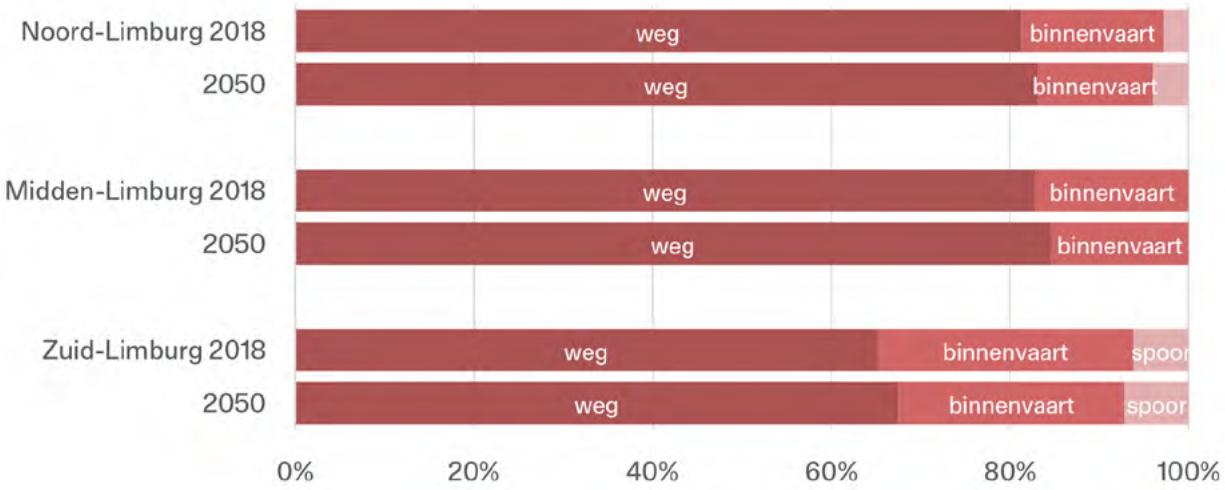

Digitaal en autonoom Limburg: Mobiliteit

M.IP.4 Infrastructuur - personen
Weg: Enkel onderhoud kernnet.
Ov: Enkel onderhoud kernnet.
Fiets: In stand houden bestaand netwerk.

- Spoorwegen
- Hoofdwegen - grensoverschrijdend
- Vaarwegen

M.OVP.4 Openbaar vervoer - personen
Knooppunten: Behoud van bestaande IC-knopen
Spoorverbindingen: Behoud of afschalen van bestaande verbindingen afhankelijk van marktwerking.
BTM: Behoud of afschalen van bestaande verbindingen afhankelijk van marktwerking.

- sprinterstation
- sneltreinstation
- intercitystation
- internationale knoop

M.SP.4 Stedelijke mobiliteit - personen
Deelmobiliteit: Sterke toename. Mobility as a Service levert maatwerk per persoon en per reis en maakt het makkelijk om allerlei vervoermiddelen van verschillende aanbieders te gebruiken.
Inrichting: In stedelijke gebieden is er minder behoefte aan privébezit van voertuigen. Parkeerruimte wordt gebruikt voor deelmobiliteit.

M.LP.4 Luchtvaart - personen
MAA voor korte (elektrische) vluchten en/of vrachthub
De daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

- Luchthaven

M.IG.4 Infrastructuur - goederen
Weg: Enkel onderhoud kernnet. Logistieke knooppunten zijn versnipperd.
Spoor: Enkel onderhoud kernnet.
Waterwegen: Behoud van bestaande.

M.KG.4 Knooppunten - goederen
Bedrijventerreinen: Ruimtegebruik van bestaande bedrijventerreinen blijft gelijk, maar functies op deze terreinen worden diverser. Het aantal datacentra neemt fors toe.

M.SG.4 Stedelijke distributie - goederen
Mensen kopen spullen online. Er bevinden zich overal dark stores en miniopslagplaatsen van waaruit producten worden bezorgd per elektrische riksja, drone en bezorgrobot.

M.LG.4 Luchtvaart - goederen
MAA: Korte (elektrische) vluchten en/of vrachthub
De daken van gebouwen worden gebruikt als landingsplaats voor drones die pakketten bezorgen.

M.O.4 Ontwikkelingen mobiliteit
Autonoom rijden: Zelfrijdene elektrische voertuigen zijn de norm op snelwegen.
Verschoning van vervoer: Zelfrijdende elektrische voertuigen en een fijnmazig laadnetwerk. Auto wordt onderdeel van energieopslag (auto als batterij).

M.B.4 Beprijzing mobiliteit
Auto: Gebruik is belangrijker geworden dan bezit. Mensen betalen voor een auto als ze er gebruik van maken, maar betalen niet voor een eigen auto.
OV: Prijsstructuur wordt dynamisch via slimme technologieën. Abonnementen (Mobility as a Service) combineren OV met deelmobiliteit.
Logistiek: Geen beprijzing.

M.G.4 Governance en marktordening
Overheid: De overheid vervult een faciliterende rol die gericht is op samenwerking met private partijen. De overheid zet vooral in op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegestuurde mobiliteitsmarkt.
Ov-concessie: De overheid vervult een faciliterende rol die gericht is op samenwerking met private partijen. De overheid zet vooral in op het creëren van randvoorwaarden voor een technologiegestuurde mobiliteitsmarkt.

M.S.4 Sociale mobiliteit
Marktwerking is het belangrijkst. Er is vanuit de overheid geen vangnet.

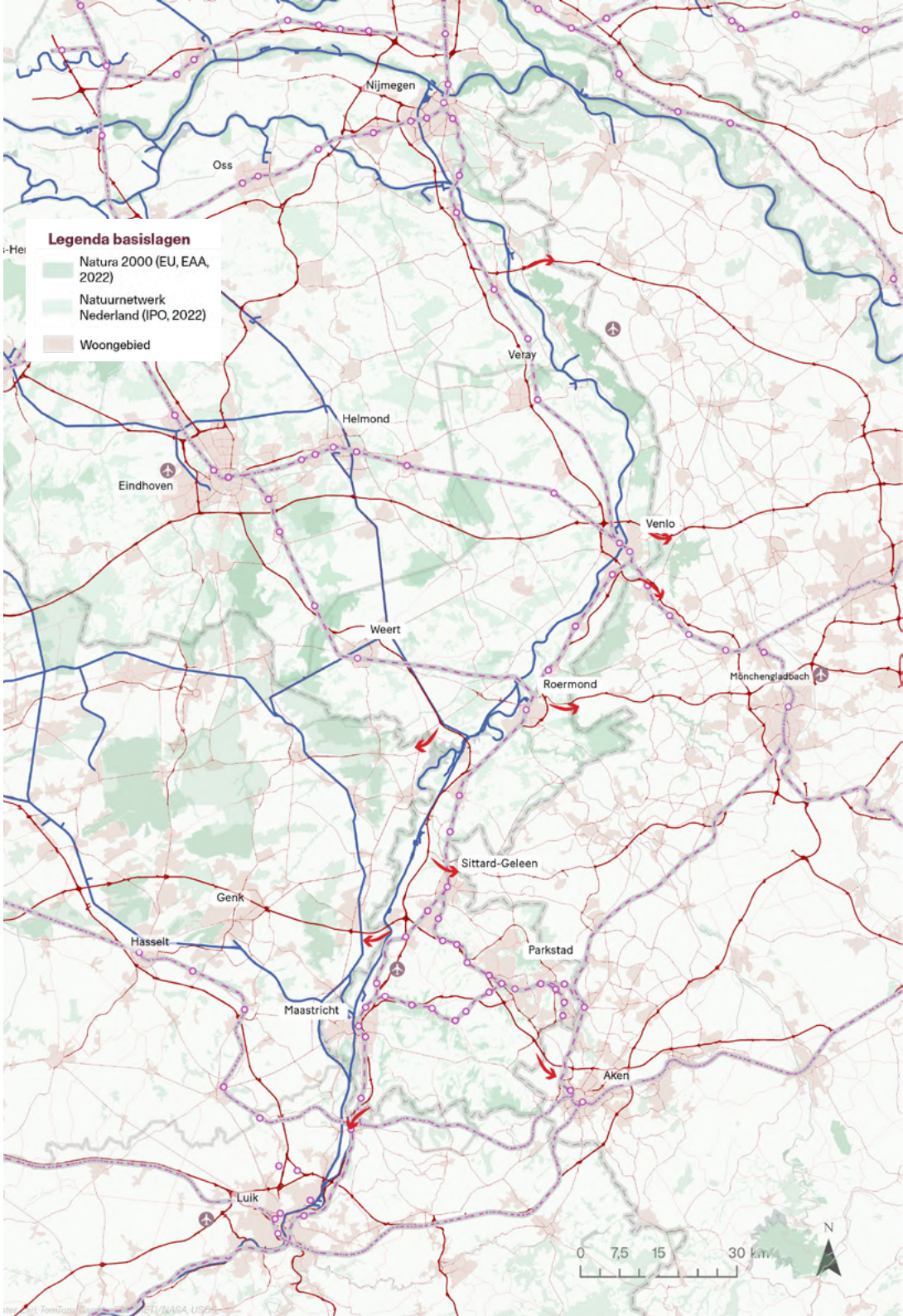

6.7.5 Energie

De energietransitie is volledig marktgedreven, met een extreem flexibel en gedigitaliseerd elektriciteitsnetwerk. Grootschalige kernenergie wordt gecombineerd met slimme AI-gestuurde elektriciteitsnetten dat op elk netniveau extreem is uitgebreid en waarbij de altijd dynamische vraag en aanbod autonoom en in real-time gebalanceerd wordt. Hierdoor verdwijnt de nu overzichtelijke hiërarchie van verzorgingsgebieden en ontstaat een systeem dat enkel nog met behulp van AI gemanaged kan worden, wat een grote afhankelijkheid en kwetsbaarheid met zich meebrengt.

Zonne- en windenergie wordt zonder (sterke) regie uitgerold waar het economisch rendabel is, met weinig oog voor de inpassing van het landschap. Waterstof wordt vooral als buffer ingezet en mobiel getransporteerd naar waar de vraag het hoogst is, terwijl fossiele energie als back-up blijft tot ver na 2050. Voor dit energiesysteem is opslag essentieel, met batterijen bij elk HS-station, wind- en zonneparken, maar ook individuele huishoudens, én grootschalige CCS om CO_2 direct uit de atmosfeer te halen. Dit voorkomt overbelasting van het net en zorgen voor maximale flexibiliteit. Waterstof wordt mobiel getransporteerd en fossiel blijft tot na 2050 een back-up.

De energiekosten zijn volatiel, met extreme pieken en dalen afhankelijk van vraag en aanbod. Door de grote afhankelijkheid van digitale systemen is de stabiliteit van het energiesysteem gevoelig voor cyberdreigingen en marktmanipulatie. De economie is hyperdynamisch, met sterke groei van energie-intensieve bedrijven en datacenters.

Collectieve voorzieningen verdwijnen grotendeels, wat leidt tot zeer lage (energie-)rechtvaardigheid. De nadruk op snelheid en winst zorgt ervoor dat langetermijninvesteringen in robuuste infrastructuur soms worden uitgesteld, en dat alleen individuen of partijen met veel kapitaal profiteren van de energietransitie.

Door een mondiale temperatuurstijging van 3 graden nemen extreme weersomstandigheden toe, met vaker storingen door hittegolven en hevige stormen die de kwetsbare elektriciteitsnetten belasten. Op de langere termijn bemoeilijken watertekorten de koeling van kerncentrales en elektrolysers en beperken daarmee de inzet van elektriciteitsopwek en waterstofproductie; de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is daarmee nóg groter.

Digitaal en autonoom Limburg: Energie

EN.O1.4 Opwek - Kernenergie
• Grootschalige kerncentrales bij Clauscentrale en/of Chemelot
• SMRs verspreid over het landschap

Kerncentrale

EN.O2.4 Opwek - Decentrale energieproductie/mix
Beperkte inzet geo- en aquathermie, alleen op meest rendabele locaties. Incidentele inzet biomassa. Veel elektrische opwek verspreid over gebouwde omgeving en buitengebied.

Restwarmte uit datacentra
Energieopwek met windturbines op land (ruimtebeslag)
Energieopwek met zonneveld op land en water (ruimtebeslag)

EN.T1.4 Transport - Waterstof
CO2- en ammoniakleiding komen niet.
Gelijkstroomkabel van Noordzee komt niet.
Grootschalige elektrolyse vanuit kerncentrales te gebruiken voor piekbelasting elektriciteit.
Mobiele import en export van waterstof via trucks voor maximale flexibiliteit met aansluiting op nationale waterstofopslag.

EN.T2.4 Transport - Elektriciteit
Forse verzwaring en uitbreiding centraal én decentraal elektriciteitsnetwerk voor opvangen hoge piekbelasting. Zowel veel nieuwe HS- als MS-stations benodigd.
Optimale benutting van netcapaciteit met slimme sturing via AI. Verzorgingsgebieden verliezen huidige hiërarchie; sommige versnipperen, andere worden groter. Grote afhankelijkheid van autonome systemen die dit nog kunnen overzien.
Volledig autonome uitwisseling met buitenland met sterk oogpunt voor de markt en optimalisatie van het HS-net.

380 kV
150 - 320 kV
110 kV
Hoogspanningsstation
Onderstation (uitbreiding)

EN.OP.4 Opslag - Energie-opslag en -mix
• Belangrijke rol overige gasopslag (voornamelijk aardgas) voor strategische voorraad
• Beperkte inzet WKO, alleen waar economisch rendabel
• Grootschalige elektriciteitsopslag nabij kerncentrales
• Batterijen nabij elk HS-station, zonneveld en windpark
• Thuisbatterijen voor huishoudens
• CCS met zeer veel CO2 afgevangen vanuit de atmosfeer en in mindere mate industrie

Energieopslaglocaties

EN.G1.4 Gebruik - Glastuinbouw
• Inzet op warmtekrachtkoppeling of verhuizing, afhankelijk van wat de markt doet
• Grote afhankelijkheid van high-tech voedselproductie. Bijna alle landbouw wordt niet-grondgebonden

EN.G2.4 Gebruik - Gebouwde omgeving
• Hoge inzet op hybride warmtepompen in gebouwde omgeving vanwege schaalvoordelen en efficiëntie.
• Fossiel en groen gas als back-up
• Geen sturing op inzet restwarmte, alleen op de meest rendabele locaties. Incidentele uitwisseling van warmte met België en Duitsland.

EN.G3.4 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid
Toename energie-intensieve bedrijvigheid, alle industrie maximaal elektrisch, (duurzame) gassen als back-up. Extreem veel energievraag vanuit datacentra

EN.G4.4 Gebruik - Logistiek
• "Incidentele" regionale, nationale of internationale logistiek, gebruik van elektriciteit of (duurzame) gassen
• Incidentele snellaadpleinen t.b.v. lange-afstandslogistiek

Collectieve (snel)laadpleinen

EN.S1.4 Sociaal-maatschappelijk - Kosten
Zeer hoge piekvraag en flexibele netten zorgen voor hoge en volatiele prijzen, belasting zeer laag en gelijk voor iedereen

EN.S4.4 Sociaal-maatschappelijk - Participatie
Zeer marktgericht, individueel georganiseerd; weinig collectieve participatie. Incidentele burgerparticipatie in energietransitie

EN.OV1.4 Overig - Energie leidend voor Ruimtelijke ordening
Energie stuurt ruimtelijke ordening. Flexibel energiesysteem zonder sterke planning.

EN.OV2.4 Overig - Natuurinclusief
Incidentele combinatie of scheiding van energie en natuur; daar waar het het meest efficiënt is

EN.OV3.4 Overig - Snelheid transitie
Trage transitie; fossiel als bron tot het niet langer kan
Nationale gasnetwerk wordt bijgemengd met groen gas, maar fossiel blijft tot na 2050 als back-up voor het elektriciteitssysteem t.b.v. alle sectoren

Hoofdtransportleiding (bio)gas netwerk
Regionale ransportleiding (bio)gas netwerk

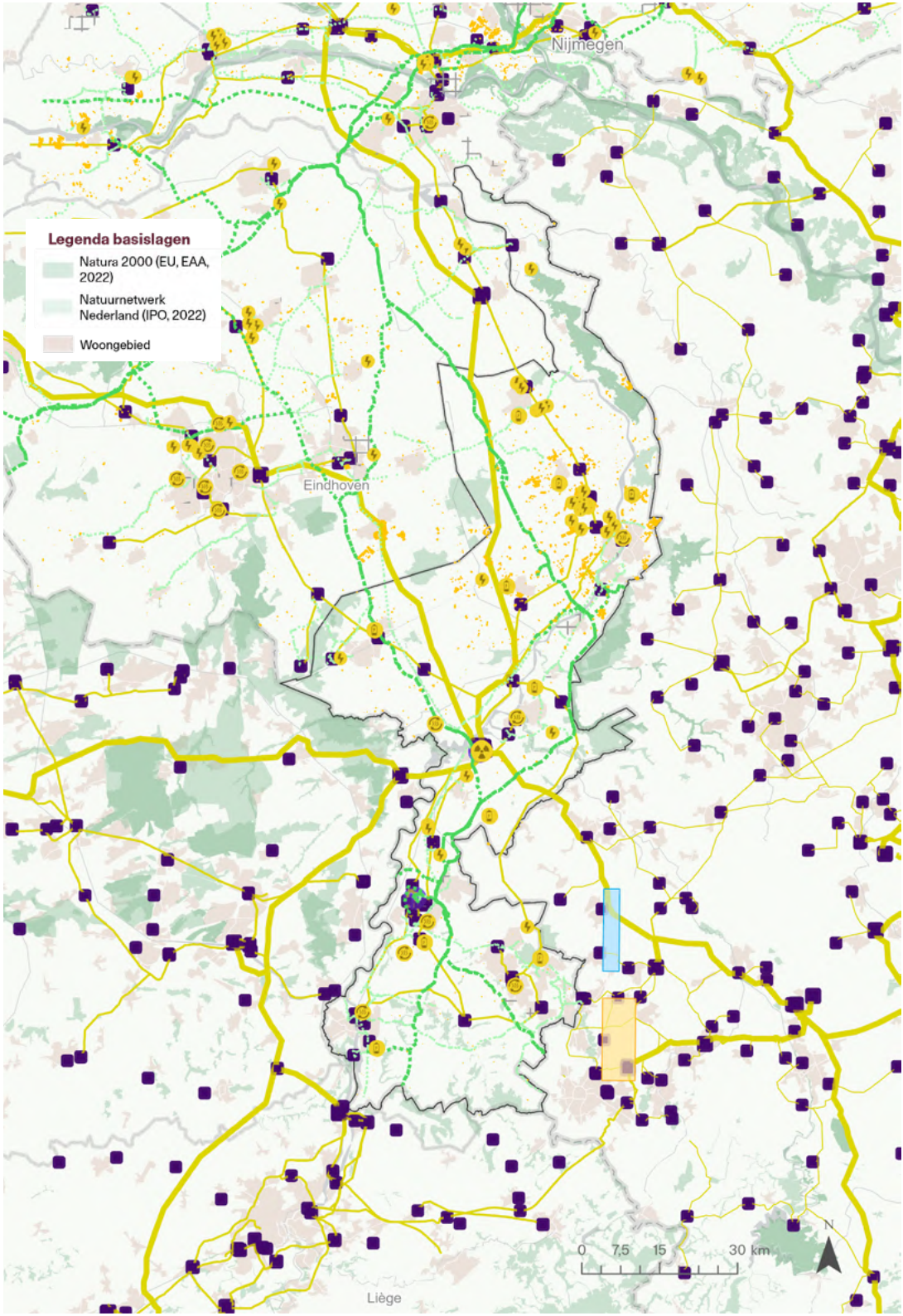

6.7.6 Digitaal en autonoom Limburg: conclusies

Economie

- Groei van de kenniseconomie gaat voor groei de verzorgingseconomie. Mensen die niet meekomen in die kenniseconomie vallen daardoor buiten de boot. **Individualisering en ongelijkheid nemen toe. De overheid wordt ingehaald.** Macro-economische omstandigheden, innovatie en digitalisering dienen de markt en niet de brede welvaart. Zo vragen datacenters in dit scenario veel ruimte en energie ten koste van de kwaliteit van het landschap.
- Er wordt **ingezet op sleutelprojecten**, waarbij het risico bestaat dat dit ten koste gaat van de leef- en omgevingskwaliteit. Toerisme neemt toe door de landschappelijke kwaliteiten van Limburg, waarbij het de uitdaging is om dit over de provincie te spreiden.
- Er ontstaan enkele aantrekkelijke binnensteden voor ontmoeting, samenwerking en creativiteit, maar **dorpen en kleinere steden verschralen**.

Wonen

- **Versnippering heeft invloed op het landelijk gebied**. Door het ontbreken van sturing kan een ieder naar eigen voorkeur bouwen en zich vestigen. Daardoor spreiden wooncluster zich over de hele provincie. Huishoudens clusteren zich rond gelijkgestemden, verspreid over heel Limburg. Dit heeft in potentie een grote (negatieve) impact op de ruimte en het ruimtegebruik. V**oor betaalbare woningen is men volledig aangewezen op de markt.** Corporaties hebben nauwelijks een rol.
- **Ook het werken aan transities wordt geïndividualiseerd.** Woningen kennen vooral veel technisch hoogstaande oplossingen die helpen bij het individueel invullen van energielevering, de zorgvraag en (digitale) bereikbaarheid. Er is gebrek aan centrale regie om transities op groter schaalniveau van de grond te krijgen.

Landelijk gebied

- **De kwaliteit van beschermde natuurgebieden neemt toe,** doordat externe negatieve milieueffecten effectief geweerd worden.
- De **'overige ruimte' in het landelijk gebied verrommelt** door versnippering van onder andere woningbouw en een diversiteit aan lokale initiatieven rondom recreatie, toerisme en (nieuwe vormen van) landbouw.
- **Niet grondgebonden landbouw** neemt een grote vlucht.

Mobiliteit

- De digitalisering maakt het mogelijk om meer op afstand of thuis te werken. Doordoor neemt de druk op de weg en het spoor af. De behoefte aan vliegen neemt toe. Daarom zijn **de verbindingen richting de vliegvelden binnen en om Limburg verbeterd,** waardoor de Brainportregio, Düsseldorf / Keulen en de Randstad via snelle treincorridors snel bereikbaar zijn. Er komt extra ruimte om bij stations te parkeren om dit toegankelijk te maken.
- De drone-technologie ontwikkelt zich razendsnel. Naast defensie zullen toepassingen voor publieke diensten (brandweer, medische toepassingen) en **distributie ruimte vragen**. Grootschalige inzet hiervan voor personenvervoer is minder waarschijnlijk. Daarentegen zal elektrisch vliegen de luchtvaart naar verwachting wel drastisch beïnvloeden. **Het wordt veel aantrekkelijker om met kleine eenheden over middelgrote afstanden te vliegen**. Hiervoor komt er meer ruimte voor start- en landingsbanen.

Energie

- **De energietransitie vindt marktgedreven plaats**. het elektriciteitsnetwerk is flexibel en gedigitaliseerd, daardoor is het systeem kwetsbaar; de afhankelijkheid van innovatieve technologieën zoals AI gemanagede systemen is groot.
- **Collectieve voorzieningen verdwijnen** grotendeels; langetermijninvesteringen in infrastructuur blijven uit, mensen zijn op zichzelf aangewezen

Reflectie 'veel minder'

In het scenario Digitaal en autonoom Limburg is de specifieke inrichting van het wonen in Limburg niet (sterk) afhankelijk van aantallen. Onderliggende ruimtelijke trends, zoals spreiding van woningen, gelden zowel bij een grote groei als een grote krimp van het aantal inwoners en huishoudens. De digitale vlucht die in dit scenario genomen wordt, wordt in een krimp-situatie wel fors afgeremd gezien de beperkte instroom en het (groeiende) grote aandeel senioren die moeilijker meekunnen in deze digitalisering.

De beroepsbevolking krimpt, terwijl de werkgelegenheid in dit scenario toeneemt. De krapte op de arbeidsmarkt wordt daardoor groot. Gevolg kan zijn dat er nog meer mensen van buiten Limburg moeten worden aangetrokken om de banen bij Limburgse bedrijven in te nemen. Dit geldt zowel voor de kennissector als de banen in industrie, logistiek, handel en zorg. Limburg wordt een bestemming voor pendelaars van buiten de provincie.

Vanwege bevolkingskrimp is in deze variant het energiesysteem sterker afhankelijk van autonome systemen. De inefficiënte regulering van de energiemarkt zorgt voor meer prijsschommelingen en onvoorspelbare leveringszekerheid. Overheidsregulering is daardoor noodzakelijk om dit in goede banen te leiden. Door een gebrek aan collectieve investeringen verloopt de elektrificatie van industrie en mobiliteit trager, met fossiele brandstoffen vaker als noodgedwongen tussenoplossing. Hernieuwbare energie groeit, maar gebrek aan investeringen in de netinfrastructuur leiden tot congestieproblemen.

De groei van energie-intensieve sectoren is klein door onzekere energieprijzen en netcapaciteit, wat leidt tot een onvoorspelbare economische dynamiek.

Het aantal verplaatsingen neemt nog verder af, waardoor de vraag naar openbaar vervoer verder afneemt en de kosten hiervoor zullen stijgen. Deelmobiliteit groeit minder hard, omdat er minder massa is om een sluitend verdienmodel te garanderen. Ook het goederenvervoer zal krimpen; de behoefte aan snelle leveringen blijft, maar het aantal logistieke hubs en de dekkingsgraad van bezorgdiensten nemen af. Hierdoor stijgen de kosten voor last-mile delivery in dunbevolkte gebieden.

5 Schaalniveaus en bouwstenen

7.1 Schaalniveaus

In dit schema wordt de samenhang tussen de ruimtelijke schaalniveaus en de thema's weergegeven. Op iedere schaal zijn ruimtelijke veranderingen door thematische keuzes beschreven en verbeeld.

Economie

lokaal (<10km)

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Op de meest lokale schaal is de bedrijvigheid te vinden in de duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en bijvoorbeeld een cafe op de hoek.

regionaal (10-30km)

Bedrijvigheid in gewortelde gemeenschappen

Op de regionale schaal vormen lokaal mkb, de toeristische sector, onderwijs, duurzame en innovatieve landbouwbedrijven en natuurbeheer vormen de ruggengraat van de gemeenschappen in het landelijk gebied. De provincie heeft een unieke balans gevonden tussen hoogproductieve, lageemissie- en beherende landbouw. Waar producerende, industriële en intensieve boeren de economische motor zijn, bieden de verbindende en beherende boeren een groene leefomgeving en maatschappelijke meerwaarde.

stedelijk (30-80km)

Verbonden innovatiemilieus

De vier Brightlandscampussen vormen de ruggengraat van deze kennis- en innovatiestructuur. Het zijn innovatiemilieus, waar kennisuitwisseling en ontmoeting organisch plaats kan vinden. Het stimuleren van ondernemerschap en de samenwerking met het bedrijfsleven maken structureel onderdeel uit van de onderwijsprogramma's.

Concentraties van activiteit in Limburgse steden

De Limburgse steden zijn knooppunten met een hoge en slimme concentratie van werkplekken, voorzieningen en woningen, maar ook met ruimte voor kwalitatief groen. Voornamelijk in het hoog verstedelijkte Zuid-Limburg zien we de agglomeratiekracht groeien, ook over de grenzen heen.

internationaal (> 80km)

Clusters van productie en industrie als internationale schakel

De mobiliteits- en energie-infrastructuur is in 2050 up-to-date en dus ook sturend voor waar bedrijven zich vestigen. Bedrijven die van de (grensoverstijgende) corridors afhankelijk zijn, vormen clusters op internationaal georiënteerde en excellerende productie- of industriemilieus. Innovatieve sectoren zijn hoogproductief en zorgen voor stuwende economische ontwikkeling in onze provincie.

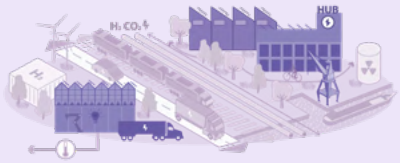

	lokaal (< 10km)	regionaal (10-30km)	stedelijk (30-80km)	internationaal (> 80km)
Wonen	***Geworteld gemeenschappen*** *In de kleine kernen en in het buitengebied hebben inwoners, met hun lokale gemeenschap, een hoge mate van autonomie en zeggenschap. Ze hebben ruimte voor zichzelf, maar ook om voorzieningen collectief te organiseren. Hier staat kwalitatief toevoegen in plaats van kwantitatieve uitbreiding centraal.* 	***Levendig Limburg*** *In subregionale kernen komen wonen, werkgelegenheid en essentiële dagelijkse voorzieningen zoals onderwijs, zorg en sport samen. Deze kernen zijn ideale plekken voor een brede mix van starters, gezinnen en senioren, die niet in de drukte van een stad willen wonen, maar het wel belangrijk vinden om voorzieningen nabij te hebben.* 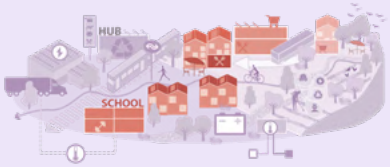 	***Bruisende stad*** *De steden fungeren als regionale hoofdkernen van de provincie. Door een breed cultuur- en sportaanbod en talrijke ontmoetingsplekken te bieden, worden de steden de bruisende plekken waar jongeren en jongvolwassenen willen (blijven) wonen. De vraag naar kleine woningen vanuit deze groeiende groep past perfect bij de steden.* 	
Landelijk gebied	***Geworteld gemeenschappen*** *dorpen en kernen zijn rijk aan tradities, gemeenschaps- en ondernemerszin. De Limburger profiteert van het rijke landschap en de gemeenschapszin. Inwoners en ondernemers zijn geworteld in hun dorpen en op hun erven. Daarnaast bezoeken en verblijven mensen uit binnen- en buitenland in onze uitnodigende landschappen om te ontspannen, verzorgd te worden en te ontsnappen aan de hectiek van de dynamische steden en metropolen.* 	***Economische ontwikkeling in het landelijk gebied*** *Limburg is een innovatieve koploper waarin voedselzekerheid, slimme teelten en het behoud van het cultuurlandschap een cruciale rol spelen voor welvaart, toerisme, zorg en het levensgeluk van de Limburger. Nieuwe verdienmodellen geven hieraan een positieve een impuls.* 	***Gezonde stad*** *Een belangrijke voorwaarde voor gezonde, toekomstbestendige steden is ruimte voor groen. Natuur in de stad krijgt meer ruimte en een diversiteit aan functies. Soms voor biodiversiteit, voor klimaatadaptatie en het tegengaan van hittestress, maar ook voor recreatie en ontspanning.* 	***Het rijke Limburgse landschap als basis voor het landelijk gebied*** *Het landschap is in 2050 een blijvende bron van welzijn en welvaart. Dit hebben we bereikt door: herverkaveling op basis van herkenbare keuzes; vernieuwend beheer; (grensoverstijgend) verbinden van natuur en ruimte voor water. De natuur functioneert als schokdemper voor weersextremen, zoals wateroverlast en hitte.* 	

	lokaal (< 10km)	regionaal (10-30km)	stedelijk (30-80km)	internationaal (> 80km)
Mobiliteit	***Fijnmazige mobiliteit*** *Het dagelijks leven van Limburgers speelt zich vooral af binnen hechte gemeenschappen. Met duurzaam reisgedrag maken Limburgers meer korte ritten dicht bij huis. Daarmee houden we de lokale gemeenschappen vitaal en verlagen we de belasting op de regionale en nationale netwerken.* 	***Bereikbare voorzieningen*** *Als het gaat om de bereikbaarheid van werklocaties en voorzieningen, kiezen we vor balans tussen de drie "knoppen": nabijheid, mobiliteit en digitale connectiviteit. In elke kern is het voorzieningenaanbod passend en afgestemd op het eigen schaalniveau.* 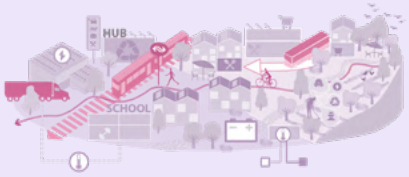 	***Verbonden en gezonde steden*** *Steden in Limburg zijn dynamische knooppunten waar veel mensen en zowel dagelijkse als niet-dagelijkse bestemmingen te vinden zijn. Het verzorgingsgebied is groot; de verbindingen in en richting deze steden zijn dan ook optimaal. Zowel op de fiets, met het openbaar vervoer als met de auto. Re is gekozen om de ruimte te herwaarderen. Doordat er minder ruimte nodig is om de auto te faciliteren, hebben we deze ruimte optimaal benut om kwalitatief hoogwaardige verdichting te realiseren.* 	***Provincie met internationale logistieke corridors*** *Met de ligging op de Nederlands-Duitse corridor tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, en dicht bij de Vlaamse Ruit, Aken en Luik, vormt Limburg een belangrijke schakel tussen deze gebieden. Limburg kan haar positie als cruciaal logistiek knooppunt in Europa behouden en versterken door: multimodale verbindingen te optimaliseren, digitale technologieën in de logistiek te implementeren en circulaire en duurzame praktijken in de logistieke ketens in te brengen.* 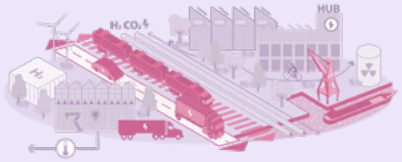
Energie	***Energiegemeenschappen*** *Het decentrale energiesysteem werkt aan de lokale autonomie van de energievoorziening. Dat betekent dat energiegemeenschappen zelf bepalen hoe de hiërarchie van kernen en voorzieningen leidt tot een verdeelsleutel rondom energieverbruik, dat zij met elkaar fysieke ruimte vrijmaken voor het energiesysteem, en dat zij collectief delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio.* 	***Decentrale energieoplossingen*** *Voor alle gebieden buiten de energie-intensieve clusters en de grote stedelijke gebieden geldt dat er in 2050 minder grote opgaven spelen en significant lagere snelheden nodig zijn.* *Gebiedsgericht werken op maat, schaal en snelheid van de regio is het uitgangspunt..* 	***Centraal energienetwerk*** *Gebieden waar een hoge energievraag is, bijvoorbeeld vanwege energie-intensieve activiteiten, economische dynamiek of hogere dichtheid van bevolking, worden primair door het centrale netwerk gevoed.* 	***Energieknoop*** *De twee gebieden (Maasbracht-Chemelot) vormen feitelijk het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie. Het opschalen van het energiesysteem in dit energieknooppunt draagt op grotere schaal bij aan de stabilisering en toekomstbestendigheid van het elektriciteitsnetwerk.*

7.2 Bouwstenen economie

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Circulaire hubs

Op de grote industrie- en productieknooppunten met de benodigde milieucategorie is ruimte voor (grote, gespecialiseerde) materialenhubs. Aanvullend is er op de kleinschalige bedrijventerreinen ruimte voor circulaire verwerking van grondstoffen in kleine, lokale materialenhubs.

2 Aanwijzen clusters voor grootschalige kavels

Geen grootschalige kavels meer uitgeven (van >5 ha). Zoveel mogelijk verdichting op bestaande kavels door innovatie en meervoudig ruimtegebruik. Logistiek specialiseert en innoveert: kennisintensiever, gekoppeld aan productie en focus op CE.

3 Clusteren ruimtevraag kantoren

Concentratie in binnensteden en rond ov en clustering. Door deze clustering ontstaan agglomeratievoordelen.

LE DA NL LG

4 Ruimtelijke concentratie van bedrijventerreinen

Inzet op clustering en verdichting van bestaande kavels. Enige groei toestaan bij grote industrie- en productieknooppunten. Zo wordt verplaatsing naar deze knooppunten nabij energie- en logstieke corridors geaccomodeerd.

5 Energie-intensieve bedrijvigheid

Energie-intensieve bedrijvigheid krijgt ruimte om te vestigen nabij de energie- en logistieke corridors. Hierdoor kunnen zij een verduurzamingsstap maken.

6 Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit neemt (sterk) toe in stuwende, hooginnovatieve sectoren: (i) dienstverlening en ICT, (ii) de maak- en chemische industrie, (iii) de landbouw, (iv) 'slimme' logistiek en (v) in bepaalde subsectoren van de gezondheids- en welzijnszorg, zoals ziekenhuizen. Maar door toename in werkgelegenheid in de verzorgende, minder innovatieve sectoren zorgen en de afname van werkgelegenheid in de logistiek en landbouw, zal de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei in de provincie gematigd blijven.

7 Innovatieve technologieën

Innovatie is een belangrijke peiler in de economie en is de aanjager voor productiviteitsgroei. De vier Brightlands campussen vormen de ruggengraat van de kennis- en innovatiestructuur. Aanvullend ontstaan er innovatiemilieus bij VDL/MAA en de Einstein Telescope (met de ETpathfinder als Europees R&D centrum). Meer aandacht voor internationalisering en adoptie van innovatie door het Mkb.

8 Grote sleutelprojecten

Sleutelprojecten zijn van belang voor de economie. Het VDL terrein wordt een belangrijke productielocatie met goede aansluiting op energie- en mobiliteitsinfrastructuur. Einstein Telescope trekt veel banen aan die landen binnen de samenwerking met Luik, Hasselt, Leuven en Aken. MAA wordt een hub voor elektrisch vliegen. Chemelot is een belangrijke locatie voor innovatieve, duurzame chemie.

9 Hoger- en beroepsonderwijs

Onderwijs is internationaal georiënteerd. Er is één (trinationaal) grensoverstijgend onderwijsecosysteem.

10 Samenwerking over de grens

Blik naar buiten, die veel jongeren en jongvolwassenen aantrekt. Veel hoogopgeleide expats en kenniswerkers. Enige arbeidsmigranten voor bouw, productie, etc. Ook vakmensen in krappe sectoren (zoals de zorgsector).

11 Groei BNP, vestigingsklimaat, financieringsruimte

Clusters van productie en industrie ('lampjes op het elektriciteitssnoer'), bruisende stedelijke economieën en de kennis- en innovatiestructuur bieden samen een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor (nieuwe) bedrijvigheid.

12 Arbeidsmarkt

De groei in banen concentreert zich in Midden- en Zuid-Limburg. Het aantal praktische banen in de industrie en logistiek neemt af, terwijl het aantal praktische banen in de gezondheidszorg en horeca, leisure en overige diensten toeneemt. Het aantal banen in theoretische sectoren neemt toe. Limburg beweegt zich verder richting een kenniseconomie. De groei concentreert zich in de sectoren dienstverlening & ICT en overheid en onderwijs. Deze banen bevinden zich vooral in de steden.

Terug naar het kompas

7.3 Bouwstenen wonen

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Sturende meta-trends

Urbanisatie, maar ook beschermen van het bestaande en bevorderen van brede welvaart. Wonen in Limburg betekent leven in harmonie met de omgeving: in gemeenschappen, met aandacht voor het landschap en voor de nabijheid van voorzieningen, werk en zorg.

2 Groeiende doelgroep

Toename van eenpersoonshuishoudens, waaronder ook buitenlandse werknemers, studenten en jonge starters, vooral in de steden. Maar ook van stellen en jonge gezinnen, die bijvoorbeeld in een groene omgeving willen wonen.

3 Woonvormen

Focus op compact en flexibel in de steden en kernen, en op collectief en ruimtelijk in het buitengebied. Aandacht voor betaalbaar en duurzaam.

4 Mate van sturing op doelgroepen

Gemeenten en lokale gemeenschappen aan zet. Focus van corporaties op lokale omgeving met extra aandacht voor seniorenhuisvesting en ontmoetingsruimte.

LE DA NL **LG**

5 Type woningmarkt

Lokale sturing en focus op gemeenschappen (niet het individu). **Dorpsontwikkeling** en aandacht voor **behoud en verbetering** van bestaande voorraad.

LE DA NL **LG**

6 (Mate van sturing op) doorstroming op de woningmarkt

Veel doorstroming door passend en aantrekkelijk woningaanbod. Vooral in steden, maar ook 'gedeelde doorstroming' in dorpen door woningdelen en splitsen.

7 Nieuwbouwlocaties

Optimaal benutten van bestaande ruimte. Geen uitleglocaties. **Verdichting en hoogbouw bij intercitystations.**

LE DA **NL** LG

8 Verdichting

Sterke concentratie rond intercitystations (incl. hoogbouw), bescherming van buiten- en natuurgebied.

LE DA **NL** LG

9 Benutten en optimaliseren bestaande woningvoorraad

Sterke focus op benutten en optimaliseren bestaande voorraad. Optoppen, splitsen en woningdelen. In de steden combineren met economische activiteit, in de kernen focus op gemeenschapsvorming.

10 Kwaliteit bestaande woningvoorraad

Focus op **versterken kwaliteit** en **aanpasbaarheid van bestaande voorraad** voor huidige (veelal vergrijzende) bewoners. Beschermen van de kwaliteit van historisch erfgoed.

LE DA NL **LG**

11 Sociale leefbaarheid

Hechte gemeenschappen, overeind houden van lokale voorzieningen en verenigingen in centrale kernen. Zorgen voor bereikbaarheid van voorzieningen vanuit de kleinere kernen. Leunen en steunen op lokaal gemeenschapsgevoel en cohesie.

12 Fysieke leefbaarheid

Landschap actief beschermen door clustering. Veel lokaal groen, zowel in steden als in dorpen. Verdichting zorgt voor ruimte voor vergroening en ontmoetingsplekken.

13 Wonen, welzijn en zorg

Welzijn en zorg gaan hand in hand met aandacht voor gemeenschappen en sociale cohesie. Centrale kernen houden zorgvoorzieningen en kunnen bereikt worden met publieke mobiliteit. Innovaties op het gebied van domotica, robotisering en digitalisering spelen een grote rol.

14 Betaalbaarheid wonen

Inzet op betaalbaarheid. Door sociale huur, en door compacte woonvormen in de steden en collectieve woonvormen in het buitengebied. Lage woonlasten door hoge kwaliteit van woningen.

Terug naar het kompas

7.4 Bouwstenen landelijk gebied

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Agrarisch systeem

Maximaal producerende boeren en landschapsbeherende boeren bestaan naast elkaar in het landschap en innovatie is bij beide het uitgangspunt. Robotisering, precisielandbouw en vertical farming worden toegepast. Er zijn landschapsbeherende boeren die zowel voedselproducent als landschaps-, water- en natuurbeheerder; deels gefinancieerd vanuit maatschappelijke middelen en ecosysteemdiensten.

2 Toerisme en recreatie

Natuur en recreatie versterken elkaar zonder de ecologische draagkracht te overschrijden. Bezoekers komen uit binnen- en buitenland en de toerismedruk is verspreid over de gehele provincie. Toerisme wordt gedragen door cultuurhistorische waarden in het landschap en de verwevenheid met water (beken), natuur en landbouw.

3 Fysieke leefbaarheid

Het landelijk gebied is gekenmerkt door kleinschalige woonkernen en woningbouw is beperkt tot enkele al bestaande kernen in het landelijk gebied. Nieuwe ontwikkelingen in onbebouwd gebied en inpassing van nieuwe functies zijn tot een minimum beperkt.

4 Sociale leefbaarheid

Sociale voorzieningen worden opgevangen door sterke gemeenschappen. Aanvullend bovenregionale support voor het instandhouden van overige voorzieningen.

5 Ecologie

De draagkracht van het landschap is leidend voor zijn verdienvermogen. Duidelijk gedefinieerde functiegebieden worden verbonden door natuurinclusieve overgangsgebieden. Landschappelijke kenmerken zoals graften, holle wegen etc. hebben een juridische status en worden door de provincie aangewezen en beschermd. De omvang van Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Limburg blijft behouden.

6 Water

Zowel voor waterkwaliteit als kwantiteit, en daarmee waterveiligheid, wordt actief contact onderhouden met bovenstroomse landen en regio's. Het watersysteem is aangepast om om te kunnen gaan met het veranderende klimaat en een aantal natuur- en landbouwgebieden wordt benut voor waterbuffering bij droogte en als overloopgebied bij overstromingen.

7 Aansluiting boven-regionale systemen

Natuurcorridors aanleggen tussen Natura 2000 gebieden en bestaande gebieden verbinden met nabijgelegen Natura 2000 gebieden in Duitsland, België, Gelderland en Noord-Brabant. Lokale gemeenschappen sporen aan tot regie vanuit de Provincie en de Rijksoverheid.

Terug naar het kompas

7.5 Bouwstenen mobiliteit

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Infrastructuur - personen

Op lokale en regionale schaal meer ruimte voor fietsen en publiek vervoer, o.a. met snelfietspaden door de gehele provincie. Investeren in nabijheid en het faciliteren van ritten in de daily urban systems. Wegennet niet uitbreiden, maar onderhouden. Spoornet beter benutten, o.a. met de Maaslijn en een goede aansluiting op het HSL-netwerk in België en Duitsland vanuit Maastricht.

2 Openbaar vervoer - personen

Knooppunten: zes IC-stations in steden. Interregionale verbindingen minimaal twee keer per uur, zowel binnenlands als grensoverschrijdend. Verbindende HOV-lijnen en sprinterverbindingen tussen centrale kernen en steden. Ontsluitende ov-lijnen vanuit kleinere kernen naar centrale kernen. Publiek deelvervoer beschikbaar in de hele provincie.

3 Stedelijke Mobiliteit - personen

Openbare ruimte is ingericht op lopen en fietsen met brede paden in een fijnmazig netwerk. Steden zijn autoluw. Parkeerplekken worden gebundeld op centrale locaties en de beschikbare ruimte word gebruikt voor groen en verstedelijking. Frequent en goed beschikbaar publiek vervoer op de hoofdassen. Stadsrandhubs en treinstations faciliteren de verbindingen vanaf en naar bestemmingen buiten de stad.

4 Luchtvaart - personen

Korte elektrische personenvluchten vanaf MAA zorgen voor verbindingen tussen economische centra binnen de Euregio.

5 Infrastructuur - goederen

Focus op behoud en onderhoud van bestaande infrastructuur. Geen fysieke uitbreiding van wegen, spoor of waterwegen. Spoor intensiever benutten, binnenvaart behouden en binnenhavens/ overslagpunten benutten voor regionale distributie.

6 Knooppunten - goederen

Grote clusters: Activiteiten bij grote clusters Chemelot en Venlo blijven gelijk of intensiveren, maar ruimtebeslag groeit niet.
Bedrijventerreinen: Ruimtebeslag clustert of verplaatst naar energie- en logistieke corridors.
Distributie: Regionale distributieknooppunten om het aantal goederenstromen te bundelen en te verkleinen. Aantal distributiecentra blijft gelijk of wordt minder dan in huidige situatie. Efficiënter dankzij innovatie.

7 Stedelijke distributie - goederen

Stadshubs aan de rand van de steden voor opslag van circulaire producten, stadsdistributie en reparatie.

LE DA **NL** LG

8 Luchtvaart - goederen

Drones worden ingezet voor last mile transport op regionale schaal.

9 Ontwikkelingen mobiliteit

Autonoom rijden gefaciliteerd op snelwegen en provinciale wegen, lokaal waar mogelijk. Zowel voor privaat als publieke voertuigen. Nagenoeg alle voertuigen (auto's, vrachtwagens, treinen, schepen, vliegtuigen) zijn geëlektrificeerd, laadhubs ontwikkeld voor logistieke stromen. Ontwikkeling van drones zet door en neemt een steeds grotere rol in transport van kleine goederen.

11 Governance en marktordening

De rijksoverheid speelt een centrale rol in (inter)nationale netwerken. Verantwoordelijkheid van het regionale en lokale netwerk ligt bij provincies, regio's en gemeenten. Publieke mobiliteit wordt op provinciaal niveau georganiseerd. Investeringen gaan naar openbaar vervoer, fietsinfrastructuur en het faciliteren van autonoom vervoer. Publiek vervoer wordt middels concessies per deelregio georganiseerd; grensoverschrijdend vervoer gaat op provinciaal niveau.

12 Sociale mobiliteit

De **gemeenschap** zorgt voor elkaar, sociaal vangnet wordt lokaal georganiseerd.

LE DA NL **LG**

Terug naar het kompas

7.6 Bouwstenen energie

Zoals uitgewerkt in Kompas 2050 en deelvisie 2050

1 Opwek - Kernenergie

Opwek kernenergie in de vorm van een of meerdere Small Modular Reactor(s)

2 Opwek - Decentrale energieproductie/mix

Decentraal inzetten op zon op daken en op land, windmolens, biomassa en warmtenetten en -pompen.

3 Transport - Waterstof

De Delta Rhine Corridor en het gasnetwerk bieden de mogelijkheid om energie te transporteren in de vorm van waterstof. Limburg ligt te ver landinwaarts voor grootschalige import van ammoniak en het gebruiken van elektriciteit van zee.

4 Transport - Elektriciteit

Het bestaande netwerk van 380kV en 150kV (inclusief hoogspanningsstations en Clauscentrale) is de basis gebleven voor de levering van onze energie in de provincie. Daarnaast is er ruimte gemaakt voor buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, booster-stations voor warmtenetten, en nieuwe hoogspanningsmasten en -tracés.

5 Opslag - Energie-opslag en -mix

Inzet op verschillende vormen van opslag om pieken in de opwek later nuttig te kunnen inzetten. O.a. via grootschalige batterijen en opslagtanks voor waterstof. Op lokaal niveau zijn er buurtbatterijen en collectieve warmte-opslagpunten, aangevuld met eigen opslag, bijvoorbeeld via autobatterijen.

7 Gebruik - Gebouwde omgeving

Het gebruik van duurzame, uitstootvrije en hernieuwbare energie is toegenomen om het gebruik van fossiele brandstoffen zoals aardgas, benzine en diesel af te kunnen bouwen. Burgers stemmen energiegebruik en opwek beter op elkaar af door meer te gebruiken tijdens pieken in opwek, en door energie (lokaal) op te slaan.

8 Gebruik - Energie-intensieve bedrijvigheid

Energie-intensieve activiteiten worden primair gekoppeld aan het centrale netwerk, met een directe koppeling aan het energieknooppunt Maasbracht-Chemelot. Zo is intensieve opwek en -verbruik aan elkaar gekoppeld. Door hier energie-intensieve bedrijvigheid te clusteren vormt dit gebied het Limburgse energieknooppunt voor intensieve opwek en verbruik van energie.

10 Sociaal-maatschappelijk - Kosten

De forse, maar slimme, investeringen in de energietransitie hebben aantoonbaar tot lagere energielasten geleid. Decentrale oplossingen zorgen voor een efficiënter, sneller en minder prijzig energiesysteem. Ondernemers benutten de betaalbare energie voor innovatie, werkgelegenheid en zorgen daarmee voor een florerende economie. Gemeenschappen delen in de lusten en lasten van de energietransitie in hun regio

11 Sociaal-maatschappelijk - Participatie

Intensieve burgerparticipatie in energietransitie. Energiegemeenschappen en cooperaties spelen een grote rol.

LE DA NL LG

12 Overig - Energie leidend voor ruimtelijke ordening

Efficiënt omgaan met de ruimte is uitgangspunt bij ieder thema en energieplanologie is een leidend principe.

14 Overig - Snelheid transitie

Er is geen CO_2-uitstoot meer. Alle bronnen zijn duurzaam of CO_2 wordt via CCS afgevangen.

Terug naar het kompas

Colofon

Deze Toekomstvisie Limburg 2050 is opgesteld door de Provincie Limburg in samenwerking met AT Osborne, PosadMaxwan, Stec Groep, Goudappel, Generation. Energy en Witteveen+Bos.

Beelden
Al het kaartmateriaal en illustraties zijn (tenzij anders vermeld) gemaakt of bewerkt door PosadMaxwan. Het fotomateriaal is afkomstig van de provincie Limburg.

Data
Voor de feitenbasis is gebruik gemaakt van een voor dit project samengestelde provinciale database.

2026

provincie Limburg

at osborne PosadMaxwan stec groep Goudappel MOBILITEIT BEWEEGT ONS GENERATION .ENERGY Witteveen + Bos

Regio Noord-Limburg

Gedeputeerde Staten van Limburg

Kenmerk:
Behandelaar: [redacted]
Telefoonnummer:
E-mail: [redacted]
Datum 2 maart 2026

onderwerp Reactie Regio Noord-Limburg op toekomstvisie Limburg 2050

Geacht college,

Namens de Regio Noord-Limburg spreken wij onze waardering uit voor de Toekomstvisie Limburg 2050. Het is goed dat het provinciebestuur een integrale visie voor het gehele Limburgse grondgebied heeft ontwikkeld, waarin de grote ruimtelijke en maatschappelijke transities in samenhang worden bezien. De keuze om te werken vanuit brede welvaart en om demografie, economie, wonen, mobiliteit, energie en landelijk gebied in onderlinge samenhang te benaderen, geeft richting. Dat schept ook verwachtingen over de rol die de Provincie Limburg voor zichzelf ziet in de verdere uitwerking en realisatie.

Wij herkennen ons in de analyse dat Limburg niet langer uitsluitend een krimpregio is, maar een regio die groeit en van samenstelling verandert. De erkenning dat zich in relatief korte tijd fundamentele verschuivingen kunnen voordoen, sluit aan bij de ontwikkeling die wij in Noord-Limburg al enige tijd doormaken. Die realiteit vraagt om een visie die ruimte biedt aan differentiatie binnen de provincie en die recht doet aan de verschillende ontwikkellogica's van Zuid-, Midden- en Noord-Limburg.

Noord-Limburg kent een eigen ontwikkellogica, historisch geworteld in agrarische productie, ondernemerschap en logistieke verbindingen. Vanuit die basis is een sterk, innovatief en internationaal georiënteerd bedrijfsleven ontstaan. Het is van belang dat die ontwikkellogica in de economische positionering van Limburg nadrukkelijker wordt herkend.

Een belangrijk aanknopingspunt voor ons is de nadruk die in de visie wordt gelegd op samenleven. In Noord-Limburg staat gemeenschapskracht centraal. Dat begrip is voor ons geen abstract ideaal, maar een concrete factor in relatie tot de vitaliteit van onze dorpen en wijken. Juist in een regio waar bevolkingsgroei, arbeidsmigratie en internationale oriëntatie samenkomen, is het behoud en de versterking van gemeenschappen bepalend voor duurzame ontwikkeling. Wij gaan hierover graag met u het gesprek aan, mede in het licht van de vraag welke rol de Provincie zichzelf toedicht bij het versterken van gemeenschapskracht.

Wij constateren dat Noord-Limburg in de visie nadrukkelijk wordt gepositioneerd. Venlo wordt daarbij benoemd als internationale logistieke hub en als mobiliteitsknoop van

bovenregionale betekenis. Rondom de Brightlands Campus Greenport Venlo wordt een toekomstbeeld geschetst van een internationaal erkend hightechcluster dat bijdraagt aan voedselautonomie en innovatie in de agrifoodketen. Die positionering waarderen wij, evenals de erkenning van Noord-Limburg als logistieke hotspot en schakel in internationale corridors.

Tegelijkertijd zien wij dat de economische verstedelijkingsopgave in de visie sterk wordt uitgewerkt vanuit Zuid-Limburg, in relatie tot Aken en Luik. Dat is wellicht begrijpelijk vanuit historisch perspectief, maar doet onvoldoende recht aan de feitelijke dynamiek in Noord-Limburg.

De bevolkingsgroei en de schaalsprongambitie in Venlo en omgeving zijn aanzienlijk. Venlo kiest nadrukkelijk voor een stevige groei in de komende vijftien jaar. Wij vinden het van belang dat de provinciale kaders en uitvoeringsagenda expliciet ruimte bieden voor deze ontwikkeling.

In dat licht vragen wij ook aandacht voor de (inter)nationale oriëntatie van Noord-Limburg. In de visie ligt de nadruk vooral op de euregionale relaties met Aken, Luik en Hasselt. Voor Venlo en Noord-Limburg is daarnaast de verbinding met Brainport Eindhoven en het Ruhrgebied van grote strategische betekenis. De oost-westcorridor van de Zuidelijke Randstad via Eindhoven naar Düsseldorf is bepalend voor onze economische positie. Wij pleiten voor een consistente en expliciete verankering van deze as in alle scenario’s, niet uitsluitend in het scenario Limburg Europolis.

Een ander punt van aandacht betreft arbeidsmigratie. In de visie wordt (arbeids)migratie vooral gekoppeld aan de woningvraag, terwijl in het economische perspectief de nadruk in uw visiedocument voornamelijk lijkt te liggen op kenniswerkers. In Noord-Limburg is arbeidsmigratie echter een structurele pijler onder de logistieke, agrifood- en maakindustrie. Het vraagstuk raakt economie, wonen, leefbaarheid en integratie in onderlinge samenhang. Wanneer arbeidsmigratie uitsluitend als woon- en leefbaarheidsvraagstuk wordt benaderd, ontstaat een onvolledig beeld.

De koppeling met de arbeidsmarkt en met integratie in gemeenschappen blijft impliciet. Ook de ambitie om jongeren en jonge gezinnen te behouden en aan te trekken vraagt om meer dan een kwalitatief aantrekkelijke leefomgeving. Die hebben wij immers in veel gevallen al. De vraag is hoe wij deze doelgroepen daadwerkelijk kunnen binden in een context van vergrijzing en veranderende arbeidsmarktdynamiek.

De inzet op innovatie, eiwittransitie en voedselzekerheid sluit aan bij onze regionale kracht. Tegelijkertijd is agrifood in Noord-Limburg breder dan hightechontwikkeling alleen. Innovatie ontstaat immers niet uitsluitend op campussen. Noord-Limburg kent een krachtig en innovatief midden- en kleinbedrijf, een internationaal opererende maakindustrie en een brede agrofoodketen die veel verder reikt dan primaire productie alleen. De sector voeding en gezondheid wordt benoemd, maar de banen in de

agrofoodketen en de betekenis van de agrarische sector voor Europa en daarbuiten blijven onderbelicht. Ook de vrijetijdseconomie en de betekenis van landschap voor bezoeker en toerist krijgen relatief weinig aandacht, terwijl deze sector economisch en ruimtelijk van belang is.

Ten slotte constateren wij dat de visie primair ruimtelijk is ingestoken. Dat is begrijpelijk, maar vraagstukken rond dubbele vergrijzing, druk op zorgvoorzieningen, integratie en veiligheid blijven daardoor relatief impliciet. Voor een grensregio als Noord-Limburg zijn thema's als ondermijning en grensoverschrijdende risico's geen randverschijnselen, maar structurele factoren in het maatschappelijk en economisch functioneren. Wij zien graag dat deze dimensies in de verdere uitwerking nadrukkelijker worden betrokken.

De Toekomstvisie 2050 biedt veel aanknopingspunten voor samenwerking. Wij willen graag bezien hoe wij via onze, meerjarige regionale programmering kunnen aansluiten op de interventies die u voorstelt en hoe wij gezamenlijk kunnen komen tot een meerjarige agenda waarin provinciale en regionale prioriteiten elkaar aanvullen en versterken. Dat gesprek voeren wij graag op korte termijn.

Wij zien uit naar een constructieve voortzetting van onze samenwerking.

Met vriendelijke groet,

Namens het dagelijks bestuur van de gemeenschappelijke regeling Regio Noord-Limburg,

Burgemeester A, Scholten, voorzitter

Samenwerking Midden-Limburg

Werkveld Mobiliteit & Infrastructuur /
Regionaal Mobiliteits Overleg
p/a Gemeente Roermond

Postadres: Postbus 900
6040AX Roermond

Bezoekadres: Markt 31
6041EM Roermond

Behandeld door:
[redacted]
RMO-Coördinator Midden-Limburg
Tel: [redacted]
Email: [redacted]

Uw kenmerk:

Briefnummer: 2026/002

Provincie Limburg
Griffie
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

4 maart 2026

Betreft: IJzeren Rijn uit scenario Toekomstvisie Limburg 2050 PS 20 maart

Geachte leden van Gedeputeerde en Provinciale Staten,

Allereerst willen wij u complementeren met het opstellen van een integrale beleidsveld-overstijgende Toekomstvisie Limburg 2050. In de visie worden voor Limburg 4 scenario's onderscheiden. Aan deze scenario's liggen diverse trends en ontwikkelingen en (in)direct voorkeuren en keuzes ten grondslag. Omdat de status van dit document nog niet is vastgelegd en de visie zonder overleg met externen is opgesteld reageren we op deze wijze. In het scenario Limburg Europolis wordt bij Mobiliteit onder M.IG.2 Infrastructuur - goederen bij spoor de IJzeren Rijn genoemd op bladzijde 177. Hierbij vragen wij u om de IJzeren Rijn uit uw Toekomstvisie 2050 te verwijderen om de volgende redenen.

De afgelopen 25 jaar is bij herhaling door (inter)nationale Maatschappelijke Kosten Baten Analyses (MKBA) en Milieu Effect Rapportages (MER) aangetoond dat de baten totaal niet opwegen tegen de lasten voor mens, natuur en milieu in Limburg en daarbuiten. De kosten van de huidig voorliggende 3RX-variant van de IJzeren Rijn zijn inmiddels opgelopen tot boven de 1,2 miljard Euro. In de meest recente MKBA heeft de 3RX met 0,16 de laagste (inter)nationaal bekende MKBA-score. Dit wil zeggen dat iedere investering van 1 Euro maar 16 Eurocent oplevert. Hierbij gaan er ook geen nieuwe treinen rijden maar is er sprake van een verschuiving van stromen van andere tracés naar de 3RX. Tevens wordt er niet tot nauwelijks enige modal shift (verplaatsing van weg- naar spoorvervoer) verwacht. Daarom vinden wij de realisatie van de IJzeren Rijn maatschappelijk en economisch onverantwoord.

Het bovenstaande is voor de Commissaris van de Koning in Limburg de heer Roemer reden geweest om tijdens een overleg op 19 april 2023 met toenmalig Staatssecretaris Heijnen, onder andere in aanwezigheid van de toenmalig Limburgse gedeputeerden van Gaans en van Toorenburg en de heer Zwijnenberg vanuit het Samenwerkingsverband IJzeren Rijn, zeer duidelijk te maken dat voor Limburg de 3RX staat voor 3 keer Nee. Recent heeft gedeputeerde Kuntzelaers dit Limburgse standpunt tijdens een bestuurlijk overleg op 10 september 2025, met de gemeenten verenigd in het Samenwerkingsverband IJzeren Rijn aangevuld met de gemeenten Beesel en Venlo en de gedeputeerde Smeulders van Brabant, herbevestigd.

Mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van deze reactie dan gaan wij graag met u in gesprek en verstrekken wij u desgewenst meer informatie over de IJzeren Rijn.

Met vriendelijke groeten,
Namens de gemeenten Cranendonck, Weert, Leudal, Roermond en Roerdalen en de Natuur en Milieufederatie Limburg onderdeel van het Samenwerkingsverband IJzeren Rijn en de overige RMO Midden-Limburg gemeenten Nederweert, Maasgouw en Echt-Susteren,

[redacted]

Vincent Zwijnenberg
Bestuurlijk voorzitter Samenwerkingsverband IJzeren Rijn
Bestuurlijk voorzitter RMO Midden-Limburg

Beantwoording technische vragen VVD /Dhr. Bloi inz. G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050

Geachte heer Bloi, Beste Jacques-Michel,

Onderstaand in rood de antwoorden op de gestelde technische vragen mbt de Toekomstvisie 2050

Mobiliteit

1. In de toekomstvisie wordt vermeld dat we willen focussen om minder autogebruik in onze steden en focussen op fiets en het openbaar vervoer.

- Dit valt toch onder de bevoegdheden van de gemeenten? Wat is de rol van de provincie dan nog?

Antwoord: De visie beperkt zich niet tot alleen de formele bevoegdheden van de Provincie.

- Hoe rijmt deze ambitie met het feit dat verschillende erover nadenken om de 'bus' uit het centrum te weren dan wel binnen de bebouwde alle wegen terug te brengen naar 30 km/u waardoor de bus langer nodig heeft voor dezelfde route?

Antwoord: de visie is dat in steeds drukker worden steden het OV belangrijker wordt. We benoemen het STOMP principe (Stappen, Trappen, OV, Mobility as a Service en Priveauto) en dat spits-spreiden belangrijker moet worden.
Alles blijft wel bereikbaar met de auto. Hoe dit uitgewerkt wordt, inclusief de in de vraag gestelde uitdaging vraagt uitwerking.

2. We lezen dat de druk op verkeersaders toenemen. Hier wordt specifiek de spits en de piekmomenten in toeristisch-recreatief verkeer genoemd. Hier wordt specifiek het toeristisch-recreatief benoemd als probleem. We lezen echter nergens wat de provinciale visie is op dit probleem tegen te gaan en opgelost te hebben.

- Wat is concreet de visie van de provincie om de toeristisch-recreatieve verkeersdruk te verminderen?

Antwoord: deze uitdaging blijft reëel. In de Toekomstvisie zien we spreiding tussen heuvelland en Noord- en Midden Limburg als een denkrichting.

3. In de visie wordt veel stilgestaan bij het belang van de logistieke sector voor Limburg. Wat is de visie van de provincie op het probleem dat we al sinds de vorige visie bezig zijn met het realiseren van volwaardige, veilige en voldoende vrachtwagenparkeerplaatsen her en der in de provincie?

Antwoord: We schrijven "al deze innovaties en aanpassingen maken de logistiek complexer en dynamischer; met grotere behoefte aan flexibiliteit, opslagcapaciteit, tracking en planning", maar wijzen ook op de potentie van autonoom (vracht-) verkeer en een toenemende rol voor drones. Het is dus niet uit te sluiten dat er minder vrachtwagenchauffeurs (en dus parkeer) plekken nodig zijn.

4. We lezen in de toekomstvisie dat in de regio Venlo een 'laadhub' gerealiseerd wordt. Dit is begrijpelijk vanwege de logistieke hubfunctie van de regio Venlo. Is er ook gekeken om in de visie een laadhub bij MAA op te nemen voor vrachtverkeer over de weg gezien de ligging van deze cargohub en knooppunt Kerensheide? Wat was hiervoor de afweging om hier geen laadhub in te tekenen?

Antwoord: Grootschalig opladen van elektrisch vrachtverkeer wordt in de Toekomstvisie (pagina 75) ook gekoppeld aan MAA en andere logistieke stromen.

Kruispunt Europa

5. Goed dat ook in deze visie het belang en de uitdagingen van de grensligging van Limburg benadrukt. Echter ligt de focus van dit punt in deze visie zeer op Zuid-Limburg. Concretiseer de visie ook meer de regio's Midden- en Noord-Limburg.
Antwoord: Dat is ons inziens gedaan.

provincie limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Leefomgeving (LEO)

Van	06-03-2026
Betreffende	Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050

Statenkenmerk	G-25-034	Maastricht	06-03-2026

9.1 G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 16-12-2026 (GS DOC-00857380)

De voorzitter: Dus we gaan meteen door naar 9.1: ruimtelijke ontwikkeling. Vandaag staat het Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050 ter bespreking. De fracties van SP, BBB en GroenLinks hebben aangegeven dat ze gebruik maken van twee woordvoerders. Met de nazending van gistermiddag heeft u de beantwoording van de technische vragen van de VVD en BBB ontvangen. De behandeling is in twee termijnen. De eerste termijn is vijf minuten en de tweede termijn is in twee minuten. En dan gaan we vandaag beginnen aan de kant van JA21, zie ik nu. Dan begin ik bij de heer Beckers. Gaat uw gang.

De heer Beckers (JA21): Dank u wel, voorzitter. Ik zal beginnen bij het hoofdstuk Economie. Het benadrukt terecht dat internationale handel en industrie belangrijke motoren zijn voor werkgelegenheid in Limburg. Onze provincie heeft sterke economische pijlers. Dat zijn sectoren waar Limburg sterk in is en die we ook in de toekomst moeten koesteren. Tegelijkertijd zien we dat de Europese industrie steeds meer onder druk staat. Bedrijven concurreren met landen waar energie en grondstoffen goedkoper zijn, waar productievoorwaarden vaak minder streng zijn. Dat brengt het risico met zich mee dat de industrie uit Europa vertrekt. In de visie wordt deze ontwikkeling wel benoemd, maar wij missen een duidelijke strategie om de economische weerbaarheid van Limburg te versterken. De nadruk ligt sterk op transitie, maar minder op het beschermen van industrie, werkgelegenheid en onze kennispositie. Ik kan het College aangeven hoe het concreet wil voorkomen dat belangrijke industriële activiteiten uit onze provincie verdwijnen? Ook het punt van geopolitieke afhankelijkheid blijft in de visie vrij abstract. In de praktijk zien we dat veel industrie afhankelijk is van grondstoffen en halffabricaten uit het buitenland, met name uit China. Welke strategie heeft de Provincie om meer in te zetten op Europese productie, strategische autonomie en het behoud van industriële kennis in sectoren zoals de chemie. Daarnaast wordt in de visie gezegd dat migratie nodig is om economische groei en voorzieningen in stand te houden. Dat roept bij ons vragen op. Welke concrete arbeidsmarkttekorten worden hiermee opgelost? Hoeveel bevolkingsgroei acht het College wenselijk richting 2050? En wat betekent dit voor de druk op de woningmarkt, de infrastructuur en ruimtegebruik? Wij missen in deze visie een serieuze verkenning van alternatieven, zoals het beter behouden van jongeren en het stimuleren van gezinsvorming. Verder lezen we over een groei van plantaardige eiwitten en nieuwe voedselketens. Betekent dit dat er impliciet gestuurd wordt op een afname van de veeteelt in Limburg? En kan het College verduidelijken welke rol de veehouderij in de toekomst gaat krijgen? Dan het stukje Bereikbaarheid. Bereikbaarheid in Limburg is geen luxe, maar een randvoorwaarde voor economie en leefbaarheid. Als grensprovincie en logistieke corridor tussen Nederland, Duitsland en België is een goed functionerend mobiliteitssysteem cruciaal voor inwoners, bedrijven en industrie. In de mobiliteitsvisie wordt echter het uitgangspunt gehanteerd dat het wegennet niet verder hoeft te worden uitgebreid. Dat roept vragen op. Limburg is een provincie waar veel mensen afhankelijk zijn van de auto, waar een groot deel van het goederenvervoer over de weg plaatsvindt. We zien nu al bij onderhoudswerkzaamheden of incidenten dat belangrijke routes snel

vastlopen. Op basis van welke verkeersprognoses concludeert het College dat de uitbreiding van het wegennet richting 2050 niet nodig zal zijn? En hoe wordt de robuustheid van het netwerk geborgd wanneer belangrijke routes tijdelijk uitvallen? Daarnaast zet de visie sterk in op het intensiveren van spoorverbindingen. Spoor kan een belangrijke rol spelen, maar het is ook een kapitaalintensieve vorm van vervoer. Kan het College inzicht geven in de investeringskosten van deze spoorambities? En hoe verhouden deze kosten en baten zich tot andere vormen van openbaar vervoer? Tot slot lezen we in de visie van de mobiliteit over innovatieve luchtmobiliteit richting 2050, zoals drones en nieuwe vormen van luchttransport. Tegelijkertijd blijft de rol van bestaande infrastructuur zoals MAA relatief onderbelicht. Welke rol ziet het College voor MAA in deze ontwikkelingen? En wordt onderzocht of het vliegveld kan functioneren als een test of innovatie..[onverstaanbaar] voor deze nieuwe vormen van luchtmobiliteit? Dan het stukje Energie. We schetsen eigenlijk een beeld in de toekomst waar wij gaan naar een duurzaam energiesysteem. Dat is natuurlijk een grote opgave. Tegelijkertijd moeten we daarbij oog houden voor drie zaken, namelijk: betrouwbaarheid, betaalbaarheid en de impact op ons landschap. In de visie wordt sterk ingezet op lokale energieopwekking via zon en wind. Tegelijkertijd is voor onze fractie duidelijk dat ook andere technologieën onderdeel van de energiemix moeten zijn, zoals SMR's. Gelukkig worden die wel benoemd, maar wat ons betreft nog veel te voorzichtig. Daarnaast missen we een belangrijke realiteitsvraag. Windturbines en zonnepanelen hebben een levensduur van ongeveer 20 tot 25 jaar. Dat betekent dat een groot deel van de installaties die nu worden gebouwd voor 2050 alweer vervangen moeten worden. De energietransitie is dus niet alleen een opgave van bouwen, maar ook van vervangen. Hoe groot wordt die vervangingsopgave richting 2050? En wat betekent dat ruimtelijk en financieel voor Limburg? De visie stelt dat de elektriciteitsvraag kan stijgen van ongeveer 8 terawattuur naar 25 tot 35. Dat betekent drie tot vier keer zoveel elektriciteit. Heeft de Provincie doorgerekend hoeveel windturbines, zonnevelden en andere energiebronnen daarvoor nodig zijn en hoeveel ruimte dat in Limburg zou vragen? En hoe ziet het College de verdeling in de toekomst tussen centrale opwek, bijvoorbeeld via wind op zee, of kernenergie en lokale opwek? Tot slot speelt ook de vraag van strategische afhankelijkheid. Veel technologieën van de energietransitie, zoals batterijen, zonnepanelen en windturbines, zijn afhankelijk van grondstoffen uit landen zoals China. Hoe kijkt het College naar de geopolitieke afhankelijkheden? En wordt ingezet op meer Europese productie en recycling van strategische grondstoffen? Voorzitter, energie is uiteindelijk de basis van economische en geopolitieke macht. Landen die hun energievoorziening onder controle hebben, bepalen hun eigen economische toekomst. Daar wil ik het bij laten.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar de heer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Dank u voorzitter. De band Zager & Evans had in 1969 – het jaar van de eerste maanlanding – een wereldhit. De titel was: In the Year 2525. Rick Evans schreef het lied om te waarschuwen voor de gevaren van technologie. Een blik in het onbekende. En dit onbekende gevoel van een blik in de verte bekruipt je ook een beetje als je dit stuk leest. We kijken naar 2050 vanuit scenario's en vanuit die toekomstbeelden en we blikken eigenlijk ook weer terug vanuit die scenario's naar het heden en toch is dit wel een mooie exercitie. Het is een uitdaging om er concreet iets over te zeggen, vind ik. Eerst even iets over het risico dat de visie direct een rol gaat spelen bij huidige en actuele besluitvorming en realisatie in het heden, want dat staat er, en dat de werkwijze en manieren van werken naar de achtergrond verdwijnt. Nog een risico. De centrale vraag richting het College is hoe we met zijn allen dat risico kunnen mitigeren. LOKAAL-LIMBURG is positief dat deze visie een reactie is op de ontwerpnota Ruimte vanuit het Rijk en het dient maar liefst, pas op, tien doelen en ook de integraliteit is prima. Een visie schrijven dat vereist moed en flexibiliteit, want

anders verandert snel en we zien nu ook weer een nieuw lont in het kruitvat op onze aardbol. Het door onze fractie vaker genoemde datagedreven werken is een van de onderdelen uit dit stuk en dat doet ons deugd. We zien het een aantal keren terugkomen: Limburg is een kruispunt. En het zijn van een kruispunt op het gebied van mobiliteit, multimodaliteit, productie en innovatie en transportleidingen en – ja, wat ik net zeg – verkeer dat klinkt natuurlijk geweldig. Maar het is, en het blijft altijd de vraag in hoeverre de Limburger op deze onderdelen hiervan profiteert. En het blijft ook de vraag in hoeverre de leefbaarheid aangetast wordt en in hoeverre er wordt gecompenseerd en wat het met de omgeving doet. Wij willen in ieder geval van de provincie Limburg geen tweede Moerdijk maken in 2050. Voedselzekerheid. Dat begrip komt gelukkig viermaal terug in het document, onder andere in de balans hoogproductieve en beherende landbouw. We lezen dat aantakkingen op de corridors voor stuwende economische ontwikkelingen zorgen. En dat is natuurlijk prachtig, maar op dit moment zien we een totaal uitgeklede Delta Rhine Corridor. Het is dus dringend nodig om deze corridor weer de oorspronkelijke buizen te laten krijgen om Limburg toekomstbestendig en veilig te maken. Dan wordt terecht aangegeven, vanwege een dubbele vergrijzing, dat er steeds meer mensen nodig zijn die in de zorg werken. En voor een deel bestaat zorg natuurlijk uit de handjes aan het bed of op een andere manier werken met mensen. En LOKAAL-LIMBURG heeft er geen beeld bij hoe AI, digitalisering en automatisering deze menselijke handelingen moeten gaan vervangen. We zien het niet. De campussen worden ook vaak beschreven. Eentje in Noord-Limburg en de rest in Zuid-Limburg en eigenlijk mist Midden-Limburg nog een campus. En LOKAAL-LIMBURG heeft de vorige periode ook een aantal malen een hint gemaakt naar de vrijetijdscampus Midden-Limburg. Misschien iets voor een doorkijk naar 2050. We zien dromen en wenselijke toekomstbeelden, zoals boeren die ook ecosysteemdiensten produceren en zich bezighouden met recreatie en toerisme, gebruik van alternatieve energiebronnen, kleinschalige energielandschappen. Terug geredeneerd naar de huidige situatie in 2026 dan moet dat allemaal maar mogelijk zijn met de huidige vrij beknellende wet- en regelgeving. En nu de allerleukste: regeneratief toerisme, bladzijde 76. Ik citeer: 'Boeren worden in 2050 door toeristen geholpen met de wijnoogst.'. Als de meeste boeren dan nog niet het land uit getreiterd zijn. En alsof die mensen, die volgens bepaalde landelijke partijen tot straks 70 jaar moeten gaan werken, tijdens die schaarse vakantiedagen nog aan het werk gaan. Het moet niet gekker worden, voorzitter. Hoe ziet onze ruimte eruit? Misschien krijgen we wel een aantal wolvenparken die kostbare ruimte van Limburg opsouperen. Wie zal het zeggen? De energiemix, daar heeft mijn collega een aantal dingen over gezegd. Hoe die visie er ook uit mag zien in 2050: veiligheid, leveringszekerheid, profijt voor inwoners, dat zijn de compassies die we steeds moeten blijven volgen. Dus we hoeven er niet te lang op in te gaan. Bereikbaarheid. Als het gaat om de visie Mobiliteit 2050, dan missen we de toevoeging van extra treinstations in Noord- en Midden-Limburg, het traject Roermond-Weert/Maaslijn onder andere, want de dichtheid van de stations is namelijk veel minder dan in Zuid-Limburg en ook de bereikbaarheid van de plattelandskernen is iets dat nadrukkelijk op het netvlies zou moeten staan. Ik hoor een kookwekker. Dat betekent dat mijn tijd erop zit. En dan zou ik wel gebruik kunnen maken, denk ik, van de tweede termijn. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Jazeker, de tweede termijn komt er ook aan. De heer Nijskens, VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter, dank u wel. Toen we het stuk onder ogen kregen, hadden we eigenlijk een beetje zitten denken: Wat moeten we nou met dit stuk? We hebben toch besloten dat Jacques Michel, onze fractiegenoot, technische vragen heeft gesteld om eigenlijk aan te geven dat je bijna een miljoen vragen op dit stuk kunt formuleren. En hoe diep ga je op die zaak in? Het voorstel aan Staten is om deel A vast te stellen en kennis te nemen van deel B en in de verdere planning kunnen we een stukje zien met wat wij nu gaan doen. Daarover eigenlijk een paar vragen. Wat is

eigenlijk de rol van PS bij die verdere planning? Wat was eigenlijk de input van PS bij de daadwerkelijke tekst die op papier geland is? We hebben een aantal sessies gehad, maar dat waren geen besluitvormende sessies. Het was een beetje kijken naar de kaart. We hebben dit soort trajecten natuurlijk op verschillende niveaus vaker gedaan, ook in het verleden. En bij een toekomstvisie moet je natuurlijk ook altijd terugkijken naar het verleden, want er wordt vaak te weinig geleerd van de geschiedenis die geweest is. En bij iedere toekomstvisie blijkt weer dat de toekomst voorspellen best wel moeilijk is en hiervoor komt die bijna nooit precies uit. De spreker voor me heeft het ook al gehad over scenario's. En scenario's werken natuurlijk perfect om te bekijken hoe iets zou kunnen landen, maar je kunt nooit één scenario voor de hele provincie bedenken. Of je hebt weer een scenario dat weer alles heeft. Daarmee wil ik eigenlijk aangeven dat de toekomst niet alleen moeilijk te voorspellen is, maar eigenlijk ook nog volledig open is. Dus dan kom ik weer terug op die eerste vraag: Wat stellen wij nou precies vast? Hoe strategisch is dit document? Volgens mij had de spreker van JA21 het ook over MAA en de duurzame luchthaven waaraan gewerkt wordt, maar daar is natuurlijk meer voor nodig dan alleen wat in dit stuk staat. Je moet gaan specialiseren. Je moet het ook nationaal politiek verankeren. Je moet kijken in hoeverre Defensie een rol kan spelen, niet alleen van de baan zelf maar ook in het landschap er rondomheen en in de innovatieve acties die dat vraagt. De opmerking van het generatieve toerisme, daar was mijn oog ook op gevallen, maar ik denk dat mensen ook op vakantie gaan voordat ze zeventig zijn. Het is natuurlijk heel divers met welk werk mensen doen, die dan juist actief willen zijn op het moment dat ze op vakantie gaan. Maar de term, ik denk: Wat is dit nu weer? Dat zijn wel van die leuke dingen die in het document terugkomen. Zo staan er tal van. Even kijken.

De voorzitter: Ja, ik zie een vraag van de heer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, even kijken hoe ik die vraag moet stellen. We hadden dat samen gezien, onafhankelijk van elkaar – dat is leuk om even te weten – van het regeneratieve toerisme. Maar mijn opmerking was niet zozeer bedoeld voor mensen vanaf zeventig jaar die zoiets gaan doen, maar ook mensen met de wetenschap dat ze nog zoveel jaar moeten werken. We krijgen steeds meer werkdruk. We moeten steeds meer gaan doen per uur. We moeten steeds productiever worden. En dat betekent dat mensen in die zeldzame dagen dat ze even kunnen ontspannen waarschijnlijk niet meteen genegen zijn om naar werk te zoeken. Realiseert u zich dat ik dat bedoeld heb.

De voorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dat bedoelde ik zeker en daar zat ook mijn reactie op. Persoonlijk: een groot deel van mijn werk is lichamelijk, fysiek en soms ook best zwaar, maar er zijn ook heel veel mensen die juist ontspannen door fysiek bezig te zijn, die naar de sportschool gaan om juist het werk achter de computer een andere plek te geven in de ontspanning. En die groep, denk ik, dat het misschien best wel leuk zou vinden om juist wel druiven te gaan plukken in hun najaarsvakantie. Ik zie dat inderdaad niet mensen die echt fysiek, een stratenmaker zie ik dat niet doen. Dus ik snap wat u zegt, maar ik denk dat er ook een heel grote groep is die er misschien wel voor is. En het was ook echt leuk, zoals u het bracht.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, dank u.

De heer Nijskens (VVD): Zo noemde u het ook zelf.

De voorzitter: Gaat u verder.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter. Ik wil nog een aantal strategische punten noemen waar u misschien ook op kunt reageren. We hebben het natuurlijk heel vaak gehad over grensoverschrijdende samenwerking. Ook echt werk maken van de economische kansen dat wij in dat centrum van West-Europa, de euregio, liggen, maar daar zijn ook wel echt verbindingen voor nodig. Ik duid dat altijd met: dan houd ik zo mijn twee handen naar elkaar gericht en tussenin loopt de grens. De wegen stoppen letterlijk bij de grens. We zien het ook in ons IPML, waar, ik meen, in de buurt van Geleen of Heerlen zo'n weg is die niet opgepakt wordt – allerlei redenen: stikstof, weet ik wat allemaal – maar het zijn juist grensoverschrijdende verbindingen die het mogelijk maken dat ook de grensoverschrijdende economie van de grond komt. En dat geldt echt niet alleen voor spoorverbindingen. Het geldt ook echt letterlijk voor wegen waar auto's en vrachtauto's overheen rijden. Dus ook graag daar misschien een reactie op in algemene zin met hoe wij nu precies het strategisch kader van dit verhaal moeten duiden. Even kijken. Nee, dat is te zeer technisch. Daar zal ik het nu bij laten. Dan de opmerking dat wij migratie en dus ook arbeidsmigratie, waarschijnlijk nodig gaan hebben om niet alleen de economie aan het draaien te houden, maar ook om de steeds ouder wordende Limburger van de juiste zorg maar ook van de juiste producten te kunnen blijven voorzien. Daarbij vind ik dat helemaal geen probleem om dat op die manier te benoemen, maar – en de heer Roemer is aanwezig – je moet natuurlijk wel zorgen dat die mensen die dat werk komen doen, gefaciliteerd worden. Ik zal de zin even afmaken. Want het gaat er niet om of we die mensen wel of niet nodig hebben. Het gaat er wel om dat die een fatsoenlijk onderdeel van de maatschappij, van onze Limburgse samenleving kunnen vormen. En ze moeten dus letterlijk niet weggestopt worden op het boerenerf, bedankt worden als ze de druiven geplukt hebben en dat ze weer teruggestuurd worden. Tot zover.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Dan zijn de druiven zuur.

De voorzitter: Dank u wel. Ik ga naar de heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, voorzitter. Allereerst dank voor het super interessante stuk. Ik heb het echt met heel veel plezier gelezen. Ik ben met name blij dat dit je dwingt om toch naar integrale keuzes te kijken, wat we eigenlijk nooit doen binnen de Staten, of tenminste te weinig. Ik ben blij dat we over de lange termijn nadenken, want het is er vaak sneller dan je denkt. Ik was heel erg blij met die scenariobeschrijving, want dat legt de echte keuzes die wij moeten maken in de provincie wel bloot. Er zitten ook heel veel belangrijke inhoudelijke conclusies in. Een aantal is hier al eerder genoemd. En waar ik ook heel erg blij mee ben, is dat er nu een data-infrastructuur op gang is gezet, want ik heb heel vaak gemist echt heel specifieke data voor Limburg te vinden over bepaalde kwesties en dat staat in dit rapport nu heel goed. Het is allemaal samengevoegd, dus ik ben daar heel erg blij mee. Het is heel verleidelijk om nu, net als eigenlijk de voorgaande sprekers, met name JA21 en LOKAAL-LIMBURG, al heel erg op de inhoud te gaan bediscussiëren, maar ik vind heel eerlijk vijf minuten daar gewoon veel te kort voor. Dus dat ga ik ook niet doen. Mijn vragen zijn veel meer gericht op de status van het rapport, de totstandkoming van het rapport en de vervolgstappen, dus meer de procedure nu. Als het gaat om de status van het rapport: ik had wat moeite om te begrijpen wat nu eigenlijk dat gedeelte A is. Het laveert een beetje tussen ideologische keuzes die wel gemaakt lijken te worden – de vorige sprekers die roepen dat ook op – en toch meer een analyse die er ligt. Dus mijn vraag is eigenlijk heel simpel: Wat is het nu eigenlijk? Is het echt een toekomstvisie waar GS heen willen? Is het een prognose op basis van vigerend begeleid, dus het beleid dat we nu hebben? Is het

misschien een middenweg tussen de vier – dus de polderoptie zo te zeggen – scenario's, een soort van keuze erin? Is het een menukaart voor de toekomst van Limburg? Voor mij was het vrij onduidelijk wat de status nu is en daarmee ook lastig om het vast te stellen, want wat gaat er dan vervolgens mee gebeuren? Dus graag een reactie daarop. De tweede vraag is meer: Wat ligt er nu eigenlijk onder die analyses? Dus waar zijn nu die keuzes op gebaseerd? Is dat nu gebaseerd op bijvoorbeeld de beleidskaders die wij op dit moment hebben? Is dat op basis van gesprekken die gevoerd zijn met Provincie en GS heel specifiek? Is het een rapport van experts? Heeft het externe bureau dit voor ons bepaald in de zin van de keuzes die gemaakt zijn? Kijk, het maakt nogal wat uit, want dit gaat wel – zoals een eerdere spreker ook al zei – nu al leven en we gaan het naar buiten brengen, dus er gaan nu bepaalde keuzes gemaakt worden op basis van het rapport. Ik zou dan wel graag weten hoe die, met name ideologische keuzes, dan gemaakt zijn. Wat ligt daaronder? En ja uiteraard omdat het vrij belangrijk is dat we dat kunnen controleren. De belangrijkste vraag die ik nu eigenlijk heb, is dan ook: Wat zijn eigenlijk de vervolgstappen die we nu gaan zetten? Dus GS willen naar buiten treden met het rapport en ik denk dat dat ook een heel goede zaak is. Ga vooral in gesprek. Maar wat ik niet lees is hoe GS eigenlijk naar binnen willen treden. Dus hoe gaan we nu eigenlijk zorgen dat PS ook worden meegenomen in dit verhaal en dat wij over al die inhoudelijke discussies, die nu in drie minuten eventjes naar voren worden gegooid, een goed gesprek gaan hebben binnen PS? Wat is hiervoor de strategie? Hoe zien GS dit voor zich? Ik zou een hele maand kunnen vullen met het bediscussiëren van de keuzes die gemaakt zijn, maar nogmaals: daar lijkt me deze sessie niet geschikt voor. Maar ik zie ook nog geen stap waarin we dat dan wel gaan doen. Wat gaat er vervolgens gebeuren met de data die buiten worden opgehaald? Gaan die dan verwerkt worden in dit rapport? En komt er dan een nieuwe versie of iets dergelijks? Hoe zien GS dat op dit moment voor zich? En wederom: Wat is dan de rol van PS? Gaan wij dat dan later nog een keer goedkeuren? Of wat is het idee daarachter? Een andere vraag is: Gaan we dit nu al gebruiken voor beleidsontwikkeling? Er worden keuzes gemaakt tussen nu en dat er bijvoorbeeld een nieuwe coalitie is. Hoe gaan we dit dan gebruiken? Want als er beleid op ontwikkeld wordt, dan moeten uiteindelijk PS daar ook nog wel iets over te zeggen hebben, natuurlijk, inhoudelijk, over de keuzes die gemaakt zijn. En hoe gaan we dat dan vormgeven? Ook een vraag over bijvoorbeeld: Wat is nu de relatie tussen beleidskaders en dit document? Stel dat daar een spanning tussen zit – en die zit er op een aantal vlakken natuurlijk, dat er gewoon andere keuzes worden gemaakt – wat is dan leidend? Is dat dan de toekomstvisie of zijn dat nog steeds de beleidskaders die gemaakt zijn? Hoe ga je die ten opzichte van elkaar afwegen? En hoe ga je borgen dat het duidelijk is voor ons waarop die keuzes gemaakt zijn? Ja, tot slot dan. Ik vind het echt een goed stuk – laat dat duidelijk zijn – en ik ben echt heel blij dat het er is, maar wat ik nog wel miste in dat stuk A is echt een prioritering. Ik heb nog steeds het gevoel dat dat stuk A vooral is: we maken iedereen een beetje blij. En de echte harde keuzes, die ik wel in de scenario's zie, mis ik nog wel een beetje in deel A en ik hoop dat er de ruimte is – en ik denk ook wel dat die er is – van GS – dus ik zou graag die bevestiging horen – dat we daar ook binnen de Staten/binnen PS een goed gesprek over gaan voeren van: Welke richting willen we nu uit? Is dat meer scenario A, meer scenario B – bij wijze van – of meer specifiek op bepaalde onderwerpen? Want ik denk dat iedereen binnen deze Staten – ik kijk een beetje om me heen – die behoefte heeft en het ook heel leuk en belangrijk vindt om hier dat gesprek over te voeren. Dus ik hoop dat wij ruim de kans krijgen om dat te doen en daarmee dit stuk verder te voeden. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar de BBB, mevrouw Van der Pol.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Allereerst onze complimenten, want zonder stip aan de horizon varen we toch vrij blind. Eigenlijk, wat mijnheer Hanegraaff net zei, daar zitten wij ook mee te worstelen. Wat

is de status van dit stuk? Welke keuzes zijn er gemaakt? Is het een discussiestuk of worden er al concrete beleidskeuzes vastgelegd die straks weer doorwerken in demografische beslissingen: woningbouw, landbouw, natuur of ruimtelijke ordening? En wat ons betreft is een visie natuurlijk een richting, maar het mag geen verkapt beleidskader zijn en daar zouden we heel graag over mee willen praten. Daarnaast hebben we ook nog vragen over het detailniveau van dit document, want op sommige punten is de visie heel erg concreet, dus heel erg op detailniveau, bijvoorbeeld over het beschermen van landschapselementen zoals holle wegen en graften, maar op andere onderdelen blijft het heel erg hoog over en abstract en richtinggevend, wat ons eigenlijk meer bij de visie lijkt te passen. Dit verschil roept dus bij ons de vraag op: Wat ligt er nu vast? En worden wij zo meteen geconfronteerd met uitwerkingen die feitelijk voortbouwen op keuzes die al in deze visie worden gemaakt? Dan gaan we even… Oh ja. We lezen over de Foto van Limburg, het B-deel, de verschillende scenario's die daar zijn weertje geven en eigenlijk waren we erg benieuwd hoe het College de afweging heeft gemaakt om tot deze visie te komen. Hoe is die weging gedaan tussen alle bouwstenen? Misschien hebben ze ook met het kwartet dat wij hebben gedaan … Ik weet het niet.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Kan. Daarom, leuk. Inhoudelijk. Wij lezen in de visie over innovatieve landbouw in het noorden en in het midden van Limburg. Zoals wij echter als BBB vaker aangeven, maken we ons zorgen om de landbouw in het zuiden. Hier zou ook de innovatieve landbouw moeten kunnen landen. En hier hebben we hem weer: de druiven plukken in Zuid-Limburg.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ja, wij gaan allemaal, denk ik, als team uitje of zoiets druiven plukken. Wij zien eigenlijk spanning daartussen. Rond alle N2000-gebieden zien we allemaal beperkingen opdoemen. Maar gewasbescherming, beregeningen en dat soort dingen zijn wel noodzakelijk om bijvoorbeeld deze druiven te kunnen plukken en niet zuur te laten worden. We lezen daarnaast dat 33% van de landbouwgrond gebruikt zou moeten worden voor ecodiensten. Dat is best een flink substantieel deel. Dat is een ingrijpende keuze met grote gevolgen voor alle bedrijven in Limburg. Dus eigenlijk willen we hier wel echt kijken hoe we hierbij komen. Daarnaast willen we ook graag de aandacht vragen voor de groep boeren die simpelweg gewoon boer willen blijven. In veel stukken wordt gesproken over ecodiensten, natuurbeheer en neventakken, maar niet iedere agrariër wil of kan die kant uit. Welk perspectief biedt deze visie voor de Limburgse boeren die hun primaire inkomen uit de voedselproductie wil blijven halen? En hoe wordt geborgd dat deze bedrijven ook een toekomst en een gezond verdienvermogen hebben in Limburg? Op bladzijde 56 staat een staatje en dat wekt een beetje verwarring op. Hierin wordt benoemd dat circa 18.000 hectare Natura 2000-gebied in Limburg hoogwaardige natuur wordt in 2050 en 53.000 hectare Natuurnetwerk Limburg wordt verbindende natuur. Alleen als je het zo zou lezen, zou je zeggen dat dat naast elkaar valt: de hoogwaardige natuur en de verbindende natuur. Feit is wel dat de 18.000 hectare Natura 2000-gebieden onderdeel zijn van het Natuurnetwerk Limburg. Klopt dit? En kunt u dit wellicht nuanceren? We hebben technische vragen gesteld. Nou, we vinden het al heel prettig om te horen dat de biodiversiteit, zoals die op bladzijde 13 genoemd is, niet alleen een belangrijk aandachtspunt is in het agrarisch gebied maar ook in andere gebieden. Mogen we ervan uitgaan tot dit in ieder geval genuanceerd wordt in een volgende versie? Met betrekking tot de mobiliteit is het stuk tamelijk behoudend. Het is lastig te voorspellen hoe dit zal ontwikkelen tot 2050, maar één ding is zeker: de wereld gaat natuurlijk veranderen. Met deze wetenschap worstelen we al bij de eerste gesprekken over de nieuwe

concessie die loopt tot en met 2047. En misschien moet je hieruit de conclusie trekken dat het aardig is om over de toekomst na te denken, maar dat je ook bewust moet zijn dat beperkingen en het vastleggen van zaken maar beperkt kan. Nog even tot slot. Qua energie: positief dat er twee SMR's benoemd staan op locatie Maasbracht en Chemelot. Opvallend vinden we dan ook wel weer dat Chemelot te kennen heeft gegeven geen SMR's op hun terrein te willen vanwege de veiligheid. Dus waarom die keuzes? We vragen toch aandacht voor het groene gasverhaal. Het staat er verkapt in, maar graag wat meer nadrukkelijk. Nou en tot slot: de visie schetst een ambitieus Limburg in 2050, maar laat nog te veel open hoe we het landschap, de landbouw, de leefbaarheid van de dorpen daadwerkelijk gaan beschermen als we alle ruimteclaims tegelijk laten groeien. En daar zou ik graag als PS in mee willen spreken.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw Smeets van de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, dank u wel voorzitter. Ik ga zo meteen een geheime wisseltruc doen met mijn collega Wolters Gregório, dus u mag tussentijds even de tijd stilzetten. Voorzitter, de vraag is niet of mijn generatie hard genoeg werkt, maar of het systeem ons überhaupt nog laat meedoen. Dat schreef de 23-jarige student Wouter van Tongeren onlangs in de Volkskrant. En eigenlijk raakt die zin precies de kern van het debat dat we vandaag voeren. Want als we nadenken over Limburg in 2050 gaat het uiteindelijk niet over onze economie, landbouw, wonen, energie of mobiliteit. Het gaat over de vraag voor wie ons Limburg werkt. Onze samenlevingsvisie in dit stuk missen wij daarom. Laat ik zeggen dat het goed is dat er een Toekomstvisie 2050 ligt. Daar heeft het Statenlid ook om gevraagd. En wie mij kent, weet dat ik daar ook een enorme voorliefde voor heb. Zonder visie kun je namelijk geen richting geven en dat geeft vooral inzicht in waar we nu staan. Maar als we eerlijk zijn, moeten we ook constateren dat deze visie vooral scenario's schetst en het gesprek wil starten over de toekomst op basis van zaken die we soms al hebben besloten. Het is geen besluit over wat we wel of niet extra gaan doen. Het is geen keuze. In de interventie wordt weinig nieuwe visie geschetst en wij vragen ons ook af wat er na de behandeling in de Staten nu precies gaat gebeuren. En de collega's hebben daar ook al aan gerefereerd. Kan het College ons daar alsjeblieft in meenemen? Hoe gaan we nu in gesprek met partners? En hoe zien wij voorstellen op basis van deze visie terug? Wij kunnen de datamatige foto en ook de basis die er nu ligt ontzettend waarderen en dat gaat ook andere overheden, zoals gemeenten bijvoorbeeld, enorm helpen. Deze visie kan ons inziens niet worden gezien als het sluitstuk met keuzes. Daarvoor moeten wij onze verantwoordelijkheid nemen op diverse onderliggende stukken, zoals bijvoorbeeld de POVI. Dat geldt ook voor de generatie politici na ons. Voorzitter, een horizon zonder koers brengt je nergens. Het fundamentele antwoord blijft voorlopig nog liggen welk Limburg wij nu opbouwen richting 2050 integraal. De SP heeft het College opdracht gegeven om te werken aan een sterke economische visie 2050. We concluderen dat dit slechts een schets is van wat we nu hebben en zeer beperkt van wat het zou moeten zijn. En we willen daarom ook heel graag van het College horen dat er echt nog een economische visie eind 2026 aankomt, zoals we ook hebben gevraagd in onze motie die met een grote meerderheid gesteund is. Economie moet voor de SP bijdragen aan brede welvaart en bestaanszekerheid. Dat is extra belangrijk omdat Limburg voor grote veranderingen staat. Kunnen jongeren hier een betaalbaar huis vinden? Kunnen zij een gezin stichten met vertrouwen in de toekomst? Is er goed werk dat zekerheid biedt? Voorzitter, ook de arbeidsmarkt gaat ingrijpend veranderen. Robotisering en kunstmatige intelligentie gaan in veel sectoren werk veranderen en vervangen. Alleen al in de logistiek kan rond 2030 ongeveer 15% van de banen verdwijnen en richting 2050 mogelijk meer dan 60%. Dat betekent dat we nu moeten investeren in mensen. Niet pas wanneer banen verdwijnen, maar nu met een deltaplan voor

omscholing, waarin overheidssectoren en onderwijs samenwerken om werknemers voor te bereiden op de economie van morgen. Zet de tijd heel even stop, want nu gaat de wisseltruc plaatsvinden.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Mevrouw Smeets (SP): Oh, dat gaat hem lukken.

De voorzitter: De heer Gregório neemt het over.

De heer Wolters Gregório (SP): Goedemorgen allemaal, dan moet ik sneller spreken, dus iedereen moet beter opletten. Bij deze visie hoort ook een ander gesprek, namelijk over wonen, want zonder betaalbaar wonen is er geen sterke economie en geen sterke samenleving. Het huidige systeem van de woningmarkt zet niet de mens centraal, het zet het rendement centraal. Het rendement van projectontwikkelaars en verhuurders. Als we echt willen dat jongeren hier blijven, dat gezinnen hier een toekomst opbouwen en dat mensen meer zorgenvrij kunnen leven, dan moeten we ons op zijn minst bezig gaan houden met authentieke volkshuisvesting, met de vraag hoe we wonen weer gaan organiseren als een recht in plaats van een markt. Hoe zorgen we dat iedereen betaalbaar kan wonen? Waarom moet je hypotheek of huur zo'n groot gedeelte van je salaris opeten? En hoe je voldoende overhoudt om te leven, te participeren en bij te dragen aan een sterke economie voor onze samenleving? En welke eisen stellen we als overheid aan duurzame, groene bouw en leefbare wijken? Als we een visie op de toekomst hebben, moeten we alle belanghebbenden ook de weg daarnaartoe wijzen door in gesprek te gaan over de hoe-vraag, maar zeker ook door duidelijke, toekomstbestendige regels op te stellen. Mijn vraag is: Is dat een vervolgstap die we nog gaan nemen? En dan energie, dat is ook zo'n vraagstuk waar collectieve keuzes nodig zijn, want energie is geen individueel probleem, maar een gezamenlijke opgave. De netcongestie waar we vandaag tegenaan lopen, laat zien dat infrastructuur jarenlang onvoldoende is doorontwikkeld. Dus moeten we nu vooruitkijken. Hoe lossen we knelpunten in het energienet op? Welke rol nemen netbeheerders daarin? En aan welke kortetermijnoplossingen betalen zij mee? En hoe kunnen we de nieuwe Warmtewet benutten om energiecoöperaties te laten groeien? Want als dorpen, wijken en lokale bedrijven samen energie opwekken en beheren, versterken we niet alleen onze energievoorziening, maar ook onze lokale economie en gemeenschappen. Voorzitter, de toekomst van Limburg wordt niet bepaald door scenario's. Die toekomst wordt bepaald door de keuzes die wij als politici maken. De vraag is dus niet alleen hoe Limburg er in 2050 uitziet, maar hoe sturen we onze samenleving daar naartoe. Geen woorden maar daden, roep ik om mijn club aan te moedigen en ik ben in de politiek gegaan om die leus ook voor onze mensen waar te maken. Graag een gedetailleerde uitleg van GS over hoe we op weg gaan. Dit om teleurstelling in deze zaal, maar zeker ook bij onze inwoners, organisaties, verenigingen en het mkb te voorkomen. Gaan we keuzes maken om te bouwen aan een Limburg waarin mens en natuur centraal staan? Voor de SP is dat geen moeilijke keuze zult u begrijpen. Wij kiezen voor een toekomstvisie die ten dienste staat van de Limburgse samenleving. Een provincie waarin jongeren een toekomst hebben, die werkzekerheid biedt en welvaart eerlijk wordt gedeeld. Dat is de toekomstvisie waarvoor wij aan het werk zijn. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we naar mevrouw Mertens GroenLinks.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Ja, ook namens onze fractie heel veel dank voor het opstellen van dit document. Wij vonden het heel interessant om te lezen. En het lezen van zo'n document dat werkt natuurlijk ook erg prikkelend, want als je dit leest dan ga je automatisch zelf

nadenken over hoe je naar de wereld kijkt. We waarderen dit werk echt top. Wat opvalt is wel dat de visies waarvan uit wordt gegaan eigenlijk vooral een voortzetting zijn van het huidige beleid en dat de visies er ook van uitgaan dat de toekomst meer is van datgene wat we nu doen. Maar de eigenlijke vraag zou moeten zijn: Hoe gaan wij een systeemverandering bewerkstelligen? Want in het huidige systeem gaan we uit van oneindige groei, overproductie en overconsumptie, terwijl dat juist funest is voor onze samenleving, het milieu, de natuur en het water. En zoals de SP ook al zei: wat opvalt is dat de visie vooral focust op groene en grijze infrastructuur, terwijl de eigenlijke onderliggende vraag is: Wat voor een samenleving willen we zijn en wat voor een samenleving willen we hebben in 2050? Het is bovendien ook een gemiste kans dat niet benoemd wordt dat klimaatverandering en het verdwijnen van ecosystemen de echte dreiging vormen voor deze samenleving en dat dit dus dan eigenlijk ook topprioriteiten zouden moeten zijn die wij moeten aanpakken en dat dus ook daar interventies op gepleegd moeten worden. Als we dan bij een aantal concrete onderdelen van de visies gaan stilstaan, dan valt het ons op dat de focus bij natuur vooral ligt op landschappen, natuurbeheer en landbouw, maar we missen de focus op het herstel van de ecosystemen en de natuurlijke kenmerken van de ecosystemen. Als we kijken naar het meer sociale gedeelte dan wordt brede welvaart wel benoemd, maar onvoldoende centraal gezet. De visie blijft economisch en ruimtelijk georiënteerd, terwijl eigenlijk brede welvaart het sturende principe zou moeten zijn. Armoede en laaggeletterdheid komen zijdelings terug en er staat wel dat kwetsbare groepen risico's lopen, maar er zijn geen voorstellen van concrete aanpak van laaggeletterdheid, armoedeval, schuldenproblematiek, energiearmoede of ongelijkheid tussen de regio's. De maatschappelijke ongelijkheid lijkt ook te worden onderschat. Er wordt wel opgemerkt dat woningbouw, mobiliteit of energie de ongelijkheid kunnen vergroten, maar er is geen strategie om dat te voorkomen. Mentale gezondheid en preventie ontbreken. We missen focus op gezonde leeftijd, vermindering van stress. Verbetering van de groene leefomgeving wordt genoemd, maar is geen speerpunt. En iedereen kan meedoen, is ook niet concreet uitgewerkt. Er wordt nog te weinig gezegd over de toegankelijkheid van voorzieningen, het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt en de woningmarkt, over gelijke kansen voor kinderen, taaleducatie en noem maar op. En arbeidsmigranten, waar we van uitgaan dat we ze ook broodnodig zullen hebben in de toekomst: de visie benoemt de huisvestingsproblematiek, maar niet hoe de arbeidsmigrant een waardig onderdeel gaat vormen van onze gemeenschap. De visie ziet water bovendien als een grote opgave, maar wat er mist, is de benoeming van het recht op schoon drinkwater. De visie is vooral technisch en gaat in op de borging van drinkwater, maar is dus niet principieel. Water wordt onvoldoende sturend gemaakt. Water en bodem zouden leidende principes moeten zijn. Verdroging lijkt ook te klein te worden gemaakt. Het wordt wel benoemd, maar niet als existentieel gevaar voor de bossen, de landbouw, het drinkwater en de natuur. En industriële watervervuiling komt niet scherp genoeg terug. Er wordt niet duidelijk gesproken over PFAS, lozingen van chemische clusters en/of landbouwvervuiling, zoals door het gebruik van bestrijdingsmiddelen. We hebben nog een aantal vragen over de voorgestelde interventies en over de toekomst hoe wij verder betrokken zullen worden, want die interventies zijn eigenlijk het meest concreet en meest interessant op dit moment. Zo hebben wij bijvoorbeeld vragen bij het vergunningvrij bouwen voor inwoners die al vijf jaar of langer in een dorp of een buurt wonen. Is dat niet discriminatie? En moeten wij dat eigenlijk echt wel willen? Er wordt ook voorgesteld om het luchtruim voor drones en VTOL te laten regisseren door Provincie en haar partners. In die visie zijn er dus geen grootschalige vrachtvliegtuigen en geen grootschalige passagiersvliegtuigen meer op MAA. Top. Maar hoe gaan we dat regisseren als Provincie? SMR's worden ook al benoemd. GroenLinks is daar geen voorstander van. Maar waar denkt het College dat het geld vandaan gaat komen voor die SMR's? En hoezo zouden die er in 2050 zijn? En waarom worden de risico's hiervan niet benoemd? En wat betreft mobiliteit: Waarom alleen kijken naar Hasselt en Aken en Luik, maar niet ook bijvoorbeeld Brussel, waar ook heel veel Europese mooie banen

liggen? En dan wat ook verder nog benoemd werd door de vorige collega's: Hoe worden PS verder betrokken? Hoe zijn jongeren betrokken? En hoe gaan we jongeren in het vervolgtraject betrekken? Want hoe zien zij hun toekomst? En wat gebeurt er met datgene wat we hebben opgehaald? En hoe verloopt het vervolgtraject überhaupt? Is dit een document dat leeft? En dat dus ook iedere vier jaar in een aangepaste versie opnieuw in PS bijvoorbeeld besproken wordt? Dat was hem voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja, dank u voorzitter. Ook wij hebben met interesse de toekomstvisie Limburg gelezen en vijf minuten is te kort om alles wat je daarover zou willen zeggen te zeggen. Dus ik begin maar gewoon direct bij de meer principiële punten. De toekomstvisie hanteert een doelstelling van CO_2-neutraliteit in 2050. De Klimaatwet zegt echter, in lijn met het Parijsakkoord, dat we in 2050 klimaatneutraal moeten zijn. Dat is inclusief andere broeikasgassen, met name methaan en lachgas, voornamelijk afkomstig uit de landbouw en goed voor bijna een kwart van de opwarming. Is dit een verschrijving of gaan we werkelijk tegen de wet in alleen voor CO_2-neutraliteit? En waarom is voor zo'n belangrijke doelstelling geen thematische visie op klimaatneutraal in 2050 uitgewerkt? Wat ons betreft ontbreekt ook een thematische visie voor de onderwerpen die in uitdagingen wel worden genoemd en die bovendien bestaande langetermijndoelen zijn, zoals natuur, milieukwaliteit en biodiversiteit, via de aangescherpte EU-richtlijnen voor luchtkwaliteit en bodem en de EU Natuurherstelverordening en water via de kaderrichtlijn Water. Zijn deze doelstellingen losgelaten of worden ze niet meer als relevant gezien in 2050? Hoe zijn deze doelstellingen meegewogen in de verschillende scenario's? Dezelfde vraag heeft de Partij voor de Dieren voor demografie, zorg, gezondheid, de dubbele vergrijzing, zorgdruk, krimp en het verdwijnen van voorzieningen terwijl ze worden benoemd als kantelpunten. Toch ontbreekt er een thematische visie op. Dat in paragraaf 3.3 Visie landelijk gebied wordt gezegd: 'Schadelijke emissies naar lucht, bodem en water worden volledig voorkomen.', dat is een mooi uitgangspunt. Helaas is hierbij niet duidelijk welke keuzes door de Provincie daarvoor moeten worden gemaakt en welke transitie dan wordt voorzien voor de landbouw. We lezen alleen dat volle grondteelten grotendeels naar bedekte systemen zijn verplaatst en daardoor is er meer ruimte voor landschapsbeherende landbouw. Welke consequenties voor de landbouw zien GS om emissies naar bodem, water en lucht volledig te voorkomen? En hoe kan het dan dat in tabel op pagina 56 – deze is al eerder benoemd – de landschapsbeherende landbouw in 2050 veel minder hectare heeft dan de extensieve landbouw in 2025 en het aantal hectaren landbouw maximaal producerend daarentegen fors groeit?

De voorzitter: Mevrouw Boven, de heer Hanegraaff heeft een vraag.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik heb een vraag, maar meer in algemene zin. Ik hoor nu allerlei partijen allemaal zeggen wat ze niet goed en wel goed vinden aan het plan en daar graag een andere inkijk of een andere insteek wellicht in willen. Ik heb dat bewust niet gedaan, omdat ik eerst wil weten wat de status van het stuk is. Dus ik zou toch wel graag willen horen … Want anders heb ik ook …

De voorzitter: Wat is uw specifieke vraag aan mevrouw …

De heer Hanegraaff (CDA): … in tweede termijn. Ja, oké, maar goed. Ik stel deze vraag even in zijn algemeenheid. Moet ik nu alvast in mijn tweede termijn ook zo'n inhoudelijke bijdrage gaan voorbereiden wat het CDA allemaal wil? Want ik hoor allemaal dingen waar ik het niet mee eens ben. Dus ik wil graag…

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, maar ik zou het niet goed vinden...

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff, het is natuurlijk aan de inbrengers. Het is aan de inbrengers. U kunt een vraag stellen aan mevrouw Boven, want u steekt uw hand op.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, want ik heb dat antwoord ook nodig, toch van … Maar goed, ik kan dat misschien in mijn tweede termijn dat dan nog doen.

De voorzitter: Maar de Gedeputeerde gaat dadelijk beantwoorden.

De heer Hanegraaff (CDA): Anders zou ik wel graag wat meer dan twee minuten willen in de tweede termijn.

De voorzitter: We hebben het ingesteld zo. Maar heeft u een specifieke vraag aan mevrouw Boven?

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De voorzitter: Goed, dan gaan wij verder met mevrouw Boven. Dank u wel.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nou, ik zou graag antwoord op deze vraag willen.

De voorzitter: Dan beantwoordt [onverstaanbaar] u uw vraag.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Want wat ik probeer te zeggen met al die onderwerpen over de thematiek, is dat je scenario's verwacht die over alle doelstellingen gaan waar wij naartoe gaan en die wij nu dagdagelijks hier behandelen, want het zijn allemaal thema's waar wij met elkaar over praten. En die zie ik dus heel beperkt uitgewerkt in deze visie en ik kan dat niet met elkaar rijmen. Ik vind dat nogal een principieel punt dat je scenario's schetst waar de onderwerpen waar wij misschien wel meer dan 50% van onze heilige tijd aan besteden, dat die daar niet in zijn uitgewerkt.

De voorzitter: Gaat u verder met uw betoog.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Het zat wel ergens midden in een stukje, dus ik zit even... Volgens mij was ik gebleven bij: Wat wordt bedoeld met intensief en extensief in deze tabel? En hoe moeten we de relatie van deze tabel lezen met de teksten op bladzijde 36 ten aanzien van de toekomst van de landbouw? Eiwittransitie wordt slechts enkele keren genoemd in dit document, terwijl toch veel onderzoeken aantonen dat vervangen van vleesproductie door plantaardige productie de stikstof en CO_2-emissies en het mestoverschot enorm vermindert. Waarom is dit niet verder uitgewerkt in de visie op het landelijk gebied of in een van de mogelijke scenario's? Een van de weinige keuzen die nu wel gemaakt worden, is dat we naar 1,2 miljoen inwoners willen groeien ten opzichte van de 800.000 inwoners zonder migratie zoals die voorspeld worden. En dat betekent dus netto dat we 400.000 nieuwe mensen binnen moeten gaan halen. Waar is deze 1,2 miljoen inwoners op gebaseerd? Welke analyse zit hierachter? Waarom niet 1 miljoen of 900.000? En welke consequenties zijn er voor wonen, natuur en energie? Er ontbreken kwantitatieve doorrekeningen,

onzekerheidsanalyses, transparante criteria en herleidbare ‘no regret’-keuzes en het is onduidelijk waar de Provincie invloed of controle over heeft. Een aantal voorbeelden: in de samenvatting van de scenarioverkenning staat bij Natuurlijk Limburg dat de keerzijde is dat economische groei achterblijft. Welke aannames en analyses liggen hieraan ten grondslag? En waarom is de keerzijde van Limburg Europolis dan niet dat het lagere scores op groen, gezond wonen en leefkwaliteit geeft? Bij no-regret staat: 'Tegelijkertijd botst de wens voor robuuste structuren met versnippering en landschapskwaliteit.'. Wat is de onderbouwing van deze stelling? De visie stelt dat de landbouwtransitie kan leiden tot onbeheerde, woeste gronden. Waarop is deze aanname gebaseerd? En zoals nu ook weer gebeurt: ik moest wel een beetje lachen om 'onbeheerde, woeste gronden', want het werd gepresenteerd als iets vreselijks. En op welke aanpassingen in de nieuwe POVI heeft deze toekomstvisie invloed gehad? Dank u wel.

De voorzitter: Ja, dank u wel. Dan ga ik naar de heer Erkamp.

De heer Erkamp (50PLUS): Ja, dank u wel voorzitter. De toekomstvisie biedt richting aan de maatschappelijke, ruimtelijke en economische keuzes die nodig zijn om ook in 2050 een welvarende en samengebonden provincie te zijn, waarin groen en de medemens altijd dichtbij zijn. Ik heb enkele vragen. Welke rol speelt de chemie-industrie in de toekomst van Limburg? Hoe wil de Provincie Limburg de doelen realiseren en welke stappen worden er gezet? Wat is de rol van de inwoners en bedrijven in de uitvoering van de visie? Hoe worden de voortgang en de plannen gemonitord en geëvalueerd? Hoe wordt de uitvoering gefinancierd voor de relatie van de visie? En als laatste: Hoe wil de Provincie jongeren betrekken bij de uitvoering van de visie? Tot zover.

De voorzitter: Dat is mooi. Dat is kort en krachtig, mijnheer Erkamp. Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Dank voorzitter. Om te beginnen: complimenten voor dit stuk. Wij hebben dit vooral gelezen als een heel leuk visiestuk die een mooie visie van de toekomst weergeeft, en minder als een stuk dat heel expliciete keuzes voorstelt, want die keuzes maken we, wat ons betreft, in die beleidskaders. En dan ook gelijk mijn vraag: Klopt dat beeld? En het CDA heeft hier ook al heel veel goede vragen over gesteld, dus ik ben daar ook heel erg benieuwd naar. Wij zijn dan ook niet tot op de details van het stuk ingegaan, maar de toekomstvisie zoals hier beschreven komt, wat ons betreft, wel op veel aspecten overeen met het ideaalbeeld van D66 alleen is onze ideaalwereld soms nog wel iets ambitieuzer. In onze ideaalwereld hebben we, door de komst van de Einstein-telescoop, een nog bruisendere en innovatievere economie en kunnen we door sterke ontwikkelingen met AI onze arbeidsproductiviteit dusdanig verhogen dat werkende Limburgers, ondanks de vergrijzing, tijd overhouden. In 2050 hopen wij dat het woord netcongestie niet meer voorkomt en er ruimte is voor échte groene energie waar Limburgers vooral zelf van profiteren. Een energiesysteem waarin energiedragers als waterstof of batterijopslag een cruciale rol spelen, waardoor de energiemix ook heel gezond is. Door goede internationale samenwerkingen reis je in 2050 hopelijk net zo gemakkelijk met openbaar vervoer van Venlo naar Brussel als van Maastricht naar Utrecht en is het heel raar om naar Spanje te vliegen omdat de trein veel sneller en ook goedkoper is. En het volgende klinkt niet als een luxe, maar in 2050 zou, wat D66 betreft, iedereen een huis moeten kunnen kopen in Limburg, ook in het dorp of stad waar men is opgegroeid. En in 2050 hebben we een echte natuurinclusieve landbouw waar we voor een goede productie geen bestrijdingsmiddelen of pesticiden meer nodig hebben, waardoor Limburgers gezond oud worden en onze boeren vooroplopen in Europa. En qua werkgelegenheid beschrijft de toekomstvisie een vrij scherpe indeling. En natuurlijk kunnen ecosystemen, zoals de logistieke sector, elkaar heel erg versterken, maar juist ook een combinatie

van verschillende werkgebieden is van groot belang. En wij vroegen ons af of het College juist ook kansen ziet om misschien nog meer kantoorbanen naar Noord- en Midden-Limburg te halen. Want, wat D66 betreft, zou dit stuk ook een uitstekende kans zijn om uitvoering te geven aan motie nummer 3204 van mevrouw Smeets, die D66 ook mede had ingediend met het verzoek om bij het Rijk te lobbyen om meer rijksdiensten naar Limburg te halen. En daarnaast is het vanuit Mook een halfuur rijden naar het provinciehuis in Gelderland, 40 minuten naar het provinciehuis in Brabant en één uur naar het provinciehuis in Utrecht en wel anderhalf uur? naar ons Gouvernement in Maastricht. En in de toekomstvisie van D66 zouden niet zo veel provinciehuizen dichterbij Limburg mogen zijn dan ons gouvernement. Deelt het College die visie? En is het College bereid om in 2050 in te zetten om een betere spreiding van ons provinciehuis, bijvoorbeeld door een extra provinciekantoor in Noord-Limburg? Deze toekomstvisie gaat nu vooral over de ruimtelijke indeling, maar D66 zou ook heel graag – en meerdere partijen hebben het al genoemd – een aantal sociale aspecten terugzien: een Limburg waarin iedereen gelijke kansen krijgt, een divers en inclusief Limburg waarin iedereen zichzelf kan zijn, een Limburg dat gericht is op preventie, dat het concept van positieve gezondheid leidend is in de gezondheidszorg en door de sporten standaard geïntegreerd is in de levensstijl van elke Limburger. Zijn GS ook bereid om deze sociale revisie toe te voegen? Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter. Dank u wel. Veel is al gezegd, maar de kracht van overtuigen zit hem vaak in de herhaling. Dus ga er maar even voor klaarzitten. De Toekomstvisie 2050: wij waren blij. We dachten: oh eindelijk, daar is 'ie. We hebben er met smart op zitten wachten, maar bij het lezen van het stuk ontstond wel verwarring, omdat we eigenlijk constateerden dat dit nog maar een tussenstap is. Dit is nog niet de visie zelf, dit is een tussenstap. En wij lezen de beslispunten als dat dit stuk een onderlegger gaat vormen voor een bredere maatschappelijke dialoog. En begrijpen wij dan goed, in het eerste beslispunt van dit voorstel, dat Provinciale Staten middels een werksessie betrokken worden bij die brede maatschappelijke dialoog? En dat het dus de bedoeling is dat wij als Statenleden met maatschappelijke partijen deelnemen aan die dialoog? Of is die werksessie die u voorstelt, een aparte sessie naast die gemeenschappelijke dialoog? Dat laatste zou ik onwenselijk vinden. Maar goed, ik kan het nu uit de formulering van de zin niet helemaal opmaken. Dus vandaar de vraag. Het proces dat nog komen gaat, dat is ons ook niet helemaal duidelijk. Kunt u dat even schetsen? En dat sluit ook heel erg aan bij de vragen van de heer Hanegraaff over de status van dit stuk. Wordt de definitieve versie van de toekomstvisie nog aan ons voorgelegd? Want we zien dat iedereen hier toch zich laat verleiden tot allerlei mooie ideologische beelden die we schetsen – en dat snap ik, dat ga ik zo ook doen – maar de vraag van de heer Hanegraaff is wel terecht: Hoe bezie je dit stuk nu? Nou, dan komen die ideologische overwegingen. En het zal u niet verbazen dat de titel 'Het groen en de medemens dichtbij' de sociaaldemocraten echt heel erg enthousiast maakt. Wat mij betreft mag het de titel zijn van ieder navolgend coalitieakkoord waar wij in zitten, maar als je dan dit stuk gaat lezen dan dringt de vraag zich onmiddellijk op: Waar is die medemens dan? Waar is hij? De medemens dichtbij? We praten over van alles, maar niet over de medemens. En ik snap dat dit stuk wordt aangevlogen vanuit ruimtelijk perspectief. Dat is denk ik ook goed. Maar er wordt wel in de toekomst stevig geleund op een samenleving waar steeds minder mensen de boel draaiende moeten houden. Is het dan niet logisch om ook een toekomstvisie te maken op de samenleving? Zeker in onze provincie, die grote uitdagingen heeft als het gaat om sociale thema's zoals vergrijzing, gezondheidsachterstanden, armoede, onderwijsachterstanden. Wat mij betreft kunnen we deze dialoog met maatschappelijke partners niet aangaan zonder dat aan deze visie ook een sociale paragraaf is toegevoegd, juist omdat die maatschappij en die samenleving zo essentieel gaan zijn.

Het is de randvoorwaarde voor alle andere dromen die wij schetsen in deze toekomstvisie. Dus we kunnen zo eigenlijk, wat ons betreft, niet verder Wij zijn blij met de grensoverschrijdende elementen in deze visie. Het is heel belangrijk, zeker ook voor de lobby, want in Den Haag ziet men Limburg vaak als een uithoek van Nederland, terwijl we natuurlijk het hart van Europa zijn. En het is goed dat wij dat zelf uitdragen en het is ook goed dat we daarmee ook overtuigen in andere delen van het land. Een visie is in essentie een droom. En een droom hoeft niet realistisch te zijn, maar een visie van de Provincie Limburg moet wel enige mate van realisme tonen. En daar schuurt het wel met de realiteit, in het bijzonder in de economische paragraaf. En ik zou ons willen uitdagen om daarin optimistisch te zijn, maar ook realistisch optimistisch te zijn. Bijvoorbeeld als het gaat over Maastricht Aachen Airport, als het gaat over VDL Nedcar, als het gaat over Chemelot, maar ook als het gaat over onze economie als geheel. Willen wij een economie gericht op groei? Werken we aan meer welvaart en meer werkgelegenheid in de wetenschap dat we een krimpende beroepsbevolking hebben? Of durven we ook te kiezen voor een economie gericht op slimme manieren om de welvaart op pijl te houden met minder mensen?

De voorzitter: Mevrouw Berghorst, de heer Hanegraaff heeft een vraag aan mevrouw Berghorst.

De heer Hanegraaff (CDA): Zijn een krimpende beroepsbevolking en economische groei dan tegengesteld? Want, volgens mij, is er ook zoiets als arbeidsproductiviteit die je kan verhogen en inzetten op innovatie. Ik zie die tegenstelling eerlijk gezegd niet helemaal.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dank u wel, voorzitter. De arbeidsproductiviteit van de Limburger is al enorm hoog. De rek in een toename van de arbeidsproductiviteit van onze beroepsbevolking is er wel uit. En op het moment, zeker op dit moment… En op het moment… U schudt nee, maar volgens mij hebben wij nog niet zo lang geleden een programma vastgesteld waar toch duidelijk geschetst wordt dat de rek toch wel een beetje uit de groei van de arbeidsproductiviteit is. Volgens mij moet je kiezen voor een mix, maar ik zie in deze economische visie vooral heel erg aangestuurd worden op immigratie. Dat is een onderdeel van de oplossing, maar je moet ook investeren in het slimmer werken om je welvaart op peil te houden met minder mensen. Dus innovatie. Dus ik denk dat onze visie niet ver uit elkaar ligt, mijnheer Hanegraaff.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst, mevrouw Smeets heeft een vraag.

Mevrouw Smeets (SP): Dank voorzitter. Ik vroeg me af of de Partij van de Arbeid het met mij eens is dat de visie die hier nu ligt in deze toekomstvisie, niet de economische visie is die wij gevraagd hebben in onze motie.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dat ben ik met u eens. Ik vind de visie die hier nu ligt op economie niet passen bij de vraag die wij gesteld hebben en ook niet bruikbaar voor de keuzes die wij moeten maken in de toekomst.

De voorzitter: Dank u wel. Gaat u verder mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Oké, dus waar was ik? Oh ja. Willen we een economie gericht op groei of willen we een economie gericht op slimmere manieren om de welvaart op peil te houden met minder mensen? Dat is waar ik was. En hoe bezien wij onze eigen rol in de toekomst eigenlijk? Bijvoorbeeld in het stuk over wonen zien we dat de verantwoordelijkheid gelegd wordt bij de gemeenschap en dat impliceert een terugtrekkende overheid. En ik denk dat onze gemeenschap dat voor een deel ook wel aankan, maar juist dat kwetsbare deel van onze gemeenschap niet. En dan heb ik nog één allerlaatst klein puntje: digitalisering. Wij missen in deze visie de digitalisering. Dat heeft ruimtelijke aspecten, maar dat heeft zeker ook maatschappelijke aspecten. En het zou, denk ik, goed zijn als we daar meer aandacht voor zouden hebben in deze visie.

De voorzitter: Dank u wel. Oh, ik zie dat de heer Van den Beucken een vraag heeft.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, ik heb het interessante betoog natuurlijk afgewacht. Ik heb ook, als ik goed geluisterd heb, van u vernomen dat u een soort sociale visie wil hebben. Nu wil het toeval dat ik in de tweede termijn iets wilde gaan zeggen over Vogelaarwijken, hardware en software, dus ik voel daar wel een beetje in mee. Alleen de vraag is of dat stuk dan niet zo omvangrijk is, die sociale visie, dat die apart gepresenteerd moet worden. Of vindt u het belangrijk dat dat nog in deze visie verwerkt wordt, dat het dan een samenhangend geheel is? Want ik kan me voorstellen dat dat iets heel omvangrijks is als het gaat om mensen. Ben u dat met me eens? En hoe ziet u dat?

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Nou ja, ik denk dat u daar deels een punt in heeft. Het is, denk ik, heel erg jammer dat we niet vooraf bedacht hebben met elkaar dat, als we zo stevig leunen op de samenleving we dan misschien ook een visie op de samenleving moeten maken in dit stuk. Ik denk dat we moeten bezien wat mogelijk is. Maar waar het mij vooral om gaat, is dat ik denk dat je de maatschappelijke dialoog die je wilt aangaan, niet aan kunt gaan als je geen visie op die samenleving formuleert, omdat alle antwoorden uiteindelijk bij die samenleving gelegd worden. En als je met partijen op een realistische manier over de toekomst wil praten dan zul je het ook een realistisch plaatje moeten neerleggen over hoe onze samenleving er dan uitziet. Dus ik snap dat het in de tijd misschien lastig is, maar we hebben ook de tijd, want dit is een visie voor 25 jaar. Dus laten we nu alsjeblieft niet doen alsof hier de hele wereld afbrandt als we hier nog een halfjaar langer over praten.

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Even een vervolgvraag. De visie zoals die nu voorligt is in veel opzichten wat tastbaar, is ook ruimtelijk van aard. Het gaat eigenlijk een beetje over de hardware. Bent u het ook met me eens dat, als je dit erbij gaat nemen, als je het gaat verwerken, dat je duidelijk ook de links moet leggen tussen die hardware- en de softwarekant van Limburg? Want als je dat niet doet, dan denk ik dat de samenhang gaat ontbreken. Ben u ook dat met me eens?

De voorzitter: Mevrouw Van den Beu… eh Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, mevrouw Van den Beucken/Berghorst. Ik weet het niet.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Kijk, als je de analogie naar hardware/software doortrekt: aan een computer met alleen hardware heb je niks, want die doet helemaal niks zonder software. Dus ja.

De voorzitter: Goed zo, dan dank ik u beiden. Dan gaan we verder naar de heer Hoks, PVV.

De heer Hoks (PVV): Last but not least. En zoals mijn voorganger al zei: het zit hem in het herhalen, dus ik rek het ook nog eventjes op. Voorzitter, we zeggen wel eens: de tijd vliegt voorbij. Dat zien we ook aan dit stuk, de Toekomstvisie Limburg 2050. Ondanks dat we pas in 2026 leven, moeten we al goed nadenken over de keuzes voor de toekomst. In de komende 24 jaar kan namelijk veel veranderen. Vooraf wil ik wel nog een opmerking maken. In paragraaf 14 in het stukje evaluatie op pagina 7 van het Statenvoorstel, staat dat de toekomstvisie bij toekomstige beleidskaders en strategische keuzedocumenten nadrukkelijk zal worden benut als evaluatie en toetsdocument. Hoe wordt voorkomen dat de toekomstvisie de facto normerend wordt zonder afzonderlijke besluitvorming? Kan het College toezeggen dat elk nieuw beleidskader zelfstandig en integraal ter besluitvorming aan PS wordt voorgelegd? En daarnaast dat er een vast herijkingsmoment wordt ingebouwd, bijvoorbeeld rond 2030? In de stukken komen vijf hoofdthema's voor, namelijk economie, wonen, landelijk gebied, mobiliteit en energie. Per onderwerp heeft onze fractie de nodige vragen en opmerkingen. Economie. Volgens deze toekomstvisie zou Limburg in 2050 zonder toevoegingen dalen naar 800.000 inwoners. Op dit moment wonen er 1,13 miljoen inwoners in Limburg. Wat is voor GS het gewenste inwonersaantal in 2050? Want migratie moet geen doel op zich worden. De problemen die worden genoemd, zijn vergrijzing en dat jongeren uit Limburg trekken. Maar voorzitter, dat legt gelijk ook het probleem bloot van onze economie. Hoe gaan we deze jongeren hier houden? Hoe zorgen we ervoor dat jongeren toekomst hebben en we deze kunnen bieden hier in Limburg? Verder hebben we hier in Limburg te maken met chemieclusters zoals bijvoorbeeld Chemelot. Welke inzet hebben het Rijk en Europa hierbij? En met wat voor maatregelen beschermen wij onze maakindustrie? Zeker met de ligging van Limburg. Hoe blijft Limburg concurrerend bij hoge energieprijzen met buurlanden en in Europa? Wonen. Het thema wonen is misschien wel een van de grootste hoofdpijndossiers: stijgende wachtlijsten, steeds duurdere woningen, waardoor de vraag is in hoeverre in 2050 betaalbaar wonen nog wel mogelijk is. Het is nogal nobel dit als doel in een visie op te nemen, maar haalbaarheid is een tweede. Hoe denkt de Gedeputeerde hierover, met de informatie dat wij in 2026 een woning van € 420.000 al betaalbaar vinden? Een toekomstige starter is kansloos en dat met het feit dat het aantal alleenstaande huishoudens tot nu toe gaat toenemen met 10%. Kortom: het aantal type woningen dat gebouwd moet worden alsmede het aantal sociale huurwoningen. En niet alleen in steden, maar ook de kernen zodat daarbij ook de voorzieningen op peil blijven. Landelijk gebied. Voor Limburg is en blijft de landbouw een belangrijk onderwerp, een onderwerp dat zeker niet vergeten mag worden in deze visie. Hoe wordt voorkomen dat landbouwgrond structureel verdwijnt door natuur- en wateropgaven? Daarnaast worden herverkaveling en herinrichting van het landschap genoemd als instrumenten. Hoe past dit in de ruimtelijke vraag die heerst met betrekking tot bijvoorbeeld energie en wonen? Hoe kan herkaveling gevolgen hebben voor grond van boeren? Welke garanties hebben boeren nog? En is het volledig vrijwillig of stuurt de Provincie hier ook op aan? Ook lezen wij dat Limburg voedselproducent is van Europese voedselzekerheid. Hoe rijmt het verder met dit stuk, waar vooral de focus ligt op de voedselproductie voor de Limburgers? Tot slot vinden wij landschapschap een heel raar woord. Iets wat ook niet in de dikke Van Dale voorkomt.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Hoks (PVV): Nog niet, inderdaad. Mobiliteit. Ook in 2050 blijft vervoer een belangrijk thema. Wie weet hebben we in 2050 wel vliegende auto's die op lucht rijden, maar daar zijn we op dit moment nog niet mee bezig en daar gaan we op dit moment ook nog niet van uit. De normale auto moet onderdeel blijven van de visie en ook in de toekomst. Zijn GS het met ons eens dat in 2050 de auto net zo belangrijk is als andere soorten vervoer? We kiezen als Limburg nu namelijk vaker voor de auto dan de rest van Nederland. Bereikbaarheid van onze kernen en steden moet dan ook voorop staan. Dit geldt ook voor het OV, waarbij de komende jaren flink wordt ingezet op verstedelijking rond de stations waardoor veel mensen afhankelijk worden van het OV. Wel moeten we investeringen in openbaar vervoer realistisch en kosteffectief maken. Het laatste kopje: energie. Energie vormt misschien wel de grootste investeringsopgave. Zoals in deze visie wordt verwacht dat het gebruik nog verder zal stijgen, richting de 25-30 TWh. Hoe hebben we dit berekend? Dit resulteert in de noodzaak tot netverzwaring door verschillende maatregelen. Is er al zicht op een oplossing voor de netcongestie? Ook wordt er in deze visie over kernenergie gesproken. Wat is de provinciale inzet voor kernenergie of SMR-ontwikkeling? Welke planning is concreet gemaakt? In het Statenvoorstel staat bij financiën dat er geen directe financiële consequenties zijn, maar door de visie als toetsingskader vast te leggen, in paragraaf 14 op pagina 7, wordt een richting vastgelegd die grote financiële gevolgen kan hebben. Wat is de globale investeringsopgave tot 2050? En welke risico's ontstaan bij tegenvallende rijksbijdragen? Tot slot nog een algemene vraag, voorzitter. We spreken vandaag wel over de toekomstvisie van 2050, maar in hoeverre staat dit in relatie tot de POVI die we later dit jaar bespreken en vaststellen? Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we aangekomen bij het einde van de eerste termijn. Dan gaan we over tot de beantwoording van de eerste termijn. Eerst komt de heer Theuns aan woord en dan de heer Roemer. De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Dank u wel, voorzitter. En dank voor alle input. Ja, wat voor Limburg willen wij zijn in 2050? Daar heb ik heel veel mooie dingen over langs horen komen. Laat ik beginnen even met twee complimenten. Het eerste – en ik ben blij dat een aantal fracties, of de meeste fracties dat eigenlijk ook aangeven – dat is echt voor de mensen die uiteindelijk het werk hebben gedaan in dit stuk, in heel veel maanden, meer dan een jaar tijd, anderhalf jaar tijd, op papier hebben gezet. Ik denk dat dat echt een groot compliment waard is en dat daarmee echt een heel belangrijk fundament is gelegd waar deze Staten, maar zeker ook in de volgende periode en de periodes daarna, mee verder kunnen. Een tweede compliment wilde ik eigenlijk geven aan uw commissie, namelijk omdat blijkt dat het stuk doet waar het voor bedoeld is: het zet aan tot nadenken. Het zet aan tot nadenken: Wat is eigenlijk mijn eigen visie op de maatschappij? Welke kant zou ik graag willen dat het opgaat? En daar is uiteindelijk natuurlijk de politiek voor. Er is een aantal vragen gesteld en die begrijp ik ook. Die vragen had ik ook zeker verwacht. Wat is nu precies de status van dit stuk? En wat beslissen we hier eigenlijk als Staten? Wat heeft het College hier eigenlijk beslist? Wat blijft nu eigenlijk leidend? En daar zou ik u graag in een aantal dingen mee willen nemen. Want u weet: in het voortraject worstelden wij als College er eigenlijk mee of dit nu een stuk is dat je door de Staten vast laat stellen. Nou, uw Staten waren daar zelf vrij uitgesproken over. Daar staan wij ook achter, omdat wij het belangrijk vinden dat het een stuk is met draagvlak. Maar is het daarmee dan een beleidskeuze die je maakt? Nee, absoluut niet. Is straks deze visie, of dit document, leidend of zijn uw beleidskaders leidend? Uw beleidskaders zijn leidend. Die zijn en blijven leidend totdat er nieuwe beleidskaders zijn, maar dat zal waarschijnlijk niet meer in deze Collegeperiode het geval zijn. Ik hoorde de heer Hoks het woord toetsingskader gebruiken en dat staat inderdaad in het document, maar is dit formeel een juridisch toetsingskader waar je elk besluit langs legt? Nee, absoluut niet. Is dit dan als een stuk, als een

richtinggevend stuk, iets wat je erbij pakt op het moment dat je keuzes gaat maken? Ja, absoluut wel. En dat zal hier in huis gebeuren, ambtelijk. En ik hoop dat u dat politiek ook doet. En ik hoop inderdaad dat onze medeoverheden en andere organisaties, die ook kunnen profiteren van alle data die nu allemaal openbaar ontsloten staan op de website van de Provincie, dat ook doen. En dat is de status van dit stuk. Ik kom zo meteen ook nog op hoe dat dan verder gaat en hoe uw Staten daar dan bij betrokken zullen worden, in ieder geval in de ogen van het College. Maar misschien eerst even iets over wat dan precies die visie is. En ik moet zeggen: het woordje visie – en dat heb ik intern en in de werksessie ook gezegd – impliceert dat je één stip zet: zo moet de wereld eruit zien, dat is absoluut. Maar dit document, deze toekomstvisie, omvat veel meer dan alleen die visie. Ja, en daar zei – en dat zal mevrouw Berghorst misschien aanspreken – ooit een Duitse sociaaldemocraat: 'Wer Visionen hat, sollte zum Arzt gehen.'. Zo zou je er natuurlijk naar kunnen kijken. Het zal u niet verrassen dat mij meer een andere Duitse politicus aansprak die zei: 'Wir leben alle unter dem gleichen Himmel, aber wir haben nicht alle den gleichen Horizont.'. Dus we zitten allemaal op diezelfde aardbol, maar we kijken natuurlijk wel allemaal naar een andere stip op de horizon op basis van onze eigen waarden, op basis van onze eigen perceptie, onze eigen kennis, ervaringen, sociaaleconomische status en alle andere dingen die ik langs heb horen komen. En dat is nu net ook het mooie van dit document, omdat het juist de basis vormt om dat gesprek met elkaar te voeren. Het zet eigenlijk een aantal dingen achter elkaar uiteen. We maken een analyse en een foto van Limburg en je kunt het over heel veel dingen hebben en ook over hoe je dat interpreteert, maar die analyse/die foto dat is het best mogelijke wat we neer kunnen zetten op basis van gewoon feitelijkheden. En die feiten die veranderen natuurlijk ook continu en dat is het mooie van de structuur die we hier neer hebben gezet en ook het dataportaal dat is neergezet. Dat kunnen we ook met alle data die daarin zit. Dat was ook een vraag van: Hoe is het document tot stand gekomen? Dat is grotendeels op basis van keiharde data die we hebben ontsloten. Die kun je natuurlijk gewoon blijven updaten om daar ook in de toekomst je voordeel mee te doen. Het zet daarnaast ook een verkenning van mogelijke toekomsten uiteen. En dat zijn vier extreme hoeken op het speelveld waarvan we weten dat het alle vier nooit uit zal komen. Ik zag bijvoorbeeld een brief bij de ingekomen stukken staan van een regio – ik heb het niet in de inbreng gehoord, maar ik noem hem toch even: de IJzeren Rijn – waarin die regio eigenlijk zegt: Ja haal dat nou uit het stuk, want dat is niet de richting die wij op willen. Ja, dat is ook niet de richting die wij op willen en dat is en blijft ook het standpunt van dit College dat we dat niet willen. En dat zullen we, zoals ook in die brief staat, blijven uitdragen, maar dat is iets anders dan je ogen sluiten voor dat die ontwikkeling in de toekomst misschien ooit zou kunnen gebeuren buiten jouw wil om, want daar gaan wij niet alleen over. En wat is dan het perspectief voor Limburg? En hoe handel je dan? En precies die extremen verkennen – ik licht nu even dit voorbeeld eruit, maar zo kan ik tal van voorbeelden noemen – dat is nu precies wat dit document beoogt. En op basis daarvan zijn per beleidsdomein – en het zijn er inderdaad vijf en dat hadden er ook tien kunnen zijn en dat hadden er ook twaalf kunnen zijn – een aantal toch ook normatieve syntheses… Want iemand vroeg of dat dan puur feitelijk is, objectief? Nee, natuurlijk is dat een normatieve synthese op basis van al die extremen. En die synthese die maakt dit College natuurlijk op basis van het bestaande beleid zoals vastgesteld door uw Staten. Dus ik hoorde mevrouw Mertens een warm pleidooi houden van: ja, we moeten eigenlijk helemaal anders naar die werkelijkheid kijken. En dat snap ik ook heel erg goed vanuit de positie die zij heeft. Maar dat is nu precies het gesprek dat je moet voeren. Dat is het gesprek dat je voert bij totstandkoming van beleidskaders, bij een totstandkoming van een volgend coalitieakkoord en alle andere momenten waarop de politiek aan zet is om keuzes te maken binnen al die verschillende werkelijkheden die er allemaal tegelijk zijn. En er staan inderdaad ook… Ik zie een interruptie.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst heeft een vraag.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, ik heb daar wel een vraag over. Hoe gaat zich dat dan materialiseren? Ik noem even een fictief voorbeeld. Gaan we dan ergens in de komende jaren een Statenvoorstel voorbij zien komen waarin we van GS het voorstel krijgen om een kleine kerncentrale in Maasbracht te stimuleren of te ontwikkelen met als argument: dat heeft u immers besloten in de toekomstvisie. Want als dat de status van dit stuk is, dan denk ik dat iedereen hier in deze zaal heel anders naar dit stuk gaat kijken.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: En ter geruststelling kan ik daarop zeggen: nee, dat is niet het geval. Als we dat voorbeeld pakken van kernenergie/SMR's, daar staat ook iets over in het beleidskader. Dat gaat over energie en over hoe dit College en uw Staten daar in het Rijk aan zet vinden. Ik ga hier niet allemaal herhalen wat in dat beleidskader staat. Het zou kunnen dat een volgende coalitie, bij een volgend coalitieakkoord, misschien daar een heel ander standpunt over in gaat nemen. Zou kunnen. Is niet aan ons. Gaan wij nu ook niet over beslissen of op vooruit lopen. Maar als die keuze wordt gemaakt, dan zou het kunnen dat daar misschien ook een begin van een Statenvoorstel uit voortkomt. Maar juist bij de totstandkoming van zo'n coalitieakkoord moet je met elkaar het gesprek erover hebben, wetende dat feitelijk de energievraag vier keer zo groot wordt als wat die vandaag is, in 2050. Dat staat vast. Of in ieder geval: dat staat vast op basis van hetgeen we nu weten. En hoe ga je dat dan invullen? En doe je dat met 100% wind- en zonne-energie? Wil je daar kernenergie een rol in laten spelen? En dat is precies de keuze die voorligt. Maar door al die mogelijke toekomsten te schetsen en wat dan de energievraag is en wat onze best guess op dit moment is van wat dat moet zijn, dat geeft je de handvatten om precies dat gesprek te voeren. Want daar achteruit komt inderdaad... Als we dat helemaal met wind- en zonne-energie willen doen – wat een politieke keuze kan zijn – dan heeft dat een ruimtelijke consequentie. En ben je dan bereid om… Ik hoorde iemand vragen of dat dan allemaal is doorgerekend. Nee, dat is nog niet allemaal doorgerekend. Maar als je dat wil doen op die manier, dan heeft dat een ruimtelijke consequentie. Die kun je doorrekenen. Ben je bereid die dan te dragen of wil je een deel daarvan oplossen met bijvoorbeeld wel SMR's? En dat is precies het politieke gesprek waar nu niet dit College een keuze in heeft gemaakt, maar wij leggen eigenlijk alle middelen op tafel om die keuzes bij alle beslissingen vanaf dit moment te kunnen maken. En dat kunt u als Staten uit de kast trekken en dat kunnen wij als organisatie uit de kast trekken. En daar is dit stuk voor bedoeld.

De voorzitter: Ik heb twee vragen. De heer Hanegraaff heeft als… [onverstaanbaar].

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, dank voor dit antwoord. Het is me nog niet helemaal duidelijk nu hoor, wat nu de status van het rapport is. Gewoon om het even scherp te krijgen. De Gedeputeerde zegt nu dat dit niet per se keuzes zijn die GS willen gaan maken, dat stuk A. Maar wat is het dan wel? Want uiteindelijk naar buiten toe, naar de buitenwereld gaat natuurlijk wel het beeld zijn dat dit is waar de Provincie heen wil, maar dat is niet wat de Gedeputeerde nu zegt. En dus nog één keer voor mij helder. Hoe is dit stuk… Zoals u het nu zegt, dan hadden we ook kunnen stoppen met die vier scenario's en kunnen zeggen: dit zijn mogelijke richtingen en nu gaan we dat gesprek voeren. Maar er is iemand geweest die heeft gezegd: nee, we gaan op basis van die vier scenario's één scenario maken wat wij vinden dat de toekomstvisie is. En dan is nogmaals de vraag: A. Hoe is dat tot stand gekomen? Hebben GS daar ook een flinke vinger in de pap gehad? Of is dat puur het bureau dat dat heeft gezegd? En B, nogmaals: Wat is dan de status naar buiten toe? Want ik moet het straks wel

gaan verdedigen in Venlo – iedereen moet het hier gaan verdedigen naar zijn achterban – en dan wil ik wel precies weten wat ik aan het verdedigen ben. Dus zou u nog één keer een goede reflectie kunnen geven. Ik snap dat het geen juridische status heeft. Dat begrijp ik. Ik begrijp ook dat de kaders leidend zijn. Dat snap ik allemaal. Maar is dit nu een stuk waarvan GS zegt: wij staan hier 100% achter, dit is waar wij heen willen. Of is dat het ook niet? En dat is mij nog steeds niet helemaal duidelijk.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Als dit geen stuk is waar wij niet 100% achterstonden, lag het hier niet. Laat dat ook even duidelijk zijn. Het stuk bestaat inderdaad – en u zette dat zelf, volgens mij, mooi uiteen – uit een deel A en uit een deel B, waarin we in deel B eigenlijk al die mogelijkheden/dat palet op tafel leggen en deel A toch ook – en daarom zei ik dat ook net – wel eens de normatieve vertaling van dit College is op basis van hetgeen wat voorligt. Wij komen tot die synthese. Alleen wij zeggen ook tegelijkertijd dat wij niet vanuit dit huis de werkelijkheid en hoe de wereld eruit zou moeten zien en wat dan ook, kunnen bepalen. Dat kunnen GS niet. Ik denk dat PS dat ook niet kunnen. Ik denk wel dat PS daar een belangrijke rol in hebben. Maar wij zeggen nu juist dat je ergens dat startpunt moet neerzetten voor juist ook dat continue gesprek met de buitenwereld. En dat is precies wat we met dit stuk willen gaan doen. En daar sta ik voor de volle 100% achter dat we dat ook met dit stuk als startpunt kunnen gaan doen. Kunnen wij dan nog met de buitenwereld tot andere inzichten komen? Ja, ik hoop dat we tot andere inzichten komen, want natuurlijk kunnen wij niet in dit huis alles bedenken vanachter het bureau hier op het provinciehuis.

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff heeft een vervolgvraag.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, daar ben ik heel blij mee en dat is een duidelijk antwoord. Nu kan ik dat stuk ook goed beoordelen. Maar goed, dat komt dan misschien straks. Dan ben ik wel benieuwd in hoeverre wij daar nog… Want dan zijn al die opmerkingen die de mensen hier maken, die ik niet gemaakt heb, dat voel ik nu een beetje als een gemiste kans. Want gaat dit stuk dan nog een beetje veranderen misschien op basis van de input die hier gedaan is? Of is dat ook weer niet de bedoeling? Dat is me ook niet helemaal 100% duidelijk.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Dat gaan we in ieder geval niet … U gaat er uiteindelijk over, maar dat is niet de intentie van het College om dat voor de Statenbehandeling te doen. Dus ik wilde daar zo meteen ook nog… Ik heb heel veel vragen en opmerkingen en ook juist politieke meningen gehoord. Alleen, wij kunnen daar nu overal antwoord op geven, maar dat is nu volgens mij net niet de bedoeling daarvan. Volgens mij is dit nu juist… En ik heb heel veel relevante vragen langs horen komen. Dat zijn nu net de vragen die we samen met u en met de buitenwereld willen gaan verdiepen. Misschien kan ik daar dan even op verder gaan van: Hoe gaat dit stuk nu verder? Waar zeggen we nu precies ja tegen en tegen welk proces zeggen uw Staten dan ja?

De voorzitter: En mevrouw Van der Pol heeft een vraag.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ja, toch ook even verdergaand op wat mijnheer Hanegraaff zegt. Het deel A kan dus iedere coalitieperiode opnieuw worden vastgesteld, want dat is zoals het huidige

College het ziet. Dus als er een nieuw College komt, kan die dat opnieuw vaststellen. Of zie ik dat verkeerd?

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Elk College en elke Staten kunnen alles opnieuw vaststellen. De vraag is wat je wil en waar je mee bent geholpen. Dan toch even over dat vervolgproces, om het te schetsen. Stel dat uw Staten dit stuk vaststellen conform het beslispunt zoals dat nu in het voorstel geformuleerd staat. Wat krijgt u dan? En mevrouw Berghorst stelde de vraag – even kijken hoe zij dat zei – of dat dan een sessie wordt met de buitenwereld en een aparte met PS of dat PS daar dan onderdeel van worden. Het College beoogt juist met die werksessie... En wie bij de laatste werksessie is geweest, die weet een beetje de stijl waarin we dat willen aanpakken. Wij zouden juist samen met uw Staten eerst, voordat we verder gaan praten, dat plan van aanpak vormgeven. Hoe willen uw Staten daarbij betrokken zijn? Wie in de buitenwereld moeten we daarbij gaan consulteren? Op wat voor manier gaan we dat dan doen? Dat is, wat ons betreft, juist niet in beton gegoten. Wij willen dat samen met uw Staten vorm gaan geven. Dus die werksessie is niet een soort stapje naast een aantal andere stappen die we dan meteen, de dag nadat u het vaststelt, in gang gaan zetten. Dat is wat ons betreft juist de eerste stap om verder te gaan met dit stuk. En daarin zou u kunnen concluderen dat we dit over vier jaar nog een keer helemaal moeten actualiseren en opnieuw vaststellen. Of over twee jaar, of over anderhalf jaar. Vraag van mevrouw Van der Pol: Moet dat dan opnieuw worden gedaan? Of wil je dat op een andere manier doen? Ja, dat ligt eigenlijk ook open en dat is uiteindelijk ook grotendeels aan uw Staten. Ik hoop dat ik daarmee … Ik zie mevrouw Van der Pol nog niet helemaal verhelderd kijken.

De voorzitter: Mevrouw Van der Pol, vervolgvraag.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ja, ik vraag me nu dan eigenlijk af of je hier niet een handleiding aan het vaststellen bent, een onderlegger voor de beleidskaders, voor de stip op de horizon en we noemen het een toekomstvisie. Maar de toekomstvisie gaat over vier, vijf jaar weer een andere richting uit. En het voelt eigenlijk als een soort oefening die oneindig is en geen eindpunt heeft. Het voelt een beetje nogal …

Er wordt gereageerd zonder microfoon

Mevrouw Van der Pol (BBB): Ja, en daarna 2070.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ik denk dat 2050 ook geen eindpunt is. Even denken, dan ben ik zelf 56. Dan moet ik nog minimaal twintig jaar werken, denk ik, als ik de nieuwe plannen allemaal lees.

Spreker [onbekend]: Druiven plukken.

Gedeputeerde Theuns: Minimaal twintig jaar druiven plukken. Nee, maar ik denk dat u wel gelijk heeft. Natuurlijk is dit een repetitieve oefening. En natuurlijk moeten we continu na blijven denken over de horizon van over 25, over dertig jaar. En natuurlijk schuift hij steeds. Ik hoop dat hij steeds verder vooruit schuift, want anders zou dat betekenen dat er ergens een keer toch het einde der tijden

aanbreekt en dat wil ik in ieder geval niet meemaken. Dus natuurlijk is dat een oefening die je continu ook blijft doen met elkaar en die je moet blijven doen. En ik vind ook dat we nu niet… Ik zou u in ieder geval willen meegeven: ben nu niet te terughouden met nu al te bedenken hoe dat dan over vier jaar moet en hoe we dat precies gaan vormgeven. Ik denk dat u nu een onderlegger op tafel heeft liggen, een datafundament op tafel heeft liggen en – een vraag van de heer Hanegraaff – ook een normatieve synthese van hoe dit College vanuit dit coalitieakkoord dat dan ziet en dat dan duidt. Dat ligt nu op tafel. En ik denk dat dat op een manier op tafel ligt zoals het de afgelopen jaren nog nooit op tafel heeft gelegen en daarmee een heel goede basis juist is voor heel veel keuzes die we dagdagelijks in dit huis maken.

De voorzitter: Ik zag een vinger van de heer Nijskens.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De voorzitter: Oké, dan mijnheer Theuns, gaat u verder met uw betoog?

Gedeputeerde Theuns: Dus het document is geen formeel juridisch toetsingskader, maar het is wel degelijk een document dat je in de hand houdt wanneer je gaat sturen en wanneer je keuzes gaat maken. Wij hopen in ieder geval dat het die functie krijgt. En de interventies, die kwamen ook langs. Die interventies dat zijn geen keuzes die dit College al maakt. En natuurlijk kun je allerlei vragen stellen bij het vergunningsvrij bouwen. En wil je dat dan? Dat gebeurt voor een deel bijvoorbeeld nu al. Mantelzorgwoningen kun je op eigen terrein vergunningsvrij bouwen. De prikkelende stelling is erin gezet of je dat dan ook moet doen voor familiewoningen of voor mensen met binding in het dorp, wat dan ook iedereen belangrijk vind. Kernenergie, geen onomstreden punt – als ik het even voorzichtig formuleer – staat ook iets over in. Is dat dan een keuze van dit College? Nee, zeker niet. Maar het zijn wel precies het type vragen dat wij in ieder geval zien op basis van hetgeen we hebben opgehaald, die wel aan de orde kunnen komen en die wel juist de start van zo'n gesprek zouden kunnen zijn. Ik denk dat dit document ook voor Limburg van grote waarde is. We hebben natuurlijk in december het rapport van Wennink gezien, waarin eigenlijk de vraag werd gesteld hoe Nederland nu economisch concurrerend en welvarend blijft naar de toekomst toe. Maar wat, als u het heeft gelezen, een rapport is met een heel nationale blik. Het stond vanmorgen ook in de krant, onze Gouverneur zal het misschien ook nog even zeggen: het is een vrij nationaal gericht rapport, terwijl wij als Limburg in het hart van Europa liggen. En ik denk dat er hier heel mooie dingen in zitten om juist ook dat verhaal verder vorm te kunnen geven. Dus ja, is vijf minuten te kort om het hierover te hebben? Ja, absoluut. U kunt het niet in vijf minuten over al deze thema's hebben. Het is juist ook het startpunt van het gesprek en het is mooi als uw Staten ook die start mee vormgeven door middel van een besluit. En moet er dan nog een hele hoop achteraan komen? De heer Wolters Gregório – ik zie hem even niet – die zei: 'geen woorden maar daden'. Ik ben zelf meer van het clubje dat zegt: 'noar veuren', maar het komt allemaal op hetzelfde neer, namelijk…

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Gedeputeerde Theuns: Ja, Sittard. Mevrouw Berghorst is daar zeer tevreden mee. Ik ben even aan het kijken, voorzitter. Ik heb ook een hele hoop vragen namelijk gehoord en die zijn ook allemaal genoteerd. Ik wil ook even zeggen dat er ook **een aantal technische vragen is gesteld op basis van hoe het zit met percentages en data. Ik hoop dat u het goed vindt dat we die vragen schriftelijk beantwoorden en dat u dan ook meteen de volledige technische onderbouwing daarbij heeft.**

Dus ik zeg u bij dezen toe – ik weet niet of ik dat moet toezeggen – **dat we die vragen schriftelijk voor u uitwerken en dat we dat doen voor de behandeling in Provinciale Staten**. Die zijn allemaal meegeschreven en dat wordt verzorgd. Ja, en verder heb ik vooral eigenlijk… Los van de vragen over status en over vervolgproces. Ik hoop dat ik die beantwoord heb, anders hoor ik dat graag. Maar ik heb vooral verder vragen gehoord van: hoe ziet het College dit? Worden bepaalde doelen dan losgelaten? Welke analyse zit hier onder? Maar dat zijn juist de vragen die u zelf in dat vervolgtraject aan elkaar en ook aan het College en aan toekomstige colleges moet gaan stellen. Dus ik vond het allemaal heel relevante vragen, maar het impliceert eigenlijk al beleidskeuzes die op dit moment niet voorliggen. Er ligt namelijk een toekomstvisie voor die, volgens mij, een heel mooi fundament is voor het maken van beleidskeuzes in de toekomst. Daar wil ik het voor dit moment vanuit mij even bij laten en dan kijk ik even via de voorzitter naar…

De voorzitter: Ja, de heer Roemer.

Gouverneur Roemer: Ik kan eigenlijk slechts nog een aanvulling geven op wat de heer Theuns al op een heel goede manier heeft verwoord. Je noemde twee quotes van politici. Laat ik er eentje toevoegen van een Deense filosoof uit de 19e eeuw.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Gouverneur Roemer: Nee, ik ga niet over Karel Marx. Maar Kierkegaard zei heel passend – en dat past goed bij dit stuk: 'Wie trouwt met de tijdgeest is snel weduwnaar'.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Gouverneur Roemer: Deens, ja.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Gouverneur Roemer: Oh, in het Deens. Nee, ik heb wel de vertaling gepakt. Ik denk dat dat misschien wel de spijker op de kop slaat. Politici worden vandaag de dag vaak verweten alleen maar met de waan van de dag bezig te zijn en dat is natuurlijk ook een van de taken die je moet doen. Als er een probleem is, moet je het oplossen en dan moet je samen met elkaar… Nou, noem het allemaal maar op. Maar het is ook een taak van de politiek om wat verder weg te gaan kijken met die terechte vraag: In wat voor samenleving willen wij nu met elkaar leven? En dat is een discussie die ook gaat over wat voor samenleving. Dat heeft ook heel veel te maken met de brede welvaart. Dat heeft met natuur, dat heeft met werk, met economie, met al die facetten heeft dat uiteraard te maken. En het is goed om eens wat langer na te denken waar wij naartoe willen. We hebben dat nu ook wel gemerkt, nu ik zelf bezig ben met die democratietafels op basis van al dat gescheld links en rechts op social media en dat soort zaken. Ik heb er nu al twee gehad en dat zijn zo ongelooflijk leuke gesprekken waar het gewoon gaat over in wat voor samenleving wij willen wonen en wat we daar zelf aan kunnen doen. En dan merk ik dat mensen even uit de waan van de dag gaan en met elkaar dat gesprek aangaan en eindelijk eens een keer dat gesprek met elkaar aangaan. En ik krijg ook steeds bij elke tafel te horen: dat zouden we eigenlijk veel vaker moeten doen om met elkaar eens gewoon van gedachten te wisselen zonder meteen een feit of een besluit te moeten nemen. En eigenlijk is het dit ook. Een aantal dingen willen we misschien heel graag en een aantal dingen worden we gewoon toe gedwongen. Geopolitieke veranderingen die dwingen ons tot bepaalde maatregelen. Of we dat nu

leuk vinden of niet. Een aantal van u zei ook dat wij als Europa veel meer onafhankelijk moeten zijn van andere delen van de wereld. Dat stond vijf jaar geleden veel minder hard in welke notitie dan ook dan dat het er vandaag in staat. Dat is niet iets wat wij hier nu in een keer in Limburg bedenken, omdat wij dat in Limburg belangrijk vinden. Eigenlijk van buitenaf is dat een ontwikkeling waar we gewoon niet onderuit kunnen. En als je dat weet … Ja, ik heb geen idee hoe dat over 25 jaar is, maar ik weet wel dat als wij er nu rekening mee moeten houden, dat dat zijn effecten heeft op al die thema's die hier in dit stuk staan. Op een vraag: Wat voor een economie moeten we dan de komende jaren echt naartoe werken? En hoe groot zijn überhaupt onze kansen als Limburg om daar invloed op te hebben? Maar het is wel van belang, samen met andere overheden, om erover na te denken. We hebben minder handen. We willen meer renovatie. We willen meer wezenlijke industrie in Europa houden. Dat betekent dus ook in onze regio houden. Welke zijn dat dan? Daar ga je met elkaar die gesprekken over. En wat betekent dat dan als je daarin gaat investeren? Wat betekent dat dan voor de woonruimte die je daar dan voor nodig hebt? Wat betekent dat dan voor de landelijke omgeving? Wat betekent dat voor milieu, voor klimaat? Wat voor effecten zijn dat? Wat betekent dat dan voor het onderwijsveld? Dat zijn dingen om met elkaar over na te denken en niet om vandaag een wetsvoorstelletje te maken, maar juist die gesprekken aan te gaan: als wij daarvoor kiezen, betekent dat dit. Ik verheug me al op die gesprekken buiten. En natuurlijk moet u die gaan voeren. Juist u moet ze gaan voeren, want u, of uw nazaten, bent straks degene die dat bij de volgende coalities moeten gaan vertalen naar nieuwe beleidskaders, naar nieuwe begrotingen en daar de keuzes in maken. Volgens mij is dit het feest van de democratie om dat met elkaar te gaan doen. En dat we echt geen idee hoeven te hebben hoe het er over 25 jaar uitziet op een aantal onderdelen, dat weten we allemaal. Exact 25 jaar geleden stond ik nog net voor de klas. Dat was bijna het laatste jaar dat ik nog voor de klas stond. En ongetwijfeld heb ik daar toen ook weer met de kinderen gezongen het liedje de stoker en de machinist gezongen. Nou, die tweede kennen ze nog een beetje, maar die eerste: ik denk dat de jeugd van vandaag geen idee heeft wat het is. Ik denk dat heel veel banen van vandaag er over 25 jaar ook gewoon niet meer zijn en dat er dan heel veel banen zijn waarvan ik het bestaan absoluut nog niet weet. En ik denk dat je dat ook op een heleboel innovatieve terreinen kunt zeggen. Wij innoveren en veranderen voortdurend. En dat is maar goed ook. Wij passen altijd aan en we zullen altijd zorgen dat wij nieuwe inzichten weer gaan gebruiken. Dus we kunnen niet alles weten, maar we kunnen wel weten waar we naartoe willen en wat dan belangrijke normen en waarden zijn waar we dan rekening mee moeten houden. Wat doet dat met de samenleving? Wat doet dat met dat en met dat? En het mooie is dat dit echt heel goede stuk daar een heel mooie onderlegger voor is. En het mooie is ook dat we de koppeling van alle data zo goed hebben geregeld dat, als morgen het CBS met nieuwe feiten komt, dat een-op-een in onze data wordt meegenomen. Dus als u weer gebruik wilt gaan maken van de meeste actuele data voor het nadenken in de toekomst, dan hebben we die, omdat die ontwikkeling vandaag de dag ons dus ook enorm helpt. Dus ik zie uit, met u, om heel veel naar buiten te gaan. En heel veel met dit stuk onder de arm met de samenleving te gaan spreken over: Wat vindt u belangrijk en welke kant moeten we op? En ik hoop dat dat dan bij de eerstvolgende nieuwe College en Staten, maar ook die daarna en die daarna, gebruikt gaat worden om tot goede voorstellen te komen en goede nieuwe beleidskaders. En die zijn dan weer het houvast voor een College om mee verder te werken.

De voorzitter: Ik zie dat het de heer Mülders een vraag heeft.

De heer Mülders (GroenLinks): Ja, dank u wel, voorzitter. Voorzitter, ik hoor de Gedeputeerde, of excuus de CdK praten over die democratietafels. Maar zou het niet een mooi idee zijn dat wij als Staten ook… Ik zag foto's recentelijk van u samen met mevrouw Demollin en een aantal andere

Gedeputeerden aan tafel met inwoners. Maar kunnen wij daar als Staten niet ook bij aansluiten om daar ook al ons oor te luisteren te leggen? Los van dit stuk.

De voorzitter: De heer Roemer.

Gouverneur Roemer: Met liefde en plezier, maar dat weet u.

De voorzitter: Dank u.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

Gouverneur Roemer: Nee, maar ik had al eerder gezegd – of dat nou een keer in het presidium is geweest, ik weet niet meer precies waar – dat ik er eerst eens een paar even uitprobeer hoe dat gaat werken en nu daarvan, nadat ik er drie gedaan had, verslag zou doen. En ik wil de komende tijd bijna elke maand ergens een tafel over hebben, maar ik wil eerst even kijken hoe dat gewerkt heeft. Maar ik heb u al toegezegd dat dat gaat komen en be my guest. Graag zelfs.

De voorzitter: Goed zo. Gaat u verder of bent u aan het einde van uw verhaal?

Gouverneur Roemer: Ja, volgens mij … Nee, ik denk dat het voor nu genoeg is.

De voorzitter: Prima. Oh, ik zie een vraag van mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, ik heb met aandacht geluisterd naar de beantwoording van de vragen en ik begrijp dat u niet ingaat op heel veel inhoudelijke vragen en beslommeringen. Maar ik en een aantal andere partijen hebben hier een vraag gesteld over het ontbrekende onderdeel in deze visie, namelijk een visie op de samenleving. Zou het College daar nog wel even op willen reageren?

De voorzitter: De heer Theuns. Oh, de heer Roemer.

Gouverneur Roemer: Kijk, als je ziet welke onderdelen er in het Kompas staan, staat gemeenschappen op één. We kunnen het met elkaar hebben of het onvoldoende is geweest of dat er een nadere uitwerking is. Laat dat dan vooral ook een hoofdzaak zijn bij de gesprekken die we met buiten gaan voeren, van hoe we dat daar verder gaan uitwerken. Maar in het Kompas staat die nadrukkelijk op één.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Misschien in aanvulling op wat de Gouverneur zegt. Ik heb ook goed naar het betoog van mevrouw Berghorst geluisterd. Inderdaad staan in het Kompas gemeenschappen met lokale autonomie op één. Maar ik hoor ook heel goed wat zij zegt: Wat betekent dat dan om zo'n gemeenschap te zijn? Daar komen nog veel meer vragen achteraan waar in dit stuk nog niet alles op is verdiept, op het gebied van sociaal-economische status, op het gebied van arbeidsmarkt. De Gouverneur zei net al dat we ook nog niet weten wat de ontwikkeling van bijvoorbeeld AI zal zijn op praktisch geschoolde banen en op theoretisch geschoolde banen. Ik heb zelf twee weken geleden… Er stond een uitgebreide analyse van in het Financieel Dagblad – ik zou hem u zeker aan kunnen raden – over wat het effect van AI gaat zijn juist op mensen die nu in zogenaamd goed betaalde

banen zitten en dat die dat juist als eerste gaan voelen, die ontwikkeling. En niet in 2050, maar daar werd gesproken over 2028, 2029. Dus daar komen nog heel veel vragen achteraan over wat dan de visie is op die samenleving. En dat ben ik ook helemaal met mevrouw Berghorst eens, maar ik denk dat we ook goed na moeten denken wat dan hetgeen is wat wij als Provincie daarover kunnen zeggen en wat bijvoorbeeld een gemeente daarover moet zeggen als eerste overheid die juist aan de lat staat voor het meeste beleid dat mensen op precies dat vlak raakt en wat een rijksoverheid daarvan moet vinden en wat een nieuw kabinet daarvan gaat vinden. En dat is de enige overheid die ook inkomenspolitiek voert. Dus daar komen ook nog heel veel vragen achteraan die ik ook niet alleen vanuit dit huis zou willen beantwoorden. Ben ik het met mevrouw Berghorst en een aantal andere sprekers eens dat die vragen op tafel moeten komen? Absoluut. Maar kunnen wij daar dan helemaal zelf de visie op bedenken? Nee, zeker niet. Ik denk dat we juist ook in gesprek moeten gaan, maar dat dit wel de juiste vragen zijn. U vroeg een reflectie. Dat is mijn reflectie op hetgeen u vroeg.

Gouverneur Roemer: Misschien, voorzitter, mogen we er eentje specifiek noemen omdat ik die gewoon heel leuk vind. Het ging over die druiven. Die vind ik gewoon even… Zie het maar als een intermezzo. U kunt zich al aanmelden voor de plukkersdagen. Dan moet u wel snel zijn. Dat zijn mensen die op vakantie zijn en die inderdaad bij onze wijnboeren zich moeten aanmelden en in sommige gevallen zelfs nog voor moeten betalen om mee te mogen doen, om de druiven te plukken. En dat is uitverkocht. Volledig uitverkocht. Dus het kan wel.

De voorzitter: Goed zo. Dan zijn we aan het einde van de eerste termijn. Ik ga u even verzoeken om even een minuut te schorsen, aangezien ik heel nodig naar het toilet moet. Dus vandaar ben ik over twee minuten terug.

[SCHORSING]

De voorzitter: Collega's, nog even snel de drank uit de langzame automaat en dan gaan we zo beginnen. Goed mensen, dan gaan wij beginnen aan de tweede termijn. En bij de tweede termijn begin ik nu aan mijn linkerkant, bij de heer Hoks van de PVV. Ga uw gang.

De heer Hoks (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Ik zag het niet aankomen, maar dat is geen probleem. Voorzitter, ik worstel, en waarschijnlijk nog veel andere fracties, nog een beetje met dit stuk. Dit begon als een document echt voor de toekomst, maar ik krijg steeds meer het gevoel dat het een opsomming is van mogelijke problemen in de toekomst, met cijfers die ergens gevonden zijn, bijvoorbeeld bij het CBS. Vragen die door vele fracties zijn gesteld worden maar niet beantwoord, want dat zijn politieke vragen waar we samen uit moeten komen in de toekomst. Kortom: heeft dit document wel waarde? In de vorm van: Is er niet, met alle respect, misschien zelfs belastinggeld een beetje verspild? Want zo'n idee krijg ik een beetje. Het is een beetje een opsomming van problemen die er kunnen spelen. Ik weet niet wat we daar op dit moment mee moeten, voorzitter.

De voorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik begin me nu wel af te vragen of de heer Hoks het stuk wel heeft gelezen, want dit slaat natuurlijk helemaal nergens op. De dataverzameling is echt heel bijzonder. Heeft de heer Hoks er echt goed naar gekeken wat voor data dan allemaal verzameld is en hoe dat bij elkaar gebracht is? Er staan problemen in. Ja, natuurlijk, de wereld is ook onzeker en er zijn problemen. Maar er staat ook een hele reeks aan oplossingen in. Er heeft een hele rij van fracties

heeft daarop gereageerd, namelijk dat ze die oplossingen wel of niet helemaal steunen. Heeft u het stuk gelezen of niet?

De voorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ja, ik heb zeker het stuk gelezen, alleen naar aanleiding van de beantwoording van het College heb ik toch mijn vraag over wat de waarde van het hele stuk is. Want nogmaals: u geeft ook problemen aan en ook de oplossingen daarvan. Wij hebben dat allemaal gedaan. Dat ben ik ook helemaal met u eens. Alleen ik krijg vanuit de beantwoording van het College eigenlijk een beetje het idee dat we maar moeten kijken en dat het voor de toekomst is op de vragen die we stellen.

De voorzitter: De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Die analyse kan ik nog wel delen in de zin dat dat een vraag is. Maar dat is wat anders dan het stuk kwalificeren als een beetje bij elkaar geraapte data die alleen maar problemen benoemen. Dus uw visie op dat stuk is veranderd op die manier naar aanleiding van de beantwoording die er gekregen is. Dat is toch heel raar? Het stuk is toch niet veranderd op basis van die beantwoording? Dus ik vind de kwalificatie van het stuk echt een belediging naar mensen die er anderhalf jaar voor gewerkt hebben, ontzettend veel data hebben verzameld. Daar ook ontzettend veel oplossingen... Daar kan u het mee eens zijn of niet, maar deze kwalificatie vind ik echt onder de maat.

De voorzitter: Wat is uw vraag?

De heer Hanegraaff (CDA): Bent u het daarmee eens?

De heer Hoks (PVV): Nou ja, lijkt me inderdaad een heel duidelijke vraag. Het kan inderdaad goed zijn dat de ambtenaren hier hard aan gewerkt hebben. Dat zeg ik ook zeker niet. Ik denk alleen… En nogmaals: wat u ook zegt over het stuk dat het verandert, dat klopt, daar heeft u ook gelijk in. Alleen ik vind het een beetje vervelend dat onze vragen hier niet worden beantwoord. En ik hoop dat u het daar met mij eens bent.

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, altijd te waarderen de ijverigheid en het enthousiasme van mijnheer Hoks. Van de andere kant bedenk ik me ook dat de Toekomstvisie 2050 zo verschrikkelijk veel is, dat is alles. Als nu alle vragen die hier in dit huis van links naar rechts en van buiten naar binnen beantwoord zouden moeten worden, bent u het dan met me eens dat we dan hier om 20.45 uur vanavond nog zitten alleen op dit agendapunt? Daar zit eigenlijk mijn gevoel. Het is zoveel. Kun je verwachten dat alles beantwoord wordt? En is het niet zo dat we en de loop van de tijd dit stuk moeten gebruiken om alle stukken die nu nog voorbij gaan komen aan te toetsen en het te gebruiken als opleggertje.

De voorzitter: De heer Hoks.

De heer Hoks (PVV): Ik ben het zeker met u eens dat het heel veel is. Nogmaals, het is een flink stuk. Nogmaals, ik heb het ook goed gelezen. Alleen, ja, ik ben wel met u van mening… We hebben

natuurlijk ook flink de tijd. Dit is ook het enige stuk wat voor ons als LEO vandaag op de agenda zou staan. Dat we daar ook flink de tijd voor hadden kunnen nemen. En ik hoop dat u dat ook met mij eens bent.

De voorzitter: Goed, gaat u verder met uw betoog.

De heer Hoks (PVV): Ik was verder klaar, voorzitter.

De voorzitter: O, dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter. In de eerste termijn hebben maar liefst vijf partijen aangegeven in deze toekomstvisie een visie op de samenleving ontbreekt. En het College zegt daarover: ja maar een visie op de samenleving maken is ingewikkeld, want daar gaan we niet alleen over, de gemeenten gaan daarover, het Rijk gaat daarover. Maar collega's, dat is echt het slechtste argument ooit om het niet te doen. Want laten we met elkaar ook constateren dat op al die andere thema's die wij wel uitwerken, wij ook niet het alleenheerschappij hebben. Ook daar zijn we afhankelijk van beslissingen in Den Haag, van gemeenten. Dus ik vind dat geen goed argument. Ik heb ook een goed argument om het wel te doen en dat zal ik toelichten aan de hand van een voorbeeld. In onze toekomstvisie koersen wij af op een hoogtechnologische economie. En op dit moment is het zo dat 33% van de zestien tot 75-jarigen in Noord-Limburg onvoldoende basisvaardigheden heeft om die transitie mee te maken. 33%, een op de drie mensen in de beroepsbevolking in Noord-Limburg heeft onvoldoende vaardigheden om de transitie naar een digitale hoogtechnologische economie mee te maken. Dan kun je niet volstaan met zeggen: daar gaan wij niet over. Het is randvoorwaardelijk voor onze toekomst dat die samenleving die toekomst kan meemaken. En ik begrijp werkelijk waar niet waarom we dan hier nu zo'n flauwekul-argument, met alle respect, krijgen. Ik vind het een flauwekul-argument. Ik vind het een flauwekul-argument, omdat op alle andere thema's wij ook afhankelijk zijn van andere overheden. En mijn vraag aan het College is: Kunt u toezeggen om een visie op de samenleving toe te voegen? En dat hoeft niet te gaan over hoe wij de armoede gaan bestrijden. Het gaat er over de vraag of onze samenleving de toekomstvisie die wij schetsen ook kan meemaken. Dat is de vraag die we daarin moeten beantwoorden. Volgens mij kunnen we daar prima een visie op vormen. En als het College dat niet wil toezeggen, dan ben ik genoodzaakt om daar een motie over te maken en die zal ik dan ook indienen.

De voorzitter: Dank u wel. We gaan naar mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Dank voorzitter. En misschien om het betoog van mijn collega Berghorst nog wat kracht bij te zetten. Het eerste antwoord op de technische vraag van de VVD luidt ook: 'De visie beperkt zich niet alleen tot de formele bevoegdheden van de Provincie.'. Dus dit mag ook zeker verder reiken dan dat. En volgens mij bepleit dat alleen nog maar meer om ook zo'n sociaal hoofdstuk erin te doen. En we weten inderdaad niet hoe de toekomst er over 25 jaar uitziet. De Gouverneur stond 25 jaar geleden voor de klas en 25 jaar geleden werd ik geboren. En wellicht komt daar ook mijn geloof vandaan dat we over 25 jaar weer in een heel andere wereld leven. En ik durf daarom ook ambitieus te zijn in mijn visie voor Limburg. En juist daarom zou ik nogmaals dat pleidooi willen doen om ook een sociaal hoofdstuk toe te voegen waarbij we gaan staan voor die diverse en inclusieve samenleving. Het waren wat mij betreft ook niet alleen maar technische vragen die nog in de eerste termijn werden gesteld. Ik had zelf een soort verzoek gedaan voor een paragraafje over huisvesting overheid in Limburg en daar ook nog een praktisch haakje voor een motie waar nog uitvoering aan

moet worden gegeven, gedaan. Dus toch nog benieuwd of het College daar nog op kan reflecteren. En dan tot slot. Er was straks ook nog een interruptiedebatje over groeiende economie en daarover wil ik nog zeggen: juist die groeiende economie vindt D66 zo belangrijk om in 2050 naartoe te werken. En daar was ik al naartoe aan het sturen in mijn betoog. Want de rek is niet uit onze arbeidsproductiviteit. Er is een onderzoek gedaan door APUC [onverstaanbaar] en daarin wordt verwacht dat tegen 2030 door middel van AI-gebruik 14% extra economische output geleverd kan worden. En we kunnen dan ook alleen maar dromen waar we in 2050 zijn qua arbeidsproductiviteit. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar de heer Erkamp.

De heer Erkamp (50PLUS): Ik heb geen verdere aanvulling.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja, dank u voorzitter. Ik worstel wel een beetje met de toelichting die de heer Roemer en de heer Theuns geven, want voor mij zijn die wel verschillend. Ik ben het helemaal eens dat het goed is om vooruit te kijken en dat met zo groot mogelijke vrijheid in wat die toekomst kan brengen, omdat de wereld echt heel erg snel verandert. En daar zijn ook allerlei onderzoeken naar gedaan dat de technologische ontwikkeling verdubbelt elk jaar. En er zijn uitspraken over en dat is dus een tot de macht-factor en dat betekent enorm snel. Ik had dus graag gezien dat meer vrijheid was genomen in dit verhaal. En dan heb je het over die sociale component, maar ook over de dingen waar wij ons echt zorgen over zouden moeten maken en dat is onze klimaatverandering. En dan wordt er gezegd dat dit toch ook voor de ambtenaren een leidraad is, hoe we verder kijken. En dan denk ik: Welke beslissing nemen we dan zo meteen? Terwijl ik het heel goed zou vinden om vanuit dit stuk een volgende stap te zetten in een stuk verbreding, in een discussie met elkaar, want ik denk dat het daar om gaat dat je breder en langer met elkaar over de argumenten voor het een of het ander zou kunnen praten.

De voorzitter: Mevrouw Boven, mevrouw Van der Pol heeft een vraag.

Mevrouw Van der Pol (BBB): Mevrouw Boven, hoor ik u nou goed zeggen: als bespreekstuk vind ik het goed, maar om hem vast te stellen als leidraad, daar heb ik mijn vraagtekens bij?

De voorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja, dat heeft u goed begrepen. En daar zit het verschil ook in wat ik hier hoor.

De voorzitter: Gaat u verder.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nou, dat is eigenlijk wat ik wilde zeggen. En ik zou het waarderen als daarin tegemoet gekomen wordt door het proces dat hierna volgt. Het voelt gewoon niet goed dat we hier een beslissing over nemen, omdat ik het verwarrend vind van: is dit nu 'we werken aan een stip aan de horizon' of zitten hier toch al allerlei keuzes in die op de een of andere manier ambtelijk of door GS al als leidraad worden gebruikt van hier gaan we naartoe. Daar wilde ik het bij laten.

De voorzitter: Goed zo, dank u. Oh, mijnheer Van den Beucken heeft een vraag voor u.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, ik probeer me een beetje in uw gedachtewereld te verplaatsen, via de voorzitter natuurlijk. Hoe noemen ze dat? Transcendentie of zoiets? Maakt niet uit. Waar ik een beetje mee worstel. Dit is natuurlijk niet een besluit waar je echt iets mee besluit. Het is wel degelijk een soort leidraad. Het geeft een aantal zaken aan die zouden kunnen gebeuren of waar je rekening mee moet houden. En een politieke afweging kun je toch gewoon maken in de Statenvoorstellen die blijven komen. Dus ik zie het probleem eigenlijk niet.

De voorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nou weet u: ik denk dat een aantal mensen zegt dat het niet breed genoeg is, niet integraal genoeg op het sociale vlak. En ik benadruk dat vooral vanuit de klimaatverandering en de natuur. En ik vind het heel jammer om nee te moeten zeggen tegen iets waar ik in principe wel mee eens ben dat we naar de lange termijn kijken en dat we een visie moeten ontwikkelen en dat die, wat mij betreft, zo breed mogelijk moet zijn ook in politieke standpunten. Dus ik wil er helemaal geen nee op zeggen. Maar ja, dus vandaar.

De voorzitter: Goed zo. Dan ga ik naar mevrouw Mertens, GroenLinks.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Ja, dank u wel, voorzitter. Ik kan het eigenlijk niet beter verwoorden dan wat mevrouw Boven zonet zei. Dit is een stuk dat de basis vormt voor heel wat gesprekstof die het de komende jaren gaat opleveren. En inderdaad, dus klimaatverandering, biodiversiteitsverlies – dat heb ik ook al in de eerste termijn gezegd – dat had wat ons betreft veel beter in het stuk opgenomen kunnen worden. Maar dat gezegd hebbende: ik ben al meteen in de denkstand getreden als van: Waar zitten eventueel dan de oplossingen en hoe kunnen we dit document gaan gebruiken in de komende jaren om het gesprek aan te gaan? Want dat is wat we van plan zijn om te doen. Dus zaten wij bijvoorbeeld te denken aan: Is het misschien een optie om aan VPPS de opdracht mee te geven om dit document mee te nemen in de gesprekken die we gaan hebben met de Limburgers in plaats van dat we de werkbezoeken gaan houden? Dus GroenLinks zit al meteen in de oplossingenstand. Even kijken. Ja, ik ben net zoals mevrouw Boven op zoek naar hoe ik dit document moet behandelen. Want enerzijds: Is dit de visie waar wij ja tegen zouden zeggen? Neen. Missen wij nog steeds de sociale component of de samenlevingscomponent? Ja. Dus als we dit stuk gaan behandelen, waar zeggen wij dan precies ja tegen als wij hier inderdaad ook geen nee tegen willen zeggen? Daar hoor ik graag een reflectie op van het College.

De voorzitter: Dank u. Dan ga ik naar mevrouw Mertens van de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Smeets, dank u, voorzitter.

De voorzitter: Ik ga naar mevrouw Smeets, SP.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, voorzitter, misschien moeten we het niet de toekomstvisie noemen, maar het toekomstperspectief of het scenario. Want volgens mij is dat ook precies wat we met elkaar beogen. Het is geen harde stip op de horizon en wij hebben als politici ook nog de ruimte om keuzes te maken op basis van ons ideologische wereldbeeld bijvoorbeeld. Maar de feitelijke onderbouwing met de data van waar we staan, kan daarin niet ontbreken om de juiste keuzes te maken. En ik steun

de heer Hanegraaff daarin ook ontzettend, dat het hebben van die data ook echt heel uniek is en ook heel erg nodig is om als politici de juiste afwegingen te kunnen maken in de toekomst. Een moment van reflectie zoals we dat nu doen, is wenselijk om even uit de waan van de dag te komen, zoals de Gouverneur dat ook heel terecht aangeeft. We hebben u inderdaad de opdracht gegeven om dit document vast te stellen. We wisten natuurlijk nog niet wat de vorm zou zijn van de uiteindelijke toekomstvisie, maar ik vraag me wel af wat er gebeurt als de Staten dit voorstel deel A niet vaststellen, maar u en onszelf enkel de opdracht geven het gesprek te voeren. Ik proef daar namelijk wel wat brede steun voor. Hoeveel mensen zijn nu precies in de aanloop betrokken bij dit document? U heeft daar nog geen reactie op gegeven en ik zou dat toch graag willen horen. En hoeveel mensen willen we nog gaan betrekken? Hoe ziet het gezamenlijk inrichten van dat proces er precies uit? Ik heb daar wel iets over gehoord, maar u heeft dat nog niet echt verdiepend met ons besproken. En ik heb het in mijn eerste termijn ook gezegd en die steun is ook breed bij andere fracties te horen: ik vind de visie op de samenleving nu nog te weinig terugkomen. En daarom is het van belang dat we er echt met elkaar over gaan spreken en dat verdient een plek in deze visie, maar ook in een eigen aparte visie. Want onze mensen, hun vraagstukken en de sociaaleconomische opgaven zijn onze zorg. Anders telt uiteindelijk toch niet iedere Limburger. En beantwoordt u alstublieft ook nog even mijn vraag of er wel of niet nog een economische uitgewerkte visie komt, zoals dat is voorgesteld in de motie die wij toch met een brede meerderheid hebben aangenomen. En of we die ook conform eind dit jaar tegenmoet kunnen zien. Daar wil ik het voor nu bij laten, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw… De heer Zeedzen? De heer Zeedzen van BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, dank je wel voorzitter. Voorzitter, de duiding van het College zonet gehoord hebbende, is dit wellicht niet de sessie om inhoudelijk in te gaan op onze politieke wensen. Dat gezegd hebbende, ga ik dat toch gewoon doen en zal ik kort ingaan op onze visie op de economische paragraaf van de Toekomstvisie 2050. Voor BBB is brede welvaart onlosmakelijk verbonden met een krachtige regionale economie. Dat betekent werkgelegenheid, ondernemerschap en verdienvermogen. Limburg is een grensregio met een economie die rust op industrie, logistiek, voedselvoorziening en een sterk mkb, waaronder veel familiebedrijven. Deze familiebedrijven zijn vaak het fundament van onze regionale economie: geworteld in Limburg, betrokken bij hun omgeving en van generatie op generatie gebouwd. Juist daarom is het belangrijk dat deze toekomstvisie niet alleen richting geeft, maar ook duidelijk maakt hoe we die economische basis behouden en versterken. Daarbij speelt, wat ons betreft, de arbeidsmarkt een cruciale rol. Onze economie kan alleen groeien als we voldoende vakmensen en talent kunnen opleiden en aan onze provincie kunnen binden. Initiatieven zoals het Talent Charter laten zien hoe belangrijk die verbinding tussen onderwijs, arbeidsmarkt en bedrijfsleven is. BBB vindt het dan ook belangrijk dat dit soort samenwerkingen ook richting 2050 stevig verankerd blijven in de economische uitwerking van deze visie. Voorzitter, we hoeven niet altijd het wiel opnieuw uit te vinden. In Zuid-Limburg bijvoorbeeld zien we al clustering en samenwerking van hoogtechnologische medische bedrijven en kennisinstellingen, wat kansen biedt voor innovatie, hoogwaardige werkgelegenheid en economische groei. We moeten dus niet alleen kijken naar startups, hoe belangrijk die ook zijn, maar juist ook naar bestaande bedrijven die al grote meerwaarde hebben voor Limburg. Ook zij moeten actief worden ondersteund. Niet om winst te maximaliseren, maar wel om innovatie en regionale impact verder aan te jagen, wellicht via het aankomende Brightlands Future Fund. Wat BBB betreft heeft deze toekomstvisie en onze nieuwe best friend forever dan ook een duidelijk kruisverband. De Toekomstvisie 2050 schetst de koers en het fonds moet helpen om die ambities waar te maken. Dat beide trajecten nu parallel lopen, roept voor BBB wel de vraag op: Hoe wordt geborgd dat inhoud, focus en instrumentarium straks daadwerkelijk

op elkaar aansluiten en daarnaast integraal aansluiten op de beleidskaders? Wij vragen een reflectie van de Gedeputeerde. Samenvattend en afsluitend: BBB ziet de toekomstvisie als een strategisch kompas, maar economische vitaliteit, ruimte voor ondernemerschap en perspectief voor onze regionale ketens moeten daarin een volwaardige plek houden. En laten we vooral niet vergeten te koesteren wat we al hebben. Dank u.

De voorzitter: Dank u. Dan ga ik naar de heer Hanegraaff, CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, bedankt voor de beantwoording. Wat mij betreft heeft dat wel veel verhelderd. Ik moet ook zeggen dat het beeld dat geschetst werd door de Gouverneur en de Gedeputeerde mij ook heel erg aansprak. Je maakt niemand, denk ik, blijer in dit huis dan met de benen op tafel eens over de toekomst te gaan praten. Ik houd daarvan, dus ik vind dat heel goed. Ik ben ook blij dat dat de status van het stuk is. Ik zie het eerder nu als een uitnodiging tot een gesprek, dan een vaststaande visie die vastligt. Ik heb dan een beetje zitten nadenken op de bezwaren die er komen. Die begrijp ik wel in de zin dat ik denk – maar corrigeer me als dat niet klopt – waar veel Statenleden bang voor zijn, is dat zij nu iets vaststellen en goedkeuren waarvan zij dan het gevoel hebben dat ze daar straks, buiten dit huis, op worden aangesproken van: Hé, wat hebben jullie nu hier nu vastgesteld, want er staat helemaal niks over de Sociale Agenda, of veel te weinig over klimaat van andere partijen. Terwijl volgens mij dat niet is wat wij hier vaststellen. En dat moet duidelijker zijn in het rapport. Het moet duidelijk zijn in het rapport dat dit niet iets is wat wij nu … Wij stellen nu de visie vast van Limburg, dat dat hetgeen is wat wij voorstellen. Wat wij eigenlijk voorstellen is dat wij GS toestemming geven om op basis van dit stuk het gesprek aan te gaan met de buitenwereld en de Staten zelf. Dus dat zou op een of andere manier duidelijker moeten worden uit dit stuk. En volgens mij doet een hele simpele ondertitel of een verandering van de titel van het stuk al wonderen in dit geval. Als je zegt: Toekomstvisie Limburg en dan een ondertitel met 'een startpunt van' of zoiets dergelijks. Er is vast iets wat jullie veel beter kunnen doen.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, maar 'een startpunt tot' of 'het begin naar'. Weet ik veel. Verzin iets moois. Ik denk dat dat dan al veel onzekerheid weg zou nemen. Want ik proef hier bij iedereen enthousiasme, super veel enthousiasme zelfs, om dat gesprek aan te gaan en dat te willen. En daarom zijn ze ook heel blij met het stuk. Het enige waar ze, volgens mij, mee worstelen is: ik wil niet buiten dit huis worden aangesproken als zijnde dat dit mijn visie volledig is. Dus wellicht dat daar een simpele oplossing voor gevonden kan worden en dan zijn we er volgens mij.

De voorzitter: Mooi binnen de tijd. De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Voorzitter, dank u wel. Ik denk dat de heer Hanegraaff eigenlijk de spijker op zijn kop slaat met hoe we daar eigenlijk tegenaan moeten kijken. Dan maak ik even een zijsprong. De data zijn natuurlijk heel waardevol, die zijn opgenomen, maar data zijn pas interessant als het informatie wordt. Een heel simpel voorbeeldje is bijvoorbeeld de toegevoegde waarde per gemeente. Daar kun je in feite niks mee. Dat staat gewoon in dat in steden meer gewerkt wordt en in dorpen meer gewoond wordt. Dus data zijn pas interessant als het informatie is. Dan de visie op de samenleving, waar mevrouw Berghorst het over heeft. Dat is op zich interessant, maar daar gaan we geen vijftig jaar of geen 25 jaar op wachten. En als je een hoogtechnologische samenleving in je visie noteert of in een trend die je signaleert, dan moet je er morgen mee beginnen om de samenleving

gereed te maken om een dergelijke samenleving of een dergelijke ontwikkeling, een dergelijke trend mee te kunnen maken. Wellicht dat we het in een vervolg daar dieper over kunnen hebben. Dus ik zie dat niet als gemis voor dit stuk. Ook de klimaatverandering waar mevrouw Mertens het over heeft: volgens mij is dat zestien keer genoemd. Het betekent dus, als het in de visie een plek heeft, dat je dan bij toekomstige besluiten moet nagaan welk effect het besluit heeft op klimaatverandering. Welk effect heeft het voorstel op die samenleving waar mevrouw Berghorst graag een nadere definiëring van wil? Dus ik denk dat dit stuk daar prima openingen voor heeft. Dan kom ik op een paar praktische dingen van: Hoe gaan we dit behandelen in PS? Mevrouw Berghorst kondigde al een motie aan. Hoe gaat het College reageren op moties of amendementen op dit stuk? Want als wij in feite amendementen toestaan op de inhoud van het stuk maak dan uw borst maar nat. Dan proberen we algemene beschouwingen voor de komende 24 jaar te vervatten in één keer. En dat geldt dus ook voor moties. Als wij in de commissie kunnen afspreken dat we bijvoorbeeld wel moties toestaan over hoe wij met het stuk verdergaan in plaats van de inhoudelijkheid van het stuk, dan zouden we misschien al een grote stap kunnen zetten, maar dat vraagt wel veel als wij hier als commissie die uitspraak zouden durven doen. En dat betekent ook iets voor niet alleen de behandeling in PS zelf, maar ook in het vervolg. We hebben een aantal sessies vooraf gedaan. Het is dan als LEO Overig geprogrammeerd, terwijl de ESA-commissie hiermee bezig was. Als wij dit stuk echt willen laten landen en willen gebruiken bij het nadere gesprek, zullen we de agenda's leeg moeten poetsen en ook daadwerkelijk met volledig PS het gesprek kunnen voeren. En niet: u mag maar één of twee woordvoerders hebben. Nee, alle 47. Dus dat gesprek moet veel steviger en veel constructiever neergezet worden. Anders zitten er tien woordvoerders. Twee zitten toevallig in de commissie ESA. En dan plakken we met acht man stickertjes en dat is het dan. Dat kan niet de bedoeling zijn.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens, mevrouw Mertens heeft een vraag.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Eigenlijk sluit het ook aan op hetgene wat de heer Hanegraaff zei inderdaad, en de heer Nijskens. Eigenlijk zou het voorstel dus niet moeten zijn dat we de visie vaststellen, maar we nemen kennis van de visie en we gaan op basis hiervan het gesprek aan met de samenleving. Is dat dan ook waar u naar op zoek bent?

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, ik denk het wel. Het is eenmaal geland als een project toekomstvisie. En het is eigenlijk veel meer dan een visie, ook wat mevrouw Smeets zegt. Maar ja, hoe technocratisch komt het over als je zegt dat het een toekomstscenariostudie is? Ja, wil je daarop aangesproken worden op straat van: Jullie hebben een toekomstscenariostudie vastgesteld. Wat gaan we nu doen? Dus ik worstel daar ook mee. Ik weet ook niet eens of het een ondertitel moet zijn. Mevrouw Berghorst zei al: 'meer grijs, minder groen'. Dat is natuurlijk zeker niet de bedoeling van de ondertitel. Het moet misschien een andere boventitel krijgen. Wellicht dat we daar over moeten nadenken hoe dat zou moeten kunnen landen. Maar ja, dus op uw vraag, ja.

De voorzitter: Goed, de tijd is voorbij voor u.

De heer Nijskens (VVD): Oké.

De voorzitter: Of had u nog een slot? Nee? Oké, dank u wel. Dan ga ik naar de heer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, volgens mij is dit een stuk dat we met zijn allen wel gewild hebben, gezien het aantal moties dat hieraan vooraf gegaan is. Dat hebben we duidelijk kunnen lezen. Nogmaals: complimenten voor de mensen die aan het stuk gewerkt hebben. En ik denk dat het stuk nu al geslaagd is, gezien de tongen die dat allemaal hier losmaakt. Dat smaakt naar veel meer. Ik heb er nu al van genoten, moet ik zeggen. Er ligt natuurlijk geen stuk voor dat een vaststaand gegeven is. Het is al zeker geen integrale grabbelton voor oplossingen van de problemen die we gaan krijgen. Even kijken. Ja, mijnheer Hanegraaff: prima punt. Ik denk dat het heel goed zou zijn in ieder geval… Moet ik even kijken hoe ik het geformuleerd heb, hoor. Die pak ik zo meteen even.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, oké. Dan hebben we nog een brief gehad. We hebben een brief gehad uit Limburg-Noord. Dat is de enige post die we gehad hebben op dit stuk. Dat verbaast me een beetje.

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Oh, de IJzeren Rijn inmiddels ook. Ik zou graag een vraag willen stellen aan mijnheer Theuns of er nog gereageerd wordt richting de regio. Want er staat een aantal zaken in die, denk ik, heel relevant en wezenlijk zijn. Dus dat zou even de vraag zijn. Ja, dan hebben we nog veel geleerd van de Vogelaarwijken. Daar kom ik ook op dat maatschappelijke stuk: de hardware versus de software. Maar de verbinding die ontbreekt nog een beetje. Hoe investeren we nu in die verbinding, het bestrijden van eenzaamheid, gemeenschapszin? Dat soort dingen hoort ook in de stukken. Het zou mij overigens een lief ding waard zijn als we ons misschien kunnen beperken tot een andere definitie van hoe wij met dit voorstel omgaan. Het kennisnemen van in plaats van vaststellen. Als we namelijk kennis nemen van, dan kunnen we evengoed die discussies straks gaan voeren, maar op die manier kunnen we misschien allemaal met dat stuk instemmen. Dat zou voor ons in ieder geval heel veel waard zijn. Even kijken. Daar laat ik het even bij. Ja dat kan ook niet anders. Het is de laatste termijn.

De voorzitter: U heeft mogelijk nog vragen om te formuleren. Dan ben ik bij de heer Beckers.

De heer Beckers (JA21): Ja, voorzitter, ik ga het kort houden. Ik ben het eigenlijk volledig eens met de heer Hanegraaff, de heer Nijskens en mevrouw Mertens. Ik weet niet of dit iets is wat je vast moet stellen. Dan kun je, denk ik, beter kennis nemen van. Ja, en ook het wijzigen van de naam misschien dan. Want ja: Is het dan een visie of is het meer een kompas voor de toekomst? Ik heb die naam al eens horen vallen hier in de commissie. Dus ja, daar wil ik het eigenlijk bij laten.

De voorzitter: Goed zo, dank u wel. De heer Van den Beucken heeft een vraag.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ik heb nog even een vraag aan mijn collega. Wat vindt u nou als we 'de puzzelstukjes voor de Toekomstvisie Limburg 2050' als titel gaan nemen?

De voorzitter: De heer Beckers.

De heer Beckers (JA21): Het suggereert al beter de inhoud van het stuk dan de toekomstvisie, want volgens mij liggen er inderdaad meerdere losse richtingen in het stuk dan dat er één heldere visie is. Dus dat is al een stap in de goede richting, maar daar moet het College maar even zelf over breien.

De voorzitter: Goed, dan zijn we aan het einde van de tweede termijn en dan gaan we over tot de beantwoording. En we beginnen bij de heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, dank u wel voorzitter. En dank ook voor de reflecties. Ik proef heel veel enthousiasme over het gesprek aangaan op basis van het stuk. En ik hoor ook heel veel ideeën over wat erin ontbreekt, wat eraan toegevoegd zou moeten worden. Ik ga zo meteen op een aantal specifiek gevraagde dingen in, maar begin bij het proces. Precies deze vraag, namelijk: Hoe ga je het gesprek aan als Staten over een stuk en hoe zorg je dat het proces gedragen is en je tegelijkertijd realiserend dat dat nooit een stuk zal zijn dat voor 100% door alle partijen in uw Staten gedragen kan worden? Dat was aan het begin ook de worsteling voor ons College waardoor we initieel zeiden: Wij gaan als GS een stuk vaststellen. Daar gaan we mee de hort op. En ook heel terecht dat uw Staten vervolgens in die werksessie zeiden: Ja maar het kan toch niet zo zijn dat we vanuit dit huis naar buiten gaan met een stuk dat niet door ons als Staten is vastgesteld. Wat heeft dat dan voor status? Dat is ook de reden dat er nu een voorstel voorligt waarin staat… Ik ga het wel even hebben… Want ik hoorde langskomen dat het wordt vastgesteld als leidraad of iets dergelijks. Het beslispunt is: 'vast te stellen om te gebruiken om het gesprek aan te gaan'. Dat is wat er staat. En tegelijkertijd snap ik heel erg goed dat een aantal fracties zegt: Ja, maar is het dan een stuk dat ik heb vastgesteld en waar ik dan achter moet staan? En ik voel dat discomfort en ik heb het er net even met de Gouverneur over gehad. Wij begrijpen dat ook en wij willen ook kijken of wij dat weg kunnen nemen. We gaan er hier niet over stemmen, volgens mij, maar als ik zo de commissie hoor, dan denk ik **dat u beter zou kunnen leven met een beslispunt** – en ik ben nu even hardop aan het denken – **dat meer klinkt als: Provinciale Staten nemen kennis van de visie en stellen vast deze te gebruiken om een proces aan te gaan. Ik denk dat wij als College komende dinsdag daarover zullen spreken en dat wij in de lijn van de woorden zoals ik die nu gebruik – en sta ons toe om nog even na te denken over misschien een nog slimmere formulering...**

Gouverneur Roemer: Het is zo te zien al een heel eind in de goede richting.

Gedeputeerde Theuns: En ik zie aan de knikkende hoofden dat dat voor meer comfort zorgt op hetgeen wat we proberen met het stuk voor elkaar te krijgen. Ja, dat gesprek met de buitenwereld aangaan en niet tegelijkertijd impliceren dat dit een stuk is dat voor 100% gedragen wordt door alle fracties in Provinciale Staten. En dat is ook helemaal niet de ambitie die dit stuk had, maar we moeten wel durven met elkaar om op een gegeven moment ergens een stip te zetten en daarover met elkaar het gesprek aan te gaan. Wetende dat daarover binnen de Staten verschillende opvattingen zijn, dat daar zelfs ook binnen het College verschillende opvattingen over zijn, maar dat dit nu net de essentie is van dat gesprek. Dus ik hoop in ieder geval dat we als College daarmee dat punt, wat een wezenlijk punt is, weg kunnen nemen en dan horen we graag in de behandeling in Provinciale Staten, als u het tenminste behandelrijp acht, maar **ik zeg u toe** – om het dan maar even formeel te maken – dat wij **dat beslispunt in die lijn zullen herformuleren**. Dan even een aantal vragen die nog inhoudelijk zijn gesteld en waar ik inderdaad ook even… Een aantal dingen is in de eerste termijn al gevraagd en terecht dat u ons daar nog op wijst. Ik zal daar nog even langslopen. En ik ga ze gewoon even langs. De heer Hoks van de PVV: aantal kwalificaties. Dat laat ik dan bij de interruptie van de heer Hanegraaff waar ik me in kan vinden, maar u zegt dat er geen antwoord wordt gegeven op uw vragen.

Voor een deel snap ik dat, want ik heb inderdaad niet op alle vragen expliciet antwoord gegeven, maar om u even een beeld te geven, als ik dat wel gedaan zou hebben: u stelde bijvoorbeeld de vraag welk inwoneraantal het College nu wezenlijk vindt. Ja, dat is inderdaad een relevante vraag, maar dat staat in ons beleid. We hebben een beleidskader Leefbare steden en dorpen. We hebben onlangs het stuk van Limburg Centraal besproken. Uw Staten hebben door mevrouw Absil, volgens mij, een motie ingediend over dat wij een groeiprovincie willen zijn. Wij hebben een woonbehoefteonderzoek gedaan waar een aantal groeiscenario's instaat. En wij als GS hebben duidelijk gezegd dat wij kiezen voor dat scenario en dat gaat precies over die 1,2 miljoen inwoners. Dus wat ik alleen probeerde te zeggen, is die keuzes die zijn gemaakt in documenten die soms door GS, soms door PS zijn vastgesteld. En dat verandert ook niet door deze toekomstvisie. Maar je kunt het op basis van deze toekomstvisie bij volgende momenten wel met elkaar erover hebben of dat nu de richting is die ik opga. Dus ik hoop dat u nu snapt waarom ik wegblijf bij dat soort vragen, want die liggen op dit moment, wat ons betreft, in ieder geval niet voor of ze zijn op andere momenten al beslist of die beslissing moet nog komen in kaderstellende stukken. En dit is dus geen kaderstellend stuk, maar wel een richtinggevend stuk. En dat is met elkaar lastig, want dat heb je niet zo vaak in Provinciale Staten, een stuk dat niet direct een kader is, maar dat wel richting geeft. En daarom is het formuleren van dat beslispunt, denk ik, ook een beetje ingewikkeld geweest. Ik hoop met de formulering die ik net heb gebruikt, dat we die vragen kunnen wegnemen. Dan kom ik bij mevrouw Berghorst en een aantal fracties die zeiden de visie op de samenleving te missen. Het heeft een aantal redenen waarom we niet expliciet een visie op de samenleving hebben gemaakt. Allereerst even heel pragmatisch: we hebben een opdracht vanuit het coalitieakkoord, vanuit een aantal moties om een aantal visies te maken en dat zijn die thema's. Maar als je het dan hebt over – ik ben het met u eens – 'ik mis een visie op de samenleving'... Maar alleen al dat woord: visie op de samenleving. Daar heeft u waarschijnlijk weer een heel ander begrip van dan dat ik dat heb en dat alle andere mensen hier hebben. Want wat gaat over samenleving? De vraag die u daaraan verheldert, de vraag die u daaraan toevoegt, namelijk: Kan onze samenleving alles wat hierin staat meemaken?, dat vind ik alweer een andere vraag dan een visie op de samenleving. In ieder geval in mijn ogen, maar ik vind het wel een vraag die voor mij veel meer verduidelijkt waar u naartoe wil. Want je kunt namelijk een visie en een stip zetten en vervolgens is ook de vraag: Hoe ga je dat dan doen? Wat is daarbij je uitvoeringskader? Wat zijn de randvoorwaarden die daarbij horen? En als u mij vraagt: **College, zeg toe dat dat een wezenlijk onderdeel is van het vervolg, direct. Dat zeg ik u bij dezen toe**. Dat wordt, wat mij betreft, een van de eerste vragen die we moeten stellen in zo'n werksessie. En hoe willen we daar dan vorm aan gaan geven? Is dat dan iets wat je nu… Eigenlijk wat de heer Nijskens aangeeft: Moeten we dan nu per amendement of per motie of wat dan ook een heel hoofdstuk eraan toevoegen? Dat zou ik niet adviseren. Maar vind ik de vraag die u stelt, namelijk: Kan onze samenleving de dingen die we willen meemaken en wat komt daar achteraan? Ja, ik vind ook dat we dat moeten toevoegen.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Maar waarom zou u het niet als apart hoofdstuk aan het stuk toevoegen? Want dit stuk is bedoeld om richting te geven, zoals u het zegt, aan de keuzes die we in de toekomst gaan maken. En laten we dat voorbeeld over basisvaardigheden erbij pakken. Als je de cirkel van laaggeletterdheid in een gezin wilt doorbreken, dan zul je expliciete keuzes moeten maken. Als je de beroepsbevolking arbeidsfit wil krijgen en er juist voor wil zorgen dat die vele mensen in onze beroepsbevolking die met hun handjes werken deze transitie kunnen meemaken, dan zul je daar actief beleid op moeten voeren. En dan denk ik dat we actief beleid moeten voeren om de economie te sturen. We moeten actief beleid voeren om de woningmarkt te sturen. Dat is waarom u dit voorstel

doet. Waarom dan geen voorstel om ook actief beleid te voeren om die beroepsbevolking en de mensen in onze samenleving in de gelegenheid te stellen om die transitie die we hebben en de opgave die wij onszelf opleggen te doen. En dan vind ik het fijn dat u in ieder geval toezegt om het in het vervolgproces mee te nemen, maar ik denk dat het niet voldoende is. Ik denk echt dat het niet voldoende is.

De voorzitter: Wat is uw vraag?

Mevrouw Berghorst (PvdA): Bent u bereid om uw antwoord te herzien en met deze context mee te gaan in de gedachte dat we echt meer moeten doen dan alleen het in een werksessie meenemen?

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, alleen tegelijkertijd, ik word net ook gewezen op een toezegging die bijvoorbeeld collega Van Caldenberg heeft gedaan, nummer 9770, en dat de Staten in het tweede kwartaal van dit jaar worden geïnformeerd over – en dan ga ik even citeren – 'het structureel maken van de Sociale Agenda en de rol van de Provincie in het sociale domein'. Dat is ook een stuk waarin, vanuit zijn portefeuille in ieder geval, u vanuit het College nog dit voorjaar wordt geïnformeerd. En dat is juist ook een aantal van de vragen die u stelt: Ja, je moet dat structureel maken en dan moet je als Provincie ook een idee over hebben over hoe je je rol ziet. Dus dat is ook een samenloop van een hele hoop dingen die we al sowieso vanuit dit huis doen. En ik vind de vragen die u stelt, nogmaals: ik vind dat de goede vragen. En ik vind ook dat we daar met elkaar een antwoord op moeten formuleren. Vind ik dan dat we nu met dit specifieke stuk, waar u kennis van neemt en het gesprek over aangaat, dan weer terug moeten, dat we weer daar een hoofdstuk aan moeten toevoegen, los van alle andere dingen die we doen? Het College is in ieder geval van mening dat we dat niet willen doen, omdat we juist verder willen ook met dit stuk en de relevante vragen die daar uitkomen. Dat is mijn reflectie.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Maar als we dit stuk nu vastleggen voor 25 jaar, College, bent u dan niet bang dat over vijf jaar, als we dit niet doen, deze hele discussie over hoe belangrijk die samenleving is, weer vergeten is omdat het niet op papier staat? Want dat is waar mijn zorg zit. Dat, omdat we het niet op papier zetten en het niet toevoegen aan dit richtinggevende document, we ook over vijf jaar vergeten zijn dat we dit belangrijk vonden. En daarom vind ik het belangrijk dat we het doen. Hoe ziet u dat? Bent u daar dan niet bang voor?

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw Theuns. Ehm, de heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Het is wel bijna Internationale Vrouwendag, maar de laatste keer dat ik checkte… Nee, daar ben ik niet bang voor. En waarom niet? Omdat deze Provincie heeft laten zien in de afgelopen twee, drie coalitieperiodes … Als ik kijk wat wij hier als enige Provincie in Nederland neerzetten aan Sociale Agenda, deel één, deel twee en binnen deze periode nog een keer met het beleidskader dat daarvoor ligt en dat los van de samenstelling van verschillende coalities in de afgelopen periode, ben ik dan bang dat dit thema van de tafel valt? Nee, daar ben ik niet bang voor. En ik vind dat het hoog op de agenda hoort, dat het daar staat en dat het daarop moet blijven staan. En dat de gemeenschap en alles wat daarmee samenkomt, dat dat niet in deze visie zou staan, dat wil ik toch ook een beetje weerspreken. Is die dan compleet? Nee, zeker niet. Is die compleet bedoeld?

Nee, ook zeker niet. En ik heb ook een aantal andere fracties terecht aandacht horen vragen voor alles op het gebied van klimaat en klimaatverandering. Ja, ook daar valt een hele hoop over te zeggen wat erbij hoort. Ook over wonen – als ik dan even bij mijn eigen beleidsterrein, mijn eigen portefeuille blijf – is deze visie dan compleet? Nee, verre van. Maar vind ik dat we op een gegeven moment met elkaar een gesprek aan moeten gaan en vindt u – als dat de vraag is – dat dit stuk daar voldoende voor is om in ieder geval al die onderwerpen op de agenda te hebben, ben ik in ieder geval van mening en is het College van mening dat dat zo is. Dus ik ben niet bang dat dat onderwerp van de tafel valt als we daar niet nu een apart hoofdstuk aan wijden nog in deze visie. Daar ben ik inderdaad niet bang voor.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst heeft een vervolgvraag?

Mevrouw Berghorst (PvdA): Correct, want economie valt hier ook nooit van de tafel. Mobiliteit valt hier ook nooit van de tafel. Natuur valt hier nooit van de tafel. Er valt eigenlijk nooit iets van de tafel hier. En toch kiezen we ervoor om voor een aantal specifieke thema's wel een toekomstvisie te schetsen en voor de samenleving niet. En ik vraag mij dan echt oprecht af: Wat zit daar dan achter? Is dat dan omdat u bang bent dat het dan te veel tijd nog gaat kosten? Dat het traject langer gaat lopen? Want ik denk dat… Ik zie werkelijk waar in al uw antwoorden geen argumenten om het niet te doen. En ik ben heel erg benieuwd hoe de collega's erover denken, maar ik zou het heel erg vervelend vinden om af te moeten koersen op een Statenvergadering waarin we met meerderheid een motie aannemen waarin we het College alsnog zeggen: en u gaat het toch doen. Want dat is geen goed begin voor de gemeenschappelijke dialoog die we met elkaar moeten gaan voeren. Dus nogmaals: Zit het hem dan in processen? Zit het hem dan dat u bezorgd bent dat het te veel tijd gaat kosten?

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Nou ja, toch even een reflectie. Wat zit erachter dat we met deze vijf thema's zijn gekomen? Dat is heel simpel, namelijk dat er voor vier expliciet ofwel in een motie of in het coalitieakkoord een opdracht lag voor het College. En dat voor het thema landelijk gebied, omdat het NPLG met het aantreden van het vorige kabinet wegviel, we zelf als College hebben gezegd: Nu dat wegvalt, vinden wij het eigenlijk niet verantwoord dat je dat thema niet mee zou nemen. Dat is de reden dat het deze vijf thema's zijn. Kun je daar nog een thema aan toevoegen? Kom je dan tot interessante inzichten? Absoluut. Gaan wij dat redden binnen de periode van dit College? Zeker niet. Er komt heel veel achteraan en dan gaan we in ieder geval zeker voorbij de termijn van dit College. Dat hoeft niet erg te zijn, want er komen nog heel veel Colleges na ons richting 2050. Maar wij vinden wel dat het goed is om binnen deze bestuursperiode iets neer te zetten en een proces te starten en daarmee verder te gaan. Dus: Kun je nu alles weer van de tafel halen en zeggen: ja, we willen het niet op de tafel hebben, dat gesprek niet aangaan voor er nog een extra opdracht aan toegevoegd is? Ja, dat kan. En daar kunnen uw Staten ook een motie over indienen. En natuurlijk, als daar een motie of een amendement of wat dan ook op komt, voeren wij dat uit. Maar u moet zich realiseren dat, als je daarmee alles on hold zet, dat je het relevante gesprek dan de komende tijd ook niet met elkaar gaat voeren. Dus: Is dat voor een deel proces? Antwoord: absoluut. Dat zit zeker ook in het proces.

De voorzitter: Ik heb nog een drietal vragen. Ik begin bij mevrouw Wesseling. U heeft geen vraag meer?

Er wordt gereageerd zonder microfoon.

De voorzitter: Oh, is al gesteld. Oké, dan ga ik naar … Oké, vingertjes komen vanzelf. De heer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik begrijp het punt van mevrouw Berghorst, maar de manier zoals we het nu gaan vormgeven… Dus dat we het… We stellen het niet vast, maar we – wat was de formulering ook alweer – nemen kennis van. Kijk, dan vind ik het een andere situatie, want wat je anders gaat krijgen is wel natuurlijk wat de heer Nijskens zei: zodra je inhoudelijk gaat amenderen of inhoudelijk moties gaat toelaten, dan openen we een doos van Pandora, want dan weet ik er ook nog wel een paar en dan weet iedereen er hier nog wel een paar. Dan gaan we dat stuk echt ongelooflijk ver katapulteren naar de toekomst. Kijk, eerlijk is eerlijk, de motie die mevrouw Smeets destijds heeft ingediend over economie, is wat ons betreft ook nog niet voldaan met dit stuk. Dus dat let ons niet om alsnog bij de Gedeputeerde die daarover gaat nog eens een keer te zeggen dat wij nog wel een uitgebreide visie op de economie willen die anders is dan wat hierin staat. Dat kunt u ook doen bij de Gedeputeerde die gaat over sociale zaken en zeggen: wij vinden het een prima mooi stuk wat GS hebben opgeleverd, alleen wij missen sociale zaken, wij willen van u alsnog een visiestuk over de toekomst.

De voorzitter: Komt u tot de vraag?

De heer Hanegraaff (CDA): De vraag is: Bent u het met me eens dat, als we op deze manier naar dit stuk gaan kijken en inhoudelijk gaan amenderen of moties gaan indienen, dat we dat dan allemaal gaan doen? Dus de vraag is eigenlijk aan mevrouw Berghorst.

De voorzitter: Nee, dat kan niet. U kunt vragen stellen aan de heer…

De heer Hanegraaff (CDA): Bent u dat met mij eens, Gedeputeerde?

Gedeputeerde Theuns: Ik had het niet beter kunnen verwoorden, mijnheer Hanegraaff. Dat is wel wat ik in ieder geval probeer aan te geven. En nogmaals: op heel veel terreinen die hierin ontbreken, kun je nog allemaal dingen toevoegen en dat moeten we ook vooral doen in dat gesprek. Dat gaan we ook met uw Staten en met de buitenwereld voeren.

De voorzitter: Goed, dan heb ik een vraag van mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, dank u wel, voorzitter. De urgentie van deze samenlevingsvisie is volgens mij cruciaal, maar wellicht is het ook al de uitwerking van de toezegging die u net schetst, die waar mijnheer Van Caldenberg mee bezig is, die ons ook het inzicht geeft en dat dat het moment is om echt met elkaar te spreken over die samenlevingsvisie. En mijn vraag is of u het daarmee eens bent.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, ik denk dat dat een wezenlijk onderdeel daarvan is. En uiteindelijk ook weer niet het enige, maar wel een zeer wezenlijk onderdeel daarvan, absoluut.

De voorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja, ik heb nog één vraag, want met die verwoording die net werd aangegeven en de discussie die we hier hebben, denk ik dat – dat geldt in elk geval voor mij – met betrekking tot klimaat is dat ik ook heel graag wil dat die discussies die we met elkaar gaan voeren – waarvan ik ook aanneem dat wij daar ook onderdeel van zijn – dat die ook leiden tot een nieuwe toekomstvisie, een uitgebreidere misschien een andere. Maar dat hoor ik niet zeggen. Is dat ook de bedoeling dat er dan, dus naar aanleiding van al die gesprekken, een nieuwe toekomstvisie komt? Want dat helpt natuurlijk wel ook in deze discussie. Want als u zegt van: ja nee, dat zijn alleen maar discussies en dit blijft onze toekomstvisie, dan begrijp ik in elk geval voor het sociale deel deze discussie en dan zou ik hem ook willen aangaan voor klimaatverandering.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ik denk dat u daar uiteindelijk zelf over gaat. Dit College heeft nu een document opgeleverd. Dat hebben wij in ieder geval wel vastgesteld in het College. Wij staan er 100% als College achter dat we daar het gesprek over aan willen gaan. Of dat uiteindelijk leidt tot een andere toekomstvisie van uw Staten in een nieuwe periode of nog in deze periode – die weliswaar nog maar een jaar is – daar gaat u zelf over. Dus ik denk dat dat ook vooral, wat ons betreft, niet vooraf vastligt en dit is het proces voor de komende drie, vier jaar zoals het eruit moet zien. Ik denk dat dat juist een traject is dat we samen in willen gaan. En ik heb het in de eerste termijn gezegd: dat Plan van Aanpak willen wij samen als College met uw Staten ook vormgeven in die werksessie. Duidelijker kan ik het niet uitleggen.

De voorzitter: Goed, dan gaat u verder met uw ....

Gedeputeerde Theuns: Ja, ik was gebleven bij de vraag die nog openstond van D66, van mevrouw Wesseling. Ik vertaal hem even als: Heeft dit College dan concrete voornemens om delen van het provinciehuis naar Noord-Limburg te verplaatsen? Op dit moment is dit College daar niet mee bezig in ieder geval. Maar ik heb de wens goed gehoord. Het is denk ik een mooi onderwerp om op een ander moment nog eens bij de kop te pakken, maar wij zijn daar niet concreet mee bezig. Voorzitter.

De voorzitter: Mevrouw Wesseling.

Mevrouw Wesseling (D66): Ja, en misschien dus ook nog de tweede vraag. Dus er is die motie – ik heb dat nummer uitgesproken, maar ik heb hem nu even niet meer scherp – in ieder geval om een lobby te voeren richting het Rijk, om ook rijksdiensten naar Limburg te halen. Volgens mij is die lobby voeren iets wat uitstekend past in een gespreksleidraad, zoals we die hier vastleggen. Is dat nog een mooi haakje om wel nog iets aan toe te voegen? Volgens mij is dat al een concreet uitgewerkt idee waar deze Provincie al toe heeft opgeroepen.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ik ben zelf niet de primaire portefeuillehouder voor die motie, maar die gesprekken om te proberen om rijksdiensten hier naartoe te halen, dat is iets wat wij permanent nu al doen. En daar weet ik ook een aantal voorbeelden van waar in ieder geval andere collega's binnen het College heel druk mee doende zijn. En soms lukt dat en vaak lukt dat ook niet, maar dat loopt natuurlijk zeker. En dat staat los, wat mij betreft, van deze toekomstvisie.

De voorzitter: Gaat u verder met de beantwoording.

Gedeputeerde Theuns: Even kijken. Ik was dan bij de vragen en de opmerkingen die mevrouw Boven van de Partij voor de Dieren ook nog had, maar die gaan eigenlijk vooral over het nemen van de vrijheid. U had in ieder geval gewenst dat er meer vrijheid was genomen bij het formuleren van de visie. En ik vat het dan maar even op als opmerkingen die vooral zaten in dat ongemak bij het vaststellen van de visie. Die in ieder geval in uw ogen nog een aantal andere invalshoeken had mogen hebben, die er nu niet voldoende in staan. Ik hoop dat we met het herformuleren van dat beslispunt dat het College aan die opmerkingen tegemoet kan komen.

De voorzitter: Mevrouw Boven.

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Ja, dank u voorzitter. Nou, het ging ook over de vrijheid om te dromen en minder vanuit de huidige situatie te denken. En ik denk dat D66, mevrouw Wesseling, ook een aantal voorbeelden daarvan gaf. En ik had gewild dat dat ook bij de andere thema's het geval was. Het is toch wel heel erg… Naar mijn gevoel is het niet voor 2050, maar meer een visie voor over vijf of tien jaar, omdat 2050 zo ontzettend ver weg ligt en er zo ontzettend veel kan gebeuren. Maar dan zou je dat ook kunnen gebruiken om daar in meer vrijheid over na te denken. Dus ik wilde toch nog zeggen dat ik dat jammer vind.

De voorzitter: En wat is de vraag?

Mevrouw Boven (Partij voor de Dieren): Nou, of in de gesprekken die gevoerd gaan worden daar verder over gesproken wordt, om die vrijheid daar wel in proberen te nemen en niet te veel vast te zetten op zoals de huidige situatie is.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ja, die vrijheid is er wat mij betreft zeker. Ik denk dat eenieder ook juist de vrijheid moet hebben om, voor zover als die wil, dat daar in te brengen. Dat is nu precies ook de bedoeling. Dus het is niet bedoeld als dat u binnen de kaders van dit document moet blijven om het erover te hebben. Volgens mij is het juist wezenlijk dat er dingen aan worden toegevoegd en dat je ook andere invalshoeken tot je neemt en tot andere inzichten komt dan alleen hetgeen wat het College hier heeft opgeschreven. Dus wat mij betreft is dat ook de essentie dat je daar vrijheid bij neemt.

De voorzitter: Gaat u verder met de beantwoording.

Gedeputeerde Theuns: Mevrouw Mertens zei ook een aantal dingen over het beslispunt, maar u zei ook dat het misschien iets is voor VPPS. Ik denk dat dat een vraag is vooral voor uzelf en uw collega's, dus daar zal ik verder niks over zeggen. Mevrouw Smeets stelde nog de vraag hoeveel mensen daadwerkelijk betrokken zijn bij de totstandkoming. Dat zijn er echt honderden. En dat zijn niet alleen mensen die we ambtelijk of bestuurlijk hebben gesproken, dat zijn ook – en dat is toch wel even goed om te noemen – 200 straatgesprekken geweest die zijn gevoerd door het team. En daarbij is inderdaad expliciet gekozen, op het moment dat je op een markt gaat staan, om juist ook mensen uit de jongere generaties aan te spreken, omdat die nog het meeste van de toekomst gaan meemaken, statistisch genomen in ieder geval zou dat zo moeten zijn. Dus daarin is juist de keuze

gemaakt om vooral met jongeren het gesprek aan te gaan. Dus het is niet alleen een visie die op basis van data en achter het bureau tot stand is gekomen, maar juist ook al voor een deel in samenspraak met buiten. U stelde ook nog de vraag zeer terecht en ook een aantal andere fracties: Is daarmee de motie op het gebied van de economische visie helemaal afgedaan? Nee, zeker niet. Er komt ook voor het einde van het jaar… Vanuit collega Satijn wordt daar nog aan een product gewerkt en dat staat ook nog steeds in het uitvoeringskader onder andere. Daar mag u met hem in gesprek over wat daar wel en niet allemaal in moet staan. Want ik hoor dat u daar zeker een opvatting over heeft en dat is ook hartstikke goed. De heer Zeedzen vroeg mij om een reflectie, maar ik was net even met mijn buurman in gesprek en ik ga eerlijk bekennen dat ik dus niet heb meegekregen waarop hij een reflectie van mij vroeg. Dat maakt het moeilijk te reflecteren.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Nou, op alles. Nee, grapje. Nee, dat gaat over de integraliteit tussen het Brightlands Future Fund en het stuk dat we vandaag bespreken, dat we nu onafhankelijk van elkaar bespreken. En u heeft dat net al aangehaald, maar ik zie daar wel duidelijk een kruisverband, want die twee moeten elkaar gaan versterken. Dus hoe het College daarop reflecteert.

De voorzitter: De heer Theuns.

Gedeputeerde Theuns: Ik denk, net zoals met alle stukken die uw Staten gaan bespreken, dat daar een link met dit stuk te maken valt. En ik denk dat er in ieder geval in dit document een aantal dingen staat over de economie en wat daarvoor nodig is en dat, wat dit College betreft in ieder geval, het dus van wezenlijk belang is dat ook de Provincie … Los van alle dingen die we al doen: meer dan € 800 miljoen investeren in onze campussen. Dat wij het van wezenlijk belang vinden om nog meer in onze economie te investeren en dat wij dat ook in lijn vinden met een aantal moties die daarover in Provinciale Staten zijn ingediend. Maar daar gaat u vanmiddag met collega Satijn het gesprek, volgens mij, over aan. Maar zit daar een connectie tussen? Ja, het zou zeker niet goed zijn als dat niet zo was. Ter reflectie. Dank in ieder geval voor het halen van uw vraag en excuses dat ik hem gemist had. De heer Hanegraaff zei iets over het beslispunt, net als de heer Nijskens. Volgens mij heb ik daar voldoende op gereflecteerd en in ieder geval een handreiking gedaan hoe we dat zouden kunnen oplossen. En tot slot dan de heer Van den Beucken die nog vroeg naar de brief van Noord-Limburg. Die zie ik ook als een aanmoediging van dit proces, maar wel met een aantal inhoudelijke aandachtspunten vanuit de regio en die brief zal ook op de agenda staan bij de BO Fysieke Leefomgeving dat ik met de regio heb in mei. Zeg ik even uit mijn hoofd. Daar zullen wij dan ook samen met de regio spreken over hoe wij de punten daarin zien en wat onze reflectie daarop is. En dat wordt natuurlijk weer allemaal netjes vastgelegd in de verslagen die daarover altijd weer in de richting van uw Staten komen. Dus u kunt dan na dat overleg ook zelf zien wat er besproken is en hoe daar vanuit de regio weer op gereageerd is. Ter duiding van wat wij daarmee zullen doen. Tot zover, denk ik, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Roemer heeft nog een aanvulling op deze …

Gouverneur Roemer: Slechts een op het proces, wat ook terecht gevraagd is. Ik kan mij voorstellen dat in de sessie die we met PS hebben vooral over het Plan van Aanpak gesproken gaat worden, hoe we hier gezamenlijk mee naar buiten treden en wat uw wensen daarbij zijn om te voorkomen dat dat weer ergens tussen gepropt gaat worden. Dat dat is een heel goed plan dat samen gemaakt wordt

hoe Provinciale Staten met buiten het gesprek aan kunnen gaan, hoe we dat organiseren, waar we daar ruimte voor vrijmaken, hoe de onderwerpen zouden moeten zijn. Daar gaat u namelijk zelf over en dat is de grote winst om met dit stuk de gesprekken aan te gaan. En dan komen ongetwijfeld ook juist die onderwerpen naar voren waarvan u denkt dat er misschien wat meer in had mogen staan of wat meer benadrukt mogen worden. Die snap ik helemaal, maar dat is natuurlijk hét moment om die daar ook te agenderen en dat gesprek erover aan te gaan. En ik denk dat we daar goede afspraken over moeten maken in de sessie die met PS gehouden gaat worden.

De voorzitter: Dank u wel. Dan heb ik volgens mij één toezegging en misschien een tweede. De technische vragen worden in ieder geval voor 20 maart beantwoord. Dat was in de eerste termijn door de heer Theuns toegezegd. En dan heb ik dat beslispunt 1 wordt gewijzigd in de lijn met… Alleen weet ik dat even niet. Dat is ons even ontgaan.

Gedeputeerde Theuns: Ik stel voor: **dat de Gedeputeerde toezegt naar aanleiding van de bespreking in de commissie het beslispunt 1 te herformuleren en daarover binnen het College het gesprek aan te gaan en de Staten op de kortst mogelijke termijn een nieuw voorstel te doen toekomen.**

De voorzitter: Dank u wel. Dan hebben we dat zo genoteerd. Dan gaan we bij handopsteken vragen: Het Statenvoorstel, is dit behandelrijp? Als u voor bent, graag uw handen omhoog. Met de toezegging. Ja, oké. En dan: Is het een bespreekstuk of hamerstuk? Bij hamerstuk graag uw handen. Massaal. Nou, dat is ook helder. Nou, dank u wel.

T9814 Gedeputeerde Theuns zegt toe de in de commissie gestelde technische vragen voor de behandeling van het Statenvoorstel in PS te beantwoorden.

T9815 Gedeputeerde Theuns zegt toe beslispunt 1 te herformuleren en binnen het college hierover het gesprek aan te gaan en de Staten naar aanleiding hiervan een nieuw voorstel te doen toekomen.

Beantwoording technische vragen uit Commissiebehandeling Toekomstvisie Limburg 2050 d.d. 18 maart 2026

Mw. Van der Pol (BBB)

1. Op bladzijde 56 staat er een staatje en het wekt een beetje verwarring op. Hierin wordt benoemd tot circa 18.000 hectare N2000 gebied in Limburg hoogwaardige natuur wordt in 2050 en 53.000 hectare Natuur Netwerk Limburg wordt verbindende natuur. Alleen, als je het zo zou lezen, zou je zeggen dat valt naast elkaar de hoogwaardige natuur en de verbindende natuur. Maar feit is wel, de 18.000 hectare Natura 2000 gebieden zijn onderdeel van het Natuurnetwerk Limburg. Klopt dit, en kunt u even dit wellicht nuanceren?

   De opmerking is juist; de 18.000 ha N2000 gebied maakt inderdaad onderdeel uit van de 53.000 ha Natuur Netwerk Limburg.

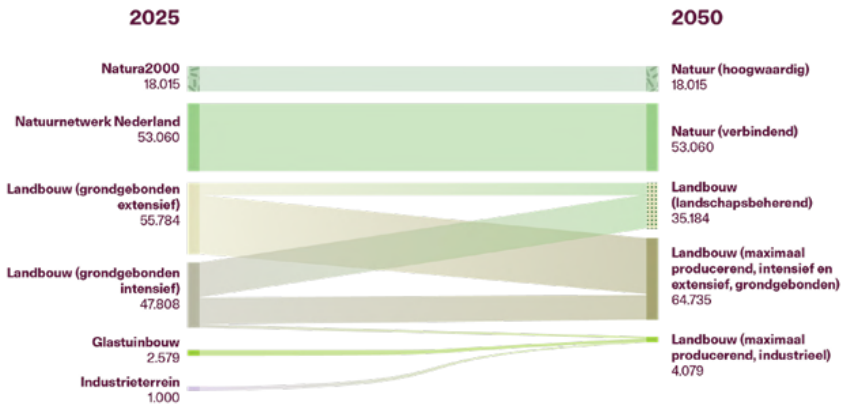

   We zullen de indicatieve cijfers in de figuur op pagina 56 (zie hierboven in huidige staat) als volgt aanpassen:

   Natuur (hoogwaardig): circa 18.000 ha
   Natuur (verbinden): circa 35.000 ha
   Landbouw (landschapsbeherend) circa 40.000 ha
   Landbouw (maximaal producerend, intensief en extensief, grondgebonden) circa 77.000 ha
   Landbouw (maximaal producerend, industrieel) circa 4000 ha

Mw. Boven (PvdD)

2. De toekomstvisie hanteert een doelstelling van CO2 neutraliteit in 2050. De klimaatwet zegt echter in lijn met het Parijs Akkoord dat we in 2050 klimaatneutraal moeten zijn. Dat is inclusief andere broeikasgassen, met name metaan, lachgas voornamelijk afkomstig uit de landbouw en goed voor bijna 1/4e van de opwarming. Is dit een verschrijving of gaan we werkelijk tegen de wet in alleen voor CO2 neutraliteit? En waarom is voor zo'n belangrijke doelstelling geen thematische visie op klimaatneutraal in 2050 uitgewerkt?

Met CO2 neutraliteit wordt gedoeld op CO2 en CO2 equivalenten. De internationaal afgesproken CO2 (en CO2 equivalenten) reductiedoelen zijn uitgangspunt voor de Toekomstvisie Limburg 2050 en we gaan er vanuit dat die in 2050 zijn gerealiseerd. Daarom is een thematische visie in onze ogen niet nodig. Natuurlijk is het gesprek daarover -wat het College betreft- zeker ook een onderdeel voor het vervolgtraject van TV2050.

3. Wat ons betreft ontbreekt ook een thematische visie voor de onderwerpen die in de uitdagingen wel worden genoemd en die bovendien bestaande lange termijndoelen zijn, zoals natuur, milieukwaliteit en biodiversiteit.
    a. Via de aangescherpte EU richtlijnen voor luchtkwaliteit en bodem en de EU natuurherstelverordening en water via de kaderrichtlijn water. Zijn deze doelstellingen losgelaten of worden niet worden die niet meer als relevant gezien in 2050? Hoe zijn deze doelstellingen meegewogen In de verschillende scenario's?
    De EU richtlijnen waar u aan refereert stellen we niet ter discussie. We gaan er vanuit dat die in 2050 zin gerealiseerd en dat de economische en maatschappelijke sectoren die daar toe verplicht worden een transitie hebben afgerond en/of er middenin zitten in 2050. We hebben dit in de Scenario’s en de Visies zo als uitgangspunt genomen.

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: 11.2

Onderwerp: GEWIJZIGD G-25-034

Beschrijving: GEWIJZIGD G-25-034 Statenvoorstel inzake Toekomstvisie Limburg 2050, brief GS van 13-3-2026 (GS DOC-00900246)

Geopend: 2026-03-20 14:16:29

Gesloten: 2026-03-20 14:16:48

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 44

Stemronde

Voor:	35
Tegen:	7
Totaal stemmen:	42
Niet gestemd:	2

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
Heidi van der Pol	BBB	Voor
Annetje Schoolmeesters	BBB	Voor
Duncan Zeedzen	BBB	Voor
Guus Queisen	BBB	Voor
John Huizing	BBB	Voor
Christian van Bommel	BBB	Voor
Diederik Nijenhuis	BBB	Voor
René Franssen	BBB	Voor
Frank Hoks	PVV	Tegen
Mart Bosch	PVV	Tegen
Charline Jiménez-Hastenrath	PVV	Tegen

Bart Megens	PVV	Tegen
Roel van Bijnen	PVV	Tegen
Jeroen Hendrikx	VVD	Voor
Sabine Koopman	VVD	Voor
Herman Nijskens	VVD	Voor
Jacques Michél Bloi	VVD	Voor
Sjoerd Maillé	VVD	Voor
Marcel Hanegraaff	CDA	Voor
Wouter IJpelaar	CDA	Voor
Marlou Absil	CDA	Voor
Mirjam Depondt-Olivers	CDA	Voor
Angely Waajen-Crins	CDA	Voor
Thea Jetten	GroenLinks	Voor
Mark Mülders	GroenLinks	Voor
Eric Sol	GroenLinks	Voor
Kathleen Mertens	GroenLinks	Voor
Aleida Berghorst	PvdA	Voor
Lisa Wolters	PvdA	Voor
Lianne Schuuring	PvdA	Voor
Jorge Wolters-Gregório	SP	Voor
Cynthia Smeets	SP	Voor
Anne Wesseling	D66	Voor
Leon Vaessen	D66	Voor
Marlou Jenneskens	D66	Voor
Raimond Franssen	LOKAAL-LIMBURG	Tegen
Philippe Schyns	JA21	Voor
Roy Blijlevens	JA21	Voor
Ina Boven	Partij voor de Dieren	Voor
Ruby Driessen	Forum voor Democratie	Tegen
Peter Loomans	Horizon	Voor
Chrétien Wetemans	oos limburg	Voor

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-25-034

Onderwerp: Toekomstvisie Limburg 2050

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 13 maart 2026

besluiten:

1. De Toekomstvisie Limburg 2050 (deel A) vast te stellen ter kennisgevingneming aan te nemen;
2. Opdracht te geven aan het College van GS om:
   - deze te gebruiken om het gesprek aan te gaan over de toekomst van Limburg, zowel met de samenleving over de Toekomstvisie 2050; als met bestuurlijke lokale, regionale en (inter)nationale samenwerkingspartners,
   - Ten behoeve van dit gesprek en hiertoe in het voorjaar van 2026 een werksessie met Provinciale Staten te organiseren m.b.t. het gezamenlijk vormgeven hiervan;
   - En over de uitkomsten van dit gesprek in het voorjaar van 2027 verslag te doen.
3. De Scenarioverkenning Limburg 2050 en de Foto van Limburg 2025 (deel B) ter kennisgevingneming aannemen als onderlegger bij deel A.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	FIN	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00887368	**Maastricht**	10 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	12 februari 2026

Onderwerp
GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Geachte Staten,

Bijgaand bieden wij u het Statenvoorstel Leningaanvraag Toverland Holding BV (bijlage 1) aan, ter behandeling in de vergadering van de Statencommissie Economie en Samenleving op 27 februari 2026 en de vergadering van Provinciale Staten op 20 maart 2026 ten behoeve van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen.

In onze vergadering van 10 februari 2026 hebben wij besloten de volgende documenten voor uw Staten ter inzage te leggen, onder de verplichting tot geheimhouding op grond van artikel 84 van de Provinciewet:

- bijlage 1 Investment Memorandum Toverland Holding BV; (complete versie)
- bijlage 2 Updatet Investment Memorandum Toverland Holding BV;
- bijlage 3 Concept Overeenkomst van geldlening Toverland Holding BV.

Bij uw griffie is deze informatie voor uw Staten ter inzage gelegd, en wel van 11 februari 2026 tot en met vrijdag 20 maart 2026.

Op de inzage door de leden van uw Staten is de procedure zoals beschreven in de brief aan uw Staten verzonden op 28 maart 2023 van toepassing.

De verplichting tot geheimhouding wordt opgelegd omdat er sprake is van informatie die onder een of meerdere uitzonderingsgronden van de Wet open overheid (Woo) valt.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Meer specifiek gaat het hier om informatie die inzicht geeft in bedrijfs- en fabricagegegevens alsook andere gegevens, die vertrouwelijk aan ons zijn medegedeeld (5.1, eerste lid, sub c, en 5.1., tweede lid sub f Woo) en informatie die inzicht geeft in de economische en/of financiële belangen van ons bestuursorgaan (5.1, tweede lid, sub b Woo). Het-betreft de vertrouwelijke bedrijfsgegevens van Toverland Holding BV c.s. en betrokken financiers.

De verplichting tot geheimhouding duurt voort totdat uw Staten deze opheffen.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

provincie
Limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel

Financiën

Onderwerp	G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV
G-nummer	G-26-005

Onderwerp

G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Samenvatting

Toverland Holding BV (hierna: Toverland) maakt de laatste jaren een succesvolle ontwikkeling door en streeft ernaar om gestaag door te groeien tot een volwaardig destination resort. Om dit te kunnen realiseren heeft Toverland een investeringsopgave van in totaal € 98 miljoen. De financiering is voor € 78 miljoen rond. Het restant is niet in de markt beschikbaar, ondanks een positieve businesscase. De Provincie heeft van Toverland een lening aanvraag ontvangen. Binnen de kaders van Sturing in Samenwerking is het College voornemens deze geldlening aan Toverland te verstekken. U Staten wordt gevraagd om Wensen en Bedenkingen ten aanzien van dit voornemen van het College te uiten.

Voorstel

1. Het kenbaar maken van Wensen en Bedenkingen ten aanzien van het voornemen van het College van Gedeputeerde Staten om een marktconforme geldlening nominaal groot € 20 miljoen aan Toverland Holding B.V. te verstrekken, ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen zoals opgenomen in het Investment Memorandum.
2. Instemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Aanleiding en bestuurlijke context

De aanleiding volgt uit het feit dat Toverland Holding B.V. zich bij de Provincie heeft gemeld voor een marktconforme geldlening ter financiering van de investeringsopgave om tot een volwaardig destination resort te kunnen uitgroeien.
Toverland doet hierbij een beroep op het investeringsbeleid Sturing in Samenwerking dat uw Staten op 5 februari 2021 hebben vastgesteld.

Bevoegdheid

Het College van Gedeputeerde Staten is bevoegd tot het verstrekken van een 100% revolverende marktconforme geldlening binnen de kaders van Sturing in Samenwerking, niet eerder dan nadat Provinciale Staten in de gelegenheid is gesteld om Wensen en Bedenkingen aan het College kenbaar te maken **overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet**.
Daarnaast zijn Provinciale Staten op grond van artikel 8 van de Financiële verordening bevoegd tot het uitoefenen van bestuur en toezicht op het beheer van middelen en rechten van de Provincie Limburg, waaronder het beschikbaar stellen en inzetten van provinciale middelen.

Beoogd resultaat

Een economische structuurversterking van de regio (Noord-)Limburg door de verdere ontwikkeling van Toverland tot een volwaardig destination resort in de komende 5 jaar.

Argumenten

<u>Beleidsmatige argumenten (Publiek belang)</u>

1.1 Het plan van Toverland draagt bij aan de economische structuurversterking van de regio.
Toverland is nu al een belangrijke trekpleister en een belangrijke regionale werkgever. De geplande uitbreiding leidt tot extra aantrekkingskracht en verdere groei van directe werkgelegenheid binnen het park en het resort, evenals tot indirecte werkgelegenheid bij toeleveranciers en dienstverleners. Daarnaast leidt de groei van het aantal bezoekers en het toenemende aandeel meerdaags verblijf tot hogere regionale bestedingen.

1.2 Met de resort functie zal de balans met de omgeving beter worden geborgd.
Het resortconcept (verblijfsaccommodatie) draagt bij aan een jaarronde exploitatie en aan een stabiel bezoekerspatroon. Hierdoor nemen seizoensinvloeden verder af en ontstaat een evenwichtiger en duurzamer economisch rendement voor de regio.

Dit zal bijdragen aan de spreiding van gasten over het jaar en zal aanvullende spin-off effecten genereren voor het regionale MKB, waaronder hotels, campings, horeca, retail en vervoersbedrijven.

1.3 Door de combinatie van hoogwaardige attracties en verblijfsaccommodaties wordt Limburg aantrekkelijker voor (inter)nationale bezoekers, met name uit omliggende landen.
Daarmee wordt de internationale positionering van Limburg als recreatieve topregio verder versterkt.

Juridische argumenten

1.4 De geldlening wordt aangeboden op basis van marktconformiteit.
De geldlening wordt verstrekt op basis van de uitgangspunten van marktconformiteit zoals door de Europese Commissie wordt gehanteerd (competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation), aangevuld met opslagen en al hetgeen wat nodig is om te voldoen aan het in Sturing in Samenwerking 3.0 opgenomen principe dat het rendement op de te verstrekken provinciale financiering in een passende verhouding komt te staan tot de risico's die door de Provincie worden gelopen.

1.5 De geldlening voldoet aan de bindende voorwaarden en (niet bindende) principes, zoals opgenomen in het investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking 3.0, door Provinciale Staten vastgesteld op 5 februari 2021.

Financiële argumenten (Sturing in Samenwerking)

1.6 Toverland heet een Investment Memorandum opgesteld voor de benodigde investeringen om te kunnen uitgroeien tot een destination resort. Er is sprake van een positieve businesscase, doch krijgt Toverland de financiering in de markt niet volledig rond.
Toverland is een themapark in Noord Limburg, opgericht in 2001 door de ondernemer Jean Gelissen sr.. Binnen 24 jaar heeft de praktische hand-on aanpak van Toverland geleid tot een aanzienlijke groei van een overdekt pretpark naar een volwaardig themapark:

- het familiebedrijf wordt tegenwoordig geleid door Jean Gelissen jr. en heeft 6 themagebieden. Deze nieuwe attracties en de focus op kwaliteit en thema hebben geleid tot een groei van het aantal jaarlijkse bezoekers, wat de positie van Limburg als aantrekkelijke bestemming voor (internationale) toeristen en gasten versterkt;
- gedreven door de visie "*magische gelukservaringen creëren door grenzen te verleggen*", wil Toverland investeren in een resort (genaamd: "Ithaka") en nieuwe attracties (upgrade van de Blitzbahn en Port Laguna) om de duurzame groei van het aantal bezoekers voort te zetten en een resortbestemming met een breed bereik te creëren, wat past binnen de groeistrategie, ambitie en de volgende gewenste fase van de parkontwikkeling;
- tegelijkertijd bestaat bij Toverland een sterke behoefte om de organisatorische basis te versterken door te investeren in een nieuw kantoor ("Clubhouse") en een technische werkplaats van voldoende omvang voor alle reguliere onderhoudswerkzaamheden.

De huidige werkplaats is te klein geworden in verhouding tot de huidige parkomvang en met de beoogde parkuitbreidingen is ook evenredig werkplaatsuitbreiding nodig, zodat onderhoud voldoende, veilig en centraal kan blijven worden uitgevoerd. Toverland heeft in de afgelopen 24 jaar zeer beperkt in kantoorfaciliteiten geïnvesteerd.
Met de groei naar een destination resort en dito groei van het personeelsbestand is een investering in een nieuw kantoorgebouw voornamelijk een randvoorwaarde.

- echter, omdat deze investering in kantoor en werkplaats niet direct bijdraagt aan de het verdienvermogen (EBITDA), ondervindt Toverland problemen met de (bank)financiering, mede in combinatie met de investeringen in Port Laguna en resort Ithaka. Dit ondanks het feit dat de operationele kasstroom ruim voldoende is om alle financieringsverplichtingen te kunnen dekken;
- Toverland richt zich daarom, na eerst andere financieringsmogelijkheden te hebben onderzocht en benut, tot de Provincie voor een marktconforme geldlening binnen het investeringsbeleid Sturing in Samenwerking 3.0. Met inbegrip van een geldlening van de Provincie is de algehele groeistrategie gefinancierd en zou Toverland de uitvoering van voornoemde algehele groeistrategie kunnen versnellen en versterken, wat voordelen zou opleveren voor vele stakeholders in Limburg, door haar aantrekkelijkheid voor zowel binnenlandse als internationale toeristen te vergroten.

Het Investment Memorandum d.d. 29 september 2025 en de updatet Investment memorandum d.d. 9 december 2025 zijn onder geheimhouding ter inzage gelegd.

1.7 De geldlening en het daarop beoogd rendement uit rentebaten draagt bij aan het in stand houden van het provinciaal vermogen.

Dit is een beleidsuitgangspunt in het provinciaal investeringsbeleid Sturing in Samenwerking 3.0. De geldlening is nominaal groot € 20 miljoen, heeft een 100% revolverend karakter en wordt naar realistische verwachting over een looptijd van 10 jaar terugontvangen. De rentevergoeding bedraagt 6,19% per jaar voor de duur van de gehele looptijd. De Provincie ontvangt zekerheden (hypotheek- en pandrecht) die op basis van het recent opgeleverde taxatierapport volledige dan wel bijna volledige dekking biedt voor de uitstaande Leensom.

1.8 Marktfalen, zoals gedefinieerd in SiS 3.0, is vastgesteld.

De investeringen in het kantoor (Clubhouse), de technische werkplaats, de Blitzbahn, resort Ithaka, en Port Laguna vragen om een totale investering van ca. € 98 miljoen. De financiering hiervan komt voor een goot deel van de senior (bancaire) financier, voor een eveneens significant deel uit achtergestelde leningen en het obligatieprogramma van Toverland, en voor ca. € 18 mln. aan eigen middelen van Toverland zelf. Daarmee blijft er een financieringstekort over van € 20 mln. Toverland heeft parallel aan gesprekken met de Provincie tevens gesprekken gevoerd met LIOF NV. Het LIOF is enthousiast over de plannen van Toverland, maar kan binnen haar statuten en de kaders van het Plan uitsluitend financieren in de vorm van Participatie (een aandelenbelang).

Dit valt buiten de mogelijkheden van Toverland, ook in relatie tot de twee (kleine) participanten die in de COVID-periode zijn toegelaten en waarmee bindende afspraken ten aanzien van nieuwe participanten zijn gemaakt. Daarmee is de financieringsoptie LIOF NV weggevallen.

De senior (bancaire) financier gaat tot het maximum dat bancaire financiers in deze businesscase kunnen doen. Er is daarmee dus ook geen plaats van een tweede bancaire financier. Toverland legt zelf een substantieel deel aan eigen liquide middelen in en raakt daarbij ook de grens van haar mogelijkheden, omdat zij een minimale omvang aan liquide middelen in kas moet houden om structureel binnen de contractuele convenanten met de bancaire financier te blijven en om voldoende in kas te hebben om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Toverland is al vele jaren inventief in het ophalen van een behoorlijk volume aan achtergestelde financiering in de vorm van achtergestelde leningen en haar eigen obligatieprogramma, maar daarmee kan niet het hele financieringstekort worden gedicht. Kortom, er is sprake van een positieve sluitende businesscase voor de beoogde groei van Toverland, waarbij de financieringsbehoefte dusdanig is dat de markt deze niet volledig kan opvangen.

Uitstel van één of enkele van de geplande investeringen behoort tot de mogelijkheden. Echter, zou de parkuitbreiding (Port Laguna) dan als eerste voor uitstel in aanmerking komen, terwijl het een vuistregel voor ieder attractiepark is om elke 3 tot 5 jaar een nieuwe investering aan het park toe te voegen om bezoekersaantallen op peil te houden. Ondanks het succes van Toverland loopt zij in de financiering vast, doordat nu in een korte periode van enkele jaren forse investeringen nodig zijn voor het creëren van een resort (Ithaka), de organisatiestructuur versterkende maatregelen (kantoor en werkplaats) én een 3/5-jaarlijse parkuitbreiding. Met uitstel van één van deze onderdelen wordt het financieringsprobleem slechts uitgesteld tot een nader toekomstig moment. Om structureel over deze drempel heen te komen heeft Toverland financiering nodig dat niet in de markt beschikbaar is. Dit is hetgeen wat in SiS 3.0 wordt gedefinieerd als ‘Marktfalen’, een positieve businesscase en voldoende betaalcapaciteit, doch niet de volledige financiering in de markt rond kunnen krijgen. Een marktconforme provinciale geldlening achtergesteld op de senior (bancaire) financier zodat de bancaire convenanten zo min mogelijk worden beïnvloed is het best passende instrument.

1.9 De ervaringen met Toverland als debiteur zijn van onbesproken gedrag.

Ten aanzien van de betrouwbaarheid van Toverland als debiteur heeft de Provincie een track-record dat teruggaat tot 2015, waarbij sprake is van onbesproken gedrag. Zo heeft de Provincie:

- in 2015 twee geldleningen aan Toverland verstrekt, de eerste groot € 500.000,00 (senior lening) en de tweede groot € 1.500.000,00 (achtergesteld op Rabobank). Beide leningen zijn (in 2024 en 2025) volledig afgelost. Toverland heeft te allen tijde juist, tijdig en volledig voldaan aan alle informatie- en financiële verplichtingen;

- in 2017 tezamen met LIOF NV en MKB-Leningenfonds een geldlening verstrekt van € 5.000.000,00 (achtergesteld op Rabobank), waarvan € 2 miljoen door de Provincie. Het leningdeel van MKB-Leningenfonds (€ 1 miljoen) is jaren geleden vervroegd ineens afgelost. Provincie en LIOF hebben ieder nog € 575.000,00 uitstaan dat 50/50 in 2026 en 2027 volledig zal worden afgelost.
  Hier is naar verwachting dus sprake van volledige aflossing voorafgaand aan een groot deel van de uitboeking van de nieuwe nu voorliggende geldlening 2026. Ook hier heeft Toverland te allen tijde juist, tijdig en volledig voldaan aan alle informatie- en financiële verplichtingen;

Risico's en kanttekeningen

Financieel adviseurs van het cluster Financiën hebben in de periode vanaf oktober 2025 meermaals inzicht gehad in de gedetailleerde opbouw en doorrekening van de in het Investment Memorandum opgenomen financiële informatie en dit naar hun oordeel voldoende kunnen bespreken met de bestuurders en financieel adviseurs van Toverland. De conclusie is dat de businesscase robuust is opgebouwd en een voortzetting is van het doortrekken van de stabiele historische resultaten en aanvullend marktonderzoek.

De risico's inherent aan het verstrekken van een geldlening zijn het tijdig en volledig terugontvangen van de hoofdsom inclusief rente. Dit risico wordt grotendeels opgevangen door het vestigen van een hypothecaire zekerheid op het gehele complex, tweede in rang achter de senior (bancaire) financier. Tevens wordt een pandrecht verkregen op alle roerende zaken, eveneens tweede in rang achter de senior (bancaire) financier. Op basis van de (risico)positie die de Provincie inneemt in de gehele financieringsstructuur, wordt een passende rentevergoeding gevraagd van 6,19%. Deze vergoeding is substantieel hoger dan de rente van de senior (bancaire) financier, reflecterend de verschillende risicoposities van beide partijen.

Met inbegrip van bovenstaande risico's zal altijd een restrisico over blijven dat niet valt af te dekken. Specifiek hiervoor hebben Provinciale Staten op portefeuilleniveau van alle uitzettingen de bestemmingsreserve gevormd Risicoreserve SiS. Ten behoeve van onderhavige geldlening aan Toverland wordt voorgesteld om een dotatie aan de Risicoreserve SiS te doen van € 354.000,00. Deze risicoreservering zal de restrisico's op de uit te zetten leensom voldoende moeten kunnen ondervangen.

Financiën

Financiële analyse
Financieel adviseurs van het cluster Financiën hebben in de periode vanaf oktober 2025 meermaals inzicht gehad in de gedetailleerde opbouw en doorrekening van de in het Investment Memorandum opgenomen financiële informatie en dit naar hun oordeel voldoende kunnen bespreken met de bestuurders en financieel adviseurs van Toverland. De conclusie is dat de businesscase robuust is opgebouwd en een voortzetting is van het doortrekken van de stabiele historische resultaten en aanvullend marktonderzoek.

Financiële dekking
Ter dekking van het financiële restrisico dat inherent onderdeel is van het verstrekken van een geldlening en conform de kaders van SiS 3.0 is een budget benodigd van incidenteel € 354.000,00 voor de (interne) dotatie aan de bestemmingsreserve Risicoreserve SiS. Voorgesteld wordt de benodigde middelen ten laste te brengen van het begrotingsresultaat 2026.

Communicatie

De betrokkende die de lening aanvraag heeft gedaan, Toverland Holding BV, wordt actief op de hoogte gehouden over de voortgang van het besluitvormingsproces.

Vervolg

Nadat Provinciale Staten wensen en bedenkingen kenbaar hebben gemaakt ten aanzien van voorliggend voornemen van het College om een marktconforme geldlening aan Toverland te verstrekken, wordt de offerte Overeenkomst van geldlening ter besluitvorming aan Gedeputeerde Staten voorgelegd. Bij instemmend besluit van GS zal Toverland een rechtsgeldig ondertekende offerte Overeenkomst van geldlening van de Provincie ontvangen. De Overeenkomst komt tot stand nadat alle partijen de offerte rechtsgeldig hebben ondertekend.

Bijlage(n)

- Investment Memorandum Toverland Holding BV (versie voor openbare bespreking)

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-005

Onderwerp: G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

Conform artikel 67 lid 4 Provinciewet en conform artikel 9 lid 1 sub a van de Financiële verordening Provincie Limburg ten aanzien van het voornemen van Gedeputeerde Staten om:

- € 20 miljoen middels een lening te verstrekken aan Toverland Holding B.V. ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen op Toverland zoals opgenomen in het Investment Memorandum van Toverland.

Om de volgende wensen en bedenkingen ter kennis van Gedeputeerde Staten te brengen:

*
*

en tevens;

- In te stemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

UPDATE

ATTRACTIEPARK TOVERLAND

The next steps in the ambition to become a destination resort

September 29, 2025

[redacted]

Private and confidential

Section 1
Introduction 4-12

Section 2
Business 14-27

Section 3
Business cases investments 29-50

Section 4
Financials 52-62

Section 5
Request 64-65

1. Introduction

Background (i/ii)

Toverland is a fast-growing theme park with the ambition to become a destination resort

- Toverland is an amusement park in Limburg, founded by the visionary entrepreneur Jean Gelissen Sr. in 2001. Within 24 years, Toverland's hands-on mentality has led to a phenomenal growth from an indoor amusement park into a fully-fledged theme park
- As of today, the family-owned park is led by Jean Gelissen Jr. and has 6 themed areas. These new attractions and focus on quality (among other theming) have led to a growth in yearly visitors which strengthen Limburg's position as an appealing destination for international tourists and guests
- Driven by the vision "creating magical experiences of happiness by expanding boundaries", Toverland would like to invest in a resort ("Ithaka") and new attraction value (upgrade of the Blitzbahn and Port Laguna, "PL") to realise permanent growth in visitors and to become a destination resort with a wider reach, which fits within in the growth strategy, ambition and next desired phase
- At the same time, there is a strong desire to strengthen the organizational foundation by investing in a new office ("Clubhouse") and working place. However, since this investment does not directly contribute to EBITDA, Toverland is facing challenges to (bank) fund this in combination with PL and Ithaka, despite the fact that operational cashflow is more than sufficient to cover all financing obligations
- Toverland is therefore requesting funding support from the Province. With this support, Toverland would be able to accelerate and strengthen the execution of its overall growth strategy, generating benefits for stakeholders as well as for the Limburg region, by increasing its attractiveness to both domestic and international tourists. The detailed request is presented on slide 64

Combining theme park and recreation

Located in Sevenum, **Limburg**

Strive for 9+ guest experience

Number 2 theme park in the **Netherlands**

Family-owned company

Important employer with **> 700 employees**

Becoming a **destination resort**

>1.000.000 visitors for 3 years in a row

Hospitality and **qualitative attractions**

** Commercial communicated numbers, i.e. incl. no-shows and events .*

Background (ii/ii)

Toverland is a fast-growing theme park with the ambition to become a destination resort

- In close collaboration with its key employees, Toverland has decided to postpone the construction of the clubhouse (initially planned for H2 2025) to 2028 (operational in 2029) The workplace for the technical mechanics, however, can no longer be delayed and will therefore be built in H2 2025 (operational in 2026)
- The clubhouse remains an integral part of the desired investments to support the growth strategy. The shift in investment priorities (higher priority to attraction value and therefore delaying the Clubhouse) is driven by the following considerations: (i) the new temporary office is already a substantial improvement compared to the previous housing (smaller/older), (ii) the shared ambition to continue investing in attraction value to maintain the permanent growth strategy, and (iii) the desire to improve financial ratios and strengthen Toverland's financial position, which benefits all stakeholders
- The updated investment planning is presented in detail on slide 6
- In parallel with the financing request to the Province, Toverland is also requesting official credit approval from [redacted] for the additional provincial financing and a shift of the existing [redacted] financing – originally allocated to the Clubhouse – to fund the expansion of Port Laguna (see slide 65)
- Toverland is ready to scale and strongly believes that this investment approach – prioritizing EBITDA-positive projects – represents the best way to support the growth strategy while safeguarding the interests of all financial stakeholders. This memorandum has been prepared by [redacted] to provide lenders with insight into Toverland's strategy, business case, and financials. We welcome any questions and look forward to deepening our strategic financial cooperation

Combining theme park and recreation

Located in Sevenum, **Limburg**

Strive for 9+ guest experience

Number 2 theme park in the **Netherlands**

Family-owned company

Important employer with **> 700 employees**

Becoming a **destination resort**

>1.000.000 visitors for 3 years in a row

Hospitality and **qualitative attractions**

** Commercial communicated numbers, i.e. incl. no-shows and events .*

(Updated) timelines

In recent months, management has conducted a strategic reassessment of the investment planning (attraction value above internal investments), leading to different timelines and funding needs

	2025	2026	2027	2028	2029
Clubhouse	[redacted]			Opening date: 2029	
Working place		Opening date: 2026	*In contrast, the new workshop will proceed as planned as it has an essential role in daily operations and ongoing park development. The building phase will start in 2025 and is scheduled to be completed by 2026. Its design includes a transparent and industrial hall, directly connected to the central work courtyard, ensuring optimal workflow and visibility of craftsmanship*		
Ithaka		Opening date: June 2027	*The opening of the Ithaka resort is crucial in the ambition to become a destination resort. It has always been the goal to open on June 1st, 2027, the planning has not been changed*		
Port Laguna			Opening date: September 2027	*As a result of the clubhouse delay, the expansion of the Port Laguna area will now be brought forward. Originally planned for 2028 (with operations starting in 2029), this high-quality themed dark ride and various infills in the area are now scheduled to be operational as early as September 2027*	
Blitzbahn		Opening date: October 2026	*In addition, the much-loved Blitzbahn attraction among the 'Toverlanders' will undergo a complete renovation and renewal – which is expected to be operational in October 2026*		

Investments (i/iii)

Unique investments that fits with the status, ambition and long-term strategy of Toverland

All investments will be further highlighted in section 3

1. Clubhouse/working place (total estimated capex of [redacted]

- Toverland aims to make an investment "behind the scenes": a multifunctional office building and an expansion of the existing workshop. The clubhouse will be the home of every Toverlander where you can feel the magic being made
- The modern, energy-neutral building will consist of 90 workplaces, a bistro with 120 seats and a dance studio with sports facilities. The existing technical services workshop will be expanded by 1,600 square meters. Also, the parking lot for personnel will be renovated. There will be 300 parking spaces including charging stations for electric cars
- The workshop expansion, with a STIKO [redacted] The construction of the Clubhouse, estimated [redacted] is planned for 2028/2029. The maximum budget will be leading for all choices Toverland will make during the project
- Toverland hired [redacted] in 2024 to translate the high-level concepts into a comprehensive and detailed plan. Based on this, a construction firm estimated the construction costs (~ 66% of total STIKO), which was subsequently verified by an independent cost assessor
- The development costs consist of architect fees, project management expenses and construction advice. The start-up costs relate to, among other things, the temporary office, CAR insurance and various preparations. The terrain design includes infrastructure expenses such as parking places/roads and charging solutions. A part of the costs are based on external estimates of advisors/management and market practice metrics (€/m2)
- The building permit from the municipally is already received

1

[redacted]

Unique investments that fits with the status, ambition and long-term strategy of Toverland

2. Ithaka resort (total estimated capex [redacted]

- Toverland has the capacities, the location and market potential to grow as a family business to a destination resort with international allure. The realisation of the Ithaka resort will be a crucial step to realise this. The resort will have a capacity of 774 beds spread across various types of accommodation, including field rooms, war wagons, villas and suites. Additionally, there will be a dining facility, a bathhouse (incl. swimming pool and wellness) and various leisure activities
- The anticipated operational date is June 2027. Expected start date of building will be around November 2025
- The external project firm [redacted] – who is also directly responsible for the project management – has conducted a detailed assessment of the indicative estimated investment costs. Total STIKO amounts to [redacted], including 10% unforeseen. The one-off transaction related costs consists of commitment and advisory fees
- The environmental license "omgevingsvergunning" is work in progress and the municipality is on good terms with Toverland. The electricity capacity is sufficient for the exploitation of the resort
- The resort director is responsible for the conceptual aspect during the building process, and he will build an organization that will manage and operate the resort
- The financings costs are not included in the STIKO. First, it is assumed that the difference from the credit and debit interest in the period from signing until usage of the facility (i.e. start building) will be paid from the cashflow. Second, the financing costs during the building the period are included in the profit and loss statement of Toverland, and will be paid from Toverland's own cashflow
- The technical lifetime of the resort is more than 20 years

All investments will be further highlighted in section 3

Specification of the investments

2

[redacted]

Unique investments that fits with the status, ambition and long-term strategy of Toverland

3. Port Laguna (total estimated capex [redacted])

- Toverland aims to expand the Port Laguna area with additional attraction value through a high-qualitative themed dark ride and various infills in the area
- The investment budget has been drawn up to the best of Toverland's actual knowledge and on the basis of all available current information. The creative / design process has been started, and we expect that the final investment amount is known in Q4 2025

4. Blitzbahn (total estimated capex [redacted]

- The Blitzbahn attraction is currently outdated and due for replacement. It requires significant maintenance and technical resources, and its limited capacity no longer meets park needs
- Toverland plans to replace and upgrade the ride with a modern version featuring swinging bobsleds and individual car controls, improving the experience, quality and capacity of the attraction
- The firm [redacted] has submitted a proposal for the new system, with base costs estimated [redacted] The total investment is projected to reach approximately [redacted]

All investments will be further highlighted in section 3

Specification of the investments

3

4

[redacted]

Uses & Sources (i/ii)

We would like to fund the investments with a combination of own liquidity and external debt

- The envisaged investments in the 2026 – 2029 period are presented in the adjacent table. The different type of sources are labelled to the investments
- The **Clubhouse / Workplace + Blitzbahn** investment ([redacted] will be funded by the following sources :
  - [redacted]
- The **Ithaka resort** investment [redacted] will be funded by the following sources:
  - [redacted]
- The **Port Laguna** investment [redacted] will be funded by the following sources
  - [redacted]
- The **VAT prefinancing** will be financed by [redacted]

Indicative uses & sources

1 [redacted]

4 [redacted]

2 [redacted]

3 [redacted]

Uses & Sources (ii/ii)

We would like to fund the investments with a combination of own liquidity and external debt

- The graph on the rights shows an overview of the (estimated) timeline of the capex per year per investment. This timeline is based on estimates from the construction company [redacted] (Ithaka) and on management estimates (all other investments). Please note that this timeline is indicative and subject to change
- Toverland aims to remain a family-owned business, which is the strength and key driver behind the park's successes. Therefore, we aim to fund these cases with debt and own cashflow, which we believe is feasible given the post-financing ratios
- The regular (replacement) investments (estimated at [redacted]) will be financed from Toverland's own cashflow / liquidity
- [redacted] has already granted credit approval for the financing of Ithaka (€ [redacted] the documentation is still in draft and includes the following conditions:
  - [redacted]
- The credit approval for the shift of the existing financing of the clubhouse to Port Laguna) is work in progress (see slide 65) – [redacted] is already involved/informed

Summary of investments

Year	Clubhouse	Blitzbahn	Ithaka	Port Laguna	Total
[redacted]					

Financing opportunity in a theme park with a strong market position and attractive growth potential

Unique company

- ✓ High customer satisfaction, substantiated by an excellent customer rating of 9+ and many positive online reviews
- ✓ Theme park in a geographical sweet spot nearby Germany and Belgium with high growth potential
- ✓ Strong diversification of in- and outdoor attractions and events

Mission critical

- ✓ Toverland boosts the leisure image and reputation of Limburg
- ✓ The recreation market is very adaptive as people are always looking for fun and entertainment
- ✓ Large employer in the region (for educated and less educated people)

Strong YoY growth in visitors

1.000.000+
visitor's milestone

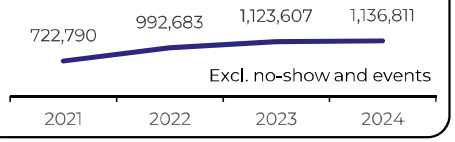

High guest satisfaction & award-winning

Google
4,6/5 30,2K reviews

Leukste uitje van Nederland
ANWB 2024

PARK WORLD EXCELLENCE AWARDS 2023

parkscout plus Award 2023
Europe's Best New Attractions

European Star Award 2023

Strong EBITDA performance

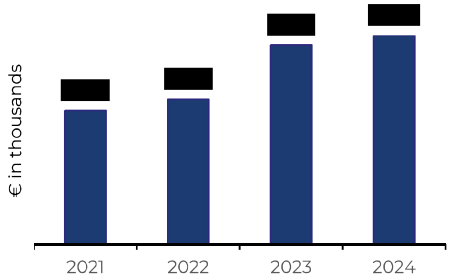

Comforting ratio's during building period (2026)

DSCR [redacted]

Solvency i [redacted]

Ample expansion possibilities

31 out of 125 hectares utilized

Clear mission

It's the ambition to grow into a fully-fledged

Destination Resort

2. Business

Toverland is the fastest growing theme park in the Netherlands with strong ambitions

- Toverland is a family-owned amusement park located in Sevenum (North Limburg), founded by the visionary entrepreneur Jean Gelissen Sr. and his sister in 2001
- Within 24 years, Jean's hands-on mentality has led to phenomenal growth from an indoor amusement park into a fully-fledged theme park with 6 themed areas (see following pages). The maximum capacity of the park (taking guest satisfaction into account) is 15.000 visitors per day
- Each of the additions to the park has resulted in a new record of visitors in consecutive years. The latest expansion of Avalon has resulted in a record visitor number of 1,136,811 excl. no-show and events
- Toverland has a unique location that is carefully examined during its foundation. The location offers ample expansion opportunities due to its 125-hectare plot (~31 hectares utilized) and attracts within a radius of 90-minute travel time both Dutch, German and Belgian visitors (nearby the A67 highway)
- Toverland is characterized by its high-quality theming, the various attractions for young and older guests and a very high guest satisfaction (in line with creating a 9+ customer experience). Uniqueness is driven by the ability to expand boundaries and making magic reality
- The ambition of Toverland is to continue to grow (organically) as a family business to a destination resort with international allure. Toverland has the capacities, the location and the market potential for this. Besides, they have a proven track record in realizing prestigious projects with high theming and quality standards and in executing high-quality exploitation

Key success factors of Toverland

- Specialist in creating magical experiences by expanding boundaries
- High-quality theming and various attractions for young and older guests
- High level of guest satisfaction with a Google review score of 4.6 / 5.0 (30,2K reviews in May 2025)
- Attractive location nearby Germany and Belgium and ample expansion possibilities
- Family-business with ambition, creativity and daring entrepreneurship
- High level of guest-orientation, passion and energy of every 'Toverlander'

Toverland's Winning Strategy (i/ii)

Ambition, creativity and daring entrepreneurship drives the growth of the park

Toverland's Vision and Culture...

[redacted]

"Creating magical experiences of happiness
We expand the boundaries of magic"

Guest-oriented	Decisive	Together one
"We are sincere and unique and we exceed the expectations"	"We take responsibility and strive for the best result"	"For and with each other; in and with confidence"

9+

The Future of Toverland...

It's the ambition to grow into a fully-fledged
Destination Resort

Increasing the catchment area: adding accommodation recreation increases the reach of Toverland significantly (i.e. enhances the target group in more distant regions)

Less weather dependency: better visitor flow intra-year as accommodation is booked longer in advance (also higher guest urgency because of 'fear' for full bookings)

Higher expected consumption from recreation guests versus regular guests

Proven track record in creating theme and magical happiness experiences ("we can do it")

Spread of sales: less dependent on peak demands (e.g. due to spread in European holidays, higher occupancy rate throughout the year) and hence less vulnerable

Toverland's Winning Strategy (ii/ii)

The strategy results in winning (international) awards

Park World Excellence Awards

2023

- 1st place: Best Regional Park of the Year
- 1st place: Best Ride(s) of the Year

Organized by the professional journal Park World

Parkscout Plus Awards

2023

- 2nd place: Europe's Best New Attractions (Pixarus)
- 4th place: Europe's Best Wooden Coasters
- 5th place: Europe's Most Immersive Theme Parks

Organized by the professional journal Parkscoutplus

European Star Awards

2023

- 2nd place: Europe's Best (Regional) Parks
- 2nd place: Europe's Best New Attractions

Organized by the professional journal Kirmes & Park Revue

Silver award

2023

- In the ANWB's election, Toverland received the Silver Award in the category: Nicest outing in the Netherlands 2024.

Organized by the ANWB

Ample expansion possibilities at the owned plot of 125 hectares (31 hectares utilized)

Park themed areas (i/ii)

Significant investments have been made in the park and the range of attractions has grown rapidly

2001: The Land of Toos

The first area, **Land van Toos**, is indoors and open year-round. It mainly features children's attractions and play areas. Attractions include the Toos-Express roller coaster which runs throughout the area, teacup rides, a flying carpet ride and water slides. There's a souvenir shop, restaurant, and ticket counter inside

2004: Wunderwald

Wunderwald, the second area, is also mainly indoors. It has themed attractions like the water attraction Expedition Zork (partially outdoors), a swing boat, slides, and a climbing course. Outside, there's a high-level climbing course and a new interactive ball track (2022). Amenities include a souvenir shop, photo kiosks, and central facilities like food, restrooms, and space for street entertainment

2007 & 2010: Ithaka

Ithaka is the third themed area, situated west of Wunderwald, fully outdoors. Attractions include the wooden coaster Troy and a swing ship. The area has a themed setting inspired by Ancient Greece and originally only featured the Troy coaster. It later expanded with two more attractions. Ithaka includes a souvenir shop with a photo kiosk and a food venue

Park themed areas (ii/ii)

Significant investments have been made in the park and the range of attractions has grown rapidly

2013: Magical Valley

Magical Valley, the fourth themed area north of Wunderwald, is entirely outdoors. Key attractions are the whitewater river Djengu River, the launch coaster Booster Bike, and the spinning coaster Dwervelwind. The area also offers a water play area, a fountain show, animatronics of 'Dwervels,' and amenities like food, souvenir shops, and photo kiosks

2018: Port Laguna

Port Laguna, the park's new main entrance, opened on July 7, 2018, north of Ithaka and west of Magical Valley. It has a Mediterranean theme, a wide boulevard along an artificial lake, and various dining options, souvenir shops, and carnival games like camel racing

2018 & 2023: Avalon

Avalon, located in the park's north, bordering Magische Vallei, has a Medieval/mythical theme and opened on July 7, 2018. Attractions include the flying coaster Fenix and the water/dark ride Merlin's Quest. Avalon has the park's first restaurant with table service, a souvenir shop, and a photo kiosk. In 2023, Avalon expanded with four new attractions, which include a high-flying ride within the helix of the Fenix coaster, a parachute tower, a train ride and a children's carousel

Toverland also invests in other initiatives in order to attract year-round visitors

Pop-up Summer Camp

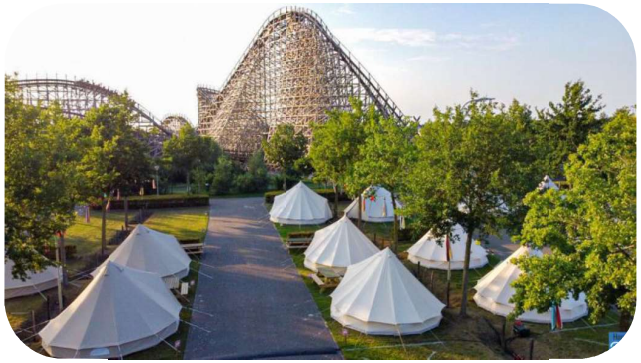

Toverland is located nearby the borders of Germany and Belgium and therefore an attractive theme park for national and foreign visitors. In 2020, Toverland started opening a summer pop-up summer camp for its visitors, which is particularly well received every year

Year-round Events

Organizing year-round events, such as Toverland Live, Toverland Summer/Winter Feelings and Halloween, which is growing hard in popularity and boosts Toverland's visitors year-on-year

Team Toverland (i/iv)

The company is led by a seasoned and ambitious family, supported by... (next pages)

[redacted]

Jean Gelissen Jr.

CEO Toverland B.V.

- [redacted] years
- CEO of Toverland B.V. since 2019. Close collaboration with Jean Gelissen Sr. with respect to administrative, policy and strategical matters
- [redacted]

[redacted]

Jean Gelissen Sr.

CEO Gelissen Group B.V.

- [redacted] years
- Founder of Toverland and a visionary entrepreneur with great hands-on mentality
- Responsible for the phenomenal growth from the initiative of an indoor amusement park in 2001 into a fully-fledged theme park with 6 themed areas

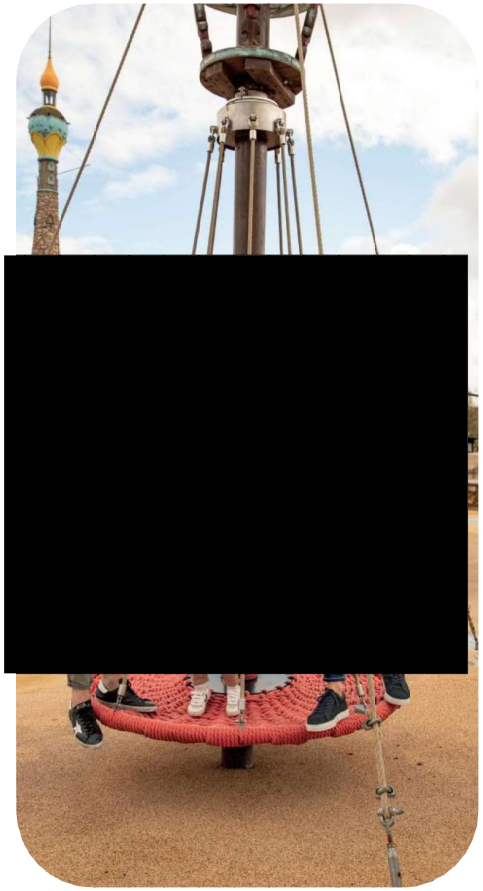
[redacted]

Team Toverland (ii/iv)

... a high-quality and committed management team...

[redacted]

Team Toverland (iii/iv)

... top-tier industry experts with extensive experience in the theme park and leisure industry...

[redacted]

Team Toverland (iv/iv)

... and (of course) by all Toverlanders who ensure the magical experiences to guests everyday

The demand for 'fun' will be always there

General market trends	Impact
Rise in disposable income and changing lifestyles: People have more money to spend and are changing the way they live, which has had a big effect on the market (more money spent on leisure activities and entertainment	↑
Attraction industry: The amusement/theme park industry has a fundamental product that provides quality time with family/friends, nostalgia and distraction from everyday life. Hence, the demand will always be there	↑
Accommodations: more and more parks build overnight accommodations, which increases (if done properly) the overall guest experience and satisfaction	↑
Technology: the use of more advanced ticketing and reservations software enables parks to create efficiencies in the organization (managing the spread in visitors) and to reduce the commissions of bookings agencies (higher margins)	↑
Engage: theme parks are eager to engage with their guests. For example, creating own content (e.g. characters/stories) strengthens the brand, increases # of visitors and the experience (before, during and after the visit) will be higher	↑
ESG: the theme park industry has an increasing responsibility to make a positive contribution to the environment (e.g. lower footprint). Toverland is a socially aware company and an important employer in the municipality	↑

Sources: Mordor Intelligence (2023), TEA Global Attraction Attendance report (2020), IAAPA (2020), CBS (2021), Desk research

The 3 Big Trends according [redacted]

"verdichting" compaction	"vervlechting" interweaving	"expansie" expansion
Demand and competition	**Interweaving of activities**	**Growth Market**
There will always be a high demand for leisure activities, which results in competition between parks & substitutes	Increasing preference for 'interweaving' of activities (e.g. theme park with a resort and/or wellness and/or festivals)	Attractive growth market driven by several economic factors and other internal/ external factors (see on the left)

European Amusement Parks Market ($/Billion)

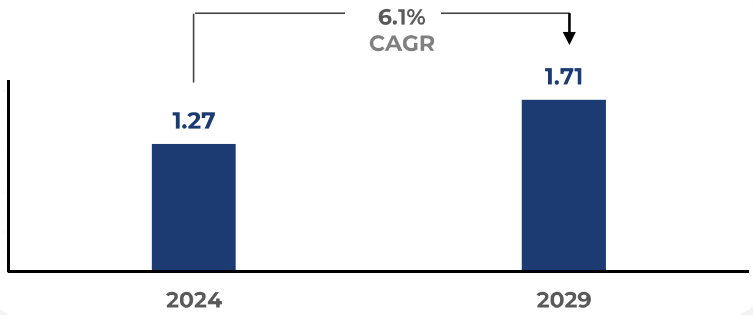

Toverland's estimated market potential [redacted]

The Catchment Area of Toverland

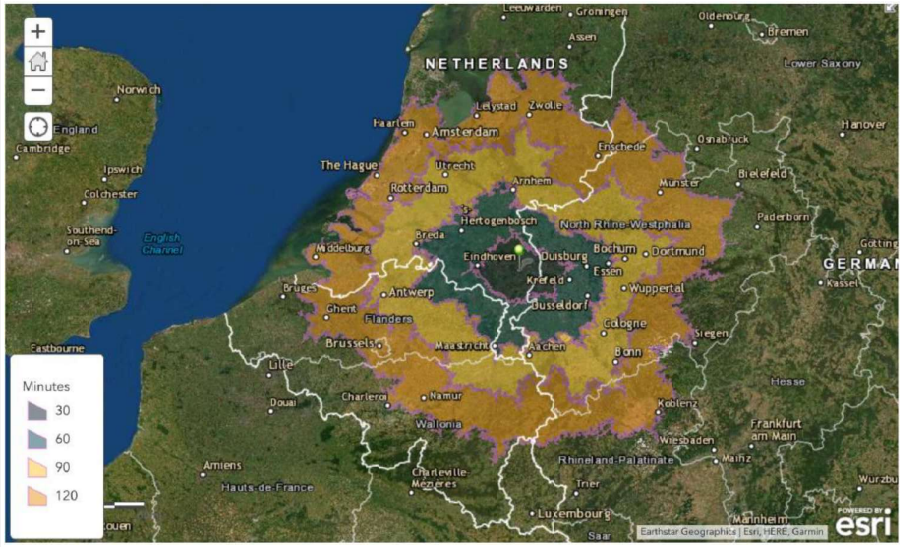

Conclusions

- Toverland's market potential in terms of visitors has been researched by Dr. [redacted] (2021), initially for the purpose of the required permit of the environmental license from the municipality
- The potential visitor numbers depend on some important factors:
  - [redacted]
- Based on the above factors, the market potential has been determined in two scenarios:
  1. Toverland as (above) regional theme park: [redacted]
  2. Toverland as an international theme park resort: [redacted]
- Toverland has the ambition and strategy to grow into a fully-fledged destination resort (see page 14) – in line with the second scenario. If the current visitor numbers are compared to the market potential, Toverland's potential lies in the following markets:
  - [redacted] and
  - [redacted]

** PG-investments (Permanent Growth): the investment will result in a permanent growth of visitors (the attendance increases to a new equilibrium value)*

**TG-investments (Temporary Growth): the visitor numbers will increase for one or more years and then fall back to the previous level. That previous level is the park's so-called equilibrium asymptote point*

Toverland's estimated market potential [redacted]

Landscape

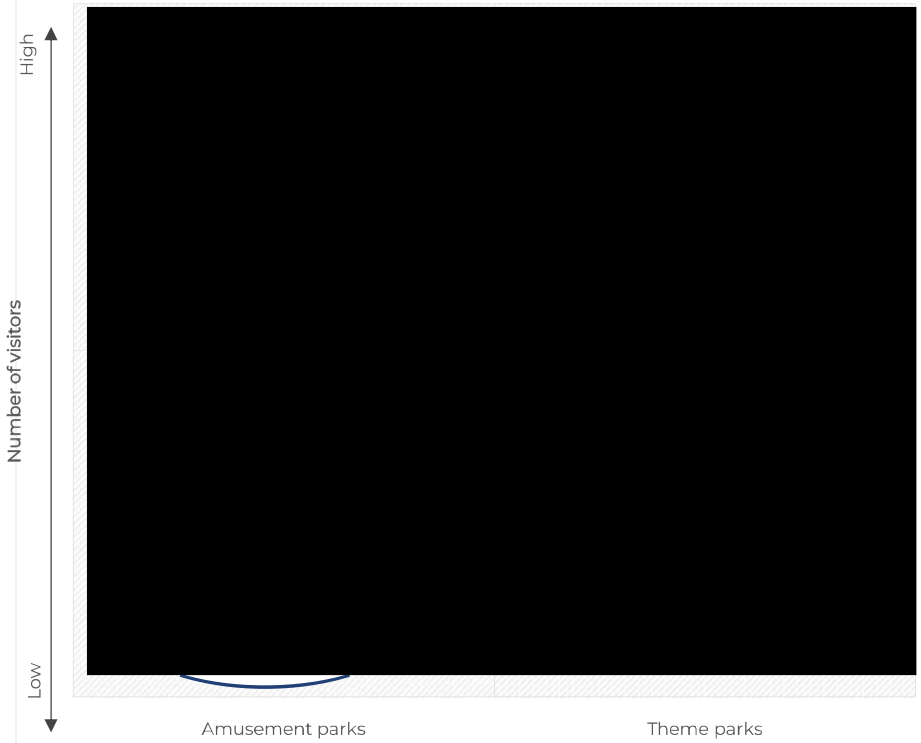

Description

- The market position of Toverland is shown in the adjacent graph (indicative and not limited). There are 23 amusement parks and 2 theme parks in the Netherlands; the graph shows the top 10 (in terms of visitors) in the Netherlands and a selection of Belgium, German and French parks
- Theme parks have better-developed and more detailed theming than amusement parks. These theme parks fit better with the desires and requirements of the present-day highly demanding consumer, especially in the area of consumption and experience
- Therefore, amusement parks are not seen as 'real competitors' of Toverland as they focus more on the functional elements of attractions (such as the thrills from a roller coaster), rather than providing compelling experiences by emphasizing communicative aspects, such as theming and storytelling
- There are only two theme parks in the Netherlands: the Efteling and Toverland. The Efteling (established in 1951) is in terms of visitors and area the largest park. Toverland, on the other hand, has grown in less than 20 years to > 1,000,000 visitors and has ample expansion opportunities thanks to:
  - The strategic location nearby Germany and Belgium [redacted] (see next page) in a great natural environment;
  - T[redacted];
  - The potential upside in new attractions, themed areas, accommodations, all-year-round events, content and other leisure activities ("interweaving" of activities)

3. Business cases Clubhouse, Ithaka and Port Laguna

3.1 Clubhouse

A multifunctional Clubhouse for every Toverlander

- Behind the Land van Toos area and more or less hidden in the edge of the woods, a new backstage housing will be built for the Toverlanders: a multifunctional office building and an expansion of the existing workshop
- The modern, energy-neutral building consists of 90 workplaces, a bistro with 120 seats and a dance studio with sports facilities
- The existing technical services workshop will be expanded by 1,600 square meters. Also, the parking lot for personnel will be renovated. There will be 300 parking spaces including charging stations for electric cars
- The building is not designed as a traditional, typical office building with a cold and business character – rather, its design refers to a forest cabin, a scout clubhouse, located in the greenery among the threes
- The clubhouse will be a collaborative space where people will work together, build and brainstorm ideas. It's a meeting place for everyone in a natural environment
- The proposed design for the Toverland office building prioritizes sustainability and circularity, integrating these principles into every aspect of the construction process. It focuses on factors like material selection, installation techniques, and maintenance practices to minimize environmental impact while optimizing cost efficiency. Key features include high-quality insulation, wooden structures, airtight construction, and energy-efficient lighting, alongside exploration of options for thermal energy storage and recovery

"Not just an office, but a clubhouse. People will work, eat and relax here. This is the place where Toverlanders will meet. This is the place where you can feel the magic being made"

See next pages for an impression of the Clubhouse

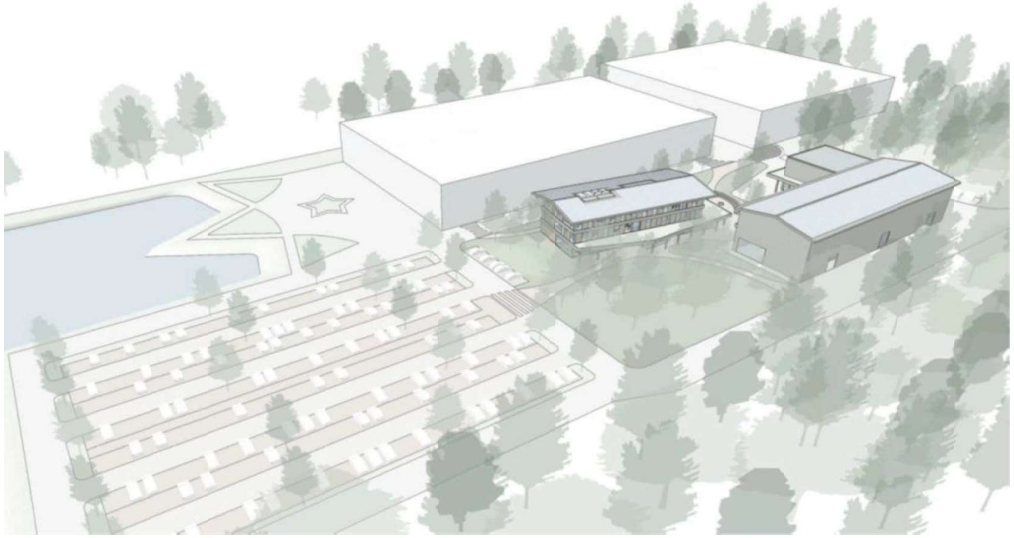

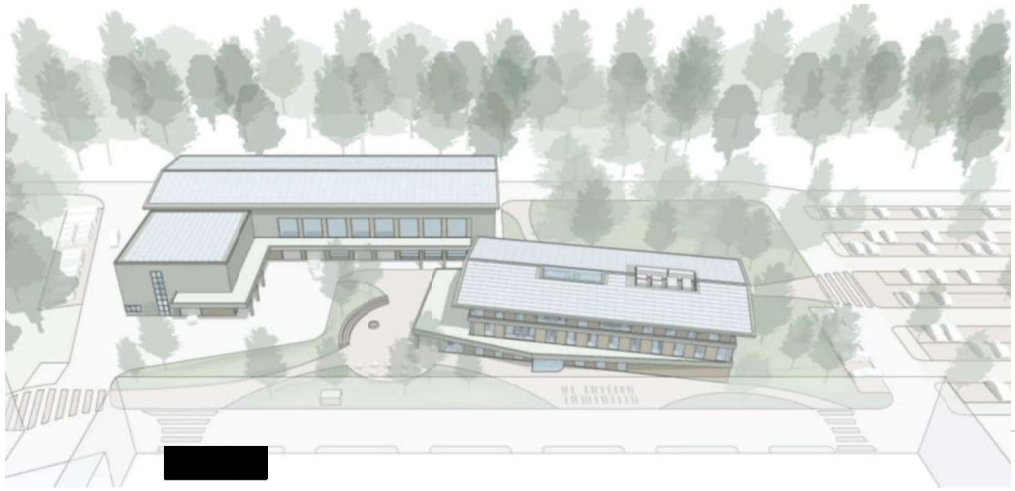

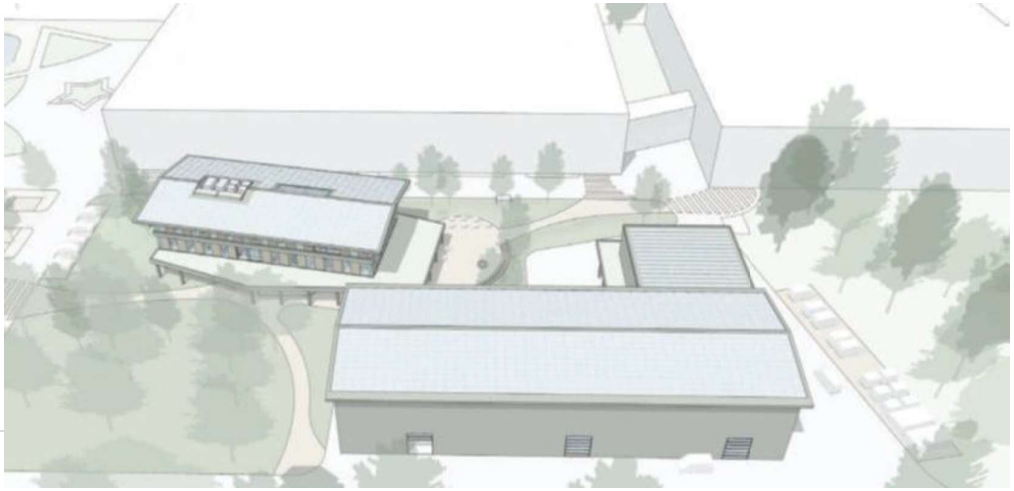

[redacted]

[redacted]

The development of the new Clubhouse will result in significant advantages

Enjoyable working environment

Replacing the outdated and temporary office is crucial as the current office no longer meets the standards necessary for a productive work environment. By investing in a new Clubhouse, every Toverlander will have a healthy, pleasant and enjoyable working environment that aligns with the image of the park “creating magical experiences”

Attractiveness as an employer

A modern and comfortable office space contributes to Toverland’s attractiveness as an employer, especially in a labor-intensive industry where attracting talent is crucial. The Clubhouse will be a healthy, comfortable, and stimulating workplace where employees feel satisfied, work with joy and pride, and thus are creative and productive

Increased efficiency

The new Clubhouse will help Toverland increase its efficiency. Currently, Toverland is forced to outsource activities due to the lack of space in their current facilities. With more space available, Toverland can bring more tasks in-house, reducing costs as well as minimizing transportation time and failure costs. This contributes to a more streamlined and cost-effective operation

Flexible and Future-proofing

The adaptability of both the buildings and the workforce is essential for Toverland's long-term success. As the park and technology evolve, flexible structures and practices are crucial. This parallels the need for a robust organizational structure to support future resort plans, which also demand extensive organization and planning

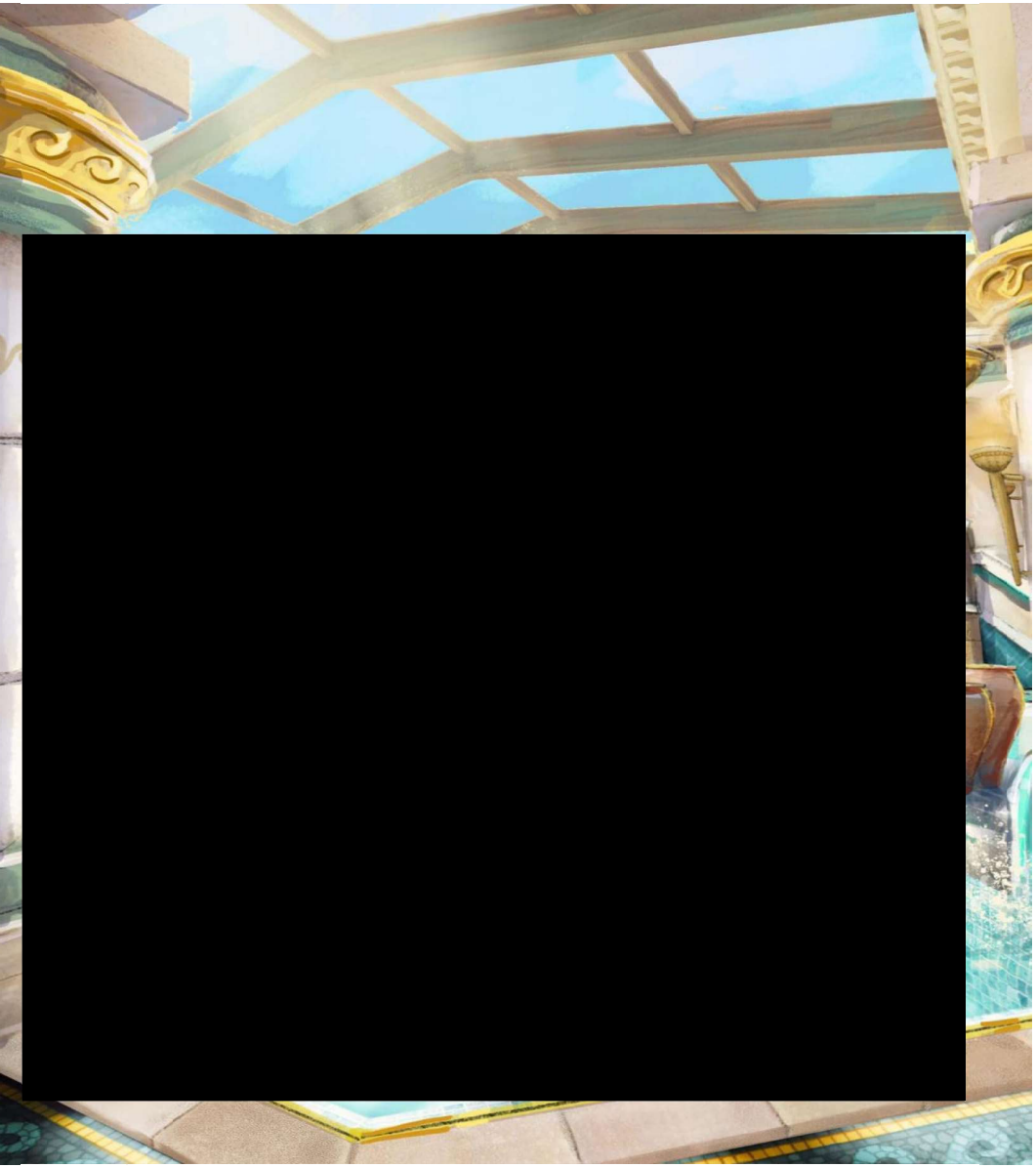

3.2 Ithaka

Focus on excellent customer experience and top-quality theming

- Toverland has the ambition to grow into a fully-fledged 'Destination Resort' to fulfill its great potential. Scientific research shows that Toverland has the potential to grow its visitor numbers to [redacted] In addition to expanding the number of attractions, a second condition for achieving this growth is offering various forms of accommodation
- Toverland wants to realise this by the **Toverland Ithaka Resort**, with the goal of:
  1. [redacted]
  2.
  3.
  4.
  5.
- The Ithaka Resort will have a capacity of [redacted] types of accommodation, namely field rooms, war wagons, villas and suites. There will be a central lobby with indoor play facilities, a dining facility, a bathhouse (incl. swimming pool and wellness) and various leisure activities. Everything is focused on the high-quality and unique theming that Toverland offers
- Next to this, according to Toverland's experiences and research by [redacted] Toverland aims to upgrade the **Port Laguna** area with a unique Darkride and various infills

ITHAKA RESORT TOVERLAND

See next pages for an impression of the resort

ATTRACTIE PARK
TOVERLAND

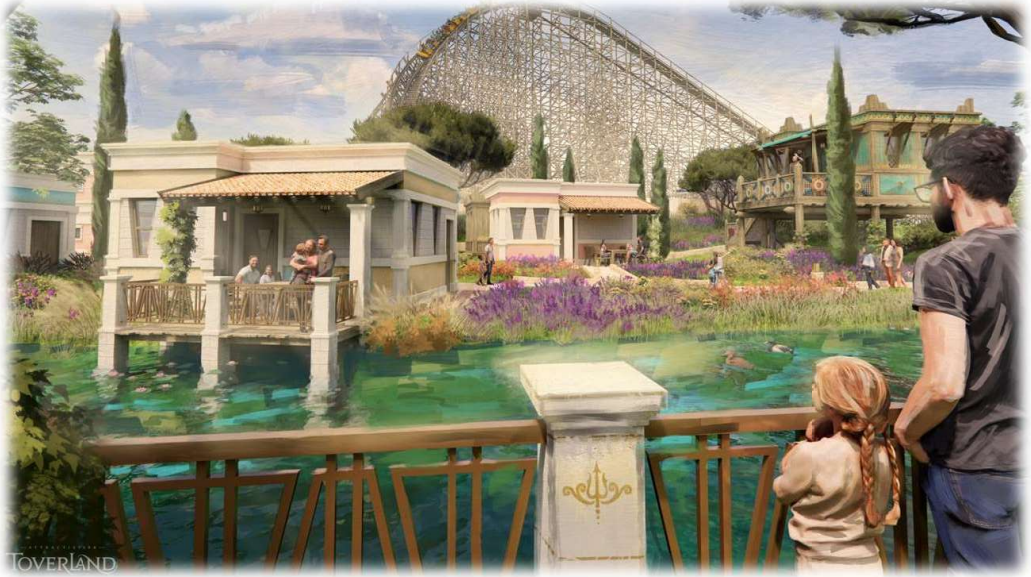

[redacted]

[redacted]

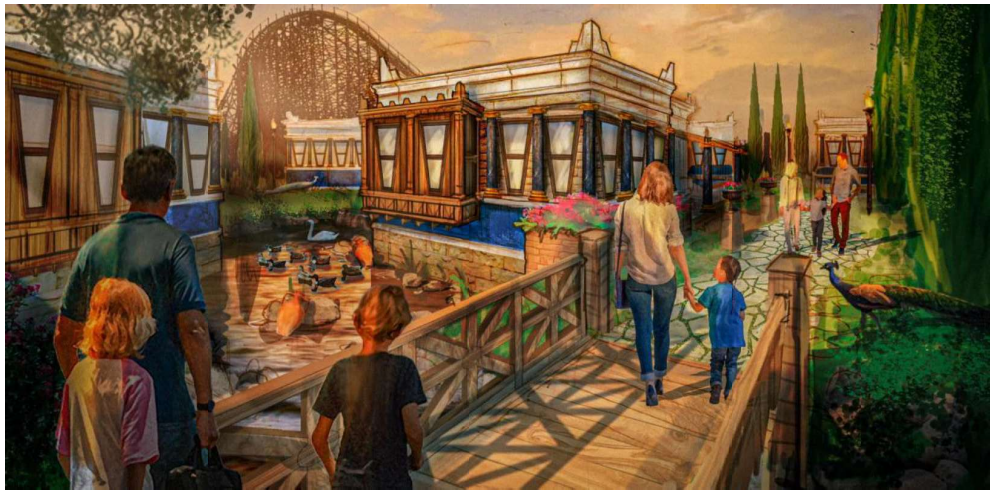

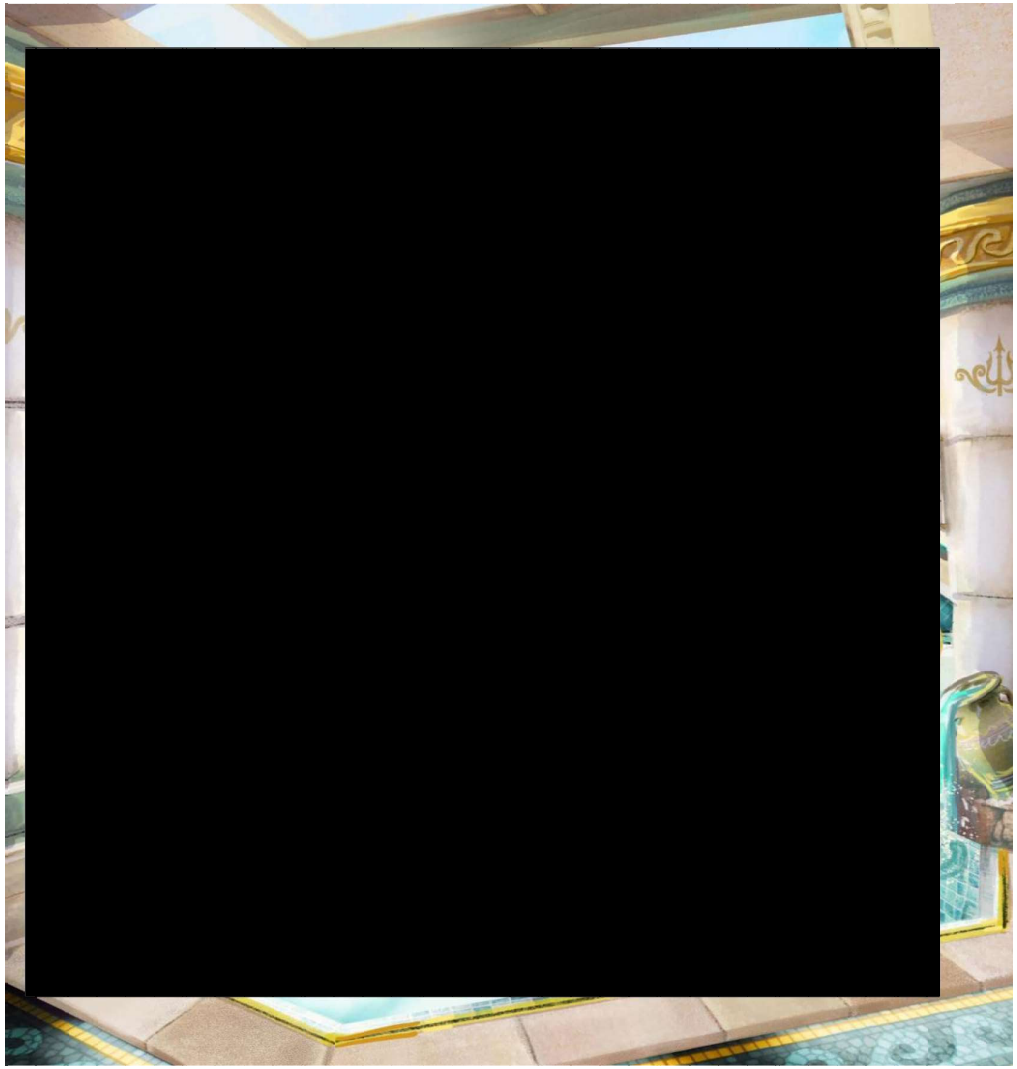

Toverland has the capacities, the location and market potential to grow as a family business to a destination resort with international allure

Significant Growth Potential

Scientific research shows that Toverland has the potential to grow its visitor numbers to a maximum of 3.74 million by 2046. In addition to expanding the number of attractions, a second condition for achieving this growth is offering various forms of accommodation. Research has shown that visitors are willing to drive an average of one hour for a day at a theme park. By providing on-site accommodation and promoting multi-day visits to the theme park, the target audience can be significantly expanded, potentially doubling the number of visitors

Improved Profitability

Toverland will attract more visitors from extended catchment areas, significantly increasing the park's reach and visitor numbers. Toverland will generate multiple high-margin revenue streams, including room bookings, entrance tickets, and food and beverage sales, enhancing overall profitability. Advance bookings will lead to more consistent visitor flow throughout the year, reducing seasonal fluctuations. Additionally, on-site accommodation will decrease the park's dependency on favorable weather conditions, ensuring a steadier stream of guests year-round

Improved Customer Satisfaction

Toverland's mission is to create magical experiences of happiness, aiming for 9+ customer feedback. Staying in highly themed accommodation can greatly enhance the park experience, leading to higher satisfaction and repeat visits. On-site lodging allows guests to fully immerse themselves in the magic of Toverland, making their stay seamless and enjoyable from start to finish. Special events, such as seasonal festivities or themed weeks, can be more effectively promoted and enjoyed by on-site guests, further enhancing their experience and creating lasting memories

Competitive Advantage & Economic Impact

Investing in a resort allows Toverland to amplify its growth potential and market reach, securing its position as a leading theme park destination and ensuring long-term sustainability and success. Offering on-site accommodations sets Toverland apart from other parks lacking such facilities, providing a distinct competitive edge. Furthermore, the creation of a resort will generate new jobs, boosting the local economy and attracting more tourists to the region. This influx of visitors benefits local businesses, creating a thriving economic environment

Key Parameters

The investment will lead to an increase of (multi-day) visitors and fits perfectly in the vision and strategy

[redacted]

The adjustment in occupancy forecast is well-founded, supported by extensive discussions with management and hospitality experts, as well as the continuous improvement of designs and concepts

Occupancy development based on full business case years

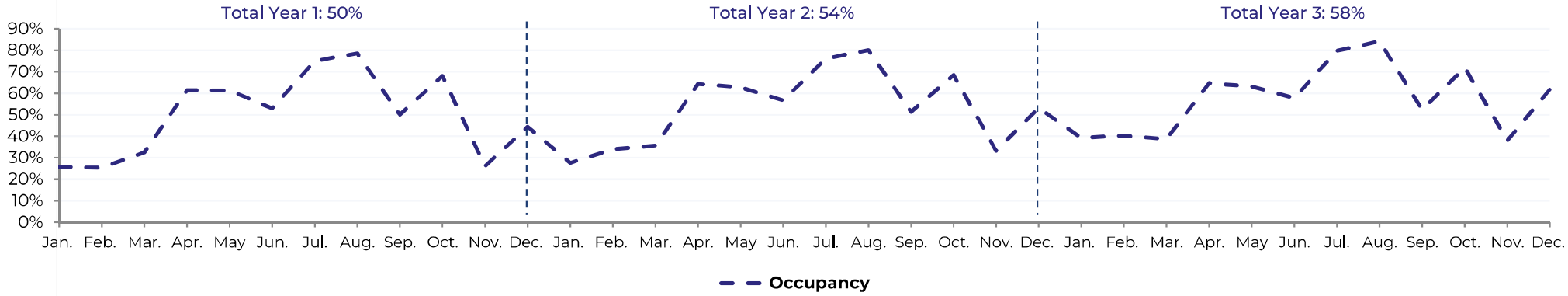

Benchmarks

[redacted]

Pricing

[redacted]

The Efteling case further highlights the appeal of a destination resort, with 22,000 people joining a digital queue to book a room at the new Efteling hotel

Source: Brabants Dagblad (March 11, 2025)

Het loopt dinsdagochtend al meteen storm voor het nieuwe Efteling-hotel. Op het drukste moment stonden dinsdagochtend 22.000 mensen in de digitale wachtrij klaar om een kamertje in het nieuwe hotel te boeken. De deuren gaan in augustus open, zo maakte het park dinsdagochtend bekend.

Geschreven door
Lav Lukac & Noël van Hooft

Vanaf tien uur 's ochtends konden gasten een kamer reserveren. De Efteling had wel wat drukte verwacht. "Maar dit is extreem", zegt woordvoerder Steven van Gils. "De wachttijd kan oplopen tot een paar uur."

"Je kunt tot en met december een kamer reserveren, maar sommige weekenden en dagen in de vakanties lijken al snel vol te raken", verduidelijkt Van Gils. Dinsdagochtend konden mensen die zich vooraf hadden ingeschreven een kamer boeken. Vanaf 17 maart mag iedereen reserveren.

Je moet trouwens wel wat over hebben voor een kamer in het splinternieuwe hotel: voor de goedkoopste gezinskamer betaal je 585 euro. Daar kun je met vier personen overnachten. De luxe suite van het hotel is te boeken vanaf 1465 euro. Als je een kamer boekt, mag je ook het park in.

The exploitation of Ithaka incl. park sales is profitable

[redacted]

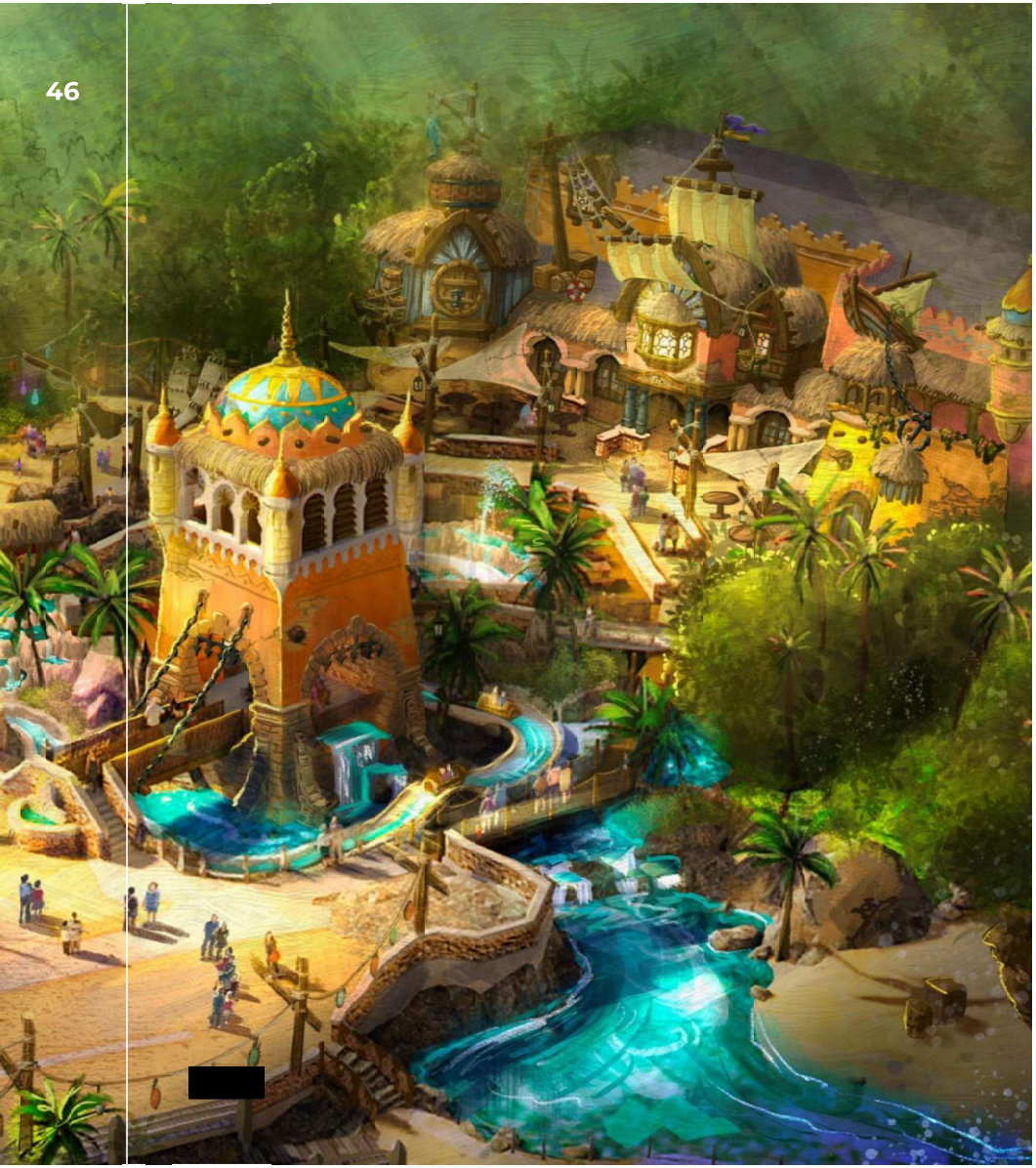

3.3 Port Laguna

A magical enrichment for Port Laguna

- The Port Laguna area will be expanded with additional attraction value through a high-qualitative themed dark ride and various infills in the area
- The attractions are designed for the whole family and provide a great addition to the overall offering of attractions and experiences
- The all-weather attractions will spread the visitors in the park during periods of bad weather
- The entire area of Port Laguna will be upgraded, including a new restaurant and various infills. Toverland have a proven track record to expand existing areas after the successful investment in Avalon in '23
- The opening of Port Laguna is planned for Q4 -2027, in the year of the opening of Ithaka and four years after the expansion of Avalon
- Toverland will already start with the preparation of this expansion due to the high technical and theming aspect of this attractions
- It is important to add new attractions (every 3-5 years) to stimulate the permanent growth of Toverland and to unleash the potential

RLAND

The investment will result in a permanent growth of investors

Research scope

[redacted]

Results

[redacted]

4. Financials

Structural growth in the number of visitors (except the Covid years 2020 / 2021)....

Visitor numbers (excl. no-shows and events)

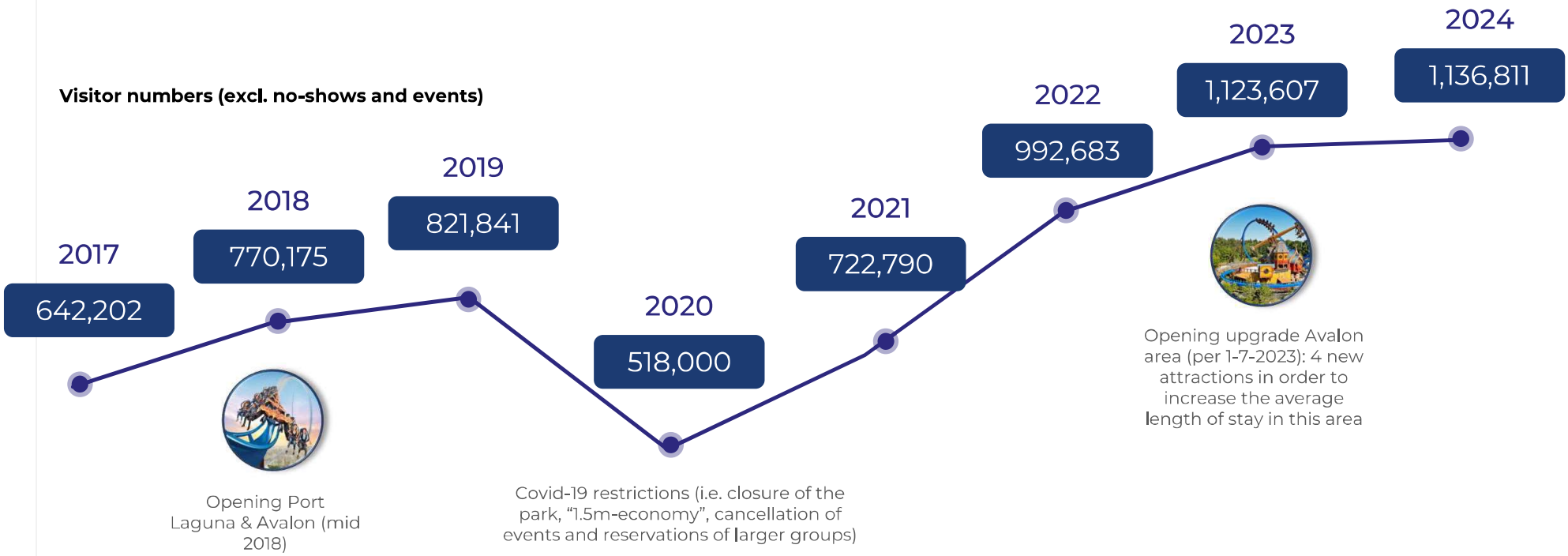

Historical Key Metrics (ii/ii)

..... which is the key parameter for the profitability of the company

Reported EBITDA development (€/K)

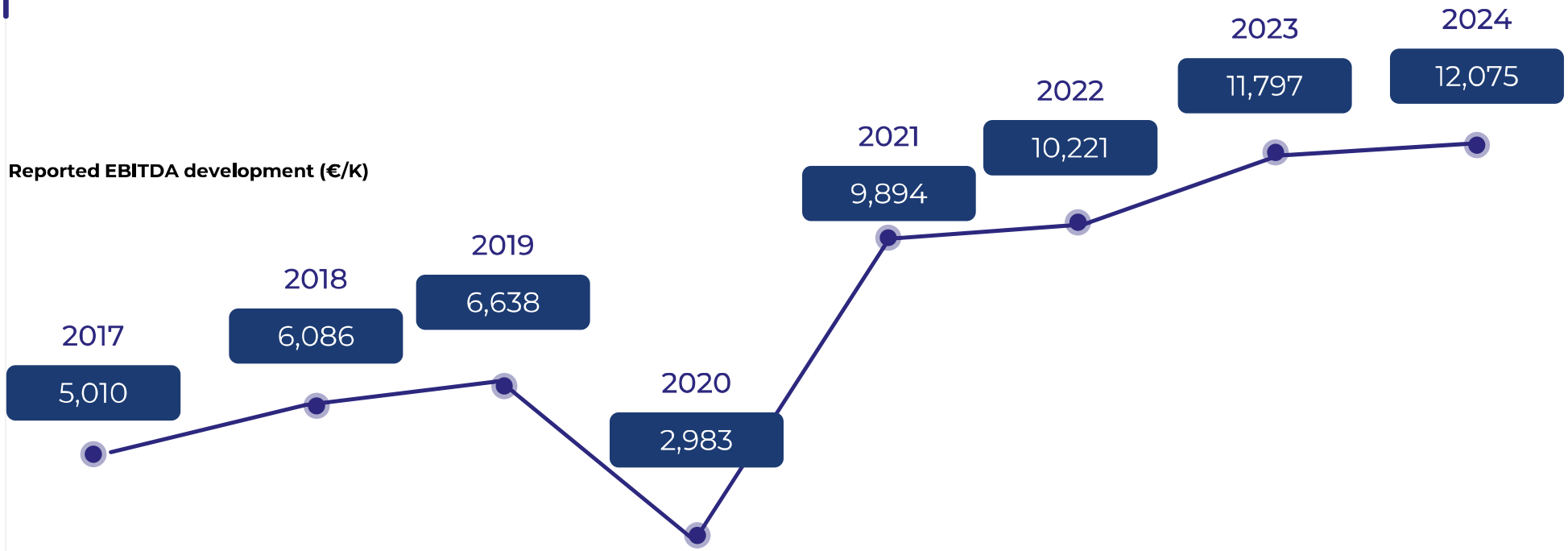

During the Covid period, Toverland optimized its cost structure (i.e. reduce of management/staff, steering on higher productivity) and focus on (direct) bookings in advance which led to a better cashflow (upfront payment) and better management of the visitor flow

Historical Profit and Loss Statement (i/ii)

Strong historical year-on-year performance underlines the winning strategy

- The presented P&L in the 2021 – 2024 is based on the audited financial statements by Q Concepts Accountants & Adviseurs
- [redacted]

Profit and loss statement Toverland Holding B.V.

[redacted]

Historical Profit and Loss Statement (ii/ii)

Strong historical year on year performance underlines the winning strategy

[redacted]

Historical Balance Sheet

[redacted]

Conservate assumptions for all forecasted years

[redacted]

The profitability of Toverland is very strong

[redacted]

Forecasted Balance Sheet

The corrected solvency and liquidity decrease but remain sufficient and will increase after [redacted]

[redacted]

Capital Expenditures Per Year

Toverland will keep investing in order to accelerate the visitor growth

Note. This timeline is based on estimates from the construction company [redacted] (Ithaka) and on management estimates (all other investments). Hence, this timeline is indicative and subject to change

Forecasted Cashflow

[redacted]

The leverage ratio, solvency and cash position remain sufficient in the next years

[redacted]

4. Request

Toverland requests the province Limburg a term loan of € 20m for the expansion of Toverland

Characteristic	Our first thoughts
Counterparts	• Toverland Holding B.V. • Hotelresort Toverland B.V. • Toverland Finance B.V. • Toverland OG B.V. • Toverland B.V.
Purpose	Financing the expansion of Toverland (e.g. clubhouse/workplace, Blitzbahn and Ithaka)
Facility framework	€ 20,000,000
Rank	Subordinated [redacted]
Utilization on request	[redacted]
Tenor	10 years
Interest	Fixed interest [redacted]
Security	Second-ranking mortgage without immediate enforcement rights "zonder recht van parate executie"
Repayments and grace period	[redacted]
Condition precedent	[redacted]
Jurisdiction / law	Dutch law

[redacted] has granted credit approval for the funding of Ithaka. The loan documentation, which includes new securities and ratios, is still in draft form but can be shared.

Requested approval [redacted]

We request [redacted] approval to amend the allocation of the committed €[redacted] facility reallocating the construction deposit from the Clubhouse project to the Port Laguna attraction, and adjusting the repayment start date accordingly

Characteristic	Request for Proposal
Counterparts	• Toverland Holding B.V. • Hotelresort Toverland B.V. • Toverland Finance B.V. • Toverland OG B.V. • Toverland B.V.
Purpose	[redacted]
Facility	
Tenor (yrs)	
Repayments	
Grace period	
Interest	
Construction deposit conditions	

5. Annexes

Annex 1

Legal chart

[redacted]

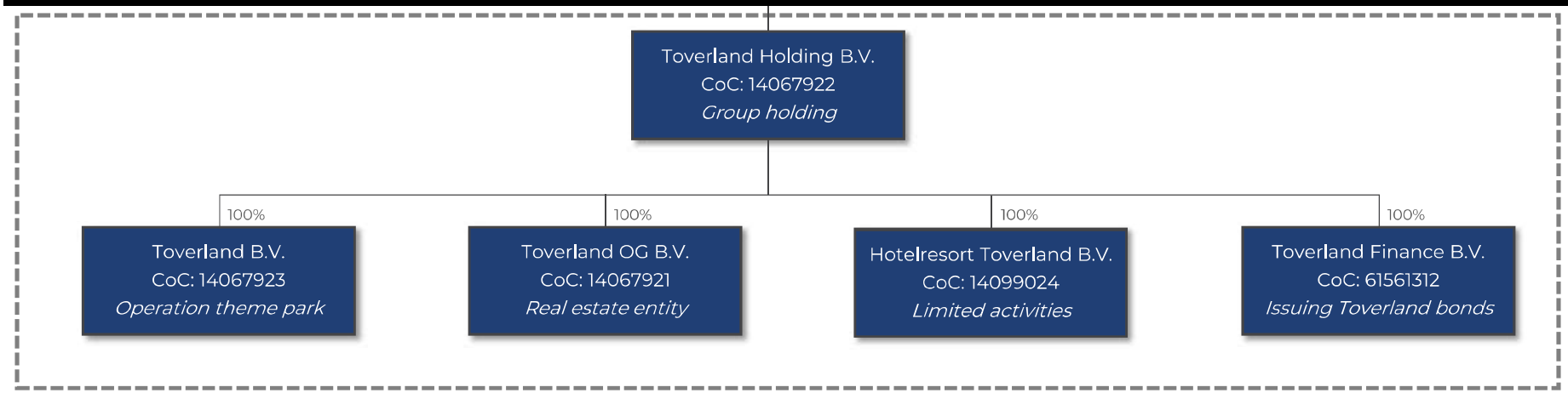

Organization structure

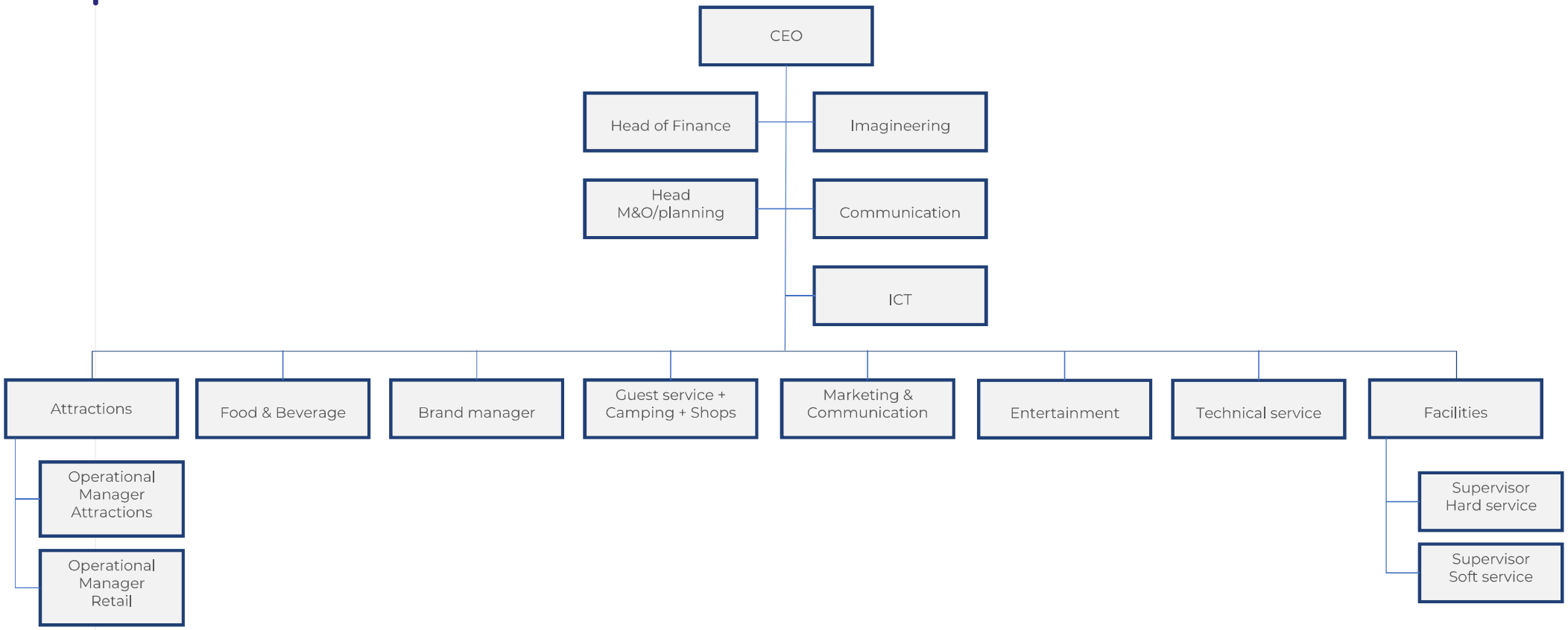

Annex 3

Profit and Loss Statement Toverland Holding BV

[redacted]

Annex 3

Balance Sheet Toverland Holding BV

[redacted]

Annex 4

Cashflow Toverland Holding B.V.

[redacted]

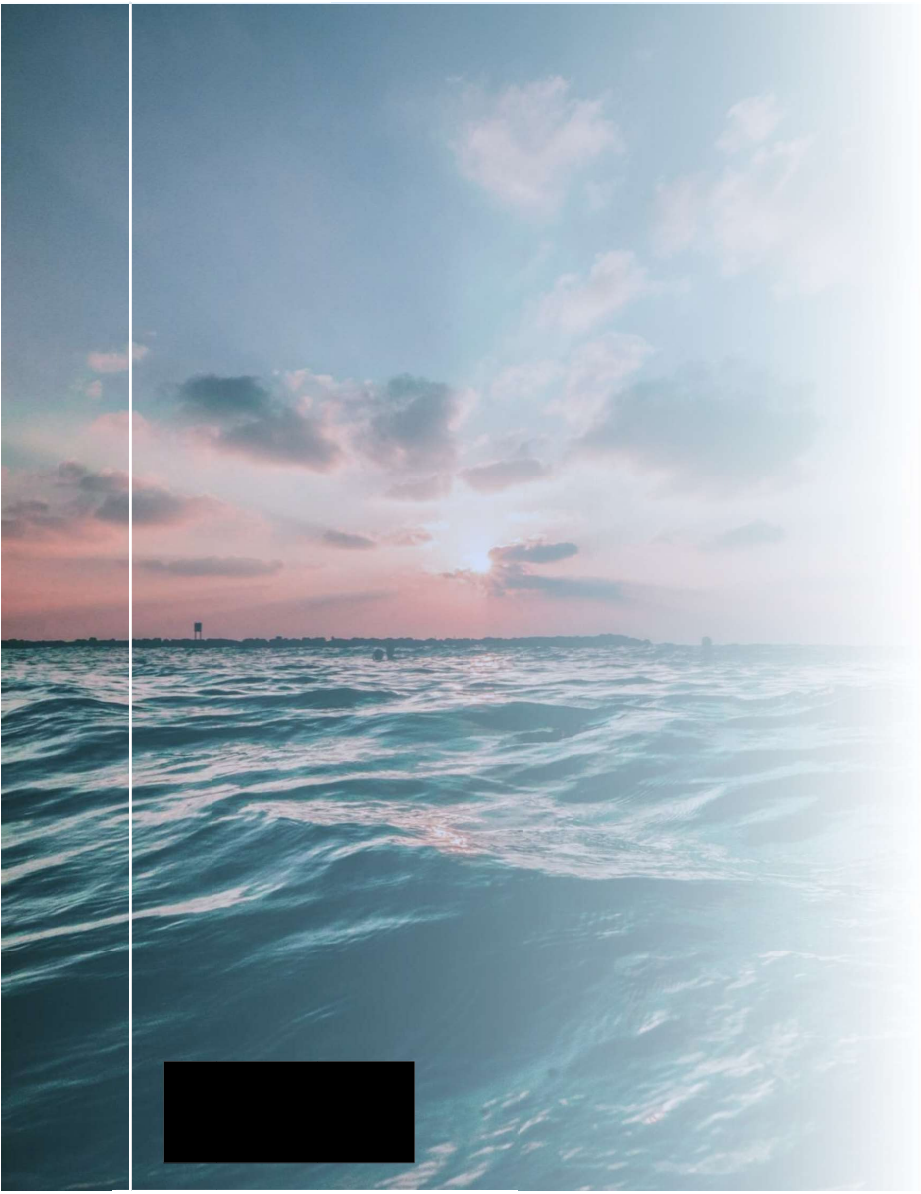

Contact details

[redacted]

Important notice

This Information Memorandum has been composed and issued by [redacted] on the basis of information that has been provided by Toverland B.V. (“Toverland”, “Company”). The information has not been independently verified or audited and no due diligence enquiry has taken place. This Information Memorandum is being delivered to a limited number of recipients and can solely be used for the purpose of evaluating the Transaction and under no circumstances for the recipient’s own commercial activities

The recipient of this Information Memorandum accepts and agrees that only a final and binding purchase agreement shall govern the relationship between the parties thereto and no express or implied warranty, in law or in equity, shall be construed by any information contained herein. This Information Memorandum does not intend to be a complete and accurate representation of the information necessary the evaluate the Transaction.

[redacted] does not warrant, guarantee and/or accept any responsibility and/or liability with respect to the correctness, completeness and/or accuracy of this Information Memorandum, any additional information relating to the Company which has already been provided to any third party, any additional information relating to the Company which will be provided to any third party in the future, and/or any information stemming from these sources of information (the “Disclosed Information”). The recipient cannot derive any rights or powers against [redacted] from the Disclosed Information.

By means of a letter of representation, the Company has granted power of attorney to [redacted]o distribute this Information Memorandum on its behalf. The distribution of this Information Memorandum and/or any other Disclosed Information by [redacted] to the recipient does not create any obligation of [redacted] towards the recipient to (i) provide any additional information, and/or (ii) provide any update of this Information Memorandum and/or any update of any other Disclosed Information, and/or (iii) to correct improprieties and/or deficiencies in this Information Memorandum and/or any other Disclosed Information. The distribution of this Information Memorandum and/or any other Disclosed Information to the recipient, does not absolve the recipient of its responsibility to examine, assess and form its own judgment of the Disclosed Information, the background of the Company and other facts and/or circumstances which are or might be relevant to the purpose of the distribution of this Information Memorandum by [redacted] to the recipient.

The recipient shall keep the Disclosed Information confidential. The Disclosed Information shall not be copied, (re)produced, and/or distributed to any third party, without the prior written consent of [redacted].

In relation to this Information Memorandum, [redacted] solely acts for the benefit of Toverland and does not intend to look after the interests of any other party. [redacted] does not intend to provide advice to the recipient.

It is the responsibility of the recipient to be fully aware of the applicable rules and regulations regarding facts, circumstances, matters, and/or formalities relating to the Disclosed Information. The recipient is responsible for obtaining the required approvals and/or licenses from private and/or (semi-)public institutions.

This Important Notice applies in addition to any non-disclosure agreement which is signed by the recipient prior to the distribution of the Disclosed Information to the recipient (if any) and is governed by Dutch law.

provincie
Limburg

2e GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-005

Onderwerp: G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

Conform artikel 67 lid 4 Provinciewet en conform artikel 9 lid 1 sub a van de Financiële verordening Provincie Limburg ten aanzien van het voornemen van Gedeputeerde Staten om:

- € 20 miljoen middels een lening te verstrekken aan Toverland Holding B.V. ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen op Toverland zoals opgenomen in het Investment Memorandum van Toverland.

Om ~~de volgende~~ geen wensen en bedenkingen ter kennis van Gedeputeerde Staten te brengen.
*
*

en tevens;
- In te stemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	MOB	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00899539	**Maastricht**	18 maart 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	18 maart 2026

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake impact Toverland op provinciale wegen (toezegging 9816)

Geachte Staten,

Als gevolg van de beoogde groei van het aantal bezoekers aan attractiepark Toverland is door Toverland in samenwerking met Provincie Limburg en de gemeente Horst aan de Maas onderzocht of de (provinciale) infrastructuur aangepast dient te worden. Op basis van dit onderzoek heeft Toverland aangegeven te willen bijdragen wanneer maatregelen nodig blijken. Dit is in een samenwerkingsovereenkomst, getekend op 4 november 2025, vastgelegd.

Omdat op dit moment geen maatregelen nodig zijn, maar afhankelijk van het groeiende aantal bezoekers deze mogelijk in de toekomst wel aan de orde zijn, spraken Toverland, de gemeente Horst aan de Maas en de Provincie Limburg in deze samenwerkingsovereenkomst tevens af om elk jaar op een vast moment en op basis van een monitoringsprogramma te bepalen of gestart moet worden met de voorbereiding van de uit het onderzoek voortkomende, aanbevolen maatregelen. Pas op dat moment kunnen deze maatregelen verder worden uitgewerkt naar een voorkeursoplossing met bijbehorende planning en financiën en vervolgens ter besluitvorming worden voorgelegd.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Via de voortgangsrapportages van het Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) wordt u op de hoogte gehouden van de voortgang en samen met het toesturen van de getekende samenwerkingsovereenkomst beschouwen wij hiermee toezegging 9816 als afgedaan.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

J.J.M. Kuntzelaers
Gedeputeerde Provincie Limburg
Cultuur & Erfgoed, Mobiliteit, Landbouw

SAMENWERKINGSOVEREENKOMST

Partijen:

1. de publiekrechtelijke rechtspersoon **PROVINCIE LIMBURG**, gevestigd in (6229 GA) Maastricht, aan het adres Limburglaan 10, hierbij rechtsgeldig vertegenwoordigd door gedeputeerde J.J.M. Kuntzelaers, hiertoe gemachtigd door de Commissaris van de Koning E.G.M. Roemer, die handelt ter uitvoering van het besluit van het college van gedeputeerde staten van 5 augustus 2025
2. de publiekrechtelijke rechtspersoon **GEMEENTE HORST AAN DE MAAS**, gevestigd in (5961 ES) Horst, aan het adres Wilhelminaplein 6, hierbij rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar burgemeester R.F.I. Palmen
3. de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid **TOVERLAND B.V.**, statutair gevestigd in Stein en kantoorhoudende in (5975 MR) Sevenum, aan het adres Toverlaan 2, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 14067923, rechtsgeldig vertegenwoordigd door Algemeen Directeur de heer J. Gelissen jr.

Nemen het volgende in aanmerking:

a. Toverland exploiteert het Attractiepark;
b. Toverland is van plan het Attractiepark uit te breiden;
c. het (ontwerp)Bestemmingsplan dat de beoogde uitbreiding mogelijk maakt, heeft vanaf 1 december 2023 gedurende zes weken ter inzage gelegen;
d. op de datum van ondertekening van deze Overeenkomst is het (ontwerp)Bestemmingsplan nog niet vastgesteld;
e. de uitbreiding van het Attractiepark dat het (ontwerp)Bestemmingsplan mogelijk maakt, heeft (mogelijk) gevolgen voor de afwikkeling van het verkeer op het omliggende wegennet dat in beheer is bij de Gemeente, de Provincie en het Rijk;
f. in deze Overeenkomst maken Partijen afspraken om de verkeersafwikkeling op de middellange en lange termijn te borgen;
g. Partijen zijn met betrekking tot de voorgestelde maatregelen op het rijkswegennet (afritten snelweg A67) op grondgebied van Rijkswaterstaat, en die volgen uit de monitoring, in goed overleg met Rijkswaterstaat en blijven dit overleg opzoeken om een instemming te bereiken van Rijkswaterstaat als wegbeheerder en eigenaar richting de verdere uitwerking en monitoring, zoals binnen deze Overeenkomst is beschreven.

Definities:

Artikel
Een Artikel in de Overeenkomst.

Attractiepark
Het attractiepark/themapark dat Toverland exploiteert in (5975 MR) Sevenum, aan het adres Toverlaan 2.

Basissituatie (2018)
De verkeerssituatie in de omgeving van het Attractiepark, rekening houdend met de verkeersintensiteiten die volgen uit het actuele verkeersmodel Noord-Limburg, waarbij 2018 als basisjaar is gehanteerd.

Burgemeester
De burgemeester van de gemeente Horst aan de Maas.

College
Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Horst aan de Maas.

Drukke verkeersdag(en)
Een dag waarop sprake is van filevorming tot aan de rotonde ter hoogte van de N277 en de Kleefsedijk, veroorzaakt door bezoek aan het Attractiepark. Dit mag maximaal 15 keer per jaar voorkomen, zoals bedoeld in artikel 3.7.3 lid b onder c van het (ontwerp)Bestemmingsplan.
Er is geen sprake van een Drukke verkeersdag bij evenementen waarvoor de Burgemeester een separate vergunning verleent en aanvullende randvoorwaarden aan de verkeersafwikkeling stelt. Ook is geen sprake van een Drukke verkeersdag bij activiteiten rondom Halloween (maximaal 14 dagen per jaar), waarvoor Toverland een separaat verkeersplan maakt in afstemming met de Gemeente.

Gemeente
Partij 2 bij de Overeenkomst, de publiekrechtelijke rechtspersoon Gemeente Horst aan de Maas.

Monitoringsafspraken
De 'Monitoring verkeersafwikkeling gebied de Peelbergen – Horst aan de Maas', die als bijlage 1 bij deze Overeenkomst is toegevoegd.

(ontwerp)Bestemmingsplan
Het ontwerpbestemmingsplan 'Toverland' (NL.IMRO.1507.BPToverland2023-BPO1) en het bestemmingsplan 'Toverland' (NL.IMRO.1507.BPToverland2023-BPO1), zoals dat door de Raad zal worden vastgesteld en dat onderdeel zal gaan uitmaken van het Omgevingsplan van de Gemeente.

Overeenkomst
Deze samenwerkingsovereenkomst.

Plansituatie (2040)
De maximaal te verwachten verkeersbelasting in de omgeving van en richting het Attractiepark, rekening houdend met de groei van het Attractiepark die het (ontwerp)Bestemmingsplan mogelijk maakt in combinatie met de Referentiesituatie (2040).

Provincie
Partij 1 bij de Overeenkomst, de publiekrechtelijke rechtspersoon Provincie Limburg.

Raad
De raad van de gemeente Horst aan de Maas.

Referentiesituatie (2040)
De maximaal te verwachten verkeersbelasting op Limburgse wegen in 2040, waar de verkeerssituatie rondom het Attractiepark (Artikel 1.1) onderdeel van is. De verkeersbelasting is voorspeld op basis van het verkeersmodel Noord-Limburg waarbij 2018 als basisjaar is gehanteerd. In het verkeersmodel is rekening gehouden met mogelijke autonome ontwikkelingen voor het jaar 2040. Deze autonome ontwikkelingen zijn onder andere: een verkeerstoename op basis van het algehele Nederlandse autobezit, verwachte ruimtelijke ontwikkelingen zoals woningbouw, bedrijven en recreatie en daarbij inbegrepen de reeds toegestane groei van het Attractiepark die op grond van het Vigerende Bestemmingsplan mogelijk is.

Toverland
Partij 3 bij de Overeenkomst, de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid Toverland B.V.

Verkeersrapportage
De verkeersrapportage 'Toverland. Verkeerskundig onderzoek ten behoeve van MER en BPVR' van Kragten van 5 december 2024 (rapportnummer: 20241205-TOV001-RAP-VKR-Rapport verkeer 2.6), dat als bijlage 2 bij de Overeenkomst is toegevoegd.

Vigerende Bestemmingsplan
Het ten tijde van de ondertekening van de Overeenkomst geldende bestemmingsplan 'Toverland' (NL.IMRO.1507.KBTOVERLAND-BPV1), dat onderdeel is van het Omgevingsplan van de Gemeente.

Wegbeheerder(s)
De beheerder van een openbare weg inclusief fiets- of voetpad en daartoe behorende gronden (berm) door kadastraal eigendom of juridisch vastgelegde

beheerafspraken. De wegbeheerder is (eind)verantwoordelijk voor het onderhouden, in stand houden en aanpassen van deze openbare weg.

Verklaren het volgende te zijn overeengekomen:

Artikel 1 Doelstelling

1. De Overeenkomst gaat over de verkeerssituatie rondom het Attractiepark. Met 'de verkeerssituatie rondom het Attractiepark' wordt bedoeld de N277, vanaf de rotonde N277-Peelstraat tot en met de kruising N277-N275, en alle daartoe behorende aansluitingen en kruispunten, in het bijzonder:
   a. de rotonde N277-Helenaveenseweg;
   b. de kruising N277-A67;[1]
   c. de kruising N277-N275.
2. Partijen leggen in de Overeenkomst de actuele verkeerssituatie in de Basissituatie (2018) vast, en ook de mogelijke verkeersknelpunten en mogelijke verkeersmaatregelen in de Referentiesituatie (2040) en de Plansituatie (2040). Partijen baseren zich op de Verkeersrapportage.
3. Partijen leggen in Artikel 3 van de Overeenkomst de actuele verkeerssituatie in de Basissituatie (2018) vast op basis van de Verkeersrapportage.
4. Partijen leggen in de Overeenkomst de verwachte verkeersknelpunten (Artikel 4) en de benodigde verkeersmaatregelen (Artikel 5) in de Referentiesituatie (2040) vast op basis van de Verkeersrapportage.
5. Partijen leggen in de Overeenkomst de verwachte verkeersknelpunten (Artikel 6) en de benodigde verkeersmaatregelen in de Plansituatie (2040) vast op basis van de Verkeersrapportage.
6. Partijen leggen in de Overeenkomst vast hoe wordt gehandeld in het geval knelpunten optreden die niet zijn voorzien in de Verkeersrapportage binnen Artikelen 5, 6 en 8.
7. Partijen leggen in de Overeenkomst afspraken vast over de monitoring van de daadwerkelijke toekomstige verkeerssituatie op de wegen richting en rondom het Attractiepark.
8. Partijen leggen in de Overeenkomst elkaars verantwoordelijkheden vast voor de te nemen verkeersmaatregelen in de Referentiesituatie (2040), in de Plansituatie (2040) en na monitoring.

Artikel 2 Algemene verplichtingen

1. De Provincie en de Gemeente zijn als Wegbeheerders verantwoordelijk voor de veiligheid, bereikbaarheid en toegankelijkheid van de infrastructuur die zij op dit moment beheren en in de toekomst zullen gaan beheren.
2. Toverland is verantwoordelijk voor een goede toegankelijkheid van het Attractiepark en het daartoe behorende parkeerterrein voor alle soorten

---

[1] In het kader van de verkeerssituatie bij de kruising N277-A67 maken de toe- en afritten 38 van de A67 slechts onderdeel uit van de Overeenkomst als Rijkswaterstaat in een later stadium als partij aansluit bij de afspraken uit de Overeenkomst (onder g van de considerans).

verkeer. Daarbij voorkomt Toverland verkeersoverlast in de vorm van congestie op de openbare weg bij inritten naar het Attractiepark.

3. Toverland heeft een inspanningsverplichting om het verkeer te begeleiden en de benodigde (tijdelijke) verkeersmaatregelen te treffen op een Drukke verkeersdag. De kosten die zijn verbonden aan bedoelde begeleiding van verkeer en het treffen van de nodige (tijdelijke) verkeersmaatregelen worden door Toverland zelf gedragen.
4. De Provincie en de Gemeente zijn als Wegbeheerders niet verantwoordelijk voor de begeleiding van het verkeer op een Drukke verkeersdag.

Artikel 3 Basissituatie: actuele verkeersituatie

1. Het Attractiepark had in 2024 1.174.000 bezoekers. Een belangrijk onderdeel van de toekomstvisie van Toverland is enerzijds het uitbreiden van het Attractiepark zelf en anderzijds het toevoegen van verblijfsaccommodatie aan het Attractiepark, zodat bezoekers uit een groter gebied kunnen worden aangetrokken en bezoekers langer verblijven. Daardoor zal het jaarlijkse bezoekersaantal groeien. Deze groei heeft gevolgen voor de verkeersafwikkeling op de omliggende infrastructuur die in beheer is bij de Gemeente, de Provincie en Rijkswaterstaat.
2. Het Attractiepark is gelegen aan en wordt ontsloten via de Helenaveenseweg, die in beheer is bij de Gemeente. De belangrijkste ontsluitingsroute voor bezoekers van en naar het Attractiepark loopt via de A67 naar de provinciale weg N277 (in de volksmond de Midden Peelweg). Ter hoogte van de aansluiting met de A67 zijn herkomsten of bestemmingen van bezoekers gelegen in oostelijke richting van de A67 (Venlo en verder), westelijke richting van de A67 (Eindhoven en verder) en/of zuidelijke richting de N277 en/of N275. In beperkte mate rijdt verkeer vanuit het Attractiepark via de N277 in noordelijke richting (Noord-Brabant) of via de Helenaveenseweg in oostelijke richting (Sevenum). Dit laatste is hoofdzakelijk lokaal verkeer.
3. In de Verkeersrapportage zijn de verkeersintensiteiten in de Basissituatie (2018) onderzocht. Uit de Verkeersrapportage (p. 17) volgt dat een goede verkeersafwikkeling in de Basissituatie (2018) is geborgd. In de Basissituatie (2018) ontstaat er uitsluitend incidenteel verkeershinder ten gevolge van verkeer van en naar het Attractiepark. In de Verkeersrapportage staan voor zover thans van belang de volgende bevindingen over de verkeersafwikkeling in de Basissituatie (2018):
   a. er is weliswaar soms sprake van congestievorming in de ochtendperiode (rond 10.00 uur), maar dit is hoofdzakelijk het gevolg van het onvoldoende efficiënt oprijden van het eigen terrein van het Attractiepark en niet ten gevolge van onvoldoende afwikkelcapaciteit op de toeleidende openbare wegvakken en/of rotondes. Drukke dagen ten gevolge van evenementen worden afgestemd middels een evenementenvergunning, zijn vroegtijdig bekend en worden met hulpdiensten en Wegbeheerders gecommuniceerd en afgestemd middels deze evenementenvergunningen. Daarbij kunnen tijdelijke verkeersmaatregelen langs de openbare weg worden vereist in de vorm van tijdelijke bebording en inzet van daartoe bevoegde

verkeersregelaars voor het waarborgen van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid;

b. op alle overige (reguliere) drukke dagen bij het Attractiepark is van congestievorming geen sprake en is derhalve geen sprake van structurele knelpunten;

c. ter plaatse van de toe- en afritten van de A67 is met name in de reguliere avondspits sprake van drukte, veelal ten gevolge van woon-werkverkeer. Dit is met name het geval op de afritten vanuit de richting Venlo en vanuit Eindhoven richting de N277 en/of N275 in zuidelijke richting. Veelal is dit van korte duur. Ook deze knelpunten zijn niet van structurele aard in de Basissituatie (2018) en hebben geen relatie met de bezoekers van en naar het Attractiepark.

Artikel 4 Referentiesituatie (2040): knelpunten verkeer

1. Het Vigerende Bestemmingsplan biedt nog groeiruimte aan het Attractiepark om de activiteiten op eigen terrein uit te breiden tot circa 1,69 miljoen bezoekers per jaar.
2. In de Verkeersrapportage is onderzocht in welke mate de huidige infrastructuur het verkeer in de Referentiesituatie (2040) kan afwikkelen. In de Verkeersrapportage worden twee knelpunten verwacht.
   - Het eerste knelpunt betreft de huidige enkelstrooksrotonde N277-Helenaveenseweg met een bypass richting het Attractiepark, die in de Referentiesituatie (2040), tijdens de bepalende uitstroomperiode na de reguliere avondspits, de maximale verzadigingsgraad bereikt met een waarde van 0,93. Dit leidt tot wachtrijvorming op de Helenaveenseweg door het grote aantal vertrekkende bezoekers. De doorstroming op andere momenten van de dag blijft wel gewaarborgd.
   - Het tweede knelpunt betreft de verkeerslichtenregeling bij de toe- en afritten N277-A67 en N277-N275, die door middel van een gecoördineerde regeling met elkaar zijn verbonden. De huidige lay-out van de kruispunten blijkt onvoldoende capaciteit te bieden tijdens de reguliere avondspits om het te verwachten toekomstige verkeer in voldoende mate te kunnen afwikkelen. Er treedt op meerdere opstelstroken wachtrijvorming op, hoofdzakelijk ten gevolge van woon-werkverkeer (drukste verbinding Venlo-Weert). De invloed van verkeer van en naar het Attractiepark lijkt op dit knelpunt beperkt.

Artikel 5 Referentiesituatie (2040): maatregelen verkeer

1. Op het moment dat uit de monitoring (Artikel 7) blijkt dat de knelpunten die zijn benoemd in Artikel 4.2 optreden, dan is de betreffende Wegbeheerder als eindverantwoordelijke aan zet om te beoordelen of maatregelen daadwerkelijk noodzakelijk zijn. In de Verkeersrapportage zijn mogelijke oplossingen voor deze knelpunten benoemd. Dit betreft onder andere:
   - het vervangen van de huidige enkelstrooksrotonde N277-Helenaveenseweg met een bypass richting het Attractiepark door een knierotonde;

- een tweede linksafstrook in noordelijke richting ter plaatse van de A67 bij afrit 38 komende vanuit de richting van Eindhoven;
- een verlenging van de separate linksafstrook in de richting van Eindhoven op de N277 ter plaatse van de A67 bij afrit 38, komende vanuit zuidelijke richting;
- aanpassingen aan het kruispunt N275-N277 in de vorm van een vrije rechtsafstrook op de N277 in zuidelijke richting naar de N275 en in noordelijke richting een rechtsafstrook op de N277 naar de Sevenumsedijk/McDonald's Maasbree.

Uit de Verkeersrapportage (p. 22 & bijlage 3, p. 27) volgt de verwachting dat de verkeersafwikkeling hiermee is geborgd en er géén congestie optreedt. Partijen zijn met betrekking tot de voorgestelde maatregelen ter plaatse van de A67 bij afrit 38 (Artikel 5.1) in goed overleg met Rijkswaterstaat en blijven dit overleg opzoeken om instemming te verkrijgen van Rijkswaterstaat als wegbeheerder en eigenaar.

Artikel 6 Plansituatie (2040): knelpunten verkeer

1. Het (ontwerp)Bestemmingsplan maakt een verdere groei van het Attractiepark mogelijk tot circa 3,74 miljoen bezoekers per jaar. Op een maatgevende drukke dag in planjaar 2040 wordt uitgegaan van ruim 21.500 bezoekers per dag.
2. In de Verkeersrapportage is onderzocht of, aanvullend op de in Artikel 4 genoemde knelpunten nog andere knelpunten optreden in de Plansituatie (2040). Uit de Verkeersrapportage komt naar voren dat géén nieuwe structurele knelpunten worden verwacht op het omliggende wegennet van het Attractiepark indien de in Artikel 5 genoemde verkeersmaatregelen, die ten behoeve van een goed functionerende Referentiesituatie (2040) zijn doorgerekend, worden gerealiseerd.
3. Aan de hand van de monitoring (Artikel 7) van de daadwerkelijke verkeersstromen wordt bepaald of nieuwe onverwachte verkeersknelpunten optreden.
4. Indien uit de monitoring (Artikel 7) blijkt dat in praktijk géén verkeersknelpunten optreden die zijn genoemd in Artikel 4.2 bij het bereiken van 1,69 miljoen bezoekers per jaar (Referentiesituatie (2040)) en daarna wél bij méér dan 1,69 miljoen bezoekers per jaar (Plansituatie (2040)), dan worden de kosten voor deze noodzakelijke maatregelen voor deze knelpunten als beschreven in Artikel 5.1 naar rato verrekend conform de financiële bepalingen in Artikel 8.
5. De Wegbeheerder bepaalt in overleg met Partijen de infrastructurele maatregelen die noodzakelijk zijn bij nieuwe onverwachte knelpunten en bepaalt de uitvoeringstermijn en technische en planologische haalbaarheid van deze maatregelen, waarbij kosten naar rato worden verrekend conform de financiële bepalingen in Artikel 8.
6. Bij fluctuatie van het bezoekersaantal boven en onder de 1,69 miljoen bezoekers per jaar geldt het bereiken van het bezoekersaantal als een grenswaarde. Dat wil zeggen: indien verkeersmaatregelen noodzakelijk

blijken bij méér dan 1,69 miljoen bezoekers, maar daaropvolgend worden minder dan 1,69 miljoen bezoekers geconstateerd, dan behoudt de Wegbeheerder het recht de maatregelen toch uit te voeren met verrekening van kosten conform het moment van constatering.

Artikel 7 Monitoringsafspraken

1. Partijen monitoren de verkeersafwikkeling in de omgeving van het Attractiepark overeenkomstig de Monitoringsafspraken die als bijlage 1 bij deze Overeenkomst zijn gevoegd.
2. De monitoring heeft tot doel:
   a. vast te stellen of de blijkens de Verkeersrapportage te verwachten verkeersknelpunten rondom het Attractiepark (dreigen te) ontstaan én de termijn waarop deze zullen ontstaan;
   b. te constateren of verkeersknelpunten optreden die niet zijn voorzien in de Verkeersrapportage; en
   c. te bepalen in hoeverre de vastgestelde en geconstateerde knelpunten het gevolg zijn van de groei van het Attractiepark.
3. Aan de hand van de Monitoringsafspraken wordt per kalenderjaar in het tweede kwartaal van ieder volgend jaar op initiatief van de Provincie middels een (fysieke) bijeenkomst, inhoudelijk vastgesteld of (nieuwe) knelpunten in de verkeerssituatie rondom het Attractiepark (Artikel 1.1) dreigen te ontstaan. Als deze knelpunten dreigen te ontstaan, dan bepaalt de Wegbeheerder als eindverantwoordelijke in overleg met Partijen de noodzakelijke verkeersmaatregelen zoals geregeld in de Overeenkomst in Artikel 5 en Artikel 6. Als verkeersmaatregelen nodig zijn, dan treft de Wegbeheerder in wiens beheer de betreffende weg of het betreffende wegvak is, deze maatregelen zo snel mogelijk, met inachtneming van de bepalingen zoals opgenomen in Artikel 5, Artikel 6 en Artikel 11.
4. Aan de hand van de Monitoringsafspraken wordt per kalenderjaar in het tweede kwartaal van ieder volgend jaar, op initiatief van de Provincie middels een (fysieke) bijeenkomst inhoudelijk vastgesteld in hoeverre uit de monitoring geconstateerde knelpunten uit het afgelopen jaar het gevolg zijn van de verkeersstromen richting het Attractiepark. Dit is van belang voor de financiële bijdrage van Toverland aan de door de Gemeente en/of de Provincie te nemen verkeersmaatregelen (Artikel 8).

Artikel 8 Financiën en kosten

1. De Gemeente is in beginsel financieel verantwoordelijk voor het onderhoud en de te nemen maatregelen aan de infrastructuur die bij de Gemeente in beheer is.
2. De Provincie is in beginsel financieel verantwoordelijk voor het onderhoud en de te nemen maatregelen aan de infrastructuur die bij de Provincie in beheer is.
3. De Provincie en de Gemeente zijn niet financieel verantwoordelijk voor het onderhoud en de te nemen maatregelen aan de infrastructuur die bij het Rijk in beheer is.

4. Ter plaatse van aansluitingen en kruispunten wordt de zogenaamde 'potentheorie' gehanteerd voor het bepalen van de noodzakelijke bijdragen van de Wegbeheerders. Iedere Wegbeheerder draagt bij in de aanpassing of realisatie van een kruispunt naar verhouding van het aantal beheerde wegen dat op het betreffende kruispunt aansluit.
5. Zodra het nieuwe Bestemmingsplan in werking treedt (lees: geldend is) en bij méér dan 1,69 miljoen bezoekers per jaar, geldt voor de Provincie en gemeente het zogenaamde 'veroorzakersprincipe'. Daarbij is de veroorzakende partij verantwoordelijk voor het dragen van kosten voor aanpassingen. Binnen de Overeenkomst wordt daarop een uitzondering gemaakt op basis van de voorspellingen in de Verkeersrapportage waarbij rekening wordt gehouden met de autonome groei van het overige verkeer. De bijdrage van Toverland staat in verhouding tot de mate waarin het Attractiepark bijdraagt aan het ontstaan van het knelpunt. De mate waarin Toverland bijdraagt aan het ontstaan van het knelpunt, wordt bepaald aan de hand van de Monitoringsafspraken (Artikel 7).
   Voorbeeldberekening:
   Bij een gemonitord bezoekersaantal tot 1,69 miljoen per kalenderjaar worden noodzakelijke maatregelen volledig door de betreffende wegbeheerder(s) bekostigd. Bij een gemonitord bezoekersaantal hoger dan 1,69 miljoen per jaar worden noodzakelijke maatregelen verrekend op basis van verkeersintensiteiten die op moment van constateren zijn gemeten omgerekend in PAE (personenautoeenheden). Bijvoorbeeld: 25% van de verkeersintensiteiten PAE bij optredende knelpunten is afkomstig van het Attractiepark en/of rijdt naar het Attractiepark, dan zijn 25% van de kosten ten behoeve van uitwerking en realisatie van de betreffende noodzakelijke maatregelen voor rekening van Toverland.

Artikel 9 Looptijd en duur

1. De Overeenkomst loopt vanaf vaststelling van het Bestemmingsplan door de Raad.
2. De Overeenkomst loopt tot 31 december 2040, tenzij de verkeersmaatregelen die in deze Overeenkomst zijn beschreven eerder zijn getroffen of Partijen gezamenlijk op basis van de monitoring (Artikel 7) hebben vastgesteld dat de verkeersmaatregelen die op dat moment nog niet getroffen zijn, in de toekomst niet getroffen hoeven te worden.

Artikel 10 Wijziging

1. Indien zich onvoorziene omstandigheden voordoen met betrekking tot de uitvoering van de Overeenkomst treden Partijen met elkaar in overleg. Het doel van dat overleg is om, rekening houdend met elkaars gerechtvaardigde belangen, te bezien in hoeverre de inhoud van de Overeenkomst aanpassing behoeft.
2. Aanvullingen en/of wijzigingen van de Overeenkomst worden op schrift gesteld, door Partijen ondertekend en als bijlage aan de Overeenkomst gehecht.

Artikel 11 Publiekrechtelijke bevoegdheden Provincie en Gemeente
Partijen realiseren zich dat de Overeenkomst publiekrechtelijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de Provincie en de Gemeente te allen tijde onverlet laat. De verplichtingen van de Provincie en de Gemeente zijn inspanningsverplichtingen. Voor zover publiekrechtelijke besluitvorming nodig is, behouden de provinciale en gemeentelijke bestuursorganen hun volledige beleidsruimte. Er is geen sprake van een tekortkoming in de nakoming van de Overeenkomst als publiekrechtelijke besluiten worden genomen die niet stroken met de inspanningsverplichtingen die de Provincie en de Gemeente in deze Overeenkomst ieder voor zich op zich nemen.

Artikel 12 Geen schadeclaim/aanspraak Toverland richting Provincie en Gemeente
In aanvulling op Artikel 11 geldt dat Toverland geen aanspraak maakt althans geen schadeclaim toekomt tegenover Provincie en Gemeente voor welke maatregel dan ook (verkeer of anderszins) die de Provincie en/of Gemeente (nog) niet neemt/nemen. Toverland verplicht zich van een dergelijke aanspraak, claim en/of vordering te onthouden. De Provincie en Gemeente zijn in geen geval schadeplichtig jegens Toverland of jegens elkaar.

Artikel 13 Rechtskeuze en forumkeuze
1. Op deze Overeenkomst is Nederlands recht van toepassing.
2. Partijen spreken af zich te zullen inspannen om eerst in onderling overleg een oplossing te onderzoeken ter voorkoming van het direct nemen van rechtsmaatregelen.
3. Alle geschillen in verband met deze Overeenkomst of die daaruit voortvloeien zullen, tenzij een dwingendrechtelijke bepaling zich daartegen verzet, bij uitsluiting worden berecht door de rechtbank Limburg met behoud van de mogelijkheid van hoger beroep en cassatie.
4. De considerans, de definities en de aan de Overeenkomst gehechte bijlagen maken integraal deel uit van de Overeenkomst. Als bijlage zijn toegevoegd:
   - bijlage 1: Monitoring verkeersafwikkeling gebied de Peelbergen – Horst aan de Maas;
   - bijlage 2: Rapportage verkeer Toverland (rapportnummer: 20241205-TOV001-RAP-VKR-Rapport verkeer 2.6).

Aldus overeengekomen,

Provincie Limburg
Voor deze: J.J.M. Kuntzelaers
Functie: Gedeputeerde (gevolmachtigd)
Datum: 24-10-'25

Gemeente Horst aan de Maas
Voor deze: R.F.I. Palmen
Functie: Burgemeester
Datum: 31-10-'25

Toverland B.V.
Voor deze: J. Gelissen jr.
Functie: Algemeen Directeur
Datum: 4-11-2025

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	FIN	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00884817	**Maastricht**	10 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	10 februari 2026

Onderwerp
G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Geachte Staten,

Bijgaand bieden wij u het Statenvoorstel Leningaanvraag Toverland Holding BV (bijlage 1) aan, ter behandeling in de vergadering van de Statencommissie Economie en Samenleving op 27 februari 2026 en de vergadering van Provinciale Staten op 20 maart 2026 ten behoeve van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen.

In onze vergadering van 10 februari 2026 hebben wij besloten de volgende documenten voor uw Staten ter inzage te leggen, onder de verplichting tot geheimhouding op grond van artikel 84 van de Provinciewet:
- bijlage 1 Investment Memorandum Toverland Holding BV;
- bijlage 2 Updatet Investment Memorandum Toverland Holding BV;
- bijlage 3 Concept Overeenkomst van geldlening Toverland Holding BV.

Bij uw griffie is deze informatie voor uw Staten ter inzage gelegd, en wel van 11 februari 2026 tot en met vrijdag 20 maart 2026.

Op de inzage door de leden van uw Staten is de procedure zoals beschreven in de brief aan uw Staten verzonden op 28 maart 2023 van toepassing.

De verplichting tot geheimhouding wordt opgelegd omdat er sprake is van informatie die onder een of meerdere uitzonderingsgronden van de Wet open overheid (Woo) valt.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Meer specifiek gaat het hier om informatie die inzicht geeft in bedrijfs- en fabricagegegevens alsook andere gegevens, die vertrouwelijk aan ons zijn medegedeeld (5.1, eerste lid, sub c, en 5.1., tweede lid sub f Woo) en informatie die inzicht geeft in de economische en/of financiële belangen van ons bestuursorgaan (5.1, tweede lid, sub b Woo). Het-betreft de vertrouwelijke bedrijfsgegevens van Toverland Holding BV c.s. en betrokken financiers.

De verplichting tot geheimhouding duurt voort totdat uw Staten deze opheffen.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

provincie
Limburg

Statenvoorstel

Financiën

Onderwerp	G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV
G-nummer	G-26-005

Onderwerp

G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Samenvatting

Toverland Holding BV (hierna: Toverland) maakt de laatste jaren een succesvolle ontwikkeling door en streeft ernaar om gestaag door te groeien tot een volwaardig destination resort. Om dit te kunnen realiseren heeft Toverland een investeringsopgave van in totaal € 98 miljoen. De financiering is voor € 78 miljoen rond. Het restant is niet in de markt beschikbaar, ondanks een positieve businesscase. De Provincie heeft van Toverland een lening aanvraag ontvangen. Binnen de kaders van Sturing in Samenwerking is het College voornemens deze geldlening aan Toverland te verstekken. U Staten wordt gevraagd om Wensen en Bedenkingen ten aanzien van dit voornemen van het College te uiten.

Voorstel

1. Het kenbaar maken van Wensen en Bedenkingen ten aanzien van het voornemen van het College van Gedeputeerde Staten om een marktconforme geldlening nominaal groot € 20 miljoen aan Toverland Holding B.V. te verstrekken, ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen zoals opgenomen in het Investment Memorandum.
2. Instemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Aanleiding en bestuurlijke context

De aanleiding volgt uit het feit dat Toverland Holding B.V. zich bij de Provincie heeft gemeld voor een marktconforme geldlening ter financiering van de investeringsopgave om tot een volwaardig destination resort te kunnen uitgroeien.
Toverland doet hierbij een beroep op het investeringsbeleid Sturing in Samenwerking dat uw Staten op 5 februari 2021 hebben vastgesteld.

Bevoegdheid

Het College van Gedeputeerde Staten is bevoegd tot het verstrekken van een 100% revolverende marktconforme geldlening binnen de kaders van Sturing in Samenwerking, niet eerder dan nadat Provinciale Staten in de gelegenheid is gesteld om Wensen en Bedenkingen aan het College kenbaar te maken **overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet**.
Daarnaast zijn Provinciale Staten op grond van artikel 8 van de Financiële verordening bevoegd tot het uitoefenen van bestuur en toezicht op het beheer van middelen en rechten van de Provincie Limburg, waaronder het beschikbaar stellen en inzetten van provinciale middelen.

Beoogd resultaat

Een economische structuurversterking van de regio (Noord-)Limburg door de verdere ontwikkeling van Toverland tot een volwaardig destination resort in de komende 5 jaar.

Argumenten

<u>Beleidsmatige argumenten (Publiek belang)</u>

1.1 Het plan van Toverland draagt bij aan de economische structuurversterking van de regio.
Toverland is nu al een belangrijke trekpleister en een belangrijke regionale werkgever. De geplande uitbreiding leidt tot extra aantrekkingskracht en verdere groei van directe werkgelegenheid binnen het park en het resort, evenals tot indirecte werkgelegenheid bij toeleveranciers en dienstverleners. Daarnaast leidt de groei van het aantal bezoekers en het toenemende aandeel meerdaags verblijf tot hogere regionale bestedingen.

1.2 Met de resort functie zal de balans met de omgeving beter worden geborgd.
Het resortconcept (verblijfsaccommodatie) draagt bij aan een jaarronde exploitatie en aan een stabiel bezoekerspatroon. Hierdoor nemen seizoensinvloeden verder af en ontstaat een evenwichtiger en duurzamer economisch rendement voor de regio.

Dit zal bijdragen aan de spreiding van gasten over het jaar en zal aanvullende spin-off effecten genereren voor het regionale MKB, waaronder hotels, campings, horeca, retail en vervoersbedrijven.

1.3 Door de combinatie van hoogwaardige attracties en verblijfsaccommodaties wordt Limburg aantrekkelijker voor (inter)nationale bezoekers, met name uit omliggende landen.
Daarmee wordt de internationale positionering van Limburg als recreatieve topregio verder versterkt.

Juridische argumenten

1.4 De geldlening wordt aangeboden op basis van marktconformiteit.
De geldlening wordt verstrekt op basis van de uitgangspunten van marktconformiteit zoals door de Europese Commissie wordt gehanteerd (competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation), aangevuld met opslagen en al hetgeen wat nodig is om te voldoen aan het in Sturing in Samenwerking 3.0 opgenomen principe dat het rendement op de te verstrekken provinciale financiering in een passende verhouding komt te staan tot de risico's die door de Provincie worden gelopen.

1.5 De geldlening voldoet aan de bindende voorwaarden en (niet bindende) principes, zoals opgenomen in het investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking 3.0, door Provinciale Staten vastgesteld op 5 februari 2021.

Financiële argumenten (Sturing in Samenwerking)

1.6 Toverland heet een Investment Memorandum opgesteld voor de benodigde investeringen om te kunnen uitgroeien tot een destination resort. Er is sprake van een positieve businesscase, doch krijgt Toverland de financiering in de markt niet volledig rond.
Toverland is een themapark in Noord Limburg, opgericht in 2001 door de ondernemer Jean Gelissen sr.. Binnen 24 jaar heeft de praktische hand-on aanpak van Toverland geleid tot een aanzienlijke groei van een overdekt pretpark naar een volwaardig themapark:

- het familiebedrijf wordt tegenwoordig geleid door Jean Gelissen jr. en heeft 6 themagebieden. Deze nieuwe attracties en de focus op kwaliteit en thema hebben geleid tot een groei van het aantal jaarlijkse bezoekers, wat de positie van Limburg als aantrekkelijke bestemming voor (internationale) toeristen en gasten versterkt;
- gedreven door de visie "*magische gelukservaringen creëren door grenzen te verleggen*", wil Toverland investeren in een resort (genaamd: "Ithaka") en nieuwe attracties (upgrade van de Blitzbahn en Port Laguna) om de duurzame groei van het aantal bezoekers voort te zetten en een resortbestemming met een breed bereik te creëren, wat past binnen de groeistrategie, ambitie en de volgende gewenste fase van de parkontwikkeling;
- tegelijkertijd bestaat bij Toverland een sterke behoefte om de organisatorische basis te versterken door te investeren in een nieuw kantoor ("Clubhouse") en een technische werkplaats van voldoende omvang voor alle reguliere onderhoudswerkzaamheden.

De huidige werkplaats is te klein geworden in verhouding tot de huidige parkomvang en met de beoogde parkuitbreidingen is ook evenredig werkplaatsuitbreiding nodig, zodat onderhoud voldoende, veilig en centraal kan blijven worden uitgevoerd. Toverland heeft in de afgelopen 24 jaar zeer beperkt in kantoorfaciliteiten geïnvesteerd.
Met de groei naar een destination resort en dito groei van het personeelsbestand is een investering in een nieuw kantoorgebouw voornamelijk een randvoorwaarde.

- echter, omdat deze investering in kantoor en werkplaats niet direct bijdraagt aan de het verdienvermogen (EBITDA), ondervindt Toverland problemen met de (bank)financiering, mede in combinatie met de investeringen in Port Laguna en resort Ithaka. Dit ondanks het feit dat de operationele kasstroom ruim voldoende is om alle financieringsverplichtingen te kunnen dekken;
- Toverland richt zich daarom, na eerst andere financieringsmogelijkheden te hebben onderzocht en benut, tot de Provincie voor een marktconforme geldlening binnen het investeringsbeleid Sturing in Samenwerking 3.0. Met inbegrip van een geldlening van de Provincie is de algehele groeistrategie gefinancierd en zou Toverland de uitvoering van voornoemde algehele groeistrategie kunnen versnellen en versterken, wat voordelen zou opleveren voor vele stakeholders in Limburg, door haar aantrekkelijkheid voor zowel binnenlandse als internationale toeristen te vergroten.

Het Investment Memorandum d.d. 29 september 2025 en de updatet Investment memorandum d.d. 9 december 2025 zijn onder geheimhouding ter inzage gelegd.

1.7 De geldlening en het daarop beoogd rendement uit rentebaten draagt bij aan het in stand houden van het provinciaal vermogen.

Dit is een beleidsuitgangspunt in het provinciaal investeringsbeleid Sturing in Samenwerking 3.0. De geldlening is nominaal groot € 20 miljoen, heeft een 100% revolverend karakter en wordt naar realistische verwachting over een looptijd van 10 jaar terugontvangen. De rentevergoeding bedraagt 6,19% per jaar voor de duur van de gehele looptijd. De Provincie ontvangt zekerheden (hypotheek- en pandrecht) die op basis van het recent opgeleverde taxatierapport volledige dan wel bijna volledige dekking biedt voor de uitstaande Leensom.

1.8 Marktfalen, zoals gedefinieerd in SiS 3.0, is vastgesteld.

De investeringen in het kantoor (Clubhouse), de technische werkplaats, de Blitzbahn, resort Ithaka, en Port Laguna vragen om een totale investering van ca. € 98 miljoen. De financiering hiervan komt voor een goot deel van de senior (bancaire) financier, voor een eveneens significant deel uit achtergestelde leningen en het obligatieprogramma van Toverland, en voor ca. € 18 mln. aan eigen middelen van Toverland zelf. Daarmee blijft er een financieringstekort over van € 20 mln. Toverland heeft parallel aan gesprekken met de Provincie tevens gesprekken gevoerd met LIOF NV. Het LIOF is enthousiast over de plannen van Toverland, maar kan binnen haar statuten en de kaders van het Plan uitsluitend financieren in de vorm van Participatie (een aandelenbelang).

Dit valt buiten de mogelijkheden van Toverland, ook in relatie tot de twee (kleine) participanten die in de COVID-periode zijn toegelaten en waarmee bindende afspraken ten aanzien van nieuwe participanten zijn gemaakt. Daarmee is de financieringsoptie LIOF NV weggevallen.

De senior (bancaire) financier gaat tot het maximum dat bancaire financiers in deze businesscase kunnen doen. Er is daarmee dus ook geen plaats van een tweede bancaire financier. Toverland legt zelf een substantieel deel aan eigen liquide middelen in en raakt daarbij ook de grens van haar mogelijkheden, omdat zij een minimale omvang aan liquide middelen in kas moet houden om structureel binnen de contractuele convenanten met de bancaire financier te blijven en om voldoende in kas te hebben om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Toverland is al vele jaren inventief in het ophalen van een behoorlijk volume aan achtergestelde financiering in de vorm van achtergestelde leningen en haar eigen obligatieprogramma, maar daarmee kan niet het hele financieringstekort worden gedicht. Kortom, er is sprake van een positieve sluitende businesscase voor de beoogde groei van Toverland, waarbij de financieringsbehoefte dusdanig is dat de markt deze niet volledig kan opvangen.

Uitstel van één of enkele van de geplande investeringen behoort tot de mogelijkheden. Echter, zou de parkuitbreiding (Port Laguna) dan als eerste voor uitstel in aanmerking komen, terwijl het een vuistregel voor ieder attractiepark is om elke 3 tot 5 jaar een nieuwe investering aan het park toe te voegen om bezoekersaantallen op peil te houden. Ondanks het succes van Toverland loopt zij in de financiering vast, doordat nu in een korte periode van enkele jaren forse investeringen nodig zijn voor het creëren van een resort (Ithaka), de organisatiestructuur versterkende maatregelen (kantoor en werkplaats) én een 3/5-jaarlijse parkuitbreiding. Met uitstel van één van deze onderdelen wordt het financieringsprobleem slechts uitgesteld tot een nader toekomstig moment. Om structureel over deze drempel heen te komen heeft Toverland financiering nodig dat niet in de markt beschikbaar is. Dit is hetgeen wat in SiS 3.0 wordt gedefinieerd als ‘Marktfalen’, een positieve businesscase en voldoende betaalcapaciteit, doch niet de volledige financiering in de markt rond kunnen krijgen. Een marktconforme provinciale geldlening achtergesteld op de senior (bancaire) financier zodat de bancaire convenanten zo min mogelijk worden beïnvloed is het best passende instrument.

1.9 De ervaringen met Toverland als debiteur zijn van onbesproken gedrag.

Ten aanzien van de betrouwbaarheid van Toverland als debiteur heeft de Provincie een track-record dat teruggaat tot 2015, waarbij sprake is van onbesproken gedrag. Zo heeft de Provincie:

- in 2015 twee geldleningen aan Toverland verstrekt, de eerste groot € 500.000,00 (senior lening) en de tweede groot € 1.500.000,00 (achtergesteld op Rabobank). Beide leningen zijn (in 2024 en 2025) volledig afgelost. Toverland heeft te allen tijde juist, tijdig en volledig voldaan aan alle informatie- en financiële verplichtingen;

- in 2017 tezamen met LIOF NV en MKB-Leningenfonds een geldlening verstrekt van € 5.000.000,00 (achtergesteld op Rabobank), waarvan € 2 miljoen door de Provincie. Het leningdeel van MKB-Leningenfonds (€ 1 miljoen) is jaren geleden vervroegd ineens afgelost. Provincie en LIOF hebben ieder nog € 575.000,00 uitstaan dat 50/50 in 2026 en 2027 volledig zal worden afgelost.
  Hier is naar verwachting dus sprake van volledige aflossing voorafgaand aan een groot deel van de uitboeking van de nieuwe nu voorliggende geldlening 2026. Ook hier heeft Toverland te allen tijde juist, tijdig en volledig voldaan aan alle informatie- en financiële verplichtingen;

Risico's en kanttekeningen

Financieel adviseurs van het cluster Financiën hebben in de periode vanaf oktober 2025 meermaals inzicht gehad in de gedetailleerde opbouw en doorrekening van de in het Investment Memorandum opgenomen financiële informatie en dit naar hun oordeel voldoende kunnen bespreken met de bestuurders en financieel adviseurs van Toverland. De conclusie is dat de businesscase robuust is opgebouwd en een voortzetting is van het doortrekken van de stabiele historische resultaten en aanvullend marktonderzoek.

De risico's inherent aan het verstrekken van een geldlening zijn het tijdig en volledig terugontvangen van de hoofdsom inclusief rente. Dit risico wordt grotendeels opgevangen door het vestigen van een hypothecaire zekerheid op het gehele complex, tweede in rang achter de senior (bancaire) financier. Tevens wordt een pandrecht verkregen op alle roerende zaken, eveneens tweede in rang achter de senior (bancaire) financier. Op basis van de (risico)positie die de Provincie inneemt in de gehele financieringsstructuur, wordt een passende rentevergoeding gevraagd van 6,19%. Deze vergoeding is substantieel hoger dan de rente van de senior (bancaire) financier, reflecterend de verschillende risicoposities van beide partijen.

Met inbegrip van bovenstaande risico's zal altijd een restrisico over blijven dat niet valt af te dekken. Specifiek hiervoor hebben Provinciale Staten op portefeuilleniveau van alle uitzettingen de bestemmingsreserve gevormd Risicoreserve SiS. Ten behoeve van onderhavige geldlening aan Toverland wordt voorgesteld om een dotatie aan de Risicoreserve SiS te doen van € 354.000,00. Deze risicoreservering zal de restrisico's op de uit te zetten leensom voldoende moeten kunnen ondervangen.

Financiën

Financiële analyse
Financieel adviseurs van het cluster Financiën hebben in de periode vanaf oktober 2025 meermaals inzicht gehad in de gedetailleerde opbouw en doorrekening van de in het Investment Memorandum opgenomen financiële informatie en dit naar hun oordeel voldoende kunnen bespreken met de bestuurders en financieel adviseurs van Toverland. De conclusie is dat de businesscase robuust is opgebouwd en een voortzetting is van het doortrekken van de stabiele historische resultaten en aanvullend marktonderzoek.

Financiële dekking
Ter dekking van het financiële restrisico dat inherent onderdeel is van het verstrekken van een geldlening en conform de kaders van SiS 3.0 is een budget benodigd van incidenteel € 354.000,00 voor de (interne) dotatie aan de bestemmingsreserve Risicoreserve SiS. Voorgesteld wordt de benodigde middelen ten laste te brengen van het begrotingsresultaat 2026.

Communicatie

De betrokkende die de lening aanvraag heeft gedaan, Toverland Holding BV, wordt actief op de hoogte gehouden over de voortgang van het besluitvormingsproces.

Vervolg

Nadat Provinciale Staten wensen en bedenkingen kenbaar hebben gemaakt ten aanzien van voorliggend voornemen van het College om een marktconforme geldlening aan Toverland te verstrekken, wordt de offerte Overeenkomst van geldlening ter besluitvorming aan Gedeputeerde Staten voorgelegd. Bij instemmend besluit van GS zal Toverland een rechtsgeldig ondertekende offerte Overeenkomst van geldlening van de Provincie ontvangen. De Overeenkomst komt tot stand nadat alle partijen de offerte rechtsgeldig hebben ondertekend.

Bijlage(n)

Onder geheimhouding ter inzage bij de Griffie,
1. Investment Memorandum Toverland Holding BV;
2. Updated Investment Memorandum;
3. Onverbindend concept Overeenkomst van geldlening.

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-005

Onderwerp: G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Van:
Verzonden: dinsdag 24 februari 2026 12:02
Aan: Statenlid, Depondt-Olivers, MLH <mlh.depondt@prvlimburg.nl>;
CC: Palstring, Marion <m.palstring@prvlimburg.nl>
Onderwerp: ANTWOORD FW: technische vragen statenlid mw. Depondt/CDA mbt statenvoorstel lening Toverland

Geachte mw. Depondt, Beste Mirjam,

Onderstaand de antwoorden op de door u gestelde vragen m.b.t. Statenvoorstel Leningaanvraag Toverland Holding B.V.

Vraag 1. Hoeveel directe werkgelegenheid is er nu bij Toverland en hoeveel directe werkgelegenheid zal er zijn na de investering?
Antwoord;
De bedrijfsvoering van een attractiepark is een arbeidsintensieve activiteit, en met de groei tot een destination resort des te intensiever. Toverland rekent voor de omvang en verwachte groei van de directe werkgelegenheid met loonkosten
als een substantieel percentage van de verwachte omzet, gebaseerd op ervaringscijfers en eigen onderzoek. Ofwel, als door de beoogde parkuitbreiding en realisatie van een resort de omzet substantieel stijgt, dan stijgen de verwachte loonkosten (werkgelegenheid)
in lijn daarvan substantieel mee. In de voor Statenleden onder geheimhouding ter inzage gelegde stukken, bijlage 2 Updatet Investment Memorandum pagina 4, wordt de verwachte groei van de omzet in beeld gebracht en welk percentage van deze omzet voor
loonkosten is gealloceerd en toekomt aan de directe werkgelegenheid.

Vraag 2. Hoeveel indirecte werkgelegenheid is er nu door Toverland en hoeveel indirecte werkgelegenheid zal er zijn na de investering?
Antwoord;
De exacte berekening van indirecte werkgelegenheid kan niet met objectieve cijfers worden bepaald. Hier heeft Toverland of de Provincie ook geen gericht onderzoek naar laten uitvoeren. Toverland bevindt zich echter niet in een isolement en werkt samen in
een keten met een verscheidenheid aan toeleveranciers, dienstverleners, onderhoudsbedrijven, entertainment producties etc. Het arbeidsintensieve karakter van een park als Toverland, maakt dat veelvuldig contracten worden gesloten en samenwerkingen
met derden partijen wordt aangegaan.

Vraag 3. Hoeveel regionale bestedingen zijn er nu door Toverland en hoeveel zullen er dat zijn na de investering? Graag per maand/kwartaal aangezien een argument is dat de investering zal leiden tot een jaarronde exploitatie en spin off.
Antwoord:
Het argument gaat bovenal over de transformatie van de huidige regionale bestedingen door voornamelijk ééndaagse regionale parkbezoekers naar Toverlands verwachte markpotentieel met regionale bestedingen door voornamelijk meerdaagse (inter)nationale parkbezoekers.
Hierbij wordt enerzijds verwezen naar de onderzoeksresultaten zoals opgenomen op pagina's 26 en 27 van het Investment Memorandum. Anderzijds is de ontwikkeling naar een meer jaarronde exploitatie enkele jaren geleden al voorzichtig doch succesvol aangevangen,
door meer jaarronde evenementen te organiseren, zoals beschreven op pagina 20 van het Investment Memorandum.

Vraag 4. Wat is het resort? Selfcatering bungalows? Hotel? Anders? Zijn er restaurants? Een supermarkt? Betrekken die hun producten van regionale leveranciers?
Antwoord:
De faciliteiten van het resort zijn ten delen in te zien in de openbare versie van het Investment Memorandum, pagina 34 tot en met 45.
Voor Statenleden is de volledige versie als bijlage 1 Investment Memorandum, eveneens pagina 34 tot en met 45, onder geheimhouding ter inzake gelegd.

Vraag 5. Is de geprognotiseerde economische spin off van dit resort vergelijkbaar met die van andere resorts in Limburg? Zo ja waar moeten we dan aan denken? Zo nee waarom niet?
Antwoord:
Hoewel er geen benchmark is uitgevoerd met concrete andere resorts in Limburg is het waarschijnlijk niet vergelijkbaar. Gebaseerd op de concurrentieanalyse op pagina 27 van het openbaar Investment Memorandum wordt in Nederland alleen de Efteling als vergelijkbaar
beschouwd, waarbij aangetekend dat de Efteling wel een maat groter is dan Toverland.

Vraag 6. Is er al een omgevingsvergunning voor dat resort? Zo nee hoe groot is de kans dat die wordt verstrekt?
Antwoord;
Gemeente Horst aan de Maas heeft in december 2025 het Bestemmingsplan Verbrede Reikwijdte Toverland vastgesteld. Hierin is een uitbreiding naar 3,74 miljoen bezoekers per jaar met 800 overnachtingen en 710 campingplaatsen verwerkt.

Vraag 7. Hoe staat de betrokken Gemeente tegenover het initiatief?
Antwoord:
Zie antwoord bij vraag 6. De gemeente heeft sinds mei 2022 het (voor)ontwerp in behandeling gehad en de gemeenteraad van Horst aan de Maas heeft het bestemmingsplan in december 2025 vastgesteld.

Vraag 8. Heeft Toverland de benodigde gronden voor de uitbreiding al in eigendom?
Antwoord:
Ja. Zie pagina 17 van het Investment Memorandum voor een schematische weergave.

Vraag 9. Hoeveel m2 kantoorruimte wordt gerealiseerd en hoeveel m2 technische ruimte? Tegen welke prijs per m2? Zijn dit marktconforme prijzen? Graag een onderbouwing i.r.t. de gevraagd € 20 mln. Is dit aantal m2 reëel in relatie tot het (toekomstige) aantal eigen werknemers en reparaties?
Antwoord:
Met voorliggend plan verwacht Toverland dat het kantoorpersoneel op termijn zal toenemen tot ca. 100 personen. Er wordt een kantoor gerealiseerd met 90 bureaus voor het kantoorpersoneel en een cafetaria met 120 zitplaatsen voor al het personeel dat in het kantoor,
de werkplaats en het attractiepark werkzaam is. De huidige werkplaats wordt met 1.600 M2 uitgebreid. Zie pagina 30 van het openbaar Investment Memorandum. De investeringsbedragen zijn voor Statenleden onder geheimhouding ter inzage gelegd.
Met verwijzing naar de vraagstelling: De provincielening maakt onderdeel uit van de gehele financiering van de in het Investment Memorandum opgenomen investeringen. De aan de Provincie gevraagde € 20 mln. wordt niet uitsluitend voor het kantoor gealloceerd,
maar ook voor de parkuitbreiding.

Vraag 10. Elk bedrijf heeft naast 'productie' faciliteiten ook kantoorruimten e.a. Worden die laatste normaliter ook niet door banken gefinancierd omdat ze voor eigen gebruik zijn?
Antwoord:
Dat klopt, ook kantoorruimten zijn in principe bancair te financieren. Bancaire financiers hebben echter hun grenzen. In het Investment Memorandum staat het kantoor als één van de laatste investeringen gepland en daarom voor de Provincie gealloceerd.
Als de financiering van het integrale plan niet rond zou komen, dan wordt de bouw van het kantoor geprioriteerd gezien de zeer beperkte faciliteiten voor het eigen personeel op dit moment. Dit betekent dat er onvoldoende bancaire financiering overblijft voor de parkuitbreiding en/of het resort.
Dit terwijl juist deze laatste twee investeringen de omzetgroei in de business case dragen. Echter, de bouw van kantoorgelegenheid is de laatste 10/15 jaar steeds vooruitgeschoven ten gunste van parkuitbreidingen en is momenteel een randvoorwaarde voor verdere groei om de kwaliteit van Toverland en de organisatie daarachter te kunnen blijven borgen.

Vraag 11. Als Toverland het eigen aandeel in de totale financiering had ingezet voor de ondersteunende faciliteiten i.p.v. voor het resort en de upgrade van het park was de volledige financiering dan wel rond gekomen zonder de Provincie?
Antwoord:
Nee, ook dan was de financiering van het integrale plan niet rond gekomen. In geen enkel scenario zou de financiering rondkomen. Toverland draagt overigens op elke investering zelf bij, ook op de ondersteunende faciliteiten. Zonder financiering van de Provincie zal de fasering en inhoud van de individuele investeringen noodzakelijkerwijs verschuiven. Dit is echter een financieel nadelig scenario dat een negatieve impact heeft op de omzetontwikkeling en dat de groeiverwachting van Toverland in de komende jaren zou afremmen.

Vraag 12. Kunnen het kantoorgebouw en de technische ruimte los van Toverland worden geëxploiteerd (locatie, stand alone bereikbaarheid, onafhankelijke voorzieningen etc.) ? Oftewel wat is de afzetbaarheid (en dus waarde) indien Toverland de ruimten niet meer nodig heeft?
Is Toverland voornemens om eventuele boventallige m2 extern te gaan verhuren? Of sluit de (voorgenomen) bestemming dat uit?
Antwoord:
Dit is niet aan de orde. Toverland bouwt uitsluitend voor eigen gebruik. Zie ook de beantwoording bij vraag 9.

Vraag 13. Aan welk algemeen belang en doel of doelen in onze Beleidskaders relateert een investering in deze commerciële toeristische voorziening?
Antwoord:
In het beleidskader werken aan een Toekomstbestendige economie is onder 1.2.1 benoemd dat één van de opgaven van de Limburgse economie is dat er met name behoefte is aan bedrijven die de ambitie hebben om te groeien.
In hoofdstuk 3.2.2. Toerisme is de ambitie opgenomen dat wij vernieuwing van het toeristisch recreatief bedrijfsleven in Limburg willen blijven stimuleren, waarbij de focus met betrekking tot toerisme met name ligt op het ontwikkelen van het kwalitatieve toerisme.
Hiervoor zetten wij de innovatie-en financierings-instrumenten in die wij beschikbaar hebben.
Toverland is een van de belangrijkste toeristische trekpleisters waarvoor gasten naar Limburg komen en een positieve bijdrage levert aan het toeristisch imago van Limburg.
Met deze ontwikkeling groeit Toverland door naar een destination resort die bezoekers stimuleert langer in de regio te verblijven. Dit zorgt jaarrond voor een brede economische spin-off en werkgelegenheid in de regio.

Vraag 14. De beleidsmatige uitbreiding van Toverland behelst vooral het toevoegen van een resort. Zegt GS met dit voorstel dat elk (nieuw) resort in Limburg bijdraagt aan economische structuurversterking en dus in aanmerking komt voor provinciale steun in welke zin dan ook? Zo nee waarom dan hier wel en elders niet?
Antwoord:
Nee dat is niet het geval. Iedere aanvraag zal individueel worden beoordeeld langs de lijnen van Sturing in Samenwerking 3.0, waarbij het initiatief ten minste een regionaal effect zal moeten hebben.

Vraag 15. De Provincie toetst dergelijke ontwikkelingen ook aan de POVI en de omgevingsverordening. Beiden zijn in een actuele vorm nagenoeg gereed. Hoe past dit plan daarin? Ontstaan er geen dubbele petten als de Provincie én financier is en planologisch moet toetsen?
Antwoord:
De gemeente Horst aan de Maas heeft – met de start van het ontwerp bestemmingsplan eind 2023 – de procedure doorlopen ten behoeve van het bestemmingsplan met verbrede reikwijdte Toverland. Dit plan is eind 2025 vastgesteld door de gemeenteraad.
De Provincie is akkoord met het vastgestelde bestemmingsplan. Momenteel wordt gewerkt aan de totstandkoming van een nieuwe POVI die als ontwerp ter visie heeft gelegen en binnenkort wordt doorgeleid naar Provinciale Staten voor besluitvorming.
De planologische toetsing is uitgevoerd voordat Toverland een lening aanvraag heeft ingediend en het plan is getoetst aan de criteria van nu geldende POVI en omgevingsverordening. Hier heeft geen sprake kunnen zijn van dubbele petten.

Vraag 16. Kunnen andere commerciële toeristische voorzieningen (bestaand en/of nieuw) ook aankloppen bij de Provincie voor een lening?
Antwoord:
Ja dat kan en dat gebeurd ook. Leningaanvragen zullen te allen tijde worden beoordeeld langs de lijnen van Sturing in Samenwerking 3.0, dat Provinciale Staten op 5 februari 2021 hebben vastgesteld. Naast primair het publiek belang voor Limburg, wordt per aanvragende partij
beoordeeld welk instrument het meest passend is om te ondersteunen. In geval van een commerciële partij kan dat een marktconforme geldlening zijn in plaats van een subsidie.

Vraag 17. Zijn er voorbeelden van andere Provincies die attractieparken en/of andere toeristische voorzieningen mede financieren?
Antwoord:
Door Provincie Noord-Brabant is een lening van € 15 mln. aan de Efteling verstrekt voor de aanleg van vakantiepark het Loonsche Land. Verder zijn door de Provincie Noord-Brabant twee leningen aan Safariresort De Beekse Bergen verstrekt van in totaal € € 61,5 mln.
Bron: Gepubliceerde jaarstukken 2024 van Provincie Noord-Brabant. Beide leningnemers opereren in dezelfde sector als Toverland en beschikken over verblijfsrecreatie dat dus mede gefinancierd is door hun Provincie.

Vraag 18. Ons uitgangspunt bij investeren in economische activiteiten is het stimuleren van innovatie en zo bijdragen aan het profiel van Limburg als innovatieve topregio. Hoe past het plan van Toverland daar in?
Antwoord:
Sturing in Samenwerking 3.0, zoals vastgesteld door Provinciale Staten, hanteert als één van de uitgangspunten ‘portefeuille beheersing’ (SiS 3.0, p. 48). Voldoende spreiding in sectoren, type investeringen en in te zetten instrumenten maakt de portefeuille SiS minder vatbaar

voor (financiële) risico's en tegenslagen binnen één sector of instrument. Tevens zorgt risicospreiding voor een stabieler rendement op de investeringen voor de Provincie, wat bijdraagt aan stabielere structurele inkomsten in de meerjarenbegroting.
De Provincie zet al veel in op het stimuleren van innovatie wat een bovengemiddeld risicoprofiel kent, waaronder bijvoorbeeld via de fondsen. Een financiering aan Toverland heeft een lager risicoprofiel en draagt daarmee positief bij aan de diversificatie van de portefeuille SiS.
Voldoende stabiele investeringen resulteren er in dat er ook voldoende risicovollere investeringen (zoals innovatie) mogelijk zijn.

Vraag 19. Voldoet dit Statenvoorstel ook aan SIS 4.0.? Zo ja graag onderbouwing, zo nee graag aangeven waar het afwijkt.
Antwoord:
Ja, op inhoudelijke beoordeling en kaders voor lening aanvragen gelden in SiS 4.0 dezelfde criteria als in SiS 3.0.

Vraag 20. Waarom is het College van mening dat hier sprake is van marktfalen en dus van een legitimatie voor provinciale financiering?
Antwoord:
Zie hiervoor Argument 1.8 van het Statenvoorstel. "De senior (bancaire) financier gaat tot het maximum dat bancaire financiers in deze businesscase kunnen doen. Er is daarmee dus ook geen plaats voor een tweede bancaire financier."
Nader toegelicht: Om de plannen zo veel mogelijk bancair gefinancierd te kunnen krijgen zal Toverland over voldoende 'garantiekapitaal' dienen te beschikken. Dat garantiekapitaal komt van financiers die zich achterstellen op de bancaire financier én uit eigen middelen van Toverland.
Dit kan daarom geen tweede bancaire financier zijn (omdat die zich niet op elkaar achterstellen). De eigen liquide middelen zet Toverland ook in, binnen de grenzen om een stabiele bedrijfsvoering te kunnen waarborgen.
Toverland kan vanuit de geprognotiseerde kasstromen een grotere financieringslast dragen, echter meer dan bovenstaande financiering is in de markt niet beschikbaar. Het totale plan wordt, mits het integraal kan worden uitgevoerd, gedragen door een positief sluitende business case.
Deze combinatie van positieve business case, doch het niet volledig in de markt gefinancierd krijgen, valt in SiS 3.0 onder de definitie van marktfalen.

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	EI	Uw kenmerk	-
Ons kenmerk	DOC-00894294	Maastricht	3 maart 2026
Bijlage(n)	-	Verzonden	3 maart 2026

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake leningaanvraag Toverland Holding BV en Brightlands Future Fund

Geachte Staten,

In aanvulling op de aan uw Staten toegezonden voorstellen inzake de leningaanvraag van Toverland Holding B.V. en het Brightlands Future Fund, informeren wij u hierbij nader over enkele onderwerpen die tijdens de commissievergadering Economie en Samenleving van 27 februari jl. en de informatiesessies aan de orde zijn gesteld.

Tijdens de informatiesessie zijn vragen gesteld over de betrokkenheid van marktpartijen bij de financiering van het investeringsplan van Toverland. In deze casus draagt de markt substantieel bij. Een Nederlandse grootbank verstrekt een senior bancaire lening. Samen met derde partijen financiert dit circa 60% van de totale financieringsbehoefte. Toverland zelf draagt circa 18% vanuit eigen liquide middelen bij. Hiermee levert zowel de markt als de onderneming een aanzienlijke bijdrage aan de financiering. De bancaire financiering toont tevens dat de maximale kredietruimte van de bank is bereikt en dat binnen deze structuur geen ruimte bestaat voor een tweede senior bancaire financier, omdat slechts eenmaal een eerste hypothecaire zekerheid kan worden verstrekt. Het resterende deel van de financieringsbehoefte moet door niet-bancaire partijen worden ingevuld. De voorgestelde provinciale lening heeft binnen deze context een aanvullende positie en verdringt geen marktfinanciering.

Met betrekking tot het Brightlands Future Fund is aandacht gevraagd voor de wijze waarop het investeringskapitaal aan het fonds beschikbaar wordt gesteld. Het investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld. In de eerste jaren zal met name sprake zijn van investeringen, terwijl opbrengsten zich naar verwachting pas op langere termijn zullen manifesteren. Door te werken met jaarlijkse tranches blijft de liquiditeitsimpact voor de Provincie beheersbaar en kan worden gestuurd op voortgang en portefeuilleontwikkeling. Op basis van de huidige prognoses worden de voorziene tranches als toereikend beoordeeld. Indien de uitvoering daartoe aanleiding geeft, zal een eventuele aanvullende of versnelde beschikbaarstelling van middelen afzonderlijk aan uw Staten worden voorgelegd. Verder heeft het strategische investeringsportfolio van het fonds een dynamisch karakter en kan zich aanpassen aan veranderende inhoudelijke speerpunten binnen de Limburgse economie. Provinciale Staten stellen in de coalitieperiode de beleidskaders en doelstellingen vast.

Hierop sluit het fondsplan aan. Mochten deze doelen wijzigen, dan zal ook de focus binnen het fonds hierop worden aangepast. Binnen deze kaders beoordeelt het fondsmanagement individuele investeringscasussen.

Tenslotte, SiS 4.0 betreft primair een verbreding en nadere explicitering van het bestaande kader SiS 3.0, onder meer door toepassing op alle samenwerkingsverbanden en door het expliciet verankeren van uitgangspunten van goed bestuur. De inhoudelijke beoordelingscriteria voor financieringen en deelnemingen wijzigen daarbij niet ten opzichte van SiS 3.0. Dit betekent dat de beoordeling van zowel de leningaanvraag van Toverland als de oprichting van het Brightlands Future Fund onder beide kaders, zoals de nu vastgesteld zijn en eerder hebben voorgelegen, tot een gelijkluidende inhoudelijke afweging leiden. Daarom wordt voor de formele besluitvorming uitgegaan van het thans geldende kader SiS 3.0, zodat binnen de door uw Staten vastgestelde kaders zorgvuldig kan worden besloten en voortgang wordt geborgd.

Voor Toverland betekent vertraging of uitstel van besluitvorming dat de geplande investering niet of beperkt kan doorgaan. Dit heeft direct negatieve gevolgen voor de voortgang en realisatie van het gehele project en raakt de bedrijfsvoering van Toverland. De urgente opgave om innovatie te bevorderen en het Limburgse vestigingsklimaat te versterken vraagt nu om besluitvorming. Met het Brightlands Future Fund wordt additioneel kapitaal naar Limburg aangetrokken en wordt de kapitaalketen rondom Limburgse bedrijvigheid versterkt.

Door het voorstel nu aan u voor te leggen, kan binnen uw kaderstellende rol worden gestart met de verdere uitwerking, waarbij de governance-uitgangspunten van SiS 4.0 reeds worden toegepast. De relevante fondsdocumentatie, waaronder statuten, governance-afspraken en investeringskaders, wordt aan uw Staten ter inzage aangeboden, zodat u uw controlerende rol adequaat kunt vervullen.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zien uit naar de verdere behandeling van de voorliggende voorstellen in uw Staten.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

S.H.M. Satijn

Welke behandelprocedure geldt voor een Statenvoorstel?

Het betreft een Statenvoorstel waarin Provinciale Staten zienswijzen of wensen en bedenkingen kenbaar kunnen maken.

Procedure commissievergadering

- **Behandeling** in twee termijnen waarbij fracties eventuele zienswijzen / wensen en bedenkingen kunnen inbrengen.
- GS reageren op de ingebrachte zienswijzen / wensen en bedenkingen.
- De ingebrachte zienswijzen / wensen en bedenkingen worden één voor één in stemming gebracht om door te leiden naar de Provinciale Statenvergadering. De Griffie stelt hiervoor een Statenvoorstel op.
- **Na beraadslaging en het stemmen concludeert de voorzitter:**
  - of het stuk voor de commissie behandeldrijp is én
  - of het stuk een hamer/behandelstuk is in de Statenvergadering.

↓

Procedure Statenvergadering

Als het stuk géén hamerstuk is:

- Beraadslaging in één termijn
- Fracties die moties/amendementen in gaan dienen krijgen als eerste het woord;
- De overige fracties kunnen reageren via een interruptie of een stemverklaring;
- Na beraadslaging worden de amendementen, het Statenvoorstel en de moties in stemming gebracht.

Digitaal aangeleverde moties of amendementen zijn pas formeel ingediend als deze mondeling zijn uitgesproken tijdens de behandeling van het agendapunt. Dit gebeurt in de spreektermijn maar kan ook direct ná de spreektijd.

Indienen motie/amendement

Er wordt ervan uitgegaan dat als een fractie aangeeft dat het Statenvoorstel een bespreekstuk is, dat er een motie of amendement ingediend gaat worden. Dit dient tijdig met de griffie gecommuniceerd te worden i.v.m. de spreekvolgorde in de Statenvergadering.

Aanvragen spreektijd in PS

Fracties die aangeven dat het Statenvoorstel een hamerstuk is, vragen in beginsel geen spreektijd aan voor de Statenvergadering. Er is altijd mogelijkheid tot het doen van interruptie óf het geven van een stemverklaring (ook bij een Statenvoorstel dat als hamerstuk is geagendeerd). In het Presidium voorafgaand aan de Statenvergadering kan altijd nog spreektijd worden aangevraagd als hier zwaarwegende redenen voor zijn.

Tips bij het formuleren van een wens/bedenking of zienswijze

- Formuleer deze helder en duidelijk
- Spits deze toe op het onderwerp waarover wensen/bedenkingen of zienswijzen worden gevraagd.

2405 1595

provincie Limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA)

van 6-3-2026
betreffende GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV

Statenkenmerk	G-26-005	Maastricht	6-3-2026

De voorzitter: Ik heropen de vergadering. Ik wil even beginnen met een punt van orde. We hebben een inspreker voor het volgende agendapunt. Die zullen we eerst even laten inspreken. Meteen daarna gaan we schorsen voor het eten, anders moeten we wellicht koud eten. Dit is de volgorde zoals we het gaan doen. Voorafgaand aan het volgende agendapunt ga ik het woord geven aan mijnheer Gelissen namens Toverland Holding BV. Mijnheer Gelissen kent de procedure. Hij krijgt vijf minuten inspreektijd en daarna heeft u als commissie nog de kans om een aantal verhelderende vragen te stellen. Mijnheer Gelissen, welkom. Aan u het woord. U mag de microfoon aanzetten, rechts.

De heer Gelissen: Geachte voorzitter, geachte Statenleden, geachte specialisten. Dank voor de gelegenheid om vandaag onze plannen toe te lichten. Ik sta hier namens onze familie en ons bedrijf, dat al sinds 2015 intensief en succesvol samenwerkt met de Provincie. In 2015 ontvingen wij een eerste lening van € 3,5 miljoen en in 2017 kwam daar nog eens € 5 miljoen bij. Deze leningen zijn inmiddels bijna volledig afgelost. Belangrijker nog, er zijn nooit betalingsproblemen geweest. Zelfs tijdens de coronapandemie hebben wij altijd aan onze betalingsverplichtingen voldaan. Dat zegt iets over onze financiële discipline, betrouwbaarheid en langeretermijnvisie. We zijn een familiebedrijf met leisure in ons DNA. Onze focus ligt niet op kortetermijnwinst, maar op kwaliteit, continuïteit en maatschappelijke waarde. Dat heeft ons gebracht tot het zijn van het tweede grootste attractiepark van Nederland, 1,2 miljoen bezoekers per jaar en gemiddeld 700 inwoners in dienst. Wij willen nadrukkelijk geen eigendom overdragen aan equitypartijen. Ik zei het vorige week al. Niet omdat we tegen rendement zijn, maar omdat kwaliteit, creatieve voortgang, innovatie en medewerkers altijd voor financiële optimalisatie gaan. We zijn een mensenbedrijf, met grote maatschappelijke betekenis. Onze sector is extreem kapitaalintensief. Er zijn weinig grote familieparken, maar die er zijn, zoals bijvoorbeeld de familie Mack met Europapark in Duitsland, maken wel het verschil. Daar kun je zien dat langeretermijnvisie, kwaliteit en continu investeren leiden tot uitzonderlijke prestaties. Juist omdat er maar weinig van zulke familiebedrijven zijn, is er voor banken ook maar weinig referentiekader en dat is echt lastig voor hen. Willen we onze plannen kunnen realiseren, dan is additionele support nodig in aanvulling op dat wat banken willen doen. De steun en het vertrouwen van de Provincie versterken namelijk onze bancaire positie, vergroten het vertrouwen van particuliere investeerders en maken duurzame groei mogelijk. Onze visie voorziet in doorgroeien naar een volwaardig destination resort en deze eerste, heel grote stap in die richting is heel belangrijk voor ons. Het belangrijkste is dat investeringen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. We bouwen een verblijfsaccommodatie met circa 750 bedden, nieuwe attractiewaarde, omdat vernieuwing belangrijk is om relevant te blijven, voor nieuwe en voor terugkerende gasten, en een nieuw kantoor. Door deze investering komen er weer 250 medewerkers bij, waarvan ook weer circa 10 stafmedewerkers. Het kantoor is noodzakelijk omdat de interne organisatie meegroeit. Het kantoor draagt daarnaast bij aan efficiëntie. De samenwerking is simpelweg belangrijk om het resort en het park

succesvol te laten zijn. Het kantoor wordt alleen gebouwd als de in-parkinvesteringen naar behoren renderen, dus onder voorwaarden. De totale investering is € 98 miljoen. Als de Provincie € 20 miljoen meefinanciert is deze businesscase helemaal rond. Deze investering levert structurele maatschappelijke baten op. Werkgelegenheid. Nu gemiddeld 700 medewerkers. Op langere termijn groei naar enkele duizenden arbeidsplaatsen. Het is echt een robuuste impuls voor de regionale arbeidsmarkt. Internationale uitstraling. Momenteel hebben wij 40% buitenlandse bezoekers. We groeien door naar 60% internationale bezoekers. Directe versterking van de toeristische positie van Limburg, Noord-Limburg. Regionale identiteit en leefbaarheid. Wij versterken de regionale identiteit en aantrekkingskracht.'

De voorzitter: U rondt af, mijnheer Gelissen? Uw vijf minuten zijn voorbij.

De heer Gelissen: Ja, ik moet nog even. Ja?

De voorzitter: Maar houd het kort.

De heer Gelissen: Wij verhogen welzijn, sociale verbondenheid en leefkwaliteit. Wij positioneren Limburg als internationaal concurrerende leisureregio. Als wij ons huidige tempo van investeren volhouden, dus bij een voortzetting van onze permanente groeistrategie, realiseren wij tussen 2035 en 2045 € 2,9 miljard omzet. Dat betekent aanzienlijke belastingopbrengsten, structurele werkgelegenheid, een aantrekkelijke leefomgeving en een brede economische spin-off voor toerisme, horeca en retail en andere sectoren. Dit alles vergt nog eens € 670 miljoen aan investeringen. Wij hebben bewezen financiële discipline, operationele kracht, groeivermogen en betrouwbaarheid te hebben. Onze samenwerking met de Provincie toont aan: wij maken samen plannen waar. Met deze lening van € 20 miljoen maken wij € 98 miljoen investeringen mogelijk, creëren wij structurele economische en maatschappelijke meerwaarde en bouwen wij samen aan een internationaal toonaangevend destination resort. We zien deze samenwerking niet als financiering alleen, maar als strategisch partnerschap in regionale ontwikkeling. Het lukt op de markt ook echt niet om dit helemaal voor elkaar te krijgen. Laat staan dat het al een geweldige prestatie is wat we wel al voor elkaar hebben gekregen. We hebben jullie echt nodig om deze ontzettend belangrijke stap te zetten. Dank je wel.

De voorzitter: Dank u wel voor uw uitgebreide toelichting. Misschien resulteert dat in minder toelichtende vragen vanuit de commissie. Ik kijk even wie er een toelichtende vraag op heeft. Helemaal niemand. Neem me niet kwalijk. Mijnheer Huizing, BBB.

De heer Huizing (BBB): Dank u wel, voorzitter. Ja, ik dacht: ik wacht even beleefd af wanneer u mij aankondigt. Vandaar.

De voorzitter: Heel fijn.

De heer Huizing (BBB): Ik had één vraag. U zegt ergens halverwege uw betoog dat die € 20 miljoen van de Provincie uw bancaire positie verstevigt, als ik u goed citeer. Dat kan ik niet helemaal gelijk …

De heer Gelissen: Voor de bank is het ontzettend belangrijk dat een grote speler als de Provincie vertrouwen in ons heeft. De bank doet echt heel goed mee, zeker in dit verhaal. Het wordt steeds beter. Dat beschouwen zij in feite als een soort zekerheid voor henzelf ook, dat de Provincie support geeft aan ons bedrijf.

De heer Huizing (BBB): Dus het feit dat u nog aan iemand anders substantiële aflossingen moet doen vinden zij blijkbaar …

De heer Gelissen: Nee, zij vinden dat prima. Het gaat ook niet om de hoeveelheid geld. Dan zouden we ook naar een clubdeal kunnen gaan. Maar een bank in Nederland … Geen enkele bank doet meer dan € 50 miljoen.

De voorzitter: Dank u wel voor de beantwoording. Dank u wel, commissie. Dank u wel, mijnheer Gelissen, voor uw inspraak. U mag plaatsnemen, maar ik kan u ook meteen uitnodigen om deel te nemen aan de warme maaltijd.

De heer Gelissen: Oké. Fijn. Dank u wel.

De voorzitter: Ik schors de vergadering voor een half uur.

[SCHORSING]

De voorzitter: Mensen, welkom terug. Ik heropen de vergadering. We gaan verder met agendapunt 14.2, het Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV. Toverland Holding BV maakt de laatste jaren een ontwikkeling door en streeft ernaar om gestaagd door te groeien tot een volwaardig destination resort. Dat heb ik net ook al gehoord. De Provincie heeft van Toverland een leningaanvraag hiervoor ontvangen. Het College is voornemens deze geldlening aan Toverland te verstrekken. GS is bevoegd om deze geldlening te verstrekken binnen de kaders van SiS 3.0, nadat PS de gelegenheid heeft gehad om wensen en bedenkingen kenbaar te maken. Het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000 ten laste van het begrotingsresultaat 2026 is een bevoegdheid van PS. Hierover wordt van PS een besluit gevraagd. De procedure rondom de wensen en bedenkingen hebben we zojuist bij het vorige Statenvoorstel ook doorlopen. Ik wil u er nogmaals op wijzen dat u wordt gevraagd in uw termijn uw wensen of bedenkingen te benoemen, zodat andere Statenleden en GS op uw wensen en bedenkingen kunnen reageren. U kunt uw wensen en bedenkingen alvast sturen naar de commissiegriffier. Dat is natuurlijk nog steeds dezelfde als die op de schermen is getoond. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen met een maximale spreektijd per fractie in de eerste termijn van drie minuten. Ik begin dit keer hier links vooraan bij mijnheer Wolters Gregório van de SP. Aan u het woord.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Als SP zijn we blij dat bedrijvigheid in Limburg blijkbaar zo hard kan groeien in sommige sectoren. Ook is het fijn om al vaker een betrouwbaar partnerschap met Toverland te zijn aangegaan in het verleden. Ik noem expliciet betrouwbaar, omdat we destijds ook een tweetal leningen hebben verstrekt, die netjes op tijd zijn terugbetaald volgens de voorwaarden die waren gesteld. En dan dit stuk. De lening in dit stuk is te overzien en dan ook nog eens

met een prettig rendement voor de Provincie. Niet dat het ons daarom gaat, maar toch, als we er dan eentje verstrekken is dat een mooie bijkomstigheid. Dat was de positiviteit. Ik ga nu negatief zijn. We hebben wel een aantal kanttekeningen. We horen van mensen en organisaties uit de omgeving zorgen over de impact van de Toverland-uitbreiding op de leefomgeving. Licht, geluid en fijnstof door meer vuurwerkshows zijn de meest gehoorde zorgen. De gemeente heeft haar akkoord al gegeven, maar de SP is van mening dat we bij deze lening toch onze wensen kenbaar moeten maken. Niet om lastig te doen of het proces te verstoren, maar om de omwonenden van Toverland ook serieus te nemen. Dan zal ik de wens die ik net heb gestuurd even voorlezen. Vanuit de SP is er één wens. Dat is dat het College voor de start van de ontwikkeling van het destination resort van Toverland samen met de ondernemer de dialoog met de omwonenden nogmaals aangaat. Bespreek samen hoe na deze dialoog maatregelen kunnen worden genomen om de Sevenumse samenleving te ontzien. Ook hebben we de vraag of wij als Provincie nu elke vergelijkbare businesscase willen en kunnen financieren. Welke mogelijke gevolgen heeft dat voor ons eigen vermogen? Kan het zijn dat we op den duur dan andere dingen moeten gaan laten? Als laatste denk ik dat het GS inmiddels wel duidelijk is dat dit soort processen iets meer zorgvuldigheid behoeven als het gaat om de informatiefase. Volgens ons is het ook niet wenselijk dat we onderscheid gaan maken tussen de inspreektijd van Limburgers. De inspreker vandaag heeft netjes zijn best gedaan, maar we hebben vorige week dezelfde persoon ook al een keer gehoord. Ik denk dat we daar één maat moeten blijven hanteren, of het om een inwoner gaat of om een onderneming. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Wolters Gregório. Ik ga naar de fractie van de BBB. Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Dank je wel, voorzitter. Voorzitter, vandaag bespreken we het voornemen van GS om een marktconforme lening van € 20 miljoen te verstrekken aan Toverland. Laten we vooropstellen dat de BBB in de basis vóór de ondersteuning van Limburgse familiebedrijven staat, zoals ook al vanmorgen aangegeven tijdens de behandeling van de Toekomstvisie 2050, met als aanvullende voorwaarde uiteraard dat een dergelijke investering ook een financiële en/of maatschappelijke-waardecreatie voor Limburg tot gevolg heeft. We kunnen concluderen dat dat hier wel het geval is. Daarnaast moeten wij onze kaderstellende en controlerende rol als volksvertegenwoordigers serieus nemen. Deze lening maakt onderdeel uit van een totale investeringsopgave van € 98 miljoen, waarvan volgens de stukken € 78 miljoen al is gefinancierd. De provinciale lening zou het laatste financieringsdeel mogelijk maken. In de toelichting geeft GS aan dat er sprake is van marktfalen, ondanks een positieve businesscase. Dat is een van de uitgangspunten binnen SiS 3.0. Uit de informatiesessie hebben wij begrepen dat dit marktfalen niet zozeer zit in de kwaliteit van de businesscase, maar vooral in de structuur van de financiering. Commerciële financiers geven er namelijk vaak de voorkeur aan om investeringen gefaseerd te financieren, bijvoorbeeld via tranches gekoppeld aan mijlpalen. Voor Toverland is het in dezen echter belangrijk dat de investeringen gelijktijdig kunnen worden uitgevoerd, omdat het parkconcept als geheel moet worden ontwikkeld om te voldoen aan de geraamde opbrengsten. Dat roept voor ons een belangrijke vraag op. Als het marktfalen vooral zit in het feit dat commerciële financiers liever gefaseerd financieren, terwijl Toverland gelijktijdig wil investeren, betekent dat dan concreet dat de Provincie feitelijk het timing- of gelijktijdigheidsrisico overneemt dat de markt niet wil dragen, wat op zichzelf geen probleem hoeft te zijn, maar het is wel belangrijk om dat aan de voorkant helder te hebben. Daarnaast staat in de stukken dat de Provincie een marktconforme rente van 6,19% vraagt en zekerheden vestigt op het parkcomplex en de roerende zaken, zij het in de tweede rang, achter

de bancaire financier. Klopt het dat de Provincie met een achtergestelde hypotheek feitelijk een deel van het restrisico afdekt dat commerciële financiers niet willen dragen? In een worstcasescenario is het de bank eerst die zijn lening gedekt ziet en pas daarna wij, als er nog iets over is. Ook wordt gewezen op het trackrecord van Toverland. Eerdere provinciale leningen uit 2015 en 2017 zijn correct nagekomen en grotendeels al afgelost. Dat zijn belangrijke elementen. Tegelijkertijd blijft het een publieke lening aan een private onderneming. Daarom vinden wij het belangrijk dat voor Provinciale Staten drie zaken helder zijn. Ten eerste de precieze aard van het marktfalen en de risico's die de Provincie daarmee mogelijk overneemt, zoals eerder gespecificeerd. Ten tweede de positie van de Provincie in de totale financieringsstructuur, inclusief de rangorde van schuldeisers en zekerheden. Ten derde, als laatste, de onderbouwing van het risicoprofiel dat een risicoreservering van € 354.000 bij een lening van € 20 miljoen rechtvaardigt. Dat was het. Dank je wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Zeedzen. We gaan naar de fractie van het CDA, mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, voorzitter. Hoewel het natuurlijk niet de corebusiness is van een Provincie om leningen te geven aan bedrijven … We vinden wel dat dit eerder uitzondering dan regel moet worden, maar als het dan gaat om het type uitzondering, denk ik dat Toverland aan al die voorwaarden voldoet. Het is een belangrijke cultuurdrager in Limburg, zowel als het gaat om het pretpark en de herkenbaarheid van het park in relatie tot Limburg, alsook: het is een echt Limburgs familiebedrijf. Dat zijn toch echt de waarden die we hier graag willen uitstralen. Daarnaast heeft het een belangrijke economische bijdrage voor Limburg. Zoals al eerder genoemd: het is gewoon altijd een enorm betrouwbare partner geweest. Dus het voldoet eigenlijk aan alle eisen die wij zouden stellen aan het verstrekken van zo'n lening. Wij zijn daarom ook positief over het voorstel. We hebben eigenlijk maar één vraag nog die bij ons opkomt. We vonden de voorwaarden die nu staan in SiS 3.0 dusdanig breed en multi-interpretabel dat het heel moeilijk was om te toetsen of het er nou eigenlijk wel aan voldoet. Wat is nou marktfalen of niet? De vorige spreker heeft het daar ook al een beetje over gehad. Wij hopen dat bij een volgende ontwikkeling, bijvoorbeeld bij een SiS 4.0, het gewoon duidelijker is dat dit soort aanvragen wat het CDA betreft dan inderdaad heel makkelijk afgetikt kunnen worden als het past – want dat wil je eigenlijk: je wilt dit soort bedrijven helpen – maar dat het ook makkelijk wordt om ervoor te zorgen dat het bij bedrijven die daar niet aan voldoen het volgens regels wordt afgewezen in plaats van dat het toch een beetje een grijs gebied is, waarin het aankomt op een presentatie of een Gedeputeerde of Staten die welwillend zijn. Dat wil je eigenlijk niet. Kortom, ik denk dat we het daar iets kunnen aanscherpen, maar als het gaat om dit plan, dan is het CDA gewoon heel positief.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Hanegraaff. Voordat ik naar mijnheer Nijskens ga; ik begrijp dat de BBB ook nog wensen en bedenkingen ingediend heeft. Zou u ons daar deelgenoot van willen maken, zodat GS daar straks op kan reageren?

De heer Zeedzen (BBB): Ik heb in overleg met Debbie net, tien seconden geleden, gemaild dat ik die niet ga indienen.

De voorzitter: Maar daarmee kan de Gedeputeerde nog niet reageren na de eerste termijn. O, dat hoeft niet.

De heer Zeedzen (BBB): Ik ga ze niet indienen.

De voorzitter: O, u gaat ze niet indienen. Akkoord. Dan ga ik wel naar de heer Nijskens van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dank u wel. We vonden het een geweldige presentatie vorige week. Het is nu ook zonder plaatjes toegelicht door de heer Gelissen net als inspreker. We vinden het natuurlijk geweldig dat er ondernemers zijn die nagenoeg € 100 miljoen in de Limburgse economie steken. Ook de onderbouwing dat daarmee meer banen jaarrond ingevuld kunnen worden is echt een factor van belang voor de regio ter plekke. Wij hadden juist het marktfalen eigenlijk opgevat als: de bank doet niet meer dan € 50 miljoen. Geen enkele bank doet meer, waardoor in feite het gat van die € 20 miljoen ontstaat, omdat € 18,5 miljoen van het bedrijf zelf komt. Maar ik zie graag in de beantwoording op de vragen die door de vorige sprekers gesteld zijn hoe het zit. U begrijpt natuurlijk dat wij op zich heel verheugd zijn over het feit dat wij als Provincie in ieder geval dit voorstel voorgelegd krijgen. De VVD heeft geen wensen of bedenkingen in het kader van dit voornemen.

De voorzitter: Dat roept een vraag op van mijnheer Zeedzen, BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Een vraag/opmerking op de opmerking van de heer Nijskens. Ik heb mijn mosterd gehaald bij de presentatie van vorige week. Daar is die gelijktijdigheid als argument voor het niet kunnen financieren, niet volledig kunnen financieren door de banken aangehaald, specifiek op een vraag van mij. Dat wou ik gewoon even duiden.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter. Het is geen echte vraag. Toch een reactie. Die gelijktijdigheid is natuurlijk essentieel. Je kunt het in het klein ook bekijken als je zelf een project start. Als je een huis wil bouwen, maar je hebt het geld voor het dak niet, dan schiet het niet op. Dan kun je wel een kleiner huis bouwen, maar dan heb je toch net niet het functionele huis dat je nodig hebt. ik denk ook dat dat wel duidelijk werd in de presentatie van vorige week: als je inderdaad een deel van de investeringen moet uitstellen, dan krijg je het volledige plan waarop de businesscase stoelt niet voor elkaar. Dat was toch eigenlijk iets wat ik uit de informatiesessie vorige week heb gehaald, wat ook duidelijk maakt waarom het zo belangrijk is dat de Provincie wel deze lening verstrekt.

De voorzitter: Mijnheer Sol, GroenLinks. O, sorry. We gaan eerst naar een vervolgvraag of vervolgopmerking van mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, ik weet niet of het onduidelijk was uit mijn argument, of dat het misschien helemaal niet tegen mij bedoeld is, maar ik ben het compleet met u eens. Dat is niet een argument om het dan niet te doen. Maar het is gewoon feitelijk zo gezegd. Ja.

De voorzitter: Dan gaan we nu wel naar mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u, voorzitter. Mijn beleving van vorige week … Ik heb expliciet gevraagd: wat betekent het als wij dit besluit niet zouden nemen? Toen is door de heer Gelissen junior gezegd: dat betekent fasering. Dat is minder optimaal. Dat snap ik. Maar daarmee is bij mij in ieder geval niet de indruk ontstaan dat het hele plan dan in jeopardy zou komen. Waarom is dat bij u dan wel ontstaan?

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Dank u wel, voorzitter. Bij mij is dat wel ontstaan, omdat ik op een andere manier ernaar heb gekeken. Het was eigenlijk best wel een eerlijk antwoord dat 'de zoon van' gaf, maar als je zelf in een bedrijf met investeringen meedoet, dan moet je soms temporiseren omdat het anders niet kan, maar dit is bij uitstek juist de gelegenheid, als de Provincie deze lening verstrekt, om juist het volledige plan in het geschetste tijdpad ook te realiseren. Dan ontstaat ook direct de kasstroom die in het plan zit. Als je dat gaat faseren, dan weet je nooit hoe het uitkomt. Ik zie dat altijd als een groot risico. Als je een volledige businesscase opzet, hoe klein of hoe groot ook, en je daarin gaat snijden, dan verandert er meer in de businesscase. Ik vond het eigenlijk een te eerlijk antwoord. 'Dan gaan we faseren.' Ik vond het ook een riskant antwoord.

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u. Maar realiseert u zich dat u nu ook wel een beetje aan het invullen bent wat u zelf van het plan vindt of van de ontwikkeling? Ik bedoel, we hebben een infosessie gehad waar nota bene de ondernemer zelf zijn verhaal presenteert en u maakt er nu een beetje iets anders van.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Kijk, we zitten allemaal … Het is een lekenbestuur. We zitten allemaal met een visie en een achtergrond, een ervaring en een verleden hier aan tafel. Vaak is het niet anders, heel simpel: met je eigen kennis beoordeel je iets. Ik heb iets beoordeeld. Ik heb iets gemeend gezien te hebben vorige week, wat ik vandaag heb uitgesproken. Daar moet u het mee doen.

De voorzitter: We gaan door met de fractie van LOKAAL-LIMBURG. Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, om te beginnen: een helder en leesbaar stuk, ook voor mensen die geen bedrijfsanalist of bedrijfseconoom zijn in die sector. Mijnheer Gelissen, bedankt voor de bevlogen inbreng. Ja, een heel goede van de SP was ook: wat als er nou vergelijkbare businesscases hier op onze desk belanden? Uitzonderingen. Dat werd volgens mij door mijnheer Hanegraaff genoemd. Daar moeten we misschien wel eens een keer wat regels voor opstellen. Nu even terug naar dit stuk. De meeste financiering is rond. Er ontbreekt nog € 20 miljoen in de puzzel om te komen tot een volwaardig destination resort. Vroeger heette dat vakantiepark. Er moeten op dit moment meerdere investeringen tegelijkertijd gedaan worden om goed uit de verf te komen. We begrijpen ook het totaalplaatje waarom de banken de investeringen in kantoor en werkplaats nu niet willen financieren en waarom er zo'n uitdagend plaatje ligt. Er wordt ook gesteld dat de Provincie behalve revolverendheid en

marktconforme rente ook zekerheden die vrijwel geheel of geheel dekkend zijn heeft en dat is volgens ons wel een gezonde basis waarover we praten. Ook de historie van Toverland is natuurlijk heel positief te noemen. Het terugbetalen van leningsdelen. Zelfs tijdens de pandemie, terwijl dat toch wel heel erg heftige gevolgen had. Dat is een tweede gezonde basis. Er worden een aantal beleidsmatige argumenten op tafel gelegd die aantonen dat er een publiek belang is. Naast economische structuurversterking, een belangrijke trekpleister en hogere regionale bestedingen hebben we natuurlijk ook de belangrijke factor werkgelegenheid. Tot nu toe wordt aanspraak gemaakt door Toverland op de reguliere arbeidsmarkt, zo begrepen we. Maar die arbeidsmarkt piept en kraakt hier en daar flink. Het is de vraag of er straks ook mensen van buitenaf aangetrokken moeten worden, waar ze gehuisvest moeten worden en waar ze vandaan komen. Dat is een onderwerp dat we wel moeten blijven meenemen, denk ik. Jaarronde exploitatie, een stabiel bezoekerspatroon en het afnemen van seizoensinvloeden worden genoemd als een ander argument dat de resortfunctie betreft en dat de balans met de omgeving beter borgt. Over de omgeving heeft mijn collega van de SP ook al iets gezegd. We kunnen daar grotendeels in meegaan als het gaat om de seizoensfluctuatie, maar we denken niet dat die fluctuaties helemaal gaan verdwijnen. Een positieve prikkel voor de hele regio. Het is natuurlijk belangrijk dat we niet alleen maar dagjestoeristen aantrekken, maar dat ook een aantal mensen hier verschijnt in de regio die wat meer centjes gaat uitgeven ook in de complete regio. Dat is natuurlijk goed voor Limburg en dat is natuurlijk goed voor iedere Limburger. Ook dat bevalt LOKAAL-LIMBURG wel. Dan hebben we in het verleden een aantal keren gewezen op en doorgevraagd over de lokale en regionale verkeersafwikkeling in relatie tot Toverland. Die verkeersafwikkeling is nu af en toe al fors, vanaf de snelweg tot de Middenpeelweg. Daar gaat dit stuk natuurlijk niet over, maar er komen ook kosten aan die een goede verkeersafwikkeling in het gebied moeten garanderen.

De voorzitter: U rondt af, mijnheer Van den Beucken?

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, dat gaan we doen. Dus hoe verhouden die kosten die we nog gaan krijgen voor de verkeersafwikkeling zich tot de geldlening die hier op tafel ligt en wat gaat de doorontwikkeling van Toverland de Provincie op infrastructureel gebied.

De voorzitter: Er is een vraag voor u, even tussendoor, van mijnheer Van Bijnen van de PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, ik help de heer Van den Beucken even aan wat extra spreektijd inderdaad. U bent op zoek naar de verkeersproblematiek die misschien ontstaat en de extra kosten daarvan. En, en, en. Ik wil u vragen: wat vindt u ervan dat de gemeente Horst aan de Maas … Eigenlijk is dat in de presentatie al behandeld de vorige keer. Bij ons liggen er bedenkingen: is de gemeente Horst aan de Maas ook hier benaderd voor een leningaanvraag? U heeft het nu over het verkeer daar. Noem maar op. Denkt u dat Horst aan de Maas daar ook nog een aandeel in kan hebben? Wat denkt LOKAAL-LIMBURG daarvan?

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, LOKAAL-LIMBURG ziet vooral de Middenpeelweg als een route vanaf de A67 richting Toverland. Dat is nou juist een provinciale weg. Ik schat in dat de gemeente Horst aan de Maas daar niet al te veel pegulanten aan uit zal geven. Daar

zullen we toch het gesprek over moeten voeren. Dat is niet waar dit stuk over gaat, maar ik vind het wel belangrijk genoeg om mee te nemen. Dat geldt ook – dat wilde ik eigenlijk nog vertellen – voor het openbaar vervoer en de aanknoping tussen het station Sevenum-Horst en het parkgebied. Misschien kunnen we daar ook nog wel iets aan gaan doen in het kader van dat waar we het hier over hebben.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Van den Beucken. U was klaar met uw bijdrage, neem ik aan.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, ik was al aardig op weg. Dank u.

De voorzitter: Heel goed. We hebben nog een tweede termijn. Dan gaan we door naar de fractie van JA21. Mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Ja, voorzitter, dank u wel. Ook dank aan de inspreker nu en de zoon vorige week en de informatiesessie die we erover hebben gehad. Ook tijdens de informatiesessie vorige week heb ik ook de vraag gesteld: is de gemeente Horst aan de Maas überhaupt betrokken? Het kwam al heel even kort ter sprake. Het antwoord was: nee, we zijn rechtstreeks naar de Provincie gekomen, want we hebben in het verleden ook een goede relatie gehad met de Provincie. Binnen de Provincie hebben we sinds 2017 denk ik wel degelijk een transformatie doorgemaakt, ook qua bestuur. En er is nu een ander onderdeel: er gaan hotelovernachtingen komen. Dus er gaat een rechtstreekse, directe belastingheffing naar de gemeente Horst aan de Maas, vanuit overnachtingen, de toeristenbelasting. Zonder dadelijk een euro risico te lopen gaan die dat geld binnenkrijgen, terwijl ze helemaal niet gevraagd zijn om iets van een cofinanciering of iets dergelijks aan te gaan. Dat miste ik wel echt en dat heb ik ook als wens en bedenking opgevoerd. Ik zal het even letterlijk voorlezen: aangezien de gemeente Horst aan de Maas directe belastingbaten, toeristenbelasting naar aanleiding van overnachtingen, gaat ontvangen zonder dat zij in deze case ook maar een euro risico lopen, de gemeente Horst aan de Maas te betrekken bij de financiering en te onderzoeken of een vorm van cofinanciering of andere vorm van samenwerking met de gemeente wenselijk. Daarnaast: aangezien de gemeente Horst aan de Maas directe belastingbaten gaat ontvangen, zonder dat zij in deze case ook maar een euro risico lopen, te onderzoeken of deze belastingbaten als garantie kunnen dienen voor een door de Provincie te verstrekken lening. Die gaan we beide opvoeren. Daar wil ik het bij laten.

De voorzitter: Ik begrijp dat u nog wensen en bedenkingen in had gediend. Ja. Dan ga ik naar de vraag die mijnheer Wolters Gregório in dezen heeft. SP.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank je wel, voorzitter. Goed gezien. Ik heb nog een vraag aan de heer Roso. Die zegt eigenlijk: ik vind het niet eerlijk dat wij deze lening verstrekken en dat Horst aan de Maas niet is gevraagd, maar die haalt er straks wel belastingrevenuen uit. Bent u die mening alleen toegedaan als het om een lening gaat of bij elk bedrijf dat zich vestigt binnen een gemeente?

De voorzitter: De heer Roso.

De heer Roso (JA21): Bij vestigingen … Je hebt het over verschillende momenten. Hier ontstaat een directe correlatie, een direct verband, tussen het creëren van een hotelovernachting, van overnachtingsfaciliteiten, en de revenustroom die naar een gemeente gaat, die gewoon niet betrokken

wordt. Ik denk dat dat losstaat van eventuele andere leningen die je gewoon verstrekt op basis van puur exploitatie van bijvoorbeeld het park zelf. Dat is een verschil.

De voorzitter: Dank u wel voor uw bijdrage. We gaan naar mijnheer Van Bijnen van de PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel, voorzitter. Ik wil maar direct beginnen met dat de PVV een bedenking heeft bij het vraagstuk rond de gemeente Horst aan de Maas. Is daar aan gedacht door Toverland? Dat is eigenlijk de vorige keer in de presentatie wel beantwoord natuurlijk: omdat men al zakendoet met de Provincie, men hier al twee leningen heeft gehad, is dat de makkelijkste route. Ik hoor ook net bij het inspreken dat de Provincie Limburg op het moment dat die een financiering afgeeft een betrouwbare partner is en dat de bank daar meer vertrouwen in heeft. Toch blijft er dan de vraag … Die kan ik ook wel aan u stellen, maar ik kijk ook die kant op. Is er überhaupt aan gedacht om de gemeente Horst aan de Maas hierin te betrekken? Dan moet ik toch collega Roso gelijk geven. De gemeente gaat daar natuurlijk ook profijt van hebben economisch gezien. Toeristenbelasting. En, en, en. Noem maar op. Wij denken als PVV dat dit ook geldt voor de hele provincie. Het is wel een uitzonderlijke situatie dat je geld gaat verstrekken aan een bedrijf. Het is de vraag: wanneer klopt de volgende aan? Dit kan voor de Provincie natuurlijk wel een goede maatschappelijke en economische impact hebben. Daar zijn we het wel over eens, maar we horen graag: hoe is die route gegaan en is de gemeente daarin meegenomen? We hebben het over de wegen. Een deel is provinciale weg, dus dat valt onder ons, maar er zal misschien nog meer aan faciliteiten of qua wegindeling misschien aangepast moeten worden naar aanleiding van de verbouwing die daar plaatsvindt. Dan moeten we misschien ook kunnen kijken: hoe enthousiast is Horst aan de Maas? Ik ken persoonlijk de financiële situatie niet van Horst aan de Maas en weet niet of zij een betrouwbare partner zijn. Dat weet misschien de heer Satijn wel. Die vragen resteren nog. Kunt u daar nog wat toelichting op geven? Voor de rest heeft de PVV in dezen geen wensen of bedenkingen en is het voor ons een hamerstuk. Ik wens Toverland veel succes.

De voorzitter: Dank u wel. We gaan naar de PvdA. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter, dank u wel. Toverland wil uitbreiden en heeft onze hulp nodig om het financiële plaatje rond te krijgen. Het is verleidelijk om het dan te hebben over de vraag of zo’n nieuw kantoor nou wel nodig is of niet, maar dat vind ik niet echt onze taak. Het is ook verleidelijk om aan dit voorstel allerlei inhoudelijke voorwaarden te verbinden, rondom natuur bijvoorbeeld, het verminderen van overlast, arbeidsmigranten, het investeren in de ontwikkeling van werknemers, allerlei belangrijke maatschappelijke aspecten die raken aan een bedrijf als Toverland, waarin wij als Provincie ook vanuit andere rollen een taak te vervullen hebben en vaak ook naar het bedrijfsleven kijken. Het is verleidelijk, voorzitter, maar ook dat ga ik niet doen. Ik heb er wel een vraag over aan het College. Hoe gaan wij nou om met die verschillende rollen en petten richting een ondernemer, bijvoorbeeld een ondernemer als Toverland? We hebben aan de ene kant nog niet zo lang geleden een motie aangenomen voor een scholingsfonds voor arbeidsmigranten. Als we nou zo’n lening verstrekken of een ondernemer steunen, zijn dat dan ook de ondernemers die wij als eerste benaderen om aan dat soort initiatieven mee te doen? Ik hoor ook wel dat zo’n scholingsfonds vrij ingewikkeld te realiseren is en dat de maatschappelijke participatie van bedrijven in het oplossen van maatschappelijke problemen soms te wensen overlaat. Dat is een vraag aan het College: hoe benutten wij nou zo’n relatie om andere maatschappelijke doelen te realiseren? Wat ik wel onze taak vind in dit dossier, is beoordelen of we niet

te veel risico's lopen. We lenen veel geld uit, maatschappelijk geld, geld van de Limburger. Er kleven ook risico's aan. Die worden – dat lezen we in het voorstel – afgedekt met rente en zekerheden. Over die zekerheden stelde de BBB een heel goede vraag, die ik ook had, met name de vraag rondom de rangorde van die zekerheden. Je kunt wel zekerheden afsluiten, maar als je achteraan in de rij moet aansluiten, dan heb je er dus niet zoveel aan. Tot slot, voorzitter, een meer principiële vraag. Hoe komt een bedrijf nu bij de Provincie terecht voor een lening? Er zijn ongetwijfeld meer Limburgse bedrijven en gemeenten die financiële hulp van de Provincie kunnen gebruiken voor allerlei leuke projecten. Het voorbeeld kwam al direct binnen. Na het artikel in de Limburger kreeg ik direct al telefoon en mail van mensen die zeiden: ik heb ook een leuk project. Maar ik kreeg ook een wethouder op de lijn die zei: waarom daar wel en wij niet? Ik vraag mij af hoe wij nou als Provincie die afweging maken. Waarom daar wel en op een ander dossier niet? Dat is een vraag voor het College. Ik heb daar graag meer inzicht in. Tot zover.

De voorzitter: Keurig binnen de tijd. Dank u wel. We gaan naar D66. Mijnheer Stocks.

De heer Stocks (D66): Ja, dank u, voorzitter. Het nadeel van bijna achter in de rij zitten is dat de meeste vragen ofwel alle vragen gesteld zijn. Ik sluit me aan bij de vraag van mijnheer Zeedzen en daarbij ook bij een vraag van de PvdA. Verder kunnen wij positief zijn over de lening richting Toverland. Tot zover. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Stocks. Dan gaan we naar mijnheer Van Est, 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, dank u wel, voorzitter. Daar heb ik ook niet veel aan toe te voegen. Toverland moet alleen nog proberen zelf geld te gaan toveren. Dat is het enige. Dat zou nog een mooie uitdaging zijn. De vragen zijn al min of meer gesteld. Waarom bij de Provincie? Waarom niet bij een ander investeringsfonds? Of zijn dat de witte vlekken die we straks bij het volgende agendapunt nog gaan behandelen? En de vraag is: is het een precedent? Ik kan me heel veel andere ondernemingen voorstellen die komen. Welke criteria hanteren we om dit verzoek in behandeling te nemen en het op de agenda te zetten? Hoeveel verzoeken heeft u al afgewezen, die wij dan niet zien, maar die ook van ondernemers komen? Welke criteria gaan we dan hanteren? Dit is een zaak met goede instellingen en mooie presentaties, waarbij ik wel de gelijkheid tussen alle ondernemingen graag zou willen zien. Ik hoor graag hoe we dat doen. Dat is het, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Tot slot van de eerste termijn gaan we naar mijnheer Sol van GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u, voorzitter. Ja, het nadeel van de laatste in de lijn zijn heb je niet als je een ander geluid laat horen. Dat valt wel mee. Laat ik vooropstellen: we hebben mooie pitches gezien, dus het presenteergen is bij de familie Gelissen volgens mij prima tot ontwikkeling gebracht. Maar daar gaat het wat ons betreft niet om. GroenLinks zit hier niet als investeerder. Wij hoeven niet hier als een soort Dragon's Den te beoordelen of wij een verhaal hebben gekregen waar wij ons geld aan willen toevertrouwen. Deze Provincie heeft verschillende rollen. Waar ik mij zorgen over maak in zijn algemeenheid als het gaat over direct als Provincie geld uitlenen aan bedrijven, is die rolvermenging waar mevrouw Berghorst het ook over had. Wat gaat er gebeuren op het moment dat deze Provincie bijvoorbeeld een keer handhavend zou moeten optreden, als het gaat over vuurwerkoverlast

bijvoorbeeld? Want ja, het is ook wel het bedrijf waar we geld bij hebben uitgezet. Wat gaat dit betekenen voor prioritering in het kader van IPML als er een verzoek komt om inderdaad de verkeersinfrastructuur te gaan verbeteren? De heer Hanegraaff heeft een interruptie.

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff, aan u het woord.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik vraag me dan wel af: hoe verhoudt zich dat dan tot al die andere bedrijven waar wij in investeren, bijvoorbeeld via het LIOF of via het LEF of het aandelenpakket dat we hebben? Daar gelden dan toch exact dezelfde problemen die u nu schetst of niet?

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Nee, dat denk ik niet, omdat wij daar niet de directe partij zijn die de lening verstrekt. Maar goed. Dan nog, maar dat is een ander punt: ik vind sowieso … Wij hebben natuurlijk de afgelopen tijd heel veel voorstellen gezien rondom de verbonden partijen waar wij wensen of bedenkingen op kunnen uitspreken, terwijl de echte discussie over SiS 4.0 steeds naar achteren is geschoven. Ik heb dat vorige week ook bij de bespreking van de agenda ingebracht. Ik zou er de voorkeur aan geven, nog steeds, om het eerst ten principale met elkaar te hebben over: wat voor kaders willen wij nou hanteren? Daarbij veronderstel ik niet automatisch dat dat de kaders zijn die de Gedeputeerde op dit moment in zijn hoofd heeft, of die het College in zijn hoofd heeft, waarbij eigenlijk ook als een soort … Gaandeweg worden wij geconfronteerd met een werking van SiS 4.0, zonder dat wij daar nog een keer een inhoudelijke discussie over hebben gehad. Ik vind dat ook gewoon niet goed. Ik wil heel graag die discussie voeren, maar dan wel in zijn algemeenheid in het kader van SiS 4.0 en niet over deze casus.

De voorzitter: U gaat door met uw betoog. O, nog niet, want er is een vraag van mijnheer Van Bijnen, PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, ik wil daar eigenlijk ook wel op inhaken. Het is heel interessant, die discussie. U geeft aan: GroenLinks zit hier niet om te investeren in bedrijven. Aan de overkant wordt het al geroepen. Via het LEF wordt ook geïnvesteerd in bedrijven. Dat dat dan indirect is … Dat zijn ook gewoon investeringen in bedrijven. We hebben allemaal kunnen zien hoe het met het LEF ervoor staat. Er zijn zoveel investeringen uitgezet bij bedrijven die de leningen helemaal niet kunnen aflossen. Heel veel risico’s hangen ons nog boven het hoofd. Nu hebben we hier te maken met iets bijzonders. Dat ben ik met u eens. Het is niet alledaags dat een pretpark aanklopt voor een lening. Maar ze zijn eigenlijk al partner. Ze hebben al een lening, die ze netjes afbetalen. Dat trekt u dan in twijfel. Ik wil u eigenlijk vragen: heeft u dezelfde twijfel bij alle leningen die u indirect verstrekt aan bedrijven via het LEF? Heeft u daar ook die twijfels?

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank. Dank voor de vraag. Nee, ik heb niet die twijfels bij alle leningen, maar ik vind wel dat wij met elkaar een keer die discussie moeten voeren over: wat is nou marktfalen? Als we dat vaststellen, in welke context doen we dat dan? Zijn de instrumenten die we hebben, die toch

vooral het financieren van nieuwe ontwikkelingen betreffen … Is dat dan de oplossing? In heel veel gevallen is mijn stelling: als de markt valt, moet je het over de markt hebben en niet per se over start-ups, scale-ups of wat dan ook. In heel veel gevallen hebben we het daar niet over. Er is € 600 miljard aan spaargeld in Nederland. Hoe komt het dat we dat niet vlot krijgen om uiteindelijk bedrijven in investeren daarmee tegemoet te komen? Ik vind dat heel wezenlijke vragen, waar we ook gewoon een keer een heel wezenlijke discussie over zouden moeten hebben.

De voorzitter: Een vervolgvraag van de heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja ik wil daar even op reageren. Het is zeker interessant om die discussie te voeren. Dan wil ik het er meteen over hebben. Het is allemaal geen hogere wiskunde. Het probleem zit ook veel in wet- en regelgeving in dit land, met name ook beleid dat door uw partij wordt ondersteund als het gaat om milieuwetgeving, stikstofregels, en-en-en, waar ook de problemen zitten. Als we die discussie gaan voeren, wil ik wel vragen of we die punten dan ook kunnen meenemen.

De voorzitter: Voordat u kort antwoord geeft, zou ik de commissie willen vragen om zich zoveel mogelijk tot het agendaonderwerp te beperken.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Dat zou ook exact mijn reactie zijn geweest. We hebben het hier over SiS 4.0. Althans, ik had het hier over SiS 4.0. We hebben het hier over een lening. We hebben het niet over alle beleidskaders uit het coalitieakkoord.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens, VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter, ik weet niet of mijn vraag past binnen dit agendapunt, maar de heer Sol haalt de € 600 miljard van particuliere spaarders aan voor het probleem van bedrijven die met een investeringsvraagstuk zitten. Zo werkt het natuurlijk niet. Hoe denkt u überhaupt daar een construct voor te bedenken, dat individuele spaarders zich verzamelen om bij Toverland € 20 miljoen neer te zetten? Alleen al administratief, inhoudelijk, ter verantwoording … Het is zelfs een te kleine vraag voor een pensioenfonds bijvoorbeeld en een veel te grote vraag voor een particuliere spaarder.

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, ik weet niet helemaal of dit nog in de agenda past, maar ik wil u buiten de vergadering best wel eens bijpraten over hoe ik dat als privépersoon doe.

De voorzitter: Dan spreken we dat buiten deze vergadering af en kunt u door met uw betoog.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Ja, buiten de principiële discussie over wat marktfalen is, over rolzuiverheid van de Provincie, heb ik inderdaad ook nog wel heel veel vragen over hoe we precedentwerking gaan voorkomen en hoe we bijvoorbeeld de kaders zoals collega Hanegraaff die schetste, maar ik kan ook andere bedenken … Daar moeten we wel heel helder in zijn. We zetten nu ook wel een deur open waarvan ik nog niet het gevoel heb dat ik weet waarom die nu opengaat en wanneer

die weer dichtgaat. Dus ook daar heb ik nog heel veel principiële vragen over. Ik wacht eerst maar even de reactie van het College af.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Sol. Dan zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn. Dan vraag ik de Gedeputeerde om binnen 22 minuten de antwoorden te geven en ook te reflecteren op de ingekomen wensen en bedenkingen.

Gedeputeerde Satijn: Ja. Dank u wel, voorzitter. Dan hoor ik graag of ik dan ook alle wensen en/of bedenkingen heb meegenomen in de beantwoording. Ik begin bij de heer Wolters Gregório. Die vroeg of de vermogenspositie van de Provincie voldoende is om dergelijke investeringen te doen, voor nu, maar ook in de toekomst. Het antwoord is volmondig ja. De Provincie Limburg beschikt over een solide vermogenspositie, maar dat weet u ook als u onze stukken kent en die kent u, waardoor er ruimte is om via het instrument Sturing in Samenwerking dit soort revolverende leningen aan te gaan. Het gaat natuurlijk ook om een marktconforme lening – dat is hier ook al een aantal keren benadrukt door uw collega's – waardoor provinciaal vermogen ook in stand blijft, inclusief de mooie rente zoals u die zelf heeft genoemd, die ook zorgt voor een deugdelijke en marktconforme vergoeding. Dus ons antwoord daarop is: ja. U had een wens om met name de rol van de omgeving te betrekken bij de financieringsconstructie zoals die nu voorligt, of wij dan als Provincie daarin de taak opnemen om dat met het park te bespreken en dat verder te stimuleren. Ik gebruik even mijn eigen woorden. Belangrijk is hier de rolverdeling tussen de gemeente en de Provincie te markeren. Het bestemmingsplan van het park waar nu de financiering voor gevraagd is, is natuurlijk zeer recent vastgesteld. Daarin heeft ook de gemeente diezelfde toets gedaan, als ik het zo mag zeggen. Die hebben dat ook als belangrijk gemarkeerd. De Provincie heeft via een zienswijze ook inspraak gehad en het recht van de burgers op inspraak is ook gewaarborgd wat ons betreft. Wij weten … Dat is ook voorzien in een structureel en periodiek overleg tussen gemeente, Toverland, Provincie en een representatieve afvaardiging van omwonenden. Dat is ingeregeld al, waarbij ook de mogelijkheid bestaat om externen te betrekken. Dus ook als een partij zegt 'we vinden het toch belangrijk dat ook andere mensen hun visie geven', dan kan dat ook. Uiteraard zijn we het met u eens dat zo'n grote ontwikkeling ook gepaard moet gaan met goed overleg met de omgeving. Dus we zijn het in die zin met u eens. Feitelijk zou je kunnen concluderen dat uw wens mogelijk overbodig is, maar u gaat natuurlijk zelf over uw eigen wensen. Dat is in ieder geval onze eerste reactie daarop. Dan kom ik bij de heer Zeedzen. U stak mooi over, voorzitter. Neemt de Provincie het risico van gelijktijdig uit te voeren investeringen van de bank over? Nee. De Provincie neemt dat niet over. De bank boekt haar financiering sneller uit dan de Provincie en tevens krijgt de bank als senior financier – de eerste in de rij, de grote financier – een substantieel lagere rentevergoeding dan de Provincie. Dus we krijgen ook wel iets ervoor vergoed, meer vergoed dan de eerste financier, omdat we deze positie innemen. Dat heeft ook weer te maken met de rol die je opneemt als financier. Dan had u nog een vraag over een publieke lening aan een private onderneming, de aard van het marktfalen en de positie van de Provincie in de totale financieringsstructuur, de onderbouwing van het risicoprofiel en is die € 350.000 dan ook gerechtvaardigd of is dat in ieder geval een goed bedrag? Dat bekijken we per aanvraag, welk instrument ook het beste past. Bij private partijen past een marktconforme geldlening beter dan subsidie. Je hebt ook eigenlijk geen andere keuze, anders kom je ook natuurlijk in staatssteunachtige discussies. Dat gaat ook niet en die rol past ons als overheid ook niet. De risicoreserve is op basis van de gangbare 'kans x effect'-berekening. Hierbij wordt gekeken naar de kredietwaardigheid en de zekerheden. Er is ook al door de inspreker zelf aan gerefereerd, aan het

trackrecord van deze partij. Dat is als je geld uitleent en we zouden dat mogen beoordelen, gewoon uitstekend. De omvang van
€ 350.000 is dan ook passend en in lijn met deze methodiek, waarbij ik wel zeg dat wij dat altijd conservatief berekenen. Ik bereken dat niet opportunistisch, maar we gaan altijd aan de iets hogere kant zitten dan nodig is. Dat wordt ook door deze partij geaccepteerd, in de voorraden. Ik kom bij de heer Hanegraaff uit, die in ieder geval zei: ik zou graag bij SiS 4.0 dat marktfalen wat beter onderbouwd zien, zodat het in ieder geval voor ons wat beter inzichtelijk is en we dat op een goede manier met elkaar kunnen bespreken. We hebben bij de behandeling van SiS 4.0, althans, de laatste keer dat we dat besproken hebben, besproken dat er een factsheet komt. Die komt er ook. Die komt bij de nieuwe Statenvoorstellen die onder SiS 4.0, indien vastgesteld … Ik kijk even naar de heer Sol. Dus dat u dan via die factsheet gewoon kunt aflezen waarom het besluit wordt voorgelegd zoals het wordt voorgelegd, met het advies dat daarbij hoort. De eisen aan het instrument financiering zijn echter nog altijd gelijk aan die in SiS 3.0. Daar hebben we ook laatst een mededeling over gestuurd. Het is niet zo dat die eisen anders zijn in 4.0 dan in 3.0. Wat we wel doen is dat we de inzichtelijkheid voor u als Staten door de factsheet verbeteren. We proberen dienstbaar te zijn door onderscheid te maken tussen wat wel en wat niet zou passen. Stel, er zou een afwijking zijn, dan wordt dat gewoon in het Statenvoorstel via de factsheet ook helder en dan kunt u ook bepalen of dat zo zou zijn. Nogmaals, in dit geval is dat niet het geval.

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, om even heel precies te zijn: als u het heeft over SiS 4.0, dan heeft u het over het voorstel van SiS 4.0 dat wij als Staten nog gaan krijgen.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat is juist. En bij de laatste behandeling, waarvan we toen in samenspraak met u besproken hebben dat dat er iets later gaat komen … Daar kom ik zo meteen nog even op terug, bij de beantwoording van uw gloedvolle betoog. Toen hebben we ook toegezegd dat die factsheet erbij zou zitten. Die zat er toen nog niet bij, maar bij het nieuwe voorstel zal ook die factsheet worden gevoegd. Mooi. Dan kom ik bij LOKAAL-LIMBURG uit. Ik dacht dat de VVD ook nog een vraag gesteld had, maar die zie ik even niet. Die krijg ik zo meteen wellicht nog even aangereikt. Ik vergeet u niet, mijnheer Nijskens. LOKAAL-LIMBURG, staat hierbij? Nee, de VVD. Dat is een wezenlijk andere partij. We komen er zo op terug. Dat weet ik uit betrouwbare bron. Goed. LOKAAL-LIMBURG. Hoe verhouden de kosten voor de verkeersafwikkeling … Welke kosten brengt dat mee voor de Provincie? Dat kan ik u zo even niet vertellen. Daar kom ik schriftelijk op terug. Dus ik zeg u toe dat wij binnen twee weken een brief daarover sturen, althans, voor de behandeling van het stuk, aan de Staten. Dat is voor 20 maart. Ik ga het even na. Ik denk dat we dat eerder weten. Dat gaat over de vraag van de heer Van den Beucken. Hoe verhouden de kosten zich tot de verkeersafwikkeling bij de groei van het park en wat zou daarbij de rol voor de Provincie kunnen zijn? Althans, welke kosten brengt dat mee voor de Provincie? Ik neem weliswaar waar voor de heer Kuntzelaers op dit moment, maar dat weet ik niet uit mijn hoofd. Mooi. Dan kom ik uit bij de heer Roso. Die heeft hier twee wensen ingediend, waar de heer Wolters Gregório ook op gereageerd heeft. Aangezien de gemeente Horst aan de Maas directe belastingbaten gaat ontvangen, zonder dat zij in deze casus zelf ook maar een euro risico lopen … In ieder geval krijgen wij het verzoek om na te gaan of dan ook nog een andere vorm van cofinanciering dan wel samenwerking met de gemeente wenselijk

is. Ik heb zojuist al toegelicht: zij hebben natuurlijk een heel grote rol gehad in het ruimtelijke/planologische deel van dit proces. Wij zijn heel regelmatig in gesprek met de gemeente daar waar het gaat over allerlei ontwikkelingen in het gebied, ook hierover en hieraan gerelateerde zaken. Het is niet het enige wat hier speelt. Denkt u bijvoorbeeld aan de aanleg van de Delta Rhine Corridor, waar ook bijvoorbeeld Toverland als gebied in is opgenomen, waar er ook allerlei wensen zijn om dingen al dan niet te doen. Daar is de gemeente zeer bij betrokken. De toeristenbelasting als zodanig, als inkomsten voor gemeenten, is een publiekrechtelijke aangelegenheid. Deze geldlening is privaatrechtelijk. Het is ingewikkeld om dat aan elkaar te koppelen. Dan heb ik het er nog niet eens over dat wij hier die wens zouden kunnen hebben, bij wijze van spreken, omdat de gemeenteraad hem alsnog zou moeten honoreren dan wel uitvoeren. Ik vind dat een vergaande vraag. Ik snap dat u zegt: moet de gemeente daar niet een nadrukkelijkere financiële rol in spelen? Ik weet niet of wij dat hebben uitgevraagd bij hen. Mijn beeld is van niet. Of dat is gevraagd door de onderneming aan de gemeente weet ik ook niet. Die vraag kan ik hier niet vanuit mijn positie beantwoorden. Laat ik het anders formuleren, voorzitter, als een advies aan u: om als Staten wensen uit te spreken naar een andere overheidsstructuur, een gemeenteraad in dit geval, zou ik bijzonder vinden. Het gaat bij hen natuurlijk om de besteding van toeristenbelasting, waarover ze natuurlijk zelf opvattingen kunnen hebben en waar ze wellicht ook andere zaken uit financieren die wel betrekking hebben op dit park. Ik weet op dit moment niet of dat zo is. Maar goed, dat is even onze appreciatie van die wens. Ik snap die wens, zoals u hem stelt. Ik zou er voorzichtig mee zijn om deze te honoreren. Maar goed, als u dat in meerderheid hier besluit, dan …

De voorzitter: Mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Ja, het zijn twee verschillende dingen die nu een beetje door elkaar gehaald worden. Het eerste was natuurlijk: als partij zijnde hebben wij tijdens de informatiesessie van vorige week aan de zoon van de huidige inspreker, junior, de vraag gesteld of de gemeente überhaupt betrokken is geweest bij deze financieringsvraag. Het antwoord was daarop eenduidig: nee. Vandaar dat mijn vraag en de wens hier vandaan komt, om dat wel op die manier te onderzoeken, of dat niet misschien een cofinanciering zou moeten zijn. We slaan hier volgens mij de meest belangrijke partij in dit vraagstuk over, een partij die daar in ieder geval rechtstreeks revenuen van gaat krijgen. We moeten even onderzoeken of we dat niet in enige vorm van samenwerking moeten gaan doen, denk ik.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: En dan is uw vraag of wij dat gaan doen of de ondernemer? Even voor de helderheid.

De heer Roso (JA21): Wat mij betreft mag de Gedeputeerde met de gemeente in overleg om desnoods te kijken … Wat de uitkomst ook mag zijn. Stel, het zou 5/15 of 10/10 worden; het maakt niet uit, maar dat we in ieder geval iets van een cofinanciering krijgen en we een splitsing van het risico hebben, als ze er baten van hebben.

Gedeputeerde Satijn: Ja, voorzitter, met dat wat de heer Roso voorstelt, vind ik wel dat we een gevaarlijke richting opgaan. Stel dat zo zou zijn, dan betekent dat veel voor het besluit dat we hier voor hebben liggen, wat natuurlijk heel zorgvuldig uitgewerkt is, daar waar het gaat om risico’s, maar ook om

rendementen, ook om de positie van ons, zoals de heer Zeedzen zojuist ook al heeft gevraagd, als tweede financier in het geheel. Daar hebben we echt een heel goede zaak met elkaar uitontwikkeld. Ik ben hier geen voorstander van, voorzitter. Als het de vraag is om het onderliggende voorstel te gaan wijzigen, het gesprek aan te gaan met de gemeente, wat ook weer heel veel implicaties kan hebben voor dat wat hier voorligt, dan is mijn antwoord daarop dat het College daartoe op dit moment niet bereid is. Maar uiteraard, als dat een wens is die wel door een meerderheid van deze Statencommissie wordt gehonoreerd, dan zullen we ons daarop gaan beraden. Maar op dit moment lijkt me dat voor dat wat nu voorligt een ingewikkelde route om met elkaar te volgen. Daar kan ik heel kort in zijn.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen, BBB. Wacht even. Er is een vervolgvraag van mijnheer Roso, begrijp ik.

De heer Roso (JA21): Ja. Kan de Gedeputeerde wel de argumentatie volgen, dus dat wij zien dat de gemeente in dezen eigenlijk een soort van wordt overgeslagen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Wij zijn niet bezig om te bezien als wij een vraag krijgen … Het is natuurlijk een heel discrete vraag die gesteld wordt. Op het moment dat een privaatrechtelijke partij zich bij ons meldt – ik kom zo meteen nog even terug op de vraag van mijnheer Van Est – dan is het gewoon een vertrouwelijke vraag. Wij kunnen dan niet zomaar zeggen: we gaan eens even zitten bellen met iedereen die mogelijk een cofinancier kan zijn, welke partij dan ook. Dat gaat zo niet. Dus wij maken onze afweging op dat wat voorgelegd wordt. Ik snap uw vraag overigens wel, gewoon vanuit een publieke blik, zoals je naar het speelveld kijkt: had de gemeente daar ook niet iets in kunnen doen? De gemeente heeft wat ons betreft al heel veel gedaan. U stelt ook in uw tweede wens: ze lopen geen risico, maar ze hebben ook geen rendement. Wij krijgen rendement. Dat heb ik ook zojuist uitgelegd aan de heer Zeedzen, naar aanleiding van het risico wat wij lopen. Dus het is ook gewoon een prima voorstel dat wij hier kunnen doen naar de privaatrechtelijke onderneming, waar we ook echt revenuen uit krijgen. Dus wat dat betreft is dat voor ons helemaal prima. Maar we zijn niet in de positie op het moment dat zich een partij meldt, wie het ook is, om dan maar even vrijelijk in de markt te gaan vragen – of het nou een gemeente, een waterschap of een private partij is – om mee te gaan financieren. Dat is niet onze positie. Wij bekijken het vanuit het financieringsargument zoals de onderneming dat aan ons voorlegt. Dat is leidend voor ons. Dat is wat we doen.

De voorzitter: Een tweede vervolgvraag van mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Ja, voorzitter, bij de eerste vraag die ik stelde kreeg ik de vraag wie dat in de basis zou mogen. Daarop heb ik geantwoord dat dat voor mij ook de Gedeputeerde zou mogen zijn of het College zou mogen zijn. Dat wil niet zeggen dat dat de ondernemer uitsluit. Bij deze laatste beantwoording wordt dat wel een soort van gezegd. Dat is niet wat ik heb aangegeven. Ik heb aangegeven dat wat mij betreft het College hier de leiding in zou mogen nemen, indien ze dat een goede constructie acht. Dat is wat anders dan wat er nu als antwoord is gekomen.

De voorzitter: De Gedeputeerde nog kort. Anders ga ik naar mijnheer Zeedzen.

Gedeputeerde Satijn: Dat is helder, voorzitter. Dat heb ik begrepen.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, mijn vraag gaat daarop in. Ik kan hem niet aan de heer Roso stellen, dus ik ga hem aan de Gedeputeerde stellen. Als ik het goed begrijp; uw antwoord op de vraag is: het lijkt hier bijna alsof we lasten willen delen in het verhaal van de heer Roso, maar we zien dat niet als risico. We zien het als een win-winsituatie, dus waarom zouden we die eigenlijk delen? We zijn ervan overtuigd dat dit gewoon de juiste beslissing is.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Daar ben ik het mee eens, voorzitter. Mooi. Dan ga ik verder naar de beantwoording van de PVV. Die heeft een beetje dezelfde strekking als de wens van de heer Roso daar waar het gaat om de gemeente te betrekken. Ik heb zojuist uitgelegd: de gemeente is al op heel veel vlakken betrokken bij dit project. We blijven ook met hen in gesprek hierover. Laat dat helder zijn. Het is niet zo dat dit een financieringsconstructie is en daarmee lopen we weg van de tafel. Ik heb zojuist al uitgelegd: rondom dat gebied, in dat gebied, zijn er heel veel ontwikkelingen waarin ook de Provincie een rol heeft. Toverland en de gemeente Horst aan de Maas zijn gewoon een blijvende gesprekspartner, ook voor de ruimtelijke processen die in dat gebied lopen, maar ook bijvoorbeeld, zoals de heer Van den Beucken heeft gevraagd, mogelijk rondom openbaar vervoer of de kwaliteit van de ontsluiting van het gebied. Wat dat betreft blijven we daar aan tafel en heeft natuurlijk ook de gemeente gewoon een verantwoordelijkheid. Ze zullen ook gewoon een financiering moeten maken, in ieder geval voor de andere publieke taken die ze hebben buiten het voorstel wat er hier ligt. Ik kom er nog even op terug in de brief die ik aan de heer Van den Beucken ga schrijven. Dan kom ik uit bij mevrouw Berghorst met veel verleidingen en heel doelgerichte vragen. Een heel belangrijke is: hoe gaan we om met die verschillende rollen? Dat is een heel terechte vraag. Hoe gaan we om, los van deze financieringsvraag, maar juist misschien ook niet los van deze financieringsvraag, met allerlei andere wensen en vormen van beleid die wij in dit huis hebben? Allereerst is het natuurlijk zo vanuit de rol van Provincie naar u toe dat we al het beleid dat we hier met elkaar vaststellen primair uitvoeren. Dat is onze rol. Dat is onze taak. Daar controleert u ons ook op. We kunnen in zo'n casus die hier voorligt verschillende rollen aannemen, maar primair is ons hier gevraagd te financieren. Wij behandelen dat complementair in het College. Du moment dat er een vraag komt rondom een financiering worden ook een aantal andere beleidsterreinen afgetoetst om te zien of daar nog afspraken te maken zijn. Dat kun je dan niet in een leningsvoorwaarde doen. Dat moet je in een separate afspraak doen. Zoals ik al eerder zei: je moet privaatrechtelijk met privaatrechtelijk doen en publiekrechtelijk met publiekrechtelijk. Dus daar wordt wel degelijk met elkaar over gesproken bij zo'n voorstel. Het is niet zo dat het allemaal separaat en niet integraal wordt bekeken. Dus dat wordt integraal bekeken. Het antwoord is volgens mij de vorige keer ook al in de … U noemde het nu als willekeurig voorbeeld, dus ik ga daar willekeurig op antwoorden. De rol van het scholingsfonds voor arbeidsmigranten. We hebben de vorige week ook gehoord … Er is ook gecheckt bij deze aanvraag of er gebruik wordt gemaakt van arbeidsmigranten. Dat is niet het geval. In die zin is dat een beleidsinstrument dat niet wordt gehanteerd. Daar waar het gaat om de andere taken die we in dit huis hebben, bijvoorbeeld rondom toezicht en handhaving … Dat staat natuurlijk los van dit

financieringsvoorstel. Als er zaken worden geconstateerd vanuit onze provinciale VTH-rol; iets zou niet op orde zijn en we zouden moeten acteren, hoe dan ook, dan wordt er geacteerd. Dat staat los van de financiële relatie die we op dat moment met elkaar hebben. In die zin ligt dat ook bij verschillende portefeuillehouders. Los van elkaar nemen jullie daarop besluiten, die overigens wel in het College bij elkaar komen, maar dan wordt dat op dat moment getoetst als de meest voor de hand liggende stap die dan genomen wordt.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, even hypothetisch. Ik zeg niet dat dit speelt bij Toverland, maar even hypothetisch. Stel, we moeten acteren op basis van onze VTH-taak en de ondernemer zegt vervolgens: doordat u geacteerd hebt, wordt het voor mij moeilijker om mijn lening te voldoen. Dat is denk ik waar we het met elkaar over moeten hebben. Ik heb er wel vertrouwen in dat we al die petten op kunnen zetten, af kunnen zetten en ze kunnen scheiden, maar omdat je een lening verstrekt aan een ondernemer en je dus ook afhankelijk bent van die ondernemer voor het aflossen van die lening en het voldoen van dat rendement … Bij Toverland gaat het goed. Daar ben ik van overtuigd. Maar in algemene zin: als je leningen gaat verstrekken, maak je je afhankelijk van een ondernemer, die je vervolgens … Als je die op een prettige of minder prettige casus vanuit een andere rol moet aanspreken, dan kan dat met elkaar gaan conflicteren. Ik vraag me wel af hoe we die belangenafweging maken.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Een goede vraag, ondanks dat hij hypothetisch is. Ik moet hem ook hypothetisch beantwoorden. Ik moet u eerlijk bekennen: we hebben natuurlijk best wel met enige regelmaat in het College VTH-voorstellen liggen. Die worden heel zuiver op het advies in die zin uitgevoerd. Natuurlijk spreken wij dan af of bespreken wij met elkaar wat de casus is die voorligt en wat de belangen zijn, maar wij handelen zoals we moeten handelen en zoals u dat ook van ons verwacht en vraagt. Ik ben nog geen enkele discussie tegengekomen, voor zover ik daar iets over mag zeggen in dit geval, waarin daarin wordt afgeweken vanwege andere belangen.

De voorzitter: Een vervolgvraag van mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dus de conclusie is dan: als we in zo’n situatie komen waar belangen conflicteren, dan gaat het publieke belang voor het private belang, altijd, ook als het heel veel geld kost.

Gedeputeerde Satijn: Dat weet je op dat moment niet, maar op dat moment gaat het publieke belang voor het private belang.

De voorzitter: Dat is een duidelijk antwoord. Er is ook een vraag van mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u. Mijn betoog haakte daar natuurlijk ook nog wat scherper op …

Mevrouw Berghorst (PvdA): Je zou bijna denken dat we binnenkort één partij zijn.

De heer Sol (GroenLinks): Ik heb het speldje al. Ik weet het niet. Daar worden sommige mensen wat onrustig van, dus dat laat ik maar even. Maar er zijn voorbeelden waar de regelgeving ook afdwingt dat op het moment dat dit soort belangen spelen er ook meer nadrukkelijk Chinese muren binnen organisaties zijn om te voorkomen dat uiteindelijk er in één gremium een ongemakkelijke discussie zou kunnen ontstaan. Het is allemaal hypothetisch. Het zou kunnen. Ik wil hier ook niet een gebrek aan vertrouwen in het College uitspreken of zo, maar ik vind het wel ongemakkelijk dat we daar qua structuur niet heel veel voorzieningen voor hebben, dat we daar misschien nog niet voldoende over hebben nagedacht, met name ook omdat we natuurlijk nogal veel doen ook met het provinciale geld in de Provincie. Ook dat is iets wat ik liever in zijn algemeenheid dan juist specifiek in deze casus zou willen bediscussiëren. Ik ben het eens met collega Berghorst. Over deze casus maak ik me niet zo druk. Maar het kan ook zijn dat er een bedrijf is waar bijvoorbeeld een aanzienlijk grotere milieu-impact zou kunnen zijn, waar dit wel spannend zou kunnen zijn.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, voorzitter. Ik ben geneigd te antwoorden, gelijkluidend met mijn antwoord op de vraag van mevrouw Berghorst, dat ik die situatie nog niet tegen ben gekomen. Natuurlijk is het altijd goed om het over hypotheses te hebben en voorkomen is beter dan genezen, maar ik ben ze nog niet tegengekomen. Ik moet ook zeggen: de alertheid in het College is daar bijzonder scherp op, dus ook bij andere casuïstiek die hier in dit huis speelt. Als u daar onzekerheden over heeft of u wilt daar een keer het gesprek met ons over voeren, dat kan te allen tijde wat dat betreft. Ik ben iets minder somber dan u als het gaat over hoe we op dit moment dat met elkaar doen in dit huis, want ik tref hier echt iedere dag een bijzonder professionele organisatie aan, die echt wel snapt dat je sommige dingen niet integraal moet gaan bespreken, maar dat dat echt een zorgvuldige afdeling is van een bepaald cluster, in dit geval bijvoorbeeld VTH, en dat dat vanuit haar bevoegdheid gewoon aan het College wordt voorgelegd. Uiteindelijk heb je natuurlijk altijd als College een gesprek daarover, maar ik kan geen enkele casus bedenken op dit moment waarin dat anders gespeeld heeft dan ik dat zojuist geschetst heb en dan u mogelijk in de hypothese probeert duidelijk te maken. Ik ben er overigens te allen tijde voor dat altijd blijft gebeuren. Als ik u goed begrijp treft u hier een Gedeputeerde aan die dat volmonding onderschrijft. Laten we dat gesprek vooral met elkaar blijven voeren. Maar die situatie ben ik nog niet tegengekomen. Ik ben in dat geval samen met u wel gerustgesteld, zeker op dit voorstel. Maar als u aanleiding ziet of u heeft feiten waarvan u denkt dat we daar het gesprek over moeten voeren: te allen tijde. Maar ik tref hier iedere dag een bijzonder professionele organisatie aan, die heel goed snapt dat je sommige zaken gewoon met gescheiden petten of met Chinese walls, hoe je het wilt bekijken, moet behandelen. Ik heb er het volste vertrouwen in. Zo wordt er in het College ook mee omgegaan. Dus ook collega's die VTH in de portefeuille hebben doen sommige zaken gewoon binnen de bevoegdheden die ze hebben en in hun eigen pilaar, zonder dat dat wordt vermengd of wordt besproken in een vroeger stadium dan dat echt nodig is.

De voorzitter: Volgt mij kunt u door met uw betoog.

Gedeputeerde Satijn: Ik kan natuurlijk ook gewoon de vragen van de heer Sol, aangezien het toch bijna één partij is, gewoon overslaan. Dat is ook efficiënt. Dank voor de suggestie. De zekerheden, daar heeft mevrouw Berghorst een vraag over gesteld. De bank heeft een hypotheekrecht, eerste in rang. De

Provincie is tweede in rang. Dat impliceert natuurlijk een beetje dat we minder belangrijk zijn, maar op het totale leningsdeel is het nog steeds een behoorlijke zekerheid. Ik heb bij de heer Zeedzen ook uitgelegd dat wij een ander rentepercentage krijgen, een hoger rentepercentage, wat ons extra risico … 'Afdekt' is niet het goede woord, maar we krijgen daar in ieder geval een vergoeding voor. Hoe komt een bedrijf terecht bij de Provincie voor een lening? Hoe maken we een afweging over welk dossier wel en welk dossier niet? Daar zit geen willekeur in of zo. Iedereen is vrij om zich te melden in dit huis. Dat gebeurt ook met enige regelmaat, zelfs bij u. Als u ze keurig aan ons doorverwijst, dan gaan wij ook met die partij uiteraard gewoon het gesprek aan. Wij beoordelen, dat heb ik zojuist ook toegelicht, alles conform de beleidskaders die we daarvoor hebben. Op die manier wordt dat dan geapprecieerd, al dan niet voorgelegd en al dan niet gehonoreerd. Er zit geen willekeur in. Dat is ook niet uw suggestie. Dat gaat van rijp naar groen. Sommige partijen komen via andere partijen binnen. We hebben hier ook met enige regelmaat … Een aantal van uw Statenleden zijn bij mkb-dagen geweest, waarbij partijen in aanraking komen met de provinciale organisatie en daardoor ook beter leren kennen wat de provinciale organisatie voor hen kan betekenen, dus op subsidiegebied, scholingsgebied. Het meest brede palet bieden we op dat soort dagen aan. Daar komen ook weleens financieringsvragen uit voort. Dus dat is heel gevarieerd. Sommige mensen weten ons direct te vinden. Een van de voorbeelden die we hier vandaag hebben liggen is gewoon de directe relatie die er al ligt, die dan die lijn naloopt. We hebben ook heel vaak partijen die helemaal nieuw zijn met de provinciale organisatie en die zich op die manier melden bij ons. Dus dat is heel divers, maar alles wordt via gelijke beleidskaders beoordeeld en mogelijk dan ook voorgelegd aan u, nadat ze bij ons zijn geweest. De heer Van Est zei: waar is het precedentrisico? Ik heb zojuist al proberen uit te leggen: dat is er feitelijk niet. We beoordelen alles gewoon op de beleidskaders. Elke aanvraag wordt individueel beoordeeld. Je kunt je natuurlijk ook, afhankelijk van de businesscase, publiek belang, marktfalen … Dat zijn de elementen waar we het hier vandaag ook over hebben. Die worden afgetoetst in het beleidskader. Zo kijken we naar zaken. Er is geen sprake van precedentwerking wat ons betreft. Het gaat wel over goedkeuringen en mogelijke afkeuringen, aan de hand van het beleid zoals we dat met elkaar hebben vastgesteld. De vraag van de heer Sol had ik al beantwoord, zie ik. Ik had toch een beetje een vooruitziende blik. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Heel goed, Gedeputeerde. Ik hoor hier van de Griffie dat u nog terug zou komen op een vraag van de VVD.

Gedeputeerde Satijn: Ja, die is er blijkbaar niet, heb ik net gehoord van mijn ambtenaar. Die heeft geen vraag gesteld.

De voorzitter: Die is er niet? Misschien komt die nu dan. Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ik heb alleen even die opmerking gemaakt over dat marktfalen, hoe dat beoordeeld is.

Gedeputeerde Satijn: Dat is in dit geval beoordeeld ook via SiS 3.0. In dit geval gaat het over de financieringsconstructies, ook toegelicht door de ondernemer. Inderdaad, als de Provincie niet financiert, dan valt in ieder geval de businesscase minder gunstig uit, ook voor de leners. Wat dat betreft is het marktfalen daar door ons op die manier beoordeeld. Dank.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we aan het eind gekomen van de eerste termijn van GS. Dan gaan we door naar de tweede termijn van uw commissie. Daarvoor heeft u één minuut. Ik begin weer bij de heer Wolters Gregório van de SP.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Ik ga mijn best doen voor die minuut. Als eerste: fijn om te horen dat we ons mkb financieel kunnen blijven ondersteunen, indien dat noodzakelijk is. Met de berg geld waar we op zitten had ik dat wel bedacht, maar dank voor de bevestiging. Dan de omwonenden en het leefmilieu. Goed om te horen dat GS ook begaan is met de druk op de leefomgeving en dat wat dat betreft geen inspraak nodig was bij het plan met betrekking tot de gemeenteraad van Horst aan de Maas. Ik ben echter nog niet op de hoogte van een regulier overleg met omwonenden en belanghebbenden. Als PS de gegevens daarover toegestuurd kan krijgen, dan kunnen wij daarmee naar de mensen terug en dan vervalt ook mijn noodzaak om de wens in stemming te brengen straks. Waar ik het niet mee eens ben is de Calimero-houding met betrekking tot de belastinginkomsten van Horst aan de Maas, wel of niet. Waarom alleen maar naar de gemeente kijken, die geen lening verstrekt, en niet wijzen naar de lokale bakker, het café of restaurant, die ook niet investeren, maar waarschijnlijk ook profijt zullen hebben van de uitbreiding van Toverland? Voor volgende aanvragen zou het een extra check kunnen zijn of de betreffende gemeente ook mee wil doen aan de financiering en mee wil profiteren van de goede rente. Dan zakt mijn broek ook nog af wanneer collega's maatschappelijk rendement niet willen delen met medeoverheden, die het zeker lastiger hebben dan wij. Laten we wanneer het kan alsjeblieft solidair zijn. Als allerlaatste wil ik de Gedeputeerde nog meegeven om bij een volgende financieringsvraag eerst even met collega Sol te bellen, want die heeft blijkbaar een hobby als bankier of financier, heb ik net gehoord.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Wolters Gregório. We gaan naar de BBB. Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ik heb daar eigenlijk niets meer aan toe te voegen in de tweede termijn.

De voorzitter: Dan gaan we door naar het CDA. Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, wij denken er ook nog steeds hetzelfde over na deze beraadslaging. Wij gaan ook niet de wensen van JA21 steunen, om de simpele reden: ik zie hier eigenlijk alleen maar winnaars. Wij krijgen rendement, Limburg krijgt een fantastisch pretpark en Horst krijgt een beetje toeristenbelasting. Waarom moeten we dat nu gaan problematiseren? Dat zie ik niet. Het gaat weer tot vertraging leiden. Ik zie het probleem niet, dus ik zie ook geen reden om daar een oplossing voor te verzinnen.

De voorzitter: Dank u wel. De fractie van de VVD? LOKAAL-LIMBURG? Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, voorzitter. Dank u wel. Financiële bijdrage Horst aan de Maas. Ik kan me er vrij weinig bij voorstellen. Ze hebben immers ook al kosten gemaakt voor het bestemmingsplan en alles wat daar geregeld moet worden. Waar zou je dan aan moeten denken? € 1 of 2 ton, € 3 ton misschien of € 57.000? Ik noem maar wat. Wat is dat nou op € 20 miljoen? Moet je je dat allemaal op je hals gaan halen, alleen al aan papierwerk. Wij zijn daar niet zo happig op. Dank, Gedeputeerde, dat u in ieder geval verder gaat kijken naar alles wat te maken heeft met de

verkeersafwikkeling, de provinciale weg met name, de Middenpeelweg. Dan mag de gemeente zich daar wel mee bezighouden, met het verder onderliggende wegennet eventueel. Openbaar vervoer. Verkeer. Heel belangrijk in een regio. Misschien kunnen we werk met werk maken op de een of andere manier. We zitten hier ook nog in een regio waar er vooral heel kleine plattelandskernen zijn. Misschien is daar werk met werk te maken als het gaat om ov of de bereikbaarheid in het algemeen. Dat is het, voorzitter.

De voorzitter: Keurig. 56 seconden. Dank je wel. Mijnheer Roso niet. Dank u wel. De PVV niet. De PvdA. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dank in ieder geval voor de heldere en duidelijke antwoorden. Daarmee is een deel van de zorgen, of in ieder geval de punten die ik wilde adresseren, goed verduidelijkt. Wij gaan het voorstel van JA21 ook niet steunen, omdat ik denk dat wij in dit geval … We belasten gemeenten vaak al genoeg met allerlei ontwikkelingen. Het is mooi om ook iets terug te kunnen doen voor een gemeente. Dat is één. Twee, niet alle mensen die twee dagen naar Toverland gaan, gaan in dat hotel slapen. Die gaan misschien ook naar een vakantiepark in een andere gemeente. Moeten we dan in alle andere gemeenten ook met de pet rond voor wat opbrengsten van de toeristenbelasting? Ik zie dat niet zo zitten.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we naar 50PLUS. Mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, heel kort. Dank voor de antwoorden. Het is een beetje helderder geworden dat er meer aanvragen zijn die gewoon tegen de algemene mal gehouden worden. Het verbaasde me alleen dat we heel weinig van die zaken in dit soort commissies krijgen. Deze wel. Daar heb ik weer van geleerd. Dit is gewoon een uitkomst van een van de mallen. Daarvoor dank.

De voorzitter: Dank u wel. Tot slot mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank u, voorzitter. Dank, College, voor de antwoorden. Dank, Gedeputeerde. Ik lees en hoor daar toch eigenlijk ook wel een beetje de bevestiging in van mijn stelling dat het goed is om ook even los van de casus met elkaar verder te discussiëren, omdat uiteindelijk … Kijk, u zegt: er is geen precedentwerking, want elke casus wordt afzonderlijk beschouwd. Maar eigenlijk stellen we ook vast dat we toch niet heel scherpe criteria hebben om vast te stellen: is iets nou wel of niet vatbaar voor provinciaal geld? Ik denk ook: als dat vaker voorkomt, moeten we misschien ook nadenken over een structuur daarvoor in plaats van dat allemaal rechtstreeks als Provincie te willen doen. Maar daar hebben we het straks wellicht ook nog over. Ik blijf het jammer vinden dat we gewoon volgordelijk niet eerst de discussie over SiS 4.0 hebben gevoerd voordat we dit behandelen.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Sol. Dan gaan we voor de tweede termijn naar de Gedeputeerde. Aan u het woord. U heeft zeven minuten.

Gedeputeerde Satijn: Dank, voorzitter. Die zal ik niet nodig hebben. Ik dank de commissie voor de uitwisselingen, de goede vragen en de scherpe analyse op de zaak die voorligt en die mogelijk ook in de toekomst voor komt te liggen, mijnheer Sol. **Ik zorg dat de heer Wolters Gregório in ieder geval die verwijzing krijgt naar het overleg.** Dat gebeurt via de gemeente Horst aan de Maas. Het is keurig dat

we dat via hen laten doen. Voor het overige heb ik geen andere vragen gehoord, voorzitter. Dank voor uw voorzitterschap.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we aan het eind van de tweede termijn gekomen. Dan heb ik een toezegging genoteerd. Die luidt als volgt. **Gedeputeerde Satijn zegt toe de impact en eventuele kosten van groei van Toverland op provinciale wegen inzichtelijk te maken en dat alles binnen twee weken.** Vervolgens blijven er nog een aantal wensen en bedenkingen over, waar wij over gaan stemmen. Eentje is van de SP. Mijnheer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank je wel, voorzitter. Ik heb net te horen gekregen dat mijn wens wordt vervuld, dus daarmee vervalt de schriftelijke wens.

De voorzitter: Dan blijven de wensen en bedenkingen van JA21 staan, neem ik aan, mijnheer Roso?

De heer Roso (JA21): Vanwege de overweldigende steun die we hebben gekregen, denk ik niet dat we die in stemming moeten brengen.

De voorzitter: In dat geval hebben wij geen wensen en bedenkingen en kunnen wij de volgende vraag aan u stellen. Is het Statenvoorstel behandelrijp? Ik wil graag handen zien als u vindt dat het voorstel niet behandelriip is. Het voorstel wordt als behandelrijp doorgevoerd naar de Statenvergadering. Dan is de vraag aan uw commissie: is het Statenvoorstel een hamerstuk of een behandelstuk? Ik wil graag handen zien van degenen die het een behandelstuk vinden, die het een bespreekstuk vinden. Vijf handen. Zie ik dat goed? Vijf handen. Daarmee is het dus een bespreekstuk. Dat is meer dan genoeg, ja. Inderdaad. Dank u wel. Daarmee is dit agendapunt afgehandeld en gaan we door met agendapunt 14.3, het Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund. Ik hoor dat we even een changement hebben. Dat betekent dat we twee minuten schorsen.

T9816 Gedeputeerde Satijn zegt toe dat binnen twee weken de impact van de groei van Toverland op de provinciale wegen, alsmede de eventuele hiermee samenhangende kosten, inzichtelijk zal worden gemaakt.

De commissiegriffier,	De voorzitter,
Weesepoel	Nijenhuis

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: 11.3

Onderwerp: GEWIJZIGD G-26-005

Beschrijving: GEWIJZIGD G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake leningaanvraag Toverland Holding BV, brief GS van 10-2-2026 (GS DOC-00887368)

Geopend: 2026-03-20 14:56:42

Gesloten: 2026-03-20 14:57:06

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 44

Stemronde

Voor:	34
Tegen:	7
Totaal stemmen:	41
Niet gestemd:	3

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
Duncan Zeedzen	BBB	Voor
René Franssen	BBB	Voor
Guus Queisen	BBB	Voor
Heidi van der Pol	BBB	Voor
Annetje Schoolmeesters	BBB	Voor
Christian van Bommel	BBB	Voor
Iloy Goossen	BBB	Voor
John Huizing	BBB	Voor
Diederik Nijenhuis	BBB	Voor
Charline Jiménez-Hastenrath	PVV	Voor

Bart Megens	PVV	Voor
Mart Bosch	PVV	Voor
Frank Hoks	PVV	Voor
Roel van Bijnen	PVV	Voor
Jacques Michél Bloi	VVD	Voor
Sabine Koopman	VVD	Voor
Herman Nijskens	VVD	Voor
Sjoerd Maillé	VVD	Voor
Jeroen Hendrikx	VVD	Voor
Marcel Hanegraaff	CDA	Voor
Angely Waajen-Crins	CDA	Voor
Mirjam Depondt-Olivers	CDA	Voor
Marlou Absil	CDA	Voor
Wouter IJpelaar	CDA	Voor
Mark Mülders	GroenLinks	Tegen
Eric Sol	GroenLinks	Tegen
Kathleen Mertens	GroenLinks	Tegen
Thea Jetten	GroenLinks	Tegen
Lianne Schuuring	PvdA	Voor
Lisa Wolters	PvdA	Voor
Aleida Berghorst	PvdA	Voor
Cynthia Smeets	SP	Voor
Jorge Wolters-Gregório	SP	Voor
Leon Vaessen	D66	Voor
Marlou Jenneskens	D66	Voor
Anne Wesseling	D66	Voor
Raimond Franssen	LOKAAL-LIMBURG	Voor
Roy Blijlevens	JA21	Voor
Ina Boven	Partij voor de Dieren	Tegen
Ruby Driessen	Forum voor Democratie	Tegen
Peter Loomans	Horizon	Tegen

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-26-005

Onderwerp: G-26-005 Statenvoorstel inzake het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake Leningaanvraag Toverland Holding BV

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 18 maart 2026

besluiten:

Conform artikel 67 lid 4 Provinciewet en conform artikel 9 lid 1 sub a van de Financiële verordening Provincie Limburg ten aanzien van het voornemen van Gedeputeerde Staten om:

- € 20 miljoen middels een lening te verstrekken aan Toverland Holding B.V. ten behoeve van de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen op Toverland zoals opgenomen in het Investment Memorandum van Toverland.

Om geen wensen en bedenkingen ter kennis van Gedeputeerde Staten te brengen.

en tevens;
- In te stemmen met het vormen van een risicoreserve voor de lening aan Toverland van € 354.000,00 ten laste van het begrotingsresultaat 2026.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	EI	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00884949	**Maastricht**	18 maart 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	18 maart 2026

Onderwerp
GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u het GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake het Brightlands Future Fund, inclusief bijlage 1 *Fondsplan* en bijlage 2 *Good Governance* *en geheim ter inzage bijlage 3 advies Pels Rijcken inzake fondsmanagement* aan ter behandeling ~~in de vergadering van de Statencommissie Economie en Samenleving van 27 februari 2026 en~~ in de vergadering van Provinciale Staten van 20 maart 2026. ~~ten behoeve van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen.~~

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel

Economie en Innovatie

Onderwerp	Brightlands Future Fund
Datum	~~30 januari 2026~~ 17 maart 2026
G-nummer	G-26-006

Onderwerp

Oprichting Brightlands Future Fund

Samenvatting

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het versterken van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven. Zo is gevraagd om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en daarbij de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen (Motie 3218), om kansen rond de Einstein Telescope optimaal te benutten en een fonds voor investeringen in R&D-faciliteiten en sleuteltechnologieën uit te werken (Motie 3135 en Motie 3236), en om binnen de economische toekomstvisie 2050 expliciet aandacht te hebben voor een toekomstbestendig vestigings- en investeringsklimaat en passende financieringsinstrumenten (Motie 3206, Motie 3208 en Motie 3056).

Deze signalen sluiten aan bij bredere analyses van de Limburgse economie. Limburg staat voor ingrijpende economische uitdagingen én kansen: het vestigingsklimaat en de innovatiekracht staan onder druk, terwijl nieuwe technologieën en strategische ontwikkelingen, zoals de Einstein Telescope en innovaties in defensie, belangrijke groeimogelijkheden bieden voor bedrijvigheid, kennisontwikkeling en regionale economische versterking. Onderzoeken[1] laten zien dat Limburg structureel achterblijft in de toegang tot groeikapitaal: slechts 3,7% van de Nederlandse venture capital-investeringen komt in Limburg terecht, terwijl de provincie circa 6% bijdraagt aan het nationale bruto binnenlands product. Dit resulteert in een structureel financieringsgat van circa €300-400 miljoen per jaar. Zonder gerichte interventie bestaat het risico dat kennis, bedrijvigheid en werkgelegenheid zich buiten de regio ontwikkelen.

[1] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

Met het Brightlands Future Fund wordt daarom €100 miljoen investeringskapitaal ingezet om de financieringsketen voor innovatie, groei en opschaling te versterken, private en publieke cofinanciering te mobiliseren en lacunes in het financieringslandschap te dichten. Het fondsplan (opgesteld door LIOF met ondersteuning van extern adviesbureau Roland Berger) gaat uit van een minimale multiplier van 3,5: elke euro uit het fonds trekt naar verwachting minimaal 2,5 euro extra kapitaal aan. De instelling van het fonds is mede tot stand gekomen na gesprekken met het ministerie van Economische Zaken, als opdrachtgever van het rapport-Wennink. Het fonds wordt ingericht als een zogenaamd “evergreen”-fonds, wat betekent dat terugvloeiend kapitaal opnieuw kan worden geïnvesteerd, met een investeringshorizon van minimaal 25 jaar en volledige revolverendheid op fondsniveau, waarbij de portefeuille wordt gespreid over verschillende ontwikkelfasen.

Voor de oprichting worden de uitgangspunten uit het “strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0” gevolgd. Voor de borging van good governance worden daarnaast reeds de principes van SiS 4.0 toegepast, omdat deze explicieter ingaan op toezicht en verantwoording. Provinciale Staten stellen met dit voorstel de strategische, financiële en governancekaders op fondsniveau vast. Gedeputeerde Staten werken binnen dit mandaat de juridische en organisatorische documentatie uit; wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders worden opnieuw ter besluitvorming voorgelegd. Het fonds wordt vormgegeven als deelneming (BV), waarmee de Provincie als aandeelhouder sturing op afstand kan borgen, terwijl investeringsbesluiten professioneel en onafhankelijk worden genomen.

Provinciale Staten wordt gevraagd: (1) wensen en bedenkingen kenbaar te maken over het aangaan van de deelneming; (2) maximaal €100 miljoen als investeringskapitaal beschikbaar te stellen via gefaseerde kapitaalinbreng ~~(€15 miljoen per jaar in 2026-2031 en €10 miljoen in 2032)~~ (direct €40 miljoen voor de periode tot en met 2028 en vervolgens €15 miljoen per jaar in de periode 2029-2032); (3) in te stemmen met de opbouw van een provinciale risicoreserve van €20 miljoen ~~(dotaties: €6 miljoen in 2026, 2028 en 2030 en €2 miljoen in 2032)~~ ter afdekking van aanloop- en afwaarderingsrisico’s (met dotaties van €8 miljoen in 2026 en daarna €3 miljoen per jaar in de periode 2029-2032); en (4) Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. ~~De inzet wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa (deelneming) conform BBV en tast daarmee op lange termijn niet het vermogen van de Provincie aan.~~ Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en ~~vijf~~ vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Voorstel

1. Uw wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet**.**

2. Een bedrag van €100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, ~~via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en €10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ter storting in de deelneming die voor dit fonds wordt opgericht. Een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Het resterende investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld in de periode 2029-2032, met een jaarlijkse storting van €15.000.000.

~~3.~~ In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund ~~door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten €6.000.000 in 2026, €6.000.000 in 2028, €6.000.000 in 2030 en €2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ,ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt vervolgens gefaseerd gedoteerd in de periode 2029–2032, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000.

4. Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. ~~De inzet wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa (deelneming) conform BBV en tast daarmee op lange termijn niet het vermogen van de Provincie aan.~~ Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en ~~vijf~~ vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Aanleiding en bestuurlijke context

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk gesignaleerd dat versterking van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven noodzakelijk is en deze opgave actief geagendeerd. Via meerdere moties is het college opgeroepen om structureel werk te maken van een toekomstbestendig economisch fundament voor Limburg. Zo is verzocht om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen (Motie 3218), om kansen rond de Einstein Telescope optimaal te benutten en voor investeringen in de versterking van de propositie van de Einstein Telescope en R&D-faciliteiten en sleuteltechnologieën een fonds uit te werken met een beoogde omvang van (ten minste) €10 miljoen (Motie 3135 en Motie 3236), en om in het kader van de economische toekomstvisie 2050 expliciet aandacht te hebben voor een toekomstbestendig vestigings- en investeringsklimaat en passende financieringsinstrumenten (Motie 3206, Motie 3208 en Motie

3056). Daarnaast hebben Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten toegezegd (Toezegging 9697) het financieel instrumentarium voor start-ups en scale-ups te analyseren.

Deze moties en toezeggingen sluiten aan bij bredere maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Onze maatschappij staat voor ingrijpende economische uitdagingen. Recente analyses, waaronder het Draghi-rapport over de Europese concurrentiekracht en het rapport *De route naar toekomstige welvaart* van Wennink, onderstrepen niet alleen de noodzaak van grootschalige investeringen om economieën toekomstbestendig te maken, maar roepen ook op tot concrete actie om deze investeringen daadwerkelijk te realiseren. Naast randvoorwaardelijke investeringen betreft dit in het bijzonder investeringen in bedrijven en innovaties die de industrieën van morgen vormgeven en bijdragen aan structurele economische kwaliteit. Beide analyses benadrukken dat het huidige investeringsniveau en -instrumentarium ontoereikend zijn om deze transities op voldoende schaal en tempo te realiseren, en dat publieke investeringen noodzakelijk zijn als hefboom om private investeringen te mobiliseren en investeringsrisico's te verkleinen.

Het versterken van een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat is een centrale ambitie van Provincie Limburg, zoals vastgelegd in het coalitieakkoord en het beleidskader *Werken aan een toekomstbestendige economie*. Hiervoor is een stevig fundament gelegd, onder meer door te bouwen aan de kenniseconomie rondom de Brightlands-campussen. Limburg beschikt daarmee over unieke mogelijkheden om op korte termijn te versnellen, onder andere dankzij de thematische sterktes van de Brightlands-campussen, de mogelijke komst van de Einstein Telescope en ontwikkelingen op het gebied van Defensie, die nieuwe kansen bieden voor innovatie, bedrijvigheid en economische versterking.

Tegelijkertijd staat het Limburgse vestigingsklimaat onder druk. Het behoud en de verduurzaming van de chemische en maakindustrie zijn uitdagend en het bredere mkb profiteert nog onvoldoende van de aanwezige innovatiekracht. Zonder gerichte inzet bestaat het risico dat waardecreatie, bedrijvigheid en kennisontwikkeling zich (verder) buiten de regio concentreren.

Een cruciale randvoorwaarde voor een toekomstbestendig vestigingsklimaat is de beschikbaarheid van passend kapitaal voor innovatieve bedrijvigheid. Juist op dit punt schiet het huidige financieringslandschap tekort. Zowel in Limburg als in Nederland is onvoldoende risicodragend kapitaal beschikbaar om bedrijven en ecosystemen in alle fasen van ontwikkeling te ondersteunen. Dit geldt met name voor kapitaalintensieve innovaties, opschalingsfasen en de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen, waarvoor financiering moeilijk toegankelijk is.

~~Onderzoeken[2] laten zien dat Limburg structureel achterblijft in de toegang tot groeikapitaal. Slechts 3,7% van de Nederlandse venture capital-investeringen komt in Limburg terecht, terwijl~~

[2] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

~~de provincie circa 6% bijdraagt aan het nationale bruto binnenlands product. Het structurele financieringsgat is daarmee opgelopen tot circa € 300-400 miljoen per jaar.~~ Het financieringsgat voor innovatie in Limburg wordt geschat op circa €300-400 miljoen. Deze inschatting is gebaseerd op meerdere bronnen[3]. Zo becijferde de Panteia-studie uit 2019 een structureel tekort van ongeveer €200 miljoen per jaar; actualisering met cijfers uit de Financieringsmonitor 2024 van het CBS laat zien dat is gegroeid tot circa €400 miljoen (ongeveer €1,1 miljard aanbod tegenover €1,5 miljard kapitaalvraag). Ook een doorrekening van het rapport van Wennink komt voor Limburg uit op een tekort van circa €271-336 miljoen. Dit sluit aan bij het nationale beeld van een groot innovatie-financieringstekort en wordt regionaal bevestigd doordat Limburg slechts ongeveer 3,7% van het venture capital aantrekt, terwijl het circa 6% van het nationale BBP vertegenwoordigt. Daarnaast is sprake van een mismatch in het aanbod van kapitaal per levensfase en per sector. Deze knelpunten ondermijnen direct de kwaliteit en toekomstbestendigheid van het Limburgse vestigingsklimaat.

De analyse van het financieel instrumentarium voor start-ups en scale-ups, uitgevoerd naar aanleiding van Toezegging 9697, bevestigt dit beeld. Ondanks de aanwezigheid van diverse instrumenten is nog steeds sprake van duidelijke financieringslacunes, met name in de (door)groeifasen van ondernemingen. Daarmee is aanvullende en gerichte inzet noodzakelijk om de ambities van Provinciale Staten te realiseren en het investerings- en vestigingsklimaat van Limburg duurzaam te versterken.

Bevoegdheid

De bevoegdheid van Provinciale Staten om wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming vloeit voort uit artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet. Daarnaast zijn Provinciale Staten op grond van artikel 8 van de Financiële verordening bevoegd tot het uitoefenen van bestuur en toezicht op het beheer van middelen en rechten van de Provincie Limburg, waaronder het beschikbaar stellen en inzetten van provinciale middelen.

Beoogd resultaat

Het kenbaar maken van wensen en bedenkingen ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund. Het beschikbaar stellen van €100.000.000 als investeringskapitaal voor het Brightlands Future Fund~~, via een gefaseerde kapitaalinbreng in de periode 2026-2032. Het instemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, met budgettaire verwerking in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032.~~ Voor de periode tot en met 2028 wordt een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 beschikbaar gesteld. Het

[3] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

resterende investeringskapitaal wordt in de periode 2029-2032 gefaseerd beschikbaar gesteld, met een jaarlijkse storting van €15.000.000. Daarnaast wordt ingestemd met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000, ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 aan deze reserve gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt in de periode 2029-2032 gefaseerd gedoteerd, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000**.** Tenslotte het mandateren van Gedeputeerde Staten om, binnen de kaders van dit Statenvoorstel en conform Sturing in Samenwerking 3.0, de juridische documentatie ten behoeve van de oprichting en start van het Brightlands Future Fund nader uit te werken, met dien verstande dat wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders opnieuw ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Argumenten

De argumentatie is gebaseerd op het fondsplan (bijlage 1) van het Brightlands Future Fund. Onderstaand wordt allereerst ingegaan op de inhoud van het Brightlands Future Fund. Vervolgens wordt de toepassing van het “strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0” beschreven. Tenslotte volgt de inhoudelijke motivering voor de oprichting van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund.

Brightlands Future Fund

Achtergrond en hoofddoelstelling van het Brightlands Future Fund

Mede op basis van signalen van Provinciale Staten, die nadrukkelijk aandacht hebben gevraagd voor de innovatiekracht en het investerings- en vestigingsklimaat in Limburg, en na gesprekken en afstemming met het ministerie van Economische Zaken, als opdrachtgever van het rapport-Wennink, is dit fondsplan door LIOF, als uitvoeringsorganisatie van provinciale fondsen, opgesteld voor het Brightlands Future Fund. Dit fondsplan is door LIOF uitgewerkt met ondersteuning van het externe adviesbureau Roland Berger en is gebaseerd op een analyse van het Limburgse kapitaalecosysteem, de daarin aanwezige financieringsknelpunten en de beleidsambities van de Provincie Limburg. Uit deze analyse blijkt dat Limburg beschikt over sterke kennis- en innovatieclusters, maar dat het beschikbare risicokapitaal voor innovatieve bedrijvigheid structureel tekortschiet. Dit belemmert economische groei en vergroot het risico dat Limburg op termijn een krimpregio wordt. Met het Brightlands Future Fund wordt daarom **€100 miljoen aan investeringskapitaa**l ingezet ~~met als **doel** het **versterken** van een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig **vestigingsklimaat** en het **vergroten** van de **innovatiekracht** van Limburgse bedrijven.~~

Het Brightlands Future Fund heeft als **statutaire hoofddoelstelling** *“het versterken van het vestigingsklimaat in Limburg door het stimuleren en financieren van innovatieve ondernemingen en projecten die bijdragen aan een duurzame, concurrerende en toekomstbestendige economie en daarmee de brede welvaart van Limburg en de (Eu)regio versterken*”. Deze hoofddoelstelling

vormt het inhoudelijke kader voor de inrichting van het fonds, de investeringsstrategie en de selectie van investeringen.

Thematische focus en uitsluitingscriteria

Het fonds heeft een brede **thematische scope** die aansluit bij de maatschappelijke opgaven van de Limburgse samenleving en is gericht op het creëren van meer strategische autonomie, terwijl tegelijkertijd wordt ingezet op kansen en samenwerking in de (Eu)regio:

- Innovatieve chemie en materialen
- Life Science, medtech en zorg
- Agrotech en voeding
- Data, smartservices en AI
- Defensie innovatie dual use
- Science and engineering (Einstein Telescope is het product van een sector die hier tot bloei moet komen)
- Circulariteit en duurzaamheid (waaronder circulair bouwen)

De genoemde gebieden vormen richtinggevende investeringsdomeinen voor het fonds.

Om te waarborgen dat investeringen passen binnen de wettelijke kaders, beleidsdoelen en maatschappelijke normen, wordt daarnaast een aantal **uitsluitingscriteria** gehanteerd. Initiatieven die onder één of meerdere van de onderstaande categorieën vallen, komen niet in aanmerking voor financiering vanuit het fonds.

- Juridische en integriteit gerelateerde uitsluitingen
    - Niet-naleving van wet- en regelgeving – Aanvragen van organisaties die handelen in strijd met Nederlandse of Europese wetgeving, waaronder milieu-, arbeids-, mededingings- en aanbestedingsregels.
    - Integriteitsrisico's – Organisaties of bestuurders die onderwerp zijn van lopende strafrechtelijke onderzoeken of die in de afgelopen vijf jaar zijn veroordeeld voor fraude, corruptie, witwassen of vergelijkbare integriteitsschendingen.
    - Belangenverstrengeling – Aanvragen waarbij sprake is van directe of indirecte persoonlijke belangen van bestuurders, ambtenaren of politieke vertegenwoordigers van de Provincie Limburg.
    - Onvoldoende transparantie – Organisaties die geen inzicht geven in eigendomsstructuur, governance, jaarrekeningen of financieringsstromen.
- Uitsluitingen op basis van duurzaamheid en maatschappelijke normen
    - Milieuschadelijke activiteiten – Projecten die leiden tot significante verslechtering van lucht-, water- of bodemkwaliteit, of die de stikstof- of CO_2-uitstoot substantieel verhogen zonder mitigatieplan of positieve neveneffecten voor het milieu.
    - Aantasting van natuur en landschap – Activiteiten die negatieve impact hebben op Natura 2000-gebieden, beekdalen, beschermde soorten of landschappelijke waarden.
    - Sectoren die niet passen bij provinciaal beleid – Investeringen in tabak, illegale wapenproductie, kansspelen of vergelijkbare sectoren die strijdig zijn met provinciale beleidsdoelen.
    - Geen Limburgse impact – Projecten die niet plaatsvinden in Limburg of geen aantoonbare economische en/of maatschappelijke meerwaarde voor Limburg hebben.

Focus en rol van het fonds in het Limburgse kapitaalecosysteem

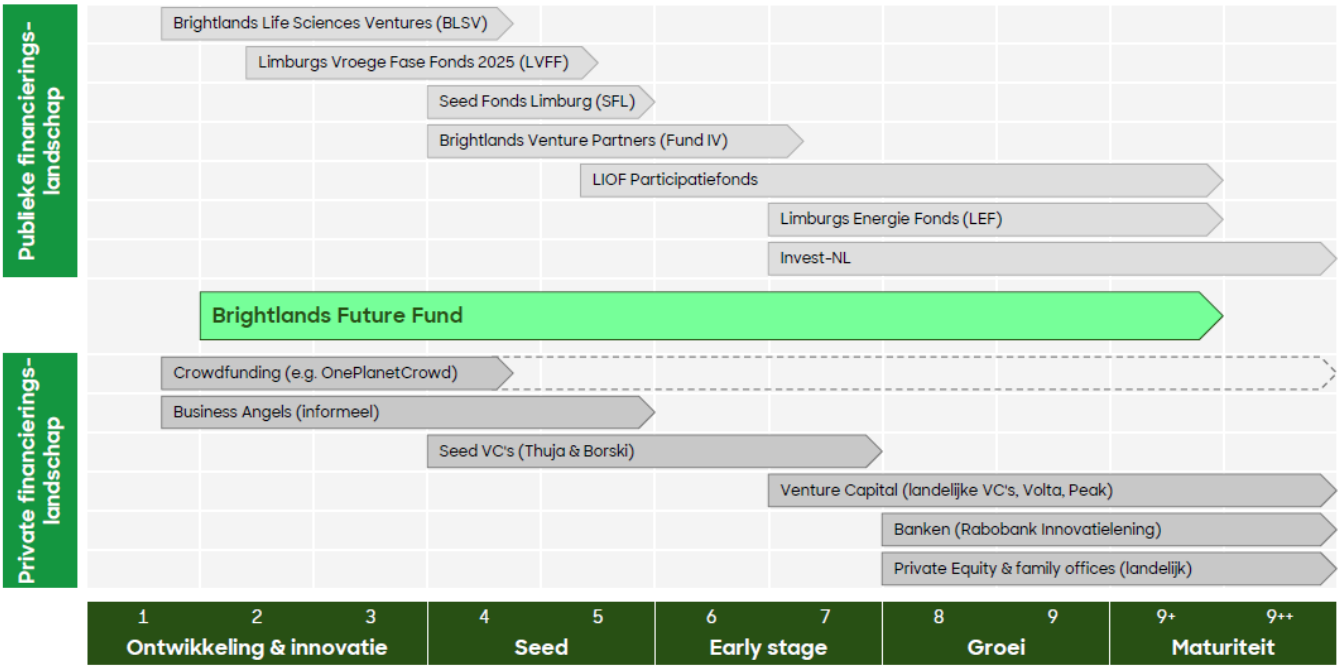

Het Brightlands Future Fund is nadrukkelijk bedoeld als aanvulling op het bestaande Limburgse financieringslandschap (Toezegging 9697) en speelt in op duidelijk aanwezige witte vlekken, onder meer in de vroege fase van innovatie, bij kapitaalintensieve opschalingstrajecten, bij innovatief mkb en bij de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen. Juist op deze onderdelen schiet het huidige instrumentarium tekort.

~~Het fonds heeft een brede **technologische focus**, onder meer gericht op de thema's van de **Brightlands-campussen, defensie, AI** en **innovatief mkb**, en is erop gericht innovatieve ideeën te versnellen. Dit gebeurt onder meer door het in stelling brengen van passende incubatie- en acceleratieprogramma's, het mogelijk maken van investeringen met hoge kapitaal- en exploitatiekosten en het versterken van innovatie-ecosystemen. Daarbij worden investeringen gedaan in gedeelde onderzoeksfaciliteiten en ecosysteemfondsen, waarmee samenwerking op specifieke thema's wordt versterkt en nieuwe innovatie-ecosystemen kunnen ontstaan.~~

Kenmerkend voor het Brightlands Future Fund is dat het **inzet op de gehele financieringsketen**, ~~waardoor bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad kunnen worden ondersteund, van vroege innovatie tot en met opschaling. Daarbij kunnen verschillende financieringsvormen en risicoprofielen binnen één geïntegreerde portefeuille worden gecombineerd. Op deze manier vormt het Brightlands Future Fund zowel een aanvulling op het bestaande instrumentarium als een uitbreiding om meer kapitaal te mobiliseren, meer risico te kunnen nemen en de aansluiting tussen de verschillende onderdelen van de kapitaalketen te verbeteren, waarmee de innovatiekracht en het investerings- en vestigingsklimaat in Limburg structureel worden versterkt.~~ Hierdoor kunnen bedrijven gedurende hun ontwikkelpad worden ondersteund, van vroege innovatie en validatie tot en met groei en opschaling. Binnen één geïntegreerde portefeuille kunnen verschillende financieringsvormen en risicoprofielen worden

gecombineerd. Hiermee vergroot het fonds de beschikbare investeringscapaciteit, kan meer risico worden genomen en wordt de aansluiting tussen verschillende onderdelen van de kapitaalketen versterkt.

De **één-fondsstrategie** maakt het mogelijk om flexibel verschillende instrumenten te combineren en de portefeuille aan te passen aan veranderende marktomstandigheden. Waar zich structurele financieringshiaten voordoen kan worden opgeschaald, terwijl activiteiten kunnen worden afgebouwd zodra de markt deze overneemt. Op deze manier blijft het fonds aanvullend aan de markt en bestaande fondsen, en niet concurrerend.

Het Brightlands Future Fund bouwt verder voort op bestaande instrumenten van LIOF, waaronder het Seed Fonds Limburg (SFL) en het Limburg Vroege Fase Fonds 2025 (LVFF), die samen het Limburg Start-up Capital Fonds van LIOF vormen~~, en treedt in werking wanneer deze fondsen zijn uitgeput.~~ Het LVFF, met €10 miljoen van Provincie en Rijk, financiert Proof-of-Concept (PoC)-investeringen voor vroege start-ups ~~en blijft via LIOF beschikbaar om een groot deel van deze investeringen te dragen~~. Vanwege de rijkscofinanciering is het de strategie dit fonds waar mogelijk te blijven verlengen. Het Brightlands Future Fund kan zelf PoC-investeringen doen, maar ~~zal dit alleen doen als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt. Omdat het Rijk meefinanciert en daarmee cofinanciering voor Limburg wordt gerealiseerd, is het nadrukkelijk de strategie om het LVFF zo vaak mogelijk te verlengen.~~ Het SFL, met €20 miljoen van de Provincie, ondersteunt seed-investeringen voor start-ups, oftewel investeringen om eerste producten, diensten of technologieën te ontwikkelen en op de markt te brengen. De investeringsperiode van ~~dit instrument loopt volgend jaar af, waardoor er minder seedkapitaal beschikbaar is. Het Brightlands Future Fund kan deze behoefte opvangen, nieuwe seed-investeringen doen en deze stevig inbedden in de volledige financieringsketen, zodat start-ups van vroege fase tot opschaling continu ondersteund worden.~~ van SFL als ook Brightlands Venture Partners (Fund IV) lopen in 2027 af, waardoor op termijn minder kapitaal beschikbaar zal zijn voor groei- en opschalingsfinanciering. Het Brightlands Future Fund kan deze toekomstige financieringsbehoefte opvangen en zo zorgen voor een doorlopende ondersteuning van innovatieve bedrijven binnen de Limburgse kapitaalketen.

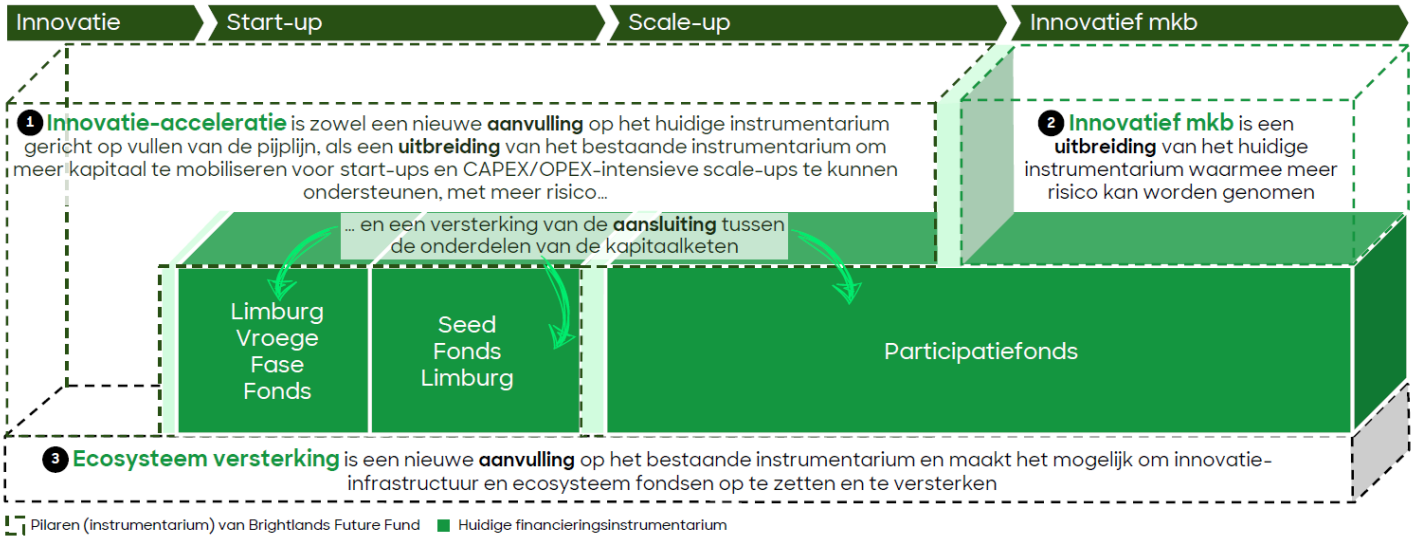

Binnen het huidige instrumentarium van LIOF zijn reeds veel potentiële investeringsleads bekend die momenteel niet of onvoldoende financierbaar zijn, omdat zij zich in een te vroege fase bevinden, een relatief groot kapitaalbeslag kennen of gepaard gaan met een hoog risicoprofiel. Het Brightlands Future Fund maakt het mogelijk om een deel van deze leads wél te financieren, waardoor innovatieve ondernemingen en ecosystemen versneld tot ontwikkeling kunnen komen.

Door deze aanvullende inzet en door het beschikbaar stellen van meer kapitaal voor start-ups, scale-ups en innovatieve mkb-bedrijven, worden investeringen mogelijk gemaakt die binnen het huidige instrumentarium niet of slechts beperkt tot stand komen. Het Brightlands Future Fund zal het totale financieringstekort in Limburg niet volledig oplossen, maar levert wel een substantiële bijdrage door het aantrekken van aanvullende publieke en private investeringen. Op basis van realistische aannames wordt uitgegaan van een **multiplier** van **minimaal 3,5**, wat betekent dat voor iedere euro die door het fonds wordt geïnvesteerd naar verwachting €2,5 aan aanvullend kapitaal wordt gemobiliseerd.

Om de economische toekomstbestendigheid van Limburg structureel te versterken, richt het Brightlands Future Fund zich op:

- **Het aantrekken van meer kapitaal naar de regio**
    - Aantrekken van meer investeringen van private en publieke investeerders naar Limburgse bedrijven en innovaties met een multiplier op de middelen van het Brightlands Future Fund en euregionale flexibiliteit voor het aantrekken en inzetten van kapitaal.
- **Het sluiten van de financieringsketen**
    - Invullen van witte vlekken in het financieringslandschap én sluiten van de keten door nieuwe en bestaande financieringsinstrumenten te verbinden.
- **Het versterken van Limburgse bedrijvigheid**
    - Opwerken en investeringsrijp maken van meer innovatieve ideeën, en versnellen van waardecreatie in bedrijven in de portfolio van het Brightlands Future Fund.

Dit betekent dat niet alleen wordt geïnvesteerd in bedrijven, maar ook in het beter laten functioneren van de keten van idee tot scale-up en in ondersteuning bij innovatie en waardecreatie.

Omvang en opzet van het fonds

Het Brightlands Future Fund heeft een **totale voorziene omvang van €100 miljoen** investeringskapitaal. Het fonds wordt zo ingericht dat het kapitaal langdurig kan blijven werken voor Limburg. Opbrengsten uit succesvolle investeringen worden hergebruikt voor nieuwe investeringen. Tegelijkertijd kunnen inkomsten uit winstgevende onderdelen worden ingezet om investeringen met een lager of onzeker rendement te compenseren. Hierdoor ontstaat ruimte om in verschillende fasen van bedrijfsontwikkeling te investeren, met uiteenlopende risico- en rendementsprofielen, terwijl het fonds als geheel duurzaam blijft functioneren.

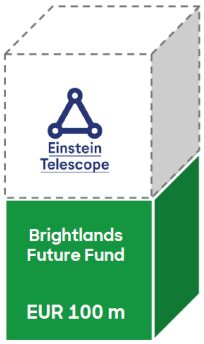

Vanaf de start wordt het Brightlands Future Fund ingezet voor innovatieve bedrijvigheid in het opkomende hightechcluster rondom de ET Pathfinder, evenals

voor bedrijven van buiten Limburg die zich willen vestigen in het Einstein-cluster in de regio. Het Brightlands Future Fund versterkt hiermee de internationale partnerstrategie en het bidbook voor de **Einstein Telescope** door het regionale ecosysteem aantrekkelijker te maken voor hoogwaardige bedrijvigheid en door te voorzien in mogelijkheden om te investeren in innovatie-infrastructuur ten behoeve van het Einstein-cluster. Daarmee wordt tevens gedeeltelijk uitvoering gegeven aan Motie 3236. Hoewel op dit moment nog geen afzonderlijk Einstein Telescope Fonds wordt opgericht met een beoogde omvang van (ten minste) €10.000.000, biedt het Brightlands Future Fund wel de ruimte om hierop reeds substantieel en actief in te zetten. Tegelijkertijd vormt het Brightlands Future Fund een flexibele basis om, indien de besluitvorming over de Einstein Telescope positief verloopt en in samenwerking met partners binnen de Euregio, in de toekomst een specifiek Einstein Telescope Fonds op te bouwen dat specifiek is toegewijd aan het verdere versterken van het Einstein-cluster.

Co-financiering en partnerschap
Naast de inzet van provinciale middelen wordt het Brightlands Future Fund zodanig ingericht dat cofinanciering met publieke en private partners mogelijk is, volgens een **platformstrategie** die erop gericht is zoveel mogelijk middelen voor Limburg te mobiliseren. Het fonds kan hiervoor verschillende vormen van samenwerking inzetten. Zo kunnen consortia worden gevormd rondom bedrijfsondersteuning, waarbij partners in-kind bijdragen leveren aan Venture Development, oftewel begeleiding van start-ups en scale-ups bij de ontwikkeling van hun business, producten en marktkansen, bijvoorbeeld de Brightlands-campussen, imec of Techleap. Daarnaast is cofinanciering mogelijk in participaties, waarbij consortia gezamenlijk (vervolg)investeringen doen met private investeerders, Invest-NL of grootbanken voor de financiering van mkb-bedrijven. Ook kunnen gezamenlijke fondsen worden opgezet rondom specifieke thema’s, bijvoorbeeld met strategische partners gericht op sectoren van de Brightlands-campussen of met regionale partners voor de Einstein Telescope.

De betrokkenheid van partner-investeerders kan verschillende vormen aannemen, zoals gezamenlijke investeringen op project- of portefeuilleniveau, deelname in specifieke deelfondsen of parallelle investeringen naast het Brightlands Future Fund. De inzet van cofinanciering is geen randvoorwaarde, maar wordt per geval beoordeeld.

Het aantrekken van cofinanciering kan de hefboomwerking van provinciale middelen vergroten, de investeringscapaciteit uitbreiden, risico’s spreiden en het Limburgse innovatie- en vestigingsklimaat versterken. De toelating van externe investeerders vindt uitsluitend plaats binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders, met behoud van de publieke doelstelling en governance van het fonds. Eventuele voorstellen voor structurele participatie van externe partners in het fonds of in afzonderlijke deelfondsen worden, indien relevant, separaat ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd.

Strategische investeringsaanpak en flexibiliteit

Het Brightlands Future Fund beschikt over een strategisch investeringsportfolio met drie belangrijke pilaren, gericht op het dichten van de belangrijkste gaten in de financieringsketen. Binnen dit portfolio is circa **€56 miljoen** bestemd voor **innovatie-acceleratie**, gericht op het ondersteunen van innovatieve ideeën en ondernemingen in vroege en overgangsfasen. Daarnaast wordt circa **€24 miljoen** ingezet voor investeringen in **innovatief mkb**, met als doel het faciliteren van doorgroei en opschaling van bestaande bedrijven. Ten slotte is circa **€20 miljoen** gereserveerd voor **ecosysteemversterking**, waaronder activiteiten en instrumenten die de randvoorwaarden voor innovatie en ondernemerschap in Limburg verbeteren. Deze bedragen zijn nadrukkelijk indicatief en vormen geen vaste verdeling. Door middel van actief portfoliomanagement wordt gestuurd op een gezonde mix van investeringen, waarbij de behoeften van de markt leidend zijn.

Het strategische **investeringsportfolio** is nadrukkelijk **dynamisch** van aard en kan zich in de tijd aanpassen aan veranderende financieringsbehoeften in het Limburgse ecosysteem. Onderdelen waarvoor de behoefte afneemt kunnen worden afgeschaald, terwijl binnen het fonds ruimte bestaat om nieuwe financieringsvormen te ontwikkelen en te testen. Dit omvat ook niet of beperkt revolverende instrumenten, zoals innovatiegrants (subsidies voor de ontwikkeling van nieuwe ideeën) en impact bonds (financiering voor projecten met een maatschappelijk doel, waarbij terugbetaling alleen plaatsvindt bij het behalen van resultaten), indien deze bijdragen aan het versterken van de economische toekomstbestendigheid van Limburg.

De primaire **geografische focus** van het fonds ligt op de provincie Limburg, met zachte euregionale en provinciale grenzen. Afhankelijk van het type investering wordt een passende geografische scope gehanteerd, waarbij steeds wordt afgewogen wat het effect is op regionale impact, rendement en mogelijkheden voor cofinanciering.

Het fonds hanteert een **één-fonds-strategie:** binnen eenzelfde fonds worden verschillende type investeringen gedaan. Deze aanpak biedt voordelen doordat rendementsrisico's binnen één portefeuille kunnen worden gespreid, flexibiliteit ontstaat om middelen daar in te zetten waar ze het meest nodig zijn en vervolginvesteringen tussen verschillende fases beter op elkaar kunnen worden afgestemd.

De bewuste keuze van wendbaarheid in het fonds ten aanzien van onder andere sectoren en instrumenten vraagt meer van het fondsmanagement alsmede de aandeelhoudersrol. **Wij hebben dit beschreven als portfolio management**. Het is de continue taak van het fondsmanagement om onder andere risicoprofielen, blootstelling aan sectoren, liquiditeit en revolverendheid te balanceren om de doelen van het fonds te kunnen halen. Dit zijn sturingselementen die haar plek zullen vinden in het investeringsregelement en ook onderdeel zijn van de afweging die de investeringscommissie maakt. In de praktijk kan dat betekenen dat de omvang van de tickets worden bijgestuurd, tot en met ultimo initiatieven uit bepaalde sectoren tijdelijk parkeren. Dit geheel is vanuit de aandeelhoudersrol ook een wezenlijk element van sturing en krijgt derhalve een prominente plek in de rapportages.

Evergreen karakter en revolverendheid
Het Brightlands Future Fund wordt opgezet als een zogenoemd “evergreen” fonds met een **investeringshorizon van minimaal 25 jaar**. Het doel is om het fondsvermogen langdurig in stand te houden en blijvend in te zetten voor maatschappelijke impact in Limburg. Financieel rendement is daarbij geen doel op zich, maar een randvoorwaarde om herinvesteringen mogelijk te maken en de continuïteit van het fonds te waarborgen. Het initiële startkapitaal wordt gespreid over tien jaar aan het werk gezet voor Limburg, met voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten werken.

Het fonds werkt met een portefeuillebenadering, waarin bewust wordt geïnvesteerd in **verschillende fases van de financieringsketen**. Investeringen in vroege fases en in ecosysteemontwikkeling hebben veelal een lager of onzeker revolverend karakter. Deze worden binnen de portefeuille gecompenseerd door investeringen in latere fases, waar hogere opbrengsten mogelijk zijn. Op deze manier kan het fonds als geheel duurzaam functioneren, ondanks het risicodragende karakter van individuele investeringen.

Het Brightlands Future Fund kent een **volledig revolverend karakter**. In het basisscenario wordt uitgegaan van voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten functioneren. Desondanks kunnen zich gedurende de looptijd risico’s, voorzienbare verliezen en aanloopverliezen in de opbouwfase voordoen, waardoor de omvang van het fonds op de lange termijn lager kan uitvallen dan de oorspronkelijke inleg. Om deze mogelijke tegenvallers op verantwoorde wijze op te vangen, is naast het basisscenario een alternatief scenario uitgewerkt. Op basis hiervan wordt een dotatie aan de risicoreserve gedaan met een beoogde omvang van €20 miljoen. De financiële uitwerking hiervan is nader toegelicht in het onderdeel Financiën van dit Statenvoorstel.

Verwachte effecten
In het basisscenario draagt het Brightlands Future Fund jaarlijks circa €10 tot €15 miljoen bij aan het Limburgse ecosysteem uit eigen middelen, en wordt via de cofinancierings-multiplier van 3,5 gemiddeld circa €45 miljoen per jaar aan totale financiering gemobiliseerd. Over de periode 2026-2050 resulteert dit in **cumulatieve investeringen vanuit het Brightlands Future Fund** van circa **€288 miljoen** (2,9 keer de initiële inleg van €100 miljoen doordat inkomsten worden herinvesteerd), en **cumulatieve totaal gemobiliseerde investeringen** van circa **€1,1 miljard**. Hiermee worden naar verwachting in het basisscenario meer dan **580 bedrijven** ondersteund en worden **21.700 Fte’s** gecreëerd.

Fondskosten
De jaarlijkse fondskosten bedragen in het basisscenario circa **2,24%** van het geïnvesteerde vermogen, waarbij het grootste deel bestaat uit fondsmanagementkosten. De ontwikkeling van de kosten zijn daarbij afhankelijk van de ontwikkeling van de fondsomvang en de investeringsmix, en er is geen rekening gehouden met eventuele (gedeeltelijke) btw afdracht voor fondsmanagementactiviteiten waardoor de kosten maximaal 21% hoger zouden uitvallen.

Toepassing Sturing in Samenwerking 3.0
Voor de oprichting van het Brightlands Future Fund zijn de uitgangspunten uit het “strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0” gevolgd, waarbij tevens reeds is gekeken naar het nog niet vastgestelde SiS 4.0. SiS 4.0 is primair een verbreding en nadere explicitering van het bestaande kader SiS 3.0, onder meer door toepassing op alle samenwerkingsverbanden en het expliciet verankeren van goed governance-principes. Dit betekent dat de beoordeling van het Brightlands Future Fund onder beide kaders, zoals ze nu vastgesteld zijn en eerder hebben voorgelegen, tot een gelijkluidende inhoudelijke afweging zou leiden.

Publiek en provinciaal belang
In Limburg is sprake van een structureel financieringstekort in de keten voor innovatie, groei en opschaling, becijferd op circa €300 tot €400 miljoen per jaar. Dit vormt een aantoonbaar maatschappelijk en economisch probleem dat door de markt alleen niet wordt opgelost. Met name in de overgang van onderzoek en innovatie naar marktintroductie en schaalvergroting is sprake van structureel marktfalen, veroorzaakt door hoge investeringsrisico’s, lange ontwikkel- en terugverdientijden en beperkte beschikbaarheid van passend risicokapitaal. Hierdoor blijven economisch en maatschappelijk wenselijke investeringen achter, ondanks het aanwezige innovatiepotentieel in Limburg.

Zonder publieke interventie blijft de financieringsketen gefragmenteerd, waardoor kansrijke ondernemingen onvoldoende kunnen doorgroeien en het risico toeneemt dat kennis, bedrijvigheid en werkgelegenheid zich buiten Limburg ontwikkelen. Dit raakt in het bijzonder kernsectoren van de Limburgse economie, waaronder de Brightlands-ecosystemen, het Chemelot-cluster en het innovatieve mkb, en leidt tot structureel verlies aan economische en maatschappelijke waarde.

Publieke interventie is in dit licht noodzakelijk en proportioneel. De inzet van het Brightlands Future Fund is aanvullend en corrigerend van aard en gericht op het verbeteren van de werking van de markt en het mobiliseren van additioneel privaat kapitaal, niet op het verdringen daarvan. Het fonds richt zich expliciet op het versterken van de doorstroming binnen de financieringsketen, met name in kritische overgangsfases tussen innovatie, marktintroductie en opschaling. Het voorstel betreft autonoom provinciaal beleid en neemt geen wettelijke of beleidsmatige taken van andere overheden over.

Het Brightlands Future Fund raakt een brede kring van belanghebbenden, waaronder innovatieve ondernemingen en het mkb, kennisinstellingen en innovatie-ecosystemen, private investeerders en de Limburgse arbeidsmarkt. Door bij te dragen aan een goed functionerende financieringsketen ondersteunt het fonds de door Provinciale Staten vastgestelde beleidsdoelen op het gebied van vestigingsklimaat, innovatiekracht, economische structuurversterking, werkgelegenheid en maatschappelijke transities. Gelet op het vastgestelde marktfalen, de verwachte maatschappelijke impact en de aansluiting op bestaande beleidskaders is daarmee sprake van een helder publiek en provinciaal belang.

Rolbepaling en rolkeuze
Op basis van de overheidsparticipatieladder volgt een stimulerende en faciliterende rol. Reguleren en loslaten zijn niet passend gezien het karakter van het probleem, terwijl een regisserende of uitvoerende rol zou leiden tot rolvermenging en disproportionele risico's. De Provincie treedt op als kapitaalverschaffer en kadersteller, stimuleert samenwerking met private partijen en laat de uitvoering en investeringsbesluitvorming over aan een professionele fondsorganisatie. Deze rol is actief en proportioneel ten opzichte van het publieke belang, waarbij de Provincie zich beperkt tot strategische kaders, governance en toezicht en zich niet mengt in individuele investeringsbeslissingen of operationele uitvoering.

Instrumentkeuze
Verschillende instrumenten zijn ambtelijk systematisch beoordeeld op onder andere maatschappelijke doeltreffendheid, financiële effecten, juridische borging, uitvoerbaarheid, doelmatigheid en monitoring. Uit deze integrale afweging blijkt dat subsidies en leningen onvoldoende geschikt zijn om een structurele en langjarige opgave te adresseren (zie onderstaande afbeelding voor een overzicht van de integrale afweging).

Afwegingscriterium	Subsidies / regelingen	Leningen / garanties	(Deelneming) Investeringsfonds
Maatschappelijk rendement (doeltreffendheid)	Laag–middelmatig	Middelmatig	Hoog
Financiële haalbaarheid & begrotingseffect	Ongunstig (exploitatie)	Redelijk	Gunstig (balans)
Risicobeheersing	Beperkt	Beperkt–middelmatig	Goed (portefeuillespreiding & reserve)
Revolverendheid	Geen	Beperkt	Revolverend
Juridische borging & governance	Beperkt	Redelijk	Sterk
Organisatorische uitvoerbaarheid	Belastend	Specialistisch	Goed uitvoerbaar
Doelmatigheid (kosten ↔ effect)	Beperkt	Matig	Hoog
Impact op totale SiS-portfolio	Versnipperend	Neutraal	Versterkend
Monitoring & evaluatie	Beperkt	Casusgericht	Structureel
Flexibiliteit & aanpasbaarheid	Beperkt	Beperkt	Hoog

Een investeringsfonds in de vorm van een deelneming (BV) komt als meest geschikte instrument naar voren, vanwege:

- de structurele en langjarige aard van de economische opgave;
- hoge en structurele hefboomwerking;
- revolverend karakter;
- sturing op portefeuilleniveau;
- beheersbare financiële en juridische risico's;
- beperkte en incidentele druk op de provinciale exploitatie, doordat de inzet van middelen plaatsvindt via een kapitaalstorting en risicoafdekking, zonder structurele lasten voor de begroting;
- versterkende werking op de totale SiS-portfolio.

Daarmee is een investeringsfonds in de vorm van een deelneming de meest passende en beheersbare vorm om de beoogde maatschappelijke en economische impact te realiseren.

Good governance
De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met de uitgangspunten van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0) en is expliciet gericht op het borgen van good governance, rolzuiverheid en publieke verantwoording. Hoewel SiS 4.0 op het moment van behandeling van dit Statenvoorstel nog niet formeel door Provinciale Staten is vastgesteld, worden de daarin opgenomen governance-principes reeds toegepast bij de inrichting van het Brightlands Future Fund. Op deze manier sluit het fonds aan bij de richtinggevende keuzes binnen de organisatie en bij de manier waarop provinciale deelnemingen en samenwerkingsvormen toekomstbestendig worden ingericht.

Ter nadere duiding van de gekozen governance-inrichting wordt verwezen naar bijlage 2. Deze bijlage bevat een nadere uitwerking van de toepassing van de uitgangspunten van good governance op het Brightlands Future Fund, evenals een blauwdruk van de beoogde governance-structuur.

De bijlage beschrijft onder meer:
- de beoogde rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten, de fondsorganisatie en het interne en externe toezicht;
- de wijze waarop kaderstelling, sturing, toezicht en verantwoording van elkaar zijn gescheiden;
- de borging van publieke belangen, financiële beheersing en risicomanagement;
- de samenhang met de provinciale planning- en controlcyclus.

Deze nadere uitwerking heeft een toelichtend en richtinggevend karakter en is bedoeld om Provinciale Staten inzicht te geven in de wijze waarop de governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht. De bijlagen maken geen zelfstandig besluitonderdeel uit van dit Statenvoorstel en lopen niet vooruit op een eventuele formele vaststelling van SiS 4.0 als beleidskader door Provinciale Staten.

Onderdeel	Toelichting
Status governance	Governance is kaderstellend vastgesteld; nadere uitwerking volgt in mandaat van GS.
Rol Provinciale Staten	Kaderstelling en controle op fondsniveau.
Rol Gedeputeerde Staten	Uitwerking, uitvoering en toezicht binnen PS-kaders.
Uitvoering	Belegd bij professionele fondsorganisatie (LIOF).
Investeringsbesluiten	Onafhankelijk en professioneel, zonder politieke betrokkenheid.
Verantwoording	Periodieke rapportage op fondsniveau aan PS.
Herijking	Evaluatiemomenten en mogelijkheid tot bijsturing of beëindiging.

Samengevat wordt het Brightlands Future Fund ingericht volgens een deelnemingsmodel, waarbij de Provincie aandeelhouder is en via de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) ~~daarmee~~ directe zeggenschap en grip heeft op het fonds. De Provincie Limburg wordt in de AVA vertegenwoordigd door Gedeputeerde Staten. De AVA komt ten minste tweemaal per

jaar bijeen: eenmaal voor het goedkeuren van het jaarplan en eenmaal voor de vaststelling van het jaarverslag. Statutair wordt de mogelijkheid gecreëerd voor een separate Raad van Commissarissen (RvC). Gezien het aandeelhouderschap van de Provincie Limburg in LIOF en de recent versterkte RvC van LIOF, is het initiële uitgangspunt om het toezicht onder te brengen bij de RvC van LIOF. Daarnaast wordt op fondsniveau een onafhankelijke Investeringscommissie (IC) ingericht, waaraan financieringsvoorstellen ter beoordeling worden voorgelegd. Voor het fondsbeheer wordt een **structurele cyclus van monitoring en rapportage** en evaluatie ingericht richting de Provincie. met tweemaal per jaar een Algemene Vergadering van Aandeelhouders en kwartaalrapportages. Hierbij wordt onder meer gerapporteerd over de ontwikkeling van het fondsvermogen, de portefeuille, de mate van revolverendheid, de gerealiseerde cofinancierings-multiplier, risico's en de voortgang ten opzichte van de financiële en maatschappelijke doelstellingen en de fondskosten. **Elke vijf jaar** vindt een **integrale evaluatie** plaats, waarbij wordt besloten over de voortzetting van het fonds. De fondsorganisatie rapporteert middels kwartaalrapportages aan Gedeputeerde Staten over de ontwikkeling van het fonds en de voortgang ten opzichte van de economische, financiële en maatschappelijke doelstellingen en de bijbehorende KPI's, en legt middels een jaarrapportage verantwoording af aan Provinciale Staten. Daarnaast vindt elke vier jaar, eenmaal per Statenperiode, een integrale strategische evaluatie plaats waarbij ook het functioneren van het fondsmanagement en de investeringscommissie wordt beoordeeld. Op basis van de jaarlijkse rapportages en de vierjaarlijkse evaluatie voeren Provinciale Staten eveneens eenmaal per statenperiode, voor het eerst in het voorjaar van 2028[4], een debat over de voortgang van het fonds om te toetsen of de koers nog aansluit bij de actuele ontwikkelingen in het provinciaal beleid en om de uitsluitingscriteria te actualiseren. Op basis daarvan kunnen Provinciale Staten besluiten over continuering, bijsturing of beëindiging van het fonds. Tevens wordt op dat moment besloten om Gedeputeerde Staten, in hun rol als aandeelhouder, voor de daaropvolgende statenperiode te mandateren om jaarlijks te besluiten over de benodigde kapitaalstortingen.

Onderdeel	Frequentie	Verantwoordelijke	Inhoud	Rol Provinciale Staten
Jaarplan fonds	Jaarlijks	Fondsorganisatie (LIOF)	Jaarplan met investeringsstrategie, jaardoelen en begroting	–
Vaststelling jaarplan	Jaarlijks	Algemene Vergadering van Aandeelhouders (Provincie Limburg vertegenwoordigd door GS)	Beoordeling en vaststelling jaarplan	–
Voortgangsrapportages	Kwartaal	Fondsorganisatie (LIOF)	Monitoring van economische, financiële en maatschappelijke KPI's	-
	Jaarlijks	Fondsorganisatie (LIOF)	Monitoring van economische, financiële en maatschappelijke KPI's	PS nemen kennis via rapportage

[4] Tweede evaluatiemoment: voorjaar 2032 / Derde evaluatiemoment: voorjaar 2036 (en zo verder). Indien daar aanleiding toe is, kan bij een evaluatiemoment ook worden besloten om de frequentie of het moment van een volgende evaluatie aan te passen.

Jaarverslag fonds	Jaarlijks	Fondsorganisatie	Jaarverslag inclusief jaarrekening en accountantsverklaring	-
Vaststelling jaarverslag	Jaarlijks	Algemene Vergadering van Aandeelhouders (Provincie Limburg vertegenwoordigd door GS)	Beoordeling en vaststelling jaarverslag	-
Strategische fondsevaluatie	Elke 4 jaar (eens per statenperiode)	Onafhankelijke partij	Evaluatie van fondsstrategie, doelbereik, functioneren fondsmanagement en investeringscommissie	PS besluiten over continuering, bijsturing of beëindiging van het fonds

Monitoring en KPI-systematiek
Om inzicht te geven in de prestaties en maatschappelijke bijdrage van het Brightlands Future Fund wordt gewerkt met een systematiek van economische, financiële en maatschappelijke KPI's. Deze KPI's vormen de basis voor de monitoring van het fonds en de periodieke rapportage aan Provinciale Staten. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- Economische KPI's
  - Gecumuleerde eigen investeringen vanuit het fonds
  - Totaal voor Limburg gemobiliseerd publiek en privaat investeringskapitaal (multiplier)
  - Totaal aantal investeringen per pilaar
  - Totaal aantal ondersteunde Limburgse bedrijven, incl. geografische spreiding en thematische focus
  - Aantal gecreëerde FTE bij Limburgse bedrijven waarin is geïnvesteerd
  - Aantal nieuw gecreëerde bedrijven
- Financiële KPI'S
  - Fondswaarde
  - Geïnvesteerd vermogen
  - Gecreëerde financiële waarde ten opzichte van het ingelegde fondsvermogen
  - Jaarlijkse fondskosten
- Maatschappelijke KPI's
  - Kwalitatieve arbeid en arbeidsproductiviteit
  - Euregionale waardecreatie
  - Bijdrage aan brede welvaart

De exacte invulling van de KPI-set, met name ter nadere duiding van de maatschappelijke doelstellingen, wordt opgenomen in de opdracht aan Rebel. Deze opdrachtverlening loopt reeds op basis van toezegging 9743, waarin voor het LEF is toegezegd een externe partij te laten onderzoeken hoe de rapportage zodanig kan worden ingericht dat deze de gewenste informatie bevat. De resulterende rapportage wordt voorgelegd en maakt onderdeel uit van de vierjaarlijkse evaluatie.

Fondsbeheer
Voor het Brightlands Future Fund wordt voorzien dat het fondsbeheer bij een externe uitvoerende partij wordt belegd.

LIOF wordt hierbij als voorkeursoptie gezien~~, gelet op de bestaande relatie van de Provincie Limburg met deze organisatie (50% aandeelhouder), haar rol als regionale ontwikkelingsmaatschappij en haar ervaring met verschillende provinciale fondsen. Deze relatie biedt een logische en praktische basis voor de uitvoering van het fonds.~~
vanwege haar meer dan 50 jaar ervaring in fondsbeheer, met de juiste structuur, expertise en kennis van publiek geld en aandeelhouderschap. Dankzij de sterke verankering in de Limburgse economie bereikt LIOF ondernemers direct en realiseert zij financieringsprojecten met bewezen meervoudig rendement: financieel, maatschappelijk en qua innovatie-impact. Het fonds bestrijkt de volledige financieringsketen, waarin LIOF via business development en regionale acquisitie al actief is en deze keten effectief kan verbinden. Als publiek-georiënteerde organisatie staat LIOF tenslotte voor maximaal maatschappelijk rendement met solide financieel beheer, waarbij de resultaten in Limburg blijven: groeiende bedrijven, innovatieve projecten, hoogwaardige banen en versterkte regionale ketens. Deze relatie biedt een logische en praktische basis voor de uitvoering van het fonds.

Uit eerste juridische analyse (zie advies Pels Rijcken inzake fondsbeheer Brightlands Future Fund dat geheim ter inzage zal worden gelegd) (zie toezegging 9818) blijkt dat het onder voorwaarden goed verdedigbaar is om het fondsbeheer bij LIOF te beleggen, maar dat hierover geen eenduidige jurisprudentie bestaat. ~~Met name de specifieke governance- en eigendomsverhoudingen maken dat de toepasbaarheid van de inbestedingsuitzondering niet zonder meer vaststaat.~~ Na besluitvorming door Provinciale Staten over dit Statenvoorstel en voorafgaand aan de definitieve oprichting van het Brightlands Future Fund, wordt zorgvuldig beoordeeld op welke wijze het fondsbeheer rechtmatig kan worden ingericht. Daarbij wordt getoetst aan de geldende aanbestedingsrechtelijke kaders, waaronder de vraag of inbesteding mogelijk en toegestaan is, dan wel of een andere rechtmatige inrichting aangewezen is. Uitgangspunt daarbij is actieve publicatie van de opdrachtverstrekking, teneinde transparantie te borgen en eventuele rechtsrisico's te beperken. Indien bij uitwerking blijkt dat de inbestedingsroute niet mogelijk is en LIOF daarmee niet als opdrachtnemer kan optreden, wordt hiermee teruggekomen naar Provinciale Staten.

~~De uitkomsten van deze beoordeling worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de fondsbeheerafspraken en de governance-inrichting, zoals toegelicht in bijlage 2. Op deze manier wordt geborgd dat het fondsbeheer zowel juridisch correct als passend bij de publieke doelstellingen en de gekozen governance-structuur wordt ingericht.~~

Conclusie
Door het doorlopen van Sturing in Samenwerking 3.0 (SiS 3.0) is vastgesteld dat:

- sprake is van een helder publiek en provinciaal belang;
- de gekozen rollen van stimuleren en faciliteren passend en proportioneel zijn voor de Provincie Limburg;
- een investeringsfonds in de vorm van een deelneming het meest geschikte instrument vormt;

- de uitvoering op afstand vraagt om een zorgvuldig ingerichte governance, met een duidelijke scheiding tussen sturing, uitvoering, toezicht en verantwoording.

Het strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS 3.0) is daarmee van toepassing op de instrumentkeuze en de verdere juridische, organisatorische en financiële uitwerking van het Brightlands Future Fund. Dit betekent dat de fondsstructuur, inclusief statuten, reglementen en fondsafspraken, wordt uitgewerkt binnen de kaders en uitgangspunten zoals vastgelegd in SiS 3.0 en zoals door Provinciale Staten met dit voorstel zijn vastgesteld. Daarnaast zijn de good governance-principes uit SiS 4.0, hoewel nog niet formeel vastgesteld, van toepassing bij de inrichting van het Brightlands Future Fund.

~~Voor de inrichting van de governance van het Brightlands Future Fund wordt aangesloten bij de uitgangspunten van SiS 4.0. Deze uitgangspunten geven nadere invulling aan good governance bij uitvoering op afstand en zijn richtinggevend voor de wijze waarop sturing, toezicht, beheersing en verantwoording worden ingericht.~~

De uitwerking van de fondsdocumentatie, waaronder statuten, governance-afspraken en investeringskaders, wordt via een informerend Statenvoorstel aan uw Staten aangeboden, zodat u uw controlerende rol adequaat kunt vervullen. Indien bij de nadere uitwerking van de fondsdocumentatie blijkt dat wezenlijke afwijkingen noodzakelijk zijn ten opzichte van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders of de vereisten uit SiS 3.0, dan wel ten opzichte van de governance-uitgangspunten zoals uitgewerkt op basis van SiS 4.0, worden deze afwijkingen expliciet ter besluitvorming voorgelegd aan Provinciale Staten. Daarmee behouden Provinciale Staten hun kaderstellende rol en wordt geborgd dat fundamentele keuzes over rol, instrument en governance-uitgangspunten niet zonder expliciete politieke besluitvorming worden aangepast

Motivering

Een doel van de Provincie Limburg is, zoals vastgelegd in het vigerende beleidskader ‘Werken aan een toekomstbestendige economie’, om de innovatiekracht van Limburgse bedrijven te versterken zodat deze kunnen bijdragen aan de maatschappelijke transities.
Om deze ambitie te realiseren is het noodzakelijk dat innovatieve ondernemers in alle fasen van ontwikkeling toegang hebben tot passend kapitaal. De Provincie Limburg streeft daarom naar een dekkend en samenhangend financieringsinstrumentarium dat aansluit bij de specifieke behoeften van innovatieve bedrijven, van vroege innovatie tot en met opschaling. Het Brightlands Future Fund voorziet in deze behoefte.

Een doel van de Provincie Limburg is, zoals vastgelegd in het vigerende beleidskader ‘Werken aan een toekomstbestendig economie’, om bij te dragen aan een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat.

In Limburg bestaat een aantoonbaar structureel financieringstekort van circa €300-400 miljoen per jaar. Dit tekort wordt door de markt niet opgelost, onder meer vanwege hoge risico's, lange terugverdientijden en kapitaalintensieve innovaties. Zonder gerichte publieke interventie bestaat het risico dat veelbelovende bedrijven en innovaties zich buiten Limburg ontwikkelen, waardoor economische waarde, werkgelegenheid en kennis weglekken uit de regio. In het basisscenario van het Brightlands Future Fund leiden de cumulatieve investeringen tot €288 miljoen (2.9 keer de initiële inleg van €100 miljoen) in 2050, worden meer dan 580 bedrijven ondersteund en circa 21.700 Fte's gerealiseerd, wat resulteert in een aantoonbare en structurele versterking van het Limburgse vestigingsklimaat.

Maximale hefboomwerking en duurzaam inzetten van publieke middelen
Met een publieke inzet van €100 miljoen realiseert het Brightlands Future Fund een substantiële hefboomwerking (verwachte multiplier minimaal 3.5). Daarnaast wordt het fonds ingericht volgens een "evergreen"-strategie met een lange investeringshorizon. Hierdoor blijft kapitaal langdurig beschikbaar voor Limburg en kan het meerdere malen worden ingezet, in plaats van eenmalig te worden uitgegeven. Dit vergroot zowel de doelmatigheid als de effectiviteit van de inzet van publieke middelen.

Sluiten van de financieringsketen en oplossen van witte vlekken
Het Brightlands Future Fund is gericht op het sluiten van de financieringsketen voor innovatieve bedrijvigheid in Limburg. In het huidige landschap bestaan duidelijke witte vlekken, onder meer in de vroege fase van innovatie, bij kapitaalintensieve opschalingstrajecten, bij innovatief mkb en bij de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen. Het fonds verbindt bestaande en nieuwe financieringsinstrumenten tot één samenhangende keten, waardoor bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad kunnen worden ondersteund. Door deze integrale benadering worden financieringslacunes structureel ingevuld en wordt versnippering van instrumenten voorkomen.

Eén-fonds-strategie
Het Brightlands Future Fund wordt ingericht volgens een één-fonds-strategie. Door te sturen op het rendement en de maatschappelijke impact van het fonds als geheel, en niet per afzonderlijke investering, kunnen verliezen in minder revolverende onderdelen worden gecompenseerd door opbrengsten in meer revolverende onderdelen. Dit vergroot de ruimte om ook risicovollere of maatschappelijk impactvolle investeringen te doen en kapitaal langdurig en effectief in te zetten. Door te werken met inhoudelijke pijlers binnen één fonds, in plaats van afzonderlijke fondsen, ontstaat flexibiliteit om middelen te verschuiven wanneer omstandigheden of behoeften in het Limburgse ecosysteem daarom vragen.

Voorbereiding op strategische kansen en toekomstige opgaven
Het Brightlands Future Fund versterkt de regionale investeringscapaciteit rondom strategische kansen, zoals de mogelijke komst van de Einstein Telescope, ontwikkelingen op het gebied van Defensie en de toepassing van AI. Tevens versterkt Limburg hierdoor zijn positie richting (toekomstige) nationale en Europese regelingen en/ of middelen.

Risico's en kanttekeningen

De inzet van het Brightlands Future Fund brengt, gezien de omvang, looptijd en het risicodragende karakter van investeringen, onvermijdelijk risico's en onzekerheden met zich mee. Onderstaand worden de belangrijkste risico's en kanttekeningen benoemd, inclusief mitigerende maatregelen. De financiële doorrekening en weging van deze risico's - waaronder de gevolgen voor de provinciale balans, het weerstandsvermogen en de risicoreserve - zijn nader uitgewerkt in het hoofdstuk Financiën.

<u>Beperkte herbestemmingsmogelijkheid van middelen bij wijzigende beleidsprioriteiten</u>
Het vermogen van de deelneming kan uitsluitend worden ingezet ter verwezenlijking van het statutaire doel van het fonds. Hierdoor blijven de middelen langdurig geoormerkt, ook indien provinciale beleidsprioriteiten in de toekomst wijzigen. Dit kan de flexibiliteit van de Provincie beperken om middelen anders in te zetten.

Mitigatiemaatregelen:

- Zorgvuldige formulering van het statutaire doel, met voldoende beleidsmatige breedte om in te kunnen spelen op toekomstige economische en maatschappelijke ontwikkelingen binnen Limburg.
- Periodieke strategische evaluaties van het fonds, waaronder de vijfjaarlijkse beoordeling, waarbij expliciet wordt bezien of de doelstellingen en inzet van het fonds nog aansluiten bij de provinciale beleidsambities.

<u>Verslechterd publiek investeringslandschap</u>
Europese en nationale overheidsinvesteringen blijven achter, waardoor er minder cofinanciering is dan aangenomen, en mogelijk de pijplijn kleiner wordt door minder investeringen in vroege fases.

Mitigatiemaatregelen:

- Privaat investeerders netwerk: door inbedding bij LIOF kan het Brightlands Future Fund direct gebruikmaken van een bestaand netwerk van private investeerders en hen stimuleren meer in Limburg te investeren.
- Model Brightlands Future Fund: dankzij de flexibele inrichting kan het fonds gericht inspelen op gaten in de financieringsketen, bijvoorbeeld door grotere tickets, minder cofinanciering of extra focus op vroege fases (acceleratie en PoC), met bewuste keuze voor maatschappelijke impact boven rendement.
- Opstelling als co-financier: door actief als co-financier op te treden vergroot het Brightlands Future Fund de kans dat schaarse publieke middelen richting Limburg worden gealloceerd.

Overvloed aan publieke investeringsmiddelen
Het Brightlands Future Fund is niet meer additioneel ten opzichte van instrumenten van nationale en Europese overheden.

Mitigatiemaatregelen:

- Model Brightlands Future Fund: het fonds blijft zich richten op resterende gaten in het publieke instrumentarium, zodat additionaliteit leidend blijft.
- Schaalmogelijkheden: via kapitaalsafroep worden middelen alleen ingezet bij aantoonbare behoefte; de fondsomvang kan worden aangepast, afgebouwd of beëindigd, waarbij middelen terugvloeien naar de Provincie Limburg.

Niet doorzetten van LVFF in de toekomst
POC-financiering voor Limburgse bedrijven valt weg waardoor een gat in de kapitaalketen ontstaat.

Mitigatiemaatregelen:

- Model Brightlands Future Fund: door de flexibele inrichting kan het Brightlands Future Fund een eventueel wegvallen van het LVFF instrument in de toekomst opvangen door het aantal POC-investeringen uit het Brightlands Future Fund te verhogen en daarmee het LVFF instrument te vervangen. Dit gaat wel ten koste van andere type investeringen en zal drukken op de revolverendheid van het fonds omdat POC-investeringen beperkt revolverend zijn - om dit op te vangen zullen additionele strategische portfoliokeuzes moeten worden gemaakt.

Verslechterde macro-economische omstandigheden
Private financiering neemt af waardoor cofinanciering vermindert en exits moeilijker te realiseren zijn.

Mitigatiemaatregelen:

- Eén-fonds strategie met actief portfoliomanagement: het Brightlands Future Fund investeert flexibel over levensfasen zonder vaste tijdsrestricties, waardoor geduldig kapitaal kan worden ingezet en exits kunnen worden gerealiseerd wanneer marktomstandigheden verbeteren.

Onvoldoende investeringsvoorstellen in aantal of kwaliteit
Het Brightlands Future Fund kan middelen niet kwijt.

Mitigatiemaatregelen:

- Actieve deal-sourcing: structurele samenwerking met campussen, kennisinstellingen, netwerken en incubators om vroege innovaties en investeringskansen te identificeren.
- Inbedding in LIOF: benutting van bestaande LIOF-pijplijnen en businessdevelopmentactiviteiten, met aanvullende focus op ecosysteemontwikkeling.

- Schaalmogelijkheden: middelen worden alleen ingezet bij daadwerkelijke behoefte; fondsomvang kan worden aangepast of stopgezet.

Onvoldoende capaciteit of expertise binnen fondsmanagement door krappe arbeidsmarkt
Investeringen blijven achter, niet genoeg competentie om een strategisch gebalanceerd portfolio op te bouwen, en opbouw van het fonds kan vertragen.

Mitigatiemaatregelen:
- Inzet van bestaande LIOF-capaciteiten: het Brightlands Future Fund kan bogen op een bestaande, bewezen capaciteit van LIOF om het fonds op gang te brengen, en waarbinnen nieuw aan te nemen mensen voor het Brightlands Future Fund een goede leerschool en begeleiding vinden.
- Gerichte werving en opleiding: het Brightlands Future Fund zal gericht specialisten aantrekken en investeren in opleiding van bestaande medewerkers met behulp van de bredere expertise en kracht van LIOF.

Onvoldoende zicht op ontwikkelingen en/ of onvoldoende mogelijkheid van bijsturing door Provincie
Besluitvormingsconflicten over risicoprofiel, sectorfocus of individuele investeringen.

Mitigatiemaatregelen:
- Transparante inrichting van fonds en rapportage: vaste cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie met afgesproken formats en KPI's.
- Heldere escalatie-afspraken: duidelijke afspraken over informatievoorziening bij afwijkingen en incidenten, met ultieme escalatiemogelijkheden voor de Provincie.

Competitie tussen verschillende taken van LIOF
Binnen LIOF ontstaat er verschil in kwaliteit, volume en aandacht, en concurreren LTF en bestaande fondsen zoals Participatiefonds om dezelfde participaties, met rolonduidelijkheid als gevolg.

Mitigatiemaatregelen:
- Transparante inrichting van fonds en rapportage: expliciete vastlegging van inzet per medewerker en heldere afwegingen bij toewijzing van participaties aan fondsen.
- Actief portfoliomanagement: sturen op maximale synergie tussen fondsen en expertise binnen LIOF, waarbij het Brightlands Future Fund aanvullend opereert in de investeringsketen.

Lagere opbrengsten / revolverendheid van instrumenten dan voorzien
Minder middelen beschikbaar voor herinvesteringen, waardoor het doel om kapitaal langdurig voor Limburg te laten werken in gevaar komt.

Mitigatiemaatregelen:

- Dynamische portfolioverdeling: bijsturing richting meer revolverende investeringen bij tegenvallende rendementen om het fonds duurzaam in stand te houden.
- Bijstorting: bij structureel lage opbrengsten kan de Provincie periodiek bijstorten om niet-revolverende instrumenten te behouden.

<u>Fondskosten en externe advieskosten hoger dan gepland</u>
Een groter deel van het fondsvermogen gaat naar beheer in plaats van naar investeringen.

Mitigatiemaatregelen:

- Kostenbewaking: actieve monitoring van fondskosten via jaarlijkse rapportages en benutting van schaalvoordelen en bestaande LIOF-processen.
- Periodieke kosten-benchmark: vergelijking met vergelijkbare fondsen, rekening houdend met verschillen in kosten per type investering.

<u>Liquiditeitstekort bij vertraging van exits</u>
Mismatch tussen uitgaande kasstromen (gecommitteerde investeringen) en binnenkomende kasstromen (exits), waardoor tijdelijk onvoldoende liquiditeit ontstaat.

Mitigatiemaatregelen:

- Geen overcommittering van middelen: investeringsverplichtingen alleen aangaan bij voldoende liquiditeit of zeker te ontvangen kasstromen.
- Meer korte-termijninvesteringen: actieve monitoring en inzet van kortere-termijninstrumenten om liquiditeit tijdig te verbeteren.

<u>Afdracht van btw op uitvoering fondsbeheer door LIOF</u>
Fondskosten vallen (maximaal(21% hoger uit dan aangenomen in financieel plan, ongeveer €0,4-0,6 miljoen per jaar.

Mitigatiemaatregelen:

- Organisatorisch model: er wordt vooraf onderzocht of er een manier is om het organisatorische model zo in te richten dat btw lekkage wordt vermeden - indien dit niet lukt dan is dit vooraf bekend en zullen fondskosten worden verhoogd en fondsprojecties bijgesteld.

Financiën

Met dit Statenvoorstel besluiten Provinciale Staten tot het beschikbaar stellen van maximaal €100 miljoen aan investeringskapitaal ten behoeve van het Brightlands Future Fund. Deze inzet betreft geen subsidie of exploitatie-uitgave, maar een kapitaalinbreng in een provinciale deelneming. De middelen worden daarmee niet als last genomen op de exploitatie, maar verwerkt als een balansmutatie.

De inzet van deze middelen betekent dat het kapitaal tijdelijk wordt vastgelegd met het oog op herinvestering en langjarige inzetbaarheid. Opbrengsten uit investeringen vloeien terug naar het fonds en kunnen opnieuw worden ingezet voor provinciale doelstellingen. Daarmee blijft het kapitaal, binnen de vastgestelde kaders, duurzaam beschikbaar voor Limburg.

Waarom is een fonds van €100 miljoen nodig en proportioneel?
De voorgestelde fondsomvang van €100 miljoen is gebaseerd op de analyse van het Limburgse kapitaalecosysteem zoals uitgewerkt in het fondsplan. Daaruit blijkt dat sprake is van structurele financieringsknelpunten voor innovatie, groei en opschaling die door marktpartijen niet worden opgelost. De fondsomvang is bedoeld als aanvullend en katalyserend instrument en niet als volledige dekking van deze marktvraag. Vanuit financieel perspectief is de gekozen omvang noodzakelijk om:

- voldoende portefeuillespreiding te realiseren;
- gelijktijdig actief te kunnen zijn in meerdere fasen van de financieringsketen;
- en als ankerinvesteerder aanvullende private en publieke middelen te mobiliseren.

Een kleinere fondsomvang zou het fonds kwetsbaar maken voor tegenvallers en de werking als investeringsinstrument ondermijnen. Een grotere fondsomvang zou daarentegen leiden tot een onevenredige concentratie van provinciaal vermogen in één instrument.

Hoe werkt het revolverende karakter van het Brightlands Future Fund?
Het Brightlands Future Fund wordt ingericht als een langjarig investeringsfonds met een revolverend karakter. Dit betekent dat provinciale middelen niet definitief worden uitgegeven, maar via investeringen tijdelijk worden ingezet. Opbrengsten uit aflossingen, verkoop van participaties en overige waardevermeerdering vloeien terug naar het fonds en kunnen opnieuw worden ingezet. Revolverendheid wordt daarbij niet beoordeeld per individuele investering, maar op het niveau van het fonds als geheel. Binnen de portefeuille wordt bewust geïnvesteerd in verschillende ontwikkelfasen en met uiteenlopende risicoprofielen. Investeringen in vroege innovatiefases en ecosysteemontwikkeling kennen een laag en onzeker terugvloeiingsperspectief, terwijl investeringen in latere groeifases naar verwachting hogere opbrengsten genereren. Deze onderlinge compensatie vormt de financiële kern van de portefeuillebenadering. Het uitgangspunt van het Brightlands Future Fund is volledige revolverendheid op fondsniveau. Dit betreft een normatief uitgangspunt voor de inrichting en sturing van het fonds en laat onverlet dat individuele investeringen uiteenlopende rendementen kennen. De wijze waarop het bijbehorende financiële risico op provinciaal niveau wordt afgedekt, is uitgewerkt in het onderdeel risicoprofiel en risicoreserve.

Hoe wordt de investering boekhoudkundig verwerkt en wat betekent dit voor de begroting?
De provinciale inbreng in het Brightlands Future Fund wordt verwerkt op de balans als financiële vaste activa (deelneming), conform het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). De kapitaalinbreng leidt tot een kasuitstroom, maar niet tot directe lasten op de exploitatie.

Waardeveranderingen van de deelneming worden periodiek beoordeeld en, indien van toepassing, verwerkt in de jaarrekening. Ter afdekking van het risico dat een deel van het in het fonds gestorte agio niet of niet volledig wordt gerealiseerd als gevolg van aanloopverliezen of incidentele afwaarderingen, wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve gevormd. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen en borgt dat deze risico's binnen het provinciale weerstandsvermogen financieel beheersbaar blijven. De inrichting, omvang en fasering van deze risicoreserve zijn nader uitgewerkt in het onderdeel risicoprofiel en risicoreserve.

Risicoprofiel en risicoreserve

Investeren in innovatie, groei en opschaling gaat , zoals eerder uitgebreid toegelicht, gepaard met een verhoogd financieel risico. Dit risicoprofiel is inherent aan het gekozen instrument en wordt bestuurlijk aanvaard, mits de financiële gevolgen beheersbaar blijven. Binnen het fonds wordt gestuurd op risicospreiding op portefeuilleniveau. Aanvullend daarop vormt de Provincie Limburg op provinciaal niveau een risicoreserve van €20 miljoen (20% van het fondsvermogen). Deze risicoreserve fungeert als vangnet voor risico's die zich onverhoopt voordoen en die niet kunnen worden opgevangen binnen de opbrengsten en kasstromen van het fonds zelf, zoals aanloopverliezen of incidentele afwaarderingen. De aanwezigheid van deze risicoreserve laat het uitgangspunt van volledige revolverendheid van het Brightlands Future Fund onverlet en draagt bij aan het beschermen van het provinciale weerstandsvermogen. De omvang van de risicoreserve is bepaald op basis van een analyse van de beoogde portefeuillemix, ervaringscijfers van vergelijkbare publieke investeringsfondsen en de lange investeringshorizon van het fonds.

Bij een fondsomvang van €100 miljoen betekent een risicoreserve van €20 miljoen dat:

- verliezen tot 20% van het fondsvermogen kunnen worden opgevangen zonder directe impact op de provinciale exploitatie;
- risico's vooraf expliciet worden afgedekt, conform de provinciale financiële verordening;
- de financiële effecten van het fonds beheersbaar blijven binnen het provinciale weerstandsvermogen.

Hierna volgt de onderbouwing voor de vorming van een 20% risicoreserve:

1. *Hoe is de hoogte van de risicoreserve rekenkundig onderbouwd?*

De omvang van de risicoreserve van € 20 miljoen (20% van het fondsvermogen) is rekenkundig onderbouwd op basis van een additioneel neerwaarts scenario dat is opgesteld als aanvulling op het fondsplan. Dit scenario dient als stresstest om inzicht te krijgen in de financiële robuustheid van het fonds bij achterblijvende opbrengsten.

In dit additionele scenario wordt uitgegaan van een situatie waarin de revolverendheid per investeringstype structureel lager uitvalt dan in het basisscenario, terwijl de portefeuillemix ongewijzigd blijft.

Daarbij wordt verondersteld dat na een investeringsperiode van 15 jaar wordt besloten het fonds gecontroleerd af te bouwen over een periode van 10 jaar, waarna de middelen terugvloeien naar de Provincie Limburg.

De doorrekening van dit neerwaartse scenario laat zien dat in dat geval circa 80% van de initiële provinciale inleg terugvloeit. Dit impliceert dat in een dergelijk ongunstig maar realistisch scenario circa 20% van het fondsvermogen niet wordt gerealiseerd. Deze uitkomst vormt de rekenkundige basis voor de gekozen omvang van de risicoreserve.

De risicoreserve is bedoeld om deze tijdelijke en incidentele risico-expositie op provinciaal niveau financieel te kunnen opvangen en is nadrukkelijk geen uitdrukking van een aangepast beleidsmatig uitgangspunt. Het Brightlands Future Fund blijft ingericht als een volledig revolverend fonds op portefeuilleniveau, waarbij het neerwaartse scenario uitsluitend wordt gehanteerd om de financiële beheersbaarheid en het provinciale weerstandsvermogen te borgen.

2. *Hoe verhoudt dit risicoprofiel zich tot andere publieke investeringsfondsen?*

Het risicoprofiel en de werkwijze van het Brightlands Future Fund sluiten aan bij de praktijk van andere regionale en nationale publieke investeringsfondsen. Uit publiek toegankelijke informatie blijkt dat deze fondsen doorgaans geen vaste revolverendheidspercentages hanteren. Er bestaat geen landelijke norm voor de omvang hiervan; maatwerk en proportionaliteit staan centraal. In plaats daarvan wordt gestuurd op portefeuilleniveau, met nadruk op risicospreiding, het treffen van voorzieningen en het inzetten van aanvullende financiële waarborgen. Deze benadering wordt algemeen beschouwd als prudent en passend bij het publieke karakter en de langjarige doelstellingen van dergelijke fondsen.

Regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM’s), zoals LIOF, InnovationQuarter en BOM, rapporteren in hun openbare jaarverslagen over portefeuilles met investeringen in verschillende fasen en bijbehorende risicoprofielen. Daarbij ligt de nadruk op de waardering van participaties, het treffen van voorzieningen en het effect op het weerstandsvermogen, zonder dat vooraf een vaste norm voor revolverendheid wordt vastgesteld. Ook bij nationale fondsen, zoals Invest-NL, wordt gewerkt met een revolverend investeringsmodel met een langjarige horizon, waarbij risico’s worden beheerst via risicokaders en portefeuillesturing en jaarlijks verantwoording wordt afgelegd over portefeuilleontwikkeling, opbrengsten en financiële risico’s.

Voor innovatie- en proof-of-conceptfondsen, waaronder EFRO-gerelateerde fondsen, geldt bovendien dat verliezen in de vroege fasen inherent zijn aan dit type instrument. Juist vanwege de hoge onzekerheid in opbrengsten wordt bij deze fondsen gewerkt met buffers, voorzieningen of expliciete aandacht voor het weerstandsvermogen van de betrokken overheden.

Wanneer en hoe worden agiostortingen gedaan?
De kasstromen die samenhangen met het Brightlands Future Fund kennen een uitgesproken langjarig en asymmetrisch karakter. In de eerste jaren overheersen uitgaande kasstromen als gevolg van investeringen, terwijl terugvloeiende kasstromen pas op middellange tot lange termijn ontstaan en afhankelijk zijn van aflossingen, exits en marktomstandigheden. Om de liquiditeitsimpact voor de Provincie Limburg beheersbaar te houden, wordt het investeringskapitaal niet in één keer beschikbaar gesteld, maar gefaseerd in tranches. Kapitaal wordt uitsluitend ingebracht op basis van aantoonbare kapitaalbehoefte binnen het fonds en in lijn met de voortgang van de investeringsstrategie. Deze werkwijze voorkomt onnodige kasuitstroom en spreidt de liquiditeitsimpact voor de provincie over meerdere jaren. De eerste kapitaalstorting is groter om in de beginfase slagkracht te creëren en een initiële investeringsportefeuille op te bouwen.

Wanneer en hoe wordt de risicoreserve opgebouwd?
Naast de gefaseerde kapitaalinbreng in het fonds wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve aangehouden. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen. Provinciale Staten stemmen met dit Statenvoorstel in met het ten laste brengen van maximaal € 20 miljoen aan de Algemene Reserve ten behoeve van de vorming van deze risicoreserve voor het Brightlands Future Fund. De risicoreserve wordt eveneens gefaseerd opgebouwd, in samenhang met de groei van de portefeuille en het moment waarop financiële risico's zich daadwerkelijk kunnen manifesteren. Dit betekent dat niet in één keer € 20 miljoen aan de Algemene Reserve wordt onttrokken, maar dat dotaties plaatsvinden op vooraf bepaalde momenten op basis van voortschrijdend inzicht.

In de reguliere systematiek wordt bij investeringsvraagstukken met een verhoogd risicoprofiel de benodigde risicoreserve gevormd vanuit de beschikbare beleidsmiddelen, zodat risico's direct worden verbonden aan het beleidsdoel waarvoor zij worden aangegaan. Voor het Brightlands Future Fund geldt echter dat de beoogde omvang van de risicoreserve (€ 20 miljoen) de beschikbare beleidsmiddelen binnen het huidige beleidskader Werken aan een toekomstbestendige economie overstijgt. Tevens zou het volledig en ineens vormen van deze risicoreserve kunnen leiden tot een onevenredige druk op andere beleidsprioriteiten. Deze keuze is financieel prudent en past binnen de functie van de Algemene Reserve als buffer voor provinciale risico's en onzekerheden. Daarbij komt dat het Brightlands Future Fund een langjarige investeringshorizon kent die meerdere coalitie- en beleidsperioden bestrijkt.

Welke middelen worden ingezet en hoe worden deze financieel gedekt?
De investering in het Brightlands Future Fund ter hoogte van maximaal €100 miljoen wordt door de Provincie Limburg verwerkt als een kapitaalinbreng (agio) in een provinciale deelneming en verantwoord op de balans als financiële vaste activa, conform het BBV. De kapitaalinbreng leidt tot een gefaseerde kasuitstroom, zonder directe lasten op de exploitatie.

Ter afdekking van het risico dat een deel van het gestorte agio niet of niet volledig wordt gerealiseerd, wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve gevormd ter hoogte van maximaal €20 miljoen. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen van de deelneming maar wordt gedekt vanuit de Algemene Reserve van de Provincie. Dotaties aan de risicoreserve vinden gefaseerd plaats via de reguliere planning- en controlcyclus en worden verwerkt via de resultaatbestemming. Eventuele herijkingen van de risicoreserve worden eveneens via de P&C-cyclus aan Provinciale Staten ter besluitvorming voorgelegd en bezien in samenhang met het provinciale weerstandsvermogen.

Hoe wordt dit verwerkt in de planning- en controlcyclus?

~~De gefaseerde kapitaalinbreng in het Brightlands Future Fund (agiostortingen) en de gefaseerde dotaties aan de risicoreserve worden meerjarig verwerkt via de planning- en controlcyclus, conform de in dit voorstel vastgestelde jaarschijven. De kapitaalinbreng wordt per tranche verantwoord als financiële vaste activa, terwijl de dotaties aan de risicoreserve ten laste van de Algemene reserve worden gebracht in de betreffende jaren. De voortgang en financiële effecten worden betrokken bij de reguliere begrotings- en verantwoordingsmomenten.~~

~~Provinciale Staten behouden hierbij volledige zeggenschap over zowel de omvang als het tempo van eventuele onttrekkingen aan de Algemene Reserve, waarbij steeds een integrale afweging wordt gemaakt in samenhang met het provinciale weerstandsvermogen.~~

De besluitvorming van Provinciale Staten over het beschikbaar stellen van €100 miljoen investeringskapitaal en het opbouwen van een risicoreserve van €20 miljoen wordt boekhoudkundig verwerkt in de planning- en controlcyclus. De kapitaalstortingen in het Brightlands Future Fund worden verwerkt als balansmutatie (financiële vaste activa – deelneming). Gedeputeerde Staten geven, binnen het door Provinciale Staten vastgestelde financiële kader, uitvoering aan de gefaseerde kapitaalstortingen (agio). De dotaties aan de risicoreserve worden ten laste van de algemene reserve verwerkt in de periode 2026-2032 en maken onderdeel uit van de reguliere jaarrekening en accountantscontrole. De planning- en controlcyclus ziet daarmee primair op de administratieve verwerking en verantwoording, terwijl de uitvoering van de kapitaalstortingen plaatsvindt binnen het door Provinciale Staten vastgestelde mandaat.

~~Fase~~	~~Periode~~	~~Karakter fase volgens fondsplan~~	~~Cumulatieve fonds-inleg~~	~~Indicatieve jaarlijkse tranche~~	~~Cumulatieve risicoreservering~~	~~Toelichting~~
~~1~~	~~2026–2027~~	~~Opstart- en initiatieffase~~	~~€ 30 mln~~	~~ca. € 15 mln.~~	~~€ 6 mln~~	~~Opbouw organisatie, eerste investeringen, relatief beperkte kasstromen~~
~~2~~	~~2028–2029~~	~~Versnellingsfase portefeuille~~	~~€ 60 mln~~	~~ca. € 15 mln~~	~~€ 12 mln~~	~~Opschaling investeringsvolume, verbreding portefeuille~~
~~3~~	~~2030–2031~~	~~Volle investeringsfase~~	~~€ 90 mln~~	~~ca. € 15 mln~~	~~€ 18 mln~~	~~Grootste investeringsactiviteit, toenemend risicoprofiel~~
~~4~~	~~2032~~	~~Afronding initiële investeringsfase~~	~~€ 100 mln~~	~~ca. € 10 mln~~	~~€ 20 mln~~	~~Fonds op volledige omvang, risicoreserve op doelomvang~~
~~Vanaf 2033~~	~~>2032~~	~~Beheer- en herinvesteringsfase~~	~~€ 100 mln~~	~~–~~	~~€ 20 mln~~	~~Revolverend karakter; herinvestering van terugvloeiende middelen~~

Indicatieve fasering kapitaalinbreng en risicoreserve (afgeleid van het fondsplan)
Onderstaande fasering is indicatief en gebaseerd op het fondsplan. Provinciale Staten stellen met dit voorstel een totaal investeringskapitaal van €100 miljoen en een risicoreserve van €20 miljoen beschikbaar.

In de opstartfase van het fonds wordt een initiële kapitaalinbreng van €40 miljoen beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Hiermee krijgt het fonds voldoende slagkracht om een eerste investeringsportefeuille op te bouwen en de werking van het fonds in de praktijk te laten landen. In 2028 vindt een eerste strategische evaluatie van het fonds plaats. In deze evaluatie wordt onder meer gekeken naar de ontwikkeling van de investeringsportefeuille, de mobilisatie van aanvullend kapitaal, de maatschappelijke en economische effecten en het functioneren van de governance en het fondsmanagement. Op basis van deze evaluatie kan worden bezien of en op welke wijze de verdere kapitaalinbreng richting de beoogde fondsomvang wordt voortgezet. De feitelijke timing van kapitaalstortingen en dotaties kan daarnaast afwijken afhankelijk van het investeringsritme, marktomstandigheden en de liquiditeitsbehoefte van het fonds. Gedeputeerde Staten geven uitvoering aan de kapitaalstortingen en de opbouw van de risicoreserve binnen het door Provinciale Staten vastgestelde financiële kader.

Jaar	Indicatieve kapitaalstorting fonds	Cumulatieve fonds-inleg	Indicatieve dotatie risicoreserve	Cumulatieve risicoreserve	Toelichting
2026	€40 mln	€40 mln	ca. €8 mln	€8 mln	Opstartfase fonds en eerste investeringen
2027	–	€40 mln	–	€8 mln	Verdere opbouw investeringsportefeuille
2028	–	€40 mln	–	€8 mln	Eerste strategische evaluatie van het fonds
2029	ca. €15 mln	€55 mln	ca. €3 mln	€11 mln	Voortzetting kapitaalinbreng op basis van evaluatie 2028
2030	ca. €15 mln	€70 mln	ca. €3 mln	€14 mln	Volle investeringsfase
2031	ca. €15 mln	€85 mln	ca. €3 mln	€17 mln	Verdere groei portefeuille
2032	ca. €15 mln	€100 mln	ca. €3 mln	€20 mln	Fonds bereikt volledige omvang
Vanaf 2033	–	€100 mln	–	€20 mln	Beheer- en herinvesteringsfase

Hoe verhoudt het Brightlands Future Fund zich tot de herijking van het Provinciefonds?
Provinciale Staten hebben in Motie 3218 het college opgeroepen om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen.

Het Brightlands Future Fund geeft invulling aan deze opdracht door provinciale middelen niet aan te houden als vrij beschikbare liquide reserves, maar deze langjarig en risicodragend in te zetten voor economische structuurversterking, innovatie en groei. De inzet van maximaal €100 miljoen betreft een kapitaalinbreng in een provinciale deelneming en leidt tot een wijziging in de samenstelling van het provinciale vermogen, waarbij liquide middelen worden omgezet in financiële vaste activa met een expliciet publiek-economisch doel.

Bij de herijking van het Provinciefonds wordt gekeken naar de financiële draagkracht van provincies, waarbij onder meer de omvang van het eigen vermogen wordt betrokken.

Deze beoordeling is niet uitsluitend gebaseerd op de liquiditeit van middelen, maar op de totale vermogenspositie. Het enkel verkleuren van liquide middelen naar financiële vaste activa leidt daarom niet tot een afname van het provinciale vermogen en heeft op zichzelf geen direct of automatisch effect op de hoogte van de algemene uitkering uit het Provinciefonds.

Ook de vorming van een risicoreserve van maximaal €20 miljoen leidt per saldo niet tot een wijziging van het provinciale vermogen. Deze reserve wordt gefaseerd gevormd door aanwending van de Algemene Reserve en blijft onderdeel uitmaken van het eigen vermogen van de provincie. Het BBV staat bovendien niet toe om zonder feitelijke verplichting een voorziening te vormen die het vermogen zou verschuiven van eigen naar vreemd vermogen. Zolang er geen daadwerkelijke verliezen optreden op de deelneming, is er dan ook geen sprake van vermogensafname.

Pas indien zich in de toekomst feitelijke verliezen voordoen op de deelneming en deze worden afgedekt door inzet van de risicoreserve, kan sprake zijn van een afwaardering en daarmee van een afname van het provinciale vermogen. Deze situatie wordt op korte termijn niet verwacht. Daarbij geldt bovendien dat eventuele vermogensafname in de praktijk kan worden gecompenseerd door positieve jaarrekeningresultaten die worden toegevoegd aan de Algemene Reserve.

Ten slotte wordt bij de herverdeling van het Provinciefonds gewerkt met meerjarige gemiddelden (onder meer een vierjaarsgemiddelde) om strategisch gedrag van provincies te voorkomen. Eventuele effecten van veranderingen in de vermogenspositie werken daardoor slechts vertraagd en onder strikte voorwaarden door, en alleen bij gelijkblijvende omstandigheden bij andere Provincies (ceteris paribus).

Het Brightlands Future Fund is daarmee geen instrument om herverdeeleffecten binnen het Provinciefonds te beïnvloeden of te voorkomen. Wel geeft het fonds uitvoering aan de bredere signalen van Provinciale Staten om provinciaal vermogen doelgericht, revolverend en maatschappelijk in te zetten, en draagt het bij aan een consistente en uitlegbare inzet van het provinciale vermogen in relatie tot de economische opgaven van Limburg. De Provincie blijft de verdere besluitvorming over de herijking van het Provinciefonds volgen en betrekt eventuele financiële effecten via de reguliere planning- en controlcyclus bij de integrale afweging van investeringen, reserves en het provinciale weerstandsvermogen.

Communicatie

Na besluitvorming door Provinciale Staten wordt op zorgvuldige wijze gecommuniceerd over de oprichting van het Brightlands Future Fund. De communicatie is erop gericht relevante stakeholders te informeren over het genomen besluit en de hoofdlijnen van het fonds, zonder vooruit te lopen op de nadere uitwerking of op individuele investeringsbeslissingen.

Daarbij ligt de nadruk op het doel en de positionering van het Brightlands Future Fund, de rol van de Provincie Limburg als initiatiefnemer en aandeelhouder, en de beleidsmatige focus van het fonds binnen het bestaande financieringslandschap, waarbij expliciet wordt benadrukt dat het fonds een aanvullend en versterkend karakter heeft.

Voor het Brightlands Future Fund wordt een structurele cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie ingericht. Periodiek wordt gerapporteerd aan de Provincie over de voortgang en ontwikkelingen van Brightlands Future Fund, inclusief portefeuillemutaties. Deze rapportages bieden ruimte voor tussentijdse bijsturing en, indien nodig, ingrijpen. Externe communicatie sluit hierop aan en volgt het tempo en de inhoud van deze bestuurlijke verantwoording. Er wordt niet gecommuniceerd over individuele investeringen, concrete proposities of lopende dossiers. Hiermee wordt voorkomen dat verwachtingen worden gewekt die niet passen binnen de vastgestelde kaders en governance-inrichting.

Vervolg

Na besluitvorming door Provinciale Staten wordt gestart met de nadere uitwerking en inrichting van het Brightlands Future Fund binnen de met dit Statenvoorstel vastgestelde kaders.

De vervolgstappen bestaan uit:

- de juridische oprichting (inclusief traject van inbesteden) en inrichting van het fonds en de fondsstructuur, waaronder het opstellen van statuten en reglementen;
- de fiscale beoordeling van de op te richten deelneming (omzetbelasting en vennootschapsbelasting) inclusief eventuele afstemming met de Belastingdienst, conform SIS 3.0;
- de nadere uitwerking van de governance-, sturings- en verantwoordingsstructuur, conform SiS 4.0;
- het formaliseren van de fondsorganisatie en het fondsmanagement;
- het voorbereiden van de gefaseerde kapitaalinbreng via kapitaalafroepen;
- het operationeel gereedmaken van het fonds voor de start van investeringsactiviteiten.
- opdracht aan Rebel voor de exacte invulling van de KPI-set.

Gedeputeerde Staten zijn verantwoordelijk voor deze uitwerking en uitvoering en handelen daarbij binnen het door Provinciale Staten verleende mandaat. ~~Indien bij de uitwerking blijkt dat wezenlijke afwijkingen nodig zijn ten opzichte van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders of de uitgangspunten van SiS 3.0, wordt dit expliciet ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd. Provinciale Staten worden geïnformeerd over de voortgang via de reguliere planning- en controlcyclus en de specifieke rapportages over het Brightlands Future Fund, zoals beschreven in dit Statenvoorstel. De eerste voortgangsrapportage wordt uiterlijk binnen één jaar na besluitvorming aan Provinciale Staten aangeboden.~~ De uitwerking van de fondsdocumentatie, waaronder statuten, governance-afspraken en investeringskaders, wordt via een informerend Statenvoorstel aan uw Staten aangeboden, zodat u uw controlerende rol adequaat kunt vervullen. Indien bij de nadere uitwerking van de fondsdocumentatie blijkt dat

wezenlijke afwijkingen noodzakelijk zijn ten opzichte van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders of de vereisten uit SiS 3.0, dan wel ten opzichte van de governance-uitgangspunten gebaseerd op SiS 4.0, worden deze afwijkingen expliciet ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd. Hiermee behouden Provinciale Staten hun kaderstellende rol en wordt geborgd dat fundamentele keuzes ten aanzien van rol, instrument en governance niet zonder expliciete politieke besluitvorming worden aangepast. Tenslotte worden Provinciale Staten via de in dit statenvoorstel beschreven jaarlijkse rapportages en vierjaarlijkse evaluatie geïnformeerd over de voortgang van het Brightlands Future Fund.

Bijlage(n)

Bijlage 1 Fondsplan Brightlands Future Fund
Bijlage 2 Good Governance (SiS 4.0)
Bijlage 3 Vertrouwelijk advies (ter inzage voor Provinciale Staten) Pels Rijcken inzake fondsbeheer Brightlands Future Fund (zie toezegging 9818)

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-006

Onderwerp: Brightlands Future Fund

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

1. Uw wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet**.**

2. Een bedrag van € 100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, ~~via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en €10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ter storting in de deelneming die voor dit fonds wordt opgericht. Een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Het resterende investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld in de periode 2029-2032, met een jaarlijkse storting van €15.000.000.

~~3.~~ In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund ~~door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten €6.000.000 in 2026, €6.000.000 in 2028, €6.000.000 in 2030 en €2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ,ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt vervolgens gefaseerd gedoteerd in de periode 2029–2032, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000.

4. Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. ~~De inzet wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa (deelneming) conform BBV en tast daarmee op lange termijn niet het vermogen van de Provincie aan.~~ Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en ~~vijf~~ vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Fondsplan Brightlands Future Fund

Discussiedocument

16 maart, 2026

LIOF Roland Berger

Contents

Dit document is samengesteld voor openbaar gebruik. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee dit document tot stand is gekomen, aanvaardt Roland Berger geen enkele aansprakelijkheid voor eventuele onjuistheden, onvolledigheden of de gevolgen van het gebruik van de in dit fondsplan opgenomen informatie.

© Roland Berger

A. Visie, ambitie & doelen 3

B. Strategie 15

C. Portfolio-ontwikkeling 32

D. Organisatie 42

E. Financieel plan 49

F. Risicobeheersing 55

Appendices

I. Definitielijst 61

II. Toelichting type investeringen 63

III. Variaties op basisscenario 71

Dit fondsplan is opgesteld in opdracht van de Provincie Limburg. De Provincie Limburg overweegt een investering te doen in de Limburgse economie en maatschappij middels een fonds. De Provincie Limburg heeft LIOF als uitvoeringsorganisatie van fondsen van de Provincie gevraagd om een fondsplan op te stellen hiervoor. LIOF heeft daartoe het ervaren consultancybureau Roland Berger – dat eerder vergelijkbare fondsplannen heeft ontwikkeld – gevraagd om te ondersteunen. In de periode september 2025 tot en met januari 2026 heeft LIOF met ondersteuning van Roland Berger dit fondsplan opgesteld. Hierbij hebben er meerdere iteraties met ambtenaren van de Provincie Limburg plaatsgevonden, inclusief eisen m.b.t. voorziene governance. De inrichting, governance en andere elementen van het fondsplan die onderhevig zijn aan contractonderhandelingen dienen in ieder geval nader te worden uitgewerkt in contractdocumentatie en zijn, samen met het plan en de eventuele totstandkoming van overeenkomsten, onderhevig aan interne governance-eisen bij LIOF en de Provincie.

A. Visie, ambitie & doelen

Het Brightlands Future Fund zet EUR 100 m in om de economische toekomst-bestendigheid te versterken en te voorkomen dat Limburg een krimpregio wordt

Samenvatting – Visie, ambitie & doelen

- Limburg bouwt aan zijn **kenniseconomie** vanuit de innovatiekracht op de Brightlands-campussen. Met de Einstein Telescope, Defensie en AI heeft Limburg kansen om op korte termijn te versnellen; tegelijkertijd is het behoud van de chemische en maakindustrie en het meekrijgen van mkb in innovatie uitdagend
- Om te profiteren van de innovatiekracht van Limburg en op korte termijn kansen te grijpen en uitdagingen aan te gaan, is **kapitaal** voor innovatieve bedrijvigheid nodig – Dat kapitaal is onvoldoende aanwezig in Limburg en Nederland
- Daarnaast bestaan er **specifieke financieringsbehoeften** in de ontwikkeling van een innovatie, bedrijf of ecosysteem waarvoor moeilijk kapitaal kan worden verkregen
- Innovatie gaat om meer dan toegang tot kapitaal, er is ook **ondersteuning** nodig voor het aanjagen van de instroom en additionele waardecreatie
- Om de economische toekomstbestendigheid van Limburg te versterken zetten Provincie Limburg, LIOF en partners het Brightlands Future Fund op dat meer **kapitaal naar Limburg trekt**, de **kapitaalketen*** **sluit**, en Limburgse **bedrijvigheid ondersteunt**
- Het Brightlands Future Fund bevat **EUR 100 m** aan investeringskapitaal, heeft een **brede technologische scope**, ondersteunt bedrijvigheid in **alle fases van ontwikkeling** en zorgt ervoor dat **kapitaal langdurig gaat werken voor Limburg** – Met mogelijkheid tot uitbreiding voor het **Einstein Telescope Fonds**

*) Zie definitielijst in appendix I

Limburg bouwt aan zijn kenniseconomie vanuit de innovatiekracht op de Brightlands-campussen en door in te spelen op nieuwe kansen en uitdagingen

Overzicht innovatiekracht, kansen en uitdagingen voor Limburg

Basis voor innovatiekracht: Brightlands-campussen

Limburg heeft de afgelopen jaren grote stappen gezet in de ontwikkeling van de **kenniseconomie** door de **kennisas** van Limburg tussen mbo, hbo en universiteit te versterken en innovatiekracht op de **Brightlands-campussen** te realiseren op de thema's:

- Innovatieve Chemie en Materialen
- Life Sciences & Medtech & Zorg
- Agrotech en voeding
- Data & smart services

De campussen vormen een sterke **basis** voor de Limburgse kenniseconomie waar nieuwe bedrijvigheid ontstaat, bestaande bedrijven zich kunnen ontwikkelen en innovatieve bedrijven worden aangetrokken.
Komende jaren wordt van deze sterke basis **geprofiteerd**

Kansen voor versnelling: Einstein, defensie en AI

Mede door te investeren in innovatiekracht, zijn er drie grote kansen ontstaan die de Limburgse kenniseconomie op **korte termijn** kunnen **versnellen**:

- **Einstein Telescope –** De mogelijke komst van de Einstein Telescope naar de Limburgse regio biedt kansen om de kenniseconomie en maakindustrie een stevige impuls te geven vanuit instroom van wetenschappelijk talent en middelen, innovatieve toeleveranciers en het ontstaan van technologische spin-outs
- **Limburg Defensie Agenda –** Defensie heeft een grote innovatiebehoefte op het gebied van dual use, en de Brightlands-campussen hebben de kennis, technologie en innovatieve bedrijvigheid om daarin te voorzien

- **Kunstmatige Intelligentie –** Gerichte inzet van AI biedt de potentie om een productiviteitsstap te maken bij Limburgse bedrijven, m.n. bij het mkb, en zo de kenniseconomie te versnellen

Uitdagingen door transities: duurzaamheid en mkb

De economie en samenleving ondergaan **maatschappelijke transities** in energie, gezondheid, circulariteit en digitalisering. Waar Brightlands-campussen deze transities omzetten in innovatiekracht en economische groei, creëren transities ook **uitdagingen** voor de Limburgse kenniseconomie:

- **Duurzaamheid en circulariteit –** In het bijzonder de impact op de traditionele **chemische industrie** op Chemelot en **energie-intensieve maakindustrie**, die voor de uitdaging staan om de processen en producten te verduurzamen en de internationale concurrentiekracht te behouden/versterken. De internationale concurrentiekracht van deze bedrijven in Limburg en Nederland staat onder grote druk
- **Groeivermogen mkb –** Mkb is een **motor** voor de Limburgse economie, maar heeft moeite om op te schalen, te verduurzamen en de snelheid van innovatie bij te houden

Voor deze kenniseconomie is kapitaal nodig voor innovatieve bedrijvigheid; LIOF en Limburg hebben hiervoor een basisinvesteringsinfrastructuur opgezet

Overzicht huidige investeringsinstrumentarium[1] Limburg

LIOF LIOF speelt een **centrale rol** in het Limburgse investeringslandschap via **directe investeringen** vanuit de eigen fondsen, participatie in **Brightlands Venture Partners**, relatie met **Invest-NL** en participatie in **private fondsen**

Fondsen LIOF

Limburg Start-up Capital Fund (EUR 30 m) bestaat uit twee instrumenten: het Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF)[2] met converteerbare leningen van EUR ~450 k in 2025 en het Seed Fonds Limburg (SFL) met tickets van EUR 350 k tot maximaal EUR 1 m

LIOF Participatiefonds (EUR 120 m) investeert direct in de vorm van aandelenkapitaal en (converteerbare) achtergestelde leningen van EUR 0,1-5,0 m in start-ups, scale-ups en innovatief mkb

Participaties LIOF

Brightlands Venture Partners verdeeld over vier fondsen met DSM-Firmenich, Provincie Limburg, LLTB[3], Van Herk Ventures en Rabobank als partners[4]

Private fondsen waarin LIOF participeert om zo een sterkere focus van het fonds op Limburg te krijgen, zoals Berk Partners Growth Fund II, Stepping Stone Fund I, Borski fund, Technostarters Zuid, Thuja Capital Healthcare Seed Fund II & III, Keen Venture en SHIFT Invest IV

Overige publieke fondsen

Invest-NL (EUR 2,5 miljard) richt zich op innovatieve bedrijven die zich bezighouden met de verschillende transities en biedt in selecte gevallen marktconforme financiering tussen de EUR 5-50 m

Limburg Energie Fonds (EUR 235 m) van Provincie en EIB richt zich op ondersteuning aan verduurzamingsprojecten van het mkb

Brightlands Life Sciences Ventures van Brightlands Maastricht Health Campus is specifiek voor jonge start-ups van MUMC

1) Fondsen die actief geld uitzetten, daarnaast kent LIOF verschillende fondsen in de beheerfase; 2) 10% Van het LVFF is beschikbaar voor innovatief mkb; 3) Limburgse Land- en Tuinbouwbond; 4) In verschillende samenstellingen

Indicatief

Voor een toekomstbestendige economie is meer kapitaal nodig voor innovatieve bedrijvigheid in Limburg

Overzicht noodzaak kapitaal voor innovatieve bedrijven

Limburg heeft ten opzichte van de rol binnen de Nederlandse economie een relatief laag aandeel in VC investeringen

VC investeringsaandeel per provincie, '20-'24 [%]

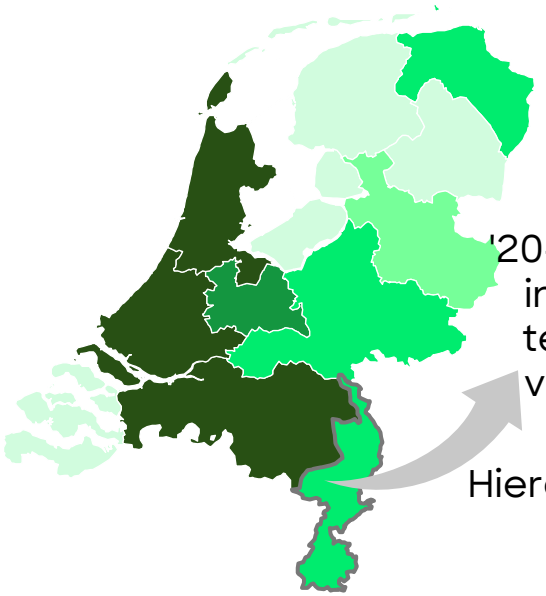

In Limburg vond in de periode '20-'24 **~3,7%** van de **Venture Capital** investeringen in Nederland plaats, terwijl Limburg verantwoordelijk is voor **5 tot 6%** van het Nederlandse BBP

Hierdoor is er een financieringstekort in Limburg van **EUR 300-400 m**

0% tot 0,5% | 0,5 tot 2% | 2 tot 5% | 5 tot 10% | Meer dan 10%

Details op volgende pagina

Nederland en Europa lopen internationaal achter in het aantrekken van groeikapitaal, waardoor schalen lastig is

VC kapitaal per investeringsronde, 2024 [EUR m]

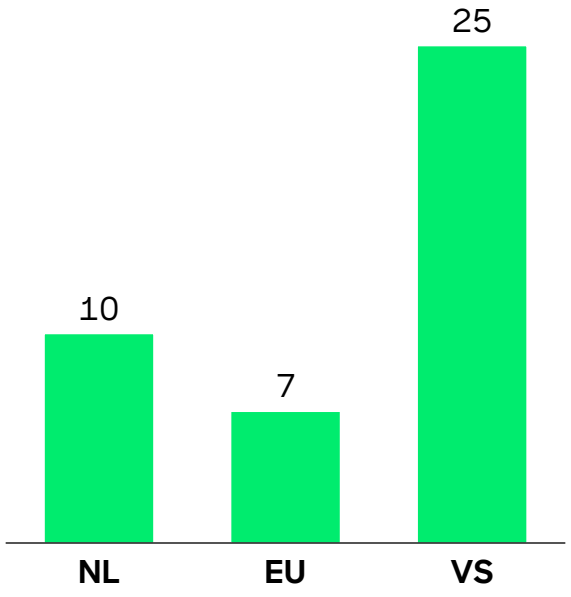

Scale-up ratio[1], 2024 [%]

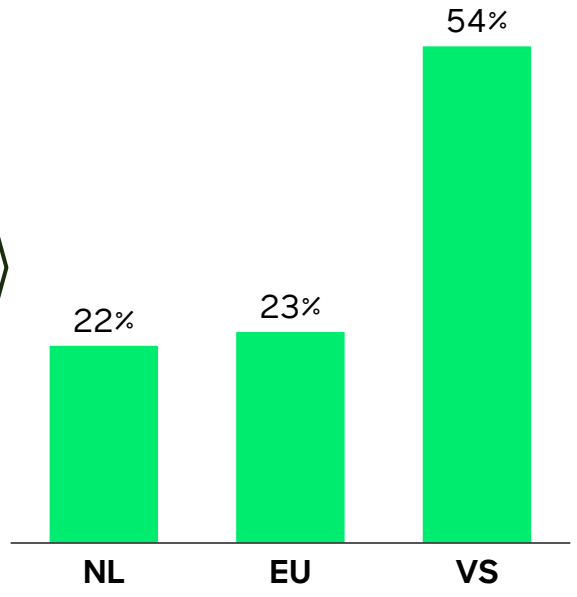

1) Aantal scale-ups gedeeld door het aantal start-ups dat meer dan EUR 100 k Venture Capital investeringen heeft opgehaald

Bron: CBS, NVP, EDC, Techleap, Dealroom

Indicatief

Het financieringstekort in Limburg wordt geschat op EUR ca. 300-400 m per jaar, op basis van de kapitaalmarktstudie van Panteia en Rapport Wennink

Inschatting van financieringstekort in Limburg

Panteia - Kapitaalmarktstudie Limburg

Geschat jaarlijks financieringstekort in innovatie Limburg [EUR m]

EUR ca. 400 m

- Panteia schatte het gat in Limburg tussen investeringsaanbod en -behoefte in op EUR 200 m in 2019
- Dit gat is gegroeid tot EUR ca. 400 m in 2024 met een behoefte van EUR 1.5 mld en een aanbod van EUR 1.1 mld - Actualisering is gebaseerd op de Financieringsmonitor 2024 van het CBS

Rapport Wennink

Geschat jaarlijks financieringstekort in innovatie Limburg [EUR m]

EUR 270-335 m

- Volgens rapport Wennink is het totale financieringstekort voor innovatie in Nederland EUR 48-59 mld[1] voor de komende 10 jaar, gebaseerd op een benodigde economische groei van minstens 1.5% om maatschappelijke transities te kunnen realiseren
- Hiervan is ca. 6% toe te kennen aan Limburg op basis van BBP - met de aanname dat de helft daarvan nodig is voor niet-grootbedrijf, resulteert dat in een geschat financieringstekort van EUR 271-336 m per jaar

Bijdrage Brightlands Future Fund aan financieringstekort

- Het Brightlands Future Fund zal op zichzelf niet het volledige financieringstekort dekken, maar levert een aanzienlijke bijdrage wanneer rekening wordt gehouden met de verwachte multiplier* van 3,5: gemiddeld wordt voor elke geïnvesteerde euro uit het Brightlands Future Fund 2,5 euro extra kapitaal aangetrokken
- Bovendien wordt dezelfde euro meerdere keren opnieuw geïnvesteerd binnen het fonds, wat zorgt voor extra waardecreatie

1) R&D uit private middelen en kapitaalinvesteringen, totale investeringstekort inclusief onderwijs en R&D uit publieke middelen is EUR 151-187 mld; *) Zie definitielijst in appendix I

Bron: CBS - Financieringsmonitor 2024, Panteia - Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Rapport Wennink, RaboResearch, TNO

De ontwikkeling van innovaties, bedrijven en ecosystemen kennen specifieke financieringsbehoeften die vandaag de dag onvoldoende worden bediend

Overzicht financieringsbehoeften die onvoldoende worden ingevuld

Accelereren van innovatie van idee via start-up tot scale-up

Op verschillende onderdelen van de bedrijfsontwikkeling van idee via start-up tot scale-up bestaan financieringsbehoeften die onvoldoende worden ingevuld in het huidige landschap:

- In de vroege fase van innovatie en bedrijfsontwikkeling ontbreken vaak de mogelijkheden voor financiering om een start-up investeringsrijp te maken
- In een latere fase vinden innovatieve scale-ups veelal slecht toegang tot kapitaal, wanneer zij grote CAPEX en/of OPEX uitgaven moeten doen
- Bestaande instrumenten staan vaak op zichzelf en zijn gericht op een specifieke fase, waardoor aansluiting en afstemming binnen het instrumentarium ontbreekt

Stimuleren en aanjagen van midden- en kleinbedrijf

Het mkb is een belangrijke motor voor de Limburgse economie. Limburgse mkb-partijen staan voor een groot aantal transities. Deze transities bieden uitdagingen, maar ook kansen. Voor deze transities is het noodzakelijk innovaties te implementeren en daarvoor is kapitaal nodig. Hier loopt het mkb tegen de volgende barrières aan:

- Historische groei is vaak te laag om in aanmerking te komen voor middelen voor snelle schalers, terwijl zij wel nieuwe ideeën hebben voor innovatie/opschaling
- Tekort aan financiering voor het brede mkb van financiering tot EUR 1 m
- Tekort aan financieringsmogelijkheden voor bedrijven die willen schalen met meer dan EUR 50 m aan investeringsbehoefte
- Niet voldoende eigen vermogen als hefboom voor leningen bij banken

Start-up — Scale-up — mkb — Ecosysteem — Innovatie — Start-up — Scale-up — mkb — Ecosysteem — Innovatie — Start-up — Scale-up — mkb

Uitbreiden en versterken van het innovatie-ecosysteem

Limburg zet sterk in op de Brightlands-campussen en de daaraan verbonden thema's, maar kan de innovatie-ecosystemen in de regio verder versterken en uitbreiden:

- Gedeelde onderzoeksfaciliteiten verlagen significant de opstartkosten voor start-ups en mkb met nieuwe ideeën, ook van buiten Limburg. Zij versterken het ecosysteem door laagdrempelig toegang te bieden tot specifieke kennis en faciliteiten, maar kunnen binnen het huidige instrumentarium moeilijk gefinancierd worden
- Het innovatie-ecosysteem kan verder uitgebreid worden door in te zetten op specifieke ecosystemen die nog niet bediend worden door en/of waarvoor het huidige instrumentarium niet goed aansluit, zoals bijvoorbeeld de Einstein Telescope

Bron: Techleap, Dealroom, IBO Bedrijfsfinanciering – Kies voor baten (13 juni 2024), Panteia – Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), KPMG -Shaping the future of the Dutch capital market (2024)

Indicatief

Voorbeeld van een onvervulde behoefte: Scale-ups lopen vaak tegen investeringsproblemen aan bij FOAK-financiering

Financieringsgaten bij FOAK installaties

Er zijn **10-15** bedrijven geïdentificeerd in het ecosysteem met **concrete plannen** voor **FOAK-installaties**/demoplants in de komende 5 jaar

FOAK installaties

- Bij het opschalen naar een demoplant, vooral bij een first-of-a-kind (FOAK) installatie, ontstaan er bij scale-ups in Limburg vaak financierings-gaten, voornamelijk door de omvang van de financiering (EUR 15-40 m) en de technologische risico's
- Dit leidt ertoe dat projecten op TRL* 6-7 niet doorgaan naar TRL 8-9, juist wanneer ze economische impact kunnen genereren
- Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Scandinavië beschikken wel over FOAK-fondsen, wat voor deze regio een concurrentienadeel betekent

Voorbeelden

Demoplant voor scale-up in biobased polymeren

Investering: EUR 25 m

Fase: Bewezen pilot, TRL 6-7

Reactie investeerders:

- Bank vond technisch risico te hoog, en gebrek aan offtake agreements
- VC vond ticket te groot en payback te lang

Resultaat: Vertraging en risico op verhuizing

Demo-installatie voor start-up in waterstof

Investering: EUR 8 m

Fase: Sterke IP, internationaal

Reactie investeerders:

- Subsidie is aangetrokken maar vereiste EUR 4.8 m cofinanciering
- Strategische partner wilde pas instappen na bewezen operatie

Resultaat: Private equity uit VS aangetrokken, kans dat productie buiten Limburg komt

FOAK-plant voor scale-up in recycling technologie

Investering: EUR 90 m

Fase: Bewezen pilot, TRL 7

Reactie investeerders:

- Bank eiste 70% zekerheden
- VC vond ticket te groot en risicovol, weigerden CAPEX-zware investeringen

Resultaat: Gedwongen om financiering te zoeken in buitenland

*) Zie definitielijst in appendix I

Bron: LIOF

Innovatie gaat om meer dan toegang tot kapitaal; er is ook ondersteuning nodig voor het aanjagen van de instroom en additionele waardecreatie

Overzicht bedrijfsondersteuning

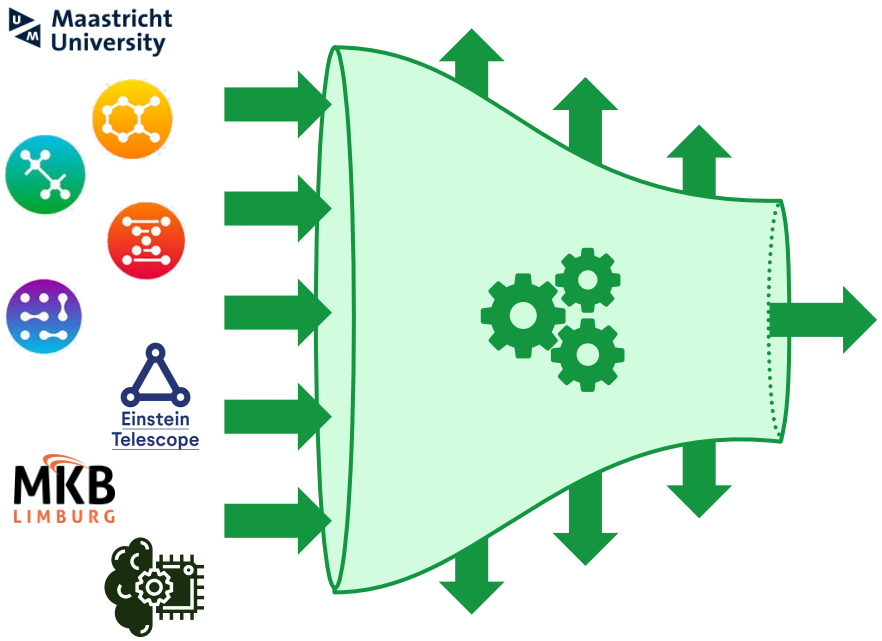

- Betere toegang tot kapitaal is niet de enige oplossing voor een betere toekomstbestendigheid van Limburg, er is ook **ondersteuning** nodig voor het **aanjagen van innovatie**, zodat **meer financierbare ideeën** ontstaan
- Op de **Limburgse kennisas** van de kennisinstellingen, Brightlands-campussen en Einstein Telescope zit veel kennis en innovatie die niet automatisch zijn weg vindt naar **ondernemerschap**
- Hier bevindt zich een grote **poel van bedrijvigheidspotentie**, maar ontbreekt vaak de kennis en voldoende ondersteuning om deze **te vertalen naar financierbare proposities**
- Betere ondersteuning in een **vroege fase** om meer financierbare ideeën te laten ontstaan is noodzakelijk om de pijplijn van innovatie in Limburg te laten groeien
- Daarnaast is ook ondersteuning bij **waardecreatie** gedurende de **bedrijfsontwikkeling** van grote toegevoegde waarde, zeker om **mkb**-partijen hun mogelijkheden en potentie te laten ontdekken, zodat ook zij de weg naar een grotere ambitie zien

Het Brightlands Future Fund gaat meer kapitaal naar Limburg trekken, de kapitaalketen sluiten en Limburgse bedrijvigheid ondersteunen

Overzicht doelen Brightlands Future Fund

Brightlands Future Fund is een Limburgs investeringsfonds dat de **economische toekomstbestendig-heid** van Limburg versterkt

1. **Meer kapitaal:** Aantrekken van meer investeringen van private en publieke investeerders naar Limburgse bedrijven en innovaties met een multiplier op de middelen van het Brightlands Future Fund en Euregionale flexibiliteit voor het aantrekken en inzetten van kapitaal

2. **Gesloten kapitaalketen:** Invullen van witte vlekken in het financieringslandschap én sluiten van de keten door nieuwe en bestaande financieringsinstrumenten te verbinden

3. **Meer bedrijvigheid:** Opwerken en investeringsrijp maken van meer innovatieve ideeën, en versnellen van waardecreatie in bedrijven in de portfolio van het Brightlands Future Fund

Het Brightlands Future Fund heeft een omvang van EUR 100 m, een brede technologische scope en zorgt ervoor dat kapitaal langdurig gaat werken voor Limburg

Karakteristieken Brightlands Future Fund

Het Brightlands Future Fund heeft een **totale omvang van EUR 100 m** met een **brede technologische focus** op de clusters van de Brightlands-campussen, Defensie, AI, mkb en maatschappelijke uitdagingen

Het fonds als geheel wordt ingericht om het **kapitaal langdurig te laten werken voor Limburg:**

- Door inkomsten van succesvolle participaties te **herinvesteren** in nieuwe kansen
- Door inkomsten uit **winstgevende onderdelen** in te zetten om uitgaven binnen **verlieslatende onderdelen** te **compenseren** – Zo kunnen investeringen in verschillende fases van bedrijfsontwikkeling (met verschillende risico- en rendementsverwachtingen) worden gemaakt en zowel **financieel** als **maatschappelijk** aantrekkelijke proposities gefinancierd

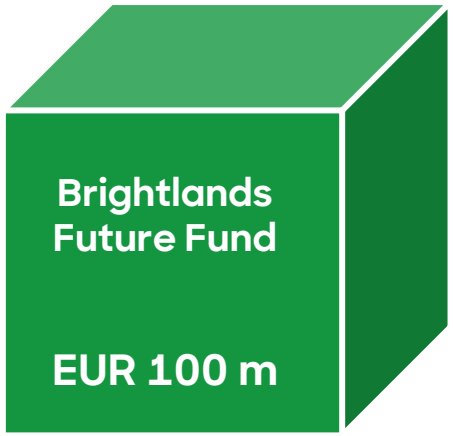

Het Brightlands Future Fund biedt ruimte voor investeringen in het Einstein cluster, en kan in de toekomst worden uitgebreid met een Einstein Telescope Fonds

Relatie Einstein Telescope

Einstein Telescope Fonds

- Als de Einstein Telescope besluitvorming positief verloopt, kan in de toekomst mogelijk het Einstein Telescope Fonds op worden gezet in samenwerking met de Euregio; een fonds toegewijd aan het Einstein cluster
- Het Brightlands Future Fund biedt een basis om het Einstein Telescope Fonds bij op te bouwen

Brightlands Future Fund

- Het Brightlands Future Fund zal vanaf de start al worden ingezet op het Einstein cluster, voordat een Einstein Telescope Fonds wordt opgezet
- Met het Brightlands Future Fund kan worden geïnvesteerd in innovatieve bedrijvigheid in het opkomende high-tech cluster rondom de ET pathfinder (het Europees laag-frequentie integratiecentrum/ETLF), of in bedrijven van buiten Limburg die zich willen vestigen in het Einstein cluster in de regio
- Het Brightlands Future Fund versterkt daarmee de internationale partnerstrategie en het bidbook voor de Einstein Telescope: het maakt het regionale ecosysteem aantrekkelijker door meer relevante bedrijvigheid, en biedt de mogelijkheid te investeren in innovatie infrastructuur voor het Einstein cluster

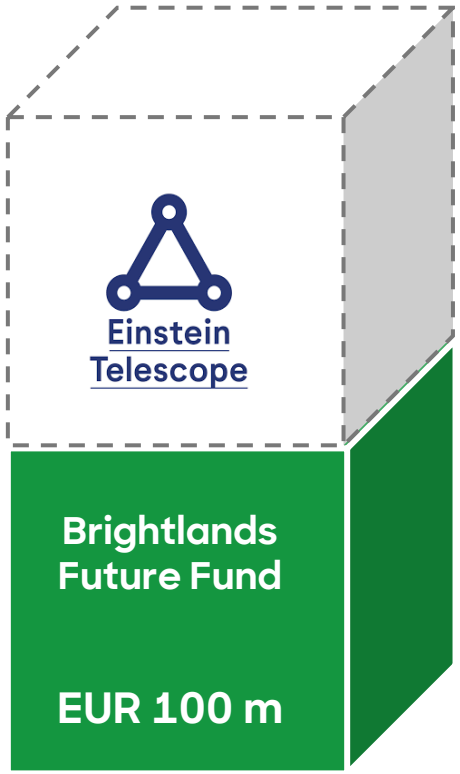

B. Strategie

Het fonds heeft een strategisch investeringsportfolio, een platformstrategie voor cofinanciering en partners voor bedrijfsontwikkeling

Samenvatting - Strategie

- Het Brightlands Future Fund fonds beschikt over een **strategisch investeringsportfolio** en drie pilaren om de **gaten** in de kapitaalketen te **dichten:** innovatie-acceleratie, innovatief mkb, en ecosysteemversterking
- Het fonds heeft een **platformstrategie** voor het geheel en per type investering om zoveel mogelijk **middelen te mobiliseren** voor Limburg bij **private en publieke co-financiers**
- Het fonds werkt samen met **externe partners** om **adequate** en **professionele bedrijfsontwikkelingsondersteuning** te bieden gericht op het aanjagen van **instroom** en **waardecreatie** in latere fases
- De primaire geografische focus van het fonds ligt op de **provincie Limburg**, maar met **zachte** Euregionale en provinciale **grenzen** - Per type investering is een eigen **geografische scope** gedefinieerd afhankelijk van de **balans** in **focus**, **impact** binnen de **regio**, **rendement** en **cofinanciering**
- Het fonds heeft een **één-fonds-strategie** met drie voorname voordelen: **afdekken** van het **rendementsrisico**, **verhogen** van de **flexibiliteit** en het **coördineren** van **vervolginvesteringen** tussen de verschillende fases
- Het Brightlands Future Fund heeft een **"evergreen" strategie*** met een **investeringshorizon** van **minimaal 25 jaar**, waarbij de inkomsten in totaal voldoende moeten zijn om het fonds langjarig in stand te houden
- Het fonds zal zowel **maatschappelijke** als **financiële** interne **prestatie-indicatoren** bijhouden en rapporteren

*) Zie definitielijst in appendix I

Het Brightlands Future Fund beschikt over een strategisch investeringsportfolio met drie belangrijke pilaren

Overzicht pilaren investeringsportfolio Brightlands Future Fund[1]

1 Innovatie-acceleratie

De innovatie-acceleratiepilaar is gericht op het versnellen van de keten en vergroten van de innovatiepijplijn. Hierbij wordt ingezet op vier type investeringen:

- Acceleratie-investeringen gericht op **ondernemende onderzoekers** & **spin-out-kansen** van innovatief mkb, corporates en onderwijs-/ onderzoeksinstellingen om innovaties investeringsrijp te maken
- Proof-of-Concept-investeringen gericht op **start-ups** in de vroege fase
- Seed-investeringen gericht op **start-ups** die de volgende stap zetten in hun ontwikkeling richting scale-up
- Scale-up-investeringen gericht op CAPEX-/OPEX-intensieve **scale-ups** die winstgevend zijn, maar in Nederland lastig financierbaar

2 Innovatief mkb

De innovatief mkb pilaar is breed gericht op **mkb'ers** die innovatiekansen willen verzilveren en opschalen door te internationaliseren, processen te innoveren, nieuwe producten te ontwikkelen en vermarkten, capaciteit uit te breiden of via M&A. Afhankelijk van hun specifieke situatie kunnen deze partijen via een combinatie van type financieringen ondersteund worden, bijvoorbeeld met (converteerbare) leningen en aandelen

3 Ecosysteemversterking

De ecosysteempilaar richt zich op het versterken van het innovatie-ecosysteem door middel van twee type investeringen:

- Innovatie-infrastructuurinvesteringen gericht op Publiek Private Samenwerkingen rond de thema's van de **Brightlands-campussen, Einstein Telescope, AI** en **Defensie** om **gedeelde innovatie-infrastructuur** te realiseren waar onderzoekers van kennisinstellingen, start-ups en mkb gebruik van kunnen maken tegen marktconforme tarieven
- Ecosysteemfondsen gericht op het opzetten van strategische samenwerkingen en het **mobiliseren** van **cofinanciering** bij strategische partners en op nationaal (bijv. seed-fondsregeling of Invest-NL), Euregionaal en Europees niveau om **specifieke gaten in de keten** of **specifieke ecosysteem-onderwerpen**, die nog onderbelicht zijn vanuit toegewijde fondsen, te dichten

Het strategische investeringsportfolio van het Brightlands Future Fund is een **dynamisch** geheel dat zich over tijd blijft ontwikkelen om in te spelen op **nieuwe financieringsbehoeften** en af te schalen op onderdelen, waar in de toekomst minder behoefte is. Er is **experimenteerruimte** om **nieuwe financieringsvormen** te introduceren voor toekomstige behoeften, inclusief niet/beperkt revolverende* financieringsvormen als innovatiegrants en impact bonds

1) Voor gedetailleerde toelichting van de type investeringen zie Appendix II; *) Zie definitielijst in appendix I

Indicatief

Binnen de pilaar innovatie-acceleratie richt het fonds zich op vier type investeringen die gezamenlijk de gehele keten dekken van innovatie tot scale-up

Overzicht type investeringen – Innovatie-acceleratie

Innovatie

Acceleratie-investeringen zijn ingericht om de pijplijn te vullen met innovaties. Dit type investeringen is gericht op **ondernemende onderzoekers** & **spin-out-kansen** van **innovatief mkb** om innovaties investeringsrijp te maken met tickets van **EUR 50-100 k** in de vorm van **converteerbare leningen** met **zeer beperkte revolverendheid** en venture development ondersteuning

Dit type investeringen richt zich op o.a. **start-ups** van studenten van de **Universiteit Maastricht**, die meedoen aan de Brightlands Startup League

Start-up

Financiering voor start-ups betreft twee type investeringen:

- **Proof-of-Concept-investeringen** gericht op vroege fase start-ups dat converteerbare leningen biedt van EUR 350-450 k
- **Seed-investeringen** gericht op start-ups met equity tickets van EUR 0,4-1,0 m

Voor deze instrumenten komen met name kennisintensieve start-ups in aanmerking, vaak voortkomend uit universiteiten of kennisinstellingen, die een innovatieve technologie of test ontwikkelen om een duidelijk afgebakend medisch of technologisch probleem op te lossen

Scale-up

Scale-up-investeringen zijn gericht op CAPEX/OPEX intensieve scale-ups die winstgevend zijn, maar in Nederland vanwege de omvang lastig financierbaar. Biedt tickets van **EUR 2,5-5,0 m** in de vorm van **equity en/of leningen**

Een voorbeeld van dit soort investeringen zijn Pilot plants, waarvoor in samenwerking met andere LIOF fondsen een gezamenlijke grotere ticket kan worden ingediend

Indicatief

Binnen de pilaar innovatief mkb kan het fonds een mix van leningen en aandelen financiering inzetten om Limburgse mkb'ers aan te jagen en te laten groeien

Overzicht type investeringen – Innovatief mkb

Leningen en equity financiering voor innovatief mkb

De innovatief mkb-investeringen zijn gericht op **mkb-ondernemers** die willen innoveren en opschalen door te internationaliseren, capaciteit uit te breiden of via M&A, innovaties willen ontwikkelen en/of implementeren in hun bedrijf of hun bedrijf klaar willen maken voor één van de maatschappelijke transities. Dit type investering biedt financiering van
EUR 1-5 m in de vorm van **leningen** en/of **participaties**, afhankelijk van de specifieke situatie en behoeften van het mkb. In de toekomst zullen indien daar behoefte aan is ook andere of nieuwe financieringsvormen worden verkend

Binnen deze pilaar zal worden samengewerkt met het **netwerk van mkb-partners** om zoveel mogelijk mkb-bedrijven in de regio te bereiken en aan te jagen met zowel **financiering** als **ondersteuning** bij de **bedrijfsontwikkeling**

Voorbeeld sectoren en behoefte

Hightech maakindustrie & digitalisering: Mkb-bedrijven die nieuwe materialen, componenten of digitale productietechnologieën ontwikkelen en willen opschalen via nieuwe productielijnen of internationalisatie

Duurzame en circulaire productie: Mkb-bedrijven die grondstoffen, kunststoffen of reststromen recyclen of vervangen door biobased alternatieven, en daarvoor nieuwe installaties, procesinnovaties of demofabrieken moeten financieren

Gezondheid, life sciences & medtech: Mkb-bedrijven die medische apparatuur, diagnostische testen of digitale zorgoplossingen ontwikkelen en de stap willen maken van pilot naar marktintroductie en internationale groei

Slimme mobiliteit en energie-oplossingen: Mkb-bedrijven die werken aan energie-efficiënte systemen, laadinfrastructuur, slimme logistiek of software voor emissiereductie, en kapitaal nodig hebben voor productontwikkeling en commerciële uitrol

Indicatief

Binnen de pilaar ecosysteemversterking zet het fonds twee type investeringen in gericht op nieuwe gedeelde faciliteiten en ecosysteemfondsen

Overzicht type investeringen - Ecosysteemversterking

Innovatie-infrastructuurinvesteringen

De **innovatie-infrastructuurinvesteringen** zijn gericht op Publiek Private Samenwerkingen rond de thema's van de **Brightlands- campussen, Einstein Telescope, AI** en **Defensie** om **gedeelde innovatie-infrastructuur** te realiseren waarvan onderzoekers van kennisinstellingen, start-ups en mkb gebruik kunnen maken tegen marktconforme tarieven. Investeringen zijn **beperkt revolverend**. Doel van dit instrument is om **nieuwe innovatie-infrastructuren** in Limburg te creëren met een sterke **magneetwerking** op innovatieve bedrijvigheid voor de regio

Voorbeelden van gedeelde faciliteiten die voor een deel vanuit het fonds gefinancierd zou kunnen worden zijn gedeelde labs, testfaciliteiten, pilot- en demolocaties, prototyping- en datacentra voor meerdere gebruikers

Ecosysteemfondsen

De **ecosysteemfondsen** zijn gericht op het opzetten van strategische samenwerkingen en **mobiliseren** van **cofinanciering** bij strategische partners en op nationaal (bijv. seed-fondsregeling of Invest-NL), Euregionaal en Europees niveau om **specifieke gaten in de keten** of **specifieke ecosysteem-onderwerpen**, die nog onderbelicht zijn vanuit toegewijde fondsen, te dichten. Het doel is om nieuwe fondsen op te zetten, waarbij het uiteindelijke beheer afhankelijk van de situatie bij het fonds kan liggen of bij derden

Voorbeelden van ecosysteemfondsen zijn een fonds voor investeringen in start-ups gericht op de groeiende vraag van defensie en ter ondersteuning van de Limburg Defensie Agenda, en het inter-euregionale **Einstein Telescope Fonds** op te zetten in samenwerking met de rijksoverheid, en Belgische-, Duitse- en Europese partners, zodra de definitieve keuze voor de Einstein Telescope op de Euregio Maas-Rijn gevallen is, om een impuls te geven aan de hightech maakindustrie in de Euregio en hen in staat te stellen om bij te dragen aan de Einstein Telescope

De drie pilaren zijn gericht op het uitbreiden, aanvullen en verbinden van het huidige instrumentarium

Overzicht samenhang met huidige instrumentarium LIOF

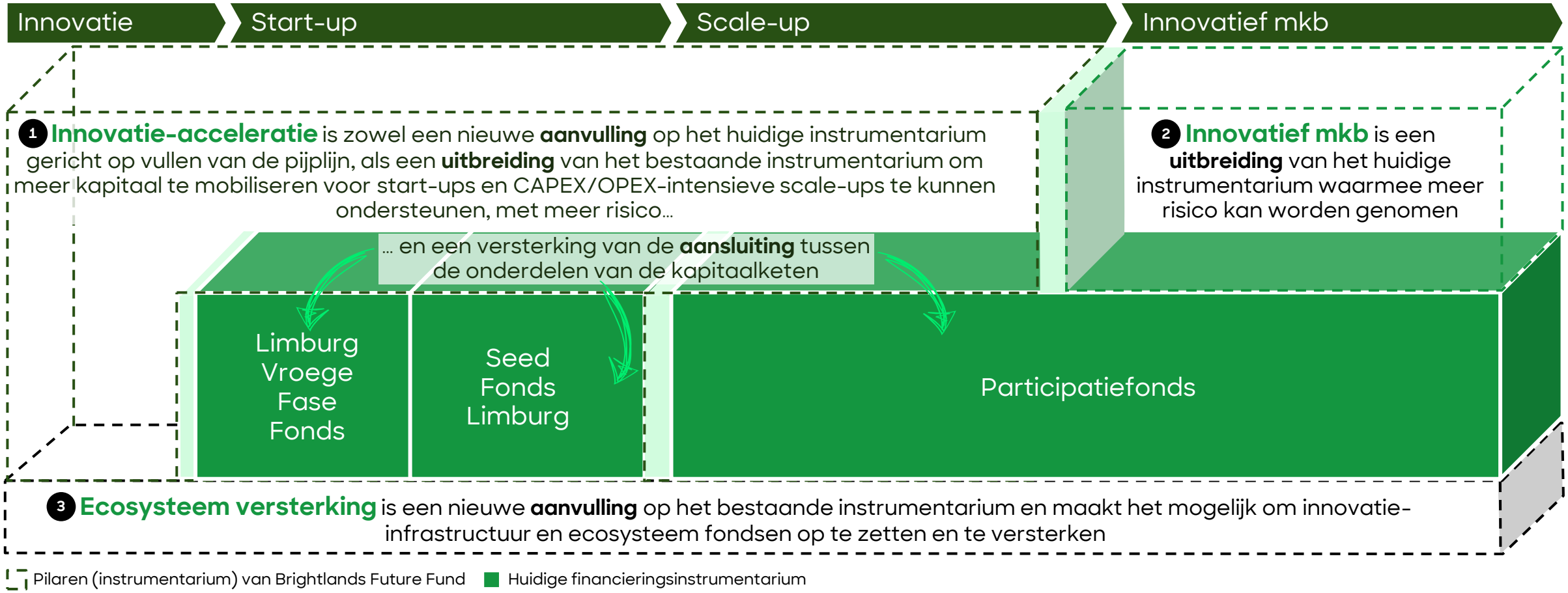

Het Brightlands Future Fund biedt een vervolg op het Seed Fonds Limburg en het Limburg Vroege Fase Fonds op het moment dat deze fondsen zijn uitgeput

Detaillering samenhang met fondsen uit het Limburg Start-up Capital Fonds

Het **Limburg Start-up Capital Fonds** (LSCF) is een dochteronderneming van LIOF welke twee deelinstrumenten bevat. Dit zijn het Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF) en het Seed Fonds Limburg (SFL). Het LSCF is middels deze twee deelinstrumenten complementair aan het Brightlands Future Fund (BFF) en de Limburgse financieringsketen

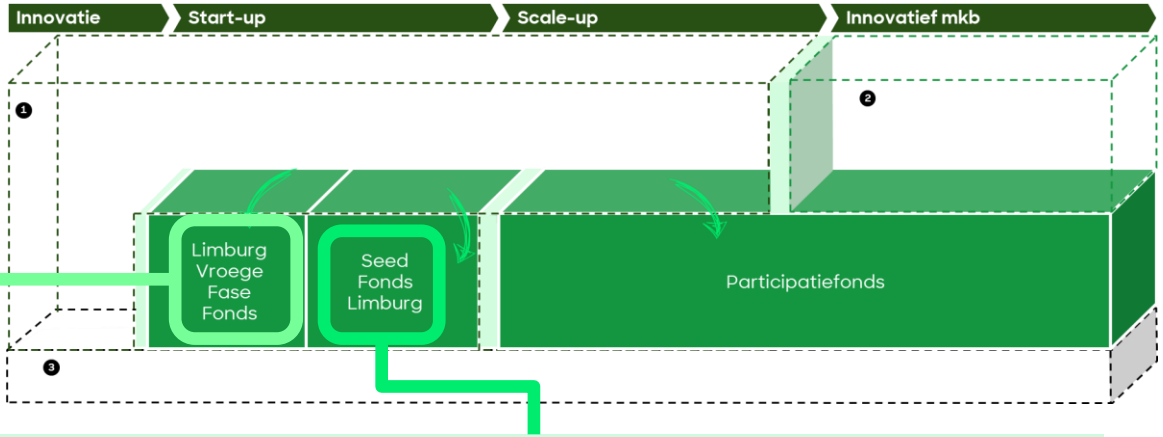

Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF, onderdeel van LSCF) bevat EUR 10 m van de Provincie en het Rijk waarmee Proof-of-Concept (POC) investeringen worden gedaan voor vroege start-ups. Dit instrument is recent vernieuwd en zal komende jaren via LIOF beschikbaar zijn om een groot deel van de benodigde POC-investeringen in Limburg te dragen. Het Brightlands Future Fund zal het LVFF sterker verbinden in de kapitaalketen en aanvullen waar nodig. Het Brightlands Future Fund heeft de mogelijkheid om zelf POC-investeringen te doen als onderdeel van de Innovatie-acceleratie pilaar, maar zal dit alleen doen als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt. Omdat het Rijk meefinanciert en daarmee cofinanciering voor Limburg wordt gerealiseerd, is het nadrukkelijk de strategie om het LVFF zo vaak mogelijk te verlengen

Seed Fonds Limburg (SFL, onderdeel van LSCF) bevatte EUR 20 m van de Provincie waarmee via LIOF seed-investeringen worden gedaan voor start-ups. De investeringsperiode van dit instrument loopt volgend jaar af waarna er minder seedkapitaal beschikbaar is voor Limburg vanuit bestaand instrumentarium. Het Brightlands Future Fund kan deze kapitaalbehoefte aanvullen, seed-investeringen doen en deze stevig inbedden in de kapitaalketen

Het fonds heeft per instrument een platformstrategie om zoveel mogelijk middelen te mobiliseren voor Limburg bij private en publieke cofinanciers

Overzicht platformstrategie

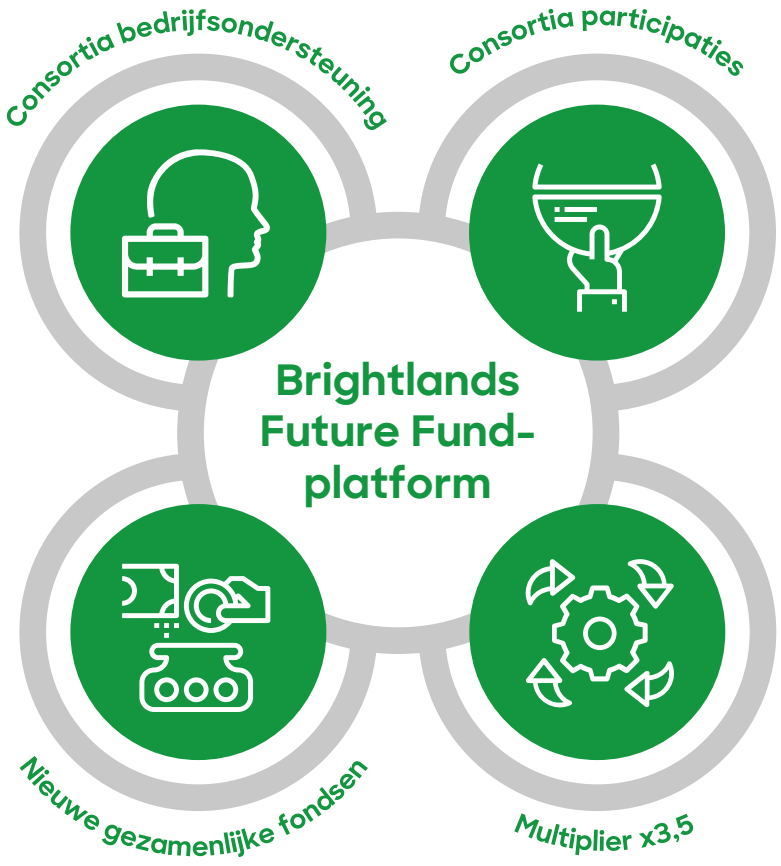

Binnen het Brightlands Future Fund worden drie opties voorzien om publieke- en/of private cofinanciering aan te trekken om een multiplier te creëren op de eigen middelen en additionele investeringen van buitenaf in Limburg uit te lokken:

- **Consortia rondom bedrijfsondersteuning –** In-kind bijdragen* van potentiële partners in de Venture Development ondersteuning, bijv. de Brightlands- campussen, imec of Techleap
- **Cofinanciering in participaties –** Consortia gebouwd rondom participaties om gezamenlijk (vervolg)investeringen te doen met o.a. private investeerders en Invest-NL, en met grootbanken voor de financiering van mkb
- **Cofinanciering in fondsen –** Gezamenlijke fondsen rondom specifieke thema's zoals bijvoorbeeld met strategische partners (bijv. grote bedrijven) gericht op specifieke sectoren of met regionale partners voor de Einstein Telescope

De ambitie is om op deze manier een multiplier voor investeringen in Limburg te creëren van **minimaal 3,5** op de investeringen van het fonds

*) Zie definitielijst in appendix I

Het fonds versterkt via de platformstrategie de toegang van Limburgse bedrijven tot nationale fondsen en pensioenfondsen als co-investeerders

Kansen binnen platformstrategie – twee voorbeelden

Cofinanciering aantrekken naar Limburg vanuit nationale fondsen van rapport Wennink

- Het Brightlands Future Fund (BFF) fungeert als regionale cofinancieringspartner, waardoor projecten uit Limburg sneller kunnen aansluiten bij de nationale fondsen zoals voorgesteld in Rapport Wennink en het bestaande Invest-NL
- Door de aanwezigheid van het BFF ontstaat een sterkere pijplijn van kansrijke innovatieve bedrijven en projecten, wat de kans vergroot dat nationale fondsen middelen richting Limburg alloceren
- Een goed gepositioneerd BFF vergroot de onderhandelingskracht van Limburg richting Rijk bij de inrichting en governance van nieuwe nationale fondsen, zodat Limburg als focusregio voor cofinanciering kan worden benoemd
- Verbeterde randvoorwaarden in de nationale fondsen verlagen de drempel voor ondernemers, waardoor meer Limburgse bedrijven actief op zoek gaan naar financiering

Pensioenfondsen op de lange termijn aantrekken bij cofinanciering

- Naarmate het BFF een sterk track record opbouwt qua dealflow, rendement, en succesvolle exits, kan gekeken worden naar pensioenfondsen als co-investeerders
- Hierbij zullen pensioenfondsen waarschijnlijk alleen in latere groeifases willen instappen met cofinanciering om risico's te beperken
- Samenwerking met bestaande fondsenmanagers die al pensioenfondskapitaal beheren, zoals PGGM en Achmea, kan dienen als opstap naar direct instappen van pensioenfondsen
- De innovatiegerichte strategie van BFF sluit goed aan bij ESG- en impactmandaten van pensioenfondsen

Bron: Rapport Wennink

Het fonds werkt samen met externe partners om adequate ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling te bieden over de hele breedte

Overzicht strategie professionele bedrijfsondersteuning (genoemde partijen zijn indicatief en niet benaderd)

De verbinding en samenwerking met **Limburgse kennisinstellingen** en de **Brightlands-campussen** wordt gecreëerd om gebruik te maken van de **aanwezige kennis** o.a. bij het nemen van **investeringsbesluiten**[1] in specifieke sectoren en om het achterliggende **netwerk** te mobiliseren en de pijplijn te vullen – Ook via **vouchers** van het acceleratieprogramma wordt samengewerkt om **professionele ondersteuning** te realiseren voor start-ups, aangezien deze ook bij de Brightlands-campussen kunnen worden ingezet

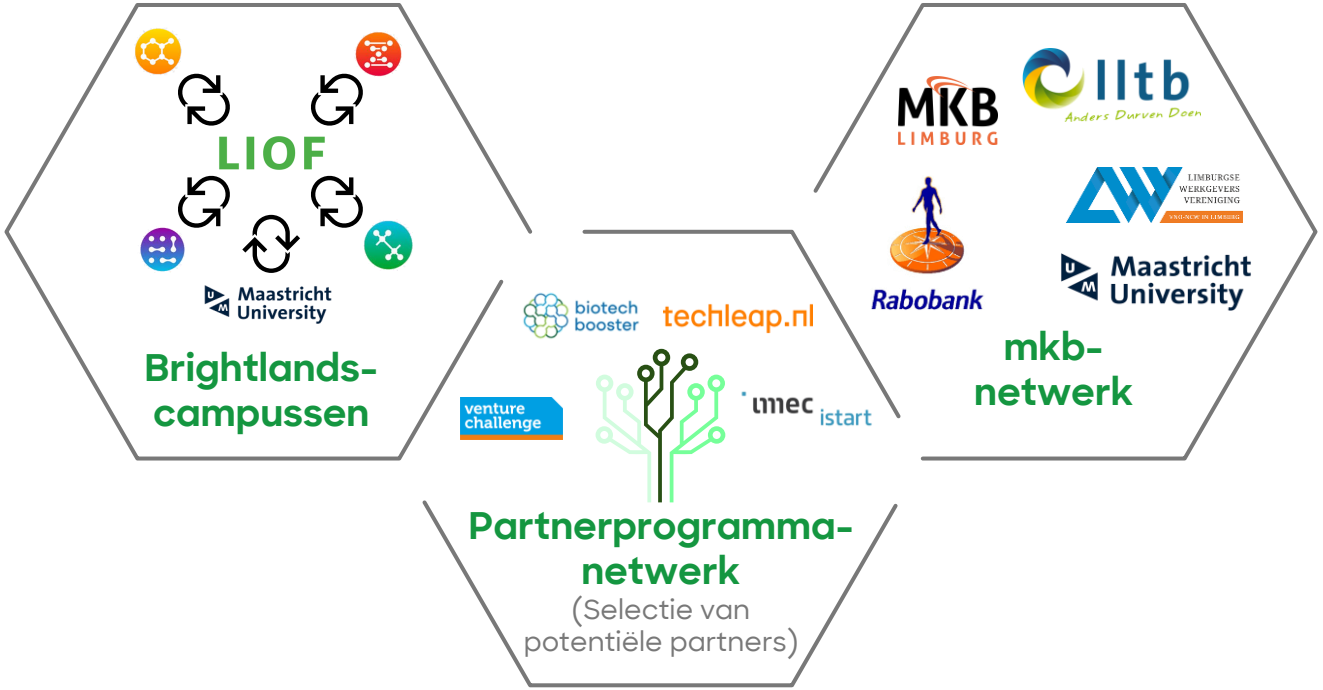

Samenwerking wordt ontwikkeld met partijen met een goede verbinding met het **Limburgse mkb** om zo een breed mkb-netwerk op te bouwen om de juiste mkb-bedrijven te **bereiken** en hen **maatwerk ondersteuning** te kunnen bieden om te **groeien**

Het fonds bouwt een **netwerk** op van **partnerprogramma's** waarmee wordt samengewerkt om de **toegang** van **Limburgse start-ups/scale-ups** tot deze programma's te **vergroten,** dit vraagt om maatwerk waarbij per portfolio bedrijf zal worden gekeken met welke partner deze het beste ondersteund kan worden. Potentiële partners zijn bijvoorbeeld imec.istart, Biotech Booster, het Techleap Pole Position programma en de Venture Challenge (niet benaderd)

1) Investeringsbesluiten worden genomen door het fondsmanagement, maar business developers van de Brightlands-campussen kunnen start-ups aandragen en kunnen worden geraadpleegd indien een start-up actief is op een terrein gerelateerd aan een thema van de Brightlands-campussen

Acceleratie-investeringen van het Brightlands Future Fund zijn gericht op vroege bedrijfs-ontwikkeling en brengen incubatie- en acceleratieprogramma's in stelling

Bedrijfsontwikkeling door acceleratie-investeringen

Acceleratie-investeringen voor bedrijfsontwikkeling

- Acceleratie-investeringen voorzien startende ondernemers van **middelen en ondersteuning** om **hun ideeën te ontwikkelen tot een bedrijf**
- Met de middelen uit deze investeringen kunnen ondernemers **professionele ondersteuning voor bedrijfsontwikkeling** bekostigen en **deelnemen aan bewezen incubatie- en acceleratieprogramma's**
- Het Brightlands Future Fund creëert een **netwerk** van waardevolle incubatie- en acceleratieprogramma's van derden en verbindt startende ondernemers aan dat netwerk – er is geen verplichte winkelnering, voor iedere ondernemer is **maatwerk** die kan worden bekostigd met een acceleratie-investering
- Acceleratie-investeringen geven een groot aantal startende ondernemers de kans om een bedrijf te ontwikkelen, en vullen daarmee de **pijplijn** voor zowel het bredere Limburgse ecosysteem als toekomstige participaties van het Brightlands Future Fund in latere fases[2]

Voorbeeld incubatieprogramma – imec.start

imec focust op digitale- en semiconductor technologie en ondersteunt innovatie over de gehele keten

- Imec.istart is een **versneller** voor tech start-ups in de **pre-seed fase**, die actief is sinds 2011 en sindsdien meer dan 300 start-ups ondersteund heeft
- Imec.istart heeft ook een **Nederlands programma** sinds 2021 in samenwerking met NovelT en heeft 26 Nederlandse start-ups ondersteund (waarvan geen uit Limburg)
- Het programma duurt 12 tot 18 maanden en biedt **pre-seed financiering**[1], **persoonlijke coaching** en **workshops** gericht op het product, market, growth en investor ready maken van de start-up
- Daarnaast biedt het programma toegang tot het netwerk, technologie en talent van imec

1) EUR 50 k voor 6% equity en EUR 50 k als converteerbare lening met een optie voor een additionele EUR 150 k; 2) Een acceleratie financiering uit het Brightlands Future Fund geeft geen garantie voor een volgende investering

Indicatief

Het Brightlands Future Fund sluit aan op de bredere LIOF pijplijn en partnerschappen om dealflow op gang te brengen – ~900 leads zitten al in de pijplijn

Bredere LIOF pijplijn voor Brightlands Future Fund dealflow

Bestaande LIOF pijplijn

Innovatieprojecten, '21-'24 [#]: 828

BD projecten, '21-'24 [#] 57

Venture building & subsidieprogramma's van LIOF

Veel leads zijn al bekend maar onvoldoende financierbaar in het huidige instrumentarium van LIOF wegens te hoog risico, omdat ze bijvoorbeeld in een te vroege fase zitten of te veel financiering nodig hebben tegen hoog risico – Met het Brightlands Future Fund kan een deel van deze ~900 leads wel worden gefinancierd, wat een grote en directe potentiële dealflow geeft voor het Brightlands Future Fund

Toekomstige instroom

+

Vanuit BD LIOF

LIOF komt continu in aanraking met ondernemers vanuit de lopende BD activiteiten die het doet voor individuele ondernemers en voor het ontwikkelen van ecosystemen, en zorgt daarmee voor een instroom van potentiële leads voor het BFF. Tegelijkertijd verhoogt BD bij LIOF de kwaliteit van die leads, door ze te ondersteunen bij het 'investor-ready' worden

Vanuit ecosysteem-partners

Het innovatie netwerk genereert continu nieuwe innovatieve cases, die via gezamenlijke programma's vroegtijdig als veelbelovend kunnen worden geïdentificeerd.
Partners in dit netwerk zijn o.a.:

- Campussen
- Kennisinstellingen
- MKB-netwerken

Vanuit buitenland (FID)

LIOF werft gericht buitenlandse bedrijven die als 'missing link' in Limburgse waardeketens kunnen fungeren en nieuwe kennis, technologie en groeikansen meenemen. De focus ligt op hoogwaardige partijen binnen o.a. technologie en defensie, waarvoor vaak ook regionale co-investeringen nodig zijn om vestiging en verdere groei in Limburg mogelijk te maken

Bron: LIOF Jaarverslag 2024

De primaire geografische focus van het fonds ligt op de provincie Limburg, maar met zachte Euregionale en provinciale grenzen

Overzicht geografische scope

De primaire geografische scope van het fonds als geheel is de provincie Limburg

- Uitgangspunt van het fonds is het versterken van de toekomstige economie van de **provincie Limburg** door te investeren in bedrijven die gevestigd zijn in Limburg en hiermee ook investeringen van derden binnen de regio aan te trekken
- Indien **samenwerkingen met derden** worden aangegaan blijft dit altijd het uitgangspunt en is de ambitie om meer middelen te mobiliseren voor Limburg dan het fonds in de samenwerking investeert – Het wordt geaccepteerd dat een deel van middelen in de samenwerking buiten Limburg wordt geïnvesteerd

Met zachte Euregionale en regionale grenzen …

- Het fonds kijkt met een **internationale blik** naar groei. Economische ontwikkeling stopt namelijk niet bij de grens. Daarom zoekt het fonds actief samenwerking **over provincie- en landsgrenzen heen** met publieke en private investeerders en programma's die ondernemers versterken
- Deze aanpak stimuleert **interregionale kapitaalstromen** en positioneert Limburg als het **kloppend hart van de Euregio** en **hotspot voor innovatie** – Hoewel een deel van het kapitaal de provinciegrenzen zal oversteken, komt er naar verwachting méér terug in de vorm van nieuwe investeringen, partners en kennis, die Limburg structureel versterken

… en geografisch maatwerk per type investering

- Per type investering vindt maatwerk plaats met betrekking tot het geografische beleid waarbij zal worden gezocht naar een **balans** tussen de **focus** van de investering, **rendementseis** en belangen van voorziene **co-financiers**
- Er dient altijd een **aantoonbare link** te zijn tussen Limburg en het bedrijf, waarbij het te investeren bedrag wordt aangewend voor activiteiten waarvan de effecten deels of geheel zullen neerslaan op de provincie Limburg

De één-fonds-strategie heeft drie voordelen: afdekken van het rendements-risico, verhogen van de flexibiliteit en coördineren van vervolginvesteringen

Overzicht voordelen één-fonds-strategie

1 **Afdekken rendementsrisico** door te streven naar voldoende inkomsten voor duurzame inzet van kapitaal voor het fonds als geheel en niet per investering. Zo kunnen verliezen binnen minder revolverende onderdelen gedekt worden door winsten in revolverende onderdelen. Hierdoor is het fonds in staat risicovollere investeringen te doen en/of naar verwachting verlieslatende investeringen met grote maatschappelijke impact en toch kapitaal langdurig te laten werken

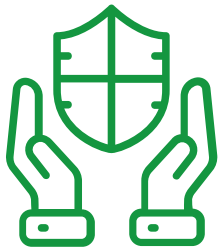

2 **Verhogen flexibiliteit** door te werken met pilaren in plaats van verschillende fondsen. Zo worden geen schotten geplaatst tussen verschillende potten, maar vinden investeringen plaats vanuit dezelfde pot. Daarbij is de omvang per type investering indicatief en kan worden geschoven indien omstandigheden hierom vragen, afhankelijk van behoeften in het Limburgse ecosysteem

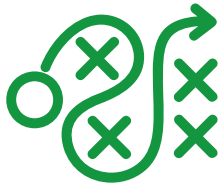

3 **Coördineren vervolginvesteringen** doordat het fonds actief is over de gehele kapitaalketen. Zo kan een warme overdracht plaatsvinden bij overgang tussen de instrumenten en kan men de pijplijn van investeringen in latere fases van bedrijfsontwikkeling goed in kaart brengen en een participatie optimaal voorbereiden op de volgende stap in de financiële ontwikkeling

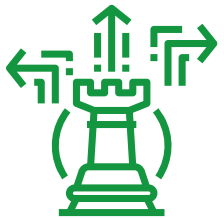

Het Brightlands Future Fund streeft naar langdurige inzet van het kapitaal in een evergreen concept

Rendement & looptijd

- Het doel van het fonds is om kapitaal **langdurig** aan het werk te zetten voor **maatschappelijke impact** voor Limburg. Dit wordt bereikt door **herinvesteringen** mogelijk te maken en inkomsten uit winstgevende onderdelen in te zetten om uitgaven binnen verlieslatende onderdelen te compenseren, waarbij de inkomsten in totaal voldoende moeten zijn om het fonds langjarig in stand te houden
- Om deze strategie succesvol te kunnen uitvoeren is een **lange investeringshorizon** noodzakelijk, waarbij bepaalde type investeringen binnen het fonds sneller kunnen worden uitgezet dan andere en ook in doorlooptijd van elkaar verschillen. Om met het fonds als geheel een cyclus inclusief eerste herinvesteringen te doorlopen is **minimaal 15 jaar** nodig om eerste resultaten en herinvesteringen te kunnen laten zien
- Uitgangspunt is dat het fonds een **"evergreen" fonds** is om kapitaal zo effectief, lang en vaak mogelijk te kunnen inzetten voor Limburg – Inkomsten (en mate van revolverendheid) dienen hierbij niet als doel, maar als middel om het fonds langjarig in te kunnen zetten. Bij tegenvallende resultaten kan wel aan de noodrem worden getrokken. Bij een keuze om te stoppen is er een **afbouwperiode** van **10 jaar** om bedrijven in het fonds continuïteit te bieden en investeringen te laten renderen

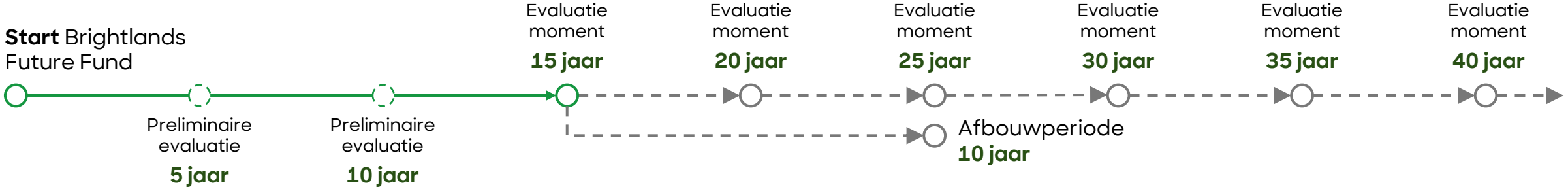

Het BFF zal economische, financiële en maatschappelijke interne prestatie-indicatoren bijhouden en rapporteren in lijn met de MJP-prestatie-indicatoren

Overzicht potentiële prestatie-indicatoren

Economische prestatie-indicatoren

Per doel van het Brightlands Future Fund zijn potentiële interne prestatie-indicatoren gedefinieerd aan de hand waarvan de impact kan worden geëvalueerd:

- **Meer kapitaal:**
  - Gecumuleerde eigen investeringen
  - Totaal voor Limburg gemobiliseerde financiering in bedrijven:
    - Publiek, e.g. nationaal, Euregionaal & Europees
    - Privaat, e.g. strategische partijen & private financiers
- **Gesloten kapitaalketen:**
  - Totaal aantal investeringen per pilaar
  - Totaal aantal ondersteunde Limburgse bedrijven
- **Meer bedrijvigheid:**
  - Aantal gecreëerde FTE bij Limburgse bedrijven waarin is geïnvesteerd
  - Aantal nieuw gecreëerde bedrijven

Financiële prestatie-indicatoren

Het fonds hanteert een aantal interne financiële prestatie-indicatoren, zowel op fondsniveau als per instrument, om de instandhouding van het fonds te bewaken, dit zijn:

- Geïnvesteerd vermogen
- Fondswaarde
- Total Value to Paid-In Capital (TVPI*)
- Fondskosten per jaar
- Maatschappelijke outcome indicatoren

Maatschappelijke outcome-indicatoren

Het fonds stuurt naast financiële resultaten ook op maatschappelijke waarde. Onderstaande voorbeelden zijn richtinggevend, maar nog niet definitief afgebakend. In de volgende fase zal verder verkend worden hoe deze het beste kunnen worden gemeten en geoperationaliseerd.

- Kwalitatieve arbeid en arbeidsproductiviteit
- Euregionale waardecreatie
- Bijdrage aan brede welvaart

De te rapporteren prestatie-indicatoren zullen worden aangesloten op de algemene prestatie-indicatoren van LIOF, die binnen het kader van het nieuwe meerjarenplan zullen worden gedefinieerd. LIOF onderzoekt samen met Provincie Limburg relevante, praktische impact KPI's die we materieel achten en waar portfoliobedrijven redelijkerwijs (wél) over kunnen rapporteren, afhankelijk van de sector en de fase waarin ze zich bevinden.

1) Cumulatief geïnvesteerd vermogen gedeeld door de oorspronkelijke fondsomvang; 2) Pre-seed, scale-ups & mkb; *) Zie definitielijst in appendix I

C. Portfolio-ontwikkeling

Indicatief

Het Brightlands Future Fund bouwt een participatieportfolio met impact - De portfolio wordt actief bijgestuurd op de balans tussen impact en instandhouding

Samenvatting - Portfolio-ontwikkeling

- Om de ontwikkeling van het **Brightlands Future Fund** te projecteren is een **fondsmodel** opgesteld met een aantal te variëren aannames
- Een realistisch **basisscenario** voor de portfolio ontwikkeling is gedefinieerd en doorgerekend, en een aantal variaties op dat basisscenario
- Het BFF faciliteert **vervolginvesteringen** binnen de volledige kapitaalketen met behulp van de **aansluitende instrumenten** binnen het fonds, waarbij **vroege fase business development** cruciaal is voor instroom in alle fases
- In het basisscenario investeert het fonds in totaal **EUR 290 m** tot 2050 (**2,9 keer de initiële inleg** van EUR 100 m) in de Limburgse economie en maatschappij met meer dan **580 ondersteunde bedrijven**
- Het volledige initiële fondsvermogen wordt in het basisscenario binnen 10 jaar aan het werk gezet voor Limburg en genereert **voldoende inkomsten** om het fonds op lange termijn **duurzaam** te laten werken
- Door **actief portfoliomanagement** kan worden bijgestuurd in de balans tussen maatschappelijke impact, instandhouding van het fonds via inkomsten uit meer revolverende type investeringen, en behoefte in de markt
- Het Brightlands Future Fund draagt in het basisscenario gemiddeld **EUR ~45 m per jaar bij aan het financieringstekort** van EUR 300-400 m in Limburg, mede dankzij een **multiplier via cofinanciering**

Om de ontwikkeling van het Brightlands Future Fund te projecteren is een fondsmodel opgesteld met een aantal variabelen

Toelichting fondsmodel

Input

Uitgangspositie:
- Startvermogen van EUR 100 m
- Initiële inleg wordt in 10 jaar geïnvesteerd

Kostenprojectie:
- Fondskosten als een percentage per type investering (1,0-4,0%) op basis van initiële omvang fonds en daarna geschaald naar de investeringen per jaar

Investeringsbeleid:
- Nieuwe investeringen gelijk aan de initiële mix van type investeringen
- Verwacht rendement van investeringen op basis van inschattingen van revolverendheid en historische resultaten (waar beschikbaar)
- Vanaf jaar 8, wanneer het merendeel van de significante type investeringen beginnen uit te keren, herinvesteert het fonds en bouwt het investeringsniveau met 2% per jaar op met inachtneming van de fondskosten en naar rato van de type investeringen (zonder check op ticket size)

Variabelen

Te variëren aannames rekenmodel:
- Initiële samenstelling type investeringen
- Looptijd van investeringen per type investering
- Mix nieuwe investeringen
- Initiële investeringsperiode
- Groeipercentage maximale omvang nieuwe investeringen
- Revolverendheid op inleg
- Rente over lening
- Fondskosten per type investering
- Multiple per type investering
- Ticket size per type investering
- Aantal gecreëerde FTE per EUR m geïnvesteerd per type investering

Output

Projectie van geïnvesteerde middelen, vervolginvesteringen, inkomsten, cashpositie, fondsomvang en impact over tijd

Impact

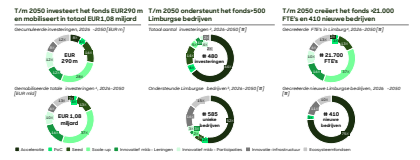

Geïnvesteerde middelen

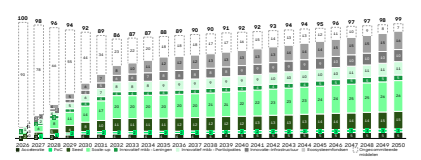

Investeringen per jaar

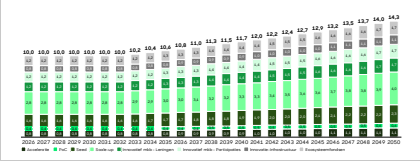

Investeringen per ronde[1]

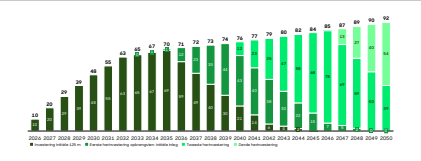

Jaarlijkse cashflow[1]

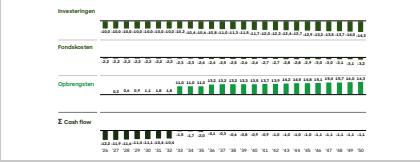

Gecumuleerde investeringen[1]

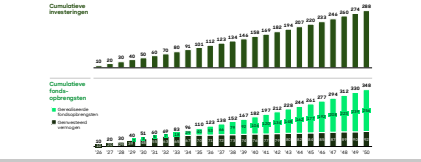

1) Zie Financieel plan in hoofdstuk E voor toelichting op outputs

Een realistisch basisscenario voor de portfolio ontwikkeling is gedefinieerd en doorgerekend, en een aantal variaties op dat basisscenario

Overzicht scenario's

Basisscenario:

Gebalanceerde, realistische investeringsportfolio waarin:

- Alle type investeringen worden gedaan
- Inkomsten worden herinvesteert volgens eenzelfde portfolio verdeling
- Realistische rendementen per type investeringen zijn ingeschat
- Het Brightlands Future Fund duurzaam kan door blijven bestaan doordat investeringen en inkomsten in balans zijn
- Er significante maatschappelijke en economische impact wordt gerealiseerd door meer kapitaal in Limburg, gaten in de kapitaalketen te dichten en meer bedrijvigheid te realiseren

Het basisscenario is het **geambieerde scenario**, en laat zien dat het Brightlands Future Fund is geëquipeerd om een **duurzame (langdurige) bijdrage** te leveren aan de versterking van de Limburgse economie en maatschappij

Zie appendix III voor uitwerkingen van alternatieve scenario's

Laag-rendement scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar door een **lager rendement** zijn er onvoldoende inkomsten om in dezelfde portfoliomix door te investeren en het fonds duurzaam langjarig in stand te houden

In dit scenario worden **twee opties** beschreven om Brightlands Future Fund duurzaam in stand te houden: (a) door de investerings-mix **bij te sturen naar meer revolverende onderdelen** (latere fase), of (b) door **structureel middelen bij te storten**

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **in staat is om tegenvallende rendementen op te vangen** door de portfolio mix aan te passen, wat wel ten koste gaat van een deel van het maatschappelijk rendement

Hoog-rendement scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar het **rendement blijkt hoger** dan initieel voorzien

In dit scenario is er **extra ruimte voor investeringen**, die worden gedaan in niet-revolverende onderdelen **waar de additionaliteit van het fonds het grootst is** en veel **maatschappelijke impact** wordt gecreëerd

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund in staat is om bij meevallende rendementen **te sturen op een verhoging van de maatschappelijke en economische baten** voor Limburg

Maatschappelijk scenario:

De initiële investeringsportfolio wordt **zwaarder ingezet** op niet-revolverende onderdelen met **veel maatschappelijke waarde** – De rendementen per type investering zijn gelijk aan die in het basisscenario

In dit scenario zijn er nog steeds **voldoende inkomsten** om het fonds **duurzaam** in stand te houden, maar op een lager niveau en daarmee komt er ook **minder geld terug naar de Provincie** bij een eventueel stoppen van het fonds

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **in staat is om strategische afwegingen te maken** tussen, en te sturen op, verschillende maatschappelijke en eco-nomische impact, en impact en rendement te balanceren op een gewenst niveau

Afbouw scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar **na 15 jaar** wordt de keuze gemaakt om **het fonds te stoppen**

In dit scenario **stopt** het Brightlands Future Fund met investeren **na 15 jaar** en **bouwt het de portfolio af** over een **~10 jaar** periode

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **kan worden gestopt**, en dat na afbouw van de portfolio de middelen vervolgens **terugvloeien naar de Provincie**

Indicatief

Het basisscenario is een uitgangsportfolio die alle type investeringen omvat, en modelleert de ontwikkeling o.b.v. realistische aannames voor revolverendheid

Modellering portfolio basisscenario

Investeringen	Input modellering							Opmerkingen
	Initiële investeringen	*Nieuwe investeringen*	*Looptijd investeringen*	*Gemiddelde ticketsize*	*Revolverendheid[1]*	*Fonds-kosten[2]*	*Multiplier[3]*	
Acceleratie	8,0% (EUR 8 m)	8,0%	5	EUR 75 k	20% (-27,5% IRR[5])	4,0%	1,0	Minst revolverend onderdeel
PoC[4]	4,0% (EUR 4 m)	4,0%	5	EUR 400 k	60% (-9,7% IRR)	3,0%	3,0	Aanvulling op het LVFF, voor als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt
Seed	16,0% (EUR 16 m)	16,0%	7	EUR 700 k	125% (+3,2% IRR)	3,0%	3,0	Aanvulling op het SFL dat volgend jaar afloopt; naar verwachting revolverend
Scale-up	28,0% (EUR 28 m)	28,0%	7	EUR 3.500 k	180% (+8,8% IRR)	2,0%	5,0	Naar verwachting het hoogste rendement samen met de mkb-participaties
Innovatief mkb-leningen	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	5	EUR 2.000 k	95% (+7% rente) (-1,0%[6] IRR)	2,0%	5,0	Gebaseerd op fondsperformance van het huidige MKBLF
Innovatief mkb-participaties	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	7	EUR 2.000 k	180% (+8,8% IRR)	2,0%	3,0	Naar verwachting het hoogste rendement samen met scale-up-investeringen
Innovatie-infrastructuur	8,0% (EUR 8 m)	8,0%	10	EUR 2.500 k	80% (-2,2% IRR)	2,0%	3,0	Deelt 20% subsidie uit/heeft een negatieve verwachting en is 80% revolverend
Ecosysteem-fondsen	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	10	EUR 4.000 k	125% (+2,3% IRR)	1,0%	4,0	Gericht op gaten in het innovatie-ecosysteem en daarom relatief lage IRR verwachting

1) Revolverendheid voor fondskosten; 2) Gemiddelde fondskosten van ~2,24% in 2026 - Fondskosten gaan uit van btw-neutraal; 3) Multiplier op eigen financieringen - Een multiplier van 2 wil zeggen dat voor elke geïnvesteerde euro er één euro cofinanciering wordt gemobiliseerd; 4) Proof-of-Concept; 5) Internal Rate of Return, zie definitielist; 6) Exclusief rente
Bron: LIOF, Roland Berger

Indicatief

In het basisscenario investeert het fonds t/m 2050 EUR 290 m, worden meer dan 580 bedrijven ondersteund en 21.700 FTE's gecreëerd

Impact Brightlands Future Fund in 2050 in basisscenario (doorgerekend op basis van fondsmodel)

T/m 2050 investeert het fonds EUR 290 m en mobiliseert in totaal EUR 1,08 miljard

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

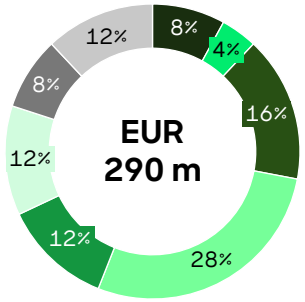

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

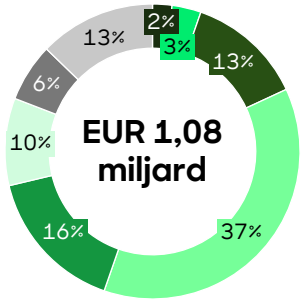

T/m 2050 ondersteunt het fonds >500 Limburgse bedrijven

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

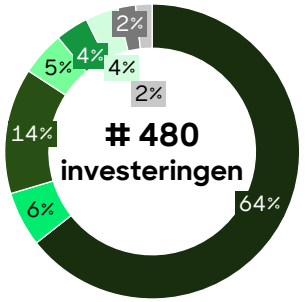

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

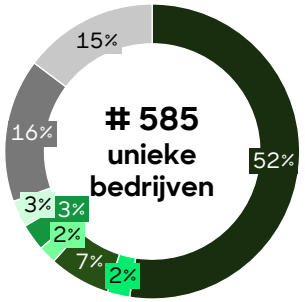

T/m 2050 creëert het fonds >21.000 FTE's en 410 nieuwe bedrijven

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

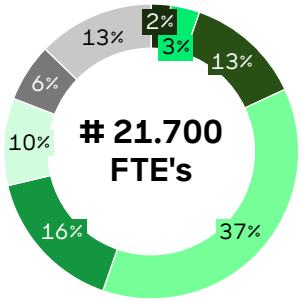

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

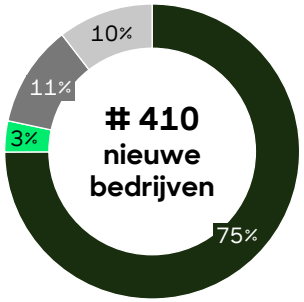

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticketsize per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering (zie volgende slide); 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

Door middel van het aansluitende instrumentarium organiseert het fonds vervolginvesteringen over de gehele keten, mede geholpen door het LVFF

Overzicht vervolginvesteringen - basisscenario

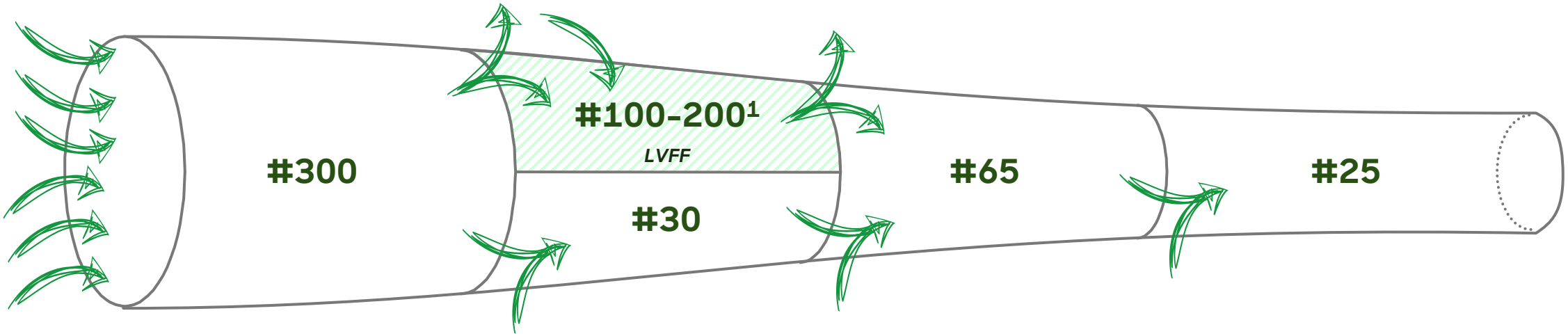

Acceleratie-investeringen

- **12** investeringen gemiddeld **per jaar** in nieuwe bedrijven resulterend in **~300 investeringen** in **totaal** tot 2050 die de basis vormen voor de pijplijn van het Brightlands Future Fund
- **20%** van de bedrijven is succesvol, oftewel **2-3** investeringen per jaar en **~60** in **totaal** tot 2050

Proof-of-Concept-investeringen

- **~1,2** investering gemiddeld **per jaar** resulterend in **~30 investeringen** in **totaal** tot 2050
- **~50%** zijn **vervolginvesteringen** van het Brightlands Future Fund in de acceleratie-fase, oftewel ~15 in totaal tot 2050

Seed-investeringen

- **2-3 investeringen** gemiddeld **per jaar** resulterend in **~65** in **totaal** tot 2050
- **~25%** zijn **vervolg-investeringen** van het Brightlands Future Fund in de POC-fase, oftewel ~15 in totaal tot 2050

Scale-up-investeringen

- **1** investering gemiddeld **per jaar** resulterend in **25** in **totaal** tot 2050
- **~50%** zijn **vervolginvestering** van het Brightlands Future Fund in de seed-fase, oftewel 10-15 in totaal tot 2050

Hoeveelheid investeringen in 2026-2050 van bepaald type In- en uitstroomrichtingen in fase

1) LVFF heeft EUR ~10 m tot de beschikking in de komende 3 jaar waarmee 25 POC-investeringen gedaan kunnen worden; het basisscenario gaat ervan uit dat LVFF enkele keren wordt verlengd op eenzelfde niveau in de toekomst, wat ruimte geeft voor maximaal 200 extra PoC-investeringen tot 2050

Indicatief

Het initiële startkapitaal wordt gespreid over tien jaar aan het werk gezet voor Limburg, met voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten werken

Geïnvesteerde middelen [EUR m] - basisscenario

In het basisscenario groeit het Brightlands Future Fund op de lange termijn licht in omvang, hoewel dit niet als een doelstelling wordt gezien – In appendix III scenario 2 is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin inkomsten hoger zijn dan verwacht, en er bewust gestuurd wordt naar investeringen met meer maatschappelijke impact maar minder rendement

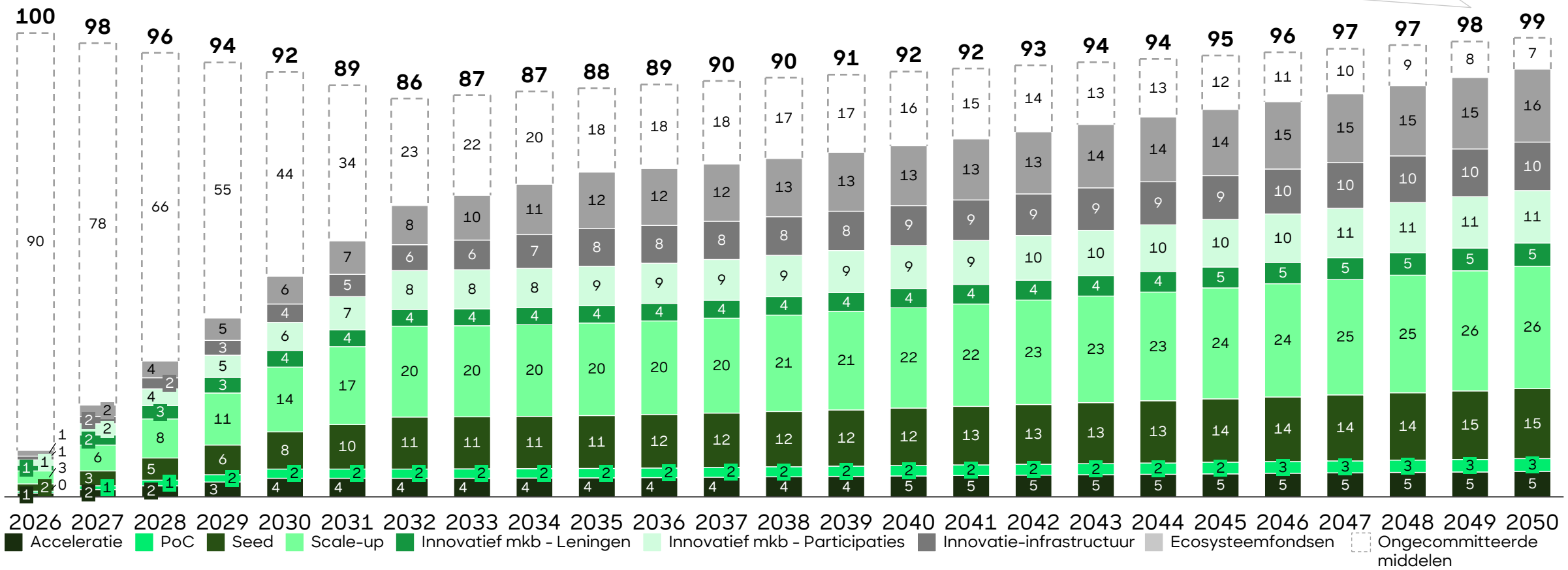

Indicatief

In het basisscenario is ruimte voor een kleine groei van investeringen (2% p.j. vanaf 2033) met jaarlijks dezelfde investeringsmix als aan de start

Investeringen per jaar [EUR m] - basisscenario

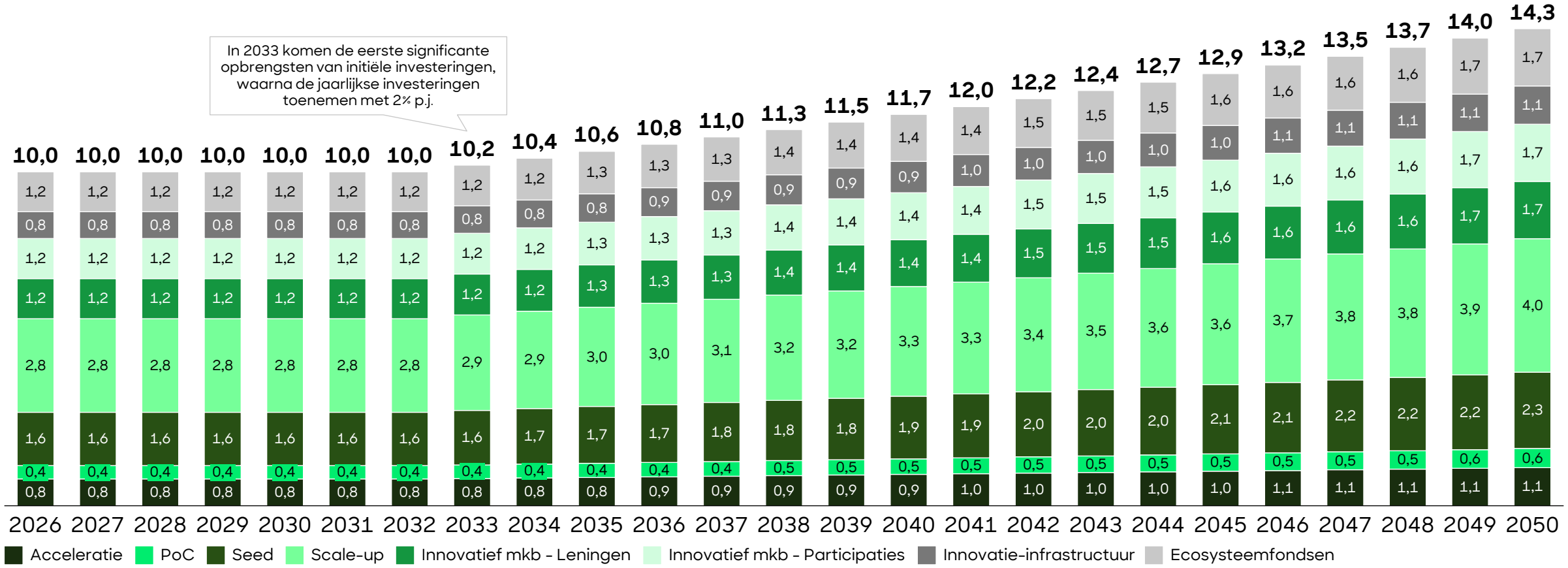

Indicatief

In het basisscenario draagt het Brightlands Future Fund EUR ~45 m per jaar bij aan het financieringstekort in Limburg

Overzicht Kapitaalketen Limburg

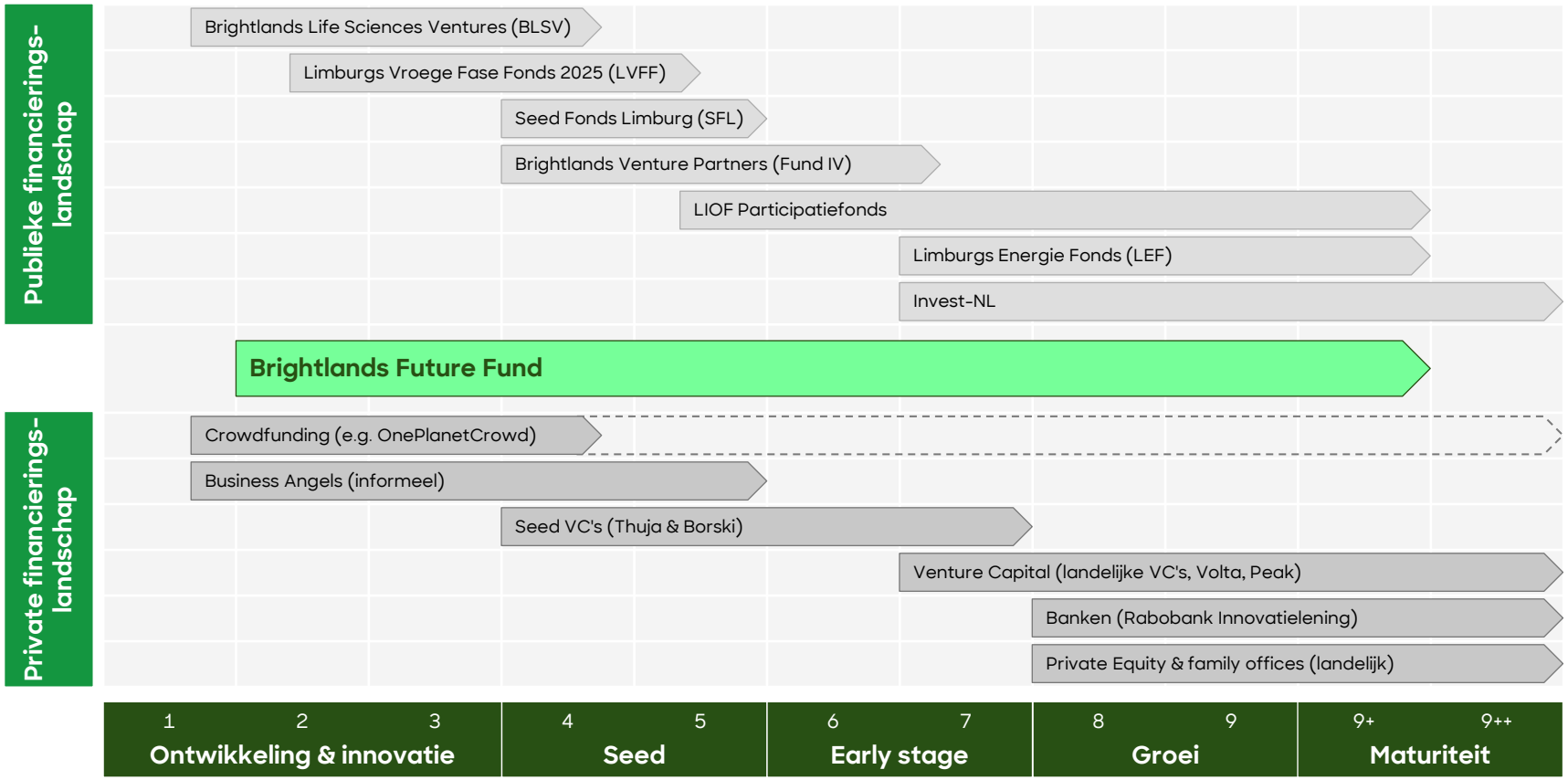

Rol BFF in kapitaalketen

- Het Brightlands Future Fund vult bestaande publieke en private instrumenten aan over de hele kapitaalketen – het investeert direct vanuit publieke middelen in gaten in het financieringslandschap, en mobiliseert meer private middelen als cofinanciering
- In het basisscenario vult het Brightlands Future Fund het financieringsgat van EUR 300-400 m gedeeltelijk, door zelf EUR 10-15 m per jaar bij te dragen, en via een multiplier gemiddeld EUR ~45 m per jaar aan totale financiering (privaat en publiek) in het ecosysteem te injecteren

D. Organisatie

Het Brightlands Future Fund bouwt op een robuust organisatiemodel, en combineert duidelijke rolverdeling met slagvaardige sturing en synergiebenutting

Samenvatting - Organisatie

- De inrichting van de governance van het Brightlands Future Fund wordt **gestuurd vanuit een aantal belangrijke overwegingen**, zijnde een succesvolle uitvoering, grip van de Provincie, synergie binnen LIOF, maximale investeringsruimte en borging van compliance
- LIOF kent meerdere **bewezen modellen** (bijv. LBDF, LSCF) voor de organisatie van een fonds van de Provincie door LIOF, waaronder deelnemingsmodellen waarbij de Provincie **aandeelhouder** is in het fonds
- De **uitgangspunten** van de organisatie van het Brightlands Future Fund richten zich op **rolverdeling** tussen Provincie, fondsbeheerder en het Rijk, het toewijzen van **risico's en rendementen** en **dynamische, compliant governance-afspraken**
- Een beoogde **inrichting** vertaalt dit in **statuten** en **aandeelhoudersovereenkomst**, duidelijk belegd **fondsmanagement** en **toezicht** en een richtinggevend **investerings-/ IC-reglement** voor investerings- en acceleratieprogramma
- Het **effect** hiervan is een **slagvaardig** fonds met heldere **sturings- en ingrijpmogelijkheden** voor de Provincie, goede **synergie binnen LIOF** en de mogelijkheid om **opbrengsten te herinvesteren** en deels terug te laten vloeien
- Middels een **cyclus van monitoring en rapportage**, opgezet in samenwerking met de Provincie en in lijn met rapportagecycli van LIOF, zijn er mogelijkheden voor **(bij)sturing en ingrijpen**

N.B. De inrichting en governance van dit fondsplan dienen nader te worden uitgewerkt in contractdocumentatie, en het plan is onderhevig aan interne goedkeuringsprocessen bij LIOF en de Provincie

De inrichting van de governance van het Brightlands Future Fund wordt gestuurd vanuit een aantal belangrijke overwegingen

Belangrijke overwegingen inrichting governance

1. **Succesvolle uitvoering**
   De governance van het Brightlands Future Fund moet zijn ingericht om effectief en efficiënt het fondsplan uit te kunnen voeren en succesvol de beoogde resultaten te halen

2. **Grip vanuit de Provincie**
   De Provincie Limburg dient voldoende handvatten te hebben om de voortgang van het fonds te kunnen monitoren, de strategie van het fonds bij te kunnen sturen, het fonds te kunnen beëindigen en in het uiterste geval het fondsmanagement te kunnen vervangen

3. **Synergie binnen LIOF**
   De governance dient synergie met de bestaande teams, gremia, fondsen en proposities van LIOF mogelijk te maken, zodoende het fonds kosteneffectief te kunnen uitvoeren en ondernemers maximaal te kunnen faciliteren

4. **Maximale investeringsruimte**
   De structuur van het Brightlands Future Fund moet zo zijn opgezet dat de middelen maximaal inzetbaar zijn voor de acceleratie-programma's en financieringen, lekkage van btw in samenhang met de gekozen structuur moet worden voorkomen zover mogelijk

5. **Compliance geborgd**
   De inrichting van de governance dient tevens als waarborg voor compliance aan vigerende wet- en regelgeving op het gebied van SiS 4.0, staatssteun en fiscale aspecten

Indicatief

LIOF kent meerdere bewezen modellen voor de organisatie van een fonds van de Provincie door LIOF, waaronder deelnemingsmodellen

Beschrijving opzet van een deelnemingsmodel

Opzet deelnemingsmodel

- Provincie is aandeelhouder van de Fonds bv
- De directie wordt bij LIOF belegd en het fondsmanagement wordt door LIOF uitgevoerd, in opdracht van de Fonds bv
- Kapitaal wordt beschikbaar gesteld middels agiostorting

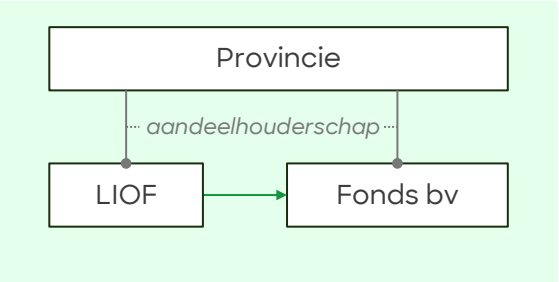

Succesvolle uitvoering	Bewezen model voor de succesvolle uitvoering van een fonds van de Provincie door LIOF
Grip vanuit de Provincie	Rechtstreekse rol als aandeelhouder in het fonds, en door het beleggen van fondsdirectie en -management bij een dochterorganisatie
Synergie binnen LIOF	Georganiseerd via de managementovereenkomst tussen LIOF en Fonds bv die de rol van LIOF en de synergie binnen LIOF definieert
Maximale investeringsruimte	Op de activiteiten die LIOF uitvoert voor Fonds bv is mogelijk btw van toepassing die niet aftrekbaar is, waardoor het risico er is dat fondskosten met 21% worden verhoogd

Het Brightlands Future Fund voorziet een deelnemingsmodel waar de Provincie aandeelhouder is van het fonds, waarbij zal worden onderzocht op welke manier het fonds kan worden ingericht om btw lekkage te vermijden, waaronder de optie van mede aandeelhouderschap van LIOF

Indicatief

Een zorgvuldige uitwerking van de uitgangspunten van het fondsmodel zorgt voor zowel grip van de Provincie als synergiën en wendbaarheid voor LIOF

Inrichting governance voor realiseren van doelen uit de uitgangspunten

Uitgangspunten

- Fonds bv wordt statutair en/of operationeel **ingebed in de LIOF-groep**, btw-lekkage wordt voorkomen zover mogelijk
- **Provincie financiert** en stelt kaders, **LIOF bestuurt**, beheert, investeert en verantwoordt
- **Beperking rol ministerie van EZ** in uitvoering van het nieuwe fonds enerzijds (als LIOF aandeelhouder wordt in Fonds bv), **voldoende grip vanuit de Provincie** op beleid, strategie en majeure onderwerpen anderzijds
- **Risks & rewards** ten laste en ten gunste van (ingebrachte financiering van) de **Provincie**
- **Dynamische afspraken** inzake investeren, focusgebieden, verantwoorden en rapporteren
- **Borging compliance** middels governance structuur en in fondsdocumentatie

Inrichting

- **Statutaire inrichting en juridisch model** worden in overleg tussen de Provincie en LIOF nader bepaald, waarbij een Fonds bv wordt opgericht waarvan de Provincie aandeelhouder is
- '**Noodrem**' wordt ingebouwd waarmee de Provincie de aandelen of portefeuille kan overnemen en elders kan beleggen, vastgelegd via een managementovereenkomst
- **Contouren** van investeren worden vastgelegd in een **investeringsreglement**
- Financieringsvoorstellen worden voorgelegd aan een **onafhankelijke Investeringscommissie**, conform op te stellen **IC-reglement**
- **Doelstellingen** worden **in samenwerking vooraf vastgesteld** door de Provincie en LIOF

Effect

- Door **aansturing van het fonds op afstand** te plaatsen van de Provincie en een verschuiving te weeg te brengen van controle vooraf naar verantwoording achteraf, kunnen de middelen uit het fonds **snel en slagvaardig** worden besteed
- Voldoende **inspraak en sturingsmogelijkheden voor de Provincie** als aandeelhouder, ook om in te grijpen middels vervanging van fondsmanagement
- LIOF **governance structuur** (reeds SiS 4.0 - compliant) wordt **optimaal benut**
- Diverse **synergiën**: integraliteit van business development en investment management, maar ook dealflow vanuit andere LIOF fondsen/programma's, in rapportages, in back office activiteiten en op fiscaal gebied
- Exit opbrengsten en rendementen worden vanuit het fonds **geherinvesteerd**, optioneel kunnen overwinsten worden uitgekeerd aan de Provincie
- Het investeringsreglement werkt **doelmatig en richtinggevend**, in plaats van onnodig beperkend. Door contouren en leidraden te benoemen kan fonds meebewegen en anticiperen op marktontwikkelingen en veranderingen van wet- en regelgeving - Ongewenste uitsluitingen van leads en cases als gevolg van een te statisch, rigide investeringsreglement worden voorkomen

Voor het Brightlands Future Fund wordt een cyclus van monitoring en rapportage met de Provincie opgezet, met mogelijkheden voor (bij)sturing en ingrijpen

Overzicht cyclus van jaarlijkse monitoring en rapportage

Jaarplan

- LIOF stelt een jaarplan op en legt deze voor aan de Provincie, inclusief begroting, jaardoelstellingen en investeringsthema's
- De Provincie geeft input op het jaarplan en besluit over goedkeuring, en kan daarmee jaarlijks bijsturen waar nodig

Tussentijdse[1] rapportages

- LIOF rapporteert periodiek aan de Provincie over voortgang en ontwikkelingen van het Brightlands Future Fund inclusief portefeuillemutaties, in hetzelfde ritme als LIOF als geheel
- Rapportages van het BFF worden zover als mogelijk ingebed in bestaande rapportages van LIOF, om uniformiteit en transparantie te bevorderen met een herkenbare structuur op een 'eigen plek' in de rapportages van LIOF

Jaarrapportage

- Jaarrapportage BFF wordt zover als mogelijk in het jaarverslag van LIOF ingebed, voorzien van accountantsverklaring
- Reflectie op jaardoelen, ontwikkelingen
- Verklaring omtrent naleving governance-afspraken
- Vormt leidraad voor governance evaluatie en performance evaluatie van het fondsmanagement

1) Binnen de periode van een jaar

Elke vijf jaar wordt de voortgang van het fonds beoordeeld, en wordt besloten over de continuering van het fonds

Overzicht cyclus van 5-jaarlijkse evaluatie[1]

5-jaarlijkse evaluatie

- Iedere vijf jaar wordt een evaluatie gedaan van het Brightlands Future Fund, het fondsmanagement en investeringscommissie, inclusief externe beoordeling – Ook hier gelijktijdig met en ingebed in het MJP-proces van LIOF
- Op basis van de evaluatie wordt een strategisch plan voor de volgende 5-jaar opgesteld door LIOF
- De Provincie geeft input op het strategisch plan en besluit over goedkeuring van het plan waarmee het kan bijsturen en majeure strategische wijzigingen in de strategie kan realiseren

Stoppen fonds

- In de vijfjaarlijkse evaluatiecyclus kan de Provincie besluiten om het fonds te stoppen
- Bij een besluit om het fonds te stoppen zullen er geen investeringen meer uit het fonds worden gedaan (wel nog uitbreidingen gericht op exit), en wordt het fonds uitgemanaged in een periode van maximaal 10 jaar

Stoppen taak LIOF

- In de vijfjaarlijkse evaluatiecyclus kan de Provincie bij ernstig onderpresteren van LIOF het Brightlands Future Fund bij LIOF weghalen
- Bij een besluit daartoe zal het Brightlands Future Fund uiterlijk binnen een nader overeen te komen termijn worden overgedragen aan een andere partij en zullen uitvoerende capaciteiten in de LIOF organisatie opgebouwd voor het Brightlands Future Fund worden afgeschaald

1) Opzet zodanig dat het maximaal aansluit op de cyclus van LIOF

E. Financieel plan

Het fonds laat de initiële inleg meervoudig renderen – Het financieel plan zorgt voor herinvesteringen, beheersbare fondskosten en een groeiende fondsomvang

Samenvatting – Financieel plan voor het basisscenario

- Het **fondsmodel** berekent naast de ontwikkeling van het portfolio ook de **financiën van het Brightlands Future Fund**, inclusief kosten en opbrengsten over de jaren heen – dit hoofdstuk geeft de financiële cijfers voor het **basisscenario**
- **Investeringen** met de initiële EUR 100 m worden **verspreid over 10 jaar** gedaan, waarbij de eerste significante inkomsten van exits na 7 jaar terugkomen en worden **herinvesteerd** vanaf jaar 8
- In het basisscenario is het **totale geïnvesteerde vermogen in 2050 EUR 92 m**, wat zonder strategiewijzigingen verder zal stijgen met 2% per jaar
- **Fondskosten** bedragen in het basisscenario, op basis van de instrumentenmix, gemiddeld **2,24% per jaar**
- In 2050 tellen de **cumulatieve investeringen** vanuit het Brightlands Future Fund op tot **EUR 288 m**, wat betekent dat **elke initieel ingelegde euro 2,9x** is geïnvesteerd over de periode van 2026-2050

Indicatief

De initiële EUR 100 m wordt geïnvesteerd over 10 jaar, eerste significante inkomsten worden verwacht in jaar 7 die vervolgens in jaar 8 worden herinvesteerd

Initieel geïnvesteerd vermogen en herinvesteringen per jaar, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

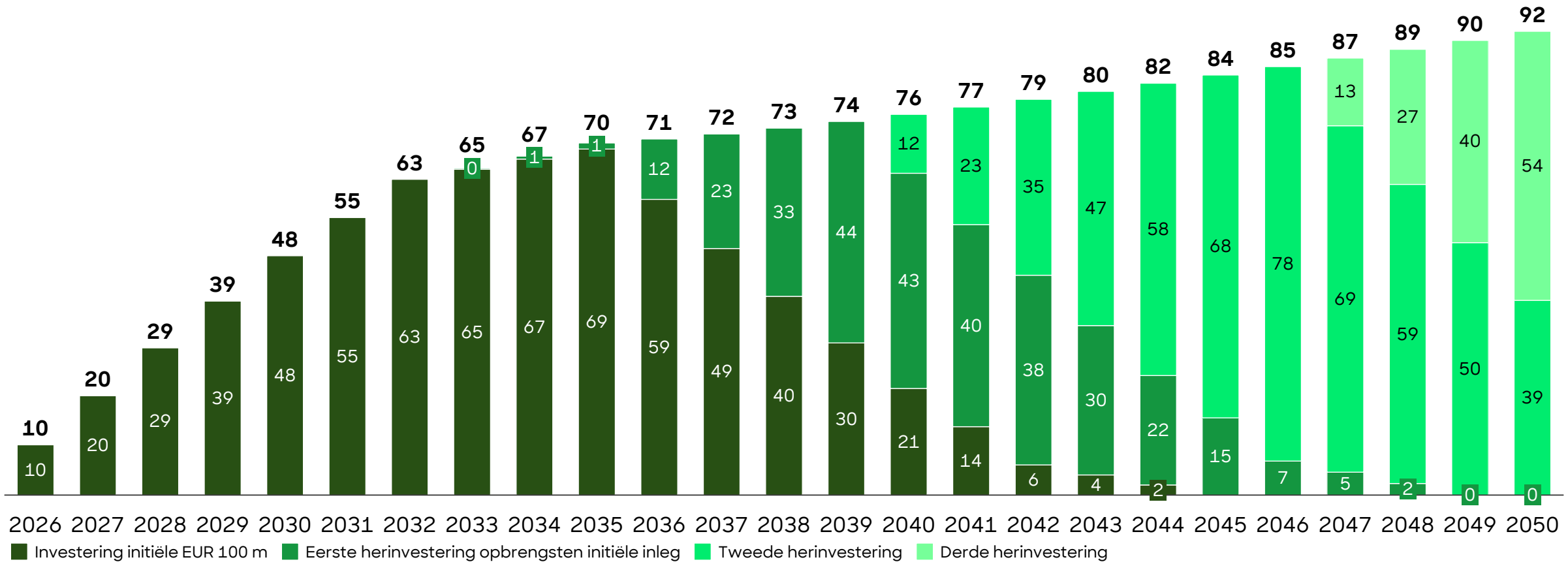

Indicatief

In 2033 komen de eerste aanzienlijke opbrengsten binnen van seed en scale-up exits, waarna de investeringen jaarlijks toenemen – Kaspositie blijft positief

Jaarlijkse cashflow, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

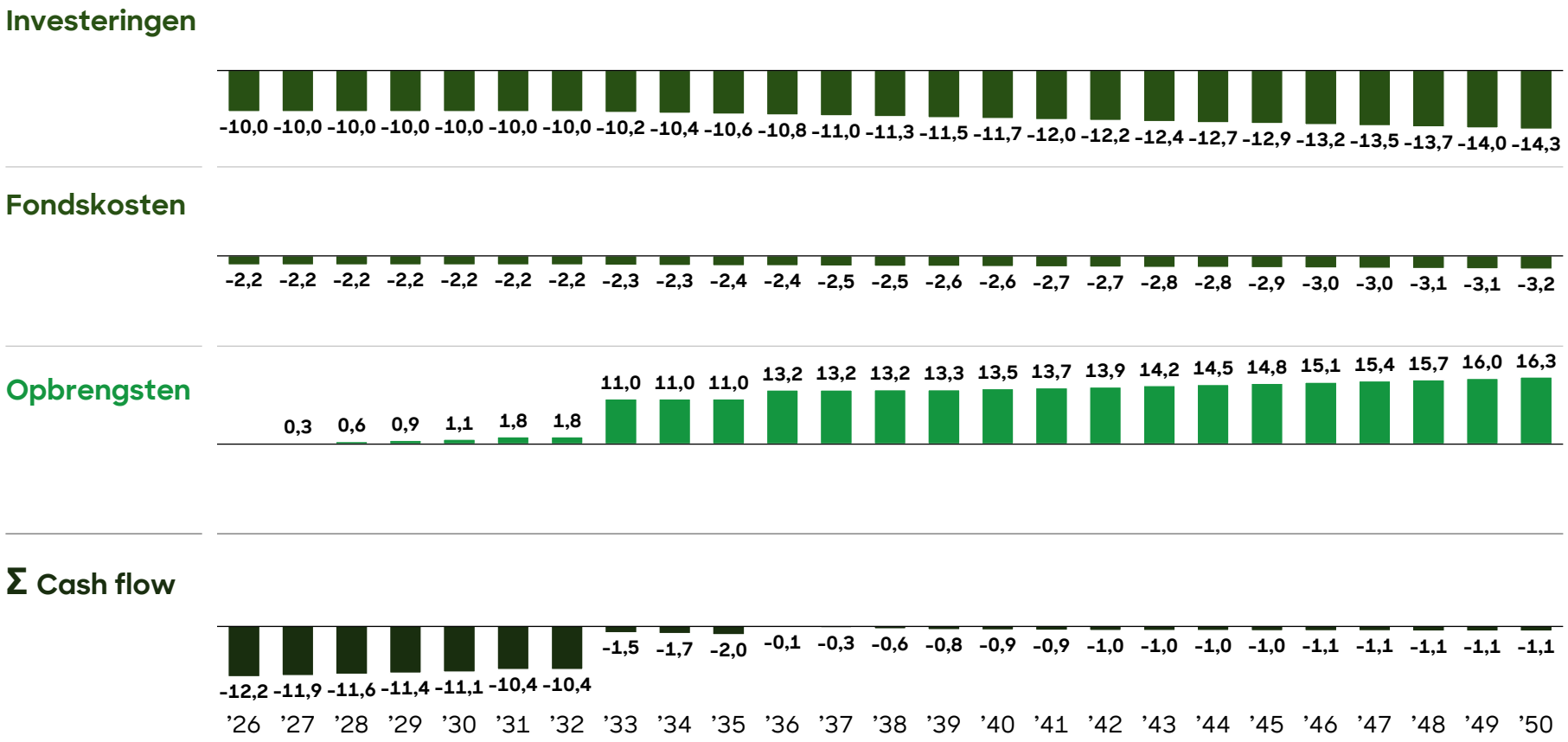

- Het fonds verhoogt vanaf 2033 het investeringsniveau met 2% per jaar, wanneer de eerste significante opbrengsten binnenstromen,
- Gewogen gemiddelde fondskosten van 2,24%, op basis van input LIOF (mkb en ecosysteem fondsen) en benchmarks van vergelijkbare fondsen, uitgaande van btw-neutraal[1]
- In 2033 zijn de eerste significante exits van seed en scale-up investeringen, wat de opbrengsten significant verhoogt en de bestedingsruimte vergroot
- De kaspositie start op EUR 100 m in 2026[2], en daalt tot EUR 2,6 m gemiddeld genomen over 2050

1) In de berekeningen is btw op geen enkele plek meegenomen – Mogelijke afdracht van btw op bijvoorbeeld de uitvoering van het fondsmanagement door LIOF komt bovenop de vertoonde kosten, wat de kosten met 21% zou verhogen; 2) Totale fondsvermogen wordt niet volledig gestort in 2026, maar in delen afgeroepen

Fondskosten bedragen 2,24% van de fondsomvang – Relatief hoogst voor intensief gemanagede acceleratie-investeringen

Back-up fondskosten – Basisscenario

Fondstype	Type investering	Geraamde kosten
Hoog intensief	• Acceleratie	**4%** door kleine ticket grootte, veel aanvragen, veel aandacht voor ondernemers
Medium intensief	• PoC • Seed	**3%** door veel tickets van beperkte omvang, uitgebreide due diligence, actief portfolio-management en ondernemers-begeleiding richting vervolgrondes
Laag intensief	• Scale-up • Innovatief mkb (rente & participaties) • Innovatie infrastructuur	**2%** door grotere tickets per deal en daarmee minder deals, en meer ervaren ondernemers – wel uitgebreide due dilligence
Extern	• Ecosysteemfondsen	**1%** door fonds-in-fonds* investeringen, waarbij de uitvoeringskosten van een ecosysteemfonds door dat fonds zelf worden gedragen
Totaal		**2,24%** (o.b.v. portfoliomix basisscenario)

Toelichting

- Het SFL hanteert fondskosten van 3,0% per jaar bij een fondsgrootte van EUR 22,7 m, en het LVFF 1,4% per jaar[1] bij EUR 10,0 m
- Directe kosten zijn bij SFL 13,5% van de totale fondskosten en bij LVFF 15,9%, wat bij het Brightlands Future Fund zou resulteren in ca. EUR 0,2-0,3 m directe kosten – Resterende kosten zijn fondsmanagementvergoeding
- Gemiddelde fondskosten tot 2050 bedragen EUR 2,6 m per jaar
- De getoonde fondskosten houden geen rekening met mogelijke afdracht van btw, wat de kosten met 21% zou verhogen, ongeveer EUR 0,4-0,6 m per jaar

1) Op basis van EUR 1,7 m fondskosten over de gehele looptijd van het fonds van 14 jaar; *) Zie definitielijst in appendix I

Bron: LIOF

In 2050 is het totaal aan investeringen EUR 288 m en het totaal aan fondsopbrengsten EUR 348 m – Initiële inleg wordt 2,9 keer geïnvesteerd tot 2050

Cumulatieve investeringen en fondsopbrengsten, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

Cumulatieve investeringen

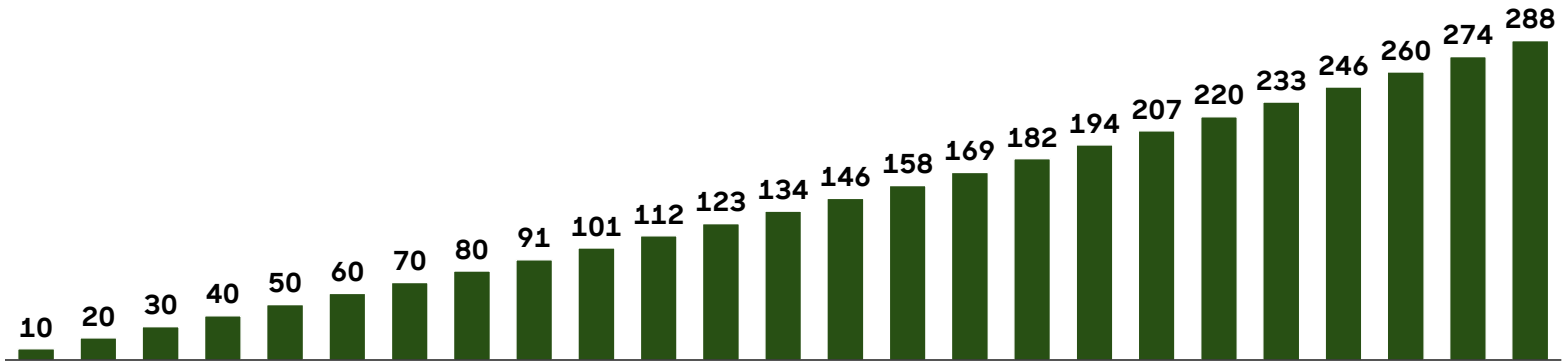

- De initiële inleg is EUR 100 m in 2026, wat betekent dat elke euro ca. 2,9 keer wordt geïnvesteerd tot 2050
- De fondskosten tot 2050 bedragen EUR 2,2-3,2 m per jaar, wat de totale cumulatieve uitgaven in 2050 brengt tot EUR 352 m

Cumulatieve fonds-opbrengsten

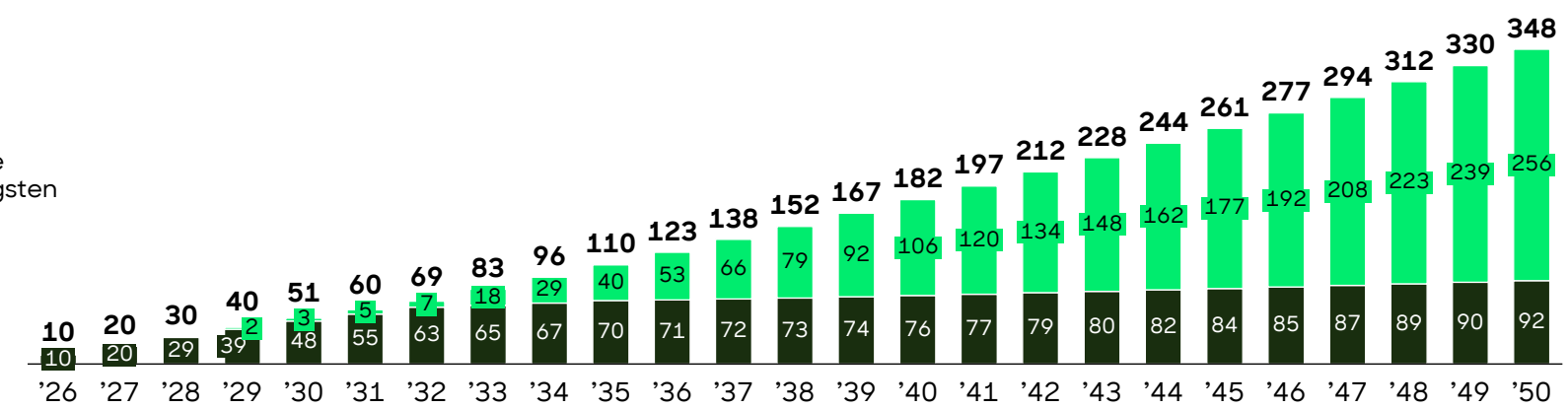

- Geïnvesteerd vermogen is niet-gerealiseerde fondsopbrengst
- De totale waarde van het fonds in 2050 is gelijk aan de initiële inleg van EUR 100 m plus de cumulatieve fondsopbrengsten min de cumulatieve investeringen en fondskosten, wat neerkomt op EUR 96 m

F. Risicobeheersing

Potentiële risico's in de uitvoering van het Brightlands Future Fund zijn in kaart gebracht, en er zijn individuele beheersmaatregelen opgesteld

Type risico's voor het Brightlands Future Fund

Strategische risico's

door veranderende externe omstandigheden en onvoorziene ontwikkelingen

Operationele risico's

door gebrek aan capaciteit, expertise en/of afstemming

Financiële risico's

door onzekerheden in opbrengsten en kosten

Opmerkingen

- Consequenties van concrete voorbeelden voor de drie type risico's zijn uitgewerkt op de volgende pagina's, waarvoor er mitigatiemaatregelen zijn opgesteld
- Verder bestaan er mogelijk juridische risico's in een aanvechting van derden wegens inbesteding richting LIOF voor het uitvoeren van het fondsplan of ongeoorloofde staatssteun, waarvoor de mitigatiemaatregelen net als bij LVFF en SFL in het ontwerp van het fonds worden meegenomen

Het voorgestelde fondsmodel geeft het Brightlands Future Fund de mogelijkheid om flexibel in te spelen op veranderende/onverwachte omstandigheden (1/2)

Mitigatie van strategische risico's (1/2)

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Verslechterd publiek investeringslandschap	Europese en nationale overheidsinvesteringen blijven achter, waardoor er minder cofinanciering is dan aangenomen, en mogelijk de pijplijn kleiner wordt door minder investeringen in vroege fases	• **Privaat investeerders netwerk**: door het Brightlands Future Fund bij LIOF in te bedden kan het direct gebruikmaken van netwerk van private investeringspartners om – samen met het Brightlands Future Fund – meer te investeren in Limburgse bedrijvigheid • **Model Brightlands Future Fund**: door de flexibele inrichting van het Brightlands Future Fund kan het zich juist richten op waar gaten in de kapitaalketen vallen, en een propositie bieden die past binnen de hoeveelheid aanwezige ander publieke middelen. Zo kan het Brightlands Future Fund ervoor kiezen om bijvoorbeeld een groter deel van een financiering voor de rekening te nemen met minder publieke cofinanciering. In appendix III scenario 3 is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin meer in vroege fase (acceleratie en PoC) en minder in latere fase (scale-up) wordt geïnvesteerd, om meer te doen in de vroege fase waar investeringen schaarser zijn – Hierbij wordt bewust de keuze gemaakt voor meer maatschappelijke impact ten koste van een deel van het rendement. • **Opstelling als co-financier:** de aanwezigheid van het Brightlands Future Fund vergroot de kans dat schaarsere publieke instrumenten een groter deel van hun middelen richting Limburg alloceren, namelijk door actief op te treden als co-financier voor dergelijke instrumenten kunnen zij met kleinere tickets toch impact creëren
Overvloed aan publieke investeringsmiddelen	Het Brightlands Future Fund is niet meer additioneel ten opzichte van instrumenten van nationale en Europese overheden	• **Model Brightlands Future Fund**: door de flexibele inrichting kan het Brightlands Future Fund zich richten op de gaten die overblijven in het publieke instrumentarium, zodat additionaliteit een kernuitgangspunt van het ontwerp en de inzet van het fonds blijft • **Schaalmogelijkheden**: het Brightlands Future Fund hoeft het geld niet uit te geven als het niet nodig blijkt. Dankzij de opzet met kapitaalafroep wordt de initiële investering van de Provincie ook alleen gedaan als de behoefte er echt is. Er is de mogelijkheid om de omvang van het fonds te proportionaliseren als de behoefte/additionaliteit lager is, of zelfs het fonds te stoppen. In appendix III scenario IV is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waar besloten wordt om na 15 jaar het fonds af te bouwen over een periode van 10 jaar, waarbij de middelen vervolgens terugvloeien naar de Provincie Limburg
Niet doorzetten van LVFF in de toekomst	POC-financiering voor Limburgse bedrijven valt weg waardoor een gat in de kapitaalketen ontstaat	• **Model Brightlands Future Fund**: door de flexibele inrichting kan het Brightlands Future Fund een eventueel wegvallen van het LVFF instrument in de toekomst opvangen door het aantal POC-investeringen uit het Brightlands Future Fund te verhogen en daarmee het LVFF instrument te vervangen. Dit gaat wel ten koste van andere type investeringen en zal drukken op de revolverendheid van het fonds omdat POC-investeringen bepekt revolverend zijn – om dit op te vangen zullen additionele strategische portfoliokeuzes moeten worden gemaakt

Toelichting

- Strategische risico's vloeien vooral voort uit **externe ontwikkelingen** zoals veranderend (inter)nationaal beleid, en macro-economische volatiliteit
- Op dit niveau raken risico's vooral het **halen van de fondsdoelstellingen**, zoals het hebben van minder impact en gemobiliseerd kapitaal dan voorzien en de noodzaak tot herprioritering van allocatie van het fonds
- De Provincie treedt hierbij primair **kaderstellend** op (doelen, omvang, additionaliteit), terwijl LIOF en het fondsmanagement deze kaders vertalen naar **portfolio-keuzes, scenariosturing en actief portfoliomanagement** - Via de gezamenlijke governance-cyclus zorgen zij voor tijdige strategische bijsturing

Het voorgestelde fondsmodel geeft het Brightlands Future Fund de mogelijkheid om flexibel in te spelen op veranderende/onverwachte omstandigheden (2/2)

Mitigatie van strategische risico's (2/2)

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Verslechterde macro-economische omstandigheden	Private financiering neemt af, waardoor cofinanciering vermindert en exits moeilijker te realiseren zijn	• **Eén-fonds strategie met actief portfoliomanagement**: het Brightlands Future Fund kan investeren in verschillende levensfasen zonder harde tijdsrestrictie per investering, zodat geduldig met kapitaal kan worden omgegaan tijdens actief beheer of extra kan worden doorgeïnvesteerd in bestaande portfoliobedrijven ten koste van vrije ruimte - Juist in slechte economische omstandigheden is de maatschappelijke waarde van het Brightlands Future Fund voor Limburg het grootst
Onvoldoende investeringsvoorstellen in aantal of kwaliteit	Het Brightlands Future Fund kan middelen niet kwijt	• **Actieve deal-sourcing**: het Brightlands Future Fund zet structurele samenwerking op met campussen, kennisinstellingen, mkb-netwerken en incubators om innovaties in een vroeg stadium te scouten en leads te identificeren • **Inbedding in LIOF**: het Brightlands Future Fund kan gebruikmaken van de pijplijn van bestaande LIOF-business-development activiteiten en programma's om potentiële leads te identificeren en op te werken, met additionele focus op ecosysteemontwikkeling • **Schalingsmogelijkheden**: het Brightlands Future Fund hoeft het geld niet uit te geven als het niet mogelijk blijkt. Dankzij de opzet met kapitaalafroep wordt de initiële investering van de Provincie ook alleen gedaan als de behoefte er echt is. Er is de mogelijkheid om de omvang van het fonds te proportionaliseren, of zelfs het fonds te stoppen

Toelichting

- Strategische risico's vloeien vooral voort uit **externe ontwikkelingen** zoals veranderend (inter)nationaal beleid, en macro-economische volatiliteit
- Op dit niveau raken risico's vooral het **halen van de fondsdoelstellingen**, zoals het hebben van minder impact en gemobiliseerd kapitaal dan voorzien en de noodzaak tot herprioritering van allocatie van het fonds
- De Provincie treedt hierbij primair **kaderstellend** op (doelen, omvang, additionaliteit), terwijl LIOF en het fondsmanagement deze kaders vertalen naar **portfolio-keuzes, scenariosturing en actief portfoliomanagement** - Via de gezamenlijke governance-cyclus zorgen zij voor tijdige strategische bijsturing

Gebruikmaken van de bestaande kracht van LIOF en heldere afspraken tussen LIOF en de Provincie mitigeren operationele risico's

Mitigatie van operationele risico's

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Onvoldoende capaciteit of expertise binnen fondsmanagement door krappe arbeidsmarkt	Investeringen blijven achter, niet genoeg competentie om een strategisch gebalanceerd portfolio op te bouwen, en opbouw van het fonds kan vertragen	• **Inzet van bestaande LIOF capaciteit**: het Brightlands Future Fund kan bogen op een bestaande, bewezen capaciteit van LIOF om het fonds op gang te brengen, en waarbinnen nieuw aan te nemen mensen voor het Brightlands Future Fund een goede leerschool en begeleiding vinden • **Gerichte werving en opleiding**: het Brightlands Future Fund zal gericht specialisten aantrekken en investeren in opleiding van bestaande medewerkers met behulp van de bredere expertise en kracht van LIOF
Onvoldoende zicht op ontwikkelingen en/of onvoldoende mogelijkheid van bijsturing door Provincie	Besluitvormingsconflicten over risicoprofiel, sectorfocus of individuele investeringen	• **Transparante inrichting van fonds en rapportage**: het Brightlands Future Fund stelt een heldere cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie voor, met vaste formats en KPI's afgesproken met de Provincie, op basis van een reeds werkend model • **Heldere escalatie-afspraken**: er wordt helder vastgelegd wanneer en hoe het fondsmanagement de Provincie tussentijds informeert bij materiële afwijkingen of incidenten, en de Provincie heeft ultieme escalatie mogelijkheden zoals het vervangen van LIOF als fondsmanager
Competitie tussen verschillende taken van LIOF	Binnen LIOF ontstaat er verschil in kwaliteit, volume en aandacht, en concurreren BFF en bestaande fondsen zoals Participatiefonds om dezelfde participaties, met rolonduidelijkheid als gevolg	• **Transparante inrichting van fonds en rapportage**: inzet per medewerker per fonds wordt expliciet vastgelegd plus de overwegingen voor welke participatie naar welk fonds gaat, om transparantie te borgen en toekomstige beslissingen te laten aansluiten • **Actief portfoliomanagement**: er wordt gestuurd op het maximaal benutten van de synergie tussen de fondsen van LIOF en de expertise / capabiliteiten van de mensen binnen LIOF, waarbij de kracht van het Brightlands Future Fund is dat het de hele kapitaalketen aanvult daar waar het nodig is

Toelichting

- Operationele risico's ontstaan vooral uit **beperkte capaciteit/expertise** en **onvoldoende afstemming of informatievoorziening** binnen LIOF en met ecosysteem-partners
- Deze risico's uiten zich in **trage en inconsistentie besluitvorming** en **suboptimale dealflow**, wat de effectiviteit en zichtbaarheid van het fonds kan ondermijnen.
- Hierbij zijn LIOF en fondsmanagement verantwoordelijk voor het **op orde houden** van processen, capaciteit, samenwerking en rapportage, terwijl de Provincie via **monitoring en periodieke evaluaties** de doorvoering van deze daadwerkelijke verbeteringen waarborgt, en mogelijkheden heeft om in te grijpen indien nodig

Een lager dan verwachte opbrengst en investeringsruimte wordt voorkomen door beleidvol portefeuillebeheer en scenario-planning

Mitigatie van financiële risico's

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Lagere opbrengsten/ revolverendheid van instrumenten dan voorzien	Minder middelen beschikbaar voor herinvesteringen, waardoor het doel om kapitaal langdurig voor Limburg te laten werken in gevaar komt	• **Dynamische portfolio verdeling**: bij tegenvallende financiële rendementen kan het Brightlands Future Fund geleidelijk meer middelen toewijzen aan meer revolverende onderdelen en minder aan verlieslatende onderdelen. In appendix III scenario 1a is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin de investeringsmix wordt bijgestuurd naar meer revolverende onderdelen (scale-up en innovatief mkb) om bij tegenvallende omstandig-heden alsnog voldoende inkomsten te genereren om het fonds duurzaam in stand te houden • **Bijstorting**: bij structureel lage opbrengsten kan de Provincie bijstorten om niet-revolverende delen op een hoog niveau te houden. In appendix III scenario 1b is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin er structureel vanaf jaar 10 iedere 5 jaar middelen worden bijgestort, zodat de verdeling van het portfolio gelijk kan blijven met stabiele financiële basis, en niet-revolverende type financiering volledig behouden blijft
Fondskosten en externe advieskosten hoger dan gepland	Een groter relatief deel van het fondsvermogen gaat naar beheer in plaats van naar investeringen	• **Kostenbewaking**: het Brightlands Future Fund monitort fondskosten actief door middel van het jaarlijkse rapportageproces, en streeft naar minimale kosten om bruto-rendement maximaal naar netto-opbrengsten te laten doorwerken – daarbij geeft inbedding in de bestaande LIOF organisatie de mogelijkheid om gebruik te maken van reeds efficiënt ingericht processen, bestaande gremia, en economies of scale • **Periodieke kosten-benchmark**: fondskosten kunnen periodiek worden vergeleken met vergelijkbare regionale/nationale fondsen – daarbij is het belangrijk om te beseffen dat de fondskosten gekoppeld zijn aan de gekozen portfolio-mix, namelijk verschillende type investeringen hebben verschillende kostenomvang
Liquiditeitstekort bij vertraging van exits	Mismatch tussen uitgaande kasstromen (gecommitteerde investeringen) en binnenkomende kasstromen (exits), waardoor tijdelijk onvoldoende liquiditeit is	• **Geen overcommittering van middelen**: het Brightlands Future Fund zal alleen investeringsverplichtingen aangaan voor zover er daadwerkelijk vrije liquiditeit of zeker te ontvangen kasstromen beschikbaar zijn • **Meer korte termijn investeringen**: het Brightlands Future Fund identificeert trends en uitdagingen in liquiditeit actief en continu, en zal vroegtijdig bijsturen naar bijvoorbeeld investeringen met kortere looptijden als dat nodig is om op de middellange termijn het geld sneller te laten circuleren
Afdracht van btw op uitvoering fondsbeheer door LIOF	Fondskosten vallen 21% hoger uit dan aangenomen in financieel plan, ongeveer EUR 0,4-0,6 m per jaar	• **Organisatorisch model**: Er wordt vooraf onderzocht of er een manier is om het organisatorische model zo in te richten dat btw lekkage wordt vermeden – indien dit niet lukt dan is dit vooraf bekend en zullen fondskosten worden verhoogd en fondsprojecties bijgesteld

Toelichting

- Financiële risico's worden voornamelijk gedreven door **onzekerheid over opbrengsten** en **fondskosten**
- Op financieel vlak kunnen risico's leiden tot **lagere opbrengsten** van het fonds als geheel dan verwacht, waardoor kosten mogelijk niet gedekt kunnen worden, en **minder investeringsruimte** op lange termijn
- Het fondsmanagement is verantwoordelijk voor **beleidvol portefeuillebeheer**, liquiditeitsplanning en kostenbeheersing binnen de afgesproken kaders, waarbij de Provincie invloed heeft op koerswijzigingen of bijstortingen door het governance proces van **rapportage** en goedkeuring budgetten en (jaar-)plannen

1) Zie appendix III voor uitwerkingen van alternatieve scenario's

Appendix I. Definitielijst

Definities van gebruikt financieel jargon

Back-up - Definitielijst

Term	Definitie
Evergreen fonds	Investeringsfonds zonder vaste einddatum, waarbij opbrengsten uit succesvolle investeringen opnieuw kunnen worden geïnvesteerd zodat het fonds langdurig kan blijven bestaan
Fonds-in-fonds investering	Investering waarbij een fonds niet direct in bedrijven investeert maar geld in een ander fonds stopt dat op zijn beurt in bedrijven investeert
In-cash cofinanciering	Cofinanciering waarbij een partner daadwerkelijk geld inlegt in een project of fonds, in tegenstelling tot alleen inzet van uren of middelen
In-kind bijdrage	Niet-geldelijke bijdrage aan een project, bijvoorbeeld in de vorm van uren van medewerkers, apparatuur, labruimte of andere middelen
IRR	Internal Rate of Return – Getal dat het jaarlijks gemiddeld rendement van een investering uitdrukt, rekening houdend met de timing van kasstromen
Kapitaalketen	Doorlopende reeks van financieringsbronnen en -vormen die bedrijven tijdens hun groei doorlopen, van subsidies en seedkapitaal tot bankleningen en private equity
Multiplier	Factor die aangeeft hoeveel totale financiering wordt gemobiliseerd per euro die het fonds zelf investeert, inclusief financiering van andere partijen – Bij een investering van EUR 1 m en een multiplier van 3x wordt er EUR 2 m additioneel kapitaal gemobiliseerd
Revolverendheid	Mate waarin de ingezette middelen via terugbetalingen en opbrengsten weer beschikbaar komen voor nieuwe investeringen, uitgedrukt in procent van de oorspronkelijke inleg – Neemt fondskosten niet in beschouwing
TRL	Afkorting van Technology Readiness Level, een schaal die aangeeft hoe ver een technologie is ontwikkeld van fundamenteel onderzoek tot commerciële toepassing – 1-3 Ontwikkeling & innovatie, 4-5 Seed, 6-7 Early stage, 8-9 Groei, 9+ Maturiteit
TVPI	Afkorting van Total Value to Paid-In Capital, kengetal dat de totale waarde van een fonds, zowel gerealiseerd als ongerealiseerd, deelt door de totale ingelegde kapitaalbijdragen

Appendix II. Toelichting type investeringen

Indicatief

De Acceleratie-investeringen richten zich op het aanjagen van de instroom van nieuwe start-ups om de innovatiepijplijn van de provincie Limburg te vullen

Toelichting Acceleratie

Acceleratie

Kenmerken

Naam	Acceleratie
Doelgroep	Ondernemende onderzoekers, studenten & spin-out-kansen mkb
Initiële omvang	EUR 8 m
Revolverendheid	20%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 50-100 k

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

Acceleratie-investeringen richten zich op de eerste fase van bedrijfs-ontwikkeling, waarin de translatie wordt gemaakt van een innovatie met een marktpotentie naar de officiële oprichting van een start-up met een gedegen businessplan en team om de innovatie te commercialiseren

Propositie

De Acceleratie-investeringen bieden **vouchers** van **EUR 50-100 k** in de vorm van een **converteerbare lening** aan ondernemende onderzoekers of innovatieve spin-out-kansen bij het mkb, voor **professionele ondersteuning** bij het financierbaar maken van hun idee

Doelstelling

Aanjagen van de instroom van financierbare start-ups in Limburg door oprichters te ondersteunen bij het versterken van hun , opstellen van een businessplan, samenstellen van een team, opstellen van een pitch-deck en oprichten van hun start-up om zo te komen tot een financierbare investeringspropositie, waar ook de start-up- investering kunnen instappen

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op samenwerking en in-kind bijdragen van de TTO's van kennisinstellingen en business development teams van de Brightlands-campussen om innovatie ideeën te scouten en ondersteunen. Daarnaast zal de verbinding worden gelegd met bestaande programma's op specifieke thema's, zoals de Biotech Booster en imec.istart

Geografische scope

Focus op Limburg, waarbinnen een sterke focus ligt op de Brightland-campussen, maar ook breder gekeken zal worden naar innovatieve spin-out-kansen bij het mkb

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het investeringsrijp maken van start-ups met zowel financiering als professionele ondersteuning voor de zeer vroege fase, geïnspireerd op de vouchers binnen de nationale TTT-regeling

Indicatief

De Proof-of-Concept-investeringen richtten zich op het financieren van vroege fase start-ups in hun eerste activiteiten

Toelichting Proof-of-Concept-investering

Proof-of-Concept

Kenmerken

Naam	Proof-of-Concept
Doelgroep	Vroege fase innovatieve start-ups en innovatieve projecten van bedrijven
Initiële omvang	EUR 4 m
Revolverendheid	60%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 350-450 k

Fase

Innovatie | **Start-up** | Scale-up | mkb

Proof-of-Concept-investeringen richten zich op het ondersteunen van innovaties in de vroege start-up fase door deel te nemen in de eerste financieringsronde van start-ups en hen te ondersteunen bij het bouwen van een consortia van investeerders om voldoende middelen op te halen

Propositie

Proof-of-Concept-investeringen ondersteunen vroege fase start-ups door financiering te bieden in de vorm van **(converteerbare) leningen** van **EUR 350-450 k**. Daarnaast bieden ze ondersteuning bij de **bedrijfsontwikkeling**; door eigen business developers en door toegang te bieden tot een netwerk van acceleratie- en incubatorprogramma's

Doelstelling

Het financieren van de eerste ontwikkelingsstappen van een start-up en ondersteunen van het mobiliseren van kapitaal door een investeringsconsortium te bouwen. Daarnaast het bieden van professionele ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling om zo meer waarde te creëren binnen de participaties

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in start-ups. Daarnaast zal ook hier het netwerk van kennisinstellingen en Brightlands-campussen ingezet worden om start-ups uit hun ecosysteem naar Limburg te halen. Aanvullend zal de verbinding worden gelegd met bestaande incubator- en acceleratieprogramma's rondom de bedrijfsontwikkeling

Geografische scope

Focus ligt op het vergroten van het aantal start-ups in Limburg door Limburgse innovaties te ondersteunen en innovaties en investeringen van buiten naar Limburg te halen

Aanvulling op instrumentarium

Uitbreiding van de pre-seed LVFF-investeringen om het gat in beschikbaar kapitaal in Limburg te dichten met een brede technologische focus - Brightlands Future Fund wordt alleen ingezet als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt

Indicatief

De seed-investeringen bieden start-ups via leningen of equity de financiële armslag om een volgende stap in de ontwikkeling te zetten

Toelichting Seed-investering

Seed-investering

Kenmerken

Naam	Seed-investering
Doelgroep	Innovatieve start-ups
Initiële omvang	EUR 16 m
Revolverendheid	125%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 0,4-1,0 m

Fase

Innovatie | **Start-up** | Scale-up | mkb

Het Seed-instrument richt zich op het ondersteunen van innovaties in de start-up fase door deel te nemen in financieringsrondes van start-ups en hen te ondersteunen met het bouwen van een consortia van investeerders om voldoende middelen op te halen

Propositie

Seed-investeringen ondersteunen start-ups door financiering te bieden in de vorm van **(converteerbare) leningen** van **EUR 400-1.000 k** en/of **equity** investeringen afhankelijk van de maturiteit van de start-up. Daarnaast bieden ze ondersteuning bij de **bedrijfsontwikkeling**; ondersteuning wordt geboden door eigen business developers en door toegang te bieden tot een netwerk van acceleratie- en incubatorprogramma's

Doelstelling

Het financieren van de opvolgende ontwikkelingsstappen van een start-up en ondersteunen van het mobiliseren van kapitaal door een investeringsconsortium te bouwen. Daarnaast het bieden van professionele ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling om zo meer waarde te creëren binnen de participaties

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in start-ups. Daarnaast zal ook hier het netwerk van kennisinstellingen en Brightlands-campussen ingezet worden om start-ups uit hun ecosysteem naar Limburg te halen. Aanvullend zal de verbinding worden gelegd met bestaande incubator- en acceleratieprogramma's rondom de bedrijfsontwikkeling

Geografische scope

Focus ligt op het vergroten van het aantal start-ups in Limburg door Limburgse innovaties te ondersteunen en innovaties en investeringen van buiten naar Limburg te halen

Aanvulling op instrumentarium

Vervanging van het Seed Fonds Limburg (SFL) dat binnenkort uit de investeringstermijn loopt, waarmee de brede Limburgse economie kan blijven worden voorzien van seed-investeringen

Indicatief

De scale-up investeringen richten zich op het behouden en ondersteunen van bedrijven die willen opschalen in Limburg door hen toegang te geven tot kapitaal

Toelichting Scale-up-investering

Scale-up-investering

Kenmerken

Naam	Scale-up-investering
Doelgroep	Scale-ups met significante CAPEX en/of OPEX investeringen
Initiële omvang	EUR 28 m
Revolverendheid	180%
Type financiering	Leningen en/of equity
Ticket size	EUR 2,5-5,0 m (x2)[1]

Fase

Innovatie → Start-up → **Scale-up** → mkb

De scale-up investeringen focussen op bedrijven in de scale-up fase, dit zijn bedrijven met een groei van meer dan 20% in omzet of FTE over een periode van drie jaar met minimaal 10 FTE aan de start van de meetperiode

Propositie

De scale-up-investeringen bieden financiering voor opschaling van innovatieve bedrijven met grote CAPEX en/of OPEX investeringen door middel van **leningen** en/of **equity** met tickets van **EUR 2,5-5 m**, waarbij **in tandem** opgetreden kan worden met het Participatie fonds van LIOF (ook tot EUR 5 m tickets) om de benodigde grootschalige ondersteuning van scale-ups mogelijk te maken

Doelstelling

Behouden van scale-ups met noodzaak voor grootschalige CAPEX en/of OPEX investeringen in Limburg door hen te ondersteunen in het aantrekken van voldoende kapitaal en de benodigde professionele ondersteuning voor bedrijfsontwikkeling om ook organisatorisch deze stap te maken

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in scale-up bedrijven, waaronder Invest-NL. Daarnaast zal ook hier het netwerk van partners om toegang te creëren tot professionele scale-up programma's

Geografische scope

Focus ligt op het behouden van innovatieve scale-ups in Limburg, helpen business internationaal op te schalen en het aantrekken van scale-ups van buiten Limburg die in Limburg gaan opschalen

Aanvulling op instrumentarium

Aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het ondersteunen van scale-ups die in Limburg willen opschalen, waarvoor de ticket sizes van het huidige instrumentarium te klein zijn

1) Via matching vanuit het LIOF Participatiefonds

Indicatief

De Innovatief mkb pilaar ondersteunt innovatief mkb in Limburg om grootser in te zetten op de kansen die gezien worden in de markt

Toelichting Innovatief mkb

Innovatief mkb

Kenmerken

Naam	Innovatief mkb
Doelgroep	Innovatieve mkb bedrijven met opschalingspotentieel
Initiële omvang	EUR 24 m
Revolverendheid	117-180%
Type financiering	Leningen en/of equity
Ticket size	EUR 1-5 m

Fase

Innovatie > Start-up > Scale-up > **mkb**

De innovatief mkb-investeringen richten zich op innovatief mkb in Limburg met opschalingspotentieel, dit kan zijn in de vorm van internationalisering, opschaling van productie capaciteit en/of M&A

Propositie

De innovatief mkb-investeringen bieden financiering voor innovatief mkb in de vorm van **leningen** en/of **equity** met een omvang van **EUR 1-5 m**. Daarnaast ondersteuning in de vorm van business development om mkb te helpen bij het identificeren van nieuwe kansen en vergroten van de eigen ambitie

Doelstelling

Aanjagen van het bestaande mkb om de eigen ambitie hoger te leggen en toegang tot additioneel kapitaal te bieden om groter in te zetten op de innovatiekansen die gezien worden in de markt

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in mkb-bedrijven en bedrijfsondersteuning vanuit het mkb partnernetwerk

Geografische scope

Focus ligt op het ondersteunen van innovatief mkb in Limburg bij het opschalen van hun onderneming door in te spelen op groeikansen

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat mkb direct toegang biedt tot kapitaal om groter in te zetten op kansen die gezien worden in de markt en sneller op te schalen

Indicatief

De innovatie-infrastructuur-investeringen richten zich op het laagdrempelig toegankelijk maken van gedeelde innovatie faciliteiten en diensten

Toelichting Innovatie-infrastructuur

Innovatie-infrastructuur

Kenmerken

Naam	Innovatie-infrastructuur
Doelgroep	Publiek-private samenwerkingen
Initiële omvang	EUR 8 m
Revolverendheid	80%
Type financiering	Equity in combinatie met subsidie voor aanloopverlies
Ticket size	EUR 2-5 m

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

De innovatie-infrastructuur-investeringen richten zich op gedeelde faciliteiten en diensten ter versterking van innovatie binnen de gehele Limburgse economie en de gefinancierde infrastructuren staan daarom open voor gebruikers uit elke fase

Propositie

Deze investeringen bieden **in-cash cofinanciering*** en **participeert** in gedeelde innovatie faciliteiten. Daarnaast kunnen ze toegang bieden tot **subsidie** in het geval van **aanloopverliezen** voor de opstartfase van de faciliteit, waarin de proposities en toegevoegde waarde voor gebruikers nog bewezen dienen te worden in de vorm van gesubsidieerde onderzoeksprojecten

Doelstelling

Laagdrempelig toegankelijk maken van innovatie-infrastructuren voor ondernemende onderzoekers en innovatieve ondernemers, zodat zij met beperkte voorinvesteringen de volgende stap kunnen zetten in hun bedrijfsontwikkeling. Hierbij gaat het vaak om een combinatie van infrastructuur/apparatuur en ondersteuning en expertise van ervaren personeel

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen richt het fonds zich op publiek-private samenwerkingen van Limburgse kennisinstellingen en bedrijfsleven, waarvan zowel in-kind als in-cash bijdragen worden verwacht voor de financiering van de infrastructuur en exploitatie van de faciliteiten. Daarnaast wordt er ingezet op in-cash bijdragen van regionale, nationale en internationale overheden in de vorm van onderzoekinfrastructuur en onderzoekprogrammasubsidies

Geografische scope

De vanuit dit instrument gefinancierde faciliteiten en dienstverleners dienen gevestigd te zijn in de provincie Limburg, maar staan ook open voor gebruikers uit andere regio's

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het creëren of uitbreiden van gedeelde innovatie infrastructuren en/of diensten

*) Zie definitielijst in appendix I

Indicatief

De ecosysteemfondsen richten zich op het mobiliseren van additionele cofinanciering op onderbelichte thema's

Toelichting Ecosysteemfondsen

Ecosysteemfondsen

Kenmerken

Naam	Ecosysteemfondsen
Doelgroep	Strategische partners
Initiële omvang	EUR 12 m
Revolverendheid	125%
Type financiering	Participatie in fondsen (in eigen beheer en in beheer van derden)
Ticket size	EUR 3-5 m

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

De ecosysteemfondsen richten zich op specifieke gaten binnen het innovatie-ecosysteem over de gehele kapitaalketen

Propositie

Ecosysteemfondsen bieden **in-cash cofinanciering** voor en **participeren** in strategische samenwerkingen om nieuwe fondsen op te zetten gericht op specifieke topics, die momenteel nog onderbelicht zijn door toegewijde fondsen of een te beperkte winstgevendheid hebben voor private partijen om eigenstandig een toegewijd fonds voor te creëren

Doelstelling

Het mobiliseren van additionele cofinanciering bij publieke en private investeerders voor onderwerpen, die voor Limburg prioriteit hebben, maar momenteel nog onderbelicht worden. Deze nieuwe fondsen zijn naar verwachting minder revolverend dan reguliere fonds-in-fonds investeringen, aangezien zij inzetten op gaten waar marktpartijen nog beperkt op in zetten

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op samenwerking met strategische partners, zowel publieke partners, e.g. Invest-NL of EIB, als private partners, zoals strategische private partijen en private financiers, om sector specifieke fondsen op te zetten

Geografische scope

De fondsen waarin dit type investering participeert overstijgen de provinciale grenzen, maar met als doel om uiteindelijk meer kapitaal aan te trekken naar Limburg

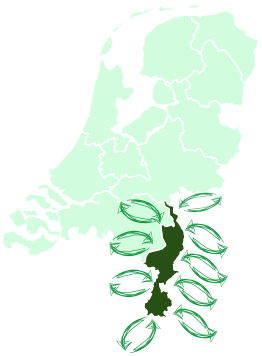

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering gericht op het opzetten van nieuwe fondsen op te zetten met strategische partners, zoals in het verleden gedaan is met BVP, op nieuwe te identificeren gaten in het innovatie-ecosysteem of onderdeel waar het huidige instrumentarium niet aansluit

Appendix III. Variaties op basisscenario

Variaties op het basisscenario tonen aan dat actief portfoliomanagement de balans tussen impact en duurzaamheid van het fonds kan bewaken

Overzicht alternatieve scenario's

Basisscenario:

Gebalanceerde, realistische investeringsportfolio waarin:

- Alle type investeringen worden gedaan
- Inkomsten worden herinvesteert volgens eenzelfde portfolio verdeling
- Realistische rendementen per type investeringen zijn ingeschat
- Het Brightlands Future Fund duurzaam kan door blijven bestaan doordat investeringen en inkomsten in balans zijn
- Er significante maatschappelijke en economische impact wordt gerealiseerd door meer kapitaal in Limburg, gaten in de kapitaalketen te dichten en meer bedrijvigheid te realiseren

Het basisscenario is het **geambieerde scenario**, en laat zien dat het Brightlands Future Fund is geëquipeerd om een **duurzame (langdurige) bijdrage** te leveren aan de versterking van de Limburgse economie en maatschappij

Laag-rendement scenario (1a/b):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar door een **lager rendement** zijn er onvoldoende inkomsten om in dezelfde portfoliomix door te investeren en het fonds duurzaam langjarig in stand te houden

In dit scenario worden **twee opties** beschreven om Brightlands Future Fund duurzaam in stand te houden: (a) door de investerings-mix **bij te sturen naar meer revolverende onderdelen** (latere fase), of (b) door **structureel middelen bij te storten**

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **in staat is om tegenvallende rendementen op te vangen** door de portfolio mix aan te passen, wat wel ten koste gaat van een deel van het maatschappelijk rendement

Hoog-rendement scenario (2):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar het **rendement blijkt hoger** dan initieel voorzien

In dit scenario is er **extra ruimte voor investeringen**, die worden gedaan in niet-revolverende onderdelen **waar de additionaliteit van het fonds het grootst is** en veel **maatschappelijke impact** wordt gecreëerd

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund in staat is om bij meevallende rendementen **te sturen op een verhoging van de maatschappelijke en economische baten** voor Limburg

Maatschappelijk scenario (3):

De initiële investeringsportfolio wordt **zwaarder ingezet** op niet-revolverende onderdelen met **veel maatschappelijke waarde** - De rendementen per type investering zijn gelijk aan die in het basisscenario

In dit scenario zijn er nog steeds **voldoende inkomsten** om het fonds **duurzaam** in stand te houden, maar op een lager niveau en daarmee komt er ook **minder geld terug naar de Provincie** bij een eventueel stoppen van het fonds

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **in staat is om strategische afwegingen te maken** tussen, en te sturen op, verschillende maatschappelijke en economische impact, en impact en rendement te balanceren op een gewenst niveau

Afbouw scenario (4):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar **na 15 jaar** wordt de keuze gemaakt om **het fonds te stoppen**

In dit scenario **stopt** het Brightlands Future Fund met investeren **na 15 jaar** en **bouwt het de portfolio af** over een **~10 jaar** periode

Dit scenario **laat zien** dat het Brightlands Future Fund **kan worden gestopt**, en dat na afbouw van de portfolio de middelen vervolgens **terugvloeien naar de Provincie**

Indicatief

Het Brightlands Future Fund kan door actief portfoliomanagement bijsturen richting behoud of meer impact bij tegen- of meevallende resultaten

Overzicht rendement-scenario's

Scenario 1a/1b – Lager rendement

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1a

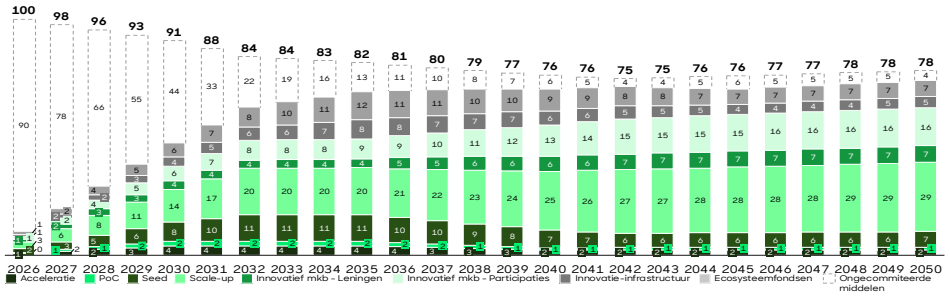

- De revolverendheid per investeringstype valt 20 procentpunt lager uit dan het basisscenario
- Twee sub-scenario's om fonds duurzaam te behouden:
  - **1a**: Nieuwe investeringen worden na initiële uitzetperiode gefocust op meer revolverende onderdelen – Percentage nieuwe investeringen in acceleratie, PoC, seed, innovatie-infrastructuur en ecosysteemfondsen (type investeringen met lage revolverendheid) wordt gehalveerd en verdeeld over innovatief mkb en scale-up (type investeringen met hogere revolverendheid); en nieuwe investeringen worden in totaal verhoogd met 1% per jaar i.p.v. 2%
  - **1b**: Provincie stort vanaf jaar 10 iedere 5 jaar geld bij, zodat de verdeling van het portfolio gelijk kan blijven met stabiele financiële basis, en niet-revolverende type financiering volledig behouden blijft alsmede de groei van 2% in investeringen zoals in het basisscenario

Scenario 2 – Hoger rendement

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 2

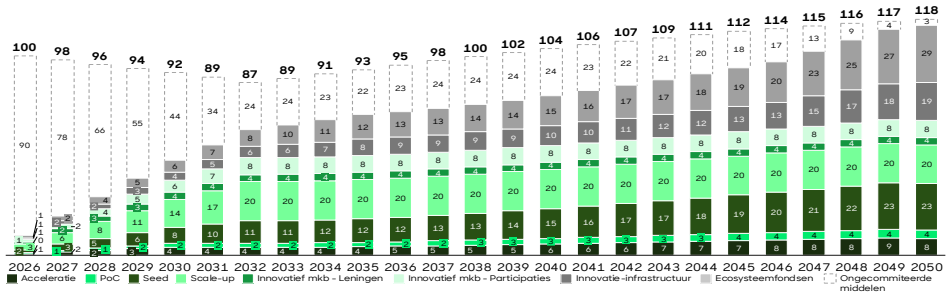

- De revolverendheid per investeringstype valt 20 procentpunt hoger uit dan het basisscenario
- Om meer maatschappelijke impact te creëren worden na de initiële uitzetperiode meer middelen ingezet op de minder revolverende delen
- Nieuwe investeringen per jaar in scale-up en mkb worden gelijk gehouden en de toename in investeringen per jaar gefocust op acceleratie, PoC, seed, innovatie-infrastructuur en ecosysteemfondsen

Indicatief

In het hoog-rendement scenario (2) is het aantal ondersteunde bedrijven groot - in het laag-rendement scenario (1a) is het aantal bedrijven kleiner door bijsturing

Overzicht impact van rendement-scenario's in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel)

Meer kapitaal

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

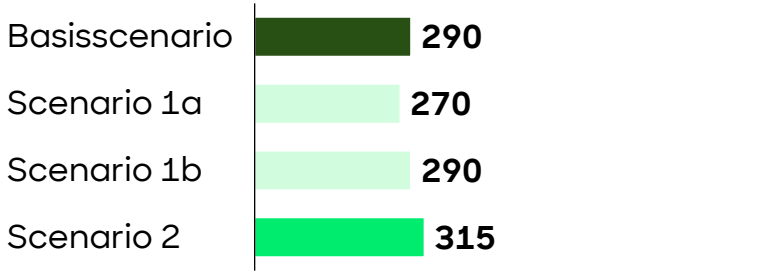

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR m]

Gesloten kapitaalketen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

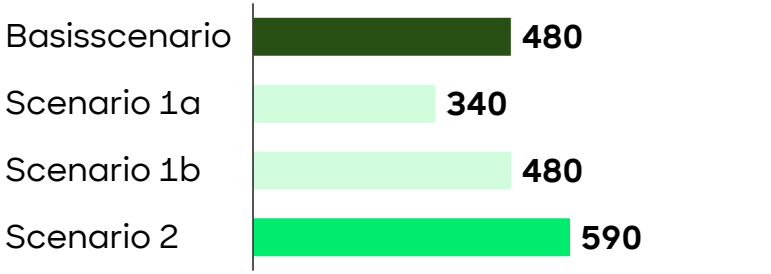

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

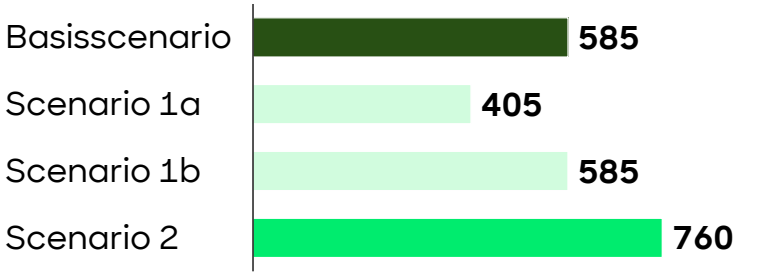

Meer bedrijvigheid

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

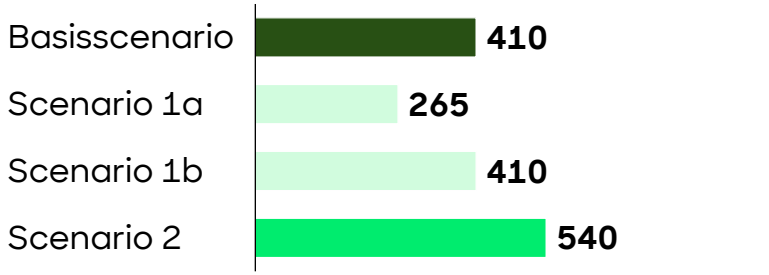

Basisscenario | Scenario 1 | Scenario 2

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1a verschuift de focus naar revolverende investeringen en daalt het aantal investeringen en nieuw gecreëerde bedrijven t.o.v. het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 1a (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door actieve bijsturing zijn de eigen investeringen maar EUR 20 m lager

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

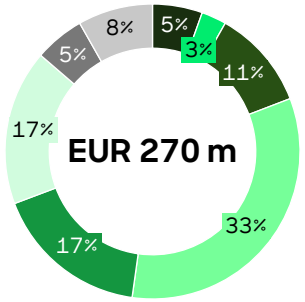

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

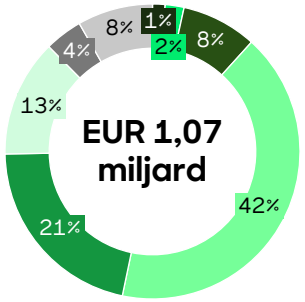

Door inzet op instrumenten met grotere tickets daalt het # investeringen met 30%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

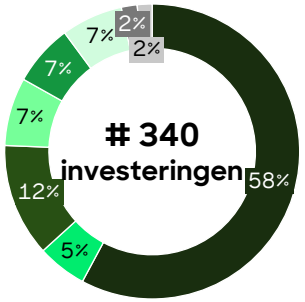

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

Door focus op revolverendheid daalt het aantal nieuwe bedrijven met 35%

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

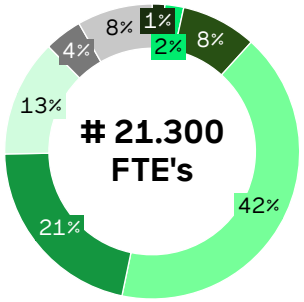

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

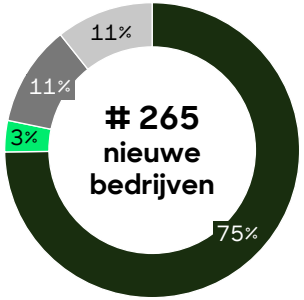

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~4,0 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1a blijft de fondsomvang door actieve bijsturing gericht op behoud op een niveau dat zichzelf in stand kan houden

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1a

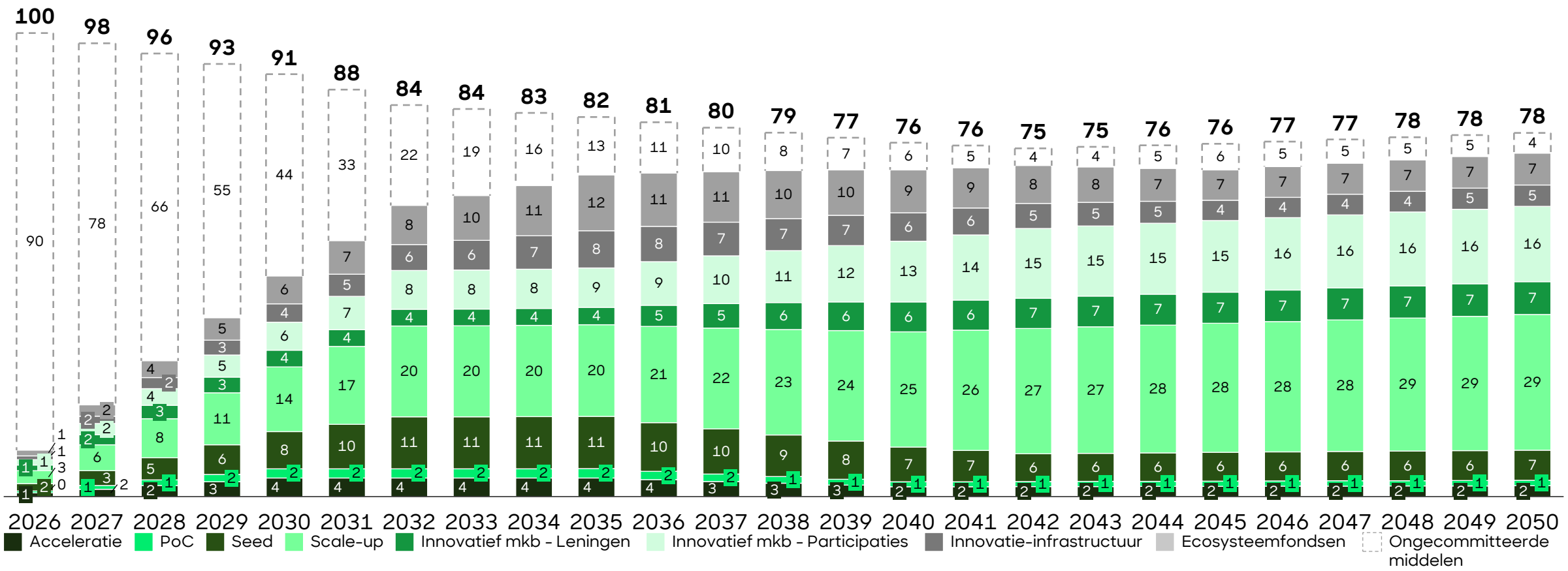

Indicatief

In scenario 1b zijn bijstortingen nodig om hetzelfde aantal investeringen, bedrijven en FTE's te bereiken als in het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 1b (kopjes t.o.v. basisscenario)

Met bijstortingen zijn de totale investeringen gelijk

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

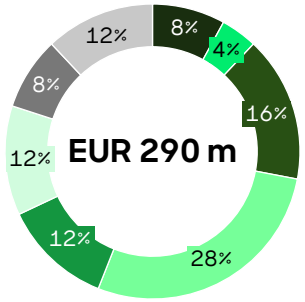

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

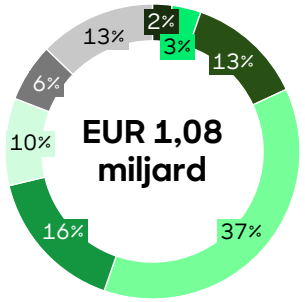

Door bijstortingen wordt hetzelfde aantal investeringen gedaan

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

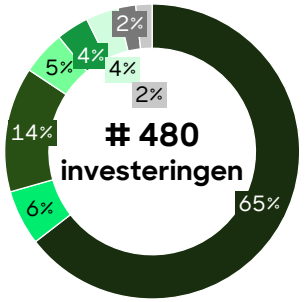

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

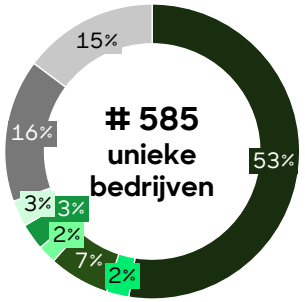

Door bijstortingen wordt hetzelfde aantal bedrijven bereikt

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

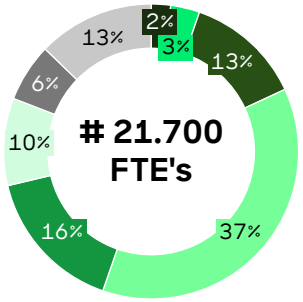

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

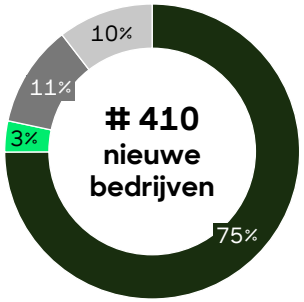

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1b heeft het fonds hetzelfde geïnvesteerd vermogen als in het basis-scenario dankzij injecties van EUR ~12 m om de vijf jaar vanaf 2036

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1b

Additioneel geïnvesteerd kapitaal:

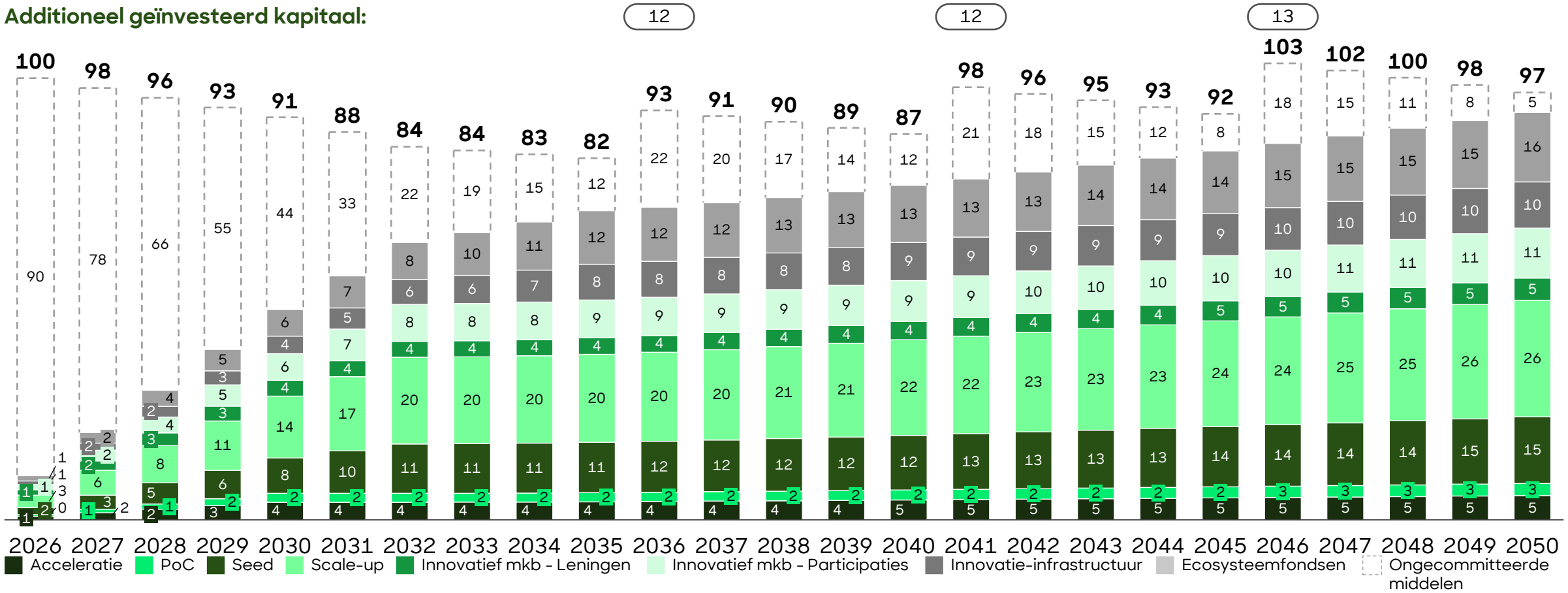

Indicatief

In scenario 2 verschuift de focus door actieve bijsturing naar maatschappelijke impact en stijgt het aantal ondersteunde bedrijven t.o.v. het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 2 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de positieve rendementen zijn de eigen investeringen EUR 25 m hoger

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

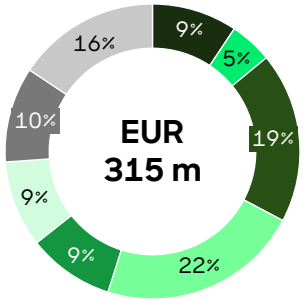

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

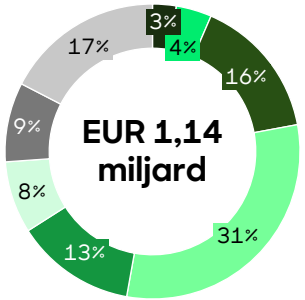

Door inzet op impact stijgt het aantal ondersteunde bedrijven met 30%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

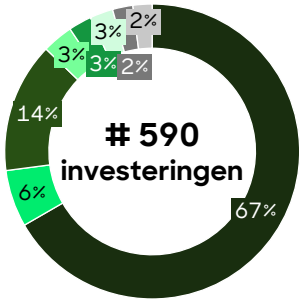

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

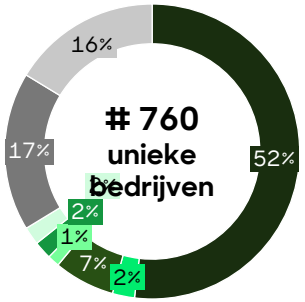

Door de hogere totale investeringen worden 130 extra bedrijven gecreëerd

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

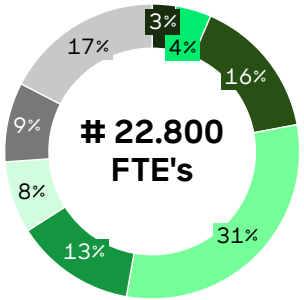

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

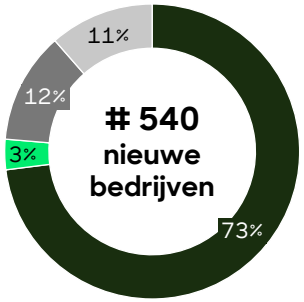

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,6 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

Indien meer rendement wordt behaald dan verwacht, kan het fonds inzetten op meer impact en tegelijkertijd duurzaam groeien

Geïnvesteerde middelen [EUR m] - Scenario 2

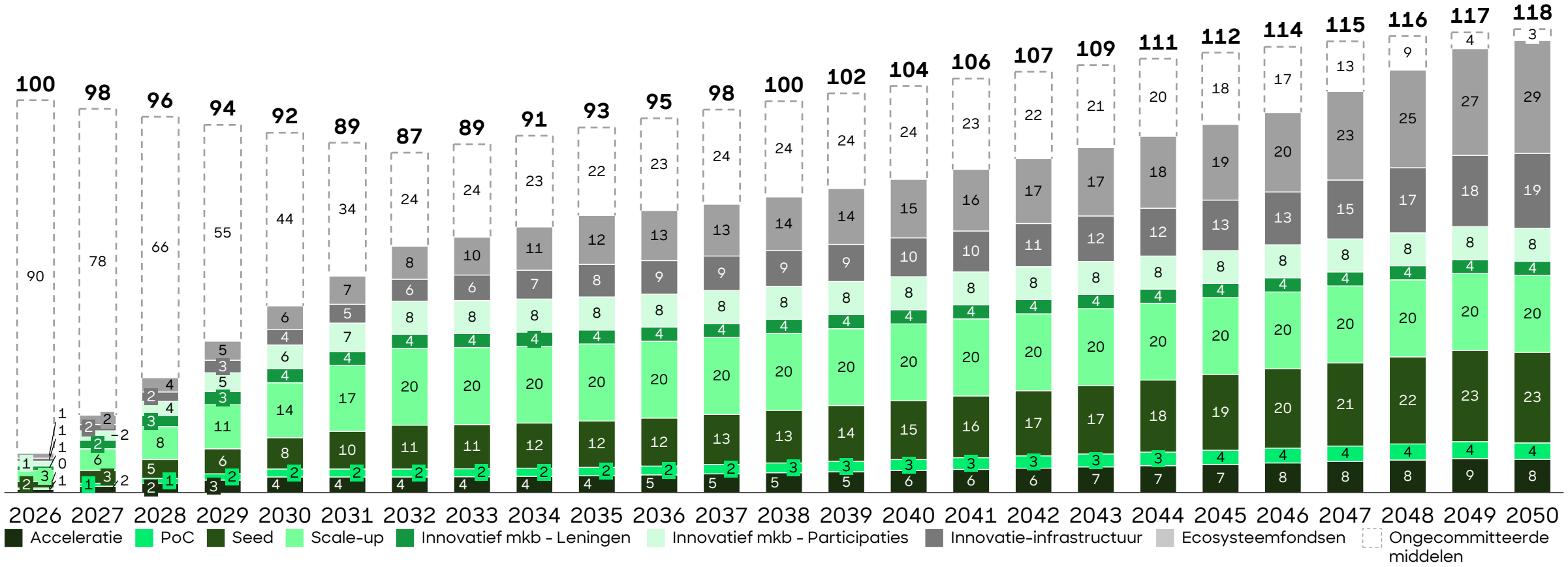

Indicatief

Het Brightlands Future Fund kan meer worden gefocust op maatschappelijke impact ten koste van opbrengsten – Het fonds kan worden gestopt indien nodig

Overzicht strategische scenario's

Scenario 3 – Meer maatschappelijke impact

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 3

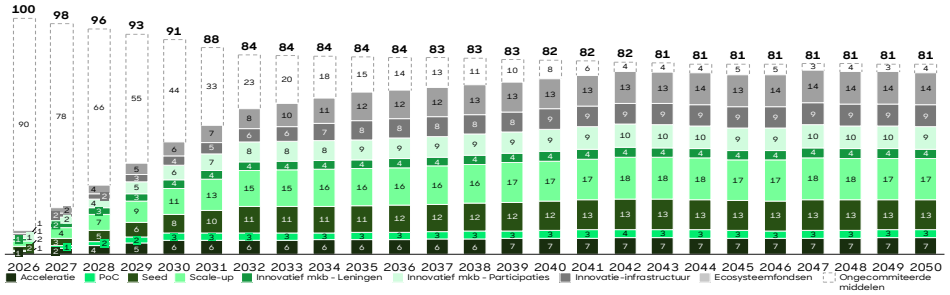

- Het Brightlands Future Fund heeft ruimte om te sturen op de balans tussen maatschappelijke/economische impact en rendement – t.o.v. het basisscenario kan bijvoorbeeld meer worden geïnvesteerd in laag-revolverende onderdelen met veel maatschappelijke impact
- In dit scenario wordt meer geïnvesteerd in vroege fase bedrijven waar het financieringsgat groot is (acceleratie van 8% naar 12%, van PoC van 4% naar 6%), en gaat het aantal ondersteunde bedrijven omhoog t.o.v. het basisscenario – Daarentegen is er minder ruimte voor financiering van volwassener bedrijvigheid (scale-ups van 28% naar 22%) en is het totale rendement lager
- Het Brightlands Future Fund bereikt nog steeds een stabiele situatie, maar op een lager niveau dan de initiële inleg in het fonds, en groeit niet
- Overige aannames zijn gelijk aan het basisscenario

Scenario 4 – Afbouw na 15 jaar

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 4

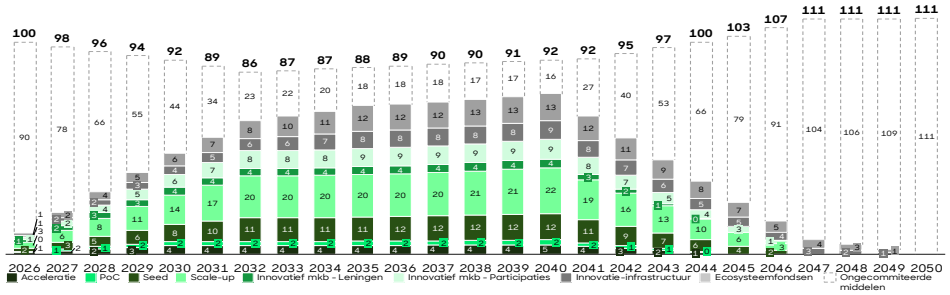

- Indien na 15 jaar de behoefte aan het fonds zou wegvallen en het fonds niet langer additioneel aan, maar alleen mee met de markt investeert, kan ervoor gekozen worden om het fonds te stoppen en participaties af te bouwen
- In dit scenario stoppen na 15 jaar de nieuwe investeringen en wordt het fonds in 10 jaar afgebouwd
- Gedurende die afbouwperiode rekent het fonds 1% fondskosten op de geïnvesteerde middelen
- Overige aannames zijn gelijk aan het basisscenario

Indicatief

In het maatschappelijke scenario (3) is het aantal ondersteunde bedrijven groot - In het afbouw scenario (4) is de impact het laagst

Overzicht impact strategische scenario's in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel)

Meer kapitaal

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

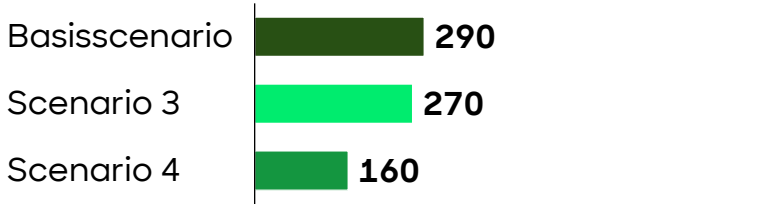

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

Gesloten kapitaalketen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

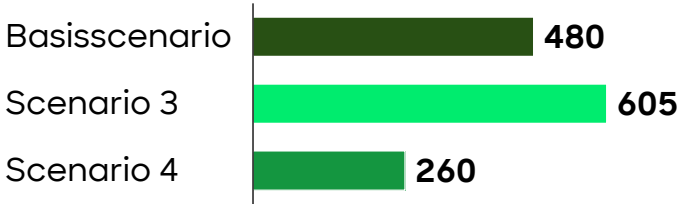

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

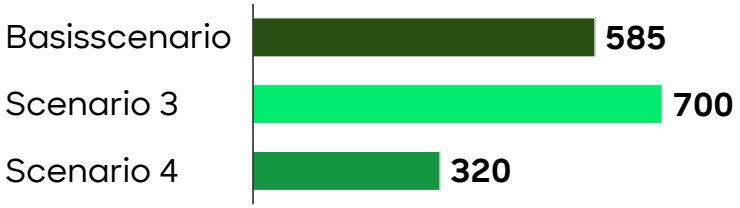

Meer bedrijvigheid

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

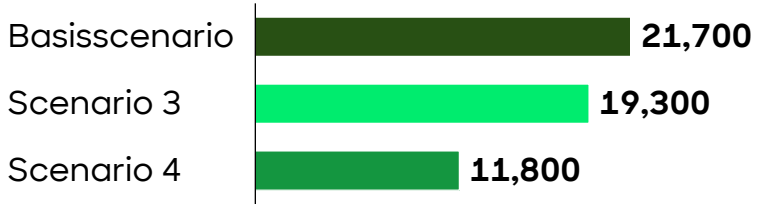

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

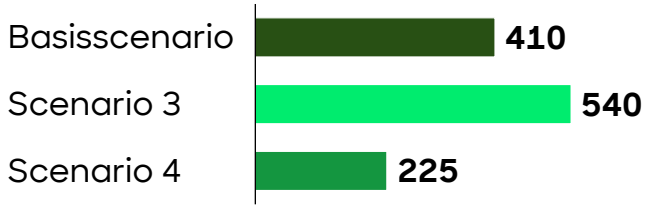

Basisscenario Scenario 3 Scenario 4

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het maatschappelijke scenario daalt het investeringsvolume (door lager rendement) maar stijgt de hoeveelheid ondersteunde en nieuwe bedrijven

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 3 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de kleinere omvang van het fonds wordt er EUR 20 m minder geïnvesteerd

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

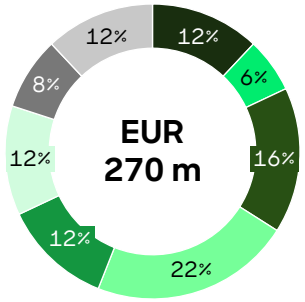

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

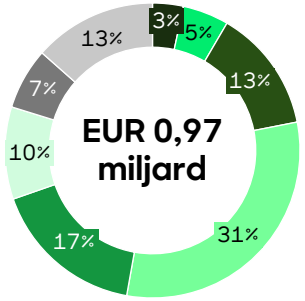

Kleinere ticketgroottes bij acceleratie zorgen voor 125 extra investeringen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

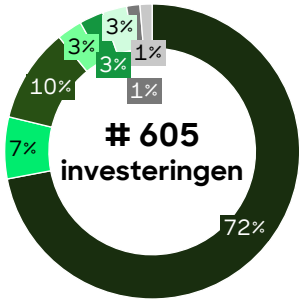

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

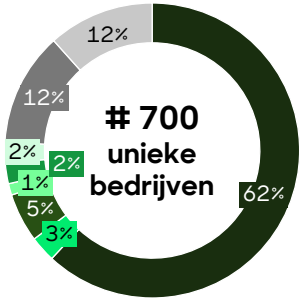

Meer investeringen genereren 130 extra bedrijven, maar FTE's dalen met 2.400

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

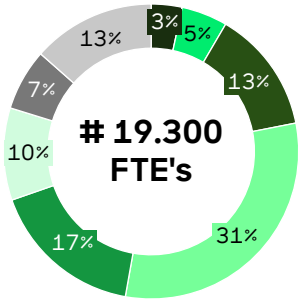

+190 acceleratie FTE's

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

+125 acceleratie-bedrijven

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,5 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het maatschappelijke scenario is er een balans tussen rendement en herinvesteringen op een fondsniveau van EUR ~80 m

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 3

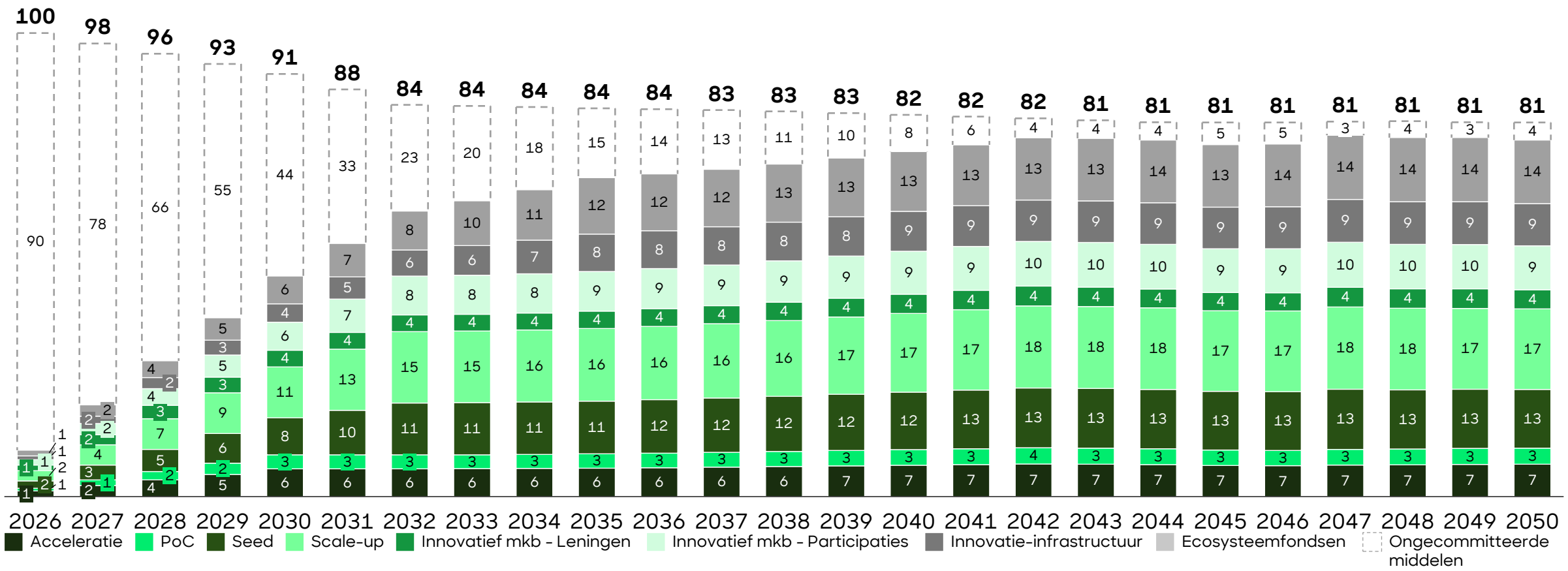

Indicatief

Door na 15 jaar af te bouwen, is er een ongeveer halvering van de hoeveelheid geïnvesteerde middelen en daarmee de impact van het fonds

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 4 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de vroegtijdige afbouw wordt EUR 130 m minder geïnvesteerd

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

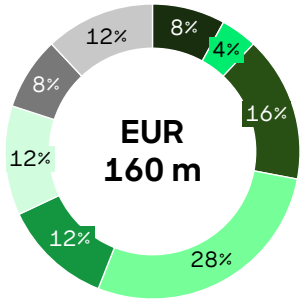

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

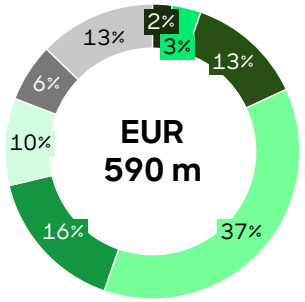

Doordat het kapitaal minder lang aan het werk is, dalen investeringen met 45%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

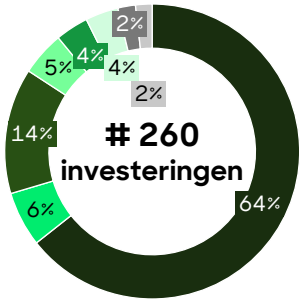

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

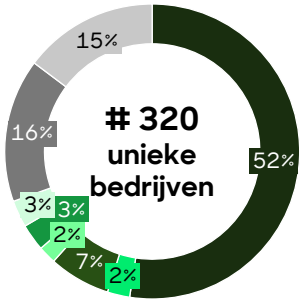

Door vroegtijdig af te bouwen wordt slechts ~55% van de FTE's gecreëerd

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

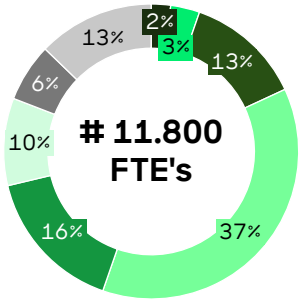

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

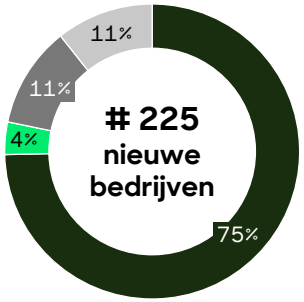

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het afbouwscenario sluit het fonds in 2050 en keert het EUR 111 m uit aan de Provincie

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 4

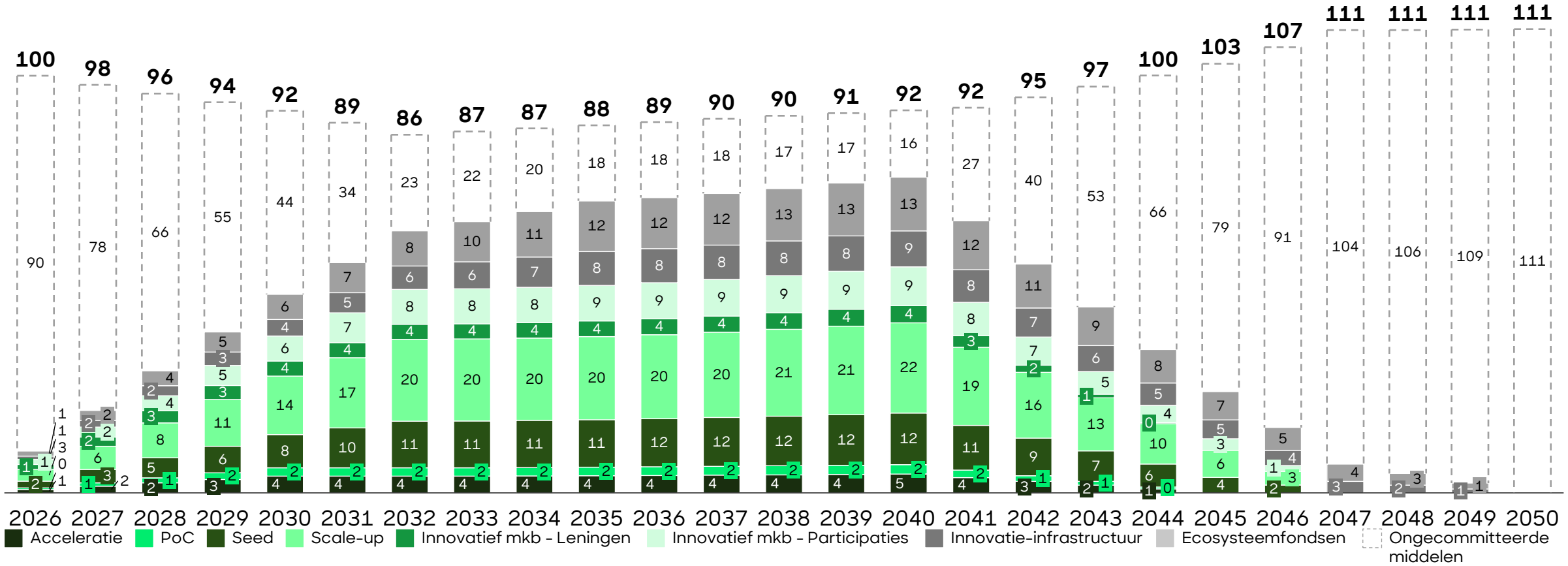

LIOF Roland Berger

Bijlage 2 – Good Governance

Inhoud

1. Inleiding 2
1.1. Vooraf 2
1.2. Doel en positionering van deze bijlage 2

2. Leeswijzer 2

3. Good governance (SiS 4.0 - stap 4) 3
3.1. Wijze van sturing 4
3.1.1. Sturingsinstrumenten 4
3.1.2. Rollen en verantwoordelijkheden 5
3.1.3. Evaluatie en bijsturing 6
3.2. Governance-inrichting Brightlands Future Fund: keuzes, werking en rolverdeling 6
3.3. Wijze van toezicht 7
3.4. Wijze van beheersing 8
3.5. Wijze van verantwoording 8

4. Blauwdruk “good governance” 10

1. Inleiding

Deze bijlage bevat de nadere uitwerking van de governance van het Brightlands Future Fund. De bijlage is opgesteld ter ondersteuning van het Statenvoorstel en heeft tot doel Provinciale Staten inzicht te geven in de wijze waarop good governance, rolzuiverheid en publieke verantwoording concreet worden geborgd bij de inrichting en uitvoering van het fonds.

De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met de uitgangspunten van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0) en de daaruit volgende principes van good governance. Hoewel SiS 4.0 op het moment van vaststelling van het Statenvoorstel nog niet formeel door Provinciale Staten is vastgesteld, worden de daarin opgenomen governance-principes reeds toegepast bij de inrichting van het Brightlands Future Fund. Deze bijlage maakt inzichtelijk hoe deze principes zijn vertaald naar een blauwdruk voor de governance-structuur voor dit fonds. De bijlage heeft een toelichtend en richtinggevend karakter.

1.1. Vooraf

De Provincie Limburg streeft bij de inzet van fondsen en samenwerkingsinstrumenten nadrukkelijk naar een eenvoudige, doeltreffende en herkenbare governance-inrichting. Governance moet ondersteunen en begrenzen, maar niet onnodig verzwaren of leiden tot bestuurlijke complexiteit die afbreuk doet aan de effectiviteit van het instrument.

Bij het Brightlands Future Fund is daarom gekozen voor een governance-structuur die:

- helder is in rol- en verantwoordelijkheidsverdeling;
- aansluit bij bestaande provinciale praktijk en ervaringen met fondsen;
- herkenbaar is voor Provinciale Staten, uitvoerende partijen en toezichthouders.

1.2. Doel en positionering van deze bijlage

Deze bijlage richt zich op de bestuurlijke en organisatorische inrichting van het Brightlands Future Fund en beschrijft:

- de gekozen wijze van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording;
- de rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten, de fondsorganisatie en het toezicht;
- de borging van publieke belangen, financiële beheersing en transparantie;
- de toepassing van de uitgangspunten van SiS 4.0 in de governance-inrichting.

De bijlage vormt daarmee een verdieping van het governance-onderdeel in het Statenvoorstel en biedt Provinciale Staten het samenhangend overzicht van de beoogde governance-architectuur van het Brightlands Future Fund.

2. Leeswijzer

De bijlage is als volgt opgebouwd:

- <u>Hoofdstuk 3 – Good governance (SiS 4.0 – stap 4)</u>
  Dit hoofdstuk beschrijft het uitgangspunt van good governance en de toepassing van SiS 4.0 bij de inrichting van het Brightlands Future Fund.
- <u>Paragraaf 3.1 – Wijze van sturing</u>
  Gaat in op de kaderstellende rol van Provinciale Staten, de aandeelhoudersrol van Gedeputeerde Staten en de positionering van de uitvoerende fondsorganisatie.
- <u>Paragraaf 4.2 – Wijze van toezicht</u>
  Beschrijft de inrichting van het interne en externe toezicht, waaronder de rol van de Raad van Commissarissen en het aandeelhouderstoezicht door de Provincie Limburg.
- <u>Paragraaf 4.3 – Wijze van beheersing</u>

Gaat in op de financiële, juridische en operationele beheersing van risico's, inclusief portefeuillesturing, risicomanagement en evaluatie.

- Paragraaf 4.4 – Wijze van verantwoording
  Beschrijft de inrichting van de verantwoording en informatievoorziening richting Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten, inclusief rapportages en evaluatiemomenten.

Deze opbouw sluit aan bij de systematiek van SiS 4.0 en maakt inzichtelijk hoe sturing, toezicht, beheersing en verantwoording in samenhang zijn vormgegeven.

3. Good governance (SiS 4.0 - stap 4)

De Provincie Limburg realiseert haar economische en maatschappelijke doelstellingen met het Brightlands Future Fund via een uitvoerende organisatie op afstand. Daarmee ontstaat een situatie waarin de uitvoering niet binnen de provinciale organisatie plaatsvindt, terwijl het provinciaal bestuur bestuurlijk en politiek aanspreekbaar blijft op het realiseren van de vastgestelde doelen. Dit vraagt om een zorgvuldige inrichting van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording.

Om richting te geven aan deze vorm van samenwerking is het kader SiS 4.0 in ontwikkeling. Dit kader bouwt voort op ervaringen met eerdere samenwerkings- en investeringsinstrumenten, evaluaties van uitvoeringspraktijken en signalen vanuit toezicht en controle. SiS 4.0 beoogt een samenhangend en expliciet afwegingskader te bieden voor situaties waarin publieke doelen worden gerealiseerd via externe uitvoeringsorganisaties, terwijl de provincie eindverantwoordelijk blijft.

SiS 4.0 is primair een verbreding en nadere explicitering van het bestaande kader SiS 3.0, onder meer door toepassing op alle samenwerkingsverbanden en het expliciet verankeren van good governance-principes. Bij fondsen zoals het Brightlands Future Fund, waarin sprake is van substantiële kapitaalinzet, portefeuillesturing, financiële risico's en revolverendheid, is een explicietere inrichting van governance noodzakelijk. SiS 4.0 voorziet hierin door strategische keuzes, uitvoeringsverantwoordelijkheid en toezicht scherper te scheiden en daarmee beter aan te sluiten bij de aard en omvang van het instrument.

Een belangrijk uitgangspunt binnen SiS 4.0 is het expliciet onderscheiden van strategische keuzes - zoals het publieke belang, de rol van de Provincie en de keuze voor het instrument en de operationele uitwerking daarvan. Daarbij is onderkend dat uitvoering op afstand vraagt om een versterkte en transparante inrichting van governance. De Provincie blijft immers aanspreekbaar op doelrealisatie, terwijl zij niet zelf uitvoert.

Het onderdeel good governance binnen SiS 4.0 voorziet daarom in uitgangspunten voor de inrichting van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording. Deze uitgangspunten zijn gericht op het borgen van rolzuiverheid tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de uitvoerende organisatie, proportionaliteit in sturing passend bij het gekozen instrument, transparantie in besluitvorming en een professionele uitvoering. Good governance fungeert daarmee als randvoorwaarde om uitvoering op afstand beheersbaar, controleerbaar en uitlegbaar te organiseren.

De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met deze uitgangspunten uit SiS 4.0 en de hieruit volgende principes van good governance. In de onderstaande paragrafen wordt per governance aspect toegelicht hoe deze uitgangspunten concreet worden toegepast. Een overzichtelijke uitwerking per onderdeel is opgenomen in de bijbehorende samenvattende tabellen

3.1. Wijze van sturing

De Provincie Limburg kiest bij het Brightlands Future Fund voor een kaderstellende en toezichthoudende sturingswijze, waarbij de uitvoering van het fonds op afstand is belegd in een zelfstandige juridische entiteit (BV). De Provincie Limburg is daarbij aandeelhouder van deze fonds-BV. Deze keuze sluit aan bij de aard van het instrument: een langjarig, revolverend investeringsfonds dat professioneel, slagvaardig en onafhankelijk moet kunnen opereren binnen helder vastgestelde publieke kaders.

Deze inrichting is niet op zichzelf staand, maar volgt uit de afweging die Provinciale Staten hebben gemaakt bij de keuze voor dit instrument, zoals vastgelegd in het Statenvoorstel tot oprichting en inrichting van het Brightlands Future Fund. Daarbij is expliciet gekeken naar het te dienen publieke belang, de wens om maatschappelijke en economische doelstellingen duurzaam te ondersteunen, de benodigde professionele uitvoeringskracht en de noodzaak om risico's beheersbaar te organiseren. De gekozen governance-structuur waarborgt dat Provinciale Staten hun kaderstellende en controlerende rol kunnen vervullen, terwijl de uitvoering op afstand voldoende ruimte krijgt om effectief te opereren

De sturing is bewust eenvoudig, herkenbaar en proportioneel ingericht. Door te werken met een beperkt aantal samenhangende sturingsinstrumenten wordt bestuurlijke grip geborgd, zonder dat dit leidt tot politieke betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen of onnodige complexiteit in de uitvoering. De concrete invulling van statuten, aandeelhoudersafspraken, fondsbeheerovereenkomst en reglementen (Sturinginstrumenten) wordt nader uitgewerkt na instemming van Provinciale Staten met onderhavig Statenvoorstel. Ter ondersteuning hiervan is in hoofdstuk 4 een governance-blauwdruk opgenomen, waarin per sturingsinstrument een indicatieve invulling is opgenomen. Deze blauwdruk geeft richting aan de verdere uitwerking, maar laat ruimte voor nadere concretisering binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders, waarbij de uitgangspunten van Good governance uit SiS 4.0 het uitgangspunt vormen.

3.1.1. Sturingsinstrumenten

De sturing vindt plaats via:

- Statuten van de fonds-BV
  Hierin worden onder meer vastgelegd:
  - het hoofddoel en de publieke opdracht van het fonds;
  - de toegestane investeringsinstrumenten en -categorieën;
  - het uitgangspunt van revolverendheid op fondsniveau;
  - de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van bestuur en toezicht.
- Aandeelhoudersafspraken (aandeelhouders overeenkomst)
  Deze afspraken concretiseren de rol van de Provincie als aandeelhouder en bevatten:
  - afspraken over informatievoorziening en rapportage;
  - de wijze van benoeming en ontslag van bestuur en toezichthouders;
  - instemmingsrechten bij strategische wijzigingen of uitzonderlijke besluiten.
- Reglementen voor bestuur, toezicht en investeringsbesluitvorming
  In deze reglementen worden:
  - de taken en werkwijze van het bestuur en de Raad van Commissarissen vastgelegd;
  - de samenstelling, bevoegdheden en besluitvormingsprocedures van de investeringsorganisatie beschreven;
  - criteria en procedures voor investeringsbesluiten vastgelegd – inclusief rol onafhankelijke investeringscommissie, zodat besluiten transparant, consistent en professioneel tot stand komen.
- Fondsbeheerafspraken (Management overeenkomst)

Deze afspraken vormen de schakel tussen de bestuurlijke kaders en de uitvoering en bevatten onder meer:

- de reikwijdte van het fondsbeheer en de afbakening van activiteiten;
- het mandaat en de bevoegdheden van de fondsbeheerder;
- financiële uitgangspunten, streefwaarden en prestatie-indicatoren;
- afspraken over periodieke rapportage, monitoring en informatievoorziening;
- de wijze en momenten van evaluatie en bijsturing;
- escalatieafspraken bij afwijkingen van de vastgestelde kaders;

Met deze sturingsinstrumenten wordt geborgd dat het Brightlands Future Fund handelt binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders ten aanzien van doelstelling, reikwijdte, financiële uitgangspunten, risicoprofiel en het revolverende karakter, zonder dat Provinciale Staten of Gedeputeerde Staten betrokken raken bij individuele investeringsbeslissingen.

3.1.2. Rollen en verantwoordelijkheden

De governance van het Brightlands Future Fund is gebaseerd op een duidelijke en expliciete verdeling van rollen en verantwoordelijkheden tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de uitvoerende fondsorganisatie. Deze rolafbakening sluit aan bij de uitgangspunten van SiS 4.0, waarin rolzuiverheid, proportionaliteit en transparantie centraal staan bij uitvoering op afstand. Daarnaast is de verdeling van verantwoordelijkheden in lijn met de Financiële verordening van de Provincie Limburg, waarin de kaderstellende rol van Provinciale Staten en de uitvoerende verantwoordelijkheid van Gedeputeerde Staten zijn vastgelegd.

Deze combinatie van SiS 4.0 en formeel financieel-juridisch kader (financiële verordening) vormt de basis voor de inrichting van de governance van het fonds. Daarmee wordt geborgd dat Provinciale Staten hun kaderstellende en controlerende rol kunnen uitoefenen, terwijl Gedeputeerde Staten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en het toezicht binnen de vastgestelde kaders, en de uitvoerende organisatie professioneel en onafhankelijk kan opereren.

Provinciale Staten vervullen een kaderstellende en controlerende rol. Zij besluiten over:

- de inzet van het Brightlands Future Fund als beleidsinstrument;
- de omvang en financiële randvoorwaarden van het fonds;
- de hoofdlijnen van doelstelling, financiële logica, governance, sturing en verantwoording.

Gedeputeerde Staten zijn verantwoordelijk voor:

- de inrichting van de juridische en organisatorische structuur van het fonds;
- het vaststellen en bewaken van statuten, reglementen en fondsbeheerafspraken;
- het toezicht op de uitvoering binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders;
- de periodieke verantwoording aan Provinciale Staten.

De uitvoerende fondsorganisatie opereert zelfstandig binnen de vastgestelde kaders en geldende wet- en regelgeving. Individuele investeringsbeslissingen worden genomen op basis van vooraf vastgestelde criteria en procedures, met een daarvoor in te richten onafhankelijke investeringscommissie, zonder politieke betrokkenheid. Hiermee wordt een duidelijke scheiding aangebracht tussen sturing en uitvoering en wordt rolzuiverheid geborgd, conform de uitgangspunten van SiS 4.0 en good governance.

3.1.3. Evaluatie en bijsturing

De werking van het Brightlands Future Fund en de fondsbeheerrelatie wordt vierjaarlijks geëvalueerd. Deze evaluatiecyclus en de daarbij horende interventiemogelijkheden zijn uitgewerkt in het Statenvoorstel. Ten minste eens per vier jaar vindt een integrale evaluatie plaats, inclusief een externe beoordeling. Op basis van de jaarlijkse rapportages en de uitkomsten van deze vierjaarlijkse evaluaties voeren Provinciale Staten eveneens eenmaal per statenperiode, voor het eerst in het voorjaar van 2028[1], een debat over de voortgang van het fonds om te toetsen of de koers nog aansluit bij de actuele ontwikkelingen in het provinciaal beleid en om de uitsluitingscriteria te actualiseren. Op basis daarvan kunnen Provinciale Staten besluiten over continuering, bijsturing of beëindiging van het fonds. Tevens wordt op dat moment besloten om Gedeputeerde Staten, in hun rol als aandeelhouder, voor de daaropvolgende statenperiode te mandateren om jaarlijks te besluiten over de benodigde kapitaalstortingen. Daarmee behouden Provinciale Staten expliciet de kaderstellende rol ten aanzien van de toekomst en werking van het fonds. Indien wordt besloten tot beëindiging van het fonds, worden geen nieuwe investeringen meer gedaan en wordt het fonds binnen een periode van maximaal tien jaar ordentelijk uitgemanaged. Ook deze uitgangspunten zijn onderdeel van de eerder door Provinciale Staten gemaakte afweging bij de keuze voor dit instrument.

3.2. Governance-inrichting Brightlands Future Fund: keuzes, werking en rolverdeling

Onderstaande tabel geeft per governance-onderdeel weer welke keuzes Provincie Limburg worden gemaakt, hoe deze keuzes in de praktijk doorwerken en welke actor daarbij verantwoordelijk is. De tabel is bedoeld als samenhangend overzicht en laat zien hoe sturing, toezicht en uitvoering binnen het Brightlands Future Fund van elkaar zijn onderscheiden en op elkaar zijn afgestemd.

Onderdeel	Keuze Provincie Limburg	Wijze van werking in de praktijk	Verantwoordelijke rol
Juridische vorm	Zelfstandige fonds-BV	Fonds is ondergebracht in een aparte rechtspersoon met eigen bestuur en toezicht (RvC)	Aandeelhouder(s)
Aandeelhouderschap	Provinciaal aandeelhouderschap	Provincie stelt kaders en houdt toezicht via aandeelhoudersrol (2x per jaar AVA – goedkeuring jaarplan en vaststelling jaarverslag)	GS
Sturingswijze	Kaderstellend en toezichthoudend	PS stellen kaders, GS bewaken naleving, uitvoering is professioneel en onafhankelijk	PS / GS
Statuten	Vastleggen publieke opdracht	Doelstelling, reikwijdte, instrumentarium en revolverend karakter statutair vastgelegd	PS (kaders), GS (vaststelling)
Aandeelhoudersafspraken	Versterkt aandeelhouderstoezicht	Regelen informatievoorziening, instemmingsrechten en benoemingen	GS
Reglementen bestuur en toezicht	Professionele besluitvorming	Vastgelegde taken, bevoegdheden en besluitvormingsprocedures	Bestuur / RvC (houdt toezicht)
Reglement investeringsbesluitvorming	Objectieve investeringscriteria	Investeringen op basis van vooraf vastgestelde criteria	Fondsorganisatie / IC adviseert

[1] Tweede evaluatiemoment: voorjaar 2032 / Derde evaluatiemoment: voorjaar 2036 (en zo verder).
Indien daar aanleiding toe is, kan bij een evaluatiemoment ook worden besloten om de frequentie of het moment van een volgende evaluatie aan te passen.

		en procedures – onafhankelijk investeringscommissie	
Fondsbeheerafspraken	Concretisering uitvoering	Afspraken over mandaat, scope, prestaties, rapportage en escalatie	GS ↔ Fondsorganisatie
Mandaat fondsbeheerder	Duidelijk en begrensd	Fondsbeheerder beslist zelfstandig binnen vastgestelde bandbreedtes	Fondsorganisatie
Financiële uitgangspunten	Revolverend op fondsniveau	Sturing op portefeuilleniveau, niet per investering	Fondsorganisatie / GS / PS
Voortgangsrapportage	Kwartaal	Monitoring van economische, financiële en maatschappelijke KPI's	Fondsorganisatie → GS
	Jaarlijks	Monitoring van economische, financiële en maatschappelijke KPI's	Fondsorganisatie → GS / PS
Monitoring	Continue portefeuillesturing	Signalering van afwijkingen en risico's binnen vastgestelde kaders	Fondsorganisatie / GS
Evaluatie	Vierjaarlijks integraal	Externe evaluatie van fonds, governance en uitvoering	GS / PS
Bijsturing	Via vast proces	Bij afwijkingen: bijstelling kaders of uitvoeringsafspraken	GS / PS
Beëindiging	Ordentelijke afbouw	Geen nieuwe investeringen, uitfasering binnen max. 10 jaar	PS / GS

3.3. Wijze van toezicht

Hoewel de uitvoering van het Brightlands Future Fund op afstand van de Provincie plaatsvindt, blijft de Provincie verantwoordelijk voor de borging van het publieke belang. Het toezicht is gericht op doelrealisatie, rechtmatigheid en de beheersing van financiële en reputatierisico's, zonder inmenging in individuele investeringsbeslissingen.

Het Brightlands Future Fund wordt ondergebracht in een zelfstandige fonds-BV met een Raad van Commissarissen. Deze houdt toezicht op:

- het functioneren van de statutair bestuurder;
- de naleving van statuten en reglementen;
- de borging van publieke doelstellingen en financiële kaders;
- de kwaliteit van risicobeheersing en interne controle.

De samenstelling van de Raad van Commissarissen is gericht op deskundigheid, onafhankelijkheid en complementariteit. Statutair wordt de mogelijkheid gecreëerd voor een separate Raad van Commissarissen. Gezien het aandeelhouderschap van de Provincie Limburg in LIOF en de recent versterkte Raad van Commissarissen van LIOF, is het initiële uitgangspunt om het toezicht onder te brengen bij de Raad van Commissarissen van LIOF.

De Provincie Limburg oefent toezicht uit in haar rol als aandeelhouder. Dit toezicht richt zich op:

- het functioneren van de governance-structuur;
- de naleving van door Provinciale Staten vastgestelde kaders;
- de financiële ontwikkeling en het risicoprofiel van het fonds;
- de bijdrage van het fonds aan de provinciale beleidsdoelstellingen.

Gedeputeerde Staten maken hierbij gebruik van kwartaalrapportages en jaarverslagen over economische, financiële en maatschappelijke KPI's. Deze rapportages en de inhoud hiervan worden contractueel verankerd in de fondsmanagementovereenkomst en overige fondsdocumentatie.

Onderdeel	Concrete inrichting
Intern toezicht	Raad van Commissarissen binnen fonds-BV
Toezicht RvC op	Bestuur; naleving statuten/reglementen; risicobeheersing; publieke doelen
Samenstelling RvC	Onafhankelijk, deskundig (financieel, juridisch, investeringen, publiek belang)
Rol Provincie	Aandeelhouderstoezicht via GS
Focus toezicht provincie	Doelrealisatie; financiële ontwikkeling; risicoprofiel; governance
Informatiebronnen	Kwartaal en jaarrapportages; jaarrekening; accountantsrapport; evaluaties
Geen rol provincie	Geen betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen – loopt via investeringscommissie

3.4. Wijze van beheersing

De beheersing van het Brightlands Future Fund is ingericht om publieke middelen zorgvuldig te beschermen, risico's tijdig te signaleren en waar nodig bestuurlijk te interveniëren. Daarbij is gekozen voor een gelaagde beheersingsstructuur die past bij uitvoering op afstand en is gebaseerd op de uitgangspunten van SiS 4.0, waarin de principes van good governance zijn verankerd. Beheersing vindt plaats via vooraf vastgestelde beleids- en financiële kaders, structurele monitoring van de portefeuille en vastgelegde escalatie- en interventiemomenten, en niet via directe politieke betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen.

- Provinciale Staten stellen de strategische kaders vast waarbinnen het fonds opereert, waaronder de doelstelling van het fonds, de gewenste risicobereidheid en de financiële randvoorwaarden. Deze kaders vormen het toetsingskader voor de werking van het fonds.
- Gedeputeerde Staten bewaken de naleving van deze kaders via hun aandeelhoudersrol en door het vaststellen en handhaven van statuten, aandeelhoudersafspraken en fondsbeheerafspraken. Zij ontvangen periodiek informatie over de financiële positie, de ontwikkeling van de portefeuille en de risico's, en grijpen in indien sprake is van structurele afwijkingen of verhoogde risico's.
- De uitvoerende fondsorganisatie is verantwoordelijk voor de dagelijkse beheersing en uitvoering binnen de vastgestelde bandbreedtes. Dit omvat onder meer het toepassen van vastgestelde investeringscriteria, het monitoren van individuele investeringen binnen het portefeuillerisicokader en het tijdig escaleren van afwijkingen richting Gedeputeerde Staten.

Onderdeel	Inrichting	Werking in de praktijk	Verantwoordelijke
Strategische kaders	Vastgesteld door PS	Doel, scope, risicobereidheid en financiële randvoorwaarden	Provinciale Staten
Aandeelhouderstoezicht	Rolverdeling GS - RvC	Bewaking naleving kaders en ingrijpen bij afwijkingen	GS ↔ RvC
Fondsbeheerafspraken	Vastgelegd tussen GS en fondsorganisatie	Mandaat, scope, prestatie-eisen en escalatie	GS ↔ Fondsorganisatie
Risicomanagement	Portefeuillesturing	Monitoring financiële, juridische en operationele risico's	Fondsorganisatie
Escalatie	Vast proces	Tijdige signalering en bestuurlijke interventie	Fondsorganisatie / GS
Bijsturing	Kaderstellend en bestuurlijk	Aanpassing kaders of afspraken indien nodig	PS / GS

3.5. Wijze van verantwoording

De verantwoording over het functioneren van het Brightlands Future Fund is zodanig ingericht dat Provinciale Staten op een gestructureerde en inzichtelijke wijze kunnen toezien op de inzet van publieke middelen en de realisatie van de vastgestelde doelstellingen, zonder betrokken te raken bij individuele investeringsbeslissingen. Deze inrichting sluit aan bij SiS 4.0, waarin transparantie, controleerbaarheid en rolzuiverheid als kernprincipes van good governance zijn verankerd.

De uitvoerende fondsorganisatie legt periodiek (kwartaalrapportages en jaarverslag) verantwoording af aan Gedeputeerde Staten in hun rol als aandeelhouder. Deze verantwoording ziet onder meer op de ontwikkeling van het fonds en de voortgang ten opzichte van de economische, financiële en maatschappelijke doelstellingen en de bijbehorende KPI's.

De begroting en jaarrekening worden opgesteld door het bestuur van de fonds-BV en vallen onder het toezicht van de RvC. De RvC houdt toezicht op het functioneren van het bestuur, de kwaliteit van de interne beheersing en het risicomanagement, en ziet toe op een zorgvuldige naleving van de vastgestelde kaders en afspraken. De door de RvC goedgekeurde stukken worden vervolgens aan Gedeputeerde Staten aangeboden in hun hoedanigheid van aandeelhouder. Gedeputeerde Staten beoordelen deze stukken vanuit hun aandeelhouders- en bestuurlijke verantwoordelijkheid, voeren hierover het aandeelhoudersgesprek met het bestuur en de RvC en voorzien de informatie van bestuurlijke duiding.

Eenmaal per jaar ontvangt Provinciale Staten eveneens een rapportage over de ontwikkeling van het fonds en de voortgang ten opzichte van de economische, financiële en maatschappelijke doelstellingen en de bijbehorende KPI's. Daarnaast vindt elke vier jaar, eenmaal per statenperiode, een integrale strategische evaluatie plaats waarbij ook het functioneren van het fondsmanagement en de investeringscommissie wordt beoordeeld. Op basis van de jaarlijkse rapportages en de vierjaarlijkse evaluatie voeren Provinciale Staten eveneens eenmaal per statenperiode, voor het eerst in het voorjaar van 2028[2], een debat over de voortgang van het fonds om te toetsen of de koers nog aansluit bij de actuele ontwikkelingen in het provinciaal beleid en om de uitsluitingscriteria te actualiseren. Op basis daarvan kunnen Provinciale Staten besluiten over continuering, bijsturing of beëindiging van het fonds. Tevens wordt op dat moment besloten om Gedeputeerde Staten, in hun rol als aandeelhouder, voor de daaropvolgende statenperiode te mandateren om jaarlijks te besluiten over de benodigde kapitaalstortingen. Tenslotte worden Provinciale Staten, indien daar tussentijds aanleiding toe is, via afzonderlijke mededelingen hierover geïnformeerd door Gedeputeerde Staten. De verantwoording vindt plaats op fonds- en portefeuilleniveau. Er wordt bewust niet gerapporteerd over individuele investeringscases, om vertrouwelijkheid, marktpositie en een professionele en onafhankelijke uitvoering te waarborgen.

Onderdeel	Inrichting	Werking in de praktijk	Verantwoordelijke rol
Begroting en jaarrekening	Formele verantwoordingsdocumenten	Opgesteld door bestuur, toezicht door RvC	Bestuur / RvC
Toezicht	Onafhankelijk intern toezicht	Toezicht op bestuur, interne beheersing en risicomanagement	RvC
Verantwoording aan aandeelhouder	Periodiek en gestructureerd	Aanbieden stukken en toelichting	Bestuur → GS
Aandeelhoudersduiding	Actieve rol	Beoordeling, gesprek en eventuele bijsturing	GS
Verantwoording aan PS	Jaarlijks via jaarrapportage en P&C-cyclus (jaarverslag)	Geaggregeerde bestuurlijke verantwoording	GS → PS
Transparantie	Afgewogen	Rapportage op fonds- en portefeuilleniveau	GS

[2] Tweede evaluatiemoment: voorjaar 2032 / Derde evaluatiemoment: voorjaar 2036 (en zo verder).
Indien daar aanleiding toe is, kan bij een evaluatiemoment ook worden besloten om de frequentie of het moment van een volgende evaluatie aan te passen.

Evaluatie	Vierjaarlijks, extern	Integrale beoordeling fonds, governance en uitvoering	GS / PS

Blauwdruk “good governance”

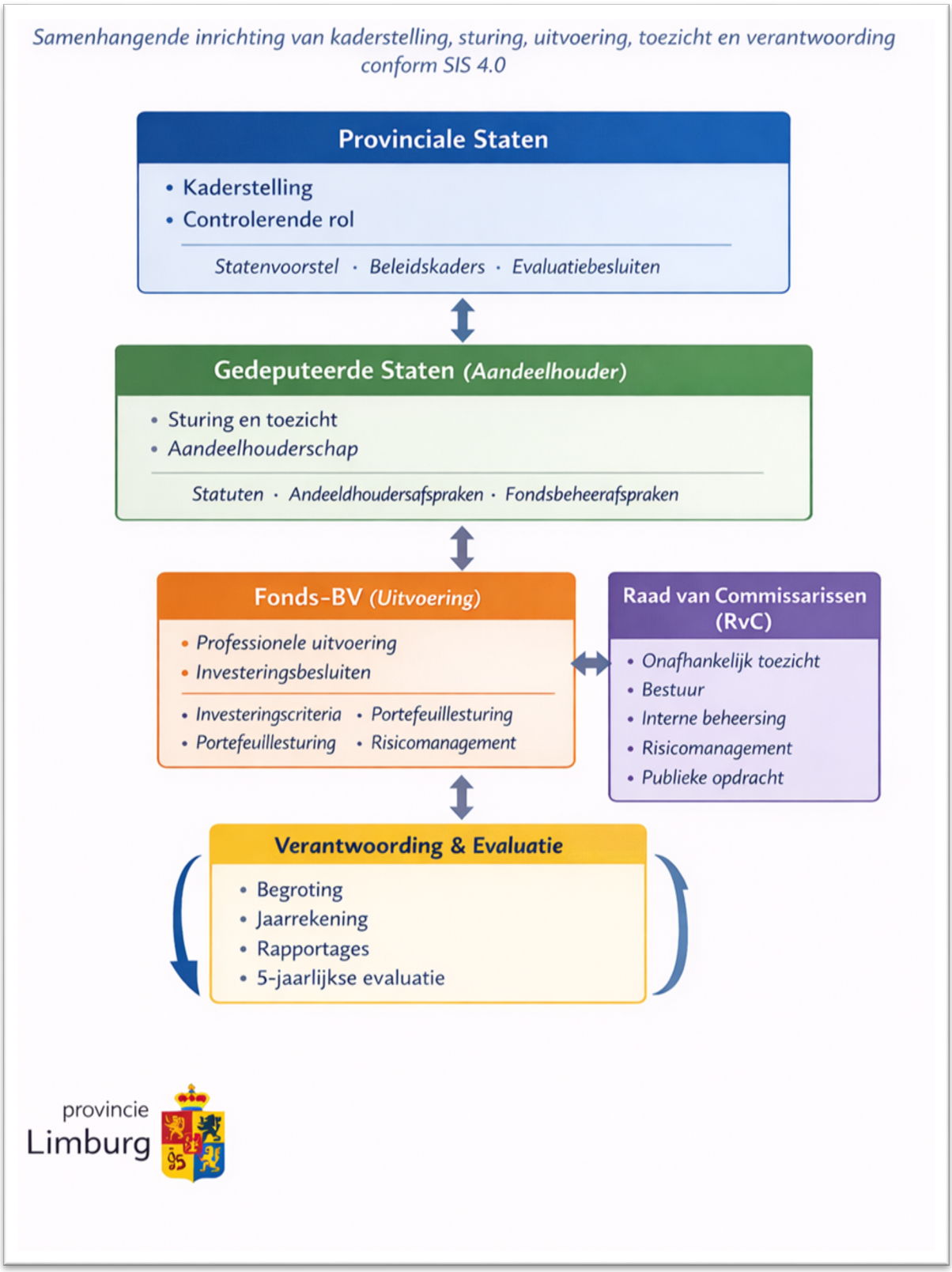

provincie Limburg | Limburgs Parlement

TWEEDE GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-006

Onderwerp: Brightlands Future Fund

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

1. De volgende wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet;

- Mochten er andere deelnemers of investeerders toe treden tot het BFF dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de provincie deel te nemen.
- Provinciale Staten wensen dat vóór deelname de statutaire doelomschrijving en reikwijdte van de BV bindend worden vastgelegd, inclusief expliciete uitsluitingen, zodat mission creep wordt voorkomen.
- Provinciale Staten wensen dat bij de inrichting van het Brightlands Future Fund en de definitieve keuze van de fondsbeheerder aantoonbaar gebruik wordt gemaakt van lessen uit eerdere provinciale fondsen, waaronder het Limburgs Energiefonds.
- Provinciale Staten wensen dat vooraf duidelijk wordt gedefinieerd wat onder een "wezenlijke afwijking" wordt verstaan, en daarbij aan de voorkant wordt vastgelegd wanneer terugkoppeling aan Provinciale Staten noodzakelijk is.
- Om helder te formuleren hoe de evaluatie voor GS/PS verloopt en wat er besloten kan worden bij evaluatie momenten.
- Minimaal 1x per jaar een IPML achtige rapportage met de staten te delen en de fonds performance te bespreken. Waarbij een gedeelte besloten kan over de investeringen en over de performance en doelrealisatie openbaar.

2. Een bedrag van € 100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, ~~via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en €10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ter storting in de deelneming die voor dit fonds wordt opgericht. Een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Het resterende investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld in de periode 2029-2032, met een jaarlijkse storting van €15.000.000.

~~3.~~ In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund ~~door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten €6.000.000 in 2026, €6.000.000 in 2028, €6.000.000 in 2030 en €2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.~~ ,ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt vervolgens gefaseerd gedoteerd in de periode 2029–2032, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000.

4. Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. ~~De inzet wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa (deelneming) conform BBV en tast daarmee op lange termijn niet het vermogen van de Provincie aan.~~ Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en ~~vijf~~ vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	EI	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00884949	**Maastricht**	10 februari 2026
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	13 februari 2026

Onderwerp
G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u het Statenvoorstel inzake het Brightlands Future Fund, inclusief bijlage 1 *Fondsplan* en bijlage 2 *Good Governance*, aan ter behandeling in de vergadering van de Statencommissie Economie en Samenleving van 27 februari 2026 en in de vergadering van Provinciale Staten van 20 maart 2026, ten behoeve van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie
Limburg

Statenvoorstel

Economie en Innovatie

Onderwerp	Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund
G-nummer	G-26-006

Onderwerp

Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund

Samenvatting

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het versterken van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven. Zo is gevraagd om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en daarbij de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen (Motie 3218), om kansen rond de Einstein Telescope optimaal te benutten en een fonds voor investeringen in R&D-faciliteiten en sleuteltechnologieën uit te werken (Motie 3135 en Motie 3236), en om binnen de economische toekomstvisie 2050 expliciet aandacht te hebben voor een toekomstbestendig vestigings- en investeringsklimaat en passende financieringsinstrumenten (Motie 3206, Motie 3208 en Motie 3056).

Deze signalen sluiten aan bij bredere analyses van de Limburgse economie. Limburg staat voor ingrijpende economische uitdagingen én kansen: het vestigingsklimaat en de innovatiekracht staan onder druk, terwijl nieuwe technologieën en strategische ontwikkelingen, zoals de Einstein Telescope en innovaties in defensie, belangrijke groeimogelijkheden bieden voor bedrijvigheid, kennisontwikkeling en regionale economische versterking. Onderzoeken[1] laten zien dat Limburg structureel achterblijft in de toegang tot groeikapitaal: slechts 3,7% van de Nederlandse venturecapitalinvesteringen komt in Limburg terecht, terwijl de provincie circa 6% bijdraagt aan het nationale bruto binnenlands product. Dit resulteert in een structureel financieringsgat van circa €300-400 miljoen per jaar. Zonder gerichte interventie bestaat het risico dat kennis, bedrijvigheid en werkgelegenheid zich buiten de regio ontwikkelen.

[1] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

Met het Brightlands Future Fund wordt daarom €100 miljoen investeringskapitaal ingezet om de financieringsketen voor innovatie, groei en opschaling te versterken, private en publieke cofinanciering te mobiliseren en lacunes in het financieringslandschap te dichten. Het fondsplan (opgesteld door LIOF met ondersteuning van extern adviesbureau Roland Berger) gaat uit van een minimale multiplier van 3,5: elke euro uit het fonds trekt naar verwachting minimaal 2,5 euro extra kapitaal aan. De instelling van het fonds is mede tot stand gekomen na gesprekken met het ministerie van Economische Zaken, als opdrachtgever van het rapport-Wennink. Het fonds wordt ingericht als een zogenaamd “evergreen”-fonds, wat betekent dat terugvloeiend kapitaal opnieuw kan worden geïnvesteerd, met een investeringshorizon van minimaal 25 jaar en volledige revolverendheid op fondsniveau, waarbij de portefeuille wordt gespreid over verschillende ontwikkelfasen.

Voor de oprichting worden de uitgangspunten uit het “strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0” gevolgd. Voor de borging van good governance worden daarnaast reeds de principes van SiS 4.0 toegepast, omdat deze explicieter ingaan op toezicht en verantwoording. Provinciale Staten stellen met dit voorstel de strategische, financiële en governancekaders op fondsniveau vast. Gedeputeerde Staten werken binnen dit mandaat de juridische en organisatorische documentatie uit; wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders worden opnieuw ter besluitvorming voorgelegd. Het fonds wordt vormgegeven als deelneming (BV), waarmee de Provincie als aandeelhouder sturing op afstand kan borgen, terwijl investeringsbesluiten professioneel en onafhankelijk worden genomen.

Provinciale Staten wordt gevraagd: (1) wensen en bedenkingen kenbaar te maken over het aangaan van de deelneming; (2) maximaal €100 miljoen als investeringskapitaal beschikbaar te stellen via gefaseerde kapitaalinbreng (€15 miljoen per jaar in 2026-2031 en €10 miljoen in 2032); (3) in te stemmen met de opbouw van een provinciale risicoreserve van €20 miljoen (dotaties: €6 miljoen in 2026, 2028 en 2030 en €2 miljoen in 2032) ter afdekking van aanloop- en afwaarderingsrisico’s; en (4) Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. De inzet wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa (deelneming) conform BBV en tast daarmee op lange termijn niet het vermogen van de Provincie aan. Monitoring, kwartaalrapportages, twee AVA-momenten per jaar en vijfjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Voorstel

1. Uw wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet**.**

2. Een bedrag van €100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en €10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.

3. In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten €6.000.000 in 2026, €6.000.000 in 2028, €6.000.000 in 2030 en €2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening.

4. Gedeputeerde Staten te mandateren om, binnen de kaders van dit Statenvoorstel en conform Sturing in Samenwerking 3.0, de juridische documentatie ten behoeve van de oprichting en start van het Brightlands Future Fund nader uit te werken, met dien verstande dat wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders opnieuw ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Aanleiding en bestuurlijke context

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk gesignaleerd dat versterking van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven noodzakelijk is en deze opgave actief geagendeerd. Via meerdere moties is het college opgeroepen om structureel werk te maken van een toekomstbestendig economisch fundament voor Limburg. Zo is verzocht om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen (Motie 3218), om kansen rond de Einstein Telescope optimaal te benutten en voor investeringen in de versterking van de propositie van de Einstein Telescope en R&D-faciliteiten en sleuteltechnologieën een fonds uit te werken met een beoogde omvang van (ten minste) €10 miljoen (Motie 3135 en Motie 3236), en om in het kader van de economische toekomstvisie 2050 expliciet aandacht te hebben voor een toekomstbestendig vestigings- en investeringsklimaat en passende financieringsinstrumenten (Motie 3206, Motie 3208 en Motie 3056). Daarnaast hebben Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten toegezegd (Toezegging 9697) het financieel instrumentarium voor start-ups en scale-ups te analyseren.

Deze moties en toezeggingen sluiten aan bij bredere maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Onze maatschappij staat voor ingrijpende economische uitdagingen. Recente analyses, waaronder het Draghi-rapport over de Europese concurrentiekracht en het rapport *De route naar toekomstige welvaart* van Wennink, onderstrepen niet alleen de noodzaak van grootschalige investeringen om economieën toekomstbestendig te maken, maar roepen ook op tot concrete actie om deze investeringen daadwerkelijk te realiseren.

Naast randvoorwaardelijke investeringen betreft dit in het bijzonder investeringen in bedrijven en innovaties die de industrieën van morgen vormgeven en bijdragen aan structurele economische kwaliteit. Beide analyses benadrukken dat het huidige investeringsniveau en -instrumentarium ontoereikend zijn om deze transities op voldoende schaal en tempo te realiseren, en dat publieke investeringen noodzakelijk zijn als hefboom om private investeringen te mobiliseren en investeringsrisico's te verkleinen.

Het versterken van een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat is een centrale ambitie van Provincie Limburg, zoals vastgelegd in het coalitieakkoord en het beleidskader *Werken aan een toekomstbestendige economie*. Hiervoor is een stevig fundament gelegd, onder meer door te bouwen aan de kenniseconomie rondom de Brightlands-campussen. Limburg beschikt daarmee over unieke mogelijkheden om op korte termijn te versnellen, onder andere dankzij de thematische sterktes van de Brightlands-campussen, de mogelijke komst van de Einstein Telescope en ontwikkelingen op het gebied van Defensie, die nieuwe kansen bieden voor innovatie, bedrijvigheid en economische versterking.

Tegelijkertijd staat het Limburgse vestigingsklimaat onder druk. Het behoud en de verduurzaming van de chemische en maakindustrie zijn uitdagend en het bredere mkb profiteert nog onvoldoende van de aanwezige innovatiekracht. Zonder gerichte inzet bestaat het risico dat waardecreatie, bedrijvigheid en kennisontwikkeling zich (verder) buiten de regio concentreren.

Een cruciale randvoorwaarde voor een toekomstbestendig vestigingsklimaat is de beschikbaarheid van passend kapitaal voor innovatieve bedrijvigheid. Juist op dit punt schiet het huidige financieringslandschap tekort. Zowel in Limburg als in Nederland is onvoldoende risicodragend kapitaal beschikbaar om bedrijven en ecosystemen in alle fasen van ontwikkeling te ondersteunen. Dit geldt met name voor kapitaalintensieve innovaties, opschalingsfasen en de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen, waarvoor financiering moeilijk toegankelijk is.

Onderzoeken[2] laten zien dat Limburg structureel achterblijft in de toegang tot groeikapitaal. Slechts 3,7% van de Nederlandse venture capital-investeringen komt in Limburg terecht, terwijl de provincie circa 6% bijdraagt aan het nationale bruto binnenlands product. Het structurele financieringsgat is daarmee opgelopen tot circa € 300-400 miljoen per jaar. Daarnaast is sprake van een mismatch in het aanbod van kapitaal per levensfase en per sector. Deze knelpunten ondermijnen direct de kwaliteit en toekomstbestendigheid van het Limburgse vestigingsklimaat.

De analyse van het financieel instrumentarium voor start-ups en scale-ups, uitgevoerd naar aanleiding van Toezegging 9697, bevestigt dit beeld. Ondanks de aanwezigheid van diverse instrumenten is nog steeds sprake van duidelijke financieringslacunes, met name in de (door)groeifasen van ondernemingen.

---

[2] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

Daarmee is aanvullende en gerichte inzet noodzakelijk om de ambities van Provinciale Staten te realiseren en het investerings- en vestigingsklimaat van Limburg duurzaam te versterken.

Bevoegdheid

De bevoegdheid van Provinciale Staten om wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming vloeit voort uit artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet. Daarnaast zijn Provinciale Staten op grond van artikel 8 van de Financiële verordening bevoegd tot het uitoefenen van bestuur en toezicht op het beheer van middelen en rechten van de Provincie Limburg, waaronder het beschikbaar stellen en inzetten van provinciale middelen.

Beoogd resultaat

Het kenbaar maken van wensen en bedenkingen ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund. Het beschikbaar stellen van €100.000.000 als investeringskapitaal voor het Brightlands Future Fund, via een gefaseerde kapitaalinbreng in de periode 2026-2032. Het instemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, met budgettaire verwerking in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032. Ten slotte het mandateren van Gedeputeerde Staten om, binnen de kaders van dit Statenvoorstel en conform Sturing in Samenwerking 3.0, de juridische documentatie ten behoeve van de oprichting en start van het Brightlands Future Fund nader uit te werken, met dien verstande dat wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders opnieuw ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Argumenten

De argumentatie is gebaseerd op het fondsplan (bijlage 1) van het Brightlands Future Fund. Onderstaand wordt allereerst ingegaan op de inhoud van het Brightlands Future Fund. Vervolgens wordt de toepassing van het “strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0” beschreven. Tenslotte volgt de inhoudelijke motivering voor de oprichting van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund.

<u>Brightlands Future Fund</u>
Achtergrond en doelstelling van het Brightlands Future Fund
Mede op basis van signalen van Provinciale Staten, die nadrukkelijk aandacht hebben gevraagd voor de innovatiekracht en het investerings- en vestigingsklimaat in Limburg, en na gesprekken en afstemming met het ministerie van Economische Zaken, als opdrachtgever van het rapport-Wennink, is dit fondsplan door LIOF, als uitvoeringsorganisatie van provinciale fondsen, opgesteld voor het Brightlands Future Fund.

Dit fondsplan is door LIOF uitgewerkt met ondersteuning van het externe adviesbureau Roland Berger en is gebaseerd op een analyse van het Limburgse kapitaalecosysteem, de daarin aanwezige financieringsknelpunten en de beleidsambities van de Provincie Limburg. Uit deze analyse blijkt dat Limburg beschikt over sterke kennis- en innovatieclusters, maar dat het beschikbare risicokapitaal voor innovatieve bedrijvigheid structureel tekortschiet. Dit belemmert economische groei en vergroot het risico dat Limburg op termijn een krimpregio wordt.

Met het Brightlands Future Fund wordt daarom **€100 miljoen aan investeringskapitaa**l ingezet met als **doel** het **versterken** van een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig **vestigingsklimaat** en het **vergroten** van de **innovatiekracht** van Limburgse bedrijven.

Focus en rol van het fonds in het Limburgse kapitaalecosysteem

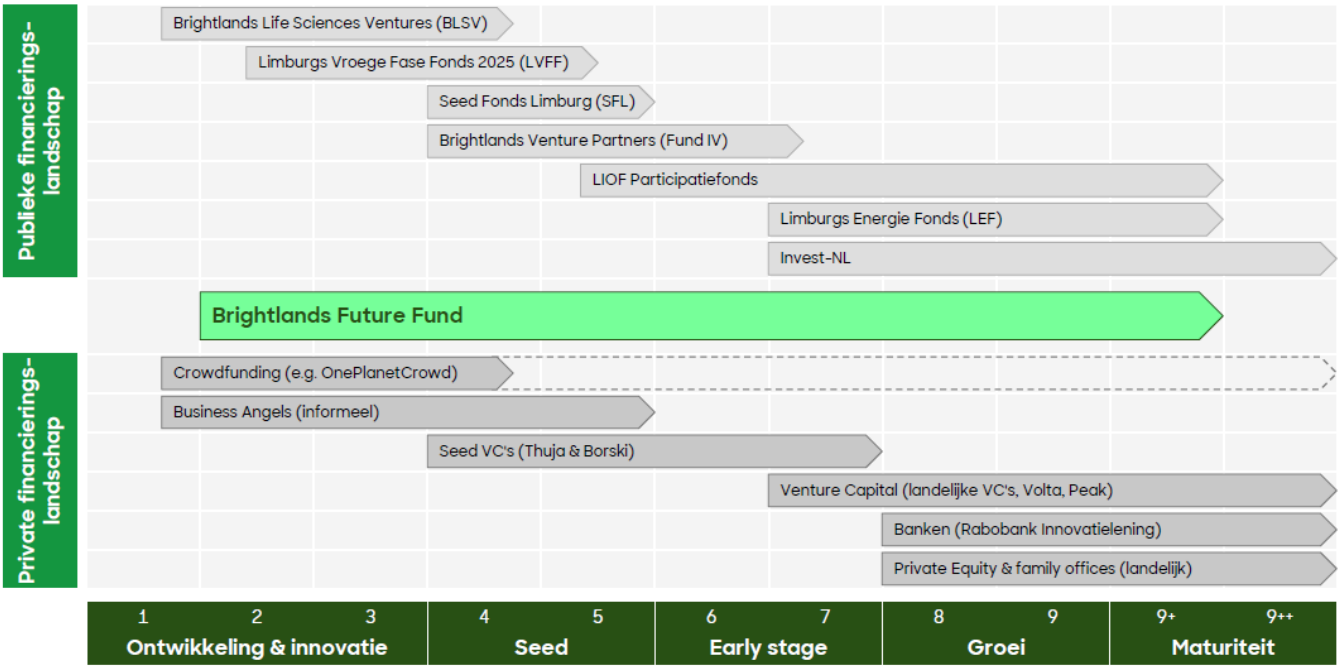

Het Brightlands Future Fund is nadrukkelijk bedoeld als aanvulling op het bestaande Limburgse financieringslandschap (Toezegging 9697) en speelt in op duidelijk aanwezige witte vlekken, onder meer in de vroege fase van innovatie, bij kapitaalintensieve opschalingstrajecten, bij innovatief mkb en bij de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen. Juist op deze onderdelen schiet het huidige instrumentarium tekort. Het fonds heeft een brede **technologische focus**, onder meer gericht op de thema's van de **Brightlands-campussen, defensie, AI** en **innovatief mkb**, en is erop gericht innovatieve ideeën te versnellen. Dit gebeurt onder meer door het in stelling brengen van passende incubatie- en acceleratieprogramma's, het mogelijk maken van investeringen met hoge kapitaal- en exploitatiekosten en het versterken van innovatie-ecosystemen. Daarbij worden investeringen gedaan in gedeelde onderzoeksfaciliteiten en ecosysteemfondsen, waarmee samenwerking op specifieke thema's wordt versterkt en nieuwe innovatie-ecosystemen kunnen ontstaan.

Kenmerkend voor het Brightlands Future Fund is dat het **inzet op de gehele financieringsketen**, waardoor bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad kunnen worden

ondersteund, van vroege innovatie tot en met opschaling. Daarbij kunnen verschillende financieringsvormen en risicoprofielen binnen één geïntegreerde portefeuille worden gecombineerd. Op deze manier vormt het Brightlands Future Fund zowel een aanvulling op het bestaande instrumentarium als een uitbreiding om meer kapitaal te mobiliseren, meer risico te kunnen nemen en de aansluiting tussen de verschillende onderdelen van de kapitaalketen te verbeteren, waarmee de innovatiekracht en het investerings- en vestigingsklimaat in Limburg structureel worden versterkt.

Het Brightlands Future Fund bouwt voort op het Seed Fonds Limburg (SFL) en het Limburg Vroege Fase Fonds 2025 (LVFF), die samen het Limburg Start-up Capital Fonds van LIOF vormen, en treedt in werking wanneer deze fondsen zijn uitgeput. Het LVFF, met €10 miljoen van Provincie en Rijk, financiert Proof-of-Concept (PoC)-investeringen voor vroege start-ups en blijft via LIOF beschikbaar om een groot deel van deze investeringen te dragen. Het Brightlands Future Fund kan zelf PoC-investeringen doen, maar zal dit alleen doen als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt. Omdat het Rijk meefinanciert en daarmee cofinanciering voor Limburg wordt gerealiseerd, is het nadrukkelijk de strategie om het LVFF zo vaak mogelijk te verlengen. Het SFL, met €20 miljoen van de Provincie, ondersteunt seed-investeringen voor start-ups, oftewel investeringen om eerste producten, diensten of technologieën te ontwikkelen en op de markt te brengen. De investeringsperiode van dit instrument loopt volgend jaar af, waardoor er minder seedkapitaal beschikbaar is. Het Brightlands Future Fund kan deze behoefte opvangen, nieuwe seed-investeringen doen en deze stevig inbedden in de volledige financieringsketen, zodat start-ups van vroege fase tot opschaling continu ondersteund worden.

Binnen het huidige instrumentarium van LIOF zijn reeds veel potentiële investeringsleads bekend die momenteel niet of onvoldoende financierbaar zijn, omdat zij zich in een te vroege fase bevinden, een relatief groot kapitaalbeslag kennen of gepaard gaan met een hoog risicoprofiel. Het Brightlands Future Fund maakt het mogelijk om een deel van deze leads wél te financieren, waardoor innovatieve ondernemingen en ecosystemen versneld tot ontwikkeling kunnen komen.

Door deze aanvullende inzet en door het beschikbaar stellen van meer kapitaal voor start-ups, scale-ups en innovatieve mkb-bedrijven, worden investeringen mogelijk gemaakt die binnen het huidige instrumentarium niet of slechts beperkt tot stand komen. Het Brightlands Future Fund zal het totale financieringstekort in Limburg niet volledig oplossen, maar levert wel een substantiële bijdrage door het aantrekken van aanvullende publieke en private investeringen. Op basis van realistische aannames wordt uitgegaan van een **multiplier** van **minimaal 3,5**, wat betekent dat voor iedere euro die door het fonds wordt geïnvesteerd naar verwachting €2,5 aan aanvullend kapitaal wordt gemobiliseerd.

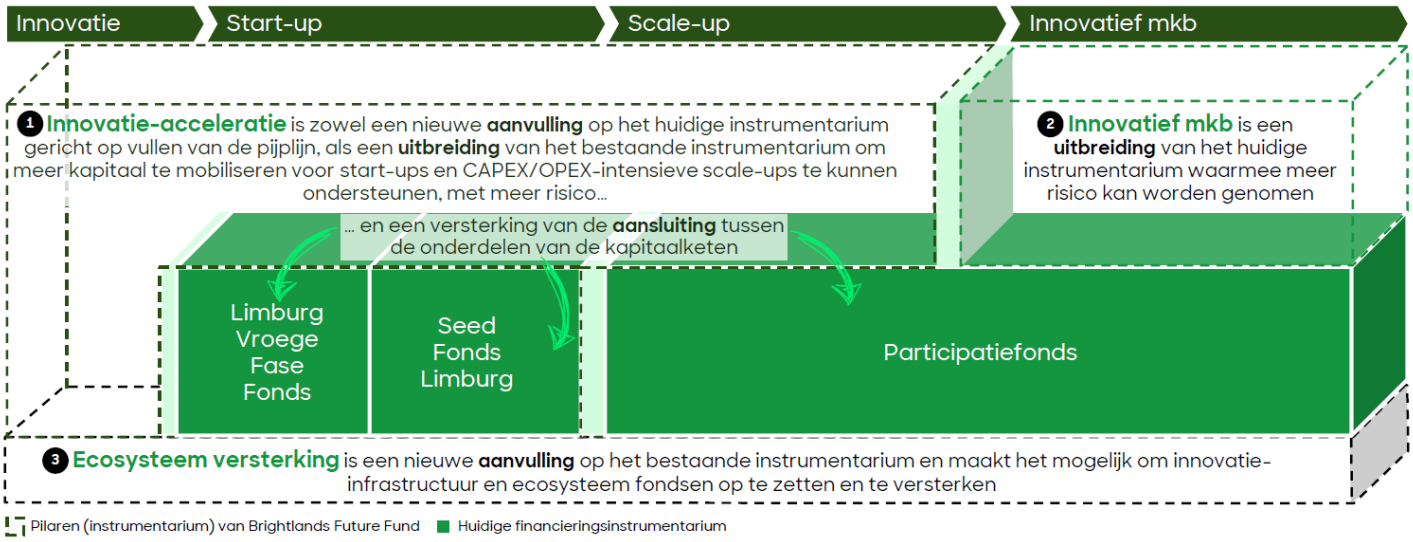

Om de economische toekomstbestendigheid van Limburg structureel te versterken, richt het Brightlands Future Fund zich op:

- **Het aantrekken van meer kapitaal naar de regio**
    - Aantrekken van meer investeringen van private en publieke investeerders naar Limburgse bedrijven en innovaties met een multiplier op de middelen van het Brightlands Future Fund en euregionale flexibiliteit voor het aantrekken en inzetten van kapitaal.
- **Het sluiten van de financieringsketen**
    - Invullen van witte vlekken in het financieringslandschap én sluiten van de keten door nieuwe en bestaande financieringsinstrumenten te verbinden.
- **Het versterken van Limburgse bedrijvigheid**
    - Opwerken en investeringsrijp maken van meer innovatieve ideeën, en versnellen van waardecreatie in bedrijven in de portfolio van het Brightlands Future Fund.

Dit betekent dat niet alleen wordt geïnvesteerd in bedrijven, maar ook in het beter laten functioneren van de keten van idee tot scale-up en in ondersteuning bij innovatie en waardecreatie.

Omvang en opzet van het fonds

Het Brightlands Future Fund heeft een **totale voorziene omvang van €100 miljoen** investeringskapitaal. Het fonds wordt zo ingericht dat het kapitaal langdurig kan blijven werken voor Limburg. Opbrengsten uit succesvolle investeringen worden hergebruikt voor nieuwe investeringen. Tegelijkertijd kunnen inkomsten uit winstgevende onderdelen worden ingezet om investeringen met een lager of onzeker rendement te compenseren. Hierdoor ontstaat ruimte om in verschillende fasen van bedrijfsontwikkeling te investeren, met uiteenlopende risico- en rendementsprofielen, terwijl het fonds als geheel duurzaam blijft functioneren.

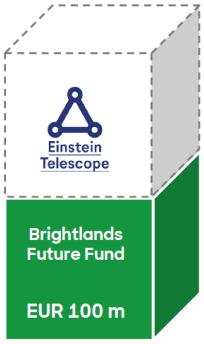

Vanaf de start wordt het Brightlands Future Fund ingezet voor innovatieve bedrijvigheid in het opkomende hightechcluster rondom de ET Pathfinder, evenals voor bedrijven van buiten Limburg die zich willen vestigen in het Einstein-cluster in de regio. Het Brightlands Future Fund versterkt hiermee de internationale partnerstrategie en het bidbook voor de **Einstein Telescope** door het regionale ecosysteem aantrekkelijker te maken voor hoogwaardige bedrijvigheid en door te voorzien in mogelijkheden om te investeren in innovatie-infrastructuur ten behoeve van het Einstein-cluster. Daarmee wordt tevens gedeeltelijk uitvoering gegeven aan Motie 3236. Hoewel op dit moment nog geen afzonderlijk Einstein Telescope Fonds wordt opgericht met een beoogde omvang van (ten minste) €10.000.000, biedt het Brightlands Future Fund wel de ruimte om hierop reeds substantieel en actief in te zetten. Tegelijkertijd vormt het Brightlands Future Fund een flexibele basis om, indien de besluitvorming over de Einstein Telescope positief verloopt en in samenwerking met partners binnen de Euregio, in de toekomst een specifiek Einstein Telescope Fonds op te bouwen dat specifiek is toegewijd aan het verdere versterken van het Einstein-cluster.

Co-financiering en partnerschap
Naast de inzet van provinciale middelen wordt het Brightlands Future Fund zodanig ingericht dat cofinanciering met publieke en private partners mogelijk is, volgens een **platformstrategie** die erop gericht is zoveel mogelijk middelen voor Limburg te mobiliseren. Het fonds kan hiervoor verschillende vormen van samenwerking inzetten. Zo kunnen consortia worden gevormd rondom bedrijfsondersteuning, waarbij partners in-kind bijdragen leveren aan Venture Development, oftewel begeleiding van start-ups en scale-ups bij de ontwikkeling van hun business, producten en marktkansen, bijvoorbeeld de Brightlands-campussen, imec of Techleap. Daarnaast is cofinanciering mogelijk in participaties, waarbij consortia gezamenlijk (vervolg)investeringen doen met private investeerders, Invest-NL of grootbanken voor de financiering van mkb-bedrijven. Ook kunnen gezamenlijke fondsen worden opgezet rondom specifieke thema's, bijvoorbeeld met strategische partners gericht op sectoren van de Brightlands-campussen of met regionale partners voor de Einstein Telescope.

De betrokkenheid van partner-investeerders kan verschillende vormen aannemen, zoals gezamenlijke investeringen op project- of portefeuilleniveau, deelname in specifieke deelfondsen of parallelle investeringen naast het Brightlands Future Fund. De inzet van cofinanciering is geen randvoorwaarde, maar wordt per geval beoordeeld.

Het aantrekken van cofinanciering kan de hefboomwerking van provinciale middelen vergroten, de investeringscapaciteit uitbreiden, risico's spreiden en het Limburgse innovatie- en vestigingsklimaat versterken. De toelating van externe investeerders vindt uitsluitend plaats binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders, met behoud van de publieke doelstelling en governance van het fonds. Eventuele voorstellen voor structurele participatie van externe partners in het fonds of in afzonderlijke deelfondsen worden, indien relevant, separaat ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd.

Strategische investeringsaanpak en flexibiliteit
Het Brightlands Future Fund beschikt over een strategisch investeringsportfolio met drie belangrijke pilaren, gericht op het dichten van de belangrijkste gaten in de financieringsketen. Binnen dit portfolio is circa **€56 miljoen** bestemd voor **innovatie-acceleratie**, gericht op het ondersteunen van innovatieve ideeën en ondernemingen in vroege en overgangsfasen. Daarnaast wordt circa **€24 miljoen** ingezet voor investeringen in **innovatief mkb**, met als doel het faciliteren van doorgroei en opschaling van bestaande bedrijven. Ten slotte is circa **€20 miljoen** gereserveerd voor **ecosysteemversterking**, waaronder activiteiten en instrumenten die de randvoorwaarden voor innovatie en ondernemerschap in Limburg verbeteren.

Het strategische **investeringsportfolio** is nadrukkelijk **dynamisch** van aard en kan zich in de tijd aanpassen aan veranderende financieringsbehoeften in het Limburgse ecosysteem. Onderdelen waarvoor de behoefte afneemt kunnen worden afgeschaald, terwijl binnen het fonds ruimte bestaat om nieuwe financieringsvormen te ontwikkelen en te testen.

Dit omvat ook niet of beperkt revolverende instrumenten, zoals innovatiegrants (subsidies voor de ontwikkeling van nieuwe ideeën) en impact bonds (financiering voor projecten met een maatschappelijk doel, waarbij terugbetaling alleen plaatsvindt bij het behalen van resultaten), indien deze bijdragen aan het versterken van de economische toekomstbestendigheid van Limburg.

De primaire **geografische focus** van het fonds ligt op de provincie Limburg, met zachte euregionale en provinciale grenzen. Afhankelijk van het type investering wordt een passende geografische scope gehanteerd, waarbij steeds wordt afgewogen wat het effect is op regionale impact, rendement en mogelijkheden voor cofinanciering.

Het fonds hanteert een **één-fonds-strategie:** binnen eenzelfde fonds worden verschillende type investeringen gedaan. Deze aanpak biedt voordelen doordat rendementsrisico's binnen één portefeuille kunnen worden gespreid, flexibiliteit ontstaat om middelen daar in te zetten waar ze het meest nodig zijn en vervolginvesteringen tussen verschillende fases beter op elkaar kunnen worden afgestemd.

Evergreen karakter en revolverendheid
Het Brightlands Future Fund wordt opgezet als een zogenoemd "evergreen" fonds met een **investeringshorizon van minimaal 25 jaar**. Het doel is om het fondsvermogen langdurig in stand te houden en blijvend in te zetten voor maatschappelijke impact in Limburg. Financieel rendement is daarbij geen doel op zich, maar een randvoorwaarde om herinvesteringen mogelijk te maken en de continuïteit van het fonds te waarborgen. Het initiële startkapitaal wordt gespreid over tien jaar aan het werk gezet voor Limburg, met voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten werken.

Het fonds werkt met een portefeuillebenadering, waarin bewust wordt geïnvesteerd in **verschillende fases van de financieringsketen**. Investeringen in vroege fases en in ecosysteemontwikkeling hebben veelal een lager of onzeker revolverend karakter. Deze worden binnen de portefeuille gecompenseerd door investeringen in latere fases, waar hogere opbrengsten mogelijk zijn. Op deze manier kan het fonds als geheel duurzaam functioneren, ondanks het risicodragende karakter van individuele investeringen.

Het Brightlands Future Fund kent een **volledig revolverend karakter**. In het basisscenario wordt uitgegaan van voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten functioneren. Desondanks kunnen zich gedurende de looptijd risico's, voorzienbare verliezen en aanloopverliezen in de opbouwfase voordoen, waardoor de omvang van het fonds op de lange termijn lager kan uitvallen dan de oorspronkelijke inleg. Om deze mogelijke tegenvallers op verantwoorde wijze op te vangen, is naast het basisscenario een alternatief scenario uitgewerkt. Op basis hiervan wordt een dotatie aan de risicoreserve gedaan met een beoogde omvang van €20 miljoen. De financiële uitwerking hiervan is nader toegelicht in het onderdeel Financiën van dit Statenvoorstel.

Verwachte effecten
In het basisscenario draagt het Brightlands Future Fund jaarlijks circa €10 tot €15 miljoen bij aan het Limburgse ecosysteem uit eigen middelen, en wordt via de cofinancierings-multiplier van 3,5 gemiddeld circa €45 miljoen per jaar aan totale financiering gemobiliseerd. Over de periode 2026-2050 resulteert dit in **cumulatieve investeringen vanuit het Brightlands Future Fund** van circa **€288 miljoen** (2,9 keer de initiële inleg van €100 miljoen doordat inkomsten worden herinvesteerd), en **cumulatieve totaal gemobiliseerde investeringen** van circa **€1,1 miljard**. Hiermee worden naar verwachting in het basisscenario meer dan **580 bedrijven** ondersteund en worden **21.700 Fte's** gecreëerd.

De jaarlijkse fondskosten bedragen in het basisscenario circa **2,24%** van het geïnvesteerde vermogen, waarbij het grootste deel bestaat uit fondsmanagementkosten. De ontwikkeling van de kosten zijn daarbij afhankelijk van de ontwikkeling van de fondsomvang en de investeringsmix, en er is geen rekening gehouden met eventuele (gedeeltelijke) btw afdracht voor fondsmanagementactiviteiten waardoor de kosten maximaal 21% hoger zouden uitvallen.

Toepassing Sturing in Samenwerking 3.0
Voor de oprichting van het Brightlands Future Fund zijn de uitgangspunten uit het "strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS) 3.0" gevolgd, waarbij tevens reeds is gekeken naar het nog niet vastgestelde SiS 4.0.

Publiek en provinciaal belang
In Limburg is sprake van een structureel financieringstekort in de keten voor innovatie, groei en opschaling, becijferd op circa €300 tot €400 miljoen per jaar. Dit vormt een aantoonbaar maatschappelijk en economisch probleem dat door de markt alleen niet wordt opgelost. Met name in de overgang van onderzoek en innovatie naar marktintroductie en schaalvergroting is sprake van structureel marktfalen, veroorzaakt door hoge investeringsrisico's, lange ontwikkel- en terugverdientijden en beperkte beschikbaarheid van passend risicokapitaal. Hierdoor blijven economisch en maatschappelijk wenselijke investeringen achter, ondanks het aanwezige innovatiepotentieel in Limburg.

Zonder publieke interventie blijft de financieringsketen gefragmenteerd, waardoor kansrijke ondernemingen onvoldoende kunnen doorgroeien en het risico toeneemt dat kennis, bedrijvigheid en werkgelegenheid zich buiten Limburg ontwikkelen. Dit raakt in het bijzonder kernsectoren van de Limburgse economie, waaronder de Brightlands-ecosystemen, het Chemelot-cluster en het innovatieve mkb, en leidt tot structureel verlies aan economische en maatschappelijke waarde.

Publieke interventie is in dit licht noodzakelijk en proportioneel. De inzet van het Brightlands Future Fund is aanvullend en corrigerend van aard en gericht op het verbeteren van de werking van de markt en het mobiliseren van additioneel privaat kapitaal, niet op het verdringen

daarvan. Het fonds richt zich expliciet op het versterken van de doorstroming binnen de financieringsketen, met name in kritische overgangsfases tussen innovatie, marktintroductie en opschaling. Het voorstel betreft autonoom provinciaal beleid en neemt geen wettelijke of beleidsmatige taken van andere overheden over.

Het Brightlands Future Fund raakt een brede kring van belanghebbenden, waaronder innovatieve ondernemingen en het mkb, kennisinstellingen en innovatie-ecosystemen, private investeerders en de Limburgse arbeidsmarkt. Door bij te dragen aan een goed functionerende financieringsketen ondersteunt het fonds de door Provinciale Staten vastgestelde beleidsdoelen op het gebied van vestigingsklimaat, innovatiekracht, economische structuurversterking, werkgelegenheid en maatschappelijke transities. Gelet op het vastgestelde marktfalen, de verwachte maatschappelijke impact en de aansluiting op bestaande beleidskaders is daarmee sprake van een helder publiek en provinciaal belang.

Rolbepaling en rolkeuze
Op basis van de overheidsparticipatieladder volgt een stimulerende en faciliterende rol. Reguleren en loslaten zijn niet passend gezien het karakter van het probleem, terwijl een regisserende of uitvoerende rol zou leiden tot rolvermenging en disproportionele risico's. De Provincie treedt op als kapitaalverschaffer en kadersteller, stimuleert samenwerking met private partijen en laat de uitvoering en investeringsbesluitvorming over aan een professionele fondsorganisatie. Deze rol is actief en proportioneel ten opzichte van het publieke belang, waarbij de Provincie zich beperkt tot strategische kaders, governance en toezicht en zich niet mengt in individuele investeringsbeslissingen of operationele uitvoering.

Instrumentkeuze
Verschillende instrumenten zijn ambtelijk systematisch beoordeeld op onder andere maatschappelijke doeltreffendheid, financiële effecten, juridische borging, uitvoerbaarheid, doelmatigheid en monitoring. Uit deze integrale afweging blijkt dat subsidies en leningen onvoldoende geschikt zijn om een structurele en langjarige opgave te adresseren (zie onderstaande afbeelding voor een overzicht van de integrale afweging).

Afwegingscriterium	Subsidies / regelingen	Leningen / garanties	(Deelneming) Investeringsfonds
Maatschappelijk rendement (doeltreffendheid)	Laag–middelmatig	Middelmatig	Hoog
Financiële haalbaarheid & begrotingseffect	Ongunstig (exploitatie)	Redelijk	Gunstig (balans)
Risicobeheersing	Beperkt	Beperkt–middelmatig	Goed (portefeuillespreiding & reserve)
Revolverendheid	Geen	Beperkt	Revolverend
Juridische borging & governance	Beperkt	Redelijk	Sterk
Organisatorische uitvoerbaarheid	Belastend	Specialistisch	Goed uitvoerbaar
Doelmatigheid (kosten ↔ effect)	Beperkt	Matig	Hoog
Impact op totale SiS-portfolio	Versnipperend	Neutraal	Versterkend
Monitoring & evaluatie	Beperkt	Casusgericht	Structureel
Flexibiliteit & aanpasbaarheid	Beperkt	Beperkt	Hoog

Een investeringsfonds in de vorm van een deelneming (BV) komt als meest geschikte instrument naar voren, vanwege:

- de structurele en langjarige aard van de economische opgave;
- hoge en structurele hefboomwerking;
- revolverend karakter;
- sturing op portefeuilleniveau;
- beheersbare financiële en juridische risico's;
- beperkte en incidentele druk op de provinciale exploitatie, doordat de inzet van middelen plaatsvindt via een kapitaalstorting en risicoafdekking, zonder structurele lasten voor de begroting;
- versterkende werking op de totale SiS-portfolio.

Daarmee is een investeringsfonds in de vorm van een deelneming de meest passende en beheersbare vorm om de beoogde maatschappelijke en economische impact te realiseren.

Good governance
De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met de uitgangspunten van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0) en is expliciet gericht op het borgen van good governance, rolzuiverheid en publieke verantwoording. Hoewel SiS 4.0 op het moment van behandeling van dit Statenvoorstel nog niet formeel door Provinciale Staten is vastgesteld, worden de daarin opgenomen governance-principes reeds toegepast bij de inrichting van het Brightlands Future Fund. Op deze manier sluit het fonds aan bij de richtinggevende keuzes binnen de organisatie en bij de manier waarop provinciale deelnemingen en samenwerkingsvormen toekomstbestendig worden ingericht.

Ter nadere duiding van de gekozen governance-inrichting wordt verwezen naar bijlage 2. Deze bijlage bevat een nadere uitwerking van de toepassing van de uitgangspunten van good governance op het Brightlands Future Fund, evenals een blauwdruk van de beoogde governance-structuur.

De bijlage beschrijft onder meer:

- de beoogde rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten, de fondsorganisatie en het interne en externe toezicht;
- de wijze waarop kaderstelling, sturing, toezicht en verantwoording van elkaar zijn gescheiden;
- de borging van publieke belangen, financiële beheersing en risicomanagement;
- de samenhang met de provinciale planning- en controlcyclus.

Deze nadere uitwerking heeft een toelichtend en richtinggevend karakter en is bedoeld om Provinciale Staten inzicht te geven in de wijze waarop de governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht.

De bijlagen maken geen zelfstandig besluitonderdeel uit van dit Statenvoorstel en lopen niet vooruit op een eventuele formele vaststelling van SiS 4.0 als beleidskader door Provinciale Staten.

Onderdeel	Toelichting
Status governance	Governance is kaderstellend vastgesteld; nadere uitwerking volgt in mandaat van GS.
Rol Provinciale Staten	Kaderstelling en controle op fondsniveau.
Rol Gedeputeerde Staten	Uitwerking, uitvoering en toezicht binnen PS-kaders.
Uitvoering	Belegd bij professionele fondsorganisatie (LIOF).
Investeringsbesluiten	Onafhankelijk en professioneel, zonder politieke betrokkenheid.
Verantwoording	Periodieke rapportage op fondsniveau aan PS.
Herijking	Evaluatiemomenten en mogelijkheid tot bijsturing of beëindiging.

Samengevat wordt het Brightlands Future Fund ingericht volgens een deelnemingsmodel, waarbij de Provincie aandeelhouder is en daarmee directe zeggenschap en grip heeft op het fonds. Voor het fondsbeheer wordt een **structurele cyclus van monitoring en rapportage** ingericht richting de Provincie, met tweemaal per jaar een Algemene Vergadering van Aandeelhouders en kwartaalrapportages. Hierbij wordt onder meer gerapporteerd over de ontwikkeling van het fondsvermogen, de portefeuille, de mate van revolverendheid, de gerealiseerde cofinancierings-multiplier, risico's en de voortgang ten opzichte van de financiële en maatschappelijke doelstellingen en de fondskosten. **Elke vijf jaar** vindt een **integrale evaluatie** plaats, waarbij wordt besloten over de voortzetting van het fonds.

Fondsbeheer
Voor het Brightlands Future Fund wordt voorzien dat het fondsbeheer bij een externe uitvoerende partij wordt belegd. LIOF wordt hierbij als voorkeursoptie gezien, gelet op de bestaande relatie van de Provincie Limburg met deze organisatie (50% aandeelhouder), haar rol als regionale ontwikkelingsmaatschappij en haar ervaring met verschillende provinciale fondsen. Deze relatie biedt een logische en praktische basis voor de uitvoering van het fonds.

Na besluitvorming door Provinciale Staten over dit Statenvoorstel en voorafgaand aan de definitieve oprichting van het Brightlands Future Fund, wordt zorgvuldig beoordeeld op welke wijze het fondsbeheer rechtmatig kan worden ingericht. Daarbij wordt getoetst aan de geldende aanbestedingsrechtelijke kaders, waaronder de vraag of inbesteding mogelijk en toegestaan is, dan wel of een andere rechtmatige inrichting aangewezen is.

De uitkomsten van deze beoordeling worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de fondsbeheerafspraken en de governance-inrichting, zoals toegelicht in bijlage 2. Op deze manier wordt geborgd dat het fondsbeheer zowel juridisch correct als passend bij de publieke doelstellingen en de gekozen governance-structuur wordt ingericht.

Conclusie
Door het doorlopen van Sturing in Samenwerking 3.0 (SiS 3.0) is vastgesteld dat:

- sprake is van een helder publiek en provinciaal belang;
- de gekozen rollen van stimuleren en faciliteren passend en proportioneel zijn voor de Provincie Limburg;
- een investeringsfonds in de vorm van een deelneming het meest geschikte instrument vormt;
- de uitvoering op afstand vraagt om een zorgvuldig ingerichte governance, met een duidelijke scheiding tussen sturing, uitvoering, toezicht en verantwoording.

Het strategisch investeringsbeleid en uitvoeringskader Sturing in Samenwerking (SiS 3.0) is daarmee van toepassing op de instrumentkeuze en de verdere juridische, organisatorische en financiële uitwerking van het Brightlands Future Fund. Dit betekent dat de fondsstructuur, inclusief statuten, reglementen en fondsafspraken, wordt uitgewerkt binnen de kaders en uitgangspunten zoals vastgelegd in SiS 3.0 en zoals door Provinciale Staten met dit voorstel zijn vastgesteld.

Voor de inrichting van de governance van het Brightlands Future Fund wordt aangesloten bij de uitgangspunten van SiS 4.0. Deze uitgangspunten geven nadere invulling aan good governance bij uitvoering op afstand en zijn richtinggevend voor de wijze waarop sturing, toezicht, beheersing en verantwoording worden ingericht.

Indien bij de nadere uitwerking van de fondsdocumentatie blijkt dat wezenlijke afwijkingen noodzakelijk zijn ten opzichte van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders of de vereisten uit SiS 3.0, dan wel ten opzichte van de governance-uitgangspunten zoals uitgewerkt op basis van SiS 4.0, worden deze afwijkingen expliciet ter besluitvorming voorgelegd aan Provinciale Staten. Daarmee behouden Provinciale Staten hun kaderstellende rol en wordt geborgd dat fundamentele keuzes over rol, instrument en governance-uitgangspunten niet zonder expliciete politieke besluitvorming worden aangepast

Motivering

<u>Een doel van de Provincie Limburg is, zoals vastgelegd in het vigerende beleidskader ‘Werken aan een toekomstbestendige economie’, om de innovatiekracht van Limburgse bedrijven te versterken zodat deze kunnen bijdragen aan de maatschappelijke transities.</u>
Om deze ambitie te realiseren is het noodzakelijk dat innovatieve ondernemers in alle fasen van ontwikkeling toegang hebben tot passend kapitaal. De Provincie Limburg streeft daarom naar een dekkend en samenhangend financieringsinstrumentarium dat aansluit bij de specifieke behoeften van innovatieve bedrijven, van vroege innovatie tot en met opschaling. Het Brightlands Future Fund voorziet in deze behoefte.

Een doel van de Provincie Limburg is, zoals vastgelegd in het vigerende beleidskader ‘Werken aan een toekomstbestendig economie’, om bij te dragen aan een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat.
In Limburg bestaat een aantoonbaar structureel financieringstekort van circa €300-400 miljoen per jaar. Dit tekort wordt door de markt niet opgelost, onder meer vanwege hoge risico’s, lange terugverdientijden en kapitaalintensieve innovaties. Zonder gerichte publieke interventie bestaat het risico dat veelbelovende bedrijven en innovaties zich buiten Limburg ontwikkelen, waardoor economische waarde, werkgelegenheid en kennis weglekken uit de regio. In het basisscenario van het Brightlands Future Fund leiden de cumulatieve investeringen tot €288 miljoen (2.9 keer de initiële inleg van €100 miljoen) in 2050, worden meer dan 580 bedrijven ondersteund en circa 21.700 Fte’s gerealiseerd, wat resulteert in een aantoonbare en structurele versterking van het Limburgse vestigingsklimaat.

Maximale hefboomwerking en duurzaam inzetten van publieke middelen
Met een publieke inzet van €100 miljoen realiseert het Brightlands Future Fund een substantiële hefboomwerking (verwachte multiplier minimaal 3.5). Daarnaast wordt het fonds ingericht volgens een “evergreen”-strategie met een lange investeringshorizon. Hierdoor blijft kapitaal langdurig beschikbaar voor Limburg en kan het meerdere malen worden ingezet, in plaats van eenmalig te worden uitgegeven. Dit vergroot zowel de doelmatigheid als de effectiviteit van de inzet van publieke middelen.

Sluiten van de financieringsketen en oplossen van witte vlekken
Het Brightlands Future Fund is gericht op het sluiten van de financieringsketen voor innovatieve bedrijvigheid in Limburg. In het huidige landschap bestaan duidelijke witte vlekken, onder meer in de vroege fase van innovatie, bij kapitaalintensieve opschalingstrajecten, bij innovatief mkb en bij de ontwikkeling van nieuwe ecosystemen. Het fonds verbindt bestaande en nieuwe financieringsinstrumenten tot één samenhangende keten, waardoor bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad kunnen worden ondersteund. Door deze integrale benadering worden financieringslacunes structureel ingevuld en wordt versnippering van instrumenten voorkomen.

Eén-fonds-strategie
Het Brightlands Future Fund wordt ingericht volgens een één-fonds-strategie. Door te sturen op het rendement en de maatschappelijke impact van het fonds als geheel, en niet per afzonderlijke investering, kunnen verliezen in minder revolverende onderdelen worden gecompenseerd door opbrengsten in meer revolverende onderdelen. Dit vergroot de ruimte om ook risicovollere of maatschappelijk impactvolle investeringen te doen en kapitaal langdurig en effectief in te zetten. Door te werken met inhoudelijke pijlers binnen één fonds, in plaats van afzonderlijke fondsen, ontstaat flexibiliteit om middelen te verschuiven wanneer omstandigheden of behoeften in het Limburgse ecosysteem daarom vragen.

Voorbereiding op strategische kansen en toekomstige opgaven
Het Brightlands Future Fund versterkt de regionale investeringscapaciteit rondom strategische kansen, zoals de mogelijke komst van de Einstein Telescope, ontwikkelingen op het gebied van Defensie en de toepassing van AI. Tevens versterkt Limburg hierdoor zijn positie richting (toekomstige) nationale en Europese regelingen en/ of middelen.

Risico's en kanttekeningen

De inzet van het Brightlands Future Fund brengt, gezien de omvang, looptijd en het risicodragende karakter van investeringen, onvermijdelijk risico's en onzekerheden met zich mee. Onderstaand worden de belangrijkste risico's en kanttekeningen benoemd, inclusief mitigerende maatregelen. De financiële doorrekening en weging van deze risico's - waaronder de gevolgen voor de provinciale balans, het weerstandsvermogen en de risicoreserve - zijn nader uitgewerkt in het hoofdstuk Financiën.

Beperkte herbestemmingsmogelijkheid van middelen bij wijzigende beleidsprioriteiten
Het vermogen van de deelneming kan uitsluitend worden ingezet ter verwezenlijking van het statutaire doel van het fonds. Hierdoor blijven de middelen langdurig geoormerkt, ook indien provinciale beleidsprioriteiten in de toekomst wijzigen. Dit kan de flexibiliteit van de Provincie beperken om middelen anders in te zetten.

Mitigatiemaatregelen:

- Zorgvuldige formulering van het statutaire doel, met voldoende beleidsmatige breedte om in te kunnen spelen op toekomstige economische en maatschappelijke ontwikkelingen binnen Limburg.
- Periodieke strategische evaluaties van het fonds, waaronder de vijfjaarlijkse beoordeling, waarbij expliciet wordt bezien of de doelstellingen en inzet van het fonds nog aansluiten bij de provinciale beleidsambities.

Verslechterd publiek investeringslandschap
Europese en nationale overheidsinvesteringen blijven achter, waardoor er minder cofinanciering is dan aangenomen, en mogelijk de pijplijn kleiner wordt door minder investeringen in vroege fases.

Mitigatiemaatregelen:

- Privaat investeerders netwerk: door inbedding bij LIOF kan het Brightlands Future Fund direct gebruikmaken van een bestaand netwerk van private investeerders en hen stimuleren meer in Limburg te investeren.
- Model Brightlands Future Fund: dankzij de flexibele inrichting kan het fonds gericht inspelen op gaten in de financieringsketen, bijvoorbeeld door grotere tickets, minder cofinanciering of extra focus op vroege fases (acceleratie en PoC), met bewuste keuze voor maatschappelijke impact boven rendement.

- Opstelling als co-financier: door actief als co-financier op te treden vergroot het Brightlands Future Fund de kans dat schaarse publieke middelen richting Limburg worden gealloceerd.

Overvloed aan publieke investeringsmiddelen
Het Brightlands Future Fund is niet meer additioneel ten opzichte van instrumenten van nationale en Europese overheden.

Mitigatiemaatregelen:
- Model Brightlands Future Fund: het fonds blijft zich richten op resterende gaten in het publieke instrumentarium, zodat additionaliteit leidend blijft.
- Schaalmogelijkheden: via kapitaalsafroep worden middelen alleen ingezet bij aantoonbare behoefte; de fondsomvang kan worden aangepast, afgebouwd of beëindigd, waarbij middelen terugvloeien naar de Provincie Limburg.

Niet doorzetten van LVFF in de toekomst
POC-financiering voor Limburgse bedrijven valt weg waardoor een gat in de kapitaalketen ontstaat.

Mitigatiemaatregelen:
- Model Brightlands Future Fund: door de flexibele inrichting kan het Brightlands Future Fund een eventueel wegvallen van het LVFF instrument in de toekomst opvangen door het aantal POC-investeringen uit het Brightlands Future Fund te verhogen en daarmee het LVFF instrument te vervangen. Dit gaat wel ten koste van andere type investeringen en zal drukken op de revolverendheid van het fonds omdat POC-investeringen beperkt revolverend zijn - om dit op te vangen zullen additionele strategische portfoliokeuzes moeten worden gemaakt.

Verslechterde macro-economische omstandigheden
Private financiering neemt af waardoor cofinanciering vermindert en exits moeilijker te realiseren zijn.

Mitigatiemaatregelen:
- Eén-fonds strategie met actief portfoliomanagement: het Brightlands Future Fund investeert flexibel over levensfasen zonder vaste tijdsrestricties, waardoor geduldig kapitaal kan worden ingezet en exits kunnen worden gerealiseerd wanneer marktomstandigheden verbeteren.

Onvoldoende investeringsvoorstellen in aantal of kwaliteit
Het Brightlands Future Fund kan middelen niet kwijt.

Mitigatiemaatregelen:

- Actieve deal-sourcing: structurele samenwerking met campussen, kennisinstellingen, netwerken en incubators om vroege innovaties en investeringskansen te identificeren.
- Inbedding in LIOF: benutting van bestaande LIOF-pijplijnen en businessdevelopmentactiviteiten, met aanvullende focus op ecosysteemontwikkeling.
- Schaalmogelijkheden: middelen worden alleen ingezet bij daadwerkelijke behoefte; fondsomvang kan worden aangepast of stopgezet.

<u>Onvoldoende capaciteit of expertise binnen fondsmanagement door krappe arbeidsmarkt</u>
Investeringen blijven achter, niet genoeg competentie om een strategisch gebalanceerd portfolio op te bouwen, en opbouw van het fonds kan vertragen.

Mitigatiemaatregelen:
- Inzet van bestaande LIOF-capaciteiten: het Brightlands Future Fund kan bogen op een bestaande, bewezen capaciteit van LIOF om het fonds op gang te brengen, en waarbinnen nieuw aan te nemen mensen voor het Brightlands Future Fund een goede leerschool en begeleiding vinden.
- Gerichte werving en opleiding: het Brightlands Future Fund zal gericht specialisten aantrekken en investeren in opleiding van bestaande medewerkers met behulp van de bredere expertise en kracht van LIOF.

<u>Onvoldoende zicht op ontwikkelingen en/ of onvoldoende mogelijkheid van bijsturing door Provincie</u>
Besluitvormingsconflicten over risicoprofiel, sectorfocus of individuele investeringen.

Mitigatiemaatregelen:
- Transparante inrichting van fonds en rapportage: vaste cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie met afgesproken formats en KPI's.
- Heldere escalatie-afspraken: duidelijke afspraken over informatievoorziening bij afwijkingen en incidenten, met ultieme escalatiemogelijkheden voor de Provincie.

<u>Competitie tussen verschillende taken van LIOF</u>
Binnen LIOF ontstaat er verschil in kwaliteit, volume en aandacht, en concurreren LTF en bestaande fondsen zoals Participatiefonds om dezelfde participaties, met rolonduidelijkheid als gevolg.

Mitigatiemaatregelen:
- Transparante inrichting van fonds en rapportage: expliciete vastlegging van inzet per medewerker en heldere afwegingen bij toewijzing van participaties aan fondsen.
- Actief portfoliomanagement: sturen op maximale synergie tussen fondsen en expertise binnen LIOF, waarbij het Brightlands Future Fund aanvullend opereert in de investeringsketen.

Lagere opbrengsten / revolverendheid van instrumenten dan voorzien
Minder middelen beschikbaar voor herinvesteringen, waardoor het doel om kapitaal langdurig voor Limburg te laten werken in gevaar komt.

Mitigatiemaatregelen:

- Dynamische portfolioverdeling: bijsturing richting meer revolverende investeringen bij tegenvallende rendementen om het fonds duurzaam in stand te houden.
- Bijstorting: bij structureel lage opbrengsten kan de Provincie periodiek bijstorten om niet-revolverende instrumenten te behouden.

Fondskosten en externe advieskosten hoger dan gepland
Een groter deel van het fondsvermogen gaat naar beheer in plaats van naar investeringen.

Mitigatiemaatregelen:

- Kostenbewaking: actieve monitoring van fondskosten via jaarlijkse rapportages en benutting van schaalvoordelen en bestaande LIOF-processen.
- Periodieke kosten-benchmark: vergelijking met vergelijkbare fondsen, rekening houdend met verschillen in kosten per type investering.

Liquiditeitstekort bij vertraging van exits
Mismatch tussen uitgaande kasstromen (gecommitteerde investeringen) en binnenkomende kasstromen (exits), waardoor tijdelijk onvoldoende liquiditeit ontstaat.

Mitigatiemaatregelen:

- Geen overcommittering van middelen: investeringsverplichtingen alleen aangaan bij voldoende liquiditeit of zeker te ontvangen kasstromen.
- Meer korte-termijninvesteringen: actieve monitoring en inzet van kortere-termijninstrumenten om liquiditeit tijdig te verbeteren.

Afdracht van btw op uitvoering fondsbeheer door LIOF
Fondskosten vallen (maximaal(21% hoger uit dan aangenomen in financieel plan, ongeveer €0,4-0,6 miljoen per jaar.

Mitigatiemaatregelen:

- Organisatorisch model: er wordt vooraf onderzocht of er een manier is om het organisatorische model zo in te richten dat btw lekkage wordt vermeden - indien dit niet lukt dan is dit vooraf bekend en zullen fondskosten worden verhoogd en fondsprojecties bijgesteld.

Financiën

Met dit Statenvoorstel besluiten Provinciale Staten tot het beschikbaar stellen van maximaal €100 miljoen aan investeringskapitaal ten behoeve van het Brightlands Future Fund. Deze inzet betreft geen subsidie of exploitatie-uitgave, maar een kapitaalinbreng in een provinciale deelneming. De middelen worden daarmee niet als last genomen op de exploitatie, maar verwerkt als een balansmutatie.

De inzet van deze middelen betekent dat het kapitaal tijdelijk wordt vastgelegd met het oog op herinvestering en langjarige inzetbaarheid. Opbrengsten uit investeringen vloeien terug naar het fonds en kunnen opnieuw worden ingezet voor provinciale doelstellingen. Daarmee blijft het kapitaal, binnen de vastgestelde kaders, duurzaam beschikbaar voor Limburg.

<u>Waarom is een fonds van €100 miljoen nodig en proportioneel?</u>
De voorgestelde fondsomvang van €100 miljoen is gebaseerd op de analyse van het Limburgse kapitaalecosysteem zoals uitgewerkt in het fondsplan. Daaruit blijkt dat sprake is van structurele financieringsknelpunten voor innovatie, groei en opschaling die door marktpartijen niet worden opgelost. De fondsomvang is bedoeld als aanvullend en katalyserend instrument en niet als volledige dekking van deze marktvraag. Vanuit financieel perspectief is de gekozen omvang noodzakelijk om:

- voldoende portefeuillespreiding te realiseren;
- gelijktijdig actief te kunnen zijn in meerdere fasen van de financieringsketen;
- en als ankerinvesteerder aanvullende private en publieke middelen te mobiliseren.

Een kleinere fondsomvang zou het fonds kwetsbaar maken voor tegenvallers en de werking als investeringsinstrument ondermijnen. Een grotere fondsomvang zou daarentegen leiden tot een onevenredige concentratie van provinciaal vermogen in één instrument.

<u>Hoe werkt het revolverende karakter van het Brightlands Future Fund?</u>
Het Brightlands Future Fund wordt ingericht als een langjarig investeringsfonds met een revolverend karakter. Dit betekent dat provinciale middelen niet definitief worden uitgegeven, maar via investeringen tijdelijk worden ingezet. Opbrengsten uit aflossingen, verkoop van participaties en overige waardevermeerdering vloeien terug naar het fonds en kunnen opnieuw worden ingezet. Revolverendheid wordt daarbij niet beoordeeld per individuele investering, maar op het niveau van het fonds als geheel. Binnen de portefeuille wordt bewust geïnvesteerd in verschillende ontwikkelfasen en met uiteenlopende risicoprofielen. Investeringen in vroege innovatiefases en ecosysteemontwikkeling kennen een laag en onzeker terugvloeiingsperspectief, terwijl investeringen in latere groeifases naar verwachting hogere opbrengsten genereren. Deze onderlinge compensatie vormt de financiële kern van de portefeuillebenadering. Het uitgangspunt van het Brightlands Future Fund is volledige revolverendheid op fondsniveau.

Dit betreft een normatief uitgangspunt voor de inrichting en sturing van het fonds en laat onverlet dat individuele investeringen uiteenlopende rendementen kennen. De wijze waarop het bijbehorende financiële risico op provinciaal niveau wordt afgedekt, is uitgewerkt in het onderdeel risicoprofiel en risicoreserve.

Hoe wordt de investering boekhoudkundig verwerkt en wat betekent dit voor de begroting?
De provinciale inbreng in het Brightlands Future Fund wordt verwerkt op de balans als financiële vaste activa (deelneming), conform het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). De kapitaalinbreng leidt tot een kasuitstroom, maar niet tot directe lasten op de exploitatie. Waardeveranderingen van de deelneming worden periodiek beoordeeld en, indien van toepassing, verwerkt in de jaarrekening. Ter afdekking van het risico dat een deel van het in het fonds gestorte agio niet of niet volledig wordt gerealiseerd als gevolg van aanloopverliezen of incidentele afwaarderingen, wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve gevormd. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen en borgt dat deze risico's binnen het provinciale weerstandsvermogen financieel beheersbaar blijven. De inrichting, omvang en fasering van deze risicoreserve zijn nader uitgewerkt in het onderdeel risicoprofiel en risicoreserve.

Risicoprofiel en risicoreserve
Investeren in innovatie, groei en opschaling gaat , zoals eerder uitgebreid toegelicht, gepaard met een verhoogd financieel risico. Dit risicoprofiel is inherent aan het gekozen instrument en wordt bestuurlijk aanvaard, mits de financiële gevolgen beheersbaar blijven. Binnen het fonds wordt gestuurd op risicospreiding op portefeuilleniveau. Aanvullend daarop vormt de Provincie Limburg op provinciaal niveau een risicoreserve van €20 miljoen (20% van het fondsvermogen). Deze risicoreserve fungeert als vangnet voor risico's die zich onverhoopt voordoen en die niet kunnen worden opgevangen binnen de opbrengsten en kasstromen van het fonds zelf, zoals aanloopverliezen of incidentele afwaarderingen. De aanwezigheid van deze risicoreserve laat het uitgangspunt van volledige revolverendheid van het Brightlands Future Fund onverlet en draagt bij aan het beschermen van het provinciale weerstandsvermogen. De omvang van de risicoreserve is bepaald op basis van een analyse van de beoogde portefeuillemix, ervaringscijfers van vergelijkbare publieke investeringsfondsen en de lange investeringshorizon van het fonds.

Bij een fondsomvang van €100 miljoen betekent een risicoreserve van €20 miljoen dat:

- verliezen tot 20% van het fondsvermogen kunnen worden opgevangen zonder directe impact op de provinciale exploitatie;
- risico's vooraf expliciet worden afgedekt, conform de provinciale financiële verordening;
- de financiële effecten van het fonds beheersbaar blijven binnen het provinciale weerstandsvermogen.

Hierna volgt de onderbouwing voor de vorming van een 20% risicoreserve:

1. *Hoe is de hoogte van de risicoreserve rekenkundig onderbouwd?*

De omvang van de risicoreserve van € 20 miljoen (20% van het fondsvermogen) is rekenkundig onderbouwd op basis van een additioneel neerwaarts scenario dat is opgesteld als aanvulling op het fondsplan. Dit scenario dient als stresstest om inzicht te krijgen in de financiële robuustheid van het fonds bij achterblijvende opbrengsten.

In dit additionele scenario wordt uitgegaan van een situatie waarin de revolverendheid per investeringstype structureel lager uitvalt dan in het basisscenario, terwijl de portefeuillemix ongewijzigd blijft. Daarbij wordt verondersteld dat na een investeringsperiode van 15 jaar wordt besloten het fonds gecontroleerd af te bouwen over een periode van 10 jaar, waarna de middelen terugvloeien naar de Provincie Limburg.

De doorrekening van dit neerwaartse scenario laat zien dat in dat geval circa 80% van de initiële provinciale inleg terugvloeit. Dit impliceert dat in een dergelijk ongunstig maar realistisch scenario circa 20% van het fondsvermogen niet wordt gerealiseerd. Deze uitkomst vormt de rekenkundige basis voor de gekozen omvang van de risicoreserve.

De risicoreserve is bedoeld om deze tijdelijke en incidentele risico-expositie op provinciaal niveau financieel te kunnen opvangen en is nadrukkelijk geen uitdrukking van een aangepast beleidsmatig uitgangspunt. Het Brightlands Future Fund blijft ingericht als een volledig revolverend fonds op portefeuilleniveau, waarbij het neerwaartse scenario uitsluitend wordt gehanteerd om de financiële beheersbaarheid en het provinciale weerstandsvermogen te borgen.

2. *Hoe verhoudt dit risicoprofiel zich tot andere publieke investeringsfondsen?*

Het risicoprofiel en de werkwijze van het Brightlands Future Fund sluiten aan bij de praktijk van andere regionale en nationale publieke investeringsfondsen. Uit publiek toegankelijke informatie blijkt dat deze fondsen doorgaans geen vaste revolverendheidspercentages hanteren. Er bestaat geen landelijke norm voor de omvang hiervan; maatwerk en proportionaliteit staan centraal. In plaats daarvan wordt gestuurd op portefeuilleniveau, met nadruk op risicospreiding, het treffen van voorzieningen en het inzetten van aanvullende financiële waarborgen. Deze benadering wordt algemeen beschouwd als prudent en passend bij het publieke karakter en de langjarige doelstellingen van dergelijke fondsen.

Regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), zoals LIOF, InnovationQuarter en BOM, rapporteren in hun openbare jaarverslagen over portefeuilles met investeringen in verschillende fasen en bijbehorende risicoprofielen. Daarbij ligt de nadruk op de waardering van participaties, het treffen van voorzieningen en het effect op het weerstandsvermogen, zonder dat vooraf een vaste norm voor revolverendheid wordt vastgesteld.

Ook bij nationale fondsen, zoals Invest-NL, wordt gewerkt met een revolverend investeringsmodel met een langjarige horizon, waarbij risico's worden beheerst via risicokaders en portefeuillesturing en jaarlijks verantwoording wordt afgelegd over portefeuilleontwikkeling, opbrengsten en financiële risico's.

Voor innovatie- en proof-of-conceptfondsen, waaronder EFRO-gerelateerde fondsen, geldt bovendien dat verliezen in de vroege fasen inherent zijn aan dit type instrument. Juist vanwege de hoge onzekerheid in opbrengsten wordt bij deze fondsen gewerkt met buffers, voorzieningen of expliciete aandacht voor het weerstandsvermogen van de betrokken overheden.

Wanneer en hoe worden agiostortingen gedaan?
De kasstromen die samenhangen met het Brightlands Future Fund kennen een uitgesproken langjarig en asymmetrisch karakter. In de eerste jaren overheersen uitgaande kasstromen als gevolg van investeringen, terwijl terugvloeiende kasstromen pas op middellange tot lange termijn ontstaan en afhankelijk zijn van aflossingen, exits en marktomstandigheden. Om de liquiditeitsimpact voor de Provincie Limburg beheersbaar te houden, wordt het investeringskapitaal niet in één keer beschikbaar gesteld, maar gefaseerd in tranches. Kapitaal wordt uitsluitend ingebracht op basis van aantoonbare kapitaalbehoefte binnen het fonds en in lijn met de voortgang van de investeringsstrategie. Deze werkwijze voorkomt onnodige kasuitstroom en spreidt de liquiditeitsimpact voor de provincie over meerdere jaren.

Wanneer en hoe wordt de risicoreserve opgebouwd?
Naast de gefaseerde kapitaalinbreng in het fonds wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve aangehouden. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen. Provinciale Staten stemmen met dit Statenvoorstel in met het ten laste brengen van maximaal € 20 miljoen aan de Algemene Reserve ten behoeve van de vorming van deze risicoreserve voor het Brightlands Future Fund. De risicoreserve wordt eveneens gefaseerd opgebouwd, in samenhang met de groei van de portefeuille en het moment waarop financiële risico's zich daadwerkelijk kunnen manifesteren. Dit betekent dat niet in één keer € 20 miljoen aan de Algemene Reserve wordt onttrokken, maar dat dotaties plaatsvinden op vooraf bepaalde momenten op basis van voortschrijdend inzicht.

In de reguliere systematiek wordt bij investeringsvraagstukken met een verhoogd risicoprofiel de benodigde risicoreserve gevormd vanuit de beschikbare beleidsmiddelen, zodat risico's direct worden verbonden aan het beleidsdoel waarvoor zij worden aangegaan. Voor het Brightlands Future Fund geldt echter dat de beoogde omvang van de risicoreserve (€ 20 miljoen) de beschikbare beleidsmiddelen binnen het huidige beleidskader Werken aan een toekomstbestendige economie overstijgt. Tevens zou het volledig en ineens vormen van deze risicoreserve kunnen leiden tot een onevenredige druk op andere beleidsprioriteiten. Deze keuze is financieel prudent en past binnen de functie van de Algemene Reserve als buffer voor provinciale risico's en onzekerheden. Daarbij komt dat het Brightlands Future Fund een langjarige investeringshorizon kent die meerdere coalitie- en beleidsperioden bestrijkt.

Welke middelen worden ingezet en hoe worden deze financieel gedekt?
De investering in het Brightlands Future Fund ter hoogte van maximaal €100 miljoen wordt door de Provincie Limburg verwerkt als een kapitaalinbreng (agio) in een provinciale deelneming en verantwoord op de balans als financiële vaste activa, conform het BBV. De kapitaalinbreng leidt tot een gefaseerde kasuitstroom, zonder directe lasten op de exploitatie.

Ter afdekking van het risico dat een deel van het gestorte agio niet of niet volledig wordt gerealiseerd, wordt op provinciaal niveau een afzonderlijke risicoreserve gevormd ter hoogte van maximaal €20 miljoen. Deze risicoreserve maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen van de deelneming maar wordt gedekt vanuit de Algemene Reserve van de Provincie. Dotaties aan de risicoreserve vinden gefaseerd plaats via de reguliere planning- en controlcyclus en worden verwerkt via de resultaatbestemming. Eventuele herijkingen van de risicoreserve worden eveneens via de P&C-cyclus aan Provinciale Staten ter besluitvorming voorgelegd en bezien in samenhang met het provinciale weerstandsvermogen.

Hoe wordt dit verwerkt in de planning- en controlcyclus?
De gefaseerde kapitaalinbreng in het Brightlands Future Fund (agiostortingen) en de gefaseerde dotaties aan de risicoreserve worden meerjarig verwerkt via de planning- en controlcyclus, conform de in dit voorstel vastgestelde jaarschijven. De kapitaalinbreng wordt per tranche verantwoord als financiële vaste activa, terwijl de dotaties aan de risicoreserve ten laste van de Algemene reserve worden gebracht in de betreffende jaren. De voortgang en financiële effecten worden betrokken bij de reguliere begrotings- en verantwoordingsmomenten.

Provinciale Staten behouden hierbij volledige zeggenschap over zowel de omvang als het tempo van eventuele onttrekkingen aan de Algemene Reserve, waarbij steeds een integrale afweging wordt gemaakt in samenhang met het provinciale weerstandsvermogen.

Fase	Periode	Karakter fase volgens fondsplan	Cumulatieve fonds-inleg	Indicatieve jaarlijkse tranche	Cumulatieve risicoreservering	Toelichting
1	2026–2027	Opstart- en initiatieffase	€ 30 mln	ca. € 15 mln.	€ 6 mln	Opbouw organisatie, eerste investeringen, relatief beperkte kasstromen
2	2028–2029	Versnellingsfase portefeuille	€ 60 mln	ca. € 15 mln	€ 12 mln	Opschaling investeringsvolume, verbreding portefeuille
3	2030–2031	Volle investeringsfase	€ 90 mln	ca. € 15 mln	€ 18 mln	Grootste investeringsactiviteit, toenemend risicoprofiel
4	2032	Afronding initiële investeringsfase	€ 100 mln	ca. € 10 mln	€ 20 mln	Fonds op volledige omvang, risicoreserve op doelomvang
Vanaf 2033	>2032	Beheer- en herinvesteringsfase	€ 100 mln	–	€ 20 mln	Revolverend karakter; herinvestering van terugvloeiende middelen

Hoe verhoudt het Brightlands Future Fund zich tot de herijking van het Provinciefonds?
Provinciale Staten hebben in Motie 3218 het college opgeroepen om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen.

Het Brightlands Future Fund geeft invulling aan deze opdracht door provinciale middelen niet aan te houden als vrij beschikbare liquide reserves, maar deze langjarig en risicodragend in te zetten voor economische structuurversterking, innovatie en groei. De inzet van maximaal €100 miljoen betreft een kapitaalinbreng in een provinciale deelneming en leidt tot een wijziging in de samenstelling van het provinciale vermogen, waarbij liquide middelen worden omgezet in financiële vaste activa met een expliciet publiek-economisch doel.

Bij de herijking van het Provinciefonds wordt gekeken naar de financiële draagkracht van provincies, waarbij onder meer de omvang van het eigen vermogen wordt betrokken. Deze beoordeling is niet uitsluitend gebaseerd op de liquiditeit van middelen, maar op de totale vermogenspositie. Het enkel verkleuren van liquide middelen naar financiële vaste activa leidt daarom niet tot een afname van het provinciale vermogen en heeft op zichzelf geen direct of automatisch effect op de hoogte van de algemene uitkering uit het Provinciefonds.

Ook de vorming van een risicoreserve van maximaal €20 miljoen leidt per saldo niet tot een wijziging van het provinciale vermogen. Deze reserve wordt gefaseerd gevormd door aanwending van de Algemene Reserve en blijft onderdeel uitmaken van het eigen vermogen van de provincie. Het BBV staat bovendien niet toe om zonder feitelijke verplichting een voorziening te vormen die het vermogen zou verschuiven van eigen naar vreemd vermogen. Zolang er geen daadwerkelijke verliezen optreden op de deelneming, is er dan ook geen sprake van vermogensafname.

Pas indien zich in de toekomst feitelijke verliezen voordoen op de deelneming en deze worden afgedekt door inzet van de risicoreserve, kan sprake zijn van een afwaardering en daarmee van een afname van het provinciale vermogen. Deze situatie wordt op korte termijn niet verwacht. Daarbij geldt bovendien dat eventuele vermogensafname in de praktijk kan worden gecompenseerd door positieve jaarrekeningresultaten die worden toegevoegd aan de Algemene Reserve.

Ten slotte wordt bij de herverdeling van het Provinciefonds gewerkt met meerjarige gemiddelden (onder meer een vierjaarsgemiddelde) om strategisch gedrag van provincies te voorkomen. Eventuele effecten van veranderingen in de vermogenspositie werken daardoor slechts vertraagd en onder strikte voorwaarden door, en alleen bij gelijkblijvende omstandigheden bij andere Provincies (ceteris paribus).

Het Brightlands Future Fund is daarmee geen instrument om herverdeeleffecten binnen het Provinciefonds te beïnvloeden of te voorkomen. Wel geeft het fonds uitvoering aan de bredere signalen van Provinciale Staten om provinciaal vermogen doelgericht, revolverend en maatschappelijk in te zetten, en draagt het bij aan een consistente en uitlegbare inzet van het provinciale vermogen in relatie tot de economische opgaven van Limburg. De Provincie blijft de verdere besluitvorming over de herijking van het Provinciefonds volgen en betrekt eventuele financiële effecten via de reguliere planning- en controlcyclus bij de integrale afweging van investeringen, reserves en het provinciale weerstandsvermogen.

Communicatie

Na besluitvorming door Provinciale Staten wordt op zorgvuldige wijze gecommuniceerd over de oprichting van het Brightlands Future Fund. De communicatie is erop gericht relevante stakeholders te informeren over het genomen besluit en de hoofdlijnen van het fonds, zonder vooruit te lopen op de nadere uitwerking of op individuele investeringsbeslissingen. Daarbij ligt de nadruk op het doel en de positionering van het Brightlands Future Fund, de rol van de Provincie Limburg als initiatiefnemer en aandeelhouder, en de beleidsmatige focus van het fonds binnen het bestaande financieringslandschap, waarbij expliciet wordt benadrukt dat het fonds een aanvullend en versterkend karakter heeft.

Voor het Brightlands Future Fund wordt een structurele cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie ingericht. Periodiek wordt gerapporteerd aan de Provincie over de voortgang en ontwikkelingen van Brightlands Future Fund, inclusief portefeuillemutaties. Deze rapportages bieden ruimte voor tussentijdse bijsturing en, indien nodig, ingrijpen. Externe communicatie sluit hierop aan en volgt het tempo en de inhoud van deze bestuurlijke verantwoording. Er wordt niet gecommuniceerd over individuele investeringen, concrete proposities of lopende dossiers. Hiermee wordt voorkomen dat verwachtingen worden gewekt die niet passen binnen de vastgestelde kaders en governance-inrichting.

Vervolg

Na besluitvorming door Provinciale Staten wordt gestart met de nadere uitwerking en inrichting van het Brightlands Future Fund binnen de met dit Statenvoorstel vastgestelde kaders.

De vervolgstappen bestaan uit:

- de juridische oprichting en inrichting van het fonds en de fondsstructuur, waaronder het opstellen van statuten en reglementen;
- de fiscale beoordeling van de op te richten deelneming (omzetbelasting en vennootschapsbelasting) inclusief eventuele afstemming met de Belastingdienst, conform SIS 3.0;
- de nadere uitwerking van de governance-, sturings- en verantwoordingsstructuur, conform SiS 4.0;

- het formaliseren van de fondsorganisatie en het fondsmanagement;
- het voorbereiden van de gefaseerde kapitaalinbreng via kapitaalafroepen;
- het operationeel gereedmaken van het fonds voor de start van investeringsactiviteiten.

Gedeputeerde Staten zijn verantwoordelijk voor deze uitwerking en uitvoering en handelen daarbij binnen het door Provinciale Staten verleende mandaat. Indien bij de uitwerking blijkt dat wezenlijke afwijkingen nodig zijn ten opzichte van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders of de uitgangspunten van SiS 3.0, wordt dit expliciet ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd.

Provinciale Staten worden geïnformeerd over de voortgang via de reguliere planning- en controlcyclus en de specifieke rapportages over het Brightlands Future Fund, zoals beschreven in dit Statenvoorstel. De eerste voortgangsrapportage wordt uiterlijk binnen één jaar na besluitvorming aan Provinciale Staten aangeboden.

Bijlage(n)

Bijlage 1. Fondsplan Brightlands Future Fund
Bijlage 2. Good Governance (SiS 4.0)

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-006

Onderwerp: Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026
besluiten:

1. uw wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet;
   -
   -
2. een bedrag van € 100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en € 10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening;
3. in te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van € 20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten € 6.000.000 in 2026, € 6.000.000 in 2028, € 6.000.000 in 2030 en € 2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028, 2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening;
4. Gedeputeerde Staten te mandateren om, binnen de kaders van dit Statenvoorstel en conform Sturing in Samenwerking 3.0, de juridische documentatie ten behoeve van de oprichting en start van het Brightlands Future Fund nader uit te werken, met dien verstande dat wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders opnieuw ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

Fondsplan Toekomstfonds

Discussiedocument

5 februari, 2026

LIOF Roland Berger

Contents

Dit document is samengesteld voor openbaar gebruik. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee dit document tot stand is gekomen, aanvaardt Roland Berger geen enkele aansprakelijkheid voor eventuele onjuistheden, onvolledigheden of de gevolgen van het gebruik van de in dit fondsplan opgenomen informatie.

© Roland Berger

A. Visie, ambitie & doelen 3

B. Strategie 15

C. Portfolio-ontwikkeling 32

D. Organisatie 42

E. Financieel plan 49

F. Risicobeheersing 55

Appendices

I. Definitielijst 61

II. Toelichting type investeringen 63

III. Variaties op basisscenario 71

Dit fondsplan is opgesteld in opdracht van de Provincie Limburg. De Provincie Limburg overweegt een investering te doen in de Limburgse economie en maatschappij middels een fonds. De Provincie Limburg heeft LIOF als uitvoeringsorganisatie van fondsen van de Provincie gevraagd om een fondsplan op te stellen hiervoor. LIOF heeft daartoe het ervaren consultancybureau Roland Berger – dat eerder vergelijkbare fondsplannen heeft ontwikkeld – gevraagd om te ondersteunen. In de periode september 2025 tot en met januari 2026 heeft LIOF met ondersteuning van Roland Berger dit fondsplan opgesteld. Hierbij hebben er meerdere iteraties met ambtenaren van de Provincie Limburg plaatsgevonden, inclusief eisen m.b.t. voorziene governance. De inrichting, governance en andere elementen van het fondsplan die onderhevig zijn aan contractonderhandelingen dienen in ieder geval nader te worden uitgewerkt in contractdocumentatie en zijn, samen met het plan en de eventuele totstandkoming van overeenkomsten, onderhevig aan interne governance-eisen bij LIOF en de Provincie.

A. Visie, ambitie & doelen

Het Toekomstfonds zet EUR 100 m in om de economische toekomst-bestendigheid te versterken en te voorkomen dat Limburg een krimpregio wordt

Samenvatting – Visie, ambitie & doelen

- Limburg bouwt aan zijn **kenniseconomie** vanuit de innovatiekracht op de Brightlands-campussen. Met de Einstein Telescope, Defensie en AI heeft Limburg kansen om op korte termijn te versnellen; tegelijkertijd is het behoud van de chemische en maakindustrie en het meekrijgen van mkb in innovatie uitdagend
- Om te profiteren van de innovatiekracht van Limburg en op korte termijn kansen te grijpen en uitdagingen aan te gaan, is **kapitaal** voor innovatieve bedrijvigheid nodig – Dat kapitaal is onvoldoende aanwezig in Limburg en Nederland
- Daarnaast bestaan er **specifieke financieringsbehoeften** in de ontwikkeling van een innovatie, bedrijf of ecosysteem waarvoor moeilijk kapitaal kan worden verkregen
- Innovatie gaat om meer dan toegang tot kapitaal, er is ook **ondersteuning** nodig voor het aanjagen van de instroom en additionele waardecreatie
- Om de economische toekomstbestendigheid van Limburg te versterken zetten Provincie Limburg, LIOF en partners het Limburg **Toekomstfonds** op dat meer **kapitaal naar Limburg trekt**, de **kapitaalketen*** **sluit**, en Limburgse **bedrijvigheid ondersteunt**
- Het Limburg Toekomstfonds bevat **EUR 100 m** aan investeringskapitaal, heeft een **brede technologische scope**, ondersteunt bedrijvigheid in **alle fases van ontwikkeling** en zorgt ervoor dat **kapitaal langdurig gaat werken voor Limburg** – Met mogelijkheid tot uitbreiding voor het **Einstein Telescope Fonds**

*) Zie definitielijst in appendix I

Limburg bouwt aan zijn kenniseconomie vanuit de innovatiekracht op de Brightlands-campussen en door in te spelen op nieuwe kansen en uitdagingen

Overzicht innovatiekracht, kansen en uitdagingen voor Limburg

Basis voor innovatiekracht: Brightlands-campussen

Limburg heeft de afgelopen jaren grote stappen gezet in de ontwikkeling van de **kenniseconomie** door de **kennisas** van Limburg tussen mbo, hbo en universiteit te versterken en innovatiekracht op de **Brightlands-campussen** te realiseren op de thema's:

- Innovatieve Chemie
- Life Sciences & Medtech
- Agrotech
- Data & smart services

De campussen vormen een sterke **basis** voor de Limburgse kenniseconomie waar nieuwe bedrijvigheid ontstaat, bestaande bedrijven zich kunnen ontwikkelen en innovatieve bedrijven worden aangetrokken.
Komende jaren wordt van deze sterke basis **geprofiteerd**

Kansen voor versnelling: Einstein, defensie en AI

Mede door te investeren in innovatiekracht, zijn er drie grote kansen ontstaan die de Limburgse kenniseconomie op **korte termijn** kunnen **versnellen**:

- **Einstein Telescope –** De mogelijke komst van de Einstein Telescope naar de Limburgse regio biedt kansen om de kenniseconomie een stevige impuls te geven vanuit instroom van wetenschappelijk talent en middelen, innovatieve toeleveranciers en het ontstaan van technologische spin-outs
- **Limburg Defensie Agenda –** Defensie heeft een grote innovatiebehoefte, en de Brightlands-campussen hebben de kennis, technologie en innovatieve bedrijvigheid om daarin te voorzien
- **Kunstmatige Intelligentie –** Gerichte inzet van AI biedt de potentie om een productiviteitsstap te maken bij Limburgse bedrijven, m.n. bij het mkb, en zo de kenniseconomie te versnellen

Uitdagingen door transities: duurzaamheid en mkb

De economie en samenleving ondergaan **maatschappelijke transities** in energie, gezondheid, circulariteit en digitalisering. Waar Brightlands-campussen deze transities omzetten in innovatiekracht en economische groei, creëren transities ook **uitdagingen** voor de Limburgse kenniseconomie:

- **Duurzaamheidstransitie –** In het bijzonder de impact op de traditionele **chemische industrie** op Chemelot en **energie-intensieve maakindustrie**, die voor de uitdaging staan om de processen en producten te verduurzamen en de internationale concurrentiekracht te behouden/versterken. De internationale concurrentiekracht van deze bedrijven in Limburg en Nederland staat onder grote druk
- **Groeivermogen mkb –** Mkb is een **motor** voor de Limburgse economie, maar heeft moeite om op te schalen, te verduurzamen en de snelheid van innovatie bij te houden

Voor deze kenniseconomie is kapitaal nodig voor innovatieve bedrijvigheid; LIOF en Limburg hebben hiervoor een basisinvesteringsinfrastructuur opgezet

Overzicht huidige investeringsinstrumentarium[1] Limburg

LIOF LIOF speelt een **centrale rol** in het Limburgse investeringslandschap via **directe investeringen** vanuit de eigen fondsen, participatie in **Brightlands Venture Partners**, relatie met **Invest-NL** en participatie in **private fondsen**

Fondsen LIOF

Limburg Start-up Capital Fund (EUR 30 m) bestaat uit twee instrumenten: het Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF)[2] met converteerbare leningen van EUR ~450 k in 2025 en het Seed Fonds Limburg (SFL) met tickets van EUR 350 k tot maximaal EUR 1 m

LIOF Participatiefonds (EUR 120 m) investeert direct in de vorm van aandelenkapitaal en (converteerbare) achtergestelde leningen van EUR 0,1-5,0 m in start-ups, scale-ups en innovatief mkb

Participaties LIOF

Brightlands Venture Partners verdeeld over vier fondsen met DSM-Firmenich, Provincie Limburg, LLTB[3], Van Herk Ventures en Rabobank als partners[4]

Private fondsen waarin LIOF participeert om zo een sterkere focus van het fonds op Limburg te krijgen, zoals Berk Partners Growth Fund II, Stepping Stone Fund I, Borski fund, Technostarters Zuid, Thuja Capital Healthcare Seed Fund II & III, Keen Venture en SHIFT Invest IV

Overige publieke fondsen

Invest-NL (EUR 2,5 miljard) richt zich op innovatieve bedrijven die zich bezighouden met de verschillende transities en biedt in selecte gevallen marktconforme financiering tussen de EUR 5-50 m

Limburg Energie Fonds (EUR 235 m) van Provincie en EIB richt zich op ondersteuning aan verduurzamingsprojecten van het mkb

Brightlands Life Sciences Ventures van Brightlands Maastricht Health Campus is specifiek voor jonge start-ups van MUMC

1) Fondsen die actief geld uitzetten, daarnaast kent LIOF verschillende fondsen in de beheerfase; 2) 10% Van het LVFF is beschikbaar voor innovatief mkb; 3) Limburgse Land- en Tuinbouwbond; 4) In verschillende samenstellingen

Indicatief

Voor een toekomstbestendige economie is meer kapitaal nodig voor innovatieve bedrijvigheid in Limburg

Overzicht noodzaak kapitaal voor innovatieve bedrijven

Limburg heeft ten opzichte van de rol binnen de Nederlandse economie een relatief laag aandeel in VC investeringen

VC investeringsaandeel per provincie, '20-'24 [%]

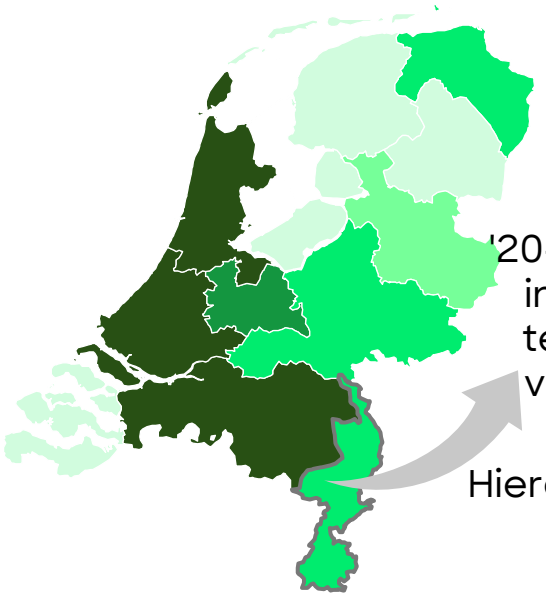

In Limburg vond in de periode '20-'24 **~3,7%** van de **Venture Capital** investeringen in Nederland plaats, terwijl Limburg verantwoordelijk is voor **5 tot 6%** van het Nederlandse BBP

Hierdoor is er een financieringstekort in Limburg van **EUR 300-400 m**

0% tot 0,5% | 0,5 tot 2% | 2 tot 5% | 5 tot 10% | Meer dan 10%

Details op volgende pagina

Nederland en Europa lopen internationaal achter in het aantrekken van groeikapitaal, waardoor schalen lastig is

VC kapitaal per investeringsronde, 2024 [EUR m]

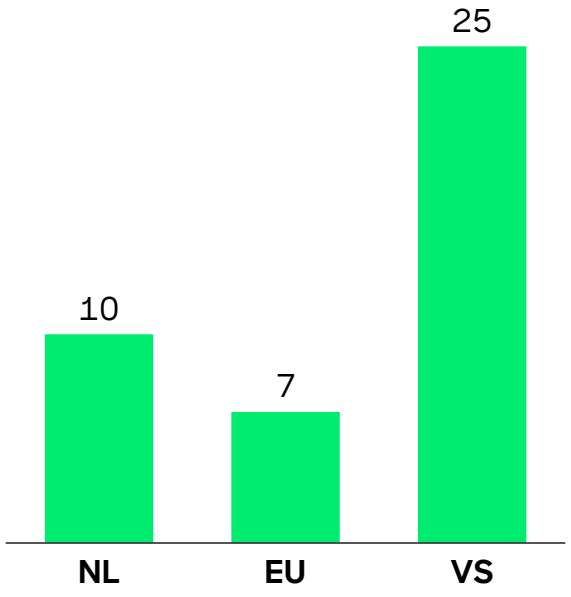

Scale-up ratio[1], 2024 [%]

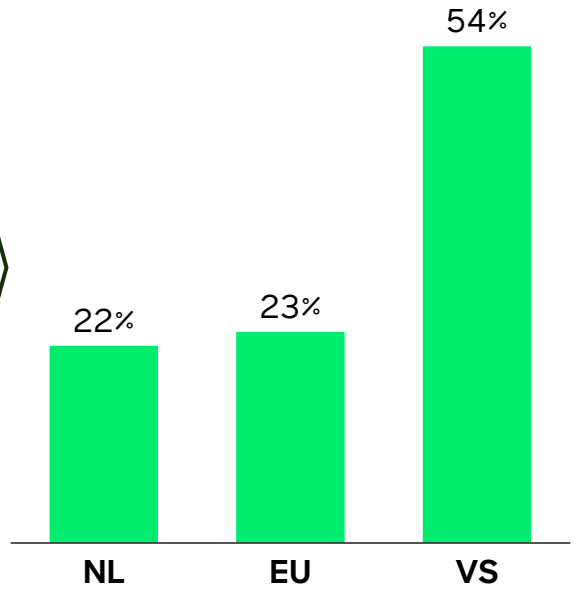

1) Aantal scale-ups gedeeld door het aantal start-ups dat meer dan EUR 100 k Venture Capital investeringen heeft opgehaald

Bron: CBS, NVP, EDC, Techleap, Dealroom

Indicatief

Het financieringstekort in Limburg wordt geschat op EUR ca. 300-400 m per jaar, op basis van de kapitaalmarktstudie van Panteia en Rapport Wennink

Inschatting van financieringstekort in Limburg

Panteia - Kapitaalmarktstudie Limburg

Geschat jaarlijks financieringstekort in innovatie Limburg [EUR m]

EUR ca. 400 m

- Panteia schatte het gat in Limburg tussen investeringsaanbod en -behoefte in op EUR 200 m in 2019
- Dit gat is gegroeid tot EUR ca. 400 m in 2024 met een behoefte van EUR 1.5 mld en een aanbod van EUR 1.1 mld - Actualisering is gebaseerd op de Financieringsmonitor 2024 van het CBS

Rapport Wennink

Geschat jaarlijks financieringstekort in innovatie Limburg [EUR m]

EUR 270-335 m

- Volgens rapport Wennink is het totale financieringstekort voor innovatie in Nederland EUR 48-59 mld[1] voor de komende 10 jaar, gebaseerd op een benodigde economische groei van minstens 1.5% om maatschappelijke transities te kunnen realiseren
- Hiervan is ca. 6% toe te kennen aan Limburg op basis van BBP - met de aanname dat de helft daarvan nodig is voor niet-grootbedrijf, resulteert dat in een geschat financieringstekort van EUR 271-336 m per jaar

Bijdrage Toekomstfonds aan financieringstekort

- Het Toekomstfonds zal op zichzelf niet het volledige financieringstekort dekken, maar levert een aanzienlijke bijdrage wanneer rekening wordt gehouden met de verwachte multiplier* van 3,5: gemiddeld wordt voor elke geïnvesteerde euro uit het Toekomstfonds 2,5 euro extra kapitaal aangetrokken
- Bovendien wordt dezelfde euro meerdere keren opnieuw geïnvesteerd binnen het fonds, wat zorgt voor extra waardecreatie

1) R&D uit private middelen en kapitaalinvesteringen, totale investeringstekort inclusief onderwijs en R&D uit publieke middelen is EUR 151-187 mld; *) Zie definitielijst in appendix I

Bron: CBS - Financieringsmonitor 2024, Panteia - Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Rapport Wennink, RaboResearch, TNO

De ontwikkeling van innovaties, bedrijven en ecosystemen kennen specifieke financieringsbehoeften die vandaag de dag onvoldoende worden bediend

Overzicht financieringsbehoeften die onvoldoende worden ingevuld

Accelereren van innovatie van idee via start-up tot scale-up

Op verschillende onderdelen van de bedrijfsontwikkeling van idee via start-up tot scale-up bestaan financieringsbehoeften die onvoldoende worden ingevuld in het huidige landschap:

- In de vroege fase van innovatie en bedrijfsontwikkeling ontbreken vaak de mogelijkheden voor financiering om een start-up investeringsrijp te maken
- In een latere fase vinden innovatieve scale-ups veelal slecht toegang tot kapitaal, wanneer zij grote CAPEX en/of OPEX uitgaven moeten doen
- Bestaande instrumenten staan vaak op zichzelf en zijn gericht op een specifieke fase, waardoor aansluiting en afstemming binnen het instrumentarium ontbreekt

Stimuleren en aanjagen van midden- en kleinbedrijf

Het mkb is een belangrijke motor voor de Limburgse economie. Limburgse mkb-partijen staan voor een groot aantal transities. Deze transities bieden uitdagingen, maar ook kansen. Voor deze transities is het noodzakelijk innovaties te implementeren en daarvoor is kapitaal nodig. Hier loopt het mkb tegen de volgende barrières aan:

- Historische groei is vaak te laag om in aanmerking te komen voor middelen voor snelle schalers, terwijl zij wel nieuwe ideeën hebben voor innovatie/opschaling
- Tekort aan financiering voor het brede mkb van financiering tot EUR 1 m
- Tekort aan financieringsmogelijkheden voor bedrijven die willen schalen met meer dan EUR 50 m aan investeringsbehoefte
- Niet voldoende eigen vermogen als hefboom voor leningen bij banken

Start-up — Scale-up — mkb — Ecosysteem — Innovatie — Start-up — Scale-up — mkb — Ecosysteem — Innovatie — Start-up — Scale-up — mkb

Uitbreiden en versterken van het innovatie-ecosysteem

Limburg zet sterk in op de Brightlands-campussen en de daaraan verbonden thema's, maar kan de innovatie-ecosystemen in de regio verder versterken en uitbreiden:

- Gedeelde onderzoeksfaciliteiten verlagen significant de opstartkosten voor start-ups en mkb met nieuwe ideeën, ook van buiten Limburg. Zij versterken het ecosysteem door laagdrempelig toegang te bieden tot specifieke kennis en faciliteiten, maar kunnen binnen het huidige instrumentarium moeilijk gefinancierd worden
- Het innovatie-ecosysteem kan verder uitgebreid worden door in te zetten op specifieke ecosystemen die nog niet bediend worden door en/of waarvoor het huidige instrumentarium niet goed aansluit, zoals bijvoorbeeld de Einstein Telescope

Bron: Techleap, Dealroom, IBO Bedrijfsfinanciering – Kies voor baten (13 juni 2024), Panteia – Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), KPMG -Shaping the future of the Dutch capital market (2024)

Indicatief

Voorbeeld van een onvervulde behoefte: Scale-ups lopen vaak tegen investeringsproblemen aan bij FOAK-financiering

Financieringsgaten bij FOAK installaties

Er zijn **10-15** bedrijven geïdentificeerd in het ecosysteem met **concrete plannen** voor **FOAK-installaties**/demoplants in de komende 5 jaar

FOAK installaties

- Bij het opschalen naar een demoplant, vooral bij een first-of-a-kind (FOAK) installatie, ontstaan er bij scale-ups in Limburg vaak financierings-gaten, voornamelijk door de omvang van de financiering (EUR 15-40 m) en de technologische risico's
- Dit leidt ertoe dat projecten op TRL* 6-7 niet doorgaan naar TRL 8-9, juist wanneer ze economische impact kunnen genereren
- Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Scandinavië beschikken wel over FOAK-fondsen, wat voor deze regio een concurrentienadeel betekent

Voorbeelden

Demoplant voor scale-up in biobased polymeren

Investering: EUR 25 m

Fase: Bewezen pilot, TRL 6-7

Reactie investeerders:

- Bank vond technisch risico te hoog, en gebrek aan offtake agreements
- VC vond ticket te groot en payback te lang

Resultaat: Vertraging en risico op verhuizing

Demo-installatie voor start-up in waterstof

Investering: EUR 8 m

Fase: Sterke IP, internationaal

Reactie investeerders:

- Subsidie is aangetrokken maar vereiste EUR 4.8 m cofinanciering
- Strategische partner wilde pas instappen na bewezen operatie

Resultaat: Private equity uit VS aangetrokken, kans dat productie buiten Limburg komt

FOAK-plant voor scale-up in recycling technologie

Investering: EUR 90 m

Fase: Bewezen pilot, TRL 7

Reactie investeerders:

- Bank eiste 70% zekerheden
- VC vond ticket te groot en risicovol, weigerden CAPEX-zware investeringen

Resultaat: Gedwongen om financiering te zoeken in buitenland

*) Zie definitielijst in appendix I

Bron: LIOF

Innovatie gaat om meer dan toegang tot kapitaal; er is ook ondersteuning nodig voor het aanjagen van de instroom en additionele waardecreatie

Overzicht bedrijfsondersteuning

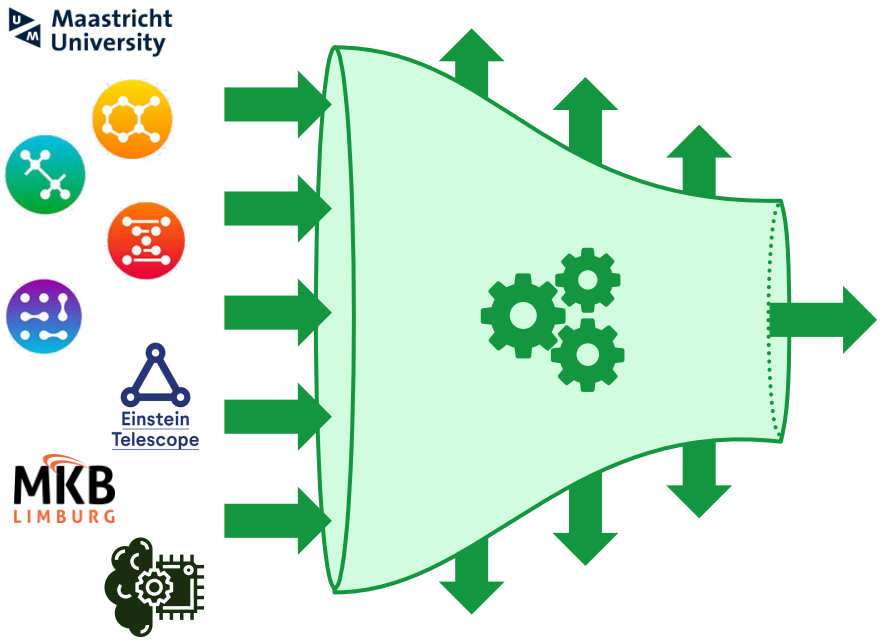

- Betere toegang tot kapitaal is niet de enige oplossing voor een betere toekomstbestendigheid van Limburg, er is ook **ondersteuning** nodig voor het **aanjagen van innovatie**, zodat **meer financierbare ideeën** ontstaan
- Op de **Limburgse kennisas** van de kennisinstellingen, Brightlands-campussen en Einstein Telescope zit veel kennis en innovatie die niet automatisch zijn weg vindt naar **ondernemerschap**
- Hier bevindt zich een grote **poel van bedrijvigheidspotentie**, maar ontbreekt vaak de kennis en voldoende ondersteuning om deze **te vertalen naar financierbare proposities**
- Betere ondersteuning in een **vroege fase** om meer financierbare ideeën te laten ontstaan is noodzakelijk om de pijplijn van innovatie in Limburg te laten groeien
- Daarnaast is ook ondersteuning bij **waardecreatie** gedurende de **bedrijfsontwikkeling** van grote toegevoegde waarde, zeker om **mkb**-partijen hun mogelijkheden en potentie te laten ontdekken, zodat ook zij de weg naar een grotere ambitie zien

Het Limburg Toekomstfonds gaat meer kapitaal naar Limburg trekken, de kapitaalketen sluiten en Limburgse bedrijvigheid ondersteunen

Overzicht doelen Toekomstfonds

Toekomstfonds is een Limburgs investeringsfonds dat de **economische toekomstbestendig-heid** van Limburg versterkt

1. **Meer kapitaal:** Aantrekken van meer investeringen van private en publieke investeerders naar Limburgse bedrijven en innovaties met een multiplier op de middelen van het Toekomstfonds en Euregionale flexibiliteit voor het aantrekken en inzetten van kapitaal

2. **Gesloten kapitaalketen:** Invullen van witte vlekken in het financieringslandschap én sluiten van de keten door nieuwe en bestaande financieringsinstrumenten te verbinden

3. **Meer bedrijvigheid:** Opwerken en investeringsrijp maken van meer innovatieve ideeën, en versnellen van waardecreatie in bedrijven in de portfolio van het Toekomstfonds

Het Toekomstfonds heeft een omvang van EUR 100 m, een brede technologische scope en zorgt ervoor dat kapitaal langdurig gaat werken voor Limburg

Karakteristieken Toekomstfonds

Het Limburgs Toekomstfonds heeft een **totale omvang van EUR 100 m** met een **brede technologische focus** op de clusters van de Brightlands-campussen, Defensie, AI, mkb en maatschappelijke uitdagingen

Het fonds als geheel wordt ingericht om het **kapitaal langdurig te laten werken voor Limburg:**

- Door inkomsten van succesvolle participaties te **herinvesteren** in nieuwe kansen
- Door inkomsten uit **winstgevende onderdelen** in te zetten om uitgaven binnen **verlieslatende onderdelen** te **compenseren** – Zo kunnen investeringen in verschillende fases van bedrijfs-ontwikkeling (met verschillende risico- en rendements-verwachtingen) worden gemaakt en zowel **financieel** als **maatschappelijk** aantrekkelijke proposities gefinancierd

Het Toekomstfonds biedt ruimte voor investeringen in het Einstein cluster, en kan in de toekomst worden uitgebreid met een Einstein Telescope Fonds

Relatie Einstein Telescope

Einstein Telescope Fonds

- Als de Einstein Telescope besluitvorming positief verloopt, kan in de toekomst mogelijk het Einstein Telescope Fonds op worden gezet in samenwerking met de Euregio; een fonds toegewijd aan het Einstein cluster
- Het Toekomstfonds biedt een basis om het Einstein Telescope Fonds bij op te bouwen

Toekomstfonds

- Het Toekomstfonds zal vanaf de start al worden ingezet op het Einstein cluster, voordat een Einstein Telescope Fonds wordt opgezet
- Met het Toekomstfonds kan worden geïnvesteerd in innovatieve bedrijvigheid in het opkomende high-tech cluster rondom de ET pathfinder (het Europees laag-frequentie integratiecentrum/ETLF), of in bedrijven van buiten Limburg die zich willen vestigen in het Einstein cluster in de regio
- Het Toekomstfonds versterkt daarmee de internationale partnerstrategie en het bidbook voor de Einstein Telescope: het maakt het regionale ecosysteem aantrekkelijker door meer relevante bedrijvigheid, en biedt de mogelijkheid te investeren in innovatie infrastructuur voor het Einstein cluster

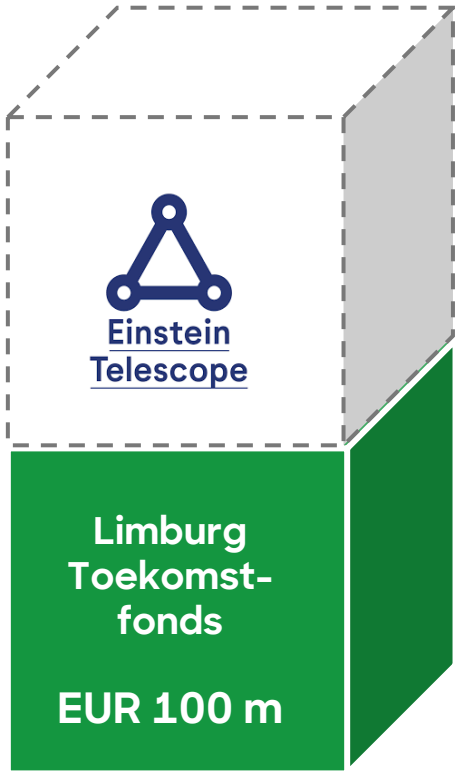

B. Strategie

Het fonds heeft een strategisch investeringsportfolio, een platformstrategie voor cofinanciering en partners voor bedrijfsontwikkeling

Samenvatting - Strategie

- Het Limburg Toekomstfonds fonds beschikt over een **strategisch investeringsportfolio** en drie pilaren om de **gaten** in de kapitaalketen te **dichten:** innovatie-acceleratie, innovatief mkb, en ecosysteemversterking
- Het fonds heeft een **platformstrategie** voor het geheel en per type investering om zoveel mogelijk **middelen te mobiliseren** voor Limburg bij **private en publieke co-financiers**
- Het fonds werkt samen met **externe partners** om **adequate** en **professionele bedrijfsontwikkelingsondersteuning** te bieden gericht op het aanjagen van **instroom** en **waardecreatie** in latere fases
- De primaire geografische focus van het fonds ligt op de **provincie Limburg**, maar met **zachte** Euregionale en provinciale **grenzen** - Per type investering is een eigen **geografische scope** gedefinieerd afhankelijk van de **balans** in **focus**, **impact** binnen de **regio**, **rendement** en **cofinanciering**
- Het fonds heeft een **één-fonds-strategie** met drie voorname voordelen: **afdekken** van het **rendementsrisico**, **verhogen** van de **flexibiliteit** en het **coördineren** van **vervolginvesteringen** tussen de verschillende fases
- Het Limburg Toekomstfonds heeft een **"evergreen" strategie*** met een **investeringshorizon** van **minimaal 25 jaar**, waarbij de inkomsten in totaal voldoende moeten zijn om het fonds langjarig in stand te houden
- Het Toekomstfonds zal zowel **maatschappelijke** als **financiële** interne **prestatie-indicatoren** bijhouden en rapporteren

*) Zie definitielijst in appendix I

Het Limburg Toekomstfonds beschikt over een strategisch investeringsportfolio met drie belangrijke pilaren

Overzicht pilaren investeringsportfolio Limburg Toekomstfonds[1]

1 Innovatie-acceleratie

De innovatie-acceleratiepilaar is gericht op het versnellen van de keten en vergroten van de innovatiepijplijn. Hierbij wordt ingezet op vier type investeringen:

- Acceleratie-investeringen gericht op **ondernemende onderzoekers** & **spin-out-kansen** van innovatief mkb, corporates en onderwijs-/ onderzoeksinstellingen om innovaties investeringsrijp te maken
- Proof-of-Concept-investeringen gericht op **start-ups** in de vroege fase
- Seed-investeringen gericht op **start-ups** die de volgende stap zetten in hun ontwikkeling richting scale-up
- Scale-up-investeringen gericht op CAPEX-/OPEX-intensieve **scale-ups** die winstgevend zijn, maar in Nederland lastig financierbaar

2 Innovatief mkb

De innovatief mkb pilaar is breed gericht op **mkb'ers** die innovatiekansen willen verzilveren en opschalen door te internationaliseren, processen te innoveren, nieuwe producten te ontwikkelen en vermarkten, capaciteit uit te breiden of via M&A. Afhankelijk van hun specifieke situatie kunnen deze partijen via een combinatie van type financieringen ondersteund worden, bijvoorbeeld met (converteerbare) leningen en aandelen

3 Ecosysteemversterking

De ecosysteempilaar richt zich op het versterken van het innovatie-ecosysteem door middel van twee type investeringen:

- Innovatie-infrastructuurinvesteringen gericht op Publiek Private Samenwerkingen rond de thema's van de **Brightlands-campussen, Einstein Telescope, AI** en **Defensie** om **gedeelde innovatie-infrastructuur** te realiseren waar onderzoekers van kennisinstellingen, start-ups en mkb gebruik van kunnen maken tegen marktconforme tarieven
- Ecosysteemfondsen gericht op het opzetten van strategische samenwerkingen en het **mobiliseren** van **cofinanciering** bij strategische partners en op nationaal (bijv. seed-fondsregeling of Invest-NL), Euregionaal en Europees niveau om **specifieke gaten in de keten** of **specifieke ecosysteem-onderwerpen**, die nog onderbelicht zijn vanuit toegewijde fondsen, te dichten

Het strategische investeringsportfolio van het Toekomstfonds is een **dynamisch** geheel dat zich over tijd blijft ontwikkelen om in te spelen op **nieuwe financieringsbehoeften** en af te schalen op onderdelen, waar in de toekomst minder behoefte is. Er is **experimenteerruimte** om **nieuwe financieringsvormen** te introduceren voor toekomstige behoeften, inclusief niet/beperkt revolverende* financieringsvormen als innovatiegrants en impact bonds

1) Voor gedetailleerde toelichting van de type investeringen zie Appendix II; *) Zie definitielijst in appendix I

Indicatief

Binnen de pilaar innovatie-acceleratie richt het fonds zich op vier type investeringen die gezamenlijk de gehele keten dekken van innovatie tot scale-up

Overzicht type investeringen – Innovatie-acceleratie

Innovatie

Acceleratie-investeringen zijn ingericht om de pijplijn te vullen met innovaties. Dit type investeringen is gericht op **ondernemende onderzoekers** & **spin-out-kansen** van **innovatief mkb** om innovaties investeringsrijp te maken met tickets van **EUR 50-100 k** in de vorm van **converteerbare leningen** met **zeer beperkte revolverendheid** en venture development ondersteuning

Dit type investeringen richt zich op o.a. **start-ups** van studenten van de **Universiteit Maastricht**, die meedoen aan de Brightlands Startup League

Start-up

Financiering voor start-ups betreft twee type investeringen:

- **Proof-of-Concept-investeringen** gericht op vroege fase start-ups dat converteerbare leningen biedt van EUR 350-450 k
- **Seed-investeringen** gericht op start-ups met equity tickets van EUR 0,4-1,0 m

Voor deze instrumenten komen met name kennisintensieve start-ups in aanmerking, vaak voortkomend uit universiteiten of kennisinstellingen, die een innovatieve technologie of test ontwikkelen om een duidelijk afgebakend medisch of technologisch probleem op te lossen

Scale-up

Scale-up-investeringen zijn gericht op CAPEX/OPEX intensieve scale-ups die winstgevend zijn, maar in Nederland vanwege de omvang lastig financierbaar. Biedt tickets van **EUR 2,5-5,0 m** in de vorm van **equity en/of leningen**

Een voorbeeld van dit soort investeringen zijn Pilot plants, waarvoor in samenwerking met andere LIOF fondsen een gezamenlijke grotere ticket kan worden ingediend

Indicatief

Binnen de pilaar innovatief mkb kan het fonds een mix van leningen en aandelen financiering inzetten om Limburgse mkb'ers aan te jagen en te laten groeien

Overzicht type investeringen – Innovatief mkb

Leningen en equity financiering voor innovatief mkb

De innovatief mkb-investeringen zijn gericht op **mkb-ondernemers** die willen innoveren en opschalen door te internationaliseren, capaciteit uit te breiden of via M&A, innovaties willen ontwikkelen en/of implementeren in hun bedrijf of hun bedrijf klaar willen maken voor één van de maatschappelijke transities. Dit type investering biedt financiering van
EUR 1-5 m in de vorm van **leningen** en/of **participaties**, afhankelijk van de specifieke situatie en behoeften van het mkb. In de toekomst zullen indien daar behoefte aan is ook andere of nieuwe financieringsvormen worden verkend

Binnen deze pilaar zal worden samengewerkt met het **netwerk van mkb-partners** om zoveel mogelijk mkb-bedrijven in de regio te bereiken en aan te jagen met zowel **financiering** als **ondersteuning** bij de **bedrijfsontwikkeling**

Voorbeeld sectoren en behoefte

Hightech maakindustrie & digitalisering: Mkb-bedrijven die nieuwe materialen, componenten of digitale productietechnologieën ontwikkelen en willen opschalen via nieuwe productielijnen of internationalisatie

Duurzame en circulaire productie: Mkb-bedrijven die grondstoffen, kunststoffen of reststromen recyclen of vervangen door biobased alternatieven, en daarvoor nieuwe installaties, procesinnovaties of demofabrieken moeten financieren

Gezondheid, life sciences & medtech: Mkb-bedrijven die medische apparatuur, diagnostische testen of digitale zorgoplossingen ontwikkelen en de stap willen maken van pilot naar marktintroductie en internationale groei

Slimme mobiliteit en energie-oplossingen: Mkb-bedrijven die werken aan energie-efficiënte systemen, laadinfrastructuur, slimme logistiek of software voor emissiereductie, en kapitaal nodig hebben voor productontwikkeling en commerciële uitrol

Indicatief

Binnen de pilaar ecosysteemversterking zet het fonds twee type investeringen in gericht op nieuwe gedeelde faciliteiten en ecosysteemfondsen

Overzicht type investeringen - Ecosysteemversterking

Innovatie-infrastructuurinvesteringen

De **innovatie-infrastructuurinvesteringen** zijn gericht op Publiek Private Samenwerkingen rond de thema's van de **Brightlands- campussen, Einstein Telescope, AI** en **Defensie** om **gedeelde innovatie-infrastructuur** te realiseren waarvan onderzoekers van kennisinstellingen, start-ups en mkb gebruik kunnen maken tegen marktconforme tarieven. Investeringen zijn **beperkt revolverend**. Doel van dit instrument is om **nieuwe innovatie-infrastructuren** in Limburg te creëren met een sterke **magneetwerking** op innovatieve bedrijvigheid voor de regio

Voorbeelden van gedeelde faciliteiten die voor een deel vanuit het fonds gefinancierd zou kunnen worden zijn gedeelde labs, testfaciliteiten, pilot- en demolocaties, prototyping- en datacentra voor meerdere gebruikers

Ecosysteemfondsen

De **ecosysteemfondsen** zijn gericht op het opzetten van strategische samenwerkingen en **mobiliseren** van **cofinanciering** bij strategische partners en op nationaal (bijv. seed-fondsregeling of Invest-NL), Euregionaal en Europees niveau om **specifieke gaten in de keten** of **specifieke ecosysteem-onderwerpen**, die nog onderbelicht zijn vanuit toegewijde fondsen, te dichten. Het doel is om nieuwe fondsen op te zetten, waarbij het uiteindelijke beheer afhankelijk van de situatie bij het fonds kan liggen of bij derden

Voorbeelden van ecosysteemfondsen zijn een fonds voor investeringen in start-ups gericht op de groeiende vraag van defensie en ter ondersteuning van de Limburg Defensie Agenda, en het inter-euregionale **Einstein Telescope Fonds** op te zetten in samenwerking met de rijksoverheid, en Belgische-, Duitse- en Europese partners, zodra de definitieve keuze voor de Einstein Telescope op de Euregio Maas-Rijn gevallen is, om een impuls te geven aan de hightech maakindustrie in de Euregio en hen in staat te stellen om bij te dragen aan de Einstein Telescope

De drie pilaren zijn gericht op het uitbreiden, aanvullen en verbinden van het huidige instrumentarium

Overzicht samenhang met huidige instrumentarium LIOF

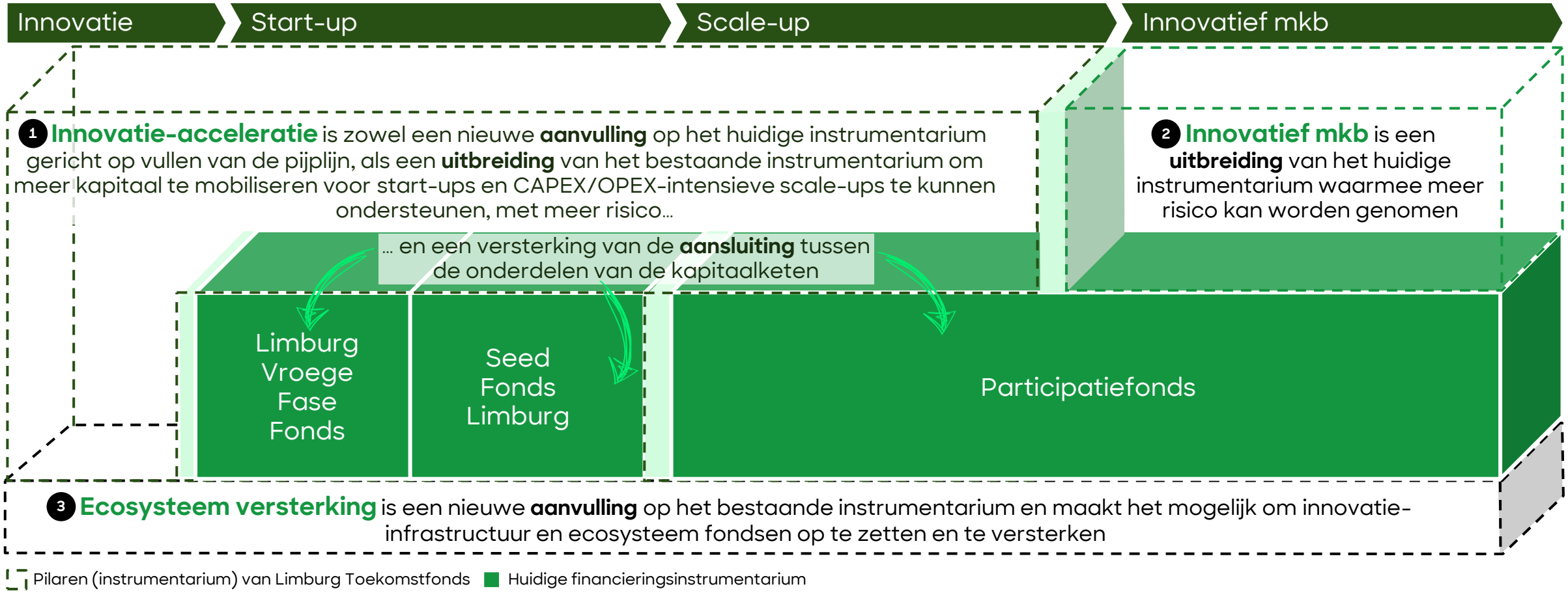

Pilaren (instrumentarium) van Limburg Toekomstfonds ■ Huidige financieringsinstrumentarium

Het Limburg Toekomstfonds biedt een vervolg op het Seed Fonds Limburg en het Limburg Vroege Fase Fonds op het moment dat deze fondsen zijn uitgeput

Detaillering samenhang met fondsen uit het Limburg Start-up Capital Fonds

Het **Limburg Start-up Capital Fonds** (LSCF) is een dochteronderneming van LIOF welke twee deelinstrumenten bevat. Dit zijn het Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF) en het Seed Fonds Limburg (SFL). Het LSCF is middels deze twee deelinstrumenten complementair aan het Limburg Toekomstfonds (LTF) en de Limburgse financieringsketen

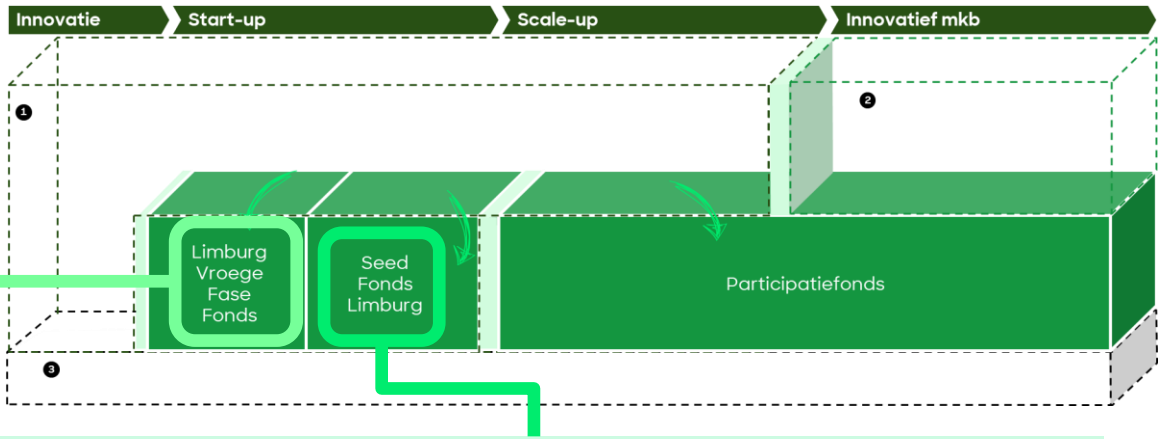

Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF, onderdeel van LSCF) bevat EUR 10 m van de Provincie en het Rijk waarmee Proof-of-Concept (POC) investeringen worden gedaan voor vroege start-ups. Dit instrument is recent vernieuwd en zal komende jaren via LIOF beschikbaar zijn om een groot deel van de benodigde POC-investeringen in Limburg te dragen. Het Limburg Toekomstfonds zal het LVFF sterker verbinden in de kapitaalketen en aanvullen waar nodig. Het Toekomstfonds heeft de mogelijkheid om zelf POC-investeringen te doen als onderdeel van de Innovatie-acceleratie pilaar, maar zal dit alleen doen als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt. Omdat het Rijk meefinanciert en daarmee cofinanciering voor Limburg wordt gerealiseerd, is het nadrukkelijk de strategie om het LVFF zo vaak mogelijk te verlengen

Seed Fonds Limburg (SFL, onderdeel van LSCF) bevatte EUR 20 m van de Provincie waarmee via LIOF seed-investeringen worden gedaan voor start-ups. De investeringsperiode van dit instrument loopt volgend jaar af waarna er minder seedkapitaal beschikbaar is voor Limburg vanuit bestaand instrumentarium. Het Limburg Toekomstfonds kan deze kapitaalbehoefte aanvullen, seed-investeringen doen en deze stevig inbedden in de kapitaalketen

Het fonds heeft per instrument een platformstrategie om zoveel mogelijk middelen te mobiliseren voor Limburg bij private en publieke cofinanciers

Overzicht platformstrategie

Binnen het Limburg Toekomstfonds worden drie opties voorzien om publieke- en/of private cofinanciering aan te trekken om een multiplier te creëren op de eigen middelen en additionele investeringen van buitenaf in Limburg uit te lokken:

- **Consortia rondom bedrijfsondersteuning –** In-kind bijdragen* van potentiële partners in de Venture Development ondersteuning, bijv. de Brightlands- campussen, imec of Techleap
- **Cofinanciering in participaties –** Consortia gebouwd rondom participaties om gezamenlijk (vervolg)investeringen te doen met o.a. private investeerders en Invest-NL, en met grootbanken voor de financiering van mkb
- **Cofinanciering in fondsen –** Gezamenlijke fondsen rondom specifieke thema's zoals bijvoorbeeld met strategische partners (bijv. grote bedrijven) gericht op specifieke sectoren of met regionale partners voor de Einstein Telescope

De ambitie is om op deze manier een multiplier voor investeringen in Limburg te creëren van **minimaal 3,5** op de investeringen van het fonds

*) Zie definitielijst in appendix I

Het fonds versterkt via de platformstrategie de toegang van Limburgse bedrijven tot nationale fondsen en pensioenfondsen als co-investeerders

Kansen binnen platformstrategie – twee voorbeelden

Cofinanciering aantrekken naar Limburg vanuit nationale fondsen van rapport Wennink

- Het Limburgs Toekomstfonds (LTF) fungeert als regionale cofinancieringspartner, waardoor projecten uit Limburg sneller kunnen aansluiten bij de nationale fondsen zoals voorgesteld in Rapport Wennink en het bestaande Invest-NL
- Door de aanwezigheid van het LTF ontstaat een sterkere pijplijn van kansrijke innovatieve bedrijven en projecten, wat de kans vergroot dat nationale fondsen middelen richting Limburg alloceren
- Een goed gepositioneerd LTF vergroot de onderhandelingskracht van Limburg richting Rijk bij de inrichting en governance van nieuwe nationale fondsen, zodat Limburg als focusregio voor cofinanciering kan worden benoemd
- Verbeterde randvoorwaarden in de nationale fondsen verlagen de drempel voor ondernemers, waardoor meer Limburgse bedrijven actief op zoek gaan naar financiering

Pensioenfondsen op de lange termijn aantrekken bij cofinanciering

- Naarmate het LTF een sterk track record opbouwt qua dealflow, rendement, en succesvolle exits, kan gekeken worden naar pensioenfondsen als co-investeerders
- Hierbij zullen pensioenfondsen waarschijnlijk alleen in latere groeifases willen instappen met cofinanciering om risico's te beperken
- Samenwerking met bestaande fondsenmanagers die al pensioenfondskapitaal beheren, zoals PGGM en Achmea, kan dienen als opstap naar direct instappen van pensioenfondsen
- De innovatiegerichte strategie van LTF sluit goed aan bij ESG- en impactmandaten van pensioenfondsen

Bron: Rapport Wennink

Het fonds werkt samen met externe partners om adequate ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling te bieden over de hele breedte

Overzicht strategie professionele bedrijfsondersteuning (genoemde partijen zijn indicatief en niet benaderd)

De verbinding en samenwerking met **Limburgse kennisinstellingen** en de **Brightlands-campussen** wordt gecreëerd om gebruik te maken van de **aanwezige kennis** o.a. bij het nemen van **investeringsbesluiten**[1] in specifieke sectoren en om het achterliggende **netwerk** te mobiliseren en de pijplijn te vullen – Ook via **vouchers** van het acceleratieprogramma wordt samengewerkt om **professionele ondersteuning** te realiseren voor start-ups, aangezien deze ook bij de Brightlands-campussen kunnen worden ingezet

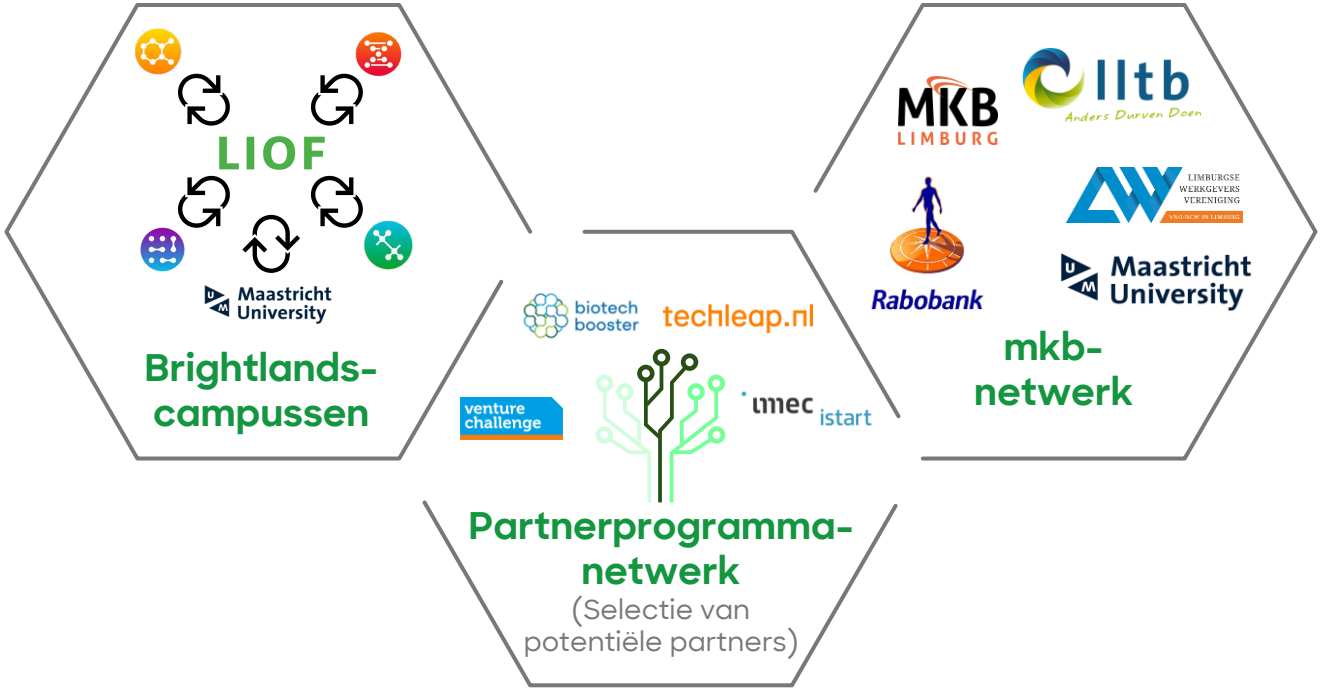

Samenwerking wordt ontwikkeld met partijen met een goede verbinding met het **Limburgse mkb** om zo een breed mkb-netwerk op te bouwen om de juiste mkb-bedrijven te **bereiken** en hen **maatwerk ondersteuning** te kunnen bieden om te **groeien**

Het fonds bouwt een **netwerk** op van **partnerprogramma's** waarmee wordt samengewerkt om de **toegang** van **Limburgse start-ups/scale-ups** tot deze programma's te **vergroten,** dit vraagt om maatwerk waarbij per portfolio bedrijf zal worden gekeken met welke partner deze het beste ondersteund kan worden. Potentiële partners zijn bijvoorbeeld imec.istart, Biotech Booster, het Techleap Pole Position programma en de Venture Challenge (niet benaderd)

1) Investeringsbesluiten worden genomen door het fondsmanagement, maar business developers van de Brightlands-campussen kunnen start-ups aandragen en kunnen worden geraadpleegd indien een start-up actief is op een terrein gerelateerd aan een thema van de Brightlands-campussen

Acceleratie-investeringen van het Toekomstfonds zijn gericht op vroege bedrijfs-ontwikkeling en brengen incubatie- en acceleratieprogramma's in stelling

Bedrijfsontwikkeling door acceleratie-investeringen

Acceleratie-investeringen voor bedrijfsontwikkeling

- Acceleratie-investeringen voorzien startende ondernemers van **middelen en ondersteuning** om **hun ideeën te ontwikkelen tot een bedrijf**
- Met de middelen uit deze investeringen kunnen onder-nemers **professionele ondersteuning voor bedrijfs-ontwikkeling** bekostigen en **deelnemen aan bewezen incubatie- en acceleratieprogramma's**
- Het Toekomstfonds creëert een **netwerk** van waardevolle incubatie- en acceleratieprogramma's van derden en verbindt startende ondernemers aan dat netwerk – er is geen verplichte winkelnering, voor iedere ondernemer is **maatwerk** die kan worden bekostigd met een acceleratie-investering
- Acceleratie-investeringen geven een groot aantal startende ondernemers de kans om een bedrijf te ontwikkelen, en vullen daarmee de **pijplijn** voor zowel het bredere Limburgse ecosysteem als toekomstige participaties van het Toekomstfonds in latere fases[2]

Voorbeeld incubatieprogramma – imec.start

imec focust op digitale- en semiconductor technologie en ondersteunt innovatie over de gehele keten

- Imec.istart is een **versneller** voor tech start-ups in de **pre-seed fase**, die actief is sinds 2011 en sindsdien meer dan 300 start-ups ondersteund heeft
- Imec.istart heeft ook een **Nederlands programma** sinds 2021 in samenwerking met NovelT en heeft 26 Nederlandse start-ups ondersteund (waarvan geen uit Limburg)
- Het programma duurt 12 tot 18 maanden en biedt **pre-seed financiering**[1], **persoonlijke coaching** en **workshops** gericht op het product, market, growth en investor ready maken van de start-up
- Daarnaast biedt het programma toegang tot het netwerk, technologie en talent van imec

1) EUR 50 k voor 6% equity en EUR 50 k als converteerbare lening met een optie voor een additionele EUR 150 k; 2) Een acceleratie financiering uit het Toekomstfonds geeft geen garantie voor een volgende investering

Indicatief

Het toekomstfonds sluit aan op de bredere LIOF pijplijn en partnerschappen om dealflow op gang te brengen – ~900 leads zitten al in de pijplijn

Bredere LIOF pijplijn voor Toekomstfonds dealflow

Bestaande LIOF pijplijn

Innovatieprojecten, '21-'24 [#]: 828

BD projecten, '21-'24 [#] 57

Venture building & subsidieprogramma's van LIOF

Veel leads zijn al bekend maar onvoldoende financierbaar in het huidige instrumentarium van LIOF wegens te hoog risico, omdat ze bijvoorbeeld in een te vroege fase zitten of te veel financiering nodig hebben tegen hoog risico – Met het Toekomstfonds kan een deel van deze ~900 leads wel worden gefinancierd, wat een grote en directe potentiële dealflow geeft voor het Toekomstfonds

Toekomstige instroom

+

Vanuit BD LIOF

LIOF komt continu in aanraking met ondernemers vanuit de lopende BD activiteiten die het doet voor individuele ondernemers en voor het ontwikkelen van ecosystemen, en zorgt daarmee voor een instroom van potentiële leads voor het Toekomstfonds. Tegelijkertijd verhoogt BD bij LIOF de kwaliteit van die leads, door ze te ondersteunen bij het 'investor-ready' worden

Vanuit ecosysteem-partners

Het innovatie netwerk genereert continu nieuwe innovatieve cases, die via gezamenlijke programma's vroegtijdig als veelbelovend kunnen worden geïdentificeerd.
Partners in dit netwerk zijn o.a.:

- Campussen
- Kennisinstellingen
- MKB-netwerken

Vanuit buitenland (FID)

LIOF werft gericht buitenlandse bedrijven die als 'missing link' in Limburgse waardeketens kunnen fungeren en nieuwe kennis, technologie en groeikansen meenemen. De focus ligt op hoogwaardige partijen binnen o.a. technologie en defensie, waarvoor vaak ook regionale co-investeringen nodig zijn om vestiging en verdere groei in Limburg mogelijk te maken

Bron: LIOF Jaarverslag 2024

De primaire geografische focus van het fonds ligt op de provincie Limburg, maar met zachte Euregionale en provinciale grenzen

Overzicht geografische scope

De primaire geografische scope van het fonds als geheel is de provincie Limburg

- Uitgangspunt van het fonds is het versterken van de toekomstige economie van de **provincie Limburg** door te investeren in bedrijven die gevestigd zijn in Limburg en hiermee ook investeringen van derden binnen de regio aan te trekken
- Indien **samenwerkingen met derden** worden aangegaan blijft dit altijd het uitgangspunt en is de ambitie om meer middelen te mobiliseren voor Limburg dan het fonds in de samenwerking investeert – Het wordt geaccepteerd dat een deel van middelen in de samenwerking buiten Limburg wordt geïnvesteerd

Met zachte Euregionale en regionale grenzen …

- Het fonds kijkt met een **internationale blik** naar groei. Economische ontwikkeling stopt namelijk niet bij de grens. Daarom zoekt het fonds actief samenwerking **over provincie- en landsgrenzen heen** met publieke en private investeerders en programma's die ondernemers versterken
- Deze aanpak stimuleert **interregionale kapitaalstromen** en positioneert Limburg als het **kloppend hart van de Euregio** en **hotspot voor innovatie** – Hoewel een deel van het kapitaal de provinciegrenzen zal oversteken, komt er naar verwachting méér terug in de vorm van nieuwe investeringen, partners en kennis, die Limburg structureel versterken

… en geografisch maatwerk per type investering

- Per type investering vindt maatwerk plaats met betrekking tot het geografische beleid waarbij zal worden gezocht naar een **balans** tussen de **focus** van de investering, **rendementseis** en belangen van voorziene **co-financiers**
- Er dient altijd een **aantoonbare link** te zijn tussen Limburg en het bedrijf, waarbij het te investeren bedrag wordt aangewend voor activiteiten waarvan de effecten deels of geheel zullen neerslaan op de provincie Limburg

De één-fonds-strategie heeft drie voordelen: afdekken van het rendements-risico, verhogen van de flexibiliteit en coördineren van vervolginvesteringen

Overzicht voordelen één-fonds-strategie

1 **Afdekken rendementsrisico** door te streven naar voldoende inkomsten voor duurzame inzet van kapitaal voor het fonds als geheel en niet per investering. Zo kunnen verliezen binnen minder revolverende onderdelen gedekt worden door winsten in revolverende onderdelen. Hierdoor is het fonds in staat risicovollere investeringen te doen en/of naar verwachting verlieslatende investeringen met grote maatschappelijke impact en toch kapitaal langdurig te laten werken

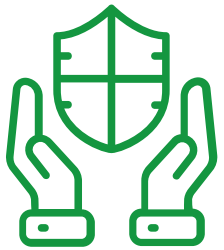

2 **Verhogen flexibiliteit** door te werken met pilaren in plaats van verschillende fondsen. Zo worden geen schotten geplaatst tussen verschillende potten, maar vinden investeringen plaats vanuit dezelfde pot. Daarbij is de omvang per type investering indicatief en kan worden geschoven indien omstandigheden hierom vragen, afhankelijk van behoeften in het Limburgse ecosysteem

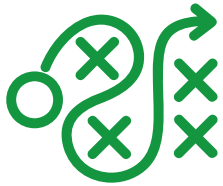

3 **Coördineren vervolginvesteringen** doordat het fonds actief is over de gehele kapitaalketen. Zo kan een warme overdracht plaatsvinden bij overgang tussen de instrumenten en kan men de pijplijn van investeringen in latere fases van bedrijfsontwikkeling goed in kaart brengen en een participatie optimaal voorbereiden op de volgende stap in de financiële ontwikkeling

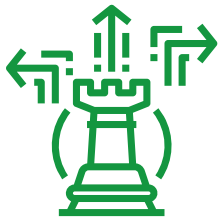

Het Limburg Toekomstfonds streeft naar langdurige inzet van het kapitaal in een evergreen concept

Rendement & looptijd

- Het doel van het fonds is om kapitaal **langdurig** aan het werk te zetten voor **maatschappelijke impact** voor Limburg. Dit wordt bereikt door **herinvesteringen** mogelijk te maken en inkomsten uit winstgevende onderdelen in te zetten om uitgaven binnen verlieslatende onderdelen te compenseren, waarbij de inkomsten in totaal voldoende moeten zijn om het fonds langjarig in stand te houden
- Om deze strategie succesvol te kunnen uitvoeren is een **lange investeringshorizon** noodzakelijk, waarbij bepaalde type investeringen binnen het fonds sneller kunnen worden uitgezet dan andere en ook in doorlooptijd van elkaar verschillen. Om met het fonds als geheel een cyclus inclusief eerste herinvesteringen te doorlopen is **minimaal 15 jaar** nodig om eerste resultaten en herinvesteringen te kunnen laten zien
- Uitgangspunt is dat het fonds een **"evergreen" fonds** is om kapitaal zo effectief, lang en vaak mogelijk te kunnen inzetten voor Limburg – Inkomsten (en mate van revolverendheid) dienen hierbij niet als doel, maar als middel om het fonds langjarig in te kunnen zetten. Bij tegenvallende resultaten kan wel aan de noodrem worden getrokken. Bij een keuze om te stoppen is er een **afbouwperiode** van **10 jaar** om bedrijven in het fonds continuïteit te bieden en investeringen te laten renderen

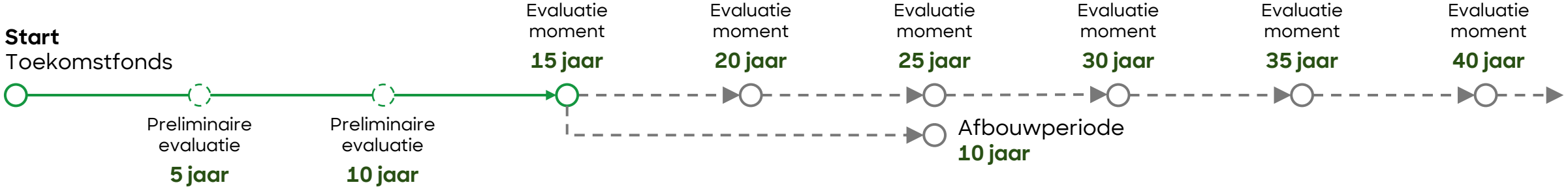

Het Toekomstfonds zal zowel maatschappelijke als financiële interne prestatie-indicatoren bijhouden en rapporteren in lijn met de MJP-prestatie-indicatoren

Overzicht potentiële prestatie-indicatoren

Maatschappelijk-economische prestatie-indicatoren

Per doel van het Limburg Toekomstfonds zijn potentiële interne maatschappelijke prestatie-indicatoren gedefinieerd aan de hand waarvan de maatschappelijke impact kan worden geëvalueerd:

- **Meer kapitaal:**
  - Gecumuleerde eigen investeringen
  - Totaal voor Limburg gemobiliseerde financiering in bedrijven:
    - Publiek, e.g. nationaal, Euregionaal & Europees
    - Privaat, e.g. strategische partijen & private financiers
- **Gesloten kapitaalketen:**
  - Totaal aantal investeringen per pilaar
  - Totaal aantal ondersteunde Limburgse bedrijven
- **Meer bedrijvigheid:**
  - Aantal gecreëerde FTE bij Limburgse bedrijven waarin is geïnvesteerd
  - Aantal nieuw gecreëerde bedrijven

Financiële prestatie-indicatoren

Het fonds hanteert een aantal interne financiële prestatie-indicatoren, zowel op fondsniveau als per instrument, om de instandhouding van het fonds te bewaken, dit zijn:

- Geïnvesteerd vermogen
- Fondswaarde
- Total Value to Paid-In Capital (TVPI*)
- Fondskosten per jaar

De te rapporteren prestatie-indicatoren zullen worden aangesloten op de algemene prestatie-indicatoren van LIOF, die binnen het kader van het nieuwe meerjarenplan zullen worden gedefinieerd

1) Cumulatief geïnvesteerd vermogen gedeeld door de oorspronkelijke fondsomvang; 2) Pre-seed, scale-ups & mkb; *) Zie definitielijst in appendix I

C. Portfolio-ontwikkeling

Indicatief

Het Limburg Toekomstfonds bouwt een participatieportfolio met impact – De portfolio wordt actief bijgestuurd op de balans tussen impact en instandhouding

Samenvatting – Portfolio-ontwikkeling

- Om de ontwikkeling van het **Limburg Toekomstfonds** te projecteren is een **fondsmodel** opgesteld met een aantal te variëren aannames
- Een realistisch **basisscenario** voor de portfolio ontwikkeling is gedefinieerd en doorgerekend, en een aantal variaties op dat basisscenario
- Het Toekomstfonds faciliteert **vervolginvesteringen** binnen de volledige kapitaalketen met behulp van de **aansluitende instrumenten** binnen het fonds, waarbij **vroege fase business development** cruciaal is voor instroom in alle fases
- In het basisscenario investeert het fonds in totaal **EUR 290 m** tot 2050 (**2,9 keer de initiële inleg** van EUR 100 m) in de Limburgse economie en maatschappij met meer dan **580 ondersteunde bedrijven**
- Het volledige initiële fondsvermogen wordt in het basisscenario binnen 10 jaar aan het werk gezet voor Limburg en genereert **voldoende inkomsten** om het fonds op lange termijn **duurzaam** te laten werken
- Door **actief portfoliomanagement** kan worden bijgestuurd in de balans tussen maatschappelijke impact, instandhouding van het fonds via inkomsten uit meer revolverende type investeringen, en behoefte in de markt
- Het Toekomstfonds draagt in het basisscenario gemiddeld **EUR ~45 m per jaar bij aan het financieringstekort** van EUR 300-400 m in Limburg, mede dankzij een **multiplier via cofinanciering**

Om de ontwikkeling van het Limburg Toekomstfonds te projecteren is een fondsmodel opgesteld met een aantal variabelen

Toelichting fondsmodel

Input

Uitgangspositie:
- Startvermogen van EUR 100 m
- Initiële inleg wordt in 10 jaar geïnvesteerd

Kostenprojectie:
- Fondskosten als een percentage per type investering (1,0-4,0%) op basis van initiële omvang fonds en daarna geschaald naar de investeringen per jaar

Investeringsbeleid:
- Nieuwe investeringen gelijk aan de initiële mix van type investeringen
- Verwacht rendement van investeringen op basis van inschattingen van revolverendheid en historische resultaten (waar beschikbaar)
- Vanaf jaar 8, wanneer het merendeel van de significante type investeringen beginnen uit te keren, herinvesteert het fonds en bouwt het investeringsniveau met 2% per jaar op met inachtneming van de fondskosten en naar rato van de type investeringen (zonder check op ticket size)

Variabelen

Te variëren aannames rekenmodel:
- Initiële samenstelling type investeringen
- Looptijd van investeringen per type investering
- Mix nieuwe investeringen
- Initiële investeringsperiode
- Groeipercentage maximale omvang nieuwe investeringen
- Revolverendheid op inleg
- Rente over lening
- Fondskosten per type investering
- Multiple per type investering
- Ticket size per type investering
- Aantal gecreëerde FTE per EUR m geïnvesteerd per type investering

Output

Projectie van geïnvesteerde middelen, vervolginvesteringen, inkomsten, cashpositie, fondsomvang en impact over tijd

Impact

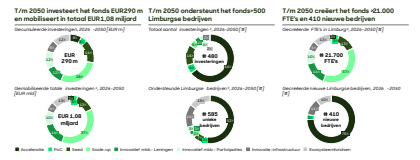

Geïnvesteerde middelen

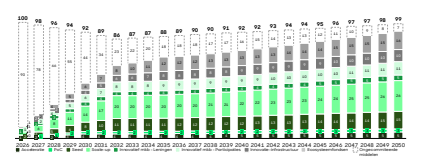

Investeringen per jaar

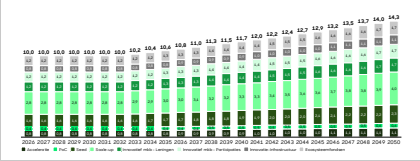

Investeringen per ronde[1]

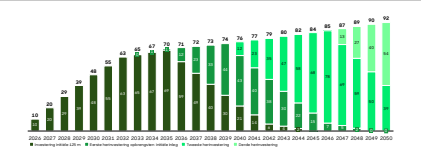

Jaarlijkse cashflow[1]

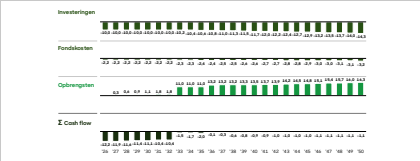

Gecumuleerde investeringen[1]

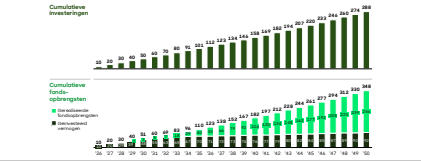

1) Zie Financieel plan in hoofdstuk E voor toelichting op outputs

Een realistisch basisscenario voor de portfolio ontwikkeling is gedefinieerd en doorgerekend, en een aantal variaties op dat basisscenario

Overzicht scenario's

Basisscenario:

Gebalanceerde, realistische investeringsportfolio waarin:

- Alle type investeringen worden gedaan
- Inkomsten worden herinvesteert volgens eenzelfde portfolio verdeling
- Realistische rendementen per type investeringen zijn ingeschat
- Het Toekomstfonds duurzaam kan door blijven bestaan doordat investeringen en inkomsten in balans zijn
- Er significante maatschappelijke en economische impact wordt gerealiseerd door meer kapitaal in Limburg, gaten in de kapitaalketen te dichten en meer bedrijvigheid te realiseren

Het basisscenario is het **geambieerde scenario**, en laat zien dat het Toekomstfonds is geëquipeerd om een **duurzame (langdurige) bijdrage** te leveren aan de versterking van de Limburgse economie en maatschappij

Zie appendix III voor uitwerkingen van alternatieve scenario's

Laag-rendement scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar door een **lager rendement** zijn er onvoldoende inkomsten om in dezelfde portfoliomix door te investeren en het fonds duurzaam langjarig in stand te houden

In dit scenario worden **twee opties** beschreven om Toekomstfonds duurzaam in stand te houden: (a) door de investerings-mix **bij te sturen naar meer revolverende onderdelen** (latere fase), of (b) door **structureel middelen bij te storten**

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **in staat is om tegenvallende rendementen op te vangen** door de portfolio mix aan te passen, wat wel ten koste gaat van een deel van het maatschappelijk rendement

Hoog-rendement scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar het **rendement blijkt hoger** dan initieel voorzien

In dit scenario is er **extra ruimte voor investeringen**, die worden gedaan in niet-revolverende onderdelen **waar de additionaliteit van het fonds het grootst is** en veel **maatschappelijke impact** wordt gecreëerd

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds in staat is om bij meevallende rendementen **te sturen op een verhoging van de maatschappelijke en economische baten** voor Limburg

Maatschappelijk scenario:

De initiële investeringsportfolio wordt **zwaarder ingezet** op niet-revolverende onderdelen met **veel maatschappelijke waarde** – De rendementen per type investering zijn gelijk aan die in het basisscenario

In dit scenario zijn er nog steeds **voldoende inkomsten** om het fonds **duurzaam** in stand te houden, maar op een lager niveau en daarmee komt er ook **minder geld terug naar de Provincie** bij een eventueel stoppen van het fonds

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **in staat is om strategische afwegingen te maken** tussen, en te sturen op, verschillende maatschappelijke en economische impact, en impact en rendement te balanceren op een gewenst niveau

Afbouw scenario:

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar **na 15 jaar** wordt de keuze gemaakt om **het fonds te stoppen**

In dit scenario **stopt** het Toekomstfonds met investeren **na 15 jaar** en **bouwt het de portfolio af** over een **~10 jaar** periode

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **kan worden gestopt**, en dat na afbouw van de portfolio de middelen vervolgens **terugvloeien naar de Provincie Limburg**

Indicatief

Het basisscenario is een uitgangsportfolio die alle type investeringen omvat, en modelleert de ontwikkeling o.b.v. realistische aannames voor revolverendheid

Modellering portfolio basisscenario

Investeringen	Input modellering							Opmerkingen
	Initiële investeringen	*Nieuwe investeringen*	*Looptijd investeringen*	*Gemiddelde ticketsize*	*Revolverendheid[1]*	*Fonds-kosten[2]*	*Multiplier[3]*	
Acceleratie	8,0% (EUR 8 m)	8,0%	5	EUR 75 k	20% (-27,5% IRR[5])	4,0%	1,0	Minst revolverend onderdeel
PoC[4]	4,0% (EUR 4 m)	4,0%	5	EUR 400 k	60% (-9,7% IRR)	3,0%	3,0	Aanvulling op het LVFF, voor als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt
Seed	16,0% (EUR 16 m)	16,0%	7	EUR 700 k	125% (+3,2% IRR)	3,0%	3,0	Aanvulling op het SFL dat volgend jaar afloopt; naar verwachting revolverend
Scale-up	28,0% (EUR 28 m)	28,0%	7	EUR 3.500 k	180% (+8,8% IRR)	2,0%	5,0	Naar verwachting het hoogste rendement samen met de mkb-participaties
Innovatief mkb-leningen	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	5	EUR 2.000 k	95% (+7% rente) (-1,0%[6] IRR)	2,0%	5,0	Gebaseerd op fondsperformance van het huidige MKBLF
Innovatief mkb-participaties	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	7	EUR 2.000 k	180% (+8,8% IRR)	2,0%	3,0	Naar verwachting het hoogste rendement samen met scale-up-investeringen
Innovatie-infrastructuur	8,0% (EUR 8 m)	8,0%	10	EUR 2.500 k	80% (-2,2% IRR)	2,0%	3,0	Deelt 20% subsidie uit/heeft een negatieve verwachting en is 80% revolverend
Ecosysteem-fondsen	12,0% (EUR 12 m)	12,0%	10	EUR 4.000 k	125% (+2,3% IRR)	1,0%	4,0	Gericht op gaten in het innovatie-ecosysteem en daarom relatief lage IRR verwachting

1) Revolverendheid voor fondskosten; 2) Gemiddelde fondskosten van ~2,24% in 2026 - Fondskosten gaan uit van btw-neutraal; 3) Multiplier op eigen financieringen - Een multiplier van 2 wil zeggen dat voor elke geïnvesteerde euro er één euro cofinanciering wordt gemobiliseerd; 4) Proof-of-Concept; 5) Internal Rate of Return, zie definitielist; 6) Exclusief rente
Bron: LIOF, Roland Berger

Indicatief

In het basisscenario investeert het fonds t/m 2050 EUR 290 m, worden meer dan 580 bedrijven ondersteund en 21.700 FTE's gecreëerd

Impact Toekomstfonds in 2050 in basisscenario (doorgerekend op basis van fondsmodel)

T/m 2050 investeert het fonds EUR 290 m en mobiliseert in totaal EUR 1,08 miljard

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

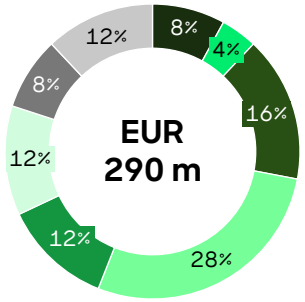

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

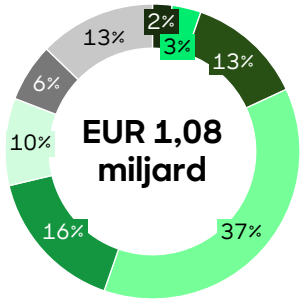

T/m 2050 ondersteunt het fonds >500 Limburgse bedrijven

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

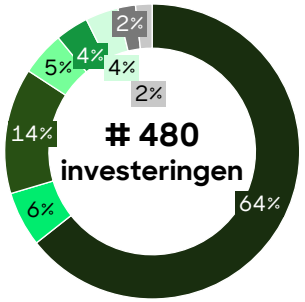

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

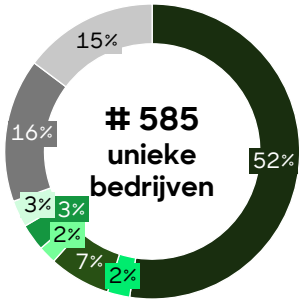

T/m 2050 creëert het fonds >21.000 FTE's en 410 nieuwe bedrijven

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

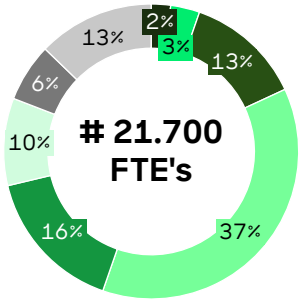

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

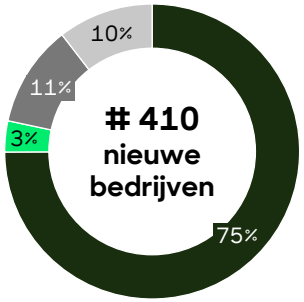

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticketsize per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering (zie volgende slide); 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

Door middel van het aansluitende instrumentarium organiseert het fonds vervolginvesteringen over de gehele keten, mede geholpen door het LVFF

Overzicht vervolginvesteringen - basisscenario

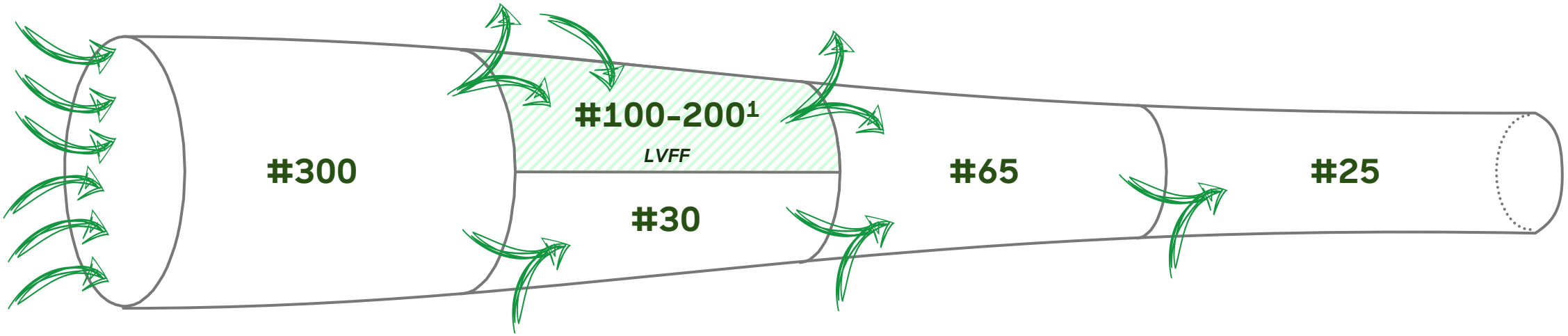

Acceleratie-investeringen

- **12** investeringen gemiddeld **per jaar** in nieuwe bedrijven resulterend in **~300 investeringen** in **totaal** tot 2050 die de basis vormen voor de pijplijn van het Toekomstfonds
- **20%** van de bedrijven is succesvol, oftewel **2-3** investeringen per jaar en **~60** in **totaal** tot 2050

Proof-of-Concept-investeringen

- **~1,2** investering gemiddeld **per jaar** resulterend in **~30 investeringen** in **totaal** tot 2050
- **~50%** zijn **vervolginvesteringen** van het Toekomstfonds in de acceleratie-fase, oftewel ~15 in totaal tot 2050

Seed-investeringen

- **2-3 investeringen** gemiddeld **per jaar** resulterend in **~65** in **totaal** tot 2050
- **~25%** zijn **vervolg-investeringen** van het Toekomstfonds in de POC-fase, oftewel ~15 in totaal tot 2050

Scale-up-investeringen

- **1** investering gemiddeld **per jaar** resulterend in **25** in **totaal** tot 2050
- **~50%** zijn **vervolginvestering** van het Toekomstfonds in de seed-fase, oftewel 10-15 in totaal tot 2050

Hoeveelheid investeringen in 2026-2050 van bepaald type In- en uitstroomrichtingen in fase

1) LVFF heeft EUR ~10 m tot de beschikking in de komende 3 jaar waarmee 25 POC-investeringen gedaan kunnen worden; het basisscenario gaat ervan uit dat LVFF enkele keren wordt verlengd op eenzelfde niveau in de toekomst, wat ruimte geeft voor maximaal 200 extra PoC-investeringen tot 2050

Indicatief

Het initiële startkapitaal wordt gespreid over tien jaar aan het werk gezet voor Limburg, met voldoende inkomsten om het fonds duurzaam te laten werken

Geïnvesteerde middelen [EUR m] - basisscenario

In het basisscenario groeit het Toekomstfonds op de lange termijn licht in omvang, hoewel dit niet als een doelstelling wordt gezien – In appendix III scenario 2 is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin inkomsten hoger zijn dan verwacht, en er bewust gestuurd wordt naar investeringen met meer maatschappelijke impact maar minder rendement

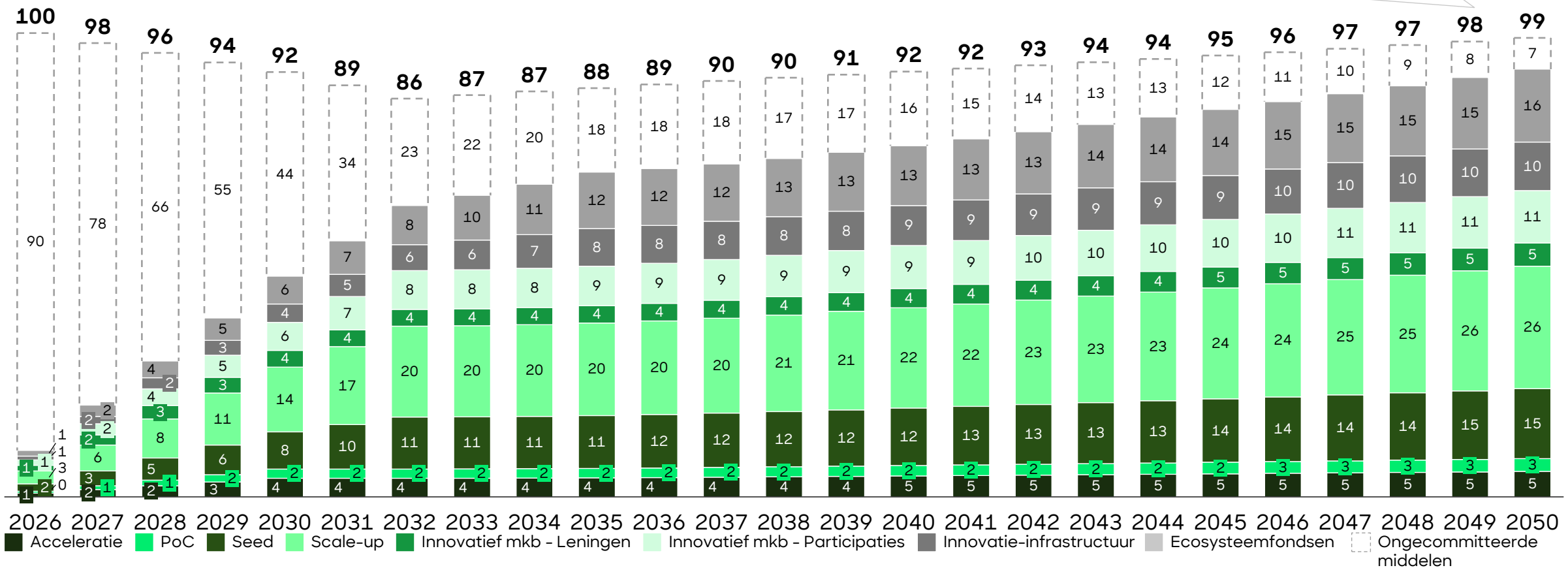

Indicatief

In het basisscenario is ruimte voor een kleine groei van investeringen (2% p.j. vanaf 2033) met jaarlijks dezelfde investeringsmix als aan de start

Investeringen per jaar [EUR m] - basisscenario

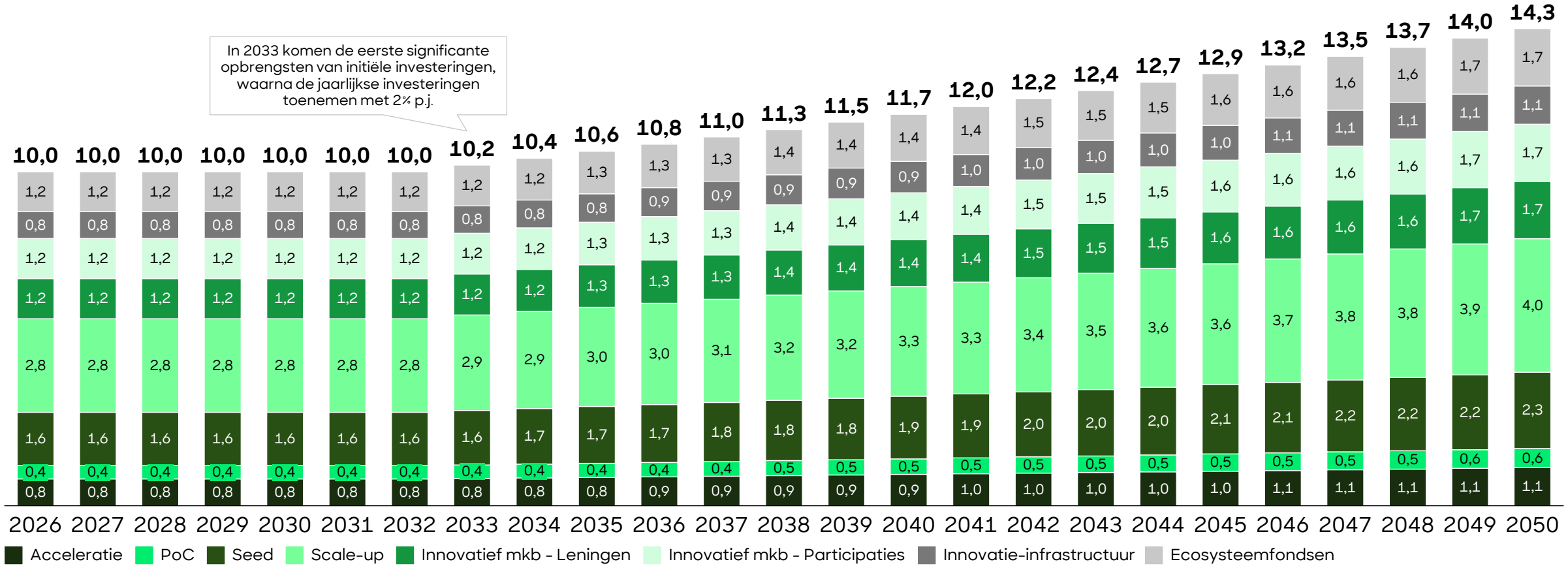

Indicatief

In het basisscenario draagt het Toekomstfonds EUR ~45 m per jaar bij aan het financieringstekort in Limburg

Overzicht Kapitaalketen Limburg

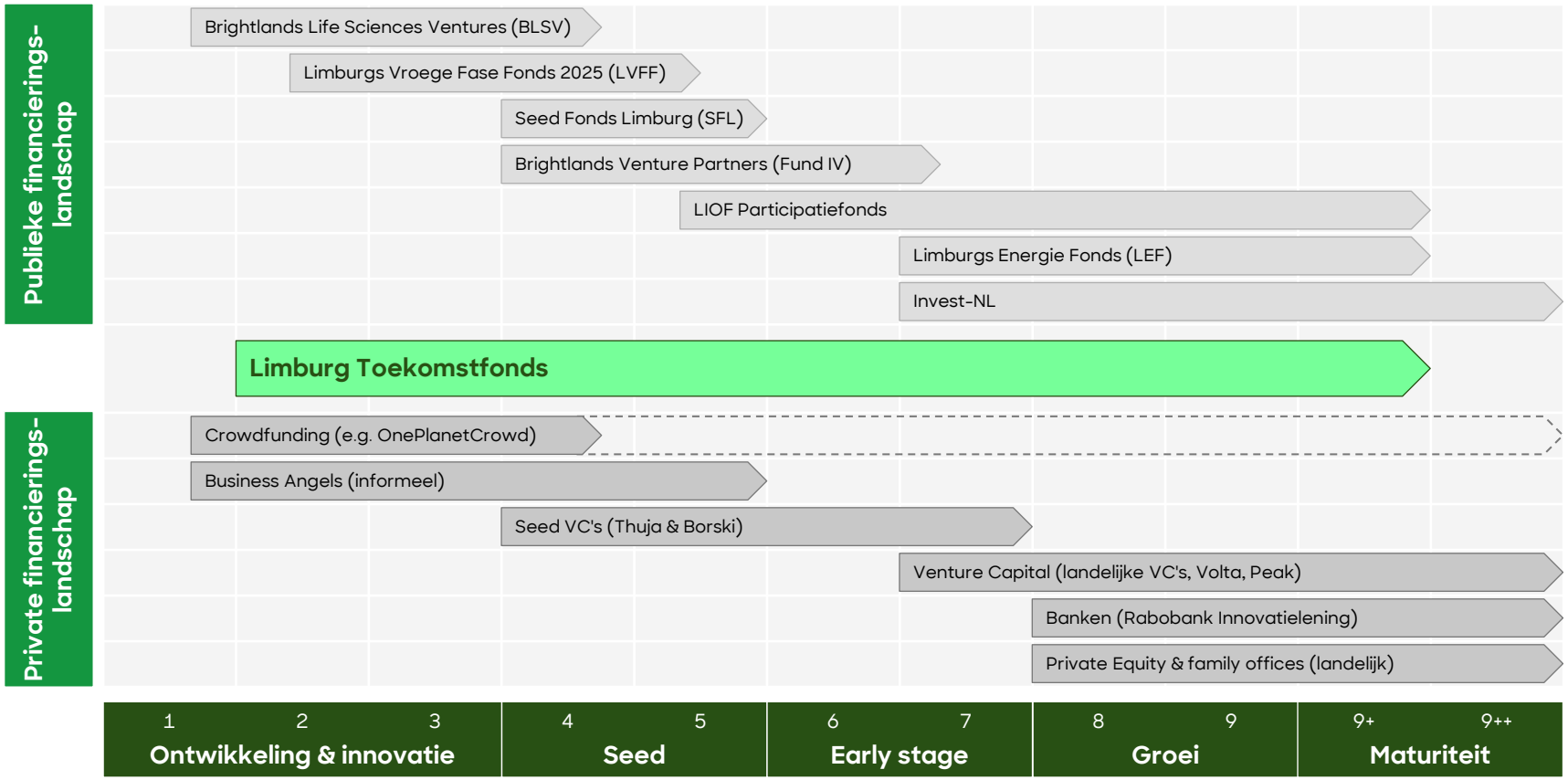

Rol LTF in kapitaalketen

- Het Toekomstfonds vult bestaande publieke en private instrumenten aan over de hele kapitaalketen – het investeert direct vanuit publieke middelen in gaten in het financieringslandschap, en mobiliseert meer private middelen als cofinanciering
- In het basisscenario vult het Toekomstfonds het financieringsgat van EUR 300-400 m gedeeltelijk, door zelf EUR 10-15 m per jaar bij te dragen, en via een multiplier gemiddeld EUR ~45 m per jaar aan totale financiering (privaat en publiek) in het ecosysteem te injecteren

D. Organisatie

Het Toekomstfonds bouwt op een robuust organisatiemodel, en combineert duidelijke rolverdeling met slagvaardige sturing en synergiebenutting

Samenvatting - Organisatie

- De inrichting van de governance van het Toekomstfonds wordt **gestuurd vanuit een aantal belangrijke overwegingen**, zijnde een succesvolle uitvoering, grip van de Provincie, synergie binnen LIOF, maximale investeringsruimte en borging van compliance
- LIOF kent meerdere **bewezen modellen** (bijv. LBDF, LSCF) voor de organisatie van een fonds van de Provincie door LIOF, waaronder deelnemingsmodellen waarbij de Provincie **aandeelhouder** is in het fonds
- De **uitgangspunten** van de organisatie van het Toekomstfonds richten zich op **rolverdeling** tussen Provincie, fondsbeheerder en het Rijk, het toewijzen van **risico's en rendementen** en **dynamische, compliant governance-afspraken**
- Een beoogde **inrichting** vertaalt dit in **statuten** en **aandeelhoudersovereenkomst**, duidelijk belegd **fondsmanagement** en **toezicht** en een richtinggevend **investerings-/ IC-reglement** voor investerings- en acceleratieprogramma
- Het **effect** hiervan is een **slagvaardig** fonds met heldere **sturings- en ingrijpmogelijkheden** voor de Provincie, goede **synergie binnen LIOF** en de mogelijkheid om **opbrengsten te herinvesteren** en deels terug te laten vloeien
- Middels een **cyclus van monitoring en rapportage**, opgezet in samenwerking met de Provincie en in lijn met rapportagecycli van LIOF, zijn er mogelijkheden voor **(bij)sturing en ingrijpen**

N.B. De inrichting en governance van dit fondsplan dienen nader te worden uitgewerkt in contractdocumentatie, en het plan is onderhevig aan interne goedkeuringsprocessen bij LIOF en de Provincie

De inrichting van de governance van het Toekomstfonds wordt gestuurd vanuit een aantal belangrijke overwegingen

Belangrijke overwegingen inrichting governance

1. **Succesvolle uitvoering**
   De governance van het Toekomstfonds moet zijn ingericht om effectief en efficiënt het fondsplan uit te kunnen voeren en succesvol de beoogde resultaten te halen

2. **Grip vanuit de Provincie**
   De Provincie Limburg dient voldoende handvatten te hebben om de voortgang van het fonds te kunnen monitoren, de strategie van het fonds bij te kunnen sturen, het fonds te kunnen beëindigen en in het uiterste geval het fondsmanagement te kunnen vervangen

3. **Synergie binnen LIOF**
   De governance dient synergie met de bestaande teams, gremia, fondsen en proposities van LIOF mogelijk te maken, zodoende het fonds kosteneffectief te kunnen uitvoeren en ondernemers maximaal te kunnen faciliteren

4. **Maximale investeringsruimte**
   De structuur van het Toekomstfonds moet zo zijn opgezet dat de middelen maximaal inzetbaar zijn voor de acceleratie-programma's en financieringen, lekkage van btw in samenhang met de gekozen structuur moet worden voorkomen zover mogelijk

5. **Compliance geborgd**
   De inrichting van de governance dient tevens als waarborg voor compliance aan vigerende wet- en regelgeving op het gebied van SiS 4.0, staatssteun en fiscale aspecten

Indicatief

LIOF kent meerdere bewezen modellen voor de organisatie van een fonds van de Provincie door LIOF, waaronder deelnemingsmodellen

Beschrijving opzet van een deelnemingsmodel

Opzet deelnemingsmodel

- Provincie is aandeelhouder van de Fonds bv
- De directie wordt bij LIOF belegd en het fondsmanagement wordt door LIOF uitgevoerd, in opdracht van de Fonds bv
- Kapitaal wordt beschikbaar gesteld middels agiostorting

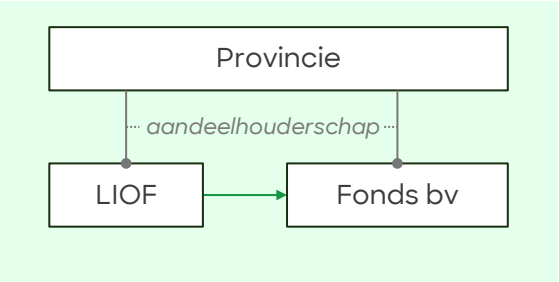

Succesvolle uitvoering	Bewezen model voor de succesvolle uitvoering van een fonds van de Provincie door LIOF
Grip vanuit de Provincie	Rechtstreekse rol als aandeelhouder in het fonds, en door het beleggen van fondsdirectie en -management bij een dochterorganisatie
Synergie binnen LIOF	Georganiseerd via de managementovereenkomst tussen LIOF en Fonds bv die de rol van LIOF en de synergie binnen LIOF definieert
Maximale investeringsruimte	Op de activiteiten die LIOF uitvoert voor Fonds bv is mogelijk btw van toepassing die niet aftrekbaar is, waardoor het risico er is dat fondskosten met 21% worden verhoogd

Het Toekomstfonds voorziet een deelnemingsmodel waar de Provincie aandeelhouder is van het fonds, waarbij zal worden onderzocht op welke manier het fonds kan worden ingericht om btw lekkage te vermijden, waaronder de optie van mede aandeelhouderschap van LIOF

Indicatief

Een zorgvuldige uitwerking van de uitgangspunten van het fondsmodel zorgt voor zowel grip van de Provincie als synergiën en wendbaarheid voor LIOF

Inrichting governance voor realiseren van doelen uit de uitgangspunten

Uitgangspunten

- Fonds bv wordt statutair en/of operationeel **ingebed in de LIOF-groep**, btw-lekkage wordt voorkomen zover mogelijk
- **Provincie financiert** en stelt kaders, **LIOF bestuurt**, beheert, investeert en verantwoordt
- **Beperking rol ministerie van EZ** in uitvoering van het nieuwe fonds enerzijds (als LIOF aandeelhouder wordt in Fonds bv), **voldoende grip vanuit de Provincie** op beleid, strategie en majeure onderwerpen anderzijds
- **Risks & rewards** ten laste en ten gunste van (ingebrachte financiering van) de **Provincie**
- **Dynamische afspraken** inzake investeren, focusgebieden, verantwoorden en rapporteren
- **Borging compliance** middels governance structuur en in fondsdocumentatie

Inrichting

- **Statutaire inrichting en juridisch model** worden in overleg tussen de Provincie en LIOF nader bepaald, waarbij een Fonds bv wordt opgericht waarvan de Provincie aandeelhouder is
- '**Noodrem**' wordt ingebouwd waarmee de Provincie de aandelen of portefeuille kan overnemen en elders kan beleggen, vastgelegd via een managementovereenkomst
- **Contouren** van investeren worden vastgelegd in een **investeringsreglement**
- Financieringsvoorstellen worden voorgelegd aan een **onafhankelijke Investeringscommissie**, conform op te stellen **IC-reglement**
- **Doelstellingen** worden **in samenwerking vooraf vastgesteld** door de Provincie en LIOF

Effect

- Door **aansturing van het fonds op afstand** te plaatsen van de Provincie en een verschuiving te weeg te brengen van controle vooraf naar verantwoording achteraf, kunnen de middelen uit het fonds **snel en slagvaardig** worden besteed
- Voldoende **inspraak en sturingsmogelijkheden voor de Provincie** als aandeelhouder, ook om in te grijpen middels vervanging van fondsmanagement
- LIOF **governance structuur** (reeds SiS 4.0 - compliant) wordt **optimaal benut**
- Diverse **synergiën**: integraliteit van business development en investment management, maar ook dealflow vanuit andere LIOF fondsen/programma's, in rapportages, in back office activiteiten en op fiscaal gebied
- Exit opbrengsten en rendementen worden vanuit het fonds **geherinvesteerd**, optioneel kunnen overwinsten worden uitgekeerd aan de Provincie
- Het investeringsreglement werkt **doelmatig en richtinggevend**, in plaats van onnodig beperkend. Door contouren en leidraden te benoemen kan fonds meebewegen en anticiperen op marktontwikkelingen en veranderingen van wet- en regelgeving - Ongewenste uitsluitingen van leads en cases als gevolg van een te statisch, rigide investeringsreglement worden voorkomen

Voor het Toekomstfonds wordt een cyclus van monitoring en rapportage met de Provincie opgezet, met mogelijkheden voor (bij)sturing en ingrijpen

Overzicht cyclus van jaarlijkse monitoring en rapportage

Jaarplan

- LIOF stelt een jaarplan op en legt deze voor aan de Provincie, inclusief begroting, jaardoelstellingen en investeringsthema's
- De Provincie geeft input op het jaarplan en besluit over goedkeuring, en kan daarmee jaarlijks bijsturen waar nodig

Tussentijdse[1] rapportages

- LIOF rapporteert periodiek aan de Provincie over voortgang en ontwikkelingen van het Toekomstfonds inclusief portefeuillemutaties, in hetzelfde ritme als LIOF als geheel
- Rapportages van het LTF worden zover als mogelijk ingebed in bestaande rapportages van LIOF, om uniformiteit en transparantie te bevorderen met een herkenbare structuur op een 'eigen plek' in de rapportages van LIOF

Jaarrapportage

- Jaarrapportage LTF wordt zover als mogelijk in het jaarverslag van LIOF ingebed, voorzien van accountantsverklaring
- Reflectie op jaardoelen, ontwikkelingen
- Verklaring omtrent naleving governance-afspraken
- Vormt leidraad voor governance evaluatie en performance evaluatie van het fondsmanagement

1) Binnen de periode van een jaar

Elke vijf jaar wordt de voortgang van het fonds beoordeeld, en wordt besloten over de continuering van het fonds

Overzicht cyclus van 5-jaarlijkse evaluatie[1]

5-jaarlijkse evaluatie

- Iedere vijf jaar wordt een evaluatie gedaan van het Toekomstfonds, het fondsmanagement en investeringscommissie, inclusief externe beoordeling - Ook hier gelijktijdig met en ingebed in het MJP-proces van LIOF
- Op basis van de evaluatie wordt een strategisch plan voor de volgende 5-jaar opgesteld door LIOF
- De Provincie geeft input op het strategisch plan en besluit over goedkeuring van het plan waarmee het kan bijsturen en majeure strategische wijzigingen in de strategie kan realiseren

Stoppen fonds

- In de vijfjaarlijkse evaluatiecyclus kan de Provincie besluiten om het fonds te stoppen
- Bij een besluit om het fonds te stoppen zullen er geen investeringen meer uit het fonds worden gedaan (wel nog uitbreidingen gericht op exit), en wordt het fonds uitgemanaged in een periode van maximaal 10 jaar

Stoppen taak LIOF

- In de vijfjaarlijkse evaluatiecyclus kan de Provincie bij ernstig onderpresteren van LIOF het Toekomstfonds bij LIOF weghalen
- Bij een besluit daartoe zal het Toekomstfonds uiterlijk binnen een nader overeen te komen termijn worden overgedragen aan een andere partij en zullen uitvoerende capaciteiten in de LIOF organisatie opgebouwd voor het Toekomstfonds worden afgeschaald

1) Opzet zodanig dat het maximaal aansluit op de cyclus van LIOF

E. Financieel plan

Het fonds laat de initiële inleg meervoudig renderen – Het financieel plan zorgt voor herinvesteringen, beheersbare fondskosten en een groeiende fondsomvang

Samenvatting – Financieel plan voor het basisscenario

- Het **fondsmodel** berekent naast de ontwikkeling van het portfolio ook de **financiën van het Limburgs Toekomstfonds**, inclusief kosten en opbrengsten over de jaren heen – dit hoofdstuk geeft de financiële cijfers voor het **basisscenario**

- **Investeringen** met de initiële EUR 100 m worden **verspreid over 10 jaar** gedaan, waarbij de eerste significante inkomsten van exits na 7 jaar terugkomen en worden **herinvesteerd** vanaf jaar 8

- In het basisscenario is het **totale geïnvesteerde vermogen in 2050 EUR 92 m**, wat zonder strategiewijzigingen verder zal stijgen met 2% per jaar

- **Fondskosten** bedragen in het basisscenario, op basis van de instrumentenmix, gemiddeld **2,24% per jaar**

- In 2050 tellen de **cumulatieve investeringen** vanuit het Toekomstfonds op tot **EUR 288 m**, wat betekent dat **elke initieel ingelegde euro 2,9x** is geïnvesteerd over de periode van 2026-2050

Indicatief

De initiële EUR 100 m wordt geïnvesteerd over 10 jaar, eerste significante inkomsten worden verwacht in jaar 7 die vervolgens in jaar 8 worden herinvesteerd

Initieel geïnvesteerd vermogen en herinvesteringen per jaar, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

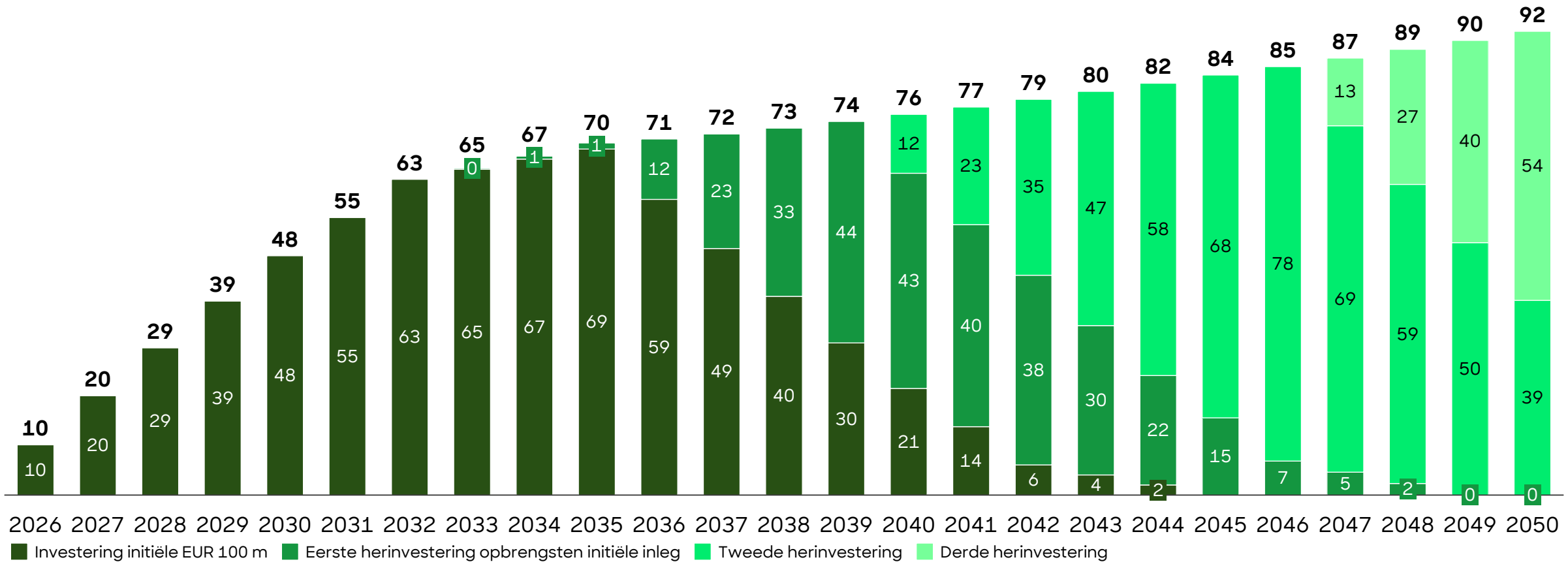

Indicatief

In 2033 komen de eerste aanzienlijke opbrengsten binnen van seed en scale-up exits, waarna de investeringen jaarlijks toenemen – Kaspositie blijft positief

Jaarlijkse cashflow, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

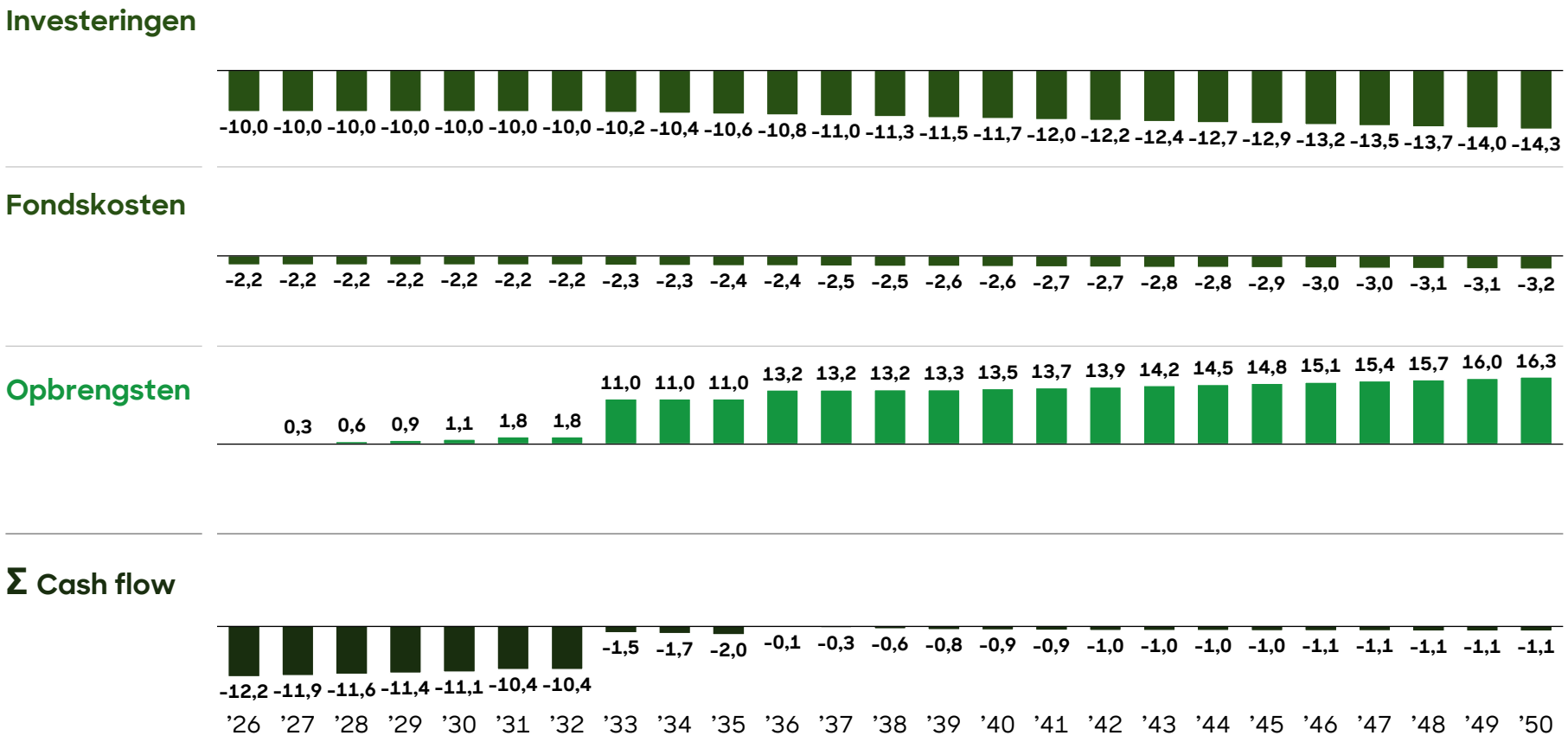

- Het fonds verhoogt vanaf 2033 het investeringsniveau met 2% per jaar, wanneer de eerste significante opbrengsten binnenstromen,
- Gewogen gemiddelde fondskosten van 2,24%, op basis van input LIOF (mkb en ecosysteem fondsen) en benchmarks van vergelijkbare fondsen, uitgaande van btw-neutraal[1]
- In 2033 zijn de eerste significante exits van seed en scale-up investeringen, wat de opbrengsten significant verhoogt en de bestedingsruimte vergroot
- De kaspositie start op EUR 100 m in 2026[2], en daalt tot EUR 2,6 m gemiddeld genomen over 2050

1) In de berekeningen is btw op geen enkele plek meegenomen – Mogelijke afdracht van btw op bijvoorbeeld de uitvoering van het fondsmanagement door LIOF komt bovenop de vertoonde kosten, wat de kosten met 21% zou verhogen; 2) Totale fondsvermogen wordt niet volledig gestort in 2026, maar in delen afgeroepen

Fondskosten bedragen 2,24% van de fondsomvang – Relatief hoogst voor intensief gemanagede acceleratie-investeringen

Back-up fondskosten – Basisscenario

Fondstype	Type investering	Geraamde kosten
Hoog intensief	• Acceleratie	**4%** door kleine ticket grootte, veel aanvragen, veel aandacht voor ondernemers
Medium intensief	• PoC • Seed	**3%** door veel tickets van beperkte omvang, uitgebreide due diligence, actief portfolio-management en ondernemers-begeleiding richting vervolgrondes
Laag intensief	• Scale-up • Innovatief mkb (rente & participaties) • Innovatie infrastructuur	**2%** door grotere tickets per deal en daarmee minder deals, en meer ervaren ondernemers – wel uitgebreide due dilligence
Extern	• Ecosysteemfondsen	**1%** door fonds-in-fonds* investeringen, waarbij de uitvoeringskosten van een ecosysteemfonds door dat fonds zelf worden gedragen
Totaal		**2,24%** (o.b.v. portfoliomix basisscenario)

Toelichting

- Het SFL hanteert fondskosten van 3,0% per jaar bij een fondsgrootte van EUR 22,7 m, en het LVFF 1,4% per jaar[1] bij EUR 10,0 m
- Directe kosten zijn bij SFL 13,5% van de totale fondskosten en bij LVFF 15,9%, wat bij het Toekomstfonds zou resulteren in ca. EUR 0,2-0,3 m directe kosten – Resterende kosten zijn fondsmanagementvergoeding
- Gemiddelde fondskosten tot 2050 bedragen EUR 2,6 m per jaar
- De getoonde fondskosten houden geen rekening met mogelijke afdracht van btw, wat de kosten met 21% zou verhogen, ongeveer EUR 0,4-0,6 m per jaar

1) Op basis van EUR 1,7 m fondskosten over de gehele looptijd van het fonds van 14 jaar; *) Zie definitielijst in appendix I

Bron: LIOF

In 2050 is het totaal aan investeringen EUR 288 m en het totaal aan fondsopbrengsten EUR 348 m – Initiële inleg wordt 2,9 keer geïnvesteerd tot 2050

Cumulatieve investeringen en fondsopbrengsten, 2026-2050 [EUR m] – Basisscenario

Cumulatieve investeringen

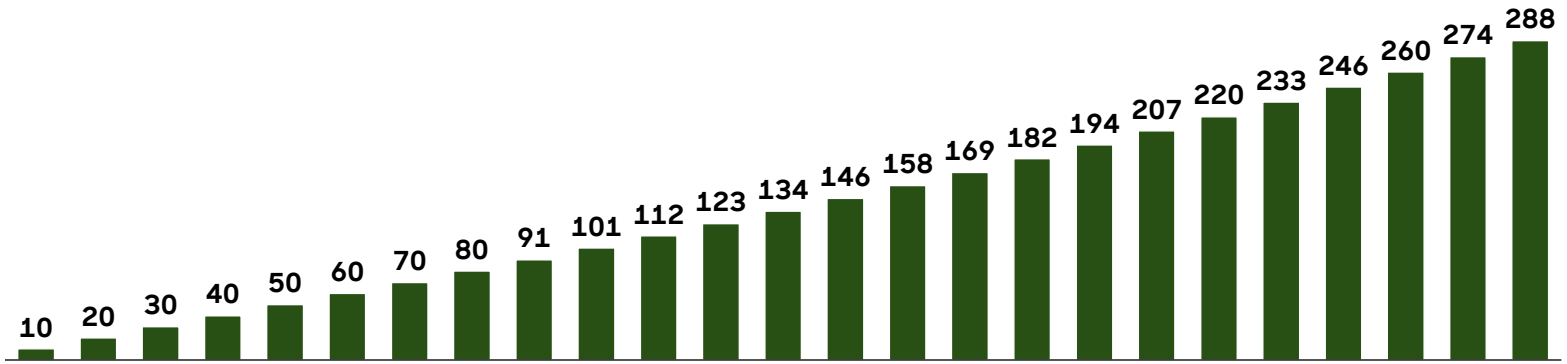

- De initiële inleg is EUR 100 m in 2026, wat betekent dat elke euro ca. 2,9 keer wordt geïnvesteerd tot 2050
- De fondskosten tot 2050 bedragen EUR 2,2-3,2 m per jaar, wat de totale cumulatieve uitgaven in 2050 brengt tot EUR 352 m

Cumulatieve fonds-opbrengsten

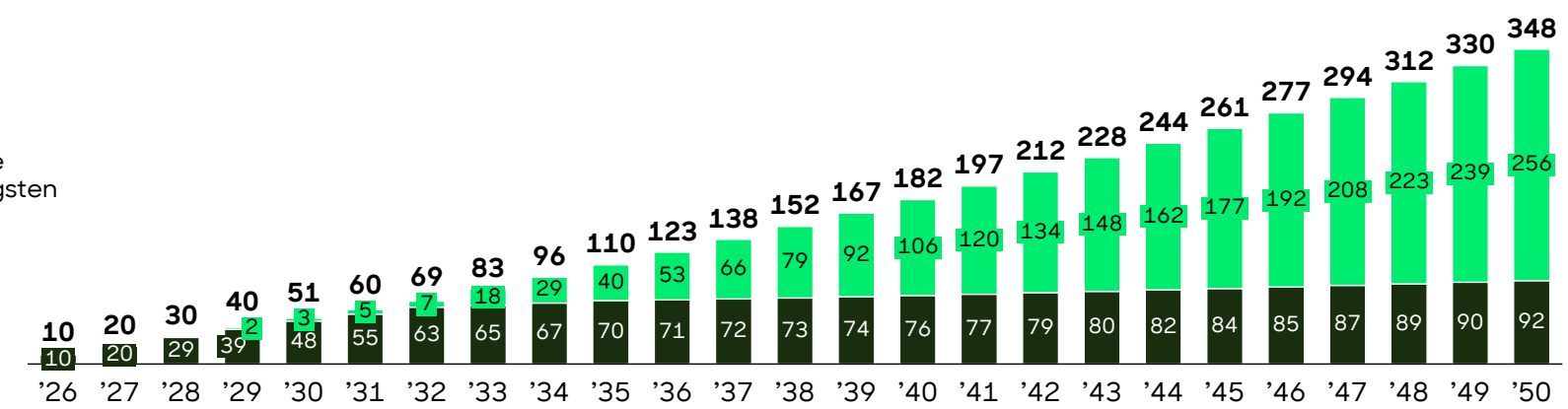

- Geïnvesteerd vermogen is niet-gerealiseerde fondsopbrengst
- De totale waarde van het fonds in 2050 is gelijk aan de initiële inleg van EUR 100 m plus de cumulatieve fondsopbrengsten min de cumulatieve investeringen en fondskosten, wat neerkomt op EUR 96 m

F. Risicobeheersing

Potentiële risico's in de uitvoering van het Toekomstfonds zijn in kaart gebracht, en er zijn individuele beheersmaatregelen opgesteld

Type risico's voor het Toekomstfonds

Strategische risico's

door veranderende externe omstandigheden en onvoorziene ontwikkelingen

Operationele risico's

door gebrek aan capaciteit, expertise en/of afstemming

Financiële risico's

door onzekerheden in opbrengsten en kosten

Opmerkingen

- Consequenties van concrete voorbeelden voor de drie type risico's zijn uitgewerkt op de volgende pagina's, waarvoor er mitigatiemaatregelen zijn opgesteld
- Verder bestaan er mogelijk juridische risico's in een aanvechting van derden wegens inbesteding richting LIOF voor het uitvoeren van het fondsplan of ongeoorloofde staatssteun, waarvoor de mitigatiemaatregelen net als bij LVFF en SFL in het ontwerp van het fonds worden meegenomen

Het voorgestelde fondsmodel geeft het Toekomstfonds de mogelijkheid om flexibel in te spelen op veranderende/onverwachte omstandigheden (1/2)

Mitigatie van strategische risico's (1/2)

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Verslechterd publiek investeringslandschap	Europese en nationale overheidsinvesteringen blijven achter, waardoor er minder cofinanciering is dan aangenomen, en mogelijk de pijplijn kleiner wordt door minder investeringen in vroege fases	• **Privaat investeerders netwerk**: door het Toekomstfonds bij LIOF in te bedden kan het direct gebruikmaken van netwerk van private investeringspartners om – samen met het Toekomstfonds – meer te investeren in Limburgse bedrijvigheid • **Model Toekomstfonds**: door de flexibele inrichting van het Toekomstfonds kan het zich juist richten op waar gaten in de kapitaalketen vallen, en een propositie bieden die past binnen de hoeveelheid aanwezige ander publieke middelen. Zo kan het Toekomstfonds ervoor kiezen om bijvoorbeeld een groter deel van een financiering voor de rekening te nemen met minder publieke cofinanciering. In appendix III scenario 3 is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin meer in vroege fase (acceleratie en PoC) en minder in latere fase (scale-up) wordt geïnvesteerd, om meer te doen in de vroege fase waar investeringen schaarser zijn – Hierbij wordt bewust de keuze gemaakt voor meer maatschappelijke impact ten koste van een deel van het rendement. • **Opstelling als co-financier:** de aanwezigheid van het Toekomstfonds vergroot de kans dat schaarsere publieke instrumenten een groter deel van hun middelen richting Limburg alloceren, namelijk door actief op te treden als co-financier voor dergelijke instrumenten kunnen zij met kleinere tickets toch impact creëren
Overvloed aan publieke investeringsmiddelen	Het Toekomstfonds is niet meer additioneel ten opzichte van instrumenten van nationale en Europese overheden	• **Model Toekomstfonds**: door de flexibele inrichting kan het Toekomstfonds zich richten op de gaten die overblijven in het publieke instrumentarium, zodat additionaliteit een kernuitgangspunt van het ontwerp en de inzet van het fonds blijft • **Schaalmogelijkheden**: het Toekomstfonds hoeft het geld niet uit te geven als het niet nodig blijkt. Dankzij de opzet met kapitaalafroep wordt de initiële investering van de Provincie ook alleen gedaan als de behoefte er echt is. Er is de mogelijkheid om de omvang van het fonds te proportionaliseren als de behoefte/additionaliteit lager is, of zelfs het fonds te stoppen. In appendix III scenario IV is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waar besloten wordt om na 15 jaar het fonds af te bouwen over een periode van 10 jaar, waarbij de middelen vervolgens terugvloeien naar de Provincie Limburg
Niet doorzetten van LVFF in de toekomst	POC-financiering voor Limburgse bedrijven valt weg waardoor een gat in de kapitaalketen ontstaat	• **Model Toekomstfonds**: door de flexibele inrichting kan het Toekomstfonds een eventueel wegvallen van het LVFF instrument in de toekomst opvangen door het aantal POC-investeringen uit het Toekomstfonds te verhogen en daarmee het LVFF instrument te vervangen. Dit gaat wel ten koste van andere type investeringen en zal drukken op de revolverendheid van het fonds omdat POC-investeringen bepekt revolverend zijn – om dit op te vangen zullen additionele strategische portfoliokeuzes moeten worden gemaakt

Toelichting

- Strategische risico's vloeien vooral voort uit **externe ontwikkelingen** zoals veranderend (inter)nationaal beleid, en macro-economische volatiliteit
- Op dit niveau raken risico's vooral het **halen van de fondsdoelstellingen**, zoals het hebben van minder impact en gemobiliseerd kapitaal dan voorzien en de noodzaak tot herprioritering van allocatie van het fonds
- De Provincie treedt hierbij primair **kaderstellend** op (doelen, omvang, additionaliteit), terwijl LIOF en het fondsmanagement deze kaders vertalen naar **portfolio-keuzes, scenariosturing en actief portfoliomanagement** - Via de gezamenlijke governance-cyclus zorgen zij voor tijdige strategische bijsturing

Het voorgestelde fondsmodel geeft het Toekomstfonds de mogelijkheid om flexibel in te spelen op veranderende/onverwachte omstandigheden (2/2)

Mitigatie van strategische risico's (2/2)

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Verslechterde macro-economische omstandigheden	Private financiering neemt af, waardoor cofinanciering vermindert en exits moeilijker te realiseren zijn	• **Eén-fonds strategie met actief portfoliomanagement**: het Toekomstfonds kan investeren in verschillende levensfasen zonder harde tijdsrestrictie per investering, zodat geduldig met kapitaal kan worden omgegaan tijdens actief beheer of extra kan worden doorgeïnvesteerd in bestaande portfoliobedrijven ten koste van vrije ruimte – Juist in slechte economische omstandigheden is de maatschappelijke waarde van het Toekomstfonds voor Limburg het grootst
Onvoldoende investeringsvoorstellen in aantal of kwaliteit	Het Toekomstfonds kan middelen niet kwijt	• **Actieve deal-sourcing**: het Toekomstfonds zet structurele samenwerking op met campussen, kennisinstellingen, mkb-netwerken en incubators om innovaties in een vroeg stadium te scouten en leads te identificeren • **Inbedding in LIOF**: het Toekomstfonds kan gebruikmaken van de pijplijn van bestaande LIOF-business-development activiteiten en programma's om potentiële leads te identificeren en op te werken, met additionele focus op ecosysteemontwikkeling • **Schalingsmogelijkheden**: het Toekomstfonds hoeft het geld niet uit te geven als het niet mogelijk blijkt. Dankzij de opzet met kapitaalafroep wordt de initiële investering van de Provincie ook alleen gedaan als de behoefte er echt is. Er is de mogelijkheid om de omvang van het fonds te proportionaliseren, of zelfs het fonds te stoppen

Toelichting

- Strategische risico's vloeien vooral voort uit **externe ontwikkelingen** zoals veranderend (inter)nationaal beleid, en macro-economische volatiliteit
- Op dit niveau raken risico's vooral het **halen van de fondsdoelstellingen**, zoals het hebben van minder impact en gemobiliseerd kapitaal dan voorzien en de noodzaak tot herprioritering van allocatie van het fonds
- De Provincie treedt hierbij primair **kaderstellend** op (doelen, omvang, additionaliteit), terwijl LIOF en het fondsmanagement deze kaders vertalen naar **portfolio-keuzes, scenariosturing en actief portfoliomanagement** - Via de gezamenlijke governance-cyclus zorgen zij voor tijdige strategische bijsturing

Gebruikmaken van de bestaande kracht van LIOF en heldere afspraken tussen LIOF en de Provincie mitigeren operationele risico's

Mitigatie van operationele risico's

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Onvoldoende capaciteit of expertise binnen fondsmanagement door krappe arbeidsmarkt	Investeringen blijven achter, niet genoeg competentie om een strategisch gebalanceerd portfolio op te bouwen, en opbouw van het fonds kan vertragen	• **Inzet van bestaande LIOF capaciteit**: het Toekomstfonds kan bogen op een bestaande, bewezen capaciteit van LIOF om het fonds op gang te brengen, en waarbinnen nieuw aan te nemen mensen voor het Toekomstfonds een goede leerschool en begeleiding vinden • **Gerichte werving en opleiding**: het Toekomstfonds zal gericht specialisten aantrekken en investeren in opleiding van bestaande medewerkers met behulp van de bredere expertise en kracht van LIOF
Onvoldoende zicht op ontwikkelingen en/of onvoldoende mogelijkheid van bijsturing door Provincie	Besluitvormingsconflicten over risicoprofiel, sectorfocus of individuele investeringen	• **Transparante inrichting van fonds en rapportage**: het Toekomstfonds stelt een heldere cyclus van monitoring, rapportage en evaluatie voor, met vaste formats en KPI's afgesproken met de Provincie, op basis van een reeds werkend model • **Heldere escalatie-afspraken**: er wordt helder vastgelegd wanneer en hoe het fondsmanagement de Provincie tussentijds informeert bij materiële afwijkingen of incidenten, en de Provincie heeft ultieme escalatie mogelijkheden zoals het vervangen van LIOF als fondsmanager
Competitie tussen verschillende taken van LIOF	Binnen LIOF ontstaat er verschil in kwaliteit, volume en aandacht, en concurreren LTF en bestaande fondsen zoals Participatiefonds om dezelfde participaties, met rolonduidelijkheid als gevolg	• **Transparante inrichting van fonds en rapportage**: inzet per medewerker per fonds wordt expliciet vastgelegd plus de overwegingen voor welke participatie naar welk fonds gaat, om transparantie te borgen en toekomstige beslissingen te laten aansluiten • **Actief portfoliomanagement**: er wordt gestuurd op het maximaal benutten van de synergie tussen de fondsen van LIOF en de expertise / capabiliteiten van de mensen binnen LIOF, waarbij de kracht van het Toekomstfonds is dat het de hele kapitaalketen aanvult daar waar het nodig is

Toelichting

- Operationele risico's ontstaan vooral uit **beperkte capaciteit/expertise** en **onvoldoende afstemming of informatievoorziening** binnen LIOF en met ecosysteem-partners
- Deze risico's uiten zich in **trage en inconsistentie besluitvorming** en **suboptimale dealflow**, wat de effectiviteit en zichtbaarheid van het fonds kan ondermijnen.
- Hierbij zijn LIOF en fondsmanagement verantwoordelijk voor het **op orde houden** van processen, capaciteit, samenwerking en rapportage, terwijl de Provincie via **monitoring en periodieke evaluaties** de doorvoering van deze daadwerkelijke verbeteringen waarborgt, en mogelijkheden heeft om in te grijpen indien nodig

Een lager dan verwachte opbrengst en investeringsruimte wordt voorkomen door beleidvol portefeuillebeheer en scenario-planning

Mitigatie van financiële risico's

Risico	Mogelijke consequenties	Mitigatiemaatregelen
Lagere opbrengsten/ revolverendheid van instrumenten dan voorzien	Minder middelen beschikbaar voor herinvesteringen, waardoor het doel om kapitaal langdurig voor Limburg te laten werken in gevaar komt	• **Dynamische portfolio verdeling**: bij tegenvallende financiële rendementen kan het Toekomstfonds geleidelijk meer middelen toewijzen aan meer revolverende onderdelen en minder aan verlieslatende onderdelen. In appendix III scenario 1a is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin de investeringsmix wordt bijgestuurd naar meer revolverende onderdelen (scale-up en innovatief mkb) om bij tegenvallende omstandig-heden alsnog voldoende inkomsten te genereren om het fonds duurzaam in stand te houden • **Bijstorting**: bij structureel lage opbrengsten kan de Provincie bijstorten om niet-revolverende delen op een hoog niveau te houden. In appendix III scenario 1b is een variatie op het basisscenario uitgewerkt waarin er structureel vanaf jaar 10 iedere 5 jaar middelen worden bijgestort, zodat de verdeling van het portfolio gelijk kan blijven met stabiele financiële basis, en niet-revolverende type financiering volledig behouden blijft
Fondskosten en externe advieskosten hoger dan gepland	Een groter relatief deel van het fondsvermogen gaat naar beheer in plaats van naar investeringen	• **Kostenbewaking**: het Toekomstfond monitort fondskosten actief door middel van het jaarlijkse rapportageproces, en streeft naar minimale kosten om bruto-rendement maximaal naar netto-opbrengsten te laten doorwerken – daarbij geeft inbedding in de bestaande LIOF organisatie de mogelijkheid om gebruik te maken van reeds efficiënt ingericht processen, bestaande gremia, en economies of scale • **Periodieke kosten-benchmark**: fondskosten kunnen periodiek worden vergeleken met vergelijkbare regionale/nationale fondsen – daarbij is het belangrijk om te beseffen dat de fondskosten gekoppeld zijn aan de gekozen portfolio-mix, namelijk verschillende type investeringen hebben verschillende kostenomvang
Liquiditeitstekort bij vertraging van exits	Mismatch tussen uitgaande kasstromen (gecommitteerde investeringen) en binnenkomende kasstromen (exits), waardoor tijdelijk onvoldoende liquiditeit is	• **Geen overcommittering van middelen**: het Toekomstfonds zal alleen investeringsverplichtingen aangaan voor zover er daadwerkelijk vrije liquiditeit of zeker te ontvangen kasstromen beschikbaar zijn • **Meer korte termijn investeringen**: het Toekomstfonds identificeert trends en uitdagingen in liquiditeit actief en continu, en zal vroegtijdig bijsturen naar bijvoorbeeld investeringen met kortere looptijden als dat nodig is om op de middellange termijn het geld sneller te laten circuleren
Afdracht van btw op uitvoering fondsbeheer door LIOF	Fondskosten vallen 21% hoger uit dan aangenomen in financieel plan, ongeveer EUR 0,4-0,6 m per jaar	• **Organisatorisch model**: Er wordt vooraf onderzocht of er een manier is om het organisatorische model zo in te richten dat btw lekkage wordt vermeden – indien dit niet lukt dan is dit vooraf bekend en zullen fondskosten worden verhoogd en fondsprojecties bijgesteld

Toelichting

- Financiële risico's worden voornamelijk gedreven door **onzekerheid over opbrengsten** en **fondskosten**
- Op financieel vlak kunnen risico's leiden tot **lagere opbrengsten** van het fonds als geheel dan verwacht, waardoor kosten mogelijk niet gedekt kunnen worden, en **minder investeringsruimte** op lange termijn
- Het fondsmanagement is verantwoordelijk voor **beleidvol portefeuillebeheer**, liquiditeitsplanning en kostenbeheersing binnen de afgesproken kaders, waarbij de Provincie invloed heeft op koerswijzigingen of bijstortingen door het governance proces van **rapportage** en goedkeuring budgetten en (jaar-)plannen

1) Zie appendix III voor uitwerkingen van alternatieve scenario's

Appendix I. Definitielijst

Definities van gebruikt financieel jargon

Back-up - Definitielijst

Term	Definitie
Evergreen fonds	Investeringsfonds zonder vaste einddatum, waarbij opbrengsten uit succesvolle investeringen opnieuw kunnen worden geïnvesteerd zodat het fonds langdurig kan blijven bestaan
Fonds-in-fonds investering	Investering waarbij een fonds niet direct in bedrijven investeert maar geld in een ander fonds stopt dat op zijn beurt in bedrijven investeert
In-cash cofinanciering	Cofinanciering waarbij een partner daadwerkelijk geld inlegt in een project of fonds, in tegenstelling tot alleen inzet van uren of middelen
In-kind bijdrage	Niet-geldelijke bijdrage aan een project, bijvoorbeeld in de vorm van uren van medewerkers, apparatuur, labruimte of andere middelen
IRR	Internal Rate of Return – Getal dat het jaarlijks gemiddeld rendement van een investering uitdrukt, rekening houdend met de timing van kasstromen
Kapitaalketen	Doorlopende reeks van financieringsbronnen en -vormen die bedrijven tijdens hun groei doorlopen, van subsidies en seedkapitaal tot bankleningen en private equity
Multiplier	Factor die aangeeft hoeveel totale financiering wordt gemobiliseerd per euro die het fonds zelf investeert, inclusief financiering van andere partijen – Bij een investering van EUR 1 m en een multiplier van 3x wordt er EUR 2 m additioneel kapitaal gemobiliseerd
Revolverendheid	Mate waarin de ingezette middelen via terugbetalingen en opbrengsten weer beschikbaar komen voor nieuwe investeringen, uitgedrukt in procent van de oorspronkelijke inleg – Neemt fondskosten niet in beschouwing
TRL	Afkorting van Technology Readiness Level, een schaal die aangeeft hoe ver een technologie is ontwikkeld van fundamenteel onderzoek tot commerciële toepassing – 1-3 Ontwikkeling & innovatie, 4-5 Seed, 6-7 Early stage, 8-9 Groei, 9+ Maturiteit
TVPI	Afkorting van Total Value to Paid-In Capital, kengetal dat de totale waarde van een fonds, zowel gerealiseerd als ongerealiseerd, deelt door de totale ingelegde kapitaalbijdragen

Appendix II. Toelichting type investeringen

Indicatief

De Acceleratie-investeringen richten zich op het aanjagen van de instroom van nieuwe start-ups om de innovatiepijplijn van de provincie Limburg te vullen

Toelichting Acceleratie

Acceleratie

Kenmerken

Naam	Acceleratie
Doelgroep	Ondernemende onderzoekers, studenten & spin-out-kansen mkb
Initiële omvang	EUR 8 m
Revolverendheid	20%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 50-100 k

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

Acceleratie-investeringen richten zich op de eerste fase van bedrijfs-ontwikkeling, waarin de translatie wordt gemaakt van een innovatie met een marktpotentie naar de officiële oprichting van een start-up met een gedegen businessplan en team om de innovatie te commercialiseren

Propositie

De Acceleratie-investeringen bieden **vouchers** van **EUR 50-100 k** in de vorm van een **converteerbare lening** aan ondernemende onderzoekers of innovatieve spin-out-kansen bij het mkb, voor **professionele ondersteuning** bij het financierbaar maken van hun idee

Doelstelling

Aanjagen van de instroom van financierbare start-ups in Limburg door oprichters te ondersteunen bij het versterken van hun , opstellen van een businessplan, samenstellen van een team, opstellen van een pitch-deck en oprichten van hun start-up om zo te komen tot een financierbare investeringspropositie, waar ook de start-up- investering kunnen instappen

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op samenwerking en in-kind bijdragen van de TTO's van kennisinstellingen en business development teams van de Brightlands-campussen om innovatie ideeën te scouten en ondersteunen. Daarnaast zal de verbinding worden gelegd met bestaande programma's op specifieke thema's, zoals de Biotech Booster en imec.istart

Geografische scope

Focus op Limburg, waarbinnen een sterke focus ligt op de Brightland-campussen, maar ook breder gekeken zal worden naar innovatieve spin-out-kansen bij het mkb

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het investeringsrijp maken van start-ups met zowel financiering als professionele ondersteuning voor de zeer vroege fase, geïnspireerd op de vouchers binnen de nationale TTT-regeling

Indicatief

De Proof-of-Concept-investeringen richtten zich op het financieren van vroege fase start-ups in hun eerste activiteiten

Toelichting Proof-of-Concept-investering

Proof-of-Concept

Kenmerken

Naam	Proof-of-Concept
Doelgroep	Vroege fase innovatieve start-ups en innovatieve projecten van bedrijven
Initiële omvang	EUR 4 m
Revolverendheid	60%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 350-450 k

Fase

Innovatie | **Start-up** | Scale-up | mkb

Proof-of-Concept-investeringen richten zich op het ondersteunen van innovaties in de vroege start-up fase door deel te nemen in de eerste financieringsronde van start-ups en hen te ondersteunen bij het bouwen van een consortia van investeerders om voldoende middelen op te halen

Propositie

Proof-of-Concept-investeringen ondersteunen vroege fase start-ups door financiering te bieden in de vorm van **(converteerbare) leningen** van **EUR 350-450 k**. Daarnaast bieden ze ondersteuning bij de **bedrijfsontwikkeling**; door eigen business developers en door toegang te bieden tot een netwerk van acceleratie- en incubatorprogramma's

Doelstelling

Het financieren van de eerste ontwikkelingsstappen van een start-up en ondersteunen van het mobiliseren van kapitaal door een investeringsconsortium te bouwen. Daarnaast het bieden van professionele ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling om zo meer waarde te creëren binnen de participaties

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in start-ups. Daarnaast zal ook hier het netwerk van kennisinstellingen en Brightlands-campussen ingezet worden om start-ups uit hun ecosysteem naar Limburg te halen. Aanvullend zal de verbinding worden gelegd met bestaande incubator- en acceleratieprogramma's rondom de bedrijfsontwikkeling

Geografische scope

Focus ligt op het vergroten van het aantal start-ups in Limburg door Limburgse innovaties te ondersteunen en innovaties en investeringen van buiten naar Limburg te halen

Aanvulling op instrumentarium

Uitbreiding van de pre-seed LVFF-investeringen om het gat in beschikbaar kapitaal in Limburg te dichten met een brede technologische focus - Toekomstfonds wordt alleen ingezet als het LVFF qua volume te klein is of het LVFF niet gecontinueerd wordt

Indicatief

De seed-investeringen bieden start-ups via leningen of equity de financiële armslag om een volgende stap in de ontwikkeling te zetten

Toelichting Seed-investering

Seed-investering

Kenmerken

Naam	Seed-investering
Doelgroep	Innovatieve start-ups
Initiële omvang	EUR 16 m
Revolverendheid	125%
Type financiering	Converteerbare leningen
Ticket size	EUR 0,4-1,0 m

Fase

Innovatie | **Start-up** | Scale-up | mkb

Het Seed-instrument richt zich op het ondersteunen van innovaties in de start-up fase door deel te nemen in financieringsrondes van start-ups en hen te ondersteunen met het bouwen van een consortia van investeerders om voldoende middelen op te halen

Propositie

Seed-investeringen ondersteunen start-ups door financiering te bieden in de vorm van **(converteerbare) leningen** van **EUR 400-1.000 k** en/of **equity** investeringen afhankelijk van de maturiteit van de start-up. Daarnaast bieden ze ondersteuning bij de **bedrijfsontwikkeling**; ondersteuning wordt geboden door eigen business developers en door toegang te bieden tot een netwerk van acceleratie- en incubatorprogramma's

Doelstelling

Het financieren van de opvolgende ontwikkelingsstappen van een start-up en ondersteunen van het mobiliseren van kapitaal door een investeringsconsortium te bouwen. Daarnaast het bieden van professionele ondersteuning bij bedrijfsontwikkeling om zo meer waarde te creëren binnen de participaties

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in start-ups. Daarnaast zal ook hier het netwerk van kennisinstellingen en Brightlands-campussen ingezet worden om start-ups uit hun ecosysteem naar Limburg te halen. Aanvullend zal de verbinding worden gelegd met bestaande incubator- en acceleratieprogramma's rondom de bedrijfsontwikkeling

Geografische scope

Focus ligt op het vergroten van het aantal start-ups in Limburg door Limburgse innovaties te ondersteunen en innovaties en investeringen van buiten naar Limburg te halen

Aanvulling op instrumentarium

Vervanging van het Seed Fonds Limburg (SFL) dat binnenkort uit de investeringstermijn loopt, waarmee de brede Limburgse economie kan blijven worden voorzien van seed-investeringen

Indicatief

De scale-up investeringen richten zich op het behouden en ondersteunen van bedrijven die willen opschalen in Limburg door hen toegang te geven tot kapitaal

Toelichting Scale-up-investering

Scale-up-investering

Kenmerken

Naam	Scale-up-investering
Doelgroep	Scale-ups met significante CAPEX en/of OPEX investeringen
Initiële omvang	EUR 28 m
Revolverendheid	180%
Type financiering	Leningen en/of equity
Ticket size	EUR 2,5-5,0 m (x2)[1]

Fase

Innovatie → Start-up → **Scale-up** → mkb

De scale-up investeringen focussen op bedrijven in de scale-up fase, dit zijn bedrijven met een groei van meer dan 20% in omzet of FTE over een periode van drie jaar met minimaal 10 FTE aan de start van de meetperiode

Propositie

De scale-up-investeringen bieden financiering voor opschaling van innovatieve bedrijven met grote CAPEX en/of OPEX investeringen door middel van **leningen** en/of **equity** met tickets van **EUR 2,5-5 m**, waarbij **in tandem** opgetreden kan worden met het Participatie fonds van LIOF (ook tot EUR 5 m tickets) om de benodigde grootschalige ondersteuning van scale-ups mogelijk te maken

Doelstelling

Behouden van scale-ups met noodzaak voor grootschalige CAPEX en/of OPEX investeringen in Limburg door hen te ondersteunen in het aantrekken van voldoende kapitaal en de benodigde professionele ondersteuning voor bedrijfsontwikkeling om ook organisatorisch deze stap te maken

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in scale-up bedrijven, waaronder Invest-NL. Daarnaast zal ook hier het netwerk van partners om toegang te creëren tot professionele scale-up programma's

Geografische scope

Focus ligt op het behouden van innovatieve scale-ups in Limburg, helpen business internationaal op te schalen en het aantrekken van scale-ups van buiten Limburg die in Limburg gaan opschalen

Aanvulling op instrumentarium

Aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het ondersteunen van scale-ups die in Limburg willen opschalen, waarvoor de ticket sizes van het huidige instrumentarium te klein zijn

1) Via matching vanuit het LIOF Participatiefonds

Indicatief

De Innovatief mkb pilaar ondersteunt innovatief mkb in Limburg om grootser in te zetten op de kansen die gezien worden in de markt

Toelichting Innovatief mkb

Innovatief mkb

Kenmerken

Naam	Innovatief mkb
Doelgroep	Innovatieve mkb bedrijven met opschalingspotentieel
Initiële omvang	EUR 24 m
Revolverendheid	117-180%
Type financiering	Leningen en/of equity
Ticket size	EUR 1-5 m

Fase

Innovatie > Start-up > Scale-up > **mkb**

De innovatief mkb-investeringen richten zich op innovatief mkb in Limburg met opschalingspotentieel, dit kan zijn in de vorm van internationalisering, opschaling van productie capaciteit en/of M&A

Propositie

De innovatief mkb-investeringen bieden financiering voor innovatief mkb in de vorm van **leningen** en/of **equity** met een omvang van **EUR 1-5 m**. Daarnaast ondersteuning in de vorm van business development om mkb te helpen bij het identificeren van nieuwe kansen en vergroten van de eigen ambitie

Doelstelling

Aanjagen van het bestaande mkb om de eigen ambitie hoger te leggen en toegang tot additioneel kapitaal te bieden om groter in te zetten op de innovatiekansen die gezien worden in de markt

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op het vormen van consortia van financiers bij participaties in mkb-bedrijven en bedrijfsondersteuning vanuit het mkb partnernetwerk

Geografische scope

Focus ligt op het ondersteunen van innovatief mkb in Limburg bij het opschalen van hun onderneming door in te spelen op groeikansen

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat mkb direct toegang biedt tot kapitaal om groter in te zetten op kansen die gezien worden in de markt en sneller op te schalen

Indicatief

De innovatie-infrastructuur-investeringen richten zich op het laagdrempelig toegankelijk maken van gedeelde innovatie faciliteiten en diensten

Toelichting Innovatie-infrastructuur

Innovatie-infrastructuur

Kenmerken

Naam	Innovatie-infrastructuur
Doelgroep	Publiek-private samenwerkingen
Initiële omvang	EUR 8 m
Revolverendheid	80%
Type financiering	Equity in combinatie met subsidie voor aanloopverlies
Ticket size	EUR 2-5 m

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

De innovatie-infrastructuur-investeringen richten zich op gedeelde faciliteiten en diensten ter versterking van innovatie binnen de gehele Limburgse economie en de gefinancierde infrastructuren staan daarom open voor gebruikers uit elke fase

Propositie

Deze investeringen bieden **in-cash cofinanciering*** en **participeert** in gedeelde innovatie faciliteiten. Daarnaast kunnen ze toegang bieden tot **subsidie** in het geval van **aanloopverliezen** voor de opstartfase van de faciliteit, waarin de proposities en toegevoegde waarde voor gebruikers nog bewezen dienen te worden in de vorm van gesubsidieerde onderzoeksprojecten

Doelstelling

Laagdrempelig toegankelijk maken van innovatie-infrastructuren voor ondernemende onderzoekers en innovatieve ondernemers, zodat zij met beperkte voorinvesteringen de volgende stap kunnen zetten in hun bedrijfsontwikkeling. Hierbij gaat het vaak om een combinatie van infrastructuur/apparatuur en ondersteuning en expertise van ervaren personeel

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen richt het fonds zich op publiek-private samenwerkingen van Limburgse kennisinstellingen en bedrijfsleven, waarvan zowel in-kind als in-cash bijdragen worden verwacht voor de financiering van de infrastructuur en exploitatie van de faciliteiten. Daarnaast wordt er ingezet op in-cash bijdragen van regionale, nationale en internationale overheden in de vorm van onderzoekinfrastructuur en onderzoekprogrammasubsidies

Geografische scope

De vanuit dit instrument gefinancierde faciliteiten en dienstverleners dienen gevestigd te zijn in de provincie Limburg, maar staan ook open voor gebruikers uit andere regio's

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering ter aanvulling op bestaande instrumentarium dat een gat invult m.b.t. het creëren of uitbreiden van gedeelde innovatie infrastructuren en/of diensten

*) Zie definitielijst in appendix I

Indicatief

De ecosysteemfondsen richten zich op het mobiliseren van additionele cofinanciering op onderbelichte thema's

Toelichting Ecosysteemfondsen

Ecosysteemfondsen

Kenmerken

Naam	Ecosysteemfondsen
Doelgroep	Strategische partners
Initiële omvang	EUR 12 m
Revolverendheid	125%
Type financiering	Participatie in fondsen (in eigen beheer en in beheer van derden)
Ticket size	EUR 3-5 m

Fase

Innovatie → Start-up → Scale-up → mkb

De ecosysteemfondsen richten zich op specifieke gaten binnen het innovatie-ecosysteem over de gehele kapitaalketen

Propositie

Ecosysteemfondsen bieden **in-cash cofinanciering** voor en **participeren** in strategische samenwerkingen om nieuwe fondsen op te zetten gericht op specifieke topics, die momenteel nog onderbelicht zijn door toegewijde fondsen of een te beperkte winstgevendheid hebben voor private partijen om eigenstandig een toegewijd fonds voor te creëren

Doelstelling

Het mobiliseren van additionele cofinanciering bij publieke en private investeerders voor onderwerpen, die voor Limburg prioriteit hebben, maar momenteel nog onderbelicht worden. Deze nieuwe fondsen zijn naar verwachting minder revolverend dan reguliere fonds-in-fonds investeringen, aangezien zij inzetten op gaten waar marktpartijen nog beperkt op in zetten

Platformstrategie

Binnen dit type investeringen zet het fonds in op samenwerking met strategische partners, zowel publieke partners, e.g. Invest-NL of EIB, als private partners, zoals strategische private partijen en private financiers, om sector specifieke fondsen op te zetten

Geografische scope

De fondsen waarin dit type investering participeert overstijgen de provinciale grenzen, maar met als doel om uiteindelijk meer kapitaal aan te trekken naar Limburg

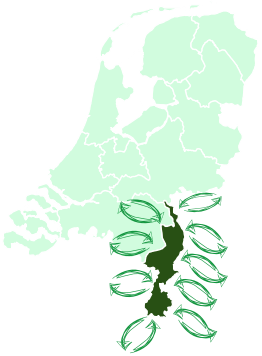

Aanvulling op instrumentarium

Nieuw type investering gericht op het opzetten van nieuwe fondsen op te zetten met strategische partners, zoals in het verleden gedaan is met BVP, op nieuwe te identificeren gaten in het innovatie-ecosysteem of onderdeel waar het huidige instrumentarium niet aansluit

Appendix III. Variaties op basisscenario

Variaties op het basisscenario tonen aan dat actief portfoliomanagement de balans tussen impact en duurzaamheid van het fonds kan bewaken

Overzicht alternatieve scenario's

Basisscenario:

Gebalanceerde, realistische investeringsportfolio waarin:

- Alle type investeringen worden gedaan
- Inkomsten worden herinvesteert volgens eenzelfde portfolio verdeling
- Realistische rendementen per type investeringen zijn ingeschat
- Het Toekomstfonds duurzaam kan door blijven bestaan doordat investeringen en inkomsten in balans zijn
- Er significante maatschappelijke en economische impact wordt gerealiseerd door meer kapitaal in Limburg, gaten in de kapitaalketen te dichten en meer bedrijvigheid te realiseren

Het basisscenario is het **geambieerde scenario**, en laat zien dat het Toekomstfonds is geëquipeerd om een **duurzame (langdurige) bijdrage** te leveren aan de versterking van de Limburgse economie en maatschappij

Laag-rendement scenario (1a/b):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar door een **lager rendement** zijn er onvoldoende inkomsten om in dezelfde portfoliomix door te investeren en het fonds duurzaam langjarig in stand te houden

In dit scenario worden **twee opties** beschreven om Toekomstfonds duurzaam in stand te houden: (a) door de investeringsmix **bij te sturen naar meer revolverende onderdelen** (latere fase), of (b) door **structureel middelen bij te storten**

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **in staat is om tegenvallende rendementen op te vangen** door de portfolio mix aan te passen, wat wel ten koste gaat van een deel van het maatschappelijk rendement

Hoog-rendement scenario (2):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar het **rendement blijkt hoger** dan initieel voorzien

In dit scenario is er **extra ruimte voor investeringen**, die worden gedaan in niet-revolverende onderdelen **waar de additionaliteit van het fonds het grootst is** en veel **maatschappelijke impact** wordt gecreëerd

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds in staat is om bij meevallende rendementen **te sturen op een verhoging van de maatschappelijke en economische baten** voor Limburg

Maatschappelijk scenario (3):

De initiële investeringsportfolio wordt **zwaarder ingezet** op niet-revolverende onderdelen met **veel maatschappelijke waarde** - De rendementen per type investering zijn gelijk aan die in het basisscenario

In dit scenario zijn er nog steeds **voldoende inkomsten** om het fonds **duurzaam** in stand te houden, maar op een lager niveau en daarmee komt er ook **minder geld terug naar de Provincie** bij een eventueel stoppen van het fonds

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **in staat is om strategische afwegingen te maken** tussen, en te sturen op, verschillende maatschappelijke en economische impact, en impact en rendement te balanceren op een gewenst niveau

Afbouw scenario (4):

De investeringsportfolio start **als in het basisscenario**, maar **na 15 jaar** wordt de keuze gemaakt om **het fonds te stoppen**

In dit scenario **stopt** het Toekomstfonds met investeren **na 15 jaar** en **bouwt het de portfolio af** over een **~10 jaar** periode

Dit scenario **laat zien** dat het Toekomstfonds **kan worden gestopt**, en dat na afbouw van de portfolio de middelen vervolgens **terugvloeien naar de Provincie Limburg**

Indicatief

Het toekomstfonds kan door actief portfoliomanagement bijsturen richting behoud of meer impact bij tegen- of meevallende resultaten

Overzicht rendement-scenario's

Scenario 1a/1b – Lager rendement

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1a

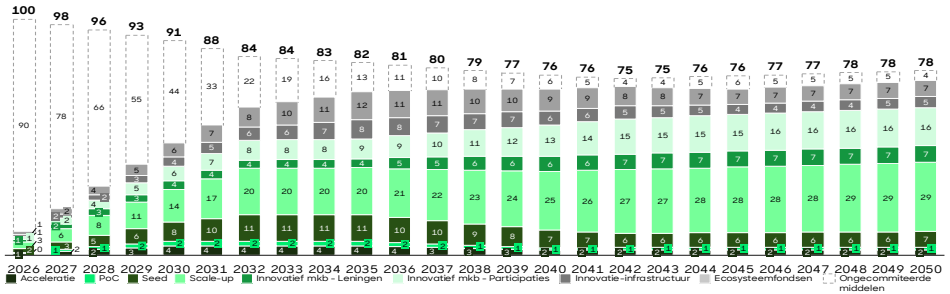

- De revolverendheid per investeringstype valt 20 procentpunt lager uit dan het basisscenario
- Twee sub-scenario's om fonds duurzaam te behouden:
  - **1a**: Nieuwe investeringen worden na initiële uitzetperiode gefocust op meer revolverende onderdelen – Percentage nieuwe investeringen in acceleratie, PoC, seed, innovatie-infrastructuur en ecosysteemfondsen (type investeringen met lage revolverendheid) wordt gehalveerd en verdeeld over innovatief mkb en scale-up (type investeringen met hogere revolverendheid); en nieuwe investeringen worden in totaal verhoogd met 1% per jaar i.p.v. 2%
  - **1b**: Provincie stort vanaf jaar 10 iedere 5 jaar geld bij, zodat de verdeling van het portfolio gelijk kan blijven met stabiele financiële basis, en niet-revolverende type financiering volledig behouden blijft alsmede de groei van 2% in investeringen zoals in het basisscenario

Scenario 2 – Hoger rendement

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 2

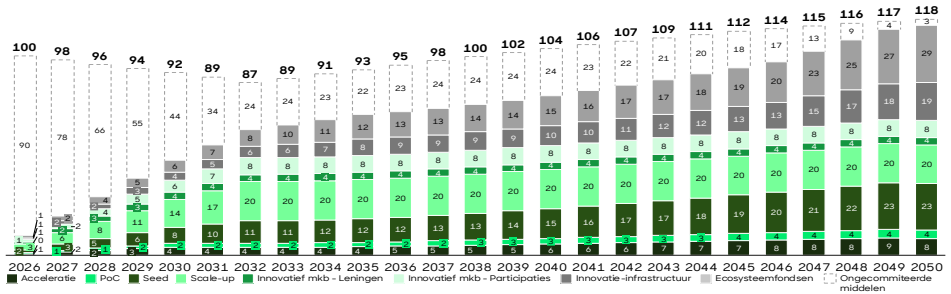

- De revolverendheid per investeringstype valt 20 procentpunt hoger uit dan het basisscenario
- Om meer maatschappelijke impact te creëren worden na de initiële uitzetperiode meer middelen ingezet op de minder revolverende delen
- Nieuwe investeringen per jaar in scale-up en mkb worden gelijk gehouden en de toename in investeringen per jaar gefocust op acceleratie, PoC, seed, innovatie-infrastructuur en ecosysteemfondsen

Indicatief

In het hoog-rendement scenario (2) is het aantal ondersteunde bedrijven groot - in het laag-rendement scenario (1a) is het aantal bedrijven kleiner door bijsturing

Overzicht impact van rendement-scenario's in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel)

Meer kapitaal

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

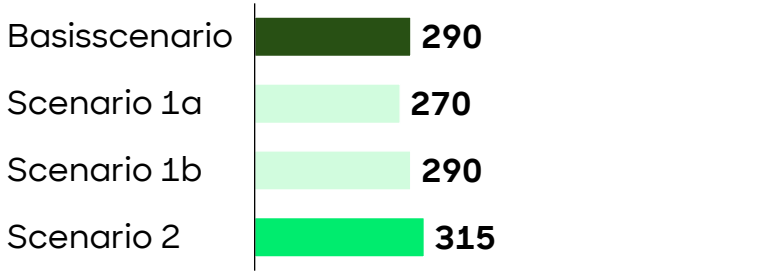

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR m]

Gesloten kapitaalketen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

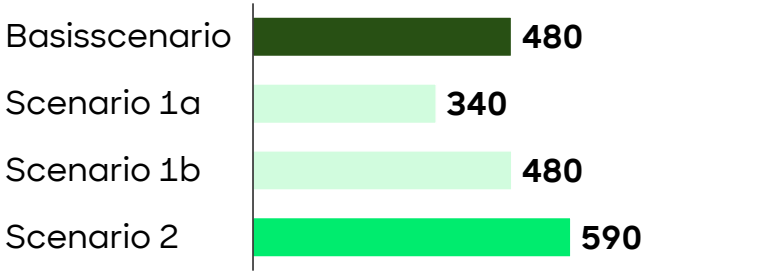

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

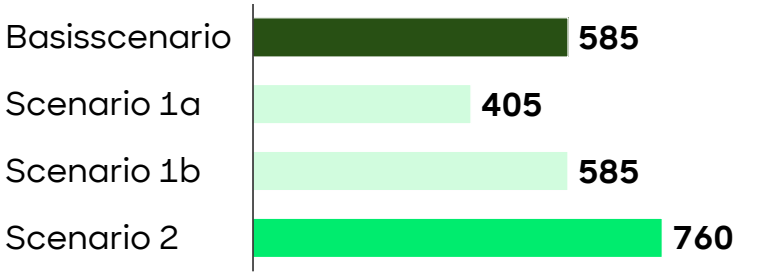

Meer bedrijvigheid

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

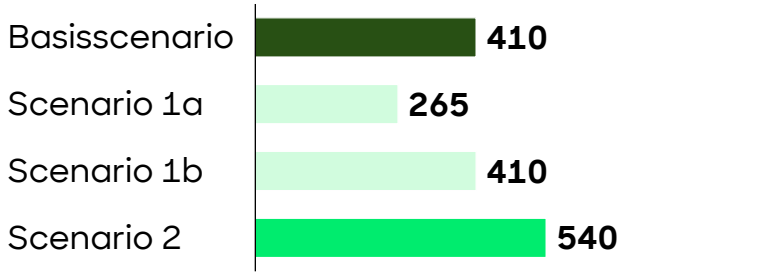

Basisscenario | Scenario 1 | Scenario 2

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1a verschuift de focus naar revolverende investeringen en daalt het aantal investeringen en nieuw gecreëerde bedrijven t.o.v. het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 1a (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door actieve bijsturing zijn de eigen investeringen maar EUR 20 m lager

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

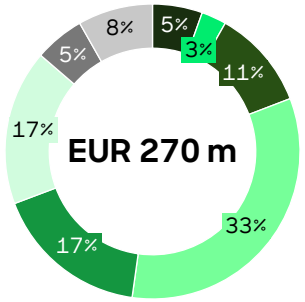

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

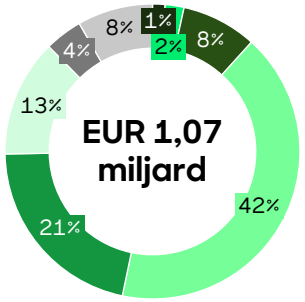

Door inzet op instrumenten met grotere tickets daalt het # investeringen met 30%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

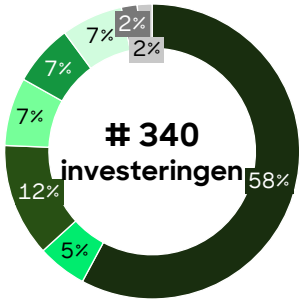

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

Door focus op revolverendheid daalt het aantal nieuwe bedrijven met 35%

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

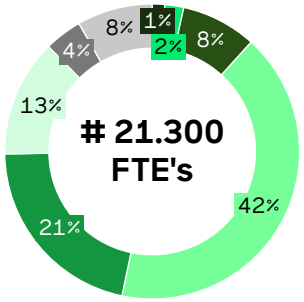

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

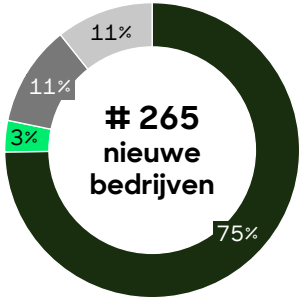

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~4,0 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1a blijft de fondsomvang door actieve bijsturing gericht op behoud op een niveau dat zichzelf in stand kan houden

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1a

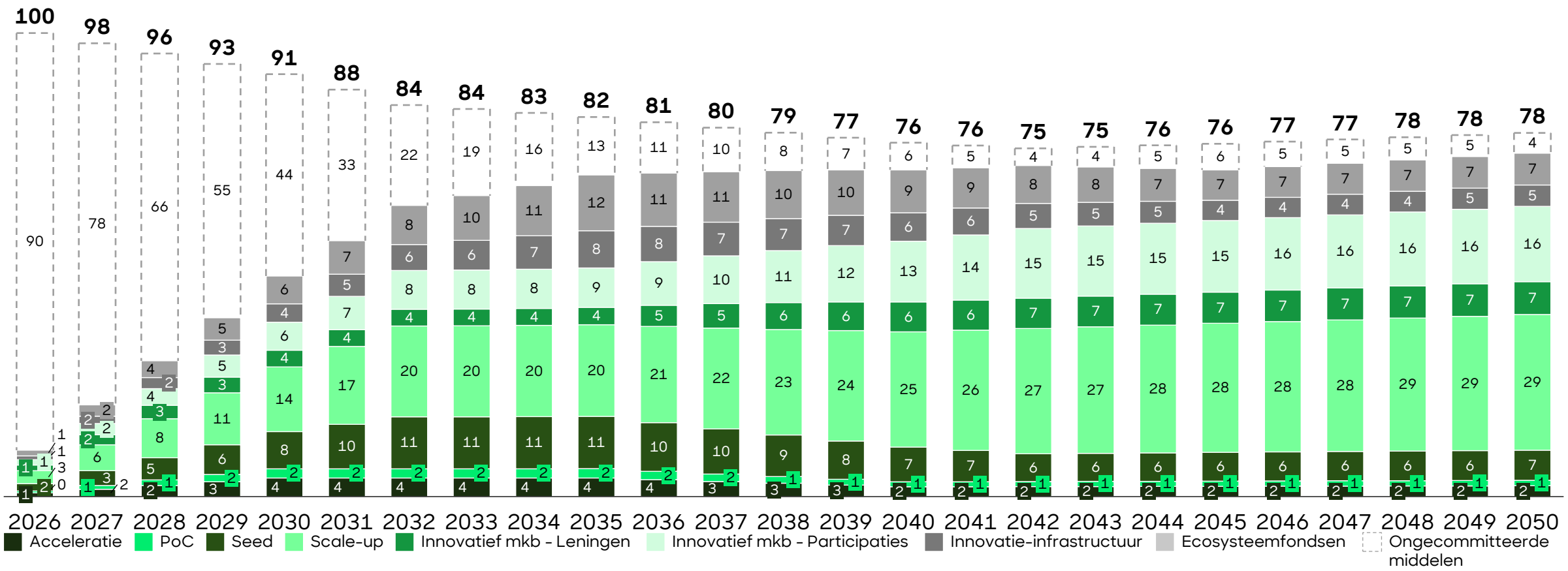

Indicatief

In scenario 1b zijn bijstortingen nodig om hetzelfde aantal investeringen, bedrijven en FTE's te bereiken als in het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 1b (kopjes t.o.v. basisscenario)

Met bijstortingen zijn de totale investeringen gelijk

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

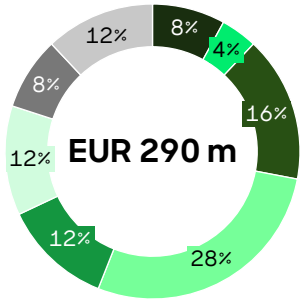

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

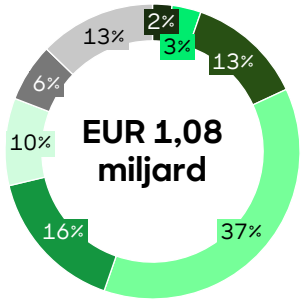

Door bijstortingen wordt hetzelfde aantal investeringen gedaan

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

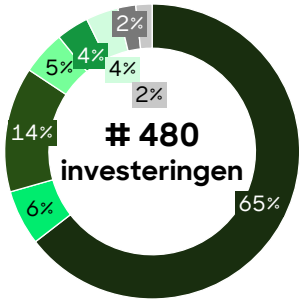

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

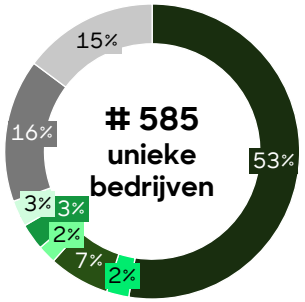

Door bijstortingen wordt hetzelfde aantal bedrijven bereikt

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

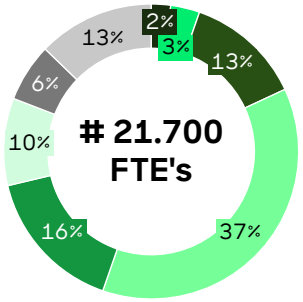

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

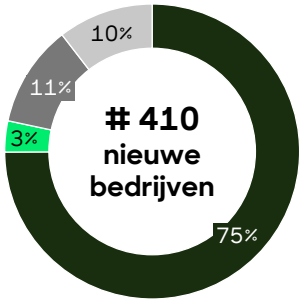

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In scenario 1b heeft het fonds hetzelfde geïnvesteerd vermogen als in het basis-scenario dankzij injecties van EUR ~12 m om de vijf jaar vanaf 2036

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 1b

Additioneel geïnvesteerd kapitaal:

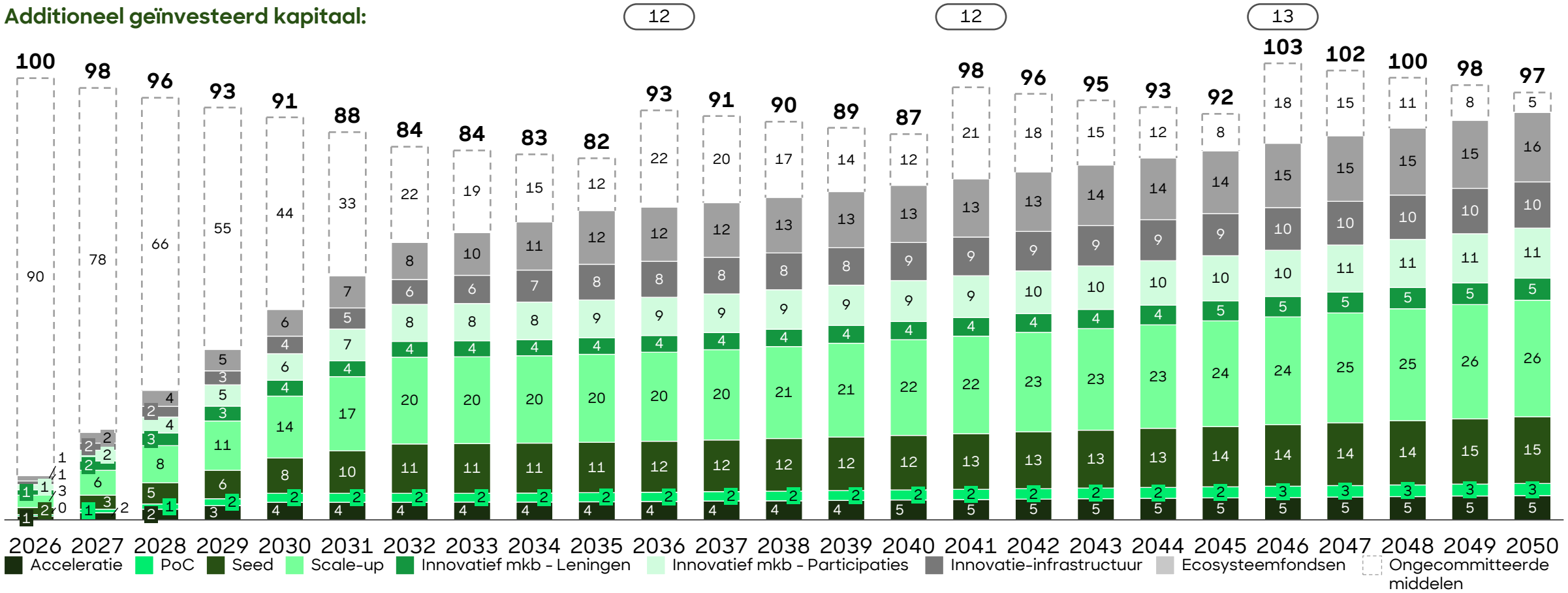

Indicatief

In scenario 2 verschuift de focus door actieve bijsturing naar maatschappelijke impact en stijgt het aantal ondersteunde bedrijven t.o.v. het basisscenario

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 2 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de positieve rendementen zijn de eigen investeringen EUR 25 m hoger

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

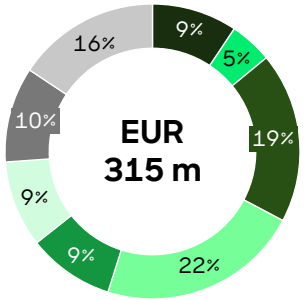

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

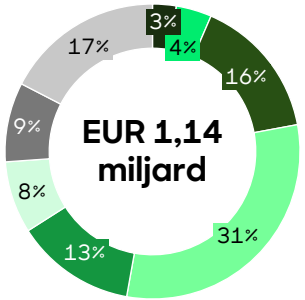

Door inzet op impact stijgt het aantal ondersteunde bedrijven met 30%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

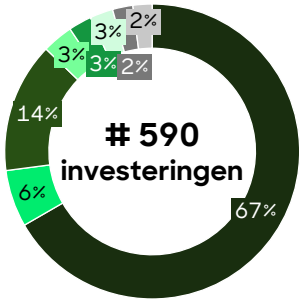

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

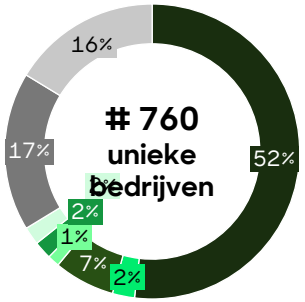

Door de hogere totale investeringen worden 130 extra bedrijven gecreëerd

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

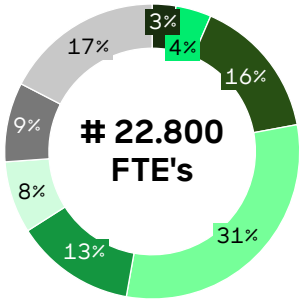

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

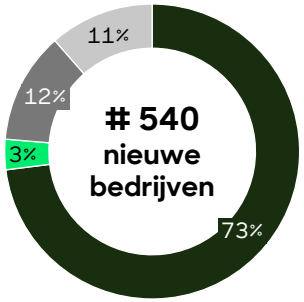

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,6 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

Indien meer rendement wordt behaald dan verwacht, kan het fonds inzetten op meer impact en tegelijkertijd duurzaam groeien

Geïnvesteerde middelen [EUR m] - Scenario 2

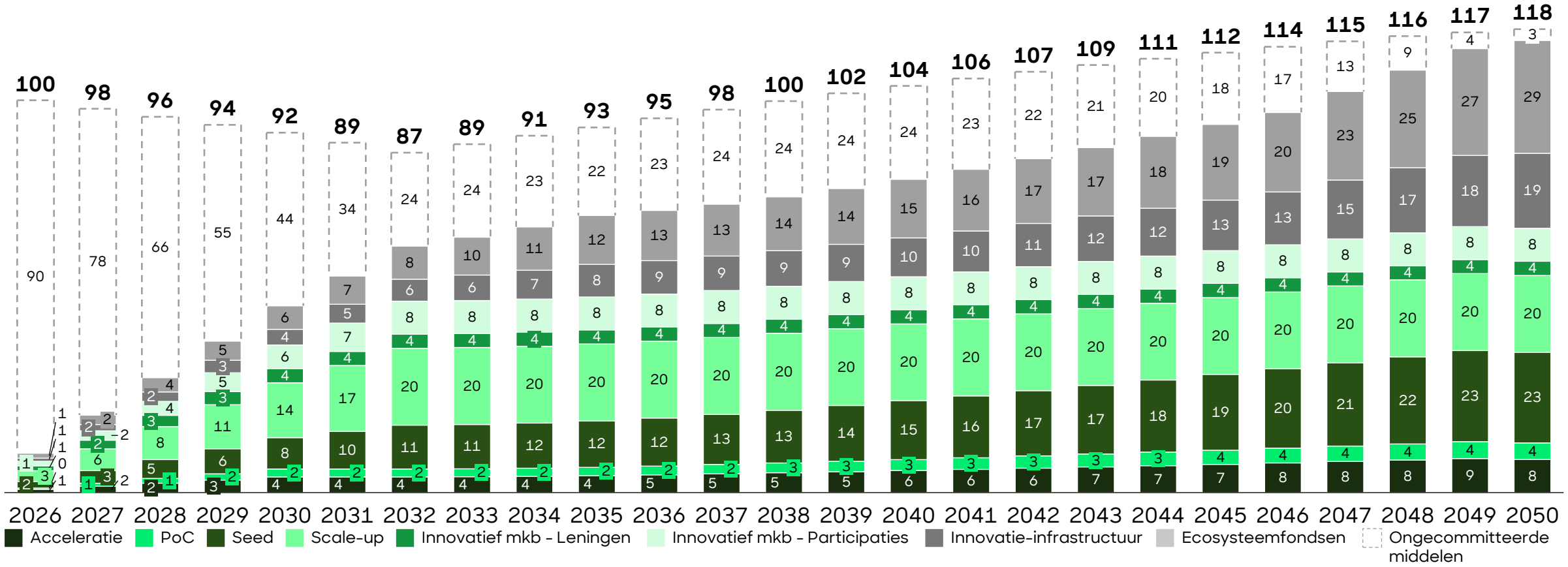

Indicatief

Het Toekomstfonds kan meer worden gefocust op maatschappelijke impact ten koste van opbrengsten – Het fonds kan worden gestopt indien nodig

Overzicht strategische scenario's

Scenario 3 – Meer maatschappelijke impact

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 3

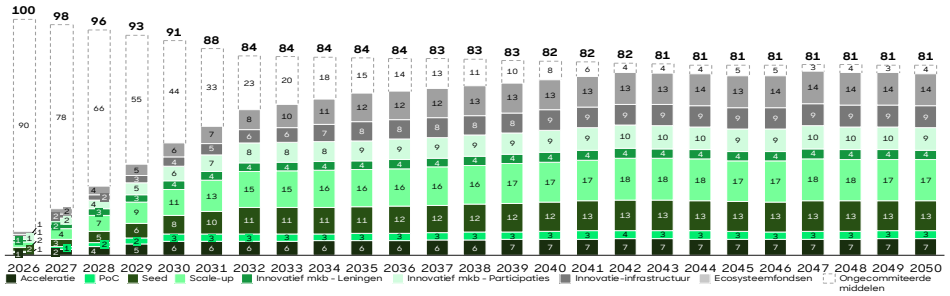

- Het Toekomstfonds heeft ruimte om te sturen op de balans tussen maatschappelijke/economische impact en rendement – t.o.v. het basisscenario kan bijvoorbeeld meer worden geïnvesteerd in laag-revolverende onderdelen met veel maatschappelijke impact
- In dit scenario wordt meer geïnvesteerd in vroege fase bedrijven waar het financieringsgat groot is (acceleratie van 8% naar 12%, van PoC van 4% naar 6%), en gaat het aantal ondersteunde bedrijven omhoog t.o.v. het basisscenario – Daarentegen is er minder ruimte voor financiering van volwassener bedrijvigheid (scale-ups van 28% naar 22%) en is het totale rendement lager
- Het Toekomstfonds bereikt nog steeds een stabiele situatie, maar op een lager niveau dan de initiële inleg in het fonds, en groeit niet
- Overige aannames zijn gelijk aan het basisscenario

Scenario 4 – Afbouw na 15 jaar

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 4

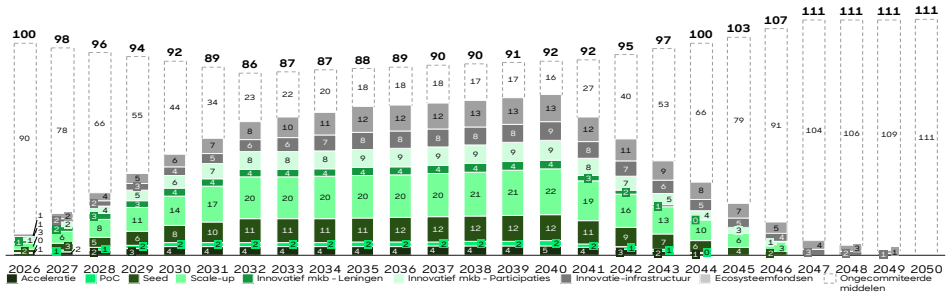

- Indien na 15 jaar de behoefte aan het fonds zou wegvallen en het fonds niet langer additioneel aan, maar alleen mee met de markt investeert, kan ervoor gekozen worden om het fonds te stoppen en participaties af te bouwen
- In dit scenario stoppen na 15 jaar de nieuwe investeringen en wordt het fonds in 10 jaar afgebouwd
- Gedurende die afbouwperiode rekent het fonds 1% fondskosten op de geïnvesteerde middelen
- Overige aannames zijn gelijk aan het basisscenario

Indicatief

In het maatschappelijke scenario (3) is het aantal ondersteunde bedrijven groot - In het afbouw scenario (4) is de impact het laagst

Overzicht impact strategische scenario's in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel)

Meer kapitaal

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

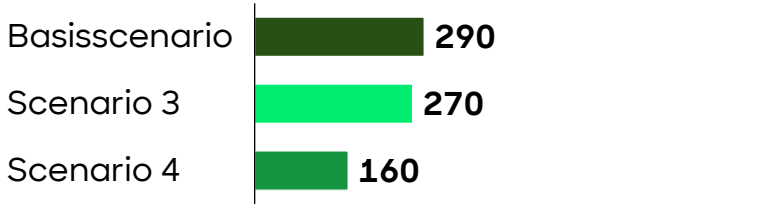

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

Gesloten kapitaalketen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

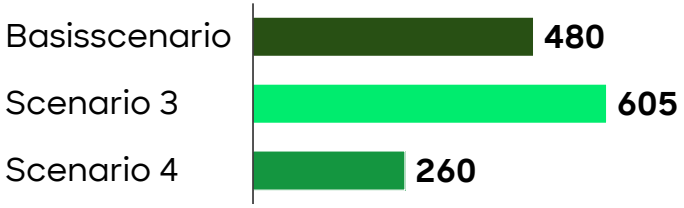

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

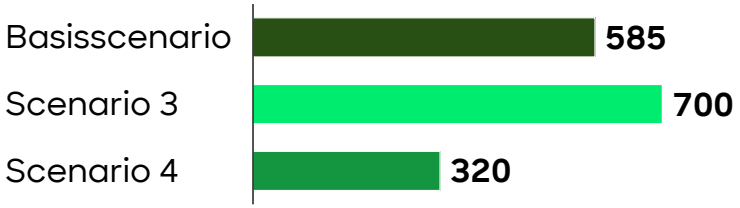

Meer bedrijvigheid

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

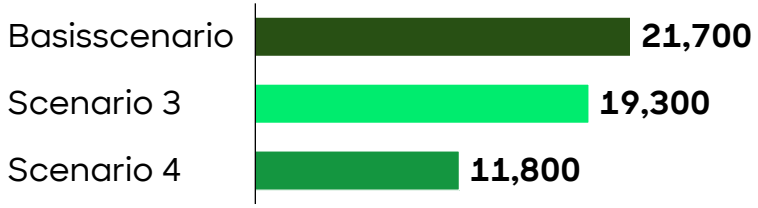

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

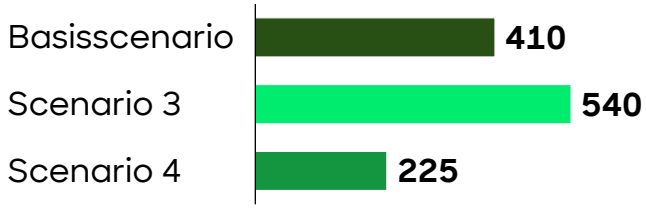

Basisscenario Scenario 3 Scenario 4

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het maatschappelijke scenario daalt het investeringsvolume (door lager rendement) maar stijgt de hoeveelheid ondersteunde en nieuwe bedrijven

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 3 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de kleinere omvang van het fonds wordt er EUR 20 m minder geïnvesteerd

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

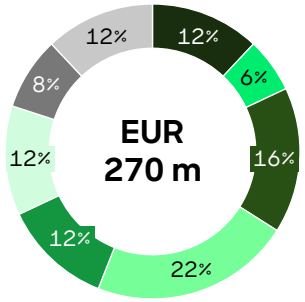

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

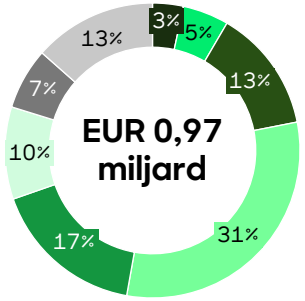

Kleinere ticketgroottes bij acceleratie zorgen voor 125 extra investeringen

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

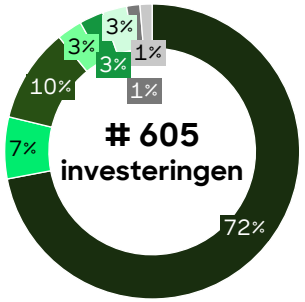

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

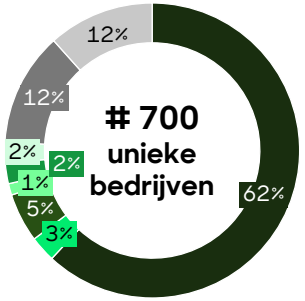

Meer investeringen genereren 130 extra bedrijven, maar FTE's dalen met 2.400

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

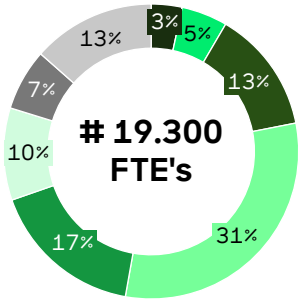

+190 acceleratie FTE's

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

+125 acceleratie-bedrijven

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,5 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het maatschappelijke scenario is er een balans tussen rendement en herinvesteringen op een fondsniveau van EUR ~80 m

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 3

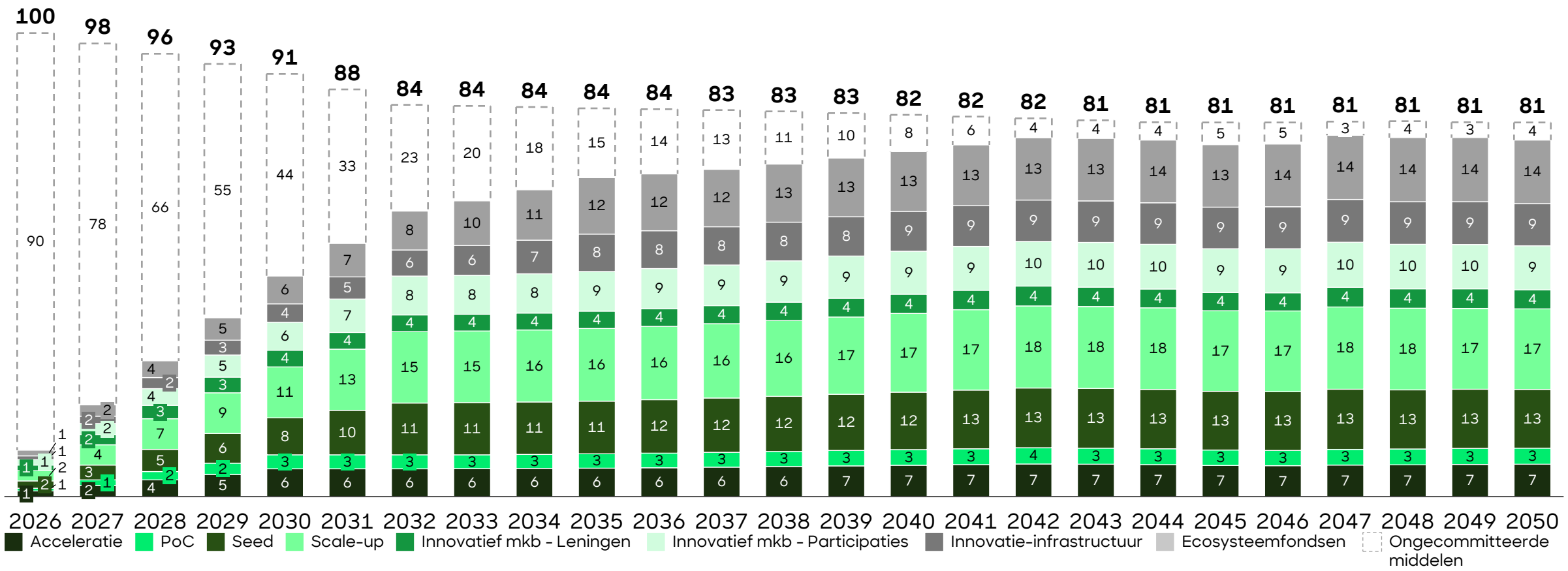

Indicatief

Door na 15 jaar af te bouwen, is er een ongeveer halvering van de hoeveelheid geïnvesteerde middelen en daarmee de impact van het fonds

Impact strategie in 2050 (doorgerekend op basis van rekenmodel) – Scenario 4 (kopjes t.o.v. basisscenario)

Door de vroegtijdige afbouw wordt EUR 130 m minder geïnvesteerd

Gecumuleerde investeringen, 2026-2050 [EUR m]

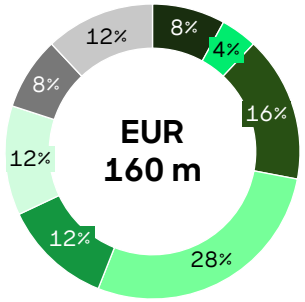

Gemobiliseerde totale investeringen[1], 2026-2050 [EUR mld]

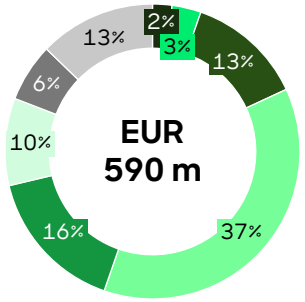

Doordat het kapitaal minder lang aan het werk is, dalen investeringen met 45%

Totaal aantal investeringen[2], 2026-2050 [#]

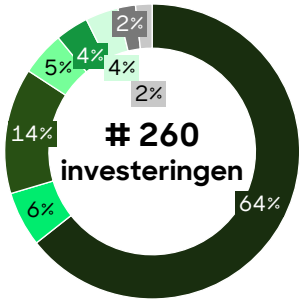

Ondersteunde Limburgse bedrijven[3], 2026-2050 [#]

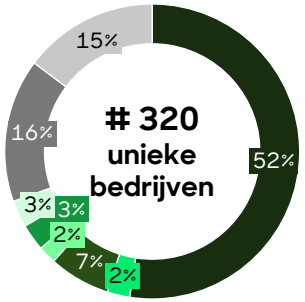

Door vroegtijdig af te bouwen wordt slechts ~55% van de FTE's gecreëerd

Gecreëerde FTE's in Limburg[4], 2026-2050 [#]

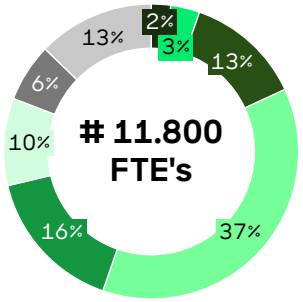

Gecreëerde nieuwe Limburgse bedrijven, 2026-2050 [#]

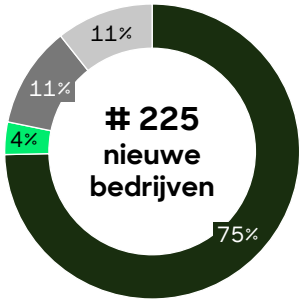

Acceleratie | PoC | Seed | Scale-up | Innovatief mkb - Leningen | Innovatief mkb - Participaties | Innovatie-infrastructuur | Ecosysteemfondsen

1) Op basis van inschatting multiplier per type investering; gemiddeld ~3,8 voor het fonds; 2) Op basis van gemiddelde ticket size per investering; 3) Op basis van gemiddeld aantal ondersteunde unieke bedrijven per investering; 4) Op basis van totale investeringen en 20 FTE's per EUR m

Indicatief

In het afbouwscenario sluit het fonds in 2050 en keert het EUR 111 m uit aan de Provincie

Geïnvesteerde middelen [EUR m] – Scenario 4

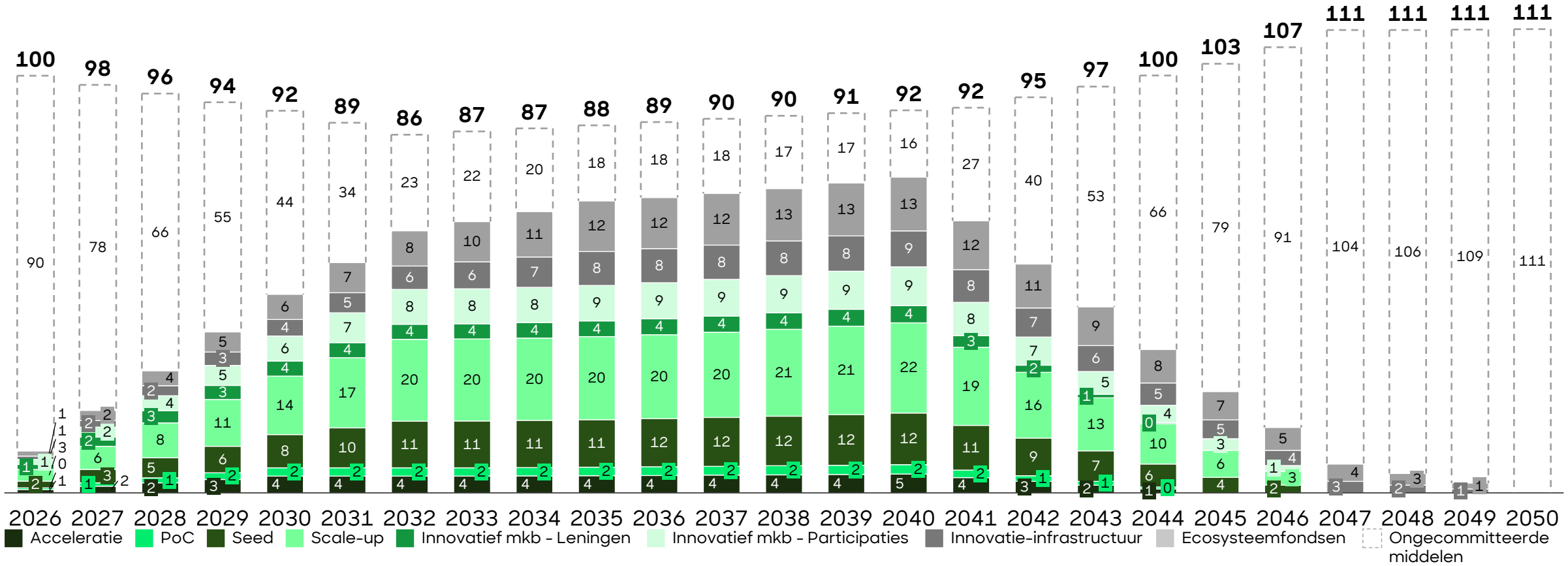

LIOF Roland Berger

Bijlage 2 – Good Governance

Inhoud

1. Inleiding 2
1.1. Vooraf 2
1.2. Doel en positionering van deze bijlage 2

2. Leeswijzer 2

3. Good governance (SiS 4.0 - stap 4) 3
3.1. Wijze van sturing 4
3.1.1. Sturingsinstrumenten 4
3.1.2. Rollen en verantwoordelijkheden 5
3.1.3. Evaluatie en bijsturing 5
3.2. Governance-inrichting Brightlands Future Fund: keuzes, werking en rolverdeling 6
3.3. Wijze van toezicht 7
3.4. Wijze van beheersing 7
3.5. Wijze van verantwoording 8

4. Blauwdruk “good governance” 10

1. Inleiding

Deze bijlage bevat de nadere uitwerking van de governance van het Brightlands Future Fund. De bijlage is opgesteld ter ondersteuning van het Statenvoorstel en heeft tot doel Provinciale Staten inzicht te geven in de wijze waarop good governance, rolzuiverheid en publieke verantwoording concreet worden geborgd bij de inrichting en uitvoering van het fonds.

De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met de uitgangspunten van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0) en de daaruit volgende principes van good governance. Hoewel SiS 4.0 op het moment van vaststelling van het Statenvoorstel nog niet formeel door Provinciale Staten is vastgesteld, worden de daarin opgenomen governance-principes reeds toegepast bij de inrichting van het Brightlands Future Fund. Deze bijlage maakt inzichtelijk hoe deze principes zijn vertaald naar een blauwdruk voor de governance-structuur voor dit fonds. De bijlage heeft een toelichtend en richtinggevend karakter.

1.1. Vooraf

De Provincie Limburg streeft bij de inzet van fondsen en samenwerkingsinstrumenten nadrukkelijk naar een eenvoudige, doeltreffende en herkenbare governance-inrichting. Governance moet ondersteunen en begrenzen, maar niet onnodig verzwaren of leiden tot bestuurlijke complexiteit die afbreuk doet aan de effectiviteit van het instrument.

Bij het Brightlands Future Fund is daarom gekozen voor een governance-structuur die:

- helder is in rol- en verantwoordelijkheidsverdeling;
- aansluit bij bestaande provinciale praktijk en ervaringen met fondsen;
- herkenbaar is voor Provinciale Staten, uitvoerende partijen en toezichthouders.

1.2. Doel en positionering van deze bijlage

Deze bijlage richt zich op de bestuurlijke en organisatorische inrichting van het Brightlands Future Fund en beschrijft:

- de gekozen wijze van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording;
- de rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten, de fondsorganisatie en het toezicht;
- de borging van publieke belangen, financiële beheersing en transparantie;
- de toepassing van de uitgangspunten van SiS 4.0 in de governance-inrichting.

De bijlage vormt daarmee een verdieping van het governance-onderdeel in het Statenvoorstel en biedt Provinciale Staten het samenhangend overzicht van de beoogde governance-architectuur van het Brightlands Future Fund.

2. Leeswijzer

De bijlage is als volgt opgebouwd:

- <u>Hoofdstuk 3 – Good governance (SiS 4.0 – stap 4)</u>
  Dit hoofdstuk beschrijft het uitgangspunt van good governance en de toepassing van SiS 4.0 bij de inrichting van het Brightlands Future Fund.
- <u>Paragraaf 3.1 – Wijze van sturing</u>
  Gaat in op de kaderstellende rol van Provinciale Staten, de aandeelhoudersrol van Gedeputeerde Staten en de positionering van de uitvoerende fondsorganisatie.
- <u>Paragraaf 4.2 – Wijze van toezicht</u>
  Beschrijft de inrichting van het interne en externe toezicht, waaronder de rol van de Raad van Commissarissen en het aandeelhouderstoezicht door de Provincie Limburg.
- <u>Paragraaf 4.3 – Wijze van beheersing</u>

Gaat in op de financiële, juridische en operationele beheersing van risico's, inclusief portefeuillesturing, risicomanagement en evaluatie.

- Paragraaf 4.4 – Wijze van verantwoording
  Beschrijft de inrichting van de verantwoording en informatievoorziening richting Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten, inclusief rapportages en evaluatiemomenten.

Deze opbouw sluit aan bij de systematiek van SiS 4.0 en maakt inzichtelijk hoe sturing, toezicht, beheersing en verantwoording in samenhang zijn vormgegeven.

3. Good governance (SiS 4.0 - stap 4)

De Provincie Limburg realiseert haar economische en maatschappelijke doelstellingen met het Brightlands Future Fund via een uitvoerende organisatie op afstand. Daarmee ontstaat een situatie waarin de uitvoering niet binnen de provinciale organisatie plaatsvindt, terwijl het provinciaal bestuur bestuurlijk en politiek aanspreekbaar blijft op het realiseren van de vastgestelde doelen. Dit vraagt om een zorgvuldige inrichting van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording.

Om richting te geven aan deze vorm van samenwerking is het kader SiS 4.0 in ontwikkeling. Dit kader bouwt voort op ervaringen met eerdere samenwerkings- en investeringsinstrumenten, evaluaties van uitvoeringspraktijken en signalen vanuit toezicht en controle. SiS 4.0 beoogt een samenhangend en expliciet afwegingskader te bieden voor situaties waarin publieke doelen worden gerealiseerd via externe uitvoeringsorganisaties, terwijl de provincie eindverantwoordelijk blijft.

Waar eerdere versies van het kader, waaronder SiS 3.0, met name waren gericht op programmatische samenwerkingen en uitvoeringsconstructies met een relatief beperkte financiële complexiteit, biedt SiS 4.0 een aangescherpt en uitgebreider afwegingskader voor investeringsinstrumenten met een langjarige horizon en uitvoering op afstand. Bij fondsen zoals het Brightlands Future Fund, waarin sprake is van substantiële kapitaalinzet, portefeuillesturing, financiële risico's en revolverendheid, is een explicietere inrichting van governance noodzakelijk. SiS 4.0 voorziet hierin door strategische keuzes, uitvoeringsverantwoordelijkheid en toezicht scherper te scheiden en daarmee beter aan te sluiten bij de aard en omvang van het instrument.

Een belangrijk uitgangspunt binnen SiS 4.0 is het expliciet onderscheiden van strategische keuzes - zoals het publieke belang, de rol van de Provincie en de keuze voor het instrument en de operationele uitwerking daarvan. Daarbij is onderkend dat uitvoering op afstand vraagt om een versterkte en transparante inrichting van governance. De Provincie blijft immers aanspreekbaar op doelrealisatie, terwijl zij niet zelf uitvoert.

Het onderdeel good governance binnen SiS 4.0 voorziet daarom in uitgangspunten voor de inrichting van sturing, toezicht, beheersing en verantwoording. Deze uitgangspunten zijn gericht op het borgen van rolzuiverheid tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de uitvoerende organisatie, proportionaliteit in sturing passend bij het gekozen instrument, transparantie in besluitvorming en een professionele uitvoering. Good governance fungeert daarmee als randvoorwaarde om uitvoering op afstand beheersbaar, controleerbaar en uitlegbaar te organiseren.

De governance van het Brightlands Future Fund is ingericht in lijn met deze uitgangspunten uit SiS 4.0 en de hieruit volgende principes van good governance. In de onderstaande paragrafen wordt per governance aspect toegelicht hoe deze uitgangspunten concreet zijn toegepast. Een overzichtelijke uitwerking per onderdeel is opgenomen in de bijbehorende samenvattende tabellen

3.1. Wijze van sturing

De Provincie Limburg kiest bij het Brightlands Future Fund voor een kaderstellende en toezichthoudende sturingswijze, waarbij de uitvoering van het fonds op afstand is belegd in een zelfstandige juridische entiteit (BV). De Provincie Limburg is daarbij aandeelhouder van deze fonds-BV. Deze keuze sluit aan bij de aard van het instrument: een langjarig, revolverend investeringsfonds dat professioneel, slagvaardig en onafhankelijk moet kunnen opereren binnen helder vastgestelde publieke kaders.

Deze inrichting is niet op zichzelf staand, maar volgt uit de afweging die Provinciale Staten hebben gemaakt bij de keuze voor dit instrument, zoals vastgelegd in het Statenvoorstel tot oprichting en inrichting van het Brightlands Future Fund. Daarbij is expliciet gekeken naar het te dienen publieke belang, de wens om maatschappelijke en economische doelstellingen duurzaam te ondersteunen, de benodigde professionele uitvoeringskracht en de noodzaak om risico's beheersbaar te organiseren. De gekozen governance-structuur waarborgt dat Provinciale Staten hun kaderstellende en controlerende rol kunnen vervullen, terwijl de uitvoering op afstand voldoende ruimte krijgt om effectief te opereren

De sturing is bewust eenvoudig, herkenbaar en proportioneel ingericht. Door te werken met een beperkt aantal samenhangende sturingsinstrumenten wordt bestuurlijke grip geborgd, zonder dat dit leidt tot politieke betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen of onnodige complexiteit in de uitvoering. De concrete invulling van statuten, aandeelhoudersafspraken, fondsbeheerovereenkomst en reglementen (Sturinginstrumenten) wordt nader uitgewerkt na instemming van Provinciale Staten met onderhavig Statenvoorstel. Ter ondersteuning hiervan is in hoofdstuk 4 een governance-blauwdruk opgenomen, waarin per sturingsinstrument een indicatieve invulling is opgenomen. Deze blauwdruk geeft richting aan de verdere uitwerking, maar laat ruimte voor nadere concretisering binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders, waarbij de uitgangspunten van Good governance uit SiS 4.0 het uitgangspunt vormen.

3.1.1. Sturingsinstrumenten

De sturing vindt plaats via:

- Statuten van de fonds-BV
  Hierin worden onder meer vastgelegd:
  - het doel en de publieke opdracht van het fonds;
  - de toegestane investeringsinstrumenten en -categorieën;
  - het uitgangspunt van revolverendheid op fondsniveau;
  - de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van bestuur en toezicht.
- Aandeelhoudersafspraken (aandeelhouders overeenkomst)
  Deze afspraken concretiseren de rol van de Provincie als aandeelhouder en bevatten:
  - afspraken over informatievoorziening en rapportage;
  - de wijze van benoeming en ontslag van bestuur en toezichthouders;
  - instemmingsrechten bij strategische wijzigingen of uitzonderlijke besluiten.
- Reglementen voor bestuur, toezicht en investeringsbesluitvorming
  In deze reglementen worden:
  - de taken en werkwijze van het bestuur en de Raad van Commissarissen vastgelegd;
  - de samenstelling, bevoegdheden en besluitvormingsprocedures van de investeringsorganisatie beschreven;
  - criteria en procedures voor investeringsbesluiten vastgelegd, zodat besluiten transparant, consistent en professioneel tot stand komen.
- Fondsbeheerafspraken (Management overeenkomst)

Deze afspraken vormen de schakel tussen de bestuurlijke kaders en de uitvoering en bevatten onder meer:

- de reikwijdte van het fondsbeheer en de afbakening van activiteiten;
- het mandaat en de bevoegdheden van de fondsbeheerder;
- financiële uitgangspunten, streefwaarden en prestatie-indicatoren;
- afspraken over periodieke rapportage, monitoring en informatievoorziening;
- de wijze en momenten van evaluatie en bijsturing;
- escalatieafspraken bij afwijkingen van de vastgestelde kaders;

Met deze sturingsinstrumenten wordt geborgd dat het Brightlands Future Fund handelt binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders ten aanzien van doelstelling, reikwijdte, financiële uitgangspunten, risicoprofiel en het revolverende karakter, zonder dat Provinciale Staten of Gedeputeerde Staten betrokken raken bij individuele investeringsbeslissingen.

3.1.2. Rollen en verantwoordelijkheden

De governance van het Brightlands Future Fund is gebaseerd op een duidelijke en expliciete verdeling van rollen en verantwoordelijkheden tussen Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de uitvoerende fondsorganisatie. Deze rolafbakening sluit aan bij de uitgangspunten van SiS 4.0, waarin rolzuiverheid, proportionaliteit en transparantie centraal staan bij uitvoering op afstand. Daarnaast is de verdeling van verantwoordelijkheden in lijn met de Financiële verordening van de Provincie Limburg, waarin de kaderstellende rol van Provinciale Staten en de uitvoerende verantwoordelijkheid van Gedeputeerde Staten zijn vastgelegd.

Deze combinatie van SiS 4.0 en formeel financieel-juridisch kader (financiële verordening) vormt de basis voor de inrichting van de governance van het fonds. Daarmee wordt geborgd dat Provinciale Staten hun kaderstellende en controlerende rol kunnen uitoefenen, terwijl Gedeputeerde Staten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en het toezicht binnen de vastgestelde kaders, en de uitvoerende organisatie professioneel en onafhankelijk kan opereren.

Provinciale Staten vervullen een kaderstellende en controlerende rol. Zij besluiten over:

- de inzet van het Brightlands Future Fund als beleidsinstrument;
- de omvang en financiële randvoorwaarden van het fonds;
- de hoofdlijnen van doelstelling, financiële logica, governance, sturing en verantwoording.

Gedeputeerde Staten zijn verantwoordelijk voor:

- de inrichting van de juridische en organisatorische structuur van het fonds;
- het vaststellen en bewaken van statuten, reglementen en fondsbeheerafspraken;
- het toezicht op de uitvoering binnen de door Provinciale Staten vastgestelde kaders;
- de periodieke verantwoording aan Provinciale Staten.

De uitvoerende fondsorganisatie opereert zelfstandig binnen de vastgestelde kaders en geldende wet- en regelgeving. Individuele investeringsbeslissingen worden genomen op basis van vooraf vastgestelde criteria en procedures, zonder politieke betrokkenheid. Hiermee wordt een duidelijke scheiding aangebracht tussen sturing en uitvoering en wordt rolzuiverheid geborgd, conform de uitgangspunten van SiS 4.0 en good governance.

3.1.3. Evaluatie en bijsturing

De werking van het Brightlands Future Fund en de fondsbeheerrelatie wordt periodiek geëvalueerd. Deze evaluatiecyclus en de daarbij horende interventiemogelijkheden zijn uitgewerkt in het Statenvoorstel. Ten minste eens per vijf jaar vindt een integrale evaluatie plaats, inclusief een externe

beoordeling. Op basis van de uitkomsten van deze evaluaties kunnen Provinciale Staten besluiten tot bijstelling van de beleidskaders, voortzetting van het fonds of, indien sprake is van structureel onderpresteren, het beleggen van de uitvoering bij een andere uitvoerende partij. Daarmee behouden Provinciale Staten expliciet de kaderstellende rol ten aanzien van de toekomst en werking van het fonds. Indien wordt besloten tot beëindiging van het fonds, worden geen nieuwe investeringen meer gedaan en wordt het fonds binnen een periode van maximaal tien jaar ordentelijk uitgemanaged. Ook deze uitgangspunten zijn onderdeel van de eerder door Provinciale Staten gemaakte afweging bij de keuze voor dit instrument.

3.2. Governance-inrichting Brightlands Future Fund: keuzes, werking en rolverdeling

Onderstaande tabel geeft per governance-onderdeel weer welke keuzes Provincie Limburg worden gemaakt, hoe deze keuzes in de praktijk doorwerken en welke actor daarbij verantwoordelijk is. De tabel is bedoeld als samenhangend overzicht en laat zien hoe sturing, toezicht en uitvoering binnen het Brightlands Future Fund van elkaar zijn onderscheiden en op elkaar zijn afgestemd.

Onderdeel	Keuze Provincie Limburg	Wijze van werking in de praktijk	Verantwoordelijke rol
Juridische vorm	Zelfstandige fonds-BV	Fonds is ondergebracht in een aparte rechtspersoon met eigen bestuur en toezicht	Aandeelhouder(s)
Aandeelhouderschap	Provinciaal aandeelhouderschap	Provincie stelt kaders en houdt toezicht via aandeelhoudersrol	PS / GS
Sturingswijze	Kaderstellend en toezichthoudend	PS stellen kaders, GS bewaken naleving, uitvoering is professioneel en onafhankelijk	PS / GS
Statuten	Vastleggen publieke opdracht	Doelstelling, reikwijdte, instrumentarium en revolverend karakter statutair vastgelegd	GS (vaststelling), RvC (toezicht)
Aandeelhoudersafspraken	Versterkt aandeelhouderstoezicht	Regelen informatievoorziening, instemmingsrechten en benoemingen	GS
Reglementen bestuur en toezicht	Professionele besluitvorming	Vastgelegde taken, bevoegdheden en besluitvormingsprocedures	Bestuur / RvC (houdt toezicht)
Reglement investeringsbesluitvorming	Objectieve investeringscriteria	Investeringen op basis van vooraf vastgestelde criteria en procedures	Fondsorganisatie / IC adviseert
Fondsbeheerafspraken	Concretisering uitvoering	Afspraken over mandaat, scope, prestaties, rapportage en escalatie	GS ↔ Fondsbeheerder
Mandaat fondsbeheerder	Duidelijk en begrensd	Fondsbeheerder beslist zelfstandig binnen vastgestelde bandbreedtes	Fondsbeheerder
Financiële uitgangspunten	Revolverend op fondsniveau	Sturing op portefeuilleniveau, niet per investering	Fondsorganisatie / GS
Rapportage	Periodiek en geaggregeerd	Rapportage op fonds- en portefeuilleniveau (geen individuele cases)	Fondsorganisatie → GS → PS
Monitoring	Continue portefeuillesturing	Signalering van afwijkingen en risico's binnen vastgestelde kaders	Fondsorganisatie / GS
Evaluatie	Vijfjaarlijks integraal	Externe evaluatie van fonds, governance en uitvoering	GS / PS

Bijsturing	Via vast proces	Bij afwijkingen: bijstelling kaders of uitvoeringsafspraken	GS / PS
Beëindiging	Ordentelijke afbouw	Geen nieuwe investeringen, uitfasering binnen max. 10 jaar	PS / GS

3.3. Wijze van toezicht

Hoewel de uitvoering van het Brightlands Future Fund op afstand van de Provincie plaatsvindt, blijft de Provincie verantwoordelijk voor de borging van het publieke belang. Het toezicht is gericht op doelrealisatie, rechtmatigheid en de beheersing van financiële en reputatierisico's, zonder inmenging in individuele investeringsbeslissingen.

Het Brightlands Future Fund wordt ondergebracht in een zelfstandige fonds-BV met een Raad van Commissarissen. Deze houdt toezicht op:

- het functioneren van de statutair bestuurder;
- de naleving van statuten en reglementen;
- de borging van publieke doelstellingen en financiële kaders;
- de kwaliteit van risicobeheersing en interne controle.

De samenstelling van de Raad van Commissarissen is gericht op deskundigheid, onafhankelijkheid en complementariteit. De Provincie Limburg oefent toezicht uit in haar rol als aandeelhouder. Dit toezicht richt zich op:

- het functioneren van de governance-structuur;
- de naleving van door Provinciale Staten vastgestelde kaders;
- de financiële ontwikkeling en het risicoprofiel van het fonds;
- de bijdrage van het fonds aan de provinciale beleidsdoelstellingen.

Gedeputeerde Staten maken hierbij gebruik van periodieke rapportages over onder meer fondsvermogen, portefeuillespreiding, revolverendheid, hefboomwerking, risico's en maatschappelijke impact. Deze raportages en de inhoud hiervan worden contractueel verankerd in de fondsmanagementovereenkomst en overige fondsdocumentatie.

Onderdeel	Concrete inrichting
Intern toezicht	Onafhankelijke Raad van Commissarissen binnen fonds-BV
Toezicht RvC op	Bestuur; naleving statuten/reglementen; risicobeheersing; publieke doelen
Samenstelling RvC	Onafhankelijk, deskundig (financieel, juridisch, investeringen, publiek belang)
Rol Provincie	Aandeelhouderstoezicht via GS
Focus toezicht provincie	Doelrealisatie; financiële ontwikkeling; risicoprofiel; governance
Informatiebronnen	Periodieke rapportages; jaarrekening; accountantsrapport; evaluaties
Geen rol provincie	Geen betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen

3.4. Wijze van beheersing

De beheersing van het Brightlands Future Fund is ingericht om publieke middelen zorgvuldig te beschermen, risico's tijdig te signaleren en waar nodig bestuurlijk te interveniëren. Daarbij is gekozen voor een gelaagde beheersingsstructuur die past bij uitvoering op afstand en is gebaseerd op de uitgangspunten van SiS 4.0, waarin de principes van good governance zijn verankerd. Beheersing vindt plaats via vooraf vastgestelde beleids- en financiële kaders, structurele monitoring van de portefeuille en vastgelegde escalatie- en interventiemomenten, en niet via directe politieke betrokkenheid bij individuele investeringsbeslissingen.

- Provinciale Staten stellen de strategische kaders vast waarbinnen het fonds opereert, waaronder de doelstelling van het fonds, de gewenste risicobereidheid en de financiële randvoorwaarden. Deze kaders vormen het toetsingskader voor de werking van het fonds.
- Gedeputeerde Staten bewaken de naleving van deze kaders via hun aandeelhoudersrol en door het vaststellen en handhaven van statuten, aandeelhoudersafspraken en fondsbeheerafspraken. Zij ontvangen periodiek informatie over de financiële positie, de ontwikkeling van de portefeuille en de risico's, en grijpen in indien sprake is van structurele afwijkingen of verhoogde risico's.
- De uitvoerende fondsorganisatie is verantwoordelijk voor de dagelijkse beheersing en uitvoering binnen de vastgestelde bandbreedtes. Dit omvat onder meer het toepassen van vastgestelde investeringscriteria, het monitoren van individuele investeringen binnen het portefeuillerisicokader en het tijdig escaleren van afwijkingen richting Gedeputeerde Staten.

Onderdeel	Inrichting	Werking in de praktijk	Verantwoordelijke
Strategische kaders	Vastgesteld door PS	Doel, scope, risicobereidheid en financiële randvoorwaarden	Provinciale Staten
Aandeelhouderstoezicht	Rolverdeling GS - RvC	Bewaking naleving kaders en ingrijpen bij afwijkingen	GS ↔ RvC
Fondsbeheerafspraken	Vastgelegd tussen GS en fondsorganisatie	Mandaat, scope, prestatie-eisen en escalatie	GS ↔ Fondsorganisatie
Risicomanagement	Portefeuillesturing	Monitoring financiële, juridische en operationele risico's	Fondsorganisatie
Escalatie	Vast proces	Tijdige signalering en bestuurlijke interventie	Fondsorganisatie / GS
Bijsturing	Kaderstellend en bestuurlijk	Aanpassing kaders of afspraken indien nodig	PS / GS

3.5. Wijze van verantwoording

De verantwoording over het functioneren van het Brightlands Future Fund is zodanig ingericht dat Provinciale Staten op een gestructureerde en inzichtelijke wijze kunnen toezien op de inzet van publieke middelen en de realisatie van de vastgestelde doelstellingen, zonder betrokken te raken bij individuele investeringsbeslissingen. Deze inrichting sluit aan bij SiS 4.0, waarin transparantie, controleerbaarheid en rolzuiverheid als kernprincipes van good governance zijn verankerd.

De uitvoerende fondsorganisatie legt periodiek verantwoording af aan Gedeputeerde Staten in hun rol als aandeelhouder. Deze verantwoording ziet onder meer op de financiële positie van het fonds, de ontwikkeling van de investeringsportefeuille, de belangrijkste financiële en niet-financiële risico's en de voortgang ten opzichte van de vastgestelde beleidskaders. De verantwoording vindt plaats via formele verantwoordingsdocumenten zoals de begroting en de jaarrekening.

De begroting en jaarrekening worden opgesteld door het bestuur van de fonds-BV en vallen onder het toezicht van de RvC. De RvC houdt toezicht op het functioneren van het bestuur, de kwaliteit van de interne beheersing en het risicomanagement, en ziet toe op een zorgvuldige naleving van de vastgestelde kaders en afspraken. De door de RvC goedgekeurde stukken worden vervolgens aan Gedeputeerde Staten aangeboden in hun hoedanigheid van aandeelhouder.

Gedeputeerde Staten beoordelen deze stukken vanuit hun aandeelhouders- en bestuurlijke verantwoordelijkheid, voeren hierover het aandeelhoudersgesprek met het bestuur en de RvC en voorzien de informatie van bestuurlijke duiding. Vervolgens leggen zij hierover op geaggregeerd niveau verantwoording af aan Provinciale Staten, onder meer via de reguliere Planning & Control-

cyclus (begroting, jaarstukken en tussentijdse rapportages) en, indien daartoe aanleiding is, via afzonderlijke mededelingen aan Provinciale Staten.

De verantwoording vindt plaats op fonds- en portefeuilleniveau. Er wordt bewust niet gerapporteerd over individuele investeringscases, om vertrouwelijkheid, marktpositie en een professionele en onafhankelijke uitvoering te waarborgen. Indien Provinciale Staten aanvullende informatie wensen, wordt steeds een zorgvuldige afweging gemaakt tussen transparantie en de bescherming van publieke en private belangen.

Naast de reguliere verantwoording vindt periodiek een integrale evaluatie plaats van het fonds en de fondsbeheerrelatie, ten minste eens per vijf jaar en inclusief een externe beoordeling. Deze evaluaties stellen Provinciale Staten in staat om de werking van het fonds, de governance en het aandeelhouderschap te beoordelen en, indien nodig, beleidskaders bij te stellen of besluiten te nemen over voortzetting of beëindiging van het fonds.

Onderdeel	Inrichting	Werking in de praktijk	Verantwoordelijke rol
Begroting en jaarrekening	Formele verantwoordingsdocumenten	Opgesteld door bestuur, toezicht door RvC	Bestuur / RvC
Toezicht	Onafhankelijk intern toezicht	Toezicht op bestuur, interne beheersing en risicomanagement	RvC
Verantwoording aan aandeelhouder	Periodiek en gestructureerd	Aanbieden stukken en toelichting	Bestuur → GS
Aandeelhoudersduiding	Actieve rol	Beoordeling, gesprek en eventuele bijsturing	Gedeputeerde Staten
Verantwoording aan PS	Jaarlijks via P&C-cyclus (jaarverslag)	Geaggregeerde bestuurlijke verantwoording	GS → PS
Transparantie	Afgewogen	Rapportage op fonds- en portefeuilleniveau	GS
Evaluatie	Vijfjaarlijks, extern	Integrale beoordeling fonds, governance en uitvoering	GS / PS

4. Blauwdruk “good governance”

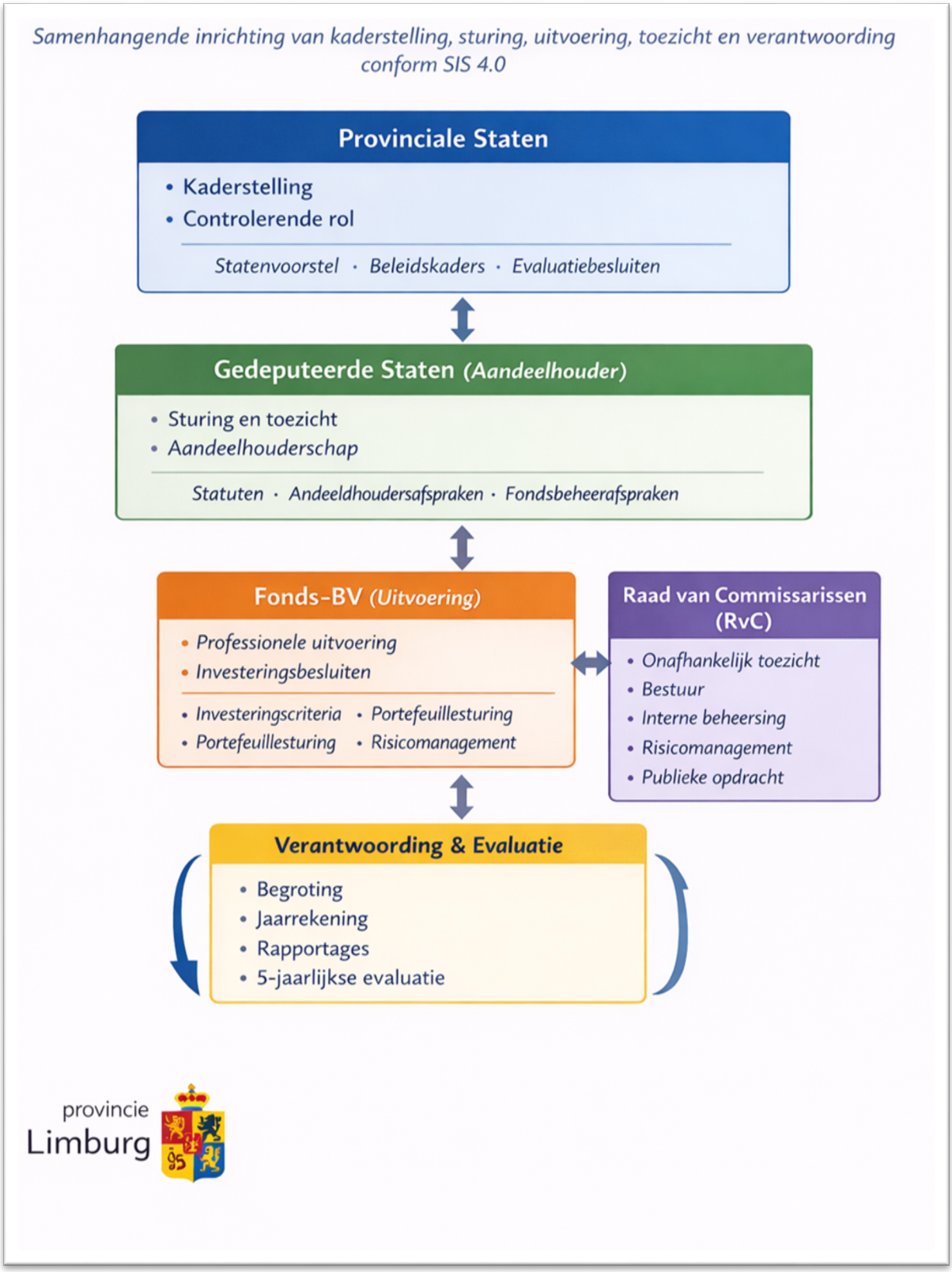

provincie
Limburg

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-006

Onderwerp: Brightlands Future Fund

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari
besluiten:

1. De volgende wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet;

- Mochten er andere deelnemers of investeerders toe treden tot het BFF dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de provincie deel te nemen.
- Provinciale Staten wensen dat vóór deelname de statutaire doelomschrijving en reikwijdte van de BV bindend worden vastgelegd, inclusief expliciete uitsluitingen, zodat mission creep wordt voorkomen.
- Provinciale Staten wensen dat bij de inrichting van het Brightlands Future Fund en de definitieve keuze van de fondsbeheerder aantoonbaar gebruik wordt gemaakt van lessen uit eerdere provinciale fondsen, waaronder het Limburgs Energiefonds.
- Provinciale Staten wensen dat vooraf duidelijk wordt gedefinieerd wat onder een "wezenlijke afwijking" wordt verstaan, en daarbij aan de voorkant wordt vastgelegd wanneer terugkoppeling aan Provinciale Staten noodzakelijk is.
- Om helder te formuleren hoe de evaluatie voor GS/PS verloopt en wat er besloten kan worden bij evaluatie momenten.
- Minimaal 1x per jaar een IPML achtige rapportage met de staten te delen en de fonds performance te bespreken. Waarbij een gedeelte besloten kan over de investeringen en over de performance en doelrealisatie openbaar.

2. een bedrag van € 100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, via een gefaseerde kapitaalinbreng van €15.000.000 per jaar in de periode 2026-2031 en € 10.000.000 in 2032, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening;
3. in te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van € 20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund door middel van gefaseerde dotaties vanuit de Algemene reserve, te weten € 6.000.000 in 2026, € 6.000.000 in 2028, € 6.000.000 in 2030 en € 2.000.000 in 2032, waarbij de budgettaire verwerking plaatsvindt in de jaren 2026, 2028,

2030 en 2032, overeenkomstig de genoemde dotaties, op grond van artikel 8 van de Financiële verordening;
4. Gedeputeerde Staten te mandateren om, binnen de kaders van dit Statenvoorstel en conform Sturing in Samenwerking 3.0, de juridische documentatie ten behoeve van de oprichting en start van het Brightlands Future Fund nader uit te werken, met dien verstande dat wezenlijke afwijkingen van de door Provinciale Staten vastgestelde kaders opnieuw ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer E.G.M. Roemer, voorzitter

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	EI	**Uw kenmerk**	-
Ons kenmerk	DOC-00888015	**Maastricht**	10 februari 2026
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	12 februari 2026

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake Brightlands Future Fund

Geachte Staten,

Met deze mededeling portefeuillehouder informeren wij u dat Gedeputeerde Staten hebben ingestemd met het aanbieden van het Statenvoorstel inzake het Brightlands Future Fund. Met dit voorstel worden Provinciale Staten in de gelegenheid gesteld wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het Brightlands Future Fund, gericht op het versterken van innovatie en het vestigingsklimaat in Limburg.

In de afgelopen periode hebben Provinciale Staten nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het versterken van het Limburgse investerings- en vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven. Zo is gevraagd om de gevolgen van de herijking van het Provinciefonds in beeld te brengen en daarbij de mogelijkheden voor revolverende fondsen te verkennen (Motie 3218), om kansen rond de Einstein Telescope optimaal te benutten en een fonds voor investeringen in R&D-faciliteiten en sleuteltechnologieën uit te werken (Motie 3135 en Motie 3236), en om binnen de economische toekomstvisie 2050 expliciet aandacht te hebben voor een toekomstbestendig vestigings- en investeringsklimaat en passende financieringsinstrumenten (Motie 3206, Motie 3208 en Motie 3056).

Deze signalen sluiten aan bij bredere maatschappelijke en economische ontwikkelingen, zoals ook naar voren komt in het rapport Wennink. Onze maatschappij staat voor ingrijpende economische uitdagingen. Uit verschillende analyses[1] blijkt dat Limburg minder toegang heeft tot groeikapitaal dan verwacht mag worden op basis van de economische omvang.

[1] Rapport Wennink: De route naar toekomstige welvaart
Kapitaalmarktstudie Limburg (2019), Panteia
https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/financieringsmonitor-2024

Dit beperkt de mogelijkheden voor innovatieve bedrijven om door te groeien en zich duurzaam in de regio te ontwikkelen. Zonder gerichte interventie bestaat het risico dat kennis, bedrijvigheid en werkgelegenheid zich buiten Limburg ontwikkelen. Tegelijkertijd doen zich belangrijke kansen voor. Nieuwe technologieën en strategische ontwikkelingen, zoals de Einstein Telescope en innovaties op het gebied van defensie en sleuteltechnologieën, bieden perspectief voor nieuwe bedrijvigheid, kennisontwikkeling en verdere economische versterking van de regio. Daarom hebben Gedeputeerde Staten, na overleg met het ministerie van Economische Zaken, opdrachtgever van het rapport Wennink en tevens medeaandeelhouder van LIOF, besloten het Brightlands Future Fund vorm te geven, waarbij het fondsplan door LIOF is opgesteld.

Met het voorgestelde Brightlands Future Fund beogen Gedeputeerde Staten de financieringsketen voor innovatie, groei en opschaling in Limburg te versterken, private en publieke cofinanciering te mobiliseren en bestaande lacunes in het financieringslandschap te verkleinen. De beoogde omvang van het fonds bedraagt €100 miljoen. Terugvloeiende middelen worden opnieuw ingezet, zodat investeringen ook op langere termijn kunnen bijdragen aan de economische ontwikkeling in Limburg.

Het fonds is bedoeld als aanvulling op het bestaande Limburgse financieringslandschap en richt zich op onder meer de vroege fase van innovatie, kapitaalintensieve opschalingsprojecten, innovatief mkb en de ontwikkeling van nieuwe innovatie-ecosystemen. Kenmerkend voor het Brightlands Future Fund is dat het inzet op de gehele financieringsketen, waardoor bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad kunnen worden ondersteund, van vroege innovatie tot en met opschaling. Daarbij is sprake van een brede technologische focus, met bijzondere aandacht voor de thema’s van de Brightlands-campussen, defensie, kunstmatige intelligentie en innovatief mkb. Vanaf de start kan het fonds tevens worden ingezet voor innovatieve bedrijvigheid rondom het Einstein Telescope-cluster, met als doel het regionale innovatie-ecosysteem verder te versterken.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

S.H.M. Satijn

1. Er zijn meerdere innovatiefondsen waarin de Provincie participeert. Waar vullen deze elkaar aan en waar overlappen ze v.w.b. doelen en doelgroepen? Graag een overzicht van welk fonds zich richt op welk doel en welke doelgroep tegen welke condities i.r.t. de doelen in onze Beleidskaders (aanvullend op het schema op pag. 7 dat vooral de fase van financiering aangeeft).

Fonds	Doelgroep	Instrumenten	Max. ticket	Rol in innovatie- en financieringsketen
BLSV Life Sciences	Ondersteuning spin-offs op het gebied van Health & Life Sciences vanuit het Brightlands Maastricht Health-ecosysteem	Aandelen en converteerbare leningen	€350.000	Ondersteunt kennisvalorisatie en de start van ondernemingen in de life sciences; gericht op vroege fase spin-offs vanuit de academische omgeving
LVFF 2025	Startups en innovatief mkb met een innovatieproject	Converteerbare leningen	€450.000	Biedt eerste externe financiering voor innovatieve ondernemingen en vormt daarmee het startpunt van de provinciale kapitaalketen
SFL *(uitzettingsperiode eindigt in 2027)*	Innovatieve ondernemingen die de vroege fase voorbij zijn	Aandelen en converteerbare leningen	€1 miljoen	Richt zich op ondernemingen die verder willen ontwikkelen en opschalen na de eerste financieringsfase
BVP Fund IV *(uitzettingsperiode eindigt in 2027)*	Innovatieve bedrijven passend bij de thema's van de Brightlands campussen (gezondheid, agrofood en chemie)	Aandelen en converteerbare leningen	€6,75 miljoen	Ondersteunt groei en verdere ontwikkeling van innovatieve bedrijven binnen de Brightlands-ecosystemen
LIOF Participatiefonds	Snelgroeiende innovatieve mkb-ondernemingen met economische impact voor Limburg	Aandelen en converteerbare leningen	€5 miljoen	Versnelt groei van innovatieve mkb-bedrijven en versterkt de economische structuur van Limburg
LEF	Bedrijven en projecten gericht op energie- en duurzaamheidsopgaven	Leningen (later eventueel aangevuld met aandelen)	€12,5 miljoen	Financiert projecten die bijdragen aan de energie- en duurzaamheidstransitie
BFF	Startups, scale-ups, innovatief mkb en ecosystemen	Flexibel instrumentarium	Variabel	Verbindt verschillende fasen van de financieringsketen en vult lacunes in vroege fase financiering en grotere investeringsrondes

Voor een verdere toelichting met betrekking tot de verschillende fondsen zie Toezegging 9697 inzake het financieel instrumentarium voor start-ups en scale-ups. De fondsen vullen elkaar aan doordat zij verschillende fasen van de innovatie- en financieringsketen bedienen. In de vroege fase ligt de nadruk op kennisvalorisatie en eerste financiering. BLSV Life Sciences richt zich daarbij specifiek op spin-offs vanuit de academische omgeving binnen het life sciences domein, terwijl LVFF 2025 een bredere sectorfocus heeft en het startpunt vormt van de kapitaalketen voor innovatieve startups en mkb-ondernemingen. Voor ondernemingen die een volgende ontwikkelingsstap willen zetten, zijn SFL, BVP Fund IV en het LIOF participatiefonds beschikbaar. Deze fondsen richten zich op bedrijven die technologie verder ontwikkelen, opschalen of versneld willen groeien. Daarbij bestaat gedeeltelijke overlap in doelgroepen, omdat bedrijven in verschillende groeifasen gebruik kunnen maken van meerdere fondsen binnen het instrumentarium. Het Limburgs Energie Fonds (LEF) heeft een meer thematische insteek en richt zich primair op energie- en duurzaamheidsprojecten. Daarmee onderscheidt het fonds zich van de overige fondsen, die voornamelijk gericht zijn op bredere ondernemingsontwikkeling.

Het Brightlands Future Fund richt zich op de gehele financieringsketen en kan bedrijven gedurende hun volledige ontwikkelpad ondersteunen, van vroege innovatie tot en met opschaling. Binnen het fonds kunnen verschillende financieringsvormen en risicoprofielen worden gecombineerd in één geïntegreerde portefeuille. Het fonds kan in de vroege fase aanvullend zijn doordat het een lager revolverendheidsniveau accepteert en daarmee ook ondernemingen met een hoger risicoprofiel kan financieren. Daarnaast kan het bijdragen aan grotere investeringstickets door stapeling met bestaande instrumenten mogelijk te maken, bijvoorbeeld bij omvangrijke innovatie-investeringen zoals first-of-a-kind circulaire fabrieken op Chemelot. Bovendien lopen de investeringsperioden van SFL en BVP Fund IV af in 2027, waardoor op termijn minder kapitaal beschikbaar zal zijn voor groei- en opschalingsfinanciering. Het BFF kan helpen deze toekomstige financieringsbehoefte op te vangen en tegelijkertijd zorgen voor een meer doorlopende ondersteuning van innovatieve bedrijven binnen de regionale kapitaalketen. Op deze manier versterkt het fonds de samenhang tussen de verschillende instrumenten en draagt het bij aan een verdere versterking van de regionale innovatiekracht.

2. GS stelt dat slechts 3,7% van het groeikapitaal in Nederland in Limburg landt. Wat is hiervan de oorzaak? Te weinig aanvragen? Te weinig toekenningen? Als dat laatste aan de orde is wat is dan de reden voor afwijzing? Andere redenen? Wat is ons streef-percentage en welk aandeel daarin wordt van het Fonds verwacht? Oftewel wanneer is het Fonds succesvol?

Het lage aandeel groeikapitaal dat in Limburg landt (ca. 3-4%, in lijn met diverse onderzoeken) is naar verwachting geen gevolg van één enkele factor, maar van een combinatie van (i) een relatief kleinere pijplijn van snel schaalbare, investeerklare groeibedrijven en scale-ups, (ii) de sterke concentratie van venture capital rond nationale hubs en netwerken waar kennis, talent en investeerders samenkomen, en (iii) investeringsdynamiek waarbij kapitaal vaak relatief laat instapt en sector- of businessmodelprofielen niet altijd optimaal aansluiten. Daarnaast kunnen meeteffecten, zoals hoofdkantoren die buiten Limburg zijn geregistreerd, het gemeten aandeel beïnvloeden.

Het Brightlands Future Fund beoogt hierop in te spelen door ondernemerschap te stimuleren via het acceleratie-instrument, zodat veelbelovende ideeën niet op de plank blijven liggen, het vestigingsklimaat te versterken zodat bedrijven van buiten de regio het juiste ecosysteem en kapitaal vinden, en de beschikbaarheid van groeikapitaal te vergroten zodat bedrijven in Limburg kunnen doorgroeien en behouden blijven, ook bij grotere financieringsbehoeften.

Er is geen afzonderlijk streefpercentage vastgesteld. Het fonds is succesvol wanneer aantoonbaar meer extern groeikapitaal naar Limburg wordt aangetrokken, bedrijven in de regio kunnen doorgroeien en de Limburgse kapitaalketen structureel wordt versterkt.

3. LEF gaat geen nieuwe financieringen meer verstrekken i.r.t. duurzaamheid en energie. Gaat het Brightlands Future Fund dit doel van het LEF incorporeren?

Het Brightland Future Fund is gericht op het dichten van lacunes in de financieringsketen en het versterken van het regionale financieringslandschap; binnen de vastgestelde kaders kan het fonds daarbij ook investeren in duurzaamheid en energie. Het instrumentarium is breder dan dat van LEF, terwijl de maximale ticketgrootte kleiner is.

4. Wanneer zijn de 'lessons learned m.b.t. LEF' beschikbaar en hoe worden die in het Fonds verwerkt? Hoe kan PS dat toetsen?

De governance van het Brightlands Future Fund wordt ingericht in lijn met de uitgangspunten van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0) en is expliciet gericht op het borgen van good governance, rolzuiverheid en publieke verantwoording. Hoewel SiS 4.0 op het moment van behandeling van dit Statenvoorstel nog niet formeel door Provinciale Staten is vastgesteld, worden de daarin opgenomen governance-principes reeds toegepast bij de inrichting van het Brightlands Future Fund. Op deze manier worden de belangrijkste lessen uit eerdere fondservaringen, waaronder het LEF, meegenomen in de inrichting van het Brightlands Future Fund.

De formele evaluatie van het LEF en de daarin opgenomen lessons learned worden separaat met Provinciale Staten gedeeld zodra deze beschikbaar zijn.

5. Wordt gebruikmaking van meerdere fondsen waarin de Provincie participeert voor eenzelfde initiatief uitgesloten? Cq. hoe voorkomen we dat de multiplier wordt gehaald met geld uit andere fondsen met provinciaal geld?

Gebruikmaking van meerdere fondsen waarin de Provincie participeert voor hetzelfde initiatief wordt niet op voorhand uitgesloten; stapeling is binnen de kaders mogelijk en kan juist gewenst zijn om in de opschalingsfase grotere tickets en passende financieringsarrangementen te realiseren. Wel moet iedere investering zelfstandig passen binnen het doel en mandaat van het betreffende fonds. Om te voorkomen dat de multiplier "kunstmatig" wordt gehaald met provinciale middelen, wordt de hefboomwerking transparant gerapporteerd door het onderscheid expliciet te maken tussen provinciaal (publiek) kapitaal en overige, additionele middelen; zo blijft inzichtelijk hoeveel extern/privaat kapitaal daadwerkelijk wordt aangetrokken.

6. GS laat ruimte voor eventuele structurele participatie van externe partners in het Fonds of in deelfondsen (besluitvorming PS). Hoe ver wil GS daarin gaan i.r.t. het aandeel zeggenschap?

Het aantrekken van externe investeerders is bedoeld om extra investeringskracht en marktkennis naar Limburg te halen. Structurele participatie vindt alleen plaats binnen door Provinciale Staten vastgestelde kaders en wordt afzonderlijk ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd.

7. De Provincie is (voorlopig) enig aandeelhouder. Wie zijn dan de deelnemers aan de AvA?

Wanneer de Provincie enig aandeelhouder is, bestaat de Algemene Vergadering van Aandeelhouders uit de Provincie Limburg. Gedeputeerde Staten vervullen daarbij de aandeelhoudersrol binnen de kaders die door Provinciale Staten zijn vastgesteld.

8. Waarom wordt SIS 4.0. niet integraal toegepast maar alleen op het governance deel? Beide documenten zijn intern toch gelijktijdig opgesteld?

Sturing in Samenwerking (SiS) 4.0 is inderdaad parallel ontwikkeld aan het Brightlands Future Fund, maar is nog niet door Provinciale Staten vastgesteld. Daarom kan dit nieuwe kader nog niet integraal als formele basis voor het fonds worden gebruikt. Gedeputeerde Staten hebben er wel voor gekozen om de governance-uitgangspunten uit SiS 4.0 alvast toe te passen bij de kaders van de inrichting van het fonds. Dat zijn met name de onderdelen die zien op transparantie, rolzuiverheid en toezicht. Deze versterken juist de sturing en verantwoording en lopen niet vooruit op politieke besluitvorming. Voor de formele juridische en procedurele kant wordt daarom uitgegaan van het huidige geldende kader (SiS 3.0), totdat Provinciale Staten over SiS 4.0 heeft besloten. Daarmee wordt enerzijds voortgang gemaakt met het fonds en anderzijds de kaderstellende rol van Provinciale Staten gerespecteerd.

9. Waarom niet eerst SIS 4.0 vaststellen en dan dit PS voorstel onder SIS 4.0?

Gedeputeerde Staten hebben ervoor gekozen de oprichting van het Brightlands Future Fund niet te vertragen in afwachting van de formele vaststelling van Sturing in Samenwerking 4.0 (SiS 4.0). De investeringsopgave op het gebied van innovatie en het versterken van het vestigingsklimaat vraagt om voortgang. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen het formeel geldende kader en de inhoudelijke governance-principes. Voor de formele besluitvorming en procedures wordt uitgegaan van het momenteel geldende kader van SiS 3.0, aangezien SiS 4.0 nog niet door Provinciale Staten is vastgesteld. Tegelijkertijd worden de governance-uitgangspunten uit SiS 4.0, zoals transparantie, rolzuiverheid en goed toezicht, al toegepast bij de inrichting van het fonds. Op deze manier wordt enerzijds voortgang geboekt bij de oprichting van het fonds en wordt anderzijds de kaderstellende rol van Provinciale Staten gerespecteerd.

10. GS komt alleen terug naar PS bij afwijking van kaders. Hoe kan PS dan controleren?

Provinciale Staten stellen vooraf de inhoudelijke en financiële kaders vast waarbinnen het fonds opereert. Binnen deze kaders geven Gedeputeerde Staten invulling aan de uitvoering. Gedeputeerde Staten leggen periodiek verantwoording af over de voortgang en het functioneren van het fonds via rapportages en evaluaties. Daarnaast informeren zij Provinciale Staten actief over relevante ontwikkelingen, wezenlijke keuzes en risico’s binnen het fonds, ook wanneer formeel geen sprake is van een afwijking van de vastgestelde kaders. De fondsdocumentatie, waaronder statuten, governance-afspraken en investeringskaders, wordt bovendien ter inzage aan Provinciale Staten aangeboden. Hierdoor kunnen Provinciale Staten toetsen dat de verdere uitwerking binnen de door hen vastgestelde kaders blijft en hun controlerende rol uitoefenen.

Panteia
Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Kapitaalmarktstudie Limburg

Hoe goed matchen vraag en aanbod van kapitaal voor het Limburgse MKB met elkaar?

Jan de Kok, Ton Kwaak, Bob Kruithof (Panteia)
Floris van der Veen, Damo Holt (Rebel)

Zoetermeer, 29 maart 2019

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	**7**
1.1	Doelstelling van het onderzoek	7
1.2	Afbakening onderzoek	8
1.3	Interpretatie resultaten onderzoek	9
1.4	Leeswijzer	11
2	**Kapitaalbehoefte 2019 - 2023**	**13**
2.1	Inleiding	13
2.2	Aanpak berekenen kapitaalbehoefte	13
2.3	Bedrijven met kapitaalvraag	13
2.4	De verwachte kapitaalbehoefte voor 2019	16
2.5	De verwachte kapitaalbehoefte voor 2020 – 2023	23
2.6	Conclusies vraag naar kapitaal	25
3	**Kapitaalaanbod 2019 - 2023**	**27**
3.1	Inleiding	27
3.2	Aanpak berekenen aanbod van kapitaal	27
3.3	Kapitaalaanbieders	28
3.4	Het verwachte kapitaalaanbod voor 2019	32
3.5	Het verwachte kapitaalaanbod voor 2020 - 2023	33
3.6	Conclusies aanbod van kapitaal	36
4	**Match tussen vraag en aanbod kapitaal**	**37**
4.1	Inleiding	37
4.2	Vraag en aanbod kapitaal: verhoudingen 2019	37
4.3	Vraag en aanbod 2019 in de startup fase	38
4.4	Vraag en aanbod 2019 in de groeifase	40
4.5	Vraag en aanbod 2019 in de volwassen fase	41
4.6	Vraag en aanbod: verwachtingen 2020 – 2023	42
4.7	Conclusies confrontatie vraag en aanbod	43
5	**Terugblik: ontwikkelingen 2012 - 2018**	**47**
5.1	Inleiding	47
5.2	Ontwikkeling van de kapitaalbehoefte	47
5.3	Ontwikkeling van het kapitaalaanbod	48
5.4	Vraag en aanbod: ontwikkeling van aandeel afgewezen aanvragen	49
5.5	Conclusies terugblik	50
6	**Samenvatting en conclusies**	**51**
6.1	De kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB voor 2019, met een doorkijk voor de jaren 2020 – 2023	51
6.2	Het kapitaalaanbod voor het Limburgse MKB voor 2019, met een doorkijk voor de jaren 2020 – 2023	51
6.3	De balans tussen de vraag naar en het aanbod van kapitaal in Limburg voor alle fases van bedrijfsontwikkeling	52
6.4	Het verschil tussen de kapitaalmarkt voor het Limburgse MKB in 2012 en nu inzichtelijk	54

Bijlagen **55**
Bijlage 1 Begrippenlijst 56
Bijlage 2 Afbakening van sectoren en grootteklassen 59
Bijlage 3 Onderzoeksverantwoording vraaganalyse 63
Bijlage 4 Onderzoeksverantwoording aanbodanalyse 69
Bijlage 5 Vragenlijst 83
Bijlage 6 Geïnterviewde / betrokken personen 103

Management summary

Inleiding

Dit rapport gaat in op de mogelijke mismatch tussen de vraag naar kapitaal door het Limburgse MKB en het relevante aanbod. De huidige (2019) situatie wordt in beeld gebracht, er wordt een doorkijk naar de jaren 2020 -2023 gegeven, en er is een korte terugblik op de ontwikkelingen sinds 2012.

De kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB

In 2019 hebben circa 7.000 (van de ruim 70.000) Limburgse MKB-bedrijven een externe kapitaalbehoefte. Deze bedraagt gemiddeld circa € 200.000, in totaal maakt dat € 1,2 miljard. Microbedrijven (excl. ZZP-ers) en kleine bedrijven zijn elk verantwoordelijk voor een derde van dit bedrag; ZZP-ers voor bijna een kwart, en middelgrote bedrijven ruim 10%. Ongeveer 85% van de € 1,2 miljard verwachte kapitaalbehoefte is afkomstig van volwassen bedrijven; bijna 11% van bedrijven in de groeifase, en ruim 5% van startups. Meer dan driekwart van de vraag betreft vreemd vermogen, het restant eigen vermogen.

Bedrijven beschouwen de (huis)bank als een belangrijke aanbieder van kapitaal. In *aantallen* gemeten, betreft een zeer groot deel van de kapitaalvraag kleinere (minder dan € 250.000) tickets. Driekwart van het totaalbedrag betreft echter grotere tickets, vooral als gevolg van het feit dat er ook een aantal miljoenentickets is.

Naar verwachting zal de vraag naar kapitaal in de periode 2020 - 2023 door het Limburgse MKB verder toenemen. Anderzijds is de kapitaalvraag laag in vergelijking met 2012; de grote vraag in 2012 is echter deels een reactie op de toen aflopende economische crisis (inhaalvraag).

Het kapitaalaanbod voor het Limburgse MKB

In totaal bedraagt het jaarlijks aanbod van kapitaal circa € 1 miljard. Daarvan is 67% primair gericht op de volwassenheidsfase, 25% op de groeifase, en 8% op de startup fase. Ongeveer 90% bestaat uit vreemd vermogen en 10% uit eigen vermogen. Veel aanbieders van kapitaal zijn betrekkelijk neutraal voor wat betreft ticket size van groter of kleiner dan € 250.000: het gaat ze er vooral om of er aan aantrekkelijke propositie is, veel partijen kunnen een redelijk breed aanbod aan ticket sizes bieden, hoewel er wel vaak plafonds aan de orde zijn (bijvoorbeeld tot maximaal € 2,5 miljoen).

Aanbod gericht op de startup fase omvat 8% van het totale kapitaalaanbod. Daarbij gaat het meer om eigen vermogen dan om vreemd vermogen. Aanbod gericht op de groeifase betreft ongeveer 25% van het totale aanbod van kapitaal. Vreemd vermogen is hier dominant ten opzichte van eigen vermogen. Het aanbod richting volwassen bedrijven is met afstand het grootste aanbod (67%) binnen het totale kapitaalaanbod. Dit is grotendeels vreemd vermogen.

De verwachting is dat het aanbod in de periode 2020 - 2023 geleidelijk wat zal afnemen, aangezien enkele regiofondsen in principe uit hun middelen dan wel uitzetperiode lopen.

Overall tekort aan kapitaal, in het bijzonder in volwassenheidsfase

Als totaalbeeld geldt voor het MKB in Limburg een geschat tekort aan kapitaal van circa € 173 miljoen in 2019. Dit betreft vooral de volwassenheidsfase en in het bijzonder de topsectoren. In de volwassenheidsfase gaat het zowel om tekorten bij vreemd als eigen vermogen. Voor de startup-fase en groeifase is er in het algemeen ruim aanbod bij zowel eigen vermogen als vreemd vermogen.

Voldoende vermogen voor groeifase

Er is per saldo voldoende kapitaal voor bedrijven in de groeifase beschikbaar, vooral MKB-Breed. Voor de topsectoren liggen in deze fase vraag en aanbod relatief dicht bij elkaar.

Mismatch tussen vreemd en eigen vermogen in startup fase

Voor de startup fase is een ruim aanbod aanwezig, maar er is sprake van een verschil naar type kapitaal: er is een ruim aanbod aan eigen vermogen (vooral voor topsectoren) en een (licht) tekort aan vreemd vermogen. Dat tekort aan vreemd vermogen doet zich vooral in MKB-Breed voor.

Conclusie vraag-aanbodconfrontatie Limburg

	Totaal aanbod- vraag	Specifieke karakteristieken			
		Naar type vermogen		Naar sector	
		Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Topsectoren	MKB breed
Totaal	-/-	-/-	-	-/-	+
Startup	+	+	0	+	0
Groei	+	+	+	+	+
Volwassenheid	-/-	-/-	-	-/-	0

+/+ Ruim aanbodoverschot (> € 150 mln.)
+ Aanbodoverschot (€ 5 mln. tot en met € 150 mln.)
0 Vraag / aanbod in evenwicht (van aanbodtekort van € 5 mln. tot en met aanbodoverschot van € 5 mln.)
- Aanbodtekort (€ 5 mln. tot en met € 150 mln.)
-/- Ruim aanbodtekort (> € 150 mln.)

In grote lijnen concluderen we dat het ruime aanbod van kapitaal in de startup- en groeifase wat zal teruglopen (doordat enkele regionale fondsen uit hun middelen lopen/ aflopen) en het tekort aan kapitaal in de volwassenheidsfase wat groter zal worden. Dit laatste komt door een verwachte lichte doorgroei van de vraag.

1 Inleiding

1.1 Doelstelling van het onderzoek

De afgelopen jaren is er veel veranderd op de (inter)nationale kapitaalmarkten. Dit betreft zowel de vraag naar kapitaal als het aanbod van kapitaal. Veel van deze veranderingen zijn het gevolg geweest van de kredietcrisis, welke diepe sporen in zowel de financiële als de reële economie heeft getrokken.

De kredietcrisis heeft bijvoorbeeld voor aangescherpt toezicht op de financiële markten en op de kredietverstrekking gezorgd. De financiële stromen naar het bedrijfsleven namen hierdoor af, voornamelijk voor het MKB. Hierdoor is tot begin 2017 sprake geweest van een geleidelijke daling van de uitstaande leningen van grootbanken aan het MKB (zie Figuur 1). Opeenvolgende metingen van de Financieringsmonitor en de Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) laten zien dat aanvragen van kleinere bedrijven vaker worden afgewezen dan van grotere bedrijven. Inmiddels zit de Nederlandse economie weer een aantal jaren in de lift. Sinds 2017 neemt de kredietverlening door grootbanken aan het MKB weer toe en worden kapitaalaanvragen door bedrijven weer vaker toegekend.

Figuur 1 uitstaande leningen van de drie Nederlandse grootbanken aan het Nederlandse MKB, in € miljarden

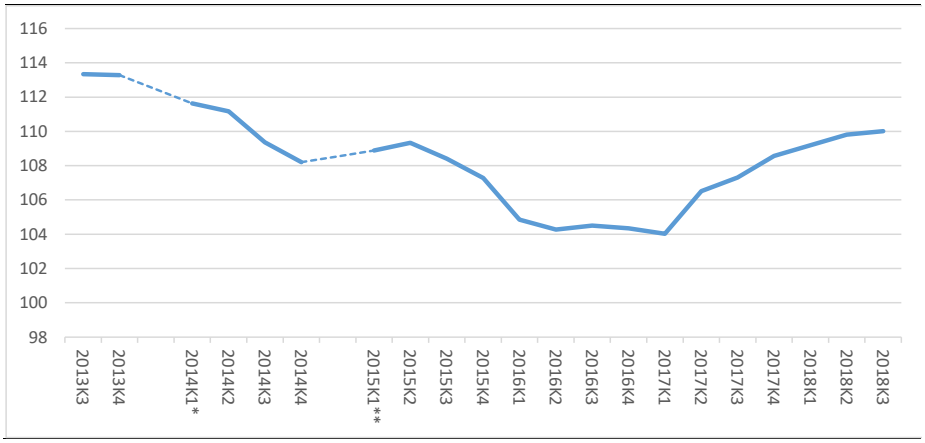

**, **: Breuk in de cijfers vanwege verbeterde aanlevering van de cijfers door een van de rapporteurs.*
Bron: DNB, 2019

In het licht van deze recente veranderingen op de kapitaalmarkt wil de Provincie Limburg weten of de huidige kapitaalmarkt voor het Limburgse MKB in de jaren na de financiële crisis veranderd is en heeft Provincie Limburg behoefte om inzicht te krijgen in vraag naar en aanbod van kapitaal voor het Limburgse MKB voor de komende jaren.

De provincie Limburg heeft daarom Panteia en Rebel gevraagd om de volgende 4 onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Maak de kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB voor 2019 inzichtelijk, met een doorkijk voor de jaren 2020 - 2023.
2. Maak het kapitaalaanbod voor het Limburgse MKB voor 2019 inzichtelijk, met een doorkijk voor de jaren 2020 - 2023.
3. Bepaal in hoeverre de vraag naar en het aanbod van kapitaal in Limburg voor alle fase van bedrijfsontwikkeling in balans zijn.

4. Maak het verschil tussen de kapitaalmarkt voor het Limburgse MKB in 2012 en nu inzichtelijk (dit betreft zowel de kapitaalbehoefte als het kapitaalaanbod).

1.2 Afbakening onderzoek

Om rekening te houden met de grote verschillen die er tussen bedrijven bestaan, maakt dit onderzoek onderscheid naar ontwikkelfase, sector en grootteklasse van bedrijven. Deze classificaties zijn van belang voor de beleidsontwikkeling van de provincie Limburg.

1.2.1 Ontwikkelfase

De navolgende drie ontwikkelfasen van bedrijven worden onderscheiden:

1. Startup: dit zijn alle bedrijven die *maximaal 5 jaar oud zijn*. Deze afbakening wordt bijvoorbeeld ook voor de SAFE gebruikt (Survey on the access to finance of Enterprises, een financieringsmonitor van de ECB en de Europese Commissie).
2. Groeifase: bedrijven die (a) geen startup zijn, (b) nu minstens 10 werknemers in dienst hebben en (c) verwachten dat hun omzet de komende drie jaar met minstens *10% per jaar* zal groeien, worden als een bedrijf in de groeifase beschouwd. Deze definitie wordt ook door CBS gebruikt bij het in kaart brengen van snelgroeiende bedrijven[1].
3. Volwassen: alle overige bedrijven.

Deze indeling naar ontwikkelfase is van belang omdat de kapitaalbehoefte van bedrijven sterk verschilt per ontwikkelfase.

1.2.2 Sectoren

De studie richt zich mede op het innovatieve Limburgse bedrijfsleven. Startpunt voor de beantwoording van de vraag welke bedrijven als innovatief kunnen worden aangemerkt is de door het Ministerie van EZK gegeven indeling in Topsectoren. De daar gedefinieerde sectoren Energie en Water blijven buiten beschouwing omdat ze voor Limburg minder relevant zijn. Anderzijds beschouwt de provincie Limburg de toeristische sector wel als innovatief.

Uit praktische overwegingen zijn de innovatieve sectoren geheel in termen van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) gedefinieerd. Tabel 1 toont de gehanteerde indeling in 7 innovatieve sectoren, en een groep overig bedrijfsleven (hier ook wel 'MKB-Breed' genoemd). In Bijlage 2 wordt de gehanteerde indeling in detail beschreven.

De vraag naar kapitaal is in dit onderzoek bepaald aan de hand van een enquête onder het Limburgse MKB. Om toch voldoende waarnemingen per sector te hebben om statistisch verantwoorde conclusies te kunnen trekken kan niet voor elke innovatieve deelsector afzonderlijk worden gerapporteerd. In tabellen in dit rapport worden om die reden drie groepen sectoren onderscheiden:

- Industriële topsectoren: life science, chemie en materialen (exclusief life science), agro/food, en overige innovatieve industrie
- Niet-industriële topsectoren: smart services, logistiek, en toerisme
- MKB-Breed

[1] Er bestaat ook een striktere afbakening (die o.a. door OECD en Eurostat wordt gebruikt, zie https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-RA-07-010-EN.pdf)) waarbij als ondergrens een jaarlijkse groei van minstens 20% (voor drie achtereenvolgende jaren) wordt gehanteerd. Deze indeling is voor dit onderzoek niet bruikbaar (de enquête waar dit onderzoek op gebaseerd is bevat slechts 44 bedrijven die aan dit criterium voldoen).

Niettemin wordt in de tekst waar mogelijk aangegeven of er aanwijzingen zijn dat kapitaalbehoefte in sommige innovatieve deelsectoren hoger of juist lager is dan in andere deelsectoren.

Tabel 1 Sectorindeling

Sector	*SBI codes*
life science	C21, C266, C325, M721
chemie en materialen, exclusief life science	C19, C20, C22
overige innovatieve industrie	C24, C25, C261, C262, C263, C264, C265, C267, C268, C27, C28, C29, C30, C321, C322, C323, C324, C329, C33
agro/food	A01, A03, C10, C11
smart services	J62, J63
logistiek	H491, H492, H494, H495, H502, H504, H512, H52, H53
toerisme	I, N79, R
overige bedrijven (MKB-Breed)	A02, B, C12, C13, C14, C15, C16, C17, C18, C23, C31, D, E, F, G, H493, H501, H503, H511, J58, J59, J60, J61, M69, M70, M71, M722, M73, M74, M75, N77, N78, N80, N81, N82, S
totaal bedrijven (excl. financiële dienstverlening)	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, M, N, R, S

Bron: Panteia (2019)

1.2.3 Grootteklassen

Het MKB wordt gedefinieerd als bedrijven met maximaal 250 fulltime equivalenten (FTE). Binnen het MKB wordt onderscheid gemaakt tussen microbedrijven (minder dan 10 FTE), kleine bedrijven (tussen 10 en 50 FTE), en middelgrote bedrijven (tussen 50 en 250 FTE). In dit onderzoek wordt binnen de categorie microbedrijven de groep ZZP-ers afzonderlijk onderscheiden. In Bijlage 2 wordt de gehanteerde indeling naar bedrijfsgrootte in detail beschreven.

1.3 Interpretatie resultaten onderzoek

Deze kapitaalmarktanalyse brengt de omvang en samenstelling van vraag en aanbod van kapitaal voor het Limburgse MKB in kaart, voor alle ontwikkelfases, sectoren en grootteklassen. Bij de interpretatie van de resultaten is het belangrijk om met een aantal aspecten rekening te houden.

Veel factoren betrokken

Zoals het EIF stelt in haar ex-ante assessment framework voor kapitaalmarktstudies[2]: '*Against the background of an environment of imperfect information and uncertainty, there is no perfect solution to assess (ex-ante) SME finance market gaps and the correct quantification of these gaps is impossible*'. Daarvoor is de markt te intransparant en is de dynamiek in zowel vraag als aanbod te groot.

De hierna te presenteren uitkomsten moeten daarom niet als de 'precieze' beschikbaarheid van (of de vraag naar, dan wel tekorten aan) kapitaal geïnterpreteerd kunnen worden. Het zijn wel realistische, goed onderbouwde schattingen.

[2] European Investment Fund, *Guidelines for SME Access to Finance Market Assessments (GAFMA)*, Working paper 2014/22, Luxembourg (https://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_22_gafma_april14_fv.pdf). Dat rapport vormt de methodologische basis voor de voorliggende studie.

Vraag lokt aanbod uit
Er is in wezen sprake van een kip-ei discussie. In de financieringspraktijk bepaalt de aanwezige individuele vraag (zijn er goede proposities?) mede het aanbod aan kapitaal. Geld vloeit naar waar zich goede financieringskansen voordoen. Sommige aanbieders kapitaliseren zich daarvoor additioneel op de geldmarkt. Dit komt in de praktijk vooral voor bij private aanbieders van kapitaal, zoals venture capital, private equity, institutionals en bancaire financiering. Deze zijn - in tegenstelling tot bijvoorbeeld publieke fondsen - niet altijd aan specifiek gelimiteerde budgetten gebonden.

Grenzeloos kapitaal
Kapitaal (behalve publieke middelen vanuit de Rijksoverheid en regiofondsen) kent geen grenzen. Venture capital, private equity en bijvoorbeeld institutioneel of bancair geld laat zich niets gelegen liggen aan regionale of landsgrenzen: het gaat om de kwaliteit en aantrekkelijkheid van de business case, vertaald in een goed business plan. De informals-markt is in theorie weliswaar grenzeloos, maar in de praktijk gaat het wel vaak om regionale netwerken. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld crowdfunding of kredietunies.

Grensoverschrijdend karakter regionale kapitaalmarkt?
Uit de gevoerde gesprekken met grootbanken en regionale fondsen lijkt er niet of nauwelijks sprake te zijn van een grensoverschrijdende markt voor MKB-financieringen in Limburg. Noch vanuit Limburg naar elders, noch van elders naar Limburg.

Vanuit de campussen zijn er wel relaties met Leuven-Aken. Dit leidt af en toe tot gezamenlijke deals met LRM (ROM van Belgisch Limburg). Op gebied van venture capital/private equity zijn er incidentele deals (bv. Agora –België, High Tech Grunder Fund -Duitsland), net als incidenteel met banken (KBC-België, Deutsche Bank, en NRW-bank –Duitsland). Wel zijn er 'strategen' in de markt: multinationals die azen op overnames op het juiste moment. Ten aanzien van informals werkt LIOF wel aan een breder netwerk in samenwerking met het Business Angels Netwerk (BAN) Vlaanderen en Düsseldorf. Overigens bestaan huidige informals-groepjes soms al uit allerlei nationaliteiten.

Aanbieders zetten geen sectorgrenzen
Ook de sectorale allocatie van beschikbare middelen (voor de topsectoren en MKB-Breed) is een theoretisch construct. Net als bij regiogrenzen geldt dat wanneer er onevenredig veel goede proposities beschikbaar zijn in deze sectoren, private partijen hier ook onevenredig in zullen investeren. Dit geldt opnieuw vanzelfsprekend niet voor publieke fondsen waar sectorale grenzen aan zijn gesteld.

Geen subsidies, geen persoonlijke leningen; maar wel relevant voor sommige aspecten
Subsidies maken geen onderdeel uit van deze studie naar vraag en aanbod van kapitaal, vooral omdat dit een wezenlijk ander product is: op voorhand is immers duidelijk dat er dan niets hoeft te worden terugbetaald. We brengen wel in kaart in hoeverre bedrijven met een kapitaalbehoefte ook naar subsidies kijken (zie Tabel 18), maar het daadwerkelijk gebruik van subsidies is niet onderzocht.

Ook persoonlijke leningen aan natuurlijke personen - die in de praktijk op zich ook gebruikt zouden kunnen worden om bedrijfjes mee op te starten - vallen buiten de

scope van dit onderzoek, hoewel deze wel een relevante factor zijn in de innovatie- en startup-fase van een bedrijf(je).

1.4 Leeswijzer

De opzet van deze rapportage is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt de huidige kapitaalbehoefte van het Limburgse bedrijfsleven in beeld gebracht, inclusief een vooruitblik naar 2023. In hoofdstuk 3 wordt het kapitaalaanbod in beeld gebracht: wat is de huidige situatie, en wat zijn de vooruitzichten tot 2023. Vervolgens analyseert hoofdstuk 4 de huidige match tussen vraag naar, en aanbod van kapitaal, en worden toekomstige ontwikkelingen geschetst. In hoofdstuk 5 wordt de huidige situatie en de verwachte toekomstige ontwikkelingen in historisch perspectief geplaatst. Hoofdstuk 6 vat de bevindingen samen.

2 Kapitaalbehoefte 2019 - 2023

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB. In paragraaf 2.2 bespreken we op basis van welke factoren de kapitaalbehoefte berekend wordt, waarna in paragraaf 2.3 de bedrijven met een kapitaalbehoefte beschreven worden. In paragraaf 2.4 wordt deze informatie gebruikt om de verwachte kapitaalbehoefte voor 2019 te bepalen. Paragraaf 2.5 gaat in op de verwachte ontwikkeling van de kapitaalbehoefte en paragraaf 3.6 sluit het hoofdstuk met de belangrijkste conclusies af.

2.2 Aanpak berekenen kapitaalbehoefte

Voor 2019 wordt de totale vraag naar kapitaal berekend als het product van drie factoren:

- het totaal aantal zelfstandige bedrijfsvestigingen;
- het deel van de bedrijven met een kapitaalvraag;
- de gemiddelde kapitaalvraag per bedrijf van bedrijven met een kapitaalvraag.

Nevenvestigingen blijven buiten beschouwing, omdat ze niet zelfstandig financieringsbeslissingen nemen (zie paragraaf 1.2.3).

2.3 Bedrijven met kapitaalvraag

2.3.1 Het aantal zelfstandige bedrijfsvestigingen

Het totaal aantal zelfstandige bedrijfsvestigingen in Limburg is bepaald op basis van administratieve gegevens. Begin 2019 telt Limburg bijna 71.000 zelfstandige bedrijfsvestigingen binnen de te onderzoeken sectoren. Tabel 2 laat zien hoe deze bedrijven verdeeld zijn over de onderzochte sectoren en grootteklassen. Dit zijn vrijwel alle bedrijven in het bedrijfsleven. De meeste hoofdvestigingen (73%) zijn ZZP-ers en slechts 0,3% zijn middelgrote bedrijven. Limburg telt slechts 30 hoofdvestigingen met meer dan 250 FTE[3].

[3] Het totaal aantal vestigingen met meer dan 250 FTE is groter, omdat er grote bedrijven zijn met meerdere nevenvestigingen die elke meer dan 250 fte hebben. Deze nevenvestigingen worden hier niet meegeteld.

Tabel 2 Onderzochte bedrijfspopulatie: aantal hoofdvestigingen met 1 of meer werkzame personen in Limburg, naar sector en grootteklasse, 2019

Sector	*Grootteklasse*				
	ZZP	*Micro (excl. ZZP)*	*Klein*	*Midden*	*MKB*
agro/food	2.035	1.814	138	15	4.002
life science	245	114	27	3	389
Chemie, exclusief life science	61	45	35	16	157
overige innovatieve industrie	970	363	197	49	1.579
smart services	2.240	423	46	6	2.715
Logistiek	985	481	153	34	1.653
Toerisme	6.719	3.064	300	14	10.097
MKB-Breed	38.126	10.789	1.110	91	50.116
totaal bedrijfsleven	51.381	17.093	2.006	228	70.708

Bron: Panteia, op basis van VRL (Vestigingen Register Limburg), 2019

Alle overige informatie die nodig is om de kapitaalbehoefte af te kunnen leiden is verzameld via een telefonische enquête onder 1003 bedrijven in Limburg (zie Bijlage 3 en Bijlage 5). Op basis van deze enquête is het bijvoorbeeld mogelijk om de bedrijvenpopulatie onder te verdelen naar de ontwikkelfase waar het bedrijf zich in bevindt. De uitkomsten van deze analyse staan in Tabel 3. Bijna driekwart van de bedrijven moet als volwassen worden beschouwd: ze bestaan al meer dan 5 jaar en verwachten niet de komende jaren met gemiddeld 10% per jaar te groeien.

Tabel 3 Schatting bedrijfspopulatie: aantal hoofdvestigingen met 1 of meer werkzame personen in Limburg, naar grootteklasse en fase, 2019

grootteklasse	*ontwikkelfase*			
	startup	groeifase	volwassen	totaal
ZZP	9.724	n.v.t.	41.657	51.381
microbedrijf excl. ZZP	1.805	212	15.076	17.093
Kleinbedrijf	115	415	1.476	2.006
Middenbedrijf	3	22	203	228
totaal MKB	11.647	649	58.412	70.708

ZZP-ers kunnen per definitie niet in de groeifase zitten (die is beperkt tot bedrijven met minstens 10 werkzame personen). Microbedrijven zijn gedefinieerd in termen van fte's, waardoor een deel van de microbedrijven 10 of meer werkzame personen kan hebben. Een deel van deze microbedrijven is (afhankelijk van hun groei-ambitie) als groeier geclassificeerd.
Bron: Panteia (2019), mede op basis van VRL

2.3.2 Het aandeel bedrijven met een kapitaalvraag

Tabel 7 laat zien dat in totaal 10% van de MKB-bedrijven in 2019 een kapitaalbehoefte verwacht te hebben (de doelen waarvoor deze bedrijven financiering zoeken worden in paragraaf 2.4.3 besproken). Bij kleine en vooral middelgrote bedrijven ligt het percentage met een verwachte kapitaalbehoefte duidelijk boven het gemiddelde, bij ZZP-ers ligt het aandeel net eronder en bij microbedrijven fractioneel boven het gemiddelde. De positieve correlatie tussen bedrijfsgrootte en het hebben

van een kapitaalbehoefte ligt voor de hand aangezien kleinere bedrijven minder vaak investeringsprojecten hebben.

Het aandeel bedrijven met een verwachte kapitaalbehoefte lijkt betrekkelijk laag. Uit de verschillende edities van de Financieringsmonitor bijvoorbeeld blijkt dat steeds tussen 20% en 25% van de bedrijven verwacht het komende jaar een externe financieringsbehoefte te hebben. Daarbij moet wel worden bedacht dat in de Financieringsmonitor bedrijven met 1 werkzaam persoon niet werden meegenomen, en hier juist wel. Omdat deze ZZP-ers een groot deel van de totale populatie van MKB-bedrijven uitmaken en het aandeel van bedrijven dat externe financiering zoekt in deze groep het laagst is (Tabel 4) verklaart dat een groot deel van het verschil met andere bronnen. Voor klein- en middenbedrijf is het aandeel bedrijven met een verwachte financieringsbehoefte in Limburg ruwweg in overeenstemming met de uitkomsten van de Financieringsmonitor. Het aandeel van bedrijven met een verwachte financieringsbehoefte in het microbedrijf (excl. ZZP-ers) in Limburg is wel lager dan het overeenkomstige (landelijke) cijfer uit de Financieringsmonitor.

Tabel 4 Aandeel en aantal bedrijven met kapitaalbehoefte, per grootteklasse en ontwikkelfase, 2019

Grootteklasse	*Percentage*	*Totaal Bedrijven**
ZZP	8%	4300
Microbedrijf excl. ZZP	12%	2000
Kleinbedrijf	22%	400
Middenbedrijf	25%	100
Totaal*	10%	6800

**: Het totaal aantal bedrijven per grootteklasse met een verwachte kapitaalbehoefte is afgerond op 100-tallen.*
Bron: Panteia (2019)

2.3.3 De gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf

Zoals Tabel 5 laat zien is er sprake van een positief verband tussen bedrijfsgrootte en de gemiddeld verwachte kapitaalbehoefte: als grotere bedrijven kapitaal nodig hebben, hebben ze gemiddeld genomen behoefte aan meer kapitaal dan kleinere bedrijven.

Tabel 5 Verwachte gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf, voor bedrijven met een kapitaalvraag, in € mln., in 2019

Grootteklasse	*Gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf met kapitaalvraag*
ZZP	0,1
Micro excl. ZZP	0,2
Klein	0,9
Midden	2,5
Totaal	0,2

Bron: Panteia (2019)

2.4 De verwachte kapitaalbehoefte voor 2019

2.4.1 *Algemene beeld*

Op basis van de informatie uit vorige paragraaf kan totale kapitaalbehoefte voor Limburgse MKB berekend worden. Zo geldt bijvoorbeeld dat Limburg ruim 51.000 ZZP-ers telt, waarvan 8% verwacht dat ze in de loop van 2019 een kapitaalvraag zullen hebben; in 2019 hebben dus ruim 4.000 ZZP-ers een kapitaalvraag; deze bedraagt gemiddeld (bijna) € 100.000. De totale kapitaalbehoefte voor ZZP-ers voor 2019 komt zo uit op € 282 miljoen. Voor het gehele MKB in Limburg komt de totale verwachte kapitaalbehoefte uit op € 1.218 miljoen (zie Tabel 6).

Tabel 6 Verwachte kapitaalbehoefte per grootteklasse, 2019

Grootteklasse	*Aantal bedrijven*	*Bedrijven met verwachte kapitaalvraag*	*Gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf met kapitaalvraag in miljoen € per jaar*	*Totale kapitaalbehoefte in miljoen € per jaar*	*Totale kapitaalbehoefte (relatief)*
ZZP	51381	8%	0,1	282	23%
Micro excl. ZZP	17093	12%	0,2	401	33%
Klein	2006	22%	0,9	391	32%
Midden	228	25%	2,5	144	12%
Totaal	70708	10%	0,2	1218	100%

Door afrondingen kunnen vermelde cijfers iets afwijken van de uitkomsten van de formule 'totale kapitaalbehoefte = aantal bedrijven x aandeel bedrijven met verwachte kapitaalvraag x gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf'.
Bron: Panteia (2019)

Er is een positieve samenhang tussen grootteklasse en het aandeel bedrijven met een verwachte kapitaalvraag. Zo hebben microbedrijven (exclusief ZZP) duidelijk minder vaak een verwachte kapitaalbehoefte dan kleine en middelgrote bedrijven. Toch is de totale verwachte kapitaalbehoefte voor de microbedrijven het grootste, omdat Limburg veel meer microbedrijven dan kleine en middelgrote bedrijven heeft.

2.4.2 *Kapitaalbehoefte per ontwikkelfase, grootteklasse, sector, type vermogen en ticket size*

In Tabel 7 is aangegeven hoeveel van de onderzochte bedrijven in 2019 een kapitaalbehoefte verwachten te hebben, onderscheiden naar bedrijfsgrootte en ontwikkelfase; Tabel 8 bevat dezelfde informatie maar dan onderscheiden naar sector. Het aandeel MKB-bedrijven met een kapitaalbehoefte is het grootst bij bedrijven in de groeifase: 15% van deze bedrijven verwacht in 2019 een kapitaalbehoefte te hebben. Voor startups en volwassen bedrijven is dit 9%. Dat bedrijven in de groeifase vaker een kapitaalbehoefte verwachten ligt, gezien hun ontwikkelfase, voor de hand.

De topsectoren hebben een bovengemiddelde aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte terwijl de overige bedrijven een lager dan gemiddeld aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte hebben. Tussen de verschillende deelsectoren binnen de industriële topsectoren zit veel variantie; waar de chemie en materialen en overige innovatieve industrie beide onder het gemiddelde zitten, zit de Agri&food

sector juist ruim boven het gemiddelde voor wat betreft het aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte.

Tabel 7 Aandeel en aantal bedrijven met kapitaalbehoefte, per grootteklasse en ontwikkelfase, 2019

Grootteklasse			*Ontwikkelfase*		*Totaal*
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Percentage**	*Bedrijven***
ZZP	9%	n.v.t.	8%	8%	4300
Microbedrijf excl. ZZP	13%	-	11%	12%	2000
Kleinbedrijf	-	28%	21%	22%	400
Middenbedrijf	-	-	24%	25%	100
Totaal*	9%	15%	9%	10%	6800

-: aantal waarnemingen te gering (<40) om over te kunnen rapporteren;
**: de totalen per ontwikkelfase zijn berekend voor bedrijven uit alle grootteklassen. In sommige gevallen is het aantal waarnemingen te gering om hier een afzonderlijk percentage over te rapporteren, maar deze waarnemingen zijn wel gebruikt bij het berekenen van het totaalpercentage voor elke ontwikkelfase. Idem voor de totalen per grootteklasse;*
n.v.t.: ZZP-ers kunnen per definitie niet in de groeifase zitten (die is beperkt tot bedrijven met minstens 10 werkzame personen);
***: Het totaal aantal bedrijven per grootteklasse met een verwachte kapitaalbehoefte is afgerond op 100-tallen.*
Bron: Panteia (2019)

Tabel 8 Aandeel en aantal bedrijven met kapitaalbehoefte, per sector en ontwikkelfase, 2019

Sector			*Ontwikkelfase*		*Totaal*
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Percentage*	*Bedrijven**
Topsectoren	15%	23%	15%	15%	3100
MKB-Breed	5%	29%	7%	7%	3700
Totaal	9%	26%	9%	10%	6800

**: Het totaal aantal bedrijven per grootteklasse met een verwachte kapitaalbehoefte is afgerond op 100-tallen.*
Bron: Panteia (2019)

Wat is de totale kapitaalbehoefte van deze bedrijven?
Tabel 9 geeft de totale verwachte kapitaalbehoefte per grootteklasse en ontwikkelfase weer. De groep volwassen bedrijven heeft de grootste totale kapitaalbehoefte, met daarna bedrijven in de groeifase en als kleinst bedrijven in de startup fase. Dit is een natuurlijk gevolg van het feit dat het merendeel van de bedrijven in de groep volwassen bedrijven valt, hierdoor is de totale kapitaalbehoefte van volwassen bedrijven ook het grootst. Kijkend naar de grootteklasse is het microbedrijf exclusief de ZZP-er de groep met de grootste verwachte kapitaalbehoefte. Dit is na de ZZP-ers de grootteklasse met de meeste bedrijven in de populatie.

Tabel 9 Verwachte kapitaalbehoefte per grootteklasse en ontwikkelfase (in € miljoen per jaar), 2019

Grootteklasse	*Ontwikkelfase*			
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Totaal**
ZZP	15	n.v.t.	267	282
Microbedrijf excl. ZZP	34	-	366	401
Kleinbedrijf	-	121	263	391
Middenbedrijf	-	-	137	144
Totaal*	56	129	1.033	1.218

-: te weinig waarnemingen (<40) om over te kunnen rapporteren;
**: de totalen per ontwikkelfase zijn berekend voor bedrijven uit alle grootteklassen. In sommige gevallen is het aantal waarnemingen te gering om hier een afzonderlijk bedrag over te rapporteren, maar deze waarnemingen zijn wel gebruikt bij het berekenen van het totaalbedrag voor elke ontwikkelfase. Idem voor de totalen per grootteklasse;*
n.v.t.: ZZP-ers kunnen per definitie niet in de groeifase zitten (die is beperkt tot bedrijven met minstens 10 werkzame personen)
Bron: Panteia (2019)

Tabel 10 geeft de totale verwachte kapitaalbehoefte per sector en ontwikkelfase weer. De verwachte kapitaalbehoefte voor de topsectoren is relatief gezien erg groot, MKB-Breed heeft meer dan dubbel zoveel bedrijven en een minder grote totale verwachte kapitaalbehoefte. Ondanks de geringe grootte van de topsectoren behoeven ze relatief gezien dus veel kapitaal. Zowel voor de topsectoren als voor MKB-Breed geldt dat de grootste verwachte kapitaalbehoefte voor bedrijven in de volwassen fase is.

Tabel 10 Verwachte kapitaalbehoefte per sector en ontwikkelfase (in € miljoen per jaar), 2019

Sector	*Ontwikkelfase*			
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Totaal*
Topsectoren	18	89	576	683
MKB-Breed	38	40	457	535
Totaal	56	129	1.033	1.218

Bron: Panteia (2019)

Een verdere verdieping van de verwachte kapitaalbehoefte per sector in 2019 is weergegeven in Tabel 11. Hierin zijn de topsectoren opgesplitst in industriële topsectoren en niet-industriële topsectoren zoals gedefinieerd in de inleiding. De industriële topsectoren hebben een totale verwachte kapitaalbehoefte die bijna even groot is als de niet-industriële topsectoren terwijl er in de populatie veel minder bedrijven onder vallen. Te zien valt dat de gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf voor de industriële topsectoren met €410.000 aanzienlijk hoger ligt dan het gemiddelde. Dit is dan ook de reden waarom de industriële topsectoren met weinig bedrijven toch een grote verwachte kapitaalbehoefte hebben; bedrijven in de industriële topsectoren met een verwachte kapitaalbehoefte verwachten gemiddeld veel meer kapitaal nodig te hebben dan gemiddeld.

Tabel 11 Verwachte kapitaalbehoefte per sector, 2019

Sector	*Aantal bedrijven*	*Bedrijven met verwachte kapitaalvraag*	*Gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf met kapitaalvraag in miljoen € per jaar*	*Totale kapitaalbehoefte in miljoen € per jaar*	*Totale kapitaalbehoefte (relatief)*
Industriële topsectoren	6.127	14%	0,4	313	26%
Niet-industriële topsectoren	14.465	16%	0,2	370	30%
MKB-Breed	50.116	7%	0,2	535	44%
Totaal	70.708	10%	0,2	1218	100%

**: in € miljoen per jaar. Door afrondingen kunnen vermelde cijfers iets afwijken van de uitkomsten van de formule 'totale kapitaalbehoefte = aantal bedrijven x aandeel bedrijven met verwachte kapitaalvraag x gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf'.*
Bron: Panteia (2019)

Type vermogen
De meeste bedrijven (90%) verwachten geen kapitaalbehoefte in 2019, bedrijven die wel een kapitaalbehoefte verwachten doen dit het meest voor vreemd vermogen zoals te zien in Tabel 12. De absolute en relatieve verwachte totale kapitaalbehoefte voor vreemd vermogen is dan ook het hoogst.

Tabel 12 Verwachte kapitaalbehoefte naar type vermogen, 2019

Type vermogen	*Aandeel bedrijven*	*Totale kapitaalbehoefte in € miljoen per jaar*	*Totale kapitaalbehoefte (relatief)*
Geen kapitaalbehoefte	90%	0	0%
Alleen eigen vermogen	2%	215	18%
Alleen vreemd vermogen	4%	591	49%
Eigen en vreemd vermogen	3%	411	34%
Totaal	100%	1218	100%

De percentages en bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de afgeronde percentages en bedragen komt hierdoor niet altijd exact overeen met de in de tabel opgenomen totalen.
Bron: Panteia (2019)

Een verdeling van de kapitaalbehoefte over eigen vermogen en/of vreemd vermogen voor de verwachte behoefte per ontwikkelfase is weergegeven in Tabel 13 en voor het aangevraagd vermogen per ontwikkelfase in

De percentages in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de percentages per rij komt hierdoor niet altijd op 100% uit.
Bron: Panteia (2019)

Tabel 14. Van alle ingediende aanvragen voor vermogen in 2018 is driekwart van aanvragen voor vreemd vermogen. Voor de verwachte behoefte is dit slechts bijna de helft, met een aanzienlijke groep bedrijven die een kapitaalbehoefte verwachten voor zowel eigen vermogen als vreemd vermogen. Dit kan betekenen dat er bedrijven vaker niet alleen vreemd vermogen gaan aanvragen in de toekomst, maar dit kan ook

betekenen dat bedrijven op dit moment nog niet zeker zijn wat ze precies gaan aanvragen (eigen vermogen, vreemd vermogen of beide) en het daarom voorlopig nog onder de categorie beide zetten.

Tabel 13 Behoefte aan eigen en/of vreemd vermogen (% bedrijven met kapitaalbehoefte) voor 2019

Grootteklasse	*Type vermogen*			
	EV	*VV*	*Beide*	*Totaal*
ZZP	-	-	-	-
Microbedrijf excl. ZZP	16%	55%	30%	100%
Kleinbedrijf	11%	45%	44%	100%
Middenbedrijf	-	-	-	-
Totaal	26%	45%	29%	100%

-: te weinig waarnemingen (<40) om over te kunnen rapporteren.

De percentages in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de percentages per rij komt hierdoor niet altijd op 100% uit.

Bron: Panteia (2019)

Tabel 14 Aanvraag ingediend voor eigen en/of vreemd vermogen (% bedrijven met kapitaalbehoefte) in 2018

Grootteklasse	*Type vermogen*			
	EV	*VV*	*Beide*	*Totaal*
ZZP	-	-	-	-
Microbedrijf excl. ZZP	12%	77%	11%	100%
Kleinbedrijf	3%	92%	5%	100%
Middenbedrijf	-	-	-	-
Totaal	13%	78%	9%	100%

-: te weinig waarnemingen (<40) om over te kunnen rapporteren.

De percentages in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de percentages per rij komt hierdoor niet altijd op 100% uit.

Bron: Panteia (2019)

De gemiddelde verwachte kapitaalbehoefte van bedrijven die alleen kapitaalbehoefte voor vreemd vermogen verwachten, is bijna drie keer zo hoog als die voor bedrijven die alleen een kapitaalbehoefte voor eigen vermogen verwachten. Er is echter ook een groep bedrijven die zowel eigen vermogen als vreemd vermogen verwacht (Tabel 12). Om tot een beter beeld te komen van de verwachte kapitaalbehoefte voor eigen vermogen en vreemd vermogen, wordt de categorie verwachte kapitaalbehoefte vreemd vermogen/eigen vermogen verdeeld over eigen vermogen en vreemd vermogen. Dit is gedaan door naar de actuele aanvragen te kijken van bedrijven die zowel eigen als vreemd vermogen hebben aangevraagd. De gewogen verdeling hiervan is vervolgens toegepast op de verwachte kapitaalbehoefte. Nadat de kapitaalbehoefte van deze bedrijven over eigen en vreemd vermogen is verdeeld, ontstaat het beeld van Tabel 15: de verwachte behoefte aan vreemd vermogen is meer dan drie keer zo hoog als die van de verwachte behoefte aan eigen vermogen.

Tabel 15 Verwachte kapitaalbehoefte per type vermogen en ontwikkelfase (in € miljoen per jaar), 2019

Type vermogen	*Ontwikkelfase*			
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Totaal*
Eigen vermogen	15*	6*	240*	262
Vreemd vermogen	41*	122*	793	957
Totaal	56	129	1.033	1.218

**: let op: deze inschatting is op minder dan 40 waarnemingen gebaseerd en is daarom minder nauwkeurig. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de bedragen komt hierdoor niet altijd op de vermelde totalen uit.*
Bron: Panteia (2019)

Ticket size

Het grootste deel van de totale kapitaalbehoefte wordt door bedrijven met een kapitaalbehoefte boven de €250.000 voor de rekening genomen, deze verwachte kapitaalbehoefte is drie keer zo groot als de verwachte kapitaalbehoefte onder de €250.000 zoals te zien in Tabel 16.

Tabel 16 Verwachte kapitaalbehoefte naar ticket size en ontwikkelfase (in € miljoen per jaar), 2019

ticket size	*Ontwikkelfase*			
	Startup	*Groeifase*	*Volwassen*	*Totaal*
< € 250 K	7*	4*	294	305
>= € 250 K	49*	124*	740	913
Totaal	56	129	1.033	1.218

**: let op: deze inschatting is op minder dan 40 waarnemingen gebaseerd en is daarom minder nauwkeurig. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De optelling van de bedragen komt hierdoor niet altijd op de vermelde totalen uit.*
Bron: Panteia (2019)

2.4.3 Doelen en aanbieders van kapitaal

Na een herverdeling van de antwoord categorieën (beschreven in bijlage 3) geeft Tabel 17 de verdeling van de doelen weer waarvoor bedrijven voor 2019 een financieringsbehoefte verwachten. Het merendeel van de bedrijven met een verwachte kapitaalbehoefte zoekt financiering voor de aanschaf van bedrijfsmiddelen en voor financiering voor huisvesting of verbouwing. Extra werkkapitaal, groei van het bedrijf en innovatie en R&D zijn ook doelen waarvoor veel bedrijven een kapitaalbehoefte verwachten.

Tabel 17 Verwachte kapitaalbehoefte: doelen waarvoor bedrijven voor 2019 financieringsbehoefte verwachten (in % van bedrijven met een verwachte financieringsbehoefte)

Doelen voor verwachte financieringsbehoefte	*Aandeel*
Aanschaf bedrijfsmiddelen	23%
Huisvesting of verbouwing	20%
Extra werkkapitaal	13%
Groei van het bedrijf	14%
Innovatie en R&D	14%
Overname van een bedrijf of bedrijfsonderdeel	3%
Herstructurering van de balans	6%
Herfinanciering van bestaande leningen	6%
Marketing, internet, sociale media	6%
Export / internationalisering	0%
Overige investeringen	8%

Percentages van het aantal bedrijven met een daadwerkelijke kapitaalbehoefte. Bedrijven konden meerdere redenen aangeven, waardoor de percentages in de tabel niet optellen tot 100%.
Bron: Panteia (2019)

In Tabel 18 is te zien waar bedrijven hun verwachte kapitaalbehoefte verwachten aan te vragen of te krijgen. De (huis)banken zijn aanbieders van kapitaal waar de meeste bedrijven verwachten hun kapitaalbehoefte te kunnen krijgen, met in totaal 59%. Financiële instrumenten van de provincie Limburg worden met slechts 4% van de bedrijven beperkt verwacht. 12% van de bedrijven met een verwachte kapitaalbehoefte verwacht dat ze zich op subsidies gaan oriënteren. Dit gebeurt meestal in combinatie met andere aanbieders[4].

[4] De steekproef bevat 8 bedrijven die verwachten dat ze een subsidieaanvraag zullen doen. 6 van deze 8 verwachten dat ze ook bij een of meerdere andere aanbieders van financiering een financieringsaanvraag zullen indienen.

Tabel 18 Verwachte kapitaalbehoefte: aanbieders bij wie bedrijven verwachten financiering aan te vragen of te krijgen.

Kapitaalverschaffers	*Aandeel*
Huisbank	37%
Andere bank	22%
Eigen bedrijf / moederbedrijf	19%
Subsidies	12%
Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder)	11%
Crowdfunding platforms	9%
Business angels of informal investors	9%
Bestaande aandeelhouders	5%
Leasing maatschappij	5%
Financiële instrumenten van de provincie Limburg, zoals LIOF, LEF, MKB-L, LBDF en Chemelot Ventures	4%
Leverancier (later betalen van leverancier)	2%
Familie en/of vrienden	2%
Afnemer (eerder laten betalen)	0%
Factoring maatschappij	0%
Kredietunie	0%
Qredits	0%
Anders	4%
Geen	2%
Weet niet	13%

Percentages van het aantal bedrijven met een daadwerkelijke kapitaalbehoefte. Bedrijven konden meerdere redenen aangeven, waardoor de percentages in de tabel niet optellen tot 100%.

Bron: Panteia (2019)

2.5 De verwachte kapitaalbehoefte voor 2020 – 2023

Ruim een kwart van de bedrijven kan niet aangeven of ze in de jaren 2020 – 2023 extra kapitaal verwachten nodig te hebben. Voor een deel komt dit omdat bedrijven niet zo ver vooruit kijken (zie Tabel 19). Dit maakt het lastig om een goede inschatting te geven van de ontwikkeling van het aantal bedrijven met een kapitaalbehoefte. In plaats daarvan heeft Panteia zijn PRISMA-modellen ingezet om een vooruitberekening te maken van de verwachte ontwikkeling van de Limburgse economie[5]. Hieruit is de verwachte ontwikkeling van de investeringen door bedrijven afgeleid, welke dient als proxy voor de ontwikkeling van de kapitaalvraag in Limburg.

[5] De PRISMA modellenfamilie is ontwikkeld om op landelijk en regionaal niveau voorspellingen te kunnen maken van de economische ontwikkelingen naar sector en grootteklasse. Relevante variabelen hier zijn het bruto binnenlands (regionaal) product, en de investeringen. Voor wat betreft het macro-economisch beeld is uitgegaan van de meest recente decemberraming van CPB, de meest recente middellange termijn verkenning van CPB ten behoeve van de Kabinetsformatie, en het lage WLO-scenario (waarin wordt uitgegaan van een beperkte demografische ontwikkeling en een gematigde economische groei van ongeveer 1% per jaar) voor de jaren na 2021 (zie www.wlo2015.nl).

Tabel 19 Verwachte kapitaalbehoefte voor 2020 – 2023, voor bedrijven met en zonder kapitaalbehoefte in 2019

Behoefte aan kapitaal voor de jaren 2020 - 2023	*Kapitaalbehoefte in 2019*		
	Nee	*Ja*	*Totaal**
Geen kapitaalbehoefte	55%	41%	52%
Alleen eigen vermogen	3%	4%	4%
Alleen vreemd vermogen	6%	18%	8%
Eigen en vreemd vermogen	7%	19%	9%
Tijdshorizon rijkt niet zo ver	15%	8%	14%
Weet niet / wil niet zeggen	13%	11%	13%
Totaal	100%	100%	100%

**: de kolom 'totaal' geeft aan welk deel van alle bedrijven voor de jaren 2020 – 2023 een behoefte aan kapitaal verwacht (onafhankelijk van of ze wel of geen kapitaalbehoefte voor 2019 verwachten).*
Bron: Panteia (2019)

Volgens de decemberraming van CPB zal de Nederlandse economie in 2019 met een verwachte BBP-groei van 2,2% (en een groei van de investeringen van 3,9%) nog goed draaien, maar de piek is wel achter de rug[6]. Na 2019 zal de verwachte BBP-groei dan ook verder afnemen. Met PRISMA hebben we deze prognoses uitgesplitst naar sectoren en provincies. De prognose voor provincie Limburg is dat de groei van de bruto toegevoegde waarde af zal nemen van 3,1% in 2019 naar 1,4% in 2023, en dat de investeringen zullen afnemen van 4,2% in 2019 naar 1,4% in 2023 (Tabel 20).

Tabel 20 Prognoses groei bruto toegevoegde waarde en investeringen voor Limburg (in %), 2019 - 2023

	2020	*2021*	*2022*	*2023*
Bruto toegevoegde waarde (volume)	2,0	1,9	1,5	1,4
Investeringen (volume)	1,9	1,8	1,7	1,4

Bron: Panteia (2019), mede op basis van de macro-economische CPB-raming van december 2018

Investeringen vereisen kapitaal en daarom worden de PRISMA prognoses over de groeivoet van investeringen gebruikt als schatting voor de groeivoet van de verwachte kapitaalbehoefte. Door dit te combineren met de verwachte kapitaalbehoefte voor 2019, valt in te schatten hoe deze behoefte zich in de jaren 2020 – 2023 zal ontwikkelen. Deze prognoses kan worden uitgesplitst naar grootteklasse en sector, maar niet naar ontwikkelfase.

De resultaten van de prognoses uitgesplitst naar grootteklasse zijn te zien in Tabel 21 en in Bron: Panteia (2019)

Tabel 22 zijn de resultaten van de prognoses uitgesplitst naar sector weergegeven. De prognoses geven voor alle grootteklassen jaarlijks een lichte stijging in de verwachte kapitaalbehoefte behalve voor ZZP-ers waar de kapitaalbehoefte nagenoeg constant is. De industriële en niet-industriële topsectoren zien beide een jaarlijkse stijging in de verwachte kapitaalbehoefte. MKB-Breed heeft tot 2023 een zeer beperkte stijging en vervolgens in 2023 zelf een daling wat ze tot onder het niveau van 2019 brengt.

[6] CPB (2019), 'Decemberraming: economisch vooruitzicht 2019'.
https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Policy-Brief-decemberraming-2018.pdf

Tabel 21 Verwachte kapitaalbehoefte per grootteklasse (in € miljoen per jaar), 2019 - 2023

Grootteklasse	*2019*	*2020*	*2021*	*2022*	*2023*
ZZP	282	282	284	286	282
Microbedrijf excl. ZZP	401	415	426	437	453
Kleinbedrijf	391	397	404	410	414
Middenbedrijf	144	147	150	153	155
Totaal*	1.218	1.241	1.264	1.286	1.304

Bron: Panteia (2019)

Tabel 22 Verwachte kapitaalbehoefte per sector (in € miljoen per jaar), 2019 - 2023

Sector	*2019*	*2020*	*2021*	*2022*	*2023*
Industriële topsectoren	313	322	328	333	339
Niet-industriële topsectoren	370	387	402	417	439
MKB-Breed	535	532	534	537	526
Totaal	1.218	1.241	1.264	1.286	1.304

Bron: Panteia (2019)

2.6 Conclusies vraag naar kapitaal

Kort samengevat zijn de conclusies van de vraaganalyse als volgt, naar fase gerangschikt:

	Bevindingen vraag naar kapitaal
Totaal	• Circa € 1,2 miljard verwachte vraag naar kapitaal in 2019, waarvan: ○ 85% in de volwassenheidsfase, 11% in de groeifase en 5% in de startup fase ○ 79% vreemd vermogen en 21% eigen vermogen • Overall behoefte aan financiering van bedragen boven en onder € 250.000, totaalbedrag voor bedragen boven de € 250.000 is flink hoger dan voor bedragen onder. • Belangrijkste doel is de aanschaf van bedrijfsmiddelen en financiering voor huisvesting of verbouwing. • Belangrijkste aanbieder, volgens de vragers, is de (huis)bank. • De totale verwachte kapitaalbehoefte zal in de periode tot 2023 licht blijven stijgen als gevolg van groei in de economie en investeringen.
Startup	• Dominant vreemd vermogen ten opzichte van eigen vermogen • Bij de meeste verwachte kapitaalaanvragen is sprake van een verwachte kapitaalaanvraag van maximaal € 250.000. Ticket sizes van boven de € 250.000 komen minder vaak voor. Omdat de bedragen echter veel hoger zijn, geldt dat het grootste deel van de totale verwachte kapitaalbehoefte uit aanvragen van meer dan € 250.000 bestaat. • Relatief weinig vraag naar kapitaal in de topsectoren ten opzichte van overige sectoren.
Groei	• Dominant vreemd vermogen ten opzichte van eigen vermogen

	Bevindingen vraag naar kapitaal
	• Ticket sizes vraag zowel onder als boven € 250.000, grootste aantal aanvragen voor onder de € 250.000, totale kapitaalbehoefte grootst voor boven de € 250.000. • Relatief meer vraag naar kapitaal in de topsectoren dan van de overige sectoren
Volwassenheid	• Van de vraag is 77% voor vreemd vermogen • Ticket sizes vraag zowel onder als boven € 250.000, grootste aantal aanvragen voor onder de € 250.000, totale kapitaalbehoefte grootst voor boven de € 250.000. • Relatief meer vraag naar kapitaal in de topsectoren dan van de overige sectoren

3 Kapitaalaanbod 2019 - 2023

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft het kapitaalaanbod weer. Paragraaf 3.2 licht toe hoe het aanbod van kapitaal in 2019 is berekend. Paragraaf 3.3 gaat in de op de verschillende aanbieders van kapitaal. In paragraaf 3.4 wordt het aanbod van kapitaal in 2019 samengevat. Paragraaf 3.5 gaat in op de verwachte ontwikkeling van het kapitaalaanbod en in paragraaf 3.6 wordt afgesloten met enkele conclusies.

3.2 Aanpak berekenen aanbod van kapitaal

In deze paragraaf geven we weer welke publieke en private aanbieders van kapitaal op de markt aanwezig zijn en hoeveel aanbod van kapitaal er per levensfasefase is (start-, groei- en volwassenheidsfase) op het niveau van Nederland. Vervolgens rekenen we het aanbod van kapitaal op het niveau van Nederland toe aan Limburg. Hier voegen we aan toe het aanbod aan kapitaal vanuit regionaal instrumentarium in Limburg[7]. Daarna wordt het aanbod van kapitaal in Limburg berekend voor de hier gehanteerde topsectoren en MKB-Breed.

Hieronder worden de verschillende stappen kort toegelicht. Een uitgebreide onderzoeksverantwoording is als bijlage 4 bijgevoegd.

Het is van belang om hier te benadrukken dat hoewel veel kapitaalaanbieders zich richten op (sectoren binnen) het MKB, binnen het MKB bedrijfsgrootte gewoonlijk geen belangrijk aandachtpunt is. Van belang is vooral of er een goede propositie van de kapitaalvrager ligt, en de ticket size. Om die reden valt voor het kapitaalaanbod niet goed een uitsplitsing naar bedrijfsgrootte binnen het MKB te maken.

Figuur 2 berekeningswijze aanbod voor de onderscheiden categorieën

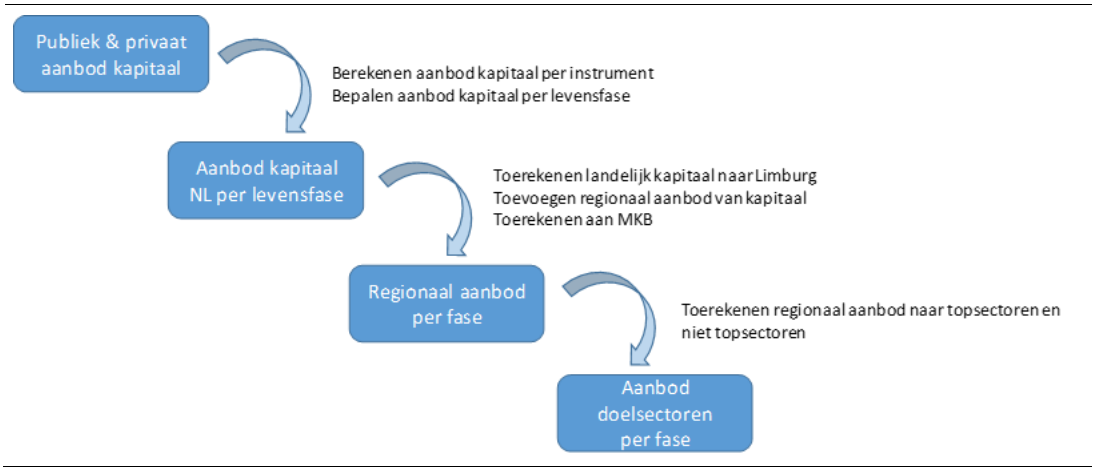

Bron: REBEL (2019)

[7] Voor de regionale instrumenten is vanzelfsprekend geen toerekening vanaf NL-niveau nodig.

3.3 Kapitaalaanbieders

3.3.1 Publiek aanbod van kapitaal

Publieke aanbod van kapitaal is beschikbaar op Europees, landelijk en regionaal niveau. In deze paragraaf gaan we in op de programma's en instrumenten die op deze niveaus beschikbaar zijn.

Europees instrumentarium

Het aanbod van kapitaal vanuit de Europese Unie vindt plaats vanuit de EIB-groep. De EIB-Groep bestaat uit de European Investment Bank (**EIB**) en het Europees Investeringsfonds (**EIF**). Dit fonds is gespecialiseerd in het bieden van risicofinanciering aan MKB en midkap ondernemingen in alle delen van Europa.

De EIB groep kan daarbij gebruik maken van middelen uit het European Fund for Strategic Investments (EFSI). Hierdoor kunnen de leningen een hoger risicoprofiel hebben dan gebruikelijk. De looptijd van het EFSI is verlengd tot 2022. Het fonds wordt primair aangewend voor investeringen op het terrein van infrastructuur, onderzoek, duurzaamheid en het midden- en kleinbedrijf.

De ***EIB*** is in 1958 opgericht bij het Verdrag van Rome en wordt gefinancierd door leningen op de kapitaalmarkten. De bank beschikt over een eigen rechtspersoonlijkheid en eigen kapitaal. De EIB biedt financiering en expertise aan investeringsprojecten. Als bank van de EU biedt de EIB langlopende financiering aan gezonde en duurzame investeringsprojecten die bijdragen aan de beleidsdoelstellingen van de EU binnen en buiten Europa. De EIB verstrekt leningen, vooral aan grote ondernemingen, aan projectfinanciering en (semi) overheidsinstellingen verstrekt. Leningen van de EIB aan MKB en Midcap bedrijven worden via lokale banken verstrekt. Het betreft leningen aan bedrijven in de volwassenheidsfase. Dit bedrag wordt in onze aanbod analyse bij de banken meegenomen in het aanbod van kapitaal.

Het ***EIF*** werd in 1994 opgericht ter ondersteuning van kleine en middelgrote ondernemingen. Aandeelhouders zijn de EIB (59,9%), de Europese Unie via de Europese Commissie (28,1%) en tot slot 30 publieke en private instellingen (12%)[8]. Sinds 1997 opereert het EIF ook in Nederland[9]. EIF verstrekt risicokapitaal aan het midden- en kleinbedrijf, en in het bijzonder aan startende ondernemingen en bedrijven die op technologie zijn gericht. Er worden geen directe financieringen aan bedrijven verstrekt via EIF. Financiering wordt namelijk indirect verstrekt, via banken of andere instellingen. Het kan gaan om eigen vermogen, achtergesteld vermogen, senior leningen. Het biedt ook garanties aan financiële instellingen (zoals banken) om hun leningen aan het MKB te dekken. Op EIF niveau is dus sprake van garanties en fund-in-fund financiering. In de aanbod analyse nemen we het aanbod mee via venture capital, private equity en bankfinanciering.

Rijksinstrumentarium

De financiering van ondernemingen kent vanuit het Rijk drie belangrijke speerpunten, i) bevorderen van innovatie, ii) waarborgen van financierbaarheid MKB en iii) financierbaarheid van (groei van) grote bedrijven. Voor dit onderzoek zijn de eerste twee speerpunten relevant. Financiering van grote bedrijven is niet relevant aangezien vraag en aanbod van kapitaal voor MKB bedrijven in kaart wordt gebracht.

[8] Bron: EIF, *We support innovators, entrepeneurs and social change makers in Europe*, www.eif.org.
[9] EIF, *EIF in the Netherlands*, www.eif.org.

Op het gebied van innovatie werken provincies, het Ministerie van Economische Zaken en de topsectoren samen op de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Hiervoor zijn financiële middelen beschikbaar voor kennisvouchers, innovatieadviesdiensten, haalbaarheidsprojecten en R&D samenwerkingsprojecten. Naast inzet van fiscaal instrumentarium en subsidie ter bevordering van innovatie wordt door het Ministerie van Economische Zaken ook een aantal instrumenten ingezet om innovatie te financieren Het betreft het innovatiekrediet en de vroege fase financiering. Recent heeft het Ministerie van Economische Zaken in een kamerbrief aangegeven dat de looptijd van deze instrumenten wordt verlengd tot 1 juli 2024[10].

Een deel van het instrumentarium is bedoeld om de financierbaarheid van het MKB tot de kapitaalmarkt te borgen. Centrale doelstelling is dat MKB-bedrijven - met voldoende zicht op rentabiliteit en continuïteit - in hun kredietbehoefte kunnen voorzien, waardoor kansrijk ondernemerschap wordt bevorderd en ongewenste welvaartsverliezen worden voorkomen[11].

Er is een breed palet aan financieringsinstrumenten op Rijksniveau gericht op financierbaarheid van het MKB. De garantie- en fund-in-fund instrumenten worden niet apart in de aanbod analyse meegenomen, omdat dit aanbod is meegenomen bij private kapitaalaanbieders. De BMKB innovatieregeling wordt in beschouwing genomen voor wat betreft het deel dat zich richt op startende en innoverende bedrijven. Dit aanbod is meegenomen in de aanbodanalyse via de BMKB.

Samenvattend wordt qua Rijksinstrumentarium in de aanbod analyse meegenomen Vroege fase financiering, innovatiekrediet, Qredits, BMKB innovatie en –specifiek voor de energiesector- de energietransitie financieringsfaciliteit.

Regionaal instrumentarium
Tot slot is er een stevig aantal regionale fondsen. Dit omvat de fondsen via LIOF (Participatiefonds, MKB Leningenfonds Limburg en de LBDF fondsen voor de proof-of-concept en seed fase), de fondsen behorende bij de campussen (zoals Chemelot Ventures Fund, Brightlands Agrifood Fund) en daarnaast ook het Limburgs Energie Fonds (LEF). Een bijzonder fonds is het Rabo Innovatie Fonds, wat op niet louter bancaire gronden (vanwege het hogere risicoprofiel) middelen voor startups biedt. Dit fonds wordt daarom hier meegerekend, en niet onder het bancaire aanbod. Het Limburg Ventures Fonds tot slot is wel in beeld, maar omdat de beschikbare middelen zijn uitgezet en het fonds nu in de exit-fase zit is dit geen onderdeel van het direct relevante kapitaalaanbod. Bijlage 4 bevat een overzicht welke fondsen zijn meegenomen in de analyse van het aanbod van kapitaal en wat de karakteristieken zijn van deze fondsen.

Regionale fondsen die in feite marktfondsen betreffen (zoals Particon) zijn hier niet meegenomen. Marktfondsen zitten al in de cijfers over het privaat aanbod van kapitaal (zie onder). Subsidies worden niet meegenomen in dit onderzoek, dit geldt dus bijvoorbeeld ook voor het LBDF proof-of-principles fund Die zijn niet toegerekend tot het direct relevante kapitaalaanbod.

[10] Kamerbrief Ministerie van Economische Zaken, Financieringsmonitor en evaluaties diverse financieringsinstrumenten, 4 februari 2019.
[11] Kamerbrief Minister van Economische Zaken, beleidsevaluatie en kabinetsreactie Borgstelling MKB-kredieten, 7 juli 2016.

3.3.2 *Privaat aanbod van kapitaal*

Het private aanbod van kapitaal bestaat uit verschillende typen kapitaal:

- Crowdfunding; een financieringswijze waarbij gebruik wordt gemaakt van particuliere financiering, rechtstreeks opgehaald bij consumenten, burgers en/of ondernemers die collectief of individueel een krediet verschaffen voor het betreffende initiatief/project/bedrijf. Dit betreft doorgaans leningen (vreemd vermogen);
- Kredietunies: een coöperatieve kredietvereniging met uitgesloten aansprakelijkheid zonder winstoogmerk waarin (ex-)ondernemers en/of vermogende particulieren zich per regio of per branche organiseren om elkaar geld te lenen;
- Informals/business angels: particuliere geldverstrekker aan bedrijven (die zich doorgaans in de (pre-)seed- of startup fase bevinden). De investeerder steekt behalve geld vooral kennis en ervaring in het bedrijf. Daarnaast stelt de geldverstrekker zijn netwerk ter beschikking. Betreft vooral eigen vermogen (aandelenparticipatie);
- Venture capital is een vorm van privaat kapitaal dat zich richt op investeringen in ondernemingen die zich met name in de startup/growth bedrijfsfase bevinden. Betreft dominant eigen vermogen (aandelenparticipatie);
- Leasing: een vorm van krediet waarbij een kredietverstrekker bedrijfsmiddelen aankoopt en deze gedurende een vooraf overeengekomen termijn en tegen een vaste vergoeding ter beschikking stelt van een bedrijf (de kredietnemer). Betreft vreemd vermogen, het product wordt in feite gehuurd/geleend[12];
- Institutionele financiering (pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen) hebben regelmatig een tak die zich richt op de financiering van het bedrijfsleven, als onderdeel van hun portfolio. Dit betreft zowel eigen vermogensposities/ aandelen (vaak indirect, via fondsen) als vreemd vermogen (bijvoorbeeld het ALF, Achtergestelde Leningen Fonds). De rol van institutionele spelers op de MKB markt is beperkt. De MKB-leningenmarkt wordt gekenmerkt door een grote informatieasymmetrie, en bij gebrek aan standaardisatie van verslaglegging en leningendocumentatie zijn de monitoringskosten voor institutionele beleggers te hoog;
- Banken zijn qua omvang in Nederland de dominante verstrekker van kapitaal, primair via vreemd vermogen (senior leningen, die als eerste terugbetaald worden als het bedrijf niet meer aan al haar verplichtingen kan voldoen);
- Private equity is een financieringsbron die zich richt op investeringen in ondernemingen die zich in de latere (mature) bedrijfsfases bevinden. Private equity levert hier risicodragend kapitaal (eigen vermogen/aandelenparticipatie).

3.3.3 *Allocatie van kapitaalaanbod*

Het gevonden kapitaalaanbod wordt vervolgens gealloceerd naar fase, regio, sector en zaken als type vermogen, ticket size, en dergelijke. Daar waar nodig worden daar kentallen voor gebruikt. De belangrijkste aannames staan hieronder vermeld. Dit gaat vooral om allocatie naar fase, naar MKB/niet MKB en naar topsectoren en MKB-Breed. De andere karakteristieken zijn doorgaans vrij goed te achterhalen geweest.

3.3.4 *Allocatie kapitaalaanbod naar fase*

Van alle geïdentificeerde kapitaalsaanbieders, zowel privaat als publiek, op niveau van zowel Europa, Rijk/Nederland als regio, hebben we een inschatting gemaakt – zoveel mogelijk ook overlegd met de partijen zelf – in welke fase van de bedrijfsactiviteiten

[12] Factoring is niet meegenomen in de aanbod analyse, omdat het onderzoek zicht op langjarige financiering richt. Factoring heeft een werkkapitaal karakter.

zij met hun middelen primair actief zijn gegeven hun risico-rendementsprofiel. In Bijlage 4 staat preciezer omschreven hoe deze allocatie naar fases is uitgewerkt. Er wordt binnen de fasen overigens geen onderscheid gemaakt naar grootteklassen (ZZP, microbedrijf, kleinbedrijf etc.) omdat dit voor (de meeste) kapitaalverschaffers geen relevant criterium is. Vanuit kapitaalverschaffers bezien is de keuze voor de fase waarin zij actief zijn leidend, niet de grootteklasse.

3.3.5 Allocatie kapitaalaanbod naar Limburgs MKB

Het jaarlijkse aanbod van kapitaal in Nederland vernauwen we verder naar regionaal aanbod in Limburg. Voor de regionale fondsen geldt uiteraard dat ze al toegewezen zijn aan de regio.

We kennen (op basis van data van Panteia's PRISMA-model, CBS en LISA[13]) 5,6% van het landelijk aanbod van kapitaal toe aan de provincie Limburg. Dit is het gemiddelde van de volgende bronnen/indicatoren (die sterk op elkaar lijken):

- Productiviteit: o.b.v. PRISMA 5,4% (productie tegen basisprijzen), 5,1% (bruto toegevoegde waarde tegen factorkosten).
- Bedrijvigheid: o.b.v. CBS 5,3% (vestigingen), LISA 5,9% (vestigingen).
- Werkgelegenheid: o.b.v. PRISMA 5,8% (totaal arbeidsvolume), LISA 6,1% (aantal banen)

De gehanteerde aanname is in het midden van de bandbreedte van de diverse bronnen.

Het jaarlijkse aanbod van kapitaal in Nederland vernauwen we vervolgens naar MKB. We gebruiken hiervoor gegevens van CBS (ontsloten via de website van Eurostat) over de verdeling van de toegevoegde waarde tussen MKB en grootbedrijf. De behoefte aan kapitaal hangt meer samen met toegevoegde waarde dan met werkgelegenheid. Daarom baseren we ons voor deze correctiefactor op het MKB aandeel in de toegevoegde waarde. Volgens Eurostat heeft het MKB een aandeel van 61% in de totale toegevoegde waarde van het particulier bedrijfsleven.

Daar waar voor specifieke financieringsinstrumenten betere allocatiemechanismen zijn hanteren we die. Financieringsinstrumenten die volledig voor het MKB zijn bedoeld worden logischerwijs ook volledig aan het MKB gealloceerd.

3.3.6 Allocatie kapitaalaanbod aan topsectoren

Nu het regionale aanbod van kapitaal voor het MKB in beeld is volgt nog een laatste stap: specifieke toewijzing van de financiering naar de onderzochte topsectoren. We gaan daarbij uit van de productiewaarde van de economie als grondslag voor allocatie. Op basis van de monitor topsectoren CBS[14] blijkt dat 35% van de productiewaarde van de economie aan de onderzochte topsectoren kan worden toegeschreven:

- Industriële topsectoren: 23,3% (monitor topsectoren, productiewaarde basisprijzen);
- Niet-industriële topsectoren: 11,7% (monitor topsectoren, productiewaarde basisprijzen)

[13] LISA data zijn gebruikt om het aandeel van Limburg in de Nederlandse economie te bepalen. De LISA cijfers voor Limburg komen overeen met die uit het VRL.
[14] Voor smart services en toerisme zijn cijfers van PRISMA gebruikt.

3.4 Het verwachte kapitaalaanbod voor 2019

Het uit de voorgaande stappen resulterende aanbod aan kapitaal per fase is weergegeven in Tabel 23. Uitsplitsingen per type aanbieder van kapitaal zijn opgenomen in bijlage 4.

In totaal is sprake van ruim € 1 miljard per jaar aan kapitaalaanbod. Dit is dominant (67 %) in de volwassenheidsfase, ongeveer een kwart (25 %) in de groeifase en ruim 8% in de startup fase.

Tabel 23 Jaarlijks aanbod kapitaal MKB naar fase, in € miljoen

	1. Startup	*2. Groei*	*3. Volwassen*	*Totaal*
Limburg (naar MKB)	81	267	697	1.045
waarvan MKB topsectoren	43	98	245	385
waarvan MKB-Breed	38	169	452	660

Bron: REBEL (2019)

Het aanbod aan kapitaal is in Tabel 24 per fase uitgesplitst naar eigen en vreemd vermogen. De getallen kunnen in verband met afronding iets afwijken van bovenstaande schatting per fase.

Het aanbod naar type vermogen is behoorlijk scheef. Op het totaal is maar circa 10 % van het aanbod eigen vermogen. Vreemd vermogen is dominant, de dominantie van het bancair vermogen is hiervoor een belangrijke reden. In de startup fase is er wel relatief veel aanbod van eigen vermogen. Gezien het risicovolle karakter van deze fase is het vanuit het perspectief van kapitaalverstrekkers ook logisch dat hier meer risicovol vermogen wordt aangeboden, aangezien dan ook van de upside van investeringen wordt geprofiteerd.

Tabel 24 Jaarlijks aanbod van kapitaal in Limburg per type, in € miljoen

	Startup		*Groei*		*Volwassen*		*Totaal*	
	Eigen vermogen	*Vreemd vermogen*	*Eigen vermogen*	*Vreemd vermogen*	*Eigen vermogen*	*Vreemd vermogen*	*Eigen vermogen*	*Vreemd vermogen*
Aanbod kapitaal	44	36	27	239	25	670	96	945

Bron: REBEL (2019)

Regionale fondsen

Onderdeel van de kapitaalmarkt zijn de publieke, regionale financiers. In Tabel 25 en Tabel 26 staat een overzicht van het aanbod van kapitaal voor de belangrijkste typen kapitaalverstrekkers, respectievelijk richting MKB topsectoren en MKB breed..

Tabel 25 aanbod kapitaal MKB topsectoren naar fase, in € miljoen in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassenheid*	*Totaal*
Crowdfunding / Kredietunies	4,3	1,1	-	5,4
FFF/Informals/Business angels	6,5	3,3	-	10
Leasing	0,8	3,2	4,0	8,0
Regionaal	24	8,1	1,8	33,7
NL publiek / RVO	3,4	0,8	0,2	4,4
Venture capital	3,7	4,0	-	7,7
Private equity	-	1,3	9,6	11
Institutionals	-	0,2	0,5	0,6
Bancair	-	76,2	228,7	305
Totaal (MKB Topsectoren)	43	98	245	385

Bron: REBEL (2019)

Tabel 26 Aanbod kapitaal MKB-Breed naar fase, in € miljoen, in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassenheid*	*Totaal*
Crowdfunding / Kredietunies	8,0	2,0	-	10
FFF/Informals/Business angels	12,1	6,1	-	18,2
Leasing	1,5	5,9	7,4	14,8
Regionaal	3,3	1,8	1,1	6,2
NL publiek / RVO	6.6	1.6	0.6	8.7
Venture capital	6,9	7,4	-	14,3
Private equity	-	2,4	17,7	20,2
Institutionals	-	0,3	0,8	1,1
Bancair	-	142	425	566,4
Totaal (MKB-Breed)	38	169	452	660

Bron: REBEL (2019)

Ten aanzien van ticket sizes blijkt dat bijna al het aanbod betrekking heeft op bedragen van zowel kleiner als groter dan € 250.000. Er is maar een beperkt aantal aanbieders dat alleen kleinere tickets doet. Dit betreft met name enkele publieke regionale en Rijksinstrumenten (waaronder ook Qredits). Ook van crowdfunding mag verwacht worden dat ze vooral in kleinere tickets doen, net als de meeste informal investors (waar ook wel grotere tickets kunnen voorkomen).

3.5 Het verwachte kapitaalaanbod voor 2020 - 2023

In de vorige paragrafen is het huidige jaarlijkse aanbod van kapitaal weergegeven. De verwachte ontwikkelingen in het kapitaalaanbod de komende jaren schetsen we in kwalitatieve zin in deze paragraaf per ontwikkelfase van bedrijven: de startup-fase, groeifase en volwassenheidsfase.

Het aanbod van kapitaal in de ***startup***-fase zal de komende jaren naar verwachting stabiel zijn, mits binnen afzienbare tijd aflopend regionaal instrumentarium (LBDF fondsen in het bijzonder) wordt voortgezet.

Het aanbod wordt gedomineerd door informal investors, venture capital, regionale (publieke) fondsen en Rijksinstrumentarium. Voor informal investors geldt op basis van informatie vanuit het Business Angels Network (BAN) dat er een relatief stabiel patroon zit in de meerjarige gemiddeldes. De totale jaarlijkse venture capital-investeringen in Nederland zijn in de periode 2014-eerste helft 2018 licht teruggelopen ten opzichte van de periode 2007-2013 de afgelopen jaren. Er is geen directe reden om te veronderstellen dat deze trend zich in de komende jaren doorzet of juist volledig wordt omgedraaid. Mede omdat de looptijd van het EFSI is verlengd tot 2023, zodat ook vanuit de EIB risicodragend kapitaal blijvend kan worden verstrekt aan venture capital en private equity fondsen (fund in fund). Voor dit soort kapitaal gaan we uit van een ontwikkeling rond het gemiddelde van de afgelopen 10 jaar.

Voor de regionale (publieke) fondsen geldt dat de twee grootste fondsen, het Participatiefonds van het LIOF en het LEF, op revolverende gronden nog lange tijd kunnen doorlopen. Het Brightlands Agri Food Fund is nog relatief nieuw en meerjarig beschikbaar voor uitzettingen. De LBDF proof-of-concept en seed-fondsen zullen wel op korte termijn (naar verwachting over een jaar al) uit de uitzetbare middelen lopen. Chemelot Ventures Fund en het MKB Leningenfonds Limburg hebben nog wel de nodige middelen in kas, maar de uitzettingstermijn loopt binnen afzienbare termijn af en dan gaat de beheerfase in; de resterende middelen zijn dan nog primair voor bestaande participaties (vervolgrondes etc.)[15]. Er zijn plannen voor een vervolgfonds. Daarnaast verwachten partijen dat de Heerlen IT Campus (met APG en Accenture) ook een financiële faciliteit zal gaan opzetten. Het Rabo Innovatiefonds wordt verwacht meerjarig door te lopen. De middelen daartoe worden jaarlijks beschikbaar gesteld; het mag echter niet als vanzelfsprekend aangenomen worden dat dit ook op lange termijn zo blijft, dat is aan de bank.

Voor het Rijksinstrumentarium is de verwachting dat de inzet van financieel instrumentarium voor deze fase de komende jaren ook stabiel is: budgetten voor de Vroege Fase Financiering en het Innovatiekrediet variëren jaar op jaar relatief beperkt. Recent is door het Ministerie van Economische Zaken in een kamerbrief aangegeven dat de looptijd van deze instrumenten wordt verlengd tot 1 juli 2024[16].

In de ***groei- en de volwassenheidsfase*** is de beschikbaarheid van bancaire financiering zeer dominant. Over het aanbod aan bancaire financiering constateert De Nederlandsche Bank17 dat er sterke aanwijzingen zijn dat in de periode na de financiële crisis aanbodbeperkingen van invloed zijn geweest op de kredietverlening. De toegenomen aandacht voor kredietrisico's zijn de voornaamste reden voor banken om het kredietaanbod te beperken. Ook de kapitaalpositie en aangescherpte regelgeving (zoals BASEL III) speelt een rol bij de kredietbeperking. Verder noemt DNB als reden dat banken hun exposure ten aanzien van bepaalde activiteiten willen terugbrengen. De verwachting van DNB is dat vooral het MKB en specifiek de bedrijven die er qua solvabiliteit en rentabiliteit niet goed voor staan moeilijk aan

[15] PM voor toekomstbeeld Brightlands Life Sciences Ventures en Univcenture (ihkv navolgend interview)
[16] Kamerbrief Ministerie van Economische Zaken, Financieringsmonitor en evaluaties diverse financieringsinstrumenten, 4 februari 2019.
[17] Kredietverlening en bancair kapitaal, DNB occasional studies, 2014.

krediet kunnen komen. DNB geeft aan dat het (te beperkte) eigen vermogen van deze bedrijven de belemmerende factor is in de kredietverlening.

De afgelopen jaren is de bancaire kredietverlening wel weer gestegen, waarschijnlijk als gevolg van de opbloeiende economie. De ontwikkeling van de bancaire kredietverlening is daarmee mede afhankelijk van de vraag naar kapitaal en de economische ontwikkelingen.

Alternatieve financieringsvormen zoals kredietunies en crowdfunding –die zich uitstrekken qua werkterrein over verschillende fases- nemen naar verwachting toe in omvang, maar maken per saldo maar een beperkt onderdeel van het totale financieringslandschap uit.

Het Rijksinstrumentarium voor de financiering in de groei- fase en de volwassenheidsfase voor het MKB is door de Minister van Economische Zaken geëvalueerd. De uitkomsten van de evaluatie hebben de Minister aanleiding gegeven om de BMKB te verlengen tot juli 2022. Ten aanzien van de Garantieregeling Ondernemingsfinanciering (GO) heeft het kabinet al in 2012 besloten de deze regeling een permanent karakter te geven, omdat de problematiek van de (niet) beschikbaarheid van bankkredieten bleef bestaan. Het aanbod van garanties om kapitaal aan te trekken blijft daarmee stabiel.

Private equity-investeringen in Nederland blijken door de jaren heen de afgelopen 10 jaar redelijk stabiel te zijn geweest. Er bestaat geen directe aanleiding om te veronderstellen dat hier een forse toe- of afname gaat zijn.

In Bijlage 4 is weergegeven dat DNB in 2016 constateerde dat institutionele beleggers een beperkte rol hebben in het verstrekken van bedrijfsleningen in het algemeen en specifiek aan het midden- en kleinbedrijf (MKB). De MKB-leningenmarkt wordt namelijk gekenmerkt door een grote informatieasymmetrie, en bij gebrek aan standaardisatie van verslaglegging en leningendocumentatie zijn de monitoringskosten voor institutionele beleggers (te) hoog. Dit zal naar verwachting de komende jaren niet materieel veranderen. Partijen als verzekeraars, pensioenfondsen kunnen –net als banken- ook maar beperkte risico’s nemen, gezien de verplichtingen voortkomend uit hun primaire taak en de geldende wet- en regelgeving. We verwachten vooralsnog geen spectaculaire groei van MKB financiering vanuit institutionele beleggers, hooguit meer verstrekking van achtergestelde leningen om het risicodragend vermogen te versterken. Hierin speelt mee dat de Nederlandse Investeringsinstelling (NLII) haar activiteiten heeft stopgezet. NLII werd in 2014 opgericht door institutionele beleggers, zodat verzekeraars en pensioenfondsen gemakkelijker in de Nederlandse economie konden investeren. In de afgelopen vier jaar bracht het financieringsvraagstukken in kaart en zocht het haar mogelijkheden om deze financierbaar te maken. dit heeft geleid tot het achtergestelde leningen fonds (ALF) en het bedrijfsleningenfonds (BLF). Volgens NII zijn er op dit moment geen additionele financieringsvraagstukken waarin het een rol van betekenis kan spelen.

Al met al is de verwachting dat het aanbod van kapitaal in de verschillende levensfasen de komende jaren stabiel zal zijn. Het kapitaal is – op enkele uitzonderingen na – beschikbaar in zowel topsectoren als voor MKB-Breed en voor ticket sizes zowel kleiner als groter dan € 250.000.

3.6 Conclusies aanbod van kapitaal

Kort samengevat zijn de conclusies van de aanbodanalyse als volgt, naar fase gerangschikt:

	Bevindingen aanbod van kapitaal

Totaal	• Circa € 1 miljard aanbod aan kapitaal, op jaarbasis, waarvan:
	  ○ 67% in de volwassenheidsfase, 25% in de groeifase en 8% in de startup fase
	  ○ 90% vreemd vermogen en 10% eigen vermogen
	• Overall veelal tickets zowel onder als boven € 250.000

Startup	• Meer aanbod aan eigen vermogen dan vreemd vermogen • Ticket sizes zowel onder als boven € 250.000 • Informal investors en regionale fondsen dominant in het aanbod • Relatief veel aanbod van kapitaal in topsectoren ten opzichte van MKB-Breed, vooral eigen vermogen
Groei	• Dominant vreemd vermogen ten opzichte van eigen vermogen • Ticket sizes aangeboden zowel onder als boven € 250.000, • Bancair kapitaal dominant, eigen vermogen inbreng door informal investors, regionaal aanbod en venture capital.
Volwassenheid	• Van totale aanbod is 96% vreemd vermogen Ticket sizes aangeboden zowel onder als boven € 250.000 • Bancair kapitaal dominant, eigen vermogen inbreng door private equity.

4 Match tussen vraag en aanbod kapitaal

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk confronteert vraag en aanbod van kapitaal met betrekking tot het Limburgse MKB met elkaar. De confrontatie begint met een algemeen beeld van de situatie en verhoudingen in 2019, waarbij er ook naar ontwikkelfase van bedrijven wordt gekeken alsmede naar type sectoren. Vervolgens wordt er per ontwikkelfase van bedrijven gekeken naar nadere typering van vraag-aanbod in soort vermogen en ticket size. Daarna volgt een korte blik naar de verwachtingen voor 2020-2023, met als afsluiter de conclusie van de confrontatie tussen vraag en aanbod.

4.2 Vraag en aanbod kapitaal: verhoudingen 2019

In Tabel 27 zijn per fase vraag naar en aanbod van kapitaal opgenomen voor Limburg, inclusief uitsplitsing naar de topsectoren en MKB-Breed. Uit de tabel blijkt dat er overall sprake is van een geschat jaarlijks tekort aan kapitaal voor het MKB in Limburg van circa € 173 miljoen. Sectoraal gezien is het overall patroon dat voor de topsectoren (industriële cq. niet-industriële topsectoren) een aanzienlijk tekort op lijkt te treden (€ 298 miljoen), waar voor MKB-Breed een ruimere situatie geldt (€ 125 miljoen ruimte in het aanbod).

Tabel 27 Jaarlijks aanbod naar en vraag naar kapitaal per fase, in € miljoen in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassen*	*Totaal*
Vraag naar kapitaal Limburg	56	129	1.033	1.218
Aanbod van kapitaal Limburg	79	266	695	1.041
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg totaal	-25	-138	336	173
Vraag naar kapitaal Limburg (topsectoren)	18	89	576	683
Aanbod van kapitaal Limburg (topsectoren)	42	98	244	383
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (topsectoren)	-24	-9	332	298
Vraag naar kapitaal Limburg (MKB-Breed)	38	40	457	535
Aanbod van kapitaal Limburg (MKB-Breed)	38	169	451	658
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (MKB-Breed)	-1	-129	4	-125

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.
Bron: Panteia, REBEL (2019)

Het overall tekort doet zich vooral voor in de volwassenheidsfase; voor startups en groeiers lijkt een behoorlijk ruim aanbod te zijn[18]:

- In de startup fase is sprake van een voldoende jaarlijks aanbod aan kapitaal, waarbij het aanbod gemiddeld circa € 25 miljoen ruimte biedt ten opzichte van de verwachte vraag. Dit wordt vooral bepaald door het beeld voor de topsectoren, terwijl voor MKB-Breed sprake is van een evenwichtige situatie;
- Ook in de groeifase is overall gezien sprake van een voldoende ruim jaarlijks aanbod aan kapitaal, met een ruimte van gemiddeld € 138 miljoen per jaar. Het sectorale beeld is hier echter omgekeerd: bij de topsectoren lijkt een redelijk evenwicht aanwezig te zijn, terwijl bij MKB-Breed er een aanbodruimte is van circa € 129 miljoen;
- In de volwassen fase is sprake van een verwacht gemiddeld jaarlijks tekort aan kapitaal van € 336 miljoen. Dit wordt volledig bepaald door de topsectoren, waar een tekort van € 332 miljoen aan de orde is, terwijl voor MKB-Breed sprake is van een tekort van slechts € 4 miljoen. De vraag-aanbodsituatie ligt in deze fase dus erg scheef naar type sectoren.

4.3 Vraag en aanbod 2019 in de startup fase

In de startup fase is er als gesteld een verwacht gemiddeld totaal jaarlijkse aanbodruimte van € 25 miljoen. Dit beeld wordt primair bepaald door de forsere aanbodruimte voor de topsectoren (circa € 24 miljoen), voor MKB-Breed is er een verwachte evenwichtssituatie.

Bezien naar type vermogen (Tabel 28) is sprake van een aanbodruimte van eigen vermogen in de startup fase van jaarlijks gemiddeld circa € 30 miljoen, dit geldt voor zowel de topsectoren (€ 21 miljoen) als MKB-Breed (€ 9 miljoen). Daarentegen is er een licht tekort in het aanbod van vreemd vermogen van € 5 miljoen (ten opzichte van een vraag van € 41 miljoen). Het tekort wordt vooral bepaald door een grotere vraag dan aanbod voor het bredere MKB.

[18] Belangrijk is wel te beseffen dat de invloed van grote uitschieters in kapitaalvraag uit deze gemiddelden is gefilterd, waardoor de praktijk nog altijd kan zijn dat door een aantal grote vragers ook in die fases feitelijk tekorten aan de orde kunnen zijn.

Tabel 28 Jaarlijkse vraag naar en aanbod kapitaal per type van de startup fase, in € miljoen in 2019

	Eigen vermogen	*Vreemd vermogen*
Vraag naar kapitaal Limburg	15	41
Aanbod van kapitaal Limburg	44	36
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg totaal	**-30**	**5**
Vraag naar kapitaal Limburg (topsectoren)	5	13
Aanbod van kapitaal Limburg (topsectoren)	25	17
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (topsectoren)	**-21**	**-3**
Vraag naar kapitaal Limburg (MKB-Breed)	10	28
Aanbod van kapitaal Limburg (MKB-Breed)	19	19
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (MKB-Breed)	**-9**	**9**

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.
Bron: Panteia, REBEL (2019).

Voor kapitaalverschaffers betekent het verstrekken van vreemd vermogen dat ze in principe als een van de eersten hun geld terugkrijgen, maar ook dat ze geen kans op een stevige 'upside' kennen als een bedrijf een succes wordt. Dat zou wel het geval zijn bij verstrekking van eigen vermogen. Daarmee valt bij exit een flinke waarde-sprong te maken. Dat is voor veel investeerders in innovaties en startups gezien het relatief hogere risico in die fases, van groot belang. We zien in de startup fase dan ook meer aanbod aan eigen vermogen ten opzichte van vreemd vermogen. Bedrijven geven in de praktijk echter vaker voorkeur aan 'wel geld, geen bemoeienis' oftewel vreemd vermogen en geen gedeeld aandeelhouderschap via eigen vermogen-inbreng. Hier doet zich een verschil tussen vraag en aanbod voor in de startup-fase.

Uit de interviews komt het beeld naar boven dat de wederzijdse aansluiting tussen startupfinanciering van en voor spin-offs vanuit de universitaire wereld en het regionale financiële ecosysteem nog niet optimaal is. Hier zijn partijen wel over in gesprek.

Voor de grotere behoefte aan vreemd vermogen (zoals vooral te zien bij MKB-Breed) kunnen bedrijven zich ook meer gaan wenden tot de bij het Rijk beschikbare regelingen als Innovatiekrediet en de Vroege Fase Financiering, naast het regionale MKB Leningenfonds (wat wel op afzienbare termijn uit haar uitzettingsperiode loopt).Er kan sprake zijn van een onderschatting van de kapitaalbehoefte in de startup fase. Dat komt omdat nog niet bestaande bedrijven niet in enquêtes meegenomen kunnen worden en er dus sprake van onontdekte vraag kan zijn, waar een parate infrastructuur voor nodig is en blijft. Ook geldt dat vanuit het grootbedrijf (dat niet in de MKB-enquête zat) nieuwe vindingen gelanceerd kunnen worden waar juist additioneel risicodragend kapitaal voor nodig is. Tot slot is altijd het besef van belang dat zich uitschieters ten opzichte van het gemiddelde voordoen, die in de praktijk natuurlijk wel een forse kapitaalbehoefte in kunnen nemen en bestaande fondsen sneller 'dichtzetten', mits binnen de grenzen van de per fonds te bedienen ticket sizes.

We stellen voorts vast dat de vraag naar kapitaal wordt gedomineerd door tickets groter dan € 250.000. Ten aanzien van het aanbod van kapitaal constateren we dat de ticket sizes vrijwel altijd betrekking hebben op een omvang van zowel kleiner als groter dan € 250.000. Het patroon is dat er geen grote mismatches lijken te zijn in vraag-aanbod naar ticket size zijn voor de startup-fase.

4.4 Vraag en aanbod 2019 in de groeifase

In de groeifase is een verwachte gemiddelde jaarlijkse aanbodruimte van kapitaal van circa € 138 miljoen. Dit beeld wisselt tussen de topsectoren en MKB-Breed. In de topsectoren is er een jaarlijkse ruimte van circa € 9 miljoen, in MKB-Breed is er een relatief grotere aanbodruimte van € 129 miljoen.

In de groeifase is er een aanbodruimte van kapitaal van zowel eigen vermogen als vreemd vermogen (Tabel 29), respectievelijk € 21 miljoen en € 117 miljoen, op een totale vraag van respectievelijk circa € 6 en € 122 miljoen. De vraag naar kapitaal in Limburg geldt dus zeer dominant in de vorm van vreemd vermogen.

Tabel 29 Jaarlijkse vraag naar en aanbod van kapitaal per type voor de groeifase, in € miljoen

	Eigen vermogen	*Vreemd vermogen*
Vraag naar kapitaal Limburg	6	122
Aanbod van kapitaal Limburg	27	239
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg	**-21**	**-117**
Vraag naar kapitaal Limburg (topsectoren)	4	84
Aanbod van kapitaal Limburg (topsectoren)	12	86
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (topsectoren)	**-7**	**-2**
Vraag naar kapitaal Limburg (MKB-Breed)	2	38
Aanbod van kapitaal Limburg (MKB-Breed)	15	153
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (MKB-Breed)	**-14**	**-115**

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.
Bron: Panteia, REBEL (2019).

Bij het eigen vermogen is de geconstateerde (beperkte) aanbodruimte aanwezig bij zowel de topsectoren (circa € 7 miljoen) als bij MKB-Breed (€ 14 miljoen). Bij het vreemd vermogen is er een groot onderling verschil; de topsectoren kennen een verwachte ruimtevan gemiddeld jaarlijks circa € 2 miljoen terwijl MKB-Breed een aanbodruimte kent van circa € 115 miljoen. Het kleine overschot van circa € 2 miljoen zou op zich eenvoudig kunnen omslaan in een tekort. Regulier bancair kapitaal zou dan naar de topsectoren moeten vloeien om voor opvulling te zorgen. Dan moet er wel worden voldaan aan de daarbij geldende randvoorwaarden in termen van risico's en zekerheden. Het is echter niet ondenkbaar dat juist bij de topsectoren vanwege hun meer innovatieve karakter en daarmee een hoger risicoprofiel in deze fase iet altijd aan die randvoorwaarden is voldaan. Dit is een wezenlijk aandachtspunt gegeven het

belang dat aan de topsectoren gehecht kan worden voor de regionaal-economische groeipotentie.

Het aanbod aan eigen vermogen in de regio voor de groeifase lijkt wel goed op orde. Eigen vermogen is ook van belang omdat het als basis kan fungeren om vervolgens het gewenste vreemd vermogen mee aan te trekken.

Het patroon wat ook bij de startup-fase is benoemd, lijkt ook hier te gelden; dat het verschil in vraag naar kapitaal goed kan liggen in het feit dat bedrijven liever 'wel geld, geen bemoeienis' hebben en vreemd vermogen de voorkeur geven. Onderliggend kijkend naar ticket sizes constateren we ook voor de groeifase dat in het aanbod van kapitaal de ticket size vrijwel altijd betrekking heeft op een omvang van zowel kleiner als groter dan € 250.000 en de vraag zich vooral concentreert bij ticket sizes groter dan € 250.000. Dat is voor deze fase ook te verwachten, gezien het karakter: groei-investeringen. Over het algemeen lijkt de balans tussen de verschillende categorieën gevraagde en te verwachten ticket sizes redelijk in evenwicht, doordat veel kapitaalverschaffers een redelijke spreiding qua ticket sizes kunnen verschaffen.

4.5 Vraag en aanbod 2019 in de volwassen fase

In de volwassen fase is er een aanzienlijk verwacht tekort aan kapitaal van jaarlijks gemiddeld circa € 336 miljoen. Dit doet zich dominant voor bij de topsectoren (tekort van € 332 miljoen), voor MKB-Breed lijkt sprake van behoorlijk evenwicht (een beperkt tekort van circa € 4 miljoen op een totale vraag van € 457 miljoen.

het tekort bij de topsectoren is aanwezig voor zowel eigen vermogen als vreemd vermogen (Tabel 30). Het geschat tekort aan eigen vermogen van circa € 213 miljoen is groot, zeker in verhouding tot het aanbod (in totaal maar 28 miljoen voor zowel topsectoren als MKB-Breed). Tussen de topsectoren en MKB-Breed zit weinig verschil bij het eigen vermogen; beide kennen grote tekorten (respectievelijk gemiddeld € 124 miljoen en € 88 miljoen). Het geschat tekort aan vreemd vermogen bedraagt circa € 123 miljoen. Hier zit er een groot verschil. De topsectoren kennen een aanbod-tekort van vreemd vermogen van € 207 miljoen, terwijl MKB-Breed een aanbodruimte kent van € 84 miljoen.

Het reguliere aanbod van kapitaal voor volwassen bedrijven zit vooral in de sfeer van vreemd vermogen (bancair), terwijl de eigen vermogen-aanbieders doorgaans partijen als private equity zijn. Het forse tekort aan eigen vermogen voor MKB-bedrijven in de volwassenheids-fase voor zowel topsectoren als MKB-Breed is een belangrijk aandachtspunt. Voldoende eigen vermogen is randvoorwaarde om investeringen te kunnen doen, niet in het minst omdat dit ook nodig is om daarvoor ook vreemd vermogen aan te kunnen trekken. Verstrekkers zijn echter maar beperkt en deze lijken Limburg niet in voldoende grote getalen te vinden.

Tabel 30 Jaarlijkse vraag naar en aanbod van kapitaal per type voor de volwassen fase, in € miljoen

	Eigen vermogen	*Vreemd vermogen*
Vraag naar kapitaal Limburg	240	793
Aanbod van kapitaal Limburg	25	670
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg	**213**	**123**
Vraag naar kapitaal Limburg (topsectoren)	134	443
Aanbod van kapitaal Limburg (topsectoren)	9	235
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg topsectoren	**124**	**207**
Vraag naar kapitaal Limburg (MKB-Breed)	106	351
Aanbod van kapitaal Limburg (MKB-Breed)	17	435
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (MKB-Breed)	**88**	**-84**

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.
Bron: Panteia, REBEL (2019)

Belangrijk is te beseffen dat onbekend is in welke mate bijvoorbeeld grotere moederbedrijven of strategische partijen (grote corporates, multinationals) actief zijn of kunnen gaan zijn in de markt en via eigen vermogens-inleg investeringen doen in bedrijven en posities nemen. Uit de interviews komt het beeld op dat een selectief aantal partijen zich hier wel op oriënteert, relatief vaker in de topsectoren (daar zijn deze netwerken ook sterker bekend bij de geïnterviewde regionale fondsen). Maar kwantitatief ligt daar een behoorlijk gat.
Ook voor deze fase constateren we dat het aanbod van kapitaal qua ticket size vrijwel altijd betrekking heeft op een omvang van zowel kleiner als groter dan € 250.000. Per saldo geldt het tekort bij de topsectoren vermoedelijk voor vooral tickets groter dan € 250.000.

4.6 Vraag en aanbod: verwachtingen 2020 – 2023

Eerder zijn in hoofdstukken 2 en 3 de verwachtingen voor de vraag- en aanbodontwikkelingen geschetst. Als deze nu naast elkaar worden gelegd ontstaat kortweg het volgende beeld. Vanuit de vraagkant voor kapitaal is de verwachting (Tabel 21, Tabel 22) dat de kapitaalbehoefte over jaren langzaam zal stijgen met gemiddeld 1½ % á 2%. Alleen MKB-Breed zal in 2023 een kleine daling ervaren in hun verwachte kapitaalbehoefte.

Vanuit de aanbodkant is de verwachting dat het aanbod van kapitaal in de verschillende levensfasen de komende jaren stabiel zal zijn, mits de binnenkort aflopende regionale fondsen (specifiek voor de startup fase) worden voortgezet. Het kapitaal is –op enkele uitzonderingen na- beschikbaar in zowel topsectoren als MKB breed en voor ticket sizes zowel kleiner als groter dan € 250.000.

In grote lijnen betekent dit dat het overaanbod van kapitaal in de startup en groeifase zal teruglopen en het tekort aan kapitaal in de volwassenheidsfase wat groter zal worden.

4.7 Conclusies confrontatie vraag en aanbod

Tabel 31 vat de uitkomsten voor 2019 ten aanzien van vraag naar, en aanbod van, kapitaal voor het Limburgse MKB samen.

Overall tekort aan kapitaal, vooral in topsectoren
Als totaalbeeld geldt voor het MKB in Limburg een vermoed tekort aan kapitaal. Dit tekort aan kapitaal doet zich dominant voor in de volwassenheidsfase, in de startup- en groeifase is sprake van een aanbodruimte van kapitaal.

Het tekort aan kapitaal doet zich met name voor bij de topsectoren (in de volwassenheidsfase) en op specifieke onderdelen (vooral in eigen vermogen) ook bij MKB breed. Er is sprake van een relatief grote vraag naar kapitaal vanuit de topsectoren, duidelijk meer dan op basis van hun relatieve aandeel in de regionale economie verwacht zou mogen worden. De topsectoren zijn meer kapitaalintensief.

Op gebied van ticket sizes constateert de analyse nergens een nijpend vraagstuk. Het aanbod is veelal beschikbaar in tickets van zowel kleiner als groter dan € 250.000. De vraag is dominant naar tickets van groter dan € 250.000. In de praktijk wordt dit overigens doorgaans via tranches/investeringsrondes aangepakt.

Volwassenheidsfase domineert beeld kapitaaltekort; vooral eigen vermogen in zowel topsectoren als breder MKB
Het tekort aan kapitaal in de volwassenheidsfase betreft voornamelijk eigen vermogen en doet zich in deze vorm voor in zowel de topsectoren als MKB breed. In de volwassenheidsfase is er ook een groot tekort van vreemd vermogen voor de topsectoren. Daartegenover is er een (zij het kleiner) ruimer aanbod in MKB breed.

Een tekort aan eigen vermogen in de volwassenheidsfase is op zich verklaarbaar: de markt voor aanbieders van eigen vermogen voor het MKB is relatief beperkt. Dit gaat veelal via private equity-verstrekkers. Het MKB is slechts deels voor hen een relevant werkterrein aangezien zij vooral ook actief zijn in het grootbedrijf. Voor de in Limburg sterk vertegenwoordigde sectoren zoals chemie, health/pharma geldt dat deze sectoren wellicht minder interessant zijn in verband met een vaak lange 'time-to-market', relatief veel technische risico's en niet altijd even grote schaalbaarheid (zoals in de IT/internet-wereld bijvoorbeeld wel het geval is). Het kan zinvol zijn te verkennen of het mogelijk is in te zetten op het meer aantrekken van eigen vermogen naar Limburg voor de bedrijven in de volwassenheidsfase. Het hierbij relevante vraagstuk is in hoeverre beschikbaarheid aan de orde is van eigen vermogen vanuit het grootbedrijf voor dochterbedrijven, maar evenzogoed voor toeleveranciers andere partnerbedrijven in het MKB om het grootbedrijf heen. Zeker binnen de clusters van de topsectoren is dit relevant, want hiermee is dan al meer eigen vermogen beschikbaar. Limburg zou via de netwerken van de clusterorganisaties (Brightlands/ campussen) dit kunnen verkennen, evenals hoe meer op het netvlies te komen van private equity-partijen, mits het MKB daartoe interessante proposities kan ontwikkelen.

Tabel 31 Aanbod van en vraag naar kapitaal per fase, in € miljoen, 2019

	startup		*groei*		*volwassen*		*totaal*	
	eigen vermogen	vreemd vermogen	eigen vermogen	vreemd vermogen	eigen vermogen	vreemd vermogen	eigen vermogen	vreemd vermogen
overall								
vraag naar kapitaal	15	41	6	122	240	793	262	957
aanbod kapitaal	44	36	27	239	25	670	96	945
confrontatie (vraag - aanbod)	**-30**	**5**	**-21**	**-117**	**213**	**123**	**161**	**12**
topsectoren								
vraag naar kapitaal	5	13	4	84	134	443	147	537
aanbod kapitaal	25	17	12	86	9	235	45	338
confrontatie (vraag - aanbod)	**-21**	**-3**	**-7**	**-2**	**124**	**207**	**99**	**199**
MKB breed								
vraag naar kapitaal	10	28	2	38	106	351	116	420
aanbod kapitaal	19	19	15	153	17	435	51	607
confrontatie (vraag - aanbod)	**-9**	**9**	**-14**	**-115**	**88**	**-84**	**62**	**-187**

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.
Bron: Panteia, REBEL (2019)

Uit de interviews kwam het beeld naar voren dat specifiek bij bedrijfsovernames de goodwill-factor niet door banken gefinancierd wordt; hier is dan ook extra eigen vermogen voor nodig. Dit kan een van de redenen zijn voor de grote vraag naar eigen vermogen in de volwassenheidsfase. Deze hypothese kan echter niet op basis van de beschikbare enquête bij bedrijven bevestigd worden omdat er daartoe te weinig waarnemingen beschikbaar zijn.

In de volwassenheidsfase is de vraag naar vreemd vermogen in de topsectoren hoger dan het aanbod, voor MKB breed geldt het omgekeerde. Dit is geen vreemd beeld. Zoals eerder benoemd is ook de vraag naar vreemd vermogen in de meer kapitaalintensieve topsectoren hoger dan op basis van bedrijvigheid mag worden verwacht. Bancair kapitaal is echter fluïde en vloeit naar daar waar solide behoefte is

en kwalitatief voldoende goede voorstellen binnen acceptabele risico-categorieën. Banken zijn (tot op zekere hoogte) niet gebonden aan regio- en sectorale grenzen voor wat betreft uitzetbaar kapitaal. Vermoedelijk zal het beschikbare aanbod aan bancair kapitaal MKB breed ook (deels) inzetbaar zijn voor de topsectoren. Het tekort in de topsectoren is echter groter dan de extra ruimte in het aanbod voor MKB breed.

Overall voldoende aanbod aan kapitaal in groeifase
Hoewel het aanbod op zichzelf voldoende is, kan hier wel een structureler vraagstuk aan de oppervlakte komen: de groeifase kenmerkt zich door een combinatie van hogere risico's/hogere tickets met minder track-record/cash-flow/assets. Kortom een relatief hoog risicoprofiel om te financieren. Vreemd vermogen, wat dominant door banken verzorgd wordt, is lastiger te matchen met deze voorwaarden. Anderzijds is vanuit banken steeds meer aandacht voor de kansen in deze scale-up fase.

Uit de cijfers van het NVP over historische trekking blijkt dat Limburg minder venture capital aantrekt dan op basis van haar aandeel in de bedrijvigheid in Nederland mag worden verwacht[19]. Deze verbinding is wel belangrijk. Belangrijk is te beseffen dat het geconstateerde ruime aanbod aan eigen vermogen bij een te beperkte of dalende succes-rate naar venture capital-maatschappijen, zeker bij toekomstige groei van de vraag naar eigen vermogen, zo maar kan omslaan in een tekort. En dan wordt ook het aantrekken van meer vreemd vermogen lastiger.

Momenteel overall voldoende aanbod van kapitaal in startup fase, echter relatief veel vraag naar vreemd vermogen en veel aanbod aan eigen vermogen
In deze fase lijkt overall sprake van een ruim aanbod, waarbij wel duidelijk meer aanbod is van eigen vermogen dan van vreemd vermogen, waar de markt krapper is en zich specifiek voor MKB breed een tekort voordoet. De regionale fondsen zijn hier dominant van belang in het aanbod. Een aantal fondsen loopt echter op afzienbare termijn uit hun periode danwel de uitzetbare middelen.

Naar type kapitaal is voor de startup fase sprake van een scheve verhouding: een ruim overaanbod aan eigen vermogen, maar een licht tekort aan vreemd vermogen. Dit is wel een herkenbaar beeld: juist in deze fase willen startup ondernemers graag 'wel geld, geen invloed', vaak ook via relatief grotere bedragen, waar financiers in deze hoog risico-fase invloed in ruil voor risicodragend kapitaal willen en vooral ook een kans op een 'upside' in plaats van alleen lening-default. Evenals voor de groeifase geldt dat hier vanuit de aanbieders (waar de regionale fondsen een belangrijke rol in spelen) nagedacht kan worden over zowel mengvormen van eigen/vreemd vermogen (met voor bedrijven de karakteristieken van vreemd vermogen, zoals achtergestelde leningen), het meer aantrekkelijk maken van eigen vermogen voor bedrijven als het evt. omkatten van beschikbaar kapitaal van eigen naar vreemd vermogen (met de financiële gevolgen van een te verwachten lagere revolverendheid voor de aanbieders).

Opvallend voor startups is dat het vreemd vermogenstekort zich vooral voor lijkt te doen bij MKB breed en niet in de topsectoren (voor bedrijven in de volwassen fase geldt het omgekeerde: ook daar is sprake van een tekort aan vreemd vermogen, maar alleen bij de topsectoren en niet in MKB breed).

[19] Mogelijke oorzaken hiervoor zijn reeds eerder geduid en kunnen liggen in bijvoorbeeld de complexere situatie in sectoren als chemie en health, waar benodigde bedragen vaak hoger zijn, de time-to-market langer en doorgaans sprake is van een mindere opschaalbaarheid.

Toekomstige ontwikkeling vraag en aanbod
In grote lijnen concluderen we dat het overaanbod van kapitaal in de startup- en groeifase naar verwachting zal teruglopen en het tekort aan kapitaal in de volwassenheidsfase wat groter zal worden.

Dit is gestoeld op het beeld dat de vraag naar kapitaal over de jaren grofweg langzaam zal stijgen met ongeveer 1½ % á 2%. Voor volwassen bedrijven betreft het vooral aanschaf van bedrijfsmiddelen, huisvesting, groei van het bedrijf, extra werkkapitaal en innovatie en R&D[20]. Voor de aanbodkant is de verwachting dat dit overall de komende jaren stabiel zal zijn dan wel iets terug zal lopen (afhankelijk van voortzetting van enkele regionale fondsen; specifiek voor de startup-fase).

[20] Vergelijk Tabel 17 op pagina 22. Weliswaar betreft deze tabel *alle* bedrijven met een verwachte financieringsbehoefte, maar 90% van de antwoorden voor de betreffende vraag betreft volwassen bedrijven. De hier genoemde doelen komen ook in andere kapitaalmarktstudies terug. Daarom kan veilig worden aangenomen dat dit de voor volwassen bedrijven relevante toekomstige financieringsdoelen zijn.

5 Terugblik: ontwikkelingen 2012 - 2018

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk nemen we de kapitaalmarkt in 2012 als uitgangspunt om vervolgens de ontwikkelingen van de kapitaalvraag en kapitaalaanbod over de tijd weer te geven. Het hoofdstuk begint met de ontwikkeling van de kapitaalbehoefte, vervolgens wordt de ontwikkeling van het kapitaalaanbod weergegeven en het eindigt met een aantal conclusies over de ontwikkeling van 2012 – 2018.

5.2 Ontwikkeling van de kapitaalbehoefte

De totale kapitaalbehoefte is het product van drie factoren: het aantal hoofdvestigingen, het aandeel van bedrijven met kapitaalbehoefte in de totale populatie, en het bedrag per kapitaalaanvraag. Omdat er geen vergelijkbare gegevens voor eerdere jaren beschikbaar zijn, is noodgedwongen een schatting gemaakt op basis van de beschikbare gegevens. Dit betreft in het bijzonder het aantal bedrijven met een financieringsbehoefte, en de gemiddelde financieringsbehoefte per aanvrager van financiering. Deze gegevens zijn ontleend aan eerdere edities van de Financieringsmonitor van EZK. Aangenomen is dat waargenomen landelijke trends ook van toepassing zijn op het Limburgse bedrijfsleven. Omdat de Financieringsmonitor ZZP-ers buiten beschouwing laat, worden ze hier ook – in tegenstelling tot de voorgaande analyse van de verwachte vraag in 2019 – uit de analyse gelaten.

Tabel 32 laat zien hoe de determinanten van de vraag naar kapitaal zich ontwikkeld hebben. Het aantal hoofdvestigingen is toegenomen tussen 2012 en 2018. Daarbij past de kanttekening dat het aantal vestigingen in de industriële topsectoren stabiel is. Het aandeel aanvragers van financiering is afgenomen, van 19% van de bedrijvenpopulatie naar 15%. Het gemiddelde bedrag per aanvraag is daarentegen met bijna 10% toegenomen tussen 2012 en 2018.

Tabel 32 Ontwikkeling van de determinanten van de vraag naar kapitaal, Limburg (exclusief ZZP-ers)

	Aantal hoofdvestigingen		*Aandeel aanvragers in populatie*		*Bedrag per aanvraag in € miljoen*	
	2012	*2018*	*2012*	*2018*	*2012*	*2018*
Industriële topsectoren	2,800	2,800	28%	27%	0.20	0.22
Niet-industriële topsectoren	4,200	4,300	20%	15%	0.43	0.48
MKB-Breed	11,300	11,500	17%	13%	0.37	0.42
Totaal	18,300	18,600	19%	15%	0.35	0.38

Bron: Panteia (2019)

Figuur 3 laat zien dat tussen 2012 en 2018 de financieringsbehoefte van het MKB exclusief ZZP-ers enigszins is afgenomen: van € 1,2 miljoen naar € 1 miljoen. Daarbij moet wel worden bedacht dat in 2012 sprake kan zijn geweest van enig inhaaleffect na de grote recessie in 2009 en de nasleep daarvan; vooral de daling van het aandeel aanvragers van financiering in de totale populatie getuigt daarvan.

Figuur 3 totale kapitaalvraag in Limburg, 2012 en 2018, in miljoenen € (excl. ZZP-ers)

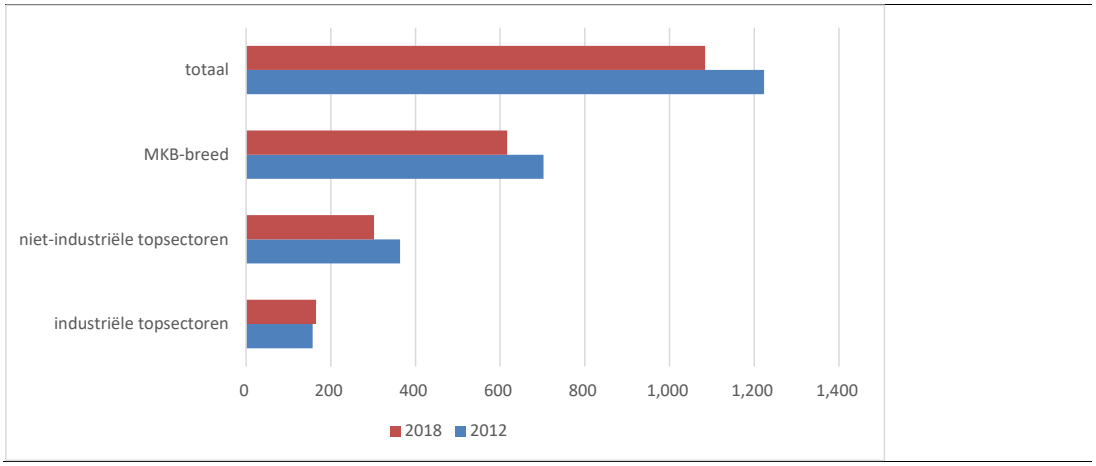

Bron: Panteia (2019)

5.3 Ontwikkeling van het kapitaalaanbod

De historische ontwikkeling van het aanbod van kapitaal is al deels geschetst in hoofdstuk 3, als onderbouwing van de toekomstige ontwikkeling van kapitaal. Een korte samenvatting:

- Voor informal investors geldt dat er een relatief stabiel patroon zit in de meerjarige gemiddeldes qua aanbod van kapitaal;
- Voor het Rijksinstrumentarium geldt historisch bezien dat het financieel instrumentarium deels is ontwikkeld naar aanleiding van teruglopende financiering aan het MKB als gevolg van de crisis en specifiek de beperking in het aanbod van kapitaal in de startfase van bedrijven en voor innovatiefinanciering. De rol van de overheid is daarmee in de loop der jaren groter geworden. Ook de rol van Europese financiering voor (risicovolle) investeringen is de afgelopen jaren gegroeid. Daarnaast heeft het Rijk naar aanleiding van teruglopende financiering aan het MKB met garantie instrumenten ingezet om het risicoprofiel voor banken te beperken en daarmee financiering van het MKB te borgen (zie ook hierboven)
- Venture capital en private equity-investeringen in Nederland blijken door de jaren heen de afgelopen 10 jaar redelijk stabiel te zijn geweest.
- Het aanbod van crowdfunding is de afgelopen jaren flink gestegen, maar blijft relatief beperkt.
- Over het aanbod aan bancaire financiering constateert De Nederlandsche Bank zoals eerder beschreven dat er sterke aanwijzingen zijn dat in de periode na de financiële crisis aanbodbeperkingen van invloed zijn geweest op de kredietverlening als gevolg van toegenomen aandacht voor kredietrisico's en aangescherpte regelgeving (zoals BASEL III) speelt een rol bij de kredietbeperking.

Ten aanzien van het regionaal aanbod: de regionale (publieke) fondsen kennen een over de afgelopen jaren sterk uiteenlopend startpunt. Het LIOF bestaat al sinds 1975. In de eerste jaren van de crisis eind jaren '00 zijn veel regionale initiatieven opgestart die tot nu voortduren: de LDBF-fondsen en ook de campusfondsen begonnen rond 2014 - 2015, net als het MKB Leningenfonds (2015). Als specifiek instrument voor de verduurzamingsopgave is het LEF in 2012 gestart. Het regionale fondsenpalet is de

afgelopen 5-7 jaren dus betrekkelijk stabiel. Recentelijke is daar het Rabo Innovatiefonds bij gekomen. Het grootste deel van de erbij gekomen regionale fondsen is gericht op de startup fase (zie bijlage aanbod analyse).

Samenvattend is de belangrijkste ontwikkeling in het kapitaalaanbod de stijgende rol van de overheid (Rijk en provincie) in het aanbod van kapitaal in de startfase van bedrijven en voor innovatiefinanciering.

5.4 Vraag en aanbod: ontwikkeling van aandeel afgewezen aanvragen

Een manier om inzicht te krijgen in de match tussen vraag en aanbod, is door te kijken naar het aandeel succesvolle aanvragen van MKB bedrijven. Als de kapitaalbehoefte groter is dan het kapitaalaanbod, dan valt immers te verwachten dat relatief veel aanvragen worden afgewezen.

Vanaf 2014 heeft de Financieringsmonitor informatie hierover verzameld. Sinds dat jaar zijn bedrijven in toenemende mate succesvol geweest bij de aanvraag van externe financiering (Figuur 4). Het aandeel bedrijven waarvoor de aanvraag volledig wordt afgewezen is afgenomen van bijna 40% in 2014 tot 10% in 2017.

Figuur 4 percentages volledig toegewezen en volledig afgewezen financieringsaanvragen

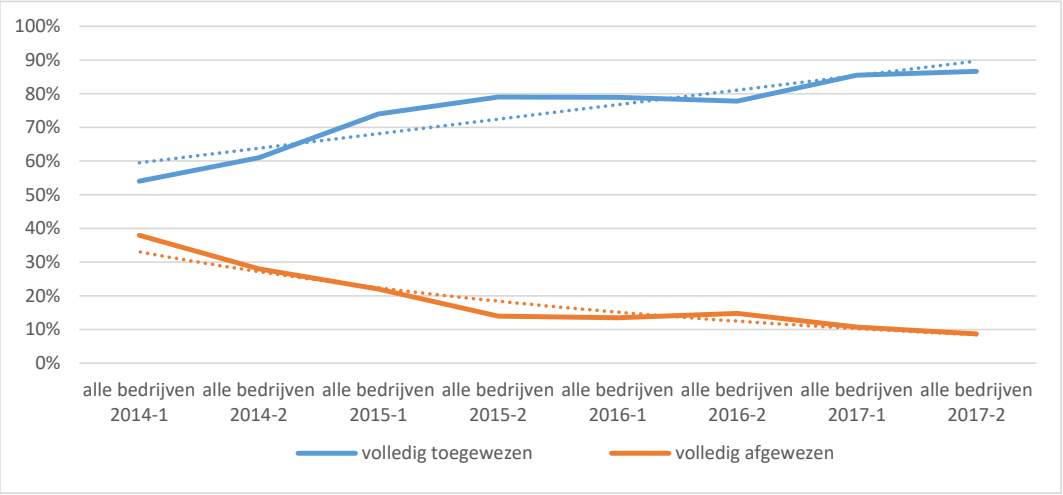

Bron: Panteia (2018), Financieringsmonitor 2017-2.

Er is hierbij sprake van grote verschillen tussen grootteklassen: grotere bedrijven krijgen eerder het volledige bedrag toegekend dan kleinere bedrijven. Zo kreeg van de microbedrijven die in de tweede helft van 2017 een financieringsaanvraag hebben gedaan, minder dan twee derde het volledige bedrag toegekend, tegen 97% van de grote bedrijven. Het percentage afwijzingen is verreweg het grootst onder microbedrijven[21].

De daling in het aandeel afgewezen aanvragen suggereert dat de match tussen vraag en aanbod sinds 2014 is verbeterd. Deze cijfers hebben betrekking op Nederland, maar we hebben geen redenen om aan te nemen dat het beeld in Limburg heel anders is. De daling kan ook het gevolg zijn van een toename in de kwaliteit van de kapitaalaanvragen (immers, het aandeel afgewezen kapitaalaanvragen kan ook hoog

[21] De ontwikkeling voor ZZPers is niet bekend, aangezien die niet in de financieringsmonitor zijn meegenomen.

zijn als veel bedrijven slecht onderbouwde kapitaalaanvragen indienen), maar we verwachten dat dit hooguit een deel van de waargenomen daling kan verklaren.

5.5 Conclusies terugblik

Het aandeel van bedrijven dat een kapitaalbehoefte had is lager in 2018 dan in 2012. Het gemiddelde bedrag per aanvraag is gestegen, maar door de afname van het aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte is de totale verwachte kapitaalbehoefte in 2018 per saldo lager dan in 2012. Tussen de sectoren zijn minimale verschillen te zien, bij de industriële topsectoren is de daling nihil terwijl de niet-industriële topsectoren en MKB-Breed de daling wat forser is. Deze conclusies hebben overigens betrekking op het MKB exclusief ZZP-ers.

Sinds 2012 lijken er veel regionale fondsen bij gekomen die kapitaal aanbieden, die als gevolg van de crisis zijn opgericht om het bedrijfsleven in de regio Limburg te stimuleren. Ook aan de nationale (en Europese) kant is het aanbod gestegen sinds 2012. Een deel van deze stijging is te verklaren doordat de overheid de teruglopende financiering voor MKB tijdens de crisis probeerde op te vangen met eigen instrumentarium.

In 2019 is sprake van een kapitaaltekort: de kapitaalbehoefte is hoger dan het aanbod van kapitaal. Het voorgaande suggereert dat het kapitaaltekort sinds 2012 zou zijn afgenomen. Dit is consistent met de gevonden daling van het aandeel bedrijven waarvoor de kapitaalaanvraag is afgewezen.

6 Samenvatting en conclusies

Provincie Limburg heeft Panteia gevraagd om de volgende 4 onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Maak de kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB voor 2019 inzichtelijk, met een doorkijk voor de jaren 2020 - 2023.
2. Maak het kapitaalaanbod voor het Limburgse MKB voor 2019 inzichtelijk, met een doorkijk voor de jaren 2020 - 2023.
3. Bepaal in hoeverre de vraag naar en het aanbod van kapitaal in Limburg voor alle fase van bedrijfsontwikkeling in balans zijn.
4. Maak het verschil tussen de kapitaalmarkt voor het Limburgse MKB in 2012 en nu inzichtelijk (dit betreft zowel de kapitaalbehoefte als het kapitaalaanbod).

In de vorige hoofdstukken zijn deze vragen in detail behandeld. In dit hoofdstuk wordt per vraag een korte antwoord gegeven op basis van de antwoorden uit de vorige hoofdstukken.

6.1 De kapitaalbehoefte van het Limburgse MKB voor 2019, met een doorkijk voor de jaren 2020 – 2023

In 2019 hebben circa 7000 Limburgse MKB-bedrijven een kapitaalbehoefte. Deze bedraagt gemiddeld bijna € 200.000, in totaal maakt dat € 1.2 miljard. Microbedrijven (exclusief ZZP-ers) en kleine bedrijven zijn elk verantwoordelijk voor een derde van dit bedrag; ZZP-ers voor bijna een kwart, en middelgrote bedrijven voor ruim 10%. Het overgrote deel van de totale vraag wordt uitgeoefend door volwassen bedrijven; 11% door bedrijven in de groeifase, en ruim 5% door startups. Meer dan driekwart van de vraag betreft vreemd vermogen, het restant eigen vermogen; daarbij kan het wel voorkomen dat bedrijven zowel eigen als vreemd vermogen behoeven.

Voor bedrijven in de groei- en volwassenheidsfase geldt dat de totale kapitaalbehoefte van bedrijven in topsectoren hoger is dan de totale kapitaalbehoefte van bedrijven in MBK breed. De topsectoren in Limburg tellen weliswaar minder bedrijven dan MKB-Breed, maar zowel het aandeel bedrijven met een verwachte kapitaalbehoefte als de gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf is binnen de topsectoren hoger dan binnen MKB-Breed. Voor de startup fase is de verhouding echter omgekeerd: daar geldt dat de totale verwachte kapitaalbehoefte vanuit MKB-Breed hoger is dan vanuit de topsectoren.

Bedrijven beschouwen de (huis)bank als een belangrijke aanbieder van kapitaal. Een zeer groot deel van de kapitaalvraag betreft kleinere (minder dan € 250.000) tickets. Ruim de helft van het totaalbedrag betreft echter grotere tickets, vooral als gevolg van het feit dat er ook een aantal miljoenentickets is. Naar verwachting zal de vraag naar kapitaal door het Limburgse MKB de komende jaren verder toenemen.

6.2 Het kapitaalaanbod voor het Limburgse MKB voor 2019, met een doorkijk voor de jaren 2020 – 2023

In totaal bedraagt het jaarlijks aanbod van kapitaal circa € 1 miljard. Daarvan is 67% primair gericht op de volwassenheidsfase, 25% op de groeifase, en 8% op de startup fase. Circa 90% bestaat uit vreemd vermogen en 10% uit eigen vermogen. Aanbieders van kapitaal zijn betrekkelijk neutraal voor wat betreft de ticket size, het gaat ze er vooral om of er aan aantrekkelijke propositie is, de ticket size is daarbij minder relevant.

Aanbod gericht op de startup fase omvat 8% van het totale kapitaalaanbod. Daarbij gaat het meer om eigen vermogen dan om vreemd vermogen. Informal investors en regionale fondsen zijn dominant in dit aanbod. Er is relatief veel aanbod van kapitaal in topsectoren ten opzichte van MKB-Breed, vooral eigen vermogen. Aanbod gericht op de groeifase betreft ongeveer 25% van het totale kapitaalaanbod. Vreemd vermogen is heir dominant ten opzichte van eigen vermogen. Bancair kapitaal is dominant, de inbreng van eigen vermogen wordt gedomineerd door informal investors, regionaal aanbod en venture capital. Het aanbod aan topsectoren in vergelijking met MKB-Breed is in lijn met de productiewaarde van top-sectoren en MKB-Breed voor bedrijven in de groeifase. Het aanbod richting volwassen bedrijven is met afstand het grootste aanbod (67%) van totale kapitaalaanbod. Dit is grotendeels vreemd vermogen (bancair). De inbreng van eigen vermogen verloop vooral door private equity. Het aanbod aan topsectoren in verhouding tot MKB-Breed verhoudt zich ruwweg als de productiewaarde van topsectoren en MKB-Breed.

6.3 De balans tussen de vraag naar en het aanbod van kapitaal in Limburg voor alle fases van bedrijfsontwikkeling

Overall tekort aan kapitaal, in het bijzonder in volwassenheidsfase
Als totaalbeeld geldt voor het MKB in Limburg een vermoed tekort aan kapitaal. Overall betreft dit vooral de volwassenheidsfase en in het bijzonder topsectoren. Daarbij gaat het zowel om vreemd als eigen vermogen, waarbij een tekort in de volwassenheidsfase aan eigen vermogen sterk opvalt (voor zowel de topsectoren als MKB-Breed).
Voor de topsectoren is in deze fase ook sprake van een aanzienlijk tekort aan vreemd vermogen. Voor MKB breed is sprake van een ruimer aanbod en dat kan dit tekort wat compenseren (bancair kapitaal zal ook wel naar de topsectoren vloeien in plaats van te zeer naar MKB breed). Maar per saldo is deze aanbodruimte wel kleiner dan het tekort bij de topsectoren.

Een tekort aan eigen vermogen in de volwassenheidsfase is ook wel te volgen: vreemd vermogen kan via banken vaak wel verstrekt worden: bancair kapitaal vloeit naar daar waar solide behoefte is. Maar de markt voor eigen vermogen is aanzienlijk kleiner. Dit gaat veelal via partijen als private equity-verstrekkers. Het MKB is voor hen slechts deels relevant, zij vinden Limburg nog relatief weinig[22] en de in Limburg sterk vertegenwoordigde sectoren als chemie en life science zijn voor hen niet altijd interessant in verband met de lange time-to-market, technische risico's en vaak beperktere schaalbaarheid die daarbij aan de orde zijn.

Voor de topsectoren is in deze fase ook sprake van een aanzienlijk tekort aan vreemd vermogen. Voor MKB breed is sprake van een ruimer aanbod en dat kan dit tekort wat compenseren (bancair kapitaal zal ook wel naar de topsectoren vloeien in plaats van te zeer naar MKB breed). Maar per saldo is deze aanbodruimte wel kleiner dan het tekort bij de topsectoren.

[22] o.b.v. NVP-cijfers vloeit er minder vc/pe-kapitaal naar Limburg dan op basis van de omvang van de economie zou mogen worden verwacht

Tabel 33 Jaarlijks aanbod naar en vraag naar kapitaal per fase, in € miljoen in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassen*	*Totaal*
Vraag naar kapitaal Limburg	56	129	1.033	1.218
Aanbod van kapitaal Limburg	81	267	697	1.045
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg totaal	-25	-138	336	173
Vraag naar kapitaal Limburg (topsectoren)	18	89	576	683
Aanbod van kapitaal Limburg (topsectoren)	43	98	245	385
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (topsectoren)	-24	-9	332	298
Vraag naar kapitaal Limburg (MKB-Breed)	38	40	457	535
Aanbod van kapitaal Limburg (MKB-Breed)	38	169	452	660
Confrontatie (vraag - aanbod) kapitaal Limburg (MKB-Breed)	-1	-129	4	-125

Negatieve uitkomst = overaanbod. De bedragen in deze tabel zijn afrondingen. De verschillen tussen de vermelde bedragen voor vraag en aanbod komen hierdoor niet altijd op de vermelde bedragen voor de confrontatie uit.

Bron: Panteia, REBEL (2019)

Voldoende vermogen voor groeifase

Voor zowel topsectoren als MKB breed is sprake van voldoende ruim aanbod in de groeifase. Dit geldt ook naar zowel eigen als vreemd vermogen. Voor de topsectoren zijn vraag en aanbod vrijwel in evenwicht.

In de groeifase wordt meer vreemd vermogen gevraagd. Dit is op zich herkenbaar: behoefte aan 'wel geld, geen bemoeienis'. Dit verschil in de beschikbaarheid van type kapitaal voor de groeifase speelt vooral in de topsectoren. Banken zijn in deze fase veelal nog niet volop actief of nog huiverig voor de grotere risico's. Maar in de groeiende economie spelen ze wel een toenemende rol. Doorgaans is de beschikbaarheid van kapitaal vanuit de regionale fondsen in deze fase van belangrijk; ook als mogelijke co-financieringspartner voor banken..

Verschil tussen vraag naar vreemd en aanbod van eigen vermogen in startup fase

Voor de startup fase lijkt overall sprake te zijn van een ruim aanbod. Hierbij is er een verschil tussen topsectoren en MKB breed: een grote aanbodruimte in eigen vermogen voor topsectoren en een (relatief overzichtelijk) tekort bij MKB breed aan vreemd vermogen. Ook hier geldt bij bedrijven de overwegende voorkeur voor 'wel geld, geen invloed', terwijl financiers in deze hoog risico-fase invloed in ruil voor risicodragend kapitaal willen. Vaak zit de vraag in vooral wat grotere bedragen, maar verhoudt dit zich ook niet meteen goed met de bijbehorende risico's die aanbieders bereid zijn te nemen. In de praktijk leidt dat dan vaak tot een opbouw in verschillende financieringsrondes. Dit beeld is op zich niet onlogisch, gezien de legitieme eigenschappen van de belangrijkste aanbieders in deze fase (professionele en gespecialiseerde venture capital-maatschappijen en semi-publieke regionale fondsen).

Verwachting ontwikkeling in vraag-aanbodverhoudingen 2020-2023

Vanuit de vraagkant voor kapitaal is de verwachting dat de kapitaalbehoefte over de jaren langzaam zal stijgen met ongeveer 1-2%.

Voor het aanbod is de verwachting dat dit in de verschillende levensfasen de komende jaren stabiel zal zijn, mits de binnenkort aflopende regionale fondsen (met name in de startup-fase) worden voortgezet.

In grote lijnen concluderen we dat het overaanbod van kapitaal in de startup- en groeifase naar verwachting zal teruglopen en het tekort aan kapitaal in de volwassenheidsfase wat groter zal worden.

6.4 Het verschil tussen de kapitaalmarkt voor het Limburgse MKB in 2012 en nu inzichtelijk

Het aandeel van bedrijven dat een kapitaalbehoefte had is lager in 2019 dan in 2012. Het gemiddelde bedrag per aanvraag is gestegen, maar door de afname van het aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte is de totale verwachte kapitaalbehoefte in 2019 per saldo desondanks lager dan in 2012. Tussen de sectoren zijn minimale verschillen te zien, bij de industriële topsectoren is de daling nihil terwijl de niet-industriële topsectoren en MKB-Breed de daling wat forser is.

Sinds 2012 lijken er veel regionale fondsen bij gekomen die kapitaal aanbieden, die als gevolg van de crisis zijn opgericht om het bedrijfsleven in de regio Limburg te stimuleren. Ook aan de nationale (en Europese) kant is het aanbod gestegen sinds 2012. Een deel van deze stijging is te verklaren doordat de overheid de teruglopende financiering voor MKB tijdens de crisis probeerde op te vangen met eigen instrumentarium.

In 2019 is sprake van een kapitaaltekort: de kapitaalbehoefte is hoger dan het aanbod van kapitaal. De afname van de vraag en de toename van het aantal fondsen dat in Limburg actief is suggereert dat kapitaaltekort sinds 2012 zou zijn afgenomen.

Bijlagen

Bijlage 1 Begrippenlijst

Begrip	Toelichting
Achtergestelde lening	Een lening die in geval van financiële problemen later betaald hoeft te worden dan andere leningen (reguliere vreemd vermogen, zoals een banklening). Bij problemen wordt eerst het vreemd vermogen terugbetaald, daarna pas achtergestelde leningen.
Brightlands Agrifood Ventures	Onafhankelijk regionaal kapitaalfonds in Limburg gericht op de Agri&food sector met een link naar een van de vier Brightlands campussen.
Brightlands Life Science Ventures	Onafhankelijk regionaal kapitaalfonds in Limburg gericht op de Life Science sector met een link naar een van de vier Brightlands campussen.
Business angel of informal investor	Particulieren die in bedrijven investeren, door aandelen van die bedrijven te kopen (hiermee krijgen deze bedrijven extra eigen vermogen). Het gaat hierbij meestal om investeringen in startende bedrijven (of in ondernemers die hun bedrijf nog moeten starten).
Chemelot Ventures	Een investeringsfonds voor startende bedrijven die willen investeren in life sciences, geavanceerde (bio)materialen of chemie.
Converteerbare lening	Een lening die omgezet kan worden naar aandelen in het bedrijf. Deze lening heeft in het begin een aflossingsvrije periode. Na afloop van deze periode kunnen betrokken partijen besluiten of de lening alsnog wordt afgelost, of omgezet wordt in aandelen. Dit is vooral interessant voor starters die niet veel aflossingscapaciteit hebben.
Crowdfunding	Een manier om aan kapitaal te komen, door via internet geld aan te trekken van een groot aantal kleine geldschieters / financiers.
Eigen vermogen	Kapitaal dat een persoon of een bedrijf investeert in een ander bedrijf. Deze persoon of dit bedrijf krijgt in ruil hiervoor aandelen van dit andere bedrijf en wordt mede-eigenaar
Factoring	Het overdragen van het debiteurenbeheer en eventueel de debiteurenadministratie aan een ander bedrijf.
Factoring maatschappij	Een bedrijf dat het debiteurenbeheer en eventueel de debiteurenadministratie van je overneemt. De factoring maatschappij neemt meestal ook het kredietrisico over (het risico dat een debiteur / afnemer / klant zijn factuur niet kan betalen).
FTE	Afkorting van Full Time Equivalent. Dit is een maatstaf om werkgelegenheid uit te drukken in een volledig ingevulde werkweek (iemand die 3 in plaats van 6 dagen per week werkt telt bijvoorbeeld als 0,6 fte)
Herstructurering van de balans	Een bedrijf maakt nieuwe afspraken met schuldeisers, bijvoorbeeld over de looptijd voor terugbetaling of de kwijtschelding van bepaalde schulden.

Begrip	Toelichting
Kredietunie	Een vereniging van ondernemers die geld bijeenbrengen. Dit geld kunnen ze vervolgens gebruiken om leningen aan andere deelnemende bedrijven te verstrekken (meestal in dezelfde sector). Het zijn een soort coöperaties.
LBDF	Het Limburgs business development fonds: een van de investeringsfondsen van het LIOF.
Leasing	Naast kopen of huren, kan een bedrijf goederen ook leasen. Leasen is een overeenkomst waarbij een derde partij (de leasing maatschappij) een bepaald goed koopt, dat jij vervolgens kan gebruiken.
Leasing maatschappij	Een bedrijf waarbij je bepaalde goederen kan leasen (in plaats van te kopen).
LIOF	Dit is de regionale ontwikkelingsmaatschappij (ROM) van Limburg. Hun website geeft o.a. informatie voor bedrijven die geld zoeken. LIOF kan ook zelf in bedrijven investeren. LIOF voert hiervoor een aantal investeringsfondsen uit: • Het Limburgs business development fonds (LBDF); • Het MKB Leningenfonds; • Het LIOF participatiefonds
LISA	Werkgelegenheidsregister van Nederland met daarin gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht.
MKB-L	Het MKB Leningenfonds: een van de investeringsfondsen van LIOF.
PRISMA	Het PRISMA model is door Panteia ontwikkelt. PRISMA analyseert het bedrijfsleven op het niveau van 20 sectoren, MKB en het grootbedrijf. Het is een instrument om de economische ontwikkeling in de bedrijvensector te voorspellen.
Private equity aanbieder	Bedrijven die in andere bedrijven investeren, door aandelen van die bedrijven te kopen (waardoor ze mede-eigenaar van die bedrijven worden). Het gaat hierbij om bedrijven waarvan je de aandelen niet via de aandelenbeurs kan kopen (of verkopen). Private equity aanbieders kunnen zowel in startende als in gevestigde bedrijven investeren.
Qredits	Een onafhankelijke organisatie (zonder winstoogmerk) die financiering regelt voor startende en bestaande bedrijven. Ze zijn volgens hun website de enige aanbieder van microfinanciering in Nederland (microfinanciering is een combinatie van het verstrekken van coaching en kleine leningen).
VRL	Vestigingenregister Limburg met daarin gegevens over alle vestigingen in Limburg waar betaald werk wordt verricht.

Bijlage 2 Afbakening van sectoren en grootteklassen

Sectoren
De studie richt zich op het Limburgse bedrijfsleven exclusief de financiële dienstverlening. Voor dit onderzoek maken we onderscheid naar innovatieve sectoren en MKB-Breed. Startpunt voor de beantwoording van de vraag welke bedrijven als innovatief kunnen worden aangemerkt is de door het Ministerie van EZK gegeven indeling in Topsectoren. De daar gedefinieerde sectoren Energie en Water blijven buiten beschouwing omdat ze voor Limburg minder relevant zijn. Daarentegen wordt de toeristische sector in Limburg wel als innovatief beschouwd. Verder bevat de EZK definitie van topsectoren enkele dubbeltellingen: bedrijven kunnen deel uitmaken van meer dan een topsector. Deze dubbeltellingen zijn uit de hier gehanteerde definitie van innovatieve bedrijven verwijderd. Verder zijn uit praktische overwegingen de innovatieve sectoren geheel in termen van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) gedefinieerd.

In Tabel 34 is het aantal hoofdvestigingen en zelfstandige vestigingen van het bedrijfsleven in Limburg per sector gegeven (peildatum 1 januari 2018). Er zijn blijkens deze tabel ruim 70 000 bedrijven in Limburg, waarvan zo'n 30% als innovatief kan worden aangemerkt.

Tabel 34 sectorindeling en aantallen vestigingen van bedrijven

Sector	*SBI codes*	*Hoofdvestigingen en zelfstandige bedrijven*
Agro/food	A01, A03, C10, C11	4 003
Life science	C21, C266, C325, M721	389
Chemie en materialen, exclusief life science	C19, C20, C22	159
Overige innovatieve industrie	C24, C25, C261, C262, C263, C264, C265, C267, C268, C27, C28, C29, C30, C321, C322, C323, C324, C329, C33	1 583
Smart services	J62, J63	2 715
Logistiek	H491, H492, H494, H495, H502, H504, H512, H52, H53	1 654
Toerisme	I, N79, R	10.098
MKB-Breed	A02, B, C12, C13, C14, C15, C16, C17, C18, C23, C31, D, E, F, G, H493, H501, H503, H511, J58, J59, J60, J61, M69, M70, M71, M722, M73, M74, M75, N77, N78, N80, N81, N82, S	50.137
Totaal bedrijven (excl. financiële dienstverlening)	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, M, N, R, S	70.708

Bron: Vestigingenregister Limburg (VRL), 2019

Bedrijfsgrootte
De beleidsdefinitie van het MKB die door de provincie Limburg en de Europese Commissie wordt gehanteerd houdt rekening met drie criteria:

- aantal werkzame personen
- jaaromzet
- jaarlijks balanstotaal

De wijze waarop bedrijven volgens deze definitie worden geclassificeerd naar bedrijfsgrootte staat aangegeven in Figuur 5. Als een bedrijf niet tot het MKB behoort dan is het een grootbedrijf.

Figuur 5 beleidsdefinitie classificatie bedrijven naar grootteklasse

Categorie ondernemingen	Aantal werk-zame personen: Arbeidsjaar-eenheid (AJE)	Jaaromzet	of	Jaarlijks balanstotaal
Middelgroot	< 250	≤ 50 miljoen EUR	of	≤ 43 miljoen EUR
Klein	< 50	≤ 10 miljoen EUR	of	≤ 10 miljoen EUR
Micro	< 10	≤ 2 miljoen EUR	of	≤ 2 miljoen EUR

Bron: Europese Commissie (zie https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15582/attachments/1/translations/nl/renditions/native)

Het aantal werkzame personen wordt uitgedrukt in aantal arbeidsjaareenheden (AJE). Iedereen die in de loop van het gehele referentiejaar voltijds in de betrokken onderneming of voor rekening van die onderneming heeft gewerkt, telt als één AJE. Het werk van personen die niet het gehele jaar hebben gewerkt, deeltijdwerk en seizoenarbeid worden in breuken van AJE uitgedrukt. Dit correspondeert met de begrippen arbeidsjaar en fulltime equivalent (fte). In statistisch onderzoek is het gebruikelijk om de criteria ten aanzien van jaaromzet en balanstotaal buiten beschouwing te laten, dit gebruik wordt ook hier gevolgd.

Data
Het Vestigingenregister Limburg (VRL) beschikt over informatie over de omvang en structuur van het Limburgse bedrijfsleven in termen van aantal hoofdvestigingen en zelfstandige ondernemingen (hieronder kortweg als 'bedrijven' aangeduid) en de bijbehorende aantallen werkzame personen. Relevant zijn hier de gegevens met peildatum 1 januari 2018. De sectorale indeling is voldoende gedetailleerd om er de gewenste sectorindeling (zie hierboven) uit af te leiden. De grootteklassen die worden onderscheiden zijn:

- 1 werkzaam persoon (dit kan een ZZP-er of een rechtspersoon zijn)
- 2 -< 10 werkzame personen
- 10 -< 50 werkzame personen
- 25 -<250 werkzame personen
- >= 250 werkzame personen

Hieruit dient nog een indeling in grootteklassen op basis van het aantal fte te worden afgeleid om te corresponderen met de beleidsdefinitie van MKB. Hiervoor is ten eerste aangenomen dat de personen/arbeidsjaar ratio die per sector voor Nederland uit CBS gegevens kan worden afgeleid, ook voor het Limburgse bedrijfsleven van toepassing is, en niet verschilt tussen grote en kleine bedrijven. Gemiddeld bedraagt de p/a ratio 136% voor de sectoren van het Limburgse bedrijfsleven, dat wil zeggen dat 100 fte door 136 werkzame personen wordt vervuld. Dit betekent in de praktijk dat voor een deel van de bedrijven in de grootteklasse >= 250 werkzame personen geldt dat ze middelgroot zijn; een deel van de bedrijven in grootteklasse 50 -<250 werkzame personen behoort tot het kleinbedrijf, en een deel van de bedrijven in grootteklasse 10 -<50 werkzame personen moet tot het microbedrijf worden gerekend.

Verder is aangenomen dat de verdeling van de aantallen bedrijven over de onderscheiden grootteklassen de zogenaamde exponentiële verdeling volgt. Dan kan worden berekend hoeveel bedrijven van de ene naar de andere grootteklasse moeten worden overgeboekt. De grootteklasse 1 werkzaam persoon maakt deel uit van de microbedrijven en blijft als zelfstandige grootteklasse gehandhaafd.

Tabel 35 laat de aantallen bedrijven per sector en grootteklasse zien op basis van de grootteklassenindeling op basis van werkzame personen, en op basis van de beleidsdefinitie van bedrijfsgrootte (op basis van fte). Er worden geen bedrijven overgeboekt van grootteklasse >=250 werkzame personen naar de categorie middelgrote bedrijven. Van grootteklasse 50 -<250 worden in totaal 139 bedrijven gerekend tot de categorie kleinbedrijf. Omdat er geen bedrijven uit grootteklasse >=250 werkzame personen aan het middenbedrijf worden toegerekend, is het aantal middelgrote bedrijven 139 lager dan het aantal bedrijven in de grootteklasse 50 -< 250 werkzame personen. Van grootteklasse 10 -<50 werkzame personen behoren er 1017 tot het microbedrijf. Het aantal kleine bedrijven is dus 878 (139 – 1017) kleiner dan het aantal bedrijven in de klasse 10 -<50 werkzame personen. Het aantal microbedrijven(excl. ZZP) is 1017 groter dan het aantal bedrijven in klasse 1 -<10 werkzame personen. Bedrijven met 1 werkzaam persoon (ook wel aangeduid als ZZP) is een aparte en apart gedefinieerde categorie binnen het microbedrijf.

Tabel 35 aantal bedrijven voor en na herclassificatie

panel A: aantal hoofdvestigingen, grootteklasse o.b.v. werkzame personen

	1 wp	2 -<10 wp	10 -<50 wp	50 -<250 wp	1 -<250 wp	>= 250 wp	alle bedrijven
life science	245	111	29	4	389	0	389
chemie en materialen, exclusief life science	61	45	35	16	157	2	159
overige innovatieve industrie	970	361	197	51	1 579	4	1 583
agro/food	2 035	1 759	183	25	4 002	1	4 003
smart services	2 240	407	56	12	2 715	0	2 715
logistiek	985	472	155	41	1 653	1	1 654
toerisme	6 719	2 735	609	34	10 097	1	10 098
MKB breed	38 126	10 186	1 620	184	50 116	21	50 137
totaal berijven (excl. fin. diensten)	51 381	16 076	2 884	367	70 708	30	70 738

panel B: aantal hoofdvestigingen, grootteklasse o.b.v. fte

	ZZP	micro excl. ZZP	klein	middelgroot	MKB	grootbedrijf	alle bedrijven
life science	245	114	27	3	389	0	389
chemie en materialen, exclusief life science	61	45	35	16	157	2	159
overige innovatieve industrie	970	363	197	49	1 579	4	1 583
agro/food	2 035	1 814	138	15	4 002	1	4 003
smart services	2 240	423	46	6	2 715	0	2 715
logistiek	985	481	153	34	1 653	1	1 654
toerisme	6 719	3 064	300	14	10 097	1	10 098
MKB breed	38 126	10 789	1 110	91	50 116	21	50 137
totaal berijven (excl. fin. diensten)	51 381	17 093	2 006	228	70 708	30	70 738

Bron: panel A: VRL, 2019; panel B: Panteia (2019)

De bijbehorende werkgelegenheidscijfers staan in Tabel 36. Gemiddeld zijn bedrijven uit grootteklasse 50 -<250 werkzame personen die tot het kleinbedrijf worden gerekend, ongeveer 60 werkzame personen groot. Microbedrijven uit grootteklasse 10 -<50 werkzame personen zijn gemiddeld 13 werkzame personen groot. Met behulp hiervan en van de aantallen bruto overgeboekte bedrijven kan eenvoudig de werkgelegenheid naar grootteklasse volgens de beleidsdefinitie uit die naar de indeling in werkzame personen worden afgeleid.

Tabel 36 werkzame personen voor en na herclassificatie

panel A: werkzame personen, grootteklasse o.b.v. werkzame personen

	1 wp	2 -<10 wp	10 -<50 wp	50 -<250 wp	1 -<250 wp	>= 250 wp	alle bedrijven
life science	245	432	512	337	1 526	0	1 526
chemie en materialen, exclusief life science	61	226	864	1 782	2 933	825	3 758
overige innovatieve industrie	970	1 611	4 393	4 680	11 654	2 956	14 610
agro/food	2 035	5 512	3 475	1 893	12 915	623	13 538
smart services	2 240	1 366	987	1 226	5 819	0	5 819
logistiek	985	1 793	3 326	4 058	10 162	267	10 429
toerisme	6 719	10 614	10 991	2 662	30 986	390	31 376
MKB breed	38 126	37 257	29 893	16 954	122 230	13 208	135 438
totaal berijven (excl. fin. diensten)	51 381	58 811	54 441	33 592	198 225	18 269	216 494

panel B: werkzame personen, grootteklasse o.b.v. fte

	ZZP	micro excl. ZZP	klein	middelgroot	MKB	grootbedrijf	alle bedrijven
life science	245	464	533	283	1 526	0	1 526
chemie en materialen, exclusief life science	61	226	864	1 782	2 933	825	3 758
overige innovatieve industrie	970	1 632	4 477	4 575	11 654	2 956	14 610
agro/food	2 035	6 177	3 415	1 288	12 915	623	13 538
smart services	2 240	1 539	1 138	902	5 819	0	5 819
logistiek	985	1 893	3 616	3 668	10 162	267	10 429
toerisme	6 719	15 241	7 770	1 256	30 986	390	31 376
MKB breed	38 126	44 377	28 263	11 463	122 230	13 208	135 438
totaal berijven (excl. fin. diensten)	51 381	71 550	50 076	25 218	198 225	18 269	216 494

Brno: panel A: VRL, 2019; panel B: Panteia (2019)

Bijlage 3 Onderzoeksverantwoording vraaganalyse

Deze bijlage beschrijft hoe de analyse van de vraag naar kapitaal in Limburg is opgezet. Deze analyse is uitgevoerd op basis van een telefonische enquête onder bedrijven uit de provincie Limburg en twee metingen van de financieringsmonitor (uit 2012 en 2017).

In deze onderzoeksverantwoording beginnen we met een beschrijving van hoe de telefonische enquête is opgezet en uitgevoerd. Vervolgens beschrijven we op welke manieren we de antwoorden van de deelnemende bedrijven (de ruwe data) hebben bewerkt (zoals het bijschatten van ontbrekende gegevens en het berekenen van weegfactoren om tot representatieve antwoorden te komen). Hierna bespreken we de algemene wijze waarop de enquêteresultaten gebruikt zijn om de totale kapitaalbehoefte voor het afgelopen jaar en de komende jaren te bepalen.

Vervolgens beschrijven we de algemene wijze waarop de resultaten van de twee metingen van de financieringsmonitor zijn gebruikt om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen vanaf 2012.

1. Stratificatie van de steekproef en uitvoering van het veldwerk voor de telefonische enquête

De onderzoekspopulatie voor dit onderzoek bestaat uit hoofdvestigingen van particuliere bedrijven uit de provincie Limburg die tot het MKB gerekend kunnen worden. In bijlage 2 staat beschreven hoe het MKB precies gedefinieerd is, welke sectoren onderscheiden worden en hoe groot de onderzoekspopulatie is.

Het steekproefkader bestaat uit een adressenbestand met daarin alle bij de Kamers van Koophandel geregistreerde bedrijven uit deze populatie. Uit dit steekproefkader is de steekproef getrokken.

De steekproef is gestratificeerd naar sector en grootteklasse. Dit is gedaan om ervoor te zorgen dat er voldoende bedrijven uit elke sector en grootteklasse in de steekproef terecht zouden komen. De beoogde respons was 1000 afgeronde interviews.

De telefonische interviews zijn gevoerd van 24 januari tot en met 15 februari 2019. De enquêteurs hebben in deze periode gesproken met medewerkers van 2623 bedrijven. 1003 bedrijven hebben meegedaan en alle vragen beantwoord – de netto respons rate is daarmee 38%. Tabel 33 laat de netto respons naar grootteklasse en sector zien.

Tabel 37 Netto response, naar sector en grootteklasse, 2019

Sector	*Grootteklasse (in FTEs)*				
	ZZP	*Micro (excl. ZZP)*	*Klein*	*Midden*	*MKB*
Agro/food	27	27	13	2	69
Life science	3	3	3	0	9
Chemie, exclusief life science	1	3	4	3	11
Overige innovatieve industrie	7	25	20	11	63
Smart services	32	14	7	2	55
Logistiek	24	37	13	10	84
Toerisme	53	63	29	5	150
MKB-Breed	225	179	120	38	562
totaal bedrijven (excl. fin. diensten)	372	351	209	71	1003

Bron: Panteia (2019).

Voordat de kapitaalbehoefte bepaald kon worden, moesten de ruwe data (de antwoorden van de bedrijven op de gestelde vragen) een aantal bewerkingen ondergaan. De belangrijkste bewerkingen worden hier kort besproken.

2. Bewerkingen van de ruwe data

Voordat de kapitaalbehoefte bepaald kon worden, moesten de ruwe data (de antwoorden van de bedrijven op de gestelde vragen) een aantal bewerkingen ondergaan. De belangrijkste bewerkingen worden hier kort besproken.

Identificatie en verwijdering van uitbijters.
Met uitbijters worden antwoorden van bedrijven bedoeld die zo sterk afwijken van alle andere antwoorden, dat ze niet geloofwaardig zijn en/of een te grote invloed hebben op de uitkomsten. Om uitbijters te identificeren hebben we van alle variabelen een frequentietabel en/of histogram opgevraagd.

Voor de vragen over de omvang van de kapitaalbehoefte hebben we uitbijters geïdentificeerd op basis van een visuele inspectie van het histogram. Wat uitzonderlijk groot is, verschilt per grootteklasse en per sector. Voor dit onderzoek is gekeken naar kapitaalbehoefte per grootteklasse, en op basis van spreiding van de antwoorden zijn de volgende criteria gekomen voor wanneer een kapitaalbehoefte van vreemd vermogen uitzonderlijk groot is:

- ZZP: > € 5 miljoen.
- Microbedrijf: > € 10 miljoen.
- Kleinbedrijf: > € 15 miljoen.
- Middenbedrijf: > € 25 miljoen.

Dergelijke hoge verwachte kapitaalbehoeftes van vreemd vermogen komen voor bij 3 bedrijven in de steekproef.
Voor de verwachte kapitaalbehoefte van eigen vermogen zijn de criteria iets lager gelegd:

- ZZP: >= € 1 miljoen.
- Microbedrijf/Kleinbedrijf/Middenbedrijf: > € 5 miljoen.

Dergelijke hoge verwachte kapitaalbehoeftes van eigen vermogen komen voor bij 3 bedrijven in de steekproef.

Bij het bepalen van het percentage bedrijven met een kapitaalvraag of –behoefte zijn deze bedrijven meegerekend, ook bij het bepalen van de indeling van de kapitaalbehoefte naar ticket size (ze zijn bij de hoogste ticket size ingedeeld). Bij het berekenen van de gemiddelde kapitaalbehoefte tellen ze echter niet mee.

Bepalen van de kapitaalbehoefte per bedrijf
Een belangrijk doel van de enquête was om de kapitaalbehoefte en –vraag van bedrijven vast te stellen. Hier zijn een aantal vragen over gesteld. Per onderwerp kregen bedrijven eerst de vraag of ze de kapitaalbehoefte of –vraag exact konden opgeven. Als ze dat niet konden of wilden kregen ze als vervolgvraag of ze dan wel een inschatting in grootteklassen konden geven. Veel bedrijven maakten hier gebruik van. Voor deze bedrijven hebben we het gemiddelde van de desbetreffende grootteklasse gebruikt als beste schatter voor de kapitaalbehoefte of –vraag.

Bij de vraag naar de verwachte kapitaalbehoefte kunnen bedrijven bijvoorbeeld in eerste instantie antwoorden dat ze het niet precies kunnen zeggen. Bij doorvragen geven sommige bedrijven aan dat hun verwachte kapitaalbehoefte tussen € 0,5 miljoen en €1,0 miljoen ligt. (de vragenlijst onderscheidt 11 van dit soort antwoordcategorieën). Voor deze bedrijven schatten we de verwachte kapitaalbehoefte in op € 0,75 miljoen. Dit bedrag wordt vervolgens gebruikt om de gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf te berekenen.

Verwachte behoefte aan extra financiering onbekend
Er zijn 59 bedrijven die bij de vraag of ze de komende 12maanden een extra financieringsbehoefte verwachten 'weet niet' antwoorden. Bij het berekenen van het percentage bedrijven met een verwachte financieringsbehoefte zijn deze bedrijven ingedeeld in de groep bedrijven zonder een verwachte kapitaalbehoefte.

Weegfactoren afgeleid
De steekproef is niet alleen gestratificeerd naar sector en grootteklasse, maar ook disproportioneel getrokken. Dit is nodig om ervoor te zorgen dat de steekproef voldoende waarnemingen uit elk stratum heeft. De steekproef is hierdoor niet representatief voor de onderzochte populatie. Om toch representatieve cijfers te kunnen presenteren, is het nodig om weegfactoren af te leiden. De weegfactoren zijn berekend als de verhouding tussen het aandeel van een bepaald stratum in de populatie en het aandeel van datzelfde stratum in de steekproef. De afgeleide weegfactoren liggen tussen 0,04 en 2,39 (100% van de waarnemingen heeft een weegfactor tussen 0,4 en 3,0).

3. Hoe wordt de kapitaalbehoefte berekend

Kapitaalbehoefte over de afgelopen 12 maanden
De kapitaalbehoefte over de afgelopen 12 maanden is berekend als het product van drie factoren:

- Het totaal aantal bedrijven. Op basis van administratieve gegevens is bepaald dat Limburg ruim 71.500 hoofdvestigingen telt die tot het MKB in de te onderzoeken sectoren gerekend kunnen worden.
- Het aandeel van de bedrijven in de onderzochte populatie met een kapitaalbehoefte. Dit is berekend op basis van de antwoorden van bedrijven op de volgende vragen.
    - Bedrijven is gevraagd of ze de afgelopen 12 maanden naar financiering gezocht hebben.
    - Bedrijven die naar extra eigen vermogen gezocht hebben is vervolgens gevraagd of ze ook een aanvraag voor extra eigen vermogen hebben gedaan;

- Bedrijven die naar extra vreemd vermogen gezocht hebben is vervolgens gevraagd of ze ook een aanvraag voor extra vreemd vermogen hebben gedaan.

Het aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte is berekend als het aandeel bedrijven dat de afgelopen 12 maanden een aanvraag voor eigen en/of vreemd vermogen heeft gedaan.

- De gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf. Dit is op een vergelijkbare manier berekend als het aandeel bedrijven met een kapitaalbehoefte. Na elke vraag of bedrijven een aanvraag voor (eigen en/of vreemd) vermogen hebben gedaan, is gevraagd of bedrijven konden aangeven om welk bedrag dit ging. De antwoorden op deze vragen (na bijschattingen, zoals in de vorige paragraaf besproken) zijn gebruikt om de gemiddelde kapitaalbehoefte per bedrijf te bepalen, voor bedrijven met een kapitaalbehoefte.

Door deze drie factoren met elkaar te vermenigvuldigen ontstaat een schatting van de totale kapitaalbehoefte voor de onderzochte regio, per grootteklasse en per doelsector.

Kapitaalbehoefte voor het komende jaar

De kapitaalbehoefte voor het komende jaar is op dezelfde manier berekend als de kapitaalbehoefte voor het afgelopen jaar, en is berekend als het product van drie variabelen:

- Het totaal aantal bedrijven.
- Het aandeel van de bedrijven in de onderzochte populatie met een verwachte kapitaalbehoefte voor de komende 12 maanden.
- de gemiddelde verwachte kapitaalbehoefte per bedrijf.

Doelen van kapitaalbehoefte

Voor de vraag betreffende de doelen van financiering is in de enquête bij de antwoordcategorie investeringen gevraagd om verdere verduidelijking om er achter te komen om wat voor investering het gaat. Op basis van de antwoorden hierop wordt categorie 'investeringen' zoveel mogelijk toegekend aan overige categorieën:

- Ontwikkelen van een nieuw product of een nieuwe dienst: telt als innovatie / R&D
- Verbeteren van een bestaand product of dienst: telt als innovatie / R&D
- Ontwikkelen van een nieuwe productiemethode: telt als innovatie / R&D
- Verbeteren van een bestaande productiemethode: telt als innovatie / R&D
- Aanschaf van nieuwe machines of apparaten: telt als aanschaf bedrijfsmiddelen
- Aanschaf van nieuwe voertuigen: telt als aanschaf bedrijfsmiddelen
- Huisvesting of verbouwing: telt als huisvesting of verbouwing.

De antwoorden die niet kunnen worden toegekend aan andere categorieën vallen onder de antwoordcategorie investeringen n.e.g.

4. Ontwikkelingen van de financieringsbehoefte 2011 - 2018

Voor de ontwikkeling van de financieringsbehoefte 2011-2018 van MKB bedrijven is het gebruik van een vraag in de enquête niet optimaal. Het is om een aantal redenen geen goed idee om aan bedrijven via een enquête te vragen wat hun kapitaalbehoefte in 2011 was:

- Niet alle bedrijven zullen zich goed kunnen herinneren wat hun kapitaalbehoefte in 2012 was.
- De steekproef voor de huidige enquête is geen goede weerspiegeling van de bedrijfspopulatie uit 2011, want een deel van de bedrijven die nu ondervraagd worden bestonden toen nog niet, en een deel van de bedrijven die toen bestond bestaat nu niet meer.

Om toch een vergelijking te maken tussen de kapitaalbehoefte nu en in 2011, maken we daarom gebruik maken van de gegevens van de financieringsmonitor. Deze zijn vanaf 2011 beschikbaar. Hiermee kunnen we de vergelijking maken tussen de financieringsbehoefte van toen en nu, waarbij we zoveel mogelijk dezelfde indelingen

in omvang en type MKB bedrijf hanteren als voor de enquête. De financieringsmonitor is een jaarlijkse monitor die de vraagzijde van financiering inzichtelijk maakt. De financieringsmonitor betreft MKB en grote bedrijven, voor de ontwikkelingen 2011-2017 worden de grote bedrijven weggelaten. De financieringsmonitor betreft geheel Nederland en niet Limburg alleen. Er kan niet getest worden of er significant verschil zit tussen Nederland en Limburg door het lage aantal respondenten met een kapitaalbehoefte in Limburg in de financieringsmonitor.

We richten ons op veranderingen in:

- Het totaal aantal bedrijven.
- Het aandeel van de bedrijven in de onderzochte populatie met een verwachte kapitaalbehoefte voor de komende 12 maanden.
- de gemiddelde verwachte kapitaalbehoefte per bedrijf.

Waarbij de gegevens van 2011 en 2016 zijn berekend op basis van gegevens van de Financieringsmonitor, terwijl de gegevens van 2018 zijn berekend op basis van de huidige enquête over de financieringsbehoefte van afgelopen 12 maanden. De opzet van de financieringsmonitor is grotendeels hetzelfde als de opzet van de huidige enquête, als gevolg hiervan is de methode voor de huidige methode (stap 2 en 3 zoals hierboven besproken) herhaald voor de twee jaren uit de financieringsmonitor.

Bijlage 4 Onderzoeksverantwoording aanbodanalyse

Deze bijlage beschrijft hoe de benadering van het aanbod van kapitaal voor Limburg is vormgegeven.

In deze onderzoekverantwoording geven we weer welke publieke en private aanbieders van kapitaal op de markt aanwezig zijn en hoeveel aanbod van kapitaal er per levensfase is (start-, groei- en volwassenheidsfase) op het niveau van Nederland voor het MKB. Vervolgens beschrijven we hoe het regionale aanbod van kapitaal wordt bepaald. Daarna gaan we in op hoe we het aanbod aan kapitaal voor de topsectoren en MKB-Breed vaststellen.

Figuur 6 Benadering van het aanbod van kapitaal voor Limburg

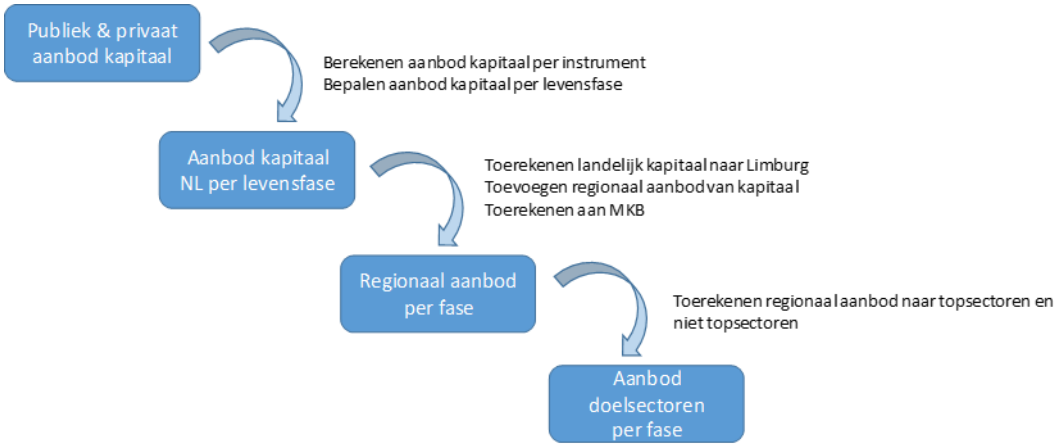

Bron: REBEL (2019)

1. Aanbod van kapitaal

In het aanbod van kapitaal onderscheiden we publiek en privaat aanbod van kapitaal. Doel van de aanbod analyse is te komen tot een jaargemiddelde aan aanbod van kapitaal beschikbaar voor bedrijfsfinanciering voor het Limburgse MKB.

Onze aanpak is er op gericht om dubbeltellingen in het aanbod van kapitaal te voorkomen. Dit doen we door garanties niet mee te tellen in het aanbod van kapitaal, aangezien het verstrekken van een garantie op zichtzelf geen kapitaal verstrekking aan bedrijven betreft. Daarnaast nemen we het aanbod van kapitaal van instrumenten die met een fund in fund constructie werken eenmaal mee, in het aanbod van kapitaal van de daadwerkelijke verstrekker van financiering (bijvoorbeeld een bank of venture capital fonds).

a. Publiek aanbod

Publieke aanbod van kapitaal is beschikbaar op Europees, landelijk en regionaal niveau. In deze paragraaf gaan we in op de programma's en instrumenten die op deze niveaus beschikbaar zijn.

Europees instrumentarium
Het aanbod van kapitaal vanuit de Europese Unie vindt plaats vanuit de EIB-groep. De EIB-Groep bestaat uit de European Investment Bank (EIB) en het Europees Investeringsfonds (EIF). Dit fonds is gespecialiseerd is in het bieden van risicofinanciering aan MKB en midkap ondernemingen in alle delen van Europa.

De EIB groep kan daarbij gebruik maken van middelen uit het European Fund for Strategic Investments (EFSI). Hierdoor kunnen de leningen een hoger risicoprofiel hebben dan gebruikelijk. De looptijd van het EFSI is verlengd tot 2022. Het fonds wordt primair aangewend voor investeringen op het terrein van infrastructuur, onderzoek, duurzaamheid en het midden- en kleinbedrijf.

De EIB is in 1958 opgericht bij het Verdrag van Rome en wordt gefinancierd door leningen op de kapitaalmarkten. De bank beschikt over een eigen rechtspersoonlijkheid en eigen kapitaal. De EIB biedt financiering en expertise aan investeringsprojecten. Meer dan 90% van de activiteiten is gericht op Europa, maar ook het ontwikkelings- en externe beleid van de EU wordt ondersteund. Als bank van de EU biedt de EIB langlopende financiering aan gezonde en duurzame investeringsprojecten die bijdragen aan de beleidsdoelstellingen van de EU binnen en buiten Europa.

Ter bevordering van groei en werkgelegenheid richt de EIB zich op vier pijlers[23]:
- innovatie en de ontwikkeling van vakbekwaamheid;
- het MKB;
- klimaatacties; en
- strategische infrastructuren in de EU.

De EIB verstrekt financiering aan zowel naar overheidsorganen als bedrijven. Projecten van meer dan € 25 miljoen worden gefinancierd met directe, doorgaans langlopende, leningen. Kleine en middelgrote projecten financieren worden gefinancierd via lokale partnerbanken. Midkap-bedrijven kunnen voor hun investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie rechtstreeks steun aanvragen.

Vanuit EIB zelf wordt primair vreemd vermogen (senior leningen) ter beschikking gesteld. In 2018 heeft de EIB ongeveer € 2 miljard aan getekende overeenkomsten met Nederlandse bedrijven en projecten gesloten. In 2017 is er ook ongeveer 2 miljard aan financiering verstrekt, waaronder € 30 miljoen aan het LEF (met garantie vanuit EFSI).

Zoals blijkt uit bovenstaand overzicht worden EIB leningen vooral aan grote ondernemingen, aan projectfinanciering en (semi) overheidsinstellingen verstrekt. Leningen van de EIB aan MKB en Midcap bedrijven worden via lokale banken is verstrekt. Het betreft leningen aan bedrijven in de volwassenheidsfase. Dit bedrag wordt in onze aanbod analyse bij de banken meegenomen in het aanbod van kapitaal.

Het EIF werd in 1994 opgericht ter ondersteuning van kleine en middelgrote ondernemingen. Aandeelhouders zijn de EIB (59,9%), de Europese Unie via de Europese (28,1%) en tot slot 30 publieke en private instellingen (12%)[24]. Sinds 1997 opereert het EIF ook in Nederland[25].

[23] De Europese Investeringsbank in kort bestek, www.eib.org.
[24] Bron: EIF, *we support innovators, entrepeneurs and social change makers in Europe*, www.eif.org.
[25] EIF in the Netherlands, www.eif.org.

EIF verstrekt risicokapitaal aan het midden- en kleinbedrijf, en in het bijzonder aan startende ondernemingen en bedrijven die op technologie zijn gericht. Er worden geen directe financieringen aan bedrijven verstrekt via EIF. Financiering wordt namelijk indirect verstrekt, via banken of andere instellingen. Het kan gaan om eigen vermogen, achtergesteld vermogen, senior leningen. Het biedt ook garanties aan financiële instellingen (zoals banken) om hun leningen aan het MKB te dekken. Op EIF niveau is dus sprake van garanties en fund-in-fund financiering. Voorbeelden van aan Nederland gealloceerd kapitaal zijn bijvoorbeeld bijdragen aan het Limburgs EnergieFonds, het NLII bedrijfsleningen fonds en Qredits. In de aanbod analyse nemen we het aanbod mee via venture capital, private equity en bankfinanciering.

Rijksinstrumentarium

De financiering van ondernemingen kent vanuit het Rijk drie belangrijke speerpunten, i) bevorderen van innovatie, ii) waarborgen van financierbaarheid MKB en iii) financierbaarheid van (groei van) grote bedrijven.

Op het gebied van innovatie werken provincies, het Ministerie van Economische Zaken en de topsectoren werken samen op regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Hiervoor zijn financiële middelen beschikbaar voor kennisvouchers, innovatieadviesdiensten, haalbaarheidsprojecten en R&D samenwerkingsprojecten. Naast inzet van fiscaal instrumentarium en subsidie ter bevordering van innovatie wordt door het Ministerie van Economische Zaken ook een aantal instrumenten ingezet om innovatie te financieren (zie onder). Het betreft onder meer innovatiekrediet en de vroege fase financiering. Recent is door het Ministerie van Economische Zaken in een kamerbrief aangegeven dat de looptijd van deze instrumenten wordt verlengd tot 1 juli 2024[26].

Een deel van het instrumentarium is bedoeld om de toegang van het midden- en kleinbedrijf (MKB) tot de kapitaalmarkt te borgen. Centrale doelstelling is om MKB - bedrijven - met voldoende zicht op rentabiliteit en continuïteit - in hun kredietbehoefte kunnen voorzien, waardoor kansrijk ondernemerschap wordt bevorderd en ongewenste welvaartsverliezen worden voorkomen[27]. De Minister van Economische Zaken heeft in 2016 besloten om de looptijd van de BMKB te verlengen tot juli 2022.

Het derde speerpunt is financiering van groei van grote bedrijven. De Garantiefaciliteit Ondernemingsfinanciering (GO-regeling) is in 2009 ingesteld om in te spelen op de gevolgen van de financiële crisis. Er waren signalen dat het aanbod van (bank)leningen voor bedrijven, ook voor grotere ondernemingen, als gevolg van de crisis onvoldoende was. De regeling beoogt de kredietverlening aan (middel)grote bedrijven te stimuleren door middel van het bieden van een staatsgarantie op bankleningen. Aangezien de scope van het onderzoek MKB financiering is, is dit derde speerpunt niet van belang voor het onderzoek.

Er is een breed palet aan financieringsinstrumenten op Rijksniveau. Denk bijvoorbeeld aan de BMKB regeling, Groeifaciliteit, Garantie ondernemingsfinanciering, SEED capital. De garantie- en fund in fund instrumenten nemen we hier niet mee, omdat we dit aanbod meenemen bij private kapitaalaanbieders. De BMKB innovatieregeling nemen we wel mee voor wat betreft het deel dat zich richt op startende en innoverende bedrijven. Vanuit de BMKB wordt een garantie verstrekt, zodat banken de financiering verstrekken. We nemen dit aanbod van kapitaal mee in de aanbodanalyse via de BMKB.

[26] Kamerbrief Ministerie van Economische Zaken, Financieringsmonitor en evaluaties diverse financieringsinstrumenten, 4 februari 2019.
[27] Kamerbrief Minister van Economische Zaken, beleidsevaluatie en kabinetsreactie Borgstelling MKB-kredieten, 7 juli 2016.

Tot slot is er nog een fonds beschikbaar specifiek voor eigen vermogen voor bepaalde duurzame energieprojecten; de energietransitie financieringsfaciliteit.

Hieronder volgt een korte samenvatting van de kenmerken van de relevante financieringsinstrumenten op Rijksniveau.

Tabel 38 Kenmerken relevante financieringsinstrumenten op rijksniveau

Instrument	*Omvang jaarlijkse financiering in € miljoen*	*Type financiering*	*Fase**	*Sectoren*
Vroege fase financiering	10,4	Vreemd vermogen	1	Alle sectoren
Innovatiekrediet	60	Vreemd vermogen	1	Alle sectoren
Qredits	20	Vreemd vermogen	1,2,3	Alle sectoren
BMKB innovatie	133	Garantie/vreemd vermogen	1	Alle sectoren
Energietransitie financieringsfaciliteit	17	Eigen vermogen	1,2,3	Energie

**: 1 is startfase, 2 groeifase, 3 volwassenheidsfase.*

Bron: REBEL (2019)

Regionale fondsen

Onderdeel van de kapitaalmarkt zijn de publieke, regionale financiers. In Tabel 39 staan de regionale fondsen die zijn meegenomen in het onderzoek vermeld. Voor de fondsen Chemelot Ventures Fund en Brightlands Agrifood Fund geldt dat 90% van de beschikbare middelen aan Limburg is toebedeeld. Deze fondsen hebben een clusterbenadering en financieren ook bedrijven buiten Limburg. Voor de andere fondsen geldt dat 100% van de beschikbare middelen aan Limburg is toebedeeld.

Tabel 39 Regionale fondsen

Instrument	*Type financiering*	*Fase*	*Sectoren*
Limburgs Energie Fonds	Vreemd vermogen/ eigen vermogen/ garantie kapitaal	1, 2	Agri, energie, circulaire
Chemelot Ventures Fund	Eigen vermogen	1,2	Chemicals, health
Brightlands Agrifood Fund (Venlo)	Eigen vermogen	1	Agri-food
LBDF - Proof of concept fonds	Eigen vermogen	1	Breed
LBDF - Seed fonds	Eigen vermogen	1	Breed
MKB leningenfonds Limburg	Vreemd vermogen	1, 2, 3	Alle sectoren
LIOF Participatiefonds	Eigen vermogen/ vreemd vermogen	1, 2	Breed
Rabo Innovatiefonds	Vreemd vermogen	1	Food, health, IT, circulair, energie

**: 1 is startfase, 2 groeifase, 3 volwassenheidsfase.*

Bron: REBEL (2019)

Dit segment omvat de fondsen via LIOF (Participatiefonds, MKB Leningenfonds Limburg en de LBDF fondsen voor de proof-of-concept en seed fase), de fondsen behorende bij de campussen[28] (zoals Chemelot Ventures Fund, Brightlands Agrifood Fund) en daarnaast ook het Limburgs Energie Fonds (LEF).

Een bijzonder fonds is het Rabo Innovatie Fonds, wat op niet-sec bancaire gronden (vanwege het hogere risicoprofiel) middelen voor startups biedt. Dit rekenen we daarom hier wel apart mee en niet onder het bancaire aanbod.

Het Limburg Ventures Fonds tot slot is wel in beeld, maar omdat de beschikbare middelen zijn uitgezet en het fonds nu in de exit-fase zit is dit geen onderdeel van het direct relevante kapitaalaanbod.

Voor elk van de fondsen geldt dat op basis van de specifieke kenmerken van het fonds (huidige nog beschikbare uit te zetten middelen, verwachte periode dat middelen worden uitgezet, looptijd fonds) het jaarlijks bedrag aan aanbod van kapitaal is bepaald. Tot slot geldt dat zes van de tien fondsen volledig aan de topsectoren zijn gealloceerd, voor de overige vier is per fonds de verdeling topsector/MKB-Breed bepaald.

[28] De fondsen van de Maastricht health campus (Brightlands Life Science Ventures) en van de Universiteit Maastricht (Univenture) zijn wel bekend, maar in overleg niet hier meegenomen omdat ze niet breed toegankelijk zijn voor bedrijven van buiten.

Tabel 40 Verdeling jaarlijks aanbod kapitaal MKB breed naar fase, in %

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassenheid*
Crowdfunding / Kredietunies	80%	20%	-
FFF/Informals/Business angels	66,6%	33,4%	-
Leasing	10%	40%	50%
Regionaal			
Limburgs Energie Fonds	75%	25%	-
Chemelot Ventures Fund (Sittard-Geleen)	50%	50%	-
Brightlands Agrifood Fund (Venlo)	100%	-	-
LBDF - Proof of concept fonds	100%	-	-
LBDF - Seed fonds	100%	-	-
MKB leningenfonds Limburg	20%	40%	40%
LIOF Participatiefonds	50%	50%	-
Rabo Innovatiefonds	100%	-	-
NL publiek / RVO			
Qredits	-	50%	50%
Innovatiekrediet	50%	50%	-
VFF	100%	-	-
BMKB	100%	-	-
Venture capital	48%	52%	-
Private equity	-	12%	88%
Institutionals	-	25%	75%
Bancair	-	25%	75%

Bron: REBEL (2019)

Het jaarlijkse aanbod van de kapitaal wijzen wij ook toe aan eigen en vreemd vermogen. In onderstaande tabel geven we indicatief weer op welk type vermogen welke financieringsbron betrekking heeft.

Tabel 41 verdeling jaarlijks aanbod kapitaal MKB breed naar eigen en vreemd vermogen

	Eigen vermogen	*Vreemd vermogen*
Crowdfunding / Kredietunies		100%
FFF/Informals/Business angels	100%	
Leasing		100%
Regionaal		
Limburgs Energie Fonds	10%	90%
Chemelot Ventures Fund (Sittard-Geleen)	100%	-
Brightlands Agrifood Fund (Venlo)	100%	-
LBDF - Proof of concept fonds	100%	-
LBDF - Seed fonds	100%	-
MKB leningenfonds Limburg	-	100%
LIOF Participatiefonds	50%	50%
Rabo Innovatiefonds	-	100%
NL publiek / RVO		
Qredits	-	100%
Innovatiekrediet	-	100%
VFF	-	100%
BMKB	-	100%
Venture capital	100%	-
Private equity	100%	-
Institutionals	-	100%
Bancair	-	100%

Bron: REBEL, 2019

b. Privaat aanbod

Informal investors
Informal investors c.q. business angels zijn particuliere geldverstrekker aan bedrijven die zich in de startfase bevinden. De investeerder steekt behalve geld vooral kennis en ervaring in het bedrijf. Daarnaast stelt hij zijn netwerk ter beschikking.

Voor dit type investeerders geldt dat het vaak gaat om relatief vermogende particulieren, die investeren in (aankomende) startups, waarna een exit plaats zou moeten kunnen vinden na een aantal jaar. Op basis van gegevens van en een gesprek met de BAN is een schatting gemaakt van het totaal in Nederland gemiddeld per jaar door business angels geïnvesteerde vermogen (gebaseerd op informatie over de leden van de BAN en een correctiefactor voor dat wat er buiten het directe zicht van de BAN in deze markt gebeurt). Dat is vervolgens via de gekende factoren toegedeeld naar Limburg en de topsectoren en MKB-Breed.

Venture capital
Venture capital is een vorm van private equity die zich richt op de financiering van ondernemingen die zich in de vroegere bedrijfsfases bevinden. De Nederlandse Vereniging van Participatiemaatschappijen (NVP) is de brancheorganisatie van participatiemaatschappijen in Nederland en vertegenwoordigt naar eigen zeggen 90% van het private equity en venture capital vermogen onder beheer in Nederland. Zij doen

– samen met PwC – onderzoek naar de omvang en allocatie van venture capital en private equity.

Uit deze database (van 2007 tot en met eerste helft van 2018) blijkt dat er in die periode Nederland bijna € 6 miljard aan venture capital financieringen plaatsvonden. Dit is gemiddeld ruim € 500 miljoen per jaar. Rekening houdend met de relevante correcties[29] om te komen tot een jaarlijks aanbod van kapitaal voor Limburgs MKB leidt dit een jaarlijks (historisch) aanbod van venture capital van € 22 miljoen, waarvan ruim 1/3 voor topsectoren en 2/3 voor MKB-Breed.

Private equity
Private equity is een financieringsbron die zich richt op de financiering van ondernemingen die zich in de latere (volwassen) bedrijfsfases bevinden. Private equity levert hier risicodragend kapitaal. Uit deze database van de NVP (van 2007 tot en met eerste helft van 2018) blijkt dat er in die periode in Nederland bijna € 29 miljard aan private equity financieringen plaatsvonden. Dit is gemiddeld ongeveer € 2,5 miljard per jaar. Rekening houdend met de relevante correcties[30] om te komen tot een jaarlijks aanbod van kapitaal voor Limburgs MKB leidt dit een jaarlijks (historisch) aanbod van private equity van € 30 miljoen, waarvan ruim 1/3 voor topsectoren en 2/3 voor MKB-Breed.

Banken
Nederlandse banken hebben eind 2017 circa € 260 miljard aan leningen uitstaan aan bedrijven in Nederland. Iets minder dan de helft hiervan, € 127 miljard, is verstrekt aan het MKB[31]. Bancaire leningen zijn in bijna alle gevallen leningen aan bedrijven die zich in de groei- of volwassenheidsfase bevinden. We gaan uit van een allocatie van 25% in de groeifase en 75% van de middelen in de volwassenheidsfase.

Om te komen tot een benadering van het jaarlijks aanbod aan financiering vanuit banken nemen we van het totaal uitstaand kapitaal aan leningen enkel de langjarige leningen mee, werkkapitaal wordt niet meegenomen. Het aandeel langjarige leningen in het totaal uitstaand kapitaal bedraagt 86%[32]. Verder gaan we uit van leningen met een looptijd van gemiddeld 6 jaar. Daarmee komen we uit op een jaarlijks aanbod aan bancaire financiering van ongeveer € 18 miljard[33].

Institutionele beleggers
De rol van institutionele beleggers (pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen) in de financiering van het bedrijfsleven richt zich vooral op het financieren van grotere (beursgenoteerde) bedrijven. De financiering vindt dan plaats in de vorm van aandelen (eigen vermogen) of leningen (vreemd vermogen). Het gaat dan vaak om grotere leningen die onderhands worden geplaatst, of openbaar verhandelbaar zijn via de beurs.

DNB constateert een toenemende rol van Nederlandse institutionele beleggers in de hypotheekmarkt. Dit staat in schril contrast met hun beperkte rol in het verstrekken van bedrijfsleningen, vooral aan het midden- en kleinbedrijf (MKB)[34]. De MKB-leningenmarkt wordt gekenmerkt door een grotere informatieasymmetrie, en bij gebrek aan standaardisatie van verslaglegging en leningendocumentatie zijn de monitoringskosten voor institutionele beleggers hoog. Vooral kleinere bedrijven zijn vaak niet in staat om een volledig inzicht te verschaffen in hun financiële positie,

[29] We alloceren 5,6% van nationaal aanbod naar Limburg aanbod en op basis van informatie van NVP wordt bijna 70% van de venture capital investeringen aan het MKB gealloceerd.
[30] We alloceren 5,6% van nationaal aanbod naar Limburg aanbod en op basis van informatie van NVP wordt 21% van de private equity investeringen aan het MKB gealloceerd.
[31] www.dnb.nl. DNB statistiek, kredietverlening Nederlandse grootbanken aan Nederlands midden- en kleinbedrijf update 4 jan 2019, o.b.v. uitstaand kapitaal ultimo 2017.
[32] Bron www.dnb.nl. Het percentage is gebaseerd op een uitsplitsing van MKB financiering in werkkapitaal en langjarig kapitaal.
[33] € 127 miljard vermenigvuldigd met 82% (langjarige leningen) vermenigvuldigd met 1/6.
[34] Bron: www.dnb.nl, kredietmarkten in beweging, 2016.

vanwege de relatief hoge kosten die hiermee gemoeid zijn. Dit maakt het relatief bewerkelijk om de kredietwaardigheid van het MKB en daarmee de kwaliteit van kredieten in de portefeuille te beoordelen. Daar komt bij dat het kredietrisico op MKB-leningen relatief hoog is, met gemiddeld 10% aan niet presterende leningen sinds 2013. Daarnaast beschikken (institutionele) beleggers niet altijd over de analysecapaciteiten om de kredietwaardigheid van het MKB te beoordelen, waardoor zij de investering niet op waarde kunnen schatten.

Wel is er een door Aegon gemanaged fonds welke belegt in achtergestelde leningen aan voornamelijk MKB en Kleine Midcap-ondernemingen met substantiële activiteiten in Nederland, Duitsland en België (achtergestelde leningen fonds). De achtergestelde Leningen hebben een omvang van € 150.000 tot € 10.000.000 bij het aangaan van de leningen. De keuze voor het minimum van € 150.000 is gebaseerd op de vaststelling dat MKB ondernemingen met een lagere financieringsbehoefte toegang hebben tot andere bronnen. In de periode zomer 2016 tot eind 2018 is in totaal ongeveer 46 miljoen aan achtergestelde leningen verstrekt. Daarnaast is er nog het Bedrijfsleningenfonds welke door Robeco wordt gemanaged. Dit fonds verschaft senior financiering, in gezamenlijkheid met banken. Het fondsvermogen bedraagt € 320 miljoen[35]. Cijfers ten aanzien van historische benutting zijn niet beschikbaar. Voor de genoemde fondsen gaan we in totaal uit van een jaarlijks beschikbaar aanbod van kapitaal in Nederland van € 50 miljoen. Dit wordt met de beschreven correctiefactoren vertaald naar aanbod van kapitaal voor Limburgs MKB in de topsectoren en in MKK breed.

Het aanbod aan financiering voor het MKB vanuit institutionele beleggers is met uitzondering van het achtergestelde leningen fonds en bedrijfsleningen fonds verder op 0 gesteld. Het aanbod aan financiering vanuit institutionele beleggers bestaat overigens ook nog uit durfkapitaal, dit aanbod nemen we echter al mee in de benadering van de hoeveelheid venture capital & private equity.

Crowdfunding

Crowdfunding is een financieringswijze waarbij gebruik wordt gemaakt van publieke financiering, dus zonder bank die een krediet verschaft voor het betreffende project. Crowdfunding is in opkomst, maar is in omvang nog beperkt. In 2018 is door middel van crowdfunding circa € 276 miljoen aan financiering opgehaald in Nederland bedrijfsfinanciering[36].

Kredietunies

Een kredietunie is een coöperatieve kredietvereniging met uitgesloten aansprakelijkheid zonder winstoogmerk waarin ondernemers zich per regio of per branche organiseren om elkaar geld te lenen.

In Limburg is sprake van één Kredietunie, De Kredietunie Noord-Limburg. Hier hebben we helaas geen gegevens van/ over ontvangen.

Sowieso hebben kredietunies over het algemeen niet veel geld in kas, maar plaatsen veelal obligaties, zodra er een krediet is goedgekeurd. Het is dus nooit exact na te gaan hoeveel geld er van de kant van kredietunies beschikbaar is.

Leasing

Leasing is een vorm van krediet waarbij een kredietverstrekker bedrijfsmiddelen aankoopt en deze gedurende een vooraf overeengekomen termijn en tegen een vaste vergoeding ter beschikking stelt van een bedrijf (de kredietnemer).

[35] Bron: www.robeco.com.
[36] Bron: www.crowdfundingcijfers.nl. We zijn daarbij uitgegaan van realisatie van de crowdfunding cijfers over het eerste half jaar van 2018 en hebben dit verdubbeld om een raming op jaarbasis te verkrijgen.

Voor leasing wordt een totale omvang van € 4 miljard geschat[37]. Uitgaande van de duur van een gemiddeld leasecontract van 6 jaar, komen we uit op een jaarlijks aanbod van kapitaal van € 667 miljoen per jaar. Factoring is niet meegenomen in de aanbod analyse, omdat het onderzoek zicht op langjarige financiering richt. Factoring heeft een werkkapitaal karakter.

c. Aanbod kapitaal – per instrument en per fase

De verschillende financieringsbronnen richten zich op verschillende fases in de bedrijfsfases. Waar innovatiefondsen zich vooral richt op de vroegere fases van bedrijven zijn de banken bijvoorbeeld vooral actief bij bedrijven in de volwassen fase.

Het jaarlijkse aanbod van de kapitaal wijzen wij toe aan drie fases: startup, groei en volwassenheidsfase In onderstaande tabel geven we indicatief weer welke financieringsbron op welke fase betrekking heeft.
Het jaarlijkse aanbod van de kapitaal wijzen wij ook toe aan eigen en vreemd vermogen. In onderstaande tabel geven we indicatief weer op welk type vermogen welke financieringsbron betrekking heeft.

2. Naar een provinciaal aanbod van kapitaal voor het MKB

Het jaarlijkse aanbod van kapitaal in Nederland vernauwen we verder naar regionaal aanbod in Limburg. Voor de regionale fondsen geldt uiteraard dat ze al toegewezen zijn aan de regio.

We kennen op basis van data van CBS en LISA 5,6% van het aanbod van kapitaal in Nederland toe aan de provincie Limburg. Dit is het gemiddelde van de volgende bronnen/indicatoren (die sterk op elkaar lijken):

- Productiviteit: o.b.v. PRISMA 5,4% (productie tegen basisprijzen), 5,1% (bruto toegevoegde waarde tegen factorkosten).
- Bedrijvigheid: o.b.v. CBS 5,3% (vestigingen), LISA 5,9% (vestigingen).
- Werkgelegenheid: o.b.v. PRISMA 5,8% (arbeidsvolume totaal), LISA 6,1% (aantal banen)

Hiermee zit de aanname die wij hanteren in het midden van de bandbreedte van de diverse bronnen.

Het jaarlijkse aanbod van kapitaal in Nederland vernauwen we vervolgens naar het MKB. We gebruiken hiervoor gegevens van CBS (die via de website van Eurostat worden ontsloten) over de verdeling van de toegevoegde waarde tussen MKB en grootbedrijf. De behoefte aan kapitaal hangt meer samen met toegevoegde waarde dan met werkgelegenheid. Daarom baseren we ons voor deze correctiefactor op het MKB aandeel in de toegevoegde waarde (aandeel MKB n toegevoegde waarde tegen factorkosten: 61%).

Daar waar voor specifieke financieringsinstrumenten betere allocatiemechanismen zijn hanteren we die. Financieringsinstrumenten die volledig voor het MKB zijn bedoeld worden logischerwijs ook volledig aan het MKB gealloceerd.

3. Naar een provinciaal aanbod van kapitaal voor topsectoren

Nu we het regionale aanbod van kapitaal voor het MKB in beeld hebben volgt nog een laatste stap. Specifieke toewijzing van de financiering naar de onderzochte topsectoren. Op basis van de monitor topsectoren CBS[1] blijkt dat 35% van de

[37] Factsheet zakelijke dienstverlening 2017, Nederlandse vereniging van Banken, www.nvb.nl
[1] Voor smart services en toerisme zijn cijfers van PRISMA gebruikt

productiewaarde van de economie aan de onderzochte topsectoren kan worden toegeschreven:

- Industriële topsectoren: o.b.v. CBS 23,2% (monitor topsectoren, productiewaarde basisprijzen);
- Niet-industriële topsectoren: o.b.v. CBS 11,7% (monitor topsectoren, productiewaarde basisprijzen)

Als we onderscheid naar sectoren maken, dan blijken er behoorlijke verschillen te bestaan tussen het aandeel in productie en het aandeel in het aantal vestigingen:

- Industriële topsectoren: o.b.v. LISA 8,7% (vestigingen in Limburg);
- Niet-industriële topsectoren: o.b.v. LISA 20,4% (vestigingen in Limburg).

Voor de industriële topsectoren geldt dat het aandeel in de totale productie hoger is dan het aandeel in het totaal aantal vestigingen in Limburg. Dit kan deels komen omdat de cijfers over productie landelijk zijn en de cijfers over vestigingen alleen betrekking op Limburg hebben, maar dit kan het grote verschil volledig verklaren. Waarschijnlijk komt dit voor een groot deel omdat de gemiddelde productiviteit en/of omvang van vestigingen uit de industriële topsectoren hoger is dan voor vestigingen uit de overige sectoren. Voor de niet-industriële topsectoren geldt precies het omgekeerde.

3. Resultaat: Naar een provinciaal sectoraal aanbod van kapitaal

Op basis van bovenstaande onderzoeksmethodiek komen we tot een jaarlijks aanbod van kapitaal voor Limburg per fase zoals hieronder weergegeven.

Tabel 42 Aanbod van kapitaal voor MKB naar fase in € miljoen, in 2019

	1. Startup	*2. Groei*	*3. Volwassen*	*Totaal*
Limburg (naar MKB)	81	267	697	1.045
waarvan MKB topsectoren	43	98	245	385
waarvan MKB-Breed	38	169	452	660

Bron: REBEL (2019)

Het jaarlijks aanbod van kapitaal voor Limburg is hieronder weergegeven per type aanbieder van kapitaal uitgesplitst naar fase. ***Dit overzicht is alleen gemaakt ter verantwoording van de onderzoeksaanpak en beoogt geen feitelijk beeld van de jaarlijks uit te zetten middelen per instrument/partij te bieden***.

Tabel 43 Aanbod kapitaal MKB topsectoren naar fase, in € miljoen, in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassenheid*	*Totaal*
Crowdfunding / Kredietunies	4,3	1,1	-	5,4
FFF/Informals/Business angels	6,5	3,3	-	10
Leasing	0,8	3,2	4,0	8,0
Regionaal	24	8,1	1,8	33,7
waarvan				
– Limburgs Energie Fonds	4,1	1,4	-	5,5
– Chemelot Ventures Fund (Sittard-Geleen)	1,6	1,6	-	3,2
– Brightlands Agrifood Fund (Venlo)	3.0	-	-	3.0
– Univcenture	0.4	-	-	0.4
– LBDF - Proof of concept fonds	3,4	-	-	3,4
– LBDF - Seed fonds	4,8	-	-	4,8
– MKB leningenfonds Limburg	0,9	1,8	1,8	4,4
– LIOF Participatiefonds	3,3	3,3	-	6,5
– Rabo Innovatiefonds	2,0	-	-	2,0
NL publiek / RVO	3,4	0,8	0,2	4,4
Venture capital	3,7	4,0	-	7,7
Private equity	-	1,3	9,6	11
Institutionals	-	0,2	0,5	0,6
Bancair	-	76,2	228,7	305
Totaal (MKB Topsectoren)	43	98	245	385

Bron: REBEL (2019)

Tabel 44 Aanbod kapitaal MKB-Breed naar fase, in € miljoen, in 2019

	1.Startup	*2.Groei*	*3.Volwassenheid*	*Totaal*
Crowdfunding / Kredietunies	8,0	2,0	-	10
FFF/Informals/Business angels	12,1	6,1	-	18,2
Leasing	1,5	5,9	7,4	14,8
Regionaal	3,3	1,8	1,1	6,2
waarvan				
– Limburgs Energie Fonds	2,1	0,7	-	2,8
– Chemelot Ventures Fund (Sittard-Geleen)	-	-	-	-
– Brightlands Agrifood Fund (Venlo)	-	-	-	-
– Brightlands Life Sciences Ventures	-	-	-	-
– Univcenture	0,1	-	-	0,1
– LBDF - Proof of concept fonds	-	-	-	-
– LBDF - Seed fonds	-	-	-	-
– MKB leningenfonds Limburg	0,6	1.1	1,1	2,8
– LIOF Participatiefonds	-	-	-	-
– Rabo Innovatiefonds	0,5	-	-	0,5
NL publiek / RVO	6.6	1.6	0.6	8.7
Venture capital	6,9	7,4	-	14,3
Private equity	-	2,4	17,7	20,2
Institutionals	-	0,3	0,8	1,1
Bancair	-	142	425	566,4
Totaal (MKB-Breed)	38	169	452	660

Bron: REBEL (2019)

Bijlage 5 Vragenlijst

Deze enquête wordt enkel onder hoofdvestigingen gehouden, niet onder nevenvestigingen. Bij het eerste contact wordt nagevraagd of we met een hoofdvestiging bellen.

Bij het eerste contact vragen we of we de directeur/eigenaar van het bedrijf mogen spreken, of anders iemand die verantwoordelijk is voor de financiën (aanvragen van leningen)

INTRO
Goedemorgen/-middag/-avond mevrouw/mijnheer, u spreekt met ... van onderzoeksbureau Panteia. In opdracht van de provincie Limburg onderzoeken wij de ervaringen van bedrijven met financiering. Hierdoor kan de provincie inzicht krijgen in de mate van vraag naar financiering door bedrijven en de verkrijgbaarheid hiervan. Op basis hiervan kan de provincie ook actie ondernemen om bedrijven te ondersteunen. Zou ik u hier een aantal vragen over kunnen stellen?

Alle antwoorden die u geeft zullen anoniem verwerkt worden. Dat wil zeggen dat uw antwoorden op geen enkele wijze herleidbaar zijn naar u of uw onderneming.

Vraag V1
Fijn dat u mee wil doen aan het onderzoek. Allereerst stel ik u een paar algemene vragen.

Hoeveel werkzame personen heeft uw totale organisatie in Nederland? Het is de bedoeling dat u alle personen meetelt die minstens 12 uur per week in uw organisatie werken en op de loonlijst staan. Daarnaast moeten ook eventuele meewerkende eigenaren en gezinsleden meegeteld worden. Ingeleend personeel uitzendkrachten, ZZP-ers, gedetacheerden) telt niet mee.

Vraag V1_1
Als Vraag V1 is weet niet
Kunt u wel aangeven in welk van de volgende categorieën het aantal werkzame personen valt?

1: 1 werkzame persoon
2: 2 t/m 9
3: 10 t/m 49
4: 50 t/m 249
5: 250 of meer
6: Weet niet

Vraag V2
Hoeveel fte's zijn dit?

ENQ: Fte is een rekeneenheid waarmee de omvang van een arbeidsovereenkomst of werknemersbestand kan worden uitgedrukt. Eén fte is een volledige werkweek (aantal uur afhankelijk van wat in het desbetreffende bedrijf als fulltime geldt). Een functie

van 0,6 fte bijvoorbeeld is uitgaande van een werkweek van 38 uur een functie van 0,6 × 38 = 22,8 uur per week.

(CONTROLE: per definitie moet gelden dat V1_1 <= V1. Als V1_1 > V1, controleer dan of de vraag goed is begrepen en of het antwoord op V1_1 aangepast moet worden).

END
Als Vraag V1_1 >=250, beëindig interview (bedrijf hoort niet tot de doelgroep)

Vraag V2_1
Als Vraag V2 is weet niet
Kunt u wel aangeven in welk van de volgende categorieën het aantal fte's valt?

1: minder dan 2 fte
2: 2 tot 10
3: 10 tot 50
4: 50 tot 250
5: 250 of meer
6: Weet niet

END
Als Vraag V2_1 = 5, beëindig interview (bedrijf hoort niet tot de doelgroep).
Als Vraag V2_1 = 6 en (vraag V2=5 of vraag V2=6), beëindig interview (bedrijf hoort niet tot de doelgroep).

Vraag V3
Klopt het dat uw bedrijf actief is in de bedrijfstak…
(noem de bedrijfstak waaronder het bedrijf in de KvK is ingeschreven)

1: ja
2: nee

Vraag V3a
Als V3=2
In welke bedrijfstak is uw bedrijf dan actief? Is dat ... ?

1 Landbouw, tuinbouw en visserij
2 Industrie
3 Vervoer en opslag
4 Horeca
5 Informatie en communicatie
6 Natuurwetenschappelijk research
7 Reisbureaus, reisorganisaties en toeristische informatie
8 Cultuur, sport en recreatie
9 Andere bedrijfstak, namelijk ...

Vraag V3_1
Als V3 = Industrie of V3a = Industrie:
En in welke industriële sector is uw bedrijf actief?

1: Productie van voedingsmiddelen en dranken
2: Aardolieverwerking

3: Chemische industrie
4: Rubber- en kunststofindustrie
5: Farmaceutische industrie
6: Metaalindustrie
7: Productie van transportmiddelen
8: Productie van electromedische apparaten en medische instrumenten
9: Productie van overige machines en apparaten
10: Productie van overige goederen
11: Reparatie en installatie van machines
12: Overige industrie, namelijk:
13: Weet niet

Vraag V3_2
Als V3 = Vervoer en opslag of V3a = Vervoer en opslag:
En in welke sector binnen vervoer en opslag is uw bedrijf actief?

1: Personenvervoer over land of over water
2: Personenvervoer door de lucht
3: Goederenvervoer over land of water
4: Goederenvervoer door de lucht
5: Opslag en dienstverlening voor vervoer
6: Post en koeriers
7: Overig, namelijk:
7: Weet niet

Vraag V3_3
Als V3 = informatie en communicatie of V3a = informatie en communicatie:
En in welke sector binnen de informatie en communicatie is uw bedrijf actief?

1: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie
2: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie
3: Overig, namelijk:
4: Weet niet

Vraag V4
Wanneer is uw bedrijf opgericht?

ENQ. Alleen oplezen als ze niet willen antwoorden

1: 2018
2: 2017
3: 2016
4: 2015
5: 2014
6: 2013
7: 2012
8: Voor 2012

Vraag V5
Valt de organisatie waar u werkt onder een moederbedrijf?

ENQ. EVENTUEEL OPLEZEN: Een onderdeel van een franchiseorganisatie of een moederbedrijf zelf vallen niet onder een moederbedrijf, is beide dus NEE.

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V6
Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V7
Als Vraag V4 >1

Wat was in 2018 ongeveer de jaaromzet van uw bedrijf in Nederland?

Vraag V9
Als Vraag V4 > 3
Hoeveel procent hoger of lager was uw omzet in 2018 in vergelijking met 2016?

ENQ. Spontaan antwoorden, pas helpen wanneer respondent er niet uit komt.

1: NVT/Bedrijf bestond nog niet in 2016
2: meer dan 50% lager
3: 25 - 50% lager
4: 0 - 25% lager
5: gelijk gebleven (0%)
6: 0%-10% hoger
7: 10-20% hoger
8: 20-30% hoger
9: 30-40% hoger
10: 40-50% hoger
11: 50-60% hoger
12: 60-70% hoger
13: 70-80% hoger
14: 80-100% hoger
15: Meer dan 100% hoger
16: Weet niet

Vraag V10
Als Vraag V4 > 1
Was uw bedrijf in 2018 winstgevend, heeft het quitte gespeeld of was het verliesgevend?

1: winstgevend
2: quitte gespeeld
3: verliesgevend
4: niet van toepassing (bedrijf bestond nog niet)

5: Weet niet

Ik ga u nu vragen stellen over de zoektocht naar financiering.

Vraag V14
Heeft u in de afgelopen 12 maanden naar financiering gezocht (dus niet of u het daadwerkelijk heeft aangevraagd, maar of u er überhaupt naar heeft gezocht)?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V15
Als Vraag V14 is 2
Waarom heeft u niet naar financiering gezocht?

1: Niet nodig, want voldoende eigen middelen
2: Te duur
3: Verwacht het niet te kunnen krijgen
4: Bestaande kredietruimte is voldoende
5: Concernonderdeel, kan daarom niet zelfstandig krediet aanvragen
6: Anders, te weten:
7: Weet niet

SKIP
Als Vraag V14 is 2 of 3 dan door naar Vraag V53

Vraag V16
Voor welk doel of welke doelen zocht u financiering?
(meerdere antwoorden mogelijk)

1: De start van het bedrijf
2: Overname van een bedrijf of bedrijfsdeel
3: Herfinanciering van bestaande leningen
4: Herstructurering van de balans
5: Huisvesting of verbouwing
6: Extra werkkapitaal
7: Innovatie en R&D
8: Export/internationalisering
9: Aanschaf bedrijfsmiddelen
10: Investeringen
11: Marketing, internet, sociale media
12: Groei van het bedrijf (meer personeel)
13: Dekking van verliezen
14: Anders, namelijk:
15: Weet niet

Vraag V16a
Als Vraag V16 = 10
Kunt u aangeven om wat voor soort investeringen dit ging?
(meerdere antwoorden mogelijk)

ENQ. EVENTUEEL OPLEZEN: Voorbeelden van het ontwikkelen of verbeteren van een productiemethode zijn automatisering en robotisering van processen; voorbeelden van het ontwikkelen van een nieuw product is de ontwikkeling van slimme / connected producten (denk aan Internet of Things)

1: Ontwikkelen van een nieuw product of een nieuwe dienst
2: Verbeteren van een bestaand product of dienst
3: Ontwikkelen van een nieuwe productiemethode
4: Verbeteren van een bestaande productiemethode
5: Aanschaf van nieuwe machines of apparaten
6: Aanschaf van nieuwe voertuigen
7: Huisvesting of verbouwing
8: Overig, namelijk:
9: Weet niet

Vraag V17
Heeft uw bedrijf bij deze zoektocht gebruik gemaakt van ....
(meerdere antwoorden mogelijk)

2: Financieringsdesk / Kamer van Koophandel
3: RVO.nl (ENQ. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland)
4: Bedrijfsadviseur (b.v. Boekhouder, accountant of belastingadviseur)
5: Financieringsadviseur
6: Brancheorganisatie
7: Huisbank
8: LIOF of LEF (ENQ. Dit zijn de regionale ontwikkelingsmaatschappij en het energiefonds van de provincie Limburg)
9: Geen gebruik van advies of hulp bij de zoektocht
10: Anders, namelijk:
11: Weet niet

Vraag V18
Bij welke aanbieders of bronnen van financiering heeft uw bedrijf gezocht?
(meerdere antwoorden mogelijk)

1: Eigen middelen binnen uw bedrijf
2: Bestaande aandeelhouders
3: Leverancier (later betalen van leveranciers)
4: Cliënt (eerder betalen c.q. snellere inning facturen klanten)
5: Familie en/of vrienden
6: Huisbank
7: Andere bank
8: Provinciale instrumenten van de provincie Limburg, zoals LIOF, LEF, MKB-L, LBDF en Chemelot Ventures
9: Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder)
10: Crowdfunding platforms
11: Factoring maatschappij
12: Leasing maatschappij
13: Kredietunie
14: Business Angel of informal investors
15: Subsidies
16: Qredits

17: Anders, te weten:
18: Weet niet

Vraag V18A
Als Vraag V18 is niet (1 of 8 of 16)
Uit welk land of uit welke landen zijn deze aanbieders van financiering afkomstig? Is dat ...
(meerdere antwoorden mogelijk)

1: Nederland
2: België
3: Duitsland
4: Overig Europa
5: Amerika
6: Azië
7: Anders, namelijk: ...

Vraag V19
Welke van onderstaande financieringsvormen heeft u gezocht? Is dat ...
(meerdere antwoorden mogelijk)

1: Aandelen (verkoop of uitgifte)
2: Contante storting/cash
3: Lening
4: Achtergestelde lening
5: Rekening courant
6: Leverancierskrediet
7: Factoring
8: Leasing
9: Garanties / borgstellingen
10: Obligatieleningen
11: Converteerbare leningen
12: Anders, te weten:
13: Weet niet

Vraag V20
Was dit eigen vermogen, vreemd vermogen of beide?

ENQ. EVENTUEEL OPLEZEN: Eigen vermogen is kapitaal dat een persoon of een bedrijf investeert in een ander bedrijf. Deze persoon of dit bedrijf krijgt in ruil hiervoor aandelen van dit andere bedrijf en wordt mede-eigenaar.
ENQ. EVENTUEEL OPLEZEN: Vreemd vermogen is kapitaal dat een persoon of een bedrijf leent aan een ander bedrijf. Deze persoon of dit bedrijf krijgt hier rente voor en de lening wordt op een afgesproken termijn afgelost. Onder vreemd vermogen vallen ook leasing en factoring.

1: Eigen vermogen
2: Vreemd vermogen
3: Beide
4: Weet niet

Vraag V21
Hoe groot was het financieringsbedrag dat u de afgelopen 12 maanden zocht?

Vraag V22
Als Vraag V21 is weet niet
Kunt u wel aangeven in welke van onderstaande categorieën het bedrag valt?

1: Minder dan € 10.000
2: € 10.000 tot 50.000
3: € 50.000 tot € 100.000
4: € 100.000 tot € 250.000
5: € 250.000 tot € 500.000
6: € 500.000 tot € 1 miljoen
7: € 1 miljoen tot € 5 miljoen
8: € 5 miljoen tot € 10 miljoen
9: € 10 miljoen tot € 25 miljoen
10: € 25 miljoen tot € 50 miljoen
11: € 50 miljoen of meer
99: Weet niet

Als Vraag V20 is 1 of Vraag V20 is 3:

U heeft aangegeven dat u zich op een vorm van eigen vermogen georiënteerd heeft.
De volgende vragen gaan hierover.

Vraag V23

Heeft uw bedrijf de afgelopen 12 maanden daadwerkelijk geprobeerd eigen vermogen te verkrijgen, d.w.z. een aanvraag ergens gedaan?

1: Ja
2: Nee

Vraag V24
Als Vraag V23 is 2
Waarom heeft u uiteindelijk geen financiering door middel van eigen vermogen aangevraagd?

1: Niet nodig
2: Vreemd vermogen is goedkoper
3: Moederbedrijf beslist hierover
4: Verwacht geen eigen vermogen aan te kunnen trekken
5: Te duur
6: Te veel werk (prospectus, voorbereiding)
7: Wil geen zeggenschap inleveren
8: Wil geen winstrechten inleveren
9: Vreemd vermogen / bank is eerste keus (huisbank, andere bank?)
10: Bedrijf heeft nieuwe mede-eigenaren gekregen
11: Bedrijfsstructuur gerelateerde zaken
12: Andere reden, namelijk:
13: Weet niet

Vraag V25
Als Vraag V24 is 1
Waarom was dit niet nodig?

Vraag V26
Als Vraag V23 is 1
Waar heeft u de financiering van het eigen vermogen aangevraagd? Indien u meerdere aanvragen heeft gedaan, gaat deze vraag over de laatste aanvraag van financiering van het eigen vermogen. Indien deze laatste aanvraag uit meerdere aanvragen bestond, dan gaat deze vraag over de grootste aanvraag (ten aanzien van het financieringsbedrag) voor eigen vermogen

1: Eigen bedrijf / moederbedrijf
2: Bestaande aandeelhouders
3: Familie en/of vrienden
4: Provinciale instrumenten van de provincie Limburg, zoals LIOF, LEF, MKB-L, LBDF en Chemelot Ventures
5: Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder),
6: Crowdfunding platforms
7: Kredietunie
8: Business angels of informal investors
9: Anders, te weten:
10: Weet niet

Vraag V28
Als Vraag V23 is 1
Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?

1: Bedrijf wil eigen vermogen versterken
2: Vreemd vermogen is duur
3: Aantrekken vreemd vermogen is duur
4: Vreemd vermogen is niet te krijgen
5: De bank eist het
6: Anders, te weten:
7: Weet niet

Vraag V29
Als Vraag V23 is 1
Hoe groot was het financieringsbedrag waar u deze aanvraag voor eigen vermogen voor heeft ingediend?

Vraag V30
Als Vraag V29 is weet niet
Kunt u wel aangeven in welke van de volgende categorieën het aangevraagde financieringsbedrag ongeveer lag?

1: Minder dan € 10.000
2: € 10.000 tot 50.000
3: € 50.000 tot € 100.000
4: € 100.000 tot € 250.000
5: € 250.000 tot € 500.000
6: € 500.000 tot € 1 miljoen
7: € 1 miljoen tot € 5 miljoen
8: € 5 miljoen tot € 10 miljoen
9: € 10 miljoen tot € 25 miljoen
10: € 25 miljoen tot € 50 miljoen
11: € 50 miljoen of meer
99: Weet niet

Vraag V31
Als Vraag V23 is 1
Is deze financieringsaanvraag voor het eigen vermogen geslaagd?

1: Ja voor het gewenste bedrag
2: Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
3: Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
4: Nee
5: De actie loopt nog
6: Wil niet zeggen

Vraag V32
Als Vraag V31 is 2 of Vraag V31 is 3 of Vraag V31 is 4

Formulering van de vraag hangt af van het antwoord op vraag V32:
Als Vraag V31 is 2 of Vraag V31 is 3:
Waarom heeft u, volgens u, minder dan het gewenste bedrag gekregen?
Als Vraag V31 is 4:
Waarom is deze aanvraag volgens u niet geslaagd?

1: Te duur
2: Te risicovol voor vermogensverschaffers
3: Te tijdrovend
4: Onvoldoende interesse bij beoogde verstrekkers van eigen vermogen
5: Commissarissen of aandeelhouders gaven geen toestemming
6: Anders, te weten:
7: Weet niet

Vraag V33
Als Vraag V31 is 2 of Vraag V31 is 3 of Vraag V31 is 4
Heeft u geprobeerd op een andere manier aan extra eigen vermogen te komen?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V34
Als Vraag V33 is 1
Kunt u kort aangeven op welke manier u geprobeerd heeft aan extra eigen vermogen te komen?

Vraag V35
Als Vraag V33 is 1
Is het gelukt om op een andere manier aan financiering van het eigen vermogen te komen?

1: Ja voor het gewenste bedrag (100%)
2: Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
3: Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
4: Nee
5: De actie loopt nog
6: Wil niet zeggen

Vraag V36
Als Vraag V33 is 2
Kunt u aangeven waarom u niet verder heeft gezocht naar financiering van het eigen vermogen?

1: Kon de investering uitstellen
2: Investeringskans is voorbijgegaan
3: Verwacht elders geen succes
4: Onbekendheid met alternatieve bronnen
5: Eigen middelen ingezet
6: Anders, te weten:
7: Weet niet

Als Vraag V20 is 2 of Vraag V20 is 3

Vraag V37
Formulering van de vraag hangt af van het antwoord op vraag V20:

Als Vraag V20 is 2 (enkel VV):
U heeft aangegeven dat u zich op een vorm van vreemd vermogen georiënteerd heeft. Heeft uw bedrijf de afgelopen 12 maanden daadwerkelijk een aanvraag voor financiering van vreemd vermogen gedaan?

Als Vraag V20 is 3 (EV en VV):
U heeft aangegeven dat u zich ook op een vorm van vreemd vermogen georiënteerd heeft. Heeft uw bedrijf de afgelopen 12 maanden daadwerkelijk een aanvraag voor financiering van vreemd vermogen gedaan?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V38
Als Vraag V37 is 1
Waar heeft u de aanvraag voor vreemd vermogen ingediend? Indien u meerdere aanvragen heeft gedaan, gaat deze vraag over de laatste aanvraag van financiering van het vreemd vermogen. Indien deze laatste aanvraag uit meerdere aanvragen bestond, dan gaat deze vraag over de grootste aanvraag (ten aanzien van het financieringsbedrag) voor vreemd vermogen.

ENQ. NIET OPLEZEN: Een ondernemer kan ook zelf geld lenen aan zijn eigen bedrijf. Als dit bedrijf een BV of NV is, dan telt zo'n lening als vreemd vermogen. Als een respondent dit aangeeft, noteer dit dan als antwoord 10 (anders, te weten: …)

1: Bij de huisbank van het bedrijf
2: Bij een andere bank dan de huisbank
3: Bij familie en vrienden
4: Bij leveranciers
5: Leasing
6: Factoring
7: Kredietunie
8: Crowdfunding
9: Qredits
10: Anders, te weten:
11: Wil niet zeggen

Vraag V39
Als Vraag V37 is 1
Was dit in de vorm van een uitbreiding van uw rekening courant of een bestaande lening?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V39a
Als Vraag V39 is 1

Ging het om de uitbreiding van een
1: rekening courant
2: gewone lening
3: achtergestelde lening
4: obligatielening
5: converteerbare lening
6: Weet niet

Vraag V40
Als Vraag V37 is 1
Hoe groot was het financieringsbedrag waar u deze aanvraag voor vreemd vermogen voor heeft ingediend?

Vraag V41
Als Vraag V40 is weet niet
Kunt u wel aangeven in welke van de volgende categorieën het gezochte financieringsbedrag ongeveer lag?
1: Minder dan € 10.000
2: € 10.000 tot 50.000
3: € 50.000 tot € 100.000
4: € 100.000 tot € 250.000
5: € 250.000 tot € 500.000
6: € 500.000 tot € 1 miljoen
7: € 1 miljoen tot € 5 miljoen
8: € 5 miljoen tot € 10 miljoen
9: € 10 miljoen tot € 25 miljoen
10: € 25 miljoen tot € 50 miljoen
11: € 50 miljoen of meer
99: Weet niet

Vraag V43
Als Vraag V37 is 1
Is deze financieringsaanvraag van vreemd vermogen geslaagd?

1: Ja voor het gewenste bedrag
2: Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
3: Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
4: Nee
5: De actie loopt nog
6: Wil niet zeggen

Vraag V44
Als Vraag V43 is 2 of Vraag V43 is 3 of Vraag V43 is 4

Formulering van de vraag hangt af van het antwoord op vraag V43:
Als Vraag V43 is 2 of Vraag V43 is 3:
Waarom heeft u, volgens u, minder dan het gewenste bedrag gekregen?
Als Vraag V43 is 4:
Waarom is volgens u de financieringsaanvraag voor vreemd vermogen niet gelukt?

1: Rentekosten te hoog
2: Gebrek aan eigen vermogen / te lage solvabiliteit
3: Financier vond kredietaanvraag onvoldoende onderbouwd
4: Te hoge schuld t.o.v. winstgevendheid
5: Bank vond kredietverstrekking te risicovol
6: Onvoldoende onderpand
7: Onvoldoende interesse bij mogelijke financiers
8: Verslechtering van het bedrijfsresultaat
9: Kredietlimiet niet verhoogd
10: Looptijd aangepast
11: Overige kosten gestegen
12: Financieringsvoorwaarden te streng
13: Anders, namelijk:
13: Weet niet

Vraag V45
Als Vraag V43 is 2 of Vraag V43 is 3 of Vraag V43 is 4
Heeft u geprobeerd nog op een andere manier aan vreemd vermogen te komen?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V46
Als Vraag V45 is 1
Kunt u kort aangeven op welke manier u geprobeerd heeft aan vreemd vermogen te komen?

Vraag V47
Als Vraag V45 is 1
Is het gelukt om op een andere manier aan financiering van het vreemd vermogen te komen?

1: Ja voor het gewenste bedrag (100%)
2: Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
3: Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
4: Nee
5: De actie loopt nog
6: Wil niet zeggen

Vraag V48
Als Vraag V45 is 2
Kunt u aangeven waarom u niet verder heeft gezocht om op een andere manier aan vreemd vermogen te komen?

1: Kon de investering uitstellen
2: Investeringskans is voorbijgegaan
3: Verwacht elders geen succes
4: Onbekendheid met alternatieve bronnen
5: Eigen middelen vrijgemaakt
6: Anders, te weten:
7: Weet niet

Als Vraag V43 is 1 of Vraag V43 is 2 of Vraag V43 is 3

We willen graag weten welk percentage vaste rente en welk percentage variabele rente u moet betalen over het totale kredietbedrag. Het is mogelijk dat u het antwoord op deze vragen niet precies weet. In dat geval vraag ik u een zo goed mogelijke schatting te geven.

ENQ. Als men antwoord met Euribor dan doorvragen naar de rentepercentages, desnoods een schatting

Vraag V49_1
Welke percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

- % vast

Vraag V49_2
Welke percentage variabele rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

- % variabel

Vraag V52
Als Vraag V31 is 2 of Vraag V31 is 3 of Vraag V31 is 4 of Vraag V31 is 5
of Vraag V47 is 2 of Vraag V47 is 3 of Vraag V47 is 4 of Vraag V47 is 5

Wat zijn de gevolgen geweest van het niet (geheel) aantrekken van het vermogen?

1: Investering niet kunnen doen
2: Geen R&D kunnen doen
3: Bedrijfsvoering bijna moeten stoppen
4: Personeel moeten ontslaan
5: Rem in ontwikkeling of groei in algemene zin
6: Geen gevolgen
7: Anders, te weten:
8: Weet niet

De volgende vragen gaan over de toekomst.

Vraag V53
Met hoeveel procent denkt u dat uw omzet de komende 3 jaar jaarlijks zal toenemen of afnemen?

ENQ: antwoordcategorieen alleen voorlezen als de respondent er niet uit komt

1: meer dan 50% afname
2: 20 - 50% afname
3: 10 - 20% afname
3: 0 - 10% afname
4: Gelijk blijven(0%)
5: 0% - 10% toename
6: 10-20% toename
7: 20-50% toename
8: 50-100% toename
9: Meer dan 100% toename
10: Weet niet

Vraag V55
Verwacht u de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra financiering? En zo ja, gaat het dan om eigen vermogen, vreemd vermogen of beide?

1: Eigen vermogen
2: Vreemd vermogen
3: Beide
4: Geen van beide
5: Weet niet

Vraag V56
Als Vraag V55 is 4
Waarom denkt U de komende 12 maanden geen extra financiering nodig te hebben?

1: Reeds genoeg middelen
2: Geen investeringsplannen voor de komende 12 maanden
3: Anders, te weten:
4: Weet niet

SKIP
Als Vraag V55 is 4 of 5 dan door naar Vraag V64

Vraag V57
Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?
(meerdere antwoorden mogelijk)

1: Overname van een bedrijf of bedrijfsonderdeel
2: Herfinanciering van bestaande leningen
3: Herstructurering van de balans
4: Huisvesting of verbouwing
5: Extra werkkapitaal
6: Innovatie en R&D
7: Export/internationalisering
8: Aanschaf bedrijfsmiddelen
9: Investeringen
10: Marketing, internet , sociale media
11: Groei van het bedrijf (personeel, ...)
12: Dekking van verliezen
13: Weet niet

Vraag V57a
Als Vraag V57 = 9
Kunt u aangeven om wat voor soort investeringen dit gaat?
(meerdere antwoorden mogelijk)
1: Ontwikkelen van een nieuw product of een nieuwe dienst
2: Verbeteren van een bestaand product of dienst
3: Ontwikkelen van een nieuwe productiemethode
4: Verbeteren van een bestaande productiemethode
5: Aanschaf van nieuwe machines of apparaten
6: Aanschaf van nieuwe voertuigen
7: Huisvesting of verbouwing
8: Overig, namelijk:
9: Weet niet

Vraag V58
Hoe groot is het financieringsbedrag dat u de komende 12 maanden denkt te zoeken?

Vraag V59
Als Vraag V58 is weet niet
Zou u wel kunnen aangeven in welke van de hierna volgende categorieën dat bedrag ongeveer valt?

1: Minder dan € 10.000
2: € 10.000 tot 50.000
3: € 50.000 tot € 100.000
4: € 100.000 tot € 250.000
5: € 250.000 tot € 500.000
6: € 500.000 tot € 1 miljoen
7: € 1 miljoen tot € 5 miljoen
8: € 5 miljoen tot € 10 miljoen
9: € 10 miljoen tot € 25 miljoen
10: € 25 miljoen tot € 50 miljoen
11: € 50 miljoen of meer
99: Weet niet

Vraag V60
Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

1: Ja voor het gewenste bedrag (100%)
2: Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag
3: Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
4: Nee
5: Wil niet zeggen

Vraag V61
Als Vraag V60 is 2, 3 of 4
Waarom denkt u minder dan de gevraagde financiering te krijgen?

Vraag V62
Als Vraag V60 is 2, 3 of 4
Gaat u (toch) proberen financiering te verkrijgen?

1: Ja
2: Nee
3: Weet niet

Vraag V63
Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen of wilt u een aanvraag doen?

1: Eigen bedrijf / moederbedrijf
2: Bestaande aandeelhouders
3: Afnemer (eerder laten betalen)
4: Leverancier (later betalen van leverancier)
5: Familie en/of vrienden
6: Huisbank
7: Andere bank
8: Financiële instrumenten van de provincie Limburg, zoals LIOF, LEF, MKB-L, LBDF en Chemelot Ventures
9: Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder)
10: Crowdfunding platforms
11: Factoring maatschappij
12: Leasing maatschappij
13: Kredietunie
14: Business angels of informal investors
15: Subsidies
16: Qredits
17: Geen
18: Anders, te weten:
19: Weet niet

Vraag V64

Formulering van de vraag hangt af van het antwoord op vraag V55:
Als Vraag V55 is 1, 2 of 3:
U verwacht de komende 12 maanden behoefte te hebben aan extra financiering. Verwacht u in de vier jaar daarna, dus van 2020 tot en met 2023, ook behoefte te zullen hebben aan extra financiering?
Als Vraag V55 is 4:
U verwacht de komende 12 maanden geen behoefte te hebben aan extra financiering. Verwacht u in de vier jaar daarna, dus van 2020 tot en met 2023, wel behoefte te zullen hebben aan extra financiering?
Als Vraag V55 is 5:
Kunt u dan vertellen of u in de vier jaar daarna, dus van 2020 tot en met 2023, behoefte denkt te hebben aan extra financiering (eigen vermogen, aan vreemd vermogen, aan beide, of aan geen van beide)?

1: Eigen vermogen
2: Vreemd vermogen
3: Beide
4: Geen van beide
5: We kijken niet zo ver vooruit
6: Weet niet

Vraag V65
Als Vraag V65 is 4
Waarom denk U in die jaren geen extra financiering nodig te hebben?

1: Reeds genoeg middelen
2: Geen investeringsplannen voor die jaren
3: Anders, te weten:
4: Weet niet

Afsluiting

Vraag V68
Als Vraag V58 >= 25 miljoen of Vraag V59 > 9
U heeft aangegeven dat uw financieringsbehoefte voor de komende 12 maanden € 25 miljoen of meer is. De provincie Limburg zou graag contact met u willen opnemen om te bespreken of de Provincie u meer informatie kan verstekken over financieringsmogelijkheden bij andere overheden of bij instrumenten van de Europese commissie. Mag ik hiervoor uw contactgegevens aan de provincie doorgeven?

1: Ja
2: Nee

ENQ: EVENTUEEL OPLEZEN We zullen uw contactgegevens doorgeven aan de afdeling Economie en Innovaie van de provincie Limburg. Deze afdeling houdt zich bezig met vormgeven en uitvoering van het provinciaal economisch beleid.

Vraag V69
Als Vraag V66 = 1

Dan wil ik graag uw naam, directe telefoonnummer en e-mailadres noteren.

ENQ: Noteer stilzwijgend (zonder te vragen) geslacht van respondent

Vraag V70
Wij zijn bijna aan het einde van de vragenlijst. Heeft u nog opmerkingen die voor het onderzoek van belang kunnen zijn?

1: Ja
2: Nee

EIND
Hartelijk dank voor uw deelname! Ik wens u nog een prettige dag.

Bijlage 6 Geïnterviewde / betrokken personen

Geïnterviewde personen:

- Tys van Elk, algemeen directeur LIOF
- Caspar Bruens, Brightlands AgriFood Ventures/ Chemelot Ventures
- Jan Cobbenhagen, Brightlands Maastricht Health Campus
- Jan Willem König, Limburgs Energie Fonds (LEF)
- Pascal vander Meulen en Charlotte Hardy, Rabobank
- Daniel Gosler, ING
- Jan Dexel, Ministerie van EZK
- Gerko Slotman, RVO
- René Reijtenbach, BAN
- Felix Zwart, NVP

Er is ook contact gezocht met de Kredietunie Noord-Limburg, maar het is niet gelukt om iemand van deze organisatie te interviewen.

Begeleidingscommissie:

- Fleur Rasenberg, cluster economie en innovatie, Provincie Limburg
- Manon Smeets, cluster economie en innovatie, Provincie Limburg
- Maurice Thijssen, cluster financiën, Provincie Limburg
- Guy Vonken, cluster financiën, Provincie Limburg
- Tys van Elk, algemeen directeur LIOF

Van: Info Zuidelijke Rekenkamer <info@zuidelijkerekenkamer.nl>
Verzonden: dinsdag 3 maart 2026 09:17
Aan:
CC:
Onderwerp: bericht over oprichting nieuw investeringsfonds Limburg
Urgentie: Hoog

Geachte leden van Provinciale Staten,

De Zuidelijke Rekenkamer heeft direct (via vragen en opmerkingen aan ons) en indirect (via gevolgde vergaderingen) gemerkt dat er vragen leven over de bevoegdheden van PS ten aanzien van de oprichting van een nieuw investeringsfonds. Dit naar aanleiding van voorstellen van GS voor de oprichting van het Brightlands Future Fund, die komende vrijdag 6 maart a.s. worden besproken met PS en ter besluitvorming voorliggen op 20 maart a.s. De Zuidelijke Rekenkamer wijst in dit verband graag op een rapport dat in 2023 is gemaakt voor de provincie Noord-Brabant, met een apart hoofdstuk over de kaders, bevoegdheden GS en PS en aandachtspunten voor PS bij de instelling en oprichting van investeringsfondsen, zie hoofdstuk 2 in het achtergronddocument dat is te vinden via https://zuidelijkerekenkamer.nl/publicaties/onderzoek-sturings-en-verantwoordingsinformatie-investeringsfondsen/ Wij hopen dat deze informatie behulpzaam is bij het beantwoorden van die vragen die nu leven bij PS.

Met vriendelijke groet,

Zuidelijke Rekenkamer

1 Technische informatie

2 Juridisch-bestuurlijk

2.1 Kaders en grondslagen

2.2 Bevoegdheden GS en PS

2.3 Aandachtspunten voor PS

3 Zeven investerings-fondsen

4 Per investerings-fonds

Bijlagen

2 Juridisch-bestuurlijk

2.1 Kaders en grondslagen

2.1.1 Fondsen

De Provinciewet, het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV), de Wet Gemeenschappelijke Regelingen, het Burgerlijk Wetboek (BW) en de Wet normering topinkomens (WNT) omvatten landelijke kaders voor fondsen en verbonden partijen. De provincie Noord-Brabant heeft kaders voor fondsvorming en verbonden partijen opgenomen in de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen. Deze nota is in december 2014 door PS vastgesteld en in 2015 geactualiseerd. De nota omvat:

- een afwegingskader voor de keuze van de juiste/geschikte samenwerkingsrelatie/vorm
- uitwerking van sturing, beheersing, toezicht en verantwoording van, en op, deze verbonden partijen
- de bevoegdheden en rolverdeling tussen PS en GS.

Om onder andere het eerst genoemde nadeel van een extern beheerd fonds uit tabel 3 in paragraaf 1.7 (minder controle en verantwoording (door PS)) te ondervangen en daarvoor waarborgen te scheppen heeft de rekenkamer in 2013 op verzoek van PS een brief gepubliceerd met aandachtspunten voor fondsvorming/verbonden partijen.[11] Deze aandachtspunten zijn van belang voor kaderstelling en controle bij fondsvorming/verboden partijen wat vooraf door PS dient te worden vastgesteld. De provincie heeft deze aandachtspunten overgenomen in haar Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen.

In het najaar van 2020 is gestart met een actualisatie van deze nota. Door personele ontwikkelingen laat de afronding langer op zich wachten. Begin maart 2023 was de verwachting dat deze in het derde kwartaal van 2023 aan PS zal worden aangeboden.

Aandachtspunt PS

2.1.2 Investeringsfondsen

De investeringsfondsen dienen te voldoen aan de uitgangspunten van de in de voorgaande paragraaf genoemde landelijke kaders en de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen van de provincie.

Daarnaast geldt voor de investeringsfondsen die uit de reserve Investeringsagenda zijn gefinancierd (1 tot en met 6) dat ze aan het afsprakenkader dienen te voldoen dat PS in 2010 vaststelden voor de investeringsagenda. Dit afsprakenkader bevat een set van ijkpunten voor de investeringsvoorstellen die worden gefinancierd uit voornoemde reserve.[12] Uitgangspunt daarbij is dat de ijkpunten geen strak keurslijf zijn. Over de ijkpunten en de interpretatie ervan is meermaals uitgebreid gediscussieerd tussen GS en PS. Het betrof een zoektocht tussen concreetheid/strakheid en hanteerbaarheid/ruimte.[13] In onderstaand kader worden de ijkpunten op hoofdlijnen weergegeven.

[11] Zuidelijke Rekenkamer, Rekenkamerbrief Fondsvorming provincie Noord-Brabant, 2013. Deze brief met aandachtspunten is destijds opgesteld met het oog op besluitvorming over de instelling van vier fondsen, in het kader van de 2e tranche van de Investeringsagenda (zie volgende paragraaf).

[12] In 2011 publiceerden we ons onderzoek naar de totstandkoming van deze ijkpunten en de toepassing ervan in de 1e tranche. Zuidelijke Rekenkamer, IJkpunten investeringsstrategie Agenda van Brabant, 2011

[13] De door PS gevraagde concrete uitwerking in spelregels is er nooit gekomen. Bij de 2e tranche werd gesteld dat de ijkpunten geen strak keurslijf mogen zijn, omdat het aan PS is om hierin hun eigen politieke afwegingen te maken.

Kader 2 IJkpunten investeringsstrategie Agenda van Brabant op hoofdlijnen (versie 2010-2015; eigen bewerking)

Investeringsvoorstellen:

1. Dienen ***zoveel als mogelijk op meerdere van onderstaande domeinen maatschappelijk effect te sorteren***:
   - Kennis: duurzame innovatie en slimme ambachtelijkheid;
   - De bereikbare regio;
   - Leefklimaat: topvoorzieningen;
   - Brabants mozaïek;
   - Natuur en landschap.
2. Dienen ***aantoonbaar structuurversterkend te zijn*** op het ruimtelijk-economische, ecologische en/of culturele domein zoals verwoord in de Agenda van Brabant.
3. Dienen ***duurzame lange termijn investeringen*** te betreffen die ***niet in het reguliere beleid zijn voorzien*** (zijn aanvulling).
4. Dienen ***niet in de plaats te komen van andere middelen:*** betreffen een extra investeringsimpuls.
5. Dienen een ***aantoonbaar multiplierefect*** te hebben: prikkelen tot investeringen van derden waarbij de multiplier kan variëren al naar gelang het type investering of project.
6. Dienen niet (eenmalige) consumptieve bestedingen te zijn, maar dragen bij aan duurzame investeringen (én investeringsrelaties), met *waar* ***mogelijk en/of kansrijk een revolverend karakter:*** in beginsel niet subsidiëren, maar investeren.
7. Er wordt ***geparticipeerd en niet gesubsidieerd***. Er is een ***'exit-strategie'*** om provinciaal vermogen weer vrij te krijgen. Duidelijk moet worden wanneer, onder welke omstandigheden en hoe de provincie zich kan terugtrekken.
8. Dienen te zijn ***afgestemd met gemeentelijke, rijks- of Europese agenda's***, met oog op optimale benutting van Europese en rijksmiddelen.
9. Dienen waar mogelijk te worden ontwikkeld of uitgevoerd door inzet van ontwikkel- of uitvoeringsvermogen van buiten. Het voordeel van het ***'op afstand zetten'*** is dat op onderdelen meer professionaliteit en uitvoeringskracht beschikbaar is. De provinciale organisatie kan zich hierdoor richten op regie en monitoren van doelbereik en maatschappelijk effecten.
10. Dienen in samenhang en als één tranche in een ***rompbesluit*** aangeboden te worden aan PS. De omvang van een investeringsvoorstel moet ***substantieel*** zijn (minimaal circa € 30 miljoen). PS worden via separate uitwerkingen per investeringsvoorstel ***maximaal in de gelegenheid gesteld hun kaderstellende rol*** (inhoudelijk en financieel) ***in te vullen.***

De ijkpunten zijn bij de uitwerking van het Bestuursakkoord 2015-2019 voor de 3e en laatste tranche van de investeringsagenda aangepast.[14] Daarbij is het eerste ijkpunt komen te vervallen en is het rompbesluit, waarover in het 10e ijkpunt wordt gesproken, ingevuld. Het bestuursakkoord is het rompbesluit voor de 3e tranche.

2.2 Bevoegdheden GS en PS

De rolverdeling tussen PS en GS bij investeringsfondsen sluit aan bij de generieke rolverdeling tussen PS en GS, met dien verstande dat het beheer en de uitvoering niet door de ambtelijk organisatie plaatsvindt, maar binnen aparte entiteiten, de verbonden partijen. De rollen en bevoegdheden van PS en GS bij verbonden partijen staan beschreven in de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen.

PS hebben een kaderstellende en controlerende rol bij (investerings)fondsen. PS stellen kaders vast voor de instelling van een fonds en kennen er middelen aan toe (budgetrecht). De oprichting van een fonds betreft uitvoering van beleid en valt

[14] Provincie Noord-Brabant, Statenvoorstel 59/15 Uitwerking bestuursakkoord 2015-2019, bijlage 3.

daarmee binnen de bevoegdheid van GS. PS dienen daarbij vooraf in de gelegenheid gesteld te worden om wensen en bedenkingen kenbaar te maken over de oprichting.[15] PS kunnen deze aangrijpen om invloed uit te oefenen op de manier waarop de sturings- en toezichtrelatie tussen GS en de fondsbeheerder vorm krijgt. Dit is ook het moment om afspraken te maken over informatievoorziening aan PS tijdens de looptijd en bij beëindiging van een fonds. De Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen bevat hiervoor richtlijnen. Bij de eerste vier opgerichte investeringsfondsen (Innovatiefonds, Energiefonds, Breedbandfonds en Groen Ontwikkelfonds) is in afwijking van bovenstaande de oprichting van deze fondsen ook ter besluitvorming aan PS voorgelegd.

Na de oprichting van een fonds zijn GS verantwoordelijk voor de (kwaliteit van de) uitvoering van het fonds, in de rol van opdrachtgever en aandeelhouder. De fondsbeheerder is verantwoordelijk voor de besluitvorming over investeringen, management en (i.s.m. de aandeelhouder) strategie van het fonds. De kaderstellende rol en het budgetrecht van PS is na oprichting beperkt. Het valt buiten de begrotingscyclus omdat de kaders en de middelen vastgesteld zijn voor de looptijd van het fonds, die vaak lang is en over meerdere Statenperioden heen loopt. Na oprichting is de taak van PS om het door GS gevoerde bestuur te controleren. Om deze rol goed te kunnen invullen zijn afspraken over de informatievoorziening van belang.

Voor alle zeven investeringsfondsen zijn vooraf ook afspraken gemaakt over de informatievoorziening aan de provincie en aan PS. Voor de eerste vier opgerichte fondsen is in het document Monitoring, rapportage en verantwoording en de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen beschreven op welke wijze deze fondsen aan de provincie dienen te rapporteren. Verder wordt vermeld hoe het proces van verantwoorden door de fondsen aan PS en GS dient te verlopen. In 2014 hebben PS vastgesteld dat de afspraken die gemaakt zijn in het monitoringsdocument ook voor het Brabant C fonds gelden. In de periode 2017-2018 zijn ook het Leisure Ontwikkel Fonds en het Startup Fonds opgezet met dezelfde sturings- en verantwoordingsmethodiek.

Voor de eerste vier opgerichte fondsen bevatten het voornoemde ‘monitoringdocument’ en de businessplannen een lijst met grootheden en kernprestatie-indicatoren (KPI’s) waarover de fondsen aan de provincie dienen te rapporteren. Voor de KPI’s zijn normen geformuleerd. De KPI’s worden bepalend geacht voor het daadwerkelijk bereiken van de doelen en fungeren daarmee als sturingsvariabelen. De KPI’s moeten met elkaar een beeld geven van de verhouding tussen de bereikte prestaties en de bereikte middelen enerzijds en de geplande prestaties anderzijds. Daarnaast hebben PS op 21 juni 2013 vastgesteld dat zij door GS via de rapportages binnen de reguliere P&C-cyclus (nu S&V-cyclus geheten) over de voortgang van de fondsen worden geïnformeerd op basis van de per fonds beschreven KPI’s. Voor de andere investeringsfondsen zijn eveneens KPI’s vastgesteld. Bij oprichting is vastgelegd dat GS de fondsen vierjaarlijks dienen te evalueren. Dit geldt niet voor het Leisure Ontwikkel Fonds en het Startup Fonds. De resultaten van de eerste evaluatie van het Innovatiefonds, het Energiefonds, Breedbandfonds, Groen Ontwikkelfonds en Brabant C fonds werd in februari 2017 gepubliceerd. De resultaten van de tweede evaluatie van deze fondsen werden in november 2021 gepubliceerd, met uitzondering van het toen reeds beëindigde Breedbandfonds. In 2021 hebben GS PS geïnformeerd dat ze de vierjaarlijkse evaluatie van de fondsen voortaan zullen combineren met de evaluatie van betreffende beleidskaders. In maart 2022 verscheen de eerste evaluatie van het Leisure Ontwikkel Fonds. De evaluaties zijn het moment voor eventuele bijstelling of beëindiging van de fondsen door PS. Het Energiefonds en het Leisure Ontwikkel Fonds zijn aangepast naar aanleiding van de evaluatie uit respectievelijk 2021 en 2022.

[15] Dit op grond van artikel 158 van de Provinciewet.

PS ontvangen informatie over de fondsen via de S&V-documenten (begroting, bestuurs-rapportages, perspectiefnota's en jaarstukken), rapportages van de evaluaties en de actieve informatieplicht. In de begrotingen en jaarstukken wordt meest uitgebreid op de fondsen ingegaan in de paragraaf Verbonden partijen en de uitwerking daarvan in de bijlage. De rekenkamer deed in de eerste helft van 2023 ook onderzoek naar de kwaliteit van de informatievoorziening aan PS over de investeringsfondsen. Zie voor de resultaten van dit oordelende onderzoek de rapportage die gelijktijdig met voorliggend achtergonddocument is gepubliceerd.

2.3 Aandachtspunten voor PS

Momenten waarop PS aan zet zijn:

- Bij het instellen van een fonds: kaderstellende rol
- Bij de oprichting van een fonds: wensen en bedenkingen
- Bij evaluatie fonds: eventuele bijstellingen of beëindiging
- Bij ontvangen verantwoordingsinformatie in S&V-documenten en actieve informatieplicht.

Op de eerste drie momenten kunnen PS besluiten dan wel wensen inbrengen voor bijvoorbeeld doelstellingen, voorwaarden, governance, stuurmogelijkheden en verantwoording, of wijzigingen daarin.

Voor het bovengenoemde 1e en 2e moment heeft de rekenkamer in 2013 voor kader-stelling en controle door PS bij fondsvorming aandachtspunten op een rij gezet (zie ook paragraaf 2.1.1). Deze aandachtspunten zijn door de provincie overgenomen in de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen. Zeer op hoofdlijnen betreffen deze:

Kaderstelling, stel vast:

1. Maatschappelijke doelstelling: smart[16], afrekenbare prestatie-indicatoren, doelgroepen
2. Financiële kaders en procedure voor afwijken en bijstellen
3. Structuur fondsen: transparant, beheersbaar, rol en positie partijen helder, voldoende garantie voor blijvende invloed en sturing door de provincie
4. Risicomanagement (risicoanalyse, beheersmaatregelen): integraal onderdeel van beleidsproces
5. Benoeming en ontslag bestuurders/uitvoerders fondsen: heldere procedures, mandatering, fee-structuur
6. Meerjarenbeleidsplan: welke onderwerpen, input van welke partijen, vaststellings-procedure
7. Bijzondere besluiten: welke besluiten behoeven aparte goedkeuring van de provincie
8. Meerjarig investeringsplan, jaarlijks uitvoeringsplan, checklist toets publiek belang investeringsvoorstellen, inzicht geraamde financiële risico's en kosten, exit-strategie, mandaat
9. Revolverendheid: duidelijkheid over definitie revolverendheid e.d.
10. Projectenscope: selectiecriteria, randvoorwaarden, zoals cofinanciering
11. Inrichting- en beheerkosten en verantwoording daarover
12. Wijzigingen, verlenging of beëindiging fondsen: voorwaarden daarvoor en verantwoording daarover

Controle, leg vast:

1. Governance en verantwoording daarover, vraag garantie dat wet- en regelgeving wordt gerespecteerd
2. Monitoring: periodiek inzicht/verantwoording over realisatie doelen, efficiëntie, KPI's

[16] Specifiek, meetbaar, acceptabel/afgestemd/afgesproken, realistisch en tijdgebonden.

3. Evaluatieafspraken en zie toe op uitvoering en benutting daarvan
4. Rapportageplicht (richting PS): afspraken hoe, wat, wanneer, budgettaire inpassing in en aansluiting op S&V-cyclus
5. Aandeelhouderspositie: afspraken raadpleging PS, e.d.
6. Raad van Commissarissen: taken, heldere benoeming- en ontslagprocedure
7. Raad van Advies (Investeringscommissie): idem + benodigde expertise
8. Inzet andere instrumenten waarover PS beschikt: verslaglegging in S&V-documenten, externe accountant, actieve informatieplicht

provincie
Limburg

Provinciale Staten

Clustercode	EI	Uw kenmerk	-
Ons kenmerk	DOC-00894294	Maastricht	3 maart 2026
Bijlage(n)	-	Verzonden	3 maart 2026

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake leningaanvraag Toverland Holding BV en Brightlands Future Fund

Geachte Staten,

In aanvulling op de aan uw Staten toegezonden voorstellen inzake de leningaanvraag van Toverland Holding B.V. en het Brightlands Future Fund, informeren wij u hierbij nader over enkele onderwerpen die tijdens de commissievergadering Economie en Samenleving van 27 februari jl. en de informatiesessies aan de orde zijn gesteld.

Tijdens de informatiesessie zijn vragen gesteld over de betrokkenheid van marktpartijen bij de financiering van het investeringsplan van Toverland. In deze casus draagt de markt substantieel bij. Een Nederlandse grootbank verstrekt een senior bancaire lening. Samen met derde partijen financiert dit circa 60% van de totale financieringsbehoefte. Toverland zelf draagt circa 18% vanuit eigen liquide middelen bij. Hiermee levert zowel de markt als de onderneming een aanzienlijke bijdrage aan de financiering. De bancaire financiering toont tevens dat de maximale kredietruimte van de bank is bereikt en dat binnen deze structuur geen ruimte bestaat voor een tweede senior bancaire financier, omdat slechts eenmaal een eerste hypothecaire zekerheid kan worden verstrekt. Het resterende deel van de financieringsbehoefte moet door niet-bancaire partijen worden ingevuld. De voorgestelde provinciale lening heeft binnen deze context een aanvullende positie en verdringt geen marktfinanciering.

Met betrekking tot het Brightlands Future Fund is aandacht gevraagd voor de wijze waarop het investeringskapitaal aan het fonds beschikbaar wordt gesteld. Het investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld. In de eerste jaren zal met name sprake zijn van investeringen, terwijl opbrengsten zich naar verwachting pas op langere termijn zullen manifesteren. Door te werken met jaarlijkse tranches blijft de liquiditeitsimpact voor de Provincie beheersbaar en kan worden gestuurd op voortgang en portefeuilleontwikkeling. Op basis van de huidige prognoses worden de voorziene tranches als toereikend beoordeeld. Indien de uitvoering daartoe aanleiding geeft, zal een eventuele aanvullende of versnelde beschikbaarstelling van middelen afzonderlijk aan uw Staten worden voorgelegd. Verder heeft het strategische investeringsportfolio van het fonds een dynamisch karakter en kan zich aanpassen aan veranderende inhoudelijke speerpunten binnen de Limburgse economie. Provinciale Staten stellen in de coalitieperiode de beleidskaders en doelstellingen vast.

Hierop sluit het fondsplan aan. Mochten deze doelen wijzigen, dan zal ook de focus binnen het fonds hierop worden aangepast. Binnen deze kaders beoordeelt het fondsmanagement individuele investeringscasussen.

Tenslotte, SiS 4.0 betreft primair een verbreding en nadere explicitering van het bestaande kader SiS 3.0, onder meer door toepassing op alle samenwerkingsverbanden en door het expliciet verankeren van uitgangspunten van goed bestuur. De inhoudelijke beoordelingscriteria voor financieringen en deelnemingen wijzigen daarbij niet ten opzichte van SiS 3.0. Dit betekent dat de beoordeling van zowel de leningaanvraag van Toverland als de oprichting van het Brightlands Future Fund onder beide kaders, zoals de nu vastgesteld zijn en eerder hebben voorgelegen, tot een gelijkluidende inhoudelijke afweging leiden. Daarom wordt voor de formele besluitvorming uitgegaan van het thans geldende kader SiS 3.0, zodat binnen de door uw Staten vastgestelde kaders zorgvuldig kan worden besloten en voortgang wordt geborgd.

Voor Toverland betekent vertraging of uitstel van besluitvorming dat de geplande investering niet of beperkt kan doorgaan. Dit heeft direct negatieve gevolgen voor de voortgang en realisatie van het gehele project en raakt de bedrijfsvoering van Toverland. De urgente opgave om innovatie te bevorderen en het Limburgse vestigingsklimaat te versterken vraagt nu om besluitvorming. Met het Brightlands Future Fund wordt additioneel kapitaal naar Limburg aangetrokken en wordt de kapitaalketen rondom Limburgse bedrijvigheid versterkt.

Door het voorstel nu aan u voor te leggen, kan binnen uw kaderstellende rol worden gestart met de verdere uitwerking, waarbij de governance-uitgangspunten van SiS 4.0 reeds worden toegepast. De relevante fondsdocumentatie, waaronder statuten, governance-afspraken en investeringskaders, wordt aan uw Staten ter inzage aangeboden, zodat u uw controlerende rol adequaat kunt vervullen.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zien uit naar de verdere behandeling van de voorliggende voorstellen in uw Staten.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

S.H.M. Satijn

Beantwoording technische vragen statenfractie SP inz. Brightlands Future Fund (ESA 6-3-2026)

1. In het beslispunt 2 van het statenvoorstel ontbreekt het dekkingsvoorstel (de post waaruit) de 100 miljoen wordt gedekt. Kan de gedeputeerde aangeven waarom hij de middelen wilt dekken uit het jaarrekeningresultaat en waarom dat geen expliciet onderdeel is van het besluit?

De provinciale bijdrage van €100 miljoen aan het Brightlands Future Fund wordt op de balans verwerkt als financiële vaste activa (deelneming), omdat het een investering betreft in een revolverend fonds waarbij middelen naar verwachting terugvloeien. De kapitaalinbreng leidt tot een kasuitstroom, maar niet tot directe lasten op de exploitatie. Om de liquiditeitsimpact beheersbaar te houden, wordt het investeringskapitaal gefaseerd in tranches beschikbaar gesteld op basis van aantoonbare kapitaalbehoefte en de voortgang van de investeringsstrategie. De dekking van de kapitaalinbreng wordt betrokken bij de bestemming van het jaarrekeningresultaat. Dat besluit vindt plaats bij de behandeling van de jaarrekening. Daarom is de dekking niet als afzonderlijk beslispunt in dit statenvoorstel opgenomen.

2. Op welke wijze heeft dit fonds een versterkende werking op het totale SiS portfolio? Zijn de verwachte verdelingen van de middelen over de verschillende onderdelen van het fonds in verhouding?

De SiS portfolio verdeling gaat over spreidingsrisico's. Als de blootstelling aan een specifieke sector te groot wordt, dan kan dat leiden tot een aandachtspunt in het financieel advies, zoals recent bij de startersleningen. Het Brightlands Future Fund valt in de categorie kapitaalverstrekkingen. Dit leidt nu niet tot een aandachtspunt in het financieel advies, omdat vooral de onderliggende investeringen in samenhang met de totale portefeuille moeten worden bezien. Gelet op de dynamische aard van de portefeuille vraagt dit om jaarlijkse monitoring, waarover wordt gerapporteerd in de paragraaf portfoliomanagement. Binnen het fonds zelf is in de opzet sprake van spreiding over instrumenten en sectoren. Vanuit dat perspectief versterkt het fonds het totale SiS-portfolio doordat op portefeuilleniveau kan worden gestuurd op de balans tussen maatschappelijk en financieel rendement, risicospreiding over sectoren, ontwikkelfasen en instrumenten en het voorkomen van ongewenste concentraties. Daarnaast fungeert het fonds als verbindend instrument tussen verschillende inhoudelijke thema's, waardoor meerdere beleidsdoelen in samenhang kunnen worden gerealiseerd. Hierdoor ontstaat meer overzicht, samenhang en beheersbaarheid binnen de SiS-portfolio. De verdeling van middelen over de verschillende pijlers is indicatief, zodat het fonds flexibel kan inspelen op marktkansen en ontwikkelingen binnen innovatie-ecosystemen. De uiteindelijke inzet wordt geborgd via governance, periodieke rapportages en aandeelhoudersstuering.

3. Er is een concept fondsplan uitgewerkt door LIOF, die beoogd fondsbeheerder is maar er moet nog een juridische toets plaatsvinden of dit mogelijk is. Waarom heeft dat nu nog niet plaatsgevonden?

Het fondsplan is in deze fase bedoeld als inhoudelijke onderlegger voor het besluit van Provinciale Staten over het aangaan van een provinciale deelneming en het beschikbaar stellen van de bijbehorende middelen. De juridische uitwerking en toetsing maken onderdeel uit van de vervolgstap richting de daadwerkelijke oprichting van de fondsstructuur. Dit is gebruikelijk bij fondsvorming: eerst stellen Provinciale Staten de beleidsmatige kaders vast, waarna de juridische structuur, governance en beheerafspraken definitief worden uitgewerkt en juridisch worden getoetst. De daarbij horende documenten worden uiteraard ter inzage aan Provinciale Staten aangeboden, zodat zij kunnen toetsen of de verdere uitwerking binnen de door hen vastgestelde kaders blijft en hun controlerende rol kunnen uitoefenen.

4. Volgt er nog een nieuw voorstel over het LVVF seperaat om dit te continueren? Of is het de bedoeling om dit volledig op te laten gaan in het Toekomstfonds op termijn?

Het LVVF kent een eigen regeling en looptijd, waarbij ook middelen van het Rijk zijn ingebracht (eveneens €5 miljoen). Toekomstige continuering van het LVVF zal separaat aan Provinciale Staten worden voorgelegd. Omdat het Rijk meefinanciert en daarmee cofinanciering voor Limburg wordt gerealiseerd, is het nadrukkelijk de strategie om het LVFF zo vaak mogelijk te verlengen. Tegelijkertijd wordt bij de verdere ontwikkeling van het Brightlands Future Fund bezien of onderdelen van bestaande instrumenten op termijn kunnen worden samengebracht in een meer samenhangende fondsstructuur.

5. In het fondsplan wordt beschreven dat er nog een mogelijkheid is om het Einstein telescope fonds op te richten, kan dat dat als onderdeel van dit fonds worden opgepakt?

Het fondsplan benoemt de mogelijkheid van een Einstein Telescope-fonds als een optie voor de toekomst. Op dit moment wordt de ondersteuning van innovatieve bedrijvigheid in het opkomende hightechcluster rond de ET Pathfinder, evenals van bedrijven van buiten Limburg die zich in het Einstein-cluster willen vestigen, voorzien binnen het Brightlands Future Fund. Mocht in de toekomst, bijvoorbeeld bij een positieve besluitvorming over de Einstein Telescope, aanleiding ontstaan om een specifiek investeringsinstrument te ontwikkelen, dan vormt het Brightlands Future Fund een flexibele basis om dit binnen de structuur van het fonds op te bouwen. Een dergelijke stap zal altijd separaat aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

6. De Panteia studie is een onderzoek uit 2019, in rapport Weening wordt weinig gesproken over een kapitaalbehoefte van 300-400 miljoen. Waar is dit cijfer nou precies op gebaseerd en waarom is er niet gekozen om een nieuwe studie uit te voeren die dit besluit legitimeert?

Het geschatte financieringstekort van €300-400 miljoen voor innovatie in Limburg is gebaseerd op meerdere bronnen. De Panteia-studie uit 2019 schatte het structurele financieringsgat op circa €200 miljoen per jaar; actualisering met cijfers uit de Financieringsmonitor 2024 van het CBS laat zien dat dit is gegroeid naar ongeveer €400 miljoen (ongeveer €1,1 miljard aanbod tegenover €1,5 miljard kapitaalbehoefte). Daarnaast geeft een doorrekening van het rapport van Wennink een geschat tekort voor Limburg van €271-336 miljoen. Dit is afgeleid van het nationale financieringstekort voor innovatie, dat voor de komende tien jaar wordt geschat op €48-59 miljard, gebaseerd op een noodzakelijke economische groei van minimaal 1,5% om maatschappelijke transities te realiseren. Hiervan is circa 6% toe te rekenen aan Limburg op basis van het BBP, en met de aanname dat de helft daarvan nodig is voor het niet-grootbedrijf, leidt dit tot het genoemde regionale tekort. Deze tekorten zijn ook zichtbaar in de huidige economie van Limburg. Zo ligt het aandeel Venture Capital investeringen in de regio duidelijk onder het aandeel van Limburg in het nationale BBP (circa 3,7% tegenover ongeveer 6%), wat het beeld van een relatief lager beschikbaar investeringsniveau bevestigt. Tegen deze achtergrond is ervoor gekozen geen nieuwe studie uit te voeren, omdat de combinatie van bestaande analyses, actuele cijfers en aanvullende doorrekeningen een voldoende solide basis biedt voor de inschatting van de kapitaalbehoefte.

7. Hoe voorkomen we nu dat met een investering uit dit 100 miljoen fonds bij een bedrijf, datzelfde bedrijf alsnog naar het buitenland vertrekt of wordt overgenomen door een multinational? Bouwen we daar een waarborg voor in?

Het fonds investeert primair in bedrijven met een duidelijke economische binding met Limburg, bijvoorbeeld via vestiging, activiteiten of samenwerking met regionale kennisclusters. Overnames of internationale groei kunnen echter onderdeel zijn van normale economische ontwikkeling. Waar

mogelijk worden afspraken gemaakt over regionale verankering en economische activiteit, maar een volledige garantie hierop is in een open economie niet realistisch.

8. Welk percentage van het toekomstfonds wordt nu al beschikbaar voor Einstein Telescoop gerelateerde bedrijvigheid?

Er is geen vooraf vastgesteld percentage van het toekomstfonds gereserveerd voor specifieke thema's, waaronder Einstein Telescope-gerelateerde bedrijvigheid. Het fonds investeert op basis van de kwaliteit van de ingediende voorstellen en de strategische relevantie, passend bij de dynamische aard van het fonds, in plaats van door vooraf schotten vast te leggen. Projecten of bedrijven in dit domein kunnen dus worden ondersteund wanneer ze voldoen aan de doelstellingen en investeringscriteria van het fonds.

9. Wat wordt bedoeld met zachte grenzen in de geografische afbakening van het fonds (p16). Hoe wordt dit besloten?
Het fonds richt zich primair op economische ontwikkeling in Limburg, maar hanteert "zachte grenzen". Dit betekent dat investeringen ook buiten de provincie mogelijk zijn wanneer ze aantoonbaar bijdragen aan de Limburgse economie, bijvoorbeeld via werkgelegenheid, innovatieactiviteiten of samenwerking met regionale ecosystemen. Afhankelijk van het type investering wordt een passende geografische scope gehanteerd, waarbij steeds wordt afgewogen wat het effect is op regionale impact, rendement en mogelijkheden voor cofinanciering.

10. Het fonds zal zowel maatschappelijke als financiële prestatie-indicatoren bijhouden en rapporteren, maar wat zijn die indicatoren dan? Concept indicatoren zijn benoemd.

Het fonds houdt zowel financiële als maatschappelijke prestaties bij. Conceptindicatoren omvatten onder meer het aantal investeringen, gemobiliseerd co-investeringskapitaal, revolverendheid van het fonds, versterking van innovatie-ecosystemen en economische effecten zoals bedrijvigheid en werkgelegenheid. De definitieve set indicatoren wordt uitgewerkt bij de verdere inrichting van het fonds en afgestemd met de fondsbeheerder.

11. Is pijler 3 ecosysteemversterking wel iets voor een fonds? of is dit eerder subsidie? Ik had graag voor de twee soorten investeringen een voorbeeld gehad.

Het Brightlands Future Fund richt zich op het versterken van een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat en het vergroten van de innovatiekracht van Limburgse bedrijven. Op dit moment is er in de regio weinig financieringsmogelijkheid voor dit soort projecten, terwijl ze essentieel zijn voor de aanwas van nieuwe bedrijven en bovendien externe partijen aantrekken. Dergelijke investeringen zijn vaak moeilijk rendabel te maken, maar door ze binnen dit fonds te combineren met andere, meer revolverende instrumenten, kunnen deze cruciale ecosysteem-investeringen toch worden gerealiseerd, terwijl het fonds financieel houdbaar blijft. Daarmee draagt het fonds bij aan het opbouwen van een innovatie-ecosysteem dat verdere innovatieve bedrijvigheid mogelijk maakt en de structurele economische toekomstbestendigheid van Limburg versterkt.

Wij merken hierbij tevens op dat in uitwerking heel bewust deze keuze is gemaakt. Dit zijn niet per definitie subsidies, maar hebben een hoger risico karakter. Bij onze ervaringen met andere fondsen kozen wij er vaak om dit vóóraf uit te sluiten (omdat het niet voldeed aan het investeringsregelement of rendementseisen), terwijl wij de noodzaak van deze investeringen zien. Daarom is in dit geval gekozen voor een hogere risicoreservering, met gelijktijdig meenemen van dit type investeringen.

Enerzijds kunnen middelen worden ingezet voor investeringen in ecosysteemfondsen, zogenoemde fund-in-fund investeringen. Hierbij participeert het fonds in een gespecialiseerd fonds dat zich richt

op een specifieke sector of doelgroep, bijvoorbeeld een fonds gericht op defensiegerelateerde technologie. Op deze manier kan het Brightlands Future Fund risico's spreiden en tegelijkertijd gebruikmaken van sectorspecifieke expertise. Voor dit type investeringen wordt uitgegaan van een revolverendheid van circa 125%. Anderzijds kan worden geïnvesteerd in innovatie-infrastructuur, bijvoorbeeld rond de campussen, de Einstein Telescope of andere initiatieven in Limburg. Het gaat dan om voorzieningen zoals demoplants of laboratoria waar startups onderzoek kunnen doen en hun technologie kunnen ontwikkelen. Voor dit type investeringen wordt in het fondsmodel uitgegaan van ongeveer 80% revolverendheid. Een investering in Medace in Maastricht zou hier een voorbeeld kunnen zijn.

12. Wat zijn de onderzochte alternatieven voor het evergreen concept van dit fonds? De afbouwperiode bedraagt 10 jaar. Wat feitelijk maakt dat dit fonds maar liefs voor 40 jaar! de komende tijd op de balans van de Provincie zal staan

Bij de ontwikkeling van het fonds zijn verschillende modellen onderzocht, waaronder fondsen met een vaste looptijd. Er is gekozen voor een evergreen karakter, omdat dit beter aansluit bij langjarige innovatie- en investeringscycli en het de mogelijkheid biedt om terugvloeiende middelen opnieuw in te zetten. Doordat het fonds dynamisch van aard is, kan flexibel worden ingespeeld op marktkansen en behoeften in het ecosysteem.

13. Potentiële prestatie-indicatoren moeten nog worden bepaald en afgestemd op LIOF. Maar prestatie indicatoren zeggen iets over de rede dat we dit fonds willen inrichten en dus de doelstellingen die we willen bereiken. Dat is primair aan PS, want kaderstellend.

Provinciale Staten stellen de doelstellingen en kaders van het fonds vast. De verdere uitwerking van prestatie-indicatoren vindt plaats bij de inrichting van het fonds en wordt afgestemd met de fondsbeheerder, zodat ze aansluiten bij de praktijk van investeringsfondsen en de gewenste maatschappelijke impact. Provinciale Staten blijven via jaarlijkse rapportages en periodieke evaluaties, betrokken bij de monitoring van het behalen van deze doelstellingen.

14. Hoe zit het precies met de lekkage van BTW van 21% die mogelijk als aanvullende fondskosten worden opgevoerd?

De mogelijke btw-effecten hangen samen met de juridische en fiscale structuur van het fonds en de wijze waarop beheer en dienstverlening worden georganiseerd. In de verdere uitwerking van de fondsstructuur wordt dit fiscaal getoetst en zo veel mogelijk geoptimaliseerd.

15. Er wordt gesproken over het creëren van 27.000 banen met dit fonds, waar is dat op gebaseerd als ook dat er 540 bedrijven kunnen worden geholpen met het basisscenario.

Deze cijfers zijn gebaseerd op een indicatieve omrekenfactor van het totale gemobiliseerde kapitaal. Hierbij is uitgegaan van een aanname van 20 gecreëerde FTE per €1 miljoen geïnvesteerd kapitaal, uitgaande van het totale bedrag van €1,08 miljard. Ter referentie is gekeken naar het MKBLF, waar 615 FTE zijn gecreëerd met €22,1 miljoen, wat neerkomt op ongeveer 28 FTE per €1 miljoen. Het gaat hierbij nadrukkelijk om een indicatieve impactinschatting en niet om een harde resultaatsverplichting.

16. Waarom 100 miljoen en niet meer of minder?
De voorgestelde fondsomvang van €100 miljoen is gebaseerd op de analyse van het Limburgse kapitaalecosysteem. Hieruit blijkt dat er structurele financieringsknelpunten bestaan voor innovatie, groei en opschaling die door marktpartijen niet voldoende worden opgelost. De omvang van het

fonds is bedoeld als aanvullend en katalyserend instrument en niet als volledige dekking van de marktvraag. Financieel gezien is deze omvang nodig om voldoende spreiding over de portefeuille te realiseren, gelijktijdig actief te kunnen zijn in meerdere fasen van de financieringsketen en als ankerinvesteerder aanvullende private en publieke middelen te mobiliseren. Een kleinere fondsomvang zou het fonds kwetsbaar maken voor tegenvallers en de werking als investeringsinstrument beperken, terwijl een grotere omvang zou leiden tot een onevenredige concentratie van provinciaal vermogen in één instrument.

Welke behandelprocedure geldt voor een Statenvoorstel?

Het betreft een Statenvoorstel waarin Provinciale Staten zienswijzen of wensen en bedenkingen kenbaar kunnen maken.

Procedure commissievergadering

- **Behandeling** in twee termijnen waarbij fracties eventuele zienswijzen / wensen en bedenkingen kunnen inbrengen.
- GS reageren op de ingebrachte zienswijzen / wensen en bedenkingen.
- De ingebrachte zienswijzen / wensen en bedenkingen worden één voor één in stemming gebracht om door te leiden naar de Provinciale Statenvergadering. De Griffie stelt hiervoor een Statenvoorstel op.
- **Na beraadslaging en het stemmen concludeert de voorzitter:**
  - of het stuk voor de commissie behandeldrijp is én
  - of het stuk een hamer/behandelstuk is in de Statenvergadering.

↓

Procedure Statenvergadering

Als het stuk géén hamerstuk is:

- Beraadslaging in één termijn
- Fracties die moties/amendementen in gaan dienen krijgen als eerste het woord;
- De overige fracties kunnen reageren via een interruptie of een stemverklaring;
- Na beraadslaging worden de amendementen, het Statenvoorstel en de moties in stemming gebracht.

Digitaal aangeleverde moties of amendementen zijn pas formeel ingediend als deze mondeling zijn uitgesproken tijdens de behandeling van het agendapunt. Dit gebeurt in de spreektermijn maar kan ook direct ná de spreektijd.

Indienen motie/amendement

Er wordt ervan uitgegaan dat als een fractie aangeeft dat het Statenvoorstel een bespreekstuk is, dat er een motie of amendement ingediend gaat worden. Dit dient tijdig met de griffie gecommuniceerd te worden i.v.m. de spreekvolgorde in de Statenvergadering.

Aanvragen spreektijd in PS

Fracties die aangeven dat het Statenvoorstel een hamerstuk is, vragen in beginsel geen spreektijd aan voor de Statenvergadering. Er is altijd mogelijkheid tot het doen van interruptie óf het geven van een stemverklaring (ook bij een Statenvoorstel dat als hamerstuk is geagendeerd). In het Presidium voorafgaand aan de Statenvergadering kan altijd nog spreektijd worden aangevraagd als hier zwaarwegende redenen voor zijn.

Tips bij het formuleren van een wens/bedenking of zienswijze

- Formuleer deze helder en duidelijk
- Spits deze toe op het onderwerp waarover wensen/bedenkingen of zienswijzen worden gevraagd.

2405 1595

provincie Limburg | Limburgs Parlement

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Economie en Samenleving (ESA)

van 6-3-2026
betreffende Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund

Statenkenmerk	G-26-006	Maastricht	6-3-2026

De voorzitter: Beste mensen, we zijn toegekomen aan agendapunt 14.3, Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund. Gedeputeerde Staten zijn van plan om namens de Provincie te investeren in het Brightlands Future Fund. Dit fonds stelt € 100 miljoen investeringskapitaal beschikbaar. Daarmee wil het Brightlands Future Fund de financieringsketen voor innovatie, groei en opschaling versterken. Ook is het doel om cofinanciering te mobiliseren vanuit zowel de overheid als het bedrijfsleven én om hiaten in het huidige aanbod van financiering voor innovatieve ondernemers op te vullen. Ook bij dit Statenvoorstel wordt u als Staten enerzijds gevraagd om wensen en bedenkingen kenbaar te maken en daarnaast een PS-besluit te nemen. U wordt weer gevraagd in uw termijn uw wens of bedenking te benoemen zodat kan worden gereageerd, en na de beraadslaging zal worden gevraagd om per wens of bedenking te stemmen. U kunt uw wensen en bedenkingen weer alvast sturen naar de commissiegriffier. Dat is nog steeds hetzelfde e-mailadres. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen, met een maximale spreektijd van vijf minuten per fractie in de eerste termijn. Ik denk dat we nu maar eens rechts in het midden bij de VVD beginnen.

Spreker [4:54:53]: Die kant uit dan.

De voorzitter: Wat jij wil. Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Dank u wel, voorzitter. We hebben natuurlijk een week langer bedenktijd gehad over dit stuk. Dank daarvoor aan de andere leden van de commissie. Voorzitter, wij denken dat dit een uitgelezen kans is om een impuls te geven aan een innovatieve economische ontwikkeling. En we hebben natuurlijk vorige week de presentatie gehoord van LIOF en die sterkte ons eigenlijk in de overtuiging dat het een goed voorstel is. We hebben één wens geformuleerd en die heb ik ook al naar de Griffie gestuurd. Ik zal hem er even bij pakken, zodat ik hem hetzelfde voorlees. En de wens is: ‘Mochten er andere deelnemers of investeerders toe willen treden tot het Brightlands Future Fund, dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de Provincie deel te nemen.’ Daarmee bedoelen we eigenlijk dat niet de situatie ontstaat, zoals bijvoorbeeld in het LEF, dat we leningen gaan aantrekken om het fonds te vullen, waarbij de risico's van die leningen drukken op de Provincie en daarmee het totale risico vergroten. Dus mochten er externe deelnemers zijn, dan willen wij de wens uitspreken: alleen tegen hetzelfde risicoprofiel als de Provincie. Dan ben ik even kwijt wat ik daar nog verder aan toe zou ...

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Roso, JA21.

De heer Nijskens (VVD): Dus gered door de gong.

De heer Roso (JA21): Ja, voorzitter, dan ga ik de heer Nijskens van de VVD inderdaad even redden. Nee, een korte vraag aan de VVD. Geldt dat alleen voor bijvoorbeeld deelname aan het fonds of ook

bijvoorbeeld als vanuit het fonds geld wordt verstrekt om bijvoorbeeld aandelenkapitaal over te nemen in een bepaald percentage in een onderneming?

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ik begrijp eigenlijk de vraag niet precies. Misschien dat u dat, afhankelijk van het antwoord, kunt verduidelijken. In het voorstel zit opgenomen dat het mogelijk is dat externe partijen of investeerders deel gaan nemen in het fonds. En zoals het geformuleerd staat, vind ik het eigenlijk niet voldoende om daarvoor te zorgen. De deelname van een externe partij mag niet het risico van de Provincie vergroten, dus wat u bedoelt met aandelen overnemen, snap ik dan niet goed.

De voorzitter: Mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Mijn vraag doelt meer op het feit, voorzitter, dat als partijen willen deelnemen aan het fonds zelf, dan kan dat volgens dezelfde voorwaarden, maar als er door gelden van het fonds aandelen worden ingekocht, 10% van een bedrijf bijvoorbeeld, mag dat dan alleen het fonds zijn of dan ook die partijen, dat het bijvoorbeeld 50/50 wordt?

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Het wordt er bij mij niet duidelijker op wanneer er een aandelentransactie zou kunnen plaatsvinden als iemand een project aandraagt voor financiering.

De voorzitter: Mijnheer Roso, verduidelijk de vraag, alstublieft.

De heer Roso (JA21): We kunnen het natuurlijk hebben over converteerbare leningen en converteerbare obligaties die omgezet kunnen worden naar eigen vermogen binnen organisaties, maar dan gaan we het heel technisch maken. Maar dat is wel waar ik op doel. Vooral in start-upfases wordt er vaker gebruikgemaakt van een lening die bijvoorbeeld kan worden omgezet naar een gedeelte percentage aandelen.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Volgens mij leidt dat niet tot een verandering van het risicoprofiel van de Provincie. Het zit dan in de aanvraag ingebakken. Op het moment dat iemand een project of financiering aanbiedt en tevens een deel van het aandelenkapitaal of dat de lening geconfronteerd kan worden, dan moet die mogelijkheid verdisconteerd zijn in het aanbod van wat, in dit geval, LIOF doet aan de aanvrager. We hebben dat ook gezien bij de Enexis-lening. Dat waren ook converteerbare leningen, maar dat leidt tot een andere berekening van het risico en dat zit dus voor het verstrekken van de lening waar een converteerbaarheid in zit. Waar mijn wens of onze wens op doelt, is: De Provincie heeft een mooi fonds. Een grote partij wil bijvoorbeeld € 50 miljoen, conform de systematiek van wat de Provincie overeen is gekomen met LIOF, voor hetzelfde doel inzetten. Op dat moment dienen zij ook een risicoreservering af te storten voor het geval zich risico's voordoen en die afgedekt moeten worden. Dat

was de wens. En zoals u het formuleert, dan zit dat al in de financiering opgenomen en komt niet direct in het risico van aanvullend aan de Provincie zoals we er nu tegenaan kijken, tegen het fonds.

De voorzitter: Dank u wel voor die beantwoording. U was klaar met uw betoog?

De heer Nijskens (VVD): Nee, voorzitter, volgens mij heb ik met mijn antwoord de heer Roso aan het denken gezet, maar misschien dat hij er dadelijk op terug kan komen. Ik heb nu LIOF als uitvoerder al twee of drie keer genoemd. In het stuk staat er ook een korte passage over dat min of meer nog uitgezocht moet worden in hoeverre LIOF de uitvoering mag doen. Vandaar ook de vraag aan het College: is daar al meer zekerheid op of LIOF de uitvoering mag doen, zoals eigenlijk de voorkeur is, denk ik, in ieder geval bij mij, maar hopelijk ook bij de Provincie zelf? En dan natuurlijk de B-vraag erbij: wat als LIOF het niet mag doen, hoe gaat dan het proces verlopen tot verdere invulling van het fonds? Voorzitter, kortom, één wens en verder geen aanvullende bedenkingen.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we naar mijnheer Van den Beucken, LOKAAL-LIMBURG. Ik begrijp dat mijnheer Roso toch nog een vraag heeft voor de VVD.

De heer Roso (JA21): Misschien om ook te verduidelijken waar mijn vraag vandaan kwam. U geeft aan dat het puur bij het fonds ligt, gaat het fonds van € 100 miljoen naar € 150 miljoen, bijvoorbeeld, dat niveau. Waar ik zat, is eigenlijk één niveau lager. Als er inderdaad een financieringsvraag is en er komt misschien een tweede financieringsvraag bij, dan komt er een externe om de hoek kijken, hè, een private equity-partij, een venture capital-partij, maakt niet uit, helemaal in die start-uphoek waar wij nu willen gaan zitten. Dus die afsplitsingen van een medisch iets bij het ziekenhuis, bijvoorbeeld, waar heel snel heel veel geld heen moet, moeten die dan ook deel gaan nemen in het fonds? Is dat de wens die u neerlegt of mogen die dan separaat ook een andere deal daarmee sluiten?

De voorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Als ik die vraag goed begrijp, nee, die moeten niet deelnemen in het fonds. Dat is dan een een-op-eenrelatie met de partij waar zij eigenlijk in willen gaan zitten, ook al is die partij met een aanvraag bij de Provincie bezig. Daar zit een schot tussen. Die komen niet in ons fonds. Mijn wens ging puur over iemand die onze € 100 miljoen groter wil maken. Maar die moet dan ook afstorten, zodat wij niet hun de lusten laten meebeleven omdat ze het geld erin stoppen, maar de risico's bij ons neerleggen. Zo was mijn wens geformuleerd, en uw voorbeeld voldoet daar niet aan.

De voorzitter: Dank u wel. Mijnheer Van den Beucken, aan u het woord.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, Limburg heeft potentie, dat ademt dat stuk uit. We blijven natuurlijk achter als het gaat over groeikapitaal, de kern van het probleem. De cijfers zijn helder gemaakt. Het opstarten van iets, hè, een start-up, is één ding, maar doorgroeien op cruciale momenten en daar ook de centjes voor hebben, dat is iets anders, dus we begrijpen goed waar het om gaat. Er wordt in het stuk gesproken over het verstrekken van risicokapitaal. Dat is niet zo weinig ook. Dat is € 20 miljoen. Dat is natuurlijk weer 20% van het uiteindelijke Brightlands Future Fund van € 100 miljoen, allemaal voor aanloop- en afwaarderingsrisico's. En van de andere kant spreken we heel

blijmoedig over een multiplier van minstens 3,5, dus dat zijn eigenlijk twee verschillende indrukken in één voorstel. Dan even over de gefaseerde kapitaalinbreng over 2026 tot 2032. De vraag die wij hebben is of we na twee, drie of vier jaar achterom kunnen kijken en voorwaarden kunnen stellen over de prestaties of verwachtingen ten aanzien van eerdere dotaties, alvorens verder te kunnen gaan met de volgende? Een soort van rustpuntje. Even achteromkijken van doet dat kapitaal wat het moet doen, hebben we daar problemen en dan daarop voortborduren. Als de Gedeputeerde niet begrijpt wat ik bedoel, dan kan hij dat natuurlijk straks aangeven. Even kijken. Dan hebben we een andere vraag die we ons moeten stellen, en dat is namelijk: hoe vinden we nou evenwicht tussen het financieren van start-ups en scale-ups? Want de grote knelpunten, die doen zich natuurlijk voor tijdens de groeifase, daar heb je, denk ik, de meeste centjes voor nodig. En op het moment dat er erg veel start-ups zijn gefinancierd, komen er natuurlijk ook momenten dat al die start-ups, of een deel daarvan, in de groeifase komen, en dan kan dat in een keer behoorlijk oplopen. De vraag is: hoe voorkomen we dat we daarmee in de knel komen? Dan vinden we dat er goed nagedacht is over de risico's. Er worden behoorlijk wat risicoscenario's benoemd, met elke hun mitigerende maatregelen, en dat lijkt ons goed doordacht. En er wordt ook gesproken over periodieke strategische evaluaties, waarbij er wordt gekeken of de doelstellingen en inzet nog aansluiten bij de provinciale beleidsambities. En het lijkt LOKAAL-LIMBURG nuttig om daar van tevoren enige toetsingskaders voor op te stellen, inclusief de financiële onderdelen. Dan zien we nog hoe die € 100 miljoen in drie categorieën wordt verdeeld, maar we hebben er geen beeld bij wat nou het gemiddelde bedrag van een bijdrage is van een start-up of scale-up, of het maximumbedrag per project of per categorie. Dan die Einstein Telescope, die wordt vaak genoemd. Wij schatten in dat als er extra geld wordt gevraagd, het niet zeker is dat er meteen een afzonderlijk deelfonds komt of externe partners in dit fonds aantreden. En als er voor de Einstein Telescope geld of extra geld nodig is, dan gaat het natuurlijk niet zomaar om één klein zakcentje, en dan willen we dat wel graag hier bespreken, ook zonder deelfonds of zonder externe partij. Een ander ding is nog dat we zien dat het fonds zich richt op de thema's van de Brightlands-campussen. Daar is op zich niks mis mee, want die campussen hebben natuurlijk hun eigen resultaten en rapportages, en kregen en krijgen ook financiering vanuit de provincies op een ander niveau. Dus de vraag aan de portefeuillehouder is: welke invloed heeft dit fonds op de campussen zelf en, hoe moet ik dat zeggen, de dotaties en start-ups en scale-ups? Wat voor invloed heeft dat en hoe kan voorkomen worden dat dat vertroebelend werkt op de resultaten van die campussen zelf? En ook hiervoor geldt: als de vraag te ingewikkeld is, hoor ik dat graag. Dan zien we verder graag dat het bedrag dat wordt weggelegd voor projecten waar het van tevoren al duidelijk is dat ze niet of beperkt zullen gaan revolveren, zoals innovatiebonds of de genoemde impactbonds, op de een of andere manier gemaximeerd gaat worden. Is dat geregeld of gaat dat geregeld worden? Dat is ook zo'n vraag die typisch voor LOKAAL-LIMBURG is en voor de Gedeputeerde. En ik voel aankomen dat mijn tijd op begint te raken. Toch ga ik door. Als we nu al weten dat we ... Die heb ik gehad dus. De te verwachten effecten, dat is natuurlijk prachtig. Cumulatieve investeringen van € 288 miljoen, een gemobiliseerd vermogen van € 1,1 miljard, het is echt om je vingers bij af te likken. We willen zeker niet negatief zijn. We gaan ervan uit dat we de kwartaalrapportages kunnen raadplegen en dat die goed leesbaar zijn, maar willen we nou ieder kwartaal die kwartaalrapportages lezen? Belangrijker vinden wij het dat in Q4 steeds een jaarrapportage zit waarin een koppeling is met de voorgaande jaren. De centrale vraag is en blijft steeds van wat brengt dit de Limburger allemaal? Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Let op. Uw gevoel was heel goed. Precies binnen de tijd. Mijnheer Roso, JA21.

De heer Roso (JA21): Voorzitter, ik ga iets meer tijd overhouden dan mijn buurman. Het BFF-fonds en ik zijn nog geen vriendjes, maar misschien kan dat vandaag nog komen. Een aantal vragen. We zijn natuurlijk voorstander van het investeren in onze economie, en met een multiplier van 3,5, als we die kunnen realiseren, komen we precies tussen € 300 miljoen en € 400 miljoen in met die € 100 miljoen investering. Dat zou natuurlijk fantastisch zijn, en helemaal natuurlijk richting de Einstein Telescope en dergelijke. O, gaat het goed? Sorry, de buurman. En ook de Brightlands-campussen, daar gaat natuurlijk heel veel geld heen en daar zijn we ook voorstander van, ook in het verleden al geweest. Wel heb ik een aantal echte vragen, met name op de invulling. Want er wordt gekeken naar de mogelijkheid tot inbesteding, dat is ook al gedeeltelijk bij het LIOF neergelegd, maar wat als de conclusie dadelijk is dat inbesteding niet kan? Dan moet je daar een externe partij aan gaan koppelen. Hoe gaan we nou voorkomen dat het dadelijk weer een Polestar Capital wordt? De heel slechte nasmaak van het oude fonds, wat we laatst hebben opgericht, heb ik nog achter mijn keel zitten. En daar wil ik het eigenlijk bij laten. Sorry, ik word hier ...

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Van Bijnen, PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Ik hoorde u iets lachen over het vorige fonds. En dan heb ik toch wel vragen richting JA21, want voorziet JA21 dezelfde risico's voor dit fonds als die er zijn ontstaan bij LEF of wat we nu weten vanuit het LEF? Voorziet u dezelfde risico's die eraan zitten te komen?

De voorzitter: Mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Voorzitter, nee. Risico's zijn wel risico's, en de risico's zijn vergelijkbaar, maar ik vind ze niet te vergelijken met elkaar. Het LEF was natuurlijk een heel specifieke sector waarin wij wilden investeren. Met name, het wordt hier altijd genoemd, onrendabele toppen en dat soort dingen, dat is hier toch wel een stukje anders. En het is een fonds wat helemaal echt letterlijk van start tot finish mee moet kunnen lopen, in plaats van allemaal kleine onderdelen van verschillende financieringshoeken binnen bijvoorbeeld het LIOF, het allerkleinste fonds, en dan steeds een stapje hoger. Ik zie het wel echt anders dan het LEF op die manier, maar ik kan me de nare nasmaak van dat fonds niet geheel onttrekken bij het oprichten van een nieuw fonds, maar dat kan ook aan mij liggen.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): U heeft wel gezien dat in dit fonds ook het LEF gewoon wordt benoemd en het LEF erin zit? Dat heeft u wel gezien?

De voorzitter: Mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Ja.

De voorzitter: Mijnheer Roso, u was klaar met uw bijdrage?

De heer Roso (JA21): Ja.

De voorzitter: In dat geval steek ik over naar mijnheer Van Bijnen, PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Eigenlijk vorige week al een beetje een voorzetje gegeven. Met name over de procedure richting het fonds wil ik het graag gaan hebben. Want het voorstel lijkt natuurlijk al beklonken, zoals op de website van de Provincie wordt aangegeven, en dat terwijl het budgetrecht bij Provinciale Staten ligt en er eigenlijk nog geen euro door ons is uitgegeven. Wat de PVV betreft is dit geen zuivere route, aangezien PS nog geen beslissing heeft genomen, maar de overheid, in de vorm van de Provincie, al een belofte doet richting de maatschappij. We verzoeken GS om dit soort publicaties in de toekomst niet op voorhand te doen, terwijl PS nog geen besluit heeft genomen. Deze berichtgeving is geen voorbeeld van een transparante overheid.

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Hanegraaff, CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Kan de PVV even iets duidelijker zeggen wat er dan volgens de PVV in die bekendmaking stond? Want in mijn beleving stond er dat dit fonds is besloten in GS, maar dat is de normale route. Het wordt altijd eerst in GS besloten, en vervolgens gaat het naar PS om het te bekrachtigen en het budgetrecht te activeren. Dus waar is het dan in dit geval de mist in gegaan? Is dat dat u het gewoon verkeerd gelezen heeft of is het de berichtgeving die verkeerd is?

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank voor die vraag. Op de website van de Provincie, die kan ik u toesturen hoor, die appjes die ik nog allemaal heb, stond letterlijk dat er nog wensen en bedenkingen konden worden gegeven door Provinciale Staten. Dat klopt dus niet, want op de website van de Provincie had moeten staan dat men het voorstel wat men heeft nog aan PS moet voorleggen, die vervolgens het budgetrecht hebben, hè, de financiën goedkeuren en de wensen en bedenkingen. Dus dat is al eigenlijk geen goede informatie die daar op de website van de Provincie wordt gemaakt. En dan heb ik het nog over privéaangelegenheden, de LinkedIn of hoe het ook mag heten, van de Gedeputeerde zelf, waarin dezelfde oproep wordt gedaan en het de wereld in wordt geslingerd alsof we hier nog even vandaag wat wensen en bedenkingen erin gaan gooien en dan is het allemaal rond. Maar dat is het niet, want die € 100 miljoen, daar hebben wij het budgetrecht op en dat is eigenlijk waar ik op doel. Dat mag u allemaal nagaan. Ik wil u alle appjes en alle stukken die ik daarvan heb toesturen. Dan kunt u zien wat er wordt gepubliceerd en dan zult u zich verbazen.

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Het gaat mij puur om de zuiverheid en ik zie die appjes dan graag tegemoet. Maar de bewering van de heer Van Bijnen is dus dat er in die appjes staat, of in die berichten, dat het rond is en dat PS daar niks meer aan kan doen, dat we alleen nog maar wensen en bedenken mogen geven en anders is het rond? Is dat zo? Is het letterlijk op die manier of is het zo dat u denkt dat u dat erin leest? Want ik vind het wel belangrijk. De journalisten zitten hier ook, de krant zit hier erbij. Ik vind, als dit in de krant komt, moet het ook echt daadwerkelijk kloppen, dat het niet een interpretatie is van de PVV, maar letterlijk zoals het is gezegd.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Nou, zoals het gezegd is. Zoals het gepubliceerd is. Zoals het gepubliceerd is, konden wij wensen en bedenkingen geven en dat was het. Nee, we moeten nog de € 100 miljoen goedkeuren. Nee, de wensen en bedenkingen staan helemaal los, en daar kom ik dadelijk ook nog op terug, van het feit dat er eerst € 100 miljoen wordt gevraagd van Provinciale Staten voor dat fonds. Normaal gesproken ... En daarom klopt het hele proces ook niet. Daar wilde ik dadelijk nog op inhaken, maar dan hebben we het al gehad. Kijk, dat had eigenlijk zodanig moeten gaan dat ons wordt gevraagd voor die € 100 miljoen. Dan keuren we dat met de Provinciale Staten goed of niet, en dan vervolgens is dat fonds er en dan heb je nog wensen en bedenkingen. Maar er wordt nu, en waar wij het grootste probleem mee hebben, zodanig gedaan alsof wij hier nog zitten met z'n allen om even wat wensen en bedenkingen erin te slingeren, die vervolgens wel of niet meegenomen worden, en dat was het. Maar zo zit het niet in elkaar, want vorig jaar in die hele begroting, een zinnetje heeft erin gestaan. Er is geen euro in goedgekeurd, dus er is helemaal geen geld nog. En waar het ook om gaat is dat je dus eigenlijk niet als overheid transparant erin bent, want je publiceert iets wat niet helemaal de waarheid is. Want op het moment dat hier straks een besluit wordt genomen door een meerderheid van de Staten dat het fonds er niet komt of dat die € 100 miljoen er niet komt, ja, dan komt die er niet.

De voorzitter: U kunt doorgaan met uw betoog.

De heer Hanegraaff (CDA): Dat is iets verhelderender, maar dan lees ik daar toch in dat het meer de PVV is die dat erin leest, dan dat het daadwerkelijk zo is gecommuniceerd. En ik vind dat wel een zuiver belangrijk verschil, omdat dit soort punten ... Het gebeurt zo vaak dat GS dingen besluit binnen GS, met een plan komt, dat naar buiten brengt, en dan moeten wij dat hier nog bespreken. Dat is de normale gang van zaken. Dus ik hoop dat u dan ... Ik vraag me af of u dan op andere berichten ook zo kritisch bent als op dit bericht, op dezelfde manier?

De voorzitter: Tot slot, mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Zoals u ons kent, zijn wij altijd kritisch, dus dat is al één antwoord. En het tweede antwoord heb ik net gezegd. Ik kan u de stukken laten zien hoe het bericht naar buiten wordt gebracht. En misschien is het niet zo bedoeld, want dat hoor ik dadelijk ook wel natuurlijk graag van de Gedeputeerde. Misschien is het allemaal niet zo bedoeld, alleen het staat er wel letterlijk. Dus er wordt niet gesproken over dat wij nog het kader hebben, het budgetrecht, om die financiën vast te stellen. Alleen wensen en bedenkingen wordt daarin genoemd, en dat is letterlijk hoe het op de website van de Provincie heeft gestaan en op een aantal pagina's van de Gedeputeerde Satijn zelf waarin dat wordt vermeld. En ja, daar heeft de pers over geschreven, inderdaad, omdat dat ook mag, want zo hoort het niet te gaan. Dat had ook een paar weken later gekund, op het moment dat Provinciale Staten de besluitvorming had gehad. En dan kun je zeggen hiep, hiep, hoera, het fonds komt er, en dan kun je dan publiceren, maar niet vooraf een groot spektakel ervan maken terwijl er nog helemaal niks is besloten.

De voorzitter: Mijnheer Roso, JA21.

De heer Roso (JA21): Ja, heel even misschien een punt van orde. Ik ken de beelden, in ieder geval de plaatjes en de teksten, niet die de heer Van Bijnen schijnbaar heeft. Ik zou die dan wel graag op een of andere manier willen zien. Ik weet niet of dat een mogelijkheid is om dat dan te doen of dat we het daarbij laten, maar over iets praten wat niet iedereen inzichtelijk heeft, lijkt me niet heel erg handig, dus ik weet niet wat we daarmee willen doen.

De voorzitter: We bespreken nu het voorstel wat er ligt en welke communicatie er vanuit de Provincie is geweest, dat zou u dan wellicht nog aan de Gedeputeerde kunnen vragen. En als u dat bilateraal met elkaar even oplost, dan hoeven we dat hier niet in de commissie zo op die manier te bespreken. Mijnheer Van Bijnen, u kunt door met uw betoog.

De heer Van Bijnen (PVV): Dank u. Even kijken. Wat ik al zei, het is niet echt een transparante overheid op deze manier. Anders had er moeten staan dat GS nog geen enkele euro ter beschikking heeft voor het fonds, terwijl het nu lijkt alsof we nog wensen en bedenkingen moeten meegeven. Wat de PVV betreft is het voorstel sowieso niet op de juiste wijze aangeboden aan PS. Wat de PVV betreft had er eerst een Statenvoorstel moeten komen voor punt 2 tot en met 4. Op het moment dat dit voorstel door een meerderheid van PS wordt aangenomen, kan pas een wensen-en-bedenkingen-stuk worden voorgelegd op punt één. Dat voor het proces. Uiteraard, los van dit proces, wat volgens ons niet klopt, vindt de PVV het uiteraard van groot belang dat er wordt gewerkt aan een goed vestigingsklimaat in Limburg. Veel te vaak vertrekken bedrijven uit Limburg omdat het economisch gezien voor bedrijven elders beter werkt. Echter, als de fundering niet goed staat, kun je er tonnen geld in pompen, echter zal de fundering die tonnen niet kunnen dragen. Wet- en regelgeving, landelijk en Europees, maakt het voor veel bedrijven, en zeker voor de chemische industrie, steeds lastiger om door te groeien of te kunnen innoveren. Immers moet men wel rendabel kunnen zijn om leningen te kunnen afbetalen en na de vaste kosten van personeel, materiaal et cetera nog wat geld te kunnen verdienen ook. Landelijk en Europees gezien zouden we als Nederland moeten inzetten op een vestigingsklimaat in de grensregio, waarbij wet- en regelgeving moeten worden rechtgetrokken met minimaal onze buurlanden. Hier zou de nieuwe regering meteen focus op moeten leggen om de Nederlandse economie te redden. Echter, Limburg heeft in de grensregio hier uiteraard meer last van dan het noorden van het land. Op het moment dat dit niet gebeurt, wordt het Brightlands Future Fund, het BFF, het LEF 2.0, en we weten nog maar half hoe het LEF ervoor staat. Wat de PVV betreft ...

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u. Hoor ik hier de PVV pleiten voor meer Europese Unie en meer afstemming van regels?

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): U hoort ons juist eigenlijk zeggen dat we af moeten van de belachelijke regels die daarvandaan komen, dat we moeten gaan kijken dat je juist een fatsoenlijke fundering gaat neerleggen in Nederland, waarbij je ook bedrijven hier binnenhoudt en waarbij je vanzelf ook creëert, dat wat u zegt, dat er kapitaal beschikbaar komt, dat men ook niet een te groot risico ziet. Dat is eigenlijk waar we aan moeten werken. Nu ligt het zodanig, we gaan hier € 100 miljoen proberen te pompen in de

economie. En begrijp me niet verkeerd, wij zijn voor een goed vestigingsklimaat en we zijn voor een goede economie in Limburg en in heel Nederland, maar de fundering is zo rot als maar kan zijn, en dat komt met name door wet- en regelgeving vanuit de Europese Unie en vanuit het Rijk.

De voorzitter: Dat roept een vraag op van mijnheer Nijskens van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Voorzitter, dat is een stevige uitspraak als een fundering zo rot is als maar kan zijn. Wellicht kan de heer Van Bijnen dat toelichten? En dan heeft hij een aantal uitspraken gedaan over het LEF en ik vind dat niet helemaal eerlijk. Het LEF heeft in totaal € 203 miljoen geïnvesteerd, wat ook nog een keer € 394 miljoen andere investeringen heeft uitgelokt. Het grote probleem bij het LEF was eigenlijk met name het jaar 2024 en 2025, waar toevallig tegenvallers en slechte bedrijfsresultaten hebben geleid tot afboekingen. Maar daarmee kun je, naar mijn mening, niet het volledige LEF de grond in boren, en toch gebeurt dat en dat vind ik jammer. En wellicht kunt u dat ook meenemen in het antwoord op die rotte fundering, die u uitsprak.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, de rotte fundering is dan wel een heel harde uitspraak. Helaas wel de realiteit in Nederland, om het zo te zeggen. Dadelijk, op het einde in mijn betoog, kom ik daarop, dus dan wordt die eigenlijk volledig meegenomen met wat ik bedoel met de rotte fundering. Dus die krijgt u van mij. En wat betreft het LEF, daar verschillen dan de meningen over tussen uw partij en de mijne. Daar zijn we altijd kritisch op geweest, vanaf het begin af aan. We hebben nu kunnen zien waar het toe leidt en we weten nog maar voor de helft wat er daar financieel op ons afkomt. En dat is ook een van de redenen, dat wil ik u wel meegeven, dat wij daarom hier ook gewoon echt niet zitten te wachten op een nieuw fonds. Het is echt de verkeerde timing. Hè, want dat wil ik ook meegeven. Het is niet dat wij helemaal denken van de economie, daar hoeven we niks aan te doen. Het is ook de timing die hier gewoon totaal fout gaat, de publicaties die fout gaan. Net nadat je de berichtgeving hebt gehad over het LEF, hoe het daar voor staat en wat we dan nog allemaal op ons af zien komen, vinden we dit absurd, te risicovol, dus dat is ook echt een van de redenen waardoor wij gewoon als partij echt totaal niet zitten te wachten op deze BFF. We zoeken onze andere BFF's, maar zeker niet deze. Maar als ik mijn betoog vervolg en uw vraag is niet beantwoord, kom dan zeker terug.

De heer Nijskens (VVD): Ja, is goed.

De voorzitter: U mag door met uw betoog.

De heer Van Bijnen (PVV): Zoals ik net al aangaf, wat PVV betreft is het Brightlands Future Fund veel te risicovol. We zullen als PVV dit Statenvoorstel dan ook zeker niet steunen, maar we verwachten van GS dat ze in gesprek gaan met de verantwoordelijke ministers en dat ze in het gesprek de volgende zaken bespreekbaar maken aangaande het creëren van een goed vestigingsklimaat in Nederland, in het algemeen, maar zeker voor Limburg, omdat we natuurlijk een bijzondere positie hebben in de grensregio. En dan even de rotte fundering. Waar het dan met name om gaat, wat wij dan zien, zijn vooral de hoge energiekosten ten opzichte van de buurlanden en de VS, regelgeving en stikstof, dus strenge stikstofregels, trage vergunningverlening. Wat ook veel geld kost en tijd en noem het maar op,

verduurzaming, de hoge kosten voor de noodzakelijke transitie naar een circulaire en klimaatneutrale economie en strenge milieuregelgeving. En dat is onze rotte fundering. En dan roepen we GS op om eerst de rotte fundering te herstellen en dan tonnen te leggen op de fundering, zodat die het kan dragen. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Bijnen. Dan gaan we naar de PvdA, mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): De laatste keer dat ik zo vaak het woord fundering hoorde, was in de discussie over een start- en landingsbaan, maar laten we die discussie maar niet heropenen. Even kijken. Laat ik met het goede nieuws beginnen. De PvdA vindt het goed om blijvend en structureel te investeren in onze economie en daarmee onze economie en onze beroepsbevolking te versterken. En dat we dat kunnen doen met een revolverend fonds, dat is denk ik ook heel goed. Tot zover het goede nieuws. Want als je zo'n ingrijpend voorstel doet met zoveel geld, wat zolang in onze begroting staat, dan verwacht ik ook wel dat we een voorstel krijgen wat klopt. En ik denk dat een deel van de vragen van de PVV over wensen en bedenkingen en budgetbeslissingen gewoon gerepareerd had kunnen worden als je in de beslispunten een beslispunt had toegevoegd, namelijk beslispunt 1: de Staten stemmen in met het oprichten van een fonds. Want wensen en bedenkingen gaan over een privaatrechtelijke rechtshandeling. En wat we hier doen heeft dermate grote publiekrechtelijke gevolgen dat ik vind dat je Provinciale Staten ook om toestemming moet vragen om die publiekrechtelijke gevolgen te bewerkstelligen. We hebben het in de Staten of in dit huis ook heel vaak, en zeker in het begin van deze periode, gehad over Statenvoorstellen in begrijpelijke taal. Ik heb dit Statenvoorstel drie keer moeten lezen en ik denk dat ik het nu een beetje begrijp, maar voor de gewone Limburger buiten is dit abracadabra. En ik zou het College willen meegeven dat zij ook bij dit soort technische voorstellen toch echt werken aan dat voornemen om begrijpelijke taal te gebruiken. Dan de inhoud. De PvdA heeft één heel groot probleem en dat is dat wij niet weten waar wij dit fonds voor gaan gebruiken. Want in het voorstel zelf wordt de inhoudelijke basis geschetst als de economische beleidskaders die we deze periode hebben vastgesteld en die nog anderhalf jaar lopen. Vorige week hadden wij een presentatie, een infosessie, waarin de directeur van het LIOF zei: met deze visie of met dit instrument gaat u uw toekomstvisie realiseren. We hebben vanochtend uitgebreid gesproken over die toekomstvisie. Ik denk dat we met elkaar moeten concluderen dat die nog niet zover is dat we daar nu al een instrument voor nodig hebben. Het ontbreekt dus aan inhoudelijke sturing en richting. En als je een machtig mooi instrument met elkaar vormgeeft, dan mag ik toch hopen dat we met elkaar niet zeggen: laten we een schot hagel op onze economie richten. Maar laten we dan een scherpschutter worden, om het even in defensietermen te hebben. Laten we dan heel gericht kiezen welke economische ontwikkelingen we wel en niet willen steunen, en dat ontbreekt volledig in dit fonds. En dat is voor ons echt een groot en fundamenteel probleem, en ik zou graag van het College horen hoe zij daarover denkt en hoe we dat met elkaar kunnen repareren, voor zover dat op dit moment te repareren is. Het ontbreekt dus aan een inhoudelijk strategisch kader, wanneer zijn we tevreden, wanneer is bijsturing nodig, en dat is niet alleen belangrijk voor ons, maar dat is vooral belangrijk voor de tien generaties aan Statenleden die ons opvolgen en die met dit stuk te maken krijgen. Zij moeten weten: op basis waarvan, onder welke voorwaarden, hebben wij dit besluit genomen. Het ontbreekt volstrekt in dit voorstel. Dan de risicoparagraaf, die is mager, op zijn minst. Je moet niet alleen benoemen wat de risico's zijn en hoe je die gaat mitigeren, want dat bijstorten de enige mitigerende maatregel is, dat kunnen we onszelf ook wel bedenken. Wat je in een risicoparagraaf in zo'n stuk ook wil teruglezen, is wat zijn de financiële gevolgen als een risico materialiseert en hoe groot is de kans dat een

risico zich materialiseert. En in die zin vraag ik mij ook af of het College dit voorstel ook juridisch heeft laten checken. Zeker die risicoparagraaf verdient, denk ik, een check van bijvoorbeeld een landsadvocaat om ons mee te nemen in welke risico's wij lopen en hoe, en dat is echt specialistisch werk, die risico's juridisch liggen, bijvoorbeeld als het gaat om aanbesteden, maar bijvoorbeeld ook als het gaat om btw-risico's. En dan tot slot. De gedachte achter het inrichten van dit fonds was om de effecten van het ravijnjaar te dempen, en dat vonden we allemaal een heel goed idee. En nou lezen we op de allerlaatste pagina van dit voorstel dat dat dus niet kan. Die vlieger gaat gewoon niet op. Maar tegelijkertijd is het gevaar van het ravijnjaar ook niet uit de lucht. Dat komt nog steeds op ons af en dat kan betekenen, collega's, dat wij nu € 100 tot 120 miljoen, een beetje afhankelijk van hoe je het bekijkt, vastleggen en volgend jaar alsnog geconfronteerd worden met forse bezuinigingen op structurele lasten. En ik zou graag van het College weten wat nou de stand van zaken is rondom het ravijnjaar en welke bezuinigingsmaatregelen op ons af gaan komen de komende tijd? Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Er is nog een vraag voor u van mijnheer Van Bijnen van de PVV. Die gaat over. Dan gaan we door met de fractie D66, mijnheer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, D66 diende een van de moties in die onder andere aan dit voorstel ten grondslag liggen en is ook blij dat het voorstel er nu ligt. Limburg moet investeren in de toekomst en het vestigingsklimaat blijven versterken, en een revolverend fonds kan een passend instrument zijn om het structurele financieringsgat te verkleinen. We leggen hier echter wel € 100 miljoen voor een lange tijd vast en juist daarom vraagt het voorstel aan de voorkant wel om scherpte. En wat D66 betreft gaat het dan vandaag om drie punten, ten eerste de rol van het LIOF. De voorkeur is om dit fonds onder te brengen bij onze regionale investeringsmaatschappij. Daarmee krijgt LIOF een grote en langdurige verantwoordelijkheid als fondsmanager. Onze vraag aan GS is daarom niet alleen of LIOF dit kan, maar vooral ook hoe dat concreet is ingericht. En LIOF kan in één dossier tegelijk adviseur, subsidieloket, investeerder en ecosysteempartner zijn. Hoe wordt in de governance van het fonds concreet geborgd dat die rollen ook gescheiden blijven? Welke afspraken zijn vastgelegd over rolafbakening als LIOF in één casus meerdere functies vervult? Wie ziet daarop toe en hoe wordt daarover gerapporteerd aan de aandeelhouder? Met dit fonds krijgt LIOF bovendien een langdurige verantwoordelijkheid voor € 100 miljoen provinciaal kapitaal. Wordt LIOF daarmee in de praktijk meer een investeringshuis dan een ontwikkelingsmaatschappij? Is dat dan een bewuste strategische keuze van GS? En zo ja, hoe past die keuze binnen het bredere provinciale beleid ten aanzien van LIOF? En daarnaast, wat betekent het organisatorisch? Is de huidige capaciteit van LIOF toereikend voor een fonds van deze omvang of moet er worden opgeschaald in mensen en expertise? Hoe worden de managementkosten bepaald en getoetst? Als de structurele subsidie beperkt blijft, hoe voorkomen we dan dat de druk op de exploitatie indirect doorwerkt in de kwaliteit van het fondsbeheer? We hebben immers onze bijdrage aan LIOF verlaagd. Daar doel ik op. Twee, het financiële risico. Er wordt een risicoreserve van € 20 miljoen opgebouwd, gebaseerd op een neerwaarts scenario. Hoe is dat scenario tot stand gekomen en welke aannames liggen daaronder? Binnen welke bandbreedte wordt het fonds nog als financieel verantwoord beschouwd en wat gebeurt er als de terugvloeiing structureel lager uitvalt dan voorzien? Als derde, sturing en samenwerking. Juist een voorstel van deze omvang moet aantoonbaar passen binnen de afspraken over proportionaliteit, subsidiariteit en grip. Waarom is positionering bij LIOF binnen dat kader de meest passende instrumentkeuze, en waar is vastgelegd welke evaluatiecriteria er worden gehanteerd? En wat kan PS bij zo'n evaluatie straks daadwerkelijk

aanpassen? Kunnen we er kennis van nemen of kunnen we herijken in de omvang van het fonds, strategie of het risicoprofiel? Voorzitter, al met al, D66 is voorstander van het fonds, maar vindt daarom dat het goed moet worden ingericht. Onze vragen gaan daarom dus over de organisatie, grip en governance. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. U heeft geen wensen en bedenken?

De heer Vaessen (D66): Nee.

De voorzitter: Dan ga ik door naar mijnheer Van Est, 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, we hebben met belangstelling het voorstel gelezen van het Brightlands Future Fund, een nieuwe variant van een revolverend fonds met ook risicokapitaal, net als bij de vele reclames op de televisie, waar je veel aanbieders hebt die je verleiden om geld te geven met de hoop om later er voldoende rendement aan over te houden. Ik zie het iedere keer. Ga jij je spaargeld nu eens voor je laten werken, zoals Brand New Day zegt. Ik moet zeggen, ik heb de laatste dagen toch wel gezocht of er ergens het boek 'Fondsen en Investeren voor Dummies' te vinden was, maar we hebben het hier alleen maar over fondsen en investeren voor mensen. En wij zijn dus een leken bestuur, maar ik heb het nog niet gevonden. Wij snappen echter de ... Laten we één puntje ... Laat ik het zo zeggen, mijnheer Van Bijnen heeft een punt gemaakt. En als we kijken naar de berichtgeving van 13 februari 2026, dan heeft mijnheer Van Bijnen dat vorige week ook al aangegeven. En als ik dat stukje nu lees, dan heeft hij gewoon gelijk. Er staat gewoon dat de Staten de gelegenheid krijgen om hun wensen en bedenkingen kenbaar te maken en verder niets. Het staat er gewoon.

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff zou daar weer op willen reageren.

De heer Hanegraaff (CDA): Ik heb het net gezien. Sorry hoor, maar heeft u ook het stukje daarvoor gelezen? De eerste paragraaf, daar staat heel duidelijk wat het idee is, namelijk dat ze van plan zijn om dit te gaan instellen, dat de bedoeling is dat het nog naar de Staten gaat. En ja, dan wordt er maar één element van de Staten genoemd, maar daar staat absoluut niet in dat dit plan al beklonken is. Ik vind dat we hier voorzichtig mee moeten zijn, met alle respect.

De voorzitter: De heer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Laat ik het zo zeggen, ik vind, dat is dus een week geleden gezegd, daar had je heel kritisch naar moeten kijken, en je had moeten kijken of het niet anders gelezen had kunnen worden. En als je dat niet ziet, dan denk ik dat ... Laat ik het zo zeggen, ik lees het zo, heel objectief, en ik denk dat mijnheer Van Bijnen gelijk heeft. Het had hersteld kunnen worden, daar had je als mediateam goed naar kunnen kijken, en dan was het door het simpel toe te voegen dat de punten 2 en 3, waar instemming wordt gevraagd aan Provinciale Staten, die wel in het voorstel staan, ook hier mooi in hadden kunnen staan.

De voorzitter: Een vervolgvraag van mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Maar dit vind ik echt te makkelijk, want als je dat erin had kunnen lezen, vind ik wat anders dan een beschuldiging dat er iets de lucht in wordt gestuurd waarover wordt gezegd dat het plan er komt. Dat vind ik echt een heel andere lading hebben. Plus, ga eens even naar alle andere voorstellen die van GS komen als zij iets aankondigen wat zijn gaan doen, dan zie je dezelfde ... Dat staat er echt niet altijd bij, maar Provinciale Staten heeft natuurlijk het budgetrecht voordat wij dit kunnen gaan invoeren. Dat staat er nergens. Kom op, laten we wel fair zijn, ook naar dit plan ten opzichte van andere plannen.

De voorzitter: Mijnheer Van Est, u kunt daarop reageren.

De heer Van Est (50PLUS): Laat ik het zo zeggen, als wij publiceren op websites, dan doen we dat voor de Limburgse burger, en die Limburgse burger leest het zoals ik het net heb voorgelezen, die weet niet precies hoe de zaken staan. We hadden moet zeggen ‘Provinciale Staten moeten hiermee instemmen en kunnen nog wensen en bedenkingen maken ten aanzien van de instelling van de sector’, net zoals het in dit voorstel staat. Laat ik het zo zeggen, 50PLUS denkt gewoon aan die gewone Limburger die het leest, en met die ogen lees ik het ook. En we hadden een week de tijd gehad om het te kunnen herstellen en dat is jammer genoeg niet gebeurd.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen heeft ook een vraag voor u.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, ik heb zeker een vraag. Inderdaad, fijn dat u het met mij eens bent, allereerst. Wat ik u hoor zeggen, en u kunt me vertellen of dat klopt, is dat u eigenlijk zegt van de Provincie had het natuurlijk recht kunnen trekken in een week tijd. Aan de ene kant hoor ik ook natuurlijk mijnheer Hanegraaff van alles roepen hier. Bent u het met mij eens dat als dit altijd voorkomt bij elk voorstel van GS, dus dat er dan vervolgens dingen gepubliceerd worden die niet helemaal kloppen volgens de procedures, nou, dat vind ik, dan mogen we dat bij al die stukken gaan rechttrekken? Als u zegt dat dat overal voorkomt en dat we daar nooit moeilijk over doen, denk ik dat we goed moeten kijken dat de communicatiestrategie binnen de Provincie daar eens naar gaat kijken, en dat de stukken die dan worden gepubliceerd dan ook op de correcte manier worden gepubliceerd. Bent u dat met mij eens? Is dat ook uw voorstel wat u richting GS zou willen doen met ons samen?

De voorzitter: Mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Ik denk dat je zorgvuldig moet formuleren waar de rechten liggen. Dus als je bij een voorstel schrijft 'PS moet hier nog mee instemmen, en ...', denk ik dat je alles ondervangt, en dan ben je daar heel helder in omdat je het schrijft, zeker op websites voor de burger van Maastricht. Daar moet je geen onduidelijkheid in laten zien. Maar ja, mediateams maken ook wel eens foutjes. Dat zien we ook bij D66 wel eens.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen, BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, op de heer Van Est. Ik zie wat u zegt, en ik denk ook niet dat u impliceert dat dat bewust is gebeurd. Dat meent u niet. Ik snap ook de tegenreactie van de heer Hanegraaff. We moeten daar heel zorgvuldig mee omgaan met dit soort stellingen. Heel eerlijk, ik was gisteren met

collega's aan het spreken, gewoon op mijn werk. Ik zeg: dit is morgen mijn agenda, Toverland, Brightlands Future Fund. En die collega’s zeiden inderdaad ook: ja maar dat is toch al geregeld, want zo hebben wij dat gelezen? Dus, nogmaals, dat is niet de bedoeling, daar ben ik 100% zeker van. Misschien moeten we daar in de toekomst heel bewust beter naar kijken voor de slechte verstaanders onder ons. En u kunt het leggen bij de mensen die het verkeerd lezen, maar ja, duidelijkheid is de winnaar hier, denk ik.

De voorzitter: Mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Het gaat me er alleen om dat je het niet verkeerd kunt lezen, en daarom moeten we zo zorgvuldig zijn, en dat zal zeker de bedoeling zijn van deze Gedeputeerde. Ik kijk alleen hoe ik het lees en dan zeg ik dat. Dus ik ga terug naar het stuk. We snappen de probleemanalyse. En het voorliggende stuk heeft nog tot enkele vragen geleid en die stellen we met plezier. En de eerste vraag is op welke wijze SiS 4.0 wordt toegepast? Op pagina 3 van het voorstel wordt gesteld dat de principes van SIS 4.0 worden toegepast, maar op pagina 11 staat dat er is gekeken naar het nog niet vastgestelde SiS 4.0 en dit maakt het niet helemaal duidelijk. Zijn nu alle onderdelen in dit fonds ... Zijn er onderdelen in dit fonds die niet voldoen aan SiS 4.0 of zijn alle elementen, zoals ze op dit ogenblik bekend zijn, want het is niet vastgesteld, in dit voorstel verwerkt? De tweede vraag heeft te maken met de constructie. We hebben de laatste jaren ervaringen met LIOF en het LEF, en op welke wijze wordt dit beheerd?

De voorzitter: Ik ga u even onderbreken, want er is een vraag van mijnheer Sol voor u.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u. Over welke SiS 4.0 heeft u het?

De heer Van Est (50PLUS): Nee.

De voorzitter: Mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Volgens mij zei ik net het is nog niet vastgesteld. Er is een soort voornemen, daar hebben we het volgens mij vorige week over gehad, maar ik wil graag duidelijk weten: is, zoals dat allemaal nu geformuleerd is met de kennis van het nog niet vastgestelde SiS 4.0, dat erin verwerkt wat wij nog niet hebben vastgesteld? En dan is de vervolgvraag ... Dat is de vraag. En het punt is, als er straks in SiS 4.0 nog een wijziging komt die anders is dan wat nu de kennis zou zijn die bij de Gedeputeerde ligt, wordt dit dan nog aangepast in dit voorstel? Dat zijn ook mijn vragen die ik heb. Dus vorige week is door de Gedeputeerde gezegd: we hebben ernaar gekeken wat onze kennis nu is. En daarom vraag ik u nu, omdat die formuleringen in het voorstel twee kanten op liggen, wat daar de precieze formulering is? Dus zijn er elementen in het fonds die niet voldoen aan SiS 4.0, wat nu bekend is bij het College?

De voorzitter: Dat levert een vervolgvraag op van mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): U zegt nu, want die slotzin is denk ik wel belangrijk, 'voor zover dat nu bekend is bij het College'. Want je kunt niet vaststellen of iets voldoet aan iets als je het nog niet hebt

vastgesteld, dus ik zou ook niet weten hoe relevant überhaupt op dit moment de vraag is van voldoet het aan SiS 4.0, want we hebben nog geen SiS 4.0. Dus ik ... Dus hoe ziet u dat, want ...

De voorzitter: Mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Volgens mij is vorige week door de Gedeputeerde gezegd: wij hebben zover gekeken, de kennis van SiS 4.0 is bij ons bekend, om die elementen erin op te nemen. Zo is dat. Dus dat is een opening, wetende dat dat nog niet bekend is. Mijn vraag is alleen: zijn nu al die zaken, die bekend zijn bij het College, verwerkt in dit fonds of zijn er elementen nog niet verwerkt in dit fonds? Dat is eigenlijk het punt. En de tweede daaraan gekoppelde vraag is: als er straks bij de behandeling in de Provinciale Staten een wijziging zou zijn van het voorstel wat er nu ligt bij het College, gaan wij dan dit fonds hier nog op aanpassen? Dat zijn eigenlijk de twee zaken die ik nu duidelijk wil hebben.

De voorzitter: U kunt door met uw betoog.

De heer Van Est (50PLUS): Ja? Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, de tweede vraag heeft te maken met de constructie. We hebben ervaringen met LIOF en LEF en de wijze waarop een fonds wordt beheerd. We kiezen voor een deelneming waarvan de Provincie aandeelhouder is, en we kiezen een professionele investeringsorganisatie, maar wie wordt die investeringsorganisatie? Is dit een organisatie die volledig zelfstandig is en ook geen andere belangen dient dan alleen het Brightlands Future Fund, om zo te voorkomen dat we straks allerlei mitigerende maatregelen moeten gaan nemen om de zogenaamde onafhankelijkheid te gaan waarborgen? De derde vraag betreft het boekhoudkundige aspect. Er wordt € 15 miljoen per jaar in dit fonds gestort de eerste zes jaar. Zijn dit structurele lasten die ten laste worden gebracht van een begrotingsresultaat? En deze vraag geldt ook ten aanzien van de risicoreserve. Toch vinden we het vreemd dat deze bedragen niet over de jaren worden verdeeld, maar uitsluitend in de even jaren worden geboekt. Is hiervoor een verklaring? Op pagina 7 wordt een overzicht gegeven over het Limburgs kapitaal-ecosysteem, en wij stellen vast dat dit voor ons niet helemaal duidelijk is. Je zou bijna een soort beslissingsboom wensen waarin je ziet onder welke voorwaarden bij welk fonds je moet zijn, want hoe weet je anders dat wij alle witte vlekken hebben opgelost? Of moet ik dit zien dat dit pas komt bij de behandeling van 4.0? Op pagina 9 wordt de strategie beschreven waarin de verschillende percentages worden aangegeven. Hoe gelden de percentages in de loop der tijd? Kan het bijvoorbeeld zijn dat gedurende de eerste twee jaar alles op een van de investeringspijlers wordt ingezet en die percentages worden losgelaten? Tot slot lezen we nog dat er zachte grenzen zijn, maar dit lijkt nu onbeperkt. Zijn er ergens wel harde grenzen te benoemen, want het kan toch niet zo zijn dat de Limburgse gelden worden gebruikt voor stimulering van niet-Limburgse regio's? Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Est. Dan gaan we door naar de inbreng van GroenLinks, mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u. Vooropgesteld, wij zijn hartstikke voor innovatie en de rol van de Provincie om die te versterken. Tegelijkertijd zien we nu een voorstel, althans een besluit, van GS om een nieuw fonds te starten van een fiks bedrag, in essentie gebaseerd op een rapport uit 2018 van Panteia, ik heb dat dus inderdaad uit de kelders laten opdiepen en doorgelezen, waarin inderdaad wel iets staat over een becijfering van een tekort aan kapitaal in de markt, op basis van de situatie toen, ook

op basis van een ondervraging, bevraging van ondernemers. Dus ook methodologisch zijn daar, mijns inziens, wel kanttekeningen bij te plaatsen. Dus ik vind die motivatie heel dun. Vervolgens zeggen we: we willen ... Of althans, kennelijk hebben we nu een 'één-fonds-strategie'. We willen één fonds waar de ondernemer van start-up tot Europese expansiefase bij één fonds terechtkan. Ik vind dat raar. Ik denk dat geen enkele ondernemer het heel gek vindt dat hij, als hij zes jaar na een start-up opnieuw geld nodig heeft, dan ook bij een ander fonds of een andere fondsbeheerder of een accountmanager moet aankloppen. Je hoeft dan niet per se dezelfde te zien.

De voorzitter: Een vraag van mijnheer Nijskens van de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Mijnheer Sol, ziet u daar dan geen meerwaarde in op het moment dat een ondernemer dat wil? Kijk, als hij dat niet wil, dan vraagt hij geen vervolgfinanciering bij datzelfde fonds. Maar als hij het wel wil en het kan, dan is het toch nogal gemakkelijk als je bij eenzelfde partij de volgende fase kunt doen, want je hebt dan een financier die jou ook heeft leren kennen in de eerste fases. Voor bankiers en voor financiers is het kennen van hun klanten bijna essentieel bij de bereidheid tot financieren. Ziet u dat voordeel niet?

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ik zie dat voordeel wel in de organisatie LIOF, zal ik maar zeggen, als die inderdaad dat fondsbeheer gaan doen, maar niet per se in afzonderlijke fondsen. En op het moment dat we zeggen we zijn op zoek naar een oplossing voor kennelijke witte vlekken die er tussen fondsen of financieringsinstrumenten bestaan, dan moet je daar denk ik heel gericht en specifiek naar kijken. Het beoordelen van een idee van een start-up is ook gewoon echt een heel ander soort business dan het beoordelen van een groei-investering van een staand bedrijf die met een financieel directeur en met uitgebreide balance sheet effects aan komt zetten. Dus ik denk ook dat het zelfs onwaarschijnlijk is dat je daar dezelfde personen aantreft.

De voorzitter: U mag door met uw betoog.

De heer Sol (GroenLinks): Dank u. Vervolgens zien wij ook dat we opnieuw een verbonden partij of in ieder geval, sorry, een fonds starten waar de Provincie in eerste instantie in ieder geval 100% in zit. Wij vinden dat sowieso ook altijd wel in ieder geval 'fragwürdig', om dat maar even in goed Nederlands te zeggen. We gaan heel erg mikken op groei van werkgelegenheid, zonder verder heel veel thematische inkadering. Onze stelling is dat niet per se elke groei gewenst is en het zou misschien zelfs wel eens strategisch interessanter kunnen zijn om juist in te zetten op innovaties die wat minder arbeidskracht nodig hebben in de toekomst dan meer. Dus ik begrijp ook niet zo goed waarom dat als belangrijk wapenfeit wordt gepresenteerd, terwijl ik denk van dat kan zich ook juist tegen ons keren. Qua timing stel ik ook vast dat we de lessons learned van het LEF nog niet echt hebben, en is het ook voor mij de vraag of die verwerkt zijn in dit stuk. Er wordt in dat stuk ook regelmatig gesproken over 'ecosysteem', zonder, in ieder geval voor mij, een heldere toelichting van waar hebben we het dan eigenlijk over. Ik onderken wel, laat ik daar dan mijn eigen invulling aan geven, dat er mijns inziens zeker wel behoefte is om meer te doen aan versterking van innovatieve clusters in de Provincie, zodat ze ook onderling misschien meer contact hebben. Misschien moet er ook gewoon eens wat vaker bij een pilsje met de benen op tafel

onderling worden gediscussieerd van wat zou er kunnen, maar ik weet ook niet of dat dan de bedoeling is van het woord 'ecosysteem'. Dus ik heb heel veel vragen over in feite de motivatie en de inrichting van dit fonds. Misschien dat de Gedeputeerde nog in staat is om mij in de eerste ronde te overtuigen, maar we gaan het zien.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Sol. We gaan naar de fractie SP, mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Dank u wel, voorzitter. Collega's, fijn dat we onszelf de ruimte hebben gegeven om hier echt goed over na te denken, want dit fonds gaat tenslotte niet over een keuze van een paar euro, maar over € 120 miljoen gemeenschapsgeld dat we voor de komende veertig jaar gaan vastleggen in een revolverend fonds. En ik moet daar streng zijn, voorzitter, voor mezelf, voor de inwoners van Limburg, maar ook voor toekomstige collega's. Het oprichten van een fonds vraagt om fundamentele afwegingen: wat willen we met onze economie en welk instrument gebruiken we om daarin te investeren? Passend is besluitvorming in een drietrapsmodel, zoals ook de ZRK beschrijft voor Brabant. We hebben daar ook stukken over ontvangen. PS stellen kaders vast voor de instelling van een fonds en kennen er middelen aan toe, het budgetrecht. De oprichting van het fonds betreft uitvoering van beleid, maar wij worden wel in de gelegenheid gesteld voor het doen van wensen en bedenken, en de sturing en verantwoording van het fonds door GS en de controle op GS door PS. Maar dat is wel vooraf altijd vastgelegd bij de oprichting van dit soort fondsen, en dat terwijl wij fase 1 lijken over te slaan en meteen overgaan tot die wensen en bedenkingen en het budgetrecht. Maar stap 1 is als PS de kaders meegeven voor dat fonds. Dat wordt overgeslagen. Veel kaderstellende onderdelen staan beschreven in de bijlages 1 en 2, die wij volgens GS niet mogen betrekken, zie ook pagina 14 van het Statenvoorstel. En bovendien zijn het ook concepten. Wij voelen ons daarom genoodzaakt om nog inhoudelijke aanscherping op vijf onderdelen te doen. Allereerst, een heldere, statutionaire fondsdoelstelling. Wat moet het fonds nu precies doen? De SP had hier graag gelezen dat dit de doelstelling was, het versterken van het vestigingsklimaat in Limburg door het stimuleren en financieren van innovatieve voorstellen en ondernemingen die bijdragen aan een duurzame, concurrerende en toekomstbestendige economie, en daarmee de brede welvaart van de Euregio versterken. Als tweede, de KPI’s waaronder de fondsperformance door PS navolgbaar wordt, en zowel de financiële als maatschappelijke impact voor PS navolgbaar wordt en voor GS als aandeelhouder afrekenbaar. Die KPI’s zijn voor de SP te matig geformuleerd op inhoud en sturen te veel op financiën. Wij willen daarom graag de volgende KPI’s ook toevoegen: arbeidsplaatsen en kwalitatieve arbeid. Daarnaast de regionale waardecreatie, het aandeel bedrijven met hoofdvestigingen, bijvoorbeeld in Limburg, en investeringen die terechtkomen bij Limburgse mkb-bedrijven. Duurzaamheid en energietransitie, de CO_2-reductie die gerealiseerd wordt door investeringen, het aantal projecten gericht op circulaire economie, aandeel-investeringen in duurzame industrie of energietransitie. En dan als vierde: maatschappelijke-impactscores per investeringscategorie, zorginnovatie, energietransitie, mobiliteit en voedseltransitie. Dan als derde de governance. We hebben geen moeite met een mogelijke inbesteding bij LIOF als dat passend is, maar op basis van wat nu voorligt, kan ik niet constateren of dat überhaupt aan de orde is. De SP ziet een externe fondsbeheerder namelijk niet per se zitten. Dat heeft vooral te maken met de fondskosten. Ook willen wij dat de landsadvocaat, zoals mevrouw Berghorst daar ook naar heeft gevraagd, zaken als btw-lekkage meeneemt in haar advies, en we hopen dan ook dat de Gedeputeerde daar een toezegging op kan doen. Op de andere twee onderdelen kom ik zo terug in mijn tweede termijn, en dat zijn financiën en rapportage aan PS. Voorzitter, laat ik helder zijn, de SP heeft de afgelopen drie jaar met dit Statenlid niet één keer,

maar meerdere keren dringend verzocht om te werken aan de economie van de toekomst en het versterken en zelfs redden van die economie. De SP denkt daarom ook niet licht over het oprichten van dit investeringsfonds terwijl er nog geen economische visie ligt, en ziet dit ook oprecht als een mogelijkheid om bij te dragen aan de economie, maar ook de brede welvaart in Limburg. Wat betreft de juridische onderbouwing willen wij vast delen dat wij dat te mager vinden en dus hopen op dat advies van de landsadvocaat. Kortom, voorzitter, de SP is van mening dat het BFF een instrument kan zijn voor de versterking van de economische toekomst van Limburg, maar heeft nog veel vragen en concrete aanscherpingen als kaderstellingcontrole voor dit fonds. Hoe de Gedeputeerde dit wil gaan verwerken, bepaalt of de SP het een goed instrument vindt, en misschien worden we dan wel BFF's. Dus ik vraag u: hoe gaat u dat doen? Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw Smeets. We gaan naar mijnheer Zeedzen van de BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Dank je wel, voorzitter. Laat ik beginnen met het bredere beeld. De BBB ziet en erkent dat Limburg voor een grote economische uitdaging staat. Innovatieve bedrijven hebben niet alleen kennis en talent nodig, maar ook toegang tot groeikapitaal. In de stukken wordt ook duidelijk gemaakt dat Limburg daarin achterblijft ten opzichte van andere regio's. Slechts een klein deel van het Nederlandse venture capital komt hier terecht, terwijl onze economie groter is dan dat aandeel. Dat betekent dat bedrijven soms moeite hebben om door te groeien of zelfs vertrekken naar regio's waar financiering makkelijker beschikbaar is. In dat licht begrijpen we ook de ambitie achter het Brightlands Future Fund. Een instrument dat de financieringsketen kan versterken en meer investeringskapitaal mobiliseert, kan een belangrijke rol spelen bij het versterken van de Limburgse economie. Die opdracht hebben we GS gegeven via onder andere het beleidskader Economie, en daarnaast nog versterkt door diverse ingediende moties. Tegelijkertijd laat de onderliggende kapitaalmarktstudie uit 2019, uitgevoerd door Panteia en ook al aangehaald door collega Sol, zien dat het beeld complexer is dan alleen tekort aan kapitaal. In eerdere analyses werd vooral een tekort gezien in een latere groeifase, terwijl in een andere fase juist voldoende aanbod bestond. Met andere woorden, het probleem zit niet alleen in de hoeveelheid geld, maar ook in hoe de financieringsketen is georganiseerd. En juist daarom is het belangrijk dat we bij een instrument van deze omvang, € 100 miljoen aan investeringskapitaal, niet alleen kijken naar de ambitie, maar ook naar de bestuurlijke inrichting van het instrument zelf. Voor BBB gaat het dan vooral om drie punten. Allereerst de scope van het fonds. Het voorstel spreekt over een flexibel en dynamisch fonds dat kan inspelen op kansen. Dat kan voordelen hebben, dat ontken ik niet, maar flexibiliteit betekent ook dat grenzen vooraf helder moeten zijn. Daarom vinden wij als BBB het belangrijk dat voor deelname duidelijk wordt vastgelegd wat de bv wel en wat de bv niet mag doen, dus niet alleen de doelomschrijving, maar ook expliciete uitsluitingen. Zo voorkomen we dat het fonds gaandeweg steeds bredere activiteiten gaat ontplooien, zonder dat daar opnieuw een politieke afweging over plaatsvindt. Het tweede punt is governance en rolzuiverheid. Ik heb het bij heel veel van mijn collega's, die al ingesproken hebben, gehoord. Ik denk dat dat echt een cruciaal punt is. Bij investeringsfondsen is het cruciaal dat de rollen helder zijn gescheiden: de Provincie als aandeelhouder, het fondsmanagement dat investeringen voorbereidt en uitvoert en de besluitvorming over investeringen zelf. In de technische beantwoording op schriftelijke vragen wordt ook aangegeven dat governance nog verder wordt uitgewerkt en dat de lessons learned uit eerdere fondsen worden meegenomen. Dat vinden wij positief, maar dan willen wij wel vooraf kunnen zien hoe die lessen daadwerkelijk zijn verwerkt, bijvoorbeeld uit het LEF, in de statuten, governancestructuur en de aansturing van de fondsbeheerder. Daarnaast ook de vraag of bij

de uitgesproken voorkeur voor het LIOF als fondsbeheerder, en andere rollen bij dit fonds, ook rekening wordt gehouden met deze eerdergenoemde lessons learned. Het derde punt betreft het begrip wezenlijke afwijking. In het voorstel staat dat wanneer er sprake is van een wezenlijke afwijking van de door PS vastgestelde kaders, dit opnieuw aan PS moet worden voorgelegd. Dat vinden wij logisch, maar dan moet wel vooraf duidelijk zijn wanneer daar sprake van is, denk aan wijzigingen in scope, strategie, risicoprofiel of governance. Als dat niet vooraf scherp is gedefinieerd, blijft het onduidelijk waar precies die grens ligt tussen kaderstelling door PS en nadere uitwerking door GS. Voorzitter, BBB staat in zijn totaliteit positief tegenover het versterken van de Limburgse innovatie-economie en het verbeteren van toegang tot een groeikapitaal, maar juist bij een instrument van deze omvang vinden wij dat ambitie hand in hand moet gaan met duidelijke kaders. Onze wensen en bedenkingen hebben we inmiddels ingestuurd, en die zijn niet bedoeld om het voor ons tegen te houden, maar wel om ervoor te zorgen dat het straks ook bestuurlijk robuust, transparant en controleerbaar is. Dank u wel.

De voorzitter: En zou u die wensen en bedenkingen misschien even kunnen voorlezen?

De heer Zeedzen (BBB): Ja. Wens 1 gaat over de statutaire scope. Dat heb ik ook al eerder genoemd gehoord. Provinciale Staten, sorry, wensen dat voor deelname de statutaire doelomschrijving en reikwijdte van de bv bindend worden vastgelegd, inclusief expliciete uitsluitingen, zodat mission creep wordt voorkomen. Wens 2, lessen uit eerdere fondsen. Provinciale Staten wensen dat bij de inrichting van het Brightlands Future Fund en de definitieve keuze van de fondsbeheerder aantoonbaar gebruik wordt gemaakt van lessen uit eerdere provinciale fondsen, waaronder het LEF. Wens 3, wezenlijke afwijking. Provinciale Staten wensen dat vooraf duidelijk wordt gedefinieerd wat onder een wezenlijke afwijking wordt verstaan, en daarbij aan de voorkant wordt vastgelegd wanneer terugkoppeling aan de Provinciale Staten noodzakelijk is.

De voorzitter: Daarover zijn een paar toelichtende vragen, waarschijnlijk. Mevrouw Berghorst, PvdA.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, over uw eerste wens. U heeft daar ... U uit de wens om het statutaire doel vast te stellen. Heeft u ook de wens om daar als Provinciale Staten bij betrokken te worden of wilt u dat in een mandaat afgeven aan het College?

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Dat is een goede vraag, en ik moet heel eerlijk bekennen dat ik daar nog niet in die mate over heb nagedacht. Ik vind het belangrijk dat hij er komt. Ik heb voor mezelf nog niet de afweging gemaakt of ik daar ook iets over wil zeggen. Als u het mij zo op de man af vraagt, zou ik dan natuurlijk wel een voorkeur hebben.

De voorzitter: Ik zag nog een vraag, van mevrouw Smeets, SP.

Mevrouw Smeets (SP): Voorzitter, dank. Ik vroeg me af of mijnheer Zeedzen niet aan mij kon uitleggen of u niet vindt dat zo'n statutionaire doelstelling in het kader van onze kaderstelling hier gewoon in het stuk had moeten staan en aan ons had moeten worden voorgelegd, in plaats van dat wij dat nu gaan

meegeven in het kader van wensen en bedenken? Want dat is eigenlijk de vervolgstap waar we het dan met elkaar over hebben.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Goeie vraag. Ik moet eerlijk zeggen, in de hele benadering van wensen en bedenkingen, en ik denk dat ik daar niet alleen in ben, vind ik het soms moeilijk wat GS-mandaat en wat PS-mandaat is. En dan heb je daarnaast nog de juridische afweging en ook de ethische, morele afweging, die ik misschien nog wel belangrijker vind. Dus vanuit dat laatste perspectief ben ik het zeker met u eens. Ik durfde het niet zo te stellen, omdat ik gewoon niet zeker weet of het per se onder dat mandaat valt.

De voorzitter: Dank u wel. Mijnheer Sol heeft ook een vraag.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, om het misschien toch voor mij ook helder te krijgen. Bent u niet van mening dat het vastleggen van het statutaire doel, en ook andere opmerkingen die door collega's zijn gemaakt, wel heel erg kaderstellende opmerkingen en uitspraken zijn?

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, die zijn inderdaad kaderstellend, maar vallen die binnen de kaderstelling van een privaatrechtelijke handeling? Dat is ... Ik snap de vraag en dat is gewoon de struggle waar ik mee zit, valt dit binnen ons mandaat. En het feit dat dat niet voor iedereen duidelijk is, voor anderen wel, heb ik ook gehoord, heel duidelijk, klaar als een klontje ... Ik vind het nog steeds moeilijk om te doorgronden.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Zeedzen. We gaan tot slot van deze termijn naar mijnheer Hanegraaff van het CDA.

De heer Hanegraaff (CDA): Last but not least, I hope. Voorzitter, ik was vanochtend om 07.00 uur te gast bij een ondernemersontbijt. Dat zeg ik niet alleen maar om te zeggen dat ik dus al dertien uur aan het werk ben. Maar ik was daar uitgenodigd om een verhaaltje te vertellen over de staat van de economie, zowel Europees gezien als in Nederland, en ik heb daar ook een pleidooi gehouden voor het feit dat we echt op een kantelpunt staan in Europa, en ook in Nederland, als het gaat om de economie. Het gaat niet goed. We doen het op bepaalde vlakken nog best prima, maar als het gaat om kritieke technologieën lopen wij mijlenver achter op China en de Verenigde Staten. Ik heb dan ook aangegeven dat een van de problemen in Europa, en ik moet daar de heer Van Bijnen wel gelijk geven, regelgeving is. Absoluut, dat is belemmerend voor veel bedrijvigheid, maar nog een veel groter probleem is het gebrek aan investeringen. Als je bedenkt dat in de Verenigde Staten tot zeven keer zoveel investeringen worden gedaan in kritieke technologieën als in Europa, is dat schrikbarend. In China is die factor zelfs nog veel hoger, omdat daar staatssteun niet bestaat. Ik heb vervolgens daar ook aangegeven ...

De voorzitter: Ik ga u even interrumperen, want mijnheer Van Bijnen heeft een vraag voor u.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja.

De heer Van Bijnen (PVV): Ik vind het superinteressant om te horen wat u vertelt. U geeft inderdaad aan dat we op een kantelpunt staan, dat het superslecht gaat met de economie. Dat u me ook nog gelijk geeft op de punten die ik noem, waarvoor dank, want dat doen we ook niet hier te roepen om als PVV die eer op te strijken, maar dat geven we ook aan omdat we ons dat moeten beseffen. En met wat u nu al vertelt, los van het feit dat uw betoog net is begonnen, mag ik dan ook concluderen dat u het met ons eens bent dat het fonds nu geen goede timing heeft en dat je ook eerst wet- en regelgeving en dergelijke zal moeten aanpassen voordat je met financiën komt, of denkt u als CDA nog steeds dat financiën voor alles de oplossing is?

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): O, ik had hem niet uitgezet, dat scheelt. Ik kan de heer Van Bijnen een gelukkig mens maken, want die gang is al lang in werking gezet in Europa. Er zijn de laatste maanden enorme pakketten door het Europese parlement geloodst met enorme regeldrukvermindering en investeringsmogelijkheden, dus die weg is al vrijgemaakt. Bij Europa is dat besef al lang ingedaald, en ze zijn daar ook heel daadkrachtig mee aan de slag gegaan omdat zij ook herkenden dat dat een probleem is. En ze hebben daar daadwerkelijk stappen in gezet. Hetzelfde geldt voor het aankomende kabinet, hè, daar zitten ook een enorme regelgeving verlagende maatregelen in die doorgevoerd gaan worden in deze regeringsperiode. Dus ik zou het eerder omdraaien. Ik zou zeggen dat die stap al is gezet. Nu is het tijd om te gaan zorgen dat wij ook daar gebruik van gaan maken door het verhogen van investeringen. Dus dat is één. Ten tweede, het een sluit het ander natuurlijk niet uit. Dus ook in tijden waarin er regelgeving is, zijn investeringen natuurlijk nog steeds zeer waardevol. Het maakt het misschien hier en daar wat lastiger en hier en daar wat moeilijker, maar dat wil niet zeggen dat die investeringen niks waard zijn. Sterker nog, die investeringen zijn juist cruciaal om dat te overwinnen. Dus ja, ik snap de zorg. En nogmaals, ik deel de analyse dat de regelgeving echt wel te lang te verstikkend is geweest, daar ben ik het helemaal mee eens, maar ik deel niet de analyse dat we nu op, hè, wat u zei, drijfzand, of iets dergelijks, staan, omdat juist die erkenning er is vanuit Europa en dat we daar ... Ja, u moet het eens nagaan wat er allemaal door het Europese parlement is geloodst, ook dankzij uw partij trouwens, die hebben mee ingestemd.

De voorzitter: Een vervolgvraag van mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, zeker interessant om dat allemaal te bekijken hoe dat dan vervolgens nu al doordruppelt in wet- en regelgeving. Want daar wilde ik eigenlijk wel u naar vragen, want u zegt dat dat is er al, dat loopt al. Kunnen we dan ook specifiek aangeven welke wet- en regelgeving dan is aangepast ten aanzien van stikstof of verduurzaming, milieu, wet- en regelgeving? Zijn er echt al concrete dingen? En dat is gewoon een vraag omdat ik het ook interessant vind. Zijn er ook echt al van die regelgevingen nu zichtbaar die dan ook de economie hier kunnen gaan helpen voor een goed vestigingsklimaat? Want we zijn eigenlijk het grote lachertje van de wereld aan het worden hier in het westen, ten opzichte van andere wereldeconomieën. En dat wordt dan natuurlijk al heel lang geroepen, maar het is nu ook gewoon echt op een punt dat het echt te droevig voor woorden is hoe men naar ons kijkt. Dus ik ben wel concreet

benieuwd wat dan nu al doorgevoerd is waardoor we kunnen zeggen van nu kunnen we dat geld erin pompen want het wordt allemaal opgelost?

De heer Hanegraaff (CDA): Maar dat is echt een hele waslijst. Het gaat om regelgeving als het gaat om verplichtingen over de keten waarover je je moet verplaatsen. Dat gaat over milieumaatregelen die op heel veel vlakken soepeler zijn gemaakt in de regelgeving. Als het inderdaad gaat om stikstofregelingen, er ligt nu een voorstel om dat vervolgens ... Eindelijk, hè? Dat is het vorige kabinet helaas niet gelukt om daar ook maar een begin aan te maken. Dit kabinet gaat voortvarend van slag. We doen zelf in de Provincie er hartstikke veel aan. In Europa zijn ze bezig met de mogelijkheden om staatssteunregelingen te versimpelen. Het zijn allemaal regelgevingen die ervoor zorgden dat het heel moeilijk was voor bedrijven om zich te ontwikkelen. Ik zie daar een positieve kentering in dat we daar nu eindelijk beseffen: dat kunnen we niet en dat is niet voldoende. Maar nogmaals, dat is maar één tak, dus daar wordt nu een oplossing voor verzonnen. Ik zeg nu: het is goed dat we nu ook voor die andere tak, namelijk het gebrek aan investeringen, een oplossing verzinnen en dat wij daar als Limburg een steentje aan bijdragen. Dus ik ben daar wat optimistischer over in die zin.

De voorzitter: Een laatste vervolgvraag van mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Scherpe voorzitter, maar inderdaad de laatste. Ik hoor wat u zegt. Inderdaad, het kabinet gaat er nu iets aan doen. U kunt alleen niks concreets noemen van wetten die al zijn aangepast, wat gaat helpen, dus eigenlijk roept u dat er nog niks is veranderd. U roept dat er van alles aan zit te komen, maar er is dus ook nog steeds niks geregeld door dit kabinet, die eigenlijk alleen maar de mensen meer regelgeving wil opleggen, meer lasten wil geven. Vervolgens, milieu en milieuwetgeving wordt echt niet aangepast onder leiding van een D66, stikstofbeleid niet, dus u kunt concreet eigenlijk niks benoemen wat er gaat veranderen, maar u roept wel dat het gaat gebeuren. Laten we daar wachten en dan geld erin pompen.

De heer Hanegraaff (CDA): Nou, volgens mij was dit ...

De voorzitter: Het is weliswaar uw vergadering, maar ik stel toch voor dat we even terugkeren naar de kern van het Statenvoorstel wat er voorligt.

De heer Hanegraaff (CDA): Maar ik wil er toch wel even op reageren.

De voorzitter: Kort, alsjeblieft.

De heer Hanegraaff (CDA): De essentie van uw betoog was dat de regelgeving uit Europa verstikkend was. Ik heb vele voorbeelden genoemd waarin Europa regelgeving heeft aangepast. Moet ik ze nog een keertje voor u noemen of niet?

De heer Van Bijnen (PVV): Landelijke en Europese.

De heer Hanegraaff (CDA): Nee, het ging u om Europese regels. Ik heb dat gezegd. Nee, ik ben aan de beurt. Vervolgens zegt u: deze regering heeft nog niks voor elkaar gekregen. Hoeveel weken zitten wij

er? Als wij nou inderdaad na anderhalf jaar ook nog niks voor elkaar hebben gekregen, dan mag u wel tegen mij klagen. Zullen we dat afspreken?

De voorzitter: Dank u wel. Er is ook een vraag van mevrouw Smeets voor u.

Mevrouw Smeets (SP): Mooi pleidooi, mijnheer Hanegraaff, via u, voorzitter. Maar goed, wellicht komt u er nog op in uw betoog, maar bent u overtuigd dat het noodzakelijk is om aan die investeringen die onze autonomie meer versterken, waar de SP echt geen tegenstander van is, wel voorwaarden en KPI's te koppelen, zodat we ook weten en kunnen monitoren of het fonds daaraan bijdraagt?

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Zeer zeker, en daar zou ik in het vervolg van mijn betoog ook zeker komen, want daar ben ik het natuurlijk helemaal mee eens. Mijn punt was dus het is echt nodig, dus dat is eigenlijk die afdronk. En ik zei ook tijdens die vergadering: dit is misschien wel de mooiste dag voor mij als Statenlid, omdat we daadwerkelijk vandaag gaan praten over een fonds van € 100 miljoen om juist dat knelpunt te gaan oplossen. Ik zei er natuurlijk ook bij: dat moet natuurlijk wel worden goedgekeurd door de Provinciale Staten. Het volgende. Ik heb natuurlijk wel een aantal kritiekpunten, of tenminste een aantal verbeterpunten die ik graag zou willen zien, en dat is het eerste. Kijk, als het gaat om waar Europa achterloopt, en ook Nederland, dan gaat het niet zozeer om economiebreed. Dus om een analogie te gebruiken, we hebben nog steeds voldoende Volkswagens, Audi's en Peugeots. Waar met name het Draghi-rapport en ook het Wennink-rapport op focussen, is dat ze zeggen we hebben niet voldoende hoogwaardige technologieën. Dus we hebben, om weer de vergelijking te maken, niet genoeg Mercedessen. Nou ja, Mercedes vind ik dan nog niet zo ... Wat zullen we eens zeggen? Een Ferrari, een Porsche en een Lamborghini. Mijn wens is dus ook echt voor dit fonds dat het geld dat geïnvesteerd gaat worden, niet terecht gaat komen bij bedrijven die het potentieel in zich hebben om een Audi te worden. Ik wil dat we investeren in bedrijven die het potentieel hebben om een Ferrari te worden, en dat zie ik absoluut nog niet terug in de doelstellingen die er op dit moment zijn in het fonds. Want als we gaan doen wat we al deden, bijvoorbeeld zoals we het bij LIOF doen en bij het LEF hebben gedaan, dan is dat niet per definitie het uitgangspunt. Daar zaten andere voorwaarden aan vast om te zeggen: hier gaan we in investeren. Dus ik hoop, en dat is ook een van de doelstellingen waar we het over moeten hebben, dat iets in die geest nog betrokken kan worden in de structuur van het fonds. Ja, KPI's, ik hoef het dus niet meer te zeggen, ik had het zelfs opgeschreven. Wanneer beschouwt dit College dit fonds eigenlijk als een succes? Dus wanneer zeggen we, als we over 25 jaar terugkijken, nou dit was echt een succes? Wat is er dan precies bereikt? Is dat dan groei van banen? Is dat dan groei van welvaart? Ik zou zeggen, en dat is al een paar keer genoemd, laten wij groei van arbeidsproductiviteit als uitgangspunt nemen. Als we zien dat we vergrijzen als samenleving, dus we moeten met minder mensen meer gaan doen, waarom is dat dan niet het grootste uitdagingspunt dat we bedrijven proberen te financieren waarvan we weten dat dat de kans op arbeidsproductiviteitvergroting het grootste maakt. Daar komt nog een ander punt bij over de inrichting van het fonds. Het is revolverend, dat is goed. Ja, ik ga het heel kort houden.

De voorzitter: Ik ga u even onderbreken, omdat er een vraag is van mijnheer Roso, JA21.

De heer Roso (JA21): Het meten van arbeidsproductiviteit was onderdeel van de KPI van dit fonds. En volgens mij, als we allemaal naar buiten kijken, zien we allemaal ontwikkelingen die we op dit moment hebben, technologisch. Hoe wilt u dat gaan meten?

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Het is een doelstelling. Dus je investeert in bedrijven waarvan jij verwacht dat de arbeidsproductiviteit het meeste wordt vergroot, dus dat dat als het ware een onderdeel is van je KPI's. Dus als een bedrijf een zeer hoge arbeidsproductiviteit vertegenwoordigt, dus dat er veel productie is met relatief weinig mensen die het werk doen, dat is het type technologie waarin we investeren. Dat is eigenlijk het idee, dus zet dat nou aan de voorkant vast als een soort van uitgangspunt.

De heer Roso (JA21): Dus als ik het goed begrijp, als OpenAI hierheen komt en zegt ik zet een datacenter neer en ik ga heel veel automatiseren en ik wil daar die hele € 100 miljoen voor hebben, is het CDA daar voorstander van?

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Wel als al dat geld dan ook daadwerkelijk in Limburg zou landen. Dus als dat zou betekenen dat dat datacentrum ervoor zorgt dat wij als Limburgers een enorme hoge arbeidsproductiviteit zouden krijgen, prima, maar dat is niet het geval bij die datacenters, want waar gaat dat geld heen? Naar Meta. Dat landt niet in Limburg, dus dat zou juist niet door mijn criteria heen komen. Het gaat er mij om dat je het in technologie investeert, dat als je dat hier ontwikkelt, dat dat hoogwaardige technologie wordt die je kan verkopen. En dat betekent dat de marges heel hoog zijn, terwijl het relatieve aantal mensen wat daar werkt relatief laag is. Is dat een antwoord op de vraag?

De voorzitter: Dan kunt u door met uw betoog. U heeft nog een ruime minuut.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, dat gaat wel lukken. Ik heb nog twee punten. Het eerste is: hoe gaan we er nou voor zorgen ... Want je kan revolverend op twee manieren invullen. Je kan zeggen we gaan het redelijk op safe spelen, maar dat is volgens mij niet hoe je zo'n fonds wilt inrichten. Je wilt een fonds inrichten op basis van laten we zeggen 80/20. Dus je hebt een groep bedrijven waarvan je vrij zeker bent dat je je geld terugkrijgt en daarmee financier je een aantal heel grote risico's. Dat is eigenlijk een soort van ideaal model, want dan kun je echt ook een beetje risicovol gaan investeren in juist van die bedrijven die je graag zou willen dat ze een succes worden, maar waarbij de zekerheid gewoon heel laag is. Maar soms vervalt zo'n fonds tot, laten we zeggen, dat het allemaal een beetje veiliger wordt, omdat die revolverendheid zo dominant gaat worden. Hoe gaan we dat nou, laten we zeggen, vastleggen in zo'n fonds, dat we absoluut die risicovolle, maar ook high potentials, daadwerkelijk erin kunnen houden?

De voorzitter: Mevrouw Smeets, de SP.

Mevrouw Smeets (SP): Dank, voorzitter. Als we nu kijken naar het voorstel dat er voorligt, de soort categorieën waarin wij willen investeren, scale-ups of ecosysteem, dan komen we niet helemaal uit op die

80/20-verhoudingen. Vindt u het eigenlijk überhaupt wenselijk dat we met dit fonds investeren in ecosysteemversterkingen, en waarom?

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Dat is een goede vraag. Dat is een heel goede vraag. Vind ik het verantwoord dat we investeren in ecosystemen? Dat hangt er een beetje vanaf hoe dat wordt ingevuld. Nee, dat is een goede vraag. Dus daar zijn nog wat meer ... Ja, inderdaad. Ten slotte, een terugkerend kritiekpunt bij eerdere fondsen, zoals het LEF, was niet zozeer, tenminste in het verleden, van hoe ze presteerden, maar ook vooral de manier waarop erover wordt gerapporteerd en hoe wij eigenlijk inzicht hadden in het fonds hoe het nou functioneerde. Het bleef altijd een beetje oppervlakkig. En toch zie ik niet echt een andere gedachte over hoe we dat in dit fonds eigenlijk anders gaan vormgeven. En ik zou toch, ook voor een volgende Staten, ze wat meer het gevoel willen geven dat ze een idee hebben van hoe loopt dit nou met het fonds, wat voor soort projecten worden er nou precies gefinancierd, in plaats van die algemene statistieken waar je eigenlijk zelf ... Ik had daar vaak zelf niet zoveel aan. Dat zijn mijn punten.

De voorzitter: Dank u wel. Dat is precies binnen de tijd. En toch nog een vraag van mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Nou ja, juist omdat ik de heer Hanegraaff graag even liet uitpraten. Het is boeiend. U refereerde even aan het overleg wat u vanochtend had en u heeft gesproken over regels en over kapitaal, maar u heeft kennelijk niet gesproken over een markt en over het ontbreken van één markt in Europa, want dat is misschien wel het meest wezenlijke verschil. China en de VS zijn veel meer één markt dan Europa is. En dat is ook waar heel veel ondernemers, zeker in die groeifase, ook over klagen, zo van we willen wel verder, maar ja, nu moeten we vervolgens wel voor Italië dit gaan doen en voor Duitsland dat en voor Frankrijk moet dat allemaal weer anders, en dat is best heel ingewikkeld. Dus ik denk dat daar zeker ook nog wel een heel belangrijk thema ligt. Ik hoop dat u dat met me eens bent, en ik hoop ook dat u het met mij eens bent dat, we hebben het daar zaterdag ook nog over gehad, China en de VS op dit moment zich in een heel verschillende richting bewegen. China is juist nadrukkelijk bezig om misschien zelfs wel veel meer regels op te stellen, omdat ze bijvoorbeeld constateren dat als je die regels niet hebt en iemand met een Tesla ergens tegenaan crasht, hij of zij dan levend verbrandt omdat de deuren niet opengaan, om maar een heel klein dingetje te noemen. En overigens is China de lachende derde als het gaat over het terugdringen van regels die in de praktijk, als het bijvoorbeeld gaat over de auto-industrie, vooral neerkomen op het nog veel complexer maken van regels, en ik hoop dat u daar ook nog een reflectie over heeft.

De voorzitter: Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Ja, met alle liefde. Het eerste punt, wat was dat? Nou was ik even weer ... O ja ...

De heer Sol (GroenLinks): Eén markt.

De heer Hanegraaff (CDA): Kijk, je hoeft het CDA niet te overtuigen dat Europese samenwerking gewoon cruciaal en essentieel is in deze tijd dat we als continent toch aan het wegzakken zijn. En ik denk alleen dat je met één verenigde stem en op één manier ervoor kan zorgen dat je weer relevant wordt in de wereld, dus daar zit denk ik weinig licht tussen. Het tweede punt is natuurlijk waar. Je ziet daar wel een verschuiving, maar het is wel een groot verschil waar je vandaan komt. Dus het verschil, laten we zeggen, hier begint Europa en hier begint China, ja, China doet wat meer aan regelgeving, maar dan ben je nog lang niet waar Europa nu is. Dus we moeten nou niet de situatie gaan schetsen alsof de regelgeving in China net zo sterk is als dat die in Europa op dit moment is, want dat is gewoon absoluut niet waar.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn en ik stel voor dat we even vijf minuten schorsen, want dan kunnen wij even de handen wassen en ons even voorbereiden op de beantwoording door GS.

[SCHORSING]

De voorzitter: Ik heropen de vergadering. En we zijn toegekomen aan de beantwoording van de eerste termijn door GS. En ik geef daarvoor het woord aan Gedeputeerde Satijn. En u heeft 38 minuten voor deze beantwoording, inclusief de appreciatie van de wensen en bedenkingen.

Gedeputeerde Satijn: Dank, voorzitter. En dank ook aan uw commissie voor de blik op het voorstel wat er ligt – wat natuurlijk heel erg varieert, van het doel van het fonds tot en met de inrichting van het fonds, en zelfs een stukje geopolitiek komt hier voorbij. Maar het fonds is natuurlijk wel bedoeld – en dat hebben uw Staten denk ik goed beoordeeld – om in ieder geval de positie van Limburg in alles wat er gebeurt in de open markt die er is, maar ook in onze internationale positie waar we hier liggen, waar we wel degelijk invloed ondervinden van alles wat er om ons heen gebeurt, en niet alleen op Europese schaal maar ook ver daarbuiten, voor de toekomst beter in te richten. En inderdaad – en mevrouw Smeets heeft daar ook terecht aan gerefereerd in haar bijdrage – altijd vanuit een positief-kritische blik vanuit de Staten, met moties en met aanwijzingen met elkaar, maar ook naar het College om te komen tot iets waarmee we in de toekomst goed met elkaar uit de voeten kunnen. En ik begrijp ook heel erg goed, als lid van het College, dat dat vragen oproept, kritische blikken vraagt. En ik denk ook dat mevrouw Berghorst dat in haar bijdrage heel stevig en goed heeft geduid. En dat voel ik ook zo. Dit doen we niet voor deze Statenperiode, maar dat doen we voor een heleboel Statenperiodes die achter ons komen. Dat hoor ik ook bij een aantal van uw andere collega's, voorzitter. Waarin we ons niet alleen verantwoordelijk voelen voor dit moment, maar vooral ook voor de generaties die na ons komen in ditzelfde mooie ambt wat we hier allemaal eervol met elkaar mogen vervullen, en dat we die in ieder geval niet verrassen zou ik bijna willen zeggen, met iets wat wij op enig moment besloten hebben en daarna in beton is gegoten. Dat is ook zeker niet de intentie van het College, maar daar ga ik zo meteen in mijn beantwoording ook nog op reageren, voorzitter. Ik stel dus voor dat ik langs de lijn van de bijdragen vanuit uw commissie ga antwoorden, te beginnen bij de VVD – daar bent u begonnen, bij de heer Nijskens. Die is feitelijk begonnen met een wens te uiten en dat ging over: mochten er andere deelnemers of investeerders toetreden tot het BFF, dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de Provincie deel te nemen. Wij snappen die wens heel goed, als College. We delen die ook als initiële inzet. Dus wat dat betreft vinden we dat een gerechtvaardigde wens. Het is nou niet gelijk de eerste optie waar we aan

denken op dit moment, met elkaar. Dus u formuleert die wens naar de toekomst toe. Die snap ik. U weet ook dat – en daar werd zojuist ook aan gerefereerd in het gesprek tussen de heer Hanegraaff en de heer Van Bijnen – er een nieuw kabinet zit. Ook dat nieuwe kabinet heeft plannen en die zijn ook bezig met een stevig agentschap in te richten voor disruptieve investeringen. Dus zij doen ook een stap voorwaarts als het gaat over een cruciale inzet op de economie van Nederland. En het zou best wel eens zo kunnen zijn dat daar ook allerlei initiatieven uit voortkomen die mogelijk hierop passen. Maar dat staat een beetje nog voor ons, dat hebben we nog niet helder hoe zich dat gaat ontwikkelen. Dus wij snappen die wens, daar kunnen we ook in die zin positief over zijn. Niet gelijk iets waar we nu over nadenken om dat te gaan effectueren. Maar mocht die mogelijkheid zich voordoen, dan kan dat zeker. En in het stuk staat ook dat, toen wij dit stuk gingen voorbereiden, we ook destijds met het ministerie van Economische Zaken, die toen de opdrachtgever was van het rapport-Wennink wat toen nog niet uit was, gesproken hebben om ervoor te zorgen dat we met elkaar de goede stappen nemen om dat hele systeem, dat hele landschap wat we hopelijk als Nederland met elkaar gaan inrichten, om dat zo goed mogelijk te doen. Dus dat lag ook in dat beeld voor ons helder.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, we hebben kort geleden ook een fonds volgens mij verlengd, waar via een subsidieregeling van het Rijk geld in is geland. Maar die subsidie was evengoed een soort van lening. Doelt u daarop? Want dat is wel ook iets wat in mijn wens tot uitdrukking komt als weer zo'n regeling komt, waarbij het Rijk wil aanhaken op dit fonds, dat wij dat ook terug kunnen geven aan het Rijk, van … Prima. Daar zat ik eigenlijk aan te denken.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, zo heb ik dat ook opgevat, dat is correct. Alleen, we weten nu ook dat het Rijk… Want dat was een lening van de RVO hè, dat is een bestaand agentschap al. Maar we weten ook dat het Rijk bezig is om rondom het economisch profiel van Nederland, en ook de concurrentiekracht van Nederland, nog een aantal initiatieven te ontwikkelen. Daar zal ook iets uit kunnen komen, via dat nieuwe agentschap. Alleen, dat weten we op dit moment nog niet. Dus dat moeten we afwachten. Is er al meer zekerheid of het LIOF de uitvoering mag gaan doen? Vorige week is daar ook over gesproken natuurlijk, in de informatiesessie. Dat is een lopende discussie met de landsadvocaat. Ik kan u wel zeggen, vandaag hebben we daar de laatste gesprekken over gevoerd. Ik zal daar later in de beantwoording, bij mevrouw Berghorst en mevrouw Smeets, nog even op terugkomen. De laatste analyse laat zien dat het in ieder geval onder bepaalde voorwaarden heel goed verdedigbaar is dat het LIOF het fondsbeheer kan gaan uitvoeren. Dus daar begint zich wel een heel positief beeld af te tekenen dat dat dus kan. Het cruciale erin is dat er nog niet heel veel van dit soort fondsen zijn. Dus als je het hebt over jurisprudentie, is dat even de zoektocht die we de afgelopen weken met elkaar hebben doorgemaakt, ook met de landsadvocaat. Dat resulteert er ook in dat het daar iets vager nu in het stuk staat omdat, dat was een momentopname van de gesprekken van dat moment. Maar ondertussen kan ik zeggen dat we daar veel meer zekerheid over hebben, dus dat het verdedigbaar is dat we dat laten uitvoeren door het LIOF. Dus dat is in ieder geval het antwoord op uw vraag. Ik kom dan uit bij de heer Van den Beucken: gefaseerde kapitaalinbreng, kunnen we na twee à drie jaar terugkijken om te evalueren en vooruit te kijken of het kapitaal doet wat het moet doen? Ja, dat kunt u natuurlijk zien in de rapportages die er zijn. Wat we wel

met elkaar moeten bezien, is – en dat is vorige week in de informatiesessie volgens mij goed uitgelegd: zo'n fonds heeft natuurlijk ook tijd nodig om uiteindelijk op gang te komen, om bepaalde rendementen te zien. Maar in principe kunt u via de rapportages volgen hoe die ontwikkeling van het fonds is. En dat zal in het begin wat langzamer zijn qua inzet en qua resultaten dan wat later in het fonds. Dus daar hebben we volgens mij vorige week uitstekend informatie over gekregen van het LIOF, die hier die presentatie verzorgd hebben. Hoe voorkomen we dat we in de knel komen wanneer deze doorgroeien? We voorkomen dit door goed portfoliomanagement. Dus het ging ook over de financiering van start-ups, scale-ups. Dat is een traject wat we heel belangrijk vinden, omdat we … En daar kom ik zo meteen ook nog even op terug. Er werd even gevraagd over de ecosystemen. U ziet, een deel van de initiatieven van het fonds is gekomen vanuit de goede inzet vanuit de Staten door diverse oproepen. Maar we hebben natuurlijk ook ons oor te luisteren gelegd bij de campussen, via werkbezoeken et cetera. En je ziet gewoon dat daar ook in die ecosystemen een heleboel gebeurt. En daar zie je op een gegeven moment ook dat er partijen zijn die daar gestart zijn, die daar iets doorgegroeid zijn, en dan op een gegeven moment wel vastlopen in de financiering van verdere doorgroei. Dus we zijn continu bezig om te bezien, ook vanuit de informatie die het LIOF zelf krijgt en de informatie die we van de campussen krijgen, want het is natuurlijk niet exclusief voor campussen, proberen we wel een goed beeld neer te leggen, over: bij welk type onderneming is wanneer die aanzet nodig om het fonds te gaan inzetten?

De voorzitter: Dat levert een vraag op van mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, als je dan zo'n portfolio voor je hebt en er zitten relatief veel projecten bij die scale-up hebben en die hoog in de kosten zitten, waardoor de kostendruk en de vraag naar geld toeneemt, kan dat op enig moment ook invloed hebben op start-ups? Dat we dat dan temporiseren, om dat zo maar eens te zeggen, om in ieder geval niet boven die jaarlijkse dotatie uit te stijgen.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Daar is juist het goede portfoliomanagement voor bedoeld, dus om dat heel goed met elkaar in de gaten te houden. Je ziet ook dat er niet één lijn op te trekken is, naar welk fonds je ook kijkt. Dat is vaak ook heel situationeel. Dus het ene jaar kan dat net even iets meer zijn of iets minder zijn dan de andere jaren. En daar komt dat goede portfoliomanagement weer bij kijken. En als je het hebt over: zetten we dan ook op de goede manier onze bedragen weg?, is dat feitelijk wat we met elkaar moeten bespreken als die rapportage op tafel komt te liggen. Maar ik snap uw vrees, dat: komen we dan ergens in de knel? Ik zou willen beweren: niet als je het hebt over goed portfoliomanagement. Stel, dat doet zich toch voor, dan hebben we dat met elkaar te bespreken. Stel dat het succesvol is – dus dat we in een bepaalde periode te veel aanvragen krijgen van partijen die zich melden tot het fonds, die wat betreft de investeringscommissie ook succesvol een bijdrage zouden kunnen vragen – dan is het wel zaak om te bekijken: betekent dat dat we moeten gaan afwijzen, of betekent dat dat we extra geld moeten gaan storten? Dat is een heel hypothetische situatie. Dat zou zich kunnen voordoen, maar dat is wel een uitzondering. Dat probeer je echt te voorkomen via portfoliomanagement. Doet zich die luxepositie voor, dan denk ik ook dat het zaak is om dat gesprek met elkaar te voeren. Dat betekent gewoon dat wij met een heel succesvol fonds bezig zijn, met elkaar. Dus primair is het de bedoeling dat dat niet kan. Of 'niet kan', dat zich dat niet gaat voordoen omdat je het portfoliomanagement zo hebt ingericht dat je alle

bedrijven en ondernemingen die je zou willen steunen met het fonds, goed kunt bedienen vanuit het beschikbare kapitaal.

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja, volgens mij heb ik ergens in het stuk gelezen dat we sowieso na vijf jaar evalueren. Volgens mij heeft dat betrekking op dit stuk. Vijf jaar, dus. Maar het kan dus ook zijn dat we eerder moeten evalueren, als de situatie zich daartoe… Maar dan moet ik uitgaan van het inzicht van het College en de medewerkers, natuurlijk. Ik zie een knikje – dat klopt dus, wat ik zeg.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat soort berichten zullen je dan bereiken, inderdaad via een voornemen van het College om met u het gesprek erover te voeren. Ja. Buiten de regulier afgesproken evaluatiecyclus zoals die in het stuk staat dus. Het is een uitzonderingssituatie. Stel dat die zich voordoet – sowieso het budgetrecht ligt bij deze Staten, daar besluit u over – dan komen we bij u op de lijn. Dus die periodieke strategische evaluaties, ook gelet op de beleidsambities, die kan ik zeker bevestigen dat het gaat plaatsvinden. En ik zal daar in mijn beantwoording bij mevrouw Berghorst ook wat specifieker over zijn hoe we ervoor zorgen dat de Staten zelf daar een vinger aan de pols houden, in ieder geval om die beleidsambities goed te verankeren. Want dat is in ieder geval ook een vraag die zij gesteld heeft, wat ook belangrijk was in de bijdrage van mevrouw Smeets, namelijk: hoe dicht zitten die Staten op dit fonds? U heeft ook gevraagd: wat wordt de gemiddelde maximale bijdrage per project? Hier wordt, en dat staat in het stuk ook, heel bewust gekozen voor een dynamisch model. Dat is ook feitelijk een les die we trekken uit de andere fondsen. Toen hadden we het allemaal wat meer vastgelegd. Er is wendbaarheid nodig bij een langjarig fonds, omdat de vraag en marktomstandigheden over de looptijd sterk kunnen veranderen. Dat heb ik u zojuist al gezegd. Het ene jaar zul je zien dat er meer uitvraag is dan andere jaren, ook weer onder invloed van al die elementen die hier ook vandaag aan de orde zijn geweest. Ook door geopolitiek kan het zomaar zijn dat bedrijven toch besluiten om zich meer te vestigen in Nederland, of juist niet. En dan zul je ook zien dat de vraag verandert. Dus dat is een dynamisch proces. En ook dit, zoals ik zojuist al zei, is een leermoment vanuit andere fondsen. De Einstein Telescope, als hier extra geld voor nodig is, kunnen we dit dan hier bespreken? Uiteraard. Sowieso bespreken we alles wat over geld gaat bij u, want u heeft het budgetrecht, zei ik zojuist al. Als er extra middelen nodig zijn, dan zal die vraag aan PS worden voorgelegd. Dit was meer ook gericht, in dit fonds, om aan te geven dat we, zeker nu ook al maar ook de komende jaren, ook zien dat er rondom die Einstein Telescope-technologie een heleboel ontwikkelingen gaan plaatsvinden. En dat we dat ook mede vanuit dit fonds zelf financieren. Als het gaat over de bijdrage en de realisatie van de Einstein Telescope zelf, zit dat niet in de scope van dit fonds. Het is echt gericht op de innovaties die rondom zo'n ontwikkeling ontstaan en kunnen gaan ontstaan. Dus daar moet u de Einstein Telescope positioneren, als het gaat over dit fonds. Dan had u ook een heel goede vraag over: maar hoe relateert dit fonds zich ten opzichte van de campussen? Daar zitten we natuurlijk als Provincie ook in een belangrijke mate in. De campussen zelf worden uiteraard niet aangestuurd door dit fonds, staan er ook los van. De hele financieringen rondom de campussen, in het Statenvoorstel wat een kleine drie jaar geleden door uw Staten zijn goedgekeurd, dat vervolmaakt zich vanzelf. Dit is echt gericht eigenlijk op dat voorbeeld wat ik zojuist ook noem, dat je rondom die

campussen op dit moment gelukkig ook ziet dat er een aantal heel toonaangevende bedrijven zitten. En ik hoop het heel erg met u, en de heer Hanegraaff zei dat ook terecht, uiteindelijk willen we gaan voor die Ferrari's, en we hebben ook gezien dat die Ferrari's er zijn, in onze regio, gelukkig. Denk aan de Mosa Meat, bijvoorbeeld. Bedrijven die toch binnen de maatschappelijke opgave die wij belangrijk hebben gevonden rondom de ontwikkeling van de campussen, en ook de opgave die we hun hebben meegegeven … Mevrouw Berghorst heeft volgens mij een klein jaar geleden een stuk financiering gerealiseerd voor bijvoorbeeld zorginnovatie, wat weer onderdeel is van de campus in Heerlen. Zo zorgen we ervoor dat binnen die campusstructuur die we met elkaar gevormd hebben, binnen alle initiatieven die er lopen allerlei interessante bedrijven gaan ontstaan die mogelijk die Ferrari zouden kunnen zijn. Dus dat is die rol van de campussen, en waar het fonds uiteindelijk een rol kan gaan spelen om ervoor te zorgen dat we die verder doortrekken. Dat zien we ook al. Want ik zei al zojuist bij een eerdere beantwoording, en dat heb ik aan den lijve ondervonden, als je gesprekken voert op de campussen met een aantal bedrijven, hoor je ook tegen welke problemen ze aanlopen. En er was bijvoorbeeld één bedrijf – ik kan het hier niet noemen denk ik, in verband met de vertrouwelijkheid van de casuïstiek zelf – die zijn enorm goed op gang geholpen door de campus in Sittard-Geleen. Enorm gegroeid, maar uiteindelijk moesten ze gaan voor een certificering in het buitenland. Wat een enorme kapitaalsinvestering vroeg, want dat gaat over veel geld om door allerlei testen en toetsen heen te komen om toegelaten te worden in andere landen. Dat is een verschrikkelijk uitgebreid proces. Maar als je dan ziet wat de kapitaalsvraag op dat moment is, was er ook op dat moment geen enkel fonds binnen ons instrumentarium wat dat kon opbrengen, die daar een rol in kon spelen. Dan heeft zo'n bedrijf maar een aantal keuzes die ze kunnen maken. Een van die keuzes zou kunnen zijn, bijvoorbeeld – en daarom is het ook belangrijk dat we één fonds hebben om dat te kunnen doen – naar een andere regio te gaan waar wél die kapitaalstromen beschikbaar zijn. En dat kan een regio in Nederland zijn, maar dat kan ook een regio buiten Nederland zijn. Dat zijn van die problemen waar die bedrijven tegenaan lopen, terwijl we ze eigenlijk in de aanloop perfect geaccommodeerd hebben door ze een omgeving te bieden rondom een campus, waar ze goed uit de voeten kunnen, waar de juiste specialisten werken, waar de juiste bedrijven zitten, waar ze de juiste ervaring kunnen opdoen, waar de juiste opleidingsinstituten in de buurt zitten. Alleen, voor die volgende stap, die ze juist kan brengen tot die Ferrari – ik gebruik even de analogie van de heer Hanegraaff; ik heb geen Ferrari, ik ben er ook geen fan van, maar ik gebruik even de analogie van de heer Hanegraaff – dat is wat we met elkaar proberen hier te organiseren ook. En natuurlijk binnen de randvoorwaarden die we met elkaar hebben. En een deel van het beleid, waar u om vroeg, zit daar ook al in. Want het beleid wordt ook vertaald in die campussen. Helder. Kunnen we zeker nog aanscherpen – daar kom ik zo meteen op terug. Maar dat is wat je eigenlijk wil als economische regio, dat is dat je ziet dat je investeert in de goede omgeving. Dat noemen we ook wel investeringsklimaat. Maar ook de goede opleidingen, ook de goede arbeidsmarkt. En dan ziet dat dit soort initiatieven ook in jouw regio kunnen blijven, omdat de financiering ook beschikbaar is. En ik kan u vertellen, ik heb met meerdere bedrijven gesprekken gevoerd, die toch overwogen of overwegen naar andere regio's te gaan omdat daar net even dat ene fonds of net even die andere kapitaalinjectiemogelijkheid is dan dat wij die kunnen bieden. En dat is echt doodzonde, als dat soort bedrijven je regio zouden verlaten om die reden.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, in hoeverre zit er dan voldoende flexibiliteit in het fonds? En wat is dan het risico als wij als PS juist gaan beknibbelen aan die flexibiliteit? Want voor hetzelfde geld slopen we nou net die flexibiliteit waarvan u nu het belang benoemt, uit de mogelijkheden van het fonds.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ik probeer u goed te beluisteren en ik probeer het te vertalen naar de vraag die ik hier gehoord heb ook in deze Staten. Kijk, ik vind het enorm goed dat deze Staten zeggen: we gaan een fonds oprichten wat een langjarig perspectief heeft, wat betekent dat u dit belangrijk vindt in de afweging die u nu maakt, dit jaar maakt om dit fonds in het leven te roepen, dat u daarmee ook toekomstige generaties niet wilt confronteren met een fait accompli. Dat snap ik vanuit politiek perspectief honderd procent. Dus daar moeten we het met elkaar over hebben. Dat betekent ook dat het beleid zoals dat hier door u is vastgesteld en ook de komende jaren, zeer waarschijnlijk beleid zal zijn waaruit je kunt concluderen dat dat op dat moment het juiste beleid is voor deze Provincie. Daar zit natuurlijk een electoraal aspect aan, maar als we het gewoon doorkijken qua economie denk ik dat we hier met z'n allen kunnen samenvatten waar die economie aan zou moeten of kunnen voldoen. Die flexibiliteit an sich, daar gaan we niet aan beknibbelen. Maar ik vind wel dat de Staten, die uiteindelijk ook het fonds in leven brengen maar ook uiteindelijk daartoe gelden doteren, dat die wel kunnen bepalen: binnen welke context gaan we dat geld investeren. Dan heb je het bijvoorbeeld over die innovatie, dan heb je het over die sectoren, zonder dat je daar in die flexibiliteit … Want die flexibiliteit zit gewoon in het fonds, dus dat je op meerdere punten kunt investeren – of het een scale-up is, of een doorgroei van een scale-up of een start-up is. Die flexibiliteit heb ik niet gehoord dat daar de Staten op willen ingrijpen. Ik heb vooral gehoord in deze Staten of in deze commissie, dat ze zeggen: oké, wij zien het belang van het fonds – dat heb ik de meerderheid horen zeggen – maar we willen wel goed grip houden op datgene wat we met elkaar aan het doen zijn. We willen naar onze achterban kunnen uitleggen waarom we dit doen en we willen ook onze opvolgers in dit eervolle ambt niet voor de voeten lopen door allerlei dingen vast te leggen waar we over tien jaar mogelijk een probleem zouden kunnen zien.

De voorzitter: Een vervolgvraag van mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, ik had eigenlijk begrepen én uit de informatiesessie vorige week, maar ook uit wat in het stuk staat, dat: die mogelijkheid zit er gewoon in. Het fonds kan niet buiten de kaders van PS handelen. En bij een toekomstige generatie zal dat niet anders zijn. Zij kunnen de kaders bijstellen naar wat op dat moment het meest wenselijk is. Vandaar ook dat ik die vraag stel, en misschien ook naar de collega's rondom mij heen, van: hoe kijkt u nou tegen die flexibiliteit aan, die juist uit dit fonds spreekt en die juist zo hard nodig is? Want daar maak ik me dan wel zorgen om, dat als wij dát te zeer gaan inkaderen, dat dan het fonds nog de plank mis kan slaan.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ik snap uw opmerking heel goed. Ik vind dit een wijze commissie, dus ik ga ervan uit dat we dat niet met elkaar beogen. Maar dat ze wel heel duidelijk aan de voorkant, en ik snap dat, mee willen kijken op: hoe gaan we deze investeringen nou precies in onze Provincie met elkaar doen, zonder dat ze in die flexibiliteit willen komen. Dus u heeft helemaal gelijk: het staat ook in het stuk, en dat

heeft iedereen ook gelezen, dat: we blijven altijd binnen de beleidskaders, de beleidsdoelen zoals die zijn vastgesteld. Alleen, je wilt ook bijvoorbeeld – en ik kom daar straks even op terug, op de opmerking van mevrouw Berghorst – ook als er nieuwe Staten komen over twee jaar of over zes jaar, en die hebben dat voorliggen, dat ze wel kunnen zeggen: oké, de beleidskaders gelden, maar nogmaals, we willen ook even meekijken op de inhoud van bijvoorbeeld een investeringsreglement. Dat vind ik een faire vraag, dat vind ik een faire vraag. Dus daar kom ik straks ook even op terug, bij mevrouw Berghorst. Zonder dat we daar afbreuk doen aan uw opmerking dat je zegt: de beleidskaders of de beleidsdoelen blijven gewoon recht overeind en die bewegen mee in het fonds.

De voorzitter: Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, ik wil daar wel even op inhaken en even duiden hoe ik het heel concreet bedoel. Ik vind wel, en dat gaat niet ten koste van flexibiliteit in de breedste zin, maar wel dat je aan de voorkant wel een scope met elkaar moet afspreken, want anders weet je niet waar je aan begint. En dat daar ook exclusiecriteria aan moeten zitten. En dat moet naderhand, dat moet geen beletsel zijn om die scope eventueel uit te breiden. Maar dan doe je dat wel heel doordacht in overleg met de PS. En het kan best zo zijn dat dat in het stuk zo staat en het zo al bedoeld is. Ik heb het er niet zo uit gelezen. Dus vandaar dat ik het wil specificeren.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat is meer een toelichting dan een vraag, maar ik wil er wel op reageren, in alle fairness zoals we hier bij elkaar zitten. Dat is denk ik ook precies wat mevrouw Berghorst bedoelde en daar kom ik in mijn antwoord bij haar ook op terug. Want ik snap die opmerking heel goed. Dat is eigenlijk de verdieping die wij als College nog willen aanbrengen op datgene wat voorligt. Dus dat is een terechte opmerking. Ik kom daar zo meteen nog even op terug.

De voorzitter: Dan mag u door.

Gedeputeerde Satijn: Hoeveel minuten heb ik nog?

De voorzitter: 25.

Gedeputeerde Satijn: O, dat gaan we redden. Volgens mij heb ik dan bijna alle vragen van de heer Van den Beucken beantwoord. Klopt dat, wat hem betreft?

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Ja volgens mij, complimenten daarvoor, u heeft niks gemist.

Gedeputeerde Satijn: Fijn. Dan kom ik bij de heer Roso uit, die had ook de vraag over inbesteden. Nou goed, die vraag is feitelijk al beantwoord. En ik snap uw zorg. Het is ook niet de kant die wij op zouden willen. Dus die les hebben we ook geleerd.

De voorzitter: Toch een vraag van mijnheer Roso.

De heer Roso (JA21): Ja, met het risico dat het natuurlijk een ‘wat als’-vraag is. Maar als de inbesteding niet lukt, hoe gaan we er hier nu dan mee om?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: In de volstrekt theoretische situatie dat de inbesteding niet lukt, dan moeten we bij u terugkomen, want dan hebben we niemand die het fonds kan uitvoeren. Dan kom ik bij de heer Van Bijnen uit, met een gloedvol betoog over een aantal zaken die te maken hebben met vormgeving en inrichting. Volgens mij hebben we bij de agendacommissie al met elkaar gesproken over een aantal zaken daarover. Dus ik beschouw die maar als uitgesproken. U heeft daar ook een gesprek over gehad met de heer Hanegraaff, waarin u zegt: blijf als College ook goed Den Haag opzoeken en zorg ervoor dat we de goede dingen met elkaar aan het doen zijn voor Nederland. Uiteraard. U bent bekend, denk ik, met onze inzet op strategische proposities, die natuurlijk heel erg vanuit Limburg gericht zijn, en al van een aantal jaren teruggaan, dat die natuurlijk geënt zijn op de beleidskaders zoals we die met elkaar hier hebben vastgesteld in 2024. Ja, wij blijven erop inzetten. U heeft inderdaad in uw gesprek ook met de heer Hanegraaff gezien dat de oplossing niet alleen in Den Haag te vinden is, zou ik bijna willen zeggen, maar dat we met elkaar moeten zorgen dat we de goede dingen doen. En dat doen we op dit moment ook, hoor. Als we het bijvoorbeeld hebben over een deel van uw betoog, over de industrie in Limburg, waar we ook op verzoek van uw Staten, op initiatief van mevrouw Smeets, bezig zijn om Chemelot te redden, althans zo was de titel van de motie, dan zie je dat dat niet alleen een Limburgse opgave is. Dat is een Nederlandse opgave en dat is ook een Europese opgave. Dus langs al die tafels zijn we op dit moment druk in de weer om die fundering …, waarvan u zegt: die is … ja, u gebruikt daar uw eigen woorden voor, maar die is niet stevig genoeg. Daar zijn we het mee eens. En we zijn nu wel bezig om met elkaar, dus hier in dit huis, het huis in Den Haag en het huis in Brussel, ervoor te zorgen dat we zo snel mogelijk die positie van die Nederlandse industrie verbeteren. Ik kan u ook zeggen – en dat zeg ik niet om de sfeer om 21.00 uur te bederven – dat is nog best wel een hele hijs om dat met elkaar op een goede manier te gaan doen. Want dan zie je ook wel dat we als Europa en als Nederland, en ook als Limburg, best wel wat averij hebben opgelopen. Dus ik ben het helemaal eens met de conclusies van de heer Hanegraaff, dat we echt werk aan de winkel hebben met elkaar en dat dat niet zomaar een gelopen race is. Dat wil ik hier ook zeggen. Dus dat betekent echt dat we elkaar stevig moeten vasthouden, ook naar de toekomst toe, om datgene te doen wat de Limburgse economie, maar dus ook Nederland en Europa, nodig heeft.

De voorzitter: Mijn heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja dank u wel, voorzitter. Inderdaad goed om te horen dat u ook de problemen erkent die er liggen, die wij ook benoemen. Net ook nog een mooi gesprek gehad met de heer Hanegraaff buiten, tijdens het genot van een sigaretje. Wat eigenlijk het punt is, ik heb niet per se een vraag maar ik wil ook nog even doorgeven dat ik mijn wens die ik had gemaild, die heb ik in de eerste termijn niet vermeld, maar dat is eigenlijk de grote samenvatting van mijn hele betoog in de eerste termijn, dat is dat inderdaad, ik noem het een rotte fundering, u noemt hem misschien een beetje

zwakjes, die moet hersteld worden. En eigenlijk geven we alleen maar aan … Ik wil die wens nu toch nog even benoemen zodat u daar ook nog op kunt reageren. Dus de vraag is of u op mijn wens wilt reageren, zo meteen: geen BFF-fonds van € 100 miljoen oprichten, totdat landelijk een beter vestigingsklimaat gecreëerd wordt voor bedrijven wat betreft wet- en regelgeving. Dat is eigenlijk de samenvatting van mijn eerste betoog, die ik ook oproep, of u daar nog op wilt reageren. Dat is één. En het tweede, waar ik dan toch de rest van de commissie hier voor wil waarschuwen, en ook via u want u benoemt net in uw beantwoording Mosa Meat. U geeft een voorbeeld als Mosa Meat, dat we daar zo gelukkig mee mogen zijn. Alleen, ik wil toch de commissie even vertellen, en ook aan u vragen of u daarop kunt reflecteren, dat Mosa Meat, daar is € 100 miljoen in geïnvesteerd, dat is een grootte van de volledige waarde van dit fonds, om even te benoemen. Dat men vervolgens € 70 miljoen verlies heeft. Maastricht was wel de eerste, en dat is top, maar dat wereldwijd de productie op kweekvlees is stopgezet. De bedrijven, Amerika heeft € 300 miljoen geïnvesteerd. En als we het dan hebben over die Ferrari van de heer Hanegraaff, is Mosa Meat meer een Fiat Panda met een lekke koppakking. Dus ik hoop niet dat u met dit fonds, en we kunnen er lacherig over doen, maar ik wil echt u allemaal aankijken nu, vandaag de dag, en dat we hier niet over vijftien jaar zitten met die lekke koppakking, en dan kunnen wij weer zeggen: we hebben het jullie verteld. Dus reflecteer daar ook even op.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Met alle plezier. Ik begin eerst bij uw wens dan, want die heeft u inderdaad ingediend. En daarin zegt u: laten we afhankelijk zijn, of laten we afwachten dat er landelijk een beter vestigingsklimaat wordt gecreëerd. Dat vind ik een vrij afhankelijke houding die we dan als Limburgs bestuur, ik zeg het maar even in algemene zin, aanhangen. Volgens mij is dat iets wat wij nooit zo heel erg gedaan hebben als Limburg. Dat past ons misschien ook niet helemaal, om ons helemaal afhankelijk van Den Haag op te stellen. Tenminste, ik lees en hoor dat wel eens in mijn omgeving. En ik denk dat we dat hier niet moeten doen. We zien ook dat we juist door een andere houding aan te nemen … Dat doen we ook bij de proposities. Die acht strategische proposities van het huidige College en deze Staten, is: wij gaan met een aanbod naar Den Haag toe, in plaats van met een vraag. We zien gewoon dat, hoe kwalijk je het ook zou kunnen vinden dat dat allemaal niet genoeg tempo heeft … Want wat dat betreft kunnen we elkaar een hand geven hier, met z'n allen. Als we de problemen rondom Chemelot gisteren hadden opgelost met elkaar, hadden we het graag gedaan. Alleen, dat is natuurlijk allemaal net even wat complexer. En omdat het ook heel erg veel complexer is, is mijn beeld ook wel dat we niet in een soort van afhankelijkheidsstandje moeten gaan staan als Limburgs bestuur, om maar even te wachten tot het allemaal in Den Haag opgelost is, terwijl we allemaal hier met elkaar weten … En u weet dat ondertussen ook, want u heeft een heel goed gesprek gehad onder het genot van een sigaretje, met de heer Hanegraaff buiten. Zo simpel is het natuurlijk allemaal niet. En wij zitten hier wel bij elkaar, en dat proef ik hier ook, om met elkaar de goede afweging te maken naar die toekomst toe, ook voor deze bedrijven. En ik begin bij Mosa Meat; en natuurlijk ben ik bekend met … [6:57:50]. Maar het gaat mij ook om: waar is dat begonnen? Kijk, hier ligt nergens een garantie, onder welk fonds dan ook, onder welk beleidskader dan ook, onder welke motie dan ook. Mevrouw Smeets is echt niet met de motie Red Chemelot gekomen om zeker te weten dat wij het met elkaar gingen oplossen. Ik hoor van wel. Ik hoor straks graag hoe ze dat ziet, maar ik vrees dat er nog wat wensen mijn kant op komen, mogelijk ook bedenkingen. Nee, maar zo simpel is het allemaal niet om dat hier maar in een frame weg te zetten, dat het dan zomaar gaat lopen. We zijn hier bezig met elkaar – en daar roep ik u toch toe op mijnheer Van Bijnen – we zitten hier

echt bij elkaar om die Limburgse economie van de toekomst vorm te geven. En u kunt er van alles van vinden en u kunt met allerlei voorbeelden komen waar het mis is gegaan – daar kan ik er ook wel drie of vier van opnoemen, bij wijze van spreken – maar toch kun je soms elkaar in de ogen kijken en zeggen: we hebben het wel met elkaar geprobeerd. En we hebben wel gezien dat het misschien ergens is misgegaan, maar dat er ook heel veel positieve dingen naast zijn gekomen. Als je gaat kijken bijvoorbeeld wat er nu in Limburg gebeurt, voorzitter – ik maak even mijn antwoord af, als dat mag van u – rondom een kandidatuur van de Einstein Telescope, waar wij ook als Limburgs bestuur een forse bijdrage aan leveren, ook financieel dankzij u, maar als je ziet hoeveel partijen nu naar Limburg aan het kijken zijn om zich hier te vestigen, om met de onderwijspartijen hier, met de universiteiten, met de campussen, bezig zijn om allerlei ontwikkelingen die relevant zijn voor die Einstein Telescope hier in Limburg en in de directe omgeving – … [6:59:22] op die zachte grens van het fonds, zoals het hier staat – met elkaar te gaan realiseren, is fenomenaal. Daarmee hebben we die Einstein Telescope nog niet binnen. Want die garantie kunnen we ook niet met elkaar zien. Maar we kunnen al wel met elkaar zien: we zijn wel een weg ingeslagen met elkaar, waarin we zeggen: dat einddoel, dat zouden we heel graag met elkaar bereiken, en dat zou Mosa Meat denk ik ook willen, alleen als ik zie wat we in de tussentijd met elkaar bereikt hebben door dat met elkaar uit te spreken en ook te ambiëren, te ambiëren … Een ambitie vanuit dit huis zegt veel, kan ik u vertellen, ook in het bedrijfsleven, ook bij de onderwijspartijen, ook bij de samenleving.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen heeft een vervolgvraag.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, zeker. Dit horende vanuit de Gedeputeerde: zeker zit er een kern van waarheid in en de Einstein Telescope deze kant op halen, daar kunnen we ook niks negatiefs over zeggen. Ik had alleen het voorbeeld over, u noemt Mosa Meat. Ik wil wel gewoon even ook aangeven dat dat er allemaal niet zo rooskleurig uitziet en dat er nog geen hamburger op de markt is afgezet. Dus dat het ook gewoon risico's met zich meebrengt. En ik zeg niet dat we niks moeten doen, alleen denk ik juist, en dan moet ik toch weer terug naar het verhaal van de heer Hanegraaff, wat ik heel interessant vond wat hij zei – hij heeft er ook heel veel verstand van: dat op het moment dat men nu wakker is aan het worden Europees gezien, en dat we afhankelijk zijn van Europese wetgeving hier landelijk, dat is gewoon het geval, hebben wij zoiets van: we kunnen nu wel heel snel paniekvoetbal gaan uitvoeren en denken 'we zetten weer een fonds op', maar als je straks nieuwe wet- en regelgeving erdoor hebt, wat allemaal gevolgen heeft voor de economie, dat je dan eens goed moet gaan bekijken – en dan moet ik het toch echt eens zijn met de heer Hanegraaff – dat je die Ferrari's inderdaad die financiële boost gaat geven, maar dat weet je pas op het moment dat de nieuwe wet- en regelgeving er is. Want die is er nog niet. Er zijn wetten aangenomen, die komen nog onze kant op. En dan kun je ook zien welke richting je op wilt gaan met je economie. En als je nu al in de paniekvoetbal maar dingen gaat doen en weer inzet op de volgende Mosa Meat die vervolgens verliesgevend is, ondanks dat het een heel mooie ontwikkeling is op innovatiegebied, glij je ermee uit en heb je niet uiteindelijk je doel daarmee bereikt. En is het echt geen Ferrari geworden. En die moeten we inderdaad hebben.

De voorzitter: En uw vraag is?

De heer Van Bijnen (PVV): Bent u dat met mij eens?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Nee. Ik ga door naar de Partij van de Arbeid, voorzitter.

De voorzitter: Ja inderdaad, u gaat door naar de Partij van de Arbeid. Maar dat is omdat er een vraag is van mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, want tien minuten geleden hoorde ik de Gedeputeerde zeggen: Limburg heeft averij opgelopen als het gaat om het vestigingsklimaat. En nou hebben we de afgelopen anderhalf jaar een Limburgse minister van Economische Zaken gehad. Kan het College ons meenemen in: als je het nou hebt over 'Limburg heeft averij opgelopen, als het gaat om het vestigingsklimaat', wat is nou de bijdrage geweest van het afgelopen kabinet, als het gaat om het verbeteren van dat vestigingsklimaat? Want we kunnen hier met elkaar een heel grote ideologische discussie gaan voeren over regelgeving, Europa, et cetera, et cetera, maar op het moment dat je een minister hebt uit Limburg in Den Haag die, ik mag hopen met ons in gesprek gaat over: hoe verbeteren we dat Limburgse vestigingsklimaat, dan helpt dat enorm. En ik heb de indruk dat dat niet echt gebeurd is. En ik zou daar graag een reflectie van u op hebben.

Gedeputeerde Satijn: Ja voorzitter, dan moet het College punten gaan geven aan een kabinet. Dat vind ik altijd een wat onzalige positie om in te zitten. Dat ga ik ook niet doen. Wat ik wel kan zeggen is dat wij altijd op een heel gastvrije manier zijn ontvangen in Den Haag. Dat doen we nog steeds trouwens. En dat die acht proposities die wij voeren daar heel belangrijk in zijn. Als we kijken naar de defensiepropositie – ik noem er maar eentje die ook economische raakvlakken heeft, heeft ook veiligheidsaspecten in zich – dan is die enorm goed ontvangen en hebben we daar heel veel mee bereikt in een relatief korte tijd. Als we kijken naar het ministerie van OCW – u had een ander ministerie in uw bijdrage, daar kom ik zo meteen even op terug – is daar natuurlijk een heel belangrijke positie, toen maar nu ook, voor die Einstein Telescope. En onze positie, ook academisch, rondom die Einstein Telescope wordt daar heel nadrukkelijk omarmd ook. Daar gaan de deuren voor ons open. En ook bij het ministerie van Economische Zaken, als ik heel eerlijk mag zijn. Dat kende toen – dat is een beetje complex voor nu – natuurlijk een aantal kamers. Het ministerie van KGG – daar zat overigens een niet-Limburgse bewindspersoon – gingen de deuren open, maar ook bij de Limburgse vertegenwoordiger die er toen zat gingen de deuren open. Alleen, wat je ziet in dat kabinet, maar wat je ook zag in Europa, is dat in mijn ogen – en daarom zeg ik: we hebben wel degelijk averij opgelopen met elkaar – de concurrentiepositie van Nederland ernstig verzwakt is, de afgelopen jaren. En dat ligt aan een heleboel zaken. Ik denk dat de heer Van Bijnen en de heer Hanegraaff dat ook met elkaar hebben uitgewisseld. Dat gaat niet alleen over wet- en regelgeving rondom industrie, maar dat gaat ook over fiscaliteit, bijvoorbeeld – dat is ook een van de belangrijke punten. Dat gaat ook over inkomenszekerheden, het gaat over bepaalde wetten die je al dan niet van plan bent om aan te nemen dan wel af te schaffen, die daar een rol in hebben. Maar ook bijvoorbeeld de politieke stabiliteit heeft daar een rol in. Ook als we met partijen spreken, is men van oudsher … Kijk maar naar Nederland toe, dat is een land van stabiele politiek. En ja, dat beeld moeten we nu met elkaar gaan herstellen. En dat is ook precies waarom ik zeg: ik denk dat overheden, en daar bedoel ik ook onze overheid mee zoals wij hier met elkaar zitten, als wij in staat zijn om, met alle verschillen van inzicht die we hebben vanuit ideologie en alle kritische houdingen die we met elkaar ook hebben op allerlei voorstellen, waardoor in mijn ogen die voorstellen alleen maar beter worden, dus hoe

kritischer hoe beter bij wijze van spreken, en we de stappen verder kunnen zetten. Maar een vorm van stabiele regering, ook in dit huis, ook in Den Haag en ook in Europa, helpt enorm bij de waardering van inwoners zelf, onze eigen inwoners, maar ook van partijen die hier al gevestigd zijn, waar we ook mee spreken. Want vergis u niet, het gaat niet alleen om nieuwe partijen, het gaat ook om bestaande partijen die nieuwe initiatieven gaan ontwikkelen. Dat is gewoon enorm belangrijk. Dat merken wij ook de afgelopen weken in de gesprekken die wij voeren, ook onder financiering, wat hier ook heeft voorgelegen. Want die gesprekken blijven lopen, er blijven zich ook partijen melden. We zien gewoon dat men het enorm op prijs stelt, dat bijvoorbeeld dit huis heel stabiel is. En op een heel goede manier met elkaar ook bezig is om die Limburgse economie … Maar het geldt ook voor andere beleidsterreinen hoor, ik wil het niet helemaal exclusief maken voor de economie. Daar zitten we hier vandaag toevallig wel voor. Dat wordt enorm gewaardeerd. Dus stabiliteit, voortvarendheid, het nemen van besluiten – want dat is feitelijk waar u op doelt – is gewoon belangrijk. En als je heel lange tijd geen besluiten neemt, om welke reden dan ook, dat is gewoon niet goed voor het mandaat waar je voor zit.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens heeft ook een vraag voor u.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dat was even terugkomend op uw verhaal over de Einstein Telescope. En ik weet niet of het later in de beantwoording nog terugkomt over de vragen die gesteld zijn over investeren in het ecosysteem. Net een keer met koffie halen heb ik nog even ook met de heer Van Bijnen gesproken over de vlucht van bedrijven naar het buitenland, omdat die een stabiel fundament waarderen. In hoeverre kan die investering in zo’n ecosysteem, met name die bedrijven die bezig zijn met de techniek van de Einstein Telescope, overtuigd worden of overgehaald worden om ook daadwerkelijk hier te blijven? Nog los van waar het instrument gebouwd wordt. Is daar zicht op? Is daar al iets over te zeggen?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: We zitten nog een beetje in het beginstadium daarvan, maar je ziet wel steeds meer bedrijven zich hier niet alleen vestigen maar ook interesse hebben om mee te doen. Dus niet ieder bedrijf wat meedoet in de Einstein technologie gaat hier een bedrijf oprichten. Dat kan net zo goed een Belgisch bedrijf zijn, of een bedrijf uit Groot-Brittannië of een Duits bedrijf. Je ziet wel steeds meer concentratie van bedrijven die zich bezighouden met die nieuwe technologie, omdat ze zien dat we natuurlijk heel dicht tegen dat moment aan zitten dat we dat bidboek uiteindelijk gaan indienen, wat ergens eind dit jaar gepland is. En dat het dus ook menens is, met alles wat er om ons heen gebeurt. En wat je ook ziet is dat een consistente lijn, zoals die ook in deze Staten wordt gehanteerd, rondom dit soort ambities die we met elkaar hebben vastgesteld ooit, en nog steeds doen, geeft enorm veel rust aan die partijen, dat ze zeggen: daar zit een overheid die hier gewoon achter staat. En dat levert je misschien niet direct een vestiging van een bedrijf hier op, maar wel dat een bedrijf geïnteresseerd is om hier deel te nemen aan projecten. Dat brengt het wel met zich mee. En die komen van heinde en van verre, zou ik bijna willen zeggen. Dat is echt een globale aangelegenheid. En dat heeft echt een aanzuigende werking, omdat hier een bestuur zit – en daar bedoel ik u mee – die heel consistent en duidelijk is in de prioriteiten die ze stellen. Dat geeft ook rust. Dat is ook wat mevrouw Berghorst bedoelt: hier wordt gewoon rust uitgestraald en consistentie. Enorm belangrijk.

De voorzitter: Een vervolgvraag van mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, en in hoeverre hebben wij zicht hoe dat op dit moment zich ontwikkelt in Italië of in een van die bondslanden? Zie je daar ook een dergelijke ontwikkeling? Hebben we daar überhaupt zicht op? En kunnen we daar iets van leren?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, wij gaan ons heel erg richten op de Einstein Telescope, denk ik. En onze positie daarin is een heel interessant onderwerp. Kijk je ziet natuurlijk, vanuit wetenschappelijk perspectief zijn er geen voorkeuren. Wetenschappers zijn wetenschappers, zeg ik dan maar even. Vanuit een natuurkundig onderzoeksveld wat zich bezighoudt met zwaartekrachtsgolven vindt men het gewoon heel goed dat er een nieuwe generatie onderzoeksinstrumenten wordt ontwikkeld. En dat kent vele varianten. We hebben gezien dat Sardinië, daar heeft u het over, zich mogelijk gaat mede kandideren met Saksen. We weten nog niet helemaal zeker hoe dat kalibreert met elkaar, of dat echt een samenwerking is of dat dat wat meer ook op nationale politiek gericht is. Maar daar vinden ontwikkelingen plaats. En de Italianen zijn daar heel serieus in, laat ik dat heel duidelijk stellen hier. Dus die moeten we zeker niet onderschatten. Ze hebben ook de sterkste gemeenschap – onderzoeksgemeenschap, wetenschappelijke gemeenschap – als het aankomt op zwaartekrachtgolven. Maar je ziet natuurlijk in deze hoek, in onze ontwikkeling, een veel grotere concentratie van partijen die meedoen. Dus de Italianen doen het als Italianen, mogelijk met de Duitsers. En wij doen het hier eigenlijk met heel veel partijen, maar in ieder geval heel veel Duitse partijen en Belgische partijen ook. Dus omdat die landen of die deelstaten dat ook ondersteunen, zie je ook vanuit die bedrijfshoeken heel veel interesse om mee te doen. En dat concentreert zich dan wel rondom de geografische locaties waar dan de mogelijke ontwikkeling kan komen. Dus dat zie je wel. Daar doen de Italianen niet onder voor ons. Sowieso niet. Maar dat is best een stevige concurrentie die we daar, in ieder geval met de Italianen hebben.

De voorzitter: Dank u wel. Ik wil uw commissie toch even wijzen op het Statenvoorstel wat voorligt. Want als we menen dat we dit soort discussies moeten voeren, hoogover, dan moet er misschien een andere overweging gemaakt worden in deze commissie. Mijnheer Hanegraaff had ook nog een vraag.

De heer Hanegraaff (CDA): Dat gezegd hebbende zal ik mij dan terugtrekken van deze vraag.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we door met de beantwoording door de Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, ik was bij mevrouw Berghorst, die terecht vraagt om Statenvoorstellen in begrijpelijke taal te publiceren. Ja, dat nemen we heel serieus; we nemen dat nog een keer mee. Ik noem dat toch wel ook heel technische Statenvoorstellen. Maar ik snap uw punt heel goed. Dat proberen we overigens ook in de beantwoording vandaag te doen, waar ik altijd wijs op begrijpelijke taal, niet te financieel-technisch. Want we doen het met elkaar, er zitten mensen mee te kijken. We moeten ervoor zorgen dat we het op een goede manier met elkaar uitleggen. Dus ik neem dat nog een keer mee. Dank voor de herinnering. U zei ook: waar gaan we dat fonds nu precies voor gebruiken? … [7:12:13] richting en sturing welke economische ontwikkelingen we wel en niet willen ondersteunen. Ik heb hier een heel lang antwoord staan, waarvan ik kan concluderen dat we bij hetzelfde punt uitkomen. Dat is feitelijk ook

wat ik al eerder aangaf en ook in antwoord op de heer Nijskens: volgens mij zijn de beleidskaders leidend. Maar die zijn ook heel breed. Wat ik heel goed zou vinden en ik bespeur ook bij uw commissie dat er best wel animo voor is om daar even een slag dieper met elkaar te gaan. En dat vind ik ook belangrijk, zeker aan de start van een nieuw fonds. Ik zou willen voorstellen om een werksessie te gaan organiseren met vertegenwoordigers uit uw Statencommissie, om dit wat verder met elkaar uit te diepen. En het echt met elkaar te gaan hebben over: hoe gaan we die investeringen doen? Welke investeringen gaan we doen? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat als wij straks op enig moment hier ja tegen zeggen dat we ook, los van die beleidskaders die al vastgesteld zijn, nog even een laag dieper kunnen gaan over die onderwerpen die belangrijk zijn voor de Staten in de definitieve afweging om te komen of men dit fonds een goed idee vindt. Dus we gaan met elkaar nog even een slag dieper en we gaan met elkaar afwegen: zijn er nog bepaalde zaken die we willen aanscherpen? Bijvoorbeeld, wat zou je extra willen aanjagen nog in deze beleidsperiode, stel het fonds zou er gaan komen? En ik zou ook willen zeggen voorzitter, volgens mij moeten we dat dan ook naar aanleiding van die werksessie die we met elkaar hebben in het Statenvoorstel sowieso dan gaan verwerken. Dus dat is ook niet iets wat we dan maar doen, maar dat we er ook een serieuze consequentie aan hangen met elkaar. Maar dat we dat ook niet eenmalig doen, maar in ieder geval iedere Statenperiode. Ik sla een beetje aan op de opmerking die u en mevrouw Smeets ook maakte, van: we doen dit niet alleen voor ons hier of voor deze periode, maar ook de periodes die nog gaan komen. Dat we ook iedere Statenperiode eenmaal minimaal met de Staten gaan samenzitten om te zeggen: past dit nog binnen het beeld wat we op dat moment hebben? Daarmee heb je denk ik wel, meer dan zoals het er nu staat, een instrument met elkaar gedefinieerd waarvan je kunt zeggen: oké, we zitten ook aan het stuur, we hebben met elkaar kunnen bespreken dat dit de beste afweging is. Met een Statencommissie met veel expertise voorzitter, maar ook Staten met natuurlijk veel ideologieën, zal het best wel even zijn om dat met elkaar uit te puzzelen om tot een soort van gelijkwaardig voorstel te komen, maar dat is wel een inzet die ik graag zou willen doen samen met u. En die ik ook aanbied. Dat is een toezegging voorzitter, denk ik. En dat gaan we dan ook met elkaar organiseren. Dat zou wat mij betreft ergens volgende week al kunnen. Dat we dan met elkaar rond de tafel gaan zitten: ‘hoe gaan we dat met elkaar doen’. En ik zou daar eigenlijk ook aan willen koppelen voorzitter, als dat mag, maar ik zie ook wel wat handjes gaan, ook als het gaat over die KPI’s. Want die vraag werd ook gesteld – die vind ik ook spannend. Wij kunnen een heleboel vinden met elkaar. Mevrouw Smeets kwam met een voorstel rondom KPI’s, daar zou ik zonder meer ja, bij wijze van spreken, tegen willen zeggen. Maar dat betekent ook dat ik een aantal andere partijen hier in deze Statencommissie daar niet op geraadpleegd heb. Dus ik zou ook die KPI’s willen meenemen in diezelfde werksessie. Zodat we met elkaar een gedragen beeld hebben van het investeringsreglement noem ik het maar even, waar gaan we op investeren en waar gaan we op rapporteren. Dus effect, meten, op inzet. En daar zijn we dan met z’n allen bij geweest.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dus als ik het goed begrijp zegt u nu toe: we gaan voor behandeling in de Staten nog een werksessie organiseren waarin we met elkaar dat fondsdoel en de KPI’s gaan vormgeven. Oké, dan heb ik een gewetensvraag. Want als we dit stuk doorgeleiden naar de Staten, en zeggen ‘het is behandelrijp’, en we komen er niet uit met elkaar, wat gebeurt er dan?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ik denk dat het te belangrijk is met elkaar … Ja, dat is weer een ‘als-dan’-vraag. Er worden vandaag veel ‘als-dan’-vragen gesteld. Ik snap dat best goed. Ik vind ook, de inzet moet hier zijn dat we dat met elkaar gaan doen. En dan kijken we gewoon op het einde van de sessie waar we staan. Ik heb weinig behoefte eerlijk gezegd, om op pad te gaan met een niet-gedragen discussie die we met elkaar hebben. Het is weliswaar aan het begin van de periode en ik ben er ook van overtuigd zoals ik iedereen hier ken dat we daar ook uit gaan komen. Maar oké, is een hypothetisch geval. Daar moeten we dan op dat moment met elkaar bekijken wat de stand van zaken is, want we gaan nog wat andere aanpassingen doen in het Statenvoorstel. Er komt een aangepast Statenvoorstel hierop natuurlijk, maar bijvoorbeeld ook op de opmerking die de heer Van Est heeft gemaakt over SiS 4.0: lijn dat nu even keurig uit. Dat we met elkaar weten waar we het over hebben. Dus ik ben een optimistisch mens, zo kennen we elkaar ook, dat bent u ook. Dus we gaan dat gesprek met elkaar aan.

De voorzitter: Mijnheer Van Est, 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja voorzitter, dank u wel. Ik had even een vraag. Die werksessie, wilt u daar ook meenemen eventueel te kijken, de scherpe afbakening hoe dit fonds past in het totale Limburgse kapitaal-ecosysteem? Er zijn ook andere fondsen. Want u zegt: dat is nog een beetje onduidelijk. Kunnen we dat dan er ook in meenemen?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Daar wil ik nog even over nadenken. Want wat ik heel belangrijk vind – want we hebben heel duidelijk geschetst, ook op technische vragen van uw Statencommissie: waar past dit instrument nu in? En ik denk dat we dat niet in een investeringsreglement of in die sessie met elkaar moeten gaan beknotten. Want ik denk dat het doel van het fonds door iedereen wel gezien wordt – onder voorbehoud opmerking – dat wordt wel gezien, maar we hebben denk ik ook voldoende kunnen uitleggen in de antwoorden op technische vragen, waar dit fonds staat in het totale pakket aan instrumenten wat we hebben. Ik wil met name ervoor zorgen dat we heel veel comfort hebben bij deze Staten, omdat het een heel langetermijnfonds is. Dat we nu comfort bieden aan deze Staten, dat we zeggen: oké, we snappen dat het past binnen je beleidsdoelen, maar die zijn nog vrij breed. Dus laten we een goede start met elkaar maken en daar in ieder geval een verscherping bij elkaar aanbrengen. Dat wil ik heel graag doen. Net zo goed als het gaat om die rapportage en die KPI’s. Dus dat nemen we dan in die zin mee. Maar dat moet wel een Statenbrede vertegenwoordiging zijn en niet van een of twee partijen bij wijze van spreken. Dat is ook fair, denk ik. Maar ik denk dat voor het College wel vaststaat waar dit instrument staat, in het totale plaatje. Dus ik zou ook niet die werksessie willen gebruiken om alle vragen die er bij de Statencommissie zijn daar nog eens een keer te gaan uitdiepen. Want volgens mij willen we hier met elkaar net even een laag dieper dan, zoals het in het Statenvoorstel staat, over: waartoe is het fonds op aarde? Waar gaan we het op inzetten? Waar gaan we die eerste start mee maken? En dan vervolgens ook de afspraak maken – dat komt ook in het nieuwe Statenvoorstel – dat we iedere bestuursperiode, iedere nieuwe bestuursperiode de Staten die dán aan zet zijn die positie ook geven om dat te doen. Waarbij we natuurlijk wel – maar goed, dat gaan we ook bij die werksessie bespreken – goed in ogenschouw moeten nemen: zo’n fonds moet je wel laten groeien. Het is ook niet de intentie van deze Statencommissie, heb ik ook niet gehoord, maar je kunt niet in één keer al na drie jaar zeggen: we gaan het toch maar helemaal anders doen en we gaan desinvesteren. Want dan kom je natuurlijk met je

vingers tussen de deur op het rendement uiteindelijk, maar ook op de consistentie, waarvan ik zojuist heb gezegd dat dat een kenmerk is van deze regio, van deze Provincie dat hier stabiel bestuur zit. Dus daar zul je ook stabiliteit in moeten betrachten. Alleen, de Staten willen in een positie zijn om er iets van te vinden. En dat wordt dan gecreëerd.

De voorzitter: Er is ook een vraag van mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank. Ik denk dat dit goed is. En ik denk ook dat het goed is om ons dan ook echt even te beperken, dat is ook de oproep aan ons allen denk ik, tot primair die inhoudelijke kaderstelling en misschien ook inderdaad KPI's. Maar ja, ik heb wel meer bedenkingen, maar die zijn dan niet geschikt voor die werksessie. Maar betekent dat niet ook dat de conclusie moet zijn dat we nu nog geen uitspraak kunnen doen over de vraag of dit voorstel behandelrijp is ja of nee?

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja voorzitter, dat is natuurlijk aan u. Kijk, wat wij hier met elkaar proberen te bewerkstelligen, is comfort te bieden op een aantal verdiepingen die er volgens de commissie niet op alle fronten zijn. Dus die conclusie wil ik daar niet aan verbinden. Kijk, het kan zo zijn – dat werd net even theoretisch door mevrouw Berghorst op tafel gelegd: stel dat dat een sessie wordt waar we met z'n allen niet uit gaan komen. Ja, dan zit je in een ander gesprek met elkaar. Maar daar ga ik niet van uit, gelet op datgene wat ik hier vandaag gehoord heb. En ik ben een optimist, zoals u mij kent, dus ik vind, dat soort slagen gelijk te maken naar 'niet behandelrijp', daar ben ik het niet op voorhand mee eens. Dus ik denk dat we dat verdict ook niet kunnen trekken aan de hand van een verdiepingssessie die nog moet plaatsvinden, die juist bedoeld is om ook een stukje comfort te bieden. Niet zozeer op waarom het fonds er is, want nogmaals, daar heb ik in meerderheid gehoord dat mensen dat een heel verstandig idee vinden. Maar juist om ook iets te creëren bij deze Staten, maar ook bij de volgende Staten. Dus feitelijk willen we ook zeggen: we vinden dat een sessie, en dat wordt dan ook een eerste kennismaking daarmee, waar we iedere bestuursperiode, iedere nieuwe bestuursperiode die er komt in de tientallen periodes die nog voor ons liggen dat dat fonds er is, het comfort aan die Staten te zeggen dat ze niet denken, van: goh, die Sol heeft ooit eens iets besloten en nu zit ik ermee, of Satijn of Berghorst, maakt even niet uit wie. En ik vind dat een heel gerechtvaardigde vraag, eerlijk gezegd. Het kan niet zo zijn dat noch een College noch een Staten – maar u gaat over uw eigen Staten – iets vastlegt waar nooit meer iets aan kan worden veranderd. Dat zou ook in het kader van het stabiel bestuur niet de goede uitstraling zijn, voorzitter.

De voorzitter: Laat me daar even op reageren. Het is natuurlijk aan uw commissie hoe u dat in wilt richten, maar agendatechnisch zal dat volgende week vrijdag al een hele toer worden om überhaupt iets gepland te krijgen. Dan is het aan u of u op een andere dag die werksessie wilt organiseren of een avond, of dat we met een driedubbele agenda zitten op de vrijdag. Maar dat laat ik aan de commissie. En de vraag van de heer Sol is natuurlijk ook niet helemaal onlegitiem. Maar ik ga even door, u kunt daar even over nadenken. Daar komen we straks nog op terug.

Gedeputeerde Satijn: Onlegitiem?

De voorzitter: Legitiem.

Gedeputeerde Satijn: Oké, heel goed.

De voorzitter: Nee, dank u.

Gedeputeerde Satijn: Nee, geen probleem. Ja, over het financiële risico had mevrouw Berghorst nog een opmerking gemaakt. Hebben wij dit laten checken door de landsadvocaat? Volgens mij is dat niet zo, hè? Maar wel door de juristen hier in huis. Dus we zetten de landsadvocaat vooral ook in op het aanbestedingsdeel zoals ik zojuist al heb beantwoord. Kijk, als je het hebt over risico, het fonds kent een profiel dat past bij investering en innovatie. Maar wordt ook beheerst door de spreiding van de portefeuille en het gefaseerd inbrengen van kapitaal. Dus het is in die zin iets anders dan de fondsen die we tot op heden hebben gehad. En die risicoreserve van € 20 miljoen, dat hebben we ook in de informatiesessie doen toelichten, is een forse risicoreserve. Met andere woorden, we denken dat we dat goed in kaart hebben gebracht. Maar het zal ook moeten uitwijzen hoe zich dat gaat ontwikkelen. En je weet altijd bij dit soort fondsen, en volgens mij zat dat ook in een deel van de bijdrage de heer Van Bijnen, niets is natuurlijk zonder risico. Kijk, en als we wisten dat we alleen maar Ferrari‘s gingen creëren in de Provincie Limburg dan had je ook geen fonds nodig, dan kun je dat gewoon financieren en dan loop je helemaal geen risico. Dan weet je wel dat er aan het einde van de rit gewoon een Ferrari staat te blinken. Alleen dat is natuurlijk niet het kenmerk van innovatie, het is ook niet het kenmerk van de campus die we hebben. En is ook niet het kenmerk van de wijze zoals de Provincie dit met elkaar organiseert.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst, PvdA.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, want ik begrijp, u heeft het stuk niet bij de landsadvocaat laten checken voordat u het naar de Staten stuurde, maar alleen door onze eigen juristen. Nou, dat is op zich al prima. Maar u bent nu wel in gesprek met de landsadvocaat. Ik neem aan dat dat niet alleen telefonische sessies zijn, maar dat u ook een advies van de landsadvocaat krijgt. En ik zou u willen vragen om toe te zeggen om dat advies, desnoods onder oplegging van geheimhouding, voor ons beschikbaar te stellen. Zodat wij kennis kunnen nemen van het oordeel van de landsadvocaat, voordat wij hier besluiten over gaan nemen. Kunt u dat toezeggen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat ging over de aanbesteding? Daar hebben we de landsadvocaat op ingezet.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja.

Gedeputeerde Satijn: Ja, nou ja, akkoord. Dat kunnen we toezeggen. Dat is geen probleem. Ja. Oké, dan een heel terechte vraag, dat gaat over wat mevrouw Berghorst noemt, het ravijnjaar. En volgens mij bedoelt zij daarmee de mogelijke ontwikkelingen in het Provinciefonds en de stand van zaken daarover. Ja, ik kan daar kort over zijn. Daar word ik over twee weken, zeg ik dat goed ...? Of volgende week word ik daar over bijgepraat. Dat is ... Wij hebben u geïnformeerd dat die ontwikkelingen destijds zijn, nou ja, niet helemaal uitgesteld. Die onderzoeken zijn aan de achterkant doorgegaan over welke

effecten die herverdeling, lees bezuiniging, van het onzalige plan van het ministerie van BZK zou kunnen hebben. Dat is een jaar gemitigeerd met een tussenoplossing. Wij horen volgende week, als ik het goed heb, ik kijk even naar de man aan mijn rechterhand, de financieel directeur, word ik daarover bijgepraat wat de uitkomst van die onderzoeken zijn. En daar is op dit moment nog geen duidelijkheid, in ieder geval bij mij bestuurlijk, over welke kant dat opgaat. Dus ik hoop dat ik u snel daarna kan informeren wat de stand van zaken is. En er zit ondertussen natuurlijk wel een nieuw kabinet die mogelijk daar anders tegenaan kijkt. Dat weet ik niet. Dat is natuurlijk ook onderdeel van onze gesprekken met Den Haag, als ik het zo mag zeggen. Maar het is zeker nog een dreiging die nog niet weg is, laat ik daar heel duidelijk in zijn. Alleen wat de exacte effecten zijn en wanneer die mogelijk zouden kunnen optreden, weet ik op dit moment niet. En ik hoop dat ik daar volgende week iets meer over hoor. En in welke vorm dat zich dan gaat ontwikkelen de komende weken of maanden. Ik heb daar op dit moment geen zicht op. Dan heb ik volgens mij al uw vragen beantwoord. Dan kijk ik naar de heer Vaessen. Die kijkt een beetje kwaad naar mij, maar dat bedoelt hij niet zo, denk ik. Ik zal wat sneller gaan. Ik denk dat u dat bedoelt. De rol van het LIOF. Ik heb daar volgens mij al iets over gezegd hoe we dat zien. Hoe worden in de governance van het fonds de verschillende rollen en functies opnieuw geborgd? Nou, het sturingsmechanisme zal hier de aandeelhoudersvergadering zijn. En de aandeelhoudersvergadering zal eigenstandig sturen op de resultaten van het fonds. En er zal natuurlijk ook worden voorzien in mogelijke conflicten of interestclausules. En die zullen in de statuten worden meegenomen voor zover daar sprake van zou kunnen zijn. Wordt LIOF in de praktijk meer een investeringshuis dan een ontwikkelingsmaatschappij? Dat is zeker niet onze intentie. Dat is ook niet de bedoeling. Willen we ook niet, laat dat ook helder zijn. Het blijft een regionale ontwikkelingsmaatschappij. Maar wat we wel met elkaar geconstateerd hebben, ook in onze gesprekken die we met het LIOF voeren, dat zij een enorm goede fondsmanagementtak hebben. Dus daar willen we ook graag gebruik van maken. Dus dat is wel iets wat u ziet aftekenen. Dat is ook de reden waarom wij daar ook wel vertrouwen in zouden kunnen hebben, als zij dat zouden gaan doen. Dus er zit geen bewuste strategie van het College achter, op welke wijze dan ook. Is de huidige capaciteit van het LIOF toereikend? Hoe worden managementkosten bepaald en getoetst? Ik zei al zojuist dat het fonds kan bogen op bestaande bewezen capaciteit van het LIOF. Daar waar nodig zal die mogelijk worden aangevuld. Maar er worden natuurlijk ook kosten in rekening gebracht voor management van het fonds. Dus dat kunt u zien dat daarin wordt voorzien. Er is wel een heel brede expertise binnen het LIOF, ook in de diverse innovatievormen die Limburg kent. Dus wat dat betreft zit er al heel veel kennis en kunde bij het LIOF zelf. En nogmaals, voor het overige is het ons niet bekend dat er mogelijk capaciteitsuitbreiding nodig is. Maar voor zover dat nodig is zal daarin worden voorzien. Even zien. Waarom is positionering voor LIOF het meest passend binnen SiS? Nou, binnen SiS is gekozen voor uitvoering op afstand via een professionele organisatie als het gaat om investeringsinstrumenten, met een langjarige horizon. En ik heb u zojuist al uitgelegd waarom wij denken dat het LIOF daar in dat plaatje goed past. Ze hebben heel veel ervaring met fondsbeheer en kennis van de Limburgse Economie. En een stevig netwerk innovatie ecosysteem. En überhaupt een heel sterk netwerk in de regio, wat niet onbelangrijk is. En u weet dat het LIOF natuurlijk ook nauwe relaties heeft met andere regionale ontwikkelingsmaatschappijen, wat ook veel nauwer samenwerkt dan vroeger. Ook een heel goede relatie met het Rijk, met alle investeringsinstrumenten en alle andere instrumenten die het Rijk heeft gecreëerd. Dus de relatie tussen het LIOF en het Rijk is ook stevig. En dat is voor ons ook een reden geweest om hun daarin te positioneren. Wat is de invloed van PS bij de evaluatie? Nou, we zullen dit in lijn met de eerdere toezegging zorgvuldig verwerken in een gewijzigd Statenvoorstel, want dat is de toezegging die ik zojuist heb gedaan. En door ook kritisch met elkaar nog een keer het gesprek te voeren over, noem het

even het investeringsreglement, en ook over de rapportage. En via welke KPI's dat dan gaat. En dat is voor volgende week donderdagavond heb ik meegekregen van de voorzitter.

De voorzitter: Ik wil u even wijzen op het feit dat u nog een kleine tien minuten heeft, terwijl u nog amper halverwege de beantwoording bent. Dus misschien dat we even wat tempo kunnen maken.

Gedeputeerde Satijn: Ja. Op welke wijze wordt SiS 4.0 toegepast? Nou, ja goed, daar hebben we afgelopen week ook een brief over gestuurd. Ik begrijp dat u het nog niet helemaal goed uitgelijnd vindt in het Statenvoorstel zelf. Ik heb zojuist al toegezegd om het aangepaste Statenvoorstel dan nog eens een keer goed na te lezen. Dat dat in ieder geval helder is, ook in de lijn met de brief die we afgelopen week hebben gestuurd. Als er nog wijzigingen komen in SiS 4.0, na de behandeling in PS, wordt het voorstel daarop aangepast? Nee, want wij hebben dit nu op basis van SiS 3.0 getoetst. En tevens vastgesteld dat het voldoet aan 4.0 met de kennis die we nu hebben als een stuk wat ooit voorgelegen heeft. Ik kijk naar de heer Sol. Die zegt dat dat nog niet is vastgesteld. Dat klopt ook. En wat wij voornemens zijn om aan uw Staten voor te leggen, op de kortst mogelijke termijn, ligt volgens mij in mei, juni voor. Op welke wijze wordt dit fonds beheerd? Het wordt niet helemaal losstaand gestructureerd. LIOF is nu ook al een …[07:31:08] van meerdere fondsen. Dus wat dat betreft gaan we dat niet helemaal lostrekken. Boekhoudkundig zei u, expertise van u, € 15 miljoen per jaar in het fonds gepompt in de eerste zes jaar. Hoe werkt dat boekhoudkundig? De kapitaalsinbreng wordt boekhoudkundig verwerkt als financiële vaste activa, omdat het gaat om een deelneming in een revolverend fonds. En dat betekent dat de middelen op de balans worden geplaatst en niet direct als last op de exploitatie drukken. Kan er een beslisboom worden gemaakt? Voor welk fonds moet je waar zijn? We zullen dat nog een keer in kaart brengen, dat hebben we volgens mij al gedaan bij de beantwoording van technische vragen. Maar als het nodig is, vinden we dat een begrijpelijke wens. Het is natuurlijk ook zo dat als partijen zich melden om gebruik te maken van deze fondsen dan zullen ze al vaak bij het LIOF uitkomen. Die kunnen dan ook al bij wijze van spreken een partij uitleggen bij welk fonds zij het best terechtkunnen. Dus een beslisboom kan handig zijn voor hier, maar het is vooral natuurlijk belangrijk dat de markt bedrijven gaat zien. En we zullen dat in ieder geval nog wel meegeven naar LIOF dat dat in ieder geval nog goed moet worden ontwikkelt zodat ondernemers niet verdwalen in het landschap van mogelijkheden, want dat is feitelijk wat u bedoelt. Hoe gelden de percentages in de loop van de tijd? Kunnen deze worden losgelaten in de loop van de tijd wanneer onderdelen uitgeput raken? Nou, die percentages uit het fondsplan zijn richtinggevend voor de start van het fonds. En bedoeld om een goede spreiding in de portefeuille te realiseren. In de praktijk wordt via actief portfoliomanagement jaarlijks bekeken hoe de inzet zich ontwikkelt. Feitelijk ook al wat ik zei bij het antwoord aan de heer Van den Beucken dat dat een dynamische aangelegenheid is. En waar we echt moeten vertrouwen op de portfoliomanagers en investeringsmanagers, dat we daar de goede zaken met elkaar gaan doen. Zijn er ook grenzen? Kan de regeling gebruikt worden voor niet-Limburgse plannen? Het fonds richt zich primair op economische ontwikkeling in Limburg, met zachte grenzen. En dat betekent dat investeringen buiten de provincie mogelijk zijn als ze aantoonbaar bijdragen aan Limburg. Bijvoorbeeld via innovatie of samenwerking met regionale ecosystemen. Hier wordt een objectieve toets ontwikkeld die bij de investeringen zelf ook achteraf kan worden uitgelegd. Dus in die zin is het wel belangrijk. Ik noemde zojuist ook het voorbeeld van de Einstein Telescope. Ik zie een hele hoop partijen om ons heen die heel zinvolle innovaties doen. Die ook een bijdrage willen leveren aan de Limburgse economie. Dat we daar in ieder geval voor openstaan. Maar wel onder goed toezicht, dat daar niet zaken uitlekken. Dan kom ik bij de heer Sol uit.

De voorzitter: Er is een vraag voor u van mijnheer Van Est.

De heer Van Est (50PLUS): Nou, ik pak even één vraagje die ik nog gesteld heb en die nog niet beantwoord is. En dat was volgens mij dat er de vragen in even jaren alleen geboekt werden en niet in oneven jaren. Is daar een reden voor? … [07:34:01]. Met een mogelijke verklaring als dat beter uitkomt.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Doen we even in de tweede termijn dan. Ja. Ik kom zo meteen wel even bij u langs wat eigenlijk de vraag was. Dan kan ik die meenemen. Ja, de heer Sol. Is de evaluatie van het LEF verwerkt in dit stuk? Ja, ik heb daar eerder al een mededeling portefeuillehouder over toegezegd. Deze kennis zal uiteraard betrokken worden bij dit, maar ja, wij hebben daar een mededeling over, die is nog niet binnen. Maar u kunt ervan uitgaan dat in de rapportage, die ook wordt uitgewerkt naar aanleiding van de eerdere behandeling van het LEF, we hier ook kritisch zullen volgen wat nodig is om in ieder geval datgene waarvan de lessons learned zijn van het LEF, dat we die hier ook bij betrekken. Laat dat helder zijn. Dus daar gaan we niet omheen. Definitie ecosysteem ontbreekt. Wat wordt hiermee bedoeld? Ja, goed, dat is een definitiekwestie. Wat wij hiermee bedoelen is een samenhangend geheel van bedrijven, kennisinstellingen, talentinvesteerders en ondersteunende organisaties die nodig zijn om innovatie en economische ontwikkeling mogelijk te maken. Denk aan de Brightlands-campus. Maar aan ecosystemen kun je een hele hoop hangen. Maar dit is feitelijk de definitie die wij willen hanteren als het gaat om het samenspel wat we met elkaar georganiseerd hebben, ook in de regio. Ik heb dat eerder al gezegd, als je ziet hoe op dit moment rondom diverse ambities van deze Provincie er wordt samengewerkt tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen dat steeds meer verweven raakt, dan zie je gewoon dat dat wel echt heel waardevolle ontwikkelingen zijn die we twintig jaar geleden nog niet in onze provincie hadden. En die je steeds steviger ziet verweven, die ook autonoom eigenlijk buiten beleid, zoals wij dat hier vaststellen, nieuwe initiatieven aan zich binden die uiteindelijk leiden tot heel mooie ontwikkelingen. Ook soms tot mislukkingen, zoals ik al zojuist zei. Maar we zien echt wel dat daar een groeiende energie in zit om tot de goede resultaten te komen.

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, ik stelde die vraag omdat ... Kijk, ik ben het er enorm mee eens dat ... zeg maar, dat soort verwevenheid van activiteiten dat wil je ook vooral hebben. Maar we gaan nu ook kennelijk de opening bieden dat versterking van die activiteiten vanuit het fonds worden gefinancierd. En dat is volgens mij wel nieuw. Dat heb ik nog niet eerder gezien.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat is ook dat voorbeeld wat ik u noemde, onder meer in die campus waarin je ziet dat we met alle ambities, maar ook alle instrumenten, die u hier heeft vastgesteld, dat daar goede ontwikkelingen in zitten. Maar dat partijen toch uiteindelijk ergens vastlopen. En dat is best jammer om te zien. En zeker als je dan als verantwoordelijk bestuurder, met alle goede intenties die in dit huis zijn geweest, toch tegenover een partij zit, ja, die zegt maar mogelijk ga ik toch kijken of ik bij 'x,ij,z' mij kan

gaan vestigen omdat daar wel juist een ander fonds bijvoorbeeld beschikbaar is. Terwijl je eigenlijk de onderneming grootgebracht hebt binnen de Limburgse grenzen. Binnen al die kaders die we hier met elkaar hebben vastgesteld. En dan toch ziet dat omwille van bijvoorbeeld een kapitaalsinjectie men toch bereid is om een stap buiten de provincie of buiten het land te zetten, omdat het daar er net even beter uitziet. Kijk bijvoorbeeld ook toch naar, misschien niet ons meest gelukkige voorbeeld met elkaar hier vandaag, hoe men op dit moment in de Verenigde Staten bijvoorbeeld met bepaalde partijen aan de haal gaat. Omdat daar bijvoorbeeld een bepaalde mate van kapitaal beschikbaar is, is dat op dit moment nog gewoon echt bedreigend, ik noem maar even voor Europa, dus ook voor ons. Ja, dus we zullen echt met elkaar stappen moeten nemen om dat te verbeteren. Dus dat is feitelijk wat ik bedoel. En eigenlijk kunt u zien dat 'het fondsen' ja, een aanvullend instrument is bovenop al die eigenlijk wel goede dingen die we met elkaar gedaan hebben. Waarvan je ook echt ziet, bijvoorbeeld op die campussen, maar ook in die fondsen zich echt wel een aantal, ja, ik gebruik dan toch maar weer even het woord, Ferrari's aan het ontwikkelen zijn. En het zonde zou zijn als die straks stopt in de doorontwikkeling omdat juist in die laatste fase, of in die voorlaatste fase, het kapitaal niet beschikbaar is.

De voorzitter: Ja, dan kunt u door.

Gedeputeerde Satijn: Ja, dat doe ik ook, met veel plezier. Dan kom ik bij mevrouw Smeets uit. En die heeft natuurlijk al heel wat complimenten ontvangen van het College. Maar daar waar het gaat over haar vragen over die fundamentele keuzes, heb ik in ieder geval aangeboden om in de sessie die we met elkaar gaan organiseren, dat gaat over de heldere fondsdoelstelling, KPI's aan te scherpen. U heeft natuurlijk gelijk, het kan natuurlijk niet alleen altijd maar gaan over arbeidsplaatsen. Het moet ook gaan over de mate van innovatie. Dus dat we met elkaar ook vaststellen van wat is nou een moderne, goede variant om te meten waar we het met elkaar voor doen. U had ook nog als laatste een verzoek ingediend om de landsadvocaat, dat is vanavond ook populair, merk ik ... Een advies door de landsadvocaat wegens de te maken onderbouwing van de risico's. Nou, we hebben al zojuist aangegeven bij mevrouw Berghorst dat de landsadvocaat druk bezig is met de aanbesteding. **Daar hebben we ook op toegezegd dat we dat advies uiteraard bij u ter inzage leggen. Waarschijnlijk onder vertrouwelijkheid.** Ja, we zullen in ieder geval bij de uitwerking van fondsdocumentatie, dus eigenlijk het resultaat dat we met elkaar hier gaan bespreken, ons in ieder geval juridisch laten ondersteunen. Als er dan een specifiek verzoek van u is dat we dat juridisch ondersteunen dan is dat een landsadvocaat. Ja, dat wil ik best toezeggen als dat voor u additionele waarde heeft. U komt daarop terug, nou dan hoor ik dat bij de volgende termijn. Ik kom bij de heer Zeedzen uit. Die had een aantal wensen eigenlijk, als ik het goed zie. De statutaire scope. Ja, deze zullen met inachtneming van uw wensen worden vastgelegd in de statuten. Wij stellen voor dat u middels een werksessie komende week u ook opvolgend aan deze commissie in de gelegenheid bent om uw inbreng hierop te geven. Dus ik zou u ook willen uitnodigen dat we dit ook met elkaar dan bespreken. De lessen uit het eerdere fonds. Ik heb daar zojuist al iets over gezegd. Kijk, de teams die hier in huis werken aan fondsen zijn natuurlijk ook bekend met de besprekingen die plaatsvinden op andere fondsen. Dus het is niet zo dat ze niet naar de Statenvergaderingen komen of naar de commissievergaderingen. Die ervaring en lessons learned, die zijn onderdeel geweest van de gesprekken ook met het LIOF en ook hier intern om te komen tot waar we nu staan. Het woord 'ingericht' heb ik horen zeggen, via de uitgangspunten van het SiS 4.0. En het is expliciet gericht op het borgen van de good governance. Dus in die zin, ja, kan het College instemmen met de wens. En ik geef u als toelichting dat we dat feitelijk al doen. U had een vraag over de wezenlijke afwijking. En wat daaronder

wordt verstaan. En of het aan de voorkant kan worden vastgelegd. Ja, ik snap die vraag heel goed. Het is wel zo dat je natuurlijk niet aan de voorkant alle omstandigheden kunt voorzien waar we met elkaar terechtkomen en met het fonds, maar ook met de economie. Daarom hebben we juist ook gekozen voor een wat open formulering. Dat staat overigens ook zo in de Provinciewet. Kijk, wat we belangrijk vinden ... Kijk, in de relatie die we natuurlijk hebben tussen PS en GS dat het natuurlijk altijd zo is dat als er iets zich voordoet, wij natuurlijk gewoon een informatieplicht hebben. En daar hebben we u gewoon direct op te informeren. Dus dat zou in ieder geval mijn taxatie zijn van uw wens. Dus wij snappen heel goed dat u zegt van nou, we willen wat comfort hebben bij die term. Alleen sommige dingen kun je aan de voorkant niet dichtleggen. Dat is feitelijk het antwoord van het College. De heer Hanegraaff die is er denk ik nog wel. Maar die had als laatste nog een aantal vragen. Daar gaan we niet op wachten, denk ik?

De voorzitter: Nee, u kunt gewoon de vragen beantwoorden.

Gedeputeerde Satijn: Ja, die kwam met de opmerking dat we niet voldoende hoogwaardige technologie hebben. Hoe doen we dat met investeringen in bedrijven die een Ferrari kunnen worden? Daar is die weer. Hoe gaan we dat terugzien in de structuur van het fonds? Nog steeds niet? Ja, goed, daar hebben we natuurlijk nu al veel over gezegd. Dat is ook de reden waarom we nu rekening houden met een lagere revolverendheid met een hoge risicoreserve. We denken dus eigenlijk gelijk met de heer Hanegraaff ... Excuus, ik was al begonnen met de beantwoording van uw eerste vraag, dat we veel herkenning hebben in uw betoog. En dat we juist met elkaar moeten gaan inzetten op de behoefte aan productiviteitsgroei en dit soort innovatie. Nogmaals, daar gaan we het ook met elkaar over hebben. Dus herkenning voor uw betoog. Wanneer is het fonds een succes, wat is er dan bereikt? Ja, ik zou dat ook willen meenemen in die rapportage. Wanneer hebben we nu met elkaar bepaald dat dat zo is? En hoe gaan we ervoor zorgen dat we de risicovolle, maar zeer potentiële bedrijven, ook goed kunnen bedienen? Ja, dat is ook precies de verhouding die we hier hebben gekozen. Wij hebben gezorgd, althans dat hebben we geprobeerd in het fondsplan, voor een zorgvuldige opbouw van de partijen en bedrijven die we willen bedienen. Als je heel eerlijk bent met elkaar ... En daarom zei ik ook, in antwoord op de heer Van Bijnen, als je aan de voorkant alle risico's eruit wilt halen dan is de kans heel klein dat je die Ferrari gaat krijgen, want iedereen legt dan gewoon het geld ergens anders neer. Dus we kiezen er juist voor om wel die Ferrari te kunnen ontwikkelen. En dat betekent ook dat je af en toe wat meer risico's moet nemen. Dat is ook waar mevrouw Berghorst natuurlijk op acteert. Die zei van hoe zit dat nou precies? Nou ja, goed, als je echt wilt doorbreken met technologieën, dan weet je ook dat je daar veel meer pogingen voor moet doen om dat uiteindelijk te kunnen realiseren, wat automatisch een hoger risico inhoudt. Voor de volgende Staten willen we meegeven welke soorten projecten worden gefinancierd en hoe wij rapporteren. Wij hebben een externe partij gevraagd een passende rapportage te ontwerpen. Die is eerder door de heer Van Caldenberg toegezegd voor het LEF. En die zouden we eigenlijk willen meenemen ook voor dit fonds. Dus ook eigenlijk in antwoord op een deel van de opmerking van mevrouw Smeets. Dus hoe zorgen we ervoor dat we op een goede manier rapporteren over het fonds. En daarmee ben ik aan het einde van mijn betoog gekomen. Excuus dat ik twee minuten te laat was, voorzitter.

De voorzitter: Het zij u vergeven, die haal ik wel van de tweede termijn af. Geen probleem. Daarmee zijn wij ook toegekomen aan de tweede termijn van uw commissie. En die tweede termijn die duurt twee minuten per fractie. En het eerste woord is opnieuw aan de VVD, de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter, dank u wel. Ook collega's bedankt voor de, ja, zeer uitgebreide reflectie op het stuk wat voorligt. En alle vragen die gesteld en beantwoord zijn leiden eigenlijk toch weer natuurlijk tot een hele hoop nieuwe vragen. Daar zou je heel ver op in kunnen gaan. Maar dat zal ik niet doen. Ik zal er eentje uithalen omdat die vrij prominent herhaald is. En dat is de vraag van mijn buurman en de 80/20-regeling. En het is natuurlijk een gigantische lastige klus om te zeggen we gaan de 80/20 doen, want je moet dan wel ook die 20 hebben die die 80 kan dragen. En ik zit dus gewoon te dubben van hoe richt je een fonds in dat dat ook het resultaat is? Terwijl als je bancair wat saver gaat zitten, eigenlijk wat de heer Hanegraaff juist niet wilde, dat je veel eerder bij die 60/40 zit om de doelen te halen. Dus misschien een beetje een winstwaarschuwing met wat we vooral willen doen. Voorzitter, vanmorgen hadden we het over Mijnwater. En toen werd gesuggereerd om onrendabele toppen gewoon af te subsidiëren. En ik proef hier heel veel weerstand tegen zomaar, en dat is natuurlijk niet zomaar, die € 100 miljoen beschikbaar te stellen in de komende, wat is het, zeven/acht jaar. En als ik terugdenk in de historie, toen we Essent verkochten, hebben we gewoon € 1,6 miljard weggezet, gewoon weg. We vertrouwden erop dat die obligaties, die we toen gewoon kochten, gewoon weg, helemaal weg, ook braaf hun rente betaalden en ook het geld gingen aflossen. En we zijn nu heel huiverig om € 100 miljoen weg te zetten met eigenlijk een eigen club die dat moet gaan beheren met eigen kaders die wij hier hebben gesteld, waar het geld mag landen. En dus aan de ene kant verbaas ik mij over de voorzichtigheid die de commissie heeft en de angst voor toch nog relatief kleine bedragen, al is het heel veel geld. Voorzitter, ik hoorde volgens mij al het belletje, dus ...

De voorzitter: Heel goed.

De heer Nijskens (VVD): En er is niemand die mij daar een vraag over wil stellen, dat is jammer. Dus ... Ja, daar komt een vraag.

De voorzitter: Mevrouw Smeets, SP.

Mevrouw Smeet (SP): Ja, volgens mij is mijnheer Nijskens het met mij eens, en ook wel met een groot deel van deze commissie, dat we toch altijd bij dit soort fondsen, zeker waar we ook de afgelopen jaren lessen hebben geleerd van fondsen van vergelijkbaar formaat, of misschien zelfs wel meer, dat we dat dan heel goed in overweging moeten nemen en dat het onze rol en taak is als Statenlid om daar toch ook echt wel goed op te sturen en kaders mee te geven aan dit College.

De voorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dank u wel. Dat ben ik ook wel met u eens. Alleen wil ik toch ook wel de opmerking maken dat de sturingsmacht en kracht die wij dan krijgen … Dan is ook maar de vraag van hoe groot die daadwerkelijk is. Dus op het moment dat LIOF drie of vier jaar geld aan het uitlenen is en er staat € 30 miljoen of € 40 miljoen uit en we halen bepaalde KPI's, die komen dan in de rapportage misschien veel hoger, misschien veel lager terecht. En wat doe je dan? En het weten is nog heel iets anders, denk ik, dan ook het echt sturen. Dus het blijft een heel lastige. Ik ben ook heel benieuwd naar de sessie die we gaan beleven en welke uitsluitingen collega's gaan inbrengen over waar vooral geen geld naartoe moet. En of het fonds dan inderdaad nog gaat leveren wat we zo graag zouden willen dat het

fonds gaat leveren. Ik weet niet of dit een antwoord op uw vraag volmaakt. Maar in ieder geval bedankt voor uw vraag. Daardoor heb ik nog iets meer spreektijd gekregen.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we naar mijnheer Van den Beucken, LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van den Beucken (LOKAAL LIMBURG): Ik zal de verleiding weerstaan om een lang verhaal op te hangen. Ik dank de Gedeputeerde voor de beantwoording van de vragen. Ik dank de collega's voor de levendige inbreng. Ik zal dit weekend benutten om alles nog eens op zijn plek te laten vallen en zie uit naar de sessie die toegezegd is. Want daar kan wellicht nog iets moois uitkomen. En dingen die we misschien nu niet voorzien, wie weet. Tot zover.

De voorzitter: Dank u, mijnheer Van den Beucken. Mijnheer Roso niet. PVV, mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Ja, dank u wel. Eigenlijk genoeg gehoord. En wij zullen de rest van de munitie voor de Statenvergadering bewaren.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Berghorst, PvdA.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter, bij aanvang van dit debat twijfelde ik of ik dit stuk behandelrijp moest verklaren. Dat ga ik u heel eerlijk zeggen, omdat ik merkte dat er echt wel veel ontbrak. Ik denk dat de toezegging die het College gedaan heeft ons gaat helpen om comfort te voelen bij wat we met elkaar gaan doen. Ik ga daar ook met interesse naartoe. En ik ga er ook van uit dat als we er niet uit komen met elkaar dat we dan ook een verstandig besluit nemen. Want ik zou het heel onwenselijk vinden om fondsdoelen en KPI's met amendementen in zo'n voorstel te fietsen. Daar krijg je geen goede besluiten van met elkaar. Dat gezegd hebbende denk ik dat we een mooi debat hebben gevoerd met elkaar en het voorstel samen ook beter maken. En dat doet mij deugd, ook al is het een zware bevalling. En dan nog één punt van reflectie. De Gedeputeerde heeft mijn naam in zijn beantwoording nu zo vaak genoemd dat we van een Brightlands Future Fund misschien beter het Berghorst Future Fund kunnen maken.

De voorzitter: Ik vraag niet het oordeel van de heer Vaessen daarover. Maar ik geef hem wel het woord.

De heer Vaessen (D66): Dank u wel, voorzitter. Dank aan de Gedeputeerde voor de beantwoording in eerste termijn. En ik denk dat wij allemaal uitzien naar de werksessie waar we net iets meer van de scherpte proberen te vinden die we nu met elkaar niet precies konden vinden. En daar heb ik toch wel vertrouwen in dat wij daar samen in verder komen.

De voorzitter: Dank u wel. Dan geef ik het woord aan mijnheer Van Est, 50PLUS.

De heer Van Est (50PLUS): Ja, voorzitter, op de dag dat ongeveer weer de Formule 1 begint heb ik toch na zo'n lange dag over Ferrari‘s wel af en toe een verlangen naar een Red Bull, zodat ik als een haas naar mijn Mercedes kan lopen die naast de McLaren staat geparkeerd om straks thuis een Aston Martini in te slaan. Dus wat dat betreft … Wat blief? Ik zal zodanig even toestemming aan mijn echtgenote vragen. Laat ik het zo zeggen... Even serieus …

De voorzitter: Even serieus nog een vraag tussendoor van mijnheer Van Bijnen, PVV.

De heer Van Bijnen (PVV): Nou, of het heel serieus is weet ik niet, hoor. Wat vindt u dan van de innovatie binnen de Formule 1 met het 50% elektrisch? Want dat is eigenlijk dezelfde flop als … [07:52:10]

De voorzitter: U mag door het uw termijn.

De heer Van Est (50PLUS): Als 50PLUS weet je dat niet iedere vernieuwing een verbetering is. Eventjes heel serieus terug op deze termijn**.** Ik weet niet of de vraag over de risicoreserve om de twee jaar al bekend is. Dan hoor ik straks wel. Ja, volgens mij eventjes over de discussie over de behandelrijpheid. Als wij een werksessie hebben, wat ik zeer interessant vind ... Volgens mij is het bij de agendavaststelling van de Staten altijd mogelijk iets van de agenda af te halen. Dus ik denk dat we niet te veel vast moeten houden aan het behandelrijp zijn of niet. En ik vond dit initiatief om nog een sessie te doen ... Ik zal wel aan mijn agenda doorgeven, met mijn verkiezingsdebat nog de komende week, dat we daar dan geen mismatch mee krijgen, dat ik dan niet kan. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Est. Mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank, voorzitter. Ik denk dat het inderdaad goed is om zo'n sessie te gaan hebben om met name in ieder geval de meer inhoudelijke inkadering te bespreken. Dan nog mis ik toch wel de nodige logica tussen een constatering uit 2018, dat wij kennelijk onvoldoende extern kapitaal aantrekken, waar dat nu eigenlijk weinig randvoorwaardelijk meer terugkomt in dat fonds. Terwijl ik denk van ja, als dat de kern van je probleem is en als je dat zo mag doortrekken, niet alleen naar het nu maar ook naar 25 jaar na nu, dan zou je denk ik ook externe financiering gewoon bijna als uitgangspunt moeten nemen voor wanneer ga je als Provincie iets doen. Op mijn tellertje stond 50 seconden. Maar …

De voorzitter: Nee, u heeft gelijk. U heeft gelijk.

De heer Sol (GroenLinks): Dank. En het tweede is, we hebben het over een heel brede range, hè, van start-up tot grote bedragen. Terwijl in de voorbeelden die ik hoor en waar ik ook wel een voorstelling van kan maken, gaat het eigenlijk juist vooral over de wat grote leningen, over de grotere bedragen. En ik denk dus ook dat het misschien eerder nog interessant is om te kijken of je die bovenkant van die € 100 miljoen niet uiteindelijk moet oprekken. Want als er iemand op de stoep staat van nou ja, ik heb € 30 miljoen nodig, maar ik heb wel een heel interessant voorstel, en ik heb ook zes andere financiers die hier in mee willen gaan, mits de Provincie ook een stukje commitment afgeeft. Ja, waarom dan niet? Even los van kasstroomoverwegingen, maar die moet je dan op dat moment bekijken. Dus mijn neiging is eerder om te zeggen, ik geloof wel erg in die flexibiliteit, maar zoek die dan eerder aan de bovenkant dan aan de onderkant. Dank.

De voorzitter: Er is een vraag van de heer Nijskens, VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dan is het natuurlijk de vraag of je dit fonds daarvoor moet gebruiken of dat het dan niet gewoon, net als de aanvraag van Toverland zojuist, een heel apart voorstel wordt. Ik zou het wel heel jammer vinden als je dan in één keer zo'n grote slok op een borrel uit het fonds haalt wat eigenlijk in feite twee jaar investeringsruimte opslokt, zoals u het voor wilt stellen. Hoe ziet u dat?

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, dank. Ja, ik zou dan zeggen dat het kennelijk zo succesvol is dat je misschien uitbreiding moet overwegen.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Maar moet dat dan per se in het fonds en waarom?

De voorzitter: Mijnheer Sol

De heer Sol (GroenLinks): Omdat ik denk dat zeker als jij die revolverendheid ook op termijn nastreeft je daar dan dus ook verantwoord door goede professionals naar moet laten kijken, van klopt dat allemaal? En als jij ook inhoudelijke kaders hebt voor zo'n fonds, waarvan ik ervan uitga dat we die inderdaad in die werksessie wel kunnen vaststellen … Ja, kijk, of je zegt van we doen alles hier in huis. Laat al die verbonden partijen maar zitten. Daar kun je ook voor kiezen. Maar gegeven het feit dat we nu eenmaal een kader SiS hebben en dat we bepaalde afwegingen ook buiten de directe politieke kaders willen organiseren, vind ik dat ook grotere leningen daar best inpassen.

De voorzitter: U heeft nog een vervolgvraag, mijnheer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, voorzitter, het lijkt net alsof de heer Sol suggereert dat een lening, zoals aan Toverland, gewoon gegeven wordt. Dat daar niet goed naar gekeken wordt. Dus ja, nogmaals, als je zegt het moet in het fonds en de € 100 miljoen gaat zo veel sneller op en je gaat het uitbreiden, waarom kun je dan niet binnen de systematiek, zoals het fonds is bedacht, de € 100 miljoen laten en zo'n grote partij apart financieren?

De voorzitter: Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Omdat ik nog steeds denk van ook zo'n aparte financiering komt dan altijd weer te staan naast de structuren en de mechanismen en de instrumenten die we al hebben. En ik denk dat je daar juist niet voor zou moeten kiezen. Dat je zoveel mogelijk zou moeten doen via de instrumenten die we met elkaar ontwikkelen om uiteindelijk die innovatie voor elkaar te krijgen. Even los van de vraag of wat Toverland gaat doen dan inderdaad past binnen de inhoudelijke kaderstelling voor zo'n fonds.

De voorzitter: U had uw tweede termijn afgerond? Dan ga ik naar mevrouw Smeets, SP.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, voorzitter, ik ga deze termijn zeker benutten. Want de SP en ik vinden het enorm belangrijk dat we hier goed met elkaar over spreken. En ik waardeer echt oprecht de houding van GS en de Gedeputeerde over hoe we dat doen. En ook hoe we straks dat werksessie-middel met elkaar gaan inrichten. Dus dank u wel daarvoor. Voorzitter, innovatie verdient investering, maar alleen wanneer ambitie gepaard gaat met verantwoordelijkheid. En dat is precies wat wij hier aan het doen zijn. Ik kijk uit naar die werksessie, zeker om die doelstelling en die KPI's te formuleren. Ik heb ze voor u klaarliggen. Ik heb ze stiekem ook al doorgestuurd aan de Gedeputeerde. Het advies van de landsadvocaat is voor onze fractie cruciaal om te kunnen instemmen met een dergelijk voorstel, om twee redenen. Om te voorkomen dat het fondsbeheer bij een andere partij terechtkomt en beheerskosten hoger zijn. En daarnaast willen we ook de 21% btw-lekkage, ja, dat staat er echt, om dat goed te onderzoeken. En dat maakt me eigenlijk niet zo heel veel uit of dat door de landsadvocaat of een andere jurist, zeg maar, wordt bekeken. Maar ik zou het wel fijn vinden als dat onderdeel is van hetgeen u aan ons doet toekomen, voor de behandeling in PS. En ik kom dan ook terug op mijn twee van de vijf aanvullingen. Ik heb gezegd dat ik er vijf had. En deze gaat over financiën. Wij hebben om een opheldering gevraagd over het dekkingsvoorstel, onder beslispunt 2. En we snappen ook de reservering van € 100 miljoen, welke in tranches natuurlijk worden toegevoegd aan het fonds in de komende tien jaar. Maar als ik kijk naar de cumulatieve risicoreserveringen dan gaat het volgens mij over meer dan € 20 miljoen. Ik wil heel even checken of dat ook klopt of dat dat niet zo is. En we leggen met deze investering de komende tien jaar natuurlijk een enorme claim op onze begroting. Terwijl we niet weten wat de effecten zijn op het Provinciefonds. U heeft daar uitgebreid iets over gezegd dat we daar iets over gaan horen de komende tijd. En ik kijk uit naar een nieuwe sessie met het College daarover. Want het is zo'n cruciaal onderdeel van wat wij met elkaar doen. En het heeft gewoon impact op onze toekomst. Dan de rapportage en de verantwoording van GS naar PS. We hebben iedere vijf jaar een evaluatie gepland, maar willen wel weten hoe de aanloop naar PS van die evaluatie plaatsvindt. Ik heb daar zojuist ook een wens over geuit en opgestuurd. En wij zijn van mening dat enkel en alleen over deze deelneming rapporteren via de reguliere P&C-cyclus niet voldoende is. Dus daarom zouden wij heel graag, en wij hebben daar vaak met elkaar over gewisseld, Gedeputeerde, een IPL-achtige rapportage van minimaal één keer per jaar toch met elkaar bespreken. En ik vind echt oprecht dat we de fonds-performance moeten kunnen monitoren als PS. Waarbij we ook kijken naar het deel wat niet in de beslotenheid kan worden besproken. En een deel wat wel in de openbaarheid kan worden besproken. En ik heb hier ook een aanvullende wens voor toegevoegd. Dat betekent dat er twee aanvullende wensen zijn. De eerste wens is om helder te formuleren hoe de evaluatie voor GS en PS verloopt. En wat er besloten kan worden bij evaluatiemomenten. En het tweede is minimaal één keer per jaar een IPL-achtige rapportage met de Staten te delen. En de fondsperformance te bespreken, waarbij een gedeelte besloten kan, over de investeringen en over de performance. En het doel realisatie openbaar. We kunnen de wensen van de BBB verder ondersteunen, met dien verstande dat wij 1. beantwoord hopen te zien in de werksessie. En 2. en 3. van belang vinden om toe te voegen aan het Statenvoorstel. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Ik heb u flink de tijd gegeven. U heeft twee wensen en bedenkingen nu geuit. Ik hoorde vijf aanvullingen noemen. Maar het zijn twee wensen en bedenkingen?

Mevrouw Smeets (SP): Dat heeft de voorzitter helemaal correct. In mijn spreektekst heb ik inderdaad vijf onderdelen genoemd. Die zijn ook deels verwerkt of toegezegd door de Gedeputeerde, waar ik heel blij mee ben. En de andere onderdelen zijn inderdaad nu nog in een wens verder vormgegeven.

De voorzitter: Prima, maar daar gaan we straks over stemmen. Geef ik het woord aan mijnheer Zeedzen, BBB.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, dank u wel, voorzitter. Eerst en vooral dank aan de Gedeputeerde voor de appreciatie van de wensen en bedenkingen. Ik ben het eens dat de bedenking, of wens 1, afgehandeld kan worden via de additionele sessie. 2. Zou die opnemen, zegt u, voert u al uit. Dus dat gaan we daarin terugzien. 3. Geeft u aan van ja, dat is heel moeilijk om te zeggen van wat is nou die wezenlijke afweging. Dat begrijp ik. U begrijpt dat wij dat niet kunnen dichttimmeren. Ik zou toch graag zien ... Ik neem aan dat het College wel het idee had, toen ze dit formuleerde, van waar dit betrekking op zou kunnen hebben. Dus dat zou ik wel graag daarin benoemd hebben. Dan wil ik nog even terugkomen op de stelling dat een groot deel van deze commissie zich hier redelijk voorzichtig opstelt. Dat kan ik beamen. En ik zal het van mijn kant onderbouwen, dat is tweeledig. Ik heb in het verleden beslissingen gemaakt zien worden waar ik zelf geen onderdeel van was, waarvan ik achteraf van denk zou ik daar diezelfde beslissing hebben genomen? En ten tweede vind ik dat je zeker voor een idee, wat je heel goed vindt, als je principieel bent, dezelfde eisen stelt aan het plan aan de voorkant. En niet dan zegt van nou, ik vind het een goed idee dus nu ben ik minder streng daarin. Dus dat wilde ik even duiden.

De voorzitter: Begrijp ik daaruit dat u twee van uw drie wensen en bedenkingen intrekt?

De heer Zeedzen (BBB): Nee, die blijven gewoon staan. Ik had het alleen over de uitwerking van de manier waarop, mochten ze aangenomen worden.

De voorzitter: Prima. Dan gaan we er ook over stemmen. Mijnheer Hanegraaff.

De heer Hanegraaff (CDA): Het is inmiddels 22.00 uur. De vorige keer dat ik aan het woord was, was het 20.00 uur. Nee, ik wil de hele Staten bedanken voor dit debat. Ik denk dat het een heel goed debat was, heel inhoudelijk. Ik heb er in ieder geval enorm van genoten. En ik vind ook echt dat dit onderwerp dat verdient. Het is een enorm belangrijk onderwerp. Ik zei al, misschien voor mij wel één van de belangrijkste dagen in mijn Statenlidmaatschap. En ik vond dit debat ook gewoon heel prettig op dat gebied. Ook eventjes, ik ben het helemaal eens met voorgaande spreker, met de heer Zeedzen. Ik proefde niet zozeer een weerstand ten opzichte van die € 100 miljoen. Ik bedoel, ik denk dat er één partij is, de PVV, die daar heel kritisch over was. De rest was vooral bezig met hoe moeten we dat nou goed vormgeven. En ik zie dat als iets heel positiefs. De bereidheid om te investeren in onze economie is volgens mij heel groot in deze groep en dat wordt heel breed gedragen. Ik hoor zelfs GroenLinks zeggen van nou misschien moeten we er zelfs meer in investeren. Nou, dan kunt u met het CDA altijd om tafel gaan zitten. Dus als het gaat om de wensen en bedenkingen, ik vind de wensen die de SP heeft gesteld maar ook de BBB, heel erg zinvol. Dus ik ben voornemens om daar voor te gaan stemmen.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Hanegraaff. Dan zijn we aan het eind van de tweede termijn van uw commissie gekomen. Het is inderdaad inmiddels 22.00 uur geweest. Het gaat ook nog later worden. Wij komen toe aan de beantwoording door GS en u heeft daarvoor negentien minuten. Maar minder mag natuurlijk altijd.

Gedeputeerde Satijn: Dat gaan we proberen, voorzitter. Volgens mij stond er nog een vraag open van de heer Van Est, vanuit de eerste termijn. Dat ging over die tabel die in het Statenvoorstel staat. Waarom alleen in even jaren terugkomen? Die tabel gaat uit van een fase. Een exact aantal jaren …[08:05:05] hebben we nog niet gedaan, dat is afhankelijk van de actuele start van het fonds en het bijbehorend model. Dus u kunt dat eigenlijk lezen als een modelwerkelijkheid. Dat is nog geen expliciete weergave van hoe het eruit gaat zien. Dus een modelwerkelijkheid. Dat is de verklaring die er achter zit. En ook waarom u de even jaren ziet. Ja, er is natuurlijk ook veel in de commissie gezegd over het standpunt, of in ieder geval over het voorstel, toelichting, van de heer Sol. Die flexibiliteit aan de bovenkant, zal ik maar zeggen. Een bredere range dat slaat op de grote bedragen en moet je dan die bovenkant reserveren, oprekken, voor grotere bedragen? Wat we nu zien, dat hebben we even nagevraagd bij het LIOF, dat de huidige rek van het LIOF maximaal € 5 miljoen is. Dat is het maximale wat zij kunnen doen. En de inzet hiervan is zeldzaam. Het fonds biedt wel al meer ruimte voor cofinanciering. Dus wat we zien is dat die vraag zich nog niet voordoet. De kans is natuurlijk altijd dat zich dat voor zal doen. Maar ik denk ook dat dat het gesprek is wat we met elkaar moeten voeren als we zien hoe het fonds zich ontwikkelt. Kijk, we kunnen nu, en dan doel ik niet zozeer op u, alle ideeën hoe zich dat gaat ontwikkelen en of we nou iets moeten reserveren aan de onderkant, want dat was feitelijk wat de heer Van den Beucken ook bedoelde ... Van hoe gaan we om met de capaciteit van het aantal aanvragen die we op enig moment krijgen? Zitten we dan niet met een bepaalde, ik zal maar zeggen, groep of type ondernemingen een ander deel te blokkeren wat ook toegang heeft tot het fonds. Ja, daar vind ik dat we echt met elkaar moeten vertrouwen op de mensen die het fonds gaan beheren. Ik snap die vraag van u heel erg goed. Maar laten we dat gesprek ook echt met elkaar voeren als het zich voor gaat doen. Want dan hebben we natuurlijk altijd nog de mogelijkheid, en dat hoorde ik mijnheer Nijskens ook zeggen, ik zeg niet dat dat gelijk dan de beste oplossing zou zijn... Maar stel dat er zich zo'n cases voordoet en het fonds biedt daar geen ruimte voor, dan moeten we wel met elkaar het gesprek voeren hoe we die kans mogelijk wel met elkaar gaan verzilveren. En dan komt er hopelijk wel een beweging op gang die er op toeziet dat we of een additionele storting doen in het fonds of via een andere financiering die ontwikkeling gaan financieren. Ik zou ervoor willen pleiten dat we, hoe relevant ik de vraag ook vind, hè, want capital asks, kunnen zich uiteindelijk wel een keer voordoen, dat dan ook echt bespreken als dat echt aan de hand is. Tot dusver zien we in de trends dat dat nog niet zo is.

De voorzitter: Een vraag hieromtrent van mijnheer Sol, GroenLinks.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, ik ben er nu ook niet voor om nu al te besluiten om die grens van € 100 miljoen op te rekken. Maar ik ben wel ... Ik was wat verbaasd over de discussie omdat juist in die analyse van … [08:07:50] staat, van ja, dat probleem zit niet zozeer in de start-ups en de scale-ups. Maar met name in die groei financiën, in die wat grotere bedragen. Even ervan uitgaande dat de conclusie uit 2018 dan nu nog steeds geldig is. En dat was ook de achtergrond van mijn opmerking.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Dat is helder, dat heb ik ook gehoord. Maar ik vind wel dat we dat gewoon naar elkaar moeten uitspreken en ik hoop dat we, bij wijze van spreken, heel veel van dat soort vragen zouden krijgen. Maar alleen op dit moment zien we niet in de cijfers dat dat zo is, binnen de trends die ons ter beschikking staan. Maar een relevante vraag om daar goed over na te denken. En daarom doen we dat

ook hier. Dan kom ik uit bij de wensen van de SP. De eerste wens die volgt in een gewijzigd Statenvoorstel. Daar kunnen we het dus in die zin mee eens zijn. De tweede wens daar waar het gaat over de KPI's, of die in de werksessie worden besproken? Ik ben ermee bekend dat de IPML-achtige rapportage een grote wens is van deze Staten. Het is ook een goed instrument, het heeft ook zijn waarde vertegenwoordigd in het segment waar het nu voor wordt gebruikt. Die is wel breed, maar ook one size fits all. En ik wil toch ... Ik zeg niet dat ik er per se tegen ben, helemaal niet want we zijn het ook al aan het onderzoeken om het te implementeren. Maar we hebben ook verwezen naar die interne opdracht die we hebben uitgezet aan de hand van een toezegging van de heer Van Caldenberg. Die is een heel specifieke rapportage aan het maken voor het LEF, die we ook heel graag zouden willen gebruiken voor dit fonds. Dus ik wil graag, een derde termijn is er niet, maar van mevrouw Smeets willen horen of dat dan wel past binnen dat beeld dat u heeft met uw wens. Of zegt u het moet en zal een IPML-structuur zijn waar natuurlijk wel wat robuustheid in zit waardoor je mogelijk dan weer niet alle wensen, die hier in zo'n sessie naar voren zouden komen, kunt onderbrengen. Beide zijn mij ...

De voorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (SP): Ja, voorzitter, ik wil daar graag uiteraard op reageren. Wat voor deze fractie cruciaal is, is dat er gewoon een moment is in het jaar, zeg maar, waar we die fondsperformance met elkaar rapporteren, wat we bespreken. En dat kan inderdaad door individuele investeringen of door uitdagingen die we soms ook met elkaar hebben achter gesloten deuren wat ons betreft. En die fondsperformance moeten we in de openbaarheid kunnen monitoren. En hoe dat eruitziet ... Ja, mijn voorkeur is IPML, maar zie deze wens in die lijn.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja, daar kunnen wij mee ja, instemmen is niet aan ons, dat is aan uw Staten. Maar wij snappen dat. Ja. ter positivo. Voor het overige dank

De voorzitter: Daarmee komen we aan het eind van de tweede termijn. En dan lijkt het erop dat we richting einde van dit agendapunt gaan. Maar niet voordat we toezeggingen hebben genoteerd en genotuleerd. En die zal ik even oplezen**. Gedeputeerde zegt toe een werksessie te organiseren, volgende week, met de leden van de Statencommissie om te bespreken waar gaan we op investeren, waar gaan we op controleren, inclusief de KPI's en de uitkomsten van deze werksessie te verwerken in een gewijzigd Statenvoorstel voor PS op 20 maart 2026. Dat heb ik zo goed geformuleerd.** Ja, dan is natuurlijk de volgende vraag wanneer we dat zouden kunnen organiseren. Ik zou u een drietal voorstellen willen doen. Dat kan op donderdagavond 12 maart, dat is volgende week donderdagavond. Dat kan op vrijdag de 13^{e} naast het contact met de Limburgers, dat is dan vrijdagmiddag. En een ander voorstel zou kunnen zijn om het Statenvoorstel door te schuiven naar een volgende Statenvergadering, zodat we wat meer tijd krijgen waarmee we ook de vergadering, de dubbele vergadering op de 18^{e} en de 19^{e} maart tot een enkele vergadering kunnen terugbrengen. Dat zijn de suggesties die voorliggen. Wie zou daar iets op willen zeggen? Mijnheer Zeedzen.

De heer Zeedzen (BBB): Ja, heel sec, zou ik zeggen, die tweede versie, maar ik wil wel graag van de Gedeputeerde horen of dat geen potentieel risico is. We hebben vorige week natuurlijk al uitstel gepleegd. Ik wil dat wel in goed overleg doen als we dat nu weer doen.

De voorzitter: Wie heeft daar nog iets over te melden? Mijnheer Nijskens, VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja, ik denk volgende week 's-middags is een prima moment.

De voorzitter: Mijnheer Roso. JA21.

De heer Roso (JA21): Ja, het laatste voorstel zou onze voorkeur hebben.

De voorzitter: Mijnheer Van den Beucken.

De heer Van den Beucken (LOKAAL-LIMBURG): Idem. Het laatste voorstel dus.

De voorzitter: Dan heb ik twee voorkeursopties, hoor ik. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, ik denk dat we onszelf een plezier doen als we het in ieder geval volgende week doen. En mochten we er nou volgende week met elkaar niet uitkomen, dan kunnen we hem altijd nog doorschuiven. Dat zou denk ik de meest wenselijke uitkomst zijn. Maar goed, daar moeten we met elkaar over stemmen.

De voorzitter: Mevrouw Smeets.

Mevrouw Smeets (GroenLinks): Ik deel dat volledig. En mijn voorkeur heeft vrijdagmiddag.

De voorzitter: Mijnheer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Mijn voorkeur zou zijn zover mogelijk doorschuiven totdat het bekend is vanuit landelijke wetgeving, Europese wetgeving die eraan zit te komen. Dat dat allemaal een keer ... Zoveel mogelijk vooruit is mijn voorstel.

De voorzitter: Mijnheer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Ja, voorzitter, dank u wel. Wat mij betreft gaan we dat wel volgende week met elkaar doen. En dan ook op vrijdagmiddag. En zoals mevrouw Berghorst al zei, mochten we er dan echt niet uitkomen dan kunnen we altijd nog verder gaan schuiven.

De voorzitter: Dan breng ik even in stemming, het voorstel om het volgende week op vrijdagmiddag te doen. Even de handen, wie is voor volgende week vrijdagmiddag voorstander? Dat is een meerderheid. Dan wordt aan de Griffie gevraagd om dat te gaan plannen voor volgende week vrijdagmiddag. En dan zien we daarna in hoeverre de commissie het agendeert voor de Statenvergadering. Mijnheer Sol.

De heer Sol (GroenLinks): Ja, voor de goede orde, want ik had mij al opgegeven voor contact met de Limburgers. Dat worden dan andere Limburgers zal ik maar zeggen. Maar ik kan niet op twee plekken tegelijk zijn. Dus ik neem aan dat dat verwerkt kan worden.

De voorzitter: Ja, ik hoorde de Gedeputeerde zeggen dat het een werksessie wordt voor een afvaardiging van de commissie. Dus het hoeft niet de hele commissie te zijn, begrijp ik. Maar het is natuurlijk aan u om daar invulling aan te geven. Daarmee hebben we dat vastgesteld. En dan kom ik aan de tweede toezegging. En die luidt als volgt: **Gedeputeerde Satijn zegt toe het advies van de landsadvocaat ter inzage te leggen voor de Staten, voor de behandeling van een Statenvoorstel in PS.** Dat klopt ook. En vervolgens gaan we naar de ingebrachte wensen en bedenkingen. Daar gaan we over stemmen. De eerste is van de VVD. En die luidt als volgt: Mochten er andere deelnemers of investeerders toetreden tot het BFF dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de Provincie deel te nemen. Ik wil graag handen zien wie voor deze wens en bedenking is. Dat is een meerderheid, daarmee is dat aangenomen. Ik zie een wens en bedenking van de PVV. En die luidt als volgt: Geen BFF van € 100 miljoen oprichten totdat landelijk een beter vestigingsklimaat gecreëerd wordt voor bedrijven wat betreft wet- en regelgeving. Ik wil graag handen zien wie er voor is. Daarmee heeft die het niet gehaald. Vervolgens hebben we nog wensen en bedenkingen van de BBB. En de eerste daarvan luidt als volgt: Statutaire scope. Provinciale Staten wensen dat voor deelname de statutaire doelomschrijving en reikwijdte van de bv bindend wordt vastgelegd, inclusief expliciete uitsluitingen zodat mission creep wordt voorkomen. Dat is voor de voorzitter een heel moeilijke term. Maar ik neem aan dat u allemaal begrijpt wat er bedoeld wordt. Ik wil graag handen zien wie voor is. Nee, ik wil de handen nog een keer zien. Mag dat? Ja, acht, ja. En de tweede wens is lessen uit eerdere fondsen: Provinciale Staten wensen dat beide inrichtingen het Brightlands Future Fund en de definitieve keuze van de fondsbeheerder aantoonbaar gebruik wordt gemaakt van lessen uit eerdere Provinciale fondsen, waaronder het Limburgse Energiefonds. Handen. Dat is ook een meerderheid. Dat is ook aangenomen. De derde wens van BBB, wezenlijke afwijking: Provinciale Staten wensen dat vooraf duidelijk wordt gedefinieerd wat onder een wezenlijke afwijking wordt verstaan. En daarbij aan de voorkant wordt vastgelegd wanneer terugkoppeling aan Provinciale Staten noodzakelijk is. Ook hier handen voor. Dat is ook een ruime meerderheid. Aangenomen.
Dan de wensen van de SP: Wens om helder te formuleren hoe de evaluatie voor GS en PS verloopt en wat er besloten kan worden bij evaluatiemomenten. Handen voor. Dat is ook een ruime meerderheid. De tweede wens vanuit de SP: minimaal één keer per jaar een IMPL-achtige rapportage met de Staten te delen en de fondsperformance te bespreken, waarbij een gedeelte besloten kan over de investeringen en over de performance en doorrealisatie openbaar. Handen graag die voor deze wens, bedenking is. Dat is ook een meerderheid, geloof ik. Dat is ook een meerderheid, ja.
Dan hebben we alle wensen en bedenkingen gehad. En dan kom ik nu aan de vraag aan uw commissie vindt u dit Statenvoorstel behandelrijp? Handen van degenen die het niet behandelrijp vinden. Ja, het is wel een hand of het is geen hand. Die keuze heeft u. Niet behandelrijp, handen.

De heer Van Est (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, de vraag is of dit aan de orde is op dit ogenblik. Wat ik aangegeven heb is van we gaan een sessie doen, we zetten het op de agenda van de Staten. En de Staten beslissen bij de vaststelling van de agenda of dit punt daar op komt of niet.

De voorzitter: Nou ja, toch wil ik die vraag stellen of u het behandelrijp vindt. U kunt natuurlijk als Staten ook via het Presidium altijd beslissen om een agendapunt weer van de agenda te halen. Dus handen die het niet behandelrijp vinden. Vier handen niet behandelrijp. Een meerderheid beslist. Dus het is wel behandelrijp. En vervolgens of u het Statenvoorstel een hamerstuk of een behandelstuk vindt? Ik vermoed ... Wie vindt het een hamerstuk? Handen graag. Ik zie geen handen, daarmee wordt het een behandelstuk, maar dat was al duidelijk.

T9817 Gedeputeerde Satijn zegt toe om volgende week een werksessie te organiseren met de leden van de Statencommissie. Tijdens deze werksessie worden de investeringskeuzes, de controlemechanismen inclusief de bijbehorende KPI's besproken. De uitkomsten van deze werksessie worden verwerkt in een gewijzigd Statenvoorstel.

T9818 Gedeputeerde Satijn zegt toe het advies van de landsadvocaat, indien nodig onder geheimhouding, voorafgaand aan de behandeling van het Statenvoorstel in Provinciale Staten ter inzage te leggen voor de Statenleden.

De commissiegriffier,	De voorzitter,
Weesepoel	Nijenhuis

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: 11.4

Onderwerp: GEWIJZIGD G-26-006

Beschrijving: GEWIJZIGD G-26-006 Statenvoorstel inzake Brightlands Future Fund, brief GS van 18-3-2026 (GS DOC-00884949)

Geopend: 2026-03-20 17:21:22

Gesloten: 2026-03-20 17:21:50

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 44

Stemronde

Voor:	30
Tegen:	11
Totaal stemmen:	41
Niet gestemd:	3

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
Iloy Goossen	BBB	Voor
René Franssen	BBB	Voor
Heidi van der Pol	BBB	Voor
John Huizing	BBB	Voor
Annetje Schoolmeesters	BBB	Voor
Diederik Nijenhuis	BBB	Voor
Duncan Zeedzen	BBB	Voor
Guus Queisen	BBB	Voor
Christian van Bommel	BBB	Voor
Frank Hoks	PVV	Tegen
Mart Bosch	PVV	Tegen

Bart Megens	PVV	Tegen
Roel van Bijnen	PVV	Tegen
Charline Jiménez-Hastenrath	PVV	Tegen
Sabine Koopman	VVD	Voor
Sjoerd Maillé	VVD	Voor
Herman Nijskens	VVD	Voor
Jacques Michél Bloi	VVD	Voor
Jeroen Hendrikx	VVD	Voor
Marcel Hanegraaff	CDA	Voor
Wouter IJpelaar	CDA	Voor
Mirjam Depondt-Olivers	CDA	Voor
Angely Waajen-Crins	CDA	Voor
Mark Mülders	GroenLinks	Tegen
Eric Sol	GroenLinks	Tegen
Kathleen Mertens	GroenLinks	Tegen
Thea Jetten	GroenLinks	Tegen
Lisa Wolters	PvdA	Voor
Lianne Schuuring	PvdA	Voor
Aleida Berghorst	PvdA	Voor
Jorge Wolters-Gregório	SP	Voor
Cynthia Smeets	SP	Voor
Leon Vaessen	D66	Voor
Anne Wesseling	D66	Voor
Marlou Jenneskens	D66	Voor
Roy Blijlevens	JA21	Voor
Philippe Schyns	JA21	Voor
Ina Boven	Partij voor de Dieren	Tegen
Ruby Driessen	Forum voor Democratie	Voor
Peter Loomans	Horizon	Tegen
Chrétien Wetemans	oos limburg	Voor

provincie Limburg | Limburgs Parlement

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G- 26-006

Onderwerp: Brightlands Future Fund

Provinciale Staten van Limburg;
gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 februari 2026

besluiten:

1. De volgende wensen en bedenkingen kenbaar te maken ten aanzien van het aangaan van een provinciale deelneming (BV) in het kader van het Brightlands Future Fund, overeenkomstig artikel 158, tweede lid, van de Provinciewet;

- Mochten er andere deelnemers of investeerders toe treden tot het BFF dan dienen die tegen hetzelfde risicoprofiel als dat van de provincie deel te nemen.
- Provinciale Staten wensen dat vóór deelname de statutaire doelomschrijving en reikwijdte van de BV bindend worden vastgelegd, inclusief expliciete uitsluitingen, zodat mission creep wordt voorkomen.
- Provinciale Staten wensen dat bij de inrichting van het Brightlands Future Fund en de definitieve keuze van de fondsbeheerder aantoonbaar gebruik wordt gemaakt van lessen uit eerdere provinciale fondsen, waaronder het Limburgs Energiefonds.
- Provinciale Staten wensen dat vooraf duidelijk wordt gedefinieerd wat onder een "wezenlijke afwijking" wordt verstaan, en daarbij aan de voorkant wordt vastgelegd wanneer terugkoppeling aan Provinciale Staten noodzakelijk is.
- Om helder te formuleren hoe de evaluatie voor GS/PS verloopt en wat er besloten kan worden bij evaluatie momenten.
- Minimaal 1x per jaar een IPML achtige rapportage met de staten te delen en de fonds performance te bespreken. Waarbij een gedeelte besloten kan over de investeringen en over de performance en doelrealisatie openbaar.

2. Een bedrag van € 100.000.000 beschikbaar te stellen als investeringskapitaal in het kader van het Brightlands Future Fund, ter storting in de deelneming die voor dit fonds wordt opgericht. Een eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2028. Het resterende investeringskapitaal wordt gefaseerd beschikbaar gesteld in de periode 2029-2032, met een jaarlijkse storting van €15.000.000.

3. In te stemmen met het opbouwen van een risicoreserve van €20.000.000 in het kader van het Brightlands Future Fund,ten laste van de algemene reserve. Bij de eerste kapitaalstorting van €40.000.000 wordt een initiële dotatie van €8.000.000 gedaan. Het resterende bedrag van €12.000.000 wordt vervolgens gefaseerd gedoteerd in de periode 2029–2032, met een jaarlijkse dotatie van €3.000.000.

4. Gedeputeerde Staten te mandateren voor de verdere uitwerking en oprichting binnen de kaders van dit voorstel. Monitoring, kwartaal- en jaarrapportages, twee AVA-momenten per jaar en vierjaarlijkse evaluaties borgen de sturing en verantwoording.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 20 maart 2026.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer L.A.P. Vaessen, plv. voorzitter